Digitized by Google

[illegible] Goog

IOANNIS OROSCII,

REGII IN PINCIANA CVRIA Conſiliarij, Doctoris Anteceſſoríſque olim Salmanticenſis, Ad reſponſa prudentum, Commentarij.

Duo hi Tomi, in Priores integróſque Digeſtorum duos Libros ſunt. Legum contextus ipſe totus, ad Florentini exemplaris fidem, diligenter excuſus. Animaduerſum tamen paſsim, ſi quid eſt, quod vel de editione illa, vel Haloandri, vel alijs, Lectorem admoneri oporteat.

ADIECTI SVNT INDICES RERVM, Vocum, Legum, locupletiſsimi.



SALMANTICAE,

In ædibus Andreæ à Portonarijs. S. C. M. Typógraphi.

M. D. L V I I I.

II

AD PHILIPPVM MAXIMVM Hiſpaniarum, Angliæ, Franciæ, Neapolis, Siciliæ, &c. Regem inuictiſsimum, Ioannis Oroſcij, In Commentarios, Ad reſponſa prudentum,

36. 14. G. 8.

PRAEFATIO.

SCio ego, Philippe Maxime, nihil à me tantum elaborari potuiſſe vnquam, quod vel Maieſtati tuæ reſpondeat, vel me, aliqua ſaltem ex parte, eo nexu liberet, quo tibi totus deuincior. Nam & tu me immerentem, ſummis beneficijs, vltro ſemper afficis, & qui honores iure tibi debentur, maiores profectò ſunt, quàm qui aut ab hominibus tuis, quotquot illi ſunt, aut exteris etiam tribui poſsint, tantum abeſt vt eos noſtra hæc tenuitas, ad aliquid præſtet. Sed cùm vos, qui mundum tenentes, virtute ſapientiaque veſtra regitis, quàm proximè ad Deum accedere, bene dictum iam olim ſit, tum id vel maximè, veriſsimum in hoc priuati experimur, quòd quæ à nobis offeruntur, Principes quo maiores melioresque ſunt, hoc voluntate magis dantis, quàm rei ipſius pretio æſtimare ſolent. Iure id optimo, vt mihi quidem videtur, nam præterquàm quòd hoc ipſo, Deo ſimiliores videntur, tum operæ pretium voluntas eſt: nec quicquam eſt, quod ita Principem deceat, quàm vt bonos, charoſque ſibi ſubditos multos habeat: neque rurſus, ſubditorum proprium quid magis eſſe poteſt, quàm vt quoquo modo poſsint, domini gratiam prompta egregiaque voluntate demereant. Porrò ea, vt & amor, nullo magis quàm ſe ipſa emitur. Et me igitur, ſpes non deſtituit futurum, vt quæ pauperibus ſacris (quod ille ait) vilia thura, nunc à me tibi dantur, quo animo maxima ipſe das, hoc, exigua licèt, æquiſsimo accipias. Planè enim Regij ingentiſque animi libramentum vtrumque hoc, & quòd alijs dando, quæ eximia tua liberalitas eſt, quantùm potes, eos tantùm extollis: & contrà, quòd vt accipias, quod tamen vix eſt vt facias, ſic te de faſtigio tuo demittis, vt humilitati eorum, qui tibi ſeruiunt, conformes. Viſum eſt autem argumenti genus hoc, te vel cum primis dignum: de iuſtitia enim & iure, toto hoc opere Digeſtorum, Iuriſconſulti tractant, tu verò iuſtitiæ cultor es, boni æquique obſeruantiſsimus, cuius ars hæc noſtra eſſe dicitur. Oſtendit id, vt cætera omittam, ſumma tua erga Deum, reſque diuinas religio. Animus hic clementiſsimus, in vniuerſi populi Chriſtiani concordiam, plus quàm exprim

poſsit, ſuapte natura propenſior, niſi ſi qui ſint, qui iniuria, pacem interturbare pergant. Oſtendit aduerſus rebelles, eosque, qui ſuperbiùs quàm par eſt, efferuntur, ſera quidem illa, ſed qualis numinis eſſe ſolet, vindicta, dicam an punitio? iuſtiſsima. Oſtendit mirabile (ſic enim ipſe appellare ſoleo) artificium, quo & veterem orbem hunc, & nouum illum alterum ita temperas, vt vbique præſens, ius reddere videaris. Quid Auguſtæ huius tuæ domus diſpoſitio quædam diuina? Quid inſtituta ſanctiſsima? Quid pace belloque dogmata atque prçcepta, quæ qui tenent, in hoc efficti, & velut docti à Deo videntur, vt ſoli ſint, quibus cæteri iure pareant? Oſtendit poſtremò, quòd eos in curarum partem ferè cooptas, qui verè oculi, manus, auresque tuæ dici poſsint: inter quos, dum illi domi militiæque rebus ſtrenuè pro te gerendis, vtilius aliquid quique inuigilant, ne ocioſa omnino, aut ingrata opera, ſolus hîc ipſe dicar, quin potiùs, veluti de parua caſa, ruſticellus quidam opilio, Domino, quod poſſum, vt is arcem iuſtitiæ teneat, digitum tantùm ad fontes: Iuriſprudentiæ nempè ſacros hos latices: quos qui Principes, aut guſtant, aut à ſuis guſtari hauririque non tam id ſine inuidia, quod parum eſt, quàm cum dignitate authoritateque ſinunt, ſecurè fœliciterque prorſus (quod tu facis) Remp. ſemper administrabunt.

LECTORIBVS.

CVm ſit tempus, bone Lector, inſumptuum omnium inſumptus vel pretioſiſsimus, eæ demum horæ, bene, dubio procul collocari dicuntur, quas cnltui diuino impendimus: neque enim homine occupatio vlla dignior, hæc ipſa videri debet, propter quam homo formatus eſt. Cæterùm, & quæ ſtudijs tempora honeſtis tribuuntur, hæc etiam ſe non perdidiſſe, ſtudioſi qui ſunt, meritò arbitrantur. Naturale ſiquidem animi pabulum, conſideratio eſt, qua illa cenſentur, fieríque horum ope videmus, vt qua maximè parte, cæteris animantibus, genus hominum præſtat, hac ipſi, viciſsim inter ſe, ſtultis ſcilicet (vt ille inquit) intelligentes interſint. Vt eorum, in dies magis probem ſententiam, quibus hæc quæ ſine literis vita tranſigitur, non vita ſed mors, & viui potiùs hominis ſepultura appellata eſt. Porrò, vt ſtudia ſua cuique placent (alios enim alios delectant.) vtque omnia recta modò honeſtaque ſint iure in pretio habentur: ſic iuris ciuilis noſtratia hæc, boni æquique plena prorſus, magno naturæ, gentium, populorum omninm conſenſu, æui totius iuſta ſemper atque perpetua ſerie, diuina quadam prouidentia, quotidie magis ac magis virent, florent, creſcunt, ornantur. Et meritò. Quid enim, ſine profeſsionis huius (ſacras literas ſemper excipimus) excelſius eſt? Quid materia vtilius, authoribus grauius, eorum dictione ſplendidius, rationibus quibus mouentur acutius? Quid rerum, quæ à Iuriſconſultis tractantur, cognitione homini dulcius? Quid varietate propter quam natura ipſa pulchra eſt iure ciuili pulchrius? Quid in ipſa hac varietate conſtantins, certius, æquabilius, excogitari potuit? Dicam audacter, omnia in vnum ſi conferantur, quæ in alijs diſciplinis, vel deſyderari, vel laude digna videri ſolent, in vno iuris ſtudio, perfecta adeò deprehendas, vt in alijs ſingula admirationi ſunt. Huius igitur ſtudij amore, à pueritia ipſe accenſus (vt nunc reliquum vitæ meæ curſum omittam) qnatnordecim plus minus annis, Salmanticæ (quæ domus hodie doctrinæ habita eſt) Ius ciuile publicè interpretatus ſum, qua id cum laude, quo anditorum applauſu, alij dicant. Cùm autem, ſexennium eſt, Caroli Maximi iuſſu, illinc euocarer, vt fiſci patronus eſſem, non leues cauſæ fuerunt, qnibus me excuſarem: triennio rurſus ab hinc in Pincianæ curiæ conſilium allectus: Principis, omnium quos terra tulit excellentiſsimi, iuſsionibus non obtemperare, nefas ſum arbitratns. Itaque Salmantica Salmanticæque rebus relictis huc me contuli daturus operam, quantum in me erit, quantumque durabo, vt ne officio vnquam, aut ne mihi ipſi potius, deſuiſſe videar. Verùm enimuero diu iam eſt, cùm ſtudioſorum expoſtulationibus, facere ſatis vix poſſum, qui velut quodam ſuo iure qnaſi & in his villicationis ratio reddenda ſit hoc à me efflagitant, vt eorum, quæ in ſcholis diximus, ſi non ſimul omnia, at ſaltim vnum aliquid in vulgus edam. Sed moraris (aiebant & nunc quoque cum Catullo aiunt) abit dies. Prodeas: Celeriùs (vt in prouerbio eſt) elephanti parient. An dubitas, quin hæc, quæ dicta placnere multis, ſcripta nocere nemini, prodeſſe non paucis videri poſſunt, & tibi laudi, & cæteris vſui futura ſint? Demque, & fidei in lectionibus meis quotidianis, de hoc à me olim promiſſæ, non ſemel admonent: & ne fallam, ſtrictius vrgent: nec deſunt, qui Homericnm illud occinant.

Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τε νέεσθαι.

EN ergo tandem (quis enim multorum, amicorum præſertim vocibns non acquieſcat?) lectionum quotidianarum, ad Reſponſa prudentnm Commentarij noſtri, nnnc primùm in lucem prodeunt: quos, vtinam qua nos damus voluntate, hac alij excipianr: noſtra ſiquidem hæc vna eſt, eritque ſemper, vt quomodo poſſumns (ſi quid id eſt) publicæ vtilitati per nos conſulatur, & ſtudia iuris iuuentur: aliorum verò vt humana iudicia ſunt varia fortaſsis futura eſt. Obijciet enim aliquis, quem in limine vt dicitur operis titulus ſolus offendet, quòd aduerſus Iuſtiniani ſanctum edictum, Commentarios & appellem & faciam. Ac fateor quidem ipſe, vetuit Imperator, ne legibus quiſquam Commentarios annectere auderet, tantumque, vel tranſlationem, *κατὰ πόδας* permiſit, vel annotationes per titulorum ſubtilitatem, quæ *παράτιτλα* nuncupantur. Sed, vt de nomine primùm agamus, non tam nomen, quàm rem prohibuit, & alias (inquit) legum interpretationes, imò magis peruerſiones, eos iactare non concedimus, ne verboſitas eorum aliquod legibus noſtris adferat ex confuſione dedecus &c. Cur itaque hæc nos fidenter contemnimus? Reſpōdeo, qnia infiniti, penè dixerim, ante nos idem auſi ſunt. Neque vllius, in hoc culpa maior, quàm Iuſtiniani ipſius. Cuius certè rei, paulò altiùs, vt hominibus quoque alienæ profeſsionis, & vel idiotis, ſatiſ-

faciamus, ratio reddenda eſt. Fuiſſet etenim fortaſsis (neque enim nunc ipſe præciſè ſtatuo) fuiſſet
è Republica magis hoc, ne quis auderet, auſi quotquot eſſent, pœnam ſubirent. Sicque legum texti-
bus contenti tantùm, iuris ſtudioſi omnes, & diligentiùs in ipſarum mentem inquirerent, & atten-
tiùs rationes ſcrutarentur: eſſet eorum, qui bene inſtituti ſunt profectus maior: eſſet contra, eorum
qui illotis manibus puriſsimos iuriſprudentiæ latices ſurſum deorſumque verſant, nulla ratio. Om-
nes quidem litium minus haberemus. Dici enim non poteſt neſcio, an nec cogitatione ſatis compre-
hendi, quanta inde naſcatur diſcordiæ materia: cùm ij, quibus diſſentiendi inter ſe occaſio offertur,
certos ſtatosque, idque adeò plures, ad diſcordiam augendam Doctores habent. Neque ego nunc
eorum probo ſententiam, qui cum immaniſsimo tyranno Caligula, de Iuriſconſultis hoc ſæpe ia-
ctant quaſi ſcientiæ noſtræ vſum omnem aboleri expediat. Tolle enim iuris ſcripti libros ſanctiſsi-
mos, quid aliud reliquum erit, quàm vt omnes, pro imprudentiæ ſuæ captu iudicent? Aut quid ab-
ſurdius, ſuperſtitioſæ mulierculæ per ſpeculum imaginentur, quàm vt eorum iudicia certiora fu-
tura ſperemus, qui de ſuo vtaiunt capite ſententiâs ferant: non illorum, qui ad ea ſe forment, quæ
tot retrò ſeculis, à viris prudentiſsimis excogitata præcepta ſunt: quaſi verò, nullum ſit pondus,
artis iam longo vſu perfectæ atque ſtabilitæ: aut ſi leuius, fallaciúſue quidquam in rerum natura
eſt, quàm vnius, aut alterius hominis, acuti quamlibet, ingenium paſsim deprehenditur, qui per
ſe ſolus ſapiat. Sed poterat & hîc eſſe modus, ne non tam multitudo authorum officiat, quàm noce-
re potuit inopia. Nam, cùm fuerit Iuſtiniani edictum illud, religioſè obſeruatum annis plus minus
ſeptingentis, extitêre deinde nonnulli, quibus color quæſitus eſt, & quaſi Paratitla hæc eſſent, titu-
los quoſque iuris in ſummas redigerent, cuiuſmodi Placentini, Roglerij, Ioannis, Azonis, & quo-
rundam ſunt. Atque alij quidem, & quæſito colore, & parciùs. Azo latiùs patuit, præterque ſum-
mam, iuſtos edidit Commentarios, fuereque & inter hos, qui gloſſas tentarent. Nemo tamen, fœ-
liciter ante Accurſium, cui anſa, materiesque fuit, ſecurè nimium iam, in ſuas aſſurgendi. Qui poſt
hos ſequuti ſunt (neque enim mihi nunc Catalogus iucundus) pari, aut maiuri licentia, dum abu-
tuntur, Imperatoris quoque poteſtatem eleuantes, eò rem deducunt, vt ſacramento veluti quo-
dam adacti, coniuraſſe ſenſim omnes videantur, ne quid minus dicere Iuſtinianus vel innuere etiam,
ne dum edixiſſe, videri poſsit. Quo factum eſt, vt hi, vel maximè, in pretio apud plures ſint, qui lon-
ge lateque excedentes vagantur. Emicuere tamen inter cæteros, & adhuc quoque emicant, qui me-
dia via, quæ tutiſsima ſemper eſt, incedunt: inter quos, Bartolus primas tenet, & ſi qui ſimiles ſunt,
quibus ea cura fuit, non tam vt multa, quàm vt ea dicerent, quæ ad rem ſpectent. docti dubio pro-
cul viri & valde prudentes, quique in ſuo illo ſcribendi genere (Scholaſtico vt vocamus) excellen-
tes habiti, iuris ciuilis ſcientiæ, multum lucis attulerint. Omnium autem, in ſumma vrgentiſsima
collectiu illa eſt, naturalem rationem, authoritate iuris ciuilis mutari minimè potuiſſe, obſcuras res
naturaliter interpretationem deſyderare: non igitur, prudentum ad ius ciuile, interpretationes pro-
hiberi potuiſſe, à Iuſtiniano præſertim, qui dum tot bonorum authorum voluminibus nos carere
voluit, viuus quod fecit patitur, vt mortuo pro vno centum renaſcerentur. Ac mihi quidem de hoc
non ſemel cogitanti (Vetus enim querela hæc eſt) tale aliquid Iuſtiniano eueniſſe videri ſolet, qua-
le Ioui in fabulis accidiſſe ferunt: qui dum ſuo timens Olympo, à dijs ſuperisque cauebat: Titanas ne-
ceſſariò implorauit, aut quale, eiuſdem Imperatoris, in rebus bellicis conſilium aliquando fuit, quo
Græcis in ordinem redigendis, plus nimio attento, Gotthi interim Italia vniuerſa, atque adeò vrbe
ipſa potiuntur. Neque autem conſtituere ſatis, adhuc ipſe poſſum, quæ gratia Triboniano, Theo-
philo, Dorotheo, Cratino atque alijs, iuris noſtri compilatoribus, debeatur: bona nè quòd illo-
rum ſtudio, veteris prudentiæ fragmenta hæc pulcherrima ad nos permanarint: mala nè potiùs, qui
ex integris tamque copioſis authoribus, pauca adeò, & ſuo quodam guſtu digeſta, nobis tradide-
rint. Niſi ſi quis etiam horum epitomis hoc tribuat, quod illi neglecti prorſus non perierunt. Quo-
modo cùm quidam Liuij interitum Floro, Trogi Pompeij Inſtino, veterum Pontificum Decreto-
rum Gratiano imputare ſoleant, Alij contrà, magis acceptum hoc ferunt, quòd eorundem opera,
atque diligentia, talia ſcripta, hodie non omnino deſyderentur. Sed hæc aliâs: de ratione verò in-
ſcriptionis ſatis ſuperque dictum eſt. Non deerunt autem qui à me, & hoc anxiè requirant, cur non
diuidendo, notando, opponendo, quærendo leges interpreter, quæ via peruulgata eſt, ſed magis,
ad gloſſæ me exemplar comparem, quaſi aut in eo quod præſtat Accurſius ſatis non faciat: aut il-
lorum inſtituta mihi diſpliceant, quæ à cæteris magno conſenſu probantur. At longè alia mea pro-
fectò mens eſt. Neque enim vlla in re minus mihi diſpliceo, quàm quòd alienos labores magni ſem-
per facio, vti æquum eſt, vtque viri docti, qualeſcunque ſint, mortui, aut viui, merentur. Sed quan-
quam in diſciplinis tradendis, non tam referat, quo genere doceas quàm quid ſit, quod doceas, ta-
men quia

men quia eſt aliquid, quod methodus aptior efficiat, cuius peritia, non minus, quàm ſcientia, præceptores præſtaut, dicam etiam qnid eſt, qno mouear, cùm hoc ſcribendi genus elegerim. Etenim ars hæc boni & æqni, qnam profitemur, ſi communes locos reſpicias, facilis: cùm ad ſingularia præcepta deſcendimus ſanè eadem qnàm difficilis eſt: cùm enim iura in cauſis ponantur, tum etiam variæ cauſarum figuræ ſunt. Vnde & iudicibus aduocatiſque labor, quæ cuiqne negotio fignra, quæ forma quadret: & legum lpſarum interpretibns, non minor inſurgit, dum capituli, paragraphi, verſieuli, orationis ſpecies, atque adeò dictionis & vel minimæ particnlæ ſignificatio, inquirenda eſt: quò qui verior ſit ſenſus conſtet, iuſtáque ratio teneatur, quæ vel præcipua legis dos eſt, certè, & eius vis & poteſtas. Hæc, vbi quis diligentiùs penitiúſque aſſequitur, tunc ſe magis in ciuili prudentia profeciſſe ſentit, Aſſequitur verò quiſque tunc maximè, cùm nihil ipſe negligit, nihil defunctoriè legendum exiſtimat, rotundo enim ore (quod de Græcis ſcriptnribus cecinit Flaccns) leges ſcriptæ ſunt: & in quibus, niſi quis oſcitantiùs ſe geſſerit ne minimum quid ocioſum deprehendat. Ea facultas ita demum optimè parari præſtarique poteſt, ſi verborum conſequentia non prætermiſſa, ordinem contextus ſequaris. Ferè enim, vna verborum, rerumq́ue ſeries eſt, à qua niſi quis diuertat, aut propius profectò it, aut erit eius erratio minor. Vt hoc veluti Dædali ſilo vſi qui ducantur, in labirinthi huius iuridici, difficillimos alioqui aditus, ambageſq́ue inextricabiles, ſecurius multò, certiuſq́ue pedem penetrent. Quo in genere, mirari præ cæteris liceat Accurſium: nam & ſi ipſe, bonus licet, quandoque tamen, vt videmus, dormitet: at nullius, ad hanc vſque diem tautus labor ſuit, nullius, perpetua adeò conſtansq́ne diligentia, vſque eò, vt, qnæ doctorum, prudentumq́ne vel præcipua laus eſt, ne vel omnia dicant, vel de his quæ neſciunt, neglexiſſe hanc de indnſtria prudens homo videatur, nihil intentatum relinquens, dum aut eorum apùd quos aliquid legerat, bonam fidem agnoſcit, aut de ſuo profert in medium, qnæ profutura iuris ſtudioſis ſperat. Sed non erat illis temporibus interpretandi ratio hæc adeò difficilis: nondum enim, mole ſua premi ius cœperat. Nondum opinionum ſylnæ, infinitùm excreuerant. Hoc autem tempore, an Accurſio claua (quod dici ſolitum eſt) vix eſt qui credat: quòd breui orationis ſtilo, rerum ac ſententiarum immenſam materiam, amplecti, non opis humanæ ſit. Quare & in meis hiſce iuris enarrationibus, vt, quo ad eius fieri poteſt, gloſſæ modus, minimè exceditur, ſic ne & interdum progrederer longiùs, nulla arte eſſici potuit. Dedi tamen operam, quantum in me ſuit, vt in ipſa hac breuitate, quæ duriſsima ſcribendi prouincia eſt, obſcurior non fierem. Vtque eorum, quæ, vel in eo, quem interpretabar loco, vel alibi ab alijs notantur, neceſſaria modò eſſent, nihil omitteretur. Illudq́ue, vel cum primis cani, vt ex Bartoli dictis (qui vir non niſi honoris cauſa nominandus eſt) nullum eſſet, quod non, vi ipſa ſaltem, proſequerer, id quod prouectiores iuuat. Neque autem parui hæc laboris exiſtimabit, quiſquis & tentet: cùm præſertim, ordine ipſo Bartoli, quo tamen ille præpoſtero valde ſæpiſsime vtitur, viua voce dicerem, quæ poſtea qnàm dixeram, ſcripturo mihi, ad textuum ordinem, omnia reponerentur. Accedit & his, quòd vt hominibus nationis huius nobiliſsimæ, in qua natus ſum gratificarer, leges Regiæ diſsimulandæ non erant, qnæ & ſapientiſsimè ſcriptæ ſunt & grauiter. Nam quòd, paucornm opinionem ſequntus, margini potiùs, quàm contextui, allegationes iuris adſcripſerim, in eo verò, apologia longiori, ni ſallnr, non egeo, quàm quòd Pauſonis hic equus eſt, quod ſcitè Alciatus reſpondet: paruo ſi qnidem negotio, aut nullo etiam iſthæc, pro cniusq́ue ſententia, vel intus, vel extra, ſi hoc magis libet, accommodantur. Nec video eqnidem, quid interſit inter hæc, quæ indiffereutia ſunt, niſi fortè & de hoc inter viros literatos ſumenda contentio eſt, Cnr, cùm plures pileo caput operiant, quidam tamen galero, birro, flammeo, aut quouis alio tegmine, libentiùs vtantur: faſtidientis certè iam iura ſtomachi malacia hæc eſt (vt cum Plinio loquar) vt ſi quis cibos, non alia ratione auerſetur, quàm quòd non fictilibus, ſed æreis potiùs, aut etiam argenteis lancibus, in menſa apponantur. Nam & ſi qnis attentiùs conſyderet, qui hæc non probat: veteres omnes Theologos, Hieronymum, Ambroſium, Baſilium, Cyprianum, Nazanzenum accuſet neceſſe eſt: quibus eadem ſormula placuit. Deinde, an non & Caij, Pauli, Vlpiani, quæ hodie extant pura putaq́ne ſerè ab hac ſarragine allegationum ſnnt? vt vel hoc ipſo, probare magis hodierna oporteat, quo magis, ad illorum ſpeciem accedunt. Adde quòd, & in eo, magna commoditas deprehenditur, quòd dum ſic ſcribitur, ſelectiores tantùm leges, authoreſq́ue, & quæ potiſsimùm faciant, citantur, quòd additionibus via præcluditur, quæ tantum abeſt vt iuuent, vt ſæpius veri cognitionem impediant, & dum lucem afferre ſe profitentur, tenebras iudicio potiùs offundant. Fieri præterea vſu plerunque videmus: vt vna aut altera id genus pagella, prolixas nimium multas cæterorum chartas reſolnat. Eò autem, iuris conditio multitudine authorum redacta eſt, vt non tam qui multa quàm qui quàm multa (quod de Azone dicitur) quàm paucis dixerit, operę pretium & ſerat. Cætera, quæ

in alieno

in alieno opere non delectant, permulta erunt: huic res, illi dictionis genus non ſat probabitur. Alius elegantiam deſyderabit. Alius ob eam ipſam, fortè reprehendet. Alius, quòd aliarum diſciplinarum authores interdum citentur. Alius, quòd Græca, quæ non nouit, miſceantur. Alius, dum malignè laudat, præſtaret vt & vituperaſſet. Nulli iniquiores iudices ſunt, quàm vel ſemidocti, qui ſtudia aliena ſuis metiuntur, & damnandum arbitrantur, quicquid ipſi non didicerunt. Vel eruditi, qui nondum ſcribendi genus hoc deguſtarunt. Nam hi planè (quod dici ſolet) è turri de Græcis iudicant. Cùm tamen interim (vel authore aduerſus Iouinianum Diuo Hieronymo) delicata eorum doctrina ſit, qui pugnanti, ictus de muro dictant, quique ipſi ſtantes in litore, nauigantis artem, ac diſcrimen ocioſi, non tam ſpectant, vt iure laudent, quàm vt iure, vel iniuria reprehendant. Ego verò, modò bonis doctisq; non diſpliceam, præclarè mecum actum exiſtimabo. Etenim, ſi benè dictum illud eſt, Vnus homo ter mille: innumeri verò nullus, quo me animo eſſe oportebit, cui non pauci contigerint, à quibus (quæ eorum virtus eſt) defendar? Poſtremò quiſquis ille eſt, cui nunc non placeo, is ſi quidem fallitur, erit aliquando, rurſus vt probet. Quòd ſi certo iudicio fertur, humanæ ſortis meminerit, in qua ita natura comparatum eſt, vt cogites, facias, dicas, ſcribas aliquid, longum præſertim, vix quicquam ſit, in quo & ſi maximè tuo, & vel quorundam iudicio ſapias, non ſint tamen & alij quidam, qui quæ limis ipſe oculis cernebas, illi acutiùs interdum intueantur. Vnumq; illud ad finem, te candide Lector, oro & obteſtor, vt quemadmodum tuo, & publico (ſi dicere ita licet) conuicio, in hæc ipſe adductus, ſtilum ſumpſi, vt qua poſſem parte, ſtudijs iuris ciuilis inſeruiam, ſic tu pro tua bonitate viciſsim, non aliter iudices, quàm ſi perlegeris priùs attentè ſcripta hæc, contuleriſque non indiligenter cum ijs, quæ ab alijs ijſdem in locis traduntur. Fiet ſic ſpero, vt animum mihi ad ſequentia facias: Vt quo nunc primùm, ſunt cœpta ductu, eodem (Deo quoque duce) non intermiſſa, ad calcem vſque Digeſtorum perueniant.

IMPERATOR CAESAR, Flauius, Iuſtinianus, Alamannicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Fœlix, Inclytus, Victor ac Triumphator ſemper Auguſtus Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Iſidoro, & Anatolio, & Thalleleo, & Cratino viris illuſtribus anteceſſoribus, & Salaminio viro diſertiſsimo anteceſſori.

Salutem.

OMNEM REIPUblicæ noſtræ ſanctionẽ iam eſſe purgatã & cõpoſitã, tam in quatuor libris Inſtitutionũ, ſeu elementorum, quàm in quinquaginta Digeſtorũ, ſeu Pandectarum, necnon in duodecim Imperialium conſtitutionum, quis amplius quàm vos cognoſcit? Et omnia quidem quæ oportuerat & ab initio mandare, & poſt omnium conſummationẽ factam libenter admittentes, definire, iam per noſtras orationes tam Græca lingua quàm Romanorũ (quas æternas fieri optamus) explicita ſunt. Sed cũ vos & omnes poſtea profeſſores legitimę ſcientiæ conſtitutos etiam hoc oportuerat ſcire, quid & in quibus temporibus tradi neceſſarium ſtudioſis credimus, vt ex hoc optimi atq; eruditiſſimi efficiantur: ideo præſentem diuinam orationem ad vos præcipuè faciendam exiſtimamus, quatenus tam prudentia veſtra, quàm cæteri anteceſſores qui eandẽ artem in omne æuum exercere maluerint, noſtris regulis obſeruatis, inclytam viam eruditionis legitime poſsint ambulare. Itaque dubio procul quidem eſt, neceſſe eſſe inſtitutiones in omnibus ſtudijs primum ſibi vindicare locum, vtpote prima veſtigia cuiuſq; ſciẽtiæ mediocriter tradentes: ex libris autem quinquaginta noſtrorum Digeſtorum ſex & triginta tantũmodo ſufficere tam ad veſtram expoſitionem quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. Sed ordinẽ eorũ, & tramites per quos ambulandum eſt, manifeſtare, tempeſtiuum nobis eſſe videtur: & vos in memoriam quidem eorum quę antea tradebatis, redigere: oſtẽdere autẽ nouellæ noſtræ cõpoſitionis tam vtilitatẽ quàm tẽpora, vt nihil huiuſmodi artis relinquatur incognitum. Et antea quidem (quemadmodũ & veſtra ſcit prudẽtia) ex tanta legũ multitudine quæ in librorum quidem duo millia, verſuum autem tricies centena extendebatur: nihil aliud niſi ſex tantummodo libros, & ipſos confuſos, & iura vtilia in ſe perrarò habentes, à voce magiſtra ſtudioſi accipiebant, cæteris iam deſuetis, iam omnibus inuijs. In his autem ſex libris Gaij noſtri inſtitutiones, & libri ſingulares quatuor, primus de illa vetere re vxoria, ſecundus de tutelis, & tertius necnon quartus de teſtamentis, & legatis connu-

** mera-

merabantur: quos nec totos per ſequentias accipiebant, ſed multas partes eorum quaſi ſuperuacuas præteriVant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non ſecundum edicti perpetui ordinationē, ſed paſsim, & quaſi per ſaturam collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata. In ſecundo autem anno præpoſtera ordinatiōe habita, prima pars legum eis tradebatur quibuſdā certis titulis ab ea exceptis: cū erat enorme poſt inſtitutiones aliquod legere, quàm quod in legib⁹ & primum poſitum eſt, & iſtam nuncupationē meruerit. Poſt eorum verò lectionem, neque illam continuam: ſed particularem, & ex magna parte inutilem conſtitutā, tituli alij eis tradebantur tam ex illa parte legū quæ de iudicijs nuncupatur ipſis non continuam, ſed raram vtilium recitationem præbentibus, quaſi cętero toto volumine inutili conſtituto: quàm ex illa quæ de rebus appellatur, ſeptem libris ſemotis, & in his multis partib⁹ legentibus inuijs, vtpote non idoneis neque aptiſsimis ad eruditionem cōſtitutis. In tertio autē anno quod ex vtroque volumine, ideſt de rebus vel de iudicijs, in ſecundo anno non erat traditum, accipiebant ſecundum viciſsitudinem vtriuſque voluminis: & ad ſublimiſsimum Papinianū, eiúſq; reſponſa iter eis aperiebāt. Et ex prædicta reſponſorum conſummatione, quæ decimo & nono libro concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant: nec eorum totum corpus eis tradebāt, ſed pauca ex multis, ea breuiſsima ex ampliſsimis: vt adhuc ſitiētes ab eis recederent. His igitur ſolis à profeſſoribus traditis, Pauliana reſpōſa per ſemetipſos recitabant: neq; hęc in ſolidum, ſed per IN perfectum, & iam quodammodo malè conſuetū in conſequētiæ curſum. Et hinc erat in quartū annū omnis antiquæ prudentię finis: vt (ſi) quis ea quæ recitabant enumerare mallet, cōputatione habita inueniet ex tam immēſa legū multitudine vix verſuum ſexaginta milia eo ſuæ notionis perlegere: omnibus alijs deuijs & incognitis conſtitutis, & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quotiēs vel iudiciorum vſus hoc fieri coegerit, vel ipſi magiſtri legum aliquid ex his perlegere feſtinabatis, vt ſit vobis aliquid amplius diſcipulorum peritia. Et hęc quidem fuerant antiquæ eruditionis monumenta, ſecundū quod & veſtro teſtimonio confirmatur. Nos verò iā tam penuriā legū inueniētes, & hoc miſerrimū iudicantes, legitimos theſauros volētibus aperim⁹, quibus per veſtrā prudentiā quodāmodo erogatis, ditiſsimi legū oratores efficiātur diſcipuli. Et primo quidē anno nr̄as hauriant inſtitutiones, ex omni penè veterū inſtitutionū corpore elimatas & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidū ſtagnū conriuatas tam per Tribonianum virum magnificū magiſtrū & ex quæſtore ſacri palatij noſtri & ex cōſule, quā duos è vobis, id eſt Theopilū & Dorotheū facundiſsimos anteceſſores. In reliquā verò anni partē ſecundū optimā conſequentiā primā legū partem eis tradi ſancimus, quæ gręco vocabulo πρῶτα nūcupatur, qua nihil eſt anteri⁹: quia quod primū eſt, aliud ante ſe habere non pōt. & hæc eis exordium & finē erudi-

eruditionis primi anni eſſe decernimus. Cuius auditores non volumus vetere tã friuolo q̃ ridiculo cognomine Dupondios appellari, ſed Iuſtinianos nouos nũcupari, & hoc in omne futurum æuum obtinere cenſemus: vt hi qui rudes, adhuc legitimæ ſcientiæ adſpirent, & ſcita prioris anni accipere maluerint, noſtrum nomẽ mereãt: quia ilico tradendũ eis eſt primũ volumẽ, quod nobis emanauit auctoribus: antea enim dignũ antiqua cõfuſione legũ cognomen habebant: cum autẽ leges iam clarẽ & dilucidẽ animis eorũ tradendæ erãt, neceſſe erat eos, & cognomine mutato fulgere. In ſecundo autẽ anno, per quẽ ex edicto eis nomẽ antea poſitũ & à nobis probatur: vel de iudicijs libros ſeptẽ, vel de rebus octo accipere eos ſancimus, ſecũdũ quod temporis viciſsitudo indulſerit, quam in tactam obſeruari pręcipimus: ſed eoſdem libros de iudicjs vel de rebꝰ totos & per ſuã cõſequẽtiã accipiãt, nullo penitus ex his derelicto: quia omnia noua pulchritudine ſunt decorata, nullo inutile, nullo deſueto in his penitus inueniẽdo. Alterutri autẽ eorundẽ volumini, id eſt de iudicjs, vel de rebus, adiungi in ſecundi anni audientiã volumus quatuor libros ſingulares, quos ex omni cõpoſitione quatuordecim librorum excerpſimus: ex collectione quidẽ tripertiti voluminis, quod pro dotibus compoſuimus, vno libro excerpto: ex duobus autem de tutelis, & curationibus, vno: vt ex gemino volumine, de teſtamentis vno: & ex ſeptẽ libris delegatis & fideicõmiſsis, & quæ circa ea ſunt, ſimili modo vno tantũ libro. Hos igitur quatuor libros, qui in primordijs ſingularũ memoratarum cõpoſitionum poſiti ſunt, tantũmodo à vobis eis tradi ſancimus, cæteris decẽ oportuno tẽpori cõſeruandis: quia neque poſsibile eſt, neq; anni ſecundi tẽpus ſufficit, ad iſtorũ quatuordecim librorum magiſtra voce eis tradẽdorum recitationẽ. Tertij inſuper anni doctrina talem ordinẽ ſortiatur: vt ſiue libros de iudicijs, ſiue de rebus ſecundũ vices legere eis ſors tulerit cõcurrat eis tripertita legũ ſingularium diſpoſitio, & in primis liber ſingularis ad hypothecariã formulam quem oportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, poſuimus: vt cum æmula ſit pigneratitijs actionibus, quę in libris de rebus poſitæ ſunt: non abhorreat eorum vicinitatẽ: cum circa eaſdem res ambabus pœnè idẽ ſtudium eſt. Et poſt eundẽ librum ſingularem alius liber ſimiliter eis aperiatur, quẽ ad edictum ædilium & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnõ duplæ ſtipulatione cõpoſuimus: cum enim quę pro emptionibus & venditiõibus legibus cauta ſunt, in libris de rebus præfulgent: hæ autem oẽs quas diximus, definitiones in vltima parte prioris edicti fuerãt poſitę: neceſſario eas in anteriorẽ locum tranſtulimus, ne à venditionibus, quarum quaſi miniſtræ ſunt vicinitate vlterius deuagẽtur. Et hos tres libros cum accutiſsimi Papiniani lectione tradendos poſuimus, quorum volumina in tertio anno ſtudioſi recitabãt non ex omni eorum corpore ſed ſparſim pauca ex multis & in hac parte accipiẽtes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus, non ſolùm ex reſponſis quæ in decẽ & nouem libros cõpoſita fuerant, ſed

etiā ex libris ſeptē & triginta quæſtionū,& geminovolumine definitionū, necnon de adulterijs,& penè omni eius expoſitione in omni noſtrorū Digeſtorū ordinatione prefulgēs ꝓprijs partib⁹ præclarus ſui recitationē præbebit.Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianiſtas vocant,nomen & feſtiuitatem eius amittere videātur: ipſe iterum in tertiū annū per belliſsimā machinationē introductus eſt.¦librū enim hypothecariæ ex primordijs plenū eiuſdē maximi Papiniani fecimus lectione:vt & nomē ex eo habeāt,& Papinianiſtęvocētur:& ei⁹ reminiſcētes & lætificētur,& feſtū diē, quē quū primū leges eius accipiebāt, celebrare ſolebāt,peragāt: & maneat viri ſublimiſsimi præfectorij Papiniani, & per hoc in æternum memoria: hocq; termino tertij anni doctrina cōcludatur.Sed quia ſolitū eſt anni quarti ſtudioſos greco & conſueto quodā vocabulo λύτας appellari: habeāt quidē ſi maluerint hoc cognomē. pro reſponſis autē prudentiſsimi Pauli, quę antea ex libris viginti tribus vix in decē & octo recitabant, per iā expoſitā cōfuſionē eos legētes: decē libros ſingulares,qui ex quatuordecim,quos antea enumerauim⁹,ſuperſunt, ſtudeāt lectitare: multo maioris & amplioris prudētiæ ex eis thenſaurū cōſecuturi, quàm quē ex Paulianis habebāt reſpōſis. Et ita omnis ordo librorū ſingulariū à nobis cōpoſitus,& in decē & ſeptē libros partitus eorū animis iNponetur:quē in duabus Digeſtorum partibus poſuimus,id eſt,quarta & quinta,ſecūdū ſeptē, partiū diſtributionē. Et quod iam primis verbis orationis noſtræ poſuimus,verū inueniatur:vt ex triginta ſex librorū recitatione fiāt iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimū inſtructi, & noſtro tēpore nō indigni.duab⁹ alijs partibus, id eſt,ſexta & ſeptima noſtrorum digeſtorum quæ in quatuordecim libros cōpoſitę ſunt,eiſdem poſitis,vt poſsint poſtea eos & legere,& in iudicijs oſtendere. Quibus ſi bene ſeſe imbuerint, & in quinti anni,quo prolutę nūcupantur metas, cōſtitutionū codicem,tā legere,q̄ ſuptiliter intellegere ſtudeant:nihil eis legitimæ ſciētię deerit, ſed,omnē ab initio vſq; ad finem ſuis animis aNplectātur, & quod penè in alia nulla euenit arte cum etſi viliſsimæ ſint, omnes tamen infinitæ ſunt, hæc ſola ſciētia habeat finē mirabilem,in præſenti tēpore à nobis ſortita. Diſcipuli igitur omnib⁹ eis legitimis arcanis reſeratis,nihil habeāt abſcōditū:ſed omnibus perlectis, quæ nobis per Triboniani viri excelſi miniſteriū, cęterorūq; cōpoſita ſunt:& oratores maximi,& iuſtitię Satellites inueniātur,& iudiciorū optimi,tā athletę, quàm gubernatores in omni loco æuoq; felices.Hęc autem tria Bolumina à nobis cōpoſita tradi eis,tam in Regijs vrbibus,quàm in Berytiēſiū pulcherrima ciuitate, quā & legū nutricem bene quis appellet,tantūmodovolumus,ꝙ iam & à retro principibus conſtitutū eſt, & non in alijs locis, quæ à maioribus tale nō meruerint priuilegiū: qa audiuimus etiā in Alexādrina ſplēdidiſsima ciuitate,& in Cæſarienſiū,& in alijs quoſdā imperitos homines deuagare,& doctrinā diſcipulis adulterinā tradere, quos ſub hac interminatione ab hoc conamine repellimus:vt ſi auſi fuerint in poſterū in hoc perpetrare,

petrare, & extra vrbes Regias, & Berytienſiũ metropolim hoc facere: denarũ librarum auri pœna plectentur, & relciãtur, ab ea ciuitate, in qua nõ leges docent, ſed in leges cõmittunt. Illud autẽ, quod iam tũ ab initio hoc opus mandantes in noſtra oratiõe, & poſt cõpletũ in alia noſtri numinis cõſtitutione ſcripſimus, & nunc vtiliter ponimus: vt nemo audeat eorum qui libros conſcribũt, ſigla in his ponere, & per compendiũ ipſi legũ interpretationi, vel cõpoſitioni maximum adferre diſcrimẽ, ſcituris omnib⁹ librarijs, qui hoc in poſterum cõmiſerint, quod poſt criminalẽ pœnam æſtimationẽ libri in duplum domino eius (ſi neſcienti dederint) in ferre compellẽtur: cum & ipſe, qui talem librũ cõparauerit, nihilo eũ habebit, nemine iudice ex tali libro fieri recitationẽ concedente, ſed pro nõ ſcripto eũ haberi diſponẽte. Illud vero ſatis neceſſariũ conſtitutũ cum ſumma interminatione edicimus, vt nemo audeat, neq; in hac ſplẽdidiſsima ciuitate, neq; in Berytienſiũ pulcherrimo oppido ex his qui legitima peragũt ſtudia indignos & peſsimos (imo magis ſeruiles, & quorũ effectus iniuria eſt) ludos exercere, & alia crimina, vel in ipſos profeſſores, vel in ſocios ſuos, & maximè in eos, qui rudes ad recitationẽ legum perueniũt, perpetrare. Quid enim ludos appellet eos, ex quib⁹ crimina oriuntur? Hoc etenim fieri nullo patimur modo: ſed optimo ordine in noſtris temporibus, & hanc partẽ tradimus, & toto poſtero trãſmittimus ſeculo: cũ oportet prius, animas, & poſt ea linguas fieri eruditos. Et hæc omnia in hac quidẽ florentiſsima ciuitate vir excelſus præfectus huius almæ vrbis tam obſeruare quàm vindicarè, prout delicti tam iuuenũ quàm ſcriptorũ qualitas exegerit, curę habebit. In Berytienſiũ autẽ ciuitate tam vir clariſsimus præſes Pœniciæ maritimæ, quàm beatiſsimus eiuſdem ciuitatis Epiſcopus, & legũ profeſſores. Incipite igitur legũ doctrinã eis Dei gubernatione tradere, & viam aperire, quã nos inuenimus: quatenus fiãt optimi iuſtitiæ & reipublicę miniſtri & vos maximũ decus in omne ſeculum ſequatur: quia veſtris tẽporibus talis legum inuenta eſt permutatio, qualẽ & apud Homerũ patrẽ omnis virtutis Claucus & Diomedes inter ſe faciunt, diſsimilia permutantes.

χρυσεα χαλκειων, εκατομβοια εννεαβοιων.

Quæ omnia obtinere ſancim⁹ in omne æuum, ab omnibus tam profeſſoribus quàm legũ auditoribus, & librarijs & ipſis & iudicibus obſeruanda. Data ſeptimodecimo Kalẽdas Ianuarias Conſtãtinopoli Domino noſtro Iuſtiniano perpetuo Auguſto ter conſule.

SVMMARIVM.

1 *Imperatoris vox, quomodo ad Principẽ tranſlata?*
2 *Imperatores vnde dicti.*
3 *Cæſares qui & vnde dicti.*
4 *Reges Romanorum Cæſares.*
5 *Flauij cognomen Regibus Gotthorum commune.*
6 *Iuſtiniani duo.*
7 *Germani ſuperiores, Alemanni olim vocabantur.*
8 *Gotthos per Narſetem Iuſtinianus profligauit.*
9 *Franci à Narſete Iuſtiniani duce ſuperati.*
10 *Germanici cognomẽ cur aſſumpſerint Romani Imperatores?*
11 *Pij cognomen ob Antonio Pio.*
12 *Iuſtinianus fœlix merito dictus.*
13 *Auguſta quæ dicerentur, & vnde Imperatores Auguſti dicti?*
14 *Lazici cognomen ſibi Iuſtinianus adiecit.*
15 *Tzanos Iuſtinianus bis ſuperauit.*
16 *Principibus titulorum multitudinem populi aſſentatio*

tatio tribuit.
17 *Sancta quæ dicantur, & quæ Sanctiones?*
18 *Inſtitutionum nomen à Iuſtiniano inuentum non eſt.*
19 *Inſtitutiones à Græcis Iuriſconſultis, inſtituta breuitatis gratia dicuntur.*
20 *Elementa initia cuiuſque profeſſionis.*
21 *Digeſta vnde dicta?*
22 *Pandectæ vnde appellatæ?*
23 *Iuris ciuilis, tradendi formula, à Iuſtiniano præſcripta ſeruanda eſſet.*
24 *Imperatorum exceſſus, ſe, ſuaque diuina, ſacra, cœleſtia appellantium.*
25 *Roma vrbs æterna.*
26 *Anteceſſores qui & vnde dicti?*
27 *Scholaſtici viatores ſunt.*
28 *Viaticum & viaticulum quid?*
29 *Iuſtinianus cur ſex & triginta libros legẽdos tantum tradidit?*
30 *Verſus quid?*
31 *Magiſtri vox, viua, libri muti magiſtri.*
32 *Lex contrario vſu tollitur cõſuetudine nõ tollitur.*
33 *Per Satyram colligere quid?*
34 *Vacua notio quæ?*
35 *Ex quæſtore, ex conſule & ſimilia.*
36 *Dupondij iuuenes vnde dicti?*
37 *Diobolares.*
38 *Nominis mutatio quando licita.*
39 *Nomen bonum habere intereſt.*
40 *Nomina appellatiua immutabilia ſunt.*
41 *Edictales.*
42 *Pignoratitia actio & hypothecaria differunt.*
43 *Lytæ, vnde dicti, & qui ſunt.*
44 *Prolytæ, qui & vnde dicantur?*
45 *Regiæ vrbes, Roma, & Conſtantinopolis.*
46 *Berytus vrbs, Phœniciæ incẽdio cõſumpta.*
47 *Adulterina doctrina, qua ratione dicitur?*
48 *Ius profiteri, qui & vbi poſſint?*
49 *Denarũ librarũ pœna, decẽ nõ viginti eſt.*
50 *Magiſtri iuriſdictionẽ habẽt in diſcipulos.*
51 *Glauci & Diomedis permutatio.*
52 *Imperatores, conſulatũ aliquãdo gerebant.*

1 IMPErator.) Imperatoris nomen, Caſtrenſe olim, & militare, Romaniſque ducibus, qui de Rep. bene meruiſſent, addi ſolitũ (poteſtate populi, in Principẽ translata[a]) cœpit eſſe, Romani Principis cognomẽtũ. Eſt autẽ, Imperandi verbũ, mitius ciuiliuſque, quã iubẽdi, vnde etiã (Tacito & Dione auctoribus) Imperatores dicti, q̃ 2
modeſti⁹, æquabiliuſque eſſet, id nomẽ quã Regis, aut Dñi, græcè ſimiliter, nouello nomine αὐτοκράτωρ, qui olim fuit, βασιλεύς. κοσμοκράτορες, vero, voce nuſquã alibi lecta, ſed à Paulo, primũ ficta (quod Diuus Hieronymus & Eraſmus annotãt) mũdi dñi dicũtur, quos Tertullianus, mundi tenẽtes, Hilarius, expreſſius vertit, mundi potentes.

a l. 1. ff. de Cõſtit. princ.

CAESAR.) à Iulio Cęſare, reliqui omnes, Principes Romani, Cæſares 3
appellãtur, quo ſe nomine, præter cæteros, gaudere Iuſtinianus ait, in Nouella trigeſima. Dicti deinde, Cæſares (vt ſcribit Spartian⁹ in Aelio Seuero) quaſi Principũ quidã filij, & deſignati, Auguſtę maieſtatis hæredes[b], quales hodie, Reges 4
Romanorũ ſunt, Iulius Capitolinus, in Gordiano Iuniore. Gordianus adoleſcẽs qui Cæſar, eatenus fuerat, à militibus, & populo, & Senatu, & omnibus gẽtibus, ingẽti amore, ingẽti ſtudio, & gratia, Auguſtus eſt appellatus. Cæterũ, inditũ Cęſaris nomẽ, ante Imperatores, primũ Scipioni Affricano, q̃ elephantũ, in prælio occidiſſet, qui Maurorũ lingua, cæſa dicitur, vel quia mortua matre, cæſo ventre, ſit natus, vel q̃ magnis crinibus, vtero matris effuſus, vel q̃ oculos, cæſios habuerit, vt Plinius, Solinus, & alij ſcribunt, Suetonius in Auguſto, Deum Hetruſca lingua, æſar, dici auctor eſt.

b l. etſi excepta. C. de mõ leſic.

FLAVIVS.) à Flauiorũ familia, ex q̃ 5
Imperatores, Veſpaſianus, Titus, Domitianus. Nec deſunt, qui ex veteri quodã legũ Gothicarũ exẽplari affirmẽt, Flauij prænomẽ, cõmune fuiſſe Regib⁹ Gothorũ, ſicut Romanis erat Cęſaris, Aegyptijs Pharaonis, Parthis Arſacis, Flauiũque, lingua Gothica, ſignificare ſplendidum & excellentem.

IVSTInianus.) Iuſtiniani duo, maior 6
& minor, hic maior eſt, Iuſtini maioris, ex ſorore nepos.

ALAMANnicus.) à ſubactis. Alaman 7
nis, ita eñ olim, Germani ſuperiores appellabantur, qui hodie Sueui, Heluetij, Bauari.

GOTthicus.) à Gotthis deuictis, Profligauit aũt hos, p̃ Narſetẽ, circa annũ ſalu

tis huma-

tis humanę. 560. cciſo Rege, eorū Totila.

9 FRANGicus.) Frāci, Duce Theudeberto Rege, vno die, duos potētiſsimos exercitus profligarūt, Iuſtiniani videlicet, & Gotthorū, qui in procinctu erāt, vt de Mediolani poſſeſsione, prælio decernerēt, anno. 536. annis deinde duobus, & viginti elapſis, cū Frāci, per Italiā vagarentur, Duce quodā Bucillino prope Tarentū, à Narſete Iuſtinianæi exercitus duce ſuperātur, quæ cauſa eſt, vt nō immerito (qđ Alciatus[a] opinat) Iuſtinianus Frācici titulū, ſibi arrogauerit. Sūt & qui[b], quia Frācis, ius patriæ poteſtatis ademerit, ꝙ Gotthis aduerſus Romanos, ſuppetias tulerāt, Francicum ſe nominaſſe exiſtimēt, ſed ego, priorē rōnem magis ꝓbo.

a Alciat. diſpunct. libr. 2. capi. 22.
b Lazius. Comment. reip. Roma. lib. 12. c. 1.

10 GERMAnicus.) Cognomē hoc, prius habuis, Druſus Claudij Cæſaris pater, Poſtea Romani Principes, qui ſemp aliquid, ex Germania comminuerūt, dicti ſunt Germanici. Quare & Hærodianus, titulū hunc, inter Imperatorios cōnumerat. Et Suetoni⁹, in Aulo Vitellio: Cognomē (inquit) Germanici, delatū ab vniuerſis, cupide recepit. Auguſti diſtulit, Cęſaris in perpetuū recuſauit, & in Domitiano, Poſt autē duos triūphos, Germanici coguomine aſſumpto, Septembrē menſem, & Octobrē ex appellationibus ſuis, Germaticū Domitianūq; tranſuominauit, Plinius in Panegyrico: Credēt nè, poſteri, patricio & cōſulari, & triūphali patre genitū, cū fortiſsimū & ampliſsimū, amantiſsimū ſui exercitū regeret, Imperatorē nō ab exercitu factū? eidē cū Germaniæ præſideret, Germanici nomen, hinc miſſum? Et ſtatim iā Cæſar, iā Imperator, iā Germanicus, abſēns & ignarus & poſt tanta nomina (quantum ad te pertinet) priuatus.

ANTICVS.) Vicit enim & Antas, duce Childibio Thraciæ præfecto.

AFRIcanus.) Pepulit ex Africa, Vandalos duce Beliſario.

ALAnicus.) Alaui, cum Vandalis iuncti erant.

VANdalicus.) Superauit hos in Africa Beliſarius, dux fortiſsimus Iuſtinianæi exercitus.

11 PIVS.) Cognomen hoc, ab Antouino Pio, ad reliquos, Romanos Imperatores velut hæreditariū deſcendere, indicat Nouella. 78.

FOELIX.) & merito, vt cui, oēs conatus, fœliciter ſucceſſerint, vt ſcribit Procopius lib. 5. de ædif. iuſti. Videtur autē, & Traiano, prius cognomē hoc inditū, ſicut & illud optimi, Plinius in Panegyrico, iā quid tā ciuile, tā ſenatoriū, quàm illud, additū à nobis, optimi cognomē, qđ peculiare huius, & proprium, arrogātia priorū principum fecit. Enimuero, quā cōmune, quàm ex æquo, quòd fœlices nos, fœlicem illum prædicamus &c. 12

INCLYTVS.) à fama & gloria rerū præclare geſtarum.

VICTOR.) Titulus, quo potiſsimum gauiſus eſt Alexander Magnus, eodē, & Romani principes, quibus in Græco pręſertim imperio, *νικήτης*, titulus fuit.

TRIVMphator.) Triumphauit enim, de Perſis & Vandalis[c].

c Ambr. de hære. & falc. in princ.

SEMPER Auguſtus.) Auguſta ſancta & augurio cōdita & cōſecrata olim dicebantur, Ouid. faſtor. lib. 1. 13

(cantur.
Sancta vocant Auguſta Patres, Auguſta vo-
Templa ſacerdotum, ritè dicata manu.

¶ Quare, anno vrbis conditę. Dccxij. (vt ſcribit Sextus Aurelius Victor) ab exactis vero Regibus. ccccIxxxq;, mos Romæ repetitus, vni parendi pro Rege Imperatori, vel ſanctiuri nomine, Auguſto appellato, Octauianoq; ex Numatij Plā ſent ē tia, ſenatus cognomē hoc, primū tribuit, nō tā nouo (vt inquit Suetonius) quàm ampliori noīe, quaſi ſanctum fortunatū, & cui ꝓſpera oīa, dij ipſi pollicerent, vnde, & cæteri Principes Romani, Auguſti dicti, ab illo, Auguſt⁹ mēſis, Auguſta charta, Auguſtales milites, & pręfectus Auguſtalis. Adiecit etiā, ſuis titulis Iuſtinianus, in Nouella. xliij. cognomen Lazici, qa ſuperauit Lazos, gentē Scyticā, vt Agathias auctor eſt lib. 3. & Procopius libr. 1. & 2. de bello Perſico. Potuit & adijcere Tzanici. Vicit eñ & Tzanos primū per Sittā, deinde per Theodorū, eòſque in prouincię formā redegit: cui⁹ victoriæ (pręter Agathiam & Procopiū) mentio eſt in Nouella. 1. & 28[d]. Seneca quidem lib. 1. de clementia teſtatur, aſſentantem populum, ambicioſæ Principū maieſtati, tribuiſſe quicquid potuit titulorum cōgerere. Per lepidum vero diaſyrticū, in Antoninum Caracallam, 14 15

d Alcia. parerg. c. 14.

dictum eſt, cuius meminit Spartianus, in eius vita. Nā cū Germanici, Parthici, & Arabici, & Alemānici nomē adſcriberet (nā Alemānorū gentē deuicerat) Aelius Pertinax, filius Pertinacis, fertur ioco dixiſſe, adde ſi placet, etiā Getic⁹ Maxim⁹ ꝙ getā occiderat fratrē, & Gotthi, Getæ dicerent, quos ille dū ad orientē tranſit tumultuarijs prælijs deuicerat. Obſeruatū deniq; eſt notatūq; in primis, qđ in Auguſto Suetonius ſcribit Cæſares oēs quibus Caij prænomē fuit, ferro perijſſe iam inde ab eo, qui Cinnanis tēporibus ſit occiſus.

17 SANctionem.) Sancta ſunt, quæ nec ſacra, nec profana ſunt, ſed ſanctiōe quadā cōfirmata, vt ſunt, leges quia ſanctione quadā ſubnixæ ſunt[a], omnē ergo Reip. Sanctionem vocat, omnes leges, omne ius ciuile.

a l. ſacra. §. ꝓprie. ff. de re. diui.

18 INSTItutionum.) Neq, nouū, in iure nomē hoc, fecerat eṁ ꝑtius Florētinus, Inſtitutionū libros duodecim, Caius libros tres, Vlpian⁹ duos, Paulus duos, Calliſtratus tres Martianus ſedecim, vn̄ merito, ex omnibus antiquorū inſtitutionibus, ſuas Inſtitutiōes cōpoſitas Iuſtinianus[b] ait Theophilus, Cōſtantinus Harmenopolus, & græci Iuriſcōſulti, breuitatis cauſa, Inſtituta appellāt: ij vero, vel cum primis indocti, qui inſtitutam enūciant.

19

b §. & primo. īfrà. §. igitur. ī ꝓe. inſt.

20 ELEMENtorum.) Initia cuiuſq; profeſſiōis, elemēta appellant, ꝑ trāſlationē à quatuor naturę elemētis. Cicer. libr. 1. Academ. Ergo illa initia, & (vt ē græco vertam) elementa dicuntur.

21 DIGEſtorum.) Dicta digeſta, qa in quīqginta libros, digeſta ſunt[c] ſic eṁ olim ab Aufidio, aliorū libri digeſti in centū q̄draginta libros[d]. An, vt tituli Pādectarū, elatio leniret, quē inter ſupbos, & magna ꝑmittētes. Plin. enumerat? An, vt Ciceroni, fieret ſatis Is eṁ đ oratore lib. 1. cū de iure ciuili, in artem redigēdo agat: Expoſitis (inquit) à Gn. Flauio primū actionibus, nulli fuerūt, qui illa artificioſe digeſta, generatim componerent. &c.

c l. 1. §. noſtrā. C. de vete. iu. enucl. 2. §. ſed cum omnia.
d l. 2. §. itaq. lib. 1. ff de origi. iur.

22 PANDEctarum.) Pādectas, quaſi oim, iuris articulorū receptacula, aut omne rerū, aut doctrinarū genus, cōtinentes libros, Gellius interpretat. Ideq; Iuſtinianus ait[e], vnde & Harmenopulus libr. 1. Epitomes iuris ciuilis. ti. 1. ἃ καὶ διγέστα ὀνομάζεται πανδέκτην, ὡς πάντων δεκτικὰ τῶν τὸ νόμων ἐκάλεσαν. Nā Accurſij, expoſitio, ridicula eſt, qui ad Dectē quod (vt ipſe cōminiſcitur) doctrina eſt, deduxerit.

e l. 2. §. quod ecclſti. C. de vet. iu. enuc.

DVODECIM.) Libris.

ORAtiones.) Quæ hodie, ad titulū de veteri iure enucleando, in Iuſtiniani codice inſerūtur. Haloāder etiā hic excuſſit, hæ (vt Iuſtinianus ait) Græca lingua ſcriptæ, quarū alterā, ſe legiſſe, in Pandectis Florentinorū, ante titulū, qui eſt de legatis primo, non leues auctores ſunt[f]. Atqui, Lælius Taurelius, vniuerſo Digeſtorum operi præpoſitā tantū exhibuit.

f Alcia. lib. 3. diſpūct. c. 12.

OMNES poſtea ꝓfeſſores.) Pręſtaret igitur id hodie nos quoq; ſequi: ſed à formula hac, iuris ciuilis tradēdi (non dicā, quanto cū auditorū diſpendio) & hic & 23 alibi quoq; (vt audio) diſceſſum eſt, vtinam autē qui ſtudia reformant (quod ad ius ciuile attinet) Iuſtiniani traditionem hanc, iuris profeſſores, vt ſequantur, aliquando iubeant. Eſſet ea, dubio procul, inter cæteras commodiſſima.

IDEOQVE.) Legendum, ideo.

DIVINAM orationē.) Peculiaris hic 24 Imperatorū exceſſus olim, vt ſe ſuaq; diuina, ſacta, cœleſtia appellarent, ſic diuinam Pragmaticam[g], diuinam domum[h], diuinam libertatem, diuinos affatus, Diuinam diſpoſitionem[i], Diuinos apices, ſic ſacros apices[k], ſacrum patrimoniū[l], ſacrum oraculū[m], ſacrum conſiſtorium, ſacrum comitatum, ſacram & ſacratiſſimam Vrbem, ſic cœleſtes apices[n], cœleſtia ſtatuta, formā cœlitus datā[o], ſic æternales vultus[p], Aeternitatē noſtrā[q], vt mirum, videri nemini debeat, ꝙ ijdem, Romam, vrbem æternam appellant[r], ſicut 25 & Auſonius quoq;.

Vrbis ab æterna deductam Rege Quirino.

¶Nam & aliquādo, numen ſuum Imperatores dicunt[s], & ſe paſsim, Diuos vocant. Cuius generis, in ſolentiſsimæ voces, illæ ſunt, de Domitiano.

Edictum domini Deique noſtri.

¶Nam & Suetonius, in eius vita: pari (inquit) arrogantia, cum procuratorum ſuorum nomine, formalem dictaret epiſtolam, ſic cœpit, Dominus & Deus noſter ſic fieri iubet, vnde inſtitutū poſthæc, vt ne ſcripto quidem, ac ſermone cuiuſquā appel-

g l. nulli. C. de fun. patrimo. lib. 11.
h l. vlt. C. de exac. tribut. libro. 10. rub. C. ubi cau. fiſ. vel diui. do.
i l. ſi quis. l. omnes. l. vlti. C. de aque duc. lib. 11.
k l. vlt. C. de anno. ciuil. lib. vndecimo.
l l. 1. C. de indict. lib. 10.
m l. 2. C. de qb. mune. libr. 10.
n l. ſi quis. C. de aqua duct. lib. 11.
o l. letac. l. ante pe. C. de murileg. lib. 11.
p l. vlt. C. de vet. numiſ. poteſt. libr. 11.
q l. 2. C. de fabricen. libr. 11.
r l. 1. C. de ſuar. lib. 11.
s l. Quicunq. l. poſſeſſores. C. de fun. patria. lib. 11. l. vlt. C. de anno. lib. 10

appellaretur aliter, Tyberius certe modeſtior, qui (vt in ipſius vita idem eſt teſtis) dicentē, ſacras eius occupationes, verba mutare, & pro ſacris, laborioſas dicere coegit.

P R V dentia veſtra). Vos prudentes, vt & paulo poſt, quemadmodū, veſtra ſcit prudentia.

26 A N T E ceſſores.) Vocis huius nouitate, moti pleriq;[a], aſſeſſores, anteſſeſſores, anticenſores, reſtituere tētant. Ego eos ſequor, qui nihil mutant, fuerunt ergo hi, iuris profeſſores, qui in ſcholis publicis, auctoritate principis, certis locis, ius ciuile docebant, quales hodie ſunt, qui Cathedratici, aut Regentes vocantur[b]. Dicti vero, aut ab antecedendo, ꝙ illi, Principem, functionis ergò, in publicū antecederent, aut potius, ſcholaſticū verbū eſt, de voce græca (licet curioſe nimis) effictū, vt anteceſſores dicti ſint, ꝙ præeant ſcholaſticis, eos docendo, ſignificat enim προηγεῖσθαι (id eſt antecedere) inter cætera, per metaphorā, præeundo & docēdo diſcipulū, in artis profeſſionisvè alicui penetralia deducere: hinc Alexādro Aphrodiſeo vox ſcholaſtica προηγουμένως & apud Plutarchū, περὶ φιλαδελφίας & Socratē ad Dæmonicum, ἐισηγεῖσθαι, & καθηγεῖσθαι νεοτέροις. Sed & celebrat Athenęus, inter cōuiuas ſuos, Maſuriū, quē legū anteceſſorem vocat, μασούριος νόμων ἐξηγητής. &c.

a Alcia. lib. 3. diſpunc. c. 12.

b Haloan. in præfat. ff. Alcia. i Epiſt. de quinq. ped. pſcript.

E A N dem artem.) Iuris ciuilis interpretandi, nam & ius ipſum, ars boni & æqui eſt, Iuriſprudentia, iuſti atque in iuſti ſcientia[c].

O M N E æuum.) Quandocunq;.

M A L V E rint.) Pro voluerint.

V I A M.) Methodum.

E R V ditionis legitimę.) Iuris ciuilis[d].

c l. 1. ff. de iuſt. & iur.

27 A M B Vlare.) Non ocioſum hoc, & qđ ſtatim. Et tramites per quos ambulādū eſt, & rurſus. Et omnino in uijs, nam & 28 quodam in loco[e], ſcholaſtici, in via eſſe notantur, Vnde & viaticum, & viaticulum dicta, de his quæ ipſis, ad ſtudiorū impenſas mittuntur[f].

d l. legitima. ff. de pact.

e l. cū filiusf. ff. ſi cer. pet.

f l. filiūgim. ff. de iudic.

29 S E X & triginta.) Ad ternarij, & nonennarij numeri naturam, reſpexiſſe nō nihil videtur Iuſtinian⁹, qui tres iuris publici, & nouem, iuris priuati libros, ſuis cōſtitutiōibus, cōplexus eſt, & ex omni Digeſtorū volumine, ſex tm̄ & triginta libros, quæ quadruplicatū nouennariū faciūt, publice legendos exhibuit.

A D V E ſtram expoſitionem.) Vt vos exponatis.

I V V E N tutis.) Scholaſticorum.

V E R ſuum.) Linearum. Verſus em̄, & verſiculus, quāuis pro metris, frequen- 30 tius ponantur, tñ etiā in ſoluta oratione quoſcūq; literarū tractus ſignificāt, quo modo & Cicero ad. M. Brutū & Suetonius in Auguſto poſuere. Solebāt autē priſci verſuū numero, ſignificare voluminū magnitudinē, veluti nota certiore, id quod apud Diogenem laertiū, & Aſconium ſæpiſsime obſerues.

V O C E magiſtra.) Quæ viua vox eſt, ſicut contra, libri, muti magiſtri, ſed illa 31 magis afficit, alitq; plenius, modo & diſcipuli recte ſint inſtituti, & præceptor talis, quē illi iure ament & vereantur, Hieronymus ad Paulinum: habet enim neſcio qđ latentis ἐνεργείας viua vox, & in aures diſcipuli, de auctoris voce trāſfuſa fortius ſonat. Florētinus Codex voce magiſtra hic legit, alij codices, voce magiſtri: ſed eſt prima lectio elegātior.

D E S V E T I S.) Cōtrario vſu lex tollitur ſiue expreſſo, ſiue tacito, deſuetudine ſola nō tollitur. Semper enim (vt vul 32 go dicimus) eſt in iuridi obſeruantia[g].

V E T E R E illa.) Quæ hodie in actionem ex ſtipulatu transfuſa eſt[h].

g l. Artiani C. de hæret.

h l. 1. in prin. C. de rei vxo. actio.

P E R conſequentias). Traditione cōtinua. Vnde & infra cōſequētiæ curſus, & optima conſequentia. Tuſcus codex hic male legit ſequētias, dixiq; de vocis huius ſignificatione alio loco plenius[i].

E D I C T I perpetui.) à Saluio Iuliano compoſiti.

i in l. qđ vero. infra. de legibus.

P E R ſaturam.) ſine delectu[k], prouerbialis figura eſt, à ſatyra lance ex varijs ferculis nullo ordine collatis cōpoſita: 33 vnde & Saluſtio in Iugurtino, per ſatyrā ſententias exquirere, ideſt, non ſeruato ordine, alij aliunde declarant[l]: ſed hoc ipſe nunc ſequor.

k l. 1. prin. C. de lati. libe. tollen.

l Alcia. lib. 4. de verb. ſig.

M E R V I T.) Bene hic addidiſſe videt̄ Haloander τῶν πρώτων, quæ verba in alijs codicibus deſiderantur.

O C T O libris.) Florentinus codex, ſeptem non melius emendat[m].

V A C V A E notionis.) In ſcholis ab ſtu 34 diorum

m §. Secundo autem anno.

diorũ ocio appellatiõe ſumpta, male ve
ro prorſus, qui hic vacuè legunt, Florẽ-
tini peius multo, qui, eo ſuæ, nihili voce
contenti, ſed fuit curioſa valde, bona fi-
des (ne dicam religio) doctiſsimorum
35 hominũ, in archetypo illo deſcribẽdo.
VETERVM inſtitutionum.) Quas
multas fuiſſe ſuprà oſtendimus.
EX QVAEſtore.) Quæſtura functũ ſi
36 cut & qđ ſequit̃ ex cõſule de quib⁹, ſimi
libuſq; alibi nõ pauca à me dicta ſunt.
DVPONDIOS.) à Dupondio nu-
mo, quaſi duobus aſsibus ęſtimarentur,
ſeu à pondere dupondio, qđ ſtater dici-
tur, & τετράδραχμον, Sunt enim adhuc
37 modici valoris[a], quos nos inſtitutarios
dicimus, ſic & diobolares dici ſolent,
38 quomodo, & ab antiquis, meretrices
diobolares appellabant, auctore Feſto.
IVSTI nianeos.) Tuſcus codex: Iuſti
nianos, quod eſt fortè verius, propter
inferiora illa noſtrum nomen mereãt.
Mutatio vero nominis, auctoritate le-
gis, licita eſt. Quin & ſua auctoritate ſi
bi quiſque, nomen mutare poteſt[b], dũ
39 nè id in fraudem faciat, alioqui falſi
reus erit[c]. Quæ Bartoli, & omnium
traditio eſt[d]. Intereſt autem noſtra, vt
bonum nomẽ habeamus, vel Accurſio,
de ſuo annotante[e], neque in eleganter
Vxor Ioannis Andr. Milantia, ſi nomi-
na venderentur filijs, pulchra nomina,
quamlibet magno precio, emi oporte-
re cenſuit[f]. Qua ratione, ſi duo, de eo-
dem crimine accuſentur, rectè dictũ eſt
40 poſſe iudicẽ (niſi vrgẽtior alia præſum-
ptio ſit) quæſtioni prius, eum ſubijcere,
cuius ſit nomen deterius[g]. Et hæc qui-
dem, de nominibus proprijs, Appellati-
ua enim immutabilia ſunt[h], niſi cũ cer-
ta, & ad oculum facta, corporis ipſius
demonſtratio errorem ſuppleat, aut ita
inter partes conuentũ ſit, vt mutatis no
minibus appellatiuis, nihilominus ipſi,
ſeipſos intelligant, vt ſi inter teſtatorẽ,
& legatarium cõueniat, vt legato boue
equus legatus videatur[i]. Sed & ſunt de
41 mutatione nominis minutiores quædã
declarationes, quæ ab alijs ponuntur.
EX edicto.) Edictales enim appellabã
tur, hos vulgo, Codiciſtas dicimus, ſicq;
inuerſo in omnibus ordine codicẽ anno
ſecũdo, & tertio diſcipuli audiũt, q̃ fuit,
quinto ex Iuſtiniani formula, recitãd⁹.
OMNIA.) Omnes libri, ſiue de iudi-
cijs, ſiue de rebus.
NOVA pulchritudine.) Nouo dcore.
VNO libro excepto.) à Rubrica de-
ſponſalibus vſque ad Rubricam, de do-
nat. inter vi. & vxo.
ITEM vno.) à Rubrica de tutelis vſ-
que ad Rubricam, de excuſat. Tutor.
VNO.) à Rubrica de teſtamentis, vſ-
que ad Rubricam de milit. teſta.
VNO tantum libro.) à Rubrica de le-
gat. 1. vſq; ad Rubricam de leg. 2.
TRI pertita.) Ad hypothecariam for-
mulam, de vſuris. De ædilitio edicto &
de euictionibus, vt ſtatim annectit.
LEGVM.) Aliàs librorum, nam & in-
frà poſt eum librum ſinglarem.
AEMVLA ſit pigneratitijs actioni- 42
bus.) Notant hic, Accurſius, & Barto-
lus differẽtias inter Hypothecariã & pi
gneratitiã actionem, quibus hoc tantũ
adijci oportet pignoratitiam directam
ita demũ creditori competere, ſi is rem
ſuppoſitam poſsideat, aut detineat[l].
PRIORIS edicti.) Legit melius (vt
opinor) Haloander, Prætorij, etenim ad
ordinem edicti perpetui, à Saluio Iulia
no compoſiti, hæc referuntur.
PAPI nianiſtas.) Quod eo anno, Pa-
piani volumina audirent.
PRAEFE ctorij.) Præfectura functi.
GRAECO, & conſueto quodammo- 43
do vocabulo λύτας appellari.) Legeba-
tur hic antea, hircos, Primus omniũ Po-
litianus, Miſcellaneorum capit. xcij. ex
Florentinis Pandectis, λύτας reſtituit,
quaſi tu dicas ſolutores, qui videlicet,
legum nodos ſoluere explicareq; iam
incipiant,[m] hi apud Italos Bachalaurei
ſunt, qui enim ſtudijs iuris ciuilis, qua-
driennium operã dederint, à Baccalau
rea, qua coronari ſolebant, Baccalaurei
dicuntur. Salmanticæ tardior proceſſus
nec niſi quinto anno, eam aſſequuntur,
quo Prolytæ à Iuſtiniano vocantur.
QVO προλύται nuncupãtur.) Tuſcus 44
liber latinis characteribus, quo Prolu-
tæ. Sed vereor, ne pro fide magis ſui
exemplaris, quam, vt verior ea lectio
ſit, Lælij ſic legerint. λύτας enim Græ-
cè ſuprà effert, Quid vetat quin & nunc
προλύτας? Cæterum vt vt ſe, res in hoc
habeat,

a Alcia. lib. 4. de verb. ſignif. ad ſ. Caſtel. in dict. dypondium.
b l. 1. C. de muta. nomi.
c l. falſi. ff. ad l. Corn. de falſ.
d Bartol. hic Bald. in proœ. C. Abb. ĩ pœ. Decret. ĩ verſ. Gregori⁹. n. 9. Anchar. & Archi. ĩ pœ. 6. poſt glo.
e Glo. in l. facta. §. q ſi dãda. ff. ad Trebellia.
f Iaſ. in rub. ſol. mat. nu. 15. & in l. Cunctos. in 2. lect. num. 25. C. de ſum. tri.
g Hippol. in pract. in ver. expedita. nu. 52. & in l. 1. ĩ prin. nu. 39. ff. de quæſtio.
h l. ſi quis in fundi. de leg. 1. l. ſi ſorti. ff. de cas pecu.
i Gl. ĩl. quæ extrinſec⁹. ff. de verb. obli. Soci. ĩ l. certũ. ff. ſi cert. peta.
k Glo. in l. ſi quis in fundi. vbi Iaſ. idẽ in l. 1. §. fin. col. 1. ff. de verborũ obliga.
l Bart. in l. ſi rem. §. pprie. ff. de pig. act. Iaſ. in. §. actio num. nu. 208. Inſti. de actio.
m Alcia. parer. lib. 8. c. 10. & libro. 4. de verb. ſignific.

habeat dicti iſti ſunt, quaſi abſolutiorē iā doctrinam haberent quibus, eos ſimiles, Alciatus ait, qui licentiā habent, doctoralia inſignia ſuſcipiendi, vnde & Licenciati dicuntur, verum hi Salmanticæ, non niſi decennio tranſacto creātur. His appellationibus, diſsimile illud nō eſt, quòd apud Lacedæmonios, ἔιρενες quidā pueri fuerūt, quidā μελλείρενες vt Plutarchus docet in vita Lycurgi.

FINEM.) Intellige finem docendi iuris ciuilis ſcientiam, alioqui enim ars boni & æqui eſt, & quæ nullo vnquam ſcripto, poterit comprehendi.

45 REGIIS vrbibus.) Roma & Conſtantinopoli[a].

46 BERYtienſiū pulcherrima ciuitate.) Berytus vrbs metropolitana, Phænicię, Auguſti beneficijs gratioſa[b], ſuis virtutibus coronata,[c] incēdio, cōſumpta eſt, id quod varia Græcorum Epigrammata libro primo teſtantur.

47 ADVLterinam.) Per tranſlationem, ſic adulterina pecunia, ſic adulterari rationes, id eſt, conturbari, vel falſo deſcribi[d].

48 EXTRA vrbes Regias.) Non igitur iuris ꝓfeſſores publici eſſe poſſunt, niſi in ijs ciuitatibus, quibus vel priuilegio, vel conſuetudine, tale ius competat.

49 DENArum.) Id eſt, decem[e], non viginti, vt male Accurſius & quidam alij[f] expoſuerunt.

SIGna.) Notas, ſigla vero, vt legam, cur Tuſcus mihi exemplar perſuadeat?

SPLENdidiſsima ciuitate.) Conſtantinopoli.

IVVEnum.) Scholaſticorum, quos vocat ad finem auditores.

SCRIptorum.) Qui libros cōſcribnut quos infrà librarios appellat.

a l. ſed & reprobari. §. fin. ff. de excuſ. tut.
b l. i. ff. de cēſibus.
c l. vnica. C. de metrop. Bery. libr. xi. vbi Alci.
d l. 2. ad fi. ff. de ſer. corrup. Alci. lib. 4. de verb. ſig. col. prima.
e l. vic. ff. de ſeruit. ruſti. p̄dict. l. nam ſatis. ff. quēad. ſeru. amitt. l. cū quo. ff. ad l. falcid. l. vbi ſideiuſſor. ff. de ſolut.
f Iaſ. in l. ſtipulatio. §. eum qui. ff. de verb. oblig.

50 LEGVM profeſſores.) Magiſtris ſiue Doctoribus in Scholaſticos, iuriſdictio & Imperium eſt[g], ex facto tamen aliud obtinuit[h].

51 CLAVcus & Diomedes faciunt.) Hiſtoria apud Homerū eſt Iliados libr. 6. Abijt autem, in prouerbium Diomedis, Glauciq; permutatio hæc, vtq; par pari, de æquali, ſic χρύσεα χαλκείων, id eſt aurea ꝓ æreis, de inęquali cōmutatiōe dicit, quo ſenſu Ariſtoteles, Cicero, Plutarchus, Plinius vterq;, Gelli⁹, & paſsim Græci latiniq; boni auctores accipiunt ſanè, Accurſij hoc loci nugamentum, vt defendere nemo poſsit ita Eraſmi annotationes. Ioan. cap. 19. & chiliades, eleganter irrident, prouerbij enim huius pulcherrimi, originē, vſumq; ille docet vt merito tamen Iuſtiniano iraſcatur, qui de ſua hac compilatione, vſq; adeo placeat, cum interim, tot doctiſsimorū Iuriſconſultorū, integra volumina deſiderentur.

PER mutantes.)

χρυσεα χαλκειων, εκατομβοια εννεαβοιων.

Id eſt aurea arma æreis, ac centum bobus æſtimata, ijs quæ nouem bobus æſtimarentur. Permutationis huius Paulus etiam meminit[i], locum primus omniū Politianus reſtituit[k].

52 III. Conſul.) Solitos Imperatores, conſulatum inire, Idq; honoris magis gratia, quàm actus, ſuo loco dicemus[l]. Suetonius in Vitellio. Comitia in decē annos ordinauit, ſeq; perpetuum conſulē, & in Domitiano. Conſulatus. XVII. cepit, quod ante eum nemo. ex quibus ſeptem penè titulo tenus geſsit, nec quēquam vltra Calen. Maij. plures ad Idus vſque Ianuarias. Eius rei, & in antiquis nomiſmatis, paſsim veſtigia extant.

g Auth. habita. C. ne fili. pro pat. Bart. in l. omnes. n. 12. ff. de iuſtit. & iure.
h Barto. in l. Imperiū. colū. 3. ff. de iu. omn. iudi.
i l. i. ff. de cōtrah. empt.
k Caſtel. in dict. Caſaru.
l In rubr. de off. Conſul.

IN NOMINE DOMINI.

Amen, Iuſtiniani ſacratiſsimi Principis perpetui Auguſti iuris enucleati ex omni vetere *iure* collecti, Digeſtorum, ſeu Pandectarum.

LIBER PRIMVS.

1 *INVOCATIO nominis domini, omiſſa non vitiat inſtrumentum.*
2 *Iuſtinianus Imperator Chriſtianus.*
3 *Iuſtiniani duo, & infrà num. 9.*
4 *Imperator niſi Chriſtianus hodie eſſe non poteſt.*
5 *Philippus Imperatorũ primus, veræ fidei cultum amplexus eſt.*
6 *Chriſtianus qui non eſt, non poteſt habere adminiſtrationem publicam.*
7 *Iudæus non poteſt eſſe tutor Chriſtiani.*
8 *Iudæi ad officia, aut honores an admittãtur?*
9 *Imperator cur dicatur perpetuus.*
10 *Auguſtus vnde dictus?*
11 *Pontifex vnde dictus?*
12 *Magiſtratus & magiſtri vnde dicti?*
13 *Fures ex animi propoſitione ſola dici.*
14 *Enucleatum ius Iuſtiniani.*

1 IN noĩe dñi.) Adnotat Bartolus[a] hinc primum, nomen Dei inuocandum, etiam ab Imperatore. Sed ea ſoleoonitatis omiſsio, inſtrumentum non vitiat[b].
2 Deinde, fuiſſe Iuſtinianum Chriſtianum, quod de noſtro hoc intelligimus[c], nam Iu
5 ſtinianũ alterum, eius nominis ſecundum in hæreſim Pelagianam collapſum, hiſto-
4 rici omnes affirmant. Præterea, non futurum Imperatorẽ, niſi fuiſſet Chriſtianus, id quod hodie verum eſt[d], naoq; olim E-
5 thnici Imperatores multi, Primuſq; Philippus, veræ fidei cultũ amplexus eſt. De-
6 niq;, ijs qui Chriſtiani non ſint, Reipublicæ adminiſtrationẽ interdictam[e], tractat
7 & obiter, Num poſsit eſſe Chriſtiani tutor Iudæus? Et verior opinio eſt[f], vt oon poſsit, eò vel maxime, ꝙ tutor perſonæ præcipuè datur, vt eam bonis moribus inſtruat[g]. An & magiſtratus, Doctor, Iudex, 8
aduocatus, tabellio? Claudius, Iaſoo, & alij latiùs.

IVSTINIANI.) Iuſtiniani duo, maior, & minor, hic maior eſt, Iuſtini maioris, ex ſorore nepos, à quo & adoptatus, & Imperij particeps, & Cæſar factus, anno ſalutis quingenteſimo vigeſimonono.

PERPETVI.) Generalis enim, mundi 9
dominus[h], ſemper Auguſtus[i]: An & quia iuſtitiæ cultor, quæ conſtans & perpetua voluntas eſt?

AVGVSTI.) Huiuſenim propoſiti eſſe 10
debet, vt Imperium augeat, ſic & Põtifex, quia pontem faciat ad vitam æternã, quæ recentiorum interpretationes ſunt[k], dicti
enim Pontifices olim, quòd in magnis re- 11
bus perficiendis potentes eſſent, auctore in Numæ vita Plutarcho. Sic magiſtratus, & magiſtri, quòd magis cæteris, curam & ſollicitudinem, rebus quibus prę ſunt, præ
ſtare debeant[l], & his ſimilia nõ pauca, quæ 12
perlocum ab affecto dicuntur, nam & fur
ex animi propoſitione ſola, aliqua ſignifi- 13
catiooe appellari quis poteſt[m].

ENVCLEATI.) Putaminibus igitur 14
reiectis, pignori nucleus relictus eſt, at vtinam, tot bonorum auctorum ſcriptis, hodie non careremus. Qualis enim, horũ magna pars eſt, qui in eorum locum ſucceſſerunt? Et hæc, de titulo hoc operis ſatis (qui licèt deſit, in emẽdatioribus codicibus, & in Florentino, pro In nomine domini, Domini noſtri, de Iuſtiniano videlicet ſcriptum ſit) omittendus tameo non fuit, vt pote, & Chriſtiaoo Principe dignus, & quem Accurſius, Bartolus, & cæteri agnoſcunt.

a Barto. in rubr. pam. n. 1. & hic.
b Alex. ĩ l. iuris gentium. §. quẽ ferè. ff. de pact.
c c. Habet librum. 16. diſtinct.
d c. venerabilem. de elec. clem. Romani. ẽ iu. iuran.
e c. conſtituit. 17. q. 4.
f Iaſ. colũ. vlt. Claud. col. pen.
g l. in capu landu. C. de nupt.
h l. deprecatio. ff. ad l. Rhod. de iac.
i Suprà in rubr. pam.
K Alciat. ſul. Taberna. ff. de verbo. ſign.
l l. Cui præcipua. ff. de verb. ſigni.
m l. Fugitiuus. ff. de verb. ſigni.

DE IVSTITIA & Iure.

VLPIANVS Libro primo Inſtitutionum.

IVRI operam daturũ, prius noſſe oportet vnde nomen iuris deſcẽdat. Eſt autem à iuſtitia appellatũ. Nam vt 8 eleganter Celſus definit: Ius eſt ars boni & æqui: Cuius merito quis nos ſacerdotes appellet. Iuſtitiam nanq; colimus, & boni, & æqui notitiam profitemur: æquum ab iniquo ſeparantes: licitum ab illicito diſcernentes: bonos non ſolùm metu pœnarum, verùm etiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupientes, veram (niſi fallor) philoſophiam non ſimulatam affectantes.

1 *Principium rei, qui non intelligit, neq; rem ipſam.*
2 *Principium ex quo, & propter quod.*
3 *Principia naturalia, ad nos velut obiter, moralia principaliter ſpectant.*
4 *Ius in habitu, & in actu.*
5 *Iuſtitiæ executio, ius eſt.*
6 *Iuſtitia à iuſto, ius à iuſtitia.*
7 *Ius vnde dicatur.*
8 *Ius, ars, quo vero ſenſu eſt.*
9 *Bonum & æquum ſcripto nullo comprehenſibile eſt.*
10 *Ius, artem boni & æqui, eſſe, quo ſenſu accipiendum ſit.*
11 *Bonum non ſeiungi ab æquo.*
12 *Vſucapio, æquitate magis, quàm rigore nititur.*
13 *l. hac lege. C. de pac. conuen.*
14 *Bonum id eſt vtile.*
15 *Sacerdotium ſpirituale & temporale.*
16 *Sacerdotes iuris, cur Iuriſconſulti appellãtur.*
17 *Iuris corpus, templum iuſtitiæ eſt.*
18 *Doctori, qui ſalarium percipit de publico, ſi fiat iniuria, accuſatio publica eſt.*
19 *Legum inuentionem Græci ſapientes, quare tribuerint Apollini, Ioui, & Mineruæ.*
20 *Legiſlatoris dotes, ſciẽtia, potẽtia, clemẽtia.*
21 *Intellectus reconditus horum verborum, boni & æqui notitiam profitemur &c.*
22 *Bonos efficere Iuriſconſulti, quare cupiant neque dixerint innocentes.*
23 *Pœna & præmia Reſpu. continetur.*
24 *Præmium de publico, an poßit proponi, ei qui bannitum, graſſatorem, ferámue cœperit.*
25 *Iuriſconſulti affectus qualis eſſe debeat.*
26 *Verius eſt.*
27 *Intel. l. cũ ita legatũ. ff. de con. & demõſtr.*
28 *Teſtis dictum an valeat, ſi dixerit, niſi fallor.*
29 *Ius ciuile cur vera philoſophia.*

IVRI.) Diſcendo, idque propius eſt, ſed & docendo, intelligendo, tractando, ius enim nunc, iuris ſcientiam appellat.

PRIVS.) Rem non intelligit, qui non, &
rei principium, & nomen, quod de princi- 1
pio propter quod, nõ de principio ex quo
Bartolus & frequentiores accipiunt, igitur filium cognoſcere quis poteſt, etſi pa- 2
trem minimè agnoſcat[a], ius intelligere nõ
poterit, niſi ſciat, à iuſtitia (propter quam
adminiſtrandam ius eſt) iuris nomen deſcendere. Deniq;, naturalia principia, velut obiter, moralia principaliter, ad nos
ſpectant, quod Baldus & Angelus hîc re- 3
ctè notaſſe videntur.

DESCENdat.) Et quid ſit.

A IVSTItia.) Si ius in habitu conſideres, neutrum prius, aut poſterius, ſi in actu 4
iuſtitia (vt pote quæ virtus eſt) prior eſt[b],
ius tunc poſterius. eſt enim hoc ſenſu, ius, nihil aliud, quàm iuſtitię executio, vt & iuris ipſius in actu, magiſtratus executores 5
ſunt[c]. Iuſtitia, à Iuſto appellata eſt, ius à iuſtitia. Atque ita Criticorum in Vlpianum 6
calumniæ ceſſant. Alciatus[d], Iuſtitiã quaſi viſtitiam dici contendit, ꝙ vim ſiſtat, ſed ſubtilius ille, quàm verius. Alij aliter, quorum tamẽ ego cõmenta, non magis ꝓbo.

APPELlatum.) Nomen à nomine, & re
ctè, ſed non, vt à venuſtate venus, quòd Ci 7
cero repręhendit, Agricola de inuent. Dialect. lib. 1. à iuſſu, ablatione poſterioris ſyllabæ, ius dictum ait, habere enim ius, in ſe, vim quandam cogendi: quomodo & Feſtus, antiquos, iura vocaſſe iuſſa. Sunt, & qui nominari, inde credant, quôd iuxta id eſt, æque

a *l. neq; natales. C. de probat.*

b *l. iuſtitia infrà.*

c *l. 2. §. poſt originẽ. ff. de orig. iu.*

d *Alciat. parer. lib. 1. c. 29.*

eſt æque ſit. Ius enim, neque ſuperat, neq; deficit, ſed eſt prope, & iuxta rem, cui accõmodatur. Nam & ſic Ariſtoteli, δίκαιον quaſi, δίχαιον, ideſt, diuiſum, & vtriq; litigatori par. Cæterùm, vt acutorum hominum, conſiderationes has eſſe, nõ negem, ita mihi videtur Vlpianus, ad rem magis, quàm ad nominum conformitatem reſpicere.

8 IVS eſt ars.) Artificium, ſiue opus artificis finitum, quo infinita coarctantur[a], aut collectio omnium præceptorum boni & æqui: quas expoſitiones veriſsimas oſtendit, quod ſequitur, boni & ęqui, de quo ſtatim: eſt autẽ hæc definitio κατὰ διαφοράν, ideſt per differentiam, quales & illæ, iniuria eſt, quod nõ iure fit, Rex eſt modeſtus, tyrannus eſt impius[b].

9 BONI.) Bonum & ęquum: in propoſito, ius ſcripto nullo compræhenſibile eſt, vt Budæus, Marius, Zaſius, Alciatus, veriſsimè admonent[c]. Ariſtoteles, libro quinto Moralium τὸ ἐπιεικές vocat, intellige ergo
10 ius artem eſſe boni & ęqui, ideſt artem, rei ſcripto incompræhenſibilis, aut cum Accurſio artem, qua infinita quæ ſunt, finito modo traduntur. Sed quomodo id? infiniti enim infinita etiam regula eſt, vt Ariſtoteles ſcribit Polit. iij. An quia & hîc (ſicut in Põtifice & Auguſto) animi propoſitionem magis, non actum, attendi oporteat? An quia, noſtrates iuris cõſulti effecerint, quod tãtoperè exoptauit videre Cicero? qui de Oratore libr. 1. Si aut mihi (inquit) facere licuerit, quod iam diu cogito, aut alius quiſpiam, aut me impedito occuparit aut mortuo effecerit, vt primũ omne ius ciuile, in genera digerat: deinde, eorũ quaſi membra, diſpertiat, tum propriã cuiuſq; vim definitione declaret, perfectam artẽ, iuris ciuilis habebit, & reliqua. Bonum & æquum, in vulgari alia ſignificatiõe, æqui
11 tatem compræhẽdit[d]. Cùm autem Accurſius, & plures, æquum à bono ſeiungunt, ego probare nunquàm potui. Quid enim bonum, quod non continuò & ęquum eſt, etiam ſi rigorẽ admiſceas? Vſucapio, aiũt[e].
12 Mihi æquior, vſucapio ſemper viſa eſt[f], vt quæ finem litibus imponat, negligẽtibus pœnam inferat. Neq; deſunt, qui hanc opinionẽ, receptiorẽ affirment[g], quod & ipſe, dixi quodam in loco[h] plenius. Quid prætereà æquũ, quod nõ idẽ, & bonũ ſit? & reſpondẽt, ne maritus vxoris parapherna, ea 13
inuita, adminiſtret[i]. At ego, illic cũ iis, qui meliùs exponunt, bonũ, id eſt, vtile inter 14
pretor, vt & alibi ſæpe[k].

ET.) Quàm multa hîc, Bartolus, Baldus, Iaſon, & cæteri, de copulatiuis, ſeu de coniunctis, quę, vel ad Rubricam, adnotari poterant.

CVIVS.) Iuris, aut artis.

MERITO.) Siue ad ius, ſiue ad artem, referas, aduerbium eſt.

QVIS.) Auctor incertus eſt, ſi appellat, legim[*], quomodo omnes ferè codices habent: verùm Noricus, & Florẽtinus appellet habent, tumq; Vlpiani omnia hæc verba ſunt. ſic & in procemio, de Beryto, quã & legum nutricẽ, bene quis appellet.

NOS.) Iuriſconſultos, ſiue legum adminiſtratores.

SACER dotes.) Sacerdotiũ (inquit[l] Bal 15
dus) duplex, ſpirituale & temporale, vt igitur illo, ſic & hoc, qui initiati ſunt, meritò 16
ſacerdotes dicũtur. Et quid, ſi quia diuinũ nomen cõmunicãt? à iuſtitia enim iuſti appellati ſunt, vt idem ſenſit. Quod ego non probo, ſiquidem à iuſto iuſtitia deſcendit, vt dictũ eſt. Quid ſi quia iuſtitiæ, Themidiſq;, tanquàm oracula, ideſt, reſponſa, boni & æqui plena, veteres illi Iuriſconſulti promerent? Qua ratione, & Seruius Sulpitius iuris antiſtes appellatus eſt. An ſacerdotes, quaſi ſacrã dotẽ exhibentes, & deæ Maieſtæ, dona miniſtrantes? quæ Budæi, Zaſijq; declarationes ſunt[m]. An potius (quę Salomonij interpretatio eſt[n]) ſubiecta verba hoc declarant. Iuſtitiam nanq; colimus. Nam & Iuſtinianus[o] totum hoc iu- 17
ris corpus templum à ſe, iuſtitiæ conſecratum appellat. Et fuiſſe quoſdam, apud quos, iuſtitiæ nomen in diuos relatum, iuſtitiæque aræ atque ſacrificia fierent, Athæneus teſtis eſt libr. 12. ἀπέθεντο δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τῆς δίκης ὄνομα ὥστε παρ' ἐνίοις καὶ βωμοὺς καὶ θυσίας γενέσθαι δίκης. An ad iuſtitię imaginem à Chryſippo effictã referimus? quam cùm Gellius interpretatur iudices, iuſtitię antiſtites vocat. Dixi ad omnia hęc alludere potuiſſe eum, qui nos ſacerdotes appellat. Hinc verò Baldus[p], argumẽtũ ſu 18
mit, accuſationẽ eſſe publicã, pro iniuria, quæ doctori fiat, qui ſalariũ de publico accipiat: publicũ enim ius in ſacris, ſacerdotibus, magiſtratibusq; cõſiſtit[q]: & ſi ſacerdoti fiat,

a l. natura. ff. de præſc. verb.
b Alciat. parer. lib. 9. c. 22.
c Bud. Salomon. Zaſius hic, Alcia. parer. lib. 2. ca. 30.
d l. filio. ff. de inoff. te pto. l. iure ſuccurſum. ff. de in. de.
e l. 1. ff. de vſuc. l. nam hoc natura. ff. de condi. inde.
f Azo. hic col. 2.
g Alci. de quinq. ped. præſ. fo. 14.
h In rubr. C. de vſuca. pro emp.
i l. hac lege. C. de pac. conuen.
k l. 3. §. nec non. ff. de in rem ver. l. 3. §. ſi quis ex liberis. ff. de bon. poſ. cõtra tab. l. ſi cuius. §. & interdicto. ff. de vſuf.
l Bal. in l. 1. lectio. col. vl. in 2. col. l.
m Bud. hic fo. 5. Zaſ. in oratione in laudẽ legũ.
n Salom. de bono & æquo. col. 1.
o l. 1. §. cũ hac materia. l. 2. §. ne autem incognitum. C. de vete. iu. enuclea.
p Bal. in l. ea. Bu. col. ul. & Claud. col. 1.
q §. Huius ſtudij. iſtã.

a l. ſi quis in hoc genus. C. de epiſ. & cler.

ti fiat iniuria, accuſatio publica eſt[a], vt ſta-
tim dicemus.
19 BONI & ęqui notitiã profitemur.) Cùm
Græci ſapientes legum inuenta, in Apolli
nem, Iouem, Mineruam reiecerint, Marſi
lius Ficinus, Platonic⁹ doctiſsimus, id my-
ſterio nõ carere opinatus eſt. Tria em̃ hæc
numina, eos ſelegiſſe, vt per Apollinẽ po-
tentia, quandoquidem ſol, planetarũ do-
minus eſt, per Iouem clementia, per Mi-
neruã, ſapientia intelligeretur. Quare &
ab Ioue Minos, ab Apolline Lycurgus, à
Pallade Solon leges accepiſſe dicuntur, vt
tres illas legum dotes à tribus hiſce numi-
nibus, tres illi primarij legum latores mu
tuaſſe crederentur. Quæ tria, Vlpianus cõ
plexus hîc eſt. Siquidẽ cùm ait, boni & æ-
20 qui notitiam profitemur: ecce ſciẽtia: de-
inde, ęquum ab iniquo &c. ecce potentia.
21 Poſtremò bonos non ſolùm &c. ecce cle-
mẽtia. Quæ recõdita huius loci interpre-
tatio eſt[b].

b Zaſ. ora. quarta.

22 BONOS.) Non ſatis eſt, innocenter vi-
uere, niſi ſecundùm virtutem viuatur, nõ
igitur innoxia (Marius bene notat) ſed p-
ba bonos efficit vita, ſicut mala malos.
23 METV pœnarum.) Solon, duobus his,
pœna & præmio, omnem Remp. contine
ri dixit. Auctor Cicero, in quadam ad Bru
tum epiſtola. Quò fortè & Democritus re
ſpiciebat, qui duos eſſe omnino Deos cen
ſuit, pœnam & beneficium.
PRAE miorum quoq; exhortatione.) Si
igitur immineat neceſsitas, magiſtratus
24 cauſa cognita, prẽmiũ de publico ſtatuet[c],
vt cùm per pręconem ei, qui bannitũ, graſ
ſatorem, Lupum, feram damnoſam ccpe-
rit, præmium proponitur[d]. Cauſa cognita
ideo diximus, quoniã ſua ſponte magiſtra
tus non faciet, Bartoli & plurium conſen-
ſu, qđ tamẽ ipſum, alij aliter reſtringunt[e].
25 EFFICERE cupientes.) Iuriſconſulti
affectus hic eſſe debet, ad magiſtratũ exe
cutio ſpectat[f]. Definiũtur aũt hîc ſacerdo
tes iuris, ſicuti & ius ipſum, per differẽtiã.
26 VERAM.) Inde & frequens illud Iuriſ-
conſultis, & verius eſt[g], & durior conditio
illa, ſi Titio nupſerit, cùm Titi⁹ nuptijs mu
27 lieris indignus ſit, quàm illa, ſi non nupſe-
rit, ſi verũ amamus, vt Caius inquit[h], quæ
verba ipſe ad moralem, non ad naturalem
veritatem referenda, iure contendi.
NISI fallor.) Iuriſconſulti temperamen

c Hit, & l. & vnitum. C. de ſtatu. & imagi. l. cum nauarchorum. C. de nauic. lib. 11.
d l. vnica. C. de prabẽ. ſala. lib. 10.
e Iaſ. col. 4
f l. cõgruit. ff. de offic. praſi.
g l. quae ata te. ff. de teſta. l. de pupillo. §. ſi plu rin. 2. de no. oper. nun. l. trãslatio. ff. de adi. leg.
h l. Cũ ita legatum. ff. de cond. & demon.

tum eſt. Num igitur, & teſtis dictum, his 28
verbis conceptum valet? Laudenſis & Ia-
ſon[i] ſatis diſtinguunt.
PHILO ſophiam.) Ethicam, œconomi- 29
cam, Politicam compræhẽdit, ciuilis pru-
dentiæ partes[k]. Eleganter itaq; Baldus[l],
qui Philoſophiam moralem, legum & ma
trem, & ianuam, appellat: ſed quàm pauci,
bone Deus, ij ſunt, qui à limine, hoc Philo
ſophiæ moralis ius ciuile, ſalutent!

i Iaſo. hic. col. pen.
k Zaſ. ĩ Parat. in. praſat.
l Bal. in. §. huius ſtudij col. 1. infrà.

HVius ſtudij duæ ſunt
poſitiones, publicum
& priuatum. Publicũ
ius eſt, quod ad ſtatũ
rei Romanæ ſpectat.
Priuatum, quod ad ſingulorum vtilita
tem. Sunt enim quædam publicè vti-
lia, quædam priuatim. Publicum ius in
ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus
conſiſtit. Priuatum ius tripertitũ eſt. Col
lectum enim eſt, ex naturalibus præce-
ptis, aut gentium, aut ciuilibus.

1 *Poſitiones huius ſtudij duas eſſe verè & noui ter declaratum.*
2 *Poſitiones, id eſt, communia principia.*
3 *Principia communia ſcientiæ cuiuſq;.*
4 *Communes animi cõceptiones, ſiue Axiomata tria propriè apud nos.*
5 *Publicum priuatúmue ius, ad publicam, aut priuatam vtilitatem quomodo ſpectent.*
6 *Eccleſia vici cuiuſq;, publici iuris eſt.*
7 *Interdicta publica, de diuinis & ſacris rebus.*
8 *Eccleſiæ res parochian⁹ quilibet uẽdicare põt.*
9 *Iniuriarum actio, ad priuatum pertinet.*
10 *Sacerdoti ſi fiat iniuria, publica accuſatio eſt.*
11 *Sacrilegij ſpecies, ſacerdotẽ iniuria afficere.*
12 *Sacerdoti vici, ſi fiat iniuria, ciues omnes agere poſſunt.*
13 *Iniuria ſi fiat, Iuriſconſulto lauream adepto, publica accuſatio eſt, noua opinio.*
14 *Sacerdos, an alteri ſtipuletur.*
15 *Sacerdos an poſſit eſſe tabellio.*
16 *Magiſtratui ſi fiat iniuria, publica accuſatio eſt.*
17 *Magiſtratus alteri ſtipulari poteſt.*
18 *Priuatum ius, à iure naturali quid ſumat.*

HVIVS ſtudij.) Iuris ſtudio acquirendi. Ac-
curſ. & Bald.
DVAE ſunt poſitiões.) Di-
ſpoſitio-

ſpoſitiones,conſiderationes,res,partes,di
uiſiones,genera,ſpecies,Accurſins , & alij
exponunt. Theophilus etiam θέσεις ἤγουν
ἐᾶν,Budæus præ exteris,in hoe vero pro-
2 pior,Theſeis.Ego poſitiones,id eſt, com-
mnnia huius ſtudij principia , aliâs expo-
ſui,quod & nũc probo. Didici enim à Pro
clo Diadocho,in Euclidem libr.2. poſitio
nes ſuppoſitionéſue , ex Ariſtotelicorum
doctrina diſciplinæ cuiuſque,principia ap
pellari ſolere:ita vt ea appellatione Axio-
mata quoque,& poſtulata compræhendã
3 tur.Sunt enim ſcientiæ cuiuſque , commu
nia principia,quæ Ariſtoteli & Græcis au-
ctoribus. Ἀρχαὶ ἤτοι κοιναὶ ἀρχαὶ appellan-
tur.Quæ rurſus , in ſuppoſitiones,petitio-
nes,communes animi conceptiones,diui-
duntur,quibus omnibus,& alia quoq;,no-
mina ſunt , hypotheſeis,poſtulata; Axio-
mata,pronunciata,proloquia , effata. Igi-
tur (in Geometricis em̃ libet ponere exẽ-
plum)principia Geometriæ ſunt , punctũ,
& linea:Principia iuris prudentiæ , publi-
cum & priuatum. Publicum ius, in ſacris,
ſacerdotibus , & magiſtratibus cõſiſtit:pri
uatum,tripertitum eſt,colligitur enim,ex
naturalibus præceptis, gentium , aut ciui-
libus:ciuilia,in ſcriptum & non ſcriptum.
Hæc rurſus,in res,perſonas,actiones: ſcri-
ptum,in leges,plebiſcita,reſponſa pruden
tum.Quæ ſingula,velut Axiomata,ſuppo
4 ſitiones,petitiões,huius ſtudij ſunt.Quod
ſi quæ,apud nos veræ cõmunes animi cõ-
ceptiones,illæ certe ſunt , quæ iuris præce
pta dicuntur , quod ſuo loco dicam[a]. Con
nanus nouiſsimè , poſitiones in vulgari
ſignificatione accipit: vt cùm dicimus, po
ſitionem loci,aut vrbis,ideſt ſitum, neque
enim,de iure Vlpianum loqui , ſed de ſtu-
dio,quæ mihi ſcrupuloſiora videtur.Nam
& illa , huius ſtudij (quod ſupra diximus)
ideſt, iuris ſtudio acquirendi , rectiſsimè
exponũtur,& poſitiones,non ieiunè adeò
ſed cum myſterio dictæ, in hoc ſcilicèt , vt
iuris ſtudium, ſcientiam eſſe oſtẽderet , vt
potè quæ,communibus principijs (vt cæ-
teræ)cenſeatur.
5 SPECTAT.) Principaliter : per conſe-
quentiam, ad vtilitatẽ priuatam. Sed cur,
publicum Vlpianus non diuidit , in natu-
rale,gentium,& ciuile? & hoc Agricola re
prehendit , immeritò tamen , vt noſtri re-
ſpõdent.Quicquid enim publici eſt, legi-

a In l. iuſtitia. infra.

b §. penul. inſti. de his qui ſui vel alie. iu. ſũt.
c L. 1. in princ. infrà. de eri

bus habetur , & moribus. Neq; publicum
aliquid eſt,quod non & ciuile ſit..
PERTINET.) Principaliter, conſequẽ
ter verò ad publicam. Publicè enim expe
dit hoc, vt priuati locupletes ſint[b]. .
SACRIS.) An ergò, & eccleſia vici cu- 6
iuſque, publici iuris eſt ? & crebrior opi-
nio eſt, ad ius publicum ſpectare. Conſtat
enim Reipubl. totius perfectio, perfectio-
ne partium[c]. Igitur, & de diuinis ſacriſque 7
rebus , interdicta publica ſunt[d], & pro ec-
cleſiæ rebus , non œconomo tantùm , aut
clericis, ſed & parochiano cuilibet vendi-
catio cõpetit[e], & ſacrilegij[f] , publica ideo 8
accuſatio eſt.Sacra verò, & hic cæremoniæ
ad religionis cultum pertinentes vocan-
tur.
SACERDOTIBVS.) Sacerdotes , ad
publicum ius pertinere, vel maximè argu
mento eſt, quod cùm iniuriarum actio, ei tan 9
tùm competere ſoleat , qui iniuria affici-
tur[g], pro iniuria ſacerdoti facta , cuique 10
publicè competit[h], ſacrilegij enim ſpe -
cies quædam hæc eſt[i]. Sed pone, ſacerdo- 11
ti vici pagiue alicuius, factam iniuriã, num
vicani ſoli agent, an & ciuitatis, ciues om- 12
nes, cui vicus ſubeſt? Et Baldus, Paulus, Ia
ſon, Claudius omnes agere poſſe , ad nun-
ciationis exẽplum[k], quod & ipſe ſequor.
Quid ſi iuris ſacerdoti iniuria fiat? Et Bal- 13
dus(quod in principio huius legis retuli-
mus) publicam accuſationem ait, ſi Docto
ri iniuria fiat , qui ſalario publicè condu-
ctus, ius profiteatur, quod & Claudius ini-
bi probat. Ipſe latiùs ad iuris Sacerdotes
omnes produxerim , modò laureã adepti
ſint.Me mouet, quod illa , NOS SACER-
DOTES, de Iuriſconſultis , & de legum
adminiſtratoribus , generaliter accipiun- 14
tur.Sed num, ſacerdos alteri ſtipulabitur?
Et in eam ſententiam itum eſt[l], vt in ijs,
quæ ad eum ſpectant, ſtipulari poſsit, in
alijs non poſsit. Poterit itaque, in reſtitu-
tione vſurarum,& malè ablatorum[m], ec-
cleſiæ verò ſuæ, aut Romanæ , ſine diſtin-
ctione[n]: quod Azo, Matt. Syl. Angelus,& 15
Paulus probãt[o]. An & tabellio eſſe poſsit?
frequentiores negant[p], etiam ſi in mino-
ribus ordinibus ſit, dum tamen ſufficere ſi
bi ex ſuo beneficio poſsit. Multipliciter ta
men reſtringi hoc ſolere, ex alijs in prum
ptu eſt[q].
MAGISTRATVS.) Publicè enim in

pi. in l. in ſu la. in fraude ndata: in d. l. 1. §. ſi. ff. de latron.
ff. ne quid i loco ſacro.
c L. habem°. 2 §. ſane. C. d. ſac. eccle.
f ad tit. ſ[illegible] C. & [illegible] crimi. ſacr.
g Fab. poſt gl. in vol. in pri. de mu.
h l. ſi quis i hoc gen°. C. de epiſc. & cler.
i Bar. in l. 1. in fi. ff. de publicanis.
Bar. in l. ſe natus. nu. 1. ff. de actio.
K l. 1. §. pro uinciali. §. fi. ff. de no. ope. nũ. vbi Iaſo. idẽ & Claud°. hic poſt Bal. & Pau.
l Iaſo. hic. nu. 5.
m c. quamquã. de vſu. in 6.
n l. Cato. cum gl. ff. de vſur.
o Angel°. & Pau. hic Azo. i ſum ma. C. de ſa croſ. eccleſ.
p Iaſo. hic. nu. 8.
q Iaſ. in l. patre. co. 4. infra. de his qui ſui vel alie. iu. ſũt.
Alex. in l. prætor. §. 1. colũ. 1. ff. de adẽd. Deci. in l. in ambiguis. §. nõ eſt nouum. ff. de regul. iuris.

tereſt,

a l.2.§.poſt originē.ff. de orig.iur. b l.2.§.exigere.ff.de magiſtrati.cōuen.Clau.hic.col.vlt.

tereſt, vt magiſtratus ſint[a], qui iura red-
16 dant:nam etſi magiſtratui iniuria fiat, publica accuſatio eſt, & alteri, magiſtratus
17 ſtipulabitur[b], ſecundùm receptam ſententiam.

18 NATVRALIBVS præceptis.) Accurſius, à naturali iure, priuatum colligere exiſtimauit, ne quis, cum iactura alterius locupletetur[c]. Negant Guilielmus, Cynus, & Angelus:neq; enim, locupletationis huius, reſpectus haberi, eo iure potuit. Commune enim ius illud omnibus animantibus, è quibus, bruta quæ ſunt, affectus iſtius, inexpertia prorſus. Quid ergo, à naturali colligit? Et aiunt, præceptum de educandis & alēdis liberis, ab eo iure ſumptum. Idque verius eſt.

c l. Nā hoc natura.ff. de condi.inde.

AVT gentium.) Vt quod quiſque, ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur, tum alia multa[d].

d l.vt vim.l.manumiſſiones.l.ex hoc iure.infra.

CIVILIBVS.) Non ſcripto, & ſcripto, legibus, plebiſcitis, Senatuſconſultis, Principum placitis, reſponſis prudentum.

IVS naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. Nam ius iſtud non humani generis proprium, ſed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur, auium quoque commune eſt. Hinc deſcendit maris atque fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cętera quoq; animalia, feras etiam iſtius iuris peritia cenſeri.

1 *Natura naturans, & natura naturata.*
2 *Conſeruatio propriæ ſpeciei, à iure naturæ eſt.*
3 *Coniunctionis appetitus, à iure naturæ.*
4 *Matrimoniū à iure diuino, naturæ, gentium ciuili, canonico.*
5 *Inſtinctus ad coniunctionem à iure naturæ eſt.*
6 *Coniunctio etiam viri & vxoris, ſi non fiat gratia prolis ſuſcipiendæ, non eſt ſecundùm naturam.*
7 *Motus ad peccandum, à iure naturali non eſt.*
8 *Accurſij, & Bartoli opinionem communiter improbatam, aliquo ſenſu defendi poſſe.*
9 *Matrimonij vox, hominibus tantùm, non etiam brutis quadrat.*
10 *Liberorum procreatio, quandoque non ſuppo nit parentes.*
11 *Singulare ius naturale, ſicut & ciuile non eſt trahendum ad conſequentiam, & numero.22.*
12 *Accurſij ænigma declaratum.*
13 *Cuculi, homines quorum adulteræ vxores ſunt qua ratione dicantur.*
14 *Educandi liberos inſtinctus à iure naturali eſt, neceſſitas à iure ciuili.*
15 *Alimenta filio non debet pater, ſi filius ſibi ſufficiat.*
16 *Alimenta filio, eiſdem cauſis, denegari poſſunt, propter quas exheredari ille poteſt.*
17 *Filius cauſam ingratitudinis cōmittens, propter quam exheredari poſſit ius filij omne perdit.*
18 *Pater occidens filium ingratum, homicidij, non parricidij reus fit.*
19 *Spurij filij hodie in vtroque foro educandi.*
20 *Educatio parentum, à iure gentium & ciuili.*
21 *Leges ciconiariæ.*
22 *Frater tenetur alere fratrem.*
23 *Cenſeri peritia quo vero ſenſu dictum, nouè expoſitum.*
24 *Theophili locus.*

IVS naturale.) Primæuum.

NATVRA.) Natura, naturans (vt vocamus[e]) aut natura, id eſt, naturæ inſtinctus[f], aut natura, ſcilicet uaturata (quę & ipſa appellatio noua eſt) id eſt vis iuſita rebus, ex ſimilibus ſimilia procreans[g]. 1

e Gloſ.& Doct.in l. reſpiciendū ff.ſi cer.pet. in.§.conditiones.inſt. de ver.obligatio.
f e.ius naturale.1.di. Pan.hic.
g Cyn.Bal. Ange.hic.

OMNIA animalia.) Homines, & brutæ

DOCVIT.) Huius ergo iuris natura, nō conſtitutio magiſter, docuit verò, vt ſeſe, ac propriam ſpeciem, cōſeruet. Principio (inquit Cicero.1.offic.) generi animantiū omni eſt, à uatura tributum, vt ſe, vitā, corpusq; tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videntur quæque, ſiut ad viuendum neceſſaria inquirat, & paret, vt paſtum, & latibula, & alia eiuſdem generis. 2

HVMANI generis.) Hominum.

CON-

3 CONIVNCTIO.) Coninnctionis ap-
petitus procreandi cauſa, Baldus & Salo-
monius rectiſsimè. Communis enim ani-
mantium omnium eſt coniunctionis ap-
petitus, procreandi cauſa, & cura quædam
eorum quæ procreata ſunt.
4 MATRImonium.) Matrimoninm, quan-
tum ad inſtitutionem; à iure diuino eſt, in
paradiſo enim inſtitutum. Sed & quate-
nus ſacramentũ eſt, à iure diuino eſt: quod
Deus coniunxit (veritas ipſa inquit) ho-
mo nonſeparet. Finis, ideſt, prolis ſuſcipiẽ-
dæ reſpectu, à iure naturæ. Qnod attinet
ad cõſenſum iuris gentium eſt, ſed & quo
ad conſenſum à iure naturæ, quoniam eo
iure neceſſarius etiam cõſenſus eſt. Quod
ad formã, iuris ciuilis. Quoad prohibitio-
nem, aut permiſsionem graduum, à iure
Pontificio. Quæ Bartoli, Baldi & plurium
vera traditio eſt. Quanuis illi ſic non ex-
plicent. Sed num, coniunctio ipſa in ma-
trimonio, aut ad coniunctionem inſtin-
5 ctus, à iure naturali? Et extat, inſtinctum
à iure naturæ eſſe. An & coniunctio ipſa,
6 id eſt, coitus, à iure naturali? Dixi cum,
Mario, & Fortunio[a] coitum, etiam matri-
monialem (qui non gratia liberorum iu-
ſtè procreandorum fiat) non eſſe ſecun-
dum naturam, ſed vicioſum[b]. Grego[c]. lib.
32. In Iob. Tunc ſolum, coniuges ſine cul-
pa in admixtione ſunt, cum non pro ex-
plenda libidine, ſed pro ſuſcipienda prole
miſcentur. Ambroſius ſuper Lucam, qui
non cauſa procreandæ ſobolis, ſed explen-
dæ libidinis, ſibi inuicem copulantur, non
tam coniuges, quàm fornicarij videntur.
Hieronymus[d] contra Iouianum hæreti-
cum, nihil eſt fœdius quàm vxorem ama-
re, quaſi adulterã. Certè, qui ſe cauſa Rei-
publi. & generis humani, vxoribus iungi
dicunt & filios procreare: Imitentur ſaltẽ
pecudes, vt poſtquam venter intumuerit,
non perdant filios, nec amatores ſe vxori-
bus præbeant, ſed maritos. Eleganter etiã
Clemens Alexandrinus contextorum. li-
bro. 2. cap. 10. coniunctionis tempus, ab ijs
ſolis conſiderari oportere ait, qui ſe ma-
trimonio iunxerint. Subditque τοῖς δὲ γε-
γαμηκόσι σκοπὸς ἡ παιδοποιΐα τέλος δὲ ἡ εὐτεκ-
νία. Quaſi matrimonij ſcopus, liberorum
procreatio ſit: finis, vt benè æditi benè e-
7 tiam inſtituantur. Quæſijt, & in propo-
ſito Accurſius[e], an ad peccatum iure natu-

a Mari. Salom. hic. fol. 7. Fortun. nu. 8.
b l. probrũ. ff. de verb. ſigni. auth. de inceſ. nupti. in prin.
c c. Nerui. §. pen. 13. di.
d c. Origo. 32. q. 4.
e Gloſ. coniugatio. ad finem.

ræ moueamur? & moueri nos credidit na-
turaliter ad peccatum, idque & Bartolus[f]
ſecutus videtur, nam & in Nouella[g], de re-
ſtitutio. & ea quæ parit. in. xj. Menſe, natu-
ralis concupiſcientiæ, fit mentio, & in illa
altera de Monach[h]. Naturam humanam
quoddammodo labi ad delicta. Zaſius[i],
hoc verum non eſſe, & à doctoribus im-
probari ait, ex corruptione enim intentio-
nis & mentis, voluntatiſq; peccata proce-
re. Ego idem, à Theologis didici. Neque
me ab Accurſio & ſequacibus citata mo-
uent, quibus abunde Fortunius noſter re-
ſpondet[k]. Dixi tamen (ne tanti Doctores 8
errent) Accurſij & Bartoli ſententiã ſuſti-
neri poſſe, in primis ad peccandum moti-
bus, non vt iure naturæ (quod illi prima
faciè dixiſſe videntur) ad peccandum mo-
ueamur, ſed quia motus illi primi, natura-
liter (omnium conſenſu) & in hominibus
ſunt: & in hominum manu non ſunt.
APPELLAMVS.) Theophilus[l] & qui- 9
dam alij[m], matrimonij vocem, de quanis
maris & fœminæ coninnctione (etiam in-
ter bruta animalia) vſurpant. At frequen-
tiores contrà, de ſola maris & fœminæ cõ-
iunctione inter homines, quorum hîc opi-
nio ſatis probatur, neque enim ócioſum
eſt, quòd priùs (id eſt cùm de omnibus ani-
malibus ſentit) coniũctionis generali ver-
bo vſus eſt, deinde cùm de hominibus ſpe-
cialiter. Quam nos (inquit) matrimonium
appellamus.
LIBERORVM procreatio.) Sed an nõ 10
vermes ſine parentibus procreantur? Ac-
curſius fatetur, & ius ſingulare non atten-
dendum reſpondet. Vt igitur iure ciuili, 11
ſic iure naturæ: ſingularia quæ ſunt, ad con-
ſequentiam non adducuntur. Nam & ve-
tus eſt, vna hirundo ver non facit. Quòd 12
verò, de Cuculo idem inculcat, Accurſia-
num ænigma, videri poſsit, cuculus enim,
auis eſt, quæ Græcè κόκκυξ & à voce dici-
tur, ea cùm partitudinis ſuæ tempus ap-
petit, nidum hypolaidis (quam curucam
vocant) animaduertit, inque eo, excluſis
illius ouis, oua ſua enititur. Hinc & Cu-
culi (per antitheſin vt arbitror dicendi e- 13
nim potiùs curucæ) homines dicuntur,
quorum adulteræ vxores ſunt, alienos e-
nim liberos, quaſi ſuos educant[n]. Igitur ſi-
ue de aue, ſiue de homine, accipias, educa-
tio liberorum, in hac ſpecie, ad parentes,

f Bar. in §. Huius ſtudij. nu. 4.
g Authẽ. de reſtitut. & ea quæ par. in. vndec. men. §. Vnum.
h Authẽ. de monach. §. ſi verò it.
i Zaſi. in parati tl. ſo. 4. & hic nu. 18.
k Fortun. hic. nu. 101.
l Theophi. in princ. inſti. de iu. natu. gent. & ciui.
m Cantiũ. inſt. de pat. poteſt. §. nuptias. boſch. de in. mari. in princ.
n Alciat. parer. libr. 7. ca. 5.

non ſpectat.

14 EDVCATIO.) Inſtinctus educandi liberos, à iure naturali eſt: neceſsitas à ciuili, Accurſius, & Claudius, & rectè. Nam, quia ciuilis neceſsitas hæc eſt, non pauci-
15 caſus ſunt, quibus ceſſat. Si filius ſufficiens ſibi[a] ſit, Si patri ingratus adeò, vt exhære-
16 dari poſſet: receptum enim, ex ijſdem cauſis, filio poſſe denegari alimenta, ex quibus exhæredari poteſt[b], ſed & filij iura tũc
17 prorſus perdet. Qua ratiõe, & ſi filium ingratum pater occidat, parricidij reus non
18 erit[c], ſed homicidij, niſi fortè, poſt cõmiſſam ingratitudinem reſipiſcat, & pœnitẽtiã agat[d]. In quo Doctores iuris vtriusque
19 conueniunt[e]. Sed & ſpurij iure ciuili neceſſariò non educantur[f], licet iure Pontificio[g] aliud ſit, id quod, & in foro Cæſaris ſeruandum eſt[h], ſecũdum communem ſen-
20 tentiam. Quid in educatione parentum? Bartolus, & alij tractant, eorunque opinio approbata magis eſt, qui non iure naturali, ſed gentium, ciuiliue originem neceſsitatemque, parentes educãdi inductam af-
21 firmant. Quid ergo eſt, quod Ciconiæ faciunt, quæ parentes, ſenio cõfectas alunt, vnde ἀντιπελαργεῖν, ideſt, merentibus gratiam in tempore referre, & Pelargici nomi, id eſt, Ciconiariæ leges, apud Ariſtophanem, & leges in iure noſtro, quibus liberi parentes alere iuſsi ſunt[i]? Reſpondeo cum Baldo, natura nihil intentatum reliquit, ſed in ea, ſingularia multa (quale & illud vermium eſt, de quo paulò antè) quæ meritò ad conſequentias non addu-
22 cuntur. Certè frater fratrem vt alat, neceſſitas ciuilis eſt[k], idque eſt receptius.
CAETERA.) Præter homines. Neque enim otioſum eſt[l], quòd non quædam dixit, ſed cætera, vt ſtatim ſubiungam.
23 PERITIA cenſeri.) Legunt hîc quidam perita cenſeri, id eſt videri, quod ego non probo. Budæus, cenſeri, id eſt, admirationi nobis eſſe præ cæteris, vt Elephas, Tigris, Ciconia. Sicque ad certa quædam animalia coarctat: qui ſenſus legis dubio procul nõ eſt. Dixiſſet enim, Quædã, non Cætera. Quid quòd & ſubijcit, Feras etiã beſtias &c. vt non de certis, ſed de cæteris, præter hominem animalibus, intelligere ſe oſtendat. Expoſui olim (idque & nunc quoque ſequor) cenſeri, id eſt in cenſum, ſiue numerum redigi peritiæ huius iuris.

a l. Si quis à liberis. §. ſed ſi filius. ff. de lib. agnoſc.
b Gloſſ. in l. ſi quis à liberis. §. idẽ iudex. ĩ gl. detulerat.
c Bar. in l. diuus. ff. ad l. Pompe. de parri.
d Specu. in titu. qui filij. ſint leg. §. pen. verſ. quid ſi filia.
e Cano. in c. quintaual lis de in. iuran. Claud. hoc col. vlt.
f Authẽt. ex cõplexu. C. de in ceſ. nupt.
g c. cum haberet. de eo qui dux. in matri.
h Gl. in d. c. cum haberet Deci. in c. clerici. col. 2. de iud. Ripa. in rubri. ff. de verborũ oblig. ad finem.
i l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parẽt.
k l. qui filium. ff. vbi pupil. educ. debe. l. cum plures. §. fi. ff. de admi. tuto.

Quomodo Apuleius Apologia prima, Eſt quidem Craſſus iſte, ſummus helluo, & omnis fumi non imperitus, ſed profectò ſtudio viuendi, quo ſolo cenſetur. Macrobius Saturn. libr. 1. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, vnde tricenis cenſebantur diebus. Et rurſus, Nec mirum, ſi gemini effectus, varijs nominibus celebrantur, cùm alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici cenſeri & poteſtate, accipiamus, & nomine. Et iterum, Vnde vtrũ- 24
q; conſtat vna poteſtate cenſendũ. Theophilus, ἐν τοῖς τιμῶσι τοῦτον τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα, ideſt, ijs, qui legem hanc obſeruant, adſcribi. Sed & οἱ ἐν τιμήματι, ij ſunt, qui in vnam vel alteram claſſem cenſebantur, vnde claſsici, proletarij, & capitecenſi dicti[l]. Verùm enimuero & hoc, quod animalia iuris peritia cenſeantur, à remotis (vt Zaſius inquit[m]) exaudiendum eſt. Quaſi virtus æſtimatiua, quæ eſt in animalibus, peritiam referat.

l Bud. in l. vlt. ff. de pignor. actio. & in Comment.
m Zaſi. in l. ſi à furioſo. col. 2. ff. ſi cert. pet.

IVS gentium eſt, quo gentes humanæ vtuntur: quod à naturali recedere, facilè intelligere licet: quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune ſit.

1 *Gẽtes, cæteræ natiões præter Romanos dictæ.*
2 *Gentiles hoĩes Romano Imperio non ſubditi.*
3 *Ius gentium, quare ſic appellatum, verè & nouè.*
4 *Ethnici cur dicti, qui Chriſtiani non ſunt.*
5 *Gentes, quæ ſecundùm rationem viuunt, ius gentium introduxerunt.*
6 *Singularia iura, in iure gentium ſicut in ciuili & naturali.*

IVS gentium.) Multa hîc de gentium appellatione, Baldus. Paulus, & alij. Ego in non vulgari ſignificatione, gentes appellari, iam pridem admonui, cæteras nationes omnes, 1
præter Romanos[n]: Cicero Philip. ij. Cur homines omnium gentium maxime Barbaros Ithyreos, cum ſagittis deducis in forum?

n l. ex præſtatione. cũ ſeq. C. de veſtig. l. vlti. C. de offi. mili. ind. l. poſtliminium. l. mulier. ff. de capti.

forum? Caſsiodorus libr. iij. variarum, Vt inter nationum conſuetudinem peruerſam, Gothorum poſsis demonſtrare iuſtitiam, qui ſic ſemper fuerunt in laudis medio conſtituti, vt & Romanorum prudentiam caperent, & virtutem gentium poſsi
2 derent. Sed & gentiles pari ratione, in qua
dam ſignificatione dicti ſunt homines Ro
mano imperio non ſubditi: quia non lege
3 ciuili, ſed iure gentium viuant[a]. Et ius er
go gentium, fortè ſic appellatum, quòd eo
non Romani ſoli, ſed gentes vterentur.
4 Nec diſsimili forma, Ethnici, ideſt, genti
les vocati, qui Chriſtianę legi non parent.
5 GENTES humanæ.) Omnes homines:
vt addas tamen, ex Theophilo τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων, id eſt, quæ ſecundùm rationem viuere volũt. Nam & quid
6 vetat, vt ſicut in iure ciuili, & (quod ſuprà
diximus in iure naturali) ſic in iure gentiũ iura ſingularia ſint[b]?

a l. 1. C. de nupt. gent. l. C. Theod. Alciat. parer. libro. 1. cap. 13.

b l. ius ſingulare iſrà de legib.

II. POMPONIVS. Libro ſingulari Enchiridij.

VEluti erga Deum religio, vt parentibus, & patriæ pareamus.

1 *Religio erga Deum, publici, an priuati iuris, an vtriusque.*
2 *Publicum, id tantum quod ad Pop. Romanũ pertinuit.*
3 *Sacra Pop. Romani ad eum tantũ pertinuiſſe.*
4 *Parentibus & Reipu. nati ſumus.*
5 *Parentibus an patriæ potius parendum ſit.*
6 *Metus reuerẽtiæ præſumptio vnde ſumitur.*
7 *Metus reuerentiæ an præſumatur in fratre erga fratrem ſeniorem.*

ERga Deum religio.) Pars ergo iuris priuati, religio Dei eſt. Atqui, ſuprà dixerat, publicum ius,
1 in ſacris conſiſtere. Accurſius diſſoluit du
pliciter, hîc de religione agi, illic de ſacris
ædibus, vel publicum, priuatumq; ius, tripertitum eſſe: colligi enim vtrunq; ex naturalibus præceptis, gentiũ, aut ciuilibus. De priuato tamen dictum id ſpecialiter, quòd de eo plura tradantur. Baldus religionem in genere, ex iure gentium publico eſſe, non ex priuato: quod in idem re
2 cidit: Alciatus aliter in parergis[c], publicũ,
in iure noſtro accipi, quod ad Pop. Roma. pertineat[d]. Quæ enim alijs gentibus pu
blica ſunt, pro priuatis haberi. At ſacra Po 3
pu. Roma. ad eum tantùm pertinuiſſe, nec cum cæteris gẽtibus, communia eſſe. Traianus ad Plinium, Solum (inquit) peregrinæ ciuitatis capax non eſt eius dedicationis, quæ iure noſtro fit.
VT PARENtibus & patrię paream[e].) 4
Naſcitur enim quiſque, nõ parentibus tantùm, ſed & Reipublicę[f]. Sed cui potius? Et
eſt receptius[f], patriæ in dubio parendum
eſſe. Diſciplina enim caſtrorũ antiquior 5
fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum, nedum parentum[g]. Quod & Socrates apud Platonem in Critone conuincit: niſi fortè lis pecuniaria ſit inter patrẽ & patriam: pro patre enim tunc patrocinium filius ſuſcipiet[h]. Miles verò ſine diſtin
ctione patrię potiùs obtemperabit[i]. Cæte 6
rùm & ex hac parentum reuerentia illud
eſt, vt in filio erga patrem, metus (vt vo
cant) reuerentialis præſumptio ſit[k]. Sed & 7
præſumitur ille in vxore erga maritum, & (quod Aretinus[l] notat) in fratre iuniore erga ſeniorem, cum quo habitat, & à quo gubernatur. Aretinum, Claudius[m], Carolus[n] & plures[o] ſequuntur.

c Alciat. parer. lib. 2. cap. 35.

d l. Bona ciuitatis. ff. de verb. ſigni.

e l. 1. §. & gñaliter. ff. de lega. pſt.

f Iaſo. & Claud. colũ. vlti.

g l. Poſtliminium. §. filius. ff. de capt. l. minime. ff. de relig. & ſum pti. fune.

h l. pen. infrà. de poſtul.

i l. militẽ. C. de procur.

k l. 1. §. qua onerãda. ff. qua. re. act. non det.

l Aret. cõſil. 24. col. 2.

m Claud. in repe. hu^9. l.

n Car. cõſi. 6. n. 18. lib. 3. & conſil. 98. nu. 24. lib. 1.

o Tiraq. de primig. in præfat. nu. 139.

III. FLORENTINVS. Libro primo Inſtitutionum.

VT vim atq; iniuriã propulſemus. Nam iure hoc euenit, vt quod quiſq; ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur: & cũ inter nos cognationem quandam natura cõſtituit, conſequens eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe.

1 *Defenſionis origo à iure naturali eſt.*
2 *Defenſionis moderamen à iure gentium, an à iure ciuili ſit.*
3 *Defenſio, licita omni iure humano.*
4 *Defenſio, licita iure diuino.*
5 *Occidens lege permittente an ſit tutus in foro conſcientiæ.*
6 *Communes opiniones contrariæ.*
7 *Communes aliæ contrariæ.*
8 *Defenſio licita eſt, vbi offenſio illicita, & per contrarium.*

9 *Emẽdationi propinquorum, aut ſuperiorum reſiſtendum non eſt.*
10 *Magiſtro caſtiganti diſcipulus non reſiſtit.*
11 *Emendationi immodicæ reſiſti poteſt.*
12 *Priuato vim inferenti, quando liceat reſiſtere.*
13 *Bannitus aggreſſorem an impunè occidat.*
14 *Banniti res impunè offenduntur.*
15 *Transfugas occidi poſſe, ius ſingulare eſt.*
16 *Magiſtratui vim inferenti, an liceat reſiſtere.*
17 *Defenſio rerum an ſit licita.*
18 *Turbanti, aut inquietanti reſiſti poteſt.*
19 *Opus in ſolo meo & à me poſſeſſo factũ, propria auctoritate demoliri poſſum.*
20 *Auferenti reſiſti poteſt.*
21 *Furem nocturnum & diurnum an æquè occidere liceat.*
22 *Defenſio pro vili re non adeo licet.*
23 *Clericus pro defenſione rerum neque occidere, neque mutilare poteſt.*
24 *Occidens hominem pro defenſione rerum in foro conſcientiæ tutus non eſt.*
25 *Defenſio alterius, an licita ſit.*
26 *Defendere alterum non cogimur regulariter iure fori.*
27 *Clerici defendendi ſunt.*
28 *Clerici in flagranti crimine comprehenſi, iure detineri poſſunt, vt Epiſcopo tradantur.*
29 *Subditi ſuperiores defendere tenentur.*
30 *Defendere quis alium tenetur, in foro conſcientiæ.*
31 *Moderamen inculpatæ tutelæ, quod ſit & ex quibus conſtet.*
32 *Modus in defendendo qualis eſſe debeat.*
33 *Tempus defenſionis, quomodo attendendum ſit.*
34 *Minantem an liceat occidere.*
35 *Fugere qui poteſt, an teneatur fugere.*
36 *Defenſionis cauſa, qualis eſſe debeat.*
37 *Defenſionis, an vindictæ cauſa quis in dubio faciat?*
38 *Defenſio à iure gentium primæuo eſt.*
39 *Cognationem inter nos, à natura inſtitutam, quo vero ſenſu dictum.*
40 *Natura, id eſt, ratio naturalis.*

VT VIM atque iniuriã propulſemus.) Tria hic videnda, ex quo iure defenſio originẽ habeat? Qui-
1 bus caſibus permiſſa ſit? Quis defenſionis modus eſſe debeat? Et defenſionem à iure gẽtium eſſe, hic videmus[a]. Alibi à iure naturæ. Sed crebrior opinio ita diſſoluit[b], vt origo defenſionis à iure naturali ſit: mode- 2
raminis, à iure gentium. At repugnat ſibi Bartolus[c], qui moderamen hoc inculpatæ tutelæ à iure ciuili[d] introductum ait. Quocirca, cogitãdum Iaſon exiſtimauit[e]. Ego Claudio aſſentior veriſsimè diſtinguenti: moderaminis rationem generalem, an formam inſpicias: primo caſu, à iure gentium primæuo eſt: dictat enim eius iuris regula, vt non minùs defendendo, quàm offendendo: quod tibi non vis, alteri nõ facias[f]. Secundo caſu, à iure ciuili eſt. Eo enim formula tuitionis præſcripta: vt ſtatim dicemus. Et hæc de origine. Licita verò de- 3
fenſio eſt, non ſolum iure naturali, & gentium, à quibus originem trahit, ſed & ciui-
li[g], Canonico[h], Regio[i]. An & diuino? Ac- 4
curſius hic negaſſe videtur, dum ius fori, & poli diſtinguit. Contrà frequentiores aiunt[k]. AEquiparari enim, in hoc ius naturale, & diuinum. Quid, quòd vim vi defendere, omnes leges, omniaque iura permittere, & ciuili & Pontificio iure teſtatum 5
eſt[l]. Neque mutat, quòd qui lege permittente, homicidium committit, peccat, eique pœnitentia in foro conſcientiæ impònatur[m]. Quæ opinio receptior eſt[n]: quan-
uis Alexander contrariam communem di- 6
cat[o], vt videri poſsit non leue argumentum hoc, iure diuino defenſionem ad necem vſque ſaltim extendi non poſſe. Reſpondeo enim, receptam illam ſentẽtiam non procedere, cum legis permiſsio ratio- 7
nabilis eſt[p], & iuri diuino conſona. In propoſito verò iuſtiſsima, vt pote quæ & naturæ, & iuri gentium conueniat. Licita 8
præterea defenſio eſt, vbicunque offenſio eſt illicita. Contrà illicita defenſio, vbi offenſio licita. Patri ergo emendanti 9
filius non reſiſtit[q]. Sed & neque matri, quanuis enim poteſtas inæqualis ſit, pietas tamen vtrique, æqualis debetur[r]. Neque patri ſpirituali filius ſpiritualis[s]: neque marito vxor[t]: neque fratri maiori minor, aut ſuperioribus propinquis, inferiores qui ſunt[v], non domino ſeruus, Abbati monachus, prælato ſubditus, magi- 10
ſtro diſcipul⁹[x]. Quę opinio cõmunis eſt[y]. Omnia tamen hæc ita demum procedũt. Si & moderata emendatio fuerit: ſi enim

immodica

a l.3. §. Cũ arietes. ff. ſi quadru. pau pe. fec. dica. l.1. §. eũ. ff. de vi & vi arma.
b Bart. col. 3. Claudius. col. 4.
c Bart. in l. & in §. oppo.
d l.1. C. vnde vi. l. ſcẽtiam. §. qui cum aliter. ff. ad legem Aquil.
e Iaſ. n. 17. Clend. colũ. quarta.
f c. Ius naturale. di. 1.
g l. ſed & partus. §. q̃ri. ff. Quod met. cau.
h c. 2. c. ſi gnificaſti. 2. de homicid. clem. vnica. de homicid.
i l. 2. tit. 8. par. 7. l. 2. ti tu. 17. lib. 4. fol. 4. titu. 13. libr. 8. ordina.
k Pau. col. 2. Claudius. in 1. lect. co. 5. in 2. col. 11.
l l. Scientiam. §. Qui cum aliter. ff. ad legem Aquil. c. ſi gnificaſti. 2. de homic. c. dilecto. de ſẽten. excom. in ſexto.
m Gl. in c. inter hæc. 33. q. 2. Iaſ. hic. nu. 22.
n Iaſ. in l. ſi plagij. col. 1. ff. de ver. obliga. fort. in tract. de vlti. fine iu. ciu. & can. nu. 29.
o Alex. in l. ſi plagij. col. 2.
p Abb. in c. 2. col. 2. de homicid.
q l. 1. & 2. l. Congruentius. C. de pat. pot.
r l. Furioſa. ff. de cura. furio.
s ca. pœnitentium. 30. q. 3. in gl. vlt.
t l. Conſenſu. C. de repu.
v l. 1. vbi Bald. C. de emend. propinq. §. duorum. inſtit. de nupt. gl. in l. veſtẽ. ff. de iniu.
x l. Sed et ſi quæcunque. §. ſi magiſter. ff. ad l. Aquil.
y Ana. in rubr. de magu. col. 2.

a Claudius.colum.2.
b l.quarta.ff.ad legem Aquiliam.l.Sed & partus.§.quæri.ff.Quod metus cauſa.
c Claudius.colum.3.
d Glo.in §.relegati.inſti.quib.modis ius pat.pot.ſol.

s Claudius.colum.5.Iaſo.nume.25.
t l.Si ex plagis.§.Tabernarius.ff.ad leg.Aquiliam.Matheſ.notab.135.
u Gl.in ca.2.23.q.3.ca.ſuſcepimus.de homicid.
x Panormi.in cap.2.de homicid.
y l.prima.ff.de iniu.

11 immodica ſit (etſi non ad necem tendas)
reſiſtere ſuperiori inferior poterit iuſtiſſi
mè: quod Bartolus, Claudiusque notant[a].
12 Quid igitur, ſi priuatus priuato vim infe-
rat? Et eadem ratione concludunt: ſi li-
cita violentia ſit, defenſionem futuram il-
13 licitam[b]. Bannitus ergò (quem lege mu-
nicipali occidere permiſſum ſit) ad ſui de-
fenſionem aggreſſorem impunè minimè
occidet. Quod omnes fatentur[c]. Quòd ſi
legis municipalis permiſsio ceſſet, iure ſe
tuebitur. Deportatis enim banniti æqui-
parantur[d]. Vnde & ea quæ iuris gentium
ſunt (qualis defenſio eſt) non amittent[e].
Quæ & ipſa receptiſsima opinio eſt[f]. In
54 eorum certè res damnum impunè dabi-
tur[g]. Nam quòd transfugas occidere per-
55 miſſum eſt[h], id ius ſingulare eſt, eorum o-
dio, qui transfugere ad hoſtes ideò credũ-
tur, vt ſuorum ſecreta reuelent. Quid ſi
56 magiſtratus vim faciat? Et eſt tunc quoq;
concors opinio[i]: ſi vt priuatus faciat, reſi-
ſti ei poſſe: ſi faciat vt magiſtratus, non
poſſe[k]. Quinetiam etſi faciat iure magi-
ſtratus, iniuſtè tamen eum facere manife-
ſtum ſit, iure reſiſtitur[l]. Idem, etſi dam-
num irreparabile ex facto iudicis immi-
neat[m]. Idem, etſi iudicis iuriſdictio perpe-
tua ſit. Quæ latiùs Paulus, Iaſon, & Soci-
17 nus tractant[n]. Sed nunquid licita etiam
defenſio eſt pro tuitione rerum? Et licere
omnes admittunt[o]: vt vel occidere liceat
18 aggreſſorem, cui etiam reſiſti poteſt, ſiue
turbet nos, ſiue inquietet: vnde, opus in ſo
19 lo meo, & à me poſſeſſo factum propria
auctoritate demoliar[p], omnium conſen-
20 ſu[q]: ſiue noſtra auferat[r]. Neque erit inter
nocturnum, diurnumq; furem aliqua dif-
21 ferentia, modò cætera paria ſint, id eſt pe-
riculum rerum (niſi furem occidendo) vi-
tare dominus non potuerit. Quæ etiam
22 communis opinio eſt[s]. Non procedunt ta-
men hæc, ſi viles res ſint, vt cùm pro lu-
cerna recuperanda, viatori oculum taber-
narius effodit. Si enim ab eo prior flagel-
lo non vapulaſſet, ſed cùm ei lucernam e-
ripere vellet, rixatus eſſet, tabernarij cul-
23 pa factum videretur[t]. Clericis verò, pro
defenſione rerum occidere, aut mutilare
non licet, verberare, vulnerareue (ſi aliter
propulſari violentia non poſsit) licebit[u].
Poſtremo, ſiue clerici, ſeu laici ſint, in fo-
ro conſcientiæ tuti non erunt, qui pro de-
24 fenſione rerum occidant[x]. Quid, ſi offen-
datur alter? an ad eius defenſionem vim
25 inferre liceat? Et ſi filio vis fiat[y], ſi paren-
ti[z], conſanguineis[a], cognatis[b], viro, aut v-
xori, dubium non eſt. In extraneis, dubi-
26 tatio maior. Sed & tunc licitam, plures fa-
tentur[c]. Cui proximum & illud eſt: num
extraneum periclitantem teneamur de-
fendere? Et iure fori non teneri nos, om-
nes affirmant[d]. Licet enim pro defenſio-
ne alterius pecuniam accipere[e]: quod nõ
liceret, ſi defenſio neceſſariò eſſet ſubeun-
da[f]. Quod tamen quibuſdam caſibus mo-
27 derantur. Primus, cùm quis poteſtatis, aut
iuriſdictionis ratione aggreſſorem cohi-
bere poteſt[g]. Secundus, ſi clericus ille ſit,
qui offenditur: tenebitur enim quiſque
eum defendere[h]: tangẽdi enim non ſunt[i],
28 niſi fortè, cùm in flagranti crimine depræ-
henduntur, rixa, furto, vel adulterio. Li-
cet enim manus inijcere, vt epiſcopo tra-
29 dantur[k]. Tertius eſt, cùm ij offenduntur,
quibus aliqua ratione ſubditi ſumus. De-
fendet itaque ſeruus dominum: filius pa-
trem: & generaliter, quicunque, qui par-
ricida eſſet, occidendo: Vaſſallus, adſcri-
ptitius, famulus dominum: Diœceſanus
Epiſcopum: parochianus Sacerdotem pa-
rochum. Quę omnia recentiores. (ſed præ
cæteris Claudius[l]) latiùs hîc perſequũtur.
30 Iure verò poli, aut (vt vocamus) conſcien-
tiæ, periclitãtem (ſi poſſum) defendam[m].
Quod etiam omnes admittunt. Quòd ad
31 moderamẽ attinet, Bartolus & plures hîc,
tunc inculpatam tutelam credunt, cùm pe-
riculũ aliter vitari nõ potuit. Alibi[n] ijdem
diſtinctiùs, modũ, tẽpus cauſam conſide-
32 rãt. Et modus quidẽ, in eo adhibendus, vt
ſi armis vis inferatur, repellamus armis,

e l.quidã.ff.de pæn.
f Iaſo.nu.15.Claudius colũ.2.ad finem.cum ſequen.
g Glo.in c.1.§.Si quis aliũ.de mili.vaſſa.q contu.eſt.
h l.tertia.§.transfugas.ff.ad legem Corne.de Sica.
i Angel.hic.
k l.non videntur.§.q iuſſu.ff.de regu.iur.in dict.glo.
l l.Prohibitũ.l.defenſionis facultas.C.de iuſſ.lib.10.
m l.Si quis prouocatione.C.de appella.
n Pau.hic.col.2.Iaſ.n.19 Soc.in reg.541.inci pié.violentia.
o Iaſo.nu.23.Deci.nu.31.Claudius col.3.
p l.Quemadmodum.ff.ad l.Aquiliã.l.de pupillo.§.meminiſſe.ff.de no.op.nun.l.ſi vi tem.§.ſi ad ianuam.ff.quod vi aut clam.
q Alciat.in parer.li.2.cap.20.
r l.4.ff.ad legem Aquiliam.l.furem.ff.ad l.Corneliam.de Sica.

z l.1.& 2.ff.de liber.cau.
a l.lex Cornelia.ff.de iniu.
b l.Vnica.cum glo.cõ ſuẽti.C.de rap.virgi.Iaſo.hic.n.27.
c Paul.nu.10.Iaſo.nu.29.Claudi⁹.col.penul.
d Iaſ.num.31.Claudius in 2.lectio.col.3.Feli.in c.quia.col.2.de ſen ten.excom.
e l.Metũ.§.ſed licet.ff.quod met.cau.
f l.Idem.ff.de con.cõ tur.cau.
g l.Culpa caret.cũ gl.ff.de regul.iuris.
h c.Quanta.de ſentẽ.excom.
i Gloſſ.in authenti.de non alie.§.ſuper hoc.i gloſſ.de gener.
k Bal.in l.ſi qua p calumniã.nu.4.C.de epi.& cler.Fel.& Deci.in ca.cùm non ab homine.de iud.Hippoly.in ſingul.537.
l Claudi⁹.col 5.
m c.nõ inferẽda.23.q.2.

n Bartol.& Doctor.in l.1.C.vnde vi.

ſi ſine

ſi ſine armis, æquè[a]. Vnde quæſitum eſt, quid ſi pugno vnus, pluſquã alter enſe feriat? Et eſt verius, imbecilliori ius datum
33 telo ſe defendendi. In tempore, notatum eſt[b], neceſſe non eſſe, vt prius, vt percutiare expectes. Sufficit itaque armorum terror, & percutiendi iactatio. Quare & Bartolus eleganter[c], cui alij accedunt[d], defenſionem probant, ſi probet quis, eum à ſe hominem occiſum, qui contrauenirет enſe. Quid igitur, ſi Seio Titius minat' ſit?
34 Et receptior opinio ĩ eo articulo illa eſt[e], vt diſtinguamus: exequine ſolitus minas ſit, an non? illum occidi iure poſſe, hunc non poſſe. Nam etſi, Seio Titius minetur, hicq́, & potens, & minas effectui mandare ſolitus ſit, dein Seius occiſus inueniatur, à
35 Titio occiſum præſumptio eſt[f]. Sed quid, ſi fugere potuiſti & non fugis? Bartolus, Florentinos à Piſanis diſtinguit. (Idq́; fortè in Piſanorum gratiã.) Alij frequẽtiùs[g], neminem teneri, vt fugiat. Accidere enim
36 multa poſſunt, propter quæ cadat. In ſumma, cauſa defenſionis, ea erit, vt ad iniuriã propulſandam, ad defenſionem, nõ ad vindictam facias[h]. Idque expeditum eſt. Sed
37 num in dubio, defenſiõis, an vindictæ cauſa, factum dicemus? Et facti, perſonarumque qualitatem conſiderãdam, Accurſius, Bartolus, Baldus, & plures exiſtimant[i]. Quid enim, ſi aggreſſor ſatiſdationem offerat de poſſeſsione reſtituenda cum omni cauſa, hocque aduerſarius cõtenius minimè ſit? ad vindictam facere magis videbitur, vt omnes fatentur[k]. Plurimum itaq; in his arbitrio iudicis deferendum eſt.
38 NAM iure hoc.) Gentium primæuo.

CORPORIS ſui.) Maximè: quid ſi alieni? quid ſi non ad corpus, ſed ad rerum tutelam? ſuprà explicuimus.

COGNATIONEM.) Accurſius ad primum omnium parentem refert. Quæ
39 interpretatio veriſsima quidẽ eſt per ſe: ſed legi ethnici Iuriſcõſulti non quadrat. Hi igitur melius, qui ex Cicerone lib. 5. finium enarrant. Ille enim Piſonem Academicum, his verbis, hac de re diſſerentem inducit. In omni autẽ honeſto, quod per ſe expetendum dicimus, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latiùs pateat, quàm coniunctio inter homines hominũ, & quaſi quædam ſocietas, & communicatio vtilitatũ, & ipſa charitas generis humani, quæ nata à primo ſatu, quo à procreatoribus nati diliguntur: & tota domus coniugio, & ſtirpe coniungitur: ſerpit ſenſim foras, cognationibus primùm, tùm affinitatibus, deinde in amicitijs, pòſt in vicinitatibus cũ ciuibus, & ijs, qui publicè ſocij, atque amici ſunt: deinde totius complexu gentis humanæ, quæ animi affectio, ſuum cuique, tribuens, atque hanc, quam dico ſocietatem coniunctionis humanæ, munificè, & æquè tuens, iuſtitia dicitur: cui ſunt adiunctæ pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque ſunt generis eiuſdem. Atque hæc, ita iuſtitię propria ſunt, vt ſint virtutum reliquarum communia: nã cùm ſic hominis natura generata ſit, vt habeat quiddam innatum, quaſi ciuile, & populare, quod Græci politicon appellant: quicquid aget, quæque virtus, id à communitate, & ea, quam expoſui charitate, atque ſocietate humana, non abhorrebit.

NATVRA) Id eſt, ratio naturalis. Zaſius, in Paratitlis, & rectè. Ipſe de natura naturanti (vt appellant) accipi hæc poſſe, docui aliàs. Quæ ſi repetam, nũc otioſior videri poſsim.

NEFAS eſſe.) Nam & per contrarium, beneficio affici hominem, intereſſe hominis, pulchrè Papinianus reſpondit[l].

IIII. VLPIANVS, Libro primo inſtitutionum.

MAnumiſsiones quoq;, iuris gentium ſunt. Eſt autem manumiſsio de manu miſsio, id eſt, datio libertatis: nam quã diu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: manumiſſus liberatur poteſtate, quæ res à iure gentium originem ſumpſit: vtpote cùm iure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſsio, cùm ſeruitus eſſet incognita. Sed poſtea quàm iure gẽtium ſeruitus inuaſit, ſecutum eſt beneficiũ manumiſsiõis: & cũ vno naturali nomine, hoĩes appellaremur: iure gẽtiũ tria genera eſſe cœperunt, liberi: & his contrariũ, ſerui: & tertiũ genus liberti, id eſt,

a l. 3. §. cũ igitur. ff. de vi & vi armata.
b Gloſ. & Bar. & Doctor. in l. 1. C. vnde vi. Aret. in tract. maleſi. in verbo, & dict' Titius. verſi. quærit ibi gl. Bal. in l. vnica. n. 22. C. de cõfeſſ.
c Bar. in l. ſed etſi quacũq; ĩ princ. ff. ad l. Aquil.
d Alex. in 1. vol. conſi. 109. colũ. 3. Hipolli. in l. 3. n. 48. ff. ad l. Cornel. de Sicar. Deci. nu. 10.
e Iaſ. hic. nu. 14.
f Dyn. Bal. & Imol. in l. vlt. ff. de hære. inſtit.
g Alex. in 1. vol. conſil. 109. Iaſ. hic. ad fi. Claudius. col. 11.
h l. ſcientiã. §. qui cũ alter. ff. ad l. Aquil.
i Gloſ. & Doct. in l. 1. C. vnde vi.
k Sal. c. ĩ l. 1. C. vn vi.
l l. Seruum. ea lege. ff. de ſer. expor.

id eſt, hi qui deſierant eſſe ſerui.

1 *Manumiſsio ex iure gentium ſecondario eſt.*
2 *Manumiſsio, quomodo datio libertatis.*
3 *Communes opiniones contrariæ.*
4 *Manumiſſor format libertatem, non transfert.*
5 *Manumiſsio, de manu datio.*
6 *l. 90. & 93. titul. 8. part. 3.*
7 *Manus pro dominio.*
8 *Pactum, ne res exeat de manu tua, non impedit locationem, aut pignus.*
9 *Locatio ad longum tempus, vtile dominium transfert.*
10 *Alienatione prohibita, non poteſt fieri locatio ſimplex cum pacto renouandi.*
11 *Pignori opponere quando non liceat, ſi dictũ ſit, ne res de manu exeat.*
12 *Manibus ſe tetigiſſe teſtis dicere poteſt, de re quæ non niſi intellectu concipiatur.*
13 *Ius naturale pro iure gentium primæuo.*
14 *Serui an hodie ſerui naſcantur.*
15 *Nobilitatis ratiõe immunitas probari vix poteſt in locis à tributo exemptis.*
Seruitus multiplex, & à quo iure proceſſerit.
16 *Seruitus ab ebrietate quo ſenſu proceſsiſſe dicta eſt.*
17 *Seruitutes agrorum, à iure gentium.*
18 *Homo iure naturali, nomen omnibus commune.*
19 *Homo, vox naturalis.*
20 *Homo, vox communis, & cur?*
21 *Fallacia compoſitionis, ſeu diuiſionis.*
22 *Commodans duas res, & promittens tres, an teneatur præſtare quinque.*
23 *Libertini & liberti quæ differentia.*
24 *Vallæ obſeruatio aduerſus iuriſperitos perpetua non eſt.*

MANVmiſsiões qnoq́ue.) Expoſitis exemplis iuris gentium primæui, tranſit ad ſecũdarij exẽpla.

1 IVRIS gentium.) Secundarij.

EST autẽ manumiſsio datio libertatis.) Sic Accurſius, ſic antiqui oẽs legunt. Vn-
2 de etiã inextricabilis quæſtio: quam libertatẽ manumiſſor det, propriam ne an alienã, detegat ne magis, quàm det? & alij dari idest, detegi eã, quæ iure naturæ cõpetat. Alij impropriùs multò, dare manumiſſorem libertatẽ, quam habet[a], neq; eam minui, quemadmodũ & artificia vſu augentur[b]. Quam opinionẽ Iaſon receptã ait[c]. Alij dari eã, quam non habet ille, qui dat, vſusfructus formalis exemplo[d], quem dominus dat, cùm ipſe nõ habeat, neq; enim ſibi res ſua ſeruire potuit[e]. Nã & creditor, rerum debitoris dominium dat, quod nõ habet[f]: ſuntq́; ſimilia non pauca[g]. Quæ ex
poſitio, auctore Claudio[h], receptior eſt. 3
Format igitur manumiſſor, aut creat liber
tatem in ſeruo manumiſſo, non transfert[i]. 4
Scitè enĩ Baldus[k], ſi do (inqt) tibi libertatẽ formo in te libertatẽ. Nã intelligibiles formæ imprimuntur: & tñ non minuuntur à ꝓprio ſubiecto informãte. Sic Imperator dat legitimitatem, ideſt, format hanc qualitatẽ in legitimato: ſicut Sol format quaſdam qualitates in materia, quæ nõ ſunt in ſole: vt colores. Haloander legit: Eſt au-
tem manumiſsio de manu datio. Quæ 5
lectio cæterorum anxietates cõponit: eiq́;
& Regia quædam lex applaudit[l]. Codex 6
Florent. Eſt autem manumiſsio, de manumiſsio, ideſt, datio libertatis. Vtcunque id ſit, definitio hæc κατὰ μεταφοράν, id eſt, ꝑ tranſlationem facta eſt, cuiuſmodi & illæ, litus eſt, quo maximus fluctus eliditur[m], legatum eſt delibatio hæreditatis[n], aut κατὰ ἀντίληξιν, verbum enim verbo redditũ eſt, quomodo & donatio, doni datio eſt[o].
MANVI & poteſtati.) Manus hîc, ꝓ do- 7
minio ponitur. Vnde Bartolus, & alij argumentum ſumunt. Si rem hoc pacto tibi vẽdiderim, ne de manu tua exeat, poſſe te lo-
care rem, & pignori tradere. Neque enim 8
locatio, aut pignoris oppoſitio, dominiũ transfert[p], quæ opinio cõmunis quidem
eſt[q]. Sed in locatione ad longum tẽpus nõ 9
procedit, vtpote per quam, vtile dominiũ in conductorem tranſeat[r], ex cõmuni aduerſus Accurſium ſententia. Idemq́; erit,
etſi ad modicũ tempus (verbi gratia de no 10
uennio in nouenniũ, quinquẽnio in quinquennium, biennio in biennium) facta ſit, cum pacto de renouando[s]. Sed & quod de
pignore dictũ eſt, tunc non procedet, cùm 11
pro tanto pretio, pignori res obligetur, vt veriſimile ſit, eũ qui pignori dedit, nũquã luiturũ[t]. Quod & in ea ſpecie, Baldus, Fulgoſi[*], & recẽtiores ꝓbant, cũ potẽtiori, & id gen[*] homini, pignori data res eſt, à quo non facilè q dedit, recuperare poſsit. Sunt & manus

a §. pen. inſti. de liber. b l. legatis. §. ornatricibus. & leg. 3. c Iaſo. hic. col. vlti.

d l. Qũ noſtrum. ff. de vſuf. e l. vt ſeruit. in principi. ff. ſi vſuſfr. pet. f §. 1. inſtit. quib. alien. lic. vel non. g Iaſ. in l. qui in alie. na. §. interdum. nu. 22. ff. de acqui. hæred. h Claudius hic. col. 2. i Angel. hic. col. 1. k Bal. in l. ſi qua illuſtris ad fin. C. ad orphi. l l. 99 & 93. titul. 18. par. 3. m l. Litus. ff. de verbo. ſignif. n l. legatũ 2. ff. de l. 1. o l. Senat[*]. §. Donation. ff. de donat. cau. mor. Alcia. parer. libro. 9. ca. 21. p l. non ſolet. ff. loca. q Iaſo. n. 6. Claud. col. 2. r Bart. & Doct. ĩ l. codicillis. §. inſtituto. ff. de le. 2. Alex. ĩ l. ſi dom[*]. §. ſi. de leg. 1. glo. in l. 1. §. qui ſuper ficiem. ff. de ſuperfi. s Authẽt. de non alie. aut permu. §. quod aũt. verſ. neque illud. vbi Ange. t l. q habebat. in prin. vbi Bar. de leg. 3.

& manus ſignificationes aliæ permultæ, de quibus Baldus cæterique in præſentia, nos alio in loco. Illa tamẽ, vel cum primis, notanda eſt, cùm ad intellectum refertur,
12 vt cùm teſtis de re, quæ non niſi aut oculis aut intellectu, percipi potuit, manibus eã, ſe tetigiſſe ait, neque enim illi minor fides ob id adhibenda[a].

A IVRE gentium.) ſecundario.
13 IVRE naturali.) Id eſt, iure gentium primæuo.

LIBERI naſcerẽtur.) An & hodie? & receptius eſt, ſeruos hodie, nõ liberos naſci: ſed ſeruos[b], immutabile enim in genere, ius naturale eſt, in parte derogari ei per ciuile potuit.
14 ESSET incognita.) Sic enim & priuatio, habitum (vt dicere ſolemus) ſupponit. Eo demque argumẽto difficile ferè eſt, vt immunem ſe, generis, ſiue nobilitatis ratiõe, quis probet, qui in eo loco vixerit, in quo omnes immunes ſunt. Quomodo Regiæ leges, quę de iure nobilitatis probando, latæ ſunt, intelliguntur: quas alij alijs rationibus explicant[c].
15 IVRE gentium ſeruitus inuaſit.) Seruitus à iure diuino quædam eſt, ſecundùm quam, is qui peccat, peccati ſeruus efficitur[d]. Alia, à nouo teſtamẽto, originem habet, qua per CHRISTI Seruatoris noſtri paſsionem, Iudęi in ſeruitutẽ redacti[e]: alia ab ebrietate Noe, cùm Chanaam filio Can maledixit[f]: Maledictus Chanaam
16 ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Et rurſus, ſemel atq; iterum: ſit Chanaam ſeruus eius. Non eſſet (Ambroſius inquit) hodie ſeruitus, ſi ebrietas non fuiſſet. Neq; enim illis ſolis nocent vina, quos ieutat, ſed etiã illis amplius, oculis quorum temulentia ebrioſorum membra nudantur. Fuit itaq; ſeruitutis occaſio, ebrietas, qui Canonis[g] expeditus eſt ſenſus. Neque video, qua in hoc neceſsitate adacti (etſi maximè id doctiſsimi quidam viri imaginẽtur) illuc torqueamus, vt ſeruum appellet ebrium, qui rationis vſura orbatus, fiat ſicut iumentũ. Quarta hęc eſt, à iure gentium ſecũdario. Quinta à iure ciuili, cùm ſe homo liber vẽdit, ad pretium participandum[h]. Sexta à iure canonico eſt, qua, capientium ſerui, ij efficiuntur, qui merces ad fidei hoſtes ex-
17 portant[i]. Sed num & ſeruitutes agrorum à iure gentiũ? Et eſt verius[k] atq; recepti[l], origine eſſe ex iure gentium, approbatione & forma, ex iure ciuili[m]. Neq; Baldum[n] audio, qui libertates agrorum, à iure gentium, ſeruitutes à iure ciuili, eſſe opinatus eſt. Idem alibi[o], ſeruitutes omnes, quoad materiã, & formam, ex iure ciuili eſſe.

VNO.) Homines videlicet.

HOMInes.) Homo igitur, naturalis vox 18
eſt, vt mirum minimè videri debeat, q̃ & nunc quoq;, id eſt, poſt ius gentiũ, ciuileq;, 19
eadem eſt communis, maſculum enim & fœminam comprehẽdit[p], quomodo & apud Græcos ἄνθρωπος. Nam & Hebræi, A- 20
dam, qua voce terra natum hominẽ ſignificant, ad vtrunq; ſexum referunt[q].

TRIA hominũ genera.) Genus pro ſpecie, vt noſtri ponunt[r]. Sed cùm iure naturali, homines vocarentur: iure gentiũ, tria eſſe genera cœperint, quatuor igitur hominum genera ſunt? Accurſius & alij, com- 21
poſitionis, ſiue diuiſiõis fallaciam ſubeſſe notant: ineſt enim maiori numero, numerus minor, vbi illum dinumerat. Pone er- 22
go, commodaſſe me tibi duos equos, dein de promiſiſſe tres, num in trium numero & ij computandi ſunt, quos commodaui? Et Bartolus, computãdos exiſtimat: quod & cæteri ſequuntur[s]: niſi dictum ita ſit, efficiam, vt habeas tres, cum duobus quos habes[t].

LIBERtini.) Libertinus, relatiuũ inge- 23
nui eſt, libertus patroni, per libertinum, ſignificamus conditionem hominis, per libertum, priuatũ quendã reſpectũ, auctor Valla, cuius differẽtiæ quaſi ignaros iuris ſtudioſos, repræhendit, quòd nec Iaſonẽ hîc lauit[v]. Ego aliàs pluribus verbis, & ex Iuriſconſultorũ vſu[x], & ex bonis auctoribus oſtẽdi, Vallæ obſeruationẽ hanc, per- 24
petuã non eſſe, neq; vocum iſtarum vſum tanta (quantam ipſe putabat) religione adſtringi. Plautus in Perſa,

Sed ita pars libertinorum eſt, niſi patrono qui aduerſus eſt.
Nec ſatis liber videtur, nec frugi, nec honeſtus ſatis:
Ni illi officit, ni ei maledixit, ni ingratus repertus eſt.

¶Suetoni[9] in Auguſto huc trãſibat, aut in. alicuius libertinorũ ſuburbanũ. Et paulò. pòſt, Valerius Meſſala tradit, neminẽ vnquã libertinorũ adhibitũ ab eo cœnæ, excepto Mena, ſed aſſerto in ingenuitatem.

Quid

a Bar. in l. vlt. C. de peri. nomi lib. & Alex. in l. 1. ĩ fine prĩcipij. ff. de verb oblig.
b l. Interdũ. ff. de natal. reſtit.
c l. ſi. C. de anna. exceptio. l. q. luminibus. cũ gl. ff. de ſer. vrba. præd.
d c. cum redemptor. 12. q. 2.
e c. etſi Iudæos. ad ſi. ð Iudæis.
f Geneſ. c. 9. ca. ſexto. die. 35. d. gl. hoc. & in l. 2. infrà. de his qui ſui, vel alie. iu. ſunt. ĩ c. ius gẽtiũ. diſ. 1.
g d. c. Sexto.
h §. ſerui. Inſti. de iu. perſo.
i c. Ita quorundã. ð iuda. vbi glo. & Doct. Cepo. de ſerui. perſo. col. 2.
k §. vlt. inſti. de vſu & habit.
l Bart. in l. ex hoc iure ad ſi. infrà. Pau. in lect. nu. 8. in repe. num. 22. Claud. colũ. 9. Bar. in extrau. ad reprimẽdũ. in ver. rebellã do. verſi. itẽ quero ð dominio.

m l. 1. §. his rum. ff. de aq. quot. & æſt.
n Bald. in l. 1. col. vlti. C. de ſeruit. & aq.
o Bal. in l. ius ciuile. col. vlti. infrà.
p l. Hominis. ff. ð verbo. ſignu.
q Alciat. ind. l. hominis. & parer. libro. 7. ca. 7.
r l. Leũ q. §. ſicut nõ nũmus. ff. de tranſact.
s Iaſ. colũ. vlti.
t l. ſi is qui ducenta. in princ. ff. de reb. dub.
v Iaſ. n. 12.
x l. liberi nos ff. ð bo. lib. l. ſi in libertinũ. eo. tit. l. item ſi computant. §. ſi qs quaſi. ff. de neg. geſt. d. l. tertia. §. libertis. ff. de mun. & hon. l. Libertos. C. de patri. pot. l. Senatuſcõſulto. ff. de offic. præſ.

Quid quòd & Pandectæ Florentinæ nuper editæ liberti ſcriptum hîc habent.

V. HERMOGENIANVS. Libro primo iuris Epitomarum.

EX hoc iure gentium introducta bella, diſcretæ gentes, regna condita, dominia diſtincta, agris termini poſiti, ædificia collocata, commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes inſtitutę: exceptis quibuſdam, quæ à iure ciuili introductæ ſunt.

1 *Dictio, ex, denotat principium temporis.*
2 *Ius gentium ad perſonas, res, & actiones pertinet.*
3 *Bella licita, iure gentium introducta ſunt.*
4 *Bella illicita an ſint ex iure gentium.*
5 *Bella licita quæ ſint?*
6 *Bellum domini aduerſus ſubditos quando licitum ſit.*
7 *Bellum nullum licitum, niſi prouocatio præcedat.*
8 *Prouocatio ad bellum quando neceſſaria ſit.*
9 *Subditi principem in bello ſecurè ſequuntur.*
10 *Duellum an ſit licitum.*
11 *Prouinciarum diuiſio à iure gentium, etſi eas princeps diuidere, & vnire poßit.*
12 *Regum in genere origo à iure gentium quomodo.*
13 *Dominij in genere origo ex iure gentium.*
14 *Dominium directum ex iure gentium.*
15 *Dominij vtilis origo à iure ciuili.*
16 *Furtum lege naturali prohiberi, quo ſenſu dictum.*
17 *Communes opiniones contrariæ.*
18 *Ius gentium antiquius præceptis decalogi.*
19 *Ius diuinum in genere, cæteris omnibus iuribus antiquius eſt.*
20 *Dominij acquirẽdi modi, quidam ex iure gentium ſunt, quidam ex ciuili.*
21 *Sententia diffinitiua dominium transfert, interlocutoria non item.*
22 *Communes contrariæ.*
23 *Sententia arbitri dominium transfert.*
24 *Teſtamentorum origo, ex iure gentium, an ex ciuili.*
25 *Communes opiniones contrariæ.*
26 *Terminorum inuentor Numa non fuit.*
27 *Termini Iouis ſacri.*
28 *Terminorum motores ſacrilegi.*
29 *Terminos mouentium factum peßimum cur dicatur.*
30 *Terminorum motores maledicti.*
31 *l. vlt. tit. 14. par. 7. l. 6. titu. 4. lib. 4. fori. l. 8. tit. 5. lib. 1. fo. l. 6. tit. 2. lib. 1. ordi.*
32 *Terminorum motoribus immunitatem eccleſiæ non eſſe.*
33 *Terminorum, aut finium remedia quatuor.*
34 *Collegia illicita, ædificia licita ſunt.*
35 *Ædificia ad æmulationem alterius ciuitatis non poſſunt conſtrui.*
36 *Ædificia ad æmulationem priuati conſtrui non poſſunt.*
37 *Æmulandi animus in ædificando non præſumitur.*
38 *Ædificia in limitibus Imperij regulariter fieri non poſſunt.*
39 *Commercium dupliciter ſumi.*
40 *Ius commerciarium.*
41 *Commercia voluntaria & non voluntaria.*
42 *Emptiones quomodo ex iure gentium.*
43 *Emptionis ſubſtantia in pretio conſiſtit.*
44 *Pecunia ex iure gentium.*
45 *Pecunia ſine principis auctoritate ne cudatur, tum etiã pecuniæ forma à iure ciuili eſt.*
46 *Locationes ad longũ tẽpus ex iure ciuili ſunt.*
47 *Obligatio naturalis duplex.*
48 *Obligatio remuneratoria duplex.*
49 *Obligatio remuneratoria, quo ſenſu reſidere dicatur in mentibus laicorum.*
50 *Donationis remuneratoriæ effectus.*
51 *Obligatio remuneratoria an impediat ſoluti repetitionem.*
52 *Obligatio naturalis à ratione naturali procedens, quotuplex.*
53 *Obligationis huius effectus.*
54 *Obligatio naturalis ad liberandũ quotuplex.*
55 *Obligatio naturalis, ideſt, ex iure gentiũ, cur ſic dicta.*
56 *Obligatio naturalis ex iure gẽtium primæuo altera ex iure gentium ſecundario.*
57 *Seruus quo iure obligatur.*
58 *Obligatio ciuilis duplex.*
59 *Obligationis ciuilis & naturalis ſubſtantia diuerſa.*
60 *Obligatio tota, ideſt ciuilis & naturalis.*
61 *Obligationes ex quaſi contractu à iure ciuili ſunt.*
62 *Obligatio quaſi contractus indebiti ex iure gentium.*

63 *Obligationes ex maleficio à iure gentium.*
64 *Delinquens obligatur naturaliter, ex æquitate iuris gentium.*
65 *Delinquẽs obligatur naturaliter ex cõſenſu.*
66 *Offendens, & is qui offenditur, in hoc tacitè conſentiunt vt puniatur delinquens.*
67 *Obligationes ex quaſi delicto, à iure ciuili ſunt.*
68 *Actiones ex iure ciuili ſunt.*
69 *Exceptiones ex iure ciuili ſunt.*
70 *Contractus ciuiles quatuor.*
71 *Legis huius finem, variè & legi & intelligi poſſe.*
72 *Obligatio non ſolùm ciuilis, ſed & naturalis ex contractibus ciuilibus.*
73 *Obligatio non ſolùm naturalis, ſed & ciuilis ex contractibus iuris gentium.*
74 *Claudij hæſitatio tollitur.*
75 *Obligationes, ſicut & contractus, regulariter ex iure gentium.*
76 *Obligatiões quædam ſunt ciuiles origine, ceteræ ciuiles: quia contractus iuris gentium à iure ciuili approbantur, nouè & veriſſimè declaratum aliter, quàm alij.*

1 EX HOC.) Id eſt, ab eo tempore, quo ius gentium ſecundarium, eſſe cœpit, adnotant enim Bartolus, & alij, dictionem, Ex, ſignificare principiũ temporis[a], qua de re, tum hîc, tum alibi, etiam multa cõgeruntur[b].

2 IVRE.) Sicut ius ciuile pertinet ad perſonas, res, & actiões, ſic & ius gentiũ, quod ſubiecta exempla declarant.

3 INTRO ducta bella.) Licita, an & illicita? & videri potuit, non orta, ne inde iniu-
4 riæ[c] naſci dicantur, vnde iura naſcũtur[d], ſed eſt verius, & illicitis occaſionem, hoc iure datam, cum eo, dominia rerũ, diſtin-
5 cta ſint. Sed quæ bella licita? Et Accurſius pluresq;[e], tunc licita credidere, cùm ad defenſionem fiant[f]: ſed & offendendo licitũ bellũ eſt, ſi ab Imperatore, aut populo Romano, indicatur[g], Rege aut populo, qui ſu-
6 periorẽ nõ recognoſcat[h]: Quid ſi à domino quocunque aduerſus ſubditos ſuos? Et Guilielmus licitũ opinatus eſt, contrà Bartolus, & plures ſentiunt[i], neq; enim inſcio principe, moueri arma poſſunt, niſi vel ad defenſionem (vt dictum eſt) vel ad offenſionem, ſi principis licentiç, copia prçſto eſſe non poſſit[k]. Sanè, licitum bellum nul- 7
lum eſt, niſi & prouocatio præcedat, alioqui proditoriè agi diceretur[l]. Quod initio 8
belli intelligimus, nanq; poſt inducias, ad tempus factas, abſq; noua prouocatione, bellum renouari poteſt[m], & cùm ipſo iure prouocatus quis eſt, hominis prouocatione, non erit opus[n]. Denique & (quod dicimus) licitum iuſtumq; eſſe, eo ſolo quòd à principe indictum eſt, ſubditorum reſpectu intelligi oportet, qui dominum ſecurè ſequentur[o], qui itaque mouent, videãt, quo iure moueant. Sed nunquid duellum, 9
aut iure gentium, aut ciuili licet? & cõmuniter aiunt, ſi gloriæ, & virtutis cauſa fiat, 10
iure ciuili permitti[p], qualia cõlloctatio, Pãcratium, pugilumque inter ſe exercitamẽta ſunt, aliaq; id genus, vnde mortis periculum imminere nõ ſoleat, quod ſi ſoleat (vt in gladiatorio ludo) prohibentur[q], & hæc iure noſtro ciuili, nanq; Pontificio, ſine diſtinctione ludis iſtis omnibus interdictum eſt[r]. Quare, & cùm infamiã criménue, purgandi cauſa, duellum fiat, Pontificij, nequaquàm admittent[s], nos ex maxima cauſa, putà ob læſæ maieſtatis crimen, & Principis auctoritate accedente admittemus[t], alioqui non, niſi cõſuetudo adſit[v], quæ tamen toleranda non eſt, & princeps qui tolerat, peccat[x].

DISCRETAE gentes.) Origo diuiſiõis 11
prouinciarum, à iure gẽtium eſt. Nec obeſt, quòd & princeps diuidit[y], nam & vendit, locat, deponit princeps, neque tamen ideo minus, contractus à iure gentium introducti ſunt, vnit etiam princeps prouincias[z], ſicut & Papa eccleſias[a], quæ Bartoli, & cæterorum traditio eſt.

REGNA condita.) Regum in genere o- 12
rigo, à iure gentium eſt: Reges tamen, & magiſtratos, Romæ, aut alibi, etiam poſt ius ciuile latum creatos, quid vetat[b]? Sed cum bellica virtute, facti Reges ſint, bella iure hoc, introducta iam dixerit, an non ſuperfluum eſt, quod de regnis ſubiungit? Et Baldus[c], Paulus, & Claudius, vel de Regibus, per electionem factis accipiunt, vel regna à bellis, velut à cauſa proceſſiſſe arbitrãtur. Ego non electionis ſolùm, ſed & nominis, & ſucceſſionis Regnorum[d] originem, à iure gentium introductam arbitror, latiùs enim patet hoc: regna condita, quàm vt ad electionem reſtringam.

DOMI-

a l.1.§.1.ff. de iti. actuq; priua.
b Bart. & Docto. in l. non dubiũ. C. de legib.
c l. vnica.ĩ princi. C. de caduc. tollẽ.
d l. meminerũt. C. vnde vi.
e Iaſ.n.38.
f l. vt vim ſuprà.
g l. Hoſtes. ff de capti.
h Claud?. col.6.
i l.1.C. vt armo. vſus inſcio prin. lib.11. Clau. hic.col.6.
k l. 4. in princi.ff. ad l. Aquil. l. ait prætor. §. ſi debitorem.ff. quæ in frau. cre.
l Io. And. & Cano. in c.1. de homici. in 6.
m Bald. de pace cõſtan. §. vaſſalli. ĩ g. lamitãt.
n l.1.C. quã lice. ſine iu di. aucto. c. 1. de homic. lib.6.
o cap. quid culpai. 23. q. 1. c. domino guerrã. hic finitur lex Conra.
p l. qua actione. §. ſi ĩ colluctatione. ff. ad le. Aquil. l. 1. C. de athle. libr.10.
q l.1. C. de gladiato. libro.11.
r c.1. & 2. de tornea.
s c. Monomachiã. 2. q.5. extra de purgat. vulga.
t §. per cõtrariũ. inſt. de hær. quæ ab inteſtat. defe.
u cap.1. §. ſi ruſticũ. de pace tenen. & eius violat. in vſib. feu.
x ca.1. & vlt. de purg. cano.
y l. ſi eadẽ. infrà. de aſſeſſo.
z Authẽ. vt iudi. ſine quoquo ſuffra. l.1. C. de metropo. bery. lib.11.
a c.1. extra ne ſede vacan.
b l.2. §. poſt originem. ff de orig. iur.
c Bal. in cõſi. ſchiſmatis. Pau. & Claud?. hic col.1.
d Bald. hic nume.4.

13 DOMINIA diſtincta.) Dominij diſtin
ctionis origo in genere, à iure gẽtium eſt:
14 ſed & dominij directi, iu ſpecie: dominij
verò vtilis, à iure ciuili[a], ex plurium ſen-
15 tentia[b]. Superficiarij ergo, emphiteutæ, cõ
ductoris ad longum tempus, vtilia domi-
nia à iure ciuili originem trahuut: quau-
16 uis locatio ipſa ſit iuris gentium[c]. Sed ſi
furtum lege uaturali prohibitum eſt[d], an
non & dominia diſtiucta ante ius gẽtium?
Et alij aliter in hoc: ipſe arbitror, quæſtio-
nis cardinem in eo verti, quid ſit dictum,
Lege naturali. Accurſius enim legem diui
nam interpretatur: verùm id minimè qua
drat legis auctori pagano. Quidam ratio-
nem illam naturalem accipiuut, quod ti-
bi non vis, alteri non facias. Quam expo-
17 ſitiouem Claudius receptã eſſe ait[e]. Qui-
dam Legem naturalem, ideſt, ius gẽtium:
quorum eſt ſententia receptior[f]. Secun-
dum hæc, propoſita quæſtio manifeſte-
tur. Apparet enim, hoc ipſo quod lege na-
turali furtum prohibitum dicitur, confir-
mari inde iure gentium dominia diſtin-
cta. Cæterùm, cùm & Decalogi præcepto
furtum prohibitum ſit, Nõ furtum facies,
an non & dominiorũ diſtiuctio antiquior
iure gentium videri poteſt? Sed reſpondet
18 Bartolus[g], cui alij accedunt, decalogi præ
cepto ius gentium antiquius eſſe. Etenim
19 (vt rectiſsimè conſiderat Paulus[h]) ius di-
uinum in genere cæteris omnibus, nedum
iure gentium, antiquius eſt. Ius diuinum
in ſpecie, vt præcepta Decalogi & Euãge-
liorum, poſterius iure gentium eſt. Sunt
autem dominia (vt diximus) introducta à
20 iure gentium. Sed & modi dominia acqui
rendi non pauci ſunt, & aliqui à iure ciui-
li omnium conſenſu: vt, quod arrogato-
ri olim[k], quod monaſterio hodie acquiri-
tur[l], quod per ſententiam[m]. Nam etſi arti
culus controuerſus valde eſt, obtinuit ta-
21 men plurium aſſenſu[n], per ſententiam dif-
finitiuam (non per interlocutoriam[o]) do-
minium transferri. Per diffinitiuam verò
transferri intelligimus, iuxta Bartoli di-
ſtinctionem, quam Zaſio auctore[p], alij ſe-
quuntur. Sic enim communes hæ contra-
22 riæ (quas notamus) componi poſſunt. An
& per arbitri ſententiam? Negat Baldus[q].
23 Contrà Alexander[r], Iaſon, & Claudius,
quibus accedo. Redacta enim & in hoc
ſuut arbitria ad iudiciorum inſtar.[s] Exi-

a l. ſuperficiario. ff. de rei vẽ. l. 1. ad ſuff. ff. ſi ager. vectul. Manumiſſiões. ſuprà.
b Iaſo. nu. 40. Claud. col. 8.
c Ang. hic & Iaſ. nu. 41.
d l. 1. ff. de fur.
e Claudius hic. col. 7.
f Bart. §. n. 15. Alci. i. l. probrũ. ff. de verb. ſigni.
g Bart. col. 2. Claudius. col. 7.
h Pau. ĩ repe. col. 6.
i Claudi. col. 9. ĩ prin.
k Iuſtit. de acq. per arrog.
l Authẽt. ingreſſi. C. de ſacr. ſan. ec.
m l. ſtatuliberi. §. quan tus. ff. de ſta tu lib.
n Iaſo. nu. 45. Claud. col. 12.
o l. à diuo. §. Si ſuper. verſicu. ſed ſtricdũ. ff. de re iudic.
p Zaſ. ĩ l. 2. §. Ius gẽtiũ. col. vlti. §.
q Bal. ĩ l. 1. C. cõmu. vtrouſq. iudi.
r Alex. in l. Põponius. §. ſi iuſſu. co lum. 6. ff. de acq. poſ. Iaſ. hic. nu. 45. Clau. col. 12.
s l. 1. ff. de recept. arbi.

ſtimauit etiam Bartolus iu præſeutia[t], te- 24
ſtamenturum originem à iure ciuili eſſe:
quod Accurſius non vno in loco opina-
tus eſt[v]. Chriſtophorus communem opi-
nionem affirmat[x]: cuius opinionis vrgen-
tius argumentum illud eſt, quòd deporta-
tus ea, quæ iuris gentium ſunt, retineat[y]:
teſtamenti factiouem uon habeat[z]. At eſ-
ſe origine ex iure geutium, forma à iure
ciuili idem Bartolus voluit[a]: eamque opi-
nionem Iaſon[b] & hic, & alibi ſæpè cõmu- 25
nem aſſerit. Quæ vel ex eo maximè fulci-
tur, quia à principe reſcindi teſtamenta
non poſſunt[c]. Quin etiam Theophilus iu-
ter iuris gẽtium exempla poſuit διαθήκας
συγγράφεσθαι.
AGRIS termini poſiti.) Apparet hinc, 26
errare eos, qui Numæ Pompilio terminuo
rum inuentionem attribuunt[d]. Nam & a-
pud Virgilium libro. 12. ante Numam ſic
legimus:

Nec plura effatus, ſaxum circunſpicit ingens,
Saxum antiquum ingens, campo qui forte ia-
cebat
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.

¶Illud admitto, quia Ioui ſacros terminos 27
Numa voluerit, in eos qui mouerent, ve- 28
lut in ſacrilegus, vt animaduerteretur, pri
mum ſtatuiſſe: quò fortè & lex. xij. Tabu-
larum reſpexit, Qui ſecus faxit & termi-
num exaraſsit, ipſus & boues ſacri ſunto. 29
Sed & Diui Adriani reſcriptum[e], quo peſ-
ſimum factum eorum eſſe dicitur, qui ter-
minos finium cauſa poſitos proferant. Se-
ueca in Hippolyto:

Nullus ijs auri fuit
Cæcus cupido, nullus in campo ſacer.
Diuiſit agris, arbiter populus lapis.

¶Adde, quod etiam diris eos homines ſa 30
cræ literæ inſectãtur. Deuteronomiũ. 19.
& Prouerbiorũ. 22. Maledictus homo, qui
transfert terminos proximi ſui. Vt mirum
uon ſit, quod & Pontificij[f] odio eos ha- 31
beant: quod & Regiæ leges[g] vſque adeò,
vt motori terminorum ad eccleſiam con-
fugienti immunitatem non præſtẽt[h]. Pro- 32
dita verò pro finibus iure ciuili quatuor
remedia ſunt, actio finiũ regundorũ[i], cõdi
ctio ex lege[k], pœna quinquaginta aureo- 33
rũ ex lege Agraria[l], Accuſatio extra ordi
nẽ[m], ideſt, criminis arbitrio iudicis puniẽ-

t Bart. n. 5. & col. vlt.
v In l. 1. in gl. ciuitatẽ. ff. d acq. re. domi. ſ pri. inſt. d teſt. o.
ĩ gl. ad ius.
x Chriſtopho. in prin. inſt. d teſta. col. vlt.
y l. quidã. ff. de pen.
z l. eũ q. §. j. ff. d teſta.
a Bar. in l. iterdũ. col. penult. ff. de cond. indeb.
b Iaſo. hic. n. 46 & in l. interdum. n. 4. ff. d cõ. iadt. & il. ſi teſtamentũ in. 2. not. C. de teſta.
c Dict. l. ſi teſtamẽtum iuct. §. pen. inſti. de iur. natu. gent. & ciui.
d Zaſ. de origi. iur. in ver. lat. at.
e l. Diuus. ff. de termi. moto.
f c. in legibus. 12. q. 2. c. tanta. 86. diſtin.
g l. vlt. tit. 14. par. 7. l. 6. tit. 4. lib. 4. fo.
h l. 8. tit. 5. lib. 1. fo. l. 6. tit. 2. libe. 2. ordi.
i §. quadã. inſt. de act.
k l. Si conſiterit. C. ſi ni. regun.
l l. Agraria. ff. d ter. mo.
m l. 2. C. de accuſ.

ditetſi nonnunquam (vt diximus) pœna certa ſit.

34 AEDIFICIA.) Collegia illicita ſunt[a]: ædificia licita, niſi ad æmulationem alte-
35 rius ciuitatis conſtruantur. Quod omnes fatentur[b]. Quid ſi ad priuati alicuius? Et conſtrui tunc poſſe, Albericus[c], Angelus[d], & Florianus[e] opinati ſunt. Contrà Pau-
36 lus[f], Iaſon[g], & frequentior est[h]. Nullam enim eſſe in hoc inter ciuitates priuatosq́;
37 differentiam. Sed num æmulationis animum pręſumemus? Et Accurſij[i] receptiſſima ſententia eſt[k], non præſumendum.
38 Certè, & in limitibus imperij, ſine licentia principis ædificia fieri minimè poſſe, in confeſſo eſt[l]: niſi cum ad vicinorum iniurias propulſandas conſtruuntur: vt Baldus ex facto reſpondet[m]. Sunt & alij caſus non pauci, in quibus ædificare non licet, quos ad titulum, De ſeruit. & aqua, pluribus perſecutus ſum, hîc iſta ſatis.

COLLOCATA.) Melius ſic quàm vt in alijs (præter Tuſcū codicē) collata, collocari enim ædificia, non cōferri dicunt.
39 COMmercium). Hæc vox, aut omnes cōtractus nunc compræhendit[n], aut ſolā permutationem, ex Accurſij, Baldi & cætero-
40 rum ſententia. Ariſtoteli. libr. 5. Ethicorū, ius quoddam eſt, quod ille ἀλλακτικὸν, id eſt, commerciarium vocat. Tum etiā com-
41 mercia duorum generum, voluntaria, & non voluntaria.

EMPTIOnes, venditiones.) In emptio-
42 nibus tria conſideranda, poteſtas emendi vendendiue, quæ à iure gētium eſt, ipſum contrahere, quod facti[o], effectus contractus, id eſt, obligatio, quæ iuris eſt vinculum[p]. Verum cùm emptionis ſubſtātia in
43 nummo conſiſtat[q], vnde etiam quod pretij mentio, emptionem in dubio arguit[r], cùm pecunia ſine principis auctoritate cudi non poſsit[s], an non à iure ciuili[t] magis, quàm à iure gentium emptiones ſunt? Bartolus reſpōdet, licet principis auctoritate pecunia cudatur, eſſe tamen emptionē ex iure gentiū. Quid enim (inquit) ſi vel princeps ipſe emerit? An ideo minus contra-
44 ctus hic erit à iure gentium? Cynus Albericus & plures, etiam pecuniā ex iure gentium contēdunt. Quanlibet enim nūmus olim non ita eſſet: at aliquo modo fuit[v]. Origo ergò à iure gentium, forma, cuden-
45 dique licentia, à iure ciuili eſt. Quam ſententiā & ipſe magis amplector.

LOCATIOnes, conductiones.) Ad nō 46
longum tempus. Nam earum, quæ ad longum tempus fiunt origo à iure ciuili eſt[x]. Quod hîc Angelus & Iaſon notant[y].

OBLIGAtiones.) Obligatio duplex 47
eſt, naturalis & ciuilis[z]. Naturalis rurſus duplex. Quædam ab inſtinctu naturæ eſt, vt bene facienti benefaciamus, quæ & remuneratio, & Græcè ἀντίδωρον. Vnde etiā antidora accipere[a]. Quędam à ratione naturali, eaque ad homines ſolos ſpectat. Re- 48
muneratoria iterum, vel in præſtandi neceſsitatem redacta eſt, vt qua libertus patrono ad operas obligatus eſt[b]: vel non redacta, quæ ideò in puris laicorum mentibus reſidere dicitur[c], quòd laicus, indo- 49
ctus, idiota, nemo tantum eſt, cui non ſit ſine doctrina anticipatio, id eſt, præcepta obligationis huius informatio quædam. Quam non modici effectus eſſe (etſi Bar- 50
tolus aliter ſentiat) viginti plus minus effectus ſatis oſtendunt: quos Iaſon, & Claudius hîc diligenter congerūt. Cùm autem 51
quæritur, impediátne ſoluti repetitionem pro regula traditum eſt, non impedire, niſi vel redacta ſit ad præſtandi neceſsitatē[d], vel contracta certi facti ratione[e], putà manumiſsionis, vel cùm illud idem redditū eſt, propter quod & obligatio hæc contracta[f]: vt cùm creditori vni vnus ex fideiuſſoris hæredibus ſolidum ſcienter ſoluit: creditor rurſus partem reddit. neque enim repetet, quòd hæredi ſcienter plus debito exſoluenti ad antidoron obligatus ſit: idq́; reddiderit ei, quod ab eodem accepit. Sed & repetitionem impediet, cùm quis ſcienter, vt ſe ab hac obligatione liberet, ſoluat[g]: quæ Bartolus intricatius aliquanto: Iaſon, & Claudius expedi-
tè tradunt[h]. Obligatio naturalis, quæ à ra- 52
tione naturali procedit: ſecundū quam, & ꝓmiſſa ſeruanda ſunt, & fidē fallere graue eſt[i]. Si ciuili iūcta ſit, plenū robur habet[k]; ſi ſola, nō adeò. Eius tñ, & tūc effectus non 53
pauci, nouatiōis, retinēdi pignoris[l], impediēdæ repetitiōis ſoluti[m], vt ei fideiuſſor

a l.1. ff. de collegi. illi.
b Iaſ. col. 2. Claud. col. 3. Boer. in 2. par. deciſio. 320. nu. 9.
c Albe. in l. altius. C. de ſer. & aq.
d Ang. in l. cum ie. ff. de ſer. vrb. pradio.
e Flori. in l. Sabinus. ff. commu. diuidun.
f Pau. in l. cum eo.
g Iaſ. in l. quominus. n. 24. ff. de flumi.
h Boer. in 2. parte deciſ. 320. colum. quinta.
i In l. Flaminū. §. ſi. in gl. nentene ri. ff. de dā. infecto.
k Claud. hic. colum. quarta.
l l. Quicūq. caſtellorum. C. de fund. limitroph. lib. 11.
m Bal. in 1. vol. conſ. 51. vol. 1. & in conſ. 58. colum. 2. Boe. in 2. par. deciſio. 320. nu. 16.
n §. 1. inſti. de inuti. ſtipul.
o l. Cōſilio. in fine. C. de curato. furio.
p In princ. inſti. de obligatio.
q l. 1. ff. de cōtrahen. emptio.

t l. Ius ciuile. infrà.
v l. 1. ff. de contrahen. emptio.
x l. 1. §. qui in perpetuū. ff. ſi ager vectig. vel emphy. pet. l. 1. §. quod ait. ff. de ſuperfic.
y Angel. nume. 2. Iaſo. nu. 41.
z l. Si fideiuſſor. ff. de conditio. indebi.
a l. Sed & ſi lege. §. cōſuluit. ff. de pet. hær.
b l. Si non ſortē. §. libertus. ff. de cō. indeb. l. 1. §. in patron. ff. de eff. ſpſ. vrb.
c Bart. hic, nu. pen. in repetio. nume. 36.
d §. Libertus. ſecundum vnum intel.
e §. Libertus, ſecundum alium intel.
f l. ſi teſtamento. §. 1. ff. de fideiuſſoribus.
g l. ſi teſtamento. ſecūdum alium intel.
h Bart. nu. 11. Iaſ. colū. pen. Claud. colum. ante penulti.
i l. 1. in prin. infrà de pac. l. 1. in princ. ff. de conſt. pecu.

r In l. vlti. in glo. intelligi. C. de pradi. curi. libr. 11. Iaſ. in l. ſi liuſa. §. diuus. in 1. lect. nume. 206. de lega. 1.
s l. prima. C. de veter. numiſmat. poteſt. libr. 11. l. vlti. C. de fal. mone.

k In princip. inſtit. de obligat. l. legitima. infrà. de pact.
l l. Vnica. C. etiam ob chirograph. pecu.
m l. prima. infrà. de cond. indeb.

acce-

a l.Fideiuſſor.§.fideiuſſor.ff.de fideiuſſoribus.
b l.Etiam.ff.de compen.
c Angel.in authen.de non elig.in princ.
d Claudius.hic.colum.16.
e Gloſ.in l.quacunque.ff.de compenſa.

f Bart.in l. procurator. §.1.ff. rē ra. habe.fab.in §.in bonæ fi dei.col.pen. inſt.de act.
g In l.fra ter à fratre. in verbo re petere.
h Claudius hic.colū.15.
i L.Abem ptione.ff.de pact.
k l. Iuris gentium. §. ſi.paciſcar. ff. de pact.
l l.ſi vnus. §.pactus ne peteret.ī.de pactis. vbi Bar. colū.3. Iaſ.nu. 20.
m l.Cū am plius. §. Is natura.ff.d reg.iur.
n §.ſingu lorum.inſt. de re. diui.
o Bar.hic. nu.10.
p l.natura liter.ff.d cō di.inde.
q l. Seruo. ff.de actio. & obliga.
r l.1.§.Cū ſeruus.ff.de his qui deie ce. vel effu.
s Bar.in.l. Si vnus.§. pactus. col. 2.ff. de pac.
t In princ. inſt.de obli.
v l.Si debi tori.ff.de fi deiuſſo.
x Iaſo. & Claud.colū. vlti.
y §. Itē in. inſtit.quib.

accedat[a], vt ex ea compenſatio obijci poſ-
ſit[b]: quē effectū remuneratoria illa nō ha-
bet: vt Angelus[c] tradit, cui oēs aſſentiūt[d].
Quiuimo & hęc, quæ à ratiōe naturali pro
uenit, ad compenſationē nou valet, ſi cū ci
uili iuncta eſſet prius, ciuilis deinde ſubla-
ta ſit, ex Accurſij[e] recepta ab omnib' opi
nioue[f]. Suut & alij obligationis huius effe
ctus multi, quos ad Affricani legem diffici
lem olim notauimus[g]. Iſta verò tunc lo-
cum habent, cùm obligatio hæc tendit ad
54 obligandum. Quid ſi ad liberandum? Et
cōmunis illa diſtiuctio eſt[h], vt cùm à lege
approbata ſit, omnem obligationem tol-
lat[i]: cùm improbata, nullius momenti cen
ſeatur[k]: cùm verò ei neque aſsiſtat, neque
reſiſtat lex (vt in pacto de oon petendo)
ipſo iure naturalem priorem perimat, ciui
lem elidat, obliget naturaliter paciſcen-
55 tem ne petat[l]. Appellata verò naturalis
eſt, id eſt, ex iure gētium[m]. Nam & ipſum
ius gentium naturalę quādoque dicitur[n]:
vtque ius gentium, aut primæuum, aut ſe-
cundarium eſt, vt Doctores oostri nōtāt:
56 ſic obligatio hæc naturalis ex iure gentiū
duplex item eſt. Altera, quæ ex ratioue na
turali procedit, vt ſeruare promiſſa, fidem
non fallere. Altera, quæ ex vſu gentium
proceſsit[o]: illam primæuam, hanc ſecun-
dariam appelles licet, illa ſeruus obliga-
57 tur[p], hac non obligatur. Vt enim quod ad
ius ciuile attinet, pro nihilo eſt: ſic quod
attinet ad ius gentium ſecundarium, præ-
terquam, vt ex delicto[q], aut quaſi deli-
cto[r] obligetur. Et hæc de naturali ſuffi-
58 ciant. Ciuilis in duas diſtinguitur, ciuilem
effectu, vt ea eſt, quæ ex verborum, aut li-
terarum obligatione naſcitur, ex contra-
2 ctu emphiteutico, ex ſponſalitia largita-
te, ciuilem approbatione. Naturalis enim
ideſt, iuris gentium quæcuuque eſt: ciuilis
(quia à iure ciuili apprnbata ſit) appellari
poteſt. In illa, cauſa proxima ius ciuile eſt:
59 in hac, conſenſus. Eſt autem ciuilis & na-
turalis ſubſtantia diuerſa[s]: vtriuſque ta-
60 men ſubſtantia diffinita eſt[t]: & iūcta cùm
eſt, tota obligatio appellatur[v]. Sed nun-
61 quid obligationes quoque, ex quaſi con-

mo.re contrahi.obliga.
z l.Indebiti.ff.de condi.indebi.
a d.l.Indebiti.l.1.C.de con.inde.gl.in.§.1.in gl.condictitia.inſt.quib. mod. re contrahi.oblig.Bar.in l.1.in princ.nu.9.ff.de acqui.poſſeſsione.
b Glo.in.§.ius autem gentium.inſt.de iu.natu.gent.& ciui.

tractu, à iure gentium ſunt? Et receptum
eſt[x], eſſe eas regulariter à iure ciuili: Et ne
gotiorum igitur geſtorum, tutelę, familiæ
herciſcundæ, communi diuidundo, adi-
tionis hæreditatis, quaſi contractus ciui-
les ſunt. Sola obligatio, quaſi contractus[y] 62
indebiti, naturalis eſt[z]. Vnde eſt, quòd cō-
dictio indebiti, ad acceſsiones naturales,
non ad ciuiles datur[a]. Quid de obligatio- 63
nibus ex maleficio. Et Accurſius[b] à iure ci
uili credidit: contrà Bartolus[c], & alij has e-
tiam ex iure geutium affirmant. Obliga- 64
tur enim delinquens naturaliter ex æqui-
tate iuris gentium, quæ dictat, vt malefi-
cia puniaotur: quæ magna ratio eſt[d]. Sed
& ſeru' ex delicto naturaliter obligatur[e]:
& fur lege naturali[f], id eſt, iure gentium
tenetur. Obligatur præterea delinquens 65
oaturaliter ex conſenſu: indeque eſt, quod
& amator periculi[g], & ſua mente puniri
dicitur[h], ſe pœnæ ſubd:re[i], taciteque in
hoc conſentire, vt pœuis pro maleficio
ſtatutis puniatur[k]. In quo etiam (vt ſic Bal 66
di cunctatio tollatur[l]) & qui offenditur,
non minus couſeutit[m]. Obligationes ve- 67
rò ex quaſi delicto, ex iure ciuili eſſe, om-
oes conſentiunt[n], cùm ad pœuam dau-
tur. Nam ſi ad rei reſtitutionem, damni-
ue emeudationem, ex iure gentium ſuot[o].
Num & actiōes etiā. Et Accurſius ſæpiſsi 68
mè[p] ait, actiones ex iure ciuili eſſe: quæ
opinio communis eſt[q], Zaſio licet recla-
mante. Neque obſtat, quòd iure gentium
condici poſſe res dicuntur ab ijs, qui non
ex iuſta cauſa poſsideant[r]. Nam vel ideò
illud eſt, quòd (vt dixi) obligatio ex quaſi
delicto, tunc ad reſtitutionem rei diriga-
tur, vel iure geutium, ideſt, ſecundum æ-
quitatem rationemque natutalem, per a-
ctionem tamen, quæ ex iure ciuili eſt.
Quàm intelligentiam frequentiores ap-
probaſſe videntur[s]. Sed & exceptiones 69
(vtpote quæ actionum excluſiones[t] ſunt).
ex iure ciuili dicuntur.
EX C Eptis quibuſdam.) Contractibus, 70
putà ſtipulatione, literarum obligatione,
emphyteuſi, ſpōſalitia largitate, quo ſenſu
(hic autem verus eſt ſenſus: nam & Iuſti-

c Bart.hic. nu.14.Pan. n.8.Claud. colū.vlt.
d l.ſi àreo §. Illud qd vulgo ff.de fideiuſſo.
e l. Seruus. ff.d his qui not.infa.
f l.1.ff. de fur.
g Authē. de non alie. §.quia vero Leonu.
h l.vlt. C. ad l.Iul.ma ieſt.
i l. Impera tores. ff. de in.fiſ.
k Glo.in l. 1.§. Deniq. in gl. onera ri. ff. de po. ſtulan.
l Bald. in authent.ad hæc.col.4. C.de vſu.
m Salic.in l.Cum quis. col.3.C.d in. & fac.ign.
n Claud'. hic.col. vlt.
o l. rerum. 1.ff.re.amo. mathesſ.no. 47.Iaſ.hic. ad finem.
p Glo.hic. & in l.2.§. Deinde.ff.d orig.iu.i.§. ſed iſta.in. ſti.de actio.
q Pau.hic. in rep.n.32. Iaſ.nu.48. Claud.co.13.
r l.rerū.1. ff.re.amo.
s Claudius hic.col.13.
t l.1.ff.de excep.

nianus[a], & Theophilus omnes penè con-
tractus dixerunt) quæ ſequuntur, vel Flo-
rentino & Norico codicibus reclamanti
bus, legenda ſic. Quæ à iure ciuili introdu
cta ſunt. Quòd ſi habeas, Quæ à iure ciuili
71 introductæ ſunt, de obligationibus dictũ
eſt, repugnaréque tunc videtur, quòd ſi-
cut ex ciuilibus cõtractibus non ciuilis ſo-
72 lum, ſed & naturalis obligatio naſcitur[b]
propter conſenſum: ſic ex contractibus iu
ris gentium, ciuilis propter approbatio-
73 nem, nedum naturalis[c]: quæ receptiſsimæ
opiniones ſunt[d]. Nam ſi ex contractibus
iuris gẽtium ciuilis oritur ſemper, falſum
eſt dicere, paucas quaſdam à iure ciuili in-
troductas. Quo in articulo Claudius hîc
74 hæret[e]. Ego nodum non vſque adeò im-
plicatum ſum arbitratus. Quid ergo? Dixi
de origine obligationum hîc agi, eſſe ve-
75 rò eas regulariter (vt & contractus) ex iu-
re gentium, exceptis quibuſdam: quales
illæ ſunt, quæ ex ſtipulatione, literarum
obligatione, emphiteuſi, ſponſalitia lar-
76 gitate naſcuntur: quales & illæ quoque,
quæ ex quaſi contractu (præter eam quæ
ex ſolutione indebiti) quales demum & il
læ, quæ ex quaſi maleficio ad pœnæ perſe
cutionem, non ad rei reſtitutionem (vt di-
ctum eſt) diriguntur. Hæ enim, & ſi quæ ſi-
miles, origine iuris ciuilis ſunt. Cæteræ,
quæ ex contractibus iuriſgentium oriri ſo
lent, ciuiles quidem illæ, non origine, ſed
propter iuris ciuilis approbationem. At-
que ita ipſe ſentio.

a §. Ius autem gentiũ inſt. de iur. natu. gent. & ciui.

b l. ſi fideiuſſor. ff. de condi. inde. l. 1. §. ſi quis ita. ff. d verbo. obli. l. an inutilis. ff. d acceptil.

c l. iuris gẽtiũ in prin. ff. de pact. l. naturalis. §. 1. ff. de pſcr. verb. l. Hæres à debitore. §. quòd ſi hic. ff. de fideiuſſo.

d Claudius hic. col. pen. Alex. in l. 1. §. conuẽtionu. col. pen. infrà d pac. Fortun. col. fina.

e Claudius col. vlt.

VI. VLPIANVS. Libro primo inſtitutionum.

IVS ciuile eſt, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, neque per omnia ei ſeruit. Itaque cùm aliquid addimus, vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt, ciuile efficimus. Hoc igitur ius noſtrum conſtat, aut ex ſcripto, aut ſine ſcripto: vt apud Græcos, τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι.

1 *Ius ciuile duplex, commune & municipale.*
2 *Ius ciuile, ſtrictiſsimè, ſtrictè, largè.*
3 *Ius ciuile à naturali nunquam prorſus recedit.*
4 *Matrimonium quo iure cenſeatur.*
5 *Sponſalia vt præcedant, non eſſe matrimonij formam.*
6 *Accurſij ſenſus ab aliorum impugnatione defenditur.*
7 *Forma, id eſt, figura ſeu ſolennitas.*
8 *Tutelæ à iure ciuili ſunt.*
9 *Teſtium numerus, in teſtamentis & codicillis à iure ciuili.*
10 *Teſtamentum apud Barbaros factum, quam ſolennitatem requirat.*
11 *Communes opiniones contrariæ.*
12 *Ius ciuile iuri gentium quæ addiderit.*
13 *Educationi liberorum additum à iure ciuili.*
14 *Vſucapio non detrahit iuri naturali, ſed iuri gentium ſecundario.*
15 *Vſucapio magis eſt ſecundùm æquitatem naturalem, quàm contrà.*
16 *Iuri gentium ius ciuile quomodo detrahat.*
17 *Poteſtas dominorum quomodo reſtringitur.*
18 *Seruus quo iure pro nihilo ſit, aduerſus Zaſium.*
19 *Ius commune, id eſt, naturale, vel gentium, vel ciuile.*
20 *Iuris communis appellatione ius ciuile in dubio comprehenditur.*
21 *Noua res fit, vbi veteri additum detractúmne ſit.*
22 *Nouus libellus fit, cum veteri additur aut detrahitur circa ſubſtantiam.* 4
23 *Socius, ſocio inuito, an ex lignea lapideam domum facere poſsit.*
24 *Socius inuito ſocio vtilia facit, niſi forma rei mutetur.*
25 *Igitur, aliquando infert, aliquando incipit.*
26 *Inſtitutum, quid à moribus & conſuetudine differat.*

IVS CIuile.) 1
Hæc tertia pars iuris priuati eſt. Eſt autem (vt Doctores noſtri volunt) ius ciuile duplex, commune & municipale: de municipali inferius videndum eſt[f], hîc de cõmuni, id eſt, Romanorum. Id vel ſtrictiſsimè, legem. 12. tabul. ſignificat: vel ſtrictè, 2
leges, plebiſcita, Senatuſconſulta, principum placita, reſponſa prudentum compræhendit

f l. omnes infrà.

præhendit, vel largè, ſupra dicta omnia,
hoc amplius & Prætorum edicta.
3 NEQVE in totum.) Obſerua, ius ciui-
le nunquam in totum à naturali recedere.
Neq; enim lex eſt, cui non & ratio ineſt:
ratio ſecundam naturam eſt.
ALIQVID.) Quoad ſpecies igitur, nō
in vniuerſum, cuiuſmodi eſt totum iuris
ciuilis corpus.
4 ADDIMVS.) Matrimonium, quantum
ad coniunctionem & instinctū prolis ſuſ-
cipiendæ cauſa, ex iure naturali eſt[a]: con-
ſenſus accedit à iure gentium[b], verba & ſo
lennia cætera, iuri ciuili addita[c]. Quod au
tem Accurſius hîc opinatus eſt, matrimo-
nio formam à iure ciuili additam per ſpon
5 ſalia præcedentia, omnes ad vnum repræ-
hendunt: contrahi enim poſſe matrimo-
nium, quannis ſponſalia de futuro nulla
præceſſerint. Ego, Accurſium id non ne-
6 gaſſe, contendi. Quid igitur? Formam pro
figura, vel ſolennitate poſuit. Addit & in-
7 rigentium, ciuile ius, tutelas, quarum &
materia, & forma à iure ciuili eſt. Addit, te
8 ſtium numerum in teſtamentis, & codicil
lis. Vnde quæſitum, ſi apud Barbaros (ver-
9 bi gratia) Indos Hiſpanus teſtamentum fa
ciat, an duo teſtes ſufficiant? Et ſufficere
10 Baldus hîc affirmat: contrà Bartolus[d], non
ſufficere: eſtque vtriuſque opinio appro-
11 bata[e]. Vt tamen cum Claudio, & Zaſio cō
ponas, conſtetne, teſtatorem vti voluiſſe
iure gentium (tunc enim duos teſtes ſatis
eſſe) an noluiſſe Barbarorum mores, le-
geſue ſequi: & tunc ſufficere, ſi barbari a-
lieni tantummodo à nobis ſunt[f]. Quòd ſi
hoſtes, aut rebelles ſint, tot teſtes quot in
Hiſpania requiri. Addidit, & ius ciuile em
phyteuſin, ſponſalitiam largitatem, verbo
12 rum literarumque obligationem, obliga-
tiones ex quaſi contractu, & ex quaſi de-
licto.
DETRAhimus.) Educatio liberorum à
iure naturali eſt, cui ciuile in ſpurijs detra-
13 hit[g], & in ingratis liberis[h]. Quod verò opi
natur Accurſius, per vſucapionem iuri na-
turali detrahi, eſſeque vſucapionem cōtrà
14 naturalē æquitatem, falſum vtrunque eſt.
Nam & communiter aiunt[i], per vſucapio
nem iuri gentium ſecūdario detrahi, quo
videlicet dominia diſtincta ſunt, & quia ſi
nem litibus imponat, pœnam negligenti-
15 bus imponat. Recepti[k], & illud eſt, vt ma

a l.1.§.ius naturale.ſu prà.
b l.nuptias ff.de reg.iuris.
c l.cū notiſſimi, in prin. cū gl. C. de praſc. 30.a.cum apud de ſponſal.

d Bar.in l. qui à latronibus.i pri. de teſta.
e Zaſ.hic. colum.2.

f l.2.C.quē ad.mo.teſta. ape.
g Authē. ex complexu.C.de incest. & nef. nup.
h Glo.in l. 1.§. idem in dex. in glo. ſtuleras. ff. de lib. agn.
i Claudius & Zaſ.hic.
k Alciat. de quinque ped.praſcr. pagina.14. Abb.in rubri. de praſcrip.

gis ſecundum naturalem æquitatem dica-
mus. Detrahitur & iuri gentium per ius ci 16
uile (ex Accurſij gloſſula, quam alij ſequū
tur[l]) in poteſtate dominorū reſtricta: At 17
non admittit Zaſius exemplum, & rectè.
Reſtrictio enim ea, non detractio eſt. De-
trahit ergo (inquit) ius ciuile iuri gētium:
quia quod attinet ad ius ciuile, pro nihilo
ſeruus reputatur[m], qui iure gentium ali-
quid fuit. Ipſe didici à Bartolo[n] (quę & om 18
nium traditio eſt[o]) in hoc iuri gentiū pri-
mæuo per ſecundariū detractum eſſe. Sed
non eſt, cur laborem exemplis: detrahitur
enim iuri gentium per ciuile in vſucapio-
nibus, vt dictum eſt.
IVRI communi.) Id eſt, naturali, quod
commune eſt omnibus animantibus, vel 19
iuri communi, id eſt, iuri gentium, quod
omnibus hominibus commune eſt. Sed
& ius commune, ius ciuile Romanorum
vulgo appellari obtinuit. Vnde rectè Za-
ſius, in conuentionibus, teſtamentis, in-
ſtrumentis, & id genus diſpoſitionibus, 20
iuris communis appellationem tam inter
laicos quàm inter iuriſperitos ad ius ciui-
le referri ait. Illud non adeò probo, quod
in teſtium depoſitionibus, laicos à iuriſ-
peritis ſine lege diſtinguit[p].
IVS proprium.) Colligūt Bartolus & cæ 21
teri, vbi rei aliquid detrahitur adijcitúrue,
nouam rem fieri. ſi modò eſſectus augea-
tur, aut diminuatur[q]. Nouus ergo libellus 22
eſt, cum libello in iudicium producto ad-
ditur, aut detrahitur circa ſubſtantiā. Sed
hæc[r] aliâs. Sic & veteribus ſeptis qui ad-
dit, noua facit: & ædificia noua, qui veteri-
bus. Quid ergò ſi domum ſocij poſsideāt, 23
lateritiam partim, partim ligneam, velítq;
vnus inuito altero lateritiam totam face-
re, poſsitne an minus, quaſi nouam rem fa
ciat? Et Baldus non poſſe credit, riui[s] etiā
& tectorij[t] noui argumēto. Dubitat Clau
dius, quia in re communi vtile quod eſt, ſo 24
ciū, inuito ſocio facere poſſe, omnes poſt
Accurſium admittant[v]. Ego Zaſio aſſen-
tior Baldum ſequenti: quia vbi forma mu
tatur, neque vtilia facere inuito ſocio lice
re debeat. Domini certè longè alia ratio
eſt, qui vel abuti poteſt[x]. Nam & Augu-
ſtum iſto gloriari dicto, Sextus Aurelius
ſcribit, Vrbem lateritiam reperi, relinquo
marmoream.
CIVILE.) Romanorum.

l Zaſ.hic. col.1.
m l. Quod attinet. ff.de reg.iur.
n Bar.in l. ex hoc iure. nu.10.
o Claud.in l.ex hoc iure.col.14.

p l. Illam. C. de collat.
q l.paulus. ff.de re iud.
r Bart. & alij. in l.edicta. C. de eden.
s l.1.§.fin. ff. de riuis.
t l. Vſuſ-fructuarius nonnun. ff.de vſuf.
v Gl.in l. Sabinus. ff. cōmn. diui. Claud.hic. colum.2.
x l.Sed & ſi lege.§.cōſuluit.ff.de pet. hære.l. proculus. ff. de dā. infe.

25 HOC IGITVR.) Incipit magis, quàm infert.

IVS noſtrum.) Accurſius ad leges. 12. Tabu. reſtringit: quod ego non cogor. magis enim eſt, vt ad totum iuris corpus perducam.

EX NON ſcripto.) Moribus, ſiue con-
26 ſuetudine: quæ cùm magnum aliquem auctorem habent, quem reliquos imitari nõ pudeat, inſtituta vocantur. Quintilianus lib. 3. Afferunt laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, nec non inſtituta quoq; auctoribus: vt à Numa traditum, Deos colere: à Publicola, faſces populo ſubmittere. Plato libr. 7. de legibus diſtinguit νόμους, ἔθη, ἐπιτηδεύματα, id eſt, leges, mores, plebiſcita: hiſque omnibus ciuitatem ſic indigere ait, vt per ſe alia ſine alijs ſtare nequeant.

VT APVD Græcos.) Athenienſes enim ſcripto, Lacedæmonij nõ ſcripto iure vtebantur[a]. Quod verò ſequitur, τῶν μὲν νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, Alciatus[b], & Haloander ſic legunt. Budæus ex Ariſtotele in. 8. Ethi. τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δὲ νομικόν, aut τῶν νόμων, τὸ μὲν κατὰ τὰ γράμματα, τὸ δὲ κατὰ τὰ ἔθη. vis quidem eadẽ eſt, ſed priorem lectionem Ethruſcus codex confirmat.

a §. Et non ineleganter inſti. de iu. natu. gent. & ciui. b Alciat. lib. præterniſſ. 2.

VII. PAPIN. Libro ſecundo definitionum.

IVS autem ciuile eſt, quod ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſcõſultis, decretis principum auctoritate prudentiũ venit. Ius prætorium eſt, quod prætores introduxerunt, adiuuandi, vel ſupplendi, corrigẽdi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem prætorum ſic nominatum.

1 *Ius prætorium quomodo adiuuat, ſupplet, corrigit ius ciuile.*
2 *Ius honorarium, alia ratione quàm honorarij tutores & ſimilia.*

IVS autem ciuile.) Hæ partes iuris ciuilis ſcripti ſunt, quas Iuſtinianus in inſtitutionibus diligentius.

ADIVVANDI.) Dando bonorum poſſeſsiones. 1

SVPPLENDI.) Vt in actione furti manifeſti, quam Prætores introduxerunt.

CORRIgendi.) Vt in emancipatis, qui iure Prætorio ſuccedunt in ſuis hæredibus, in poſthumo alieno. Scite verò Baldus de iure Prætorio. Adiuuat (inquit) vt ſocius: ſupplet, vt pædagogus: corrigit, vt Prælatus.

QVOD & honorarium.) Honorarij tutores, honorarij arbitri, honorarius tumulus, honorarium aduocatorum alia ratione dicuntur. Feneſtella de Prætoribus, Tantum verò (inquit) poſtmodum aucta eſt Prætoris auctoritas, vt quod Prætor ipſe dixiſſet, ob ipſius honorem ius honorarium vocaretur. 2

VIII. MARCIANVS. Libro primo inſtitutionum.

NAM ET ipſum ius honorarium viua vox eſt iuris ciuilis.

1 *Viua vox quæ.*
2 *Lex mutus magiſtratus.*
3 *Nuncius viua vox domini abſentis.*

VIVA VOX.) Viuida & efficax. Vnde & libri, muti magiſtri dicuntur: & contrà pronunciantis præceptoriſque viua vox: id quod vel Eraſmi Chiliades docent. Fabius libro. 2. C. de officijs & moribus præceptoris. Licet enim ſatis exemplorum ad imitandũ ex lectione ſuppeditet, tamen viua illa (vt dicitur) vox alit plenius, præcipueq; præceptoris, quem diſcipuli, ſi modò rectè ſunt inſtituti, & amant & verẽtur. Meminit & Nouella de depoſito ζώσης φωνῆς: & huc pertinet quod Cicero legem, mutum magiſtratum, magiſtratum legem loquentem appellat: eleganterque Baldus[c],

c Bal. in l. vnica. n. 31. C. de confeſ.

Dum

Dum ait, nuncium viuam eſſe vocem domini abſentis.

IX. CAIVS. Libro primo inſtitutionum.

OMNES populi, qui legibus, & moribus reguntur partim ſuo proprio, partim communi omnium hominũ iure vtuntur. Nam quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt: vocaturq́ ius ciuile, quaſi ius propriũ ipſius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes perẹquè cuſtoditur: vocaturq́ ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur.

1 *Omnium appellatione nullus excipitur.*
2 *Populorum appellatio quos comprehendat.*
3 *Leges condere, an liceat alij, quàm Principi.*
4 *Relatiuum quis vel qui, auget, reſtringit, declarat.*
5 *Legibus an hominum arbitrio gubernari magis expediat.*
6 *Ius ciuile duplex.*
7 *Naturalis appellatio quando referatur ad ius gentium.*
8 *Quaſi, veritatem exprimit aliquando.*
9 *Populus quilibet, an poßit ſtatuere ſine ſuperioris auctoritate.*
10 *Populus iuriſdictionem habens à Principe conceſſam, ſine ſuperioris auctoritate ſtatuit.*
11 *Populus limitatam habens iuriſdictionem, limitatè ſtatuit.*
12 *Populus nullam iuriſdictionem habens, ſine ſuperioris auctoritate ſtatuit circa rerum adminiſtrationem.*
13 *Ambicioſa, ideſt, per gratiam facta ſtatuta.*
14 *Populus nullam iuriſdictionem habens, cum ſuperioris auctoritate ſtatuit, circa deciſionẽ cauſarum.*
15 *Populus nullam iuriſdictionem habens, ſine ſuperioris auctoritate an ſtatuat circa deciſionem cauſarum.*
16 *Statuta facere, ſit ne iuriſdictionis, an permißionis.*
17 *Principe præſente, ſine eius confirmatiõe non poteſt facere ſtatuta populus, qui nullam iuriſdictionem habet.*
18 *Pœnam ſtatuere non poteſt violantibus ſtatuta populus iuriſdictionem non habens.*
19 *Pœnæ imponendæ ius conſuetudine acquiri poteſt.*
Pragmatica. 57. cap. 19.
20 *Collegia an poßint facere ſtatuta.*
21 *Statuta mercatorum & ſimilium, an deſiderent Principis confirmationem.*
22 *Collegij vnius ſtatuta an in alio foro obſeruanda ſint.*
23 *Statutum, vt mercatoris libro fides adhibeatur.*
24 *Ciuitatis pars an poßit facere ſtatuta.*
25 *Iuriſdictio in populo vniuerſo reſidet, non in ſingulis.*
26 *Ciuitatis ſingulæ partes veluti collegia ſunt.*
27 *Burgus quid ſit.*
28 *Ciuitatis vna pars creare ſibi ſyndicum poteſt.*
29 *Progenies vna an poßit facere ſtatuta.*
30 *Maior natu in ſucceßionibus præferri poteſt ex ſtatuto aut conſuetudine vnius familiæ.*
31 *Iudices an ſtatuta facere poßint.*
32 *Reges Prætoribus, Senatoribus, Præf. prætorio ſimiles.*
33 *Comites ſimiles præſidibus prouinciarum.*
34 *Canonici an ſtatuere poßint.*
35 *Conſenſus quando præſtandus.*
36 *Vicarij conſenſus circa ſtatuta facienda, an ſufficiat.*
37 *Capituli collatio quando Epiſcopi conſenſum requirat.*
38 *Pœnas pro delictis arbitrariè imponendas an poßit declarare iudex in principio ſui regiminis.*
39 *Declaratio, quæ poteſt ſumere variationem ex tempore, non poteſt fieri ante tempus.*
40 *Præceptores an poßint facere ſtatuta.*
41 *Patres an ſtatuere poßint.*
42 *Magiſtri iuriſdictio in diſcipulos, qualis eſt.*
43 *Excommunicati ſtatuta facere non poſſunt.*
44 *Interdicti ſtatuta non faciunt.*
45 *Banniti Imperij ſtatuta non faciunt.*
46 *Statuta qui faciunt, quibus ius ſtatuendi non eſt, qua pœna puniantur.*
47 *Statuta qualiter fiant.*

48 Statuta cum conſilio Principem facere humanius eſt, non neceſſarium.
49 Populus qua forma ſtatuta faciat.
50 Decreta ex tabella minime eſſe recitãda, quẽ ſenſum habeat.
51 Suffragia tabellaria, vel vocalia.
52 Conſenſus omnium omnino electorum requiritur, cum iterum quis eligendus eſt.
53 Ciuitatis vna pars ſi abſit, quomodo ſtatuta fiant.
54 Conſenſus circa ſtatuta facienda, an poſsit adhiberi ſeparatim.
55 Populi voluntas quomodo exploranda.
56 Suffragia à potiore conſilij numerantur.
57 Statutorum confectio, an alijs cõmitti poſsit.
58 Differentia iuris ciuilis & canonici circa delegationem cauſarum.
59 Statuta, ſuper quibus fieri poſsint.
60 Statuta ſuper ijs, quæ iuris diuini ſunt, an valeant.
61 Conſuetudine non acquiritur laicis iuriſdictio, vt in ſpiritualibus ſtatuant.
62 Statuta & leges qua ratione procedunt, quæ alium occidere impunè permittunt.
63 Occidens lege permittente, an peccet.
64 Teſtes plures quàm duo vel tres, qua ratione aliquando requirantur.
65 Legata ex minus ſolenni volũtate an debeantur in foro conſcientiæ.
66 Communes opiniones contrariæ.
67 Dotalis rei alienatio, qua ratione firmetur iuramento.
68 Leges ciuiles permittentes præſcriptionẽ cum mala fide, cur non valeant.
69 Mala fides in præſcriptionibus iure ciuili duplici reſpectu permiſſa.
70 Differentia inter ius ciuile & canonicũ quæ ſit in materia præſcriptionum.
71 Ius canonicum in foro Cæſaris ſeruandum, quantum ad malæ fidei tractatum.
72 Banniti vt occidi poſsint, qua ratione ſtatuto permitti poſsit.
73 Bannitus, quem ex ſtatuto licet occidere, ſe defendendo, aggreſſorem impunè minimè occidet.
74 Banniti vxor impunè per adulterium cognoſci non poteſt.
75 Statutum an valeat, vt qui debitum non petierit elapſis. 10. annis, cadat à iure ſuo.
76 l. 63. Tauri.
77 Pragmatica. 157. Anni. 1528.
78 Famuli à ſalarij petitione, triennio iure num excludantur.
79 Statutúmne minoris contractus iurati valeant, ſine conſanguineorum conſenſu.
80 Iuramentum ſpirituale quid eſt, in quo infirmando lex ciuilis nihil poteſt.
81 Diuortium & repudium qua ratione Iuſtinianus permittat.
82 Vſuræ qua ratiõe permiſſæ à Iuſtiniano ſint.
83 Statuta aduerſus ius commune an valeant.
84 Lex quando ſtatutis reſiſtat.
85 Lex communis, ſtatuto quando tolli poſsit.
86 Statuta contra bonos mores nullius momenti ſunt.
87 Principibus debita in ſignum excellentiæ ſtatuto tolli non poſſunt.
88 Argu. à pacto ad ſtatutum.
89 Subſtantialia iudiciorum pacto & ſtatuto an tolli poſsint.
90 Pupillus licet ex pacto non obligetur, ſtatuto obligatur.
91 Venter ſtatuto obligatur.
92 Minori reſtitutio non datur qui iure communi conſuetudinario, aut municipali vſus eſt.
93 Fideiuſſor an poſsit ſe obligare pacto ad pœnam mortis.
94 Statuto an ad pœnam mortis obligari poſsit fideiuſſor.
95 l. 16. titu. 1. part. 7.
96 l. 10. tit. 29. part. 7.
97 Fideiuſſor pœna corporali quãdo puniri poſſit.
98 Appellatio an tolli poſsit per ſtatutum.
99 Differentia inter ius ciuile & canonicum.
100 Satuta an valeant ſuper ijs, quæ per alia ſtatuta iam deciſa erant.
101 Statuta ſimplicia per alia reuocantur.
102 Satuta quæ in vim contractus tranſierint, per alia ſtatuta reuocari nequeunt.
103 Immunitas conceſſa ijs, qui venerint ad habitandum, an reuocari poſsit per ſtatutum.
104 Statuta habentia clauſulam derogatoriam, an per alia ſtatuta tolli poſsint.
105 Clauſula derogatoria, proteſtationis cuiuſdã vice eſt.
106 Statuta iurata, an per alia ſtatuta tolli poſſint.
107 Periuri ſunt, qui ſtatuta iurata reuocant.
108 Auctoritas ſuperioris in reuocandis ſtatutis quando neceſſaria ſit.
109 Iuramentum an habeat vim clauſulæ derogatoriæ.
110 Iuramentum interpoſitum ſuper confeſsione pecuniæ numeratæ, cur non habeat vim renunciationis.

111 Statu-

111 Statutum an ſit reuocabile, in quo & clauſula derogatoria ſit & iuramentum.
112 Statuta iurata reuocari poſſunt, ſed reuocantes in periurium incidunt.
113 Iurans, ſe non reuocaturum mandatum procuratori datum, reuocare nihilominus poteſt ſed periurus eſt.
114 Teſtamentum iuratum reuocari poteſt.
115 Teſtamentum iuratum reuocans, an ſit periurus.
116 Communes opiniones contrariæ.
117 Canoniſtarum opinio in materia periurij tenenda eſt.
118 Statuta contraria in eodem libro quomodo ſibi inuicem derogent.
119 Statutorum compoſitio, an cõfirmatio attendenda ſit.
120 Iuſtiniani codex totus eodem tempore confirmatus eſt.
121 Statuta, quæ per diſtinctionem ad concordiã reduci poſſunt, ſeruanda ſunt.
121 Imperatorum conſtitutiones, quæ quas corrigant, & quæ huius rei notitia eſſe poßit.
123 Iuſtinianus quo ordine ius compoſuerit.
124 Quinquaginta deciſiones Iuſtiniani & numero. 126.
125 Digeſta & codex quando dißideant.
126 Statuta quos ligent.
117 Statuta a quo tempore vigorem habere incipiant.
118 Bannitum capienti an debeatur præmium, ſi ſtatutum ille ignoret.
129 Reſtitutio ex generali clauſula ei danda eſt, qui per ſtatutum enormiter læſus fuerit.
130 Statuta, an ad præterita & futura trahantur.
131 Conſiliarij & decuriones ciuitatum canes ciuitatum à Bartolo appellantur.
132 Negocia finita vel deciſa quæ dicantur.
133 Statuta de his, quæ per appellationem ſuſpenſa ſunt, quomodo valeant.
134 Statutum ſimplex ad quæ trahatur.
135 Statutum declarans, an trahatur ad præterita.
136 Statutum, quo aliquid irritum redditur, an trahatur ad præterita.
137 Statutum confirmans, an trahatur ad præterita.
138 Statutum nouiter aliquid inducens circa litis ordinationem, an trahatur ad preterita.
139 Statutum nouiter aliquid inducens circa litis deciſionem in delictis, an trahatur ad præterita.
140 Statuta in contractibus & alijs diſpoſitionibus circa litis deciſionem.
141 Statutum formã & ſolennitatem inducens, an trahatur ad præterita.
142 Statutum, exceptionem aut defenſionem parans, an trahatur ad præterita.
143 Statutum, quo exceptio aut defenſio tollitur, trahatur ad preterita.
144 Statutum, vt exceptio inſtrumento opponi non poßit, an extendatur ad inſtrumenta antea facta.
145 Litis ordinationem, an litis deciſionem ſtatuta reſpiciant, magna differentia eſt.
146 Statutum ſi fuerit, vt poßidẽs bona fide quinque annis præſcribat, an poſſeßio præterita ad eam præſcriptionem ſufficiat.
147 Statutum, vt vxore mortua in matrimonio ſine filijs, vir lucretur tertiam partem dotis.
148 Pragma. 101. Anni. 1534. declarata.
149 Pœna pro delicto vbi imponenda eſt, inſpiciatúr ne tempus delicti, an pótius ſententiæ.
150 Statuta vſque ad quod tempus ligent.
151 Appellatio, an ſtatuti effectum ſuſpendat.
152 Statuta an recipiant interpretationem.
153 Interpretatio quadruplex.
154 Interpretatio correctoria, an habeat locum in ſtatutis.
155 Interpretatio reſtrictiua, an habeat locum in ſtatutis.
156 Reſtrictio legis multipliciter fieri poteſt.
157 Statutum puniens eum, qui in palatio ſanguinem faciat, an comprehendat chirurgum.
158 Interpretatio declaratoria, an habeat locum in ſtatutis.
159 Declaratio congrua, quæ ſit.
160 Indefinita an æquipolleat vniuerſali in ſtatutis.
161 Indefinita exhæredatio ad omnes gradus porrigitur.
162 Indefinita oratio & vniuerſalis in quo differant.
163 Verbum habens plures ſignificationes, quomodo in ſtatutis intelligendum eſt.
164 Communis vſus loquendi in verborum ſignificationibus potißimum attendendus & infrà numero. 171.
165 Statuta edita à iuriſperito, quam interpretationem recipiant.
166 Verborum ſignificatio propria vnde ſumitur.
167 Legis authoritas attendenda eſt in verborũ ſignificationibus.
168 Diffinitio attendenda eſt in verborum ſignifica-

ficatio-

leges magiſtratibus. Sed reuera lex, quod
modò dicebamus, mutus magiſtratus eſt:
magiſtratus, lex loqnens: cui nō diſsimile
illud eſt, præſtet'ne ex iuris ciuilis ſciētia,
an ex bono & æquo lites decidere [a]? Sed
ea res nec dubitationē habet, ſi modò ho-
mines ſint, qui Remp. adminſtrent.
SVO proprio.) municipali. de hoc enim
hîc agimus, ſecundum communem intel-
ligentiam [b].
POPVLVS.) Siue iuriſdictionem ſe-
paratum habeat, ſiue nō habeat: [c] ſic enim
frequentiores (etiā Pontificij) [d] exaudiūt.
CONSTITVIT.) Scriptum: nam
de non ſcripto, id eſt, de moribus in tracta
tu de legibus vidēdum eſt [e], hæcq; eſt ex-
poſitio communis [f].
IVS ciuile.) Doctorum omuium conſen
ſu (neque eoim ea appellatio iuriſconſulti
6 eſt) ius ciuile duplex, vnum quod cōmu-
ne appellāt, id eſt, ius ciuile Romanorum,
alterū ciuitatis cuiuſq; ꝓpriū, quod moni-
cipale: de primo ſupra: [g] de hoc nunc agit.
NATVralis ratio.) Ius gentium natura-
7 li ratione introductum eſt [h]. Vnde & Bar
toli approbata doctrina [i] (quæ prius Ac-
curſij fuit [k]) naturalis appellationem,
ad rationem hominem'ue relatam de iu-
re gentium intelligi debere.
COSTITVIT.) Conſenſu gentiū.
PER æque.) perpetuam æqualitatem
deſignat. [l]
QVASI.) Veritatem exprimit, vt & a-
8 libi ſæpè [m].
VTVNTVR.) Vti neceſſe habēt. Tra
ctat verò Bartolus hîc iuris municipalis
ſeu ſtatutorum (vt vucant) materiam ple-
nius aliquanto & vtilius per ſeptem quæ-
ſtiunes, quas nos ordine perſeqoamur: Pri
ma eſt, Qui ſtatuta facere poſsiut? Cuius
octo articuli ſunt. Primus, an omnis popu
9 lus per ſe ſtatuere poſsit ſine ſuperioris au
ctoritate? Hic rurſus in tres diſtinguitur:
aut enim de populo quærimus, qui iuriſdi
ctionem habeat a principe cōceſſam, con-
ſuetudine, aut præſcriptione quæſitam [n]:
aut de populo, qui limitatam habet: aut de
pupulo qui nullam. Primus, ſine ſuperio-
10 ris ſciētia (ſine diſtinctione) ſtatuit [o]: ſicut
& conſuetudinē per ſe ipſe ſolus inducit [p],
11 & in hoc omnes conueniunt. Secundus,
quateous limitatio patitur, ſtatuit: vltra
nun ſtatuit: quod & ipſum omues faten- 12
tur. Tertius, aut ſtatuit ad rerum admi-
oiſtrationem, aut ad cauſarum deciſionē. 13
Primo caſu ſioe ſuperioris auctoritate pōt
niſi ambitioſe. i. per gratiam ſtatuat [q]. Se- 14
cundo; cō ſuperioris auctoritate [r], quæ &
ipſa communia ſuut. Sine auctoritate an
poſsit, cōtrouerſum eſt. & Bartolos, quiq;
ei aſſentiuut, noo poſſe aiunt. iuriſdictio-
nis enim eſſe ſtatuta facere [s]: eum populū, 15
cui iuriſdictio denegata ſit, & conſequen-
tia quoque negari [t]. Coutrà Baldus, & fre
qoentiores (Pōtificij præſertim) [v] Eſſe e- 16
nim hoc permiſsionis magis, quàm iuriſdi
ctionis: ſufficere præterea legis noſtræ li-
centiam: poſtremò, legem municipij ſer-
uandam ſæpiſsime in iure probari [x]. Non 17
procedit tamen opinio hæc receptiur, ſi
priuceps præſeus tunc ſit, cū ſtatota fiuot.
tūc enim, niſi eius adſit cōfirmatio, mini-
me valeot [y]. Nō procedit præterea pœnę 18
reſpectu [z]. Neque enim populus iuriſdi-
ctionem non habens, pœnam imponere
ijs poteſt, qoi ſtatuta violauerint: quia im- 19
puſitio pœnæ (vt exiſtimant) ad eum tan-
tum pertinear, qui iuriſdictionem habet [a]:
verùm id rurſus declarant. Primò, ſi popu
pulus ius pœoę imponendę conſuetudine
quæſierit [b]. Secundo, niſi ſtatuendi pote-
ſtatem ipſi habeant ab ijs, qui iuriſdictio
uem habent [c]. Tertiò, cum populus ſiue
vniuerſitas ad ſtatuti obſeruantiam (quod
poſſuut) [d] ſe ſub pœtia obligent [e]. Secun-
dum quæ, Correctorum caput decimū no
num declarari oportet: quo tamen qui-
dam hoc dici ſioe diſtinctione arbitrātur,
ne regia confirmatione ſit opus: alij con-
trà prærupte dureque nimium regiam li- 20
centiā ſemper exigont. Secundò quæſitū
eſt, an collegia ſtatuta facere poſsiut? &
reſpōdet Bartolus (quod etiam alij ſequū-
tur) collegia licita hoc poſſe, in his tameu
in qoibus iuriſdictionem habent, aut quæ
ad collegas ipſos pertineant [f]. Et argenta
rij ergo, mercatores, numularij, campſo- 21
ret, & quæ vulgo confratriæ dicuntur, ſo-
dalitia permiſſa, fabrorum, aurificum, pel
lionum, & id genus corpora, ſtatuere inter
ſe ipſi poſſuot, dum ne cōtra ius diuinum
aut naturale ſtatuant [g]. Quòd ſi coutra ius

a Alc. pa rer. li. 1. c. 30
b Pan. in l. ius ciuile. ſupra Ray. hic co. 1. Iaſ. co. 2
c Iaſ. nu. 7. & nu. 34. Crot. nu. 14.
d Cano. in c. quod cleri cis. de fo. cōpe.
e l. de qbus infra de legib.
f Rayn. hic col. 2. Iaſ. nu mc. 4.
g l. ius ciui le. cum dua bus ſequēt.
h l. ex anc. pl. §. ignorura. ff. de reg. iur.
i Bar. hic ī 3. opp. Bar. ī l. 1. in princ col. 1. ff. de acq. poſſ.
k Gloſſ. in princ. inſti. de oblig. §. 1. in gloſ.
l l. vrbana §. per nota re. ff. de ver bo. ſig. Ray. hic.
m l. 2. ff. de tranſac. l. 3. in princ. & §. ſi qs quaſi. ff. de con. ob. cau. l. ſi iuſtitor. ff. ſi cert. pet.
n Glo. ī au thon. de de fen. ciui. §. iuſiurandū.
o Vt hic. et in §. oīs. in ſti. d iu. na. gen. & ciu.
l. antiochenſium. ff. de priui. credi.
p l. de quibus. ff. de legib.
q l. 1. l. ambitioſa. ff. de decre. ab ordi. faci.
r l. fin. C. de teſtament. l. ſi quid extraordinarium. C. de legat. lib. 10. t. cum

acceſsiſſent. ca. cum. M. de conſtitu tionib.
p l. 1. ff. de in. om. iudi.
q l. cū præ tor. ff. de iu dic.
v Doct. in c. qd clericis de fo. cōpet. Iaſ. hic nu. 2. Euid. et nu. 34. Crot. nu. 14. Purp. in l. 1. nu. 42. ff. de iuri. om. iudic.
x ladē eorū in princ. ff. qd cuiuſque vn uer. no. l. vt gradatim. §. 1. ff. d mu. & ho no. l. 1. C de emā. libe.
y Bal. in l. humanū. in 4. not. C. de legib.
z Inno. & alij in c. cū acceſsiſſent. in gl. ſedes. de coſtitu.
a c. fine de coniugij. ſ. ī hoc. 33. q. 2.
b l. vt C. de di... lib. ... de ... lib. 10.
c Bar. ... ambitioſa col. 6. ... tertia ... ff. de decre. ab ordi. fa.
d Coll. in c. cū aliquib. in glo. firmitate. de re ſcrip. lib. 6.
e Inno. i. d. c. cum oēs.
f l. fin. C. de iuri. om. iudi. l. 2. in fi. C. de conſt.
tu. pecu. aut de fide iuſſo. §. fin.
g Alb. in prima parte ſtatut. quæſt. 7.

cõmune aut alia ciuitatis iura, inter ipſos
eorumque hæredes ſtatuta ſeruanda ſunt:
21 ad cæteros non porrigentur[a]. Sed num
mercatorum & ſimiliũ ſtatuta, principis
ſuperioris'ue cõfirmationem deſiderant?
Et Baldus[b] aliquãdo deſiderare opinatus
eſt: idem alibi contrà[c]: quod & plures pro
bant. Eſſe enim huiuſmodi ſtatuta iure cõ
22 muni ſat confirmata[d]. Quid prætereà, an
vnius collegij ſtatuta in alio foro ſeruan-
da ſint? Accurſius negat[e]: quod Bartolus
& alij[f] reprehendunt. Tutior itaque Cy-
ni, Baldi, Salyceti, & Angeli diſtinctio eſt,
quoad exteros non ſeruanda: ſed & neque
inter collegas, ſi ad deciſionem cauſarum
pertineant, & ſtatuti verba ad collegij iu-
dices referãtur. Quòd ſi ad collegij actus,
res, aut adminiſtrationem ſtatuta faciant
23 (vt quòd mercatoris libro ſoli fides adhi-
beatur) etiam in alio foro ſeruanda ſunt:
niſi forte ſtatuti verba (in hac etiã ſpecie)
24 ad collegij iudices referãtur. Tertia quæ-
ſtio eſt, an pars aliqua ciuitatis, verbi gra-
tia, vicus, aut (vt ipſe vocat) quarterium,
ſtatuere poſsit? Et reſpondet, nõ poſſe par
tem ciuitatis ſtatuere ad deciſionem cau-
ſarũ, niſi & totius populi confirmatio ac-
25 cedat[g]. neq; enim iuriſdictio in ſingulis
aut parte, ſed in toto populo reſidet, aut
in eorum conſilio, qui populum repræſen
tant[h]: poſſe tamen ſtatuere circa ea, quæ
26 ad partem ciuitatis ſpectent. eſt enim ciui
tatis cuiuſque pars, veluti collegiũ quod-
dam approbatum. Vnde & parti ciuitatis
legari poteſt[i], ſicut & collegio, curiæ, Bur
gis, cæteriſq; corporibus acquiritur. Quod
27 verò Burgum[k] Bartolus pro parte ciuita-
tis accepit, erratum eſt. Eſt enim Burgus
Vegetio auctore lib. 4. c. 10. caſtellum par
uulum: Sic & pars municipum ſaltum cõ
munem, id eſt, (vt Bartolus & alij interpre
tantur) ſaltum municipii mercati ſunt, vt
ius compaſcui haberent: quod eorum ius
& ad hæredes, & ad emptores legatarioſ-
que (niſi aliud actum fuerit) transfertur[l].
28 Sumpſitque Baldus argumẽtum, partem
ciuitatis creare ſibi poſſe ſyndicum, habe-
re communem arcam, denique & ſtatuta
facere. Atque hæc nemine diſſentiẽte ap-
probantur[m]. Solus Cõnanus lib. 1. c. 10.
dubitat, quòd ea res materiam ſeditionis
& diuiſionis in ciuitate præbere poſsit, col
legiorumque & artificum longe alia ratio

a l. 2. §. fin. ff. de conſt. pecu.
b Bal. in. l. humanũ. in princ. C. de legib.
c Bal. in. d. l. 2. in prin. nu. 7.
d d. l. 2. & l. fi. cum ſimilib.
e Glo. in. l. 2. ĩ gl. mag. ꝓpeſi. C. de cõſlit. pecu.
f Iaſ. hic nu. 39.
g l. 2. §. deide cũ eſſet. ff. de ori. iu.
h l. et quia ff. de iu. om. iu. l. q̃ maior. ff. adm nic. l. aliud ẽ vẽdere. §. refertur. ff. de reg. iur.
i l. ſi quis a filio. §. fi. de leg. 1.
k l. pen. C. de fun. rei. priua. lib. 11.
l l. teſtatrix. §. plures. ff. ſi ſeruit. ven.
m Ioã. Bap. hic. nu. 16.
n Iaſ. hic. nu. 42.
o Ioã. And. ad Spec. de inſtr. edi. §. cõpendioſe. verſ. ſed nũ

ſit. Me aliorum rationes magis delectant.
Sed nunquid vel vna tantum progenies in 29
ter ſe ſtatuere poterunt, putà circa teſta-
mentorum ſolennitatem, aut (qui vtilis ar
ticulus eſt) vt maior natu ſemper ſuccedat,
aut ne fœminæ ſuccedant? Iaſon ſolus hîc 30
tractat[n], & poſſe progeniem, aut familiam
vnam id ſtatuere: Vbertum auctorem ci-
tat[o], Angelum[p], Imolam, Cumanum ali-
quando eius opinionis ſequaces. Contrà
Angelus & Cumanus ſibi ipſis cõtrarii[q]:
quibus accedit Alexander[r]. Statuere eñ
(inquiunt) iuriſdictionis eſt: familia vna
iuriſdictionem non habet. Iaſon priorum
ſententiam amplectitur, quòd ſit ſtatuere
permiſsionis magis quàm iuriſdictionis,
& repugnet nihil, quominus familia ſta-
tuere poſsit: quod ex ijs apparet, quæ in
prima quæſtione dicta ſunt His Andreas
Yſer.[s] Andreas Siculus[t], & plerique[v] ac-
cedunt: vt ſit dubio procul opinio hæc re-
ceptior: quã & ipſe ſequor, veramque in-
telligo non ſolum, cum familia aucta adeò
eſt, vt partem ciuitatis cõſtituat (quod Ro
dericus admittit) verum etiam, cum aucta
vſq; adeò non eſt. Me mouet, quòd & pars
ciuitatis ſtatuit, & conſuetudinem indu-
cit: eò amplius collegia, & corpora, vt ſu-
pra dictum eſt. Cur ergo vni nobiliũ fa-
miliæ licere nõ dicam, quod collegio au-
rificum, fabrorum, pellionum, piſtorum,
& ſimiliũ ex plebis fece licere poteſt? Me
minisſe tamẽ ſemper oportet, valitura ſta
tuta hæc, dum ne ad deciſionem cauſarũ
fiant. Quæritur quartò, iudices ſeu magi-
ſtratus an ſtatuta facere poſsint? Et maio-
res (verbi gratia) Prætores, Senatores, præ
fectos prætorio poſſe hoc, admittitur[x], itẽ
legatos Pontificis[y]: quod tamen omnes
rectè cum Ioanne And.[z] intelligunt, dum
modò horũ ſtatuta iuri communi non ad-
uerſentur. Ego etiam ſequor. Nam & idẽ
in præfecti prætorio forma expreſſum eſt.
Quòd ſi magiſtratus non tanta dignitate
præfulgeant, perpetua tamen (vt ſunt Du-
ces, Marchiones, Comites in ſuis ditioni-
bus, Epiſcopi in ſuis Diœceſibus ſtatuere
poterunt[a]. Quæ opinio communis eſt[b],
vt addas & hoc, ſtatuta ab hiſce condita
non iuri ciuili, ſed prætorio magis æquipa
rari[c]: vt addas inſuper, vt Prætores, Sena- 31
tores, præfecti prætorio Regibus (auctore
hîc Bartolo) ſimiles ſunt: ſic Comites 32
præſidi-

q̃d dicemus in addi. vel caſtri.
p Angel. Imo. Cuma. in. l. 3. ff. de teſta.
q Ang. in l. fi. C. de teſta. Cuma. ĩ d. l. 3. in alia lect.
r Alex. in l. ſi nõ ſpeciali. C. de teſta.
s And. Yſer. in. c. imperialẽ. §. ꝓterea ducatus. verſ. ſed quomodo ꝓ habitur. de prohi. feu. alie. p Fede.
t And. Sicu. ĩ. c. ſicut. col. 8. de proba.
v Rode. in l. quoniã in prioribus. in 10. ampliat. nu. 15. C. de inof. teſta.
x l. nã & ipſum, ſup. l. nõ ambigitur. infra. ĩ legib. l. forma. C. de offi. praef. pto.
y ca. fin. de offi. legat.
z Io. And. in. c. fi. de offic. archipreſ. Ange. d. l. formam.
a c. 2. ĩ ma io. & obed. c. 2. de cõſti. in. 6. c. nos Fede. de ſta tu. cõtra liber. eccle. ĩ vſib. feu.
b Io. Bapt. hic, nu. 17. Crot. nu. 20.
c Bart. & Doct. in. l. 5. in princ. ff. de verbo. oblig.

33 præſidibus[a] omnium cõſenſu[b]. Cuius ta-
mẽ rei veritas ex ijs conſtabit, quæ ad offi
ciorum tractatum dicemus. Si vero magi-
ſtratus ij ſint, qui non niſi temporalem iu-
riſdictionem habent (cuiuſmodi poteſta-
tes & rectores ciuitatum ſunt) conuocato
concilio & proceribus, id eſt, conſiliarijs[c]
ſeu decurionibus, ſtatuere poſſunt[d]: ſoli
per ſe nõ poſſunt,[e] niſi quatenus facta exi
gant: idque ad officij ſui tempus: neque
tamen pœnam corporalem ſtatuent[f]. Sed
34 quid de canonicis? Et conſtat, eos ſuper re
ſidentia, perceptione præbendarum, ſtatu
eccleſiæ, ſine Epiſcopi conſenſu ſtatuere
nihil poſſe[g]: neq; ergo bona capituli per
præbendas ſine Epiſcopi conſenſu diſtin-
guent[h], quicquid iuris canonici gloſſa ſen
tiat[i]. Conſentiet autem Epiſcopus tunc,
35 cum ſtatuta fiant[k]. Nam cùm per modum
auctoritatis requiratur conſenſus, eo tem
pore interueniat neceſſe eſt, quo fit act9[l].
36 Vicarii quidem conſenſus non ſufficiet[m],
niſi cùm in lõginquo adeò Epiſcopus ſit,
vt non poſsit expectari. tunc enim capitu
li collatio tenebit citra alterius conſen-
37 ſum[n]: vt bene Romanus notat[o]. Quærit
quinto, an iudices qui pœnã (vbi lege aut
38 ſtatuto expreſſa non eſt) imponere arbi-
trio ſuo poſſunt[p] in regiminis initio, decla
rare pro quouis delicto pœnæ modũ poſ-
ſint? Et non poſſe concludit: quia declara
tio, quæ varietatem recipere poteſt in tẽ-
39 pore, non poteſt fieri ante tempus[q]. Pœ-
na vero variat[r] pro qualitate temporum,
perſonarum, locorum, vt minor maior'ue
imponatur. Hoc & alii ſequuntur, & ipſe
probo, eò vel maxime quòd (vt proximè
diximus) quibus caſibus hi iudices ſtatue-
re poſſunt, pœnam corporalem minimè
40 ſtatuent. Quærit ſexto, an præceptores
grammaticæ, vel alterius profeſsionis, tũ
etiam patres in domibus ſuis ſtatuta face-
41 re poſsint? Et reſpondet circa deciſionem
cauſarum non poſſe: quia & ſi iuriſdictio-
nẽ magiſtri in ſcholares habeant[s], & coer
cionem lenem[t], at non eſt eorum iuriſdi
42 ctio perpetua. Quòd ſi circa mores ſtatuãt
vi parentibus obediendum eſt[v], niſi qua-
tenus pœnam imponunt (pecuniariam e-
nim ob mores non poſſunt[x], ſed et neque

a Glo. in c. 1. verb. obſeruetur. ſi de ſen. inter dom. et vaſſa. lis ori.
b Iaſ. in l. 2. in prin. n. 10. ff. de verbo. oblig.
c Ioã. Bap. nu. 17. Crot. nu. 23.
d l. 1. §. 1. ff. quod quiſq; iu. et l. 2. et 2. ff. de decre. ab ord. faci.
e l. pro grãmata. C. cõi. vel epiſt.
f Bal. i. l. pgrammata. Cro. hic nu. 24.
g c. cum cõſuetudinis. de cõſue. c. nouit. de his q̃ fi. à prala. ſine cõſen. capi. Old. cõſi. 181.
h Ancha. in c. canonũ ſtatuta. cha. 13. de cõſtit.
i In c. ſacerdos. in gl. de domibus. 1. q. 2.
k Bal. in c. 1. de alie. pa ter. ſeu.
l l. obligari §. tutor. ff. de aucto. tuto.
m c. cum in generali. de offic. vica. in 6.
n c. 1. in fine ſe. vac. lib. 6.
o Roma. ſing. 693.
p l. 1. §. expilatores. ff. de effrac.
q l. cũ pater §. à filia. ff. de leg. 2.
r l. reſpiciendum. ff. de pœnis.
s Auth. habita. C. ne fili. pro pat.
t l. ſed et ſi quacunq. §. fin. ff. ad l. aquil.
v l. liberto. ff. de obſeq.
x l. 1. §. taceat. C. de rei vxo. actio.

coercionis ante tempus) tantùm cùm ca-
ſus eueniet, ſuo arbitrio (dum ne modũ
excedant) imponent[y]. Quærit ſeptimo de
excommunicatis & interdictis, quos non
poſſe facere ſtatuta[z] omnes concludunt[a]: 42
ſed nec facta reconualeſcere, impedimen
to ceſſante, præterq̃ ſi noua confirmatio
accedat[b]. Quod & in bannitis imperii re- 44
ceptum eſt: qui cum principi non pareãt,
quæ iuris ciuilis ſunt, oĩa perdunt[c]. Quæ-
rit octauo, ſi qui ſtatuant, cùm ſtatuere mi 45
nimè poſsint, qua pœna puniãtur? Et ſi do
lo faciant, incidere eos ait in crimen læſę
maieſtatis: quod aliis etiam placet[d]. Secũ 46
da principalis quęſtio eſt, qualiter ſtatuta
fiãt? Quam per quinque alias quæſtiones
declarat. Humanum igitur eſt, vt qui face
re poſſunt ſtatuta, nõ ſoli faciant, ſed cum 47
conſilio ſapientum[e]: poſſunt tamen (ſi vo
lunt) ſoli proprio motu facere, eaque ſub-
ditis poſtea diuulgabũt[f]: quæ opinio cõ- 48
munis eſt[g]. Quòd ſi populus ſtatuere vult,
hæc forma ſeruanda eſt, vt vel totus popu
lus conuocetur, vel ſi id difficile eſt, aut cõ
ſilio ciuitas regitur, ij conuocentur, qui 49
Remp. gubernant[h]. Quæ conuocatio au-
ctoritate poteſtatis, vel alterius magiſtra-
tus faciẽda eſt: aut (ſi magiſtratus abſit) au
ctoritate Decurionis antiquioris[i], fietque
ſolenniter, id eſt, tubæ aut campanæ ſono,
aut voce præconis[k], vt ad curiam, publicũ
vel conſuetum locum conueniant[l]. Con-
uenientibus, inſpici oportet, ſint'ne ibi duę
populi aut cõſilii partes. Id enim regulari-
ter requiri obtinuit[m], exceptis quibuſdã
caſibus, quos plenius aliquando ſum exe-
cutus[n]. Nec vocatos eſſe ſufficiet, niſi &
duæ partes præſentes ſint, ꝙ (vt ait lex[o])
ex tabella decreta minime ſint recitanda:
id eſt (vt Odofredus, Bartolus & cęteri in-
terpretãtur[p]) ſono tabellæ vocari ſatis nõ
ſit. Accurſius, Ex tabella, id eſt, per delega 50
tum. Ego cum Budæo[q], Non ex tabella, id
eſt, vt non tabellaris, ſed vocalis ſententia
ſit. Fuit enim olim modus geminus feren-
di ſuffragii, & ſententiæ dicendæ: interdũ
enim voce, interdum tabella eo munere
fungebantur. Cicero in orat. contra Rul- 51
lum, Sed tamen magnificentius atque or-
natius eſſe illo nihil poteſt, quòd meis co-

y l. ita quæritur. §. iulian9. ff. loc.
z c. aduerſus. § q. a vero. de imm. eccle.
a Crot. hic nu. 29.
b l. 1. §. ſed ſi filius. de leg. 3. c. 1. de ſtatu. con. liber. eccle.
c l. amiſsione. §. qui deficiunt. ff. de capi. dimi.
d l. 3. ad fi. ff. ad. l. iul. maieſ.
e l. humanum. C. de legib.
f l. 3. C. de legib.
g Claud. in l. 1. col. 3. infra de legi.
h l. 2. §. deĩde q̃ difficile. ff. de ori. iu. not. in rub. C. q̃ ſit lon. conſue.
i l. 1. C. de cõſul. lib. 12. l. 1. ff. de albo ſcrib. vbi Bart. idem Bart. in l. obſeruare. C. de decu. libro. 10.
k l. 2. cũ gl. C. de decu. li. 10. l. al. ud §. refertur. vbi gl. ff. de regu. iu.
l l. 2. C. de decu. l. ſi q̃d extraordinariũ. C. de lega. lib. 10.
m l. nõ tãtũ. C. de decu. lib. 10.
n In l. maiorem. ff. de pac. Corſet. ad Abb. in verbo vniuerſitas.
o l. fin. C. de prad. curi. lib. 10.
p Ioan. Bapt. hic nume. 28.
q Bud. in l. moris. ff. de pen.

mitis

mitiis non tabellam indicem tantæ libera litatis, ſed vocem viuam præ vobis indicem veſtrarum erga me voluntatum ac ſtudiorum tuliſtis. Vbi verò legitimus numerus fuerit, proponi ſentẽtia poterit, aut generaliter[a] quid in ꝓpoſito placeat, aut certa forma[b], placeat ne lex ſic vel, ſic ſcripta: deinde quod maiori parti placuerit, firmum id erit[c]. Neque eorũ opinio probanda eſt, qui, ſtatuatur præter legem an contra legem, diſtinguunt: vt ſi contra legem, nullus diſſentiat[d]. Etenim iure ſingulari receptum illud cõmuniter fatentur[e],
52 vt cùm denuo eligẽdus quis eſt (quod, referre firmare vocant) omnes omnino electores conſentiant. Cæterum cùm vocandos omnes ſupra dixerimus, videndũ eſt, quid
53 ſi pars vna ciuitatis abſit? & ſi ſponte, qui præſentes ſunt iure ſtatuent[f]. Si verò vna pars expulſa ſit, rurſus diſtiguitur. Aut enim expulſis ius ſtatuendi nõn fuit, & præſentes rectiſsimè ſtatuent[g]: aut ius ſtatuendi illis fuit: & rurſus diſtingui oportet. Aut enim iuſtè expulſi ſunt, & ſicut cætera ciuitatis ſuæ iura, ſic & ſtatuendi facultatem amittent[h]: aut iniuſtè, & tunc præſentes abſentibus nõ ſtatuent[i]. Interſe verò quæ ſtatuerint, obſeruabunt[k]: quæ diſtinctio-
54 nes approbatæ ſunt. Sed nunquid conſenſiſſe ſeparatim (verbi gratia) ſingulos in domibus ſuis ſufficiet? Et nõ ſufficere Bartolus ait: cui omnes ad vnum aſſentiunt[l]. Quædam enim pertinent ad plures vt ad vniuerſos, & in ijs ſimul præſtãdus erit cõſenſus[m]. Quædam ad plures vt ſingulos, in quibus maior pars minori præiudicium afferre poteſt: & tunc ſimul quoque præſtandus eſt[n]. Quædam ad plures vt ſingulos, in quibus maior pars minori præiudiciũ afferre nequit: & tunc ſeparatim præ-
55 ſtari poterit[o]. Explorabitur autem populi voluntas ſic, vt proponens verbo proponat, populus aut expreſsim aut tacite etiã cõſentiat, leuando aut ſedendo, fabis albis aut nigris, vt Bartolus ait[p]. Communis enim Reip. ſponſio variè fit[q]. Itaque & voce, & per tabellas, & per diſceſsionẽ, vt olim, Senatuſconſulta fieri ſolita ſunt. Sanè vbi ſecreto (verbi gratia) per tabellas, fabas, ſchedulas (quæ cautior formula eſt) ſuffragia feruntur, qui præcipuæ dignita-
56 tis inter cæteros ſit, numerabit quo iure vtimur[r]. Hîc & illud quæritur, an ſtatuto-

a l. 2. ff. ad Velleia. b §. ex hoc capite inſtit. ad l. aquil. c l. quod maior. ff. ad municip. d aut. de ſ fru. ciui. §. vlti. e roma. ſingu. 352. Corſe. in ſingu. vniuerſitas. f l. vbi ab ſunt. ff. d tuto. & cura. da. ab his. g l. 2. §. de inde cũ eſſet. ff. de ori. iu. h l. amiſsione. ff. de capi. dimi. i l. itaq; fullo. ff. de fur. k l. perſum dũ. ff. de ſeruo. ruſti. prædio. l Ioã. bap. nu. 30. Crot. nu. 37. m c. ingeneſſe. de elec. n l. & ſonum. §. ſ. ff. d pact. o l. ſ. ff. cõmu. prædio. p l. conſenſu. ff. de actio. et obli. l. ſerue inuito. §. ſi à pupillo. ff. ad trebel. q l. i. ff. de legib. r c. ſicut. de electi. 6. s Crot. nu. 38. Ioã. bap. nu. 31. t l. 1. ff. de offi. eius cui mã. e iuriſ. v l. 1. §. e a ſtu. §. deinde quia diſficile. ff. de orig. iu.

rum confectio aliis committi poſsit? Et verius receptiusque[s] illud eſt, vt iudices qui ſtatuere ipſi poſſunt, delegare hoc aliis nõ 57
poſsint[t], populus poſsit[v]: quod iure ciuili 58
verum eſt. Nam Pontificio[x], cauſç omnes ſiue meri, ſiue mixti Imperii ſint, delegabiles ſunt. Tertiò, principaliter quæritur, ſuper quibus rebus ſtatuta fieri poſsint? Etſi 59
ſpecies noua ſit, dubium non eſt, fieri poſſe ſtatutum[y]: ſi vero diſpoſitum in ea iam erat, diſtinguendum eſt. Nam ſi quid iure naturali aut gentium diſpoſitum ſit, ſtatuto prorſus ei derogari non poteſt: partim quidem vel derogando, vel addendo poteſt[z]. Quid ſi ſuper ijs ſtatuta fiant, quæ iure diuino deciſa ſunt? Et præfari v- 60
num illud hîc libet, quòd cùm diuinũ ius nũc vocamus, Bartoli & doctorũ vtriuſq; iuris more loquimur, qui quicqnid in veteri etiam teſtamento præceptum eſt, ius diuinum appellant. Neque enim ignoro, Theologos vocem hanc aliter in propoſito accipere. Hoc igitur ſic poſito, ſi idem ſtatutum dicat, ſuperfluum[a] erit omnium conſenſu[b]: quotiens enim ſtatutũ nullo addito, vel detracto, idem ſtatuit quod ius diuinum aut commune, ius diuinum aut commune, non ſtatuti cenſendũ eſt. Si verò aliter quàm ius diuinum, tunc ſuper ijs, quæ ſpiritualia ſunt, vt eccleſia & clerici, ſtatuta nullius momenti futura ſunt[c]: neq; ſi vetuſtiſsima cõſuetudo pro- 61
ponatur eo caſu, iuriſdictio in clericos acquiri dicitur[d]. In ijs verò quæ temporalia ſunt (ſi non ſimpliciter & vno modo ius diuinum ſtatuit) ſtatuta valebunt. Sic, quia præceptum, Nõ occides, non ſimplex eſt 62
(alibi enim dicitur, vt qui occiderit, occidatur) potuit ius ciuile, poteritque ſtatutũ ex cauſa permittere, vt occidi quis poſsit: peccabit tamen occidens quamlibet lege permittente[f]. Quæ opinio receptior eſt[g], 63
niſi rationabilis iuriſq; diuino cõſona cauſa necis permittẽdæ fuerit[h], vt ſupra quoque diximus[i]. Quòd ſi ius diuinum ſimpliciter ſtatuat, ſed cauſa legis ea ſit, vt peccatum excludat, ſtatutum valebit. Ecce enim iure diuino in ore duorum vel triũ 64
ſtat omne verbum, & tamen in teſtamento ſeptẽ iure ciuili requirũtur[k]. Præſumit enim lex dolum & fraudem, niſi ita factũ ſit: quæ cauſa peccatum excludit. Atque hæc opinio in foro contentioſo cõis eſt[l].

Quid

x c. 1. de archiepiſcopatu & capto. y l. de quibus. ff. de legib. z l. ius ciuile. l. manumiſsiões. ff. de iuſ. et iu. a l. ſi creditori. de leg. 2. l. 2. C. d her ſan. li. 10. l. 3. §. dixerit aliquis. ff. d publica. b Crot. nu. 39. c c. eccleſia ſancta Maria de cõſti. aut. ſtatuimus. C de epiſ. et cleri. d c. ſi imperator. cũ gl. 96. diſt. Abb. in c. ſoluta. in 6. not. de maio. et. obedi. decreta. de eccleſia. col. 2. Rota. in antiq. deciſ. 180. e l. 1. & 2. C. quã liceat vnicuiq; ſine iudi. ſe vindi. l. 3. ad l. ff. ad l. cornel. ſic. f c. inter hæc 33. q. 2. g Iaſ. in l. ſi plagiy. col. 2. ff. d verb. oblig. ſurtu. de ſic. ſue. nu. 139. h Abb. in c. 2. d homici. i ſol. nu. ii. k l. in bem. C. de teſt. l. hac cõſultiſſima. in fine C. q teſt. fa. poſ. l. ſi. C. d fideicom. l Crot. hic in nu. 41.

65 Quid in foro cõſciẽtię? Et Bartolus, Theo
logi (inquit) diſputẽt, ego didici receptius[a]
66 neſcio an & verius, ex minus ſolenni volũ
tate legata deberi in foro conſcientiæ. Pec
cat enim hæres, qui teſtatoris voluntatem
non ſeruat, quanuis non ſolenniter factã[b].
Quapropter etiam ſi in codicillis quinque
teſtes non interuenerint, obſeruandos ta-
men Corneus reſpondit[c]: cuius rei & in
quadam. C. Plinii ad Calniſinm epiſtola
mẽtio eſt. Nec hæredem (inquit) inſtitui,
nec præcipere poſſe Remp. conſtat. Satur
ninus autẽ qui nos reliquit hæredes, qua-
drantẽ Reip. noſtræ, deinde pro quadran-
te præceptionem quadringentorum mil-
lium dedit. Hoc ſi ius aſpicias, irritũ: ſi de-
functi voluntatem, ratum & firmum eſt.
Mihi autem defuncti volũtas (vereor quã
in partem iuris conſulti quod ſum dictu-
rus accipiant) antiquior iure eſt. Sed & hæ
redẽ, qui non ſolenni teſtamento ſcriptus
eſt, (ſi de voluntate teſtatoris certus ſit) iu
ſtè eo in foro adire poſſe: fructusque vero
domino acquirere pleriq; ſentiunt[d]. Quid
ſi ius diuinũ ſimplex ſit, & cauſa legis aut
ſtatuti peccatum minime excludat? Et nõ
67 valere omnes conſentiunt. Hinc eſt, vt a-
lienatio rei dotalis iuramento firmetur,
quãuis lex ciuilis aliud voluerit[e]. Hinc, vt
filia eum iuramento ſucceſsioni patris re-
nunciet, quãuis & hoc quoque lex ciuilis
neget[f] (neque enim peccatum in propo-
ſito cauſa legis excludit, quod deierando
68 committitur[g]). Hinc, vt leges illæ non va-
leant, quæ præſcriptionem cum mala fide
admittunt[h]. Permittunt autem leges ciui
69 les dupliciter. Primũ, quia bonam fidem
initio tantum vſucapionis requirunt[i]. Se
cundum, quia præſcriptio longiſsimi tem
poris iure ciuili cum mala fide procedit[k]:
neque præter has vlla eſt (quod ad tracta-
70 tum præſcriptionum attinet) inter ius ci-
uile & pontificium differẽtia: vt Abbas[l],
71 Francus[m], & Cæpola[n] notant: ſeruabi-
turque in prædictis ius canonicum, etiam
in foro Cæſaris. agitur enim de peccato:
quæ receptiſsima ſententia eſt[o]. His con-
72 ſequentia & illa ſunt, valeat'ne ſtatutum,
quo bannitos occidi poſſe permittitur? Et
valere Bartolus & frequentiores aiunt,
quòd (vt ſupra dictũ eſt) pręceptũ diuinũ,
de non occidendo, ſimplex non ſit. Quid
quòd rebelles qui ſunt, iura ciuitatis amit-

a Iaſ. in l. cũ quis. nu. 4. C. de iu. et fac. igno.
b Ang. in l. ſi. §. illo. C. de neceſ. ſer. hæ. inſt.
c Corn. vol. 2. conſ. 119.
d Alc. de quinq. ped. præſ. pag. 18.
e l. nõ dubiũ C. de legi.
f l. pactũ. C. de collat.
g c. cum cõ tigat. de iu. iur. c. licet. mulieres de iu. iur. in 6.
ł c. quãuis pactũ de pact. in 6.
h c. ſi. de præ ſcrip.
i l. vnica. C. de vſuc. transf.
k l. ſicut. C. de præſ. xxx vel xl. ãno.
l Abb. in c. de quarta colum. 4. de præſcrip. et in c. paſtoralis. §. præterea. col pen. de offi. deleg.
m Philip. Fran. in c. 1. de præſ. l. 6.
n Cæpo. de ſeru. vrba præ. c. 24. nu. 7.
o Bar. in l. naturaliter col. 2. ff. de vſuc. Capo. de ſer. vrba. præ. c. 24. Socy. in. 4. vol. cõſ. 98. col. ſi. Mat. not. 23.

tunt[p], & iure communi occidi poſſunt,
cur non igitur & per ſtatuta? Inde, vt
bannitus (qui ſtatuto offendi poteſt) ag- 73
greſſorem, ſe defendendo, ipſe occidere
minime poſsit: quod omnes fatẽtur[q]. Ne-
que tamẽ in hac ſpecie banniti vxor (quã-
libet & ipſa bannita ſit) adulterio cogno- 74
ſci poterit Baldo auctore, à quo nemo diſ-
ſentit[r]. Inde, vt ſtatutum non valeat, vt
qui per decem annos debitum non petie- 75
rit cadat à iure ſuo: quam ſententiam Do-
ctores iuris vtriuſque ſequuntur[s]. Quomo
do enim debitor vt mala fide præſcribat,
permitti poteſt? Certè per indirectum fie
ri id poſſe fatentur (verbi gratia.) Si dicat
lex, decem annis elapſis, chirographũ aut
debiti inſtrumentum fictitium præſumi:
quod etiam vbi mala fide debitor præſcri-
bat intelligi oportet: nam vbi bona, tem-
pus præſcriptioni (quod lex regia[t] facit)
præfiniri poterit. Vnde etiam ex facto cõ- 76
ſultus dicebam, Pragmaticam ſanctionẽ[u]
qua cautum eſt, famulos triennio elapſo à 77
ſalarii petitione excludi, tunc procedere,
cùm domini ſalarium ſe debere ignorent: 78
aliud, ſi ſciãt. Nam quomodo (ſi veras has
vtriuſque iuris doctorum reſolutiones ſe-
quimur) lex Regia pręſcriptionem cũ ma-
la fide inducere potuit? De vſu ergo legis
illius & cauendum & deliberandum, & ſi
vulgo iudices ſine diſtinctione eam obſer
uent. Denique & his conſequens eſt, vt
ſtatutum non valeat, ne minoris contra- 79
ctus (etiam iurati) ſine conſanguineorum
conſenſu valeant. Iuramentum enim ſpiri 80
tuale quid eſt[x]. Quocirca in eo infirman-
do lex nihil poteſt[y] (licet alioqui vim Apo
ſtolici habeat[z].) Quæ & ipſa receptior opi
nio eſt[a]. Poterit quidem hoc caſu ſtatui,
vt contractus dolo initus pręſumatur, cõ-
temnique iuramentum poterit. Cæterum
cùm ſtatui contra ius diuinum non poſsit, 81
quid eſt, quod Iuſtinianus repudium & di
uortium permiſerit, cùm tamen iure diui-
no[b], Quod Deus coniunxit, homo non ſe
paret? Quid quòd vſuras admiſerit, cùm 82
lege diuina[c] contrarium dicatur. Mutuũ
dantes, nihil inde recipiẽtes? Et alii aliter
in hoc, Alciatusque[d] nouiter magis, quàm
vt omnino hoc præſtet, Iuſtinianum excu
ſat. Ego (quod ad vtrumque pertinet) eos[e]
magis ſequor, qui non ſic permiſſum à Iu-
ſtiniano dicũt, quaſi in foro Dei liceret, ſed
ideò

p l. amiſsio ne. ff. de capi. dimi. l. 3. §. ſi. ff. ad. l. Corn. de ſic.
q Bar. in l. vt vim. col. 2. Claud. co. 3.
r Bal. in l. ſi cõ. C. ſi cõ. ius vel vti. pub.
s Canoſ. c. cura. de iu. pat. Ioan. Bapt. bis nu. 37. Crot. nu. 47.
t l. 63. Tau ri.
u pragma. 157. med. ãno 1528.
x c. ſi. de ſo. cõpet. in 6.
y c. eccleſia ſancta Maria de conſtit.
z gl. in l. a digere. ff. & in patro.
a Crot. nu. 47.
b Matth. c. 19.
c Luca. c. 6.
d Alci. pa rer. 6. c. 20.
e gl. 10. di ſtin. c. 1. ſi. g. lex. Bar. in l. 1. nu. 7. C. de ſum. Tri ni. Iaſ. in 1. lect. nu. 47 et in 2. nu. 28.

ideò vt maiora mala euitarentur[a]: quo-
modo & meretrices tolerantur. Et fortè
Inſtinianus temporum ſuorum licentiæ,
(ne dicam ſuæ) aliqnid condonabat. Sed
nunquid ſtatuta valida erunt aduerſus ius
commune? Et Bartolus[b], à quo nō eſt qui
diſſentiat, diſtinguit, reſiſtat'ne lex ſtatu-
to, an nō? Primo caſu ſtatutnm valere nō
86 poteſt[c]. reſiſtit verò in ꝓpoſito, cùm ex-
preſſe ſtatntis in cōtrarium factis reſiſtit.
87 Secundo caſu rurſus diſtinguit, aut enim
lex ex cauſa publica, aut iure ſubtili ali-
quid induxit[d], & ſtatutum in contrarium
88 firmum eſt[e]: aut ſecnndnm bonos mores,
& ſtatutum contra bonos mores etit nul-
lius momēti[f]. Sic enim neqne pacta con-
tra bonos mores alicuius momenti ſunt[g].
89 Sed & ſtatutum non nalebit, quo ijs dero-
getur, quæ principibus inſuperiorum ſi-
gnum conceſſa ſunt: qualia veniæ impe-
tratio, arrogatio, legitimatio per reſcri-
90 ptum principis & ſimilia[h]. Quocirca vel
cnm primis notari conuenit, à pacto ad ſta
tutum affirmatiue quidem valere argumē
tū[i]: ſic. pacto hoc fieri poteſt, ergo ſtatuto:
ſtatuto fieri pōt, ergo & pacto. Negatiue
autem non valere, niſi in ijs, quę cōtra bo-
nos mores ſint. ea enim ſicut pacto, ſic ne-
que ſtatuto fieri poſſunt[k]. Inde eſt, vt licet
91 pacto ſubſtantialia iudicii tolli non poſ-
ſint[l], ſtatuto tamen poſsint[m]. Inde, vt licet
92 pupillus ex pacto contractu'ue non obli-
getur[n], ſtatuto tamen obligetur[o], eò am-
93 plins & qui in vtero eſt, vt voluit Baldus[p].
Qua ratione etiam commnniter tradunt,
94 minori reſtitutionem nō dandam, ſiue iu-
re communi, ſiue conſuetudinario, ſine
mnnicipali vtatur[q]. Inde, vt licet fideiuſ-
95 ſor pacto ſe ad pœnam mortis, aut etiam
corporalem nequeat adſtringere[r] (nemo
enim, vt dicitur, membrorum ſuorum do-
96 minus eſt[s]) ſtatuto tamen obligari poſ-
ſit[t]: quam opinionem certatim Baldus[v],
Romanus[x], Iaſon[y], & alii[z] commendant:
qnomodo & legem Regiam[a] intelligen-
97 dam iam olim admonui, vt pœna corpo-
ris fideiuſſor puniri non poſsit tunc, cùm
98 neque ex pacto, neque ex ſtatuto tene-
tur, aut ex pacto tantum. aliud, ſi ex ſtatu-

a c. ſi quod verò. 33. q. 2.
b Bar. nume. 26.
c l. eos verſi. nec liceat C. de vſu. auth. caſſa. C. de ſacroſ. eccle. auth. nauigia. C. de fur. auth. oēs peregrini. C. cōmu. de ſucceſſ.
d §. alteri. inſt. de inuti. ſtipul.
e Glo. in. l. neq; ex prætorio. l. neq; pignus. §. priuatorum ff. de reg. iu. l. 2. C. quæ ſit lon. con.
f Glo. in rub. C. de decre. decu. lib. 10.
g l. paciſci. l. nō impoſſibile. ff. de pact.
h Bal. in. l. 1. C. de iur. au. ann.
i l. paciſci. l. non impoſſibile. ff. de pact.
k l. pacta quæ contra ff. de pact. ſcæris auté. 4. diſtinct.
l l. platā. C. de ſent. et inter. om. iudi.
m Extrau. ad reprimē dū. clem. ſæpe. de verb. ſigni.
n §. pupillus. inſti. de inuti. ſtipu.
o l. ſi ſine. §. Lucius. ff. de admi. tut.
p Bal. in. c. ſi. nu. 18. de conſuetud.
q l. fin. vbi Bald. & doct. C. de reſti. in inte.
r Bar. in. l. ſi q̃s reū. C. de cuſto. reo. in. l. Iulianus. ad ſi. ff. q ſatiſ. cog.
s l. liber homo. 1. ff. ad. l. aquil.
t Glo. in. c. cum homo. 23. q. 5.
v Bald. de pace conſtit. §. dāna. ad fin.
x Roma. in ſing. 128.

to. Id enim (vt diximus) fieri poteſt. Sed 99
valebit'ne ſtatutum, ne à iudicum eius ci-
uitatis ſententijs appellare liceat? Et ap-
probata Bartoli opinio eſt diſtinguentis,
iure ciuili ſtatutum valere, ſi ciuitas quæ
ſic ſtatuit, iuriſdictionem habeat primæ
& ſecūdę appellationis[b]: aliud, ſi nullius[c],
aut primæ tantum, & non ſecundæ. Vide-
tur enim iuri ſuperioris (id eſt eius ad quē
iuriſdictio ſecundæ appellationis compe- 100
tit) detrahi[d]. Iure verò pōtificio non vale
re, quatenus ſuperioris iuriſdictionem im
pediat[e]. Quid ſi ſtatuta nunc fians ſuper 101
his, quæ alijs eiuſdem ciuitatis ſtatutis
deciſa ſunt? Et hic articulus latior aliquan
to in quatuor alios rurſus diuiditur. Pri-
mus, quando priora ſtatuta ſimplicia ſunt.
Secundus, quando poſterioribus derogāt.
Tertins, quando prima inrata ſunt. Qnar-
tus, quando eodem tempore contraria fa-
cta confirmataque ſunt. In primo articu-
lo cum Bartolo cæteri dicunt, ſi priora ſta 102
tuta in ſimplici & mera ſtatutorum natu-
ra manſerint, per poſteriora reuocari poſ- 103
ſe[f]. Quòd ſi in contractum, aut quaſi con-
tractùm tranſeant, reuocari nō poſſe[g]: quę 104
opinio cōis eſt[h]. Si itaq; ſtatuto īmnnitas
ijs concedatur, qni ad habitandnm in vico
veniſſent, & quidam venerint, his rcnoca
ri alio ſtatuto immunitas minime pote-
rit: impediri vero poterit eorum reſpe-
ctu, qui poſtea venerint. Differentiæ ratio
illa redditur, quòd cum ijs qui iam veniſ-
ſent, cōtractus innominatus initus ſit. Do,
vt facias, aut facio, vt facias: id eſt, concedi
mus immunitatem, ſi veneritis. Qui con-
tractus cùm ex vtraq; parte perfectus ſit,
pœnitentiæ locum ademit[i]: qnod tamen
dupliciter non procedit. Primò, cū ij quo-
rum gratia contractus ſit, ingrati fuerint[k],
vt Panl[9] notat[l]. Secūdò, cū ſubditi ſnnt[m]. 105
Sequens articulus de ſtatuto, quod habet
clauſulam derogatoriā, ſic diffiniri ſolet
communiter, vt niſi prioris expreſſa reuo
catio fiat, non valeat. Primum, quia & hoc
in teſtamentis videmus[n], deinde, quia &
idem eſt in reſcriptis principum contra le
gem[o], quæ regulariter non valent, niſi le-
gis illius mentio in reſcripto fiat: idque

y Iaſ. in. § quadū. n. 36 inſti. de act.
z Hippo. in pract. examināda. n. 12. Roder. de fideiuſſo. in cauſa crim. q. quo ad ar-ſa. col. 2. & verſ. 3. limita.
a l. 16. tit. 10. par. 7. l. 10. tit. 25. par. 7.
b l. 2. §. ex actis. ff. de orig. iu.
c l. 1. §. ſi. ff. à q̃b. appel. lic.
d l. vlt. ff. de aq. plu. arc. l. oratio. ff. de ſponſ.
e c. 2. de maio. & obed.
f §. ſed naturalia. verſ. ea vero. inſt. de iu. natu. gen. & ciu.
g l. atē verū §. ex iiſdē. ff. quod cui vniuer. nomi. l. qd ſemel. ff. de decre. ab ordi. faci. plat. in l. an reſpublica. C. de iu. reip. lib. 11. Abb. in c. nouit. n. 25. de Iudic.
h Alex. in 1. vo. cōſ. 101 nu. 3. & in 2. cōſ. 216. n. 7 & in 2. cōſ. 1. nu. 38.
i l. ſi. pecuniā. ff. de cōdic. ob cauſ.
k l. Titius. ff de obſeq.
l Pau. in. l. digna vox. C. de legib. Ioan Bapt. hic nu. 67. Cret. nu. 57.
m c. in noſtra. de iniur. ſecundū intel. Innoc. Anto. Cardin. & Abb. in. c. nouit. de iudi.
n l. ſi quis. in principio. de leg. 3.
o l. ſi. C. ſi cōtra ius vel vti. pub. vbi Bar. Pau. Iaſ. in. l. cauſas. C. de tranſact. Felin. in. c. nonnulli. de reſcript.

ideo

ideo, quia derogaſſe videtur lex reſcriptis
106 huiuſmodi[a]: poſtremo, quia clauſula de-
rogatoria poteſtationis vice eſt, quæ volũ
tatem in futuris ſtatutis deeſſe oſtendit[b].
Sine voluntate verò & conſenſu neque le
107 ges neque ſtatuta fiunt[c]. In tertio articulo
ſtatuti iurati receptum eſt, ſi io ſecundo re
quiratur ſuperioris auctoritas, tolli primũ
oon poſſe[d] (neque enim ſuperior periu-
rii auctor eſſe vult) ſi in ſecũdo nõ requi-
108 ratur ſuperioris auctoritas, tolli primum
poſſe[e]. Sed reuocantes futuros periuros[f].
Sed quando in reuocando auctoritas ſupe
109 rioris neceſſaria erit? Et ſi eiuſmodi popu
lus ſit, qui per ſe ſolus poſſet ſtatuere, & ſo
lus quoque, id eſt, ſine ſuperioris auctori-
tate reuocare poterit[g]: ſi ſolus per ſe ſtatue
re non poſſet, oeque ſolus reuocabit, niſi
cum reuocatio rem ad ius commune redu
cat, ad ſecuodi non ſolenois teſtamen-
ti exemplum[h], quo prius infirmatur: ſcili-
cet, ſi in ſecũdo ij inſtituti ſint, qui iure cõ-
muni ab inteſtato ſuccederẽt. Quid ergo?
110 habebit'ne iuramentum clauſulæ deroga-
toriæ vim? Et non habere videri poteſt, eò
quòd neque renunciationis vim habeat[i].
Contrà Bartolus, & plures ſentiũt. ſic em̃
habet in teſtamento, quod ſe non reuoca-
turum teſtator iurat: magna enim vis iura
menti eſt, & quæ maiora efficiat[k]. Nec ob
111 ſtat argumentum iuramenti interpoſiti ſu
per confeſsione numeratæ pecuniæ. Illic
enim confeſsio & iuramentũ ad idem teo
dunt: vtrumque enim ſpe futuræ numera
tionis interpoſitnm eſt, in propoſito ad di
uerſa: ſtatutum, vt ſeruetur: iuramentum,
ne contra ſtatuatur. Quid igitur ſi & clan
112 ſula derogatoria ponatur in ſtatuto, & prę
terea iuramentum? Videri potuit irreuo-
cabile eſſe, duplex enim funiculus eſt[l], o-
perarique ſoler geminatio nõ pauea[m]. At
contrarium Bartolus & frequentiores cõ-
cludunt. Neque enim legem ſibi impone
re poterit quiſquam, à qua recedere ei nõ
liceat[n]: ſatiſqne eſt, quòd metu periurij
non facile adeò quis reuocabit. Obſerua
113 itaque, ſtatuta iurata reuocari poſſe: ſed re
uocantes in periuriũ incidere. Sic ſi proco
114 ratorem conſtituas, & mandatum te non
reuocaturum iuraueris, reuocare quidem
poteris, verum eris periurus[o]: quæ ſenten
tia communis eſt[p]. Sic ſi teſtamentum fa-
115 ciam, & me noo reuocaturum iurauerim,

a l. nec dã-noſa. C. de p̃cib. ĩpe. offe.
b l. atſi qs. §. pleriq. ff. d relig. & ſumpt. fu.
c l. 2. infra de legib.
d aut. ſacramenta. C. ſi aduer. ven.
e c. quãuis. de pact. in 6.
e c. 1. d ſpõ. duo.
f l. 1. C. ſi ad uer. ven.
g l. pat qſ-q. ff. d ſolut.
h l. 2. ff. de inius. rup.
i l. ſi. C. de nõ num. pe.
k l'. cũ pat §. filius ma-tré. de leg. 2. not. in §. itẽ ſi qs po-ſtulãte. inſt. de actio.
l aut. de cõ ſan. et vte. fratri.
m l. baliſta. ff. ad Treb.
n l. ſi mihi. et tibi. §. ĩ le gatũ. d leg. 1.
o gl. in c. ſi. de pen. ĩ. 6.
p Phil. ĩ. d. c. ſi. co. 2. Iaſ. ĩ. l. ſi ita qs. §. ea lege. nu. 24. ff. de verb. oblig. Curt. ĩ aut. ſacramẽta. nu. 63. C. ſi aduer. ven.

reuocare quidem potero (in quo doctores
vtriuſque iuris conueniũt[q]) periurum ta- 116
men futurum me, quia reuocauerim[r]. ap-
probata à Pontificiis opinio eſt[s]: quanuis
noſtri cõmuniter contrarium tenuerint[t]. 117
Sed ego in tractatu periurii Pontificiis (vt
par eſt) magis aſſentior: quorum ſenten- 118
tiam, & hæc de ſtatutis recepta ſatis con-
firmat. Quod attinet ad quartum, quan-
do ſcilicet duo ſtatuta contraria in eodem 119
volumine reperiantur, Dyni, Cynique ap
probata opinio eſt, vt quod in contextu
poſtremum eſt, hoc præualeat, compoſi-
tionis non confirmationis tempore inſpe
cto. Sic enim in tutelis, codicillis & teſta- 120
meotis videmus[v]. Addit Bartolus argumẽ
tũ, quòd totus Codex Iuſtiniani eodem
tempore confirmatus eſt, & tamen in eo 121
leges quædam contrariæ ſunt, è quibus vl
timæ prioribus derogãt. verùm, ſi per di-
ſtinctionẽ ad concordiam reduci poſsint, 122
vtrumque ſtatutum ſeruandum eſt[x]. Quæ
& ipſe ſequor. Sed quomodo primas Im-
peratorum cõſtitutiones à poſtremis cor- 123
rigi intelligemus? Neque aut Bartolus aut
cæteri hic declarant, niſi quòd ordinem
compoſitionis attendendum aiunt. quæ
notitia fallaciſsima ſine dubio eſt. Altius
itaque ſumenda atque repetenda. Quo-
circa noſſe hoc oportet, Iuſtinianum Im-
peratorẽ anno Chriſti. D. XXIX. ad Im-
perij faſtigium aſſumptũ fuiſſe. Idem im- 124
perii ſui anno tertio ex tribns veteribus
codicib', Theodoſiano, Gregoriano, Her
mogeniano Codicẽ componi iuſsit. De-
inde intra quadrienoium quinquaginta
digeſtorũ libros promulgauit: pòſt intra
vndecim menſes inſsit Ioſtitutiones confi
ci. Demum eodem anno iuſsit Codicem
iterum emẽdari, pluresque leges in eo in- 125
ſeri, & præſertim quinquaginta deciſio-
nes[y], ex qnibus aliquæ erant quæ priores
leges corrigebant: appellauitque repeti-
tam Codicis prælectionem: voluitque ex
die. iiij. Kalẽd. Ianuarij, ſe quartũ & Theo
doro, Paulino conſulibus vim & effectum
obtinere. Igitur cùm Iuſtinianus concor-
daſſe Codicem ſuum cum Digeſtis affir- 126
met, quiſquis velit aſſerere ſubeſſe corre-
ctionem, oportet, vt id ab vna ex ijs deci-
ſionibus quę vltimę editioni inſertę ſunt,
eſſe factum oſtendat. priores enim conſti
tutiones, & ſecum omnes & cum iure Di-

q Alex. in l. ſtipulatio. hoc mõ cõcepta nu. 5. ff. de verb. oblig.
r gl. in c. vltima. 13. q. 2.
s Alex. in c. cũ cõtingat. nu. 77. de iniu.
t Alex. in d. l. ſtipulatio.
v l. tutores. ff. de teſta. tute. l. 2. C. d teſta. tute.
x in prima conſti. C. §. quib'. l. vnica. C. de in offi. doti.
y Bar. inſ. 144.

gestorum concordabant. Qua in re duæ
hodie concluſiones veræ ponuntur[a]. Pri-
ma eſt, conſtitutiones quas in inſtitutioni
bus Iuſtinianus fatetur ſe codici ſuo inſer-
uiſſe, cum iure Digeſtorum concordant,
nec ex quinquaginta ſunt. Altera, conſti-
tutiones quæ quatuor illis poſt primã edi
tionem annis, interim factæ ſunt, poſſunt
ius vetus emendare, & in illis quinquagin
ta computari. Harum noticia ex eo accipi
tur, ſi ad finem adſcriptum ſit, Datas Lam-
padio & Oreſte conſulibus, vel poſt Lam
padii & Oreſtis conſulatum ſemel aut ite-
rũ vel. iij. aut iiij. Iuſtiniani & Paulini con
ſulatu. Hincque oſtenditur, multum refer
re, ſi quis conſules adſcriptos conſtitutio-
nibus habeat: quod in antiquis plerisq; co
dicibus adhuc extat. Baldus[b] quinquagin
ta deciſiones quæ ſint, ex eo colligi poſſe
ſcribit, quòd relatis antiquorum opinioni
bus Iuſtinianus ſtatuat. Sed certior Alcia-
ti noticia videtur. Quarta principalis quę-
ſtio eſt, quos ſtatuta ligẽt, peregrinos, mi-
127 nores, clericos, ciues, extra territorium?
Sed eam neque Bartolus neque alii hîc tra
ctant. Ipſe etiam (ne in hoc diffundar) o-
128 mitto. Quinto principaliter quæritur, à
quo tempore ſtatuta ligent? Quod dupli-
citer poteſt intelligi. Primo, à quo tempo
re ſtatuta vigorem habere incipiant. Secũ
do, an poſteaquàm vigere incipiunt, præ-
cedentia ſolũ facta, an & ſequentia ligent?
Circa primum approbata diſtinctio eſt, vt
ſcientes ſtatim ligentur[c], ignorantes etiã
ſtatim, ſi eiuſmodi ſtatuta ſint, quæ com-
modum afferant[d]: quod ſi damnum, tunc le-
ges communes ab ſtatutis diſtinguendæ:
illę poſt duos menſes ligant[e]: hæc poſt mo
dicum tempus, quod iudicis arbitrio relin
quitur[f]: ſicque & in legato videmus, & in
hæreditate. Hæc enim niſi ſcienti, illud
129 quæritur ignorãti[g]. Si quis igitur proſcri-
ptum ſiue bannitum capiat (modo ban-
nitum ſciat[h]) ſtatuti præmium (& ſi ſta-
130 tutum ignoret) feret. Illúdque magnope-
re notari oportet, vbicunque ignorans ſta
tuto ligatur (ſi enormiter læſus ſit) reſtitu-
tionem ei dandam ex generali clauſula[i].
Quæ Innocentii[k] ſententia & communis
eſt[l]. Circa ſecundum, tripliciter poſt Bar-
tolum alii diſtinguunt. Aut enim ſtatuto
131 hoc exprimitur, vt trahatur ad præterita,
aut vt ad futura, aut nihil dictum eſt. In

a Alci. parer. lib. 6. c. 14.
b Bal. in. l. fi. col. 3. C. de dot. promiſ.
c l. fi. ff. de decre. ab. or di. faci.
d l. pen. C. de decu. li. 10.
e aut. vt fac. noua cõ ſtit.
f d. l. fi. c. vt anima-rũ de conſtit. lib. 6.
g l. ſi here ditatem. ff. manda.
h l. ſi is q. §. qui ſi ſeruum. ff. de acq. re. dom.
i l. 2. in princ. ff. ex quib. cau. maio.
k Innoc. in rub. d. c. ſue.
l Claud. s. l. 3. col. 3. infra. de legib.
m l. vlt. C. de tranſac.
n l. cauſa. C. de tráſac

prima ſpecie ad præterita iam deciſa aut fi
nita trahi poteſt, confirmando[m]: ſed infir
mando, aliterue diſponendo non poteſt[n],
etiam ſi expreſſe caueatur[o], aut verbis præ
teriti temporis conceptum ſtatutum ſit[p].
Ad negocia præterita pendentia trahitur,
ſi hoc dictum ſit[q], & in iudicium nondũ
deducta fuerint. Quòd ſi deducta in iudi-
cium ſint, ſiue in iudicio primo[r], ſeu in iu
dicio appellationis[s] pendeant, ad ea non
trahitur. Lex verò generalis ad præterita
(ſi hoc expreſſerit) ſine dubio extende-
tur[t]: non ſic municipalis. Nam cur quod
Imperator ſanctiſsimus[v] ſibi ipſi negat,
concesſum ijs dicemus quos Bartolus ca- 132
nes ciuitatum, & deuoratores publici iu-
ris appellat de? (cõſiliariis decurionibusq;
ciuitatum intelligens) Quorum magna
ex parte eiuſmodi ingeniũ eſt, vt dum pri-
uato quiſque commodo conſulat, quæ ad
Rempub. pertineant nihilomagis curare
ſolent, quàm aut numerum lupus, &c.[x]
Sed quæ deciſa vel finita negocia in pro-
poſito dicentur? Et Bartolus tranſactio- 133
ne, ſententia, iuramento, ſolutione, acce-
ptilatiõe tráſacta aut finita & ſi qua ſimilia
ſunt[y]. At verò quod de ijs negocijs dixi-
mus, quæ in appellationis inſtantia pen- 134
deant, veriſsimum receptumq́ue eſt[z], ſi
ſtatutum de ijs factum ſit, quæ litis deci-
ſionem aut merita cauſæ reſpiciant. Quod
ſi de litis ordinatione ſint, etiam in appel-
lationis iudicio ſeruantur Innocentio au-
ctore[a]: cui alii accedunt. In ſequenti ſpe-
cie dubium non eſt, ad futura tantum ne-
gocia ſtatutum extendi[b], quæ legum pro
pria natura eſt. In tertia ſpecie prolixio-
res Bartoli (à quo non eſt qui diſſentiat)
diſtinctiones ſubdiſtinctionesque ſunt.
Primum enim omnium hoc conſtat, ſim-
plex ſtatutum (etiam ſi in eo expreſſum
aliter fuerit) ad ea non trahi, quæ pen- 135
dent in prima aut ſecunda inſtãtia, neque
ad ea etiam quæ deciſa ſunt, ſi infirmet:
ad hæc enim non traheretur, etiã ſi ſim-
plex non eſſet. In cæteris approbata di-
ſtinctio eſt, quòd aut ſtatutum declarat, 136
aut irritum facit, aut confirmat, aut noue
inducit. Si declarat, ad præterita extendi
tur[c]: ſi reddit irritum ſiue nullum cum
irritum faciendi cauſa in præteritum ſu- 137
berat, ad præterita porrigitur[d]: cum per
legem quæ irritum facit, inducta eſt, non
porri

o l. pen. ad fi. C. de ſacro ſan. eccleſ. auth. vt hi q̃ ſo ſa. larg. §. fin.
p l. æterni mus. C. de ſa croſ. eccle. l. bn à zenone §. qui igit. C. de q̃drie. praſ.
q auth. vt cũ de app. cog. in prin.
r Auth. in med. lit. ſac. inſ.
s Auth. vt cũ de appel. cog. §. fi.
t l. leges. 2. C. de legib. l. fi. ad fi. C. de ſacro. ec. l. 2. §. pen. C. de vet. in. enucle.
v l. 2. ff. ad l. Iul. de amb.
x l. ſi ſeruũ C. de fur.
y l. tranſa-cta. ff. de ver bo. ſignifi. c. 2. de lit. con. lib. 6
z gl. i. l. ſan ctimus. in. g. fi. C. de ſacro-ſan. eccl. gl. in. c. licet canõ. in. g. de cætero de elect. in. 6.
a Inno. An to. & alij. in rub. de con ſue. glo. in. Clem. 2. in. g. fi. de iudi.
b l. leges. 2. C. de legib.
c l. fi. C. de pact. Auth. de Fili. ante do. inſ. nat. §. 2.
d Auth. de alte. & em phy. § . om-nia vero.

porrigitur[a]. Si cõfirmat, idem dicendum
138 eſt quod ſtatim in articulo poſtremo dice
mus. Si inducit nouiter, aut quod attinet
139 ad litis ordinationem, & trahitur ad præ-
terita[b]: aut quod attinet ad litis deciſio-
140 nem, & tunc aut in delictis, aut in contra-
ctibus ſeu aliis diſpoſitionibus. In deli-
ctis, ſi delictum nouum inducit, quo ca-
ſu antea delictum non erat, ad præterita
non trahitur[c]. Si non inducit nouum, ſed
eius quod antea delictum eſſet, pœnam
aut minuit, aut auget, an ad præterita tra-
hatur, ex iis patet quæ in ſequenti articu-
141 lo dicentur. In contractibus aut aliis di-
ſpoſitionibus ſubdiſtinguẽdum eſt. Aut e-
142 nim statutum formam vel ſolennitatem
inducit, aut exceptionẽ ſeu defenſionem
143 parit: aut exceptionem, ſeu defenſionem
tollit. Primo caſu, ſi actus cœptus, neque
perfectus ſit, ad illum trahitur[d]: ſi actus ra
tione formæ perfectus eſt, ſed pendet ra-
tione effectus, ad eum non trahitur[e]. Se-
cundo caſu, ſi exceptio tempore contra-
ctæ obligationis oritur, eam ſtatutum ad
diſpoſitiones præteritas non extẽdit[f], niſi
aliud expſſum ſit[g]. Quod ſi ex facto poſt
obligationem contractam contingenti o-
riatur, exceptio ad præteritas obligatio-
nes porrigetur[h]. Tertio caſu, (id eſt cùm
144 exceptio tollitur) exceptio quæ ante ſta-
tutum cœpit competere, nõ tollitur: quæ
poſtea cœpit competere, tollitur[i]. Quæ
ab omnibus admiſſæ diſtinctiones, ad mul
ta faciunt. Finge lege municipij cautum,
vt viſo inſtrumento iudex faciat capi debi-
145 torem, vtque exceptio inſtrumento op-
poni non poſſit niſi acceptilationis, ſolu-
tionis & falſitatis. Quæritur, an exten-
datur ad inſtrumenta, quæ ante ſtatu-
tum factum confecta ſunt? Et rectiſſi-
me conſiderat Bartolus, in huiuſmodi
ſtatuto aliquid eſſe, quod litis ordinatio-
nem reſpiciat (.i. vt capiatur debitor) cir-
ca quod ad præterita inſtrumenta exten-
146 detur: contrà aliquid, quod litis deciſio-
nem reſpiciat, id eſt, vt exceptio debitori
non competat. in quo ex ſuperioribus ad-
hibenda diſtinctio eſt, exceptionem na-
tam tempore contractæ obligationis ad
præterita inſtrumenta non trahi: illam
trahi, quæ ex facto poſtea contingenti or
ta ſit. Finge rurſus lege municipali cau-
147 tũ, vt poſſeſſor bonæ fidei annis quinque

a l. iubem*. ad fi. C. de teſta.
b l. 2. in prĩcip. et. §. pe. C. de iura. calum.
c l. iubem*. ad fi. C. de teſta.
d l. contractus. verſ. quæ tam. C. de fi. inſtr.
e l. iubem* ad fin. C. de teſta.
f Auth. & duob. re. §. fin.
g Auth. & tẽpo. nõ ſolu. pec. §. fi.
h l. pen. C. de vſu. l. teſtium. C. de teſti.
i l. fiſcus. ff. de iu. fiſ.

præſcribat. Quæritur, an poſſeſſio ante ſta
tutum proficiat? Et non proficere verius
eſt: quia actus vnde præſcriptio naſcitur,
id eſt, curſus quinquennij poſt ſtatutum
connumerandus eſt. Finge præterea lege
municipali cautum, vt vxore mortua in
matrimonio ſine filiis, vir lucretur tertiã 148
partem dotis. Quæritur ſit'ne locus ſtatu
to in dotibus ante ſtatutum datis? Et habe
re locum dicemus, ſi vxor poſt ſtatutum
moriatur. ius enim tertiam partem reti-
nendi viro ex facto, id eſt, ex morte vxo-
ris conceditur. Qua ratione & ipſe reſpõ-
di, Pragmaticam ſanctionem[k], qua doti- 149
bus modus taxatus hiſpaniæ eſt, ad con-
uentas ante legem illam dotes extendi,
dum modo mulieres poſt legem illam la-
tam nupſiſſent. Natum eſt enim & in ea
ſpecie ius ex facto poſt modum contin-
genti, id eſt, ex nuptiis poſtea contractis.
Sed ſi pœna pro delicto imponenda eſt,
inſpicietur'ne delicti tempus, an potius 150
ſententiæ? Et verior cõmuniorque etiam
Bartoli diſtinctio eſt, vt ſi de pœna ordi-
naria & propria loquamur, inſpiciatur
tempus delicti, ſiue publicum ſit ſiue pri-
uatum[l]: ſi vero de pœnæ adiectione, aut
pœna quæ iudicis arbitrio relinquitur
aut augenda aut minuenda, ſentẽtiæ tem-
pus inſpiciatur[m]. Cùm igitur Paduæ capi
tis pœna ſtatuta eſſet ei, qui priuato ſal
venderet, Titiusque vendidiſſet: deinde
ſtatutum eſſet, vt is qui priuato ſal ven-
deret triginta ſolueret, dubitareturque, ca
pitis an pecuniæ Titius reus eſſet factus?
Rectè reſponſum eſt, pecuniæ pœnam im-
poni debere. Grauior[n] enim in priori ſta
tuto, quàm quæ pro delicti atrocitate re-
quiritur, imponebatur: ac proinde ſenten
tiæ tempus inſpici oportuit. Sed vſque ad
quod tempus ſtatuta ligant? Et verius eſt, 151
eſſe ea perpetua[o]. Poſtremò & illud am-
bigitur, num appellatio effectum ſtatuti
ſuſpendat? Et Bartoli diſtinctio receptiſ- 152
ſima eſt[p], vt ſi cõtra certam perſonam ſta
tuta fiant, appellari poſſit[q]: ſi generaliter,
non poſſit[r]. Sexto, principaliter quæri-
tur, an ſtatuta interpretationem recipiãt?
Quocirca ſciendum eſt, quadrupliciter 153
accipi interpretationis vocem, pro corre-
ctione, reſtrictione ſeu derogatione, ver- 154
borum expoſitione, additione ſeu ad no-
uum caſum extenſione. In correctoria in- 155

k Pragm. ... anni 1534.
l l. 1. ff. de pœn. l. ſi quis decurio. C. ad l. Cor. de fal. l. iniuriarũ. ff. de iniu.
m l. pen. ff. ſi ex noxa. cau. agat.
n l. qđ ergò §. pœnæ grauior. ff. de his qui not. infa.
o c. ſi. de conſ. ſt. leg.
p Iaſ. in l. 2. col. 1. infra d. legi. clau. col. 2. Iaſ. in l. ciuitas. nu me. 10. ff. ſi cer. pet.
q l. 1. §. ſolent. ff. quã app. ſit. l. ult. qui grauatos. C. de cens. lib. 11.
r l. 2. §. exactis. ff. de ori. iu. l. ſi qua pœna. ff. de verb. ſignif.

 terpre-

terpretatione illa adhibetur diſtinctio, in-
terpretari quis velit ſtatutum corrigi per
legem generalem[a] poſtea editam, an per
ſequens ſtatutum[b], an velit quis ex ſeipſo
correctionē inducere: priuatum enim hoc
non poſſe, legiſlatorem poſſe[c]. In reſtricti
156 ua, aut ſtatutum plura capita habet, & quis
vnum detrahere vult, & idem quod in cor
rectoria dicendum eſt: aut ſtatutum gene
raliter loquitur, & reſtringere quis vult ad
caſus certos, vel quia ſtatuti rō ceſſat, vel
quia iniquitas ſubeſſet; & tunc, tres caſus
cōſiderātur. aut enī reſtrictio fit, ne indebi
157 tè quis damnum patiatur, aut ne indebitè
lucrum amittat, aut ne indebitè ad lucrum
perueniat. Primo caſu reſtrictio fit[d]: Secun
do non fit[e], niſi lex id exprimat[f]: Tertio
fit[g], præterquàm ſi publica vtilitas aliud
ſuadeat[h]: fietque à iudice reſtrictio hęc[i].
Cumq; ex prædictis ſolui multæ quæſtio-
nes poſſent, Bartolus ad ſtatutum inducit,
158 quo Bononiæ cautum erat, vt quicunque
in palatio ſanguinem faceret, capite puni-
retur: chirurgus cucurbitula, vel ſectaue-
na ægrum in palatio adiuuit. Quæſitū eſt,
an eſſet puniendus? Et Bartolus (quod iu-
re mirari poſsis) magnam in hac ſpecie cō
tentionem fuiſſe ait, tandemque pro chi-
rurgo ſententiam dictam, ne legis verba
captando[k] aut non reſtringendo, ille inde
bitè damnum ſentiret. Quid igitur ſi de lu
cri amiſsione ageretur? Exiſtimat idem
Bartolus, reſtrictionem non eſſe facien-
dam: quod merito Ioannes Baptiſta[l], &
Marius Salomonius hìc[m], Salycetus, Ale-
xander, Felinus, Alciatus[n] alibi non ad-
mittunt. Quis enim rectè hoc exiſtimet,
voluiſſe legiſlatorem chirurgi manus pœ
na, ac non potius præmio inuitare? In de-
claratoria interpretatione omnes conſen-
159 tiunt, eſſe illi locum[o], dummodo ſit iuri
conſona: ſed ſi obſcurum ſtatutum ſit de
eius declaratione aut populus aut conſiliū
conſulitur, non ij quibus, vt ſtatuta conde-
rent, à populo commiſſum eſt. Functi enī
officio ſuo iam ſunt[p], nec de cætero inter-
pretandi ius habent[q], niſi fortè eiuſmodi
ſint, quorum officium & in condendo, &
in interpretando duret[r]: quæ opiniones
omnium conſenſu approbantur.[s] Sed quę
160 congrua erit declaratio? Et Bartolus, ad
quem quotidie recurrimus[t], ſi verba gene
ralia fuerint, generaliter declaranda cen-

a l. fi. C. de teſta. c. 1. de cōſti. lib. 6.
b Bar. hic ī 3. q. princip.
c l. 2. & fi. C. de legib. l. de quib⁹ ad fi. ff. de legi.
d l. adigere §. quū. ff. de iu. pat. iūc. l. qꝫ cōtra. l. quāuis. ff. de his in ius vocan. iunc. l. in cū l. 2. C. de noxa. Alex. ī l. ſi quis prio re. nu. 6. ff. ad Treb.
e l. proſpexit. ff. qui et a quib. Bal. ī l. ſi quis ſeruo. co. pen. de fur. Iaſ. ī. l. non dubiū. nu. 31. C. de legi.
f l. pe. §. 1. ff. de ri. nup.
g l. vt gradatim. §. et ſi legr. ff. de mune.
h l. ſi quis grani. §. vltrū. verſ. it quia. ff. ad ſylla.
i l. nō poſſunt. cū ſeq. infra de legi.
k l. pen. ff. ad exhib.
l Ioā. Bapt. nu. 95.
m Mari. Salom. pag. 9.
n Alci. de verb. ſigni. li. 1. fo. 8.
o c. cū dilecti⁹. de cōſue.
p l. inde r. poſtea q̄. ff. de re iudi.
q l. ab executore. ff. de appel.
r l. 2. §. ex actu. ff. de origi.

ſet[v], niſi ex cauſa coarctentur: ſi indefini-
ta, dubitatio maior. Cùm es enim indefi-
nita æquipolleat vniuerſali, benigna inter 161
pretatione[x], cui tamē in ſtatutis locus nō
eſt, à propria ſignificatione recedendum
non eſſe videri poſsit: niſi ſtatuentiū mēs
aliud ſuadeat. Sed eſt verius & in ſtatutis
quoque indefinitam vniuerſali æquipol-
lere, ne aliud vobis dicentibus, ſtatutum
indefinitè conceptum eluſorium redda-
tur: nam qua ratione vnum, eadem, neque
alterum comprehendet: ſic enim & exhæ
redatio (quæ & ipſa ſtricta & odioſa eſt[y]) 162
indefinitè facta ad omnes gradus porrigi-
tur[z]. Differentia tamen inter vniuerſalem
& indefinitam in eo conſiſtit, quod illam 163
ad caſus eandem rationem non habentes,
non trahi ex interpretatione eſt hanc non
trahi, ex propria ſignificatione procedit.
Quid ergo ſi in ſtatuto verbum aliquod 164
ſit, quod plures ſignificationes habeat?
Quæ erit ſumēda expoſitio? Et diſtinguit
Bartolus, cui & cæteri aſſentiūt, habeat ne
verbum illud plures ſignificationes pro-
prias, an vnam propriam & alteram im-
propriam. Primo caſu, expoſitio ſecun-
dum eam ſignificationem fit, quæ ſubiec-
tæ materiæ congruat[a]. In ſecundo, pro-
pria ſignificatio ſumenda eſt[b], niſi impro
priam ſummi oportere mens ſtatuentium
ſuaſerit[c]. Huius coniectura inde ſumitur,
ſi intelligendo ſecundum propriam ſigni
ficationē abſurdum aut iniquum aliquid
ſequatur[d]: ſi perſonæ qualitas aliud ex-
poſcat[e]: ſi communis vſus loquendi ali- 165
ter ſe habeat[f]. ille enim omni regulæ, o-
mnique conſtitutioni in exaudiendis vel
examinandis verborum ſignificationibus
derogat[g], quæ ſententia communis eſt[h].
non procedit tamen, cùm ſtatuto dictum
eſſet, vt verba nullo extrinſecus addito
vel detracto declararentur. Reſtringere 166
præterea tentabat Baldus[i] in ſtatutis quæ
à iuriſperitis edita ſint: ea enim non vt
vulgus opinatur[k], ſed ſecūdum propriam
ſignificationem interpretāda. verum plu-
res in contrariam ſententiam eunt[l]: qui-
bus accedo. Vix enim eſſet, vt ſtatuta ſe-
dum vulgi opinionem declarari poſſent:
ferè enim à iuriſperitis fiunt. Sed vnde
propria verborum ſignificatio ſumenda,
& qualiter cognoſcenda eſt? Et Bartolus 167
& alij reſpondent, ſumendam primo ab
auctori-

s Ioā. Bapt. nu. 108.
t Crot. nu. 95.
v l. in fraudem. §. fi. ff. de mili. teſt.
x l. ſi ſeruitus. ff. de ſeru. vrba. præ.
y l. eū quidā. ff. de lib. et poſth.
z l. 1. ad fi. C. de liber. præte.
a l. quoties idē ſermo. ff. de regu. iur.
b l. 1. §. ſi is qui nauem. ff. de exerci.
c l. nō aliter. ff. de leg. 3.
d l. in ambigua. infra de legib.
e l. plenū. §. equitii. ff. de vſu & habi.
f l. cū de lanionis. §. aſinā. ff. de fu. inſt.
g l. librorū. §. quid ergo. de leg. 3.
h Roma. ſing. 417.
i Bal. in l. 1. C. de ſuc. edic.
k l. ſi dictū. ff. de euic.
l Crot. hic nu. 100.

168 auctoritate legis verbi ſignificationē po-
nētis[a]: à definitione vt in teſtamento[b], tu
169 tela[c], obligatione[d], actione[e] videmus: ab
etymologia, ſeu alluſione[f]: quæ tamen co
170 gnitio ex quibuſdam infirmari ſolet. Pri-
mo ſi diffinitioni etymologia repugnet:
171 tunc enim definitioni ſtabimus. Ecce te-
ſtamenti etymus ille eſt, teſtatio mentis;
non tamen codicillus teſtamentum eſt[g],
172 quanlibet in codillis quoque teſtatores
mentem teſtentur. Quid igitur? Certè ea
demum teſtatio teſtm̄ erit, cui definitio
quadrabit[h]; hæcque approbata ab omni-
bus ſententia eſt[i]. Secundo, cùm etymo-
logia repugnat limitationi naturę ſeu quã
litatis, quam lex ipſa attribuit. Ecce, mu-
173 tuum inde dictum eſt, quòd de meo tuum
fiat[k]. Neque tamen vbicunque de meó
tuum factum erit, mutuum dicetur: niſi
& aliæ quoque qualitates cōcurrant, quæ
mutui propriæ ſunt. Tertio, ſi communis
vſus loquendi repugnet[l]. Ille enim non
etymo aut alluſioni tantum, ſed & defini-
174 tioni cuique præfertur[m]. Quarto, in no-
minibus propriis: non ergò ſequitur Bo-
nonetus hîc vocatur, ergo Bononienſis
eſt[n]: Comaneus alter, ergo ciuis Coma-
nenſis eſt[o]: Peruſinus ille, ergo Peruſij ci-
uis[p]: alius Salmanticenſis, ergo Salman-
ticæ ciuis eſt. Sunt & aliæ quædam con-
iecturæ, vnde hæc cognitio eleuatur,
quas alij attigerunt[q]. Sed nunquid ſta-
175 tuta interpretationem extenſiuam admit
tent? Et hæc quæſtio dupliciter intel-
ligi poteſt, actiue, id eſt, an ad caſus non
176 expreſſos ſtatuta extendãtur? Paſsiue, id
177 eſt, an leges ſe ad ſtatuta extēdãt. In prio-
ri ſpecie, aut eiuſmodi caſus ſunt, ſine qui-
bus diſpoſitio ſtatuti commode ſortiri ef-
fectum non poſsit, & ad eos extenſio fit[r]:
in aliis ſi eadem ratio vigeat, & per ius cō
mune deciſi non ſunt, extēſio etiam fiet[s]:
ſi per ius commune deciſi ſunt, ſtatutum
ad eos minime extenditur, ſed iuris com-
munis diſpoſitioni relinquuntur[t]. In po-
ſteriori ſpecie receptum eſt, vt ad ſtatuta
178 ſe leges extendant[v]. Pone ergo, lege mu-
nicipali mun° perſonale indici, leges quæ
de muneribus perſonalibus tractant, ad il-
179 lud extendentur[x]. Pone lege municipali;
teſtamentum confirmari, quod iure com-
muni nō valet; certè in eo lex Falcidia. S.
C. Trebellianum, & cæteræ leges teſtamē
tariæ locum habebunt[y]. Dubio procul er- 180
go & in filij familias teſtamento quod iu-
re noſtro validum eſt[z]. Sed nūquid inter- 181
pretatio per locum à contrario ſenſu fiet?
Et Bartolus, & alii concludunt, non ſumi
argumentum, ſi caſus qui à contrario ſen.
ſenſu ſumitur, per ius cōmune deciſus ſit:
Quemadmodum verò genus hoc argumē
ti procedat, late fuſus & multiplex tracta- 182
tus eſt, & quem hoc loci non eſt cur incul
cem. Quid de eo quod in caſu vero ſtatu-
tum eſt, an ad fictum extendemus? Et re
gula eſt, extenſionem non eſſe faciendã[a]: 183
quod tamē Abbas, Felinus[b], Imola[c], Are-
tinus[d], & Socinus[e] varie ornant. Quid ſi 184
in perſonam alicuius (verbi gratia) Titii
concepta ſtatuta ſint? Et ad alias perſonas
non extendi omnes fatētur[f]. Quid de tem 185
pore? an quod per verba præteriti, aut præ
ſentis temporis ſtatutum eſt, ad futurum
extenditur? Et diſtinguēdum eſt, delicto-
rum indulgentiam ſtatutum contineat, an 186
aliam diſpoſitionem. Primo caſu, ad futu-
rum extēſio nō fit[g], ne detur materia de-
linquendi[h]. Finge ergo lege municipali
cautum, vt quicunque ſunt aut fuerint 187
banniti, certam pecuniam ſoluendo re-
ſtituãtur. Certè ijs ſolum auxilio lex erit,
qui iam banniti ſunt, non etiã ijs, qui poſt
latam legem erūt. Quæ concors omnium 188
ſententia eſt[i]. Secundo caſu ad futura ex-
tenditur, ſi eadem ratio ſit: ſemper enim
lex loquitur, ſemper viret[k]. Si itaq; ſtatu-
to cautū ſit, vt quicunque eſt vel fuit obli-
gat° per publicū inſtrumentū, perſonali-
ter capi, atque detineri poſsit, ſiue ante ſta
tutum factum, ſiue poſt in obligationem
inciderit, capi atque detineri poterit[l],
quæ etiam communis opinio eſt[m]. Quid 189
ſi ſtatutum vnum inter cætera ſit, ne ſtatu
ta interpretationem, gloſſam, aut extra-
neum intellectum recipiant quid ope-
operabitur? Et Bartolus nihil aut modi-
cum operari ait: ſolum enim friuolæ inter 190
pretationes prohiberi vidētur[n]: iuſtæ ve
rò & fieri poſſunt[o], & neceſſariæ natura-
liter ſunt[p], ac proinde lege ciuili tolli nō
poſſunt[q]. Sed quanta hinc friuolis inter- 191
pretationibus occaſio, aduerſus Iuſtiniani
edictum[r]: quot ſunt interpretationum fig-
mēta, dum cuique in ius ciuile euertendū
licet quicquid & libet! Vltima quæſtio il
la eſt, qualiter ſtatuta in iudicium dedu- 192

a l. proprie. cū ſimul. ff. de verb. ſig.
b l. 1. ff. de teſta.
c l. 1. ff. de tute.
d in princ. inſt. de obli.
e in princ. inſt. de actio.
f l. pupil°. §. territoriū ff. de verb. ſignif.
g l. ſi idem C. de codic.
h l. 1. ff. de teſta.
i Ang. in princ. inſt. de teſta. nu. 5. Iaſ. in l. 2. §. appellata. co. 2. ff. ſi cer. pet.
k l. 2. §. appellata. ff. ſi cer. pet.
l l. Lannicu- l°. ff. de verb. ſig. Alb. in §. appellata.
m l. Labeo. ff. de ſup. leg.
n l. fi. §. fin. vbi. g. ff. ad municip.
o l. ſedet re probari. §. amplius. ff. de excuſa. tuto.
p Bar. in l. 1. col. fi. ff. ad municip.
q Iaſ. in §. appellata. Fel. in proœ. decret.
r l. ſi ita ſtipulat° fuero pec. ff. de ver. obli. l. nō dubium°. §. de officio. ff. de arbi.
s l. ē qb° in princ. §. l. 1. C. q̄ ſit lon. conſue.
t l. ſi vero. § de viro. ff. ſol. mat.
y Crot. nu. 112.
x l. 1. §. 1. ff. de muneri.
y l. 1. §. lex falcidia. ff. ad l. falci.
z l. §. tanti.
a l. 1. §. hac verba. ff. de neg. geſ.
b Abb. et Feli. in c. ſicut tū de deci.
c Imo. in l. 1. §. lex falcidia. ff. ad l. fal.
d Aret. in l. gall°. §. et qd ſi tantū col. 6.
e Soci. conſ. 252. col. 4. et conſ. 293. col. pe. vol. 2. et conſ. 260. col. 8.
f l. 1. ad fi. ff. de conſti. princ. l. ſi qs ſta. inuc. §. 3. ff. de teſta. tute.
g l. cū lex. j. de legib. l. 2. C. de gene. abol.
h l. meminerīt. vñ vi
i Crot. hic. nu. 80. Ran. et Zaſ. in l. cum lex. j. de legib.
k l. Arriani C. de haret.
l l. 1. j. de con. ex lege.
m Crot. nu. 77.
n l. 2. §. ſi. l. 2. §. pen. C. de vet. iu. enu.
o l. 1. j. de legib.
p l. 2. §. hic legibus. ff. de ori. iu.
q §. pe. inſt. de iu. natu. gen. et ciu.

cãtur. Quę dupliciter intelligi poteſt, Pri
mum, quam actionem intendet quis, vt id
conſequatur, quod ſtatuto comprehen-
ditur. Deinde, an in iudicio (ſicut alia in-
ſtrumenta) produci ſtatuta debeant? Cir-
193 ca primum rurſus diſtinguitur, ius agendi
an excipiendi ſtatuta tribuant. Si agendi:
194 aut criminaliter, & accuſatio ex ſtatuto e-
rit, cum quis accuſat: vel officium iudicis,
195 cũ ex officio per inquiſitionem iudex pro
196 cedit: aut ciuiliter, & tũc ſi certa actio per
ſtatutum inducta eſt, illa vtemur. Alioqui
197 aut ſtatutũ eiuſmodi eſt, quod legẽ aliquã
communem interpretatur, & illa agen-
198 dum eſt[a]: aut eiuſmodi ſtatutũ eſt, quod
noue diſponit: & ſi formiter, ex iure forma
199 to agetur: ſi difformiter, condictione ex le
200 ge illa municipali[b]. Si verò ius excipien-
201 di tribuit, aut actoris ius ipſo iure reſcin-
dit, & ſufficiet ſolum ſtatutum quando-
202 cunque oſtendere[c]. Aut tribuitur ius exci
203 piendi vel excuſandi, & tunc exceptio vel
excuſatio infra debita tempora proponen
dæ ſunt[d]: quæ Bartoli diſtinctiones in ſta
tutis in pręſentia (in conſuetudine alibi ad
verbum ferè repetitæ[e]) à cæteris approbã
204 tur. Circa ſecundum, aut qui hîc litigat, ex
ſtatuto alterius ciuitatis ſuam intentionẽ
fundat, aut ex ſtatuto eiuſdem. Si ex alte-
rius, producere & allegare iudici debet:
205 probabiliter enim ignorare poteſt[f]. ſi ex
206 eiuſdem, aut ſtatuta publice nota ſunt, &
volumini ſtatutorum inſerta, & ea produ
cere neceſſe non eſt[g]: aut non ſic publice
nota ſunt, quia nec volumini ſtatutorum
207 inſerta, & ea produci oportet: ſicut & con
ſuetudinem quæ iudicibus probanda eſt[h].
208 Sed nunquid correcta ſtatuta allegari poſ-
ſunt? Et poſſe ad eorum deciſionem quæ
ante correctionem emerſerunt[i], non poſ-
ſe ad deciſionem eorum, quæ poſt corre-
ctionem emerſerint[k], oẽs admittũt. Qui-
nimo & falſi reos eſſe, qui ad hoc allegẽt[l].
209 Quid ſi particulam ſtatuti producat ali-
quis, num id ſufficiat? Et non ſuffice-
210 re communiter traditum eſt, quòd inci-
uile ſit, niſi tota lege perſpecta, de vna e-
ius particula iudicare[m]. Nec mutat, quòd
id legiſlatores ſæpe faciant[n]: in illis enim
ceſſat omnis ſuſpitio, quod & in iudice pa
ri ratiõe doctores fatẽtur[o]. Poſtremò par-
ticulam teſtamenti quæ ad legatarium ſpe
ctat producere, ſatis ſuperque eſt[p], modò

a l. nihil. ff. de cõiun cũ emanc. libe.
b l. 1. ff. de condi. ex. l.
c l. quæ ſub conditione. §. ſi. ff. de cõ inſti.
d l. peremptorias. C. & ſen. reſ. non poſ. l. ſcire oportet. ff. & excuſ. tuto.
e Bar. in l. de quibus. ad fin. ff. de legib.
f l. 1. de cõſtit. in. 6. l. præſcriptio ne. C. ſi con. ius vel vti. li. pub.
g l. 1. §. nã ſi quidẽ ita. ff. ad turpil.
h l. 1. C. quæ ſit lon. conſue.
i Auth. de nupt. §. duo igitur. aut. vt cum de appel. cog. in princ.
k l. 1. §. his igitur. C. de no. codi. cõpo.
l l. 1. §. falſi criminis. C. de no. codi. compo.
m l. incivile. ff. de legi.
n l. 2. ff. ad l. aquil. l. ſi literarũ. ff. de iudic. l. 1. §. cũ vrbem infra de off. præf. vrb.
o l. 2. C. de offic. ciuil. iu di. l. heren- nius. §. Caia ff. de eui.
p l. argẽtarius. §. edi. ff. de eden. c. contingit. de ſi. inſtru.

editio mandato iudicis facta ſit: idemque
ferè in aliis omnibus inſtrumentis Docto-
res vtriuſque iuris ad vnum aiunt[q].

q Barto. in rub. ff. de no. op. nun. nu. 7. Alexã. nu. 35. Iaſ. nu. 8. Bar. in l. 2. §. diem. ff. quemad. teſtam. ape. Iaſ. ind. fin. C. de præſc. impe. offer. Deci. in d. l. num. 72. de probat.

X. VLPIANVS. Libro primo Regularum.

IVSTITIA eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi.

1 *Iuſtitia duplex eſt, diuina & humana.*
2 *Iuſtitia creatoris.*
3 *Iuſtitia humana duplex eſt.*
4 *Conſtans in homine nihil eſt.*
5 *Iuſtitia prout eſt extra hominem, duplex eſt.*
6 *Iuſtitia quodam ſenſu virtutes omnes complectitur.*
7 *Iuſtitia an fortitudo melior ſit virtus.*
8 *Auth. vt omnes obed. iudi. prouin. in prin, declaratum.*
9 *Iuſtitia ſpecialis quædam virtus eſt.*
10 *Iuſtitiæ proprium quid ſit? & nu. 16.*
11 *Iuſtitia alienum bonum eſt.*
12 *Iuſtitia virtutum omnium optima eſt.*
13 *Conſtans voluntas cur dicatur iuſtitia?*
14 *Perpetua voluntas cur dicatur iuſtitia?*
15 *Iuſtitia quo ſenſu dicatur voluntas.*
16 *Virtus nulla eſt (præter iuſtitiam) quæ mera voluntate feratur.*
17 *Virtutis cuiuſque quod proprium ſit?*

IVSTITIA.) 1
Iuſtitia duplex ad ſummũ
eſt, diuina & humana. Diui
nam Baldus, creatoris iuſti 2
tiam appellat: quæ dubio procul conſtans
& perpetua voluntas eſt, ius ſuum vni-
cuique tribuẽdi. Sed de ea iuris conſultus
non agit. Humana rurſus duplex, aut in 3
homine aut extra hominem, ſiue in virtu-
te ipſa, id eſt, (vt dialectici dicunt) aut in
concreto, aut in abſtracto. Prout in homi- 4
ne eſt, non diffinitur hic: nihil enim in eo
conſtans, nihil perpetuum, niſi forte cum
Baldo ponas, in animo viri conſtantis, &
perfecti: talis enim habitus non moritur:
ſicut anima diuina, perpetua, immortalis
eſt: aut niſi (quod Bartolus & cæteri fa-
ciunt) conſtantiam tũc eam accipias, quæ
in ho-

in hominem cadere poſsit[a]. Prout virtus
eſt in abſtracto, ſeu extra hominē, duplex
item eſt ex Ariſtotele libr. 5. Ethicorum.
6 Vna quæ virtutes omnes cōplectitur, altera quæ vna virtutum eſt. Prima mater omnium virtutum eſt, vt in qua & vniuerſæ virtutis vſus conſiſtat. Quare & Politicorū ſecundo idem Ariſtoteles, huic reli-
7 quas virtutes ancillari, tradit. Scitumque Ageſilai illud eſt, qui percōtāti, iuſtitia an fortitudo melior eſſet virtus, fortitudine (inquit) op⁹ nihil eſt, ſi iuſtitia abſit, quòd ſi iuſti omnes fiant, fortitudine nil erit opus, auctor Plutarchus. Quo ſenſu & Iuſtiniani quoq; pulchram nouellā. 69.[b] ac-
8 cipimus. Huc pertinet & Theognidis Megarenſis elegiaca ſentia pulcherrima.

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι,
πᾶς δέ τ' ἀνὴρ ἀγαθὸς, κύρνε, δίκαιος ἐών.

¶ Quaſi omniū omnino virtutum ſumma quædā, iuſtitia ſit: & quicūq; iuſtus eſt, idē cōtinuo & vir quoq; bonus. Nemo igitur vere iuſtus, qui non idem & fortis, temperatus, prudēsq; ſit. Eſt enim in virture hac cæterarū omniū virtutū quidā quaſi cōcētus. Lactant, lib. 5. diuin. iuſtit. Iuſtitia aut ipſa eſt ſumma virtus, aut fons eſt ipſa vir-
9 tutū. De hac tñ Vlpianus modò non ſenſit. Quæ itaq; vna virtutū eſt, id eſt, ſpecialis virtus, à cæteris in eo vel maxime ſecerni-
10 tur, quòd huius inſigne eſt, alteri tribuere quod ſuum eſt: cæteræ in ſe relucere poſſunt. Poſſum enim mihi ipſi eſſe prudens, fortis, temperatus: at iuſtitia niſi ad alium
11 referatur, virtus perfecta non eſt. Proinde vna omniū iuſtitia alienū bonū eſſe videtur, qm̄ ad alium pertinet: nec ipſa virtutis tātum pars eſt, ſed tota ipſa virtus eſt: vt
12 viceuerſa iniuſtitia non vitij pars, ſed tota vitio conſtans. Hæc deniq; (vt Ariſtoteles ait) optima omniū eſt virtutū, heſpero etiā luciferoq; admirabilior, & numeros omneis virtutis cōplexa: quā hîc Vlpianus definijt. Cū autē prudentia, fortitudo, tēperantia, proprijs ſingulæ nominibus diſtinguantur: iuſtitia, quia cæteris (vt dixi) virtutibus ineſt, communi item nomine
13 appellata eſt.
CON ſtans.) inexorabilis, firma, non varia, vniformis, ſimplex. Vnde & græcus σταθερά, aut (quod alij legunt) μόνιμος, quòd neq; pecunia corrūpi, neq; potentia frangi, neq; gratia flecti valeat. Igitur Chryſippus Stoicus (auctore Gellio lib. 14. c. 4.) iuſtitiæ imaginem ſic depingit. Facit Chryſippus imaginem iuſtitiæ, fieriq; ſolitam eſſe dicit à pictoribus rhetoribusq; antiquioribus ad hunc ferme modum, forma atq; filo virginali, aſpectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorū acribus, neq; humilis, neq; atrocis, ſed reuerēdę cu iuſdā triſtitiæ dignitate. Ex imaginis autē iſtius ſignificatione intelligi voluit, iudicem, qui iuſtitiæ antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, anctum, ſeuerum incorruptum, inadulabilem, contraq; improbos nocenteſq; immiſericordē atque inexorabilē, erectumq; & arduum, & potentē, vi & maieſtate æquitatis, veritatiſque terrificum. 14
PERPEtua.) Quia ſemper eſt in viridi obſeruantia[c], Bald. Quia generalis, Pauſ. Quia continuata[d], Marius: quod & ipſe probo: nam & Theophilus διηνεκής. Qui itaque nō ſemper, ſed interdū iuſte agit, iuſtus non eſt. Lactant. lib. 7. diuin. iuſtit, Iuſtitiam virtutem eſſe ait vniformē & ſimplicem. Sapientiæ. 1. perpetua dicitur, &
immortalis. 15
VOLVNtas.) Lex, æquitas affectio animi, habitus animi. idque verius eſt. Quæ tamen omnia ſi recte perpendas, in idem recidunt. Sicque Agricolæ lib. 3. de inuentione dialectica cauillatio in Vlpianū excluditur[e]. An & quia nō alia virtus eſt pręter iuſtitiam, quæ mera voluntate feratur
(vt. 5. ethico. docet Ariſtoteles) cæteræ 16
virtutes aliunde mouentur, accedente tamen volūtate, id eſt, appetitu ſenſitiuo[f]? Fortis alio principio impellitur ad labores & diſcrimina ſubeunda: temperatus, ad voluntates reijciendas: ſolus iuſtus, (ſi iuſtus eſt) nullo alio affectu, niſi voluntate res iuſtas peragit. Sed quia non omnis volūtas iuſtitia eſt, adiecit differentias perpetuæ & conſtantis. Eſt itaq; in definitione hac voluntas, genus: ſed huic virtuti, quàm cæteris, ſpecialiter magis quadrat.
IVS ſuum cuique tribuendi.) Hoc pro- 16
prium, hoc inſigne huius virtutis eſt, quo (vt diximus) à cęteris virtutibus præcipue dignoſcitur. Cicero lib. 5. finiū. Proprium eſt cuiuſque virtutis munus. Fortitudo in laboribus periculiſque cernitur: temperātia in prætermittendis voluptatibus: prudentia in delectu bonorum & malorum: iuſtitia in ſuo cuique tribuendo. Auguſt.

a l. ſi quid vēditor. §. 2. ff. de adi. edic. auth. quomo. opo. epiſ. §. 1. laſ. hic ad fi.

b Auth. vt omnes obe. iudi. ꝓuin. in princ.

c l. arriani. C. de hære.

d l. via. §. 1. ff. de ſer. ruſti. ꝓd. l. ſi cum dotē. §. ſi maritus. ff. ſo lut. matr.

e Bald. & Pan. hic. Al ci. parer. li. 1. c. 31.

f S. Thom. 2. 2. q. 58. articu. vltim.

lib. 19. de ciuitate Dei, hæc exponens Iuſtitiæ (inquit) munus eſt, ius ſuum vnicuique tribuẽs. Vnde fit in homine iuſt⁹ quidam ordo naturę, vt anima ſubdatur Deo, animæ caro, ac per hoc Deo anima ipſa & caro. Et hæc de definitione iuriſconſulti ſatis. Namque innumeras aliorum aut referre aut perſequi, inſtituti noſtri non eſt.

IVRIS præcepta ſunt hæc: honeſte viuere, alterum non lædere, ſuum cuiq; tribuere.

1 *Præcepta iuris cur ita dicta, declaratum præter aliorum traditionem.*
2 *Præcipere, quid.*
3 *Affectus tres potentiſſimi, Libido, Ira, Cupiditas.*
4 *Vxor maritum cogere poteſt, vt ſuſpectam mulierem dimittat.*
5 *Cognati mulieris inhoneſtè viuentis implorare iudicis officium poterunt, vt eam honeſtè viuere compellat.*
6 *Meretrix de vicinia expelli poteſt.*
7 *l. 2. titu. 22. par. 7.*
8 *Meretrices cogi poſſunt, vt ſignum aut veſtes portent, quibus à matronis diſcernantur.*
9 *Meretrix propriè quæ ſit?*
10 *Socius inuito ſocio meretrices ad domum non ducet.*
11 *Socius ſocio diſſentiente ſocium inhoneſtum non recipit.*
12 *Inquilinus an poßit expelli, eò quòd inhoneſtas mulieres ad domum ducat.*
13 *Honeſtè viuẽdi preceptũ latius patet, quàm vt ad pauca exempla reſtringatur.*
14 *Honeſtas in matrimonijs, vel maxime attendenda eſt.*
15 *l. ſemper. ff. de ri. nup. declarata.*
16 *Iuſtũ facit non proba, ſed innoxia vita.*
17 *Suum vnicuique tribuere, & pars diffinitionis iuſtitiæ eſt, & vnum ex præceptis.*
18 *Alterum nõ lædere, ius ſuum vnicuique tribuere, an differant.*

1 IVRIS Præcepta.) Pręcepta à præcipiẽendo, quaſi iura præcipientia Accurſ. Sed cum non ea legis virtus ſemper ſit[a], vt præcipiat (vetat enim quandoque, punit, conſulit) Zaſius cum Valla. Præcepta, id eſt, doctrinas ſeu diſciplinas exponit. Quod melius eſt. Sed ego iam olim (quod & nunc probo) Præcepta, quaſi anticipationes προλήψεις & cõmunes quaſdã animi conceptiones. Præcipere enim non iubere tantũ, ſed & præ- 2
ſentire & præuenire eſt, Nonio Marcello auctore. Verg. in. 6.

Omnia præcepi atque aĩo mecũ ante peregi.

Et libro vndecimo.

Exultatque animis et ſpe iam præcipit hoſtẽ.

¶ Cicero in officiis. Ingenij magni eſt præcipere cogitatione futura. Capitolinus in Gordiano, Senatus auctoritate præcepta, id eſt, præcognita. Nulla enim gens, nullũ genos hoĩm eſt, quod de iuris tribus præceptis his non habeat ſine doctrina anticipationem: quę Epicuro πρόληψις dicta eſt præcepta animo informatio quæ id cuiq; dictat, vt hæc obſeruet.

HONESTE viuere.) Tres affectus (vt
Peripateticis placet) ſunt, qui niſi ratione 3
comprimãtur, in omne facinus præcipites agunt, Libido, Ira, Cupiditas: quibus hæc contraria ſunt, quæ iuris præcepta appellãtur: refręnatur libido, ſi honeſte viuas: ira cohibetur, ſi nemine lędas: cupiditas reprimitur, ſi ſuũ cuique tribuas. Lactant. lib. 6. diuin. inſtit. Virtus eſt, iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refręnare, id eſt enim vitium fugere. Sanè ex præcepto hoc Martinus Syl. Albericus, & cæteri ad vnum, argumentum ſumunt, poſſe iudicem vxore inſtante maritum compel
lere, vt ſuſpectam mulierem dimittat: co- 4
gnatos & affines mulieris inhoneſte viuẽ- 5
tis, iudicis officium implorare poſſe, vt ho
neſtè eam viuere cogat: et poſſe hoc iudi 6
cem vel indicta mulcta. Meretricem de vi
cinia expelli poſſe[b]: quod & lex Regia[c] 7
quodãmodo quaſi confirmat, iudicisq; officiũ ad id implorabitur. Cogi meretrices
poſſe, vt ſignũ aut veſtes portent, quibus 8
à matronis diſcernantur[d]. Quare & Domitianus (auctore Suetonio) probroſis fœminis lecticæ vſum ademit iusque capiendi legata hęreditatesque: vt memineris tamẽ meretricem non eſſe, quæ cum vno aut al
tero, etiã pecunia acceptarẽ habet: ſed eã 9
quæ palã & pluribus ſe proſtituit: ſolamq; huiuſmodi de vicinia poſſe expelli Alciatus recte exiſtimat[e], ne ꝑbis mulierib⁹ ma
lo ſit exẽplo. Huc pertinet, & ꝙ ſocius in- 10
uito

a l. legis. ff. de legib.

b Pau. in l. nullus. C. de ſum. trini. & fi. cath.

c l. 2. tit. 22. part. 7.

d Bald. in l. mima. C. de epiſ. aud.

e Alc. in l. Maſſurius. ff. de verb. ſignif.

a Glo. in l. nō aliter. ff. de vſu & habi. in l. ſi pendētes. §. 1. ff. d vſuf.
b Ang. in l. 2. §. ſi alter. ff. quo. lega. Iaſ. in l. 2. col. pen. C. qui teſta. face. poſſ.
c Bal. in l. eadem. C. loca.
d l. Sēper. ff. de ri. nuptiarum.

uito ſocio meretrices ad domū nō ducit[a]:
11 quodq́; ſocius ſocio diſſentiente, ſocium
inhoneſtum recipere in domū nō poſsit[b]:
12 quæ cōmunis opinio eſt. Sed & inquilin⁹,
qui inhoneſtas mulieres in domum ducat
(quē facturum cùm locatio facta eſt veriſi
mile nō fuerit) expelli de domo poterit[c].
Verū hæc, & ſi vera & quotidiana ſint, mi-
nutiora tū, quàm ad quæ generale præce-
13 ptū hoc alligēt. Latius etenim patet hone
ſtas: ſed vel maximè in cōiunctionibus, in
14 quibus nō tam quid liceat, ſpectàdum eſt,
quàm ꝗd honeſtū ſit[d]. Quo in loco (ni fal-
15 lor) Iuriſcōſultus ad Iuliæ Autoniui Cara-
callæ nouercę impuriſsimā vocem alluſit.
Si libet, licet: hiſtoria eſt apud Spartianū
in vita Antonini.

ALTErum non lædere.) Non ergo ho-
16 neſta, ideſt, proba vita, ſed innoxia iuſtum
efficit. Id erit ſi alterum non lædas, ius ſuū
vnicuique tribuas.

IVS ſuum vnicuique tribuere.) Obſerua
17 ꝙ ſuū cuiq; tribuere, & pars definitiōis iu
ſtitiæ eſt, & vnū ex tribus iuris præceptis.
Sed illic vt genus ponitur, quo tria hæc cō
tinētur: hîc vt ſpecies, vt bene Accurſi⁹ &
Paulus animaduertunt. Alij in definitiōe
duo præcepta cōpræhendi, ſuum cuiq; tri
buere, alterū nō lędere (alteri em̄ alterum
cōſequens eſt) tertiū, ideſt, honeſtè viuere
non cōprehēdi: quia cōmune id cæterarū
omniū virtutū ſit, nō proprium iuſtitiæ ſo
lius, quæ vt vna virtutum definita eſt. Ego
priorū magis probo ſententiā. Nā & hone
ſtè viuere ad iuſtitiā, ſicut ad cęteras virtu
tes ſpectat: vtq́; genere & differētijs defini
tiones cōſtant, ſic nihil vetat, vt quæ gene
ralia cōmuniaq́; virtutis huius cum alijs,
quæq́; propria ſolius ſunt, definitio cōpre
hēdat. Cæterū Florētinus, Noricusq́; co-
dex hic dictionem, ius, expunxere: quaſi
aliud hic ſit, ſuū cuiq; tribuere, aliud illic
ius ſuum cuiq; tribuere. Reliqui codices
vtrobiq; agnoſcūt. Sed & Theophil⁹, apud
quē ſemper eſt *δίκαιον*. Verū & quid eſt, ꝙ
18 alterū nō lædere, ius ſuū vnicuique tribue
re, ponat tanquam diuerſa, quæ tū in idem
recidere videantur? Et Reſpondent Accur
ſius, & Angelus rectiſsimè, ſuum cuiq; tri-
buere non eum tantum qui non lædat, ve-
rum & qui adiuuat. Adiuuabimus igitur
(ſi poſſumus) vnumquenque, tantum ab
eſt, vt lædamus.

IVRISPRVdentia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia.

1 *Iuriſprudentia virtus eſt intellectualis, iuſtitia virtus moralis.*
2 *Iuſtitia, ius, iuriſprudentia, quomodo differant.*
3 *Diuinarum atque humanarum rerum notitia ad Iuriſconſultos, Theologos, Philoſophos quomodo ſpectet.*
4 *Scientiæ & notitiæ nominibus cur ſit vſus iuriſconſultus nouè declaratur.*
5 *Iuriſconſulti nomine qui digni ſint.*
6 *Iuriſconſultis Vlpianus tribuit, quod Philoſophis Cicero.*

IVRIS Pruden-
tia.) Poſt morales ad intellectua 1
lem virtutē accedit. Rectè verò
Accurſi⁹ & alij. Iuſtitia (inquiūt) virtus ip- 2
ſa eſt: ius executio virtutis: Iuriſprudentia
iuris huius ſcientia eſt. Iuſtitia, ſummū bo
nū: ius, medium: Iuriſprudentia, infimum.
Iuſtitia, virtus diſtributoria eſt: Ius diſtri-
buit: Iuriſprudentia docet, quemadmodū
diſtributionem fieri oporteat.

DIVINArum atque humanarū rerum
notitia.) Non omniū, ſed earū quæ ad iuſti
& iniuſti ſciētiā pertineāt. Vnde placet Ac 3
curſij & Angeli ſenſus, qui poſtremā illā
dictionē, ſcientia, ablatiui caſus eſſe aiunt.
Spectat igitur ad Iuriſconſultū diuinarū
humanarumq́; rerum notitia, vt iuſtum ab
iniuſto ſecernat. diuinæ res in omnibus &
per omnia ad Theologos, humanæ ad Phi
loſophos.

IVSTI atque iniuſti ſcientia.) Accurſius
& alij ſuperi⁹ illud, Notitia, tū etiā inferi⁹
hoc, Scientia, nō ablatiui caſus, modo no
minatiui faciūt, Theophilus vtrūq; nomi-
natiui. *νομικὴ δέ ἐστι θείων τέ καὶ ἀνθρωπίνων
πραγμάτων γνῶσις τῶν δὲ δικαίων καὶ ἀδίκων
ἐπιστήμη*. Plato quidē (vt libro de Philoſo- 4
phia Apuleius teſtis eſt) oēs virtutes cum
animæ partibus diuiſit, & illam virtutem,
quæ ratione ſit nexa, & eſt ſpectatrix om-
nium rerū, prudentiā dixit, atq; ſapiētiam,
quarum ſapientiā, diſciplinā vult videri
diuinarum humanarūq; rerum: prudentiā
verè, ſcientiā eſſe intelligendorū bonorū

& malorum, eorũ etiam media quę dicuntur. Qui forte Iuriſconſulti hoc in loco eſt ſenſus. Vt cunq; id ſit. Ego aliquid eſſe arbitror, ꝙ cum de diuinis & humanis rebus loquitur notitiã dicit: cum de iuſto & iniuſto, ſcientiam, nempè vt inſinuet, iuſti & iniuſti ſcientiã ſpectare propriè ad Iuriſcõſultum: diuinarũ vero & humanarum rerum, notitiã ſolam. harum enim ſciẽtia, ad

5 Theologos (vt dixi) & Phyſicos pertinet. Cauè igitur ne Pragmatic⁹ tm̃ qui es, ꝓclamator, formularius, φιλόδικος, Iuriſcõſulti nomen vſurpes. merito em̃ iuris Sacerdos nõ eſt, qui non & Encyclopediã abſoluit[a]. Quod vero Vlpianus Iuriſcõſultis hic, Ci

6 cero libr. 1. de Orat. philoſophis, tribuiſſe videtur. Philoſophi (inquit) ipſius, q vnus omnia penè profitetur, eſt tamen quædã deſcriptio, vt is qui ſtudeat, omniũ rerũ diuinarũ atq; humanarũ naturam, cauſaſq; noſſe, & omnem bene viuendi rationẽ tenere & perſequi, nomine hoc appelletur.

[a] Bud. in l. 2. ſuprà.

XI. PAVLVS. Libro quartodecimo ad Sabinum.

IVS pluribus modis dicitur. Vnomodo cũ id, quod ſemper ęquũ ac bonum eſt, ius dicitur: vt eſt ius naturale. Altero modo, quod omnibus, aut pluribus in quaque ciuitate vtile eſt: vt eſt ius ciuile. nec minus ius rectè appellatur in ciuitate noſtra ius honorarium. Prætor quoque, ius reddere dicitur etiã cum inique decernit: relatione, ſcilicet facta nõ ad id, quod ita prętor fecit, ſed ad illud, quod prætorẽ facere conuenit. Alia ſignificatione ius dicitur locus, in quo ius redditur: appellatiõe collata ab eo, quod fit, in eo vbi fit. Quẽ locum determinare hoc modo poſſumus: vbicũque prætor ſalua maieſtate imperij ſui, ſaluoꝗ; more maiorum, ius dicere cõſtituit: is locus rectè ius appellatur.

1 *Ius naturale, æquum & bonum eſt.*
2 *Ius gentium an ſit æquum & bonum.*
3 *Dotis contractus naturalis & ex bono & æquo.*
4 *Dotis contractus ex iure gentium.*
5 *Ius municipale quod.*
6 *Anguſtiæ iuris.*
7 *Ius reddere Prætor quo ſenſu dicatur etiam cum inique decernit.*
8 *Sententia iniqua an valeat ipſo iure?*
9 *Sententia lata contra ius legis quãdo valeat.*
10 *Error expreſſus in ſentẽtia quando dicatur.*
11 *Sentẽtia lata contra ius litigatoris qñ valeat.*
12 *Iniquitas ſententiæ manifeſta qua ſit?*
13 *Sentẽtia precio, precibus, aut per gratiã lata.*
14 *Sententia an valeat, cum dolo litigatoris, aut falſis allegationibus index perſuaſus eſt.*
15 *Reſtitutio inintegrum aduerſus ſententiam.*
16 *Sententia ipſo iure nulla, quando aduerſus eũ lata eſt, qui ex probabili cauſa abſit.*
17 *Sentẽtia lata per iudicis imperitiã an valeat.*
18 *Decretum contra ius partis interpoſitum ipſo iure nullum eſt.*
29 *Iudicij locus an poſſit mutari conſenſu litigatorum.*
20 *Neceſſitas facit, vt alibi quàm in loco maiorũ dici ius poſſit.*
21 *Iudicij locum quæ non deſiderant.*
22 *Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt, quouis loco expediuntur.*
23 *Iudices qui certum tribunal non habent, quocunque loco ius dicent.*
24 *Princeps Romanus, vbique gentium in Imperio ius dicit.*
25 *Epiſcopus in quouis loco Diœceſeos ius dicet.*
26 *Præſides ĩ quacũq; parte prouinciæ ius dicũt.*
27 *Iudices maiores cauſarum criminalium, ubicunque ius dicere poſſunt.*
28 *Arbiter certum ſñiæ dicẽdæ locum nõ habet.*
29 *Iudex delegatus, ſententiæ proferẽdæ locum determinatum non habet.*
30 *More maiorum ius dicere quid ſit.*

IVS plurib⁹ modis dicitur.) Suprà quid ius, quotuplex ſit, nũc quæ iuris ſignificationes ſint. 1

QVOD ſemper bonum ac æquum eſt.) Ius naturale & æquum & bonum pro eodẽ ponit. Sic & in Topicis Cicero, Aequitas eſt quod naturalis ratio perſuaſit.

IVS naturale.) Scilicet primæuũ, quæ expoſitio omniũ oĩno eſt. An & ius gentiũ? 2
Et Paulus, Iaſon Claudiuſq; idẽ exiſtimãt. Sed eſt uerius, qđ Accurſius & Zaſius ſentiũt, ius naturale ſimpliciter bonũ eſſe, ius gẽtiũ per ſuppoſitionẽ, ideſt, ſuppoſita gẽtiũ omniũ volũtate. Me etiã mouet, ꝙ dotus con-

tis cõtractus, & naturalis dicitur, & idẽ ex
bono & æquo cõcipi[a]. Cõſtat autem eſſe
4 eum contractum ex iure gentium[b].
OMNIbus aut pluribꝰ.) Notabis ius mu
5 nicipale oõ eſſe, quod nõ omnibus aut plu
ribus municipibus vtile[c] ſit, ſunt & quæ-
6 dam iuris anguſtiæ[d].
IVS ciuile.) Municipale.
7 IVS reddere dicitur.) Non abs re eſt qđ
& hic & ſuprà quoq; verbo hoc vtitur, ne
q; dixit. Eſt, vt bñ Peruſinꝰ animaduertit.
IN ique.) Sed ſi inique, quomõ ius, an nõ
hęc inuicẽ pugnãt[e], cũ ſit pręſertim ius, ars
boni & æqui? Exiſtimo ergo ex ſequẽtibꝰ
verbis Relatione &c. difficultatẽ diſſolui.
8 Cũ autẽ quæritur, iniqua ſnĩa ipſo iure va
leat, an nõ? Bartolus & plures[f] duobus ar-
ticulis diffiniũt. Primus eſt de ſentẽtia la-
ta cõtra ius legis, ſecũdus de ſentẽtia lata,
9 cõtra ius partis. In primo rurſus diſtĩguũt,
aut em̃ error expreſſus in ſentẽtia non eſt,
& ipſo iure valet, aut expreſſus eſt, & ipſo
iure nõ valet[g]: exp̃ſſum vero Innocẽtiꝰ[h]
10 & oẽs omnino accipiũt[i] errorẽ qui oculis
cerni poſsit, vt cũ pronũciat Iudex, impu-
berẽ teſtamentũ potuiſſe facere, aliud eſt,
ſi tacite error colligi poſsit, vt ſi pronun-
ciet Titiũ (erat aũt is impubes) teſtamẽtũ
potuiſſe facere. Sunt & alij caſus nõ pauci,
quibus hoc de ſentẽtia lata, cõtra ius cõſti
tutionis declarant, quos Iaſon, & alij hic
11 parcius, Socinus[k] latius exequitur. In ſecũ
do articulo, inter oẽs cõuenit, ſententiã cõ
tra ius litigatoris latã, nõ ipſo iure nullam
eſſe[l], niſi forte manifeſtã iniquitatẽ conti
neat[m]: vt Innocẽtius[n] elegãter notat, quẽ
oẽs ſequũtur, Illudq; Angelus adiecit (qđ
12 ego quotidianum ſemper ſum arbitratus)
manifeſtã iniquitatẽ eã eſſe, quæ ex actis
colligi poſsit. Sed & ſi corruptus, pecunia
iudicet, ſentẽtia ipſo iure nulla eſt[o]. Quid
13 ſi præcibꝰ, aut ambitioſe, ideſt, per gratiã?
Et cõſtat valere ſententiã, ſed reſcindi per
14 reſtitutionẽ in integrũ[p]. Quid, ſi dolo liti-
gatoris deceptus, falſiſque allegationibus
perſuaſus? Et tũc quoq; valere ſententiã,
15 crebrior opinio eſt, reſcindi tñ poſſe per
in integrũ reſtitutionẽ[q]: quod tũc nõ pro-
16 cedit, cũ aduerſus eum ſentẽtia lata ſit, qui
ex ꝓbabili cauſa abſit, puta Reip. aut mor-
bi. etenim tũc ipſo iure nulla erit. Quid, ſi
17 per imperitiã male iudicauit? & nemo eſt,
q̃ neſciat, iudicẽ tũc facere litẽ ſuã[r], ſentẽ-
tiã vero valere ipſo iure, ſed beneficio ap-
pellationis poſſe reſcindi[s]. Deniq; decre- 18
tum cõtra ius partis interpoſitum, ipſo iu-
re nullum eſt[t].
PRAETOrem facere conuenit.) Sic &
alibi[v], non tam id ſpectandum eſſe, quid
Romæ fiat, quàm quid facere oporteat.
VBICVNque Prætor.) Quid ſi cõſenſu 19
litigatorũ locus mutetur? Et ſi intra terri-
toriũ[y], fieri id poſſe. dubio procul oẽs fatẽ
tur. Quod tñ ipſe cum Mario[z] verũ exiſti-
mauerim, ſi modo locus is ſit, in quo ſalua
ſit Prætoris maieſtas, id em̃ præcipue cõ-
ſiderat lex. Quid, ſi vel extra territoriũ de
loco litigatores conſentiãt? Et cõcors om
niũ ſententia eſt, illic quoq; ius dici poſſe
cõſenſu partiũ, niſi id alterius territorij iu
dex ꝓhibeat[a]. Neceſsitas em̃ facit, vt alibi 20
quàm in loco maiorũ, dici poſsit ſentẽtiã:
vt ſi iudex ꝓbabiliter vim vereatur. pote- 21
rit em̃ vel ex turri, vel equo ſedens iudica
re[a]. Quæ aduerſus Bartolũ Accurſij appro
bata opinio eſt. Idem etſi actus eiuſmodi
ſit, qui cauſæ cognitionẽ nõ deſideret, vt
ſi partẽ iudex interroget. ea em̃, quæ iudi-
cialis interrogatiõis ſunt, etiã in itinere ex
pediri poſſunt[b]. Quare & quæ volũtariæ 22
iuriſdictiõis ſunt, quouis in loco expediũ
tur, vt manumiſsio, emancipatio, inſinua-
tio donatiõis, & alia id genus. Præterea &
ij iudices, qui certũ tribunal non habẽt, ſi
ne pręfinitiõe loci ius dicẽt[c]. Princeps igi 23
tur Romanus, vbiq; gentiũ in Imperio ius 24
dicet[d]. Epiſcopi in tota ſua Diœceſi, vtpo 25
te qui certã in ea ſedẽ non habeãt[e]. Præſi- 26
des, qui Epiſcopis cõparãtur[f]. Quæſtores,
parricidij, ſiue latrũculatores, qui in male- 27
ficia iuſſu Principis inquirunt, & animad-
uertũt, vt Baldꝰ hic notat, à quo nemo diſ- 28
ſentit. Arbiter etiã & iudex delegatus, ſta-
tum iuri dicundo locum non habent[g]. 29
MORE maiorum.) Vt pro tribunali Prę
tor ſedens ius dicat, tribunalis enim faſti- 30
gio vtendi maioribus magiſtratibus, ius
fuit, veluti conſulibus Romæ Prætoribus
& præfecto Vrb. In prouincijs vero Præſi
dibus, Proconſulibus, & Imperatoribus,
minores magiſtratus, in ſubſellijs ius red-
debant, auctor Aſconiꝰ. Sed & Vlpianus[h],
Qui tribunali (inquit) præeſt, vel aliam iu
riſdictionem habet. Moris etiam maiorũ,
& hoc quoq; fuiſſe apparet, vt quiſq; ma-
giſtratus propria inſignia præ ſe haberet.

Quo

a l. Leas. ff. d capi. dimi.
b l. ex hoc iure. ubi Bar to. ad fi. ſuprà.
c l. ſi priua tim. ff. q & à quib. Angel. hic.
d §. 1. inſti. ad Tertull. Claud. hic.
e l. Titia ſi non nupſerit. ff. de cõdi. & dmõ.
f Bal. Angel. & Iaſ. hic.
g l. ſecũda. C. quan. pro uo. nõ eſt ne ce. l. ſi expſſim. ff. de appel.
h Innoc. in c. p. & g. d offi. deleg.
i Iaſ. in l. certi conde ctio. in pri. nu. 20. ff. ſi cert. pet.
k Socin. in reg. 439. in cip. ſnĩa.
l l. 1. §. item cum contra. ff. quæ ſent. ſine appel. reſc. Ang. i pr. an. ſ. de offic. iudic. col. 3.
m ca. Inter cæteras. de re iud. ſecũ dum vnum l. cõmu. pars. in. a. de inof. tam. vbi Angel.
n Innoc. in c. fraternita tis. de frigi. Claudꝰ. & Iaſ. hic.
o l. Venales. C. quan. prouo. nõ eſt nece.
r l. ſeruo i. uico. §. cum prætor. ff. ad Trebell.
s l. Si prætor. §. Marcellus. ff. de iudi. l. diu. ff. de reſt. in integr.
t l. ſi filius. ff. de iudi. l. ſi iudex. ff. d vari. & extraor. cogn.
v l. ſi p imprudentiam. ff. de euict.
x l. ſcia egreſſa. ff. de cuto. & cu rato. da. ab his. l. ſi putat vbi glo. C. d pet. he.
y l. ſed licet. infrà de offi. præſi.
z l. ſi cum dies. §. ſi arbiter. ff. d ar bi. l. 2. §. ſed ſi iudex. ff. de iudi.
y Mari. hic verſ. quæ diſſi.
z l. quaro. ff. d ſol. Iaſ. Salom. Clau di. hic. colũ. vl. Zaſ. n. 17.
a Glo. i l. 1. C. de ſen. ex breui. recit. Za. hic. n. 16
b l. velut. §. fi. ff. de inter. actio.
c Bart. & Dec. i l. ſi ut ꝓponis. 2. C. quomo d. & quan. iu.
d c. ad peti tiõẽ. d accu.
e c. cũ epi. d of. ord. li. 6.
f c. 2. d of. d le. i 6. cũ g.
g l. ſi cum dies. ff. d ar bi. Bald. & Doct. i d. l. ſi vt ꝓpõi.
h l. 1. ff. de iudic.

Quo argumento cæcus à poſtulando repellitur, quia magiſtratus inſignia reuereri non poteſt[a]. Quod vero genus hoc locutionis, More maiorum, ſuprà Budæus oſtẽdit[b]. Et nos quodam in loco diximus.

a l. 1. ff. de poſtul.
b Bud. in l. ius ciuile ſuprà.

IS LOcus.) Plaut. in Rud.

Ego hunc ſceleſtum in ius rapiam exulem,
Age ambula in ius.

Et ſtatim

In iure cauſam dicito, hic verbum ſat eſt.

Sic & ἀγὼν, actio forenſis, & vel forum iudiciale, in quo cauſæ aguntur.

XII. MARTIANVS. Libro primo inſtitutionum.

NON nunquam ius etiam pro neceſsitudine dicim⁹. veluti, eſt mihi ius cognationis vel adfinitatis.

1 *Neceſſarij qui dicantur.*
2 *Neceſsitas pro iure affinitatis.*

1 PRO neceſsitudine.) Qui ob hoc ipſum ius adfinitatis, familiaritatiſuè cõiuncti ſunt, neceſſarij[c] dicũtur. Sed & neceſsitas ꝑ neceſsitudine ſeu iure affinitatis: vt apũd C. Cæſarem in Orat. qua Plautiã rogationem ſuaſit. Equidem mihi videor pro noſtra neceſsitate, non labore, non opera, nõ induſtria defuiſſe. Gellius lib. 13. c. 3. Cicero etiam pro. L. Flacco. Contendiſſe à Lælio paterno amico ac ꝑneceſſario, vt hũc hoc indicio arceſſeret. &c. Vnde ſatis conſtat, non eos tantum qui conſanguinitate aut affinitate, ſed & eos q̃ arctiori aliquo reuerentiæ vel amicitiæ vinculo teneantur, neceſſarios vocari[d]: quod alij notant.

c l. Diuus. 2 infrà. de off. præſid. l. Imperator. infrà. d pat.
d Cora. miſcellan. libr. 4. c. 10.

❦DE ORIGINE iuris, & omnium magiſtratuum, & succeſsione prudentium. Tit. II.

CAIVS. Libro. 1. ad legem duodecim Tabularum.

FACTVRVS legum vetuſtarum interpretationẽ, neceſſario prius ab vrbis initijs repetendũ exiſtimaui: nõ quia velim verboſos cõmentarios facere, ſed quòd in omnibus rebus animaduerto id perfectũ eſſe, quod ex omnibus ſuis partibus conſtaret. Et certè cuiuſq; rei potiſsima pars, principium eſt. Deinde ſi in foro cauſas dicentibus nefas (vt ita dixerim) videtur eſſe, nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit, omiſsis initiſs, atq; origine non repetita, atq; illotis (vt ita dixerim) manibus, protinus materiam interpretatiõis tractare? nanq; (niſi fallor) iſtę præfationes & libentius nos ad lectionem propoſitæ materiæ producunt: & cum ibi venerimus, euidentiorem præſtant intellectum.

1 *Caij ad leges libri quindecim.*
2 *Verboſi commentarij reprehenduntur.*
3 *Azo primus commentarios edidit in ius ciuile, aduerſus Iuſtiniani edictum.*
4 *Verboſitas in libellis & aduocatis toleranda non eſt.*
5 *Sacra vici cuiuſque ad publicum ius ſpectant.*
6 *Perfectus aut excellens quis dici poßit.*
7 *Perfectus quis in iure ciuili num eſſe poſſit.*
8 *Erraſſe viros ſummos, neque tamen ideò perfectos dici non poſſe.*
9 *Perfecti appellatio quomodo accipienda.*
10 *Scientiæ eminentia quæ?*
11 *Perfectus euangelicè quis?*
12 *Principium, dimidium totius.*
13 *Proœmijs bene inſtituta ciuitates non vtebantur.*
14 *Nefas videri, in foro cauſas agentibus proœmio non vti, quo ſenſu dictum ſit.*
15 *Nefas, quid.*
16 *Statutum ne Doctores Arengis vtantur quo modo intelligendum ſit.*
17 *Illotis manibus, aut pedibus.*
18 *Præfationes quæ reſecandæ.*
19 *Prologi in legibus an tolerentur, Senecæ locus.*
20 *Nouellarum cõſtitutionum proœmia longiora Iuſtinianus excuſare debuiſſet.*

FACTV-

1 FACTVRVS legum vetuſtarum interpretationem.) Scripſit Caius inter cætera, ad leges libros quindecim, quo ſe hic (ni fallor) refert.

A B V R bis.) Romæ.

2 V E R B Oſos commẽtarios.) Neq; enim olim Iuriſconſultis operæ pretium id fuit, quod hodie (magna & temporis & totius orbis iactura) in precio eſt, vt ij videlicet, Iuriſconſultorum nomine & dignos ſe ipſi credant, & ab alijs habeantur, non qui oportuna neceſſariaque, ſed qui dicenda tacẽdaque, quibusq; locus nõ ſit, vbi vis incondita congerentea agglomerent. Quaſi vero Caius hic, Papinianus, Vlpianus, Paulus, atq; alij ad aſſem formati iuris prudentes ſic vnquam ius ciuile tradiderint. Atqui prohibuit edicto Iuſtinianus[a], vt nullus in poſterum iuriſperitus Commentarios Pandectis applicare auderet, & verboſitate ſua compendium iuris confunderet:
3 quod primus Azo temeraſſe dicitur[b]. Vt autem Commentarij, ſic litigatores, & li-
4 bellorum dictatores verboſos non eſſe cõuenit[c]: alioqui propter verboſitatem à poſtulando repelluntur[d]. Ouidius libr. 1. Amor. elegia. 15.

Non me verboſas leges ediſcere, non me,
Ingrato votes, proſtituiſſe foro.

5 P E R F E ctum.) Adnotauit Bartol[e] hinc ſacra vici aut pagi cuiuſque ad ius publicũ ſpectare, quòd ꝑfectio reip. vniuerſę, par-
6 tiũ perfectiõe cõſtet. Adnotari & illud poteſt, perfectũ ſeu excellentẽ in ſua profeſſione virũ (quiq;, vt cõmuniter traditũ[f] eſt ad mortẽ ea ratione dãnari nequeat[g]) eũ dicendum qui partes eius profeſsiõis oẽs
7 impleat. Adnotari deniq; & illud hinc poteſt, poſſe & ꝑfectionẽ dari diſciplinæ huius ciuilis, & in ea perfectũ hominẽ: id q̃d Angelus Cumanusq; negãt[h], quòd (vt aiũt) nemo perfectus adeò hactenus fuerit Iuriſcõſultus, cuius non opiniones, ſi non
8 prorſus, at aliqua ex parte reprẽhẽdantur. Sed an non D. Auguſtinus perfectus, q tamen erraſſe ſe minimè negas[i]? An non & ſummus ipſe Pontifex, quẽ aliâs viuentiũ nemo iudicas, errat nonnunquã, & ſi notoriè erret, vt eccleſiæ inde naſcatur ſcandalũ, apud vniuerſale cõciliũ accuſari, graduq; deijci poterit[k]? quod recepti[°] Decius[l],

a l. 1. §. Noſtram. C. de vet. iu. enu.
b Alciat. lib. 9. parerga. 26.
c l. vlti. §. in refutatorijs. C. de appella.
d Glo. in l. ex ea. ff. de poſtu. gl. in l. antiquitas. in gl. fi. C. & vſuf. Iaſ. in l. Gallus. §. quidã rectè in 2. lect. col. 2. ff. de libe. & poſth.
e Bar. in l. 1. §. hu[9] ſtudij. ff. de iuſti. & iur.
f Alci. parer. libr. 2. c. 29. & libr. 9. c. fin.
g l. ad beſtias. ff. de pœn.
h Angel. & Cuma. in l. ſi cõtra. C. de vſuc. pro empt.
i c. negare non poſſum. 9. diſtin.
k ca. ſi papa. 40. diſt.
l Deci. cõſi. 151. col. 3.

& Alciatus[m] affirmãt. An nõ & Imperatores ipſi, cùm tamẽ omnia iura in ſcrinio pectoris habere dicãtur[n], errãt, eorumq; error ius facit[o]? Quid cùm Paulus[p], Vlpian[9][q], & alij erraſſe dicũtur? num ideò min[9] perfecti Iuriſconſulti appellandi ſunt? Verius itaq; eſt (quod & olim aſſerui[r]) perfecti ap 9
pellationẽ in propoſito nõ ad liquidũ, ſed ἀπλάτως accipiendã: vt dici perfectus poſſit: qui tñ errauerit aliquãdo. Humanę em̃ naturæ congruũ accipimus, vt oẽs adhuc diſcere poſsint, omneq; artificiũ incremẽtũ recipiat[s], perfectumq; aliquid ꝓ ſubiecta materia accipitur[t]. Illa verò durior Innocentij[v] ſententia eſt (vt rectè Panormitanus aduertis[x]) ſcienſiæ eminentis eum 10
dicendum, qui ex tempore cuicunq; quæſtioni reſpõdeat. Sanè perfectus euangelicè qs dici poſsit, Archidiacon[9][y] declaras, 11
C V I V S que rei potiſsima pars principiũ eſt.) Vetus eſt, Principium dimidium to- 12
tius. Ariſtoteles lib. 5. Politicorum, Plato lib. de legibus Sexto, & paſsim tũ Greci, tũ latini auctores: vt memineris tñ, nihil actum eſſe, dum aliquid ſupereſt agendũ[z]. 13
N E F A S.) Pro fori conſuetudine Caius nũc: alioq in bñ inſtituta rep. ꝓœmijs nihil eſſe op[9], Ariſtoteles docet ad Theodectem. Quare & Fabius libr. 4. de procœmio ſic ait. Ariſtoteles id in totũ neceſſarium apud bonos iudices negat, & reliqua. Sed & de hoc alibi latiùs à me notatum eſt. 14
V T I T A dixerim.) Mitius hoc interp̃tãdũ eſt: quale & illud Fabij eſt lib. 5. de Epicheremate. Nãq; ego, vt in oratiõe ſyllogiſmo quidẽ aliquãdo vti, nefas nõ duco: ita conſtare totã aut certè cõfertã eſſe aggreſsionum & enthymematum ſtipatiõe minimè velim. Nefas alioqui, id quod iuri diuino cõtrarium eſt, ſignificat: non itaq; temere additũ hoc eſt, Vt ita dixerim. 15
N V L L A præfatione.) Colligit hinc Baldus[a], ſtatuto (quale Salmanticę eſt) caueri poſſe, ne Doctores Arengis (quas vocant) vtant[b]. Verũ id de neceſſarijs intelligẽdũ non eſt, ſed de ſuperuacuis & inutilibus. 16
I N cõueniẽs erit.) Ad Platonis exẽplũ fortaſsis hæc. Ille em̃ nullã legẽ ſine exordio aut inſinuatiõe ferri vult: vt videlicet nõ vi, minis, metu agat (q̃d tyrãnorũ eſt) ſed blãdis verbis, eos q obtẽperare op[9] ſit, alliciat: q̃d eſt ꝓpriũ oratoris, atq; magiſtri.
I L L O T I S (vt ita dixerim) manib[9].) Vetus 17

m Alci. de verb. ſigni. fol. 28.
n l. omnium. C. de teſta.
o Gl. in l. 3. in prin. ff. de ſup. leg. in authẽ. de depo. in gl. penult.
p l. lecta. ff. ſi certu peta. vbi Odoſ.
q l. poſthumus. §. ſi qs ex ijs. ff. de inoffi. teſta. vbi Pan.
r In l. ſi cõtra. C. de vſuc. p empt.
s l. Legatũ. §. Ornatricibus. de leg. tertio.
t l. adificia. §. perfeciſſe: vbi Alci. de verb. ſign.
v l. In vſucapiõe in prin. ff. de diuer. & tẽpora. praſcr.
x Innoc. in c. cum in cũctis. de elect.
x Abb. in c. venerabilis. in 2. not. de preben.
y Archi. in c. 1. 24. q. 1.
z l. cu Syllanianũ. C. ad Sylla.

a Bal. in l. 1. in princi. col. 1. ff. de iuſti. & iure.
b l. amplioren. §. in refutatorijs. C. de appel.

tus prouerbiũ eſt, trãſlatũq; (vt Eraſm⁹ notat) à ſacrorũ puritate in quibus omnia pura lotaq; exibebantur, pro eo quod eſt, imparate, atq; irreuerenter. Bene autẽ illotis manibus, non pedibus dixit, quia de tracta-
18 tione (quod Budęus aduertit) loquebatur, quę manuũ eſt. Iuſtinianus aliqñ in eundẽ
19 ferè ſenſum dixit, conniuentibus oculis[a]. IPSAE præfationes.) Inutiles ergo reſecandæ[b]: non quę ad rem faciãt[c]. Quod autem Seneca Epiſtola. 95. leges irridet, quæ
20 prologis vtantur, nos ſic reſpondemus, legibus ſingulis prologo opus nõ eſſe: legũ vniuerſæ compilationi, aut origini, eſſe. In Iuſtiniani igitur Nouellis procemia lõgiora excuſari poſſent.

a l.2.§.ſed cum proxime. C. de vete. iu. enucle.
b l. cõſti. C. §. quibus verbis Bal.
c l. vlti. ff. de ha. inſti.

II. POMPONIVS. Libro ſingulari Enchiridij.

NECESSARium itaq; nobis videtur ipſius iuris originem atque proceſſum demõſtrare. Et quidem initio ciuitatis noſtræ populus ſine lege certa, ſine iure certo primum agere inſtituit: omniaq; manu à Regibus gubernabantur. Poſtea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſum Romulum traditur, populũ in triginta partes diuiſiſſe: quas partes Curias appellauit, propterea quod tunc reipublicæ curam per ſententias partiũ earum expediebat. Et ita leges quaſdã & ipſe curiatas ad populum tulit. tulerunt & ſequentes Reges: quæ omnes conſcriptæ exſtant in libro Sexti Papyrij: qui fuit illis temporibus, quibus ſuperb⁹ demarati Corinthij filius, ex principalibus viris. Is liber (vt dixim⁹) appellatur ius ciuile Papyrianum: non quia Papyrius de ſuo quicquam ibi adiecit, ſed quod leges ſine ordine latas in vnũ compoſuit. Exactis deinde Regibus, lege tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt: iterumq; cœpit populus Roman⁹ incerto magis iure & conſuetudine ali, quàm per latam legẽ: idq; prope viginti annis paſſus eſt. Poſtea ne diutius hoc fieret: placuit, publica auctoritate decem conſtitui viros, per quos peterẽtur leges à Græcis ciuitatib⁹; & ciuitas fundaretur legib⁹: quas in tabulas eboreas perſcriptas pro Roſtris compoſuerunt, vt poſsint leges apertius percipi. Datumq; eſt eis ius eo anno in ciuitate ſummum: vti leges & corrigerent, ſi opus eſſet, & interpretarentur: neque prouocatio ab eis, ſicut à reliquis magiſtratibus, fieret. Qui ipſi animaduerterunt, aliquid deeſſe iſtis primis legibus. ideoq; ſequenti anno alias duas ad eaſdem tabulas adiecerunt: & ita ex accidentia appellatæ ſunt, Leges duodecim tabularum. quarum ferendarum auctorem fuiſſe decemuiris Hermodorum, quendam Epheſium exulantem in Italia, quidam retulerunt. His legibus latis cœpit (vt naturaliter euenire ſolet) vt interpretatio deſideraret prudentium auctoritate, neceſſariam eſſe diſputationẽ fori. Hæc diſputatio & hoc ius, quod ſine ſcripto venit compoſitum à prudẽtibus, propria parte aliqua non appellatur, vt cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignantur, datis proprijs nominibus cæteris partibus: ſed communi nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibus eodẽ tempore ferè actiones compoſitæ ſunt, quibus inter ſe homines diſceptarẽt: quas actiones ne populus prout vellet, inſtitueret: certas ſolẽnes eſſe voluerunt. & appellatur hæc pars iuris, Legis actiões, ideſt, legitimę actiones: & ita eodẽ penè tẽpore tria hęc iura nata ſunt: Leges duodecim tabularũ. ex his fluere cœpit ius ciuile. ex iſdẽ legis actiones compoſitę ſunt. Omniũ tamen harum, & interpretandi ſcientia, & actiones, apud Collegium Pontificum erant: ex quibus conſtituebatur quis quoquo anno pręeſſet priuatis. & ferè populus annis propè centũ hac cõſuetudine vſus eſt. Poſtea cum Appius Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has actiones: Gnæus Flauius ſcriba

ſcriba eius, libertini filius, ſuperreptum librum populo tradidit: & adeò gratū fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret, & Senator, & ædilis curulis. Hic liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum: ſicut ille, ius ciuile papyrianum: nam nec Gnęus Flauius de ſuo quidquàm adiecit libro. Augeſcēte ciuitate, & quia deerant quędam genera agendi, non poſt multum tum temporis ſpacium Sextus AElius alias actiones compoſuit: & librum populo dedit, qui appellatur ius AElianū. Deinde cum eſſet in ciuitate lex duodecim tabularum & ius ciuile, eſſent & legis actiones: euenit, vt plebs in diſcordiam cum patribus perueniret, & ſecederet: ſibiq́; iura conſtitueret, quæ iura plebiſcita vocantur. mox cum reuocata eſt plebs: quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis: pro legibus placuit & ea obſeruari, lege Hortēſia. & ita factum eſt: vt inter plebiſcita & legem ſpecies conſtituēdi intereſſent, poteſtas autem eſſet eadem. Deinde quia difficile plebs conuenire cœpit, populus certè multo difficilius in tanta turba hominum: neceſsitas ipſa curam reipublicæ ad Senatum deduxit. Ita cœpit Senatus ſe interponere, & quicquid cōſtituiſſet, obſeruabatur. Idq́; ius appellabatur Senatuſcōſultū. Eodē tempore & magiſtratus iura reddebāt: & vt ſcirent ciues, quod ius de quaq; re quiſq; dictur⁹ eſſet, ſeq; præmunirent: edicta proponebant: quæ edicta Prætorū ius honorarium conſtituerunt. Honorariū dicitur, quod ab honore prætoris venerat. Nouiſsimè ſicut ad pauciores iuris conſtituendi via tranſiſſe, ipſis rebus dictantibus, videbatur: per partes euenit, vt necE S S E T reipublicæ per vnū cōſuli. nā Senatus nō perinde omnes prouincias probe gerere poterāt. Igitur conſtituto Principe: datū eſt ei ius, vt quod conſtituiſſet ratum eſſet. Ita in ciuitate noſtra aut Iure, ideſt Lege conſtituitur: aut eſt proprium Ius ciuile, quod ſine ſcripto in ſola prudentium interpretatione cōſiſtit: aut ſunt Legis Actiones, quæ formam agendi continent: aut Plebiſcitum, quod ſine auctoritate patrū eſt conſtitutum: aut eſt magiſtratuum Edictum, vnde Ius Honorarium naſcitur: aut Senatuſconſultū, quod ſolùm Senatu conſtituente inducitur ſine lege: aut eſt Principalis Cōſtitutio, ideſt, vt quod ipſe princeps conſtituit, pro lege ſeruetur. Poſt originem iuris & proceſſum cognitum, conſequēs eſt, vt de magiſtratuum nominibus, & origine cognoſcamus: quia (vt expoſuimus) per eos, qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. quantum eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura regere poſſint. Poſt hoc deinde Auctorum ſucceſsione dicemus: quòd conſtare non poteſt ius, niſi ſit aliquis iuriſperitus, per quem poſsit quotidie in melius produci. Quod ad magiſtratus attinet: initio ciuitatis huius conſtat Reges omnem poteſtatem habuiſſe. Iſdem temporibus & tribunum celerum fuiſſe conſtat: is autem erat qui equitibus pręerat, veluti ſecundum locum à Regibus optinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regis eiciendi. Exactis deinde Regibus, conſules conſtituti ſunt duo: penes quos Summum ius vti eſſet, lege rogatum eſt. dicti ſunt ab eo, quòd plurimum reipublicæ conſulerent, qui tamen ne per omnia regiam poteſtatem ſibi vindicarent: lege lata factū eſt, vt ab eis prouocatio eſſet, nèue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi: ſolum relictum eſt illis, vt coërcere poſſent, & in vincula publica duci iuberēt. Poſt deinde cū ſenſus iam maiori tempore agēdus eſſet & cōſules nō ſufficerēt, huic quoq; officio cenſores conſtituti ſunt. Populo deinde aucto, cum crebra orirentur

bella.

bella,& quædam acriora à finitimis inferrentur:interdum re exigente, placuit maioris poteſtatis magiſtratum conſtitui :itaq; dictatores proditi ſunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiã capitis animaduerſio data eſt.Hunc magiſtratum, quoniam ſummam poteſtatem habebat,non erat fas vltra ſextum menſem retinere: & his dictatoribus magiſtri equitũ iniungebãtur, ſic quomodo regibꝰ tribuni celerũ: quod officium ferè tale erat,quale hodie præfectorum prętorio: magiſtratus tamen habebantur legitimi. Iiſdem temporibus cùm plebs à patribus ſeceſsiſſet,anno ferè ſeptimodecimo poſt Reges exactos: tribunos ſibi in monte ſacro creauit, qui eſſent plebeij magiſtratus. dicti tribuni, quòd olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur:vel quia tribuum ſuffragio creabãtur.Itemq; vt eſſent, qui ædibus præeſſent, in quibus oĩa ſcita ſua plebs deferebat:duos ex plebe conſtituerunt, qui etiam ædiles appellati ſunt.Deinde cùm ærarium populi auctius eſſe cœpiſſet:vt eſſent qui illi præeſſent, conſtituti ſunt quęſtores qui pecuniæ præeſſent:dicti ab eo, quòd inquirendæ & conſeruandę pecunię cauſa creati erãt. Et quia (vt diximus) de capite ciuis Romani iniuſſu populi non erat lege permiſſum conſulibus ius dicere:propterea quæſtores conſtitueVantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent : hi appellabãtur quæſtores parricidij, quorum etiam meminit lex duodecim tabularum. Et cùm placuiſſet leges quoque ferri:latum eſt ad populũ, vti omnes magiſtratu ſe abdicarent, quo decemuiri conſtituti anno vno,cum magiſtratum prorogarent ſibi, & cum iniurioſè tractarent, neque vellent deinceps ſufficere magiſtratibus, vt ipſi, & factio ſua perpetuo rem publicam occupatam retineret : nimia atque aſpera dominatione eò rem perduxerant,vt exercitus à republica ſecederet, initium fuiſſe ſeceſsionis dicitur Verginius quidam : qui cũ animaduertiſſet Appium Claudium contra ius, quod ipſe ex vetere iure in duodecim tabula tranſtulerat,vindicias filiæ ſuę à ſe abdixiſſe : & ſecũdum eum qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat,dixiſſe.captumq; amore virginis omne fas ac nefas miſcuiſſe:indignatus quòd vetuſtiſsima iuris obſeruantia in perſona filiæ ſuæ defeciſſet,vtpote cùm Brutus,qui primus Romæ conſul fuit, vindicias ſecũdum libertatem dixiſſet in perſona vindicis Vitelliorum ſerui, qui proditionis coniurationem indicio ſuo detexerat, & caſtitatem filię vitæ quoque eius præferẽdam putaret: arrepto cultro de taberna lanionis filiam inter fecit: in hoc ſcilicet vt morte Virginis contumeliam ſtupri arceret:ac protinus recens à cæde, madenteq; adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit.qui vniuerſis de Algido, vbi tunc belli gerẽdi cauſa legiones erant, relictis ducibus priſtinis, ſigna in Auentinũ tranſtulerũt, omniſq; plebs vrbana mox eodem ſe contulit : populiq; conſenſu partim in carcere necati: ita rurſus reſpublica ſuum ſtatum recepit. Deinde cùm poſt aliquot annos, quàm duodecim tabulæ latæ ſunt: & plebs contenderet cum patribus,& vellet ex ſuo quoq; corpore conſules creare,& patres recuſarent:factum eſt vt tribuni militum crearentur, partim ex plebe,partim ex patribus conſulari poteſtate:hiq; conſtituti ſunt vario numero interdum enim viginti fuerũt, interdum plures, nonnunquam pauciores. Deinde cùm placuiſſet creari etiam ex plebe conſules : cœperunt ex vtroque corpore conſtitui. Tunc, vt aliquo pluris patres haberent,placuit duos ex numero patrum conſtitui. ita facti ſunt ædiles curules. Cumq; conſules aBocarentur

bellis

bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet: factum eſt vt prætor quoque crearetur, qui vrbanus appellatus eſt, quòd in vrbe ius redderet. Poſt aliquot deinde annos non ſufficiẽte eo prætore, quòd multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus eſt & alius prætor, qui peregrin⁹ appellatus eſt ab eo, quòd plerũque inter peregrinos ius dicebat. Deinde cùm eſſet neceſſarius magiſtratus, qui haſtæ præeſſent decemuiri, in litibus iudicandis ſunt conſtituti. Eodem tempore & quatuoruiri, qui curam viarũ gererent: & triumuiri monetales æris, argenti, auriflatores: & triumuiri capitales, qui carceris cuſtodiam haberent, vt cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret. Et quia magiſtratibus veſpertinis temporibus in publicum eſſe inconueniens erat, quinqueuiri conſtituti ſunt cis Tyberim, & vltis Tyberim, qui poſſint pro magiſtratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia, totidem prætores, quot prouinciæ inditionem venerant, creati ſunt: partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent. Deinde Cornelius Sulla quæſtiones publicas conſtituit: veluti de falſo, de parricidio, de Sicarijs, & prætores quator adiecit. Deinde Gaius Iulius Cæſar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præeſſent, à Cerere cereales conſtituit. Ita duodecim prætores ſex ædiles ſunt creati. Diuus deinde Auguſtus ſedecim prætores conſtituit. Poſt deinde Diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommiſſo ius dicerent. ex quibus vnũ diuus Titus detraxit: & adiecit Diuus Nerua, qui inter fiſcum & priuatos ius diceret. Ita decẽ & octo prætores in ciuitate ius dicunt: & hæc omnia, quoties in republica ſunt magiſtratus, obſeruantur. Quoties autẽ proficiſcũtur, vnus relinquitur qui ius dicat, is vocatur præfectus vrbi. qui præfectus olim conſtituebatur, poſtea ferè latinarũ feriarum cauſa introduct⁹ eſt, & quotannis obſeruatur. Nam præfectus annonæ & vigilum non ſunt magiſtratus, ſed extra ordinẽ vtilitatis cauſa conſtituti ſunt. & tamen hi, quos Ciſtyberes diximus, poſtea ędiles Senatus conſulto creabantur. Ergo ex his omnibus decem tribuni plebis, cõſules duo, decem & octo pretores, ſex ædiles in ciuitate iura reddebant. Iuris ciuilis ſcientiam plurimi & maximi viri profeſsi ſunt. ſed qui eorum maximę dignationis apud populum Romanum fuerũt, eorum in præſentia mentio habẽda eſt: vt appareat à quibus, & qualibus hæc iura orta, & tradita ſunt. Et quidem ex omnibus, qui ſcientiã nacti ſunt, ante Tiberium Coruncanum publicę profeſſum neminem, traditur. cęteri autem adhunc vel in latẽti ius ciuile retinere cogitabant, ſolumq́; conſultatoribus vacare potius, quàm diſcere volentibus ſe præſtabant. Fuit autẽ in primis peritus Publius Papyrius, qui leges Regias in vnum cõtulit. ab hoc Appius Claudi⁹ vnus ex decẽuiris, cuius maximũ conſiliũ in duodecim tabulis ſcribendis fuit. poſt hunc Appius Claudius eiuſdẽ generis maximã ſcientiã habuit. Hic Centemmanus appellatus eſt: Appiã viam ſtrauit, & aquã Claudiã induxit, & de Pyrrho in vrbem non recipiendo ſentẽtiam tulit. Hunc etiã actiones ſcripſiſſe traditum eſt, primũ de vſurpationibus, qui liber non extat. Idem Appius Claudius qui videtur ab hoc proceſsiſſe. R. literã inuenit: vt pro Valeſij Valerij eſſent & pro fuſijs furijs. Fuit poſt eos maximę ſcientię Sempronius, quẽ populus Romanus σοφὸν appellauit: nec quiſquã ante hunc aut poſthũc hoc nomine cognominatus eſt. Gaius Scipio Naſica, qui optimus à Senatu appellatus eſt: cui etiã publicè domus in ſacra via data eſt,

quo facilius cõſuli poſſet.Deinde Quintus Mutius, qui ad Carthaginenſes miſſus legatus,cum eſſent duæ teſſeræ poſitæ, vna pacis, altera belli: arbitrio ſibi dato,vtram vellet referret Romam, vtrãque ſuſtulit:& ait Carthaginenſes petere debere,vtram mallent accipere. Poſt hos fuit Tiberius Coruncanius (vt dixi)qui primus profiteri cœpit: cuius tamen ſcriptum nullum extat,ſed reſponſa cõplura & memorabilia eius fuerũt. Deinde ſextus Aelius,& Frater eius Publius Aelius & Publius Atilius maximam ſcientiam in profitendo habuerunt: vt duo AElij etiam conſules fuerint. Atilius autem primus à populo ſapiens appellatus eſt. Sextum Aelium etiam Ennius laudaBit: & extat illius liber,qui inſcribitur Tripertita: qui liber veluti cunabula iuris cõtinet. Tripertita autẽ dicitur, quoniã lege duodecim tabularũ prępoſita,iungitur interpretatio dein,ſubtexitur legis actio.Eiuſdem eſſe tres alij libri referuntur: quos tamen quidã negãt eiuſdẽ eſſe, hos ſectatus ad aliquid eſt Cato. Deinde Marcus Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri exſtant: ſed plurimi filij eius ex quibus cæteri oriũtur. Poſt hos fuerũt Publius Mutius,& Brutus,& Manilius, qui fundauerunt ius ciuile.ex his Publius Mutius etiã decem libellos reliquit, Brutus ſeptẽ,Manilius tres. & exſtant volumina ſcripta, Manilij monumenta. illi duo conſulares fuerũt,Brutus pretorius, Publius aũt Mutius etiã Põtifex Maximus. Ab his profecti ſunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ conſul, & Aſiæpro conſul fuit:Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panſæ auditor qui & ipſe cõſul.etiam Sextus Põpeius Gnęi Põpei patruus fuit eodẽ tẽpore:& Cœlius Antipater, qui luſtorias conſcripſit:ſed plus eloquẽtiæ, quàm ſcientiæ iuris operã dedit.etiã Lucius Craſſus frater Publij Mucij, qui Mucianus dictus eſt. Hunc Cicero ait Iuriſconſultorum diſſertiſsimum. Poſt hos Quintus Mutius Publij filius Pontifex Maximus ius ciuile primus conſtituit, generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt cõplures: ſed præcipuè auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus Lucilius,Sextus Papirius, Gaius Iuuentius.ex quibus Gallum maximę auctoritatis apud populum fuiſſe Seruius dicit.omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur:alioquin per ſe eorum ſcripta non talia exſtant, vt ea ad omnes adpetãt. deniq; nec verſantur omnino ſcripta eorum inter manus hominum, ſed Seruius libros ſuos compleuit, pro cuius ſcriptura ipſorum quoq; memoria habetur.Seruius cum in cauſis orãdis primum locum,aut pro certo poſt Marcũ Tullium obtineret traditur ad cõſulendum Quintum Mutium de re amici ſui perueniſſe.cumq́; eum ſibi reſpondiſſe de iure Seruius parum intellexiſſet,iterũ Quintum interrogaſſe,& à Quinto Mutio reſponſum eſſe, nec tamen percepiſſe: & ita obiurgatum eſſe à Quinto Mutio.Namq́; eum dixiſſe,turpe eſſe patricio, & nobili, & cauſas oranti, ius, in quo verſaretur,ignorare. Ea velut cõtumelia Seruius tractus, operam dedit iuri ciuili:& plurimũ eos de quibus locuti ſumus,audijt:inſtitutus à Balbo lucilio, inſtructus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinę. Itaque libri cõplures eius exſtant Cercinæ confecti.Hic cum in legatione periſſet, ſtatuam ei populus Romanus pro Roſtris poſuit, hodieq́; exſtat pro roſtris Auguſti. Huius volumina cõpluria exſtãt. reliquit autẽ propè centum & octaginta libros.ab hoc plurimi profecerunt ferè tamen hi libros conſcripſerunt: Alfenus Varus,Gaius, Aulus Ofilius, Titus, Cæſius,Aufidius Tucca, Aufidius Namuſa,Flauius priſcus, Gaius Ateius Pacuuius, Labeo Antiſtius Labeonis Antiſtij

tiſtij

tiſtij pater, Cinna, Publicus Gellius. Ex his decem, libros octo conſcripſerunt: quorum omnes, qui fuerunt, libri digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius: ex quibus Varus & conſul fuit: Ofilius in equeſtri ordine perſeuerauit. is fuit Cæſari familiariſsimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnẽ partẽ operis fundarent, reliquit. Nam de legibus Vicenſimæ primus conſcribit, de iuriſdictione: idem edictum prætoris primum diligenter compoſuit. Nam ante eũ Seruius duos libros ad Brutum perquàm breuiſsimos ad edictum ſubſcriptos reliquit. Fuit eodem tẽpore & Trebatius qui idem Cornelij Maximi auditor. fuit Aulus Caſcelius, Quintus Mucius Voloſij auditor: Deniq; in illius honorẽ teſtamento Publiũ Mutium nepotẽ eius reliquit hæredem. fuit autẽ quæſtorius, nec vltra proficere voluit, cum illi etiam Auguſtus conſulatũ offerret. ex his Trebatius peritior Caſcelio, Caſcelius Trebatio eloquentior fuiſſe dicitur: Ofilius vtroq; doctior. Caſcellij ſcripta non extant, niſi vnus liber Benedictorũ: Trebatij complures, ſed minus frequentatur. Poſt hoc quoq; Tubero fuit, qui Ofilio operam dedit. fuit autem patritius, & tranſijt à cauſis agendis ad ius ciuile: maximè poſtquàm Quintum Ligariũ accuſauit, nec obtinuit apud Gaiũ Cæſarem. Is eſt Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmũ Tuberonem applicare non permiſit, nec aquã haurire. quo nomine eum accuſauit, & Cicero defendit. exſtat eius oratio ſatis pulcherrima, quę inſcribitur, pro Quinto Ligario: Tubero doctiſsimus quidẽ habitus eſt iuris publici & priuati, & cõplures vtriuſq; operis libros reliquit. Sermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribẽre, & ideo parũ libri eius grati habentur. Poſt hunc maximæ auctoritatis fuerũt Ateius capitò, qui Ofilium ſecutus eſt: & Antiſtius Labeo, qui omnes hos audiuit: inſtitutus eſt autem à Trebatio. Ex his Ateius conſul fuit. Labeo noluit: cum offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, & honorem ſuſciperet: ſed plurimum ſtudijs operam dedit: & totum annum ita diuiſerat, vt Romæ ſex menſibus cũ ſtudioſis eſſet, & ſex menſibus ſecederet, & conſcribendis libris operam daret. Itaq; reliquit quadraginta volumina, ex quibus plurima inter manus verſantur. Hi duo primum veluti diuerſas ſectas fecerunt. nam Ateius capito in his, quæ ei tradita fuerant perſeuerabat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operã dederat, plurima innouare inſtituit. & ita Ateio capitoni Maſurius Sabinus ſucceſsit, Labeoni Nerua. adhuc eas diſſenſiones auxerunt. Hic etiã Nerua Cæſari familiariſsimus fuit. Maſurius Sabinus in equeſtri ordine fuit, & publicè primus reſpondit, poſteà hoc cœpit beneficium dari à Tyberio Cęſare. hoc tamen illi cõceſſum erat. Et (vt obiter ſciamus) ante tempora Auguſti publicè reſpondẽdi ius à principibus dabatur: ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpõdebant: neq; reſponſa vtiq; ſignata dabant, ſed plerunq; iudicibus ipſi ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos cõſulebant. Primus Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit, vt ex auctoritate eius reſponderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo viri pręctorij peterent, vt ſibi liceret reſpondere, reſcripſit eis: hoc non peti ſed præſtari ſolere. Et ideo, ſi quis fiduciam ſui haberet delectari ſe: populo ad reſpondendum ſe præpararet. Ergo Sabino conceſſum eſt à Tyberio Cæſare, vt

pōpulo reſponderet. qui in equeſtri ordine iam grandis natu, & ferè annorũ quinquaginta recept⁹ eſt. Huic nec amplæ facultates fuerunt, ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt. Huic ſucceſsit Gaius Caſsius Lõginus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij: & ideò proauum ſuum Seruium Sulpitium appellat. hic Conſul fuit cum Quartino temporibus Tyberii. Sed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit eouſq; donec eũ Cęſar ciuitate pelleret. expulſus ab eo in Sardiniã, reuocatus à Veſpaſiano diem ſuũ obiit. Neruæ ſucceſsit Proculus: fuit eodem tempore & Neruæ filius. Fuit & alius longinus ex equeſtri quidem ordine: qui poſtea ad præturam vſq; peruenit. Sed proculi auctoritas maior fuit (nam etiam plurimũ potuit) appellatíq; ſunt partim Caſsiani, partim proculeani: quę origo à capitone & labeone cœperat. Caſsio Cęlius Sabinus ſucceſsit, qui plurimum temporibus Veſpaſiani potuit. Proculo Pegaſus, qui temporibus Veſpaſiani præfectus vrbi fuit. Cælio Sabino Priſcus Iabolenus. Pegaſo Celſus: patri Celſo Celſus filius, & Priſcus Neratius, qui vtrique conſules fuerunt. Celſus quidẽ & iterum Iaboleno Priſco Aburnus Valens, & Tuſcianus: itẽ Saluius Iulianus.

1 *Originis iuris cognitio non vtilis tantum, verùm & neceſſaria.*
2 *Ciuitas & Ius ciuile per excellentiam de Roma, & iure ciuili Romanorum.*
3 *Manus Regia quid.*
4 *Manus Regia ex iure gentium, ſicut & regum poteſtas.*
5 *Obligationes ciuiles & actiones in locũ manus Regiæ ſucceſſerunt.*
6 *Officium iudicis in locum manus Regiæ ſucceßit.*
7 *Manus Regiæ vis hodie durat in principibus.*
8 *Manus Regiæ reliquiæ in patria poteſtate.*
9 *Obligatio ciuilis inter patrem & filium cur non conſiſtat.*
10 *Reipub. gubernandæ ſpecies tres, Monarchia Ariſtocratia, Democratia.*
11 *Romuli gubernatio perfecta.*
12 *Curiæ triginta Romæ.*
13 *Tribus tres.*
14 *Decuriæ decem.*
15 *Decuriones.*
16 *Curiæ dominicales & feuda.*
17 *Leges curiatæ & centuriatæ.*
18 *Leges Regiæ.*
19 *Tarquinius ſuperbus Demarati Corinthij nepos non filius.*
20 *Filiorum appellatio an nepotes comprehẽdat.*
21 *Pomponius memoria labitur.*
22 *Principales viri & libri.*
23 *Ruſticus agrum quem colit, ſuũ dicere poteſt, ſicut & qui poßidet.*
24 *Exacti Reges qui?*
25 *Tyranni quemadmodum eijci poßint.*
26 *Lex tribunitia Bruti tribuni.*
27 *Rege exacto, leges illius non ſtatim ceſſant.*
28 *Tyranni leges, ipſo eiecto, antiquantur.*
29 *Tyrannis & ſimilibus fides ſeruanda nõ eſt.*
30 *Decemuiris legibus. 12. Tab. componendis.*
31 *Leges. 12. Tab. eboreæ, aut æreæ.*
32 *Roſtra quid?*
33 *Legum interpretatio à quibus petenda.*
34 *Prouocatio ad populum olim fuit.*
35 *Appellatio à iudicibus an poßit tolli per ſtatutum.*
36 *Hermodorus Epheſiorum princeps frugi vir.*
37 *Interp̃tatio rei obſcuræ ex iure naturali eſt: Vnde occaſio Doctoribus ius noſtrum interpretantibus.*
38 *Fori diſputatio, & forus ex iure gentiũ ſunt,*
39 *Ius ciuile innominatum, ſicut & vltima voluntas, ſeruitus hæres, iudex.*
40 *Actionum origo ex iure ciuili eſt.*
41 *Zaſij noua opinio eleuatur.*
42 *Legis actio inter actionũ formulas olim fuit.*
43 *Pontifices à Numa Pompilio Inſtituti.*
44 *Cornicum oculos configere, quid ſit.*
45 *Gn. Flauij hiſtoria, errarum commune eſt.*
46 *Seceßiones plebis à Patribus duæ & nu. 68. & numero. 72.*
47 *Ciuitatis pars vna, an poßit facere ſtatuta ad deciſionem cauſarum.*
48 *S.C. olim dupliciter fieri ſolita.*
49 *Edictum ab interdicto differt.*
50 *Monarchia melior gubernandi ſpecies.*
51 *Prudentum interpretatio, reſponſa prudentum, Media iuris prudentia differunt.*
52 *Origo regum & magiſtratuum à iure gentiũ aliter quam Bartolus.*

53 *Iuriſpe-*

53 *Iuriſperiti quidam in melius, multi in deterius iuris ciuilis ſtatum conſtituunt.*
54 *Celeres vnde dicti.*
55 *Tribunus celerum qui?*
56 *Conſularis poteſtas cur inducta.*
57 *Promulgare leges quid ſit.*
58 *Rogatio quid.* (?)
59 *Leges trinundino ferebantur.*
60 *Plebiſcita vnde dicantur.*
61 *Cenſum agere quid ſit,*
62 *Cenſus Romæ qui primus actus.*
63 *Cenſores & de eorum animaduerſionibus.*
64 *Dictatores.*
65 *Magiſter equitũ dictatori quomodo iũgeret.*
66 *Præfecti pretorio ab Imperatoribus ĩtroducti.*
67 *Seceſſionis prioris quæ cauſa, & quæ ciuiles diſſenſiones ſint.*
68 *Tribuni plebis, & infrà.nu.71.*
69 *Quæſtores parricidij.* (?)
70 *Parricidæ olim qui dicerentur.*
71 *Ferre ad populum.*
72 *Vindiciæ quid, vnde dictæ & cuiuſmodi iudicium.*
73 *Iudicia, quibus interim dum cauſa deciditur, in poſſeſſione conſtituimur, à vindicijs originem trahere.*
74 *Vindiciæ ſecundum ſeruitutem, & ſecundũ libertatem.*
75 *Partim, dictio an non geminata reperiatur aduerſus Budæum, Zaſium, Haloandrum.*
76 *Tribuni militum conſulari poteſtate cur creati ſint.*
77 *Officia an ſint inter nobiles popularesq; diuidenda, & quo iure hodie diuidantur.*
78 *l.1.in.ll.fratern.*
79 *Tribuni varij fuerunt.*
80 *Tribuni militum.20.pro Zaſio aduerſus Budæum.*
81 *Ædiles curules cur facti.* (?)
82 *Prætor vrbanus, idem & maior.*
83 *Prætor peregrinus, Idem & minor.*
84 *Haſta iudicium centumuirale cur diceretur.*
85 *Centumuiri litibus iudicandis.*
86 *Decem viri Stl.IVD.*
87 *Budæi, Zaſij, Haloandri diſpunctio notata.*
88 *Quatuoruiri, qui curam viarum agebant.*
89 *Triumuiri monetales.*
90 *Triumuiri capitales.*
91 *Hiſpania olim aliquando ſubdita, hodie maiori terræ totius parti dominatur.*
92 *Prætores fideicommiſſarij, vſque ad certam ſummam ius dicebant.*
93 *Præfecti vrbis ditio ad Prætorem tranſlata.*
94 *Præfectus latinarum feriarum cur creatus.*
95 *Præfectus annonæ cur inſtitutus.*
96 *Præfecti vigilum inſtituendi cauſa.*
97 *Erratum apud Pomponium Lætum.*
98 *T.Coruncani, & veterum Iuriſconſultorum ſapientia, & infrà.nu.103.*
99 *Appius Cæcus.*
100 *Vſurpatio quid?* (?)
101 *Sophi qui primum appellati.*
102 *Gallopræſsi ſingulare nomen, Philocali non item.*
103 *P.Scipio Naſica, optimus à Senatu iudicatus.*
104 *Q.Fabius, an.Q.Mutius fuerit, qui ad carthaginenſes legatus miſſus eſt.*
105 *Nebriſſenſis annotatio diſcuſſa.*
106 *Teſſera, belli ſignum eſt.* (?)
107 *Tranſuerſo foro ambulare,*
108 *Baldus, Petrus, Angelus, fratres & iuris vtriuſque profeſſores.*
109 *Sapiens à popu. Rom. qui primum dictus ſit.*
110 *Ad aliquid, locutio peculiaris iuriſcõſultorũ.*
111 *M. Cato Senior.*
112 *Catonis ſenioris filij duo.*
113 *M.Cato Vticenſis, pronepos Catonis Salonini.*
114 *P.Mutius Scæuola Iuriſconſult⁹ nõ eloquẽs.*
116 *Eloquentia quatenus conducat ad iuriſprudentiam.*
116 *Aquilius Gallus, cuius formulæ cautiſſimæ.*
117 *Ser.Sulpitij laus.*
118 *Iuris ignorantia in iuris perito dolo adſcribitur.*
119 *Fundare ius nouè dictum eſt.*
120 *Leges Viceſimæ quæ.*
121 *Quæſtorij & conſulares qui dicerentur.*
122 *Trebatij opiniones non paſſim approbatæ,*
123 *Patricij qui?*
124 *l.7.titu.18.par.4.*
125 *Satis, ſuperlatiuo iũgitur etſi Budæus & Haloander aliter ſentiant.*
126 *Suffecti conſules.*
127 *Nerua iuriſconſultus inedia vitam finiuit.*
128 *Reſponſa iuriſconſultorum & olim & hodie ſubſignantur aut ſubſcribuntur.*
129 *Annulus, cur detur inter cætera Doctorum inſignia.*
130 *Præſtari non peti licentiam de iure publicè reſpondendi, quo ſenſu dictum.*
131 *Diſcipulos magiſtris non ingratos eſſe oportere.*
132 *Magiſtris pro doctrina an liceat à diſcipulis mercedem accipere.*
133 *Priſcus Neratius iuriſconſultus, deſtinatus à Traiano Imperij ſucceſſor.*

D 3 NECES-

1 NECEſſarium.)
Nõ igitur vtile tãtũ. Vt ſto
machari ĩ malè auguratos
quoſdam liceat, qui hodie
2 ſuperuacuum exiſtimant.
CIVITAtis noſtræ.)Romæ, per excellẽ
tiam ſicut & ius ciuile.
SINE certa lege.) Incerto iure & cõſue-
3 tudine[a].
OMNIA que manu à Regibus guberna-
bantur.)Haloãder legit manu Regis.cũq;
vtrumq; innumeri codices agnoſcant,Do
ctores iuris ciuilis Manus Regiæ appella-
tionẽ aut ab hac,aut ab illa lectiõe ſumpſe
runt.Manũ verò Regiã Accurſius,Baldus,
& Angelus, arbitriũ interpretantur. Quo
modo & Auguſtinus quoq; lib.4.de ciuita
te Dei.Populi(inquit)nullis legibus tene-
bantur,arbitria principũ pro legibus erãt.
Bartolus[b]& frequẽtiores Regũ poteſtatẽ,
4 qua videlicet ſola facti veritate inſpecta,
adrõnis normã(parte tñ citata[c]) procede-
rent:ea cõmunis omnibus gentibus fuit ſi
5 cut & Regũ poteſtas.Sed cũ difficile eſſet
vt cauſæ negotiaq; omnia corã Regib⁹ tra
ctarentur,obligationes ciuiles actionesq;
iure ciuili inuentæ ſunt,per quas quiſque,
quæ vel ſua eſſent vel ſibi debita perſeque
retur:Sicq; factum, vt in locum manus il-
6 lius Regiæ obligationes ciuiles, & actiões
7 ſucceſſerint:hoc amplius, & officium iudi
cis[d].Verùm durat & manus Regiæ ius ho
die in principibus Romanis, qui ſola facti
veritate inſpecta,citra ſolẽnia (partibus ſo
lum citatis)procedere poſſunt. Quo iure
vtimur.Sed & ſi cui cauſæ cognitio cõmiſ
ſa ita ſit,ut is ſola facti veritate inſpecta ꝓ-
8 cedat,cõmiſſum hoc intelligimus, vt ma-
nu Regia procedere[e] poſsit.Durant & ma
9 nus Regiæ reliquiæ inter patrem & filiũ,
Qua ratione inter eos(vt cõmuniter tradi
10 tum[f] eſt)obligatio ciuilis non conſiſtit.
IPSVM Romulum.)Cum ſint Reip.gu-
bernãdæ ſpecies tres,Monarchia, quæ Re
11 gum eſt,Ariſtocratia optimatũ, vt Senato
rum:Democratia,ideſt,popularis,Romu-
lus,perfectiſsimã,ideſt,Platonicã inſtituit
quæ ex his tribus conſtat:nam & ipſe Re-
gem ſe dedit, & Senatores centum elegit,
& populum in triginta curias diuiſit.Dio-
12 nyſius & Polybius auctores.
CVRIAS appellauit.) Quæ (vt ſcribunt

a §.exactis infrà.
b Bar.Sali. & Iaſ.in l. frater à fratre. ff.de cõ. inde.Bar.in extrauag.ad reprimẽdũ, in verbo videbitur, ad finem. Zaſ. hic ĩ verbo manu.
c Iaſo. in l. nec quicquã §. vbi decretũ.nu.29.ff. de offi. pcõ. & leg.
d Innoc. in c.qua in eccleſiarũ. de conſtitut.ſoci. in l. quibus diebus. §. dominus. ff.de cõ. & demõ.Clau. in l. ex hoc iure.col.14. ff.Iuſt.& iu. Zaſ.in l. 1.nu.11.ff.de iu.om.iudi.
e Bal. in l. nemo.C. de ſentẽ.Iaſ.in l.certi condictio.§. ſi nũmos.n.33.ff. ſi cer.pet.
f Bart.in l. frater.co.2. ff.de cõd.indc.Soci.col. 2.

Liuius libr.1.& Plutarchus in Romulo) à
Sabinis raptis ſingulæ nomen ſumpſerũt.
Halicarn.lib.2.populũ ſcribit, primum in 13
tribus tres diuiſum,ſingulas tribus in decẽ
diuiſas, quæ Decuriæ dictæ, & earũ duces 14
Decuriones. An & hinc Curiæ dñicales 15
& Feuda originẽ traxerint,Zaſius tractat. 16
CVRIatas.)Sic dictas,ꝙ Comitijs curia- 17
tis eas ferrent:ſicut & Cẽturiatæ leges, qa
centuriatis comitijs.
SEQVENtes Reges.)Vnde & leges Re 18
giæ appellatæ.In codicibus quibuſdam an
tiquioribus legimus,Sequentes leges: Idẽ
tamen eſt ſenſus.
DEMArati Corinthij filius.)Imò nepos, 19
ex Liuio & Dionyſio. Sed filiorũ appella- 20
tione nepotes aliqñ cõprehẽdi, latius alio
in loco[g] à me traditum eſt.fortè aũt Pom- 21
ponij memoriæ lapſus hic eſt. Quidam
hic legunt,Superbus Demarati Corinthij
filius:quam lectionẽ Florentinæ Pãdectæ
agnoſcũt.Alij ſic,Superbus Demarati Co
rinthij filij filius.Haloãder dictionem,Su-
perbus,expunxit. Ipſe primã lectionẽ ſe-
quor,quam etiã Cotta[h] ſuſtẽtat. Sed quid
ſi pro,ſuperbus,ſubſtituas Tarquini⁹ Priſ-
cus? Me Macrobij Saturnal. li.1. verba nõ
parũ mouẽt.Tarquinius(inquit)Demara-
ti exulis Corinthij filius Priſcus, quẽ qui-
dã Lucumonẽ vocitatũ ferunt,Rex tertius
ab Hoſtilio,quintus à Romulo, de Sabinis
egit triumphum.Idque & Valerius Maxi-
mus confirmat lib.3.c.4.
EX PRINcipalibus.) Principis libris: ra 22
rum tñ vt libri ſic appellentur. Haloander
Florẽtiniq; legunt,Ex principalibus viris,
qđ magis ꝓbo:ſed & ea loquendi formula
rara eſt[i]: quàlibet ſic vulgo loquantur.A-
puleius de Aſino aureo lib.8. vbi vir prin-
cipalis, & aliàs religioſus. & Floridor.lib.
4. ſi quẽ interea conſpicantur ex principa
libus viris nobilem hominẽ: & in Codice
Theodoſiano[k], extraordinariorum mu-
nerum diſtributio nõ eſt principalibus cõ
mittẽda: quos ſtatim potiores & ditiores
dixit,eoſq; à mediocribus infimiſq; diſtin
guit:ſicq; alibi ſubinde ſumit.
IVS ciuile Papyrianum.) Sic & infrà ius
ciuile Flauianum[l].
IN Vnum compoſuit.) Argumentũ Ac-
curſius & Zaſius colligũt pro ruſticis, qui
agrum quẽ colunt,ſuum eſſe dicũt.Barto- 23
lus[m] rẽ eius dici poſſe, qui poſsideat tñ[n].
EXA-

g In l.Gallus.§.inſtitutus.
h Caſtelli. Cotta.in dictio. iuriſperiti.col.19.
i l. diui. ff. de pen.l.vrbem.C.de libe.can.l.q libet.C.ã de cur.lib.10.
k Libro.11. titu.16.l.4.
l §.poſtea. cũ Appius.
m Bart.in l.quintus.§. argento. de au. & arg. leg.
n l.1.§. ait prætor.cum l.ſeq.ff.nan fre.cau.ſta-bu..Alci.in l.mercũ.ff. de verbo.ſigniſi.

24 EXActis.) Tarquinio ſuperbo cum filijs
ꝓpter vim Lucretiæ illatã. Vel exactos ac
cipe, quia Liuio auctore Brutus Cõſul po-
pulum Romanũ iureiurãdo adegit, ne Ro
25 mæ Reges regnarẽt. Rectè igitur Baldus[a]
colligit hinc, Tyrãnum Regẽ eijci poſſe,
vt ex facto eum ſubditi expellant, nõ vt ip
ſe dignitatem continuo amittat.
26 LEGE tribunitia.) Bruti Tribuni celerũ
Regum expulſoris.
27 OMNES leges exoleuerunt.) Exacto er
go Rege, non continuo eius legibus abro-
28 gatum eſt. Quid de Tyrãno? & eſt verius,
cùm Tyrãnide leges eius antiquari[b]. Tyrã
29 nis vero, piratis, cæteriſq; publicis prædo-
nibus, ſed & neq; hæreticis fidem ſeruan-
dam[c], pulchrè hic Salomonius oſtẽdit. Ci
cero pro C. Rabirio ꝑduellionis reo. Sed
iſta laus primum eſt maiorum noſtrorum
Quirites, qui expulſis regibus, nullum in
libero populo veſtigium crudelitatis re-
giæ retinuerunt.
VIGINTI annos.) Eſſe hic in numeris
mẽdum, non indiligenter annotatum eſt.
Anno enim trecẽteſimo altero quam Ro
ma condita eſt, à Conſulibus ad Decemui
ros trãſlatum eſt imperium: ab exactis ve-
30 rò regibus ſeptimo & quinquageſimo.
DECEM conſtitui.) Quorum noĩa in de
cretis ſunt[d]. Miſsi aũt tres legati Athenas,
inſtructis de publico triremibus, eorũ nõ
mina. Sp. Poſthumus. P. Sulpitius, Aulus
Manlius: allatis legibus Decemuiri conſti
31 tuti ſunt, qui eas componerent.
TABVlas eboreas.) Dionyſius & Liuius
in æs inciſas aiunt. Sed & poſteriori princi
pum ſęculo in æs incidi leges vel Conſtan
tini lex quædã[e] argumento eſt in Codice
Theodoſiano, ſub titulo. Quẽadmodum
munera ciuilia indicantur. Quod vt perpe
tua obſeruatione firmetur, legẽ hanc inci-
32 ſam æneis tabulis iuſsimus publicari.
PRO roſtris.) Roſtra, Templum ſeu fo-
rum erat ante curiam Hoſtiliam, vbi pul-
pitum porrigebatur, ornatum roſtris na-
uium, quas ex Antiatibus Romani cepiſ-
ſent, vnde concionari ſolebãt. Plinius lib.
16. Antea roſtra nauiũ tribunali præfixa fo
ro decus erant, q̃d vel Accurſiũ in ſecũda
expoſitione hìc minimè latuit.
33 INTERpretarentur.) Quia durabat eo-
rum officium, alioqui de interpretatione
nõ ij qui ſtatuũt, ſed populus cõſulẽdus[f].

PROVOcatio ab eis.) An verò ſtatutum 34
valeat, vt à iudicibus appellare non liceat,
Bartolus[g] & cæteri vidẽdi ſunt, qui latius 35
tractant.
QVI & ipſi.) Decemuiri.
SEQVENti anno.) Quo ſub velamẽto
legum perficiendarum electi ſunt.
HERMOdorum.) Hic Hermodor⁹ prin 36
ceps Epheſiorum fuit, cuius integram vitã
quia Epheſij vitijs corruptiſsimi ferre nõ
poterãt, in exiliũ egerunt, dicentes, nemi-
nem apud ſe virum frugi viuere paſſuros.
Quapropter Heraclitus vniuerſos dicebat
Epheſios eſſe morte mulctandos, ꝙ cũ ci-
uitate expellerent Hermodorũ virum bo
num ita locuti ſunt. Nemo de nobis vnus
excellat, ſed ſi quis extiterit, alio in loco
& apud alios ſit. Auctores Cicero libr. 5.
Tuſcul. Strabo. lib. 14. Plinius. libr. 34. qui
Hermodori Epheſij legum decemuraliũ
interpretis ſtatuam in comitio publicè lo
catã eſſe ait. Fuit & alius Hermodorus Pla
tonis auditor, qui cõmentarios ab illo ſcri
ptos in Siciliã deportare ſolitus, inibi eos
venditabat. Vnde vetus illud natum eſt,
λόγοις ἑρμόδωρος ἐμπορεύεται. i. verba Her-
modorus importat, de his qui præter ver-
ba nihil adferunt: aũt in eos, qui verba pe
cunia vendere ſoleãt. Id q̃d dum Eraſmus
in aduocatos detorquet, nos de his tñ ad-
mittimus, qui verba captãt, qui ius ciuile
calumniantur[h].
VT NAturaliter.) Hinc occaſio ſumpta, 37
vt aduerſus Iuſtiniani edictũ[i] interpreta
tiones interpretationibus in dies addãtur.
DISPVtationem fori.) Obſerua diſputa- 38
tionem fori ex iure ciuili eſſe. forũ eñ cau
ſarũ ex iure gentiũ eſt, Baldo[k] auctore: O-
pinor & fori quoq; diſputationẽ in genere
ex iure gentiũ fuiſſe: fori verò diſputatio-
nẽ & interpretationes prudentiũ quidam
hìc confundũt. Ego has reſpõſa prudentũ
intelligo, illã verò iudiciarium ſtrepitum.
DES Ignantur.) Leges curiatæ, lex. xij.
Tab. ius Papyrianum, ius Flauianum.
IVS ciuile.) Sub incerto & indetermina- 39
to nomine. Sic & vltima volũtas[l], & ſerui
tus[m], hæres[n], iudex[o], furtum[p], ſententia[q],
ſucceſsio[r], iudicium[s].
ACTIOnes compoſitæ.) Actionũ igitur 40
origo à iure ciuili eſt, quę cõmunis opinio
eſt, vt ſuprà oſtendimus[t]. Zaſius hìc & in
lectione negat: neq; eñ dictũ, Inuẽtas, ſed 41

a Bal. in l. ex hoc iure. n. 2. ff. de iuſt. & iure.
b l. decemuirum. C. de ſacroſan. eccl.
c l. Mimmo. ff. de relig. & ſump. fune.
d cap. 2. & 3. diſt. 7.
e l. ſecũda.
f Bart. in l. oës populi. n. 56. de iuſt. & iure.

g Bar. in l. Oës populi. nu. 27. & nu. 53.
h l. pen. ff. ad exhibẽ.
i l. 1. §. Noſtram. C. de vet. iu. enu.
k Bal. in l. iur plurib⁹. ſuprà. de iuſt. & iure.
l Gloſ. in l. Decernimus. C. de pact.
m l. Si pomum. ff. de ſerui.
n Inſt. de eo cui lib. cau. bo. addi.
o Authẽt. habita. C. ne. fil. pro pat.
p Bal. in l. 1. nu. 14. C. de ſer. fugi.
q Bal. in l. ſi. §. ſed & ſi quis. colũ. 2. C. cõmu. de leg.
r Bal. in authẽt. ſtag. C. commun. de ſucceſ.
s Deci. in rubri. extra de iud. n. 7.
t In l. Ex hoc iure. de iuſt. & iur.

Compoſitas. Ipſe compoſitionē(cum in-
uentionis alterius hactenus mentio non
fiat)pro inuētione accipio,& cōia ſequor.
E T certas.)Propter formulas, quæ hodie
ſublatæ ſunt[a].

a l.1. C. de formu.

E T ſolennes.)Præſcriptas & ſtatas.
42 L E G I S actiones.) Benè hîc additum vi-
detur, in Florentino archetypo, ideſt, legi
timę actiones. Fuit autem & inter actio-
nū formulas legis actio[b], cuius Caius me-
minit. inſt. lib. 2.

b Alci. in l. pecunia. §. actionu. ff. de verb. ſigniſi.

O M N I V M tamen horum.) Legum. 12.
Tab. diſputationis fori, legis actionum.
43 C O L L Egium pontificum.) Pontifices à
Numa Pompilio inſtitutos, & quæ eorum
dignitas, quæ cura fuerit, Liuius, Diony-
ſius, Feneſtella docent.
A P P I V S Claudius.) Decēuiri ſucceſſor,
aut gentilis, ſed qui poſt priorem illū fue-
rit centum annis & amplius.
44 G N AE V S Flauius.) Quem cornicū ocu
los confixiſſe Cicero ſcribit in Orat. pro
Murena: vel quia nouo hoc inuento vete-
rū eruditionē obſcurauerit, effeceritq́;, vt
ſuperiores nihil ſciſſe, nihil vidiſſe viderē
tur: vt Eraſmus[c] & Zaſius exponūt. vel q̄a
callidos, verſutos, occulatiſſimosq́; hoīes,
quiq́; alios decipere ſolerēt, ipſe decepit:
quę Budęi interp̄tatio eſt. Adijcit Alcia[d].
metaphorā forte à cornicibus ductā, quę è
cauea oculos inſpiciētiū roſtro appetūt, &
plerūq; pueris, q̄ naſo nimis ad cācellos ſe
applicāt, eos euellūt. Ego de origine, puer
bij ſubſiſto. Cæterū teſtatius nihil quàm
45 Gnæū Flauiū ſurreptū librū hunc populo
tradidiſſe. hiſtoriæ em̄ Cicero, Liuius, Pli
nius, Valerius Maxi. meminerūt. At dubi-
tat idē Cicero(q̄d primus, q̄d ſciā, in hunc
locum annotaui) ad Atticū libr. 6. Epiſt. 1.
Nec vero(inquit) pauci ſunt auctores, Gn.
Flauiū ſcribā faſtos, p̄tuliſſe, actionesq́; cō
poſuiſſe &c. quibus Cicero vulgatā ſnīam
cōfirmat vel apertiſſimè. Subdit tn̄ paulo
poſt & hæc. Nā illud de Flauio & faſtis ſi
ſecùs eſt, cōmune erratū eſt, & tu bellè ἠπο-
ρήσας, & nos publicā p̄pè opinionē ſecuti
ſumus: vt multa apud Græcos. Quis enim
nō dicit Ἔυπολιν τῆς ἀρχαίας, ab Alcibiade
nauigāte in Siciliā deiectum eſſe in mare?
Redarguit Eratoſthenes: affert em̄ quas il
le poſt id tēpus fabulas docuerit. Nū idcir
co Duris Samius homo in hiſtoria diligēs,
q̄ cum multis errauit, irridetur? Quis Za-
leucū Locris leges ſcripſiſſe nō dixit? Nū
igitur iacet Theophraſtus, ſi id à Timæo
tuo familiari repræhēſum eſt? Apparet ex
his, dubitaſſe Atticū, eſſetne verū hoc, q̄d
de Gn. Flauio à pleriſque traditū eſt: cuius
ἀπορίας cū Cicero nō īprobat, ſignificare
vr̄, verius id eſſe, q̄d illi placeat, eſſeq́; hoc
cōe erratū. Sed & hæc ipſe pluribus aliâs.
AE D Ilis curulis.) Idē & Præturā adeptus
eſt, quo Romani quidā nobiliores offenſi,
annulos aureos ſibimet ipſis & phaleras
equis ſuis detractas abiecerūt. Auctor Va
lerius Maxi. lib. 9. c. 3.
G E N E ra agendi.) Formulas & verba ſo-
lennia, Cicero pro Murena.
S E X T V S Aelius.) De quo Ennius, Egre
giè cordatus homo Catus Aelius Sextus.
Cicero in Orat. & in. 2. Tuſcul.
I V S Aelianum.) Vt ſuperius Papyrianū,
& alterum illud ius Flauianum.
S E C E deret.) Hæc ſecunda plebis ſeceſ-
ſio fuit, cuius Virginius auctor. 46
P L A C V I T ea obſeruari.) Pars itaq; vna
ciuitatis ſtatuta facere ad deciſionē cauſa- 47
rum non poteſt, niſi totius populi confir-
matio acceſſerit[e].
L E G E Hortenſia.) Sunt[f] q̄ hîc emēdent
lege Horatia, quibus vt non omnino re-
pugno, ſic neq; planè aſſentio.
P O P V lus.) Vt q̄ nobilib⁹ etiā cōſtaret.
S E N A tuſconſultum.) Fieri ſolitum in re
facili per diſceſſionē, vnde pedibus ire in 48
ſententiā: in difficili & dubia per ſingulo-
rū ſententias. Sed & manus porrigēdo ſen
tentias aliquando dicebant, quod ad titu-
lum de Senatoribus dicemus.

e Bart. & alij. in l. oēs populi. in. 3. q. 1. q. ff. de iuſt. & iur.
f Cōna. Cō men. lib. 1. c. 14.

M A G Iſtratus.) Prætores.
E D I cta,) Quæ quid ab interdictis diffe- 49
rant, dixi alio in loco.
P R O P Onebant.) In albo.
V I A.) Methodus.
P E R partes.) Per rerum mutationes. aut
Partes id eſt factiones, vt de Cæſaris Pom
peijq; partibus intelligamus.
N E C E ſſe eſſet.) Blandiē Imperatorib⁹. 50
aut poti⁹. C. Cæſari parēdi neceſſitatē no-
tat An q̄a monarchia (ſi vna aut altera gu-
bernādi ſpecies eligēda eſt) cæteris p̄ſtat?
P R O V Idè regere poterat.) Nō itaq; ad
dominiū vrbis, ſed ad benè adminiſtrandā
remp. Senatui iunctus Imperator fuit: q̄d
Marius notat, Ipſe alibi dicam.
D A T V M eſt ei ius.) Lege regia lata[g].

g l. 1. ff. de conſti. princi.

I N ci-

IN ciuitate noſtra.) Orbe Romano.
51 PRVdentū interpretatione.) Diſtinguē-
da tria hæc ſunt, interp̄tatio prudentū, re-
ſponſa prudeotum, media iuris prudētia[a]:
52 quæ duo poſtrema recidere in idē videoꝛ.
ET origine.) Origo magiſtratuū Roma-
norū à iure ciuili eſt, regū à iure gētium, vt
docet Barto.[b] Ego originē regū magiſtra-
tuūq; in genere ex iure gētiū eſſe, regū &
magiſtratuū Romanorū, ex iure ciuili.

a §. caterū inſt. de legi. agna. ſuc.

b Bar. in l. ex hoc iure. col. 2. ff. de iuſti. & iu.

IVRA reddere poſsint.) Hinc & magiſtra
tus ipſi iura loquentia appellanꝛ: & leges
tunc demū potētes, cum iudices ſunt, q iu-
ſtè exequuntur. Id quod antiqui poëtæ
prudens carmen iam olim edixit.

ἰσχυρὸν ὁ νόμος ἐστὶν, ἂν ἄρχοντ᾽ ἔχῃ,
53 *Forte quid lex eſt, ſi magiſtratum habeat.*

IN melius.) At multi, per quos in deteri⁹
male adeo habeat, vt turba iuriſperitorū
(dicā an iperitorū) parū abſit, quin pereat.
TRIbnoū celerū) Trecētos ad cuſtodiā ſi
bi Romul⁹ elegit, q quia prōpti & p̄ belli
neceſsitate, nūc eqtes nuoc pedites depu-
gnarēt, & ſi qñ Reſp. illorū opera indige-
54 ret, celeriter acenrrerent, à celeritate ſiue
prōptitudine celeres appellabāꝛ. Sūt & q à
55 Celere quodā (q prim⁹ ijs ordinibus à Ro-
mulo p̄fectus fuit,) Remi ioterfectore no-
mē inditū opioētur. Vtriuſq; opinionis &
Plutarchus in Romulo auctor eſt & Fene-
ſtel. c. 2. Elegiſſe verò diciꝛ Romul⁹ ad ſui
corporis cuſtodiā trecētos, quos Numa ſu
ſtulit. Neq; eñ dignū exiſtimabat, aut ijs
nō credere qbus fides eſſet, aut eos regna-
re qbus ſubditi ſuſpecti videri poſſent. Plu
tarchus lib. 5. in vita Numę.
IVNIus Brut⁹.) Tarquinii ſupbi cognat⁹
fuit, à quo & Tribunus celerū creatus eſt:
cumq; patrē Bruti Iuniū, fratrēq; Tarqui-
nius interfeciſſet, Brutū (ꝙ ſtultitiā ſimu-
56 laret) vitā donauit. hiſtoria vulgo nota eſt.
CONſules.) Mutata regia dñatio in Cō-
ſularē (vt ſcribit Florus) de perpetua io an-
nuā, de ſingulari in duplicē, ne poteſtas ſo
litudine vel mora corrūpereꝛ. Verū oon-
dum ipſe ſatis conſtitui, ſit'ne hoc è beoe
cōſtituta Rep. magis, vt annui magiſtratus
creentur. Fieri eñ plerunq; vſu hoc vide-
mus, vt eiuſmodi q ſunt, tunc eſſe deſinār,
cū quales eos fuiſſe oportuit, diſcere pri-
mū incipiant. Pręterq̄ quòd & naturaliter
ea oō multū curamus, quæ ad breue tēpus
duratura ſunt: ſed tuoc vel minimè, cū no-
bis cū alio cōia ſunt[c]. quæ præcipua diſtin
guēdi ex iure gētiū dñij ratio affertur.

c l. 2. C. quã. et qb. quar. pars deb. li. bro. 10.

ROGAtū eſt.) Leges quæ magiſtratui v-
tiles viderentur, trinis nūdinis populo p̄- 57
ponebātur, quod p̄mulgari vocabatur: ter
tio foro rogabatur populus, vt ſciſceret:
vnde trinundino ferri leges dicebantur, id
eſt, tribus nundinis. Minus autem erat pro
mulgare quàm rogare: illic intercedere li-
cuit, hîc non licuit. Rogare itaq; legiſlator 58
dicebatur, vnde rogatio dicta: plebs verò
ſciſcere, hoc eſt, ſtatuere decernereq́;: vn- 59
de plebiſcitum, quod Græce ψήφισμα. ex
Cicer. Philip. 1. & alibi ſæpe, Gellio lib. 9. 60
LEGE lata.) à Valerio Publicola Bruti
collega.
PROVOcatio eſſet.) Ad populum.
CENSVS.) Cenſum agere dicebantur,
cum ciuium numerus recognoſcebatur, 61
Romani omnes deſcribebantur, iurati res
ſuas æſtimabant. Actus eſt primus cenſus
ſub Seruio Tullio Sexto Romanorum re-
ge, & inuenti octoginta quatuor mille ſe- 62
ptingentique Romani ciues.
CENSOres coōſtituti.) Circiter aonū 63
tercenteſimum decimum poſt vrbem con
ditam Cenſores conſtituti ſunt, ſic nomi-
nati, quòd arbitratores erant rerum & bo-
norum prout quiſque ciuis profiteretur.
Primi Cenſores Papyrius & Sempronius
fuerūt. Initio quidē ita inſtituti, vt quinto
quoque anno recrearētur: poſtea annuus
hic magiſtratus factus eſt. Ingreſſu magi-
ſtratus, primum omnium ſacris aoſeribus
alimenta locabant (vt Plutarchus io Pro-
blematis ſcribit) quòd bello Gallico anſe-
rum clangore capitolium ſeruatum eſſet.
Aſconius in diuinationem Ciceronis. Re-
gendis, inquit, moribus ciuitatis Cēſores
quinto quoque anno creari ſolebanꝛ. Hi
prorſus ciues ſic ootabant, vt qui Senator
eſſet, eijceretur Senatu: qui eques Roma-
nus, equum publicum perderet: qui ple-
beius, io Ceritum tabulas referretur, &
ærarius fieret: ac per hoc non eſſet in Al-
bo centuriæ ſuæ, ſcilicet ad hoc, vt eſſet
ciuis, ſed tantummodo vt pro capite ſuo
tributi nomine æra penderet. Gellius lib.
quarto, capit. duodecimò. Si quis agrum
ſuū paſſus fuerat ſordeſcere, eumq; indili-
gēter curauerat, ac neq; arauerat, neq; pur
gauerat: ſiue quis arborē ſuā vineāq; ha-
buerat derelictui, oō id ſioe pœna fuit, ſed

erat op⁹ cēſoriū,Cēſoreſq; ærarium faciebāt.Ideſi quis eques Romanus equum habere gracilentū aut parū nitidū viſus erat, impolitiæ notabatur:quaſi tu dicas incuriæ.Notati etiā à cēſoribus ſunt, q audientibus ijs dixerunt ioca quædā intēpeſtiuiter,q clare nimis & ſonore apud eos oſcitaſſent.P. Scipio Naſica,&. M. Pompilius cēſores(auctore Gell.lib.4.c. vlt.) cū equitum cēſum agerēt, equū nimis ſtrigoſum & male habitum,ſed equitē ei⁹ vberrimū & habitiſsimum viderunt:& cur(inquiūt) ita eſt,vt tu ſis ꝗ̄ equ⁹ curatior? Qm̄(inqt) ego me curo,equum Statius meus ſeruus. Viſum eſt parum reuerens eſſe reſpōſum, relatusque in ærarios,vt erat mos.

64 DICTAtores.) Creari dictatores ſoliti ſunt,vt Feneſtella tradit,cū vis aliqua maior de improuiſo oborta ingentē vrbi cla-
65 dē minaretur.creari niſi ſilētio noctis nō poterāt.Dicebatur autē dictator à cōſule, vt ipſe magiſtrum equum dicebat. Liu.lib. 9.Noctis ſilentio(vt mos eſt)Fabius.L. Papyrium dictatorē dixit.Creati oīm magiſtratuum imperium inhibebāt, ad ſeſeque trāsferebāt,p̄terq̄ tribunorū plebis.Hi eīm ſoli dictatore creato nō ceſſabant. auctor Plutarchus in Problem.

NEC prouocādi ius fuit.) Liu.lib.2.Creato dictatore primum Romæ poſteaq̄ p̄ferri ſecures viderunt,magnus plebē met⁹ inceſsit,vt intētiores eſſent ad dicto parendum.Neq; eīm,vt in cōſulibus, q pari poteſtate eſſent alterius auxiliū,neq; prouocatio erat,neque vlla vnquàm niſi in cura parendi auxilium.

VLTRA ſextum mēſem retineri.) Poſt mortē Cęſaris dictatura ſenatus cōſulto in perpetuū ſublata eſt. Cic.Philip.1.Ad ſingulare etiā.M.Antonij factum feſtinat oratio.Dictaturā quæ vim iam Regiæ poteſtatis obſederat fundit⁹ è Rep.ſuſtulit &c.

HIS dictatoribus magiſtri equitū iungebant.) Fuit hic ordo caſtrēſis,vt miles Cēturionis,Cēturio Tribuni, Tribunus legati,Legatus cōſulis,Magiſter equitum Dictatoris pareret Imperio.Liu.lib.8. ab vrbe condita.

66 LEGIT Imi.) Ideſt magiſtrorum equitū poteſtas legibus Populi Romani introducta eſt.Præfectos aūt Prætorio Imperator ſuo arbitrio introduxit.

PLEBS à patribus.) Hæ ciuiles diſſēſiones dicuntur[a], in quibus læſæ maieſtatis crimen minime committitur[b].

SEC Eſsiſſet.) Hæc prior populi ſeceſsio 67
fuit in ſacrū mōtē trās Aniēnē,Sicinio auctore,q̄ vrgeret plebē creditorum crudelitas,q corpora debitorum p̄ ſeruis nectebāt.Quapropter vt cum patribus in gratiā rediret,ſuus plebi magiſtratus conceſſus eſt,vt Tribunos pleb.haberet.

TRIBVnos.) Hi Tribuni plebis primi,il 68
li Tribuni celerum.

IN tres partes.) Tribus:quę populi diuiſio in tribus à Romulo facta eſt.earum noīa Rhānenſis,Tatiēſis,Lupercēſis, q ijs p̄poſiti ſunt,Tribuni appellati: vt Plutarchus tradit in vita Romuli.

QVAEſtores parricidij.) Quęſtores parricidij appellabātur,q cauſa rerū capitaliū 69
quærēdarum creari ſolerēt. Nā parricida nō vtiq; is tm̄,qui parentē occidiſſet,dicebat,ſed q qualēcūq; hoīem:ij quid à Triūuiris capitalibus differrēt,infra dicemus. 70

LATVM eſt ad populum.) Fertur ad po 71
pulum,cum lex in medium profertur: vnde etiam legiſlator dictus.

ABDIcarēt.) Liuius, Factum Senatus cōſultū,vt Decemuiri primo quoq; tempore magiſtratu ſe abdicarent.

OMNES magiſtratus.) Legendum,Magiſtratu.

QVOD Decemuiri.) Legēdum, quoad.

SVFFIcere.) Subſtituere.

FACTIO Sua.) Decemuirorum.

PERpetuo.) Liu.li.3.Perpetuoq; decēuiratu poſſeſſum ſemel obtinerēt imperiū.

SECEſsionis.) Hæc ſcda plebis ſeceſsio fuit in Auētinum mōtem, vt ſubd it infrà.

APPIum Claudium.) Decemuirum.

VETEri iure.) Romanorum,aut Græcarum ciuitatum.

VINdicias.) Lis Vindiciarū eſt, Aſconi⁹
inquit,cū litigatur de ea re apud Præto- 72
rem, cuius incertum eſt quis debeat eſſe poſſeſſor. Vindicias igitur appellat, quaſi poſſeſsionem libertatis filiæ,in qua dū nec cognoſceretur de ſtatu, debuit interim pendente lite remanere. Vindiciæ vero dictæ nō à vindicto(vt Accurſius putat) ſed à vindicādo[c]. Vñ & Liu.qui hiſtoriæ huius meminit lib. 3. Vindicari puellā dixit,pro vindicias puellæ ſecundū libertatē dari.& rurſus,Ita vindicatur virginia, ſpondētibus propinquis. Alij[d] dictas vindicias

a l.ſi quis ī genuum. §. cinsles.ff. de capt.
b Soci.3.4. volu. conſil. 121.num.5.

c Bud. hic.
d Alci. i l.pecun. §. aeſtimati. ff. de vgb. ſignif.

dlcias credunt, ꝙ qui in his obtineret, vin.
dicē.i.prædem dare deberet, nil in re poſ-
ſeſſa deterius ſe interim facturū. Vtcunq;
ſe etymus habeat, illud ſat conſtat, vindi-
ciarū iudiciū hoc pręparatoriū fuiſſe: qua-
lia agnitio bonorū poſſeſsionis litis ordi-
nandæ gratia, proluſoriū iudiciū, leuis cō-
tentio, diuinatio, præiudicium, cenſoria a-
nimaduerſio, & alia nonnulla q̄ doctè Al-
73 ciatus[a] exeqnit̄. Sanè & à vindicijs traxiſ-
ſe originē ea iudicia videri poſsūt, qb[9] in-
terim dū ſuper ꝓprietate poſſeſsiōeq; cā
decidit̄, vn[9] ex litigatoribus in poſſeſsiōe
cōſtituit̄[b]. Vn̄ & ſentētia tūc interlocuto-
ria, nō diffinitiua eſt[c]. Sed & admonui qn̄-
q; interdictorū etymū vnū huc reſpicere,
quo īterdicta quaſi interī dicta appellāt̄[d].
A S E abdixiſſe.) Alciatus aliqn̄[e], & Zaſi[9]
ſic legunt. Vindicias filiæ ſuæ à ſe abiudi-
caſſe, & ei qui in ſeruitutē ab eo ſuppoſitā
petierat, addixiſſe. Idē Alci.[f] & Haloand.
vindicias filiæ ſuæ à ſe abdicaſſe, & ſecūdū
eū qui in ſeruitutē petierat, dixiſſe. Aliqui
Codices abdixiſſe habēt, quod & Catelia-
nus teſtat̄, & cōfirmat Codex Hetruſcus.
74 V I N D Icias ſecundū libertatē.) Cū is cui
ſtatus quæſtio mouebatur, in quaſi poſſeſ
ſione libertatis eſſe iubebatur, vindiciæ ſe
cundū libertatē dari dicebātur: cū vero in
quaſi poſſeſsione ſeruitutis, dari vindiciæ
dicebantur ſecundum ſeruitutem.
I N perſona vindicij vitelliorū ſerui.) Iu-
uentus Romana de Rege Tarquinio redu
cendo cōſpirarūt, cuius cōiurationis Aqui
lij & Vitellij principes erāt. Ea per Vindi-
ciū Vitelliorū ſeruū detecta eſt. Cū itaq;
Vitellij Vindiciū tunc in ſeruitutē aſſere-
rent, Brutus ei tanq̄ de Rep. optime meri-
to Vindicias ſecundū libertatē dari iuſsit.
Alij hîc legūt, Vīdicis Vitelliorū ſerui. Sed
caſtigatior lectio, Vindicij eſt, ex Liuio &
Plutarcho.
75 P A Rtim in carcere necati.) Budæ[9], Zaſi[9]
& Haloāder addunt, Partim in exiliū acti:
tū ꝙ hæc particula, partim (vt putāt) nunq̄
nō geminata reperiatur, tum ꝙ ex Liuio
colligi poſsit, ex Decēuiris Appiū & Op-
piū in vincula cōiectos ſpontanea morte,
iudiciū ꝑuēniſſe: eorum autē collegas exi
lij cauſa ſolum vertiſſe. Ego quod ad hiſto
riæ fidē attinet, illis aſſentior, de particu-
lę vſu diſſentio. Nā præter iuriſcōſultos ſę
piſsime[g], Cice. quoq; in Verrē Act. 5. & a-

a Alci. parer. lib. 8. c. pen.
b l. æquiſsimum. ff. de vſuf. l. liberis. §. fi. ff. de libe. cau. Innoc. in c. cū veniſſent. de iſtitut.
c Pan. in. 2. volumi. conſ. 3.
d Alci. in. l. pecunia. §. actionis. ff. de ver. ſig. et in parer. lib. 3. c. 15.
e Alci. in d. §. actiōis. Zaſ. hic.
f Alci. lib. 8. parer. c. penult.
g l. menia. in princ. ff. de annu. l. fi. §. Titius. ff. de condi. in deb. l. dominus. §. fructuario. ff. de vſuf. l. lut. ff. de actio. emp.

liās, Apuleius apologia. 1. & de Aſino aureo lib. 4. & lib. 7. nō ſemel. Eutropius lib.
5. de bello ciuili. Feneſte. de Quæſtoribus
ſic loquunt̄. Sed & Iuſtinianus[h], licet diu-
tius (inquit) permanſit, attn̄ partim & hoc
in vſu eſſe deſijt. Quo loco Theophil[9] κα-
τὰ μικρόν. Dixi verò de his alibi latius. Sed
& ſentit mecū Alciatus[i]. Neq; Catelia-
nus[k] (quālibet dubitet) à nobis diſſentit.
E X ſuo quoque corpore.) Plebis.
C O Nſules creari.) Canuleius Tribu. ple.
(vt ſcribit Liu. lib. 4.) legē ferre conſtituit,
vt connubia patrū & plebis cōmiſcerētur
(quod lex. 12. Tab. de maritandis ordini-
bus vetuerat) & vt conſularis magiſtratus
cum plebe cōmunicaretur. Reſtitere Patri
tij, & vltro citroq; re agitata, placuit, vt de 76
inceps nō Cōſules, ſed Tribuni militū cō
ſulari poteſtate ex vtroq; corpore crearēt̄.
Anno itaq; 320. ab vrbe cōdita lata lex eſt
vt pro Cōſulibus Tribuni militum eſſent.
F A C T V M eſt.) Rogatio ne Camilli. 77
P A Rtim ex plebe, partim ex patribus.) Vt
Romę olim (qd̄ hic palā eſt) ſic hodie ſæ-
piſsime cōtentiones de hoc inter nobiles
popularesq;, quēdamodū officia, magiſtra
tus, adminiſtrationes Reip. inter eos diui-
dant̄. Et quidē iure nobiles p̄ferri oporte-
re, nō leuia argumēta ſunt[l] aut ſaltē aliquo
plurib[9] huic ordini gratificādū. Id qd̄ Albe
ric[9], & recētiores ꝓbāt, ꝙ & hîc aliquo plu
ris patres habuiſſe dicunt̄[m]. Cęterum cū &
inopibus tenuisq; vitæ hoībus ad munera
ꝑſonalia adit[9] pateat,[n] in hoc fere vētū Hi-
ſpanię eſt, vt in dubio (.i. cū nō lex aut cō-
ſuetudo cōtraria ſit) æqualiter inter ſe di-
uidāt. Cuius rei argm̄ inde nōnulli ſumūt,
ꝙ & obtinuit, Quæſtores indifferēter crea
ri tā patricios quā plebeios[o]. Verum illic
nō æqualiter ſed indifferēter dictum eſt,
cum dubitatum eſſet hoc, an oīno ab offi-
cio Quæſtoris plebeij arcerent̄. Igit̄, ꝓba-
ri hinc melius idmeri to diximus, tum etiā
ex his q̄ de p̄ſide ꝓuinciæ tradit Vlpia.[p] vt
ꝓuideat is, munera honoresq; ꝑ ciuitates
ſecūdū vices æqualiter iniūgi. Quo & Ca
tholici quoq; Reges Ferdinādus & Elyſa-
beth nunq̄ ſatis laudati principes reſpexiſ
ſe vident̄, q Fraternitatis illius ſanctiſsimę
ſaluberrimæque à ſe primū inſtitutę, duos
eſſe oīno Prępoſitos voluerunt[q], quorum 78
alter, è nobilium ordine ſit, alter ex po-
pularibus atque tributarijs.

h In princ. inſt. de teſt.
i Alci. parer. lib. 7. c. 20.
k Catel. in dict. iuriſperiti.
l l. ad ſubeunda. C. de decur. lib. 10. l. vnica. C. de poti. ad mune. nomi. lib. 10. l. 1. C. de diuer. offi. lib. 12.
m §. deīde cum placuiſſet.
n l. cura. §. inopes. ff. de mune. et hono.
o l. 1. ī prin. ff. de offic. quæſto.
p l. 3. §. præſen. ff. de mune. & hon. Plat. in d. l. vnica.
q l. 1. herm.

TRI-

79 TRIBVni militum.) Fuere & alij Tribu
ni militũ oon vrbanæ præfecturæ, ſed ca-
ſtręnſis, ad quorũ officiũ pertinuit curare,
vt milites ſua annona cõtẽri prouinciales
nou pręmerent, militũ manus cõtinerent,
ne vel pullos vel oua raperẽt, Vopiſcus in
Aureliano. Igitur Tribuni celerũ, Tribuni
plebis, Tribuui militũ in vrbe, Tribuni mi
litares in caſtris: ſed & Tribuni ærarij, q mi
litibus ſtipendia erogabãt, quo tẽpore cœ
ptum eſt publicis expenſis militare.
80 INTERdũ viginti.) Budæus emẽdat Se-
ni, ex Liuio. Ipſe cũ Zaſio vererẽ lectionẽ
nõ muto: cõſtat enim ex Feneſtella. c. 16.
tres à principio tribunos militum creatos:
eorũ tñ poſtea numerũ variaſſe. interdum
enim viginti fuerũt, interdũ plures, inter-
dum pauciores.
DEINde.) Abrogatis tribunis militum.
EX vtroq; corpore.) Plebeiorũ & nobiliũ.
VT aliquo plures.) Magiſtratus.
AEDIles curules.) Liu. lib. 6. Prætorẽ ob
81 hanc cauſam creatũ ſcribit, AEdiles verò
curules creatos propter ludos maximos q
pro concordia ordinũ inſtituerentur. Idẽ
Liu. lib. 7. Annus hic (inquit) inſignis no-
uis duobus magiſtratibus, Prætura & curu
li ædilitate: hos ſibi patricij q̃ſiuere bono-
res ꝓ cõceſſo plebi altero cõſulatu. AEdi-
les à ſacrarũ ędiũ cura dicti, Curules à ſella
curuli qua vehebantur. Fuit ergo hæc pa-
tricia ædilitas, fuit & altera plebeia.
QVI Vrbanus.) Idẽ & p̄tor maior dictus.
82 QVI peregrinus.) Idẽ & prætor minor. di
83 cti Prætores vel à præeſſendo (vt Feneſtel
la tradit) vel à præeũdo, auctore Varrooe.
HASTAE.) Iudicio centũuirali: inde ve-
84 rò nomen, ꝙ centumuiri haſta iu foro ſuo
poſita iudicarent.
DECEMuiri,) Centũuiri litibus iudican
85 dis cõſtituti ſunt: cogẽdis vero centũuiris,
Decẽuiri: Tranq. io Auguſto, Auctor & a-
86 liarũ rerũ fuit, inquit, oẽ acta ſenatus publi
carentur, vt cura ærarij à Quæſtoribus vr-
baois ad Prætorios Prætores'ue trãſiret: vt
centũuiralẽ haſtã, quã quæſtura functi cõ-
ſueuerãt cogere, Decẽuiri cogerẽt. Emen
87 dãt verò hîc Budęus, Zaſius, & Haloander
Cẽtũuiri, cũ legeretur antea, Decemuiri.
Alciatus [a] vererẽ lectionẽ ꝓbaſſe videtur.
Erant enim &. x. viri STL. iud. i. decẽuiri
ſtlitibus iudicãdis: quorũ & Spartiaous in
Hadriano meminit. Et hunc magiſtratum

a Alc. in l. pupillus. §. decuriones. ff. de verb. ſigni.

geſiſſe. C. Cęliũ Pliniũ ex duobus vetuſtiſ
ſimis monumẽtis, quæ Mediolani conſpi-
ciũtur, conſtat. Feoeſtella, c. 23. Creati. x.
viri ſunt, qui ius in vrbe dicerẽt. Prętorũq;
partes eo tẽpore gererẽt litiũ iudicãdarũ
appellati. Sed & Florẽt. Codex hãc lectio-
nem confirmat.
QVAtuor viri qui curã viarũ agerent.) 88
Sumptũ à Feneſtella, vt & pleraq; alia.
ET TRIumuiri monetales, æris, argẽti, 89
auri flatores.) Quorũ eſſet diligẽtia numi
ſmata ære, argento, auroq; fabricari.
TRIVMuiri capitales.) Horũ igitur in- 90
teruẽtu Quæſtores parricidij indelinquẽ-
tes animaduertere ſoliti. Cice. in orat. Pla
neq; duorũ virorũ iudiciũ, aut triũuirorũ
capitaliũ, aut decẽuirorũ litibus iudicau-
dis dico nuq̃. Atqui dixit Accius. Sed &
Plaut. io Amphi.

Quid faciam nũc, ſi tres viri me in carcerẽ cõpegerint?
Inde cras, è prõptuaria cella depromar ad flagrum.

Et iu Aſin.

Ibo ego ad treis viros, vſtaq; ibi nõia faxo erũt capitia.

Et in Aulul.

Eu. quia ad tres viros iam ego deferam tuũ nomẽ. Co.
Qamobrem?
Eu. quia cultrũ habes. Co. Coquum decet.

ET quia magiſtratibus.) Sũpta oĩa vſq;
ad verſiculũ. Nã præfectus annonæ, ex Fe
neſtel. c. 19. niſi forte auctor ille alius eſt,
qui hinc ipſe ſumat.
HISPAoia.) Olim hoc [b], hodie vero (quę
rerum omniũ viciſsitudo eſt) noo libera 91
tantũ Hiſpaoia eſt [c], ſuiſq; legibus viuit [d],
verum Caroli, Philippiq; optimorũ prin-
pũ fœliciſsimis auſpicijs maiori orbis to-
tius parti iam dominatur.
QVI fideicommiſsis ius dicerẽt.) Appa-
ret autem de fideicommiſsis Prętores vſ- 92
quead certã aliquam ſummã ius dixiſſe.
Quint. lib. 5. c. quot & qui ſtatus. Non de-
bes apud Prætorẽ petere fideicõmiſſum,
ſed apud cõſules. maior enim Prætoria co
guitione ſumma eſt. Quæritur an maior
ſumma ſit, facti controuerſia eſt.
QVOtiens in Rep.) Id eſt Romæ.
IS'QVE vocatur p̄ſectus vrbis.) De prę- 93
fecto Vrbis multa idẽ Feneſtella, nos etiã
nõ pauca proprio tractatu. Sed ille ad fioẽ
hæc ait. Sed cũ multo tẽpore Præfect⁹ Vr
bi creatus fuerit, demum illius ditione ad
Prætorem tranſlata Latinarũ feriarũ dũta
xat creari cœptus eſt.
POSTEA verò.) Haloauder, poſtea ſe-
rẽ

b l. relegatorum. §. interdicere. ff de interdic. & releg. l. vnica. C. de his q ſe deſt. lib. 10.
c Glo. in c. Adrianus. 63. diſtin.
d Oldr. cõſ. 69. Lup. in rubr. de donat. inter vir. & vxo. pag. 4.

rè:lego ex Feneſtella, Poſtea alius.
94 L A T Inarum feriarũ.) Sabinis per dolũ à Tarquinio in ſuam ditionẽ redactis, alios quoq; latinorũ populos ad ſocietatem ille perſuaſit, tẽplũq; in mõte Albano Ioui Latiali conſtituit, vbi quotãnis latini cũ Romanis nũdinas celebrarẽt: adſerẽtesq; pars agnos, pars caſeos, alij lactis mẽſuras Ioui ſacrificarẽt. Harũ feriarũ cauſa Præfect⁹ latinarũ creat⁹ eſt. Qđ ex Dion. li. 4. atq; Feneſtella rectiſsimè ab alijs hîc ãnotatũ eſt.
95 P R AE F E ctus annonę.) Cum dira fames vrbẽ ita vrgeret, vt multi obuolutis capitibus in Tyberim ſe præcipitarent, Cõſtitutus eſt. L. Minutius. Præfectus annonæ, vt Liu. ſcribit lib. 4. Huius magiſtratus difficili tẽpore & caritate ãnonæ vſus potiſsimũ atq; opera exigebatur, frumẽtũq; vndiq; coëmendũ, & ſi quis vltra ꝓprios vſus poſſideret, in mediũ ponendũ curabat: aduehi vndiq; & aductũ iuſto precio venire nitebatur. cuius ope magiſtratus egregia Popu. Rom. penuria laboranti ſæpe opera nauata eſt.
96 V I G I Lũ.) Diuus Auguſtus coërcendis incẽdijs ſeptẽ cohortes opportunis vrbis locis diſpoſuit, ita, vt binas vrbis regiones vnaquæq; cohors pręſidio tutaretur, tribunis & ſuper oẽs clariſsimo viro Præfecto Vigilũ præpoſitus. De quo ad titulum de
97 offi. præf. Vig. dicendũ. Apud Põpo. lætũ, Quinq; cohortes erratum eſt.
Q V O S ciſtiberes.) Quĩq; viros ĩtelligit.
98 T I B Eriũ Coruncanũ.) Cic. lib. 3. de orat. Hęc fuit. P. Craſsi illi⁹ veteris, hæc. T. Corũcani, hæc proaui generi mei Scipionis prudẽtiſsimi hoĩs ſapiẽtia, qui oẽs Põtifices maximi fuerũt, vt ad eos de oĩbus diuinis atq; humanis reb⁹ referreĩ, ijdemq; in ſenatu & apud populũ, & in cauſis amicorũ, & domi, & militiæ conſilium ſuum fidemque præſtabant.
P. P Apyrius.) A quo ius ciuile papyrianũ
A P P I V S Claudius.) Qui Virginii filiæ amore capt⁹, omne fas atq; nefas miſcuit.
E I V Sdem generis.) Qui actiones propoſuit, & ad formam redegit.
M A X Imam ſciẽtiã.) Vnde Liu. lib. 10. iuris & ſcientiæ conſultum vocat.
99 H I C centimalus.) Legendũ fortè cũ Haloandro, Cæcus. Cice. lib. 5. Tuſc. Appium quidẽ veterẽ illũ, qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtratibus & ex rebus geſtis intelligimus, in illo caſu nec priuato nec publico muneri defuiſſe. Cotta legit Cẽtimanus. Florẽtinæ pandectę, Cẽtẽmanus.
D E Pyrrho in vrbẽ non recipiẽdo.) Vlpianus[a]. Appius deniq; Claudius cæcus conſilijs publicis intererat, & in ſenatu ſeueriſſimã dixit ſententiam de Pyrrhi captiuis non recipiendis.

a l. 2. §. Appius. de po. ſtu.

D E vſurpationibus.) Vſurpatio vſucapionis interruptio eſt[b]. A. Gel. lib. 3. c. 2. ſe legiſſe ait, Q. Mutiũ iuriſcõſultũ dicere ſolitũ, nõ eſſe vſurpatã mulierẽ, q̃ cũ Calẽ. Ianua. apud virũ cauſa m̃rimonii eſſe cœpiſſet, añ diẽ. 4. Calẽ. Ianua. vſurpatũ iſſet: nõ poſſe impleri trinoctiũ, qđ abeſſe à viro vſurpandi cauſa ex. 12. tab. deberet: qm̃ tertiæ noctis poſteriores ſex horæ alterius anni eſſent, qui inciperet ex Calendis. Neceſſe itaq; fuit, nouam nuptã ex lege. 12. tab. trinoctium vſurpari. 100

b l. 2. ff. de vſucap.

A N T E hunc) Subaudi Romæ: namque Græcia habuit prius ſuos illos ἑπτὰ σοφούς, 101
& Iudęorũ doctores (qđ ex Hieronymo ad Algaſiã Zaſius admonuit) à plebe Sophi. i. ſapientes olim noĩati ſunt, qui in Nouella. 146. Magiſtri vocantur.
H O C noĩe cognominatus eſt.) Notant 102
Bal. & Ang. hîc ꝓ Gallo præſſo[c] & Philocalo[d]: huius tñ ſingulare nomen non eſt, ſed vulgare ijs qui Græce ſciunt.
O P T Imus à ſenatu appellatus eſt.) Ro- 103
mani cũ matrẽ Idæã adducturi eſſent, oraculo Apollinis iuſsi ſunt eã optimo viro inter Romanos cõmittere: cõi aũt patrum cõſenſu. P. Scipio Naſica filius eius Scipionis qui in Hiſpania ceciderat, optimus iudicatus eſt. Liu. lib. 9. Tertiæ deca. & Plin. de viris illuſtribus auctores ſunt.

c Glo. in l. hac conſultiſſima. C. qui teſta. fa. poſ. Ang. ĩ l. ſi in ſpem. ff. de reb. vẽ.
d Glo. in l. quoniã. C. de natu. libe.

D E I Nde. Q. Fabius.) Legebaĩ antea. Q. Mutius (leguntq; ſic etiã hodie florẽtinæ 104
Pandectæ.) Sed primus (quãlibet alij diſsimulẽt) Nebriſſa nr̃ reſtituit. Q. Fabi⁹. Hic
em̃ cũ Valerio Flacco Carthaginẽ miſſus 105
eſt legatus, vt niſi Hãnibal violator fœderis dederet, bellũ Carthaginenſibus indiceret. Hic Fabi⁹ Pãphil⁹ cognominat⁹ eſt, ad differentiam illius Fabij, qui in eodem ſecundo bello punico ſingularem operam Reip. nauauit: atque tum maximus, tum cunctator, tum verrucoſus, tum ouicula dictus eſt: hæcque propemodum Fabium Pamphilum feciſſe coram Carthaginenſibus, quæ Pomponius refert, auctores ſunt

Poly-

Polybius, Liuius, Plutarchus, Silius præterea lib. 2. Punicorum.

Non vltra patiens Fabius rexiſſe dolorem,
Conciliũ expoſcit propere, patribusque vocatis
Bellum ſe geſtare ſinu, pacémque profatus
Quid ſedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat, at Scæuo neutrum renuente ſenatu.
Ceu clauſas acies gremióque effunderet arma,
Accipite infauſtum libyæ, eueniuque priori
Par (inquit) bellum, & laxos effundit amictus.

¶Gellius lib. 10. c. 27. Q. Fabius Imperator Romanus dedit ad Carthaginenſes epiſtolam, ibi ſcriptum fuit, Populum Rom. miſiſſe ad eos haſtam & caduceum, ſigna duo belli aut pacis, ex quibus vtrum vellent eligerent, quod elegiſſent, id vnum vt eſſe miſſum exiſtimarent. Carthaginenſes reſponderũt, neutrum ſeſe eligere, ſed poſſe qui attuliſſent, vtrum mallent relinquere: quod reliquiſſent, id ſibi pro lecto futurum. M. Varro autem non haſtam ipſam neque ipſum caduceum miſſa dicit, ſed duas teſſerulas, in quarum altera caduce⁹, in altera ſimulachra haſtæ fuerunt inciſa. Legũt & poſtea ſic quoque Zaſius & Haloander. At repugnat antiquiſsimorũ codicum fides: itemque quòd nuſquam conſtat. Q. Fabium in iuriſconſultorum catalogo recenſeri, cum contrà Mutiorum familia clari nominis iuriſconſultos ſemper habuerit. Quibus argumentis Alciatus[a] nihil mutãdum exiſtimat, credendũq; aut alios auctores ſecutum fuiſſe Pomponiũ, qui à cæteris non ſolum in legati nomine, ſed etiam in rei geſtæ deſcriptione diſsiderent, aut neglectim id & incidẽter, quod ad hiſtoriam attinet, dictum: ideoq; diſsimulatione quadam tranſmittendum eſſe: qualia multa ſunt, quæ graues auctores incidenter dicta prætereant. Nos hæc
106 nunc in medio relinquimus.

a Alci. pa rer. 4. c. 16.

TESSERAE.) Teſſera hic belli ſignum eſt, aliâs aliter accipitur.

CORVNcanus.) Seneca lib. 2. epiſt. eos qui vetuſta ex alieno ſæculo verba loq̃rentur, ad Appios & Corũcanos redire ſcribit.

SEXTVS AElius.) Cicero lib. 3. de ora. Meminerãt illi Sex. AElium. M verò Mã-
107 lium nos etiam vidimus tranſuerſo ambulantem foro, quod erat inſigne, eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus conſilij ſui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, & in ſolio ſedentes domi ſic adibatur, non ſolum vt de iure ciuili ad eos, verumetiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negocio referretur.

FRAter eius.) Habeo (inquit Angelus) in 108
libro meo manu propria Baldi ibi ſcribentis, Nota pro nobis, & ſubdidi ego manu propria, Qui afflante diuina potentia ſumus tres fratres doctores, Baldus, Petrus, & Angelus iuris vtriuſq; profeſſores. Quę nos in Baldi fratrumque gratiam non omittenda cenſuimus.

PRIMVS à populo ſapiens appellatus 109
eſt.) Sed an non Sempronium Popu. Ro. primum Sophon appellauit? Zaſio nodus videtur indiſſolubilis, niſi dicas Sempronio ab eminẽtia variarum diſciplinarum, ſicut ſeptem illis greciæ ſapiẽtibus nomẽ inditũ: Attilio verò, propter ſapientiæ ciuilis meritũ. Sed fortè ille primũ Sophos, hic primũ ſapiẽs appellatus eſt, vt nõis aut linguæ ſolius differẽtia (quãdo aliud non poteſt) antinomiã diſſoluat.

ENNIus laudauit.) Egregiè cordatus homo Catus AElius Sextus.

AD aliquid.) Id eſt, nõ prorſus, peculiaris
iuris conſultorũ locutio. Vlpianus[b]. Eaq; 110
res curſum fluminis ad aliquid immutauerit, cur nõ ei cõſulatur? Pleroſq; ſcio prorſus flumina auctiſſe, alueoſq; mutaſſe &c. Idẽ[c], dies autẽ iſtos, quibus appellãdũ eſt, ad aliquid vtiles eſſe, oratio diui Marci voluit. Modeſtin⁹[d]. Quoties penuria eſt eorũ qui magiſtratũ ſuſcipiũt, immunitas ad aliq̃d infringitur, ſicuti diui Fratres reſcripſerunt. Vſus eſt & Apuleius apologia. 1. Saltẽ quatuordecim ſeruis quos exhibui, ad aliq̃d vtere: & lib. de philoſophiã. Nãq; appetitus, & ad aliquid cupido, aut vero bono incitatur.

b l. 1. §. ſunt qui putant. ff. ne quid i flu. publi.
c l. 1. §. dies ff. quan. appel. ſit.
d l. vt gradati. §. quoties. ff. de mune.

M. CATO.) Hic Senior, Portius Cẽſori
rinus dictus: de quo Liuius, Plinius, Plutar 111
chus & alij notabilia multa: Mihi ſelectiora hęc viſa ſunt. Militauit natus annos. 17. Senex literas Græcas, Ennio præceptore didicit: accuſatus capitis quater & quadragies, ſemper abſolutus eſt.

SED plurimi.) Libri.

FILII eius.) Cato hic Senior (vt ſcribit 113
Gelli. li. 13. c. 19.) duos habuit filios matribus diuerſos, alterũ maiorẽ, qui Prętor deſignatus patre viuo mortuus eſt, & egregios de iuris diſciplina libros reliquit: al-

terum

terum minorem Salonianum cognomento, quem Cato ſenior, ſenex cũ eſſet, ex Salonij clientis ſui filia ſuſtulit. Huius Saloniani pronepos fuit. M. Cato Vticẽſis, qui ne in. C. Cæſaris manus veniret, Vticæ ſe
113 propria manu interfecit, cuius tantum illud Lucani elogium eſt.

Victrix cauſa Deis placuit, ſed victa Catoni.

Diligenter itaq; Zaſius, ſi quid in iure noſtro [a] Catoni tributum eſt, id non Catoni Vticẽſi, ſed huic maiori filio Catonis Cenſorini tribuẽdũ. Hic enim egregios & plurimos de iure ciuili libros reliquit.

EX quibus cæteri.) Catones. Ad Catonũ enim familiã, & genus hæc referẽda ſunt.

P. MVtius) Scæuola. cuius Cicero iuuenis auditor fuit, cuiusque ianua & veſtibulum (quod idem in oratore ait) ciuitatis veluti
114 quoddã oraculũ erat, dicere is ſolitus eſt, iura ciuilia in ſua familia ſine vlla eloquẽtiæ laude verſari. Iuris conſulto igitur prudentia, diuinarum atque humanarum rerũ noticia, non eloquentia neceſſaria eſt: & tamen ſi quis hæc cum iudicio coniungat, dubio procul melior futurus eſt.

115 M. MANlius.) Huius Cicero meminit in 3. de orat. M. verò Manlium nos etiam vidimus tranſuerſo ambulantem foro.

BRVtus ſeptẽ.) Craſſus in. 2. de orat. per facetiam, Decium Brutum virum Prætoriũ tres in iure ciuili libros reliquiſſe ait.

GNEI Põpeij patruus.) Sic antiqua exẽplaria, ſic Pomponius lætus, ſic Haloander legunt. Zaſius ex Cicerone de claris orat. legit. Gne. Pompeij frater.

SED plus eloquentiæ, quàm ſcientiæ iuris operam dedit.) Futurus melior, ſi contrà ſcientiæ iuris plus, q̃ eloquentiæ operã daret, Sed quid ijs facias, qui eloquẽtiæ nihil, ſcientiæ iuris parum (niſi quod ad lucellum attinet) operam dant. Quæro an eos iuris ſacerdotes appelles? Et dixit eos quidam nihil eſſe minus.

HVNC.) P. Mutium.

CICERO.) De claris oratoribus, nam Craſſus eloquẽtium iuriſperitiſsimus, Scæuola iuriſconſultorum eloquentiſsimus, vt noueris familiam hanc non ſemper eloquentiæ operam non dediſſe.

AQVILius Gallus.) Hic & Q. Mutij auditor, & Ser. Sulpitij præceptor, & Ciceroni amiciſsimus: de quo pro. A. Cecinna Ci
116 cero hæc ait. Hoc dicam, nunquam eius auctoritatem minimum valere, cuius prudẽtiam. P. R. in cauendo, non in decipiendo perſpexit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate ſeiunxit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam. P. R. prõptam expoſitamque præbuerit: qui ita iuſtus & bonus vir eſt, vt natura, non ſolum diſciplina conſultus eſſe videatur: ita peritus ac prudẽs, vt ex iure ciuili non ſcientia ſolum quædam, verumetiam bonitas nata illi videatur: cuius tantum eſt ingenium, tam prompta fides, vt quicquid inde haurias, purũ liquidumque te haurire ſentias. hæc Cicero. Fuit aũt Aquilius in formulis concipiendis cautiſsimus, qualis illa eſt de poſthumi alieni inſtitutione [b], de liberatorijs ſtipulationibus [c], quam Aquilianam ſtipulationem vocant, de dolo malo [d]. Cicero. 3. offic. Nondum enim Aquilius collega & familiaris meus protulerat de dolo formulas: in quibus ipſis cum ex eo quæreretur, quid eſſet dolus malus, reſpõdebat, cum eſſet aliud ſimulatum, aliud actum. hoc quidem ſanè luculenter, vt ab homine perito definiendi.

SERVIVS autem Sulpitius.) De quo Cicero multa in Bruto. Idẽ Philip. 9. Nam reliqua Ser. Sulpitij vita multis erit prēclariſque monumentis ad omnem memoriã 117
commendata: ſemper illius grauitatem, conſtantiam, fidem, præſtantiam in Rep. tuenda, cu tam, atque prudentiã, omnium mortalium fama celebrabit. Nec verò ſilebitur admirabilis quædam & incredibilis & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis ſcientia. Omnes nes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerũt, ſi vnum in locũ conferantur, cum Ser. Sulpitio non ſunt comparandi. neque enim ille magis iuris conſultus, quam iuſtitiæ fuit.

TVRPE eſſe patritio & nobili viro, & cauſas oranti, ius in quo verſaretur ignorare.) Sanè enim in iuriſperito iuris ignorãtia nõ latæ culpæ, ſed dolo adſcribitur. [e] 118
STATVAM ei Populus Romanus pro Roſtris poſuit.) Ponendæ ſtatuæ Cicero ſuaſor fuit. Philip. 9. Qui locus ad Pompo nij intelligentiam aptiſsimus eſt, Quintil. etiam lib. 3. c. de ſuaſoria. Quid? nõ illa ſimilis iudicialium quæſtio de ſtatua Serui Sulpitij, an ijs demum ponẽda ſit, qui in legatione ferro ſunt interempti?

PLV-

a l. 4. §. Cato. ff. de verbo. oblig.

b l. gallus ff. de lib. & post posthu.

c l. & vno ff. de accepti l. §. quicquid insti. quib. mo. tol li. oblig.

d l. 1. ff. de dolo.

e Bal. in c. 1. §. iudices. de pace iura. firman. Claud. in. l. 2. col. 3. infra de legib.

PLVRIMI auditores.) Nam & infra, ex his auditoribus, &c.

PATER Cinna.) Quidam hic legũt, Pater Cecinna ex Cicerone in epiſtolis, & Seneca lib. 3. natural. quæſt.

DIGESTI.) Vnde & digeſtorum fortè appellatio ſumpta eſt.

119 FVNDArent.) Frequẽter hoc verbo vſus eſt Pomponius[a]: nouum autem eſt in hoc ſenſu. Apuleius de Aſino aureo. lib. 7. Quæ decimo partus ſtipendio viri familiam fundauerat. Sed & Vlpiano[b] iuris ciuilis bene fundata peritia dicitur. Voluſi Metianus amicus noſter, & iuris ciuilis præter veterem & bene fundatã peritiam, anxiè diligens.

a §. poſtea ne diutius. §. poſt hos. b l. diui. ff. de in. pat.

120 LEGIbus viceſimæ.) Fiſco olim viceſima hæreditatum deferebatur[c]. Lampridius in Heliogabalo, ad viceſimam hæreditatum mulionem curare iuſsit, iuſsit & curſorem, iuſsit & cocum, & clauſtralium artificem. Iulius Capitolinus in. M. Autonino Philoſopho. Leges etiam addidit de viceſima hæreditatum, de tutelis liberorum, de bonis maternis, & item de filiorũ ſucceſsionibus pro parte materna, vtque ſenatores peregrini quartã partem in Italia poſsiderent. Inde aurum viceſimarium apud Liuium, vt opinatur Egnatius. Fuit & viceſima portorii. Cicero in verrẽ Act. 4. Nunc hoc attendite, his exportationibus, quę recitatę ſunt, ſcribit Hs. 60. ſocios perdidiſſe ex viceſima portorij Syracuſis.

c l. vlt. C. & edic. diui. Adria. tollen.

121 QVAESTOrius.) Aut q̃ſtura functus, aut quæſtor: ſic conſulares, aut conſules, aut conſulatu functi qui ſunt.

122 SED minus frequentantur.) Sed & eius opiniones poſteriores hi iuriſcõſulti, quorum fragmentis hodie vtimur, non ſemel reprehendunt.

123 PATRIcius.) Liuius. lib. 1, ab vrbe cõdita. & Suet. in Auguſto, Senatores ab honore patres appellatos, patriciosque eorum progeniem ſcribunt. Verùm hæc apud Romanos. Nam apud Græcos maior multo dignitas fuit, videturque ſenatoria dignitas media conſtituta inter illuſtres (vt ſint hi velut infimi) & patricios conſulesque, quaſi ſupremos[d]. Quo fit, vt in Nouel. 38. patriciatus, μέγιστον ἀξίωμα, ideſt, maxima dignitas vocetur. Adnotauere & hoc Budæus[e], & Andreas Alciatus[f] ex Sidonio, Suida, Pro copio. Sed & nos ex Conſtanti-
no Harmenopulo, li. 6. epitomes iuris ciuilis, & Caſsiodoro lib. 3. variarum, & item
lib. 6. in formula Patriciatus. Hiſpaniæ
lex[g] patricios eos interpretatur, qui princi 124
pum conſiliarii ſint: quod quemadmodũ
intelligi oporteat, ſuo loco dicemus[h].

d l. vlt. ff. de ſenato. e Bud. in l. vlt. ff. de ſenato. f Alc. dcõ ſul. lib. 12.

g l. 7. titu. 18. par. 4. h in l. vlt. ff. de ſenat.

APHRICAE oram teneret.) Præfectus Aphricæ hic fuit.

ORATIO ſatis pulcherrima.) Budæus
emẽdat, ſanè pulcherrima. Non enim (in- 125
quit) pulcherrima tantum, ſed quàm pulcherrima oratio illa dici debuit, vel Quintiliano auctore: præterquàm quòd (vt exiſtimat) ſatis, particula cum ſuperlatiua ſignificatione diſsidet. Pomponius Lætus, & Zaſius veterem lectionem defendunt. Additq; hîc grauitati iuriſconſulti conueniſſe hoc, ne vim ſuperlatiui effunderet, ſed cum temperamẽto laudaret. ad exceſſum enim orator ſe comparat, nõ iuris cõſultus. Sunt qui ex fide Victorini cuiuſdã exemplaris delendam credant dictionem hanc, ſatis, ſiue ſanè: quos Haloander ſecutus eſt. Ego cũ codice Hetruſco nihil muto: nec paucæ leges ſunt, quæ me moueãt[i]. tum etiam præter Hieronymum ad Euſtochiũ, qui, ſatis deuotiſsime, dixit: Spartiano Adrianus poematum & literarũ nimium ſtudioſiſsimus: Apuleio aſinus piger tardiſsimusque nimis: Macrobio, ſatis plenum conuiuium dicuntur.

i Lex anno. ff. de d dona. inter vir. & vxor. l. ſcio. ff. de reſtit. in integ. l. ſi alius. §. belliſsime. ff. quod vi aut clam. l. ſi te ſolum. ff. de haere. inſti.

SVFFEctus.) Suffectus conſul is diceba- 126
tur, qui in locum ordinarij ſubmitteretur: vtriusque Lampridius meminit in Alexãdro Seuero. Coſſ. quoſcunque vel ordinarios, vel ſuffectos creauit, ex ſenatus ſentẽtentia nominauit, ſumptum eorũ contrahens. Spartianus in Mario ſeptimo. Nam vt Conſ. qui ſex meridianis horis conſulatum ſuffectum tenuit à. M. Tullio tali aſperſus eſt ioco, Conſulem habuimus tam ſeuerum, tamque cenſoriũ, vt in eius magiſtratu nemo prãderit, nemo cœnauerit, nemo dormierit, &c.

HIC etiam Nerua.) Tiberio Cæſari fami 127
liariſsimus, integro ſtatu & corpore illæſo, inedia vitam finiuit, auctor Corn. Tacitus, lib. 4. & 5.

NEQVE reſponſa vtiq; ſignata dabãt.) 128
Subſignabant olim reſponſa ſua iuriſconſulti: quo iure & nunc vtimur[k], aut ſaltim ſubſcribimus. Hinc vero originem Alciasus[l] habuiſſe credit, quòd hodie cum ad doctoris

k Pau. 5. l. cũ antiquitas, ad ſi. C. deteſta. Al ci. in. l. ſubſignatum. & verbo. ſign. l Alci. parer. 8. c. 10.

Doctoris inſignia quis promouetur, inter
129 cætera annulus aureus illi datur, quaſi ſi-
gnandorũ reſpõſorum ius tunc acquirat.
Atqui vel Baccalaurei eo iure gaudẽt. An
(quod idem ait) annulus ideo inſeritur, ꝙ
ordinis equeſtris id ſignum eſt, & bellicæ
virtutis inſigne: vt Plini⁹ lib. 33. c. 1. tradit,
tanquam Doctoratus ad equeſtrem digni
tatem pertineat? An (quod adieci ipſe o-
lim) quia (vt Cicero ſcribit in Verrẽ Act.
5.) Imperatores ſuperatis hoſtibus, opti-
mè Rep. geſta, ſcribas ſuos annulis aureis
in concione donabant: atque ea de cauſa
concionem aduocare ſoliti ſunt, Idque for
mula concepta, Quando tu quidem in bel
lo, in prælio, in re militari, &c.
HOC nõ peti ſed præſtari ſolere.) Accur
130 ſius & ſequaces ſic exponunt, quaſi facul-
tas de iure reſpõdendi inhoneſte petatur,
ſed honeſte concedatur. Qui ſenſus ſupe-
rioribus repugnat. Dixerat enim à tempo
ribus Auguſti ꝓ beneficio peti cœptũ. Bu
dæus igitur primũ ſic exponit, quaſi ſigni
ficaret Adrianus, non exiſtimare ſe benefi
ciũ ijs conferre, qui indultu ſuo de iure re-
ſpõderent, ſed ab eis accipere, vt quorum
opera maxime delectaretur. Idẽ rurſus ali
ter, Hoc nõ peti, ſed præſtari ſolere, quaſi
non petentibus dandum id ſit, ſed ijs qui
efficiant, factoq́; ſe dignos exhibeant, qui-
bus concedatur: nã & hoc præſtare eſt. Id
Zaſius probat, & ipſe præ cæteris magis ſe
quor. Verùm, quid ſi ad Adriani peculiare
ingeniũ referamus, de quo Dion inter cæ
tera ſic ait, Alios auxit pecunia, honoribus
alios & dignitate honeſtauit, neq; patieba
tur à ſe quicquam peti, ſed pro neceſsitate
cuiuſque omnia faciebat.
HVIC nec amplæ facultates fuerũt.) Plu
tarchus in Problematis obſeruatum à ve-
teribus ſcribit, vt literæ gratis docerentur,
mercenarias verò literas à SP. Carbilio
cœpiſſe. Ambroſius Diaconus Origenis
131 documentis imbutus male audijt, quòd cũ
eſſet vir nobilis & diues, præceptoris ſui e-
geni & pauperis moriens non ſit recorda-
tus. Hierony. auctor in lib. de ſcriptoribus
eccleſiaſticis. Cõtra. M. Antoninus Impe-
rator tãta in ſuos præceptores pietate fuit,
vt imagines eorũ aureas in larario habe-
ret: in quos & liberaliſsimus fuit, vt tradit
Capitolinus. debent enĩ magiſtro ſuo gra-
tiam diſcipuli non verbis tñ, ſed et rebus
rebus ipſis, qualem Aquilius iuuenis[a] Ni-
coſtrato præceptori retuliſſe dicitur. rece 132
ptumq́; eſt[b], licere doctori ſiue aliũde nõ
habeat, ſiue ſibi ſufficiat, pecuniã à diſcipu
lis pro ſalario exigere, aut collatitio ſcho-
laſticorum ſymbolo ſe & familiam alere.
PRIſcus Neratius.) Traiano gratus hic a- 133
deò fuit, vt Imperij ſucceſſorem relinque
re deſtinauerit, eique aliquando dixerit,
Cõmendo tibi prouincias, ſi quid mihi fa
tale cõtigerit, niſi ꝗ poſtea cõſilio mutato
Adrianũ adoptauit. auctor eſt Spartianus.

a l. Aquilius ff. de dona. Alci. parer. 2. c. 49.
b Gl. in c. à quibuſdã. 37. diſt. Alci. parer. 9. cap. 19.

DE LEGIBVS Senatúsque cõſultis, & longa conſuetudine. Titul. III.

PAPINIANVS, Libro primo definitionum.

LEX eſt commune præceptum, virorum prudentium conſultũ, delictorum, quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur, coërcitio, communis Reipublicæ Sponſio.

1 *Lex commune præceptum, vtilitate, vſu, auctoritate.*
2 *Lex municipalis vnam tantum populi partẽ ligare non poteſt.*
3 *Appellare licet ei, aduerſus quem ius ſingulare ſtatuitur.*
4 *Lex generalis, odio tamen priuati lata, non tenet.*
5 *Lex municipalis de annona certo pretio vendenda.*
6 *Lex municipii priuatos ad cõpromiſſum non poteſt compellere.*
7 *Syndicus à ciuitate creari non poteſt, qui priuatos obliget.*
8 *Ius ſingulare & conſuetudo ex iuſta cauſa de priuatis hominibus induci poſſunt.*
9 *Iuſtæ cauſæ quæ, vt de priuatis hominibus leges ferantur*
10 *Lex, quo intellectu dicatur præceptum*
11 *Impuberes legem ferre non poſſunt.*
12 *Virorũ appellatio an impuberes cõprehẽdat.*

13 *Mulieres regulariter leges non condunt.*
14 *Senaculum mulierum.*
15 *Mulieres an inducant conſuetudinem.*
16 *Legis & reſcripti quæ differentia.*
17 *Leges populi cum conſilio, leges principis etiã citra conſilium ferri poſſunt.*
18 *Leges principum ex conſilio latæ, difficilius per reſcripta tolluntur.*
19 *Sponte an voluntariè quid fiat, differentia eſt.*
20 *Ignorantia iuris vel facti an excuſet à delicto.*
21 *Dormiens qui ſocium aut vulnerauit aut occidit qua pœna puniendus.*
22 *L. 5. titu. 8. par. 7.*
23 *Culpa, quæ delictũ præcedat, magni intereſt.*
24 *Caſu delinquens, quomodo puniendus.*
25 *Occidens alium, quàm deſtinaſſet, an puniendus ſit vt homicida, an extra ordinem.*
26 *Bartoli opinio communiter reprehenſa.*
27 *Delictorum coercio duplex.*
28 *Delictum quodlibet ſiue publicum ſiue priuatum, duplicem agendi viam producit.*
29 *Criminale iudicium dicitur cum pœna pecuniaria fiſco applicatur.*
30 *Rogatio olim quæ?*
31 *Leges quomodo à populo hodie ferantur.*
32 *Sponſio, quæ ſignificet.*
33 *Lex, communis Reip. Sponſio, quo vero ſenſu dicitur.*

1 COMMVne.) Vtilitate, vſu, & au
ctoritate[a]. Hinc autem
eſt, vt lege municipali
2 ciuitas vnam tantũ partem
populi ligare nequeat[b]: quod Ange-
3 lus notat, & alij ſequuntur. Hinc, vt quãuis
à legis iniquitate appellare nõ liceat[c], ap-
pellare tamen ei liceat, aduerſus quem ius
ſingulare conſtituatur[d]. Hinc, vt & appel
lari, & opponi doli exceptio poſsit, ſi lex
4 quantibes generalis, odio tamẽ priuati fa-
cta, probari per cõiecturas poſsit[e]. Qua ra
5 tiõe, ſi lex municipalis pretiũ annonæ vẽ-
dendæ generaliter ſtatuat, valebit: ſi certis
perſonis præſcribit, nõ valet[f]. Sic neq; cõ-
6 ſtitutio, quæ illũ aut illũ ad cõpromiſſum
compellat, ſeruabitur[g]. Et (quod Iaſon re-
7 ctiſsime adiecit[h]) nec creare ſyndicũ ciui-
tas poterit in hoc, vt certos ciues, non oẽs
8 obliget. Nõ procedit tamẽ id, ſi fieret ius
ſingulare ex cauſa iuſta[i]: quod etiã in con
ſuetudine aduerſus priuatũ aliquem indu
cta obſeruandũ eſt[k]. Sed quæ iuſta cauſa 9
erit? & facti quæſtio eſt: multæ enim cau-
ſæ accidere poſſunt. Illa dubio procul iuſta
eſt, ſi ſedãdi popularis tumultus cauſa lex
ſingularis fiat[l], ſi latro manifeſtus ſit, aut
ſeditioſus prærupte, aut factioſus cruente,
& generaliter ſi delictum notoriũ[m]. ſicut
per contrarium & illa iuſta cauſa eſt, ſi ex-
cellens virtus aut ſcientia eminẽs illius ſit,
in cuius fauorẽ lex fiat[n]. Nam & receptiſ-
ſimum eſt, his de cauſis recedi poſſe à regu
lis iuris communis[o].
PRAEceptum.) Atqui non ſemper præci 10
pit: permittit enim, vetat, punit[p]. Quocir
ca præcepti appellatio hæc legis virtutes
omnes comprehendit. Atque ita fit, vt la-
tius pateat, quod ſentit Accurſius expreſ-
ſius Zaſius, qui doctrinã interpretatur.
PRVDENtum.) Furioſos & ſimiles hîc
excludi quis nõ videat? An & impuberes?
Claudius[q], excludi: cui accedo, non tam 11
quia viri apellatio impuberes non com-
prehendat[r], (ſuſpecta enim & Alciato[s], &
mihi quoq; ea traditio eſt, qui virum pro 12
adulto nullibi niſi ex Roglerij tralatione
legerim) quàm quòd ea ætas nec pfecta[t],
nec prudens eſt[v], vt quæ quod videat igno
ras.
VIROrum.) Non igitur ad mulieres hoc
ſpectat, vt Bartolus & omnes notant. Sed
cur ita? Et alij, quia (vel Salomone teſte) 13
prudentes non ſunt: alij quia fragilis ille
ſexus & infirmus ſit[x]. Alij, quia leges con
dere publici iuris eſt, fœminę ab omnibus
officijs publicis arceantur[y]. Sed non ha-
bet locum quibuſdam caſibus. Primus,
in ijs quæ ad mulieres pertineant, qualia fi
lum, lana, & ſimilia ſunt[z]. Secundus, ſi pri
uilegio aut conſuetudine iuriſdictionem
ſibi acquiſierit[a]. Tertius, cum fœmina
Regina, Princeps, Comes eſt, aut qua ſi-
mili dignitate polleat[b]: quod tunc verum
intelligimus, cũ maritum non habet. Nã
ſi habeat (etiam ſi Auguſta ſit) legem non
condes[c]. Sanè Iuſtinianus Theodoræ con
iugis conſilio leges nonnunquam tulit[d].
De Heliogobalo præterea Lampridius.
Deinde (inquit) vbi primũ diem Senatus
habuit, matrem ſuam in Senatu rogari iuſ-
ſit, quæ cum veniſſet vocata, ad COSS.
ſubſellia ſcribendo affuit: id eſt, S. C. con-
ficien-

a l. iurandũ in ſingulos. §. 1. erit autẽ 4. diſt.
b l. totiens. §. fin. ff. de polli. l. ſi pri uatus. ff. qui & a quib.
c l. ſigna pœna. ff. de verb. ſigni.
d l. 1. §. ſolent. ff. quã. appel. ſit.
e l. 1. §. ſi. ff. de do. excep. Iaſ. in. l. ciuitas n. 10. ff. ſi cer. pet.
f Bar. in. l. nemo exterus. C. de iuda.
g Bal. in. l. conſt. C. §. quibus.
h Iaſ. in. l. ciuitas. nume. 10.
i l. damnatu. C. de hære. Bald & Ful. hic An ge. in. l. fin. C. ſent. reſ. non poſ.
k l. vendi tor. §. ſi conſtat. ff. com præ. gl. in. l. 2. i. g. detrahi. ff. de his qui ſui vel a. i. in. ſunt.
l l. ſi quis ſi li. §. biantẽ. ff. de in iuſti. rup.
m l. amiſſione. §. q de ſciunt. ff. & capi. dimi. vbi glo. relegati.
n l. neq Dorotheũ. l. de Eliis. C. de decu. li. 10.
o l. ad beſtias. ff. de pe. l. ſed & reprobari. §. valde. ff. de excuſ. tuto.
p l. legis. §.
q Claud. co lum. 3.
r l. cũ quis decedens. §. codicillis. vbi gloſ. & Bar. de leg. 3. Bart. in. l. ann. 45. C. de digni. libro. 12.
s Alci. diſpũc. 4. c. 12. & in. l. pueri. ff. de verbo. ſign.
t §. ſi. inſti. de Attili. tuto.
v l. 1. C. de ſal. mone.
x l. 2. ff. ad velle.
y l. fœmina ff. de reg. iu.
z l. 1. §. ſed & obſtetrices. ff. de va ri. & extra or. cog. Iaſ. et Zaſ. hic.
a l. vlt. C. de arbi. vbi gl. & dilecti. eo. titu.
b d. l. vlti. C. de arbi.
c Glo. in. l. princeps. legibus. §. De cius. in. l. fœmina. n. 37. ff. de reg. iu.
d Auth. vt iudic. ſine quoquo ſuffra. §. hoc autẽ oia.

ficiendi teſtis: ſolusque omnium Imperatorum fuit, ſub quo mulier quaſi clariſſima loco viri Senatum ingreſſa eſt. Fecit & in colle Quirinali ſenaculum, id eſt, mu
14 lierum Senatum, in quo ante fuerat conuẽtus matronalis ſolennibus duntaxat diebus, et ſi vnquam aliqua matrona conſularis coniugij ornamẽtis eſſet donata: quod veteres Imperatores affinibus detulerũt, & his maximè quę nobilitatos maritos nõ habuerunt, ne innobilitatæ remanerent. Sed Semiamirica facta ſunt, S.C. ridicula de legibus matronalibus, quæ quo veſtitu incederent, quæ cui cederent, quæ ad cuius oſculum venirent, quæ pilento, quæ equo ſaginario, quæ aſino veheret, quæ carpento mulari, quæ boum, quæ ſella veheretur: quæ've earum pellicea, an oſſea, an eborata, an argentata, & quę aurum vel gemmas in calciamentis haberent. Et paulo poſt. Occiſa eſt cum eo mater Semiamira pbroſiſſima mulier & digna filio. Cautumque ante omnia poſt Antoninum Heliogobalum, ne vnquam mulier Senatum ingrederetur, vtq; inferis caput eius dicaretur deuouereturq;, per quem id eſſet factum. Id Senaculum matronis reddi Aurelianus poſtea voluit, vt in eius vita ſcribit Vopiſcus. Verũ hæc male inſtitutorũ principũ exempla ſunt, notũq; vetus illud eſt.

ἐστὶ γυναικῶν ἔργα, κ'οὐκ ἐκκλησίαι.

Sed nunquid cõſuetudinem mulieres in-
15 ducent? Et Cynus[a], Bartolus[b], & omnes non inducere aiunt: neque enim quota (vt aiunt) pars populi ſunt: cui conſequens, vt Amazones & ſi quæ ſimiles ſunt, & ſtatuere & conſuetudinẽ inducere poſſint.

CONS Vltum.) Demoſthenes in lege ſequẽti, *λέγμα*. Deliberatio ergo & conſiliũ in legibus condendis neceſſaria[c] ſunt. Præcipitatio enim nouerca iuſtitiæ eſt[d], vel Mimo Publiano admonente.

Ad pœnitendum properat citò qui iudicat.

Et rurſus.

16 *Deliberate vtilia, mora tutiſſima eſt.*

Hæcque eſt inter legem & reſcripum principis differentia, quòd legem deliberatio, reſcripum petẽtium importunitas facit[e]:
17 quod de populi legibus cõiter accipiunt. Nam principis quæ ſunt, nullius cõſilium exigunt[f], ſed ab eius mera voluntate pen-
18 dẽt[g]. Magni tñ refert, ſtatuat princeps cũ conſilio procerũ: neq; enim reſcriptũ aduerſus eiuſmodi legem valebit, niſi in eo legis expreſſa mẽtio facta ſit[h]. Caueat igitur quiſquis eſt, aduerſus quẽ principis reſcripta, ſchedulæ Regiæ aut (quas vulgò
ſic vocant) Prouiſiones proferuntur. 19

DEL Ictorum quæ ſponte.) Vltro, nullo cogente, nõ ignoranter. Differt tamẽ ſpõte an voluntariè facias. Quocirca tabelliones Baldus admonuit[i], tortũ reũ ſponte cõfeſſũ ne ſcribãt: falſum eñ ſcribẽt: q̃uis recte ſcribãt, volũtarie cõfeſſũ. Dolo ergo ſi qs delinquat, ſine dubio puniẽdus eſt, vt
tñ vltra cogitationem dolus procedat[k]. 20

VEL iguorantia.) Demoſthenes in lege ſequẽti, *ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἀκουσίων καὶ ἑκουσίων ἁμαρτημάτων*, ignorãtia verò duplex eſt, iuris & facti[l]. An illa delinquẽtes excuſet, alibi diximus[m]: hæc nõ excuſat, dũ tñ culpam ignorantia in ſe habeat[n] cuius multa exẽpla ponit Accurſius. Addunt &
alia recentiores, de clericis qui viatorũ lu- 21
dum imitati, baculos in directũ iecerunt[o]: de dormiente vicij ſui conſcio, qui ſocium
(cum non pręmonuerit) occidit, aut vulne- 22
rauit[p]: cui tñ pœna iure noſtro[q] certa ſta-
tuta eſt. Intereſt tamen, quæ culpa delictũ 23
præceſſerit: nam ſi lata ſit, pœna quidẽ imponit, ſed mitior q̃ ſi dolo delictũ admiſſũ eſt[r]: ſi leuis, mitior q̃ pro lata[s]: ſi leuiſſima, mitior q̃ pro leui[t]. Quid ſi per igno-
rantiã delinquat, ſed caſu? Et diſtinguẽdũ 24
eſt, culpa caſum præcedat, an nõ. In prima
ſpecie delictũ punietur[v]: in ſecũda nõ pu- 25
nietur[x]. Sed quid ſi Titiũ interficere deſtinaueras, & amicũ tuũ aut conſanguineum interfeciſti? Bartolus homicidij reum te eſſe ait[y], quia dabas operã rei illicitæ. Cui cõtrà eſt, q cũ in culpa ſolũ fueris nõ in dolo, nõ videris vt doloſus homicida puniẽdus, ſed extra ordinẽ arbitrio iudicis tm̃. Nã & ſi quis hoĩem liberũ cęciderit, dum putat ſeruũ ſuũ, in ea cauſa eſt, ne iniuriarũ teneatur[z]: & ſi cũ ſeruo meo pugnũ ducere vellem, te in proximo ſtantem inuitus pcuſſerim, iniuriarũ nõ teneor[a]. Quid q & capitalem fraudem admittere is dicitur, qui dolo malo & per nequitiã admittit. Cęterùm ſi quis errore, ſi quis caſu fece
cerit, ceſſabit edictũ[b]: quam opinionẽ ad- 26
uerſus Bartolũ Angelus, Florianus, Alexãder, Iaſon[c], Claudius, & Zaſius ſequũtur: vt ſit hæc dubio procul cõis[d]. Salmonius[e] Bartolũ magis ſequitur, motus, q hominẽ

a Cyn. in l. 2. C. quæ ſit long. conſue. b Bart. hic ad fin. Zaſ. col. 2. Deci. ĩ l. fæmina. nu. 38. ff. de regu. iu. c l. humanũ. C. de legib. d l. ſi quis filio. §. hi autem. ff. de inoff. teſt. rap. e l. 1. C. de preci. Imp. offer. lib. 10. Bart. in proœ. ff. vet. nu. 6. f l. 3. C. de legib. g Pau. & Claud. hic doc. in. d. l. humanũ. h Bald. & Pau. in. d. l. humanũ. ca. nr. ĩ. c. pen. de capel. monachor. c. ſignificaſti. ĩ ele. Claud. hic col. 3. i Bal. in c. 1. de pace iura. fir. mã. Sa lo. l. ic. col. 2. k l. cogitationis. ff. de pœnis.

l Rub. d. in. et fac. igno. m in. l. c's populi. ſup §. q. Bart. de inſt. & iu. n l. itẽ Mela. in princ. ff. ad leg. Aquil. o c. continebatur. c. lator. de homicid. p Bar. in. l. pen. ff. ad. l. pompe. de parricid. q l. 5. tita. 8. par. 7. r l. in lege Cornelia. ff. ad. l. Corne. de ſica. s l. quicqd calore. ff. de reg. iur. t l. ſcietiã. §. qui cã aliter. ff. ad. l. Aquil. v l. fluminũ. §. hac ſtipulatio. ff. de dã. inf. x l. 1. §. ſi eo tẽpore. ff. de admi. re. ad ciui. perti. y Bar. in. l. reſpiciendũ §. delinquũt. ff. de pœnis. z l. ſcientiã §. ſed ſi defendẽdi. ff. ad. l. aquil. a l. illud relatum. §. fi. cũ. l. ſeq. ff. de iniu. b l. cũ aũt re dhibitio. §. excipiũ. ff. de adi. edi. c Iaſ. num. 18. Claud. col. 4. Zaſ. col. 2. d Iaſ. nu. 20. e Salo. hic verſ. quæ ru Iaſ.

occidere volueris, & occideris. neq; enim in ſubſtantia erraſti, ſed in qualitate quæ non releuat, niſi forte cũ ex qualitate perſonæ occiſæ, pœna varianda eſt: credidiſti laicum, occidiſti clericũ: occidiſti filium, quem hoſtem credebas. Quæ ſententia ꝓbabilis quidem ſit: verum magis eſt, vt & ipſe cõmuni aſſentiar: facile autẽ ex qualitate perſonarũ dolũ abſuiſſe præſumimus: vt ſi occidens & occiſus amici eſſent[a].

27 COERcitio.) Punitio. Ea dupliciter fit, vel cũ de crimine ciuiliter agitur, vel cum
28 criminaliter, Oritur autẽ ex quolibet delicto ſiue publico[b] ſiue priuato[c] duplex agẽdi via, altera ciuilis ad id quod partis in-
29 terſit, altera criminalis, ad vindictam publicam. Sed quid ſi ad pœnam pecuniariã agatur? Et ſi parti applicãda eſt, ciuile: ſi fiſco iudiciũ criminale dicitur[d]. Quæ opinio & à noſtris, & à Pontificijs approbata eſt[e], & à me alibi plenius diſcuſſa, hîc iſta ſatis, quibus lectio Bartoli occaſionẽ præbuit in præſentia inculcãtis. Dicitur autẽ hîc coërcitio, ea formula, qua & alibi exercitio[f]. Sunt & qui non male, correctio, emẽdent: eſt enim Græce, ἐπανόρθωμα.

30 COMmunis Reip. Sponſio.) Olim populus rogabatur. vnde rogationes dictæ: ipſe ſciſcebat, vñ plebiſcita appellata: quod
31 ſupra latius oſtendimus[g]. Hodie magiſtratus interrogat ſeu proponit, populus aut expreſſim reſpondet, aut ſignis[h]. Sed & ſi de propoſitione magiſtratus nõ cõſtet, de populi tamen voluntate conſtet, rectè lex fertur[i]. certè ſi ſtatuto legem ferri nõ poſſe, edictũ ſit, niſi magiſtratus proponat, aliter facta minime valebit[k]. Et quidem hoc
32 ſenſu (qui cõis oĩm eſt ſenſus) Sponſio, pro ſtipulatione ponitur: quod nouũ nõ eſt[l]. Zaſius pro vinculo ſeu obligatione poni mauult: cui non omnino repugno. Fuit & Spõſio, genus actionis apud antiquos, quę & apud Athenieſes παρακαταβολὴ, quã Budæus explicuit[m]. Quinetiã alia ſignificatione Sponſio eſt, cùm aut interpoſita ſtipulatione, aut pignoribus depoſitis certã pecuniam quis promittat, vita ſit, vt affirmat[n]. Verùm quod ad legem noſtrã pertinet, priorem expoſitionem amplector. Videtur autem Vlpiano lex, communis Reip. Sponſio eo ſenſu dicta, quo Demoſtheni in lege ſequenti. πόλεως συνθήκη κοινή

a Glo. & doct. in l. 1. C. ad l. cornel. de ſicc. b l. qui nomine. ff. ad l. cornel. de fal. Ang. ĩ l. qrela. C. d fal. c l. locatio. §. quod illicite. ff. d publica. d Glo. in l. 1. in glo. crimẽ. d ſepul. viola. in l. aut damnũ in §. 1. ff. de pœn. in l. agraria. ĩ. §. 1. ff. de termo. e Bar. in l. prætor ait. vbi gloſ. in verb. cenſũ. ff. de ſepul. viola. Iaſ. ĩ rub. C. de iudi. col. 2. f l. 1. infra de offic. ei. cui man. eſt iuriſdi. g l. 2. §. exactis. 2. ff. de ori. iu. l. itẽ veniunt. §. prædic. ff. de peti. hæ. l. 1. in princ. ff. ad l. falci. h Bar. in l. oẽs populi. nu. 19. i Bar. in l. 2. C. d decuri. lib. 10. k l. 1. vbi. Bar. et Auge. C. de pœ. ti. bono. ſu. bla. lib. 10. l l. ſponſio. ff de verb. ſign. l. ſciendũ. ff. d adi. edic. l. 1. C. d ſuffra. m Bud. ĩ. l. 2. ſupra de orig. iur.

MARTIANVS Libro primo Inſtitutionum.

NAM & Demoſthenes orator ſic definit τοῦτ' ἐστὶ νόμος ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλὰ καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστι[1] νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν, τοῖς ἐν τῇ πόλει. Sed & Philoſophus ſummæ Stoicæ ſapientiæ Chryſippus ſic incipit, libro quem fecit περὶ νόμων. ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τ' εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέων, ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὧν οὐ ποιητέων.

1. *Iuris conſulti teſtimonijs bonorum auctorum vſi ſunt.*
2. *Leges omnium hominum ſunt, potentia paucorum eſt.*
3. *Serui dominis quatenus parere teneantur.*
4. *Voluntaria acerbius quàm non voluntaria puniuntur.*
5. *Ἀ'ιδεσις Athenienſibus quid fuerit.*
6. *Lex omnes ligat.*
7. *Lex ciuitatis ſuburbium & territorium comprehendit.*
8. *Indiæ ditioni Hiſpanorum adiecta, Hiſpaniæ legibus reguntur.*
9. *Hiſpaniæ adiecta non acceſſoriè, ſed æque principaliter, ſuis legibus gubernantur.*
10. *Conſuetudo & priuilegium ciuitatis ad villas municipiaq; ciuitati ſubiecta extẽdũtur.*
11. *Chryſippus philoſophus.*
12. *Lex quo ſenſu regula dicta*

NAM & Demoſthenes.) In Ariſtogitonẽ oratione priori: quẽ locũ Budęus primu reſtituit, & hîc quidẽ Demoſthenis atq; Chryſippi, alibi[n] Platonis, Theophraſti, Hippocratis[p], Homeri[q], Ciceronis,[r] Vergilij[s] teſtimonijs iuris cõſulti vtũtur, vt planè (niſi apud Barbaros) audiẽdi merito barbari iſti nõ eſſent, qui bonorũ auctorum nomina, quia doctũ aliquid ſonant, ideo per horreſcunt.

n l. quibus rebus. ff. de alea vſu. et alia. l. ſi rẽ tibi. §. ſi ex ſpõſionis. ff. d præſ. ver. o l. 2. ff. de mundi. l. iura. l. antiq. ff. ſi pr. hæ. peta. p l. ſeptimo ff. de ſta. homi. q l. 1. ff. de contrahen. empt. r l. Cicero. ff. de pœn. l. falcinius. §. cum hoc edictum. ff. qb. ex cauſ. in poſ. ea. s l. in tantum. §. ſi. ff. de re. diui.

Νόμος

Νόμος ἐστὶν.)Demoſthenē,Chryſippū,Mar-
tianūq; hoc loci quidā reprehendūt, q̃ le-
gis diffinitionē iuſtam minime attulerint.
Sed cū ſint variæ diffinitionū ſpecies à Vi-
ctorino Boethioq; diffuſius traditæ, ego
eos[a] magis ſequor, q de ea diffinitiōis ſpe
cie hîc accipiūt, q̃ κατ᾽ ἔπαινον concipitur. i.
laudatiōis ſeu encomij cauſa: cui contraria
illa eſt, q̃ κατὰ ψόγον. i. per vituperiū fiat:
vt, ſerui ſunt, qui pro nihilo reputantur[b].
Neq; enim tam diffinire quam laudare le-
gem illi voluerunt: quod & Cicero fecit
pro. A, Cluentio. Hoc enim (inquit) vincu
2 lū eſt hui' dignitatis, qua fruimur in Rep.
hoc fundamentū libertatis, hic fons æqui-
tatis: mens & animus, & conſiliū, & ſenten
tia ciuitatis poſita eſt in legibus: vt corpo-
ra noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege,
ſuis partibus & neruis, ac ſanguine vti nō
poteſt. Legum miniſtri, magiſtratus: legū
interpretes, iudices: legum deniq; idcirco
oēs ſerui ſum', vt liberi eſſe poſsimus.
πάντας.)Omnes hoīes. Inde & idem De-
moſthenes in orat. κατὰ μειδίου, τὴν μὲν γὰρ
ἰσχὺν ὀλίγων, τοὺς δὲ νόμους ἁπάντων εἶναι, id
eſt potentiā quidem eſſe paucorum, leges
verò omnium hominum.
δόγμα) Roglerius, aut quiſquis is fuit, qui
Græcorum verborum expoſitiones Pan-
dectis inſperſit, ad verbū ex Græco Chry-
ſippi Dogma. Budæus Decretū: Vlpianus
ſuprà Conſultū, ad ſenatusconſulti nomen
(vt opinor) alludens.
ἑκουσίων.) Voluntariorū Rogl. conſultorū
Bud. At Iuriſcōſultus ſuprà, quæ ſponte
vel ignorantia contrahuntur.
ἀκουσίων.) Non voluntariorū Rogl. incon
ſultorū Bud. ea ſunt quæ per ignorantiam
admittūtur. Sed quid ſi habens vxorē ſu-
ſpectam, ſeruo imperet, eam occidat,
3 alioquin peribit: ſeruus occidit, an ex-
cuſetur? Petrus & Cynus[c] excuſari cre-
dunt, quia aliter tueri ſe non potuerit[d].
Quo in articulo variè & leges & interpre-
tes omnes ſentiunt. Et in foro contentio-
ſo ex iuris Regula[e] adhibenda videtur di-
ſtinctio, leuia an atrocia ſint, quæ domini
iubēt[f]. In foro conſcientiæ exploratum
eſt omnium Philoſophorum, Theologo
rum, & Iuriſprudentum conſenſu[g], mor-
tem & extrema omnia ſubeūda, priuſquā
quicquam eorum quæ natura fœda ſunt,
4 facias: & generalius, prius omnia ſubeun-
da, quàm vt mortaliter pecces. Huic con-
ſequens latus ille de voluntario & inuo-
luntario articulus à Mario præcipue hîc
diſcuſſus. Inde & late fuſa & multiplex
quæſtio, num coacta, voluntas ſit[h]. Athe-
nis certè homicidia voluntaria acerbius
quàm non voluntaria puniri ſolita ſunt, li-
cebatq; lege, cædis non voluntariæ crimen
euadere, ſi is qui cædis reus erat, quendam
ex cōſanguineis precibus exorare potuiſ-
ſet, & ad clementiam adducere: cuiuſmo-
di exorata placabilitas, αἴδεσις vocabatur. 5
Apud vetuſtiores Græcos fortuiti homici
dij pœna ἀπενιαυτισμὸς fuit, id eſt, vt per
annum homicida exularet[i].
συνθήκη.)Ad verbum compoſitio eſt: Bu-
dæo, conuentum eſt: Iuriſconſulto ſuprà,
Sponſio.
ἐν τῇ πόλει.)Qui in ciuitate ſunt. Imò om-
nes vbique gentium[k]. Exiſtimo ergo aut 6
partem μετωνυμικῶς pro toto poſitam, aut
legem municipalem hîc definiri. Sed an
non leges ciuitatis ad territorium & eiuſ-
dem ciuitatis ſuburbia extendentur[l]? Et 7
non dubium eſt, extendi. Sed etſi quæ adij
ciātur acceſſoriæ[m] (vt Hiſpaniæ ditioni In-
diæ occidentales nuper repertæ) eiſdem,
quibus Hiſpania, legibus gubernabuntur:
Aliud eſt, ſi quæ adijciantur, non vt acceſ-
ſionis ſed vt augmenti principalis vicem 9
obtineant[n]: quale regnum Siciliæ eſt, Flā
driæ comitatus, & ſimilia. Quæ approba-
tiſsima ſentētia videtur[o]. Quinetiā & de 10
conſuetudine ciuitatis idem conſentiunt,
vt villas, vicos, municipia ciuitati ſubiecta
liget[p]. Idemq; ferè & in priuilegijs aiūt[q]:
& Pōtificij in interdictis[r], niſi fortè ciuita
tis mentio ſeorſum facta ſit: quod hîc An-
gelus rectiſsime adiecit.
CHRYſipp'.) Hic Cleanthis diſcipulus 11
fuit. Scripſit volumina ſeptingenta quin-
que: de quo dici ſolitum aiunt, εἰ μὴ γὰρ ἦν
Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν στοά, nō futuram Stoico
rum ſectam, ſi non eſſet Chryſippus, cla-
r' adeò in dialecticis, vt exiſtimarint mul-
ti, ſi dialectica apud Deos eſſet, non aliam
futuram quàm Chryſippeā. Scripſit tamē
& inter alia de legibus, quod ex Diogene
Laërtio in eius vita ſat conſtat.
βασιλεύς.) Regina diuinarum atque huma
narum rerum lex à Chryſippo dicitur. At
antiquus interpres (rudis planè & ignarus
Græci ſermonis) pro Regina vertit noti-

a Alci. pa rer. lib. 9. c. 22.
b l. Antepe. ff. de regu. iur.
c Cyn. in l. 1. C. vn̄ vi.
d l. ſcientiā. §. qui cū ali ter. ff. ad l. aquil.
e l. ad ea. ff. de regul. iur.
f Bar. in l. ſi familia. ff. ſi fami. fur. fec. dic.
Deci. in l. velle nō cre ditur. ff. de regu. iu.
g Saluno. hic. pag. 2.
h l. ſi mu- lier. §. metū 2. ff. q̄d met. cauſ. Deci. i d. l. velle.
i Alci. pa- rer. li. 2. c. 2.
k l. iud. c. C. de iudæ. l. leges ſacra tiſsimæ. C. de legib.
l l. 1. §. cum vrbem. ff. d offic. præfe. vrb.
m l. pecu- liū. in prin. ff. de leg. 2.
n l. ſi quan do ducianæ. C. de appel.
o Bald. & oēs. in l. cū fundus. de leg. 2. Bar. et alij in l. ſi cō uenerit. §. ſi nuda. ff. de pig. act.
p Glo. in l. ex ea. ff. de poſtu. Alb. in l. 1. C. quæ ſit lon. con- ſue.
q Dec. in c. Rodulphus. de reſcript.
r c. ſi ciui- tas. de ſent. excō. in 6.

tia: credo, qa in iuriſprudentiæ diffinitione vidit, & legis quoq; quadrare opinatus eſt. Verum vt illic belliſsime, ſic hic præter Philoſophi iuriſconſultique propoſitum prorſus poneretur. Dedit autem ille nõ ſolum errandi occaſionem Accurſio, ſed & Theologis quibuſdam cum primis doctis anxiè inquirendi, quo bono ſenſu Chryſippi verba defendi poſſent. Quam curam leuare dubio procul potuit, ſi fideliter trãſtuliſſet.

θείων.) Diuinarum. Accurſius exẽpla ponit de Sum. trini. & fide catho. De ſacroſ. eccleſ. &c. quæ expoſitio Chryſippi temporibus non cõuenit. Alciatus[a] huc alluſum hîc credit, vt intelligeretur legibus quoque ſubijci Deos.

a Alci. lib. 4. diſpunc. c. 14.

προστάτην εἶναι,) Id eſt præſidem eſſe. Rogl. verò male qui Præſtare.

12 Κανόνα.) Regulam. Accurſius autem regulam ſic accipit, vt Iuriſconſulti ad tractatũ de Regulis iuris. Sed præſtat, vt cum Alciato Κανόνα exponas, regulam quam oẽs imitemur. Plin. lib. 34. Polycletus fecit, quem Canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadã. Vſus eſt & Ariſt. ad Theodectẽ. οὐ γὰρ δεῖ τὸν δικαστὴν διαστρέφειν εἰς ὀργὴν προάγοντας ἢ φθόνον, ἢ ἔλεον, ὅμοιον γὰρ κἂν εἴ τις ᾧ μέλλει χρῆσθαι κανόνι, τοῦτον ποιήσει στρεβλόν, id eſt, neque enim oportet peruertere iudicem in iram, aut inuidiam, aut miſericordiam trahentes: ſimile enim id eſt, ac ſi quis regulam, qua vti debet, hanc torqueat.

Καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων.) Id eſt eorũ quæ naturaliter ciuilia ſunt animantium, Alciatus & recte. Nam Accurſius cum Rogerio inextricabiliter errat.

ὧν οὐ ποιητέων.) Non faciendorum. Sic & Cice. lib. 1. de legib. Lex eſt ratio ſumma, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetque cõtraria &c. Cæterũ & varias eſſe legis diffinitiones à Theologis, Iuriſconſultis, Philoſophis alijſque bonis auctoribus traditas, quis ignoret? Verùm vt eas nunc perſequamur, operæ prætium non eſt.

III. POMPONIVS Libro vigeſimo quinto ad Sabinum.

IVRA conſtitui oportet (vt dicit Theophraſtus) in his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον non quæ ἐκ παραλόγου accidunt.

1 *Argumentum à communiter accidentibus.*
2 *Accidere aut euenire dicuntur etiam quæ ſemel.*
3 *Vſitata non dicuntur, niſi quæ bis, vt minimùm, facta ſint.*
4 *Solita fieri an dicantur quæ ſemel fiant.*

IN HIS quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον.) Id eſt frequẽter: quem locum Budæus ex Florẽtinis Pandectis reſtituit. Sic autem Hermagoras & Theodorus Gadareus appellant, quod nos vulgò argumentum à cõmuniter accidentibus[b]. Haloandri editio hîc minimum placet, 1 qui dictiones has Græcas legit per conſequentiam.

ACCIdunt.) Accidũt igitur, aut eueniũt etiam quę ſemel[c]. Cõſueta aut vſitata ſunt, 2 non niſi quæ bis[d], vt minimùm. Sed quæ ſolita fieri dicemus? Et Bartolus[e] etiam ea 3 quæ ſemel, quòd ſic de alimẽtis ſcriptum extet[f], quæ pater familias præſtare ſolitus 4 fuerit: & ea opinio Paulo auctore communis eſt[g]. Baldus[h] contrà non dici ſolitum, niſi quod bis ſaltim factũ fuerit, huic Decius[i] non paucis motus accedit. Ego etiã hos ſequor, & nonnulla iam olim adieci,[k] quæ me, ne communem teneam ſententiam, omnino mouent.

IIII. CELVS Libro quinto Digeſtorum.

EX HIS quæ fortè vno aliquo caſu accidere poſſunt, iura non conſtituuntur.

1 *Lazarus & miraculo reſuſcitati an recuperent ſua.*

VNO aliquo caſu.) Accurſij primum exemplum de Lazaro eſt: quod (vt Angelus ait) Doctores 1 ideo non ſequũtur, quòd ethnico iuriſconſulto Euangelij reſpectum fuiſſe, veriſimile non ſit. Sed nunquid aut Lazarus, aut reſuſcitati ſua recuperant? Idem Accurſius

b l. neque natales. C. de proba. Alci. parer. li. 1. cap. 7.
c l. nam ad ea. infra.
d l. de quibus. infra.
e Bar. in l. 1. C. quo. et quan. ind.
f l. mela verſi. ſed ſi aliměta. ff. de ali. & cibа. le. vbi Bar.
g Pau. in l. 1. C. quo. & quan. ind.
h Bal. in l. iſtem lapilli verſi. decimo quæritur ff. de re diui.
i deci. in rubri. de conſue. col. pen. Deci. in l. vt liberis. nu. 11. C. de colla. & in l. certi cõditio. §. ſi nũmos. co. 2. ff. ſi cer. peta.
k l. q ſaltũ de leg. 3. l. q ſitũ. §. ſi. ff. eo. l. ſi vxori mundus. §. cũ ita. ff. de au. & ar. gen. leg.

curſtus[a] & hîc & alibi recuperare arbitratus eſt: quod omnes omnino probāt[b]. An & ea quæ animæ imprimuntur, qualia Ordo, Baptiſmus & cętera ſacramenta? & nō amiſſa verius eſt[c], tantum abeſt, vt non recuperentur. De vxore[d], filijs, profeſsione, & alijs cæteri diſputant.

a glo. in l. ſeruus. 2. ff. de actio & oblig.
b Alex. in l. ſi marito. in princ. eo. ſ. ff. ſol. ma. Zaſ. hic.
c Abb. i. c. fraternitatis. col. pen. de frigi.
d l. eudæ. ff. de capti.

V. IDEM Libro decimo ſeptimo Digeſtorum.

NAM ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequēter & facile, quàm quæ perraro eueniunt.

1 *Raro accidentium exempla.*

1 PERRARO.) Sic non præſumit lex, viuere aliquem vltra centum annos[e], nō mulierē parere in vndecimo menſe[f], neq; propter bonas mulieres (vt Accurſius inquit[g]) leges fiunt, raræ enim ſunt: ſic & rara quæſtio illa fuerit, nunquid inter aſcendentes, nuptiæ vltra quartum gradum licitæ ſint[h].

e l. 2. §. ſi dubitetur. ff. quemad. ceſſ. ape.
f Auth. & reſti. & ea quæ par. in. xj. men.
g Auth. vt ſine prohi. mat. Barto. in. l. pat ſeuerinā. §. ſocrus. ff. de con. & de mon.
h g. i. l. nuptia. ff. d ri. nup. Abb. in. c. non debet. de conſan. et affi.

VI. PAVLVS Libro decimo ſeptimo ad Plautium.

Τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς (vt ait Theophraſtus) παραβαίνουσιν, ὅνομοθέται.

1 *Rariſsimi caſus non conſiderantur, rari conſiderantur.*

VT AIT Theophraſt⁹.) Sic & alibi[i], τὸ γὰρ ἅπαξ, ἢ δὶς (vt ait Theophraſt⁹) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, rariſsimi certè
1 caſus non conſiderantur, rari conſiderantur[k]: quod Accurſius & alij notāt[l]. Solon verò interrogatus, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem necaſſet, reſpondit id ſe neminem facturum putaſſe. Dicitur ſapienter feciſſe, cùm de eo nihil ſanxerit, quod ante commiſſum non erat, ne non tam prohibere, quàm admonere videretur. Cicero pro Roſcio, Amer.

i l. antiqui ff. ſi pars ha. peta.
k l. ſeptimo. ff. d ſta. homi.
l gl. et doc. hic Alex. li. 2. diſpu. c. 8.

VII. MODESTINVS Libro primo Regularum.

LEGIS virtus hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire.

1 *Legis virtus quid.*
2 *Tormētis an poſsint eſſe præſentes aduocati.*
3 *Legis imperantie exempla.*
4 *Pœna non parentis legis imperio quæ ſit.*
5 *Imperandi verbum mitius, quàm iubendi*
6 *Imperatores cur ſic dicti.*
7 *Imperare, id eſt, parere.*
8 *Pœna quæ ſit eius, qui facit contra legem vetantem.*
9 *Delictum commiſsionis maius quàm omiſſionis.*
10 *Permiſſa iure naturæ omnia regulariter, ſed quædam non niſi per legem.*
11 *Puniat lex negatiuè, an affirmatiuè, per multum intereſt.*
12 *Lex punit, non iudex.*
13 *Legis omnes virtutes ad quatuor reducūtur.*
14 *L. 16. titu. 1. par. 1.*
15 *Conſuetudinis virtutes eædem quæ & legis.*

LEGIS virtus.) Poteſtas, ſiue officium, & alij aliter: Sed hæc expoſito receptior eſt[m]. 1
IMPErare.) Acurſius exemplū ponit in lege Iulia de adulterijs, quæ accuſantem, accuſatum, & aduocatos præſentes eſſe iubet, cū ſerui torquētur. Idem alibi[n] (quod Bartolus[o] & cæteri magis probant) præſentes eos eſſe poſſe diſputationi, an torquendi ſint, non tamen quæſtioni. Imperandi verò exempla poni poſſunt in educatione parentum, in inſtitutione ſeu exhęredatione filiorum, & alia per multa. Sed quæ pœna eſt eius, qui legis imperio non paret? Et eſt uerius, ſi certa ſtatuta ſit, eam imponendam[p]: ſi nō ſit certa ſtatuta, arbitrariam futuram[q]. Cæterùm eſt imperandi verbum mitius ciuiliusque, quàm iubendi. Vn̄ etiā (quod in prooemij Rubrica diximus) Imperatores dicti, quòd modeſtius æquabiliusque eſſet id nomen, quàm Regis aut domini. Sed & imperare,

(margin numbers beside the above paragraph, in order: 2, 3, 4, 5)

m Ang. hic.
n g. in Auth. de teſti. §. quia vero ſape. in. gl. aduocato rum.
o Bart. hic. et in l. cuſtodias. ff. de publi. iudi.
p l. ſanctio legū. ff. de pen.
q l. 1. §. expilatores. ff. de effrac. g. i. l. nemo. martyres. C. de ſacroſ. eccle.

7 parere quandoq; eſt: vt apud Cice. lib. 9. e
piſto. pen. & apud Saluſtium in Iugurta:
& fortè apud Alphenum[b]: & ſi nuperri-
me quidam diſſentiant.
8 VETARE.) Sed quæ[a] pœna eius, qui cō
trarium faciat? Et ſi ſtatuta certa non ſit,
non eſt dubium, arbitrariam futuram: vt
9 noueris tamen maius eſſe commiſsionis,
quàm omiſsionis delictum[b].
10 PERMITtere.) Sed an non iure natura-
li omnia permiſſa ſunt[c]? Et reſpondet Bal
dus, nonnulla eſſe quæ (niſi lege permiten
te) non licerent[d].
11 PVNIRE.) Neque hîc, neq; in ſuperio-
ribus (& ſi Accurſius id faciat) aliquid eſt,
cur laborem exemplis. Quod verò attinet
ad poſtremum hoc, notandum ſummope
re eſt, ſi lex negatiuè puniat (verbi gratia
ſi non fecerit inuentarium) monitionem
requiri, vt in pœnam incidat. Quod ſi affir
matiuè cōcepta punitio ſit (vt ſi quis per-
cuſſerit clericum) etiam monitione ceſſan
te, pœnam committi: quæ ſententia Inno
centij eſt[e], laudata paſſim & ab alijs proba
12 ta. Sed quis eſt qui punit, lex'ne an iudex
potius? Et legem punire aiunt[f]. Sed an nō
lex aliquando etiam conſulit, diuidit, diffi
nit, regulam tradit, vt Accurſius & Ange-
lus notant, quinetiam lex omnis (quod
13 Fabi⁹ ait.) aut tribuit, adimit, punit, iubet
aut permittit? Et reſpondet Baldus, quem
ſequimur, cætera omnia ad quatuor haſce
legis virtutes reduci poſſe[g]: quomodo &
14 Hiſpaniæ quoq; legem[h] nos intelligimus
quæ quintam (cōſulendi ſcilicet) legis vir-
15 tutē adiecit. Adde quod & conſuetudinis
eædem virtutes ſunt. Imperat[i] enim, ve-
tat[k], punit[l], permittit[m]. Illudq́ue memi-
niſſe ſemper oportet, præcellere ferè alijs
virtutem legis vetantis.

a l. medic⁹. ff. de ope. liber. Alcia. lib. 7. parer. c. 13.
b Glo. in. l. ſi mora. ff. ſolut. mat.
c l. 3. ff. de ſtat. ho.
d l. 1. §. cū autē. ff. de alea. vſu. et alea.
e Innoc. in. c. extirpanda. ad ſi. de preben.
f l. palam. ff. de ritu. nup. gl. in. l. cum probatio. ff. de p̄bat.
g l. 1. cū. g. ff. de. ſtatu homi.
h l. 16. tit. 13. par. 1.
i Bal. in. l. de quibus. nu. 34. iſra.
i c. cum dilectus. de ſi. inſtru.
l l. ſæcularij. §. ſūt qdam. ff. de extraor. cri.
m l. vendi tor. §. ſi conſtat. ff. com. prado.

VIII. VLPIANVS Libro tertio ad Sabinum.

IVRA nō in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur.

1 *Lex. 12. tabul. Priuilegia ne irroganto.*
2 *Priuilegium, quid olim, quidq; hodie ſit.*
3 *Lex Athenienſium de priuilegijs non ferendis.*
4 *Leges omnibus aut maiori parti feruntur.*
5 *Leges in ſingulas perſonas quando ferantur.*
6 *Leges cæteræ à regulis iuris in quo differant.*
7 *Statuta de certis perſonis an ad alias extendantur.*
8 *Lex de virili ſexu concepta, an extendatur ad fœminas.*

IVRA nō in ſin
gulas pſonas.) Sūpta ex. 12. ta 1
bu. Priuilegia ne irroganto:
quæ verba Cicero lib. 3. de legibus ex-
ponit, eſſeque priuilegia docet, leges quæ
de priuis ſeu priuatis ſingulis'ue homini-
b⁹ latæ ſint, vt rectè admoneat Budæus, lō
ge aliter hoc ſæculo priuilegij vocem acci
pi, quàm olim ſoleret. hodie enim priuile 2
gium prærogatiua aut principis indultū
dicitur[n]: quo ſenſu & Vlpian⁹[o] poſuit. O-
lim, lex aut in gratiam aut in odium priua
ti alicuius lata, quæ etiam interdum lex
appellata eſt:[p] extatq́; & nunc in Oratio-
ne Demoſthenis contrà Ariſtocratē Athe
nienſium lex, μὴ ιέμορ ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι. 3
Vnde fortè. 10. viri mutuauerint.
SED generaliter.) Omnibus, aut maiori
parti. Liuius lib. 4. de bello Macedo. ſub 4
perſona Catonis legem Oppiam rogātis.
Nulla lex ſatis commoda omnibus eſt: id
modò quæritur ſi maiori parti, & in ſum-
mam prodeſt: ſi quod cuique priuatim of-
ficiet ius, id deſtruet ac demolietur. Quid
attinebat, vniuerſos rogare leges, q̄s mox
abrogare, in quos latæ ſunt, poſsint? Sed &
Ariſtoteles ad Theodectē lib. 1. ἡ μὲν τοῦ
νομοθέτου κρίσις, οὐ κατὰ μέρος οὔτε ἐπὶ τῶν πα-
ρόντων, ἀλλὰ ἐπὶ μελλόντων τε, καὶ καθόλου ἐστίν,
id eſt, legiſlatoris iudicium non ſecundū
partem eſt, neque in præſentia, ſed de futu
ris & generaliter.
CONſtituūtur.) Aliquando tamen fauo-
re[q], aut odio[r] priuati alicuius, aliquādo cer 5
tarū perſonarū reſpectu, ſi ſuper eiuſmodi
facto, quod nō oēs ſed aliquos tāgat: ſic vt
de quolibet contractu vectigal ſoluatur:
vt litigantes fiſco certum quid ſoluant: vt
conſanguineorum affiniumq́ue contro-
uerſiæ compromiſsis decidantur[s]: ſic &
quæ priuilegia in quorundam gratiam
conceſſa ſunt, ad alios minime trahen-
tur[t]. Sed ſi generaliter leges omnes con- 6
ſtituuntur, an non & omnes regulæ iuris
dicen-

n Rub. de priuil. et exceſ. prela.
o l. prīceps. infra.
p l. poſt liminij. ad ſi. ff. de capt. l. vlt. ff. de legat.
q l. neque Dorotheum C. de decu. lib. 10.
r l. damnamus. C. de hære.
s Bal. in. l. conſti. C. §. quibus.
t l. 1. §. plani. ff. de cōſti. prin.

iuris dicentur? Et Accurſius Bartolusque leges à regulis in hoc differre credidere, ꝙ regulæ per verba vniuerſalia affirmatiua, aut negatiua tradantur: quod in alijs legibus non eſt. Ego cũ Zaſio differentiam in eo magis eſſe dixi, ꝙ lex hypotheſim, regula theſim habet: lex ex facto oritur[a]: regula ex lege: lex ad facta ſe arctat, regula ius, non factũ reſpicit. Sed num & ſtatuta quoq; ad omnes perſonas trahũtur? Et eſt verius non trahi[b], pactorũ exemplo[c], quæ
8 ſtatutis æquiparãtur[d]. Quid ſi de certo genere lex fiat, vt quia de maſculino ſexu cõcepta ſit? Verbi gratia, lex eſt, vt nullus nocte ſine lumine incedat, an & fœminas liget? Et Iacobus, Cynus, Bartolus ligare aiunt, vbi eadem ratio ſit.

a l. Si ex plagis. §. in clivo. ff. ad l. Aquil.
b l. 1. §. plane. de cõſti. princ. Bart. in l. oẽs populi. nu. 63. de iuſti. & iure.
c l. Itẽ qa. §. 1. ff. d pac.
d Glo. rub. C. de decre. decu. lib. 10.

IX. IDEM. Libro. XVI. Ad edictum.

NON ambigitur, Senatum ius facere poſse.

1 *Conſilium ciuitatis cuiuſque an habeat facultatem legis condendæ.*
2 *Pauli opinio aduerſus Marium defenditur.*
3 *Appellandum ad quem ſit à cõſilio ciuitatis.*
4 *Leges condere an liceat alijs præter principẽ.*
5 *Venia ætatis an poßit impetrari coram Senatoribus.*
6 *Principibus quædam reſeruantur in ſignum excellentiæ.*
7 *Venia ætatis per ſtatutum cõcedi non poteſt.*
8 *Veniæ ætatis conceßio, principale beneficium eſt.*
9 *Legitimari per ſtatutum ſpurij non poſſunt.*

NON ambigitur.) Iuris indubitati eſt. Vt autẽ S. Conſulta ius facerent, lex nulla lata, ſed tacito conſenſu inductum: licuit ergò populo, atq; adeo plebi ſoli leges facere, quæ leges & plebiſcita dicta ſunt. Senatui, vt quod ſtatuiſſet iuris auctoritate valeret.

1 SENAtum.) Romanum[e]. Quid de conſilio ciuitatis cuiuſq;? Et habere poteſtatẽ legis condendæ Paulus affirmat. Sed ve-
2 reor (Marius inquit) ne erret Caſtrenſis, quoniam hîc de Romæ Senatu loquitur: cui ſicut non aliæ ciuitates, ita nec cõſiliarij Senatoribus Romanis comparari poſſunt. Igitur & aliorũ locorũ Decuriones[f], non Senatores nuncupantur: & Decurionum decreta, dicta[g], non Senatuſcõſulta. Ipſe vereor, nenõ potius erret Marius, nã conſilium Decurionũ, ſtatuta facere poſſe nemo eſt qui neget[h]. Et Paulus non de lege, ſed de ſtatuto locutus eſt.

e l. 2. §. Deinde qa. ff. de orig. iur.

IVS.) Senatuſconſultum, ſed & à Senatus 3
ſententia prouocatio non fuit[i]. Quo argumento, Paulus hîc, à conſilio ciuitatis ad populum prouocationẽ non eſſe ait: quod & ipſe probo. Nam à cõſilio ciuitatum ad Principem prouocari poſſe quis dubitet.
FACERE poſſe.) Sed an non legem con 4
dere ſoli Principi licet[k]? Reſpondcri variè poteſt. Primò, principẽ ſolum hoc poſſe, alium præterea neminem. Secundò, legis condendæ poteſtatem ſoli Principi competere: ſed poſſe facere Senatores Senatuſconſulta. Ego ſi propriè loquamur Leges ad populum, Senatuſconſulta ad Senatum, Conſtitutiones principum ad Imperatores rcferri debere ſcio. Tertiò tamen reſpõderi poteſt, Principem ſolum ius cõmune facere, Senatum Romæ olim etiam commune, Senatus hodie ciuitatum, mu-
nicipale[l]. Sed nunquid coram Senatori- 5
bus venia ætatis impetrari poterit? Et non poſſe verum eſt. Id enim ex eorum nume-
ro dicitur, quæ principi reſeruãtur[m]: qua- 6
lia adoptio[n], legitimatio per reſcriptum
Principis[o], & alia non pauca[p]. Cui conſe- 7
quens, vt neq; ſtatuto venia ætatis cõcedi
poſsit. Principale enĩ beneficiũ hoc eſſe, 8
& Codex quoq; Theodoſianus, & Conſtãtinus Harmenopulus libro. 1. προχείρου, & Caſſiodorus lib. 7. Variarum teſtãtur. Sic
neq; ſtatuto ſpurij legitimari poſſunt, ꝙ le- 9
gitimatio ex eorũ etiam numero ſit, quæ principi reſeruant[q]. Quid ꝙ ſtatuta aut à populo fiunt, aut ab ijs qui populum repræſentant[r]: nullibi uero legimus populo eã poteſtatem conceſſam. Quid quòd neque ordo Decurionum reſtituit natalibus[s]?

f l. pupill. §. dicitur oẽs. ff. de verb. ſignif.
g Rub. C. d decre. decu. libr. 10. & Rub. de decre. ab ordi. fa.
h l. aliud. §. referuntur. ff. d reg. iu. glo. in l. ſed ſi ex dolo. ff. d dolo. Bar. in l. oẽs. i. 2. q. princi. de iuſt. & iu.
i l. 1. ff. à qbus. appell. lic.
k l. vlt. C. de legib.
l Bar in l. oẽs. 1. 2. opp. de iuſti. & iure.
m l. 2. C. de his qui veni. ætat. ĩpe.
n §. 1. inſti. de adop.
o §. fin. authent. quib. mod. nat. eff. ſui.
p Bal. in l. 1. C. de iu. aure. annul.
q Authẽ. quib. mod. natur. effic. ſui. §. fi.
r Gloſ. in l. ſed ſi ex dolo. ff. d dolo.
s l. 1. C. de iu. aureo. annul.

X. IVLIANVS. Libro. LIX. Ad edictum.

NEQVE leges, neque Senatusconſulta ita ſcribi poſſunt, vt omnes caſus qui quandoque inciderint,

E 5

rint, comprehendantur: ſed ſufficit & ea, quæ plerumq; accidunt, contineri.

1 *Leges cur quotidie nouæ ferantur?*
2 *Leges quemadmodum rectè fiant.*

NEQVE leges.) Quæcunque.

S. CONſulta.) Si non leges, neque Senatus cōſulta. videtur em̃ quoddammodo bis κατά τοῦ αὐτοῦ dixiſſe.

1 SCRIBI poſſunt.) Natura enim rerũ id comparatum eſt, vt plura negotia ſint, q̃ vocabula[a]: ſed & caſuum infinitas facit, vt leges aliæ atque aliæ indies, ac denique vt finito præciſouè aliquo modo tradi vix poſsint[b].

a l. natura. ff de praſ. ver.

b c. non debet de conſan. & affi.

VT OMnes caſus.) Ariſtoteles (vt ſuprà diximus) in Rhetoricis ad Theodectem
2 (quod Baldum hîc minimè latuit) bene conſtitui leges exiſtimat, quæ quoad eius fieri poſsit. omnia diffiniant, & iudicis arbitrio vel minimum relinquant. Primum, quia facilius vnũ aut paucos, quàm multos reperias, qui rectè ſentiant, vel leges ferendo, vel iudicando. Deinde, quia leges ex ijs fieri ſoleant, quæ multo ante præuiſa ſint: iudicia ex ijs quæ in præſens accidunt. Poſtremo (quod vel præcipuum eſt) quòd legiſlatoris iudicium non partes aut præſentia reſpicit, ſed de futuris & generale eſt, cum iudex præſentia præciſaq; iudicet, & quem aut gratia aut odium, aut ſui ipſius commodum proprium ſic nonnunquàm tranſuerſum agat, vt verũ contemplari ſatis non poſsit: iudicio enim offundit tenebras quicquid iudici dulce aut moleſtum eſt.

XI. IDEM. Libro. XC. Digeſtorum.

ET IDEO de his, quæ primo conſtituuntur: aut interpretatione, aut conſtitutione optimi principis certius ſtatuẽdum eſt.

1 *Sententia non eſt nulla, ſi lata ſit aduerſus legem, cuius varij ſint intellectus.*

DE HIS.) Ideſt, ad eorũ exemplum.

QVAE primo conſtituuntur.) Quæ iam conſtituta ſunt.

INterpretatiõe.) Iuriſcõſulti, aut iudicis.

CONſtitutione optimi principis.) Qui legem aut tulit, aut ferre poteſt. eius enim interpretari eſt, cuius & condere[c]. Quidã hîc, conſultatione, legunt: qui ſenſus non male quadret, niſi q; legũ ipſe verba cõtra omniũ codicum fidẽ temerare vix ſoleo.

CERTIVS.) Quid ſi variè legem intelligant[d]? Et receptum eſt[e], iudicis ſententiam non eſſe nullam, cum iuris errorem contineat: in quo variæ opiniones ſint. 1

c l. vlt. C. de legib.

d l. Dos à patre. C. ſol. mat.

e Bart. & Iaſo. in l. cũ prolatu. ff. de re iud. Bar. in l. poſt dotem. col. 7. ff. ſol. matr.

XII. IDEM. Libro. XV. Digeſtorum.

NON poſſunt omnes articuli ſigillatim, aut legibus, aut Senatuſconſultis comprehẽdi: ſed cum in aliqua cauſa ſententia eorũ manifeſta eſt, is qui iuriſdictioni pręeſt, ad ſimilia procedere, atque ita ius dicere debet.

1 *Argumentum à ſimili frequentiſſimum, ſed quod facilè euitari poteſt.*
2 *Lex Romuli.*
3 *Emancipatio olim cur fieret per tres imaginarias venditiones.*
4 *Patribus quo iure licitum, filios vendere.*
5 *l. 2. de pat. qui fili. diſtra.*
6 *Sanguinolenti filij qui?*
7 *Pater an poſſit obligare, aut pignori tradere filium.*
8 *Communes opiniones contrariæ.*
9 *l. 8. titu. 17. part. 4.*

NON poſſunt.) Non poteſt id humana fragilitas.

ARTIculi.) Caſus.

SIGILLAtim.) Præciſè, & expreſsim.

IS QVI iuriſdictioni præeſt.) Iudex ſententiam dicturus.

AD SImilia.) Huius rei infinita exempla 1
ſunt. Non eſt enim in iure noſtro latius argumentum: ſicut neq; vllum infirmius, vt pote quod vel data modica diſsimilitudine, euitari poteſt[f].

PRocedere.) Habet autem locũ proceſſus hic vel de ſcripto iure ad ſcriptum, vel de non ſcripto ad ſcriptum.

f l. Iulian' ſcribit. ff. de iu. dot. c. cũ martha. in prin. de cele. miſſa.

ATQVE ita ius dicere.) Ex multis vnũ (qđ & Accurſij hic eſt) exẽpli cauſa, libet ſubijcere. Permiſit em̃ Romul' patrib', vt 2
filios vẽdere poſſent, ſi vellẽt, ita lege lata. Parentum in liberos omne ius eſto relegandi, vendendi, occidendi. Ea poteſtas (Dionyſio auctore lib. ij.) tãta fuit, vt etiã ter filiũ vẽdere pater potuerit, ſi fortè à primo &

3 mo & ſecūdo emptore fili⁹ manumitteretur. Hinc tres illæ in liberorū emācipatiōe imaginariæ vēditiones, & manumiſsiōes: quarū Caius Inſtitutionū libro prioriti. 6. Iuſtinianus[a], Theophilusq; mentionē faciūt. Sic enī demū extincto patris iure, filij ius magis in tuto veteres fore iudicabant.
4 Relata eſt eadem lex in. 12. Tab. & multis annis ſeueriſsimè ſeruata. Numa tamē ab initio nonnihil mitigauit, qui voluit filiū, cui pater vxorem dediſſet, vendi ab eo nō poſſe. Multis deinde temporibus Dioclet. & Maxim[b]. poteſtatē hanc prorſus reſtringunt, ne liceat parentibus venditionis, donationis, pignoris titulo aut quolibet alio mō liberos in aliū trāsferre. Tandē Conſtātinus[c] vnū caſum excipit (quo ad Romuli legem reuertimur) cum pater ꝓpter nimiam paupertatem egeſtatēque, filiū aut
5 filiam ſanguinolentus, ideſt, crudelis, aut (quod alij[d] legunt) ſanguinolentos, ideſt,
6 recens natos & adhuc à matre rubentes vēdiderit. Quam lectionē Rubrica. C. de infantib. expoſit. confirmat: tum etiam altera in Codice Theodoſiano. libr. 5. de his q
7 ſanguinolentos emptos, vel nutriēdos acceperint, & in legis primæ contextu, & ab interprete, infantem à ſanguine emere, ideſt, recens natum. Quid ergo ſi nō vendere, ſed obligare aut pignori filium tra-
8 dere ex ea cauſa pater velit? Et licet de venditione lex ſcripta ſit, poſſe tamen iudicem idem interpretari, in pignore, Accurſius hic ſentit: quam opinionem receptam eſſe Ripa[e] ait: contrà in pignore idē non eſſe dicendum, communem eſſe Ia-
9 ſon affirmat[f]. Ipſe priorem probo, quòd & lege quoque Regia[g] eadem opinio expreſsè approbata eſt. Quæ, eò amplius & hoc permittit, vt obſeſſus fameque laborans pater filium comedere poſsit: dura quidem illa, ſed quæ tamē ſic ſcripta eſt[h].

a §. præterea inſti. qb. mod. ius patri. pot. ſol.
b L. 1. C. de pat. qui fili. diſtra.
c L. 2. C. de pat. qui fili. diſtra.
d Bal. in l. Romuli. l. 17.
e Ripa. 7 l. obligatiōe. nu. 13. ff. de pigno.
f Iaſo. in l. in ſuu. nu. 28. ff. de lib. & poſthu.
g l. 8. titu. 17. par. 4.
h l. proſpexit. ff. q & à quib.

XIII. VLPIANVS. Libro. 1. Ad edictum ædilium Curulium.

NAM (vt ait Pedius) quoties lege aliquid vnū vel alterum eſt introductum bona occaſio eſt, cætera quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iuriſdictione ſuppleri.

1 *Vtilitas pro æquitate ponitur.*
2 *Certa iuriſdictio.*
3 *Leges quomodo interpretandæ.*

VTILItatem.) In quibus eadē æquitas verſatur. docui enim alibi lati[i], vtilitatis verbum ſæpiſsimè ad æquitatem referri.

CERTA iuriſdictione.) Ideſt certis Ma- 2
giſtratibus ad id conſtitutis. Sic enim Marius[k] exponit, cui magis in hoc, quàm Accurſio accedimus. Florentinus codex nodum diſcindit, qui, certè, legit.

SVPPLEri.) Nimia in propoſito varie- 3
tas. Nunc de ſimilibus ad ſimilia procedi debere[k], nunc conſuetudinis interpretationem ſequendam[l], nunc conſulendum principem[m], nunc benignius leges interpretandas[n]. Accurſius igitur & Bartolus diſtinguunt: hunc alij ſequuntur.

i Salom. in tract. de bono & æquo fo. 44
k l. nō poſſunt.
l l. minime l. ſi de interpretatione.
m l. & ideò. infr. & l. cum de nouo. C. de legibus.
n l. Benignius īfrà.

XIIII. PAVLVS. Libro. LIIII. Ad edictum.

QVOD VErò contrà rationem iuris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentias.

1 *Lex vel conſuetudo contra rationem, de ſimilibus ad ſimilia non extenditur.*
2 *Ratio iuris, & rationis tenor idem ſunt.*
3 *Filius cauſa neceſsitatis patrem vendere non poteſt.*
4 *Lex antiqua ſi duos caſus æquiparet, & noua de vno tantum mentionem faciat, in altero diſponere etiam videtur.*
5 *Conſequentiæ quæ dicantur, & de huius vocis varijs ſignificationibus.*
6 *Intellectus huius legis.*
7 *Argumentum ab antecedenti non valet in ijs quæ contra iuris rationem ſunt.*
8 *Per conſequentiam accipere aut legere, quid ſit?*

QVOD VErò.) De ſimilibus ad ſimilia procedendum eſt, præterquàm ſi ex eo ſimile trahatur, quod contra rationem iuris receptum ſit: quod & in conſuetudine quoque aiunt[o].

o Bart. in l. De quibus. col. 2. infrà.

RATIO-

2 RATIOnem.) Infrà vocat tenorem rationis[a].
NON eſt producendum.) Sic pater cauſa egeſtatis filium vendere poteſt[b], filius
3 patrem nō æquè. Cæterum ſi lex antiqua duo quædam æquiparet, & noua ſuper vno
4 tātum ſtatuat, idem & in omiſſo dictū accipimus[c], licet tractatus ex eorū numero ſit, qui exorbitantes vocantur[d]: vt Alexander notat[e], quod tamen alij variè declarant[f].
5 CONſequentias.) Doctores, conſequentias hoc loco, ideſt, caſus ſimiles interpretanī: quibus vt nō omnino repugno[g], ſic illud addo, per conſequentias factū alibi id dici, quod nō directò fiat. Vlpianus[h], Item aut per ſe metipſum alicui fit iniuria aut per alias perſonas: per ſe met, cum directo ipſi patri familias vel matri familias fit iniuria: per alias, cum per conſequētias fit, vt eum fit liberis meis vel ſeruis meis &c. Alibi[i] conſequentia pro appēdice ponitur. Poterit igitur legis eſſe ſenſus pri-
6 mus, vt quod contra rationem iuris receptum eſt, nō producatur ad caſus ſimiles. Secundus, ne in huiuſmodi non ſolum directò, ſed neque per indirectum extenſio fiat. Tertius, vt neque ad eos caſus, qui appēdices ſunt. Quartus fortè & hic eſſe pōt,
7 vt velit Iuriſcōſultus in ijs, quę cōtra rationē inducta ſunt, non eſſe locū argumento ab antecedēti[k]. Neq; enī valeat antecedes cōtra rationē iuris receptū eſt: ergo & cōſequēs recipiendū. Quæ ijs addēda cenſuerim, quæ de loci hui⁹ poteſtate recētiores
8 nō indiligēter notāt. Per cōſequētias accipere, in pœmio hui⁹ libri[l] dictū eſt, quaſi tu dicas, cōtinua lectiōe, perpetua & nō interrupta, q rurſus[m] cōſequētiæ curſus vocatur: & paulo poſt[n] optima cōſequentia. ſic & per literarū cōſequentiā ſcribere, id eſt, non per ſignorū captiones, notas, ſiue cōpendia[o]. Dialectici, conſequentias hodie aliter ſumunt.

a l. Ius ſingulare. infrà.
b l. 2. C. de pat. qui fili. diſtrax.
c l. ſi quis ſeruo. vbi gl. vlti. C. de fur.
d Glo. in l. 2. in glo. ad agnatū. C. de cura. furio.
e Alex. in l. cēturio. colum. 2. ff. de vulg.
f Crot. ī l. ſi conſtāte. col. 25. ff. ſolu. matr.
g Arg. l. 1. §. nulla iniuque. C. de vet. iu. enu.
h l. 1. §. itē. ff. de iniu.
i l. Paulus. 2. ff. de re iudi.
k l. 1. §. 1. ff. ſi vſusfru. pet. l. 2. ff. de iur. om. iud.
l §. In ijs autem.
m §. hi igitur.
n §. in reliqua.
o l. 1. §. fin. C. de veter. iur. enucle.

XV. IVLIANVS. Libro. XXVII. Digeſtorum.

IN HIS, quæ contra rationē iuris conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam iuris.

1 *Exceptio repugnet ne regulæ, an potius eam confirmet.*
2 *Exceptio de genere regulæ eſt, non de officio.*

REGVlam iuris.) Repugnat ergò regulæ exce- 1
ptio. At alibi firmari regulā exceptione notant[p]? Sed poteſt eſſe verum
vtrumq;. eſt enim exceptio de genere re- 2
gulæ non de officio. Itaq; cùm aliquid à regula excipimus, ex eorum numero caſum exceptum oportet eſſe, qui ſub regula cōtineantur, officium verò diuerſum. Quæ Dyni, Bartoli, & cæterorum opinio eſt[q].

p l. Nā q̄. lig. de. §. fin. ff. de pena leg. Auth. de non alie. §. vt autem.
q Deci. in l. 1. nu. 25. ff. de reg. iu.

XVI. PAVLVS. Libro Singulari de iure ſingulari.

IVS ſingulare eſt, quod cōtra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritrte conſtituentiū introductum eſt.

1 *Ius ſingulare quid.*
2 *Singularia ideſt vnica, proba vox.*
3 *Tenor rationis qui, & tenoris vocem nouam non eſſe.*
4 *Vtilitatis appellatio publicā priuatamue vtilitatem comprehendit, equitate ſuadenti.*

IVS ſingulare.) 1
Speciale, ſic & ſingularia præcepta[r] pecuniæ. Sic apud Ciceronē ꝓ Roſcio Amerino, ſingularis audacia, cauſa noua & ſingularis, ſingulare maleficiū, q̄d ita raro extitit, vt ſi qn̄ auditum ſit, portenti ac ꝓdigij ſimile numereī. Nō
igit malè Doctores noſtri, cùm leges aut 2
gloſſas quæ nō alibi reperianī, ſingulares appellāt: eadēq; apologia eſt, cùm eodem ſenſu vnicas vocāt. Nā & ī eadē Orat. Vnicus filius is dicitur, q ſolus eſt: & vnica malitiā, ad Herenniū lib. 3. cap. de genere demoſtratiuo: & Plautus in cap.

Quid me patrem par facere eſt, quoi ille vnicus?

Et ſtatim,

Tibi ille vnic⁹ eſt, mihi etiā vnico magis vnic⁹.

TENOrem rationis.) Suprà[s] dixit rōnē 3
iuris. Quidā tenorē rōnis, ideſt, cōes iuris regulas: quæ ferè in idem recidūt. Tenoris verò vox ī hoc ſenſu noua nō eſt: ſed qua ſæpe Cicero, Liuius, & alij vtunī. Alibi[t] tenorem inſtrumenti, & ſcripturæ[v], & reſcripti[x] legimus: vt nunc vulgo loquūtur. Alibi tenor actiōis[y], alibi tenor veritatis[z],

r l. ſingularia. ff. ſi cer. peta.
s l. Quod vero. l. ī gs.
t l. Imperator. ff. de ſta. homi.
v l. ad probationē. C. de probat.
x l. cū precibus. eo. tit.
y l. ſancimus. C. de ſacroſan. eccl.
z l. 2. C. ſi cōtra ius vel vtil. pub.

VTI-

39

4 VTILitatem.) Publicam aut priuatam, æquitate id ſuadente.

XVII. CELSVS. Libro. XXVI. Digeſtorum.

SCIRE leges non hoc eſt, verba earum tenere: ſed vim ac poteſtatem.

1 *Memoria Iuriſconſultorum qualis eſſe debet.*
2 *Legis deciſio ex ratione ipſius augetur & minuitur.*
3 *Vis & poteſtas.*
4 *Tutela, ius & poteſtas, noniter definitio tutelę declaratur.*

SCIRE.) Memoria itaq; (dos vel
præcipua iuris conſultorum, vt
1 Cicero ait) non verborum, ſed
intelligentiæ, ſenſus, rationis, futura eſt.
Quare ſi ratio in lege expreſſa ſit, ex ea &
2 augeri & minui deciſionem, ſat conſtat:
quoniam leges non tam in verborum forma,
quàm in ratione conſiſtunt. Quid ſi vnica
tãtum reddi poſsit, quid ſi duæ, quid
ſi de ratione legis dubitetur, quid ſi ratio
correcta ſit Alciatus exequitur diligẽter[a].
VIM ac poteſtatem.) Accurſius, Baldus,
3 & cæteri[b] hîc, vim, propriũ verbi ſenſum,
poteſtatem, legis interpretationem exponunt.
Ego ex æquo duo hæc poſita eſſe arbitror:
quo circa ſciendum eſt, poteſtatis
verbum multa ſignificare[c]. Illud frequentius,
cùm pro vi ponitur. Sic legis commiſſoriæ[d],
& venditionis poteſtas[e], & actiõis
ad exhibendum vis[f]: Sic poteſtas cõditionis[g],
& contrà cõditionis vis[h]. quãdoq; tñ
iuncta ex æquo ponuntur: vt hîc, & in tutorũ
etymo[i]. Tutores (inquit) ſunt, qui eã
vim & poteſtatem habent. Et alibi[k], de noxalibus
actionibus, quarum actionum vis
& poteſtas hæc eſt. Et alibi[l] de codicillis
& teſtamẽtis, Cur diuerſum his inſtrumẽtis
vocabulum mandaretur, quæ vis ac poteſtas
vna ſociaſſet? Græcè vtrunq; vna voce
redditur δύναμις, quod Fabi⁹ lib. 2. oſtẽdit.
Sanè in tutelæ definitione non vis &
4 poteſtas, ſed ius & poteſtas legendum ex
Theophilo & Harmenopulo lib. 5. tit. 11.
Iam olim admonui. Illi enim δικαίωσί τι καὶ
ἐξουσία, poniq́ue poteſtatẽ illic pro auctoritate,
veriſsimum eſt[m].

a Alciat. lib. 2. de verbo. ſigni.
b Zaſ. co. 2.
c l. poteſtatis. ff. de verbo. ſign.
d l. ſi fundus. §. ſi. ff. de lege commiſ.
e l. cum emptor in pri. ff. de cõtrah. empt.
f l. 1. ff. ad exhib.
g l. itaque. ff. ſi cer. pet.
h l. Corneliæ. ff. de hær. inſti.
i l. 1. ff. de tute.
k l. 1. ff. de noxa. actio.
l l. ſi idem. C. de codi.
m Alciat. in l. poteſtatis. ff. de verbo. ſignifi.

XVIII. IDEM. Libr. XXIX. Digeſtorum.

BENIGNIVS leges interpretandæ ſunt, quò voluntas earum cõſeruetur.

1 *Benignioris legum interpretationis exempla.*
2 *Legitimatio filij, an requirat ipſius conſenſum.*
3 *Legitimatio per ſubſequens matrimonium fit etiam in articulo mortis.*
4 *Legitimatio nepotum per ſubſequens aui matrimonium an procedat, mortuo iam filio.*

BENIGNIus.) 1
Quàm verba patiantur, vt cùm
prohibita alienatio eſt, videtur
enim prohibita vſusfructus & pignoris
conſtitutio[n]. Aut benignius, ideſt, benignè,
ponitq; Accurſius exemplum in lege,
quæ filios naturales antea natos, per
ſubſequens matrimonium legitimos effici
ſtatuit, non ſolum cùm poſt matrimonium
alij naſcãtur, verum etiam ſi vel nulli
nati fuerint, vel nati moriãtur[o]. Sed quærunt
Guilielmus, Angelus, & Paulus hîc,
an in ea legitimatione requiratur filij ip- 2
ſius conſenſus? & requiri dubiũ non eſt[p],
niſi eiuſmodi filius ſit, cuius conſenſum
expectare ſuperfluum videatur: vt quia anniculus
ſit, aut infans[q]: qui tamen articulus
controuerſus eſt[r]. Sed quid ſi pater in 3
articulo mortis cõſtitutus concubinã vxorem
ducat? Et licet non pauci diſſentiant,
receptius[s] tamẽ & hoc eſt, vt tunc quoq;
filij legitimi efficiantur. Quid ſi auus mor 4
tuo iam filio, ex quo nepotes habeat, concubinam
vxorem ducat, an nepotes legitimi
ſint? Et non eſſe frequentiores[t] credũt:
quia ſcilicet filij medium deficiat[v]. Quod
ſi mortuo filio nepotem per principis reſcriptum
legitimum faciat, valituram legitimationem[x]
omnes[y] conſentiunt.

n l. ſi. C. de reb. ali. non alie.
o l. cũ quis. l. nuper. C. de natu. lib.
p Authẽt. quib. mod. natura. eff. ſui. §. generaliter.
q l. iubem⁹ in fine. C. de eman. libe.
r Iaſ. in l. Poſthumo. col. 2. C. de bo. poſſ. contra tab.
s Iaſ. in l. ſed eſt quæſitum. col. 2. ff. de lib. & poſth.
t Angel. & Pau. hic Iaſ. in l. ſi is qui pro emptore. n. 121. ff. de vſuc. Alci. lib. 3. parad. c. 16.
v l. qui libertinus. §. poſthumo. ff. de ope. libert. l. 1 § carerũ. ubi Pau. ff. de acqui. poſſ.
x l. Adoptiones non ſolũ infrà de adop.
y Bar. in l. Gall⁹. §. nũc de lege. col. pen. Iaſ nu. 20. Alexã. in §. ſi eius. col. pen.

XIX. IDEM. Libro. XXXIII. Digeſtorum.

IN Ambigua voce legis ea potius accipienda eſt ſignificatio, quæ vitio caret: præſertim cum etiam volũtas legis

legis ex hoc colligi poteſt.

1 *Verba omnia ambigua ſunt, & Chryſippi ſententia.*

2 *Benignior interpretatio differt ab ea, quæ ſine vitio fit.*

1 IN AMBIgua.) Chryſippus Stoicorũ princeps omne verbũ ambiguũ eſſe defendebat. Cæteri ambigua, incerta, dubia à certis & claris (pro humanæ fragilitatis captu) diſtinguunt.

SIGNIficatio.) Etiam impropria[a].

QVAE vitio caret.) Quid hæc lex à præ-
2 cedenti differat, laborat Accurſius: Mihi hæc dubitationem tollunt. illic enim benignius leges interpretandas dixit, hîc ſine vicio: quæ diuerſa ſunt.

XX. IVLIANVS. Libro. LV. Digeſtorum.

NON omnium, quæ à maioribus conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt.

1 *Vſucapio cur introducta.*

2 *Vſucapioni tempus cur nõ maius aut minus ſtatutum, ratio quærenda non eſt.*

3 *Iuris poſitiui exempla varia.*

4 *Maiorum appellatio.*

NON omniũ.) Quaſi dicat, omnia ferè ratiõe niti, ſed nõ omnia om-
1 nino: ſed quæ huius rei exẽpla: Et Accurſius cæteriq; in vſucapione[b] ponũt. Si quis em̃ quærat cur inducta, rationes in prõptu ſunt, bono publico introductã, ne dominia rerum in incerto ſint[c]: deinde, vt finis litiũ aliqs ſit[d]. Poſtremo, vt negligẽtes puniantˀ. Quòd ſi quærat, cur
2 trienniũ mobilibus atq; ſe mouẽtibus: longũ tẽpus immobilibus ſtatutũ, ratio nulla eſt, niſi ꝙ ſufficere tempus illud legiſlator voluerit[e]. Sic neq; in legib⁹, quæ de lucris
3 dotalibus aut donationibus ante nuptias loquuntur[f]: neq; cur in pupillari ſubſtitutione filius in poteſtate vt ſit, neceſſe eſt, in exemplari non item: in illa filium inſtitui, aut exhæredari oporteat, in hac non æquè[g]. Sed & tentat Baldus[h], ſucceſsiões omnes iuris poſitiui eſſe. Idem, cur aditio hæreditatis ſub conditione fieri non poſſit, rationem reddi non poſſe ait[i]. Idem[k], cur actio furti ignominia notet, condictio furtiua non notet, rationẽ nõ eſſe. Suntq; etiam id genus[l] alia: ſed hæc nunc ſatis.

MAIORIbus.) Veteribus. Calliſtra- 4
tus[m], Maiores noſtri penè eundem honorem ſenibus, quem magiſtratibus tribuebant. alibi[n] auctores ſignificat, à quibus cauſam habemus. Ad differentiam quoq; minorum. xxv. annis, maiores dicti: referturq; nonnunquam ea vox ad genus, & aſcendentes alicuius qui ſunt, maiores vocãtur[o].

a Alciat. de verb. ſigni. fo. 33.
b Glo. hic & in l. 1. §. initium. ubi Bal. ff. de poſtul.
c l. 1. ff. de vſuc.
d l. fin. ff. pro ſuo.
e Abb. in c. ſi quando. ad fi. de reſcrip. Capo. in rub. de vſuc. & emp. nu. 10.
f Gl. in auth. de nupt. §. quoniam in firmas. in gl. moriantur. Bar. in auth. de nõ elig. ſecun. nub. col. 1.
g Bar. in l. ex facto. n. 11. & 20. ff. de vulg.
h Bal. in l. lege. colũ. 2. C. de leg. hære.
i Bal. in l. 1. nu. 10. C. qui admit.
k Bal. in c. at ſi clerici. in prin. nu. 14. de iudi. Iaſ. in l. certi condictio. in prin. nu. 22. ff. ſi cer. pe.
l Feli. in c. ſi qñ. de reſcript. purp. in rub. ff. ſi cer. pet.
m l. Semp. ff. de in. immu.
n l. vitia. C. de acqui. poſſ.
o l. ſi in emptioné. ff. de mino.

XXI. NERATIVS. Libro. VI. Membranarum.

ET IDEO ratiões eorum quæ conſtituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his quæ certa ſunt, ſubuertuntur.

1 *Legis ratio an ſit inquirenda.*

2 *Factorum varietas definitiones iuris reddit periculoſas.*

EORVM.) Parum erat ſi dixiſſet, Quorũdam, dixit eorum quæ conſtituuntur: quæ verba latius patent. Vnde & ſubiecit, alioquin multa &c.

INQVIri non oportet.) Ego legem nõ eſſe arbitror, quæ ratione careat[p]. Quid igitur? ne inquiramus, vetat. Legum ergo 1
rationes non indagabimus? Dixi vix legẽ eſſe aliam, quę magis ratione careat. Nam Cretẽſium lex laudabilior, qua (vt ſcribit Plato) cautum fuit nè iuuenes, aut coram iuuenibus ſenes de legibus diſputarent. Si quid videretur dubium, ciuitatis Principes conſulerentur: idque ſecretò, ne quid ea de re perueniret in vulgus, quo leges contemnerent.

SVBVERterentur.) Sic & definitiones 2
periculoſæ[q], factorumq; (vt opinor) in vtroque varietas in cauſa eſt.

p c. erit autem. 4. diſt.
q l. Omnis definitio. ff. de reg. iu.

XXII. VLPIANVS. Libr. XXXV. Ad edictum.

CVM LEX in præteritũ quid indulget, in futurum vetat.

1 Præte-

1 *Præteritorũ ĩdulgẽtia, prohibitio futurorũ ẽ.*
2 *Bannitorum reſtitutio ſtatuto cõceſſa, an extendatur ad eos qui poſt ſtatutum factum delinquant.*

1 CVM lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat.) Sed quomodo
hoc, cùm leges futuris negotijs formam præſcribant[a]? Et quidam exẽplum non poſſe poni opinantur. Alij ſen-
2 ſum inuertunt, vt ſit hîc; legem quæ in futurum vetat, in præteritũ indulgere: quæ expoſitiones abſurdæ ſunt. Alij (quæ cre-
3 brior ſententia eſt) rectè accipiunt, vt intelligas, præteritorum indulgentiam prohibitionem eſſe futurorum[b]. Quid igitur
1 ſi ſtatuto cautum hoc ſit, vt banniti reſtituantur, qui quinq; pro centum ſoluerint, an beneficium eos etiam compræhendat, qui poſt ſtatutum factum deliquerint? Et legis noſtræ argumẽto Bartolus, cuius eſt
2 opinio communis[c], reſpondet de præteritis tantùm bannitis intelligendũ. Ius itaq; ſingulare eſt, vt cùm in præteritum lex indulgeat, in futurum vetet[d]. Quod verò de bannitis dictum eſt, hac ratione nititur, ꝙ occaſio delinquendi daretur: quæ amputanda eſt[e]. Si itaque ea non præſtetur, etiã futuri banniti continebuntur: vt Abbas & Crottus declarant.

a l. Leges. C. de legib.
b l. 2. C. de gene. aboli.
c Paul. & Zaſ. hic Barte. in l. Oẽs populi. nu. 64. ff. de iuſti. & iure. Cret. ubi. nume. 80.
d Abb. in c. 2. in 2. notã de conſtitu.
e l. ſi vnus. §. illud. ff. de pact. l. conuenire. ff. de pacti. dot.

XXIII. PAVLVS. *Libro IIII. Ad Plautium.*

MINIME ſunt mutanda, quæ ſemper interpretationem certam habuerunt.

1 *Opiniones aduerſus communẽ q̃n tenendæ.*
2 *Teſtes quomodo examinandi.*

MINIME.) Colligit Zaſi[o] rectiſsimè ar-
1 gumentum, ne contra communia tẽtes, niſi aut lege certa, aut ratiõe vrgente moueare. quod Matheſalanus[f], Salomonius[g], & Purpuratus[h] probant.
INTERpretationem certam.) Ponit Accurſius inter cætera exẽplum in examina-
2 tione teſtium, qui præſente parte iurant, ſecreto verò examinani: quæ opinio (etſi alij aliter ſentiãt) cõmunis eſt[i]. Verùm certã interpretationẽ nos hîc accipimus, quã vel conſuetudo, vel opinio cõmunis adhibuit, vt Matheſalanus[k] notat.

f Matheſ. i tract. elec. veri. opi. co. 1. & 2.
g Salomo. in §. Reſponſa. fol. ante pe. inſt. de iu. na. gent. & ciui.
h Purpur. i l. 1. nu. 138. ff. ſi cer. pet.
i l. ſi quando. C. de teſtib. vbi do cto.
k Matheſ. in tract. electio. veri. opi. col. 1. & ſecunda.

XXIIII. CELSVS. *Libro. IX. Digeſtorum.*

INCIuile eſt, niſi tota lege perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita, iudicare vel reſpondere.

1 *Statutum integrum edendum eſt, & integra ſtatuti editiones.*
2 *Teſtamenti particulam an ſufficiat edere.*
3 *Contractus particula edi poteſt.*

TOTA lege.) 1
Idem & in ſtatuto dicũt. integrũ enim edendũ eſt[l]. Integræ etiã ſtatuti editiones:
non tñ integrũ volumẽ. Quid in teſtamen 2
tis? Finge legatario edi particulã qua ei legatũ relictũ eſt, nũ hoc ſufficiat? Et poſſe crebrior opinio eſt[m]: quæ omnia longiori tractatu Bartolus, & cæteri explicuerunt. Legẽ etiã pro conuentione ſcripta, aut in-
ſtrumento Accurſius hîc accipit: ſed in ea 3
ſpecie particulã edi poſſe verum eſt[n]. de quo ſuo loco dicam.
PERſpecta.) Inſpicere igitur is dicitur, q ſcit. videtur enim ſciens inſpicere oculis intellectus[o].

l l. 1. §. edere. vbi Bar. ff. de eden.
m Barto. in l. 2. §. diem. ff. quemad. teſta. ape. Bar. in rub. ff. de no. op. nunc. nu. 7. Alexã. nu. 35. Iaſ. n. 8. Deci. in c. 1. num. 72. de probat.
n l. Argentari⁹. §. edi. ff. de eden. l. vlt. C. de precib. imp. offe.
o Bar. in l. de bis. colũ. fi. ff. de tran ſact.

XXV. MODESTINVS. *Lib. VII. Reſponſorum.*

NVLLA iuris ratio aut æquitatis benignitas patitur vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducũtur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum cõmodum producamus ad ſeueritatem.

1 *Iuris ſcientia pro iure ſtricto.*
2 *Æquitatis proprium, vt benigna ſit.*
3 *Laxamentum legis.*
4 *Vtilitas ad æquitatem refertur.*
5 *Interpretatio quadruplex.*
6 *Stricti iuris appellationes.*
7 *Introducta in fauorem alicuius, ad eius odiũ nonnunquam retorquentur.*

NVLLA iuris ra- 1
tio.) Stricta. quam Celſus[p] iuris ſcientiã quodam in loco vocat.
Alibi[q] ſtricta diſputandi rõ appellata eſt. 2

p l. Si ſeruũ. §. ſequitur. ff. de verbo. oblig.
q l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil.

AEQVI-

AE QV Itatis benignitas.) Proprium hoc
3 æquitatis eſt, vt benigna ſit, ideſt, benefica, & quæ de ſuo (cum opus fuerit) remittat. Cicero pro Cluentio, legis laxamentū vocat. Non modo cauſæ, ſed nè legi quidem
4 quicquam per tribunos plebis laxamenti datum eſt.

VTIL Itate.) Dixi nō ſemel, vtilitatis verbum ſæpiſsimè ad æquitatem referri, quæ vel publicum vel priuatum bonum reſpiciat.

5 INTER pretatione.) Quæ quadruplex eſſe poteſt, correctoria, derogatoria, declaratoria, extenſiua: de quibus ſuprà latè dictum eſt[a].

a In l. Oēs populi. in 6. q. Bar. ff. de iuſt. & iur.

6 AD S Eueritatem.) Strictum ſiue ſummū ius. vnde illud, Summum ius ſumma iniuria, tritum ſermone prouerbium. Quidā ſummam malitiam: alij ſummam crucem dixerunt. Sed & poterit ſeueritatis vox mitius bīc accipi, vt ſit iuſtitia rigidior exactiorque, ſed quæ ad clementiam vergat: quo ſenſu Publius in Mimo dixit,

Bono iuſtitiæ proxima eſt ſeueritas.

7 ¶Verùm, ſiue hoc ſiue illo modo intelligamus, non pauci caſus notantur, quibus hæc lex non procedit. Primus, cum ad poſtulationem tuam conceſſum aliquid tibi eſt[b]. Secundus, in minore: cui ſine tutoris auctoritate non licet adire hæreditatem, etiā lucroſam[c], ne fortè vexetur litibus[d]. Tertius, in ſeruorum quæſtionibus, qui neque pro dominis neq; aduerſus dominos torquentur[e]. connexa enim & conſequentia illa ſunt. Quart' in Iudæis eſt, q die Sabbati neque conueniri, neque conuenire alios ipſi poſſunt[f]. Sic enim lex dum conceſsit, exprimit. Quintus, in eo cui ius aureorum annulorum cum eſſet, ingenuum ſe eſſe pronunciare voluit. renuntiaſſe eū videtur iuri annulorū[g]. Sextus, in eo qui non ſuo, ſed alterius iure priuilegium habet[h]. Septimus, cum fauor pacto inductus eſt, tendatque pactum ad non contrahendum[i].

b l. 1. §. 1. ff. quod quiſq; iuris.
c §. neq; in ſti. de auct. tuto.
d l. minori bus. ff. d mi nor.
e l. Pridē. C. de quæſt.
f l. die. C. d Iudæis.
g l. 2. ff. de iu. aure. annul.
h l. cum ex oratione. ff. de excuſ. in torum.
i l. ſi vino. ff. de peric. & comod. rei ven.

XXVI. PAVLVS. Libro IIII. Quæſtionum.

NON eſt nouum, vt priores leges ad poſteriores trahantur.

1 *Leges priores ad poſteriores tripliciter trahi.*

TRAHANtur.) Determinando[k], ſupplendo[l], corrigendo[m]. 1

k l. 1. & 2. C. quā. libe. prin. da.
l l. vlt. C. de cōſt. pec.
m l. Generali. & authen. ingreſſi. C. de ſac. ſan. eccle.

XXVII. TERTVLLIANVS. Libro primo Quæſtionum.

IDEO, quia antiquiores leges ad poſteriores trahi, vſitatum eſt. Et ſemper quaſi hoc legibus ineſſe credi oportet, vt ad eas quoq; perſonas & ad eas res pertinerent, quæ quandoque ſimiles erunt.

1 *Locus à communiter accidentibus.*
2 *S. C. Macedoniani extenſio.*

VSITAtum eſt.) 1 Locus à cōmuniter accidentibus, ſiue ſolitis, qui lātiſsimùs eſt[n].

PER ſonas.) Vt in Macedoniano videm[o], quod de filio loquitur, & tamen ad nepotes extenditur[o]. 2

RES.) Vt in Macedoniano, quod à pecunia numerata ad ſimilia quæ ſunt, extenditur[p].

n l. neq; na tales. C. de probat. l. cū quis in prin. vbi gl. ff. de public.
o l. filium. ff. ad Maced.
p l. item ſi. §. mutui. ff. ad Maced.

XXVIII. PAVLVS. Libro. V. ad legem Iuliam & Papiam.

SED ET poſteriores leges ad priores pertinent: niſi contrariæ ſint, idq; multis argumentis probatur.

1 *Lex poſterior ad priorem quomodo trahitur.*
2 *Lex noua generaliter corrigens.*
3 *Priuilegiorum derogatio generalis quæ comprehendat.*
4 *Lex interpretans in ijs caſibus locū habet, in quibus & lex interpretata.*

AD PRIOres.) 1 Fingē lege municipali cautum, vt ſi furtum noctu commiſſum ſit, loci cuſtodes emendēt: deinde poſteriori alia, vt ſi furtū noctu commiſſum ſit, neq; reperiatur fur, omnes de ciuitate emendent: quemadmodum poſteriorē intelligi oporteat? Et quidam

dam corrigi priorem exiſtimarunt[a]. Gui-
lielmus, Barsolus & plures, poſteriorē ad
priorem pertinere, vt intelligamus, dam-
num ab omnibus ciuitatis cuſtodibus emē
dādum, non tantum à cuſtodibus loci. Nā
2 neque ſpeciei derogat genus[b], & generalē
clauſulam ſequentem ſpecialis præcedens
determinat[c]: & quæ ſpecialiter diſpoſita
ſunt, generale uerbum non tollit[d]. Et ſimi
liter ſi lex noua generaliter corrigat, nun
quam intelligitur corrigere caſus legis an
3 ſiquæ ſpeciales[e]. Et generalis derogatio
priuilegiorum ſiue generalium ſiue ſpe-
cialium ad priuilegia in corpore iuris clau
ſa minime extenditur[f].
4 MVLTIS argumentis.) Eoque vel maxi
me, quòd quibus caſibus locum habet lex
interpretata, eiſdem & lex interpretans[g].

XXIX. IDEM. Libro ſingulari ad legem Cinciam.

CONTRA legē facit, qui
id facit, quod lex prohibet
in fraudem verò, qui ſal-
uis verbis legis, ſententiā
eius circumuenit.

1 *Fraus legi latæ quot modis fiat.*
2 *Fraus legi ferendæ fit.*
3 *Fraus de menſura ad menſuram.*
4 *Legis verba offendere an liceat.*

CONTRA legem
facit.) Directè.
PROHIbet.) Expreſsim: vt ſi
res minoris ſine decreto vendantur[h].
INFRAVdem.) Fit legi fraus de re ad
1 rem, perſona ad perſonam, vno contractu
ad alium, vno contractu ad eūdem: quorū
exempla bene poſuit Accurſius, quē alij ſe
quuntur. Fit & de verbis ad ſententiā[i] (ne
que enim oportet verba captare[k]) cuius gn̄
ris & cauillatio eſt, quā Græci σόφισμα di-
cunt[l]. Fit & legis interpretationi[m], fit &
de nomine ad nomē: vt ſi quis cùm creari
poteſtas nequeat, nomē defenſoris fingat,
quod hîc de Othone quodam retulit Bal-
dus. Fit & de cōditione ad conditionē. Si
enim vendita hac lege ancilla fit ne proſti
tuatur, fraudē facit qui in caupona ſub ſpe
cie miniſtrādi proſtituit[n]. Fit & legi fraus

a l. Non eſt nouum. b l. alimenta. §. baſilica. ff. de ali. & cib. leg. c l. Legatorū. §. q plures. de leg. 2. d Gl. i l. de curionibus. C. de ſilētia. lib. 11. Pric. i l. in quartā. nu. 104. ff. ad l. falci. e Gl. appr. ī l. ſciendū. ī pri. ff. q ſa tu. cog. Iaſ. ī l. bonorū. n. 13. C. q ad mi. & in l. 1. n. 9. ff. ſol. matri. f Gl. appr. ī l. 2. §. legatu. ff. d ind. Iaſ. ī l. ſicut certi. col. pe. C. de teſta. mili. g Authē. de fil. ante dota. inſtru. nar. ī auth. ſacramēta. co. 2. C. ſi ad uer. ven. h l. 1. ff. de reb. eo. i l. Scire oportet. §. alud. ff. d ex cuſ. tutor. l. credēdū. ff. q pet. tut. k l. pen. ff. ad exhiben. l l. natura. ff. de verb. ſignifi. m l. Ita fidei. ff. de in. fiſ. n l. fin. C. ſi manci. ita ue ne. ne pſti. tua.

calumniando[o]: fit etiam legi non latæ ſo- 2
lum, ſed & ferendæ. Vnde & in eo Guiliel
mus, Cynus, Bartolus & omnes bene con-
ſentiunt, ſi in conſilio tractatum ſit, vt fru-
mento pretium taxaretur, vnuſque Decu
rionum feſtinauerit quanti plurimi po-
suerit vēdere: lege dein, minori pretio ſta
suto, venditionem reſcindi poſſe: vtpote
factam in fraudem legis futuræ[p]. Fit deni-
que fraus (vt hic Guilielmus, & Bartolus 3
opinantur) de menſura ad menſuram[q]. Ve
rum ea non legi, ſed priuato fit. Quo circa
vel maxime notari oportet, cōtractum in
fraudem legis factum ipſo iure nullū eſſe:
factum in fraudem priuati, valere quidem
ipſo iure, ſed reuocari per Fauianā aut Cal
uiſianam actionem[r].
SALuis verbis.) Quid ſi verba tātum of-
fendantur? & offendi poſſe Accurſius & a-
lij concludunt[s].
SENTENtiam.) Mentem.
CIRCVMuenit.) Si legis ſententia cla-
ra eſt, verba offendi & contemni poſſunt[t]: 4
ſi ſentētia legis clara & certa non eſt, à ver
bis recedere minime oportet[v]. Colligitur
autem ex eo mens, ſi verbis inhærendo, ſe
queretur abſurdum[x]: ſi qualitas perſonæ
repugnet[y], ſi cōmunis vſus loquendi aliud
ſuadeat[z]. Sed & impropriè verba accipiū
tur, vt aliquid operētur[a]: & excepti caſus
quidam ſunt, quibus à verbis licet recede-
re: quos Iaſon[b], & Socinus[c] notant.

XXX. VLPIANVS. Libro. IIII. Ad edictum.

FRAVS enim legi fit: vbi
quod fieri noluit, fieri autē
non vetuit, id fit: & quod
diſtat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc
diſtat fraus ab eo, quod contra legē fit.

1 *Vlpianus in Rhetoricis doctus.*
2 *Legales quæſtiones quatuor.*

NOLVIT.)
Quoad mentem.
NON vetuit.) Quoad verba.
ET QVOD diſtat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας.) Po
litianus (quod hîc Budeus teſtatur) ex Pan
dectis Florentinis hūc locum reſtituit. Ap 1
paret autem ex eo (vt aliūde alios[d]) Vlpia
F num

o l. ſi calūnietur. ff. de verbo. ſign. p l. ſi qs vina. l. ſi vina. 2. ff. d pi. & com. rei vend. l. 3. §. minor. ff. de mino. q l. Arbitrio. §. dolo. ff. de dolo. l. Impatores. ff. de cōtrahen. emp. r l. ſi liber tus, minor. ff. d in. pat. Iaſ. in §. itē ſi qs ī fraudē. col. 2. iſt. de actio. s l. quāuis in fi. ff. d in ius voc. t l. ad generē. §. quanis ff. d ia. patr. l. ſcire. §. v l. nō aliter. d leg. 3. l. 1. §. ſi is q nauem. ff. d exer. x l. ī ambigua. ſupra. y l. pleuū. §. equitū. ff. de vſu & habi. z l. cū d la nionis. §. aſi nam. ff. de fun. inſt. a l. Heredibus. §. ſi. ff. Treb. b Iaſ. in l. non dubiū. nu. 41. C. de legib. c Soci. reg. 536. verborum. d Alcia. lib. 1. parer. cap. 7.

num Rhetoricis ſtudijs doctum. à Rhetoribus enim quæſtiones legales quatuor eſſe dicuntur, ῥητὸρ καὶ διανοία, ideſt, ſcriptū & volūtas, ſiue dictum & ſnīa: ἀντινομία, id eſt, cōtrariarū legū cōtentio: ἀμφιβολογία, i. ambiguitas: συλλογισμὸς, ideſt, collectio: additur & à quibuſdam tranſlatio. De ſcripti verò & voluntatis ſtatu, tum alibi illi, tum vel maxime Quintilianus, lib. 7. ca. 7. à quo exempla petantur.

HOC diſtat.) Quantum ſcilicet occultū ab aperto. Vt fraudē legi facere id ſit, quaſi damnum afferre legi, & eam ſua auctoritate priuare, idque dolo malo & conſilio occulto.

XXXI. IDEM. Libr. XIII. Ad legem Iuliam & Papiam.

PRINCEPS legibus ſolutus eſt. Auguſta autē licet legibus ſoluta non eſt: principes tamen eadem illi priuilegia tribuūt, quæ & ipſi habēt.

1 *Solui legibus quid ſit?*
2 *Princeps quo iure legibus ſolutus eſt.*
3 *Lex Imperij.*
4 *Princeps qua ratione legibus ſolutus ſit.*
5 *Principi cui primum conceſſum eſt, vt legibus ſolutus eſſet.*
6 *Princeps iure diuino aut naturali ſolutus nō eſt.*
7 *Summus Pontifex contra diſpoſitionem diuinam nihil diſponit, ſed neque contra eccleſiæ vniuerſalis ſtatum.*
8 *Princeps iure gentium ſolutus non eſt.*
9 *Princeps iure ciuili ſolutus, & quomodo.*
10 *Solennitates remittuntur, quando corā principe actus fiunt.*
11 *Solennia non remittuntur, vbi priuatus in principis gratiam diſponit.*
12 *Princeps non eſt ſolutus legibus, quando contrahit cum priuato.*
13 *Princeps lege legis ſolutus eſt, non lege conuentionis.*
14 *Princeps ex contractu facto cum priuatis naturaliter tenetur, non ciuiliter.*
15 *Naturalis obligatio qua Princeps tenetur, efficax eſt.*
16 *Princeps ſine cauſa non aufert priuatis dominium rerum ſuarum.*
17 *Ciuitas ex cauſa dominium ciui pōt auferre.*
18 *Principes pacem inter ſe componentes remittere poſſunt inuicem damna & iniurias ſubditorum.*
19 *Princeps ex cauſa moderari & tollere poteſt ius priuato quæſitum, ex contractu celebratu cum Principe.*
20 *Princeps cum aufert alteri ius ſuum, debet compenſare.*
21 *l. 1. tit. 1. part. 2.*
22 *Principis poteſtas duplex.*
23 *Principem vti plenitudine poteſtatis non eſt præſumendum.*
24 *Princeps plenitudine poteſtatis multis caſib⁹ vti poteſt.*
25 *Princeps melius facit, ſi cum poteſt, legibus non ſoluitur.*
26 *Principibus barbaris omnia licent, Chriſtianis non niſi iuſta.*
27 *Ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι præceptū principibus ſaluberrimum.*
28 *Auguſta gaudet priuilegijs mariti.*
29 *Auguſtæ cubicularijs & famulis eadem, quæ Imperatorijs, priuilegia iure conceſſa ſunt.*
30 *Auguſtæ non omnia Imperatoris priuilegia dantur.*
31 *Priuilegium, ideſt, prærogatiua.*
32 *Priuilegia Imperatori in ſignum ſupremæ poteſtatis conceſſa, an & Auguſtæ tribuantur.*

PRINceps legib⁹ ſolutus eſt.) Solutū legibus, hîc 1
accipimus pro eo quod eſt, legibus non teneri. Cicer. Philip. 9. Ille homo ſummo ingenio, ſumma potentia, qui ex AEdilitate Conſulatum petit, ſoluatur legibus, quanuis eum leges non tenent. Sed
quo iure Princeps legibus ſolutus eſt? Et 2
reſpondet Salomonius, non ex vi principatus, ſed ex priuilegio lege Regia cōceſ-
ſo[a]: quæ fortè lex Imperij aliquando dicta 3
eſt[b]. Sed qua ratione? Et Budæus Zaſiusq́; 4
ex Ariſtotele. libr. 3. Polit. hoc colligunt: quià legibus in populū latis ſacroſanctos homines virtute, genere, facultateq́; omni politica alijs præſtantes (quales Reges aut ſunt, aut certè eſſe debent) teneri minime oporteat. Sed cui primum conceſſum hoc eſt? Et ex Dione bene notat Alciat⁹[c], conceſſum primum Auguſto, quod ante eum antiquorum nemini, vt legibus ſolutus eſſet. ſignificat hoc (inq̄t Dion) ab omni legum neceſsitate liberum, nulliq́; iuri ſcripto obnoxium, vt qui abſque diſquiſitione

a l. 1. ff. de conſti. prin.
b l. Ex imperfecto. C. de teſta.
c Alcia. in libello. de magiſt. ciuil. lib. offi. fo. 2.

tione omnem Regum poteſtatem habe-
ret, quanuis nomine abſtineret. Sed qui-
bus legibus non tenetur? Et diuino natura
lique iure ſulutum non eſſe Principem, ſa
tis conſtar. Nam neque ſummus Pontifex
7 contra diſpoſitionem diuinam attentare
quicquam poteſt[a]. Idq́ue dubio ꝓcul om
nium conſenſu eſt veriſsimum. Hoc am-
plius (vt Abbas[b] exiſtimat) neque contra
eccleſiæ vniuerſalis generale ſtatutũ. Ve-
rùm huic Panormitani opinioni peritio-
res oẽs Theologi minime aſſentiunt. Sed
8 neque iure gentium Princeps ſolutus eſt.
Non ergo parte non citata procedet[c], ne-
que me non citato, quæ pacificè poſsideo
mihi auferet[d]. Solutus denique iure ciuili
Princeps. Sed num omnino? Et Accur-
9 ſius ſimpliciter aut à ſe[e] aut ab alio[f] iure
lato ſolutum ait, Cæteri diſtinctius, qui ſo
lennibus ſolutum aiunt[g]. Non itaque obli
gatur teſtando ad teſtamentariam obſer-
uationem, non iudicando ad iudiciariam,
non ſtatuendo ad legitimam[h], & ſi qua ſi-
10 milia ſunt. Sic & cum corã Principe actus
fit, ſolennia remittuntur[i]: à quo tamen ca
ſus nonnulli excipi ſolent[k]. Sic & cũ Prin
ceps in alterius gratiam aliquid agit. Qua
11 re & Auguſtæ, conſtante matrimonio, do
nare poteſt[l], & filio ſub ſua poteſtate con
ſtituto[m]: & ſi donatio à Principe facta ſit
(quanuis quingentos aureos excedat) in-
12 ſinuatione non eget[n]. Sed quid ſi priuatus
in Principis gratiam diſponat? Et ſolẽnia
non remitti teſtes locupletiſsimi ſunt Di-
ui Seuerus & Antoninus, Pertinax, & Iu-
ſtinian[o], qui ex nulla ſcriptura cui iuris au
ctoritas deſit, quicquã ſe adepturos affir-
mant[n]. Licet enim (inquiunt) legibus ſolu
luti ſumus, attamen legibus viuimus. Sed
& Imperator Alexander[p] ex imperfecto
teſtamento nec Imperatorẽ vindicare hæ
reditatem, ſæpè conſtitutũ ait. Licet enim
lex Imperij ſolennibus iuris Imperatorẽ
ſoluerit, nihil tamen tam proprium Impe
rij eſſe, quàm legibus viuere. Et Paulus[q]
ex imperfecto teſtamento legata vel fidei
commiſſa Imperatorem vindicare, inue-
recundum eſſe, decere enim tantæ maie-
ſtati, eas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus
13 videatur. Quid ſi cũ priuato Princeps con
traxerit? Et non eſſe tũc ſolutum legibus,
verius eſt[r]: obligarique ex contractu cum
ſubditis facto Principem, ita, vt ſeruare te
neatur, Cynus[s] & cõiter omnes affirmãt[t].
Alioqui cum Principibus commerciũ eſſe
non poſſet, eſſetq́; (vt ſcitè Baldus hîc ait)
tanquã exul, qui eſt omnium præſul. Solu
tus itaque Princeps eſt lege legis, nõ lege 14
conuentionis[v]: ſubiecitq́; Deus illi leges,
non autẽ contractus[x]. Sed quomodo Prin
ceps tenetur? Et (Baldo licet Aretinoq́; re-
clamantibus, quorum eſt ſententia proba
bilis) naturaliter non ciuiliter principem
obligari, frequẽtiores omnes concludũt[y];
negari tamen non poteſt (neq; eſt qui ne- 15
get) naturalem hanc ciuilis poteſtatẽ ha- 16
bere. Num ergo ſolutus in hoc legibus eſt,
vt priuatis dominiũ rerum ſuarum aufer-
re poſsit? Et ſine cauſa non poſſe, verius 17
eſt[z]: ex cauſa verò publicæ vtilitatis poſſe,
receptum[a]. ſic ſtatuto ciuitas ex cauſa do-
minium aufert, ſine cauſa non aufert[b]: quę 18
etiam cõmunis omnium opinio eſt[c]. Qua
ratione ſi Principes pacem componant, re 19
mittere inuicem poſſunt iniurias dãnaq́;
ſubditorum. Sed & priuato ius quæſitum
ex contractu cum principe celebrato prin
ceps ipſe ex cauſa moderatur, & tollit[d]. Vt 20
memineris tamen compẽſari aliqua ratio
ne à Principe id deberi, quod priuatis au-
fertur[e]. Quæ Accurſij (licet aliquando va- 21
riet[f]) approbata traditio eſt: & quãquam
Romano iure probari vix poſsit, Hiſpano
probatur vel apertiſsimè[g]: quod tñ ita tẽ-
perandũ eſt, vt tunc locum non habeat, cũ
ex cauſa lege generali cõdita princeps do
minium abſtulerit[h]. Sunt & alij quidã ca-
ſus, quibus Princeps priuatis dominiũ au- 22
fert, quos Iaſon & cæteri diffuſius proſe-
quũtur[i]. Sed cum duplex ſit Principis po-
teſtas, ordinata & abſoluta (vt hîc Ange- 23
lus notat) nũ plenitudine poteſtatis vſum
Principem præſumemus? Et conſtat non 24
præſumendum[k]: non pauci verò caſus ij
ſunt, quibus pro plenitudinis ſuæ poteſta-
re poteſt procedere[l]. Sed num honeſtius
Principes faciunt, ſi quibus caſibus ſoluti 25
ſunt, legibus tamen ſponte ſua ſe alligent?
Et dubium id minime eſt[m]. Pareto (inquit
Pittacus) legi, quiſquis legẽ ſanxeris. Qua
re & Sanazarus noſter libr. 1. epig. ad Fe-
dericum Regem eleganter.

Publica nimirũ res tunc ſibi conſtat, & æquũ
Imperium, cùm rex quod iubet, ipſe facit.

a c. ſunt qui-dã. 25. diſt. Abb. in ca. 1. §. vna vero. de ſum. tri. b Abb. in c. quæ in eccleſiarũ. a. 10. de cõſt. & in c. ad hæc, de reſcrip. c Gl. in cle. paſtoralis. de re indi. d l. fi. C. ſi per vim vel alio mo. e l. fi. ff. de arbi. f l. Nã & magiſtrat[9]. ff. de arbit. g l. ex imperfecto. C. de teſta. h l. 3. C. de legib. i l. oim. C. de teſta. l. fi. C. de legib. cũ cauſis, de re iudi. k Feli. in c. ea. in cauſis. col. 5. l l. pen. C. de dona. inter virum. m Bal. in c. 1. §. itẽ ſacramẽta. co. pe. de pa. iura. fir. n l. ſancimus. i prin. C. de dona. Oldra. 231. o §. fi. inſti. quib. mo. te ſta. infir. p l. Ex imperfecto. C. de teſta. q l. ex imperfecto. ff. de leg. 2. r l. Cæſar. ff. de publi. c. 1. de ꝓbat. c. 1. de natu. ſen. s Cyn. in l. digna vox. C. de legib.

t Bal. in l. 2. q. 40. C. de ſer. & aq. y Deci. in c. 1. col. 1. de ꝓbat. z l. Item ſi verberatũ. ff. de rei vi. l. luciu. ff. de euic. l. 2. ff. de nata. reſtit. a Zaſ. hic. col. pe. & in l. 2. §. deinde cũ eſt. i gl. ratũ. ff. de origi. iu. b l. ſi priuatus. ff. q. & à quib. c Alex. in 6. vol. cõſil. 134. nu. 19. d l. qui fundos. C. de oĩ ag. deſ. li. 11. Bal. in l. fi. in prin. ff. de Senato. e Gl. in l. fi. C. ex quibus cau. ſer. ꝑ. gl. in l. barbarius. in glo. multo. ff. de offi. præ. f Gl. in l. ſi locum. §. 1. ff. quẽad. ſer. amit. g l. 2. titu. 1. par. 2. h Alexã. cõſ. 190 vol. 2. n. 16. Dec. in c. quæ in eccleſiarũ. col. 9. de cõſt. Iaſ. i l. Barbari[9] n. 44. de offi. ꝑ. i Iaſo. in l. oẽs. C. ſi contra i[9]. Doct. in l. Gal[9]. & qd ſi tãtũ. k Iaſ. in l. 2. col. 2. C. de teſta. mili. l Hypp. in l. de vno quoq́ n. 22. cũ ſeq.

s Paul. & Zaſ. hic. col. 1. v Bald. l. 1. infra de conſti. prin. ff. de re iudi. Alb. brun. in 2. vol. cõſ. 5. m l. digna. C. de legib.

26 ¶Principibus ergo Barbaris omnia quæ li-
bent, licent: Chriſtianis nil niſi quod iuſtũ
ſanctũ, honeſtum eſt. Nam & cum Antigo
no dixiſſet quidam (vt ſcribit Plutarchus)
Principib⁹ omnia pulchra eſſe atq; iuſta:
Certè (inquit ille) Principibus Barbarorũ:
nobis verò ſola pulchra, quæ pulchra, ſola
iuſta, quæ iuſta. Sed & Antioch⁹. iij. ciuita
tibus ſcripſit, ſi reſcriberet cõtra leges q̃d
fieri iubens, ne ei obedirẽt. Vtinam igitur
(quæ ſaluberrima Principib⁹ doctrina eſt)
27 Principes oẽs Chriſtiani (quod tu & pro-
bè noſti, & probè quoq; præſtas Philippe
Maxime & Optime) hoc vnũ agerẽt, huic
vno totis neruis incũberent, Ἄρχειν τε καὶ
ἄρχεσθαι, ideſt, ita imperare, vt ne legibus
ſoluti videri poſsint.
28 AVGVſta.) Gaudet Auguſta priuilegijs
mariti, etiã cum vidua eſt[a], dummodo vi-
uat honeſtè[b]. Sed & Auguſtæ cubicularijs
29 famulisque eadẽ quæ Imperatorijs famu-
lis priuilegia cõcedũtur[c]. Quid eſt igitur,
ꝙ ſi Principi relictũ eſt, qui antequã dies
legati cedat, ab hominibus ereptus eſt, ſuc
30 ceſſori eius debetur[d], ſi autẽ Auguſtæ le-
gaueris, & ea inter homines eſſe deſierit,
legatũ deficit, quod ei relictũ eſt[e]? Accur-
ſius & Angelus variè nodum hic ſoluunt.
Sed receptior ſolutio illa eſt[f], vt concede-
re dicat Princeps Auguſtæ priuilegia quæ
habet, non tñ omnia. Nam neq; ea etiam,
quæ mulieribus non conueniunt[g].
31 PRIVILEgia.) Prærogatiuas ſignificare
hîc videtur, etſi eo ſenſu nouam vocẽ Bu-
dæus & Zaſius contendant[h].
IPSE habet.) Quæ multa ſunt. At ſunt &
32 quædam, quæ Principibus propter eorum
excellentiam reſeruãtur[i], an & ea Augu-
ſtæ concedi dicamus? Et ego affirmare nõ
auſim. Nec me parũ mouet quod de dele
gato diximus[k].

a l. filij. §. vidua. ff. ad municip.
b l. vlt. C. & priual. ſcho. lib. 12.
c l. cubicularios. C. de p̃po. ſac. cubi. libr. 12. vbi luc. de pen. col. 2.
d l. q̃ principi. ff. de lega. 2.
e l. ſi Auguſta.
f Bar. Pan. Iaſ. hic. luc. in l. cubicularios.
g l. vt gradatim. §. 2. ff. de mune. l. quæ autem cum gl. idoneis. ff. de cõſti. pecu.
h Bud. & Zaſ. in l. iurã nõ in ſingulas.
i Gloſſ. & Doct. in ca. quod tranſlationem. de off. leg. Bal. in l. 1. C. de iur. aur. annu.
k l. Quod principi.

XXXII. IVLIANVS. Libro. LXXXIIII. Digeſtorum.

DE QVibus cauſis ſcriptis legibus nõ vtimur id cuſtodiri oportet, quod moribus & cõſuetudine inductũ eſt: & ſi qua in re hoc deficeret, tunc quod proximum & conſequens ei eſt. Si ne id quidem appareat: tunc ius quo vrbs, Romana vtitur, ſeruari oportet. Inueterata conſuetudo pro lege non immerito cuſtoditur: & hoc eſt ius quod dicitur moribus conſtitutũ. Nam cùm ipſæ leges nulla alia ex cauſa nos teneãt, quã quòd iudicio populi receptæ ſunt: merito & ea quæ ſine vllo ſcripto popul⁹ probauit, tenebunt omnes. Nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuã declaret, an reb⁹ ipſis & factis? Quare rectiſsimè etiam illud receptum eſt, vt leges non ſolum ſuffragio legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur.

1 *Feudorum libri legis vigorem habent.*
2 *Conſuetudinis officium triplex.*
3 *Morum varia ſignificatio eſt.*
4 *More maiorum.*
5 *Conſuetudo loci in quo cauſa tractatur, inſpicienda eſt.*
6 *Cõſuetudo quæ præter legẽ eſt, legẽ imitatur.*
7 *Conſuetudinis ſecundum legem quæ virtus.*
8 *Conſuetudines & ſtatuta à iure communi interpretationem recipiunt.*
9 *Conſuetudo contra legem.*
10 *Conſuetudinis ſimilia quando ſpectanda.*
11 *Feudum non habet is qui mancus eſt, aut cui manus arida debilitatáue ſit.*
12 *Inutilia nullis æquiparantur.*
13 *Legis an cõſuetudinis ſimile ſpectari oporteat*
14 *Feudorũ cauſæ (niſi aliud in tractatu Feudorum expreſſum ſit) iure cõi determinantur.*
15 *Ius canonicum in Feudis magis ſpectandum quàm ius ciuile,*
16 *Legis ſimile inſpiciendum eſt, ſi materia iuris ſcripti ſit.*
17 *Augmẽtũ rei emphyteuticæ cui⁹ lucro cedat.*
18 *Emphyteuta, feudatario an vſufructuario cõparandus.*
19 *Arg. à minori ad maius efficacius eſt, quàm arg. à ſimili.*
20 *Argu. à ſimili corruit, data vel modica diſsimilitudine.*
21 *Feudorũ iura ad conſequẽtias trahi nõ debẽt.*
22 *Conſuetudo de ſimilibus ad ſimilia cur extendatur.*
23 *Præſcriptũ tãtum dicitur, quãtum poſſeſſum.*
24 *Romæ conſuetudo in quibus cauſis ſeruanda.*
25 *Conſuetudo Curiæ Imperialis aut Regiæ quando ſpectanda eſt.*

26 *Conſue-*

26 *Conſuetudo vrbis Romæ duplex eſt, ſpecialis & generalis.*
27 *Conſuetudo Curiæ Romanæ quatenus Hiſpaniæ ſeruanda.*
28 *Deciſiones Rotæ in cauſis eccleſiaſticis plenæ auctoritatis apud Hiſpanos ſunt.*
29 *Ius non ſcriptum ad ſcriptum, & contrà quomodo trahantur.*
30 *Exemplis iudicandum non eſſe, quomodo intelligi oporteat.*
31 *Conſuetudo quid ſit?*
32 *l.4.titu.2.part.1.*
33 *Conſuetudo, vſus, mores, in quo differant.*
34 *Conſuetudinis proxima cauſa, conſenſus eſt: remota, vſus & mores.*
35 *Stilus & conſuetudo in quo differant.*
36 *Stilus an arctet, vt conſuetudo.*
37 *Stilus in ijs, quæ ordinem iudiciorum reſpiciunt, ſeruandus.*
38 *Contumax non eſt qui in iudicio non ſtetit, cum ſecundum ſtilum curiæ citatus nõ fuit.*
39 *Stili leges cuius auctoritatis ſint.*
40 *Leges fori cuius auctoritatis.*
41 *Conſuetudo & forum in quo differant.*
42 *l.penul.titu.2.part.3.*
43 *Cõſuetudo & præſcriptio quomodo differãt.*
44 *Conſuetudo vt inducatur, tria exiguntur.*
45 *Conſuetudinem quot actus inducant.*
46 *Communes opiniones contrariæ.*
47 *l.5.tit.2.part.1.& l.41.Tauri, & nu. 50. & nume.52.*
48 *Lex & conſuetudo tripliciter differunt.*
49 *Conſuetudo vno ictu inducta, ficta conſuetudo appellanda eſt.*
50 *Conſuetudo inducitur per actus extra iudicium, non minus quam per iudiciarios.*
51 *Conſuetudo per actus frequentes inducitur in omni tractatu.*
52 *Tempus ad conſuetudinem inducendam quãtum requiratur.*
53 *Continui & diſcontinui differentia in præſcriptionibus, non in cõſuetudine locũ habet.*
54 *Decennium ad conſuetudinem inducendam à quo tempore currere incipiet.*
55 *Conſuetudo in ijs, quæ principibus reſeruantur in ſignum excellentiæ, non inducitur niſi tempore, cuius initij memoria non extet.*
56 *Portoria & ſimilia nõ niſi tempore cuius initij memoria non extet, per conſuetudinem inducentur.*
57 *Collecta alienigenis ſpacio longi temporis per conſuetudinem inducuntur.*
58 *Conſuetudo an tantummodo illa dicẽda, quæ præſcripta eſt.*
59 *Præſcriptionis effectus duplex.*
60 *Conſuetudinis appellatione indubio intelligimus de præſcripta.*
61 *Conſuetudo an impediatur per actus contrarios factos infra decennium.*
62 *Conſuetudo ficta, pluſquam vera aliquando operatur.*
63 *Conſuetudo præſcripta per non præſcriptam tollitur in cauſa poſſeſſionis.*
64 *Conſuetudo nondũ præſcripta, an impediatur per actus contrarios infra decennium.*
65 *Cõſuetudo an impediatur, ſi pauciores actus pro conſuetudine, plures contra eam infra decennium fiant.*
66 *Conſuetudo primogenitos præferendi & infra.nu.69.& nu.105.*
67 *Conſuetudo in iudiciarijs an impediatur per actus contrarios.*
68 *Conſuetudini contradicere populus quomodo dicatur.*
69 *Conſuetudine an poſſit induci, vt primogeniti in ſucceſſione præferantur.*
70 *Primogenituræ ius non conſuetudine tantũ, ſed & iure Pontificio & diuino fulcitur.*
71 *Maioratus ſucceſſio in Hiſpania conſuetudine non eſt confirmata.*
72 *l.41.Tauri.*
73 *Regnorum & aliarum dignitatum ſucceſſiones quomodo deferantur.*
74 *Regna omnia ex conſuetudine generali per ſucceſſionem deferuntur.*
75 *Regnorum ſucceſſio procedit ſine graduũ taxatione.*
76 *l.2.tit.15.part.2.*
77 *Conſuetudinem an inducant plures actus eadem die aut eodem tempore facti.*
78 *Conſenſus populi vt appareat, tractus ſucceſſiuus requiritur.*
79 *Conſuetudo an inducatur, ſi plures ſententiæ infra decennium prolatæ ſint, neque tamen executioni traditæ fuerint.*
80 *Reſtitutionis in integrum quàm appellationis facilior conceſſio eſt.*
81 *Conſuetudinem non impedit reſtitutio in integrum fauore minoris conceſſa.*
82 *Conſuetudo per ſñias quomodo inducatur.*
83 *Conſenſus tacitus in conſuetudine inducenda, ex quibus colligitur.*
84 *Appellari poteſt a ſententia in alium lata, ne per eam conſuetudo inducatur.*
85 *Cõſuetudo an inducatur per arbitrorũ ſñias.*
86 *Arbitri ſentẽtia cui pœnæ metu paretur, differt ab*

fert ab ea quæ ſine pœna eſt.
87 *Pragmatica.45.*
88 *Arbitri ſnĩa iure Regio infamiam irrogat.*
89 *Conſuetudo qualiter in iudicium deducatur.*
90 *Conſuetudo aliquando tribuit ius agendi, aliquando excipiendi.*
91 *Conſuetudo aliquando difformiter, aliquando formiter inducitur.*
92 *Condictio ex moribus ſiue conſuetudine.*
93 *Equi vẽditor quo iure ſellam & cætera equi ornamẽta præſtet, & qua præſtare teneatur.*
94 *Conſuetudo qualiter probetur per ſcripturas.*
95 *Conſuetudo in ſcriptum ſuperioris iuſſu redacta, probatur per libri aperturam.*
96 *Feudorum cõſuetudines per libri aperturam probantur.*
97 *Fori & ſtili leges per libri aperturam nõ probantur.*
98 *Lex.1.Tauri.*
99 *Doctori atteſtanti conſuetudinem eſſe, an ſit credendum.*
100 *Communes opiniones contrariæ.*
101 *Iuriſconſulto conſuetudinem eſſe affirmanti plena fides adhibenda eſt.*
102 *Conſuetudo quomodo probetur per acta publica iudiciorum.*
103 *Magiſtratus veluti princeps ciuitatis eſt.*
104 *Res inter alios acta quando alijs noceat.*
105 *Conſuetudo per ſentẽtias quomodo probetur.*
106 *Conſuetudo primogenitos præferendi quomodo probetur per ſententias.*
107 *Conſuetudine an poßit tolli prorſus legitima filiorum.*
108 *Communes opiniones contrariæ.*
109 *Conſuetudo per acta extra iudicium, quomodo probetur.*
110 *Conſuetudo vt inducatur per actus extra iudicium, plures actus requiruntur.*
111 *Conſuetudo per teſtes quomodo probetur.*
112 *Teſtes in probanda conſuetudine quid dicere oporteat.*
113 *Teſtis conſuetudinem eſſe dicens, an hoc ſolo (etiamſi non interrogetur quid conſuetudo ſit) fidem faciat.*
114 *Teſtis an poßit interrogari quid ſit conſuetudo, nec adhibenda ſit diſtinctio peritiæ vel imperitiæ teſtis.*
115 *Teſtes de diuerſis actibus dicentes, an probẽt conſuetudinem.*
116 *Conſuetudinis effectus triplex.*
117 *Conſuetudo minores & furioſos ligat.*
118 *Reſtitutio in integrum non datur ei, qui iure conſuetudinario aut municipali vſus eſt.*
119 *Conſuetudo an liget exteros in delictis.*
120 *Conſuetudines & iura municipalia an ligẽt ignorantes.*
121 *Conſuetudo in cõtractibus an liget exteros.*
122 *Conſuetudo domicilij mariti attenditur circa lucra dotalia.*
123 *Conſuetudo loci contractus attenditur circa lucra inter ſponſum & ſponſam.*
124 *Lex.52.Tauri.*
125 *Lex.63.Tauri.*
126 *Lex.4.& 5.tit.8.libr.3.ordin.*
127 *Conſuetudo in teſtamentis an liget exteros.*
128 *Venetorũ conſuetudo in teſtamentis faciẽdis.*
129 *Conſuetudo vt teſtamentum fieri poßit, corã tribus teſtibus valida eſt.*
130 *Derogatio expreſſa ad præteritas & futuras conſuetudines extenditur, tacita ad præteritas tantum.*
131 *Conſuetudo circa numerum teſtium in teſtamentis an liget alienigenas.*
132 *Lex.5.Tauri.*
133 *Peregrini quomodo voluerint & potuerint, teſtamentum faciunt.*
134 *Lex.30.titu.1.part.6.*
135 *Teſtamentum apud Barbaros factum quam ſolennitatem requirat.*
136 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
137 *Teſtamentum exteri ſecundum conſuetudinem loci factum, ad omnia illius bona extenditur.*
138 *Conſuetudo loci inſpicienda eſt, cum tractatur quæſtio iuris quod ex re deſcendit.*
139 *Conſuetudo, ne domus niſi ad certam altitudinem eleuentur.*
140 *Lex.26.tit.7.part.1.*
141 *Conſuetudines laicorum an ligent clericos.*
142 *Laici directò ſuper rebus eccleſiaſticis nõ diſponunt.*
143 *Imperator in clericos directò ſtatuere non poteſt.*
144 *Clerici exempti à iuriſdictione laicorum.*
145 *Iuriſdictionẽ in clericos acquirere laici tempore non poſſunt.*
146 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
147 *Conſuetudo an liget vbique locorum.*
148 *Voluntas rebus aut verbis declaratur.*
149 *Voluntas facti eſt.*
150 *Voluntatis declaratio quando per verba facienda eſt.*
151 *Executio facti eſt, vt ſolutio, traditio & ſimilia.*
152 *Magiſtratus municipales & arbitri verbis ferre ſnĩas poſſunt, facto non exequuntur.*

153 *Suffra-*

153 Suffragiorum ius pop. Rom. olim fuit.
154 Conſuetudo aut ſtatutum non valet, cui lex reſiſtit.
155 Clauſula non obſtante &c. de præcedēti tantum an & de ſequenti conſuetudine intelligenda ſit.
156 Leges Regiæ an conſuetudine tolli poßint.
157 Pauli opinio quædam confutata.
158 Conſuetudo an vincat rationem aut legem.
159 A ratione legis per legem correctæ arguere non licet.
160 A ratione legis correctæ per conſuetudinem arguere licet.
161 Lex correctoria an poßit extendi.
162 Leges per deſuetudinē quomodo abrogētur.
163 Conſuetudines per legē quomodo abrogētur.
164 Conſuetudo mortuos intra vrbem ſepeliēdi.
165 Lex. 12. Tab. de mortuis intra vrbem non ſepeliendis.
166 Exhedræ in eccleſijs quid?

DE quibus cauſis.) Accurſi[a] & Bartol[a] ī Feudis exē
plum ponūt, hocq; ipſo ſentiūt,
quæ de Feudis hodie iuris cōpilatiōi inſer
ta ſunt, cōſuetudinis magis quàm iuris au
thentici poteſtatem habere: quā opinio-
nem Hoſtienſis, Oldradus, Petrus Iaco.
Bellamera, Aretinus, Antonius à Prato
& nouiſsimè Alciatus[a] tuentur. Neq; eñ
(inquiūt) Obertus & Catapiſt[a] ciues Me-
diolanenſes & quidē priuati, qui eos vſus
in ſcripturam reduxerunt, legis condendę
auctoritatē habebant. Iacobus à Beluiſo[b],
Albericus[c], & frequentiores[d] oēs contrà,
legis vim hæc habere. neq; ſolum ea quæ
ab Imperatoribus Cōrrado, Lothario, Fre
derico deciſa ſunt, de quibus dubium non
eſt, verùm & ea quoque, quæ ab Oberto,
& Catapiſto cōpoſita. Primū eñ cōi & do
ctorū omniū & Studiorū cōſenſu, à tēpo-
re cuius initij memoria nō extat[e] (vt leges
cæteræ) publicè enarrantur, iuris corpo-
ri inſerta[f], à Pontificibus paſsim citata[g], ad
ꝓces Bononiēſis collegij à Frederico. iij.
Rom. Imp. cōfirmata ſunt[h]. Quare non in
Cæſaris tantū, ſed & in ſummi Pontificis
foro[i] ꝑ lege ſeruātur, niſi quæ fortè ſunt,
quæ eccleſia nō ſic admittit: vt quæ pœnā
mortis imponūt, quęuè duellū permittūt,
vt Claudius notat[k]. Eo amplius, & in foro
quoque conſcientiæ (vt & aliæ leges) eos
quos poſſunt, ideſt, ſubditos Imperio Ro-
mano tanquam leges ligant[l].
NON vtimur.) Vel vtimur, ſed deſuetu-
dine abrogatæ ſunt, ſicq́ue principiū hoc
fini legis non obſtat. Eſt enim conſuetudi 2
nis officium præcipuum triplex, inducit,
derogat, interpretatur[m].
MORIbus.) Ideſt conſuetudine loci hîc 3
accipimus, alibi[n], ad rationē ſingularem &
ius gētiū refertur, alibi, ad ius ciuile quod
poſt legē. xij. Tabularū Prudentū conſue-
tudine introductū eſt[o]. Vnde & pupillaris
ſubſtitutio moribus inducta dicit[p], & mo-
re ciuitatis noſtræ pupillū ſine tutoris au-
ctoritate non obligari dicimus[q], & conce- 4
ptio illa vulgatis, More maiorum[r].
CONſuetudine.) Loci, vbi cauſa tracta- 5
tur. Hęc enim eſt cōis omniū intelligētia,
INTROductum eſt.) Conſuetudo aut 6
præter legem eſt, & legem imitatur[s]: aut
ſecundum legem, & tunc certam legē con 7
firmat[t], dubia interpretatur[v]: optima eñ
legum interpres conſuetudo eſt[x]. Nam &
ſic etiam per contrarium cōſuetudines &
ſtatuta à iure communi interpretationem 8
recipiunt[y]. aut contra legem diuinam vel
humanā, & tenenda Bartoli diſtinctio eſt, 9
quam alij ſequuntur.
PROximum.) Vbi itaq; & lex ſcripta & 10
conſuetudo deficiat, ad ſimile conſuetudi
nis recurrendum. Sed quę huius exempla?
Et Accurſius in tractatu Feudorum ponit.
In feudo enim filius mancus non ſuccedit, 11
eritne idem in eo cui arida vel debilitata
manus ſit? Et ad ſimilitudinem manci idē
dicendū videtur. Quod exemplū Bartolus
& alij minime probant. vterq; enim caſus
cōſtitutionib[9] feudorū deciſus eſt[z]. Adde
ꝙ & iure cōi paria hæc ſunt, aut non habe 12
re manum, aut inutilem[a]. multaque id ge
nus in iure noſtro reperias[b], quæ quia inu
tilia aut imperfecta ſunt, pro nullis haben
tur, ab Alexandro[c], Iaſone[d], & Alciato[e]
congeſta. Secundum Accurſij exemplum
in feudis etiam eſt, de monacho & canoni
co regulari: ſed & hoc expreſsim decidi-
tur[f]. Tertium in eo qui patri in feudo ſuc-
cedit, vt & ſimiliter matri: qui & ipſe deci
ſus eſt[g]. Quartum de muliere, quæ in feu-
do non ſuccedit, vt ad eius ſimilitudinem
Hermaphroditus nō ſuccedat, qui in ſexu
muliebri incaleſcit[h]: ſimilis enim mulieri
hic, vnde & lex cōparari eum mulieri ait.
ET.) Pro ideſt.

a Alci. parer. libr. 4. ca. 21.
b Iacob[9]. à Bel. in. §. ſi. co. pe. q ſeu. da. poſſ.
c Alb. hic col. 3.
d Iaco. Alba. in præ. ſeu. colū. 4. Iaſo. colū. 2. Claud. col. 3. cū ſeq. Zaſ. fol. 2.
e l. Hoc iure. §. duct[9]. ff. d aq. quo.
f l. 2. §. oīa. C. de veter. iur. enucle.
g c. cæterū. c. nouimus. d iudi. c. ad aures d ſen. excom.
h Odofr. in auth. caſſa. C. d ſac. ſ. ec cle. Haloā. ī præf. nouel. ad finem.
i c. cæterū. de iudi.
k Claud. ī princ. feud. col. ſi.
l Bal. Car. Alex. Claudi. in ꝓlud. feud. col. pe.
m Vt hic ī prin. & ad ſi. & l. ſi de interpretatione infrà.
n l. libertinus. ff. de ritu. nupt.
o l. 2. §. his legibus. ff. d orig. iur.
p l. moribus. ē prin. ff. de vulg.
q l. more. ff. de acq. hær.
r l. More maiorū. ff. d iu. om. iudi. Alc. parer. lib. 4. c. 21.
s Vt hic et. l. ſi. C. de legibus.
t l. ſi. C. de legib.
v l. ſi d interpretatione infrà.
x c. cū dilectus d cōſue.
y Gl. ī l. ſi. §. in cōputatione. in gl. mag. ad ſi. C. de iu. deli. Pau. hic col. ſi. Iaſ. in auth. ſacramēta. n. 36. Curt. n. 34. C. ſi aduer. ven.
z c. 1. de mutus, vel ali. imperf.
a l. qui clauū. §. Item ſciēdū. ff. d ædil. edict.
b l. Eleganter. §. quis reprobos. ff. d pig. actio. l. vlt. C. ad l. Fab. de plagia.
c Alex. ī 1. vol. conſi. 104.
d Iaſ. in l. legato generaliter. nu. 13. de leg. 1.
e Alci. ī l. Paulus. ff. d verb. ſigni.
f c. quis clericus. ſi de feu. fue. conten.
g cap. 1. de feu. fami.
h l. Quæritur. ff. d ſta. homi.

13 C O Nſequens.) Sed an non ſi lex ſcripta
nõ ſit, ad ſimilia legũ recurrimus [a]? Quidã
legẽ cõtrariã ſatẽtur. Quæ ſolutio (ſimpli-
citer ſi ſumatur) vera nõ eſt. Aut nũquam
eñ aut perraro eueniet, vt ſimilia legũ nõ
reperiãtur. Alij, ſi cõſuetudinis ſimile ſit,
id potius ſequendũ exiſtimant: vt ſicut cõ
ſuetudo legem, ſic ſimile cõſuetudinis ſi-
mile legis vincat. Sed neque ſolutio, neq;
ſolutiõis ratio vera eſt. ratio, quoniã legẽ
conſuetudo ideo vincit, quia tacito popu-
li cõſenſu confirmata eſt: quę ratio in ſimi
li cõſuetudinis locũ non habet. Solutio, qa
verũ ſemper eſſe non põt, vt omiſſa legis
ſimilitudine ad conſuetudinis ſimilitudi-
nem confugiam. Tenenda ergo Bartoli di
ſtinctio eſt, quã plures ſequũtur [b]: ſi legis
ſimile tantũ ſit, illud ſequendũ: ſicque etiã
ſi cõſuetudinis tantũ. Quòd ſi ſit vtrũque,
in materia iuris cõſuetudinarij (qualis Feu
dorũ eſt) ad ſimile cõſuetudinis: in mate-
ria iuris ſcripti, ad legis ſimile recurrendũ
eſſe. Sed ego in eo quod de Feudis Barto-
lus & alij dicunt, vehemẽter ſubſiſto: Pri-
14 mum, quia (vt ſuprà probatũ eſt) tractatus
ille hodie ad iuris ſcripti magis naturam,
quàm ad cõſuetudinarij accedit. Deinde
quia cõcors & firma omniũ opinio eſt, in
Feudorũ tractatu (niſi quid expreſsim ſeu
dalibus cõſtitutiõibus cautũ ſit) ius cõe in
ſpici debere [c], neq; iura feudorũ ꝑ ſimilia
extẽdi, ſi lex ſcripta ſit. Quo circa et ſi diſ-
15 cordia inter ius canonicũ ciuileq; fuerit,
ius canonicũ ſequendũ aiunt [d] ꝓpter iura-
mẽti vim, quod in Feudis ſolet interponi.
Crediderim igitur vt hæc cõponãtur (etſi
Iaſon aliter & confundat & ſentiat [e]) ſi con
ſuetudinis, ideſt, Feudalis iuris ſimile ſit,
16 illud tenendum: ſi id deficiat, ius cõmune
inſpici debere. Diximus tamen, ſi materia
iuris ſcripti ſit, legis ſimile nos ſequi opor
17 tere: cuius rei exemplũ in eo augmẽto oẽs
ponunt, qđ emphyteuticis rebus accedat.
Quæri eñ põt (qa de emphyteuta expreſ-
ſum nõ eſt) Feudatarióne [f] an vſufructua-
18 rio [g] eũ cõparemus? Et videri potuit feuda
tario cõparandũ. Quãuis eñ emphyteuta
vſufructuario ſimilis ſit [h], tñ feudatario ſi-
milior, vtpote cũ & huic [i] & illi [k] ius vtilis
dominij ſit: ſed obtinuit, vt fructuario ma
gis cõparemus. Cum eñ & conſuetudinis
& legis ſimilia ſint, caſuſq; ipſe ad ius ſcri-
ptũ pertineat, legis ſimile merito ample-

a l. nõ poſ-ſunt. ſuprà.

b Iaſ. num. 12. & n. 27
c Gloſ. vbi Bal. & doc. ĩ c. 1. de feu. cog. Iaſ. hic nu. 15. Iaſ. in l. 1. n. 59. C. d iur. emphy. Iaſ. in l. qui ſe patris. n. 30. C. vnde lib. Iaſ. in l. rẽ cõmunẽ ſi n. 226. de le ga. 3.
d Abb. & Deci. ĩ c. cæterũ. ad fin. de iudic.
e Iaſo. hic. n. 15. & ĩ d. l. 1. nu. 59.
f c. 1. §. ſi qs de manſo. ſi l. ĩ inueſ. feu. contra. feu.
g l. Itẽ ſi fũ di. §. ſi autẽ. ff. de vſuf.
h Gl. ĩ c. 1. §. ſi ĩ gl. me dio. ſ. de inueſ. de re a-lie. fac. Iaſ. ĩ l. 2. nu. 18. C. ſi in. emphy.
i gl. §. Res autem. ĩ inueſ. de re a-lie. fac.
k l. 1. ff. ſi ager. vecti.

ctimur. Quid ꝙ de feudatario ad emphy-
teutã, à ſimili: de fructuario ad emphyteu-
tã, à minori ad maius argumẽtamur: qđ po 19
ſterius argumẽti genus efficacius eſſe, ne-
mo eſt q dubitet. corruit eñ illud, à ſimili, 20
vbi vel modica diſsimilitudo detur [l]. Præ
terea ſi damnũ in rebus emphiteuticis cõ-
tingeret, ad emphyteutã ſpectaret: ſpectet
igitur & cõmodũ [m]: nam ſecundum natu-
rã hoc eſt. Poſtremò, Feudorũ iura ſingu- 21
laria ſunt, & quæ ad conſequentias nõ tra-
huntur [n]. Verum & fructuario cõparari in
hoc emphyteutam, communiter ſic acci-
piunt [o], ſiue latens ſiue apparens ſit incre-
mentum: limitant tamen, ſi ab inſolito
ſiue inopinato caſu procedat [p]. Sed quę in
conſuetudine ratio extenſionis de ſimili-
bus ad ſimilia? Et Bartolus rationẽ ait, qa 22
cõſuetudo ex quodã vſu præſcripto proce
dat. Vt igiť q fundũ vſucapit, & acceſſoria
oĩa (vt ſeruitutes) vſucapit [q]: ſic emergẽtia
circa factũ cõſuetudine deciſum ꝑ ſimile
cõſuetudinis decidẽtur. Quãquã eñ vul-
go dici ſolitũ ſit, in præſcriptiõe & cõſue- 23
tudine tantũ præſcriptum, quantũ poſſeſ-
ſum [r]: ſimilia tñ conſuetudinis præſcripta
& ipſa dicuntur. Mihi expeditior in cõſue
tudinis extẽſiõe ratio viſa eſt, ꝙ legi ęqui
paratur. legẽ eñ de ſimilib⁹ ad ſimilia ex-
tẽdi, nemo eſt q neſciat. Sanè recẽtiores [s]
quidã cõſuetudinẽ nõ extendi credũt: ſed
tot caſibus id fatentur, vt regulam faciãt.
V R B S Romana.) Vnde frequẽs Specul.
verbum ſic ſeruat curia Romana, quod & 24
in cauſis eccleſiaſticis (etiam hodie) verũ
eſt: in ſecularib⁹, Imperialis curiæ (quoad 25
Imperiũ) Regiæ curiæ (quoad Regnũ) ſpe
ctanda eſt, qđ & hic Zaſius animaduertit,
cui aſſentior.
V T ltur.) De cõſuetudine locali ſeu ſpe- 26
ciali vrbis Romæ cõiter hoc intelligunt [t]:
Nã ſi gñalis ſit, vicẽ legis habet, neq; ad eã
in ſubſidiũ recurrẽdũ eſt. Quod ipſe in ijs
verũ dixi, q Imperij legib⁹ viuũt. Quid er-
go Hiſpaniæ erit, quę ſuis regitur? Rñdeo, 27
ſi cauſa eccleſiaſtica ſit, cõſuetudo Romæ
ſpectãda ſiue gñralis ſiue ſpecialis: quo fit,
vt etiã Deciſiões Rotæ plenè apud nos vi 28
geãt, q Petrivicario (vt iuſtũ eſt) paremus.
Si verò cauſa ſecularis emergat, conſuetu
do curiæ Regiæ attẽdẽda eſt. Atq; ita ipſe
ſentio. Ioãnes And. Antonius & Iaſon mi-
nutius, q primò, loci [v]: deinde diœceſeos [x],
tertiò,

l l. Iulian⁹. ſcribit. ff. de in. doti. c. cũ Martha. in prin. de ce-lebr. miſſa.
m Bal. & Ange. in l. 1. C. de iure emphyt.
n Bar. in l. vt iurſiurã di. §. ſi liber-ti. col. 2. ff. d ope. liber.
o Gl. in l. 1. in glo. fi. ad fi. C. de iure emphy. vbi Iaſ. nu. 79.
p Glo. in l. ſi merces. §. vis maior. ff. loca.
q l. ſi dic-na. §. 1. ff. de vſucap.
r l. 1. §. iu-lianus. ff. de iti. actuque priua. Iaſo. hic. nu. 25.
s Aym. de antiq. tẽpo. 4. part. nu. 47. & ſeq.
t Iaſo. hic. col. 1.
v Glo. hic. & in l. ven ditor. §. ſi cõ ſtat. ff. com. prædio.
x c. ſi. de of. archi. gl. in l. ex ea. ff. ĩ poſtul.

tertiò prouinciæ[a]: quartò Regni[b] aut vi-
cinarum prouinciarum[c], poſtremò vrbis
Romę[d] conſuetudinem attedendam exi-
ſtimant.
29 S E Ruari oportet.) Trahitur ergo ius non
ſcriptum, id eſt, conſuetudo loci ad ſimile
conſuetudinis, cõſuetudo vrbis Romæ ad
caſum non ſcriptum: trahitur & ſcriptum
ad non ſcriptum: ſicq; de fructuario ad em
phyteutam arguimus. Trabitur ſcriptum
ad ſcriptum: vt cum Princeps aut Iuriſcon
ſultus legem interpretatur[e]. Trahitur non
ſcriptum ad ſcriptum: vt cum conſuetudo
30 legem interpretata eſt[f]. Sed ſi ad ſimilia
recurrimus, an nõ exemplis iudicabimus,
quod fieri lex vetat[g]? Et Accurſius, Barto
lus & alij aliter. Sed receptius eſt[h], vt in
propoſito nõ directò, ſed per obliquũ exẽ
plis iudicari dicamus. Ego didici tunc exe
plis iudicari poſſe, cum leges non ſint[i]: a-
lio qui quando de ſimilibus ad ſimilia pro-
cedi poſſet[k]? quando locus à ſimili lo-
cum haberet[l]?
31 C O Nſuetudo.) Cõſuetudo eſt ius quod-
dam moribꝰ inſtitutũ, quod pro lege ſuſci-
pitur, cum deficit lex[m]. Hæc enim defini-
tio placet, quãuis alia Iacobi de Are. rece-
32 ptior ſit[n]. Lex Regia[o] Azõis[p] definitionẽ
probaſſe magis videri poſſit. Differt autẽ
33 cõſuetudo ab vſu aut moribꝰ eo qđ à facto
ius, aut effectus à cauſa: namq; cõſuetudi-
34 nis proxima cauſa, cõſenſus eſt: remota, v-
ſus & mores. Sed quid à cõſuetudine ſtilus
35 differt? Et Bartolus differentiã in eo pri-
mũ cõſtituit, ꝙ ſtilus ab vno homine indu
citur, q habet poteſtatem legis cõdendæ:
quod ſimpliciter ſi accipias, verũ non eſt.
Nã & ab eo qui poteſtatẽ non habet legis
condendæ, ſtilus induci poteſt. Quid igit?
Adieci ipſe multas differẽtias. Primã, ꝙ ſti
lus cũſuetudo eſt iudicialis curiæ, aut audi
torij alicuius[q]. Secundã, ꝙ cõſuetudo deci
ſionẽ, ſtilus ordinẽ & ſolẽnia iudiciorũ re-
ſpicit[r]. Tertiã, ꝙ cõſuetudo ciuile ius, ſti-
lus Prætoriũ magis eſt[s]. Quartã, ꝙ cõſue-
tudo legẽ vincit, ſtilus in deciſiõe cauſarũ
allegari tunc demũ poteſt, cũ iuri contra-
36 rius nõ eſt[t]. Sed nũquid arctat ſtilus vt cõ-
ſuetudo? Antonius negat[v], Rota[x] in anti-
quis affirmat: ego Alexãdro & Philippo[y]
aſſentior diſtinguẽtibus, ſit'ne ſtilus eius q

auctoritatẽ legis cõdendæ habet, an non
Primo caſu arctat, vt & cõſuetudo: ſecun-
do nõ arctat. Illud cõſtat, ſtilũ in ijs quę or 37
dinẽ iudicij reſpiciut, ſeruãdũ eſſe[z]. Qua
ratione contumace nõ eſſe bñ ꝓrſus cõn- 38
tẽdit Angelus[a], eũ qui iudicio nõ ſtetit, cũ
nõ eſſet iuxta curiæ ſtilũ in ius vocatus[b].
Quid ergo de his legibus dicimus, quæ ſti
li leges apud nos vocãtur? Et cõſtat, legis 39
vim eas nõ habere, niſi in vſu eſſe ꝓbetur:
quo iure vtimur Sed quæ huius ratio? Et
verius eſt, eam eſſe rationẽ: quia ſtili leges 40
(quod ex titulo ipſarum apparet) legũ fo-
ri declarationes quædã ſunt: leges verò fo
ri legũ vim minimè habere, dubiũ nõ eſt,
niſi & ipſę in vſu eſſe ꝓbent[c]. Sed quid fo- 41
rũ differt à cõſuetudine? Et lex Regia[d] dif 42
ferre in hoc ait, ꝙ forũ ex duobus confici-
tur, vſu ſcilicet & cõſuetudine: & ꝙ cõſue-
tudo ſuper certis rebus, forum generaliter
inducitur, deq; ijs quæ ad ius & iuſtitia per
tineant: cuius tanta vis eſt, vt tempore in
legis vim traſeat. Quid autẽ à præſcriptio- 43
ne conſuetudo differat, quottidianus arti-
culus eſt, ac proinde plenius q̃ alij fece-
rint, attingẽdus. Differũt ergo, ꝙ cõnſuetu
do ius eſt vſu & moribus eorũ inductũ, q
quod inducũt, vnico expreſſo cõſenſu (pu
ta per ſtatutũ) facere poſſent[e]. Præſcriptio
ius eſt, quæ vnico expreſſo cõſenſu induci
nõ potuit. Cõſuetudo & pro ijs qui indu-
cũt, & contra ipſos eſt: præſcriptio ꝓ præ-
ſcribente tantum. Conſuetudo extraneis
prȩiudiciũ non affert: præſcriptio ei nocet
aduerſus quẽ procedit. Quæ tres Bartoli
differẽtiæ ſunt[f]. Cõſuetudo diligẽtia, præ
ſcriptio negligentia cõſtat[g]. Conſuetudo
extẽditur, præſcriptio verò non[h]: idq; eſt,
quod vulgo dicit, Tantũ præſcriptũ, quã-
tũ poſſeſſum[i]: quod Baldus & Paulus hîc
notant[k]: & ipſe ſequor, niſi contra ius ſit:
quod nouiſsimi[l] pluribus exequunt. Præ-
ſcriptio titulũ[m] & bonã fidem requirit[n],
conſuetudo neutrum. Quin potius tunc
propriè conſuetudo eſt, cum ex certa
ſcientia inducitur[o]. Conſuetudo morum
eſt, præſcriptio rerum[p]. Præſcriptio
quod vni aufert, alteri dat: conſuetudo
non item[q]. Conſuetudo cõſenſum exigit,
præſcriptio procedit aduerſus inuitos[r].
Præſcriptiõe priuato ius quæritur, ſiue ex

a l. teſtium. C. de te, lib. b c. cũ olim de conſue. c l. 1. ff. de flumi. d vt hic. & c. vlt. 11. diſtinc. e l. neq. l. nõ poſſunt. ſup. f l. minime. l. ſi de interpretatione. g l. nemo. C. de ſentẽt. h Ang. hic num 15. i Soc. i reg. 280. incip. legibus. k l. no poſſunt. ſupra. l c. tranſlato. de conſti. m c. cõſuetudo. 1. d. Iaſ. hic. nu. 8. Zaſ. col. 2. n Bar. ſlec. nu. 6. Ang. in §. ex non ſcripto. nu. 4. Iſ. de iu. natu. gẽ. & ciui. Dec. in rub. de conſuet. nu. 9. o l. 4. tit. 2. part. 1. p Bart. hic nu. 6. 1. repe. q c. ſuper qua ra. ut de crim. fal. Iaſ. in l 1. nu. 8. C. de ſa. roſ eccle. Dec. in rub. de conſuet. num. 6. r Bar. in repet. nu. 10. Zaſ. fo. 3. s Bal. in. l. certum. col. 4. C. vnde legit. t Abb. in c. ex literis. n. 6. de cõſti. v Anto. in c. ſ. fo. 6. col. prima. de cõſuetu.

x Rota ĩ antiqs. deciſ. 710. y Dec. in rub. de cõſ. n. 6. na. ff. de dolo. Bal. in. l. ſi. nu. 36. C. de edic. di. adri. tol.

z l. labeo. ff de ſtatu lib. c. quam gra ui. de crimi. fal. a Ang. in l. ſi. C. de ca no. largi. ti. tu. lib. 10. b Hippo. i ſing. 118. in rep. Stilus. c l. 1. Tauri d l. pen. tit. 2. part. 1. e Bart. con ſil. 156. ad fi. f Bar. in re pe. nu. 10. g Bal. in re pet. nu. 28. h Inno. in c. cum dilecti. de offic. archid. i Glo. in. l. 1. § iulianus 1. ff. ne vis. ſtiug. prema. k Bald. hic nu. 56. Pau. col. antepe. l Aym. & ant. tẽp. 4. part. nu. 44. m l. diutina C. de praſ. lo. temp. n l. vnica. C. de vſuc. transfor. c. ſi. de praſcri. o Ang. hic col. pen. p Vt hic in princ. iunc. l. 1. ff. de vſ. c. Dec. in rub. de conſue. col 2. q Bald. in ra. ff. de re. diui. colũ. 1. ad fi. Aret. in. §. ſlumina. col. 2. in ſtit. de rer. diui. r Vbi cad fin. iunc. gl. in. l. prima. in gloſſ. ſi-

publico ſiue ex priuato: Conſuetudine, pu
blico[a]. Conti nui diſcontinuiq; differētia
in prǫſcriptione, nō in conſuetudine locū
habet[b]. Diſtinctio abſentiæ & præſentiæ
in præſcriptionibus locum habet, vt inter
prǫſentes decē ānis, inter abſentes viginti
requirantur: in cōſuetudine decē anni ſine
diſtinctione ſufficiūt[c]. Cōſuetudo ſine v-
ſurpatione iuris alteri quæſiti inducitur,
prǫſcriptio ius alteri quǫſitū vſurpat[d]. Cō
ſuetudo regulariter, vt lex, formā dat ne-
gocijs futuris, præſcriptio dat præteritis[e].
Differūt & tēporibus, ꝙ alia cōſuetudinē,
alia præſctiptionē & regulariter & in caſi-
bus exceptis inducūt[f]. Cōſuetudo & per
ſonarum & rerum quoq; reſpectu genera-
lis eſt, præſcriptio verò nō æquè[g]. Cōſue
tudine quæſitū ius quodāmodo debilius
eſt, facilius enim à Principe tolli poteſt[h].
Inducitur verò conſuetudo ab his omni-
44 bus, qui ſtatuta facere poſſunt: vtque indu
catur, tria exiguntur, frequens actus, tem-
poris diuturnitas, principiū rationabile &
non erroneum: de quibus ſingulis videa-
45 mus. Et primo, quotuplex actus exigatur,
vt dicatur frequens? Et binum actū ſuffice
re, cōmunem opinionem Bartolus dicit[i]:
46 Abbas tot act⁹ requiri, adeoq; notorios, vt
res in populi notitiam tranſierit, idq; eſſe
receptum[k]. Iaſon[l] duos actus ſufficere cū
lapſu longi temporis, & eam cōmunē eſſe
ſentētiam: quam lex Hiſpaniæ cōfirmat[m].
Rochus[n] vnum actum ſufficere, ſi ſolen-
nis & notorius valde ſit, communem opi-
nionem (& ſi Bartolus hîc aliter ſentiat[o])
teſtatus eſt. Idemque eſt, ſi actus tractum
& continuationem in ſe habeat[p]: quibus
argumentis ex facto cōſultus reſpondi, in
probanda conſuetudine ſucceſsionis ma-
47 ioratus vnicum actum ſufficere: quod ad
legem Regiam[q] notandum eſt. Quod ve
rò Bartolus & ante eum Guilielmus &
Petrus ſentiunt, populum ſtatim (ſi velit)
vno ictu conſuetudinem inducere poſſe,
verum non eſt. Etenim vt Baldus, An-
tonius, & Iaſon notāt[r], lex & conſuetudo
48 tripliciciter differunt, vt ſcriptum & non
ſcriptum, vt expreſſum & tacitum, vt mo-
mentaneum & ſucceſsiuum. Quare con-
49 ſuetudo vno ictu inducta, ficta potius, &
(vt vocāt) intitulata appellanda eſt. Sed

a Abb. in c. fi. n. 20. de conſue. Rip. in l. quominus. nu. 33. ff de flumi.
b Bart. hic nu. 24. Imo. in c. fin. nu. 16. de cōſue. Bellamera. conſil. 10. col. 15.
c Bart. hic num. 24.
d Bald. conſi. 401. lib. 5
e Corn. cōſ. 22. col. 7. n. 30. li. 3. Bellam. conſil. 10. col. 15.
f Aym. de antiq. tēp. 4. part. nume. 7.
g Bella. d. conſi. 10. colum. 15.
h Bald. in l. imperium col. 3. ad fin. ff. d iuriſd. om. iudi.
i Bar. in d. conſuetudinis. nu. 12. C. quæ ſit lon. conſue.
k Abb. in c. quanto. n. 17. de cōſue.
l Iaſ. hic nume. 94.
m l. 5. tit. 2. part. 1.
n Roch. in c. fi. fo. 59. in paruis. d cōſuetu. Curt. ſen. cōſ. 41.
o Barto. in lect. nu. 11.
p c. cum de beneficio. de preb. in 6. Roma. conſ. 368. nu. 6.
q l. 41. tauri.
r Iaſ. hic. num. 42.
s Bar. n. 13. Panor. ubi. ſ. 14. Imo. in c. fi. n. 22. de cōſue. Aym. de anti. tēp. 4. pt. n. 33. §. 1.

num actus iudiciarios eſſe neceſſe eſt? Et
frequentiores[s] fatentur, etiam per actus 50
extra iudicium cōſuetudinē induci: quo-
modo & lex quoq; Regia declarāda eſt[t],
quæ iudiciarios exegiſſe prima facie vide-
ri poſsit. Frequens igitur actus conſuetu-
dinem in contractibus inducit[v], in lega- 55
tis[x] in ſeruitutibus[y] in verborum ſignifica
tione[z]. Vnde cum ſtudioſus ſtudioſo char
tas ſuas vniuerſas legaſſet, reſponſum eſt,
libros legatos videri, quòd in vſu pleriq;
libros chartas appellant[a]. In tempore etiā
variatum eſt. Alij enim, vt Ioānes, Azo, & 52
Accurſius, decem vel viginti annos requi-
ri credunt, quoniam id longū tempus vo-
catur[b]. ſicut & conſuetudo longa[c]: quam
opinionē lex Regia[d] approbaſſe videtur.
Sed doctores iuris ciuilis frequētius decē[e]
annis conſuetudinem induci concludunt,
quòd differentia decem vel viginti anno-
rū in præſcriptionibus tantum locum ha-
bere poſsit, in qb⁹ abſentia & prǫſentia cō
ſiderari poteſt[f]: in conſuetudine nequa-
quam. populus enim (& ſi mutetur) idē &
præſens eſt[g]. Doctores iuris canonici[h], ſi
præter ius conſuetudo ſit, decem annos
ſufficere, ſi contra ius canonicū. xl. neceſſa
rios eſſe. Nec defuere, qui in inducenda
conſuetudine tantum tempus exigant, cu
ius initij memoria non extet: quorū eſt o-
pinio prorſus exploſa[i]. diuturnam enim
eſſe conſuetudinem ſatis ſuperq; eſt[k]: diu
turni verò appellatio in propoſito decen-
nio conſtat[l], aliâs aliud tempus ſignificat.
Nec obſtat, quòd actus conſuetudinis in-
ducendæ diſcontinuam cauſam (vt pote q
factum hominis requirant) habere videā-
tur. Illa enim diſtinctio continui & di-
ſcontinui in actibus ad præſcriptionē ne- 53
ceſſarijs procedit: ij verò qui ad conſue-
tudinem exiguntur, continui iudicantur.
cū em̄ à tacito cōſenſu proueniāt, volūta-
tis perſeuerātiā præſumimus[m]. Sed à quo
tēpore decenniū currere incipiet? Et rece 54
ptius eſt, vt à die primi act⁹ incipiat: ex cur
ſu em̄ tēporis, & frequētia actuū inducit̄
tacitus cōſenſus, q cōſuetudinē parit. Sanè
in ijs quæ Principibus in ſignū excellētiæ
reſeruantur, cōſuetudo nō inducetur niſi
tanto tēpore, cuius initij memoria nō ex- 55
tet[n]. Nō igit̄ pedagia (vt vocāt) portoria,

§ prateria. de verbo. ſigni.

t l. 5. tit. 2. part. 1.
v l. ſi no. lit. §. quia. aſsidua. ff. d adil. edic.
x l. nūmis. de leg. 3.
y l. ſi prius §. 1. ff. d aq. plu. ar.
z l. cum de lanionis. §. 1. ff. de fun. inſt.
a l. librorū §. quod cū Caſſi⁹. ff. de leg. 3. Bald. hic nu. 36.
b Rub. C. d praſ. long. tempo.
c Rub. ſup. & rub. C. q ſit lon. conſuetu.
d d. l. 5. tit. 2. part. 1.
e Pan. hic. nu. 14. Zaſ. nu. 19. Iaſ. nu. 43. Imo. in c. fin. nu. 16. de cōſue.
f l. fina. de praſ. long. tempo.
g l. proponebatur. ff. de iudi.
h Gloſ. & docto. in c. fi. de conſu. Iaſ. hic nume. 43.
i Iaſ. hic. nu. 41.
k l. diuturna. infra.
l l. ſi cum fi deicōmiſſa. §. ariſto. ff. qui et a qb.
m l. ſi is q animo. ff. de acqui. poſ. c. maiores. de baptiſ. Imo. in c. fin. nu. 16. de cōſue.
n ca. ſuper quibuſdam

vectiga-

56 vectigalia noua[a],& id genus alia[b],q̃ Prin-
cipib⁹ reſeruata ſunt minori tempore per
conſuetudinẽ inducentur.Nã neq; ſtatuto
ſuper his diſponi poſſe palàm eſt[c]. Quare
& Bartoli quibuſdã in locis[d] opinio hinc
cõfunditur,exiſtimátis,ciuitates ijs qui a-
57 lienigenę ſint,collectas non indicere, niſi
tanto tẽpore cuius memoria in cõtrarium
non ſit:etenim ſufficere hoc caſu longi tẽ-
poris ſpaciũ.Idem alibi[e] rectius exiſtimat,
cui Alexãder[f] & Iaſon[g] merito accedũt,ꝙ
imponere collectas has non eſſe de nume
ro eorũ, quæ Principibus reſeruentur, ex
58 Baldo[h] didicerant.Quibus cõſequens tra-
ctatus ille eſt,an conſuetudo ea demũ eſſe
poſsit,& ſit,quæ pręſcripta eſt? Quod Pon
tificij tenent[i], Petrus Cynusq; reprehen-
dunt.Neq; enim(inquiunt)pręſcriptio ꝓ-
cedit niſi ĩ iurib⁹ formatis,vt dominio,pi-
gnore & ſimilib⁹:ſed in cõſuetudine, ante
tẽpus cõpletũ nullũ ius formatũ eſt: ergo
neq; præſcribitur.Baldus[k], Angelus[l],Ab-
bas[m] variè reſpondent,neq; aſſequuntur.
59 Bartoli itaq; diſtinctionẽ[n] Iaſon ꝓbauit[o],
præſcriptionis effectum aliquando eũ eſſe
vt tollat iura iam inducta,& in aliũ transfe
rat:vt ĩ dominio,& pignore: aliqñ vt indu
cat,quæ nõdum inducta erãt, vt in præſcri
ptiõe ſeruitutis:quo poſteriori ſenſu & cõ
ſuetudo p̃ſcripta appellari poteſt.Non eſt
itaq; vſucapio ſimpliciter ſempq; acquiſi-
tio[p]:vt ex p̃dictis cõſtat.Illudq; vel cũ pri
60 mis notari oportet,cõſuetudinis appella-
tione in dubio de præſcripta intelligendũ
61 eſſe[q].Sed quid ſi infra decẽniũ cõtrarij a-
ctus fiãt? Et ſi perfecta.i. præſcripta cõſue
tudo ſit,nõ niſi per alterã æquè præſcriptã
tollitur[r]; quod tñ quibuſdã caſibus limi-
tãt. Primus eſt,cũ popul⁹ qui induxit,tol-
lere eam ſtatim velit directo ſcienterq;,&
(vt Abbas inquit[s]),collegialiter.i.in cõuen
62 tu ſiue cõcilio: id quod mirũ certè eſt. Fi-
cta em̃ cõſuetudo in hac ſpecie plusq̃ vera
operabitur.Secundus in conſuetudine pa-
triſ.in qua vltimus actus attenditur[t]. Ter
63 tius in cauſa poſſeſsionis eſt.In ea enim cõ
ſuetudo præſcripta per nõ præſcriptã tolli
tur, Ioan. Andr. authore[v]: cui Baldus[x] &
cæteri aſſẽtiũt.Eiuſq; ea ratio reddi poſſe

a l. vectigaliũ.cũ l. ſeq. C. vect. nou.
b Bal.in d. l. C.& in. au. annu.
c Bar. in l. oẽs populi.in 3.q.prin. ff. de iuſt. & iur.
d Bar.in l. cum neque. C. de incol. lib.x.& in l. vnica.nu. 28.C.de mu lie.et in quo lo.lib.x.
e Bar.in l. 1.C. de au. Corona.lib. 10.
f Alex.in 2.vol.conſ. 68.
g Iaſ.hic nu.47.
h Bal.in l. vnica. nu. 33.C.de ſen. quæ pro eo quod inter. profe.
i Cano.in c.fi.de con-ſue.
k Bal.hic in.8.opp.
l Ang.hic nu.27.
m Abb.in c.fin.nu.7. de conſue.
n Bart.hic nu.17.
o Iaſ. nu. 44.
p l.3.ff. de vſuc.
q c.fin.ad fi.de cõſue.
r Cumana. de elect. Ang.in l. diu turna. j.
r g.in.l.ne mo alieno. §.tẽporalis. ff.de reg. iur. Pan.hic nu.11.

mihi videtur ꝙ poſſeſsionis momentum
tanti non eſt[y].Sed quid ſi prima conſuetu
do nondum præſcripta eſſet?Et ſi æquales
pro ea & contra eam actus infra decenniũ 64
fiant,non inducetur[z]. Id enim varietas fa-
cit[a],& ceſſatio cõtinuationis,vt in præſcri
ptione[b] & fundi inſtrumento[c].Quid ſi plu 65
res actus pro conſuetudine ſint,pauciores
contra? Et tunc contractus & cætera quæ
extra iudiciũ fiunt,à iudiciarijs diſtingui-
mus. In illis conſuetudinẽ induci, verius
eſt.Pone enim oẽs ferè ſucceſsionẽ primo
genito dare, duos vel tres æqualiter inter
filios diuidere : inducta erit conſuetudo 66
primogenitos præferendi.Pone rurſus,o-
mnes ferè in cõtractibus obligationẽ bo-
norũ ponere,duos vel tres non apponere:
inducta erit cõſuetudo ponẽdi[d]. Nã vt in
ſtatutis,ſic in cõſuetudine parti maiori ſta
bimus[e]. Neq; duo illi vel tres repugnare
(cũ contrariũ ipſi obſeruant)conſuetudi-
ni videtur,ſed hoc inter ſe velle agere, qđ
iure poſsũt[f].In iudiciarijs rurſus diſtinguẽ
dũ eſt.Nam vel populus murmurauit, cũ 67
actus illi facti ſunt, qui contra conſuetudi
nem tenderent:& hoc conſuetudini indu-
cendę impedimẽto non erit, quaſi popul⁹
voluntatẽ non mutet,qui neceſsitate ma-
gis q̃ voluntate iudicis decreto non iuſto
pareat[g]. Dicitur aũt populus cõtradicere,
ſi vel Decuriones, vel qui populi res admi 68
niſtrãt cõtradicãt.Quòd ſi taceãt,& act⁹ e-
iuſmodi ſunt, q ſibi inuicẽ nõ repugnent,
cõſuetudo procedet:verbi gratia, ſi in cau
ſis q̃bus ſimpliciter & de plano cognoſci
potuit[h],iure ordinario iudices aliqñ ſen-
tẽtias dixerint. Si verò ſibi act⁹ repugnẽt,
cõſuetudo impedietur. videtur em̃ muta-
ta volũtas[i].Sic enim & in duobus teſtamẽ
tis videmus[k], & in codicillis & teſtamen-
to[l]. Ponit autẽ & huius rei exemplũ Bar- 69
tolus in primogeniti ſucceſsione,vt occa-
ſionẽ nobis præſtiterit nõ ab re declarãdi,
nũ ſucceſsio primogeniti (& quam vulgo
maioratũ appellant) conſuetudine induci
poſsit? Et poſſe Baldus ſubinde reſpõdit[m]:
quam opinionẽ è noſtris Rodericus[n] ſim-
pliciter ſequutus eſt, alij preſsius atque
diſtinctius, vt Martinus Laudenſis[o],

x Bal.in c. 1.co.1.de feu. cognit. vbi And. Barba. Iaſ. hic n.79. Dec. in d.§. tẽporalis.
y l.Momentanea.C.vn de vi.
z g.in.l.cũ de conſuetudine infra.
a l.Semper in ſtipulationibus.ff. de reg.iur.
b l.3.ff.de vſur.
c l. Quæſitum.§.ſi q eodem.ff.de fun.inſtr.
d §. Quia aſsidua.
e l. Quod maior.ff.ad municip.
f d.l.ſemper in ſtipulationibus.
g l. Fideicõmiſſa.§.ſi rem.ff. de leg.3.
h Clem.ſæpe.de verb. ſignif.
i in.l.cum de conſuetudine infra glo.in.l.nemo.§.tẽporalis. ff. de reg.iur.
k l. ſi quis in principio de leg.3.
l §.Nõ tantum.inſt.de codicil. Capo.Caut.87
m Bald.in c.1.§.mulier ſi de feud. ſuc.conten. in.cap.1.de feu.marcb. in.l.cum lege.C.de epiſco. & cleri.

s Abb.in.c.pro illorum in vltimo not.de preben.
t l.Mela.§.1.ff.de ali.& ciba.leg.Bal.in.c.1.§.notandũ qui feu.da.poſſ.
v Ioan.And.in.c.cum eccleſia de elec.
n Rode.in.l.quoniam in prioribus.in.10.ampl.nu.11.C.de inof.teſta.
o Mart.Laud.in tract.de primoge.q.12.

qui

qui duos caſus conſiderauit. Primus il-
le eſt, an conſuetudine induci iſtud poſ-
ſit, vt in principatu ſeu iuriſdictione pri-
mogenitus ſuccedat: & poſſe omnes con-
cedunt[a]. Secundus, an & in hæreditate: &
70 (licet dubitatio maior) tamē idem admit-
tunt, adeo vt ius primogenituræ non con
ſuetudine tantum, ſed & iure Pontificio &
Diuino fulciri cōmuniter fateantur[b]. quo
in articulo & Tiraquellus anxiè diligens
(vt ſolet) multa corradit[c]: quibus hæc Bar
toli non immeritò addenda ſunt, vt cōſue
tudine ſcilicet hæc inducantur, ita vt (dum
modo maior populi pars id inducat) pau-
corum vſus contrarius minime obſtet. Cę
terum ſucceſsio hæc maioratus (quod ad
Hiſpaniā attinet) conſuetudine confirma
71 ta non eſt. Ferè enim ſucceſsio æqualiter
inter filios procedit, potentiorum ditio-
numq́; quorundam ſucceſsionibus exce-
ptis, inter quos iura maioratus vigēt. Quo
fit, vt titulus ſucceſsionis huius aut per in-
ſtrumenta inſtituti maioratus, & licentiæ
Regiæ probetur, aut probata conſuetudi-
72 ne, cuius initij memoria non extet[d]. In Re
gnis verò & alijs dignitatibus ſumma diui
73 ſio eſt: vt cū adminiſtratio ſola cōceſſa eſt,
per electionem[e]: cū iuriſdictio perpetua,
per ſucceſsionē[f] deferantur. Indeq́; eſt, vt
Hiſpaniæ, Galliæ & cætera propemodum
74 regna ex cōſuetudine quadā generali, per
ſucceſsionē trāſeant[g]: adijcitq́; Cæpola[h],
75 ſine præfinitione graduū (id eſt, etiā ſi vl-
tra ſeptimū aut decimū gradum ſint[i]) co-
gnatos & agnatos Regios in Regno ſucce
76 dere: quomodo lex Regia declarāda eſt[k].
77 Quid ſi plures actus eodem die aut tempo
re facti ſint, & decēnium tranſierit? Et eſt
verius conſuetudinē non induci. vt enim
de populi cōſenſu appareat, tractus ſucceſ
78 ſiuus requiritur[l], qui in eo probando effi-
cacior eſt. Quid ſi plures ſententiæ infra
79 decennium prolatæ ſint, neq; tamen exe
cutioni traditas conſtet? Et ſi negligentia
in exequendo fuit, nihilominus conſuetu
do procedit[m]: tantum enim ſententiam
inſpicimus[n]. Si verò executioni ideo man
datæ non ſint, quia executioni vt manda-
rentur, pars efficere non potuit, refert nō
potuerit, quia ſentētia nulla fuerit, an quia
reſciſſa. Si quia nulla, nullius momenti ea
eſt, ſiue de inducenda ſiue de impedienda
80 cōſuetudine agamus[o]. ſi quia reſciſſa per

a l. 1. in api-bus. 7. q. 1.
b Ioan. It-ci. in tract. de primog. q. 3. lib. 1.
c Tiraq. de iure primo-gen. q. 4.
d l. 41. Tau-ri.
e c. 1. de a-lie. feu.
f l. imperia lē. §. præter-ea ducatus. de phi. feu. alie. per Fe-der.
g Mart. Laud. de pri-mog. q. 8.
h Cap. Can. 95.
i §. pen. cū gl. inſti. de gradib.
k l. 2. tit. 15. par. 2
l l. ſi muli-er. 2. C. ad velle. l. il-lud. in fi. ff. ad. l. aquil.
m l. 3. in pri. ff. q̄d quiſq; iur.
n l. ſi quis filio. §. irri-tū. ff. de in-iuſt. rup. l. quod ad ſta tū. ff. de pæ.
o l. ſi expreſ-ſim. ff. de ap pel.

appellationē, idem iuris eſt[p]: ſimiliterq́; &
ſi per reſtitutionem in integrum, cum ea
ratione conceſſa eſt, quia ſententia iniqua
fuit: imò (ſi bene expēdim[us]) facilior in in-
tegrum reſtitutionis quàm appellationis
conceſsio fuerit[q]. Quòd ſi reſciſſa ſenten-
81 tia ſit per reſtitutionem in integrum fauo
re minoris conceſſam, conſuetudinem ea
res minime impediet[r]. Finge (inquit Bar-
tolus) probare me velle, conſuetudinē eſ-
ſe, vt vendito vino & vaſa quoq; vendita
videantur, contrà ſententia profertur ſecū
dum quā minori in propoſita ſpecie reſti-
tutio nōnunquam conceſſa eſt, conſuetu-
dinem hoc minime impediet. Quæ Barto
82 li opiniones ab omnibus approbātur. Sed
quonā modo ſententiæ conſuetudinē in-
ducunt? Aut enim ſecūdum ius ſunt, & nō
eſt de cōſuetudine quęſtio: aut contra ius,
& quia nullæ, conſuetudinem non induce
re poſſe videntur. Et diſtinguit Bartolus
(qui & cæterorum conſenſum meruit) vt
ſi in ſpecie per legem non deciſa feratur
ſententia, conſuetudo inducatur: ſi in ſpe
cie per legem deciſa, aut ſecundum legem
ſententiæ dicuntur, & erit ea conſuetudo
interpretatiua[s]: aut contra legem, non
expreſſo tamen errore, & conſuetudo in-
ducetur: errore verò expreſſo, non indu-
cetur, niſi executioni mandata ſit. Sed
quomodo ſententiæ conſuetudinem in-
ducere poſſunt, cum in inuitos reddan-
tur[t], conſuetudo conſenſum exigat? Et
83 reſpondet idem Bartolus (à quo nemo
diſſentit) tacitum conſenſum ex eo colli-
gi, quòd appellatum non ſit[v], & ex lapſu
84 longi temporis[x]. Sed quomodo populus
aſſentire ſententiæ dicitur[y], qui expreſsè
contradicere appellando non poteſt[z]? Et
ſoluit Bartolus, cui alij accedunt, debuiſſe
& poſſe populum appellare, ne tacendo
conſentire viderentur[a]. Igitur appellat
quis à ſententia aduerſus alterum lata, nō
ſolum cum ipſiuſmet priuatim, ſed & cum
publicè intereſt, quod optimum ac pul-
chrum eſt. Sed quid de arbitrorum ſenten-
85 tijs, an conſuetudinem inducunt? Et Gui-
lielmus de Cugno (quem aliquādo Barto
lus ſequitur[b]) diſtinguit, aſſumpt[us] arbiter
ſine pœna ſit, an cum pœna: ex illius ſen-
tentia, conſuetudinem induci, vt poie
86 ex qua (ſiue expreſsè ſeu tacitè partes
conſenſerint) actio & executio eſt[c]:
ex hu-

p l. 1. in pri. ff. ad turp.
q l. præfe-cti. ff. de mi no. l. qui & prio. §. item quæri. vbi glo. ff. de p-cur.
r l. 1. C. ſi v-nus ex plu-rib. ha. l. 2. C. ſi in ca. cōmunique cauſ.
s l. ſi de in terpretatiōe l. minime.
t l. inter ſti pulātem. §. 2. ff. de ver bo. oblig.
v l. 2. C. q̄d met. cau.
x l. ſanci-mus. C. de te ſta. l. cū de i rem. ff. de vſu.
y l. qui po-teſt. l. qui ta cet. ff. de re gul. iur.
z l. à ſentē tia. ff. de ap pel.
a l. 2. ff. ad municip.
b Bar. in l. 2. q. 21. C. q̄ ſit. lon. con-ſuet.
c l. tum an tea. C. de ar bit.

47

ex huius non induci. Nam neque ſententia ipſa expreſſa ſtabilis, ſed mobilis eſt (vt Baldus ait) & cui metu pœnæ paretur: non ergo tantum conſuetudinis conſenſum inducet [a]. Alij per ſententias arbitrorum conſuetudinem induci credunt, vrgente argumẽto. Et enim aut ſententijs iudicum comparamus [b], & per ſupraſcripta dubitationẽ nullam res habet: aut actibus extra iudicium factis, & tunc quoq; conſuetudinem inducent, vt in contractibus videmus. quam opinionem Bartolus [c], Baldus, Antonius, & Iaſon tuentur: quos ſequor. Alij [d] etiam mille arbitrorũ ſententijs conſuetudinem non induci opinati ſunt [e]: quos id vel maxime mouet, quòd arbitri ſententia effectum ſententię non habet [f], vt cui metu pœnæ tantum parendum eſt, & quę infamiam nõ irroget [g]. Sed licet iure Romano ſuſtineri ea opinio poſsit, noſtro vix eſt vt procedat, quo ar-
87 bitrorũ ſententiæ executionem paratam habẽt [h]. Cum itaq; iniuriæ atrocis vnus ab arbitro damnatus eſſet, alter coram arbi-
88 tro furtum confiteretur, Reſpondi, neutrum apud eos qui legibus Romanorũ viuant, infamem eſſe [i]: at eſſe apud nos infamem vtrũq; [k], quòd (vt dixi) lege Regia lata, arbitrorum ſententiæ executionẽ pa-
89 ratam habeant. Qualiter autem conſuetudo in iudicium deducatur, ex eo pendet, an ex conſuetudine actio vel aliud ius oriatur. Sciendum ergo, conſuetudine ali-
90 quando ius agendi tribui, aliquando excipiendi. Si agendi, aut criminaliter aut ciuiliter: ſi criminaliter, erit accuſatio ex cõſuetudine, cũ p accuſationẽ ꝓceditur. Quòd ſi iudex ex officio ſuo ꝓcedat, erit officiũ iudicis iuxta conſuetudinẽ implorandũ. Si ciuiliter, aut conſuetudine actio certa inducta eſt, & illa intenditur: aut actio inducta non eſt, & tunc ſi cõſuetudo legem cõmunem interpretatur actione, agendũ eſt, quæ locum habet iure cõmuni [l]. Si ve-
91 rò cõſuetudo noui aliquid inducit, aut difformiter, id eſt, vt nõ incidat in caſum, cui ius cõmune formã dedit, vnde actio oriatur, & dabitur condictio ex moribus ſiue conſuetudine [m]. Aut formiter (quæ appel-
92 latio vt & ſuperior quoq; ſcholaſtica eſt) id eſt, ita vt actum iuriſcõmunis informet: & agetur ex illo iure formato, nõ ex conſuetudine. Quare ſi contractũ conſuetudo inducit, ex contractu agetur: ſi ius ſuccedendi, petitione hæreditatis: ſi dominiũ rei vẽdicatione, ad exemplum iuris iurandi [n]. Quòd ſi ius excipiendi cõſuetudo tribuat: aut ita, vt ius actoris ipſo iure reſcindat, & ſufficit probari conſuetudinem, neque id neceſſe eſt, vt exceptio ꝓponatur [o]: aut propriè ius excipiendi vel excuſandi tribuit: & proponere exceptionem oportet intra tempus ſtatutum [p]. Quæ Bartoli diſtinctiones ad literã in ſtatutorum quoq; tractatu repetitæ [q], vtrobiq; à cæteris approbantur: colligendũq; ex eis eſt, conſuetudinẽ in criminalibus aut per accuſationẽ aut per iudicis officiũ produci: in ciuilibus aut excipiendo, aut iudicis officiũ implorando, aut agendo, aliâs cõdictione ex cõſuetudine, aliâs actione ex contractu: quorũ oĩm exẽpla Bartolus in lectione poſuit [r], eaq; bona ſunt, illo excepto dum de conſuetudine loquitur, ſecundum quam (vt exiſtimat) venditor equi ſellam quo- 93
q; emptori præſtat: etenim id iure magis [s] quàm cõſuetudine inductũ. Et idem alibi ſentit [t], & alij affirmãt. Vnde & redhibitoria intra ſexaginta dies proponẽda eſt propter equi ornamẽta non tradita: & ſi tempore venditionis prætioſiora fortè ornamẽta appoſita erant, emptori debentur [v]: eò amplius, & ea quibus biduo ante venditionem, equus ornatus erat. Cæterum videndum & illud eſt, qualiter conſuetudo probetur. Cuius articuli ſumma ad duos caſus redigitur. Primus eſt, qualiter probetur per ſcripturas: ſecundus, qualiter per teſtes. In priori ſpecie, aut conſuetudo in 94
ſcriptum principis populi've iuſſu redacta eſt, & tunc ad eius probationẽ librum ape- 95
riri ſufficiet: vt in conſuetudinibus feudorũ, quæ Imperatoris Federici iuſſu in ſcriptum redactæ ſunt: vt in conſuetudinibus 96
Romæ, quæ iuſſu populi Romani. Quod ego tamen verum intelligo, niſi lex aliud 97
requirat: vt in legibus fori & ſtili videmus quæ, licet iuſſu Principis in ſcriptum redactæ ſint, legis tamen poteſtatem non ha- 98
bent, præterquam ſi in vſu eſſe probentur [x], aut conſuetudo in ſcriptum à docto- 99
re redacta eſt: id eſt, conſuetudinem eſſe doctor teſtatur, vt ſæpiſsime facit Accurſius [y], & eius teſtimonio conſuetudinẽ probari Bartolus tenet [z], nec deſunt q hoc ſequãt [a], nec ꝗ recepti [a] affirmẽt [b]. Iaſon [c] tñ, Decius

a l. 3. §. qui habet. ff. de ſer. ruſti. prædio. l. qui ad certum. ff. loca.
b l. 2. ff. de arbi.
c Bart. nu. 18. Bal. in repet. nu. 20. Iaſ. n. 84.
d Bald. in c. 2. ad fi. de feu. cog.
e Roma. in ſing. 41.
f l. 2. C. de arbit.
g l. Quid ergo. §. excõpromiſſo. ff. de his qui not. infa.
h Pragm. 45.
i d. § excõpromiſſo. cũ gl. Bal. in c. at ſi clerici. col. 2. de iud.
k Bacto. in dict. §. ex cõpromiſſo. Iaſo. in. l. ait prator. §. ſi damnetur. nu. 5. ff. de iureiuran.
l Laibil. ff. de conu. eũ emen. lib.
m l. 1. ff. de condic. ex la.
n l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiur.
o l. qua ſub cõditione. §. fi. de condi. inſti.
p l. peremptorias. C. ſi cõtra. reſ. nõ poſ. l. ſciet oportet. ff. de excuſ. tuto.
q Bar. in d. oĩs populi. 7. q. princ. ff. de iuſt. et iur.
r Barto. in lect. nu. 16.
s l. ædiles in prin. cũ glo. ornata. ff. de adil. edict.
t Bart. in non ſolum. l. eũ qui. §. ff. de furt.
v Bal. in. l. 2. col. C. de ædil. actio.
x l. 1. Tanci.
y Glo. in. l. dos à patre. C. ſolu. matr. in auth. æqualitas. C. de pac. conu. in. §. alia in ſti. de acti.
z in. l. idem pomp. ſcribit. §. idem ſcribit ff. de rei vend.
a Bar. in repet. n. 20.
a Guido. q. 139.
b Alex. in l. poſt doté. col. pe. ff. ſo. ma. Dec. in l. 2. §. mutui datio. nu. 8. in 2. lec. ff. ſi cert. peto
c Iaſ. his col. penul.

100 Decius[a] & plures[b] contrà: quæ receptior
opinio eſt[c]. Iuriſconſulto igitur in hoc ple
101 nè credendum eſt[d]: quale & illud eſt, cùm
ait[e], pleroſq; in vſu libros appellare char-
tas, doctori quanuis excellenti non æquè.
facti enim quæſtio iſtæc eſt, quæ vel pru-
dentiſsimos interdū fallit[f]. Non diſplicet
tamen Decij[g] concordia, vt prior opinio
quod ad præſumptionē attinet procedat,
poſterior quoad probationem. Aut ſcri-
102 ptura in acta publica redacta eſt, & ſi per
ſentētiam interlocutoriam iudex conſue-
tudinem eſſe pronunciet, conſuetudo nō
probatur[h]: ſi per diffinitiuam, probatur[i],
principis ſententiæ ad exemplum. Nam
103 & magiſtratus veluti princeps quidā ſuæ
ciuitatis eſt[k], & ciuitas iudicaſſe videtur,
104 quæ iudici eā poteſtatē conceſsit[l]: Noce-
bitq; hoc caſu oib^9 res īter alios acta, eo ꝙ
publicū nō priuatū ius reſpiciat. Certè &
eius ad quē negociū ſpectat, poſtea proba
tio in cōtrariū ex cauſa admittenda eſt[m].
05 Sed quid ſi in ſentētijs nō hoc ſcriptū à iu-
dice eſt, cōſuetudinē eſſe, ſed tale quid vn-
de conſuetudo ꝓcedat: verbi gratia, duæ
ſententiæ producuntur infra decē annos
106 latæ, per quas tota hæreditas primogenito
adiudicata eſt, an ſic cōſuetudo ꝓbabitur?
Et omiſsis Gallorū cōmentis, Bartolus au
dacter cōſudinē probatā cōtendit[n]. Ideóq;
ait etiā ſi interlocutoria ſententia fuerit,
aut ſi in actis ſcriptum ſit, ita ſine contradi
ctione obſeruatum eſſe[o]: quæ opiniones
cōmunes ſunt. Ego illud non oſcitanter le
gendum cenſeo, ꝙ Bartolus in legis huius
relectione ter exēplū poſuit[p], in conſuetu
dine, quæ primogenito totā hæreditatem
defert, vt ſignificare in hoc videat, cōſue-
tudine ſtatuto've filiorū legitimā non mi-
nui ſolū (quod oēs admittūt) ſed & prorſus
tolli poſſe. qui tamen articulus controuer
107 ſus eſt. Nam & Dynus id primum tenuit[q],
eamq; opinionem non pauci cōmunē affir
mant[r]. At non pauciores contrà receptam
108 aiūt[s], ne tolli poſsit. Sed vera receptiorq;
in hoc concordia illa eſt, vt ex cauſa tolli
prorſus poſsit, ſine cauſa nō poſsit: cauſa
verò iuſta fuerit agnationis, familięq; con
ſeruatio: quā opinionē cū Paulo[t] multi e-

tiā cōem teſtantur[v]. Sed & cauſa iuſta cre
denda eſt, cū alij fratres habent vnde ſe a-
lant, vt Abbas[x] & pleriq; tenēt[y]. Quæ nos
omnia alibi latius: nūc eò reuertamur, vn-
de digreſsi ſumus. Quid ergo ſi cōſuetudi 109
nē probare quis velit per acta extra iudi-
cium, vt quæ ſit conſuetudo contrahendi?
Et ꝓbari per inſtrumenta fatendū eſt[z]: ſed
& illud etiam, tot actuum probationē tūc
exigi, ex quibus veriſimile fiat, colligi po-
puli tacitum cōſenſum. acta enim extra iu 110
diciū nō ſic innoteſcūt[a]. Probatur etiā cō-
ſuetudo per teſtes: & ſi ordinē iudicii reſpi 111
ciat, quē ſtilū diximus, de plano iudex in-
terrogabit teſtes, aduocatos, & procurato
res curię quibus hæc nota eſſe ſulēt[b]. Si ve
rò litis deciſionē reſpiciat, plenius iudex
cognoſcet[c]. Sed quid teſtes dicere opor- 112
tet, vt fidē faciant? Et conſtat, de frequen-
tia actuum & curſu longi temporis eos di-
cturos. Verum quid ſi cōſuetudinem eſſe
dixerint, aliud præterea nihil interrogati
ſint? Et Bartolus peritum ab imperito di- 113
ſtinguit, illū (verbi gratia aduocatū, aut bo
num procuratorem) probare ait,[d] hunc
conſuetudinem probare, quatenus facti
ſeu vſus eſt[e]. Quid igitur ſi in hac ipſa ſpe
cie interrogentur, quid conſuetudo ſit,
an poſitio valeat? Et eſt receptius valitu-
ram[f], vt illæ, quid mutuum ſit, quid poſ-
ſeſsio, quid fama, & alię id genus. Num
ergo & tunc imperitum ab imperito
diſtinguam? Et Romanus diſtinguit:
ſed crebrior opinio in contrarium eſt[g].
Quid ſi de diuerſis actibus teſtes dicant? 114
Et ſi duo de vno, alij duo de alio,
probatur actuum pluralitas: ac proin- 115
de frequentia[h]. Idq́ue ſufficiet, dummo-
do & de curſu temporis probent: neque
enim probationes anguſtandæ ſunt[i].
Quòd ſi vnus teſtis de duobus actibus di
cat, alius de alijs duobus, conſuetudo
probatur. Dicunt enim de frequentia,
ad quam producuntur[k]. Si verò vnus
de vno actu, alius de alio dicat, con-
ſuetudo ſic non probabitur: actus enim
& teſtes ſingulares ſunt[l]. Nunc de ef- 116
fectu conſuetudinis videamus, qui tri-
plex præcipuus examinandus eſt: legem

a Deci. i. c. ex parte ad ſi. de reſcri. b Purp. in §. mutui da tio. nu. 37. c Alci. in l. anniculus 2. ff. de ver bo. ſign. Deci. conſ. 402. nu. 17. d d. l. anniculus. e l. librorū §. quod tamen caſſius. de leg. tertio. f l. 2. ff. de iur. & fa. igno. l. idem eſt. ff. de ſta tu hom. g Deci. in d. §. mutui. h l. 1. C. de legib. i l. fi. C. de legib. k l. ſpadonem. §. ſi ciuitatis. ff. de excuſa. tut. l l. 2. §. oia C. de vete. iu. enucle. m l. ſi cui. §. iiſdem. ff. de accuſ. l. cum. de conſuetudine ſecūdū vnā lect. infra. n l. 1. C. quæ ſit lon. conſue. l. an in totum. C. de adi. prima. l. cum. de conſuetudine. infra ſecū dū vnā lec. o l. cum de conſuetudi. ne ſcdm iſtā vam negati uam. p Bart. nu. 16 & 21. q Dyn. in reg. ſtatutū. r Saliic. in auth. nouiſsima. col. antep. C. de inof. teſt. Imo. & Alex. in l. quod de bonis. §. fi. ff. ad l. fal. Dec. in l. iura ſanguinis. ff. de reg. iu. & in conſ. 19. Alciat. in reg. 1 præſump. 8. s Rota in antiq. 476. in nou. 18. Socin. in 1. cōſ. 5. et conſ. 30. & cōſ. 150. Deci. conſ. 106. Iaſ. i. l. quoniā in priorib^9. Rod. li mit. 11. Ioā. Leci. de primog. in 2. parte. q. 16. vol. vlti. t Pau. in l. Titio centū. §. Titio genero. ff. de cōdi. & demonſtra. v Alex. in l. quod de bonis. §. fi. Deci. in l. iura ſaguinis Roch^9 de cōſue. fo. 21. col. 4. x Abb. in c. Raynūtius. col. 4. de teſ. y Io. Lup. in c. per veſtras §. 22. co. 2. Rode. in l. 9. tit. 5. lib. 3. fori 2. limit. z §. quia aſſidua. l. ſemper in ſtipulationibus. a l. in donationibus. C. de donat. l. oim. C. de teſ. b Auth. ni ſi breuiores. C. de ſentē. ex breui. reci. l. 3. §. fi. ff. de teſti. c l. iudices. C. de iudi. d l. 1. §. 1. ff. de vent. inſpi. l. ſemel. C. de re mili. lib. 12. e l. ſtipulatio. § hac quoq. cum gl. ff. de verbo. oblig. f Bar. in l. 1. col. 3. ff. ſi cert. peta. g Alex. in l. 1. col. 4. ff. ſi cert. pet. Purp n. 71. Alcia. Pag. 3. h l. 3. ad fin. C. de epiſ. audien. i l. quoniam. C. de hæret. k Gloſ. in l. ob carmen. §. fi. ff. de teſtib. l l. iuriſiurandi. C. de teſtib.

ne vin-

nè vincat, extendat nè eam, interprete-
tur, & ab ea interpretationem recipiat: ad
quas pſonas quæ've loca ſuã vim extẽdat.
117 Et de prioribus ſuprà dictum eſt, nunc de
poſteriori. Et primũ, an cõſuetudo mino-
res & furioſos liget? Et ligare verum eſt[a]:
118 quo fit, vs minor in integrũ nõ reſtituatur
ſiue iure cõi, ſeu cõſuetudinario, ſeu muni
119 cipali vſus ſit[b]. Sed nũquid ligas alienige-
nas, exteros, ſiue forenſes? Et hic articulus
in delictis, contractibus, teſtamẽtis & alijs
tractãd[c]. In delictis cõcors oĩm diſtinctio
eſt, vt ſi quid admiſſum fuerit, quod iure
cõi delictũ eſt, ſecundũ conſuetudinẽ loci
puniatur[c]: qua ratione in eos qui σκεπελι-
σμοὺ in Arabia ponerent, iuxta prouinciæ
morem graui[e] præſides aĩaduertere ſoliti
ſũt[d]. Si cõſuetudo puniẽdi ceſſet, publicis
legibus delinquens (etiãſi clariſsimus ſit)
ſubiugabitur. reatus enim omnẽ honorẽ
excludit.[e] Si verò delictũ iure non eſt, ſed
cõſuetudo vs eſſet delictũ, induxit, eũ qui
morã cõtraxit cõſuetudo ligat[f]: nõ ergo
eũ qui iter faciat, ſed neq; nouũ ciuẽ[g]: nã
& huic & tyroni parcendũ oẽs cõſentiũt[h].
Neq; enim cõſuetudines, aut iura munici-
120 palia ignorantes cõprehendũt[i], niſi fortè
res eiuſmodi ſint, quæ per vniuerſam pro-
121 uinciã prohiberi ſoleãt: vt exportatio fru-
mẽti[k]. In contractibus illa etiã diſtinctio
cõis eſt, vt in ijs quæ ad contractus cõpoſi
tionem ſiue ſolennia pertinẽt, loci contra-
ctus cõſuetudo attẽdatur[l]. In ijs verò, quæ
ad ius quod ex cõtractu oritur, ſi litis ordi-
nẽ reſpiciãt, locũ iudicij inſpiciamus[m]: ex-
ceptis quibuſdã caſibus, quos Marianus cõ
geſsit[n]: ſi litis deciſionẽ reſpiciant, aut eiuſ
modi ſunt, quæ ſecundũ contractus ipſius
naturã oriuntur, aut ex poſt facto propter
122 moram ſeu negligentiã. Primo caſu locus
contractus inſpicitur[o], præterquã in dote,
in qua locus domicilij mariti[p], id eſt, habi-
tationis[q], non originis ſpectãdus eſt. quod
samẽ ipſum permultis caſibus diligenter
coarctant[r]. Secundo caſu, loci conſuetu-
do attẽdetur, in quem ſolutio collata eſt.[s]
Quæ diſtinctiones & ab omnibus admiſſæ
ſunt, & ad quottidiana multa inducuntur.
Finge diuerſam eſſe conſuetudinem lucri
dotalis in ciuitate viri, ab ea quæ ſit in ciui
tate vxoris: certè conſuetudinẽ domicilij
mariti inſpiciemus: quæ concluſio cõmu-
123 nis eſt, ſed permultis caſibus nõ ꝓcedit[t].

a l. ſi ſine hærede. §. tutor ff. de admi. tuto.
b l. vlt. vbi Bal. & alij. C. de reſtit. in integ.
c aut. quã ò prouincia. C. vbi crimina agi opor.
d l. ſaccula rij. ff. de extraor. crim. alias l. ſunt quædam.
e l. 1. C. vbi ſenat. vel clariſs.
f l. 2. cũ gl. C. vbi de crimi. agi oper.
g l. qui cũ vno. §. fin. l. qui commeatus ad fi. ff. de re milit.
h Bal. in l. data opera. n. 17. C. qui accuſa. non poſs. rema. cõſ. 228. nu. 8. Iaſ. in d. l. nu. 32. C. de ſum. trini.
i l. vlt. ff. de decre. ab or di. faci. c. vt animarũ de cõſt. li. 6.
k l. fi. §. licit. de publ.
l l. ſi fund. ff. de euic. l. 1. §. fin. ff. de ven. inſpi.
m l. 3. §. fi. ff. de teſt.
n Maria. in c. quod cleri cis, ad fi. de fo. compe.
o l. contraxiſſe. ff. de actio. et obl.
p l. exigere ff. de iudi.
q Glo. in c. ſtatutũ. §. cũ vero. in gl. dictã. de reſcri. in 6.

Ille cum primis notandus, quòd inter ſpõ
ſos locus contractus attendi debet[r]. Hinc
Baldus[x], ſi ſtatutum ſiue conſuetudo fue-
rit de lucris inter ſponſum & ſponſam, lo-
cũ contractus conſiderandũ ait. Quo exẽ-
plo, cum Salmanticæ ſponſam accepiſſet
Tarraconenſis, & ille paulo poſt ſponſalia
eſſet mortuus. Reſpondi (quia baſia inter 124
ſponſum & ſpõſam interueniſſent[y]) ſpon
ſæ dimidiam omnium deberi, quæ ei à ſpõ
ſo donata erant: reſpõſurus profectò con-
trà, ſi inter eoſdem ſponſalia Cæſaraugu-
ſtæ cõtracta ꝓponerẽtur. Finge rurſus Sal
manticæ conſuetudinem aus ſtatutum eſ-
ſe, vt qui non petit debitum per decem an
nos, cadat à iure ſuo. Pincianus aliquis mu
tua centum mihi dedit, quæ ei illic redditu
rus ſim: decennio tacuit, contracta certè
negligentia eſt, & præſcriptione ille exclu
ditur[z]. Si itaque Barcinonenſis mercator
Burgenſi ea conditione mutuet, vt Burgis
reddat, ius executionis petẽdæ ex obliga-
ſione perſonali decennio amittitur[a]: con 125
trà futurum, ſi Burgenſis apud Barcinonẽ
eſſet ſoluturus. Finge demũ, hîc vbi exe-
cutio ſit, nullam exceptionẽ opponi poſ-
ſe inſtrumento, in loco contractus poſſe,
an opponi exceptio poterit? Et reſpõdet
Bald.[b] poſſe, quod & alii[c] ſequũtur. Cùm
ergo Vlyſsipone cõtractus inter duos mer
catores factus proponeretur, creditorẽ ei[9]
ciuitatis incolam, debitorẽ verò Hiſpalen
ſem, & Hiſpali executio peteretur: quæ-
ſitumque eſſet, num Hiſpalenſis exceptio
nes admittẽdæ eſſent, Dixi ipſe iure admit
tendas, quòd non locũ executionis[d], ſed
locum cõtractus in propoſita ſpecie (ſi ve 126
rum amamus) inſpici neceſſe eſt. Quæ &
quotidiana, & ab alijs ad leges Regias no
sata non ſunt. In teſtamẽtis exemplum po
nitur in Venetorum conſuetudine, apud
quos teſtamenta coram tribus teſtibus fie 127
ri poſſunt. Videndum ergo eſt, an valeat:
deinde an liget exteros, qui ibi teſtentur?
Et valere apud Venetos dubitari vix po-
ſuit, propter eius vrbis inter ſuos impe- 128
rium[e]. Sed num valeret etiam in alijs ciui-
tatibus, quæ ſuperiorem agnoſcuns?
Et principe conſentiẽte, non dubitamus[f].
nã & priuato princeps priuilegiũ hoc põt
cõcedere[g], & cõſuetudo, vs Patriarchis[h],
ſic ciuitatibus priuilegia dare poteſt.
Quid igitur ſi Princeps conſuetudinem
igno-

r Sec. ã reg. 468. incip. ſtatutũ. Iaſ. in l. 1. n. 25. C. de ſum. tri. Feli. in. c. 1. de ſponſ.
s l. vnũ. ff. ſi cert. pet. l. fi. ff. de tritic.
t Iaſ. in d. l. cũctos. nume. 24.
v Glo. 3. in l. cũ quædã puella. ff de iuriſdic. om. iudi.
x Bald. in auth. oẽs peregrini. col. 2. C. cõmu. de ſucceſ.
y l. 52. tauri
z l. vinum
a l. 63. tauri.
b Bal. in l. 1. q. 5. C. ne fi li. pro. pat.
c Tan. & docto. in l. à diuo. § ſententiã ff. de re iudi. Iaſ. in d. l. cunctos, nu. 22.
d l. 4. & 5 tit. 8. lib. 3. ordi.
e Iaſ. in l. cũctos. n. 12.
f l. quid ergo. §. 1. ff. de his q. not. inf. l. cũ i plures §. locator. ff. locat. l. 1. §. magiſtrũ. ff de exer.
g l. ſi nõ ſpeciali. C. de teſta.
h c. tenquã ſius. 9. q. 3. c. mos antiquus. 65. di.

ignoret? Et Iacobus non valituram con-
tendit[a], quaſi temerariam, malam, & quæ
fallacijs fraudibuſque viam aperiat[b], qui-
bus ius ciuile obſtruxit. Bartolus[c] contrà
valituram: cuius ſententia & in ſcholis, &
in iudicijs approbata eſt[d]. cum enim con-
ſuetudo circa ſolennitatem publicandi te
ſtamenti mutare poſsit[e], cur non & cir-
129 ca numerum teſtium? Neq; his obſtat Vl-
tima conſtitutio de teſtam[f]. Etenim dero
gatio illa tacita eſt, ac proinde ad præteri-
130 tas tantum, non etiam ad futuras conſuetu
dines extendetur[g], quomodo ſolutio Bar
toli hoc in loco ſuſtinenda eſt: alioqui ſi
expreſſa derogatio eſſet, & futuris quoq;
conſuetudinibus reſiſteret, omnium con-
ſenſu[h]. In ſequenti articulo, id eſt, an alie-
131 nigenas conſuetudo hæc comprehendat,
ex communi opinione[i] pro regula tradi-
tum eſt, eos comprehendere[k]: quod tamẽ
quibuſdam caſibus non procedit. Primus
cum limitata ad ciues ſtatuti ſeu conſuetu
dinis diſpoſitio fuerit[l], alienigenæ enim
tunc non ligantur. Secundus, in alienige-
nis quibus alioqui iure communi non eſt
permiſſum facere teſtamentũ: quales ob-
ſides ſunt, qui (niſi togæ Romanæ vſu ac-
cepto[m]) non teſtãtur[n]. Qua ratione cum
132 conſuetudo aut lex municipij, aut etiam
cõis adſit[o], vt filijſ. teſtari poſsint, alieni-
genæ filijf. teſtamenti factionem habituri
non ſunt[p]. Nam & ſi circa ſolennia teſtiũ
conſuetudo exteros quoque comprehen-
dat, circa capacitatem non comprendet.
Tertius in ijs alienigenis eſt, qui religio-
nis cauſa peregrinãtur. Ij enim (ſi teſtium
copia præſto non ſit) quomodo velint, &
133 quomodo potuerint, teſtamẽtũ facient[q]:
ſicque Hiſpaniæ lex declarãda eſt[r]. Quar
134 tus in ijs eſt, qui apud Barbaros, Turcas,
Sarracenos, Indos teſtantur. neque enim
135 iure gentium (quod apud eas gentes fere
in vſu eſt) ſed iure communi teſtamẽtum
facturi ſunt, vt Bartolus cenſuit[s]: contrà
136 Baldus[t] & frequẽtiores[v], quibus accedo.
Didici enim teſtamenta (quo argumento
enixe Iaſon mouetur) à iure gentium ori-
ginem trahere, tum etiam (quod me mo-
uet vel maxime) Paganis, qui in hoſtili lo
co deprenſi ſint, nimiam hanc ſolennium
teſtamenti diligentiam remitti[x]. Nõ de-

a l. vlt. C. de teſta.
b l. iubemus C. de teſt. l. 2. ad fi. C. de indi. vidui. tol. auth. vt nulli iudi. §. 1.
c Bart. hic col. penu.
d Iaſ. in. l. cũ. tot. n. 37
e l. publicati. C. de teſt. l. 2. C. quem ad. teſ. ape.
f l. fi. C. de teſta.
g Bar. in. l. fi. ĩ princ. ff. d leg. 2. Iaſ. in. l. cũctos. nu. 35.
h Iaſ. in. l. ſi mihi et ti bi §. in lega tis. col. fi. de leg. 2. repra.
g. in clem. ſtatutũ. de elect.
i Iaſ. ĩ. l. cũctos populos nu. 40.
k l. 1. C. de emã. libe. l. fi. ff. de teſt. milit.
l l. conſcriũtur. §. 1. ff. d in. codi. l. fi. C. de teſt. l. age. C. de tranſact.
m l. ſed ſi accepto. ff. de in. ſiſ.
n l. obſides. ff. de teſt.
o l. 5. sanxi.
p Bar. in. l. 1. nu. 24. C. de ſũ. trini.
q Ang. in l. oẽs peregrini. C. cõ. de ſucceſ. Pau. in. l. un tritoribus.
r l. 30. tit. 1. par. 6.
s Bar. in. l. qui a latronibus ĩ prin. ff. d teſta.
t Bal. in. l. ius ciuile. ff. de iuſti. & iur.

ſunt tamen qui & Bartoli opinionem cõ-
munẽ dixerint (quod ſupra notaui) quo- 137
rum & nunc quoque placet concordia.
Sed num alienigenæ teſtamentum ad o-
mnia omnino bona porrigitur, quæ vbi-
cunque gentium is habeat? Bartolus infe-
rius dicturum ſe pollicetur, nec præſtat.
Verum communis opinio ſic ſe habet, vt
ad omnia porrigatur[y]. Sed num & in alijs
quoque, quæ delicta, contractus, teſtamen
ta non ſunt, conſuetudo alienigenas com 138
prehendet? Et cum quæſtio de iure ſit,
quod ex re ipſa deſcendat, loci conſuetu-
do inſpicienda eſt[z]: nam & hoc generale
eſt[a]. Pone igitur conſuetudinem hic eſſe
ne domus niſi ad certam altitudinem ele- 139
uentur[b]: alienigenæ qui domos hic ha-
bent, non altius quàm indigenæ eleua-
bunt. Denique conſuetudinem loci ab
alienigenis abſeruandam, pulchra Hiſpa-
niæ lex[c] pro regula tradit: quæ tamen ex 140
ſupra ſcriptis declaranda eſt. Huic autem
proximus tractatus ille eſt, num ſtatuta & 141
conſuetudines laicorum clericos ligent?
In quo Bartolus tres caſus diſtinguit. Pri-
mus eſt, cum laici directè ſuper clericis 142
aut rebus eccleſiaſticis diſponunt, & hæc
non valent[d]: idque adeo verum eſt, vt 143
nec Imperator id poſsit[e]. deeſt enim lai-
cis in clericos iuriſdictio, etiam iure diui- 144
no[f]. Vnde nec ius in eos ſtatuendi ha- 145
bent[g], & iuriſdictionem in eos tempore
acquirere minime potuerunt[h]. Secundus
cum ſtatuta ſimplicia ſunt, ſed aduerſus ea
tendunt, quæ eccleſiæ & clericis in priui-
legium conceſſa ſunt, quæ etiam tanquam
contra libertatem eccleſiæ non valent[i].
Et hi duo caſus communiter approbãtur.
Tertius eſt, cum ſtatuta ſimplicia ſunt,
non tamen aduerſus ea tendunt, quæ cle-
ricis aut eccleſijs in priuilegium conceſſa
ſunt, ſed vt cuilibet: & his (modo hone- 146
ſta ſint) clericos ligari Bartolus cenſet[k],
quod alij frequentiores reprehendunt[l].
quãquam enim ſtatuta bona & æqua ſint,
ſtatuentes tamen auctoritate deficiuntur.
Verum id rurſus reſtringunt, vbi conſue-
tudo mixta ſit, id eſt, laicorum & clerico-
rum[m]. Sed & ſi laicorum tantum fuerit,
inquęrendis clericos ligat, vt Baldus,[n]
Ancarranus, Andreas Siculus, & Decius[o]

v Iaſ. in. l. cunctos populos. n. 44.
x l. fi. ff. de mil. teſ. not. in. l. ius ciuile. ſupra. de iuſt. & iu. poſt Zaſ.
y Iaſ. in. l. cunctos. nu. 44.
z l. vẽditor §. ſi cõſtat. ff cõmu. pdio. l. an in totũ. C. de ædif. priua.
a l. reſcripto § fin. ff. de mune.
b Glo. in. l. qui luminibus. ĩ princ. ff. de ſer. vrba. pra.
c l. 26. titu. 7. par. 1.
d c. eccleſia ſancta mariæ. d cõſti.
e c. bñ qdẽ 96. diſt.
f Glo. ĩ. c. ſi imperator. 96. diſtin.
g Bar. in. l. oẽs. populi. ĩ 1. q. princip. ſupra de iu. & iu.
h Rota. in antiq. decis. 840. Deci. in. d. c. eccleſia. col. 2.
i Aut. caſſa. C. de ſa. croſ. eccle. c. non erit. de ſent. excõ.
k c. cũ venissent d eo q mitti. in poſſ. cauſ. rei. ſer.
l Deci. ĩ. c. eccleſia. nu. 73. de cõſti.
m d. c. cum veniſſent.
n Bald. in rub. de con ſtit. colum. ſecunda.
o Deci. in. d. c. eccleſia. nu. 74.

concluſ-

147 concludunt. An verò conſuetudo liget v-
biq; locorum? Bartolus hîc ſuſpēſa manu:
cū em̄ tres articulos propoſuerit, vni tan-
tum reſpondet. Legendus itaq; de hoc ali
bi eſt[a], quo in loco diſtinguendo & ſubdi
ſtinguendo (quod hîc vitat) vix finem fa-
cit.
148 NAM quid intereſt.) Voluntas & verbis
& rebus declarari poteſt: qđ & in ratihabi
tione[b], aditione hæreditatis[c], iniuria[d] vi-
149 demus. Cum enim volūtas facti ſit[f] (dum-
modo idē effectus ſequatur) nō refert, hoc
an illo modo declaretur, niſi fortè actus e-
150 iuſmodi ſit, in quo pro ſubſtantia verba re
quirantur: qualis ſtipulatio eſt[f], prolatio
151 ſententię[g]. nam executio, facti ſemper eſt[h],
vt & ſolutio, traditio & id genus alia[i]. Sūt
tamen quidam, qui cùm verbis ferre ſentē
152 tias poſsint, facto tamē non exequuntur:
vt magiſtratus[k] municipales, & arbitri[l].
153 SVFfragio.) Ius ſuffragiorum populo Ro
mano olim fuiſſe & in magiſtratib' decer-
nendis, & in legibus ferendis, notius cer-
tè eſt, quàm vt hoc loco dicam. Iuuenalis
Satyra decima.

Ex quo ſuffragia nulli
Vendimus, &c.

VT leges.) Quid ſi conſuetudini lex reſi-
154 ſtat? Et conſtat, conſuetudinem in contra-
rium nō valituram[m], ſicut neq; legē muni-
cipalem[n]. Quid ergo ſi in lege clauſula il-
la adiiciatur, Non obſtante quacunq; cō-
155 ſuetudine contrarium diſponente, de prę-
cedenti, an & de ſequenti cōſuetudine in-
telligemus? Et iuris Pontificij gloſſa[o] præ
cedenti tantum reſiſti credidit: Dynus, &
Bartolus[p] contrà vtriq; reſiſti: quorū eſt
156 opinio cōmunis[q], & hoc ipſe ſequor. Neq;
enim Pauli diſtinctionē hîc ſatis proba-
re poſſum, ſequēs cōſuetudo contra ratio-
nē ſit, an nō, Nā ſi improbabilis conſuetu
do eſt, ex ſe ipſa (lege licet non reſiſtente)
corruit[r]. Quid ꝙ & gloſſæ Canonicæ opi-
nio crebriore calculo dānata eſt[s]. Quibus
157 conſequēs & illud eſt, vt cōſuetudines cō-
tra ordinationes Regias aut Pragmaticas
nullius momēti ſint, ꝙ proœmio legū Tau
ri & deſuetudini & conſuetudini in contra
riū inductis reſiſtitur. Aliud igitur in alijs
legibus (etiam Regijs) dicendum eſt, quæ
ſimilem clauſulam non habeant.
158 PER deſuetudinē.) Quid eſt ergo, quod
alibi[t] legimus, conſuetudine rationē aut

a Bar. in l. cunctos populos. b l. Paulus. ff. rem ra. hab. c l. mutum l. pro harede. ff. d acq. ha. l. ſeruo inuito. §. ſi pupille. ff. ad trebel. d l. 1. verſ. iniuriam. ff de iniur. e l. bona fidei. ff. de ac qui. re. do. f l. 1. ī pric. ff. de verbo. obliga. g l. 1. C. de ſenten. ex. breui. reci. h l. executorem. C. de execu. rei iudic. i l. conſilio. §. ſi. ff. de cura. furio. k l. magiſtratibus. ff. de iu. om. iudi. l. ea quæ. ff. ad muni. l l. à diuo pie ī pri. ff. de re iudi. m l. eos. §. fi. C. de vſu auth. caſſa. C. de ſacroſ. eccle. Barto. hîc in. 8. oppoſi. n Bar. in l. oēs populi. nu. 26. ff. de iuſt. & iur. o Gl. in cle. ſtatutum. in gl. electione de elec. gl. ī clem. 2. i gl. pen. de reb. eccl. nō alie. p Bar. in l. ſi mihi & tibi. §. in legatis. de legat. 1. q Alexan

legem minimè vinci? Et alij (quorū eſt opi
nio approbata[v]) generalem legem à gene
rali conſuetudine, ſpecialē ab ſpeciali vin
ci dicūt, non generalem ab ſpeciali, aut cō
trà. Alij abrogari conſuetudine legem, nō
tamen rationem naturalem, ſed & neque
legem ſi reſiſtat. Alij, legem quidem abro
gari poſſe conſuetudine, ſed non adeo, vt
à ratione legis correctæ non liceat ſume- 159
re argumentum. Quanquam itaque à ra-
tione legis per legem correctæ argui non
poſsit[x], poterit à ratiōe legis correctæ per
conſuetudinē. Fortiora enim expreſſa ta- 160
citis ſunt, vt in ſubſtitutione pupullari vi-
demus, quæ non tacita cum eſt, ſed expreſ
ſa matrem excludit[y]: quod ego vel cū pri 161
mis notatu dignū exiſtimo. Nam lex cor
rigens extendi quatenus poſsit, late fuſus 162
tractatus eſt, & ab alijs plenè diſcuſſus[z].
ABROgentur.) Imo conſuetudine per le 163
gem. Sic enim conſuetudo mortuos intra
vrbem ſepeliendi, Adriani reſcripto abro-
gata[a]. Verùm, eſt diſſolutio huius antino
miæ multiplex. Prima, inſpiciendum eſſe, 164
lex an conſuetudo præcedat, id quod præ-
cedat, per ſequens videri ſublatū. Sed huic
Bonifacij conſtitutio repugnat[b]. Secunda
ante conſuetudinē quam Adrianus ſuſtu-
lit, legem viguiſſe conſuetudini contra-
riam, facile ſcilicet fuiſſe, vt lex formæ
ſuæ redderetur[c]: fuitque lex illa ante
conſuetudinem, (Bartolus enim & alij di-
uināt magis quàm explicant) lex. 12. tab.
Hominem mortuū in vrbe ne ſepelito, 165
ne've vrito. Cuius Cicero meminit lib.
de legibus. 2. Tertia, conſuetudinem tolli
à legiſlatore ſciente[d], ab ignorante verò
non videri ſublatam[e]. Quæ Angeli, Pauli
& plurium eſt. Quarta Baldi, Paulíq;[f] hoc
in loco, & ante eos Ioannis monachi, &
Ioannis And.[g] conſuetudinem illicitam,
& quę ad uerſus publicam vtilitatem vide
ri poſsit (etiam ab ignorante legiſlatore)
lege abrogari, huiuſmodi em̄ hæc potuit
videri, mortuos intra vrbem ſepeliendi:
quum pręſertim eo res euaſerit, vt non in-
tra vrbem, aut in eccleſiarum cœmiterijs,
ſed in ſacellis ipſis, atq; adeò penè ſanctiſ-
ſimum Chriſti redemptoris noſtri corpus
ambitioſe multi ſepelirentur. Vnde & ve
tuit Diocletianus[h], legemq;. 12. tab. & A-
driani reſcriptū confirmans. Mortuorum
(inquit) reliquias, ne ſanctum municipio-

dict. §. in legatis. colū. penu. v l. quod nō ratione. infra. s Iaſ. hic. n. 55. & in d. §. in legatis ī vtraq. lec. t l. 2. C. quæ ſit lon. conſue. v Bart. hic in. 6. oppoſ. Pau. col. pe. Iaſ. nu. 53. x l. 1. ī pri. C. de latis. libertatib. y l. fi. C. de inſti. et ſubſtitut. z Iaſ. in §. ſi quis agēs col. fi. inſti. d actio. Iaſ. in l. fratres. col. 2. C. de inoffi. teſta. a l. 3. §. diuus. ff. de ſepul. viola. b cap. de cō ſtitu. in. 6. c l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ad finem. ff. de pact. d dict. §. diuus. e c. 1. de conſtit. in. 6. f Paul. hic. num. 7 g Ioan. Andr. in. d. c. primo.

h l. mortuorum. C. de religioſ.

rum ius polluatur, intra ciuitatem condi iam pridem vetitum eſt. Sed & Valentin. & Theodoſ.[a] Nemo Apoſtolorũ vel Martyrum ſedem hnmanis corporibus exiſtimet eſſe cõceſſam. Poſtremò vetuit & Varenſe cõcilium [b], nequis in eccleſia ſepeliatur, ſed tantum in atrio, vel porticu, vel exhedris eccleſiæ: quæ vulgo capitula appellantur. ſed Moguc ienſe quibuſdam ius hoc conceſsit, vt in eccleſia ſepelirẽtur [c], 166 quæ latius à Pontificijs traduntur [d]. Certè quantum mortuorum interſit, vt iuxta eccleſias ſepeliantur, præter diuum Auguſtinũ [e] à quoq; bñ diſcas, iure quoq; noſtro latius aliquanto relatum eſt [f]. Quibus à me hoc loco inculcandis Accurſius & cæteri occaſionem prębuerunt. Nam de conſuetndine contra rationẽ ſuo loco dicemns [g].

a l.2. C. de ſacroſ. eccl.
b c. præcipiendũ. 13. q.2.
c c. nullus. 13. q.2.
d c.1. de ſepult.
e c. non æſtimemus. 13. q.2.
f l.2. tit.13. part.1.
g In l. q̃ nõ ratione.

XXXIII. VLPIANVS Lib. I. de officio Proconſulis.

DIVTVRNA conſuetudo pro iure & lege in his, quæ nõ ex ſcripto deſcendunt, obſeruari ſolet.

1 *Diuturna conſuetudo quæ.*
2 *Conſuetudinis variæ appellationes.*
3 *Conſuetudo ſcripta & non ſcripta.*
4 *Conſuetudinis officia quæ?*

1 DIVTVRna.) Decem annorum [h]. tantum enim tempus iure ciuili ſufficere ad cõſuetudinem inducendam, in lege proxima ſatis ſuperque
2 oſtẽdimus. Dicitur & lõga [i], lõgæua [k], inueterata [l], perpetua [m], vet' [n], vetuſta [o], antiqua [p]: quæ in idem omnia recidunt. Atq; ita quidem Iuriſcõſulti: nam Ciceroni in lib. de Seneƈt. nihil diuturnum videtur, in quo eſt aliquid extremum.
3 QVAE non ex ſcripto deſcendunt.) Redigitur tamen & in ſcriptum nonnunquã, & conſuetudo manet: derogat aliquando
4 ſcriptis legibns: interdum eas interpretatur: quæ conſuetudinis officia ſunt.

h l. ſi cum fideicõmiſſa. §. ariſto. ff. qui & à quib.
i In rub. ſupra. & C. q̃ ſit lõ. cõſue.
l. ſed & ea, infra.
k l.2. C. quæ ſit lõ. cõſue.
l l. de quibus. ſupra.
m l. nã imperator.).
n l. imperatores. ff. de pollici.
o l. teſtamẽ 14. C. de teſt.
p l. pen. C. de iur. fiſc. lib. 10.

XXXIIII, IDEM Libro quarto, de offic. Proconſulis.

CVM de conſuetudine ciuitatis vel prouinciæ confidere quis videtur, primũ quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradiƈto aliqñ iudicio conſuetudo firmata ſit.

1 *Conſuetudo inducitur per aƈtus extra iudicium, ſicut & per iudiciarios.*
2 *Conſuetudo eſt confirmatio taciti conſenſus per lapſum temporis.*
3 *Conſuetudo an debeat eſſe præſcripta.*

CONTR Adiƈto.) Sed nnm & per aƈtus extra iudicium faƈtos conſuetudo inducetur? Et induci, verius receptiusq; eſt [q]: quomodo & legem Regiam [r] declarandã ſupra [s] ipſe admonui: niſi quòd in ijs qnæ extra iudiciũ fiant, maior frequẽtia requiritur quàm in iudicialibus. Merito igĩ cõfidet is magis, qui contradiƈto aliquando iudicio firmatam oſtenderit. 1
FIRmata.) Eſt ergo cõſuetudo, confirmatio & roboratio quædam taciti conſenſus per temporis lapſum [t]. An & præſcriptam eſſe neceſſe ſit, ſuprà diƈtum eſt. 2 3

q Bar. in l. de quib'. n. 13. Pau. nu. 11. & 14. Imo. in c. fi. nu. 22. de cõ ſue. Aym. de antiq. tẽp. in. 4. part. §.1. num. 33.
r l.5. tit.2. part.1.
s In l. de q. bus.
t Ang. in l. de quibus. nu. 27.

XXXV. HERMOGENIANVS Lib. primo iuris epitomarum.

SED & ea quæ longa conſuetudine cõprobata ſunt, ac per annos plurimos abſeruata, velut tacita ciuium conuentio: non minus, quam ea quæ ſcripta ſunt iura ſeruantur.

1 *Anni plurimi decem anni ſunt.*
2 *Conſuetudinis cauſa duplex, proxima & remota.*
3 *Lex ſcripta & conſuetudo in cauſa materiali conueniunt, in formali differunt.*

ANNOS plurimos.) Decem annos. 1
VELVT tacita ciniũ conuentio.) Conſuetudinis duplex eſt cauſa, vna remota. i. vſus aut mores: altera proxima, id eſt, 2

Id eſt, tacitus ciuium conſenſus[a].
3 NON minus.) Lex ſcripta & cõſuetudo
in cauſa materiali conueniunt (vtrumque
enim prouenit à populi conſenſu) in cau-
ſa formali differunt: lex, ius ſcriptum eſt,
conſuetudo ius non ſcriptum: lex tamen
expreſſo conſenſu, conſetudo tacito con-
ſtat: illa verbis, hęc rebus ipſis, & factis ex
primitur: illa momẽto perficitur, hæc tra-
ctum requirit.

a Bar. in l. de quibus. nu. 10.

XXXVI. PAVLVS Libro ſeptimo ad Sabinum.

IMO magnæ auctoritates hoc ius habetur: quod in tantum probatum eſt, vt nõ fuerit neceſſe ſcripto id comprehendere.

1 *Conſuetudini non repugnat, quòd in ſcriptũ redacta ſit.*
2 *Lex à conſuetudine differt, vt ab expreſſo tacitum*
3 *Feudorum conſuetudines & nu. 5. & 7.*
4 *L. 4. titu. 2. part. 5.*
5 *Conſuetudo in ſcriptum redacta, conſuetudinis ne naturam retineat, an iuris ſcripti.*
6 *Conſuetudinis in ſcriptum redactæ quæ vtilitas.*
7 *Cõſuetudo in ſcriptũ redacta, cõſuetudo eſt.*
8 *Feudorũ iura quã auctoritatem habeant.*
9 *Communes opiniones contrariæ.*
10 *Cæſaris deciſio neceſſaria eſt.*
11 *Libellus petentis aduerſarium condemnari ſecundum ſtatuta & conſuetudines ciuitatis.*

SCRIPTO.)
Num igitur repugnat cõſuetu
1 dini, quòd in ſcriptum redacta
ſit? Et hîc argumentum eſt, ne repugnet.
nam & differt à cõſuetudine lex, vt ab ex-
2 preſſo tacitum[b], non vt ab ſcripto nõ ſcri-
ptũ. Sed recepta Guilielmi diſtinctio eſt[c],
quoad originem ſiue inductionẽ impoſ-
ſibile eſſe, vt ſcripta ſit: populi enim con-
3 ſenſu tacito conſtat: quoad reformationẽ
verò, poſsibile eſſe: vt in cõſuetudinibus
4 Feudorum videmus. Quomodo & legem
Regiam[d] nos Intelligimus, quæ conſuetu
5 dinẽ, ius non ſcriptũ eſſe diffinijt. Sed nun
quid quę in ſcriptũ redacta eſt, cõſuetudi-
nis naturam retinet, an iuris ſcripti? Et ſi in
hoc tantũ ſcripta eſt, vt ꝓbetur, dubio pro
cul conſuetudinis naturam ſeruat, contra-
ctuũ[e] & iuris Prætorij[f] ad exemplũ: cuius
articuli in conſuetudinibus Feudorũ Bar-
tolus & doctores ex exemplum ponunt. Si
in hoc, vt nouum ius fiat, & conſuetudo re
manet, & vt ius ſcriptũ valet[g], & vtroq; a-
gi poteſt, ſiue vtrũq; ordinariũ auxilium,
ſiue vtrumq; extraordinariũ dicas. neque
enim vnũ aliud excludit[h], nec parua vtili- 6
tas eſt noui iuris ſcripti: ſiquidem facilior
inde probatio peti poteſt[i]. In ſumma, con 7
ſuetudo in ſcriptũ redacta, cõſuetudo eſt,
atque ita frequentiores affirmãt[k]. Cui cõ-
ſequẽtia & hæc ſunt, difficilius tolli quàm
ius ſcriptũ[l], probãdum huius conſuetudi-
nis vſum: quod non eſſet neceſſe, ſi ius ſcri
ptum diceremus[m]: deniq; & ſupraſcripta
in conſuetudinibus Feudorum ſibi vendi-
care locũ, quod & ipſum omnes fatentur.
Quid ergo eſt, ꝙ alibi pleno ore aſſeuerãt, 8
receptius eſſe, vt feudorũ iura eãdem vim
auctoritatẽq; habeant, ac cæteræ leges im
periales[n]? An nõ hæc cõmunium opinio- 9
nũ repugnãtia eſt? Si enim legũ imperia-
lium natura habent, quomodo cõſuetudi-
nis naturã ſeruant? Difficilis certè nodus,
& qui deciſione Principis egeat. Et fortè
dici ſic poteſt, vt conſuetudo in ſcriptũ re 10
dacta, conſuetudo adhuc ſit, niſi ſcriptum
conſuetudini aut addat, aut detrahat: quæ
Socini declaratio eſt[o]: aut niſi Principis
iuſſu in ſcriptum redacta ſit, quales cõſue-
tudines Feudorum ſunt, quę ad Bononien
ſis collegij preces iuſſu Frederici. iij. in vo
lumen hoc compoſitæ ſunt, quo hodie vti
mur. Vix enim eſt vt adducar, libro illi iu-
ris ſcripti auctoritatem non eſſe. Sed quid 11
ſi eo caſu quo conſuetudo in ſcriptum re-
dacta eſt, petat quis aduerſariũ ſuum con-
demnari ſecundum ſtatuta & conſuetudi-
nes ciuitatis? Et libellũ prucedere verius
eſt, neq; eligere actor cogetur. declaram[p]
enim ſecundũ eius intentionem[p], vt vna
actio videatur propoſita, quæ vel à cõſue-
tudine per ſtatutum approbata, vel contrà
naſcatur. Nam & ſic ex ſtapulatione & nu
meratione qui agit, vnica actione agit[q],
& iure gentium ciuiliq; maritus agit[r].

b l. de quibus. in fin.
c Bart. in repe. l. de quibus. q. 1.
d L. 4. titu. 2. part. 2.

e l. contractus. C. de ſi. inſtru. l. cõtrahitur. ff. de pigno.
f l. poſthumus. in pri. ff. de iniuſ. rupt. vbi Pan.
g Cap. 2. de prob. in 6.
h l. qui bona. §. 1. illo. ff. de dam. infe. l. quotiens. ff. de actio. & obliga.
i l. 3. §. ſi rẽ. ff. de leg. 3.
k Iaſ. in. l. 2. n. prin. n. 10. ff. de vulga. Soci. ibi. co. 1. Purpu. in. l. 1. n. 55. ff. ſi cer. pet. Claud. itra cta. feu. ſub rub. de orig. feu. col. 3.
l c. 1. de cõſti. in. 6. l. viros. C. de diuer. offi. lib. 12.
m l. ornamentorũ. ff. de aur. & arg. leg. Iaſo. in d. l. 2. in pri. n. 10.
n Iacob. Alua. in proœ. feud. col. pe. Iaſ. colũ. 2. Clau. col. 4. Zaſ. fol. 2. Alb. in. l. de quibus. col. 3.
o Soc. in. d. l. 2. col. 2.
p l. ſi quis intentio. ff. de iudic.
q l. ſi ita fuero. §. fin. cũ. l. ſeq. ff. de nouat.
r l. verũ. in prin. ff. re. amo.

XXXVII IDEM Libro primo Quæſtionum.

SI de interpretatione legis q̃ratur, in primis inſpiciendũ eſt, quo iure ciuitas retro in huiuſmodi caſibus à fuiſſet. Optima enim eſt legum interpres conſuetudo.

1 *Conſuetudinis effectus interpretatio eſt.*
2 *Conſuetudo leges, teſtamenta, contractus & omnes diſpoſitiones interpretatur.*
3 *Maioratus verba ex conſuetudine interpretationem admittunt.*
4 *Conſuetudinis, an legum ſimilia magis ſpectanda.*
5 *Lex & Regio.*

SI de interpretatione.) Hîc vnus conſuetudinis 1
effectus eſt.
LEGIS.) Teſtamenti etiam
2 vel contractus, vel cuiuſlibet alterius diſpoſitionis: idq́; etiã contra verbi propriã ſignificationem: quod Innocentius[a] Abbas[b] & alij notant. Hoc amplius, & ad eam interpretationem ex conſuetudine faciendam præſcriptio conſuetudinis huius interpretatiuæ neceſſaria non eſt[c]: quod Alexander, Aretinus & Decius[d] ex facto cõ
3 ſulti tradiderunt. Secundum quę, & verba quoq; teſtamentorũ aut ſcripturarũ quibus maioratus inſtituũtur, interpretationẽ ab vſu loquẽdi, & cõſuetudine recipiũt[e].
IN primis.) An tamen ad ſimilia legũ ma
4 gis quàm conſuetudinis recurrendum ſit, ſupra vidimus.
OPTIma eſt enim legum interpres conſuetudo.) Quemadmodum id procedat, ſuprà diſſerui. Videntur autem & huc alluſiſſe Græci prouerbio celebri, νόμος & χώρα,
5 id eſt, lex & Regio, Regionem pro regionis cõſuetudine (vt arbitror) accipiẽtes, vt his duob' vitã hoĩm cõſtare ſignificarent.

a Innoc. in c. olim. de verb. ſigni. b Abb. in c. certificari. de ſepul. Feli. in c. 1. ñ. M. Ferrarienſis. de conſtitu. Ioſ. in l. vt liberis. col. 2. C. de colla. c Anto. in c. vlt. col. 18. de conſuet. Imola in c. vlt. de praeſc. d Deci. cõſi. 441. col. fina. e Bal. in l. libertis. n. 18 C. de ope. libe. Deci. cõſil. 242. & conſ. 265. colum. 4.

XXXVIII. CALLISTRATVS Libro primo Quæſtionum.

NAM Imperator noſter Seuerus reſcripſit, in ambiguitatib' quæ ex legibus proficiſcuntur, conſuetudinem, aut rerum perpetuo ſimiliter iudicatarum auctoritatem vim legis obtinere debere.

1 *Conſuetudinis præſcriptio interrumpitur per actus contrarios.*
2 *Conſuetudo inducitur per actus factos in iudicio, vel extra iudicium.*

PERPETVO.) Semper igitur obſeruanda eſt: nam ſi aliter aliquando factum eſſet, cõſuetudo minime induceretur. Interrumpitur enim conſuetudinis præſcri- 1
ptio per actus contrarios[f].
IVDIcatarum.) Exempli cauſa poſitum eſt. inducitur enim conſuetudo per actus
etiam extra iudicium factos: quæ opinio 2
communis eſt[g].

f Glo. in l. nemo alieno §. temporalis. ff. de regu. iur. g Pan. in l. de quib'. n. 11. & 14.

XXXIX. CELSVS Lib. xxij. Digeſtorum.

QVOD non ratione introductum eſt, ſed errore primũ, deinde conſuetudine obtẽtum eſt: in alijs ſimilibus nõ obtinet.

1 *Conſuetudo contra ius aut contra rationem naturalem non valet.*
2 *Conſuetudo contra rationẽ ciuilẽ an valeat.*
3 *Corruptela quæ ſit.*
4 *Conſuetudines aduerſus concilium generale nullius momenti ſunt.*
5 *Conſuetudo contra rationem nõ extenditur.*
6 *Conſuetudo contra ius ſcriptum an valeat.*
7 *Conſuetudo onerosa an valeat.*
8 *Conſuetudo iniqua à pœna legis excuſat, ab æterna ſiue diuina non excuſat.*
9 *Lex contra rationem de ſimilibus ad ſimilia non extenditur.*
10 *Vinũ exportare ſi lege non licet, an vuas exportare licitum erit.*
11 *Frumẽtum exportare ſi lege licitum non eſt, an farina exportabitur*
12 *Lex ne mulieres margaritas portent, non extenditur ad fictitias.*
13 *L. Vellera. C. de veſtib. holo. lib. 11.*
14 *Imperatoris inſigne, veſtis murice tincta.*
15 *Conſuetudo quæ non ratione inducta eſt, etiã ab ignorante legiſlatore ſublata videtur.*

QVOD

a Bar. in l. de quibus. opp. 10. Iaſ. nu. 54.
b c. cum tãto. de conſuet.
c Auth. vt nulli iudi. in princ.
d Bal. in c. imperialis. nu. 22. de pace conſtan.
e Ang. in l. de quibus nu. 33. Bart. ibi in. 1. op.
f Pan. in l. de quibus. nu 2.
g l. ius ſingulare. ſup.
h Inno. in c. dilecto de offi. arch. c. 1. de conſue.
i Pan. in l. de quibus. nu. 12.
k Gl. in c. cum venerabilis. de conſue.
l Glo. in c. denique. 4. diſtinct.
m Rom. ſingu. 13. Iaſ. in l. ait prætor §. in vari. co'lũ. ſi. ff. de re iu. Hipp. ſing. 1. n. 100
n ff. ad. l. cor. de ſicca. Ripa in rubr. de iudi. nu. 24.
o Bar. in l. quæſitũ. §. illud. ff. de leg. 3.
p l. i. §. hee interdictũ. ff. de ſon. vbi Bar.
p l. vellera C. de veſti. bolo. lib. 11.
q Iaſ. in l. gallus. §. quid ſi is. in 1. lec. nu. 16. ff. de

1 QVOD non ratione.) Conſuetudo contra ius diuinũ, naturale, aut gẽtium dubio procul non valet[a], neq; cõtra naturalem 2 rationem: ſed & neq; contra ciuilem, ſi iure impoſsibilis ſit, vt quia cõtra bonos mores. ea enim neq; in ſe, neq; in ſimilibus cõ- 3 ſuetudo eſt, ſed corruptela[b]. Male ſiquidẽ adinuenta, malęq; conſuetudines neq; ex longo tempore, neq; ex longa conſuetudi- 4 ne confirmantur[c]. Sic & aduerſus concilium generale conſuetudines nullius momẽti ſunt[d]. Quòd ſi iure impoſsibile quid non inducat, ſed cõtra rationem ſit, in ſe 5 quidem cõſuetudo eſt, ſed de ſimilibus ad ſimilia trahi nõ poteſt[e]. Quid ſi contra ius 6 ſcriptum? Et non extendi verius eſt[f], iuris ſingularis exẽplo[g]: quod & in ea omnes 7 fatentur, quę onero ſa ſit[h]: cuius exempla poſuit Caſtrẽſis[i]. Illudq; in propoſito eleganter dicitur, iniquam & irrationabilem 8 conſuetudinem à pœna temporali, id eſt, à pœna legis excuſare[k]: à pœna ęterna ſeu diuina minime excuſare[l]: quam rem longo ſermone plenq; tradiderunt[m].

9 IN alijs ſimilibus) Sic nec lex municipalis. Vnde ſi ea cautum ſit, vinũ nequis ex- 10 portet, vuas exportare licebit: ſi ne frumẽ- 11 tum, farina iure exportabitur, dum'ne id in fraudem fiat[n]. Sic & ſi prohibeat, mulie- 12 res ne margaritas ſiue gemmas portent, prohibitio (vt quę pręter rationem eſt) nõ extendetur, auctore Baldo: licebit igitur 13 portare adulterinas ſuppoſititiasq;[o]. Nec obſtat, quod Theodoſij cõſtitutio[p], quæ vellera ſacro murice intingi nõ permittit, etiã adulterino colore fucari prohibet. Id enim ius ſingulare eſt, vel ne Princeps cõtemni 14 videretur[q], cuius erat inſigne veſtis ſacro murice tincta. Lãpridi' in Alexãdro, Hoc ſolũ (inquit) Imperatoris habẽs, quod lacernã coccineã habebat. Vel ne facile eſſet rebellibus, tyrannũ Imperatoriæ maieſtatis purpura vera aut fucata amicire: quod ex Amiano Marcellino cõſtat[r]. Et quid ſi cũ Georgio[s] dicam' inſpici debere, quod fuerit legiſlatoris propoſitũ? Nã ſi vt ſumptus euitentur, adulterina fictitiaq; prohibita non eſſe videri poſſunt: ſi ob aliam cauſam, aliud dicemus.

15 NON obtinet.) Adde quod conſuetudo non ratione inducta per legem, non à ſciente tantum, ſed & ab ignorante legiſlatore ſublata videtur[t].

lib. et poſt. r Alci. de verb. ſign. lib. 2.
s Georg. nat. in rep. c. quamuis pactum. col. 58. de pact. lib. 6.
t l. 3. §. diuus. ff. de ſepul. viola. Pan. hic col. pen. ad ſi.

XL. MODESTINVS *Libro primo Regularum.*

ERGO omne ius aut conſenſus fecit, aut neceſsitas conſtituit, aut firmauit cõſuetudo.

1 *Ius ciuile tribus partibus conſtat.*

OMne ius.) ciuile.
CONſenſus.) Populi.
NECEſsitas.) Parẽdi principi.
CONſuetudo.) Quæ & ipſa pars iuris ciuilis eſt. 1

XLI. VLPIANVS *Libro ſecundo Inſtitutionum.*

TOTVM autem ius conſiſtit aut in adquirendo, aut in conſeruando, aut in minuendo. aut enim hoc igitur, quemadmodum quid cuiusq; fiat: aut quemadmodum quis rem vel ius ſuum conſeruet: aut quomodo alienet, aut amittat.

1 *Status rerum omnium triplex eſt.*
2 *Part. 4. titu. 18. in proœm.*

TOTVM autẽ ius.) Sic & ſtatus rerum naturaliter ciuiliterq; triplex eſt. 1 Aut enim nouiter producũtur, aut producta deſtruũtur, aut producta in alterã formã mutantur: quæ Bartoli[v] & oĩm[x] traditio, & lege Regia approbata[y], Vlpiani reſponſo hoc ſat confirmata eſt. 2

v Bar. in l. nec vilem. ff. quib. ex cau. maio.
x Bar. in l. ſi is qui pro emptore. n. 25. Iaſ. col. 4. ff. de vſucap.
y In proœ. titu. 18. pt. 4.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM Titul. IIII.

VLPIANVS *Libro primo Inſtitutionum.*

QVOD Principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cum lege Regia, quæ de Imperio eius lata eſt, populus ei & in eum omne ſuum imperium & poteſtatem

 conferat

conferat. Quodcunq; igitur Imperator per epiſtolam & ſubſcriptionẽ ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, vel de plano interlocutus eſt, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat. Hæ ſunt quas volgo conſtitutiones appellamus. Planè ex his quædam ſunt perſonales, nec ad exemplum trahuntur. nam quę Princeps alicui ob merita indulſit, vel ſi quam pœnam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit: perſonam non egreditur.

1 *Princeps ſolus per ſe legem facere poteſt.*
2 *Princeps cum cõſilio prudentum leges ferat.*
3 *Legis definitio.*
4 *Principis placita legis vim habent, cum animo legem conſtituendi fiunt.*
5 *Reſcripti Imperatorij interpretatio iuri diuino & humano conformanda eſt.*
6 *Principum placita, leges'ne an pro legibus fuerint.*
7 *Salomonij opinio confutata.*
8 *Leges Regiæ Romanorum.*
9 *Lex Regia, qua populus poteſtatem tranſtulit in Imperatorem, quæ fuerit.*
10 *Auguſtus Regiam poteſtatem nunquam vſurpauit.*
11 *Veſpaſianus lege Regia omnibus legibus ſolutus eſt.*
12 *L. 1. titu. 1. part. 2.*
13 *Imperium ex iure ciuili eſt, Regna ex iure gentium.*
14 *Ei & in eũ conceſſio, cuius ſignificationis ſit.*
15 *Populi poteſtas quanta fuerit in legibus rogãdis & abrogandis.*
16 *Imperium quatenus translatum fuerit in Imperatorem.*
17 *Dominium rerum ſuarum an tranſtulerit populus in principem Romanorum.*
18 *Populus à ſe prorſus nõ abdicauit poteſtatẽ.*
19 *Imperium Chriſti & eccleſiæ.*
20 *Epiſtolæ Principum.*
21 *Reſcripta Principum leges ſunt.*
22 *Subſcriptio.*
23 *L. 114. titul. 18. part. 3.*
24 *Cognitio cauſæ.*
25 *Decreta Principum vnde dicta.*
26 *Decretales epiſtolæ vnde dictæ.*
27 *Sententia diffinitiua Principis aliquando nõ facit ius.*
28 *De plano procedere.*
29 *Summariæ cauſæ.*
30 *Leuato velo procedere.*
31 *Sententia interlocutoria Principis an habeat vim legis.*
32 *L. metum. §. ſed quod Prætor. ff. quod metus cauſ.*
33 *Priuilegia iuris corpori inſerta generali derogatione non tolluntur.*
34 *Interlocutiones de planę quæ.*
35 *Edictum ab interdicto quid differat.*
36 *Edicere.*
37 *Edicti vocabulum incertum.*
38 *Edictales leges.*
39 *Conſtitutio genus eſt.*
40 *Orationes Principum.*
41 *Pragmaticæ Sanctiones.*
42 *Oracula Principum.*
43 *Adnotationes Principum.*
44 *Semenſtria diui Marci quæ?*
45 *Principis contractus pro lege eſt.*
46 *Contractus Principis an liget eius ſucceſſorẽ.*
47 *Reſcripta Principum contra ius an valeant.*
48 *Motu proprio an ad poſtulationem partis reſcribat Princeps, permagni intereſt.*
49 *Priuilegiũ perſonale an ad alios tranſeat.*
50 *Bartoli opinio cõmuniter reprehenditur.*

QVOD Principi.) 1
Etiam ſoli[a]: faciet tamen huma
nius, ſi in legibus ferendis prudẽ 2
tum virorum conſilium adhibeat[b]. Sic enĩ
Principis conſtitutionem legis definitio 3
verè comprehendet[c].
PLAcuit.) Animo legem conſtituendi. 4
Non tamen vt licere credat, quicquid & li
bet. Quare & in dubio iuri diuino & huma 5
no reſcripti Imperatorij interpretatio cõ-
formanda eſt, atque vt læſiſſe alios non vi-
deatur, dum alijs indulget. Nã neq; aucto-
ritate reſcripti cõfirmabitur poſſeſsio per
vim apprehenſa[d]: quod de Hugolini Ca-
ſtris ab Accurſio proditum[e] Baldus & alij
frequenter ſequuntur[f].
LEGIS habet vigorẽ.) Colligit hinc Sa- 6
lomonius, Principũ placita non leges, ſed
pro legibus fuiſſe, quaſi minor his auctori
tas eſſet. Quæ mihi opinio non placet. nã 7
& infrà ſubdit. Legem eſſe conſtat. & Vl
pianus idem alibi errorem Imperatoris
multo magis quàm populi ius facere ait[g]:
& Theophilus[h] indubitatum affirmat. τὰ δὲ παρὰ τ͂ βασιλέως νομοθετούμενα, ἰσοδυνα-
μεῖν

a l. ſi. C. de legib.
b l. humanum. C. de legib.
c l. 1. ſupra de legib.
d l. auctoritate. C. vnde vi. l. meminerint.
e Gl. in. l. 2. C. de fun. et ſalt. rei dom. lib. 11.
f taſ. ibi et in. l. clã poſſidere. §. qui ad nũdinas nu. 86. ff. de acq. poſſ.
g l. barbarius. ff. de offi. præto.
h Theoph. in. §. ſed & quod princi pi. inſti. de iu. nat. gẽt. & ciui.

μεῦμ τοῦ λέξεῶμ ὡμολογημένωμ ἐςὶμ.

8 LEGE Regia.) Antiquam hanc fuiſſe Iuſtinianus[a] ſatis oſtendit: cuiuſmodi verò aut à quo lata planè incertum eſt. Romulus quidem, Numa, & primi illi Romanorum reges leges Regias tulerunt[b], verùm ex earum numero hæc non eſt: quod tem
9 pora ipſa ſatis oſtendūt. Alciatus[c] (id quod & Paul' ferè notauerat[d], & alij ſibi poſtea[e] adſcribunt) Octauio Auguſto populū lege hoc conceſsiſſe credit: idcircoque legem eam Regiam appellari; quòd Romuli conſtitutione ad populum ius Regis creandi pertineret. Vnde à Tarquinijs Seruio Tullo obijciebatur (vt T. Liui' inquit) quòd iniuſſu populi regnum inuaſiſſet. Cum verò Auguſtus à populo Romano Imperator creatus eſt, videtur Regiæ legis obſeruatio in vſum reuocata, quanuis Re
10 giam planè poteſtatem ille nunq̃ vſurpauit, ſed ſua populo, ſua ſenatui munia obire permiſit. Marius legem Regiam, legem populi arbitratur (per quā decoruitur Imperium) quæ conditiones contineret, quibus principatus ineundus gerendusq́; eſſet: dictam verò Regiam, ꝙ per eam ius regnādi deferebat. neq; vnā ꝓ oībus futuris Principibus legē Regiam ab initio latā, ſed ſuā cuiq; Principi certis cōditionib', adeò, vt quibuſdā maior poteſtas, q̃buſdā minor
11 tribueretur: donec ad Veſpaſianū ventū, qui lege Regia oībus legibus ſolutus eſt. Veriſimile porrò eſſe, Vlpianum de lege Regia loqui Alexandri Mammeæ, cuius & protutor fuit & conſiliarius. Sunt & qui Regiā dictā crediderint, nō quia à Rege aliquo lata, aut quia Imperatorē Regē feciſſet, ſed ꝙ maxima quædā, ſplēdida, regaliaq́; cōtineret: quomodo Roma, Cōſtantinopolisq́; vrbes Regiæ dicūtur: quorū diuinatio non eſt cur placeat. Nos (ne & cōiecturis duci videamur) in medio relinqui
12 mus, tantū illud addimus, legē hanc Regiā à lege Hiſpaniæ[f], Cōceſsionē gentiū vocari: nō vt intelligas imperia, ſicut & regna[g], ex iure gentiū eſſe (Imperiū eñ ex iure ci
13 uili eſt:) ſed vt de populi lege hac, Regia accipias. Quidā[h] hic lege Rhemnia legūt, ſed
14 ſine auctore; quibus non aſſentior.

EI & in eum.) Accurſius & Baldus, Ei, id eſt, ad eius honorē, In eū, id eſt, ad eius on' interpretati: ſicq́; (quod eis adiicimus) fideicōmiſſario, ei, & in eū actiōes per. S. C.

a l. 1. §. cum enim lege. C. de vet. iu. enucle.
b l. 2. ī prin. ff. de ori. iu.
l. 2. ff. de mort. infer.
c Alci. in libello. de magiſtrat. fo. 2.
d Pau. ī. l. non ambigitur. ff. de legib.
e Coraſ. miſcell. lib. 6. c. 8.
f l. 2. tit. 1. part. 2.
g l. ex hoc iure. ſuprà de iuſti. & iur.
h Alci. in l. bona ciuitatis. ff. de verb. ſign. Coraſ. in rub. ff. de offi. cō ſu. & in l. 1. ff. de offic. præf. præt.
i l. 1. ī prin. l. ita tn̄ §. ſi pater. ff. ad trebel. §. reſtituta. inſti. de fideicom. hære.

Trebellianū transferuntur[i]. Faber plenīſſimā poteſtatis conceſsionē ſignificari, ꝙ grāmaticis (vt ipſe ait) notantibus, plus credat qui in eū credit, q̃ qui ei: & ad fidei noſtræ Symbolū (vt videtur) alludit. Theophilus longe aliter, Ei, id eſt, Principi: In eum, id eſt in populum. νόμου ἐτέρου τοῦτο κυρώσαντος ὃς περὶ βασιλείας τεθεὶς, πᾶσαμ βασιλεῖ δέδωκε κατὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαμ. Id prope eſt, vt ſequar. Nec durior locutio videri debet, cum non infrequenter pro reciprocis relatiua ponantur. Sed & comprobant hunc ſenſum Senecæ verba epiſto. 14. Gratioſi timeātur in eo viri, quibus poteſtas populi & in populū data eſt. Dixiq; de his ipſe aliquando diffuſius.

OMNE ſuum.) Quāta populi poteſtas fuerit in legibus rogandis & abrogandis, docet Appianus in eo libro, q Lybicus inſcribitur, vbi de Scipionis conſulatu agit. Et Liuius lib. 1. de interregno loquens, Cū ſenſiſſent (inquit) ea moueri patres, offerēdum vltro rati, quod amiſſuri erāt, ita gratiā ineunt, ſumma poteſtate populo permiſſa, vt nō plus iuris darēt, q̃ detineret. 15

IMperium.) Merū, mixtū, iuriſdictionē, 16
militiæ domiq́;. An & dominiū? Et cōſtat, 17
dominiū urbis ei datū[k]: dominiū rerum quas ſubditi habent, datū nō eſt[l]; quo fit, vt ſine cauſa non auferat[m].

CONferat.) Ita vt à ſe nō abdicaret ꝓrſus. 18
Sicq́; Paulus, Iaſon, & Salomonius aduerſus Accurſium intelligūt, quod Arcadius alibi dixit[n], Regimenta Reip. ad Imperatores perpetuo tranſlata. Mihi etiā ea interpretatio placet: ſicut & quod addunt, 19
poſt Chriſti aduentū Imperiū Chriſti & eccleſiæ dici, & ad ſummū Pontificem, & Imperij electores legis illius Regiæ ius rediiſſe[o], populi poteſtate ſuffragijsq́; prorſus expulſis.

PER epiſtolā.) Pone in epiſtola diui Adriani[p]: quæ verò per epiſtolā ſtatuendi 20
occaſiones Theophilus ſatis explicuit: & de epiſtolis Iaſon[q] & alij nō pauca. Sed & 21
reſcripta Principū legis vigorē habere cōſtat: vnde frequētes illæ iuriſcōſultorum formulæ. Idē Imperator reſcripſit[r], Iidem Imperatores reſcripſerūt[s]: tum etiā & qđ modo reſcriptū, paulo poſt conſtitutio dicitur[t]. Non pauci tn̄ caſus notātur, in quibus Principis reſcriptum lex non eſt[v].

ET ſubſcriptionem.) Nō abs re hoc arbi-

k l. depretatio. ff. ad l. Rhodi. de iact.
l Bar. in extrau. ad reprimēdū ī verbo, totius orbis l. 2. tit. 1. pt. 2. Hippo. in l. vnica. nu. 96. C. de rap. virg.
m l. fi. vbi Iaſ. C. ſi cōtra ius vel vti. pub. Zaſ. in l. princeps. col. 2. ff. de legib.
n l. 1. ff. de offic. præf. præto.
o c. ad apoſtolica. de re iud. lib. 6. c. venerabilē. de elect.
p §. ſi plures. inſti. de fideiuſſo.
q Iaſ. in. l. ciuitas. ff. ſi cert. peta.
r l. 3. §. 1. ff. de teſtib.
s l. fi. ff. de admini. re. ad ciui. perti.
t l. metum. §. ſed quod prætor. ff. quod met. cauſ.
v Ioan. de Vil. in rep. l. diuus. col. 20 8. ff. ad. l. cor. de ſica.

 tror.

24 tror, ꝙ nō ſimpliciter epiſtolā dixit, ſed de ſubſcriptione adiecit. Certè iure noſtro[a] epiſtolæ Regum (q̃uis antiquiſsimæ) fidē faciunt, modò ea ſolēnitas acceſſerit, quæ tunc tēporis in vſu fuit. Fuere em̄ olim Hiſpaniæ Reges, qui in epiſtolis aut reſcriptis, ſubſcriptionibus tantum aut ſignis (non etiam ſigillis) vterentur.

24 COgnoſcens.) Cognitionaliter (vt aiunt) ſeu cauſæ cognitione præcedente.

25 DEcreuit.) Decernebat Princeps, cum litem inter aliquos iudex ipſe per ſententiā diffinitiuam determinabat[b]. Vnde Imperialia decreta appellata ſunt: & horū exē-
26 plo, Decretales Pontificū epiſtolæ. Sed & multi caſus ſunt, quibus Principis ſentētia
27 diffinitiua ius minime facit, quos Felinus congeſsit[c].

28 DE plano) Sine cauſæ cognitione[d], ſine libello[e], extra tribunal[f] ſimpliciter[g]. Vnde
29 & de plano procedere iudices dicuntur in
30 cauſis, quas ſummarias vocāt[h]: id & leuato velo fieri dicitur nōnunq̃[i]. Sūpta verò metaphora à iudicibus eſt, q grauiores cauſas ꝑ tribunali, leuiores de plano in trāſitu & velut aliud agētes determinare ſolēt[k]. Nā & de plano opus facere tector dicitur, qui machinā nō aſcēdit[l], & de plano legi proſcripta, q̃ vt legant, ſcalis opus nō eſt[m]. Vñ & ī planū muros effundere, Luca. in. 1.

Tu quoſcūq; voles in planū effundere muros
His aries actus, diſperget ſaxa lacertis.

31 INterlocutus eſt.) Sētētia interlocutoria Principis, vim legis nō habet[n], niſi id in ea expreſſum ſit[o], aut niſi ea in iuris corpus
32 redacta fuerit[p]: quod Bartolus & cæteri affirmāt, cū tamen Vlpiani reſponſum illud, de Principis reſcripto, non de Prætoris interlocutione loquatur. Sed cōmunē opinionē nihilominus probo. Sic enim &
33 derogatio gñalis ad ea priuilegia nequaquā extēdiτ, q̃ iuris corpori inſerta ſunt[q]:
34 quā rem alij diffuſe tractāt[r]. Sanè & de plano interlocutiōes accipere poſſum[s], quales illæ ſunt, quæ ex inſcriptionibus colliguntur, Imp. Philippus. A. cū Cœlio collocut' dixit[s]: & alibi[t], Idē. AA. & CC. dicūt, & ſi q̃ ſimiles ſunt. Neq; em̄ (vt cæteri magiſtrat') ſic Principes ſemper ꝑ tribunali, ſed ſæpe de plano atq; adeo in via ius reddebāt: vt nō male quidā interloquutiones appellari ſic inde arbitrenτ, ꝙ eas Princeps quaſi inter aliud agendū & loquēdū decerneret, aut ipſum interloquentibus reſponderet. Interloqui em̄, loquētē interpellare eſt, & alterius ſermonē interrūpere. Terēt. in Heaut. Siccine mihi interloquere?.

EDIcto præcepit.) Edictum ab interdicto 35
(quod ad ius Prætoriū attinet) in quo dif- 36
ferat, alibi docui. Edicebāt tñ & Principes, 37
cum proprio motu quid fieri iuberent. Vñ
de & incertum edicti vocabulum appella- 38
tur[v], quaſi generale: & edictales leges[x].

CONſtitutiones.) Cōſtitutio velut gen' 39
eſt: Epiſtola, reſcriptū, decretum, ſiue ſententia diffinitiua, interlocutio, edictum, ſpe
cies ſunt. Erant & orationes, quarum non 40
infrequēs in iure noſtro mētio[y]. Pragmati 41
cæ Sanctiones[z], Oracula, Adnotationes[a]: 42
quæ quātū differrent, alio in loco expoſui 43
mus. Sed & Semenſtria diui Marci[b], con- 44
ſtitutiones eius Imperatoris fuerunt. Deniq; & Principis contractū pro lege eſſe, 45
palàm eſt[c]. An verò Principis ſucceſſorē 46
liget, Iaſon in præſentiarum legendus.

LEGEM eſſe conſtat.) Quid ſi cōtra ius 47
diuinum aut naturale, aut gentium, aut ciuile Princeps reſcribat? Bartol' diſtinguit, quem alij ſequuntur.

INdulſit.) Proprio motu: nā ſi ad poſtulationē actoris, reo quoq; idē inſerit. & con 48
trà[d]. æqualitas em̄ in iudicijs ſeruāda eſt[e].

PERſonam non egreditur.) Priuilegium
conceſſum perſonę num ad alios tranſeat, 49
late fuſus & multiplex articul' eſt, in quo Bartoli diſtinctiones ſubdiſtinctionesque
approbantur, præterq̃ in eo dum differen- 50
tiam conſtituit tibi & hæredibus, an tibi & hæredi concedatur. videndus ergo de hoc alibi eſt, quo in loco cæteri ei aſſentiunt[f].

II. VLPIANVS Fideicōmiſſorū Lib. 4.

IN rebus nouis cōſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum eſt.

1 *Nouæ res quæ dicantur.*
2 *Euidens vtilitas quæ?*
3 *Diu, quid ſignificet.*
4 *Regimina bona innouanda non ſunt.*
5 *Nouitates fugiendæ.*
6 *Hæretici vtinam reſipiſcant.*
7 *Caroli Imperatoris laus.*

IN rebus nouis.) Nouæ verò illę ſunt, q̃ nunq̃ fuerūt, vt Oldr. definijt[g]. 1

CONſti-

a l. 14. titu. 18. part. 3.
b l. fi. C. de legib. l. 1. C. de vacca. et excuſ. mune.
c Feli. in c. ī cauſis. col. 2. de re iud.
d l. nec q̄cq̄ §. de plano. ff. de offic. procon.
e l. leuia. ff. de accuſ.
f l. miles. §. ſexagınta. ff. ad. l. iul. de adult.
g l. cohæredi. §. cohæres. vbi Iaſ. de vulg.
h Extrau. ad reprimēdū. in verb. de plano. clemē. ſæpe de verbo. ſign.
i l. pen. C. de nauf. lib. vndecimo.
k Alci. de verbo. ſign. lib. 4.
l l. ſi vt certo. §. nūc vidēdū. ff. cōmo.
m l. ſi det ſi pupillus. §. de quo palā. ff. d inſtito.
n l. 3. ad fi. C. de legib.
o vt b'c.
p l. metum §. ſed quod prætor. ff. quod met. cauſ.
q Glo. in l. decurionib' C. de ſilent. lib. 12.
r Iaſ. hic et ī l. ſic et certi. C. de teſt. mili. Felin. c. 1. col. 7. de reſcrip. pic. in l. in quartā. nu. 104.
ff. ad. l. falc.
s l. cum ſi. C. de vſuc. pro empt.
t l. eos. C. d appellat.
v l. 3. C. de legib.
x l. hac edictali. C. de ſecūd. nupt.
y l. oratiōe. ff. de ſeri. l. oratio. ff. de ſponſal.
z C. d noua. Cod. faci. ad fin.
a l. ſicut. C. d præſcript. 30. vel. 40. ann.
b l. pactum ff. de pact. l. ſi. ff. d ſer. expor. §. itē diuus. inſti. de excu. tut.
c l. pen. C. de dona. inter vir. & vxor. l. cæſar. ff. de publica.
d l. 1. ff. q̄d quiſque iu.
e l. ſi. C. de fruc. et liti. expen.
f Bart. & docto. in l. gall'. §. etiā ſi à parēte. ff. d liber. et poſthu.
g Oldra. cō ſi. 193.

CONſtituendis.) A Principe: quanto ergo minus à iudicibus inferioribus?

2 EVIdens eſſe vtilitas debet.) Erit aũt euidens, ſi propter delicti enormitatẽ leges ij trãſgrediant[a], qui ſupremi iudices ſunt[b].

3 IAM diu.) Aliâs aliter ſumit̃ hæc dictio, vt vel decennium comprehendat[c]: hîc (vt arbitror) tẽpus illud, quo, vt lex fieret, deliberatum eſt.

4 AEQVVM viſum eſt.) Notat Baldus aduerſus eos, qui bona regimina innouant. Angelus, ne ij quibus, vt leges municipales faciant, cõmiſſum eſt, antiquas (ſi modo bonæ ſint) tollere poſsint. 5 Iaſon nouitates ſuſpectas in dubio eſſe[d]: ſuntq; his ſimi-6 lia non pauca[e]. Vtinam igitur hæretici ſaperent, & quod in ciuili prudentia periculoſum eſſe non negant, in ſacris literis nefas arbitrarentur. Nempè vt ab ijs quæ tot annis eccleſia & ſancti patres conſtituère, miſeri homunciones recedendũ eſſe tentent, atq; contendant. Sed dabit his Deus quoque finé: & te Carole Maxime & for-7 tiſsime, vt de cæteris Imperatoris optimi dotibus, quæ in te omnes excellunt, ſic de fidei Catholicæ obſeruatione defenſiõeq; Chriſti fideles ſerui & viui & poſteri (fremant licet hæretici, quiq; malè ſentiunt) iure ſemper laudabunt.

a Innoc. in c. 2. de cõſti.
b Iaſo. in l. qui iuriſdictioni. col. 2. ff. de iur. om. iudi.
c l. ſi cũ fideicommiſſa. §. ariſto. ff. qui & à quib.
d c. cũ conſuetudinis. de conſue. c. quod dilectio. de conſang.
e Alciat. regula. 2. præſumpt. 30.

III. IABOLENVS. Libro tertiodecimo Epiſtolarum.

BENEFIcium Imperatoris, quòd à diuina ſcilicet eius indulgẽtia proficiſcitur, quàm pleniſsimè interpretari debemus.

1 *Beneficij vox dupliciter ſumitur.*
2 *Priuilegium quid ſit.*
3 *Reſcriptum quid.*
4 *Mandatum quid ſit.*
5 *Diſpenſatio quid.*
6 *Beneficium quibus caſibus pleniſſimè interpretandum non ſit.*
7 *Princeps cum vnius incommodo alteri beneficium non confert.*
8 *Vtilitas Reip. priuatæ preferẽda eſt, etiam in conceſſionibus Principum.*
9 *Motu proprio, an ad poſtulationem beneficia conferantur, quæ ſit differentia.*
10 *Inſolita ſi conferantur à Principe, ſtricta interpretatio ſiet.*
11 *Specialia duo non tolerantur, etiam in beneficijs Principum.*
12 *Beneficij eccleſiaſtici interpretatio ſtrictiſſimè facienda eſt.*
13 *Inutile beneficium ne reddatur, ſtricta interpretatio ſit.*
14 *Ius commune per beneficium Principis ſi tollatur, ſtricta interpretatio facienda eſt.*
15 *Priuilegia quomodo interpretanda.*
16 *Acceſſorium & principale, & nu. 25.*
17 *Reſcripta quomodo interpretanda.*
18 *Mandata Principum quomodo probentur.*
19 *Diſpenſatio ſtrictè interpretanda eſt.*
20 *Diſpenſatio ſuper pluralitate beneficiorũ ad reſidentiam extenditur.*
21 *Diuini, & ſimiles appellationes in Imperatoribus Romanis exceſſus ſunt.*
22 *Interpretatio, plena, plenior, pleniſſima.*
23 *Beneficiũ à quo tẽpore vires habere incipiat.*
24 *Beneficia, perpetua an temporalia ſint.*
25 *Priuilegia, quomodo amittãtur per nõ vſum.*
26 *Priuilegia, quomodo amittãtur per vſum contrarium.*
27 *Momẽtanea à ſucceſſiuis priuilegijs differre.*
28 *Delinquentibus priuilegia non proſunt.*
29 *Domus cui à Principe conceditur, adiacentia quoque conceſſa videntur.*
30 *Fundus ſi à priuato conceſſus ſit, adiecta etiã conceſſa videntur.*
31 *Apotheca an debeatur ei, cui dom' relicta eſt.*
32 *Horti an debeantur ei, cui domus cõceſſa ſit.*
33 *Accurſij exemplum cõiter reprehenditur.*
34 *Tabellionis officium in vrbe conceſſum, an extendatur ad territorium vrbis.*
35 *Lex. 2. C. de Caſtrenſi. & miniſteri. lib. 12.*
36 *Forma Prima, Secunda, & tertia.*
37 *Beneficia Principum legatis æquiparantur.*
38 *Beneficiorũ interpretationis varia exempla.*

BENEFIcium.) Beneficij vox (quod Bartolus 1 & alij notant) dupliciter ſumit̃, vt genus ſcilicet & ſpecies. Primo modo ſi cõſideres, cõprehendit beneficiũ ſtrictè ſumptũ priuilegiũ, reſcriptũ, mãdatũ Principis, diſpẽſationẽ. In genere, beniuola actio eſt, gaudiũ tribuẽs accipiẽti[f]. Secũdo modo ab alijs differt, ꝙ beneficiũ illud eſt, quod de ſuo Princeps ſecundũ ius, aut præter ius alicui confert: verbi gratia, cum domum, Feudum, bona vacantia concedit. Priuilegium contra ius commune eſt. Re- 2 ſcriptum, ad obſeruantiã iuris. Mandatum

f ol. verſ. pen. in gl. cau. feud. amit.

3 quo Princeps executionẽ committit eius
4 quod in gratiã alicui indulſit. Diſpenſatio,
5 cum Princeps de iuris obſeruatione remit
6 tit aliquid. Rurſus beneficiũ pleniſsimè in
terpretamur, exceptis quibuſdã caſibus.
7 Primus eſt, cum de alteriut incõmodo agi
tur. obtinuit enim, vt tunc ſtrictior inter-
pretatio fiat[a], etiam ſi tn minoris fauorem
cõceſſum ſit[b]: niſi fortè bñficiũ ſe cõcede-
re Princeps exprimat, etiã cũ alteri⁹ incõ-
modo[c]: ſufficietq; generalis clauſula, quæ
de tertij incõmodo mentionẽ faciat: neq;
vt nomẽ exprimatur neceſſe eſt[d]. Quæ tñ
de modico, non de magno alterius incom
modo accipimus: neque enĩ vni tantũ in
dulgere Principẽ, dicendũ eſt, vt alterum
eximiè lædat[e]. Secundus eſt, cum benefi-
8 ciũ Principis Reip. vtilitati derogat[f]: quæ
opinio iuſtiſsima eſt. Nam ſi in priuatorũ
incõmodum beneficia Princeps non vide
tur concedere, quãto id minus cum publi-
9 co incõmodo faciet[g]? Tertius, cum nõ mo
tu proprio, ſed ad poſtulationẽ aut deſyde
ria ſupplicãtium conceditur[h]. Etenim &
tunc quoque ſtrictè accipiemus: quod &
mihi Iabolen⁹ ſignificaſſe hîc videtur. ne-
que enĩ de nihilo eſt, ꝙ illa ab eo adiecta
ſunt. Quod à diuina ſcilicet eius indul-
gentia proficiſcitur. Id autẽ vel ob id no-
tandum præcipue eſt, ꝙ indubio ad poſtu
lationẽ, nõ motu proprio beneficia à Prin
cipibus conceſſa intelligũtur[i]: licet & hoc
ipſum Alexander & alij non vno modo di
10 ligenter reſtringant[k]. Quartus eſt, cum in
11 ſolita à Principe conceduntur[l]. Quintus,
cum plura ſingularia beneficiũ cõtineret.
nam ne concurrant[m], ſtrictius interpreta-
12 bimur. Sextus, in beneficij eccleſiaſtici cõ
ceſsione eſt: ſtrictiſsima enim interpreta-
tio fit, vt impetrantiũ ambitio (ſi quomo-
13 do poteſt) cõpeſcatur[n]. Septimus, cum ſi
latè interpretamur, beneficiũ inutile fue-
14 rit[o]. Octauus, cum beneficij conceſsio ius
cõmune tollit[p]. Nam & pro regula tradi-
tum eſt, vt iura ſingularia facilius quàm cõ
munia tollãtur[q]. Sed & annectit hiſce So-
cinus[r] alios quoſdã caſus, quos (ne ipſe dif
15 fundar) ab eo petes. Priuilegiũ ſtrictè de-
clarãdum eſt[s], niſi eius verba late adeò cõ
cepta eſſent, vt reſtrictionem non pateren
tur[t]: aut niſi eiuſmodi priuilegium eſſet,
quo conceſſo, ad ius commune reducere-
mur[v]. Quinetiã in principali datũ quod 16
eſt, extenditur ad eius augmentum[x], niſi
certis quibuſdam caſibus, quos Albertus
Brunus congeſsit[y]. Reſcriptum, ſi ad lites 17
eſt, ſtrictè interpretandum erit[z]: ſi ad iuris
cõmunis obſeruantiam, ita, ne à iure com-
muni recedamus[a]. Mandatũ Principis per- 18
eius literas probabitur[b]: à quo tamen arti-
culo caſus nonnulli excipiuntur[c]. Diſpen 19
ſatio demum (quæ & ipſa priuilegij vicem
obtinet) ſtrictè declaranda eſt[d]: ſed quę in
principali cõceſſa eſt, ad acceſſoria etiam
extenditur[e]. Quo fit, vt ſi ſuper pluralitate 20
beneficiorum cum clerico Summus Pon-
tifex diſpenſet, & ne in altero reſideat, di-
ſpenſaſſe eum intelligamus[f].
DIVINA.) Hyperbole, qualis & illa, A- 21
doraturus æternitatem noſtrã[g], & aliæ fre
quentes dominij inſolẽtis, ſuperbæ nimis
ampullę magis, quàm iuſti principatus ap
pellatiões, de quibus ſupra notatum eſt.
PLENIſsimè.) In contractibus plena[h], 22
in teſtamentis plenior[i], in beneficijs ple-
niſsima interpretatio adhibenda eſt[k]. Sed
num à tempore conceſsionis, an à tempo- 23
re ſciẽtiæ eius cui bñficiũ cõceſſum eſt, vi-
res habere incipiet? Et cõcors Doctorum
vtriuſq; iuris ſnia eſt, nõ niſi à ſciẽtiæ tẽpo
re incipere[l]. Sed nũquid perpetua, an po- 24
ti⁹ tẽporalia bñficia ſunt? Et quę ad obſer-
uationẽ iuris cõis tendũt, perẽnia eſſe con
ſtat[m]: quæ contra ius ſunt. i. priuilegia, tpe
quidẽ tolluntur. Verũ aliâs aliter, aut enĩ
nõ vtẽdo, aut actũ contrariũ faciẽdo amit
tũtur. In priori ſpecie aut actio cõceſſa eſt, 25
& tãto tpe amittitur priuilegiũ, quantum
actio ipſa durat[n]: aut facultas conceſſa eſt,
& decẽ annis expirat[o], niſi fortè, non quia
noluit. ſed qa nõ potuit, vſus nõ eſt[p]. nam
neq; mille annis perdet. Suntq; alij quidã
caſus in quibus decẽnij præſcriptio nõ ob
ſtat, quos Balbus diligenter pſecutus eſt[q].
In poſteriori ſpecie ſumma diuiſio eſt: vt, 26
quæ priuilegia tractũ habẽt, p vnicũ actũ
contrariũ nõ amittanĩ[r]: quæ verò cauſam 27
momẽtaneã, vnico actu in cõtrariũ facto[s]:

a l. Nec a-num. C de e-mã. lib. l. cũ filius. ff. de mili. teſt. & c. ex tuarũ, de aucto. & vſu pal.
b l. impube ri. ff. de ad-mi. tuto.
c l. 2. §. merito. §. ſi qs à Principe. ff. ne qd in lo. pub.
d Pau. in l. Titius. ff. de libe. & poſthu.
e l. Sed cũ ab hærede. i gl. fin. ff. ad Trebel.
f l. ſi aliqñ. C. de ope. publi.
g l. vtilitas. C. de primip. lib. 12.
h d. l. ſi aliquando. ſecundũ aliũ intel.
i c. ſi motu. de præben. lib. 6.
k Alexã. & Iaſ. i l. ſi qs inquã. ff. qd quiſq; iu. Ran. i repet. i verbo motu proprio.
l d. l. ſi aliquãdo ſecũdum alium intel.
m l. 1. C. de dot. pmiſſ. l. ſi non lex alia. ff. & ha re. inſtit.
n c. Quãuis. de præben. lib. 6.
o l. ſæpe. ff. de off. præſ.
p Authẽ. de non alie. §. Quia vero ſimile.
q l. Eius militis. §. ſi militia. ff. de mili. teſt.
r Soci. in reg. 56. incip. beneficiũ.
s l. ſi quando. in prin. C. de inoſ. teſt.
t c. Olim tibi. vbi Anto. de verb. ſig.
v d. c. Olim, ſecundũ aliũ intel.
x Authen. de aqua. doti. §. aliud.

y Alber. Brun. i trac. de augmen. & dimi. mo ne. fo. 11. col. 1. cum ſeq.
z c. cum di lecta de reſcrip.
a l. Falſo. C. de diuer. reſcript.
b l. Vnica. C. de mand. princ.
c Feli. in c. ad eminentiam. de ſen ten. excom.
d l. Ex facto. in principio. ff. de vulgari. c. quod dilecto. de conſangui. & affin.
e Glo. in c. Quia in tantum de præben. gloſ. in c. ſtatutum. in glo. canonicu. de reſcript. libr. 6. Domini. i c. Nos conſuetudinẽ. 12. diſtinct.
f Gloſ. in c. Si quis cũ clero. 7. quæſtione. 1.
g l. 2. C. de Fabricen. libro. 12.
h l. fina. C. quæ reſpig. oblig. poſſ.
i l. In teſtamentis. ff. de reg. iur.
k c. cum dilecti. de donat.
l l. fin. cum gl. C. de conſul. libr. 12. Iaſ. hic. nu. 46. & 51.
m l. Falſo. C. de diuer. reſcript.
n l. Omnes. C. de præſ. 30.
o l. 1. vbi Bart. ff. de nundi.
p l. Et attilcinus. ff. de ſer. ruſti. præ.
q Balbus. in quarta parte. 4. partis. verſi. Quarta quæſtio.
r l. Voluntaria. C. de excuſa. tuto.
s l. 2. C. de in. domi. impe.

quod

28 quod Iaſon variè coarctat[a]. Quid ſi is de-
linquat, cui priuilegiũ conceſſum eſt? Et
delinquentibus priuilegia ſeruãda nõ eſſe
pro regula traditur[b]: à qua tñ caſus etiam
permulti excipiuntur[c].
29 INTERpretari.) Sicut itaque domum
conceſsit, adiacentia conceſſa videntur[d],
niſi domus publica ſit: fauore enim Reip.
ſtrictius interpretabimur[e]. Sic & ſi priua-
tus leget[f], donet, aut vendat[g] fundum, ad-
iectiones legatas, donatas, venditas dici-
30 mus. Bene ergo & apothecã (ſi domus ea-
31 dem contignatione conſtet[h]) deberi An-
32 carranus reſpondit[i]: & hortum, præſertim
ſi ad eum per domum aditus eſſe ſoleat[k].
quæ opinio communis eſt[l]: adeò, vt ſicui
non domus ipſa, ſed habitatio cõceſſa fue-
33 rit, horti debeantur[m]. Ponit etiã Accurſius
exemplũ in beneficio, quod Illienſibus Põ
ticiſq; tributũ eſt, vt eorũ filij legitimi ma
terna origine cẽſerentur[n]: quod tñ Barto
lus, & alij merito non admittũt[o]. Etem̃ ſi
de vulgo quæſitis intelligeretur, ius com-
mune magis quàm bñficiũ eſſet, ꝙ vulgo
quæſiti qui ſunt, matris conditionẽ ſequã-
34 tur[p]. Ponunt Bartolus, Baldus, & Angelus
in eo cui à Principe cõceſſum eſt, vt in vr-
be aliqua tabellionis officiũ exerceat: con
ceſsio em̃ ad vniuerſum territoriũ extẽdi
35 tur[q]. Ponunt & Guil. Albericus & Baldus
in eo, cui primæ, vel ſecũdæ, vel tertiæ for-
36 mæ officiũ à Principe cõcedatur[r]: datum
em̃ huic beneficio principali ius electiõis.
37 Cynus id non beneficiũ eſſe, ſed ad legato
rum exemplũ[s] procedere, ait. Angelus in
cõceſsione generali, nõ in diſiuncta intel-
lexit. quod legi non quadrat. Imola[t], in cõ
ceſsione motu ꝓprio facta: cui (vt Alexan
der notat) verba legis repugnãt. Iaſon[v] cũ
ſibi de hoc exẽplo factũ honorẽ glorietur,
at nihilo plus ipſe declarat. Ego in re, quã
nõ niſi diuinatione aſſequimur, hoc ꝓbo,
vt bñficia Principis illic[x] (quod & alibi ſæ
38 pe ſit) legatis æquiparari videantur. Cæte
rùm & ſunt de bñficijs pleniſsime inter-
1 pretãdis exempla varia[y], quæ perſequi, in
ſtituti noſtri non eſt.

a Iaſo. hic. col. pen. & finali. b Authẽt. de manda. prin. §. non permittes. an- thenti. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi. opor. c c. Cũ perſo- na de priuil. Iaſ. hic. nu. 52. d l. ſi quan do. C. de bo. vac. lib. 10. e l. ſi aliquã. C. de ope. pu bli. f l. Cætera. §. hoc Sena- tuſc. de leg. 1. l. ſtia. §. Ty ranna. ff. de fun. inſtr. g l. Iulia- nus. §. adi- bus. l. grana ria. l. credi- tor. §. ſi. ff. de acti. empt. l. fundi §. La beo. ff. de cõ trah. empt. h l. Qd con clauè. ff. de dam. infec. i Ancar. conſi. 291. k l. prædijs §. qui domũ de leg. 3. l Iaſo. hic. nu. 14. m l. Olym- pico. in prin. ff. de ſer. v ba. præ. n l. 1. ff. ad municip. o Iaſo. hic. nu. 14. p l. ſi quail luſtri. C. ad orficia. q l. 1. §. Cũ vrbem. ff. de offi. præfec. vrb. r l. 2. C. de Caſtrenſia. & miniſte rialib. 12.

IIII. MODESTINVS. Libro ſecundo Excuſationum.

Αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσίν.

1 *Haloandri laus.*
2 *Poſteriora prioribus derogant.*

Αἱ μεταγενέστεραι.) Ex Gregorij Haloãdri editione reſtitutum 1 reſponſum hoc eſt (qualia multa viri illius perdocti & diligẽtis ope, quæ paſsim in iure ciuili offendas) in quibus tñ (ut alios quoq; magni nominis viros) Pandectæ eum Florentinæ iuuaſſe videntur. Eſt autẽ Modeſtini lib. ij. excuſationũ, cuius nos ſententiã ſuperiori titulo non vno in loco explicuimus. Illud autẽ perpetuũ 2 ferè eſt, vt poſteriora prioribus derogẽt[x].

s l. Lucius. ff. de leg. 2. t Imol. & Alex. in l. qui duos. co lũ. 2. de leg. 1. v Iaſ. in. §. huic autem. col. 2. inſti. de actio. x d. l. 2. C. de Caſtrenſia. lib. 12. y l. Latum. §. 1. ff. de ad min. tuto. l. non tantũ. ff. de excuſ. tuto. l. 4. ff. de in. immu. z l. ſi mihi & tibi. §. in legatis de le gat. 1. l. pa. cta nouiſsi ma. C. de pac. a l. & ſer uorũ infrà.

DE STATV hominum. Tit. V.

DE STATu.) Conditione[a].

PAVLVS. Libro primo. Inſtitutionum.

OMNE ius quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones.

1 *Ius omne ad perſonas, res, actiones pertinere, verius exponitur, quàm nouiſsimè quidam faciant.*
2 *Rerum appellatio quæ comprehendat.*
3 *Expreſsio fit aliquñ cauſa facilioris doctrinæ.*
4 *Rerum appellatio, homines comprehendit.*
5 *Vaſalli publicati cenſentur, rebus publicatis.*
6 *Immunitas alicui & rebus eius conceſſa, an ad Vaſallos pertineat.*
7 *Donatio rerum mearũ an actiones cõtineat.*
8 *Meus, tuus, ſuus, dominiũ denotant.*
9 *Dominium in actionibus non eſt.*
10 *Bona mea donando, an iura & actiones donaſſe videar.*
11 *Publicatio bonorum alicuius, iura & actiones comprehendit.*
12 *Bonorum mobilium & immobilium appellatione iura & actiones non continentur.*
13 *Iura & actiones tertia quadam ſpecies bonorum ſunt.*
14 *Iura & actiones loco non circumſcribuntur.*
15 *Iura & actiones per tacitam hypothecam inter inuecta & illata non connumerantur.*
16 *Actiones hîc nõ ſtrictum, ſed in generali quadam ſignificatione poni.*
17 *συναλλάγματα, quæ apud Ariſtotelem.*

OMNE

1 OMNE IVS.) Naturale, gentiũ, aut ciuile. Nã
illi nimiò plus falluñt, q̃ vt quo
rundam tradendi docendique iuris erro-
neam methodum reprehendant, ius hîc ꝓ
cauſa ſiue negotio quocunque accipiunt:
primum cõtra vocis iſti ſignificationem:
deinde, & ſequentibut legibus[a], & vel Ru
bricis[b] aduerſi: poſtremò, cum nulla vi in
hoc cogerentur, vt Pauli ſenſum peruerte
rent. Neque enim ſequitur. Sunt qui Iuſti
niani, atq; adeò edicti ipſius perpetui ſpre
to ordine, ius ciuile ita tradant, vt docendi
eius rationem omnẽ in perſonas, res, actio
nes cõtraxerint: ergo horum eſt doctrina
expeditior? Sine verò errent, qui volentes
videntéſque & à melioribus millies iã ad-
moniti, errare malunt. plures certè erunt,
qui rectà in hoc pergant. Neque nouũ au-
tem eſt, vt cum cæteri ferè via Regia, qui-
dam per ſemitas ingrediantur: iidem quo
ſe propiùs ire ſperãt, hoc longius aberrẽt.
AD Perſonas.) Statum perſonarum.
2 AD RES.) Adquirendas, conſeruandas,
minuendas[c].
ACTIOnes.) Quid videlicet actio ſit:
quemadmodum in iudicium deducatur:
qui actionis effectus ſint. Sed an non & ad
bonorum poſſeſsiones, cauſarum diffini-
tiones & alia multa? & reſpondent Accur-
ſius & alij, rerum appellatione hæc omnia
cõprehẽdi[d]. Sed cum rei appellatione cau
ſæ & iura quoque contineãtur[e], an non ſu-
perfluũ hoc eſt, q̃ de actionib⁹ expreſsit?
3 Et cõmuniter hoc fatẽtur: verùm expreſ-
ſum aiunt facilioris doctrinæ cauſa. Nam
4 & alioqui rerũ appellatione homines etiã
5 comprehendũtur[f]: vnde Titij rebus publi
catis, ſerui, Vaſallíque eius publicari cẽſen
6 tur[g]: & ſi Titio, ipſiusq; rebus immunitas
conceſſa ſit, Vaſalli (quos ille voluerit) im-
munes erunt[h]. Sed & iuriſdictio[i], hæredi
tas[k], vſusfructus, ſeruitutes, & obligatiões
7 quoquomodo contractæ[l]: Et actiones igi-
tur ſine dubio, ſi rerũ ſimpliciter mentio
8 fiat. Verum quid, ſi cum adiuncto poſſeſsi
uo: qualia, meum, tuum, ſuum? Finge enĩ
donare me tibi res meas, an iura & actiões
donaſſe videar? Quod Accurſi⁹ hîc admit-
tit, Guilielmus, Bartolus, & Baldus cõtrà,
q̃ poſſeſsiua hæc dominiũ denotent[m], in
9 actionibus dominiũ propriè nõ ſit[n]. Cæte

a l.1.2. & 3. infrà. l. 2. infrà de his qui ſui vel alie. iu. ſunt.
b Inſtit. de iu. perſ.
c l. vlti. C. de legib.
d l. rei. ff. de verb. ſig. l. 2. ff. ſi cer. pe.
e l. rei. 2. ff. de verb. ſig.
f l. omnia. §. fi. ff. de lega. 2. Deciã c. 2. de cõſti.
g Bald. & Doct. in d. §. fin.
h Barb. in 2. vol. cõſil. 26.
i Iaſo. in l. 1. nu. 14. ff. de iu. om. iudi.
k l. licet. C. de pac. Iaſ. in l. Apud Iulianũ. §. cõſtat. in 2. not. de leg. 1.
l purp. in l. 1. nu. 22. ff. ſi cer. pet.
l l. 1. infrà. de re. diui.
m l. ſeruus. in princi. de lega. 3.
n l. rem in bonis. ff. de acq. re. do. l. qui actionẽ. ff. de reg. iu.

rũ Accurſij ſentẽtiã Cynus & Angelus hîc
tuentur: quæ & vera[o], & approbata ma-
gis eſt[p], ſiue donet quis ſic, Dono tibi oĩa
mea: ſiue ſic, Dono tibi oẽs res meas: ſiue
ſic, Dono tibi res meas. Quod ſi nõ gñali
ſubſtantiuo vtatur, ſed ſpeciali: vt, Dono
tibi argentũ meum: vel, Dono tibi veſtes
meas, illa tantũ debentur, in quibus domi
niũ donator habet, nõ etiã ea, quæ illi obli
gata ſunt[q]. Pronomina enĩ hæc ſubſtanti-
uo generis ſubalterni iuncta, dominiũ de-
notãt, niſi ſubiecta materia aliud ſuadeat,
vel ex natura eius cũ quo loquimur: vt ſi
ſeruo meo legẽ omnem pecuniã ſuam, de
peculiari enim, aut de ea intelligendũ eſt,
quam oculis dñi conniuentibus ſeruus te-
neat[r]. Vel ex natura loquentis: vt cũ colo-
nus dicit campũ ſuum: armiger, aut (vt vo-
cat Accurſius[s]) Ragatius equum ſuum, ad
curam enim non ad dominiũ referimus.
Vel ex natura rei, de qua loquimur: vt ſi le
gem omnibus famulis meis. neq; enim in
dominio meo ſunt[t]. Vel ratione amicitiæ,
aut familiaritatis: vt cum amicus amico di
cit, tuus ſum, & oĩa mea tua. Ciuiliter enĩ
& vrbane dicta hæc accipiuntur[v]. Nam &
illud Orphei ad Cyrum Regẽ Perſarum,
τά ἐμά ὦ κῦρε σά: & Biantis aliud, Oĩa mea
mecũ porto, myſterij maioris ſũt, ſed quę
nõ parũ ad rẽ præſentẽ faciant[x]. Sed quid
ſi non res, ſed bona donet, aut leget? Et re- 10
ceptius quoque eſt, vt & tunc non minus
iura & actiones cõprehendantur[y]. Quare
publicatis Titij bonis, iura etiam & actio- 11
nes illius publicantur, modo bonorũ men
tio ſimpliciter facta ſit[z]: aliud, ſi bonorũ
mobiliũ & immobiliũ. neq; enim iura & 12
actiões tunc continẽtur[a], ſed tertia quędã
ſpecies iudicantur: cuius rei Bartolus, Bal 13
dus, & Iaſon quotidiana exẽpla ſubiũgũt.
Adde q̃ iura & actiones loco non circun- 14
ſcribũtur. Vnde ſi domũ q̃s leget, cũ omni
bus quæ ibi ſunt, iura & actiones legatum
non cõprehendit[b]: ſicuti neq; in tacita hy 15
potheca, inter illata & inuecta cõnumerã-
tur[c]. Sanè ſunt, & qui nõ male (vt mihi qui 16
dem videtur) actiões à Caio dici hîc in ea
ſignificatione exiſtimẽt, qua apud Ariſto-
telem, libr. v. de morib. συναλλάγματα, vt 17
conuentiones omnes, contractus, omnia
etiam delicta comprehendantur, non ſtri-
ctius ea actionum pars quibus in iudicio
intendimus.

o l. quã Tuberonu. §. in peculio. ff. de pecu. l. nam quod. §. fi. l. Si legatus. §. 1. ff. Ad Treb. l. meorum. ff. de verb. ſigni.
p Alci. in l. Meorum.
q l. ſeruos. l. Quintus. §. argẽto. ff. de au. & ar gẽ. leg. vbi Bar.
r l. 4. ff. de manumiſſi.
s Gl. in l. 2. in prin. ff. de orig. iur.
t l. Si cum exhibuiſſet. §. 1. ff de publica.
v Gl. in l. fi. C. ĩ quib. cau. col. pic. in l. Titia. §. Titia. col. 2. ff. de leg. 2.
x Alci. in l. Meorum.
y l. 2. C. de vſufr.
z l. ſi conſtante. §. fi. vbi Alex. col. fi. ff. ſol. matr.
a l. quã Tuberonu. §. in peculio. ff. de pecul. l. a diuo pio. §. in venditione. vbi Iaſ. nu. 7. ff. de re iudi.
b l. Caius. ĩ princi. ff. de leg. 2.
c Iaſ. in. §. Item ſeruia na. n. 44. in ſti. de actio.

II. HER-

II. HERMOGENIANVS. Lib. I. Iuris Epitomarum.

CVM igitur hominum cauſa omne ius conſtitutũ ſit: primo de perſonarum ſtatu, ac poſt de cæteris ordinem edicti perpetui ſecuti, & his proximos atq; cõiunctos applicantes titulos, vt res patitur, dicemus.

1 *Homo cur rei non accedat.*
2 *Animæ hominum cæteris rebus præferũtur,*
3 *Partus ancillæ cur in fructu non ſit?*
4 *Ciceronis locus de finib. bono. & malo.*
5 *Digniora præmittenda.*
6 *Edicta Prætorum annua.*
7 *Saluius Iulianus Iuriſconſultus.*
8 *Edictum perpetuum.*
9 *Continuatio, tituli, libri, legis.*

1 HOminum cauſa.) Inde, vt rei homo propter hominis dignitatem nõ accedat[a]:
2 Inde, vt vaſis, & rebus cæteris eccleſiarũ animæ hominũ præferantur[b]. Inde, vt par
3 tus ancillæ in fructu non ſit. Abſurdũ enim hominem in fructu eſſe, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia cõparauerit[c]. Igitur & Bruti ſentẽtia hodie obtinet, & vetus Iuriſconſultorum quæſtio deciſa eſt[d], cuius Cicero etiam meminit,
4 lib. 1. de finib. bonorum, An partus ancillæ ſit in fructu habẽd'. Diſſeretur (inquit) inter principes ciuitatis. P. Scæuolam, & M. Manilium, ab hisque M. Brutus diſſentiet, quod & acutum genus eſt, & ad vſus ciuium non inutile, nóſque ea, eorumq; ſcripta reliquáque eiuſdem generis & legim' libenter, & legemus. Hæc quæ vitam continent omnem, negligentur? Nec me latet eſſe aliquos, qui Bruti ſententiam alia ratione explicent[e]: quibus vt non omnino repugno, Ita Caij Iuſtinianique expoſitionem ſequor libentius.

CONſtitutum ſit.) Hîc quoad vtilitatẽ: in lege proxima, quoad tractatũ. Sic enim rectè Accurſius, Bartolus, & cæteri iſta cõponunt.

5 AC POST de cæteris.) A dignioribus itaque incipiendum.

ORDInem perpetui edicti.) Edicti perpetui multa in iure noſtro mentio eſt[f]. Vt autem Prætoris officiũ annuũ, ſic edicta, 6
quæ in albo à Prætoribus proponebantur, annua olim fuerunt: eueniebat itaque, vt cum alius alij ſuccederet, noua edicta proponere, & aut per malitiam, aut per ambitionem, variè ius dicere ſoliti ſint. Quocirca primus Cornelius (vt in oratione pro Cornelio Aſconius eſt auctor) legem (etſi nemo repugnare auſus eſt) multis inuitis tulit, Prætores ex edictis ſuis ꝑpetuis ius dicerent. Compoſuit & poſtea in vnum omnia Prætorum edicta, Saluius Iulianus 7
Iuriſconſultus, temporibus Imperatoris Hadriani, & ſub congruis titulis digeſta etiã interpretatus eſt. Quæ deinceps Prætores ius dicentes ſequebanĩ, magis quàm vt noua proponerẽt[g]. Didius Iulianus (Eutropius inquit) Rempublicam inuaſit, vir iure peritiſsimus, nepos Saluij Iuliani qui ſub Hadriano perpetuum compoſuit edi- 8
ctum. Fuiſſe autem edicti illius ordinẽ eximium, argumento eſt, quòd & Hermogenes hic, & alibi Iuſtinianus[h], in tota iuris compilatione imitari ſe illud aiunt. fortè enim Saluius Iulianus (ſi quid coniectari licet) id præſtitit, quod tanto opere Cicero deſiderabat, vt eſſent, qui iura artificio ſe digeſta, generatim componerent.

PROXImos atque coniunctos applican 9
tes titulos.) Continuãdus ergo titulus ad titulum eſt[i], vt communiter tradunt[k]: liber ad librum[l], lex ad legem[m], neceſſario non continuãtur, qui locus latiſsimè alijs in locis tractatur[n].

III. CAIVS. Lib. I. Inſtitutionum.

SVMMA itaque de iure perſonarum diuiſio hæc eſt: quòd oẽs homines aut liberi ſunt, aut ſerui.

1 *Statuliberi, ſerui, an liberi dicendi ſint?*
2 *Statuliberi cur ſic dicti?*
3 *Monachi ſeruis, an liberis connumerentur.*
4 *Canonici regulares, ſeruis an liberis connumerentur.*
5 *Monachi quando teſtes eſſe poſſint.*
6 *Adſcriptitij, ſerui an liberi ſint.*
7 *Vaſalli, ſerui an liberi cenſeantur.*
8 *Vaſalli inuiti an alienentur.*
9 *Pacis bono permitti quædam quæ alioqui nõ licerent.*

10 *Henrici*

a l. Iuſtiſsimæ. ff. de ædil. edic. Andr. Tiraq. de nobil. c. 7. n. 9.
b l. Sancimus. 2. C. de ſac. ſan. ecc.
c l. In pecudũ. ff. de vſu. §. in pecudũ. inſt. de re. diui.
d l. Vetus. ff. de vſufr.
e Alex. ab Alex. lib. 2. genial. die. cap. 10.
f l. obligamur. ff. de ac. & oblig. l. edita. C. de edẽ. l. 2. l. de minum. C. quod cũ eo. l. eũadem. C. ad Velle. l. ſi emancipati. l. poſthuma. C. de collationib.
g Alci. diſpũct. lib. 2. cap. 27.
h l. 1. §. Inbemus. C. de vet. iu. enu.
i Vt hic, et l. Idẽ labeo. ff. re. amo.
k Iaſ. in rubri. inſti. de actio. col. 2.
l Gl. ĩ rub. ff. de cõ. fur.
m Gl. in l. Gallus. ĩ prĩcip. in gloſ. poſt.
n Doct. in l. 1. ff. ſi cer. peta. & in rub. inſti. de actio.

10 Henrici Regis donationes.
11 Vaſalli cum vniuerſitate territorij alienantur.
12 Vaſalli an dominum mutare poſſint.

SVmma.) Breuis. aut præcipua.
1 AVT ſerui.) Quid de ſtatulibe
ris? Et licet implicitus eis liberta
tis[a] ſtatus ſit, ſeruitutis tamen explicitus:
2 ſerui ergo dubio procul ſunt[b]. Nam neq;
ſtatuliberi ideo dicuntur, ꝙ in ſtatuliber-
tatis ſint, ſed quia ſtatuta, id eſt, deſtinata
eis libertas ſit in tempus, vel in conditio-
3 nem[c]. Quid de monachis, & canonicis re-
4 gularibus? Et liberos eos eſſe conſtat. Vn-
5 de eſt, vt & teſtes eſſe poſsint[d]: quod Ma-
rianus[e] ſic intelligit, vt inſtrumentarij te-
ſtes eſſe poſsint: alioqui niſi cum ſuperio-
ris licentia (modo aduerſarius opponat)
non poſsint, vt pote quibus aut velle, aut
nolle non eſt[f]. Quid de adſcriptitijs? Et re
6 ćte Accurſius & cæteri aiunt, liberos eſſe.
monachi enim & clerici, dominis inuitis
(quod ſerui non poſſent) fiunt[g]. Quid de
7 Vaſallis? Et liberos eſſe Baldus hîc dicit,
licet eiuſmodi fortè ſint, qui ex conſuetu-
dine recedere à loco non poſsint. Id vel ex
eo (inquit) maxime apparet, ꝙ à dño inuiti
8 non alienãtur[h]: quod tñ multipliciter de-
clarandũ eſt. Et primò, volẽtes alienari qs
dubitet? Deinde & inuiti pñt, dũ nè indu-
riorem dñm: quod & Baldus hîc nõ obſcu
re, & alibi ſæpè ſentit[i]. Præterea, etſi eiuſ-
modi Vaſallos proponas, qui à ſeruis pe-
nè nihil differant, cũ gleba ſeu prædijs alie
nabuntur[k]. Ad hæc, & ꝑ bono pacis (cuius
9 cauſa & alia per multa ſingularia admittũ
tur[l]) Vaſallos alienari poſſe receptũ eſt[m],
ſicut & illud omniũ conſenſu traditum, vt
pro bono pacis obſides dentur[n]. Quinetiã
& ex cauſa remunerationis Vaſalli inuiti
alienabũtur, vt Socin[o] notat: quo iure ma-
10 gna ex parte donationes ab Henrico Re-
ge factæ, defendi ſolẽt. Adde (quod vel cũ
11 primis notari oporteat) Vaſallos cũ vni-
uerſitate territorij inuitos ſine dubio alie
nari poſſe[o], adeò, vt hoc caſu vel in ruſticũ
12 alienari poſsint[p]. Sed num & ipſi dñm mu
tare, aut nouum eligere pñt? Et ſi liberi po
puli ſint (vt Veneti) ad libitũ eligũt: ſi do-
minũ habeant, inuitum nõ derelinquẽt[q],
niſi ab eo duriter tractentur[r].

a l. fin. ff. ſi ex noxa. cau. aga. b l. ſtatuliberi. a l. ſtatuliberos. l. ſtatu liberi à cæteris. ff. de ſtatulib. c l. 1. ff. de ſtatulib. d Gl. ĩ pri. inſt. de iur. perſo. e Soci. in 2. vol. cõſi. 7. col. fi. f c. Non dicatis. 12. q. 1. g Authẽ. de ſanctiſſi. epiſ. §. aſcriptitios. l. In bonis. §. ſeruos. C. de epiſc. & cle. h Gl. ĩ l. In uitos. ff. de fideicõ. liber. i Bal. ĩ l. 1. col. pen. ff. de re. diui. Bal. in l. 1. col. 6. C. de ſer. fugi. & Hypp. in l. 1. §. Cũ quidã deponere. ff. de quæſti. k Bal. hic. & ſupra ĩ proœm. argu. l. Si quis in quibus. in pri. de leg. 2. l l. vnica. ĩ princ. C. de caduc. toll. l. cõuentionum. ff. de pact. c. niſi eſſent de præb. m Soci. ĩ re gu. 139. incip. donare. n Decl. ĩ c. Ex reſcripto. de iur. iu.

IIII. FLORENTINVS. Lib. IX. Inſtitutionum.

LIBERtas eſt naturalis facultas eius, quod cuiq; facere libet: niſi ſiquid vi aut iure prohibetur.

2 Permittere quomodo legis ſit virtus.
2 Libertas perſonæ præſumitur.
3 Libertas rerum præſumitur.
4 Allodialia bona præſumuntur.
5 Maioratus bona non præſumuntur.
6 Libertas, poteſtas viuendi vt velis.
7 Vis pro iure gentium.
8 Rubrica Maſſuri Perſio quæ?

LIBERtas eſt na-
turalis facultas.) Quid eſt ergo
ꝙ permittere, legis ciuilis vir-
tus eſſe dicitur[s]? Et Baldus legis virtutem
tũc eſſe ait, cũ quæ prohibita ſunt, permit-
tũtur: vt cum vim inferre[t], furtũ facere[v],
dolo circũuenire[x] permiſſum eſt. Alij, per
mittere legẽ etiã actus indifferẽtes, ꝙ quũ
ordinẽ faciendis præſcribit lex, coarctare
naturalem hanc facultatem videtur, ne vi
delicet laſciuiat.
CVIque). Igitur ꝑ libertate perſonæ præ 2
ſumptio eſt, nec Vaſallus alteri[9] quiſquã
præſumitur[y]: ſic & pro libertate rerum[z].
Vnde etiã frequẽtius traditũ eſt[a], allodia- 3
lia (vt vocant) id eſt, libera, potius quàm tri
butaria, aut feudalia, aut emphyteutica bo 4
na præſumi: ſicut neq; primigenij ſeu ma- 5
ioratus vinculo ſubiecta. nam & hæc ſerui
entes quædam ſunt.
FACEre libet.) Sic & Cicero in Parado- 6
xis, Libertas eſt poteſtas viuendi vt velis:
quomodo in Offic. quoque lib. 1. fere diffi
nijt. His idem propoſitum fuit, quod regi
bus, vt ne qua re egerent, ne cui parerent,
libertate vterentur, cuius proprium eſt ſic
viuere, vt velis. Perſ. Saty. penul.

An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet, vt voluit?

VI.) Id eſt, iure gentium. Vnde & vis pro 7
iure aliquando, fortè quia viribus tunc iu-
ra metirentur[b], aut (quod Theophilus fa-
cit) ad potẽtioris alicuius hominis vim re-
ferri poteſt.

s Gloſ. & Bal. in c. 1. §. præterea ducat. ĩ gl. fi. de phi. feu. alie. p fede. t Bal. ĩc. 1. §. Ex eadẽ de lege Corra. Iaſo. in l. Si non fortem. §. Libertus. nu. 26. ff. de condi. inde. v Paul. ĩ l. ex hoc iure. n. 6. ff. de iuſti. & iure. x Bart. in l. Cũ ſatis. C. de agri. & cenſi. lib. 11. Lup. de dona. inter vi. & vxo. nu. 20. col. fi. s l. legis. ſupra. de legib. t l. 1. C. quãdo lice. vnicuiq; ſine iu di. ſe vind. v l. 1. §. Cũ aute. ff. de alea. vſu & alea. x l. 2. C. de reſcin. ven. y Bal. hic. arg. gl. in l. Si vſusfructus. ff. de vſufr. z l. altius. l. Siibi. C. de ſerui. & aq. a Alex. in 2. vol. conſi. 119. col. 1. Deci. conſ. 360. col. 2. b Alci. in parer. lib. 1. cap. 28.

IVRE.) Ciuili: vt cùm pœnæ metu qs impedit, ne liceat, quicquid & libertina & ſeruo, neq; ad libitũ faciat, dñi metus obſtat.

PROHIbetur.) Sic morientium liber ſtilus[a] in teſtamento faciendo, ſic in re mandata qlibet moderator & arbiter eſt[b], etiã abutendo[c]. Neq; enim vſq; adeo naturalis facultas exultat, vt poſsit facere quis, ne leges in ſuis diſpoſitiõibus locum habeat[d]. Quò & Perſius alluſit non ineleganter in Marci liberti perſona.

Cur mihi non liceat, iuſſit quodcunq; volũtas?
Excepto, ſi quid Maſſuri rubrica vetauit.

a L.1. C. de ſacroſ. eccle. b l. In re mãdata. C. manda. c l. Sed etſi lege. §. conſuluit. ff. de peti. hæ. d l. Nemo poteſt. ff. de lega. 1.

8 ¶Cur (inquit) libertate non vtar, niſi quid eſt, quod iure prohibeat. Rubricam enim Sabini Iuriſcõſulti per Metonymiam pro toto iure illic poſuit.

SERVItus eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturã ſubiicitur.

1 *Seruitus, quo ſenſu conſtitutio iuris gẽtium.*
2 *Obligatio, effectus iuris vincientis.*
3 *Seruitutes prædiorum quomodo diffiniãtur.*

1 CONSTItutio.) Ideſt, effectus conſtitutionis, ſicut & obligatio, effect' iuris vin-
2 cientis[e]: id quod intereſt, damni æſtimatio dicitur[f].

CONTRA naturã.) Ius naturale[g]. Sed & ſecũdum naturam ſeruitus quædam eſt, qua hebetiores qui ſunt, elegantioris ingenij hominibus naturaliter obtemperant. Quo circa Ariſtoteles Polit. lib. 1. duplicẽ hanc ſeruitutem, naturalem, legalemq́ue apte diſtinguit.

3 SVBijcitur.) Sic & ſeruitus prædiorũ, cõſtitutio qua rus ruri, domus domui ſubiecta eſt: vt Azo diffinijt[h]. Sed eſt alia ſeruitutis illi' diffinitio à Bartolo tradita[i], quæ receptior eſt[k].

e In princ. inſt. de obli. vbi Pet. nu. 7. fab. n. 13. f Albe. in l. vnica. col. 2. C. de ſent. quæ pro eo, quod interſes. nu. 15. g l. Manumiſſiones. ſupra. de inſt. & iure. h Azo. in ſumma iſti. de ſeruit. i Bart. in l. 1. ff. d ſeruit. k Capo. de ſerui. vrba. prædio. c. 2. nume. 4.

SERVI ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent. Mãcipia verò dicta, quod ab hoſtibus manu capiuntur.

1 *Captiuos vendendi conſuetudo vnde fluxerit & infrà. nu. 5.*
2 *Venire ſub corona.*
3 *Pileus in antiqua venditione ſeruorum.*
4 *Bannitum à familia iudicis comprehenſum, an liceat occidere.*
5 *Ἀνδράποδον.*
6 *Manus pro dominio.*
7 *Manumiſſiones vnde dictæ.*

IMPEratores.) Ideſt duces. Sed an non vendũt, & priuati, & milites? & coniectari hinc licet, vendẽdi ſeruandique captiuos, conſuetudinem hanc ab Imperatoribus primum cœpiſſe: neq; id tamen (quod equidem legerim) alibi relatum eſt.

VENdere.) Cælius Sabinus Iuriſconſultus (Gellio auctore lib. 7. cap. 4.) ſcriptũ reliquit, antiquitus mãcipia iure belli capta 2
coronis induta venire ſolita: & idcirco dici, Sub coronis venire: erat enim ea corona ſignum captiuorum venaliũ, vt pileus impoſitus demonſtrabat, eiuſmodi ſeruos venire, quorum nomine emptori vẽditor nihil præſtaret, ꝙ eiuſmodi conditionis 3
mancipia inſignia eſſe, in vendendo deherent, vt emptores errare, & capi non poſſent: neq, lex vendendi opperienda eſſet, ſed oculis iam perciperent, quodnã eſſet mancipiorum genus, quod ſic emebant.

SERuare.) Argumentum hic locus præ- 4
ſtat, ne bannitum à familia iudicis iam cõpræhẽſum, priuato occidere liceat: quę opinio & humanior[l] & recepta magis eſt[m]. Nam vt hoſtes, cum ſe dediderunt: ſic & hi, qui & ipſi patriæ ſuæ hoſtes cenſentur, ſeruandi magis quàm occidendi ſunt. Græce quidẽ inter cætera ſeruus ἀνδράποδον 5
dicitur, ꝙ (vt ait Ariſtophãnis interpres in Pluto) ſicut homini pes, ſic dño ſeruus ſubditus ſit.

l l. fi. C. de maleſi. m Bal. hic. in 2. lectur. Alcia. in l. Pupillus. §. ſeruorũ. ff. de verb. ſig.

NEC occidere.) Quod tamen iure belli poſſent.

SOLEAT.) Iuſtinianus, iubent, Theophilus, διαφυλάττειν ἐκέλευον, ideſt, occidi vetahãt: quæ ſi cõferas, facile deprehẽdas, originẽ captiuos ſeruãdi, non ab eo magis fluxiſſe, quòd Imperatores ipſi ſeruarent, quàm quòd ſeruari iuberent.

MANVcapiuntur.) Manus hîc, ad domi- 6
niũ refertur, idq́; ex iure gentiũ deſcendit, quo iure capti in bello, capientiũ fiebant. Vnde etiam mancipia dicta, & manumiſ- 7
ſiones[n]. Auſonius in Biſſula.

n l. Manumiſſiões. ff. de iuſti. & iure.

Capta

Capta manu, ſed miſſa manu dominatur in eius
Delitijs, cuius bellica præda fuit.

Et rurſus.

Capta manu, ſed miſſa manu neſciuit herile
Imperium, dominæ vult domina eſſe manus.

V. MARTIANVS. Libro primo Inſtitutionum.

ETSER uorum quidē vna eſt conditio: liberorum autem hominū quidam ingenui ſunt, quidam libertini. Serui autem in dominium noſtrum rediguntur, aut iure ciuili aut gentium: iure ciuili, ſi quis ſe maior viginti annis, ad precium participandum, venire paſſus eſt.

1 *Seruorum officia varia.*
2 *Multitudinis locutio, duorum numero contenta.*
3 *Minor vendens ſe ad precium participandū.*
4 *Emptionis appellatio lata eſt.*
5 *Seruitus ſeipſum vendentis licita eſt.*

1 VNA eſt conditio.) Officia vero multiplicia, Veteratores, Nouitij[a], Librarij, Hiſtriones, Balneatores, Symphoniaci, Atrienſes[b], Saltuarij, Inſularij[c], Ordinarij, Vicarij[d], Vrbani, Ruſtici, Villici, Diſpenſatores[e], Mediaſtini[f], Meſonautæ[g], Focarij, Fornicarij[h], Actores[i], & ſi qua alia ſunt.

2 MVLTA.) Vt pluralis ergo[k], ſic multitudinis locutio duorum numero contenta eſt.

3 SI QVIS ſe maior.) Quid ſi minor? Et non fieri ſeruum, palàm eſt, niſi poſt vigeſimum annum precium participet[l].

PARTIcipandum.) Aliud, ſi non participandi pretij cauſa vēditioni conſentiat[m].

4 VENIRE). Aut donari, aut pignoris dotiſue titulo transferri[n]: emptionis enim ſignificatio lata eſt[o].

PASSVS eſt.) Adde, cum eſſet ſuæ conditionis non ignarus. nam ei quidē imputandum eſt, qui ſe credidit ſeruum[p]. Eiuſmodi homines qui ſe venderēt, Romæ in Tuſco vico fuiſſe, Plautus in Cur. oſtēdit.

Penè ædem Caſtoris, ibi ſunt quibus credas male
In tuſco vico, ibi ſunt homines, qui ipſi ſeſe venditant.

¶Sed & Germani (Tacito auctore libr. de ſitu Germaniæ) cum omnia in alea amiſerunt, nouiſſimo iactu de corpore & libertate contendunt: victi voluntatiam ſeruitutem agnoſcunt. Quomodo & apud Indos Hiſpana claſſe ætateque noſtra repertos, Hiſtorici eius orbis Indorū pleroſque eſſe perhibēt, qui ſic hodie de libertate ex 5 periantur. Denique & olim ſeruitutis huius vſum fuiſſe, Exod. 21. & Leuit. 25, aperta teſtimonia ſunt, vt vel Theologi licitā minime dubitent. Potior enim vitæ cōſeruandæ ratio, quam libertatis eſt.

IVRE gentium ſerui noſtri ſunt, qui ab hoſtibus capiuntur, aut qui ex ancillis noſtris naſcuntur.

1 *Filij quomodo matris cōditionem ſequantur, & quibus caſibus non ſequantur.*
2 *Lex. 2. C. de liber. & eo. liber.*

EX ancillis noſtris naſcuntur.) Quannis patre libe 1 ro: matris enim conditionē & ſtatum, non patris, quoad libertatem filij ſequuntur, niſi conſuetudo contraria ſit[q], vel pactum[r]. Sed etſi cum matri libertas relicta eſt, per hæredē ſtet, quominus præſtet, filij interim nati, liberi naſcuntur[s]: poteſtque ijs qui ex ancilla naſcituri ſunt, directa vel fideicommiſſaria libertas relinqui[t]. Et ſi quęſtio liberalis mota matri fuerit, & per ſententiam ancilla declaretur, filijs ante liberalem cauſam natis ſententia minime nocet, niſi & ipſi nouo iudicio ſerui declarentur[v]. Præterea, & qui interim nati ſunt, dum per dilationem legalē matris libertas ſuſpenditur, liberi naſcūtur[x]. Singulare etiam ius illud eſt, vt Muri leguli filij patris conditionem ſeqnantur[y]. Po- 2 ſtremò ſi libertus ingratus ſit, & ipſe in ſeruitutem reuocatur, & filij poſtea nati (quāuis ex matre libera) ſeruituri ſunt[z]. Quod etſi mirabile Iaſoni videatur[a], iure tamen optimo procedere mihi ſemper viſum eſt, vt is, cui inæſtimabilis res cōceſſa ſit, ſi ceruicem

---

a l. vlti. ff. de ædi. edic.
b l. ſed etſi quid. ff. de vſufru.
c l. ſi ita. ff. de vſu & habit.
d l. ſi ſeruum. ff. de pecul.
e l. vrbana ff. de verb. ſignifi.
f l. cum de ſerui. ff. de ope. ſeruo.
g l. 1. §. qui ſūt. ff. nauſ. caupo. ſtab. l. quæſitū. §. Trebatius. de fun. inſt. l. ſi ita teſtamento.
h l. ſi ſeruum. §. ſi fornicarius. ff. ad l. Aql.
i l. Stichū. § Titius teſtamēto. ff. de ſtatu lib. l. legato. de leg. 1. l. 2. ff. de ſer. corrupt.
k l. vbi numerus. ff. de teſtib.
l l. liberis. §. 1. ff. de lib. cauſ. l. 1. ff. quib. ad liber. procla. non lic.
m l. Non videol. l. ſi miniſteriū. C. de libe. cau.
n l. ſi vſum fructum. §. in ſumma. ff. de lib. cau.
o l. ſtatuliberi à cæterū. ff. de ſtatu lib.
p l. licius. ad fi. ff. qb. ad libe. procla. non lic.
q ea. licet. de cōin. ſer. glo. in l. idē pōp. ſcribit.
q idem ſcribit. ff. de rei ven.
r l. 24. tit. 28. par. 4.
s l. fi. C. ad orficia.
t l. cū inter C. de fideic. liber.
v l. fi. C. de lib. cau.
x l. cū ſyllanianū. C. de his quib. vt indig.
y l. fi. C. de murileg. libro. 11.
z l. 2. C. de liber. & eo. lib. vbi alb. colū. 1. Bald. col. pen. poſt Oldr.
a Iaſo in l. naturalis. ī prin. colū. 2. ff. de praſc. ver.

uicem aduerſus patronum erigat, nõ ipſe tantũ, ſed & filij ipſius iure ſingulari propter patris delictum puniantur[a].

a l. ſi ante. C. de pæn.

INGENVI ſunt, qui ex matre libera nati ſunt. ſufficit enim liberã fuiſſe eo tempore quo naſcitur, licet ancilla cõcepit. & è cõtrario ſi libera conceperit, deinde ancilla pariat, placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci: nec intereſt, iuſtis nuptijs concepit, an volgò: quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre eſt. Ex hoc quæſitum eſt, ſi ancilla prægnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta (aut expulſa ciuitate) pepererit, liberum an ſeruũ pariat: & tamen rectius probatum eſt, liberum naſci: & ſufficere ei, qui in ventre eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe.

1 *Filij cur matris magis quàm patris conditionem quoad libertatem ſequantur.*
2 *Pater ſemper incertus eſt.*
3 *Filij cur patris conditionem magis quàm matris quoad honores & dignitates ſequantur.*
4 *Calamitas quid.*
5 *πταῖσμα.*

LIBErum naſci.)
1 Sed cur matris cõditionem magis quàm patris, quod ad libertatem pertinet, filij ſequuntur? Et nonnulli rationem aiunt, quòd mater ſemper eſt
2 certa, pater verò incertus, vel Homero teſte. 1. Odyſſ.

μητὴρ μέν τ' ἐμὲ φησὶ τοῦ ἔμμεναι, αὐτὰρ ἔγωγε
οὐκ οἶδα. οὐ γάρ πω τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω,
Me genitum ex ipſo mater fert, attamen ipſe
Neſcio: nam ſuum certus ſcit nemo parentem.

¶Qui ſub Cynoſura nauigant, eſſe quaſdam inſulas referunt, vbi prima cauſa ſucceſsionis ſit fratrum, non filiorum: quòd fratres ſint certi, filij incerti. Alij[b] (quæ crebrior opinio eſt[c]) rationem afferunt, quia filijs id fauorabilius eſt, vt matris conditionem ſequantur: cuius conditio tribus temporibus (vt Martianus hîc inquit) ſpectari poſsit, patris verò non, niſi tempore con-
3 ceptionis. Sed cur quantum ad honorẽ & dignitatem, patrem potius ſequuntur[d]? Et aiunt, quia & mater eorũ, quoad hæc, mariti conditionem ſequitur[e]: vt merito filij velut acceſsiones quædam, eodem iure vtantur.

b Bal. in l. ſi. C. de ſer. fugi. Sal. in l. partũ. C. de rei ven.
c Ang. in §. ſerui. nu. 5. inſt. de iur. perſo.
d l. filiã. l. liberos. infrà. de ſenato.
e l. Mulieres. C. de digni ta. li. 12.

4 CAL Amitas.) Pro infortunio, miſeria, ærumna hîc ponitur. Theophilus, *ἢ βλαβήσεται ἐκ τῆς συμφορᾶς τῆς περιστάσης τὴν μητέρα.* Propriè verò calamitatem ruſtici grandinem dicunt, quòd comminuat calamum, hoc eſt, culmum ac ſegetem. Terẽt. Sed eccum ipſa egreditur, noſtri fundi calamitas. Cicero pro. l. Manilio. Nam cæteris in rebus cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus nõ ſolum aduentus mali, ſed & etiam metus
5 ipſe affert calamitatem. Græci *πταῖσμα* dicunt.

VI. CAIVS. Libro primo Inſtitutionum.

LIBERTINI ſunt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſsi ſunt.

1 *Iuſti ſignificatio, latior quàm legitimi.*
2 *δίκαιον*

IVſta.) Vera & perfecta. Sic Iuſtus pater[f], Iuſta vxor[g], Iuſti liberi[h], Iuſtus contradictor[i], Iuſta in litibus perſona[k], Iuſta conuentio[l], Iuſtæ ſepulturæ traditum corpus[m], Iuſtum teſtamentum[n], voluntatis noſtræ iuſta ſentẽtia[o], & id genus reliqua. Nam Iuſti ſignificationem quàm legitimi pleniorem eſſe, alio in loco diximus. Sic & *δίκαιον* Græcè latioris ſignifica- 2
tionis eſt, vt cuius ſunt partes *εὐσεβὲς καὶ ὅσιον*: cuius rei Plato in Euthyphrone eſt auctor.

f l. lege Iulia. §. hoc capite. ff. d ri nupt.
g l. ſi Senatori. ff. d ri nup. l. filius à patre. §. ſi quis eo tẽpore. ff. de lib. & poſthu.
h l. 4. ff. de in ius vocã.
i l. 2. ff. de collu. dete.
k l. in vniuerſis. C. qui tut. da. poſ.
l l. cum emptor. ff. d reſcin. vendi.
m l. Diui. ff. de relig. & ſumpt. fune.
n l. ſi is ad quem. ff. de acq. her.
o l. 1. ff. de teſta.

VII. PAVLVS. Lib. ſingulari de portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.

QVI in vtero eſt, perinde ac ſi in rebus humanis eſſet, cuſtoditur, quoties de commodis ipſius partus quæritur: quanquam alij, antequam naſcatur, nequaquam proſit.

1 *Venter non habetur pro nato, quoties de incõmodis eius agitur.*

2 *Ventri non confert emancipatus.*
3 *Venter in poteſtate non eſt.*
4 *Venter matri quomodo proſit.*
5 *Lupam prægnantem capiens, an pro lupulis præmium ex ſtatuto accipiat.*

1 COmmodis.) Cõtrà ergo ſi d in commodis ipſius agatur, ꝓ nato non habebitur: quod Baldus, Nellus, Hippolytus[a] varijs exemplis probant.

2 IPSIVS.) Neque tamen huic filius emãcipatus confert, quòd in poteſtate non ſit,
3 qui in vtero eſt[b].

4 ALII.) Iure tamen ſingulari matri ꝓdeſt, ne interim dũ prægnans eſt, vltimo ſupplicio affici[c], aut torqueri poſsit[d]. Prodeſt & matri, cui dum venter in poſſeſsionẽ mittitur, alimenta præſtantur[e].

5 NEQVAquam proſit.) Argumẽtũ Guilielmus, Bartolus & cæteri hinc ſumũt, vt ſi lege municipali præmium certũ propoſitum illi ſit, qui lupum ceperit, & lupã prægnantem quis capiat, huic pro matre tantum, non etiam pro lupulis qui in vtero tunc eſſent, præmia debeantur[f]. Quid ergo ſi eiuſmodi eſſent, qui ad vbera iã lactarentur? Et Baldus[g] idem exiſtimat. Imola & Alexander[h] contrà, quos ſequor. Nam etſi paruuli ſint, multa tamen accidere poſſent, propter quæ non capias[i], nõ capti damnum deinde facerent: cuius vitãdi cauſa lex lata eſt. Quid quòd & ver⁹ eſt, Mali corui malũ eſt ouũ: tum illud quoq;, Ex peſsimo genere ne catulum quidẽ habendum.

a Hippoly. ſingu. 426. incip. part⁹.
b l. ſi. ff. de colla. bono.
c l. Imperator. 2. infrà.
d l. Prægnãtis. ff. de pœn.
e l. 1. §. 1. ff. de vent. in poſſ. mitten.
f l. Sed & addes. §. Si quis mulierem. ff. loca.
g Bal. in l. fi. C. de libe. cau.
h Alexã. in l. in lege falcidia placuit. col. fin. ff. ad l. Falc.
i l. in laqũ. ff. de acqui. re. domi.

VIII. PAPINIANVS. Libr. III. Queſtionum.

IMPERATOR Tit⁹ Antoninus reſcripſit: non lædi ſtatum liberorum, ob tenorem inſtrumenti male concepti.

1 *T. Antoninus, an M. Antoninus hic legendum ſit.*
2 *Profeſſio filiorum natorum.*
3 *Tabellio an poſsit corrigere errorem ſuum.*
4 *Teſtis an poſsit corrigere dictum ſuum.*
5 *Inſtrumentum ſine die & conſule.*
6 *Intereſſe quomodo probetur.*
7 *Error, quot teſtibus probetur.*

IMperator Titus Antoninus.) Cognomẽto Pius: 1 huic enim Titi prænomẽ fuit. Sed fortè (quamuis exẽplaria oĩa refragentur) legẽdũ hic, Diuus Antoninus, vt de M. Antonino Philoſopho intelligas. Me mouet Iulius capitolinus in M. Antonino. Inter hæc (inquit) liberales cauſas ita muniuit, vt primus iuberet, apud Præfectos ærarij Saturni vnũquẽq; ciuiũ natos profiteri, intra tertiũ diẽ nomine impoſito: per ꝓuincias tabulariorũ publicorũ vſum conſtituit, apud quos idẽ de originibus fieret, qđ Romæ apud Præfectos ærarij: vt ſi fortè aliqs in ꝓuincia natus cauſam liberalẽ diceret, inde ferret: atq; hanc totã legẽ, de aſſertionibus firmauit. Et in Gordianis. Nam illud ſatis cõſtat, ꝙ filiũ Gordianũ nomine Antonini ſigno illuſtrauit, cũ apud Præfectũ ærarij more Romano profeſſus filiũ, publicis actis nomen eius infereret. Huius verò 2 profeſsionis liberorum non pauca in iure noſtro mẽtio eſt[k], quã ipſe alibi explicui.

TENOREM inſtrumenti.) Profeſsiõis apud acta publica.

MALE concepti) Sed nunquid Tabellio 3 errorem ſuum corrigere poterit? Et receptius eſt, vt ante inſtrumenti publicationẽ poſsit, poſtea non poſsit, ſi parti copia iam facta ſit: ſed & neq; declarare poterit, niſi 4 fortè vtrũq; incõtinẽti faciat, ad teſtis exẽplum, qui etiã incontinenti dictũ ſuũ cor- 5 rigere põt[l]. Sed quid ſi inſtrumentũ ſine die & conſule cõfecerit: idque poſtea apponere velit? Et cũ error hic ſolennitatis ſit (ſi parti copia inſtrumẽti data iã eſt) ſoli tabellioni nõ creditur[m], niſi oſtẽdat per errorẽ, non ex certa ſciẽtia à ſe id omiſſum. Quinimo & cõſultius tunc aget, ſi iudice mãdante iſta faciat. Quid ergo ſi corrigere ei nõ liceat? Et teneri eũ parti læſæ, cer- 6 tiſsimũ eſt[n]: verum id quod intereſt, aliâs partis iuramẽto, aliâs plenè probandũ[o]. In errore autẽ probãdo regulariter tot teſtes 7 quot in actu ipſo principali requiri, Accurſius ſentit[p], cuius opinio approbata eſt[q].

k l. cum de ætate. l. etiã l. pen. ff. de probat. l. nõ nudis. C. de probat. l. neque pfeſsio. C. de teſta.
l Gl. in auchen. de teſti. §. quod vero. Iaſo. in l. Iuris gẽtiũ. §. quinimo. nu. 7. ff. de pact.
m Authẽ. de hære. & Falc. §. ſi vero abſunt. Iaſ. in l. nec is. in prin. n. 7. ff. de acq. hære.
n l. fi. C. de magiſ. conue. l. fin. ff. ſi mẽ. fal. mo. dixe.
o Iaſo. in l. errore. C. de teſta.
p Glo. in l. eum proponeretur. ff. de leg. 2.
q Soci. in 3. vol. conſi. 5. col. fi.

IX. IDEM. Lib. xxxv. Queſtionum.

IN MVLTIS iuris noſtri articulis deterior eſt conditio fœminarũ, quàm maſculorum.

1 Fœmina-

1 *Fœminarum conditio deterior in multis, in alijs melior.*
2 *Arbitratrix an poßit eſſe fœmina.*
3 *Procuratrix an poßit eſſe mulier.*
4 *Mulier an poßit eſſe teſtis in teſtamento.*
5 *An in codicillis.*
6 *An aliâs, tam in ciuilibus quàm in criminalibus.*
7 *Mulier an ſit teſtis in cauſa matrimonij.*

IN multis.) Nõ ergo ĩ oĩbus, multi enĩ articuli ſunt, in quib⁹ fœminarum cõditio deterior eſt: nec pauci, in qbus eſt melior [a]. Poterit igitur mulier eſſe arbitratrix? Et Bartolus, & cæteri hoc admittunt: negant ijdem, vt arbitrix ſit [b]: non igitur arbiter iuris cõponere amicabiliter poterit. Quid ſi ꝓcuratrix eſſe vult? Et ad iudicia nõ poterit, niſi pro perſonis coniunctis [c]: extra iudicium (cõi Doctorum vtriuſq; iuris conſenſu [d]) poterit [e], niſi quòd caſus nonnulli ſunt, qui à regula hac excipiũtur [f]. Sed num in teſtamẽto teſtis erit? Et non futurã [g], niſi inter liberos, oẽs conſentiunt [h]. Quid in codicillis? Et teſtem eſſe poſſe omnes fatẽtur [i]. Quid aliâs? Et iure ciuili, tam in ciuilibus quàm in criminalibus regulariter teſtis eſſe poteſt [k]: iure canonũ, in ciuilib⁹ põt, æque & in criminalibus, ſi ciuiliter agitur. ſi verò criminaliter agatur, non põt. Atq; ita cum Bernardo [l] frequentiores affirmant [m]. Nã in cauſa matrimonij [n] (etiã ſi de ſeparãdo agatur [o]) teſtimonij dictionem ei eſſe, nemini hodie in dubium venit [p].

(Left-margin paragraph numbers in the order printed: 1 beside "ti enĩ articuli ſunt", 2 beside "tur mulier eſſe arbitratrix", 3 beside "eſſe vult", 4 beside "to teſtis erit", 5 beside "Et teſtem eſſe", 6 beside "aliâs", 7 beside "Bernardo".)

a Gloſ. hic. Dec. in l. fœmina. ff. de reg. iur.
b l. ſi. C. de arbit.
c l. Fœmina. ff. de procurato.
d Doct. in l. alienã. C. de procur. in c. cũ dilecta. de confir. vti.
e l. 3. §. 2. vbi Bar. ff. de nego. geſt.
f Dec. ĩ l. fœmina. nume. 16.
g l. qui teſtamento. §. mulier. ff. de teſta.
h Socin⁹. in regu. ſtuir. cap. teſtu.
i Iaſ. in l. ſi. col. ſi. C. de codicil. Decius l fœmina. nu. 18.
k l. 3. §. lege. l. Ex eo. ff. de teſtib.
l Glo. in c. forus. in gl. nõ fœmina de verb. ſignif. gl. in c. Quoniam. ĩ gloſſa. 2. vbi Abb. de teſtibus.
m Chriſtopho. in §. teſtes. inſt. de teſta. Alexãd. in 1. vol. cõſil. 11. nu. 11.
n c. Super eo. 2. de teſtib. ca. Videtur. 35. q. 6.
o Abb. in ca. Super eo. in 3. not. Dec. ĩ cõſil. 342. col. 1.
p Soci. lib. 2. conſil. 29. col. 2.

X. VLPIANVS. Lib. I. Ad Sabinum.

QVAERITVR, Hermaphroditum cui cõparamus: & magis puto eius ſexus exiſtimandum, qui in eo præualet.

1 *Hermaphroditi qui ſint.*
2 *Androgyni.*
3 *Hermaphroditus an poßit eſſe teſtis.*
4 *Lex. 19. titu. 16. part. 3.*
5 *Lex. 10. tit. 1. par. 6.*
6 *Lex. 55. Tauri.*
7 *Hermaphroditus an ſuccedat in feudo.*
8 *An de vitè teneatur.*
9 *Clericus an eſſe poßit.*
10 *Monſtroſæ quæſtiones demonſtro.*
11 *Comparo, ſimilitudinẽ ſignificat in ſubſtãtia.*
12 *Mixtum attribuitur digniori.*
13 *Dominij appellatio.*
14 *Artifex quo artificio cenſendus, ſi plura exerceat.*
15 *Domicilium vbi conſtituiſſe quis dicitur.*
16 *Parochianus cuius eccleſiæ quis dicendus.*
17 *Fructus, qui naturales, & qui induſtriales.*

QVæritur.) Dixit de ſimplicibus, nunc de mixto.

HERMAphroditum.) Hermaphroditi, qui & Androgyni, ſemiuiri ſcilicet & ſemifœminę homines ſunt, vtriuſq; ſexus participes: olim (vt Plinius ſcribit lib. 7.) in prodigijs, hodie in delitijs habiti. Cicero libro. 1. de Diuinat. Quid cum Cumis Apollo ſudauit? Capuæ victoria? Quid ortus Androgyni nonnè fatale quoddã monſtrũ fuit? Suidas dupliciter interpretatur, vel vtriuſq; ſexus participẽ, vel eũ qui turpiter faciat, patiaturq;. Ἑρμαφρόδιτος ἢ τὸν ἀμφότερα ἔχοντα τὰ μόρια, ἄρρενος καὶ θηλειῶν φασίν, ἢ τὸν αἰσχρὰ καὶ ποιοῦντα καὶ πάσχοντα. Sed & D. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. 16. c. 8. Androgyni (inquit) quos Hermaphroditos etiam nũcupant, quanuis rari admodum ſint, difficile eſt tamen, vt temporibus deſint: in quibus ſic vterq; ſexus apparet, vt ex quo potius debeat accipere nomen, incertum ſit: à meliore tñ, hoc eſt, à maſculino vt appellarentur, loquendi conſuetudo præualuit. Nã nemo vnquã Androgynæcas aut Hermaphroditas nuncupauit. Artemidoro vero auctore lib. 2. Hyæna mulieris Androgyni ſymbolũ eſt. ὕαινα δὲ γυναῖκα σημαίνει ἀνδρόγυνον. Horum & Gelli⁹ meminit libr. 9. c. 4. ad finẽ, & Ouid. libr. 4. Metamorph.

Semimarem feciſſe videt, molliáque in illis
Membra, manus tẽdens, ſed iam nõ voce virili
Hermaphroditus ait.

Extat & Pulicis poetæ antiqui nobile de his Epigramma.

Cum mea me genitrix grauida geſtaret in aluo
Quid pareret, fertur conſuluiſſe deos.
Mas eſt Phœb⁹ ait, Mars fœmina, Iunoq; neutrũ
Cũque forẽ natus Hermaphroditus eram. &c.

¶Scribitq; Eutropius libr. 4. belli Achaici temporibus Androgynum Romæ viſum, qui ſit iuſſu Aruſpicum ĩ mare demerſus. De his igitur quæſitum eſt, quibus comparẽtur? Et eius ſex⁹ exiſtimãdos lex credit, in quo incaleſcant. Qua ratione ſi virilia (vt Vl-

(vt Vlpianus inquit[a]) in eo præualeāt, poſthumum hæredem inſtituet: ſic ſi dubitetur, an in feudo ſuccedant, videndū eſt, virilia an muliebria in illis magis præſtēt[b].
3 Eadémq; diſtinctio ſit, cum quęritur, an in teſtamento teſtes eſſe poſsint: qualitas eñi inualeſcētis ſexus iſtud oſtendit[c]: quæ Ac-
4 curſij nota, & cōis eſt[d], & Hiſpanię iure approbatur[e]. Vt mihi tamē in hoc ſcrupulus reliquus ſemper ſit, cur iure noſtro[f] her-
5 maphroditus (ſi in eo fœmineus ſexus prę ualeat) non in teſtamento tantum, verum neque in codicillis teſtis eſſe poſsit: cū tamen cōi omnium conſenſu (quod ſuprà diximus[g]) mulieres in codicillis teſtes eſſe poſsint? Niſi fortè hunc, quia prodigij inſtar videatur, merito deterioris conditiōis
6 eſſe voluerūt. Sed quid ſi lege municipali cōiue[h] cōtrahere mulieres niſi certa ſolēnitate nequeāt? Et verius eſt, hermaphro-
7 ditos contineri tunc, cum ad muliebrē ſexum accedunt[i]. Quid ſi conſuetudo feudalis ſit, qua maſculi in beneficiarijs illis poſſeſsionibus fœminis præferuntur? Et ſi in maſculino ſexu incaleſcat, cōſuetudini locus eſt: ſi in fœmineo, excludit̄: ſed et ſi planè dubium fuerit, vtro ſexu ſit potior, Reſpondit Baldus[k] excludi, ꝙ huiuſmodi conſuetudo ſtrictè accipi debeat. Nec eſt veriſsimile, id actū (quod Alciatus addit[l]) vt huiuſmodi naturæ ludibria ad ea beneficia admittantur, quæ non niſi nobilibus & ſtrenuis viris indulgeri ſoleās, & quadrēt. Sine diſtinctione verò Hermaphroditi de
8 vi tenentur[m]: quod ego generaliter verum exiſtimauerim in omni tractatu, qui viris fœminiſq; cōis ſit. Trāſmittet igitur (qđ & ſuo loco dixi[n]) ex potētia ſanguinis. Si-
9 ne diſtinctione etiā clerici eſſe nō pñt[o]: cū enim corpore viciati ſint, nihil refert, hoc an illo ſexu incaleſcant. Sed quid ſi mille annis hermaphroditus nullus ſit, nūquid hæc lex per non vſum tollitur? Et nō tolli rectiſsime Ioānes Andr[p]. & Iaſon[q] ſcribūt. Quid ſi in vtroq; ſexu vigeat? Es eius aſſertiōi, marē an fœminā magis ſe eſſe videat, ſtandū, Baldus Angelusq; hîc rñdēt. Quid ſi vxorē duxit hermaphrodit[r], an ea mortua, rurſus (vt fœmina) viro nubet? Et alij viderint, ne demōſtro mōſtroſæ quæſtio-
10 nes fiant[r]. Nā & fabuloſa magis quā vera hæc eſſe, quæ de hermaphroditis tradunt̄ Clemētis Alexādrini grauiſsimi auctoris teſtimoniū extat cōtextorū cap. x. libr. 2.
11 C O Mparamus.) Similitudinem in ſubſtāſia ea voce ſignificari Bartolus notat[s].
12 P R AEualet.) Mixta ergo ſi qua ſunt, po-
13 sētioribus prioribusq̧, magis attribuuntur: ſic appellatio dñij ad directū, non ad vtile refertur[t]: ſic artificij, aut officij illius quilibet creditur, in quo plerūq; verſatur, licet
14 duo exerceat[v]: ſic ſi duobus locis inſtructus quis ſit æqualiter, & hîc magis q̄ illic
15 frequēter cōmoretur, domiciliū hîc eū cōſtituiſſe dicimus[x]. Quo argumēto Baldus
16 hîc elegāter parochianū huius vel illius eccleſiæ cenſendū ait, niſi ꝙ parochiæ (quaſi
17 agri ſint) finibus terminari ſolēt. Sic & fructus naturales, an induſtriales ſint, iudex ita arbitrabitur, vt natura, an induſtria magis operetur, ſubtili conſyderatione perpēdat, quæ Bartoli[y] & crebrior opinio eſt[z].

XI. PAVLVS. Libro decimooctauo. Reſponſorum.

PAVLVS reſpondit, eum qui viuente patre & ignorante de coniunctione filiæ, conceptus eſt: licet poſt mortem aui natus ſit, iuſtū filium ei, ex quo cōceptus eſt, nō videri.

1 *Differentia inter ius ciuile & canonicum.*
2 *Conſenſus parentum in matrimonio an requiratur.*
3 *Conditio pro matrimonio.*
4 *Conditio pro illicito concubitu.*
5 *Legitimatio per ſubſequens matrimonium.*
6 *Spurÿ per ſubſequens matrimonium non legitimantur.*
7 *Diſpenſatio poſterior, quomodo operetur circa legitimationem filiorum.*
8 *Bona fides cōiugum quatenus proſit filÿs, vt legitimi iudicentur.*
9 *Lex. 5. titu. 3. part. 4.*

ETIGNorante.) Hinc decidēdi ratio orta eſt, ꝙ 1
iure ciuili cōſenſus eorū requirebatur, in quorum poteſtate ſunt, qui nu- 2
ptias cōtraherent[a]: ſecundū quā legē vixere oēs vſq; ad Euariſti Pontificis tēpora[b]: & tū aliud ſucceſſoribus eius viſum eſt. Sufficere enim in matrimonio, vt in re ſpirituali ipſorū conſenſum, qui contrahūt[c].
C O Nditione.) Ideſt, matrimonio. Plau- 3
tus in Trucul.

Ego adeo

a l. Sed eſt quæſitū. ff. de libe. & poſthu.
b Gl. appr. in l. de quibus. ff. de legib. Bald. in l. ſi. co. pen. C. de ſuu & legi.
c l. Repetūdarū. §. 1. ff. de teſtib.
d Gloſſ. & Docto. in §. teſtes. inſt. de teſta.
e l. 17. titu. 16. par. 3.
f l. 10. tit. 1. part. 6.
g In l. In multis.
h l. 55. Tauri.
i Iaſ. in §. Omniū. nu. 29. inſtit. de actio. Alexā. in 2. vo. conſilio. 116. nu. 10.
k Bal. conſ. 257. lib. 3.
l Alciat. de verb. ſigni. libr. 3.
m Gl. app. in l. ſi quis in tantā. in gl. mag. in prin. C. vnde vi.
n l. vnica. ibi cuiuſcūq; ſexus. C. de his qui ante aper. tab.
o Bal. in auth. habita. colū. pen. C. ne fili. pro pa.
p Io. And. in c. Ioānes. col. 4. de clerico conin.
q Iaſo. in l. fin. nu. 53. de conſti. prin.
r Glo. in c. Si teſtes. §. hermaphroditus. 4. q. 3. tertia.
s Bar. in l. de quibus de legib.
t l. 1. ff. ſi ager. vectig. vel emphy. pet.
v l. legatis. §. ſi vn. ff. de leg. 3. Doci. in l. rogaſti. in princ. col. pen. ff. ſi cer. pet. Alcia. in l. mercis. 2. ff. de verb. ſigni.
x l. Eius. 2. §. Celſus. ff. ad munici.
y Bar. in l. Et ex diuerſo. col. 2. ff. de rei vend.
z Soci. in 2. volu. conſil. 25. col. fina.
a l. 2. ff. de rit. nupt.
b cap. 1. 30. quæſt. 5.
c cap. ſufficiat. 27. q. 2.

Ego adeo iam illi remittam nuncium, Adimeo dicam, vt aliam
Conditionem inueniat filio ſuo.

Et in Aul.

Narraui amicis conſilium meum
De conditione hac.

¶Suetonius in Iulio, Ad retinendã aũt Põpeij neceſsitudinẽ ac volũtatẽ, Octauiani ſororis ſuæ neptẽ, quæ. C. Marcello nupta erat, cõditione ei detulit, ſibiq; filiã eius in mr̃imoniũ petijt Fauſto Syllæ deſtinatã.
4 Sumitur & nõnũquã ea vox in ſenſu inhoneſto, vt illicitũ cõcubitũ ſignificet. apud Suet. in Aug. Et conditiones quæſitas per amicas &c. Sicque etiã Capitolino auctore Fauſtina apud Caietam cõditiones ſibi & nauticas, & gladiatorias elegit. Sanè hîc vetuſti quidã codices (& vel Florentinus) Coniunctione, legunt: ſed Norica editio elegantior.
5 NON videri.) Nuptiæ à principio illicitæ, quoad filiorũ legitimationẽ, ex poſt facto non cõualeſcũt. Sed an non ex cõcubina ſuſcepti per ſubſequẽs matrimoniũ legitimantur[a]? Et cõiter id admittũt, etiã ſi ab eo qui in extremis cõſtitutus ſit, nuptiç cõtrahantur[b]. Quid igitur? R̃ndet Bartolus, à quo nemo diſſenſit, hîc illicitã cõiunctionẽ fuiſſe, illic verò iure ciuili licitam[c].
6 Vnde annotandũ eſt, per ſubſequẽs matrimoniũ ſpurios non legitimari, quãuis naturales legitimentur: id quod iure Pontificio expreſſum eſt[d]. Sed an non alibi legimus, ſi aui cõſenſus acceſſerit, pdeſſe id filijs, vt legitimi cẽſeantur? Et admittendũ hoc eſt, non vt retrotrahatur cõualidatio, ſed vt ex eo tpe, quo adhibetur cõſenſus, ſiue expreſſus ille fuerit, ſiue tacitus: neque
7 em̃ vis in hoc eſt. Quid ergo ſi intra grad' phibitos nuptiæ cõtrahantur, deinde ſummus Põtifex diſpẽſet, an filij ante diſpenſationẽ ſuſcepti legitimi fiant? Et non fieri, verius eſt, huius legis argumẽto, niſi bonç fidei cõiuges fuerint. tũc em̃ filij legitimi
8 ſunt, ſiue alter ſiue vterque coniunx impedimentũ ignorẽt[e]: dũmodo in eccleſiæ facie matrimoniũ cõtraxerint: nã ſi clãdeſtine (etiã vtroq; ignorante) legitimi filij nõ erũt[f]. Accurſij verò opinio[g] exploſa (quin
9 & iure quoque noſtro[h] reprobata eſt) qui ignorãti legitimos, ſcienti illegitimos naſci opinatus eſt.

XII. IDEM. Lib. XIX. Reſponſorum.

a L.cũ quis. L.nuper.C.de natu.lib.
b Iaſ. in l. ſed eſt quæſitũ.col.fin. ff.de lib.& poſth.
c L.in cõcubinatu. ff.de concubi.
d c.tanta. qui fil. ſint legi.
e c.cum inter. c.ex tenore. q fily. ſint legi.
f c.cũ inhibitio.§.ſi quis vero. de clã deſt.deſpon.
g Glo.in l. qui contra. C.de inceſt. nupt.
h L.3.tit.3. part.4.

SEPTIMO menſe naſci perfectum partum, iam receptũ eſt propter auctoritatem doctiſsimi viri Hippocratis. & ideo credẽdum eſt, eum qui ex iuſtis nuptijs ſeptimo menſe natus eſt, iuſtũ filium eſſe.

1 *Septimo menſe incipiente, perfectus partus naſcitur.*
2 *Octimeſtris partus vitalis non eſt.* 1
3 *Partus veri termini nonus & decim' mẽſis.* 2
4 *Parcæ, parca, Nona, Decima, & cur ſic dictæ*
5 *Vndecimi menſis partus an legitimus.*
6 *Lex.4.tit.23.part.4.*
7 *Partus termini plures quã ius ciuile admittat*
8 *Partuum terminos an leges reſtringant.*
9 *Peritus in arte ſua credendum eſt.*
10 *Periti plures an conſulendi.*
11 *Iuris ignorantia, an excuſet mulierem & ruſticum.*
12 *Peritũ qui ſe profitetur, non excuſatur, quòd alterius ſe dicat conſilium adhibuiſſe.*
13 *Filius iuſtus is dicitur, qui in domo naſcitur, quamuis matris adulterium probetur.*

SEptimo.) Incipiente. Quare & de eo qui centeſimo octogeſimo ſecundo die poſt mortẽ patris 1
natus eſt; Hippocrates ſcripſit, & Diuus 2
Pius Pontificibus reſcripſit, iuſto tpe videri natum[i]. Quid ſi Octauo? Et idẽ Hippocrates in libro περὶ τροφῆς. ſic ait, ἐστὶ δὲ καὶ οὐκ ἐστὶν ὀκτάμηνος γένεσις, i. eſt autẽ & non eſt octimeſtris partus. Eſt, q\ a naſcitur: nõ
eſt; quia vitalis non eſt. Sic enim Sabinus 3
Iuriſconſultus interpretatur. Quid nono
& decimo? Et hi veri vitaleſque pariendi 4
termini ſunt, ac proinde ab eis (vt Gellius lib.3.ca.16. ex Varrone notat) Parcis noĩa
impoſita, Parca, Nona, Decima: & illi qui- 5
dem à pariendo, his à partus tẽpeſtiui tpe. Quid de vndecimo menſe? Et nõ eſſe partum legitimũ Iuriſconſulti arbitrati ſunt[k]. Sed quid ſi parum poſt decimũ, puta duos dies, mulier enixa ſit? Et legitimũ partum non ſemel credit Accurſius[l]. Hîc tñ cõtrariũ ſentit: quæ opinio cõis eſt[m], & iure probatur vel apertiſsime. Vlpianus[n] em̃ de eo
loqtur, qui poſt decẽ mẽſes natus eſt: quæ 6
verba, tranſacto decimo menſe, tẽpus omne deinde cõprehendunt[o]. Sed & Hiſpaniæ lege

i l.Inteſtato.§.ſi.ff.de ſuis & legit.
k l.Inteſtato.§.ſi.ff.de ſuis & leg. Auth.de reſti.& ea q pa.i.11.me.
l Gl.in authẽ.de reſti.& ea quæ par.§.fin.in gl.perfecto. in l.Gallus. in princi. in gl.10.ff.de libe.& poſthu.
m Areti.in l.Gallus.col.5.Iaſo.in 2.lect.n.35. Salom fo.12.
n d.l.Inteſtato.
o Bart.& Doct.in l.2.§.Creditũ.ff.ſi cer.pet.

niæ lege eſt[a] hoc vel apertius. Verū quid eſt, qđ Hippocrates, Ariſtoteles, Plinius, 7 Varro, Gellius & alij tam Græci quàm Latini probatiſsimi auctores, ſeptimo, octauo, nono, decimo, vndecimo menſe legitimos pattus edi poſſe affirmant[b]? Et videri ideo poteſt noſtrorum dubia in hac redeciſio, niſi ꝙ frequentiora reſpexit lex[c], & 8 ne occaſio mulieribus præberet, dum quæ ſtupra adulteriaq; ſua cælari vellent, alienos filios ꝓ legitimis maritorū mentiētes ſupponerēt. Quid ꝙ & illi à filij cōceptione, nr̄i à morte patris dinumeraſſe videnť. PROPTER auctoritatem.) Credendū 9 peritis medicis in arte ſua eſt[d], nedū Hippocrati[e], Philoſophis, obſtetricib[f], architectis[g], menſoribus[h], & generaliter peritis in arte ſua credendum eſt: dūmodo quanquiſq; nouit artem (vt in prouerbio eſt) in 10 hac ſe exerceat. Sed num vnus tantum, an plures conſulendi ſunt? Et plures cōſulendos, videri poteſt nō leuibus argumētis[i]: contrà tamen non minus vrgentia ſunt[k]. Verùm ea inualuit diſtinctio[l], vt ſi pluriū copia fuerit, duo ſaltim cōſulantur: ſi vnus ſit, eius conſilium ſufficiat: ſed etſi plures ſint, ſatis eſſe vt is cōſulatur, modo partes in hoc conueniant. Quæ diſtinctio adhibēda eſt (etſi Baldus aliter ſentiat[m]) cum tra- 11 ctatur, an mulier & ruſticus propter iuris ignorantiam excuſentur, iuriſperitis cōſultis: neque tñ ij excuſantur, qui imperitos[n]: eo amplius, & temerarij ſunt, qui nō peritiores conſulunt[o]: aduocati præterea cum iudicio de iure rogandi, vtpote quorum ſuſpecta reſponſa[p]. Et quanquam alij 12 propter periti conſilium excuſari ſoleant, ij certè non excuſantur, qui ipſi peritos ſe profitētur: quales Doctores, aſſeſſores, aduocati ſunt[q]. Nam quid ridiculum magis eſſe poteſt, quàm vt ijs patrono opus ſit, q ſe defenſores parant[r]?

DOCTISSIMI viri Hippocatis.) In libro quem de ſeptimeſtri partu ſcriptū reliquit. Meminitq; & huius rei Plutarchus de Philoſophorum placitis.

IVSTVM filium.) Filius enim is diffini- 13 tur[s], qui in domo naſcitur, etiam ſi alioqui de matris adulterio conſtet[t].

XIII. HERMOGENIANVS. Libro primo, Iuris Epitomarum.

SERVVS in cauſa capitali fortunæ iudicio à domino commiſſus: & ſi fuerit abſolutus, non fit liber.

1 *Capitalis cauſa quæ?*
2 *Capitalis pœna quæ?*
3 *Pœnæ non capitales quatuor.*
4 *Pœnæ capitales tres.*
5 *Pœnæ capitalis appellatione deportatio intelligitur.*
6 *Pœna capitalis & capitis æquiparantur.*
7 *Capitis amputationis pœna mortem naturalē comprehendit.*
8 *Litis euentus dubius eſt.*
9 *Dubitare videtur de iure ſuo cui mouetur cōtrouerſia.*
10 *Pro derelicto cur non videatur habuiſſe dominus in præſentia.*
11 *Lites viri probi execrantur.*
12 *Dominus quo iure defendet ſeruum ſuum in cauſa criminis.*
13 *Seruus de crimine quando accuſari poſſit.*
14 *Seruus quando accuſari poſſit, ſi pœna pecuniaria imponenda eſt.*
15 *Lex. 10. titu. 1. part. 7.*

CApitali cauſa.) 1 Cuius pœna mors, aut exilium eſt[v]. Sed quæ capitalis 2 pœna eſt. Et iure ciuili (qđ Innocentius[x], Guilielmus, Durandus[y], & Angelus[z] notant) pœnarum non capitaliū 3 quatuor ſpecies ſunt, Relegatio, Infamia, Cinguli, ſeu dignitatis amiſsio vel interdictio, Verbera. Capitalium tres, Mors natu 4 ralis, Damnatio in metallum, Deportatio. Quod ſi mentio pœnæ capitalis in lege fiat, deportationem intelligi, poſt Accur 5 ſium[a] omnes conſentiunt. Sicque etiam, 6 ſi pœnæ capitis[b]. Etenim æquiparari hæc videtur[c]: aliud, ſi capitis amputationis pœna impoſita ſit. nam mors naturalis ſignifi 7 catur[d]: quæ & Imola[e] quotidiana eſſe ait, & cæteri probant[f]: & Felinus[g] quatuor caſibus locum non habere notat.

FORTVNAE iudicio.) Ideſt, fortunæ iudicij: per contrapoſitum dubius enim 8 euētus litis eſt[h]. Quare & omnis, cui de re 9 ſua controuerſia ſit (quanuis re vera non dubitet ta) vacillare men iuris præſumptione, &

a l. 4. titu. 13. part. 4.
b Alci. parad. lib. 3. c. 7. Tiraq. in l. ſi vnquā ī pte ſuſceperit liberos. folio. 560. in paruis. C. de reuo. dona.
c l. nam ad ea. ff. de legib. Aret. ī l. Gallus. cō lū. 5. Soci. eo lum. 3.
d l. ſemel. C. d re mili. lib. 12.
e l. ſi pater. ff. de ſol.
f l. 1. ff. de vē. inſpi.
g Auth. d non alie. §. quod autē.
h l. 1. ff. ſi mē. ſal. mo. dixe.
i l. in bonorū. ff. de bono. poſſ. c. ſignificaſti. 2. de homic. c.
k ſtatutum. d reſcri. lib. 6. l. vtique. §. culpa. ī gl. ff. de rei vē.
l l. regula. §. ſed iuris ignorantiā. ff. de iu. & fac. igno. authē. de non alie. §. quod autem.
l Iaſo. in l. 1. §. ſi. nu. 8. ff. de verb. obli. Alex. ī. 1. vol. cōſ. 35. colū. pen.
m Bal. in l. iuris ignorātia. 2. 4. q. C. qui admit.
n l. ſi nō lic. § ſi mācipiū. ff. ad di. edic. Gl. il. vtiq. §. culpa. ff. de rei vendi.
o Ang. in l. plagij. C. ad l. Fab. de plagia.
p Ang. in l. terminato. C. de fruct. & lit. expen.

q Bar. in l. 1 bonorū. ff. de bono. poſſ.
r l. 2. verſ. turpe. ff. de orig. iur.
s l. filiū. ff. de his q ſui vel alie. iu. ſunt.
t l. Miles. §. defuncto. ff. ad l. Iul. d adul. Ang. hic. Bal. ī l. ſi matre. C. d ſuis & legi.
v l. 2. ff. de pub. iud.
x Inno. ī c. qualiter & quā. 2. d accu.
y Spe. ī tit. d accuſatio. §. Secundo loco.
z Ang. ī l. abſentē. C. d accuſ.
a Glo. in l. vnica. C. ne chriſtia. mācip.
b Io. andr. & cano. in c. quāto. in glo. de iure iurā.
c Gl. in l. 1. C. ad l. Cor. d fal. l. qcū maior. §. is demū. ff. de bo. lib.
d l. capitaliū. in prin. ff. de pœn.
e Imo. ī l. 2. col. 4. ff. d pub. iud.
f Iaſo. in l. 3. §. hæc pœna colū. 3. ff. q̄ quiſq; iuris.
g Aret. d maleſic. in verbo. & ibi capue. nume. 32.
h Feli. in c. qualiter & quando. colum. 2. de accuſ.
h l. quod debetur. ff. de pecu. gl. in l. Lucius. §. ſi. ff. ad Trebellianum.

10 ne, & de iure ſuo dubitare dicitur[a]. Idq; fortè hic in cauſa fuit, cur pro derelicto habuiſſe non videatur dñs, nã etſi maxime dubitaret, lite mota, at nõ dereliquit. Quid quod potuit
1 tædio litiũ, fortunæ iudicio ſeruum cõmittere. Nam neq; alienat is, qui duntaxat omittit poſſeſsionẽ, neq; eius factũ improbat lex, qui tanti habuit re carere, ne pro-
11 pter eam ſæpius litigaret. Hæc enĩ verecundia & cogitatio eius, qui lites execratur, non eſt vituperanda[b].
12 A DOMINO commiſſus.) Quid ſi defendat dñs, quo iure defendit, neq; enĩ in cauſa criminis procuratores admitti ſolẽt[c]? Et frequẽtiores[d], non vt procuratorem admitti dñm, aiunt, ſed quia ipſiuſmet inter-
13 ſit. Accuſari autẽ ſeruus põt, cum pro crimi-
ne pœna corporalis imponenda eſt, nõ ſi
14 pecuniaria: quæ cõis opinio eſt[e]. Quid ergo ſi cõniuentibus oculis dñi, ſeruus peculiam habeat[f]? Et accuſari hunc poſſe (etiã cum pœna pecuniaria imponẽda eſt) Bar-
15 tolus cenſet[g]: quod & iure quoq; noſtro[h] per locum à contrario ſenſu probatur.

XIIII. PAVLVS. Libr. IIII. Sententiarum.

NON ſunt liberi, qui cõtra formam humani generis conuerſo more procreantur: veluti ſi mulier monſtroſum aliquid aut prodigioſum enixa ſit. Partus autem, qui membrorũ humanorum officia ampliauit, aliquatenus videtur effectus: & ideo inter liberos connumerabitur.

1 *Monſtra, prodigia, oſtenta quando filiorum loco habeantur.*
2 ἑτερομορφία.
3 *Lex vlti. titu. 33. part. 4.*
4 τριόρχεις.
5 *Membrum & membri officiũ quomodo differant.*
6 *Digitus an membri appellatione contineatur.*
7 *Bart. ſibi ipſi contrarius.*
8 *Lex. 25. titu. 6. part. 2.*
9 *Effectus partus qui.*
10 *Intellectus verus huius legis qui?*

NON ſunt liberi.) Vt tanquam liberi legitimi ſuccedant: ſunt tamen, vt extitiſſe eis natis conditio videatur, ſub qua matri relictum eſt, ſi peperiſſet[i]. Monſtra igitur 1
prodigia, oſtenta quæ ſunt, parentibus nõ ſuccedunt[k]; neque ſi prętereãtur, iure poſthumorum rumpent[l].
CONTRA formam humani generis.) Aut quia in alterius animalis formam, non in hominis partus producitur. Græci ἑτερομορφίαν vocant: ut ſi canino capite[m], aſini 2
nis aurib⁹. aut quia aſpectu inæquales, ſed 3
ad hominum formam propius partus edũtur: qoales bicipites ſunt, trimani, tripedes, quadrupedes, quiue oculos in pectore ſeu fronte, aures ſupra tempora habeãt; qualis eo tempore, quo Viriatus in Luſitania contra Romanos bellum gerens, interfect⁹ eſt Romæ, puer ex ancilla natus, quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, naturã virilem duplicem habens. Author Eutropius libro 4. de bello Achaico.
MEMbrorum humanorum officia.) Vt qui ſenis digitis, vel tribus teſtibus, quos 4
Græci τριόρχεις vocant. Aliud igitur mem- 5
brum eſt, aliud membri officium: manus quidem & pes, membra ſunt[n], digiti non item[o], niſi in larga ſignificatione[p]. Inde & 6
Bartolus hic quoque notat, ſi lege monici pij caueatur, vt qui membrum alteri abſciderit, talionis pœnam in ſimili mẽbro patiatur: in eo qui digitum abſcindat, legi lo- 7
cum non eſſe. Idem Bartolus in hoc alibi[q] contrà. ex relationis enim vi[r], tunc membri appellatione digitum comprehendi: quod & ipſe ſequor. Suntque alij caſus nõ pauci, in quibus membrorum appellatio digitos continet: quos Felinus congeſſit[s]: ſed & recentiores[t] aliquid addunt. Quid quod & Hiſpaniæ lege[v] non digitus tantũ, ve- 8
rùm & dens membrum vocatur, niſi fortè & illic in larga ſignificatione accipimus.
A L Iquatenus videtur effectus.) Noricus Codex habet. Alicuius videtur effectus, vt dictionem, effectus, tunc ſubſtantiue accipias. Antonius Auguſtinus lib. 1. emendat. iur. ciui. c. 8. Quia aliquatenus videtur effectũ, emendat: quod vix eſt vt probem. Vetuſtiores Codices, atque adeo Florentinæ ipſæ Pandectæ, Aliquatenus videtur

a Bald. & Ange. in l. nemo ad ſi. C. de acqui. poſſ.
b l. Item ſi res. §. 1. ff. de alie. iud. mutã. cauſ. fac.
c l. pen. §. ad crimen. ff. de publ. iudi.
d Bal. in l. 2. C. de accu.
e Sali. in l. 2. C. de accuſ.
f l. 4. ff. de manumiſſi.
g Bar. in l. hos accuſare. §. Omnibus. ff. de accuſa.
h Lex. titu. 1. par. 7.

i l. quaree. ff. de verb. ſigni.
k l. oſtẽtũ. ff. de verb. ſigni.
l l. quod dicitur. cũ gl. ff. de lib. & poſthu. l. quæ certatũ. C. de poſthu. har. inſti.
m l. vlt. ti. 33. part. 4.
n Authẽ. ſed nouo. C. de ſer. fugi.
o l. ædiles. §. ſi. l. Itẽ quæritur. §. ſi quis digitis. ff. de ædi. edic.
p c. 1. de corpo. vici.
q Bar. in l. 2. col. ſi. ff. de pub. iud.
r l. nonnũquã. ff. de cõdi. & demõſtra.
s Feli. in c. cũ illorũ. de ſentẽ. excõ.
t Deci. ĩ l. Imperiũ. n. 51. infrà. de in. om. indi. valla. n. 88.
v l. 25. tit. 6. part. 2.

effectus: quæ dubio ꝓcul veriſsima lectio eſt, vt ſit effectus partus, ideſt perfectus: ſic enim paulo ante appellauerat. Efficere verò, apud Ciceronem & eos qui bene locuti ſunt, rei perfectionem ſignificat: vnde etiā Plinio Epiſt. libr. 2. effecti Syllogiſmi; ideſt, beneformati. & Terentio in And. effectum reddere. Hoc ego tibi profectò effectum reddam. Et in Eunuch. Effectū dabo. Sed & Paulus recep. ſent. libr. 4. titu. 8. Aborſus (inquit) & abactus venter partum efficere non videtur. Aliquatenus itaque partus effectus, ideſt, aliqua ex parte perfectus eſt.

XV. TRIPHONINVS. Libro. X. Diſputationum.

ARESCVSA ſi tres peperit, libera eſſe teſtamento iuſſa, primo partu vnum, ſecundo tres peperit: quæſitum eſt, an & quis eorum liber eſſet. Hæc conditio libertati apposita iā implenda mulieri eſt. Sed non dubitari debet, quin vltimus liber naſcatur. Nec enim natura permiſit, ſimul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere: vt ordine incerto naſcentium non appareat, vter in ſeruitute libertateue naſcatur. Incipiēte igitur partu, exiſtens conditio efficit, vt ex libera edatur, quod poſtea naſcitur: veluti ſi quælibet alia conditio libertati mulieris adpoſita parturiente ea exiſtat: vel manumiſſa ſub hac conditione, ſi decē milia hæredi Titio ne dederit: eo momento quo parit, per alium impleuerit conditionem: iam libera peperiſſe credenda eſt.

1 *Partus execto matris vtero naturalis non eſt.*
2 *Lex. 12. titu. 33. part. 7.*
3 *Caſares vnde dicti.*
4 *Conditio, ſi pepererit, differt ab illa, ſi habuerit filios.*

PEperit.) Hactenus thema legis eſt.
QVAESITVM eſt.) Duplex quæſtio proponitur.
HAEC conditio.) Aliquem liberum eſſe primo reſpondet.
SED non dubitari.) Quæſtioni ſecundæ reſpondet.
NEC enim natura.) Aliud, cum execto matris vtero naſcuntur: poſſunt enim duo ſimul vno impetu naſci: ſed ille partus naturalis non eſt. 1
VLTIMVS.) Quid in dubio; ideſt, ſi non appareat quis fuerit vltimus? Et nullum liberum ꝓpter incertitudinem[a], omnes conſentiunt. Iure tamē noſtro[b] ſi maſculus & fœmina ſint, maſculum prius natum cenſemus. 2
INCIPIENTE igitur partu.) Quarto.
QVI poſtea naſcitur.) Quartus non tertius.
PEPERISSE.) Quid ſi non peperit, ſed matris vtero cæſo (vnde & Cæſares dicti) pueri extrahantur? Et verius eſt, conditionem, ſi tres habuerit filios, ſic impleri[c]: cōditionem, ſi tres pepererit, non impleri. 3 4

a l. Duo ſunt Titij. ff. de ſta. tute.
b l. 12. ti. 33. par. 7.
c l. Etiam mulier. ff. de verb. ſigni.

XVI. VLPIANVS. Libro. VI. Diſputationum.

IDEM erit, ſi eadem Areſcuſa primò duo pepererat poſtea geminos ediderat. dicendū eſt enim, nō poſſe dici vtrunq; ingenuum naſci, ſed eum qui poſterior naſcitur: quæſtio ergo facti potius eſt, non iuris.

1 *Gemini ſi edantur, quis in regno dignitate aut primigenio præferendus.*
2 *Lex. 12. tit. 33. part. 7.*
3 *Glo. l. Regiæ opinio eleuatur.*
4 *Quæſtiones de puncto.*
5 *Quæſtio facti ad Iuriſcōſultum non ſpectat.*
6 *Iuriſconſultus, iuris, non facti ſacerdos eſt.*

GEMInos ediderat.) Vno partu. Quid ī regno, dignitatib9, primigenijs, hæredijs ſeu maioratibus, quis præferēdus, ſi gemini edantur? Et diſtinguendū eſt. aut enim conſtat, quis prior editus ſit, & ille præfertur[d], quanuis momento præceſſerit. nam & natus eſt Iacob plantā tenens Eſau: & tū erat Eſau primogenitus. Aut vno impetu ꝓceſſerūt, qđ (licet natura fieri nō poſsit) in ijs 1

d Ioā. and. ad Specu. in rub. de feu. col. antepe. verſ. ad contrarium.

in ijs euenire ſolet, qui ex ſecto matris vtero poſt eius mortem extrahuntur: & tunc vtroq; altero've petēte, ſorte q̃ſtio (vt potè q̃ iuris eſt) decidēda eſt[a]. Si neuter ad ſortes puocet, erit gratificationi loc⁹[b]. Aut in dubio eſt, vter prior, vter poſterior nat⁹. Finge enim vel matrem cæcam, vel in obſcuro loco peperiſſe: vel neque eam, neq; eos qui parienti adeſſent, eius rei ſatis recordari poſſe: & in hoc articulo magna varietas eſt. Sunt enim qui vtrumque admittant[c]: quę opinio ex eo eleuatur, quòd in huiuſcemodi, expediat potius adminiſtrationem vni committi[d]. Alij, neutrum eſſe admittendum[e], quod etiam procedere minime poteſt. cur enim primogeniti ijs poſtponātur, qui poſtea editi ſunt[f]? Quidam ſorti rem committendam[g]: verùm cum facti quæſtio iſthæc ſit, ſorti locus iure non eſt[h]. Denique Baldus[i] gratificationi locum eſſe exiſtimat: quæ crebrior opi-
2 nio eſt[k]. Hiſpaniæ certè lex[l] notanda vtrumq; ad ius primogeniti admittit. Nam legis Regiæ interpretē antiquū vix eſt vt audiam, dū illā, ad ſucceſsionē bonorum
3 reſtringit, quæ diuidātur, & in alijs, ſorti locum eſſe arbitratus eſt. Quò enim obſecro tunc honoris, quò primogeniti mentio facta eſſet? Sed ſi lege Regia vterq; adadmittendus, horum filij quemadmodum ſuccedēt? Qui quibus præferēdi ſunt? Delio conſultore opus eſt.

NON poſſe dici vtrumq;.) Sic ſi Titius Sticho ſeruo ſuo libertatem conceſſerit, ſi ſeruo primum in ponte obuiam ierit: Seius Pamphilo, ſi libero: & Stichus Pāphilusq; in pōte inuicem ſibi obuiauerint, quæſtio
4 de pūcto eſt. Sed Bartolus & plures aiūt[m], Stichum liberum futurum, non Pamphilum. Suntque etiam ſimiles de puncto quæſtiones, quæ alio in loco traduntur[n].
5 QVAEſtio ergo facti.) Quæ cum vel prudentiſsimis interdum fallat, ad iuriſconſultum non ſpectat[o]. Quid igitur, an non ex
6 facto ius[p]? Fatendum vtiq; eſt. Verum iuriſconſultus, iuris eſt, non facti ſacerdos[q].

XVII. IDEM Lib. 12. ad edictum.

IN orbe Romano qui ſunt, ex cōſtitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti ſunt.

1 *Ciuem Romanum quem haberi, ſtatim atque Romæ eſſet, abſurdum eſt.*
2 *Orbis Romanus qui, & qui ea appellatione non continentur.*
3 *Ius ciuitatis Romanæ parcè olim conceſſum.*
4 *Chriſtiani omnes hodie ciues Romani.*

IN orbe Romano.) Legebatur antea, In vrbe Romana, ſed nouum nimis, ne abſonum dicā, ſi ciuis Romanus ideo quis haberetur, quod Romæ caſu fortè eſſet. Emendatior ergo lectio[r], In orbe Romano, quam veriſsimam Iuſtiniani Nouella[s] conſtitutio conuincit. Nec noua appella- 2
tio, ſed frequens Spartiano, Lampridio, & eius ætatis hiſtoricis. Ea ij cōtinebantur, q ſubditi populo Romano eſſent cuiuſmodi Prouinciales omnes erant. Fœderati, & hi qui populi Romani maieſtatem comiter obſeruabāt[t], nō comprehendebantur, ac multominus hoſtiles nationes, quales Parthi, & Germani. Item nec Hoſtiles, nec aliquomodo Romanis cōiunctæ. Mentio eſt & orbis Romani, in codice Theodoſij lib. 16. titu. 2. Damus copiā colligendi his qui ſecundum ea ſentiunt, quæ tēporibus Diuæ memoriæ Conſtanti ſacerdotibus cōuocatis ex omni orbe romano, expoſitaq; fide ab his ipſis, &c.

CIVES Romani.) Ius ciuitatis Romanę parcè olim cōcedi ſolitum, vt Nouocomē- 3
ſibus, In ſubrib⁹, Hiſpanis, Gallis & aliis quibuſdam Conſtitutione Antonini omnib⁹ omnino liberis, q in orbe Romano eſſent, cōceſſum eſt. Hodie oēs Chriſtiani (modo
verè Chriſtiani ſint) eo iure cenſentur[v]. 4

XVIII. IDEM. Libro. 27. ad Sabinum.

IMPErator Adrianus Publicio Marcello reſcripſit liberam quæ prægnans vltimo ſupplicio damnata eſt, liberum parere: & ſolitum eſſe ſeruari eam, dum partum ederet: ſed ſi ei, quæ ex iuſtis nuptijs cōcepit, aqua & igni interdictum eſt, ciuem Romanum parit, & in poteſtate patris.

a l. vlti. in prin. C. commu. de leg. l. ſed cum ambo. ff. de iudi. Can. in c. ſi de iudic.
b Aret. in l. Ex duob⁹. colūn. ff. de vulga.
c Bal. in authē. ex teſtamēto. col. fi. C. de collat. arg. gl. hic. Alex. in l. qui filiabus. §. ſi quis ita. col. ſi. de leg. 2. Iaſ. col. ſi extrane⁹. n. 18. ff. de cō. ob cau. Feli. in c. Capitulum ſancte. de reſcript. Landen. de primoge. q. 37.
d l. vlti. ff. de re. diui. l. in apibus. 7. q. 1.
e Imo. in l. ex duobus. ff. de vulg.
f l. 2. §. hæreditas. ff. de ſuis & leg.
g Io. andr. ad Specu. in rub. de ſeu.
h l. fina. in prin. C. commu. deleg.
i Bald. in l. 1. quibus. C. de ſecundis nupt.
k Alexā. hic & in l. ſi fuerit. ff. de rub. dub. & in l. 3. §. hoc interdictū. ff. de lib. ho. exhib. Ioan. Leci. de primoge. lib. 2. q. 10. Ignc. in l. 3. §. ſi cum omnes. ff. ad Syll.

l l. 12. tit. 33. part. 7.
m Bal. hic. in 2. lect.
n Bart. & Iaſo. in l. ſi poſt mortē. in princ. de lega. 2.
o l. 2. ff. de iu. & fact. igno.
p l. ſi ex plagis. §. in clino. ff. ad l. Aquil.
q l. 1. ſupr. de iuſti. & iure.
r Alci. diſpūct. lib. 2. c. 21. & in l. poteſtatis ce in l. hoſtes. ff. de verb. ſignif.
s Authē. vt liber. de cate. §. fi.
t l. non dubito ff. de captiui. bud. ad l. vlti. maieſta. Alc. pa rer. 2. c. 25.
v Alciat. in l. Hoſtes.

1 *Prægnans ſiue libera ſiue ſerua non eſt punienda.*
2 *Prægnans etiam ex modico tempore punienda non eſt.*
3 *Prægnans deportari, & in metallum dati an poßit?*
4 *Mors ciuilis & naturalis æquiparantur.*
5 *Prægnans an punieda membri mutilatione.*
6 *Membri mutilatio & vltimum ſupplicium æquiparantur.*
7 *Prægnans an proſcribi aut banniri poßit?*
8 *Prægnans an poßit torqueri?*
9 *Prægnantem in adulterio deprehenſam an liceat occidere.*
10 *Prægnans ſeruatur, ſiue legitimum ſiue adulterinum filium paritura ſit.*
11 *Partus editus ne intereat, etiam poſt editum mulier ſeruanda eſt.*
12 *Pœnæ executio differtur, donec rationes damnatus reddat.*
13 *Per alium conſequimur, quod per nos non poſſumus.*
14 *Prægnantes iurare non coguntur.*
15 *Adiuncti ratione permittitur, quod alias nõ permitteretur.*
16 *Acceßiones ſeparabiles & inſeparabiles.*
17 *Adulterij commißi cum ſacerdote mulier à iudice eccleſiaſtico punitur.*
18 *Sacerdos ſi ſit vnus ex delinquentibus, alij ad iudicem eccleſiaſticum remittuntur.*
19 *Laicus habens rem communem cum eccleſia, vtitur priuilegio præſcriptionis eccleſiaſticæ.*
20 *Pœna ſubſtituti in duello an ſit differenda.*
21 *Campionis & partus longe diuerſa ratio eſt.*
22 *Aquæ & ignis interdictio.*

LIberam.) Idem & ſi ancillam, quod
1 attinet ad hoc, ne prægnãs puniatur: eadem enim ratio eſt[a], ne partus periclitetur[b].
2 PRÆgnans.) Etiam ex modico tempore, verbi gratia. x. aut. xx. dierum.
3 VLTImo ſupplicio.) Quid ſi deportatione, aut damnatione in metallum? Et eſt verius (ſi detrimentũ ventri inde immineat) pœnam differri. Nam & ſic alias deporta-
4 tio, & mors naturalis equiparantur[c], quòd vtriuſque idem effectus ſit[d]. Quid ſi mem-
5 bri amputatione? Et tunc quoque pœnæ executionem differri aiunt. Quia membri
6 mutilatio, & vltimum ſupplicium æquiparantur[e].

DAMnata.) Quid de proſcripta, aut bannita? Et idem Nellus[f] Hippolytusque[g] reſpondent. 7
SERuari.) Sed an interim torqueri poterit? Et receptius eſt, neque prægnantem[h], neque poſt dies. xl. à partu connumerandos torquendam[i]. Sed nunquid maritus 8
vxorẽ, pater filiã nuptam in adulterio deprehenſas prægnantes impunè occident? 9
Et poſſe crebrior opinio eſt, ſine metu pœnæ homicidij. nam & facti atrocitas attenditur[k], & iuſtus eos dolor excuſat: nihilominus tamen iudicis arbitrio punientur.
PARtum.) Siue legitimũ ſeu adulterinũ[l]. 10
EDEret.) Quid ſi edidit, ſed ſi vltimũ ſupplicium ſubeat, periculũ eſt, ne partus intereat, an adhuc ſeruanda? Et licet hæc legis verba obſtent, ratio tamen eadem eſt. 11
Seruanda igitur tum quòd in mora modici temporis periculum minime ſit[m]: tum etiam, quòd & in ſeruo fieri hoc videm[n].
Quo exemplo, & illud traditũ eſt[o], vt damnati ſerui, liberi ve ꝓcuratoris, tutoris, curatoris, factoris, inſtitoris, pœnæ executio differatur, quouſque rationes reddant. An- 12
notãdumque generaliter hic eſt, propter partum mulierem id cõſequi, quod per ſe non poſſet. 13
Quo iure fit, vt nec cogi ad teſtimonium dicendum ſolenne in itinere partus periclitetur[p]. Idq; eſt (vulgo quod dicitur) prægnantes non cogi, vt iurent: alioqui enim iuratos eſſe teſtes oportet[q]. An- 14
notandum præterea eſt, ratione adiuncti permitti, quod alias non permitteretur: 15
quod Bartolus[r], & alij de adiuncto ſiue acceſſione inſeparabili intelligunt[s]: aliud, 16
ſi ſeparabilis ſit[t]: quibus tñ exẽpla multa repugnãt. Ecce ſi nupta adulterij cũ ſacerdote cõmiſſi accuſetur, à iudice eccleſiaſtico rõne adiũcti dãnãdã Federic[9] reſpõ- 17
der[v], & tamen hæc ſeparabilia ſunt. Si plures delictũ committãt, inter quos ſit vnus ſacerdos, oẽs ad iudicẽ eccleſiaſticũ remit- 18
tentur[x]: & tñ ſeparari poterant. Si cũ eccleſia cõmunẽ rem laicus habeat, priuilegio cẽtẽnariæ, aut quadragenariæ præſcriptionis, & ille vtetur[y]. Quæ & ſi à permultis 19
admiſſa ſunt[z], neſcio an iudices (latrunculatores præſertim) admittent[a]. Collegit & hinc Bartolus argumentum, ſi in duel- 20
lo quis ſubſtitutus eſt, & interim vltimo ſupplicio damnatus, an pœna eius differri debeat? Et nõ differendã cum Guilielmo verißi-

a l. illud. ff. ad l. aquil.
b Ana. in c. intellexi. mus. de his qui fil. occi.
c l. ex facto § ex facto. ff. ad Treb. l. ſi necẽ. §. 1. ff. de bon. libe.
d l. gallus. §. & quid ſi tantum.
e Auth. de collato. §. ꝑhibemus. l. imperiũ. ff. de iuriſdic. om. iudi.
f Nel. i. 2. part. 2. tẽp. q. 45.
g Hippo. in l. 1. in princ. nu. 13. ff. de quæſti. et in pract. in pte nunc videndum. col. pe.
h l. prægnãtis. ff. de pœ.
i Bar. in l. prægnãtis. Alex. in d. 2. §. ſi nõ ꝑter. ff. ſi qs can. Aret. in parte fama verſ. ſexto quæro.

k l. quid ergo. §. cũ ãnc ff. de his q not. infa.
l Ana. in c. intellexi mus. de his qui fil. occi.
m l. ſi debitori. ff. de iudi.
n l. 1. C. de bo. proſ. l. ſi ſeruus. de legat. 2.
o Bart. & Iaſ. in d. l. ſer legato. §. ſeruus. de leg. 1. Capo. can. 2. Pole. in c. meminimꝰ. nu. 12. de accuſa.
p Bald. hic Hipp. in pract. in ver. nũc videndum. nu. 48.
q l. iuriſiurandi. C. de teſtib.
r Bart. & doc. hic Bal. in l. partim C. de rei ve.
s l. ſi cõmunẽ. ff. quemad. ſerui. amit. l. ſed et addes. §. ſi qs mulierẽ. l. loca.
t l. 1. C. ſi in comu. et ca. cauſ. reſtit. poſtu.
v Federic. cõſi. 16. Aret. in parte che me. Ay. n. 46.
x Soci. in l. cum ſenatꝰ. col. 5. ff. de reb. dub.
y l. fi. C. de ſacroſ. eccle.
z Abb. in c. ad audientiã. col. pen. de præſcri.
a Hippo. in ſing. 180 in cp. plura.

21 veriſsimè ait. Longe enim alia ratio campionis, longe alia partus: quod his addendum merito eſt, quæ in libello de ſingulacertamine Andreas Alciatus reſpondit[a]. AQVA & igni interdictũ eſt.) Quod genus pœnæ hoc, quæque eius ratio, ab alijs notatum eſt[b].

a Alci. de ſing. certa. c. 35.

b Bud. in l. vlt. ff. de do nat. iter vi. & vxor.

XIX. CELSVS Libro. 29. Digeſtorum.

CVM legitimæ nuptiæ factæ ſint, patrem liberi ſequuntur: volgo quæſitus matrem ſequitur.

1 *Legitimatus filius nihil differt à verè legitimis.*
2 *Legitimatus patris nobilitatem ſequitur.*
3 *L. fi. titu. 15. part. 4.*
4 *L. 12. Tauri.*
5 *L. fi. titu. 22. lib. 4. fori.*
6 *Schedula Caroli anni. 1542.*
7 *Legitimatus per reſcriptum Principis, nobilitate patris non gaudet, quo ad hoc tãtũmodo, vt tributa ſoluat, quo ad cætera verò gaudet.*
8 *Spurij ad honores interdũ admittuntur.*
9 *Spurij ad dignitates regulariter admittũtur.*
10 *legitimari quis poteſt, non quo ad omnia.*
11 *Nobilis quis eſſe poteſt quo ad quædam, qui in vniuerſum nobilis non ſit.*
12 *L. 86. ſtili.*
13 *Nobilitas diuidi poteſt, tam loci quam aliarũ qualitatum reſpectu.*
14 *Poſſeſsio particularis in nobilitate.*
15 *Pragmatica Cordubæ.*
16 *Nobilitas augeri, mutari, diminui poteſt.*
17 *Filius naturalis non legitimatus nobilitatem patris non ſequitur.*
18 *Naturalis fili⁹, de familia aut de domo nõ eſt.*
19 *Naturalis filius agnationis arma nõ portat.*
20 *L. 1. titu. 11. part. 7.*
21 *L. 3. tit. 15. Part. 4.*
22 *L. fi. tit. 22. lib. 4. fo, et prag. anni. 1544. c. 9.*
23 *Filius ex damnato concubitu, etiam legitimatus, patris nobilitatem non ſequitur.*
24 *Filij ex damnato & punibili concubitu ſuſcepti matris conditionem ſequuntur*

CVm legitimę.)
1 Quid ſi naturalis ſit, quem
2 vulgo baſtardum vocant?
Et ſi legitimatũ proponas,
3 nihil ille differt à verè legitimis[c]: ſed &
4 quantũ ad honores[d], atq; nobilitatem[e], pa
5 tris conditionem hunc ſequi Hiſpaniæ iure, nõ eſt cur dubitemus. Niſi quod ex ſchedu 6
la anni. 1542. quæ Pinciæ à Carolo Maximo & lata & confirmata eſt, qui per reſcri-
ptum legitimati ſunt, ad collectas, indicta, 7
cõtributiones (perinde ac ſi legitimati nõ
eſſent) tenẽtur. Neq; enim eorũ probo ſententiam, qui nobilitate eos omnino nõ gaudere ſentiunt. aliud enim eſt, omnino ignobilem iudicari, aliud ſoluẽdi tantum tributi cauſa ignobilẽ: quod ſchedula vult. Nã & quid ſi eo modo legitimus factus ad duellũ prouocet? Quid ſi ad honores, ad-
mitti velit, ad quos (ſi legitimi deſint) iure 8
ciuili etiã ſpurij[f]. Quid ſi ad dignitates, ad 9
quas ijdẽ regulariter iure Pontificio[g]? Et ego non arbitror ab alio hunc iure arcendũ, quàm ab eo quod ſchedula expreſsit, cũ ad alia expreſsim[h] (vt dixi) admittatur. Neq;
nouum hoc eſt, vt legitimatus, non quoad 10
omnia, pro legitimo ſit[i]. Neq; nouũ etiã, 11
vt qui non in omnibus & per omnia nobi-
lis habetur nobilitatis tamen iure in qui- 12
buſdã[k] fruatur. In ſumma, vt ratiõe loci di-
uidua nobilitas eſt, locoq; circunſcribitur, 13
quã poſſeſsionẽ particularẽ ex lege Cor-
dubę[l] vocare ſolem⁹: ſic nihil vetat, vt ei⁹ 14
qualitates ſcindantur: quàm dubio procul (vel Caſ- 15
ſaneo notãte[m]) ad aliarũ dignitatũ exem-
plũ, augeri, mutari, diminui poteſt. Si verò 16
legitimatus non ſit, in eo maior dubitatio
eſt: hunc tñ neq; honores[n], neq; nobilita- 17
tẽ[o] patris ſequi, Bartolus & frequentiores
affirmãt, eo amplius neq; de familia aut de 18
domo eſt[p]. Neq; agnatiõis arma portat[q], 19
niſi cõſuetudo in cõtrariũ adſit[r]. Verũ Re 20
gia lex quædã[s] ad patris nobilitatẽ admit-
tit, altera à patris & aui honoribus arcet[t]. 21
Quæ hoc iure difficilis antinomia eſt: niſi forte ad nobilitatẽ admitti, à cęteris honoribus eũ repelli dicimus. Sit æſtimationi
in hoc locus. Illud affirmandũ eſt, eos qui ex 22
dãnato aut punito cõcubitu ſuſcipiuntur
(etiã ſi legitimati ſint) patris nobilitatem 23
non ſequi[v]. Quid igitur ijs futurum eſt? Et
dici poteſt vt (quia patris nõ poſſunt) ex re 24
gula, matris conditionem ſequãtur[x].
VOLgo quæſitus.) Qui & vulgo conceptus, de quo ſtatim.

c §. igitur. §. reliqui. auth. quib. mon. nat. ef ſi. legi. Iaſ. ĩ rub. ff. de li be. et poſth. nu. 9. Soci. ĩ l. gallus. §. & quid ſi tantũ. n. 30.

d l. 4. & vlt. titu. 15. part. 4. l. 12. Tauri.

e l. vlt. tit. 22. lib. 4. fo.

f l. ſpurij. l. generaliter §. ſpurius. ff. de decur.

g c. per venerabilẽ. qui filii ſint legi. Alci. parer. lib. 10. c. 8.

h d. ll. reg. i c. 1. de fili. nat. ex mat. ad morga. cõtra Iaſ. et doc. in rub. ff. de libe. et poſthu.

k l. 86. ſtili.

l Pragm. fo. 178. co. 1. in Catalog. 8. parte con ſid. 15.

n Glo. ĩ. cle. vnica. ĩ ver bo liberi de baptiſ.

o Bart. & Alex. in l. 1. col. 5, C. de dign. libe. 12. Alex. et Ripa. ĩ. l. ex facto. §. 1. ff. ad trebel.

p Iaſ. in l. fi. nu. 13. C. de verb. ſigni.

q Bal. in. l. generaliter ad fin. C. de inſti. et ſubſtitu.

r Guid. de- ciſ. 580.

s l. 1. titu. 11. par. 7.

t l. 3. titu. 15. par. 4.

v l. fi. tit. 22. lib. 4. fo. pragm. ãni 1544. c. 9.

x l. eos. C. de decurio. lib. 10.

XX. VLPIANVS Lib. 38. ad Sabinum.

QVI furere cœpit: & ſtatum, & dignitatem in qua fuit, & magiſtratum & poteſtatem. videtur

videtur retinere: ſicut & rei ſuæ dominium retinet.

1 *Furor ſuperueniens non mutat ante geſta.*
2 *Furor ſuperueniens an excuſet à pœna.*
3 *Argumẽtum à iuriſdictione ad dominium.*
4 *Iuriſdictio, dominium, poſſeſsio an æquè trãſferantur.*

ET ſtatũ & digni
1 tatem in qua fuit.) Nõ igitur
mutat ſtatum furor ſuperueniens: cui conſequens eſt, vt & malæfidei vicium non purget[a], ſic neque peccati culpam antea contractam[b], neque ingratitudinis culpam, ob quam filius exhæredari poteſt[c]. Sed & ſi furor ei qui deliquerit, ſu
2 perueniat, pœnam bonorum nõ euitabit. corporali certè puniendus non eſt. Hoc enim reſpectu ſatis ipſo furore puniri dicitur[d], quæ Baldi receptiſsima traditio eſt[e].
3 DOMInium.) Cum dominio iuriſdictionem æquiparet, argumentum certe eſt, vt quemadmodum dominium amittere quis non dicitur, qui in alium non transfert[f], ſic nec iuriſdictionem ei delegãdo, qui iuriſdictionis capax nõ eſt. Poſſeſsionis trãſ
4 ferẽdæ facilior via: amittit enim etiam is, qui in alium non transfert[g].

a l. nũquã §. ſi vi aut clam. ff. de vſuc. vbi Bart.
b Iaſ. in l. patre. n. 42. ff. de his q ſui vel alie. iu. ſunt.
c Bar. in l. ex facto. n. 18. ff. d vulga. Iaſ. ibi. nu. 19.
d l. diuus. §. ſed licet. ff. de offic. praſi.
e Bal. Alexa. & Iaſ. in l. furioſũ C. qui teſta. fac. poſ. Iaſ. ĩ l. fi. nu. 7. ff. ſi ex noxa. cau. aga. & in l. patre. n. 42 ff. de his q ſui vel alie. iu. ſunt.
f l. uet vtilẽ. ff. ex qb. cau. maio.
g l. q̃ vxo §. ſi a furioſo. ff. de acqui. poſ.

XXI. MODESTINVS Libro ſeptimo Regularum.

HOMO liber qui ſe vendidit, manumiſſus non ad ſuũ ſtatum reuertitur, quo ſe abdicauit: ſed efficitur libertinæ conditionis.

1 *Rem faciliter ad ſuam naturam reuerti quomodo intelligendum.*
2 *Natalibus non officere manumiſsionem.*
3 *Seruus an liceat fugere.*

QVI SE vendidit.) ad precium participandum.
REVERtitur.) Quid eſt
1 ergo quod traditum vulgò eſt, rem faciliter ad ſuam naturam reuerti[h]? Et Baldus Paulusque reſpondent, id verũ eſſe tunc, cum actus ſimilis iteretur. Ea etiam quæ perpetuo mutata non ſunt, facilius multo reuertuntur[i]. Quod autem dicitur, nata- 2
libus non officere manumiſsionem, intelligendum eſt, cùm vere ingenuus manumittatur.

h l. ſi vnus §. pactus ne peteret. ad fi. ff. de pac.

LIBERtinæ conditionis.) In hoc ſerui hi cum illis conueniunt, qui bello capti ſunt. Sed nũquid in aliquo inter eos eſt differẽ
tia? Et ſunt q in eo cõſtituant, quòd his fu- 3
gere ſine peccato non liceat, illis liceat. Quo in articulo iuris Pontificij gloſſam[k] reprehendũt. Ego ſubſiſto, quòd ſerui qui bello capti ſunt, ſi fugiant, ſui furtum faciunt[l]. Sed & alia non pauca pro gloſſæ opinione vrgent, quæ nũc prudẽs omitto.

i l. in tãtũ. in princ. ff. de re. diui.
k Gl. in c. ius gentiũ. 1. diſtin.
l l. 1. C. de ſer. fugi. l. ancilla. ff. de furt.

XXII. IDEM Libro duodecimo. Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpõdit: ſi eo tempore enixa eſt ancilla, quo ſecundum legem donationis manumiſſa eſſe debuit: cum ex conſtitutione libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

4 *Nati ex ancilla quibus caſibus liberi naſcantur.*

SEcundum legẽ.) Idẽ & ſi
ex teſtamento[m]: idem & ſi 1
dilatio legalis libertatẽ matris diſtuliſſet[n]: de quibus ſupra quoque dictum eſt.

m l. vlt. C. ad offici.
n l. cum ſyllanianũ. C. de his quib. vt indig.

XXIII. IDEM Libro primo Pandectarum.

VOLGO concepti dicuntur, qui patrem demonſtrare non poſſunt: vel qui poſſunt quidem, ſed eum habent, quem habere nõ licet: qui & ſpurij appellantur παρὰ τὴν σπορὰν.

1 *Naturales filij qui propriè.*
2 *Naturales verè pauci vocari poſſunt.*
3 *Quomodò filij.*
4 *Baſtardi filij qui?*
5 *Nothi filij qui ſint.*
6 *Vulgò concepti qui proprie dicuntur.*
7 *Spurij vnde dicti.*
8 *ἀπάτορες filij.*
9 *SP. nota quid olim ſignificaret.*
10 *Spurij duplices.*
11 *Spurij quomodo ſuccedant.*
12 *L. 9. Tauri.*

Vulgo

1 VVLGO cōcepti.) Naturales filij ij proprie ſunt, qui ex cōcubina vnica do
mi retenta, & quam habere iure ciuili lice
2 bat, naſcantur: quæ cum opinio cōmunis
ſit[a] ſat conſtat, paucos eſſe, qui verè natu-
3 rales vocari poſsint[b]. Hi à Græcis ad verbū
4 φυσικοὶ, vulgò baſtardi[c]. Nothi (q̄ dictio
5 Fabio auctore lib. 3. c. 8. Latine reddi non
poteſt) filij ſunt ex cōcubitu progeniti, cui
per legē impoſita pœna non eſt: diſtantq́;
à naturalibus, quòd nothi non adeò custo-
dita matre, nec q̄ loco vxoris haberetur,
naſcerentur. Vnde & ea voce continētur,
6 qui ex meretricibus ſuſcipiuntur, quos hic
7 vulgò cōcepros, & ſpurios dixit, παρὰ τὴν
σποράν Theophil⁹ quaſi σποράδην. i. paſsim
8 cōceptos, aut quaſi ſine patre filios: qui &
9 Græcè ἀπάτορες: & hac nota. SP. olim ſi-
gnificari ſoliti, vt in Problematis Plutar-
chus oſtendit: de quibus prima legis pars,
Qui patrem (inquit) demōſtrare non poſ-
ſūt. Cuiuſmodi Tyrrhenorū filios oēs eſſe
Athæneus eſt teſtis lib. 12. eſſe enim illis le
ge vxores cōes, cōmuniterq́; partus alere
ſolitos, οὐκ εἰδότας ὅτου πατρός ἐστιν ἕκαστος,
quaſi ſine patre certo omnes ſint: quales
& Moſsynes Pōtici ſunt, qui (vt Artemido
rus de ſomniorū interpretatiōe lib. 1. c. 9.
ſcribit) tantū de mulierū fide ſolliciti vidē
tur, vt eis cōiter miſceātur, in his ſoli nihil
ipſi curioſi, quæ apud cæteras gētes admiſ
ſa grauiſsime lege puniri ſolēt, nihilq́; veri
ti, ſi incerto prorſus patre filii naſcantur
ὁμιλοῦσι δημοσίᾳ καὶ γυναιξὶ μίσγονται
ὥσπερ οἱ κύνες, ἃ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἄτιμα
10 νενόμισται. Sūs & alij ſpurij ex dānato coitu,
vt ſi ex matre ſint, cū qua ſtuprū, adulteriū
inceſtū cōmitteretur, de quibus ſubijcit,
11 Vel q̄ poſſunt quidē &c. Illi matri inteſta
teſtatæ ſuccedūt, hi nō ſuccedūt[d]: quæ cō
munes opiniones ſunt[e]: niſi ex ancilla pro
pria ſint, quòd & legens, & ex facto Soci-
12 nus reſpōdit[f]. Hiſpaniæ iure[g], de illegiti-
morū ſucceſsione, ius dubium non eſt.

a Angel. hic.
b oldr. cōſ. 196. Bal. in 2. vol. conſ. 242. Alci. parer. lib. 4 c. 5.
c Gl. in rubri. ff. de cōcubi. Alex. in 1. vol. conſ. 128. n. 13.
d Glo. in l. ſi qua illuſtris. C. ad orficia.
e Soci. in 1. volu. conſi. 148. col. 2. et fina.
f Soci. in l. gallus. §. qd ſi tā. col. fi.
g l. 9. Tauri.

XXIIII. VLPIANVS Lib. 27. ad Sabinum.

LEX naturæ hæc eſt, vt qui naſcitur ſine legitimo matrimonio matrem ſequatur: niſi lex ſpecialis aliud inducat.

1 *Matris conditionem ſequuntur, qui patris nō poſſunt.*
2 *Legitimi ſiue naturales filij an infamia facti notentur.*
3 *Baſtardi nomē an iniurioſū ſit apud Gallos.*
4 *Sacerdotū filij, cuius conditionem ſequantur.*

LEX naturæ.) Imo & ci- 1
uilis[h]. id enim pro regula tradi
tum, vt qui patris non poſſunt,
matris conditionem ſequantur[i].
SINE legitimo matrimonio.) ſed nū ille 2
gitimi, ſiue naturales ſeu ſpurij de facto in
famia notantur? Et Azo notari cenſet[k]: qđ
& cæteri vbiq; ſequuntur[l]. Sed quid hi me
ruerūt, quorū culpa nulla eſt, vt tales ꝓdu
cerētur? Mihi igitur ꝓbabilior Alciati opi
nio viſa eſt, qui in ſpuriis, nedū in naturali
b⁹ cōtrariū defendit[m]. Niſi quod à Baldo[n]
illi ſordes vocantur. Sanè Calliæ, notā, in-
famiam, iniuriā nullā ex baſtardi nomine
contrahi, Itali[o] nō leues auctores ſunt. At 3
cōtrà Galli[p] ipſi multis cōtēdunt: quib⁹ de
patriæ iure, cōſuetudineq́; magis aſſētior.
SPEcialis.) Vt quæ Ilienſibus & Ponticis 4
hoc tribuit[q]. Sed qđ de ſacerdotū filiis? Et
iure ſcripto[r] conditionem eccleſiæ ſequū-
tur, eius ſerui facti. Verū bone Deus, quot
eſſent ſerui, qui tamen hodie longe lateq́;
dominātur[s]. Quare cōſuetudine recepti⁹
hoc videmus, vt & illi matrem ſequantur.

XXV. IDEM. Libro primo. ad leg. Iuliam & Papiam.

INGENVVM accipere debemus etiam eum de quo ſententia lata eſt, quāuis fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur.

1 *Sententia lata in cauſa ſtatus facit fidem cōtra omnes.*
2 *Sententia aduerſus abſentem lata, non facit ius quo ad omnes.*
3 *Sententia Principis aduerſus abſentem non inducit ius commune.*
4 *Iuramentum parti delatum ſuper ſtatu fidē facit quo ad omnes.*
5 *ſententia lata ſuper cauſa libertinitatis non differt ab ea quæ pro libertate lata eſt.*

h l. eum legitimæ.
i l. eos. C. de decu. lib. 10.
k Azo in ſum. C. ex quib. cau. infa. irro. et d. natu. libe.
l Alexā. in 2. vol. conſ. 25. col. 2.
m Alc. parerg. lib. 10. c. 8.
n Bald. in l. eum legitima. ſup.
o Panor. in l. ſed & ſi pe perceriſ. ff. de libe. & poſth. Ripa. in l. ex facto. nu. 9. ff. ad trebel.
p Guiliel. Bened. in c. raynūtius. in verb. et vxorem. n. 147
q l. 1. ff. ad municip.
r l. cū mul ta. 15. q. 8.
s Fab. in §. ſeruitus. ꝑ ꝑe ſi. inſt. de iu. perſo.
t Guilielm. Bened. in c. raynuntius. in verbo raynuntius. nume. 21.

6 Sen.

6 *Sententia ſuper maioratu aduerſus poſſeſſorem lata, an noceat ei qui ad maioratum vocatus eſt.*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *Sententia multis caſibus in rem iudicatam non tranſit.*
9 *Sententia altera natura eſt.*
10 *Sententia quibuſdam caſibus ius inter partes non facit.*
11 *Rem iudicatam pro veritate accipi, minus eſt quàm ius facere.*

1 SENtentia lata eſt.) Cuius in propoſita ſpecie concipiendæ, formula nõ vna alibi[a] bene tradita eſt: facit vero ea ſenten-
2 tia (ſi modo cõtra pſentẽ lata ſit) fidẽ quo ad oẽs: aliud ſi cõtra abſentẽ. Receptũ em̃ vt ſententia aduerſus abſentẽ etiam contumacẽ lata (quæ aduerſus præſentẽ faceret)
3 quo ad oẽs, ius minime faciat[b]. Quo iure etiam neq; Principis ſentẽtia aduerſus abſentẽ ius cõmune facit[c]. Sed regulã Felin[9] varie declarat[d]. Vs autẽ ſuper ingenuitate lata ius facit, quo ad oẽs: ſic & ſuper iure filiorũ[e], ſuper ſtatu, aut cõditiõe[f]: vt ſi clericus ſecularis ſubditus quis pnũcietur[g]. ideq; erit, etſi ſuper ętate lata ſit, ex Abba-
4 tis[h] ſententia, à quo nõ diſſentio. Quinetiã vt ſentẽtia his caſibus, ſic iuſiurandũ parti
5 delatũ fidem facit quo ad oẽs, Accurſij hîc
6 & omnium conſenſu[i].
7 LIBERtinus.) Habet ergo locũ hæc lex, ſiue de ſeruitute lis fuerit ſeu etiã de libertinitate: quæ aduerſus Innocẽtiũ[k] concors ſententia eſt[l]. exiſtimabat enim ille (cũ agitur, ſit'ne quis libertus alterius an nõn) ſententiã p ingenuitate eius latã alijs neq; obeſſe neq; pdeſſe, quaſi differat in propoſito cõtrouerſiã quæ ſuper libertinitate ab ea quæ ſuper libertate moueatur: quod tñ & verbis his legis cõfunditur, & alibi nuſq̃ probari bene poteſt. Sed quid ſi ſuper maioratu feratur, noceat'ne ei qui (poſſeſſore mortuo) vocatus eſt? & Iſernia[m] nihil ei nocere credidit, niſi citatum, aut ſaltim de lite notitiam habẽtẽ proponas: quę opinio Decio auctore[n] cõis eſt. Verũ Angel[9], & frequẽtiores[o] nocere ſucceſſuro cõtẽdũt, pro quibus vrgentia allegantur[p]: hoc & ipſe ſequor (& quanq̃ cõiter[q] aliud tenere videãtur) cũ Iaſone tñ verũ intelligo etiã ſi vocati, litẽ motã minime ſciuerint.

a l. diui. §. 1. ff. de libe. cau.
b l. qui repudiãtis. §. fi. ff. de inof. teſt. l. ſi per luſoria. ff. de appel. Bart. in l. cum ſi- liusf. in pri. ff. de verb. oblig.
c Matheſ. not. 26.
d Feli. i. c. cũ Bertholdus. col. 8. de ſentent. & re iudi.
e l. 1. §. fi. ff. de libe. agn.
f l. quoties cũq. C. de edu. lib. 10.
g Dyn. i. §. praiudiciales. col. 4. inſti. de action. fab. col. 2.
h Abb. in l. cum dilecti. col. vlt. de elect.
i Iaſ. in. §. præiudiciales. nu. 31.
k Inno. i. c. cauſam quæ 2. q. fil. ſint legi. col 2.
l Imo. Feli. in c. penu. de re iudi. Ale. in l. ſæpe. nu. 56. ff. de re iudic.
m Iſern. in c. ſi vaſall[9] ſi de feu. fue. cõtrouerſia inter domi. & a- gna.
n Dec. cõſ. 445. nu. 29.
o Ripa. i. l. filiusf. §. diui. n. 60. Ferdi. Loaz. nu. 308.
p l. ſi patroni. §. vlt. ff. ad treb. l. 1. §. denunciari. ff. de vẽ.

IVDIcata.) Multis tamen caſibus ſenten- 8
tia in rẽ iudicatã non tranſit[r].
VERItate.) Baldus[s] alterã naturã appel- 9
lat. Sæpiſſime tñ ius inter partes nõ facit[t]. 10
ACCIpitur.) Minus autẽ eſſe, rẽ iudicatã pro veritate accipi, q̃ ius facere apud oẽs, 11
Accurſius[v] & Bartolus[x] notant.

XXVI. IVLIANVS Libro ſexageſimo nono. Digeſtorum.

QVI in vtero ſunt, in toto penè iure ciuili intelliguntur in rerum natura eſſe. Na & legitimæ hæreditates iis reſtituũtur: & ſi pręgnans mulier ab hoſtibus capta ſit, id quod natũ erit poſtliminiũ habet. Item patris vel matris cõditionẽ ſequitur. Pręterea ſi ancilla prægnãs ſubrepta fuerit: quãuis apud bonęfidei emptorẽ peperit, id quod natũ erit, tanquã furtiuũ vſu nõ capitur. His cõſequẽs eſt: vt libert[9] quoq; quãdiu patroni filius naſci poſſit: eo iure ſit, quo ſunt qui patronos habent.

1 *Venter pro nato an habeatur, fictionis vel potius prærogatiuæ cuiuſdam iure.*
2 *Fictiões duæ in his, q̃ ĩ vtero ſunt, cõcurrũt.*
3 *Rege mortuo, ſubditi ei qui in vtero eſt fidelitatem iurare tenentur.*
4 *L. 22. & 23. titu. 13. l. 3. tit. 15. part. 3.*

INtelligũtur.) Per fictionẽ igitur: ſic em̃ Bartol[9] [y] declarat, cui frequẽtiores aſſentiunt. Imola, Socinus, & Salomonius[z] non 1
fictionis, ſed prærogatiuæ cuiuſdã iure pcedere hoc arbitrãt: quos ppe eſt vt ſeq̃r.
ET legitimæ.) Et teſtamẽtariæ: nota em̃ iura poſthumorum ſunt.
POSTliminiũ habet.) Quo caſu duplex fictio cõcurrit, vna, vt nõ natus p nato habeãt: altera vt illi ius poſtliminij ſit. Quæ ideo ſcilicet tolerãtur quia à diuerſis fon- 2
tibus oriuntur[a].
PATROnos habent.) Bene Baldus hinc 3
ſumit argm̃, vt mortuo Rege vxore pręgnãte, ei qui in vtero eſt, ſubditi fidelitatem & obſequiũ iurare debeãt: quomodo Regiæ leges[b] declarandæ videntur, quę hunc ca- 4
ſum omiſerunt.

r inſpic. l. ex cõtractu. ff. de re iudic.
s l. ſi ſuſpecta in prin. & §. fi. ff. de inof. teſta.
t Iaſ. in l. decẽ. nu. 42. ff. de verb. oblig.
v Hippo. in l. vnica. nu. 144. C. de rap. virg.
s Bal. in c. nihil. de elec.
t Sec. ĩ reg. 451. incip. ſententia.
v Glo. in l. res indicata ff. de reg. iu.
x Bart. i. l. Iulian[9]. col. 6. ff. de cõ. inde.
y Bart. in l. ſi is qui pro emptore. n. 27. ff. de vſuc.
z Salomon. in l. qui in vtero. ſup.
a Ang. hic Bar. ĩ l. ſi is qui pro emptore. n. 7.
b L. 22. & 23. titu. 13. & l. 3. titu. 15. part. 3.

XXVII.

XXVII. VLPIANVS Lib.5.Opinionũ.

EVM qui ſe libertinum eſſe fatetur, nec adoptãdo patronus ingenuum facere potuit.

1 *Adoptio naturam imitatur, nõ immutat.*

NEC adoptãdo.) Imitatur igitur adoptio naturam[a], non immutat, etiam eã, quæ iure gentium aut ciuili tributa erat.

a §. minorem. inſti. de adop.

DE HIS QVI ſui vel alieni iuris ſunt. Titu. VI.

CAIVS Lib.1. Inſtitut.

DE iure perſonarum alia diuiſio ſequitur: quod quędã perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ ſunt[1]. Videamus itaq; de his, q̃ alieno iuri ſubiectæ ſunt. Nam ſi cognouerimus, quæ iſtæ perſonæ ſunt, ſimul intelligemus quæ ſui iuris ſunt. Diſpiciam⁹ itaq; de his, quæ in aliena poteſtate ſunt. Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum. quæ quidẽ poteſtas iuriſgentium eſt: nam apud oẽs peræque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ neciſq; poteſtatem fuiſſe: & quodcunq; per ſeruũ adquiritur, id domino adquiritur. Sed hoc tẽpore nullis hominibus, qui ſub Imperio Romano ſunt, licet ſupra modum & ſine cauſa legibus cognita in ſeruos ſuos ſæuire. Nam ex conſtitutione Diui Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus pOniri iubetur, quàm qui alienum ſeruum occiderit. Sed & maior aſperitas dominorum eiuſdem principis conſtitutione coercetur.

1 *Perſonarum diuiſio duplex.*
2 *Contrariorum cõtraria conſequentia.*
3 *Status quorundam in pendenti eſt.*
4 *Seruus iuſtè tantum domino acquirit.*
5 *Dol⁹, fraus, & iniuſta excepta ſemper videnẽ.*
6 *Seruus interdum alij quàm domino acquirit.*
7 *Seruus q̃ facti ſunt, ſibi acquirit & domino.*
8 *Serui acquiſitio nonnũquàm in pendenti eſt.*
9 *Seruus aliquando neque domino neque poſſeſſori acquirit.*
10 *Seruus publicus, id eſt, tabellio.*
11 *Seruus publicus non domino tantum, ſed & ſingulis acquirit.*
12 *Dominis quibus ex cauſis liceat ſæuire in ſeruos.*
13 *Seruum cum vxore deprehenſum vt occidere licet. an & eodem modo cum filia deprehenſum.*
14 *L.19.titu.21.part.5.*
15 *Cauſa legibus cognita quæ?*
16 *Seruum proprium aut alium occidens, qua actione teneatur*
17 *Emendatio ſerui quatenus liceat.*
18 *Emendatio filij, vxoris, Monachi, quatenus permiſſa.*
19 *Maior aſperitas dominorum quæ ſit.*

ALIA diuiſio.) 1
Poſuit enim & aliã titulo proximo[b].
NAM ſi cognouerimus.) Contraria cõ- 2
trarijs conſequentia ſunt.
IGITVR in poteſtate.) Quorundã ſta- 3
tus in pendenti eſt[c].
QVODcunq;.) Dum tamen iuſtè ſeruus 4
acquirat[d]. iniuſta enim excepta ſemper vi
dentur[e], ſicut & dolus, & fraudes[f]. 5
DOMINO.) Nonnunquàm & quaſi do 6
mino, vt vſufructuario, aut bonæ fidei poſ
ſeſſori: quibus ex re ipſorum & ex operis
ſuis ſeruus acquirit[g]. Acquirit & ſibi, quæ 7
facti ſunt: vt cum ſtipulatur, ire, agere lice
re, vt tamẽ ipſa, & tunc quoq; domino ac-
quirit, quòd domino cõmodum inde eſt[h].
Nonnunquam in pendenti acquiſitio eſt, 8
& ſolutio declarat, domino an fructuario
acquiratur[i]. Nõnunquam neutri acquirit: 9
domino, quia ab eo poſſeſſus non eſt:
fructuario aut bonæ fidei poſſeſſori, quia
non ex re & operis acquiſitio facta eſt[k].
Verum ſeruus publicus, id eſt, tabellio (ſic 10
enim ſeruũ publicum Doctores noſtri cũ
Accurſio interpretantur) non domino tan 11
tum, id eſt, Reip. ſed alijs quoque ſtipulan
do acquirit[l]: quod iure ſingulari introdu
ctum eſt.

b l.3. ff. de ſtatu ho.
c § ſi ab hoſtibus. inſt. quib. mo. ius pat. pot. ſol.
d l. quod ſeruus. ff. de acq. poſ.
e l.1. §. 1. ff. de his quæ inteſt. del. c.1. de in. in. in.6.
f l. creditor §. lucius. ff. manda.
g §. de his. inſt. p quas perſ. nob. acqu.
h §. ſed cũ facti ñ. inſti. d ſtipul. ſer.
i l. ſed & ſi quis. §. interdum. ff. de vſuf.
k l. ſi ſeru ff. de ſtipu. ſer.
l l. 2. ff. rẽ pup. ſal. fo. l. non enim aliter. ff. de adop.

SINE

SINE cauſa.) Sed quæ iuſta cauſa erit?
12 Et lex ait[a], ſi in facinore eum deprehen-
13 dat, ſi cum vxore rem habentem. Quid ſi
14 cum filia? Et iure Hiſpaniæ[b] idem eſt.
15 LEGIbus cognita.) Theophilus, ἀντὶ τοῦ εὐλόγου, id eſt rationabili.
16 SERuum ſuum occiderit.) Cum ſeruum ſuum dominus ſine cauſa legibus cognita occiderit, de crimine tenetur: cum alienũ, etiam actione legis Aquiliæ ciuiliter[c].
17 SAEVIRE.) Emendare verò permiſſum eſt, dum'ne etiam emendando, modũ excedant, quod & in patre & filio, marito
18 & vxore, Abbate & monacho omnes admittunt[d].
SED & maior aſperitas.) Theophilus
19 ὑπερβάλλουσαν ἀγανάκτησιν: non ergo ſolum, ne occidant, ſed & ne immodicè ſæuiant, prohibentur.

a l. qui ſeruum. ff. de verb. oblig.
b l. 14. titu. 21. par. 5.
c l. itẽ mela. §. lex aquilia. ff. ad l. aquil.
d Deci. in l. vt vim. nu. 21. ff. de iuſt. & iu. c. ad noſtrã. de appel.

II. VLPIANVS. Libro octauo, de officio Proconſ.

SI dominus in ſeruos ſæuierit vel ad impudicitiam turpemque violationem compellat: quæ ſint partes præſidis, ex reſcripto Diui Pij ad Aelium Martianum Proconſulem Veticæ manifeſtabitur: cuius reſcripti verba hæc ſunt. Dominorum quidem poteſtatem in ſuos ſeruos illibatã eſſe oportet, nec cuiquàm hominũ ius ſuum detrahi, ſed dominorũ intereſt: ne auxilium contra ſæuitiam, vel famẽ, vel intolerabilem iniuriam denegetur iis, qui iuſtè deprecantur. Ideoq; cognoſce de querellis eorũ, qui ex familia Iulij Sabini ad ſtatuam confugerunt: & ſi vel durius habitos, quàm æquum eſt, vel infami iniuria adfectos cognoueris: venire iube, ita, vt in poteſtate domini non reuertantur. qui ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit: ſciet me admiſſum ſeuerius executurum. Diuus etiã Adrianus Vmbriciam quãdam matronam in quinquẽnium relegauit, quòd ex leuiſsimis cauſis ancillas atrociſsime tractaſſet.

1 *Violatio turpis hîc quæ ſit.*
2 *Bætica vt hodie, ſic olim ſeruis abundans.*
3 *Conſuetudo poteſt auferre dominium priuatis.*
4 *Princeps ex cauſa idem poteſt.*
5 *Statuæ & imagines Principũ olim Aſyli inſtar fuerunt.*
6 *Colũnæ quibus ſtatuæ in foro imponebãtur.*
7 *Columna Mænia.*
8 *Occultare ſe circa columnas quid ſit.*
9 *Emendare alios qui poteſt, ſi ſe negligenter gerat, an peccet.*
10 *Vendere res ſuas, quibus caſibus cogi quis poßit.*
11 *Pœna pro exceſſu, iudicis arbitrio relinquitur.*
12 *Emendatio ſerui monachi, ſubditorum æquiparantur.*
13 *Apoſtatam animus facit, non fuga.*

TVrpemque violationem.) Vlpianus idẽ alibi[e] obſcœnitatem. Theoph. αἰσχροτάτην πρᾶξιν. Crimen itaque contra naturam iſta ſignificãt, aut ſi mitius interpretari vis, de ancillis intellige, quas domini inuitas proſtituant, aut peccare cogant[f]. 1
BAETIcæ.) Vt hodie, ſic olim ſeruis abũ 2
daſſe Bæticam, locus hic argumento eſt.
ILLIbatam.) Non minutam. Imperator Adrian⁹ (vt ſcribit Dion) Romam cum veniſſet, atque in quodam ſpectaculo aurigam quendam liberum fieri, cum clamore populus rogaret, reſpondit per tabellã, docens, iniquum à ſe hoc peti, vt alienum ſeruum liberũ faceret: ne domino eius vis & iniuria fiat.
IVS ſuum.) Niſi conſuetudo ex iuſta cau 3
ſa id detraxerit[g]: quomodo & Princeps 4
id facit[h].
AD ſtatuã.) Principis[i]. olim enim Romę 5
ad ſtatuas imagines've Principum confugere aſyli inſtar fuit[k]. Erant & columnæ, 6
quibus impoſitæ ſtabant ſtatuæ in foro, aliisq; publicis locis: quarum vetuſtiſsima 7
fuit Caij Mæuij, cuius Plinius meminit libro 34. c. 5. Vnde & columna Mæuia dicta Ciceroni pro P. Sextio. Ad haſce columnas, ſicut ad ſtatuam, ſerui ita accurrebant, vt plerunque obærati: hinc debitorem qui ſe circa columnas occultet, latita- 8
re Vlpianus reſpondit[l]. Apud Athænienſes
Theſei

e l. 1. ff. de offic. præf. vrb.
f l. ſi lenones. C. de epiſc. audi.
g l. venditor. §. ſi conſtat. ff. com. præ.
h l. quotieſs. C. de præcib. imper. offe.
i l. itẽ ſi verberatum. §. ſi. ff. de rei ven.
i l. vnica. C. de his qui ad ſtatu. cõfu.
k l. 28. titu. 13. par. 2.
l l. eum qui ff. de priui. credi. Alc. parerg. 4. c. 17.

Theſei ſepulchrum ſernis,& ijs, qui poten
tiores metuebant, aſyli loco fuit: quod in
eius vita ſcribit Plutarchus.
AE Q V V M eſt.) Aequum enim vt emē-
9 detur, traditumq;, eos qui emendandi æ-
quam hanc poteſtatem habent, ſi negligē
ter in ea ſe gerant, peccati mortalis nexui
adſtringi[a]. Caue itaq; ne, dū exceſſum vi-
tas, negligentia iure poli fias culpabilis.
10 V E N I R E iube.) Bonis cōditionibus.
Ius verò ſingulare hoc eſt[b], ſicut & alia per
multa, quibus vendere quis cogitur, quæ
ſua ſunt: de quibus ſuo loco dicam[c].
I N quinquennium relegauit.) Annotan-
11 dum hîc, pœnam in propoſito, pro exceſ-
ſu tantum imponendam eſſe[d]: id quod iu
dicis arbitrio relinquitur.
12 A T R Ociſsime.) Quæ hîc in domino &
ſeruo, eadem in iudice & ſubditis locū ha-
bent[e]: eadē in Abbate & monacho. Neq;
enim apoſtata monachus dicēdus eſt, qui
ideo aufugiat, quòd leuibus ex cauſis atro
13 ciſsime in eū Abbas animaduertat. Anim[o]
(inquit Baldus[f]) apoſtatam facit, nō fuga.
Lacædemonij quidem (vt Athenæus lib.
14. auctor eſt) in ſeruos plus nimio acerbi,
inter cætera, plagis eos ſtatis certiſque
(etiam nihil admittentes) anno quoli-
bet afficere ſoliti ſunt, ne vnquam ſeruire
dediſcerent. Sed illa à iuris noſtri æquita-
te, nedum à pietate Chriſtiana, prorſus ab-
horrent.

a Cardi. in c. cum ex in iūcto. de hære. Alex. in 3. conſ. 75.
b l. nec eme re, C. de in. delib.
c Iu. l. 1. §. cura carnis infra de of fic. pf. vrb.
d Bald. in l. ſed et qua cūq. §. ſi ma giſter. ff. ad l. aquil. Alex. in 3. cōſ. 75. Deci. in c. ad noſtrā. de appella.
e Bart. hic & in l. qui furere. ff. de ſta. homi.
f Bal. in c. ad noſtrā. col. fi. de ap pell.

III. CAIVS Libro primo,
Inſtitutionum.

I T E M in poteſtate noſtra ſūt
liberi noſtri, quos ex iuſtis nu
ptijs procreauerim[g]: quod ius
proprium ciuium Romanorum eſt.

1 *Item, repetit, coniungit, ampliat.*
2 *Legatum vxori donec caſtè vixerit.*
3 *Dictio, quoque, cuius naturæ eſt.*
4 *Filij naturales & ſpurij in poteſtate nō ſunt.*
5 *Subſtitutio pupillaris an conualeſcat per legi timationem.*
6 *Tutor naturali filio quomodo dari poßit.*
7 *Filij naturales an filiorum appellatione com prehendantur.*
8 *Ciuilis obligatio inter patrē cur nō conſiſtat.*

I T E M.) Hæc dictio,
repetēdi vim
1 habet: vt & in legatis, Itē dare
damnas eſto[g]. Cōiungit, non
aduerſatur[h]: ampliat, non autem reſtrin-
git[i]. Quid igitur, ſi vxori maritus ſic leget, 2
lego vxori meæ alimenta donec caſte vi-
xerit: item, lego vxori meæ omnia mea ve
ſtimenta, an in veſtimentorum legato re-
petita videri debeat qualitas caſte viuēdi?
Et non repetitam Bartolus reſpondit: con
trà Baldus[k] repetitam: niſi in diuerſis clau
ſulis, ſeu partibus teſtamenti legata relicta
proponas. Ego Baldi probo ſententiam:
quia ſi in eodem contextu hæc legentur,
non eſt cur non repetitio fiat. Nam & di-
ctio, Quoque, eiuſdem naturæ eſt, vt Soci 3
nus notat[l].
I V S T I S nuptijs.) Naturales ergo in po-
teſtate non ſunt: & multo minus ſpurij[m]. In- 4
deque eſt, vt his ſubſtitutio pupillaris fie-
ri non poſsit[n]. Quæſtionis præterea ſit, nū 5
eis legitimatis, ea ſubſtitutio cōualeſcat[o].
Inde vt tutor à patre (niſi à iudice confir- 6
metur) naturali filio non detur[p]: ac multo
minus ſpurijs[q]. Inde vt ſi præmium pro-
poſitum ſit ei, qui filios alicuius aut homi 7
nis, aut familiæ ceperit, capienti filium na
turalem non debeatur[r]. Sic cōtrà, ſi quis
promittat neminem de domo ſua nocitu-
rum: & naturalis filius noceat, ſtipulatio
non committetur[s]. Naturales enim de
domo aut agnatione[t] non ſunt.
C I V I V M Romanorū.) Patria poteſtas
ex iure ciuili eſt. Vnde Bartolus rationem 8
ſumit, cur inter patrem & filiū in eius po-
teſtate, ciuilis obligatio non conſiſtat. Sed
ſi quis attendat, eadem ratione (ſi vera hęc
eſſet) neque naturalis obligatio inter eos
conſiſteret. Quod falſum eſt. Dicendæ er-
go alię rationes ſunt, quas & Bartolus me-
lius alibi tradit[v], & nos (quia illa lectio pa-
tiebatur) latius tunc explicuimus.

g l. in repe tendis. de le gat. 3.
h Bald. in l. ſi fortidua num. C. de lega.
i Bal. in l. cū quæſtio. C. de lega.
k Bal. in l. fi. ad fi. C. de inde. vidu. tol.
l Soc. in rub. ff. ad trebe. col. 2.
m Auth. qb. mo. nat. effi. ſui. §. fi.
n l. Latius. ff. de vulg.
o Lancel. d pupil. n. 59.
p l. fi. C. de confir. tuto.
q l. vlt. pra. ff. de teſta. tute.
r Bart. hic. Alex. in l. ex facto. §. ſi quis ro gatus. nu. ... & 53. ff. ad Treb.
s Salom. in l. filium. j.
t Alex. et Ripa. in d. §. ſi quis ro gat. Ripa. in l. Latius. in prin. ff. d vulga. & pupil.
v Bart. in l. frater à fra tre. nu. 11. ff. de condic. inde.

IIII. VLPIANVS Libro primo.
Inſtitutionum.

N A M ciuium Romanorū,
quidam ſunt patresfami-
liarum: alij filijfamiliarū:
quædam matresfamilia-
rum: quædam filięfamiliarum. Patreſ-
familiarum, ſunt qui ſunt ſuę poteſta-
tis, ſiue puberes, ſiue impuberes. ſimili-
modo matresfamiliarum, filijfamilia-
rum & filiæ quæ ſunt in aliena pote-

ſtate. Nam qui ex me & vxore mea naſcitur, in mea poteſtate eſt: item qui ex filio meo et vxore ei⁹ naſcitur, id eſt, nepos me⁹ & neptis, æquè in mea ſunt poteſtate, & pronepos & proneptis, & deinceps cæteri.

1 *Filij quibus modis in poteſtatem patris redigantur.*

QVI ex me & vxore mea naſcitur.) Suut tamẽ & alij modi, per quos in poteſta-
2 tem filij rediguntur: vt per adoptionem,
per legitimationem. Hoc igitur exemplũ
(frequentius quidem illud eſt[a]) regulã tamen patriæ poteſtatis non coarctat[b].

a l. nã ad ea. ff. de legi.
b l. damni infecti ſtipulatio. ff. de dam. infec.

V. IDEM Libro trigeſimo ſexto, ad Sabinum.

NEPOtes ex filio, mortuo auo, recidere ſolent in filij poteſtatẽ, hoc eſt patris ſui: ſimili modo & pronepotes & deinceps, vel in filij poteſtate ſi viuit & in familia manſit: vel in eius parentis qui ante eos in poteſtate eſt: & hoc nõ tantum in naturalibus, verũ in adoptiuis quoque iuris eſt.

1 *Nepotes quomodo recidãt in poteſtatem auo mortuo.*
2 *Quid ſi filius emancipatus eſſet.*
3 *Quid ſi per dignitatem à patris poteſtate eximeretur.*
4 *Nepotibus in filij poteſtatem recaſuris ſubſtitutio pupillaris fieri non poteſt.*

REcidere ſolent.) Scilicet ſi pater eorũ quo tẽ-
1 pore auus moritur, in poteſta-
2 te ipſius eſſet. Quid ſi emancipatus eſſet?
Et conſtat nepotes in eius poteſtatem nõ recidere. Quid ſi nepos, viuo auo, emancipatus ſit, filio in poteſtate manẽte, an mortuo auo nepos in filii poteſtatem recidat? Et in ea ipſe opinioue ſum, ne recidat[c]. Nã & Theophilus vt uepos in filii poteſtatem reuertatut coniunctim hæc exigit, vt filius & nepos (quo tẽpore auus moritur)
in ipſius poteſtate ſint. Quid ſi per diguita 3
tem (verbi gratia) Epiſcopalem eſſet à patris poteſtate exemptus? Et tunc aliud eſt. recident igitur in eius poteſtatem nepotes[d]. Sed cuius hoc momenti eſt? Et filij reſpectu, effectus in promptu ſunt. Tot enim quot & patrię poteſtatis: aui vero ma
ximus ille eſt, quòd nepotibus qui in filii 4
poteſtatem recaſuri ſunt, ſubſtitutionem pupillarem facere minime poterit[e]. Atq; ex his Bartoli verba in præſentia, & obſcura & inemendatiora aliquanto, declaranda & emeudanda videntur.

c l. qui liberatus. ff. de adopt.
d Auth. cõ ſti. qua de dignit. §. illud.
e Iaſ. in. l. 2. in. 5. not. ff. de vulg.

VI. IDEM Libro nono, ad Sabinum.

FILIVM eum definimus, qui ex viro & vxore eius naſcitur: ſed ſi fingamus abfuiſſe maritum (verbi gratia) per decenniun: reuerſum, anniculũ inueniſſe in domo ſua: placet nobis Iuliani ſententia, hunc non eſſe mariti filium. Non tamen ferendũ Iulianus ait eum, qui cũ vxore ſua adſiduè moratus nolit filiũ agnoſcere, quaſi non ſuum: ſed mihi videtur (quod et Scęuola pro Vat) ſi conſtet maritum aliquandiu cum vxore non concubuiſſe, infirmitate interueniente, vel alia cauſa, vel ſi ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare non poſſet, hũc qui in domo natus eſt, licet vicinis ſcientibus, filium non eſſe.

1 *Patris reſpectu, impoſſibile eſt vt quis ſe filium probet.*
2 *Teſtis de his dicit quæ ſenſu percipit*
3 *Pater an quis alterius ſit, corporeo ſenſu percipi non poteſt.*
4 *Patrem aliquem eſſe, vno caſu præciſe probari poteſt.*
5 *Filius alterius dupliciter quis probari poteſt.*
6 *Probatio probabilis filiationis quæ ſit*
7 *Tractatus parentum quomodo probandi.*
8 *Probatio filiationis præſumptiua ex quibus coniecturis ſumitur.*
9 *Filius natus in domo præſumitur, etiã ſi mater ſit adultera.*
10 *Filius an quis præſumatur alterius ex oris ſimilitudine.*

11 *Filius præſumitur, qui vt talis habitus eſt.*
12 *Miſsio in ſcholas facit filium præſumi.*
13 *Veſtimenta à famulis diuerſa, filij ius arguunt.*
14 *Scriptura patris filius probatur.*
15 *Nominis ſimilitudo filium quem eſſe arguit.*
16 *Fama viciniæ probat quē eſſe filiū alterius,*
17 *Alimentorum præſtatio idem operatur.*
18 *Aſſeueratio nuda filium non facit.*
19 *Profeſsio patris filium non facit.*
20 *Patris confeſsio multum facit, vt quis filius eius videatur.*
21 *Præſumptio filiationis transfert onus probandi in aduerſarium.*
22 *Filiū qui ſe aſſerit alterius, probare hoc debet.*
23 *Filius vt quis probetur alterius, duo articuli faciendi ſunt.*
24 *Quaſi poſſeſsio iuris filij, transfert onus probandi in aduerſarium.*
25 *Veritati locus ſemper eſt, in ijs quæ à naturali veritate pendent.*
26 *Teſtis an admittendus qui dicit ſe credere, Titium eſſe filium Seij.*
27 *Quid ſi dicat ſe ſcire pro certo.*
28 *Sentētia in cauſa filij facit ius quo ad omnes.*
29 *Filij probatio, matris reſpectu, poſsibilis eſt.*
30 *Patri filium ſuum eſſe neganti an ſit credendum.*
31 *Filius naturalis eiſdem modis probatur, quibus & legitimus & naturalis.*
32 *Maritus agnoſcere debet vxoris ventrem, niſi denunciet.*
33 *Filium quem nō eſſe quibus formulis probetur.*
34 *Generare quē poſſe, in dubio præſumptio eſt.*
35 *Vicinorum ſcientia in filij iure probando, magni momenti eſt.*

FIlium eum definimus.) Duo hic articuli incidere ſolent. Primus, de patre,
1 ſecūdus, de matre eſt. ad patrem quod pertinet, impoſsibilem probationem eſſe[a] o-
2 mnes cōſentiūt[b]. Teſtibus enim ita demū creditur, ſi per ſenſum aliquem corporeū
3 teſtimonium dicūt[c]. Cæterum, an ſit ille illius pater, an nō, ſenſu corporeo percipi minime poteſt: niſi fortè (vt Bartol[us] ait[d])
4 mulierem cum viro per annum integrum clauſam proponas. Dati enim his cuſtodes patrem hunc eſſe vere probant. Verùm quid ſi per impluuium Amphitrio aliquis

a l. latinus. ff. de condi. & demon.
b Sali. in l. 1. C. quo. bo.
c Auth. de teſtib. §. & licet.
d Bar. in l.

deſcendat? Facti quæſtio eſt. Eſt igitur huius rei probatio, quædam probabilis, quæ- 5
dam præſumptiua[c]. Probabilis, cum proba 6
tur inter Titium & Seiam matrimonium legitimè contractum: eos habiles fuiſſe ad id contrahendum: habitaſſe ſimul: inuicē vt virum & vxorem aſsiduè moratos: ex 7
Seia Gaium eſſe natū: Gaium in quaſi poſſeſsione filij eorum, & fuiſſe & eſſe vt filiū ab illis tractatū: talemque & ab ipſis reputatum, & ab alijs, qui hos cognoſcerent. Gaium uiciſsim parētum loco eos habuiſſe, ſic ſe famam habere. Hæc enim à Bartolo Salicetoque[f] tradita formula, approbata eſt. Illudque etiam receptum[g], vt tractatus hi non in genere tātum, ſed & particulares probentur: quorū exempla in probatione præſumptiua dicemus. Probatio
verò præſumptiua ex cōiecturis quibuſdā 8
ſumitur, quæ in quaſi poſſeſsione filiū cōſtituūt, inter quas hæc vehemētiſsima eſt,
cū ex viro & vxore in domo naſcitur, adeo 9
vt quāuis adultera vxor ſit, mariti tamen magis filius præſumatur[h]. Neq; enim ac-
cedere in hoc iuriſconſulti noſtri Socrati 10
ijſq; Philoſophis voluerūt, q ex oris ſimilitudine hoc cōiectabātur[i]. Sed quid ſi nō non adultera, ſed vulgaris vxor fuerit, & q multorum libidini patuerit? Et nō eſſe tūc præſumptioni locū Angelus Alciatusq;[k]
ſentiunt. quod & ipſe probo. Præſumitur 11
& filius, qui vt talis habitus eſt[l]. Quo exē-
plo miſsionē in ſcholas. diuerſa à famulis 12
veſtimenta, filij ius arguere Baldus reſpō- 13
det[m]. Neque enim facile credendum eſt, ſuppoſitum vel alienum eum eſſe, quem parens vt charum filium habuerit[n]. Sed &
ſi patris manu in eius aut codice, aut aduer 14
ſarijs, aut ratiōibus ſcriptum ſit, filium eſſe, non leuis præſumptio eſt[o]: ſicut & illa
non leuis quòd patris quoq; nomē ferat[p] 15
(vt Baldus[q], Alciatusque[r] notant, licet Iaſon[s] diſſentiat) ſic Iunij Cerealis filium Iunium Simonidem[t], Pactumeiam magnā filium Pactumei Magni[v], Titiam in Titij poteſtate eſſe[x] in iure legimus. Cicero libro. 3. offi. M. Cato ſententiam dixit, huius noſtri Catonis pater vt enim cæteri ex patribus, ſic hic qui illud lumē progenuit,
ex filio eſt nominandus. Vrget prætereà 16
præſumptio, cum ſic ſama, ſic ſe publica viciniæ vox habet[y]. Ad hæc & alimento-
torum præſtatio[z]. Denique etiam ſi nu- 17

1. C. quo. bo.
e Bal. in l. 1. C. q accuſ. non poſ.
f Bart. hic Sali. in l. quidam. ff. de probat.
g Soci. in 1. volu. conſi. 39. col. 2.
h l. miles. §. defunctæ. ff. ad. l. iul. de adult.
i Bald. in l. ſi vicinis. C. de nupt.
k Alci. regu. 3. præſū. 37.
l l. 1. §. inſia n°. ff. de lib. agnoſ. Pan. in d. l. luti°.
m Bald. in c. per tuas. de probat.
n l. 1. §. ad quæſtionem ff. de quæſtio.
o Bal. in d. neq; natales C. de probat.
p l. vxorē. ff. de manu. teſt.
q Bal. in c. tuā. col. pen. de ord. cog.
r Alc. lib. 4. diſp. c. 1.
s Iaſ. ō rub. ſol. mat. nu. 16. & in d. neq; profeſſio. col. pen. C. de teſta.
t l. Imperator. ff. ad treb.
v l. ſi. ff. de hære. inſti.
x l. Titia. ff. ſol. mat.
y l. ſi arbiter. ff. de probat. Sali. in l. quidam.
z l. ſi quis à liberis. §. meminiſſe. ff. de libe. agnoſ. l. ſi. ff. pro de cri.

dæ aſſeuerationes, ementitæque profeſsio
18 nes in propoſito nihil proficiant[a]: confeſ-
19 ſionem tamen ſeu aſſertionem patris, fi-
20 lium aut in iudicio, aut extra iudiciciũ no-
minãtis, multum facere Bartolus docuit[b].
Quarum præſumptionum (et ſi quæ ſimi-
21 les ſunt) ea vis eſt, vt in aduerſarium onus
probandi transferant cum filium in ea qua
ſi poſſeſsione conſtituunt, cui alioqui (niſi
ſcilicet in quaſi poſſeſsione ſit) filium ſe
22 probandi onus incumbit: quæ opinio com
munis eſt[c]. Vnde & ſæpiſsime Bartol⁹ mo
23 net[d], vt duo articuli fiant, alter proprieta-
tis, alter quaſi poſſeſsionis. Etenim quaſi
24 poſſeſsione probata ſatis erit, donec aduer
ſarius probet cõtrarium. Veritati enim lo-
cus ſupereſt, in ijs, quæ à naturali veritate
25 pẽdent[e]. Quid igitur de teſtibus dicemus,
26 qui ſe credere dicunt, Titium Seij filiũ eſ-
ſe? Et conſtat admitendos[f]. Quid ſi dixe-
27 rint ſe ſcire pro certo? Et admittendos e-
tiam receptum eſt[g]: & de ea ſcientia certi-
tudineque intelligendos, quæ in his rebus
cadãt[h]. Quid de ſentẽtia? Et facere ius quo
28 ad omnes[i] crebrior opinio eſt. Ad matrẽ
29 quod ſpectat, probatio poſsibilis eſt: ma-
ter enim ſemper eſt certa[k]: vt tamẽ admo
neamur, & probabilem, & præſumptiuã
30 tũc quoq; admitti[l], q̃ crebrior opinio eſt[m].
Sed quid ſi parens filium ſuũ eſſe neget? Et
Iacobus (vt Bartolus ait) ſtulium eum arbi
tratus eſt, qui Reginæ (cuius filius habeba-
tur) neganti id, fidem adhibuit. Alij ſtultũ
eum opinantur, qui Pontifici maximo cre
dere ea de re noluit[n]. Fides ſit penes au-
31 ctores. Quid tamen ſi ſe filium alicuius na
turalem probare velit? Et traditú eſt, qui-
bus modis legitimos & naturales, eiſdem
illegitimos probari poſſe[o]. Qui itaque ex
concubina in domo naſcitur, naturalis de-
finiendus eſt: coniecturiſque, & præſum-
ptionibus etiam in hoc locus erit.
ANNIculum.) Quid ſi non dum natum?
Et denũciare reuerſum patrem oportere[p]
32 (alioqui agniturum) Accurſius & cæteri
notant.
33 NON concubuiſſe.) Hæ ſunt formulæ,
quibus filium non eſſe, probari poſsit. ab-
ſentia, infirmitas, valetudo aut ſimile im-
pedimentum.
34 GENErare nõ poſſet.) Potuiſſe igitur in
dubio præſumptio eſt.
35 VICInis ſcientibus.) Quæ vicinorũ ſcien
tia alioqui magni momenti eſt[q].

a l. non nudis. C. de proba.
b Bar. in l. 1. §. idẽ. per contrarium ff. de libe. agnoſ.
c Soci. in l. vel. cõſ. 39. col. 1.
d Bar. in d. l. non nudis in l. 1. C. quo bono. in l. 1. §. ad quæſtionem. ff. de quæſtio.
e l. pen. ff. de proba. Bald. in l. neg. pro feſſio. C. de teſta.
f Bar. in l. 2. §. pen. ff. de aq. plu.
g Bald. hic Iaſ. in rub. ff. de iu. iur. col. 2.
h l. ſi quid vẽditor. ff. de edil. edic.
i l. 2. §. fin. cum. l. ſeq. ff. de liber. agnoſ.
k l. quia. ff. de in ius vocand.
l l. 1. §. ad quæſtionem ff. de quaſt. c. per tuas. de proba.
m Lucas ĩ l. 1. C. de digni. lib. 12.
n Bal. in 3. vol. con. 59.
o Glo. in c. Michael. de fil. presby. Abb. in c. transmiſſa. col. 2. qui fi lij ſint legi. Lanf. in c. quoniã contra in verb. teſtium depoſitiões. n. 60. de pba.
p l. 1. §. ſi qs longo. ff. de libe. agnoſ.
q l. ſi vicinis. C. de nuptijs.

VII. IDEM Libro. 25. ad Sabinum.

SI qua pœna paterf. fuerit adfectus, vt vel ciuitatem amittat, vel ſeruus pœnę efficiatur: ſine dubio nepos filij loco ſuccedit.

1 *Apolides.*
2 *Bãnito ſi deferatur hereditas, quis erit heres.*
3 *Banniti quibus comparentur.*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *L. 4. titu. 18. part. 4.*

PATER.) Quem infrà filium appellat.
CIVItatẽ amittat.) Vt deportatus, aut in opus publicum perpetuo da-
tus: qui (quòd ciuitatem amittant) Apoli- 1
des vocantur[r].
SERuus pœnæ.) Vt damnatus in metallum.
FILII loco.) Quid ergo ſi in exiliũ miſ-
ſus, ſiue bãnitus qs ſit, cui poſtea patris aut 2
alterius hæreditas ab inteſtato deſertur: fi-
ſcus'ne in ea, an filius potius banniti, aut ve
nientes ab inteſtato ſuccedent? Et ſi ban-
nito deportatum comparamus (quod ali- 3
quando voluit Accurſius[s], & Lupus[t] rece
ptũ exiſtimauit.) Fiſcus (ex Accurſij[v] eiuſ-
dem ſententia) ſuccedet. Sed receptius[x]
(Lupi pace) eſt, vt venientes ab inteſtato 4
fiſcum excludant: tum etiam reprobata ab
omnibus ea opinio eſt[y], quæ bãnitum de-
portato comparari vult. Hiſpanię certe le 5
gibus banniti qui ſunt, nunc deportatis
nunc relegatis æquiparantur[z].

r l. quidam ff. de pœn.
s Glo. in §. relegati. inſti. qb' mod. ius pat. poſſol.
t Lup. in c. per veſtras. §. 18. nu. 12.
v Gl. in l. 1. C. de ha. inſti.
x Alex. ĩ d. l. 1. colũ. 1. Corn. col. 2. Iaſ. col. 1.
y Fab. i. d. §. relegati. Alex. in d. l. 1. colum 2. Corn. col. 4. Iaſ. col. pen.
z l. 4. titu. 18. par. 4.

VIII. IDEM Libro. 26. ad Sabinum.

PATRE furioſo, liberi nihilomin⁹ in patris ſui poteſtate ſunt, Idem & in omnibus eſt parentibus, qui habent liberos in poteſtate. Nam cum ius poteſtatis moribus ſit receptum, nec poſsit deſinere quis habere in poteſtate, niſi exierint liberi,

beri, quibus caſibus ſolent: nequaquã dubitandum eſt, remanere eos in poteſtate. Quare nõ ſolum eos liberos in poteſtate habebit, quos ante furorem genuit: verùm & ſi qui ante furorem concepti, in furore editi ſunt. Sed & ſi in furore agente eo, vxor concipiat: videndũ an in poteſtate eius naſcatur filius. Nã furioſus licet vxorem ducere non poſſit, retinere tamẽ matrimonium poteſt. quod cum ita ſe habeat, in poteſtate filium habebit. Proinde & ſi furioſa ſit vxor, ex ea antè conceptus, in poteſtate naſcetur: ſed & in furore eius conceptus ab eo, qui non furebat, ſine dubio in poteſtate naſcetur: quia retinetur matrimonium. Sed & ſi ambo in furore agant, & vxor & maritus, & tunc cõcipiat, partꝰ in poteſtate patris naſcetur: quaſi voluntatis reliquiis in furioſis manentibus. Nam cum cõſiſtat matrimonium altero furente: conſiſtet & vtroque. Adeò autem retinet ius poteſtatis pater furioſus, vt & adquiratur illi cõmodum eius quod filius adquiſiuit.

1 *Furor non eſt modus patriæ poteſtatis tollendæ.*
2 *Argumentum à partium enumeratione.*
3 *Epiſcopatus à patria poteſtate liberat.*
4 *Monachus à patria poteſtate liberatur.*
5 *Epiſcopus & Monachus iura ſuitatis habent.*
6 *Monachi liberi, ſui iuris fiunt.*
7 *Monachus regulariter teſtamentum non facit.*
8 *Eremita teſtamentum facere poteſt.*
9 *L.17.titu.1.part.6.*
10 *Parietibus clauſi teſtamentum non faciũt.*
11 *Sacerdotes an à patriæ poteſtatis nexu eximantur.*
12 *Furioſus, dæmens, mente captus, & ſimiles vxorem ducere non poſſunt.*
13 *Ebrius quando vxorem ducere non poßit.*
14 *Tardi & hebetes, an matrimonium contrahere poßint.*
15 *Furor cur non dirimat matrimonium contractum.*
16 *Conſenſus cauſa eſt efficiens matrimonij.*
17 *Cauſæ finalis impedimentum magis obſtat quàm cauſæ efficientis.*
18 *Furor an ſufficiat ad tori ſeparationem.*
19 *Furioſus in dilucidis interuallis vxorem ducere poteſt.*
20 *L.6.titu.2.par.4.*
21 *Matrimonium furore contractum in dilucidis interuallis, ratum haberi poteſt.*
22 *Matrimonium exigit ſanam mentem, tempore conſenſus.*

IN patris ſui poteſtate ſunt.) Furor enim 1
non eſt modus patriæ poteſtatis tollendæ.
MOR Ibus.) Romanorum[a]. ſic & ſubſtitutio pupillaris[b].
QV Ibus caſibus.) A partiũ enumeratio- 2
ne arguit: qui locus frequens[c] & efficax
eſt: tollitur tamen ſi partes non omnino
enumeratæ oſtẽdantur[d]. quod Accurſius
notat[e], & alij ſequuntur.
SOLENT.) Vt emancipatione, & alijs
quibuſdam. Quid ſi filiusfam. Epiſcopus 3
fiat? Et ſui iuris eũ effici, dubitat nemo[f]. 4
Quod & in monacho receptum eſt[g]. V- 5
terque tamen iura ſuorum retinet[h]. Quibus & illud conſequens, vt filij eius qui
monaſterium ingreſſus eſt, & ſui iuris 6
fiant, & teſtamentum facere poſsint[i]: pa- 7
ter ipſe non poſsit, niſi exceptis quibuſdã
caſibꝰ[k]. Eremita (quia ſui iuris eſt) teſta- 8
mentum facit[l]. Iure tñ noſtro[m], & E- 9
remitæ, & ij qui intra parietes clauſi dicũ 10
tur teſtamentũ nõ faciunt. Quid de ſacer- 11
dotibus? Et communiter aiunt[n], quoad
temporalia manere eos ſub poteſtate patris: ſed eximi, quo ad ſpiritualia.
VX Orem ducere non poſsit.) Furioſus 12
vxorem ducere non poteſt: deeſt enim
illi conſenſus[o]: Quæ ratio facit, vt neque
demens, ſtultus, mente captus, & ſi qui ſimiles ſunt qui mentis exilium patiuntur[p]. Quæ communis opinio eſt[q]. Quod 13
& in ebrio (ſi extra ſe poſitus prorſus eſt)
frequentiores fatentur[r]. Sed quid in tar- 14
do, hebete & quem ſimplicis figuræ appellare ſolent? Et poſſe hunc contrahere matrimonium, Socinus[s], Decius, Paulus Pariſius ſcribunt: quibus cõſentio, niſi datum ei curatorem proponas, tunc enim

a L.3. ſuprà l. quæſitum infra de adept.
b l. moribꝰ ff. de vulg. & pupil.
c l. ex maleficijs. §. hæres. ff. de actio. et obli. §. om̃ inſti. de acti. l. ſeruus ſi hæredi. ff. de ſtatu lib.
d l. ſi li. §. filiusf. ff. de lib. et poſth.
e Glo. in l. cum hi. §. ſi prætor. ff. de tranſ. in l. 1. C. qui & apud quos.
f Auth. cõſti. quæ de dig. §. illud
g Gl. in. l. ſi ex cauſa. §. papinianꝰ. ff. de minu.
h Iaſ. in. l. ſi ſe patria. nu. 17. C. vn de lib. Cor. in l. ſi fratris. nu. 14. C de in. delib. Soci. in. l. 1. nu. 24. ff. de vulg.
i Iaſ. in au thẽ. ingreſſi nu. 21. C. de ſacroſ. eccl.
k Iaſ. in au ingreſſi.
l Abb. in rub. de teſt. nu. 6.
m L. 17. tit. 1. par. 6.
n Iaſ. hic col. fi.
o l. oratione. §. fi. ff. de ritu nupt.
p c. dilectꝰ de ſpõſ. vbi prapoſ. ad fin.
q Iaſ. hic. col. 1. Curt. Iun. cõſ. 151. nu. 9. Deci. conſ. 112. nu me. 1.
r Soci. in. 3. conſ. 47. n. 8. Ripa. in l. ſi. q. 22. C. de reuo. do.
s Soci. in d. conſ. 47. n. 9. & 11. Deci. d. Conſ. 112. nu. 1. Pariſ. in. 4. cõſ. 88. nu. 4.

loco furioſi eſt[a].
15 RETInere tamen matrimoniũ poteſt.)
Impedit ergo furor matrimonium contrahendum, non dirimit iam cõtractum: cuius illa ratio affertur, quòd furoris impedimentum hoc, cauſam matrimonij ef-
16 ficientem, id eſt, conſenſum reſpicit: alioqui, quòd impedimentum cauſam fina-
17 lem reſpiciat, & contrahendis, & contractis actibus impedimento eſt[b]. Sed nunquid (ſi ex cohabitatione periculum ſit) furor ſuperueniẽs ad tori ſeparationẽ ſuf-
18 ficiet? Et ſufficere veri⁹ eſt. quã opinionẽ,
19 communem dixit Alexander[c]. Sed quid ſi in dilucidis interuallis furioſus vxorem
20 ducat? Et valere matrimoniũ omnes con-
21 ſentiunt[d]: & lex Regia probat[e]. adeò vt quod in furore matrimonium contraxerit, in dilucidis interuallis ratum habere poſsit, crebriore calculo[f]. Sed quo tempo-
22 re ſanam mentem exigimus? Et conſtat, eo tempore reqniri tantùm, quo nuptiæ cõſenſu coſtituũtur, quod & Guilielmus, & Durandus notant[g]: & conſulti Ancaranus[h] & Ruinus[i] reſpondent.

a Deci. in l. furioſum col. 2. C. qui teſta. fac. poſ. & in conſ. 272.
b l. non diſtinguemus §. ſacerdotio. ff. de arbi.
c Alex. in l. ſi cum dotem. §. ſi maritus. ad fi. ff. ſolu. ma.
d Gl. in d. c. dilectus. Iaſ. hic. nu. 4.
e l. 6. titu. 2. part. 4.
f Glo. in d. c. dilectus. & ibi ppo. nu. 2.
g Specu. in titu. de probat. §. 2. verſi. pone q. q. dã erat furioſus.
h Ancar. conſi. 5. n. 4.
i Caro. Ru. conſ. 67. in 2. vol.

IX. PONPONIVS Libro. 16. ad Quint. Mutium.

FILIVSfamilias in publicis cauſis loco patrisfamilias habetur, veluti vt magiſtratum gerat, vt tutor detur.

1 *Filiusfamilias, etiam patre conſentiente, non facit teſtamentum.*
2 *L. 5. Tauri.*
3 *Filiusfamilias an poſsit publicã accuſationẽ inſtituere, ſine patris conſenſu.*
4 *Filius magiſtratum gerens, quo pacto gerere ſe debeat erga patrem priuatum.*

IN publicis cau-
1 ſis.) Neque tamen filiusfami. faciet teſtamentum, etiam patre conſentiente[k], licet factio teſtamenti, publici iuris ſit[l]. ea ſcilicet ratione, quia teſtm̃ vt à priuato ſit: officia publica vt à pu-
2 blica perſona gerunt. Hiſpaniç certe lege[m] filijfam. teſtamenta faciunt. Sed nunquid
3 ſine patris conſenſu filiusfam. publicã accuſationem inſtituere poteſt? Et non poſſe, Accurſius quodam in loco tenuiſſe dicitur[n]. Idem alibi contra[o]: quç opinio verior[p] receptiorque[q] etiam eſt, inuito enim patre, filium de falſo accuſaſſe legimus[r].
MAGIſtratum gerat.) Quæ ratio obſeruatioque officiorum eſſe debeat, inter pa 4
tres filiosque, domi forisque, ſi filij magiſtratum gerant, & patres priuati ſint, Taurus philoſophus docet apud Gellium Noctium Atticarum lib. 2. c. 2. Illa verò, hîc pulchre quadrant.

k l. iam in. ff. de dona. cau. mor. Iaſ. in. l. ſeruum. nu. 8. C. q. teſt. fac. poſ.
l l. 3. ff. de teſta.
m l. 5. Tauri.
n Glo. in l. cũ non ſolũ in princ. in glo. mag. C. de bon. quæ libe.
o Glo. in l. iter liberas §. filiusf. ff. ad leg. iul. de adult.
p Ang. in l. 2. C. qui accuſ. nõ poſ.
q Corn. in l. cum nõ ſolum. in pri. col. pen. C. de bo. quæ lib.
r l. poſt legatum ver ſi. ſi filiusf. ff. de his qb. vt indig.

X. VLPIANVS. Libro quarto ad leg. Iuliam, & Papiam.

SI iudex nutriri vel ali oportere pronunciauerit: dicendum eſt de veritate quærendum, filius ſit, an non: neque enim alimentorum cauſa veritati facit prçiudicium.

1 *Sententia, ſuper alimentis, cur non præiudicet quæſtioni ſtatus.*
2 *Sentẽtia lata ſuper principali, quomodo præiudicet in cauſa incidenti.*
3 *Iudex & arbiter fiunt competentes ratione eorum quæ in incidunt.*
4 *Incidentia cauſæ quæ ſint.*
5 *Emergentia cauſæ quæ ſint.*
6 *Sentẽtia ſuper principali articulo regulariter diffinitiua eſt.*
7 *Sententiæ ſuper incidentibus & emergentibus interlocutoriæ ſunt.*
8 *Sententiam ſuper incidentibus nudo verbo iudex pronunciare poteſt.*
9 *Sententia interlocutoria nudo verbo pronũciari poſſunt.*
10 *L. 2. tit. 22. part. 3.*
11 *Præiudicium quid ſit & in quo à iudicio differat.*
12 *προκατάγνωσις.*
13 *προκατεγνωσμένη δίκη.*

FIlius ſit an non.)
Sed cur hîc ſenteotia lata ſup 1
principali. i. alimentis, quæſtioni incidenti ſtatus præiudicium non facit[s]? Et Bartolus, & alij diſtingunnt, plena, an ſummaria cognitio fuerit cauſæ in- 2
cidentis

s l. 2. C. de ordi. iudi.

a l. quotiẽs. C. de iudi. b Glo. in l. cum propo- nas. in. g. ſi. C. Treb. cre. c Auth. de teſti. §. ſi ve ro ignoti. c. pe. de reſti. in integ. d Ioã. Bap. in tract. de arbi. q. 29. Alexã. & Iaſ. in l. quo tiens. C. de indi. e Glo. in l. quod iuſſit. ff. de re iu- di. vbi Ale xã. nu. 6. f gl. in l. qui reſtituere. & glo. fin. vbi Bald. ff. de rei ven. gl. in clem. 1. & glo. deffini- tiua. de ſeq. poſſ. et fru. Alexã. in rub. ff. de re iudi. g l. defen- dente. ff. de excuſa. tut. h Bald. in l. fen. C. de ſent. ex bre ui. reci. i Roma. in ſing. 5. k Glo. in l. 1. ff. de app. glo. inc. ſi. de re iudic. lib 6. Gl. in c. quoniã cõ tra. in ver- bo interlocu tiones. de ꝓ bat. l Iaſ. in l. nec quicq̃. § vbi decre- tum. nu. 59. ff. de offic. procon. m l. 2. titu. 22. par. 3. n l. pe. ff. ſi probat. Bal. in l. neq. p-

2 cidentis. Obſerua, quòd ſententia ſuper
principali articulo cum præiudicet, in in-
cidenti præiudicabit: etiam ſi ab eo prola
ta ſit, qui alioqui (niſi cognoſceret inci-
3 denter) iudex competẽs non eſſet[a]. quod
& in arbitro[b], & in iudice delegato[c] plu-
res probãt[d]. Fiunt enim & hi ratione eo-
rum quæ incidunt, iudices competentes,
qui ſi principaliter de iiſdẽ cognoſcerent,
4 non eſſent. Sanè inter incidentia & emer-
gentia non modica differentia eſt. Incidẽ
tia ſunt, quæ merita cauſæ reſpiciũt, vt ex
ceptio compenſationis, tranſactionis, pa-
5 cti de non petendo. Emergentia, quæ me-
rita proceſſus (verbi gratia) an danda dila
tio ſit, an teſtes reprobãdi: & alia id gen[e].
Illudque etiam notari oportet, quòd (& ſi
in propoſito, ſuper vtroque, id eſt, & prin-
cipali & incidenti ſententia diffinitiua ꝓ-
6 feratur) regulariter ſuper principali articu
7 lo diffinitiua, ſuper incidentibus vel emer
gentibus interlocutoriæ proferuntur[f]. A-
8 deò, vt ſuper incidẽtibus, iudices nudo ver
bo (ſi velint) pronunciare poſsint[g]. Quod
Baldus[h] & Romanus[i] ſingulare ius eſſe
aiunt. Sed quid in hoc ſingulare dixerint,
9 cũ ꝓ regula[k] itaq; approbatiſsima[l] traditũ
ſit, ĩterlocutorias ſentẽtias (vt põte ab in-
terloquendo dictas) nudo verbo pronun-
10 ciari poſſe? Iure certe Hiſpaniç expreſsius
id eſt, quàm vt cauillari poſsis[m].
ALImentorum cauſa.) Quæ hîc principa
lis cauſa erat: & ſuper qua ſummariè co-
gnoſsi ſolet.
VERItati.) Filius eſſet, an non. Quæ fuit
cauſa incidens: veritati vero locus in his
ſemper eſt, quæ à naturali veritate pen-
dent[n].
11 FACIT præiudicium.) Prçiudicium hîc
non pro damno ponitur, quomodo in vſu
vulgi eſt: ſed pro re præiudicata. Præiudi-
cium (inquit Aſconius) dicitur res, que cũ
ſtatuta fuerit, affert iudicaturis exemplũ,
quod ſequantur. Iudicium verò, res quæ
cauſam, litemq; determinat. Græci προκα-
12 τέγνωσιν & προκατεγνωσμένην δίκην appel-
13 lant. Cicero pro A. Cluentio, Quam obrẽ
à vobis iudices antequàm de ipſa cauſa di
cere incipio, hoc poſtulo: primũ, id quod
çquiſsimum eſt: vt ne quid huc prçiudicij
afferatis: etenim non modo auctoritatem
ſed etiam nomen iudicum amittemus: ni-
ſi ex ipſis cauſis iudicabimus, ac ſi ad cau-
ſas iudicia iam facta, domo deferemus.

XI. MODESTINVS Libro primo Pandectarum.

INVITI filii naturales, vel e- mancipati non rediguntur in patriam poteſtatem.

1 *Infantes an inuiti legitimentur.*
2 *Emancipatus propter ingratitudinem reuo- catur in patris poteſtatem.*
3 *Ingratitudinis vitium deterrimum eſt.*
4 *L. fi. titu. 18. part. 4.*

INuiti filii natura 1
les.) Non ergo inuiti legitimã
tur[o]: niſi forte infantes[p], vt
Guilielmus, Bartolus, & Paulus notant[q].
Iaſon[r] tamen & multi contrà, de quo, titu
lo ſequenti dicendum eſt. 2
EMANcipati.) Niſi forte ingrati fuerĩt[s].
Quid enim etiam exteri (nedum filii) in- 3
grati cum ſunt, non merentur[t]? 4

feſſio. C. de teſta. o Authẽ. gb. mo. nat. effi. ſui. §. generaliter p l. inbem C. de eman. libe. q Bar. hic. Pau. in l. ſci re. ſuprà de legib. r Iaſ. in l. poſthumo. col. 1. C. de bo. poſ. cõt. tab. s l. 1. C. de ingra. lib. t l. fi. titu. 8. par. 4.

DE ADOPTIONIBUS, & Emancipationibus, & alijs modis, quibus poteſtas ſoluitur. Titul. VII.

MODESTINVS Libro ſecundo Regularum.

FILIOS familias non ſolum natura, verum & adoptiones faciũt. quod adoptionis nomen eſt quidem generale, in duas autem ſpecies diuiditur, quarum altera adoptio ſimiliter dicitur altera adrogatio. Adoptantur filijfamilias: adrogantur, qui ſui iuris ſunt.

1 *Filij legitimi & naturales vnde ſic dicantur.*
2 *Dictiones quædam ſunt, quæ genus & ſpeciem ſignificant.*

FILIosfamilias.) Accurſius dictionem, Filios, ad naturam, Familiarum, ad ius ci-
1 uile refert. Vnde factum fortè eſt, vt à doctoribus noſtris legitimi & naturales vocētur, interdum & naturales ſolùm à iuriſconſultis, quanuis Poſteriores, eam vocē ad nothos ſeu baſtardos (vt vocant) retulerint.

a l.1.l.2.§. mutui. ff. ſi cer. pet.
b Bar. in. l. 1. col. 1. ff. de no. op. nun.
c Inſti. de iniu. in pri. vbi Ang.

2 AD Optiò ſimiliter.) Sic creditum[a], edictum[b], iniuria[c], & alia nō pauca, quę & genus & ſpeciem ſignificant.

II. GAIVS Libro. 1. Inſtitutionum.

GENERALIS enim adoptio duobus modis fit: aut principis auctoritate, aut magiſtratus Imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qui ſui iuris ſunt: q̄ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat rogatur, id eſt, interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. Imperio magiſtratus adoptamus eos, qui in poteſtate parentis ſunt: ſiue primum gradum liberorum optineant qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorē, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis. Illud vtriusque adoptionis commune eſt, quod & hi, qui generare non poſſunt, quales ſunt ſpadones, adoptare poſſunt. Hoc vero proprium eſt eius adoptionis, quæ per principē fit: quod is qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogandum dederit: non ſolum ipſe poteſtati adrogatoris ſubijcitur, ſed & liberi eius in eiuſdem fiunt poteſtate, tanquam nepotes.

1 *Arrogatio Principis reſcripto, aut auctoritate fit.*
2 *Arrogatio vnde dicta?*
3 *Iuriſconſultus Caius an errauerit in etymologia arrogationis.*
4 *Arrogatus à quo interrogetur.*
5 *L.7.titu.7.part.4.*
6 *Iuſtus filius quis dicatur.*
7 *Sponſus, an ſponſa prius interragari debeat.*
8 *Solennitas leuis omitti poteſt.*
9 *Infans quomodo arrogetur.*
10 *Adoptionis et arrogationis cōmunia quædā, quædam cuiuſque propria ſunt.*
11 *Differentia interſe neceſſario, & in aliquo conueniunt.*
12 *Spadonum appellatio generis & ſpecies eſt.*
13 *Caſtrati adoptare non poſſunt, ſpadones aliquando.*
14 *Proprium cuiuſque quid ſit.*

AVctoritate) Siue reſcripto[d]

d §.1. inſti. de adopt.

ROGAtur.) Gel. lib. 5. c. 19. arrogationē dictam inde ait, quia genus hoc in alienam familiam trāſitus per populi rogationē fieri ſolitum fuerit[e]. Caius iuriſconſultus hîc aliter ſentit. 1
Et ſunt qui hac in re erraſſe illū affirmēt. Alciatus[f] verò ita defendit, vt excogitaſſe 2
Caium etymologiam intelligamus, quæ tempori ſuo conueniret, quòd vetus ille mos rogationū, iamdiu abuſq; Tiberij Imperatoris tempore exoleuiſſet: quomodo 3
(vt ſe tempori accommodent) viri prudētes non ſemel faciunt. Quod & mihi veriſimile fit, vt iuriſcōſultū defendam.

e Alci. in l. derogat. ff. de verb. ſigni.
f Alci. pa rerg. 9. c. 5.

ID eſt interrogatur.) Sed à quo? Et nō eſt qui explicet: aurea tn̄ de hoc Hiſpanię lex eſt[g], quæ à Principe interrogationes has fieri adiecit. Gellius lib. 5. noct. Atti. c. 19: dictā arrogationē ſcribit, quia genus hoc 4
in alienā familiā tranſitus per populi rogationē fieret, eius rogationis verba hęc fuiſ 5
ſe. Velitis, Iubeatis, vti. L. Valerius. L. Titio tam iure legeq; filius ſit, quā ſi ex eo patre matreq; familias eius natus eſſet: vtiq; ei, vitæ neciſq; in eū poteſtas ſiet, vti patrādo filio eſt: hęc vt ita dixi, ita vos Quirites rogo. verùm hæc olim. Poſtea verò quàm populi poteſtas in Principē trāſlata eſt[h], veriſimile & illud eſt, vt & in hoc populi ius, Princeps ſucceſſerit.

g l.7. tit.7 par.4.
h l.1. ff. de cōſtit. prin.

IVſtū.) Oībus partibus veri filij vicē obtinentē, naturalis & legitimi filij loco cedē 6
tē. id eñ iuſti appellatio cōprehendit[i].

i Bal. in l. 3. ff. ſi ſoc.

ET is qui adoptatur.) Argumentum col- 7
ligit hinc Accurſius, vt & ſpōſus quoque (vt pote dignior) prius interrogandus ſit. 8
Sed hoc iure vtimur, vt ſponſa prius interrogetur. Accurſius itaq; dignitatē, conſuetudo, ſexus infirmitatē reſpexit. Bartolus referre non ait, vter interrogei[k]: qđ & ipſe pbo, cū in ſolēni ordine hoc interrogādi matrimonij ſubſtātia non conſiſtat[l].

k l. nec eni. ff. de ſolut.
l l.1. §. ſi. ff. de vent. inſpicien.

ROGA-

9 ROGATVR.) Quid ſi infans is ſit qui adoptatur? Accurſius hîc tractat, nos ſuo loco dicemus[a].

10 COMMVNE eſt.) Sunt adoptiōi & arrogationi communia quædam, ſunt & cuiuſq; ꝓpria, quæ Theophilus annotauit[b]. Quare & ille rectè, ea quæ inter ſe aliquo modo differant, & conuenire omnino neceſſe eſſe, ἔνθα γὰρ διαφορά, πάντως ἔστι καὶ κοινωνία.

12 SPADONES.) Spadonū generalis appellatio eſt[c]: hîc ſpeciem ſignificat.

13 CASTRATI autē non poſſunt.) Agnoſcit hæc Haloander: in vetuſtioribus verò codicibus, & Florētinis Pandectis deſyderant. Si quis igitur & ipſe agnoſcet, differētiam in eo conſtituat, quòd ſpadones aliquando, caſtrati nūquā, filios naturales habere potuerint, ac ꝓinde neq; adoptiuos.

14 HOC vero proprium.) Id ergo cuiuſque proprium, quod ei cùm alio cōe non eſt.

III. PAVLVS. Libr. IIII. Ad Sabinum.

SI conſul vel præſes filiusfamilias ſit: poſſe cum apud ſemet ipſum vel emancipari, vel in adoptionem dari conſtat.

1 *Conſularis dignitas à patria poteſtate an liberet.*
2 *Patriciatus, epiſcopatus, monachatus à patris poteſtate liberant.*
3 *Iuriſdictio voluntaria & contentioſa differunt.*
4 *Duorum vicem vnus quando ſuſtineat.*
5 *Legatum Decurionibus & deinde Titio decurioni an duplicetur.*
6 *Specialis an generalis clauſula in legato præcedat, multum intereſt.*
7 *Iterabilis cauſa multiplicationem facilius admittit.*
8 *Aduerſatiua dictio iterationem excludit.*
9 *Inſinuatio donationis an poßit fieri apud iudicem donantem.*
10 *Tabellio ſuper negotio proprio an poßit facere inſtrumentum.*
11 *Tabellio & teſtis æquiparantur.*
12 *Iuriſdictionis voluntariæ & cōtentioſæ differentiæ.*
13 *Electores an ſeipſos eligere poßint.*
14 *Eligere an poßit ſe ipſum is, cui pecunia à teſtatore relicta eſt, vt eam in pauperum vſus diſtribuat.*

SI conſul.) Olim conſularis dignitas 1
à patria poteſtate nō liberabat
(quò Paulus reſpicit) hodie li- 2
berat[d], ſicut & patriciatus, & Epiſcopalis
dignitas monachatus. An & ſacerdotium?
Supra diximus[e].
SEMETipſum.) In ijs quæ voluntariæ iu- 3
riſdictionis ſunt (vt emancipatio & adoptio) iudicis & partis vice idem homo fungi poteſt: non ſic in ijs, quæ contentioſæ[f].
Et generaliter vbi perſona, vt perſona cō- 4
ſyderatur, plurium vicem ſuſtinere nō poteſt[g]: vbi officij aut qualitatis alterius reſpectu, ſi officia non repugnant, plurium
vicem ſuſtinet, alioqui contrà[h]. Quid igi- 5
tur, ſi prioribus aut Decurionibus huius ciuitatis teſtator leget centū, deinde Titio vni ex Decurionibus quinquaginta: an ad vtrunq; legatum admittendus eſt? Et verior[i], pluriumque[k] etiam opinio eſt, vt ad vtrunque admittatur, tunc videlicet, cum
generale legatum præcedit, dein ſpecia- 6
le ſequitur, vt in propoſita ſpecie: contra erit, ſi ſpeciale præcedat, deinde generale ſequatur: aut ſi cauſa eiuſmodi ſit, quæ ite
rationem minimè admittat, qualis alimē- 7
torum eſt[l], aut aduerſatiua dictione teſta-
tor vſus ſit, Lego Decurionibus centū, Ti 8
tio verò quinquaginta. Quid ſi magiſtra-
tus donet vltra quingētos aureos, an apud 9
ſemetipſum inſinuatio fieri poterit[m]? Et poſſe verior opinio eſt: nam vt inſinuatio, ſic & emancipatio cauſæ cognitionem requirit[n]. Et tamen apud ſeipſum fit. Quid
ſi tabellio ſuper facto aut negotio proprio 10
inſtrumentum conficiat? Et non valere, Bartolus & frequentiores affirmant. Teſti
enim æquiparatur tabellio[o]: teſtis in cau- 11
ſa ꝓpria nemo eſt[p], neq; in re ꝓpria auctor
q̄s eſſe ſolet[q]. Verùm id in his nō ꝓcedit, 12
quę volūtariæ iuriſdictiōis ſunt, & vbi dānū alteri nō immineat[r]. Sed etſi iuriſdictiōis cōtētioſæ ſint, teſtéſq;, q̄ inſtrumēto inter fuerunt, rem ita geſtā affirmēt, inſtrumentum valebit, vt Salicetus notat[s], & quo-
tidianum eſt[t]. Quid ſi plures creati in hoc 13
ſint, vt vnum rectorem eligant, an ex ſe ipſis vnum eligere poſsint? Et poſſe dubium non eſt[v]. Quod ſi vni electio cōmiſſa ſit, ſe ipſum nō eliget: ſic ſi certa pecunia relicta à teſtatore eſt, vt eam tres in pauperum vſus diſtribuant, ex ſe ipſis vnum (mo

a In l. etiā infantem.
b Theoph. in §. cum autē. & in §. minorē. inſtit. de adop.
c l. ſpadonum. ff. de verb. ſigni.
d l. fi. C. de decu. auth. conſtit. quæ de dignita. §. primo.
e In l. Patre furioſo. Suprà. de his qui ſui vel alien. iur.
f l. ille à quo. §. tēpeſtiuū. ff. ad Trebel.
g l. ſi plures. ff. de pat.
h Vt hic iū ſto. §. tēpeſtiuum. & l. 1. §. fi. ff. de offi. con.
i l. Titia. §. q Marce. ff. de annu. leg.
k Bart. hic Pau. et Iaſ. ī l. doli clauſula. ff. de verb. oblig.
l L. alimenta. §. Baſilica. ff. de ali. & cib. leg.
m l. functimus. C. de donatio.
n l. Si pater. §. fin. infra.
o l. Domicius. ff. de teſta.
p l. Omnibus. C. de teſtibus.
q l. quod dicimus. ff. de auct. tuto.
r Aretin. poſt Bart. in l. Seruus. ff. de teſta.
s Salic. in l. 1. C. de his q̄ ſi. adſcri. in teſta.
t Hippol. ī rub. de fideiuſſo. n. 288.
v [illegible]lane, prin. ff. q̄d cuiuſq; vni. nomi.

do pauper ille ſit) iure eligunt[a]: contrà ſi
vni tantū teſtator cōmiſerit, ſeipſum ille
14 non eliget: filiū ſuū eligere poterit[b]. Adde
quòd ſi & ſpectata ſatis cognitáque, & du-
ra ipſiuſmet pauperies ſit, ſibipſi iure diſtri
buet: quod ex facto Socinus cōſultus, mul
tis reſpondet[c].

a Bal. in l. ſi mandane ro. §. ſi tibi. ff. manda. b Bal. in l. illud. ī prin. ff. Quod cu- iuſque vni- uer. nomi. c Soci. in 1. vol. conſi. 11. col. 2.

IIII. MODESTINVS. Lib. II. Regularū.

MAgiſtratum, apud quem legis actio eſt: & emancipare filios ſuos, & in adoptionem dare apud ſe poſſe, Neratij ſententia eſt.

1 *Magiſtratus, apud quē legis actio eſt, quis ſit.*
2 *Legis actio quæ.*
3 *Ceßio in iure quamodo fiebat.*
4 *Legis actiones vnde dictæ.*

LEgis actio eſt.) Accurſius & hîc & alibi etiam
1 non ſemel[d], magiſtratum apud
quem legis actio eſt, eum intelligit, apud
quem actus legitimi explicari poſſunt. Bu
dæus[e] & Alciatus[f] ad Ceſsionē in iure (a-
ctionis formulā antiquiſsimā) referunt. Vt
enim Caius ſcribit inſtitutionū lib. 2. Ceſ-
ſio in iure, fieri hoc modo ſolita eſt. Apud
magiſtratū populi Romani vel Prætorē,
vel Præſidem is qui vendicabat, in iudicio
rem exhibitā tenens dicebat. Hanc ego rē
ex iure Quiritum, meā eſſe aio: cui aduer-
ſarius: at ego eā contrà vēdico: aduerſario
verò tacente vel aſſentiente, tūc magiſtra
tus ei qui vendicabat, rē addicebat: idque
2 legis actio vocabatur, fiebatque vt pluri-
mū, cùm quis adoptionis cauſa vēdicaret.
3 nam imaginaria hæc venditio obſeruaba-
tur, Prætorque vendicanti addicebat. Cu-
ius rei Gellius quoq; meminit libr. 5. c. 19.
Budæus hîc alio modo explicuit, magiſtra
tum, apud quē legis actio eſt, eū interpre-
tatus, qui plenā iuriſdictionē habet & ordi
nariā, apud quē experiri omni actione ad-
4 uerſus vnūquenq; poſſumus: indéq; legis
actiones dictas, quarū meminit ſupra Pō-
ponius[g]. Alciatus[h] rurſus, apud eum magi
ſtratū legis actionē eſſe putat, qui merū &
mixtū Imperium habet, ſiue ius exequen-
di. Qui intellectus, quàm Accurſij cōis ille
veriores multo videntur. Nec me latet, re
centiores eſſe quoſdam, qui hac in re ali-
ter ſentiant. Sed mihi Budæus Alciatusq;
nunc magis placent: de quo infrà[i] quoque
dicemus.

d Glo. in l. nec adopta- re. ff. de off. procon. gl. ī l. 1. ff. de off. iuri. e Bud. in l. 2. ff. de origi. iuris. f Alci. i l. pecunia. §. actionis. ff. de verb. signi. g l. 2. ff. de orig. iur. h Alci. pa rer. li. 3. c. 2.

V. CELSVS. Libr. XXVIII. Digeſtorū.

IN adoptionibus eorū dūtaxat, qui ſuæ poteſtatis ſunt, voluntas exploratur: ſin autem à patre dantur in adoptionem, in iſs vtriuſq; arbitriū ſpectandum eſt, vel conſentiendo vel non contradicendo.

1 *Taciturnitas medium eſt inter contradictio- nem & conſenſum.*
2 *Non velle, medium eſt inter velle & nolle.*
3 *Filius naturalis quamodo videatur conſenti- re legitimationi ſuæ.*
4 *Infans quamodo legitimari poßit.*
5 *L. pen. l. 16. tit. 18. part. 4.*
6 *Infans an poßit arragari.*
7 *L. 4. tit. 16. part. 4.*
8 *Infans an poßit fieri nobilis.*

NON contradicendo.) Inter conſenſum & 1
contradictionem, taciturni
tas medium eſt, quæ quan-
do pro conſenſu, aut cōtradictione habea
tur, latus variuſque tractatus eſt[k]. Hîc
coniunctio & affectio facit, vt in conſen-
ſum interpretemur. Sic & inter, velle & 2
nolle, medium non velle, Doctores no-
ſtri conſtituunt[l]: quod tamen nec grāma-
tici (vt Decius notat[m]) admittent, nec Ci-
cero de perfecto orat. Sed nunquid, vt ta- 3
cens in præſentia conſentit, ſic naturalis le
gitimationi ſuæ eo ipſo conſentit, quòd à
patre impetratam ſciens non contradicit?
Et conſentire eum, idque ſufficere, ſentit
Accurſius: quod Romanus[n] quoque & Ia-
ſon[o] ſequuntur. Quid ſi infans ſit? Et legi- 4
timari hunc poſſe principis reſcripto, Bar 5
soli verior opinio eſt[p]. Sic enim & emanci
pari poteſt[q]. An & arrogari? Et poſſe cre- 6
dit Accurſius[r]. Sed iure noſtro[s], ſi patrem
infans nō habeat, adoptari non poteſt. An 7
& nobilitari infans poſsit, dubium nō eſt[t],
vt memineris tamen requiri in his caſibus 8
ratihabitionem infantis, cum ad ætatem
peruenerit[v], non tamen expreſſam ratiha
bitionem, ſed ſatis eſſe, vt legitimationi,
nobilitati & id genus cæteris, cum reſciue
rit, non diſſentiat[x].

i In l. Nec adoptare. ff. de off. procōſ. k Bart. & Deci. in l. quū dotis. ff. ſol. matr. l Bart. in l. quū dubitari. ſolū. 2. ff. de bare. inſti. Alex. in l. q ſe patris. nu. 18. C. vnde lib. Deci. in l. sine eſt nolle. ff. de reg. iur. m Deci. in c. prudētiā. §. Sexta. de off. deleg. n Rom. ſin gu. 588. o Iaſo. in l. q̄ dotis. nu. 70. ff. ſolut. matr. p Bar. in l. pen. C. de e- manci. libe. Bar. in l. in- uiti. ff. de his qui ſui vel alie. iu. ſūt. pau. in l. ſci re. ff. de le- gib. Iaſo. in l. poſthumo. col. 1. C. de bo. poſ. con. tab. q d. l. pen. l. 16. titu. 18. par. 4. r Glo. in l. 2. ſuprà. s l. 4. titu. 16. par. 4. t Bart. in l. 1. col. 9. ver- ſicu. ex præ- dictis. C. de dign. lib. 12. v Angel. in diſpu. no- bilis quidā. in 1. dubio. col. 3. x Gl. vlti. hic. Deci. cō ſi. 167. Tira quel. de no- bilit. c. 6. n. 30.

VI. PAV-

VI. PAVLVS. Libro trigeſimoquinto. Ad Edictum.

CVM nepos adoptatur quaſi ex filio natus: conſenſus filij exigitur. Idq́ etiam Iulianus ſcribit.

1 *Adoptio dupliciter fit.*
2 *Filij cõſenſus exigitur, cum quis nepotis loco adoptatur.*

1 CVM NEpos.) Adoptio fit interdum loco filij, interdum nepotis: ꝙ ſi
2 nepotis loco, quaſi ex filio natus quis adoptetur, filij cõſenſus exigit̃.

VII. CELSVS. Libr. xxxix. Digeſtorum.

CVM adoptio fit, non eſt neceſſaria in eamrem auctoritas eorum, inter quos iura agnationis conſequuntur.

1 *Adoptio cũ fit, cuius auctoritas ſpectãda eſt.*

1 EOrum.) Spectatur arbitrium eorum, in quorum poteſtate ſunt, qui in adoptionem dantur, non eorũ, quos iura agnationis per adoptionem ſequuntur.

VIII. MODESTINVS. Libro ſecundo Regularum.

QVOD, ne curatoris auctoritas intercederet, in adrogatiõe ante tenuerat, ſub diuo Claudio recte mutatum eſt.

1 *Curator rebus magis quàm perſonæ datur.*
2 *Curatoris auctoritas in adoptione cur non requiratur.*

1 REcte mutatum eſt.) Dubitationẽ facere id potuit, quòd curator rebus magis quàm perſonæ datur[a].

a §. ad certũ inſtit. q teſta. tutor. da. poſſ.

IX. VLPIANVS. Libr. I. Ad Sabinum.

ETIAM cæcus adoptare, vel adoptari poteſt.

1 *Cæci perſona in pleriſque legitima non eſt.*

1 ETIAM cæcus.) Quanquã enim cæci perſona legitima in pleriſque non ſit, adoptare tamen, & adoptari poteſt.

X. PAVLVS. Libro. II. Ad Sabinum.

SI QVIS nepotem quaſi ex filio natum, quem in poteſtate habet, conſentiente filio, adoptauerit: non adgnaſcitur auo ſuus hæres: quippe cum poſt mortem aui quaſi in patris ſui recidit poteſtatem.

1 *Adoptiuus an ſit ſuus hæres adoptanti.*
2 *Adoptiuus ex potentia ſuitatis tranſmittit.*
3 *Adoptiui ſuitas propria eſt, agnatio impropria.*
4 *Iaſonis opinio quædam confutata.*

NON adgnaſcitur auo ſuus hæres.) Agnaſceretur igitur, niſi poſt mortẽ aui quaſi in patris ſui poteſtatẽ recideret. Nunquid ergo adoptiuus, ſuus hæres adoptanti fit? 1
Etſi ab auo paterno aut materno adoptet̃, dubitandũ non eſt, vtpote in quorũ poteſtatẽ tranſeat[b]. Quid ſi extraneus illũ adoptet? Et videri potuit, ſuũ hæredẽ non fieri[c], quia in adoptãtis poteſtatẽ nõ tranſit. Baldus cõtrà Iuſtiniani cõſtitutiõe[d] mot[e], quã mirabilẽ eſſe ait: à quo & lex nr̃a ſtat & Vlpiani altera[e], quas adhoc notamus. Sed & Theophilus[f] καινοῦ γένους ἐπιγινομένου ὥσπερ ἐκ κοσοῦμος ἐτέχθη. Indéq; eſt, vt 2
adoptiui ex potẽtia ſuitatis tranſmittant, Accurſio auctore[g]: quẽ Baldus[h], Roman[*], Aretinus[i] & Iaſon[k] ſequũtur. Nec mutat, ꝙ quaſi agnatiõe ſui hæredis rũpit adopti- 3
uus[l]: neq; enim ſuitas, ſed agnatio impropria ſignificatur, qđ Aretinus & Iaſon perpẽdunt, & Theophilus ſatis oſtendit. Nec Iaſonis opinio placere põt, dũ ſucceſsionẽ 4
ex teſtamento, à ſucceſsiõe ab inteſtato in propoſito ille diſtinguit. Si enim ab inteſtato ſuos admittit, ex teſtamẽto quoque, ſuos eſſe admittat, neceſſe eſt[m].

b §. ſed hodie inſti. de adop.
c §. poſthumorũ inſti. de exhæ. lib.
d l. cum in adoptiuis. §. ſed ne articulum. C. de adoptio. vbi Bal. ĩ verſ. ideo ſancimus, & ad finem.
e l. prima. §. ſuos. ff. de ſuis et legi.
f Theoph. ĩ prin. inſti. quib. mod. teſt. infir.
g In l. 3. § apertura. i glo. mag. ad ſi. ff. de har. inſtit.
h Bal. in l. eam quam. col. 1. C. de fideicom.
i Areti. in l. vltre. nu. 10. ff. de acq. hæ. & in l. Gallus. §. & ſi eius. col. 3. ff. de liber. & poſthu.
k Iaſ. in §. ſi eius. n. 9.
l In princi. inſt. qb. mo. teſta. infir.
m §. cũ autem inſtit. de hære. qui ab inteſt. defe.

XI. IDEM. Libro. IIII. ad Sabinum.

SI is qui filiũ haberet, in nepotis locum adoptaſſet perinde atq; ſi ex eo filio natus eſſet: & is filius auctor factus non eſſet: mortuo auo, non eſſe nepotem in poteſtate filij.

1 *Adoptio ĩ locũ nepotis requirit filij voluntatẽ.*
2 *Auctorem fieri, quid ſit.*

SI is qui.

1 SI is qui.) Si in locũ nepotis qs adoptat, requiritur filij voluntas, quæ ſi non adſit (mortuo auo) nepos in poteſtate filij non eſt.

2 AVCTOR factus non eſſet.) Ideſt auctoritatem & conſenſum non præſtitit[a].

a l. cum nepos.

XII. VLPIANVS. Libro. XIIII. Ad Sabinum.

QVI liberatus eſt patria poteſtate, is poſtea in poteſtatem honeſte reuerti non poteſt, niſi adoptione.

1 *Ingratitudo reducit filium in poteſtatem.*
2 *Emancipatus ab auo mortuo, an reuocetur in poteſtatem patris, propter ingratitudinẽ.*
3 *Ingratitudo quæ ſufficiat, vt filius reuocetur in poteſtatem.*
4 *L. fi. tit. 18. part. 4.*
5 *L. 47. Tauri.*
6 *Filius liberatus à patris poteſtate non emancipatione ſed auctoritate legis, an reuocetur in poteſtatem propter ingratitudinem.*

1 LIberatus.) Per emancipationem.
HONEſtè.) Inhoneſtè verò reuertitur, ſi videlicet ingratus
2 ſit[b]. Nũquid ergo emãcipatus ab auo mortuo, ꝓpter ingratitudinẽ reuocari poteſt in poteſtatẽ patris? Et non poſſe Bartolus ait: idque verius eſt. non enim à patre, ſed
3 ab auo emãcipatus eſt[c]. Sed quomodo ingratũ eſſe eum oportet? Et extat, iure no-
4 ſtro[d], ingratitudinem in propoſito re aut verbo cõmitti. Quid præterea, ſi à patris poteſtate filius eximatur non emancipatione, ſed quia matrimonium contraxe-
5 rit[e]? Et ipſe reſpondi, hunc (licet ingratus ſit) in poteſtatem nõ redigi. Neque enim
6 à patre, ſed à lege emancipatus eſt[f].

b l. 1. C. de ingra. libe.
c l. fi. in fi. C. de reuoc. dona. c. fi. de dona. l. ſi qs hac lege. ff. q & a qb.
d l. fi. titu. 18. par. 4.
e lex. 47. Tauri.
f d. l. ſi qs hac lege.

XIII. PAPINIANVS. Libro trigeſimoſexto. Quæſtionum.

IN omni ferè iure, finita patris adoptiui poteſtate, nullum ex priſtino retinetur veſtigium: deniq; & patria dignitas, quæſita per adoptionem, finita ea, deponitur.

1 *Ceſſante cauſa, quando ceſſat effectus.*

FInita ea, deponitur.) Ceſſat ergo effectus, ceſſante cauſa finali, in impulſiua aliud eſt[g], omnium conſenſu. 1

g l. 1. §. ſexum. ff. de poſtul.

XIIII. POMPONIVS. Libro. V. Ad Sabinum.

SED etiã nepos ex filio, apud adoptatum patrem cõceptus & natus, per emãcipationem iura omnia perdet.

1 *Emancipatio quando liberet nepotem ab aui poteſtate.*

PER emãcipationem.) Sui ipſius: nam per filij emancipationem non continuo liberatur nepos, vt etiam in naturalibus videmus[h]. 1

h l. liberũ. infrà.

XV. VLPIANVS. Libro. XXVI. Ad Sabinum.

SI paterfamilias adoptatus ſit: omnia, quæ eius fuerunt, & adquiri poſſunt, tacito iure ad eum tranſeũt, qui adoptauit. Hoc amplius liberi eius, qui in poteſtate ſunt, eum ſequũtur. Sed & hi, qui poſtliminio redeunt, vel qui in vtero fuerunt, cum adrogaretur: ſimili modo in poteſtatem adrogatoris rediguntur.

1 *Poſſeſsio precaria tranſit in adoptantem.*
2 *Arrogati bona quatenus arrogatori acquirantur.*
3 *Arrogandus non poteſt ſibi reſeruare aliqua bona.*

OMnia.) Etiã precaria poſſeſsio[i]. 1
TACITO iure.) Adoptionis poteſtate.
TRANſeunt.) Olim plenius: hodie ita, 2
vt, quoad vſum fructũ tantũ arrogãti quærantur[k]. Sed num reſeruare ſibi arrogãdus 3
aliqua põt? Et nõ poſſe (monachi ad exemplũ[l]) Accurſius, Bartolus, & alij cõſentiũt.

i l. ſi adoptauero. ff. d preca.
k Inſtit. de acq. per arroga.
l Authẽt. de monach. §. iubemus.

QVI duos filios, & ex altero eorum nepotẽ habet: ſi vult nepotem quaſi ex altero natum, ſic adoptare: poteſt hoc efficere, ſi cum

emanci-

emancipauerit: & ſic adoptauerit, quaſi ex altero natũ. facit enim hoc quaſi quilibet, nõ quaſi auus: & qua ratione quaſi ex quolibet natum poteſt adoptare, ita poteſt & quaſi ex altero filio.

1 *Quod quis non poteſt facere tanquam ipſe, an poßit tanquam alius.*

1 QVASI quilibet.) Incidit hîc ille articnlus, an id quod quis non poteſt facere tãquam ipſe, poſsit tanquã alius: in quo ſumma approbatáque diſtinctio Bartoli eſt, vt ſi ſit repugnantia, ſiue contrarietas, non poſsit[a]: ſi non ſit, poſsit, niſi veniat contra fidem debitã, iure contractus[b], aut iure cõiunctionis perſonæ.

a l. ſi ppronat. §. 1. ff. de inoffi. teſta.
b l. 1. C. de dolo.]

IN adrogationibus cognitio vertitur: num fortè minor ſexaginta annis ſit, qui adrogat, quia magis liberorum creationi ſtudere debeat: niſi fortè morbus, aut valetudo in cauſa ſit, aut alia iuſta cauſa adrogandi. veluti ſi coniunctam ſibi perſonam velit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, niſi ex iuſta cauſa. Sed nec libertum alienum, neq; maiorem minor.

1 *Cauſæ cognitio in adoptione, emancipatione, & inſinuatione requiritur.*
2 *Liberorũ procreationi magis quàm adoptioni cur ſtudendum ſit,*
3 *Accurſij gloſſa obſcura declarata.*
4 *Religionis ingreſſus, an procreatio liberorum præferenda.*
5 *Regis filius vnicus, an malefaciat monaſteriũ ingrediendo.*
6 *Baldi opinio quædam ſcrupuloſior, niſi rectè intelligatur.*
7 *Papa quomodo & quatenus diſpenſet cũ monacho, vt vxorem ducat.*
8 *Liberti proprij, vel alieni adoptio, quãdo fieri poßit.*
9 *L. 5. titul. 16. part. 4.*

1 COgnitio.) Sic & emancipatio, & inſinuatio cauſæ cognitionem requirunt[c].

c Bart. in l. ſi conſul. n. 3. ſuprà.

QVIA magis.) Sed qd intereſt, nouos faciat, ao foueat quos inuenit[d]? Et Accurſius ſubobſcurè, quia (inqt) 2
hominũ, ideſt, filiorum cõſeruatio ad Deũ
pertinet: ideſt (vt ego interpretor) quia in 3
procreatione Deus prima cauſa eſt, pater
verò ſecunda: in conſeruatione pater non
eſt cauſa, ſine qua non conſeruatio procedat. Bartolus diſſoluit aliter, Reip. ſcilicet
vtrunq; intereſſe, & procreari filios & cõſeruari: non explicat tamen Bartolus, vtrũ
magis interſit, idq́ue eſt, quod quærimus.
Dicebam, primam eſſe curam procreandi
(hoc eoim Reipu. potiſsimũ intereſt) huic
ꝓximam, conſeruandi, quod per adoptiones contingit.

d l. 3. ad ſi. C. de nat. libe.

LIBERORVM procreationi.) Anno- 4
tauit ex hoc loco Baldus, procreationi liberorum, qnàm ingreſſui religiõis magis
ſtudendum: cui conſequens eſſe, vt Regis 5
filius vnicus qui eſt, peccet, ſi monaſteriũ
ingrediatur, Papamq́ue diſpenſare poſſe,
vt vxorẽ capiat, ne regni ſuccesſio pereat.
Quod ego dictũ in priori eins parte, ſimpliciter ſi accipias, ſcrupuloſius aliquanto 6
eſſe arbitror. Quis enim ignorat, monaſticam vitam perfectiorẽ eſſe? Quid igitur?
Et opinor in Baldi exemplo (ideſt cùm Papa diſpenſat) deciſionem eius procedere,
tum etiam approbari cõmuniter[e]. Quinimò & fortè exemplũ, eodem Baldo[f], & Iaſone[g] auctoribus moderandum ita eſt, vt
Papa de plenitudine poteſtatis hoc facere 7
poſsit ad tempus, ideſt, vt monachus vxorem habere poſsit, quouſq; ſobolẽ ꝓcreet.
LIBERTVM alienum.) ſuum ergo po 8
teſt[h]: ſed & alienum, dum tamẽ Principis
beneficio hoc fiat[i], quomodo & lex Re- 9
gia[k] declaranda eſt.

e Iaſo. in l. ſi. C. de trãſact.
f Bal. in l. ſi tibi.
g Iaſ. in l. ſi arrogator col. 2. infrà.
h l. ſecũdũ. ff. de ri. nupt.
i l. vlti. infrà.
k l. 5. titul. 16. parti. 4.

XVI. IABOLENVS. Lib. VI. Ex Caßio.

ADOPTIO enim in iſs perſonis locum habet, in quibus etiam natura poteſt habere.

1 *Fictio legis non procedit ſuper eo quod in genere impoßibile eſt.*
2 *Fictio adoptionis qua ratione procedat.*

NAtura.) Ius imitatur naturam, in 1
quantum poteſt, neque ſuper en fingit, quod in genere impoſsibile eſt. quo fit,
vt minor maiorem non adoptet, cum ta- 2
mẽ efficiat adoptio, vt alienus filius meus
eſſe videatur[l].

l Bar. ĩ authẽ. hoc ita. colũ. 3. C. de duo. re.

XVII.

XVII. VLPIANVS. Lib. XXVI. Ad Sabinum.

NEC EI permittitur adrogare qui tutelam vel curam alicuius adminiſtrauit, ſi minor viginti quinq; annis ſit, qui adrogatur: ne fortè eum ideo adroget, ne rationes reddat. Item inquirendum eſt, ne fortè turpis cauſa adrogandi ſubſit.

1 *Tutori vel curatori quando ſit permiſſa arrogatio pupilli ſui ſiue minoris.*

1 ADMINIſtrauit.) Finita ergo tutela vel cura, arrogatio hic permiſſa nõ eſt. præſumitur enim affectata arrogatio, ne arrogator rationem reddat: durante verò tutela vel cura, arrogatio non prohibetur. Accurſij gloſſa approbata, quam Bartolus inuertit[a].

a *l. Nonnũ quãinfrà.*

EORVM duntaxat pupillorum adrogatio permittẽda eſt his, qui vel naturali cognatiõe, vel ſanctiſsima affectione ducti adoptarent: cæterorũ prohibenda, ne eſſet in poteſtate tutorũ & finire tutelam, & ſubſtitutionem à parente factam extinguere. Et primum quidem excutiendum erit, quæ facultates pupilli ſint, & quę eius qui adoptare eum velit: vt æſtimetur ex comparatione earum, an ſalubris adoptio poſsit pupillo intelligi. Deinde cuius vitæ ſit is, qui velit pupillum redigere in familiam ſuam. tertio cuius idem ætatis ſit: vt ęſtimetur, an melius ſit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quenquam redigere in poteſtatem ſuam. Præterea vidẽdum eſt, an nõ debeat permitti ei, qui vel vnum habebit, vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum, quos iuſtis nuptiis procreauerit, deminuatur ſpes, quam vnuſquiſque liberorum obſequio paret ſibi: aut qui adoptatus fuit, minus percipiat, quam dignum erit eum conſequi. Interdum & ditiorem permittetur adoptare pauperiori, ſi vitæ eius ſobrietas clara ſit, vel adfectio honeſta, nec incognita. Satiſdatio autem in his caſibus dari ſolet.

1 *Naturalis cognatio quæ?*
2 *Affectio ſanctiſſima quæ ſit.*
3 *Tutela capitis diminutione minima finitur.*
4 *Subſtitutio pupillaris quomodo per capitis diminutionem expiret.*
5 *Adoptio ad ſolatium liberorum inuenta quo ſenſu dicatur.*
6 *Spes ſucceſſionis viuo patre probabilis nõ eſt.*
7 *Cauſæ cognitio in adoptionibus quatenus adhibenda.*
8 *Solennitas leuis omitti poteſt.*

NAturali cognatione.) Ideſt, agnatis, aut cognatis arrogandi. 1

SANctiſsima affectione.) Conſtantinus Harmenopulus, Epitomes iuris ciuilis lib. 2. titul. 8. χρηϛὴν διάθεσιν interpretatus eſt. 2

FINIRE tutelam.) Quæ minima capitis diminutione finitur[b]. 3

ET ſubſtitutionem.) Pupillarẽ, quæ quomodo capitis diminutione minima expiret, Bartolus & alij alibi tractant[c]. 4

AETATIS.) Maior ne, an minor annis ſexaginta[d].

VEL Plures.) Non eſt igitur ad ſolatium liberorum inuenta adoptio[e]: quod tamen Placentinus, & Azo in diffinitione ſignificant[f]. Sed reſpondet Theophilus eleganter (cuius ea definitio ad literam eſt) verba hæc, Ad ſolatium liberorum, idcirco addita, vt id ſignificaretur, quod accidere ſoleat frequentius: legitur porrò apud eum modo, πρὸς παίδων παραμυθίαν, modo πρὸς παραμυθίαν ἀπαίδων: quæ licet lectiones varient, at ſenſus idem eſt. 5

SPES.) Quæ tamen viuo patre præmatura eſt[g]. 6

NEC incognita.) Quid ergo ſi hæc omnia non inquirantur? Et omnia inquirẽda Bartolus cenſet. quæ enim modicæ aut leuis ſolennitatis ſunt, omitti poſſunt[h]: non ea, in quibus negotij ſubſtantia conſiſtit[i]. 7 8

b *§. ſed pupilli. inſtit. quib. mo. tu le. fini.*
c *Bar. in l. in pupillari. ff. de vulga.*
d *l. Si pater. §. in arrogatiõib'.*
e *l. qui liberas'. ſupra.*
f *In princ. inſti. de adoptio.*
g *l. 1. §. ſi impuberi. ff. de colla. bono.*
h *l. 1. §. fin. ff. de vent. inſpi.*
i *l. cum hi. §. ſi prætor. ff. de tráſact.*

XVIII. MARCELLVS. Libro vigeſimoſexto. Digeſtorum.

NON

12

NON aliter enim volũtati eius, qui adrogare pupillum volet (ſi cauſam eius ob alia probabit) ſubſcribendum erit, quàm ſi cauerit ſeruo publico ſe reſtituturũ ea, quæ ex bonis eius conſecutus fuerit, illis, ad quos res peruentura eſſet, ſi adrogatus permanſiſſet in ſuo ſtatu.

1 *Seruus publicus qui.*
2 *Lex.7.titu.11.part.5.*

SERuo publico.) Serui publici nõ vno loco [a] mẽtio in iure noſtro eſt: eũ vbiq; Accurſius & cæteri tabellionem interpretantur [b], ratione reddita, quia ſicut ſeruus domino, ſic hic alijs ſtipulatur. Põtificij [c] dictum magis inde arbitrantur, quod publicum officium exerceat. Id quod & lex Regia [d] confirmat. Ego hæc cõmunia fateor: 2 ſed an ſeruus publicus, idẽ & tabellio fuerit, planè ſubſiſto, quòd legerim tabellionum ſiue notariorum officium antiquum vſque adeo non eſſe [e]. Vnum certè me mouet vel maxime, vt communia ſequar, quod quem hîc Marcellus ſeruum publicum, Iuſtinianus [f] perſonam publicã vocat. Theophilus verò apertius Tabularium, ἐν δημοσίῳ προσώπῳ, τουτέστι τῷ ταβουλαρίῳ: niſi quòd & tabularios, tabellionéſque nõ eoſdem fuiſſe, alij adnotarunt: & cenſualium ſcribarum, ſeruorum publicorum, quaſi diuerſa hæc ſint, Capitolinus in Gordianis meminit. Qui igitur proprie ſerui publici ſint, amplius deliberandum eſt. Nam & dubitat Andreas [g] Tiraquellus, qui tamen de hoc non (vt ſolet) multus: nos aliâs plenius digeſsimus. Cæterum & de tabellionum ſtipulatiõibus, quædam Bartolus addit, quæ alij ſequuntur.

a l. Caius. ff. de vſu. l. 1. §. exigere. ff. ſi magiſ. cõue. l. 2. ff. rẽ pup. ſal. fo. l. 2. C. de adop.
b Gl. in l. 3. ſuprà. & ſta. bo. il. generali. C. de tabul. libr. 10.
c ca. quanquã. vbi gl. de vſu. i. 6.
d l. 7. ti. 11. part. 5. l. 17. tit. 2. part. 3.
e Alci. parer. lib. 8. c. 19.
f §. cum autem inſti. de adopt.
g And. Tiraq. de nobil. c. 30. nume. 9.

XIX. VLPIANVS. Lib. XXVI. Ad Sabinum.

HIS verbis ſatiſdatiõis, quæ ab adrogatore præſtari debet, AD QVOS EA RES PERTINET: & libertatibus proſpectum eſſe, quæ ſecundis tabulis datæ ſunt: & multomagis ſubſtituto ſeruo, item legatarijs, nemo dubitat. quæ ſatiſdatio ſi omiſſa fuerit, vtilis actio in adrogatorem datur.

1 *Stipulatio aliquando fingitur, vbi non eſt.*

SEcũdis tabulis.) Subſtitutione pupillo facta. VTILIS actio.) Fingi, ſeu intelligi ſtipulationem, cum non ſit, Accurſius hinc notat: qui tractatus à Bartolo [h] & cæteris copioſe explicitus eſt. 1

h Bart. & Doct. in l. 1. in prin. ff. de verb. oblig.

XX. MARCELLVS. Lib. XXVI. Digeſtorum.

HAEC autem ſatiſdatio locum habet, ſi impubes deceſsit: ſed etſi de pupillo loquitur, tamen hoc & in pupilla obſerBandum eſt.

1. *Maſculinũ concipit fœminũ & non contrà.*
2. *Fœminino vocabulo maſculos contineri, cur ſit exemplo turpiſſimum.*
3 *Fœminino vocabulo molles & effœminati olim vocabantur.*
4 *L. cum vir nubit. C. ad l. Iul. de adulte.*

IN PVpilla.) Non ſic per cõtrarium [i], vt Accurſius ſubdit. Maſculinum enim (vt aiunt) concipit fœmininum [k], contrà exemplo turpiſſimum eſt, fœminino vocabulo etiã maſculos contineri [l]. Sed cur exemplo turpiſſimũ? Et Accurſius, quia minus dignũ non debet ea, quæ digniora ſunt, cõprehẽdere. Alciatus [m], quia veteres ſoliti ſint, quoties aliquẽ tanquã mollẽ & effœminatũ carperent, fœminino eũ vocabulo irriſionis cauſa appellare: quò fortè & Cõſtantinus Imperator alludit [n]. 1 2 3 4

i l. ſeruis legatis. §. ſed ſi pueru. de lega. 3.
K l. 1. l. pronunciatio. ff. de verb. ſignif.
l l. ſi ita ſcriptum. de legat. 2.
m Alciat. parer. lib. 2. capi. 48.
n l. cũ vir nubit. C. ad l. Iuliam. de adul.

XXI. CAIVS. Lib. ſingulari. Regularum.

NAM & fœminæ ex reſcripto Principis adrogari poſſunt.

1 *Fœminæ arrogare aut adoptare quã poſſint.*
2 *Lex. 12. titu. 2. l. 2. titu. 16. part. 4.*

ADrogari.) Arrogare verò, aut adoptare non poſſunt [o], niſi ad ſolatium liberorum. Leonis tamen Nouel. xvij. inductũ Harmenopulus libr. 2. teſtis eſt, vt & Eunuchi, & mulieres adoptare poſſent: & ex æquo oẽs, ſiue maſculos ſiue fœminas filios habeant, ſiue non: 1 2 etiam

o l. Mulierem. C. de adoptio.

etiam ſi virginalem vitam elegerint. Sed & lege Hiſpaniæ permiſſum videri id potuit[a]: quod verum non eſt. Intelligēda enī lex illa eſt de adoptiōe quę mulieri ad liberorum ſolatium permittitur[b].

a l.12.tit.2. part.4.
b l.2.titul. 16.par.4.§. fœmina.inſti.de adop.

XXII. VLPIANVS. Lib. XXVI. ad Sabinum.

SI ADROGATOR deceſſerit, impubere relicto filio adoptiuo: & mox impubes decedat: an hæredes adrogatoris teneãtur? Et dicendum eſt, hæredes quoq; reſtituturos & bona adrogati, & præterea quartã partē. Sed an impuberi adrogator ſubſtituere poſsit, quæritur. Et puto non admitti ſubſtitutionem, niſi fortè ad quartam ſolam, quam ex bonis eius conſequitur: & hactenus, vt ei vſq; ad pubertatē ſubſtituat. Cæterum ſi fidei eius committat, vt quandoq; reſtituat: non oportet admitti fideicommiſſum: quia hoc non iudicio eius ad eum peruenit, ſed principali prouidentia. Hæc omnia dicenda ſunt: ſiue in locum filij, ſiue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

1 *Arrogatus an poßit habere hæredem ex teſtamento proprio.*
2 *Arrogatus quando poßit habere hæredem ex teſtamento arrogatoris.*
3 *Arrogatus an poßit habere hæredem ex teſtamento patris legitimi & naturalis.*
4 *Arrogatus an poßit habere hæredem ab inteſtato.*
5 *Arrogatus quando & quomodo ius ſtipulationis tranſmittat.*
6 *Arrogatus an tranſmittat ius quartæ.*
7 *Tranſmißio legitimæ non habet locum niſi mortuo patre.*
8 *Adoptio pro arrogatione ſæpe ponitur.*
9 *Adoptionis & arrogationis differentiæ.*
10 *Arrogatio cuius Principis aut ſuperioris auctoritatem requirat.*
11 *Lex.7.titu.7.part.4.*
12 *Adoptio cur non requirat Principis auctoritatem.*
13 *Mox, quod tempus hîc comprehendat.*
14 *Tranſmißio quartæ arrogati quomodo fiat.*
15 *Arrogatus iura ſuitatis habet.*
16 *Adoptiuus an habeat iura ſuitatis.*
17 *Adoptiuus tranſmittit ex potentia ſuitatis.*
18 *Suitas & patria poteſtas non ſemper concurrunt.*
19 *Legitimatus tranſmittit ex potentia ſuitatũ.*
20 *Arrogatus, titulo vniuerſali an potius ſingulari ſuccedat.*
21 *Tranſmißio facilius fit ex titulo ſingulari, quàm ex vniuerſali.*
22 *Tranſmißio ex hominis diſpoſitione difficilius fit, quàm ex vi iuris.*
23 *Tranſmißio hæreditatis & legati differunt quantum ad ceßionem diei.*
24 *Dotis lucrum ex ſtatuto quomodo tranſmittatur ad hæredes mariti.*
25 *Tranſmißio portionis delatæ ei qui ſe detulit, quomodo fiat.*
26 *Lucra acquiſita, conſtante matrimonio, quomodo tranſmittantur.*
27 *Lex.1.&.2.titu.4.libr.5.ordi.*
28 *Arrogatus in petitione quartæ quare præferatur filijs legitimis & naturalibus & infrà nume.36.*
29 *Rationes duæ quomodo vincant vnam, & infrà.nume.36.*
30 *Arrogatus & legitimus & naturalis, quoad ciuilem conſyderationem æquales ſunt.*
31 *Naturalis filius contra patris voluntatē non ſuccedit.*
32 *Emancipatus an præcipuè ratione naturali attēta ſuccedat an potius ratione ciuili, quia videlicet eſt legitimus.*
33 *Filiusfa. ex duplici ratiōe ciuili ſuccedit, emãcipatus ex vnica tantum.*
34 *Succeßiones omnes ex iure poſitiuo ſunt.*
35 *Arrogatus, an ſuccedat ſecundum rationem ciuilem & naturalem.*
36 *Adoptione, aut arrogatione iura ciuilia & naturalia an acquirantur.*
37 *Succeßiones extraneorũ ex iure ciuili ſunt.*
38 *Succeßiones agnatorum & cognatorum ex iure ciuili, an ex iure naturali ſint.*
39 *Succeßiones parentum ex iure ciuili an ex iure naturali deferantur.*
40 *Patris ſucceßio cur præcipuè ſecundum ius ciuile, matris præcipuè iure naturali procedãt, noua ratio redditur.*
41 *Succeßio parentum (quod attinet ad alimenta) filijs iure naturali magis quàm ciuili defertur.*
42 *Alimenta ex iure naturali formali & cauſali ſunt,*

ſali ſunt.

43 Succeſsio omnis regulariter legitima eſt.

44 Succeſsio quædam iuſta,ideſt, ex ciuili & naturali iure.

45 Succeſsionum formulæ omnes ex iure poſitiuo ſunt.

46 Arrogati bona quo iure ipſi reſtituantur.

47 Cautio & impuberi & eius hæredibus præſtanda eſt:ſed & hæredibus tantũ præſtatur.

48 Arrogatus an ipſo iure bona recuperet, quantum ad dominium.

49 Quid quantum ad poſſeſsionem.

50 Poſſeſsio naturalis faciliter cum ciuili ipſo iure conſolidatur.

51 Vſusfructus rerum quæ vſu conſumantur, à proprietate non ſecernitur.

52 Arrogatus impubes ab inteſtato hæredem habere poteſt.

53 An & ex teſtamento ſuo.

54 An & ex teſtamento arrogatoris.

55 An & ex teſtamento patris legitimi & naturalis.

56 Subſtitutio pupillaris facta à patre legitimo & naturali,reconualeſcit arrogatoris morte.

57 Bonorum poſſeſsiones hodie multis caſibus neceſſariæ ſunt.

58 L.qui ex liberis.§.teſtamento.ff. de bonorum poſſeſſ.ſecundum tabulas.

59 Arrogatus & furioſus differunt.

60 Facto ſuo , an caſu conditionem quis mutet, multum intereſt.

61 Arrogatio an patris legitimi & naturalis poteſtatem prorſus abſorbeat.

62 Arrogati puberis & impuberis differentia.

63 Arrogati impuberis recens iudicium quare non ſpectetur.

64 Arrogationis iure ſoluto,ſubſtitutio pupillaris ipſo iure reuiuiſcit.

65 Teſtamentum eius qui ſe arrogandum præbuit.

66 Capitis diminutione irritum teſtamentũ quomodo reconualeſcat.

67 Teſtamentum ab initio non validum, aliquãdo ex poſt facto valet.

68 Subſtitutus arrogati quo iure aget.

69 Arrogatus rogatus reſtituere an detrahat duas quartas,& infrà nu.75.

70 Filius legitimus & naturalis quãdo detrahat duas quartas.

71 Quomodo earum detractio facienda.

72 Aſcendentes an detrahant duas quartas.

73 Communes opiniones contrariæ.

74 L.1.titu.11.part.6.

75 Inſtitutus in re certa non detrahit duas quartas.

76 Trebellianica in legitima computanda eſt , ſi pater hoc iubeat.

77 Quarta arrogati quota pars ſit.

78 Opinio contra communem probabilior.

79 Quarta filij arrogati hodie aucta non eſt.

80 Quarta filij arrogati an ſit in aliquo fauorabilior,quàm legitimi & naturalis.

81 Fauiana & Caluiſiana filio legitimo & naturali & patri an dentur.

82 Fauiana & Caluiſiana filio arrogato dãtur.

83 Fauiana & Caluiſiana dantur filijs , ad reuocanda ea , quæ pater ipſorum in ludo illicito amiſit.

84 Fauiana & Caluiſiana patrono dantur.

85 Cur patri non dentur.

86 Parentũ ſucceſsio deterioris cõditionis quàm liberorum.

87 Arrogato duo ſubſtituti quomodo ſuccedãt.

88 Arrogatus impubes duorum filiorum vicem ſuſtinet,& infrà nu.120.

89 Inconuenienti vno poſito, alia ſequuntur.

90 Regulæ Iuriſperitorum in perplexis fallunt.

91 Miles duos hæredes habere poteſt.

92 Seruus duplex peculium habere fingitur.

93 Arrogato ſubſtitutus ab arrogatore ſi detur, quatenus ille,& quatenus venientes abinteſtato ſuccedant.

94 Teſtatus & inteſtatus idem aliquando decedit,& infrà nume.120.

95 Teſtium ſolennitas an attendatur in loco teſtamenti facti,an in eo in quo hæreditas petitur.

96 Bartolus ſibi ipſi contrarius.

97 Dilationi ſi reus renunciet, an actori hoc noceat.

98 Quadrimeſtre tempus quod datur iudicatis,legale an iudiciale potius ſit.

99 Arrogator in quarta præſtanda merus executor eſt.

100 Iudex in inducijs legalibus concedendis nudus miniſter eſt.

101 Subſtitutio arrogato facta ad quartã reſtringitur.

102 Subſtitutio filio pupillo legitimo & naturali facta,ad bona illius extenditur.

103 Subſtitutio directa facta in re certa,trahitur ad vniuerſum.

104 Subſtitutio fideicommiſſaria facta in re certa,non trahitur ad vniuerſum.

105 Legitima titulo inſtitutionis,in re certa relinqui poteſt.

106 Legitima titulo ſubſtitutionis in re certa relinqui poteſt.

107 Ius agendi ad ſupplementum quandoq; neceſſarium non eſt.

108 Quartam quo iure petat arrogatus.

109 Creditor debitori quando leget.

110 Filius quaſi creditor eſt in legitima.

111 Quarta arrogato ex teſtamento & ab inteſtato debita eſt.

112 Legitimam pater ſiue arrogator ſiue legitimus & naturalis, viuus filio aſſignare pōt.

113 Legitimam aſſignatam ſi perdat filius, an de cætero pater ei teneatur, ſaltim ad alimenta.

114 Alimenta ex æquitate naturali quandoq; filio non debentur.

115 Arrogati hæres quo iure petat quartam.

116 Ius accreſcendi in legitima locum habet, & infrà nu. 121.

117 Ius accreſcendi ratione quartæ arrogati an competat.

118 Ius accreſcēdi ceſſat in patrimonijs diuerſis.

119 Ius accreſcendi non habet locum inter ſuccedentes iure diuerſo.

120 Arrogatus pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus poteſt decedere, & ſuprà nu. 93.

121 Legitima repudiantis adeūti fratri accreſcit.

122 Legitimam acceptare filius non poteſt, repudiatis cæteris patris bonis.

123 Legitima duplici reſpectu quota hæreditatis eſt.

124 Quarta arrogato quomodo deferatur principali prouidentia & infrà nu. 174.

125 Onerare licet non poſſim quem non honoro, prouidere tamen ei poſſum.

126 Subſtitutio filio arrogato in bonis aduentitijs fieri non poteſt.

127 Quarta arrogato in vita patris debita nō eſt.

128 Legitima quando peti poßit, viuo patre.

129 Legitima, viuo patre, filijs nec re nec ſpe debita eſt.

130 Subſtitutio pupillaris vt legitimo & naturali, ſic arrogato filio fieri poteſt.

131 Subſtitutio popillaris prouiſio & non onus.

132 Subſtitutio vulgaris in legitima fieri poteſt.

133 Subſtitutio vulgaris prouiſio non eſt, ſed & neque onus.

134 Subſtitutiones omnes directæ expreſſæ vel tacitæ in legitima fieri poſſunt.

135 Subſtitutio vulgaris expreſſa tollit ſuitatem.

136 Subſtitutio vulgaris tacita non tollit ſuitatē.

137 Subſtitutio vulgaris expreſſa, tollit effectum tranſmißionis ex potentia ſuitatis.

138 Subſtitutio vulgaris expreſſa non impedit tranſmißionem ex vi iuris deliberandi.

139 Subſtitutio vulgaris expreſſa non impedit tranſmißionem ex potentia ſanguinis.

140 Subſtitutio vulgaris tacita tranſmißionem ex potentia ſuitatis non impedit.

141 Tacitum minus operatur, quàm expreſſum.

142 Subſtitutio vulgaris expreſſa matrem excludit, tacita non æquè.

143 Prohibitio expreſſæ alienatiōis fortior quàm tacita.

144 Derogatio expreſſa efficacior quàm tacita.

145 Datio cohæredis extranei tranſmißionem ex vi ſuitatis non impedit.

146 Datio cohæredis, tacita ſubſtitutio, vi ipſa ē.

147 Subſtitutio vulgaris in legitima an ſit grauamen, quatenus trāſmißionē ſuitatis impedit.

148 Grauamen dici non poteſt, quod iure communi & permiſſo fit.

149 Suitas ſcindi non debet.

150 Anomala multa in iure reperiuntur, euitanda tamen ſunt.

151 Iura incorporalia indubio ſimplicia dicenda ſunt.

152 Conditio, ſi volet, appoſita in legitima, an impediat tranſmißionem ex potentia ſuitatis.

153 Subſtitutio fideicommiſſaria nec filio arrogato, nec legitimo & naturali in legitima fit.

154 Directæ vtrique fiunt.

155 Compendioſa ſubſtitutio, quando in directā, quando in obliquam reſoluitur.

156 L. 12. titu. 5. part. 6.

157 Compendioſa verbis obliquis directis an communibus concepta ſit, quantum interſit.

158 Subſtitutio fideicommiſſaria patrono, filio arrogato & legitimo & naturali, quare fieri non poßit.

159 Subſtitutio fideicommiſſaria in dote quatenus fieri non poßit.

160 Subſtitutio fideicommiſſaria reciproca in legitima an fieri poßit.

161 Subſtitutio fideicommiſſaria facta in legitima, an valeat filio legitimam repudiante.

162 Subſtitutio fideicommiſſaria quādo onus ſit.

163 Subſtitutio fideicommiſſaria facta in legitima patroni conualeſcit, eo repudiante.

164 L. ita tū. §. ſi patronus ex debita. ff. ad trebel.

165 Subſtitutio fideicōmiſſaria facta in legitima euaneſcet, ſi eum repudiationis pœniteat.

166 Repudiationis legitimæ quomodo filium pœnitere poßit.

167 Subſtitutio fideicommiſſaria poteſt fieri ſubſtituto pupillari in legitima, & venientibus ab inteſtato pupilli.

168 Grava-

168 *Grauare alium quando quis poſſit.*
169 *Subſtitutio fideicommiſſaria pubertate eius cui facta eſt, aliquando expirat.*
170 *Subſtitutionis fideicommiſſariæ factæ in legitima mirabilis natura eſt.*
171 *Subſtitutio fideicommiſſaria ſupradicta etiã codicillis fieri poteſt.*
172 *Subſtitutio fideicommiſſaria in legitima cui videatur in dubio facta.*
173 *Opiniones communes contrariæ.*
174 *Principalis prouidẽtia quæ & ſuprà. n. 124.*
175 *Expreſſio eius quod tacite ineſt, an aliquid operetur.*
176 *L.Titia.ff.ad legem Falcidiam.*
177 *Expreſſio in fauorem magis quàm in odium operatur.*
178 *Neceſſitas cauſæ præcedẽtis multũ operatur.*

RElicto.) Quid per cõtrarium, ſi videlicet
prius deceſſerit arrogatus? Et
quatuor hîc tractari oportet.
An ex teſtamẽto aut arrogatoris, aut veri
patris hæredẽ arrogatus habere poſſit? An
habere poſſit hæredẽ ab inteſtato? An ius
ſtipulationis trãſmittat? An trãſmittat ius
1 quartæ? Quod ad primum attinet, ex proprio
teſtamento non habiturũ hæredẽ palàm
eſt, tum quod impubes hic eſt, tum etiam
2 quod filiusfa. Ex teſtamento quoque arrogatoris
non habiturũ Bartolus cenſet[a], quia
eſt (inquit) capite minutus, & hæreditas viui
patris alij quæri poſſit[b]. Ego non video
quid repugnet, vt ſi cum eodem teſtamento
arrogator moriatur, ſubſtitutus pupillaris
arrogato ſuccedat: fortè ergo quod in
hoc ſentit, tunc demum verum eſt, cũ arrogator
3 mutauerit teſtamentũ. Sed quid ex
teſtamẽto patris legimi & naturalis, an ex
eo impubes hæredẽ habere poſſit? Et Bartolus
non habiturũ, quinque argumentis
tentat: deinde habiturũ ſeptem alijs cõuincit.
In quibus tũ omnibus, & ordinẽ, & rẽ
ſanti magiſtri (ſicut & in alijs multis huius
tractatus articulis) iuris ſtudioſi iure deſyderent.
Verior tamen, & approbata magis
opinio eſt[c], vt impuberi ante patrem arrogatorem
mortuo ſubſtitutus à vero patre
ſuccedat, non ex pupillaris ſubſtitutionis
vi (illa enim per arrogationem extincta
eſt) ſed iure cautionis[d]. In ſecundo articu-
4 lo communiter aiunt, olim per bonorum
poſſeſſionem iure ciuili refraganti, hære-
dem habere potuiſſe[e], hodie etiam iure ci-
uili[f]. In tertio ſic omnes diſtinguunt, vt ſi 5
pubes arrogatus deceſſerit, ius ſtipulationis
non transmittat: pubertate enim hæc ſtipulatio
finitur[g]: ſi verò impubes, ſi quidẽ
habeat ſubſtitutum, tunc non tranſmittet,
quia ſubſtitutio iure tranſmiſsionis potentior
eſt. Quid igitur? Nempe aget ſubſtitutus
ex ſua perſona, agetque & cõuenietur
à creditoribus bonorum, vt hæres. Quod
ſi ſubſtitutum impubes non habeat, tunc
ius ſtipulationis tranſmittetur: atque is, in
quem tranſmiſsio facta eſt, pro hærede habebitur,
quo ad onera & emolumẽta, quę
ſucceſsionis ius vniuerſale ſequuntur[h]. In 6
vltimo articulo communis concluſio eſt,
non tranſmitti ius quartæ, quòd nemo legitimam
tranſmittat, niſi patre mortuo, 7
moriatur. Viuo enim, ius nullum habet[i],
ac proinde, quid tranſmittat, non eſt[k].
ADOPTIVO.) Adoptiuus pro arroga 8
to ponitur, ſicut & alibi ſæpe, & adoptio
pro arrogatione: inter quas tamen multæ 9
differẽtiæ ſunt. Adoptio enim generis nomen
eſt[l], arrogatio ſpeciei: adoptãtur qui
ſub patris poteſtate ſuns, qui ſui iuris arrogantur[m]:
arrogatus in arrogatoris poteſtatem
ſine diſtinctione tranſit[n], adoptiuus
cum diſtinctione[o]. Quinimo non arrogatus
ipſe ſolum, ſed & liberi, & bona quoq;
arrogati, tacito iure, in poteſtatem arrogatoris
tranſeunt[p]: quæ in adoptione ita non
ſunt. Differunt & in eo arrogatio & adoptio,
quòd in arrogatione, ipſius duntaxat
voluntas exploratur, qui arrogandus eſt[q]:
in adoptione, vtriuſque, ideſt, adoptandi
& patris eius naturalis arbitrium expectandum[r].
Illa prçterea non contẽnenda differentia
eſt, quòd in arrogatione maior cauſæ
cognitio requiritur[s]. In ſumma adoptio 10
cuiuſcunque magiſtratus imperio fit[t]: vnde
eſt, vt delegari poſſit[v]: arrogatio nõ niſi
Principis auctoritate, ideſt, Imperatoris
aut Regis. Sed quid de ſummo Pontifice?
Et in terris eccleſiæ, auctoritatẽ ipſius ſpectandam,
dubiũ non eſt: ſed & vacante Imperio
(vtpote qui tunc Imperatoris loco
ſuccedit[x]) auctoritas eius in terris Imperij
ſufficiet[y]. Quid de populo, aut populi
Decurionibus, aut Senatoribus, num eorũ
auctoritate arrogationes fieri poterũt? Et
non poſſe Guiljelmus & Bartolus opinantur[z]:
contra Fulgoſius & Iaſon. Ipſe prio-

a Barto. nume. 16.
b l. quod ſi filius. ff. de capt. l. lex Cornelia. ff. de vulga. l. pen. ff. de vẽ. inſpicien.
c Iaſo. numo. 38.
d l. Cauſa cognita ff. de vulg.
e l. 1. & 2. ff. de caſtrẽ. pecul.
f Authẽt. vt lice. ma. & auia.
g l. hac autem. ſuprà. §. cũ autem. inſt. de adop.
h l. Peculium in pri. ff. de pecul.
i l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bono.
k l. ſi vniuerſa. C. de lega.
l l. 1. ſuprà.
m l. ſecunda ſuprà.
n l. 2. §. fin.
o §. ſed hodie. inſti. de adopt.
p l. 2. verſ. fin. ſuprà.
q l. ſi pater fa. in princ. ſuprà.
r l. In adoptionibus.
s l. ſi pater fa. §. in arrogationibus.
t l. ſecunda. ſuprà.
v l. 1. §. qua vero. ff. de offi. eius cui mand. eſt iuriſdict. Iaſ. hic. col. 1.
x c. licet ex ſuſcepto. de for. compe.
y Fab. in §. in adoptionibus. inſti. de adop.
z Bar. in l. non ambigitur. ſupra de legib. Iaſo. hic. col. 1.

rum opinionem in eo populo intellexe-
rim, qui ſuperiorem recognoſcit: poſterio
rum, in eo qui non recognoſcit. Nam &
11 lex Regia[a], Regis aut Principis terrę aucto
ritate arrogationem fieri debere, ait: neq;
ocioſum videri debeat id, quod de Princi-
12 pe adiecit. Sed quæ ratio differentiæ eſt?
Et (cæteris omiſsis) illa commodior affer-
tur, in adoptione magiſtratus cuiuſque au
ctoritatem ſufficere, quòd patris quoque
naturalis conſenſus accedat[b], de cuius con
ſilio lex multum confidit[c].
13 M O X.) Id eſt, poſtea: quæ expoſitio rece
ptior eſt[d].
D E C E D A T.) Sed quomodo portio
hæc, quę nondum agnita ab arrogato fuit,
contra iuris regulā[e], ad eius hæredes tran-
ſit? Et Bartolus dupliciter ſoluit. Primum,
14 tranſmittere in propoſito arrogatum ex
vi ſuitatis[f]. Vnde notandum eſt, arrogato
15 iura effectuſque ſuorū competere: quod
& antea Accurſius docuit[g]. Nec mirum
adeò eſt, ſiquidem arrogatus ſine diſtin-
ctione in poteſtatem arrogatoris tranſit.
Quinetiam & in ijs qui ab auo adoptātur
(vt pote qui in adoptantis poteſtatem trā
ſeant[h]) eadem ratio eſt. In adoptatis ab ex
traneo dubitatio maior, quòd hi poteſta-
ti adoptantis non ſubijciuntur, ſuitas pa-
16 tria poteſtate cenſeri ſoleat[i]. Dixi tamen
cum Baldo[k] & Aretino[l], his quoque & iu
17 ra ſuorum[m] & tranſmiſsionis ex vi ſuita-
tis competere: nec obſtare, quòd in pote-
18 ſtate non ſint. Nam & poſthumus[n], & mo
nachus[o] in poteſtate non ſunt, & tamen iu
19 ra ſuorum hæredum habent[p]. Adde quòd
& filius legitimatus ex potentia ſuitatis
tranſmittit: quod Baldus[q] notat. Secunda
Bartoli ſolutio eſt, regulam in ſucceſsione
procedere, filij arrogati ſucceſsionem nō
20 eſſe, ideſt (vt ego accipio) arrogatum, in
quarta hac, ſucceſſorem ſingularem, non
vniuerſalem dicendum[r]. Quibus conſe-
21 quens & hoc eſt, vt facilius ea tranſmittan
tur, quæ ipſo iure & titulo ſingulari, quàm
22 quæ ex hominis diſpoſitione & titulo vni
uerſali deferuntur. Sic enim & hæredita-
23 tis (quæ ſucceſsio in vniuerſum ius eſt[s])
dies, quo ad tranſmiſsionem, niſi à die adi
tæ hæreditatis non cedit[t]: legati vero (qui
titulus ſingularis eſt[v]) à teſtatoris morte[x].
24 Finge igitur, lege municipij cautum, vt
vxore in matrimonio præmortua, vir cer-

a l. 7. titu. 7. par. 4.
b l. in adoptionibus.
c l. Quidā cū filiū. ff. de hære. inſti.
d Iaſon. nume. 35.
e l. Vnica. § in nouiſſimo. C. de cadu. tol.
f l. apd hoſtes. C. de ſuis & legit. l. ſi fratris. C. de iu. delib.
g Glo. in l. 3. § aperturа. in gloſſ. mag. ad fi. ff. de ba. inſtit.
h § ſed hodie. inſti. de adoptio.
i § poſthumi. inſti. de exhæ. libe.
k Bal. in l. eā quā. col. 2. C. de fideic.
l Aret. in l. vetere. n. 10. ff. de acq. hæ.
m In prin. inſt. qb. mo. teſt. infir. l. cū in adoptiuis. § ſed ne articulum. verſ. pen. et § pen. C. de adoptio. vbi Bald.
n l. ſi. ff. de collat. bono.
o Gl. in l. ſi ex cauſa. § nunc videndū. in gl. cū ſtatum. ff. de mino.
p § Poſthumi. inſti. de hær. quæ ab inteſt. defe. l. deo nobis. § 1. C. de epiſ. & cleri.
q Bal. in d. l. eam quā. col. 1.

tam dotis partem lucretur: tum vxore prę
mortua, virum deinde diem ſuum obire,
antequam portionem ſibi delatam agno-
ſcat: num ad hæredes tranſmittet? Et tranſ
mittere per ſupra ſcripta, Bartolus[y] cen-
ſuit; quod omnes probant. Nam & ſic por 25
tio ei, qui ſe detulit, ipſo iure delata (agni-
ta licet non ſit) tranſit[z]. Ad quorum exem 26
plum, & lucrorum dimidia pars (quæ ma-
rito vxoríue conſtante matrimonio, ex le 27
ge[a] Regia communicatur) ad hæredes v-
triuſque, ſine agnitione, tranſmittetur.
H AE R E D E S quoque.) Etiam filios le- 28
gitimos, & naturales. Sed cum in arroga-
to, ſola ratio ciuilis: in legitimo & natura-
li duplex, ideſt, ciuilis & naturalis conſy-
derari poſsit: quid eſt quòd arrogatus, in
quartæ petitione, ac proinde ſucceſsione
patris, illi præfertur[b]? Et Iacobus ita diſſol
uit: vt duæ rationes tunc vnam vincant, cū 29
vtraq; ad id operatur, de quo quæſtio eſt:
in ſucceſsione hac, ciuilem tantum conſy-
derandam, quæ in legitimo & naturali, &
in arrogato æquè locum habeat. Nec mu- 30
tat quòd (vt Petrus obijcit) ratio natura-
lis, velut lex quædam tanta, filios vocet ad
ſucceſsionem parentum[c]: nam etſi maxi-
me verum id eſt: tamen ciuilis rationis in
ea ſucceſsione maius momentum eſt. Id
quod vel ex eo ſatis ſupérq; conſtat: quòd
filio naturali (in quo ſola ratio naturalis vi
get) debita in bonis patris portio non eſt:
neque is contra patris voluntatem ſucce- 31
dit[d]. Nec rurſus obſtat, quòd emancipa-
tus, patri ex teſtamento & ab inteſtato ſuc
ceſſor eſt: in quo ratio naturalis ſola (ciui- 32
lis enim patriæ poteſtatis per emancipa-
tionem ſublata eſt) conſideranda videri
poſsit. Reſpondet enim Bartolus rectiſsi-
me: cui aſſentior, in filiofamiliâs, dupli- 33
cem eſſe rationem ciuilem, patriæ pote-
ſtatis vnam: alteram, quòd legitimus eſt.
In emancipato verò remanere poſtremā
hanc legitimitatis: cuius virtute magis q̃
ratione naturali ſuccedit. Atque hæc qui-
dem Iacobi, & probabilior opinio eſt: vt
non temere Baldus quodam in loco dixe-
rit[e], ſucceſsiones omnes ex iure poſitiuo 34
eſſe. Cæterùm, & tentat Petrus in arroga-
to duas rationes, ideſt, ciuilem & natura- 35
lem perfictionem concurrere: quod Bar-
tolus reprehendit. Non eſt enim (inquit)
lex, quæ arrogatū, naturalem eſſe fingat[f].
Sed non

r l. Flumininū. § adijcitur. ff. de dā no infecto.
s l. hæreditas. ff. de regu. iuris.
t d. § in nouiſſimo.
v § legata vero. inſti. de lega.
x l. omnia. in prin. ff. de leg. 2.
y Bar. in 6. oppo. Iaſ. nu mi. 18.
z l. Edicto. § ad hæredes. ff. de iu. fiſc.
a l. 1. & 2. tit. 4. lib. 5. ordi.
b Authēt. de cōſan. & vteri. fratribus.
c l. cum ratio. ff. de bo. dam.
d Gl. ī l. 1. in gl. naturales. ff. de bo. poſſ. con. tab. Bald. in l. 1. ff. de inof. teſt. Iaſ. ī l. 1. col. 3. C. de bo. poſſ. con. tabu.
e Bal. in l. lege. C. de legi. hære.
f l. fideicōmiſſum. ff. de con. & demon. l. filio quē pater. ff. de lib. & poſthu.

36 Sed nō eſt omnino improbabilis (id quod
Signorellus quoque ſeutit[a]) Petri ſenten-
tia. Ecce enim in arrogato ciuilem ratio-
nem dari, ſecundum fictionem nemini ve
niet in dubium[b]. Sed & naturalis perfi-
ctionem in eo cōcurrit. Adoptionis enim
commento, agnationis iura, & aliquando
cognatiōis (quæ videlicet naturalia ſunt)
arrogatus conſequitur[c]. Niſi quòd Barto-
lus frequentiora reſpicit, ſecundum quæ
adoptione, aut arrogatione, non iura ſan-
guinis, id eſt, naturalia: ſed agnationis, id
eſt, ciuilia acquiruntur[d]. Vt paucis abſol-
uam, duo hic articuli incidunt. Primus, nũ
duæ rationes vnam vincant. Secũdus, ſuc-
ceſsioues ratione naturali, an ciuili potius
procedant. In priori, pro regola traditum
eſt, ab vna duas rationes vinci[e]: modò v-
traque circa id operetur, de quo quæſtio
eſt. Aliud enim eſt, ſi altera tantum opera
tur. Vnica etiam nonnunquam duplici æ-
quipollet, vt apparet in obligatione ciui-
li, quæ ex ſententia condemnatoria naſci-
tur: ea enim deterioris cōditionis non eſt,
quàm ciuilis & naturalis quæ ex mutuo[f].
Denique & vnica ratio duplici tunc præ-
fertor, cùm vnica qui ſe fundat, non lu-
crum, ſed debitum potius prætendit: ne-
que enim par ratio eſt[g]. Quo fit, vt arro-
gatus, in quartæ huius petitione (quæ de-
bita ipſi portio eſt) legitimis & naturali-
37 bus ſit anteponendus. In poſteriori arti-
culo, extraneorum ſucceſsiones, ex iure ci
uili magis quàm ex naturali eſſe, quis du-
38 bitet? Sed & in agnatis, idem dicendum:
quos lex naturæ, id eſt, coniunctionis na-
turalis (iure tamen ciuili præcipuè hoc o-
peranti) ſucceſſores facit[h]. Cognati cōtrà,
ratione naturali magis quàm ciuili ſucce-
dunt[i]. Quid igitur de ſucceſsione filio-
39 rum? Et conſtat matri ſuccedere, ratione
naturali, magis quàm ciuili[k]: patri verò, ci
uili magis quàm naturali. Sed quæ ratio
40 differentiæ eſt? Et ego arbitror (neque e-
nim alij conſiderant) quia patris certitu-
do, ex iure ciuili[l], matris, ex iure natura-
li[m] eſt, conſequens fuiſſe, vt in huius ſucceſ
ſione, ius naturale, in illius, ius ciuile ma-
ius momentũ attulerint. Quo fit, vt & ſuc
ceſsio cognatorum ex naturali æquita-
te procedat. licet iure ciuili deficiat[n]. Sa-
41 ne quod ad alimenta pertinet, iuri natu-
rali filiorum ſucceſsio attribuenda eſt, vt
quæ naturaliter viui parentes præſtant[o],
in his (natura etiam quodam modo in id
agente) mortui prouideant. Vnde non in- 42
ſcitè Baldos[p] alimenta ex iure naturali,
formali, & cauſali eſſe ait. Vt autē in pau-
ca colligam. Succeſsio omnis, ſiue ex te- 43
ſtamento, ſiue ab inteſtato, legitima regu
lariter eſt[q], id eſt, ex iure ciuili, quædam
iuſta, id eſt, ex ciuili & naturali iure: qua- 44
lis ea eſt, quæ ſanguinis, aut cognationis
iure defertur. Formulæ verò ſucceſsio- 45
nũ, omnes omnino ex iure poſitiuo ſunt[r]:
atque ita ipſe ſentio.
BONA adrogati.) Arrogato igitur, aut 46
eius hæredibus, arrogator, aut eius hære-
des reſtituent. Sed videndum hîc eſt, quo
iure, bona hæc impuberi reſtituantur: de-
inde, quomodo impuberis ipſius hæredi-
bus. Quod ad primum attinet. Si arroga-
tor impuberi, & eius hæredibus (quæ for-
mula probatiſsima eſt[s]) reſtituturũ ſe ca-
ueat, impubes actione natiua aget, quę ex 47
ſtipolatione deſcendit. Quod ſi hæredi-
bus impuberis (nec de impubere mentio
facta ſit) reſtituturum ſe caucrit (quæ for-
mula lege etiam probatur[t]) actionem vti
lem, ſiue datiuam impubes aduerſus arro
gatoris hæredes intendet: quæ vtilis, ex
ſuppletione, non ex fictione legis produ-
citur. Sed num ipſo iure bona recuperat? 48
Et de dominio dubium non eſt. Sola enim
arrogatione, morte arrogantis, dominiũ
horum bonorum, ipſo iure, in arrogatum
reuertitur: ſicut & facultas de eis diſpo-
nendi[v]. Quid de poſſeſsione? Et licet iure 49
veteri videri potuit non redire eam, niſi
apprehēſam: exemplo rerum dotalium[x],
& quia omnis omnino in arrogatorem
transferebatur: hodie tamen, noua appræ-
henſio neceſſaria non eſt. Cum enim in
his bonis pater vſumfructum tantum ha-
beat[y], huic proximum & illud eſt, vt na-
turaliter tantum poſſideat[z]: contra filius
ciuiliter, vt cuius proprietas eſt. Mortuo
itaque vſufructuario, facile eſt, vt poſſeſ- 50
ſio naturalis ciuili ipſo iure cōſolidetur[a]:
niſi fortè eiuſmodi res proponantur, quæ
vſu ipſo conſumuntur. Nam cùm in his, 51
proprietas ab vſufructu ſecerni nequeat[b],
poſsidere eas filius dici vix poteſt: ac pro-
inde noua traditione opus eſt. Quod per-
tinet ad ſecundum, rurſus duo tractanda
ſunt. Primum, an impubes hic hæredem

a Signore. hic. in l. oppoſi.
b §. adoptio inſt. de adoptio.
c l. Qui in adoptionē. infrà. l. tutelas. ff. de capit. dimi. l. hac parte. ff. vñ cogn.
d d. l. Qui in adoptionem.
e Authēt. de conſang. & vte. fra. in prin. c. 1. de tren. & pace.
f l. Iter ex. ff. de re iud.
g l. f. C. de codicil.
h l. fina. C. quo. bono.
i l. hac parte. ff. vnde cog.
k d. l. Hac parte.
l l. filiũ. ff. de his q ſui vel alie. iu. ſunt. l. Lucius. ff. de cō. & demon.
m l. & ſeruorum. l. cũ legitime. ff. de ſta. ho.
n d. l. Hac parte.
o l. 1. §. Ius naturale. ff. de iuſti. & iure.
p Bal. in l. fi. §. ipſum. C. de bo. quæ libe.
q l. lege obuenire. ff. de verb. ſigni.
r Bal. in d. l. lege.
s l. bis verbis. l. nec ei. §. eorum. ff. de adop.
t l. non aliter. ſuprà. §. cum autem inſt. de adop.
v l. qui ex liberis. §. teſtamēto. ff. de bon. poſſ. ſecun. tabu.
x l. Dotis. C. ſol. matr.
y Inſtit. de acq. per arroga.
z l. naturaliter in pri. ff. de acqui. poſſ.
a l. clā poſſidetr. §. fin. cum l. ſeq. ff. de acqui. poſſ.
b l. ſi tibi. 2. ff. de vſuf. ea. re. q̄ vſu. conſu.

habere poſsit? Deinde quo iure bona ar-
52 rogati is petat? Et quidē ab inteſtato enm
hæredem habere poſſe, dubium non eſt.
53 An & ex teſtamēto? Et ex ſno (vtpote qui
54 impubes eſt) non habebit: ſed & neqne ex
arrogatoris teſtamento. Ille enim, niſi ad
quartam ſolam, arrogato non ſubſtituit.
55 De teſtamento ergo patris legitimi & na-
turalis tota dubitatio eſt. Et neque ex eo
poſſe impuberi ſuccedere hæredem, argu
menrum non leue eſt, quòd ſubſtitutio pn
pillaris, à patre vero facta, per arrogatio-
nem extincta eſt[a]. Sed Accurſius, Barto-
lus, & cæteri ita nodum diſſoluunr, vt ſub-
ſtitutum hunc pupillarem mero iuris ci-
uilis rigore excludi arbitrentnr: ſecūdum
Prætoris æquitatem admittant. Vt enim
(inquinnt) arrogatoris morte, ſui iuris ar-
56 rogatus efficitur: ſic ſubſtitutio pupillaris,
à patre legitimo & narurali facta reconua
57 leſcit. Eritque hic caſus, in quo (ſicut &
alijs non[b] paucis) bonorum poſſeſsiones
neceſſariæ videntur. Sed quid eſt, quòd a-
58 libi nouo iudicio opus eſt, vt teſtamētnm
recōualeſcat[c]? Planè (inquit) ſi ſui iuris
effectus, codicillis aut alijs literis, eodem
teſtamento ſe mori velle declarauerit: vo
luntas quæ defecerat, recenti iudicio re-
dijſſe intelligitur. Fuere igitur qui reſpon
deant, noua voluntate opus eſſe, in eo qui
velle, nnlleque poſsit: aliud ſi velle, aut
nolle, non habeat: qualis impubes eſt[d].
Nam & in furioſo idem videmus: cuius re
cens iudicium non ſpectamus. Verum hęc
59 diſsimilia ſunt. Furioſus enim caſu arro-
60 gatus, facto ſuo (quia ſcilicet arrogandum
ſe præbuit) redditur inreſtabılıs[e]. Sic etſi
faciat quis legitime teſtamentum, deinde
idem mortis tempore vſurarius ſit mani-
feſtus[f], corruet teſtamentum. Facto enim
ſuo ſine delicto, conditio ipſius, de aliqua
in nullam murata eſt: quod eleganter Bal-
dus[g] animaduertit. Alij, ſingulare ins in
pupillari hac ſubſtitutione arbitrantur:
61 qnia arrogatio patriam poteſtatem in to-
tum minime abſorbet: id eſt, non ita ad ſe
traxit prorſus, vt arrogationis iure poſtea
ceſſante, ſubſtitutio pupillaris (cuius fun-
damentum eſt patria veri patris poteſtas)
facile non reconualeſcat. Alij, rationem
62 differenriæ eſſe aiunt: quòd pubes, facto
ſuo, reuocaſſe videtur teſtamentum, cnm
ſe dedit arrogandum: idenque noua eius
requiritur voluntas. At impubes non ſo-
lo ſuo facto, ſed patris quoque. Vnde eſt,
vt ſubſtirurio ei à patre facta, ipſo iure re-
conualeſcat. Mihi tres hæ ſolutiones iun-
gendæ videntur. Sed & adieci non inſub- 63
rıliter, fruſtra impnberis recens indicium
expectandum, qui neque ipſe ſubſtitutio-
nem fecerit, neque nunc teſtamenti factio
nem habeat. Soluto itaque arrogationis
iure, ſubſtitutio pupillaris ipſo iure reui- 64
uiſcit: ita vt ſubſtituto bonorum poſſeſ-
ſio competat, qui iure ciuili defectns eſt.
Atque hæc Bartoli opinio (obſcure quan-
libet & cōfuſe loquentis) communis eſt[h].
Sic etſi pubes (qui venientes ab inteſtato 65
hæredes inſtituit) arrogādum ſe præbeat,
teſtamentum irritum fit: arrogationeque
ceſſante, teſtamentum conualeſcit: hære-
desque inſtituti bonorum poſſeſsionem
agnoſcēt[i]. Et generaliter inſtitutum eſt,
vt ſi cuius teſtamentum, capitis diminu- 66
tione irritum fiat: id, ſi poſtmodum ciuis
Romanus factus moriatur, reconualeſcat.
Nec diſsimile eſt (etſi omnino ſimile dici
non poſsit) quòd aliquo caſu, ab initio te- 67
ſtamentum non valet, qnod ramen poſtea
validum eſt[k]. Sed quo iure ſubſtitutus a- 68
get? Et bonorum poſſeſsionem ei compe-
rere ad ſucceſsionem, dubium non eſt: a-
ctio tamen ei dabitur ex iure cinili, vtpo-
te cui, ex ſtipulatione vera vel præſumpta
competat[l]. Qualis enim actio teſtatori (id
eſt, pupillo ipſi, cui cautiōe prouiſum eſt)
competeret: talis & ſucceſſori (ideſt ſubſti
tuto eius pupillari) danda eſt[m].
ET PRAETEREA.) Quid ſi arroga- 69
tum arrogator in vniuerſum inſtituat, &
roget vt alij reſtituat: an duas quartas fi-
lins detrahet: quartam ex conſtitutione
Diui Pij, & alteram ex S. C. Trebelliano?
Et non deducturum, Bartoli ſentētia eſt[n].
Quid, ſi filius inſtitutus ſit legitimus & na 70
turalis? Et (varie licet in hoc dicatur) cre-
brior opinio eſt[o], vt diſtinguamus pure,
an ſub conditione rogatus ſit. Ille vnam
rantum, hic duas detrahet. Cuius opinio 71
nis fortiſsimum argumentum eſt, quòd
aliud dicentibus, iure Pōtificio[p], iura om-
nia ciuilia corrigentur. Fiet autem detra-
ctio ſic, vt ſtatim legitima (vtpote quæ
grauamen minime admittit) ac deinde
conditione aduenienre, Trebelliani. S. C.
quarta detrahatur[q]: quæ opinio commu-
nis eſt.

a l. Necei. §. eorum. ſu prà.

b l. certum. C. vnde legi. Ang. in prin. inſt. de exha. libe.

c l. Qui ex liberis. §. teſtamēto. ff. de bon. poſſ. secū. tab.

d l. 1. C. de fal. mone.

e Glo. in l. 1. §. Exigit. ff. de bona. poſſ. secund. tab. Bar. ī l. 2. ff. d teſta.

f ca. quanquā. d vſu. libr. 6.

g Bal. in l. Gallus. §. etiā ſi à parēte. col. 2. ff. d libe. & poſthu.

h Iaſ. nume. 37.

i l. poſthumus. verſi. idem & circa. ff. d inoſ. teſta.

k l. qui ſol uendo non erat duos. ff. de ha. inſti.

l l. 2. cū gl. ff. de bono. poſſ. ha. pe tab. 3. cū gl. ff. d peti. ha. Dyn°. in §. ſed iſta. col. fina. inſt. de actio.

m l. qui in aliena. §. interdum. ff. d acq. her.

n Bar. hic. nu. 26. arg. l. Papinian. §. ſi quis impubes. ff. de inof. teſt.

o Bar. in l. 1. §. interdū. ff. ſi cui pluſ quam per. l. fal. Alex. ī l. ī ratiōe. 1. §. quod vulgo. nu. 11. ff. ad l. fal. Iaſ. in l. cohære di. §. cum filia. col. 3. de vulg. Sociā l. 1. col. pen. C. de pact.

p c. Raynūtius. c. Raynaldus. d te ſta.

q l. filium. C. fami. her ciſcunda.

a Socin in 1.volu.conſil.33.nume.14.Deci.conſil.55.nume.8.
b l.Iubemus.in princip.C.ad Trebellianum.
c Angel.& Corne.in l.Quanquam.C.ad legem Falcidiam.
d Bald.in l.Si à milite.§.2.ff.de mili.teſta.
e Alexand.in l.Coharedi.§.cum filia.ff.de vulga.

r Signorellus.hic.numero.20.
s Gloſ.in authen.de hære.& Falcid.§.1.in glo.liberos.Guiliel.hic.
t Bartolus hic,in quarta oppoſitione.
v l.cum quæritur.C.de inofficioſo teſtamento.
x Gloſ.hic in ver.quartam.gloſ.in.§.tum autem.inſtit.de adoptionibus.

nis eſt[a]. Et legitima quidẽ de vniuerſo de
tracta, de reliquo. xij. vnciæ fient: & Tre-
belliani quartam filius deducens dodran-
tem reſtituet[b]: quo iure omnes vti, Ange-
72 lus & Corneus teſtantur[c]. Sed nunquid ea
dem quartarum detractio locum habebit
in aſcendentibus? Et non habere Baldus
exiſtimat[d]: quem Alexander[e], & Iaſon ſæ
piſsime ſequuti ſunt: hiſque etiam Bertrã
dus, Cattellianus, & Picus accedunt. Neq;
deſunt, qui communem opinionem affir-
ment[f]. Contrà Angelus, Cumanusq; ſen-
73 tiunt: quam opinionem frequentiores ſe-
quuti ſunt[g]: eadẽq; & lege quoq; Regia[h]
74 quodãmodo approbaĩ, qua aſcẽdẽtes & de
ſcẽdẽtes in propoſito æquiparari videnĩ.
Non detrahet tamen filius ſub conditiõe
75 rogatus duas quartas, ſi in re certa inſtitu-
tus eique cohæres datus ſit: vt Baldus re-
ſpondit[i], & cæteri approbant[k]. Vt enim
Trebelliano. S.C. ſit locus, rogari vt hære-
dem oportet[l]. Inſtitutus in re certa, cui co
hæres datus ſit, legatarij, non hæredis lo-
co eſt[m]. Nõ detrahet, etiam ſi pater (quod
76 poteſt[n]) hoc iubeat, vt in legitimam impu
tet eam quartam, quæ ex. S. C. Trebellia-
no defertur, quæ Baldi[o], & pluriũ opinio
eſt[p]. Nõ detrahet filius arrogatus[q], aucto
re hîc Bartolo. Sed ego in hoc, Cyno, Si-
gnorelloque[r] magis accedo: qui inter arro
gatum, & legitimum & naturalem, diffe-
rentiam nullam eſſe ſentiunt. Nam quæ
Bartolus adducit, in eo filio intelligi poſ-
ſunt, qui ſub conditione inſtitutus non
ſit.
77 QVARTAM partem.) Hæc legitima
arrogati eſt. Quærique ſolet, ſitne quarta
omnium bonorum: an eius partis, quã ha-
biturus abinteſtato eſt? Et omnium bono-
rum eſſe, Accurſius[s], Guilielmusque tradi
derunt. Neque Bartolus expreſsim diſſen
tit[t]. Contrà, quartam eſſe eius partis, quã
habiturus abinteſtato eſſet (vt in filio legi
timo & naturali[v]) Accurſius idem[x], & hîc,
& alibi affirmat: quam opinionem frequẽ
tiores omnes approbant[y]. Non enim natu
ralium quàm accidẽtalium ſiue ciuilium
filiorum melior cauſa eſſe debuit[z]. Mihi
probabilior priorum ſententia viſa ſem- 78
per eſt: tũ quòd leges ſimpliciter de quar-
ta loquuntur[a]: tum etiam quòd in arroga-
to non ita liquere poſsit, quæ pars illa eſt,
quam habiturus ab inteſtato eſſet. Verum
communem ſentẽtiam qui tenent, ita mo
derantur, vt olim eadem eſſet quantitas
portionis legitimi & naturalis, & arroga-
ti: hodie verò illius quidem aucta ſit, hu- 79
ius non aucta: quæ etiam Accurſij[b], & om-
nium[c] opinio eſt[d]. Vt igitur filio legitimo
& naturali quarta bonorũ patris olim de-
bebatur (quæ tamen portio aucta poſtea 80
eſt[e]) ſic arrogato & olim & hodie quarta
pars bonorum arrogatoris debita. Viden-
dumque eſt, an in aliquo hæc, quàm illa le
gitimi & naturalis, fauorabilior dici poſ-
ſit. Et quidam fauorabiliorẽ contendunt:
quòd filio legitimo & naturali, ſicut patri
(vt exiſtimant) Fauiana, & Caluiſiana nõ
competant[f]: quæ tamen arrogato dãtur[g].
Sed Bartolus[h] (cuius & crebrior opinio
eſt) æquè filio legitimo & naturali, vt & ar 81
rogato, reuocatorias has actiones dari, ma 82
gis probat. Nam & Baldus[i] dandas filijs 83
exiſtimauit, ad ea reuocanda, quę pater in
ludo illicito amiſiſſet: ita, vt ipſi legitima
portione fraudarentur. Patrono[k] igitur fi 84
lio arrogato[l], legitimo[m] & naturali reuo
catoriæ actiones cũ dentur: quid eſt, quòd
patri non dantur[n]? Et reſpondent, quia in 85
multis ſucceſsio parentum deterioris cõ-
ditionis eſt, quàm liberorum: quod in te- 86
ſtamenti factione, collationibus, detractio
ne quartarum, hæreditatis reſtitutione, &
alijs, abunde notatum eſt[o]. Dicebam ratio
nem hanc patris & filij reſpectu probari
poſſe, tum etiam patris patronique reſpe-
ctu, à Iuriſconſulto redditã[p]: quia iniquũ
eſt, ingenuis hominibus non eſſe liberam
rerum ſuarum alienationem.
NON admitti ſubſtitutionem.) Quid, ſi
huic filio & pater verus ſubſtitutum pu- 87
pillarem daret, & alterum arrogator? Et

f Coraſ.in l.Filium.nume.44.C.famil.herciſcunda.
g Crot.ĩ l.reconiũcti.nu.177.de lega.3.Aymon.conſil.110.
h l.1.tit.11.par.6.
i Bal.in l.filium.col.8.C.famil.herciſcũda.
k Iaſ.ĩ d.l.Filium.colum.5.& ĩ authen.res quæ.colũ.2.C.commun.deleg. Pic.ĩ l.in quartã.nu.21.ff.ad legem Falcidiam.
l l.lex Falcidia.§.Nũquam.ff.ad legem Falcidiam.l.Mulier.§.Vt trebelliano.ff.ad Trebellianum.
m l.Quotiens.C.de hær.inſt.
n l.ſi debitor.ff.ad legem Falci.vbi lex.
o Bal.in l.Quoniam ĩ priorib.ad finem.C.de inoffi.teſtamen.*
p Imo.in l.Lucius.§.Maritus.ff.ad Trebel.Iaſ.in l.Filium.nume.11.C.familia herciſcunda.pic.in l.in quartam.nu.101.ff.ad legem Falcidiam.
q l.Papinianus.§.ſi quis impubes.ff.de inoff.teſt.Bar.hic.nu.25.

y Iaſ.hic.nu.55.
z l.qui habet.ff.de cu tel.auth.de conſan.& ver.frat.in prin.
a Hic.& d.§.cum autem.l.Papinianus.§.ſi quis impubes.ff.de inoffi.teſta.l.ſi.ff.ſi quid in fran.patro.
b Gl.in.§.1.in glo.obſeruãdo.in auth.de triẽ.& ſemi.
c Iaſo.hic.nu.53.
d l.Papinianus.§.Quoniam autẽ.ff.de inoffi.teſta.
e Authẽ.Nouiſsima.C.de inoffi.teſta.
f l.non vſque adeo.ff.ſi à parent.quis ſue.manu.
g l.ſin.ff.ſi quid ĩ frau.patro.
h Bar.ĩ d.l.non vſque & hic in §.oppoſi.
i Bal.in l.1.ad fin.C.ſi quid ĩ frau.patro.
k Rubri.ſi quid ĩ frau.patr.
l l.ſin.ff.ſi quid ĩ frau.patro.
m Bar.ĩ d.l.nõ vſque.
n d.l.nõ vſq. o Alex.in l.ĩ rõne.§.quod vulgo.n.11.ff.ad l.Fal.Soci.ĩ l.cũ auus.col.3.ff.de cõd.& demõ.Iaſ.ĩ l.filiũ.n.9.C.fa.hde. p d.l.nõ vſq.

a Signerellus.numero.13.Iaſ.numero.39.
b l.Hæreditate.§.Filius.ff.de caſtren.pecu.
c l.In albo.C.de decu.libr.10.l.1.C.de Cupreſſ.libr.11.
d l.Ratas.C.de reſcind.vend.l.Vulgo.ſuprà de ſtatu hominum.
e l.Si pater.ff.de hæredibus inſtituendis.

cum in hoc articulo varia & confuſiſsima
quædã Bartolus infarciat: Petri receptior
opinio eſt[a]: vt vterque iure directo ſucce-
dat: hic in quarta Diui Pij, ille in cæteris
filij arrogati bonis, quæ ad arrogatorẽ per
uenerant. Neque obſtat iuris regula[b]. Illa
enim procedit, vbi vnus & idẽ teſtator eſt:
88 hic (fictione ſaltem) duo ſunt. Vt enim im-
pubes duos patres habet, ſic duorum filio
89 rum vicem iuris fictiõe præſtat[c]. Nam &
geminationis illius inconuenienti poſito,
alia quoque ſequuntur[d]. Et propter repu-
90 gnantiam in perplexis iuriſperitorum re-
gulæ fallunt[e]. Sic & miles duos hæredes
91 habere poteſt[f]: & aliqnãdo ſeruus duplex
92 peculiũ habere fingitur[g]. Quid ſi cum ve-
rus pater ſubſtitutum nullum dediſſet, ar-
rogator det? Et cõmunis etiam opinio ſic
ſe habet: vt arrogatoris quarta iure ſubſti-
93 tutionis, ſubſtituto, venientibus abinteſta
to reliqua impuberis bona directa hæredi
94 tatis petitione debeant. Nec rurſus in hac
ſpecie obſtat, quòd teſtatus inteſtatuſque
idem homo decedat, contra iuris regulã[h]:
id enim ſupra ſcriptę rationes hic quoque
operantur. Atque hæc cõia ſunt, quæ Bar-
tolus ad varias quæſtiones induxit. Pone
95 Salmanticæ legẽ municipalẽ eſſe, vt in te-
ſtamentis ſeptẽ teſtes interueniãt: Pinciæ
aliam, vt decem interſint. Salmanticæ Ti-
tius condidit teſtamentũ corã ſeptem: hæ
res petit defuncti bona, quæ Pinciæ ſunt.
Quæritur habiturúſne iure ſit, an potius
exceptio illi obſtet, ſi decẽ teſtes nõ inter
fuerit? Et obſtare Bartol[o] hic inclinat: quẽ
96 leniora quædã mouẽt. Sed approbata ma-
gis eiuſdem alio in loco[i] ſententia eſt, exi
ſtimantis, hæredem omnia teſtatoris bo-
97 na iure petiturum. Pone, reo datã dilatio-
nem, eúmq; (cum actor quoque probare
vellet) dilationi renunciaſſe: an actoris ni-
hilominus probatio ſit admittẽda? Et ad-
mittendã aiunt[k]: quia legis prouidẽtia ius
acquiſierit: tum etiã eius exemplo, cui edi
ctũ cõmiſſum eſt[l]. Agit em̃ ille, etſi maxi-
98 mè prætetitus eſſet. Finge reo dari quadri
meſtre tẽpus[m]: legaléne an iudiciale tẽpus
dicem[o]? Et magis eſt[n], vt legale dicã. Sicut

f l.quærebatur.ff. de teſta.mili.
g l.hinc q̃ritur.§.pen.ff.de peculio.
h l.ius noſtrum.ff.de regulis iuris.
i Bart.in l.1.vbi Iaſ.n.93.& num.96.C.de ſum ma trin.& fide cathol. Iaſ.hic.numer.40.
K Iaſo.nume.55.
l l.Si poſt mortem.§.fi.ff.de bon.poſſe.contra tabu.
m l.fi.C.de vſu.rei iud.
n Iaſo.nume.58.
o l.4.§.fi.ff.de re iud.
p l. Sed ſi plures.§.ad ſubſtitutos.ff. de vulga.
q l. Sed ſi plures.§.in arrogato.
r l.prima.§.Si ex fundo.ff.de hæredib.inſtituen.
s l.Cohæredi.§.ſi.ff.de vulg.
t l.Cogi.§.Generaliter §.Sed etſi miles.ff.ad Trebellianũ Imo.in l.prima.§.Si ex fundo.numero.19.ff.de hæredib.inſtit.

v Authent.vt cum de appella.cogn.verſi.Cæterum.
x l.ſi filiusfami.ſubſtituatur.ff.de hæredibus inſtituendis.
y Gloſ.in l.ſi quis priore.in gloſ.certis.ff.ad Trebellianum.gloſ.in l.denique.§.ſed vtrum.in gloſ.patrimonium.ff.de minoribus.
z Bart.in l.ex facto.colum.2.ff.de hæredibus inſtituendis.

enim arrogator in quarta hac præſtanda 99
merus executor: ſic iudex in eiuſmodi in-
ducijs nudus quidam miniſter eſt[o]. 100
AD quartam.) ſubſtitutio arrogato facta,
ad quartam ſolam extenditur. ea quæ filio 101
legitimo & naturali, ad bona pupilli[p]. Sed
& hæc quæ arrogato fit, in omnibus arro- 102
gatoris bonis, vel quæ eius principali con
templatione deferuntur, valebit[q]. Sed an
nõ ſubſtitutio pupillaris, vulgaris, & quęli 103
bet alia directa (ſicut & inſtitutio[r]) ſi in re
certa fiant, ad vniuerſum trahũtur[s]? Et rñ-
di ipſe, verũ id eſſe, prætérquã ſi ſubſtituẽ-
tis poteſtas (qđ in arrogatore eſt) lege co-
arctata ſit. Fideicõmiſſaria quidẽ ſubſtitu- 104
tio facta in re certa, ad vniuerſum non tra
hitur[t]. Quibus & illud cõuenit, vt filio le- 105
gitima titulo inſtitutionis in re certa[v], aut
etiã ſubſtitutiõis in re certa[x] relinqui poſ-
ſit: etiã ſi ei datus cohæres ſit: quæ Accur- 106
ſij[y], Bartoli[z], & cõis omniũ ſnĩa eſt[a]. Inſti-
tutus em̃ in tota portiõe is videri debet, q
in re certa inſtitut' eſt: vt videri poſsit ius 107
agẽdi ad ſupplementũ non valde neceſſa-
riũ[b], cùm inſtitutiõis titulo res certa filio
relinquitur. Sed quo iure quartã impubes 108
petet? Et ſi arrogator ei non relinquat, cõ-
dictione ex lege: ſi relinquat per actionẽ
ex teſtamẽto[c]: quæ cõis opinio eſt[d]. Neq; 109
relicti huius validitati obſtat, ꝙ creditor
debitori non legat[e], niſi quid creditoris in
terſit. Et em̃ in vero creditore, non in qua
ſi creditore (cuiuſmodi filius eſt in legiti- 110
ma) intelligendum hoc eſt[f]. Debitor verò
pater in hoc, non vt ad factum relinquẽdi
quartã teneatur, ſed vt quartæ debitor ſit. 111
Siue itaque teſtamentum faciat, ſiue inte-
ſtat[o] deceſſerit, quarta hæc filio debita eſt.
Sed & præuenire pater poterit, & viuus fi- 112
lio aſsignabit[g]. Sic enim & verus pater aſ-
ſignat: ita tamen, vt ſi filius aſsignatã dila-
pidet, de cætero pater non teneatur[h]: præ-
terquã vt eũ alat[i]. Eò amplius & neq; alet,
ſi fili[o] dolo, aut lata culpa ſua perdiderit[k]. 113
Nã etſi maxime alimenta iure naturæ de-
beant: at natura quoq; æquũ id ẽ ne iterũ fi 114
lio ꝑdito aut luxurioſo aſsignent. Sed quo
iure q̃rtã petet hęres impuberis? Et cõſtat 115
eo iure

a Pet. in l.in quartam numero.60.ff.ad legem Falcid. Fabi. in authe. nouiſsima. numer.159.C.de inoff. teſta.
b l.Omnimodo.ĩ pri.C.de inoff. teſta.
c l. prima.§.ſi impube ri.ff.de colla.bone.
d Iaſo.hic.nu.51.
e l.ſi credi tori.de leg. primo.
f Gl.in l.3.C.de iu.& fac.ignorã. Areti.in l.Titia q̃ ex alio in prin.num.3.ff.de verb.oblig. Socin.in l.1.nu.32.ff.de vulga.
g l.cũ que de peculio.§.finali.ff.ad legẽ Falcidiam.
h Bald.in l.prima.§.ius naturale.ff.de inſti tia & iure.
i Bald.in authentica contrà roga tus.C.ad trebellianũ.
K Specula.in titul.qui filij ſint legi.§.primo.verſicu.ſed pone.

eo iure petiturum, quo defunctus potuit.
SOLAM.) Sed cum in legitima fieri per
116 miſſum ſit, habeatq; ea portio ius accre-
ſcendi: an non veluti per quandam conſe-
quētiam, fiet in vniuerſo? Et Doctores iu-
ri accreſcēdi hîc locum non eſſe affirmāt:
117 tum, quòd patrimonia diuerſa ſunt[a]: tum
118 quòd patres diuerſi[b]. Sed ſi iuri accreſcen
119 di locus non eſt, an non pupillus hic pro
120 parte, id eſt, pro quarta hac teſtatus: pro
parte, id eſt, pro cæteris bonis inteſtatus
decedet, contra iuris regulas[c]? Et hoc Bar
tolus & omnes admittunt. Quāuis enim
re vera vnus homo ſit, ſuſtinet tamen vi-
cem duorū. Vtq; patres duo ſunt naturalis
& arrogator: ſic vnicꝰ filius qui eſt, duorū
loco cēſebitur[d]. Poteſt ergo Paganus, hoc
caſu, decedere pro parte teſtatus, pro par-
te inteſtatus. Quod vero dictū eſt, in legiti
ma locū eſſe regulariter iuri accreſcendi,
duobus modis (neq; enim Bartolꝰ aut alij
121 declarant) intelligi poteſt. Primum vt filij
repudiātis portio legitima adeunti accre-
ſcat, & contrà[e]: q̄ oīm omnino opinio eſt[f].
122 Itē vt legitimā acceptare (cęteris patris bo
nis repudiatis) nō poſſit, neq; contrà, Bar-
123 toli[g] & omniū conſenſu[h]. Vtroq; em̄ hoc
reſpectu, legitima (quæ alioqui quota bo-
norū dicitur) quota hæreditatis eſt.
124 EX bonis eius.) Sed ſi quartā hāc filius ar
rogatus, non iudicio patris, ſed principali
ꝓuidentia cōſecutus eſt: vt paulopoſt ſub-
dit, quid eſt, q̄ in ea pater ſubſtituit, in qua
nō honorat[i]? Et reſpōdet Bartolus, cui &
125 cæteri accedūt, grauare eum nos minime
poſſe, quē nō honoramus: prouidere nos
ei poſſe: quod per ſubſtitutionē hanc pu-
126 pillarē cōtingit. Sed cum in bonis filij ad-
uentitijs ſubſtituere pater arrogator non
poſſit, quid eſt, q̄ in quarta hac (q̄ arroga
ti propriū patrimoniū eſt) ſubſtituit? Et re
127 ſpōdet idem Bartolus, à quo nemo diſſen-
tit, in vita patris non eſſe hāc quartam fi-
lij patrimoniū: quin potius patri, dum vi-
uit, ius eſſe de ea & diſponēdi & teſtandi,
128 dum'ne filiū grauet. Sic enim & filij legiti
mi & naturalis, viuo patre pręmatura ſpes
129 eſt[k]: niſi vt ali ſe petat[l], aut niſi pater dila
pidator ſit: poterit enim filius eum cogere
vt viuus aliquid ſibi pro legitima aſſi-
gnet[m]. Quod ad cætera attinet ea portio
viuo patre, filijs (vt communiter conclu-
dunt[n]) neque re, neq; ſpe debita eſt: quic-
quid Accurſius malè non ſemel ſentiat.
VSQVE ad pubertatem.) Vt arrogato,
ſic & legitimo & naturali ſubſtitutio pu- 130
pillaris in legitima fieri poteſt[o]: prouiſio
em̄ filij nō onus eſt[p]. Sed & vulgaris fit[q]. 131
nam etſi ea ſubſtitutio prouiſio non eſt: at 132
ſaltim neque onus[r]. Quinetiam & dire-
ctæ omnes ſubſtitutiōes, ſiue expreſſæ, ſi- 133
ue tacitæ in legitima fieri poſſunt.[s] Sed ſi 134
vulgaris expreſſa aut tacita in legitima fit
an non ſuitas tollitur? Et fatēdum eſt[t], ex- 135
preſſa datiōe ſubſtituti vulgaris, tolli ſui-
tatem: non æquè ſi tacita ſubſtitutio fit[v]. 136
Quibus conſequens & illud eſt (quod o-
mnes fatētur[x]) datione vulgaris expreſſæ 137
tolli effectū trāſmiſſionis ex potētia ſui- 138
tatis: q̄uis trāſmiſſiones, virtute iuris deli-
berādi & ex potētia ſanguinis (oīm cōſen 139
ſu[y]) nequaq̄ tollant. Neq; idē in tacita vul
gari eſt, quæ effectū trāſmiſſionis minime 140
impediet. operat̄ em̄ in ꝓpoſito hoc minꝰ
(ſicut & alibi ſæpe) id quod tacitū eſt[z]. Sic 141
pupillaris expreſſa matrē excludit[a]: taci- 142
ta vero nō ęquè[b]. Sic fortior eſt expreſſa 143
prohibitio alienationis, q̄ tacita[c]. Sic effi- 144
cacior expreſſa[d] derogatio voluntatatis
defuncti, q̄ tacita[e]: & ſi qua ſimilia ſunt.
Quodq; huic ſimilimū eſt: ſic datio cohæ
redis extranei (quæ tacita quadā ſubſtitu- 145
tiōe. i. iure accreſcēdi nititur[f]) trāſmiſſio-
nem ex vi ſuitatis non tollit[g]: quæ etiam 146
opinio vera & cōis eſt[h]. ſed ſi exp̄ſſa vul- 147
garis in legitima fieri pōt, & tranſmiſſio-
nem ex potentia ſuitatis impedit, an non
grauamen hoc eſt, quod de legitima ho-
die omne omnino reijcitur[i]? Et reijci de-
bere, quatenus tranſmiſſionē impediat,
Iacobus, Bartolus, & Alexander tenent[k]:
contrà Baldus, Aretinus, & Iaſon,[l]
quos magis ſequor. Cum enim vt ſub-
ſtitutio vulgaris fieri in legitima poſ- 148
ſit: vtque[m] per dationem ſubſtitu-
ti vulgaris tollatur ſuitas, iura commu-

a l. ſi certarum. ff. de teſta. mili. b l. ſi quis ſub conditione. ff. q b. mod. vſuf. amitt. c l. ius noſtrum. ff. de regu. iu. l. ſi ego. ff. de inſt. rup. d l. 1. C. de impreſ. lib. 12. Bald. hic in. 5. opp. e l. ſi propo nas. § fi. ff. de inof. teſta. l. fine. §. ex duobus. ff. de iur. pat. f Iaſ. in l. re coniuncti. nu. 2 46. de leg. 3. Ripa. nu. 211. g Bar. in l. gerit. num. 22. ff. de acqui. hære. h Alex. in l. hæres inſtituta. C. de impub. & ali. Alex. in l. quia poterat. nu 12. ff. ad trebe. i l. ab eo. C de fideic. k l. 1. §. ſi impuberi. ff de colla. bo. l l. ſi. ff. de libe. agnoſ. m Bald. in l. 2. C. ſi qd ī fran. pat. Alexan. in l. imperator col. antepe. ff. ad trebe. n Pic. in l. in quartam nu. 66. ff. ad leg. falci. fa bi. ī auth. nouiſſima. num. 56. de inof. teſta. o l. ex tribus. C. de inoffic. teſtament. p l. moribꝰ in princ. l. ſed ſi plures. §. ad ſubſtitutos. ff. de vulg. q l. ſi poſth inſ. §. quod vulgo. l. ſi ſi lius hæres. ff. de libe. & poſthum. r l. 3. C. de hær. inſti. s Bart. hic nume. 11. t l. ſi filius. hæres. ff. de libe. et poſthum. v l. ſi filius qui patri. ff. de vulg. x Alex. et Iaſ. in l. ſi qs filiū. §. 1. ff. de acq. hære. Soci. in l. 1. nu. 18. ff. de vulg. y Gl. in l. 3. ff. de acq. hære. Cor. in l. cū antiquioribus. C. de in. deli. Bar. & doc. in d. l. in prin. in 4. q̄ōn. princ. ff. de vulg. z l. cū ex filio. §. ſi. ff. de vulg. a c. ſi pater de teſt. li. 6. b l. ſi. C. de inſti. et ſubſt. c l. cū pater §. libertis. 1 glo. 2. ff. de lega. 2. Alex. in. 1. volu. conſi. 23. d l. ſi quis in princ. ff. de lega. 3. e l. ſi. ī prin. ff. de lega. 2. Bal. in l. ſi filiū. col. 7. C. famil. herc. Iaſ. in l. moribus. n. 42. ff. de vulg. f l. ſi titio. §. iulianus. ff. de leg. 2. l. ſi teſtamēto. ff. de vul. g l. ſi fratris C. in. deli. h Cor. 3. d. l. ſi fratris col. 4. Are. in l. ſi filius hæres. col. 5. ff. de libe. et poſthum. i l. quoniā in prioribus. C. de inof. teſta. k Bart. hic. nu. 10. Alex. in. d. l. ſi filius hæres. l Bal. hic ī. 6. opp. Iaſ. in d. l. ſi filius hæres. nu. 60. m l. ſi poſthumus. §. quod vulgo. l. ſi filius hæres. ff. de liber. & poſthum. l. papin. §. quarta. ff. de inoffic. teſtament.

nia ſint: grauamina dici nõ poſſunt[a]. Neq;
149 grauat pater filium cũ iure permiſſo vti-
tur[b]. Adde, quod ſuitatẽ ſcindi ita, vt par-
tim ſuus partim non ſuus idem iudicetur,
150 contra iuris regulam eſt[c]. Et quãquã ano-
mala ſimilia nõ pauca inueniantur, tutius
tamen & naturæ, iurique propius hoc eſt,
vt euitentur[d]. Poſtremò, cum ſit ſuitas ius
151 incorporale, ſimplex in dubio dicendum
152 eſt[e]. Sed quid ſi filio adiecta ſit in legitima
conditio, ſi volet, an impediatur tranſmiſ-
ſionis effectus ex potẽtia ſuitatis? Baldus,
Angelus, Imola[f] & Hiſpani recentiores[g]
tractant: neque ſatis tamen explicant. E-
go dicere ſuperſedeo, ne hîc diffundar.
153 SI fidei eius committat, vt quãdoq; reſti-
tuat.) Vt legitimo & naturali ſubſtitui in
154 legitima directo poteſt non per fideicom
miſſum, ſic arrogato. Sed finge, teſtatorẽ
feciſſe teſtamentũ, in quo filios duos im-
puberes inſtituit, eiſque ſubſtituit hac for
mula, Quòd ſi ambo filij mei ſine filijs de
ceſſerint, ſubſtituo pauperes Chriſti. Quę
ſitum eſt, cuiuſmodi ea ſubſtitutio ſit, quæ
ſub verborũ cõpendio facta eſt? Et Barto-
lus prolixè nimis, & quod lectorem tædio
vel maximè afficiat, corruptiſsime, libra-
riorum vitio (vt credere par eſt) hæc pro-
ſequitur: quæ ideo omittimus, quia viuæ
magis vocis (quod fecim[us]) quàm ad lectio
nis ſcriptæ diligentiã ſpectat. Sed & quod
ad quæſtiõis propoſitæ deciſionẽ attinet,
breuis & è re paucis traditio ſufficiet. Cõ-
pẽdioſa igitur ſubſtitutio aut à pagano fit,
155 aut à milite. ſi à milite, aut verbis obliquis
(qualia hęc ſunt, Bona Titio reſtituantur)
& ſemper fideicommiſſaria eſt[h], vt Barto
lus docet[i]: aut verbis cõmunibus (verbi
gratia, Titium ſubſtituo) & directa ſem-
per eſt[k], præterquã ſi mater in medio ſit[l],
tunc enim iure fideicommiſsi valitura eſt:
aut verbis directis (putà, ſit hæres Titius)
& crebrior opinio eſt[m], vt tunc (etiam ſi
mater in medio ſit) iure directo ſemper va
leat. ſed Accurſius ſæpiſsime[n] contrà, fu-
turã ſcilicet hãc poſt tẽpora pubertatis fi-
deicõmiſſariã. Quæ opinio lege regia ap-
156 probatur[o]. Si à Pagano ea ſubſtitutio fiat,
157 rurſus diſtingui oportet, obliqua, directa,
an communia verba in ſubſtitutione po-
nantur. Nam ſi obliqua, iure directo vale-
bit ſemper[p]: quæ opinio communis eſt[q].
Si directa verba ſint, infra pubertatem va-
lebit ſubſtitutio iure directo, poſtea nullo
modo[r]. Quæ ſententia receptiſsima quo-
que eſt[s], & iure noſtro apprabata[t]. Si ver
ba communia ſint, rurſus diſtingoimus:
aut enim facta eſt ſubſtitutio cum diſtin-
ctione tẽporũ, verbi gratia, ſi filius meus
infrà pubertatẽ, aut quãdocũq; deceſſerit,
Titiũ ſubſtituo. Et hæc infra pubertatẽ di
recta pupillaris eſt, poſtea iure fideicõmiſ
ſi valet: in quo Accurſius, & omnes cõue-
niũt[v]. Aut ſine temporũ diſtinctione fit,
putà, ſi filius meus quãdoq; deceſſerit, Ti-
tiũ ſubſtituo: & in ea ſpecie Accurſius ſibi
ipſi repugnat. Tenuit enim aliqñ[x], hanc
ſemper futurã fideicõmiſſariã: cuius opi-
nionis Bartolus quoq; fuit[y]. Idem Accur-
ſius alibi[z], infra tẽpora pubertatis pupilla
rẽ eſſe ait, poſtea fideicõmiſſariã. Quæ o-
pinio & cõmunis eſt[a], & iure quoq; Re-
gio approbata[b].
NON oportet admitti fideicõmiſſum.)
Vt arrogato ſubſtitui per fideicõmiſſum
non poteſt, ſic neq; patrono[c], neq; filio le 158
gitimo & naturali[d]: tum, quia portio legi-
tima nõ iudicio pr̃is ad filiũ peruenit, ſed
principali ꝓuidẽtia, vt hîc Vlpianus inqt:
tũ etiã, ꝙ hodie de legitima grauamen o-
mne reijcitur[e]: ſubſtitutio verò fideicom
miſſaria grauamẽ eſt. Præterea & in dote
(quatenus legitimam tãgit) ea ſubſtitutio 159
nõ fit[f]. ſed nũquid reciproca ſubſtitutio fi 160
deicõmiſſaria in legitima fieri poteſt? Et
potuiſſe olim nõ leue argm̃ eſt[g]: verùm
hodie nõ poſſe[h], frequẽtiores Accurſio aſ
ſentiũt[i]. Quæ oĩa, filio adeũte, dubio pro
cul ꝓcedũt. Quid igit̃ ſi filius repudiet, an 161
ſubſtitutio fideicõmiſſaria valebit? Arti-
culus pulcher hic eſt, & valere Nicolaus,
Paul[us], Imola, Roman[us]q; arbitrant̃[k]: quod
& ipſe probo. Me mouet, ꝙ filio repudian
te, fideicommiſſaria ſubſtitutio onus nõ 162
eſt: fieri igitur poterit eadem ratione
qua directæ fiunt. Quid ꝙ cum in portio- 163
ne patrono debita ſubſtituere libertus
per fideicommiſſum nõ poſsit[l]: valuit ta
men ea ſubſtitutio, patrono repudiante[m]:
quo argumẽto Nicola[us] & ſequaces enixè 164

a l. fi. C. de reſtitut. in integ.
b l. ſi iudex. ff. de mino.
c l. 1. §. ũ qui ades in prĩ. ff. de vſuc.
d l. quaritur. ff. de ſtatu ho.
e l. 4. §. Cato. ff. de verbo. oblig.
f Bal. Ang. & Imo. in l. cum dubitari. ff. de here. inſti.
g Rode. in d. l. quoniã in priorib[us]. in §. ampli.
h l. cohæredi. §. cum ſilia. ff. de vulga.
i Bart. in l. centurio. n. 12. ff. de vulga. Iaſ. ibi. num. 28.
k d. l. centurio.
l l. precib[us]. ad fin. C. de impub. & ali.
m Lancel. titu. de compendio. colum 10.
n Glo. in l. precibus. in gl. fideicommiſſi. ĩ prĩc. glo. in l. centurio. in §. dũtaxat. g. in §. qua ratione. in g. mag. ad fi. inſti. de pup.
o l. 12. titu. 5. part. 6. in 2. reſpõſo.
p d. §. cum filia. l. ſi frater. C. de fideicom.
q Abb. in rubri ff. de vulg. col. 15. Lance. de compend. num. 26.
r §. maſculo. inſt. de pupil. l. verbis. l. in pupillari. ff. de vulg. c. ſi pater. de teſta. lib. 6.
s Bald. in l. precibus nu. 38. C. de impub. & ali. Are. in l. centurio. col. 8. Alexã. nu. 64. Iaſ. nume. 29.
t d. l. 12. tit. 5. p. 6. v. ſ. pen.
v Glo. in l. precibus. ad fin.
x Glo. in l. precibus. in glo. fideicõmiſſi. ad fi.
y Bart. col. antepe. v. ſi. reuertendo.
z Gl. in d. §. qua ratione. in gloſſ. mag. ad fi.
a Iaſ. in l. centurio. nume. 45.
b d. l. 12. verſ. fi.
c l. cum patronus. ff. de lega. 2.
d l. cohæredi. §. cũ filia verſ. nec fideicõmiſſo. ff. de vulg.
e l. quoniã in prioribus C. de inoffi. teſta.
f l. lutius. §. maritus. l. 6. §. filia. ff. ad Trebe. Alex. in l. à filia. ff. ad Trebe.
g l. ſi pater puella. C. de inoffic. teſtament.
h l. quoniã prioribus.
i Glo. fi. in d. l. ſi pater puella. glo. magn. in l. cum ex filio. ff. de vulg. vbi Alexa. col. fi.
k Nicola. Pau. Roma. in l. ita tamen. §. ſi patronus ex debita. ff. ad Trebe. Pau. in l. quoniã in prioribus. col. fi. C. de inof. teſt. Imo. in l. qa poterat. col. fi. ff. ad Trebe.
l d. l. cum patronus. m d. §. ſi patronus ex debito.

mouen-

mouentur. Si patronus (inquit) ex parte
debita hæres reſtitut[a],& rogatus inſtitue-
re hæreditatem,ſuſpectam ſibi eſſe dicat,
puto rectius facturum Prætorem, ſi coë-
gerit eum adire hæreditatem, & reſtitue-
re,quanuis poſsit mutata voluntate, eam
partem hæreditatis retinere. Bene enim
Iuliani verba hæc ſe habent, & quæ ſalua
ratiõe recti ſermonis (ſi videlicet propriè
relatio fiat[a]) de patroni legitima intelligũ
tur. Nam qui receptior eſt ſenſus[b] (vt de
quarta trebelliani.S.C.& de fideicommiſ
ſo relicto coniunctis liberti accipias) & di
uinat, & ſuperfluus eſt[c]. Et vt communis
ſit, at hic Nicolai & aliorum verior, vti-
liorq́; multo videri debeat. Neq; nouum
eſt, vt varij eiuſdem legis intellectus cum
165 ſint, omnes tamẽ procedant. Sanè ſi repu-
diationis filium pœniteat, ſubſtitutio fi-
deicommiſſaria euaneſcet[d], quod ius pœ
nitẽdi ad hæredem nequaquam tranſmit
166 ter[e].Sed & neq; ipſimet poſt repudiationẽ
licebit pœnitentia, ſi modò ad reſtitutio-
nem & ſolutionem fideicommiſsi proceſ-
ſit[f]. Idq́; rurſus ſublimitãdum eſt, quãdo
filius reſtituit & ſolnit, priuſq́; dixerat ſu
ſpectam hęreditatẽ patris. Quòd ſi ſimpli
citer reſtituat & ſoluat, adhuc ius illi eſt
pœnitendi[g]: quo ſenſu Alexandri obices
omnes ceſſabunt. Sed nunquid ſubſtituto
167 filij pupillari, aut ijs, qui ab inteſtato ei ſuc
ceſſuri ſunt, ſubſtituere poterit pater per
fideicommiſſum? Et poſſe dubiũ nõ eſt[h]:
168 quia ſcilicet filio neceſſariò relinquit, his
voluntariè, quo fit, vt grauare poſsit, vel
dum eis aliquid dat[i] vel dum nõ adimit[k].
369 Quæ frequẽtiores omnes ſequuntur[l]: ex-
pirabit autem ſubſtitutio hæc fideicõmiſ-
ſaria (quod alias eſſe non ſolet[m]) puberta-
te filij, cui facta eſt[n]: quæ etiam commu-
nis eſt ſententia[o]. Pubertatẽ ſiquidem ad-
ueniente, ſucceſſores ab inteſtato, magis
caſu fortuito, quàm patris iudicio veniũt[p].
170 Sicq́; mira eſt ſubſtitutionis huius fideicõ
miſſariæ natura, cùm in legitima fit: nam
ſi filio fiat (quod alias etiã eſſe non ſolet[q])
aditione expirat, repudiatiõne reconuale
ſcit. Si vero ſubſtituto pupillari, aut veniẽ
tibus abinteſtato facta ſit, pubertate fini-
tur, ita, vt pubertas hoc caſu vtriuſq́;, id eſt
pupillaris & fideicommiſſariæ terminus
171 inueniatur. Neque omittendũ eſt, quòd
fideicommiſſaria hæc, quæ ſubſtituto aut

a l.iulian[9]. ff.de hære. inſti.
b Paul. & Alex.in d.§.ſi patron[9].
c l.ſi eiuſdẽ ſi.ff.ad trebel.
d d.§.ſi patron[9].verſ. quanuis.
e Arg. d. l.cum patronus.
f l.pen.§.ſi patronus.ff.de bo.lib.
g l.patron[9]. ff.ad trebe.
h l.ſi fundũ per fidei cõmiſſum, §.ſi.ff.de legat.2.
i l.ab eo.C. de fideicom.
k l.a.§.ſcilicet dũ.ff.de legat.3.
l Pau. in l. ex tribus.n. 4.Iaſ.col.1. C.de inoffi. teſta.
m l.precib[9] C.de impu. & ali.
n l. quod ſi deicõmiſſũ. de lega.1.
o Rod.in l. quoniã.in.1. limit.num. 18.C.de inof.teſta.
p l.ſed & ſi ſic fideicõ miſſum. de legat.3.
q l.ſi frater C.de fideic.

ſucceſſoribus abinteſtato fit nõ minus co-
dicillis, quàm teſtamẽto fieri poterit[r]. Ve
172 rùm, quid ſi in dubio eſt, filio ne an ſubſti-
tuto potius, aut venientibus abinteſtato
pater fideicommiſſum iniunxerit? Et Bar
tolus aliquando[s], filio ſubſtitutionem vi-
deri factam, reſpondet: & ſunt non pauci
qui hoc ſequantur. contra alibi[t] idem Bar
173 tolus poſt Accurſium, quę mihi opinio cõ
munior eſt[v], & ſi Ripa[x] priorẽ receptam
magis affirmet. In dubio enim ſumẽda in-
terpretatio eſt, vt actus poti[9] valeat quàm
pereat[y].
PRINcipali prouidentia.) Legis diſpoſi
174 tione. Expreſsio igitur eius quod tacite in
175 erat (quod & alibi ſæpe videmus[z]) nil ope
ratur. At aliquando contrà eſt. Qui enim
hæres totam hæreditariam portionem in
quartam imputaret, ſi eam aut contrà, aut
præter defuncti voluntatẽ detraxiſſet[a], is
ſi ex defuncti voluntate detrahat, in hære
176 ditariæ portionis quartã imputatur[9] eſt[b].
177 An quia expreſsio in fauorem, nõ in odiũ
178 aliquid agit? An quia hîc ex precedentis
cauſæ neceſsitate facta eſt[c] (conſtat enim
quartam hanc neceſſario relinqui) illic ex
preſsio voluntaria eſt? Neque enim teſta
tori neceſſum id fuit, vt de quartæ dedu-
ctione exprimeret. Et hanc rationem ma-
gis ipſe ſequor. Nam quæ Bartolus incul-
cat de actione legis deq́; æquipollẽtibus,
aut corruptiſsimi codices omnes ſunt, aut
meræ affamiæ (vt cum Apuleio loquar)
videntur.

XXIII. PAVLVS Libro. 35. Ad edictum.

QVI in adoptionem datur: his quib[9] adgnaſcitur, & cognatus fit: quibus verò nõ adgnaſcitur, nec cognat[9] fit. adoptio enim nõ ius ſanguinis, ſed ius adgnatiõis adfert, & ideo ſi filiũ adoptauerim, vxor mea illi matris loco nõ eſt, neq; enim adgnaſcitur ei: propter quod nec cognata eius fit. Item nec mater mea auiæ loco illi eſt: quoniam his, qui extra familiam meam ſunt, nõ adgnaſcitur, ſed filiæ meæ is, quẽ adoptaui, frater fit: quoniã in familia mea eſt filia: nuptijs tamen etiam eorum prohibitis.

r Gl.in d.l.ſi fundum per fideicommiſſum.§.ſi.in glo.ſi. d.leg. 2.Bal.ibi & hic col.1.Barto.n.24.
s Bar.in.l. cohæredi. verſ.q.ſi hæredem.ff.de vulga.& pupil.
t Bar.in.l.ꝗ duos.poſt.g. ſi.ff.de vulga.& pup.
v Alex.in l. cohæredi. §.cum filio. col.2. Iaſ.n. 16.ff.de vulga.Iaſ.in.l. ex trib[9].col. 2.C.de inof. teſta.& hic nu.31.
x Ripa.in l.centurio.nume.n8.
y l.quoties. ff.d reg.iur.
z l.3. de legat.2.l.aliquando.ff.d cond.& demon.l.verba.ff.de cõ. inſti.l.muto §.ſub conditione.ff.de tutel.
a l.filius.C. famil. herc.
b l.Titia.ff ad.l.falc.
c l. licet.§. ex obligatio ff.de procu. l.ſi ſtulas.§. 1.ff.de contrahẽ.ſtip.

s Adoptio

1 *Adoptio quomodo cognationem faciat.*
2 *Adoptiuus cur ex potentia ſuitatis tranſmittat, & non ex potentia ſanguinis.*
3 *Adoptiui ſuitas propria, agnatio impropria.*
4 *Adoptiuus ius lineæ paternæ tantũ acquirit.*

ET cognat⁹ fit.)

Nam & cognationẽ adoptio facit[a], ita, vt eorum tã-
1 tum cognationem in adoptiua familia nanciſcatur, quibus fit agnatus, in naturali autem, omnium retineat.

NEC cognatus fit.) Hæ enim demum cognationes in adoptionibus contrahuntur, quæ legitimæ eſſent, id eſt, quæ agnatorũ ius haberent[b].

IVS ſangninis.) Dixi horum verborum argumento rationem nouam, cur adopti-
2 uus ex potentia ſuitatis tranſmittat[c], ex
3 potẽtia ſanguinis nõ itẽ[d]. Suitas eñ in eo
propria eſt[e], agnatio impropria[f]: ac proinde ius ſanguinis minime acquirit.
4 SED ius agnationis affert.) Acquirit igitur adoptiuus ius lineæ paternæ, non maternæ.

FAMILIA.) Agnatione.

PROhibitis.) Propter iuſtitiam publicæ honeſtatis: quod Pontificij expreſſerunt.

XXIIII. VLPIANVS Libro. 1. Diſputationum.

NEQVE abſens neque diſſentiens adrogari poteſt.

1 *Adoptari per reſcriptũ poteſt etiam abſens.*
2 *Legitimari an poſſit quis per reſcriptũ dum abſens eſt.*

NEque abſens.)

Niſi per reſcriptum Principis adoptio fiat: tunc enim adoptari abſens poteſt[g], e-
1 tiam ſi ſit apud hoſtes[h]. Sed nunquid legitimari poterit abſens? Et licet alij aliter dicãt, pluriũ[i] procliuior in Bartolum ſententia eſt, vt poſsit: ſic & adoptari per re-
2 ſcriptum Principis is poteſt, qui præſens non eſt[k].

XXV. IDEM Libro quinto, Opinionum.

POST mortem filiæ ſuæ, quę vt materfamilias quaſi iure emancipata vixerat, & teſtamẽto ſcriptis hæredibus deceſsit: aduerſus factum ſuum, quaſi non iure cã, nec præſentibus teſtibus emancipaſſet, pater mouere controuerſiam prohibetur.

1 *Materfamiliâs, pro muliere ſui iuris.*
2 *Factum ſuum quando quis retractare poſsit.*
3 *Filius quando præſumatur in poteſtate.*

MAterfamilias.)

Matremfamilias hîc ponit 1
pro muliere ſui iuris. Vnde & libellus ex Vlpiani corpore. titu. 4. Sui (inquit) iuris ſunt familiarum ſuarũ principes, id eſt paterfamiliæ, itemq́ue materfamiliæ: aliâs aliter accipitur[l].

VIXERAT.) Diu: obſtant eñ patri duo hæc, factum ſuum, & temporis diuturnitas. alioqui contra ſuum factum venire potuit[m].

ADVERSVS factũ ſuum.) Quatenus 2
venire poſsit quis aduerſus factum proprium, articulus latior & generalior eſt, in quo Bartolus, Baldusq; ſatis diſtinguũt & ſub diſtinguunt

QVASI non iure.) ſi de facto controuerſia ſit, filius in poteſtate pręſumitur[n]: ſi de 3
iure ſiue ſolennibus emancipationis, ei qui ius negat, onus probandi incumbit[o]. Sanè Baldus & Angelus, inter cætera, exẽplum in ea adoptione ponunt, quæ ſit facta coram iudice delegato: quo in articulo Accurſius ſibi contra dicit[p]. Ego ſuo loco dicam, nam & adoptionis non iure factæ non vnum exemplum poni poteſt[q].

NEQVE Adoptare, neque adrogare quis abſens, nec per alium eiuſmodi ſolennitatem peragere poteſt.

1 *Filij ſpiritualis ius an contrahi poſsit per procuratorem.*
2 *Cognatio ſpiritualis an contrahatur cum procuratore.*

ABSENS,)

Sic neq; adoptari, vel arrogari abſens poteſt[r], præſtatque argumentũ,

num

[a] l. 1. §. 1. ff. vnde cog.
[b] l. ſi qua mihi. §. ſi. ff de ri. nup.
[c] Gl. in l. 3. § apertura. in gl. mag. ad fin. ff. de bo. uſfr.
[d] Ang. et Corn. in l. vnica. C. de his qui ante apert. tab.
[e] l. cum in adoptiuis. § ſed ne articulum. C. de adop. verſi. pen. & §. pen.
[f] In princ. inſtit. quib. mod. teſta. infir.
[g] l. iubemus C. de eman. liber.
[h] l. Gallus. § forſitan. ff. de libe. et poſthu.
[i] Iaſ. in §. forſitan. n. 4. So. col. 2.
[k] § forſitã. verſi. atq.
[l] l. pronunciatum. §. matrem fa. ff. de verb. ſigni.
[m] l. ſi pater. C. ſi aduer. rem iudi.
[n] l. Titia. ff. ſol. matr.
[o] l. habeat pote. ff. de pb. vbi glo.
[p] Glo. in l. emãcipari. infra.
[q] l. adoptio non iure. infrá.
[r] l. neq. abſens. ſupra.

1 num poſsit filij ſpiritualis ius in baptiſmo cõtrahi per procuratorem. Qua in quæſtione diſſentire Angelus ait, Archidiaconum, & Paulũ de Eleaz. Ipſe didici à Bartolo, cui & cæteri aſſentiũt [a], non contrahi per procuratorem vinculum hoc. In eo enim actu pater ſpiritualis ſiue patrinus (vt vocant) diſponit, dum puerum tenet, & de ſacro fonte leuat, & pro eo reſpõdet: & velut fideiuſſor quidam, intercedit apud Deum, ſeque docturum eum orationem Dominicam, & fidei Symbolum ſpondet [b]. Sed nunquid procurator ipſe
2 ſaltim cognationem hanc ſpiritualem contrahit? Et hoc Imola non vno in loco [c] opinatus eſt: ſæpe enim extra id quod agitur, naſci tacitam obligationem [d]. Contra Federicus [e], Abbas [f], Paulus & Alexander [g], quos ſequor: noluit enim iſte quod potuit: voluit, quod adimplere nequiuit [h]. Nec obligationis tacitæ obex obſtabit: illic enim in omnem euentum ea fuit mens commodantis, vt ſibi reſtitueretur res. In propoſita ſpecie non hoc fuit procuratori propſitum, vt cognationem contraheret.

a Bar. in l. gall°. §. forſitã. de lib. & poſthu. Alexã. col. 2. Iaſ. col. fi. b c. de his. c. omnes. c. ad limina. 30. q. 1. c Imo. ĩ. d. §. forſitan. & in c. accedens. col. fi. de præb. d l. ſi is q. §. ſi libera. ff. commo. e Fede. cõſ. 75. f Abb. in c. veniens. & cog. ſpiri. g Pau. & Alex. in d. §. forſitã. h l. multũ. C. ſi quis alte. vel ſi.

XXVI. IVLIANVS Libro. 70. Digeſtorum.

QVEM filius meus emancipatus adoptauerit, is meus nepos non erit.

1 *Emancipatione an iura agnationis diſſoluantur.*

1 NEpos meus non erit.) Emancipatione enim agnationis iura diſſoluuntur. Sed quid hodie dicemus? Et verior & approbata [i] magis opinio eſt, etiam legitimum & naturalem nepotem, conceptum poſt filij emancipationem, atque adeò filium ipſum emancipatum agnatos auo non eſſe, quanuis emancipati agnationis iura habeant [k].

i Iaſ. in l. q. ſe patris. num. 50. C. vnde libe. k §. fi. inſt. de legi. agna. ſuc.

XXVII. IDEM Libro. 85. Digeſtorum.

EX ADOPTIVO natus, adoptiui locum obtinet in iure ciuili.

1 *Adoptio naturam imitatur.*

ADoptiui locum obtinet.) Vt ergo ĩ alijs, ſic in hoc adoptio imitat̃ naturã, vt liberi ex filio adoptiuo patrẽ repreſentẽt. 1

XXVIII. CAIVS Libro primo. Inſtitutionum.

LIBERVM arbitrium eſt ei, qui filium, & ex eo nepotem in poteſtate habebit, filium quidem poteſtate dimittere, nepotem verò in poteſtate retinere: vel ex diuerſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem verò manu mittere: vel omnes ſui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta eſſe intelligemus.

1 *Libertas probata in capite, non videtur probata in membris.*

2 *Manumiſsio an propriè de filijs dici poſsit.*

REtinere.) Bene Baldus, Angelusque, hinc colligunt probata exemptione atque libertate in capite, non continuo videri probatam in membris [l]. 1

MANVmittere.) Impropriè & hîc, & alibi nõ ſemel [m] credit Accurſius, manumiſſionem referri ad filios: quod & cæteri ſecuti ſunt. Ego, iamdiu eſt, cum in contraria opinione ſum: nec me pauca aut leuia mouebant [n]. 2

l Innoc. in c. ex ore. de priuileg. m l. 2. ff. de offic. procõ. l. à milite. § fi. ff. de mil. teſta. n l. filiu. §. fi. ff. de mil. teſt. l. ſi mu. ff. de condi. & demon. rub. ff. ſi qs à parẽ. fue. manu.

XXIX. CALLISTRATVS Lib. 2. Inſtitutionum.

SI pater naturalis loqui quidẽ non poſsit, alio tamen modo quàm ſermone manifeſtum facere poſsit, velle ſe filium ſuum in adoptionem dare: perinde confirmantur adoptio, ac ſi iure facta eſſet.

1 *Patris voluntas in adoptando filio exploranda eſt.*

2 *Matrimonium quatenus verba requirat.*

Alio

ALio tamen modo.) Nutu[a], ſignis[b], ſcriptura[c].

2 VELLE.) Quæ voluntas exploranda eſt[d].

2 PERINde.) Sic & in matrimonio, in ijs qui loqui non poſſunt, ſufficit conſenſus[e].

IVRE.) In adoptione ergo ſolennia verborum non requiruntur.

a l. ſeruo inuito. §. ſi pupillo. ff. ad trebel.
b l. labeo. & ſup. leg.
c l. non figura. ff. de actio.
d l. in adoptionibus.
e c. cum apud de ſpõſa. l. cum notiſſimo. in princi. vbi gl. C. de praſcri. xxx.

XXX. PAVLVS Libro primo, Regularum.

ET QVI vxores nõ habent, filios adoprare poſſunt.

1 *Cœlibes adoptare poſſunt.*
2 *Clerici an poßint filios adoptare.*
3 *Spurij an à patre Sacerdote inſtitui poßint.*
4 *L. 2. titu. 3. lib. 5. & l. 22. titul. 3. lib. primo ordi.*

ET qui vxores nõ habent.) Accurſius in ſpadone ponit exemplum, quod ve
1 rum eſt[f]. Ego etiam in cœlibe, cuius me
intellectus admonet libellus ex Vlpiani
corpore. titu. de Adoptionibus his verbis.
Hi qui generare non poſſunt, velut ſpado,
vtroque modo poſſunt adoptare. Idem iu
2 ris eſt in perſona cœlibe. Sed quid in cleri
co in ſacris conſtituto? Et Guilielmus An
geluſque in eo huius legis argumento idẽ
reſpondent. Cum enim ſacerdotibus nõ
natura, ſed accidens impedimento ſit, fi-
lios adoptare poterunt: exiſtimat tamen
Raynerius cautius hoc eſſe, vt ſummo
Pontifice in hoc diſpenſante adoptent.
3 Addit Angelus, & ſpurium à patre ſacer-
dote inſtitui poſſe, ſi modò eum authori-
ritate Principis prius arroget. & nepotem
(qui in ſpurij poteſtate ſit) ab auo ſacerdo
te inſtitui etiam poſſe, ſi eum prius ado-
ptet. Et quidem nepotem (etiam non ado
ptatum) hæredem inſtitui poſſe, concors
Bartoli & omnium opinio eſt[g]. Quod au
tem de filij arrogatiõe & inſtitutione An-
4 gelus dicit, reliqui non minus ſequũtur[h].
Sed iure noſtro[i] dubitationem habet, pro 4
pter leges quaſdam, quæ filios clerici à pa-
tris ſucceſsione vſque adeo arcent, vt pri-
uilegia & reſcripta eis indulta, nullius mo
menti futura dicant. Crediderim tamen
ſi Principis auctoritate arrogati ſint, ſuc-
cedere eos patri poſſe. Neque enim ar-
rogatio priuilegium, ſed ius commune
eſt, Vix tamen, arbitror, Princeps auctori-
tatem his arrogationibus præſtabit, nè le-
gi fraus fiat.

f l. arrogato. §. fi. iſrà.
g Bar. in l. gallº. §. qd ſi is. ff. de lib. et poſth. Alex. n. 7. Iaſ. in d. lec. nu. 19. et. n. 24. in. 2. nume. 10.
h Alex. in d. §. quid ſi is. Rod. in l. 1. tit. 6. li. 3. fo. §. hac de filiorum. et in. l. 9. titu. 11. lib. 1. fo.
i l. 2. titu. 3. lib. 5. ordi. l. 22. titu. 3. lib. 1.

XXXI. MARTIANVS Libro quinto Regularum.

NON poteſt filius, qui eſt in poteſtate patris, vllo modo compellere eum, ne ſit in poteſtate: ſiue naturalis, ſiue adoptiuus.

1 *Emancipare filium pater aliquando cogitur.*
2 *Emancipari filius an poßit inuitus.*
3 *Legitima an ſit filio aßignanda, cum pater eum inuitus emancipat.*

VLLO modo.) Non tamẽ pauci caſus ſunt,
qui ab hac regula excipiun
tur[k]. Quinimo & generali
ter cenſuit Cumanus[l], quibus ex cauſis
pater à filio exhæredari poteſt, poſſe eum 1
cogi, vt filium emancipet: quod & Iaſon
ſecutus eſt[m], & ipſe probo. Sed nunquid
vt ex cauſa pater compellitur emancipa-
re, ſic contrà ex cauſa compelli filius po- 2
terit, vt ſe emancipari conſentiat? Et Ac-
curſius vbique negat[n], quod cæteri com-
muniter reprehendunt[o]. Dubitatum &
illud eſt, an quibus ex cauſis pater inuitus 3
emãcipat, cogatur etiam filio legitimam
aſsignare? Et obtinuit Baldi[p] ſententia,
dicentis ad hoc patrem cogi minime de-
bere. Nam quod ad legitimam pertinet,
viuo patre, filij ſpes præmatura eſt[q].

NATVralis.) Hunc naturalem & legitimum doctores appellant.

k Glo. hic et in. §. fi. inſti. qb. mo. ius pat. pot. ſol. in. l. cogi. §. ſi pater. ff. ad treb. l. 1. d. quãuis. C. de ſideicom.
l Cuma. cõſi. 87.
m Iaſ. in. l. filijs matrẽ. C. de inoff. teſta.
n Glo. in. § fi. inſti. qb. mo. ius pat. pot. ſol. in. l. nec auus. C. de emanci. lib. in. l. fi. C. de ſpecta. libro. 11.
o Iaſ. in. l. quidam cũ filium. n. 14. ff. de verb. obli.
p Bald. hic Iaſ. in auth. ſi qua mulier. nu. 51. C. de ſacroſ. eccle.
q l. vlti. ff. de lib. agnoſcen. l. 1. §. ſi impuberi. ff de colla. bo. Ang. in. l. & ſi pubes. infrà.

XXXII. PAPINIANVS Libro. 31. Quæſtionum.

NON-

NONNVNquam autem impubes, qui adoptatus eſt, audiẽdus erit, ſi pubes factus emancipari deſideret: idq; cauſa cognita per iudicem ſtatuendum erit. Imperator Titus Antoninus reſcripſit, priuignum ſuum tutori adoptari permittendum.

1 *Mater an poſſit filio petere tutorem maritum proprium.*

1 PRiuignũ.) Poterit ergo mater filio tutorem maritum ſuum petere. Caueat tamen, vt & moribus, & facultatibus ſufficiens ſit, & ſatiſdationis cautela: alioqui impuberi ipa nõ ſuccedet, vt Baldus notat[a]. Sed mihi Cini, & Angeli opinio plus placet, exiſtimãtium referre, tutela matrimonium præcedat, an minus.

a *Bal. in l. precibus. n. 20. C. de impub. & ali.*

XXXIII. MARTIANVS. Libro quinto, Regularum.

ET ſi pubes factus, non expedire ſibi in poteſtatem eius redigi probauerit: æquum eſſe, emancipari eum à patre adoptiuo, atque ita priſtinum ius recipere.

1 *Cauſa cognitio in arrogatione qualis.*

1 NOn expedire.) In cauſæ ergo cognitione non ſolum verſabitur, ne arrogatio noceat, ſed & ne non expediat.

XXXIIII. PAVLVS Libro. 11. Quæſtionum.

QVAESITVM eſt: ſi tibi filius in adoptionem hac lege ſit datus, vt (poſt triennium puta) eundem mihi in adoptionem des: an actio vlla ſit? Et Labeo putat nullam eſſe actionem. nec enim moribus noſtris conuenit, filium temporalem habere.

1 *Monachus ad tempus fieri non poteſt.*
2 *Prælatus ad tempus fieri non poteſt.*
3 *Commendatarij ad tempus an fieri poſſint.*
4 *Actus legitimi modum recipiunt.*
5 *Adoptio cur ſub modo fieri non poſſit?*
6 *Filij temporales cur non ſint.*
7 *Emancipatio an poſſit fieri ad vnum actum.*
8 *L. 93. titu. 18. part. 3.*

FILIVS.) Sic nec Mona- 1
chus fieri poteſt ad tempus
nec prælatus[b]: patris enim 2
loco hic eſt, ille filij. Sic ne-
que hæres ad tempus. Porrò Commenda- 3
tarij qui dicũtur, temporales eſſe poſſunt,
patres enim non ſunt[c]. 4
HAC lege.) Conuentione. Sed cum a-
ctus legitimi modum recipiant[d], quid
eſt, quòd ſub modo adoptio fieri non po 5
teſt? Reſpondeo, non tam modi quam
diei adiectione adoptionis actum in
propoſito vitiari: quæ ſententia vera
eſt[e]. Alij eam rationem attuliſſe viden-
tur, ne duæ fictiones concurrant, vna a-
doptionis ipſius, quæ fictio[f] eſt: altera, vt
pro parte temporis filius ſit, pro parte nõ
ſit. Sed mihi prior ratio plus placet.
MORIBVS noſtris.) Romanorum[g]. 6
Nam & cum nulli homines ſint, qui talẽ
in liberos poteſtatem habeant[h], eiuſ-
modi moribus conueniens minime eſt, vt
filij temporales habeantur.
FILIVM temporalem.) Vt adoptio pro
parte temporis ſcindi non poteſt, ſic neq; 7
emancipatio pro parte actuum: & quan-
quam controuerſa res eſt, inualuit tamen
eorum opinio qui filium ad vnum actum
emancipari poſſe negant[i]: idque etiam 8
Hiſpaniæ lex innuit[k], in formula eman-
cipationis.

b *l. 1. vers. ... de fili. ... cum glo.*
c *Glo. in l. hæreditas. ff. de hæred. inſti. Bald. hic.*
d *l. ſi quid accepto. ff. de condi. ob cau. vbi laſ. Bal. in mag. in ver. acceptilatio.*
e *Soci. & mod. in l. 1. §. in filio. ff. ad treb. Iaſ. in l. 4. in princ. ad ff. ff. de ſeru.*
f *§. minorẽ inſti. de adopt.*
g *l. 3. l. patre furioſo. ſupra de his qui ſui vel alie. iu. ſunt.*
h *§. 1. inſti. de pat. pot. l. in. ſuis ff. de liber. & poſthu.*
i *Alex. in d. §. in filio. col. fin. Soci. et Clau. col. 1. Ripa. col. fi. Cret. in l. ſi is qui pro emptore. n. 24.*
k *l. 93. tit. 18. part. 3.*

XXXV. IDEM Libro primo, Reſponſorum.

PER adoptionem dignitas non minuitur, ſed augetur. Vnde ſenator & ſi à Plebeio adoptatus eſt, manet ſenator: ſimiliter manet & ſenatoris filius.

1 *Digni-*

2 *Dignitàs non minuit ea, quæ dignitatẽ præceſſerant.*
2 *Nobilis per legem popularis factus, nobilitatis ius non amittit*
3 *Doctor legens annis.xx.*

2 AVGETVR.) Sic neqne dignitas ea minuit, quæ dignitatem præceſſerant, vxorq́ne marito cõcreſsit, & eius fulgorẽ ſentit[a]: ſic neque honoris augmento conditio mutatur[b]: ſic priuilegij noui adiectione adimi vetera non videntur[c]: cuius generis permulta ſunt, de quibus alibi dixero[d].

2 MANET tamen ſenator.) Argumentũ hinc Baldus colligit, vt quanuis lege municipali nobiles fiant populares, generis tamen dignitatem non perdant: accreſcere enim eis popularitatis beneficium. Cui 3 ſimile eſt, ꝙ doctor qui per annos viginti legit (comes licet efficiatur[e]) priuilegia tamen popnlarium non perdit[f].

a l. vltim. C. de nupt. Bal. & Iaſ. in l. penrator. C. de re dend.
b l. falſa. § 1. ff. de condit. & demonſt.
c l. vlti. C. de prepoſi. agẽ. in reb. lib. 12.
d In. l. pe. infra de ſenator.
e l. 1. C. de profeſ. qui ĩ vrbe cõſtã. lib. 12.
f Bar. in l. Alexandrinis. C. de decur. lib. 10. Iaſ. in. l. legata inutiliter. nu. 8. ff. de leg. 1.

XXXVI. Libro decimo octauo. Reſponſorum,

EMancipari filium à patre quocunq; loco poſſe conſtat, vt exeat de patria poteſtate. Apud procõſulem etiam in ea prouincia, quam ſortitus non eſt, & manumitti, & in adoptionem dari poſſe placet.

1 *Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt, loco nõ circunſcribuntur.*
2 *Emancipatio an poſsit fieri coram iudice delegato.*
3 *L. 15. titu. 18. part. 3.*
4 *Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt, extra territorium explicari poſſunt.*

1 QVocũque loco.) Hæc enim quę voluntariæ iuriſdictionis ſunt, loco non circunſcribuntur: ſi modò ſit lo- 2 cus honeſtus[g]. Sed nũquid & coram quocunq; iudice? Et Accurſius aliquãdo[h] non niſi coram ordinario fieri poſſe, ſentit: hîc nõ minus corã iudice delegato admittit: 3 quæ ſententia cõmunis eſt[i]. Sed priorem approbaſſe lex Regia[k] videri poteſt, quæ ordinarij tantum mentionem facit.

4 SORtitus non eſt.) Quæ volũtariæ iuriſdictionis ſunt, extra territorium explicantur: in ijs quæ contentioſæ ſunt, ſecus eſt[l].

g l. ſi cum dies. §. ſi arbiter. ff. de urbi.
h Gl. in. l. ab ea parte ff. de proba.
i Soci. in. l. imperium, num. 53. Corcial. nu. 26. ff. de iuriſ. om. iud. Purpur. in. l. 1. nu. 675. de offi. eius cui man. eſt iuris.
k l. 15. titu. 18. par. 3.
l l. vlti. ff. de iuriſdic. om. iud.

XXXVII. IDEM Libro ſecundo Sententiarum.

ADoptare quis nepotis loco poteſt, etiam ſi filium nõ habet. Eum quem quis adoptauit, emancipatum vel in adoptionẽ datum, iterum non poteſt adoptare.

1 *Adoptio quomodo naturam imitetur.*
2 *Iterum, duas res ſignificat.*
3 *Adoptionum circuitus veteres ſublati ſunt.*
4 *Adoptio ex tribus maribus.*

FIlium nõ habet.) Vtem naturaliter nepos ei eſſe poteſt, cui filius de medio ſublatns eſt: ſic & ciuiliter: neque hoc eſt naturam non imitari[m]. 1

ITERVM.) Hæc vox duas res ſignificat[n]. 2

NON poteſt.) Sic & veteres circuitus in adoptionibus, quæ per tres emancipationes, & duas manumiſsiões in filijs, aut per vnam emancipationem in cæteris liberis fieri ſolebant, ſublati ſunt[o]. Cuiuſmodi adoptionem, ex tribus manibns[p] dictam Alciatus opinatur. Ipſe antiqua exẽplaria ſecut' ſum. Fuit enim adoptio quædam ex tribus maribus, cuius rationem Theophilus explicat[q]. Sed & de ea alibi à me dictum eſt. 3 4

m l. adoptio enim. ſupra.
n l. veluti. §. 1. infra de eden.
o l. vlt. C. de adop.
p l. pen. §. qui autem. C. de adop. l. vltim. C. de decur. libro. 10.
q Theoph. in §. ſed ea omnia. inſ. de hered. quæ ab inteſtu. def.

XXXVIII. MARCELLVS Lib. 26. Digeſtorum.

ADOPTIO non iure facta à Principe confirmari poteſt.

1 *Confirmans quando videatur dare.*

NON iure facta.) Confirmãs dare videtur, cum id cõfirmat, quod ipſo iure nullum eſt. Atq; ita hinc colligit Bartolus[r], quem alij ſeqnuntur. 1

r Bar. in l. more. nu. 5. Iaſ. nu. 30. Purpur. nu. 66. & nu. 8. de iuriſ. om. iud.

XXXIX. VLPIANVS. Libro. 3. de officio conſulis.

NAMITA diuus Marcus Eutuchiano reſcripſit. Quod deſideras, an impetrare debeas, æſtimabunt iudices, adhibitis etiam his, qui

contra-

contradicent,id eſt qui læderentur con firmatione adoptionis.

1 *Deſiderare,& deſiderium quid ſit.*

2 *Citatio neceſſaria eſt, quando aduerſarius lædi poteſt.*

1 DEſideras.) Precib[9] cõprehẽdis:hoc enim in iure deſiderare eſt[a]:ſicut & deſiderij quoque voce preces ipſę ſignificantur.

2 ADHIbitis.)Citatis.citatio enim hæc regulariter neceſſaria eſt,vbicunq; lædi aduerſarius poteſt.Sed à regula caſus nõ pauci excipiuntur[b].

a l.3.§.qd ergo.ff.de contra.& vti.act.l.ſtatius.ff.d iur.fiſc.l.titius.§.illud de act.emp.§.ſi plures.inſti.de fideiuſſ.

b Doct.in l.à vno quo 3.ff.de re iud.Soci.in reg.74.citatio.

XL. MODESTINVS Libro. 1. Differentiarum.

ADROGATO patrefamilias,liberi qui in eius erant poteſtate,nepotes apud adrogatorem efficiuntur:ſimulque cum ſuo patre in eius recidũt poteſtatem.quod non ſimiter in adoptione contingit:nã nepotes ex eo in aui naturalis retinẽtur poteſtate.Non tantum cum quis adoptat, ſed & cum adrogat,maior eſſe debet eo,quem ſibi per adrogationẽ, vel per adoptionem filium facit: & vtiq; plenæ pubertatis, id eſt, decẽ & octo annis eum præcedere debet. Spado adrogando,ſuum hæredem ſibi adſciſcere poteſt: nec ei corporale vitium impedimento eſt.

1 *Pleni verbo perfectio quædam ſignificatur.*

2 *Plena pubertas quæ?*

1 PLenę pubertatis.)Pleni verbo(quod pluribꝰ dixi alio in loco) perfectio quædam, reiq; cui adiungitur, iuſtus ſtatus ſignificatur: quod & hîc facit. Quis enim ignorat, à decimo
2 quarto anno eam incipere? Harmenopulo libro.2.titul. 8.dicitur ἐφηβότης παντελὴς. Theophilo[c] ἐφηβότης τελεία:& vterq; quidem ad pubertatis perfectionem ſe retulit.Sed hîc reddita vocis ratione fit elegãtior. Plena enim(inquit) pubertas hęc, quòd qui vel tardius pubeſcunt, tanto tẽpore ad pubertatis habitudinem veniant,

c In.§.minorem.inſt.de adop.

XLI. IDEM Libro ſecundo, Regularum.

SI pater filium,ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit,& poſtea eum adoptauerit: mortuo eo, nepos in patris non reuertitur poteſtatem,neque is nepos in patris reuertitur poteſtatem quem auus retinuerit filio dato in adoptionem,quem denuo redadoptauit.

1 *Actus ſemel celebrati non iterantur.*

MOrtuo eo.) Auo, quem patrem in principio dixit.

IN patris.) Sui.

NON reuertitur.) Semel enim liberatus eſt[d]: ſic neque pignus[e], neque compenſatio[f], neque ſolutio[g], & ſi qua ſimilia ſunt,quorum intercidit poteſtas,cum ſemel operantur[h]. 1

REDADOptauit.)Iterũ adoptauit. Sic reædificare,denuo ædificare eſt,Ciceroni ad Atticum,lib. 6.

d l.qui liberatꝰ.ſup.

e l.ſoluta.C de remiſ.pigno.

f l.quod labeo.ff.de cõpenſa.

g l.in numerationibus.ff.de ſolut.

h Bar.in.l.1.in princi.nu.25.ff.de acq.poſ.Aret.in.l.interdũ.§.ſi co.titu.

XLII. IDEM Libro primo, Pandectarum.

ETIAM infantem in adoptionem dare poſſumus.

1 *Infans an arrogari poſſit.*

2 *L.4.titu.16.par.4.*

3 *Impubes an poſſit arrogari?*

4 *Infans monachus eſſe non poteſt.*

IN adoptionẽ dare.) An & arrogari infans poſſit? Quod Accurſiꝰ admittit[i]: 1
lex Regia[k] negat, cũ patrem non habet. 2
Quid de impubere,ſiue pupillo? & olim hunc adoptari non potuiſſe, Gellius teſta 3
tur,quòd tutoribus in pupillus tantam eſſe auctoritatem poteſtatemque fas nõ eſſet,vt caput liberum fidei ſuę commiſſum alienæ ditioni ſubijcerent. Verùm obtinuit hodie[l], vt pleniſsima cauſæ cognitione adhibita, impuberes adoptentur, quo modo & ius quoque noſtrum procedit. An emancipari infans legitimus aut nobilis fieri? Supra dictũ eſt. Certè monachũ eum eſſe non poſſe,non dubitamus[m]. 4

i Gl.in.l.2.ſupra.

k l.4.tit.16.par.4.

l §.cũ autẽ inſtit.de adop.Guilie.Bened.in c.raynuntius in verb.& vxorem nomine.deciſ.5.nu.171.

m c.2.de regul.

L XLIII.

XLIII. POMPONIVS Lib. 20. ad Quint. Mutium.

ADOPTIONES non ſolùm filiorum, ſed & quaſi nepotum fiunt, vt aliquis nepos noſter eſſe videatur, perinde quaſi ex filio vel incerto natus ſit.

1 *Legitimationes quaſi nepotum.*
2 *Argumentum ab adoptione ad legitimationem.*

ADOptiones.) Sic & legitimatiões[a], quod
1 Bartolus alijq; notãt[b]: de
2 adoptiõe autẽ ad legitimanem non infrequens argumentatio eſt[c].

a Auth. item ſi. C. de natu. lib.
b bar. in l. gall^o. §. nũc de lege. nu. 5. iaſ. nu. 2. ff. de lib. & poſthu.
c Glo. in l. 2. in glo. parentibus. ff. ad munici.

XLIIII. PROCVLVS Libro. 8. Epiſtolarum.

SI is qui nepotem ex filio habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: non puto, mortuo auo, iura conſanguinitatis inter nepotes futura eſſe. Sed ſi ſic adoptauit, vt etiam iure legis nepos ſuus eſſet, quaſi ex Lucio (puta) filio ſuo, & ex matrefamilias eius natus eſſet: contrà puto.

1 *Iure legis nepos adoptatus.*
2 *Adoptio per æs & libram.*
3 *Adoptio lege curiata.*

NEpotes.) Naturalem & adoptiuum.

IVRE legis nepos ſu' eſſet.) Obſcurius dictum hoc eſt, nec
1 alibi à me lectum, niſi fortè iure legis eum adoptari dicimus, qui ab eo adoptetur, cui ſit viuus filius naturalis: quò Ioannis in-
2 terpretatio tendit. Sed ego ſubſiſto. Fuit
3 olim adoptionis genus duplex alterũ domi per æs & libram, alterum in foro lege curiata, quorũ Suetonius meminit in Auguſto. Sed de lege illa Iuriſconſultus non ſentit.

FILIO ſuo.) Viuente.

XLV. PAVLVS Lib. tertio, ad leg. Iuliam & Papiam.

ONERA eius, qui in adoptionem datus eſt, ad patrem adoptiuum transferuntur.

1 *Monachi commoda & onera in monaſteriũ tranſeunt.*
2 *Adoptiui commoda & onera in adoptantem tranſeunt.*

ONera.) Sic & monachi onera in monaſterium tranſeũt[d]. Sic & commo 1
da adoptiui in adoptantem[e], monachi in monaſterium tranſire notatum eſt[f]. 2

d Auth. ingreſſi. C. de ſacroſ. eccle.
e l. ſi adoptauero. ff. de praca.
f c. ſi qua. 19. q. ſi. Bar. in l. cũ haredes. §. fin. Pan. in l. quo minor ſali. §. ſi. de acq. poſ. Areti. ſ c. in preſentia. in. 4. nota. de prob.

XLV. VLPIANVS Libro. 4. ad l. Iuliam & Papiam.

IN ſeruitute mea quæſitus mihi filius, in poteſtate Meã redigi bñficio Principis poteſt: libertinum tamen eum manere non dubitatur.

1 *Diſpenſatio ingenuum non facit.*

NOn Dubitatur.) Arrogatio, aut diſpẽſatio Prin 1
cipis ingenuum non facit, ſed natalium reſtitutio[g].

g l. ſed ſi hac. §. patronum. ff. de in ius voc.

DE DIVISIONE rerũ, & qualitate. Tit. VIII.

1 *Muri vrbis ſancti, & cur, infrà num. 6.*
2 *Portæ ciuitatum an ſanctæ ſint.*
3 *L. 14. titu. 28. part. 3.*
4 *Muri & Portæ ciuitatũ an inter res ſacras.*
5 *Portæ ciuitatũ olim cur ſanctæ nõ dicerẽtur.*
6 *Muri cur ſancti rationes quinq; redditæ.*
7 *Nullius quæ dicantur.*
8 *Pro derelicto habita quid differant, ab his quæ adeſpota dicuntur.*
9 *Adeſpota bona quæ ſint.*
10 *L. 1. titu. 12. lib. 6. ordi.*
11 *Actiones incorporales res ſunt, licet Faber dubitet.*
12 *Seruitutes prædiorum, & perſonales, incorporales res ſunt.*
13 *Quaſi ſeruitutes res incorporales ſunt, et quæ illarum exempla.*

GAIVS Lib. 2. Inſtitutionum.

SVMMA rerum diuiſio in duos articulos deducitur. nam aliæ ſunt diuini iuris, aliæ humani. Diuini iuris ſunt, veluti res ſacræ & religioſæ: ſan-

ſæ: ſanctæ quoque res, veluti muri & portæ quodammodo diuini iuris ſunt. Quod autem diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt: id verò quod humani iuris eſt, plerunque alicuius in bonis eſt. poteſt autem & nulli⁹ in bonis eſſe. nã res hæreditariæ, antequam aliquis hæres exiſtat, nullius in bonis ſunt. Hæ autem res, quæ humani iuris ſunt, aut pu
8 blicæ ſunt, aut priuatæ. quæ publicæ ſunt, nullius in bonis eſſe creduntur, ipſius enim vniuerſitatis eſſe creduntur. priuatæ autem ſunt, quæ ſingulorum ſunt. Quædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales. corporales hæ ſunt, quæ tangi poſſunt: veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. Incorporales ſunt, q̃ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in iure conſiſtunt: ſicut hæreditas, vſusfructus, obligationes, quoquomodo cõtractæ. nec ad rem pertinet, quòd in hæreditate res corporales continẽtur: nam & fructus qui ex fundo percipiuntur, corporales ſunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerũque corporale eſt veluti fundus, homo, pecunia. Nam ipſum ius ſucceſsionis, & ipſum ius vtendi fruendi, & ipſum ius obligationis incorporale eſt. Eodem numero ſunt iura prædiorum vrbanorum & ruſticorum, quæ etiam ſeruitutes vocantur.

1 MVri.) Muros vrbis fuiſſe ſanctos: vel Ci
2 cero de natura Deorũ lib. 3 auctor eſt. Muros (inquit) vrbis vos Põtifices, ſanctos eſſe dicitis.

3 PORTAE.) Variè locus hic legitur, Portæ, Portæ ciuitatum, quomodo & in Iuſtiniani inſtitutionibus, Portæ ciuitatis. Nec deſunt qui ex fide veterum exemplarium verba hæc, Portæ ciuitatum, delenda cenſeant: ipſe nil muto. agnoſcit enim Iuſtinianus[a], Theophilus quoque ϖύλαι τῆς πόλεως. Sed & lex Regia[b] apertius. Quinetiam Hermogenianus[c] non ſanctis ſolum, 4
ſed & ſacris rebus muros portasque adnumeraſſe videri poſsit. Vtique Hæc hodie 5
veriſsima ſunt, ſic illud conſtat, olim portas nõ fuiſſe ſanctas, vel quia per eas, mortui efferebantur, vel quia ab vrbium conditoribus ſolenni more non ſignarentur. Quod Plutarch⁹ in Problematis, & in Romulo oſtẽdit. Sed cur muri ſancti? an quia 6
capitis pœna impoſita iis eſt, qui violauerint[d], vnde etiam ſanctiones vocãtur[e] An (vt ſcribit Plutarchus) ſanctos ideo Romani crediderunt, vt ſupra eos ſtrenuè certãtes libentius mortem oppeterẽt? An quia ſancire, firmare ſit, muri verò firma tuitione tutos nos faciant? An ad fabulas cum Theophilo[f] referemus, homines Deorũ auxilio deſtitutos, ad ſimilitudinẽ cuſtodiæ quam ab illis haberent, muros excogitaſſe, ſanctosq; habitos, quòd in Deorum tutelam ſucceſſerint? An (quod Alciatus ſentit[g]) ſancti ideò habiti ſunt, quòd ſolerent antiqui iunctis bobus, tauro, & vacca Hetruſco ritu in cõdendis vrbibus, aratro ſulcum facere, intra quem oppidum muniebant ædificabantque: id quod religionis cauſa & auſpicato fiebat, quo eius loci Penates & Genios magis propitios haberent. Quapropter neq; intra eum circuitũ ſepelire mortuos licebat, quia huiuſmodi feralibus cõtaminari ſanctum municipiorum ius, polluiq; vrbis Genius videretur: & pari ratione muri ipſi ſancti dicuntur.

IN nullius.) Res in nulli⁹ bonis eſſe, multis modis rectè hîc Accurſius conſidera- 7
uit: cui tãtum vnum hoc addimus, pro derelicto habita ab iis differre, quæ Græci ἀδέσποτα, vulgò Moſtrenca à Gallis Alba 8
na dicuntur. Si quidem pro derelicto habita, domini voluntate vacant: Adeſpota, eo aut ignorante, aut inuito: quo fit, vt illa 9
occupanti cedant[h]: hæc verò nequaquã: quinetiã lege Regia[i] occupandi hæc cer- 10
tus modus præſcriptus hodie eſt, quem ſi quis non obſeruat, furti tenebitur.

OBLIgationes.) An & actiones? Dubitat Faber[k]; vt dubitandũ tamẽ non fuerit, 11
vel Accurſo hîc notante. Nam & in iure actio, ſicut obligatio conſiſtit, & regulas ad exempla non arctari conſtat[l]: & de actionibus (vi ipſa) intellexere iuriſconſulti, qui de obligationibus expreſſerunt[m].

QVOquomõ.) Re, verbis, literis, cõſẽſu.

a §. ſancta inſtit. de re. diuiſ.
b l. 14. tit. 28. part. 3.
c l. 2. ff. ne quid in lo. publi.
d l. vlt. in fine infra.
e §. ſancta inſtit. de re. diuiſ. l. ſacra §. propriè. infrà.
f Theoph. in d. §. ſancta.
g Alci. in l. pupillus. §. vrbs. ff. de verb. ſigni.
h §. pen. inſti. de re. diuiſ. l. 2. l. nemo. ff. pro derelict.
i l. 1. titul. 11. li. 6. ordi.
k Fabri in § 1. nu. 7 inſt. de actio.
l l. damni infecti ſtipulatio pertinet. ff. de dam. infe.
m l. licet. § ea obligatio ff. de procu.

12 SE Ruitutes.) Seruitutes prædiorum incorparales eſſe, dubium nō eſt[a], vel ex eo, quòd qualitates ſunt[b]. Sed & perſonales, vt vſusfructus, vſus, habitatio, operę ſeruo
13 rum. Quaſi ſeruitutes[c] quoq;, vt ſuperficies feudum, emphyteuſis, ius (vt vocant) præſentandi in eccleſia, ius, quod iuriſdictionis ratione cōpetit, incorporalia ſunt: vt pote quæ in iure conſiſtunt.

a l. credito ri. ff. de no. oper. nunti. l. qui bona. §. ſine corpo ris. ff. d dā. infect.
b l. quid aliud. ff. de verb. ſigni.
c Bald. in rub. C. d vsufru. Bal. in l. ſi quis in tantam. nu. 11. C. vnde vi.

II. MARTIANVS Lib. tertio Inſtitutionum.

QVAEDAM naturali iure cōmunia ſunt omnium, quædā vniuerſitatis, quædā nullius, pleraq; ſingulorum, quæ varijs ex cauſis cuique adquiruntur. Et quidem naturali iure oīm cōmunia ſunt illa, aër, aqua proſluēs, & mare, & per hoc littora maris.

1 *Naturale ius pro iuregentium quando ponitur.*
2 *Aer occupari prorſus non poteſt.*
3 *Aere prohibens alterum vti, tenetur ei actione iniuriarum.*
4 *Aqua profluens, quæ ſit.*
5 *L. 10. titu. 28. part. 3.*
6 *ἀέναον ὕδωρ.*
7 *Fluminum aquæ communes omnium hominum ſunt.*
8 *Fluminum alnei publici ſunt.*
9 *Maris proprietas nullius eſt.*
10 *Maris vſus communis eſt.*
11 *Maris iuriſdictio & protectio Cæſaris eſt.*
12 *L. deprecatio, ff. ad leg. Rhod. de iact.*

1 NAturali iure.) Iuregentium: ferè enim cū ad hominem, aut rationem iuris naturalis appellatio refertur, de iuregentium accipimus[d].
2 AER.) Aër eiusq; vſus communis eſt, ac proinde perpetuo prorſus occupari non
3 poteſt[e]: & qui aëre vti alterū prohibeat, tenebitur actione iniuriarum[f].
4 AQVA profluens.) Accurſius & Albericus aquam profluētem, id eſt, aquam quæ de cœlo cadit, interpretantur: quæ expoſitio & tolerari ſat poteſt, & lege Regia ap
5 probata eſt[g]. Nam & Theophilus vertit
6 ὕδωρ τὸ ἀέναον, & Ariſtophani in nubibus, nubes ἀέναοι dicuntur, quòd (vt ait interpres) matres aquarum ipſę ſint, ſemperq; fluāt. Sed & ἀέναον, Suida auctore τὸ ἄπαυστον ſignificat καὶ ἀέναος ὁ ἀεὶ ῥέων, & Ariſtophanis interpreti fluuius ἀέναος, ὁ ἀδιαλείπτως ῥέων, id eſt, q ſine intermiſsione fluat, fluui° ꝑpetui curſu. Igitur aquā ipſe ꝓfluētē intelligo aquā perennē perpetui curſus, & q̄ ſine intermiſsione fluat, qualis flumi- 7
nū eſt. aquæ enim fluminū communes omnium hominum ſunt[h], quanuis aluei fluminum publici eſſe dicantur[i]. Videri que 8
poteſt profluens à Martiano & Iuſtiniano dicta, eadem quę Vlpiano[k] aqua perēnis: vt ſit tamen perēnis appellatio latior. profluentem enim & eam quoq;, quę duci nō poteſt, vt putealem comprehendit. Cicero lib. 1. offic. Ex quo ſunt illa cōmunia, nō prohibere aquā profluentem, pati ab igne ignem capere &c.

d l. omnes. ff. de iuſt. et iur. Bart. in l. 1. in prin. ff. de acqui. poſſ.
e Bal. in l. item lapilli infra.
f l. iniuria rum. §. fi. ff. de iniu. Capo. de ſer. ru ſti. prædio. c. 43.
g l. 10. tit. 28. part. 3.

MARE.) Maris proprietas nullius eſt, v- 9
ſus cōmunis, iuriſdictio & protectio Cæ- 12
ſaris: vt non omnino vetum illud ſit, Ego 13
quidē mundi dominus, lex autem maris[l]. 14
ET per hoc.) Veluti acceſsiones quędam & adiectiones.

h Glo. in l. item lapilli infra.
i l. nemo. enim. l. ſeq. infra.
k l. 1. §. loq tur. ff. de aq. quot. & æſti. l. 1. §. flumina. ff. de flum.
l l. depreca tio. ff. ad. l. Rhod. de iac.

III. FLORENTINVS Libro ſexto, Inſtitutionum.

ITEM lapilli, gemmæ, cæteraque quæ in littore inuenimus, iure naturali noſtra ſtatim fiunt.

1 *Lapilli & gemmæ, an ſola inuentione noſtra efficiantur.*
2 *Theſaurus an ſola inuentione acquiratur.*
3 *Opiniones communes contrariæ.*

ITEM lapilli.) Lapilli tamen & gemmę, ſola 1
inuentione, ſoloque viſu noſtra non efficiuntur, niſi & acceſſerit natu 2
ralis apprehenſio[m]. An & eodem modo 3
theſaurus, controuerſa res eſt: ſiquidem inuentione ſola acquiri, & ſi apprehēſio nō accedat, receptum Platea ait[n]: contrà receptius, vt apprehenſio requiratur, Aretinus, Socinus, & Iaſon affirmant[o]. His ego aſſentior.

m l. 1. § pri. ff. de acqu. poſ. vbi Iaſ. in. 5. not.
n Pla. in § theſauros. nu. 76. inſt. de re. diui. chriſto. nume. 29.
o Are. in l. 3. §. neratius. eod. ſi. ff. de acq. poſſ. ſo ci. n. 6. Iaſ. ed ſ.

IIII. MARTIANVS Libro tertio Inſtitutionum.

NEMO igitur ad littus maris accedere prohibetur piſcandi cauſa, dum tamen villis & ædifi-

ædificijs, & monumẽtis abſtineatur, quia nõ ſunt iuriſgentium, ſicut & mare. Idque & diuus Pius piſcatorib' Formianis & Capenatis reſcripſit. Sed flumina penè omnia & portus publica ſunt.

1 *Piſcari an ſemper licitum ſit.*
2 *Fluminum aluei publici ſunt, aqua cõmunis.*
3 *Aqua profluens, cur inter communia connumeretur.*
4 *Flumina, quomodo & publica & communia eſſe poßint.*

1 PIſcandi cauſa.) Piſcari cuilibet in mari licitum eſt, quod natura omnibus pateat[a]: quæ tamen facultas quibuſdam caſibus reſtringitur[b].

CAPEnatis.) Capena oppidum fuit prope Albam, vnde etiam Capena vrbis Romæ porta, quę eò ducebat: vt fortè nõ malè quidã hîc Capenatib', vel Capenatijs, vel Capenis emẽdent: quibus (ſi quis repugnet) refragari omnia omnino exemplaria deprehendet.

PISCAtoribus.) Præſcripſit & aliquando aucupibus[c].

2 FLVmina.) Aluei publici ſunt, fluminũ aqua communis, auctore Accurſio[d]. Vnde eſt, 3 vt aqua profluens (quod ſupra notauimus) inter cõmunia connumeretur. Sed & per naturam (verbi gratia ad nauigãdũ) 4 cõmunia, per induſtriam (puta quo ad ius piſcandi) flumina publica ſunt: quæ Zaſij traditio eſt[e]: à quo in hoc non diſſentio.

V. CAIVS Lib. 2. Rerũ cotidianarũ, ſiue aureorum.

RIPARVM vſus publicus eſt iuregentium, ſicut ipſius fluminis. itaque naues ad eas appellerę, funes ex arboribus ibi natis religare, retia ſiccare & ex mare reducere, onus aliquod & in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicuti per ipſum flumen nauigare. Sed proprietas illorũ eſt, quorum prædijs hærẽt qua de cauſa arbores quoque in ijs natæ, eorundẽ ſunt. In mare piſcãtibus liberum eſt caſam in littore ponere, qua ſe recipiant.

1 *Piſcandi ius an ſemper omnibus cõmune ſit.*
2 *Ripæ vſus publicus, proprietas priuata.*

1 PVblicus.) Et piſcandi itaque in fluminibus ius cõmune omnibus eſt, qđ Cæpola[f] varie declarat.

RELIgare.) Dum ne deterior nauigatio fiat[g].

2 SED proprietas.) Qui igitur in publico ædificat, in vicini ripam, eo inuito, nõ immittet[h]: vſus enim publicus eſt; proprietas priuata[i].

VI. MARTIANVS Lib. 3. Inſtitutionum.

IN tantum, vt & ſoli domini cõſtituantur, qui ibi ædificant: ſed quandiu ædificium manet. alioquin ædificio dilapſo, quaſi iure poſtliminij reuertitur locus in priſtinam cauſam: et ſi alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet. Vniuerſitatis ſunt non ſingulorũ, veluti quæ in ciuitatibus ſunt theatra, & ſtadia, & ſimilia, & ſiqua alia ſũt communia ciuitatum. Ideóq; nec ſeruus communis ciuitatis ſingulorũ pro parte intelligitur, ſed vniuerſitatis. Et ideo tam contra ciuem, quàm pro eo poſſe ſeruũ ciuitatis torqueri Diui fratres reſcripſerunt: ideo & libertus ciuitatis nõ habet neceſſe veniam edicti petere, ſi uocet in ius aliquem ex ciuibus. Sacrę res & religioſę et ſanctæ in nullius bonis ſunt. Sacræ autem res ſunt hæ, quę publicè conſecratæ ſunt, non priuatè. Si quis ergo priuatim ſibi ſacrũ conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum. Semel autem æde ſacra facta, etiã diruto ædificio, locus ſacer manet. Religioſum autem locũ vnuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. In commune autem ſepulchrum etiam inuitis cęteris licet inferre: ſed & in alienum locum, concedẽte domino, licet inferre: et licet poſtea ratũ habuerit, quàm illatus eſt mortuus, religioſus locus fit. Cenotaphiũ quoque magis placet locũ eſſe religioſum,

a l. venditor. in prin. ff. commu. prædio.
b Capo. de ſeru. ruſti. præd. c. 42.
c l. diuus. ff. de ſeru. ruſti. præ.
d Gl. in §. ite lapilli.
e Zaſ. i Paratl. fo. 2.
f Capo. de ſeru. ruſti. præd. c. 42.
g l. 1. ff. ne quid in flu. pub. vbi Ange.
h l. vſufructuarius nonum. ff. de vſufru.
i Bar. in l. quominus. nu. 15. ff. de flum. & ibi Ange.

ſicut teſtis in ea re eſt Vergilius.

1 *ÆEdificium in mari aut maris littore ſolo non cedit.*
2 *ÆEdificãti in mari aut maris littore an poſſit imponi tributum.*
3 *ÆEdificanti in ſolo publico ſolarium imponitur.*
4 *Solarium quid ſit.*
5 *Prag.72.*
6 *Aluei mutati ſuperficies ſolo non cedit,*
7 *ÆEdificium in naui factum carinæ cedit.*
8 *ÆEdificium ſolo non cedit multis caſibus.*
9 *Stadium vnde dictum.*
10 *Stadium cuius menſura.*
11 *Teſtis in cauſa ſuæ vniuerſitatis an quis eſſe poßit.*
12 *Monachi in cauſa monaſterij an poßint eſſe teſtes.*
13 *Teſtis in cauſa criminali quando eſſe poßit, qui ex vniuerſitate eſt.*
14 *Vſus in ſacris religioſisq; rebus haberi poteſt*
15 *Sacra priuata quæ.*
16 *Sepultura an faciat locum religioſum.*
17 *L.2.titu.23.part.1.*
18 *Cenotaphium quid ſit.*
19 *Honorarius tumulus qui.*
20 *Honorarij ludi.*
21 *Inſcriptio ob honorem.*
22 *Poëtarũ carmina in cauſis allegari poſſunt.*

VT ſoli.) Singulare ius hoc eſt, vt ædificium ſolo non cedat, cum
1 in mari aut maris littore ædifi
2 catum eſt[a]. Credidit tamen Romanus, ædificanti tributum aut penſionem imponi
3 poſſe: nam & alibi[b] ædificanti in ſolo publico ſolarium imponitur, id eſt, vectigal,
4 quod ſoli ratione penditur: quod & Alexander probat. Verùm idem[c] alio in loco cõtrà, motus quòd ædificia in mari ſeu in littore maris, iuri permittente fiunt: in pu
5 blico loco ſecus: cui ego opiniõi accedo. Secũdum quæ & Pragmaticæ Sãctionis[d] ratio declaranda eſt. Adde quòd & aluei mutati ſuperficies ſolo nõ cedet, ſed aquę ip ſi ſolum[e]: & quanquam iuris priuati erat antea, nunc erit publici, quod mirabile Bartolo viſum eſt[f]. Quòd ſi ædificiũ in
7 naui fiat, Carinę, id eſt, nauis ſolo cedet[g]: & ſunt caſus permulti in quibus ſolo ædi-
8 ficia aduerſus iuris regulam minimè cedant. quos nos alibi[h] opportunius digeſſimus.

a l.1.§.q ſi quis. ff. de no.op. nun. vbi Rom.
b l.2.§.ſi qs nemine. ff. ne quid in lo. pub. vbi Alexan.
c Alex. in l.1.§. nunc videamus. ff.de no. ope. nun.
d Pragm. 71.
e l. adeo.§. q ſi toto.ff. de acqu. re. domi.
f Barto. in tract. de alueo. nu. 10.
g l. inuſius ff.de rei. vẽdi.
h In.l.2.C. de ſerui.& aq.

STADIA.) Accurſius ab ſtando dici cre 9
dit. Grammatici ἀπὸ τῆς στάσεως, hoc eſt, à ſtatione, quòd Hercules eo ſpatio vno ſpiritu confecto, conſtitiſſet. Inſtituit quippe Hercules (Gellio auctore lib.1.c.1.) ſtadium, ſuisq; pedibus metatus eſt: quod eſt Piſis apud Iouem Olympicũ: fecitque lõ- 10
gum pedes ſexcentos, vnde & poſtea cætera ſtadia eiuſdem menſuræ fuerunt. Plini' lib,2. ſtadium (inquit) centũ viginti quinque noſtros efficit paſſus, hoc eſt, pedes ſexcẽtos viginti quinque. Quæ ſatis ſunt, ne Accurſianæ fabulæ fides fiat, Herculẽ vno anhelitu per octo ſtadia currere ſolitum.

RESCRIpſerunt.) ſed nunquid teſtis in 11
cauſa vniuerſitatis is eſſe poteſt, qui ex vniuerſitate eſt? Et non poſſe ſuadet, quòd in cauſa propria nemo teſtis eſt[i]: quòd vniuerſitatem (ſicut patriam) defendere omnes tenentur[k], qui ex vniuerſitate ſunt: quòd idonei teſtes ij non videntur, quib' imperare is poteſt, cui lis mota eſt[l]. Sed approbata Bartoli diſtinctio eſt, vt idonei teſtes ſint in ijs, quæ per alios probari nequeant[m], in alijs etiam tunc poſsint, cum eiuſmodi articuli ſunt, qui ad ſtatum, dignitatem, honorem, commodum vniuerſitatis principaliter ſpectẽt[n]: iſta enim omnium, non ſingulorum cẽſentur. Quòd ſi ad ſingulos potius pertineãt, teſtes non erũt[o]: qua in ſpecie Alexander[p] ex facto conſultus, eleganter reſpondet. Finge ergo monachis donationẽ factã pro mona- 12
ſterij fabrica, monachi ſinguli teſtes idonei futuri ſunt. Finge rurſus vnicuiq; donatam tunicã, certè his teſtimonij dictio nõ eſt. Sed quid ſi cauſa criminalis: aut mul- 13
tũ ardua ſit? Et teſtes eſſe nõ poſſe, cenſet Baldus[q]: quia in his cauſis domeſticorũ teſtiũ teſtimonia eleuẽtur[r]: quod Io. And.[s] Abb. & Felin.[t] veriſsime limitant, cũ vniuerſitas parua adeo eſt, vt qui vniuerſitatis ſunt, domeſticorũ, aut cohabitãtiũ appellatione cõtineantur, quales vnius collegij collegæ ſunt. Cõtrà ergo ciues in cõ ciuiũ cauſis criminalibus idonei teſtes dicentur. Sed & ſunt caſus non pauci, in quibus vniuerſitatis qui ſunt, in cauſa vniuerſitatis teſtimonũ nõ dicent[u]: quos Iaſon[v], Felinusq;[x] notant.

NVLlius.) Quo ad proprietatem: quo 14
ad vſum verò, in bonis priuatorũ eſſe poſſunt

i l. nullus. infra de teſtib. l. omnibus. C. de teſtib.
k l. velati ff. de inſtit. & iu.
l l. idonei. ff. de teſtib.
m l. conſenſu. C. de repud. c. veniens. de teſtib.
n l. ciuitati bus. ff. de legat. 1.
o d. l. idonei. d. l. nullus. d. l. omnibus.
p Alexã. in. 2. volu. conſ. 68.
q Bal. in rubric. ſupra. nu. 17.
r c. repellãtur de accuſ. c. ſuper prudentia. 24. q. 2.
s Io. And. in c. cũ nuntius. de teſt.
t Abb. & Feli. in. c. 1. in ſuper de teſtib.
v Iaſ. in. l. ſed ſi hac. §. qui manumittitur. ff. de in ius vocan.
x Feli. i. c. in ſ...

ſunt: verbi gratia, vt ipſi ſuiq; etiã ibi ſepeliantur[a], adeo, vt vſurarijs inuitis ſepeliri eo loci extranei nequeant[b]. Qua ratione & in ſedibus, ſedilib[9], ſeſsionibus, quæ pręcipua & ante alios ſibi nonnulli in eccleſijs vendicare ſolent, idem extat[c]: ſicque ex facto non ſemel obtinuit.

15 PRIuatum ſibi ſacrũ.) De his lata eſt lex 12. tabularum, Sacra priuata perpetua manento. Horum alia communia totius gentis fuerunt, alia quæ ſibi paterfamilias conſtituebat, eorumque tenuia quædam in iure veſtigia extant[d] magna tamen ex parte cum paganiſmo abolita ſunt.[e]

16 SVA voluntate facit.) Pontificij[f] in hoc hodie aliter ſentiunt, ex quorum notatis Regia lex declaranda eſt[g].

17 RATVM habuerit.) Alij Codices Florẽtino dempto, negationem hîc habent. Mihi affirmatiua hæc lectio & menti Martiani, & contextui quoq; quadrare magis videtur, vt non negem tamen eſſe vulgaris dubitationem maiorem.

18 CENOtaphium.) Imaginarium ſepulchrum. Quare, & quia memoriæ tantum cauſa fit, monumentum vocatur[h]. Suetonius in Claudio, honorariũ tumulum

19 appellat. Nec diſsimiliter, apud eundem in

20 Auguſto honorarij ludi dicuntur. Etenim (vt Dioniſius Alicarnaſeus lib. 1. ſcribit) illuſtris fortunæ virorũ locus quidem vnus erat, quo corpus conderetur, monumenta alia alibi à beneficiarijs extruebantur, ob beneuolẽtiam & grati animi argumentũ. Vnde vetuſtę monumentorum inſcriptiones primo verſu habent, ob honorem, vel memoriæ &c. ſcilicet, indicantes eſſe Cenotaphium: ſepulchorũ verò. D.M. id eſt, dijs manibus, quòd manes ibi habitare crederẽt. Lampridius in Alex. Senatus eum in deos retulit. Cenotaphiũ in Gallia, Ro

21 mę ſepulchrum ampliſsimum meruit. Sic & Euripides in Macedonia ſepultus, cum ad Archelaum Regem viſendum iſſet: fuit tamen eius ꝓpè Piræum μνῆμα κενόν, vt in Atticis ſcribit Pauſanias.

VERgilius.) Sentire hic videtur Iuriſcõſultus (id quod Budæus[i], Alciat[9][k] & Cotta[l] notãt) de his Virg. carm. lib. 3. AEnei.

Libabat cineri Andromache, maneisq́; vocabat
Hectoreũ ad tumulum, viridi quem ceſpite inanẽ
Et geminas cauſam lachrymis ſacrauerat aras.

Annotant autem Accurſius, Bartolus, & cæteri, Poëtarum carmina in cauſis allegare poſſe: qui locus latus eſt[m]. 22

a c. ebron. 14. q. 2.
b l. 2. §. ſi vſumfructum. ff. de religioſ.
c Abb. et Ancar. i. c. abolenda. & ſepult.
d l. filia. 2. C. de collat. l. ſacrilegi. ff. ad. l. iuli. pecul.
e Alci. pa rer. lib. 5. c. 25.
f Inno. & Abb. in c. abolenda. & ſepult.
g l. 1. titu. 13. part. 1.
h l. monumentum. ff. de relig. & ſump. fune.
i Bud. hic.
k Alc. pa rer. lib. 10. c. 14.
l Cattel. in memora. in verb. Cenotaphium.
m Decta. in l. 1. ff. ſi cert. pet.

VII. VLPIANVS Lib. 25. Ad edictum.

SED Diui fratres contrà reſcripſerunt.

1 *Virgilius à iuriſconſulto an reprobetur de Cenotaphij religione.*
2 *Sepulchri violator an ſit dicendus, qui Cenotaphium effodit.*

COntra reſcripſerunt.) Reprobari Virgilium in hoc loco à iuriſconſultis Accurſius & alij credunt. Sed & eo ſenſu (quod durius eſt) Diui fratres Martianum reprehendunt: atqui repugnant tempora: ſcripſit enim aut poſt Diuos fratres, aut certè cum illi rerũ potiebantur, vt pote qui ſub Didio Iuliano floruit: vt veriſimile vix ſit reſcriptũ eum ignoraſſe. Sed certe Martian[9], Virgiliusq́; nõ de ſimplici Cenotaphio (vt Diui fratres) id eſt, inani tumulo loquũtur, ſed de eo ad quẽ geminę aræ, & quidẽ ſacræ extructæ erant, & ad quẽ ſacrificijs factis, eliciti vocatiq́; erãt manes Hectores[n]. Quæ antinomiæ huius diſſolutio expeditior multo veroq́; propior videri debeat, q̃ ea, quæ à Connano[o] traduntur. Non diſsimilis autẽ ſpecies illa eſt, quæ à Libanio proponitur, in Demoſthenis orationẽ κατὰ μειδίου, Dicẽdus ne ſit ſepulchri violator ille, qui Cenotaphium effodit[p]. 1 2

n Alci. pa rer. lib. 10. c. 14.
o Conna. li. 3. c. 1.
p l. 3. §. ſepulchri. ff. de ſepulch. viola.

VIII. MARTIANVS Lib. 4. Regularum.

SANCTVM eſt, quod ab iniuria hoĩm defenſum atq; munitũ eſt. Sanctũ autem dictũ eſt à ſagminibus. Sũt autem ſagmina quædã herbæ, quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos uiolaret: ſicut legati Græcorũ ferũt ea, quæ vocantur Cerycia. In municipijs quoq; muros eſſe ſanctos, Sabinũ rectè reſpondiſſe Caſsius refert, prohiberiq; oportere, ne quid in his immitteretur.

1 *Legati ſecuri quomodo ſint.*
2 *Cerycia quæ ſint?*

SAGMINA.) Liuius lib.1. Sagmina (inquit) rex te poſco, Rex ait, puram tollito &c.

a VIOL Aret.) Legati & lege, & iuregentium[a] & tacita quadam publica cõuentione ſecuri ſunt[b], Ciceroni de Aruſp. Reſp. etiam iure diuino. Ius (inquit) legatorum cum hominum pręſidio muuitum ſit, tum etiam diuino iure eſſe vallatũ. At aliquã do violati ſunt? fateor, idq; Claudius[c] bene notat, ſed id ſpectaudum nõ eſt[d]. Quid ergo ſi violẽtur, cuius erit cognitio? Et fortunius noſter[e], Summi Pontificis futuram ſcribit. Quod iuter Principes Chriſtianos verum eſt. Quid ſi Summus ipſe Pontifex violet? Et de hoc alij dicent. Quid ſi ethnici Chriſtianos legatos, aut contrà violẽt? Reſpondeo, iura gentiũ violantur. Dedito Samnitibus. A. poſthumio Cõſule, vt ſpeciẽ ille aliquã iuris fraudi Romanorũ imponeret, poſtq̃ deditus eſt, genu percuſsit fœmur fecialis Romaui, qui eũ dediderat, exclamauitq; ciuẽ ſe ſamuitẽ eſſe, illũ legatum, fecialẽ à ſe cõtra iuſgentium violatũ, eo iuſtius bellum futurum.

a l. vlt. ff. de legat.
b l. conuentionũ. vbi glo. Bar. & alij. ff. de pact.
c Claud. Cot. de iur. mili. lib. 2. cap. 3.
d l. ſed licet. ff. de offic. praſ.
e Fortunũ l. conuentionum. infra de pact.

HERBAE.) Latinè etiã verbenaca, Græce ἱερὰ βοτάνη, id eſt ſacra herba: duo enim verbenacę genera ſunt, περιστερεὼν, ἱερὰ βοτάνη: quarum Dioſcor. memiuit. lib.4. c. 55. & ſequent.

CERYCIA.) Gręca vox eſt, κηρυκεῖα q̃ Latine caducea dicuntur, quibus Gręcorum legati vtebantur: vnde etiam frequẽs Caducei Mercurij meutio.

IX. VLPIANVS. Lib. 68. Ad edictum.

SACRA loca ea ſunt, quæ publice ſunt dedicata, ſiue in ciuitate ſint ſiue in agro. Sciẽdum eſt, locum publicum tũc ſacrum fieri poſſe, cũ Princeps eum dedicauit, vel dedicãdi dedit poteſtatem. Illud notandũ eſt, aliud eſſe ſacrũ locũ, aliud ſacrariũ. Sacer locus eſt, locus cõſecratus. Sacrariũ eſt locus, in quo ſacra reponũtur: quod etiã in ędificio priuato eſſe poteſt. Et ſolẽt qui liberare eũ locũ religione volũt, ſacra inde euocare. Propriè dicimus ſancta, q̃ nec ſacra nec profana ſunt, ſed ſanctione quadã cõfirmata: vt leges ſanctæ ſunt: ſãctiõe enim quadã ſunt ſubnixæ: quod enim ſanctiõe quadã ſubnixũ eſt, id ſanctũ eſt, etſi Deo nõ ſit cõſecratũ: et interdũ in ſanctionibus adijcitur, vt qui ibi aliquid cõmiſit, capite puniatnr. Muros autẽ municipales nec reficere licet ſine Prĩcipis vel pręſidis auctoritate, nec aliquid eis cõiungere, vel ſuperponere. Res ſacra non recipit æſtimationem.

a *Euocare ſacra quid ſit.*

SAcra inde euocare.) Cũ hoſtiũ vrbẽ aliquã Romani obſiderẽt, deos tutelares, id eſt, deos in cuius tutela vbrs illa eſſe dicebatur, eiusq; loci Penates & Genios certo carmine primũ euocabãt, vt ſacrilegia (vt Seruius inquit) euitarentur: & ꝙ aliter vrbẽ capi poſſe nõ crederent: aut etiam ſi capi poſſet, nefas, deos habere captiuos, arbitrareutur. Concepta in eam rem verba fuere quę ſe apud Serenũ legiſſe Macrobi⁹ teſtis eſt, Saturn. libro tertio.

X. POMPONIVS Lib. 6. Ex Plautio.

ARISTO ait: ſicut id, quod in mari ædificatũ ſit fieret priuatum: ita quod mari occupatũ ſit, fieri publicum.

a *Aedificium in mari an ſolo cedat.*

PRiuatum.) Cũ ꝑ regula traditum a ſit, vt ſolo ædificia cedãt[f], mare mariſq; littora cedũt ædificiis. Nẽpe, quia communia cũ ſint, occupanti ex iuris altera regula conceduntur.

f §. cum qs inſti. de re. diui. l. 2. C. de ſeru. & aq.

XI. IDEM Lib. 2. ex Varijs lectionibus.

SI quis violauerit muros, capite punitur: ſicuti ſi quis tranſcẽdet, ſcalis admotis, vel alia q̃libet rõne. Nã ciues Romanos alia quã per portas egredi nõ licet, cũ illud hoſtile, & abominandum ſit. Nã & Romuli frater Remus occiſus traditur ob id, ꝙ murum tranſcendere voluerit.

a *Muros ciuitatis cuiuſq; violãs q̃ pœna puniat*
a *L. 14. titu. 28. part. 3.*
3 *L. 9. titu. 58. part. 2.*

4 *Murũ tranſcendẽs vt bannitum occidat, qua pœna puniatur.*
5 *Nobiles an ſint mitius puniẽdi quàm plebeij*
6 *Nobiles læſæ maieſtatis rei altiori furca ſuſpendendi ſunt.*
7 *Dominus ciuitatis vel loci ſi cõtrahat aut delinquat an coram ſocio cui Imperiũ etiam in eodem territorio eſt, conueniri poßit.*
8 *Communes opiniones contrariæ.*
9 *Iuriſdictio duorum æqualis ſi ſit, vnus alteri & expreßè & tacitè ſe ſubmittere poteſt.*
10 *Corrector locum tenentem, & cæteros ſuos apparitores iure punire poteſt.*
11 *Voluntas ſola non punitur.*
12 *Voluit, id eſt, voluntariè fecit.*
13 *Verba voluntatem ſignificantia an ad factũ referri poßint.*
14 *Actus, actum, potentia ſignificat potentiam.*
15 *Lex Romuli quæ fuerit, cuius hic Iuriſconſultus meminit.*
16 *Scalis admotis qui in alienas domus tranſcendunt, qua pœna puniantur.*

1 CApite puniat.) Si quis vrbis Romæ muros
2 violauerit, pœna capitis eſt.
Quid ſi ciuitatis alteri°? Et
3 arbitrio iudicis pœnã relinq.[a], Bartolus &
cæteri notãt. Sed iure nrõ[b] tũc etiã pœna
erit capitalis. Sed & ſi muris cuſtodiendis
4 præpoſiti ter admoniti, deinde dormire
reperti ſint, moribus, ſaxo præcipitãtur[c].
Modeſtinus[d] eũ q vallũ trãſcẽderit, aut p
murũ caſtra ingreſſus ſit, capite puniri rñdit.
Sed qd ſi ciuitatis caſtriue murũ tranſcendas,
vt proſcriptũ, bannitũ occidas? Et
nõ capite, ſed mitius arbitrio iudicis te pu
5 niendũ[e], Nellus & Iaſon[f] reſpondent: qui
bus aſſentior.
REMVS.) Incidit hîc, Bartolo auctore,
tractatus ille, An nobiles miti° q̃ plebei pu
niẽdi ſint? In quo ſumma illa eſt, vt ĩ crimi
nalib° mitius[g], in ciuilib° durius puniant[h].
Indeq; fit, vt ex quo delicto vilioris condi
6 tiõis homo furca ſuſpẽdit, nobiliorẽ nõ ſu
ſpẽdi vſus obtineat[i], qđ & iure ꝓbari põt[k]:
niſi rei læſæ maieſtatis ſint. altiori em̃ fur
ca (quod Baldus[l] ait) tũc ſuſpẽdentur: idq;
7 Franciæ quoq; obſeruari non pauci aucto
res ſunt[m].
OCCISVS.) Quid ergo ſi eiuſdẽ ciuita
tis aut loci duo dñi ſint, & alter aut cõtra-
8 hat, aut delinquat, an poterit ab altero pu
niri ſeu iudicari? Et nõ poſſe (qa par in parẽ
imperiũ nõ habet[n]) Bartoli & crebrior[o]
opinio eſt. Sed an non repugnantia cõmu 9
niũ opinionũ hæc eſt, ꝙ omnes etiã cõſen
tiũt[p], æqualẽ æquali ſe poſſe ſubmittere,
aut exp̃ſſè[q], aut tacitè, vel exceptionẽ nõ
opponẽdo[r], vel cõtrahẽdo[s], vel delinquẽ
do[t]: nã cur ſpecialiter negãt id, qđ gñraliter
ijdẽ fatent? Sit æſtimatiõi locus. Et fortè
Bartoli alio in loco[v] tenenda diſtinctio
eſt. Illud conſtat à principali iudice (verbi 10
gr̃a Correctore) officia cętera (qualis locũ
tenẽs, & reliqui Apparitores ſui) iure puni
ri, ſi quid in officio delinquant[x]. An & cũ 11
extra officium? ſuo loco dixero[y].
VOLVERIT.) Sed quo nã iure ſola vo
lũtas puuit[z]? Et dicendũ eſt, nõ animi ꝓpo 12
ſitionẽ ſolam in Remo, ſed actũ fuiſſe. Vo
luit em̃, qa volũtarie trãſcẽdit. Argumen- 13
tũq; Bartol° & cæteri[a] inde ſumũt, vt ſi lex
municipalis capite eũ puniat, q virginẽ vo
luerit corrũpere, ea pœna nõ teneat q vo
luit qdẽ, ſed nõ effecit: volũtaria ſiqdẽ cor
ruptio, nõ volũtas ex lege puniẽda eſt. De
cius[b] de cõi hac opinione dubitat, ꝙ durũ 14
ſit, vt quæ verba voluntatẽ aperte ſignifi-
cãt, ad factũ magis referant. Ego nũc ĩ me
dio relinquo: didici tñ à Baldo[c], propriè ſi 15
loquimur, actu actũ, potẽtia ſignificari po
tentiã[d]. Verũ & Romuli legẽ, cuius hîc Põ
ponius meminit, his verbis cõceptã pleri-
que aiunt[e]. Ne quis niſi per portas vrbẽ 16
ingreditor, neue egreditor, mœnia ſacro
ſancta ſunto. Qua autẽ pœna hi puniant,
q ſcal is admotis, in alienas domos, aut cæ
nacula tranſcendunt[f], Baldus legendus.

a l. ſanctio. ff. de pœn. b l. 14. tit. 28. par. 3. c l. 9. ti. 18. par. 2. d l. 3. §. in bello. ff. d re mili. e Arg. l. ſi adulterium cũ inceſtu. §. ſi. ff. ad legẽ Iul. d adult. f Iaſ. in l. ſi quis nec cauſam. nu. 20. ff. ſi cer. pet. g l. pedum. ff. de incen. rui. nauf. h l. Properãdũ. §. ſin autẽ vtraq. C. de iudic. i Gloſ. in l. deſertorem. ff. d re mili. Bald. in l. 2. §. ſi ruſticus de pa. tenẽ. k l. moris. §. ſed enim. ff. de pœn. l Bal. ĩ c. ĩũ quidã. de iureiurã. m Bal. ĩ d. c. cũ quidã. Hippo. in l. vnica. num. 107. C. de raptu. vir. cotar. de iur. mil. lib. 9. C. de pœnis. n l. nã magiſtrat°. ff. de arbi. o Paul. & Alex. in l. eſt receptũ. ff. de iu. om. iudi. Feli. in c. prudẽtiã. de off. deleg. p Socĩ d l. eſt receptũ. nu. 5. q l. 1. ad fi. ff. ſi quis in ius voc. non ierit. r l. fi. C. de excep.

s l. Hæres abſens. §. 1. ff. de iudic. t Authẽt. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi. op. v Bar. in l. qui iuriſdictioni. ff. de iu. om. iudi. x l. ſi quis forte. §. ſi quos. ff. de pœn. y In l. Senatuſcõſul. infrà. de offic. præſ. z l. cogitationis. ff. de pœn. a Felin. in tract. de Conatu. col. pe nulti. b Dec. in l. certi condictio. §. ſi. c 2. ff. ſi cert. peta. c Bal. in l. 1. col. ſi. C. de inſt. & ſub ſti. d l. Sanci mus. C. de nupt. e Frã. Bal. ĩ leg. Rom. l. 12. f l. ſæcularij. ff. de extraor. crim.

DE SENATORIBUS. Titu. IX.

1 *Senatus quid.*
2 *Senatores qui, & à quo inſtituti.*
3 *Senatores vnde dicti.*
4 *Senatorum numerus.*
5 *Patres conſcripti.*
6 *Abortiui Senatores.*
7 *Peregrini in Senatum allecti.*
8 *Pedarij Senatores.*
9 *Senatuſconſultum duplex.*
10 *Manus porrigere.*
11 *Senatuſconſultum tacitum quod.*
12 *Senatoribus abeſſe liberum non fuit.*

13 Senatores quomodo cogerentur.
14 Senatus quomodo dimitteretur.
15 Senatus duplex.
16 Senatus in prouincijs.
17 Senatus minor.
18 Curiales.
19 Senatorem eſſe, officiũ non fuit, ſed ordo, aut (dignitas.

DE ſenatoribus.)

1 Senatus (vt Cicero diffinijt
Philip. 2.) orbis terræ conſi-
2 liũ erat: Senatores verò qui
ad id conſiliũ admitterentur. Ij à Romulo
3 inſtituti: inſtituitque ille centum, quos ob
honorẽ Patres, à cura Patricios, ob ętatem
Senatores dixit, auctore ĩ vita Romuli Plu
tarcho: vt ineptus ſit Hug. & Bartoli Ety-
mus, qui ab aſſentiendo deducunt. Tarqui
4 nius Priſcus alios centum adiecit, quos Li
uius minorũ gentiũ vocat: ſicut priores il-
los maiorũ gentiũ. Auctus deinde nume-
rus, & qui ab initio Patres tãtũ (adſcriptis
5 in eum ordinẽ pluribus) Patres conſcripti
vocati ſunt: hi videlicet qui Regũ, Conſu-
lum, Cenſorũ, Dictatorũ decreto in Sena-
tum allecti eſſent. Diuus poſtea Auguſtus
(vt ſcribit Suetonius) cũ inueniſſet ſupra
mille Senatores, & quoſdã indigniſsimos,
6 poſt necem Cæſaris per gratiã & præmiũ
allectos, quos abortiuos vulgus vocabat,
7 ad modũ priſtinum & ſplendorẽ redegit.
Nã & peregrinis in Senatũ allectis (vt idẽ
ſcribit in Cæſarẽ) libellus propoſitus eſt,
nè quis Senatori nouo curiam mõſtraret:
& vt Senatores peregrini quartã partẽ in
Italia poſsiderent, M. Antoninũ lege ſan-
xiſſe, Capitolinus eſt auctor: & Gallos in
Senatũ allectos, Caſsiodorus libr. 1. Variã-
8 rũ teſtis eſt. Fuere & Senatores quidã Pe-
darij, qui nõ voce ſuffragabantur, ſed pedi
9 bus in aliorũ ſententiã ibant. Vnde & du-
plex. S.C. auctore Gellio. Vnũ per diſceſ-
ſionẽ ſi cõſentiretur, aut (ſi res dubia eſſet)
10 per ſentẽtias ſingulorũ exquiſitas: quin &
manus porrigẽdo, quod apud Vopiſcũ in
Aureliano legimus. Poſt hæc (inquit) inter
rogati pleriq; Senatores ſentẽtias dixerũt,
quas longũ eſt innectere: deinde alijs ma-
num porrigẽtibus, alijs pedibus in ſenten-
tias euntibus, pleriſq; verbo cõſentienti-
11 bus conditũ eſt. S.C. Fuit & S.C. tacitum,
cùm cõuocatis ad interiora Senatoribus,
ea diſponebãtur, o... ...ſſent omnibus
publicãda: de quibus adiurari etiã ſolerẽt,
ne qs ante rẽ cõpletã quicquã vel audiret,
vel intelligeret. Hoc autẽ (auctore in Gor
dianis Iulio Capitolino) apud veteres, ne-
ceſsitates publicæ repererũt: vt ſi fortè ali
qua vis ab hoſtibus immineret, quæ vel co
geret humilia captare conſilia, vel aliqua
cõſtituere, quæ nõ prius oporteret dici, q̃
effici, vel ſi nollẽt ad inimicos aliqua per-
manare, S.C. tacitũ fieret, ita, vt nõ ſcribæ,
nõ ſerui publici, nõ cẽſuales illis actibus in
tereſſent: Senatores exciperẽt, Senatores
omniũ officia cenſualiũ ſcribarũq; cõple-
rent, ne quid forte ꝑderetur. Fuit & S. Cõ
ſultũ vltimæ neceſsitatis, cuius Liuius me
minit. lib. 3. Sanè Senatoribus penè liberũ 12
fuit abeſſe: niſi certis de cauſis, quibus de-
eſſe nõ ſolebãt. Quare & cogebãtur aliqñ, 13
ſed ferè nõ maiore dãno, quàm aut pigno-
ribus captis, aut indicta mulcta: quod Ci-
cero de Mar. Antonio cõqueritur Philip.
1. Dimittebatur Senatus Conſulis voce,
Nihil vos moramur patres cõſcripti. Cu 14
ius rei & Capitolinus quoq; in M. Antoni
no teſtis eſt. Duplex verò ad ſummũ Sena 15
tus, legitimus, & indictus: legitimus, q ſta
tis diebus: indictus, q ob cauſas incidentes 16
repẽte indicebatᷣ. Vtriuſq; Trãquill[a], Capi
tolinus, & Spartianus meminerunt. Fuere
etiã Senatus Cõſtãtinopoli, & in Prouin-
cijs: vnde inſcriptiões illę Ad Senatũ vrbis
Cõſtãtinopolitanæ[a], & ad Senatus & oẽs
populos[b], & in Codice Theodoſiano[c], Ad
Senatores ciuitatis Alexãdrinæ. Sed & mi 17
nor qdã Senatus (ſi Caſsiodoro credim[9])
olim fuit. Sic eñ curiales appellabanᷣ. Qđ 18
ſi eos (inqt lib. 2. Varia.) vel ad honores trã
ſire iura vetuerũt, q̃ vr̃ eſſe contrariũ, Cu-
rionẽ Reip. amiſſa turpiter libertate ſerui
re? & vſq; ad cõditionẽ perueniſſe poſtre-
mã, quã vocauit antiqtas, Minorẽ Senatũ?
Et rurſus lib. 9. Nõ eñ in caſſum curiã vo-
bis cõceſsit antiqtas: nõ inaniter appella-
uit, Minorẽ Senatũ, neruos quoq; vocitãs
ac viſcera ciuitatũ. Quid in iſta appellatio
ne nõ habeatis potẽtiæ, vel honoris? Nam
qui Senatui cõparatur, à nullo genio clari
tatis excluditur. Atq; hæc de multis ſele-
ctiora mihi viſa ſunt, quæ in hanc Rubricã
prænotarẽtur. Sed cur nõ de officio Sena
torum, inſcripta eſt? Et Marius optimè, 19
quia non officio, ſed ordine, & dignitate[d]
Senatores cenſeantur.

a l. 1. C. de ſum. trin. l. vnica. C. de cad. tol.
b l. 2. C. de vet. iur. enu cle.
c l. ſecuritatis. de petit. & vltro da tis. lib. 10.
d l. filius. ff de dona.

VLPIA-

VLPIANVS. Lib. LXII. Ad edictum.

CONSVLARI fœminæ vtiq; cõſularẽ virũ præferẽdũ nemo ambigit. Sed vir præfectorius an cõſulari fœminæ præferatur, vidẽdum. putẽ præferri, quia maior dignitas eſt in ſexu virili. Cõſulares autẽ fœminas dicimus conſularium vxores. adijcit Saturninus etiã matres: quod nec vſquam relatum eſt, nec vnquam receptum.

1 *Conſularis fœmina quæ.*
2 *Conſulares qui dicerentur.*
3 *Virorum conditio in multis melior quàm fœminarum.*
4 *Saturnini in iure qui dicantur.*
5 *Bartoli opinio communiter reprobata, communiter tamen in vſu eſt.*
6 *Dignitas deſcendit & non aſcendit.*
7 *Dignitates quædam ſunt, quæ priuilegia ſua aſcendentibus communicant.*
8 *Parentes liberorum nobilitate cohoneſtãtur.*
9 *Perſona loquentis quando videatur excepta.*
10 *Communes opiniones ſequendæ potius ſunt, quàm aut ſingulorum, aut propriæ.*

1 COnſulari fœminæ.) Vxori viri conſularis.
2 CONSVLArem virum.) Conſulares ij dicebãtur, qui conſules aliquãdo fuiſſent[a]. Sic Præfectorij, qui Præfecti: ſic Cenſorij, Dictatorij, Quæſtorij, & alij id genus. Quare & felicitati. Q. Metelli hoc tribuit Valerius lib. 7. c. 1. quòd eodẽ tempore tres filios conſulares, vnum etiam Cenſorium, duos triumphales, & quartum Prætorium vidiſſet.
PRAEFEctorius.) Qui Præfectus aliquãdo fuit.
3 IN SEXV virili.) Virilis enim ſexus in
4 multis melior cõditio eſt[b], non in oibus[c].
SATVRNINVS.) Notaſſe Saturnini huius opiniones videtur Vlpianus[d]: quo exemplo & Saturnini à Doctoribus nr̃is[e], in prouerbij vicem, ij dici ſolent, qui phantaſticas abſurdasq; opiniones in iure ciuili ſectantur. Gloſſa eſt vera (Baldus inquit[f])
5 quam ſecuti ſunt omnes, excepto Saturnino, Bartolum ſcilicet intelligens: quem tamen Iaſon[g] defendit, cuiusque opinio licet communiter ab alijs reprobata ſit, cõ-
muniter tamen in vſu eſt[h]. 6
MATRES.) Dignitas deſcendit, & non aſcendit. Sic & amor, pluſquam aſcendat, deſcendit[i]. Cæterum & dignitates quædã
ſunt, quæ priuilegia ſua aſcendentibus nõ- 7
nunquam communicant[k]. Et quanquam non aſcendat dignitas negari tamen non poteſt, quin parentes quodãmodo ex no-
bilitate filiorum cohoneſtentur[l]. 8
NEC vſquam relatum.) Atqui retulit Saturninus: igitur neminem retuliſſe falſum eſt? Verùm diſſoluit Bartolus, in generali ſermone exceptam videri perſonã loquẽtis[m]. Mihi hîc excepta eius videi, de quo quis loquitur: loquentis verò exceptã pro regula traditum eſt, præterquam ſi aliter ſermo ſubſtineri non poſsit[n]. Multaque
ſunt, quæ hoc argumento determinẽtur[o]. 9
NEC vſquam receptum.) Argumentum hic locus præſtat, ne à communi opinione dũ diſcedimus, vnius aut alterius, aut propriam temerè magis ſequamur[p].

a l. vlt. infra. l. 3. §. ſi. vbi Bud. ff. de arb.
b l. in multis. ff. de ſtatu ho.
c Deci. ĩ l. fœmina. ff. de reg. iu.
d l. 1. §. fin. ff. de abig.
e Alciat. libro. 4. de verb. ſigni.
f Bal. ĩ l. 1. col. 2. C. d ſacroſan. eccl.
g Iaſ. in l. ſi filiusfam. colũ. 3. ff. ſi cer. peta.
h Matheſ. in tract. electionis, verioris opinionis. colũ. ſecunda.
i l. vlt. C. d cura. furio. l. ſi ſi quidẽ. ff. Q̃o met. cau.
k l. In ſacris. 2. C. de prox. ſacro. ſcrinio. l. pe. C. de meta. lib. 11.
l Tiraq. d nobili. c. 16.
m l. inquiſitio. C. d ſolut.
n Bar. in l. ſi quis ita legauerit. ff. d leg. 2.
o Alex. in l. Frater à fratre. col. 2. ff. de cõd. in de. Hipp. in l. 1. §. ſi ſeruus. 2. ff. de quaſtio.
p Iaſ. in l. 2. in princ. 15. ff. de iur. iuran.

II. MARCELLVS. Libro tertio, Digeſtorum.

CASSIVS Longinus nõ putat ei permittẽdum, qui propter turpitudinẽ Senatu motus, nec reſtitutus eſt, iudicare, vel teſtimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri vetat.

1 *Caßius Longinus Iuriſcõſultus quo tempore floruit.*
2 *Infamia duplex.*
3 *Delinquens in officio, amplius illud exercere non poteſt.*
4 *Reſtitutio Principis quantum proſit.*
5 *Infamis, an poßit eſſe teſtis.*
6 *Infamis infamia facti an poßit accuſare.*
7 *l. 2. titu. 1. part. 7.*
8 *l. 2. titu. 20. lib. 4. fo.*

CAſsi⁹ Lõgin⁹.)
Natus hic ex filia Tubero- 1
nis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij[q], Iuriſcõſultus celeber: cuius præter Pomponium meminit etiam Corn. Tacitus libr. 5.
TVRPITVdinem.) Infamiam, quæ vel 2
iuris vel facti eſt. Iuris, cũ vel lex notat infamia[r], vel iudicis ſnĩa[s]: facti, cũ licet verbis edicti infamis qs nõ habeat, re tñ ipſa, & opi-

q l. 2. §. fin. ff. de origi. iuris.
r l. 1. ff. de his qui not. infa.
s l. ĩfamẽ. ff. de pub. iudi. c. cũ te. d re iud.

& opinione hominum, non effugit infa-
miæ notam[a].
IVDICARE.) Hic, quia in officio deli-
quit, quod ſequẽtia illa indicant, Quia lex
3 Iulia Repetundarum. &c. de cætero iudex
eſſe non poteſt, ſic & notarius, qui falſum
cõmittit, deinde inſtrumẽta non faciet[b]: à
qua tamen regula permulti caſus excepti
ſunt[c].
4 RESTItutus eſt.) Reſtitutio igitur Prin
cipis prodeſt, ſiue in officio, ſiue extra offi
cium delinquat[d]. Quid ſi propter negligẽ
tiam remotus ſit? Et Bartolus hîc ſuſpenſa
manu tractat: Iaſon alio in loco diffuſius[e].
TESTIMONIVM dicere.) Infamis
5 teſtis ne eſſe poſsit, ſumma diſtinctio eſt:
infamẽ infamia iuris, non poſſe[f]: infamem
infamia facti, in cauſa ciuili poſſe[g], ſed eius
fidem non eſſe integram[h]: in criminali nõ
poſſe[i], vt in qua probationes luce meridia
na clariores requirantur[k], niſi fortè de his
dicat, quæ in loco infami facta ſunt, & ab
alijs ſciri nõ poſſunt. Si quis ergo quòd re-
probis taxillis lucratus ſcienter ſit, accuſe
tur, lenones, & ſimiles teſtes eſſe pñt[l]: ſed
& variæ huius articuli declarationes ſunt,
quas vt referã, præſentis inſtituti nõ eſt[m].
6 Illud quæſierim libenter, num infamis in-
famia facti accuſare poſsit? Et concors Do
ctorum vtriuſque iuris ſententia eſt[n], iure
Pontificio nõ poſſe: eo enim qui viles ma
læ & conuerſationis & vitæ ſunt, ad accu-
ſandũ non admittuntur[o]: iure ciuili poſſe,
tum quòd prohibiti eo iure expreſsim nõ
reperiuntur, tum etiam Vlpiani reſpõſi ar
gumento[p], qui reos factos, condẽnatosq́;
(qui videlicet infames ſunt) incohatas de-
lationes ante damnationem implere poſ-
ſe ait. Ipſe (quod & nunc probo) olim con-
tendi nullam eſſe in hoc inter ius canoni-
cum, ciuileq́ue differentiam, neque magis
hoc quàm illo accuſare poſſe. Me mouet,
quòd generaliter infames[q], & quibus æſti
matio integra nõ eſt prohibentur[r]. Quid,
quòd communi omnium aſſenſu[s], qui te-
ſtis eſſe nequit, accuſare non poteſt, ſed in
famem infamia facti teſtem eſſe nõ poſſe,
ſupra diximus. Nec Vlpiani nos morabi-
tur Reſponſum: de incohata enim, non de
7 incohanda accuſatione loquitur[t]. Iure cer
tè Regio[v], nõ minus anceps tractatus eſt,
8 ꝙ generaliter valde leges noſtræ loquan-
tur: quãuis verbis ſecundũ proprietatẽ ac-

a l. honori§. ff. de obſeq. Iaſ. in l. cunctos. n. 44. C. de ſum. trini.
b l. ſi aliqd C. de ſuſcep. & arcar. li bro. 10.
c Iaſ. in l. Barbarius. ff. de off. præto. Feli. in c. fra ternitatis col. 2. & 3. de hæreti.
d l. ſi quis e grege. C. de cohort. libr. 12.
e Iaſ. in l. 3. in 2. nota. C. de penu.
f l. 3. §. lo gis. ff. de teſtibus.
g l. ea. C. de ſum. tri. & fid. catho.
h Gl. in l. 3. §. dua cauſa. ff. de cur bo. edic.
i c. teſtimo nium. de teſtibus.
k l. ſciant. C. de pbat.
l Sali. in l. eũ quidẽ. n. 104. C. de ac cuſ. Hipp. in pract. in ver. diligenter. nu. 124.
m Iaſ. in l. 1. nu. 45. C. de ſum. tri. & fid. Catholi. Hipp. in ſin gul. 109. in. Infamis.
n An. in c. 1. in gloſ. legitimus. de accuſ. Ubi ab bas, marti. & Feli.
o c. quærendum. 2. q. 7.
p l. is qui reus. ff. de pub. iud.

ceptis, magis ſit, vt ad infamẽ infamia iu-
ris referri debeant.

III. MODESTINVS. Lib. VI. Regularũ.

SENATOREM remotum Senatu capite non minui, ſed Romæ morari diuus Seuerus & Antoninus permiſerunt.

1 *Capitis diminutione publica iura non interuertuntur.*
2 *Senatu motus quam capitis diminutionem patiatur.*

REmotũ Senatu.) Niſi fortè ob turpitudinẽ mo
tus ſit[x].
CAPITE non minui.) Sic nec capitis di 1
minutione, quæ ſalua ciuitate accidit, pu-
blica iura interuertunt. Nã manere Magi-
ſtratũ, vel Senatorẽ, vel iudicẽ certũ eſt[y],
ROMAE morari.) Apparet dubitatum,
an Senatu motus maximam aut mediam 2
capitis diminutionẽ patiatur: minima em̃
ſine dubitatione ciuitate non priuat[z].

IIII. POMPONIVS. Lib. XII. Ex varijs lectionibus.

QVI indignus eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore.

1 *Minoribus carens, nõ debet frui maioribus.*
2 *Doctoris titulum, an alibi quis poßit petere quàm vbi obtinuit licentiam.*
3 *Incorporatio Salmanticæ quomodo iure fiat.*

INdignior eſt ſu-
periore.) Habet hoc naturalem 1
intellectũ, ne ſcilicet qui caret
minoribus, fruatur maioribus[a]. Quid igi- 2
tur (inquit Baldus) ſi Paduæ Doctoris titu
los is petat, qui licẽtiã Bononiæ obtinuit,
quã Paduæ non poſſet, ꝙ forte illic & non
hic petẽdi tẽpora largirẽtur? Et exiſtimat,
petitioni nõ eſſe locũ ſcilicet: indign[9] em̃
Doctoris dignitate ille eſt, q̃ ad licentiam
præmaturus videri potuit. Nã neq; cauſæ
cõtinentiã diuidi oportet[b], neq; debuit, q̃
apud alterũ nomina edidit, apud alterũ in
albũ Doctorũ adſcribi[c]. Mihi hæc iure cõ
vera eſſe videtur[d]. Sed vniuerſitati cuique
mores peculiares ſunt. Salmãticæ, q̃ aliũ- 3
de Baccalaurei aut Licenciati, aut Docto-
res ſunt, per incorporationem (vt vocant)
Vniuerſitati Salmanticenſiũ aggregãtur.

V. VLPIA-

q l. qui accuſare. ff. de accuſa.
r l. Criminis. C. qui ac cuſ. nõ poſſ.
s Spec. tit. de accuſa. §. 1. nume. 27. Ang. de ma lefic. in ver. & ad quærelã. nu. 23.
t l. Patre. ff. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt.
v l. 2. tit. 1. parti. 7. l. 2. tit. 20. libr. 4. fo.
x l. 2. ſupra l. eadẽ. ff. ad l. Iul. repet.
y l. amiſſio ne. §. fi. ff. de capit. dimi.
z l. fi. ff. de capit. dimi.
a l. cui pacto. ff. de ſer. expor.
b l. Nulli. C. de iudic.
c l. 1. ff. de offic. conſul.
d Iaſ. in d. l. Nulli. nume. 10.

V. VLPIANVS. Libro primo. Ad legem Iuliam & Papiam.

SENATORIS filium accipere debemus non tãtum eũ, qui naturalis eſt, verũ adoptiuum quoque: neq; intererit, à quo vel qualiter adoptatus fuerit. nec intereſt, iam in Senatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem Senatoriam.

1 *Naturalis filius pro legitimo & naturali.*
2 *Adoptiuus filius nobilitate patris non gaudet.*
3 *Doctoris filij, an patris immunitate fruãtur.*

1 NAturalis.) Naturalẽ ſæpe pro eo Iuriſconſulti ponunt, quem Doctores noſtri à naturali, ideſt, baſtardo diſtinguentes, legitimum & naturalem appellant.

2 ADOPTIVVM.) Seu arrogatũ. Num igitur & hi, ſicuti legitimi & naturales, nobilitate patris gaudebunt? Et hoc Raynaldus, Gallus exiſtimat. Contrà Bonus [a], cui aſſentior. Neque enim adoptione iura ſanguinis acquiruntur, ſicuti neque ea ius ciuile adimit [b].

A QVO.) Auo, an extraneo.

QVALITER.) Coram principe, vel iudice.

3 AN ANTE dignitatem.) Senatoriã. Sic & Doctoris filij patris immunitate fruuntur, ſiue in doctorea dignitate conſtitutus eos ſuſceperit, ſiue ante: quod de legitimis & naturalibus intelligimus. naturales enim (etiam à Doctore ſuſcepti) patris immunitate non fruũtur [c]. Sed & eſt aliquid, quod Andreas Tiraquellus in hanc rem adijciat, qui videndus eſt [d].

a *Ion. de Curt. in tractat. de nobilit. 4. part. quæſt.*
b *L. iura ſanguinis. ff. de reg. iur.*
c *Imo. in l. ex facto. §. ſi quis roga tus. col. 6. ff. ad Treb.*
d *Andre. Tiraq. de nobilit. c. 15. nume. 7.*

VI. PAVLVS. Lib. II. Ad legem Iuliam & Papiam.

SENATORIS fili⁹ eſt & is, quem in adoptionẽ accepit: quandiu tamẽ in familia eius manet. emancipatus vero nomen filij emancipatiõe amittit. A ſenatore verò in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis eſt, quaſi Senatoris filius videtur: quia non amittitur Senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis quàm vt conſularis deſinat eſſe.

1 *Emancipatus filius Senatoris an quaſi ipſius filius habeatur.*

EMancipatiõe amittit.) Quid eſt ergo, quòd in lege ſequenti emancipatum à patre Senatore quaſi Senatoris filium haberi ait? Et verum eſt, illic de legitimo & naturali, hîc de legitimò tantum agi: difficilius enim duo vincula diſſoluuntur [e]. 1

NON magis.) Nam neque conſularis filius, ſi ei in adoptionem datus ſit, qui inferioris dignitatis ſit, cõſularis eſſe deſinet.

e *Authẽ. de cõſang. & vter. fra. in princ.*

VII. VLPIANVS. Libro primo. Ad legẽ Iuliam & Papiam.

EMANCIPATVM à patre Senatore, quaſi Senatoris filium haberi placet. Item Labeo ſcribit, etiã eũ, qui poſt mortem patris Senatoris natus ſit, quaſi Senatoris filium eſſe. Sed eum, qui poſtea quàm pater eius de Senatu motus eſt, concipitur, & naſcitur, Proculus & Pegaſus opinantur non eſſe quaſi Senatoris filium: quorum ſententia vera eſt. Nec enim proprie Senatoris filius dicetur is, cuius pater Senatu motus eſt, antequam iſte naſceretur. Si quis conceptus quidem ſit, antequam pater eius Senatu moueatur, natus autẽ poſt patris amiſſam dignitatẽ, magis eſt, vt quaſi Senatoris filius intellegatur. tẽpus enim cõceptionis ſpectãdũ plerisq; placuit. Si quis & patrẽ & auũ habuerit Senatorẽ: & quaſi fili⁹ & quaſi nepos Senatoris intelligitur. Sed ſi pater amiſerit dignitatẽ ante cõceptionẽ huius, quæri poterit

poterit, an quanuis quaſi Senatoris filius non intelligatur: quaſi nepos tamẽ intelligi debeat. Et magis eſt, vt debeat: vt aui potius ei dignitas proſit, quàm obſit caſus patris.

1 *Filij committentis crimẽ leſæ maieſtatis, quãdo puniantur.*
2 *l.2.titu.1.part.7.*
3 *l.6.titu.27.part.2.*
4 *l.3.titu.9.lib.4.ordin.*
5 *Pragmatica Bormis lata.*
6 *Nepos ex perſona aui qñ vtitur priuilegio.*
7 *Filius ex perſona patris, quando vtatur priuilegio.*
8 *Feudum an amittat nepos propter filij culpã.*

1 NEC enim propriè.) Argumentum hic locus præſtat, vt patre maieſtatẽ lædente, ij demum filij pena legis teneãtur[a], qui poſt delictum nati aut concepti ſunt, non qui ante: quam opinionẽ Petrus, Cynus, Faber, Angelus alijs quoque argumẽtis[b] defendunt. Albericus & Salicetus contrà, quorum etiam leuia fundamenta non ſunt. Primum, quòd lex[c] generaliter de filijs ſcripta eſt. Deinde, quòd in crimine læſæ maieſtatis diuinæ, mortis patris, non natiuitatis filiorũ reſpectus habeatur[d]. Præterea, quòd cum de crimine læſæ maieſtatis Cardinalium loquatur Canon[f], Quod ſi quis (inquit) prædictorũ filium vel filios habeat, neq; dixit, ſuſceperit, ſed habeat, vt iam natos ſignificaret. Denique quòd Theodoſius & Valentinianus[f] in ſola maieſtatis quæſtione, ſi quis eã ſacrilego animo ſumpſerit, iuſtè pœnã ad ſuos etiã poſteros transmitti dicunt. Neque dubiũ eſt, Poſterorũ appellatiõe filios cõtineri, qui vel ante vel poſt delictum cõmiſſum ſuſcepti ſint. Fuit & huius opinionis iuris canonici gloſſa[g]: fuere Dominicus Aretinus[h], Ariminenſis, ſed & Ioannes Lupus[i], quanuis idem alio in loco difficilẽ dubiãque rẽ exiſtimaſſet[k]: & in qua deciſione opus ſit: & nouiſſime Claudius Aquẽſis[l] audacter cõmunem opinionem hanc eſſe ait, vt omnes puniantur. Ego ſubſiſto, & vereor, ne nõ potior maiorque[m] eorum pars ſit, qui contrariã tuentur. Nam & iure noſtro
2 dubius articulus iſte eſt. Aliquando[n] enĩ oẽs filios puniri legimus, aliqñ[o] eos tñ, q poſt 3 delictũ ſuſcepti ſint. In hoc tñ procliuior ſum, vt priorẽ legẽ generalẽ[p] per alias[q] diſtingui dicã. Id quod & æquius[r] certè eſt, ac proinde præcipuã[s] magnãque[t] iuſtitiæ 4 rationẽ habet, vt ijs qui ante delictũ nati conceptiue ſunt, quique Maieſtatẽ in nullo ipſi læſerũt, parentũ delicta minimè nocεant. Quomodo & Pragmatica quoque, 5 quæ de proditoribus proditorũque filijs, Bormis à Carolo lata eſt (qđ ad filios pertinet) diſtinguenda videtur. Sed nũquid ex Pragmaticæ eiuſdem conſtitutione, patre maioratus poſſeſſore maieſtatis dãnato, filijs quos idẽ facinus inquinat, maioratus aufertur, ijs qui nihil ipſi admiſere, reſeruatur? Et hoc pleriſque contendunt. Alij alio ſenſu accipiunt, hoc videlicet, vt ſi ex poſſeſſoris filijs quidã maieſtatẽ læſerint, quidam verò innocẽtes ſint, illis ſucceſſione ablata, in hos transferatur. Ipſe nunc (quia ſic facto opus eſt) in medio relinquo. Viderint tñ qui hæc omnia, apertius lege lata, decidere poſſunt.

VT AVI potius ei dignitas proſit, quàm 6 obſit caſus patris.) Nepos ex perſona aui priuilegio ſeu dignitate vtitur, cum ante mortẽ aui conceptus eſt[x], non ſic ſi poſt[y]: filius ex perſona patris tunc poteſt, cũ an- 7 te maculã patris conceptus eſt[z]: non ſic ſi poſt[z]. Idque verũ eſt, vt ex perſona patris vtatur: namq; ex perſona aui vti põt. Reti- 8 nebit igitur feudum nepos ex aui perſona quanuis culpam filius commiſerit[a].

VIII. IDEM. Libro. VI. Fideicommiſſorum.

FOEMINAE nuptæ clariſſimis perſonis, clariſſimarũ perſonarum appellatione continentur. Clariſſimarũ fœminarum, nomine Senatorũ filiæ, niſi quæ viros clariſſimos ſortitæ ſunt, non habẽtur. Fœminis enim dignitatem clariſſimã mariti tribuunt: parẽtes verò donec plebeijs nuptijs fuerint copulatæ: tandiu igitur clariſſima fœmina erit, quamdiu Senatori nupta eſt, vel clariſſimo: aut ſeparata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupſit.

a l. quiſqs. §. fi. C. ad l. Iul. maieſt. b l. Diuo marco. C. de quæſtio. l. ne minẽ. ad fi. C. de decur. lib. 10. l. 2. C. de liber. & eo. lib. l. 2. ff. de bo. dam. c d. l. qſqs. d c. ſtatutum fælicis. §. hoc ſanè. de hær. li. 6. e c. Fœlicis. §. q ſi quis de pœn. li. 6. f l. fi. C. de bo. proſ. g Glo. in c. ſi quis cum militib9. 6. q. 1. in gl. fi. h Aret. in ptе. & hai tradito. i Lup. de iure & iuſti. reten. regn. Nau. parte. 5. §. 8. k Io. Lup. in c. per veſtras. not. 3. §. 23. col. pe. l Claud. in l. ſi quis id quod. col. 5. ff. de iu. om. iudi.

m Luc. in l. 1. col. 3. C. de pe. bo. ſubl. lib. 10. plat. in l. vlt. C. de decu. lib. 10. n l. 2. tit. 2. par. 7. o l. 6. titul. 27. part. 2. l. 3. tit. 9. li. 4. ordin. p dict. l. 2. q d. l. 6. & tertia. r Luc. in d. l. prima. s l. Placuit. C. de indi. t l. ſi à reo. §. illud qđ vulgo. ff. de fideiuſſo. l. bona fides. ff. depo. v l. 2. ff. de interdict. x l. 1. §. ſi quis proximior. ff. vñ cog. y Supra in princ. l. z l. diuo. C. de quæſtio. a Glo. in l. adoptiuum. §. 1. ff. de in ius voc. glõ l. diui. ff. de in. pat.

1 *Vxor ſequitur conditionem mariti.*
2 *Vxor naturalis an efficiatur legitima & naturalis, ſi nupſerit viro legitimo & naturali.*
3 *Dignitatum gradus quot ſint.*
4 *Perfectiſsimatus dignitas & æqueſtris, poſt clariſsimatum ſunt.*
5 *Ducenæ, centenæ, egregiatus, dignitates.*

CLARIſsimis.) 1 Maritorum enim radijt fœminæ (vt Doctores noſtri notant) coruſcāt[a]: quare & viri forum, & domiciliū, & nobilitatem dignitatemq́ue, etiam dum vidua eſt, vxor ſequitur:[b] præterquā ſi ignobili rurſus nubat[d]. Sic enim, etſi nobilis ipſa ignobili nubat, vidua nobilitate gaudet. Idque (quod ex facto reſpondi) etiam ſi ſecundus maritut ignobilit fuiſſet[e]. 2 Sed & ſi viro legitimo & naturali mulier naturalis, ideſt, baſtarda nubat, videri poteſt mirabili quadā legitimatione, ex iurit diſpoſitione[f], fieri legitima & naturalit: atq; ita Angelus exiſtimauit: quod ſimpliciter Decius[g], Hippolytut[h], & Andreat Tiraquellus[i] ſequūtur. Mihi, generaliter ſi accipiamut, probabile fieri vix poteſt. Quid igitur? Certè ita cum Alciato [k] intellexerim, vt eat dignitaset conſequi poſtit, quas aliæ legitimo cōcubitu ortæ, ex mariti perſona habēt. Idq; etiam Coraſiut [l] probat, licet auctorem taceat. Quid ꝙ ſingulare ius videt̄, vt nupta curiali, veluti per oblationem curiæ ipſa legitimetur[m].

3 QVANDIV Senatori nupta eſt.) Quatuor eſſe dignitatū gradut, vulgo creditū eſt: Super Illuſtret, vt Senatores, Cōſulet, Patritios: Illuſtres, vt Præfectū Prætorio, Præfectū vrbit: Spectabilet, Prærorē, Præfectū Vigilum: Clariſsimos, Præſidē prouinciæ, & Procuratorem Cæſaris. Verùm ea traditio (cōis quālibet vt ſit, & ferè vera) tum altjt (quod Alciatus non vno in loco [n] diligēter admonuit) tum vel maxime huius legis & aliarum [o] argumento cōfunditur, quæ Senatores clariſtimos eſſe ſatis ſuperque ꝓbāt. Nā & Aeliut Lāpridius in vita Seueri, Præfectis Prætorij ſui tribuiſſe eum dignitatē Senatoriā ſcribit, vt clariſsimi dicerētur. Vñ & in iure[p] Opiliut Macrinus, qui poſt Imperator, antea Præfect[o] Prætorio Seueri fuit, clariſtimus appellatur. Sed & cū quatuor dignitatū gradus diſtinguunt, imperfecta dubio procul illa diſtinctio eſt. Quis em̄ neget, poſt Clariſsi- 4 matum, dignitatē eſſe Equeſtrē[q], & Perfectiſsimatū? Sed & fuere Ducenæ, Cētenæ, Egregiatus dignitates, quod Conſtantini 5 lex. lib. 10. Cod. Theodoſiani, ſub Rub. de Cæſarianis, conuincit. Cæſarianos in actu dūtaxat conſtitutos, ad Perfectiſtimatut, vel Ducenæ, vel Centenæ, vel Egregiatus dignitates non oportet admitti &c. Et rurſus ſub Rubr. de Murilegulis. Monetarios in ſua ſemper durare conditione oportet, nec dignitates eis Perfectiſsimatus tribui, vel Ducenæ, vel Centenæ, vel Egregiat[r]. Et ſub Rubr. de Decur. in eadē ferè verba.

a Authē. de Cōſul. §. hac itaque. l. fi. C. de incol. li. 10. e l. fi. §. itē reſcripſerūt ff. ad municip. d d. l. vl. C. d' icol. li. 10. e l. 6. tit. 2. lib. 4. ordi. Lup. in rub. de donat. inter vi. & vxor. §. 31. col. fi. f Authēt. quib. mod. natura. effi. ſui. §. qd vero. vbi ang. g Deci. in l. Fæmina. nu. 9. ff. de reg. iur. h Hypol. in ſing. 50. ſi ancip. critum. i Tiraq. de nobili. c. 18. nu. 2. k Alciat. in l. ſpecioſa. ff. d' verbo. ſignif. l Coraſius. hic in 1. lect. in ver. continentur. m d. §. Qd. vero. n Alcia ī dic. l. ſpecioſa. & libr. 3. diſpūc. ca. 4. & in rubri. de perfectiſſi. dign. lib. 12. o d. l. ſpecioſa. l. 2. C. de his q. ve. etat. impet. p l. 2. C. de ſenten. paſſ. q Rubr. de equeſt. dig. rub. de perfectiſſi. dig. lib. 12.

IX. PAPINIANVS. Lib. IIII. Reſponſorum.

FILIAM Senatoris nuptias liberti ſecutam, patris caſus nō facit vxorem. nam quæſita dignitas liberis propter caſum patris remoti à Senatu, auferenda non eſt.

1 *Senatoris filia iure ciuili non ſemper potuit nubere liberto.*
2 *Differentia inter ius ciuile & canonicum.*

SEcutam.) Cui iure ciuili antiquo 1 nubere minime poterat[r], poſteriori potuit[s], dummodo inſtrumenta dotalia iure conficerentur: ſed 2 Pontificio[t], inter quaſcunq; perſonat (modò conſenſus adſit) matrimonium eſt.

r l. generali. §. fi. l. oratione. ff. de rit. nupt. s Authēt. vt liber. de caeter. t c. cum locum. c. cum apud. d' ſponſalibus.

X. VLPIANVS. Lib. XXXIIII. Ad edictum.

LIBEROS Senatorū accipere debemus, nō tantum Senatorum filios, verùm omnes, qui geniti ex ipſis, ex ve liberis eorum dicantur: ſiue naturales, ſiue adoptiui ſint liberi Senatorum, ex quibus nati dicuntur. Sed ſi ex filia Senatoris natus ſit, ſpectare debemus patris eius conditionem.

1 *Filius patris conditionem ſequitur, quoad honores & nobilitatem.*
2 *Pater in filiorum conceptione, cauſa eſt potentior & nobilior.*
3 *Vxor viri conditionem ſequitur.*

4 *Filij ut matris conditionem ſequatur, an ſtatuto induci poſſit.*

5 *Filij ignobilitas minor multo eſt, ſi mater ſit nobilis.*

PAtris conditio- 1
nem.) Sequitur enim filius
patris conditionem, nō ma-
tris, quoad dignitatē, hono-
res, nobilitate, etiam ſi mater regina ſit[a].
An quia agens patiente porētior? An qnia
2 forma, quàm materia nobilior eſt? An qa
3 & mater ipſa viri conditionem ſequitur[b],
cui conſequens fuit, vt pignora quoque ſe
qnerentur[c]? quæ Baldi[d] rationes ſunt. Ad-
4 iecitque idem lege municipali ſtatui non
poſſe, vt filij in hiſce matris cōditione cen
ſeantur[e]: quod verum eſt in conſuetudine
aut ſtatuto inferioris. Imperaror ēm, Prin
ceps, populus ſuperiorem non recogno-
5 ſcens, facere hæc poſſent[f]. Quinetiam ſi
marer nobilis ſit, dubio procul erit filij i-
gnobilitas (cui⁹ eſſet pater ignobilis) mul-
to minor[g]. Quare & Cicero lib. iij. De na-
tura deorum. Vt enim (inqnit) iure ciuili,
qni eſt de marre libera, liber eſt: item iure
naturæ, qui dea matre ſit, Deus ſit neceſſe
eſt. Et ſtatim, Si hi quorum patres dij ſunt,
erunt in deorum numero, quid quorū ma
rres? opinor etiam multo magis. Ouid. pri
mo Faſtorum.

Hic fuit Euander, qui quaquam clarus vtroq;,
Nobilior ſacræ ſanguine matris erat.

XI. PAVLVS. Lib. XLI. Ad edictum.

SENATORES licet in vrbe domicilium habere videātur: tamē & ibi vnde oriūdi ſunt, habere domicilium intelliguntur: quia dignitas domicilij adiectionem potius dediſſe, quàm permutaſſe videtur.

1 *Domicilium vnum alteri adijcitur.*
2 *Vxor mariti domicilium ſequitur.*
3 *Priuilegij noui adiectione vetera non adimuntur.*
4 *Adiectio honoris antiquos honores non tollit.*
5 *Ludus latronum quæſtio.*
6 *Communes opiniones contrariæ.*

a Ancha. cōſ. 339. col. 3. Tiraq. de nobili. c. 18. nu. 20.
b l. Mulieres. C. de digni. lib. 12. l. fœmina. ſupeà.
c Regn. acceſſorium.
d Bal. in l. fi. C. de ſer. fugi.
e l. Exemplo. ubi Bal. C. de decur. lib. 10.
f Bac. in l. 1. nu. 82. C. d digni. li. 12. Deci. ī l. Fœmina. n. 74 ff. d reg. iu. Tiraq. d nobili. c. 18. nume. 24.
g Bal. in l. vlt. ad fi. C. de ſer. fugi. Tiraq. d nobili. c. 18. nume. 26.
h l. Senatores. C. de incol. libr. 10.
i l. Origine. C. d munitip. & orig. lib. 10. l. aſſumptio. ff. ad muni.
k Gl. ī d. l. origine. & in l. ciues. C. d icol. li. 10.
l l. fin. §. ſtē reſcripſerūt ff. ad muni. Bal. ī rub. ff. ſo. ma. col. 1.
m l. aduerſus. C. de cri mi. expi. hæredi.

DOMICILium.) Dignitatis[h].

DOMICilium.) Originis. Quę
ritur ergo dignitate nouum domicilium,
neque mutatur originale: ſed alteri alterū 5
adijcitur[i], niſi quod ad matrimonium at-
tinet[k]. Mutāt enim forum originis nupta,
vt non in eo, vnde orianda eſt, ſed in mari
ti domicilio conuehiatur[l], cuius eſt focia 2
diuinæ & humanæ domus[m].

QVIA dignitas domicilij adiectionē
dediſſe poti⁹, quā permutaſſe videtur.)
Sic priuilegij noui adiectione adimi vete-
ra non videntur[n]. Sic alienigena ciuis eſſe 3
ſtus, non amittit priuilegia alienigena-
rum. Honoris enim adiectio ſtatum, non 4
conditionem mutat[o]. Sic tabellio factus ſa
cerdos, tabellio eſſe non deſinit[p]. Sic licet
Doctor, qui per annos. xx. legit, efficiatur
comes[q], priuilegia tamē popularium non
amittit[r]. Sic monachus, ſi Epiſcopus fiat,
monachus manet[s]. Sic Epiſcopus, ſi cree-
tur Archiepiſcopus, manebit Epiſcop⁹ ad-
huc, & cōmiſsio velut Epiſcopo facta du-
rabit[t]. Sic & qui in latronum ludo promi- 5
ſit dare ſcachum matum (neque enim lati
na alia dictio eſt) cum pedite, faciet pro-
miſsioni ſatis, ſi dederit cum pedite facto
Regina: idque Bartolus & hîc & alibi[v] ve-
rius credidit. Et ſunt ex recentioribus qui 6
dam[x], qui cum non multum (vt mihi qui-
dem videtur) expenderint Doctores iuris
ciuilis, ita tenere affirmant. Atquin alibi
contrà Bartolus tenet, quia officium artifi
cio velut mutetur[y]: quæ opinio Imola[z]
Decioque[a] auctorib⁹ cōmunis eſt. Cúmq;
ita ex facto Paduæ pronūciatum affirmet
Stephanus Coſta, tum etiā idem eam ma-
le fuiſſe aſſeruiſſe Canoniſtis. Sed mihi media
via plus placet exiſtimantiū, vt ſi promiſ-
ſio generalis fuetit, verum peditem eſſe
oporteat, ſi ad certum peditem ſe promiſ-
ſor adſtringat, eumque demonſtret, hoc
(quanuis Reginam efficiat) promiſsioni
ſatisfaciat. Atque ita Bononiæ determina
tum Ioannes Andr. & Paulus[b] teſtantur.
Quo caſu Bartoli opinio hîc defendi po-
teſt, occaſionem, vt & ipſe hîc tractarem,
mihi præbentis.

XII. VLPIANVS. Libro ſecundo de cenſibus.

n l. fi. C. de prapo. agē. in reb. li. 12.
o l. falſa. §. 1. ff. de cōdi. & demon.
p c. vt inqſitiōis. §. ad conſcribendas. de hær. lib. 6. Bal. ī rub. C. de fi. inſtr. n. 20.
q l. 1. C. de profeſſ. q in vr. conſtan. lib. 12.
r Bac. in l. Alexandrinu. C. de de cur. libr. 10.
s capi. 1. 18. quæſt. 1.
t Io. andr. in addit. ad Spec. tit. de ind. delega. §. reſtat videre. addit. incip. q̄ſtiones. argu. l. eos. C. de ex cuſa. mune. lib. 10. l. 3. C. de dignita. lib. 12.
v Bar. hic. & in l. falſa. §. 1. ff. de cond. & demonſtr.
x Stepha. Coſta. in tracta. d ludo. in 2. articu. princip. nume. 31.
y l. legatis. §. ſi ex officio. ff. de legatis. 3. vbi Bart.
z Imol. ī d. l. falſa.
a Deci. ī c. quoniā Abbas. nu. 24. de of. deleg.
b Io. andr. in d. addit. Pau. in d. l. Falſa.

NVPTAE prius Conſulari viro, impetrare ſolent à Principe (quamuis perrarò) vt nuptæ iterum minoris dignitatis viro nihilominus in Conſulari maneant dignitate: vt ſcio Antoninum Auguſtum Iuliæ Mãmeæ cõſobrinæ ſuæ indulſiſſe.

1 *Diſpenſationi ſuæ an poßit Princeps adijcere modum vel conditionem.*
2 *Feudo à ſe dato poteſt Princeps nouum modũ ſuccedendi præſcribere.*
3 *Princeps donationibus à ſe factis & perfectis poteſt certas leges imponere.*
4 *Enrici ſecundi Hiſpaniarũ Regis donatiões.*

1 PErrarò.) Diſpenſat ergo Princeps ſed rarò. An & diſpenſationem reuocare poſsit? Et Baldus pro tempore præterito non poſſe ait, ſed pro futuro. Video (inqt) facta conceſsione ab Imperatore, & tranſlato dominio rei conceſſæ, poſſe eum conditionem apponere non ex vi contractus, ſed ex vi legis. Eſt enim in Principis pectore omnis legum poteſtas[a]. Poterit ergo Princeps 2 feudo à ſe dato nouum modũ ſuccedẽdi præſcribere: verbi gratia, vt fœminæ (etiam maſculis ſtantibus) in eo ſuccedant. Poterit & 3 donationibus à ſe factis (quod priuatus non poſſet[b]) modum, conditionem, certas leges præſcribere: quam rem Albertus Brunus[c], & Campetius diffuſius executur. Quo iure cum 4 Enricus Hiſpaniarũ Rex, eius nominis .ij. quo tempore cum fratre Rege Petro bellum ciuile gereret, varias ſubditis donationes feciſſet, teſtamentique parte quadam (quam clauſulam Regis Enrici vocant) hoc inſerit, vt ea quæ donauerat, titulo Maioratus donatarij haberent, ita, vt ſi ſine deſcẽtibus illi decederẽt, ad Regiam coronam reuerterentur: dubitatum non ſemel in auditorijs eſt, potueritne donationibus iam perfectis modum, conditiones, & eiuſmodi vincula adijcere? Sed extat & verior & crebrior opinio, potuiſſe: idque tum alijs, tum vel maxime eius argumẽto quod Baldus hîc notat, Romanus[d], Lupus[e], Rodericus[f] ſequuntur: quibus peritiores omnes aſſentiunt.

a l. quia agros. C. de om. ag. deſer. lib. 11.
b l. Perfecta. C. de dona. quæ ſub mo.
c Albert. Brun. cõſi. 1. col. 6. & colum. 10.
d Roman. conſi. 99. in 2. dub.
e Ioã. Lup. in rub. d. donat. inter vi. & vxor. §. 50. n. 6. & §. 69. nu. 13. cum ſeq.
f Roder. in q. an ĩ bon. maior. pat. hab. vſumfru. n. 22.

SENATORES autem accipiendum eſt eos, qui à Patricijs & Cõſulibus vſq; ad omnes illuſtres viros deſcendunt: quia & hi ſoli in Senatu ſententiam dicere poſſunt.

1 *Patricij qui ſint.*
2 *Patriciatus duplex.*
3 *Pares Franciæ Patricijs ſimiles.*
4 *L. 7. titu. 18. part. 4.*
5 *Conſiliarij principum Patricij ſunt.*

SEnatores.) Admonet, in 1 margine Haloãder, compilatorum hęc eſſe verba. Harmenopulus verò Epitomes iuris ciuilis libr. 6. Sic ait ἀπὸ πατρικίων ἕως ἰλλουστρίων εἰσὶν οἱ συγκλητικοί. A Patricijs vſque ad illuſtres Senatores ſunt: videturq; hi Senatoriam dignitatem inter Patricios Conſuleſque, & inter Illuſtres mediã conſtituiſſe. Atqui (quod ex Liuio, Suetonio, Suida, Sidonio, Procopio ſat cõſtat) Senatores ab honore Patres, & eorũ progenies Patricij appellati ſunt? Sed & ex Romuli inſtituto (vt in eius vita ſcribit Plutarch⁹) Senatores ipſi Patricij dicti, ἑκατὸν δὲ τοὺς ἀρίστους ἀποδείξας βουλευτὰς καὶ αὐτοὺς μὲν πατρικίους, τὸ δὲ σύστημα σενάτον προσηγόρευσεν. Scire igitur oportet (id quod alij quo- 2 que notant[g]) Patriciatus dignitatem, poſt Imperium in Græciam tranſlatum, apud Græcos, quàm apud Romanos fuerat, multo maiorem fuiſſe. ſit inde, vt à Iuſtiniano in Nouel. xxxviij, μέγιστον ἀξίωμα, ideſt, maxima dignitas vocetũ: & in Nouel. lxxxj[h] Patriciatus codicilli, σύμβολα τῶν πάντων ἀνθρώπων σεμνότατα. Sed & dictos Patricios idem Iuſtinianus[i] ait, ꝙ Principib⁹ patrum veluti loco ſint. Suidas, quaſi Reipu. patres. Plutarchus, vel quia filiorum legitimorum patres erant, vel quia patrum vicẽ præſtarent: vel Patricios quaſi patronos à Patronio quodam, à quo & patroni dicti. Quinetiam Caſsiodorus libr. vj. Variar. in formula Patriciatus. Præfectorios (inquit) & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantum cedens fulgori, quem interdũ etiã à nobis conſtat aſſumi. Poſtremò fuere (vt ſcribis Suidas) Patricij in Græco imperio 3 ij, qui ab Imperatoris ſupremo conſilio eſſent.

g Bal. hic. Alciat. de Cõſul. li. 12.
h Authẽ. cõſtitu. quæ de dignitat. princ.
i d. authẽt. conſtit. quæ de dignita. §. filiusfam. ſit. qb. mo. ius pat. pot. ſol.

eſſent. De hoc igitur Patriciatu Harmeno
pulus: de eodem Vlpianus, aut (quod ve-
rius credidit Haloander) cõpilatores Græ
ci & ipſi agunt, ac proinde mirum non eſt,
ſi quaſi ſupremam dignitatem conſtituũt.
Hos apud Gallos Pares Franciæ nunc eſſe
3 Budæus & Pyrrhus[a] affirmant. Hiſpaniæ
4 verò lex[b] eos Patricios interpretatur, qui
Imperatoris Regiſue cõſiliarij ſint. Quod
5 ego non tantum de ijs intellexi, qui ſtatus
(vt vocant) conſiliarij ſint, Cameræ vel à
Secretis: ſed & latius patere, vt Regij con-
ſilij, eò amplius, & Pinciæ Granatæq; etiã
qui ſunt Auditores, ea voce apud nos cõti-
neantur, pluribus admonui aliâs. Coraſius
locum hunc lõge aliter hîc interpretatus
eſt, cui vix conſentio: ſicuti neq; Alciato[c],
quem (prætérquã q Coraſius idem enixe
reprehendit) alij alijs rationibus meritò
in hoc non ſequuntur. Nam & quod recẽ-
tiores quidam pro Senatores, Senatorios
hîc ſubſtituere tentant, id nullo vnquã co-
dice adiuuãte (& quod pudeat magis) nul-
lo bono ſenſu fecerunt.

QVIA ij ſoli.) Qui à Patricijs & Conſu-
libus vſque ad Senatores ſunt.

a Pyrrh. § magiſt. Romæ. parte 2. nu. 17.
b l. 7. titu. 18. par. 4.
c Alciat. lib. 3. diſpũ. cap. 4.

DE OFFICIO Cõſulis. Tit. X.

1 *Conſules quo tempore creati.*
2 *Conſules à Regibus parum differebant.*
3 *Conſules vnde dicti.*
4 *Conſulatus vbi peteretur.*
5 *Candidati vnde dicti.*
6 *Deſignati qui dicerentur.*
7 *Conſulum auctoritas & poteſtas Principum tempore imminuta eſt.*
8 *Conſulum proceſſus ſeptem.*
9 *Conſules quas pecunias ſpargebant.*
10 *Imperatores ipſi interdum Conſules creabantur.*
11 *Conſules quidam ordinarij quidam ſuffecti.*

1 DE officio Con-
ſulis.) Exactis Regibus (vt
ſcribit Pomponius[d]) Con-
ſules creati ſunt, Anno ab vr
be cõdita. CCXLIIII. Primi omnium
L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collati
nus. Ij prætérquàm quòd duo erãt, quódq;
2 annuum eorum Imperiũ, nihil à Regibus
differebant. Itaque lictores cuique. xij. cũ
faſcibus virgarum atque ſecuri, trabeã cæ-
teráque Regũ inſignia tenuere. Apud eos
totius Imperij ſumma, illi exercitũ ducta-
re, illi Senatum populumq; per Accenſos
& præcones cogere, ab illorum magiſtra-
tũ numerũ annorum iniri. Penes hos ſum
mum vti eſſet ius, lege rogatum eſt. Ne ta
men per omnia Regiam poteſtatem ſibi
vendicarẽt, lege cautũ eſt, vt ab eis prouo
catio eſſet ad populum, néue poſſent in ca
put ciuis Romani animaduertere iniuſſu
populi: tantum relicta eſt illis coërctio, &
vt in vincula publica duci iuberent. Dicti 3
Conſules à conſulendo, ideſt, prouidẽdo,
quòd Reipu. conſulere multum deberẽt.
Plutarch. in Romulo, κονσίλιον γὰρ ἔτι νῦν
τὸ συμβούλιον καλοῦσι, καὶ τοὺς ὑπάτους κον-
σούλας οἷον προβούλους. Cicero pro L. Mu-
rena. Quare ſi eſt boni Conſulis, non ſolũ
videre quid agatur, verumetiam prouide-
re, quid futurum ſit &c. Conſulatum in co 4
mitijs petebant: & quia petituri, cum in cã
pum Martium deſcenderent, candidis ve-
ſtibus vterentur, candidati tunc dicebãn- 5
tur. Qui plura populi ſuffragia haberet, is 6
erat Conſul deſignatus. Quare & Cicero,
Cur (inquit) poſteaquã deſignatus es, mul
tos negligentius ſalutas? Verum hæc qui-
dẽ olim. Certè enim poſteaquã C. Iulius 7
Cæſar & Octauius Auguſtus inuaſere Im
periũ, & lege Regia quæ de Principis Im-
perio lata eſt, populus ei & in eum omne
ſuum Imperium & poteſtatem contulit,
Conſulum auctoritas atq; poteſtas nimiũ
q̃ imminuta eſt: idq; adeò, vt honoris ma-
gis cauſa q̃ actus Conſules creari videren-
tur. Mamertinus igitur Iuliano Imperato
ri congratulatus de conſulatu, inter alia in
adminiſtrationibus laborem adiungi ho-
nori, in Cõſulatu honorẽ ſine labore ſuſci
pi ait. Et Iuſtinianus in Nouella de cõſul.
ὕστερον δὲ ὁ χρόνος εἰς αὐτοκράτορας εὐσεβεστά-
τους μετατιθεὶς τὴν τοῦ πολεμοῦντα καὶ εἰρη-
νεύειν ἄγειν ἐξουσίαν εἰς φιλοτιμίαν μόνην τὸ πρᾶ-
γμα τοῖς ὑπάτοις μετέστησεν. Ideſt; tempore
deinde in Imperatores pijſsimos belli pa-
ciſque poteſtate tranſlata in munificentiã
ſolam Conſulum res mutatæ ſunt. Et rur-
ſus ad finem, Cõſulum ſtolam ſiue trabeã
Imperatorũ ſceptris in omne æuum velu-
ti pediſſequã eſſe ait. εἶναι αὐτοῖς πάντων
ἡ στολὴ ὡς καὶ ἡ τῆς βασιλείας ὑπατεία διὰ πάν-
των ἐστὶ

d l. 2. § exactis. ff. de orig. iuris.

ταρ ἐςὶ ἀκολουθοῦσα τοῖς ϛκίπτροις. Inde & Conſulibus proceſſus ſeptem permiſsi populi exhilarandi gratia. Proceſſus primus Mappa, Venatio theatrica, Monhemeriū, ſeu Pancarpū, Pornæ ſiue floralia, Mappa, Depoſitio magiſtratus: tum etiam interdi
9 ctum illis eſt, ne pecunias maioris, mediæ, minoris ſignaturæ aureas in vulgus ſpargerent, ſed argenteas miliarenſes (quæ & cyatho ſignatæ) quadrangulares, & id genus alias minutiores. Interdum & Impera
10 tores ipſi Conſules creabantur. Inde etiā tertij ſui Cōſulatus Iuſtinianus meminit[a], & multa repetiti Conſulatus in antiquis omniū Imperatorū nomiſmatis veſtigia:
11 de quo ſupra quoque diximus[b]. Fuere denique Conſules ordinarij quidam, quidā ſuffecti: quod vtrunque Aelius Lampridius in Seuero ſat probat. Conſulatum (inquit) .iij. inijt, tantum ordinariū ac primo nundino, ſibi alios ſemper ſuffecit. Et infrà. Carrucas Romæ & rhædas Senatorib⁹ omnibus vt argentatas haberēt, permiſit: intereſſe Romanæ dignitatis putans, vt his tantæ vrbis Senatores vterētur. Coſſ. quoſcunque vel ordinarios, vel ſuffectos creauit, ex Senatus ſententia nominauit, ſumptum eorum contrahens, & nundina vetera ex ordine inſtituit, vel dies vel tempora. Spartianus in Mario ſeptimo, Eum (inquit) inſigniorem, breuiſsimū fecit Imperium. Nam vt Coſ. qui ſex meridianis horis Conſulatum ſuffectum tenuit, à M. Tullio tali aſperſus eſt ioco, Conſulem habuimus tam ſeuerum, tamque Cenſoriū, vt in eius magiſtratu nemo pranderit, nemo cœnauerit, nemo dormierit. De hoc etiam dici poſſe videtur, qui vna die factus eſt Imperator, alia die viſus eſt imperare, tertia interemptus eſt.

a l. 2. ad fi. C. de veter. iu. enucle.
b In pæn. ad finem.

VLPIANVS. Lib. II. De officio Conſulis.

OFFICIVM Cōſulis eſt, conſilium præbere manumittere volentibus. Conſules & ſeorſum, ſinguli manumittunt. Sed non poteſt is, qui apud alterum nomina ediderit, apud alterū manumittere. Separatæ enim ſunt manumiſsiones. Sanè ſi qua ex cauſa collega manumittere non poterit, infirmitate, vel aliqua iuſta cauſa impeditus: collegam poſſe manumiſsionem expedire, Senatus cenſuit. Conſules apud ſe ſeruos ſuos manumittere poſſe, nulla dubitatio eſt. Sed ſi euenerit, vt minor viginti annis Conſul ſit, apud ſe manumittere non poterit: cum ipſe ſit, qui ex Senatuſconſulto conſilij cauſam examinat: apud collegam verò cauſa probata poteſt.

1 *Manumiſſio apud conſilium, quæ fuerit.*
2 *Rubrica de vindicta apud conſilium manumiſſione.*
3 *Conſilium Romæ & in prouincijs.*
4 *Conſules an habuerint ius contentioſæ iuriſdictionis.*
5 *Nomina edere quid ſit.*
6 *Neceſſitas lege caret.*
7 *Collega an poſſit perficere cauſam cœptam coram collega.*
8 *Subrogatio iudicis an fieri poſſit, ſi ille infirmitate ſit impeditus.*
9 *Confeſſio coram vno iudice facta, an poſſit ab alio mandari executioni.*
10 *Hyperbole Iuriſconſulti frequēter vtuntur.*

OFficiū Conſulis.) Ad officium Conſulis hoc inter cætera ſpectat.
CONSILIVM præbere.) De manumiſ 1
ſione apud conſilium frequens in iure mētio eſt[c]: atque adeo titulus integer. C. De 2
vindicta, & apud conſilium manumiſſione. Sic enim legendū eſt, non apud concilium, vt Noricus codex habet. Paulus,[d] in Prætura & Cōſulatu ſuo quoſdam ex ſeruis ſuis vindicta apud conſilium ſe liberaſſe Celſus[e] pater meus referebat, cū eſſet in conſilio Ducennij veri Conſulis itum in ſententiā ſuam. Quinetiam Cicero in Verrem Act. 5. de conſilio Romę aduocato. Conſules cauſam cognouerūt, cū viros primarios, atque ampliſsimos ciuitatis multos in conſilium aduocaſſent, de cōſilij ſnīa pronunciarūt. Et pro Roſ. Amer. Dij prohibeāt iudices, vt hoc, quod maiores conſiliū publicū vocari voluerūt, præſidiū Sectorum exiſtimetur. Sed & Theophilus[f] conſilij diffinitionē, quo tēpore, 3
qua forma præberetur: vtque ſerui apud

c l. ſi pater. §. fi. l. ſi mora nord. pupil. lus. ff. l. u. a na. vin.
d l. an manumittere ff. de manu. vin.
e l. pater. ff. de leg. 2.
f Theoph. in §. ... inſtit. an ... ex cau. ... nu. non l...

conſiliũ manumitterent, latius exequitur. Erat igitur Romæ, Conſulis, Prætoriſque conſiliũ: erat in prouincijs, Procõſulis, Præſidisq;[a]. Illudque cõſtat, cõſiliũ præbere[b], vel exercere[c] eũ, qui cõſilio ex more aduocato Conſul, Prætor, Præſes, Proconſul præeſſet. Nam Accurſij expoſitio exploſa eſt, qui conſiliũ, ideſt auctoritatẽ exponit.

4 MANVmittere volentibus.) Cũ hæc nõ cõtentioſæ, ſed volũtariæ iuriſdictiõis ſit, Accurſius[d] & Zaſius, Cõſules iuriſdictionẽ contẽtioſam nõ habuiſſe credũt[e]. Azo, Guilielmus, Bartolus[f] & idẽ Zaſius cõtrà. Nã & hæc cauſa Prætoris Vrbani creandi fuit, ꝙ cũ Cõſules auocarentur bellis finitimis, non eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet. Sed veriſimile eſt, habuiſſe eos olim cõtentioſæ voluntariæq; iuriſdictiõis ius, poſtea verò imminuta (vt diximus) cõſulũ maieſtate, contentioſam eis detractã, relictũq;, vt manumiſsiões, & quæ volũtariæ iuriſdictiõis ſunt, apud eos fieri poſſẽt.

SEORSVM.) Aliud in iudicibus eſt, qui ex delegatione cognoſcunt[g].

5 NOMINA ediderit.) Serui manumittẽdi nomen profeſſus ſit[h]. Accurſij em̃ interpretationem Budæus & cæteri meritò reprehendunt.

SEPARATAE.) Separata igitur ratio futura eſt[i].

6 IVSTA cauſa.) Neceſsitas enim lege caret, cuius generis permulta ſunt[k]. Omnia tñ tandiu procedũt, quãdiu & neceſsitas[l].

7 COLLEGAM poſſe.) Sic ſi Epiſcopus duos Vicarios habeat, & corã vno litigare incipiã, ex cauſa alter negotio finẽ imponet. Idẽque eſt, et ſi Corrector duos itẽ habeat: quales Salmanticæ ſunt. Sic ex cauſa nuncius aut apparitor qui non citauit, cauſam proſequi põt. Sic & tabellio cõmittere alteri poterit, vt ex Protocollo inſtrumentũ deſcribat[m]. Sed quid ſi iudex corã quo lis cœpta eſt, infirmitate impediatur, an eius loco alius ſubrogari poterit? Etſi longius aliquanto impedimẽtum ſit, ſubrogatio fiet: ſi breue, non fiet[n]. Sicut neq; confeſsionẽ cotã vno factã alter executioni tradet, ſi priore iudice requirẽte[o]. Eſt enim confeſsio ſpecies probationis[p].

10 NVLLA dubitatio eſt.) Cum maiores annis.xx. ſunt, quod autẽ nullã dubitationem eſſe ait, Hyperbole eſt: qualia illa Imperatoribus frequẽtia, Indubitati iuris eſt, apertiſsimi, certiſsimi, & ſi quę ſimilia ſũt. Nam vt nulla prorſus dubitatio fuerit, noſtri vix eſt vt admittant[q].

NON poterit.) Niſi cũ cauſas manumittendi apud collegam probaſſet[r].

POTEST.) Cauſa videlicet apud collegam probata[s].

DE OFFICIO præfecti Prætorio. Titul. XI.

1 *Præfecti prætorio Imperatoribus iũgebãtur.*
2 *Præfecti prætorio plenior licentia quàm magiſtri equitum.*
3 *Præfecti prætorio vnde dicti.*
4 *Prætoria cohors.*
5 *Prætor qui olim diceretur.*
6 *Prætorium.*
7 *Prætoria porta.*
8 *Præfecti prætorio dignitas aucta.*
9 *Præfecti prætorio prouinciarum.*
10 *Præfecti prætorio iuriſdictio.*
11 *Formæ Præfectorum prætorio.*
12 *Præfecti prætorio quibus hodie comparẽtur.*
13 *Cardinales & Epiſcopi Præfectis prætorio ſimiles non ſunt.*
14 *L.8.titu.18.part.4.*

DE officio Præfecti prætorio.) Vt Regib⁹ Tribuni celerum, Dictatoribus Magiſtri equitũ, ſic Imperatoribus Præfecti prætorio iungebantur[t]. 1
Initio em̃ (vt ſcribit Pomponius) conſtat Reges omnẽ poteſtatẽ habuiſſe: ſed iiſdẽ tẽporibus & Tribunus celerũ fuit, q̃ veluti ſecundũ locũ à Regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regẽs eijciendi. Exactis Regibus, cũ Imperijſumma penes populũ eſſet, in magno aliquo & repẽtino Reip. diſcrimine (neq; enim aliter id fieri poterat) Dictator creari cœpit. Hic Magiſtrũ equitũ deſignabat, cuius tale ferè erat apud Dictatores officiũ, quale Tribuni celerũ apud Reges fuit. Tranſlato demum in Imperatores imperio, ad ſimilitudinẽ Magiſtrorũ equitum, Præfecti prætorio à Principib⁹ electi ſunt, data eis pleniore licentia, vt nõ quæ ad militiã tantũ (qđ Magiſtri æquitũ faciebant) 2

Sed &

a Theoph. ĩ d.§. Eadẽ. Alciat. parer. l. ea. 41. vigl. inſti. đ teſtam. §. ſed vt nihil.
b Hic, & ĩ l. an manumittere. l. etiã. §. fi. ff. đ manu. vin.
c l. 2. infrà. de offi. pcõ. l. 2. ff. de offi. cui man. eſt iuris.
d Gloſ. hic & Zaſ. in paratl.
e l. 1. § pe. ff. de appel. l. 3. ff. de in ius vocan.
f Bart. hic. Zaſ. in l. 2. §. cũq; eſſet. ff. de origi. iuris.
g l. duo ex tribus. ff. de re iudi.
h l. 2. §. ſi mater. ff. ad Tertul.
i l. fi. ff. de calumnia. l. Papinianus exuls. ff. de minor.
k Gerard. not. vlti.
l l. Senatuſcõ. s. .. frã. de offi. præ. Deci. in l. 1. nu. 35. de offi. eius. cui man. eſt iuriſdict. lib. 1. de vet... ſign. fo. vlt.
m Bal. ĩ l. iuriſiura... col. fi. C. đ teſtib. Alex. in. 6. vol. cõſil. 14. nu. 8.
n l. ſi longius. ff. đ iudic. & hic.
o l. cũ qua dam puella. ff. de iuriſiur. iudi.
p l. Sed et ſi poſſeſſori. §. pen. ff. đ iniura.
q l. Qđ labeo. ff. đ carbo. edic.
r l. ſi roga tus. §. fi. ff. đ manu. vin.
s l. Apud cõ. §. 1. ff. de manumiſſ. l. apud filiũ. §. 1. ff. đ manu. vin.
t l. 2. §. populo. ff. đ origi. iur.

ſed & quæ ad diſciplinæ publicæ emenda
tionẽ, ſeu ciuilẽ Reipu. adminiſtrationem
3 pertinebãt, curarẽt. Dicti Præfecti præto-
rio à cohorte Prætoria. apud antiquos em̃
4 cohors quædã erat, quę Prætoria vocabaẽ:
quæ Conſuli aut Prætori in prouincia pre
ſto ſemp erat, quaſiq; latus eius cingebat.
5 Veteres (inqt Aſconi[9]) omnẽ magiſtratũ,
cui pareret exercitus, Prætorẽ appellarũt.
6 Vñ & Prætoriũ tabernaculũ eius, & in ca-
7 ſtris porta Prætoria, & hodie quoq; Præfe
ctus Prætorio. Populi itaq; poteſtate ĩ Im-
peratorẽ trãſlata, Romani Principes equi
tẽ vnũ Romanũ Prætoriæ cohorti, aut co-
hortibus preeſſe voluerũt, & Prætorio, id
eſt aulæ Principis: qualis Burrus prim[9] Ne
roni fuit: de quo Tacitus libr. 8. Deinde tñ
8 cũ Præfecti prætorio dignitas auctior iam
multo honoratiorq; eſſet, Titus (vt Sueto
nius ſcribit) Præfectus prætorio patris ſui
Veſpaſiani eſſe, diciq; voluit: Præfecturã-
q; Prætorij ſuſcepit, nunquã ad id tẽpus, ni
ſi ab equite Ro. adminiſtratã. Sed hæc o-
lim. poſterioribus em̃ tẽporibus (vt huma
na oĩa variãt) Præfecti Prætorio dignitas
9 maior eſſe cœpit. Nã & hi, q ad certas quaſ
dã ꝓuincias regẽdas à Principibus mitte-
renẽ, Præfecti prætorio huius vel illius ꝓ-
uinciæ appellati ſunt. Vñ & Præfecti præ-
torio Italiæ in Codice Theodoſiano men
tio eſt[a]: ſed pręcipui tres fuerũt, de qbus in
tegræ Rubricæ Codicis de officio Præfe.
præt. Oriẽtis[b], Illiryci, Aphricæ. Ab his (ſi
10 cut à Principib[9]) appellatio nõ fuit, aduer-
ſusq; eorũ ſnĩas ipſimet (nõ alij Magiſtra
11 tus) reſtituebãt. His ius etiã fuit cõdenda-
rũ formarũ in iudiciario ꝓceſſu[c], & extãt
gñrales Præfectorũ prætorio formæ περὶ
ἐπιβολῶν, hoc eſt, de adiectionibus prædio
rum: quarũ & in Pãdectis mẽtio eſt[d], & in
Non. cxxviij. Et περὶ τοῦ πῶς δεῖ εἰσάγεσθαι
ἐπὶ τὰς νομὰς, id eſt, quomodo oporteat in
poſſeſsionẽ mittere: quas (qđ ad finẽ Præ-
fatiõis ille teſtatur) anguſtia tẽporis exclu
12 ſus non excuſit Haloãder. Sed qbus hodie
Præfecti prætorio cõparanẽ, aut q ſunt, q
in eorũ locũ ſucceſſerint? Et Accurſi[9] Car
dinales & Epiſcopos his cõparauit: quam
13 opinionẽ Guilielmus[e], Bartolus, Baldus,
& nonnulli ꝓbãr: alij iure reprehẽdunt. In
quo em̃ ſimiles iſti ſunt? Guilielmus[f], Bal
dus, & Iaſon Regib[9] ſimiles aiũt, ꝙ ab his,
vt & ab illis prouocatio nõ ſit. Adijcit Za-
ſius[g], Archiduces Auſtriæ eadẽ pollere di
gnitate, à qbus etiã ex priuilegio nõ appel
laẽ. Marius Salomonius Præfectos prętorio
rio Apoſtolico, q vulgò Auditores Rotæ
dicunẽ, ſimilitudinẽ maiorẽ cũ Præfectis
prætorio obtinere credit. Budęus variat,
& nũc magno Frãciæ Cãcellario (quod &
Purpuratus ſecutus[h] eſt) nunc Cõſtabula-
rio (qđ Pyrrhus[i] facit) nũc Magno magi-
ſtro hoſpitij ſimiliores affirmat. Et dubia
qdẽ res eſt. Sed Hiſpaniæ legum cõpilato 14
res[k] Præfectũ Prætorio eũ interpretati vi-
dentur, quem vulgò ſupremo Regis conſi
lio Præſidentem vocant.

AVRELIVS ARCADIVS Magiſter libellorum, libr. ſingulari de officio Præfecti Prætorio.

BREVITER cõmemora
re neceſſe eſt, vnde cõſtituẽ
di Pręfectorũ prætorio of
ficio origo emanauerit. Ad
vicẽ Magiſtri equitũ Præfectos præto-
rio antiquitus inſtitutos eſſe, à quibuſ-
dã ſcriptoribus traditũ eſt. Nã cũ apud
veteres Dictatoribus ad tẽpus ſumma
poteſtas crederetur, & Magiſtros equi-
tũ ſibi eligerent, qui adſociati participa-
les curæ admilitiæ gratia, ſecundã poſt
eos poteſtatẽ gererent. Regimẽtis reipu-
blicæ ad Imperatores perpetuo trãſlatis,
ad ſimilitudinẽ Magiſtrorũ equitũ Prę-
fecti prętorio à Principibus electi ſunt:
data eis plenior licẽtia ad diſciplinæ pu-
blicę emendationẽ. His cunabulis Præ-
fectorũ auctoritas initiata, in tantũ me-
ruit augeri, vt appellari à Præfectis præ-
torio nõ poſsit. nã cũ ante quęſitũ fuiſ-
ſet, an liceret à Pręfectis prætorio appel
lare, iure liceret, & extarent exempla eo
rum, qui prouocauerint: poſtea publicè
ſnĩa Principali lecta, appellandi facultas
interdicta eſt. Credidit enim Princeps
eos, qui ob ſingularẽ induſtriã, explora-
ta eorũ fide & grauitate ad huius offi-
cij magnitudinẽ adhiberẽtur, non aliter
iudicaturos eſſe pro ſapientia ac luce di-
gnitatis ſuæ, quã ipſe foret iudicaturus.

a l. 12. titu. 16. lib. 11.
b l. 9. ti. 18. parti. 4. l. 2. ad fi. C. d ve te. iu. enucl.
c l. formã. C. de offic. Præf. Præt.
d l. Latinu. ad fin. ff. ad municip.
e Socin. in rub. ff d of. eius cui mã. eſt iuriſdic.
f Guil. & Bal. hic. Iaſ. in l. Centurio. n. 18. ff. de vulg.
g Zaſius. ĩ ſumma huius titul.
h Purp. in l. 1. n. 24. ff. de iur. omn. iud.
i Pyrrh. de magiſt. Roma. part. 1. nu. 12.
k l. 8. ti. 18. part. 4.

Subnixi ſunt etiam alio priuilegio Prę-
fecti prætorio, ne à ſentētijs corū mino
res ætate ab alijs magiſtratibus, niſi ab
ipſis Præfectis prętorio reſtitui poſsint.

1 *Magiſter equitū ad vicem Tribuni militum.*
2 *Dictatura quanto tempore durabat.*
3 *Principalis appellatio.*
4 *Regimentum vox rara.*
5 *Supplicatio à ſententia Præfecti prætorio.*
6 *l.8.titu.18.part.4.*
7 *Magiſtratus quanto cū iudicio creari debeāt.*

1 MAgiſtri equitū.) Sicut ille ad vicem Tribuni
celerum.
2 AD tempus.) Sex menſes.
C.Iulius Cæſar perpetuo geſsis. Quare &
ſingulari. M.Antonij facto dictatura ī per-
petuum ſublata eſt.
3 PRINCIPALI.) Dictatoris: infrà verò
Pręfecti prętorio ſñiam Principalē appel
lat. Codex verò Florētinus hîc minimum
4 placet, in quo, Participales, ſcripsum eſt.
REGIMENTIS.) Inſolens vox, & quā
aut ī iure noſtro aut apud bonos auctores
vix alibi obſerues.
a l. vnica. C. de ſen. præfect. præto. 5 PLENIORE.) Militiæ, domiq́ue.
6 NON poſsit.) Supplicari poteſt[a], idq́ue
etiam iure noſtro[b].
b l.8.ti.18. par.4.
SENTENtia Principali.) Præfecti præ-
torio. Feneſtella. c.xxij. legiſſe videt̄, Sen-
tentia Principis: ſed (vt exiſtimo) mēdum
illic eſt.

CREDIDIT enim Prīceps, eos qui
ob ſingularem induſtriā (explorata corū
fide, & grauitate) ad huiꝰ officij magni-
tudinē adhiberentur, non aliter iudica-
turos eſſe pro ſapientia ac luce dignita-
7 tis ſuæ quàm ipſe foret iudicaturꝰ.) Hęc
de Præfecto prætorio dicta veriſsimè, &
quæ obliuioni nunquā tradere oporteat,
latius (vt mihi quidē videt̄) accipi debent,
vt ad oēs eos magiſtratꝰ pertineāt, q à Prin
cipibus aut creantur, aus prouehuntur.

DE OFFICIO Præfecti vrbi. Titul. XII.

1 *Præfecti vrbi origo quæ ſit.*
2 *Præfecti vrbi creandi quæ fuerit cauſa.*
3 *Præfecti vrbi dignitas quanta.*
4 *Præfecti vrbi ditio ad Prætorem tranſlata.*
5 *Præfectus vrbi cui magiſtratui hodie ſimi-
lis ſit.*
6 *l.9.titu.18.part.4.*

PRæfecti vrbi.) 1
Origo Præfecturæ vrbis à
Romulo eſt. Is enim (vt Dio
nyſius ait) vnū creauit, qui
quia vrbanis negotijs præerat, Præfectus 2
vrbi appellatus eſt. Cauſa creādi hæc, vt ſi
quando Regem, aus (exactis Regibus) Cō
ſules, prætores aut maiores Magiſtratus
proficiſci neceſſe eſſet, vnus relinqueret̄,
qui in vrbe ius diceres. Eius verò tanta di- 3
gnitas fuit, vt Rege aut Imperatore profi-
ciſcente, penes Præfectum vrbi ſumma
rerum intra vrbē eſſet. Tandemq́ue & im-
perio propagato, Italię iuriſdictio, intra cē
ſeſimum ab vrbe lapidem ad Præſ. vrbi
delata eſt, vt de omnibus criminibus co-
gnoſceret, vtq́; cætera curaret: quæ Vlpia-
nus in lege ſequenti ſatis explicuit. Cū du
raſſet itaq; magiſtratus hic à Regibus vſq;
ad Imperatorum tempora, demum (vt Fe- 4
neſtella & Pomponius[c] ſcribunt) ditione
Pręfecti vrbi ad prætorem tranſlata, Lati- c l.2.§. quotiés autē. ff. de orig. iur.
narum ſeriarū dūtaxat creari cœptus eſt.
Sed qui hodie Magiſtratus in eius locum 5
ſucceſsit? Es cum cęteri diſsimulent, Zaſiꝰ
in Paratitlis, Feneſtella (inquit) dicit, hunc
magiſtratum abijſſe hodie ad Decuriones
ciuitatum, quos Cōſiliarios nominamus.
Verum hæc (viri huius benè docti pace) ſi
ne capite ſabula eſt. Nam neq; Feneſtellę
verbum de hoc, neque eſt quid Decurio-
nibus cum Pręfecto vrbis cōueniat. Quid
igitur? Hiſpaniæ certè[d] lex vero propior, 6 d l.9.ti.18. part.4.
quæ Præfectum vrbi eum eſſe ais, qui aus
Romæ maximus iudex eſt, aut in ea ciui-
tate, quæ caput Regni alicuius ſit. Legio
nis igitur, Burgorum, Toleti, Hiſpalis, Cor
dubæ, Granatæ, Murtiæ, Compoſtellæ,
Cæſareæ Auguſtæ, Barcinonis, Valentiæ
maximi iudices qui ſunt, Præfectorum
vrbi dignitate apud nos pollent: non ſic
qui Salmanticę, Segobię, & id genus ciui-
tatibus, quę Regni capita non ſunt. Hi
enim (quod ſuo loco dicā) aut Pręſidibus
prouinciarū, aut Correctoribus cōparant̄.

VLPIA-

VLPIANVS. Libr. ſingulari de off. Præfecti vrbi.

OMNIA omnino crimina præfectura vrbi ſibi vindicaBit: nec tantũ ea quæ intra vrbẽ admittũtur, verùm ea quoqꝫ, quæ extra vrbem intra Italiam epiſtula Diui Seueri ad FaVium Cilonẽ Præfectũ vrbi miſſa declaratur. Seruos, qui ad ſtatuas confugerint, vel ſua pecunia emptos, vt manumittantur, de dominis querentes audiet. Sed & patronos egentes de ſuis libertis quærẽntes audiet: maxime ſi ægros ſe eſſe dicant, deſiderẽtq́ꝫ à libertis exhiberi. Relegandi deportandiq́ꝫ INſulam, quã Imperator adſignauerit, licentiam habet. Initio eiuſdẽ Epiſtulæ ita ſcriptũ eſt. CVM VRBEM NOSTRAM FIDEI TVAE COMMISERIMVS. Quicqui.d igitur intra vrbẽ admittitur, ad Præfectũ Vrbi videtur pertinere. Sed etſi quid intra centeſimum miliariũ admiſſum ſit: ad pręfectum vrbi pertinet. ſi vltra ipſum lapidem, egreſſum eſt præfecti vrbi notionem. Si quis ſeruũ ſuum adulterium cõmiſiſſe dicat in vxorem ſuam, apud præfectũ vbi erit audiendus. Sed & ex interdictis. QVOD VI AVT CLAM, aut interdicto, VNDE VI audire poteſt. Solent ad præfecturã vrbis remitti etiam tutores, ſiue curatores, qui male in tutela ſiue cura verſati, grauiore animaduerſiõe indigẽt, quàm vt ſufficiat eis ſuſpectorũ infamia: quos probari poterit, vel numis datis tutelam occupaſſe: vel præmio accepto operam dediſſe, vt non idoneus tutor alicui daretur: vel conſulto circa edendum patrimonium quantitatem minuiſſe, vel cui dẽti fraude pupilli bona alienaſſe. Quod autem dictum eſt, vt ſeruos de dominis quęrentes præfectus audiat: ſic accipiemus, non accuſantes dominos (hoc enim nequaquàm ſeruo permittẽdum eſt, niſi ex cauſis receptis) ſed ſi verecundè expoſtulent, ſi ſæuitiam, ſi duritiã, ſi famem qua eos premant: ſi obſcœnitatem, in qua eos compulerint, vel compellant, apud Præfectum vrbi exponãt. Hoc quoque officium Præfecto vrbi à Diuo Seuero datũ eſt: vt mancipia tueatur, ne proſtituantur. Prӕterea curare debebit præfectus vrbi, vt nũmularij probe ſe agãt circa omne negotium ſuum: & temperent his, quæ ſunt prohibita. Cum patronus contemni ſe aliberto dixerit, vel contumelioſum ſibi libertum quæratur, vel conuicium ſe ab eo paſſum, liberoſque ſuos vel Vxorem, vel quid huic ſimile obijcit, præfectus vrbi adiri & pro modo querelæ corrigere eum, aut comminari, aut fuſtibus caſtigare, aut vlterius procedere in pœna eius ſolet. Nam & puniendi plerunque ſunt liberti: certè ſi ſe delatũ à liberto, vel cõſpirâſſe eum contra ſe eum inimicis doceat: etiam metalli pœna in eum ſtatui debet.

1 *Italiæ termini qui ſint.*
2 *Centeſimus lapis terminus cognitionis præfecti vrbis.*
3 *L. 9. titu. 18. part. 4.*
4 *Præfecturam vrbis Probus recuſauit.*
5 *Seruos ad ſtatuas confugientes proconſul & præfectus vrbis tuebantur.*
6 *Legis particula an poſſit edi.*
7 *Vrbis appellatio quid comprehendat.*
8 *Comitatus quid ſit.*
9 *Diſtrictus in quo differat à comitatu.*
10 *Comitatus vnde dictus.*
11 *Enunciatiua verba à Principe prolata fidem faciunt.*
12 *Ciuitate alicui conceſſa, iuriſdictio ciuitatis conceſſa eſt.*
13 *Ciuitate conceſſa, villæ & vici concedi videntur.*
14 *Conſuetudines & ſtatuta ciuitatis an ligent eos qui in ſuburbijs ſunt.*
15 *Tabellionis officium in vniuerſo territorio exerceat tabellio, non extra territorium.*
16 *l. 4. & 8. tit. 18. lib. 2. ordin.*
17 *Legato tritico quod quis habet in ciuitate, legatum videtur, quod habet in comitatu.*

 18 *Dictio-*

18 *Dictionis, intra, quæ natura ſit.*
19 *Criminum cognitio an videatur conceſſa in mandato generali.*
20 *Donatio Conſtantini an voluerit.*
21 *Lapis pro milliario ponitur.*
22 *Conteſima poteſtas Caſsiodoro quæ ſit.*
23 *Interdictum, quod vi, aut clam, vnicum nè ſit an duplex.*
24 *Simonia eſt ſcholaſticos pecunia data inuenire.*
25 *Doctor donare aut mutuare an poſsit licitè ſcholaſticis.*
26 *Tutor quatenus cõueniatur ratiõe inuẽtarij.*
27 *Inuentarij confectionem quomodo poſsit remittere teſtator.*
28 *Inuentarij confectionem quomodo poſsit hæredi teſtator remittere.*
29 *Verecundia pro reuerentia.*
30 *Ius agendi ad ſupplementum ad verecũdiam naturæ introductum, quo ſenſu dictum ſit.*

OMnia omnìno.)
Publica, & priuata.
INTRA Italiam.) Sed cũ Ita-
1 liam á Gallia citeriore Rubicon diſtermi-
net[a], á Sicilia modicũ fretũ diuidat, qd eſt,
ꝙ nũc intra Italiã, paulo poſt intra centeſi
mũ lapidẽ Præfecti vrbis notionẽ eſſe ait?
Et Bartolus credit Italiæ terminũ centeſi-
mo lapide claudi, ſed errat. Rubicõ igitur,
2 & fretum prouinciæ termini ſunt. Centeſi
mus verò lapis intra prouinciã ipſam, ter-
3 minus cognitionis Præfecti vrbis. At iure
noſtro[b] vniuerſi territorij notio ad Præfe
ctum vrbis ſpectat.
4 DIVI ſeueri.) Oblatã tñ ab eodẽ Impera
tore Præfecturã vrbis Probus gener eius
recuſauit, minus ſibi videri dicens Præfe-
ctum vrbi eſſe, quàm generum Principis.
Aelius Spart. in ſeuero auctor eſt.
5 STATVAS confugerunt.) Sed an nõ ad
Proconſulis curã ſpectat, ſeruos tueri, qui
ad ſtatuas cõnfugerint[c]? Exiſtimo Romæ
& intra centeſimũ lapidẽ ad Præfectũ vr-
bi in ꝓuincijs ad Procõſulem pertinuiſſe.
EXHIBERI.) Ali.
6 INITIÓ.) Præſtat hic locus argumentũ
vt legiſlatori particulam edere eã ſit ſatis,
quæ ad rẽ pertinet[d]. An & litigator ſtatuti
legis, teſtamẽti, & cæterorũ inſtrumẽtorũ
ꝑticulas edere poſsit, ſupra à me dictũ eſt[e].
7 VRBEM noſtrã.) Colligit Bartolus, vr-
bis appellatiõe & comitatũ quoq; cõtine-
ri, nõ diſtrictũ. Atqui vrbis appellatio mu
ris finitur[f]. Sed ego arbitror Bartoli ſen-
ſum pro ſubiecto argumẽto exaudiendũ,
cùm videlicet Princeps vrbẽ alicui conce
dit. Neq; enim in bñficijs Principũ tam an
guſta interpretatio faciẽda eſt: atq; ita Al-
ciatus ſentit. Sed quę inter comitatũ diſtri 8
ctũq; differẽtia? Et Bartolus latius patere
diſtrictũ ait, & rectè[g]. Ea em̃ crebrior opi-
nio eſt[h], vt hoc nomẽ cõprehendat, quic- 9
quid vltra territoriũ ſuũ ex alieno ditioni
ſuæ ciues addũt. à diſtringẽdo verò & ĩ vin
cula trahẽdo diſtrictus (quæ noua vox eſt)
dici videri põt: ſicut territoriũ à terrẽdo[i].
Sed vnde comitatus dictus, quæ & ipſa no 10
ua vox eſt? Et Otho Phriſingenſis à cõmi-
nando dictũ exiſtimauit. Alciatus quia tẽ-
pore Caroli Magni regnantibusque Berẽ
garijs & Othonibus, ad ſingulas ciuitates
regẽdas comes aliqs mitterẽ, cœpiſſe co-
mitatũ (quoniã illi comes præerat) ꝓ terri
torio dici, alioqui comitatũ proprie de im
peratoria aula accipi. alij aliter. Sed hoc ip
ſe nunc magis probo.
COMmiſerimus.) Annotat hinc Bartol⁹ 11
(eſtq; id receptũ[k]) enũciatiua verba plenã
fidẽ facere tũc, cũ à Principe proferũtur[l].
QVI Cquid.) Si cui itaq; ciuitas cõcedat 12
à Principe, Iuriſdictionẽ quoq; cõceſſam
eidẽ in dubio dicim⁹, quatenus territorio
cohæret: cohærere vero dicit̃, quæ ordina-
ria eſt[m]. Sed & villæ, vici, caſtra, pagi, vni- 13
uerſi territorij cõceſſa vident̃[n]. Sed nũ ſta- 14
tuta & cõſuetudines ciuitatis eos ligant, q
in ſuburbijs, villis, & pagis ſunt? Et ligare
Accurſius & Bartolus aiunt[o], de quo ſupra
dixi nõ ſemel[p]. Quid pręterea, ſi cui à Prin 15
cipe cõceſſum eſt, vt Salmãticæ officium
aliquod (verbi gratia tabellionis) exer-
ceat, an exercebit in territorio vniuerſo?
Et legis nr̃æ argumneto Bartolus, Baldus,
Angel⁹, & frequẽtiores fatẽtur[q]. extra ter- 16
ritoriũ negãt[r], etſi maxime cõtrahẽtes cõ
ſentiãt[s]. Qua rõne neq; Regius aut Cæſa-
reus in cauſis ſpiritualibus in terris eccle-
ſiæ, neq; cõtra Apoſtolicus tabellio in tem
poralibus inſtrumẽta cõficiẽt[t], qđ & iure
nr̃o cautũ eſt[v]. Sed tũc nõ ꝓcedit, cũ aut in
terris imperij nõ niſi apoſtolici[x], aut ĩ ter-
ris eccleſiæ nõ niſi laici tabelliões reperiã
tur[y]. Verũ qd, ſi mihi teſtator leget triticũ, 17
qđ Salmãticæ habet? Et extat, id omne vi-
deri legatum, quod vel Salmãticæ habuit,
vel in Salmanticæ comitatu[z].

a l. Notionĩ. §. 1. ff. de verb. ſigni.
b l. 9. titu. 18. par. 4.
c l. 2. ſuprà de his q ſui vel alie. iu. ſunt.
d l. Parsli terarum. ff. de iudic.
e In l. Oẽs. ff. de iuſtit. & iure.
f l. 2. ff. de verb. ſigni. vbi Alcia.
g Clem. paſtoralis. de re iudi.
h Aretin. conſi. 77.
i l. pupill⁹. §. territoriũ ff. de verb. ſignific. vbi Alcia.
k Iaſ. in l. ex his. col. 1. C. de teſta. mili.
l Clemẽt. 2. ad fi. de probat.
m l. fi. C. q & ep. quæ.
n l. Nulli. C. de epiſco. & cler. l. ſi quando. C. de bon. vacan. lib. 10.
o Glo. in l. ex ea. ff. de poſtu. Bart. hic.
p In l. oẽs populi. de iuſti. & iu. in l. 2. & in l. de quibus. ſupra. de legibus.
q Bart. & Docto. in l. fi. ff. de con. ſtitu. princ.
r Bar. in l. apud procõſulem. ff. de manu. vin.
s Lup. ĩ do nat. inter vi. & vxo. in rub. fol. 2. n. 22.
t Fab. in l. ſecundũ. C. de donat.
v l. 4. & 8. tit. 18. lib. 2. ordin.
x Ang. in l. ſi vacantia. C. de bon. vacã. li. 10.
y Abb. in ca. decernimus. de iudi. in c. ſicut. ne cler. vel mona. Lup. ĩ l. 3. Tau. n. 39.
z Guil. & Bar. hic argu. l. nã qđ. §. pen. de pe. leg.

INTRA

93

18 INTRA.) Ea eſt huius dictionis natura, vt terminum quoq; cui apponitur comprehendat[a]. Quid ergo (inquit Cynus) ſi tibi cōcedam quicquid habeo intra arborem, an & arbor continebitur? ? Et Guilielmus hoc admittit[b] ſine diſtinctione. Bartolus diſtinguit, eiuſmodi diſpoſitio ſit quæ latè, an quæ ſtrictè declarari debeat. Igitur in beneficio Principis[c], teſtamento[d], & ſimilibus arbor continebitur: in ſtipulatione[e] ſtrictius interpretabimur. Cæterum de arbore exēpli cauſa dictum eſt[f]: quod ad ſimilia multa perduci poteſt.

19 ADMIttitur.) Quid ſi Epiſcopi vicario de criminibus ſine ſpeciali mādato cognitio non ſit: & Epiſcopus ſic illi committat, cō mitto tibi curam vel regimem Epiſcopatus? Et poſſe eum de crimine cognoſcere argumentum hinc ſumi poteſt: Bartolus contra[g], cui aſſentior. Nam neq; in generali mandato ea ſolent comprehendi, quæ ſpeciale deſiderant.

PERtinere.) Sumit & argumentum Accurſius, Romam eſſe ſub Papa: quia Con-
10 ſtantini Imperatoris donatione vrbs fidei Romani Pontificis commiſſa ſit[h]: de quo nunc noo diſputo. Integris enim voluminibus ea quæſtio agitata eſt[i].

25 VLTRA ipſum lapidem.) Lapidē pro miliario poni apertius hîc, quàm alicubi docemur. Sed & quod Modeſtinus[k] centeſimum miliarium, Theophilusq; ad verbū ἑκατοσὸμ μίλιον, Iuſtinianus[l] centeſimum lapidem dixit. Appellationis ratio illa eſt, quoniā antiquiores Romani milia quæq; paſſuum lapidibus ſignarent. Vnde terminandi vias formulæ illæ freqnentes, intra primum, ſecundum, tertium lapidem[m], aduſque cēteſimū[n]: & ſimiliter intra primum, ſecundum, tertium miliarium: & reliqua. Quod vero Vlpianus hîc ceoteſimum miliarium, & centeſimum lapidem:
22 Caſſiodorus lib. 6. variarū in formula Præfecturæ Vrbanæ, ceoteſimam poteſtatem dixit.

PRAEfecti vrbis notio non eſt.) Ratione territorij, poſt tamen eſſe ratione domicilij ſeu originis[o]. Florentinus codex notionem legit, & aliter pnnctis diſtinguit, ſed eſt idem ſenſus.

23 INTERdictis.) Duo igitur interdicta ſunt vt Placentinus credit, licet Ioannes, & cæteri vnum affirment[p]. Dixi Prætoris conceptionem fuiſſe vnicam, ſed interdicti duas eſſe partes. Quis eñ neget aliud eſſe propter vi factum, aliud propter clam factum intendere? Sicut vi an clā facias, longa differentia eſt.

GRAuiori animaduerſione.) Criminali ſeu publicis vinculis[q].

NVMmis datis.) Quæ quædā quaſi ſimonia eſt, vt Accurſi⁹ notat, argūm hinc quq; colligens aduerſus eos qui data pecunia ſcholares inueniunt. Addit Angelus[r], ſi ſcholaſtico profeſſor idcirco donet, vt ſibi magis quàm riuali operam præbeat, ſimoniam cōmitti, ſi mutuet, vſuram eſſet quod & Pontificij probant[s], & quidem iuſtiſsime. Sanctiſsima enim res ciuilis ſapientia eſt[t]. Cur eam pretio æſtimare liceat[v]. Cur qui veræ Philoſophiæ profeſſores ſunt, auaricia & cupiditate vincantur[x]? Quare & Baldo in præſentia aſſentior exiſtimanti doctorem, qui ſe ita gerat in auditorum animis conciliandis, poſſe à Rectore ſcholarum puniri. Sed quid ſi exiſti- 24 25
met quis ſuam, quàm cōpetitoris diſcipli nam ſcholaſticis magis profuturā? Et credit Angelus[y] licite hunc mutuum daturū: qnod etiā Alciatus ſecutus eſt[z]. Mihi hęc ſcrupuloſa nimiū videntur, quia cæcus amor ſui præcipites adeò agit, vt meliores (idq; maxime qui indoctiores ſunt) quicunq; ſe & exiſtiment, & exiſtimari à cæteris velint. Quocirca & ieruditi iſti oō rarò (vt Fabi⁹ ſcribit) vulgo ingenioſiores habētur[a]. Quæ cum ita ſint, viderint obſecro, & caueant boni auditorij æruſcatores hi mali (ſi qui fortè alicubi geotium ſint) oe & alios fallant, & ipſi quoq; cum diſpendio ſalutis æteroæ fallantur. Quodq; voce ſæpe clamabam, & ſcriptis nūc quoq; profeſſores ſcholaſticosq; pariter moneo, & obteſtor, vt Plauti ſaltim verſiculorum memores ſemper ſint, quibus ille ſic ait.

Virtute dixit vos victores innuere,
Non ambitione, neq, perfidia. Qui minus
Eadem histrioni ſit lex, quæ ſummo viro?
Virtute ambire oportet, non fauitoribus.
Sat habet fauitorum ſemper, qui recte facit,
Si illis fides eſt, quibus eſt ea res in manu.

CONSVLTO.) Si tutor prorſus inuētariū non faciat, dolus eius præſumitur[b] t 26 ſi quid omittat conſulto ſeu dolo, eum omiſiſſe probandum eſt.

a l. 1. §. qd dicimus. ff. de ſucceſſ. edict.
b d. §. quod dicimus. l. q ante calendas. ff. de verbo. obli. & hic.
c l. fi. ſupra de conſtit. princi.
d l. teſtamento. ff. de reg. iu.
e l. quicqd adſtringenda. ff. de verbo. oblig.
f l. damni infecti ſtipulatio. ff. de dam. infe.
g Bar. arg. l. quam Tuberonis. §. alia. ff. de pecu. l. 2. l. ſoles. ff. de offic. procō.
h c. Conſtātinus. 96. diſtinct.
i Alci. parer. lib. 7. c. 19.
k l. ſcire. §. qui autem. ff. de excuſ. tuto.
l §. qui autem. inſtit. de excuſ. tuto.
m l. ſuns quoq. §. pu. ſei. ff. de hæred. inſtit.
n Vt hic et l. propter litem. ff. de excuſ. tuto.
o l. 1. & authen. quæ in prouincia. C. vbi de crimi. agi. oport.
p Ang. in rub. ff. quod vi aut clā.
q l. 3. §. pe. ff. de ſuſpe. tuto.
r Ang. hic & in. l. 2. poſt gl. ff. de calum.
s Decle. in c. fi. de vſu.
t l. 1. ff. de var. & extraor. cogn.
v l. 1. ff. de iuſti. & iu.
x l. profeſſio. C. de mune. patri. lib. 10.
y Summa Ang. in verbo. vſura. §. 5.
z Alc. in l. rogaſti. §. ſi tibi. col. fi. ff ſi cert. pet.
a l. ſeruius vbi Ang. ff. quod vi aut clam.
b l. tutor & repertoriū. ff. de admi. tuto.

26 EDENDAM.) Quid ſi in inuẽtario tutor proteſtetur, vt non appoſita pro poſitis, & quæ poni non debuerunt, pro non appoſitis habeantur? Et reſpondet Bartolus ignoranti hoc prodeſſe: ſcientẽ vero iuua re nihil: oportuit enim, vt quæ in pupilli patrimonio eſſe ſciebat, ſigillatim in reptorio poneret[a]: alioqui facilis per proteſtationes eluſio eſſet.

QVANtitatem.) Quid ſi modicum aliquid in inuentario non poſuit? Et conſtat id non obeſſe[b]: de minimis eñ Prætores minime curãt[c]. Sed nunquid prohibere teſtator poteſt? Et poſſe iuris apertiſsimi eſt[d]. An etſi teſtatoris ſimplex remiſsio ſit, tutorem ab inuentarij conficiendi neceſsitate releuantis? Et licet Martinus Syl. Ioannes And. Salicetus, Aretinus, non ſufficere crediderint, ſufficere tamen crebrior opinio[e] eſt (vt mirari ſatis de Alciato[f] nõ deſinam, qui contrarium affirmat) eaq́; procedit, non tantum ſi teſtamentarij tutores (in quibus dubitatio minor) ſed etſi legitimi aut datiui ſint[g]. Poteſt tamen iudex (quicquid teſtator vetuerit) ſi pupillis id expedire videat, tutorem ad cõficiẽdum inuentarium compellere[h]: quæ Angeli[i], & approbata ſententia eſt. Sed & hæredi non ſic, vt tutori neceſsitatem in-
27 uentarij conficiendi teſtator remittet[k], namq́; creditorum reſpectu remiſsio non valebit, etſi maxime valeat quantum ad legatarios[l].

VEREcunde.) Reuerenter. Verecundiã
28 enim pro reuerentia poni, & ex multis iuris noſtri locis[m] & ex Liuio, Suetonio, Lãpridio iam olim oſtendimus. Quo ſenſu
29 Iuſtiniani[n] quoq; verba ſubobſcura accipienda ſunt: quibus ille ius agendi ad ſupplementum, ad verecũdiam naturę introductum eſſe ait: id eſt, eius reuerentiæ ratione, quam filij patentibus iure naturæ præſtare tenentur: mitius enim remediũ id, quàm in officioſi querelam.

OBSCOEnitatem.) Alibi[o] turpem violationem, Theophilus[p] αἰσχροτάτην πρᾶξιν uertit, ad crimen contra naturam referẽs. Accurſius parcius, cũ domini ancillas ad turpem quæſtum compellant[q].

NE proſtituantur.) Sic & Imperator idẽ Alexander[r], Præfectus vrbi (inquit) amicus noſter, eam quæ ita venijt vt ſi proſtituta fuiſſet abducendi poteſtas eſſet ei, cui ſecundum conſtitutionem Diui Adriani id competit, abducendi impertiet facultatem.

NVMmularij.) Argentarij ſiue trapezitę,

a l. fi. C. arbi. tuto. l. chirographis. ff. de admi. tuto.
b l. cui dẽ ff. de adil. edict.
c l. ſcio. ff. & reſti. i. integ.
d l. fi. §. fi. C. arb. tute.
e Iaſ. in l. nemo poteſt n. 74. Ripa. nu. 86. ff. de lega. 1.
f Alci. in l. verbum. oportere. ff. de verb. ſig.
g Gloſ. in l. tutores. 2. in gl. publicarum. ad fin. C. de admi. tuto. g. in l. 3. §. tutores in glo. non fuerũt. ff de ſuſpec. tuto.
h l. vtilitatem. l. in cõfirmãdo. ff. de confirm. tuto.
i Ang. cõſil. 144.
k l. fi. §. cũ igitur. C. de iu. delib.
l Iaſ. in l. cum neceſſitatem. C. de fideicom.
m l. liberto. ff. de oper. liber. l. ſi patron ex. de bita. ff. de donat. l. ſi cum dotẽ. §. eo autem. ff ſolu. mat. l. cum vnus. ff. de alim. & ciba. legat.
n §. ſed hic inſti. de inoſ. teſta.
o l. 1. ff. de his qui ſui vel alie. iu.

CVRA carnis omnis, vt iuſto præbeatur, ad curam præfecturę pertinet: & ideo et forũ ſuarium ſub ipſius cura eſt. Sed & cœterorum pecorum, ſiue armentorum, quæ ad huiuſmodi præbitionem ſpectãt, ad ipſius curam pertinent. Quies quoque popularium, & diſciplina ſpectaculorum ad Pręfecti vrbi curam pertinere videtur. Et ſanè debet etiam diſpoſitos milites ſtatuarios habere, ad tuendam popularium quietem & ad referendum ſibi quid vbi agatur. Et vrbe interdicere Præfectus vrbi, & quAlia ſolitarum regionum poteſt, & negociatione, & profeſsione, & aduocationibus, & foro, & ad tempus, & in perpetuum interdicere poterit, & ſpectaculis: & ſiquem releget ab Italia, ſubmouere eum etiam à prouincia ſua. DiBus Seuerus reſcripſit, eos etiam qulllicitumc ollegium coiſſe dicuntur: apud præfectum vrbi accuſandos.

1 *Vendere res ſuas quando quis cogatur.*
2 *Edicti Præfecti vrbis formula antiqua.*
3 *Populares qui dicuntur.*
4 *Stationarij milites qui fuerunt.*
5 *Stationarij, id eſt, tabelliones.*
6 *Nuntij relationi an ſit fides adhibenda.*
7 *L. 7. titu. 4. lib. 4. fori.*
8 *Saltuarij iuramento damna data probantur, probari tamen poteſt contrarium.*
9 *Profeſſio quid ſit.*
10 *Argentaria profeſſio.*

IVSTO prę-beatur.) Quid eſt qđ aduerſus iuris regulam[s] vendere cogit Præfectus vrbis? Et Bartolus reſtringi regulam ait in his, q̃ ad victũ ptineãt. Sed repugnat Seueri & Antonini reſcriptũ[t], quo dr̃ æquũ nõ eſſe, vt

Decu-

ſunt.
p Theo in §. ſed et maior. inſti. de his qui ſui vel alie. iu. ſunt.
q l. ſi lenones. C. de epiſc. audiẽ.
r l. 1. C. ſi mancip. ita vene. ne proſtitua.

s l. nemo exterus. C. de inde. l. non enim. ff. re. amo.
t l. vlti. ff. ad. l. Iul. de anno.

Decuriones ciuibus ſuis vilius q̃ annona
exigat, frumentũ vendere cogantur. Lon-
gius itaq; diſtinguit Bartolus. Nã ſi cari-
tas ſit, etiam viliori pretio vendere cogi
domini poſſnnt[a]. Sed & ſi caritas minime
ſit, eiuſmodi tamen res proponas, quæ ad
vſum aut victum cõmunem ſpectẽt, qua-
le frumentũ eſt, vinum, caro, & ſimilia, in-
ſto pretio vti vẽdant cõpellentur: alioqui
regula procedet[b]: quam tamẽ Salicetus[c],
Iaſon[d], Socinus[e], Hippolytus[f], & alij plns
minus octoginta caſibus coarctant. Illud
non prætermittendum eſt, legem munici
palem quæ ad venditionem cogit, ad em-
ptionẽ minime cogere: & per cõtrariũ[g].
CAETErorum pecorũ ſiue armẽtorũ.)
Marius in carinis inter ruinas effoſſum ſe
2 vidiſſe lapidem ait, in quo hoc edictum
ſcriptum erat.

a L.3.§.au ſt.ff.ad.l. Rhoderi.de iact.
b L.nec eme re. C.de in deli. l.tantũ. C.de cõtrah.empt.
c Sali.in.l. 1. C.de epiſ. audi.
d Iaſ.i pri. inſti. de arro.& in.l. rogaſti. in prin. col. 1. ff.ſi cer.pet.
e Soci.in re gu. 350. incip. vendere.
f Hyppo.in l.1.§.cum q- dam deponere. ff. de quaſtio.
g Plat. in l.1.C.de cu preſ.lib.11.

EX AVCTORITATE TVNI APRO NIANI. V. C. PRAEFECTI VRBIS.

RATIO DOCVIT VTILITATE
SVADENTE, CONSVETVDINE
MICANDI SVMMOTA, SVB EXA
GIO POTIVS PECORA VENDE.
RE, QVAM DIGITIS CONCLV-
DENTIBVS TRADERE: VT AP-
PENSO PECORE, CAPITE, PEDI-
BVS, ET SOEVO LACTANTE, ET
SVBGVLARI LANIO CEDENTI-
BVS: RELIQVA CARO CVM PEL
LE, ET INTERRANEIS PROFICI-
AT VENDITORI, SVB CONSPE-
CTV PVBLICO FIDE PONDERIS
COMPROBATA, VT QVANTVM
CARO OCCISI PECORIS APPEN-
DAT ET EMPTOR NORIT, ET VEN
DITOR COMMODIST OMNIBVS
ET PRAEDA DAMNATA QVAM
TRIBVN. OFFICIVM CANCELLA
RIVS, ET SCRIBA DE PECVARIIS
CAPERE CONSVEVERANT: QVAE
FORMA INTERDICTI ET DISPO
SITIONIS SVB GLADII PERICVLO
PERPETVO CVSTODIENDA
MANDATVR. Quę nos in anti qui
tatis gratiam repetere non grauamur.
3 POPVlarium.) Ciuium: quæ vox comi-
cis frequẽs eſt. O populares ecquis me vi-
uit hodie fortunatior. Obſecro, populares
ferte miſero atq; innocenti auxilium.
SPECTAculornm.) Quæ publice ede-
bantur.
4 MILITES ſtationarios.) Alibi milites
5 ſtationarij in hoc diſpoſiti erant, ut ſeruos
fugitiuos cõquirerent[h]. Sunt & ſtationa-
rij tabelliones[i]: & aliâs aliter ea vox acci-
pitur, vt diligenter Andreas Alciatus per-
pendit[k].
A D referendum.) Tractat hoc loco Bar- 6
tolns, nũ relationi nuncij, apparitoris Syn
dici, & ſimilium fides ſit adhibẽda. Et ille
tam hîc, quàm alibi[l] (vt ſolet) diſtinguit.
Verũ ea regula ſit, fidẽ nõ adhibẽdã[m], quę
qnibuſdã caſibus nõ procedit. Primus ille
eſt, cũ de leuibus delictis, & ijs q̃ ipſemet
vidit, denunciat: verbi gratia, ſi ludentes, ſi
arma portantes denũciet[n]: niſi ꝙ eorũ ad-
uerſus quos denũciat, probatio in contra-
riũ admittenda eſt[o]. Secundus eſt, cũ de
facto proprio denũciat, vt ꝙ aliquem cita
uerit[p], dummodo de cõmiſsione cõſtet[q].
Tertius cum de facto quidẽ alterius refert
vt ꝙ hominẽ aliquis occiderit: nã etſi ma-
ximè nuncio fides non adhibeatnr, vt ma-
maleficium iudex puniat[r] prætetquam ſi
aliæ probationes afferantur, tamen ſatis ſu
perque ea denũciatio eſt, vt iudex per in-
quiſitionem procedat[s]. Quartus, cum le-
ge municipij aut conſuetudine inductum
hoc ſit, vt huiuſmodi apparitorum relatio
nibus credatur: atq; ita Gandinus[t], Spec.[v]
& plures[x] ſentiũt. Sic iure noſtro[y] Saltua 7
rij aſſertioni creditur de damno dato in vi 8
neas, frumẽta ſyluas: quo iure vtimur. Sed
poterit qui damnũ dediſſe dicitur, ꝓbare
contrarinm, ita, vt oculis Iudex damnum
datum inſpiciat[z]: quæ formula expeditiſ-
ſima eſt. Sed & alijs probationibus aduer-
uerſus Saltuarij relationẽ rei veritas quæ
ſit probari poteſt, vt Abbas notat[a], & Ac-
curſius[b] quoq; ſentit: quos omnes[c] ſequũ-
tur.
QVALIA.) Pro qua alia, ſiue qualibet 9
alia, ſic necESSE ſupra[d], pro neceſſe eſſet.
Sic infra[e] QuIllicitum, pro qui illicitumt
& ſi qua ſimilia ſunt.
PROfeſsione.) Varia vocis huius ſignifi-
catio eſt. Id quod non indiligenter alibi à
nobis notatum eſt, hic in ea ſignificatio-
ne ponitnr qua ad Rubricam. Qui ætate
vel profeſsione ſe excuſent lib. x. & qna
Imperator[f] Profeſsio (inquit) & deſideriũ
tuum inter ſe diſcrepãt & quæ ſequuntur.
Vt ſit profeſsio ſtudium ſcientiæ officij,
aut artificij alicuius: quo ſenſu & profeſ-
ſores etiam vocantur. Nam & ſic argenta-
riam profeſsionem de argentariorum of-
ficio intelligimus.

h l.1.l.pen. ff.de ſer.fugit.
i Auth. de Tabell.
k Alci.pa rerg. lib.6. c.19.
l Bar. in. l. diuus. in. 3. q.ff.de cuſt. reo.
m l. diuus. ff. de cuſt. reo.
n §. quien bac.l.
o Sali. in.l. ea quidẽ.C. d accuſ. Are. in verb. per denũtia tionẽ.nu.16
p l. magn pato.§. nes a mẽ.ff.d reb. eo.
q l.ſi. C.de exib.re.
r l.1. C. de curioſ.et ſta tion. li. xij.
s l.2. ff. de cuſto. reo.l. ea quidẽ. C. de accuſ.
t Gãd. ſub rub.quali.d crimi. cognoſ.per de nun.
v Specul.ĩ tit.d.accuſ. §.1.
x Alexã. ĩ.3.vol.cõſ. 71.
y l.7.ti.4. lib.4.fo.
z Bal.in.l. cõtra negã tẽ.C.d lege Aquil.
a Abb. in c. propoſui ſti.col. 1. de probat.
b gl.in. l.2. §.ſi abſens. in.g. vel iu dicio.ff.ſi ex noxa. cau. aga.
c Iaſ.in.l.ſi q̃n nu.27. C. vñ vi.
d l.2.§.eodẽ tẽpore.ff.de origi.iu.
e ver.ſi.
f profeſsio C.de munc. patri.li. 10.
g l. ſi quos ex argenta riis.§. præ ter.l.quia ã §. nihil. ff. de eden.

QVILLI-

QVILL Icitũ.) Pro qui illicitũ, ſicut & ſuperius illud QuAlia. Frequẽtes em̃ id genus contractiones ſunt in Florentino hoc exemplari, & quæ antiquitatis maieſtatẽ redolere fortè videri poſsint.

II. PAVLVS Lib. ſingulari, de officio Præfecti vrbi.

ADIRI etiam ab argentarijs vel aduerſus eos ex epiſtola Diui Adriani, & in pecuniarijs cauſis poteſt.

1 *Mercatores qui male in officio ſuo verſantur, quomodo puniri poſsint.*

2 *Argentarij in quo foro negociarentur.*

AB argentarijs vel aduerſus eos.) Argumentum
1 hîc eſt, vt ſi nũmularij vel mer
catores in profeſsione ſua dolum, technas ſtruant, neq; ſe probe gerant, ſubmoueri à iudice, aut ad tempus, aut in perpetuum poſsint: quod & in cæteris id genus officijs, in aduocatis, tabellionib⁹, & ſimilibus verum eſt[a]. Sanè argẽtarij in foro Boario
2 negociabantur: vnde eſt vt ad Præfecti vr
bi iuriſdictionem pertinuerint.

a l. moris. ff. de pæn.

III. VLPIANVS Libro ſecundo, Ad edictum.

PRAEFECTVS vrbi cum terminos vbis exierit, poteſtatem non habet: extra vrbem poteſt iubere iudicare.

1 *Delegatio cauſarum non eſt contentioſæ iuriſdictionis.*

EXTRA vrbẽ.)
1 Id eſt, territorium vrbis.
IVBERE iudicare) Delegatio ergo cauſarum cõtentioſæ iuriſdictionis non eſt: ſi enim eſſet, non poſſet exerceri extra territorium[b].

b l. ſi. infra de iuriſdic. om. iud. vbi Alexã. & alij.

DE OFFICIO Quæſtoris. Tit. XIII.

1 *Quæſtorum varia genera.*
2 *Quæſtores militares.*
3 *Quæſtorium.*
4 *Quæſtores vrbani.*
5 *Quæſtores ærarij.*
6 *Quæſtores parricidij.*
7 *Quæſitores.*
8 *Quæſtores candidati.*
9 *Quæſtor vrbis Conſtantinopolitanæ.*
10 *Harmenopuli indiligentia notata.*
11 *Quæſtor exercitus.*
12 *Quæſtor ſacri palatij.*
13 *Quæſtor ſacrarum literarum.*
14 *Quæſtores in ſingulis ciuitatibus.*
15 *Quæſtorum in locum qui hodie ſucceſſerint.*
16 *L. 10. titu. 18. part. 4.*

DE officio Quæ
ſtoris.) Vt Quæſtorum ori- 1
go antiquiſsima eſt, ſic eo-
rum varia genera fuerunt.
Quæſtores militares, qui ſcilicet rem mili 2
tarem comitabantur, & in hoc creati ſunt,
vt cum Imperatoribus populi Romani, id
eſt, Conſulibus & Prętoribus mitterẽtur,
qui pecuniam publicam adminiſtrarent:
prędam, ac manubias in publicas rationes
referrẽt. His Lictores, & Quæſtoria inſi-
gnia erant, vt Cicero pro Plancio oſten- 3
dit. Horũ in caſtris tabernaculum Quæ-
ſtorium, vt Prætoris Prætoriũ dicebatur.
Liuius lib. 10. Itaq; captum Queſtorium,
Quæſtorq́; ibi Panſa occiſus. Quæſtores 4
vrbani, ſiue Quæſtores ærarij, qui ærario 5
& pecuniæ publicæ quærendæ conſeruan
dæq́; prçerant. Primi omnium Publius Ve
turius, & Minutius Marcus à Publicola in-
ſtituti, vt in ei⁹ vita auctor eſt Plutarchus.
His ærarij curã Auguſt⁹ abſtulit, vt (quod
Suetonius ait) à Quæſtoribus vrbanis ad
Prætorios, Prætores've tranſiret. In quo
tamen, auctore Tacito lib. 13. Neronis &
Claudij temporibus rurſus variatum eſt.
Quæſtores vero parricidij[c], qui & quæſi- 6
tores, capitalibus rebus præerãt: quorum 7
meminit lex. 12. Tabul. Vergilius in ſe-
xto.

Quæſitor Minos vrnam mouet &c.

Meminit & Cicero pro Roſ. Ameri. & ad Q. Fratrem libro tertio. Quæris quid fiat de Gabinio? ſciemus de maieſtate triduo. Quo quidem in iudicio odio premitur omniũ generũ, maxime teſtibus cæditur, accuſatoribus frigidiſsimis vtitur, cõſiliũ varium. Quæſitor grauis, & firmus Alfius Pompeius vehemẽs iudicibus rogandis. Quæſto-

c l. 2. §. deinde cum eſſet. ff. de origi. iur.

8 Quæſtores candidati Principis, quorum
Vlpianus, Feneſtella, Lampridius in Alexand. & Conſtantinus Harmenopulus[a]
meminerunt, hi & legẽdis libris Principa
libus, & legendis Principis epiſtolis in Se-
9 natu vacabant. Fuit & poſtea Quæſtor vr
bis Conſtantinopolitanæ à Iuſtiniano pri
mum creatus: cuius id præcipuè videtur
fuiſſe officium, vt peregrinos, vagabũdos,
nihilq; agentes vrbe pelleret: curaretque,
vt quib' negocij aliquid eſſet, iudices eos
pluſquã oporteret non morarentur: tum
alia curæ huic officio fuerunt, quæ indicat
Iuſtiniani Nouella octogeſima[b]. Id offi-
ciũ Harmenopulus cum antiquo Quæſto
10 ris officio indiligentius aliquãto (vt mihi
11 quidem videtur) cõfundit. Fuit etiã Quæ-
12 ſtor exercit' Queſtor ſacri Palatij (qua-
lis Tribonianus fuit) quorum mentio eſt
13 in Nouella. 8. & . 41. & . 126. & Quæſtor ſa
14 crarum literarum, in Nouella. 53. Sed &
fuiſſe in ciuitatibus ſingulis Queſtores Ar
cadius docet[c]. Et Quæſtura (inquit) in ali
qua ciuitate inter honores non habetur,
ſed perſonale munus eſt. Verũ hoc titulo
Vlpianus de his tantum meminit, qui aut
pecuniæ publicæ quærendę præerant, aut
15 Principis epiſtolis legendis vacabant. In
16 Priorum locum iure noſtro[d] ij ſucceſſere,
qui tributa, redditusq; Principis curant, q
vel theſaurarij, vel cõputatores vulgo ap-
pellantur. In candidatorũ vero locum hi,
qui epiſtolas aut ad Principem, aut à Prin
cipe miſſas ſecreto illi legunt: qui & ipſi
voce vernacula Secretarij vocantur. Pyr-
rhus[e] huic magiſtratui Cancellarium ſimilem penè eſſe contendit.

a Conſtan. lib. 6. titu. de magiſt.

b Authẽt. de quæſt.

c d. l. fi. §. 1. ff. de mune. & hono.

d l. 10. tit. 18. part. 4.

e Pyrrhus. de magiſt. Roma. part. 2. nu. 2. & part. 1. nume. 10.

VLPIANVS Lib. ſingulari, de officio Quæſtoris.

ORIGO Quæſtoribus creandis antiquiſsima eſt, & penè ante omnes magiſtrat'. Gracchanus denique Iunius libro ſeptimo de poteſtatibus, etiam ipſum Romulũ & Numam Pompiliũ binos Quæſtores habuiſſe: quos ipſi nõ ſua voce, ſed populi ſuffragio crearent, refert. Sed ſicuti dubium eſt, an Romulo & Numa regnantibus Quæſtor fuerit: ita Tullo Hoſtilio rege quæſtores fuiſſe certũ eſt: ſanè creVrior apud veteres opinio eſt, Tullum hoſtilium primum in Rempublicam induxiſſe Quæſtores: & à genere quęrendi Quæſtores initio dictos et Iunius, & Trebatius, & Feneſtella ſcribunt. Ex Quæſtoribus quidam ſolebant prouincias ſortiri ex Senatuſcõſulto quod factum eſt Decimo Druſo, & Porcina conſulibus. Sanè nõ oẽs Quæſtores prouincias ſortiebantur: verũ excepti erãt cãdidati Principis. Hi etenim ſolis libris Principalibus in Senatu legẽdis vacant. Hodieq; optinuit, indifferenter Quæſtores creari tã Patricios, quàm plebeios. Ingreſſus eſt enim et quaſi primordium gerendorum bonorum, ſententiæq; in ſenatu dicẽdæ. Ex his (ſicut dicimus) quidam ſunt qui Candidati Principis dicebãtur, quiq; epiſtolas eius in Senatu legunt.

1 *Quæſtorum origo antiquiſsima.*
2 *Quæſtura Romæ, magiſtratus, & honor.*
3 *Quæſtura in alijs ciuitatibus munus perſonale erat.*
4 *Communis opinio quæ ſit.*
5 *Communes opiniones quare magis ſequẽdæ.*
6 *Interpretationes in ius ciuile qua ratione fiant.*
7 *Communis opinio ſingularibus, naturali ratione, præferenda eſt.*
8 *Communis opinio quando & quomodo ſequenda.*
9 *Communi opinioni locus non eſt in his quæ lege, aut vera ratione conuincuntur.*
10 *Communis opinio an cõſtituatur ex his quæ incidenter dicuntur.*
11 *Communis opinio à numero an ab auctorum dignitate æſtimanda ſit.*
12 *Communis opinio quibus caſibus ſequenda non eſt.*
13 *Accurſij quanta auctoritas contra communem opinionem, aut ad eam conſtituendam.*
14 *L. 1. Tauri.*
15 *Antonij ſententia diſcuſa de communis opinionis auctoritate.*
16 *Sancti alicuius auctoritas confirmata auctoritate ſacræ ſcripturæ cuicunque deciſioni præfertur.*
17 *Opinio ſingularis ſuſtinens teſtamẽtum, aut*
matri-

matrimonium an ſit tenenda contra opinionem communem.

18 *Teſtamenti & matrimonij cauſa quod priuilegium habeat, ſi opiniones cõtrariæ ſint.*
19 *Quæſtores vnde dicti.*
20 *Quæſtorũ creandorũ cauſa quæ fuerit.*
21 *Quæſtores in ſingulis ciuitatibus.*
22 *Sortitio Quæſtorum.*
23 *Candidati qui, & vnde dicerentur.*
24 *Candidati Principis duplices.*
25 *Quæſtores candidati Principis.*
26 *Libri Principales qui in præſentia dicantur.*
27 *L. 50. titu. 18. part. 4.*
28 *Quæſtores & aſſeſſores Principum.*
29 *πάρεδροι.*
30 *Quæſturam principio patricij tantum, deinde etiam plebei gerebant.*
31 *Quæſtura ĩgreſſus erat ad cæteras dignitates.*

1 ORigo antiquiſsima eſt.) Iuſtinianus in nouella octogeſima τῇ μὲν οὖν ἀρχῇ, ὥ τῷ ταύτην παραλαμβάνοντι τὸ τοῦ Κοιαίστωρος ἐπιτίθεμεν ὄνομα· οὕτως γὰρ δὴ αὐτὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐξευρόντες (φαμὲν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτάτοις χρόνοις) ἐρευνάδας ἐκάλουν εἰς ταύτην ἀφικνουμένους τὴν τάξιν. id eſt, & magiſtratui quidẽ & qui eũ ſuſcipit, Quęſtoris nomẽ imponimus. Sic enim & qui initio magiſtratũ hunc inuenerũt (loquimur autẽ de tẽporibus antiquiſtimis) Quæſitores eos vocabant, qui ad hunc dignitatis gradum progrederentur.

2 MAGIſtratus.) Magiſtratus igitur & honor Quæſtura ipſa fuit: quãuis Quæſtura in ciuitate nõ honor, ſed munus perſonale

3 eſſet[a]. Neq; eos audio qui nodũ hunc ita diſſoluũt, vt Quæſturã nõ honorem aut magiſtratum, ſed ingreſſum & primordium honor gerendorum fuiſſe arbitrantur[b]. Nã & in Nouella octogeſima[c] Iuſtinianus apertius ἀρχὴν, id eſt, magiſtratum appellat ſępiſsime.

CREbrior opinio eſt.) Exigit locus hic vt de cõi opinione dicã: cuius tractat' breuiſsime in quatuor articulos diuidẽd' eſt. Quæ opinio cõis eſt: cur eius auctoritati tm̃ tribuamus: qñ & quomodo ad cõem opinionẽ recurri debeat: qui caſus ſint, in quibus cõis opinio eã auctoritatẽ non ha-

4 beat. Et quidẽ cõis ea eſſe dicitur, quæ à plurib' approbata eſt[d]. Cur autẽ adeo eius inualuerit auctoritas mirũ certè eſt, Iuſtiniano præſertim vetante[e], ne ex multitudine auctorũ (quod melius & æquius eſt) iudicaremus: cũ poſsit vnius forſitã & deterioris ſentẽtia, & multos & maiores aliqua in parte ſuperare. Sed illa ratio ſolet afferri, quia facilius inuenitur quod à plu 5
ribus quæritur[f]: & per plures veritas melius reuelatur, vt Abbas, Felinus, Decius, & alij tradũt[g]. Alciatus[h] rationẽ ait, quia vt hîc, ſicut ĩ cõſilijs publicis nõ potuit aliud cõſtitui, quàm vt numerentur potius quàm ponderentur ſentẽtiæ: etiamſi non ſemel maior pars meliorẽ vincat. Ego natura rerũ ſic exigente, obtinuiſſe hoc crediderim, quicquid Iuſtinian' edixerit. Nã
& ꝓhibuit idẽ Imperator[i], ne qui iuriſperiti iuris noſtri cõpilationi cõmentarios 6
applicare auderent: & tamen quia naturaliter obſcurę res interpretationẽ deſiderabãt[k], obtinuit[l] vt interpretationes interpretationibus in dies cõglomerentur. Vt igitur naturaliter doctorũ interpretationes admiſſæ ſunt, ſic natura hoĩm (quorũ naturaliter diuerſæ opiniones ſunt) id exi-
gẽte, vt exitum aliquẽ res haberet, pluriũ 7
opinionẽ pręferri oportuit. Sed qñ & quo
modo ad cõem opinionẽ recurremus? Et 8
conſtat ſi nouæ dubitationes emergãt, de cõmuni opinione non inquirendũ: vix enim eſt vt in nouo dubio opiniones doctorũ iam ſint. Quid igitur? In antiquis dubijs in quibus illi inter ſe diſſentiant, quæ pluriũ opinio fuerit inquirendũ eſt[m]. Sed
& cum legis caſus aut iuſta, aut vera ratio, 9
aut cõſuetudinis interp̃tatio ad dubij deciſionẽ præſto ſit, neceſſaria non eſt cõis opiniõis auctoritas[n]: qđ Matheſalanus[o], Salomoni'[p], Purpuratusq;[q] belliſsime tradiderunt. Nam quæ lege, aut vera ratione conuincitur, non opinio ſed demõſtra-
tio eſt. Cæterũ & ſiqua incidẽter, obiter, 10
aliudq; velut agentes doctores dicant, ad cõmunis opinionis cumulũ ea non accedent[r]. Sicut & illud quoq; permagni intereſt in qualitate, an in quantitate diſſenſio ſit, vt numeratæ & coniunctæ ſententiæ communem opinionem conficiant[s].
Sed num à numero, an potius ab auctorũ 11
dignitate cõmunis opinio æſtimãda eſt? Et (quia varie de hoc ſcriptũ extat) ponendæ ſunt cõcluſiones ſequẽtes, quæ à pluribus approbãtur. Prima ſit, cõmunẽ opinionẽ (etſi pauciſtimæ tales ſint) eã proprie

& dici

a l. ſi. §. 1. ff de muner.
b Cora. hic argu. verſ. ingreſſus.
c Autẽt. de quæſto.
d Hic & l. diui. ff. de iur. patr. l. arbitras. ff. de his qui not. infa. & nonimus. & ver. ſign. c. de induc. 3. 9.

e l. 1. §. ſed neque. Cod. de vete. iur. enucle.
f c. ſi. 20. diſtin. l. ſi. C. de fideicõ.
g Deci. in c. prudentiã in princip. nume. 2. de offic. deleg.
h Alci. parer. 4. c. 17.
i l. 2. §. noſtram. C. de vete. iur. enuele.
k l. 2. §. his legibus. ff. de orig. iur. §. ſed natura lia. inſti. de iu. na. gent. & ciui.
l Bar. in l. omnes. col. antep. ff. de iuſti. & iu. Mari. poſt Bal. in d. l. 2. Alcia. in l. 1. in verb. celſus. col. 2. ff. ſi cer. pe.
m Abb. in c. 1. col. pen. de conſtit.
n l. cum ratio. ff. de bo. dam.
o Mathe. ſ. in tract. de elec. verior. opi. col. 1.
p Salo. in § reſponſa. ſo. antepe. inſt. de iur. nat. gen. & ciu.
q Purpur. in l. 1. num. 138. ff. ſi cer. peta.
r Alci. parer. 4. c. 17.
s Alci. parer. 9. c. 14.

a §. reſponſa. inſtit. de iu. natu. gent. & ciui. vbi Salom.
b Hic et in d. l. deni. c l. ſi. C. de his qui in eccle. manu.
d l. 3. in princip. ff. de teſtib. c. in noſtra de teſtib.
e c. in canonicis. 19. diſt. l. maiorē. ff. de pac. f Alex. in. 7. conſ. 102. n. 5.
g Matheſ. in tractat. de elect. ver. opi. colum. fina.

& dici, & eſſe, à qua nemo prorſus diſſentit: quo iure & reſpōſa quoq; prudētū (anteaq̄ iuris auctoritatē obtinerēt) olim valebāt[a]. Secūda, ſi numerus æqualis ſit, eā dubio procul cōmunē dicēdā, quā ij teneāt qui auctoritate præſtant[h]: & cōtrà ſi æqualis auctoritas ſit, numerū vincere. Sunt em̄ veluti iuris teſtes[c], ac proinde ſi par numerus ſit, eorū ſententia tenenda eſt, qui fide exiſtimationeq; magis polleant[d]. Tertia, cōem opinionē etiā dicendā, quā præſtātiores & grauiores ſequātur, quāuis numero plures in contrariā eant[e]: & hanc (ſi quis diligenter expendat) receptiorē opinionē facile deprehēdet ex ijs, quæ Alexāder[f], Matheſalanus[g], Felinus[h], Decius[i], Marius[k], & alij notant[l]: quicquid numero tribuiſſe Iaſon[m] & Alciatus videatur[n], niſi q hìc variat, & priori ſententię alio in loco magis aſſentit[o], alibi iudicis arbitrio reliquit. Nam & quid aliud Iuſtiniani lex inſinuat? quā ad hoc ipſe noto, dum Vlpiani, Marcelli, Cœlſi opinioni, Papiniani, & Saluij Iuliani opinionē anteponit, q hic ſublimiſsimus (vt ait) & ſummæ aucto-
22 ritatis teſtis eſſet. Vltim[a] articulus reſtat de caſibus, in quibus opiniōi cōi locus nō eſt: quos cōſtat eſſe nō paucos[l]. Si dubiū nouū ſit[p], ſi lex expreſſa[q], ſi ratio vera & efficax[r], ſi cōſuetudinis interpretatio[s] contra cōmunē opinionem ſtet: quod ex Matheſalano, Mario, & Purpurato ſupra docuim[u]. Addūt pleriq;[t] ex Iacobo Butrig.[x] tunc quoq; cōtēni poſſe cōem ſententiā,
23 cō pro ſingulari Accurſij gloſſa aliqua expſſa ſit. Sed næ iſti vni pl[9] nimio tribuūt: vt vereor, ne nō videri iure poſsit Accurſius nr̄ Neptunus Homeric[9], Odiſſ. lib. 1.

[illegible]
[illegible]

Nā quomodo hoc alij nō inique ferāt (Iuſtiniani præſertim iam edicto cōtēpto) vnius præiudicatā auctoritatē tanti ab aliquo fieri, vt huic ſoli cęteri oēs quotquot ſunt poſtponantur? Eos[x] itaq; magis ipſe ſequor, q tm̄ Accurſio Iacobū tribuiſſe tunc interpretātur, cū variæ opiniões ſint, nec conſtet quæ ſit receptior. Nec diſsimi-

h Feli. & deci. in c. 1. de conſti.
i Dec. in c. prudētiam. nu. 4. de offic. deleg.
k Salom. in §. reſponſa.
l Ioa. Lecib. de primog. lib. 1. q. 24. nu. 20. Syl. nupt. lib. 5. col. 1.
m Iaſ. in d. l. re cōiūcti. & in l. 2. C. de inſti tut. & ſubſtitut.
n Alciat. li. 4. paren. cap. 17. & lib. 9. c. 14.
o Alciat. reg. 1. præſump. 51.
p Alciat. in. l. 1. ff. ſi cert. pet. in verb. celſus col. 2. Abbā. d. col.
q l. ancilla. C. de fur.
r l. cum ratio. ff. de bo. damna.
s l. minime. ff. de legib.
t Iaſ. in l. vt vim colum. penult. ff. de iuſti. & iu. Salo. in d. §. reſponſa.
u Iacob. Butr. in l. 2. C. qui pro ſua iuriſdi.
x Deci. & Clau. in d. l. vt vim.
y Pau. in 2. vol. cōſ. 172.

z Dict. l. 2. §. ſed neque. verſ. cum poſsit. a l prima Tauri.
b Anton. in cap. 1. ua nos. de vſuſ. c Barbat. volu. 2. conſ. 10.
d Iaſ. in d. l. illam. nume. 9. C. de collationib.
e Salom. in §. reſponſa. colum. antepenultim.
f c. capellanus. de feri. g l. 2. §. ſed neque, C. de vete. iur. enu.

le ſuperioribus eſt, quod de Accurſij eiuſdē (quem Dynus ſequatur) opinione apud Paulū[y] extat. Nec diſsimile etiā quod de Bartoli Baldiq; opiniōibus per legē quādā Regiā inductū. iure id optimo[z], poſtea
24 ſublatū eſt[a]. Exiſtimauit ꝑterea Antoni[ab],
25 quē Andreas Siculus[c] & Iaſon[d] ſequūtur, impune contra cōem opinionem iudicari poſſe, q̄ lege aut vera rōne non probetur: id eſſe erratū Salomonius[e] cōtēdit. Si em̄ (inquit) cōis opinio lege aut vera rōne ꝓbatur, nō iam opinio, ſed demōſtratio dicēda eſt. Ego ex ſupraſcriptis Antonij opinionē defēdo. Exiſtimauit nimirū ille extra pœnā eſſe eū, qui ſecūdū cōem opinionē nō ꝓnunciat, cui lex aut vera ratio aduerſatur: eiuſmodi em̄ quæ ſint (erūt autē perpaucæ) & euidēter[f] falſæ dicūtur, & ſecure cōtēni poſſunt[g], oīm cōſenſu. Quòd ſi iudicari poſſe cōtra cōem Antonius[h] & ſequaces arbitrātur ſimpliciter. i. ita, ſi lege aut rōne cōis opinio nō probetur[i] Salomonio magis accedo. Cōis em̄ opinio, niſi cōtra legē, aut verā rōnē ſit, indubio pro lege eſt: quod vtriuſq; iuris doctores fatētur[l]. Illud indubitati iuris eſt[k], ſi opinio ſancti alicuius putà Hierony. Augu. ſacræ
26 ſcripturę teſtimonio cōfirmetur, præferri eā cōſtitutioni cuiuis, aut Cęſaris aut ſummi Pontificis[l]: quod nouiſsimè verū arbitrātur, cū de peccati materis agitur, alioq em̄ Principū cōſtitutiōes ꝑferēdæ ſūt[m], nedū cōi opinioni. Sed qd ſi paucorū aut v-
27 nius opinio teſtm̄ ſuſtineat, contrà plures infirmet? Et cōem tūc cōtēni poſſe Andr. Siculus[n] rn̄dit. Mouet illū teſtamenti fauor[o]. & q in matrimonio ſuſtētando idē Hoſti[p]. ſentit: quā opinionē Iaſon[q] etiā ſecutus eſt. Verū mihi Decij[r], Alciat[s]i, Cotæ[t] & aliorū quorūdā ſententia ꝓbabilior ſemper viſa eſt, vt & in his cauſis cōis opinio ꝑferat. Quod ergo erit teſtamēti matrimonijq; priuilegiū? Nēpe vt ſi variæ o-
28 piniones, ſi res dubia ſit, melius is faciat, q pro teſtamento & matrimonio ꝓnūciat. Sūt & alij caſus, in qbus cōi opiniōi locus nō erit: ſed hi ſelectiores. Cæteros latiori tractatu, Deo duce, aliqn̄ digeremus.

h Abb. in c. 1. col. fi. de conſtit. in. 1. cum ſint, de deci. in conſi. 89. col. 5. in. 3. volu. Clau. in d. l. vt vim.
i Dec. i. l. ſi. C. de pe. iudi. q ma. Doct. in c. ne innitaris de conſtit.
k Purp. in l. 1. nu. 147. ff. ſi cer. pet.
l Gl. in c. 1. libellis. 50 diſtinct.
m Gl. l. 2. C. ſi vt minor ſe ab hære. abſt. Alci. in d. verſi. celſus.
n And. Barba. conſi. 6.
o l. ſi pars. ff. de inoffi. teſta. l. 2. C. de ſacroſ. ec.
p Hoſti. in c. 2. de regu. ſpiritua.
q Iaſ. in. l. gallus. §. quid ſi is. in prima le cti. nume. 14. ff. de liber. et poſthum.
r Deci. in capitu. primo. colum. fina. de conſtitu.
s Alciat. paradox. libro tertio. c. 7. & reg. 1. præſump. 40.
t Cattel. in ver. nuptiarū cauſa.

A GENE-

19 A GENERE quærēdi.) Sic & Pōponius,
quia inquirendæ & conſeruandæ pecuniç
publicæ cauſa creati eſſent[a]. Verùm creā-
dorum cauſa (vt Plutarchus in Publicola
20 ait) ne Imperatores ſi probi eſſent, à gra-
uioribus curis diſtraherentur: ſi improbi,
his pecandi occaſio pecunias colligenti-
bus præberetur.
21 PROuincias.) Sed & ciuitatib⁹ ſui Quæ-
ſtores fuerunt[b], quod in rubrica diximus.
22 SORTIRI.) Huc pertinet & quod Cice
ro ſcribit ad. Q. Fratrē epiſt. 1. Quæſtorē
habes non tuo iudicio delectum, ſed eum
quem ſors dedit: Hunc oportet & ſua ſpō-
te eſſe moderatū, & iuris inſtitutis & præ-
ceptis obtemperare.
23 CANDIdati principis.) Non vna eſt hu
ius vocis ſignificatio. Nam & generaliter
Candidati ij dicebantur, qui conſulatum,
præturam, aut alium magiſtratū ambien-
tes, eum in campum Martium deſcende-
24 rent, cādida veſte vtebantur: vnde etiam
nomen habuerunt. Candidati Principis
(alia ſignificatione quàm hîc ponantur)
magiſtratuum petitores ijdem, quos Prin
ceps ipſe in campum comitaretur & po-
pulo cōmendaret. Hinc Auguſti Galbæ
iocus apud Fabium libro ſexto, Sic petis,
25 tanquā Cæſaris cādidatus. Deniq; Quæ-
ſtores cādidati Principis, de qb⁹ Vlpianus
hîc. Quorum id officium fuit, vt principa-
libus libris legendis vacarent: vtque ora-
tiones epiſtolaſque Principum in ſenatu
legerent. Horum mentio eſt apud Sueto-
nium in Nerone, & in Tito: Tacitum lib.
16. Lampridium in Alex. Harmenopulus
lib. 6. epitomes iuris ciuilis, titu. de Magi-
ſtra. διαλαλοῦντες vertit.
26 LIBRIS.) Harmenopulus ad verbum,
ἀναγινώσκουσι δὲ τῷ βασιλεῖ βίβλους. Eſtq;
locus hic obſcurior: ſed ego libros princi-
pales, orationes, epiſtolas, conſtitutiones
27 Principium interpretor[c]. Quare & lex Re
gia[d] non Libris, ſed Legibus legiſſe vide-
tur. Poſſunt & libri principales intelligi
codices, diaria, tabulç, quibus rationes re
rum Principis continentur: quæ, ſi quādo
edendi in ſenatu neceſsitas eſſet, à candi-
datis Principis legebantur. Nec me latet,
28 fuiſſe Quæſtores quoſdam qui Græcè πά-
29 ρεδροι, id eſt, Principum aſſeſſores dicebā-
tur: qualis Tribonianus fuiſſe dicitur: qui
fortè ijdem erant, qui candidati Principis
hîc ab Vlpiano dicuntur. Me mouet Pro-
copius belli parthici lib. 1. his verbis. Tri-
bonianus Pamphilius, Imperatoris Pare-
drus, quē magiſtratū Romani Quçſtorē,
Latini iuriſcōſultum vocant. Et alibi, Pro
clus tūc Imperatoris Paredrus erat, magi-
ſtratum Quæſtoris gerens, vir iuſtus &c.
Huc pertinet & quod Caſsiodorus lib. 5.
Variarum. Omnes enim (inquit) quos ad
Quæſturæ culmē euehim⁹, doctiſsimos
çſtimam⁹: quales legū interpretes, & cōſilij
nr̄i decet eſſe pricipes, & lib. 6. in formula
Quæſturæ. Quæſturam linguç Imperato-
riæ vocem, theſaurum famæ publicæ, ar-
marium legum, gloriam literarum, ciuili-
tatis templum, genitricem omnium digni
tatum, continentiæ domiciliū, virtutū o-
minum ſedem appellat.
OBTInuit.) Vt ferè omnes reliquos ma-
giſtratus.
TAM patricios quàm plebeios.) Id eſt ſi-
ue ex Patricijs, ſiue ex plebeijs. Licet eñ
initio Patritij tantum Quæſtores fierent, 30
demum tamen ad quæſturam Gn. Corne-
lio, & L. Furio Medullino COSS. plebeij
admiſsi ſunt, ita vt vnus Patricius, Claud.
Fabius Ambuſtus, & tres Plebeij. Q. Silius
P. Aëlius, & P. Pipius, tūc Quæſtores crea
ti ſint. Procopius belli parthici lib. 1. Baſi-
lidem fecit Quæſtorem, manſuetudine ac
æquitate inter patricios clarum. Hinc ve- 32
rò & aliunde quoque ſupra[e] argumentū
colligi ſolet, vt indubiò, nobiles plebeiq;
officia adminiſtrationesq; inter ſe partian
tur, quo et lex quçdam Regia reſpexit: vt
negari tamen non poſsit futurum æquius,
ſi aliquot plures nobilibus deferātur[f]. de
quo ſupra diximus.
INGREſſus eſt enim.) Aſconius in diui-
natione. Hæc erat (inquit) prima ſenato- 35
ris adminiſtratio, Quæſtorē fieri, & in pro
uincia curam gerere publicæ pecuniæ in
vſus diuerſos erogandæ. Tacitus libr. 13.
tūc Claudius Quæſtores rurſus impoſuit,
ijsq; ne metu offenſionum ſegnius conſu-
lerent, extra ordinem honores permiſit,
ſed deerat robur ætatis, eum primum ma
giſtratum capeſſentibus. Igitur Nero Prç
fectura perfunctos & experientia proba-
tos delegit. Sed & Caſsiodorus (vt prædi
ximus) inter cætera Quæſturam, genitri-
cem omnium dignitatum eſſe ait.
EPISTOLAS.) Et orationes.

DE

[a] l. 2. §. deinde cū erarium. ff. de orig. iur.
[b] l. ſ. §. 1. ff. de mun.
[c] l. principalibus. ff. ſi cer. pet.
[d] l. vlt. tit. 18. part. 4.
[e] l. 2. §. deinde. ſupra de orig. iu.
[f] d. §. deinde.

DE OFFICIO Prætorum.
Titul. XIIII.

1 *Prætor olim omnis magiſtratus cui pareret exercitus.*
2 *Prætorium, tabernaculum Prætoris.*
3 *Prætoria porta.*
4 *Prætoria cohors.*
5 *Prætoriana caſtra.*
6 *Prætoriani milites.*
7 *Prætorius legatus.*
8 *Prætoriæ viæ, id eſt publicæ.*
9 *Prætoris nomen veteribus Romanis nimiũ placuit.*
10 *Prætor magiſtratus.*
11 *Prætorum origo quæ fuerit.*
12 *Prætores olim non niſi ex Patricijs eligebantur.*
13 *Prætor vnde dictus.*
14 *Prætor vrbanus.*
15 *Prætor peregrinus.*
16 *Prætoris poteſtas quanta fuerit.*
17 *Centumuiralibus cauſis Prætor præerat.*
18 *Prætorium ius.*
19 *Album Prætoris.*
20 *Edicta Prætoris annalia nõnunquam etiam perpetua.*
21 *Prætoris Imperium annale.*
22 *Edictum perpetuum.*
23 *Edictum & inſtitutum differunt.*
24 *Prætoris inſignia quæ.*
25 *Prætoris ſecundus poſt conſules & leges locus.*
26 *Prætorum numerus varius.*
27 *Prætor tutelaris.*
28 *Prætores temporibus Imperatorũ nõ ceſſaſſe.*
29 *Prætoris dignitas & auctoritas Imperatorũ temporibus non æquè viguit.*
30 *Prætoris magiſtratus an ceſſauerit Gothorum tempore.*
31 *Prætorum in locum qui hodie ſucceſſerint, conſtitui non poteſt.*
32 *Correctores hodierni ciuitatum an Prætoribus ſimiles ſint.*

DE officio Prætoris.) Veteres (vt Aſconi⁹
1 Pedianus ſcribit) omnẽ ma
giſtratum, cui pareret exer
2 citus, Prætorem appellauerunt. Vnde &
Prætorium tabernaculũ eius, & in caſtris
porta Prætoria, & hodie quoq; Præfectus 3
prætorio. Sed & eadem ratione Prætoria 4
cohors dicta, Prætoriana caſtra, Prætoria- 5
ni milites, Prætorius legatus, cuius Vopi- 6
ſcus meminit in Cẽſorino. Quo ſenſu Præ 7
tor ſemel fortè in iure noſtro [a] ponitur.
Vel ſi quis ludos edens Prætor Scenicis
commodauit. Prætorẽ enim illic (vel Bu
dæo annotante) de Imperatore Pop. Ro.
accipimus, qui ludos faceret, victoria de
hoſtibus habita. Vnde & Iuuenalis Præto
rem & conſulẽ pro eodẽ poſuit Saty. 10.

Quid ſi vidiſſet Prætorem in curribus altis
Sedentem, & medio ſublimẽ in puluere circi?

Et ſtatim.

et ſibi Conſul.
Ne placeat, curru ſeruus portatur eodem.

Quinetiam publicæ viæ, quas Græci τὰς 8
ὁδοὺς βασιλικὰς, noſtri Prætorias, alij con-
ſulares vias appellant [b]. Vt videri nemini
ab re illud debeat, cùm Iuſtinianus in No- 9
uella. 13. de Plebeijs Prætoribus, veterib⁹
Romanis Prætoris nomen nimiũ placuiſ-
ſe ait. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς πάλαι ῥωμαίους σφόδρα
τὸ τοῦ πραίτωρος ἤρεσεν ὄνομα. Cæterùm qua 10
tenus ea vox magiſtratum ſignificat. Præ- 11
torum origo hæc fuit, cum plebs à Patrib⁹
ſeceſsiſſet, & vt in concordiam redirent,
placeret, Cõſules non ex corpore tantum
ſenatorum (quod fiebat antè) ſed ex plebe
quoq; creari, vt plus aliquid Patres habe-
rẽt, magiſtratus quidã creati ſunt, q nõ ni- 12
ſi ex Patricijs eligerẽtur: quales AEdiles
Curules fuerũt [c]: qualis etiã Prætor fuit,
auctore Feneſtella. manſitq; is apud Patri
cios honos, donec (vt & cæteri) hic quoq;
cõfundi cœptus eſt: ita vt ex plebe quoq;
Prætores eligerentur. Dictus verò, vt idẽ 13
adijcit, à præeſſendo (quæ vox ꝓba parũ)
aut, quod magis placet, & Varonis Cicero
niſq; lib. 3. de legib. etymus eſt à præeun-
do, quaſi Præitor: tandemque quia inter 14
vrbanos ius diceret, Vrbanus appellatus.
Poſt aliquot deinde annos non ſufficiente 15
eo Prætore, eoq; vndique peregrinorum
turba in vrbem conflueret, alter Prætor
creatus eſt, qui quoniam inter peregrinos
cognoſcebat, Peregrini nomẽ habuit. Idẽ
& Minor dictus, ſicut ille Maior. Penes
hũc magiſtratum omnis publici priuatiq;
iuris poteſtas fuit, vt nouum ius condere,

N & vete-

[a] *l. ſi vt certo. §. interdum. ff. commo.*

[b] *l. 2. §. viarum. ff. ne quid in loco publ.*

[c] *l. 2. §. deinde cum placuiſſet. ff. de orig. iur.*

& vetera abrogare poſſet. Præerat ſortitio
ni, reiectioni, & ſubſortioni iudicum, qui
in locum reiectorum eligebātur. Præerat
iudicijs, iudicibusq́;, ipſe pro tribunali ſe-
dens, cum interim iudices in ſubſellijs eſ-
17 ſent. Præerat & cauſis centumuirorum[a],
quod epiſtolarum lib. 5. Plinius oſtendit.
Hoc facto nepotis commotus Prætor, qui
centumuiralibus præſidet, deliberaturus,
an ſequeretur exemplū, nobis ocium de-
dit. Tātum verò poſtmodum Prætoris au
18 ctoritas aucta eſt, vt quod Prætor ipſe edi
xiſſet, ius prætorium, & ob ipſius honorē,
19 Honorarium vocaretur[b]. Edicebat autem
20 in albo[c], erantq́; (vt in plurimum) edicta
21 annalia, ſicut & prætoris ipſius annale Im
perium, nonnunquàm & perpetua: qualia
illa, De pactis, De iureiurando, Quorum
bonorum, & ſiqua ſimilia ſunt. Sed & Sal-
22 uius Iulianus prætoris edictum perpetuū
cōpoſuit[d], quod ſuo loco explicui[e]. Neq́;
edicebat ſolum, ſed inſtituebat. Non par-
23 ua tamen inter edicta & inſtituta differen
tia fuit. Cicero in Verrem act. 7. Nā poſt-
eaquàm illinc M. Aquili⁹ deceſsit, omniū
inſtituta atq; edicta prætorum fuerunt e-
iuſmodi, vt nequis cum telo ſeruus eſſet.
24 Prætori eadem ferè, quæ & Regi inſignia,
& conſulares ferè apparatus, Sella curulis,
Trabea, equi albi, faſces, ſecures, carcer, li-
ctores ſex tantum, cum Conſulibus (vt ali
quid plus maieſtatis Cōſulatus haberet)
duodecim darentur. Cicero in eadem o-
ratione. Quæret, quamobrem faſces præ-
toribus præferantur? Cur ſecures datæ?
cur carcer ædificatus? &c. Luca. in. 3.

non conſule ſacræ
Fulſerunt ſedes, non proxima lege poteſtas
Prætor adeſt, vacuæ loco ceſſere curules.

Quocirca aptiſsimè Iuſtinianus dixit in
25 Nouella. 13. Prætori ſecundum poſt Con
ſules & leges locum eſſe. τὸ δὲ τοῦ πραίτω-
ρος ὅπως ἐςὶν ὄνομα, ὅπως ἐν πόῤῥω καθέστηκεν
ὑπατείας ὅπως ἐγγύτατα τοῦ νόμου τέτακται,
vt pote cui ſecundas, poſt Cōſulem & le-
gem, Romani ſemper tribuerint. Neque
ſemper numerus huius magiſtratus idem.
Initio enim vnus, deinde duo fuerunt: ca-
pta Sicilia, Sardinia, Hiſpania, Narbonen-
ſi prouincia, tot creati ſunt, quot prouin-
ciæ in Romanorum ditionem venerant.
Sylla quatuor. C. Iulius Cæſar duos adie-
cit, Octauius Auguſtus, & Claudius alios,

a l. ſi. C. de peti. hære.
b l. 2. §. eodem tempore. ff. de origi. iur. l. ius autem ciuile. ff. de iuſti. & iur.
c l. 1. §. eum ff. de eden.
d l. ſi quis ſeruum. C. de condi. inde. l. diui. ff. de iur. patro.
e In. l. 2. ff. de orig. iur.

ita vt decem & octo Prætores (vt Pompo
nius & Feneſtella dicunt) aliquando ius in
vrbe dixerint. Auctior tandem & tempo-
ribus Iuſtiniani prætorum numerus fuit,
vt indicant Nouellæ de Prætore Thraciç,
de Prætore Lycaoniæ, de Prætore Paphla
goniæ, de Plebeijs prætoribus: In qua &
duorum mentio eſt, quorum alter de libe
ralibus cauſis cognouit, alter de tutelis: 27
quem (auctore Capitolino) M. Antoninus
fecit. Prçtorem (inquit) tutelarem primus
fecit, cum ante tutores à COSS. poſceren-
tur, vt diligētius de tutoribus tractaretur.
huius tutelaris prætoris & in Codice Iuſti
niani[f], & in Theodoſiano[g] etiā mētio fit.

Et Prætore clariſsimo qui tutelaribus 28
cognitionibus præſidet. Nam quod ali-
qui opinantur, prçtores temporibus Impe
ratorum ceſſaſſe, erratum eſt. Id quod vel
ſuprascripta abundè cōuincunt: ſed & duç
aliæ Rubricæ de offic. præto. lib. 1. c. & de
prætor. & hono. prætu. lib. 12. Quid ꝙ &
Diuorū fratrum ad prætorem reſcriptum
extat[h], & Iabolenus, Paulusq́;[i] prætores
fuerunt, & Vlpiano aſsidente, prætorem
interlocutum legimus[k]: qui tamen Iuriſ-
conſulti Imperatoris Alexādri ætate flo- 29
ruerunt. Illud certe conſtat, prçtoris digni
tatem auctoritatemq́;, ſicut & aliorum fe-
rè magiſtratuū, qui ante inſtituti ſunt, Im-
peratorum tempeſtate nō æquè viguiſſe. 30
Dubitari prçterea poſsit, an Gothis rerum
Romæ potitis, magiſtrat⁹ hic abolitus ſit,
quòd apud Caſsiodorum inter formulas
cæterorū magiſtratuum, de prçtore men-
tio non eſt. Qua in re amplius deliberan-
dum eſt. Vt in eo quoq; (quod nos etiā in
medio relinquimus) qui hodie in prçtorū
locū ſucceſſerint. Neq; em̄ omnino qua- 31
drat, vt eos ſucceſsiſſe dicam (quamlibet
ita vulgò opinenrur) qui correctores vr- 32
bium dicuntur. Nā etſi maxime hi in hoc
prçtoribus ſimiles ſunt, ꝙ & ipſi ius dicūt,
maior tn̄ multo dignitas, maior prçtorū
auctoritas fuit: ac proinde minutiores (vt
ſic dicam) prçtores iſti noſtri vrbani ſunt,
quàm vt illorum priuilegijs fruantur. Ne-
q; eo tamen inficias, de prçtoribus ad iudi
ces hodiernos (ſi eadem ratio ſit) ſumi poſ
ſe argumētum. Neq; enim vnicus aut fuit,
aut eſt, aut erit, Barbarius Philippus Nar-
bonenſis, de quo ſtatim.

f l. vnica. C de tuto. & cura. illuſt. & clariſ.
g Lib. 3. titu. 17.
h l. 1. ī pri. ff. de vent. inſpi.
i l. an manumittere. ff. de manu. vēn.
k l. metū. §. ſed et q̄d prætor. ff. quod met. cauſ.

VLPIA-

VLPIANVS Libro. 26. Ad Sabinum.

APVD filiumfamilias Prætorem poteſt pater eius manumittere.

1 *Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt pater apud filium expedire poteſt, non ſic ea quæ contentioſæ iuriſdictionis ſunt.*

1 MANVMITtere.) Hæc quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt, pater apud filiumf. expedit: quæ contentioſæ, non niſi iuxta Accurſij diſtinctionem, quam alij ſequuntur.

II. PAVLVS Libro. 4. Ad Sabinum.

SED etiam ipſum apud ſe emancipari, vel in adoptionem dari placet.

1 *Perſana vna quando duarum vicem ſuſtinere poßit.*

2 *Aduocatus & profeſſor iuris ſimul an quis eſſe debeat.*

EMancipari vel in adoptionem dari.) Nã & hæc voluntariç iuriſdictionis ſunt.

1 PLACET.) Sed an non difficile eſt, vt vnus duorum vicem ſuſtineat[a]? Et frequentiores ita componũt, non poſſe quem duarum perſonarum vicem ſuſtinere, poſſe tamen duo adminiſtrare officia, dum'ne ſibi repugnent[b]. Poterit igitur quis & legere, & aduocare? Et ego eo-

2 rùm[c] inſtituta prudẽtiſsima dixi, qui profeſſoribus, ne aduocenr, interdixerunt.

a l. ſi plures. ff. de pactis.

b l. ſi conſul. ſupra & adopt.

c Cap. Cante. 156. Dec. in. l. lecta. colũ. 2. ff. ſi cert. pet.

III. VLPIANVS Libro. 28. Ad Sabinum.

BARBARIVS Philippus, cum ſeruus fugitiuus eſſet, Romæ Præturã petiſt, & Prætor deſignatus eſt: ſed nihil ei ſeruitutem obſtitiſſe ait Põponius, quaſi Prætor nõ fuerit. ADquin verum eſt Prætura eum functum. Et tamẽ videamus, ſi ſeruus quãdiu latuit, in dignitate Prętoria, functus ſit: quid dicemus? quæ edixit, quæ decreuit nullius fore momẽti? an fore propter vtilitatem eorũ, qui apud eum egerũt vel lege, vel quo alio iure? Et verum puto nihil eorum reprobari: hoc enim humanius eſt: cũ etiam potuit Populus Romanus ſeruo decernere hanc poteſtatem. Sed & ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberũ effeciſſet. Quod ius multomagis in Imperatore obſeruandum eſt.

1 *L. Iulia de ambitu quando locum habeat.*
2 *Ambitionis genus duplex.*
3 *Officia publica et magiſtrat⁹ an petere liceat*
4 *Simonia cui ambitioni ſimilis.*
5 *Pragm. anni. 1523.*
6 *Summus Pontifex an ſimoniam committere poßit Bartoli opinio diſcuſſa & licet communiter exploſa ſit, aliquo tamen ſenſu defenſa.*
7 *Lex Iulia de ambitu in his non ceſſat, qui ad latus Imperatoris ſunt.*
8 *Officia ſpiritualia an liceat petere.*
9 *Officium conſecutus, id affectando & procurãdo, immunitatibus eius officij nõ gaudet*
10 *Officij publici adminiſtrationem an recuſare liceat.*
11 *Officia eccleſiaſtica ſubire nemo cogitur.*
12 *Delegatus communi errore ius dicet.*
13 *Tabellio cõmuni errore qui eſſe creditur, an poßit conficere inſtrumenta.*
14 *Tabellionis officium quis exerceat.*
15 *Tabellio litem ſuam facit.*
16 *Executores iudicum litem ſuam faciunt.*
17 *Communes opiniones contrariæ.*
18 *Tabellio de falſo condemnatus, de cætero id officium non exercet.*
19 *Officialis quilibet in officio ſuo delinquens, amplius illud non exercet.*
20 *Tabellio officio priuatus an publicabit, vel perficiet inſtrumenta à ſe facta.*
21 *Tabellio falſi reus, an interim faciet inſtrumenta.*
22 *Apoſtata an ad epiſcopatũ promoueri poßit.*
23 *Homicidã ignorans an promoueat ſummus Pontifex ad epiſcopatum.*
24 *Indigni, ex certa ſcientia à ſummo Pontifice aut Imperatore electi, digni fiunt.*
25 *Barbarius Philippus neq; liber, neq; verus Prætor fuit.*
26 *Excommunicatus an recipiat titulum officij, ſi cõmuni errore ad officium ſit aſſumptus.*
27 *Vtilitas pro æquitate ſæpe ponitur.*
28 *Vtiles actiones vnde ſic dictæ.*
29 *Barbarij Philippi dicta & facta quibus rationibus ſuſtineantur.*

30 *Seruus ex certa ſcientia Principis ad magiſtratum electus verus magiſtratus eſt.*
41 *Statuentes in caſu omiſſo, id ſtatuiſſe præſumuntur, quod dicturos veriſimile eſt, ſi de eo interrogarentur.*
32 *L. 54. Tauri.*

PRæturã petijt.)

1 Sed an nõ hic ambitus fuit[a]?
Et alij aliter ſoluunt. Quidã
Barbarium nõ iure petijſſe,
ſed ſuperioris approbatione
omne vitiũ purgari[b]: quidam, petijſſe eũ
palàm, idq́; licuiſſe, cum clam minime li-
ceret[c]: quidam, in vrbe Præturam à Barba
rio petitam: quo in loco ceſſat lex Iulia de
ambitu[d]: quidam, petijſſe rebus ipſis & fa
ctis, quia ſe dignum præſtitit, cui magiſtra
tus concederetur[e]: quæ Bartoli & antiquo
rum ſolutiones ſunt. Sed legis noſtræ tem
2 poribus magis conuenit, vt cum Budæo[f],
recentioribusq́; duplex ambitionis genus
diſtinguas: alterũ vetitum, vnde leges de
ambitu latæ, cum tributim pecuniæ diuiſo
rum miniſterio diſtribuebantur: alterum
non vetitum, ſine largitione ſcilicet, cum
candidati ſuffragia precibus, manuũ præ-
henſione, ſuorũ aut maiorũ in Remp. me-
ritorũ commemoratione emerebantur.
Cic. in Saluſt. Cedò, ſi fuerim in honorib⁹
petendis nimis ambitioſus, non hanc dico
popularem ambitionem cuius me Princi-
pem profiteor, ſed illam pernicioſam con
trà leges, cuius primos ordines Saluſtius
ducit. Barbarius igitur qui licite & popu-
lariter, non pecuniæ largitione Præturam
obtinuit, reus legis Iuliæ de ambitu fieri
non potuit. Ceſſauit autem in vrbe lex Iu
lia de ambitu, quia Imperatorum tempori
bus, magiſtratus non per populi ſuffragia,
ſed à Principibus decernebantur[g]. Idq́ue
eſt quod Modeſtinus ait[h], ad curam Prin-
cipis pertinere, non ad populi fauorem.
Fauorem enim populi pro populi ſuffra-
gijs ille poſuit: ſic. Lucanus in. 1.

Hinc rapti faſces pretio, ſectorq́; fauoris
Ipſe ſui populus letalisq́; ambitus vrbi.

Plautus in Amph.

quiminus
Eadem hiſtrioni ſit lex, quæ ſummo viro?
Virtute ambire oportet, non fauitoribus.
Sat habet fauitorum ſemper qui recte facit.

Quæ nos alio in loco latius. Verum quod
ad tempora noſtra pertinet, an officia pu-
blica magiſtratusq́; petere liceat, Bartol⁹ 3
per diſtinctionẽ (vt ſolet) diſſoluit: cuius
primus ille articulus eſt, cum per modum
iuſtitiæ petuntur, in quo petitionẽ admit-
ti omnes fatentur. Finge igitur electum et
poſtulatũ hoc petere vt cõfirmetur: iuſtiſ-
ſima certe petitio eſt[i]. Vt enim ſuſpecti il-
li ſunt qui ſe ingerũt[k], ſic hi prouocari ma
gis q̃ prouocare videri poſſunt, vt magi-
ſtratus crearentur. Secundus articulus eſt,
cum per modum virtutis officia petũtur.
Et non peti, ſed præſtari ſolere Adrianus
Impe. reſpondit[l], id eſt (vt bene Bartolus
interpretatur) concedi, non impetrari ſoli
ta ſunt. Oportet eñ vt ſi quos dignos ma-
giſtratu ſua virtus faciat, rogati non rogan
tes creentur. Non ergo ſecundum virtutẽ
licita petitio eſt? Et quidam Bartolũ hoc
ſentire concedunt: quod ego minime pro
bo. Quid igitur? Certe ſi cui virt⁹ ſit, licet
huic rebus ipſis & factis dignum ſe præbe
re, cui officia conferantur: nam & hoc præ
ſtare eſt: vt ſuo loco diximus[m]. Licebit et
petere verbis, dum'ne id per fraudem. Sed
magis (quod virtutis ipſi⁹ propriũ eſt) pa-
làm & bona fide petat[n]. Nam & fuere (vt
diximus) ambitionis ſpecies duæ, quarum
altera permittebatur, ꝙ non largitionis,
ſed virtutis erat. Tertius articulus in eo ꝓ-
ponitur, qui per ambitionis modum illici
tum petit: in quem leges omnes de ambi-
tu locum habent: & olim quidẽ latæ ſunt
Petilia, Cintra, Fabia, Licinia, Pompeia,
Ebutia, & aliæ permultæ. Quin & Cicero
legẽ de ambitu tulit: quod ex Orat. ipſius
ꝓ Murena cõſtat. Poſt reliquas & lex Iuliá
de ambitu, quæ hodie in vſu eſt: cui & ſimi
lis in rebus ſacris ſimonia[o], quæ à Simone 4
Mago nomen habet. In eã ambitionis ſpe
ciẽ ſi quis incidat, iure noſtro nouiſſimo
perpetuæ infamiæ notatus eſt[p]. Quocirca 5
notari illud oportet, ſummũ Pontificem 6
(qđ hîc Barto. ait) ſimoniã nõ cõmittere:
Papatus enim (inquit) apoſtolatus eſt, ac
ꝓinde aut ſanctũ recipit, aut ſanctũ facit.
Verũ ea opinio. D. Tho.[q] (qui erroneã vo-
cat) Theologis Põtificijsq́;[r] frequẽtius di-
ſplicuit: ſimoniã enim Papã committere,
ſi pro re ſpirituali munus accipiat: ita ta-
mẽ intelligũt, vt quo ad peccatũ ſimonia
tunc ſit, nõ quo ad pœnas ſimoniacis à iu-
re impoſitas: eas eñ Papa ſemper euadit.

Quo

a l. 1. ff. ad l. iulia. de ambi.
b c. non cõfidas. 50. di ſtinct. l. patre. ff. de his qui ſui vel alie. iu. ſunt
c l. non exiſtimo. ff. de admi. tuto.
d d. l. 1.
e l. de quibus. ff. de legib. l. 2. §. penul. ff. de origi. iur.
f Bud. in l. ſi bene colla ta. ff. de vſu.
g Alci. li. 2. diſpũc. c. 21. & in li. de magiſtr. ciuil. lib. 2. of ſi. fo. 4.
h d. l. 1.
i c. cupientes. de elect. lib. 6.
k l. qua omnia. §. fin. ff. de procu. l. ex ſententia. ff. de teſta. tute.
l l. 2. §. pen. ff. de origi. iur.
m in. d. §. penult.
n l. nõ exiſtimo. ff. de adm. tuto.
o l. ſi quẽquã. C. de epiſc. & cle. rr. c. 1. c. licet hely. de ſimo.
p Pragm. vallisolet. anni. 1523. petit. 22.
q Thom. ſuper. 4. diſt. 25. art. 2. & ad ſecũd.
r Sylu. verbo ſimonia. verſ. 4. quæritur.

a c.ſi quis pecunia.79.diſt.Iaſ.hic.nu.16. b l.1.ff.ad.l.iul. de ambit.
c Salic.in rubr.C.ad leg.iul.de ambit. d d.l.ſi quenquam.
e vt hic ſecundum primam lect. f d.auth.vt iudi.ſine quoquo ſuffr.§.
cogitatio. g l.1.§.ſed & ſi quis.ff. ſi quis cautio.
h Bart.in.l.vniuerſi.C.de legat.lib.10.Iaſ.in.l.ſi ſeruus plurium.§.ſi quis ante. ff. de legat.1.Iaſ. in.l.ſi vero. in prin. col. fi.ff. quiſatiſd.cogã.
i l.ſecundũ §.ordine.ff. de legatio.
k Ant.de defen. ciui. §. interim. §.ſi qua vero.
l Gloſſ.& Bald. in. l. dotem. ff.ſo lu.mat.
m Gl.1.ĩ.l. praſes.C.de ſuſpec. tuto.
n l. plerique. ff.de in ius vocan.
o Bal.in.l. ex omnibus C.de decur. lib.10.
p l.ſi ad magiſtratum. C.de decur. lib.10.
q Bald. in l. hi qui ad ciuilia. col. 2.C. de appel.
r l.vtilitas C.de princi pi.lib.12.
s Glo.in.c. epiſcopus.7 q.1.can. ĩn.c. fi. de poſtu. prala.
t Alex.in l.libert a.ff. ſolut. mat.
v Abb.in c.gratum de offic.deleg.
x Soc in.l. more.n.74 & in.om.in. Felu. ĩ. c. cũ dilecta. nu. 3.de reſcri.
y l.2. C. de ſenten.

z l.actuarios.C.de numer. & actuar.lib.12.l. hærennius.ff. de decur.
a Alex.in.1.vol..conſ.138.nu.22.Bar.hec in repe.nu.8.Iaſ.nu.48.Alex. in.l.1.col.fi.C.de teſta.Deci.in.c.1.num.16.de fid. inſtrum.
b Inno.in.c.cum.p.tabellio.de fid.inſtr.Iaſ.hic nu.51. c l.ſi quis ex negotiarijs.§.1.ff.de edẽ.l.iubem⁹.C.de probat. d l.eos.§.ſi.ff.ad.l.cornel. [illegible]
e l.vlt. [illegible] magi. [illegible]
f Iaſ. [illegible] errore [illegible] C.de [illegible]
g Ang. [illegible] l. [illegible] tor.ff. [illegible]
h Alex. [illegible] vol.pen. [illegible] in.c. [illegible] de fid.inſ. [illegible] Corn. [illegible] vol. [illegible] C. de teſta.
i Balb. de praſcrip. in 2.par. [illegible] §.10. nu. [illegible]
k l.ſi. [illegible] C. de ſuſ. [illegible] & circa [illegible] bro.10.
l Glo. ĩ au thẽ. de armis ĩ prin.
m l.vnde. [illegible] C.de dig. [illegible] lib.12.
n Arg. [illegible] Iaſ.in.l. [illegible] §. fina. ff. [illegible] cer.pet.
o Felu.in.c. fraternitatis.de hæret. Deci.in.l.et militib⁹.co. fi.C. de teſt. milit.
p l.lati⁹.ff. de his q. not. infa.
q l. furti. §.1.ff.de his q.not. infa.
r l. ſi priue ff.de no. o pe.nun.
s l. moti. ff. de pœ.l. chirographis.§. pen. ff.de admi. tuto.
t l.cum .C. de ſuſpec.tuto.

Quo ſenſu.i.pœnarũ reſpectu, Bartoli o-
pinio hic(ne prorſus erret)ſuſtineri poſſe
videtur. Quare & alibi notatũ eſt [a], ſum-
mo Pontifici obijci iſtud nõ poſſe, quod p
ſordes, pretio ſcilicet, Cardinalibus corru
ptis ad ſummũ Põtificatũ fuerit aſſumpt⁹.
Quod nos ſimiliter nõ de peccato, ſed de
pœnarũ obiectione intelligimus. In Impe-
ratore quidem ambitio licet ceſſet [b], in his
7 perſonis(Salic. auctore [c])non ceſſat, quæ
ad latus Imperatoris ſunt. Poſtremus arti-
cul⁹ reſtat, cũ dubitatũ qua mẽte officia pe-
tantũ; q rurſus in duos diſtinguitur. aut enĩ
8 ſpiritualia ſunt, & petere ea nõ licet [d], ſi tñ
petita & cõceſſa ſine prauitate ſint, cõceſ-
ſio valebit: ſuperioris enim decretũ peti-
tionis iuſtæ præſumptionẽ inducit [e]: ſi tẽ-
poralia, inuerecũda petitio admittẽda nõ
eſt: tolerabitur tñ cõceſsio facta inuerecũ
de petenti. Certe palã & bona fide petere
licet, ſed ſimoniç & ſordes ſemper abſint.
Neq; enim(vt Bart. inquit) iuriſdictiones
venales eſſe debẽt [f]: niſi forte dignitas ſine
adminiſtratione & Imperio ſit, p qua (vt
pote quæ impetrãti prodeſt & alij nõ no-
cet) preciũ dari poteſt [g]. Illud magiſtratus
ſemper meminiſſe oporteat, eos q officia
9 affectãdo pcurandoq; obtinuerint, immu
nitatibus iure nõ fruituros, quæ alioqui of
ficij rõne deferunt [h]. Sed nũquid vt magi-
10 ſtratũ quis gerat cõpelli poteſt? Et de ſecu
laribus officijs dubiũ nõ eſt [i]: adeò vt pœ-
na quinq; librarũ auri is puniatur, qui ſine
iuſta cauſa ſe excuſet [k]. Nõ ergo licet reni-
ti, vt Accur. Balduſq; notãt [l]. Et cõtumax
quicunq; fuerit in officio publico nõ accẽ
ptãdo, pignoribus captis, exilio, carcerib⁹
cogi poterit [m]: ſed & de domo (quæ tutiſ-
ſimũ cuiq; perfugiũ eſt [n]) inuitus ad hoc
extrahetur [o]. Quinetiã etſi noĩati ad magi
ſtratũ, pertinaces aufugerint, eorum bona
ijs permittũtur qui in locũ eorũ vocantũ: re
perti vero duplicato tẽpore officiũ admi-
niſtrabũt [p]. Quorũ oĩm cõmodiſsima ra-
11 tio illa affertur [q], quia vtilitas publica pri-
uatæ prçferenda eſt [r]. In officijs eccleſiaſti
cis cõtrà cõcludunt, neminẽ ad ea inuitũ
compelli debere [s]: quod tamen & Pontifi
cij, & noſtri [t] plenius aliquanto attingunt.
ET Prætor deſignatus eſt.) Quid ſi nõ or 12
dinarius iudex ſed delegat⁹ deſignaretur? 13
Et licet Abbas Siculus cũ Innocẽtio con-
trariũ velit [v], in eã tamen ſententiam fre-
quentiores eunt, [x] vt & in delegato quoq;
legi noſtrç ſit locus [y]. Quid & ſi quis tabel
lio creatus minime ſit, diu tñ ſe errore cõ-
muni pro tabellione gerat, an ab eo cõfe
cta inſtrumẽta fidem faciant? Et nõ valitu
ra, niſi certis quibuſdã caſib⁹ verior [z] & cre
brior [a] opinio eſt. Tabellionis enĩ officiũ 14
nemo exercet, niſi à ſuperiori crearetur [b]:
neq; itaq; eiuſmodi inſtrumentis crede-
tur [c]: & ille pterquã q falſi reus ſit [d], facit
litem ſuam [e]: nã & verus tabellio quiſquis
eſt, litem ſuã facit, ſi quid aut dolo ſcribat, 15
quod ſcribendũ nõ fuit: aut ſcribere omit
tat, qđ ſcribi oportuit: quæ opinio cõmu-
nis eſt [f]. Nec deſunt q eã à tabellionib⁹ ad 16
executores perducanr [g]. Sed & ſunt qui cõ
ſuetudine approbatã, hoc ampli⁹ & cõmu 17
nẽ opinionẽ affirment [h], vt ab eo confecta
inſtrumẽta, qui ſe longo tẽpore p tabellio
ne geſsit, ſuſtẽtentur. Sumique poteſt ex
Corneo quædã inter opiniones cõcordia.
Sed ego hanc pbare magis ſolitus ſum, vt
lõga quaſi poſſeſsio officiũ hoc exercẽdi
trãsferat in aduerſariũ onus probãdi. neq;
enim q̃ ex curſu hoc decẽnij ſumitur præ-
ſũptio, iuris & de iure eſt, vt Balb. notat [i].
Verũ quid ſi tabellio de falſo condẽnatus 18
ſit? Et hic de cætero officiũ nõ exercebit [k],
nam neq; hũc cũ in officio delinquit [l]: qđ
& ad iudices [m], & alia quoq; officia Ange- 19
lus [n] & cæteri extendũt: multis tñ caſibus
moderantur [o]. Sed nũquid notarius qui of 20
ficio priuatus eſt inſtrumẽta iam à ſe facta
pubicabit, aut etiã perficiet? Et hoc verius
eſt. Neq; enĩ alijs nocere debet ſentẽtia, q̃
aduerſus illũ lata eſt [p]: neq; in præſens, ſed
in præteritũ inſtrumenta iam cõfecta æſti
mantur. Quid ergo ſi nõdũ de falſo dam-
nat⁹ eſt, ſed accuſatio pẽdet, an interim fa-
ciet inſtrumenta? Et melius eſt, vt ſe ab-
ſtineat. q ſi id malit, iure cõficiet [q]: vt pote
q in quaſi poſſeſsiõe officij ſit [r], nec ſit illi
adminiſtratio interdicta [s]. Aliud in tutore [t]

& teſte eſt[a]: ſed illa diſsimilia ſunt. Quinetiam tabellionũ fides imminuitur ſi tandem damnentur. Illud conſtat, reos poſtulatos ad honores nouos aſpirare minime poſſe[b]. Et hęc de ſeruo publico ſatis. Quid de ſeruo religionis ſeu monacho apoſtata quem ſummus Pontifex ad epiſcopatum ignorans promouerit? Et non eſſe eſpiſcopum, valitura tamẽ ab eo geſta verum eſt: neq; enim cadit in apoſtatã ius epiſcopi.

22 Quid ſi homicidam ignorãs promoueat? Et verus hic epiſcopus erit, nedũ ab eo geſta valeant, priuari tamen poterit tanq̃ ob

23 crimen indignus[c]. Verũ quid ſi tales ſciẽs prudẽnsq; ſummus Pontifex? Quid ſi Imperator alius've Princeps ex certa ſcientia indignos promoueat? Et approbata Bartoli diſtinctio eſt[d], vt ſupremi Principes hoc ipſo diſpenſare videantur[e]: inferiores minime, prӕterquam cauſæ cognitione præcedente, & in caſibus permiſsis[f]. Si itaq; illegitimum Papa ſciens, epiſcopum faciat, cum epiſcopi titulo, & natalium quoq; reſtitutionem ille aſſequitur[g].

24 SERuitutem obſtitiſſe.) Nũ ergo Barbarius liber & Prætor reuera fuit? Et Accurſius hoc cõtendit. Guilielmus, Cynus, Bartolus[h], Innocentius[i], & frequẽtiores contrà[k]. neq; enim determinari nunc, ſeruus an liber Prætor fuerit an non (quãuis obiter de his quoq; dictum ſit) ſed an geſta ab eo valuerint. pro hac opinione permulta faciunt. Fuit enim Barbarius ſeruus, nõ igitur aut prætor,[l] aut magiſtratus,[m] aut decurio[n] re vera eſſe potuit. Nec ſalarij perceptio prætorẽ fecit.[o] Quinimo talis (dum præturam gereret) fuiſſe præſumitur, qualis poſtea declaratur.[p] Quid ꝙ per obreptionem ſeu ſurreptionẽ (promiſcuè em̃ his vocabulis vtimur)[q] præturam obtinuit, prętor ergo non fuit:[r] quinpotius, & quia obrepſit,[s] & quia illicitis inſignibus vſus[t] eſt, incidit in legem Corneliã de fal

25 ſis. Sicut autem ſeruus Prætoris titulũ, ſic nec excõmunicatus recipit, quãuis et geſta quoq; ab excommunicato, propter vtilitatem litigantium, & errorem cõmunẽ (prçterq̃ certis quibuſdam caſibus[v]) tolerentur.

VERA Prætura eum functum.) Non tamen vere Prætor fuit.

LATVIT.) Seruus ergo fuit. Nã latuiſſe hora pręambula creatiõis, aut latuiſſe ſeruitutem præambulam, mera commenta[x] ſunt.

QVID dicemus?) Si liber & Prætor fuiſſet, de geſtis ratio dubitandi nulla eſſe poterat[y].

26 VTILItatem.) Vtilitatem pro æquitate ſæpiſsime poni[z], quæ vel publicum vel priuatũ bonũ reſpiciat. Vtiles actiones inde dictas, & quæ appellationis huius ratio

27 reddi poſsit: indeq; eſſe, vt Græci legũ interpretes vtilitatem nunc τὸ φιλάγαθον, nunc τὸν φιλάγαθον λογισμὸν nunc τὸ χρήσιμον interpretẽtur, pluribus verbis aliàs iuris ſtudioſos admonui: hîc iſta ſatis ſunt.

EORVM.) Litigantiũ. Non igitur Barbarij vtilitas attẽditur, vt vel hoc argumẽto ſit, Barbarium liberum Prætoremq; nõ fuiſſe. nam quod attinet ad litigantes, ſufficit prętorem ex facto fuiſſe, neq; exigitur vt iure creatus ſit[a].

REPRObari.) Sed an non coram falſo Prætore[b], & quodã velut tyranno[c] geſta nullius momenti eſſe debuerunt? Et cõiter reſpondent. Primum Barbariũ (vt con

28 ſtat) tyrannũ non fuiſſe, vt pote quẽ populus ipſe creauerit: deinde neq; falſum pretorem, ſed magis incapacem præturæ gerendæ. Sunt enim duæ in propoſito exceptiones, quæ iudici cuiq; obijci poſsint. Si creatus iudex non es. Si iudex eſſe non potes. Hæc ius, illa factũ reſpicit, hæc inhabilẽ, illa falſum prætorem facit[d]. Cũ itaq; Barbarius ex facto prætor fuerit, inhabilẽ exceptio nõ falſum reddere potuit. Verũ eam inhabilitatem error cõis, populi auctoritas, vtilitas litigantium ſupplere potuit. Sed an nõ Barbariũ prætorem non fuiſſe, declarãdũ fuit, declaratio (vt ratihabitio) retro trahitur, vt interim ab eo geſta minime valuerint[e]? Et reſpõdent Iacobus, & Barto. regulã in propoſita ſpecie arctari, ne ea corruãt quæ iuriſdictionis ſunt. Sed an nõ ſciebat ſe nõ eſſe prætorẽ legitimũ, cui cõſequẽs eſſe debuit, vt ab eo geſta nõ procederẽt[f]? Et reſpondẽt ijdẽ legitimũ ſe ſciſſe, vt quẽ popu. Rom. creaſſet. Quid præterea an non ſola quaſi poſſeſsio iuriſdictionis prætoriæ (vt pote quę res incorporalis eſt) ſatis ſuperq; fuit, vt geſta à Barbario ſtricto iure nedum humanitatis cauſa procederent[g]? Et reſpondent Innocentius, & cæteri obiectionẽ in ijs locũ ſibi vendicare, quæ ſuperioris decretũ nõ exigãt, qualis

a l. 3. §. lege ff. de teſtib.
b l. 1. C. de reis poſtu. lib. 10.
c c. cũ in cunctis. de con ceſſ. prabẽ.
d Bart. nu. 12. Iaſ. n. 14.
e l. quidã cõſulebãt. ff de re iudi. l. idẽ. Vlpianus. §. ſi. ff. de excuſat. tuto.
f c. 1. de tẽpo. ordi. lib. 6. Io. And. in. c. at ſi clerici. de iud.
g Gl. in. c. cũ autem. 44. diſtin.
h Bart. in repe. col. 4.
i Inno. in. c. cũ dilecti. col. 2. de elec.
k Iaſ. hic. col. 2.
l l. cũ prætor. §. ſi ff. de iudic.
m l. ſi quis ſeruũ. ff. ſi quis cautio.
n l. 1. & 2. C. ſi ſer. ad decur. aſpi.
o l. barbarius. ff. de decurio.
p l. moneor C. de ſer. ex per.
q Iaſ. in. l. præſcriptione. col. 1. C. ſi con. ius vel vti. pub.
r l. ſed ſi hac §. patronũ. ff. de in ius vocã. q teſtamẽto. ff de excuſ. tu tol. ſi. C. de primi. li. 12.
s l. ſi quis obrepſerit. ff ad leg. cor. de fal.

t l. eo. §. ſi. ff. ad. l. cor de fal.
v Socin. in reg. 210. incip. geſta.
x barto. in repe. colũ. 5. ad med.
y l. non cogendum. §. ſabinus. ff. de procu.
z l. ſi ita vulneratus ff. ad. l. aql. c. abbate ſane. ad ſi. de re iudi. lib. 6. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatũ. ff. de ſeru. vrba. præ. d. oratione. ff. de ſeri.
a l. ſi arbiter. C. de ſenten. l. 2. C. de teſta.
b l. 2. C. de eo qui pro tuto.
c l. decernimus. C. de ſacroſ. eccle.
d Gl. in. l. procuratorio. §. ſi. ff. de procurat.
e l. pen. ff. de re mil. l. furti. §. 1. ff. de his qui not. infa.
f l. ſi procuratorem ab ſentem. ff. de procura.
g c. conſultationibus. de iu. patr.

qualis quaſi poſſeſsio eſt eligendi: in ijs q̃ exigant, ſi iure ſuperior decernat, iure ſtricto tolerari geſta: ſi ex facto, propter humanitatẽ ea nõ reſcindi: quæ opiniones iuri conſonæ prorſus ſunt.

HVMAni⁹ eſt.) AEquitas in eo verſatur, vt licet liber, & Prætor re vera non fuerit, geſta tamen ab eo ſuſtinerentur.

POPVlus Romanus.) Tres in ſumma rationes à doctoribus noſtris notantur, ob quas dicta factaque Barbarij non corruãt. Publica vtilitas, error cõmunis, populi Romani auctoritas. Primã colligũt ex dictione, vtilitatem, quod ego nõ cogor: ſtricti⁹ enim Vlpianus agit de vtilitate eorũ, qui apud eum egerant quæ vtilitas litigantiũ quorundã, non continuò publica dicenda eſt. Exiſtimo aũt (quod & hic Bartolus[a] et ſi variet magis tñ probat) geſta à Barbario tolerari, ſiue publicam, ſiue priuatã vtilitatem reſpicerẽt[b]. Nãq; iuriſdictionẽ delegatam ad publicã vtilitatẽ ſpectare, Bartoli conſideratio ſcrupuloſior (& fortaſsis vera parum) mihi nõ perſuadeat. Vnde enim ſic colligit, Iudicandi neceſsitas inter munera perſonalia connumeratur[c], ergo publica auctoritate & vtilitate eſt? Secunda ratio illa eſt, erroris cõmunis: ſed huic obijcitur, q̃ conſenſui nihil tam ſit contrariũ q̃ error[d]. Reſpõdeo (hæc eſt enim ſolutio expeditior) longe aliam eſſe cauſam vnius aut alterius priuati, & erroris cõmunis. Tertia ratio de populi Romani, id eſt de ſuperioris auctoritate plana eſt: quoniã videlicet ſuperioris decreto opus hic fuit, alioqui error communis ſat eſſet vt geſta ſuſtinerẽtur: quod in teſte ſeruo videm⁹[e]. Sed nunquid oẽs has rationes concurrere oportuit? Et Bartolus (quod & ſupra tetigi) rectiſsime duas ſatis eſſe ait, errorẽ cõmunẽ, & ſuperioris auctoritatem.

HANC poteſtatem.) Quãuis itaque ex iuris regula Barbarius prætor eſſe non poſſet, at potuit ei extra ordinẽ aut (vt Doct. noſtri dicunt) diſpenſatiue prætura decerni[f]: ſuiſſetque verus prætor, ſi eũ populus aut Princeps ex certa ſciẽntia crearẽt[g]: quod & ſequentia ſat indicant.

SED & ſi ſciſſet.) Argumentũ hic non leue eſt, vt ſtatuẽtes ſtatuiſſe in caſu omiſſo id præſumantur, quod dicturos veriſimile eſt, ſi de eo interrogarẽtur[h]. nã & in teſtatoribus idem eſt[i]. Finge igitur ſtatutũ, vt mulieres ſine conſenſu propinquorũ non cõtrahãt: an & quaſi cõtrahere, aut adire hæreditatẽ non poſsint q̃ſtionis eſt? Et nõ poſſe credidit Bartolus[k], idẽ alibi[l] cõtrà: idq; eſt receptius[m] Iaſone auctore. Verũ pro priori (vt inquit) opinione, quæ ſupra diximus prorſus faciunt: & ſanè probabilis ea multum eſt. Sed iure noſtro[n] nec dubitationẽ res habet. Etenim neque cõtrahere, neque quaſi cõtrahere poteſt ſine mariti licẽtia, neque hæreditatẽ adire, niſi inuẽtariũ cõficiat: neque enim dãnoſa tunc hæreditas eſſe poteſt. cui conſequẽs illud eſt, vt multominus licentia opus videatur, cũ cõtract⁹ mulieri vtiles fuerint[o].

IIII. IDEM Libro primo de omnibus tribunalibus.

PRAETOR nec tutorẽ, nec ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt.

1 *Specialis iudex delegatum ſignificat.*

SPECIALEM.) Id eſt, delegatum: ſic enim iudicem delegatum iura noſtra non ſemel vocant[p]. 1

DE OFFICIO præfecti vigilum.

Titul. XV.

1 *Præfectus vigilum, officium, an magiſtratus fuerit.*

2 *Præfectus noctium in locum Præfecti vigilum ſucceſſit.*

3 *Accurſij error.*

4 *Vigiles qui.*

DE officio.) Præfectũ vigilum officiũ fuiſſe & hinc, et ex rub. C. de Præſe. vigi. palã eſt. Feneſtella magiſtratũ fuiſſe indicat. Sed & Harmenopul⁹ li. 6. 1
ſub titulo de magiſtratibus, de præfecto vigilũ loquitur, aut ſaltim de prętore plebis & præfecto noctiũ, q̃ in illius locũ ſucceſſerũt. Caſsio. li. 7. variarũ, mõ dignitatẽ, mõ 2
officiũ, modo ducatũ appellat. Cõtrà Põponius[q] præfectũ annonæ, & præfectũ vigilũ nõ eſſe magiſtratus, ſed extra ordinẽ vtilitatis cauſa cõſtitutos. Igitur Accurſius diuinat, & duplicẽ præfectũ vigilũ cõmentus eſt, errore manifeſto, vt pote quẽ (prę- 3

[a] Bart. col. 5. in prin. et ad fi. & co. 6. in princ.
[b] l. 2. C. de ſent. & interloc. om. iudi.
[c] l. munerũ §. iudicandi ff. de mune.
[d] l. ſi per errorẽ. ff. de iuriſ. om. iud.
[e] l. 1. C. de teſta.
[f] l. quidã conſulebãt. ff. de re iudi. l. 1. ff. de vaca. reſti.
[g] l. ult. Vlpianus. §. fi. ff. de excuſ. tuto.
[h] Glo. in l. tale pactũ. §. fina. ff. de pact.
[i] l. fi. C. de poſthu. hæ. inſtit. l. Titius. §. luti⁹ ff. de libe. et poſthu.
[k] Bar. in l. more. ff. de acqu. hæ.
[l] Bar. in l. apud Iulianum. §. fin. ff. quib. ex cauſ. in poſ. ea.
[m] Iaſ. hic. col. 2. Iaſ. in l. more. n. 23
[n] l. 54. cũ ſeq. in legi. Tauri.
[o] Bal. in l. neq; tutores C. de cõtra. & cũ ſtipu. Iaſ. hic. col. tertia.
[p] l. 5. ff. de offi c. præſi. l. vlt. C. de iudic.
[q] l. 2. §. & hæc omnia. ff. de ori. iu.

ter ipſum) auctor nullus agnoſcat. Cæteri aut hærẽt aut malè diſsimulãt. Dixi Pręfectũ vigiliũ initio magiſtratũ nõ fuiſſe, ſed poſtea fuiſſe & officiũ & dignitatẽ. etem & Iuſtiniani Nouella. 13. de plebeijs prætoribus, tertio quoq; verbo magiſtratum appellat.

4 VIGIlũ.) Vigiles hi dicebant, q huic pręfecto apparebãt. Vñ & ex lege quadã Viſillia (cuius libellus ex Vlpiani corpore meminit) Latin⁹ ius quiritiũ accipiebat, ſi inter vigiles Romæ ſex annis militaſſet. Pręterea ex. S. conſulto conceſſum eſt ei, vt ſi triẽnio inter vigiles militaſſet, ius quiritium conſequeretur.

PAVLVS Lib. ſingulari. de offic. Præfecti vigilum.

APVD vetuſtiores incẽdijs arcẽdis triũuiri præerãt: qui ab eo, quod excubias agebãt, nocturni dicti ſunt. interueniebãt nõnũquã et Aediles, et tribuni plebis. Erat aũt familia publica circa portã & muros diſpoſita, vnde ſi opus eſſet, euocabatur. Fuerãt & priuatæ familiæ, quæ incẽdia vel mercede, vel gratia extinguerẽt: deinde Diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli.

1 *Triumuiri nocturni ante Præfectum vigilũ fuerunt.*
2 *Tres viri capitales.*
3 *Tres viri monetales.*
4 *Tres viri coloniæ deducendæ.*
3 *Tres viri Reip. conſtituendæ.*
6 *Tres viri epulones.*
7 *νυκτέπαρχοι, id eſt Præfecti noctium.*
8 *Nocturnus Prætor.*

APVD vetuſtiores.) Huc pertinet q Iuſtinianus in Nouella. 13. magiſtratũ hunc in veteri Roma venerãdũ fuiſſe ait, nõ ſolũ ijs tẽporibus quibus Imperatores Rẽp. tenuerũt, ſed & multo remotiorib⁹: vt intelligas fuiſſe tũc non præfectũ vigilũ (hunc enĩ primus Auguſtus creauit) ſed

1 triumuiros nocturnos, quorũ eadem cura fuerit, idem fere officium.

2 TRIVMuiri.) Horum Plautus meminit in Amphitr.

Quid faciã nũc, ſi tres viri me in carcerẽ compegerint?

Inde, cras è promptuaria cella depromar ad flagrum.

An tamẽ ijdem fuerint, qui à Pomponio [a] tresuiri capitales dicuntur, ſubſiſto. Fuere 3
& tresuiri monetales, tresuiri colonię de- 4
ducẽdæ, tresuiri Reip. conſtituẽdæ, quo- 5
rum officia quæ fuerint Pompõnius & Feneſtella tradunt. Fuere & tresuiri epulo- 6
nes, quorũ Cicero meminit de Oratore lib. 3. Sed vt Pontifices veteres propter ſacrificiorũ multitudinem tresuiros epulones eſſe voluerũt, cũ eſſent ipſi à Numa, vt etiam illud ludorum epulare ſacrificiũ facerent, inſtituti.

a l. 2. §. eodem tempore ff. de origi. iur.

NOCTurni.) Vnde forte & à Græcis pręfecti vigilium νυκτέπαρχοι, id eſt, præfecti 7
noctiũ appellabãtur: ſed & fuit in AEgy- 8
pto (auctore Strabone lib. vlti.) νυκτερινὸς στρατηγὸς, id eſt, nocturnus prætor.

INTERueniebant.) Eiuſdem rei curam gerentes.

D. AVguſtus.) Suetonius in Auguſto. Aduerſus incendia excubias nocturnas, vigileſque commentus eſt.

II. VLPIANVS Libr. ſingulari de offic. Præfecti vigilum.

PLVRIBVS vno die incendijs exortis.

1 *Leges nonnullæ reperiuntur quæ per ſe ſolæ nihil diſponunt.*

PLuribus.) Vt hic, ſic & ſępe[b] a- 1
liàs leges quædã à iuris cõpilatoribus poſitę ſunt, quæ p ſe ipſæ nihil diſponunt, niſi præcedẽtib⁹ aut ſequẽtibus cõiungantur.

b l. 2. cum ſeq. l. poſt litem cũ ſeq. ff. de pecul. l. vel ſoluendi ff. de publicia. l. & l. q nõ ſunt cũ ſeq. ff. de excuſa. tuto. l. ſine ſcũ nit. de leg. primo.

III. PAVLVS Lib. ſingulari de offic. Præfecti vigilum.

NAM ſalutẽ Reipublicæ tueri, nulli magis credidit cõuenire nec aliũ ſufficere ei rei, quàm Cæſarẽ. Itaq; ſeptẽ cohortes oportunis locis conſtituit, vt binas regiones vrbis vnaquæq; cohors tueatur: præpoſitis eis Tribunis, & ſuper oẽs ſpectabili viro, qui Præfectus vigilũ appellatur. Cognoſcit Pręfectus vigilũ de incẽdiarijs, effractorib⁹, furibus, raptoribus, receptatoribus: niſi ſiqua tã atrox tãq; famoſa perſona ſit, vt pręfecto vrbi remittatur.

& quia

& quia plerũq; ĩcẽdia culpa fiũt inhabitãtiũ, aut fuſtibus caſtigat eos, qui negligẽti' ignẽ habuerũt: aut ſeuera interlocutione cõminatus, fuſtiũ caſtigationem remittit. Effracturæ fiunt plerũq; in inſulis in horreisq́;, vbi homines precioſiſsimã partẽ fortunarũ ſuarũ reponunt: cum vel cella effringitur, vel armarium, vel arca. & cuſtodes plerunq; puniũtur: & Diuus Antoninus Eritio Claro reſcripſit. ait enim, poſſe eum horreis effractis quæſtionẽ habere de ſeruis cuſtodibus: licet in illis ipſius Imperatoris portio eſſet. Sciendũ eſt autẽ Præfectũ vigilũ per totam noctẽ vigilare debere: & coërrare calciatũ, cum hamis & dolabris: vt curã adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne negligẽtia aliqua incendij caſus oriatur: præterea vt aquam vnuſquiſq; inquilinus in cœnaculo habeat, iubetur admonere. Aduerſus capſarios quoq;, qui mercede ſeruanda in balineis veſtimẽta ſuſcipiũt, iudex eſt cõſtitutus: vt ſi quid in ſeruandis veſtimẽtis fraudulẽter admiſerint, ipſe cognoſcat.

1 *Erratum apud Pomponium Lætum emendãdum.*
2 *Regiones omnes Romæ quatuordecim.*
3 *Præfectus Vigilum & Senatores an magiſtratus fuerint.*
4 *Præfectus Vigilum, noctium Præfectus dictus.*
5 *Prætor plebis idem & Præfectus Vigilum.*
6 *Prætoris plebis mẽtio in Codice Theodoſiano ante Iuſtinianum.*
7 *Præfectus Vigilum Rauennatis apud Caßiodorum.*
8 *Præfecti Vigilum in locum hodie nullus magiſtratus ſpecialis ſucceßit.*
9 *Incendium præſumitur ortum culpa leuißima inhabitantium.*
10 *Culpæ huius præſumptionem quæ excludant.*
11 *Incendiarij qua pœna puniantur.*
12 *Inſula quid ſignificet.*
13 *Οἰκία περιαμφόδος.*
14 *Horreorũ vſus apud antiquos ad omnes res cuſtodiendas.*
15 *Calciatum, non caligatum, legẽdum hic eſſe.*
16 *Inquilinus an teneatur de incendio, ſi ipſe in locatione hoc excipiat.*
17 *Incendio orto, an vicini deſtruere domũ poſſint ne ad eos ignis perueniat.*
18 *Cœnaculum quid ſit.*
19 *Cœnacularij qui ſint.*
20 *Capſarius multa ſignificat.*

SEptem cohortes.) Feneſtella ſeptẽ etiam 1
fuiſſe ait. Cũ itaq; apud Põ-
ponium Lætum, Quinque
ſcriptum extat, erratum eſt.
VNAS regiones.) Erant enim vrbis re- 2
giones omnes quatuordecim.
SPECTABILI.) Accurſius ex ſpecta-
bilis titulo magiſtratũ fuiſſe arguit, quod 3
me parum mouet. Namq́ue & Senatores
clariſsimi dicti, qui tamen magiſtratus nõ
erant.
PRAEFECTVS vigilum.) Hic à Græ- 4
cis νυκτέπαρχος, ideſt, noctium Præfectus:
deinde (vtrumq; hoc nomẽ Iuſtiniano an-
tiquante) Prætor plebis dictus, eiuſque di- 5
gnitas multũ aucta, datis ſolatijs, annona,
aſſeſſore, deputatis etiã viginti militibus,
& triginta matricularijs: quos tunc tempo
ris in hoc Iuſtinianus conſtituit, vt Præfe-
cto Vigilum ad manum eſſent, eiuſq; iuſ-
ſionibus obtemperarent. Cauit præterea,
necui ad eam dignitatem ſine Imperato-
rijs codicillis pateret aditus. Vtq́ue hi ſoli
ad eam gerendã admitterentur, qui de nu-
mero eſſent magnificẽtiſsi. Illuſtrium, aut
ſpectabiliũ, comitũ, aut ſublimiſsimi tribu
nalis clariſsi. tribunorũ Prætorianorũ, &
notariorũ, qui alioqui officia in prouincijs
adminiſtrarunt. Quo magis in hoc ipſe hę 6
reo, quid ſit, quod & in Codice Theodoſia-
no lib. 1. tit. 5. tẽporibus Honorij & Theo-
doſij (quos ante Iuſtinianũ imperaſſe pa-
làm eſt) de Prætoribus plebis fiat mentio.
Sit itaq; æſtimationi locus. Certè Cõſtãti
nus Harmenopulus lib. 6. tit. de magiſtrati
bus, Prætorẽ populi & noctiũ Præfectũ eũ
dẽ fuiſſe ait. Sed Harmenopul' hic poſt Iu
ſtiniani tẽpora ſcripſit. At Caſsiodoro (q 7
Iuſtiniani tẽporibus vixit, cũ Romæ Go-
thi rerũ potirent) lib. 7. Variar. duæ formu
læ ſunt, altera Pręfecti vigilũ vrbis Romę,
altera Præfecti Vigilũ vrbis Rauennatis. 8
Ac (ne quis hoc deſideret) vix hodie magi-
ſtrat' eſt, q in Præfecti Vigilũ locũ ſucceſ-
ſerit: niſi quod eadem ferè, quæ ille olim, nũc

Correctorum apparitores curāt, ij præſer-
tim, qui vulgò Alguazeli vocātur: qui ta-
men neq; ſpectabiles ſunt, neque priuile-
gio Præfecti Vigilum habent.
TAM atrox, atq; tam famoſa.) Conſtanti
nus, τὰς δὲ τραχεῖς, καὶ περιφανεῖς διαπέμπε
ἐπάρχῳ.
ET quia plerunque.) Ideſt, ferè ſemper.
9 CVLPA.) Quæ leuiſsima præſumitur,
vt Accurſius[b] notat: quē omnes[c] ſequun-
10 tur. Excluditur autē culpæ huius præſum-
ptio, ſi ſe alioqui diligentē, vigilantē vnū
habitator oſtēdat[d]: quod Baldus ex facto
conſultus[e] reſpondet. Vt enim ſemel ma-
lus, malus vſq;: ſic bonus ſemel, bonus ſem
per eſſe præſumitur[f]. Sed & excludit cul-
pæ leuiſsimæ præſumptio, ſi alij in domo
præter habitantes (verbi gratia viatores)
fuerint[g]. Neque enim (niſi in habitantium
certum factum arguatur) aduerſus eos po-
tius erit præſumptio[h].
INHABItantium.) His igitur (vt cōmu-
niter traditum eſt[i]) onus incumbit, vt ſe ip
ſos exonerent: quod facient, ſiue probent
nullam ſuam (etiam leuiſsimā) fuiſſe cul-
pā, ſiue leuiſsimæ illius præſumptionē per
alias præſumptiones (vt diximus) tollant.
11 FVSTIBVS caſtigare.) Sed an non vel
igne, vel pœna capitis incendiarij puniun
tur[k]? Et Bartolus cæteriq; longius aliquan
to diſtinguunt, dolum, culpā, caſum fortui
tum in propoſita ſpecie ſeparantes, quos
ſequor. In foro certe cōſcientiæ (quālibet
aliqui diſſentiant) receptiſsima[l] Innocen
tij[m] ſentētia eſt, vt ſi dolo malo, aut etiam
lata culpa fuerit, incendiarij teneantur: ſi
leuis leuiſsimáue, non teneantur.
INterlocutione.) Sētētia interlocutoria.
PLErunq;.) Cū enim per tegulas aut do-
mos vicinas ad inſulas aditus minime pa-
teat, ſolius effracturæ periculo ſubijciunt.
12 INSVLIS.) Inſula (auctore Fœſto) do-
mus eſt, quæ vicinorū cōibus parietib⁹ nō
cōiungitur, ſed quoquo verſum, vel priua
ta, vel publica area ambitur, ad ſimilitudi-
nē terrarū, quæ mari cingūtur: à Græcis di
13 citur[n] ἐνοίκια περιάμ φοδος. Cornel. Tacit. lib.
xv. Propter crebra incēdia, cū multi aquæ
ductus in vrbē deriuarentur, à Nerone ex
cogitatū ait, vt aqua priuatorū licentia in-
tercepta, quo largior & pluribus in locis
haberetur, in publicū flueret: ædificiaque
non cōmunione parietū, ſed ꝓprijs quæq;

a l. ſi vendita. ff. de peric. & commo. rei vē.
b Gl in §. Præterea. in verſ. debet. inſt. quib. mo. re contrah. oblig.
c Ana. conſil. 71. Iaſ. in l. domos. col. 1. ff. de leg. 1.
d l. Argē. cū. ff. cōmo. l. non ſolū. §. à Barbaris. ff. de re mil.
e Bal. in 3. volu. conſil. 442.
f Hippoly. ſing. 393.
g Iaſ. in l. ſi quis ex argentarijs. §. fi. ff. de edē.
h l. licet. §. pen. ff. nau. caup. ſtabu. Bal. in l. qua fortuitu. C. de pig. act.
i Doct. in d. l. ſi quis ex argentarijs. §. fi. & in 2. de depo.
k l. qui ædes. ff. de incen. rui. nau. fra. l. capitaliū. §. qui ob inimicitias. ff. de pœn.
l Deci. in c. 1. in 2. lectu. nu. 22. de conſtitu. & in c. quoniā contra. nu. 38. de probat.
m Innocē. in ca. ſicut dignū de homicid.

muris ambirentur. Quinetiā Tranq. in Ne
rone. Formā (inquit) ędificiorum vrbis no
uam excogitauit, & vt ante inſulas ac do-
mos porticus eſſent, de quarū ſolatijs in-
cendia arcerentur. Et rurſus. Tunc ꝓpter
immenſum numerū inſularū, domus priſ-
corum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc
ſpolijs adornatæ.
HORREIS.) In horreis aut priuatis, aut 14
publicis non frumenta tantū[o], ſed & bona
ſua Romanos cuſtodire ſolitos Lāpridius
docet in Alex. Horrea in omnibus regio-
nibus publica fecit, ad quæ cōferrēt bona
ij, qui priuatas cuſtodias non haberent.
PRAECIOSISSIMAM partem for-
tunarū ſuarum reponunt.) Erant enim in-
ſulæ non modo ab incendijs tutiores, ſed
etiam à furibus. Ideoque in eis præcioſio-
ra quæque reponebantur[p].
CALCEATVM.) Sunt qui legant, cali 15
gatum. Ego nihil muto, ex Feneſtella. Lā-
pridius in Alex. Donauit & ocreas & brac
cas, & calciamēta inter veſtimēta milita-
ria. & rurſus. Iam verò ipſi milites Iuuenē
Imperatorē ſic amabant, vt fratrē, vt filiū,
vt parentē, veſtiti honeſtè, calciati etiā ad
decorē, armati nobiliter. & paulo poſt. Mi
les non timet, niſi veſtitus, armatus, calcia
tus, & ſatur, & habens aliquid in Zonula:
idcirco quod mendicitas militaris ad om-
nem deſperationem vocaret armatum.
ARMIS.) Sic & apud Feneſtellā eſt. Qui
dam emendant, Hamis: quę lectio non di-
ſplicet, eamq; Florent. Codex, nuper im-
preſſus agnoſcit.
INQVILINOS.) Quid ſi inquilin⁹ ex 16
cipit, ne de incendio orto teneretur? Et cō
ſtat (quicquid exceperit) teneri adhuc, vt
ſuam ſuorumque culpam præſtet[q].
VNVSquiſq;.) Quid ſi iā ꝓximus ardet 17
Vcalegō? Et dubiū nō eſt, poſſe vicinos ꝓ-
pria auctoritate domū deſtruere, in qua in
cendiū ortū eſt, ne ignis lati⁹ ſerpat[r]: ſi mo
dò ꝓbabiliter id vereanī, alioq dño ædiū,
in id qđ intereſt, de dāno dato teneni[s]. Sed
etſi vicini licitè demolianī, dominis tñ in
eos regreſſus erit, quorum dolo aut culpa
incendium ſit ortum[t].
COENACVLO.) Superiore parte do 18
mus: vnde & cœnacularij[v] dicti, & cœna- 19
culariam exercere.
CAPSARIOS.) Non vna vocis hui⁹ in 20
iure nrō ſignificatio. Hic eñ capſarij dicti,
qui mer-

n Alcia. l. vrbana familia. ff. de verb. ſigni. Bud. in l. ſi inquilinus. ff. loca.
o Rub. C. de condi. in publ. horre. libro. 10.
p Alciat. in d. l. vrbana.
q l. qui inſulam. §. fi. ff. loca. Roma. in ſing. 29.
r l. 3. §. Q̄ Prætor att. ff. de incen. ru. naufr. l. ſumo. [illegible] ad l. Aquil.
s Are. de malef. in ver. incendiario verſic. cuius rei gratia. Hippol. in l. 1. nu. 116. ff. ad l. Corn. de Sicca.
t l. qui occiderit. §. fin. ff. ad l. Aquil. Aret. dict. verſ. incendiario.
v l. ſolutū. §. ſolutā. ff. de pig. act. l. ſi viua. ff. de hu q. ac ie. vel effu.

ꝗ mercede veſtiméta ĩ balneis cuſtodiẽda ſuſcipiũt. Alibi[a] capſarij artifices, ꝗ capſas, & capſellas[b] conficiant. Alibi[c] qui filijs ciuiũ nobiliorum ad ſcholas eũtibus libros in capſa portant. Sueton. in Nerone. Conſtat quoſdã cũ pædagogis & capſarijs vno prandio pariter necatos. Iuuenalis. Quem ſequitur cuſtos Auguſtæ vernula capſæ. Hæc ſignificatio Nebriſſam[d] non latuit, priores illæ fortè latuerunt.

a l. ſi. ff. de in.immu.
b l. quæſitum. in pri. ff. de fun. inſtru.
c l. ſi collectaneus. ff. de manu. vin.
d Nebri. in lexi. iur. ciui. in ver. capſarius.

IIII. VLPIANVS. Lib. ſingulari de off. Præfecti vrbi.

IMPERATORES Seuerus & Antoninus Iunio Rufino Præfecto vigilũ ita reſcripſerũt. Inſularios, & eos qui negligẽter ignes apud ſe habuerint, potes fuſtibus vel flagellis cædi iubere: eos autem, qui dolo feciſſe incendiũ conuincentur, ad FaVium Cilonẽ Præfectũ vrbi amicũ noſtrũ remittes: fugitiuos conquirere, eoſq́ꝫ dominis reddere debes.

1 *Inſularius ſeruus quis ſit.*
2 *Præfectus vrbi amicus Cæſaris.*
3 *Præfectus vigilum cur nõ cognoſceret de capitalibus.*
4 *L. in vrbe. ff. de ſtatu hominum.*

1 INſularios.) Accurſius dños ædiũ interpretatur: ſed eſt inſularius ſeruus inſulæ cuſtos[e], qđ Alciatus & Budæus notant[f].
FAVIVM Cilonem.) Cuius ſupra quoque mentio facta eſt[g].
2 AMICVM noſtrum.) Peculiaris ea videtur fuiſſe appellatio Præfectorũ vrbis, cũ de eis Imperatores loquerentur. Nam & alibi[h] Imperator Alexander Præfectus vrbis amicus noſter eam quæ ita venijt. &c.
3 REMITTERE.) Capitalia ad Præfectũ vrbis Præfect⁹ vigilũ remittebat[i]. Sed cur non & de his illi cognitio fuit? Et Caſſiodorus lib. vij. Variarũ in formula Præf. vigilũ his verbis reſpõdet. Mediocrem dignitatẽ regis, & in ſumma opinione verſaris, cuſtos Romanæ ciuitatis diceris, quãdo eam ab inteſtino hoſte defendis. Quapropter circa fures ſolicitus eſto, quos ſi tibi punire leges minime præcipiunt, tamẽ eos indagandi licentiam non tulerũt. Credo, vt quãuis eſſent raptores deteſtabiles, tamen quia dicebãtur Romani, maiori eos ſubderent dignitati. Alluditq́; fortè Caſſiodorus ad Antonini conſtitutionẽ[k], quã 4 uis nuperrime illic, in orbe, non in vrbe legant.

e l. vrbana familia. ff. de verb. ſigni. vbi Alcia.
f Bud. in l. ſi ingenuus. ff. loca.
g l. 1. ſuprà de off. præf. vrb.
h l. 1. C. ſi mãci. ita ve ne. ne proſti tua.
i l. 1. C. de off. præfect. vigi.
k l. i vrbe. ff. de ſta. hominum.

DE OFFICIO Proconſulis & legati. Titul. XVI.

1 *Proconſul vnde dictus.*
2 *Pro vе conſul.*
3 *Proconſulis inſignia quæ.*
4 *Procõſulis iuriſdictio ordinaria, an delegata.*
5 *Conſul hoc anno, Proconſul erat ſequenti.*
6 *Prouĩciæ Procõſulares, Prætoriæ, Præſidales.*
7 *Hiſpaniæ quomodo olim diuiſæ.*
8 *Proconſulum magiſtratus annuus.*
9 *Proconſulum auctoritas.*
10 *Proconſulum adminiſtratio grauior quàm Præſidum.*
11 *Procõſulum Imperiũ maximũ in prouincia.*
12 *Legati Proconſulum.*
13 *Legati Conſulum.*
14 *Legati Imperatorum.*
15 *Præſides.*
16 *Procõſulum in locum qui hodie ſucceſſerint.*
17 *Legati à latere, an æquiparentur Procõſulib⁹.*
18 *Lex. 8. titul. 18. part. 4.*
19 *Proreges, ſeu Vicereges Procõſulib⁹ ſimiles.*
20 *Præfecti Auguſtales Proregibus ſimiles.*

DE officio Proconſulis & legati.) Bello cũ æquis in feliciter geſto, Cõſul, qui Romæ remanſerat, quo celerius ipſe militum delectũ faceret, Proconſulem creauit, qui obſeſſo collegæ auxilium ferret. Creatus itaq; Proconſul. T. Quintius A. Poſthumio & Sp. Fuſco Cõ 1 ſulibus. Qui, quia pro Cõſule mitteretur, eiuſq; vice functurus eſſet, Procõſul appellatus eſt: quo ſenſu & nũc quoq; Prorectores dicuntur. Interdũ etiã interiecta particula, ve. Philip. 8. ad finẽ. Quãdiu. D. Brutus. C. Caſsius Cõſules, Pro ve cõſules pro 2 uincias obtinebunt. Et Procõſuli quidẽ cætera Cõſularia inſignia fuerũt, niſi ꝙ huic 3 ſex tm̃ lictores cõceſsi ſunt: eidẽ initio delegata, deinde ordinaria iuriſdictio data 4 eſt. Propagatis enim Imperij finibus, obſeruari

5 ſeruari cœptũ, vt quo quiq; anno Cõſules
eſſent, ſequẽti Proconſules remanerẽt: ita
vt varias prouincias cũ Imperio ſortiren-
tur. Quare & Auguſtus (vt eſt apud Suet.)
ꝓuincias, quæ ſub Imperio Romano erãt,
6 ita diuiſit, vt aliæ Proconſulares, aliæ Præ-
toriæ, aliæ Præſidales eſſent: Proconſula-
res Senatui, Prætorias populo demãdans:
in Præſidales ipſe legatũ ſuũ, qui nũc Præ
ſes, nunc Legatus Cæſaris dicebatur, mit-
tebat. Strabo verò lib. vlt. ſcribit oẽs Pro-
uincias, alias Cæſari, alias populo attribu-
tas. Ex his quæ ad populũ pertinebãt, Pro-
conſulares & Prætorias conſtitutas, q̃d vi-
delicet viri Cõſulares, vel Prætorij ad eas
regendas mittebantur. Cõmutari tñ hæc
ſolita ſunt, arbitrio Principis. Quo fit, vt
7 inter cæteras Prætorias, in Hiſpanijs Bæti-
cam, in Gallijs Narbonenſem, Strabo con
numeret. Cũ tamẽ Rufus[a] in eo quẽ edi-
dit libello, de Rom. Imperij acceſsiõe, ita
diuiſas Hiſpanias ſcribat, vt Bœtica, & Lu
ſitania Conſulares: Tarraconẽſis, Cartha-
ginenſis, Gallitia, Inſularis (quę & trãſfre-
8 tum) Præſidales eſſent. Fuit autẽ Procõſu-
lum magiſtratus annuus, quod in Aug. Trã
quillus oſtendit, & Apuleius floridorum
9 lib. 2. Fuiſſe verò eis, ius milites decimãdi,
ciuicaque corona donandi: tũ etiã grauio
10 rem prouincijs Proconſularẽ fuiſſe admi-
niſtrationẽ, quàm Præſidũ, Tacitus lib. iij.
& .xv. auctor eſt. Maximũ autẽ in Prouin-
11 cia Proconſulis Imperium fuiſſe rectè Bu-
dæus inde colligit, ꝙ Principes Roma. in
auſpicando Imperio Proconſulare ius, &
Imperiũ cum Tribunitia poteſtate aſſume
re ſibi ſolebãt, vt ſe auguſtiores ſacroſan-
ctosq; facerent: cuius rei Capitolinus, Lã-
pridius, Vopiſcus meminere. Cæterũ Pro
12 conſulibus legati quoq; iungebantur, quo
rum & ope & conſilio (quia Proconſules
per ſe ipſi oia facere non poterant) quæ ad
Prouinciæ adminiſtrationẽ pertinebant,
13 expedirentur. de quibus Rubrica hæc in-
telligenda eſt. nã & fuere legati Conſulũ,
14 & legati Imperatorum, qui etiam (vt dixi-
15 mus) Præſides appellabant[b]: quos & cõſu-
lari poteſtate quandoq; ornabant, ut eiuſ-
16 dẽ poteſtatis eſſent, cuius Procõſules. Qui
tamen in locũ Proconſulũ hodie ſucceſſe
rint, dubia res eſt. Nã ꝙ quidã opinantur,
Proconſules dici poſſe eos, quos Balliuos
17 & Seneſcalos dicimus, merito Budæus nõ

a Alcia. l. magiſt. ciui lib. unq. offic. fol. pen.

b l. legat. infrà. d. offi. præſi.
c Bar. in d. l. Legatus. Ang. in ru bri. huiꝰ tit. Bal. & Iaſ. in l. à iudi- ce. nu. 7. C. de iud. Socin. in l. more. n. 35. de iur. om. iud. Deci. in c. ſi pro debilita te. colũ. 2. de off. deleg.

admittit. Bartolus[c], Baldus & plures Lega
tis à latere pares eſſe aiunt: quorũ opinio-
nem Clemens[d]. iiij. apertè cõfirmat. Lex
Regia[e] Iudices gñrales interpretatur. Co 18
mitatus Imperatoris, aut Regis, in hoc ele
ctos, & miſſos, vt in prouincijs ius admini
ſtrent. Quo fit, vt Proconſules ijs pares vi- 19
deãtur, qui Proreges aut (vt vulgo loqui-
mur) Vicereges dicunt. nã & his ſimiles
Præfecti Auguſtales videntur[f], qui & ipſi 20
Proconſulibus comparãtur[g].

d cap. 2. de off. leg. li. 6.
e l. 8. ti. 18. par. 4.
f Alci. in lib. de magi ſtra. pag. 82.
g l. vnica. ff. de officio præf. Aug.

VLPIANVS Libr. I. Diſputationum.

PROCONSVL vbiq; quidem procõſularia inſignia habet, ſtatim atq; vrbẽ egreſſus eſt: poteſtatem autem non exercet, niſi in ea prouincia ſola quę ei decreta eſt.

1 *Inſignia Proconſulum.*
2 *Legatus Papæ inſignibus vtitur extra prouinciam.*
3 *Archiepiſcopus inſignibus extra prouinciã non vtitur.*
4 *Poteſtas pro iuriſdictione contentioſa.*

VBique.) Etiam extra prouinciam.
PROCONſularia.) Eadem 1
quæ & conſulũ, niſi ꝙ illis duo
decim, his ſex tantũ faſces præferebãtur[h],
Vtitur & legatus Papæ inſignibꝰ extra ꝓ- 2
uinciam: Archiepiſcopo idẽ ius non eſt[i]. 3
INSIGNIA.) Argumentũ hinc ſumi ſo
let, vt per erectionẽ furcarũ, iuriſdictionis
quaſi poſſeſsio acquiratur, retineaturque,
quod Albericus[k] & alij notant.
VRBEM.) Romam: cõtrà cũ Romæ por
tam Procõſul ingredit, imperiũ deponit[l].
POTESTATEM.) Iuriſdictionem cõ- 4
tentioſam.

h l. antepe nul. infrà.
i Abb. in c. ex tuarũ. de auctori. & vſu pal.
k Alberi. & in l. fora men. ad fi. de ſer. vrb. præd. Ripa. in c. cum ec cleſia. n. 64. de can. poſſ. & ꝓpri.
l l. fina. infrà.

II. MARTIANVS. Lib. I. Inſtitutionum.

OMNES Proconſules ſtatim, quàm vrbẽ egreſsi fuerint, habent iuriſdictionem: ſed non contentioſam, ſed voluntariam: vt ecce manumitti apud eos poſſunt tam liberi, quàm ſerui, & adoptiões fieri. Apud legatum verò Procõſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet iuriſdictionem talem.

1 *Iuriſdictio*

1 *Iuriſdictio contentioſa & voluntaria in quo differant.*
2 *Iuriſdictio voluntaria & contentioſa vnde dictæ.*
3 *Verbum idem proprie & improprir ponitur.*
4 *Manumiſsio pro emancipatione propriè.*
5 *Iuriſdictio volũtaria an poßit exerceri extra territorium.*
6 *Tabellio an poßit facere inſtrumenta extra ſuum territorium.*
7 *Iuriſdictio voluntaria quibuſdam caſibus loco circunſcripta eſt.*

COntentioſam.) Contentioſa iuriſdictio eſt, quæ redditur in inuitos: voluntaria, quæ in volentes: vt Accurſius & alij notãt. Adijcir bene Bartolus, voluntariam iudicis reſpectu neceſſariam eſſe. oportet enim, vt in volũtaria nõ minus quàm in cõtentioſa ſuũ ille officiũ
2 exerceat. Dicta verò eſt (vt arbitror) cõtentioſa à contentione partiũ, ſicut & volũtaria, q a eã partibus volẽtib⁹ iudex exercet.
3 MANVmitti.) Propriè (inquiunt Accurſius & alij) quoad ſeruos, impropriè quoad filios. Vnde & illud cõmuniter notãt, vnũ idẽq; verbũ propriè & improprie poni[a]. Ego regulã probo, obſeruari enim ea põt
4 alibi frequẽter, ſed quod attinet ad verbũ, manumiſsionis, ad filios propriè etiam referri ſcio[b]: quod vel integra Rubrica indicat, Si à Paren. quis fue. manumiſſ. & antiquiſsima illa emancipationis formula, cuius Caius meminit lib. 1. inſtitut. tit. 6. quæ per manuũ traditiones fieri ſolita eſt, atq; inde etiã manumiſsio appellata. Illud inficias non eo, poſteriori iure ciuili ſic vſurtum, vt frequentius de filijs emancipatio, de ſeruis manumiſsio diceretur.

a Reſo. in l. Poſthumo. nu. 33. C. de bo. poſ. cont. tab.
b l. ſi à milite. §. fi. ff. de milit. teſta. l. ſi cui legatũ. ff. de cõ. & demõ. l. filio. §. fi. ff. de inoſ. teſt.

POTEST.) Niſi cum prouinciam legatus ingreſſus eſſet[c]: adde (vt opinor) & ei à Proconſule iuriſdictio mandata fuit[d].
TALEM.) Si cui igitur ab eo, q inferior
5 Principe ſit, mãdata iuriſdictio fuerit, non poterit is etiã volũtariã exercere extra ter-
6 ritoriũ. Sie ſi Tabellio ex lege municipali creetur, extra municipij territoriũ inſtrumẽta nõ faciet: quanuis intra territoriũ ab eo facta, fidẽ vbiq; faciant[e]. Quod ſi Princeps aut comes, q Principis auctoritate id poſsit, tabelliones creauerit, vbique inſtrumenta hi cõficiẽt[f]. Diximuſque & ſuprà in propoſito quædam, quæ huc ſpectant[g].
APVD legatum.) Sed nec apud eum, cui ex priuilegio iuriſdictio voluntaria con- 7
ceſſa ſit[h]. Et ſunt alij quidã caſus, in qbus iuriſdictio volũtaria loco circũſcripta eſt[i].

c l. apud proconſulẽ. ff. de manu. vin.
d l. Obſeruare. verſi. pen. infrà.
e l. 1. C. de emã. libe.
f Gloſ. in l. nõ ſolũ. §. q teſtamento. ff. de excuſatio.
g In l. 1. §. cum vrbem de off. præf. vrb.
h c. ſtatutum. de pb. lib. 6.
i Soci. in regu. 263. incip. iuriſdictio.

III. VLPIANVS. Lib. XXVI. Ad ſabinũ.

NEC adoptare poteſt. omnino enim non eſt apud eum legis actio.

5 *Legis actio quid ſit, & qui magiſtratus apud quem legis actio eſt.*

LEgis actio.) Accurſius ſẽper magiſtratũ, apud quẽ legis actio eſt, eũ interpretat̃, apud quẽ actus legitimi explicari poſſunt. Budæus & Alciatus modò ad ceſsionẽ in iure referũt, modò apud eũ legis actionẽ eſſe dicunt, qui omnẽ iuriſdictionẽ habeat: quã opinionẽ legis ꝓximæ vltima verba adiuuare videntur. Quia nõ habet iuriſdictionẽ talem. modò legis actionẽ apud eũ eſſe credũt, q magiſtratus merũ & mixtum Imperiũ habeat, quas ex poſitiões ſupra[k] ex auctoribus ipſis latius explicui. Sed qd ſi legis actiões accipiam, ideſt, legitimas actiões, q̃s ne populus ꝓut vellet, inſtitueret, certas ſolẽneſq; eſſe voluerũt[l], & quę formã agẽdi cõtinerẽt[m]: vt ſicut à Prętore (de quo dubiũ nõ eſt) ſic forẽ & ab alijs quibuſdã magiſtratibus (nõ tñ oĩbus) legis actiões, ideſt, agendi lege formulæ peterent, quæ hodie ſublatæ ſunt[n]: idq; parũ abeſt, quin ipſe certius affirmẽ. Nec me latent, quæ de hoc nouiſsime qdã ſcribãt: verùm ſi cæterorũ vna aliqua interpretatio tenẽda in hoc eſt, Budçus mihi & Alciat⁹ plus placẽt, hui⁹ legis ſuperioriſq; argumẽto, quæ cõiũctæ (vt ſupra quoq; diximus) ſatis ſuperq; probant. Dicitur & aliqñ[o] lege agi corã Principe: quod nunc nõ declaro.

k In l. magiſtratũ. ſupra. & adop. l l. 2. §. deinde ex his legibus. ff. de orig. iur.
m l. 2. §. nouiſsime ſi-cut. §. ſuper ſita autem.
n Rubr. de formul. ſub.
o l. vlti. C. de his qui à non domi. manu.

IIII. IDEM. Lib. I. de off. Proconſulis.

OBSERVARE aũt Procõſulẽ oportet, ne in hoſpitijs præbendis oneret prouinciam: vt Imperator noſter cum patre Aufidio Seueriano reſcripſit. Nemo proconſulum ſtratores ſuos haberc poteſt: ſed vice eorũ milites miniſterio in prouinciis fun-

ciſs funguntur. Proficiſci autem procõſulem melius quidem eſt ſine vxore. Sed & cũ vxore poteſt: dũmodo ſciat Senatũ Cotta & Meſſala conſulibus cẽſuiſſe futurum, vt ſi quiT vxores eorũ, qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint: ab ipſis ratio & vindicta exigatur. Ante quàm verò fines prouinciæ ſibi decretæ Proconſul ingreſſus ſit: edictũ debet de aduentu ſuo mittere, continẽs cõmendationem aliquã ſui: ſi qua ei familiaritas ſit cum prouincialibus, vel cõiunctio: & maxime excuſantis, ne publice vel priuatim occurrãt ei. eſſe enim congruens vt vnuſquiſq; in ſua patria eũ exciperet. Rectè autẽ & ordine faciet ſi edictũ deceſſori ſuo miſerit: ſignificet q̃ qua die fines ſit ingreſſurus. plerunq; enim incerta hæc & inopinata turbant Prouinciales, & actus impediũt. Ingreſſum etiã hoc eum obſeruari oportet: vt per eã partem prouinciam ingrediatur, per quã ingredi moris eſt. & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, ſiue κατάπλουν obſeruare, in quam primũ ciuitatẽ veniat, vel adplicet. Magni enim facient prouinciales ſeruari ſibi cõſuetudinẽ iſtam, & huiuſmodi prærogatiuas. Quædã prouinciæ etiã hoc habẽt, vt per mare in eã prouinciã Procõſul veniat: vt Aſia, ſcilicet vſq; adeò, vt Imperator noſter Antonin⁹ Auguſtus ad deſideria Aſianorũ reſcripſit: Procõſuli neceſsitatẽ impoſitã per mare Aſiam adplicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primã attingere. Poſt hæc ingreſſus prouinciam, mandare iuriſdictionem Legato ſuo debet: neq; hoc ante facere quàm fuerit prouinciã ingreſſus: eſt enim perquam abſurdum, ante quàm ipſe iuriſdictionem naneiſcatur (nec enim prius ei cõpetit, quàm in eam prouinciã venerit) alij eam mãdare, quã non habet. Sed ſi & ante fecerit, & ingreſſus prouinciã in eadẽ voluntate fuerit: credendũ eſt, videri legatũ habere iuriſdictionem: non ex inde, ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam Proconſul ingreſſus eſt.

1 *Procurationes prælatis quib⁹ caſib⁹ debeãtur.*
2 *Stratores qui ſint.*
3 *Statores ideſt tabellarij.*
4 *Serui publici.*
5 *Ratio & vindicta quid hic ſignificent.*
6 *Edicta, non Prætorum tantum, ſed & aliorum magiſtratuum.*
7 *Edicta Imperatorum.*
8 *Edicta iudicum,*
9 *Διατάγματα.*
10 *Commendatio ſui ipſius ex cauſa licita eſt.*
11 *Prouinciales qui.*
12 *L. in vrbe. ff. de ſtatu hominum.*
13 *Rectè atque ordine.*
14 *Edictum, pro Epiſtola.*
15 *Decedere quid ſit.*
16 *Deceſſor qui.*
17 *Ἀνάπαυσοι.*
18 *Ἡγουμένοι.*
19 *L. 2. ff. ad legem Iuliam maieſtatis.*
20 *Anteceſſor.*
21 *Prærogatiua quid ſit.*
22 *Deſiderium quid ſit.*
23 *Metropolis ciuitas quæ.*
24 *Metrocomia.*
25 *Iſidori error.*
26 *Ratihabitio quando retrotrahatur.*
27 *Ratihabitio an confirmet geſta per eum, qui vere delegatus non erat.*
28 *Ratihabitio partium an confirmet geſta à iudice incompetenti.*
29 *Sententia aliquando valet in vim pacti, quæ non valet in vim ſententiæ.*
30 *Societas aliquando valet in vim pacti, quæ non iure ſocietatis.*

HOſpitijs.) Argumẽtum
Accurſius ſu- 1
mit aduerſus prælatos, qui p̃cu
rationes petunt. Certè Doctorũ
iuris Canonici cõis traditio eſt[a], vt p̃curatiões nõ niſi in caſibus à iure expreſsis debeãtur: aut ſi qui expreſsis ſimiles ſint[b].
STRATORES.) Horũ mentio in iure 2
nõ vno in loco eſt[c], & apud Vegetiũ (niſi
quòd ſunt[d], q illic inſtructores legiſſe videantur) erantq; milites ſeu mercenarij,
qui caſtra præibant, vt traducendo exercitui loca complanarent. Alciatus ſtato- 3
res, ideſt, tabellarios legi mauult: vt intelligamus eos, quos Princeps aut Magiſtratus

a *Abb. in c. cum ſit de ſimo.*
b *c. cũ apoſtolus. c. p̃curatiões. & cẽſib. exac. & procur.*
c *l. in eadẽ. ff. quib. ex cau. maio. l. ſi. ff. de iur. immun. rub. C. de ſtrato. libr. 12. vbi Alciat.*
d *Pyrrh. & magiſt. Romæ. part. 3. nu. 36.*

ſtratus varia neceſsitate mittebat per prouincias, vt nunciarent aliquid: quibus tenebãtur prouinciales ſubinde mutare equos, quo facilius irent. Hos (vt opinor) Plutar-
4 chus in Galba, δημόσιος δημοσίους, ideſt, ſeruos publicos appellauit: & ſtatim, γραμματηφόρους, ideſt, tabellarios. Scribit em̄ Nyphidium ægre tuliſſe, cùm Conſules ſeruos publicos deſtinaſſent, quibus ferenda ad Imperatorem Senatuſconſulta præberent: quibus ſcilicet ipſis ea dari ſolerent, quæ diplomata appellantur: vt ijs agnitis, ciuitatum magiſtratus tabellariorum curſum accelerarent in commutatione vehiculorum, datis deductoribus. Vtq; hoc vel maxime hoc loco quadrat, ſic eorū expoſitionem non probo, qui ſtatores pro apparatoribus, aut nuntijs Proconſulum generaliter acceperunt.

MINISTERIO.) Stratorũ ſeu ſtatorũ.

A B ipſis.) Non vt maritus ꝓ vxore cõtra iuris regulā [a], ſed magis vt maritus ex ſua culpa conueniatur, q ſecũ vxorẽduxerit [b].

5 RATIO & vindicta.) Accurſius, ideſt, rationabilis vindicta, quomodo ferè & in tutelæ diffinitione exponit, & aliâs. Ego vt diuerſa accipiq, ratio enim à Proconſule reddenda: vindicta (niſi iuſtā rationē reddat) in eum animaduettetur.

a l.2. C. ne vx. pro mari.
b Gloſ. hic, Bar. in l. in familia. ff. de publica.

ANTEQVAM.) Neque tamen multo ante, & intempeſtiue.

6 EDICTVM.) Fuere edicta non Præto-
7 rum tantum, ſed & Aedilium, Cõſulũ, Proconſulum, Imperatorum: Traianusque (vt Dion auctor eſt) ad Senatum edicta miſit. Martial. lib. 5.

Edictum domini, deique noſtri.
Quo ſubſellia certiora fiant.

8 ¶Fuere & iudicum. Præconium enim (inquit Iuſtinianus in Nou. cxij.) vocem pauci præſentes audire poſſunt: at edicta per multos dies propoſita neminē ferè latere
9 poſſunt. Nouel [c]. xcv. διατάγματα vocat, tum illud iubet, ne ea ſucceſſores intempeſtiue, & cũ longius à prouinciæ finibus abſunt, ad deceſſores mittant, μηδὲ ὑπερορίων τὴν τιμὴν, τὰ καλούμενα διατάγματα.

c Authẽt. de admini. §. primo.

10 COMmendationem aliquam ſui.) Licet enim ſeipſum commendare ex cauſa [d].

11 PROuincialibus.) Prouinciales ſunt, qui in prouincia domicilium habẽt, quãuis ex prouincia oriũdi nõ ſint [e]. Quomodo fortè & Antonini cõſtitutio [f] intelligẽda eſt, vt in vrbe Romana q ſunt, ideſt, q in vrbe domicilium habent, licet ex vrbe oriundi 12 nõ ſint, ciues Romani efficiantur. Etenim donare voluit Antonin' iure ciuitatis eos qui larem Romæ conſtituiſſent, non eos etiam qui caſu aut in præſens tantum Romæ commorarentur.

d Bal. in l. 2. col. 1. C. de no. cod. fa.
e l. prouinciales. ff. de verb. ſigni.
f l. ĩ vrbe. ff. de ſta. ho.

OCCVRRANT.) Extra patriam.

RECTE autem & ordine.) Solennia & 13 certæ cuiuſdam ſignificationis hæc verba ſunt, quibus Senatus ad hominis alicuius commendationem vti ſolebat.

EDICTVM.) Amicam epiſtolam, No- 14 uella de Adminiſt. dixit.

MITTAT.) Ante duos dies, quàm prouinciam ingreſſus ſit.

DECEſſori.) Eſt decedere, ei q ſucceſſor 15 miſſus eſt, cedere. Cicero ad Atticũ. Non putet nos Senatus ante oportere decedere, q̃ nobis ſucceſſum ſit. Inde deceſſores, 16 qbus in vrbẽ redeũtibus ſucceſſores mitte 17 bant. Ij græcè ἀντιπαρασεῖ dicũtur. Nouella. xcv. gñrali voce ἠγουμένους dixit. Admini- 18 ſtrationẽ aũt (inqt [g] Zeno) deponere nõ volumus deceſſorẽ, antequã ſucceſſor ad prouinciæ fines peruenerit. licet literis ad eũ ſeu ꝓgrãmate, vel edicto ad officiũ, & pro 19 uinciales vſus fierit: quomodo Vlpianus [h] intelligẽdus eſt, q in legẽ Iuliā Maieſtatis eũ cõmittere ait, q de ꝓuincia, cũ ei ſucceſſum eſſet, nõ deceſsit. Ea eſt em̄ verior lectio atq; elegantior, vel Budæo auctore, q̃ illa altera, Diſceſſerit, quãlibet hãc Haloãdri codex & Florẽtinæ Pandectę ꝓbarint. Quid ꝙ & alibi [i] legimus, Præſide prouinciæ minori reſtitutionẽ cõcedere, etiã cõtra ſuã vel deceſſoris ſui ſentẽtiam. Sed & 20 anteceſſor aliquando dicitur [k].

ἐπιδημίας.) Acceſſus.

κατὰ πλοῦν.) Portum.

VENIAT.) Terra.

APPLICET.) Mari.

PRAErogatiuas.) Prerogatiua hic eminẽ 21 tiã & πλεονέκτημα, ſignificat [l]. Vox qua nõ ſemel [m] in eadẽ ſigniﬁcatione Iuriſconſulti vtuntur.

DESIDERIA.) Libellos, ſeu p̃ces. Sic 22 em̄ verbũ hoc in iure nr̃o ſubinde [n] ponitur. Sed & Suetonius in Auguſto. Plinius ad Traianũ, Apuleius de Deo Socratis, ſic loquũtur. Et deſiderare, eo ſenſu poſitum non vno in loco [o] obſeruari poteſt.

Καὶ τῶν μητροπολέων Ἐφέσου.) Ideſt, matricũ 23 ciuitatum

g l. vnica. §. Adminiſtrationem. C. vt om. iu di. tam ciui. quàm mili.
h l. 2. ff. ad l. Iul. maie.
i l. praſes. ff. de mino.
k l. quæro. ff. de reb. cr.
l Bud. in l. 1. ff. ad l. Iul. de ambi.
m l. 1. ff. de priui. dete. l. Apparet. ff. de tein. ac tione priua. l. carbonianum. §. fi. ff. de carbo. edic. l. 1. §. cũ q hac. C. de vet. iur. enu cle.
n l. Libert. ff. de in ius vocan. l. 1. §. Poſtulare. ff. de poſtu. l. 2. C. de erro. aduo. l. vnica. C. de ſuffra.
o l. 3. §. ad. ergo. ff. de con. & vti. act. tut. §. ſi plures inſti. de fideiuſſ. l. ſtatim. ff. de iu. fiſc. l. Titius. §. il lud. ff. de ac. emp.

ciuitatũ Epheſum. Eſt em̃ metropolis, ci-
uitas matrix, hoc eſt, maior cæteris: & pro
prie ea vrbs, ex qua coloniæ deductæ ſunt.
Sic & Metrocomia, pagus cæteris maior,
24 & caput aliarum villarum. Errauitq́; Iſido
rus[a] (qđ Budæus[b] Alciatusq́; notãt) qui à
25 mẽſura metropolim dictã opinatus eſt. Sa
nè Epheſus Iouiæ fuit vrbs clariſsima, Dia
nę tẽplo celeberrimo cum primis nobilis.
26 SED EX quo prouinciam ingreſſus eſt.)
Cur igitur ratihabitio hic non trahitur, &
mandato comparatur[c]? Et Bartolus, quia
ratihabitio (inquit) tũc retrotrahitur, cùm
actus ante geſt[a] aliquo iure valere potuit,
non retrotrahitur, cùm actus nullo iure va
lere potuit. Idque Alexander[d], Aretinus
& Decius[e] ſequuntur. Sed & illa ratio hic
reddi poteſt, quòd in fictione habilitas ex
27 tremi ad quod, requiratur[f]. Quid ergo ſi
de cauſa, tanquam delegatus, vnus cogno
ſcat qui non erat: & qui delegare potuit,
rata poſt modum habuerit quæ ab eo ge-
ſta ſunt, an valebit proceſſus & ſententia?
Et communiter[g] aiunt, non valitura. Cum
em̃ nulla fuerint, rata haberi minime poſ-
ſunt. Nec obſtat, ꝙ geſta per falſum procu
ratorem rata habeantur[h]. Illic enim defe-
28 ctus conſenſus eſt, hic iuriſdictionis. Sed
nunquid litigantes iudicis cõpetentis pro
ceſſum ratum habere poterunt? Et recep-
tius eſt, ne poſsint. Etenim ratihabitio ea
non cõfirmat quæ nulla ſunt, & in quibus
ea deficiunt, quæ pro negotij ſubſtantia re
quirebantur. Illud tamen omnes[i] admit-
29 tunt, vt valeat tunc res iudicata, nõ in vim
ſententiæ, ſed in vim pacti. nam & ſic ſo-
cietas ſuſtinetur iure pacti, quæ iure ſocie-
tatis non poteſt: quę communis etiam opi
nio eſt[k].

a ca. cleri. 21. diſt. b Bud. hic. Alcia. in l. vnica. C. nõ lice. habi. li. 11. & in parer. li. 6. c. 11. c l. ſi. C. ad maced. d Alex. in 5. vol. conſi. 78. nu. 18. e Deci. in reg. quod in initio. ad ſi. de reg. iur. f Iaſ. in l. ſi is qui pro emptore. n. 120. & nu. 127. ff. d vſuca. g Bar. hic. Pan. in l. Iulianus. colũ. 3. ff. qui ſat. cog. Soci. in reg. 209. incip. geſta. h l. licet. in frã. de iudi. i Bart. hic. Gl. & doc. in l. 2. in gl. non fuit. C. cõ. vtriusq́ iud. plat. in l. inſtar. C. d iu. fiſ. li. 10. k Chriſtopho. in pri. inſt. d ſocie. col. 2.

V. PAPINIANVS. Lib. I. Quæſtionum.

ALIQVANDO mandare
iuriſdictionem Procõſul po-
teſt, & ſi nondum in prouin
ciam peruenerit. quid enim
ſi neceſſariam morã in itinere patiatur,
maturiſsime autem legatus in prouin-
ciam peruenturus ſit?

1 *Vicarium quando iudex poſſit conſtituere.*
2 *Vicarius quæ facere poſſit.*
3 *Mora neceſſaria nõocioſa iudicibus permiſſa eſt.*

ETſi nondum in
prouinciam venerit.) Ante- 1
quã in prouinciam iudex ve
niat, ex iuſta cauſa vicarium
ſubſtituit: ſi iuſta cauſa non ſit, non idẽ fa-
ciet: niſi quòd ſi fecerit, ratum habere po-
terit, poſtea quã prouinciã ingreſſus ſit[l].
Si vero vicarium tunc faciat, cùm prouin
ciã ingreſſus eſt, ſi iuſta cauſa ſubeſt, adeo
vt impedimentum longius aliquanto ſit,
vicarium minime faciet: quin potius, ipſo
remoto, iudex alius ſubrogabit[m]: ſi impe- 2
dimentum longum non ſit, vicarium face
re poterit[n]. Quod ſi iuſta nulla cauſa pro-
poni poſsit longi aut breuis impedimen-
ti, ſubſtitutum non faciet. Illudque memi-
niſſe oportet, vicarium (cum eius ſubſtitu
tio procedit) agere omnia poſſe, præter vl
timũ ſupplicium & membri abſciſsionẽ[o].
NECESSARIAM morã.) Verbi gra-
tia, infirmæ aut etiam dubiæ valetudinis:
& ſi quæ ſimiles cauſæ. Quid ſi ocioſa mo 3
ra ſit? Reſpõdeo, legant iſti Iuſtiniani No-
uellam de Adminiſtratoribus, & erubeſ-
cent, niſi celerius proficiſcantur.

l l. proxi. m l. ſi longius. in pri. ff. de iudic. n Authẽ. de collator. §. ad hoc prohibemus. l. fi. C. de præpo. agen. in reb. lib. 12. o Glo. hic, & in l. vlt. C. de off. ei. q vic. alicu ius iud. obt.

VI. VLPIANVS. Lib. I. de off. Proconſ.

SOLENT etiã cuſtodia-
rum cognitionem man-
dare legatis: ſcilicet vt præ
auditas cuſtodias ad ſe re
mittant, vt innocentem ipſe liberet. Sed
hoc genus mandati extraordinariũ eſt:
nec enim poteſt quis gladij poteſtatem
ſibi datam, vel cuius alterius coërcitiõis
ad alium transferre: nec liberandi igitur
reos ius, eum accuſari apud eũ non poſ
ſint. Sicut autem mandare iuriſdictionẽ
vel non mandare, eſt in arbitrio Procõ-
ſulis: ita adimere mandatam iuriſdictio
nem licet quidem Proconſuli: non autẽ
debet inconſulto Principe hoc facere.
Legatos non oportet Principem conſu-
lere, ſed Proconſulem ſuum: & is ad cõ
ſultationes legatorum debebit reſpõde
re. Non verò in totum xenijs abſtinere
debebit Proconſul, ſed modum adijce-
re: vt neque moroſe in totũ abſtineat,
neque

neque auarè modum xeniorum excedat. quam rem Diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantiſsima epiſtula ſunt moderati: cui⁹ epiſtulæ verba hęc ſunt. Quantum ad xenia pertinet, audi quid ſentimus. Vetus prouerbium eſt. οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. Nam valde inhumanum eſt à nemine accipere: ſed paſsim, viliſsimum eſt: & omnia, auariſsimum. Et quod mãdatis continetur: ne donum vel munus ipſe Proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, ematue quid, niſi victus quotidiani cauſa, ad xeniola non pertinet, ſed ad ea quæ edulium excedãt vſum. Sed nec xenia producenda ſunt ad munerũ qualitatem.

1 *Cuſtodiæ pro hominibus cuſtoditis & his ſimilia.*
2 *Condemnare poteſt, qui & abſoluere.*
3 *Abſoluere qui non poteſt, an poſsit pronunciare abſoluendum.*
4 *Prouerbia ad cauſarum deciſionem allegari poſſunt.*
5 *Iudices an poſsint aliquid accipere, præter ſalarium.*
6 *Contractus inter iudicem & ſubditum regulariter prohibiti ſunt.*
7 *Donatio remuneratoria an poſsit fieri iudici.*
8 *Iudici cautio indemnitatis præſtari poteſt, vt iuſticiam ſecure adminiſtret.*
9 *Emere prohibitus, emere poteſt pro victu ſuo quotidiano.*
10 *Frumentum prohibitus extrahere, pro victu ſuo quotidiano extrahet.*
11 *Xenia ad munerum qualitatem non perducenda, quo ſenſu dictum ſit.*
12 *Xenia proprie quæ.*
13 *Annuum qui præſtitit aliquibus annis, an cogi poſsit præſtare perpetuo.*
14 *Præſtatio quantum tempus requirat, vt perpetuo obliget.*
15 *Actiones pro annuis præſtationibus vnde oriuntur.*
16 *Liberatio à præſtando an acquiratur tempore.*
17 *Vaſalli ius an acquirat is, cui alter vt vaſallus longo tempore paruit.*
18 *Impoſitiones quo tempore præſcribantur.*
19 *Pragmatica. 20. Anni. M.D.XXVIII.*

CVſtodias.) Homines cu- 1
ſtoditos[a]: ſic miniſteria pro
miniſtris[b], officia pro ijs qui
alicui officio vacant[c], auxi-
lia ꝑ militibus auxiliaribus[d], nomina pro
nominatis[e] ponuntur. Quorum exemplo
ſeruitium quoque aut pro ſeruitute ipſa,
aut pro ſeruitutis actione, & vel pro ſeruo
ipſo ponitur.
NEC liberandi.) Eius eſt condẽnare, qui 2
poteſt abſoluere[f]: quæ tamen regula per-
petua non eſt. Sed nunquid is qui abſolue 3
re aut condemnare non poteſt, pronuncia
re poterit abſoluendum, aut condemnan-
dum? Et Accurſius[g], Bartolus[h] & plures,
poſſe hoc affirmãt, diuerſa enim hæc ſunt,
vt & pleraq; id genus, quæ Alexander con
geſsit.
VETVS prouerbium eſt.) Allegari poſ- 4
ſe prouerbia ad cauſarum deciſionem, om
nes hinc notant.
οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε οὔτε παρὰ πάντων.)
Ideſt, nec omnia, nec paſsim, nec ab omni-
bus. Reſtituitq; hunc locum primus om-
nium Angelus Politianus ex Pãdectis Flo
rentinis: quem deinde Eraſmus, Budæus,
Alciatus, & cæteri ſequuti ſunt. Non abſi-
mili autem dicendi figura, Velleius Pater-
culus vetuſtiſsimus ſcriptor Plancum pro
ditorem, qui ab Antonio ad Cæſarẽ tranſ-
fugerat, in omnia & in omnibus venalem
eleganter appellat.
NAM valde inhumanũ eſt, à nemine ac-
cipere, ſed paſsim, viliſsimum eſt, & om-
nia, auariſsimũ.) Aurea hęc prorſus, & quo
rum vtinam nunquã magiſtratus obliuiſ-
cerentur.
NE donum vel munus.) Cum quæritur, 5
quatenus dona muneráue ijs accipere li-
ceat, qui in officio ſunt, receptiſsimum eſt,
nequid præter ſalaria accipiãt[i]: idq́ue eſt,
quod Iuſtiniani Nouellæ de puris manib⁹
iudicum ſubinde ingeminant. An tamen
eſculenta & poculenta accipere poſsint,
ſuo loco dicemus[k].
EMATVE quid.) Contractus inter iudi 6
cem & ſubditos regulariter prohibentur[l],
ſed multi caſus excipiũtur, quos Socin⁹[m],
Iaſon[n] & alij notant. An ergo ex cauſa re- 7
munerationis donari iudici poteſt? Et poſ
ſe crebrior opinio eſt[o], vt merito tñ Alcia
tus[p] de hoc ſubſiſtat. Illud ſemper notan-

O dum

a l. pen. ff. de ſer.
b l. ſi in alĩ quã. infr. d. l. ſollicitan. §. ne potentiores. ff. d offi. præſi.
c d. l. illicitas. §. ꝯ ne tenuis. l. cũ pro quo. ff. d in ius vocã.
b l. ſi fideiuſſor. §. ſi. ff. q ſatiſd. cog.
d l. 1. §. exercitũ. ff. de his qui not. inf.
e l. 1. §. ſi ꝑſes. ff. de magiſtr. conue.
f Soci. in regu. 4. incip. abſoluere.
g Gl. in l. n.
i gl. ad mitt. C. ſi aduer. lib. & in l. ſi. in gl. cõpromiſſarios. C. vbi & apud quem.
h Bar. hic. Alex. ĩ l. 1. §. ſi quis ita. nu. 20. ff. de verb. oblig.
i l. iubem⁹. l. ſancimus. C. ad l. Iuli. repe.
k in l. plebiſcito. ĩfrà de of. præſi.
l l. vnica. C. de cõtrac. iudi.
m Soci. ĩ regu. 341. ĩci. officiali.
n Iaſ. in l. Principalibus. ff. ſi certum peta.
o l. Attilius. ff. d donationibus.
p Alciat. parer. 2. ca. 49.

8 dum erit cū Baldo[a](quod cæteri non dixe
runt)iudici indemnitatis cautionē præſta
ri poſſe, vt iuſtitiam ſecure adminiſtret[b].
Finge enim iudici in animo eſſe,vt ius red
dat : ſed(quod euenire fortè aliqñ poſſet)
non audere metu potentioris cuiuſdam,
æquiſsimū certè eſt,vt accepta cautiōe au
deat,ne leges inter arma ſileant.
9 N I S I victus quotidiani cauſa.) Qui itaq;
emere prohibitus eſt,emere tñ poterit vi-
ctus ſui quotidiani cauſa[c]. Quæ opinio cō
munis eſt[d].Sic & qui frumentū extrahere
lege municipij prohibentur,promodo vi-
ctus neceſſarij extrahent[e]: quibus ſimilia
permulta ſunt.
11 A D munerum qualitatem.) Accurſius &
Bartolus ſic exponunt, vt ad præſtandi ne
ceſsitatē xenia nō perducantur, cū gratis,
nō neceſſario prouinciales ea præſtet.Bu-
dæus aliter,ne videlicet munuſculorū co-
lore quæſito,iudices munera aucupentur,
quæ ſumptu onerare ſubditos poſsint. Sic
enim Demoſthenes, περὶ παραπρεσβείας,
Aeſchinē collegam inſimulat, ꝙ xeniorū
prætextu Philippus eū ingentibus donis
corrupiſſet. ξένια δὲ πρόφασις, ideſt, xe-
niorū à Philippo color quæſitus eſt. Ego
& hunc ſenſum probo, & Accurſij Barto-
liq; priorē illum nō minus. Accepi enim,
12 munus id proprie eſſe,ꝙ ex cauſa neceſſa-
rio offeratur[f].Sed & cōfirmant Caſsiodo-
ri lib.7.Variar.in formula comitiuæ por-
tus vrbis Romæ,verba ſequētia. Vnuſqſq;
per ſolēnitatem cōmonitus,offerat volun
tariū munus:xenia ſunt enim iſta, nō debi
ta.A paucis accipit,qui nimiū quærit, & ſi
bi ipſi mittit vitæ munera, qui moderatur
13 oblata.Sanè hinc Accurſius , Bartolus , &
alij occaſionē arripiunt tractandi,ſi qd ſin
gulis annis diu Titio præſtiteris, poſsitne
ille te cōpellere, vt in poſterum etiā præ-
ſtes.Et poſſe pro regula traditū eſt[g],ſed va
rie declarāt.Primū ne tēpore[h],aut præſta-
tione[i] ſola is nitatur,ſed promiſsione, ad
cuius probationē diuturna præſtatio alle-
getur. Deinde vt fuerit præſtatio vnifor-
mis:nam quæ variauit, nō æquè ſufficiet[k].
Poſtremò,non procedit opinio cōis, cum
cauſa apparet quare præſtiteris. Etenim ſi
appareat,& efficax non ſit, ſolutū ex ea vi
deri debet,nec præſtatione diuturna cōfir
mabitur[l]. Si itaq; nudo pacto annua decē
promiſeris (quæ promiſsio iure ciuili effi-

a Bal. ī l.1. ad fin. C. de pæ. iud. qui mal. iud. b l.1. C. de magiſ. cōu. c l. vnica. verſ. prater eas. C. de cōtrac. iu. d Iaſ. in l. Principalibus. col.2. ff. ſi cert. peta. e Doct. ī l. cætera. ī pri ci. ff. d leg.1. f l. inter do num. ff. de verb. ſigni. g l. cū de ō rem verſ. ff. de vſu. h l. obligationū ferè. §. Placet. ff. de actio. & oblig. i l. ī numerationibus. ff. de ſolut. k l. Seio. §. medico. ff. d annu. leg. l. quæſitū. §. ſi eodem. ff. de fun. inſtr. l l. ſi certis. C. de pact. l. operis nō impoſitis. ff. de ope. lib. m Bar. hic. nu.5. n l. 1. C. d fideicom. vbi Iaſ. col.1. Deci. in l. ſi certu. nu.7. C. de pact. o l. in filijs. C. de decur. lib.10. l. Cū ſcimus. C. d agrico. & cenſi. lib. 11. p Iaſ. in §. præiudiciales. n.56. iſt. de actio. & in d. l. ſi certu. nu.15.

cæ minime eſt)eaque per decenniū ſolue
ris, non tñ longi tēporis ſolutio hæc effi-
ciet,vt in perpetuū inuitus ſoluas.Sed quā 14
tum tēpus in huiuſmodi præſtationib[o] ſat
eſt?Et decenniū ſufficere omnes[m] fatētur,
& ius ſingulare eſſe,vt fauore alimentorū
& teſtamēti præſtatio triēnalis ſufficiat[n],
quæ tñ ſola(niſi in teſtamēto relicta ꝓpo-
nantur)etiā in alimētis non ſufficit.Sed vn 15
de actiōes oriūtur ꝓ annuis his præſtatio-
nibus?Et placet Bartoli opinio, vt ex con-
ſenſu & ficta quadā ſtipulatione naſci dicā
tur.neq; enim(vt diximus)tēpus, aut præ-
ſtatio idē efficiat.Superiori proximus arti 16
culus ille eſt, ſi quid Titio efficaciter de-
beas,& decēnio ceſſet in exigendo, an tan
to tēpore libereris? Et non liberari te ve-
rius receptiusq; eſt.Neque enim ex negli
gentia ius ſuum quis amittit, præterquā ſi
lege expreſſum hoc[o] ſit: & præſtantis præ
ſtareq; omittētis longe alia ratio[p] eſt. Sed 17
quid ſi longo tēpore tanquā vaſallus meus
mihi ſeruias,nunquid vaſalli iuri præſcri-
bam?Et longiſsimū tempus adhoc requi-
ri cōſtat[q]: neque em̄ longi tēporis ſpatiū
modus eſt ſeruitutis inducendæ[r].Nam vt
ſeruus alterius qs efficiatur, non anni ſexa
ginta[s], non etiā mille ſufficient[t]. Quid de 18
his,quæ vulgo Impoſitiones vocātur? Et
Baldus hîc,ad eas præſcribendas decē an-
nos ſat eſſe arbitratur, quod etiam Alexan
der[v] ſequutus eſt:receptius[x] tñ hoc, vt tē-
pus requiratur , cuius initij memoria non
extat : eo amplius & Guido[y] credidit ne-
ceſſum eſſe,vt teſtes de ſpatio centū anno
rū deponant.Verū iure nr̄o[z],ſiue poſſeſſo
rio,ſiue petitorio agatur, alia tēpora præ-
finiuntur.Vt autē præſcriptiōe, ſic conſue
tudine & priuilegio Impoſitiones acquiri
dubiū non eſt[a]. Sed an extēſio in hiſce de 19
ſimilibus ad ſimilia fiet?Et Bartolus[b], præ
ſcriptione an priuilegio quæſitū impoſi-
tionis ius ſit, bene diſtinguit. Alij aliter[c],
quos prætereo, & ad proprium tractatum
reſeruo.

VII. IDEM. Lib. II. de off. Proconſulis.

SI IN aliam quam celebrē ci-
uitatē vel prouinciæ caput ad
uenerit:pati debet cōmendari
ſibi ciuitatem, laudeſq; ſuas non grauate audire, cum honori ſuo prouinciales
id vin-

q l. Cū ſatis. C. de agric. & cēſit. lib.11. r l. Et ſeruorum §.1. ff. de ſta. hom. s Glo. in l. fi. C. de præſcrip. lon. tē po. quæ pro liber. t Gl. in l.2. C. de ingen. & manumiſſ. in l.1. ī glo. 4. C. de anna. exceptio. Ang. ī l.1. § Interdictū. ff. ne quid in loco pub. Ang. ī l.1. C. ne rei domi. v Alex. ī 4. vol. conſ. n.4. x Alcia. ī l. mun⁹ proprie. ff. d verbo. ſign. Cano. in c. peruenit. d verbo. ſigni. y Guid. cōſil.150. z Pragma. 20. Anni. 1528. a Bar. in l. vectigalia. ff. de publi. Deci. conſil. 649. b Bar. in l. 1. §. ſi qs hoc īterdicto. ff. de iti. actuq; priua. c Balb. de præſcrip. in 2. par. 5. partis. §. ſexta. nu.5.

id vindicent: & ferias ſecũdum mores & conſuetudinem quæ retro optinuit, dare. Aedes ſacras & opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta tecta quæ ſint, vel an aliqua refectione indigeant: & ſi qua cœpta ſunt, vt conſumẽtur, prout vires eius Reipublicæ permittunt, curare debet. Curatoresq; operum diligẽtes ſolenniter preponere: miniſteria quoq; militaria, ſi opus fuerit ad curatores adiuBandos dare. Cum pleniſsimam autem iuriſdictionem Proconſul habeat: omnium partes, qui Romæ vel quaſi magiſtratus, vel extra ordinẽ ius dicunt, ad ipſum pertinent.

1 *Sarta tecta quæ dicantur.*
2 *Curatores operum qui fuerint.*
3 *Miniſteria pro miniſtris.*
4 *Iuriſdictio triplex.*
5 *Extra ordinem qui magiſtratus ius dicerent.*
6 *Magiſtratus iure qui ius dicerent.*
7 *Extraordinariæ cognitiones.*
8 *Extraordinariæ poteſtates.*
9 *Extra ordinem.*
10 *L.7.titul.15.lib.2.ordina.*

PROuinciæ caput.) Metropolim, qualis Epheſus eſt.

SARTA tecta.) Integra & incorrupta, & quæ refectiõe nõ indigeãt. Eſt autem Iuriſconſultis non infrequens[a] verbum hoc: quo tamen etiam per tranſlationem boni auctores vſi ſunt. Inde Plautus in Trinũ. Sarta tecta præcepta patris: & Cicer.lib.13.Epiſt.famil. Sartus tectus homo: quã rem & ex noſtris plerique, & Eraſmi chiliades annotant.

a l. lex Iuba.§. Illud quoq́.ff.ad l.Iul.repe.l.2.C. de con. in pub. bor. lib. 11.l. habentes ff.de vſufru. vbi Bud.

2 CVRAtoresq; operum.) Operibus publicis conſtruendis aut reficiendis curatores operum præponebantur[b]: ab iſtis (vt opinor) non multum diſsimiles, quos operum magiſtros vocamus.

b l.1.& 2. ff de oper. public.

3 MINISTERIA.) Ideſt, miniſtros[c]: quo modo officia, auxilia, cuſtodiæ, ſeruitia, vt ſuprà quoque dictum eſt.

c l. illicitas.§. ne potentiores.ff. d off. praſi.

4 PLENISSIMAM.) Quæ pleniſsima, plenior, ſemiplena iuriſdictio ſit, hîc tractat Accurſius. Ego ſuo loco dicam.

PARTES.) Vices.

QVASI magiſtratus vel extra ordinẽ.) Qui iure magiſtratus, qui extra ordinẽ ius 5
dicerent, in ambiguo eſt. Sũt qui extra or- 6
dinem eos ius dixiſſe accipiãt, quibus præter morem & ſolitum ordinem iuris dicẽdi facultas cõcederetur. Alij ordinarios iure magiſtratus, delegatos extra ordinẽ ius dicere interpretantur: quorũ ego ſentẽtiã vix eſt, vt probem. Legimus enim[d] Præfectum annonæ & Vigilum quanquã magiſtratus non eſſent, extra ordinẽ vtilitatis cauſa conſtitutos, & tamen quis dicat eos delegatos? Extra ordinem itaq; ius dixiſſe veriſimile eſt eos, qui (quod vox ipſa indicat) non ordinarij iudices eſſent, nõ in vniuerſum, ſed certis quibuſdã cauſis præpoſitis: tum etiam ij, quorũ nõ antiquũ officiũ, ſed recens, & è re natum creatumq; eſſet, quique nõ officio perpetuo, ſed magis ad tẽpus durarent. Nã & ſic extraordinariæ 7
cognitiones[e] dictæ, & extraordinariæ po- 8
teſtates. Ciceroni in orat. pro domo ſua, extra ordinariũ Imperiũ, extra ordinẽ da- 9
ta prouincia, negotiũ extra ordinẽ datum, extra ordinẽ publicare apud Suetoniũ in Iulio, & in Auguſto: & extra ordinẽ legatione fungi, apud Spartianũ in Cæſarinn. Nec diſsimilis (ni fallor) apud nos differẽ-
tia eſt, lege Regia[f], qua (obſcurius etiã ali- 10
quanto) iudices fori à iudicibus ſalarij diſtingui videntur. Illi enim iure magiſtratus, hi extra ordinẽ cognoſcũt: & poſſunt ſalarij iudices aptiſsimè vocari hi, qui hodie à principibus extra ordinem ad delicta punienda mitti ſolent: vulgo Peſqueſidores dicuntur.

d l.2.§.& hac omnia. ff.de ori.iu.

e Rul r ff.d var.& extraor.cog.

f l.7.titul. 15.lib.2. ordin.

VIII. IDEM. Lib. xxxix. Ad edictum.

ET IDEO maius Imperium in ea prouincia habet omnib⁹ poſt Principem.

1 *Procõſul, an Præſes maius Imperium habeat in prouincia.*
2 *Præſidis appellatio generalis eſt.*

ET ideo maius imperium.) Sed an non hoc alibi 1
de Præſide prouinciæ dictum
eſt[g]? Reſponden, Præſidis gñralis vox eſt, 2
& quæ Proconſulam etiam cũprehẽdit[h].

g l.praſes. infra.de of. praſi.
b l.1.ff. de off.praſi.

IX. IDEM. Lib. I. de off. Proconſulis.

NEC quicquam eſt in prouincia, quod nõ per ipſum expediatur. Sanè ſi fiſcalis pecuniaria cauſa ſit, quæ ad procuratorem Principis reſpicit: melius fecerit, ſi abſtineat.

1 Fiſcalis & pecuniaria cauſa an eadẽ hic ſit.

FIſcalis pecuniaria.) Quidã [a] fiſcalem cauſam dicunt eam, propter quam ex delicto alicuius bona publicanda ſunt: pecuniariã vero eam, quæ ad priuatũ principis patrimoniũ reſpiciat. Haloander legit, Sanè ſi fiſcalis pecuniaria cauſa ſit. Quo modo & Florẽtinus quoq; Codex: quam ego lectionẽ ſequor. Neque enim alicubi ſatis probatur, fiſcales cauſas eas proprie dici, quæ ex delicto proficiſcantur.

a Coraſ. ar gu. l. 1. C. vbi can. fiſc.

VBI decretum neceſſarium eſt, per libellum id expedire Proconſul non poterit. Omnia enim quæcunq; cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum non poſſunt expediri.

1 Delegari non poſſunt quæ cauſæ cognitionẽ deſiderant.
2 Libellus pro iudice delegato, nuſquam alibi relata ſignificatio eſt.
3 Decretum alienatiõis bonorum minoris delegari non poteſt.
4 Tranſactio ſuper alimentis non delegatur.
5 Decretum ſecundum delegari non poteſt.
6 Separatio bonorum non delegatur.
7 Bonorum poſſeßionis decretũ non delegatur.
8 Reſtitutio in integrum minori competens, delegatur.
9 Reſtitutio in integrum maiori competens, delegatur.
10 Tutelæ datio quando delegari poßit.
11 Delegari poſſunt quæ ſemiplenam cauſæ cognitionem deſiderant.
12 Decreti primi interpoſitio delegari poteſt.
13 Cauſa quæ iure actionis experiuntur delegari poſſunt.
14 Cauſæ quæ iudicis officio mercenario experiuntur, delegari poſſunt.
15 Cauſæ quæ ad iudicis officium nobile ſpectãt & cauſæ cognitionẽ requirunt, delegari non poſſunt.
16 Perſonæ, induſtria vbi electa eſt, delegatio non fit.
17 Spiritualia delegantur.
18 Iure canonico ea quæ cauſæ cognitionem deſiderant, vel meri Imperij ſunt, delegantur.
19 Delegari nõ pñt quæ plenã cauſæ cognitionẽ deſiderant, & decretum iudices ſpectant.
20 Delegari an poßint cauſæ, in quibus ad ſentẽtiam diffinitiuam perueniendum eſt.
21 Cauſæ pecuniariæ an delegentur.
22 L. 18. titu. 4. part. 3 & l. 114. ſtili.
23 Aurei nummi, qui vulgo aurei morapetini vocantur, qua ſumma æſtimentur.
24 Status cauſæ an ſint delegabiles.
25 Criminales cauſæ quando delegentur.
26 Coercio modica delegari poteſt.
27 Coercio magna delegari non poteſt.
28 Cauſæ meri & mixti Imperij ex cauſa abſentiæ, quatenus delegentur.
29 Coercio mediocris an ſit delegabilis.
30 Libellus pro iudicis præcepto.
31 Iudex ſolo præcepto executiuo diffinire non poteſt ea, quæ cauſæ cognitionem deſiderant.
32 Iudex quibus caſibus ab executione poßit incipere.
33 Clauſula iuſtificatiua & quæ eius vis.
34 Libellus pro præcepto executiuo, ſignificatio eſt alibi non lecta.
35 Libellus pro ſchedula ſuplici.
36 Libellus quid.
37 Libelli multiplices.
38 Reſcribere ad libellos.
39 Libellorum magiſter ſiue præfectus.
40 Legis noſtræ dubitatio quæ fuerit, & quæ ratio decidendi.
41 Intellectus verus huius paragraphi Fulgoſio & Budæo primum debetur.
42 Codicis Theodoſiani locus declaratus.
43 Decretum varie accipitur.
44 Decretum in quo differat præcipuè à diffinitiua ſententia.
45 Decreti & ſententiæ multæ differentiæ.
46 Litis cõteſtatio ad ſententiam requiritur, nõ ad decretum.
47 Salarium pro ſententia ferenda accipi nõ poteſt, pro decreto poteſt.
48 Decretum quando gratis interponendum.
49 Miſerabilibus perſonis iudex, notarius, aduocatus gratis officium præſtant.
50 Citatio ad ſententiam requiritur, ad decretũ non item.
51 Nuntij relationi ſe citaſſe affirmantis an ſit credendum.
52 Nuntio an parti potius adhibenda fides de citatione facta.
53 Opiniones communes contrariæ.

54 Nuntij

54 *Nuncij officium viliſſimus quiſque exercet.*
55 *L. 1. titul. 7. part. 3.*
56 *L. 21. Stilli.*
57 *Citatio an debeat præcedere, etiam ad ſententiam interlocutoriam.*
58 *Iuramentum in ſupplementum probationis non defertur, niſi citatione præcedente.*
59 *Inhiberi iudex ſecularis ab eccleſiaſtico non poteſt, niſi citatio præcedat.*
60 *Abſolutio à iuramento confirmatorio cõtractus nulla eſt, niſi citatione præcedente.*
61 *Decretum primum & ſecundum citatio præcedere debet.*
62 *Citatio neceſſaria eſt multis caſibus ad ſententiam interlocutoriam.*
63 *Sententia abſolutoia ab obſeruatione iudicij duplex eſt.*
64 *Citatio ad ſententiam abſolutoriam, ab obſeruatione iudicij quando requiratur.*
65 *Cauſæ cognitio plena quando requiratur, quãdo pleniſſima & ſemiplena.*
66 *Delegari quæ non poſſint, quia plenam cauſæ cognitionem deſiderant.*

VBi.) Varie paragraphus hic intelligitur: nos tres intellectus præcipuos tractabimus, è quib' duo priores omniũ cõſenſu approbãtur: tertius eſt dubio ꝓcul veriſsimus. Primi ſumma hæc. Quæ
1 cauſæ cognitionẽ deſiderant, eas delegari nõ poſſe: vt libellũ (ſignificatione nuſquã
2 alibi relata) pro iudice delegato accipias. Hinc cõſequẽtia multa inferũtur. Delegari nõ poſſe decretũ alienatiõis bonorũ mi
3 noris[a]: nõ etiã decretũ ſuper trãſactiõe ali
4 mentnrũ[b]: nõ cauſam ſecũdi decreti[c], vt
5 Accurſius[d] & plures fatẽtur: nõ ſeparatio
6 nẽ bonorũ[e] quam creditnres ex edicto petunt. nã & in ea cauſæ cognitio reqritur[f]. Quo fit, vt Præſidis & nullius alteri' cognitio ſit. Sed etſi cauſa cngnita bonorũ poſ
7 ſeſsio detnr, nõ delegabiĩ[g], neq; alibi dãda eſt q̃ ꝓ tribunali. quia neq; decretũ de plano interponi, neq; cauſa cognita bonorũ poſſeſsio alibi q̃ ꝓ tribunali dari põt. Qui caſus etſi q ſimiles ſunt (erũt aũt nõ pauci) cũ cauſæ cognitionẽ reqranr, delegari ex regula cõis huius intellectus nõ poterunt. Verũ fallit ea in quibuſdã, & primũ in reſti
8 tutionibus in integrũ[h] (quæ licet cauſæ cognitionẽ deſiderent[i]) delegabiles tñ ſunt: qđ hic Bartolus[k] ſimpliciter notat, & cęteri cõiter[l] ꝓbãt. Sed nunqd verũ ideſt in re

a l. mandata. §. ſi minores. ff. d offi. ci' cui. mã. eſt iu. l. magis puto. §. ne paſſim. ff. de reb. eo.
b l. eñ ij. in pri. §. ſi prætor. §. ſed nec mãdãte ff. d trãſac.
c l. 3. §. ſi. ff. de acq. poſſ.
d Gl. i l. In bere. in glo. mag. ff. tu. om. iu. alex. ibi col. pen.
e l. 1. §. de his. ff. de ſeparat.
f l. 2. C. de bo. autho. iu di. poſſi.
g l. 3. §. pe. vbi gl. ff. de bon. poſſ.
h l. ſi. ad ſi. vbi Bart. C. vbi & ap. gat.
i l. Oẽ. ff. d reſt. in iteg.
k Bar. col. pen. in prin.
l Soci. in l. Imperiũ. n. 48. ff. de iu. omn. iud.
m Gl. ĩ l. 1. ff. d dã. inf. gl. in l. ea q. §. magiſtratibus. ff. ad munic.
n Bar. in l. ſi. C. vbi & ap. qatm.
o Iaſo. hic. col. pe. Deci. in l. oĩa quæ cuaq. ff. de reg. iur.
p l. nec mãdante. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. Lucius. §. cũ teſtamento. ff. d ad. tut.
q l. iu dandi. cũ gl. ff. de tuto. &

ſtitutiõe in integrũ ſola, quæ minorib' cõcediĩ? Et Accurſius[m] Bartolusq;[n] ſic arbitrantur: frequẽtiores cõtrà[o] idẽ in reſtitutione affirmãt, quæ maioribus tribui ſolet ex gñrali illa clauſula, Si qua mihi iuſta 10
cauſa videbitur, &c. Fallit præterea regula (vt hic Bartolus docet) in datione tutelæ[p]: qđ ſimpliciter ſi accipias, falſum certe eſt. Quid igitur? Nẽpe mandari tutoris datin (vt pote quæ cauſæ cognitionẽ deſiderat) nõ põt: præter q̃ ſi ei mandeĩ, q alio qui iuriſdictionẽ habeat[q] vel pupilli facultates nõ ſint magnæ: ideſt vltra ſolidos qngẽtos[r]: vel legatus Procõſulis[s], aut iuridicus[t] Alexãdriæ ſit, q dat. his em̃ oratio Diui Marci mãdauit. Fallit deinde in oĩbus, quæ nñ plenã ſed ſemiplenã cauſæ cogni- 11
tinnẽ requirunt[v]. Vnde rectè Bartolus ait, primi decreti cauſam delegari poſſe, quã- 12
uis ſecũdi (vt diximus) interpoſitio neqar. Sed hæc ſuis locis opportunius oĩa diſcutienĩ. Fallit ad hęc in cauſis, quæ iure actio 13
nis, ſeu iudicis officio mercenario expediunĩ[x]. In his ergo cõis intellectus locũ habet, quæ ad iudicis officiũ nobile ſpectãt. 14
Sed quæ in his maior ratio nõ delegandi? 15
Et Bartol' hãc affert, ꝙ in eis electa videatnr perſonæ induſtria[y]. Nam & delegatus principis qui alioqui delegare põt[z], in his 16
nõ delegat, quæ perſonæ induſtriã requirunt[a]. Fallit inſuper in ſpiritualibus[b]. Ea 17
em̃ delegabilia Innocẽtius[c] & cęteri aiũt. Fallitq; gñralius iure Pontificio, quo etiã 18
ea quæ meri imperij ſunt, delegãtur[d]: quæ cõis opinio eſt[e]. Fallit poſtremo in cauſis, 19
qnæ plenã cauſæ cognitionẽ deſiderãt, neque decretũ iudicis ſpectãt (de qnibus hęc 20
lex ꝓprie agiĩ) ſed ſniam diffinitiuã. in his em̃ Bartoli diſtinctio tenẽda, Cauſæ pecuniariæ ſtat°, an criminales ſint: in pecuniarijs ſi tercẽtos aureos nõ exceſſerint, dele- 21
ganĩ: ſi exceſſerint, delegari ꝓrſus nõ pñt: quoad cognitionẽ pñt, idq; ex cauſa[f]: quæ diſtinctio cõis eſt: ſed quã Alciatus[g], Marius Salnmonius, atq; alij vrgẽtibus argumẽtis impugnẽt: quã recte, alio loco dixero, interim cõem ſequnr, non tam ꝙ lege Diocletiani[h] ſatis ꝓbaĩ (certè em̃ iſtud vix eſt) q̃ ꝙ iure nřo[i] approbata eſt; niſi ꝙ lex 22
Regia ꝓ tercentũ aureis ſiue ſolidis, tercẽtũ aurens nũmos (quos vulgo marauedis vocant) interpretaĩ: quæ ſumma (ſiquidẽ rectè expẽdas) decẽ & octo mille maraue- 23

cura. da. ab his.
r §. ſed hoc §. nos inſt. d atil. tut.
s Soci. in d. l. Imperium. nu. 53.
t l. po. iſra.
u l. 2. ff. de off. iurid.
v l. pe. §. ſi. ff. de off. ei cui man. eſt iuris.
x l. a. C. qui & ſua iure. Bar. ĩ l. arbitro. ĩfra qui ſatiſd. cog. iur. de nig. in l. a. ĩſi a d offi. eius cui mã. eſt iur.
y l. interat tiſicen. ff. de ſolut.
z l. d iudi. cr. C. de iud.
a c. ſi. d off. deleg.
b c. adhac. de off arch. c. Epiſcopũ 10. q. 1.
c Innoc. ĩ c. cõſtitutum. d reli. do. lac. de nig. ia l. 2. ĩfra. d of. eius cui mã. eſt im.
d c. qđ ſedẽ d off. ordi. c. in archiepiſcopatu ẽ rapto.
e Deci. ĩ l. oĩa quæcũq. col. ſi. ff. de reg. iur.
f Auth. & defen. ci. §. et iudicare. l. placet. in pri. C. de peda. iudi.
g Alciat. paradox. li. 2. c. 2. Salo. hic pag. 2.
h d. l. placet.
i l. 8. titul. 4. par. 3.

a Iaſ. col. 3. ad fi. b Alci. lib. 2. paradox. c. 3. Salo. Zaſ. Coraſ. hic. c l. 3. de off. recto. prouin. d l. 1. ff. de re iud. Bart. hic in 2. lect. col. pen. Iaſ. col. 2. e l. fi. §. illud. C. de tempo. appel. f Soci. in reg. 296. cum ſeq. maria. in c. quoniam frequenter. vt lite non conteſta. g Glo. in l. ſanciimus. §. cum autem. C. ad Trebel. h Auth. de manda. prin. §. illud. c. non licet. 11. q. 3.

x l. 1. titu. 7. part. 3. y l. 22. Stili. z Iaſ. nu. 25. a Bart. in l. quod iuſsit. colum. penul. ff. de re iudi. b Angel. in l. in bona. C. de reb. credi. c Iaſ. in l. admonendi. col. fi. ff. de iu. iurand. d Alex. in l. Titia. ad fi. ff. ſolut. mat. & in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iudic.

41 res certi (quamlibet alij aut ſibi, aut alijs attribuant) Fulgoſius, Budæusq; dubio procul ſunt. Ille dum exempla ſuggerit (quod & hic Iaſon admonuit[a]) hic dū de vera libelli ſignificatiōe Accurſium compellat: eundem Alciatus[b], Marius Salomonius, Zaſius, Coraſius tuentur. Hicque eſt (ſi verum amamus) genuinus & verus ſenſus. Hos libellos iudicibus offerri poſtquam

42 ſe receperint, Valentinianus & Valens in Codice Theodoſiano[c] vetarunt. Libellos iudicibus poſtquam ſe receperint vetamus offerri, ne ſuper alienis cauſis vel ſtatu pronuncient, qn̄ ab officij conſpectu atq; ab oculis publicis receſſerint.

43 DECRETVM.) Varie decretum accipi Baldus & Iaſon notant. hîc (ſi proprie accipias) ſimplex auctoritatis interpoſitio eſt, cauſæ cognitiōe præcedēte, in quo vel maxime à ſententia diffinitiua differt: illa enim condemnationem aut abſolutio

44 nem contineat, neceſſe eſt[d]. Eſt & alia inter hæc differentia, quòd ſententia non ni

45 ſi litis conteſtatione præcedente profertur[e], exceptis tamen caſibus non paucis,

46 quos Socini[f] congeſſerunt: decretum litis conteſtationem non exigit[g]. Differunt &

47 in eo, quòd pro ſententia ferenda ſalariū nullū (publico excepto) percipi poteſt[h]. at poteſt pro decreto interponēdo[i], prætterquam ſi in negotio furioſi vel pauperis iu

48 dex interponat[k]: gratis enim id faciet. Nā & huiuſmodi perſonis notarius, aduoca

49 tuſque gratis officium ſuum impartiri tenentur. Quarta differentia eſt, quòd decre

50 tum interponi poteſt etiam partibus non citatis[l]: ſententia non niſi citatione præce

51 dente[m]. Vnde & quæri ſolet, an nuntij relationi credatur ſe citaſſe affirmantis? Et credendū verius[n] receptiusque[o] eſt. Quæ

52 ſitum & illud eſt, ſi contentio inter partē & nuncium fuerit, altero affirmante, altero negante citationem factam, vtrius potius fidem iudex ſequetur. Et Bernardus[p], nuncio credendum ait: quæ opinio Imola & Decio teſtibus communis eſt. Idque

53 etiam Alciatus affirmat[q]: Archidiaconus[r] & alij[s], arbitrio iudicis hoc relinquunt: quam opinionem communem Abbas[t] affirmat. Sed Decij placet cōcordia, vt in dubio credatur potius nūtio: niſi forte hic viliſsimus homo (nam poſſe id officiū exer- 54 cere viliſsimum quemque ſat conſtat[v]) cō trà negans vir fidei probatæ ſit. Iure cer- 55 te Hiſpaniæ[x] nodus diſcinditur. Neq; aliter nuncij relationi adhibetur fides, quàm ſi citatio per duos teſtes probetur: niſi forte Regis ſit nūcius, cui ſoli vt credatur, ſti 56 lus eſt[y]. Sed nūquid citatio præcedat oportet, tam ad ſententiam interlocutoriam, 57 quàm ad diffinitiuam? Et pro regula communiter[z] traditum eſt, requiri etiam ad interlocutiones ſi præiudiciales[a] ſint: id eſt, quæ in id quod partium intereſt, non parui ſed magni momenti videantur. Quare optimè Angelus[b], cuius opinio approba- 58 ta eſt[c], iuramentum neceſſarium in probationis ſupplementum non aliter deferri poſſe, quàm ſi aut litigatores præſentes fuerint, aut citatio præcedat. Tum etiam & hoc omnes[d] verius fatentur (quicquid 59 in praxi ſeruent) vt eccleſiaſtici iudices ſeculares inhibeant citatione præcedente fieri id debere, niſi forte res notoria[e] ſit, aut inhibitio ex officio magis quàm parte deſiderante fiat[f]. Hinc præterea illud eſt, 60 vt abſolutio à iuramento confirmatorio contractus[g] (etiam ſi fiat apud Papā[h]) nulla ſit, niſi pars aduerſa adhoc citetur: qua in ſpecie ſe conſultum ſæpiſsime Cardinalis affirmat[i]. Eſtque ea ſententia receptiſſima: quam tamen nouiſsime quibuſdā caſibus Selua reſtringit[k]. Iam vero & ſupra ſcriptis conſequens eſt, vt non tantum ſe- 61 cūdum decretum (de quo nemo dubitat) ſed & primum citatio præcedere debeat[l]: quæ opinio (quicquid Iacobus & Bartolus hic male ſentiant) cōis eſt[m]. Sanè & decē & nouē caſus ſunt, in quibus ad interlocu- 62 toriæ ſnīæ prolationem citatio neceſſaria dicitur, quos hic Iaſon perſequitur diligēter, cui ex Bartolo vigeſimus eſt[n] adden- 63 dus. Alij alios addant. Sed quid de ea ſnīa dicemus, quæ abſolutoria ab obſeruatiōe iudicij dicitur? Et conſtat eā eſſe duplicē,

i Alb. & Iaſ. hic. co. 2. k l. tā dementis. C. de epiſc. audi. l Gloſſ. & Bar. in l. recuſare. ī prī ci. ff. ad Trebel. m l. de vnoquoq. ff. de re iudi. n l. appari tores. C. de exact. trib. lib. 10. l. 1. §. cū vrbē. ff. de off. præf. vrb. o Glo. in l. magis. §. no tamē. in gl. viatorē. ff. de reb. eo. Iaſ. ī l. properandum. §. etſi quidē. nu. 8. C. de iudic. p Glo. in c. cum parati. in Gl. obten tū. de appel. vbi Imo. n. 7. Deci. col. pen. q Alci. in reg. 3. præſ. 14. col. fi. r Archi. ī c. propoſuiſti. 82. diſt. s Sali. in l. tres denunciationes. C. quo. & quā do iu. Are. ī §. quadrupli. nu. 20. inſt. de act. t Abb. in d. c. cum parati. col. pe. v Barto. in extrava. ad reprimēdū. ī gl. per nūcium.

e Bal. in l. presbyteri. colum. fina. C. de epiſco. & cleri. f Iaſo. hic. nu. 30. g Authe. ſacramēta. C. ſi aduerſ. vend. c. quamuis. de pact. in ſexto. h Innocen. in c. 2. de re iun. i Cardi. in c. debitores. de iur. iur. k Sel. de iuran. in 4. par. princi. verſi. quæro ſexto. l l. præſentia. §. cum an tē. C. de his qui ad eccl. confu. m Bar. hic. nu. 3. Alex. in l. ſi finita. §. Iulianus. n. 9. ff. de dam. infecto. n l. 2. §. Qd de frumentaria. ff. de admi. re. ad ciui. perti. Bartol. hic. nu. [illegible]

naturali ſunt[a]. Quæri etiã ſolet, quis cogni
tionẽ, De plano mãdare poſsit? Et de lege
6 aut Principe nemo dubitat. Quid tñ ſi de-
legatus Principis ſubdeleget cũ clauſula,
7 Simpliciter, & De plano &c? Et non poſſe
eũ ſubdelegare verior[b] receptiorq;[c] etiã o-
pinio eſt, niſi forte Prĩceps ſpecialiter hoc
mãdaſſet, vt delegatus poſſet cognoſcere
De plano[d]. Sed nũquid in Sũmarijs cauſis
litis cõteſtatio reqrit? Et crebrior opinio
eſt, eã requiri. argumento eñ eſt actio ad
8. exhibendũ[e]. Certè & De plano expedire
Procõſul dici poteſt, q̃ ꝓ tribunali nõ ex-
pedit. fuit eñ huic magiſtratui (vt & maio
ribus cæteris) ſuũ tribunal. Apule. Florid.
lib. 1. ſub finẽ. Præco cum proconſule &
ipſe tribunal aſcendit,

A PATRE oblatũ.) Nõ præſumitur tamẽ
pater filiũ offerre ĩ hoc, vt iudex ſũmo eũ
9 ſupplicio afficiat[f]: ſicut neq; ꝓ cõtrariũ[g], ſi
ſi filius patrẽ obtulerit. mitiori eñ pœna
puniẽtur[h]. Sed quid ſi clara eſt patris volũ
tas, filiũ ad ſuppliciũ offerẽtis? Et funeſtas
voces ãputãdas, magis q̃ audiẽdas ſat cõ-
ſtat[i]: qua in ſpecie inſignis videt̃ Stephani
Veleij ſeueritas, q̃ Mario auctore filiũ ſuũ
ꝗ is vxorẽ fratris occiderat, Prætori pu-
niendũ obtulit, nec exorari potuit, quin ſe
curi percuteretur, oblata etiã ſummi Pon
tificis indulgentia.

CONuerſari.) Luxurioſũ & ſcortis dãtẽ[k].

OBSERVARE itaq; eũ oportet
vt ſit ordo aliquis poſtulatio-
nũ. ſ. vt oĩm deſideria audian-
tur, ne fortè dũ honori poſtulãtiũ datur
vel ĩprobitati ceditur, mediocres deſi-
deria ſua nõ proferãt: qui aut oĩno non
adhibuerũt, aut min⁹ frequẽtes neq; in
aliqua dignitate poſitos aduocatos ſibi
proſpexerũt. Aduocatos quoq; petẽti-
bus debebit indulgere: plerunq; fœmi-
nis vel pupillis, vel aliàs debilib⁹, vel his
qui ſuæ mẽtis nõ ſunt, ſi quis eis petat:
vel ſi nemo ſit, qui petat, vltro eis dare
debebit. Sed ſi qui per potẽtiã aduerſa-
rij nõ inuenire ſe aduocatũ dicat, æq̃ o-
portebit ei aduocatũ dare. Cæterũ op-
primi aliquẽ per aduerſarij ſui potentiã
nõ oportet. Hoc enim etiã ad inuidiã e-
ius, qui prouĩciæ præeſt, ſpectat: ſi quis
tã impotẽter ſe gerat, vt oẽs metuãt ad-
uerſus eũ aduocationẽ ſuſcipere. Quæ
etiã omniũ Præſidum cõia ſunt: & de-
bent & ab his obſeruari.

1 *Poſtulationibus vacare quid ſit.*
2 *Lites viri probi execrantur.*
3 *Fœminæ inter debiles & miſerabiles connu-
merantur.*
4 *Iudex officium ſuũ nõ petitũ aliqñ impartit.*
5 *Monachi franciſcani officio iudicis legata
aſſequuntur.*
6 *Inuidia, odiũ populi & ſenſus cõis de aliquo.*
7 *Præſidis nomẽ gñale, Procõſulis ſpeciale eſt.*

ORDO.) Non gratifi-
catio.
POSTVlationũ.) Aut agẽdo, 1
aut defendẽdo[l]. Inde poſtula
tionibus vacare apud Plin. & Sueto.
DESIderia.) Preces, libelli, petitiones.
HONORI.) Ijs q̃ in honore dignitate ve
conſtituti ſunt.
IMPRObitati.) Accidit eñ frequẽtius,
vt ꝓbi viri atq; verecũdi circa lites curioſi 2
parum ſint, quin potius eas execrentur[m].
MEDIOcres.) Siue tenuiores.
MINVS frequẽtes.) Aduocatos incele-
bres q̃ à cõſultoribus min⁹ frequẽtantur.
DEBIlib⁹.) Fœminæ, & pupilli inter debi
les perſonas hîc connumerantur, alibi[n] in- 3
ter miſerabiles.
SVAE mẽtis nõ ſunt.) Mẽte capti, furioſi.
VLTRO eis dare debebit.) Impartit̃ itaq;
nõnunq̃ iudex officiũ ſuũ non petitũ. Sic
& apoſtolos appellãti[o]: ſic vt cauſis pijs le
gata præſtẽtur[p]: ſic & Monachi Frãciſcani 4
qui alioqui incapaces ſunt[q], officio iudi-
cis legata aſſequuntur[r]. Sed & innumeri 5
caſus ſunt, in quibus officium ſuum nõ pe-
titũ iudices impartiuntur[s].
OPPRIMI.) Potentioribus pares eſſe non
poſſumus[t].
A D inuidiã.) Accurſius qđ ex eius gloſſu
la ſat cõſtat, loci hui⁹ intelligẽtiã aſſequu
tus nõ eſt. Coraſius ex auctoritate neſcio
cuius, modò Religionẽ legit, modò Iniu-
riã. Ego nihil muto. Eſt eñ inuidia hîc in 6
ſignificatione quadam elegãtiori odium
populi, & ſenſus cõmunis de Proconſule,
cui prouinciales ſuccenſere poſsint, vt po-
te ob cuius inertiam, animi remiſsionem,
aut ſordes mediocres aut etiã tenuis vitæ
homines à potẽtioribus opprimãtur. Quo

a l. Lanſ. in clem. ſæpe. de ver. ſig. in ver. figura. Alexã. in 3. vo. cõſ. 6. colũ. 1.
b Glo. in c. fi. in ver. figura. ad med. de hære. in 6.
c Imo. in l. ex duobus. §. fin. ff. de vulg. Feli. in c. 1. in ver. legatus. de reſcript.
d Lanſ. in clem. ſæpe. ĩ euid.
e l. 3. §. ſtudiũ. l. ſigni. §. fin. ff. ad ad exhib.
f l. milites. §. pen. ff. de re mili.
g l. ſi adulteriũ. §. liberto. ad ſ. ff. ad. l. iul. d adult.
h Alci. re gul. 1. præ ſump. 4.
i l. pen. l. ſi magnũ. C. qui accuſ. non poſ.
k l. ſi quis cũ ſciret. ff. pro empt.

l l. 1. §. poſtulare. ff. de poſtula.
m l. 4. §. poteſt. ff. de alien. iud. mut. cauſ. fac.
n In rubr. C. ſi impen. inter pup. & vidu.
o l. eos. §. fi. C. de appel.
p Auth. de eccle. titu. §. ſi quis autẽ.
q Cle. exiui. de verb. ſigni.
r l. quintus ff. de annu. lega. l. hereditas. §. fi. ff de peti. hæ.
s Bald. in rub. de offi. indi. & in tract. de of. indi. Alex. in l. vnica. C. vt qua deſ. aduo.
t l. 3. ff. de alie. iudic. mut. cau. fa.

modo & Vlpianus alibi poſuit[a]. Sciat maritus ad innidiã exiſtimationẽq; ſuam pertinere &c. & quo legis Papię inuidioſus vigor eſt dictus[b], & illud[c]. Hæredes q defuncti voluntatẽ quãuis nõ ſolẽnem, implere negligant, inuidiam, & conſcientiã circa omiſſum ſupremũ huiuſmodi officium, & contemptũ iudiciũ defuncti euitare nõ poſſe. Cicero tum ſæpe aliàs, tum vel maxime in Catilinã Orat. 1. Sed ſi quis eſt inuidiæ metus, non eſt vehemẽtius ſeueritatis ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ & nequitiæ pertimeſcenda. Et paulo ante, ſi mihi inimico, vt prædicas, tuo conflare vis inuidiã. Et in Verrẽ. act. 7. Si quid vindicatũ ſeuere eſt, vt ex eo crudelitatis inuidiã colligã. & ſtatim, nullã inuidiã in te, ne ex illis quidẽ rebus concitabo. Seneca in Hercule furenti.

Inuidia fastum ac rumor popularis premit.

Planudes, βασκανίην vertit, quod enim libellus qui Cato inſcribitur ſic ait.

Inuidiam nimio cultu vitare memento.

Quæ ſi nõ lædit, tñ hanc ſufferre, moleſtũ eſt.

Græcus. βασκανίην, φυλακῇ πᾶσῃ, τὰ μάλιστα φυλάσσου

ἡ κ᾽ ἢν μὴ βλάπτῃ σε, φέρειν γεμέν ἐστὶ βαρεῖα.

Pythagoras, in aureo carmine, φθόνον

7 Ἐπεφύλαξό γε ταῦτα ποιεῖν, ὁπόσα φθόνον ἴσχει

Et caue ne ea facias inuidiam quæcũq; habẽt.

PRAESIdium.) Præſidis enim nomen generale eſt, proconſulis, ſpeciale[d].

a l. 1. § pri. ff. de vent. inſpic. b l. vnica. princ. C. de caduc. toll. c l. militis. C. de relig. d l. 1. ff. de offic. præſi.

X. IDEM Lib. 10. de offic. proconſu.

MEMINISSE oportebit vſque ad aduentũ ſucceſſoris oĩa debere Procõſulẽ agere: eũ ſit vnus Procõſulatus: & vtilitas prouĩciæ exigat, eſſe aliquẽ per quẽ negocia ſua prouinciales explicẽt. Ergo in aduentũ ſucceſſoris debet ius dicere.

1 *Dictio, vſq;, cuius naturæ ſit.*
2 *ſucceſſore veniente quando deceſſor priuati loco habeatur.*
3 *Officiũ idẽ eſt quãuis iudices ſæpe mutentur.*
4 *Iudici arbitrio ſuper certis cauſis per ſtatutũ dato, ſi deinde confirmetur, an & arbitrium denuo conceſſum videatur.*
5 *Dictiones. A. & Ab. ſeparationem ſignificant: Ad, & in, cohærentiam.*
6 *Statutũ puniens eũ qui alterum in domo aggrediatur an comprehendat eum qui in porticu vel in hoſtio aggreditur.*
7 *Statutũ puniens eũ qui ad domũ inſultat, an comprehendat eum qui ad apothecam.*
8 *Domus appellatione an cõtineãtur apotheca tugurium, caſa domui coniuncta.*

Vſque.) Quę dictionis huius natura ſit Bartolus diffuſe hic tractat, cui ex Baldo[e] quædã addẽda ſunt. 1

ADVENtum.) Siquidẽ ſucceſſor aduenerit[f] & deceſſor hoc ſciat[g]: priuati loco cenſendus eſt[h]. 2

VNVS procõſulatus.) Eſt igitur officiũ idẽ (ſicut & populus[i]) quãuis iudices ſępe mutẽtur: ſed tũc vel maxime cũ eidẽ hoĩ iuriſdictio ꝓrogaĩ. Quid igitur futurũ eſt, 3 4 ſi lege municipij magiſtratui arbitriũ ſup certis cauſis detur, & ille iuriſdictionis ſuę tẽpore elapſo dein cõfirmeĩ[k], an & arbitriũ denuo cõceſſũ eſt? Et Bartoli approbata[l] diſtinctio eſt, verba cõceſſionẽ nouã[m] an magis prorogationẽ ſapiãt[n].

INADuentũ.) Sicut A. & Ab. ſeparationẽ[o]: ſic ad, & in, cohærẽtiã quandã rerũ ſignificãt. Quid igiĩ ſi lex municipalis pœnã ei imponat, q alterũ in domo aggrediaĩ, Titi⁹ Sẽproniũ in oſtio aut porticu aggreſ 5 6 ſus eſt, an in legis pœnã inciderit? Et incidiſſe videri potuit, ꝙ domus appellatiõe domui quoq; coherẽtia cõtineanĩ[p]: ꝙq; vt iniuriã aliqs faciat, nõ refert, ad domũ, an ad ſtationẽ, ſiue tabernã conuiciũ ei factũ ſit.[q] Sed diſtinguit Bartol⁹[r], quẽ alij ſequũtur[s], vt in pœnã is incidat, q in hoſtio intra dom⁹ limina aggrediaĩ, nõ is, q extra limẽ[t]. Nã & dici ſolet, eũ q in porta ſit, ꝑtim intra domũ eſſe, partim extra domũ[v]. Sed qd ſi ſtatuto is puniaĩ, q ad domũ in- 7 ſultet, an in pœnã incidet, q ad apothecã? Et Bartolus[x] (cui pleriq; aſſentiũt) nõ incidere hũc arbitrat⁹ eſt[y]. Addit Paul⁹[z], verũ hoc eſſe, etiã ſi domui apotheca cõiuncta adeo ſit, vt ab vna per alterã aditus pateat. Ego dubito vehemẽter. Nam & Tuguriũ, vel caſa ex ſtramẽtis boũ, pecorũq; habita 8 tioni præparata (ſi tñ domui cõiuncta aut ꝓxima ſit) vrbani ædificij pars cenſebitur: vt Cœpola & Alciatus notant[a].

LEGATVM ſuũ ne ãn ſe de prouincia dimittat: & lege in lia repetũdarũ, & reſcripto diui Adriani ad Calpurniũ Rufum Proconſulem Achaiæ admonetur.

1 *Officiales*

e Bal. in authẽ. hoc amplius. C. de fideicom. f l. vnica. § de offic. pf. auguſt. g l. ſi forte ũſra de of-

ſici. præf. h l. cum q ff. de iuriſ. om. iudi. i l. proponebatur. ff. de iudic. k Auth. § defenſo. ciuit. § ſi. l Bart. & Alexãd. in l. 4. in prĩc. ff. de dam. inſe. m d. l. cum qui. n Arg. huius. l. & l. ſed et ſi manente. ff. de præca. o l. ratio. § ſi. ff. de act. empt. p l. prædijs § pen. de le ga. 3. q l. iſtẽ apud labeonẽ. § cõuiciũ. ff. de iniu. r Bar. in l. 1. ff. de cloa. s Iaſ. in. l. pleriq. nu. 20. ff. de in ius vocan. t l. 1. § ĩ flumine. ff. de flum. § ſi ab hoſtibus. in ſi. q̃b. mod. ius pat. pot. ſol. v Glo. in c. cũ ſanctam de pœni. diſtinc 2. x Bar. hic. Iaſ. in. d. l. pleriq. nu. 17 y Argu. l. lex cornelia § ſi tamen. ff. de iniur. z Pau. cõſ. 44. a Alciat. in. l. vrbana in verb. materia. ff. de verb. ſigni.

1 *Officiales iudicis ab eo dimittendi non ſunt, antequam adminiſtrationis rationẽ reddãt.*

NE ante.) Nõ igitur iudex
1 officia, apparitoresq́; quibus vſus eſt, decedere añ patietur, quàm oẽs adminiſtrationis rationem reddant[a].

XI. VENVLEIVS SATVRNINVS Lib. 2. de offic. Procon.

SI quid erit, quod maiorẽ animaduerſionẽ exigat, reijcere legatus apud Proconſulẽ debet. neq; enim aĩaduertendi, coercẽdi, vel atrociter verberandi ius habet:

1 *Animaduerſio ad Imperium refertur.*
2 *Coërcio iuriſdictionis eſt.*

ANimaduertẽdi.) Imperij ſignificatio hæc eſt[b].
1 COERcendi.) Ad iuriſdictio-
2 nẽ quẽadmodũ hoc ſpectet, ſuo loco dicã[c].

XII. PAVLVS Lib. 2. Ad edictum

LEGATVS mandata ſibi iuriſdictione iudicis dandi ius habet.

1 *Delegatus ſubdelegare non poteſt.*
2 *Legatus Proconſulis cur ſubdeleget.*
3 *Legatus Proconſulis delegatus à lege eſt.*
4 *Delegatus à lege ſubdelegat.*
5 *Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum, ſubdelegat.*
6 *Delegatus Cardinalis legati à latere an ſubdeleget.*
7 *Opiniones communes contrariæ.*
8 *Legatus à latere ſucceſſit in locũ Procõſulis.*
9 *Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum quatenus ſubdelegare poteſt.*
10 *Delegati ad vniuerſitatẽ cauſarũ q dicãtur.*
11 *Bartoli opinio aduerſus alios defenditur.*
12 *Delegatus Principis ſubdelegare poteſt.*
13 *Delegatus inferioris à Principe ſubdelegat, ſi hoc ei conceſſum ſit.*
14 *Delegatus an ſubdelegabit poſt litem coram ſe conteſtatam.*
15 *L. 19. titu. 4. part. 3.*
16 *Delegatus an poſſit ſubdelegare vnum articulum cauſæ*
17 *Bartolus ſibi contrarius.*

LEgatus.) Pro regula traditũ eſt, vt de-
1 legatus iudex ſubdelegare non poſsit[d], ea in legato Pro-
conſulis nõ procedit[e], ſiue quia delegatus 2
à lege eſt[f], quem cõſtat oĩm cõſenſu[g] ſub- 3
delegare poſſe, ſiue quia delegatus eſt ad 4
vniuerſitatẽ cauſarũ,[h] q itẽ ſubdelegat, vt 5
ſtatim dicam. Huius exemplo & delegatũ Cardinalis legati à latere ſubdelegatu- 6
rũ Bartolus hîc affirmat. Cuius eſt opinio
cõis Felino auctore[i]. Decius[k] contrariã 7
cõem affirmat. Ego priorẽ magis probo.
Succeſſere eñ (quod in Rubrica dixim[9]) 8
in eccleſiaſticis officijs in Procõſulũ locũ legati à latere[l]: cui conſequẽs eſt, vt legatis quoq; procõſulũ delegati legatorũ à latere magis æquiparẽtur. Sed qd de delega- 9
tis ad vniuerſitatẽ cauſarũ dicemus? Et veri[9m] receptiusq́;[n] eſt, eos ſubdelegare poſſe, nõ tñ adeo, vt vniuerſitatẽ cauſarũ mãdẽt, ſed vt aliqua ſibi ipſis reſeruẽt. Dicũ-
tur autẽ delegati ad vniuerſitatẽ cauſarũ 10
vel hi, quibus latiſsima cõmiſsio fit, & (vt ait Barto.) in genere generaliſsimo: vel hi qbus in genere ſubalterno, id eſt cũ limitatione tẽporis, vel loci, vel quãtitatis. Sed & ſi cum limitatione perſonarum Bartolus delegatum ait ad cauſarum vniuerſitatem: alij[o] hũc legatum dici ad generalita-
tem cauſarum. Mihi probabilior Bartoli 11
opinio viſa eſt. Quid enim intereſt, tempora, quãtitates, loca, an perſonæ limiten-
tur[p]? Quid de delegato Principis? Et ne- 12
mo dubitat ſubdelegare eum poſſe[q]. Verùm multos caſus Iaſon[r], Socinus[s], & alij excipiunt, quibus ſuo loco non paucos adiecimus. Quid de delegato inferioris, verbi gratia, iudicis ordinarij? Et
(quod initio diximus) regulariter ille nõ 13
delegat, etiam ſi impeditus[t] ſit, niſi ordinarius ſubdelegandi licentiam illi conceſſit[v]: in quo ferè non eſt, qui diſſentiat[x].
Quid ergo ſi lis coram iudice delegato cõ- 14
teſtata fuerit, an quaſi dominus litis iam factus[y], ad procuratoris exemplum[z] ſubdelegabit? Et Accurſius tũ hîc, tum alibi etiam nõ ſemel[a] ſubdelegaturũ affirmat. Gloſſæ[b] iuris Põtificij contrà, quas & Bartolus ſecutus hîc eſt, & frequẽtiores[c] ſequũtur. Sed Accurſij opinionẽ lex Regia[d]
exp̃ſsim cõfirmat. quo iure vtimur. Quid 15
deniq; ſi delegatus nõ cauſã vniuerſã, ſed 16
cauſæ vnũ aut alterũ articulũ ſubdelegare velit? Et Bart. hîc nõ poſſe reſpõdet, ali- 17
bi idẽ Bartol[9e] Baldusq́;[f] cõtrà. Sed prior opinio receptior eſt[g] in articulis, q ad iuriſdi-

a l. vnica. C. vt om. iudi. tam ciui. q̃ mili. l. ſi poſt depoſi-ta. C. de aſſeſſo. Bart. hic.
b l. imperiũ. infra & in. om. iud.
c In. l. 1. §. fi. j. de offi. ei. cui man. eſt iuriſ.
d l. à iudi ce. C. de iudi.
e Vt hic. et l. cũ pꝛætor §. 1. ff. de iudic.
f Bart. ĩ. d. l. à iudice.
g Soci. in. l. more. num. 52. ff. de in. om. iud.
h l. obſeruare. §. fin. ſupra.
i Feli. in. c. ſuper quaſtionũ. §. ſi vero. col. pe. de offic. delega.
k Deci. in c. ſi p debilitate. col. 2. de offic. delegat.
l c. 2. de offi. legã. 6.
m l. 1. § . 1. ff. quis & a quo appel.
n Iaſ. in. l. more. nu. 2. Soci. nu. 36. Deci. in. c. cũ cauſam. nu. 8. de appella.
o Soci. in. l. more. n. 42. Feli. in. d. §. ſi vo. col. 2.
p l. quiſferre. ff. de iudi. l. vi nũ. ff. ſi certu peta.
q d. l. à iudice. d. c. cũ cauſam.
r Iaſ. in. d. l. à iudice.
s Soci. in. l. more.
t Bart. hic ad fi. argu. aut. vt def. ſeu func. §. illud. l. prætor. §. ſi p ſi cauſam. ff. de vac. mu.
v Gl. in. c. is cui. in. g. mag. de offi. delega. in 6. Bart. hic col. 1.
x Alex. I 2. vol. conſi. 157. nu. 12. Iaſ. in. d. l. à indice. nu. 8 Soc. in. l. more. n. 45. Zaſi. n. 30.
y l. 2. C. de procu.
z l. ſi. defũctus. ff. de procur.
a Glo. in. l. fi. C. vbi & ap. quoſ. g. in. l. & ga. j. de in. o. iu.
b Gl. ĩ. c. 1. & pen. lib. 6 glo. in. d. c. cũ cauſa. g. in. c. cũ Beriboldus. de re iudic.
c Iaſ. in. d. l. à indice. nu. 5. Deci. ĩ. d. c. cũ cauſa. n. 8. et in l. more. n. 38 ff. de iuriſ. om. iud.
d l. 19. tit. 4. par. 3.
e Bar. in. d. l. more.
f Bal. in. d. l. à indice.
g Iaſ. in. l. a indice. n. 10. Soc. in. d. more. n. 44 Zaſ. n. 34.

iuriſdictionem ſpectant: in nõ iuriſdictionalibus poſterior procedit. Et hæc (quæ magna ex parte nunc Bartolus tetigit) de delegatis dicta ſat ſint.

MANdata ſibi iuriſdictione.) Ante enim propriũ nihil habent, vt in lege ſequenti.

IVS habet.) Hęc vera lectio eſt, quã ex archetypo Florẽtino primus oĩm reſtituit Angelus Politianus, negatione exploſa.

XIII. POMPONIVS Lib. 30. Ad Q. Mutium.

LEGATI Proconſulis nihil propriũ habẽt: niſi à Procõſule eis mãdata fuerit iuriſdictio.

1 *Legatus Procõſulis quã iuriſdictionẽ habuit.*

NIHIL propriũ.) 1 Iuriſdictionem ordinariã legatus Procõſulis nõ habebat, delegatam tunc, cum illi iuriſdictio mandata erat, quã alibi propriam vocauit lex[a].

a l. cognitio. §. cũ propriã. infra d offic. ei. cui man. eſt iu.

XIIII. VLPIANVS. Lib. 20. Ad leg. Iuliam & Papiam.

PROCONSVLES nõ amplius quam ſex faſcibus vtuntur.

1 *Faſces quid, et cur magiſtratibus ꝑferebãtur*
2 *Conſules quot faſces haberent.*
3 *Faſces tradere ſeniori.*

NON amplius.) 1 Dubitationẽ mouit, ꝙ Conſulibus duodecim faſces præferebantur.

FASCIbus.) Accurſius ineptiſsime vices ſiue mẽſes expoſuit. Erãt eñ faſces faſciculi virgarũ, intra quas ſecuris obligata erat: ita, vt in ſũmitate ferrũ emineret: has lictores magiſtratibus præferebãt. Præferẽdi cauſæ (vt Plutar. ſcribit in Proble.) vt admonitioni hoc eſſet ipſis, ne ira prõpta ac ſoluta forẽt: vel, vt morã tantiſper magiſtrat⁹ cõtraherẽt, quo ad virgę diſſoluerent. Id quod eis pœnitẽtiæ occaſio nõ ſemel fuit. Vel, ꝙ facinoroſi alij emẽdabiles, alij perditi prorſus ſunt: illis emẽdãdis virgæ, his de medio tollẽdis ſecures pręferebant. 2 Sanè bini cõſules. 12. faſces habebãt, nõ duodenos: quod hic ex Liuio colligit Budæus. ſed & legimus Valeriũ Publicolã Bruto collega mortuo, poſt aliquantũ tẽporis collegã ſibi Lucretiũ patrẽ Lucretię ſubrogaſſe, eiq; (ꝙ eſſet ſenior) primo loco cedentẽ faſces tradidiſſe: qui honos ab 3 eo primũ obſeruatus, ſenibus poſtea ſemꝑ habitus eſt. Auctores Plutar. in vita Publicolæ, & Valerius Maxi. lib. 4. c. 1.

XV. LICINNIVS RVFINVS Lib. 3 Regularum.

ET legati Proconſulum tutores dare poſſunt.

1 *Tutores dandi ius an delegari poßit.*

TVtores dare.) Sed an nõ alibi dicitur, ꝙ nec mãdante Præſide alius tutorẽ dare poteſt[b]? & 1 cõiter aiũt, legato non ex delegatione ius hoc tribui, ſed legis beneficio[c], id eſt oratione Diui Marci: ſed & minoribus magiſtratibus (ſi impuberis facultates quingentos aureos minime excedant[d]) ius dandi tutores iuſſu Præſidis mãdari poteſt. Eſt eñ hoc ex eorũ numero, quæ licet cauſæ cognitionẽ deſiderẽt, delegari poſſunt[e].

b l. nec mãdante. ff. de tuto. & curato. da. ab his.
c l. muto. § tutoris. ff. d tutel.
d §. ſed hoc inſt. d attil. tuto. l. ius dandi. ff. de tuto. & curato. da. ab his.
e Bart. in l. nec quicq̃. § vbi decretũ col. pen. Soc. ĩ l. imperiũ col. pen. ff. d iu. om. iudi.

XVI. VLPIANVS Libro. 2. Ad edictum.

PROCONSVL portã Romæ ingreſſus, deponit imperium.

1 *Proconſul quam iuriſdictionem haberet.*
2 *Iuriſdictio minoris an ceſſet propter maioris præſentiam.*
3 *Epiſcopi munus an ceſſet ſi Archiepiſcopus præſens ſit.*
4 *Archiepiſcopi & epiſcopi Romam ingreßi, auctoritatem ſuam deponunt.*

POrtam Romæ.) In prouincia volũtaria 1 & contentioſa, atq; adeo pleniſsima iuriſdictio Procõſuli eſt: extra ꝓuinciã volũtaria tñ: cũ Portã Romę ingrediĩ, neutrã habet: fit eñ priuatus. Quocirca gñaliter q̃ſitũ eſt, nũ mino- 2 ris iudicis iuriſdictio ceſſet, ꝑpter maioris ꝑſentiã? Et admiſſa ab oĩbus Bartoli[f] diſtinctio eſt, vt ſi iudex delegat⁹ ſit, ceſſet[g]: ſi ordinarius, inſignia quidẽ nõ portet[h], iuriſdictionẽ tñ exerceat. Qua rõne (vt ait Accur.[i]) Ep̃i munus nõ ceſſat, q̃uis Archiep̃us corã ſit. 3 Illud Fulg. & alijs dãdũ eſt, Archiep̃os Ep̃osq; Romã ingreſſos, aucto- 4 ritatẽ ſuã deponere, adeo, vt añ ſe inſignia crucis intra vrbẽ Archiep̃i nõ deferat, nec Ep̃i ſacerdotia conferre poſsint.

f Bart. & Alex. in l. 4. §. ſi tam vicinũ. ff. d dam. inf.
g c. nolẽtes de offi. leg.
h Vtbic, et c. antiqua. de priuil.
i Glo. in l. nihil. C. de palat. ſacr. larg. lib. 12.

DE OFFICIO Præfecti auguſtalis Tit. XVII.

1 *Ordinarij milites qui dicantur.*
2 *Auguſtales qui ſint.*
3 *Præfect⁹ Auguſtalis ab Auguſto inſtitutus*
4 *Præfectus Auguſtalis vicē Regis obtinet.*

DE officio Præ-
1 fecti Auguſtalis.) Ordina-
rij milites (vt ſcribit Vege-
tius de re militari li.2.c.7.)
ij dicũtur, qui in prælio præſunt, & primos
ordines ducũt. Auguſtales appellãtur, qui
ab Auguſto ordinarijs iuncti ſunt: horum
2 in iure mẽtio nõ eſt. Fuere etiã Auguſta-
les, qui à Decurionibus creabãtur, erantq;
ipſorũ veluti iudices quidã[a]: ſed dignitas
ea fuit, quæ ad magiſtrat⁹ municipales po
ti⁹, quàm ad ciuiles hos ſpectaret[b]. Fuit &
3 Præfectus hic Auguſtalis ab Auguſto & di
ctus & inſtitutus. cũ ein ille (vt Strabo au-
ctor eſt) M. Antoniũ & Cleopatrã Aegy-
pti reginã ſuperaſſet, in certã adminiſtra-
tionẽ ea prouincia redacta, expurgataq; à
Romanis eſt, & ad eã mitti ſoliti modera-
tione, prudẽtia, & virtute viri inſignes cũ
præfecti titulo. Is eſt igitur præfectus hic
4 Auguſtalis, qui (Alciato auctore[c]) vicẽ re
gis obtinet: quod & ipſe probo. Proconſu
libus enĩ Auguſtales æquiparantur. Quod
verò officium Præfecti Auguſtalis, & qua-
tenus exerceretur alibi[d] traditum eſt.

a l. quinq; ſummates. cũ ſeq. C. de decur. libr. 10. vbi Alcia.
b Alci. in l. pupillus. § decuriones. ff. de verb. ſigni.
c Alci. in lib. de mag. & ciui. off. pag. 81.
d l. 1. & 2. C. de offic. praef. aug.

VLPIANVS Lib. 15. Ad edictum.

PRAEFECTVS Aegypti
nõ prius deponit præfecturã
& imperiũ, quod ad ſimilitu-
dinẽ Procõſulis lege ſub Auguſto ei da
tũ eſt, quàm Alexandriam ingreſſus ſit,
ſucceſſor eius, licet in prouinciã venerit:
& ita mãdatis eius continetur.

1 *Præfectus Auguſtalis ab Octauio inſtitut⁹.*
2 *Præſes deponit imperium ſtatim atq; ſucceſ-
ſor in prouinciam venit.*
4 *Proreges, ſucceſſore veniente, quando Impe-
rium amittant.*

AVGVSTO.)
1 Octauio, qui primus eum ma-
giſtratum inſtituit.
ALEXANdriam.) Aegypti vrbs Alexan
dria eſt nobilis & Alexandro cõditore, &
eius ſepulchro.
LICET in prouinciã venerit.) Singulare
hoc ius eſt, alioqui enĩ & Proconſules[e], &
Præſides[f] imperiũ ſtatim deponũt atque
ſucceſſores prouinciæ ſines ingreſſi ſunt:
quin & antè duos dies quàm ingrediãtur, 2
& ĩperiũ dimittũt, & annonat publicas ſi-
ue ſalaria nõ capiũt ex eo tẽpore, his om-
nibus ad ſucceſſores translatis[g]. Dubitari
itaq; poteſt, nũ Prorex Aragonũ, vel Bar-
cinonẽſis, Valẽciæ, Neapolitanus, & ſimi-
les nõ antea deponãt Imperiũ, quàm ſuc- 3
ceſſores eorũ Ceſarauguſtã, Valentiã, Bar
cinonẽ, Neapolim ingrediãtur, licet in p-
rouinciã venerint? Et mihi (quia de Auguſta
libus ſingulare ius eſt) Proreges Procõſu-
libus Præſidibusq; in hoc cõparandi, vidẽ
tur, quanuis & Auguſtales Regum vicem
in Aegypto tenuerint.

e l. obſeruare. §. pro hac ſupra.
f l. ſi forte. infra. de offic. præſi.
g Auth. de adminiſ. §. 1.

DE OFFICIO Præſidis. Titu. XVIII.

1 *Præſidis nomen generale & ſpeciale.*
2 *Præſides qui,*
3 *Prouinciæ Procõſulares Prætoriæ, Præſidales*
4 *Legatus Cæſaris & Præſes idem.*
5 *Proconſulares prouinciæ paucæ, Præſidales multæ.*
6 *Præſides prouinciarum multi.*
7 *Præſidum in locum qui hodie ſucceſſerint.*
8 *Proreges, ſeu Vicereges in quorum locum ſuc ceſſerint.*
9 *Legati Cardinales iure Pontificio Proconſu-libus æquiparantur.*

PRæſidis.) Nomẽ gene-
raleeſt, Mar- 1
tianus inquit[h]: ſed & ſpeciale
vt ego arbitror: quo ij propriè
ſignificãtur q prouincias, q̃ Præſidales di 2
cebãtur, regebãt. Oẽs enim prouincias di-
tionis Romanæ ita diuiſit Auguſt⁹, vt aliæ 3
Proconſulares eſſent, aliæ Prætoriæ, aliæ
Præſidales: & Procõſulares quidẽ ſenatui,
Prætorias populo demãdauit: in præſida- 4
les legatũ ſuũ, q nũc Præſes, nũc legat⁹ Cæ
ſaris[i] eã ob cauſã dicebat, mittebat. indeq; 5
eſt, vt poſteriorũ Principũ tẽpore, ſenſim
illis oĩa ad ſeſe trahentibus, Procõſulares
prouinciæ paucæ admodũ fuerint, Præſi- 6
dales multæ. quo fit, vt & auctor innoiat⁹,
q ſub Theodoſio iuniore militiã romanã
deſcripſit, & Nouel[k].8. pl⁹ min⁹ quinqua-
ginta prouinciarũ Præſides recẽſeant. Cum
vero

h l. 1. infra
i l. legatus infra.
k Auth. de nullis in-di. §. f.

7 vero quæritur, qui hodie magiſtratus in
Præſidum prouinciæ locum ſucceſſerint,
ſunt qui eis Balliuos, Seneſcallosq́; noſtri
tẽporis cõparẽt: ſed hoc merito Budæus [a]
reprehendit. Hi enim ſummam cognitio-
nem ſecundum Principem (quam Præ-
ſes habuiſſe dicitur [b]) minime habent. Ille
ergo Præſides eos eſſe credit, quos tũ gu-
8 bernatores, id eſt, Rectores dicimus, tum
Locũtenentes. i. legatos Regis: quos &
vicarios Regis dicimus, id eſt Vicereges,
ſeu Proreges. Coraſius [c] iſta non probat,
ꝙ apud Vicereges forenſium cauſarũ cu-
ra nulla ſit: tantùm illi prouincias guber-
bernant, cum tamẽ Præſides olim & rem
bellicam & in pace forẽſia quoq; curarẽt.
Quid igitur Coraſius poſt hæc? certè alte-
rius ſeutẽtiam dum reprehendit, propriã
nullam in medium affert. Alij Præſidem,
ordinarium magiſtratum interpretantur:
ſed hi ad generalem Præſidis appellatio-
9 nẽ reſpexiſſe videtur. Poutificij [d] Legatis
Cardinalibus Proconſules, Legatis cæte-
ris Præſides cõparari voluerũt: idq́ue nos
quod ad eccleſiaſtica officia pertinet, libẽ
ter amplectimur. Sed quid in ſecularibus
officijs eſt? Et ego arbitror, vt Proconſu-
lib' Vicereges (quod ſuo loco dixi) ſic Præ
ſidibus ſimiliores hos eſſe, qui gubernato
res vocantur. Vt enim Procõſulum q̃ Præ
ſidũ maior olim poteſtas, ſic hodiè Vice-
reges quàm gubernatores plus poſsũt. Eã
opinionem lex Regia [e] confirmat: Præſi-
desq́; eos interpretatur, quos vulgo Ade-
lantados appellant.

a Bud. in l. ſi in aliquã §. cum pleniſsimã. ſupra de offi. procon.
b l. 4. infra.
c Cora. hic & in l. diẽ functo. ff. de offic. aſſeſ.
d c. 2. de offic. lega. in 6. cũ glo.
e l. 2. titu. 14. par. 4.

MACER Lib. primo de offi. Præſidis.

PRAESIDIS nomen ge
nerale eſt: eoq́ꝫ & Procon
ſules, & legati Cæſaris, &
omnes prouincias regen-
tes (licet Senatores ſunt)
Præſides appellantur. Procõſulis appel-
latio ſpecialis eſt.

1 *Præſidis nomen generale & ſpeciale.*
2 *Præſidis & Proconſulis differentia.*
3 *Procõſulis adminiſtratio grauior q̃ Præſidũ.*
4 *Præſidales prouinciæ vnde dictæ.*
5 *Legati Cæſaris aliquando cum poteſtate con ſulari mittebãtur.*

PRæſidis nomẽ ge
1 nerale ẽ.) Sed & ſpeciale, vt dixi
m': ſic adoptio, iuriſdictio, & alia id gen'.
ET Procõſules.) Generali Præſidis voce
etiã procõſules cõtinenĩ. Sed ſi præſidẽ in 2
ſpeciali ſignificatioue ſumas, nõ vna iuter
hos differẽtia eſt. Primũ procõſulũ digni-
tas maior q̃ præſidũ fuit. Illi enim nõ niſi
aut ex cõſularibus viris, aut ex Senatorib',
hi etiã ex æqueſtri ordine eligebãtur. Pro
cõſulũ annuũ officiũ, præſidũ certus finis
nõ fuit. adminiſtrabãt eñ quouſq; ſucceſ-
ſor à Cæſare mitteretur: quod in Auguſto
Trãquillus oñdit, & Apul. floridorũ lib. 2.
Fuit præterea grauior procõſularis admi- 3
niſtratio, quod ex Corne. Tacito lib. 1. col
ligitur, dũ ait, Achaiã & Macedoniã onera
deprecãtes procõſulati imperio ad præſẽs
leuatas, Cæſariq́; traditas eſſe: cuius rei ra-
tionẽ rectiſsimè Alciatus cõijcit in libello
de magiſtratibus, quod procõſulariũ pro-
uĩciariũ vectigalia & tributa publica Pop.
Ro. erãt, & ad ærariũ ptinebãt, neq; ea di-
minuẽdi ꝓcõſuli ius eſſet: q̃ verò à præſidi
bus in prouincijs colligebanĩ, ad principẽ
eiusq́; fiſcũ ſpectabãt, iusq; illi remittendi
erat. Quib' cõſequẽs, vt & in eo quoq; dif
ferrẽt, ꝙ procõſules prouincias aut Sena-
tus, aut populi, Pręſides prouincias princi
pis regerẽt. Nã quod Accurſ ait, procõſu-
lẽ ex conſulibus eligi, dixiſſet melius ex
conſularibus.
LEGATI Cæſaris.) Quinimo & hi ſpe-
cialiter præſides, & ab his præſidales pro- 4
uincię dictæ [f]. Sed & qñq; prĩceps legatos
ſuos ſiue præſides in aliquã prouinciã miſ 5
ſos, conſulari poteſtate ornabat: vt videli-
cet eius eſſent auctoritatis, cuius procon-
ſules. Sic. C. Plinium Cæciliũ, præſidem
prouincię Põti conſulari poteſtate fuiſſe,
antiquæ inſcriptiones probant.

II. VLPIANVS Lib. 26. Ad ſabinum.

PRAESES apud ſe adoptare
poteſt, quemadmodum & e-
mancipare filium, & manu-
mittere ſeruum poteſt.

5 *Iuriſdictio volũtaria & cõtẽtioſa differũt.*

ET Manumittere.) In ijs quę
voluntariæ iuriſdictionis 1
ſunt, & iudicis & partis officiũ
vnus & idem præſtat. Differũt
& in alijs multis volũtaria & cõtẽtioſa iu-
riſdictio, quæ ſuis locis explicantur.

III. PAVLVS Lib. 23. ad Sabinum.

PRAE-

PRAESES prouinciæ in ſuę
prouinciæ homines tantùm
imperium habet: & hoc dum
in prouincia eſt: nam ſi exceſſerit, priua
tus eſt. Habet interdum imperium &
aduerſus extraneos homines, ſiquid ma
nu commiſerint. nam & in mandatis
Principum eſt, vt curet is, qui prouin-
ciæ præeſt, malis hominibus prouin-
ciã purgare: nec diſtinguitur vñ ſint.

1 *Iuriſdictio voluntaria extra prouinciã exerceri poteſt.*
2 *Iuriſdictio voluntaria an poſsit exerceri extra prouinciam, partium conſenſu.*
3 *Forum ſortitur quis ratione delicti.*
4 *Delinquens in mari, à quo ſit ponendus.*
5 *Remiſsio in delictis cur fiat.*
6 *Remiſsio in delictis an neceſſario faciẽda ſit.*
7 *L. titu. 29. part. 7.*
8 *Remiſsio in delictis quibus caſibus non fiat.*
9 *Remiſsio an ſit faciẽda poſt ſententiã dictã.*
10 *Delinquens alibi, an poſsit accuſari in loco domicilij ſiue originis.*
11 *Purgamenta.*
12 *Lege nõ diſtinguente quando poſſit fieri diſtinctio.*

NAm ſi exceſſerit,
priuat[a] eſt.) Quo ad ea quæ cõ
1 tentioſæ, nõ quoad ea quæ vo-
luntariæ iuriſdictionis ſunt[a]: ſed & in his,
quæ ad contentioſam pertinent, iubere
iudicare poteſt, quanuis iuriſdictionis
2 exercitium non habeat. Sed nunquid
partium cõſenſu extra prouinciam ius di-
cet? Et non dicturũ argumento eſt, ꝙ pri-
uatus ſit: idq́; But. Bald. Salic. Paulusq́; cre
diderũt. Bartolus, & frequentiores omnes
contrà[b], dum'ne ordinarius loci iudex diſ-
ſentiat.
SIQVID MANV.) Antiqui codi-
ces[c], Si quod malum, quam lectiooem do-
ctores agnouiſſe videntur, cum tractant,
an delicti ratione quis forũ ſortiatur. Flo-
rentinus codex, Si quid manu.
EXTRAneos.) Delicti enim ratione fo-
3 rum ſortitur is, qui delinquit[c]: adeò, vt &
4 ſi in mari delictũ cõmittat, iudex territo-
rij adiacẽtis, iudex cõpetẽs fiat[d]. ſed etſi a-
liò migret delinquẽs, ad delicti locũ eſt re
mittẽdus[e]. cuius rei veriſsimę rationes il-

a l. 2. ff. de offic. procõ.
b Iaſo. & Claud. in l. pen. col. fi. ff de iuſti. & iur.
c l. 1. & auth. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi. ope.
d l. vnica. vbi Bar. C. de claſsi. lib. 11. Barto. in tract. de inſula. §. nullius. num. 1. Ang. in l. inſula. ff. de iudic.
e Auth. vt nulli iudi. § ſi quid vero cõprehenſorum.
f l. capitalium. §. famoſos. ff. de pœ.
g Argu. l. fi. iunc. gl. C. de erog. mili. anno. lib. 12.
h l. mulier in opus. ff. de capt.

læ ſunt, vt in his locis puniatur, in quibus 5
deliquit, vt conſpectu alij deterreantur ab
ijſdẽ facinoribus, vt ſolatio ſit læſis, cogna
tisq́; & affinib[9] eorũ eodẽ loco pœna ſum
pta, quo delicta admiſſa ſunt[f]. Sed cuius
expenſis remiſsio fiet? Et ſi priuatus eã fie
ri petat, eius expẽſis[g]: ſi iudex loci delicti,
publicis[h], id eſt eius ciuitatis, ad quã delin
quens remittitur[i]. An & oeceſſario facien 6
da ſit, alij aliter ſentiunt, ego eã opinionẽ
ſequor, quã & pluribus[k] placuiſſe video,
vt iudice delicti oon petente, de vrbanita-
te fiat. Ideḿq; erit ſi petat, verùm de crimi-
ne agatur ciuiliter. Quòd ſi & petat ille, &
de crimine agatur criminaliter, neceſſario
faciẽda eſt: quomodo & lex[l] Regia (vt ar- 7
bitror) tẽperanda, quę remiſsionẽ neceſſa
rio faciendã generaliter ait. Quinetiã non 8
pauci caſus ſunt, quibus neceſſario nõ fit,
Si cõſuetudo hoc induxerit (qualẽ eſſe in
vniuerſa Italia Bartolus[m] affirmat) ne re-
miſsiooes fiant: ſi inferior remitti ſibi reũ
velit à iudice ſuperiore, à quo iuriſdictio-
nẽ habeat[n], aut ad quẽ ab eo appelletur: ſi
delicti iudex ſimpliciter inſtet, neq; acta
mittat, quibus de cõmiſſo delicto iudicẽ
remiſſurũ inſtruat: præterquã ꝙ & hic nõ
ante ad remiſsionẽ cogẽdus eſt, q̃ ſumma-
tim cognoſcat, & delictũ admiſsũ eſſe, & à
ſe remitti reũ oportere[o]: ſi ciuitas fœdera
ta ſit, ad quã delinquẽs cõfugiat, nã (detra
cta remiſsione) ibi puniri poterit: q̃ Barto
li[p] & pluriũ[q] opinio eſt, Baldo[r] q̃libet affir
mãte, eã opinionẽ neq; à cõſuetudine, ne-
q; à ſapiẽtibus admitti. Mihi in his capitu-
la fœderis ſequẽda ſemper videñt[s] ſi qua
ſint (ſũt autẽ aliàs alia inter populos fœde
ratos[t]) alioq́ Bartoli & ſequaciũ opinio te
nẽda eſt. Verũ quid ſi ſentẽtia iã dicta fue- 9
rit, cũ remiſsio petit? Et nõ faciendã tunc
neceſſario Dyn. Bald.[v] & quidã alij opinã
tur. Accur.[x] Fulgo. Alexan. & Iaſon cõtrà:
quibus accedo. Nã q̃ rationes[y] cõdẽnan-
dũ, eæ dẽ condẽnatũ remitti oportere ſua-
dẽt. Quid poſtremo ſi alibi qs delinquat,
ao accuſari puniriq́; in loco domicilij ſeu 10
originis poſsit? Et poſſe verius eſt[z], vt hic
Bart. notat: qđ ipſe tũc ꝓcedere adieci, cũ
remiſsio aut nõ fit, aut faciẽda nõ eſt: ſicut
ex ſupraſcriptis cõſtat. Finge igĩt Salman
ticẽſem Hiſpali deliquiſſe, certè & Salmã-
cæ accuſabitur & puniri etiã poterit, niſi
Hiſpalim remitti eum oporteat.

i Bald. in l. 1. §. ſi iudex de pace. tenen. vſib. feud.
k Hippo. in practi. in §. oportune. n. 33.
l l. 1. tit. 29. part. 7.
m Bart. in l ſepulchri. ff. de ſepul. vio.
n l. 1. §. praeſides. ff. de req. re.
o Gl. in cle mẽ. paſtoralis. in. g. de more. de re iudi. Ang. in l. fi. ff. de accuſ.
p Bar. in l. non dubito, ad fi. ff. de capt.
q Iaſ. in l. vbi pactũ. num. 18. de tráſac. Hippo. in practi. in ver. oportune. n. 36.
r Bal. in l. executorem nu. 21. C. de execut. rei. iudi.
s l. conuentionũ. ff. de pact.
t Socin. in 4. vol. conſ. 86. col. 4.
v Bald. in. d. l. executorem. nu. 18.
x Glo. in l. à diue pio. § ſententiam vbi Alex. nu. 6. ff. de re iudic.
y dict. §. famoſos.
z l. 1. C. vbi de crimi. agi. opor. l. relegatorũ. §. interdicere. ff. de interdi.

PRO-

PR Ouinciæ præeſt.) Vnde etiam Præſes prouinciæ dicitur.

a l. cōgruit.

MALIS hominibus purgare ꝓuinciā.) Vt malis hominib⁹ prouincia careat [a]. Sed & habet hic (ni fallor) in ſe alluſionē purgandi verbum: ſunt enim mali homines, cum pro delictis puniuntur, velut quædā prouinciarum καθάρματα καὶ περιψήματα.

11 Vnde & Latina quoq; voce interdum purgamēta appellantur. Curtius lib. 7. Hages quidam Argiuus peſſimorum carminum poſt Cherilum cōditor, & ex Sicilia Cleo, & cætera vrbium ſuarum purgamenta. Et lib. 19. Prohibuere igitur exules finibus, omnia poti⁹ toleraturi, quàm purgamēta quondam vrbis ſuæ, tunc etiam exilij admitterent. Seneca epiſt. 75. nō aliter quàm fimus ſterilis ac paluſtris bona ſemina necat, ac deinde purgamenta pro frugibus cient. Nam & purgamenta, ſicut & piamenta (auctore Sexto Pompeio) homines dicebātur, quibus in expiandis vrbib⁹ vterentur. Vnde & ſolennia verba [b], περίψημα ἡμῶν γενοῦ, id eſt ſis pro nobis purgamentum. Quæ eo libentius hic poſui, vt qui hæc legerint, aut iudices iam, aut futuri qui ſunt, meminerint, quantū hoc Reip. rectè inſtitutę inter ſit, vt maleficia puniantur [c].

b Bud. 1. l. 2. ff. de pæn.

c l. ſi ita vulnerat⁹. ff. ad l. aqu.

12 NEC diſtinguitur.) Neq; ergo quiſquā diſtinguet [d], niſi fortè diſtinctio lege alia adiuuari poſſit [e], aut eiuſmodi tractatus ſit, in quo extenſiones liceant: de quo ſupra diximus [f].

d l. de precio. ff. de publici.
e l. quaſitū ff. de teſtib.
f In. l. oēs populi. ff. de iuſti. & iu.

IIII VLPIANVS Lib. 39. Ad edictum.

PRAESES prouīcię maius imperiū in ea prouincia habet omnibus poſt Principem.

1 *Præſes, an Proconſul maius Imperium habeat.*

MAIVS Imperium.) Sed an non & Procōſul [g]? 1 Reſpondeo [g], habet quidem vterque, ſed in qua prouincia Proconſul, in ea Præſes non regebat. Inde enim quędam Proconſulares, quædam Præſidales dictæ.

g l. et ideo ſupra de off. proc.

V. IDEM Libro primo de omnibus tribunalibus.

PRAESES prouinciæ nō magis tutorē, quàm ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt.

1 *Iudex ſpecialis pro delegato.*

PRAESES.) Sic nec Prętor [h]. 1

SPECIALem.) Delegatum [i].

h l. vlti. ſupra de offic. prato.
i l. cum ſpecialis. C. de iudic.

VI. IDEM Lib. 1. Opinionum.

ILLICITAS exactiones, & violētia factas, & extortas metu venditiones & cautiones vel ſine precij numeratione prohibeat Præſes prouinciæ. Item ne quis iniquū lucrum aut damnum ſentiat, Præſes prouinciæ prouideat.

1 *Legis natura quæ ſit.*

FActas.) Sed & quæ in poſterum fient. Nā etſi lex municipalis factas à minoribus venditinnes infirmet, 1 de his etiam intelligenda eſt, quæ poſt legem factā fient. ea eſt enim legis cuiuſq; natura, vt det formā negotijs futuris [k] vtq; floreat [l], ac vireat ſemper.

k l. leges. C. de legi.
l l. arriani C. de hare.

VERITAS rerum erroribꝰ geſtarum non viciatur: & ideo Præſes prouinciæ id ſequatur, quod conuenit eum ex fide eorum, quæ probabuntur.

1 *Iudex an debeat iudicare ſecundum allegata & probata, an ſecundum conſcientiam.*
2 *Conſcientia quomodo hic ſumatur.*
3 *Conſcientia duplex.*
4 *Clauſula, conſcientiam tuam per hoc oneramus, quid operetur.*
5 *Iudex quando dicitur ſcire vt iudex.*
6 *Iudex an poßit iudicare ſecundum ea, quæ ſcit vt priuatus.*
7 *Paragraphi huius intellectus expenſus.*
8 *Veritatis definitio quæ.*
9 *Iudex cur ſecundum conſcientiam iudicare non poßit, noua ratio.*
10 *Iudex an poßit condemnare eum, à quo certo ſcit hominem occiſum, cum tamē non probetur.*
11 *Sacerdos delegari poteſt in cauſa ſibi reuelata in ſacramento pœnitentiæ.*
12 *Iudex pœnitentialis iudicat ſecūdū veritatē.*

13 Iudex

13 *Iudex ſupremus iudicare poteſt ſecundum cō ſcientiam ſuam: & quæ huius rei ratio ſit.*

14 *Iudicare an poßit ſecundū conſcientiam is, cui cauſa delegata eſt, ſola facti veritate inſpecta.*

15 *Iudex in cauſis breuioribus an poßit iudicare ſecundum conſcientiam.*

16 *Epiſcopi an poßint iudicare ſecundum conſcientiam.*

17 *Senatores Principum an iudicare poßint ſecundum conſcientiam.*

18 *Iuriſdictionis voluntariæ quæ ſunt, ſecundū iudicis conſcientiam explicari poſſunt.*

19 *Conſcientiam ſequi poteſt iudex, cum partiū probationes pares ſunt.*

20 *Conſcientiam ſequi iudex poteſt, cum probatio variat.*

21 *Iudex an poßit moueri ad ſententiam ferendam ex cōfeßione coram ſe viua voce facta, quæ in actis poſita minimè ſit.*

22 *Iudex iudicare debet ſecundum allegata & probata, tam in criminalibus quàm in ciuilibus.*

23 *Notoria an poßint iudicari ſecundum conſcientiam.*

24 *Notoria alleganda ſunt.*

25 *Notoria iudici vt iudici conſtare debent.*

26 *Iudex quid facere debeat, cū exploratißimū habet veritatē probationibus eſſe cōtrariā.*

27 *Princeps quando conſulendus.*

28 *Iudex quid facere debeat, quando Princeps illi remittit cauſam, in qua veritati probationes contrariæ ſunt.*

29 *N.L. Antiqua ferendæ ſententiæ formula.*

VERITAS.)

Tractant iuris vtriuſque inter
pretes, huius Paragraphi argu
mento, iudex ſecundum allegata & proba
1 ta iudicare debeat, an poſsit ſecundum
ſciētiam ſuam. Et ſanè vetus hæc quæſtio
eſt. Nam & apud Gelium Fauorinus lib.
14. cap. 21. Iam omnium (inquit) primum
hoc de officio iudicis quæritur, ſi iudex
fortè id ſciat, ſuper qua re apud eum litiga
tur, eaque res vni ei, priusquàm agi cœpta
aut in iudicium deducta ſit, ex alio quo-
dam negocio caſuque aliquo cognita li-
quido & comperta ſit, neque id tamen in
agenda cauſa probatur, oportet'ne eum ſe
cundum ea quæ aguntur? Videamus igi-
tur hac de re non indiligenter. Et quidem
ex Bartoli lectiōe hîc tria colligi poſſunt.
Primum, iudicis conſcientiam eſſe dupli-
cem. Deinde, iudicare iudicē poſſe ſecū-
dum conſcientiam, quam vt iudex habet.
Poſtremo, iudicare eum non poſſe ſecun-
dum conſcientiam, quam habet vt priua-
tus: quæ nos ordine ſingula nunc explice-
mus, tantum illud præfati, conſcientiam
in ꝓpoſito à doctoribus proprie pro ſcien 3
tia poni, non in ea ſignificatione, qua con-
ſcientia ſumi ſolet, cùm forū conſcientiæ
à contentioſo diſtinguimus, & qua paſsim
etiam Doctores accipiunt [a]: vt cum Bal-
dus [b], duos ſales (inquit) mens iudicis ha-
beat neceſſe eſt, ſalem ſcientiæ, ne ſit inſi-
pida, & ſalem ſecurę conſciētiæ, ne ſit dia
bolica. Conſcientia igitur (vt Bartolus ſen
tit) duplex eſt, vna iudicis vt iudicis, alte- 3
ra iudicis vt priuati. Baldus [c] triplicem di-
ſtinguit. Alij [d] etiam latius tertiam addi-
derunt, quam iudex, vt Deus habere po-
teſt, eorum videlicet, quæ ipſi aut in ſacra-
mēto pœnitentiæ, aut ſub ſigillo ſecreti
reuelata ſunt. Ea quę vt iudicis eſt, aliquā
do ſcientia legis vocatur [e], nimirum quia
legum diſpoſitiones iudex ſequitur, cùm
ſecundum eam iudicat. Cynus [f] publicam
nō ab ſimili ratiōe appellauit, ꝙ ea iudicē
non vt priuatū, ſed vt publicam perſonā
cenſeamus. Neq; autem poteſt tātùm, ſed
& debet iudex iudicare ſecundū hanc con
ſcientiam [g]: taciteq; hoc ineſt, quāuis ex-
preſſum nō ſit. Vnde quæſitum illud eſt,
num clauſula illa, Conſcientiam tuam ſu- 4
per hoc oneramus, in delegato Principis
induſtriam perſonæ exigere adeò videat̄,
vt ſubdelegare ille cauſam (quod aliâs in-
totum poteſt [h]) propter clauſulā nequeat?
Et (quanquam fuerit Rotæ res controuer-
ſa, neque deciſa [i]) Angeli [k] tamen opinio
probanda eſt, quem plures ſequuntur [l]:
vt expreſsio clauſulæ, quæ tacite (vt dixi-
mus) inerat, nil operetur [m]. Sed quando iu 5
dicem vt iudicem ſcire dicemus? Et appro
bata Accurſij [n] traditio eſt, vt tunc ſcire ſie
dicatur, cum ex teſtibus, inſtrumentis, prę
ſumptionibus colligit, & (quæ certior do-
ctrina eſt) cùm ſcientia iudicis ex actis cō-
ſtat. Si itaque quæſtionem de finibus de-
terminet, ex ijs quæ ipſe vidit [o], aut atro-
cem iniuriam aſpectu [p], ſi in hoc rem ocu
lis ſubiecit, vt melius iudicaret, ſcire dici-
tur vt iudex. Cum autem quæritur, an iu- 6

a Iaſ. in §. ſed iſta. nu. 101. inſti. de actio.
b Bal. in l. 2. col. 2. C. de ſent. ex breui. reci.
c Bal. in l. 2. n. 5. C. de pœ. iud. qui male iudic.
d Io. And. in c. ſi ſacerdos. de offi. ordi. Imo. in c. paſtoralis §. quia vero nu. 7. de offi. deleg.
e l. certe. C. de iudi.
f Cyn. in l. quiſquis. C. ad leg. iul. maieſt.
g Gl. in c. 1. de re iud. lib. 6. Iaſ. in l. certe. co. fi. C. de iudic. Purp. in l. ad monendi. n. 118. ff. de iu. iur.
h l. à iudice. C. de iud. clem. vnica de of. deleg.
i Feli. in c. ſignificaſti. 2. ad fi. de homici.
k Ang. in auth. ad hæc C. de iudi.
l Purp. in l. 1. nu. 505. de offic. ei. cui man. eſt iurie.
m l. 3. de legat. 3.
n Gl. in l. 2. ff. de fer. Iaſ. in l. 2. col. fi. ff. de in lit. iur.
o l. ſi irrup tione §. fi. ff. fini reg.
p l. 2. ad fi. ff. de feri.

dicare poſsit ſecundum ea, quæ vt priuatus ſcit, Accurſius, Bartolus, & frequentiores negant. Cuius opinionis vel præcipuũ
7 fundamentum in hoc Paragrapho conſtituunt: ſed ille nil minus probat. Præfert ſi quidem allegationes & probationes erroribus geſtorum, non veritati. Quinimo (et ſi recte expendimus) cum veritatem rerũ erroribus geſtorũ non vitiari ait, opinionem aduerſus cõmunem ferè adſtruit, tantum abeſt, vt deſtruat. Affertur & ſecũdũ argumentum, ꝙ iudex ſecundum veritatem iudicare debeat[a], veritas (vt arbitran
8 tur) ea ſit, quæ aut ꝓbata eſt, aut à lege pręſumpta[b]. Ego poſtremũ hoc ſalſum prorſus contenderim. Nam neque lex probat, quam pro ſe adducunt, quæ magis veritati locum ſupereſſe ſemper ait, in ijs præſertim, quæ à naturali veritate pendent[c]. Et quis veritatem ſic vnquam definijt, vt ſit veritas id tantum, quod vel probatum eſt, vel à lege præſumptum? Tertio mouentur Epiſtola Decretali ſummi Pontificis[d], qua ordinario iudici iuſſum eſt, vt delegati ſententiam (quanuis iniquam ſciat) executioni mandet. Mihi hoc (niſi prorſus hallucinor) ſententiam contrariã confirmat. Attendentes (inquit) quòd nõ cognitio, ſed executio tantum demandatur eidem. An non per locum à contrario ſenſu colligi hinc poteſt, ſi cognitio demandaretur, eſſe aliquid cur cõſcientiam ſuam iudex ſequi poſſet? Poſtremò (libet enim ſelectiora eorum capita attingere) in hanc ſententiam cum primis inclinant, quod Ambroſi[e] de bono iudice, nihil (inquit) ex arbitrio ſuo facit, & propoſito domeſticæ voluntatis, ſed iuxta leges & iura pronunciat: ſtatutis iuris obtemperat: non indulget propriæ volũtati: nihil pręparatum & meditatum de domo deſert, ſed ſicut audit, ita iudicat, & ſicut ſe habet natura, decernit: obſequitur legibus, non aduerſatur: examinat cauſæ merita, non mutat. Atqui Ambroſius, ne ſecundum ea iudex pronunciet, nõn interdicit: tantum illud, ne pro arbitrio, ne pro libito voluntatis, ſed ita, vt ſe legum ſcitis conformet. Quid quòd & ad finem adiecit. In iudicãdo magis eſt cuſtodia veritatis quã obedientia voluntatis. Si cuſtodiendam præcipit, quid eſt, quòd ea ſpreta, allegationes probationesque vt ſequatur iudex, eum dicere interpretemur? Hæc itaque, quæ pro hac opinione tanquam firmiora adduci ſolent, parum abeſt, quin oppoſitam prorſus confirment. Vrgentius ſanè his illud eſt Euariſti ſummi Pontificis[f]. Quando autem crimen notum eſt iudici & alijs, aliquando reus inficiatur factum. Veluti ſi qs negaret ſe interfeciſſe eũ, quẽ ſub oculis iudicis, in conſpectu multorũ interfecit, hic quia ſe reum negat, ſine examinatione ferri non poteſt. Tum etiã illud, quod iudices pro ſui & legis ſcientia iudicare iubentur[g], vt diſcant nõ ſuã ſimpliciter eos ſequi poſſe, ſed ita ſi eã publicæ quoq; adiungant. Poſtremò, neq; abre videatur ꝙ ea rei iudicatę deſcriptio eſt[h], vt pro veritate accipiatur, non vt veritas ſit: aut ſecundũ veritatem neceſſario procedat, ſed vt loco veritatis idcirco ſit, qui allegationibus ꝓbationibusq;, magis quã reuera conſtet. Dixi etiã non vulgarem rationem, quia iudex in iure, non in facto 9
ſupplet[i]: conſcientia in facto conſiſtat[k]: inde eſſe, vt iudicare nequeat ſecũdum cõſcientiam. Neq; dubium eſt, quin opinio hæc & à Doctoribus vtriuſque iuris[l], & à Theologis[m] quoq; approbata ſit. Quare rectè Baldus[n], dum credit, nõ valere iudicis ſententiam, qui dixerit, cõdemnare ſe aut abſoluere ſecundum cõſcientiam ſuã, & quidem merito. Cum enim cõſcientiæ mẽtio in propoſito ſit, videri poteſt iuris error expreſſus[o]. Cui conſequens & illud eſt, vt iudex qui Titium à Seio occiſum certò ipſe ſciat, cum tamen ex actis innocens ſit, condemnare Seium iure non poſſit: qua in ſpecie poteſtati Bononienſi Azonem cõſultum ſic reſpondiſſe, Paulus[p], Iaſon[q], & Decius[r] affirmant. Guilielmus Durandus[s] Azonem, Accurſium, Odofredum, conſultos auctor eſt. Et quanquam illi huius paragraphi argumento moueantur, apertiſsima de hoc Euariſti deciſio eſt[t], cuius ſupra memini. Proximũ & hoc quoq; eſt, quod eleganter Bernardus Baldusq;[v] notant, ſacerdotem, cui in ſacramẽto pœnitentiæ ſecreta mea reuelauerim, delegari iudicem poſſe, qui inter me & alium cognoſcat: vt noueris, ſententias dicendas non ſecundum conſcientiam, quã ſiue vt priuatus, ſiue vt De[9] iudex habeat, ſed ſecundum eam quam habet vt iudex. Cæterum ſunt caſus non pauci, in quibus

ſupra

a l. rem nõ nouã. C. de iudic.
b l. pen. ff. de probat.
c Bal. in. l. neq; profeſſio. C. de teſtamen.
d c. paſtoralis. §. quia vero. de offi. delega.
e c. iudicet. 3. q. 7.
f c. deus omnipotens. §. quãdo autem. 2. q. 1.
g l. certi. C. de iudi.
h l. res iudicata. ff. de regu. iu.
i l. vnica. C. vt q̃ deſ. aduo. iud. ſuppl.
k l. bona ſi dei. ff. de acqui. re. do.
l Bar. in. d. vnica. co. 2. Alex. ad ſi. Iaſ. in. l. 2. col. fi. ff. de in li. iur. Imol. in. c. paſtoralis. § quia vero. col. fi. de of. deleg. Barba. nu. 36. ꝓ poſ. in. d. c. iudicet.
m Tho. 2. 2 q. 67. art. 2. & Caiet. Imo. in. c. 10 nu. 13. de offi. ordi.
n Bal. in. c. niſi cũ pridẽ. col. 2. de renun. arg. c. 1. §. ſacramentum. de conſue. rec. fen.
o l. cũ prolatis. ff. de re iudi.
p Paul. & Iaſ. in. l. 2. ff de in lit. iu.
q Iaſ. in. §. ſi minus. n. 15. inſtit. de actio.
r Deci. in. l. antepe. C. q admit.
s Spec. tit. de ſentẽ. §. qualiter autem. col. 2.
t d. c. Deus omnipotens §. quãdo autem
v Bal. poſt glo. in. c. dilecto. de teſtib.

ſupra ſcripta locum nō habent, de quibus
12 videamus. Primuſq; eſt in iudice pœnirē
tiali. ille enim (ſicut Deus iudicat) iudica-
bit ſecundum veritatem [a]. Huic proximus
in Principe ſupremo, id eſt Papa, vel Impe
13 ratore, & generaliter in quocūq; domino,
cuius dictum pro lege habeatur [b]. Nam &
(Bartolo auctore) non ſolum poteſt, ſed &
debet iudicare ſecūdum conſcientiam: &
niſi id faciat, peccabit: quod Theologi te-
nēt [c]. Sed quæ huius ratio eſt? Et alij quia
ad Dei inſtar Principis iudiciū procedat [d].
Alij quia legibus ſolutus qui eſt, legi quo-
q; derogare poteſt [e]: quæ cæterorū ratio-
nes ſunt. Adieci tertiam, quia Princeps
(quod alij iudices nō poſſunt) in facto ſup
plere poteſt [f]. Adieci & aliam, quia Prin-
ceps manu Regia (modo velit) procedet [g].
Quocirca & tentabam dicere, ſecundum
14 conſcientiā ei licere vt iudicet, cui delega
tio ſic facta eſt, vt ſola facti veritate inſpe-
cta cognoſcat. Nā & illi manus Regię ius
cōpetit [h]. Idq; ꝓbabilius multo eſt, quàm
quod Felinus exiſtimauit [i], licere ſcilicet
idem iudicibus in cauſis breuioribus, qui-
15 bus & de ſcripto, & in ſcriptis pronunciāt,
quibuſq; eorū uerbo fides adhibēda eſt [k].
aliud enim eſt ſcripti neceſsitatem tolli,
aliud, vt iudici in hiſce credatur, quæ ſcit
vt priuatus. Sed nunquid quod Principi
ſupremo ius in hoc eſt, erit etiam Epiſco-
16 pis? & eos iure communi vti, & ſecundum
allegata & probata iudicaturos, Io. Andr.
Bald. [l] Iaſonq; [m] cenſent. Quid de Princi-
17 pis Senatoribus? Et hos ſecundū conſcien
tiam iudicarē, Guido Papæ reſpondit [n].
quod Alciatus [o] probat, modò non vt ſin-
guli, ſed vt vniuerſi (id eſt vt collegiū cor-
puſq; quoddam ſunt) ſententiam dicant.
His ego aſſentior, & de ſupremi cōſilij ſe-
natorum iudicijs intelligo (de quibus eos
intelligere par eſt) vt pote quibus ſummā
rerum Princeps commiſerit, à quibus pro
uocatio non eſt: quibus & abrogatio & de
rogatio legum permittitur: id quod in cō
uentibus cum ſic facto opus eſt, faciunt.
Quid quod hi vel maximè Principem re-
preſentant. qui etiam ſinguli ſi ſint, pars
corporis Imperatorij dicuntur [p]: iudicare

a Bal.in.l.ſi.in princi.col.ſi.C.de iur.delib. b Bar.in.l.vnica.ad.ſi.C.vt quæ deſ.aduo.iud.ſup. c Iaſ.in.§.ſed iſte.nu.126.inſti.de actio. d Iaſ.in.§.ſi minus.n.15.inſti.de actio. Deci.in.l.antep.ad ſi.C.qui admi. e Alci.in l.inter hæc verba.ff.de verb.ſig. Feli.in.c.paſtoralis.§.quia vero.de offi.deleg.col.penul. f Glo.in.c.cū nobis.in gl.ex officio de cenſib. Alex.in.l.vnica.col.ſi.C.vt quæ deſ.aduo. g l.2.ī pri.ff.de ori.iu. h Barto.in extrauā.ad reprimēdū, in ver.videbitur. Iaſ.in l.certi cōdictio.§.ſi nū mos.nu.33.ff.ſi cer.pet. i Feli.in.d.§.quia vero.col.ſi. k Barto.in authēt.niſi breuiores.C de ſentē.ex breui.reci. l Bal.in.c.ſacramentū ad ſin.de cō ſue.rec.feu. m Iaſ.in.l.2.ad ſin.ff.de in lit.iur. n Guid.deciſ.29. o Alci.in.c.1.nn.89.de officio ordi. p l.quiſquis.C.ad leg.iul maieſta. q Glo.in.l.antepe.in.§ ſciens.C.qui admi.vbi Corn.& deci.Feli.in.d.§.quia vero.col.ſi.

præterea ſecūdum conſcientiam inferio-
res quicunq; iudices poterunt in his, quæ
voluntariæ iuriſdictionis ſint: vt manu-
miſsio, emancipatio, adoptio, agnitio bo-
norū poſſeſsionis: quæ verior Accurſij [q],
Baldi, Cornei, Decij, Felini ſententia eſt.
In his enim & veritas magis attenditur [r], 19
& quia nemini nocet iudex: conſcientiam
ſequi poterit [s]: ſed etſi dubiæ aut pares ꝓ-
bationes fuerint, in eam partem ſententia 20
licet inclinet, quam iudex veram eſſe ſcit.
Atq; ita Antonius, & Ancar. cōſulti reſpō
dēt [t]. Iudicare etiā poterit ſcd̄m cōſciētiā
(vt Feli. [v] notat) ſi probatio cum ſit, vnū,
facta aliud oſtendat: vt cum pallidi tremē-
teſq; teſtes dicunt. Nam etſi maxime quę
dixere, fidem faciant, poterit tamē iudex
id potius ſequi, quod pallor & titubatio
eorū ſignificabat. Sed cautè faciet, ſi con-
tinuo hoc in teſtationem redigi faciat, ſe
eo animo iam tunc eſſe, vt eorum teſtimo
nijs non credat, quia ſecure nō dicant [x]. &
hæc quidem Felinus. Mihi tamē caſus hic
ad ſcientiam iudicis vt iudicis ſpectare vi-
ſus eſt: ſicut & Baldi [y] alter ille, cum ait, iu 21
dicem moueri poſſe ad ſententiam profe-
rendam ex confeſsione coram ſe viua vo-
ce facta, quāuis in actis poſita minime ſit.
Iam enim & hoc vt iudici notū eſt, nec vi-
deo q̄d referat, ex actis ſcriptis, an nō ſcri- 22
ptis ſciat. Sūt ꝑterea qui crediderint, regu
læ locum non eſſe in criminalibus [z]. Sunt
& qui in eis diſtinguant [a], ſed verior [b] rece
ptiorque [c] etiam opinio eſt, vt crimina-
les cauſæ à ciuilibus in hoc minime di-
ſtinguantur: quod & Theologi quoque
Doctores ſequuti videntur. Sunt [d] & qui
in notorijs ijs præſertim quæ facti perma
nentis ſunt, regulam non procedere arbi-
trentur: quod nec Accurſium latuit [e]. Ve 23
rum mihi hæc quoque ſpecies ad ſcien-
tiam iudicis vt iudicis referenda potius vi
detur. Me mouet quòd notoria quamli-
bet probatione non egeant [f], allegandą [g] 24
tamen omnes affirmant [h]. Mouet, quòd
etſi probatione non egeant, ex actis tamē 24
iudici vt iudici conſtent (omnium conſen
ſu [i]) neceſſe eſt. Verum quid ſi iudex ex-
ploratiſsimum habeat, nihilque penitus 26

r Bal.in authēt.matri et auia.col.ſin.C.quando muli.offi.tu tel.fun.poteſt. s Bal.in.l.ſi.C.de pæ.iud.qui male iud. t Ancar.cōſi.210.Alci.in d.c.1.in.4.limit. v Feli.in d.§.quia vero. x Bar.in.l.luctus.ff.de his q̄ not.infa.Bal.in.l.cum magiſtratus.C.quā.prouo.nō eſt nece. y Bal.in.l.1.C.de man.vin.Alci.in.d.c.1.in 3.limi.Hippo.in ſing.266.incipi. z Innoc.in d.§.quia vero.ubi Feli.col.pen. a Imo.in.l.à diuo pio.in prin.col.pe.de re iud. b d.c.Dē.§.quando. c Specu.de ſent.§.qualiter autem col.2.Bal.in l.ampliorē.in prin.col.ſi.C.de app.Pau.et Iaſ.in.l.2.ff.de in lit.iur.Barb.in.d.§.quia vero.nu.36. d Domin.in.c.iudicet 3.q.7.Feli.in.d.§.quia vero col.penult.Cora.Miſcell.lib.4.c.10. e Glo.in.l.1.C.vbi & ap.quem. f c.manifeſta.2.q.1. g Glo.in clem.appellanti.de appel. h Iaſ.in.l.ſi vero.§.qui pro rei qualitate.col.2.ff.qui ſatiſd.cog. i Alex.Conſi.117.in.4.volum.

dubitet, veritatem longe aliam eſſe, quàm fuerit probatum? Et crebrior opinio eſt [a], vt neque probationes ſequatur, neque ſuam ſcientiam. Quid igitur ſacturus eſt?

27 Et concors omnium [b] ſentētia hęc vt Principem conſulat, idque ſaciat quod ille reſcripſerit. Princeps enim ſiue in iure, ſiue in ſacto dubia res ſuerit, conſuli pōt [c]. Sed maior dubitatio eſt, & ſi fortè certi nihil Princeps fieri iubeat, tantumque cauſam

28 iudici à quo conſultus eſt, rurſus remittat vt is iudicet: magna enim in hac ſpecie varietas opinionum. Iaſoniſque conſilium hoc eſt [d], vt remoueri ſe curet à iudicandi munere, ſitque ipſe teſtis. Felino [e] placuit, vt iudicet ſecundum conſcientiam, Alciato [f], vt probationes ſequatur, aut iudicium ampliet, pronuncietque ſibi non liquere de cauſa: quod & ipſe ſequor. Nā & antiquiſsima ea pronunciandi formu-

29 la fuit. N. L. qua ampliādi ſignum iudices dabant, ſignificantes ſibi non liquere [g]. Et eadem iuriſconſultorum tempore iu vſu fuit [h]: & nunc quoquo eſt in obſcura cauſa [i]. Neque eorum probo cunctationem, qui ſe non videre dicunt quo pacto iudex hic iurare poſsit, ſibi non liquere. Quod (vt arbitrantur) certus ſemper eſt, ſiue publicam ſiue priuatam ſcientiam cōſideremus. Nam quid obſecro certum dixerint eum cuius ſcientiā probatio eleuat, ſcientia probationem confundit: & proinde quid faciat iure ſubſiſtit? Quare mea ſententia tuiius cōſilium non eſt, quàm vt iudex ampliet: quod ſe in articulo non adeò dubio feciſſe Gellius ſcribit.

a Fel. in d. §. quia vero coloſ. Alci. in d. c. 1. in 2. limit.
b d. 1. ſi. ſin. ff. de quaſt. auth. de in di. §. ſi.
c l. eum quē temere. §. magiſtratibus. ff. de iudic. l. diuus. ff. de offic. praſi.
d Iaſ. in d. l. ſiue noſtrum.
e Fel. in d. §. quia vero.
f Alcia. in d. c. 1. & in d. l. iter hac verba.
g Bud. in l. 2. ff. de ori. iu. & in l. 2. ff. ſi quis cautio. Alci. in d. l. inter hac. Castelli. in dic. pandectas.
h l. pomponius. ff. d re iudi. l. ſi de meis. alias, idē Pomponius. in. §. ſi. ff. de arbit.
i Ang. in l. non quem admodū. ff. de iudic.

NE potentiores viri humiliores iniurijs adficiant, ne've defenſores eorum calumnioſis criminibus inſectentur innocentes, ad religionem Præſidis prouinciæ pertinet. Illicita miniſteria ſub prætextu adiuuantium militares viros, ad cōcutiēdos homines procedētia prohibere, & deprehenſa coërcere Præſes prouinciæ curet, & ſub ſpecie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat. Nec licita negociatione aliquos prohiberi, nec prohibita exerceri, nec innocentibus pœnas irrogari, ad ſollicitudinem ſuam Præſes prouinciæ reuocet. Ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum vel militum, lumine vnico vel breui ſupellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniurijs vexentur, Præſes prouinciæ prouidebit. Ne quid ſub nomine militum, quod ad vtilitates eorū in cōmune nō pertinet, à quibuſdam propria ſibi commoda iniquè vindicantibus committatur, Præſes prouinciæ prouideat.

1 *Securitas à iudice ei danda eſt, qui timet ne ab alio offendatur.*
2 *Securitas quadruplex.*
3 *λόγος pro ſecuritate.*
4 *Formula tuitionis.*
5 *Securitatem à Principe datam aut à magiſtratu qui frangit, in quam pœnam incidat.*
6 *Securitas à lege conceſſa.*
7 *Securitas vbi danda eſt, an nuda cautio ſufficiat.*
8 *Securitas data à iudice quanto tempore duret.*
9 *Induciæ & treugæ in quo differant.*
10 *Cui ſecuritas conceditur, poteſt etiam petere ſocios ſuo ſumptu.*
11 *Securitatem ſibi petens, poteſt etiam petere pro amicis.*
12 *Securitatem promittens, an promittere debeat pro amicis.*
13 *Securitatē præſtans Salmanticæ, an frangat aduerſarium Romæ offendendo.*
14 *Securitatē an iure petat, qui inimicitijs occaſionem præſtitit.*
15 *Securitatem præſtare exteri & alienigenæ, an compelli poſsint.*
16 *Scholaſtici quo iure ſecuritatem præſtare cōpellantur.*
17 *Lumen vnicum quid ſit.*
18 *Focus de priuata cuiuſque domo.*

NE potentiores viri humiliores iniurijs aſficiant.) Officio igitur iudicis quis conſequetur, vt ſecurus ſit, ſi forte à potētiori aut alio quouis caueri ſibi deſideret, quem merito 6

verca-

2 vereatur[a]. Eſt auté ſecuritas quadruplex,
quæ à re rei datur, de damno infecto, quæ
à re perſonæ, quæ à perſona rei, & hæc de
qua agimus, quæ à perſona perſonæ: eſtq́;
legitimum quoddam præſidium[b], quo iu
ſte timenti[c] officio iudicis conſulitur[d], &
ſiue à Principe[e] ſiue à priuato[f] conceſſa
ſit, ſecuritas dicitur: aliquando[g] raro ver-
3 bo λόγος, id eſt, verbum. Qua in re antiqu⁹
Nouellarum interpres labitur, qui iuſiu-
randum vertit[h]. Caſsiodorus libro ſepti-
mo variar. formulam tuitionis appellat:
4 quomodo & Hiſpaniæ vulgo ad verbum,
Charta de amparo. Eius effectus ille eſt, vt
5 ſi quis aduerſus Principis ſecuritatem cō-
mittat, reus læſæ maieſtatis fiat[i]: ſi aduer
ſus ſecuritatē magiſtratus alterius, acrius
6 ex officio puniri poſsit. Nonnunquam &
à lege ſecuritas conceditur, vt legatis[k]:
quos ſiquis violet (iure ſingulari[l]) hoſti-
7 bus dedi eum iura voluerunt. Sed nūquid
nuda cautio futura eſt, an & cum fideiuſ-
ſoribus? Et verius eſt, arbitrio iudicis hoc
8 relinqui[m]. Sicut & illud etiam, quanto tē-
pore ſecuritas durabit[n], niſi quòd vno ca-
9 ſu tempus triginta dierū præfinitum eſt[o]:
alioqui inter pacem & inducias, ſiue (quæ
barbara vox eſt) treugas hoc intereſt,
quòd illa ſine præfinitione temporis fit,
10 hæc ad tempus[p]. Poteſt & is cui ſecu-
ritas conceſſa eſt, hoc quoque pete-
re, vt liceat ſibi, ſociis miniſtris aut manu
militari ſtipari, quo ſit tutior, dum tamen
ſuis expenſis eos alat[q]. Poteſt & petere ſi-
11 bi & amicis[r]: ſicut & per contrarium pro-
12 mittet pro ſe & familiaribus, & complici-
bus[s]. Nam vt pro amicis promitteret, ge-
nerale valde eſſet. Quid tamen ſiquis Ti-
13 tio Salmanticæ coram Correctore ſecuri
tatem præſtet, deinde Pinciæ eundem of-
fendat? Et verius eſt, ſecuritatem datam
hunc frangere. generalis enim promiſsio
territorio iudicis coram quo fit, circun-
ſcripta nō eſt. Quinetiam & à Pinciæ ma-
14 giſtratu puniri poterit[t]. Quid ſi inimici-
tijs cauſam vnus dederit, an ille nihilomi-
nus iure poſtulet ſecuritatem? Et iure
15 hunc poſtulare conſtat[v]. Quid de exteris
ſiue alienigenis, an ad ſecuritatem præſtā
dam compelli poſsint? Et non poſſe Bar-
tolus & alij reſpondent[x]: præterquàm ſi
16 moram contraxerit, Quo iure ſit, vt ſcho
laſtici iure Salmanticæ compellantur.

a l. denunciamus. C. de his qui ad eccle. cōfu. b d. l. denūciamus. c l. metum. cū. l. ſequē. ff. quod met. cau. d Bart. hic col. 1. e l. 1. ff. ad leg. iul. maieſta. f l. 1. C. de nauicu. lib. 11. g Auth. de manda. prīci. §. ſed neque. h Alciat. parer. lib. 8. c. 2. i l. 1. ff. ad leg. iul. maieſt. Bar. hic & in d. l. C. de nauicul. lib. 11. Luca. de Piſ. ſub rub. de cri. læſæ maieſ. num. 9. k l. ſanctū ff. de re. di. l l. vlti. ff. de legat. m l. vlti. l. ſciendū. ff. qui ſatiſd. cog. Soci. in 1. vol. conſ. 93. n l. 1. ad fi. ff. de iur. de liber. o Auth. de man. princ. §. ſed neq. p Alex. in l. cōuētionū. ff. de pact. Iaſ. in l. qui ſeruum. ff. de verb. oblig. q Glo. in l. vlt. C. de erog. mil. an. n. di. lib. 12. Iaſ. in l. ſi ſuper poſſeſſiōe. C. de tranſac.

DEFENſores eorum.) Potētiorum de-
fenſores.

RELIGIONEM.) Curam, offi-
cium.

MINIſteria.) Miniſtros.

PRAETEXTV.) Colore quæſito.

EXactiones.) Ne exactores tributorum
ſub nomine tributi illicitum aliquid ex-
torqueant.

NEGOtiatione.) Hoc Romæ ad officiū
Præfecti vrbi ſpectabat[y].

LVMINE vnico.) Alij legunt, limine 17
vnico: ſenſus vero idem eſt, ne humiliores
metatis hoſpitibusq́ue adeo grauentur, vt
quomodo viuant vix ipſi habeant. Vtrū-
que pro domuncula: ſed lumen in ea ſigni
ficatione vix alibi obſerues. Focus in vſu
eſt de priuata cuiusq́ue domo. Cicero Phi
lip. ſecunda, Repetere Deos penates pa- 18
trios, aras, focos ſolos, larem familiarem.
Vnde & illud eſt, Pugnare pro aris & fo-
cis.

BREVI.) Curta.

r l. cū precario. ff. de preca. Angel. in d. l. papin. §. ſi qs mortis. ff. de inof. teſt. s l. qui inſulam. ff. loca. t l. 3. ſupra v Bar. in l. qui bona. §. ſi qs iuxta. ff. de dam. infect. x Bar. in l. ſed & ſi ſuſceperit. §. 1. ff. de iudic. Iaſ. in d. l. ſi ſuper poſſeſſione. y l. 1. §. fi. de offic. præf. vrb.

SICVTI medico imputari euētus mortalitatis nō debet, ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet. Prætextu humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo hominis, innoxium eſſe non debet.

1 *Medici qui eſſe poßint.*

2 *Medicus & Chirurgus an poßit quis eſſe, qui lauream nullam adeptus eſt.*

3 *Pragma. 88.*

4 *Medicus qualis eſſe debeat.*

5 *L. decima, titulo nono. part. ſecunda. & infra num. 12.*

6 *Medici cura hæc prima eſſe debet, vt infirmi peccata confiteantur.*

7 *Medico qua actione debeatur ſalarium, & quo tempore.*

8 *Medico curanti inuitum an debeatur ſalarium.*

9 *Medici an debeatur merces, ſi infirmitas iterum redeat.*

10 *Mortalitas quæ ſignificet.*

11 *Medicus propter imperitiam quibus actionibus teneatur.*

12 *L. 6. titu. 8. part. 7. & nu. 14.*

 13 *Me-*

13 *Medici male curantes qua pœna puniantur.*

14 *Medicus dolo infirmum enecans, proditoris pœna puniendus eſt.*

15 *Medici an vitium irregularitatis contrahãt, & quid de Chirurgis.*

16 *Medicus qui leuem morbum periculoſum ſimulat, qualiter conueniendus.*

SIcuti medico.)

1 Vtriuſque ſexus[a] libero, liberto[b], aut ſeruo[c]: laureato an id minus? Omnes em̃
2 admittunt, & medicum & chirurgum quẽ eſſe poſſe, quanuis lauream nullam adeptus ſit[d], modo examen eorum ſubierit,
3 qui Archiatri ſunt: quod Hiſpaniæ leges latius aliquanto exequuntur[e]. Requiritur
4 autem in medico morum probitas, & artis peritia[f]: ad quæ quatuor illa redigim⁹,
5 quæ ex Ariſtotele ad Alexandrum ius no-
6 ſtrum refert[g]. Illudque primum omnium operam dabit, vt infirmi ante omnia medicos animarum adhibeant[h]. Debetur au-
7 tem medico ſalarium actione in factum, non actione ex locato: atq; ita Bartolus[i] & plures notant aduerſus Accurſium[k]. Sed eſt fortaſsis hui⁹ opinio verior, vt pro qua legis caſus expreſſus eſt[l]. Debetur
8 tempore quo ſani iam facti ſunt[m], non antea. Debetur etiam ei, qui inuitũ curarit[n]. Sed quid ſi annuum medico promiſeris pro curanda podagra, ſemelque liberatus, rurſus ea vexaris? Et approbata diſtinctio
9 eſt[o], vt ſi eadem morbi cauſa fuerit, de cætero ſalarium non ſoluas, ſi noua: ſoluas. Quid ſi de publico ſtipendium accipiat? Et extat, à ſingulis exigere eum precium non poſſe[p]: niſi aliud dictum ſit.

10 MORTAlitatis.) Mortis: ſic enim ſæpiſſime iuriſconſulti loquuntur[p]: aliâs mortalitas vitæ communis conditio eſt, & humanæ naturæ fragilitas: quomodo apud Ciceronem frequenter obſerues, Suetonium in Claudio, Vopiſcum in Caro. Sicque etiam hic accipi poteſt id, quod & ſequentia illa indicant Prætextu humanæ fragilitatis. Põtificij[r] & Doctores[s] vtriuſque iuris noua ſignificatione, pro peſte vſurpant.

11 PER imperitiam.) Ob quam & actione legis Aquiliæ, & ex locato ſiue in factum tenentur[t]. Iure noſtro præſcriptis quibuſ-
12 dam pœnis puniuntur[v]. Sed et ſi peritum ſe aſſeruit, & per eius imperitiã infirmus moriatur, pœna ipſe corporali puniri poteſt[x].

13 DECIpientis.) Si dolo medicus male ſecet, aut curet, aut noxia medicamenta exhibuerit, pro modo admiſsi ordinaria pœna, vel extra ordinem plectendus eſt[y]. Hiſpaniæ certe legibus[z], ſi infirmos medici
14 dolo enecent, tanquam proditores puniũtur, cũ altera[a] lege ſimpliciter pœna mortis his impoſita eſt.

INNOxium.) Sed & iure canonico clerici ſi fuerint, irregularitatis vitium cõtra-
15 hunt[b]: chirurgici vero vel maxime, id eſt, ſiue dolo, ſiue per imperitiam id faciant[c]. Sed quid ſi leuem morbum medicus ſonticum periculoſumque oſtentet, aut faciat
16 vt illicitas ab infirmo petitiones extorqueat? Et verius hoc eſt, vt hæ iudicis officio reſcindantur[d].

QVI vniuerſas prouincias regunt ius gladij habent, & in metallum dandi poteſtas eis permiſſa eſt.

1 *Iudicis officium ius eſt.*

2 *Inſulæ ſub Principum protectione erant.*

3 *Præſides cur in metallum damnare poſſent, deportare non æquè.*

VNIVERſas.) Orientalis aut Occidentalis imperij.

1 IVS.) Eſt igitur iudicis officium ius, quod hinc Bartolus notat[e].

2 IN metallum dandi.) Cur non & deportãdi[f]? An quia inſulæ ſub Principum pro-
3 tectione erant, deportationesque in inſulas fieri ſolerent? Et hoc Accurſius & Bartolus credunt. Ipſe ſubſiſto: nam & ſine auctore & lege loquuntur: & ratio infirmior aliquanto eſt[g].

PRAESES prouinciæ ſi mulctam quã irrogauit, ex præſentibus facultatibus eorum quibus eam dixit, redigi non poſſe deprehen-

a l.fi.ĩ pri. C. commu. de leg.
b l. medicus.ff. de e, per.lib.
c l.2.§.pe. C. de com. ſer. manu.
d Alex. ĩ 1.vol. conſ. 15.col.fi.
e Pragma. 88.
f l.1.ff. de decre. ab or di.faci.
g l.10.tit. 9.part.2.
h c.cũ infirmitas. de peni.& remiſ.
i Bar.in.l. 1.ff.ſi men. fal.mo.dix. Iaſ.in.§. actionũ. nu. 193.inſti.de actio.
k Gl.in.l. martius.ff. loca.
l l. qua actione.§.fi. ff. ad leg. aquil.
m l.archiatri.C.de profeſſ.& medi. vbi Bar. Iaſ.in.l. diẽ functo.n.12 de off.aſſeſ. & in.§.ſi minus.nu. 60.inſti.de actio.
n Gl.in.c. prouidendũ. 83.diſt. Roma. ſingu. 113.
o Bar.in.l. martius.ff. loca. Alex. ĩ.l.ſi ita ſtipulatus eſ. ſrm. col.fi. ff.de verb. oblig.
p Hipp.in l.lege Cornelia. col.1. ff. ad leg. cor. & ſicca.
q l.ſeruiſen tẽ.ff.ſi reg. ·nd.ſi. ff.ad leg. ſolema- ieſt.l.cũ vero.in princ. ff. de fideic. lib.
r c. quoſdã de pſump.
s Bar.in.l. interdũ.ff. de iudi.
t l. qua actione.§.ſi. cũ.l.ſeq.ff. ad.l.aquil.
v l.6.titu. 8.par.7.
x Hipp.in l.ĩ lege cornelia.n.4. ff.ad.l.cor. de ſicca.
y l.medic⁹ ff.de var.et extrao.cog.
z l.10. ad fi.tit.9.p1.2
a l.6.titu. 8.par.7.
b c.tua nos de homi.
c Inn.in.c. fi.de poſtu. præl.Luc.in rubri.C.de proſ.& medi.col.fi.
d Iaſ.in.§. quadrupli. nu.57.inſt. de actio.
e Bar.in.l. 1.col.4.ff.de iu. om.iud.
f l.1.§.hi quibus.ff.de lega.3.l.cui licet.ff.de regu.iur.
g l.depre catio.ff.ad leg. Rhod. de iac.

prehenderit, neceſsitare ſolutionis moderetur, reprehenſa exactorum illicita auaritia. Remiſſa propter inopiã mulcta à prouincias regentib⁹ exigi nõ debet.

1 *Mulcta et pœna quantum differant.*
2 *Paupertas quando proſit.*
3 *Pœnæ mitiores nobilibus, an tenuioribus imponantur.*
4 *Nobiles crimen læſæ maieſtatis committentes altiori furca ſuſpendendi ſunt.*
5 *Teſti pauperi quam diuiti minor fides adhibenda eſt.*

MVLCTAM.)
1 Mulcta à pœna quantũ differat Alciatus legẽdus eſt[a].
2 EX præſentibus facultatibus.) Prodeſt itaque nonnonquam paupertas: id eſt, cum de pœna pecuniaria agitur, quæ extra ordinem imponenda eſt: q̄ ſi ordinaria ſit, pauper in corpore luet, cui bona non ſunt[b]. In pœnis corporalibus pauperum deterior conditio eſt, ſicut &
3 viliorum. mitius enim nobiles diuitesque puniuntur[c]. Vnde eſt, vt quo ex delicto ignobilis furca ſuſpenditur, ex eodem nobilis iugulum ſubeat[d]: niſi crimẽ læſæ ma-
4 ieſtatis ſit, in quo nobiles altiori furca tolluntur[e]. Eſt etiam pauperum deterior cõditio, quo ad dignitates, honores muneraque ſubeunda:[f] tum etiam & his minor
5 quàm diuitibus fides ſit, cum ad teſtimonium adhibentur[g].

NECEſsitate.) Meli⁹ (vt arbitror) in Norico & alijs, neſsitatem.

a Alci. in l. ſi qua pœna. & in l. aliud ẽ fra⁹ ff. de verb. ſigni.

b l. quicũq; C. de ſer. fu. l. vlti. ff. de in ius voc.

c l. pedius. ff. de incen. rui. nauf. l. nemo. C. de ſum. trini. et fid. cath.

d Glo. in l. deſertorem ff. de re mili.

plat. in l. omnes. C. de delat. li. 10.

e Bal. in l. cum quidã ff. de in. in.

f l. ad ſubeũda. de decur. lib. 10.

g Auth. de teſtib. §. ſancimus.

VII. IDEM Libro tertio. Opinionum.

PRAESES prouinciæ inſpectis ædificijs dominos corũ cauſa cognita reficere ea compellat: & aduerſus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.

1 *Socius non reficiens cum admonitus ſit, quãdo dominium amittat.*
2 *L. fi. titu. fi. part. 3.*

COmpetenti remedio.) Adeo, vt ſi ſocius 1
admonitus reficere detrectet, & quadrimeſtre tempus tranſierit, dominium ei ſocio addicatur, qui ſuis expenſis reficiat[h]: quod & ſingulare ius eſſe conſtat[i], & iure quoq; 2
noſtro approbatum eſt[k].

h l. ſi vt proponis. C. de ædif. priua.

i Ange. et Iaſ. in §. ſequẽs. col. 7. inſt. de act.

k l. fi. titu. fi. part. 3.

VIII. IVLIANVS Libro primo digeſtorum.

SAEPE audiui Cęſarem noſtrum dicentem, hac reſcriptiõe. EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST ADIRE POTES, nõ imponi neceſsitatem Proconſuli, vel legato eius vel Præſidi prouinciæ ſuſcipiendæ cognitionis: ſed eum æſtimare debere, ipſe cognoſcere, an iudicem dare debeat.

1 *Teſtimonium de auditu, quando valeat.*
2 *Principum dicta & facta in cauſis allegari poſſunt.*
3 *Principis verba enunciatiua diſpoſitionem inducunt.*
4 *Reſcriptio pro reſcripto.*
5 *Præcepti an mandati verba ſint, quibus cognitio committitur, multum intereſt.*
6 *Principis delegatus quando ſubdelegare non poſſit.*
7 *Verba, Præſidem prouinciæ adire debes, an neceſſitatem inducant.*

AVDIVI.)
Notari hinc ſolet, valere te 1
ſtimoniũ de auditu in his quæ eo ſenſu percipiantur: qui tractatus latè ab alijs diſcuſſus eſt[l].
CAESAREM noſtrum dicentem.) Argumentum, vt non facta ſolum, ſed & dicta Principum in cauſis allegari poſsint. 2
nam & Principis verba enunciatiua (vt vo 3
cant) diſpoſitionem inducunt[m].
RESCRIptione.) Reſcripto: ſic edictũ 4
& edictio.
PRAESIDEM Prouincię adire potes.) His verbis Pręſidi cognoſcendi neceſsitas

l Innoc. in c. cauſam q̃ ẽ teſti. Cyn. Bar. & alij in l. teſtiũ. C. de teſtib.

m Gloſ. in clem. vnica de probat. Iaſ. in l. ex his. col. 1. C. de teſt. mil.

impoſita ideo non eſt, quia ad litigatorē dirigūtur: quòd ſi ad iudicem referantur,
4 multum intereſt præcepti, an mādati ſint. Hæc cognoſcendi neceſsitatem nō inducunt[a], illa inducūt[b]. Quocirca receptum[c]
5 eſt, vt Principis delegatus ſubdelegare nō poſsit: cui videlicet ſub verbo præcipiendi cauſæ cognitio commiſſa eſt. Sed quid ſi reſcriptio dicat. Pręſidem prouinciæ
6 adire debes. Et quanquam neceſsitatis ſignificatiora hæc[d], tamē nec tunc Præſidi cognoſcendi nec parti agendi neceſsitatē impoſitam Accurſius[e] & cæteri rectè arbitrantur.

a l. 1. ff. q8 iuſſu. b l. 1. ff. mādati. c Alex. in l. more. col. pen. ff. de iuriſ. om. iud. Iaſ. in. l. 2. col. 1. C. com mu. deleg. d l. creditores. cum. g. C. de pign. e Gloſ. & Bar. hic argu. d. l. 1. C. vt nemini.

IX. CALLISTRATVS Libro. 1. De cognitionibus.

GENERALITER quoties princeps ad Præſides prouinciarum remittit negotia per reſcriptiones, veluti, EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST ADIRE POTERIS: vel cū hac adiectiōe, IS AESTIMABIT QVID SIT PARTIVM SVARVM. nō imponitur neceſsitas Proconſuli vel legato ſuſcipiendæ cognitionis, quanuis non ſit adiectum, IS AESTIMABIT QVID SIT PARTIVM SVARVM. Sed is æſtimare debet, vtrū ipſe cognoſcat an iudicem dare debeat.

1 *Partium ſignificatio multiplex.*

ADIECTIone.) Clauſula. ISQVE æſtimabit quid ſit
1 partium ſuarum.) Partes pro litigatorib⁹ etiam ex iuriſconſultorum vſu ponūtur[f]. Interdum & tractum ea vox ſignificat[g]. Nonnunqnam partes factiones ſunt, vt apud Cicer. Philip. 13. Suetoninm in Cæſare, & alibi ſæpe. Sed & in iure noſtro aliqnando[h], quod ſuo loco diximus. Nunc ad Præſidis officium refertur, cuiuſmodi & illud eſt[i], Quæ ſint partes præſidis.

f l. ab ea parte. ff. de proba. g l. iudices C. de nauic. lib. 11. h l. 2. §. nouiſsime. ff. I orig. iur. i l. 1. ff. de his q. ſui vel alien. ſunt.

X. HERMOGENIANVS Lib. 2. iuris Epitomarum.

EX omnibus cauſis de quib⁹ vel Præfectus vrbi, vel Præfectus Prætorio, itemque conſules, & Prætores, cæterique Romæ cognoſcūt: Correctorum & Præſidum prouinciarum eſt notio.

1 *Correctores qui.*
2 *Correctores an differant à Præſidibus.*
3 *correctores diuerſarum prouinciarum.*
4 *Correctoria adminiſtratio,*
5 *ἡγεμονικὴ adminiſtratio.*
6 *Adminiſtratio conſularis, Proconſularis, Vicaria, Præſidalis.*

COrrectorum.) Haloander in margine cor- 1
reptorum emendat. Coraſius mauult legi Rectorū, quòd nullibi (vt ait) legerit, fungi munere Præſidis Correctorem, de Rectore[k] vero Prouinciæ integer titul⁹ ſit. Ego nihil moto. nam & infra in lege penultima, Correctoris mentio fit, & alibi quoque non ſemel[l] in iure noſtro, eamq; lectionem vel Florentinæ Pandectæ agnoſcūt. Non pro- 2
bo pręterea Accurſij[m] inter Præſides Correctoresq; differentiam, vt illi in prouincijs, hi in Italia adminiſtraſſe dicantur: cōfundit enim opinionem hanc eadem lex penultima, quæ de Correctore Prouincię loquitur. Nam & extant huiuſmodi inſcriptiōes[n] Correctori Lucanię et brutiorū 3
Cuius etiam Caſsiodorus meminit lib. 3. Variar. & Vopiſcus in Aureliano. Tetricū Triumphatum, Corectorem Lucaniæ fecit, filio eius in ſenatu manente. Et Spartianus in Tetrico ſeniore pudore tamen victus, vir nimium Seuerus, eum quem triūphauerat, Correctorem totius Italię fecit, id eſt, Cāpaniæ, Samnij, Lucaniæ, Brutiorum, Appuliæ, Calabriæ, Hetruriæ, atque Vmbriæ, Piceni & Flaminiæ, omniſq; annonariæ regionis: ac Tetricum nō ſolum viuere, ſed etiam in ſumma dignitate manere paſſus eſt, cum illum ſæpe collegam, nonnunquam commilitonem, aliquando etiam Imperatorem appellaret. Sed & Sex. Aureli⁹ victor ī Aureliano. Hic Tetricū, q Imperator ab exercitu ī Gallis effect⁹ fuerat

k Rubr. C. de offi. rect. prouin. l l. vnica. C. vt om. iudi. tam ciuil. quā mili. m Glo. hic. et in auth. vt iudi. ſine quoquo ſuffr. §. hac autem. n l. ſi quis decurio. C. ad. l. corne. de fal.

fuerat, Correctorem Lucaniæ prouexit, aſpergens hominē eleganti ioco, ſublimius habendum regere aliquam Italiæ partem, quàm trāſalpes regnare. Fuit & corrector Venetiarum & Hiſtriæ, & Corrector Cāpaniæ, vt in officijs Theodoſij legimus[a]. Extantq́; huiuſmodi inſcriptiones, Numidio Rectori Italiæ[b]. Ad Baſſum vicarium Italiæ[c]. Et in Codice Theodoſiano, Ad Maximinum Correctorem Tuſciæ[d]. Fuit itaque (vt ipſe autumo) Præſidis Prouinciæ & correctoris Prouinciæ officium ſimile, non idem tamen. Semper enim velut diuerſa hæc ponuntur. Legatus Cæſaris (inquit Papinianus[e]) vel Præſes, vel corrector Prouinciæ, abdicando ſe, non amittit Imperium. Sed & Zeno Imperator[f]. Nemo ex viris clariſsimis, Præſidibus Prouinciarum, vel Conſularibus, aut Correctoribus: & ſtatim. Sed per id tempus Præſides quidem & Conſulares, necnon Correctores.
4 Meminit etiam Nouella octaua[g] Correctoriæ adminiſtrationis, quam ἡγεμονικὴν vocat, & à conſulari, Proconſu-
5 lari, Vicaria, atque Præſidali diſtinguit.
6 *μήτε ἀνθυπατείαν μηδεμίαν, μὴ δὲ τὴν μέχρι νῦν καλουμένην βικαρίαν, μὴ δὲ τὴν κόμητας τῆς ἑώας, μήτε ἄλλην ἱκανοῦν ἀρχὴν, μήτε ὑπατικὴν, μήτε ἡγεμονικὴν, ἃς δὴ κονσουλαρίας καὶ κορρεκτορίας καλοῦσιν.* Et rurſus in notitia ſubiecta, *καὶ ὅσαι ἀρχαὶ, ὑπαρχικαὶ ἢ κορρεκτόριαι.* Sed & in Nouella. xvij, *κἂν εἰ ἡγεμόνες ὦσιν.* Ideſt etiam ſi Correctores ſint. Et ſtatim poſt principium in his quæ Græcè non extant: omnibus iudicibus noſtris, qui minores vel medias adminiſtrationes gerunt, ſiue inter Correctores, ſiue inter Conſulares, ſiue inter ſpectabiles ordinentur.

a Alciat. prætermiſſ. lib. 1.
b l. 3. C. qb. non obq. lō. temp. pſcri.
c l. vnica. C. ſi quis eū cui, tut. fue. corrup.
d l. non ſinuendum. de accuſat.
e l. pen. infrà.
f d. l. vnica.
g Authē. vt iudi. ſine quo. ſuffr. §. hac autem omnia.

XI. MARTIANVS. Libro. III. Inſtitutionum.

OMNIA enim prouincialia deſideria, quæ Romæ varios iudices habēt, ad officium Præſidum pertinent.

1 *Deſiderium quid ſit.*

PROuincialia.) Ideſt, Prouincialium.
7 DESIDERIA.) Accurſi⁹ & quidam alij deſideria pro negotijs accipiunt. Ego verius, preces Præſidi oblatas interpretur: de quo ſupra diſſerui pluribus[h].

h in l. obſeruare. ff. de offi. procon.

XII. PROCVLVS. Libr. IIII. Epiſtolarum.

SED licet is, qui prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungi debeat: non tamen ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quàm quid fieri debeat.

1 *Praxis antiqua non temere deſerenda eſt.*
2 *Gloſſæ citandæ non ſunt, ſi leges allegari poſſunt.*

NOn tam ſpectandum eſt, quid Romæ factū eſt,
quàm quid fieri debeat.) Vt ab antiqua praxi recedēdum temere nō eſt[i], ſic mala non eſt ſeruanda[k]: colligitque Accurſius aduerſus eos argumentum, qui vulgarem reprobamque prorſus opinionem 1
ſecuti, leges cum ſint, gloſſas tamē citāt[l]. 2
Quid hac tempeſtate Accurſij faceres ijs, qui non dicam textus, non gloſſas, ſed ne antiquos quidem Doctores, aut ex recentioribus meliores qui ſunt, ſed nouiſsimorum quorundam nugas meras ſemper in ore habent? dum interim ſerpit malū, nec paucos in dies reperias, à quibus hæ tricæ probentur.

i l. illud. vbi Bal. ff. de excuſa. tut.
k Bal. hic. Alci. regu. 2. præſump. 30.
l Archid. in ca. nolite timere. 11. q. 3. Iaſ. in l. illum. colū. 2. C. de collat.

XIII. VLPIANVS. Libr. VII. De officio Proconſulis.

CONGRVIT bono & graui Præſidi curare, vt pacata atq; quieta Prouincia ſit, quā regit. quod nō difficile obtinebit, ſi ſollicitè agat, vt malis hoib⁹ Prouincia careat, eoſq; conquirat. Nam & ſacrilegos, latrones, plagiarios, fures cōquirere debet: & prout quiſq; deliquerit, in eū animaduertere: receptoreſq; eorū coercere ſine quibus latro diutius latere non poteſt. Fu-

teſt. Furioſis ſi non poſsint per neceſſarios cõtineri, eo remedio per Præſidem obuiam eundum eſt, ſcilicet vt carcere contineantur: & ita Diuus Pius reſcripſit. Sanè excutiendum Diui fratres putauerunt in perſona eius, qui parricidiũ admiſerat: vtrum ſimulato furore facinus admiſiſſet, an verò re vera compos mentis non eſſet: vt ſi ſimulaſſet, plecteretur: ſi fureret, in carcere contineretur.

1 *Iudex an poſsit partes compellere ad concordiam.*
2 *Iudici & eius familiæ non debetur præmiũ, quod ei propoſitum eſt, qui delinquentem cõprehendat.*
3 *Inquiſitio generalis & ſpecialis.*
4 *Inquiſitio, iudicium extraordinarium eſt.*
5 *Inquiſitio non procedit, niſi fama aut indicijs præcedentibus.*
6 *Inquiſitio generalis etiam fama non præcedente procedit.*
7 *Receptores delinquentiũ quatenus puniãtur.*

RAcata.) Fauorinus apud Gellium lib. 14. cap. 2. Id etia (inquit) quæri ſolet, an deceat, an cõueniet iudici, cauſa iam cognita, ſi facultas eſſe videatur componendi negotij, officio pauliſper iudicis dilato, 1 cõmunis amici, & quaſi pacificatoris partes recipere? Qui tractat[a] hîc incidit. Exiſtimant igitur Doctores noſtri, ſi inter ciuitates vel oppida naſcatur contentio, iudicis partes has eſſe, vt componat[c]: ideq́; & ſi inter priuatos, modò quæſtio criminalis ſit[b]. Quod ſi ciuilis fuerit, monere tãtum debet, vt pacto tranſactioneve negotio finem imponant[c]. Quinetiam & in ciuili compellet, vt ſcandalum vitet[d], vel ſi litigioſa res diu fuerit, & iura partium ambigua[e], vel ſi iudex Princeps ſupremus ſit[f].

2 MALIS hominibus.) Quid ergo ſi capiẽti bannitum præmium propoſitum ſit, & Poteſtas vel eius familia capiat? Et nõ deberi præmium Abbas[g] & Salomonius[h] notaut. In hoc enim de publico ſalaria his dãtur, vt malos conquirant: & ad id vel ex officio tenentur, iniquumq́ue eſt, vt pro eodem negotio duplicem ſtipem accipiant.

CONQVIRAT.) Inquiſitio (vt communiter traditum eſt) altera generalis eſt, altera ſpecialis. De generali propriè Vlpianus hîc loquitur, quę permiſſa eſt, cùm ſpecialis, ideſt, quæ contra certam perſonam ſit, iure ſingulari procedat. Namque regulariter ſine accuſatore nemo puniri ſolet[i]. Vnde etiam eſt, vt inquiſitionẽ Doctores vtriuſque iuris omnes cum Innocẽtio[k] iudicium extra ordinarium fateãtur: nec niſi exceptis quibuſdam caſibus locum habeat, & in eis non niſi fama publica, aut indicijs ſaltim præcedentibus[l]: idq́ue ſiue ordinarius ſiue delegatus iudex ſit. Angeli[m] enim ab omnibus[n] exploſſa ſententia eſt, qui delegatum ab ordinario diſtinxit. Certè, ad inquiſitionem generalem vt fama præcedat, neceſſe minime eſt[o]: quod & ipſum frequentiores fatentur[p]. 3 4 5 6

RECEPTORES.) Peſsimum genus eſt receptorum, ſine quibus latere nemo diu poteſt: & præcipitur, vt perinde puniãtur atque latrones[q], niſi fortè affinis, aut cognatus ab eis conſeruatus ſit. Hi enim ſe uerè adeò non punientur[r]. Idemq́; erit, ſi per ignorantiam perſonas ad ſe non pertinentes recipiant[s]. Idem, ſi coacti[t]: coacta enim non ſic imputantur[v]. Idem, & cum expreſſum à lege fuerit, vt in receptoribus raptoris[x], & ſi qua ſimilia ſunt[y]. 7

XIIII. MACER Libr. II. De iudicijs publicis.

DIVVS Marcus & Commodus Scapulę Tertyllo reſcripſerunt in hæc verba. Si tibi liquidò compertum eſt, Aelium Priſcum in eo furore eſſe, vt continua mentis alienatione omni intellectu careat: nec ſubeſt vlla ſuſpicio, matrem ab eo ſimulatione dementiæ occiſam, potes de modo pœnæ eius diſsimulare, cum ſatis furore ipſo puniatur: & tñ diligentius cuſtodiẽdus erit, ac (ſi putabis) etiã vinculo coercẽdus: quoniã tã ad pœnã, quàm ad tutelam eius, & ſecuritatem proximorum pertinebit. Si verò, vt plerumq́ adſolet,

a Authẽt. de mandat. prin. §. deinde.
b l. ſi vſuſfruct. §. ſi in ger. ff. de vſufr.
c Authẽt. vt litig. §. fine.
d l. aquiſſimum. ff. de vſuf. Bal. in c. cũ eccleſia volterana. de elect.
e c. placuit. 90. diſtinc. Abb. in ca. humilis. in 4. not. d ma io. & obed.
f c. cum inter R. ſenorem. de elec. Iaſ. in l. quidam aſtima uerunt. col. 3. ff. ſi cert. pet. Felin. in rub. d treu. & pa.

g Abb. in c. 3. eccleſijs. de cenſib.
h Mar. Salom. de voluntar. & inuolunt. pag. 38.
i l. Reſcripto. §. ſi qs. ff. de mune. & honor.
k Inno. i c. cũ oporteat. de accuſ. alcia. in c. 2. de off. ordi. nu. 14.
l l. iuſſiſſimus. C. d off. recto. puin.
m Ange. i l. ſi vacantia. C. de bo. vacã. li. 10.
n Alci. i c. 2. n. 33. d offi. ordi.
o c. Epiſcopus in ſynodo. 25. q. 6.
p Alci. i c. 2. nu. 40. de off. ordi.
q l. 1. ff. de recep.
r l. 2. ff. de recep.
s Glo. in d. l. prima.
t Flor. in l. omnibus. ff. de noxalib.
v l. 1. C. de naufr. lib. 11.
x l. vnica. §. Cæteros. C. d rap. virgi.
y Bar. in l. ſi qui opem. ff. de furt. Cap. cõſ. 34. nu. 11.

adſolet) interuallis quibuſdam ſenſu ſaniore non fortè eo momento ſcelus admiſerit, nec morbo eius danda eſt venia, diligēter explorabis, & ſi quiT tale compereris, cōſules nos, vt æſtimemus, an per immanitatem facinoris: ſi cum poſſet videri ſentire, cōmiſerit, ſupplicio adficiendus ſit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus, tali eū loco atq; ordine eſſe, vt à ſuis vel etiā in propria villa cuſtodiatu :: recte facturus nobis videris, ſi eos, à quibus illo tempore obſeruatus eſſet vocaueris, & cauſam tantæ negligentiæ excuſſeris: & in vnumquenq; eorū, pro vt tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, conſtitueris. nam cuſtodes furioſis non adhoc ſolū adhibentur, ne quid pernicioſius ipſi in ſe moliantur, ſed ne alijs quoq; exitio ſint, quod ſi cōmittatur, non immerito culpæ eorū adſcribendum eſt, qui negligentiores in officio ſuo fuerint.

1 *Afflicto afflictio danda non eſt.*
2 *Carcer ad continendos non ad puniendos homines.*
3 *Furioſus qui ante furorem deliquit, pœna corporis puniendus non eſt.*
4 *Ad agnatos & gentiles deducere.*

CONtinua mentis alienatione.) Abſque dilucidis interuallis.

CVM ſatis furore ipſo puniatur.) Vnde & vulgo, Afflicto afflictio danda non eſt. 1

TAM.) In Norico & pluribus codicibus, non tam: quæ mihi lectio plus placet.

AD pœnam.) Nam neque in eo qui ſuæ mentis eſt, iure ciuili carcer ad puniendū, 2 ſed ad continendum haberi debet[a].

INTERuallis quibuſdam.) Et tamen ſi 3 quis ſanæ mentis cū eſſet, delinquat, deinde in furorem incidat, pœna corporis afficiendum eum non eſſe, crebrior opinio eſt[b].

SANIORE nō forte.) Tuſcus codex ſic habet, melius multò quàm alij, qui Saniore eſt, num forte legebant.

a l. aut dānū. §. ſolēt. ff. de pœnis.
b Iaſo. in l. ex facto. n. 30. ff. de vulga. & pup. & in l. patre. n. 42. ff. de his q ſui vel alie. iu. ſunt.

ORDINE.) Statu.

A SVIS.) Honeſtioris loci furioſi ſuorū cuſtodiæ cōmittebantur. Vnde & vetus illud, Ad agnatos gentilesque eſt deducendus. 4

XV. MARTIANVS. Lib. I. De iudicijs publicis.

ILLVD obſeruandum eſt: ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, niſi voti ſoluendi cauſa: dum tamen abnoctare ei non liceat.

1 *Voti reus qui diceretur.*
2 *Damnatus voti qui.*
3 *Voto ſolutus quis.*

VOTI ſoluendi.) Voti reus is dicebatur, qui dijs 1 in euentum cōditionis promitteret: vbi conditio eueniebat, tū erat damnatus voti: qui votum impleuerat, voto ſolutus appellabatur[c]. Quare & alibi quoq; lex eſt[d], vt qui ſub prætextu religiōis, vel ſub ſpecie voti ſoluendi cœtus illicitos tētant, extra ordinem puniantur. 2 3

ABNOCTARE.) Hodie in his iuri Pōtificio ſtabimus.

c Alcia. in l. nominis et rei. ff. de verbo. ſigni.
d l. Sub prætextu. ff. de extraordin. crimi.

XVI. MACER. Lib. I. De offi. Præſidis.

SENATVſconſulto cauetur: vt de his, quæ prouincias regētes, comites aut libertini eorū antequam in prouinciam venerint, contraxerunt, parciſsime ius dicatur: ita vt actiones quæ ob eam cauſam inſtitutæ non eſſent: poſtea quàm quis eorum ea prouincia exceſſerit, reſtituātur. Si quid tamen inuito accidit, veluti ſi iniuriam aut furtum paſſus eſt, hactenus ei ius dicendum eſt, vt litem conteſtetur, reſq; ablata exhibeatur, & deponatur, aut ſi ſti exhiberive ſatiſdato promittatur.

1 *Præſcriptio an currat ei, qui agere impeditus eſt.*
2 *Iniuria Præſidi facta cuius ſit notio.*
3 *Iudicare in ſua cauſa quando quis poſſit.*
4 *Officiales Præſidis ſi iniuriā faciant, ad quē cognitio pertineat.*

5 *Iudex an poſſit recuſari vt ſuſpectus, quādo de ſuorum delictis cognoſcit.*
6 *Recuſari non pōt ille, à quo appellatio nō eſt.*
7 *Neceſſitas quatenus lege careat.*
8 *Neceſſitas rerum magiſtra eſt.*
9 *Litis conteſtatio in criminalibus quàm in ciuilibus cur magis permiſſa.*
10 *Sequeſtratio regulariter prohibita eſt.*

LIbertini eorum.) Valla dixiſſet liberti: ſed nos ſupra[a] Iuriſcōſultos defendimus. ANTEQVAM.) Multo minus[a] poſt[b], præterquam exceptis quibuſdam caſibus[c].
1 RESTItuantur.) Sed quomodo præſcriptio ei currit, qui agere minime potuit? Et receptior[d] opinio eſt Guilielmi diſtinguētis, iuris, an facti impedimentū ſit. Si iuris fuerit, & añ actionē cōpetētē ſuperueniat, præſcriptio nō curret[e]: ſi poſt, curret[f]: ſed impedito reſtitutio dabitur. Quod ſi facti impedimentū ſit, & iuſtū, currit etiā præſcriptio, ſed reſtitutio cōpetit[g]: ſi iniuſtū, præſcriptio currit, & reſtitutio nō dabit[h]. SI iniuriam vel furtum paſſus eſt.) Quid
2 ſi Præſidi ipſi iniuria fiat? Et cōſtat, notionē non ipſius eſſe, ſed ſuperioris[i], niſi forte iniuria notoria ſit[k]. Vñ in eo qui iudici alapā dederit (ſi res populo innotuerit) rectè rñdit Baldus[l], furcæ hunc à iudice ipſo
3 ſtatim ſubijci poſſe. Nā ne qs in ſua cauſa iudicet, ꝓ regula traditū eſt[m]: quæ multis
4 caſibus nō procedit[n]. Quid ſi Præſidis comites aut familiares alijs iniuriā faciāt? Et ſi circa officiū delinquāt, ad Præſidis notionē id ſpectabit[o], nō aliâs, niſi forte delictū notoriū ſit. Cū autē Pręſes de ſuorū delictis cognoſcit, appellatio ab eius ſnīa ad-
5 miſſa nō eſt[p]. Sed & neq; recuſari vt ſuſpe-
ctus poterit[q]. Nā à quo appellatio nō eſt,
6 is recuſari nequit[r]. Quid demum, ſi Comites vel domeſtici Præſidis ipſi interſe delinquant? Et cōiter[s] aiunt, Præſidis de hoc cognitionē futurā. Ceſſat enim ratio[t], quę ſuſpectū reddebat, cum par affectionis ratio fraudis ſuſpitionem omnē remoueat[v].
7 HACTENVS) Eatenus ergo caret lege neceſsitas[x], quatenus & durat[y]. Cuius
8 rei cōmodiſsima mihi ratio illa viſa eſt, ꝙ neceſsitas quoque rerum eſt magiſtra[z].
9 LIS conteſtetur.) Sed cur hic magis q̃ in in ciuilibus litis conteſtatio permittitur? Et reſpondet Bartolus rectè, periculum

a In l. manumiſſiões. ff. de iuſtit. & iure.
b l. pars literarū. ff. de iudic. l. Nec magiſtratibus. ff. de iniur.
c Soci. in regu. 306. īci. magiſtrat⁹.
d Bar. hic. Iaſ. ī rub. ff. de acq. poſ. nu. 5. Bald. de pſcri. ī. 1. parte. 6. partu. verſi. vigeſimus ſecundus.
e l. 1. ad fi. C. de anna. except.
f Vt hac. l.
g l. Et atti licinus. ff. de ſer. ruſt. prædio.
h l. 2. §. ſi qs. ff. ſi quis caut.
i c. dilect⁹. de pœni. c. ſi qs erga. 2. q. 7.
k Inno. in ea. ex parte. de verb. ſig. Iaſ. in l. q iuriſdictioni. col. 1. ff. de in om. iudi.
l Bal. í c. 1. §. iniuria. col. 1. de pa. iur. ſir. Iaſ. ī l. 1. C. de precib. imp. offer.
m l. 1. C. ne quis in ſua. cau. iud.
n Specu. in tit. de aucto. Iaſ. & alij in l. q iuriſ dictioni.
o l. Si quis forte. §. Si quis. ff. de pœn.

in his maius eſſe[a], vtpote quæ ad hæredes, niſi lite conteſtata, non tranſeant[b]. DEPONATVR.) Singulare ius eſt ꝓpter perſonę ſuſpitionem. alioqui enim ſequeſtratio regulariter prohibita eſt[c]. SATISDATO.) Duæ ſatiſdatiões præſtādæ, iudicio ſiſti, & de re nō dilapidāda.

XVII. CELSVS. Lib. III. Digeſtorum.

SI forte Præſes prouinciæ manumiſerit, vel tutorem dederit, priuſquam cognouerit ſucceſſorem aduenisse: erunt hæc rata.

1 *Ignorātis quàm ſciētis cōditio, qñ ſit melior.*

PRiuſquā cognouerit.) Ignorātis hic melior conditio eſt, non nunquā deterior[d], nonnunquam par[e]: 1
ſtulti tamen melioris cōditionis quàm periti eſſe non debent[f]. Quæ ſentētia (vt Angelus ſcite notat) iure quidem vera eſt, ex facto non obſeruatur. Et forte eorum ille notat ſententiam, qui docti multū parúmve, aut etiā indocti ij ſint, qui ad magiſtratus prouehuntur, nihil referre cēſent. Quaſi verò & ad belli quoq; munia nihil interſit, tyrones an veterani, rudes an exercitati milites deligantur.

XVIII. MODESTINVS. Lib. V. Regularum.

PLEBISCITO continetur, vt nequis Præſidum munus donum caperet: niſi eſculentum potulētumve, quod intra dies proximos prodigatur.

1 *Iudex munus accipiens qua pœna puniatur.*
2 *Eſculenta & potulēta quæ ſint, & cuius quātitatis à iudicibus accipi poſſint.*
3 *l. 7. titu. 15. lib. 2. ordi.*
4 *Iudex an poſſit finito officio ex pacto aliquid præter ſalarium accipere.*
5 *Puræ manus iudicum eſſe debent.*
6 *Aduocatis vltra ſalaria an liceat accipere.*
7 *Strenas & ob cauſæ victoriam præmia, aduocatis non licet accipere.*

MVnus donūve.) Si capiat, incidit in legem Iuliā Repetundarū, & probato crimine, officio (quāuis fini- 1
tum

p l. nulli. C. quo. appell. non recip.
q Deci. ī l. qui iuriſdictiōi. col. fi.
r l. Vnica. ad fi. ff. apd eū à quo appellatur.
s Bart. hic. ad fi. Soci. in l. qui iuriſdictiōi. col. fina.
t l. adigere. §. quamuis. ff. de iu. patr.
v l. Non ſolum. §. 1. ff. de ri. nup. l. ſed & milites. ver. coequalitas. ff. de excuſ. tuto.
x l. 1. ff. de off. conſul.
y Deci. ī l. 1. nu. 35. ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſd.
z l. Omnes. C. de epiſ. et cleri.
a l. 1. §. Sed & ſi qs. ff. de Carbon. edict.
b l. 1. C. ex delic. defūc.
c l. 1. C. de prohib. ſeq. pecu.
d l. Error. l. regula. ff. de iu. & fac.
e l. Labeo. ff. de vſuc.
f l. ſeruus. ff. qđ vi aut clā vbi Angel.

tum non ſit) priuari pōt[a]. Sed & finito officio (ſi fugiat) iuramēto partis hæc ꝓbanī[b].
2 ESCVLENtum poculētúmue.) Quod ad eſum, ac potum pertineat, Apuleius de dogmate Platonis ventrem gyris inteſtinorum circumplexum, & nexibus impeditum eſſe ne eſculenta & poculenta ſeſe penetrent, ſed vt retenta pauliſper, vtilitaté ſui & ſenſum animantibus exhiberent.

QVOD intra dies proximos prodigat.) Hoc & Pontificij etiam in iudicibus delegatis probant[c]: alibi[d] ad ſummam centū aureorū in anno extenditur: alibi velut iudicis arbitrio relictum eſt[e]. Nec omnia (inquit) neq; paſsim, neq; ab omnib[f]. Iure nouiſsimo[f] etiam eſculenta & poculēta (mo
3 do ſalariū de publico ſufficiat) capere prohibentur. Iure[g] Regio capere licebat, dum tamen modica eſſent, eaque & oblata vltro, & poſt prolatam ſnīam. Hodie[h] etiā lite finita, officij tamen anno nondum finito, & per totum officij ſui tempus eſculenta & poculenta ne capiant, ſub grauiſsimis
4 pœnis prohibentur. Sed quid ſi Præſes cū eſt, paciſcatur, vt finito officio præter ſalarium ei aliquid detur? Et nō valere pactionem hanc, Accūrſius[i], Odofredus & om-
5 nes conueniunt. Extenſiua[k] igitur verba meritò quis appellet, quibus Iuſtinianus in Nouellis iudices ſæpiſsime monuit: pu-
6 ras manus vt habeant. Sed num & aduocati ipſi non vltra præſtituta honoraria[l]? Et C. Plinij exemplū eſt, qui lib. 5. Epiſto. ad Valerianū de ſe ipſo ſic ait. Quàm me iuuat, ꝙ ī cauſis agēdis nō modò pactiōe, dono, munere, verūetiā xenijs ſemper abſtinui. Et reliqua. Nā & verius eſt (quicqd nōnulli ſenſerint[m]) iuramēto eā ꝓmiſsionē nō cōfirmari, qua cliēs vltra ſalariū ad-
7 uocato ꝓmittat[n]. Et huc quoq; reſpexiſſe conſtitutiones videri poſſunt, quæ *vinitria*, ideſt, ob cauſæ victoriam præmia, ſtrenas ſcilicet & quas vulgus Albricias appellat, ab aduocatis accipi, ſub pœnarum interminatione vetant. Quo iure vtimur.

a l. iudices. C. de digni. lib. 12.
b Gl. in authen. vt iudi. ſi quoquo ſuff. §. neceſſitatem Iaſ. in l. vnica. nu. 4. C. vt omn. iud. tā ciuil. quam mili.
c ca. ſtatutum. §. inſuper. de reſcr. in ſexto.
d l. eadē. §. fi. ff. ad l. Iulia repet.
e l. ſolet. ſu pra. de offi. procon.
f Authēt. vt indic. ſi quo. ſuffra. §. fi.
g l. 7. & 30. tit. 15. li. 2. ords. l. 30. tit. 3. eo. lib.
h Progm. 40. fo. 30. colum. 1.
i Glo. in l. Iuriſgētiū. §. ꝑtor ait. ī gl. plebiſcito. ff. d pact.
k l. 1. §. ſed ſi adita. ff. ad Tertul.
l l. 1. §. licita. ff. d var. & extra ordi. cognit.
m Guido. pap. deciſio. 140. Dec. in l. creditori. C. de pact.
n l. 1. l. 5. ad ſi. ff. ad l. Iuliam. repet. Alci. in d. l. creditori. in verſi. patrocinio.

XIX. CALLISTRATVS. Lib. I. De cognitionibus.

OBSERVANDVM eſt ius reddentē, vt in adeundo quidem facilem ſe præbeat, ſed contemni non patiatur: vnde mandatis adijcitur, ne Præſides prouinciarū in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant. Nam ex conuerſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur. Sed & in cognoſcendo neq; excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, neq; precibus calamitoſorū lachrimari oportet. id enim non eſt conſtantis & recti iudicis cuius animi motum vultus detegit. Et ſummatim ita ius reddi debet, vt auctoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat.

1 *Conuerſatio nimia an pariat contemptum.*

NAm ex conuerſatione æquali cōtemptio dignitatis naſcit.) Parit (inquit Apu- 1
leius de Deo Socratis) cōuerſatio cōtemptum: raritas cōciliat ipſa rebus admirationē. Id qđ merito inter fatuos vileſq; ꝓcedere Azo dicebat[o]. Auget eīn potius aſsidua & frequēs conuerſatio affectionē, etiā inter cōſanguineos[p]. Vnde & illud quæſitū eſt, an legatū cōſanguineo præſumatur relictū contemplatione cōuerſationis magis q̄ ſanguinis? Et alij aliter diſtinguunt[q]: quæ referre, noſtri huius inſtituti non eſt.

XX. PAPINIANVS. Lib. I. Reſponſorum.

LEGATVS Cæſaris, ideſt Præſes, vel corrector prouinciæ, abdicando ſe non amittit imperium.

1 *Prælatus renuncians in manibus non ſui ſuperioris quid perdat.*
Ideſt, Præſes, alij Codices, vel, pro, ideſt.

ABdicando.) Sic & lege Pontificum beneficia non niſi in manu ſui epiſcopi dimittunt[r], nec vaſallus abſq; principis ſui auctoritate féudum relinquit[s]. Sed nec renunciatione litis is excludetur, q ſacerdotiū ſimpliciter eiurauerit, vt Imola, Alexāder Alciatuſq;[t] notāt. Annotauit tn̄ Innocentius[v] ſi Præla- 1
tus in manibus nō ſui ſuperioris beneficio renunciet, quaſi poſſeſsionē cum amittere, quan-

o Glo. in c. qn̄. 86. diſt. Fel. in c. repellātur de accuſa.
p l. cū allegat. C. d caſt. pec. li. 12.
q Alcia. ī regu. 1. præſump. 30.
r c. admonet d renū.
s Bal. in authē. in ſucceſsione. ā ſi. C. de ſu. & legi.
t Alci. in l. poſt quā liti. C. de pac.
v Innoc. in c. ſuper hoc. & in c. qđ ī dubijs de renūc. Ang. hoc.

re, quamuis ius prælati non perdat.

XXI. PAVLVS. Libr. ſingulari de officio adſeſſorum.

PRAESES cũ cognoſcat de ſeruo corrupto, vel ancilla deuirginata, vel ſeruo ſtuprato: ſi actor rerum agentis corruptus eſſe dicetur, vel eiuſmodi homo, vt non ſolam iacturam aduerſus ſubſtãtiam, ſed ad totius domus euerſionem pertineat: ſeuerißime debet animaduertere.

1 *Agentes in rebus qui.*
2 *Corruptores ſecundũ rigorem puniendi ſunt.*
3 *Actio de ſeruo corrupto an detur ei, cuius mores corrupti ſunt.*

DEVIRginata.) Muliere facta, ſeu defloratа,
SI ACTOR.) Maius em̃ delictum eius eſt, qui actoris ſerui mores corrumpit.

1 RERVM agentis.) Agentes in rebus ij erãt, qui per prouincias diſperſi res varias Auguſtorum nomine curabant. Ijdem aucto imperio, per turmas diuiſi & alij Centenarij, alij Ducenarij dicti. De quib[us in]tegra eſt Rub. libro. xij[a]. Codicis Iuſtiniani. Amianus Marcellinus ſæpe horum meminit, & Symmachus ad Theodoſium in epiſt. Meminit & innominatus auctor qui ſub Theodoſio Iuniore militiam Romanam deſcripſit, eoſque ſub Magiſtro officiorum conſtituit. Denique & Codex notitiarum Remp. ſub Arcadio & Honorio continens vicario Britanniarum, & Vicario ſeptem prouinciarũ in Gallijs ſubijcit, Principem de ſchola Agentium in rebus ex Ducenarijs, idemq; in vicariatu Hiſpaniæ facit.

a Rub. C. de agẽt. in reb. lib. 12.

SOLAM iacturam.) Melius in alijs eſt, Sola iactura.

SEVERISSIME.) Argumentum hic 2 locus præſtat, vt in corruptores rigor iuris ſit attendẽdus. Quo circa probabilis eo 3 rum opinio eſt, qui non æquitate, ſed rigore actionem de ſeruo corrupto ipſimet, cuius ingenium corruptum eſt, dari credũt[b]. Niſi quòd actio, quæ pro filijs corruptis cõpeterit[c], vtilis ſine dubio eſt, vtiles actiones æquitate magis quàm rigore conſtante[d]. Adhuc ergo hoc in medio relinquo.

b Iaſ. in. §. ſequens. col. pen. inſti. de actio.
c L. & tan tum. §. 1. ff. de ſer. corrup.
d L. 2. §. itẽ Varus vbi Bal. ff. de aqua plu. arcen.

DE OFFICIO procuratoris Cæſaris vel rationalis. Tit. XVIII.

1 *Procurator Cæſaris cur inſtitutus.*
2 *Procuratoris Cæſaris quæ poteſtas.*
3 *Procuratore Cæſaris abſente cuius ſit cognitio.*
4 *Procurator Cæſaris, & Procurator fiſci an differant.*
5 *Bartoli lapſus.*
6 *Rationalis, an ſit idem qui & Procurator Cæſaris.*
7 *Procurator patrimonij qui.*
8 *Rationalis vnde dictus.*
9 *Procuratores Cæſaris & fiſci multi.*
10 *Hiſpaniarum rationales Procurator priuatæ rationis.*
11 *ἴδιος λόγος.*
12 *Procurator rerum priuatarum, Rationalis rei priuatæ.*
13 *Procuratores Cæſaris non in vniuerſum, ſed vnius aut alterius negotiationis.*
14 *Procuratoris Cæſaris in locum, qui hodie ſucceſſerunt.*
15 *Collectores ſummi Pontificis, an ſimiles ſint procuratori Cæſaris.*
16 *Fiſci patronus qui.*
17 *Ordinator.*
18 *Procurator fiſcalis.*
19 *L. 1. tit. 12. Lib. 2. ordi.*
20 *L. 12. titu. 18. part. 4.*
21 *Procurator fiſci, & fiſci patronus differunt.*

DE officio procuratoris Cæſaris.) Princeps Romanus, à quo iu- 1 ra naſcuntur[e], legibus viuere volens, quãuis legibus ſolutus[f] eſſet, ne (quod alijs nõ licet[g]) in ſua cauſa ipſe ſibi ius diceret, magiſtratum creauit, cui interſe priuatosq; iuriſdictio cõpeteret: qui Procurator Cæſaris ap 2 pellatus eſt, cuius varia fuit poteſtas. Tiberius em̃ ius ei in ſeruitia, familiareſque, pecunias ſolũ dedit: adeo, vt Lucilliũ Capitonem Procuratorẽ in Aſia ſuũ à Senatu dãnari pmiſerit, q̃ præſcripta mãdata exceſſiſſet, vimq; Prætorũ vſurpaſſet. Amplius Claudius Cæſar eõ ce[ſſit] effecitq;, vt Senatuſconſulto caueretur, res à procuratorib⁹ ſuis iudicatæ, eandẽ vim obtinerent, atq; ſi ipſe ſen-

e l. meminerit. C. vnde vi.
f l. Digna vox. C. de legibus.
g l. 1. C. ne quis in ſua cau.

ipſe ſentẽtiam dixiſſet. Vnde maxima po-
teſtatis occaſio Cumano & Felici eius in
Iudæa ꝓcuratoribus: de qua merito Ioſip-
pus conqueritur. Sub Traiano aduerſus in
uitos iuriſdictio nulla Procuratori Cæſa-
ris fuit, liberumq́; erat litigantibus eũ non
adire: tãtum neceſſe fuit, vt ſi de cauſa fiſ-
cali ageretur, in conſiliũ à Præſide adhi-
beretur. Cuius rei vel Traianus ipſe in epi
ſtolis ad Plinium teſtis eſt. Tandẽ illuc veo
tum eſt, vt quoties quæſtio inter fiſcũ pri-
uatosq́; vertitur, fiſci procurator ſit adeuo
3 dus[a]. Adijciuntq́; Accurſius[b], Bartolus[c], &
Martinus Laudenſis[d], ſi Procurator Cæſa
ris abſit à Prouincia, Pręſidis, ideſt, iudicis
ordinarij cognitionẽ futuram. Tantũ verò
Procuratori huic tributũ (quod Feneſtel-
la ſcribit) vt Imperatoriæ totius rei licẽtia
eidem cõmitteretur, ita, vt quicquid ab eo
negotiorũ principalium gereretur, perin-
de eſſet ratum, atque ſi à Cæſare tractare-
tur. Cæterũ, & dubitatũ illud eſt, Procura-
4 tor Cæſaris, Procuratorq́; fiſci idẽ nè ſint?
Et ſunt q fiſci Procuratores eos arbitrent̃,
q Publica Principis iura moderant̃: Cæſa-
ris verò hos, ad quorũ curã priuatũ Cæſa-
5 ris patrimooiũ pertioeat: qđ & hic Cora-
ſius ſequutus eſt. Bartolus[e], comitẽ rerum
priuatarũ, ideſt, procuratorẽ Cæſaris, Ra-
6 tionalem, ideſt, procuratorẽ fiſci male in-
terpretatus eſt. Alciatus[f] promiſcue hos
accipi, Rationalesq́; etiã appellari arbitra
tur, & Procuratores patrimonij: idq́; ego
probo. Sic enim Iulius Capitolinus in Ma
ximinis, & in Gordianis, & in Clodio Albi
no, quem modo Procuratorẽ fiſci, ſtatim
7 ſuum vel Cæſaris, vel etiam Rationalẽ ap
8 pellant. Dictus autẽ Rationalis eſt à ratio-
nibus reddẽdis. Capitolinus in Antonino
Pio, Procuratores ſuos & modeſtè ſuſcipe
re tributa iuſsit, excedentes modum, ratio
nem ſactorum ſuorum reddere præcepit:
nec unquam lætatus eſt ludo, quo Prouin
cialis oppreſſus eſt. Contra Procuratores
ſuos conquerentes libẽter audiuit. hos cur
tantopere odio habuerit Imperator Ale-
xander Seuerus, vix dixerim. Ratiooales
(inqt Lãpridi[o]) cito mutabat, ita, vt nemo
niſi aooũ cõpleret: eosq́; etiã ſi boni eſſent
9 oderat, malũ neceſſarium vocãs. Sanè Pro
curatores Cæſaris ſeu fiſci in ꝓuincijs mul
ti erãt: ſicut vel Proconſules, vel Præſides
Prouinciarũ multi. Quare Rationalẽ Afri

a l. ad fiſcum. C. vbi cau. fiſ. l. defendente. ff. de auth. tut.
b Glo. in l. defenſionis. in gl. cognitio. C. de iu. fiſ. lib. 10.
c Bart. in l. ſi vacantia. C. de bono. vac. lib. 10.
d Martin. Laud. de fiſc. q. 147.
e Bart. in l. ſi qñ. C. de bon. vacan. lib. 10.
f Alciat. in l. ꝓcurator priuatæ rationis. C. de eodem. & in l. vniuerſi. C. de fun. rei priua. lib. 11. & in lib. de magiſtr. ciuilibusq́; offi. pag. 81.

cæ fuiſſe legimus in Codice Theodoſia-
no[g], & Rationalẽ Numidiæ[h], & Rationa- 10
les Hiſpaniarũ[i], & Rationales trium Pro-
uinciarũ[k]: quorũ etiam in Codice Iuſtinia
neo[l] mẽtio eſt. Quinetiam & gñraliter ad
Rationales[m]. Inter cæteros verò, Aegypti
Rationalis ſpeciali noĩe procurator Priua
tæ rationis dictus[n]. Et à Græcis ἴδιος λόγος, 11
ad quẽ indagatio bonorũ vacãtium perti-
nuit, & eorum, quæ Adeſpota dicunt̃: tum
earũ quoq́; rerũ, quę Cæſari deberentur[o].
Fuit & Procurator rerũ priuatarũ à Seue- 12
ro primũ inſtitutus, qđ in eius vita ſpartia
nus his verbis declarat. Filijs etiam ſuis ex
hac ꝓſcriptiõe tantũ reliquit, quantũ nul-
lus Imperatorũ, cũ magnã partẽ auri per
Gallias & Hiſpanias, per Italiã Imperato-
riã feciſſet: tuncq́; primũ priuatarũ rerum
ꝓcuratio cõſtituta eſt. Hic fortè idẽ qui &
Comes rerũ priuatarũ fuit[p]: idemq́; (vt ar-
bitror) Rationalis rei priuatæ quodã in lo 13
co dicitur[q]. Inter quẽ & Procuratorẽ fiſci
ſeu Cæſaris ea videri põt fuiſſe differẽtia,
ꝙ ille publicas, hic priuatas Principũ res
procurarẽt. Erãt & Procuratores Cæſaris
quidã non in vniuerſum alicui Prouinciæ
dati, ſed illi, vel illi negotio: qđ Alciat[o] re-
ctiſsime ex antiqua inſcriptiõe coniectat̃,
quæ Corinthi in hæc verba hodie legitur.
THEO. PRAEPON. AVG. LIB. PROC.
DOMINI. N. AVRE. SEVERI ALE-
XANDRI PII FEL. AVG. PROVIN-
CIAE ACHAIAE ET EPYRI ET
THESSALIAE, RATIONALEM
PVRPVRARVM. PROC. AB EPHE-
MERIDE PROC. A MANDATIS
PROC. A PRAED. GALLIAM. PROC.
SALTVS DOMITIANI TRICLINI-
ARCHAM, PRAEPOSITVM A FI-
BLIS PRAEPOSITVM A CHRI-
STALLINIS HOMINEM INCOM-
PARABILEM TIXANDER AVG.
LIB. OFFICIALIS. Sed & in Codice
Theodoſiano inſcriptio eſt[r]. Verecundo
Rationali Summarũ. Et in Iuſtinianeo[s],
de procuratoribus Prædiorum domus Au
guſtæ mentio eſt. In huius magiſtratus lo- 14
cũ qui ſucceſſerit, hodie (quod ſciã) iudex
nullus eſt: niſi ꝙ Bald[o][t], & Iaſon, Collecto 15
res Summi Põtificis ſimiles hĩs eſſe dicũt.
Purpuratus[v] eũ quẽ Præſidẽ patrimonij
appellamus, opinatus eſt. Fuit tamẽ & fiſci 16
patronus, ſiue aduocatus[x], quẽ Imperator
Adrianus (auctore Spartiano) primus inſti
tuit: quo præſente, & fiſci noĩe aut agente,
aut defen-

g l. 3. de iure fiſ. l. 1. de metal.
h l. 4. de bo. vac.
i l. vnica. de his qui ſe defer.
k l. vnica. com. diui. l. 3. de petitio.
l l. poſſeſſionũ. C. commu. vtr. iudi.
m l. vl. ibi ſan.
n l. Procurator. C. de edendo. vbi Alciat.
o Bud. in ti tul. de offic. quæſt. Alciat. de magiſtr. ciuilibusq́; off.
p l. 1. C. de off. comi. re. priua.
q l. vlti. C. de aduoc. fiſc.
r l. ab eo. diſti. de iu. fiſc.
s Rubri. de conduct. & procur. prædio. fiſ. li. 10.
t Bald. hic. colũ. 2. Iaſ. nu. 7.
v Purpur. in l. ſi eadẽ. nu. 40. ff. de offi. aſſeſſ.
x Rub. C. de aduoc. fiſ. l. nemo. C. de aduo. diuer. iudicio.

aut defendente, fiſcales cauſæ tractantur[a]:
qui in eodẽ Codice Theodoſiano aliquan
17 do[b] Rationalis vocatur. Antiqu⁹ interpres
18 Ordinatorem appellat, leges Regiæ[c] Pro
19 curatorẽ fiſcalem, & Patronum fiſci[d]. Ad-
20 duntq́ue, eum qui dignitatem hanc conſe
quatur liberari à poteſtate patris. Id quod
Nouellæ conſtitutiones[e] generaliter etiã
edixerãt. Hoc me officio, miſsis eius codi
cillis trigeſima die Maij, Anni. M.D.L.II.
Imperator noſter dignat⁹ eſt. Ego, ne fun-
gerer, deprecatus: neque verò, me vt excu
ſarem, tunc leues cauſæ fuerũt. Verùm &
ex ſupra ſcriptis ſat conſtat, quantum ij fal
lantur, qui Procuratorem fiſci & Patronũ
fiſci ita cõfundunt, vt idem officium fuiſ-
21 ſe arbitrentur. Tum etiam illud errare Bar
tolum[f] & ante eum Azonem[g], dum Procu
ratorem Cæſaris, Procuratorẽ priuatæ ra-
tionis, Comitem rerum priuatarum idem
officium arbitrati ſunt: quod ex recẽtiori-
bus quoque quidam[h] leuiter quidem illi,
ſed bene perſtringunt.

a l. ſi fiſcus ff. de iu. fiſc. l. 2. C. ſi aduer. fiſc.
b l. ſi quis rẽ de iuriſdic.
c l. 2. tit. 12. lib. 2. ordin.
d l. 12. titu. 18. parti. 4.
e Authẽ. conſtit. quæ de digni. §. gñraliter. l. vlt. C. de decur. libr. 10. Azo. ĩ ſumma inſt. qb. mo. ius pat. pot. ſol.
f Bart. in l. ſi qñ. C. de bon. vacan. lib. 10.
g Azo. in ſumma. C. de offi. com. re. priua.
h Conrad. Brun. de lega. lib. 1. c. 3.

VLPIANVS. Lib. XVI. Ad edictum.

QVAE acta, geſtaq; ſunt à Procuratore Cæſaris, ſic ab eo comprobãtur, atque ſi à Cæſare geſta ſunt. Si rẽ Cæſaris procurator eius, quaſi rem propriã tradat: non puto eum dominium transferre: tunc enim transfert, cum negotiũ Cæſaris gerens, conſenſu ipſius tradit. deniq; ſi venditionis, vel donationis, vel tranſactiõis cauſa quid agat: nihil agit. non enim alienare ei rem Cæſaris, ſed diligenter gerere commiſſum eſt. Eſt hoc pręcipuum in procuratore Cæſaris, quod & eius iuſſu ſeruus Cæſaris adire hæreditatem poteſt. & ſi Cæſar hæres inſtituatur: miſcendo ſe opulentæ hæreditati, procurator hæredem Cæſarem facit.

1 *Geſta & acta an differant.*
2 *Inculcatio quid ſit.*
3 *Periſſologia frequens in iure noſtro.*
4 *Libellus quo quis ſe geſiſſe ait negotium alterius, in iudicio an procedat?*
5 *Libellus verbis improprijs conceptus ſuſtinendus eſt.*
6 *L. 11. titu. 1. lib. 3. ordi.*
7 *Copula poſita inter duo diuerſa quid operetur.*
8 *Acta publica vel priuata quæ ſint.*
9 *Remiſsio iuris domino competentis nulli procuratori licita eſt.*
10 *Mandati fines quando excedi poſsint.*
11 *Mandato alicuius aut ex voluntate ipſius aliquid fieri, paria ſunt.*
12 *Libera poteſtas an videatur conceſſa his verbis, Promiſit habere ratum & gratum.*
13 *Libera poteſtas non videtur conceſſa, niſi ſpecialiter.*
14 *Plenæ poteſtatis conceſsio quid comprehẽdat.*
15 *Ratum ſe habiturũ dicens, acſi eſſet præſens, an dicatur liberam concedere.*
16 *Rata ſe habiturum promittens, quæ legitimè aut quæ pro ipſius vtilitate geſta fuerint, non videtur concedere liberam.*
17 *Procuratoris conſtitutio debet eſſe indiuidua & ſimplex.*
18 *Procurator ſiue ad negotia ſiue ad iudicia quñ ſubſtituere poſsit.*
19 *Procurator cum libera ſubſtituere poteſt.*
20 *Nuncius non ſic poteſt ſubſtituere, vt procurator.*
21 *Mandati reuocatio quando habeat locum.*
22 *Procuratoris in rem ſuam, & ſimplicis differentia.*
23 *Mandati reuocatio, an debeat innoteſcere vt effectum habeat.*
24 *L. ſi mandaſſem. ff. mandati.*
25 *L. ſi pater. ff. de manumiſsis vindicta.*
26 *Tres huius. l. intellectus.*
27 *Error quando impediat dominij trãſlationẽ.*
28 *Error circa perſonam, quando vitiet.*
29 *Error circa rem quando vitiet.*
30 *Error in dominio rei quando eius tranſlationem impediet.*
31 *Error circa cauſam, quando obſtet.*
32 *Adminiſtratoribus non licet alienare.*
33 *Procuratori Cæſaris cur non liceat vendere.*
34 *Fiſci & Cæſaris res, an diuerſæ ſint.*
35 *Reſpublica & fiſcus differunt.*
36 *Procurator ciuitatis in conuentibus eſſe non poteſt, qui debitor ciuitatis eſt.*
37 *Hæreditas per procuratorem adiri nõ poteſt.*
38 *Procurator Cæſaris hæreditatem illi delatam adire poteſt.*
39 *Regum manus & aures multæ.*
40 *Fiſcus, per procuratorem adire poteſt.*

41 Eccleſia

45 *Eccleſia per procuratorem adire poteſt.*
42 *Hæreditas quando per procuratorem adiri poßit.*
43 *Bonorum poſſeßio per procuratorem agnoſci poteſt.*
44 *Imperatori quando ipſo iure acquiratur*
45 *Filius quibus caſibus iure priuatorum non vtatur.*

QVæ acta geſtaque ſunt.) Cum copula poni ſoleat inter diuerſa[a], dubitatũ hic eſt, geſta & acta in quo differant? Et quidã Synonyma magis exiſtimant, id eſt, quæ diuerſis vocibus idem ſignificent: vt enſis, mucro, gladius. Accurſius differre credit, quòd acta, generalius uomen eſt, & ea quæ vel in iudicio, vel extra iudicium fiunt, comprehendit[b]. Barto-
2 lus inculcatiouem contendit (eſt inculcatio, verborum adiectio ſuperflua, quã veteres Periſſologiam appellant) id quod in huuc modum probat. Nam cũ poſito verbo generali ſpeciale adijcitur, fit hoc ad ſpecialem rationem denotãdam[c]: ſed hîc ſpecialis nulla ratio ſignificatur: igitur inculcatio eſt, ſiue geſta ſtrictè, ſeu etiam large accipiamus, pro his quoq;, quæ iu iudicio expediuntur. Ego inter acta, ſeu facta didici ſubtilem quandam eſſe differentiã: attamen καταχρηστικῶς nihil hæc differre[d]. Iu hoc etiã cum Bartolo procliuior ſum, vt ſit hæc quædam periſſologia, cuius nõ
3 vnum exemplum eſt. Sic, Data ſoluta[e]: ſic, Vitium morbumq;, tollendæ dubitationis gratia bis ex æquo Aediles dixerunt[f]. Sic Acta facta geſtaq; ab eo, qui curator bõis datus eſt, rata habentur[g]. Nam quod exẽplum Accurſius[h] & Bartolus afferunt de certi condictione, verum non eſt. Cauſam euim illic pro contractu accipimus: quæ
4 commuuis expoſitio eſt[i]. Verum & ex ſupra ſcriptis Bartolus eorum opinionẽ merito reprehendit, qui huiuſmodi libellum non procedere arbitrantur, quo quis geſiſſe ſe in iudicio negotia alterius dicat. Nam & large, iudiciaria continet, & ex adiũctis illis in iudicio, tollitur ambiguitas[k], & verba ex communi vſu exaudiantur[l]: quo tamen geſta appellamus, quæ vel iu iudicio, vel extra iudicium fiant. Adde q̃ hæc opiuio approbata eſt[m]: nam & in edicto Prætoris, geſtum largè ſumitur[n], & li-
5 belli verbis improprijs concepti ſuſtinentur[o]. & Hiſpaniæ iure[p] æquiſsimo dubium
6 non eſt, quo ſolennia libellorum ſcrupuloſa (dummodo de veritate iudici conſtet) remiſſa ſunt. Sed & quod ſupra dixim[9] de copula, eum intellectum habet, vt ſi quan-
7 do inter duo ponatur, quorum vnum alteri inſit, ambo in vnum reſoluantur, ſitque alterum veluti quædam adiectio alterius. Quod cum Bartolus[q] non vuo in loco do-
8 cuerit, cæteri etiam ſequuti ſunt. Quæ vero acta cauſæ ſiue publica ſiue priuata ſint ab alijs opportuno loco traditum eſt[r].

EO.) Cæſare.

CAESARE.) Niſi fortè ea faciat, ad quę mandatum non extenditur: vt ſi remittat
9 Cæſaris ius. remiſsio enim, donationis ſpecies eſt, quæ huic, & cuicunque Procuratori iuterdicta ceuſetur[s]. Sicut illud palàm
10 eſt, nou excedere eum fines mandati[t], qui in qualitate, non in ſubſtantia excedat[v], atque vt deterior domini res minime fiat: neque eum, qui id facit, quod vel mandato vicinum eſt. Sed & ſunt caſus non pauci in quibus mandati fines excedi poſſunt.

GESTA eſſent.) Quæ euim mandato iudicis fiunt, perinde habentur, atq; ſi ab eo
11 fierent[x]. Paria enim ſunt, voluntate alicujus rem fieri, & eius mãdato[y]: quæ opinio communis eſt. Verùm, quia Procuratoris Cæſaris libera videtur cõceſſa facultas admiuiſtrandi res Cæſaris, tractat Bartolus per quæſtiones nõ nulla, quæ ad mandatũ
12 hoc generale & liberũ faciũt. E quibus primum illud eſt, an his verbis, Promiſit habere ratum & gratum, libera poteſtas conceſſa ſit? Et non conceſſam cõcludit: quod
13 ounes ſequunt[z]. Neque enim libera hæc adminiſtratio confertur, niſi id dominus ſpecialiter exprimat[a]: expreſsiſſe verò minime dici poteſt, qui generali adeo clauſu
14 la vſus eſt[b]. Quid ergo, ſi dicat, concedere ſe plenam poteſtatẽ? Et eſt verius, tuuc li-
15 beram poteſtatem concedi[c]. Quid, ſi ratum ſe habiturum, ac ſi ipſe præſens geſtis fuiſſet? Et tunc quoque liberam cõceſſam omnes[d] fatentur. Quid ſi dicat, rata ſe ea
16 habiturum, quæ legitimè, aut quæ pro vtilitate ipſius geſta fuerint? Et tantum abeſt vt hic liberam concedat, vt etiam eiuſmodi mandatum ſit uullius momenti: quæ & cõmunis[e], & vſu approbata ſententia eſt[f].

a Rubr. de in. & fac. ignor. b l. Labeo. libr. 1. ff. de verb. ſigni. c Rubr. C. & bar. & manich. rub. C. de ſerui. & aq. d l. licet inter geſta. ff. d verb. ſig. e l. Lecta. iũc. gl. ſoluta. ff. ſi cert. peta. f l. 1. ff. de adi. edict. g l. 2. ff. de cura. bo. dã. h Glo. in l. certi condictio. in pri. ff. ſi cer. pet. Bar. hic. columo. 2. i Alex. ĩ l. certi condictio. colũ. 2. purp. nu. 32. K l. nã qd. §. ſi. ff. d pe. leg. l l. Labeo. ff. d ſup. leg. l. librorũ. §. qd ĩn Caſſi⁹ de leg. 3. m Bart. in lect. hu⁹. l. in t. opp. ale. ĩl. labeo. li. 1. ff. d verb. ſigni. n l. ait prætor in prin. ff. de mino. o l. Si alci. C. loca. vbi Bar. l. ſedet ſi poſſeſſori. §. item ſi iurauero. vbi Bar. ff. d iu. iurã. p l. 11. tit. 1. lib. 3. ordin. q Bar. ĩ extrauã. ad reprimendũ ĩ ver. videbitur. Bar. ĩ l. 1. i petu. col. 1. ff. de pact. Barũ l. 1. co. 2. ff. de inſt. & iure. r l. acta. ff. de reiudi. l. is apud quẽ vbi alci. in ver. acta. C. de eden. s l. 3. §. itẽ Iulian⁹. tũ Ela. l. vlt. ff. de eo quod cer. lo. t l. diligenter. ff. mad. v l. ſi qs mihi bona. §. ſi torã & §. ſed qd ſi mãdauit. ff. de acq. har. x l. ſi per aliũ. ff. ne qs eũ q in iu. l. ita. §. geſſiſſe. ff. ĩ ad mi. ſuto. y l. poſt dotem. ff. ſolu. ma. vbi Iaſ. n. 60. Iaſ. in l. ſi qs mi. i bona. §. iuſſum. colũ. 1. ff. de ac. hae. z Bar. in 1. q. Iaſ. nu. 21. a l. quã tuberonis. §. a lia. ff. de pecu. Bal. in c. cõtingis ad ſ. de ſeã ſac. b l. Põponi⁹ ff. de procu. c l. ſi procurator ad venã. C. de pe. d c. ſi. de dilat. ubi can. Iaſ. hic n. 22 e Bar. ĩ l. q oĩa. §. plane. ff. de pcur. Iaſ. hic. n. 23 f Gl. ĩ c. ſi latũ. 21. q. 1. Bal. ĩ l. ſi procuratorẽ. co. 2. ff. de pcu. Martan. i co veniẽs. nu. 26. de accu.

Q Eſſe

a l. Si non fuerit. §. finali. ff. pro ſoc.
b Cap primo. §. penulti. de procurat. in ſexto.
c Iaſ. in l. Quod quis. C. de procuratoribus.
d l. Si procuratorem. §. ſi quis. ff. manda.
e l. In vſucapione. §. Item adijciendum. ff. de diuerſ. & tempo. præſcript.

Eſſe enim debet Procuratoris conſtitutio
17 (vt & ſocietas[a]) nõ leonina, ſed indiuidua,
atque ſimplex. Sed quid ſi Titio mandaue
rim, vt libros meos vẽdat: ille rurſus, Seio
an venditionem ratam habere cogar? Et
18 communiter ita diſtinguunt, vt Procura-
tor ad negotia ſubſtituere poſſit quando-
cunq;, Procurator ad iudicia, non niſi poſt
litem conteſtatam[b]: quas regulas multis
modis Iaſon[c] locum non habere notat. Il-
19 le in propoſito notandus, procuratorem,
cui libera adminiſtratio conceſſa eſt, ſub-
ſtituere poſſe[d]: non ſic ſpecialem[e], niſi ei
certa forma negotij gerẽdi præſcripta ſit[f]:
verbi gratia, vt domum non aliter quàm
20 mille vendat. Sed & nuncio non ſic, vt pro
curatori, ius ſubſtituẽdi cõpetit. Eſt enim
ille nudus quidam miniſter[g], & (vt Baldus
ait[h]) quaſi viua vox domini abſentis, cuiq;
addere vel minuere licitũ nihil eſt: Secun
dum quæ, in propoſita quæſtiõe dixi, pro-
curatorem ſpecialem, ſimplicem, aut nun
cium non potuiſſe venditionem alij com
mittere: generalem vero, aut etiam ſpecia
lem, cui certa forma data eſſet, iure potuiſ
21 ſe. Quid denique, ſi cui vel generaliter
vel ſpecialiter mandauero, vt res meas vẽ-
dat, & antea quàm vẽdat (eo tamẽ inſcio)
mandatum reuocem, ille hoc ignorans vẽ
diderit, an ratam venditionem habere de-
beam? Et quidem in procuratore in rem
22 ſuã difficilior reuocatio mãdati eſt, quàm
procuratoris ſimplicis. Hic enim quando-
cunque[i], ille non niſi cum diſtinctione re
uocatur[k]: hic morte mãdantis[l], ille non[m]:
hic mutatione ſui ſtatus[n], ille etiam ſi mu
tet, vt Baldus[o] & Iaſon[p] notant. neque eñ
proprie procurator eſt, ſed in rem ſuam: vt
pote in quem aut vtile dominium, aut vti
les actiones ex mandato per ceſsionẽ trãſ-
ferantur[q]. In procuratore ſimplici dubita-
tio maior, in quo tamen Bartolus confuſa
quædã, & non multũ ſibi conſtantia infar-
ſit. Quapropter regula ſi, neceſſe eſſe, vt
23 procuratori, quinetiã parti aduerſæ, & ali-
quando iudici reuocatio innoteſcat[r]: ea à
Doctoribus[s] vtriuſq; iuris approbata eſt.
Sed quibuſdã caſibus nõ ꝓcedit. Primuſq;

f l. ſi ego. ff. quod vi aut clam.
g l. qui Romæ. §. callimachus. vbi Bald. & Iaſo. nu. 24. ff. de verb. obligationi. l. Multum. C. ſi quis alte. vel ſi.
h Bald. in l. vnica. nu. 32. C. de confeſſ.
i l. ante litem, cum l. ſequenti. ff. de procuratoribus.
k l. 3. cum glo. C. de nouat.
l l. Mandatum. C. manda.
m l. Illam. C. de donat. Bald. in l. ex legato. colum. 1. C. de lega.
n l. cum qui l. ſi cum Cornelius. vbi Barto. ff. de ſolut.
o Bal. in l. Si non ſortem. §. Qui filio. ff. de cõdit. indebi.
p Iaſ. in l. Rogaſti. §. ſi fugitiu. colum. 1. ff. ſi certum pet.
q l. Quæ ſtipendia. C. de procuratoribus glo. approb. in l. 1 in prin. ff. eod. tit.
r l. ſi mandaſſem. ff. manda.

s Gloſ. in clemen prima. de renun. in cap. 2. de procurato. in 6. Docto. in l. Vnica. C. de ſatiſd. & in capi. ex parte decani. de reſcript. Iaſo. in l. cum qui §. Quas vero. colum. 2. ff. ſi certum petatur.
t Gloſ. in l. ſufficit. ff. de ſponſalib. c. fina. de procur. in 6.
v l. ſi quis mihi. §. finali. vbi Barto. ff. de acquirenda hæreditate.

eſt in mãdato matrimonij contrahendi[t]:
ſecundus in iis, quæ præciſe requirunt do-
mini animum verum, non fictum ſiue præ
ſumptum, qualis aditio hæreditatis eſt[v].
Tertius in mãdato nuncij[x]: quæ tamẽ non
tam vera (diuinat enim) quàm approbata
concluſio eſt[y]. Quartus in tranſlatione do
minij. Actus enim hic eſt, in quo dñi requi
ritur verus conſenſus[z], vt Petrus, Bartolus
& Baldus concludunt[a]. Sed an non huic ca
ſui Pauli reſponſum[b] repugnat, quo regu- 24
la nititur? Et mihi non repugnare viſa eſt:
quia non de transferendi tantum, ſed & de
acquirendi mãdato loquitur. Emptor eñ
vt transfert, ita vice quoq; mutua & acqui 25
rit: quomodo & Iuliani antinomiã[c] expli
cui, in qua Bartolus & alij hærent. Longẽ
enim alia ratio eſt mandati de emendo (id
eſt enim acquiſitionis, & tranſlationis) lõ-
ge alia libertatis ſeruo præſtandæ, quo ca-
ſu domini ius in ſeruũ ipſum transfertur[d].
Et quid ſi mandatum libertatis facilius il-
lic reuocari dicimus: quia cum manumiſ-
ſio per procuratorem regulariter fieri ne-
queat[e], iure ſingulari per filium[f] fit? Singu
laria vero iura facilius reuocari poſſunt[g]:
quæ noua & viua (vt arbitror) ratio eſt.
QVASI rem propriam.) Vel quia mala
fide tradat: quem ſenſum Bartolus, Alberi
cus & Iaſon magis ſequuutur[h]. Vel cum
non mala fide tradit, ſed cum incommo-
do Cæſaris. Quanquam enim procurator
cui libera adminiſtratio conceſſa eſt, ven-
dendi ius habeat[i]. Fallit tamen hoc in pro 26
curatore Cæſaris[k]. Eſt & tertius intelle-
ctus, vt fingas Procuratorem Cæſaris er-
raſſe, cum illius rem quaſi propriam trade
ret, quomodo maluit Accurſius accipere,
nec ſupra ſcripti ſic quoque accipi poſſe
negant. Vnde & illud omnes hic tractant,
quando error dominij tranſlationem im- 27
pediat? Et alij aliter: ego Bartoli veſtigia
(quod libenter facere ſoleo) in relectione
ſequor. Triplicem itaque errorem ille di-
ſtinguit, circa perſonam eius, cui traditio
fit, circa rem traditam, circa cauſam tradi-
tionis (nam de cauſa dominij in ſecundo 28
articulo interſeruit) In errore circa perſo-
nam

x l. ſi pater. ff. de manu. vindi.
y Bal. in l. ſi procuratorem. col. pe. & fin. ff. de procuratoribus. Crot. in l. ſi is qui pro emptore. n. 44. ff. de vſuca.
z l. ſed quod noſtrum. ff. de regu. iu. l. Papinianus ff. de publici.
a Bart. hic in 4. q. Bal. in d. l. ſi procuratorem.
b d. l. ſi mãdaſſem.
c d. l. ſi pater. & d. l. ſi mandaſſem.
d l. vltima C. de codicil.
e l. Nec mulierem. C. de manu. vin.
f l. 1. §. fin. C. commun. de manumiſ. Decius in l. mãdata. ff. de eo cui mãda. eſt iuriſdict.
g l. eius mi litis. §. ſi militia. ff. de mili. teſta.
h Barto. in repeti. colũ. 1. ad finem. Alb. col. 2. Iaſ. in 3. notabi.
i l. Mandato generali. ff. de procuratoribus.
k Bart. hic col. 4.

a l.ſi is qui.§.ſi titium.l.ſi quis vxori.§.cum Titio.ff.de furt.
b l.quod meo.§. ſi furioſo.ff.de acquirenda poſſeſſione.
c l.Falſus.§.ſi quis.ff.de fur. d l.cum quis.§.1.ff.de ſolut.
e l.in venditionibus.ff.de contrah.empt.l.ſi me in vacuam in princ. ff.de acquirenda poſſeſſione. f l.ſi quis in fundi vocabulo. de lega.primo.

s Bartol.in l.ſi cum te.ff.de pactis.
v Barto.in l.ſi per errorem.colum.prima. ff. de iur. omnium iudicum. & in l.Quoniam.ff.de con.furt.
x Bartol.in l.ſi aliquam.nume.8.ff.de acquirenda poſſeſſione.
y l.Si vendidero.§.ſi Titius.l.ſi iuſſu.§.ſi rem.ff.de furtu.

28 nam ſumma illa eſt, errorem aut eſſe circa
perſonæ ſubſtantiam, aut circa qualitatẽ:
ſi in ſubſtantia perſonæ ſit, non transferri
dominium: is vero qui bona fide accepit
(dum ſecum contrahi opinatur) reiuendi-
catione conueniri poteſt: quòd ſi malæ fi-
dei fuerit (ideſt erroris tradentis conſcius
nihilominus accipiat) furti tenebitur[a]. Si
in qualitate perſonæ erratur: aut eiuſmodi
qualitas eſt, quæ incapacem reddit, & do-
minij trãſlatio impeditur: vt ſi furioſo tra-
dam, quem ſanæ mentis crediderim, quòd
eſſet forte in conſpectu inumbratæ quie-
tis[b]. Quod ſi qualitas talis nõ ſit, quæ inha
bilem faceret (verbi gratia diuitiarum &
paupertatis) ſiquidẽ ſuo nomine accipiat,
dominium in eum transfertur tantum: ſi
me dolo circumuenit, doli reus eſt[c]: ſi ve-
ro nomine alicuius accipiat, & aut nun-
quam eius procurator fuit, aut fuit quidẽ,
ſed nunc non eſt, ſimulque mala fide acci-
pit, dominium nõ acquiret. Quòd ſi fuit
illius procurator, neque nunc eſt, ſed bona
fide rem accipit, dominiũ in eum trãſit[d].
29 In errore circa rẽ ſic oẽs diſtingũt: vt ſi ſit
circa rei ſubſtantiã, dominij tranſlationẽ
impediat[e]: ſi circa nomen propriũ, non im
pediat, dũmodo de corpore cõſtet[f]: ſi cir
ca appellatiuum, impediat: niſi eiuſmodi
nomina ſint, quæ in vſu alia pro alijs ponã
tur[g]: ſi circa pondus ſiue menſuram erratũ
ſit, in eo in quo error non fuit, dominium
transfertur[h]: ſi circa aliam qualitatem, do
minium non tranſit: vt ſi vini vulgaris ca
dos centum tradere me tibi credam, qui ta
30 men optimi tradam. Sed quid ſi erremus in
dominio rei? Et in hoc articulo pro regu-
la traditum eſt, errore dominij impediri
eius tranſlationem[i]; quinimmò & conditio-
nem vſucapiendi[k], quæ Accurſij[l], & com-
munis[m] opinio eſt, quanuis idem aliquan
do tenuerit contrà. Sed ſunt caſus nõnulli,
in quibus ea regula non procedit. Cum er-
ror in recipiente ſit, non in tradẽte[n]: cum
auctoritate iudicis traditio fit[o]: cum errãs
credit rem eius eſſe, à quo cauſam habet[p]:
cum dominij tranſlatio non tam ex diſpo
ſitione hominis, quàm legis poteſtate fit[q].

g l.librorũ §. Quod tñ Caſſius. de lega.3.
h l. ſi quis vxori. §. ſi maiora. ff.de furt. l.arbitrio.§.de ce. ff.de dolo.
i l.3.§.ſub tiliu. ff. de cõ.ob cau.
K l.nec petitem. C. de praſcrip.lõ. tempo.
l Glo.in l. non ſolũ. §. ſi mihi.ĩ gl. ſedetis.ff.de vſucap.
m Iaſ. ĩ d. §. ſubtilius contra. glo. ibi ĩ ver. nõ facio.
n l. Iulianus.§.curator.ff. de cu rat. furioſ. regula.§. q ignorauit. ff.de iu. & fact.igno.
o l.ſi per errorem.ff. de vſuca.l.Pomponius. §. ſi iuſſu. vbi glo. reſtituta.ff. de acq.poſſ. glo.in l.3.in gl.tradita. ff. de publi.
p l.Eius q. §.Quas verum glo. orbenatus. ff. ſi cert. peta.
q l.ſi is cui. ff. de leg. 2.
r l.ſeruum Titij.in ſecũdo reſpõſ. ff.manda.
s l. Cum in corpus.ff.de acqui.re. domi.

neque enim tunc error dominij tranſla-
tionem impediet. In errore circa cauſam 31
nos ſic diſtinguimus (etſi Bartolus cauſas
confundat) Aut error circa cauſam domi-
nij eſt, aut circa cauſam traditionis. prior
dominij tranſlationi non obſtat[r]: poſte-
rior etiam regulariter non obſtat[s]. Quo
iure indebita pecunia ſoluta, dominium
in accipientem transfertur, & re obliga-
tio[t] contrahitur, nedũ furtum non fit[v]. Fi-
ctus enim titulus cum vera traditione ad
dominij tranſlationem ſat eſt[x]. Sed ab hac
regula quidam etiam caſus excipiuntur.
Primus cum dans cauſam ſubeſſe opina-
tur: recipiens non eſſe ſcit: tantum enim
ab eſt, vt dominium acquirat, vt etiam rei
vendicatione, condictione indebiti[y], fur-
tiua, & ſine cauſa teneatur. Secundus eſt,
cum traditio non ad liberandum[z], ſed ad
obligandum[a] tendit, quæ cõis opinio eſt.
Tertius in errore cauſæ ꝓximæ[b]: hic enĩ
obeſt. error vero in cauſa remota traditio
nis impedimẽto nõ eſt. Quartus, cũ pactũ
nudũ oĩno eſt, id enĩ errore cauſæ viciat[c].
N O N enim alienare.) Sic nec tutori per- 32
miſſum id videtur, vt pupillum ſpoliet[d]:
nec is cui libera adminiſtratio cõceſſa eſt,
donare poteſt[e]: & quanlibet generalis con
ceſsio fuerit[f], dolus tamen excipi ſemper
videtur. Sed cùm libera Procuratori Cæ- 33
ſaris adminiſtratio cõceſſa ſit, cur non (qđ
in alijs pro regula traditum eſt[g]) vendere
ei quoque licet? Et Accurſius Bartolusque
nihil in eo ſpeciale ſentiunt. Vendere enĩ
tunc prohibetur, cum mala fide vendit. Id
quod ſequentia illa ſatis ſignificant. Si vẽ-
ditionis, tranſactionis, vel donationis cau
ſa quid agat. Caſus enim venditionis ſim-
pliciter poſitus, ex adiuncto donatiõis de-
clarandus eſt, & ad venditionem mala fi-
de factum referendus[h]. Sed & tenebitur
nonnunquam is procurator vendere, ne-
dum poſſit: vt in hærede videmus, qui (vt
Bartolus eleganter innuit) velut quidã fi-
deicõmiſſarij procurator eſt, cũ libera ad-
miniſtratiõe: & tñ cũ rationes fideicõmiſ-
ſario reddet, quas reddere obligatus eſt[i]
(niſi teſtator hoc onere eum liberet[k]) hoc

z l.cum in corpus.ff.de acqui.re.domi.
a l. Si ego. ff. ſi certum petatur. vbi Alexan. colum.2.
b l.Si is ad quem. vbi Barto.ff. de acquirenda hæreditate.
c l. ſi cum te. vbi Barto. colũ. prima.ff.de pactis.
d l.qui fundum.§.ſi tutor.ff. pro empto.
e l. Contra iuris. §. ſiliusfam.ff. de pactis.
f l. Creditor. §. Lucius.ff. manda.
g l. Procurator cui libera. ff. de procu. Bart. hic in tertia oppoſi.
h l. prima. ff. de rebus dub.
i l.mulier. §.ſed enim. ff.ad Trebellianum.
K Glo.in l. cum tale. §. Titius.ĩ gl. non interpr vẽda. ff. de conditio. & demonſtra. Bald. in l. ſi lium. colũ. fina.C.fami liæ herciſcũ dæ. Abbas. conſil. 12. in 6.dubio.

el imputari poteſt, ſiquæ res hæreditariæ
lata ipſius culpa diſtractæ non ſunt.
34 SERVVS Cæſaris.) Seruum Cæſaris iuſ-
ſu Procuratoris Cæſaris hæreditatem adi
re conſtat[a]. Idemq; de ſeruo fiſci alibi di-
ctum eſt[b]. Vnde notare Doctores[c] noſtri
ſolent, res fiſci Cæſatisque eſſe eaſdem: id
quod & aliunde colligunt[d]. Plures[e] tamẽ
hoc probant, vt ſit res Cæſaris patrimonij
priuati, res fiſci patrimonij publici. Cui ſi-
mile illud eſt, de quo immerito Iaſon[f] ad-
35 dubitat, reſpublica & fiſcus idemne ſint:
conſtat ſiquidem rempublicam eſſe rem
populi: Fiſcum principis ipſius pecuniã[g].
Quare & in multis differunt (è quibus exẽ
36 pli gratia, vnum retuliſſe ſufficiat) debito-
res enim fiſci legatione fungi poſſunt, de-
bitores Reip. minime poſſunt[h]. Aſſeruiq;
ipſe (quibuſdam male renitentibus) ex fa-
cto conſultus, procuratorem pro ſua ciui-
tate in conuentibus Regijs eum eſſe non
poſſe, qui ciuitatis debitor ſit.
37 PROCVRATOR.) Per procuratorẽ
adiri hæreditas non poteſt[i]: aditio enim
in animo potiſsimum conſiſtit, animi ve-
ro motus noſtri alijs cõmitti nõ poſſunt[k].
Siue autem generalis ſeu ſpecialis procu-
rator fuerit, idem eſt omnium cõſenſu[l]. In
38 procuratore Cæſaris ius ſingulare eſt, qa
Cæſaris occupationes maximæ iſtuc exi-
gunt, vt miniſterio procuratorum vtatur,
39 iure id optimo. nam & multæ Regum ma
nus ſunt, & vel apud Barbaros Perſarũ Re
ges (quod Apuleius ſcribit libro de Mun-
do) Aures Regię, & Imperatoris oculi, qui
dam homines vocabantur: quod ijs illi vte
rentur in ijs rebus dignoſcendis, aut perfi-
40 ciendis, quibus præſentes eſſe aut non poſ
ſent, aut nollent. Sed & in eccleſia, fiſco, &
41 domino quocunque, cuius mandatum in
ſuo territorio pro lege habeatur, idẽ Bal-
dus pari ratione reſpõdet[m], vt per procura
42 torem adeant. Et generaliter in omnibus
his, qui non ſimpliciter ipſi per ſe, ſed alte
rius miniſterio adeunt: qualis etiam filiuſ-
familias, cui hæreditatem delatam pater
ipſius, velut quidam filij procurator adit[n]:
43 quod Bartolus bene declarat[o]. Illudq; hic
prætermittendum non eſt, bonorum poſ-
ſeſionem per procuraturẽ agnoſci poſſe[p]:
quæ Accurſij[q] & communis opinio eſt. Et
enim ciuilis acquiſitio (vt diximus) animi
magis eſt: prætoria facti bonã partem ha-
bet, iudicis videlicet, in hoc adeundi[r].
HAEREDEM Cæſarem facit.) Sed an 44
non ipſo iure Cæſar acquirit[s]? Et referre
Bartulus & alij dicunt, iure communi, an
ſingulari fiſco delatio fiat. Hanc ipſo iure
fieri, illam facto vel Cæſaris vel Procura-
turis interueniente. Et fiſcus quidem iure 45
priuaturum regulariter vtitur[t]. Sed mul-
ta illi priuilegia conceſſa ſunt, quæ Bal-
dus[v] Paulus[x], Landenſis[y], Lucanus alijq;
congeſſerunt.

a l. Si quis mihi bona. §. ſi ſeruum. ff. d acq. hæ.
b l. Auferetur. §. ſeru°. ff. de iu. fiſc.
c Imol. Aret. & Alexã. in d. §. ſi ſeruum.
d l. Bene à Zenone. C. d quad. praſ. l. 2. §. interdictũ. 2. ff. ne quid i lo. pub.
e Cyn. & Doct. in l. procurator. C. d eden.
f. Iaſ. in §. rurſus. col. 9. inſt. de actio.
g Salomõ in l. 1. pag. 3. ff. de iuſti. & iure.
h l. ſciẽdũ. ff. de legat.
i l. Paulus. ff. d acq. hæ.
k l. ſicut. ff. de arbitr. l. qa ratio. ff. de cõd. inſt.
l Glo. in d. l. Paulus. ver ſi prima placet. Imol. ubi ſolo.
m Bal. in l. 1. opp. 30. C. qui admi.
n l. ſiſte. C. de iudeis.
o Bar. in l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. col. 2. ff. d acq. hæ.
p l. 3. §. acq. rere. ff. d bo. poſſ.
q Gl. in d. l. Paulus. Imol. ibi col. 5. Cornu. in l. 1. nu. 20. C. q. admi.
r Bal. in l. 1. opp. 29. C. qui admi.
s l. 2. §. an bona. ff. de iu. fiſ.
t l. Iſtũ. venimus. §. in priuatorũ. ff. d pet. hæ.
v Bal. in l. 2. C. de hær. vel act. vẽ.
x Pau. in l. vlt. C. d priui. fiſ.
y Martin. Landen. & Luca. in tractã. de fiſc. & fiſc. priuileg.

II. PAVLVS. Libr. V. Sententiarum.

QVOD ſi ea bona, ex quibus Imperator hæres inſtitut⁹ eſt, ſoluendo non ſint: re perſpecta cõſulitur Imperator. Hæredis enim inſtituti in adeundis, vel repudiandis huiuſmodi hæreditatibus voluntas exploranda eſt.

1 *Reſpublica & minor æquiparantur.*
2 *Aditio hæreditatis an nuda voluntate fiat.*
3 *Adeundi ſola voluntas in foro conſcientiæ non obligat.*
4 *Hæres vltra vires hæreditarias non tenetur foro conſcientiæ.*

CONſulitur Im-
perator.) Ius ſingulare[z] hoc
ſicut & illud minoris[a]. Nec 1
mirum, nam & minori com
paratur Reſpublica[b]. Verum Tuſcus Co-
dex legit, conſulitur Imperator, qui tracta
tus de conſultatione principis latus eſt.
VOLVNTAS.) An in adeunda hæredi 2
tate nuda adeuntis ſufficiat voluntas, Iaco
bus & Petrus (authore hic Bartolo) contẽ-
dunt. Sed & variauit Accurſius, & mo-
do nudam voluntatem ſufficere ait[c], mo-
do non, niſi per factum declaratam[d], mo-
do facto aut verbis declaratam[e]: quæ rece
ptior opinio eſt. Eique & illa quoque con
ſequens eſt, aduerſus Bartolum[f] magis ad
miſſa, vt ſola adeundi voluntas in foro cõ-
ſcientiæ nõ obliget: ſicut & illud omnes fa 3
tentur[g] (quia aditio præcipuè animi eſt)
hæredem in eo foro non teneri vltra vires 4
hæreditarias.

z l. ſicut. C. de repu. hæ.
a l. 1. C. ſi minor ſe ab hære. abſti.
b l. rempu. C. de iur. rei pu. lib. 10.
c Glo. in l. pro hærede in prin. in glo. animi. ff. de acq. hær.
d Glo. in l. mutũ. ff. de acq. hær.
e Glo. in l. gerit. ff. de acq. hæ. ubi Aret. colũ. 4. idem & Alex. in l. pro hærede.
f Bar. in d. l. pro hærede. ubi Aret. & Alex.
g Imol. ĩ l. gerit. col. 1. poſt Bartol. col. 2. Alexã. & Iaſ. in rub. eod. tit.

III. CALISTRATVS, Lib. VI. De cognitionibus.

CVRA-

CVRATORES Cæſaris ius deportandi non habent, quia huius pœnæ conſtituendę ius non habent. Si tamen quaſi tumultuoſum, vel iniurioſum aduerſus colonos Cæſaris prohibuerint in prædia Cæſariana accedere: abſtinere debebit. Idq́ Diuus Pius Iulio reſcripſit. Deinde neque redire cuiquã permittere poſſunt. Idq́ Imperatores noſtri Seuerus & Antonin⁹ ad libellũ Hermiæ reſcripſerũt.

1 *Procurator Cæſaris, curator aliqñ dicitur.*
2 *Ratio differre debet à dicto.*
3 *Procurator Cæſaris cur deportare non poſſit.*
4 *Iudex prohibere poteſt eos, qui inimicitias inter ſe gerunt, ne alter per alterius domũ tranſeat.*
5 *Cæſariana prædia quæ.*
6 *Fundi patrimoniales qui dicerentur.*
7 *Prædia fiſcalia quæ dicta.*
8 *Bannitus parte petente an ſine iudicis auctoritate reſtituatur.*
9 *Doctor dignitate doctorea priuatus quomodo reſtituatur.*
10 *Ingrati quomodo reſtituantur.*

CVratores Cæſaris.) Sic Procuratores Cæſaris nonnunquam vocantur.
1
2 QVIA pœnæ conſtituendæ ius non habent.) Cum ratio iuſta non
ſit, quæ nihil amplius affert, quàm dictũ[a],
vt cõiter traditũ eſt[b]: videri põt ratio hæc
nõ ſufficiẽs. Quare Accurſius (& Iaſon expreſsius) cũ legiſſent. Quia huius pœnæ: quomodo & in Pandectis Florentinis eſt, ſic diſſoluunt. Deportare omnes prohibitos, quibus ſpecialiter permiſſum non ſit,
3 Procuratori permiſſum nõ eſſe, atq; ideo deportare eũ nõ poſſe. Codex Noricus habet. Quia pœnæ. quæ lectio ſenſum expeditiorem præſtat, Procuratori Cæſaris nõ licere, vt deportandi pœnã imponat: quia & gñraliter pœnæ cuiuſque conſtituẽdæ ius nõ habet: ſicut neq; mulctæ indicẽdæ[c].
TVMVLtuoſum.) Iacobus, Alberic⁹, &
4 Iaſon rectè notãt, poſſe iudicẽ ijs, q̃ inimicitias inter ſe gerũt, interdicere ne alter p domum aut agrum alterius tranſeat: quod Bartolus & cæteri quoque probant[d].
PROHIbuerunt.) Hinc (inter alia) ſumptũ argumentũ bene notat Paulus[e], ad eas inter locutiones ſine iudicia, q̃bus interim dum lis ſuper poſſeſsione proprietateq́ue eſt, vnus ex litigatoribus in poſſeſsiõe cõſtituit: quo iure quotidie vtimur. Ego originem altius repeti poſſe, ideſt, à vindiciarum antiquo iudicio, ſuo loco admonui[f].
PRAEDIA Cæſariana.) Alibi[g] fundi pa 5
trimoniales dicuntur, quorũ cura inter cę 6
tera ad Cæſaris Procuratorẽ pertinuit: ſi- 7
cut & eorũ quæ prædia fiſcalia dicebant[h].
NEQVE redire cuiquã permittere poſ-
ſunt.) Quid ſi parte petẽte bãnit⁹ qs fuit, 8
an parte iuri ſuo renũciãte ſine iudicis auctoritate reſtituat? Et nõ reſtitui Bartolus & plures aiũt niſi & iudex cõfirmet: interdũ niſi & Princeps[i]. Sic neq; libert⁹ ſemel ingratus ſine principe manumitti põt[k]. &
ad liberti exẽplũ, neq; Doctor q̃ dignitate 9
Doctorea ob delictũ priuatus, neque filius
legitimatus[l], neq; emãcipatus ſi ob ingra- 10
titudinẽ in patrẽ cõmiſſam[m], ad ſpuriorũ aut patriæ poteſtatis ſtatum redacti ſint[n]. Quib⁹ oĩb⁹ & lex quoq; nr̃o argumẽto eſt.

a l. qui interrogatus. ff. de pe. ha. b Glo. in l. labeo. ff. de vſuc. gl. ĩ l. 2. §. mutui. vbi purpu. col. 1. ff. ſi cer tũ petatur. c l. 2. C. de mõ mulct. d Bart. & Doctor. poſt glo. primã ĩ l. Q̃d iuſſit. ff. de re iud. e Pau. in 2. vol. conſi. 3. f In l. 2. de orig. iur. g rub. C. de fũ. patrimo. lib. 11. h Rub. C. de condu. & procur. lib. 11. i l. relegati. ad fin. ff. de pœn. k l. 2. ad finem. C. de libe. & eo. libe. l Bal. in c. 2. §. filij ſi de feu. fue. contro. m l. 1. C. de ingra. lib. n Iaſ. in l. 1. §. & poſt operis. n. 10. ff. de no. op. nuncia.

❦DE OFFICIO iuridici. Tit. XIX.

1 *Iuridicum, quod ſecundum ius eſt.*
2 *Iuridicus pro iudice.*
3 *Iuridicus ſpeciale nomen magiſtratus.*
4 *Iuridici vnde dicti.*
5 *Iuridicus Alexandriæ qui magiſtratus.*
6 *AEgypti magiſtratus ab Octauio inſtituti.*

DE officio iuridici.) Iuridicus (vt Doctiſsimi
grãmaticorũ notãt) adiecti- 1
uum p̱ eo quod ſecundũ ius eſt: ſic iuridicus dies. iuridica actio, iuridi-
ci cõuẽtus dicũt. Iuridicus ſubſtantiuũ p̱ 2
iudice, vt apud Senecã in Herc. fur.

Vt flentes Euridicen iuridici ſedent.

¶Quo ſenſu & ſemel[o] tm̃ (q̃d ſciã) in iure
ponit. Fuit & magiſtratus cuiuſdã ſpeciale 3
nomẽ, nõ Alexãdriæ ſolum, ſed & alibi: id qđ Haloãdri Codex & Tuſcus ſignificãt, q̃ gñaliter inſcripſerũt. De officio iuridici. Et Leonis cõſtitutio[p], quę apud Alexãdrię dũtaxat iuridicum, vt donatiões inſinuari poſſent, pmiſit, ideſt (nã Accurſi⁹ inibi nõ bñ intelligit) non apud alios iuridicos. Ad hæc & in M. Antonino Philoſopho Iulius Capitolinus, Datis (inquit) iuridicis Italiæ conſuluit ad id exẽplũ, quo Adrianus Cõſula-

o l. Thais. §. lucia. ff. de fideicom. liber. p l. vnica. C. de off. iuri. Alexã.

ſulares viros reddere iura pceperat. Quo
4 loci Baptiſta Egnatius Iuridicos à iure dicũdo, Præfectos Italiæ ab Adriano Principe inſtitutos, non male interpretatus eſt. Et hæc de Iuridicis gñraliter. De iuridico
5 vero Alexãdriç ita ſe res habet. Scribit em̃ ſtrabo. li. vlt. de victis M. Antonio & Cleopatra, in certã adminiſtrationẽ AEgyptũ ab Octauio Auguſto redactam, magiſtra-
6 tusq; ei Prouinciæ datos, inter quos præcipuus Præfectus Auguſtalis fuit. Deinde δικαιοδότης, ideſt, iuridicus, in cuius poteſtate maxima erat iudiciurum pars. Præterea & q̃ ἴδιος λόγος, ideſt, Procurator priuatæ rũnis dictus[a]. Et ex Patrijs magiſtratibus ἐξηγέτης quidã veluti Quæſtor: tũ etiã ὑπομνηματογράφος[b], ideſt, ſcriba ſiue cõmẽtariẽſis, & ἀρχιδικαστής, hoc eſt, iudicialis Præfectus: & q̃rtus, νυκτέρινος στρατηγός, ideſt nocturnus Prætor, Præfecto vigilũ (qđ ſupra quoq; annotaui) nõ multũ abſimiles[c].

VLPIANVS. Lib. XXVI. Ad Sabinum.

ADOPTARE quis apud Iuridicum poteſt, quia data eſt ei legis actio.

1 *Legis actio apud quos magiſtratus eſſet.*

QVia data eſt ei.) Iuridico cuicunque.
1 LEGIS actio.) Qui magiſtratus ij fuerint, apud quos legis actio eſſet, ſuis locis[d] diximus.

II. IDEM. Lib. XXXIX. Ad ſabinum.

IVRIDICO qui Alexãdriæ agit, datio tutoris conſtitutione diui Marci conceſſa eſt.

1 *Iuridicus Alexãdriæ habuit ſingularia q̃dã.*

IVridico qui Alexãdriç agit.) Iure ſingulari huic
1 iuridico & non alijs conceſſum hoc videt̃, ſicut & illud quoq;, vt apud hũc dũtaxat donatiões inſinuari poſſent[e]. Credo & hunc eſſe cui præ cæteris pœnam in Nouella De armis Iuſtinianus impoſuit.
DATIO tutoris.) Ideſt, ius tutores dãdi: neq; em̃ paſsim id qbuſlibet iudicib⁹ licet[f].

a l. Procurator priuata. C. de dẽ.
b l. ſi qs. C. de decurio. lib. 10.
c In l. 1. de offi. præf. vigil.
d In l. magiſtratũ. ff. de adopt. in l. 3. ff. de off. procon.
e l. vnica. C. de off. iuri. Alex.
f l. mouto. §. tutoris. ff. de tute.
g l. legatis. §. ſi ex officio deleg. ...
h Bal. i rubr. C. de ope. liber.

DE OFFICIO eius, cui mandata eſt iuriſdictio. Titul. XX.

1 *Accurſij duæ continuationes ſuſtinentur.*
2 *Officij vox quid hic ſignificet.*
3 *Committere genus eſt.*
4 *Mandare & delegare ſpecies ſunt.*
5 *Delegare & mandare an differant.*
6 *Dare & mandare quatenus differant.*
7 *Vicem gerens & delegatus in quo differant.*
8 *Vice rector ordinariam an delegatam iuriſdictionem habeat.*
9 *Titulus de officio delegati, cur titulo de officio ordinarij præpoſitus eſt.*
10 *Delegatus à lege & delegatus à Principe an (æquiparẽtur.*
11 *Delegati à Principe an ordinarij iuriſdictio (firmior ſit.*
12 *Iuriſdictio genus eſt.*

DE officio ei⁹ cui mãdata eſt iuriſdictio.) Suprà de officio ordinarij dixit, nũc de officio delegati & iuriſdictione delegata, quatenus in delegato (idq; præcipuè) & quatenus in delegã
1 te eſt: atq; ita Accurſij cõtinuationes duæ (quas approbatas ait Alexãder) cõiũgi defendiq; pñt, quãuis recẽtiores poſteriorẽ nõ ſatis pbẽt. Cæterũ officij gñralis alioq
2 vox & quæ omne miniſteriũ cõphendit[g], hic vel p poteſtate publica ponitur[h], vel (quæ Bartoli[i] & pluriũ[k] interpretatio eſt) p exercitio iuriſdictiõis ſiue publicæ illi⁹ ptãtis. Poteſtq, vtrũq; pcedere, illud ſi officiũ p ſe cõſideres, hoc ſi ad actũ retuleris[l]:
3 MANDATA.) Cõmittere velut genus eſt (vt Bald⁹ notat[m]) mãdare & delegare ve
4 lut ſpecies. Delegari em̃ (vt Doctores nr̃i opinant̃) pprie vna cauſa dicit̃: mãdari vni
5 uerſitas cauſarũ[n]. Sed cõfundi[o] hęc, & vnũ p alio poni[p] ijdẽ fateni[q]. An aũt dare & mã
6 dare differãt, mire hic ſe diffundũt: nos ſuo loco dicemus. Illud nõ omiſerim, delega-
7 tũ ab eo differre, q vicẽ gerere dicit̃[r]. Hic em̃ is pprie eſt, q in locũ demortui aut impediti ſubſtituit̃: & à delegato in eo quoq; differt, q ordinariã iuriſdictionẽ habet[s]: quæ Bartoli[t] & cõis opinio eſt. Vñ & illud
8 Alexãder & alij tractãt: Vicerector[v] ordinariã an delegatã iuriſdictionẽ habeat: de quo ne Salmãticẽſes diſputẽt, cautio certe
9 eſt. Sed cur alio ordine Pontificij tradũt, q titulũ de officio delegati titulo de officio ordinarij præponunt? Et Ioan.[x] Andr. Alexãder, & frequẽtiores factũ ſic aiunt: q a illic de delegato principis precipuè agit̃, q ordinario dignior eſt[y]: hic de eo, quem inferiores delegant. Bulgarinus & Iaſon

non

i Bart. in l. 1. col. 2. ad fi. ff. de iu. om. iudi.
k Purpur. hic. colũ. 1. Pau. de cri. col. 1.
l l. 4. §. in eũ. ff. de ad mi. re. ad ci ui. perti. l. q dã æſtimauerunt. ff. ſi cert. pet.
m Bal. in l. C. de cauſis. colũ. 4. de off. deleg.
n l. 1. §. qui mãdatam. vbi gl. ſfrà.
o l. legat⁹. ſuprà de of. procõ. l. vlt. infrà.
p l. nec mãdante. ff. de tuto. & curat. dat. ab his.
q Purpur. col. 2.
r Rub. C. de offi. ei. q vi. alte. ge.
s l. 1. §. à præfecto. deleg. 3. l. vl. C. vt dig. or. ſer. lib. 12.
t Bart. in l. 2. C. de offi. ei. qui vi. al te. ge. Bart. i l. filius. ff. de legat.
v Purpur. nu. 10. ſap. num. 8. poſt Alexã. nu. 14.
x Io. andr. in rub. de of. deleg. q. 1.
y cap. ſane quia. de off. deleg. c. paſtoralis. de offi. ordina. c. ſtuduiſti. de off. leg.

non differre nos à Pontificijs conſiderant. Ego etiam addubito, ne non perpetua videri poſsit interpretatio cōis. Me mouet, ꝙ lex prima huius tituli de delegato à le-
10 ge loquitur, quem conſtat omnium conſenſu [a] delegato à Principe æꝗparari, quãuis & inter eos differentiæ quædã notentur. Vnum hoc in confeſſo eſt [b], delegati à Principe iuriſdictionē digniorē, verũ ordi-
11 narij cuiuslibet firmiorē eſſe, vt Archidiaconus notat [c], cui oẽs aſſentiũt [d]. Sic & militis teſtamētũ digni⁹ [e] eſt, pagani firmi⁹ [f]. Sic actiones perſonales digniores quodã intellectu [g]: & tamen quæ in rem competunt, fortiores ſunt [h].
12 IVRISdictio.) Iuriſdictio Accurſio [i] & Bartolo auctoribus, genus eſt. merũ enim imperium, mixtum, iuriſdictionem ſimplicem comprehendit: quæ opinio (non paucis reclamãtibus) communis eſt [k].

a Soc. in l. more nu. 52. ḋ in. e m. in.
b Alcparad. lib. 2. c. 12.
c Archid. in C. ſi epiſcopus. 2. q. 6
d Deci. hic nu. 5. Iacob. à nig. nu. 15.
e Dec. in. rub. de mili. teſt.
f l. eius militis. §. ſi militia miſſus ff. de mili. teſt.
g l. iuſtiſſime. ff. de ædil. edic.
h Dec. in rub. ꝗ. ſi cer. pet.
i Glo. in auten. ḋ defen. ciui. §. iuſiurandũ Bar. hic col. 1.
k Alex. in l. 1. nu. 2. infra.

PAPINIANVS Libro primo Quæſtionum.

QVAECVNQVE ſpecialiter lege, vel ſenatuſconſulto, vel conſtitutione Principũ tribuũtur: mãdata iuriſdictione nõ transferuntur. quæ verò iure magiſtratus cõpetunt: mandari poſſunt. Et ideo videntur errare magiſtratus, qui cũ publici iudicij habeant exercitionē, lege vel ſenatuſcõſulto delegatã: veluti lege iulia de adulterijs & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles, iuriſdictionē ſuã mãdant. Huius rei fortiſſimũ argumẽtum, quod lege Iulia de vi noiati cauetur: vt is Qui optigerit exercitio, poſsit eã, ſi proficiſcatur, mandare. Non aliter itaꝗ mãdare poterit, quàm ſi abeſſe cœperit: cũ alias iuriſdictio etiã à præſente mãdetur. Etſi à familia dñs occiſus eſſe dicetur: cognitionē Prætor quam ex Senatuſconſulto habet, mandare non poterit.

1 *Dignitatum gradus quot ſint.*
2 *Papa & Imperator fontes ſunt cæterarum dignitatum.*
3 *Specialiter tribui quæ in præſentia dicantur.*
4 *Meri & mixti imperij cauſæ delegari nõ poſſunt: & quando poſſint.*
5 *Legatus Proconſulis delegat.*
6 *Vicem gerens ordinarius an delegatus ſit.*
7 *Meri & mixti imperij cauſæ ex cauſa abſentiæ delegantur.*
8 *Commumes opiniones contrariæ.*
9 *L. 18. titu. 4. part. 3.*
10 *Loci ſeruatores quomodo conſtituerentur.*
11 *Infirmitas & abſentia quãtum ad delegationem æquiparantur.*
12 *Iure canonico omnes cauſæ delegari poſſunt.*
13 *Papæ reſeruata delegari non poſſunt.*
14 *Perſonæ induſtria vbi electa eſt, delegatio locum non habet*
15 *Delegari cauſæ iure canonico quibus poſsint*
16 *Princeps delegare poteſt cauſas meri imperij.*
17 *Delegatus Principis cauſas meri & mixti imperij ſubdelegare poteſt.*
18 *Communes opiniones contrariæ.*
19 *Subdelegatus delegati à Principe delegare nõ poteſt.*
20 *Meri & mixti imperij cauſæ propter iudicis occupationes delegari poſſunt.*
25 *Conſuetudo inducere poteſt, vt cauſæ meri et mixti imperij delegentur*
22 *Reſtitutio in integrum delegari poteſt.*
23 *Merum & mixtum imperium ex edicto Prætoris deſcendens, delegabile eſt.*
24 *Merum & mixtum imperiũ minoris & minimi gradus delegabilia ſunt.*
25 *Tutoris datio delegari poteſt.*
26 *Meri & mixti imperij cauſæ per aſſeſſores & conſultores expediri poſſunt.*
22 *Magiſtratus iure competere dicuntur ea quæ iuriſdictionis ſint.*
28 *Iuriſdictionis cauſæ qñ delegari nõ poſſint.*
29 *Tutoris datio quando delegari poteſt.*
30 *Argumentum à contrario ſenſu plerunꝗ non procedit.*
31 *Argumentum à contrario ſenſu tacita quædam legis mens eſt.*
32 *Argumentum à verbis conditionalibus ſumi poteſt.*
33 *Filij in cõditione poſiti an dicantur inſtituti.*
34 *Argumentum à contrario ſenſu à verbis negatiuis an ſumi poteſt.*
35 *L. Titia. §. fi. ff. de manumiſ. teſta.*
36 *Niſi, dictionis natura quæ ſit.*

QVæcunque.) Præmittit Bartolus, cui fere cæteri aſſentiunt quatuor dignitatum gradus, ſuper illuſtres, illuſtres, ſpectabiles, clariſsimos, tum etiã ſingulorũ exẽpla tam in veteri Republica, quàm in hodierna latius illi multo quàm veri⁹ perſecuti ſunt. Sed &

a Alci.in.l.ſpecioſas.ff.de verb.ſig.in rub.C.de præfect. digni.lib.12.lib. 3.diſp.c.4. b In.l.fœmina.ff. de ſenator. c Soci.colū.prima. d l.1.ff.de conſti.princ. e Bal.in.l.1.C.de in.an.ann.in.c.1.quæ ſint reg. f Glo.& Dec.in.c.quod tranſlationē.de offi.leg. g Alci.lib.1.para.c.1. h Sal.& Coraſ.hic. i Alex.hic.nu.30. k l.1.& 2.ff.de in.om.iud.

in.8.opp.Bald.in rub.de offi.deleg.col.ſi. e Iaſ.nu.63. f l.illud.ff.ad leg.aqui. g Soci.n.9.Iaſ.n.77.& 83.Deci.n.72. h Glo.in.c.cōis.23.diſt.Abb.in.c.querelā.de proc. Hippo.in rub.de fideiuſ.n.231. i l.quaſitū.ff.de re iudi. k Gl.in.c.in archiepiſcopatu.de rapt.g.in.c.qđ ſedē.de offi.ordi. l Ang.in.l.imperiū.ff.de iu.om.iud. m Alex.hic.col.2.Soci.n.10.Deci.nu.28.

l l.1.C.de ſacroſanct. eccle.
m Alex. col.2.
n l.1.ff.de offi.præf.ſ[?]to.l.iter artifices.ē ſol.
o Bar.hic ī 1.q.Alexā. nu.24.Pur. nu.467.
p l.ſolēt.ff de offi.procon.Bart.in 5.oppo.
q l.2.C.de offic.ei.qui vi.ge.Bart. hic 1.4.opp.
r Verſ.hu ius rei.
s Iaſ.n.58. Deci.n.34.
t Auth.ē collato.§.ad hoc prohibemus.
v Bart.in 3.oppo.Soci. nu.9.Iaſ n. 70.Iaco.nu me.75.
x Purp. n. 579.Sap.ſu. 83.Oria.n. 55.
y l.18.titu. 4.par.3.
z Iaſ.n.70 Purp.num. 582.
a l.ſi quis pilo.§.hoc ē ff.de iniuſ. rup.l.de pupillo.§.ſi quis rinos.ff.de no.op.nun.
b Bar.n.14 Alexa.nu. 64.Iaſ.nu. 85.
c Auth.vt nulli iudi.ī prin.auth. de manda. prin.§.cos.
d Bart.hic

illnd indiligēter, qnod de pſectiſsmatu, q̄
poſt clariſsimatū eſt, nō meminerūt. Igiī
cōfutat rectiſime Alciatus[a], cui nos ſupra
quoq; nō nihil adiecimus[b]. Et tñ ſiue hāc,
ſiue illā opinionē ꝓbes, hoc inter oēs[c] cō-
uenit, errare eos, qui ſuperilluſtris titulū
2 ſummo Pōtifici & Imperatori tribuerint.
Etem̄ ſunt illi (qđ Ang. ait eleganter) velu
ri fontes quidā, à quibus reliquæ oēs digni
rares deriuātur. Cui & illud cōſequēs eſt,
vt imperio in Principē lege Regia trāſla-
to[d], quædā ſibi Principes reſeruauerint[e],
quædā Pōrifices[f], cæterа magiſtratibus cō
miſerinr, hoc ipſo ꝙ magiſtratns creāt: &
maioribus quidē maiora, qualia merū &
mixtnm imperium ſunt: minoribus iuriſ-
dictionem ſimplicem.
3 SPECIAliter.) Vt ſunt criminales meri
& mixti Imperij, & qnę cauſæ cognitionē
deſiderāt. Alcia.[g] Marius[h], Coraſius, (quæ
Fulgo. & antiquorū quorūdā intelligētia
eſt[i]) Specialiter. i. noīatim exponūt, & di
ctionē, Quęcūq;, generalius etiā accipiūt,
ſubtiliter & preſſe ſatis (vt ſolent) ſed ipſe
communia magis proſequor & defendo.
LEGE.) Tribuūtur & iuriſdictionis cau
ſæ[k] lege, ſed illæ delegari poſſunt: hic igiī
quaſcūq; (pro ſubiecta materia) cauſas me
ri mixtiq; imperij accipimus[l].
TRIBVVNTVR.) Priuilegio ſpeciali
maiorum magiſtratuū: quæ expoſitio vel
Mario auctore communis eſt.
4 TRANSferētur.) Atq; ideo nō delegant.
Sanè cauſas meri & mixti imperij delega-
ri nō poſſe, oēs[m] hinc colligūt, [?]ōē red-
dita, ꝙ in his eligi videatur perſonæ indu-
ſtria[n]: idq; cōiter[o] verū eſſe aiunr, ſine ge
neraliter, ſiue ſpecialiter iuriſdictio man-
data ſit. Sed nonnulli caſus à regula exci-
5 piuntur. Primus eſt in legato[p] Procōſulis.
6 Secundus de eo qui vicē gerit[q]. Verū ille
(quod in Rubrica diximus & hîc Bartolus
7 quoq; notat) ad ordinarios magis ſpectat.
Tertius eſt ex cauſa abſentiæ[r], dummodo
(quod frequētiores volūt[s]) neceſſariā ſub
audias: tū etiā ex cauſa abſentiæ cognitio-
nē nō punitionē ſiue executionē mandari
8 poſſe[t]. Quæ aduerſus Guilielmū plurium

ſentētia eſt[v]: quāuis Purpuratus, Sapia, &
Orian[x], Guilielmi opinionē cōem eſſe re-
ſtentur[x]. Sed & eſt pro opiniōe priori Hi-
ſpaniæ ad id velut nata factaq; lex apertiſ- 9
ſima[y], niſi ꝙ defendi (oīm cōſenſu[z]) Gui-
lielmi opinio pōt, ſi forte periculū im mo
ra ſit, vt quia latro famoſus puniēdus, aut
ſeditio pręrupta componēda eſt[a]. Sed &
expirare delegati iuriſdictionē, ordinario 10
reuerſo oēs fatent[b]. Loci quoq; ſeruato-
res ab abſente iudice conſtitui vetitū eſt[c],
ſiue quia male illi audirēt, maleq; in offi-
cio ſuo verſarētur, vt Barto. Baldusq; ſen-
riūt[d]: ſiue quia his Præſides loci regimen
ꝓrſus cōmitterēt, q̄ cōis opinio eſt[e]. Quar 11
tꝰ eſt ex cauſa infirmitatis: eadē em̄ hic rō
eſt[f]. In quo etiā oēs cōſentiūt[g], ſiue ꝓpria
ſiue ſuorū infirmitas ſit[h]: dū ne leuis, aur
modico tēpore dnratura[i]. Quintus, iure 12
canonico[k]: quo (vt Ange. ait[l]) delegabile
eſt, quicqd & cognoſcibile: q̄ etiā cōis opi
nio eſt[m]. Limitant tñ in ijs q̄ Pōtifici re- 13
ſeruantur. Finge (inquiūt) Comitē Palati-
nū delegare velle facultatē ſpurios legiti-
mādi: certè nō poterit. eſt em̄ ex eorū nu-
mero hoc, q̄ Principi in ſignū excellentiæ
reſeruātur[n]. Limitāt rurſus ī ijs, qbus per- 14
ſonæ electa videī induſtria[o]. Sed ſi in his
delegatio eo iure interdicta eſt, cnr nō &
in cauſis meri & mixti imperij pari rōne
idē admittūt? Et quidē vrget hoc adeo, vt
nō pauci aduerſns cōem ſentētiā rētent[p].
Mihi interim eorū[q] placet cōſideratio, dif 15
ferētię rōnē reddētiū, ꝙ iure Pōtificio de-
legari cauſæ, niſi ijs q indignitate cōſtituti
ſinr, minime ſoleāt[r]: iure ciuili qbuſlibet
etiā priuaris[s]. Sextus eſt in Principe, q, vt 16
[?] qui legibus ſolutus eſt[t], cauſas has (vr 17
[?]ter traditū eſt[v]) delegare pōt[x]. Septi-
mus in delegato Principis. quanq̄ em̄ Ac-
curſius[y] hic cōtrarium ſentiat, cuius opi-
nionem Albericus[z], Decius, Purpuratus
communem affirmāt: approbata[a] tamen 18
magis Accurſij altera eſt, vt ſicut Princeps
ſic Principis quoq; delegatus cauſas meri
& mixti imperij ſubdelegare poſsit: niſi
forte vel ex eorum numero ſint, in quibus
perſonę induſtria requiritur, aut quę Prin
cipi re-

n c.per venerabilem. qui filij ſint legiti.
o c.ſi.de offi.delega.c. is cui.de offic. delega. in.6.
p Deci.hic nu.28.poſt Imo. et Ana.
q Oria.hic nu.18.Iaco. in.rub.nume.8.
r c.ſtatutū innēt.gloſ. canonicū.ē reſcript.in 6.
s l.vltim. infra.
t l.pricep. ſupra de legib.
v Iaſ. nu. 28.& nu. 62. Purpu. num. 609.
x l.ſi.C.vbi ſenato.vel clariſ.
y Gloſ. in ver.quæ vero.prope ſi.
z Iaſ.num. 63.Purpur. nume.622. Deci. in.c. ſi pro debilitate.colū. tertia.de offic.deleg.
a Glo.in.l. vnica. C.q pro ſua iuris. vbi Pau. ad ſi. Iaſ.hic nume.63.Deci. col. penult. Iacob. num. 77.Sap.nu me.103.poſt Lancel. Deci.

b Glo.in.c.ſuper quaſtionum.§.porro.in glo.transfert.de offi.delega.
a l.2.§.1.C.de his qui latr.occul. c Alex.n.60.Iaſ.n.84.Deci.nu.76.
d l.placet.verſ.quod non ita.C.de peda.iudi. e l.cum prætor.§.1.de iudic.Albe.hic.col.pen.Deci.num.65. f l.fi.C.vbi & ap.quem.
g Fulgo.hic argum.huius.l.iunc.l.cum prætor.ff.de iudic.

y l.qui teſtamento.§.mulier.ff.de teſtam. z Purp.num.689.
a l.2.C.de condi.inſer. b l.nemo.C.de iur.om.iud.gl.in clem.1.de ſent.excom gl.in.c.1.de ata.& quali.lib.6. c Glo.in.l.cũ prætor.ff.de iudi.
d l.conuenticula.C.de epiſco.& cler. e Glo.in.clem.1.de vſu.
f d.l.cõuenticula.g.in.l.illud.ff.ad leg.aqui. g Ioan.And.in.c.publicato.d elec.

cipi reſeruanĩ: & vt memineris, ſubdele-
19 gatũ (ne res in infinitũ procedat) non idẽ
poſſe[z]. Octauus cũ multitudine aliarũ cau
20 ſarũ, quæ etiam meri & mixti imperij ſint,
iudex occupatus aliquas delegat[h]. eadem
enim in hac ſpecie ratio eſt, quæ in abſen-
tia & infirmitate: quod & oẽs admittunt[c],
contrà dicentes, ſi propter alias occupatio
nes.i.nõ meri vel mixti imperij delegare
21 velit[d]. Nonus eſt, ſi conſuetudo eſt, vt hæ
cauſæ delegentur[e]: quo more iudices fre-
22 quẽter vtuntur. Decimus, in reſtitutione
in integrũ, quæ licet mixti imperij ſit, de-
legari tamẽ poteſt[f], vt ſupra diximus. Vn-
23 decimus, in mero & mixto imperio, quod
ex edicto Prætoris detur[g]: qua ratione &
in eo imperio idem dicemus, quod ex edi
24 cto Ducis, Marchionis, Comitis, Profici-
ſcatur[h]. Duodecim⁹, in imperio mero vel
25 mixto, minoris & minimi grad⁹[i]. Decim⁹
tertius, in datione tutoris, quæ licet impe-
rij mixti ſit, quibuſdam tamen caſibus (qđ
ſupra notauim⁹) delegatur. Decimusquar-
26 tus generalis eſt: quamuis enim cauſæ me-
ri & mixti imperij delegari nequeant, per
aſſeſſores tamen conſultoreſq; expediri
poſſunt[k].
27 QVAE vero iure magiſtrat⁹.) Id eſt, quæ
iuriſdictionis ſimplicis ſunt, ſecũdũ cõem
28 intelligẽtiã. Verùm & hæ quoq;, ſi plenã
cauſæ cognitionẽ requirant, delegari non
poſſunt[l], oĩm cõſenſu[m]. Quid ergo de da
29 tione tutoris dicemus? Et plures[n] in ea o-
pinione ſunt, iure magiſtratus eã non cõ-
petere[o], ac proinde delegari nõ poſſe, præ
terquã ei, q alioqui iuriſdictionẽ habeat[p]:
& præterquã in legato Procõſulis[q], aut iu
ridico Alexãdriæ[r]: & hodie, ſi pupilli fa-
cultates ſolidos quingentos minime ex-
cedant[s].
EXERcitionem.) Id eſt, cognitionẽ: quæ
expoſitio communis eſt[t].
HVIVS rei fortiſsimũ argumentũ eſt.)
30 Auxeſis figura eſt[v]. Plerũq; enĩ argumẽ-
tũ hoc nõ procedit. alibi[x] dicitur ꝓbatio
apertiſsima.
31 QVOD lege Iulia.) Argm̃ à cõtrario ſen
ſu ꝓ lege habetur[y].i.(vt plures accipiũt[z])

tacità quædã legis mens eſt. Ex verbis aũt
legis ſumi regulariter põt, niſi abſon⁹ in-
tellect⁹ ſeqnaĩ[a], vel iuri cõi[b], vel rõni le-
gis[c], vel veritati naturali[d] cõtrarius, vel le
gis ipſius cõditor in pœnã incideret[e]. Idẽ
ſi dictiones implicatiuæ (vt vocamus) fue-
rint: quales, maxime, etiã, præſertim, & ſi-
miles[f]. Idẽ, ſi narratiua verba[g], aut cõce-
ptio modalis[h]: nãq; ex cõditionali ſumi[i]
oẽs fatentur[k]. Nõ ꝓcedit præterea argm̃
hoc, ſi legis cauſa impulſiua, & non finalis
ſit[l]: aut ſi finales duæ cum ſint, altera ſola
ceſſet[m]. Sed qd in ſtatutis dicem⁹ & Bart.
nõ ſatis explicuit. Verũ approbata[n] cõclu
ſio eſt, vt ſi præter ius ſint, valeat argumẽ-
tum: ſi contra ius, minime valeat, niſi for-
te eluſoria alioq videreĩ diſpoſitio[o]. Ponẽ
lege municipali cautũ, vt nõ ſtãtibus ma-
ſculis fœminæ ſuccedãt: licebit per cõtra-
riũ arguere, ſi maſculi exiſtãt, fœminas nõ
ſucceſſuras: quæ interpretio cõis eſt[p].
SI proficiſcaĩ.) A verbis cõditionalib⁹ ſu-
mi poſſe argm̃, & hîc & alibi nõ ſemel[q] ꝓ- 32
baĩ, & frequẽtiores cõcedũt: præterq̃ ſi ex
verbis teſtatoris qs ſumat, vt hæredis inſti
tutionẽ ſubandiat. Si qs itaq; ſic dixerit Ti
tiũ hæredẽ inſtituo, & ſi ſine liberis morie 33
tur, ſubſtituo Gaiũ: Titij liberi inſtituti nõ
dicunĩ, ex Accurſ.[r] ab oĩbus laudata ſentẽ
tẽtia. Sed nunqd à negatiuis, ſicut ab affir- 34
matiuis verbis ſumi põt? Et à negatiuis ſu-
mi nõ poſſe cẽſuit aliqñ Bald⁹[s], Scæuolæ 35
reſpõſi[t] argumẽto: cæteri crebrius cõtra-
riũ affirmãt: & Scæuola tm̃ abeſt, vt ob-
ſtet, vt vel maxĩe hoc ꝓbet, modò cõem[x]
declarationẽ ſequamur, q̃ dubio ꝓcul cçte
ris ꝓſtat. Ea eſt enĩ dictionis, Niſi, natura, 36
vt ꝑcedẽti affirmatione neget, negatione
ꝑcedẽti affirmet: ita, vt ꝑcedẽti negatiõe
actus, actũ: ꝑcedẽti negatione potẽtiæ, po
tẽtiã ponat. Igitur in Lutij Titij clauſula
ꝑceſsit negatio potentiç, Liber ne eſto: q̃
verba vł ipſa tantundem valent, atque illa
Liber eſſe nõ poſsis, ſiue quia futuri tem
põris ſunt, ſiue quia negatiua (ac proinde
naturç malignantis) ſiue quia ad ſeruum
relata, actum ſignificare nullo pacto pote
rãnt. Quibus conſequens eſt, vt & illa,
Niſi

h Bar.in.l.5.in prin.ff.de verb.oblig. Purp.hic.n.622.
i Bar.in.l.imperiũ.n.13.ff.de iur.om.iu. Pau.hic.n.8.Riminal.co.fi.
k Purp.hic nu.64.
l l.nequicq̃.§.vbi decretũ.ff.de of.fi.procon.
m Purp.n.673.
n Alex.n.34.&.36.Iaſ.nu.66.Iacob.n.62.Sap.nu.64.&.68.
o l.Latius.§.cũ teſtamẽto.ff.de admini.tuto.l.muto.§.tutoris.ff.de tutel.l.nec mandante.ff.de tute.&.cura.
p l.ius dandi.ff.de tuto.&.cura.da.ab his.
q l.pen.ff.de offic.procon.
r l.1.ff.de offic.iuri.
s §.ſed hoc §.nos.inſti.de attil.tu.to.
t Iaſ.num.70.Purpu.nu.575.cũ ſequen.
v Alciat.libro.4.de verb.ſign.
x l.ſi quis locuplet.ad ſi.ff.de manu.teſta.

e.ſi papa.de priui.lib.6.
h l.titio cẽtũ.in pri.ff.d cõdit.et demonſt.
i l.aliqñ.ff de cõ.et de.
k Purp.n.682.
l l.2.§.ſexũ ff.de poſtu.
m l.ſi non lex.ff.d hære.inſti.
n Iaſ.nu.40.Pur.n.694.Deci.num.59.
o Authẽ.diaconiſſa.l.nulla.C.d epiſc.et cle.
p Soci.in.2 volu.conſ.290.colũ.2.Pur.n.691.
q l.aliqñ do.ff.de cõdi.& dem.l.pecuniã.ff ſi cer.pet.
r Glo.in.l.latius.2.ff.de hæ.inſt.Pur.n.684.Iaſ.in.d.l.pecuniã.colũ.2.& in l.gallus.in princ.num.44.de lib.& poſthu.
s Bal.in.l.2.C.de con.inſer.
t l.titia.§.fi.ff.de manu.teſta.
v Arg.l.ſi quis liber tatem.§.fi.ff.de ſtatu libe.
x Alexã.hic.nu.11.

Niſi diligenter rationem excuſſeris, po-
tentiam ponant, ſitq; eorum ſenſus, niſi ra
tionem reddideris, liber eſſe non poteris:
per cõtrarium, ſi reddideris, poteris. cum
enim ad potentiam omnia referantur, ar-
gumentum à contrario ſenſu rectiſsime
procedit. Bene autem his verbis libertatẽ
adimi, potiuſquam dari, Scæuola ait. Ete-
nim adempta eſt perpetuo, ſi rationes nõ
reddat: adempta & actu, licet rationes red
dat. Scio ego Benedictum à Plumb. Alcia-
tum[a], & alios tam noſtros quàm exteros
aliter intelligere, pro ſuo quemq; captu in-
genioſe atque diligenter: ſed mihi nunc
communia placent.

QVI mandatam iuriſdictionẽ
ſuſcepit, propriũ nihil habet:
ſed eius qui mandauit, iuriſdi
ctione vtitur. Verius eſt enim more ma
iorum iuriſdictionem quidem trãsfer-
ri: ſed merum imperium, quod lege da
tur, non poſſe tranſire. Quare nemo di-
cit animaduerſionem legatum Procon
ſulis habere mandata iuriſdictione.
PAVLVS NOTAT: & imperiũ,
quod iuriſdictioni cohęret, mandata iu
riſdictione tranſire verius eſt.

1 *Iuriſdictio mandata & delegata in quo diffe rant.*
2 *Delegatus iudex quo ſenſu proprium nihil habeat.*
3 *Prorogati iudices, medij inter ordinarios & delegatos ſunt.*
4 *Delegatus iudex non eſt in quaſi poſſeſsione iuriſdictionis.*
5 *Animaduerſio ad merum imperium ſpectat.*
6 *Coercio modica triplex eſt.*

QVI mãdatam.)
Mandata à delegata iuriſdi-
1 ctione quid differat, tradere
hîc tentat Accurſius. Sed eã
opinionẽ plures ſequũtur[b],
vt ſynonyma dicantur[c].
2 PROprium nihil habet.) Vel quia reuo-
cari poteſt, ordinario volente[d], vel quia
iudex delegatus vſum tantum & exerci-
tium, non proprietatem iuriſdictionis ha-
bet. quę communes[e] declarationes ſunt.
Quibus & multa quoq; conſequentia. In-
de enim, vt delegare delegatus nequeat[f]:

a Alci. pa rad. lib. 5. c. 4.
b Iacob. co lum. 2.
c l. ſolet. l. prætor. in fra de iuri. om. iud.
d l. iudiciũ ſoluitur. ff. de iudic.
e Iaſ. col. 1. Deci. col. 2.
f l. à iudi. ce. C. de iudi. §. 1. inſti. de vſu & ha bit.
g l. et quia infra de iu. om. iudi.
h l. & ſi pter. infra vbi Ang.
i Bar. in l. vbi ceptũ. in. 1. q. ff. de iudic.

vt morte delegãtis delegatio finiatur[g]: vt
conſuetudinem terræ delegantis nõ ſuæ
delegatus ſequatur[h]: vt cauſam coram de-
legato cœptam finire delegans poſsit[i].
Neq; eñ in delegato radix iuriſdictionis,
ſed vſus eſt[k]: ea iuriſdictio extraordinaria
vocatur[l]. Vtq; ordinarij iudices propriũ
habent, delegati nihil: ſic inter hos proro
gati mediũ quoddã tenent[m]: arbitris verò
notio tãtum eſt[n]. Sed & neq; in quaſi poſ- 3
ſeſsione iuriſdictionis delegatos eſſe, ſed 4
in aptitudine quadã recte Baldus notat[o].
VTITVR.) Vſus ergo penes delegatũ,
proprietas eſt penes delegantem.
IVRISdictionem.) Reuocabilẽ, vel de-
legatam, non ordinariam: ſicq; hæc prin-
cipio legis non obſtant.
MERVM imperium.) Merum imperiũ
in eum etiam non tranſit, cui cauſæ in vni
uerſum mandatur.
ANIMADuerſionem.) Quę meri impe
rij nota eſt[p]. 5
IMPERIVM.) Accurſius & frequentio
res[q] Imperium hîc, id eſt, modicam coer- 6
cionem interpretantur: ſed poteſt ea eſſe
triplex: Quædam verbalis, quæ ſimplicis
iuriſdictionis eſt, & dubio procul in dele-
gantem tranſit[r]. Quædã verbalis ſiue rea
lis, quæ & mixti imperij eſt: cuius exẽpla
hæc, mittere in poſſeſsionẽ ex primo de-
creto[s], deferre iuramentũ in litẽ actori[t],
denegare cõtumaci audiẽtiã[v], & eũdẽ cõ-
dẽnare in expenſis[x], & ſiqua ſimilia ſunt.
hæc etiã in delegatũ tranſit[y]. Quædã per-
ſonalis eſt, quæ & meri imperij: quam in
delegatũ tranſire Bartolus aliquando ſen
tit[z]. Idem[a] alibi cõtrà. Sed eſt prior illa o-
pinio communior[b]. ſpectat enim modica
hæc coercio perſonalis ad penultimum
meri imperij gradum, qui (vt ſupra quo-
que diximus) delegabilis eſt[c]. Scio & hîc
finẽ huius legis, vt & ſuperiores eius parti
culas reliquas, alios aliter accipere. At mi-
hi nunc quoque in hoc receptiora magis
probantur.

II. VLPIANVS Libro tertio, De omnibus tribunalibus.

MANDATA iuriſdictione à
Præſide conſilium nõ poteſt
exercere, is cui mandatur. Si
tutores vel curatores velint prædia ven
dere, cauſa cognita id Prætor vel Præ-
ſes per-

k Bal. in ru bri. de offic. deleg. co. 2.
l Bal. in. l. ſi quñ. C. de dilat.
m Bal. in. 3 vol. cõſ. 217
n l. aut præ tor. in pric. ff. de re iudi.
o Iaſ. hic. n. 4 Bal. in. l. 2. C. de ſent. & interlo. om. iudi.
p l. imperiũ. infra de iu. om. iudi.
q Sup. nu me. 20.
r Bar. in. l. imperiũ. n. 12. j. de iur. om. iud.
s l. pen. §. fi. infra.
t l. ĩ actio nibus. ff. de in lit. iur.
v l. ſed et ſi per præto rẽ. §. ſed & ſi dũ decre to. ff. ex qb. cauſ. maio.
x l. ſanci mus. C. de iud.
y Pan. hic. Bar. ĩ. l. ma giſtratibus. infra de iu. om. iud.
z Bar. in. l. ne quicq̃. §. vbi decretũ col. pen. ff. de offi. procon. & in. d. l. imperium. nu. 12.
a Bar. in. l. 2. & in. l. magiſtrati bus. j. de iu. om. iudi.
b Iaco. hic nu. 6.
c Bar. in. l. imperiũ. n. 13. Pan. in. l. 1. ſupra nu. 8. Purp. ibi. nu. 644.

ſes permittat.quod ſi mandauerit iuriſdictionem, nequaquam poterit mandata iuriſdictione, eam quæſtionem transferre.

1 *Cauſæ cognitionẽ deſiderantia mandati iuriſdictionem non tranſeunt.*
2 *Delegatio prohibita generaliter, & ſpecialiter indubio prohibetur.*
3 *Manumißio an poßit delegari vel fieri per procuratorem.*
4 *Seruire per ſubſtitutum quando quis poßit.*
5 *Emancipatio an poßit fieri per iudicem delegatum*
6 *L.15.titu.18.part.4.*
7 *Legitimatio an poßit delegari.*
8 *Legitimatio an poßit fieri per procuratorem.*
9 *Conſilium quid ſit.*
10 *Minorum prædia an ob cauſam vtilem alienari poßint.*
11 *Tutor an poßit per procuratorem petere, vt iudex decretum interponat in alienatione rerum minoris.*

MANDATA.)

1 Quæ cauſæ cognitionẽ plenã deſiderãt, mandata iuriſdictione nõ tranſeũt. Verũ id qbus caſibus nõ pcedat, ſupra dixim⁹ [a].

2 IVRISdictione.) Specialiter, vel generaliter, & rectè. Vt enim recẽtiores hinc notãt, prohibita delegatione cauſæ, & ſpecialiter & generaliter prohibitam In dubio dicendum eſt.

3 NON poteſt.) Vt manumiſsio delegari nõ poteſt: ſic neq; per procuratorẽ fieri [b], niſi filiũ [c]. quæ enim per alios nõ ſolẽt, per filios expediri poſſunt [d], etiã ſi electa ſit in4 duſtria perſonę: quo caſu per ſubſtitutũ regulariter quis non ſeruit [e], oĩm conſenſu [f]. Sed nũquid quod de manumiſsione dictũ hic eſt, in omni manumiſsione pcedet? Et cõſtat in ea pcedere, q̃ à minore.xx.annis fiat. Illa eñ cauſæ cognitionẽ deſiderat [g]. An & in ea quæ fiat à maiore annis.xx. q̃d Fulgo.credit? generaliter eñ lex noſtra loquitur. Alij, crebrius [h] hãc delegari poſſe, 5 quia ſine cauſæ cognitiõe fieri pũt [i]. Verũ quid de emancipatione dicemus? Et non poſſe eã expediri, niſi corã ordinario, Accurſius aliqñ [k] ſentit: quod Baldus ſæpe ſequutus eſt [l]. Idẽ Accurſ.alibi [m] cõtrà, ſiue corã ordinario, ſiue etiã coram delegato emancipari filios poſſe. Quãuis enim decretũ exigat emãcipatio, at nõ cognitionẽ cauſæ: & hęc quidem opinio cõis eſt [n]. Sed 6 prior illa iure nr̃o videtur approbata [o] niſi forte malit quis legẽ Regiã, iuxta cõem opinionẽ, extẽdere ad delegatũ. Quid de legitimatione? Et conſtat, nõ eſſe delega- 7 bilẽ etiã iure canonico, idq̃; ideo, quia legitimatio ex eorũ numero eſt, quæ Principibus reſeruantur [p]. Mirum tñ eſt, quòd (vt cõiter [q] omnes fatentur) peti per procura- 8 torem poteſt [r].

CONSIlium.) Accurſius & Iaſon conſi- 9 lium pro auctoritate manumittendi accipiũt: ſed errãt. Olim eñ in cauſis agẽdis, cũ ab vtraq; parte dictũ eſſet, Dixi, quo orationes iudiciales claudebãtur, Prætor addebat, Dixerũt: iudicesq̃; in cõſiliũ mittebat. mittere verò iudices ĩ cõſiliũ (vt Aſconius notat in ver. Act.2.&.3.) eſt dimittere iudices ad ſentẽtiã dicendã. Ibi conſiliũ exercebat [s] ſiue præbebat [t] Prætor. In cõſilio verò hoc manumiſsiones fieri ſolitas, vel integer titulus oſtendit, De vindicta & apud cõſilium manumiſsiõe [v]. Quo fit, vt exemplum huius prioris ſenſus generalius ſit, quam vt ad ſolas manumiſsiones aptari debeat.

CAVSA cognita.) Vt neceſſaria ſit [x]. Sed an ſit ob vtilẽ, verbi gratia, ſi prædia ſterilia aut ĩfructuoſa ſint? Et alienari tũc quoq; poſſe hîc & alibi [y] ſentit Accurſ. ad prædiorũ eccleſiæ exẽplũ. Idẽ [z] rurſus cõtrà: quã opinionẽ (Angelo & paucis quibuſdã exceptis) cęteri oẽs ſequunt̃ [a]: niſi forte (vt Bal. adiecit) euidẽs minoris fuerit vtilitas.

PRAESES permittat.) Sed poterit'ne tu- 11 tor per pcuratorẽ hoc petere, vt iudex in alienatione prædij minoris decretũ interponat? Et nõ poſſe [b], crebrior opinio eſt [c]. Decij fratres cõtrà, qbus prope eſt vt aſſentiar. Nã vt ſola libelli oblatio ſatis nõ eſt: ita cauſa cognita, etiã per procuratorem hoc expediri poſſe, vix quiſquam ire poteſt inficias [d].

III. IVLIANVS Libro quinto, Digeſtorum.

ET SI Prætor ſit is, qui alienã iuriſdictionem exequitur: nõ tamen pro ſuo Imperio agit, ſed pro eo, cuius mãdatu ius dicit, quoties partibus eius fungitur.

a In. l. nec quęq̃. §. vbi decretũ. ff. de offi. pcõ.
b l. nec mulierẽ. ff. de manu. vin.
c l. 1. §. fi. C. cõm. d man.
d l. ſciẽdũ. §. legati. ff. de manum. Deci. hic.
e l. liter artifices. ff. de ſolut.
f Acct. in l. cõtinu⁹. §. ſi ab eo. col. 2. ff. de verbo. oblig.
g §. eadem inſti. qb. ex cau. manu. non lic.
h Alex. ĩ l. 1. nu. 27. ſupra Pur. ibi num. 674. Pur. hic col. 2. Val. in. l. imperiũ. n. 158. de iur. omn. iu.
i l. nõ eſt. ff de man. vi.
k Glo. in. l. ab ea pte. ff. de proba.
l Bal. in rubr. de of. de leg. col. 4. et in. l. fi. col. 1. C. de iudi. et in. l. 1. col. fi. C. de in. an. ann. et in. l. poſt mortẽ. ſupra de adopt.
m Gl. in. l. emãcipari. ff. de adop.

n Bar. in. l. imperiũ. n. 22. ff. de iu. om. iu. Soci. n. 53. Cacia. n. 26. Purp. hic et in. l. 1. nu. 675. S.
o L. 15. tit. 18 pt. 4. l. 93. tit. 18. pt. 3.
p Bal. in. d. l. fi. et in. d. rub.
q Bar. in. l. gallꝰ. §. forſ. tã. col. fin. Iaſ. n. 4. Soci. col. 2.
r l. 1. §. v ſus. ff. de pcura.
s l. 1. ff. de offic. con.
t l. etiã. §. fi. l. ĩ manumittere ff. d manu. vin.
v Salo. hic Alci. parc. libr. 1. c. 41. vigl. in. §. ſed vt nihil 10 inſti. d teſt.
x l. magis puto. §. ſi. iis. ff. de reb. eo.
y Glo. in. l. cũ hi. §. eam ff. de trãſa.
z Glo. in. l. ob ae. C. de præd. mino. gl. ĩ. l. ſi fundus. ff. de rebus. eo.
a Pau. ĩ. d. §. eã Pau. Soci. Iaſ. Dec. hic.
b l. minorũ C. de præd. mino. iunc. 2. intel. g.
c Soci. Iaſ. et purp. hic Roma. ſing. 422.
d d. l. minorum. ſecundum primũ intel. g.

1 Præto-

1 *Pretoris appellatio dupliciter accipi poteſt.*
2 *Azonis & Lotarij contentio.*
3 *Merum Imperiū an ſit apud ſolū Principem.*
4 *L. 18. titu. 4. part. 3.*
6 *Delegatio non eſt, vbi ordinario iudici cauſa committitur.*
6 *Magiſtri in diſcipulos iuriſdictio & imperiū.*
7 *Delegatus in cognoſcendo, & in pronunciando ordinarius.*

ETSI.) Pro quanuis.
PRAEtor.) Prætorem hîc & ſtrictè & genera
liter etiam potes accipere pro
1 iudice quouis ordinario [a].
ALIENAM.) Delegantis.
PRO ſuo Imperio.) Cum Enricus Germanorum Rex Bononiam veniſſet aliquā
2 do, florerentq́; ibi tum eximij duo iuris ci
uilis interpretes Lotarius & Azo, diſcrepa
rentq́; inter ſe in alijs multis, ſed in eo vel
maxime, quod merum Imperiū apud ſolum
Principem eſſe Lotarius affirmabat, Azo
3 etiam cæteris magiſtratibus propriū eſſe
profitebatur: fama eſt, depoſito ex ſpōſio
ne apud ſequeſtrum equo, Regem eos ad
adijſſe, qui pro Lotario pronūciauit. Nec
mirùm id. in cauſa enim propria ius dixit.
Cæterū Azonis opinionē cōmuniter Do
ctores ſequuntur, quam his verbis Iulian⁹
cōfirmat. Alcia.[b] nouiſsimè meri Imperij
ius ipſum ſoli Principi cōpetere, eius exer
citiū etiā cæteris iudicibus ordinarijs cōi
cari credidit. Ego meri Imperij originē pe
nes Principē eſſe arbitror, velut magiſtra
ſtratuū oīm fontē, vt ſupra diximus [c]. Le
ge enim Regia in eū tranſlatū eſt [d]: cōica
ri tñ ijs, quibus Princeps cōceſſerit, habe
req́; eos tunc nō exerciciū tantū, ſed me
rū ipſum Imperiū. Quæ ſentētia iure no
4 ſtro approbata eſt [e].
SED pro eo cuius mādatu ius dicit.) Hoc
tale eſt, ac ſi diceret, delegatū in ea cauſa,
nō ordinariū futurū. Sed cū Princeps ordi
nario iudici cauſæ cognitionē cōmittit, an
5 nō illa ordinariæ iuriſdictionis excitatio
quædā eſt, nō de legatio [f]? quid eſt ergo quod
delegationem hic eſſe probat? Et Ioan.[g]
Andr. Bartolusq́; delegationem eſſe ideo
ſentiunt, quia non Princeps inferiori, ſed
æqualis iudex æquali commiſerit. Fulgo.
& Iaſ. aliter, quia Princeps cauſam cōmiſe
rit, de qua cognoſcere vi ordinariæ iuriſ
dictiōis ordinarius iudex nō poterat. Gui
lielmus, Albericus, & plures [h] delegationē
etiā tum eſſe, nō excitationē, cū Princeps
ordinario cauſæ cognitionē mandat (quæ
alioq; & ei iure ordinario cōpeteret) verū
ita, vt addat, vt detrahat aliquid. Vt enim
cùm aliquid iurigentiū aut addimus, aut
detrahimus, ius ciuile efficimus: ſic addi
tio, vel detractio ordinariā iuriſdictionē
in delegatam transformat: quæ opinio &
à Pontificijs & à noſtris approbata eſt [i].
Finge itaq; cōmiſſam ordinario cauſam,
ita, vt ſummariè cognoſcat, delegato in ea
iure, non ordinario procedet [k]: quod & a
lijs exemplis Iaſon docet [l], & quatuor mo
dis declarat. Poteſt eſſe & quart⁹ legis no
ſtræ ſenſus ſecūdū Accurſium, ſi ponas ex
duobus ordinarijs alterū alteri delegaſſe,
verbi gratia, ſi magiſter cauſam inter ſcho
laſticos Epiſcopo aut Poteſtati mandet [m]. 6
Damnant Raynerius, Alberi. Fulgo. & Ia
ſon exemplum, expirat enim (inquiunt)
delegatio, cum delegatus ex delegato or
dinarius fit [n]. Facilius ergo cū ordinarius
iam eſt, delegatio impedietur [o]. Guilielm⁹
Lācellotus, Riminaldus, Iacobus de Nig.
exemplum defendunt, hoc præſertim, quod
recuſaſſe cęteros videtur ſcholaſticus, qui
magiſtrum elegerat. Mihi & hæc iure cō
muni placent. Sed cum ex facto magiſtri
in diſcipulos iuriſdictio, & Imperiū in vſu
nō ſint [p], exēplū ſuſtineri nō poſſe video:
intellectus placet. Pone ergo correctorē à
te aditū, illū collegæ Locū (vt vocāt) tenē
ti cauſam cōmittere, erit certè in ea cauſa
Locū tenens nō ordinarius ſed delegatus,
vt hic Accurſius & ſequaces concludunt.
Caue igitur: pauci enim ſunt, qui ad hoc
animaduertant.
QVOties partibus eius fungitur.) Erit
ergo delegatus, cū partibus iudicis delegā 7
tis fungitur: ordinari⁹ in his, quibus nō fun
gitur. Quæ verba Iacobi But.[q] opinionē
(vt ipſe noto) ſatis cōfirmāt, exiſtimātis,
ſi cauſa ſic delegetur Titio, vt ſummariè
cognoſcat, & fine debito decidat, futu
rum Titium in cognoſcendo quidem de
legatum, in pronunciando ordinarium, &
quanquam Paulus hoc reprehendat [r], Bal
dus variet, Bartolo in hoc, & Iaſoni [s] ma
gis accedo, qui Iacobum ſequuntur. Nam
& limitari poteſt delegationis forma [t], &
ſupra ſcripta verba bene ſe habent.

a l. 3. §. præterea. ff. de ſuſp. tuto.

b Alci. parad. li. 2. c. 6

c In. l. 1. ſupra.
d l. 1. ff. de conſti. prin. l. 1. ſupra de offic. præf. præt.
e l. 18. titu. 4. part. 3.
f ſcilicet in corrigendis c. graue. de offi. ordi. c. cùm aliquibus. de reſcript. in 6.
g Io. And. ad Spec. tit. de in. deleg. §. 1. in addi. cauſarum. Barto. hic. Iaſ. col. 2.

h Iaſ. in. l. ius autē ciuile. ff. de iuſt. & iu.

i Alex. in l. 1. §. ſi quis ſimpliciter. col. fi. ff. de verb. oblig. Soci. col. 2.
k Pan. ī. l. 1. §. opus. ff. de nou. op. nun.
l Iaſ. in. d. l. ius autem
m Auth. habita. C. ne fi. pro pa.
n l. iudiciū ſoluitur. ad fi. ff. de iud.
o l. patre. ff. de his q ſui vel ali. iu. ſunt.

p Bar. in. l. imperiū. col. 3. ff. de iur. om. iud.

q Iaco. Bu. in. l. qui procuratorē. ff. de procur.
r Pau. hic. Bal. in. l. qui procuratorē Bal. ī addi. ad Specu. tit. de lega. §. fi. addit. vltim.
s Iaſ. hic et ī. d. l. ius autem.
t Auth. ad hæc C. de iudic.

IIII. MACER Libro primo, De offic. Præſidis.

COGNITIO de ſuſpectis tutoribus mandari poteſt: imo etiā ex mādata generali iuriſdictione propter vtilitatem pupillorū eam contigere conſtitutum eſt in hæc verba. IMPERATORES SEVERVS ET ANTONINVS BRADVAE PROCONSVLI AFRICAE. Cum propriam iuriſdictionem legatis tuis dederis, conſequens eſt, vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſsint cognoſcere: vt poſſeſsio bonorum detur: vel ſi Qui damni infecti nō caueatur, vt is poſsidere iubeatur: aut ventris nomine in poſſeſsionem mulier, vel is Qui legatum eſt, legatorum ſeruādorum cauſa in poſſeſsionem mittatur, mandari poteſt.

1 *Tutoris ſuſpecti cognitio & remotio an mādari poſsit.*
2 *Communes opiniones contrariæ.*
3 *L.2.titu.18.part.6.*
4 *Miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto an ſit delegabilis.*
5 *Bonorum poſſeſsiones an delegari poſsint.*
6 *Bonorum poſſeſsio gratia litis agnoſcendæ quæ.*

COgnitio de ſu-
1 ſpectis tutoribus mādari po
teſt.) Magna olim de hoc
controuerſia inter Dynum
præſertim & Franciſcum Accurſium, hoc
patris, illo Iacobi Balduini ſententiā tuente. Exiſtimauit nimirum Accurſius cognitionem de ſuſpecto tutore mandari non poſſe, præterquam legato Procōſulis aut Prætoris. Iacobus remotionis, quæ ipſo iure fiat, declarationem mandari poſſe, remotionem, quæ per iudicis ſententiā fiat, non poſſe. Bartolus media via diſtinguit, cognitionem remotionis mandari, vt hic: ſed & declarationem remotionis, quæ ipſo iure fit[a]: non ſic eam, quę fit per ſentētiam[b]: ſicut neque cognitionem puniendi[c]: quæ opinio Decio[d] & Iacob. de Nig. auctoribus communis eſt. Contrà Ale-
2 xāder[e] (quod & Purpuratus quoq; refert,

a L.φ ſi forte.§.1.ff. de ſolut.l. eum quem.C. de ſuſpec.tuto.
b l.1.§. damus autem ff.de ſuſpec. tuto.
c l.1.§. ſuſpecti.ff. ad tertul.
d Dec. col. 2.Iacob. col. fina.
e Alexā. in.l.1.nu.35. ſupra Pur. hic col.ſi.

licet nō teneat) Accurſij illam cōmunem affirmat, à qua & Regia lex magis ſtat[f]. 3
GENERALI.) Quæ itaq; ſpeciater, & generaliter etiam mandari poſſunt: ſicuti per contrarium, quæ ſpecialiter mandari nequeunt, neq; generaliter[g].
VT poſſeſsio bonorum detur.) Duplici-
ter intelligi hæc poſſunt, vel de poſſeſsio- 4
ne bonorum, quæ facti eſt, vel de bonorū poſſeſsione, quæ eſt iuris. Prior legis ſenſus hic eſt, miſsionē ex primo decreto delegari poſſe: quod tamē de cognitione & pronunciatione miſsionis intelligūt. Realis enim miſsio delegari non poteſt[h]. quæ
declaratio cōmunis eſt[i]. Poſterior intel- 5
lectus huc tēdit, vt bonorum poſſeſsiones quę ius non tribuūt, delegari poſsint: qualis illa eſt, quæ ex Carboniano, & quæ mulieri vētris nomine, & quæ gratia litis agnoſcendæ datur: quæ etiam interpretatio cōmunis eſt[k]. Vtriuſq; ratio cōmuniter[l] illa affertur, quòd eiuſmodi cauſæ iſtę ſint, quæ non plenā, ſed ſemiplenam cauſæ cognitionem deſiderant. Sed certè legis verbis prior intellectus magis conuenit. Quod verò diximus eas bonorū poſſeſsiones ius nōn tribuere, ita ſcilicet plures intelligunt, vt bonorum poſſeſsio, ex Carboniano, & quę mulieri ventris nomi
ne competit, in poſſeſsione tantū, non in
proprietate ius tribuant bonorū poſſeſsio 6
gratia litis agnoſcēdæ, neq; in ꝓprietate, neq; in poſſeſsiōe, ſed hoc ſolum tribuit, vt qui iure ciuili ad quærelam non admitteretur, eo velut ſymbolo à Prætore dato eam intendat. Sic enim frequentiores cum Accurſio interpretantur[m], quanuis Alciatus[n] aliter, aliter etiam (& fortè verius) Græci interpretes expoſuerint[o].

f l.2.titu. 18.part.6.
g l.2.cum glo.ſupra.
h l. iubere infra de in. em.ind.
i Pan. Iaſ. et Deci. hic
k Pur. col. 1.Iacob. col. fina.
l Deci. & Iacob.
m Gl. in.l. papinianus §.1.ff. de in offic. teſta. Iaſ.in.l. certum.nu.7. C. vnde legit.
n Alciat. ī parer. lib. 8.c. penult.
o Vigl. in §.ſam antē inſti. de in offic. teſt.

V. PAVLVS Lib. XVIII. Ad Plantium.

MANDATAM ſibi iuriſdictionem mandare alteri non poſſe, manifeſtum eſt. Mandata iuriſdictione priuato, etiam imperium, quod non eſt merum, videtur mandari: quia iuriſdictio ſine modica coercitione nulla eſt.

1 *Delegatus quando ſubdelegare poſsit.*
2 *Communes opiniones contrariæ.*
3 *Litis conteſtatio an proroget iuriſdictionem delegati.*

4 *l.19.titul.4.part.3.*
5 *Delegari cauſæ quibus poßint.*
6 *l.20.titu.4.part.3.*
7 *Clerici à ſæcularibus delegari poſſunt.*
8 *Edictum de delegando prohibitorium eſt.*
9 *Laici an delegari poßint à iudicibus eccleſiaſticis.*
10 *Fratres mendicātes iudices delegati eſſe poſſunt.*
11 *Commendatarij iudices delegati eſſe poſſunt.*
12 *Mixti Imperij cauſæ an delegentur.*

NOn poſſe.) Delegatus non
1 ſubdelegat, niſi delegatus Principis[a] ſit. Ille enī in cauſa ſibi cōmiſſa maior quolibet ordinario eſt[b], & niſi delegatus ſit ad vniuerſitatē cauſarum[c]: nam pro ordinario eſt[d]: & niſi ſit delegatus Proconſulis[e]. Etenim à lege ei iuriſdictio mandatur[f], & vniuerſitas cauſarum eidem cōmiſſa eſt[g]. Quid ergo in delegato legati à latere dicemus? Et non poſſe hunc ſubdelegare, com
2 munem opinionē Decius affirmat[h]: cōtrà poſſe Felinus[i] ait receptum. Idque verius eſt. Aequiparatur enim Proconſuli Lega
3 tus à latere[k]. Sed quid ſi corā delegato lis cōteſtata fuerit? Et nō poſſe eum etiā tūc delegare Bernardus[l] tenet, cui maior pars cōſentit[m]. Accurſius[n] (ſi lis cōteſtata ſit) à delegato quouis cauſam ſubdelegari poſ
4 ſe: quæ opinio iure noſtro approbata eſt[o]. Reliqua in propoſito ſuis locis dicemus.
5 PRIVATO.) Iure ciuili priuato cuique cauſæ mandari poſſunt. An & iure canonico? Et eo iure, non niſi cōſtitutis perſonis in dignitate aliqua delegatio fieri poſſe videtur[p], etiam ſi partes conſentiant. Alexander[q] etiam propriam dignitatē exigit. Nō ergo (inquit) Primicerio delegari poteſt, hic enim non ſua, ſed Archidiaconi dignitate æſtimandus eſt[r]: hæc & Iaſon[s] ſequitur. Adijcitque caſus non paucos, quibus niſi Epiſcopo cauſæ nō delegantur[t]. Alij (quæ nō tam probabilior[v], quàm crebrior opinio eſt) iure quoque canonico priuatis delegari poſſe cōtendunt, temporalia quę ſunt: ſpiritualia ſiue eccleſiaſtica ijs demū, qui dignitate præfulgeant[x]. Sed & Regia
6 lex[y] in delegato hoc tantum exigit, vt ſit vir bonus atque fidelis, non vt dignitatē
7 habeat. Sanè clerici à iudicibus ſęcularibus delegari poſſunt[z], vt omnes[a] fatentur.

a l.à iudice.C. de iudi. b c.paſtoralis. c.ſane.de off.ordi. c l.1.§.ſi.ff. quis & à quo appella. d Gl.in c.cū cauſam. de appel. e l.cū prætor. §.1.ff.de iud. f Bart.in l.à iudice.C.de iudic. g l. Obſeruare.§.ſi.cū l.ſequ.ff.de offi.procon. h Deci.in c.ſi pro debilitate.col.2.de off.deleg. i Fel.in c.ſuper quæſtionū.§.ſi vero.colū.pen.de off.deleg. K c.2.de off.deleg.in 6. l Glo.in c.cū cauſam. de appel.in c.cū Bertholdus de re iud.gl.in c.1.de pen.in 6. m Iaſ.in d.l.à iudice.co.4. n Dec.in d.c.cū cauſam.n.8.Dec.in l.more.n.38. Zaſ.n.36.de iu.om.iudi. n Gl.in l.fi. C. vbi & ap.quæ.gl.in l.ergo ifrà de iur.om.iu. o l.19.ti.4.part.3. p c.ſtatutū in gl.commiſſionis.de reſcrip.in 6. q Alex.in 2.vol.conſi.77. r ca.de offi.primic. s Iaſ.in rub.ſuprà.nu.5. t Gl.2.in c.aqua.de cō-

8 Edictum enim hoc, ſicut & illud de Procuratoribus vel teſtibus, prohibitoriū eſt: lai
9 ci per contrariū à iudicibus eccleſiaſticis nō ſine diſtinctione. receptū[b] enim eſt, vt ſummus Pontifex, & ciuiles & criminales cauſas laicis deleget: Epiſcopus ciuiles tan
10 tum[c]. De fratribus mendicantibus opinio approbata eſt[d], vt delegati iudices eſſe iu
11 re poſsint. De commendatarijs Andreas, Paulus eſt legendus[e].
QVOD non eſt merum.) Alciatus[f] & Marius Salomonius (quæ opinio & antiquiorum quorundam ante eos fuit) huius legis
12 argumento enixe cōtendūt, mixti Imperij cauſas mādari poſſe. Nā quod aliud verè non merū Imperiū eſt, niſi mixtum? Et eſt ea opinio non probabilis ſolum, ſed & fortè verior. Sed Accurſius & plures contrà, vt merū, ſic neq; mixtū Imperiū regulariter mandari poſſe. Quo fit, vt nunc Imperium non merum, modicā coercionem interpretētur. Sed verbalis ne hæc, an corporalis ſit, Bartolus variat[g]. Nos ſuo loco[h] dicemus.

DE OFFICIO Adſeſſorū. Tit. XXI.

1 *Aſſeſſores an habeant iuriſdictionem.*
2 *Aſſeſſor quis & vnde dictus.*
3 *πάρεδρος.*
4 *Aſſeſſoris appellationes.*
5 *Aſſeſſorium & auditorium.*

DE officio Adſeſſorum.) Dictū eſt de ordinarijs, & delegatis iudicibus: nunc de aſſeſſoribus, qui vel his vel illis aſsiſtunt. Quæ Pauli & cōis cōtinuatio eſt[i]. Cui & illud cōſequēt (quod
1 & omnes[k] fatentur) Aſſeſſoribus iuriſdictionē non eſſe[l]. Quid ergo habēt? Et ipſe arbitror, generaliter notionē illis cōpetere[m], quæ verò ſpecialiter curēt, ſtatim tra
2 ctabimus. Eſt Aſſeſſor (vt Azo & Spe. diffiniūt) is q iudici aſsidet aſiſtitve, vt eū circa cognoſcēdū pnūciādūq; inſtruat. Dictus ab aſsidēdo: quare & aſsidēs aliqñ dicitur.
3 Gręcè ad verbum πάρεδρος eſt. Dicitur &
4 conſiliarius[n], & iudicis comes[o]: & locus
5 in quo iudici aſsidet, auditorium[p] aſſeſſoriumq; appellatur.

PAVLVS.

ſec.eccl. vel alia. v Arg.c.ſua nobis.de app. vbi Dec.in 4.nota. purp.in rub.ſuprà.num.40.lac.n.8. x d.c.ſtatutum. y l.20.tit.4.par.3. z Calderi.conſi.2. a Purpu.in rubr.ſuprà.col.pen. b Gloſſ.& Doct.in c.2.de iudi.Sap.in rubr.ſuprà.nu.37. c ca.menā.2.q.5.c.præter.§.verū.32.diſtinct. d c.cū olim de maio.& obe.purp.in rubr.ſuprà.col.fi. e Barb.conſil.2.col.2. f Alci.parad.lib.2.c.1.Salom.hic & in l.2.ſuprà. g Bar.in l.1.§.q mādat.ā nu.3.ſuprà. h Iul.magiſtratibus.infrà.de iu.omn.iudi. i Dec.col.1. k Soc.col.1. l Authen.adhac.C.de iudic. m l.ait prætor.in prin.ff.de re iud. n l.conſiliarijs.infrà.l.conſiliarios.C.de aſſeſſ. o l.deſunctio.infrà.l.1.§.ſed etſi comitee.ff.de var.& extraor.cog. p l.conſiliarijs.infrà.

PAVLVS Libro ſingulari, De offic. Adſeſſorum.

OMNE officium Adſeſſoris quo viri ſtudioſi partib⁹ ſuis funguntur in his ferè cauſis conſtat: in cognitionibus, poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtulis.

1 *Aſſeſſor peritus eſſe debet.*
2 *Teſtis an poſsit interrogari num ſit infamis*
3 *Aduocatus propter verboſitatem repellitur à poſtulando.*
4 *Libellus quando à iudice lacerari poteſt.*
5 *Libelli inepti quando tolerantur.*
6 *L. 11. titu. 1. lib. 3. ordi.*
7 *Aſſeſſor an poſsit ſententiam dicere.*

VIRI ſtudioſi.) Alij legunt, iuris ſtudioſi: quę
lectiones in eundem ferè ſen-
1 ſum recidunt. Nec ſufficit aſſeſſorem ſtu-
dioſum eſſe, niſi & peritus ſit[a]. Vnde &
de imperitia tenetur, & propter imperi-
tiam reprobari poteſt[b].
PARTIBVS ſuis.) Aſſeſſorum.
COGNItionibus.) Semiplenis, plenis,
aut pleniſsimis, cauſarum ciuilium & cri-
minalium.
2 POSTVlationibus.) Vt inhabiles, putà
infames repellat à poſtulãdo[c]. Sed nũ aut
iudex aut aſſeſſor teſtẽ, vel aduocatũ in-
terrogare, poſſunt infames ne ſint? Et non
poſſe verius[d] receptiusq́;[e] eſt. neq; enim
poſitioni criminoſę reſpõdere tenetur qs,
neq; turpitudinẽ ſuã detegere[f]. Certe im
3 ponere poſſunt ſilentiũ aduocatis[g] verbo
ſis: præſertim[h] quibus etiam (licet hic Ia
ſon dubitet) aduocationis officio interdi-
cere poſſunt[i]. Sed & partium verboſitatẽ
cõpeſcẽt[k]. Sunt & qui poſtulationes acci-
piũt eas quæ verbo tenus fiũt, ſicut libel-
los de ſcripto.
4 LIBELLIS.) Aptè an minus cõcepti ſint.
Sed nunquid ineptũ libellũ ex officio ſuo
iudex lacerare poſsit? Et iudicem poſſe
dubiũ nõ eſt[l], ſed & poſſe idẽ aſſeſſorẽ, Ac
curſius hic ſentit: quẽ oẽs ſequũt[m]. Sic e-
tiam libellũ cõceptũ cõtra cõſuetudinem
iure lacerabũt[n], vel calũnioſum[o]. Nec mi-
rũ id: exceptio eñ ineptitudinis libelli e-
5 tiã poſt latã ſententiã opponi poteſt[p]. Sũt
tñ caſus non pauci in quibus inepti libelli
tolerantur: quos hic Iaſon, Socinus, & Ia-
cobus notant. Dubitatq́; idem Iaſon, num
ex probationibus aptis libellus ineptus ſu
ſtineatur: quæ res iure noſtro dubitationẽ
nõ habet, quo libelli ipſa rei veritate (dũ- 6
modo iudici ex actis conſtet) tolerantur[q].
EDICTIS.) Quæ ad Prætoris ſiue Præ-
ſidis iuriſdictionem pertineant.
DECRETIS.) Primo & ſecundo.
EPISTOLIS.) Quas ad iudicem alte-
rius prouinciæ aut mittunt, aut ab eo reci-
piunt: vel de executione rei iudicatæ, vel
de receptione teſtiũ, vel de reis remitten
dis. Sed nunquid aſſeſſori ius ſententiæ di 7
cendæ eſt? Et non eſſe Accurſius & oẽs[r]
aiunt. neq; enim iuriſdictionem habet, ni-
ſi forte ei iudex ipſe mãdet. Poteritq́; (vt
Bartolus & cæteri[s] declarant) in princi-
pio officij mãdare ei gñaliter oẽs cauſas.

a Gl. in auth. de iudic. in prin. ĩ gl. noſtrũ. b l. 2. ff. qd quiſq; iu. c l. quos p̃hibet. ff. de poſtu. d Gl. in c. 1. de except. e Iaſ. hic. col. 2. f l. Si duo patroni. §. idẽ iulian⁹. ff. d iur. iur. g l. Imperator. ff. de poſtul. h Gl. in l. ex ea. ff. de poſtul. i Roma ſingu. 739. Iaſo. in l. Gallus. §. quidã recte. col. 1. ff. de lib. & poſth. k Gl. in l. Obſidum. in gl. ſuum. de leg. 3. l Gl. i l. fi. C. vt ne. pri ua. gl. in l. 1. ff. ſi mẽ fal. mo. dix. gl. in c. ſacerdotibus. 11. q. 3. m Iacobus. nu. 6. n Glo. in l. de qbus. et in l. diutur na. ff. de legibus.

o Glo. in l. qui cum maior. §. ſi patris. ĩ gl. calũnioſã. ff. d bo. lib. Alex. ĩ l. 4. §. hoc autẽ. n. 24. ff. d dã. infe. Aret. in rub. inſt. de exceptio. nu. 33. p c. cum dilecti de emptio. & vẽ. q l. 11. tit. 1. lib. 3. ordin. r Socin⁹. in rubr. ſupra. s Purp. nume. 141.

II. MARTIANVS Libro primo, De iudicijs publicis.

LIBERTI adſidere poſſunt: infames autem licet non prohibeãtur legibus adſidere: attamen arbitror (vt aliquo quoq; decreto principali refertur conſtitutũ) non poſſe officio adſeſſoris fungi.

1 *Aſſeſſor an debeat eſſe doctor.*
2 *Doctor dignitatem habet.*
3 *Aſſeſſor dignitatem non habet.*

LIBERTI.) Hinc communiter[t] colligunt, 1
neceſſe non eſſe, vt aſſeſſor ſit
doctor. libertus enim dignitatem habere 2
iure nõ poteſt[v]. Doctoratus dignitas eſt[x].
Non ergo aſſeſſorem eſſe, dignitas, ſed ho 3
nor quidam paruus, quod alibi dixit Ac-
curſius[y].
DECRETO principali.) Imperatoris
alicuius.

t Sap. in rubri. ſupra. v l. vnica. C. ad l. Viſcel. x c. Quanto. d magiſ. y Glo. in l. diuus. ff. ad municipa.

III. MACER Libro primo, De officio Præſidis.

SI eadem prouincia poſtea diuiſa ſub duobus Præſidibus conſtituta eſt (velut Germania, Miſia) ex altera ortus in altera adſidebit, nec videtur in ſua prouincia adſediſſe.

1 *Diuiſio prouinciæ & ſimiliũ rerũ quõ fiat.*
2 *Prouinciarum diuiſio ex iure gentium an ex iure ciuili.*

3 *L. ex ea. ff. de poſtulando.*
4 *Aſſeſſor in ſua prouincia quis eſſe nõ poteſt.*
5 *Aſſeſſori ſubſtitutus non poteſt quis eſſe in ſua prouincia.*
6 *Locum tenens aſſeſſoris, an quis eſſe poſſit in ſua prouincia.*
7 *Officium an gerere quis poſſit in patria.*
8 *L. 11. titu. 18. part. 1.*

SI eadem.) Quæ antea vna erat.

1 DIVISA.) Diuiditur vna ꝓuincia in duas. ſic & Epiſcopatus[a], Parochia[b], præbenda[c], fundus[d], domus[e] diuiduntur. Nonnunq̃ tamẽ diuiſio gratia cõmodioris culturæ fit, ſed res vna manet[f]. Prouinciæ vero ita demum diuidi poſſunt, ſi Principis auctoritate diuiſio fiat: quæ Bartoli non vno in loco annotatio eſt[g], quam hic Paulus & recẽtiores ſequuntur.

SVB duobus præſidibus cõſtituta eſt.) A Principe. Sed cum diuiſio Prouinciarũ ex 2 iuregentium ſit[h], quomodo Principes diuidunt? Et Paulus Prouincias per idiomata iuregentium diuiſas ait: per præſidatus iure ciuili. Iacobus ex iuregẽtium eam diuiſionẽ ſine diſtinctione contendit: neq; nouũ eſſe, vt ex iuſta cauſa, quæ iuriſgentiũ ſunt à Principe tamen tollantur[i]. Nec memores aut Paulus aut Iacobus Bartoli ſunt, qui nodum aliter diſſoluit[k]. Quid igitur ipſe? Nempe originem ipſam diuiſionis prouinciarũ ex iuregentium eſſe: ſed vetare nihil quominus diuidere eas Principes poſsint. nam & contractus ex iuregẽtium ferè ſunt, & tamen contractus Princeps & facit, & interdũ reſcindit ſicut & priuati hominis: quæ Bartoli reſponſio à Iaſone, Claudio & pluribus approbata eſt.

NEC videbitur.) Nam & ſi eiuſdem nominis ſint, diuerſæ tamen prouinciæ cenſentur, cũ diuerſos limites & Præſides habeant. Sic etiam prohibitus poſtulare ex cauſa, quæ infamiam non irrogat, in ea tantum prouincia poſtulare prohibitus videtur, in qua Pręſes fuit qui ſentẽtiam dixit: in alia vero non prohibetur, licet eiuſdem 3 nõis ſit[l]. Quod ego (vt dubitationem habeat) legis noſtrę argumẽto tunc verũ intelligo, cũ ſentẽtia à iudice ante diuiſionẽ dicta eſt. Neq; Alciato prorſus accedo, q rationẽ dubitandi ex nomine ſolo perpendit[m]. Sed & explicui locũ illum ipſe alias aliter.

IN ſua ꝓuincia.) Neq; enim aſsidere poſſet in ſua prouincia, ſiue q̃a nemo propheta acceptus in patria, vt Luce. 4. Dominus ait: ſiue quia aut gratiæ aut odio multa aſſeſſores darent[n]. 4 Aſsidere vero in ſua prouincia iure quis non poteſt, ſiue ſuę ratione originis ſit, ſiue ratione domicilij[o]: vt Guilielmus notat, quẽ alij ſequuntur. quæ enim rationes in loco originis, eædẽ (imò & maiores[p]) in loco domicilij locũ habẽt: & ꝓuincialis non is tm̃ dicitur, qui ex prouincia oriundus eſt, ſed & qui in ea domicilium habet[q]. Adde ꝙ vt aſſeſſor, ſic neq; 5 aſſeſſoris ſubſtitutus quis in ſua ꝓuincia eſſe poteſt[r]. An nec Locumtenens, vt vocant? Et poſſe Guilielmus, Cynus, Albe- 6 ricus, Baldus, & Paris cenſent[s]. Poteſt em̃ quis delegatus eſſe in ſua patria, vt omnes fatentur[t], ad vnam cauſam, quanuis nequeat ad vniuerſitatẽ. Contrà Laudenſis, Socinus, Iacobus & Purpuratus: quam opinionẽ & Iaſon aliq̃n ſeqoitur[v]. Nã ſi aſſeſſor (cui videlicet iuriſdictio nulla eſt) eſſe non poteſt, neq; Locũtenens poterit: cùm præſertim & in Locũtenente, q̃ in aſſeſſore, rõnes ꝓcedãt. Adde ꝙ Locũtenẽs Pręſidis ſubſtitut⁹ eſt, ac ꝓinde quod ille nõ poſſet, nec iſte poterit[x]. Quid ꝙ gñaliter ſacrilegus eſſe dicit̃ is, qui in patria administra- 7 tionis officiũ petit[y]. Quinetiã & iure noſtro[z] ſiue iudicis officiũ q̃s petat: ſiue aliud 8 quodcũq;. Iaſon & Decius in Locũtenẽte diſtinguũt, ad modicũ tẽp⁹, an ad magnũ ſubſtituatur[a], eſſet ne extra patriã idone⁹ alius, an non. neceſsitas em̃ facit, vt multę tolerentur[b]. Quæ ſentẽtia rationẽ habet.

IIII. PAPINIANVS Libro. 4. Reſponſorum.

DIEM functo legato Cęſaris, ſalarium comitibus reſidui tẽporis, quod à legatis præſtitutũ eſt, debetur: modò ſi non poſtea comites cũ aliſs eodem tempore fuerunt. Diuerſum in eo ſeruatur, qui ſucceſſorem ante tempus accepit.

1 *Aſſeſſori ſalarium quomodo hæredes iudicis ſoluant.*
2 *Aſſeſſor mortuo Præſide, an poſſit ſtatim petere totum ſalarium.*
3 *Communes opiniones contrariæ.*

4 *Comites*

a c. præcipimus. 16. q. 1.
b c. ad audientiam. de eccleſ. ædif.
c c. vacante. de præb.
d l. plane. 1. §. fi. de lega. 2.
e l. ſi quis duas. §. ſi q̃s partem. ff. com. præd.
f l. cains. §. 1. ff. de leg. 2.
g Bar. in l. vnica de metrop. Bery. lib. 11. & in extrau. qui ſint reb. in glo. lombardia.
h l. ex hoc ff. de iuſt. et iu. §. ſed naturalia. inſtit. de iur. natu. gent. & ciu.
i Alex. in l. cũ mulier ff. ſolut. matri. Deci. in rub. e. de appel. num. 8. cum ſeq.
k Bar. in l. ex hoc iure. colũ. 2. ff. de iuſti. & iu.
l l. ex ea. ff. de poſtul.
m Alcia. parerg. 8. c. 20.
n Glo. in l. hi qui. ff. ex quib. cauſ. maior.
o l. 3. C. de diuer. offic. lib. 12.
p Glo. in c. ſtatũ. §. cũ vero. in g. vnã dictã. de reſcript. in. 6.
q l. prouinciales. ff. de verb. ſig.
r Bal. in l. parabolani. C. de epiſc. & cleri.
s Guil. Cy. Bald. Alb. bri, par. de ſynd. ver. aſſeſſor. colum. 3.
t l. cũ qui ... gl. ff. d in. om. iud. Iacob. hic. nu. 4.
v Iaſ. in §. fuerat. co. 2. inſti. d act.
x l. parabolani. vbi Bal. C. de epiſco. & cleri. Bar. in l. 1. C. de præpo. agen. in reb. lib. 12. Bar. in l. 1. d mancip. & colo. lib. 11.
y l. fi. C. de crime. ſacrileg. c. ſi quid ſuadẽte. §. qui autẽ. 18. q. 4.
z l. 11. titu. 18. par. 1.
a Argu. l. vinũ. ff. ſi cert. pet.
b l. 1. ff. de offic. conſu.

129

4 *Comites qui dicantur.*
5 *Iudicis hæredes cuius tẽporis ſalariũ petãt.*
6 *Communes opiniones contrariæ.*
7 *L.9.titu.8.par.5.*
8 *Iudici mortuo ante officij ingreſſum an debeatur ſalarium.*
9 *Bartoli repugnantia compoſita.*
10 *Medico an debeatur ſalarium pro his diebus, quibus in itinere eſt.*
11 *Aduocati hæredes quo iure ſalarium petant?*
12 *Communes opiniones contrariæ.*
13 *Famuli domino mortuo, cuius temporis ſalarium petere poßint.*
14 *Famulo ſalarium non debetur, ſi dominum abſque eius culpa deſerat.*
15 *L.8.titu.4.lib.4.fori.*
16 *Famulo infirmo an debeatur ſalarium.*
17 *Communes opiniones contrariæ.*
18 *Doctor infirmus per ſubſtitutum legere põt.*
19 *Præſtitum, an præſtitutũ hic legendum: & qui primus ſic legerit.*
20 *Fiſcus quæ pecunia.*
21 *Aſſeſſoribus ſalaria qui præſtiterint.*
22 *Intellectus communis probatur nouißimi nõ probantur.*
23 *Seruire duobus dominis neque vere neque per fictionem quis poteſt.*
24 *Fictio ſuper impoßibilib⁹ quomodo nõ cadat.*
25 *Aſſeßores mortuo Præſide, an durent vſque in ſucceſſoris aduentum.*
26 *Aſſeſſor qui ſecũdo iudici ſuas operas locat, quomodo recuperet ſalarium.*
27 *Aſſeſſor an teneatur alteri locare ſuas operas.*
28 *Aſſeſſori an debeatur ſalarium Præſide remoto.*

LEgato Cęſaris) Præſide: ſed exempli gratia dictũ hoc eſt. idẽ enim dicẽdũ in iudice quouis aut ordinario, aut delegato, cui aſſeſſor eſſet.

1 SALARIVM.) Mortuo Pręſide (q vn⁹ eſt hui⁹ legis cõis ſẽſus[a]) aſſeſſori ſalariũ (idq; adeo integrũ) ab hæredibus Præſidis debetur. neq; eñ per aſſeſſorẽ ſtetit, quo minus

2 aſsideret[b]. Sed nũquid ſtatim totũ petere põt? Et poſſe Barto. Pau. & Iaſ.[c] cẽſent. Nã & dilationẽ expectari minime oportet, cuius effectus aliquis nõ ſit[d], inquilini exemplo habitationẽ añ quĩquẽniũ deſerẽtis[e]. Alexã. & Claud.[f] cõtra, dilationẽ expectãdã[g], eſſe eñ aliquid, qđ debitoris medio tẽpore intereſſe poſsit[h]. His Purpuratus 3 accedit[i], vt indiligẽti⁹ tñ priorẽ cõem faſſus ſit. Igit̃ eſt hæc poſterior dubio ꝓcul & verior[k] & magis cõis: vt pote quã, præter ſupra ſcriptos, Curtius, Deci. Cacialupus, Iacob. Sapia. ſequãtur[l]. Neq; inqlini argm̃ obſtat. ille eñ in culpa fuit, habitationẽ deſerendo. In Præſide mortuo non culpa ſed caſus eſt, præterq̃ ꝙ in hæredib⁹ qualitas obligationis mutari non ſolet[m].

COMItibus.) Comites hîc aut gñaliter, 4 aut ſpecialiter de aſſeſſoribus Accurſi⁹ & oẽs accipiũt. Sed quid de hæredibus Præſidis dicemus, an ſalariũ petẽt? Et Accur- 5 ſius[n] anni integri quo Præſes moritur, ſalariũ deberi illis ait. Bertrãd⁹ & illius ætatis doctores frequẽtius[o] cõtrà, pro rata tm̃ tẽporis, quo Præſes officiũ exercuit[p]. Cum ſint autẽ opinionis vtriuſq; varia argumẽ- 6 ta, Accurſij prior illa & verior[q], & hodie magis recepta[r] tũ etiã iure nr̃o approbata 7 eſt[s]. Verũ quid ſi añ officij ingreſſum Præ 8 ſes moriatur? Et ꝓ regula cõiter[t] tradunt, neq; huic neq; hæredibus ipſius deberi ſalariũ[v]: niſi gerere cœpiſſet: quã opinionẽ lex quoq; Regia[x] cõfirmat. Tres tñ caſus ad ſummũ excepti ſunt. Primus eſt, ſi neceſsitate aliqua cogẽte ſubſtitutũ mittat, q ipſius loco ſeruiat[y]. Secũd⁹, ſi ad officiũ cõſulis, aut Patricij, aut his ſimile vocetur. Sola eñ creatiõe magiſtratus hi cõſtituũtur: cęteri demũ codicillis porrectis[z]: quo caſu Bartoli alio in loco[a] opinio defendi 9 poteſt, qui repugnare ſibi quibuſdã videt̃. Tertius eſt in Præſide, q ſe iam ad iter accinxerat, præparauerat, & ſumptus facere cœperat[b]. Nã & medico ſalariũ debet̃ ꝓ 10 his diebus, quibus in itinere fuit: qđ Bart. Roma. & alij notãt[c]. Sed quid de hæredibus aduocati dicendũ eſt? Et ſi annuũ erat 11 ſalariũ, idẽ quod in hæredibus iudicis concludũt[d]. Sed & ſi certæ litis ſit, idem Accurſius & freqnẽtiores oẽs hodie tenent. Antiquiores[e] aduerſus Accurſiũ, pro rata 12 temporis ſalarium tunc deberi dicebant, quorũ opinio à lege Regia[f] approbatur. Dubitari & hic illud ſolet, quid de comitibus ſiue famulis priuati cuiuſq; patriſf. di- 13 cẽdũ ſit? Et mortuo eo, in cuius ſeruitio ſũt, deberi illis ſalariũ, niſi operas ſuas alteri locent, rectè hic Decius[g] reſpondet. Faciet igitur (vt arbitror) pro animæ ſuæ bono teſtator, ſi ſub ea conditione integrum

a Soci. & Sap. co.1. Cacial. q.14.
b l. ſed & addes. §. fi. ff. loca.
c Iaſ. nume.23.
d l. aliqñ. ff. ad vellei.
e l. ſi in lege. §. ſi domus. ff. loc.
f Alexã. col. fi. Clau. col.2.
g l. in illa ſtipulatione ſi calendis. ff. de verb. oblig.
h l.4. ff. de pact. dota.
i Purp. nu. 223.
k Argu. l. cũ hæres. §. ſeruire.1. ff. de ſtatu lib.
l Deci. col. fi. Cacialu. q.17. Iacob. nu.5. Sapia. col.1.
m l.2. §. ex his. ff. de verbo. oblig.

n Glo. hic & in d. l.1. §. diuus. ff. de var. & extraor. cogn.
o Bart. hic nu.1.
p l. Stic. in princ. ff. de ann. leg.
q Argu. l. poſt duos. C de aduoc. diuer. iudicior. l. matriculã C. de ag. in reb. lib.12. l.1. C. de primip. lib.12.
r Iaſ. n.36. Deci. nu.15. Purp. n.202 Iacob. col.9. Cacia. q.10.
s l.9. tit.8. part.5.
t Purp. nu. 217. Sapia. 32. Iacob. colum.15.
v d. l. poſt duos. l. obſeruare. §. ſ. ff. de offi. procon.
x d. l.9.
y l. vlti. ff. de excuſat. tuto. auth. de collator. §. prohibemus.
z l. vlti. C. de cõſu. lib.12.
a Bar. in d. §. diuus. nu. 13.
b l. ſi pecuniam. ff. de con. ob cau. l. quod niſi vbi Bar. ff. de ope. liber. Purpur. & Sap. hic.
c Roman. ſing. 385.
d d. l. poſt duos. Sap. num.27.
e Bar. n.5.
f d. l.9.
g Dec. n.13.

anni illius, quo moritur, ſalarium cuique
14 relinquat. Sed qd ſi dominũ abſq; eius culpa derelinquant? & Baldus[a] atq; pleriq;[b] æquum hoc cenſent, vt pro rata ſeruitij ſalarium ferant. Ipſe Iacobo[c] magis accedo, nullum ijs deberi ſalariũ. Ea enim opinio & verior[d] & æquior eſt, & foro iuris noſtri
15 approbata[e]. Cur enim in hoc nõ plectantur? Sed & ſtili durior in iſtos lex eſt, qua
16 (vt video) nõ vtimur. Quid ſi famulus infirmus ſit, an pro tẽpore quo infirmus eſt, ſalarium illi debeatur? Et quæſtio anceps eſt. Sed ego opiuionem Accurſij[f] probo, vt ſalarium debeatur. Me vel maxime mouet generalis ratio iuriſconſulti[g]: Seruire enim nobis intelliguntur etiã ij, quos cura mus ęgros, q cupiẽtes nobis ſeruire, ꝓpter aduerſam valetudinẽ impediũtur. Sed &
17 eã opinionẽ Imola cõem eſſe ait[h]. Bartolus[i] tñ & nõ pauci contrà, quaſi caſus in famuli perſona cõtingens dominũ liberet: quã opinionẽ Abbas[k] cõem affirmat. Ego priori aſſentior. Nã & didici, ex cauſa infirmitatis licitum eſſe, vt per ſubſtitutum quis ſeruiens ſalarium percipiat[l], ac cæteris priuilegijs gaudeat: quod etiam in Doctore Baldus[m] & plures[n] affirmant.
18 L E G Atis.) Accurſius modò ſic legit, modò à Legatis: quã lectionẽ codices oẽs (Iaſone teſte) frequentius agnoſcũt. hodie illе ex codicibus his non probaret, quibus vtimur, Florentino excepto.
19 P R AEſtitum.) Accurſius exponit, id eſt, præſtãdum[o]. quæ expoſitio cõmunis eſt[p], & durior licet aliquanto, toleranda. Fulgoſius præſtitutũ legebat. i. præfinitũ[q]. Id quod vel Iaſon, Decius & Iacob[r] teſtant̃[s]. Idẽ Budæus & Alcia.[t] (vt ſibi tñ loci hui[9] reſtitutionẽ tribui voluerint) idẽ Salomonius, Haloander, Coraſius ſecuti ſunt: vt tñ, dum vno modo oẽs legũt, nõ eodẽ intelligãt. Alij enim ad ſalariũ, alij ad tẽpus referũt. Si ad ſalarium referas, intellectus hic in cõem ferè recidit, vt videlicet quia Præſidis hæredes ſalariũ præſidi præſtitutũ petere poſſunt: & illi inuicem aſſeſſoribus teneãtur. Quid igit̃ affert noui? Nẽpe ne (qd Accurſ. & alij faciũt) aut à Legatis legas, aut dictionẽ, à, ſuppleas, aut ꝓſtitũ ꝓ pręſtando dure exponas. Verùm hoc ſolo hic ſenſus ſcrupuloſior eſt, ꝙ ſecundum enm, ad remotiora relatio fit. Vnumq; illud in ꝓpoſito admonuiſſe, non ab re erit, immerito Alciatum à Coraſio bis hîc reprehendi, ꝙ dixerit ille, Principes præſtituere ſolitos ſalarium non præſidi tantum ſed aſſeſſoribus. Legat[9] (inquit) Cęſaris in prouinciam miſſus ab imperatore aſſeſſoribus ſuis ſalarium præſtituebat ex fiſco, hoc eſt, ex pecunia publica eius prouinciæ ſoluẽdũ[t], nõ itẽ princeps. Sed an non 20
fiſcus pecunia principis eſt? Et vt fiſcũ in Nouella illa cõſtitutione de pecunia prouinciæ accipiamus, qd repugnat ſalarium ex ea pecunia à legato ſolui, qđ à principe ꝓſtitutũ erat? Quid qđ Spartianus ĩ Peſcẽnio ſic ait, Addidit ꝑterea cõſiliarijs ſalaria ne eos grauarẽt, qbus aſſidebãt, dicẽs, iudicẽ nec dare debere nec accipere. Quid ergo vetat, quominus imperatoris optimi exẽplũ poſteriores deinde Principes imitati ſint. Sed hæc in tranſcurſu: nã & in lege vltima huius tituli de hoc aliquid dicẽdũ eſt. Qui dictionẽ, præſtitutũ, ad tẽpus referũt, lõge aliter itellexiſſe videnť: quo- 21
rũ ſententiã nõ deſunt q enixe eleuare pergãt: ſed eo vel maxime, ꝙ (vt opinanť) præſidibus, proconſulibus, legatis præſtitui tẽpus nequaq̃ ſoleret. Verũ id leuibus admodũ argumẽtis ſibi perſuadent. Ego in vniuerſum nõ probo. nã (quod ſupra quoque ſatis oſtẽdi[v] ex Sueto. in Auguſt. & Apul. Floridorũ lib. 2.) ꝓcõſulũ magiſtratus annuus fuit: præſidũ certus finis nõ erat, ſed in officio perſeuerabãt, donec ſucceſſor à Cæſare mitteba̅, Quò fit, vt q̃ a lex nr̃a de præſide agit, hãc ipſe nõ ſequar intelligentiã, quę refert ad tẽpus. Quinimo neq; receutiorũ interpretationi cõſentio. Primũ quia nihil eſt, cur Comites hic de his tm̃ (qđ illi faciũt) accipiã, q à pręſide eligerẽtur. Nã cur nõ etiã & de ijs q à Principe darenť, modo ipſis ſalarium præſes deberet? Deinde, q̃a cũ de ſalario intelligũt qđ ꝓſtitũ ipſi legato fuit in pricipio anni, & comitib[9] debeť ꝓ toto illo anno cœpto, id ab in tellectu tertio cõi ꝓrſus nihil differt. Poſtremò, q̃a cũ ſecũdã legis nr̃ę partẽ ſic enarrãt, vt pſes q añ tẽpus ſucceſſorẽ accepit, aſſeſſoribus nõ teneať: q̃a non aliàs videtur eis ſalariũ ꝓmittere, quàm ſi ipſe à Principe vel ſenatu acceperit, ſibi ipſi repugnant. dixerant, in principio anni ſolutum: nũc coguntur, ne ſolutum dicant. Nam & cur negent, intelligi poſſe finẽ de Præſide ob culpam remoto? an non hæc frequen-

a Bal. in l. eadẽ. col. 3. C. loca.
b Iaſ. hic. col. ſi. ſep. col. pen.
c Iacob. nu me. 29.
d l. quieras. ff. loca. l. ſi. C. de cõ. ob cauſ.
e l. 8. tit. 4. lib. 4. fo.
f Glo. in l. arboribus. §. de illo. ff. de vſuf.
g l. cũ hæres. §. ſtich[9] ff. de ſtatu lib.
h Imo. ñ. e. ꝓpter ſterilitatem. nu. 13. de loca.
i Bar. in l. ſi vno. §. itẽ cũ quidã. eo lũ ff. loc. Iaſ. hic. col. ſina.
k Abb. in c. 1. nu. 9. de clerici egro. miniſt.
l l. 1. C. de princ. agẽt. in reb. lib. 12.
m Bar. in no. et Aret. in l. cõtinuus. §. ſi ab eo. ff. de verb. obl.
m Bal. in l. vnica. §. ne autẽ. C. de ca du. toll. Bal. in l. ſi. ff. de excuſ. tuto.
n Plat. in l. nullus. C. de decur. li. 10. Igna. in l. 3. ſi princ. nu. 2. ff. ad ſyll.
o l. deſſan ſto. ſ. loca.
p Iaſ. col. 2. Iacob. n. 12.
q l. 1. ff. de ver. delict. ff. de ſuſ. teſ. edict.

r Iaſ. col. 2. Dec. nu. 14. Ia. nu. 21.
s Bud. hic. Alci. li. 4. diſp. c. 20.
t in l. cre ditori. C. de pact. ſ. ver. patrocinio.
t Auth. & mãda. prin. §. feſtina bis.

v In rub. de offic. pro con. in rub. de offic. præ ſi. Alci. de mag. & ci uilib. offi.

frequentior ſpecies eſſe poteſt, vt ante tē-
pus, ob culpam magis quàm honoris cau-
22 ſa Præſides remoueantur? vt itaque abſol
uā paucis cōes potiores intellectus ſunt.
POSTEA.) Mortuo legato.
CVM alijs.) Aliove à quo ſalarium perci-
23 piat. neque enim duobus dominis ſeruire
poteſt[a], neque fingi debet: fictio enim ſu-
24 per ijs non cadit, quæ vel naturaliter[b], vel
etiam ciuiliter impoſſibilia ſunt[c]. Et argu
25 mentū hic eſt, mortuo Præſide aſſeſſores
nō durare vſq; in ſucceſſoris aduentū (vt
Bartolus notat[d]) cui cæteri nō repugnant.
EODEM tempore.) Quid ſi partim va-
cauerint? Et receptius eſt, vt pro ea parte
26 ſalarium ab hæredibus defuncti Præſidis
conſequantur. Quid ſi ſecundo Præſidi
mercede ſe minori locent? Et poſſe etiam
eos exigere ab hæredibus primi id quod
excurrit[e], omnes fatentur[f]. Quid ſi à ſecū
do maius ferat ſalarium, an hæredibus pri-
mi id reſtituet, quod amplius eſt? Et nō re
ſtituturum, crebrior etiā opinio affirmat[g];
27 FVERINT.) Quid ſi non fuerint, cum
potuerint? Accurſius[h], & frequentiores[i]
idem eſſe aiunt quaſi per eos ſtet[k] Roma-
nus negat, ne vel mutare debitorem coga-
tur[l], vel in odium aſſeſſoris torqueamus,
quod fauore eius introductū eſt[m]. Fulgo-
ſij igitur, cui recentiores ſubſcribunt, ſen-
tentiam ſequamur, vt cum incommodo
locare ſe alijs aſſeſſores non teneantur[n].
Quid em̄, ſi loci aër peſtilens ſit[o]? Quid ſi
Præſes rixoſus[p]? Nō tñ incōmodū quodcū
que, ſed vel intolerabile cauſari poterūt[q],
vel eiuſmodi, qđ ſatis eſſe iudex arbitrei[r].
28 DIVERSVM.) Si quidē Preſes cū tota
familia remoueatur, aſſeſſori ſalariū non
debetur[s] omniū cōſenſu[t]. Si Præſes ſolus
remot⁹ ſit, ſi ob aſſeſſoris culpā, quæ in du
bio præſumitur, nō deberi illi ſalariū oēs
etia affirmāt[v]. Si ob culpā propriā Præſes
remoueatur, aſſeſſori ſalariū dandū eſt. vn
de & cautū admonēt, vt proteſtetur, ſi qñ
Præſidē errare intellexerit. Sed nūqd hoc
poſtremo caſu (ideſt cū preſes ſua culpa re
motus eſt) aſſeſſori ius ſalariū peredi eſt, li
cet alij ſe locet? Et poſſe etiā in hac ſpecie
ab eo peti (Socino teſte[x]) Paulus & recētio
res affirmāt, cui cōſequēs, vt ſi remoto in-
quilino dñs alij domū locauerit, ab vtroq;
penſionē exigat[y]: verū receptior[z] vtroq;
caſu ſuia eſt, nec ſalariū[a], nec penſionem[b]

a l. vlti. C. de aſſeſſ. b Glo. in l. gallus. §. ſi eius. de libe. & poſthu. c Gl. in l. talis ſcriptura. delega. 2. Iaſ. in l. ſi is qui pro emptore. n. 210. ff. de vſuc. d Bart. col. fi. Iaſ. nu. 11. e l. prædia. ff. de actio. empt. f Sap. n. 8. g l. 3. ff. ad l. Falci. h Gloſ. hic & in l. diē functo. ff. lo ca. i Alexād. nu. 27. Soci. nu. 5. Deci. nu. 22. Cacctial. q̄. 17. purp. n. 226. k l. Labeo ſcribit ſi mihi ff. de contrah. empt. l l. ſi mandato meo. ff. manda. m l. quod fauore. C. de legibus. n l. Nepos proculo. ff. d verb. ſigni. o C. cum dilecti. de do. & contu. p Bar. in l. ſi conuenerit. ff. p ſoc. q Gl. in l. 3. §. 1. in glo. in cōmodo. ff. de annu. leg. r Purp. nu. 225. Cacctial. q. 17. s l. pen. ff. ſol. mat. t Sap. nu. 42. v Iaſ. n. 6. Sap. n. 44.

deberi. Sed Præſide remoto ob culpā, qđ
de ipſo, aut hęredibus ipſius dicemus? qua
tenus ſalariū petēt? Et cōis[c] opinio eſt, pœ
nā culpæ cōmenſurandā[d]. Dabitur igitur
his ſalariū pro tēpore, quo Præſes in culpa
non fuit: pro futuro nō dabitur[e], niſi fortè
deiu toleretur[f]. Tantiſper em̄ ſalariū fe-
ret: cōirà præteritū nō percipiet, ſi in exa
ctiōibus publicis faciēdis indiligēter ver-
ſatus ſit[g]. Id quod Sapia non male (vt mihi
quidē videtur[h]) gñralius intellexit: ideſt,
ſi culpa à Præſide aliqua admiſſa ſit (& ob
eam ipſe remotus) quæ vniformiter totū
officij tempus reſpiciat.
IN EO.) Præſide.

V. PAVLVS. Lib. I. Sententiarum.

CONSILIARI eo tempore,
quo adſidet, negotia tractare
in ſuum quidem auditorium
nullo modo conceſſum eſt: in alienum
autem non prohibetur.

1 *Conſiliarij pro aſſeſſoribus & quæ præterea hæc vox ſignificet.*
2 *Aſſeſſor an poßit aduocati officio fungi.*
3 *Aſſeſſor in ſua cauſa an poßit cōſiliū pbere.*
4 *Aſſeſſor coram ſuo iudice facit ea quæ volūtariæ iuriſdictionis ſunt.*
5 *Aſſeſſor an quis poßit eſſe in cauſa, in qua aduocatus aliquando fuit.*

COnſiliari.) Alijcodi
ces, Con 1
ſiliarijs. conſiliarij verò hic
aſſeſſores ſunt, vt & alibi ſæ
pe[i], & apud Suetoniū ī Clau
dio, Spartianū in peſcēnio, Lāpridiū ī Ale
xādro. Significat & ea vox interdū eos, q à
principū cōſilio ſint[k]: interdū vel iudicis
delegatos[l]: q̄ ipſe oīa alibi tradidi pleni⁹.
NEGOTIA tractare.) Duplex hui⁹ le-
gis eſt ſenſus. Primus, aſſeſſorē in ſuo audi 2
torio aduocāti officio fungi nō poſſe, ī alie
no poſſe. Verum hodie[m] (quæ cōis opinio
eſt[n]) neq; in alieno poterit, ne dū adv rūq;
feſtinat, neutrū bene peragat. Secūdus, aſ- 3
ſeſſorē in ſua cauſa iudici cōſiliū præbere
nō poſſe. Vt em̄ iudex[o], ſic nec aſſeſſor qs
in ſua cauſa erit, niſi fortè actus volūtariæ 4
iuriſdictionis ſint[p]. Manumittet igitur,
& emancipabit coram ſuo Præſide, & de
manumiſſione emancipationeque facien
dà iure illum inſtruet. Adde & tertiū, Tu-
ſci codicis argumento, in quo, Conſiliari,

x Soci. nume. 22. y l. ſi in lege. §. ſi domus. ff. loca. z Iaſ. n. 30. Sap. col. fin. a Arg. hoc in. l. & l. diē. ff. loca. b l. domini horreorum. ff. loca. c Deci. nu. 22. purp. nu. 238. Sap. nu. 38. d l. Reſcriptū. ff. d his quib. vt indig. d. l. 2. ff. d iu: ne. actio priua. e d. l. Scio. f Paul. & Sap. hic. g l. iudices C. de anno. lib. 10. Bar. ī l. menia. ff. d annu. leg. Iaſ. hic. col. fina. h l. iudices C. de dign. lib. 12. i l. 1. l. conſiliarios. l. in conſiliarijs. l. nemo. 3. C. de aſſeſſ. k l. verū. §. ex facto. ff. & minori. l. de qui non ſunt. ff. d tutoribus. l Auth. à iudice. C. de iudi. ſecundum vnum intel. m l. vlti. C. de aſſeſſ. n Soci. & Dec. hic poſt Anto. in c. irrefragabili. §. cæterū. colū. pen. de off. ord. o l. 1. C. ne q̄s ī ſua cau. p l. ſi cōſul ff de adopt.

& Adſidet, & prohibetur, ſcriptum eſt: vt ſit ſenſus, iudici in ſuo auditorio non licere aſſeſſoris (dum ei adſidet) tractare negotia: in alieno prohibitũ hoc nõ eſſe. Sed nũ qd poterit qs eſſe aſſeſſor in cauſa, in qua aduocatus aliqñ fuit? Et nõ poſſe Guilielmus Durãdus[a] notat: cui Decius alijq; adſtipulantur.

ADSIDET.) Alij codices, Adſident.

PROhibetur.) In alijs codicibus, ꝓhibent̃.

VI. PAPINIANVS. Lib. I. Reſponſorũ.

IN conſilium curatoris reipublicæ vir eiuſdem ciuitatis adſidere nõ prohibetur: quia publico ſalario non fruitur.

1 *Curator pro procuratore & per contrarium.*
2 *Reſpublica & fiſcus differunt.*
3 *Curatores Reipublicæ qui fuerint.*
4 *Intellectus huius legis duplex.*
5 *Ratio legis declarata.*
6 *Aſſeſſoribus vnde ſalarium ſoluendum ſit.*
7 *Aſſeſſori iudicis delegati litigatores ſalariũ ſoluunt.*
8 *L.3.titu.21.part.3.*
9 *Conſuetudo, vt partes aſſeſſoribus ſalarium ſoluant, in foro conſcientiæ vix tuta eſt.*
10 *L.7.titu.11.lib.2.ordin.*
11 *Aſſeſſori an ſint ſoluendæ expenſæ à iudice ducendi reducendiq; illum in patriam.*
12 *Salarium publicum quibus dari poßit.*
13 *Cõſuetudine inductũ, vt ſalaria à municipijs ſine principis licentia inſtituantur, & an probanda ſit.*
14 *Salaria quemadmodum conſtitui debeant.*

CVratoris Reipublicæ.) Curatorẽ Reipublicæ Accurſius & plures hic,
1 de Procuratore fiſci vel Cæſaris accipiũt. Et quãquã tolerari ſatis hoc poſsit, vt curator ꝑ ꝓcuratore ponatur[b], ſicut & ꝑ cõtrariũ[c]: defendi tñ vix põt, cum
2 Rẽpublicã ꝓ fiſco intelligunt. Sunt em̃ ea ꝓrſus diuerſa[d]. Paulus itaq; primus Cura-
3 tores Reip. Priores, ſiue Ancianos Reip. interpretatᷣ: quẽ ſenſum Iaſon & Decius probaſſe vidẽtur. Cęterũ ꝓpriè (qđ Alciatus[e] notat ante Coraſiũ) curatores Reip. ſeniores erãt è numero Decurionũ ſelecti, vt rẽ publicã curarẽt: quorũ nõ pauca ĩ iure nr̃o
4 mẽtio[f]. Igitur duplex ad ſummũ huius legis intelligentia eſt. Nã ſi cõmunia ſequimur, ꝓbat Procuratori fiſci aſsidere poſſe virũ eiuſdẽ ciuitatis, in qua procurator ſit. ſi Paulo accedimꝰ, ſenſus eſt, curatori Reipub. ideſt, ei q ex numero Decurionũ electus ſit, vt Rẽpu. curet, aſsidere poſſe virũ eiuſdẽ ciuitatis: qđ ego vltimũ magis amplector. Neq; em̃ eſt, cur improprie de fiſci ꝓcuratore accipiã, cũ ſit curatoris Reipu. peculiare officium.

QVIA publico ſalario.) Obſcura valde 5
ratio eſt, & quæ Accurſiũ, Bartolũ, & reliquos nimiũ torqueat. Cõiter ergo ad aſſeſſorẽ eã referũt. Mihi (ſiue cõem intellectũ ſiue alterũ illũ Pauli ſequaciũq; tueamur) ad curaturẽ referẽda videᷣ: vt ſit hic legis ſenſus, curatori aſsidere poſſe virũ eiuſdẽ ciuitatis, qa Curator Reip. ſalario publico ſuæ ciuitatis nõ fruitur, ideſt, iuſtus (vt ita dicã) magiſtratus nõ eſt, & q cauſas oẽs ciuiũ audiat, vt periculũ minus ſit, huic aſsidere eũ, q ex eadẽ ciuitate ſit. Sanè ſi ad aſſeſſorẽ referas, ſignificaret lex ꝑ locũ à cõtrario ſenſu, aſſeſſurem in ſua aut ꝓuincia aut ciuitate quẽ eſſe nõ poſſe, qa publico ſalario fruitur. Atquin hac ratione vel alienigenæ aſſeſſores eſſe non poſſent.

NON fruitur.) Probatur hic, aſſeſſoribus 6
ſalariũ de publico ſolui debere: alibi[g] de fiſco, ideſt, pecunia Principis. Id em̃ eſt fiſc[o]. Supra verò dixit lex[h], à Præſide aut Præſidis hæredibus ſoluẽdũ. In iure Põtificio[i] legimus, partes ſalariũ hoc aſſeſſori ſoluere. Qua in re omiſsis Alberici[k], Decij, Alciati Coraſij, aliorũq; traditiõibus (imperfectæ em̃ in hoc ſunt) Nos cõia (quorũ illi nõ meminere) ſequamur. Cõis[l] itaq; ſic ſe habet opinio, vt iudex đ ſuo aſſeſſori ſoluat[m], qđ iudici ipſi ex fiſco aut ex publico datũ eſt. Habetque rationẽ magnã, vt qui ab aſſeſſore (cũ ipſe peritus eſſe debuiſſet) inſtruitur, aſſeſſori laboris & conſilij mercedem præſtet[n]. Sed hoc in aſſeſſore iudicis ordinarij procedit: nã aſſeſſori delegati litiga- 7
tores ipſi ſoluent[o]. Sed & Aſſeſſori iudicis ordinarij, ſi iudici non in omnes generaliter, ſed in vnam cauſam, aſſideat, quod hic Decius notat[p]: fientq; tunc eo modo expenſæ, vt ſi vna pars aſſeſſorẽ petat, illa ſalarium præſtet[q]: ſi vtraq; (iure id optimo[r]) communes expenſæ ſint. Idemq; fiat, cum proprio motu iudex (quoniam ſic cauſa requirat) aſſeſſorem in conſilium aduocet[s]: id quod nos Bartolus[t], Balduſq̃ue[v], poſt an-

a Specu. de aſſeſſ. §. fin. adſi.

b l. fi. ſupra de offi. proc. Caſa. l. decurat. bo. dan.
c l. Procuratores. C. de decurio. lib. 10.
d l. ſciẽdũ. ff. de legat. Mar. in l. 1. col. 3. de iuſti. & iur.
e Alciat. lib. 2. parer. c. 24. & in l. præſes. C. de tranſac.
f l. Lucius. §. ſempronij ff. de admi. tute. l. Impe ratores. ff. de pac. l. procuratores. C. de decurio. lib. 10. l. 3. C. de mo. mulct.
g Auth. de mãd. pri. §. feſtinabis.
h l. diẽ ſuncto.
i c. ſtatutũ. §. aſſeſſorẽ. de reſcrip. in ſexto.
K Alb. in l. Miles. ff. ex qb. cauſ. maio. Deci. hic, Alcia. libr. 4. diſp. c. 20. Coraſ. in l. diẽ functo. ſupra.
l Abb. in c. cũ ab omni. col. fi. de vita & honeſta. cleric. purpur. in l. diẽ functo. nu. 163. ſap. ibi. nu. 9.
m d. l. diẽ functo.
n l. 1. C. de aſſeſſ.
o d. §. aſſeſſorẽ. purpu. in d. l. diem functo.
p Deci. nu. 5. arg. §. aſſeſſorem.
q l. cũ ſepe. C. de eroga. milit. anno. lib. 12.
r l. eos. §. 1. ad fin. C. de appel. l. fin. C. de ſtatu. & imag.
s l. 4. §. 1. ff. fin. regũ.
t Bart. in l. ſi poſtulauerit. ad finẽ princ. ff. de adulterijs.
v Bal. in l. 3. C. ad legẽ Iul. de adult. Bal. in l. 4. §. 1. ff. finiũ regũ.

poſt antiquiores docuerunt: & vſu etiam fieri quotidie videmus in his aſſeſſoribus, quibus iudices (tūc præſertim, cū ipſi recuſantur) ſnīæ cōponendæ arbitrium cōmittunt.
8 Quibus caſibus Regia quædā lex[a] intelligenda eſt, quæ de aſſeſſorū ſalarijs loquitur. Neq; em̃ eorū probari pōt opinio, qui cōſiliarios illic, ideſt, aduocatos, ac nō potius (id qđ res eſt[b]) ideſt, aſſeſſores accipiūt. Soluent pręterea partes aſſeſſoribus, ſi de hoc aut lex municipalis fuerit, aut cōſuetudo[c]: vt admoneamur tñ, eiuſmodi cōſuetudinē (qđ cōiter traditū Purpuratus affirmat[d]) in foro cōſcientiæ vix eſſe tutā[e].
9 Ego ſubſiſto, ꝙ ſciā conſuetudini legē[f] in hoc aſsiſtere, cuius ipſi nō meminerunt. Sed quid ſi gñraliter aſſeſſor aſſumitur, id eſt, ꝑ tēpore magiſtratus? Et Decius huic de publico ſolui debere air, legis noſtræ argumento. Ideõq; Albericus exiſtimat in aſſeſſoribus, qui à principibus dentur: quod
10 vtrunq; iure quoq; nr̃o procedit[g], quo ſalaria Correctoribus, alijſq; officijs perpetuis de publico ſoluēda ſunt: aut ſi bona cōmunia populus nō habuerit, collatiōe eorū qui in tributa cōferre ſolēt, res expedietur: quæ collecta (ne & hoc omittā) per ſingulorū capita fier[h].
11 Sed nunquid expenſæ aſſeſſoris ducēdi, reducēdiq; in patriā à iudice fient? Et has quoq; ab eo pręſtādas ex Bartolo[i] Socinus[k] & Caccialupus ſimpliciter colligūt. Verùm Bartolus poſita cōſuetudine loquitur. Atq; ita eius verba, Angelus[l], Paulus[m], Alexander[n], & Purpuratus[o] interpretantur. Non ergo iure onus hoc ſpectabit ad iudicē. tantū illud, vt aſſeſſori ſalariū præſtet. Porrò publicū ſalarium, vt cōſtitutū iā in, denegandū non eſt[p]: ſic dandū nemini erit[q], niſi vel princeps expreſ-
12 ſim iubeat, vel ex cauſa publicæ neceſsitatis: vt cū ei propoſitū eſt, qui graſſatorem, aut ferā beſtiā cōprehendat[r]. Quid igitur municipia faciunt, dū ſalaria Principe incōſulto præſtituunt? Reſpōdeo, niſi cōſuetudine excuſentur, iure id nō faciūt[s]. Conſuetudine verò inductū hoc eſſe, Alberic⁹ teſtis eſt[t]. Quod ego ita demū ſequar, dū
13 ne ea repugnent, quę de cōſuetudine teſtimonio doctoris probāda tradūtur: de quibus ſuo loco diximus[v]. Oportebit igitur apud nos conſuetudinē (ſi fiſci fortè patronus, aut alius cōtendat) à municipio probari. Neq; enim de totius orbis cōſuetudine Alberic⁹ aut intellexit, aut intelligere potuit. Scitumq; vetus illud eſt, Mores hominum regioni rñdēt. In ſumma meminiſſe ſemper neceſſe erit, vt ij, quib⁹ ſalaria præſtituere curæ eſt, nō laboris tantū, verùm & dignitatis rationē habeant[x]. Qua rōne
14 receptius hoc eſt, vt pro præteritis quoq; laboribus, nedū pro futuris, ſicut aduocatis, honoraria accipere licet[y], ſic iudicib⁹ præſtitui de publico ſalaria & poſsint, & debeāt[z]. Hoc enim eſſe, quod Papinianus cum tam labor (inquit[a]) quam pecunia diuiſionem recipiant.

a l.3.tit.22. part.3. b l. Cōſiliarios. l. in conſiliarijs. C. & aſſeſſo. l. conſiliarijs. ſuprà. c Gl. in auth. offeratur ī gl. prabitū. de lit. conteſt. Angel. ī l. ſi nō ſortem. §. libertus. n. 8. de cōdi. ide. gloſ. in d. §. Aſſeſſoré. ī gl. moderando. d Purp. ī l. diē functo. nu. 172. e Glo. in clemēt. ſtatutū in gl. ex iuriſdictione. de elect. f l. Vnica. C. de anno. & capitat. g l. 7. titu. 16. lib. 2. or. h Bar. in l. vnica. C. de mulie. & ī q. loco. li. 11. Alex. in 2. volu. conſil. 68. col. 1. i Bar. in l. pen. C. de in. fiſc. lib. 10. k Socin. in l. diem functo. col. 2. Caccialup. q. 31. l Ang. in l. ſi non ſortem. §. libertus. nu. 8. ff. de cond. indeb. m Paul. in l. ſi prius. §. placuit. ff. de aqua plu. arcen. n Alexā. ī l. ſtipulationes. 1. ff. de verb. oblig. o Purp. ī d. l. diem functo. nu. 166. p Authét. de depoſi. §. primo. q l. vnica. C. de prab. ſalar. li. 10. r Deci. & Iaſ. in l. 2. colum. 4. ff. de iuſt. & iur. s l. ſæpe. ff. de off. præſi. t Alberi. ī l. Ambitioſa. ad fin. ff. de decret. ab ordi. faci. v In l. de quibus. nu. 100. ff. de legib. x l. 1. C. de aduo. diuer. iudi. y Iaſ. in l. ne quicquā. colū. 1. ff. de offi. procon. Al. lib. de verb. ſigni. pag. 19. nu. 60. contra. glo. in c. non licet. 11. quæſtio. 3. z Curt. Iunior. in l. diem functo. ſuprà. nume. 26. a l. Seio. in principio. ff. de annu. lega.

Finis Commentariorum Ioannis Oroſcij in primum librum Pandectarum.

Excudebatur Salmanticæ in officina literaria Andreæ à Portonarijs. S. C. C. M. Typographi. Anno Domini Milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſeptimo, Pridie Calendas Februarias.



LIBER SECVNDVS.

De Iuriſdictione.

1 *Generalia poſt ſpecialia poni nouũ non eſt.*
2 *Rubrica de regu.iur.cur toti iuris compilationi ſubijcitur.*
3 *Rubrica de actionibus, cur proprio titulo poſita eſt.*
4 *Communia de legatis, & ſimiles rubricæ, qua ratione ſic inſcribantur.*
5 *Iuriſdictionis appellatione an cõprehendatur non ſolùm Ordinaria, verùm & delegata iuriſdictio.*

HActenus, de officijs & iuriſdictione ſpecialiter, nunc titulus communis annectitur.
1 Nouum enim non eſt, vt ſpecialiter quibuſdam enumeratis, generale ſubijciat verbũ, quo ſpecialia quo-
2 que complectatur[a]. Sic rubrica de regulis iuris, toti iuris cõpilatiõi ſubiecta eſt [b].
3 Sic altera illa de actionibus communiter tractat, cùm tamen, actiones ſingulæ ſparſim, per totum ferè iuris corpus tradãtur.
4 [c] Sic communia vtriuſq; iudicij, communia de legatis, communia de ſucceſsionibus, communia de manumiſsionibus, communia de vſucapionibus, communia prædiorum, quæ pari ratione ponuntur. Tractatus igitur hic generalis eſt, de ordina-
5 ria, & delegata iuriſdictiõe, vnde & illud colligit Alexander, iuriſdictionis appellatione, non ordinariam tantùm (quod Antonius[d] exiſtimat) ſed & delegatam comprehendi: ſed Antonij verior videtur opinio, quam & hîc Iaſon ſequutus eſt, vt verba in potiori ſignificato accipiãtur[e], idque vel maximè ſi vel de propria iuriſdictione fiat mentio (delegata enim propria nõ eſt[f]) vel iuriſdictionis, caſus enim hîc, proprietatem ſignificat[g]. Pro ſubiecta tamen materia, vox iuriſdictio, etiam delegatam comprehendet[h], idemq; erit, ſi eiuſmodi ſit, in qua verba in larga ſignificatione accipimus. Quo ſenſu Accurſij Alexandriq; ſententia procedit.

a l.ſi ſeruus ſeruum.§.inquit lex. ff. ad.l.aquil.
b Glo.in rub. ff.de reg.iur. Din.in proœ. de reg.iur.in 6.col.1.
c Iaſ.in rub. inſt.de actio. col.penult.
d Anto.in c. ſua nobis.de offic.vic.
e l.quæritur. ff.de ſta.ho.
f l.1.§.q man datam.ff. de offi.ei.cui mã. eſt iuriſ.l.fin. C.vbi & ap. quem.
g l.2.§.ĩ locũ ff.de relig.Bar. ĩ rub.ff.de no. op.nun.
h l.ſi vno.in princ.ff.loca.
i c.quærenti. de offici.de leg.Alex.in l.ait prætor.ĩ princ.col.fi.ff. de re iudi.

VLPIANVS Lib.I.regularum.

IVS DICENTIS OFFICIVM Latiſsimum eſt: nã & bonorum poſſeſsionẽ dare poteſt, & in poſſeſsionẽ mittere, pupillis non habentibus tutores conſtituere, iudices litigantibus dare.

1 *Ius dicens & iudex an differant nouè declaratum.*
2 *Iuriſdictio, & officium iudicis, an idem ſint.*
3 *Officij iudicis conſiderationes.*
4 *Bartolus ſibijpſi repugnat.*
5 *Officium iudicis & actio an idem ſint.*
6 *Officium iudicis ius, an factum, Bartoli verba expenduntur.*
7 *Officij iudicis & actionis ſimilitudines, & differentiæ.*
8 *Officium iudicis filius aduerſus patrem quomodo imploret.*
9 *Officium iudicis quanto tempore tollatur.*
10 *Officio iudicis conuentus recõuenire poteſt.*
11 *Actio quando obligationem ſupponat.*
12 *Officium iudicis quaſi obligationem ſupponit.*
13 *Officio iudicis fideiuſſor accedit.*
14 *Interpellatio, an conſtituat in mora, quando iudicis officio cogendus quis eſt.*
15 *Libellus in officio iudicis, an ſit offerendus.*
16 *Iudex actionem, aut officium non impartiẽs, quando faciat iniuriam.*
17 *Officium iudicis extraordinariũ auxilium.*
18 *Monachi Franciſcani iudicis officium implorant.*
19 *Iuramenti in litem delatio ceſſat, in his, quæ officio iudicis expediuntur.*
20 *Legis verba quando officium iudicis, & quãdo actionem producant.*
21 *Fructus quomodo actione, aut officio iudicis petantur.*
22 *Officium iudicis quotuplex.*
23 *Communes opiniones contrariæ.*
24 *Officij nobilis, & mercenarij differentia.*
25 *Libellus, in officio iudicis quãdo requiratur.*
26 *Iuriſdictio territorio, an perſonæ cohæreat.*

27 *Iuriſdictio dominio comparatur, & quomodo id argumentum procedat.*
28 *Iudicis officium quare latiſſimum dicatur.*
29 *Dictionis implicatiuæ natura.*
30 *Meri imperij exempla ciuilia, & criminalia ſunt.*
31 *Publica vtilitas ad officium iudicis magis quàm priuata ſpectat.*
32 *Meri imperij cauſæ ad publicam vtilitatem, mixti & iuriſdictionis ad priuatã pertinent.*
33 *Officium iudicis quomodo genus generaliſſimum.*
34 *Officium iudicis cur non longiſſimũ dicitur.*
35 *Longitudinis, & latitudinis dimenſiones in rebus corporalibus, & incorporalibus.*
36 *Iudicem habere fauorabilem expedit.*
37 *Iuriſdictionis definitio.*
38 *Statuta facere, iuriſdictionis, an permiſſionis ſit.*
39 *Communes opiniones contrariæ.*
40 *L. 5. titu. 2. part. 1.*
41 *Poteſtas iuriſdictionis qualis.*
42 *Bonorum poſſeſſionem dare, imperij mixti, an iuriſdictionis ſit.*
43 *Bonorum poſſeſſio decretalis, an locum hodie habeat.*
44 *Poteſt pro debet.*
45 *Miſſio in poſſeſſionem imperij, an iuriſdictionis ſit.*
46 *Miſſio re ipſa maioris iuriſdictionis, quàm pronunciatio de mittendo.*
47 *Sententia pronũciationis de mittendo in poſſeſſionem diffinitiua, an interlocutoria ſit.*
48 *Sententiæ diffinitiuæ appellatione, an contineri poſſit interlocutoria.*
49 *Miſſio in poſſeſſionẽ ex ſecundo decreto diffinitiuæ vim habet.*
50 *Miſſio realis, an poſſit delegari.*
51 *Miſſio in poſſeſſionem nuncio committi poteſt.*
52 *Delegabilia quæ non ſunt, per nuncium expediri poſſunt.*
53 *Nuncij iuriſdictio nulla eſt.*
54 *Iuriſdictio quatenus nũcio committi poſsit.*
55 *Tutoris datio mixti imperij eſt.*
56 *Mixti imperij cauſæ officio iudicis nobili ad priuatam vtilitatem expediuntur.*
57 *Tutoris, aut curatoris datio, quando delegari poſsint.*
58 *Mixti imperij cauſæ iuriſdictionem habenti an delegari poſsint.*
59 *Pupillorum fauore mixti imperij cauſæ, an delegentur.*
60 *Tutores conſtitui poſſunt à iudice, etiam nemine petente.*
61 *Iudices cauſarum criminalium tutores dare poſſunt.*
62 *Curatores an dentur non petentibus.*

IVS dicentis.) Anxiè ſe Accurſius, & omnes torquent, ſit'ne aliquid cauſæ, cur ius dicentis, ac non potiùs iudicis dicat? Et Accurſij opinio communiter[a] reprehenditur, exiſtimantis, iudices eos appellari, qui minores, ius dicentes qui ma- 1
iores magiſtratus ſint. Quid igitur? Synonyma (inquiunt) hæc ſunt[b]. Sed an non alibi[c] manifeſtè, vt diuerſa ponuntur? Et alij aliter in hoc, Mihi, latiùs patere vox ius dicentis videtur, & quæ ad diffinitiones, interloqnutiones, decreta, cognitionẽ pro tribunali, aut de plano referri poſsit. Qua propter & ea tanquã latiori Vlpianus hîc vſus eſt.

OFFICIVM.) Sed quid hoc ad titulũ[d] qui de iuriſdictione eſt? An quia officium 2
iudicis, & iuriſdictio idem ſunt? Et Bartol[o], cui cæteri aſſentiũt[e], Primũ, ſimpliciter & abſolutè, id eſt (vt logici vocant) in ab- 3
ſtracto cõſyderat, prout perſonæ huic, aut illi, officiũ in ſpecie nõ cohęret, quodque vnũ & idẽ ſemper eſt, quãlibet perſonæ mutentur[f]. Qua ſignificatione, quaſi idẽ cũ iuriſdictione eſt, niſi ꝙ officij iudicis appellatione, principaliter perſona (in genere ſcilicet[g]) denotatur, iuriſdictio ipſa veluti per cõſequentiã: contrà iuriſdictionis verbo, principaliter iuriſdictio, at per conſequẽtiam, officium ipſum, cui iuriſdictio ineſt[h]. Deinde, conſyderat, prout perſonæ cohæret, & pro tota adminiſtratione accipitur, differreq; in hoc à iuriſdictione credit, ꝙ hæc ius & poteſtas eſt, officiũ verò, eſt exercitiũ iuriſdictionis,[i] quomodo ſumptũ, pro iudicũ diuerſitate variat, aliudq; eſt in perſona vnius, aliud in perſona alterius[k], quæ conſideratio, ab oĩbus æquè probata eſt[l]. Poſtremò, conſyderari poſſe ait, prout particulatim exhibetur in quibuſlibet cauſis, eſſeq; tunc genus generaliſsimũ, oẽs officij nobilis mercenarij, aduerſarij ſpecies cõprehendens. Iaſon[m], conſiderationem ſanè cum ſecunda recidere contẽdit, Decius[n] cum Bartolo (le-

a Ang. Alexãd. Iaſ. Dec. Claud. Sap. purp.
b c. forus. de verb. ſigni.
c l. noluit. §. fi. ff. de inter. act. rub. C. ne q. in ſua cau.
d l. imperator ff. de in diem addict.
e Soci. in ſub. ſ et. hic. col. 5.
f l. propone-batur. ff. de iudi. c. ſi gratioſe. de reſcr. lib. 6.
g Dec. nu. 22. Sap. nu. 42.
h l. honor. ff. de muner. & honor. l. fi. C. vbi & ap. quẽ.
i l. 4. §. in cũ. ff. de admi. ae. ad ciui. perti.
k l. cũ apud. ff. iudi. ſol.
l Purp. et Oria. in rub. ſuprà de eff. cui mã. eſt in. Sap. hic. nu. 43. & 45.
m Iaſ. n. 7.
n Dec. n. 24.

4 uiter tamen) quaſi diuerſas ſuſtentat. Mi-
hi etiam repugnare ſibi quodãmodo ſub-
tilis hæc Bartoli traditio videtur. Nã quid
eſt, quòd & genus generaliſsimum ais, &
particulariter exhiberi? an non alterũ ad
genus ſpectat, alterum ad ſpecies, ſeu indi
uidua? Cæterùm, & differre tertiam hanc
ſpeciem à iuriſdictione eo ſubiungit, quo
ab obligatione actio[a], quo vox ipſa à po-
tentia loquendi[b]: quod, quid aliud quæſo
eſt, quàm quod in ſecũda conſideratione
dixerat, nempe eſſe, officium exercitium
iuriſdictionis? Quocirca duæ (vt arbitror)
conſiderationes, ſatis ſuperque ſunt. Alte
ra, qua ſimpliciter & abſolutè conſydera-
uit, altera qua ſic, prout perſonæ cohæret.
5 Sed num officiũ iudicis & actio idẽ ſunt?
Et duplex (inquit ille) quęſtio eſſe poteſt.
aut em̃ de officio quærim' prout ad iudi-
cem, aut prout ad implorantem refertur.
6 In priori, nec dubitatio eſſe poteſt, actio
enim ius eſt, quod actori[c], officium iudi-
cis ius, quod iudici competit ea faciendi,
quæ ſibi vt iudici incumbunt. Sed an non
ſupra facti eſſe ſenſit, cùm exercitiũ eſſe
definijt, quid eſt, quòd nunc ius appellat?
Et fatendum eſt exercitium eum pro iu-
re exercendi poſuiſſe. Nam & præ cæteris
ſcitè Decius[d], officium iudicis poteſtatem
ſiue ius eſſe credit, cui immediatè (vt ait)
exercitium ineſt, iuriſdictionem verò ius
ſiue poteſtatem, ab exercitio magis remo
tam, denique eſſe officium iudicis ius, ſiue
ad iudicem, ſiue ad partem referatur, cre-
brior[e] aduerſus Accurſium[f] opinio eſt. In
poſteriori quæſtione, benè prænotat Bar
tolus impropriè valde, iudicis officium
tunc dici, cùm ad partem referatur, ſed
vel ſpeciali nomine, vt reſtitutio[g] in in-
tegrũ, excuſatio[h], vel generali perſecu-
tionis[i] dicendum. Quid igitur tunc ab a-
7 ctione differt? Et ſtrictè diuerſa eſſe, lar-
gè tamen actionis appellatione, officium
iudicis comprehendi[k], omnes conſen-
tiunt[l]. Similitudoque inter hæc, & diffe
rentiæ ſunt. Vt enim filiusfa. (niſi venia
8 priùs impetrata) aduerſus patrem non a-
git[m], ſic nec iudicis officium aduerſus eũ
implorat[n], vt actiones annis triginta tol-
9 luntur, ſic & officium iudicis[o], vt agens
recõueniri poteſt[p], ſic & is, qui iudicis of-
10 ficium implorat[q]. Differũt autem in mul-
11 tis, & primò, quòd actio ab obligatione

a l. licet. §. ea obligatio. ff. de procur.
b l. labeo. ff. de ſup. leg.
c In princip. inſti. de actio.
d Deci. n. 25.
e Sap. n. 45.
f Gl. in prin. inſti. de actio. in ver. ius.
g l. 4. ſi minor. §. fi. ff. de minor.
h l. ſcire. §. oportet. ff. de excuſ. tuto.
i l. pecunia. §. perſecutionis. ff. de verbo. ſigni.
k l. actionis. ff. de actio. & oblig.
l Alex. nu. 22. Soci. n. 20. Purp. nu. 47.
m l. 2. l. fi. C. de in ius voc.
n Glo. in l. cogi. §. ſi pater. i gl. obſequiũ. ff. ad treb. Iaſ. in. § pœnales. nu. 87. inſt. de actio.
o l. ſicut. cum glo. perſecutione. C. de præſ. xxx.
p Auth. & conſequentes. C. de ſent. & inter. om. iud.
q l. 1. verſi. fi. ff. de var. & extraor. cogn.
r l. licet. §. ea obligatio. ff. de procur.
s §. 1. inſt. de actio.
t l. ſi & me et Titium. ff. ſi cer. peta.

regulariter naſcitur[r] (nam neque rei ven-
dicatio[s], neque actiones datiuæ[t]) offi-
cium verò iudicis omnium cõſenſu[v] nul- 12
lam veram, aut propriam[x], ſed quandam
quaſi obligationem[y], ſupponit, eique ac-
cedere fideiuſſor poteſt, ſiue officium no 13
bile ſit[z], ſiue mercenarium.[a] Cui diffe-
rentiæ & illa conſequens eſt, vt qui agit,
concludat aduerſarium teneri ad dandum
ſiue faciendum, quę cõmunis opinio eſt[b].
Conſequens & illa (quam omnes admit- 14
tunt[c]) vt interpellatio extra iudicium nõ
conſtituat in mora, quando iudicis offi-
cio[d], & non actione[e] cogendus quis eſt.
Quarta præterea non abſimilis ſupra di- 15
ctis, vt in actione libellus ſit offerendus[f];
in officio iudicis non æquè[g], tãtùm enim
(vt Accurſius inquit) miſericorditer im-
plorandum eſt. Eſt & quinta differentia, 16
quòd ſi iudex actionem deneget, iniuriã
ferè ſemper facit, officium cùm non im-
partitur, quandoque facit, id eſt (vt fre-
quentiores[h] interpretãtur) cùm officium
merum non eſt. Quocirca & appellatio il
li dabitur[i]. Sextò differunt, quòd officium 17
iudicis extraordinarium auxilium[k] eſt, ac
proinde ceſſat vbi ordinaria ſunt[l]. Septi-
mò, quòd quidam ſunt (vt monachi Fran- 18
ciſcani) qui actionem quidem intendere
nequeunt[m], at iudicis officiũ implorant[n].
Octauò, quòd delatio iuramenti in litem 19
ceſſabit in his, quæ iudicis officio expe-
diuntur[o]. Nono, quòd ſi legis verba ad iu 20
dicem referantur, officium iudicis, ſi ad
partem actio competet[p]. Decimò, quòd 21
ſi fructus actione petantur, ſeorſum à re, ſi
officio iudicis, ſimul cum re ipſa petendi
ſunt[r]. Sed quotuplex iudicis officiũ eſt? 22
Et Accurſius[q] triplex eſſe ait, nobile, mer
cenarium, ex natura actionis, quæ opinio
Imola authore[s] communis eſt, Bartolus
in nobile, mercenarium, & aduerſarium
partitur, alij aliter. Sed receptior[t] illa diui 23
ſio eſt, vt ſit duplex tantùm, nobile, & mer
cenariũ, etenim aduerſarij ſpecies ſuper-
flua eſt, cùm in nobile, vel mercenarium
recidat. Sanè nobile (quæ Bartoli & com
munis ſententia eſt[v]) à mercenario hoc 24
præcipuè differt, quòd illud per ſeipſum
ſtat, ſiue motu proprio, ſiue ad poſtulatio
nem partis iudex exerceat, hoc per ſe non
ſtat, ſed actioni, aut exceptioni variè de-
ſeruit. Cui cõſequentes & illæ differentię

v Sap. nu. 53.
x l. 4. per colluſionem. ff. de actio. empt.
y Glo. in. l. ſi ſeruũ. §. fi. in glo. poſſit. ff. de verb. obli.
z l. cùm quis §. ſi quis pro eo. ff. de ſolut.
a l. quaro. in prin. ff. loca.
b Alex. nu. 25. Soc. n. 22.
c Iaſ. num. 8. Sap. nu. 57.
d l. cũ poſtulaſſem. i prin. ff. de dam. inf.
e l. mora. ff. de vſu.
f Auth. offeratur. C. d lit. conteſt.
g Glo. in cub. ff. d inter. act. Bart. l. nec qcq̃. §. vbi decretũ col. 2. ff. de offi. procon.
h Sap. n. 58.
i l. 1. C. ſi ſep. inte. reſ. poſt.
k l. cũ filiusf. ff. ſi cer. pet.
l l. in cauſæ. 2. in princ. ff. de minor.
m Cle. exiui. de verb. ſign.
n Bar. i. l. nec quicq̃. §. fi.
o Gl. in l. harum. ff. ſi ſer. von. Iaſ. in rubric. ff. de in litam.
p Gl. i. l. ſi ſo ror. C. d collat.
q Bart. in l. et ex diuerſo. ff. d rei võ. Abb. i. c. grauis. col. penu. de reſti. ſpol.
r Glo. in l. 4. C. depo.
s Imo. in. c. fi. nu. 19. de offi. iudi.
t Clau. hic. col. penu. Zaſ. nu. 8.
v Sap. n. 62.

ſunt, quòd nobile circa ea quæ meri, aut
mixti imperij ſunt verſatur, hoc circa ea
quæ iuriſdictionis [a]. Illud principaliter
propter ſe imploratur, hoc, in alterius rei
conſequentiam [b]: illud lata ſententia non
conquieſcit, hoc conquieſcit [c]: vnde e-
tiam eſt, vt executio ſententiæ ſecundùm
veram opinionem, officio iudicis nobili
25 fiat [d]. An tamen in officio iudicis libellus
ſit dandus, & lis conteſtanda, ſic commu-
niter aiunt, vt in nobili hæc requirantur,
in mercenario minimè [e]. Sed & in nobili
non requiri tunc verum eſt, cùm ſuper eo
imploratur, quod liquidum iam eſt [f], aut
cùm articulus eiuſmodi ſit, in quo ſumma
riè procedi debeat [g], & generaliter, licèt
libellus non exigatur, tamen qualis qualis
petitio neceſſaria erit [h]. His de officio iu-
dicis, dictis, Bartolus non ſatis ſuo loco
26 hîc illud quoque quæſijt, iuriſdictio terri-
torio, an perſonæ cohæreat? In quo articu
lo plures ſic aiunt [i], iuriſdictionem cohæ-
rere paſsiuè territorio (territorio enim il-
la terminatur [k]) perſonæ verò actiuè [l], ſed
27 in re eſſe: eſt em̃ veluti dominij ius, quod
perſonæ in re competit. Quinetiam cohę
rere perſonæ, fortiſsimum argumentum
eſt, quòd furioſus eam retinet [m], quodque
& iuriſdictio ſine territorio eſſe poteſt,
qualis iudicum chartulariorum eſt, & cõ-
trà territorium ſine iuriſdictione, quale
vici pagique habent, aut quale Brixia, in
quam ex Henrici imperatoris ſententia,
parum abfuit, quin aratrum induceretur [n].
Sed cuius perſonæ cohæret? Et Bartolus
variat, nuncque ad principem, nunc ad
magiſtratum, nunc ad populos ſpectare
ſentit. Communiter [o] autem ita definiũt,
vt effectu apud magiſtratum ſit, origine
& cauſa, penes principem, aut popu-
lum, qui ſuperiorem non recognoſcit.
Mihi Baldi [p] ſemper placuit ſententia, qui
in ius dicente ſub prædicamento agere, in
ſubditis ſub prædicamento pati, in terri-
torio ſub prædicamento ſitus iuriſdictio-
nem cõſtituit. logicis autem & nos (cùm
opus eſt) quod ille non ſemel facit, vti-
mur non illibenter. Quod verò dictum
eſt dominio iuriſdictionem comparari, ar
gumentum præbet, vt conceſſo territo-
rio in vniuerſum, vniuerſa iuriſdictio, id
eſt ſimplex iuriſdictio, merum & mixtum
imperium tranſeat [q], nõ ſic ſi territorij lo

a Barto. in. l. iubere. col. fin. infrà.
b Bal. in. l. in certi. col. fi. C. de interdic.
c l. 4. C. depo.
d Bar. in. l. iubere. col. fi. infra Iaſ. hic. nu me. 11.
e c. fi. de offi. iudic.
f Bar in. l. iubere. col. fi.
g Pan. in. l. 1. §. q ſi ſit. ff. de præto. ſtipu.
h l. f. ſubmerſis. C. de naufra. lib. 11. Iaſ. in. l. necquę. §. vbi decretũ n. 74. de offi. procon. Hypo. in pract. iux. opportuna. nu me. 70.
i Deci. num. 37. Purp. n. 73.
k l. vl. infrà.
l l. more. infra. l. pupillus §. territorium de verb. ſig.
m l. qui furere ff. de ſta. hom.
n Bart. in. l. q facta. § non nunq̃. ff. d pæ.
o Deci. col. fi. Sap. nu. 74.
p Bal. in. l. 1. §. in initio. ff. de offic. præf. vrb.
q l. ſi ita. ad ſi. ff. de contra hen. emp.
r l. in modicis. ff. de contrah. empt.

cus aliquis conceſſus [r] ſit: quę Bartoli & o-
mnium opinio eſt [s], vt tamen admonea-
mur, de dominio ad iuriſdictionem argu-
mentum hoc perpetuum adeò non eſſe [t].
LATISSIMVM.) Latiſsimum (inquit 28
Bartolus) officium iudicis ideo dicitur,
quia velut genꝰ generaliſsimũ eſt, id quod
omnia in ſe cõtinet, ſuprà ſe nihil habet [v].
Sed quomodo latiſsimum, cùm hîc tantũ
mixti imperij, & iuriſdictionis exẽpla po-
nantur? Et reſpondet ſequentibus illis.
NAM ET BONORVM POS-
SESSIONEM &c. meri imperij caſus
eſſe implicitos. Quod Fulgoſius, & Iaſon
reprehendunt, eam enim eſſe naturam 29
dictiõis implicatiuæ, vt dubitabiliora ex-
plicet, minus dubitabilia implicet [x], quod
hoc intellectu non eſſet. Quid ergo Ful-
goſius? fuiſſe iuriſconſultis propoſitum
hoc, vt ciuilia, non vt criminalia tractarẽt,
ac proinde ſatis videri, ſi ciuilium exem-
pla ponant, quæ meritò Iaſon reprehen-
dit. Sunt enim & ciuilia meri imperij exẽ 30
pla, vt ſtatuta condere, creare tabelliones,
legitimare ſpurios, quæ omitti minimè
debuerunt. Verùm cùm aliena rectè con-
futet Iaſon, de ſuo nihil eſt quod attule-
rit, vt nodum diſſoluat. Ego Riminaldo
aſſentior, qui caſum minus dubitabilem
(ſi attente expendimus) implicitum, hîc
eſſe notat: ſpectat enim ad officium iudi-
cis, & curam, publica vtilitas, magis quàm 31
priuata. Nec dubium eſt, quin imperij me
ri cauſæ, ad publicam vtilitatem, mixti &
iuriſdictionis ad priuatã pertineant: & ca- 32
ſus igitur mixti imperij expreſsim, & ca-
ſus meri imperij implicitè hîc continen-
tur, quæ communis opinio eſt [y]. Sed quo-
modo officium iudicis genus generaliſsi- 33
mum, cùm tamen nec res ſit, nec ſubſtan
tia? Et Purpuratus pinguiùs id accipi de-
bere ait, non ad liquidum, vt dialectici fa-
ciunt. Alij [z], quos magis ſequor rectiùs, ſi-
militudinem eſſe, pro ſubiecta materia iu
riſdictionum: vt enim alioqui genus illud
latiſsimum, ſic in iuriſdictionum tracta-
tu, officium iudicis, omnia in ſe continet,
ſupra ſe nihil habet. Denique quid eſt cur
non longiſsimum dixit? Et placet Barto- 34
li ratio, cui Socinus, Iaſon, & Zaſius [a] acce
dunt. Nimirum, eſſe rerum incorporaliũ,
ſicut & corporalium dimenſiones duas, 35
longitudinem, & latitudinem [b], officij iu-
dicis

s Sap. n. 74. Pal in. l. imperium. nu. 28. cum ſeq.
t Deci. hic. nu. 40.
v l. legato generaliter. cum glo. ff. de leg. 1. l. vbi autem nõ apparet. in princip. ff. de verb. oblig.
x l. etiam. C. ſi tutor. vel cura. inter. g. in l. illud. ff. ad. l. aqui. Iaſ. in. l. qui ſe patris, C. vnde lib.
y Deci. col. 2.
z Sap. col. 2.
a Socin. col. 1. Iaſ. & Zaſ. col. 2.
b l. via latitudo. ff. de ſeru. ruſt. præd.

dicis (quod incorporale eſt) longitudi-
nem in tempore conſiſtere, quanto ſcili-
cet duret, de quo hîc non agimus, latitu-
dinem in comprehenſione, id eſt, quid
& quantum contineat, quæ ad præſentem
tractatum ſpectat. Sed & latiſsimum gra-
tificationes reddunt. Propter quas expe-
dit, vt iudicem fauorabilem habeas[a]. Be-
36 ne enim Rainerius, Caue ne (inquit) iudi-
cem prouoces ad iram, eſt enim eius offi-
cium latiſsimum, vt Rauennæ lacus. At vti-
nam, non & vt Auerni.
37 E S T.) Huic officij iudicis deſcriptioni,
Accurſius, Bartolus, & cæteri iuriſdictio-
nis definitionem adijciunt. IVRISDI-
CTIO EST POTESTAS[b], DE
IVRE PVBLICO[c] INTRODV
CTA, CVM NECESSITATE[d]
IVRIS DICENDI, ET AEQVI-
TATIS STATVENDAE[e]. Quæ
poſtrema, occaſionem Bartolo aliquan-
do præbuerunt affirmandi, ſtatuta facere,
38 iuriſdictionis eſſe, id eſt, ab eo populo fie-
ri ad deciſionem cauſarum non poſſe, qui
iuriſdictionem non habeat. Sed commu-
niter alij[f], permiſsionis eſſe contendunt,
permiſſum enim generaliter id eſt omni-
bus populis[g], quæ opinio dubio procul
vera eſt, cùm ſtatuta circa rerum admi-
niſtrationem fiant. Quid ergo ſi circa
deciſionem cauſarum? Et Crottus[h], e-
tiam tunc receptiorem opinionem ait, eſ-
39 ſe permiſsionis, Socinus[i] plures tenere,
vt in hac ſpecie iuriſdictionis dicantur. Et
quidem articulus controuerſus eſt. Sed
ego priorem ſententiam magis ſequor,
dum ne ſtatuta populi huius inferioris,
eius populi domini ve, cui ſubditus eſt, iu-
riſdictioni præiudicent. Vt tamen tutiſsi-
40 mè ſtatuatur, cautum erit, ſi ſuperioris id
fiat licentia, quæ dubio procul neceſſaria
erit, principe tunc præſente[k]. Eorum ve-
rò prærupta aſſertio, qui ſine diſtinctione,
iuriſdictionis hoc eſſe affirmant. Nã neq;
lex regia[l] eos adiuuerit, quæ in inducen-
da conſuetudine, ſiue potiùs præſcriben-
da, ſuperioris domini ſcientiam exigit, &
patientiam. Illud enim diſsimile eſt, &
nos de ſcientia, & patientia illîc intelligi-
mus, quæ in iurium incorporalium præ-
ſcriptione requiritur[m]. Cæterùm obijcit
huic definitioni Bartolus, quòd patris in
filium, domini in ſeruum, tutoris in pu-

a c. conſuluit vbi Abb. de offi. delega.
b l. poteſtates ff. de ver. ſig.
c l. 1. §. huius ff. de iuſti. & iur.
d l. de quare ff. de iudi.
e l. 9. ſi ephe-ſi. ff. de eo quod cer. lo.
f Abb. & doct. in c. qđ clericis. de fo. comp. Crot. in l. oẽs. nu. 57. de iuſti. & iur. Purp. hic. nume. 23.
g d. l. omnes populi.
h Crot. in l. omnes populi. nu. 17.
i Soci. hic. co-lum. 2.
k Bald. in l. humanũ. in 4. not. C. de legi. Crot. ĩ d. l. oẽs nu. 20.
l l. 5. tum. 2. part. 1.
m l. 2. C. de ſer uit. & aq.

pillum poteſtatem comprehendat. Cui
Angelus Fulgoſius, & recentiores[n] bene 41
reſpondent, eiuſmodi poteſtates ſatis ex-
cluſas verbo, iuris dicendi, neque enim
ſupraſcriptæ perſonæ ius dicunt[o]. Obijcit
& Iaſon leuiora quædam, quibus Sapia,
Purpuratusque ſatisfaciunt. Nec deſunt[p]
qui nouè definiant. Verùm, vt omnis de-
finitio in iure periculoſa eſt[q], ſic Accurſij
hæc approbata[r], tolerari ſat poteſt.
BONORVM poſſeſsionem.) Hoc o-
lim mixti imperij fuit, in quo omnes con-
ſentiunt. Sed num & hodie mixti imperij
eſt? Et Accurſius (cuius ſenſum ſic plures[s] 42
exponunt) ſine diſtinctione negat, iure e-
nim magiſtratus, id eſt, iuriſdictionis hæc
expediri[t]. Verùm eſt Bartoli diſtinctio
communis[v], vt agnitio bonorum poſſeſ-
ſionis ad juriſdictionem pertineat, decre-
talis bonorum poſſeſsio ad mixtum impe
rium. Num igitur decretali bonorũ poſ- 43
ſeſsioni hodie locus eſſe poteſt? Et com-
muniter id fatentur, dum hoc hæres pe-
tat, neque enim ne petatur lex iubet[x], ſed
neceſsitas petẽdi, quę olim erat, hodie ſu-
blata eſt[y], quo modo Decij, Purpuratique
aduerſus communem opinionem obie-
ctiones tolluntur.
POTEST.) id eſt debet[z]. Quæ expoſi- 44
tio, & frequens in iure noſtro[a], & ad hanc
legem approbata eſt[b], non ſunt tamẽ pau-
ca, quæ poteſtati iudicum permiſſa, iuris
neceſsitati non ſubijciuntur.
IN poſſeſsionem mittere.) Miſsio in poſ-
ſeſsionem, quę verbo fit, iuriſdictionis eſt, 45
quæ re ipſa mixti imperij, omnium con-
ſenſu[c]: cui conſequens, vt maioris iuriſdi-
ctionis ſit mittere re ipſa, quàm pronun-
ciare mittendum[d]. Exiſtimaſſe verò hîc 46
videtur Accurſius ſententiam pronuncia-
tionis de in poſſeſsionem mittendo, dif-
finitiuam eſſe. Idem alibi[e] interlocutoriã,
quæ opinio receptior eſt[f]: niſi quòd de- 47
fendi in præſentia poteſt Accurſius, vel
largè verbis eius acceptis. Largè enim in- 48
terlocutoria diffinitiuæ appellatione con
tinetur[g]. Vel intelligendo, in miſsione in
poſſeſsionem ex ſecundo decreto, quæ
vim diffinitiuæ habet, cùm negotiũ prin- 49
cipale diffiniat[h]. Sed nunquid delegari po
teſt miſsio realis? Et conſtat delegari non
poſſe, vt potè quæ mixti imperij eſt[i]. Sed
an non poteſt miſsio committi nuncio?

n Soci. col. 2. Iaſ. col. 3. Sap. num. 14.
o l. q iuriſdi-ctionis. inf. ĩ.
p Coraſ. lib. 3. miſcell. c. 17.
q l. omnis. ff. de reg. iur.
r Ange. hic col. 2. Val. ĩ. l. imperiũ. col. 1.
s Iaſ. col. 3.
t l. fin. C. quĩ admi.
v Soci. col. 3. Deci. nume. 11. Claud. colũ. 2. Sap. num. 28. Purp. nu. 53.
x l. quotiens, ff de actio. & oblig.
y l. ſi. §. finan tem. C. de cu-ra. furi.
z l. numerũ. §. iudicãdi. ff. de numer.
a l. ſæpe. ff. de offi. præſi. l. ob ſeruare. §. fin. ff. de offi. pro-con.
b Iaſ. col. 3.
c Sap. nu. 35.
d l. a diuo pio in prin. ff. de re iudi. l. ſi qs filio. §. eius qui ff. de ĩiuſ. rup.
e Glo. in l. p-ſenti. in gl. ad modũ. C. d his qui ad eccleſ. confu.
f Soci. hic nu. 16. Sap. n. 32.
g Glo. in l. ge neraliter. in prin. C. d reb. credi.
h Glo. in cle. ſi. in glo. repul ſiõe. de appell.
i l. pen. §. 1. ſu prà de offic. eius man.

51 Et dubiũ id, minimè eſt[a]. Vndè etiam ge-
neraliter omnes notant[b], indelegabilia
52 quę ſunt, per nuncium tamē expediri poſ-
ſe, nudus enim miniſter eſt, neque aliqua
53 in eum iuriſdictio tranſit[c]. Sed iuriſdictio
(ſi neceſsitas ſuadeat) quoad certum ar-
54 ticulum viatori ſiue nuncio committi[d] po
teſt, quo iure vtimur.
TVTORES.) Dationē tutoris mixti ſemp
55 imperij eſſe, aliàs maioris, aliàs minoris (vt
Bartolus ait) crebrior opinio eſt[e]. Idque
vel maximè hoc ſuadet, ꝙ officio iudicis
36 nobili ad priuatam vtilitatem expeditur,
quod cauſarum mixti imperij proprium
eſt[f]. Sed cùm quæritur, num delegari poſ-
57 ſit, cōmuniter[g] cum Accurſio concludũt,
delegari non poſſe, niſi vel pupilli faculta
tes vltra ſolidos quingentos non ſint, vel
ei delegatio fiat, qui alioqui iuriſdictionē
habeat. Quę diſtinctio, & in curatore quo
que tenenda eſt[h], vt hîc Angelus, Soci-
nuſque notant[i]. Sed nunquid aliæ quoq;
58 cauſæ, quæ mixti imperij ſunt, iuriſdictio-
nem habenti delegari poſſunt? Et Accur
ſius negat, quod & omnes[k] ſequuntur. fa-
uore enim pupillorum ius ſingulare eſt.
Neque tamen alias cauſas mixti imperij,
59 fauore pupillorum æquè delegari poſſe,
Accurſij eiuſdem, & crebrior opinio eſt[l]:
ſiue quia non ita frequentes, ſiue quia in
alijs periculum nō adeò immineat. Quod
tamen Bartolus, cui alij aſſentiũt[m], reſtrin
git, ſi fortè (niſi delegatio admitteretur)
pupillus, vt extra prouinciam litiget, com
pellendus eſt[n].
CONSTITVERE.) Etiam nemine
60 petente[o]. Quę Bartoli[p], Alexandri, & plu
rium opinio eſt, & mihi placet. Neq; em̄
Decij me allegationes mouent[q], tranſlati
uè ſiquidem intelligi poſſunt, cùm de peti
tione, & monitione mentionem faciunt.
Sed & latrunculatores, quibus alioqui de
criminalibus tantùm cauſis, non de ciuili-
61 bus notio eſt[r], tutores pupillis dare poſ-
ſunt[s]. Verùm quid in curatore dicemus?
62 Et Bartolus, & cæteri, curatorem non niſi
petenti dandum affirmāt[t]. Quod & in pu
pilli curatore ad litem procedit[v], in cura-
tore furioſi & prodigi, ſecus eſt[x]: his em̄
datur etiam non petentibus[y], ſicut & hæ-
reditati iacēti, & Principi minori inuito[z].

II. IAVOLENVS, Libr. VI. ex Caſſio.

a l. is qui. §. miſſus. ff. vt in poſſeſ. leg.
b Sap. nu. 37.
c l. qui autem §. fi. cũ. l. ſeq. ff. de conſti. pec.
d l. fi. ff. de iudic. vbi Pau. Sap. hic. n. 38.
e Purp. in. l. 1. nu. 664. ſuprà. de offi. ei cui man. eſt iur.
f l. 2. C. de pe da. iudi.
g Soci. hic. n. 16. Purp. in. l. 1. n. 667. et. n. 669. ſuprà de offi. ei. cui mā. eſt iur.
h §. pen. inſt. de attil. tuto.
i Soci. col. 4.
k Claud. col. penult.
l Purp. n. 77.
m Sap. n. 41.
n l. 1. C. ſi im-per. inter pupi. & vid.
o l. illud. §. fi. cum. l. ſeq. ff. de tuto. & cura. da. ab his.
p Bar. i. l. hac autē. in princ. ff. ex qb. cauſ. in poſſ. ea. Alexā. & Iaſ. hic.
q l. 2. C. de eſſi. cc. qui vic. alte. ge. l. 1. §. magiſtratib'. ff. de mag. conue.
r l. ſolem'. §. latrunculator ff. de iudic.
s Glo. in. §. ſed hoc. in gl. præfect'. inſt. de attil. tuto. Deci. hic.
t §. item inuiti. inſt. de curato.
v l. qui habet §. ſi pupillus. ff. de tute.
x l. Fulcinius.

CVI iuriſdictio data eſt: ei quo
que conceſſa eſſe videntur, ſi-
ne quibus iuriſdictio explica
ri non potuit.

1 *Delegatus iudex quæ facere poßit.*
2 *Coerctio modica, an tranſeat in delegatum.*
3 *Citare re & verbo, an poßit iudex delegatus.*
4 *Arbiter citare poteſt.*
5 *Principis delegatus habet ſpecialia multa.*
6 *Delegatus torquere teſtes non poteſt.*
7 *Iuriſdictio delegata non confirmatur litis cō-teſtatione.*
8 *Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum ordinario iudici ſimilis.*
9 *Debitorem ſuſpectum iudex delegatus capit.*
10 *Mittere in poſſeßionem, an poßit iudex delegatus.*
11 *Delegatum iudicem, an ſequantur maiora delegatis.*
12 *Ordinario iudici, an conceſſa videantur maiora, ſine quibus explicari iuriſdictio nō pōt.*
13 *Communes opiniones contrariæ.*
14 *Arbiter de maioribus cognoſcere poteſt incidenter.*
15 *Mittere in poſſeßionem magiſtratus municipalis non poteſt.*
16 *Mittere in poſſeßionem mixti imperij eſt.*
17 *Spiritualia iudex ſecularis quando tractare poßit incidenter.*
18 *Iudex eccleſiaſticus laico, & contrà, cauſas mandare poteſt.*
19 *Antecedentibus commißis, an conſequentia mandentur.*
20 *Vſufructuarius cur ædificium inchoatũ perficere non poßit.*
21 *Vſusfructus, an habeat maiorem duratione͂, quàm emptio, aduerſus cæterorum traditionem animaduerſum.*
22 *Contractuũ & teſtamẽtorum differentia in propoſito, an vera ſit.*
23 *Prohibito aliquo, an videãtur prohibita antecedentia, & conſequencia.*
24 *Matrimonio prohibito, an cenſeantur prohibita ſponſalia.*
25 *Pœna nubentis infrà annum luctus.*

CVI iuriſdictio data.) Id eſt, permiſſa, ſeu delegata, qui primus Accurſij & omniũ eſt intellectus. Trãſcũt igitur in iudicem delegatum omnia, ſine

§. adeò. ff. qb. ex cauſ. in poſſeſ. ea.
y Gloſ. in. l. 1. ff. de cura. bo. dan.
z Domini. in c. grandi. de ſupple. negli. prælat. in. 6. Purp. hic. colum. 2.

ſine quibus iuriſdictio explicari nequit[a].
2 verbi gratia, modica coërctio verbalis,
quod omnes fatentur[b]. An & perſonalis?
Bartolus variaſſe notatus eſt. Ego, & dixi
3 iam ſuprà[c], & ſuo loco dicam[d]. Sed nun-
quid verbo (id eſt, per nuncium[e], præco-
nem, epiſtolam, edictum) & re (id eſt, per-
ſonam capiendo) iudex delegatus citare
poterit? Et verbo, eum citare poſſe, com-
munis[f], & non dubia concluſio eſt (citatio
ne excepta, quę per edictum fit[g].) Arbiter
4 enim hoc poteſt[h], cuius eſt minor pote-
ſtas[i]. Re verò, citare ita demum poteſt, ſi
delegatus à principe ſit. Quæ opinio rece
ptiſsima etiam eſt[k], vel ex eo, quòd huic
5 iure etiam ſingulari (vt alia multa) & hoc
quoq; datũ eſt, vt citare per edicta poſsit[l],
vel quia in cauſa ſibi mandata maior ordi-
nario eſt[m], qui per edicta citat[n], vel quia
exequi poteſt rem à ſe iudicatam, quod
Accurſius[o], & frequentiores probant[p],
quæ argumenta, vt efficacia prorſus non
ſint, at pro communi opinione vrgent.
Delegatus verò inferioris à principe, ante
litem conteſtatam dubio procul re citare
non poteſt[q]. Sed & neque poſt litem con
teſtatam, reprobata ab omnibus[r] Accur-
6 ſij gloſſa, quę contrà ſentit. Nam neque iu
dex delegatus torquere teſtes poteſt[s], quę
etiam recepta ſententia eſt[t], neque ſolet
7 iuriſdictio delegata, corroborari conteſta
tione[v]. Sanè duo caſus excipiuntur. Pri-
mus, ſi delegatus ad vniuerſitatem cauſa-
8 rum ſit, ille enim ad ordinarium iudicem
propiùs accedit. Secundus, ſi debitorē ſu-
9 ſpectũ delegatus capiat, quæ (Iaſone quã-
libet addubitante) crebrior opinio eſt[x].
10 Quid ſi mittere in poſſeſsionē delegatus
velit? Et receptius hoc eſt ne poſsit[y], niſi
delegatus principis fuerit. Quinetiam de-
legatus inferioris, & cognoſcere, & pronũ
ciare poterit de mittendo, ſecundùm opi-
nionem communem[z]. Non itaq; coërce-
re re, non citare re, non mittere in poſſeſ-
11 ſionem delegatus poteſt. Quibus conſe-
quens & illud (quod Bartolus & alij com-
muniter[a] fatentur) vt in delegatum ea nõ
tranſeant, quæ maiora ſũt. q̃ quæ demãdã
tur. Eſt & legis ſecũdus ſenſus cõis[b], quo
12 in iudice ordinario accipiunt, & propriè
tũc iuriſdictio data eſſe dicitur[c], habet em̃
eam ordinarius ſuo iure[d], delegat⁹ alieno
beneficio[e]. Tũcq; & illud quoq; crebrius
affirmant, ordinario ea oĩa videri cõceſſa,
quæ ad iuriſdictionem explicandũ neceſ-
ſaria ſunt, quãuis maiora ſint[f], vt ſit in eo
inter ordinariam, delegatamq; iuriſdictio
nē differentia, ꝙ in delegatum maiora nõ 13
tranſeunt, vt ſuprà quoq; dictum eſt. Atq;
ita ſe habet opinio cõis[g]. Cõtrà Salicetus,
Romanus, Alexãder[h], & nõ pauci tentãt,
quæ mihi ſententia & ꝓbabilior, & appro 14
bata magis viſa eſt, eo potiſsimũ (vt reli-
qua omittã) argumẽto, ꝙ in arbitro cõiter
proditũ eſt[i], poſſe eũ incidẽter cognoſce
re de his quæ maiora ſunt. At quin arbitri
poteſtas q̃ delegati minor multo eſt[k]. Pro
bo itaq; Alexandri ſequaciumq; traditio-
nē, vt in delegatũ æquè atq; in ordinariũ
cõſequẽtia maiora tranſeãt, niſi ꝙ in dele-
gatũ coërctio, ſiue citatio realis nõ trãſit. 15
Sed & neq; in ordinariũ maiora trãſeũt, ſi
diuerſæ ſpeciei ſint, quo fit, vt magiſtratus
municipalis, cui ſimplex iuriſdictio cõpe- 16
tit, mittere in poſſeſsionē nõ poſsit[l], hoc
em̃ mixti imperij eſt, quod oẽs affirmãt[m]. 17
Eademq; ratione de ſpiritualibus iudex ſe
cularis (etiã incidẽter) nõ cognoſcit[n], ſi de
iure quæſtio incidat, nã ſi de facto, cogno-
ſcet. Quæ Bartoli diſtinctio hîc, & alibi[o],
& cõſuetudine approbata eſt[p], & quã iuris
vtriusq; interpretes ſequuntur[q], & ſi non 18
paucis caſib⁹ Alexãder, & Iaſon coarctẽt.
Quibus & ille addendus, cùm laico eccle-
ſiaſticus iudex cauſam mãdauit. Cogno-
ſcet em̃ laicus hic ſine diſtinctione de ſpi-
ritualibus[r], q̃m eccleſiaſtica iuriſdictio
cenſetur[s], ſicut contrà ſecularis dicenda,
quam perſonæ eccleſiaſticæ, laicus iudex 19
mandauerit[t].
SINE quibus.) Cui itaq; antecedẽtia &
conſequentia quoq; mandantur[v], ſiue id
ſignificatio verborum exigat[x], ſiue natu-
ra rei[y], ſiue conſequẽtia ad eiuſmodi rem
ſint, quę cauſſam ſucceſsiuã habeãt, qualis
vſusfructus[z], hauſtus & ſeruitutes ſunt. 20
Quæ opinio cõis eſt[a]: cui tamẽ, non leui-
ter obſtat, ꝙ vſusfructuarius ædificiũ in-
choatum perficere minimè poteſt[b]. Verũ
frequẽtiores cũ Accurſio reſpondẽt[c], non

a l.1.ad fi.ff.de offi.ei.cui mã. eſt iuriſdi. b Soci.nu.14. Purpu.col.1. c In.l.nec quã.§.vbi decretũ ſuprà in l.1.§.qui mandatũ, de offi.ei. d In.l.imperiũ.& i.l.magiſtratibus. e Iaſ.col.1. f Deci.nu.13. g l.ſancimus.C.de iudi. h l.ſed interpellat.§.arbiter.ff.de arbi. l.diẽ proferre.in princi. i l.a iſ pr̃tor.in princ.ff.de re iudi. k Alex.n.9.Iaſ.n.22.Deci.n.21 Clau.co.2 l aut.de litig.§.oẽm auth.q ſemel.C.quo.et quan.iudi. m c.paſtoralis.e.ſanè.de offic.deleg. n l.conſentaneũ.C.quo.et quã.iud. o gl.in.l.ſi quis miſſum.in gl.ſua.ff.ne vis fiat ei. p Alex.hîc.n.10.Soc.n.19. q Gl.in.l.conſentaneũ.i.g.cogendum.C.quo.quã.iud.in authent.de exhi.re.§.ſi verò etiã.in glo.omnimodo. r Alex.n.6.Iaſ.n.13.Deci.num.14. s Anthẽ.de teſti.§.ſi verò ignoti. t Alex.n.16.Iaſ.nu.13. v l.iudicium ſoluitur.ff.de iudic. x Claud.col.2. y l.iubere.ſ. z Pan.Iaſ.Deci.in.l.pen.§.ne poſſeſſio.ſupra de offi.ei.cui mã.eſt iuriſ. a Soci.nu.10.Iaſ.n.11. b Alex.nu.11. c l.vbi aut.§.ſi.ff.de ver.oblig. d l.more.infrà e l.1.§.q mãdatã.ff.de offic.ei. f l.quo vis.C.de iudi. g Soci.nu.12.Iaſ.nu.11. h Alexã.col.ſi.Iaſ.n.23.Deci.n.26.Clau.col.2.Sap.n.11. i Gl.l.cũ propones.C.de reb.credi.g.& n.l.ſi quis in tũ ſcribẽdo.in.g.ſuã C.de pac.Ang.Aret.Alex.i.d.l.quotiẽs. k l.a iſ prætor in princ.ff.de re iudi. l l.ea quæ.§.magiſtratibus.ff.ad municip.m Sap.nu.11. m c.later.qui fil.ſint legi.c.tuam.de ordi.cog. n Bar.in.l.oĩ.C.de ſacroſ.eccle.i.l.quotiẽs.C.de iudic. p Bal.in.l.ſi filiũ.ff.de his q ſui vel alie.iu.ſunt. q Alex.in.d.l.quotiens.col.1.Iaſ.co.2.Sap.hîc.nu.15.Alex.in.l.titia.ff.ſolu.matr. r Abb.in.c.ſignificaſti.ad ſi.de fo.comp. s l.1.§.q mandatam.ff.de offi.ei. t Bal.i auth.itẽ ſi quis litigantiũ.C.de epiſ.aud. v l.illud.ff.de acq.ha.l.ad rem.ff.de procura. x l.legatis.ff.de alim.lega.Deci.hîc.nu.33. y l.fundum.l.fundi.ff.de actio.empti. z l.1.ff.ſi vſuſf.pet.l.3.§.qui habet.ff.de ſer.ruſti.præ. a Sap.colum.fina. b l.vſusfructuarius.§.ædificium.ff.de vſufruct. c Claud.& Sap.colum.final.

cõcedi hoc vſufructuario, quia rei mutata forma per ædificiũ, vſusfructus extingueretur[a]: fatendũ tñ vnũ hoc eſt, vt cuſtodię, aut fructuũ colligendorũ cauſa ædificium ponere vſusfructuarius poſsit[b]. Sed quid ſi ſint conſequentia ad rem, quæ tractum nõ habeat, qualis emptio eſt? Et in cõtractibus nõ videri hæc conceſſa[c] Bartol. ait, in teſtamentis aliud eſſe,[d] & ab eo nemo
21 diſſentit.[e] Ego nõ video, quem maiorem tractũ cõſtitutio vſusfructꝰ, quàm emptio habeat, nã vt ex illa ius vſusfructus, ſic ex hac ius dñij reſultat, quod vtrumq; dura-
22 tionem habet. Quinimò (ſi verũ amamꝰ) proprietatis duratio maior eſt[f], nã & qđ de contractibus dicunt, perpetuum non eſt[g]: & fortè, verior illa diſtinctio fuerit, cõ ſequens ex naturáne rei ſit, an accidens aliquod. His illud Accurſius, Bartolus, & cæteri adijciũt, num prohibito aliquo, & ea prohibita videantur, quæ ex eo ſunt? Et cõſequentia prohiberi conſtas[h]. Sed et an
23 tecedentia[i], vnde prohibito matrimonio, ſponſalia prohibita vidẽtur, præterquàm
24 ſi matrimonij prohibitio tẽporalis ſit[k], & præterquàm reſpectu pœnæ[l]. Quo ſit, vt pœna mulieri impoſita, quæ nubit infra annum luctus, eam non comprehendat,
25 quæ ſponſalia contraxerit[m]. Et ſunt plus minus viginti caſus, in quibus antecedentia, aut conſequentia prohibita non cenſentur, quos Iaſon, Purpuratus, Sapia præ cæteris exequuntur.

a l. repeti. §. fi. ff. quib. mo. vſusfr. fini.
b l. aquiſſimũ §. ſi tamen. l. penult. ff. de vſuf.
c l. in vendẽdo. ff. de contrah. empt.
d l. i. ff. de ſer ui. leg.
e Pao. in. l. binas. i. ff. de ſer. vrb. præd. Sap. hic. col. fi.
f §. Finitur. inſti. de vſuf.
g l. adiles. §. vẽdẽdi. ff. de adili. edict. l. ſi aphram. ff. de euict.
h l. nõ dubiũ. C. de legib. l. fi. ff. de conſti. pec.
i l. oratio. ff. de ſponſa.
k l. ſi quis officium. ff. de ritu nupt. Deci. in c. nam concupiſcentiam. in 2. lect. col. 2. de conſtit.
l Gloſ. in cle. i. de conſ. & affi. in ver. cõtrahere. Clau. in l. vt vim. col. 18. ff. de iuſti. & iu.
m l. ſolet. ff. de his qui not. inf. Iaſ. in l. cũ quidã. col. 2. ff. de lib. et poſthum.

III. VLPIANVS, Libro ſecundo. De officio quæſtoris.

IMPERIVM aut merũ eſt,* aut mixtum eſt. Merum eſt* imperium, habere gladij poteſtatẽ ad animaduertendũ facineroſos hoĩes, quod etiam Poteſtas appellatur. Mixtum eſt imperium Qũi etiã iuriſdictio ineſt. quod in danda bonorũ poſſeſſione conſiſtit, iuriſdictio eſt etiam iudicis dandi licentia.

1 *Definitiones an exempla hîc ponantur.*
2 *Merum imperium vnde dictum.*
3 *L. 18. tit. 4. par. 3. & infrà. nu. 14. & n. 84.*
4 *Neceſſitas præciſa, cauſatiua honeſtatis.*
5 *Merum imperiũ quã neceſſitatẽ in ſe habeat.*
6 *Meri imperij definitio.*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *Accuſationes quo officio expediantur.*
9 *Officium mercenariũ officio nobili aliquando deſeruit.*
10 *Officium, quod in inquiſitionibus verſatur, purius eſt.*
11 *Merum imperium & mixtum in quo præcipuè differant.*
12 *Merum imperium qui habeant.*
13 *Præſcriptione merum imperium acquiri põt.*
14 *Merum imperium, an præſcribi poſſit ſine territorio.*
15 *L. vlt. tit. 13. li. 3. ordina. & l. 18. tit. 4. par. 3. & l. 41. Tauri. et quo tempore iuriſdictio criminalis præſcribatur, & an differat ab immemoriali centennaria præſcriptio.*
16 *Sciẽtia & patiẽtia principis in præſcriptione centum annorum neceſſaria non eſt.*
17 *Scientia, & patientia pars quaſi poſſeſſionis incorporalium.*
18 *Defenſores ciuitatum, in quo differant à magiſtratibus municipalibus.*
19 *Vniuerſitates ſcholaſticorum, an habeant merum imperium.*
20 *Doctor in diſcipulos quod imperiũ habeat.*
2 *Meri imperij gradus quot.*
22 *Imperij maximi exempla.*
23 *Imperij maioris exempla.*
24 *Mẽbri abſciſsio ad maius imperiũ pertinet.*
25 *Digiti, aut auriculæ abſciſsio, ad quod imperium pertineat.*
26 *Digitus, an ſit membrum.*
27 *L. 25. tit. 6. part. 1.*
28 *Clericorum degradationes, ad quod imperiũ ſpectent.*
29 *Carceris perpetui pœna cuius imperij ſit, & eam pœnam laicis ſubditis à iudice eccleſiaſtico imponi poſſe.*
30 *Carcer cuſtodiæ, imperij, an iuriſdictionis ſit.*
31 *Carcer quadruplex.*
32 *Imperij magni exempla.*
33 *Deportatio, & relegatio cuius imperij ſint.*
34 *Quæſtiones, & tormenta imperij, an iuriſdictionis.*
35 *Imperij minoris exempla.*
36 *Correctio modica meri imperij eſt.*
37 *Imperij minimi exempla.*
38 *Mulcta leuis imperij minimi eſt.*
39 *Delegari ea quæ meri imperij ſunt, quandò poſſint.*
40 *Coërctio modica, an poſſit delegari, Bartoli notata repugnantia.*

41 *Mul-*

41 *Mulcta leuis an poßit delegari, & Bartoli repugnantia notata.*
42 *Gladius naturalis, ciuilis, ſpiritualis.*
43 *Communes opiniones contrariæ.*
44 *Gladij poteſtas qoid. Et cur hoc potißimum exemplum de mero imperio ponatur.*
45 *Gladij & ſceptri inſignia.*
46 *Homero cur Reges dicti σκηπτοῦχοι.*
47 *Mixtum imperium vnde ſic dictum.*
48 *Mixtum imperium quid cum mero, & iuriſdictione commune habeat.*
49 *Mixtum imperium quid ſit.*
50 *Mixtum imperium quibus competat.*
51 *Mixti imperij gradus & exempla.*
52 *Infans emancipari, legitimari, & nobilis fieri quomodo poßit.*
53 *Legitimatio cuius imper[.] ſit.*
54 *Mixti imperij maioris exempla.*
55 *Supplicationis cognitio ad quod imperium ſpectet.*
56 *Appellatio mixti imperij eſt.*
57 *Appellatio an delegari poßit.*
58 *Nullitatis cauſa an ſit mixti imperij.*
59 *Appellationi nullitas ineſt, & per contrariũ.*
60 *Mixti imperij magni exempla.*
61 *Reſtitutio in integrum an poßit delegari.*
62 *Mixti imperij parui exempla.*
63 *Mixti imperij minoris exempla.*
64 *Mixti imperij minimi exempla.*
65 *Emancipatio an poßit delegari.*
66 *l.15.titu.18.part.3.*
67 *Iuriſdictio quomodo inſit mixto imperio.*
68 *Iuriſdictio in genere, & in ſpecie.*
69 *Iuriſdictio quid.*
70 *Iuriſdictio vnde dicta.*
71 *Communes opiniones contrariæ.*
72 *Iuriſdictio merum & mixtum imperium cõprehendit.*
73 *Iuriſdictio quomodo ineſt imperio.*
74 *Iuriſdictionis ſpecies quæ.*
75 *Coerctio modica ad imperium, an ad iuriſdictionem ſpectet.*
76 *Communes opiniones contrariæ.*
77 *Imperij ſine adiuncto conſyderati nulla videtur vtilitas.*
78 *Iuriſdictione conceſſa à Principe, iuriſdictio ſimplex an & merum & mixtum imperium concedi videatur.*
79 *Iuriſdictio ſimplex quid ſit.*
80 *Iuriſdictionis ſimplicis gradus quot.*
81 *Iuriſdictionis maximæ exempla.*
82 *Ingenuitatis libertatis libertinitatisq́; cauſæ an delegari poßint.*
83 *Iuriſdictionis maioris exempla.*
84 *Iuriſdictionis magnæ exempla.*
85 *Iuriſdictio parua circa quæ verſetur.*
86 *Cauſæ infra tercentum aureos delegari poſſunt.*
87 *l.124.ſtili. & l.18.tit.4.par.3. & l.1.tit.9.lib.8.ordin.*
88 *Aurei nummi qui vulgo Marauedini vocãtur.*
89 *l.7.tit.18 par.1. & l.9.titu.4.par.5. & l.2.titu.9.lib.8.ordin.*
90 *Donationis inſinuatio in qua ſumma requiratur.*
91 *Iuriſdictio minor in quibus cauſis conſiſtat.*
92 *Iuriſdictio minima circa quæ verſetur.*
93 *Iuriſdictionis diuiſiones variæ.*
94 *Iuriſdictio an definiatur hîc.*
95 *Delegare iuriſdictionis ſimplicis exemplum eſt, tam quoad actum, quàm quoad potentiã.*
96 *Delegationis reuocatio mixti imperij eſt.*
97 *Reſolutio actus, eiuſdem naturæ eſt, cuius & ipſe actus.*
98 *Mißio in poſſeßionem, & reuocatio mißionis mixti imperij ſunt.*
99 *Delegatus cur non ſubdelegat.*
100 *Argumentum à procuratore ad iudicem delegatum an ſemper valeat.*
101 *Delegatus quo intellectu iuriſdictionem ſpecialem & non generalem habere dici poßit.*
102 *Delegatus cur non ſubdeleget, expedita ratio redditur.*
103 *Iuriſdictionis exemplum hic non definitio ponitur.*

MErum eſt imperium.) Neq; meri, neq; mixti imperij, neq; iuriſdictiõis hic poni definitiões, ſed exẽ 1
pla, & verior[a], & crebrior[b] opinio eſt, Iacobo, Alberico, Angelo, Paulo quamlibet reclamantibus. Dictũ verò merũ imperiũ 2
quaſi purũ, non mixtũ, prorſus enim circa publicam vtilitatẽ verſatur. Quæ etymo- 3
logia & cõmunis eſt[c], & iure noſtro approbata[d], id in Principe neceſsitatem præciſam, aut cauſatiuã (vt vocamus[e]) habet, 4
ſed honeſtatis[f], vnde in eo merũ quaſi liberum & nulli neceſsitati ſubditũ dici quidã non malè, opinantur. In inferiorib[us] ma 5
giſtratib[us] neceſsitatis præciſæ eſt[g]. Eſt autem merum imperium (Iacobi definitio- 6
ne exploſa[h]) iuriſdictio, quæ officio iudicis nobili expedit, vel per accuſationẽ, publi

a l.1.§.dolũ. ff.de dolo. l.ſi quid erit. l.ſolent. ff.de offi. procon. l.1. ff.de conſti. princi.
b Alex. nu.3. Iaſ. & Claudius. col.1. Soc. col.2. Deci. nu.13. Purp. n.17.
c Sap. nu.18. Purp. nu.103.
d l.18. tit.4. part.3.
e Bart. in l.1. C. quo. et quã. iud.
f l. digna. C. de legib.
g l. munerũ. §. iudicãdi. ff. de mune. & hono.
h Iaſo. nu.16. Purp. nu.104.

eam vtilitatem reſpiciens principaliter. Quæ definitio receptiſsima [a] eſt, in qua iuriſdictionis verbum ideo poſitum eſt, vt genere definitio cōſtet. Quod verò ſequitur, quæ officio iudicis nobili expeditur, denotat imperiū eſſe ad iuriſdictionis ſimplicis differentiam. Deinde illa, per accuſationē, dubitationis tollendæ gratia adijciuntur, ſed (vt bene Bartolus notat) omitti potuerunt, & verior enim [b] & crebrior [c]
7 opinio eſt, quālibet Alciatus [d] frequentiorem eſſe in contrarium affirmet accuſatio-
8 nes non officio iudicis mercenario, ſed officio iudicis nobili expediri, niſi ꝙ ſi opus
9 fuerit officio huic nobili iudicis officium mercenariū deſeruiet [e]: vt in citationibus, & dilationibus dandis [f]. Sed & ſi de crimine agatur ciuiliter [g], officiū mercenarium accuſationi deſeruiet, vt Angelus, Socin [*],
10 Claudins, Purpuratusq; notant [h]. Deniq; purius officiū illud eſt, quod in inquiſitionibus verſatur, quàm hoc quod in accuſationibus, ſiquidē illud à ꝓprio iudicis motu proficiſcitur [i]. Poſtrema illa, publicam vtilitatē reſpiciēs, ad finem addita, ex omnium interpretatione [k] idcirco ſunt, vt ſi-
11 gnificetur mixti imperij differētia, quod potiſsimū in his verſatur, quæ priuatā vtilitatem reſpiciunt. Et hæc de definitiōe ſa-
12 tis. Sed quæſitum eſt, quibus merū imperium cōpetat? Et cōmodiſsima, eademq; etiam approbata [l] Bartoli diſtinctio eſt, vt ſi vniuerſitati, quæ prouinciam facit, quis præſit, merū imperiū is habeat [m]. Quæ opinio cōis eſt [n]. Si verò præſit vniuerſitati, quæ non prouinciā facit, ſed ciuitatē, is neque merū, neq; mixtum imperiū habeat [o], quod oēs etiā fatentur [p], niſi vel præfectus ſit vrbis Romæ [q], vel cui princeps id conceſſerit [r], vel qui cōſuetudine, aut præſcri-
13 ptione quæſierit [s]. Quæri certè merū imperium præſcriptione poteſt, tam aduerſus inferiores (de quo dubitatio minor eſt) quàm aduerſus principem, atq; ita frequentiores [t] concludunt. Sic communiter declarantes, vt aduerſus Principē præſentem annis decem ea pręſcriptio procedat, aduerſus abſentem ſpacio temporis, cuius initij memoria non extet, aduerſus cæteros, decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes cum titulo, ſine titulo an nis triginta. Sed & ea, quæ Principibus cōpetunt in ſignum ſupremæ poteſtatis, nō præſcribuntur [v]. Neque merum imperiū 14
quis præſcribet, qui territorium non habet, niſi ſimul & territorium præſcripſerit, & imperium [x]. Iure noſtro non modica varietas eſt: aliquando [y] enim merum imperium nullo temporis ſpacio acquiri
dicitur. Alibi [z] merum vel mixtum imperium, & iuriſdictionem criminalē (quam iuſtitiam vocat lex) annis centum, iuriſdictionem ciuilem annis quadraginta vſucapi, quo iure vtimur. Et cùm & facto quęſtio incidiſſet, num in præſcribenda iuriſdictiōe criminali, tempus, cuius initij memoria non extet, ſat eſſet, Ego, à verbis legis illius non recedendum contendi, ſed centennariam probandam, quod & Lupus probat [a], ſic enim & in probanda aduerſus Romanam eccleſiam præſcriptione, Bernardus [b], & frequentiores aiunt, & aliâs etiam à Guidone [c] relatum eſt. Neque temerè etiam videri debeat, ꝙ lex Regia, in principio, id eſt, cùm loci domini præſcribunt, tempus exegit, cuius memoria non extet, ad finem verò, id eſt, cùm alij præſcribant, annos centum. Nam quòd præſcriptio centum annorum, & immemorialis idem ſint, & ſi maximè quidam [d] crebriorem, Doctorum ſententiam affirment, vix eſt vt admittam, qui tanquàm differentes inter ſe totiens in iure deprehendam. Quòd autem alij opinantur, immemoriali probata vi ipſa & cētenariam probari, quaſi hæc minor ſit, ego non magis probo, iure noſtro [e] præſertim, quo im memoriali probandæ formula quædam (qua ferè vtimur) præſcripta eſt, quæ (ſi eā exactè perpendas) interdum maior, interdum minor centum annis eſſe poteſt, pro differentia ſcilicet ætatis maioris minoris ve teſtium, qui de ea deponunt. Sed nū 16
quid erit principiş ſcientia patientiaque opus, cùm centum annis præſcribitur? Et eſſe Abbas [f], & Lupus credidēre, qui tamen (eorum bona pace) falluntur. Nam etſi maximè in præſcriptione iurium incorporaliū, aduerſarij ſciētia & patiētia regulariter opus ſit [g] (ea eſt enim pars quaſi 17
poſſeſsiōis incorporaliū) at non, ꝓcedit id in præſcriptiōe, cuius initij memoria non extat. Quæ Accurſij ſnīa eſt [h], quā receptiſ ſimā Alexāder [i], Iaſon, Felinus [k], Decius, & Balbus [l], affirmāt. Quòd ſi ciuitati præſit, quæ neque prouinciā, neq; ciuitatē faciat, ſed

a Soci. nu. 12. Iaſ. numer. 16. Claud. colū. 5. Purp. nu. 104.
b In prin. inſti. de pub. iudic. l. Placet. verſi. quod nō ita. C. de peda. indi.
c Clau. col. 5. Sap. n. 23. Val. nu. 40. Purp. nu. 104.
d Alciat. pa rad. lib. 2. c. 2.
e Bar. in l. iudex poſteaquā ff. de re iudi.
f Alexā. nu. 14. Purp. nu. 117.
g l. prætor edixit. §. ſi dicat. ff. de iniur. l. vnica. C. quā. ciui. act. crim. præ.
h Soci. nu. 13. Purp. nu. 117. i Caccial. q. 7. Aretin. de malef. in ver. mero officio.
K Sap. nu. 30. l Alex. n. 6. Iaſ. nu. 28. m l. Illicitas. §. qui vniuerſas. de off. præſi. n Purp. nu. 112. col. 114. o Authēt. de defen. ciui. §. ius iurādū. ad fi. p Sap. nu. 32. q l. 3. §. cū vrbem. ff. de off. praef. vrb. r Titu. de pace Conſtan. s l. viros. C. de diuer. of. l. quicūq; C. de ſun. limitrophi. lib. vndecimo. t Iaſo. nu. 20. Purp. nu. 191. Sap. n. 27. Caccial. q. 15. Val. n. 74. Alex. in. 5. vol. cōſil.

16. n. 23. Balb. 2. par. 5. par. verſ. circa primam.
y l. comperit. C. de pſcri. 30.
x Abb. in c. cū contingat. de fo. cōp. Iaſ. hic. n. 20. Caccial. q. 16.
y l. 8. titu. 4. par. 3.
z l. vlt. tit. 13. libr. 3. ordi.
a Ioan. Lup. ī c. p veſtras. in 2. not. §. ſed eſt pulchra. n. 43.
b Gl. ī. c. cum nobis. de præſcrip. ibi Abbas. & Imo.
c Guido. cōſ. 1. & cōſil. 150.
d Carol. Molin. in cōſuetu. §. 41. n. 70. fo. 331. col. 3.
e l. 41. Tauri.
f Abb. in d. c. cū nobis. nu. 4. Lup. in d. §. ſed eſt pulchra nu. 43.
g l. 2. C. de ſer. & aq.
h Gl. in l. hoc iure. §. ductus. in gl. memoriam. ff. de aq. quot. & æſti.
i Alex. in 2. vol. cōſ. 6. col. pen. Iaſo. hic. col. 8.
k Feli. in d. c. cū nobis. col. 2. & c. de quorta. col. pen. de præſcri. Deci. cōſ. 85. col. 1.
l Frāc. Balb. de præſcrip. in 2. part. 3. part. verſi. 6. quaeritur. 23.

ciat, ſed caſtrum, aut municipiũ, ſiquidem
id ciuitati ſub ſit, nullã iuriſdictionem ha-
bet[a], omniũ conſenſu[b]: ſinautẽ nulli ciui-
tati ſubeſt, eã habebit iuriſdictionẽ, quam
18 ciuitatis defenſor, quod à titulorum ordi-
ne Bartolus conijcit, quia videlicet titulũ;
de defenſ. ciui. ſequatr alter ille, de Magiſt.
municip. Quæ collectio infirmior aliquã-
do deprændit̃, ſequi magiſtratus munici-
pales, q defenſores ciuitatũ verè ſint, rectè
expẽdimus[c]. Poſtremò ſi vniuerſitas eiuſ-
modi ſit, quæ neq; prouinciã, neq; ciuitatẽ
19 neq; municipiũ cõſtituat (qualis ſcholaſti
corũ vniuerſitates ſunt, aut qualia merca-
torũ collegia) merũ imperiũ nõ habet, iu-
riſdictionẽ habet[d], quanuis hæc Bartolus
20 aliquo modo confundat. Sanè habet Do-
ctor in diſcipulos iure merũ imperiũ, niſi
ꝙ moribus receptũ, id vſq; adeò nõ eſt, vt
vel maximè diſcipuli ipſi, merũ & mixtũ
21 in magiſtros exerceant[e]. Gradus meri im-
perij (etſi aliter alij diſtribuãt) Bartolo au-
22 thore, ſex ad ſummũ ſunt. Maximũ, cuius
exẽpla, legis gñralis condendæ poteſtas[f],
quod oẽs exẽplũ probãt[g]. Tabelliones ge
nerales creare, publicare bona delinquen
tis, cõgregare cõciliũ gñale, tũ alia multa,
23 quæ Iaſon, & Iacobinus cõgerunt[h]: Maio
ris imperij exẽpla, animaduertere in faci-
24 noroſos hoĩes, ſiue cùm vita adimitur, ſi-
ue cùm mẽbrũ abſcinditur[i]. Quæ opinio
25 cõis eſt[k]. Vnde & illud dubitatũ, digiti am-
putatio an ad mixtum imperiũ pertineat.
26 Quod Albericus negat. eſſe enĩ digitũ nõ
mẽbrũ, ſed mẽbri officiũ[l], præterquàm in
larga ſignificatiõe[m], quod etiã in auriculæ
abſciſsiõe ait[n]. Ego Decio[o], ijsq; magis ac-
cedo, qui cõtrariũ opinant̃. excedit enĩ di
giti, ſeu auriculæ abſciſsio modicæ coer-
ctiõis, notiſsimos terminos. Adde ꝙ ex le
27 ge Regia[p] nõ tantùm digitus, & auricula,
ſed & dentes mẽbra minora appellant̃. In
hoc gradu animaduerſio ponit̃, quæ in ca
dauera punitorũ[q] fit, tũ illa quoque, quæ
28 in animalia bruta[r], & quę clericorũ degra
datiões dicũtur[s]. Sed & amiſsio vitæ ciui-
lis, qualis dãnatio in metallũ eſt[t]. De miſ-
29 ſione in carcerem dubitatũ eſt. Verùm in
hoc frequẽtiores cõueniunt[v], vt ſi carcer
perpetuus[x] ſit, ad hũc meri imperij gradũ

a l. qui ex vico. ff. ad munic. l. 3. C. de municip. lib. 10.
b Sap. nu. 41.
c Alci. lib. 3. diſp. c. 5. l. 1. ti. 21. part. 2.
d l. ſi. C. de iuriſd. om. iudi. Deci. hic. numer. 38.
e Soci. nu. 16. Deci. nu. 39.
f l. 1. ff. de cõſti. princi. l. nõ ambigitur. ff. de legib. l. formã. C. de offic. præf. præto.
g Alex. n. 4. Purp. nu. 208. Val. nu. 84.
h Iaſ. nu. 24. Iacob. de ſanc. Geor. in tract. feud. in ver. princeps.
i Gloſ. in l. 2. C. de off. ei. qui vicem alte. ge.
k Soci. nu. 25. Purpu. nu. 221. Val. nu. 87.
l l. idem offi. lum. ff. de adil. edic. l. itẽ quæritur. §. ſi qs digitos.
m t. 1. de corp. vici.
n l. ob quæ. §. fin. ff. de adil. edict.
o Deci. nu. 51. Val. nu. 88. & 91.
p l. 25. titu. 6. par. 1.
q Glo. in §. ſi cõtrariũ. inſti. de hæred. quæ ab inteſt. defe.
r ca. Mulier. 15. q. 1.
s Abb. in ca. at ſi clerici. in princ. de iudi. Riminald. & Purp. hic. nu. 237.
t l. illicitas. §. qui vniuerſas. de off. præſi.
v Sap. nu. 49.
x l. incredibile. C. de pœn. c. pen. de falſ. c. quã-uis. de pœ. in 6.
y c. contra idolorum. 26. q. 5. Deci. in ca. vt fama. de ſenten.

pertineat. Quæ pœna vt hoc in tranſcurſu
notẽ, à iudicibus eccleſiaſticis nõ clericis
tantùm, ſed & laicis ſubditis imponi põt[y],
quicqd Romanus[z] & Sapia ſentiãt. Quòd
ſi carcerẽ cuſtodiæ proponas, variatũ eſt.
Nã Bartolus ſine diſtinctiõe, nõ eſſe eum 30
meri imperij affirmat[a], qa minoribus ma-
giſtratibus cõpetat. Alij, quorũ crebrior[b]
opinio eſt, modò meri, modò mixti, mo-
dò iuriſdictionis aiunt, prout cauſa fuerit,
ob quã cuſtodia fiat. Quin & Baldi[c] notã
da in propoſito traditio eſt, q quadrupli- 31
cem carcerẽ diſtinguit, Domeſticũ[d], q ſub
nullo iuriſdictiõis gradu cõprehendit, ne-
miniq; licet niſi in caſibus à iure exp̃ſsis.
Modicæ coerctiõis, quo apparitores ĩ exe
quendo negligẽtes, iudex coercet[e], q im-
perij minimi eſt. Perpetuus[f], quo ex iure
ciuili ſerui, Pontificio, etiã liberi puniunt̃,
quiq; meri imperij eſſe dicitur, ꝙ morti
æquiparet̃[g]. Cuſtodiæ, quo ſcilicet rei cu-
ſtodiũtur, qui pro ratione cauſæ ſubiectæ,
aut imperij, aut iuriſdictiõis cẽſebitur. Im
perij magni exẽpla deportatio eſt[h], quod 32
oẽs fatẽtur[i]. Imperij parui relegatio dici-
tur[k], quæ & verior, & receptior opinio[l]
eſt. Ponitur præterea eius exemplũ in om 33
ni pœna, per quã corpus acriter afficitur[m]
in quo frequentiores conueniũt[n]. Quare 34
& quæſtiones, tormentaque, ſiquidem ad
pœnã fiant, crebriore[o] calculo, in eodem
gradu collocantur. Si verò ad veritatẽ in-
ueſtigandam, modò iuriſdictiõis[p], modò
imperij, aut meri, aut mixti dicentur, put
cauſa ſit, ob quam queſtio fiat. Imperij mi
noris exemplũ eſt, modica corporis coer 35
ctio, quæ licèt omnibus magiſtratibus
competat[q], meri tamen imperij eam cõi- 36
ter aiunt[r], quia iudicis officio nobili expe
ditur, & publicam vtilitatem cõcernit. Im 37
perij minimi exẽplũ eſt, leuis mulcta[s]. In
quo nõ eſt q diſſentiat[t]. His imperij gradi 38
bus poſitis, priora quatuor (quæ Bartoli,
& plurium traditio eſt) delegari non poſ- 39
ſunt, poſteriora duo poſſunt. Num ergo
modica coerctio delegabilis eſt? quod hîc 40
Bartolus & alibi ſentit[v]. At alibi[x] non ſe-
mel ſibi repugnat, de quo dixi ſuprà[y], &
infrà quoq; dicturus ſum[z]. Num etiam le-
uis mulcta delegari poterit? Et Bartolus 41

y c. excõmu. Val. hic. nu. 96.
z Rom. ſing. 703. Sap. nume. 51.
a Arg. auth. de defen. ciui. §. Et iudicare. l. diui. ff. de ſer. fugi.
b Iaſ. nu. 24. Val. nu. 92.
c Soci. hic. nume. 21.
d l. diuus. ff. de offi. præſi.
e l. 2. C. de ſport.
f l. aut damnum. §. 1. ff. de pœn.
g Innoc. in c. qualiter, & quando. de accuſa.
h l. edicto. §. rei capitalis. ff. de bon. poſſ.
i Sap. nu. 52. Val. nu. 99.
k Gl. in l. nul li. C. de ſent. gl. in §. relegati. inſt. qb. mo. ius patr. pot. ſol.
l Claud. col. 6. Purpur. nu. 243. Val. nume. 101.
m l. ſi qd erit. ff. de off. procon.
n Purpur. nu. 250. Val. num. 104.
o Soci. n. 24. Claud. col. 6.
p Auth. de teſtib. §. ſi vero ignoti.
q l. magiſtratibus infra authen. de defen. ciui. §. audiẽt.
r Iaſ. nume. 24.
s l. vlt. C. de mo. mulct. l. 2. C. de ſport.
t Iaſ. col. 2. et nu. 24. Purpu. n. 269. Val. nume. 112.
v Bar. in d. l. magiſtratibus.
x Bar. in l. 2. ſuprà. & in l. nec quĩquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procon.
y In §. vbi decretum. in l. 2. §. qui mandatam. in l. 2.
z In l. magiſtratibus.

delega-

delegabilem eſſe ſentit, qui cùm in mini-
mo imperio poſuerit, ea quæ minimi im-
perij ſunt, delegabilia eſſe affirmet. Sed
verior[a], & approbata[b] magis eiuſdẽ alio
in loco ſententia eſt, delegatum mulctare
non poſſe, paucis quibuſdam caſibus exce
ptis, quos Socinus[c] primùm, dein Valla
notant.
41 GLADII poteſtatem). Accurſius de gla
dio naturali accepit, quo ſcilicet vita adi-
mitur, aut abſcinditur membrum. Ange-
lus, de ciuili, ideſt, legis punitione, ſiue iu
re puniendi[d], ἀλληγορικῶς. Nam & Lucæ
cap. 22. illud, Ecce duo gladij hic, ad Pon-
tificiam, Imperatoriamq́; poteſtatem re-
fertur, & de gladio ſpirituali nõ vno in lo-
co mentio eſt[e], quam Angeli expoſitio-
43 nem cõmunem Socinus affirmat[f]. Atq;
receptior[g] Accurſiana eſt, eademq́; & ve-
rior dubio procul. Nam & gladij vox ſic
44 perſæpe poſita eſt[h]. Et gladij poteſtas ab
alia coërtione diſiũgitur[i], & animaduer-
ſio id etiam ſignificat[k], propiuſque eſt, vt
ad vitæ ademptionem referatur[l]. Sed cur
hoc potiſſimum exemplum poſitum? Et
Claudius, quia ſic Iuriſcõſulto placuerit,
Purpuratus[m], quia ſit hoc frequẽtius, Cac-
cialupus, quia nobilius, & veluti meri im-
perij poteſtatiſq́; inſigne quoddam, quo
45 fit, vt & iuſtitiæ Imago, virginis ſit, quæ
in manu enſem habeat, & vt magiſtratib[o].
quibus merum imperium eſt, enſem lictõ
res præferãt[n], ſicut olim faſces, quibus vir-
gæ ſecureſque alligarentur, & hodie[o], o-
limq́; etiam Principibus ſceptra, vnde &
46 ab Homero, σκηπτοῦχοι βασιλῆες dicuntur.
Sed & accipit à Chriſti vicario gladiũ Im
perator ſolenni ritu. Annotauitq́; in Mat-
thæi capit. 26. Eraſmus ad viuum exigi id
non debere, quod à Domino dictum eſt,
Omnes enim qui gladium acceperint, gla
dio peribunt.
FACINOroſos.) Illicitè delinquentes.
POTESTAS.) Poteſtatis verbo quę cõ
tineantur, dixi alio in loco ipſe plenius.
47 MIXTVM eſt imperium.) Mixti impe-
rij appellatio communi omnium aſſenſu,
inde eſt, ꝙ imperium hoc, partim ab im-
perio mero capit, partim à iuriſdictione,
imperijque nomen magis, quàm iuriſdi-
48 ctionis à digniori ſumpſit[p]. Sed quid eſt,
quod cum illis cõmune habet? Et Accur-
ſius cum mero commune hoc eſſe illi ait,
ꝙ vtrunque indelegabile eſt, cum iuriſdi-
ctione, ꝙ vtrunq; in cõmodo pecuniario
conſiſtit. Quæ opinio ſuſtineri ſat poteſt,
ſi frequẽtiora reſpicias[q]. Verùm inualuit[r]
Bartoli altera ſic explicantis, vt à mero im
perio mixtum hoc habeat, ꝙ ambo, iudi-
cis officio nobili, expediuntur, à iuriſdi-
ctione, ꝙ ambo, publicam vtilitatẽ reſpi-
ciunt. Et hæc de ratione nominis, in defi- 49
nitione variant. Sed ex Petri definitione
ab alijs magis admiſſa[s]. Mixtum imperiũ
eſt iuriſdictio, quæ officio iudicis nobili
expeditur, priuatam vtilitatem reſpiciẽs.
Qua in definitione, iuriſdictio genus eſt,
illa verò, quę officio iudicis &c. ad iuriſdi
ctionis ſimplicis differentiam ponuntur,
poſtrema verò, priuatam vtilitatem reſpi
ciens, ad meri imperij differentiam noran
dam. Competit autem mixtum imperiũ 50
iiſdem, quibus & merum[t], quæ cõmunis
opinio eſt[v]. Sed qui gradus huius imperij 51
ſunt? Et licet alij aliter, etiã in hoc Bartoli
tenenda diſtinctio eſt, ſex gradus cõſyde-
rantis. Eſt enim quoddam maximum, id
quod niſi à principe expediri non poteſt,
cuius exempla, dare veniam impetranti[x],
interponere authoritatem arrogationi[y],
& in emancipatione infantis[z]. emancipa- 52
ri enim infans, legitimari[a] nobilis fieri po
teſt[b], dummodo infantiam egreſſus, aut
expreſsim hæc rata habeat[c], aut ſaltim nõ
contradicat[d]. Eſt & primi huius gradus 53
exemplũ in legitimatione, quæ per princi
pis reſcriptum[e] fit. nam cùm ſupra ſcripta
omnia iudicis officio nobili expediantur,
& priuatam vtilitatem reſpiciant, dubio
procul (quod oẽs conſentiunt[f]) mixti im
perij ſunt. Maius imperiũ mixtũ inter cæ- 54
tera verſatur in cognitione ſupplicatiõis,
quod ius principi ſoli, aut præfecto Præto 55
rio conceſſum eſt[g]. Cæterùm cùm diffe-
rãt in multis ſupplicatio atq; appellatio[h],
Quæſitũ meritò hoc eſt, An & appellatio 56
mixti imperij cẽſeat? Et receptior[i] opinio
Bartoli eſt, vt mixti imperij appellatio ſit:
nã & ipſa officio nobili expedit[k], & ad pri
uatorũ vtilitatẽ ſpectat. Sed nõ pauci, aut
leues authores ſunt, qui nõ malè[l], cauſam
appellationis imperij, aut iuriſdictiõis, ad
inſtar prioris inſtãtiæ cõtẽdũt. Illud certè 57
cõſtat (quicqd Accurſius[m], Bernardnsq́;[n]
aliquãdo ſenſerint) cauſam appellationis
delegari poſſe, quæ opinio & Accurſij[o],
eiuſdem

a l.2.§.fin.ff. de iudic.
b Bar.in.l.1.§ prim.n 6.ff.ſi qs ius dic.non obtẽp. vbi Alex.co.pe. Val. hic.nu.144.
c Soci.in reg. 118. delegat⁹.
d Alcia. lib. 4.ð verb. ſig.
e c.dilecto.ne ſen.ext.c.ſi Petrus.24.q.1.
f Soci.nu.30
g Caccial.col. 3 Purp. nu.18.
h l.quiſq.C. ad.l.Iul. maieſta.l.cum vir. C.ad.l.Iul.de adul.§.itẽ lex Iulia.inſtit.de pub.indi.
i l.illicitas.§. qui vniuerſas. ff.de off.præſ. l.ſolet.ff.de off.procon.l.nemo poteſt.ff.ð reg.iur.
k l.cy ſicer-tm.l. Senatus C.ff.ad Syll.
l l.ant dãnũ. §.1.ff.de pœn.
m Purp.n.21. Caccial. col.1.
n c. non ſolũ. c. ſunt quidã. 23.q.5.c. quaſi tum.23.q.4.
o Barb.lib.4. cenſi.34.
p l.quaritur. ff.ð ſta.ho.Deci.hic.nu.5.
q l. nõ ad ea. ff.de legib.
r Val. n.145.
s Alexã.nu. 29. Soci. n.57. Caccial. n.24.
t Authẽt.de defen. ciui.§. iuſiurandum.
v Val.n.148.
x l.2.C.de his qui veni. ata. impet.

y l.2.ff. de adopt.
z l.pen. C. de emãcip.liber.
a Bar.in d.l. pe.Iaſ.ĩ.l.poſthumo. colũ.1. C.de bon. poſſ. cont.tab.
b Bart. in.l.1. col.9.C. de dignit.lib.12.
c Angel. in diſſ.nobilis.in 1.dub.col.3.
d Deci.cenſ. 167.Tiraq.de nobil.c.6.n.30
e Authẽ.qb. mod. nat.effi. ſui.§.illud. §. pen.
f Socin.in.l.1. num.11.ſuprà. Caccial. hic.n. 26.
g Auth.qua ſupplicatio. C. de pcib. impe. effe.c.1.C.ð off. præf.præt.
h Cle.1.in gl. eneramus. de in. pat. Iaſ.ĩ.l. ſi qs aduerſus. C.ð pcib.imp. effe.Purp.hic. nu.303.
i Soci.nu.43. Val.nu.16.poſt Bar.in.l.1.§.ſolent.ff.quã.appel.ſit.
k Bal.in.c.in præſentia. col. 2.de renũciat.
l Authẽt.vt cũ de appell. cog.in princ.l. 1.ff.an per alis.cau.app.l.cum apud.ff.iudi. ſol.l.inius⁹.C. de procura.
m Glo.in.l.2. C.de ped. iud.
n Gl.in.c.ſuper quæſtionũ §.intentionis. de offi. deleg.
o Gl.in.l.cos. in princi.C.de appell.

eiuſdem ſibi ipſi repugnãtis eſt, & quam
58 frequentiores[a] ſequuntur. Sed quid in cau
ſa nullitatis dicẽdum eſt? Et communiter
mixti eam imperij eſſe aiunt[b]. Appellatio
59 ni enim nullitas ineſt[c], nullitatisq; dictio
ipſa quodammodo quaſi appellatio eſt[d].
60 Tertium eſt magnum imperium, quod in
his ferè conſiſtit, quæ & plenam cauſæ co
gnitionem deſyderãt, & coërctionem rea
lem, vel perſonalem requirunt, qualis eſt
miſsio in poſſeſsionem, & de poſſeſsione
re ipſa expulſio, quę demandari nequeũt.
His & reſtitutio in integrum acceditquæ
61 tamen delegari poteſt[e], non ſolùm cùm à
minore petitur (de quo nemo ambigit[f])
ſed etiã ſi à maiori, vt omnes conſentiũt[g].
62 Quartum eſt imperium mixtum paruũ,
quod ſecundùm opinionem[h] communẽ,
circa ea verſatur, quæ cum plena cauſæ co
gnitione fiunt, quamuis coërctionem rea-
lem, aut perſonalem non habeant. Cuiuſ-
modi eſt pronũciatio de mittendo in poſ-
ſeſsionem ex ſecundo decreto, interpoſi-
tio authoritatis in alienatione rerũ mino-
ris[i], tranſactiones ſuper futuris alimẽtis[k],
quæ etiam non delegãtur[l]. Huius gradus
& datio tutoris eſt, quæ tamẽ mandari ali
quando poteſt, vt ſuprà diximus[m]. Quin-
63 tum eſt, mixtum imperium minus, quod
in ijs conſiſtit, quæ officio iudicis nobili
expediũtur, & ſummariam cognitionem
requirunt, hæc autem mandari poſſunt[n],
64 quæ receptior aſſertio eſt[o]. Sextũ eſt mix-
tum imperium minimum, in his locũ ha-
bens, quæ ad officium iudicis nobile ſpe-
ctant, & abſque cauſę cognitione determi
nantur, qualia ſunt, interponere authorita
65 tem manumiſsioni, aut emancipationi, cõ
petunt enim cuilibet magiſtratui[p], ac pro
inde mandari poſſunt[q]: quæ Bartoli in prę
ſentia Accurſijq;[r] ante eum, atq; adeò ap-
probatiſsima ſententia eſt[s]. Verùm idem
Accurſius alibi[t] contrà, emancipationi au
thoritatem ab ordinario iudice, non à de-
66 legato poſſe præſtari ſentit, quod propè
eſt, vt ius noſtrum probarit[v].
ETIAM.) Implicat ſecundùm commu-
nem intelligentiam, participat enim mix-
tum imperiũ, & de mero imperio, & etiã
de iuriſdictione.
67 IVRISDIctio ineſt.) Si iuriſdictionem
hîc in genere ſumimus, ineſt mixto impe-
rio velut genus ſuæ ſpeciei: ſi ſumimus in

a Pan. in l. 1. C. de ped. iud. Sap. hic. n. 72.
b Purpura. n. 310. Val. num. 102.
c l. quidã mulier. ff. famil. herciſc. l. Carmelia. ff. de in. patro.
d Abb. in c. dilecto. de appella.
e l. fin. C. vbi & ap. quem.
f Soci. n. 48.
g Val. n. 150. Sap. nu. 71.
h Purp. num. 316.
i l. magis puto. §. ne paſſim ff. de reb. eo.
k l. cum hi. ff. de tranſac.
l l. omnia. ff. de reg. iur.
m l. nec quicquã. §. vbi decretum. ff. de off. procon. l. 1. ff. de off. ei. cui mã. eſt iuriſd.
n l. Cognitio. §. Vt bonorũ. ff. de offi. ei.
o Soci. nu. 50.
p Authẽt. de defen. ciui. §. nulla.
q l. 1. ſuprà. de offi. ei.
r Gl. i. l. emãcipari. ff. de adopt.
s Soci. nu. 53. Caccial. n. 26. Purp. in l. 1. n. 675. ſuprà. de off. ei. cui mã. eſt iuris.
t Glo. in l. ab ea parte. ff. de probat.
v l. 15. tit. 18. par. 3.

ſpecie, dupliciter intelligi hæc verba poſ-
ſunt. Primò ineſſe mixto imperio iuriſdi-
ctionem, quia vtrunq; in commodo pecu
niario conſiſtit. Secundò, quia vtrunq; ad
priuatam vtilitatem ſpectet.
BONOrum poſſeſsiõe.) Quę tribuit ius.
IVRISDIctio eſt.) Exemplum iuriſdi-
ctionis ſimplicis hîc ponitur, non defini-
tio (vt ſuprà quoq; dictũ eſt). Cæterùm cõ
ſyderant Doctores noſtri iuriſdictionẽ du 68
pliciter in genere & in ſpecie vt adoptio-
nem Iuriſconſulti[x], de vtraq; verò viden-
dum hîc eſt. Et prioris definitio tradita iã 69
ab Accurſio eſt, quã alij[y] probant. Adijcit
idem appellatam à ditione, ideſt, poteſta- 70
te, vt ſit iuriſdictio, iuris, ſeu legitima quæ
dam poteſtas, quã Etymologiã Bartol[*] &
frequẽtiores[z] admittũt. Baldo & nõ pau- 71
cioribus plerisq;[a] nõ placet, idq; iure opti
mo. Quis enĩ inficias eat, iuridicũ, & iuriſ
dictionẽ à iure dicẽdo dici? niſi ꝙ interdũ
iuris vtriuſq; interpretes, dum plus nimio
ſubtiles videri volũt, vel literatoribus an
ſam ridendi præbent. Illa difficilior quæ-
ſtio eſt, iuriſdictio (vt genus eſt) merúmne
& mixtum imperium comprehendat? Et
cõiter omnes fatentur[b], idque eſſe, ꝙ me- 72
ro, atq; etiam mixto imperio iuriſdictio
ineſſe dicitur, ideſt, velut genus ſpecieb[9c]: 73
vt enim homini & equo animal ineſt (qa
videlicet vtrunq; velut genus comprehẽ-
dit) ſic in mero & mixto imperio iuriſdi-
ctio eſt. Sed nũquid & aliæ ſpecies iuriſdi
ctionis ſunt? Et Accurſius quatuor opina- 74
tus eſt, merũ & mixtũ imperiũ, coërctio-
nẽ modicã, iuriſdictionẽ ſimplicẽ, quę ſen
tentia (quod ad coërctionem pertinet) ab
omnibus reprehenditur[d]. Etenim recidit 75
illa (ſiue perſonalis, ſiue realis, ſiue verba-
lis ſit) aliâs in merum, aliâs in mixtum im-
perium, aliâs in iuriſdictionẽ ſimplicem.
Alij igitur, tres ſpecies ponũt meri, & mix
ti imperij, & iuriſdictionis, quorũ opinio,
Claudio authore[e], communis eſt. Barto- 76
lus, cui (vt Valla[f] ait) cæteri aſſentiunt,
duas tantùm eſſe contendit, imperium, &
iuriſdictionem, imperij rurſus alias duas
merum & mixtum. Quæ opinionum re-
pugnantia componi ſic poteſt, vt imme-
diatæ (ſic enim in ſcholis appellamus) ſpe
cies duæ mediatæ tres ſint[g]. Mihi tamen
& verius & probabilius ſit, vt tres imme-
diatæ dicantur, quod ſignificare hîc ſatis

videtur

x l. 2. ff. de adopt.
y Glo. in l. 1. ſuprà. Ang. ibi. col. 2. Val. hic. col. 1.
z Purp. n. 53.
a Deci. n. 29. Caccial. nu. 6. Purpu. nu. 43. Val. col. 1. Alcia. lib. 2. diſp. c. 24.
b Iaſo. nu. 10. Deci. num. 26. Purp. n. 54. Caccial. nu. 7.
c l. Iuriſgentium. § ſed ſi fraudandi. infrà. de pactis.
d Alex. nu. 16. Iaſ. nu. 7. Claud. colũ. 3. Purp. nu. 56.
e Claud. colũ. quarta.
f Val. nu. 32.
g Iaſ. nu. 10.

77 videtur Vlpianus, qui in tres diſtinxit. Ne
que video quæ imperij, ſine adiuncto con
ſyderati vtilitas, aut qui effect[o] notari poſ
ſint, qui non ad merum & mixtum impe-
rium reducentur. Cæterùm ſuperiori con
ſequens ex facto quæſtio quotidiana pro-
78 ponitur, Si princeps iuriſdictionē loci ali
cui conceſſerit, ſimplicēm ne ſolùm, an &
merum & mixtum imperium conceſsiſſe
videatur? Et ſanè crebrior[a] opinio eſt, vt
hæc omnia contineātur, quæ tamen ex ſe
quentibus declaranda eſt. Et primò, vt de
eius iuris tranſlatione intelligatur, quod
territorio circumſcribitur, nō de eo, quod
deceſſori in priuilegium fortè concedere
tur[b], deinde, vt ne cum vaſallorum præiu-
dicio, beneficium interpretemur[c]. Poſtre
mò procedit, ſi Principis conceſsio gratio
ſa ſit[d]. Alioqui enim de iuriſdictione ſim-
plici intelligemus, vnde ſi Princeps magi-
ſtratum creet, illiq; ſe iuriſdictionem con
cedere dicat, ſimplicem tantùm conceſ-
ſam omnes[e] fatentur, niſi vel magiſtratus
conditio aliud ſuadeat[f], vel Princeps cùm
creabat, trāsferre hæc omnia ſoleret[g], vel
conceſsionis verba prægnantia ſuapte na-
tura ſint, & quæ merum & mixtum impe-
rium comprehendāt, vt cùm pleniſsima[h],
omnimoda[i] integro ſtatu, iuriſdictio cō-
cedi dicitur. Idemque erit ſi omnis, vt cō-
muniter aduerſus Baldum traditum eſt[k].
Et hæc de iuriſdictione generis ſatis. Iu-
79 riſdictio verò in ſpecie ſiue iuriſdictio ſim
plex, eſt iuriſdictio, quæ officio iudicis
mercenario expeditur, priuatam vtilitatē
reſpiciēs. Et hæc definitio approbata eſt[l].
In ea iuriſdictionis verbū (vt & in illis me
ri mixtique imperij) generis eſt. Sequen-
tia illa iudicis officio mercenario expedi-
tur, ad meri & mixti imperij, poſtrema, ad
meri imperij differentiam ponuntur, & vt
oſtendat, iuriſdictionis cauſas, eiuſmodi
80 eſſe, quæ actionis iure ventilantur[m]. Iuriſ-
dictionis gradus ſex item ſunt, vt & meri
81 mixtiq; imperij. Maxima quæ circa ea ver
titur, quæ maximi præiudicij ſunt, quales
cauſæ liberales & ſtatus, cùm de iure filij,
matrimonij, ſtatus monaſterij quęſtio eſt:
hæc enim & ſimilia, iure actionis tractan-
82 tur[n], & delegari nō poſſunt[o]. Quibus Bar-
tolus connumerat ingenuitatis & liberta-
tis cauſam, quæ opinio[p] communis eſt, ve
rùm ita declaranda, vt cauſa ingenuitatis,

a Iaſ. nu. 10. Deci. nu. 27. Sap. n. 14. Val. n. 24. Purpur. nu. 61.
b Dyn. in l. er go. ff. de acq. re. do.
c c. 1. in princ. de capit. qui curi. ven.
d l. ſi. ff. de cū ſti. princ.
e Riminal. colum. 10. Purp. nu. 63.
f l. 1. §. cū vrbem. ff. de off. præf. vrb.
g c. quod trāſlationē. de off. leg. Rom. cōſ. 59.
h l. 1. §. cū pleniſsimā. ff. de off. procon.
i Gl. in cle. 1. ī ver. omnimodā. de ſo. cōpe.
K Bald. in c. quāto. col. pen. de iudi. Deci. hic. nu. 27.
l Iaſ. n. 31. Caccial. n. 29. Purpur. nu. 324.
m In princ. inſtit. de actio.
n §. præiudiciales. inſti. de actio.
o l. placet. C. de peda. iudic.
p Purpur. nu. 328.

libertinitatiſq; ſimul, aut ſeruitutis liber-
tinitatiſque ſimul mandari poſsit[q]. Cau-
ſa verò libertatis ſiue ingenuitatis & ſerui
tutis mandari nequeat[r]. Maior iuriſdictio 83
in ijs conſiſtit, in quibus ex vi ſententiæ ſu
per actione aliqua prolatæ, qui in bonis
non habet, in corpore luat oportet[s], qui
gradus (vt & ſuperior) crebriore[t] opinio-
ne delegabilis minimè eſt. Magna iuriſdi 84
ctio earum cauſarum eſt, quæ ſummā tre-
centorum aureorum aſcēdunt, hæ niſi ma
ioribus magiſtratibus non competunt[v], &
indelegabiles ſunt, niſi vel propter abſen
tiā, vel propter nimias occupationes. Par-
ua iuriſdictio, circa eas cauſas verſat̄, quæ 85
infrà tercentum aureos conſiſtūt. Sed hæ
delegari poſſunt. Atque hæc de tertio, & 86
quarto gradu dicta, ab omnibus recipiun-
tur[x]. Et quāquam Alciatus, & Marius ſcru
pulum non immeritò iniecerint, iure ta-
men Hiſpaniæ[y] approbata ſunt. Sed ita, vt 87
pro aureis Lex Regia nummos acceperit,
quos vulgo Marauedis de oro vocāt. Quę
ſumma (ſi rectè calculum ineas) decem &
octo mille marauedis cōficiet, quibus ho- 88
die vtimur. Aureus em̄ marauedinus anti
quior, ſex eorū valuit, qui tempore Regis
Alfonſi decimi legum ſtili compilatoris
in vſu erant[z], horum ſinguli (qui & ipſi au
rei fuere[a]) decem valuerunt, horum quos
nunc æreos expendimus[b]. Atque ita fit, vt
vnus quilibet, ex antiquioribus illis mara
uedinis aureis, ſexaginta cōficiat eorū, qui
hodie vulgo expendūtur. Ac proinde ter-
centum illi, quorum lex meminit, hodier
nos decem & octo mille æreos conficiāt.
Veriſimile verò hoc eſt, legiſlatores Hi-
ſpanos, de ſui tēporis moneta, eiuſq; valo-
re ſtatuiſſe, & cōem tunc tēporis vſum lo-
quēdi ſecutos[c], præſertim in nō magna ve
terū vbertate[d]. Quibus adducor, vt eā nō
probē ſnīam, quæ marauedinos aureos in
propoſito, nūmos Caſtellanos interpre-
tatur, ꝙ hi in Iuſtiniani Nouella[e] aurei vel
ſolidi (aut quod Græcè eſt) numiſmata ap
pellent̄. Nam vt maximè conſtaret ꝗ ſoli-
di aurei vè valor ſemper fuerit, idē nè an
potiùs diuerſa fuerint (res em̄ in ambiguo
eſt) non tamen continuò ſequitur, Iuſti-
niani & Alfonſi noni temporibus, eiuſdē
valoris ſummā ſtatui, etenim variare hæc
quæ de pœnis pecuniarijs ſtatuuntur pro
temporum, regionum, hominum diuer-
ſitate

q d. l. placet. l. iam dudū. in princip. C. vbi cau. ſta.
r d. l. iam dudum. verſi. ſi.
s l. Quicunq; C. de ſer. fugi. l. ſi quis iniuriam. ff. de iniur. l. vlt. ff. de in ius vocan.
t Deci. col. pe. Caccial. n. 30.
v Authē. de def. ciui. §. & iudicare.
x Caccial. nu. 30. Val. nu. 169. vſque ad n. 174. Alcia. lib. 2. parad. c. 2. Salom. in l. necquicquā. §. vbi decretum pag. 2. de offi. procon.
y l. 18. tit. 4. parti. 3.
z l. 114. Stili.
a dict. l. 114.
b l. 1. tit. 9. li. 8. ordin.
c Pau. in l. ſi. in prin. C. commu. deleg.
d §. pœna. inſti. de iniur.
e Authēt. de defen. ciui. §. & indicare.

89 fitate ſolent[a], vt alia alijs nunc bene nunc
malè prorſus quadrare poſsint, quod &
ſignificaſſe Rex idem quodam in loco[b]
mihi videtur. Neque enim dixit, eſſe ma
rauedinos eiuſdē valoris, cui⁹ & ſolidi fue
rūt, ſed ſolidos marauedinos intelligi, id
eſt (vt ipſe interpretor) in ſolidorum locū
quantùm ad pœnam, nummorumq́; etiā
ipſorum numerum (non quantùm ad va-
lorem) ſubſtitui. Quocirca nihil certè eſt,
cur illic non aureos, ſed argenteos Franci
cos intelligam[e], ac non potiùs Hiſpanos,
qui tunc temporis in vſu erant. Cur enim
tam variè hæc? cur interpretari, aliorum
decreta noſtros & nō (id quod res ipſa eſt)
leges nobis tuliſſe dicamus? cur nō Regio
nis, monetæ, diuitiarum aut paupertatis,
(vt alios legiſlatores) rationem habuiſſe?
cur ſi nunc aureos, nunc argenteos, nunc
æreos intelligebāt, non alicubi exp̄ſſere?
cur ſemper aut Marauedis de oro, aut ſim
pliciter marauedis appellant? Igitur in du
bio de his ipſe intelligo, qui tunc aurei ex
pendebantur: niſi ſi quid eſt, quod inter-
90 pretatio vulgaris[c], quibuſdam caſibus ma
gis admiſerit, quale illud eſt, de donatio-
nū inſinuatione, in qua Marauedinos au-
reos, quos Iuſtinian⁹[d] ſolidos dixerat, vul
go nūmos caſtellanos interp̄tamur[e]. Cui
non abſimile eſt, ꝙ cū ſolidos vbiq́;, ideſt,
Caſtellanos accipiam[e], in iniuriarū tn̄ tra-
ctatu[f] tercētū ſolidos æreos intelligi obti
nuit, quorū ſinguli, binis aut quaternis ma
rauedinis æreis hodiernis æſtimantur, vt
nō vilius multo. L. Neratius (cuius Gelli⁹
meminit lib. 20. cap. 1.) ex lege. xij. Tab. de
91 palmare ſolit⁹ ſit. Minor iuriſdictio à Bar-
tolo vacua relicta eſt, ſed placet Socini[g],
Purpuratiq́; declaratio, vt in ijs cauſis cōſi
ſtat, quæ infra centū aureos ſunt, in quib⁹
tn̄ plus emolumēti, quàm dāni futurū ſit,
92 ſi nō ſummatim examinentur. Minima iu
riſdictio circa ea verſabitur, quæ ſi iudicia
rius ordo ſeruet̄, detrimēti pluſquàm com
modi allatura ſint. Quæ etiā delegari poſ-
ſunt[h]. Et hæc iuriſdictiōis cuiuſq́; graduū
93 diſtinctio in propoſito tenenda eſt. Diſtin
guit̄ aliâs in contētioſam & voluntariam,
aliâs in ordinariā & delegatam[i]. Verùm
illæ diuiſiones, ad præſentem tractatum
non faciunt.
IVDICIS dandi.) Ita ſe codicum om-
niū habet lectio, quam Doctores paſsim
agnoſcūt, ſolus[k] Viglius Iuriſdicendi, le-
gi poſſe tentat, facilè enim potuiſſe pro-
pter ſimilitudinem iuriſdicēdi, in iudicis
dandi deprauari. Quo ſenſu, definitio, nō 94
exemplum hîc ponitur. Sed vt curioſa a-
curaque annotatio videri poteſt, ita tanti
non eſſe debeat, vt temerè à veteri rece-
ptaque lectione diſcedam, ſecundùm quā
delegare, iuriſdictionis ſimplicis exem-
plum eſt, ideſt (ſic enim communiter in- 95
terpretantur) iudici cuilibet ordinario, de
legare cauſam alteri licet, de qua ipſe ſuo
iure cognoſcere poſſet[l]. Spectat aūt (oīm
cōſenſu[m]) delegatiōis actus & potētia ad
iuriſdictionē, nā & poſſe delegare iuriſdi-
ctionis eſt, & ipſum delegare. Sed & reuo 96
catio delegationis[n], & meritò, vt oēs fatē
tur, de re em̄ cuius naturæ actus eſt, eiuſdē 97
& reſolutio[o] actus, ſicq́; vt miſsio in poſ-
ſeſsionē mixti imperij eſt[p], ita, reuocatio 98
miſsiōis[q]. Sed ſi delegare iuriſdictiōis eſt,
q̄d eſt ꝙ delegat[r], qui & ipſe iuriſdictionē
habet[r], non delegat[s]? Et Petrus nō ex cau 99
ſæ, ſed ex perſonæ defectu, id eſſe credidit
ad procuratoris exēplū[t]. Quæ reſpōſio ſu
ſtineri licèt aliquatenus poſsit, à cæteris ta
men reprehenditur[v], quibus procuratoris 100
& iudicis delegati ſimilitudo non placet,
quia perpetua non eſt[x]. Igitur reſpondet
Accurſius, delegato non eſſe iuriſdictio-
nem generalem, ſed iuriſdictionis ſpeciē,
cui ſolutioni æquè alij non acquieſcunt[y].
Suſtineri tamē eo intellectu pōt, quaſi vo 101
luerit Accurſius, delegato non cauſas in
vniuerſum, ſed ſpeciē huius vel illius cau-
ſæ cōmitti. Deniq́; receptius eſt, vt hîc de
ordinaria iuriſdictiōe accipiamus. Cur au
tem delegatus non ſubdeleget, expedita 102
ſanè ratio eſt, quia eā ſuo iure nō habet[z].
LICENTIA.) Pro, in licentia, per ſub
auditionē em̄ loc⁹ hic eſt intelligēdus, vt 103
ſit dubio procul, exemplū, nō definitio[a].

IIII. IDEM. Libr. I. Ad edictum.

IVBERE caueri prætoria ſti
pulatiōe & in poſſeſsionem
mittere: imperij magis eſt,
quàm iuriſdictionis.

1 *Intellectus huius legis duplex.*
2 *Prætoris ſtipulationes quæ hic intelligantur.*
3 *Stipula-*

a l. 1. ff. de cō-trah. emp. l. re ſpiciendū. ff. de pœn.
b l. 7. titu. 18. part. 1.
c l. ſi de interpretatione. ff. de legib.
d l. ſancimus. C. de donat.
e l. 9. titu. 4. part. 5.
f l. 2. ti. 9. lib. 8. ordin.
g Socin⁹, & Purpur. col. fi.
h Cæcius l. nu. 30.
i l. 2. ff. de offi. procon.
k Vigl. in §. præterea. in ver. iudiciū. inſtit. qb. non eſt per miſſ. fac. teſt.
l l. More. infrà.
m Purpu. nu. 12. cum ſeq.
n Gl. in ca. ſi delegatus. ī g. reuocādus. de offi. deleg. ī. 6. Soci. hic. col. 2. Iaſ. col. 3. Rimunul. col. 4.
o l. Et elegan ter. in prin. ff. de dolo. gl. ī. l. de tutela. C. & reſti. in integ.
p l. Liubere. infrà.
q l. 4. §. ſi for te. ff. de dā. īf.
r l. 1. §. q man datam. ff. de offi. ei.
s l. à iudice. C. de iudic.
t l. neq. C. de procur.
v Sap. nu. 18.
x d. l. neque. iunc. l. iudicium ſoluitur. ff. de iudic.
y Purp. n. 34.
z l. More.
a Alciat. in rub. ff. de verbo. ſig. fol. 2.

3 *Stipulationes iudiciales iuriſdictionis, an imperij ſint.*
4 *Stipulationes iudiciales officio iudicis mercenario expediuntur.*
5 *Miſsio in poſſeſsionem ex primo, vel ſecundo decreto, mixti imperij eſt.*
6 *Miſsionis reuocatio mixti imperij eſt.*
7 *Cognitio, & pronuntiatio de mittendo, cuius imperij ſit, & an delegabilis.*
8 *Communes opiniones contrariæ.*
9 *Principis delegato miſsio actualis permiſſa videtur.*
10 *Miſsio in poſſeſsionem ex cauſa damni infecti, ad mixtum imperium pertinet.*
11 *Secundum decretum an poſsit interponi ex alijs cauſis, quàm damni infecti.*
12 *Adiudicatio ex ſecundo decreto quomodo fiat.*
13 *Bartoli mens declarata, ne ſibi repugnet.*
14 *Miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto quo officio expediatur.*
15 *Libellus non eſt neceſſarius in petenda miſsione in poſſeſsionem ex ſecundo decreto.*
16 *Libellus neceſſarius non eſt cùm petitur executio ſententiæ.*
17 *Magis dictio electiuè & comparatiuè poni poteſt.*
18 *Bartoli conſideratio, notata, tanquàm parui momenti.*

1 IVbere cauere.) Dupliciter intelligi poſſe legem hanc Bartolus præfatur, vt videlicet vel vnicum exemplum ponat Vlpianus, vel duo, qui ſenſus & dubitabilior eſt, & receptior[a]. Subdiuiditur autem ſic, vt miſsiõis in poſſeſsionem ſecundùm exemplum, aut de miſsione ex primo, aut de miſsione ex ſecundo decreto accipias. Negari tamen nemo poterit eſſe etiam priorem illum, in ſe verum, ſed qui poſteriori hoc admiſſo, dubitationem non habeat.

2 PRAETORIA ſtipulatione.) Puta dãni infecti, & generaliter, qualibet quæ officio iudicis nobili expediatur & priuatã vtilitatem reſpiciat, qualis illa eſt, vt legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine caueatur, Si mulier ventris nomine, & quæ mulieri dotis ſeruandæ cauſa præſtari ſolet[b]. Quę Bartoli & communis declaratio eſt[c]. Communiter tamen ad eas prętorias ſtipulationes reſtringitur, quæ officio iudicis nobili interponuntur, qui in hoc ipſum principaliter aditus ſit, ſecus ſi incidẽter petantur, vt ſunt cautiões iudicio ſiſti & iudicatum ſolui, illæ enim iudicis officio mercenario expediri videntur, ac proinde mãdari poſſunt, quod Accurſius[d] ſentit, & frequentiores probant[e]. Sed quid de 3
iudicialibus dicemus? Et Crebrior opinio eſt[f], vt iuriſdictionis dicantur, non tam ꝙ in his non ea quæ in prætorijs neceſsitas ſubſit, quæ ratio Fabro & Iaſoni[g] placuit, quàm ꝙ prætoriæ officio iudicis nobili re 4
gulariter, hæ regulariter officio iudicis mercenario expediuntur, vt Paulus, Alexander, & Claudius notant. Igitur ſi iudicialis aliqua ſit (quales nõnullæ ſunt) quæ officio nobili expediatur, ea erit imperij mixti, Cõtrà ſi Prætoriam proponas, quæ officio mercenario expediatur, ea ſpectabit ad iuriſdictionem. Quæ verò Prætoriæ quæ iudiciales ſint, alibi opportuniùs Doctores[h] tradunt, latiùs fortaſſe tamen quàm veriùs[i].

ET). Coniuncta pro diſiuncta, vt ſic duo exempla ponantur[k].

IN poſſeſsionem mittere.) Ex primo, vel 5
ex ſecundo decreto, ex quacunque cauſa miſsio fiat, quæ declaratio cõmunis eſt[l], ſi de miſsione quę actu fit intelligimus, vtraque enim & mixti imperij eſt, & mandari regulariter nequit, ſicq; & reuocatio quoque miſsiõis[m]. Sed quid de cognitione & 6
pronunciatione de mittendo dicemus? Et 7
ſi ex ſecundo gradu ſit, mandari æquè nõ poteſt, vt pote quæ ad quartum mixti imperij gradum ſpectat[n]. Quod omnes[o] fatentur, quòd ſi ex primo gradu fuerit, delegabilis eſt[p], omniũ conſenſu[q], non quia iuriſdictionis ſit, vt Accurſius opinatur, ſed quia mixti imperij minoris, cuius caſus mandantur. Sanè Albericus communem opinionem aſſerit, vt cognitio ſiue ex primo, ſiue ex ſecundo decreto mandari nequeat, ſed fallitur, receptiora eñ ea ſunt, quæ diximus, Claudio[r] repugnantiã 8
hanc communium opinionum notante.
Sed & miſsionẽ actualem delegato prin- 9
cipis ꝑmiſſam, & verior[s], & crebrior[t] opinio eſt. Ille verò caſus indifficilis eſt, num miſsio in poſſeſsionem ex cauſa damni in 10
fecti ad mixtum imperium pertineat? Et eſſe vera[v], & receptior[x] ſententia eſt, niſi ꝙ in cauſa dãni infecti, ſingulare ius hoc eſſe di-

a Iaſo.nu.13. Zaſ.col.1. Purpu.nu.9.
b l.ea quæ.§. magiſtratib⁹. ff. ad munici.
c Soci.colũ.1. Claud. colũ.2. Purp.nu.7.
d Gl.ſ.l.5.in prin.ĩ gl.prætoria.ff.de verbo.oblig.
e Pau.hic.co.2.Soci. colũ.1. Iaſ.col.2.
f l.1.in princ. ff. vt leg. ſeu fideicõ. nomi. cau.l.in omnibus. ff.de iud.
g Fab.in.§.fi. inſtit.de diui. ſtipu.Iaſ. hic. col.2.
h Iaſ.in.l.5. in prin.col.2. ff. de verborũ oblig.
i Alci.parado.lib.1.c.1.
k l. ſi heredi plures ff.de cõdi.inſt.l.ſæpe. ff.de verb.ſig.
l Alex.n.6. Soci.col.1. Iaſ. nu.22. Claud. col.2.
m l.4.§.ſi forte. ff. de dam. infec. Iaſ.hic. col.2.
n Iaſ.in.l.imperiũ.nu.20.
o Alex.n.15. Iaſ. & Purp. col.fi. Cattal. nu.9.
p l. cognitio. §. vt bonorũ. ff.de off.ei.
q Iaſ.hic.nu.6.Iaſ. & Deci.in.d.§. vt bonorum.
r Claud.co.3.
s Authẽ. de exhibẽ.re.§.ſi verò.
t Soci.nu.17.
v Arg. huius.l.
x Soci.nu.5. Deci. nu.14. Sap.nu.11.

eſſe dicunt, ꝙ à Prætore magiſtratibus mu
nicipalibus, miſsio in poſſeſsionē ex cau-
ſa damni infecti mandata eſt[a], quia celeri
11 tatem deſyderat[b]. Sed nunquid ſecundū
decretum in alijs cauſis interponi poteſt,
quàm damni infecti? Et non poſſe ſentit
Accurſius. Alij[c] cōtrà. interponi enim vbi-
cunque actione perſonali agitur. Verùm
in eo differentiam conſtituunt, quòd in
12 cauſa damni infecti & noxali, fit adiudica-
tio totius rei, in alijs pro menſura debiti,
videtur enim dominus dare ſeruum pro
noxa, cùm eum non defendit, & pro dere-
licto habere rem, cuius nomine cautionē
non præſtat. Sed & in alio differentia eſt,
quòd in cauſa damni infecti, & noxali, ſta
tim rei adiudicatio fit, in alijs, priùs res ve
nalis exponitur, ſi emptor non reperia-
13 tur, tunc adiudicatio fiet, quomodo Bar-
toli mentem, in præſentia accipi oportet,
14 ne ſibi repugnet[d]. Sanè miſsio in poſſeſsio
nem, ex primo decreto (quod veluti ſe-
cundi præambulum eſt) officio iudicis no
bili expeditur, vtpote quæ edicto Præto-
ris inducta[e] eſt, grauare verò contuma-
cem captis pignoribus, mulctare eum[f],
capere perſonam[g], vt his veluti tædijs ve
xatus reſpondeat[h], officio mercenario ex
pediuntur, ac proinde iuriſdictionis ma-
gis eſſe quàm mixti imperij, omnes[i] con
15 ſentiunt. Ad hæc in petenda miſsione in
poſſeſsionem ex ſecundo decreto libello
opus non eſt, imploratur enim tunc offi-
cium iudicis nobile, ſuper eo quod (pro-
pter contumaciam ſcilicet non reſpōden-
16 tis) notum, ac liquidum eſt. Nam & ſimi-
liter neceſſarius non erit, cùm rei iudica-
tæ executio petitur, quod oēs fatentur[k].
IMPERII.) Meri, ſi ſequentia compa-
ratiuè accipimus, mixti, ſi electiuè.
17 MAGIS.) Comparatiuè accipi poteſt, vt
ſit ſenſus, exempla hîc poſita, & ad iuriſdi
ctionem & ad merum imperiū ſpectare,
ſed magis ad imperium: cùm enim in com
modo pecuniario conſiſtant, & priuatam
vtilitatem reſpiciant, quod iuriſdictionis
eſt, at officio nobili expediuntur; & man-
dari nequeunt, quod eſt imperij propriū.
Qui intellectus Accurſij, approbatusque
eſt. Poteſt etiā accipi electiuè (quod Bar-
tolus inquit) vt velit tunc lex, exēpla hęc,
ad mixtum imperiū pertinere, non ad iu-
riſdictionē. Et ſanè, videri debeat hoc ve-
rius, ſiquidem & illud verum eſt, dictionē
magis, poſitam inter contraria, aut diuer-
ſa, aut quæ ſe non compatiuntur, electiōis
18 vim[l] habere, non comparatiōis. Re tamē
vera, in paruulis in hoc eſſe videtur, quan
doquidem ſiue illo, ſiue hoc modo acci-
pias, exempla hæc, ad mixtum imperium
ſpectant.

V. IVLIANVS. Lib. I. Digeſtorum.

MORE maiorum ita compara
tum eſt: vt is demum iuriſdi-
ctionem mandare poſsit, qui
eam ſuo iure, non alieno beneficio ha-
beret.

1 *More maiorum, quid fieri dicatur.*
2 *Mos antiquorum ſeruandus.*
3 *Delegandi ius cui competat.*
4 *Ordinarius iudex radicem iuriſdictionis habet.*
5 *Delegatus vſum tantùm iuriſdictionis habet.*
6 *Delegatus vſuario ſimilis.*
7 *Delegatus cur non ſubdeleget, noua ratio affertur.*
8 *Duplicationes legibus inimicæ.*
9 *Delegatus cōmodatario, ceſsionario, ſimilis.*
10 *Delegatus procuratori ſimilis, à lege dicitur, quod cæteri non animaduertunt.*

MOre maiorum.)
Veterum ſiue antiquorum, id 1
enim ea vox inter cętera ſigni
ficat[m]. Sed cùm conceptionē hanc, alij ali-
ter interpretātur[n], ego (quod & Budæus[o]
præſentit) more maiorū fieri opinor, quic
quid vel poſt leges. xij. Tabul. vel antea[p],
aut prudentū, aut populi ipſius conſenſu
fieret, idq; obſeruatiōe magis quàm lege.
Verùm dixi & de hoc alio in loco multis. 2
Colligunt autē hinc oēs antiquorū morē
ſeruandū. Et viue (inqt Fauorinus adole-
ſcenti) moribus præteritis loquere verbis
pręſentibus. Hiſtoria apud Gellium eſt li
bro. 1. ca. 10. Articulus latè patet.
SVO iure.) Qualis ordinari[9] quilibet eſt.
ALIENO beneficio.) Qualis eſt delega
tus. Senſus enim horū verborū hic eſt, de- 3
legandi ius ei cōpetere, in cuius perſona
principaliter radix iuriſdictionis ſit, non
eum, cuius iuriſdictio in perſona alterius
radices egit. Quę interpretatio & Bartoli
tēporibus & poſtea cōis eſt[q]. Adijcit, An-

T gelus,

a l. 4. §. duas. ff. de dā. infec. b Bart. in l. ſi finita. §. Iulianus. n. 14. ff. de dam. inf. Alexan. hic. n. 23. Iaſ. colū. pen. c l. Fulcinius. §. 1. ff. quib. ex cauſ. in poſſeſ. ea. Sap. col. pe.

d l. Fulcinius. §. primo. e l. vlt. ſuprà tit. 2. l. 1. ifrà. titu. 2. f Authēt. de exhib. re. §. ſi verò. g l. ſi cui. in princ. ff. vt in poſſ. leg. h Iaſo. nu. 11. Claud. col. pe. Purp. nu. 13.

i Sap. col. fin. k Deci. n. 6. Purp. col. 3.

l l. in commodato. §. ſicut. ff. cōmod. l. & magis. ff. de ſolut.

m l. Non omnium. ff. de legib. l. ſemper. ff. de iu. immu. n Glo. in l. moribus. in prin. ff. de vulg. Alcia. in parer. lib. 4. c. 22. o Bud. i. l. ius autē. ff. de inſt. & iure. p l. 2. §. exactis. ibi cōſuetudine. ff. de orig. iu.

q Bart. nu. 4. Zaſ. nu. 7.

a Iaſ. & De cius.col.2.
b l.pen.ff.de off.praſi.
c l.1.§.q man datã.ff.de off. ei.cui man.eſt iuriſdi.
d l.2.§.1.ff.de vſu & habit.
e l.1.ff.de vſu & vſufr. leg.l.ſi mulier §.ex aſſe.ff.de iu. doti.l. fin. vbi Pau.ff.q̃ quiſq.iu. l.fi. vbi Bal. C. de ſer. & aq.

4 gelus, quem recentiores[a] ſequuntur, eſſe in ordinario radicẽ, proprietatemq; iuriſdictionis, quam abdicare à ſe nequit[b], in
5 delegato vſum tantùm & exercitium, proprium enim ille nil habet[c], ac proinde vt
6 neque vſuarium ab vſuario[d], ſic ſubdelegatum à delegato conſtitui non poſſe. Di
7 xi & ipſe nouam olim rationem, quæ nec nunc diſplicet, quia legibus amica ſimpli-
8 citas eſt, & duplicatiões has auerſentur[e].
9 Verùm & vt Angelus vſuario, ſic alij commodatario, aut ceſsionario delegatum cõ
10 parari volunt. Sed quorſum hæc, an non Paulus in lege ſequenti, ad finem, procuratori ſimilem eſſe, aptiſsimè ait?

VI. PAVLVS. Libr. II. Ad edictum.

ET quia nec principaliter ei iuriſdictio data eſt, nec ipſa lex defert, ſed confirmat mandatam iuriſdictionem: ideoque ſi is, qui mandauit iuriſdictionem, deceſſerit antequàm res ab eo, Qũi mandata eſt iuriſdictio, geri cœperit: ſolui mandatum Labeo ait, ſicut in reliquis cauſis.

1 *Confirmans quando det.*
2 *Confirmatio duplex.*
3 *Delegati principis iuriſdictio quomodo finiatur.*
4 *Iuriſdictio ordinaria non finitur morte deferentis.*
5 *Iuriſdictionis ordinariæ conceſſio gratia eſt.*
6 *Iuriſdictio alterius acceſſoria quando expiret.*
7 *Iuriſdictio ordinaria an delegata cõceſſa ſit, quomodo cognoſcatur.*
8 *Clauſula authoritate noſtra cognoſcas.*
9 *Delegatio & ex citatio iuriſdictionis differunt.*
10 *Iuriſdictionem ordinariam qui dent.*
11 *Delegatam iuriſdictionem qui dare poſſint.*
12 *Delegatus à Principe an ſubdeleget.*
13 *Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum ſubdelegat.*
14 *Delegari an poſſit vnus articulus cauſæ.*
15 *Bartoli notata repugnantia.*
18 *Delegatus an ſubdeleget poſt litem conteſtatam.*
17 *l.19.titul.4.part.3.*
18 *Delegatio quomodo reuocari poſſit.*
19 *Delegata cauſa, an poſſit alij committi poſt reuocationem.*
20 *l.21.titu.4.part.3.& infrà numero.25.& numero.28.*
21 *Delegatus ſubdelegat, ſi id ei conceſſum fuerit.*
22 *Delegato mortuo, an tranſeat cognitio in ſucceſſorem.*
23 *Delegatio facta vicario Epiſcopi, ad eius ſucceſſorem non tranſit.*
24 *Nomen proprium, an appellatiuum præcedat in delegatione multùm intereſt.*
25 *Litis conteſtatio, an citatio faciat rem deſinere ſe integram.*
26 *c.gratum, & c.relatum. de officio delegati.*
27 *Citandi commiſſio ſola an perpetuet iuriſdictionem.*
28 *Res per quæ deſinat eſſe integra.*
29 *Communes quatuor opiniones contrariæ.*
30 *Citatio nulla an perpetuet iuriſdictionem delegati.*
31 *Iuriſdictio an perpetuetur, ſi is, cui plures cauſæ commiſſæ ſunt, de vna cognoſcere incipiat.*
32 *Communes opiniones contrariæ.*
33 *Conſeruatorum cognitio ſingularia multa habet.*
34 *Delegatio aduerſus hæreticos morte delegantis cur non finiatur, noua ratio affertur.*
35 *Mandatum ad pias cauſas, & quædam alia, mandantis morte non finiuntur.*
36 *Mandatum vniuerſale ad negotia non expirat morte mandantis.*
37 *Delegatio vniuerſitatis cauſarum expirat morte delegantis.*
38 *Delegante non mortuo, ſed aliter remoto, an expiret iuriſdictio delegata.*
39 *Excommunicatione delegantis, an expiret iuriſdictio delegati.*
40 *Excommunicatio officium non tollit, ſed adminiſtrationem ſuſpendit.*
41 *Recuſatione iudicis non eius officium, ſed adminiſtratio ceſſat.*
42 *Recuſatione delegantis non finitur iuriſdictio delegati.*
43 *Excommunicatio, & mors, quando æquiparentur.*
44 *Excommunicato iudice, non ſolùm ipſius, verum etiam officialium adminiſtratio ſuſpenditur.*
45 *Delegatus an ſit officialis delegantis. Purpurati argumentum reprehenditur.*
46 *Delegante excommunicato, ſi ordinarius ſit, an ſuſpendatur adminiſtratio ipſius.*

47 Rota

47 *Rotæ deciſio. 24. in antiquis.*
48 *l. Stilli. 177.*
49 *Delegatio morte delegantis ceſſét ne, an reuocetur.*
50 *Reuocatio, & ceſſatio differunt.*
51 *Delegatus ſi ignorat mortem delegantis, an acta valeant.*
52 *Delegati iuriſdictio mortuo delegante, ipſo iure expirat.*
53 *Delegatus mortuo delegante, an poßit procedere, litigatoribus conſentientibus.*
54 *Delegatus, & litigatores, ſi mortem delegantis ignorant, an acta valeant.*
55 *Error communis an tribuat iuriſdictionem delegato.*
56 *Delegato mortuo, cui princeps commiſit, an ordinarius procedere poßit.*
57 *Cauſa, quæ ſemel in curia eſt, nunquam à curia exit.*
58 *Mandatum, re integra, quando non finiatur morte mandantis.*
59 *Mandatum vniuerſale ad negotia & iuriſdictionis differunt.*
60 *Inſtitoris mandatum quomodo finiatur.*
61 *Mutatio ſtatus inducit reuocationem mandati.*
62 *Præceptum an finiatur morte præcipientis, aut eius, cui præcipitur.*
63 *Delegatio, & excitatio iuriſdictionis differunt, & infra numero. 65.*
64 *Mandatum nuntio de mittendo in poſſeßionem, non finitur morte.*
65 *Mandatum neceſſarium morte non finitur.*
66 *Communes opiniones ſibi repugnantes, noua conſyderatio.*
67 *Mandatum neceſſarium hæredes reuocare poſſunt.*
68 *Tutoris iuſſus morte ipſius an expiret.*

SED cõfirmat.)
1 Non igitur dat, qui confirmat[a], niſi vel actus ipſo iure nullus[b] ſit, vel perfectus quidem, ſed eiuſmodi, quẽ cõfirmans tollere cùm poſſet, inducere nouiter vult[c]. Imperfecti verò confirmatio, datio non eſt, ſed conſtitutio, aut perfectio[d]. Vt cùm quis electionem, aut nominationẽ ab alio factam ipſe confirmat. Quæ Bartoli, & cõ
2 munes concluſiões ſunt[e]. Nec prætereundum hîc eſt, confirmationem (omniũ conſenſu[f]) duplicem eſſe, alterã in forma cõmuni (vt vocant) quæ ſub conditione[g] ſit, alterãm, quæ dicitur ex certa ſcientia[h], cuius vtriusque exempla, formulæque à Decio, & alijs ponuntur.
SI IS.) Quid ſi princeps is ſit, qui man- 3
dat? Et conſtat[i] æquam in hoc eſſe conditionem delegati principis, & aliorũ. Sicq; & antiqui omnes, & recẽtiores affirmãt[k]. Niſi ſub nomine principalis dignitatis delegatio fiat, putà, ſedis apoſtolicæ, aut maieſtatis Imperialis[l].
MANDAVIT.) Vt mãdata iuriſdictio 4
finitur morte mandatis, ſic ordinaria non expirat morte deferentis[m], ſecundùm cõmunem[n] ſententiam. Cuius illa commo-
diſsima ratio affertur, quia ordinariæ iuriſ 5
dictionis cõceſsio, gratia eſt[o], gratiæ mor-
re conferentis minimè finiantur[p]. Quod 6
tamen in ea iuriſdictiõe reſtringitur, quæ alterius acceſſoria eſt, qualis iuriſdictio illa eſſe dicitur, quam habet vicarius epiſco-
pi[q]. Sed quonam modo ordinaria an de- 7
legata conceſſa ſit intelligimus? Etſi appoſita clauſula illa fuerit, AVTHORI-
TATE NOSTRA COGNO- 8
SCAS, delegatã magis dicem[r], & quãquã ei, qui ordinarius alioqui eſt, ſic ſcri- 9
batur, delegatio ea, non excitatio iuriſdictionis dicenda eſt[s]. Sed etſi detracta ſupraſcripta clauſula, aut vnum negotium, aut plura (dummodo non in vniuerſum) commiſſa ſint, delegata magis, quàm ordinaria iuriſdictio concedi dicitur[t]. Quòd ſi vniuerſitas negotiorum cõmittitur, ordinariæ iuriſdictionis cõceſsio eſt[v]. Quæ Bartoli traditiones ſunt, quas alij ſequun-
tur[x]. Sanè ordinariam iuriſdictionem dat 10
lex, princeps, populus, vniuerſitas, conſuetudo (vt inquit Accurſius) quod tamen de conſuetudine dictum, Bartolus[y], & cæteri ita verum intelligunt, ſi ab eo populo inducta ſit, qui ſtatuendo iuriſdictionem dare poſſet. An & præſcriptione quæri iuriſ-
dictio poſsit, ſuprà à me dictum eſt[z]. Dele 11
gatam verò iuriſdictionẽ vt dare poſſunt, qui & ordinariã, eò ampliùs & ordinarius quicũq;[a], ſed ita, vt tota (niſi cõſulto Prin-
cipe) abdicare à ſe nequeat[b]. Subdelegar 12
etiã delegatus à Principe[c]. Subdelegatus tamen ab eo rurſus ſubdelegare non põt, vt ſit delegationibus finis[d]. Quæ opinio cõis eſt[e], quicquid Fulgoſius, & Iaſon[f] ſen-
tiant. Subdelegat præterea delegatus ad 13
vniuerſitatẽ cauſarũ[g]. In quo vtriuſq; iuris

a l. vnũ ex familia. §. ſi de falcidia. ff. de leg. 2. c. ante p. & fi. de cõfir. vti. vel inuti.
b l. adoptio. 2. ff. de adop.
c l. poſthum⁹. verſi. ſi. ff. de iniuſt. rup.
d Authẽ. de deſ. ciui. §. iusiurandum.
e Iaſo. nu. 30. Deci. n. 21. Purpu. n. 66. et. 81.
f Deci. ĩ rub. de cõf. vti. vel inuti.
g c. Quia diuerſitatẽ. de cõceſſ. preb.
h ca. Paſtoralis. §. prætereà de off. deleg.

i c. Gratũ. de offi. delega. & §. officium. de off. deleg. li. 6.
k Bar. nu. 7. Soci. nu. 59.
l c. ſi gratioſe. de reſcript. in 6. c. ad abolendam. ad fi. de hære.
m c. 2. de offi. leg. in. 6.
n Soci. nu. 56.
o Gl. in cle. 2. de reſcrip.
p ca. ſi cui. de preb. lib. 6.
q Doct. in c. quoniã. Abb. de off. deleg.
r c. 1. de cleri. ægrot. lib. 6. c. cũ aliquibus. & reſcrip. libr. 6.
s Matth. nota. 90. Iaſ. ĩ. l. Imperium. n. 7. de iuſt. & iu.
t Arg. l. certarũ. ff. d teſtam. c. ne aliq. de hære. in. 6.
v l. 1. §. cũ vrbem. ff. de off. præf. vrb.
x Soci. nu. 18.
y Soci. nu. 12.
z In. l. Imperium.
a Vt hic. & d. l. Imperiũ. in fine.
b l. legat⁹. ff. de offi. præſ.
c l. à iudice. C. de iudic.
d l. vbi. C. de ſacroſ. eccle. l. vnic. C. qui ſen. qui pro eo q̃ inter.
e Gl. in c. ſuper quæſtionũ §. porrò. de off. deleg. Zaſ. hic. n. 30. Clau. col. 7. Caccial. n. 13
f Iaſ. in. d. l. à iudice.
g l. 1. §. fin. ff. quis & a quo. gl. in. c. i. q. in gl. ſi. de gener. lib. 6.

interpretes conueniunt[a], ſic videlicet declarantes, vt vnam, aut aliquas, non vt totas cauſas ſubdelegare poſſit[b], idque iure optimo, ſiquidem (vt modò diximus) vel ordinarius delegare totas non poteſt. Sub
14 delegat, & delegatus ad vnam cauſam, vnum aut alterum cauſæ illius articulum[c],
15 Bartolo hîc authore. At alibi[d] tenuit contrà, quæ eius ſententia, & verior[e], & magis approbata eſt[f], in his articulis, qui iuriſdictionales dicuntur, in non iuriſdictionalibus ſuſtineri hoc poteſt, quod modò tenet. Subdelegabit igitur examinationem teſtium, receptionē non æquè. Sub-
16 delegat etiam delegatus ſecundùm Accurſium[g], poſt litem cōteſtatam. Et eùm Bernardus[h] contrarium teneat, id iuris vtriuſque Doctores magis[i] approbant. Accurſij tamen opinio iure noſtro approba-
18 ta eſt[k]. Illud præterea cōſtat, reuocari poſſe delegationem quandocunque[l], dum tamen ad ſe reuocet, qui delegauit, alteri ve-
19 rò cōmittere minimè poterit, niſi ex cauſa[m], quæ communis omnium declaratio
20 eſt[n], ſecundùm quam & legem Regiam[o]
21 intelligi oportet. Subdelegabit inſuper & is, cui à delegante facultas ſubdelegandi conceſſa eſt[p]. Vt enim cognitio cauſæ iuriſdictionis eſt, ac proinde delegabilis, ſic & iudicis dandi licentia[q], quam ſententiam omnes[r] etiam veram fatentur, eademque à Pontificijs quoque approbata eſt[s].
22 DECESSERIT.) Quid ſi is decedat, cui mandata eſt, an transferatur in ſucceſſorem cognitio? Et Bartolus longiùs aliquanto diſtinguit, negotiúm ne aliud, an iuriſdictio mandetur: negotium etiā non tranſire credit, ſiue ſub nomine proprio, ſiue ſub nomine dignitatis mandetur[t]. Verùm Abbas[v], aliįque[x] generaliter dictum hoc ſi accipiatur, reprehendunt, Innocentijque mentem eam fuiſſe aiunt, vt tunc negotia in ſucceſſorem nō tranſeant, cùm eiuſmodi ſunt, quæ communiter per quēlibet ſucceſſorem æquè vix explicentur. Quale eſt officium crucis prædicandæ, & ſimilia. In mandato iuriſdictionis diſtinguitur, proprio nomine delegatio fiat, an dignitatis. Primo caſu, iuriſdictio non trāſit[y], quaſi perſonæ ſit tunc habitus reſpectus. Secundò rurſus diſtinguēdum eſt, ſit

a Soci.nu.36. Iaſ.nu.2. Zaſ. nu.17.& 27.
b Gl.in.c.ſup queſtionū.§.ſi verò.de off.de lega.
c Cle.vnica.d offi.deleg.
d Bar.in.l.legatus.ff.d off. procon.
e d.c.ſup queſtionū.i princ. verſ.nos auté. de offi.deleg.
f Alex.n.26 Socin.nu.44. Claud.colū.7. Zaſ.n.34. Caccial.n.18. Purpu.n.99. Iaſ.ī l.à iudice.n.10
g Gl.hic. & in.l.fin.C.vbi & ap.quem.
h Glo.in.c.cū cauſam.de appel.i.c.cū Bertoldus.d re iudi.gl.in.c.1.de procur.lib.6.
i Zaſ.nu.16. Deci.n.38. Decius.in.c.cū cauſam.n.8.Iaſ.ī l.à iudice.n.5.
k l.19.tit.4. part.3.
l l.iudiciū ſolui.ff.de iudi.
m l.Placuit. C.de ped.iud. l.Prætor.§.Si poſt cauſam.d vacat.mu.
n Soci.nu.90. Caccial.n.37.
o l.22.tit.4. part.3.
p l.nō diſtinguemus.§.quæſitū.ff.d arbit.
q l.Imperiū. ad finem.
r Alexā.nu.27.Soci.n.45. Zaſ.n.30.Iaſ. ī.l.à iudice.n.8. Alex.in.2. vol.conſi.157. nu.11.
s Glo.in.c.a.is cui.de offic.de leg.lib.6.& in.c.ude pen.li.6.

ne dignitas, quam quis habet, beneficio alterius, an iure proprio. In priori ſpecie, ad ſucceſſorē non tranſit[z]. Qua ratione (etſi gloſſa iuris Canonici[a] aliter ſentiat) recep-
23 tum eſt[b], vt delegatio facta vicario Epiſcopi, ad eius ſucceſſorem non tranſeat. In poſteriori, cauſæ cognitionem in ſucceſſorem tranſmitti conſtat[c], niſi vel affectio, ſeu coniunctio delegati aliud ſuadeat[d], vel cauſa grauis, & extra ordinem commiſſa
24 ſit[e]. Quod ſi & proprium, & appellatiuū nomen expreſſum fuerit, vtrum præcedat, attendemus. Quæ opinio & vera[f], & communis eſt[g]. Niſi fortè deleganti delegatus de nomine eſſet incognitus, tunc enim accidens dignitatis magis inſpicimus[h].
RESCRIPTI.) Iuriſdictio delegati, re integra extinguitur morte mandantis. Sed quando rem non integram dicemus? Et
25 Azo, Accurſius, Guilielm[9], & ex antiquis non pauci, per litis conteſtationem rem deſinere eſſe integram arbitrati ſunt, à quibus ſtat Lutij. iij. Decretalis epiſtola[i]. Bar-
26 tolus, & frequentiores[k] per ſolam citationem, cuius opinionis argumenta vrgentiora hæc lex[l], & Decretales Vrbani. iij[m]. & Gregorij. ix[n]. Mirumque videri ſolitum eſt, quòd incontinenti ſibi in hoc Pontificij repugnent. Sed cōiter in eam eunt ſententiam, vt Lutij. iij. deciſio, ab Vrbano correcta ſit. Mihi ꝓbabilius hoc ſit, vt Lutij deciſionem taxet, ſiue moderetur Vrbanus, hoc ſenſu, vt litis conteſtatio regulariter neceſſaria[o] ſit, niſi fortè delegatus ignoret mortem delegantis, eò nanque ea ſit, ſolam citationem ſufficere[p]. Sicque illa, ET MAXIME SI DELEGATVS, &c. non implicant, vt ſolent[q], & in propoſito quoque traditum eſt, ſed taxant, vt & aliàs non ſemel[r], certè & Lutij ſententia iure noſtro approbata eſt[s].
27 Cæterùm communia tenendo, quæſtionis & illud eſt, num ſola citandi commiſſio iuriſdictionem perpetuet? Et perpetuare Bartolus in præſentia ſentit[t], eiuſq́ opinionis ſæpiſsime fuit Ioannes[v] Andr.
28 qui ſimiliter ſubdelegatiōe deſinere rem eſſe integram opinatur, ſicut & Hoſtienſis[x], electione notarij, Imola[y] electione loci, in quo delegatus ius reddat, Baldus[z], receptione libelli, hoc addito, quòd opinio

quoniā abbas.
x Deci.hic.n.51.Cacci.n.28.
y Argu.l.ſi cōſeruus.ff.de ſtip.ſer.
z l.qd principi.l.ſi auguſta.ff.deleg.2.
a Gloſ.in cle.etſi principalis.in gl.2.de reſcrip.
b Iaſo.nu.65. Caccial.n.27.
c c.quoniam Abbas.
d Gl.in.c.relegioſus ī gl.pe.de teſta.lib.6.
e Bal.ī.l.1.§.ne aūt.ī.2.not. C.d cad.tollē.
f Arg.d.l.ſi communes.
g Deci.n.55.
h l.q habebat ff.de reb.dub.
i c.relatū.de offi.deleg.
k Alex.nu.30.Soci.n.75. Iaſo.nu.57. Caccial.nu.3.
l Innē.§.ſi. inſti.de pæ.te me.litig.rub. de in ius voc.
m c.gratum.de off.delega.
n c.ſi.d off.le.
o c.Relatum.
p c.Gratum.
q Gl.ī.l.1.ff.ad.l.Aql.
r Gl.in.c.ad abolēdam.de filis.presbyt.
s l.21.titu.4. part.3.
t Bart.nu.33.
v Gl.i.c.niſi ī gl.īcepta.d hære.li.6.ī.c. quāuis.in glo. quāquā.in gl. ī plures.ī gl. inchoāte.ī.c.ſi à ſubdelegato ī.gl.pceſſu.de off.deleg.li.6.

t Innō.ī.c.vlt.de offic.deleg. v Abb.in.c.

y Imo.ī.l.2.§.ſed & ſi gs.col.2.ff.de donat. z Bal.in rub.C.de ī ius vocā.

hæc

143

hæc à Pōtificijs approbata eſt. Antonius[a]
à Doctoribus vtriuſqoe ioris receptam af
firmat. Pro qua denique & Andreas[b] Sieu
lus, non leue ſe argumentum afferre cre-
dit, quòd rei appellatio generalis eſt[c], Pau
lus, RES GERI COEPIT, inquit.
Quod me tamē parum profectò moneat,
accipio enim cum Baldo, & alijs, rem pro
facto ſiue actu per delegarionem commiſ
ſo. Contrariam ergo opinionem, ideſt,
commiſsionem citandi ſatis non eſſe, Ber
nardus[d] contendit, eamque Alexander[e],
Iaſon, Socinus, Felinus magis receptam
aiunt, cuins præcipuum illud eſt argumē-
tum, quod Gregorius[f]. ix. per abnegatio-
nem, morte delegantis expirare iuriſdi-
ctionem delegati dixit, ſi non citatio præ-
ceſsit. Cui tamen (vt aliorum reſponſio-
nes omittam) reſponderi ſat poteſt, non
continuò negaſſe Gregorium commiſsio
ne perpetuationem induci poſſe, quia de
citatione expreſsit. Sunt & qui in difficili
hoc articulo, alteram communem opinio
nem Doctorum iuris Canonici, alteram
Doctorum Iuris ciuilis crediderinr[g]. Ne-
29 que deſunt[h], qui ſimpliciter affirment (ſi
ſcripta, authoritatesque omnium exami-
nentur, atque pēdantur) Ioannis And. Bar
tolique, & ſequacium, pondere, numero,
& menſura (vt ipſi dicunt) opinionem ma
gis communē eſſe. Quocirca, cùm Clau-
dio incidiſſet hæc quæſtio, vt in re ambi-
gua valde, & quæ non liqueret, à iudican-
di munere abſtinuit[i]. Et meritò, aut enim
ſic facto opus videri debeat, aut quæſtio
(vt vocant) pro amico eſt, præterquàm a-
pud eos, qui iuri Regio parenr[k], eo enim
(vt diximus) litis conteſtatione, non cita-
tione iuriſdictio delegati perpetuabitur,
tantum abeſt, vt commiſsio, aut actus ali-
30 quis citerior ſufficiat. Sed nunquid vbi cō
munia vigēt, citatio nulla iuriſdictionem
delegati perpetuabit? Et Hoſtiēſis hoc ad
mittit, Ioannes[l] Andr. & crebrior[m] cæte-
rorum opinio negat, oportere enim vt le-
gitima citatio[n] ſit. Neque obſtat, quod
pro Hoſtienſi afferri ſolet vrgentiſsimū[o],
non enim de citatione illic agitur. Quæ re
ſpōſio (qualis qualis eſt) dum melior non
31 ſuccurrit, erit certè toleranda. Sed quid ſi
plures cauſæ commiſſæ ſint, & de vna co-
gnoſcere inceperit? Etſi nominatim ſingu
læ cōmittantur, ſeparata earum ratio eſt,

a Deci. in ca. relatū. nu. 8.
b Barb. in ca. relatū. col. 2. ē offi. de leg.
c l. 1. ff. ſi cer. petatur.
d Gl. in c. licet vndiq. in gl. repetet.
e Alex. hic. n. 36. & in rubri. C. de ī ius vocā. Iaſ. hic. nu. 58. Soci. n. 79. Feli. in ca. paſtoralis. §. ſi. col. 2. ē reſcri.
f c. ſi. de offi. lega.
g Imo. in d. §. ſed & ſi quis. Claud. hic. col. penulti.
h Claud. hic. col. pen. Purp. nu. 112.
i l. Pōponius. ff. de re iudic.
k Dicta. l. 21.
l Glo. vlt. ad ſi. in c. cū plures. de offic. de lega. lib. 6.
m Iaſ. hic. nu mero. 60.
n c. Propoſuiſti. de fo. cōp. l. accuſatur². ff. ad. l. Iuliā. de adult.
o c. venerabilis. ē off. deleg.
p l. ſcire. ff. de verbo. oblig.
q Purpur. nu me. 120.
r Argu. l. eriā. 1. §. 1. ff. de minor.
s Arg. c. fin. §. offſcium. de off. deleg. li. 6. c. ne aliqui. de hare. lib. 6.
t Soci. nu. 62. Claud. col. pe.
v l. fin. C. de duo. re. c. cum plures. de offi.

& plnres delegationes videntur[p], omniū
conſenſu[q]. Qoòd ſi vniuerſitas cauſarum
commiſſa ſit, magna dubitatio eſt, etenim
Bartolns, cognitione vnins, fieri perpetua
tionem quo ad omnes ait[r], qood & fal-
ſum Romanus[s] credir, & ab omnibns re-
prehēdi, idemque etiam Socinns, & Clau
dius affirmant[t]. Contrà pro Bartolo non
leuia argumenta[v] adducuntur, cnius ſen-
tentiam crebriùs recipi, Caccialupus[x], Za 32
ſius, & Purpuratus teſtantur, quos & ipſe
ſequor ſimpliciter, ſed tunc vel maximè,
cùm cauſæ connexæ ſint[y]. Nec Romani,
& ſequacium me fundamenta mouenr. In
primo[z] enim, in conſeruatoribus (ſicut & 33
alia non pauca) ius ſingulare eſt. In ſecnn-
do[a], ſingulare fauore fidei, defenditurque
illic Chriſtus Opti. Maxi. quì ſemper ſu-
pereſt, vt eleganter Salicetus, Socinusque
notant[b], quorum ego in hoc ſeqnor intel-
ligentiam, quannis alij aliter[c] dicant. Sed
& adieci nouam rationem, eur delegatio 34
aduerſus hærericos morte delegantis non
finiatur, quia mandatum ad pias cauſas
eſt, quod morte mandantis non ſoluitnr[d], 35
ſicuti neqne libertatis[e], dotis[f], pacis[g], de
qnibns alibi qnoqne hoc anno à me di-
ctum eſt[h]. Sanè illod in propoſito, vel 36
cum primis notari oportet, qnòd cùm mā
darum vniuerſale ad negotia non expi-
ret morte mandantis[i], vt communiter tra
ditum eſt, delegatio tamen vninerſitatis
cauſarum, re integra euaneſcit morte de- 37
legātis, qnæ etiam approbata ab omnibns
opinio[k] eſt, cui conſequens, vt articulus
(quo de proximè dicebam) & difficilior,
& magni momenti videatur. Sed quid ſi 38
mandans non mortuns eſt, ſed aliter re-
motus? Et tunc quoque enaneſcere iuriſ-
dictionem delegatam Doctores conclu-
dunt[l], nam & ſimiliter paria ſunt, tutorē
non eſſe, & remoueri[m]. Qnid ſi mandans 39
excommnnicetur? Et Innocentius, & om
nes[n] aiunt non ſolui iuriſdictionem dele-
gati. Siquidem excommunicatio officiū 40
non tollir, quanuis adminiſtrationem ſn-
ſpendat[o], nam & ſic quoque recuſati indi- 41
cis nō officium, ſed adminiſtratio ceſſat[p],
& tamen recuſatio delegantis non facit, 42
vt delegati iuriſdictio finiatur[q]. Nec mu-
tat, quòd excommnnicatio, & mors, alì- 43
quando æquiparantur. Id enim ſimplici-
ter nequaquam procedit, ſed aliquoties,

delegat. lib. 6. l. hæres ſocij. ff. pro ſoc. l. nam & ſeruius. §. ſi viuo. ff. de neg. geſt.
x Caccial. q. 19. Zaſ. n. 42. Purp. nu. 120.
y c. Quāto. de iudic. c. trāſlato. de cōſtitut. l. ſuo. §. 2. l. ſi qui ſeparatim §. quod eſt reſcriptū. de appella.
z d. §. officiū.
a d. c. ne aliqui.
b Salice. in l. mādatū. in 8. opp. C. mādat. Soci. hic. n. 62.
c Iaſo. nu. 56. Caccial. n. 20. Purp. nu. 126.
d c. exigit. §. in eo verò. ē verbo. ſig. lib. 6.
e l. ſi pater. de manu. vin.
f l. ſi ego. §. ſi res alicui. ff. ē iur. dot.
g Bal. in addit. ad Spec. in rub. de homic.
h In. l. eius q̄ ī prouincia. ff. ſi cert. peta.
i l. ſi qs mācipijs. §. ſi impubes. ff. de inſtit.
k Iaſo. nu. 19. Purp. nu. 118.
l Bar. n. 15. Soci. nu. 61. Caccial. q. 18.
m Rubric. de ſuſp. tuto.
n Soci. nu. 61. Caccial. q. 18.
o c. ad probādū. de re iudi.
p c. ſuſpicioſi. de offi. deleg. ca. cū ſpeciali. de appell.
q c. index ab apoſtolica. de offic. delega. libr. 6.

ideſt, cùm expreſſum in iure eſt[a]. Nec me
44 etiam mouet, quòd (vt Purpuratus[b] ait)
cogitandum videri poſsit, quia excommu
nicato iudice, ſicut ipſius[c], ita officialiũ[d]
quoque adminiſtratio ſuſpenditur, ac pro
45 inde iudicis delegati. Quaſi verò delega-
ſus, officialis quidam ſit delegantis, vnde
enim ſequitur (ſiquidem hoc Purpurati ar
gumentum eſt) De officio delegati, inſcri
pta rubrica eſt, igitur eſt delegatus officia
lis delegantis? An non perpetua ea eſt de
46 officijs inſcriptio? Adde, quòd ſi Rotæ[e] de
47 ciſioni ſtamus, delegante excommuni-
cato (ſi ordinarius ille ſit) adminiſtratio e-
ius non ſuſpẽditur. Sed ego vereor, ne nõ
illa deciſio recepta ſit, quandoquidem &
frequentiores omnes, non minus in ordi-
nario, quàm in delegato id admittunt, præ
48 ſerquã quòd apud nos ſtilus eſt[f]. Sed quo
49 modo delegatio morte delegãtis finitur?
Et communiter dicunt[g], extingui eam ſi-
ue ceſſare[h], non reuocari, cuius rei effect⁹
primus ille eſt, quòd in reuocatione, volũ
50 tati priori ponitur contraria voluntas, in-
ceſſatione non voluntas[i]. Secundus, vt
morte delegantis delegatio non finiatur,
ſic facta, quoad delegans duxerit reuocan
51 dam[k]. Quæ opinio communis eſt[l]. Quid
denique ſi delegatus ignoret mortem de-
legantis, an acta valeant? Et valere credi-
dit Innocentius[m]. Contrà Accurſius[n], Ber
52 nardusque[o], quibus plurium ſententia cõ
ſentit[p], ipſo iure enim expirare iuriſdictio-
nem delegati morte delegantis[q], & quæ
iura de ope exceptionis loquuntur[r], de
exceptione intentionis intelligẽda ſunt.
53 Idque omnes probant[s], etiam ſi litigatori
bus conſentientibus iudex delegatus pro
cedat, neque enim priuatorum cõſenſus,
derogare in hoc iuris diſpoſitioni poſsit[t].
54 Sed quid ſi & delegatus ipſe, & litigatores
etiam mortem delegãtis ignorent? Et tũc
quoque acta nullius eſſe momẽti, omnes
affirmant[v]. Nec obſtat quòd error cõmu-
55 nis tribuere ius Barbario Philippo potuit,
crebriore calculo[x] etiam ſi iudex delega-
ſus fuiſſet, in eo enim cum errore concur-
rebat, vita Prætorem creantis, ideſt, popu
li Romani, ſiue Principis, hîc verò, delegã
ſe mortuo, ſola ſupererat ignorãtia. Quæ
56 Alberici atque Socini reſponſio eſt, quam
valde probo. Ad finẽ, illud ſemper memi-
neris, mortuo delegato, cui Princeps com
miſit, ordinariũ in ea cauſa procedere mini
mè poſſe[y], quæ opinio receptiſsima[z] eſt. 57
Cauſa (inquit Baldus[a]) quæ ſemel eſt in cu
ria Romana, nunquam exibit à curia, niſi
princeps deleget, vel cauſam ad ordina-
rium remittat. Id quod & in curia Cæſaris
& Regis Hiſpaniæ videmus.
SICVT in reliquis cauſis.) Generaliter
enim mãdatũ re integra finitur morte mã 58
dantis[b], præterquã ſi vniuerſale ſit, quale
inſtitoris eſt[c], aut cauſæ peculiaris[d]. Quæ
ab omnibus admiſſa[e] traditio, duobus ca-
ſibus nõ procedit. Primus eſt, cùm manda
tũ vniuerſale q̃dẽ, verùm iuriſdictiõis[f] fue 59
rit. Secũdus, in inſtitore ſtatum mutante[g], 60
poſt dñi mortem, etenim vt eo viuo, mu-
tatione ſtatus reuocatur mandatũ[h], ſic & 61
mortuo quoq;, quod oẽs concedunt[i]. Sed
quid de præcepto dicemus? Et pluribus[k] 62
ea placuit ſententia, quæ & verior eſt[l], vt
præceptũ non finiatur morte præcipiẽtis,
ſicut neque eius quoque morte cui fit. Si
modò ea ſuperior iubeat, quæ ad officium
eius ſiue iuriſdictionem pertineant, cui iu 63
bet, ea enim non tam delegatio, quàm ex-
citatio quædam iuriſdictiõis eſt[m]. Qua ra-
tione & illud inter omnes conuenit, man-
datum à iudice apparitori, ſiue nuncio fa- 64
ctum, vt is in poſſeſsionem aliquem aut[n]
mittat, aut citet[o], non finiri morte mandã
tis. Sed & gñraliter neceſſarium mandatũ 65
non finiri morte concludunt[p]. Quæ tamẽ
omnia cõia quamlibet vt fatemur, ita ſcru
puloſiora videri non immeritò poſsint.
Primùm, quia (vt bene Socinus notat[q]) re 66
pugnare ſibi opiniones communes videu
tur, hîc enim ſi præceptum ſit, excitatio-
nem iuriſdictionis non delegationem af-
firmant, alibi contrà[r], non excitationem,
ſed delegationem aiunt. Deinde (quod ip
ſe perpendo) quid eſt, quod mandatũ neceſſa 67
rium etiã expreſsè, reuocari nõ poſſe di-
cũt[s], cùm tñ ab hæredibus reuocari poſſe
pluſquàm manifeſtũ ſit[t]. Poſtremò vrget 68
quòd iuſſus tutoris (qui tamen ratione of-
ficij, ideſt tutelæ, tenetur) morte ipſius ex
pirat[v], cùm (vt ſuprà diximus) communi-
ter contrarium voluerint[x]. Ampliùs itaq;
in hiſce deliberandum eſt.

a l. ex ea par te. §. in inſulã. ff. de verb. obli. b Purp. col. fi. c c. ad probandũ. de re indi. d Rom. ſing. 626. Deci. in c. intelleximus. 2. not. de iudi. e Rota. in antiq. deciſ. 24. f l. ſtil. 177. g Soci. n. 69. h l. 4. ff. loca. i Bar. in l. iã dubitari. colũ. 2. ff. de hær. inſti. Deci. in l. eius eſt velle. ff. de reg. iur. k c. ſi delegante. de offic. de lega. lib. 6. l Purp. n. 132. m Inno. in c. licet vndiq;. n Gl. in l. et qui in prouincia. in gl. ignoraſſet. ff. ſi cer. petatur. o Glo. in c. cũ veniſſent. de teſtibus. p Alex. in d. l. eius. n. 6. Deci. hic. nu. 65. Zaſ. col. fi. Purpur. nu. 126. q c. fi. §. officiũ de off. delega. lib. 6. c. ſi eni. de preb. lib. 6. r c. ſi à ſubdelegato. s Io. Andr. in c. cũ veniſſent. Abb. in c. gratum. t l. Priuatorum. C. de iuriſd. omn. iud. v Imol. in d. c. cũ veniſſent. Soci. hic. n. 72. & 73. Caccia lup. q. 21. x Soci. hic. numero. 73. y Inno. in c. cũ. m. de cõſti. z Imo. & Deci. in c. vt noſtrũ. de appel. Soci. & Iaſ. hic. col. fi. a Bal. in l. ſi vt proponĩ. n. 2. C. quo. & quan. iud. b l. mandatũ. C. manda. c l. ſi quis mãcipijs. §. ſi impubes. ff. de inſtito. d l. Si ſeruus peculiari. ff. de ſolut. Soci. hic. nu. 58. e Alexã. nu. 28. Socin. nume. 57. f c. fi. verſi. officium. de offi. deleg. lib. 6. c. ne aliqui. d. hæ re. lib. 6. g l. Eius qui in prouincia. verſ. placebat. ff. ſi cert. pet. h l. cùm quis. in princi. ff. de ſolut. i Alex. in d. §. placebat. co. 2. Iaſ. col. 3. Soci. nu. 5. Deci. nu. 9. k Iaſ. nu. 61. Soci. nu. 81. l Authẽt. vt nulli iudicũ. §. & hoc verò iubemus. m c. licet vndiq;. de offi. de leg. c. cũ aliquibus. de reſcri. lib. 6. n c. ſi ſup gratia. de offic. de leg. lib. 6. o l. venditor. §. iudices. vbi Bar. ff. de iud. p l. fundi. §. Itẽ ſi amicus. ff. de aq. poſſ. Alex. in l. et qui in prouincia. col. 6. Iaſ. & Deci. ibi. col. fi. q Soci. nu. 25. r Gl. in l. ſæpe. ff. de offic. præſ. Alexã. hic. nu. 40. s Argum. l. Papinian⁹. ff. d publici. Iaſ. ĩ d. §. quaſi verò. col. fin. t d. §. Item ſi amicus. l. 2. §. Ex his. ff. de verbo. obliga. v l. ſi per epiſtolam. ff. de acquirenda hæredi. x Argumen. §. Et hoc verò iubemus.

Si quis

VII. VLPIANVS. Lib. III. Ad edictum.

SI quis id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa, non quod (prout res incidit) in albo, vel in charta, vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum Quingentorum aureorum iudicium, quod populare eſt. Serui quoq; & filijſfamilias verbis edicti continẽtur. Sed & vtrunque ſexum prætor cõplexus eſt. Quòd ſi dum proponitur, vel ante propoſitionem quis corruperit, edicti quidẽ verba ceſſabunt, Pomponius autẽ ait, ſententiam edicti porrigendã eſſe, ad hęc. In ſeruos autem, ſi non defenduntur à dominis, & eos qui inopia laborãt, corpus torquendum eſt. Doli mali autem ideo in verbis edicti fit mentio: quòd ſi per imperitiam, vel ruſticitatem, vel ab ipſo Prætore iuſſus, vel caſu aliquis fecerit, non tenetur. Hoc verò edicto tenetur, & qui tollit, quamuis non corruperit: itẽ qui ſuis manibus facit, & qui alij mandat. Sed ſi alius ſine dolo malo fecit, alius dolo malo mãdauit: qui mãdauit, tenebitur. ſi vterq; dolo malo fecerit, ambo tenebuntur. nam etſi plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint, omnes tenebuntur.

1 *Iuriſdictionis perpetuæ appellatio quid hîc contineat.*
2 *Statuas & imagines tollens, an incidat in hoc edictum.*
3 *Prodıtorũ imagines impunè abradi poſſunt.*
4 *Archiui publici libros deſtruens qua pœna puniatur.*
5 *Immunitates. C. de agric. & cenſit. libr. xj.*
6 *Encautaria quid.*
7 *Libellos proceſſus iudiciarij rumpens, aut ſubtrahens, in quam pœnam incidat.*
8 *Citationes corrumpens, qua pœna puniẽdus.*
9 *Album quotuplex.*
10 *Florentinus codex, aduerſus lectiõi vulgari.*
11 *Pœna minor in dubio imponenda eſt.*
12 *Pœna ex hoc edicto cui applicetur.*
13 *Communes opiniones ſibi repugnantes.*
14 *Pœna à lege impoſita cui applicanda ſit.*
15 *Prætoriæ pœnæ in dubio parti applicantur.*
16 *Pœna parte vel fiſco applicata, facit iudiciũ videri ciuile vel criminale.*
17 *Pœna ſi fiſco partiq; applicetur, cauſa mixta eſt.*
18 *Popularis actio competit aduerſus eos, qui iudicis præceptum ſpernunt.*
19 *Fœminæ cur hîc ſub voce maſculina contineãtur, diligẽtiùs notatũ, quàm cæteri faciãt.*
20 *Maſculino vocabulo quando fœminæ comprehendantur.*
21 *Homo communis vox eſt.*
22 *Fœminino vocabulo maſculi non cõtinẽtur.*
23 *Caprarum appellatione quando hirci contineantur.*
24 *Verba præteriti præſens, aut futurũ non comprehendunt.*
25 *Correctoris propoſitio an valeat, cùm proponendo Corrector eſſe deſinit.*
26 *Quæſtiones de puncto quæ ſint?*
27 *Pœna quando ipſo iure imponitur, actus perfectio requiritur.*
28 *Excommunicatio verbis præteriti temporis concepta, an ad præſens trahatur.*
29 *Fori contentioſi & conſcientiæ differentia.*
30 *Corpore luit, qui non habet in bonis.*
31 *Ceſsio bonorum quando locum habeat.*
32 *Creditore inuito qui nõ habet in bonis in corpore non luit.*
33 *Nobiles à plebeijs quantum ad pœnas diſtinguuntur.*
34 *Mulcta remittitur ob paupertatem.*
35 *Pœna corporalis an excuſet à pœna bonorum ſi perueniat ad pinguiorem fortunam, qui in corpore luit.*
36 *Imperitia quæ à dolo excuſet.*
37 *Iuriſperiti imperitia dolo comparatur.*
38 *Ignorantia quando non profit.*
39 *Ruſtici quondo excuſentur.*
40 *Ruſticus an puniatur extra ordinem quando errat in iure.*
41 *Ruſticus qui fuit in culpa, an puniatur extra ordinem.*
42 *Ruſticus qui conſulere peritiores potuit, quãdo excuſetur.*
43 *Iudicis iuſſus excuſat.*
44 *Rupti & corrupti appellatio latè patet.*
45 *Mandans delictũ, an puniatur vt faciens.*
46 *Fori conſcientiæ & contentioſi differentiæ.*
47 *Excommunicationis ſententia, ad mandantem porrigitur.*
48 *Mandare & ſuis manibus facere, vt diuerſa ponuntur.*

IVriſdictiōis per
1 petuæ.) Edicta prætoris Ac-
curſius intelligit, Bartol' la-
tiùs, quicqd in albo, aut char
2 ta ſcriptū eſt, vt inibi perpetuò ſit, qua ra-
tione incidere in edicti pœnam eū ait, qui
imaginē, ſtatuámve hoīs eius aut tolleret,
aut deſtrueret, quæ vel ad infamiam (putà
in falſi, proditionis, hæreſis pœnā) vel in
honorē poſita eſſet, quod & cæteri ꝓbāt,
tunc reſtringentes, cùm ſtatuā eius qs de-
3 ſtruit, q poſtea ꝓditor fuit, nā & inſignia
iſtius vbicunq; ſint, & impunè abradi poſ-
ſunt, & tolli debēt[a]. Incidit prępterea in edi
4 cti pœnā ſecūdùm Bartolū, q libros in ar-
5 marijs, ſiue archiuis (aut vt aliquādo vocat
lex[b], encautarijs, ſic em̄ nos illic ex Codi-
6 ce Theodoſiano[c] reſtituimus, cùm antea
encauterijs legereī, Alciat[d], cucterijs emē
det) publicis poſitos deſtruat, cui opinio-
ni frequētiores etiā aſſentiūt[e]. Fulgoſius
& Faber[f] cōtrà, pœnale em̄ edictū eſſe, ac
proinde non extendendū. Quid ꝙ neq; li
bri iuriſdictionis perpetuę cauſa propoſi-
ti ſunt, neq; eis deſtructis, Prætoris maie-
ſtas læditur[g], neque cōuenire in ea ſpecie,
verba edicti videnī? Quod & ipſe ſequor,
vt ſit potiùs tunc pœna arbitraria, quàm
7 quinquaginta aureorū[h]. Sed quid in libel
lis dicemus, q vulgo ꝓceſſus vocanī? Etſi
in acta publica redacti, delentur, rūpuntúr
ve, ſecūdùm ſupraſcripta diffiniem[i], ſi ſim
pliciter ſublati ſint, furti actio competet[l].
PROVT res incidit.) Citationes Accur
ſius intelligit, & bene i hoc, ſicut in eo ma
lè, ꝙ ex ſnīa edicti teneri eū opinatur, q ci
tationes corrūpat, cùm em̄ hic caſus à Præ
tore expreſſim exceptus ſit, nō eſt cur aut
ad verba, aut ad ſnīam pertineat. Igitur Ac
curſiū in hoc[k] oēs meritò reprehendunt.
8 Sed qua pœna hic tenebiī? Et alij falſi reū
eſſe credūt[l]. Alij arbitrio iudicis pœnā re
linquūt[m], in quā ipſe partē ꝓcliuior ſum.
Sed & eadē pœna hi puniūtur, q citatiōes
pro valuis eccleſiarū, palatijve poſitas de-
ſtruāt, niſi fortè & ipſæ iuriſdictiōis perpe
tuæ cauſa proponātur. Atq; ita Decius re-
ctè declarat, cui accedo, qcqd Angelus, &
Iaſon ſine diſtinctione affirment[n].
9 IN ALBO.) Triplex album Doctores[o]
noſtri diſtinguūt, Decurionum[p], Citatio-
num[q], Edictionū[r] Prætoris, de quo in prę

a l. Eorum. vbi Bar. ff. d pœn. Iaſ. hic. col. pe. & in. §. pœnales. nu. 13. inſt. de actio.
b l. Immunitates. C. de agric. & cēſit. libr. xj.
c l. 6. titu. 10. libr. 13.
d Alcia. ī. d. l. Immunitates. & in. l. 1. nu. 53. ff. ſi cer. petatur.
e Alex. n. 15. Iaſ. col. pen. Soci. colū. 1. Deci. n. 8. Claud. co. fin. Zaſ. col. 1. Iaſ. in. §. pœnales. n. 13. & 28
f Fulgoſ. hic. Fab. in. §. pœnales. col. 2.
g l. ſi familia.
h l. 1. §. expilatores. ff. de effract.
i l. Sempronia. ff. de fur. Iaſ. in. §. pœnales. nu. 30.
k Alexā. nu. 14. Soci. n. 24. Deci. nu. 45. Claud. col. fin.
l l. 1. §. qui in ratiōibus. l. penul. ff. ad legē Cornel. de fal.
m d. §. expilatores.
n Angel. & Iaſ. in. §. pœnales. nu. 13.
o Socin' hic. colū. 1. Fab. & Iaſ. in. §. pœnales.
p l. 1. ff. de albo ſcrib.
q Auth. qui ſemel. C. quo. & quan. iud.
r l. 1. §. cū. ff. de eden.

ſentia. Fuit & album iudicū, cui[s] meminit
Plinius in Præfatione, cùm hanc operam
condicerem non eras in hoc albo.
QVINQVAginta.) Habuit alia lectio 10
Quingentorū, quam & Florentini Codi-
ces probāt, ſed receptior[t] hæc eſt. Ex qua
& illud oēs notant, ſi pœnæ variæ impo- 11
nantur, minorē à iudice imponi debere,
quod & in cæteris condēnationibus, cre-
brior[u] opinio approbauit poſt Accurſiū[v]
& Baldum[x]. Sed cui pœna hæc applicāda 12
eſt? Et actori dandā Accurſius cenſet, cui
oēs[y] accedūt. Cæterùm repugnare hæc vi 13
deni, Bartoli opinioni[z] itidē approbatæ[a],
ſecūdùm quā ille ſic ait, ſi lex actionē in- 14
ducat, parti pœnā[b] deberi, ſi accuſationē,
fiſco[c], ſi neq; actionē, neq; accuſationē, in
dubio fiſco quoq;[d] deberi. Nā & hîc Præ-
tor actionē, aut accuſationē expreſſim mi
nimè induxit, cur igiī actori dabimus? Et
mihi præ cæteris hæc placet concordia[e].
Ideo hoc fuiſſe, qa Prætoris edicto pœna
impoſita eſt, generale em̄, vt quæ pœnæ à
Prætore impoſitæ ſunt[f], in dubio parti ap- 15
plicentur[g]. Eſt aūt per ſe inueſtigatio hęc
vtiliſſima, ſed eo vel maximè, ꝙ vbi pœna 16
parti applicaī, ciuile, vbi fiſco, criminale
iudiciū eſt, ſecūdùm Accurſij nō vno in lo
co ſnīam[h], quā cōcordes iuris vtriuſq; Do
ctores ſecuti ſunt[i]. Tum etiā, quia & in eo 17
quoq; oēs cōueniūt, vt mixta cauſa appel
letur, in qua fiſco partiq; pœna applicaī[k].
POPVLARE.) Benè hinc Dynus[l], Bal 18
dus & alij[m] notāt in eū, q maieſtatē Præto
ris, aut præceptū ſpernat, iudiciū popula-
re cōpetere. Si quis igitur cōfinia ſibi à iu-
dice aſſignata tranſgrediatur, quilibet ad
uerſus eum iure intendet.
SED & vtrunq; ſexū.) Sed quō fœminæ 19
cōtinētur, cùm odioſus tractatus[n] ſit? An
qa rationabile odiū hoc eſt? An qa mate-
ria indifferēs? An (qd Baldus & frequentio
res ꝓbāt[o]) qa ſub illa cōceptione, Si quis,
vox cōis[p] Homo ſubaudienda eſt? Et mi-
hi oīa hæc fuiſſe in cauſa videntur, vt ſic
Vlpianus interpretetur. Sed nunquid per 20
extenſionem, an magis ex proprietate ſer
monis maſculino vocabulo fœminæ con-
tinenī? Et aiunt[q], ſi peculiaris vox ſit, putà
filius, per extenſionē, ſi cōis, qualis homo 21
eſt, ex proprietate cōprehendi. Quæ ſen-
tentia, ne non vera ſatis ſit, Alciatus[r] non
iniuria ſubſiſtit. Per contrarium fœmini- 22
no voca-

s Claud. col. fina.
t Socin. nu. 6.
v Glo. l. vlt. ff. d prat. ſtip.
x Bal. hic. & in prin. inſt. d oblig. quæ ex deli.
y Alex. nume. 27.
z Bart. in. l. agraria. ff. de ter. mo.
a Zaſ. nu. 13.
b l. 3. ff. de ſepulc. viol. l. ſi cui. ff. d verb. ſign. in princ. inſt. de actio.
c d. l. Agraria.
d l. Mulctarum. C. de mo. mulct. c. 1. quæ ſint regal.
e Soci. col. fi.
f Vt hic. & l. penult. ff. de in ius voc. l. fi. ff. de litig.
g Ioā. And. ad Spec. tit. de do. & contu. §. reſtat.
h Gloſ. in. l. 3. ff. de ſep. viol. gl. in. l. 1. in gl. fi. C. de ſepulc. viol. gl. i. l. aut dānū. in prin. in gloſ. 1. ff. de pœn.
i Iaſ. in rub. C. de iudi. col. 2. Deci. & Ripa. in rub. extra de iud. col. penul.
k cap. Tua. de procur.
l Dyn. conſ. 29.
m Soci. nu 8.
n l. 3. §. quare. ff. de ven. inſpic.
o Deci. col. 2.
p l. Hominis. ff. d verb. ſig.
q Bart. in. l. 1. ff. d verb. ſig. Iaſ hic. nu. 22.
r Alcia. lib. 7. parer. ca. 7.

no vocabulo maſculos cõtineri exemplo
turpiſsimum eſt[a]: neque Abbatiſſæ igi-
tur appellatione Abbas[b], neque caprarũ
23 hirci continebũtur[c], niſi cùm materia his
& illis æquè conueniat[d].
24 EDICTI verba ceſſabũt.) Verba præte
riti tẽporis, præſens ex proprietate nõ cõ
prehendunt[e], ac multominus futurum[f].
25 Quid ergo ſi lex municipalis iubeat, ne
quid in conſilio niſi à correctore propo-
natur, altera, vt ſi corrector aduerſus pu-
blicam vtilitatem aliquid propoſuerit,
Corrector eſſe deſinat, propoſuit ille con
tra publicam vtilitatẽ, idque decurionum
maior pars approbauit, erit ne ratũ, an mi-
nus quaſi corrector ille eſſe deſierit? Et
26 quæſtio de puncto eſt[g], in qua tamen Iaco
bi But. & Bartoli approbata ſentẽtia eſt[h],
exiſtimantium propoſitionẽ valere, quia
lex præteriti verbo locuta, præſens nequa
27 quam comprehendat. Nam & in pœnis,
quæ ipſo iure imponuntur (qualis ſuprà
ſcripta eſt) actus perfectio requiritur[i]. Sed
quid in excommunicatione dicemus, an
28 verbis præteriti tẽporis fulminata ad præ
ſens trahatur? Et trahi, ſine diſtinctione
Paulus, Iaſonque opinãtur, quia ſit illa pe-
netrabilior omni gladio ancipiti, eiuſque
opinionis Innocentiũ[k] authorem laudãt,
29 quæ opinio in foro cõſcientiæ procedet,
in contentioſo tenẽda Pauli[l] eiuſdem alia
diſtinctio eſt, quam meritò Decius[m] ſe-
cutus eſt.
30 CORPVS torquẽdum eſt.) Qui nõ ha-
bet in bonis, luet in corpore. Quod in eo
verũ eſt, q rõne delicti tenet: nã ſi ex cõtra
31 ctu, ceſsione bonorũ liberabitur[n] ſecundũ
cõem ſententiam[o]. Sed & nõ procedit re-
32 gula, oĩm cõſenſu[p], ſi inuito creditore cor
pus torqueatur[q]. Nõ in nobilibus, ſed in
33 plebeijs, tenuiſq; vitæ hominib[r], quibus,
vt Accurſius notat[s], leuiùs cũ perſona, q̃
cum pecunia ſeruire eſt, quod etiã omnes
admittũt[t]. Sed neque in mulcta procedit,
44 remitti enim ea poteſt ob paupertatem[v]:
Verùm quid ſi corpus torqueatur ei, qui
35 in bonis non habuit, at ille ad pinguiorem
fortunã perueniat? Et à pœna bonorũ libe
rum, Bernardus[x], & Ioannes And. dicunt,
quorũ opinio & vrgẽtia habet argumẽta
& approbata eſt[y]. Atquin eſt glo.[z] q̃ cõtrà
ſentit. Quã ego repugnãtiã ſic ſoleo cõpo
nere, vt prior opinio tunc locũ habeat, cũ
ad vindictam publicã actũ eſt, poſterior,
eũm ad id, quod partis intererat[a].
IMPERITIAM.) Imperitia à dolo excu-
ſat. Et meritò, nã & cõſenſui cõtraria eſt[b], 36
quod nõ de facti tm̃, ſed & de iuris imperi
tia intelligimus[c], ſiquidẽ habet in ſe iuris
ignorãtia latã culpã, dolũ non habet[d]. Qđ
tñ in imperitia doctoris, aut iuriſperiti, nõ 37
procedit[e], illa enim dolo cõparat, q iuris
ignorantia in alijs latæ culpæ[f], in iuriſcon
ſultis doli finis ſit[g]. Sed & ſupueniẽte ſciẽ 38
tia, ignorãtiã nemini prodeſſe conſtat[h], &
quãquã à dolo vero excuſet, nõ à præſum
pto[i]. Sicuti neq; in ijs etiam, quæ ad ius na
turale ſpectant[k].
RVSTICITATEM.) Ruſtici excuſantur, 39
ſi conſulere peritiores nõ potuerũt, niſi ru
ſticus ſagax ſit[l], quẽ non excuſari oẽs ad-
mittũt[m]. Non excuſat præterea, ſi clã ali-
qd faciat[n], ſi id qđ cõtra ſpeciẽ honeſta-
tis eſt[o], qua ratione nec ruſticitati parcen-
dum eſt, liberto venia non petita, patronũ
in ius vocante[p], ſicuti neque tunc etiam
cùm aliquid facit, quod de numero prohi-
bitorum eſt[q]. Quis enim ruſtico adulte-
ro, aut falſum facienti parcat? Non excu-
ſatur inſuper ruſticus ab eorum obſerua-
tione, quæ ad iuris rigorem conſeruandũ
inducta ſunt[r], idque plures probant[s]. Nõ
cùm teſtimonia contraria dixit[t], rectè e-
nim Ioannes Andr.[v] Simplicitas (inquit)
ibi eſſe minimè poteſt, vbi contrarietas
eſt. Sed nunquid extra ordinem ruſticus
punietur, qui fuit in culpa? Et communi- 41
ter omnino puniẽdum non eſſe ſentiunt.
Ego eorum æquiſsimæ opinioni accedo,
qui ordinariam pœnam ceſſare, extra or-
dinem puniendum affirmant[x]. Et hæc de
regula hac affirmatiua ſatis. Eſt & altera 42
negatiua, qua dicitur, ruſticum, qui con-
ſulere peritiores potuit, non excuſari, niſi
in caſibus à iure expreſsis, ad mulieris exẽ
plum[y]. Quæ opinio communis eſt[z]. Atq;
ita Claudio authore[a], locus hic extrican-
dus, in quo Decius hæret.
IVSSVS.) Iuſſus iudicis excuſare ſo- 43
let[b].

a l. ſi ita ſcriptum. ff. de leg. 2. Iaſ. hic. nu. 24. Alci. parer. 2. c. 48. b Glo. in cle. attendẽtes. in ver. cecidiſſe. de ſtat. mona. c Abb. in c. ꝑt. ſtat. q. 114. d Anton. in c. fin. col. 9. de conſuet. e l. verbum erit. ff. de verbo. ſigni. f l. cum lex. ff. de legib. g Gl. in l. ſed & partus. §. fi. ff. q̃d met. cauſ. Iaſ. in l. ſi poſt mortẽ. ff. de leg. 1. h Soci. n. 10. Iaſ. num. 25. i l. qui autẽ. vbi Bal. ff. de his q̃ not. inf. k Inno. in c. præterea re- quiſiſti. de ap- pellat. l Pau. in l. ſi- liusfa. §. diui. co. 3. ff. de leg. 1. m Deci. hic. num. 9. n Gl. in c. pec catũ. in gl. 1. de reg. iur. in 6. glo. in c. nõ ſatis. in glo. pro- pter debitum. 86. diſt. o Alb. in rub. C. qui bo. ce. de- poſ. col. fi. p Deci. n. 24. q l. fi. ff. de in ius voc. r Bart. in l. 1. §. fi. ff. de pæ. Salic. in l. et ſi ſeuerior. co. 3. C. ex qb. cau. inf. irreg. s Glo. in l. ba opera. ff. de o- pe. lib. t Deci. n. 2[illegible] v l. illicitas. §. fi. ff. de offic. præſ. Gloſſ. in c. ſicut dignum. §. eos. in gloſſ. habent. de homic. glo. in reg. peccatum. in glo. 1. ad fi. de reg. iur. lib 6. x l. diuus. ff. de in. pat. l. ſed ſi vnius. §. ſi ante. ff. de iniur. l. interdũ. §. q furẽ. ff. de fur.

y Deci. n. 26. Rom. ſing. 24. z Glo. in c. ſi res aliena. 14. q. 6. in g. pcti. a Arg. not. p Bal. in l. q̃ ſ enitãdi. C. de cõ. ob tur. cau. Decis. cap. To loſ. 22. b l. ſi per erro rem. infrà. c l. ſed et ſi le ge. §. ſcire. ff. de peti. hæ. l. ſi q̃s igrani. §. ſi qs ignorans. ff. ad ſyll. d l. lata. ff. de verb. ſig. e l. 2. ff. quod quiſq; iu. f d. l. lata g Bal. in c. fin. §. indices. de pa. iur. fir. h l. cũ ancillis C. de inceſ. nup. i Bar. in l. di- uus. ff. ad l. cor. de fal. k Bar. in l. ſi quis in tantũ. col. 2. C. vñ vi. l Gl. in l. athle tæ. §. de ruſti- cis. in gl. inter dum. ff. de ex- cuſ. tute. m Soci. n. 20. n Gl. in l. 1. in glo. fi. C. de in- ter. mat. gl. in l. qui cõtra. in gloſ. pen. C. de inceſt. nup. Ro ma. ſing. 714. o Bal. in l. q̃ cung. col. 3. C. de ſer. fug. p l. venia. C. de in ius voc. q Bald. in l. ſi. in princi. q. 4. C. de in. de liber. r Bald. in l. iu ris ignorãtia. C. qui admit. s Iaſ. hic. n. 32. t Bal. in l. ſcriptura. col. 2. C. de fid. inſtru. v Ioan. And. in c. cum Ioannes. de fid. inſtru. x Socin. nume. 23. y l. fin. C. de iur. & fac. ignor. z Deci. nume. 34. a Claud. colum. antepenult. b l. mulier. ff. de lege commiſſo.

ET qui tollit.) Corrumpit enim propo-
44 ſitũ, qui vel rem propoſitã, vel albũ ipſum corrumpit, nam & latior alioqui eſt rupti, corruptique appellatio[a].

45 ET qui alij mandat.) Latus hîc ille tractatus incidit, an quæ lex punit facientem delictum, puniat æquè mandantẽ? Et approbata[b] Bartoli traditio eſt, vt ſi verba legis in rem concepta ſint, vterq; ſi in perſonam mandans non contineatur[c]. Quæ diſtinctio ſequentibus caſibus locum non habet. Prim⁹ eſt, cùm ex ſentẽtia legis per aliam legẽ extenſio fiat ad mandantem, quod hîc Vlpianus fecit in edicto Prætoris[d].
46 Secundus in foro cõſcientiæ, quo verè cõmittere is dicitur, qui delictũ cõmitti mandat[e].
47 Tertius, in ſententia excõmunicationis eſt, quæ (quia latè interpretanda eſt[f]) ad mandantem porrigitur[g]. Quartus, cùm lex eum punit, qui per ſe, aut perſonaliter, aut ſuis manibus delinquit[h]. Cu-
48 ius rei nõ leue mihi argumentũ eſt, quòd mandare, & ſuis manibus facere, tanquam diuerſa ponuntur[i].

TENEBITVR.) Aliud in furto eſt[k], differẽtiæ verò rõnẽ dicã in lege ſequẽti.

VIII. CAIVS, Lib. I. Ad edictũ prouinciale.

ADEO quidem, vt non ſufficiat vnum eorum pœnam luere.

a *Solutio vnius quando liberat alios, quantum ad pœnam, vel id quod intereſt.*

2 *Delinquentibus pluribus in officio, pœnam exigi ab vno ſat eſt.*

VNVM eorum.)
1 In pœnis verum hoc eſt, in eo quod intereſt ſolutio vnius cæteros liberat[l]. Sed & ſi in officio plures de-
2 linquant, ab vno pœnã ſolui ſat eſt[m], Bartoli, Angeli[n] & omnium conſenſu.

IX. PAVLVS, Lib. III. Ad edictum.

SI familia alicuius album corruperit: nõ ſimiliter hic edicitur, vt in furto, ne in reliquos actio detur, ſi tantũ dñs (cùm defendere voluit) vnius noîe præſtiterit, quantũ liber præſtaret. Fortaſſe quia hic & cõtempta maieſtas Prætoris vindicatur, & plura facta intelliguntur: quẽadmodũ cùm plures ſerui iniuriã fecerũt, vel damnũ dederũt: quia plura facta ſunt, nõ (vt in furto) vnũ. Octauenus hic quoq; dño ſuccurrendũ ait, ſed hoc poteſt dici, ſi dolo malo curauerint, vt ab alio albũ corrũperetur: quia tũc vnũ cõſiliũ ſit, nõ plura facta. idem Pomponius libro decimo notat.

a l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit lex. ff. ad leg. aquil.
b Iaſ. hic. nu. 36. Deci. n. 39. Iaſ. in. l. ſi is q pro emptore. nu. 261. ff. de vſuc.
c l. aut qui aliter. §. fina. ff. quod vi aut clam. l. ſi ſeruũ. §. ait prætor. ff. de acq. hared.
d Bart. n. 10.
e c. mulieres. de ſent. excõ. Bart. in. l. ſed ſi vnius. §. ſeruus. vol. ſi. ff. de iniur.
f c. penult. de ſent. excom.
g d. c. mulieres. Deci. hic num. 40.
h Glo. in clemẽ. 1. in. verſ. publica. de vi. & heneſt. cle. Iaſ. in. l. ſi is qui pro emptore. nu. 573.
i Hic, & in l. 1. in princ. ff. de eo. per quẽ fac. er.
k l. ſi is qui rẽ §. ſi tu titium. ff. de fur.
l l. 1. §. ſi plures. ff. de eo p quem fac. er.
m l. ſi multi ff. de public. l. aufertur. §. fi. ff. de iu. fiſ. l. tres tutores. ff. de admi. tuto.
n Ang. in. l. ſemper. §. ſi in ſepulchro. ff. quod vi aut clam.

a *Dominus quatenus teneatur pro damno dato à ſua familia.*
2 *Rationes duæ cùm ſunt, vna ceſſante, an diſpoſitio eſſet.*
3 *Maieſtatis vox.*
4 *Maieſtatis crimen, an committatur in alios, quàm in ſupremum principem.*
5 *Magiſtrat⁹, an cognoſcat de delicto in ſe, vel familiam ſuam commiſſo.*
6 *Magiſtratui offenſio facta maior eſt, quàm quæ priuato fit.*
7 *Magiſtratibus vt cedamus pareamusq;, obligatio naturalis eſt.*
8 *Magiſtratuum, non ſolùm inſignia, ſed officia, et quos illi repſentãt, reuereri neceſſe eſt.*
9 *Patria iura, quando cum filio, qui in magiſtratu eſt, interquieſcant.*
10 *Similitudo facti tantùm.*
11 *Furtũ qua ratiõe hîc ab alijs delictis differat.*
12 *Delicta nominata, & innominata.*
13 *Alcia. & Zaſ. rõ cõfutatur, et noua redditur.*
14 *Furtum à familia commiſſum naturaliter ciuiliterq; conſyderari poteſt.*
15 *Dñs quẽadmodũ teneaĩ, ſi familia delinquat.*

HIC.) In hoc edicto.

EDICItur.) A ꝑtore.

NE in reliquos.) Sic enim in furto edictum eſt[o].

CVM defendere voluit.) Seruos, eos noxæ non dando[p].

VNIVS.) Serui.

LIBER.) Idem delictum committens.

QVIA hic.) In edicto de albo. Quid ergo ſi ꝓ dãno dato à familia, dñs cõueniaĩ criminaliter? Et cũ plura facta ſint, & de publica vindicta agaĩ, cõſequẽs eſſe aiũt[q], vt ſit idẽ in ea ſpecie, qđ in edicto hoc. Nõ ſimiliter ſi furti agereĩ etiã criminaliter, cũ eñ vnũ furtũ ſemꝑ ſit, ambę rõnes nõ militãt. Nã qđ dr̃, ſi duabus rõnib⁹ qđ cõſtitutũ ſit, altera ſublata ſuſtineri nihilominus generalẽ legis diſpoſitionẽ[r], veriſsimum eſt, dũ mõ ſingulæ efficaces ſint, alioquin altera ceſſante, diſpoſitio non procedit[s]. a 2

o Rub. ſi famil. fur. feciſ. dica.
p l. 1. in prin. ff. ſi fami. fur. fec. dica.
q Alex. n. 9.
r §. affinitatis. inſtitu. de nupt.
s Alcia. lib. 2. de verb. ſign.

CON-

146

3 CONTEMPTA maieſtas Prætoris vin-
dicatur.) Prætoriæ maieſtatis [a] ſeu authori
tatis [b] nō hîc ſolū mētio fit, alibi Imperato
riæ [c], alibi regiæ [d], alibi populi [e], alibi dñi [f].
4 Quare, & argm̄ pleriq; hinc ſumūt [g], læſæ
maieſtatis crimē etiā aduerſus cæteros do
5 minos (præter principē ſupremū) à ſubdi-
tis ſuis cōmitti, de quo nūc nō diſputo, Al
beri. & Curt. Iunior [h], vt cognoſcere magi
ſtrat⁹ ipſe poſsit, ſi q̄d in ſe, vel in ſuā fami-
liā admittas. In quo cū Iaſone [i] pugnāt, Bal
6 dus, Alexā. & Decius [k], maius eſſe delictū,
ſi magiſtratū, q̄ ſi priuatā pſonā offendas.
7 Nā & atrocior iniuria ideo dicitur q̄d ma-
giſtratui fiat [l], & naturalis ea obligatio eſt,
qua vt parētibus [m] ſic magiſtratibus quoq;
parem⁹ [n], & q̄ non vtriſq; luminibus orba-
ti ſunt, nō tā inſignia magiſtratus [o], q̄ offi-
8 ciū, Pricipiſq; [p] (quē ille repſentat, cuiuſq;
interdū pars corporis appellaṫ [q]) maieſta-
9 tē reuerētur. Neq; dubiū eſſe debeat, quin
in publicis locis, muneribus, actionibuſq;
non extraneorū tantū, verūetiā patrū iura
(quod Taur⁹ apud Gelliū docet lib. 2. c. 2.)
cū filiorū, q̄ in magiſtratu ſunt, poteſtate
collata interquieſcāt, paululū & cōniueāt.
Quocirca & Q. Fabi. Maxim⁹, à filij ſui ap-
paritore iuſſus equo deſcēdere quo vehe-
batur imperio paruit, & filiū collaudauit,
quū imperiū, quod populi eſſet, retineret,
tm̄ abeſt, vt ij meritò audiendi ſint, q̄ ma-
giſtratibus iure vel iniuria, & vel per mali
tiā repugnare tentant, hoc ipſo puniendi
potiùs, idque adeò non leuiter, q̄ dum ſic
faciunt, contemnere maieſtatem dicūtur.
10 QVEMADMODVM.) Similitudo
facti tm̄ eſt, nō etiā iuris. Vt enim ſi fami-
lia albū corrūpat, plura facta ſunt, ſic ſi da-
mnum dent, aut iniuriam faciāt. Atq; hæc
plurium interpretatio eſt [r].
PLVRES ſeruí.) Vni⁹ domini, nā ſi plu-
riū dominorū fuerint, aliud eſt [s]. Quæ de-
claratio vt diuinat, ita & approbata eſt [t].
11 NON vt in furto vnū.) Sed cur in furto
vnū, in albo, damno, iniuria plura dicunṫ?
Et Bartolus, differentiæ rationē cōmētus
eſt, quā frequētiores [v] ſecuti ſunt, eſſe furtū
delictū noiatū, cui à iure peculiare nomē
impoſitū eſt, corrūpere albū, iniuriā face-
12 re, dānū dare, delicta eſſe innoīata, quæ fa
ctū magis reſpiciāt. Cæterū rationē hanc
vrgētibus argumētis, Alcia [x]. & Zaſ. [y] con-
futāt. Et Baldi Pauliq; [z] aliā magis probāt,
nēpe in furto rē ipſam cōſyderari, quę vnā
ſemper abeſt, in iniuria, dāno, albo corru-
pto, pſonas, pro quarū diuerſitate variāt.
Sed me, ne huic rōni acquieſcā, ſequentia 13
cōturbāt. Nā ſi generaliter verum hoc fo-
ret, quod aiūt, eſſet etiā vnicū furtū, quod
plures liberi cōmiſiſsēt, quod falſum eſt [a].
Et ſi res ipſa cōſyderanda eſſet, cur ſi dño
ſciente familia furatur, p oībus ipſe teneṫ,
nec tūc rē attēdimus [b]? Cur ſi vnus ſeruus
tu⁹ hauſiſſet, & abſtuliſſet, alter hauriēdo
deprehēſus eſſet, prioris noīe nec manife-
ſti, alteriùs manifeſtè teneberis [c], quo fit;
vt aliquid profectò ſit, q̄d in furto præter
rē poſsit attendi. Dixi igiṫ, furtū à familia
cōmiſſum, naturaliter ſi cōſyderemus (nō 14
minus q̄ iniuriā, aut factū) multiplex eſſe
factū, eò amplius & ſi ciuiliter cōſydere-
mus, multiplex eſſe, publicæ vindictæ re-
ſpectu. Quis em̄ neget, publicè magis hoc
intereſſe, ne plures delinquāt, Deniq; pri
uati (ideſt ei⁹, cui furtū fiat) reſpectu multi
plex eſſe, Quid em̄ ſi plures hoīes liberi
furētur, Quid ergo eſt, q̄ vnū in pſentia di
ciṫ? Reſpōdeo p ſubiecta materia vnū di-
ci, q̄a cū ex facto familiæ dñs cōueniaṫ, vt
aut noxæ dedat, aut dānū reſarciat, æquiſſi-
mū fuit, ne in pl⁹ io eū actio dareṫ, q̄ ſi vn⁹
liber furtū cōmitteret, neq; em̄ dño rei, pl⁹
aliq̄d abeſt, q̄a familia tota furto ſubtraxit.
VNVM conſiliū.) Ideo ſcilicet, quia ſer-
ui erāt, qui conſilium dederūt, nam ſi libe
ri, ſinguli in ſolidum tenerentur [d].
NOTAT.) Notat & hîc Bartolus diſtin
guendo quemadmodum pro familia ſer- 15
uorū delinquentium dominus teneatur,
neque eſt qui ab eo diſſentiat.

X. VLPIANVS, Lib. III. Ad edictū.

QVI iuriſdictioni præeſt: neq; ſibi ius dicere debet, neq; vxori, vel liberis ſuis, neq; libertis, vel cæteris, quos ſecum habet.

1 *Ius dicere in ſua cauſa cur nemo poſsit?*
2 *Principes ſummi q̄n in ſua cauſa ius dicant.*
3 *Familia vni⁹ ex duob⁹ dn̄is, an puniaṫ à collega*
4 *Iudex an punire poſsit eos, à quib⁹ offenditur.*
5 *Dño vno delinquēte, ad quē cognitio ſpectet.*
6 *Ius accreſcēdi ceſſat acquiſita ſemel portiōe.*
7 *Ius dicere, quibus perſonis iudex non poſsit.*
8 *L. in priuatis. ff. de iudic.*
9 *Pater filiū, vel filius patrē, an poſsit hr̄e iudicē.*
10 *Delegati & ordinarij iudicis differentia.*

a l. pen. ff. de iuſtit. & iur.
b l. ſi quis ex aliena. ff. de iudic.
c in proœm. inſtitut.
d l. 2. C. vt ne priua.
e l. non dubito. ff. de capti.
f l. 3. C. de epiſc. audi.
g Pau. in d. l. 3. Soci. hic nume. 10.
h Alber. & Curt. hic.
i Iaſ. in l. 1. nu. 6. C. de pre cib. imper. offe.
k Bal. Alex. Deci. hic.
l l. prætor. §. atrocem. ff. de iniur.
m l. veluti. ff. de iuſt. & iu.
n Alciat. in l. non minorē C. de tranſac. & in l. 1. nu. 5. C. de in ius voc. & de ſin gula. certam Lap. 25.
o l. 1. §. caſum ff. de poſtul.
p l. ſpadonem §. ſi ciuitatis princeps. ff. de excuſ. tuto.
q l. quiſquis. C. ad leg. iuli. maieſ.
r Alexā. nu. 4. Iaſ. & Deci. col. fi. Clau. col. 1.
s l. ſi plures. ff. de iniur.
t Iaſ. col. fi.
v Zaſ. hic. colum. 2. Pau. in l. 1. §. feciſſe. ff. de eo per quē fac. er.
x Alcia. pera. lib. 2. c. 16.
y Zaſ. hic & in intel. ſing.
z Bal. in l. cū rationibus. C. qui accuſ. non poſ. Pau. hic.
a §. interdū inſt. de oblig. quæ ex deli.
b l. 1. §. 2. ff. ſi fami. fur. feci. dica.
c l. ſi quis q̄d perferendum. §. fi. ff. de furt.
d l. ſi quis id quod. ad fi. ſu prà.

11 Communes duo intellectus ad legem hanc.
12 Iudicis integritas, an faciat, vt ſuis ius dicere poſſit.
13 L. obſeruandum. ff. de indic.
14 Verecundia pro reuerentia.
15 Arbiter, an poſſit quis eſſe ĩ ſuis et ſuorũ cauſis.

1 NEque ſibi.) Nequis ĩ ſua cauſa ius dicat pro regula traditum eſt[a], idq́ue vel ratione affectionis præſumptę[b], vel vt ſit aliqua inter iudicẽ litigatoresq́; differẽtia[c], vel quia neq; imperare ſibi, neq; ſe prohibere quiſquam poſſit[d]. Adeò autẽ verũ hoc eſt, vt neque inferioris cõſtitutione pmitti queat[e], vtq́; perpetua ꝓhibitio ſit, id eſt etiã ſi quis regia diguitate præfulgeat[f], niſi fortè ſum-
2 m⁹ Põtifex, imperatórve ſit, aut princeps tãt⁹, q ſuperiorẽ minimè agnoſcat[g]. Quin etiã & in his caſus quidã notantur, in quibus ius ſibi nõ dicẽt. Si litẽ nõ cũ ſubditis, ſed cũ exteris habeãt[h]. Si cõueniantur, vt Abbas[i] notat. Sed in hoc Aret. Feli. & plures diſſeutiunt[k]. Fuerũt etiã quidã rerum ſuarũ iudices. Nã & in libris obſeruationũ à Septimio editis, affuiſſe Ciceronem tali cauſæ, & ſe ꝓ regina Berenice apud ipſam eã dixiſſe, Fabius lib. 4. c. 1. author eſt. Qui verò principem recognoſcũt, ſicut ipſi in cauſa ꝓpria iudices eſſe nequeũt, ſic neq; iudicẽ dare poſſunt[l]. Sed quid ſi is q iuriſdictioni præeſt, re aut verbo offendat? Et puniri huuc ab eo poſſe, ſi notoria iniuria ſit[m], dubiũ nõ eſt. Quid aliâs? Et Albericus[n], Curtiusq́;[n] ſine diſtinctiõe admittũt, Innocẽtius[o] & Põtificij cũ diſtinctione. Ego in dubio eos laudo, q iuſtitiæ maieſtatẽ contẽni nõ patiũtur, de quo ſuprà quoq; diximus[p]. Quid ſi duo dñi ſint, & vnius fami-
3 lia delinquat? Et collegę cognitionẽ futu-
4 ram Barto. ait. Si tñ bonis per ſententiam priuabitur, dimidiã partẽ dñs iure retẽtio-
5 nis feret[q]. Quid ſi duo dñi ſint, & alter delinquat, erit ne cognitio alterius, an ſupe-
6 rioris eorũ? Et ad ſuperiorẽ deuolui nõ leue argumẽtũ eſt, ꝙ acqſita ſemel portiõe ſi alter ex cõiũctis ſuã amittat, nõ ſolet eſſe locus iuris accreſcẽdi[r], et ſi nõ pauci caſus à regula excipiantur[s], cõtrà pertinere ad alterũ dici etiã potuit patronorũ exemplo[t]. Sed Bartoli teuẽda diſtinctio eſt, vt ſi eiuſmodi delictũ ſit, ob quod ipſo iure adminiſtratio interdicit̃, ad alterũ dñm cognitio ſpectet, ſi per ſeutẽtiã ad ſuperiorẽ deuolutio fiat[v], verùm & de hoc pluribus à me ſuprà dictum eſt[x].

LIBERIS.) Aut alijs, quibus ne dicant, expreſſum eſt[y]. Ideq́; etiã eſt in oĩbus, qui 7
infra eũ gradũ ſunt, quo iudici ſuccedere poſſunt[z], quæ declaratio cõis eſt: niſi fortè actor & reus in eodẽ gradu ſint, par enim affectiõis rõ ſuſpicionẽ fraudis remouet[a], atq; ita Bartolus, & alij aiunt[b]: ſecus ergo erit, ſi diſparis grad⁹ proponant̃, verbi gratia, filius & nepos, frater cõſanguineus &
patruelis. Sed quid eſt, ꝙ alibi African⁹[c], 8
in priuatis (inquit) negotijs pater filiũ, vel
filius patrẽ iudicẽ habere poteſt? Et alij[d] il 9
lic in ciuilibus, hîc in criminalibus loqui, q ſenſus q̃uis legi cõtrariæ quadrat, Vlpianũ tñ hîc plus nimio reſtringit. Alij, hîc cũ actores ſunt, illic cũ rei, intellexerunt: qui etiã ſenſus ꝓbabilis licèt ſit[e], tñ legẽ hanc
valde coarctat. Alij, atq; (quorũ eſt appro- 10
bata opinio[f]) delegatũ iudicẽ ab ordinario diſtinguũt: differentiæ verò rõ, ſiue qa delegatus propriũ nihil habet[g], ſiue qa iure ciuili ordinarius nõ ſic recuſat̃[h], ſiue qa delegati iuriſdictio reuocari faciliùs poteſt[i]. Et quidem de ordinario magis, q̃ de delegato hîc intelligi debere, vox Iuriſdictioni ſuadet tũ etiã verbũ ſubiectũ Pręeſt. Cæterũ legẽ contrariã in delegato intelligi debere, vix eſt, vt mihi ꝓbent, repugnat
eñ rõ ſubiecta. Quippe iudicare mun⁹ pu- 11
blicũ eſt. Magis itaq; Pauli probo intellectũ, quem frequẽtiores[k] quoq; ſequunt̃, vt videlicet, hæc lex ꝑte opponẽte, cõtraria ꝓcedat diſsimulante, quo ſit, vt hîc verbo debet, illic verbo poteſt leges vtantur.

QVOS ſecũ habet.) Sed nõ pauci caſus ſunt, in quibus hæc regula nõ ꝓcedit, quos Soc. Iaſ. & alij exequunt̃: ille inter cęteros
notandus, cũ iudicis integritas, aut religio 12
magna ſit[l]. Quę opinio Guil. Durãdi eſt[m], quã Alex. Soci. & Iaſ.[n] ſequũtur, poteſtq́; cõfirmari multis[o]. Cõtrà Iaſ. Dec. Clau. & Zaſius hîc ſentiunt. Neq; eñ propter ſanctitatẽ perſonæ recedi à iuris diſpoſitione[p], neq; teſti, quãlibet religioſo credi, niſi iurato[q], neq; naturalẽ affectionẽ tolli ꝙ integræ vitæ iudex proponatur[r], itaque res

a Rubr. C. ne quis in ſua cauſ. iudi.
b l. nullus. ff. de teſtib.
c c. ferus. de verb. ſig.
d l. pen. ff. de arbit.
e Abb. in c. in geneſi. in 3. not. de elect.
f Old. cõſ. 124.
g Doc. i. c. cũ veniſſent. de iudic. glo. in c. ſi quis pecunia. 79. diſtin.
h Hoſtien. & Abb. in c. nouit. de iudic.
i Abb. ĩ c. 1. de proba. arg. illius c.
k Felin. in c. cũ veniſſent. poſt Areti. in dict. c. 1.
l l. obſeruãdũ ff. de iudic. l. 1. C. de peti. bo. ſub. lib. 10.
m Bal. in c. 1. §. iniuria. de pac. iur. fir. Iaſ. hic col. 1. & in l. 1. C. de precib. imp. offen.
n Alber. & Curt. in l. ſi fa milia. ſuprà.
o Inno. et Cano. ĩ c. dilect⁹. de pœn.
p In d. l. ſi fa milia. et in l. ſenatuſcõſulto. de offi. præſ.
q Arg. l. ab omnib⁹. §. ſitio. ff. de leg. 2. l. q hæredi. §. fi. ff. de con. et demonſ.
r l. dñs. §. per fideicõmiſſum ff. de vſuf. l. a quã. ff. quẽad. ſer. amit. l. 1. § fi. ff. de vſuf. accreſc.
s Bar. in l. re cõiũcti. n. 49. Iaſ. nu. 220. de leg. 3. Corn. in l. vnica. C. quã. nõ pet. par. Soci. in reg. 365. portio.
t l. Cõi. ff. de bo. lib.
v d. ſi prius. l. quoties. C. de dign. libr. 12.
x In l. ſi. ff. de re iudic.
y l. lex cornelia. ff. de iniu. c. poſtremò. de appellat.
z §. fi. inſti. de ſucceſ. cogn.
a Iaſ. nu. 6. Soci. nu. 8.
b l. nõ ſolũ. §. 1. ff. de ri. nup. l. ſed et milites verſ. coæqualitas. ff. de excuſat. tuto.
c Soci. nu. 12.
d l. in priuatis. ff. de iudi.
e Gl. i. l. quin etiã. ff. de arb. glo. in c. infames. § cognitores. 3. q. 7.
f Arg. l. lex Cornelia. in prin. ff. de iin.
g Iaſ. col. fi. Soci. n. 9. Claud. col. 2. Deci. col. fi. Zaſ. col. 2.
g l. 1. §. q man datam. ff. de offi. ei.
h l. cũ ſpecialis. l. apertiſſimi. C. de iud.
i l. iudiciũ ſoluit. ff. de iud. l. pen. ff. de offi. præſ.
k Iaſ. num. 6. Claud. col. 2.
l Argu. l. non oẽs. §. a barbaris. ff. de re mil. l. 3. in princ. ff. de teſtib.
m Spec. tit. de iudi. deleg. §. ſupereſt. verſ. quid ſi nõ conſanguineus.
n Alex. & Soci. hic Iaſ. in auth. iubemus col. pen. C. de iudic.
o Iaſ. in d. authẽt. iubemus. Felin. in c. de quarta. n. 24.
p Spec. in pract. in ver. principiũ. n. 8.
p c. 1. vt lite pen. vbi Bal.
q c. nuper. de teſtib.
r l. quis habet. ff. de tutel.

contro-

controuerſa eſt, verùm ego priorum opinionem libentiùs amplector. Me mouet, quoniã & ſi iudex dandus nõ eſt, quẽ pars dari petit, dabitũ ſñ, ſi hoc ſpecialiter à principe ad verecundiã iudicis reſpiciente permittatur[a]. Accipio enim illic (id quod & alibi dixi[b]) verecũdiã pro reuerentia, quo
14 ſenſu, & ius agendi ad ſupplementũ, adverecundiã naturæ introductũ eſt[c]. Sed num arbiter quis eſſe poterit in ſua ſuorúmve
15 cauſa? Et arbiter quidem verus non poterit[d], arbitrator verò poterit[e], ſi modò extra formã iudicialẽ aſſumptus procedat[f], quæ Cyn.[g] Oldra.[h] & antiquiorũ declaratio eſt, à quibus neque recentiores diſſentiunt.[i]

a l. obſeruandum. ff. de iudic.
b in l. 2. ff. de offi. præf. vrb.
c §. ſed hodie inſti. de inoffi. teſtam.
d l. penul. & ibi. glo. ff. de arbitr.
e l. ſi libertus ff. de op. lib.
f Glo. in. l. 1. C. ne quis ĩ ſua cau. iudi. gl. in l. nunc autem. 21. diſt. in glo. ex ore.
g Cyn. poſt auth. in d. l. 2.
h Oldr. conſ. 156.
i Iaſ. & Moder. hic. Soci. in reg. 243. incip. iudex.

XI. GAIVS Lib. I. Ad edictum prouinciale.

SI idem cum eodem pluribus actionibus agat: quarũ ſingularũ quãtitas ĩtra iuriſdictionẽ iudicantis ſit, coaceruatio verò oĩm excedat modum iuriſdictionis eius: apud eum agi poſſe Sabino, Caſsio, Proculo placuit. quæ ſententia reſcripto imperatoris Antonini confirmata eſt.

1 *Libelli tot cenſentur, quot actiones propoſitæ ſunt.*
2 *Actiones plures quando cumulentur.*
3 *Crimina plura quando coaceruari poſſint.*
4 *Cumulatio, an fieri poſsit, cùm cauſa plures ſpecies continet.*
5 *Cumulatio, & coaceruatio ſummarum quando locum habeat.*
6 *Libris mercatorum, vt fides adhibeatur, an ſummæ cumulentur.*
7 *Cumulantur tempora ad quos effectus.*
8 *Doctoris titulo vt quis decoretur, tempora cumulantur.*
9 *Diſpenſatio ſummi Pontificis, vt monachus, aut clericus ius ciuile audiat.*
10 *Annus probationis, vt tranſeat, & profeſſionem monachus faciat, an tempora coniungantur.*

SI idem cum eodem.) Dubitationem faciebas
1 ꝙ vna actio videbatur, quia vnus libellus fuit, ratio verò decidendi ea eſt, ꝙ tot libelli, quot actiones cenſentur.
2 PLVRIBVS actionibus.) Diuerſis, verbi gratia depoſiti & mutui, ſicq́ue plures actiones numero & ſpecie differentes cumulantur, quod omnes[k] aduerſus Barto- 3
lum[l] aiunt. Nam & plura crimina coaceruari poſſe notum eſt[m]. Sed quid ſi vna cauſa ſit, quæ ſub ſe plures ſpecies contineat, 4
qualis tutela eſt? Et vera[n], magisq́; approbata opinio tenet[o], cumulationem fieri.
COACERVATIO.) Cùm tractatus odioſus eſt, qualis hic iuriſdictionis impe 5
diendæ, coaceruatio non fit, ſi fauorabilia ſit, coaceruatio admittetur, vt cùm de conſequendo debito, & liberatione debitoris agitur[p], atque ita Accurſius, Bartolus, & omnes omnino affirmãt[q]. Cui conſequẽs eſt, omnium etiam cõſenſu[r], vt ſi lege municipali caueatur, vt bannitus propter cẽtum impunè occidi poſsit, ſummæ non copulentur, ſi fortè tot debeat, quæ iunctæ ſummam præſcriptam excedant. Nec Romani obex de abigeis obſtat[s], illic enĩ non tam coaceruatio fit, quàm conſuetudo punitur. Sed & neque cumulantur in hoc, vt
mercatoris iuramento fides non fiat, ſi vel 6
lege, vel conſuetudine inductum ſit, vt libris mercatorum, cum eorum iuramento
credatur[t]. Cumulantur tamen tempora, 7
vt titulo doctoris, aut Baccalaurei quis 8
decoretur[v], vt ex reſcripto ſummi Pontificis monachus clericúsve ius ciuile au- 9
diat[x]. Sed & ad annũ probationis, profeſſioniſque in religione faciendæ tempora
coniungi[y], non pauci ſunt qui teneant, & 10
ſi plures in aliam ſententiam tranſeant[z].
IVRISDICTIONIS.) Ordinariæ vel delegatæ, vt Claudius, & Purpuratus aduerſus Iaſonem bene notant.

k Iaſ. et Zaſ. col. 2. poſt glo. in c. diſſendia in gl. perſonales. de reſcrip. in. 6.
l Barto. in. l. edita. in. 2. ſpecie cumul. C. de eden.
m c. peruenit 2. de teſti. cog.
n l. ſi qui ſeparatim. §. 1. ff. de appel.
o Dec. col. pe.
p l. ſi plures. §. penul. ff. de pact.
q Iaſ. & Soc. col. 2. Deci. & Cland. col. 1.
r Iaſ. Soci. Deci. Clau. Zaſ.
s l. 1. in princ. & §. qui ſæpiꝰ. ff. de abig.
t Iaſ. et Zaſ. contra Land.
v l. paulus. §. fi. ff. d lib. cau. Zaſ. hic col. 2.
x Bal. in l. nõ ſolum. ff. d ex cuſ. tuto.
y Glo. in. c. eũ qui certus. de reg. iur. in. 6. Deci. & Zaſ. hic.
z Abb. in. c. ad apoſtolicã. nu. 9. de reg. Iaſ. in l. admonendi. n. 266. ff. de iu. iur.

SED & ſi mutuæ ſunt actiones, & alter minorem quantitatem, alter maiorem petat: apud eundem iudicem agendum eſt ei, qui quantitatem minorem petit: ne in poteſtate calũnioſa aduerſarii mei ſit, an apud eundem litigare poſsim.

1 *Mutuæ actiones, & mutuæ petitiones, reconuentiones ſunt.*
2 *Reconuentionis cauſa incidens eſt.*
3 *Reconuentio duplex.*
4 *Reconuentionum materia, an cognita ante Iuſtinianum.*
5 *Iudex aliâs incompetens fit competens reconuentionis actione.*

MVtuæ.) Mutuas actiones hîc vocat, quæ alibi[a] mutuæ petitiones 1 dicuntur, à Doctoribus recõuentiones.

ALTER.) Actor.

MINOREM.) Ducenta, coram defenſore.

ALTER.) Reus.

MAIOREM.) Quadraginta, coram defenſore vel præſide.

APVD eundem.) Defenſorem.

MINOREM.) Aliâs maiorem.

NE IN poteſtate.) Eſt & alia ratio, ne cuius in agendo expectãt arbitrium, eundem contra ſe iudicem habere dedigne-
2 tur[b]. Eſt & tertia Baldi[c], quia cauſa recon
3 uentionis incidens eſt. Cæterùm eſt recõuentio duplex[d], altera præiudicialis, & quæ iuriſdictioni iudicis obſtat, altera ſecundaria, & ſimplex, quæ tãtum abeſt vt obſtet, vt vel maximè iudicis iuriſdictionẽ extendat[e], habetque locum etiam cùm iure ſpeciali iuriſdictio procedit[f], habet in iudice delegato[g], habet non ſolùm cùm iure actionis proceditur, verũ etiam cùm per iudicis officium[h], quæ concors Bartoli & aliorum opinio eſt[i], aduerſus Accur-
4 ſium[k]. Sed ſi mutuis petitionibus, hoc tẽpore locus eſſe potuit, quid eſt quod Iuſtinianus induxit? Et Bartolus benè diſtinguit. Mutuę enim petitiones ſuper eadem re (vt in duplicibus iudicijs) hoc iure cognitæ erant[l]. Sed & ſuper diuerſis, ſi modò iudex competens vtriusq; litigatoris eſſet, & ſi nõ in tota quãtitate petita. Cùm
5 autem iudex actoris non eſt, fit competes in recõuentione, ex Iuſtiniani cõſtitutionibus[m], quæ vnum hoc induxerunt.

a l.1.§.fi.ff. de var. & extra or. cog. rub. de mutu. peti.
b l. cum papinianus. C. de ſenten.
c Bal. ĩ d. l. nubi. C. de iudic. arg. l. quotiés. C. de iudic.
d Glo. in l. papinianus. §. ſi filius. ff. de inoffi. teſt. l. vlt. C. de ordi. cog.
e Hic. & d. l. cùm papinianus. cap. 1. vbi Abb. de mutu. peti.
f Bald. in c. 1. §. ſi. colũ. 2. de pbi. feu. alie. & in c. 1. in princ. col. 1. de cõtra. ap. par. termi.
g c. 1. & c. 2. de mutu. peti. c. diſpendia. §. reus. de reſcr. in 6.
h l. 1. §. fin. ff. de var. et extraor. cognit. vbi Bart.
i Iaſ. in l. 1. n. 8. ff. de in. om. iudi.
k Gl. in l. ſed & ſi reſtituatur. in princi. ff. de iudi.
l l. 1. ff. de qb. reb. ad eun. iudi. ea.
m l. cùm papinian⁹. auth. & conſequenter. C. de ſent. interloc. om. iudi.

SI vna actio cõmunis ſit plurium perſonarum: veluti familiæ herciſcũdæ, communi diuidundo, finium regũdorũ, vtrũ ſingulæ partes ſpectandæ ſunt circa iuriſdictionẽ eius, qui cognoſcit? quod Ofilio & Proculo placet, quia vnuſquiſq; de parte ſua litigat. an potius tota res: quia et tota res in iudiciũ venit, & vel vni adiudicari põt? quod et Caſſio & Pegaſo placet, et ſanè eorũ ſententia probabilis eſt.

1 *Iudicia mixta & duplicia cur ſic dicantur.*
2 *Euenire quod poteſt quando inſpiciatur.*
3 *Relatio quando fiat ad proximiora.*

COmmunis.) Hæc iudicia alibi[n] mixta, alibi[o] duplicia di- 1
cũtur, ſiue quia ex duobus cõſtant, id eſt ex rebus, atq; præſtationibus[p], ſiue quia ex alterutrius rebus alteri, in his iudicijs adiudicari poteſt[q], ſiue quia par cauſa vtriuſque litigatoris videtur, isque actor intelligitur, qui ad iudicium prouocauerit[r].

ET VEL vni adiudicari poteſt.) Inſpici 2
tur ergo id quod euenire poteſt, niſi cùm diſpoſitio eiuſmodi eſt, quæ præſens tantùm tempus reſpiciat, neq; in futurum ſuſpenditur[s], aut niſi præſens ſtatus rei non indicat futuram cõtingentiam[t], quæ Bartoli, & cõmunes[v] declarationes ſunt, aut niſi non iure communi, ſed ſpeciali euenire poſsit[x].

EORVM.) Ad proximiora relatio hîc fit, aliâs[y] ad præcedentia, aliâs[z] ad omnia, 3
aliâs ad vnũ capitulum[a], qui tractatus, vt generalis nimiũ, ſic & latiſsimus eſt[b], neq; hoc loco inculcandus.

n §. quadam inſti. de actio.
o l. in tribus. ff. de iudic.
p l. cũ labeo. §. familiæ. ff. famili. herciſ.
q l. 2. §. fi. ff. fi. reg. §. pen. inſti. de offic. iudi.
r l. in tribus. ff. de iudic. l. iudicium. 2. ff. fi. reg.
s l. ſciẽdũ. §. pen. ff. qui ſat. cog.
t l. cùm hi. §. fi. ff. de trãſac. l. 1. ff. de in lit. iu. l. pen. infrà l. eo tempore. ff. de pecul.
v Alex. cõſum. 1.
x l. 4. §. 1. ff. de fideicom. liber. Bart. in l. 1. ff. de iniuſ. rup. Bars. in l. 1. num. 29. ff. de vulg. et pupi.
y l. qui i adoptionem. l. ſi. ff. de adopt.
z l. 1. C. de lib. prat.
a l. 3. §. filius autẽ. ff. de lib. & poſthum.
b Iaſ. in l. 1. C. de lib. prat. Feli. in c. cauſam quæ. de reſcrip. Deci. in c. ſecundo requiris. de appellat.

XII. VLPIANVS Lib XVIII. Ad edictum.

MAGISTRATIBVS municipalibus ſuppliciũ à ſeruo ſumere nõ licet: modica autẽ caſtigatio eis nõ eſt deneganda.

1 *Defenſores ciuitatum à magiſtratibus in quo differant.*
2 *Supplicij appellatio quid contineat.*
3 *Modica coërctio, & modica caſtigatio, an idem ſint.*
4 *Coërctio verbalis, aut perſonalis.*
5 *Coërctio verbalis delegari poteſt.*
6 *Coërctio perſonalis, an delegari poßit.*
7 *Bartolus ſibi ipſi repugnat.*
8 *Coërctio perſonalis triplex, et præter cæteros, declaratum quando ea delegari poßit.*
9 *Magiſtratus municipales detinere, & in carcerem mittere delinquentes poſſunt.*
10 *Delinquẽtẽ priuat⁹ quilibet põt cõprehẽdere.*
11 *Confeßio facta coram magiſtratu municipali quid operetur.*
12 *Confeßio extra iudicium operatur, vt reus ſubijci poßit tormentis.*
13 *Iudex ſecularis, an adhuc ĩquirere poßit, ſi ei inquiſitor relapſum puniendum tradiderit.*

54 *Hæreſeos cauſæ à iudicibus ſecularibus nullo modo tractari poſſunt.*

MAgiſtratibꝰ mu-
1 nicipalibus.) Magiſtratus municipales, à defenſoribꝰ ciuitatum, Azo, & frequentiores ita diſtinguunt, vt ſint illi municipiorum, hi ciuitatum iudices, Alciatus [a] in alio differentiam conſtituit, quē ſequor.
2 SVPPLICIVM.) Vltimum [b], quæ Accurſij, Bartoli, & antiquorum interpretatio eſt. Sed Fulgoſius & recētiores in quolibet ſupplicio perſonali (etiam citra mortem) accipiunt [c].
3 MODICA autē caſtigatio.) Accurſius modicam coërctionem, & modicam caſtigationem idem eſſe credit, id quod cæteri [d] communiter reprehendunt. Ego probabilius arbitror, vt in genere pro eodē ponantur, diſtingui tamen debet duplex
4 caſtigatio, ſiue coërctio. Altera enim verbalis eſt, quæ dubio procul ſecundùm re-
5 ceptam opinionem [e], mandari poteſt. Altera perſonalis, quam delegari non poſſe,
6 hîc & alibi [f] Bartolus ſentit, alibi cōtrà de-
7 legabilem nō ſemel ait [g]. Nec deſunt, qui hanc opinionem receptam affirmēt [h], nec qui concordare conentur [i]. Ego pleniùs
8 definiendam ſic arbitratus ſum. Coërctio ſiquide perſonalis, aut magna, aut mediocris, aut modica eſt. Prima delegari non poteſt, niſi vel à proconſule [k], vel ex cauſa neceſſariæ abſentiæ, idq; quātū ad cognitionem, [l] præterquàm ſi periculum in mora ſit [m], vt quia ſeditionē cōponi [n] neceſſe ſit. Secūda ex cauſa in totum delegabilis eſt [o]. Tertia in oībus ijs caſibꝰ, quibus priores poſſunt, multo fortiꝰ delegabitur. Extra eos diſtinguendū ſic eſt, vt ſi cauſa ciuilis mandata ſit, non continuò in conſequentiā veniat coërctio hæc modica [p], niſi eam nō ad petitionem partis ad priuatam vtilitatem iudex exerceat, ſed officio ſuo nobili, ad publicam vtilitatē, ꝙ ſi expreſſim delegetur, delegatio valebit [q]. Nec obſtat, ꝙ nemo poſsit gladij poteſtatem, vel alterius cuiuſlibet coërctionis in alium transferre, illud enim de magna & mediocri intelligimus, quæ regulariter non mādantur, ſed & de modica hac, quę (niſi expreſſim) in dubio (vt diximus) mandata videri non debet.

NON eſt eis deneganda.) An & detine- 9
re, & in carcerē mittere delinqnētes poſſint, vt ad maiorem iudicem mittant? Et poſſe, vera [r] & communis opinio eſt [s]. Nā
& priuatus in hoc comprehēdere poteſt [t], 10
dum ne vltra .xx. horas detineat [v]. Sed nū
confeſsio coram magiſtratu municipali fa- 55
cta ſat erit, vt maior punire poſsit? Et non eſſe [x] omnes [y] conſentiunt, operari tamen hoc aiunt, vt ſubijci poſsit reus tormentis,
nam & extra iudicium facta idem poteſt [z]. 52
Quid præterea ſi hæreticæ prauitatis in- 53
quiſitor, relapſum condemnet, puniendumq́ue iudici ſeculari tradat, exequetur nè ille ſolùm ſententiam, an adhuc inquiret? Et poſſe eum cognoſcere, Guil. Bartolusq́ue opinati ſunt [a], cæteri frequētiùs [b] contrà, de crimine enim hæreſeos ſecula-
res nullo modo cognoſcunt [c]. Nec Guil. 54
& Bartoli argumentum obſtat, tum quòd lex imperatoria eſt [d], tum etiam quia his caſibus intelligi poteſt, qui mixti fori dicuntur [e].

XIII. IDEM Libr. LI. Ad Sabinum.

EVM, qui iudicare iubet, magiſtratum eſſe oportet. Magiſtratus autē, vel is qui in poteſtate aliqua ſit, vt puta proconſul, vel prætor, vel alij, qui prouincias regunt: iudicare iubere eo die, quo priuati futuri eſſent, non poſſunt.

1 *Iudex ordinarius etiam pedaneus delegare poteſt.*
2 *Delegatio vt teneat, quæ neceſſaria ſint.*
3 *Delegare qui magiſtratus poſſint.*
4 *Imperium pro iuriſdictione.*
5 *Delegatio in ſucceſſoris tempus, an poſſit conferri.*
6 *Delegato ordinarius iudex iubere non poteſt, vt vltima die officij ſui iudicet.*

MAGIſtratum.)
Ordinarium quemlibet, 1
dummodo enim ordinarij ſint (etiam pedanei) delegare poſſunt [f], quæ receptiſsima aduerſus Fulgoſium opinio eſt [g].

OPOR-

a Alci. lib. 3. diſp. c. 5.
b l. vltimum ff. de pæn.
c Iaſ. col. 1.
d Alex. col. 1. Purp. nu. 61.
e Purp. in l. 2. col. 1. ſuprà. Soci. ibi. n. 14.
f Bart. in l. 2. ſuprà.
g Bar. ī l. imperium. nu. 12. ſuprà. Bar. in l. nequitq̄ §. vbi decretū. col. antepe. ff. de offi. pcon.
h Iaco. ā nig. ī l. 1. §. qui mādatā. num. 6. de offi. ci.
i Alex. in l. imperium. n. 23. Purp. in l. 2. col. 1. de offic. ci.
k l. ſolet. ff. & offi. procon.
l l. 1. §. huius. ff. de offi. ci.
m l. de pupillo. §. ſi quis vinos. ff. de no. op. nun.
n l. ſi quis ſi. lio. §. hi tamē. ff. d inius. rup.
Iaſ. in l. 1. nu. 70. ſuprà.
o Authen. de collato. §. ad hoc ꝓhibemꝰ. Bart. in §. vbi decretum. col. penul.
p Alex. in d. l. imperiū De ci. in l. nemo poteſt. ff. de reg. iur.
q Iaſ. in l. imperium. n. 24. Iaco. in §. qui mādatam. numer. 6.
r Authēt. de defen. ciui. §. audeant.
s Iaſ. col. 3.
t Bart. in l. ſi quis in ſeruitute. ff. de furt.
v Gloſ. in l. capite quinto. ff. ad l. iul. de adult.
x l. diuꝰ. 2. ff. de cuſto. reo.
y Pur. nu. 15. Soci. nu. 8.
z Glo. in l. capite quinto.
a Argu. §. ſi verò crimen. auth. de ſanctiſ. epiſ.
b Purp. n. 24. arg. l. non eſt nouū. & d. l. diuus.
c c. vt inquiſitionis. §. ꝓhibemꝰ. de hæret. lib. 6.
d c. eccleſia ſancta Maria de conſtit.
e Bald. in l. placet. C. de ſacroſ. eccle.
f l. more. l. imperiū. verſ. ſi. ſuprà. l. placet C. d peda. iud.
g Alex. Deci. Zaſ. hic

2 OPORTET.)Vt delegato teneat, cau-
ſaq; delegari poſsit, multa neceſſaria ſunt.
Vt delegãs ſit iudex ordinarius[a], vt illius
cauſæ quã delegat[b], vt delegatus ipſi ſub-
ditus ſit[c], quæ tria notat Accurſius. Addũt
cæteri vt ſit cauſa delegabilis[d], vt delega
tus capax[e], & habilis[f].
3 POTESTATE aliqua.)Adiectio hæc
argumento eſt, vt non ſolùm maioribus,
ſed& minoribus magiſtratibus ius delegã
di ſit[g], nam quod alibi[h] dicitur propter
vim imperij hoc concedi, imperium illic
generaliter accipimus, vt iuriſdictionem
4 comprehendat, aut ita, vt ſaltim eã mini-
mè excludat.
IVDICARE iubere eo die.) Duplex eſt
huius verſiculi ſenſus. Prim°, vt delegatio
5 in ſucceſſoris tempus conferri expreſsim
non poſsit[i], qui communis eſt[k]. Sed com-
muniter etiam ita moderantur, ſi expreſ-
ſim vltra ſuæ iuriſdictionis tempus ordi-
narius deleget: nam ſi ſimpliciter delega
uerit, etiam in ſucceſſoris tẽpus cognitio
6 illi prorogabitur[l]. Secundus intellectus
eſt, non poſſe iudici delegato ordinarium
iubere, vt vltima die ſui officij iudicet, q̃
poſitio recepta non eſt[m].

a l. more. §. b l. & ſi præ tor. ſuprà. ti. 2. c l. ſi. infrà. d l. 1. ff. de of fi. ei. cui man. eſt iuriſdic. e c. tuam. de ordi. cog. f l. cũ prætor. §. ſi. de iudic. g l. poteſtatis ff. de verb. ſig. l. nec magi ſtratibus. de iu. iur. g. in cl. 2. in ver. aut earum. de for. comp. h l. cum præ tor. verſ. item y. ff. de iudic. i l. quod ſpon ſæ. C. de dona. ante nupt. k Parp. col. ſi. l l. venditor. §. ſi. ff. de iud. m Soc. col. 2.

XIIII. IDEM Libr. XXXIX. Ad edictum.

EST receptum eoque iure vtimur, vt ſi quis maior, vel æqualis ſubijciat ſe iuriſdictioni alterius: poſsit ei, & aduerſus eũ ius dici.

1 *Iudices etiam ſupremi iuriſdictioni inferiorũ etiam ſe ſubmittere poſſunt.*
2 *Submiſsio aut expreſſa, aut tacita.*
3 *Papa, an poſsit ſe ſubmittere iuriſdictioni alterius.*
4 *Communes opiniones cõtrariæ Canoniſtarũ, & Theologorum.*
5 *Papa de hæreſi accuſari poteſt.*
6 *Papa ſua ſponte ſe concilio ſubijcere poteſt.*
7 *Papa ſacerdoti in ſacramẽto pœnitentiæ ſubiectus eſt.*
8 *Schiſmatis tempore Papa iudicem habet*
9 *Papa in notorio crimine incorrigibilis, in hæreſeos ſuſpicionem incidet.*
10 *Communes opiniones contrariæ Canoniſtarum, & Theologorum.*
11 *Morum & integritatis vitæ articuli, ad iuriſprudentes magis, quàm ad Theologos ſpectant.*
12 *Clericos iuriſdictioni ſecularium, an poſsit Papa ſubmittere.*
13 *Iuriſdictionis voluntariæ, & contentioſæ differentia.*
14 *Mutuæ petitiones locum habent cùm quis ſe iuriſdictioni alterius ſubmittit.*
15 *Mutuæ petitiones coram arbitro non procedunt.*
16 *L. 1. ff. de conſtit. princip.*

MAIOR.) Etiã Imperator, 1
aut Hiſpaniæ Rex, quamuis
enim iudices in propria cau
ſa eſt poſsint[n], iuriſdictioni
tamen inferioris(ſi volunt) ſe ipſos ſubmit 2
tũt, fieriq; ſubmiſsio poteſt(vt communi-
ter traditum eſt[o]) aut expreſsim[p], aut taci-
tè[q]. Sed quid in ſummo Pontifice dicen- 3
dum eſt? Et Bartolus idem eſſe in præſen-
tia ſentit, quæ opinio & alios authores ha
bet[r], & non leuia argumenta[s]. Verùm Põ
tificij frequentiores in contrariam tran-
ſeunt[t], aliorum enim hominum cauſas,
Deus voluit per homines terminare, ſed
ſedis iſtius præſulem, ſuo reſeruauit iudi-
cio[v], & quæ iudicio Dei reſeruantur, ab
humano iudicio iudicari nõ debẽt[x]. Theo
logi cõmuniter[y] media via, ſic cõponunt, 4
vt ſubmittere ſe poſsit Papa, ſiquando de
iuribus eccleſię Romanæ, aut inferioris a-
gatur, nõ poſsit ſi de criminibus cauſa agẽ
da eſt, quæ ipſius perſonam tangunt. Cæ-
terùm ea traditio ſequentes cõmunes de-
clarationes admittit. Prima, vt ſi hæreti- 5
cus ſit, accuſari poſsit[z], neque enim hęre-
ſi, grauius quicquam admitti poteſt[a], nec
ferendum eſt, veram fidem in chriſtiano
populo eſſe, quæ tamen in populi capite
deficiat[c]. Quare & in eo quod hæreticus
eſt, minor quolibet catholico erit cenſen-
dus[d]. Secunda, ſi fortè Papa, ſua ſponte ſe 6
concilio ſubijciat. Id quod Petrus[e], Dama
ſus[f], Gregorius[g], Sextus[h], Leo[i], fecerunt.
Et rectè, nihil enim in Pontifice ſplendi-
dius, quàm, vt qui ſummus ipſe eſt, humili
tatem oſtendat. Tertia, in ſacramento pœ 7
nitentiæ, in quo illi ſacerdoti ſubijcitur,
cui peccata cõfitetur[h]. Quarta, cùm ſchiſ- 8
ma eſt, & duo de ſummo Pontificatu con-
ten-

n L. et hoc Tyberius. ff. de hæ re. inſti. l. proxime. ff. de his quæ in teſt. de len. o Soc. col. 2. p L. 1. ad ſi. ff. ſi quis in ius voc. non ie. q l. ſin. C. de excep. l. hæres abſens. §. 1. ff. de iudic. r Glo. in c. in ſynodo. 63. diſ. in glo. apoſtoli c. in. g. in pa. ſex. in. verb. ſeruus. s Ang. huius l. & c. nos ſi i competenter. 2. q. 7. t Ioan. And. & doct. in c. eccleſia ſancta Maria. de conſtit. Alex. Iaſ. & Deci. hic. v c. aliorum. 9. q. 3. x c. quorundam. 25. diſt. y Card. in d. c. nos ſi incompetenter. Dec. hic. num. 5. z c. ſi Papa. 40. diſt. a c. primum. 22. q. 2. b c. miramur 61. diſtin. c c. Achatius 24. q. 1. in glo. hæreſim. d c. Petrus. 2. quæſt. 7. e d. c. nos ſi i competenter. f c. ſi quis ſup. g c. mandaſtis. 2. q. 5. h c. auditum. i Glo. in c. nemo. in glo. 1. 9. q. 3. in c. ſanè quia. in glo. 2. de off. del. g.

9 tendunt[a]. Quinta, ſiquando Papa in noto-
rio crimine ſit, incorrigibilis, & à quo ec-
cleſiæ ſcandalum oriatur, incidit enim in
hæreſeos ſuſpicionem is, qui cùm in noto
rio crimine ſit, corrigi nō vult[b]. Atq; hæc
Gloſſatoris opinio eſt[c], quam Pontificij
iuris doctores magno cōſenſu ſecuti ſunt[d]
10 Theologis cōmuniter[e] reprobātibus, qui-
bus tamen non æquè in hoc fides adhibē-
da erit. Siquidem (vt noſtri notāt[f]) de mo
11 ribus, & integritate vitæ articulus eſt, qui
cùm ad moralem philoſophiā pertineat,
ad nos magis ſpectat[g]. Sed nū clericos iu-
12 riſdictioni ſecularium Papa ſubijciet? Et
non poſſe eū hoc aiunt[h], Clerici enim pri-
uilegium hoc à Deo habent, conturbare-
turque ſic eccleſiæ vniuerſalis ſtatus. Iure
quoque Hiſpaniæ[i] ſeculares iudicio eccle
ſiaſtico (niſi exceptis quibuſdam caſibus)
ſubmittere ſe nō poſſunt: quo fit, vt regula
riter (rei dum ſunt) ad iudicem ſuum ſecu-
larem remittantur.
13 IVRISDICTIONI.) Contentioſæ. In vo
lūtaria enim ſecus eſt[k], quia in culpa eſſe
is videtur, qui tunc ſe ſubmittit, cùm ea,
quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt, apud
ſe ipſum expediri poſsint[l]: emancipando
igitur, adoptando, legitimando, manumit
tendo ſe non ſubmittet, quæ receptæ opi-
niones ſunt[m].
14 EI ET aduerſus eum.) Habent igitur &
hîc locum mutuæ petitiones ſicut & corā
ordinario[n] & delegato, quę cōmunis eſt[o]
declaratio, coram arbitro locū nō habēt[p],
15 An quia nō aliud illi licet, quàm quod cau
tum eſt[q]? An potiùs, quia ad arbitros ſpon
te imus, iudicia in inuitos redduntur[r]?
Et hanc ipſe rationem magis probo, & ſi
prior Pontificia ſit[s], ac proinde tenenda.
16 Sanè, & admonēt me verba hæc, vt obſcu
riora illa legis Regiæ[t], Ei & in eum, &c.
ſic accipi, exponiq; poſsint, omne impe-
riū, poteſtatemq; à populo in principem
tranſlata ſic fuiſſe, vt principi, & aduerſus
principem ius dici poſſet, quomodo popu
lo, & aduerſus populum potuit.

XV. IDEM, Lib. II. de Omnibus tribunalibus.

SI per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit, quod actum eſt: nec enim ferendus eſt, qui dicat conſenſiſſe eos in præſidem. cùm (vt Iulianus ſcribit) non conſentiunt, qui errent. quid enim tam cōtrariū conſenſui eſt, quàm error, qui imperitiam detegit?

1 *Error quando prorogationem iuriſdictionis impediat.*
2 *Prorogationem impedit pœnitentia.*
3 *Prorogationem quando non impediat error.*
4 *Scholaſticus, an poßit conueniri coram poteſtate.*
5 *Errans, an aliquando conſentiat.*
6 *Indebiti condictio qua ratione procedat.*
7 *Iniuriam per errorem faciens, an teneatur?*
8 *Hæres ſoluens per errorem, an habeat falcidiam.*
9 *Conſenſui error, an metus magis contrarius.*
10 *Hyperbole frequens in iure.*
11 *Coacta voluntas, voluntas eſt.*
12 *Metus quando eſt conſenſui contrarius.*

ERRORÉM.)
Iuris, vel facti, ante litem con-
teſtatam vel poſt, actoris vel 1
rei[v], & hæ communes[x] declaratiōes ſunt,
idemq; aiunt, ſi dubitatio ſit[y], vel metu li-
tigatores compellantur[z]. Sed & impediet 2
pœnitentia prorogationem, quod ſuo lo-
co dicam[a]. Non pauci tamen caſus notan
tur, in qbus prorogationi error non obeſt.
Primus, ſi populi totius, nō vnius, aut alte-
rius priuati error ſit[b], ſic enim in Barbario 3
Philippo obtinuit. Quæ Baldi[c] ſententia
& receptior eſt, quāuis Iaſon aliud tenet.
Secundus eſt, in ijs, quibus errore apud iu-
dicem incompetentem litigantibus, ſciē
tia deinde ſuperueniat[d], ea enim vitiū er-
roris purgat. Tertius, cùm ſe competētem
iudex pronunciat, neq; ab eius ſententia
appellatum eſt[e]. Quartus, ſi competens
iudex eſt, cuius tamen forum priuilegio
declinari potuit, ponitque Accurſius[f] in 4
ſcholaſtico exemplum, qui ſe coram pote
ſtate cōueniri patiatur, cùm ſit coram ma-
giſtro conueniendus, quam opinionē ma-
gno cæteri conſenſu approbant[g]. Sunt &
alij caſus, quos recentiores exequuntur.
NON conſentiant, qui errent.) Nonnū 5
quàm tamen, & qui errant, cōſentiunt: vt
cùm indebitam pecuniam quis ſoluit, con
ſentit enim in ſolutione, & dominiū trāſ- 6
fert, quia transferre vult, ſed in cauſa ſolu-
tionis diſſentit, ac proinde condictionem

V habet

a c. ſi duo fortè. 79. diſtin. Abb. in c. qa diligētia. col. 1. de elect.
b c. vlt. 38. diſtin. c. ſi qui ſunt. 81. diſt.
c Glo. in c. ſi Papa.
d Deci. conſi. 155. col. 3. cum ſeq. Alcia. de verb. ſig. lib. 1. fo. 28.
e Deci. conſi. 151. col. 2.
f Alex. in 2. vol. conſ. 1. nu. 34. Dec. d. cōſ. 151. col. 2.
g l. 1. in princ. Inſtit. 14. §. iuris pcepta. ſuprà. de inſtit. & iur.
h Glo. in c. ſi imperator. in gl. diſcuti. 96. diſt. glo. in c. quanq̄. in gl. diuino. de cenſib. lib. 6. Iaſ. hic. col. 2.
i l. 5. tit. 1. lib. 3. ordi. pragm. fol 163. et. 198.
k l. Apud eū ff. de manumiſ.
l l. ſi conſul. ff. de adopt.
m Bald. Soci. num. 7. Iaſ. nume. 8.
n l. pen. et authēt. & cōſequenter. C. de ſent. & interloc. om. iudi.
o Deci. col. fi. Zaſ.
p c. cùm dilectus. de arbit.
q l. non diſtinguemus. §. de officio. ff. de arbit.
r Bart. in authent. & cōſequēter. q. fin.
s d. c. cum dilectus.
t l. 1. ff. de conſtit. princip.

v l. 2. in prin. ff. de iudic.
x Socin. col. 2. Iaſ. col. fin.
y Bar. in. l. 2. in princ. col. 3. ff. ſi quis ī ius voc. non ie.
z l. 2. in prin. ff. de iudi. l. ſi qui ex conſenſu. C. de epiſ. audi.
a In l. ſi cōuenerit.
b l. quod non ratione, ſecundū primū intel. ſuprà de legib. l. 3. §. fi. ff. de ſup. leg
c l. barbarius Philippus. de offi. præſ. Bal. in. l. 2. col. 3. C. qua ſit lon. cōſue.
d Glo. in l. 1. in glo. inchoata. C. vbi d criminagi. opor.
e l. ab eo. C. quomo. et quā. iud. Innoc. in c. ſuper literis de reſcrip.
f Glo. in. l. 2. in glo. conſenſu. ff. de iudi.
g Iaſ. hic. col. 2. Ang. in rubri. inſti. de except. nu. 19.

habet. Sic & cùm iniuriam vni per errorē
7 facis, cùm alteri volueris[a], quãuis enim voluntas & propoſitū maleficia diſtinguāt[b], præualet tamē quod principale eſt, id eſt te in hoc conſenſiſſe, vt alicui iniuriam faceres.
8 Deniq; errat ſimul hæres, atque cōſentit, qui in patrimonij quantitate errat, ſed in ſoluendo legato conſentit, quo fit, vt cùm auocari legatario res nequeat, qui voluntate hæredis licèt errantis, eam habet, falcidiæ tamē ius hæredi ſit[c], in his igitur (& ſi qui ſimiles caſus ſunt) conſenſui in genere, error in ſpecie nō obſtat, quod omnes fatentur[d].

a l. eum qui. §. ſi iniuri. ff. de iniur.
b l. verū. ff. de fur.
c l.1. §. ſi legatarius. ff. ad l. falci.
d Iaſ. nu. 17.

9 TAM cōtrarium.) Sed an non metus magis contrarius[e]? Et Accurſius fatetur, hy-
10 perbolemq; in præſentia ſubeſſe ait, ſicut & alibi ſæpe[f], Bartolus negat, & errorem magis contrarium contendit, ſiquidē metui ineſt conſenſus[g], hocque eſt, quod di-
15 citur, coactam volūtatem, voluntatē eſſe, implicitus enim eſt violētiæ compulſiuæ,
12 caſus voluntatis[h]. Ego Accurſij alio in loco[i] probo ſententiā, ſecundùm quam, conſenſui ſpontaneo, metus contrarius eſt, cō ſenſui coacto contrarius non eſt.

e l. nihil conſenſui. ff. de reg. iur. l. 2. ff. quod met. cau.
f l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact. l. 2. C. de fabricen. lib. 11.
g l. ſi mulier. §. pen. ff. quod met. cau.
h Salic. in l. ſi partem. C. de vſuc. pro emp.
i Glo. in dict. l. nihil.

XVI. IDEM, Lib. III. De omnibus tribunalibus.

SOLET prætor iuriſdictionem mandare. & aut omnē mādat, aut ſpeciem vnam. & is cui mandata iuriſdictio eſt, fungetur vice eius, qui mandauit, non ſua.

1 *Delegatus vniuerſaliter, aut generaliter ſubdelegare poteſt, vt tamen ſibi aliquid reſeruet.*
2 *Delegatus ad vnam ſpeciem, an poſsit ſubdelegare.*
3 *Delegatus, an poſsit vnum articulum cauſæ ſubdelegare.*
4 *Bartolus ſibi repugnat.*
5 *Communes opiniones contrariæ.*
6 *Vicem alterius gerens quatenus ſit honorandus.*

1 OMnem.) Vniuerſaliter aut generaliter, poteritque tunc delegatus ſubdelegare, quæ traditio cōmunis eſt[k], quicquid hîc Decius tentet. Ita tamen veram intelligunt, dum non omnia omnino ſubdeleget, ſed aliqua ſibi reſeruet[l].

k Deci. nu. 13. Soc. in l. more. nu. 36. Iaſ. nu. 2. Zaſ. nu. 17. & 18.

SPECIEM.) Delegatus ad vnam ſpeciē ſubdelegare non poteſt[m], niſi hoc à delegante ſibi permiſſum eſt[n], quod omnes fatentur[o]. Sed an vnum articulum illius cauſæ ſubdelegabit? Et hoc Bartolus & hîc, & ſuprà quoque admittit[p], alibi negat[q], quam ipſius repugnantiam frequētiores[r] ita componunt, vt articulus iuriſdictionalis delegari non poſsit, non iuriſdictionalis poſsit. Non igitur omnino diligenter Decius[s], qui Bartoli opinionem, quam nunc tenet, communiter reprehendi teſtatus eſt. 2 3 4 5

VICE eius.) Sic & delegatus Papæ, vicē eius gerit[t], honorandusque eſt, quia delegantis perſonam repreſentat[v], non tamen æquè honorabitur, quod hîc Decius latiùs tractat. 6

l c. ſup quæſtionum. §. ſi vero, de offi. deleg.
m l. à iudice. C. de iudic.
n l. nō diſtinguemus. §. quæſitum. ff. de arbit.
o Soci. in l. more. nu. 45. Alex. num.
p Bar. in d. l. more.
q Bar. in l. legatus. ff. de offi. procons.
r Alex. in l. more. nu. 26. Socin. nu. 44. Caniel. nu. 18. Purp. nu. 99. Claud. col. 7.
s Deci. col. 5.
t c. ſanè. 2. de offi. dele.
v c. ſi. 93. diſt.

XVII. IDEM, Lib. I. Opinionum.

PRAETOR, ſicut vniuerſam iuriſdictionem mandare alij poteſt, ita & in perſonas certas, vel de vna ſpecie poteſt: maximè cū iuſtam cauſam ſuſceptæ ante magiſtratum aduocationis alterius partis habuerat.

1 *Suſpicionis cauſa, quæ deleganti oberat, an obſit iudici delegato.*
2 *Meri & mixti imperij cauſæ in propoſito huius legis, an delegentur.*
3 *Suſpicionis cauſæ iuſtæ quæ ſint.*
4 *Iudex in priori inſtantia ſuſpectus eſt, ſi iudici appellationis ſuccedat.*
5 *Aduocatum fuiſſe in cauſa, quando non ſit iuſta cauſa ſuſpicionis.*

IVſtam.) Suſpectus in cognoſcēdo non eſt ſuſpectus in delegādo, nec quæ deleganti poterat, eadem iudici delegato, cauſa ſuſpicionis obſtat. An tamen teneat delegatio, diſtinguēdū eſt[x]. Sed num cauſæ meri & mixti imperij in propoſito delegabuntur? Et receptius eſt[y], vt ſi iudex recuſatus nō ſit, ipſe poſsit cognoſcere, ſi non ſit, delegatio locum habeat, quaſi ex cauſa neceſſariæ abſentiæ. 1 2

x c. iudex ab apoſtolica. de offi. deleg. lib. 6.
y Deci. col. 1.

ADVO-

3 ADVOCATIONIS.) Iuſta ergo ſu-
ſpicionis ratio eſt, in eadẽ cauſa fuiſſe ad-
uocatum[a], ſic & fuiſſe teſtem[b], ſic & fuiſ-
4 ſe iudicem in priori inſtãtia, eum qui iudi
ci appellatiõis succeſſerit[c], quæ opinio cõ
munis eſt, etſi Accurſius aliquando con-
5 trariam teneat[d]. Cęterùm tres à regula ca
ſus excepti ſunt. Si is iudicem reijci petat,
qui ipſe aduocatũ habuit[e]. Si is ſuſpectus
dicatur, qui clientuli ſecreta ſolùm audie-
rat, nec officio aduocati vltrà functus eſt[f].
Si non in eadem cauſa, ſed in alijs aduoca-
tus fuit[g].

a l. vlt. C. de aſſeſ. c. poſtremo. de appel.
b l. ſi. ff. de teſtib. c. romana de teſt. lib. 6.
c Glo. in. l. eos. in glo. prouocauit. C. de appellat.
d Glo. in. l. ſi. lius. ff. de inoſ. teſtam.
e Glo. in c. dilecto. in g. recuſaſti. de teſtib.
f c. irrefragabili. §. exceſſus de offi. ordin. §. 6. vbi Inno. & aly poſt. g. in verſ. capitulum.
g c. poſtremo Deci. hic col. 2.

XVIII. AFRICANVS, Lib. VII.
Quæſtionum.

SI conuenerit, vt alius Prætor, quàm cuius iuriſdictio eſſet, ius diceret, & priuſquàm adiretur, mutata voluntas fuerit: proculdubio nemo cõpelletur eiuſmodi conuẽtioni ſtare.

1 *Conuentio hîc pacto nudo facta eſt.*
2 *Iuriſdictioni alterius iudicis, quàm ſui, an poſſit quis ſe per ſtipulationem ſubmittere.*
3 *L. 3. titu. 8. lib. 3. ordinamenti.*
4 *Pacto an adſtringi poßint litigatores, vt litigent coram iudice competenti, cuius iuriſdictio declinari poſſet.*
5 *Iuriſdictio per quos actus prorogetur.*
6 *Pactum, vt poßit debitor vbique conueniri, quid operetur.*
7 *Promittens ſe ſoluturum quocũque loco, quatenus obligetur.*
8 *Iuratæ cõuentioni, vel quæ fiat iudice præſenti, in propoſito huius legis ſtandum eſſe.*
9 *Renunciatio huius legis, an valeat.*

1 SI conuenerit.)
Pacto nudo[h], ſecũdùm cõ-
2 munẽ intelligentiã. Quid
ergo ſi per ſtipulationem?
Et omnes aiunt[i], nõ teneri etiam tunc cõ-
uentioni ſtare, teneri tamen vt ſoluat, id
quod alteri⁹ partis interſit[k]. Idemque eſſe
& cùm pactum nudũ, cohærentia contra-
ctus veſtitum eſt[l], & iure põtificio[m], quo
3 ex pacto nudo actio oritur[n], igitur & iure
noſtro[o], idem erit.
ALIVS Prætor.) Prorſus iudex incom-
4 petens. Quid ergo ſi competens alioqui
ſit, ſed cuius iuriſdictio declinari priuile-
gio poſſit? Et receptũ eſt[p], pacto tunc liti-
gatores adſtringi, qui fori præſcriptioni
renunciauerint[q].
ADIRETVR.) Aditus verò (oĩm con- 5
ſenſu[r]) dicitur per litis conteſtationẽ, ſed
et exceptionem aliquã dilatoriam appo-
nendo[s], quæ cõmunis opinio eſt[t]. Quid ſi
cautionẽ iudicio ſiſti, aut iudicatum ſolui
præſtiterint? Et frequentiores[v] in eo con
ueniunt, non videri prorogatã iuriſdictio-
nem, ſicuti neque per ſimplicem aditio-
nem[x], libelli oblationem[y], ſiue petitionẽ
æditionis actorum.
MVTATA voluntas.) Pacto ergo obli
gantur, niſi ꝙ mutare voluntatẽ poſſunt,
quæ communis interpretatio eſt[z].
NEMO compellitur.) Quid ergo pacta 6
operantur, quæ quotidie in inſtrumentis
apponuntur, vt poſſit debitor vbiq; cõue-
niri? Et ſi pactũ nudũ ſit, nil operari, oẽs cõ
ſentiũt[a]. Si ſtipulatio fuerit, hoc efficiet,
vt qui coram iudice non ſuo, reſpondere
recuſat, ad pœnam (ſi promiſſa eſt) aut in
id, quod aduerſarij interſit, teneatur[b], quę
etiam opinio cõis eſt[c]. Quid ſi promiſit ſe 7
ſoluturũ quocunq; loco? Et aiunt referre
multùm, promittat quolibet loco ſe ſolu-
turum, in quo actori placuerit, an quocũq;
loco, quo fuerit inuentus. In priori enim
ſpecie, ferè nihil ea verba faciunt, neq; enĩ
creditor debitorẽ extra ſuum domicilium
compellet[d]. In poſteriori verò, cõueniri
poterit, vbicunq; fuerit inuentus[e]. Quod
tamẽ rurſus ciuiliter accipi oportet. Quid
enĩ ſi iter agẽti, Quid ſi nauigãti debitori
moleſtus ſit, Quid ſi ei qui παρέπλει? Quid
ſi belli aut peſtis lues immineat[f]? Duriſſi-
mũ certè erit, vt hiſce locis reſpõdeat. Sed
& ſi cùm Metimnæ ſit, Pinciæ, aut Salmã
ticæ, aut vbicũque fuerit inuentus ſe ſolu-
turum promittat, in alijs locis non coge-
tur, qui à Metimna longiùs diſtant[g]. Po-
ſtremò ita demũ conueniri poteſt, ſi perſo
naliter inibi fuerit inuẽtus, quod & Barto-
lus hîc innuit, & alij ſequuntur. Rurſus ta-
men reſtringunt, ſi bona ibi habeat, vbi cõ
ueniatur[h], ſi fori priuilegio renũciaſſet[i],
ſi, ꝙ ſoluet vbicunq; fuerit inuentus, & ſe
ad creditoris petitionẽ ſiſtet[k], neq; enim
ei fauendum eſt, qui ſe in neceſſitate po-
ſuit[l]; Si cum determinatione loci tempo-
riſq; ꝓmiſit, vt in eo reſponſum eſt, qui ſe

h l. lecta. ff. ſi cer. pet.
i Iaſ. nu. 28. Zaſ. nu. 9.
k l. diem. §. ſtati. ff. de arbit.
l l. in bona. C. de pact.
m a. 2. d iudic. Soci. hic col. 2.
n c. 1. de pact.
o l. 3. tit. 8. li. 3. ordin.
p Deci. nu. 28.
q l. pen. C. de pact.
r Iaſ. nu. 70.
s l. ſed & ſi ſuſceperit. in princip. ff. de iudi. l. ſi. C. de except. c. inter monaſterium. de re iudic.
t Soci. n. 28.
v Iaſ. nu. 34. Soci. num. 29.
x l. 2. §. 1. ff. d iudi. l. non videtur. 2. ff. de iudic.
y Auth. offeratur. C. d lit. conteſt.
z Soci. nu. 27.
a Soci. nu. 23.
b l. diẽ. §. fin. ff. de arbit.
c Alexã. nu. 3. Soci. nu. 20. Iaſ. nu. 29.
d l. menia. in fi. ff. de annu. leg. l. ꝙ miſi. §. 1. ff. de oper. lib.
e l. contraxiſſe. ff. de act. et oblig. l. hæres abſens. §. ſi. ff. de iudi.
f l. de ætate. ff. ad trebel.
g c. ſedes. de reſcript. clem. non poteſt. de procur.
h l. Titium. §. 1. ff. de admi. tuto.
i Gloſſ. in. l. 1. in g. 2. ff. ſi quis in ius voc. non ie. Roman. in ſing. 279.
k Bal. in. l. cũ archimedorã. col. 2. C. vt in poſſ. leg.
l l. ſi fideiuſſor. §. penũ. ff. qui ſatiſ. cog.

Venetijs, certis nũdinis ſoluturũ ꝓmiſit[a].
8 HVIVSMODI connentioni ſtare.) Niſi
iurata fuerit, huic etenim ſtandum eſt, o-
mniũ conſenſu[b]. Idemq; erit, ſi vel iudice
præſente, & acceptãte, vel pręſente tantũ
nec contradicente conuentio fiat, vtroq;
enim hoc caſu, mutari voluntaté non poſ-
9 ſe, receptiùs eſt[c]. Eò ampliùs, & cõuentio
ni præciſè ſtabitur, ſi huic legi partes ex-
preſsim renuncient, quæ Alberici, & com
munis traditio eſt[d], quam vulgo tabellio-
nes optimè, & ferè ſemper obſeruant.

a Imm. in. c. ſi aduerſarius. de eo q mitti. in poſ. can. rei ſer. Iaſ. hic. co. antepe. & in d. l. 3. §. ſi quis iusiur. ha. ff. de eo qđ cer. loc.
b Soci. & Deci. nu. 10. Zaſ. num. 9.
c Soci. num. 17. Zaſ. nu. 9.
d Alber. hic arg. l. ſi qs iuſiurandum. C. de reb. credi.

XIX. VLPIANVS, Lib. VI. Fideicommiſſorum.

CVM quadã puella apud cõpetẽtem iudicem litem ſuſceperat, deinde cõdemnata erat, poſteaq́ ad viri matrimonium, alij iuriſdictioni ſubiecti peruenerat: quærebatur, an prioris iudicis ſententia exſequi poſſit? dixi poſſe, quia ante fuerat ſentẽtia dicta. ſed & ſi poſt ſuſceptã cognitionem, ante ſententiã hoc eueniet, idẽ putarem: ſententiaq́ à priore iudice rectè fertur. Quod generaliter et in omnibus huiuſcemodi caſibus obſeruandum eſt.

1 *Domicilium originis, an mutari poßit.*
2 *Forum, an mutetur ratione contractus.*
3 *Domicilij appellatio de quo intelligenda.*
4 *Subditus propriè quis dicatur.*
5 *Habitationis domicilio, quando cõueniri quis poßit.*
6 *Citationes ad domum frequentiores, quàm in foro originis, aut contractus.*
7 *Vxor viri conditionem ſequitur. Et cur?*
8 *Priuilegia ſibi & deſcendentibus quæſita, an filiæ nuptæ debeantur.*
9 *Sponſa de præſenti, ſponſi domicilium & forum ſequitur.*
10 *Vidua quando mariti priuilegijs gaudeat.*
11 *Concubina amici domicilium, an ſequatur.*
12 *Sponſa de futuro ſponſi forum non ſequitur.*
13 *Vxor quatenus mariti forum ſequatur.*
14 *Cognitio ſuſcepta dicitur per litis conteſtationem.*
15 *Iuriſdictio iudicis priùs cognoſcentis, an impediatur, ſi reus efficiatur clericus, aut monachus.*
16 *Delegatio clerici quando debeat præcedere.*
17 *Executio quãdo fiat per literas requiſitorias.*
18 *Requiſitus iudex maior licèt ſit, habetur tanquam minor.*
19 *Iudice requiſito negligente, quid requirẽs facere debeat.*
20 *Executio quãdo petitur ex vi legis municipalis, requiſitus iudex exequi non tenetur.*

PEruenerat.) Domici-
lium ori- 1
ginis regulariter mutari nõ po-
teſt[e], mutatur tñ per matrimo-
niũ, quæ Accurſij[f], Baldi[g], & cõis interpre
tatio eſt[h]. Sic neque mutatur forũ ratione 2
cõtractus[i]. Cumq; domicilij appellatione
in dubio de domicilio habitationis intelli 3
gamus[k], & ſubditus propriè is ſit, qui ratio-
ne habitationis, non qui ratione originis, 4
aut contractus ſubditus eſt[l], conueniri ta-
men in foro habitationis quis poteſt, etiã 5
ſi ibi non inueniatur[m], vnde citationes ad
domũ frequentes ſunt. In foro originis, cõ 6
tractúsve non aliter conuenietur, quàm ſi
ibi repertus ſit[n], in quo omnes cõſentiũt[o].
QVAEREBATVR.) Dubitãdi ratio, 7
quia vxor viri forum, domiciliũq; ſequi-
tur[p], ſicut & nobilitatem[q], & ius ſepultu-
ræ[r], ſiue quia maritorũ radijs vxores co-
ruſcant[s], ſiue quia in ijs, quę vnione iungũ
tur (quale matrimonium eſt[t]) ea quæ di-
gniora ſunt, minus digna ad ſe trahunt[v],
quæ à Socino[x] hîc, & alibi à Baldo[y] reddi-
ta rõ eſt. Quare & Bartoli[z] approbata aſ- 8
ſertio eſt[a], dicentis filiæ nuptæ, priuilegia
nequaquã deberi, quæ pater ſibi & deſcen
dẽtibus ſuis maſculis, fœminiſq; acquiſie-
rit, virginibus enim viduiſq; debentur.
Sed ſponſa de pręſenti, ſponſi domicilium 9
forumq; ſequitur[b]. Et vidua quoq;, quod
omnes probant[c], mariti quondam, eiuſq; 10
priuilegijs gaudet[d], præterquàm ſi inho-
neſtè viuat[e], alioqui nihil eſt cur plus ha-
beat luxuria, quàm caſtitas. Sed qđ de cõ-
cubina dicẽdũ eſt? Et Accurſio cæteriſq;[f] 11
viſum eſt, amici domicilium eam non ſe-
qui, nam neq; ea ſequitur, quæ non legitimum matrimonium contraxit[g]. Quod ve
rò alibi dictum eſt[h], inter vxorem & cõcu
binam nihil intereſſe, quo ad affectionem
accipimus. Sanè & forum amaſij ea ſequi-
tur, quæ fortunas ſuas ad illius locum tran
ſtulit, animo inibi domiciliũ conſtituẽdi[i]
id quod

e l. pen. ff. de ſenator. l. aſſumptio. ff. ad municip.
f Glo. in l. origine. C. de munici. & origi. lib. 10.
g Bal. in rub. ff. ſolu. matri. col. 1.
h Alex. & Deci. n. 5. Iaſ. nu. 6. Soci. numer. 3.
i l. 2. C. de iur. om. iud.
k Gl. in d. ſtatutum. §. item anté. in gl. dic. cã. de reſcrip. in 6.
l Gl. in clem. 1. in glo. ſubditos. de for. cõp.
m l. 4. §. 1. ff. de dam. inf.
n Glo. in l. 1. in glo. 2. ff. ſi quis in ius voc. non ie.
o Alex. col. 1.
p l. vlt. C. de incol. lib. 10. l. vlt. §. item re ſcripſerunt ff. ad municip.
q l. 1. l. fœmina. l. fin. ff. de ſenat.
r c. vnaquæq; 13. q. 2. c. ex q. §. ſi. de ſepul. in 6.
s Auth. de cõſu. §. hac itaq.
t c. debitũ. de bigu. l. aduerſus. C. de crimi. expi. hære.
v l. quæritur ff. de ſta. hom.
x Soci. col. 1.
y Bal. in rub. ſol. mat. col. 1.
z Bar. in l. quoties. C. de pri ui. ſchol. lib. 12.
a Zaſ. hic. col. 2. Deci. in l. fœmina. nu. 92. ff. de reg. iu.
b l. ea quæ. ff. ad municip.
c Clau. col. 2.
d l. filij. §. vidua. ff. ad municip.
e l. his ſolũ. C. de reuoc. do nat.
f Iaſ. num. 15. Soci. & Zaſ. num. 4.
g l. de iure. §. fi. ff. ad mun.
h l. item lega to. §. parum. de lega. 3.
i l. domiciliũ. l. ſubd. ad municip. Bar. in d. l. fi. §. ité reſcri. pſerunt.

id quod nõ tam viri domiciliũ facit, quàm mulieris voluntas. Concubina verò clerici, forum eius ſequi dicitur, hoc ſaltem intellectu, vt à iudice eccleſiaſtico puniri
12 poſsit[a]. In ſponſa de futuro, veriùs[b], receptiusque eſt[c], vt ſponſi forum non ſequa-
13 tur. Sed & vxor, in hoc tãtùm ſequitur, ne à mariti ſeruitio abſtrahatur, ſi fortè vocaretur, ad mun' aliquod, aut in iudicio conueniretur, cętera quod attinet, originis domicilium non mutat[d]. Non ergo per municipij ſui legem excluditur, quæ vetat, ne alienigenæ immobilia acquirant. Vicana quoq; vxor, ciui nupta, aut ciuis vicano, nihil eſt quod mutent, vnum enim vtriusq; domicilium eſt[e].

14 SVSCEPTAM cognitionem.) Litem conteſtatam, quæ communis interpretatio eſt.

15 IDEM putarem.) Argumentũ Bartolus & alij[f] hîc ſumũt, vt ſi quis poſt delictum, aut clericus efficiatur, aut monachus, non impediatĩ iuriſdictio iudicis priùs cognoſcentis, quod tamen cõmuniter ita intelli-
16 gunt, vt exauctorationem[g], ſiue ſacerdotij ſpoliationem[h] clerici præcedere oporteat, quam degradationem Pontificij vocant[i]. Sed & ſi à ſuperiore adductus in hoc ſit, vt ſacros ordines ſuſcipiat, non ipſe ſua ſponte ſuſceperit, iuriſdictio iudicis impediatur[k]. Deniq; impedietur, ſi religionis, aut ſacerdotij votũ priùs emiſerat, quàm delinqueret[l], implicitus enim ſtatus[m] hic eſt. Quod ego veriſsimum certè arbitror, cùm ſe vouiſſe probat per teſtes, nõ æquè ſi iuramento ſuo deferendũ cõtendat. In quo Claudio potiùs quàm Iaſoni accèdo, alioqui facilè eſſet, ordinib' ſuſceptis, periurio delicti cuiusq; fraudẽ redimere[n].

RECTE ferretur.) Sed quid ſi bona ibi mulier non habeat, ſed in domicilio mariti? Et reſpondent omnes, executioni mã-
17 dandam, à iudice domicilij ad literas iudicis originis[o], generaleq; hoc eſt, vt ſi in foro eius, qui ſententiam dixit, bona condẽnati non ſint, iudex loci, in quo bona ſita ſunt, per literas (quas requiſitorias vocãt)
18 executioni mandet. Quid ergo, ſi requiſitus maior eſt iudex? Et aiunt, nihil hoc obſtare, haberi ẽm eũ in propoſito tanq̃ mi-
19 norẽ. Quid præterea ſi negligat exequi? Et priori ius eſſe tunc debitorẽ citandi per nuncium, aut edicta, Bartoli[p] & crebrior[q]

a Glo. in c. tos 32. diſtin.
b l. eu qua. 2. ff. ad munici.
c Soci. nu. 8.
d l. aſſumptio ff. ad munici. Bar. in d. §. itẽ reſcripſerunt. Soci. hic. nu. 6.
e l. qui ex vico. ff. ad munici.
f Inf. nu. 10.
g l. qui cũ vno. §. exauctoratus. ff. de re mili.
h Auth. clericus. C. de epiſ. & cleri.
i c. degradatio. de pœ. li. 6.
k l. item vlpianus. l. amiciſsimos. ĩ principi. ff. de excu ſa. tuto. Bar. in l. 1. ff. de pœn.
l Bald. in l. 1. ad fi. C. an ſer. ex ſuo fac.
m l. ſi. ff. ſi ex nox. cau. ag.
n l. ſi à reo §. quod vulgo. ff. de fideiuſſo.
o Glo. in l. 2. in glo. ex cauſa. ff. ſi quis in ius voc. nõ ie.
p Bart. in extrau. ad reprimendũ. in gl. per edictum.
q Aret. conſ. 58. Inf. hic. colum. ſi.

ſententia eſt. Quid demum ſi non iure cõmuni, ſed ex vi legis municipalis executio petatur? Et non teneri iudicem requiſitũ exequi, Baldus[r] ait, quem recentiores ſequuntur.

QVoties de quantitate ad iuriſdictionem pertinente quæratur: ſemper quantum petatur quærendum eſt, nõ quantum debeatur.

1 *Petitionis formula magis inſpicitur, quàm debiti quantitas, parte non opponente.*
2 *Petitionis ſumma quando inſpicienda eſt.*
3 *Gabella vt ſoluatur, quomodo ſumma ineunda eſt.*
4 *Lex Regia. 2. de gabellis.*

PErtinente.) Pone in defenſore ciuitatis[s]. 1

PETATVR.) Petitionis formula inſpicitur, nõ debiti quãtitas. Idq; ſine dubio verum eſt, debitore non opponente. Sed & ſi opponat, idẽ eſt. ſecundùm communem ſententiam. Intelligunt tamen omnes, ſi de iudicis iuriſdictione opponatur, ſecus ſi hoc, ne debitor pluribus iudicijs vexetur[t].

DEBEATVR.) Sic ſi lege municipij cau- 2
tum ſit, vt actor de ſumma litis certum q̃d ſoluat, ſummam petitionis inſpiciendam, non quantũ exegerit, omnes conſentiũt[v], quòd ſi nõ de ſumma litis gabella ſoluẽda 3
eſt, ſed ex legato[x], ſeu venditione[y], quantum ad eũ peruenerit, à quo exigenda eſt, attendimus. Sed in vẽditione recepta Bartoli diſtinctio eſt, quib' verbis lex ſcripta ſit: ſi enim de pretio pro quo vendiderit ſoluẽdum dicat, hoc inſpici oportet, ſi de pretio quod recipit, aut ſimpliciter de pretio rei venditæ, id conſyderandũ eſt, quod expenſis haſtæ, & ſimilibus deductis recepit. Qua ratione vix eſt, vt redemptores gabellarum hodie integrum pretij venditionis gabellam exigant, niſi quòd excuſari aliquo intellectu poſſunt, quia legis Regiæ ſecundæ de gabellis verba ad venditores & res venditas, non ad id quod recipiunt, referuntur.

r Bald. in l. vnica. ad fi. C. de confeſ. arg. l. miſſi. C. de exactio. tribu. lib. 10.
s l. 1. C. de defen. ciuit.
t Bar. in l. nõ eſt nouum. ad fi. ff. de actio. emp. Bald. & alij hic.
v Inf. nu. 5.
x Bald. in l. non amplius. in princip. de legat. 1.
y Bald. in l. ſed ſi hoc. §. quidam. ff. de condit. & demonſt.

XX. PAVLVS, Lib. I. Ad Edictum.

EXTRA territorium ius dicenti impune non paretur. Idem eſt & ſi ſuprà iuriſdictioné ſuã velit ius dicere.

1 *Iudex extra territorium velut priuatus eſt.*
2 *Iuriſdictionis voluntariæ & contentioſæ differentia.*
3 *Iuriſdictionis voluntariæ quæ ſunt, extra territorium explicantur.*
4 *Clericus parochus, an extra territorium ſubditos poſſit abſoluere.*
5 *Princeps extra prouincias ſibi ſubiectas milites, rectores, & tabelliones creat.*
6 *Imperator, an poſſit exercere voluntariam iuriſdictionem in terris eccleſiæ.*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *Iuriſdictio contentioſa, quibus caſibus extra territorium explicari poſſit.*
9 *Iudex inter ſubditos de re alterius territorij, an cognoſcat.*
10 *Executio iudici loci committenda eſt.*
11 *Citare an poſſit iudex ſubditos extra territorium.*
12 *Iudex, an poſſit excedere ſummam ſuæ iuriſdictionis.*

IVs dicenti.) Extra terri-
1 toriũ enim velut priuatus eſt[a],
quod in iuriſdictione conten-
2 tioſa ſine dubio verum eſt, in voluntaria
ſecus eſſe[b], Accurſius & omnes aiunt[c]. Et
3 manumiſsiones igitur, emãcipatiões, ado
ptiones extra territorium fient. Sed & hac
4 ratione, confiteri parochus, & abſoluere
ſubditos ſuos poterit vbicunq; [d]. Et prin-
5 ceps extra ꝓuīcias iuriſdictioni ſuæ ſub-
iectas, milites, doctores, tabelliones crea-
bit[e]. Cumq; hæc receptiſsima ſint, pugnat
6 Ancharranus[f], & voluntariam iuriſdictio
nem neq; ab Imperatore, neq; ab eius Co-
mite Palatino in terris eccleſiæ exerceri
poſſe contendit[g], nam neq; poſſe eos ini-
bi legitimare, quod Baldus[h] & frequentio
7 res tenent[i]. Et ſunt[k] qui repugnantiã hãc
ita componi velint, vt actus voluntariæ iu
riſdictionis, extra territorium fiant, ſi non
& cauſæ cognitionem requirant. Quæ mi
hi concordia ſuſpecta viſa eſt. Quis enim
neget adoptionem, & manumiſsioné vo-
luntariæ iuriſdictionis eſſe, & tamen cùm
cauſæ cognitionem requirant[l], nihilomi-
nus extra territorium explicantur[m]? Exi-

a l.3.ff.de offic.præſ.
b l.2.ff.de offi.procõſ.l.emancipari.ff.de adop.
c Socin. col.2. Deci.col.2.
d Hoſt.ĩ ſumma de pœn. et remiſ.§.cui cõfitẽdum. verſ. & quid ſi extra territoriũ. Iaſ.hic.nu.6.
e Bar.in.l.1.nu.80.C.de dignit.lib.12.
f Anch.conſi.320.
g Argu.l.1.verſ.penu. de iur.inr.
h Bal.in.l.1.C. de in. an. ann.
i Alex.in.l. vo. conſ. 67. col.fi. Dec.cõſ. 55.num.3. Deci. hic cõñ.2. Hippo.col.2.
k Deci. hic. poſt Abb. in c.nonit. de offi.leg.
l l.ſi pater.§.fi.cũ.l.ſeq.ſuprà.de adopt. §.eadem.inſt. quib. ex cau. manu.
m d.l.2.et.d.l.emancipari.
n l.vl.ſuprà de offic.præf. vrb.
o Clemẽt.1.de for.comp.
p c. nonit. de offi.leg.

ſtimo igitur, Comites quidem Palatinos
non poſſe. Sed & neq; Imperatorem, ſi nõ
ſubditum aliquem legitimare velit, poſſe
tamen ſubditos ſuos etiam in terris eccle-
ſiæ legitimare: cur enim nõ poſsit, qui (vt
ſuprà dixim[o]) creare milites, & ſimilia po-
teſt? Sunt tñ & contentioſæ iuriſdictionis 8
caſus non pauci, in quibus extra territoriũ
ius dicitur, delegare enim iudex poteſt ex
tra territorium[n], aduerſus eos, à quibus ex
pulſus eſt, procedet[o], & ſi duarum prouin
ciarum ſit, in altera alterius negotia expe
diet[p]. Excommunicare præterea poterit
extra territorium[q], conſuetudineq; indu-
ci hoc poſſet, vt extra territorium ius dica
tur[r], ſicut & illud cõſtat inter conſentien-
tes ius dici poſſe[s], uel tutorum exemplo[t],
ſufficietq; in hac ſpecie, partium[v], & iudi-
cis territorij tacitus conſenſus[x]. Sed ſecun
dùm ſtatuta cõſuetudineſq; ſui territorij,
ius dicet[y]. Sunt & alij caſus, quos Iaſon &
cæteri notant.
NON paretur.) Siue ius dicat in hoiem
alterius territorij, ſiue in ſubditos & de re
territorij, tñ extra territoriũ, impunè illi
nõ parebitur. Quid ergo, ſi inter ſubditos, 9
ſed de re alterius territorij? Et cognoſcere
eũ poſſe, & ſententiã proferre, nõ tñ exe-
qui, vera & concors oĩm opinio eſt. Quis 10
ergo exequetur? Reſpondeo, iudex loci,
in quo bona ſita ſunt[z], de quo dixi etiam 11
iñ lege præcedenti. Sed nunquid extra ter
ritorium ſuum iudex ſubditos ſuos citare
poteſt? Et Angelus deciſione Cæſarea o-
pus eſſe credit. Communiter[a] tamen tres
caſus diſtinguunt: aut enim iudicem terri
torij requirit, vt citet, & hoc fieri poteſt[b]:
aut capere perſonam vult (quam citationẽ
realẽ vocant) idq; ei non licet[c]: aut citare
verbo vult, apparitorẽ mittendo, qui citet
extra territoriũ. Et cùm hoc fieri non poſ-
ſe canõ voluerit[d], quẽ Cynus[e], Balduſq;[f]
ex errore Canoniſtarũ ꝓceſsiſſe affirmãt,
tandem Bartoli[g] ſentẽtia obtinuit, diſtin-
guẽtis, vt citatio tũc teneat, cùm vterq; lo
cus, eidẽ domino paret, alioqui contra.
SVPRA iuriſdictioné.) Excedere ſum- 12
mã iuriſdictionis ſuæ iudex nõ poteſt Sed
an in eo ſententia tenebit, quod non exce
dit? Accurſius variat, frequẽtiores[h] ſic re-
ſpõdent, ſi vnũ capitulũ ſit, nõ valere pror
ſus[i], ſi plura capitula ſint, ꝓ parte ſuſtine-
ri ſententiã[k]. Quin etiã valebit ſententia
ſuprà

p Glo.in.c.epiſcopũ.9.q.2.
r l.3.§.fi.ff.de teſtib.
s c.ſtatutũ.§.in nullo.de reſcrip.lib.6.
t l. quæro. ff. d ſolut.l.inter tutores. ff. de admi.tuto.
v l.ſed & ſi ſuſceperit. in prin.ff.d iudi.
x c.vt litigãtes.cũ gloſ.de offi.ordi.li.6.
y Gl. in clem. 1.in glo.õimodã.de fo.cõpe.
z l. cũ vnus. §.pen.ff.d bo. auctor. iudi. poſſi.
a Iaſ.col.pen. Zaſ.col.2.
b l.1.§.1.ff.de req.re.
c l. quis ſit fugitiuus.§. itẽ celſus.in.g.ab duci.ff.d ædil. edict.
d Clem.paſtoralis.d re iud.
e Cyn.in.l.oẽs §.executorib[9]. arg.illi[9].§.C. d epiſ. et.cler.
f Bal. in.l.liberti.num.18. C.de lib. et eo. lib.& in.l cũ fratrẽ.C. d his qb. vt indig.
g Bar. in.l.1. §.1.ff. de req. re.& in extrau.ad reprimẽdũ. in verb. per edictum.
h Alex.n.11. Soci. & Deci. col.fi.Zaſ. col. penult.
i l.fi.C.quando prouo. non eſt nece.l.in hoc iudicio. ff. fa mil.herciſ.
k l.carmelia. ff.de in.pat. l. quadam.ff.fa mil.herciſ.

ſuprà iuriſdictionem,ſi dubium ſit,an quã titas intra cognitionem ſit iudicantis[a], ſimiliterq́; ſi inter litigatores conuenerit, vt iudicet[b].Quinetiam & ſi ſe iudicem cõpetentem protulerit, nec appellatum eſt, valebit ſupra iuriſdictionē lata ſentētia[c].

a l ſi quis ex aliena.ff.de iudic.
b l.de qua re §.1.ff. de iudi. l.inter cõuenič tes.ff.ad municip.
c Innoc. in c. ſuper literis. & reſcript. Bart. in l.2.col.3. ff. ſi quis in ius voca.

QVOD QVISque iuris in alterum ſtatuit vt ipſe eodē iure vtatur. Tit.II.

VLPIANVS, Lib.III. Ad edictum

HOC edictum ſummã habet æquitatem, & ſine cuiuſquã indignatione iuſta. quis enim aſpernabitur idem ius ſibi dici,quod ipſe alijs dixit,vel dici effecit? QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT, SI QVID IN ALIQVEM NOVI IVRIS STATVERIT: IPSE QVANDOQVE ADVERSARIO POSTVLANTE, EODEM IVRE VTI DEBET. SI QVIS APVD EVM QVI MAGISTRATVM POTESTATEMQVE HABEBIT, ALIQVID NOVI IVRIS OBTINVERIT: QVANDOQVE POSTEA ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE, EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR: SCILICET VT QVOD IPSE QVIS IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR.

1 *Æquitas huius edicti quare ſumma dicitur.*
2 *Dolus ſtatuentis requiritur, vt hoc edictū locum habeat, dolus impetrãtis nō requiritur.*
3 *Noua iura,iniquitatis ſuſpicionē in ſe habēt.*
4 *Magiſtratus qui ſtatuere poſſunt.*
5 *Correctores ciuitatum quomodo ſtatuant.*
6 *Statuta quando ſtatuentem ligent.*
7 *Bartoli opinio cõiter reprobata,defenditur.*
8 *Statutum iniquū,an poßit retorqueri aduerſus ciues ſingulos.*
9 *Pœna pecuniaria pro homicidio imponi põt.*
10 *Sententia iniuſta,an poßit retorqueri aduerſus proferentem*
11 *Appellationem omittens,an nihilominus retorqueri poſſet ſententiam.*
12 *Par ius.*
13 *Talionis pœna.*
14 *Verbū hoc, ſi quis,quos in edicto cõprehēdat.*

SVmmam habet æquitatem.)Naturalem,ciuilem,canonicam[d],atq; adeò diuinã[e]. 1 Aelius Lampridius in Alexãdro Seuero. Si quis(inquit)de via in alicuius poſſeſsionē deflexiſſet pro qualitate loci, aut fuſtibus ſubijciebat in conſpectu eius, aut virgis,aut condēnationi,aut ſi hæc omnia tranſiret, dignitas hominis,grauiſsimis cõtumelijs,cùm diceret, Víſne hoc in agro tuo fieri,quod alteri facis? clamabatq́; ſæpiùs,qđ à quibuſdã ſiue Iudæis,ſiue Chriſtianis audierat,& tenebat,idq́; per præconē,cū aliquē emēdaret,dici iubebat,Qđ tibi non vis,alteri ne feceris. Quam ſententiã vſq; adeò dilexit, vt & in palatio, & in publicis operibus perſcribi iuberet.

d c.1.2. diſt.c. cum oēs.de cõſtitut.
e Matth.c.7. Luca cap.6.

SI quid.) Quod tamen aut facto, ſiue vſu obtinuerit[f], aut iuris effectū habeat[g].
NOVI.)Et iniqui. Adde & dolo,requiritur enī in propoſito dolus ſtatuentis, non 2 ſic in capitulo ſequenti dolus impetrãtis, quæ cõis oīm interpretatio eſt[h]. Sanè noua 3 iura, iniquitatis ſuſpicionē quandã habēt,ſed tunc vel maximè,cùm ab eo receditur,quod iam diu ęquū viſum eſt[i]. Vnde & Cicero in Verrē Act.3. Veniunt ad chelidonē: domus erat plena,noua iura,noua decreta,noua iudicia poſtulabantur.

f l.3.in princ. infrà.
g l. arriani. C.de hæret.
h Sap.nu.10. & col. penul.
i l.in rebus. ff.de conſtitu. princ.

STATVERIT.) Magiſtratus igit̄ ſtatuūt, 4 & ſiquidē è numero maiorū ſunt (quales olim Senatores[k], Præfectus Prætoria[l], hodie Reges, legati ſedis Apoſtolicæ[m], Cardinaliū collegiū)[n]legē ꝑpetuã faciūt: ſi de numero minorū ſi iuriſdictionē perpetuã habeant, vt Archiepiſcopi, Epiſcopi, Duces, Marchiones, Comites ſtatuere poſſunt[o], vtq́; in regno regū leges generaliter,ſic horū in ſuis territorijs cõſtitutiões obſeruabunt. Quòd ſi iuriſdictio ꝑpetua his nō ſit(quales Correctores ciuitatū ſūt) 5

k l.non ambigitur. ff.de legib.
l l. formã.C. de effic. præf. prat.
m c.ſi.de offi. legat.
n c.Conſtantinus.2.96.di. Dec.col.2.
o c.vt animarū.de conſtit. in.6.c.2.de maie. & obed.

niſi cum cõſilio mecurionũ, ſiue Priorũ,
aut Procerum(vt Bartolus vocat)minimè
ſtatuent.
6 IPSE.)Statuta igitur ligant ſtatuentem,
vt Bartolus notat. Quod tamẽ ſimpliciter
dictum meritò cõiter reprehẽdisur[a]. Prin
ceps enim & ſi leges feras, legibus tñ me-
ro iure ſolutus eſt[b]. Quid ergo? certè po-
7 teſt Bartoli opinio defendi, in magiſtrati-
bus inferioribus, quos leges municipales
quas faciunt, ligant, ſicut & eorũ quoq; cõ
ſiliarios ſecundũ cõem ſententiã[c]. Quod
tñ rectiſsimè oẽs intelligũt[d], cũ ſponte ſta
suit, nõ cùm neceſsitate aliqua adductus.
neceſsitas enim lege caret[e]. Sed num ini-
8 quũ ſtatutũ, non aduerſus ſtatuentes sm̃,
verũ etiam aduerſus ſingulos ciues retor-
queri poterit? Et aduerſus ſingulos ceſſa-
re æquitatẽ edicti, dubiũ non eſt. Quid em̃
illi meruerunt? Quare & ſi occidenti alie-
nigenã pœna pecuniaria ex Salmàticæ ſta
suto impoſita ſit (ſtatui enim pœnã pecu
niariã pro homicidio receptũ eſt[f], dum ne
9 eiuſmodi fuerit, quæ contemni poſsit.) Si
Salmanticenſis Pinciæ occidatur, non re-
sorquebitur ſtatutũ, ex Bartoli opinione,
quã alij ſequuntur[g]. Et ſi repreſaliæ, ſiue
pignorationes Peruſij aduerſus Florentiã
iniuſtè cõcedantur, Peruſinos ſingulos ca
pi non poſſe idẽ Bartolus & oẽs conue-
niũt[h], neq; em̃ quod aduerſus ciuisatẽ re-
torſio lices, aduerſus ciues ſingulos conti-
10 nuò licita eſt. Sed quid ſi non lex iniqua,
ſed ſententia iniuſta prolata eſt? Et in ea
quoq; edicto eſſe locũ iuxta Bartoli tradi
tionem, cõcors cæterorũ opinio eſt[i]. Sed
11 & illud inter oẽs cõuenit[k], nõ eſſe quid im
putetur ei, q non appellauit, culpa ſiquidẽ
iudicis cõmittẽdo, litigatoris nõ appellan
tis, omittẽdo cõtracta eſt[l]. Quin potiùs iu
dicis, dol⁹, litigatoris culpa ſolũ videri po-
teſt[m]. Quibus cõſequẽs & illud eſt, qđ ex
facto Peruſij obtinuit, eſſe em̃ illic ſtatutũ
aiunt, quo ꝓ homicidio pœna .ccc. librarũ
imponiř, quã cũ iudex homicidę noluiſſet
imponere, capitis impoſita, accuſareturq́;
ob id in ſyndicatu, abſoluẽdũq́; ſe cõtẽde-
ret, pecunia ſoluta, tãdẽ capite quoq; ipſe
ſoluit, idq́; iuſtiſsimè, vt oẽs cõcludunt[n].
12 EODEM iure.) Cice. lib. 2. de inuẽt. Par
ius appellat, Euripides ἴσον, id eſt æquabi-
le in oẽs, Pythagoras τὸ ἀντιπεπονθός, q̃ re-
taliasio quædã iuſtitiæ æquitatiſq́; eſt, à ta

a Zaſ. nu. 6. Claud. col. 1.
b l. princeps. ſuprà de legi.
c Soci. nu. 28. Claud. col. 2. Sap. col. pen.
d Soc. nu. 26.
e l. 1. ſuprà de offic. conſul.
f Alex. n. 13.
g Soci. n. 27. Deci. nu. 24. Sap. col. pen.
h Claud. colum. 2.
i Sap. col. pen.
k Iaſ. nu. 15.
l l. ſi mora. ff. ſolu. matr.
m l. iſt ſi obſtetrix. §. ſi. ff. ad. l. aquil.
n Iaſ. num. 1. Soci. nu. 8. Deci. num. 9.

lionis illi⁹ antiquiſsimę rõne nõ abſimilis.
SI quis.) Litigator, aſſeſſor, tutor, procu- 13
rator, aduocatus[o], neq; hîc dolum exigi,
vt in ſtatuente ſuprà diximus.
OBTINVERIT.) Per ſententiam, re- 14
ſcriptum[p], priuilegium.

HAEC autem verba QVOD
STATVERIT QVI IVRISDI-
CTIONI PRAEEST: cùm effe
ctu accipimus, nõ verbotenus. & ideo
ſi cum * vellet ſtatuere, prohibitus ſit,
nec effectũ * decretũ habuit, ceſſat edi-
ctũ. nã STATVIT verbũ rem perfectã
ſignificat, & cõſummatã iniuriam, non
cœptam. & ideo ſi inter eos quis dixerit
ius, inter quos iuriſdictionẽ nõ habuit:
quoniam pro nullo hoc habetur, nec
eſt vlla ſentẽtia, ceſſare edictũ putamus.
quid enim offuit conatus, cùm iniuria
nullum habuerit effectum?

1 *Verba cum effectu accipienda.*
2 *Exceptio defectus iuriſdictionis ſemper opponi poteſt.*
3 *Conatus regulariter non punitur.*
4 *Legibus conatum punientibus derogatum eſt.*

CVm effectu.) Cum effe- 1
ctu em̃ verba accipiẽda ſunt.
REM perfectam.) Vtrumq́;
ſiquidem tempus comprehendit[q].
IVRISDICTIONEM non habuit.) Quę 2
exceptio defectus iuriſdictionis, etiã poſt
tres ſentẽtias conformes opponi poteſt[r],
etiã ſi partes iurauerint[s], etiã ſi lege muni
cipali cautũ ſit, vt exceptio aliqua nullita-
sis opponi nequeat[t].
CONATVS.) Qui nõ punitur, ſi effectus 3
ſecutus non ſit, niſi quibuſdam caſibus[v]: ſe
rè tamen legibus oĩbus punientibus cona 4
sum generali cõſuetudine derogatũ eſt[x].

II. PAVLVS. Lib. III. Ad
edictum.

HOC edicto dolus debet ius
dicẽtis puniri. nam ſi adſeſſo
ris imprudentia ius aliter di-
ctum ſit, quàm oportuit, nõ debet hoc
magiſtratui offecere, ſed ipſi adſeſſori.

o l. 3. §. ſi procurator.
p l. ratas. C. de reſcin. vend.
q l. hac venditio. ff. de contrah. empt.
r Gloſ. in cle. 1. de ſeq. poſ. et fruct. glo. hic & Clau. glo. in §. appellantur. inſtit. de excep. Aret. in rub. eo. tit. nu me. 19.
s Deci. in c. dilecto. q. 50. de appellat.
t Bal. in l. 6. §. q ſi quis. ff. de inoſ. rup. Feli. i. c. paſtoralis. col. 3. de except. & in rub. de fo. cõp. Hipp. ſing. 20.
v Feli. in tracta. de conat.
x Specu. tit. de accuſato. §. 2.

a Iudex

1 *Index quatenus teneatur propter aſſeſſoris imprudentiam.*
2 *Aſſeſſoris culpa quādo iudici nō imputetur.*
3 *Aſſeſſor cautè facit, ſi proteſtetur, cùm iudicē malè facere intelligit.*

NOn debet hoc.) Quod attinet ad æquitatē hui⁹ edicti, tenebitur tñ iudex, quaſi litē ſuā fecerit[a], quæ cōmunis omniū opinio eſt[b]. Quā tñ quibuſdā caſibus, nō pro-
2 cedere notatū eſt. Prim⁹ eſt, ſi aſſeſſor nō à iudiee electus, ſed à Rep. aut Reip. cōſenſu, in hoc deputatus eſt[c]. Secūdus, in aſſeſſore eſt, in quē litigatores ipſi cōſēſerint[d], nā & ſimiliter tutores excuſanī, qui cū cōſilio matris, aut agnatorū aliquid faciūt[e]. Tertius in aſſeſſore, qui approbatiōis ſuæ titulos à doctoribus ap̄pbatis meruerit[f]. Quartus in aſſeſſore eſt, qui ſe in ſimilib⁹ negotijs ſtrenuè geſſerat[g], hæc eī ad excuſationē iudicijs facere, Alexāder, & oēs
3 cōſentiūt. Ne tñ aſſeſſor teneaī, ſiquando iudicem malè verſari videat, cautum eſt, vt proteſtetur[h].

a l. vlt. ff. de var. & extra ord. cognit.
b Alex. nu. 8. Iaſ. num. 4. Soci. nume. 10. Clau. & Zaſ. col. 2.
c l. fi. §. hac autē. ff. nau. caup. Bal. in rub. C. de pœ. iudi. qui malè iudi.
d Bar. et Ange. in l. ſi conuenerit. ff. de re iudi.
e g. i. l. pella. in. §. pupillo. C. de his quib. vt indig.
f l. Argentū l. q nō tā idoneū. ff. cōmo. Sali. in l. fi. C. de pœn. iudi. q malè iudi.
g l. 1. C. qui et aduer. quos.
h l. quoniā. 2. cū. §. C. de ap-pel.

III. VLPIANVS. Lib. III. ad edictum.

SI quis iniquū ad edictum ius aduerſus aliquē impetrauit: eo iure vtatur ita demū, ſi per poſtulationē eius hoc venerit. cæterū ſi ipſo non poſtulāte, nō coërcetur. Sed & ſi impetrauit, ſiue vſus eſt iure aliquo, ſiue impetrauit, vt vteretur (licèt vſus non ſit) hoc edicto punitur.

1 *Motus proprius in dubio non præſumitur.*
2 *Geminatio habet vim conceſſionis motu proprio factæ.*
3 *Merita præcedentia faciunt præſumi motum proprium, & donationem.*
4 *Præſumptio motus proprij quādo habet locū.*
5 *Litis deciſionem, an litis ordinationem priuilegium reſpiciat, multùm intereſt.*
6 *Clauſula, motu proprio, &, ex certa ſciētia, an per teſtes probari poßint.*
7 *Impetraſſe tantùm, cur hîc ſatis ſit.*

1 IPſo nō poſtulante.) Sed quid in dubio? Et non motum proprium[i], ſed poſtulationem præſumi, ſumma omnium conſenſio eſt[k], niſi fortè geminata conceſſio fuerit[l], authore Baldo[m]. geminatio enim, 2
vt vim habet conceſſionis ex certa ſcientia[n], ſic & eius, quæ motu proprio fieri dicitur, magna eī inter eas ſimilitudo eſt[o]. Sed & præſumi motum proprium veriùs eſt, ſi eius, cui conceſſio facta erit, merita 3
præcedentia oſtendantur. ſic enim & donatio quoque præſumitur[p]. Pręſumitur e- 4
tiam in his priuilegijs, quæ in corpore iuris clauduntur[q], dummodo eiuſmodi ſint, 5
quæ litis ordinationem reſpiciant[r]. Præſumitur, cùm non ſingulis quibuſque, ſed vniuerſitati, putà omnibus eccleſijs indultum quid eſt. difficilè enim, vt eccleſiæ omnes poſtularint[s]. Sed ſi clauſulæ, motu 6
proprio, aut, ex certa ſcientia in reſcripto non exprimantur, num per teſtes probari poterunt? Et non poſſe receptiùs eſt[t]: neque igitur præſumitur, neque probatur per teſtes.

IMPETRAVIT.) Cum effectu facti & iuris, aut iuris, vel facti: impetraſſe autem hîc ideo ſufficit, quia per impetra- 7
tionem cōceſſione ſecuta, res conſummata eſt, alioqui cœpiſſe ſatis non eſſet[v].

i c. ſi motu. verſ. ſi. de præben. in. 6.
k Alex. nu. 1. Aut. vt nulli iudi. §. & hos verè iubemus. l. 1. verſ. ſi. C. de peti. bono. ſub. lib. 10.
m Bald. in l. nec dānoſa. col. 1. C. de precib. imper. offer.
n Doct. in c. porrecta. de cō- ſir. vti. vel inuti.
o g. in c. ſtatutū. §. 1. in g. literarū de reſcrip. lib. 6.
p l. ſi verò nō remunerandi. §. idē Papi. ff. manda.
q gl. in auth. quas actiones. in g. excludūtur. C. de ſacr. eccle. vbi Bar. nu. 5.
r l. ſi. vbi Bar. C. de fruct. & lit. expē. l. die ſabbati. vbi Bar. C. de iud. Cano. in c. 2. d motu. peti.
s Bal. in l. ſi. col. 2. C. de ſacroſ. eccleſ.
t g. ſi. in d. c. ſi motu. g. ſi. ī clem. et ſi principalis. de reſcrip. Alexā. hic. colū. 1. Aret. in l. nemo col. 1. de leg. 1.
v l. qui falſā. ff. ad l. Corne. de fal.

SI procurator meus poſtulauit, quæritur quis eodem iure vtatur? & putat Pomponius, me ſolum: vtiq; ſi hoc ei ſpecialiter mādaui, vel ratum habui. Si tamen tutor vel curator furioſi poſtulauerit vel adoleſcentis: ipſe hoc edicto coërcetur. Item aduerſus procuratorē obſeruandum eſt, ſi in rem ſuam fuerit datus.

1 *Faciens per alium quando puniatur verbis legis, quæ punit facientem.*
2 *Mandato generali illicita non continentur. Et quando neque licita.*
3 *Procurator aduerſus dominum in caſu huius textus an eodem iure vtatur.*
4 *Tutor cur hîc à procuratore differat.*
5 *Communes rationes contrariæ.*
6 *Tutores cur interdum domini appellentur.*
7 *Fœneratorum factores, an ad vſurarum reſtitutionem teneantur.*
8 *Proxeneta tenetur ad vſuras reſtituendas.*
9 *Tabellio, qui illicito contractui intereſt, eadē pœna punitur, qua contrahentes.*

10 *Vſuræ furtum implicitum eſt.*

ME ſolũ vti.) Cũ ſint verba edicti, in perſonam ſcripta, SI QVIS OBTINVERIT, quid eſt quòd is coërcetur, qui impetrari fecit, qua 1 ſi ſcripta in rem forent[a]? Et cõmuniter[b] in cauſa hoc eſſe dicunt, ꝙ hîc delicti aut rei turpis mãdatũ nõ eſt. Si tñ lege ſeu edicto is punireẽ, q̃ p̃ ſe[c], aut q̃ pſonaliter[d], aut q̃ ſuis manib⁹ faceret[e], ſine dubio is tm̃ cõtinereẽ, qui ipſemet, nõ q̃ per aliũ feciſſet.

2 SPECIALITER.) Neq; em̃ generale etiã cũ libera adminiſtratiõe ſic erit, vt aũt nõ illicita[f], ſic nec quæ licita ſunt (ſi tñ ex eis pœnã inſerri poſsibile eſt) in generali mãdato veniẽt. Quæ Bartoli & omniũ cõcors[g] opinio eſt. Quid ergo ſi ꝓcurator obtinuerit, cũ ei neq; dñs ſpecialiter mandaſſet, neque ratũ habuiſſet? Et dicendum eſt procuratorem in edictum incidere[h].

3 MANDAVI.) Sed nũ ꝓcurator aduerſus dñm eodẽ iure vteẽ? Et poſſe receptũ[i] eſt, ſiue q̃a officiũ ſuũ nõ debet ei eſſe damnoſũ[k], ſiue quia dñs ipſe obtinuiſſe dicitur, ſiue quia culpã obijcere illi nõ poteſt, ex cuius perſona lucrum ſentit[l].

4 SI verò tutor.) Cur in tutore diuerſũ? Et Accurſi⁹, q̃a (inq̃t) tutor inuito daẽ, quę ratio cõmuniter q̃dẽ ap̱pbata eſt, vt Alexander & Socin⁹ aiũt[m]. Sed ea ipſis & recẽtiorib⁹ minimè placet, nam & curator inuito 5 daẽ[n], & tñ de curatore quoq; lex loq̃ẽ. Illa ergo melior, ap̱pbataq; magis eſt[o], ꝙ ꝓcurator dñi mandato, aut ratihabitiõe obtineat, tutor & curator citra minorũ ſuorũ 6 voluntatẽ. Adde ꝙ maior his poteſtas eſt, 7 vñ & dñi appellãtur[p]. Quid igiẽ de fœneratorib⁹ dicemus, q̃ p̃ procuratores, inſtitoréſue (quos vũlgo factores vocãt) fœn⁹ exercẽt, nunquid officiales iſti ad vſurarũ reſtitutionẽ tenentur? Et nõ teneri Paulus arbitraẽ[q], eorũ quæ modo dicebã argumẽto. Cõtrà Baldus, eſſe em̃ in fœnore exer-8 cẽdo delictũ[r], & ꝓxenetã teneri ad vſuras 9 reſtituẽdas[s], & tabellionẽ q̃ illicito cõtractui interſit, eadẽ pœna puniri qua cõtrahẽtes[t]. Crebrior[v] itaq; opinio in hoc ſic ſe hẽt, vt ſi dñs ip̃e ſoluẽdo nõ ſit, in ſubſidiũ 10 ſupraſcripti teneãẽ, eſt em̃ ĩ vſura furtũ[x], & q̃ furto opẽ præſtat, in ſubſidiũ cõuenii[y].

IPSE.) Eo amplius & pupillus, quatenus ad eum peruenit.

HAEc pœna aduerſus omnẽ ſtatuitur, qui in edictũ incidit, nõ ſolùm eo poſtulante, qui ab eo læſus eſt, ſed omni, qui quandoque experitur.

1 *Poſtulare an poſsit quilibet ex hoc edicto, an is tantùm, qui læſus eſt.*

2 *Res inter alios actæ in propoſito huius tituli an alijs noceant.*

SEd omni.) Accurſi⁹ & frequẽtiores[z] intelligũt, cũ aduerſus oẽs 1 q̃s impetrauit, nã ſi cõtra vnũ, eo tm̃ poſtulãte, locũ edicto futurũ[a], nã & ſic in eo q̃ latitat videm⁹[b], & res inter alios actæ alijs nocere nõ ſolẽt[c]. Ego vereor ne nõ ſit ꝓbabilior opinio aliud exiſtimãtiũ, ꝓ qua & verba legis nr̃æ bene ſe hñt, & altera exõſſa eſt[d]. Nã q̃d de poſtulãte ſeu aduerſario iura loquũẽ, nõ ad impetratiõis, ſed ad iudicij tẽp⁹ referre oportet[e], & res in 2 ter alios actæ (q̃d regulariter nõ faciũt) ex æq̃tate huius edicti alijs nocere poſſunt.

SI is pro quo ſpopõdiſti, impetrauerit, ne aliq̃s debitor ipſius aduerſus eum exceptiõe vtaẽ: deinde tu in negotio, in quo ſpopõdiſti, velis exceptiõe vti: nec te nec ipſũ oportet hoc impetrare, & ſi interdũ patiaris iniuriã ſi ſoluẽdo debitor nõ ſit. Sed ſi tu incidiſti ĩ edictũ: reus quidẽ vtetur exceptione, *tu* nõ vtaris: nec pœna tua ad reũ promittẽdi p̱tinebit. & ideo mãdati actionẽ nõ habebis.

1 *Clauſula, non obſtãte, & clauſula, ex certa ſciẽtia, quando neceſſaria ſint.*

2 *Pactum rei quomodo fideiuſſori noceat.*

3 *Fideiuſſori an noceat delictum rei.*

4 *Factum vnius quando noceat alteri.*

5 *Fideiuſſor q̃ñ cõueniri poterat ante principalẽ.*

EXceptiõe.) Dilatoria, vel p̱ẽptoria, dũmodo in reſcripto appoſita fuerit clauſula, nõ obſtãte, 1 &c. quæ Accurſij[f] hîc & alibi ſentẽtia eſt. Sed cõtrà ſufficere id ſolũ, vt Princeps ex certa ſciẽtia reſcripſerit, idẽ Accurſius nõ ſemel ait[g]. Receptior[h] itaq; cõcluſio eſt, vt in his, quæ in graue alterius damnum tendunt, clauſula, non obſtante, opus ſit: in his verò, quæ aut in nullum, aut modicum, illa altera, ex certa ſciẽtia, ſit ſatis. In 1 bñficialibus cauſis, clauſula opus nõ eſt, in illis

a l. aut qui aliter. §. ſi. ff. q̃d vi aut clam.
b Soci. nu. 5. Clau. col. 1.
c gl. in Clem. 1 in ver. publice. de vi. & hon. cleri.
d Bar. in l. iubemus. C. de erog. mili. anno. lib. 12.
e l. vnica. §. ne aũt. C. de cadu. tollen. Alex. hic nu. 4. Iaſ. in l. Si is q̃ pro emptore. num. 373. ff. de vſur.
f l. ſi creditor ff. de cõdit. inde. l. creditor. §. lucius. ff. manda.
g Soci. nu. 6. Clau. col. 2.
h l. 1. §. ſi quis apud.
i Iaſ. Soci. De col. ſi. Clau. colum. 2.
k l. Sed ſi q̃s ex ſignatoribus. ff. quemodo teſt. aper.
l l. cũ in fundo. §. ſed ſi mulier. ff. de iur. doti.
m Alex. nu. 7. Soci. nu. 10.
n §. itẽ inuiti inſti. de curat.
o Claud. col. 2
p l. interdum §. qui tutelã. ff. de fur.
q gl. in c. ſicut nõ ſuo. 46. diſtinct. gl. in c. Michael. de vſur.
r c. ſuper eo. c. quia in oĩbus. ff. de vſur.
s gl. in l. fiſcẽte. ff. ad l. Põp. de parri. Roman. ſing. 271 Hipp. ſing. 181
t l. 1. C. vt ne. ad ſu. patroc. lib. 11.
v Soci. col. ſi.
x c. ſi q̃s vſuram. 14. q. 4.
y Bart. in l. ſi ſeruus. ff. de con. fur.
z Alex. in § prince. nu. 14. idẽ hic et Iaſ. col. 1. & 2. Soci. & Claud. col. 1. Zaſ. col. 1
a Vt hic. & lit. ſuprà.
b l. fulcinius. §. ꝙ ſi aduerſus. ff. quib. ex cau. in poſſ. ea.
c Rub. res inter alios act.
d l. ratas. C. de reſcin. vend.
e l. in delictis §. ſi extraneus ff. de noxal.
f gl. in ver. exceptio. gl. in l. 1. ſi. in gl. vſurpationẽ. C. de aquæ duc. lib. 11. in l. 1. in gl. relinquitur. de peti. bono. ſub la. lib. 10.
g gl. in l. ſi. C. ſi con. int vel vtilit. pub. gl. in l. quotiens. C. de pcib. imper. offe. gl. in l. 1. ff. de cõſti. prici.
h Alexã. hic nu. 7. Soci. nu. 6. Deci. nu. 6.

illis em̃ ſũmi Põtificis libera[a] poteſtas eſt.
NEC te, nec ipſum.) Sed quomodo pa-
2 ctũ rei fideiuſſori nocet[b]? Et cõmuniter[c]
reſpondent, vel quia impetratio fideiuſ-
ſionẽ præceſſerat, vel quia conſenſu fidei
3 iuſſoris facta eſt. Quòd ſi quæratur, an de-
lictũ rei fideiuſſori noceat, Sũma & appro
bata Bartoli diſtinctio eſt, vt ad inducen-
dã obligationẽ nõ noceat[d]. Sed & neq; ad
augendã iam natã[e], neq; ad cõſeruandã, ſi
actio per exceptionẽ elidi poterat: noce-
bit tamẽ in hac ſpecie, ſi fideiuſſor cõſen-
tiat[f]: nocebit etiã, ſi actio per exceptionẽ
4 nõ elidebatur[g]. Regulariter aũt factum v-
nius, alij non nocet[h], niſi is veriſimiliter
cogitare potuit, id quod euenit[i].
5 TV non vtaris.) Quomodo ergo fideiuſ-
ſor cõueniri poteſt, antea q̃ debitor excu-
tiatur? Et aiunt[k], vel quia hoc iure à fideiuſ
ſore incipi poterat[l], vel quia debitor ope
exceptionis conueniri nõ poterat[m]. Sanè
hîc Codex Florentinus, vtaris legit, Alij
vteris, quæ lectio plùs placet.

SI filius meus in magiſtratu in hoc edi
ctũ incidit: an in his actionibus, quas
ex perſona eius intendo, hoc edicto lo-
cus ſit? & non puto, ne mea cõditio de-
terior fiat.

1 *Lex de ſtatuente ad impetrantem extenditur.*
2 *Filij factum, an patri noceat.*
3 *Fideiuſſori quando noceat factum debitoris.*
4 *Exceptiones faciliùs quàm actiões acquirũtur.*
5 *Actio patri per filium facillimè acquiritur.*
6 *Filius patri ipſo iure acquirit.*
7 *Filij ob delictũ p̃rei nõ tenetur aſſignare bona.*
8 *Filij bonis publicatis, aduentitia nõ publicãtur.*
9 *Caſtrenſia bona non publicantur, publicatis filij bonis.*

IN Magiſtratu.) Lex de filio ſtatuẽte loquitur.
1 Doctores tñ ad impetrantẽ ex-
tendũt, idq; ſiue impetraſſet ante ius quæ
ſitum patri, ſiue poſtea[n].
2 ET non puto.) Sed an nõ filij factũ patri
nocere poteſt[o]? Et reſpõdẽt, in ipſo cõtra-
3 ctu nocere poſſe, nõ ſeorſum. Sed & cũ pa
ter veluti fideiuſſor filij ſit[p], cur nõ hîc vt
in textu præcedẽti, debitoris factum fidei
iuſſori nocet? Et alij differentiã in eo cõſti
tuũt, q hîc de iure actiõis, illîc de iure ex-
4 ceptiõis agiĩ, exceptiões aũt, faciliùs q̃ a-
ctiões acq̃rantur[q], quod vt per ſe verũ[r], re- 5
ceptũq; eſt, ita in propoſito nõ quadrat, a-
ctio em̃ patri p̃ filiũ vel facillimè acq̃rit[s].
Alij (quorũ eſt approbata opinio[t]) rationẽ 6
dicũt, quia patri per filiũ ipſo iure ex legis
diſpoſitione quæritur[v], nec facto filij tan-
tum, quantum principali prouidentia[x].
DETERIOR.) Generalis regula eſt[y],
cui cõſequẽs eſt, vt ob filij delictũ, aſſigna 7
re ei pater bona nõ teneatur vñ ſoluat[z], p̃-
matura em̃ ſpes eſt[a]. Sic neq; publicatis bo 8
nis filij, aduẽtitia[b], aut (quod dubitari ma-
gis potuiſſet[c]) Caſtrenſia[d] publicabũtur, 9
quæ communis opinio eſt[e].

QVod autẽ ait pretor, VT IS EO-
DEM IVRE VTATVR: an
etiã ad heredẽ hæc pœna trãſmittatur?
& ſcribit Iulianus, nõ ſolũ ipſi denega-
ri actionem, ſed etiam heredi eius.

1 *Edicti huius æquitas ope exceptionis, vel replicationis, vel actionis, proponi poteſt.*
2 *Retorſioni locus non eſt, quando priuilegium aliquid non operatur.*
3 *Priuilegium impetranti conceſſum, quomodo ad hæredes tranſeat.*
4 *Pœnæ quatenus ad hæredes non tranſeant.*

DEnegari actionẽ.) Notandum hîc eſt edicti huius 1
æquitatem, vt ope exceptio-
nis, aut replicationis, ſic ope actionis pro-
poni poſſe, quæ Bartoli & cõmunis[f] ſentẽ
tia eſt. Finge impetraſſe te, vt ex pacto nu
do agas, aget & aduerſarius ex nudo pa-
cto, finge vendentem impetraſſe, vt ven-
ditio valida reſcindatur, & in hoc egiſſe,
aget & emptor[g]. Sed quid ſi Doctor impe-
trauit, vt à quolibet auditore aureum acci
piat, an ipſe cõtrà cuilibet dare tenebitur?
Et non eſſe retorſioni locũ omnes[h] faten- 2
tur, intelligi enim edictum oportet, quan
do priuilegium aliquid operatur[i].
HAEREDI.) Cùm priuilegiũ impetran 3
ti cõceſſũ, ad hæredẽ eius nõ trãſeat, quo-
modo pœna tranſit[k]? Et approbatæ[l] ſolu-
tiones ſunt, vt dicamus, vel actũ fuiſſe, vt
priuilegiũ trãſeat, vel priuilegiũ nõ in per
ſonã, ſed in rẽ fuiſſe. Nã & qđ dicit̃ pœnas 4
ad hęredẽ nõ trãſire[m], ſic oẽs interpretãt[n],
vt đ imponẽdis accipias, nõ de pœna, quæ
ipſo iure impoſita eſt[o], quomodo & lata ſẽ
tentia, pœna aduerſus hæredem tranſit.

Illud

a Clemẽ. 1. ad fi. de p̃b. li. 2. ad fi. vel. pen. Alex. 1. 2. vol. conſ. 2. col. fi.
b l. fi. ff. d pac.
c Alexã. nu. 40. Iaſ. 13. Zaſ. nu. 11. Clau. eodum. pen.
d g. an. l. ſi in pignore. ff. de fideiuſſ.
e l. Centũ Capue. ff. de eo quod cer. lo.
f vt hic cũ. g.
g l. mora. ff. d verb. oblig.
h l. 2. ff. de alie. iudi. mut. cau. fac.
i l. ſi quis domũ. ff. loca.
k Clau. col. fi.
l l. iure noſtro C. de fideiuſſo.
m l. Marcellus. ff. de fideiuſſ. l. fin. ff. ſi cer. pet.
n Iaſ. nu. 1.
o l. Contraiu. ff. fin. ff. de pac.
p l. cũ filius. ff. de verb. oblig.

q l. 1. §. quod aũt. ff. d ſupſ. l. pure. §. fi. ff. de dol. excep.
r Iaſ. in. §. ſequen. col. fi.
ſ l. placet. ff. de acq. hære.
t Soci. Deci. & Clau.
v d. l. placet. l. cũ filio. ff. de leg. 1.
x l. ſi arrogator. ff. de adopt. l. vnũ ex familia. § pri. et §. ſi de falcidia. ff. d. leg. 2.
y l. filius. C. d pac. rubr. C. ne fil. pro pat.
z Doc. in aut. nouiſſima. C. d inoffi. teſt.
a l. 1. §. ſi impubers. ff. de colla. bono.
b l. 3. §. ſed vtrum. ff. de minor.
c l. 2. ff. ad mace.
d l. 3. C. de bo. damna.
e Alexã. & Deci. hic. col. 1.
f Iaſo. nu. 10. Claud. col. 1.
g l. bona fides ff. de act. emp.
h Soci. & Claud. col. fi.
i l. ſi quando ff. de leg. 1.
k l. in omnib. ff. de reg. iu.
l Claud. & Zaſ. col. 2.
m l. 1. C. ex de lic. de f. l. 1. ff. d priua. delic.
n Iaſ. nu. 2. Soci. Deci. Clau. col. 1.
o l. cõmiſſa. ff. de publica.

Illud quoq; nõ ſine ratione ſcribit, nõ ſolũ in his actiõibus pati eũ pœnã edicti, quas tũc habuit, cũ incideret in edictũ: verũ ſi quæ poſtea ei adquirentur.

1 *Actiones omnes generali verbo quando comprehendantur.*
2 *Fiſcus an habeat ius ad bona acquiſita poſt cõfiſcationem.*
3 *Conditionalia iura an publicentur.*

SI Quæ poſtea.) Intelligecũ generaliter imperauit, generali em̃ verbo oẽs
1 actiones cõprehẽduntur[a]. Quid ſi ſimpliciter? Et veriùs[b] receptiusq́;[c] eſt, vt pſentia
2 tantũ cõtineãtur. Sic ſi bona alicuius publicentur, ad futura fiſcus manũ nõ porriget[d]. Vñ & illud quæſitũ eſt, an cõditiona-
3 lia publicẽtur? Etſi ex teſtamento debeantur (dũmodo cõditio caſualis ſit) nõ publicabũt[e], ſecus ſi cõditio mixta, aut poteſtatiua[f] fuerit. Si verò ex cõtractu debita ſint, publicãt, quę actiua[g] ſunt, nõ quę paſsiua[h].

EX hac cauſa ſolutum repeti non poſſe, Iulianus putat: ſupereſſe enim naturalẽ cauſam, quæ inhibet repetitionẽ.

1 *Ciuilis actus naturalẽ obligationẽ non tollit.*
2 *Præſcriptio quando obligationem tollat.*
3 *Fideiuſſor an accedat obligationi præſcriptæ.*

SOLVTVM.) Vel ab impetrante, vel ab eo, qui retorſione vti vult.

1 NATVRALEM.) Nõ tollit naturalẽ obligationem actus ciuilis[i]. Quid ergo de
2 pſcriptione dicimus? Et illa (quod frequẽtiùs prnditũ[k] eſt) ciuilẽ tollit, naturalẽ verò reddit ſine effectu, cuius rei vel maxi-
3 mum argumentum eſt, q obligationi præſcriptæ fideiuſſor minimẽ accedit[l], qui tamẽ teneret, ſi vel ſola naturalis ſubeſſet[m].

IIII. GAIVS lib. I. ad edictũ prouinciale.

ILlud elegãter prætor excipit: PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA EVM FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID FECISSET. Et rectè. ne ſcilicet vel magiſtratus, dũ ſtudet hoc edictũ defendere: vel litigator, dũ vult bñficio huius edicti vti, ipſe in pœnã ipſius edicti cõmittat.

1 *Ratio huius edicti, quæ ſit.*
2 *Homicidam appellanti, an ſine pœna dici poſſit eum mentiri.*
3 *Exceptiones criminoſæ teſtibus partis aduerſæ quando opponantur.*
4 *Duplicationes odioſæ in iure ſunt.*

BEneficio huius edicti.) Ratio verò, triplex 1 eſt, ne ſub clypeo legis quiſquã periclitet[n]. Ne proceſſus in infinitum ſit[o]. Ne qđ lege permittente ſit, pœnã mereat[p]. Sic ei, qui te homicidã appellat, re- 2 ctè dices, mentiris[q]. Sic teſtibus partis ad- 3 uerſæ, exceptiones criminoſæ iure opponũtur[r], q periuri, q infames ſunt, dũ tñ co arguinõ poſsit calũnia opponẽtis[s]. Sic in legis municipalis pœnã nõ incidit, qui vt deferat alios, eò accedit, quò accedere prohibitũ ſit[t]. Vtq; retorſio retorſionis nõ admittit, ſic neq; recõuentio recõuẽtionis[v] corã iudice delegato, ſecundùm cõmunẽ ſententiã[x]. Sic neq; vſuræ vſurarũ[y], neq; fictio fictionis[z], neq; ceſsio ceſsiõis[a], nec duplicatio duplicationis[b], nec ſeruitus ſeruitutis[c], & ſi qua ſimilia ſunt, odioſæ enim 4 duplicationes ſemper viſæ ſunt.

SI QVIS IVS dicenti non obtẽperauerit. Tit. III.

CVm de iuriſdictiõe omniũ iudicũ dictũ ſit, & de pœna decernentis, aut impetrantis ius iniquum, cõſequens & illud fuit, vt de iјs tractaretur, qui iudicibus nõ obtemperando peccant.

VLPIANVS. Lib. I. Ad edictum.

OMNIBVS magiſtratibus, nõ tñ Duũuiris, ſecundũ ius poteſtatis ſuę cõceſſũ eſt iuriſdictionẽ ſuã defendere pœnali iudicio.

1 *Magiſtratus propriè qui ſint.*
2 *Dictiones taxatiuæ cuius naturæ ſint.*
3 *Duumuiri, qui magiſtratus dicerentur.*
4 *Communes expoſitiones contrariæ.*
5 *Delegatus an poſsit indicere mulctam.*

Arbiter

a l. ſeruitus. in princ. ff. de ſer. vrb. præd.
b l. ſi ita ſcripſiſſet. ff. de lega. 2.
c Alex. Iaſ. Clau. Zaſ.
d l. ſi mãdato. §. is cui. ff. mãda. Iaſ. in l. ſi ſtipulatus. §. cũ ſtipulamur. nu. 6. ff. de ver. oblig.
e gl. in. l. non ad ea. ff. de cõdit. & demõſ. Bal. in. l. etiã. C. ad. l. fal.
f l. in facto. §. ſi ſcius. ff. de cõdit. & demõſ. Rom. ſing. 168
g l. inter ſocerum. §. ſi. ff. de pac. dot.
h l. quotiens. ad ſi. ff. de nouat. Alex. & Soci. hic.
i §. fi. inſt. de legit. agna. tute.
k Balb. de pſcript. in. 1. parte. §. Sexto prĩcipaliter. ad fi.
l l. ſi quis poſt quàm. ff. de fidriuſſ.
m l. 1. l. fideiuſſor. obligari. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſſor.

n l. meminerint. C. vñ vi.
o l. dũ teſtamento. ff. de cõdi. inde.
p l. Gracchus C. ad. l. Iul. de adul.
q l. quæ oĩa. §. ſed et ſi aduerſarius. ff. de procur.
r l. qui cũ maior. §. ſi libertus. 1. ff. de bo. lib.
ſ l. iniuriarũ. §. ſi quis per iniuriam. ff. de iniur.
t l. nulla. C. de delato. lib. 10.
v Arg. l. iuſiurandum & ad pecunias. § ait Prætor. ff. de iur. iur.
x Soci. hic.
y l. fi. C. de vſur. l. ſi nõ ſortem. in princi. ff. de cõ. inde.
z Bart. in. l. ſi is qui pro emptore. nu. 70. ff. de vſucap.
a Bal. in. l. ſancimus. in prin. C. ad Trebel.
b Bal. in. l. fi. in princ. C. de Seruit.
c l. 1. ff. de vſu & vſuf. leg.

6 *Arbiter an poſsit mulctam indicere.*
7 *Officium iudicis quando verba legis inducãt.*
8 *Ius dicenti non obtemperãtes, quibus remedijs cogantur.*
9 *Brachium ſeculare iudex eccleſiaſticus & eccleſiaſtici ſecularis implorat.*
10 *Mulctam comminari aut imponere quomodo iudices poſsint.*
11 *Citandus quis eſt vt ſe à mulctæ impoſitione defendat.*
12 *Mulcta an poſsit remitti.*
13 *L.3 titu.22.par.3.*
14 *Appellare an liceat ab impoſitione mulctæ.*
15 *Mulcta an poſsit indici amplius quàm ter.*
16 *Pœna & mulcta quatenus differant.*

1 MAGIStratibus.)
Magiſtratus hi ꝓpriè ſunt, qui
maiorẽ aliquã poteſtatem exer
cent[a], quomodo cõmuniter hic accipiũt.
NON tamẽ.) Sũt qui hic legãt, nõ tãtũ.
quam lectionẽ Bartolus & alij nõ ſequun-
2 tur. Ea eſt em̃ natura taxatiuarũ dictionũ,
vt affirmatiuè poſitę, aliud à propoſito ne
gẽt, niſi fortè ſimile ſit, ſimilia enim ita in
cludunt, vt diſsimilia omnia excludãt[b], ap
poſitę verò negatiuè, aliud à propoſito im
plicant, de quo minus videretur[c]. Vñ appa
ret, legi in p̄ſentia nõ poſſe, nõ tantum[d],
nã neceſſet quid implicitũ diceremus, v-
niuerſali illa conceptione p̄cedẽte omni-
bus magiſtratibus, nec implicit[e] is caſus
eſſet, qui dubitationẽ haberet maiorem.
Tenenda igitur altera illa[e] lectio eſt, quæ
à regula aduerſando excipit Duumuiros.
3 DVVMVIRIS.) Duumuiros crebrior[f]
Doctorũ expoſitio, magiſtratus munici-
pales intelligit, hoc videlicet ſenſu, vt ma-
giſtratus magni in magnis cauſis, & ma-
gnas mulctas, municipales nõ niſi in par-
uis, & paruas imponãt. Alij, (quorũ etiam
4 approbatur ſentẽtia[g]) Duũuiros accipiũt,
nõ iudices, quibus iuriſdictio ſit, ſed qui ad
miniſtrationẽ tantũ ſiue gubernationẽ ha
beãt, hos em̃ mulctare nõ poſſe. Cui ego
ĩtelligentiæ magis accedo, tũ ꝙ contextui
plus quadrat, tũ etiã ꝙ Duumuiri, nõ magi
ſtratus municipales, ſed duo erant, qui ex
ordine Decurionũ eligebant, qđ doctè Al
5 ciatus[h] oſtẽdit. Sed nũquid mulctæ indicẽ
dæ ius, iudici delegato eſt? Et nõ[i] eſſe rece
ptius[k] eſt, p̄terq̃ exceptis quibuſdã caſib[o],
ſi ſit delegatus ad vniuerſitatẽ cauſarũ[l], ſi
nuncios ſuos parũ ſibi obtẽperantes[m] mul
ctet, ſi hoc illi cõmiſſũ ſit[n], ſi aliter iuriſdi
ctionẽ ſuã nequeat defendere[o], ſi delega-
t[o][p] principis. Quid in arbitro? Et frequẽtio 6
res[q] in hoc eũt, vt ita demũ mulctã indicat,
ſi eã illi facultatẽ litigatores cõceſſerint[r].
POTESTATIS ſuæ.) Ad officiũ iudi- 7
cis hæc referri, cõcors Bartoli & cæterorũ
traditio[s] eſt. Nã & generaliter cũ verba le
gis ad iudicẽ ſpectãt, officiũ iudicis naſci-
tur[t]. An & actioni vel accuſationi locus
hic ſit, infrà dicemus[v].
CONCESSVM eſt.) An ergo neceſſe 8
nõ habẽt facere? Et cõmuniter[x] dicit̃, ſi a-
ctione aut accuſatiõe aduerſus nõ obtẽpe
rãtes agatur, neceſsitatẽ mulctãdi eſſe[y]. Si
iudicis officiũ imploret̃, neceſſe etiã eſt vt
inobediẽtes puniat, eligere tñ poterit, qui
bus remedijs procedat, nã & capere perſo-
nã poteſt[z], & denegare cõtumaci[a] audien-
tiam, & mittere in poſſeſsionem[b], deniq;
& mulctis afficere[c], quæ ſi nõ proficiãt ſin
gula, omnibus iure vtetur[d].
SVAM iuriſdictionẽ.) Sed et alienã, vt ſi 9
ſecularis iudex eccleſiaſtici, aut cõtrà, bra
chiũ implorẽt[e], defendere em̃ alter alteri[o]
iuriſdictionẽ ſic poteſt, vt nõ obtẽperãtib[o]
mulctas impõat, quę cõmunis[f] opinio eſt.
DEFENDERE.) Si maior iudex ſit, e- 10
tia ſtatuẽdo mulctã imponet[g], ſi minor, p̄-
cipiẽdo cõminari certã mulctã poteſt, quã
tñ (ſi videbit) augebit aut minuet[h] neq; em̃
cõminando, legẽ mulctę dixit, à qua rece-
dere minimè liceat. Sed & poteſt cõmina
ri mulctã incertã, verbi gratia, arbitrio ſuo
imponendã, nec id incertitudo vitiabit[i].
Sed nũquid vt imponat̃ mulcta nouo pro-
ceſſu opus erit? Et ſi alij iudici obtẽperatũ
nõ ſit, nouo erit opus[k], ſi eidẽ obtẽperatũ
nõ ſit, nouo nõ erit opus, citãdus tñ contu 11
max eſt, dic p̄ſtituto, intra quẽ (ſi poteſt)
ſe ab impoſitione mulctę defendat[l]. Quæ
ab omnibus opiniones[m] ſunt. Quod tamen
de citatione diximus, quatuor caſibus Fe-
linus diligenter reſtringit[n].
POENALI iudicio.) Mulcta, quã tamẽ 12
impoſitam, iudex ex cauſa inopiæ minue-
re põt[o], qđ in pœna nõ eſſe Bartolus ait[p].
Baldus cõtrà, quorũ hic opiniões Iaſon cõ
cordat[q], vt illa poſt impoſitionẽ, hęc antè 13
procedat. Sed iure noſtro[r], ex cauſa pau-
pertatis, etiam impoſita pœna remitti po-
teſt. An à mulctæ impoſitione appellari 14
poſsit

a l.cũ qui. ſupra. de iu. om. iudi. l. voluit. §. quod ait. ff. de inter. act.
b l.ob æs. C. de pra. mino. l. cõtractus. ff. de reg. iu.
c Clem. exiui §. cũ mãt. de verb. ſig. Soci. in. l. 1. nu. 38. ff. de vulg. & pup.
d l. & nõ tãtũ. ff. de peti. he.
e Iaſ. num. 8. Clau. col. 1.
f Alex. nu. 5 Soci. nu. 4. Iaſo. nu. 14.
g Alb. hic. Soc. n. 8. Clau. col. 2.
h Alci. lib. 3. diſp. c. 5. & in l. 1. C. de hug in ſac. pal. mil. lib. 12.
i l. 2. §. fi. ff. de iudi.
k Alexã. hic co. penul. Soci. n. 20. Clau. co lũ fi. Soci. in re gu. 118. delegat[o]. Valen. im periũ. nu. 114. ſuprà. de iu. om. iu.
l l. 2. C. de ſpor.
m d. l. 2.
n d. l. 2. §. fin.
o Innoc. in c. paſtoralis. de offi. deleg.
p c. paſtoralis. c. ſanè. 2. de offi. deleg.
q Iaſ. nu. 25.
r l. non ex omnibus. ff. de arbit. c. legitima. de appell. in. 6.
ſ Bar. num. 9.
t g. in. l. ſi ſoror. C. de Col. la. in. l. ſi res obligata. ff. leg.
v. §. ſi. infra.
x Clau. col. fi.
y l. 1. de iu. om. iu. aut. vt diſ. iu. §. 1.
z l. conſentaneũ. C. quo. & quan. iu.
a l. ſed et ſi p prætorẽ. §. ſed & ſi dũ decreto. ff. ex quib. cau. ma.
b Rubr. quib. ex cau. in poſſ.
c Rubr. C. de mo. mulct.
d d. l. 1. §. quid ergo. 1. ff. de ven. inſpic.
e l. epiſcopale C. de epiſ. au. c. 1. de offi. or.
f Clau. col. fi.
g l. non ambigitur. d legib. l. formã. C. de offi. præſ. p̄to.
h l. programmata. C. cõmi. vel epiſ.
i l. 3. §. pen. ff. vbi pup. edu. de.
k aut. de ſãct. epiſ. §. ſi verò crimen.
l l. 2. §. 1. ff. ſi quis ĩ ius voc. non ie.
m Iaſ. nu. 30.
n Feli. in. c. 1. colũ. 6. de iud.
o l. illicitas. §. fi. ff. d offi. p̄ſi.
p Ang. l. 1. §. fi. ff. de pa.
q Iaſ. col. fi.
r l. 3. titul. 22. par. 3.

poſsit, dubium non[a] eſſe omnes [b] fatentur. Quod verò dici ſolet, mulctam (niſi ter) indici non poſſe[c], ſine diſtinctione verũ nõ eſt, quam Spec[d]. Bartolus[e], & Salicetus[f] tradiderunt. Quæ verò inter pœnam & mulctam ſint differentiæ, alij notant[g].

a l. & in mulctn. C. de appel.
b Soci. in. §. ſequen. nu. 18.
c l. eos. C. de mo. mulct.
d Spec. de contuma. §. nunc dicamus. verſi. ſed pone.
e Barto. in. l. nunquam plura. in. 1. oppoſi. ff. de pri. deli.
f Salice. in. l. quicunq;. §. ſi verò. C. de ſer. fug.
g Plat. in. l. 1. C. de iur. fiſci. lib. 10. Alcia. in. l. aliunde. de verb. ſig.

IS videtur ius dicenti non obtemperaſſe, qui quod extremum in iuriſdictione eſt, non fecit. veluti ſi quis rẽ mobilẽ vindicari à ſe paſſus non eſt, ſed duci eã vel ferri paſſus eſt. cæterũ ſi & ſequẽtia recuſauit, tũc non obtẽperaſſe videtur.

1 *Communes intellectus ſex.*
2 *Extremum in iuriſdictione, quid ſit? Et de hac extremi appellatione.*
3 *Edicta an præcedere debeant, vt quis puniatur, quia non obtemperauit.*
4 *Mulctari an poßint teſtes, & aduocati non obtemperantes.*
5 *Iuriſdictionis alienæ qui ſunt, ſi non obtẽperent, quibus remedijs compellantur.*
6 *Actio de dolo in ſubſidium competit aduerſus non obtemperantes.*
7 *Stellionatus aduerſus non obtẽperantes quãdo locum habeat.*
8 *Collega vnus impediens iuriſdictionem alterius in edictum non incidit.*

EXTREmum.)

1 Bartolus, ſeptẽ intellectus referi, omnes cõmunes[h], præter Bulgari vnũ, quẽ cũ cæteri reprehendãt[i], Zaſius, & recentiores quidam ſuſtentant. Alij alios adijciũt, de quibus breuiter, ſed
2 è re videamus. Primus igitur extremũ accipit pro minimo ſiue viliſsimo, nam & ſi in iuriſdictiõe, vile nihil ſit, poſſunt tamẽ vilia quædã, aliorũ reſpectu dici, quæ per ſe nõ ſunt, neq; ſignificatio vſui repugnat, ſic enim extremę notæ aliquis dicitur. Et apud Horat. epiſtola vltima.

h Alex. Iaſ. Soci. & Clau.
i Alexã. & Claud. colũ. 2. Iaſ. num. 9. Soci. nu. 4.

Extremi priorum, extremis vſq; priores

Et Vergil.

Illam terra parens ira irritata Deorum
Extremã (vt perhibent) Cæo, Enceladoq; ſororẽ
Progenuit.

Ioannes extremũ intelligit, de prima & vltima parte iudicij, ita vt omnia his claudãtur, ſitq; mediũ, veluti pũctũ in medio[k] lineæ, quomodo etiã (quod exemplũ Accurſius inculcat) mediũ & extrema in ſyllogiſmis dicũtur. Alij extremũ, de principio & fine, id eſt, citatione, & executione, ſequẽtia verò ea omnia, quæ inter hęc media ſunt. Alij extremũ, id eſt, vltimum, ſed puniri etiã contumaciã in medio & fine. Alij cõtrà, extremũ, id eſt, principium, ſed puniri contumaciã, in medio & fine, quæ ſequentia vocẽtur. Nicolaus, extremũ, id eſt, infimũ, in iuriſdictione interpretatus eſt, vt ſit ſenſus, puniri cõtumaciã nõ obtẽperantis, ſiue in ijs, quæ ad iuriſdictionem infimã, ſiue in ijs, quæ ad merũ imperium ſpectãt, ſiue in ijs, quę ad ſequentia omnia quæ his videlicet cõtinentur. Intelligit & ſeptimo modo Bulgarus, & extremũ pro fine ſeu executione accipit, quo ſenſu ſola ea cõtumacia à iudice puniri poteſt, quę executioni repugnat. Quod Bartolus, & alij vrgenti (vt putãt) argumẽto reprobãt, puniri enĩ etiã eius contumaciã, qui in ius vocatus nõ ierat[l]. Verũ illic non de huius edicti pœna agitur, quæ grauis eſt; ſed de mulcta. Adde tamẽ ꝙ & repugnat huic ſẽſui, cõiũcta, &. Cęterũ (inquit) ſi & ſequẽtia. &c. Baldus, quẽ Paulus, Iaſon[m], & Socinus ſequũtur, non de extremis iudicij, ſed de extremis iuriſdictionis accipi vult. Sũt aũt duo, alterũ quo litigatores venire, alterum quo dare facerẽue iubentur. Bene dictus[n], alia via procedit, & eius demũ contumaciã mulctandã ait, qui in perẽptorio nõ obtẽperauit, quod cęteri communiter reprehẽdunt, punietur enim & qui in prima & ſecunda citatione, dicto obediẽs nõ ſit. Poſtremò decimus Alciati intellectus[o] eſt, qui in eo exẽplum ponit, qui dolo poſſidere deſijt, cũ à ſe vẽdicaretur res, aut ſequẽtia recuſauit, id eſt, cõdẽnationẽ quãti maximi in litem aduerſarius iuraſſet, aut quãti eius interfuiſſet. Quę certè, vt per ſe vera ſunt, ſic generalibus edicti huius verbis nõ quadrãt, de actore[p], non ſolũ de reo ſcripta ſũt. Ego cõmunes interpretationes amplector. Nec me mouet, ꝙ (vt Alciatus & Zaſius cõtendunt) ex vſu veterũ, id ſolũ dicatur extremũ, quod terminatur fine, habeo enim eius locutionis, id eſt, vt de principio & fine ſumatur, (præter iuris conſultũ quodã in loco[q]) nõ leues authores, Cicero. lib. 2. de nat. Deor. quod facit ea natura, quæ per omnẽ mũdũ, oĩa mẽte & ratione conficiens funditur, & ad medium rapit, & conuertit extrema, Plautus, Ab extremo narrare incipiam, id eſt, à principio,

k l. inſulam. ff. de acqu. re. do.
l l. 2. §. 1. ff. ſi quis in ius vocatus non ie.
m Iaſ. nu. 13. Soci. nu. 14.
n Iaſ. nu. 13.
o Alci. lib. 2. parad. c. 15.
p Verſ. nõ ſolum. l. contumacia. ff. de re iudi.
q l. in tradendo. §. interpoſitum. ff. cõmun. prædi.

principio,quẽ locũ vel doctiſsimi Gráma
ticorum ſic enarrant.Sanè punitur hîc ge-
neraliter is, qui non obtemperauit, alibi
is, qui non venit vocatus, punitur qui, aut
ſcit,aut dubitat iudicẽ competentem,non
qui ei nõ paret,quẽ non eſſe competenté
conſtat[a].Nam neq; is mulctabitur,qui in-
iuſto præcepto non obtemperauit[b],ſed is,
qui vel iuſtum eſſe ſcit,vel dubitabat.
3 NON obtemperaſſe videtur.) Sed nũ vt
puniri poſsit,quia non obtemperauit, tria
edicta præcedat oportet? Et crebrior[c] opi
nio eſt,vt neceſſe non ſint, punitur enim
qui qđ extremũ eſt,non fecit,id qđ ſiue ad
ordinẽ,ſiue ad conditionẽ, aut cauſæ, aut
iuriſdictionis referamus,vnũ tantùm actũ
4 exigit. Quid ſi non litigatores, ſed teſtes,
aut aduocati,non obtẽperent? Et mulctari
5 eos poſſe[d],oẽs[e] fatentur. Quid ſi ij non ob
temperarint,qui alienæ iuriſdictiõis ſunt?
Et remedia ciuilia[f], criminaliaq́, prodita
ſunt,quibus iuriſdictionẽ ſuã Prętores tuẽ
tur,vtq́; cętera deficiãt,actio de dolo,in ci
6 uilibus,crimé ſtellionatus in criminalibus
præſto[g] ſunt. Sed & Põtificij,ex officio pu
7 niũt[h]. Quid ſi ex duobus collegis,alter al-
terius iuriſdictionẽ impediat? Et non inci
dere in edictũ[i],cõcors omniũ opinio eſt.

a l.ſi.ſuprà.§ iur.om.iudi.
b l.2.& .3.ff. ne quis eũ qui. in ius voc.
c Alex.nu.1. Soci.n.14. Iaſ. nu.12.
d l.iuriſiuran di.l.ſi quando. C.de teſtib.
e Claud.col.ſi.
f Rub. ne quis eum qui in ius vo. rubri.de eo per quẽ fac.l.1.C.à bn quilat.occult.
g l.3.ff.de cri. ſtel.
h c.1.c.ſanè.2. de offi.deleg.
i l.Ille à quo. §.tempeſtiuũ. ff.ad treb.

SI procurator tuus,vel tutor, vel cura-
tor ius dicenti nõ obtemperauit: ipſe
punitur,non dñs vel pupillus. Non ſo-
lum autem reum,qui non obtempera-
uit,hoc edicto teneri Labeo ait : verum
etiam petitorem.

1 *Tutoris facta vel delicta qñ pupillo noceant.*
2 *Procuratoris contumacia an noceat domino.*
3 *Communes duæ opiniones contrariæ.*
4 *Communes opiniones Doctorum iuris ciuilis & Cannnici contrariæ.*
5 *Procuratoris factum in non obtemperando quando domino noceat.*
6 *Poſitionibus non reſpondendo quando procu rator domino noceat.*
7 *Bartoli repugnantia compoſita.*
8 *Procuratoris calumnia an domino noceat.*

TVtor, vel cura-
tor.) Quæ de pcuratoris cõ-
1 tumacia diximus, eadem in
tutore repetenda ſunt. An tñ
alia eius facta delictáve pupillo noceant,
ſumma diſtinctio eſt, ſi extra negotia pu-
pilli delinquat, nõ nocere[k]. Si in negotijs
pupilli, colludio facto ſine dubio nõ noce
re[l]. Sed & neque bona fide qđ pertinet ad
tractatum vnde vi, quæ Accurſij aduerſus
Bartolum receptior opinio eſt[m]. Quòd ſi
pœna in tutorẽ non cadat,tutoris factũ pu
pillo nocet[n],ſi in vtrunq; cadere põt, pu-
pillus tenetur,ſed cęſsis actionibus aduer-
ſus tutorẽ liberabitur[o]. Quibus etiã conſe
quens eſt ſecundùm oẽs[p], vt ſi litẽ calum-
nioſam tutor moueat,& ſuo noĩe ipſe con-
demnari poſsit in expenſis[q],& etiã pupil-
lus[r],ita tñ vt hic ceſsis actionibus liberet[s].
IPSE punitur.) Cotidianus hic articulus
eſt, An procuratoris contumacia domino 2
noceat? In quo Innocentius[t], nocere cre-
didit in his, quæ iudicij proceſſum reſpi-
ciunt, non in extrinſecis, qualis mulctæ
impoſitio eſt,quã opinionẽ Doctores ſuo
tempore tenuiſſe Bartolus hîc affirmat.
At hodie cõiter[v] reprehendũt,hoc vel ma 3
ximè,ꝙ in miſsione in poſſeſsionẽ ex ſecũ
do decreto(quæ tñ ad proceſſum ſpectat)
non nocet. Bartolus longiùs diſtinguit,cõ
tumacia dñi an procuratoris ſit,ideſt in eo
quod dñm facere oportuit, an in eo quod
procuratori ipſi iniunctũ eſt. In priori ſpe
cie, procuratoris contumaciã, dñi potiùs
cenſeri[x], niſi caſu procurator impediat[y],
quã cõcluſionẽ alijs quoq; caſibus Cæpo-
la[z] diligẽter reſtringit. In poſteriori rurſus
diſtinguit, cõtumacia in delictũ cadat, an
non, & in ea quæ in delictũ cadit, an eiuſ-
modi res ſint, quæ leue, an magis quæ gra-
ue aliqđ dãnũ inferũt. Quæ Bartoli cõclu
ſiones (vt Cæpola ait) oẽs quidẽ illæ & ab
ignorãtibus receptæ, ſed parũ veræ ſunt.
Socinus[a], & Claudius, reprehẽdi eas à Do
ctoribus affirmant. Ecce enĩ leuis mulcta,
modicũ dãnũ affert, & tñ in ea procurato-
ris contumacia domino minimè obeſt.
Contrà obeſt aliquando, adeò, vt diffini-
tiua ſnĩa aduerſus dñm proferri poſsit[b], id
quod graue damnum affert. Deniq; Baldi,
& Angeli tertia, & approbata ſnĩa eſt[c],
nocere in ijs contumaciam procuratoris,
in quibus ficta domini contumacia ſuffi-
ciat, non in ijs, in quibus vera requiritur.
Igitur nòcebit, quo ad miſsionem ex pri-
mo decreto[d], omnium[e] cõſenſu. Nocebit
etiã ſecũdùm omnes[f], procuratoris negli-
gentia infra decem dies non appellantis,
teſtes, aut alias probationes infra termi-
num

k l.Neq; inter dicto.ff.de re gu.iur.
l l.Meminerint.C.vñ vi.
m in.l.meminerint in gl col ludio.Bart.hic.col.fina.Alexan.nu.2. Iaſ.nu.24.
n l.pella.C.de his quib.vt indi.Sali.in.l.cũ qui res.C.de prabatio.
o l.ſi.ff.de ad mi.tuto.
p Iaſ.nu.22.
q l.non eſt in gratum.
r l.qui ſolidũ. §.etiã.& leg.2.
s d.l.fina.
t Innoc.in.c.2. extra vt lit.nõ conteſt.
v Soci.colũ.2.
x Si procurator. §.ſi tutores.ff.manda.
y l.cũ à matribus.C.qui.pet.tuto.
z Capo.Caut. 57.
a Soci.colũ.2. Clau.col.1.
b c.ſuborta.& ſen.& re iud.
c Soci.col.2.
d l.cũ qui rec.C.de procur.
e Soci.colũ.3. Clau.col.2.
f Zaſ.col.ſi.

num non producentis. Non nocebit, quo
ad miſsionem ex ſecũdo decreto[a], niſi do-
minus ſciat, & in purganda cõtumacia ne-
gligens fuerit[b], quæ crebrior opinio eſt[c],
ſicut & illa approbata[d], propter procura-
toris veram cõtumaciam, dominum non
repelli ab appellando, niſi ſcientia, & ne-
gligentia ipſi imputari poſsit. Sic & illa
quoque receptior[e], ne propter procurato
ris contumaciam dominus excommuni-
cari poſsit, quamuis Iaſon[f] malè diuerſum
ſentiat. Quibus conſequens etiam eſt, vt
ſecundùm communem huius verſiculi in
telligentiam[g], procuratoris contumacia
domino non noceat, quantum ad mulctæ
impoſitionem, quãlibet leuis illa ſit. Sed
quid ſi procuratorem citatus conſtituat
ad litigandum, & ille in vno iudicij articu
lo non obtemperet, an id domino noceat,
ita vt licèt mulctari nequeat, condemnari
tamen poſsit in expenſis? Et poſſe Innocẽ
tius[h] tenet, Bartolus contrà huius legis ar-
gumento[i], quæ mulctã, & expenſas æqui-
parat, & quia mandatum hoc videri nõ de
beat[k]. Quid ergo? poterit (inquit) propter
contumaciam procuratoris non audiri do
minus, niſi reficiat expenſas, quæ etiã Ac-
curſij opinio[l] fuit, quam communiter iu-
ris ciuilis Doctores ſequuntur, ſicut illam
4 Innocentij Pontificij omnes[m], eaque ma-
gis in vſu eſt[n]. Et meritò: vt enim condem
natio in expenſis fiat, ficta cõtumacia[o] ſat
èſt. Et hæc de cõtumacia procuratoris ſat
5 ſunt. Sed quid ſi aliter nõ obtemperet, an
domino noceat, vt aut exceptione exclu-
di poſsit, aut actione conueniri? Etſi pro-
curator ante ſuſceptum mandatum delin-
quat, aut poſt ſuſceptum, ſed in alijs quàm
in ijs quæ mandata ſunt, nihil eſt cur domi
no noceat[p], ſiue quoad exceptionem, ſiue
quoad actionem. Quòd ſi in negotio com
miſſo delinquat, tunc inter actionem ex-
ceptionemq́ue multùm intereſt, procura-
tor enim ad iudicia ante litem conteſtatã
domino non nocet, poſt litem conteſtatã
nocebit[q], vt exceptione repelli dominus
poſsit. Si verò procurator ad negotia ſit, ſi
ne diſtinctiõe de dolo eius excipi poteſt,
ſi in eodem negotio delinquit[r]. Actio ve-
rò ex delicto procuratoris, aduerſus domi
num intendi non poteſt[s], niſi ſpecialiter
mandauerit, vel ratum habuerit, ſed & ne
que ex facto quod delictum non eſſe cer-

a l. ſi cũ vſufructuario. ff. ſi ex nox. cau. ag. l. hoc amplius. §. ſi. cũ. l. ſeq. de dã. inf.
b l. 2. C. de ex coſt. & transl. lat. mil. anno. libr. 12.
c Soci. colũ. 3. Clau. col. 2.
d Iaſ. nu. 14.
e Claud. col. ſecunda.
f Iaſ. nu. 4.
g Clau. col. 2.
h Innoc. in c. 2. vt lit. non cõteſta.
i Verſi. finali.
k l. ſi procurator. ff. de cõdi. indebi.
l Gl. in l. non poteſt dolo. in gl. 1. ad fi. ff. de reg. iur.
m Claud. col. finali.
n Iaſo. nu. 15.
o Docto. in l. ſancimus. C. de iudic.
p l. ſi procuratori. ff. de do. excep.
q l. neq; interes. C. de pcu. l. poſt litem. ff. de procura.
r l. apud celſum. §. quaſitũ. 2. ff. de do. excep.
s l. 1. §. quotiẽs §. de receſſe. ff. de vi et vi ar.

tum ſit, punibile tamen[t]. Cæterùm ſi fa-
ctum in delictũ non cadit, domino nocet,
ſi procurator aut ſpeciale mandatum ha-
buerit, aut etiã generale cum[v] libera. Sed
etſi anceps factum proponas, id quod vel
delicto adſcribi poſsit, vel nõ, domino no
cebit[x]. Ponitq́ue Bartolus[y] exemplum, in 6
reſponſiõe facta poſitioni: ſi enim verum
dixit procurator, domino nocet, ſi menti-
tur, non nocet: ſicut neq; nocebit eius con
tumacia in non reſpondẽdo poſitionib[9][z],
niſi dominus ſciens negligensq́ue in pur-
ganda contumacia ſit. Atq; ita (vt opinor)
Bartolus[a], qui ſibi ipſi repugnat, compo- 7
nendus eſt. Sicq́ue etiam diſtinguendum
eſt, quod apud Pontificios indiſtinctè legi
mus, propter procuratoris contumaciam
in non reſpõdendo poſitionibus, dominũ
haberi pro confeſſo, etſi alij aliter in hoc
modo ſentiant[b]. Sanè & ſuperioribus con- 8
ſonat, vt propter delictum procuratoris li
tem calumnioſam inſtituentis, ipſe magis
ſit in expenſis condemnandus, niſi domi-
nus ſciuerit, neque enim calumnia manda
ta eſt[c], neq; domini colore[d] quæſito exer
cenda, atque ita Clementem Summũ Pon
tificem determinaſſe ferunt, eſtq́ue ea opi
nio communis[e]. Neque illa minus, ſi pro-
curator per ſimoniam Sacerdotium impe
tret, non poſſe eum à domino repetere ex
penſas[f].

HOC iudicium nõ ad id quod
intereſt, ſed quanti ea res eſt,
concluditur: & cùm meram
pœnam contineat, neq; poſt annum, ne
que in hęredem datur.

1 *Intereſſe triplex eſt.*
2 *Intereſſe commune quid ſit?*
3 *Pœna & intereſſe an differant? & nu. 5.*
4 *Expenſæ quæ ratione victoriæ petuntur, an differant ab ijs, quæ ratione contumaciæ debentur.*
5 *Expenſæ deſertæ appellatiõis qua actione petantur?*
6 *Expenſæ retardati proceſſus, & temeritatis quæ damna contineant.*
7 *Contumacia quæ requiratur, vt edicto ſi quis ius dicenti non obtemperauerit, locus ſit.*
8 *Fiſco pœna applicata ex edicto, ſi quis in ius vocatus non ierit, coram quo iudice petatur.*
9 *Procurator Cæſaris, aliquando nõ cognoſcit inter Fiſcum & priuatos.*

t l. 3. §. ſi procurator. ſuprà qd quiſque iu.
v l. Procuratoris. in princ. ff. de tribut.
x l. non ſolũ. in princ. ff. de procur.
y Barto. nu. 4. verſi. ad ſecũdum.
z d. l. non ſolum.
a Bar. num. 1. verſi. ſic intelligo.
b Iaſ. num. 11.
c l. ſi procurator. ff. de con. inde.
d l. Non eſt ignotum. C. de admi. tuto.
e Iaſo. nu. 16.
f Gl. in l. qua vtiliter. in princip. ff. de neg. geſt.

10 *Pœna*

10 *Pœna ex populari actione, interdum parti.*
11 *Actio ex edicto, ſi quis ius dicenti non obtemperauerit, an poſſit proponi poſt ſententiam?*
12 *Iudex an taxet expenſas in eo conſiſtentes, quòd ei obtemperatum non eſt.*
13 *Contumacia, an ſit delictum?*
14 *Mora delictum eſt.*
15 *Dolus delictum eſt.*
16 *Bannitus propter contumaciam, an poſſit offendi propter delictum.*

HOC iudicium.) Cùm ſit intereſſe triplex, conuētum, ſingulare, commune, ſitq; hoc cōmune nihil aliud,
2 quàm communis damni, aut lucri æſtimatio, id eſt, quāti res eſt[a], quid eſt, quòd hîc tanquàm diuerſa ponuntur? Rurſus, cùm
3 pœna, & id, quod intereſt, diuerſa ſint[b], quid eſt, quòd pro eodem ponūtur? Et primum varie Doctores diſſoluūt, ſed præ cęteris ſenſus hic approbatur[c], nō dari actionem ex hoc edicto ad intereſſe totius cauſæ, ſed dari in id, quod intereſt, ratione cōtumaciæ, verbi gratia, propter litis expenſas in aduocatis, teſtibus, procuratoribus, & ſimilibus. Sed & damna rei familiaris venient, ſi qua fortè mihi cōtigerint, quia aduerſarius non obtemperauit. Igitur ex-
4 penſæ, quæ ratione victoriæ petuntur, dupliciter differunt ab his, quæ propter cōtumaciam. Primùm illas non niſi iudicis officio mercenario cōſequimur[d], has vel iudicis officio, vel etiam actiōe in factū, quę
5 opinio cōis eſt[e]. Sic & expēſæ ratione deſertæ appellationis per actionē recuperātur[f]. Inde quinetiam eſt, vt illæ lata ſentētia peti non poſsint, hæ poſsint[g]. Secundò differunt, quia in illis, expēſæ tantūmodo
6 litis[h]: in his, etiam alia damna veniunt. Quæ etiam crebrior opinio eſt[i]. Sic & in ijs, quæ ratione retardari proceſſus[k], & in ijs, quæ ratione temeritatis petūtur[l], cætera damna cūſyderantur. Sed nunquid alijs legib⁹ puniri quis poteſt in omne id, quod intereſt? Et poſſe, Bartolus & alij notāt[m]. Quod ad ſecundū pertinet, approbata[n] Azonis intelligētia eſt, vt principiū de ea pœna intelligatur, quæ parti applicāda
7 eſt, verſiculus & cū meram, in ea quæ fiſco. Non datur autem ex hoc edicto actio parti, niſi propter veram aduerſarij contumaciā, ex recepta ſententia[o]. Non igitur, ſi nō contemnens, ſed ex cauſa fortaſsis parum iuſta non veniat. Non ſi ad domū tantùm citatus ſit[p], cui etiam cōuenit, vt neq; ad bannū (mulcta enim eſt[q]) ex ficta cōtumacia procedi poſsit. Cōtrà, ad cōdemnationem expēſarum, quæ exceptionis ope, aut iudicis officio petuntur, fictā cōtuma- 8
ciā ſufficere[r] inter oēs cōuenit[s]. Quæ verò pœna fiſco applicatur, corā iudice, cui nō obtemparatū eſt, peti poteſt, ſiue pars ad fiſci vtilitatem accuſet, ſiue filius agat. Singulare enim ius hoc, quanuis aliâs cau 9
ſæ inter priuatos & fiſcū, coram Procuratore Cæſaris tractentur[t], ſicut & illud ſin- 10
gulare erit, vt cùm popularis actio ſit, pœna nō parti (vt ſolet[v]) ſed fiſco applicetur. 11
POST annū.) Sed nunquid poſt ſententiā actio ex hoc edicto ꝓponi poterit? Et poſſe, cōcors omnium opinio eſt[x], hæ eñ expenſæ iure actionis petuntur, in ijs verò quæ iudicis[y], lata ſententia iudicis officiū quieſcit[z]. Quid ſi permenſen, aduerſariū non obtemperantem ipſe expectaui, ne- 12
ceſſe'ne mihi ſit expenſas probare, an ex ſuo officio iudex taxare poterit? Et poſſe eum indubitati iuris eſt[a].
NEQVE in hæredem.) Quia ex delicto 13
eſt, id eſt contumacia, Contumaciā enim delictū eſſe, & hîc, & alibi[b] bene notat Ac 14
curſius. Sic & mora[c], & dolus[d]. Nūquid er 15
go ſi municipij lex ſit, vt bannitus ex deli- 16
cto poſsit offendi, in bannito cōtumace locū habebit? Et nō habere locū, verior opinio eſt[e], neq; enim propriè, ſed in larga ſignificatione delictum dicitur, leges verò municipales, ſtrictè declarari ſolent.

a l. inter hæc verba. ff. de verb. ſig. l. fi. ff. de peato. ſti pul.
b l. pen. §. 1. infrà. ne quis eū qui in ius voc.
c Alex. col. 2. Soci. num. 10. Iaſ. nu. 5.
d l. terminato. C. de fruct. & lit. expen. l. properandū. §. ſin autem alteentra. C. de iudi.
e Alex. col. fi. Soci. n. 4.
f Bald. in c. ex parte. 2. col. 3. de reſcript. Iaſ. hic. nu. 7.
g l. 4. C. de po.
h l. oēs. in fi. C. de epiſ. & cler. l. ſancimus C. de iudi.
i Soci. num. 3. Iaſ. nu. 4.
k l. non ignorat. C. de fruc. & lit. expē.
l l. eum quem temerè. ff. de iudic.
m l. qui reſtituere. ff. de rei ven. l. in actionibus. ff. de in lit. iu.
n Alexā. nu. 35. Soci. col. 1. et 2. Iaſ. col. 1. & nu. 23. Claud. fol. fi.
o Alexā. nu. n. Soci. nu. 14.

p l. ſatiſq. ff. de in ius voc.
q Glo. in. l. 1. §. qd ergo. ff. de vent. inſpi.
r Auth. et q C. de bo. auth. iudi. poſsi.
s Soci. nu. 15. Alex. nu. 13.
t l. 3. C. ſi aduer. fiſ. l. 1. l. ad fiſcum. §. verbi cau. fiſc.
v l. ſi cui. ff. de verb. ſign.
x Iaſ. nu. 7.
y l. 4. C. de po.
z l. terminato. C. de fruct. & lit. expen.
a l. non ignorat. C. de fruc. & liti. expē.
b Gl. in. l. ſi ſi lius. ff. de inter. act. Glo. in. l. ſi plures tutelā. ff. de admini. tuto.
c Gloſ. in. l. ſi moeu. in gloſ. dolū. ff. ſolut. matr.
d l. 1. §. nunc tractemus. ff. de tut. & ratio. diſt. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndū. ff. de mino.
e Imo. in d. l. ſi mora. col. 2. Iaſ. hic. n. 39. & 41.

DE IN IVS VOcando. Tit. IIII.

PAVLVS, Lib. IIII. Ad edictum.

IN ius vocare eſt, iuris experiundi cauſa vocare.

1 *Iudicium, an incipiat à citatione.*
2 *Communes opiniones contrariæ.*
3 *Lis à conteſtatione incipit.*
4 *Libelli oblatio, an habeat vim citationis.*
5 *Citatione an ſit opus, cùm litigatores præſentes ſunt.*
6 *Communes opiniones contrariæ.*

1 EXperiundi,) Agendi.
VOCARE.) Quæri in initio
huius tractat⁹ ſolet, an iudiciũ
à citatione incipiat? Et incipere, Accurſius
2 hîc & alibi tenet[a], quã opinionẽ cõem So-
cinus ait[b]. Contrà idem Accurſius[c] nõ ni
ſi à litis cõteſtatiõe incipere, idq́; verius[d],
receptiusq́; eſt[e]. Sed placet Angeli cõcor-
dia[f], vt propriè, vereq́; à litis cõteſtatione
incipere dicatur. Largè etiam à citatione,
vnde etiam quo ad interrũpendæ præſcri-
ptionis, perpetuãdæ iuriſdictionis, vitij li-
tigioſi, effectus, à citatione incipit. Sanè li-
3 tem à cõteſtatiõe incipere oẽs cõſentiũt[g].
4 Sed nunquid libelli oblatio vim citatiõis
habet? Et dici ſolitũ eſt, ab ea, quæ parti[h],
nõ ab ea, quæ iudici fiat, proceſſum incipe
5 re. Quid ſi litigatores præſentes fuerint,
an citatiõe ſit opus? Et Bartolus, ſi præſens
litigare nolit, citatione eſſe opus ait, quæ
authore[i] Zaſio & cõmunis opinio eſt, &
in Germania ſeruatur. Cõtrà aduerſus præ
6 ſentes licèt inuitos, in diffinitiuã ſententiã
nedũ ad interlocutoriã procedi poſſe, ve-
rior[k], crebriorq́;[l] ſententia eſt, niſi quòd
hanc quibuſdam caſibus Iaſon & recen-
tiores non procedere benè notant.

a g. hic. & in rub. C. de in ius voc.
b Soci. in rub. ī
c g. in. l. 1. C. de iudic.
d l. amplius. ff. rẽ rat. ha. l. 1. C. de lit. con.
e Alci. in rubr. C. de in ius vocan. & lib. 2. diſp. c. 24.
f Ang. in. l. 1. C. de iudi. Soc. ſuprà in rub.
g Alex. in. l. cauſa. C. de tranſ. Alci. li. 2. diſp. c. 24.
h c. quoniam contra. de probat. Soci. hic Alci. in rubr. C. de ī ius voc. col. 2.
i Zaſ. col. 1.
k l. etiam. §. fi. ff. de minor.
l Iaſ. hic, & in. l. nec quicquã. §. vbi decretum. nu. 26 ff. de offi. procon. et leg. Alci. in rub. C. de ī ius voc. col. 2.

II. VLPIANVS, Lib. V. Ad edictũ.

IN ius vocare nõ oportet, neq; conſulẽ, neq; præfectũ, neq; prætorẽ, neq; procõſulẽ, neq; cæteros magiſtratus, qui imperiũ habẽt, qui & coërcere aliquẽ poſſunt, & iubere in carcerẽ duci: nec põtificẽ, dũ ſacra facit, nec eos, qui propter loci religionẽ inde ſe mouere nõ poſsũt ſed nec eũ, qui equo publico ĩ cauſa publica trãſuehatur. Præterea in ius vocari nõ debet, qui vxorẽ ducat: aut * eã q̃ nubat, nec iudicẽ, dũ de re cognoſcat: nec eũ dũ quis apud prætorẽ cauſam agit: neq; funus ducentem familiare, iuſta've mortuo facientem.

1 Citari an poßint maiores magiſtratus?
2 Magiſtratus an poßint conueniri dũ in officio ſunt?
3 L. 12. titu. 2. par. 3.
4 Sacra facientes an citari poßint.
5 Bartoli opinio communiter reprehenditur.
6 Citatio an poßit fieri in eccleſia?
7 Feriatis diebus an poßint fieri citationes?
8 Monachi & Eremitæ an citari poßint?
9 Prælatus monachorum an poßit citari?
10 Libellus cõtra monachum, monaſterium, an prælatum proponendus ſit.
11 Opiniones contrariæ.
12 L. 10. tit. 2. par. 3.
13 Tranſuectio equitũ quid & vnde originem habuerit.
14 Præcones equo vecti non citantur.
15 Doctores an citari poſsint, cùm ad inſignia doctorea ſuſcipienda publicè vehuntur.
16 Veredi an citari poßint?
17 Carceratus an poßit vocari in ius?
18 Funus familiare ducens an poßit citari?
19 Iuſta cur exequiæ dicantur?

CAEteros magiſtra
tus.) Maiores magiſtratus re ci- 1
tari nequeũt. Sed & neq; verbo,
præterq̃ ſi ſic citentur, vt officio finito ad-
ſint[m], quã opinionẽ vtriuſq; iuris docto-
res ſequntur[n]. Sunt præterea nõ pauci ca- 2
ſus, quibus dũ in officijs ſunt, iure cõueniũ
tur, quos Iaſon, & Socinus[o] latiùs exequũ-
tur, & iure noſtro quidã notantur[p]. 3
PONTIFICEM.) Accurſi⁹, & alij nõ ma-
lè, in epiſcopis clericisq́; hodie exẽplũ po 4
nũt. Adijcit Bartolus[q], citari eos ita poſſe,
vt finitis ſacris cõpareãt. Id quod cæteri 5
meritò reprehendũt, turbarentur enim ſa
cra, & magna eſt ratio, quæ ꝓ religione fa-
cit[r]. Illud inter oẽs conuenit[s] (dũ ne ſacra
turbẽt) clericos ſeculareſve in eccleſia ci 6
tari poſſe[t]. Cæterũ vt nõ feriatis adſit, die
bus feriatis citari quẽ poſſe receptũ eſt[v]. 7
LOCI religionem.) Potuit Vlpiani tẽ-
pore poni exẽplũ in veſtalibus virginib⁹,
in cuſtodibus templorũ[x], hodie in mona- 8
chis, & Eremitis non malè ponũt. Sed an
eorũ prælatus citabitur? Et citari eũ poſſe 9
cõſtat[y]. Quid de libello, cõtra monachũ,
monaſteriũ, an potiùs cõtra prælatũ præ- 10
ponẽdus eſt? Et Doctores iuris ciuilis va-
riãt[z], freqnẽtiùs tñ in hoc inclinãt, vt con 11
tra monachũ, proponatur, Pontificij cõtra
Monaſteriũ[a]. At Hiſpaniæ lex[b] cõtra præ 12
latũ, quæ memoriæ mandãda eſt, ſed & ea
intẽtio in id tm̃ procedet, quod monaſte-
riũ ſucceſsit[c].
TRANSVEHATVR.) De tranſuectione 13
equitũ à Fabio Maximo inſtituta, quæ Idi
bus

m l. ſi tempus ff. de hæ. inſti.
n g. in. 2 prohibentur. 2. q. 1. Iaſ. hic. nu. 1
o Soci. in reg. Zob. magiſtratus.
p l. 11. titul. 2. par. 7.
q Arg. d. l. in tempus.
r l. ſunt perſonæ. ff. de relig.
s Alex. nu. 4 Iaſ. nu. 2. Zaſ. col. 2.
t l. ꝓſenti. C. de his qui ad eccle. confu.
v Iaſ. et Zaſ. col. 1.
x l. annua. §. 1. ff. de annu. leg.
y Aut. cauſa C. de epiſ. & cleri. g. & Bar. hic.
z Specul. de ſtu. mona. in princ. Pan. in. d. aut. cauſa.
a Abb. in. c. 2 præſentia. nu. 78. de probat.
b l. 10. titu. 2. par. 3.
c §. fi. inſt. de acquiſ. per ar rog. Pan. ĩ. d. aut. cauſa d. l. 10.

bus Quintilibus fieret, rectè Budæus hîc admonuit. Ex Liuio, Suetonio, Valerio Maximo, eſt trāſuectio, cū equites ſolēniter recenſentur. Accurſius, & Bartolus in
14 præcone ponunt, Præcones enim apud Italos (quod Zaſius notat) equo vecti, populū cōuocare ſolēt. Addit rectiſsimè hîc, neq; Doctores in ius vocari poſſe, dum ad inſi-
15 gnia doctorea ſuſcipienda equo vehūtur. Sunt &[a] qui locū hūc de veredis accipiāt,
16 quos vulgus Poſtas appellat, quorū eſt interpretatio non contemnenda.

a Coraſ. Miſcel. lib. 1. c. 13.

17 CAVSAM agit.) Quid ſi in carcerib[9] ſit? & nō poſſe hunc citari Bartolus ſentit, idē alibi[b], cōtrà, quæ opinio & vera[c], & cōis eſt[d], modò iuſtè carceratus ſit, & per procuratorem reſpondere poſsit.

b Bar. in l. is qui reus. co. ſi. de pub. iu.
c l. u. C. ex qb. cauſ. maio.
d Zaſ. nu. 2. poſt Iaſ. col. ſi.

18 FVNVS familiare.) Hodie per nouem dies à morte defuncti computandos familiares eius non conueniuntur[e].

e Authē. vt cùm de app. §. pen.

19 IVSTA.) Exequias, ſiue ſacrificia quæ pro mortuis fiunt, ſic dicta, quòd iure his impēdantur, qui de nobis viuentes bene meruerunt. Cice. 2. de legibus. Non ſolū vita cruciati atq; dedecore, verum etiam ſepultura, & iuſtis exequiarum caruerunt. Et rurſus, ſed videamus Platonē, qui iuſta funerum reijcit ad interpretes religionū. Et pro. L. Flacco, iuſta Catilinæ facta ſunt.

III. CALLISTRATVS, Lib. I. Cognitionū.

VEL qui cadauer proſequūtur. quod etiam videtur ex reſcripto diuorum fratrum comprobatum eſſe.

5 *Cadauer proſequētes, an in ius vocari poßint?*
2 *Sepultura debitoris, an poßit impediri?*

5 CADAVER.) Accurſius, & frequētiores[f], hîc familiare ſubaudiunt. Sed fortè Odofredi, & Fulgoſij ſenſus eſt verior, qui de omnibus accipiūt, qui cadauer quodcunq; proſequan-
2 tur. Sed nunquid cadauer ipſum pro debito creditores detinere poterūt? Et poſſe Angelus[g], & non pauci[h] crediderūt. Ego diuerſæ ſcholæ[i] magis aſſentior, ea enim & verior[k], & æquior eſt, vt quam potiores ſequūtur[l], impedireturq; ſic ſepultura debitoris, quæ impedienda non eſt, niſi vel apud Anglos, mala id cōſuetudine, vel niſi debitor manifeſtè ī pctō mortali decedat.

f Soci. nu. 7.
g Ang. ī authē. vt defun. ſeu. fu. §. 1.
h Fel. in c. ſicut iudæi. & in de. Hippo. n. l. qui ſine. col. pe nul. de quaſt. et in ſing. 199.
i Rod. in. l. poſt rem. amp. §. vt limi. 9. de re iudi.
k Authē. vt def. ſeu fu. authen. vecū de appel. §. pen.
l Ioan. and. Auch. Abb. in. c. ex parte de ſepul. Arch. in. c. noīatiōes. num. 15. 2. q. 6. Specul. de appel. §. in quib. num. 10.

IIII. VLPIANVS, Lib. V. ad Edictū.

QVIcq; litigādi cauſa neceſſe habet in iure, vel certo loco ſiſti: nec furioſos, vel infantes. Prætor ait: PARENTEM, PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, PARENTES, PATRONI, PATRONAE IN IVS SINE PERMISSV MEO, NE QVIS VOCET. Parentē hic vtriusq; ſexus accipe. ſed an in infinitum, quæritur. quidā parentē vſque ad tritauū appellari aiunt. ſuperiores maiores dici: hoc veteres exiſtimaſſe Pōponius refert. ſed Gaius Caſſius omnes in infinitum parentes dicit: quod & honeſtius eſt, & meritò obtinuit. Parentes etiā eos accipi Labeo exiſtimat, qui in ſeruitute ſuſceperunt, nec tamē (vt Seuerus dicebat) ad ſolos iuſtos liberos, ſed & ſi volgo quæſitus ſit filius, matrem in ius non vocabit.

1 *Citari an poßint pupilli.*
2 *Maiorum appellatio quos comprehendat?*
3 *Adā ſi hodie viueret, à nemine vocari in ius ſine venia poſſet.*
4 *Verborum proprietas quando non attendēda.*

INFANTES.) Quid de pupillis? Et verius hoc eſt, vt vel ipſi, vel eorū tutores citari poſsint[m]. 5

m Iaſ. col. ſi.

SVPERIORES maiores.) Sed & pro ſubiecta materia vſque ad tritauum nonnunq̄ maiores dicuntur[n]. 2

n l. ſi cohortalis. C. de cohort. lib. 12. Old. co. 25. Iaſ. & Zaſius hic.

IN infinitū.) Receptaq; Accurſij[o] opinio in hoc eſt, exiſtimantijs, ſi Adam hodie viueret, à nemine vocari eum in ius ſine venia poſſe. 3

o Gl. in. §. pœnales. in. §. parentē. inſti. de actio. Soci. hic. col. 1.

HONESTIVS.) Recedim[9] igitur à proprietate (quę ſeruari ſolet[p]) ſi id ſenſus ſuadeat honeſtior. 4

p l. 1. §. ſi is q nauem. ff. de exercit.

V. PAVLVS, Lib. IIII. Ad edictum.

QVIA ſemper certa eſt etiam ſi volgo conceperit, pater verò is eſt, quem nuptiæ demonſtrant.

1 *Expoſiti filij, an habeant incertum vtrumque parentem.*
2 *Iuriſconſulti à Bartoli cōſyderatione defenſi.*

1 QVia certa eſt.) Bartolus in expoſitis & pa-
trem, & matrem incortum
2 ait, ſed (vt opinor) Iuriſcon-
ſult' in propoſito, de omnimoda certitudi
ne, aut iucertitudine ſensit.

VI. IDEM, Lib. I. Sententiarum.

PArentes naturales in ius voca-
re nemo poteſt. vna eſt enim
omnibus parentibus ſeruan-
da reuerentia.

1 *Fili' naturalis, an incidat in crimē parricidij patrem occidendo?*

2 *Inceſtuoſus filius an poßit vocare patrem in ius ſine venia.*

3 *Inceſtuoſus filius, an ſit alendus, vel alere ipſe patrem teneatur?*

1 REuerentia.) Natura
eſt cō-
munis eſt[a]. Quare & concordi
omniū opinione[b], ſi naturalis
filius patrē occidat, incidet in legem Pō-
2 peiam de Parricidijs. Sed an inceſtuoſus
patrem ſine venia in ius vocare poteſt? Et
poſſe hunc omnes fatentur[c]. ſic enim neq;
3 ali neceſſariò debet[d], neq; alere ipſe patrē
tenetur[e].

a l. hos accuſare. §. oībus. de accuſa.
b Alex. n. 10.
c Soci. hic. col. 2. Zaſ. in. §. parentes. col. 5. inſti. de ac.
d Authē. ex complexu. C. de inceſ. nup.
e Azo. in ſū. C. de legi. he.

VII. IDEM. Lib. IIII. Ad Edictum.

PAtris adoptiui parentes impu
ne vocabit. quoniam hi eius
parentes non ſunt: cum ijs tā
tū cognatus fiat, quibus & adgnatus.

1 *Adoptiui patris, & adoptiui patroni differentia.*

a IMpune. At parentes
etiam patro-
ni adoptiui excipiuntur[f].
QVIBVS & adgnatus.) Qui-
bus verò nō agnaſcitur, neq; cognat' fit[g].

f l. ſed ſi hac verſ. parētes. infrá.
g l. qui ī adoptionem. ff. de adopt.

VIII. VLPIANVS, Lib. V. Ad edictū.

ADoptiuum patrem, quan-
diu in poteſtate eſt, in ius vo-
care nō poteſt: iure magis po
teſtatis, quàm præcepto prętoris: niſi ſit
filius, qui caſtrenſe habuit peculiū. tūc
enim cauſa cognita permittitur. Sed na
turalem parentem, nec quidem dum
eſt in adoptiua familia, in ius vocari. PA
TRONVM, iquit, PATRONAM,
Patroni hic accipiendi ſunt, qui ex ſer-
uitute manumiſerūt: vel ſi collusionē
detexit: vel ſi qui præiudicio pronun-
tietur eſſe libertus, cum alioquin non
fuerit: aut ſi iuraui eū libertū eſſe. quē-
admodū per cōtrariū pro patrono non
habebor, ſi cōtra me iudicatū eſt: aut ſi
me deferēte, iurauerit ſe libertū nō eſſe.
Sed ſi ad iusiurandum adegi, ne vxorē
ducat, ne nubat: impune ī ius vocabor.
& Celſus quidem ait, in tali liberto ius
ad filium meum me viuo non tranſire.
ſed Iulianus contra ſcribit. plerique Iu-
liani ſententiam probant. ſecundum
quod eueniet, vt patronus quidem in
ius vocetur, filius quaſi innocens non
vocetur.

1 *Parentum appellatione, an adoptiui contineā-tur?*

2 *Statutum in caſu vero trahitur ad fictum.*

3 *Naturalis filius qui?*

4 *Filij ante crimen læſæ maieſtatis, à patre ſuſcepti, an pœna legis teneantur.*

5 *Vtilius, id eſt æquius apud Cic. pro Roſ. Amer.*

ADoptiuum.) Paren- 1
tum ap
pellatione, etiā adoptiuos con
tineri receptum eſt,[h] dummo
do eadem ratio in his & in illis adſit, ſunt
enim adoptiui filij per fictionem[i], quæ au 2
tem in caſu uero ſtatuta ſunt, ad fictū (mo-
dò ratio non ſit diſpar) trahuntur[k], omniū
conſenſu[l].
IVRE magis poteſtatis.) Quæſitum eſt,
quem honorem filius magiſtratus patri in
cuius poteſtate eſt, iure exhibeat, hinc em̄
patria poteſtas eſt, inde iuridica. Sed obti-
nuit, vt in his quæ in iudicio, foris, palam
fiant, magiſtratus authoritas maior ſit[m],
in his quæ domi, aut priuatim, maior ſit pa
tris[n], quomodo ea intelligenda plerique[o]
admonent, quæ Baldus hîc notat.
NATVRALEM.) Quem doctores legiti 3
mum & naturalem appellant.
QVASI innocens non vocetur.) Notaui
ipſe hinc aliquando argumentū, vt patre
maieſtatē lædēte, filij ante delictū nati cō-
ceptiue, quiq; ipſi nihil admiſerunt, pœna 4
legis nō teneatur, quaſi hi innocētes vide- 5
ri de-

h Socin. n. 7.
i l. filio quem ff. de liber. & poſthu.
k l. 1. §. lex ſalcidia. ff. ad. l. falcid.
l Alexā. hic nu. 4.
m l. ille à quo §. fi. ff. ad trebel.
n l. veluti. ſupra. de iuſ. et iur.
o Tiraq. de nobilit. cap. 28. nu. 8.

ri debeant. Certè Vlpiano[a] ſanctius id viſum eſt. Ciceroni ꝓ Roſcio Amer. vtilius, id eſt (vt ipſe interpretor) æquius. Vtilius (inquit) eſt autem abſolui innocẽtẽ, quàm nocentẽ cauſam non dicere. Sed & de hoc alio in loco diximus[b].

a l. abſentem. ff. de pœn.

b In. l. emancipatum. ff. de ſenator.

IX. PAVLVS. Lib. IIII. ad Edictum.

IS quoque, qui ex cauſa fidei cõmiſsi manumittit, non debet in ius vocari: quanuis, vt manumittat, in ius vocetur.

1 *Libertus ſiue orcinus, ſiue alius ſit, honorem patrono præſtat.*

1 EX cauſa fideicõmiſsi.) Non ergo orcinus tantùm libertus, verùm & ex cauſa fideicõmiſsi manumiſſus, honorem patrono habet.

X. VLPIANVS. Lib. V. ad Edictũ.

SED ſi hac lege emi vt manũmittam, & ex conſtitutione diui Marci venit ad libertatẽ: cùm ſim patronus, in ius vocari nõ potero. Sed ſi ſuis nummis emi, & fidẽ fregi: pro patrono non habebor. Proſtituta contra legem venditionis venditorẽ habebit patronum, ſi hac lege venierat, vt ſi proſtituta eſſet, fieret libera. At ſi vẽditor, qui manus iniectionem excepit, ipſe proſtituit: quoniam & hæc peruenit ad libertatem, ſub illo quidem, qui vendidit, libertatẽ conſequitur, ſed honorem haberi ei æquum non eſt, vt & Marcellus libro ſexto Digeſtorũ exiſtimabat. Patronum autem accipimus, etiam ſi capite minutus ſit: vel ſi libertus capite minutus, dum adrogetur per obreptionẽ. cùm enim hoc ipſo, quod adrogatur, celat conditionem: non id actũ videtur, vt fieret ingenuus. Sed ſi ius anulorũ accepit, puto eũ reuerẽtiã patrono exhibere debere, quãuis oĩa ingenuitatis munia habet. aliud, ſi natalibus ſit reſtitutus: nã princeps ingenuum facit.

1 *Ius natalium, plenius quàm aureorũ anulorũ.*

NAtalibus.) Plenius enim ius nataliũ reſtitutionis eſt, quàm aureorum anulorum. 1

QVI manumittitur à corpore aliquo, uel collegio, vel ciuitate, ſingulos in ius vocabit: nam non eſt illorum libertus, ſed reipublicæ honorem habere debet. & ſi aduerſus rempublicã, vel vniuerſitatem velit experiri, veniam edicti petere debet, quanuis actorem corũ conſtitutum in ius ſit vocaturus.

1 *Teſtis, an poſsit quis eſſe in cauſa ſuæ vniuerſitatis.*

NAM non eſt illorum libertus.) Argumẽtũ hîc locus præſtat, poſsint ne ſinguli in cauſa vniuerſitatis teſtimoniũ dicere? Et Bartoli approbata diſtinctio eſt[c], vt in his, quæ vniuerſitatis cõmodum reſpiciunt, teſtes eſſe poſsint, in ijs, quæ cõmodum ſingulorum, nõ poſsint. Quod tamẽ Iaſon, & Zaſius varijs modis declarant. 1

c Soc. in. §. patronũ. nu. 24. Iaſ. nu. 7. Zaſ. col. 2.

LIBEROS, PARENTESQVE PATRONI, PATRONAE'QVE, vtriusque ſexus accipere debemus. Sed ſi per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus ſit patronus, putat Põponius eum amiſiſſe honorẽ. ſed ſi fuerit reſtitutus, erit ei etiam huius edicti cõmodũ ſaluum. Parentes patroni etiam adoptiui excipiuntur: ſed tamdiu, quãdiu adoptio durat. Si filius me⁹ in adoptionem datus ſit, vocari à liberto meo in ius non poterit: *ſed* nec nepos in adoptiua familia ſuſceptus. ſed ſi filius meus emancipatus adoptauerit filium, hic nepos in ius vocari poterit, nam mihi alienus eſt.

1 *Deportatus an conueniri poſsit?*

AD peregrinitatem.) Exiſtimat Accurſius deportatum conueniri nõ poſſe. Alij[d] hoc verum opinantur, in obligationibus, quæ ante deportationem contractæ ſunt[e], nam ex poſtea contractis conueniri eum poſſe[f]. 1

d Iaſ. nu. 13. Soci. nu. 4.

e l. tutelas. ff. de capi. dimi.

f l. ſi mandauero. §. is cains ff. man.

Liberos autem ſecundum Caſsium (vt in parentibus) & vltra trinepoté accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuò ſe ipſa & filius eius in ius non vocabunt. Sin autem liberi patroni capitis accuſauerũt libertum paternum, vel in ſeruitutem petierunt: nullus eis honor debetur. Prætor ait, IN IVS NISI PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. permiſſurus enim eſt, ſi famoſa actio nõ ſit, vel pudorem non ſugillat, qua patronus conuenitur, vel parentes. & totum hoc cauſa cognita debet facere. nam interdum etiam ex cauſa famoſa (vt Pedius putat) permittere debet Patronum in ius vocari à Liberto: ſi eum grauiſsima iniuria adfecit, flagellis fortè cecidit.

1 *Sugillare quid ſit?*
2 *Cauſæ cognitio adhibẽda eſt, vbicunque iudicis authoritas requiritur.*
3 *Iuriſdictionis voluntariæ & cõtentioſæ differentia.*
4 *Flagellorum pœna, an ſit grauiſsima?*
5 *Infames infamia iuris & facti ſunt, qui flagellis cæduntur.*
6 *Fuſtium ictus cuiuſmodi pœna.*
7 *Seruorum & liberorum pœna diſpar, & cur illud dictum ſit, loris liber?*

MVTVO.) Illa ne patronũ filiũ, ille ne matrẽ in ius vocet.

1 SVGILLET.) Sugillare hic pudorẽ, & exiſtimationẽ lędere eſt, quaſi bonã famã exugere, qđ vulgo diffamare dicũt. Propriè verò de facie dicii, cũ confuſa facies liuidis maculis dehoneſtata eſt: vt enim vibices in corpore, ſic ſugillata in facie dicuntur.

2 CAVSA cognita.) Vbicunque igitur cõſenſu, aut authoritate iudicis aliquid fieri debet, in dubio cauſæ cognitionem exigimus, atque ita cõmuniter hinc omnes notant[a].

3 Verùm tunc cum Bartolo intelligẽtes, cùm actus eiuſmodi ſint, qui in alteriꝰ damnũ vergere poſsint, alioqui ſecus, vt in his, quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt.

4 FLAGELLIS.) Notant Bartolus & cæteri grauiſsimam eſſe pœnã flagellis cædi, ſed tunc, vel maximè, cùm cruor effunditur[b]. Admonetq; Zaſius, & rectè, hinc fortè eſ- 5
ſe, vt qui flagellis cæduntur, infames infamia iuris & facti ſint. Sed an nõ ictꝰ fuſtiũ 6
infamiam nõ irrogat[c]? Reſpõdeo, flagellorum pœna eſt acerbior, vnde quibus ex 7
cauſis liberi fuſtibus, ex iiſdẽ ſerui flagellis[d], aut verberibus[e] cædebantur. vnde etiã illud lenonis apud comicũ, loris liber?

a Iaſ. & Socin. col. 1.

b l. vulneris. ff. de iniur.

c l. ictus. ff. de his qui not. infam.

d l. in ſeruorũ. ff. de pœn.

e l. ſi ſeruum infrà. ſi ex nox. cauſa ag.

SEMPER autem hunc honorem patrono habendum: & ſi quaſi tutor, vel curator, vel defenſor, vel actor interueniat patronus. ſed ſi patroni tutor, vel curator interueniat: impune poſſe eos in ius vocari, Pomponius ſcribit, & verius eſt.

1 *Tutor quãdo patronũ ſine venia in ius vocet.*

ET ſi quaſi tutor.) Contrà pupilli noĩe patronũ in ius vocabit ſine venia[f], 1
rationẽ differẽtię aſsignat Accurſius, quem Bartolus & alij ſequuntur[g].

f l. quaſitum. infrà.

g Socin. in l. quaſitum.

XI. PAVLVS, Lib. IIII. ad Edictũ.

QVamuis nõ adiciat Prętor, cauſa cognita, ſe pœnale iudiciũ daturũ: tamen Labeo ait, moderandam iuriſdictionem: veluti ſi pœniteat libertum, & actionem remittat: vel ſi patronus vocatus non venerit, aut ſi non inuitus vocatus ſit: licet edicti verba non patiantur.

1 *Lex vbi non diſtinguit, quando diſtingui poſsis?*
2 *Actionis remiſsio qua ratione exigatur?*
3 *Petitionis verbum ad litis conteſtationem refertur.*
4 *Venia non petita à liberto, an valeat proceſſus?*

TAMEN Labeo.) Vbi lex non diſtin- 1
guit, neque nos diſtinguimus[h], niſi alia lex diſtinguat, vt hic Labeo fecit, quæ communis omnium interpretatio eſt[i].

h l. de pretio. ff. de Publici.

l. profpexit. ff. qui et à quib.

i Soci. et Iaſ. col. 1. Zaſ. nu. 3.

ET

ET actionẽ remittat.)Sed cũ alioqui vſq;
2 ad litis conteſtationem pœnitẽtia liceat[a],
Quid eſt, quòd hîc remiſsio actionis exi-
gitur? Et Bartolus, & cæteri[b], ſic diſſol-
uunt, vt differentiam conſtituant, petere
3 an in ius vocare quis prohibeatur, petitio
enim litis conteſtatione demum perfecta
eſt[c] vnde ſi cui denegetur petitio, litis con
teſtationem denegari intelligimus[d].
4 NON veniat.)Sed nunquid valebit pro-
ceſſus, ſi de veniæ petitione in eo non ap-
pareat? Et diſtingui ſolet cõmuniter[e], vt ſi
patronus comparuit, & non oppoſuit, va-
leat proceſſus[f], ſecus ſi non veniat, aut ad-
uerſus inuitum, vel contumacem iudex
procedat.

a l. ampliꝰ. ff. rem ra. ha. b Soci. nu. 12. Zaſ. col. pen. c l. ampliꝰ nõ peti. ff. rẽ rat. hab. l. pluribꝰ. vbi gloſ. ff. de procur. d Bar. in. l. nã & poſtea. in princ. ff. de iu. iuran. e Alexã. & Soci. nu. 4. Iaſ. col. 2. f l. ſi. C. de ex cep.

XII. VLPIANVS. Lib. 57. ad Edictũ.

SI libertus in ius vocauerit cõ-
tra prætoris edictum filiũ pa-
troni ſui, quem ipſe patronus
in poteſtate habet: probandum eſt, ab-
ſente patre, ſubueniẽdum eſſe filio, qui
in poteſtate eſt: & ei pœnalem in factũ
actionem, id eſt, quinquaginta aureo-
rum aduerſus libertum competere.

1 *Filiusfamilias cur agere difficiliùs poſsit, quàm conueniri?*
2 *Aureus & ſolidus idem ſunt.*

SVBueniendum
eſſe.)Pauci caſus ſunt, quibus
1 hoc iure filius actor eſſe pote-
rat[g], multi quibus reus[h]. De differẽtię ra-
tione dixi alibi pleniùs,[i] hodie aliæ diſtin
ctiones traduntur[k].
2 AVREORVM.) id eſt ſolidorũ, ſic enim
Iuſtinianus in propoſito interpretatꝰ eſt[l],
& alibi non ſemel accepit[m].

g l. filiusf. ff. de ac. & obli. h l. filiusf. 2. ff. de actio. & oblig. i Iaſ. in. l. tũ filiusfa. col. fi. ff. ſi cer. pet. k Glo. in. l. filiusf. §. 2. de iu dic. l §. vlt. inſt. de pœn. teme. litig. m §. item is. verſ. cui ſimilis. et verſ. ob hominẽ. inſt. de oblig. quæ ex quaſi maleſ. l. ſi verò. §. Prætor ait. ff. de his qui deie. vel effud. l. 1. in prin. co. ti. in auth. de defen. ciui. §. & iudicare. n Abb. & Zaſ. col. 2. o Iaſ. in. §. pœ

XIII. MODESTINVS, Lib. X. Pandectarum.

GEneraliter eas perſonas, qui-
bus reuerentia præſtanda eſt,
ſine iuſſu prætoris in ius voca
re non poſſumus.

1 *Clericus an poſsit vocari in ius?*
2 *Doctores, an poſsint vocari in ius?*
3 *Doctores in carcerem non detruduntur.*
4 *Doctorum vxores, aut filij in carcerem non mittuntur.*
5 *Doctores actione famoſa non conueniuntur.*
6 *Magiſtri an, & quomodo in ius vocandi?*
7 *Diſcipulus qui magiſtri bene docti authoritatem ſecutus eſt, a condẽnatione excuſatur.*
8 *Pater ſpiritualis, an poſsit vocari in ius?*
9 *Pater ſpiritualis teſtis eſſe poteſt in cauſa filij.*
10 *Vaſſallus, an poſsit vocare dominum in ius ſine venia?*
11 *Socer an poſsit in ius vocari?*
12 *Principes ſupremi, an poſsint in ius vocari?*
13 *Fiſcus ſine venia an in ius vocetur?*
14 *Filius habens præbendam, an poſsit patrem in ius vocare?*

EAS perſonas.)
Nũquid ergo ſacerdotes? Et 1
parochum non poſſe, Alberi
ci, & crebrior opinio eſt[n].
Quid de alijs ſacerdotibꝰ[o]? Et dubitaſſe vi
detur Iaſon[o], quia parentum loco ſunt[p].
Sed Accurſius, Bartolꝰ & plures in hoc ma
gis inclinãt, vt vocari poſsint, dũ ne actio-
nes aduerſus eos famoſę intẽdãtur[q]. Quid
de doctoribꝰ? Et vel magiſtros vocari poſ 2
ſe, frequentiores fatentur[r], quicquid Ac-
curſius ſentiat[s]. Sanè datum hoc genera-
liter doctoribus eſt omniũ[t] aſſenſu, vt cita 3
ri re non poſsint, ac proinde in carcerẽ nõ
detrudãtur[v]. Sed & neq; eorũ vxores aut 4
filij[x]. Neque debet aduerſus doctores in- 5
tẽdi actio famoſa[y]. Deniq; memores ſem 6
per diſcipuli ſint, vt parciùs aduerſus ma-
giſtros agant, Aquilij[z], Cœlſiq;[a] bene me-
mores, nam & à condemnatione ipſi ex-
cuſantur, ſi præceptæ authoritatis magi- 7
ſtri ſui opinionẽ in iudicãdo ſecuti ſunt[b].
Quid de patre ſpirituali, quem Pontificij, 8
compatrẽ vocant? Et nõ vocari in ius ſine
venia[c], meritò obtinuit[d], quãuis ferre hũc
poſſe teſtimoniũ pro filio, cõmunior opi- 9
nio ſit[e]. Quid de vaſſallo? Et quãuis reue- 10
reri patronũ aliquatenus debeat[f], tamen
vocabit dominũ ſine venia, omniũ cõſen-
ſu.[g] Quid de ſocero & ſocru? Et recepta[h] 11
Accurſij hîc ſentẽtia eſt, ne vocari poſsint.
Quid de Papa, & imperatore, aut Rege, q 12
alium non recognoſcit? Et nõ licere, vt hi
ſine venia vocentur, concors[i] traditio eſt
poſt Accurſium[k]. Sicut & illud apud eũdẽ 13
notãdo[l] omnes[m] fatentur, fiſcũ à priuatis
in ius ſine venia vocari nõ poſſe. Quid de
filio, cui ſacerdotiũ, aut præbenda ſit? Et ſi 14
occaſione præbendæ contra patrẽ egerit,
venia ei nõ eſſe opus, frequentiores aiũt[n].

nales. n. 37. in ſi. de actio. p Quis dubitet. 96. diſt. in. q Non debet ff. de dolo. r Zaſ. in. §. pœnales. colũ. 6. Iaſ. hic. nu. 8. s Glo. in. l. liberto. ff. de obſeq. t Soc. num. 8. v l. medicos. C. de profeſ. et medi. lib. 10. x Matheſ. nota. 59. y d. l. non debet. Zaſ. hic. col. 2. z l. aquilius. ff. de dona. a l. dicere. ff. de arbit. b l. quæſitũ. §. 1. vbi Oldr. ff. de fun. inſtr. Abb. in. c. 1. n. 25. de poſtul. præla. Iaſ. & Zaſ. hic. col. fi. c c. ita diligere. 30. q. 3. d Soci. col. fi. Zaſ. col. 1. & in. §. pœnales. col. 6. vbi Iaſ. num. 94. e Zaſ. hic. col. 1. poſt Bal. & Salic. in. l. parentes. C. de teſtib. f Glo. in. c. 1. de mili. vaſ. ĩ gl. reuerẽtia. g Zaſ. hic. co. 2. & in. §. pœnales. col. 6. h Soc. nu. 9. i Soc. hic. nu. 2. Iaſ. in. §. pœnales. n. 70. k Glo. in. l. bene. in. g. in ſio ne. C. de quad. præſ. l Roma. ſingu. 9. m Socin. hic. nu. 5. n Zaſ. in. l. quæſitum. col. pen. infrà.

XIIII. PAPINIANVS. Lib. I. Reſpõſorũ.

LIbertus à patrono reus cōſtitutus, qui ſe defendere paratus, pro tribunali prǽſidem prouinciæ frequēter interpellat: patronū accuſatorē in ius vocare non videtur.

1 *Excipere poteſt, qui non poteſt agere.*
2 *Exceptio peremptoria à dilatoria differt.*
3 *Defenſio neceſſaria ſublata, difficilius videtur, quàm voluntaria.*
4 *Citatio, ſua intereſſe putantium.*
5 *L. Diffamari. C. de ingen. & manumiſ. remedium, an competat excommunicatis.*
6 *Recōuenire an poſsit, qui agere prohibitus eſt.*
7 *Peto vt de cā cognoſcas, et debito fine termiēs.*
8 *Libert⁹ petere pōt, vt de calūnia pron⁹ puniaī.*

1 DEfendere.) Nō ergo ab excipiendo
is excludiī, q agere minimè pōt,
atq; ita cōiter oēs hinc notāt[a], &
in excōicato, bānitoq; exēpla ponūt. Id tñ
tunc verū nō eſſe intelligūt[b], cū exceptio
vim actionis habet, & dilatoria eſt, ſecus ſi
perēptoria ſit, vt cōpenſatiōis, hæc enī mi
2 nimè tolliī[c]. Sed & ſi defēſio volūtaria, nō
neceſſaria fuerit, ſublata ei videī, cui age-
3 re prohibitū eſt, vt cū ſic citatur, ſi ſua in-
tereſſe putauerit. Qua ratione & illud re-
4 ceptius eſt[d], vt excommunicatus, & ſimi-
les, qui ab agendo repelluntur, ſtatui alte-
5 ri terminū petere minimè poſsint, intra
quem agat[e], quod quotidianum eſt. De-
nique qui agere prohibetur, ſe non defen-
6 det, in cauſa reconuentionis, niſi ex eadē
cauſa reconueniat, ex qua ſit conuentus[f].
FREQVENTER interpellat.) Recepta
7 igitur intentionis formula hæc, peto vt de
cauſa cognoſcas, & debito fine termines.
Qua nonunq̄ aduocati vtuntur.
8 ACCVSATOREM.) Cui cōſequēs eſſe
oēs dicūt[g], petere etiā hoc libertū poſſe,
vt de calūnia patron⁹ accuſator puniatur.

a Soci. nu. 2.
b Soci. n. 12.
c Clem. paſtoralis. de re iudic. c. cum inter. de excep.
d Zaſ hic poſt Pan. & Soci.
e l. diffamari C. de inge. & manu.
f Iaſ. hic poſt Ang.
g Zaſ. n. 6.

XV. PAVLVS, Lib. 1. Quæſtionum.

LIBERTVS aduerſus patronum dedit libellum, nō diſſimulato ſe libertū eſſe eius: an ſi ad deſideriū eius reſcribatur, etiā remiſſa edicti pœna eſſe videatur? Reſpondi, non puto ad hunc caſum edictum prętoris pertinere, neq; enim qui libellum principi vel præſidi dat, in ius vocare patronum videtur.

1 *Libellus quando vim citationis habeat.*

LIbellum.) Qui quo ad pœnam hu- 1
ius edicti, vim citationis nō habet, cæterùm habet quo ad effectum præſcriptionis interrumpendū[h].
DESIDERIVM.) Preces.

h l. 1. C. quan. lib. princ. da.

XVI. IDEM, Lib. II. Reſponſorum.

QVæſitum eſt, an tutor pupilli nomine patronā ſuā ſine permiſſu prætoris vocare poſsit? Reſpondi eū, de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocari patronam ſuam potuiſſe ſine permiſſu prætoris.

1 *Libertus, an alieno noīe patronū vocet in ius.*
2 *Procuratoris & tutoris differentia.*

PVPIlli nomine.)
Bartolus, cui alij aſſentiūt[i], gene 1
rali⁹ hìc notat, liberto licitū eſ-
ſe, vt alieno nomine patronū vocet in ius.
Vnde quæſitū eſt, num procuratorio noīe
idē libert⁹ poſsit? Et crebrior opinio eſt[k],
ne poſsit. Differentiæ ratio illa aſſertur, q 2
procuratoris officiū voluntariū eſt[l], tuto
ris verò neceſſariū[m]. Igiī & ſi poſt ſuſceptū
mādatū, litis occaſio orta eſt, pcuratoris,
tutoriſq; par cōditio futura eſt.

i Zaſ. col. 2.
k Alexā. & Soci. col. 2.
l l. Filiusf. §. inuitus. ff. de procur.
m l. 2. ff. de tute.

XVII. IDEM Lib. I. Sententiarum.

EVM, pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Itē eū qui apud acta exhibiturum ſe eſſe quē promiſit, et ſi officio nō caueat, ad exhibēdum tñ cogitur.

1 *Exhibitio apud acta quo iudicis officio in præſentia fiat.*
2 *Certi cōdictio et officiū iudicis concurrunt.*

OFficium.) Ipſi promittendo.
APVD acta.) Simpliciter, quę 1
promiſsio, & officio, & aduerſario facta videtur.
COGITVR.) Certi condictione, aut offi- 2
cio iudicis.

XVIII. CAIVS, Lib. 1. Ad l. duodecim tabularū.

PLeriq; putauerūt, nullū de domo ſua in i⁹ vocari licere, quia domus tutiſsimū Qūiq; refugium atq; receptaculum ſit: cumq; qui

inde

inde in ius vocaret, vim inferri videri.

1 Citari in domo aliena quis poteſt.
2 Citatio an poſsit fieri in porticu vel oſtio domus.
3 Citari an poſsit quis in domo conducta.
4 Domus ſua cuiq; vnde tutiſsimum refugium.

1 DE domo ſua.) De aliena vt poſsit, frequẽtiores admittũt,[a] ꝑterq̃ dño dom⁹ inuito[b]. Quid in porticu dom⁹? Et nõ eſſe ibidẽ priuilegiũ[c],
2 magna cõfeſsio eſt[d]. Quid ĩ oſtio? Et cõmuniter[e] diſtingunt, extra clauſuram, an intra
3 eſſet. Quid ſi domus cõducta ſit? Et nec in ea vocationẽ fieri poſſe omnes fatentur[f] ſicut nec,[g] ĩ ea quoq;, in q̃ gratis qs habitat.[h]
4 TVTISSIMVM cuiq; refugium.) Prouerbij vicẽ habere hæc ex notiſsima teſtudinis fabula οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος, Alciatus[i] non incurioſè notat.

XIX. PAVLVS. Lib. I. ad Edictum.

SATIS'q; pœnę ſubire eum, ſi non defendatur & latitet, certũ eſt: quod mittitur aduerſari⁹ in poſſeſsionẽ bonorũ ei⁹. Sed ſi aditũ ad ſe prę̃ſtet, aut ex publico cõſpiciatur: rectè in ius vocari eum Iulianus ait.

1 Latitatio ad quod decretum neceſſaria ſit.
2 Miſsio in poſſeſsionem quatenus fiat.
3 Citatio realis & verbalis in quo differant.
4 Mulier recitari quando poſsit.
5 l. 62. Tauri.

1 SAtiſque pœnæ.) Imò non ſatis, ſiquando per iudicis contemptum nõ veniat[k].
LATITET.) Latitatio ad ſecũdum decretum neceſſaria eſt, ad primũ nõ æquẽ.[l]
2 BONORVM.) Hodie non omnium, ſed pro menſura debiti.[m]
3 SED ſi aditum.) De verbali citatione hæc debere intelligi[n] omnes fatentur, non de reali, verbalis aut voce, aut edicto fit, voce quilibet citat, edicto, Princeps, principis delegatus, iudex ordinarius, alius pręterea
4 nemo[o]. Realis ordinario permiſſa eſt, delegato nõ item[p]. Sanè mulier recitari nõ poteſt,[q] niſi vel tutelam filiorum ſuſceperit, & omni legum auxilio renũciet,[r] vel luxurioſè viuat,[s] niſi fortè nupta[t] ſit, in quo tñ Iaſõ, Socinuſq;[v] latè patẽt. Illudq; dubio ꝓcul verũ eſt, meretricẽ, quæ lenoni nupta ſit, citari re, & in carcerẽ ꝺtrahi poſſe. Quo
5 modo & lex quoq; Regia declaranda eſt.

XX. GAIVS. Lib. I. ad L. XII. Tabul.

a Soc. num. 32. b l. per agrũ. C. de ſeru. & aq. c l. cætera. §. hoc. §. C. d le. 1. d Alex. n. 4 Iaſ. n. 19. Soci. num. 47. e Alex. nu. 5. f Iaſ. num. 5. g Soci. nu. 33. h Alc. lib. 4 de verb. ſign. i l. 2. ſupra ſi quis. ius dict. non obtemp. k l. 2. ff. quib. ex cau. in poſſ. ea. l. ſi minor. de bon. auct. iud. poſsi. l Authẽ. et qui. C. de bon. auct. iudi. poſs. m Socin. n. 23 n Auth. qui ſemel. C. quo. & quan. iud. o Authẽ. de exhib. re. §. ſi veru etiam. p l. 1. C. de off. diuer. indi. q Bar. in Authẽ. matri. C. quan. muli. off. tut. fun. po. r l. Quæ adulterium. C. ad l. Iul. de adul. Bal. in d. l. tũſen tancum. num. 41. C. quo. & quan. ind. Alcia. de verbo. ſignif. libr. 1. s l. ſi vxor. §. 1. ff. ad. l. iul. d adult. t Soci. num. 42. Hippo. in ſing. 279. & de rapt. virg. num. 30. v Soci. nu. 11. Iaſ. num. 44.

SED etiam à binea, & balneo, & theatro nemo dubitat in ius vocari licere.

1 Citatio an poſsit fieri in domus propriæ hortis.
2 Citatio realis aut verbalis an poſsit fieri in eccleſia.

VInea.) Quid ab horto? Et nõ poſſe abeo vocationẽ fieri, receptum[x] eſt, modò per domum ad hortum aditus pateat.[y] 1
THEATRO.) Quid ab eccleſia? Et abea vocari quem re non poſſe, inter omnes cõuenit.[z] Sed & neq; ab eccleſię porticu.[a] Verbo verò citationes in eccleſia fieri,[b] cõmunis[c] opinio eſt, dum ne officia diuina turbẽtur, id enim (quod & ſuprà retuli) aduerſus Bartolum frequentiores affirmant. 2

XXI. PAVLVS. Lib. I. ad Edictum.

SED & ſi is, qui domi eſt, interdũ vocari in i⁹ põt: tñ de domo ſua nemo extrahi debet.

1 Edictum de in ius vocando prohibitorium eſt.
2 Citatio in dubio permiſſa eſt.
3 Criminalis cauſa ſi ſit extrahi quis de domo poterit.

INterdum.) Quin potius permulti caſus ſunt, quos Iaſon, & cæteri notant. Adde ꝙ edictũ de in ius vocando prohibitoriũ eſſe, communiter[d] traditũ eſt. Citatio igitur ſiue realis, ſiue verbalis in dubio permiſſa erit. 1 2
EXTRAHI.) Niſi cauſa criminalis ſit, tũc enim poteſt, ſecũdũ receptã ſentẽtiã.[e] 3

XXII. GAIVS. Lib. I. ad L. XII. Tabul.

NEq; impuberes puellas, quę alieno iuri ſubiectæ eſſent, in ius vocare permiſſum eſt. Qui in ius vocatus eſt, duob⁹ caſibus dimittẽd⁹ eſt: ſi qs eius perſonã defendet: & ſi dum in ius venitur, de re trãſactũ fuerit.

1 Impuberes quomodo in ius vocari poſsint.
2 Carceratus quando dimitti poſsit.

IMpuberes.) De infantibus nulli venit in dubiũ, de pupillis ita traditũ, eſt vt aut ipſi, tutoreſq;, aut tutores tantùm vocentur, pupillos verò ſolos vocari plures negant.[f] 1
DIMITTENDVS.) Quod verum eſt, ſi in hoc vocatus ductus eſſet, vt ſe defẽdat ſecus ſi vt ſoluat, neq; enim niſi ſolutione facta is dimittitur,[g] quam diſtinctionẽ Bartolus alijq; probãt.[h] Fit autem dimiſsio hęc à carcere, iudicis potiſsimũ arbitrio, neq; 2

x l. ſi. ff. d ſer. vrb. præd. y Iaſ. num. 16 z Soci. nu. 61. a l. præſenti. C. d his qui ad eccleſ. confug. b Alex. in l. 2. nu. 4 ſuprà. c Zaſ. in. l. 2. col. 2. ſuprà. d Socin. in l. plerię. n. 31. S. e Soci. nu. 25. f Alex. n. 5. g l. ſi pecuniã ff. vt i poſ. le. h Iaſ. num. 5.

in poteſtate partis aduerſæ eſt.

XXIII. MARTIANVS. lib. III. inſtitutionū.

COMMVNIS libert⁹ (licet plurium ſit) debet à prætore petere: vt ei liceat vel quẽdam ex patronis in ius vocare, ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

1 *Ius patronatus indiuiduum eſt.*

2 *Vaſſallus, qui contra vnum ex dñis deliquit, pro parte illius feudum amittit.*

LIcet plurium.) Atq; adeò 1 indiuiduū ius patronat⁹[a] ſicut eccleſiæ[b] eſt.

QVENDAM.) Sic vaſſallus pluriū do- 2 minorum, qui contra vnum deliquit, pro parte tantùm illius feudum amittet[c], quæ opinio communiter approbata[d] eſt.

XXIIII. VLPIANVS. Lib. V. ad Edictū.

IN eum, qui aduerſus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur: quod nec hæredi, nec in hęredẽ, nec vltra annũ datur.

1 *Solidi valor qui ſit.*

2 *Donatio hodie etiam vſq; ad octingentos aureos inſinuatione non indiget.*

3 *l. 9. titul. 4. part. 5.*

AVreorum.) Solidorũ.[e] Solid⁹ em̃ 1 in aurei locum ſucceſsit, cuius ęſtimationẽ variã fuiſſe nemo eſt qui neſciat, [f]vel Alexandro, Iaſonéque hîc notãtibus, Budęo, Agricola, Alciato, & alijs diligentiùs, [g]olim ſeptuaginta duo ſolidi, hodie nonaginta ſex libras faciunt, vnde rectè reſponſum eſt, hodie donationẽ etiam vſq; ad octingentos aureos, inſinuatione non indigere.[h] Verũ id Hiſpaniæ iure & praxi vix eſt vt obtineat, expreſsit em̃ 2 lex [i]pro quingentis ſolidis, Marauedinos aureos quingentos, quia ſummã æſtimare Caſtellanis quingentis, quotidie ſolemus. Vt verear tamen ne non tam certa veriorque ratio iſta ſit, quàm communis. Sed de hoc & ſuprà & aliâs. Nam & Italiæ[k] & periti & imperiti, aliâs aliter hæc taxant, ampliant, atq; reſtringunt. Quod autem ſolidũ in aurei locũ ſucceſsiſſe diximus (ita ſcilicet vt eiuſdem ponderis valoriſq; fuerint) id ex interpretatione magis Iuſtiniani[l] & cõmunis eſt,[m] quàm vt eam opinionẽ (ſi ad viuũ referes) veriorem deprædhẽdas.

SI ſine venia edicti impetrata, libertus patronum in ius vocauerit: ex querella patroni vel ſupradictam pœnam, id eſt quinquaginta aureos dat à pręfecto vrbi, vel quaſi inofficioſus caſtigatur, ſi inopia dinoſcitur laborare.

1 *Pœna edicti de in ius vocando qui puniantur.*

POenam.) Quæ nõ in omnibus qui citãtur locum habet, ſed in his tãtùm, qui 1 edicto prohibentur, alij iudicis officio puniuntur, quæ opinio communis eſt.[n] Nam & (vt diximus) prohibitoriũ eſt edictum de in ius vocando.

SIQVIS IN ius vocatus nõ ierit, ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit. Tit. V.

VLPIANVS. Lib. I. ad Edictum.

SI quis in ius vocatus, fideiuſſorem dederit in iudicio ſiſtendi cauſa, non ſuppoſitum iuriſdictioni illius, ad quem vocatus eſt, pro dato fideiuſſor habetur, niſi ſuo priuilegio ſpecialiter renunciauerit.

1 *Fideiuſſor in iudicio ſiſti duplex eſt, & quæ inter eos differentia?*

2 *Scholaſtic⁹ priuilegio fori quomodo renũciet.*

3 *Scholaſticus an poſsit eſſe fideiuſſor?*

4 *Forum ratione contractus qui ſortitur, non tamen priuilegium amittit.*

5 *Clericus an poſsit eſſe fideiuſſor?*

6 *Remiſsioni locus non eſt niſi priuilegio fori renuncietur.*

7 *Communes opiniones contrariæ.*

8 *Remiſsio in contractibus quando locũ habeat.*

9 *Fideiuſſor quando non habeatur pro dato.*

10 *Renũciatio ſpecialis, ã ſingularis neceſſaria ſit?*

11 *Generalis renunciatio fori an ſufficiat?*

12 *Communes opiniones contrariæ.*

13 *Renunciatio fori qua ratione valeat?*

IVdicio ſiſtendi.) Bartolus & doctores duos hîc 1 fideiuſſores iudicio ſiſti diſtinguũt. Primus eſt de ſtando iuri vſq; ad ſententiam.[o] Secũdus, de eundo ad iudicium: ille iudici datur, hic iudicis nuncio, aut miniſtris:

a l. carmelia. ff. de in. pat.
b c. 1. de in. pa.
c c. 1. de vaſſ. qui con. conſti. lotb.
d Alexã. n. 1.
e §. vlt. Inſti. de pœna teme. litig.
f l. quotiens. C. de ſuſcep. & arcar. lib. 11.
g Bud. libr. 5. de aſſe. Georg. Agric. de põde. li. 2. Alcia. in l. etiam aureos. in l. hac enunciatio. ff. de verb. ſign. & libr. 3. diſp. cap. 9.
h Pau. in l. fi. in princip. C. commun. de leg. Pau. in l. quicũque. num. 8. C. de ſeru. fugit. Iaſ. in l. 2. §. ex his. nu. 16. ff. de verb. obli.
i l. 9. titul. 4. part. 5.
k Ioan. And. in additio. ad ſpe. §. porrò in addit. mag. ad fin. Paul. in l. quicunq. nu. 8 C. de ſer. fugi.
l d. §. vltim.
m Bar. & doc. in l. quotiens. C. de ſuſcep. & Arca. libr. 11. Pau. in l. fi. in princ. C. cõmu. delegat.
n Iaſ. nume.
o Auth. offeratur. C. de lit. conteſt. l. 1. ff. ſi quis cau. fat. cogant.

niſtris:Illius obligasio expirat lata ſenten-
sia[a],huius ſtatim aiq; exhibitio[b]fit:ille ne-
ceſſariò datur,ſi qs immobilia poſsideat:[c]
hic,etiã ab eo qui immobilia habet[d]:ð quo
Vlpianum loqui omoes conſentiunt[e].Da-
sur fideiuſſor hîc (vt cõmuniter traditum[f]
eſt)ſiue re,ſiue verbo miniſtri citent,acci-
piq; debet obligatio hæc fideiuſſoria,rela-
xariq; captus, alioqui officiales actione in
iuriarum teneri[g] receptum[h]eſt.
2 DEDERIT.)Dupliciter,ideſt vel,ppriè,
vel pro dare voluerit[i].Pone igitur captum
ab apparitore, fideiuſſorem pro ſe dediſſe
ſcholaſticum,qui priuilegio[k]fori ſpeciali
ter (quod ſecũdũ opinionem cõmunem[l]
poteſt)minimè renũciauit,certè mulctam
3 iudex iure imponet,quaſi oon obtemperã
ti,cùm talem dederit:pone rurſus captum
velle dare fideiuſſorem ſcholaſticum,offi
cialis rectiſsimè non admittet.
4 NON ſuppoſitum.)Sed ao nõ ratione cõ
sractus,[m]ſiue fideiuſsionis,[n]foro iudicis il
lius ſupponitur? Et duplex nodi ſolutio eſt.
Prima,eademq́, approbata,[o] ratione cõtra
ctus cõtrahentẽ ſortiri forũ,non tamẽ pri-
uilegiũ amittere,qð habet in iudice eligẽ-
5 do.Finge (inquit Bartolus) clericum fide
iubere pro ſeculari,obligabitur quidẽ,con
ueniri tamen, niſi coram ſuo iudice nõ po
terit. Sanè(nc hoc in trãſcurſu ommittam)
abſtinere debent clerici fideiuſsionibus,[p]
ſed ſi faciant receptius[q]eſt,vt fideiuſsiones
valeant[r]. Secunda ſolutio eſt,ratione con-
6 tractus ſortiri quem forum,ſcilicet ſi ibi in
ueniatur,remiſsioni locũ nõ eſſe,[s] niſi pri
uilegio fori renunciet,qui legis noſtræ ſen
ſus,& quotidian[a] valde eſt,in iudicijs,ſcho
7 liſq; receptiſsimus[t]quãuis Imola cõtrariũ
cõmuniter ſeruari affirmet.[v] Sed & ſunt ca
8 ſus permulti, in quibus remiſsio in contra
ctibus locũ habet,quos alij congerunt.[x]
9 PRO nõ dato.)At q ,p dato haberi debuit,
licèt eſſet non idoneus.[y]Sed eſt ſolutio cõ-
munis[z],legem contrariã loqui de fideiuſſo
re non idoneo, quoad facultates, hanc de
non idoneo, quo ad cõueniendi facilitatẽ.
10 SPECIALITER.)Specialis renuncia-
tio ſufficit,ſingularis neceſſaria nõ eſt,Sed
an generalis ſufficiat? Et Accurſius negat,
cui alij frequentiores aſſentiunt,[a]quãlibet
11 Rainerio,Petro,Cynnoq́; authoribus,to-
12 tus hanc opinionem improbes mundus[b].
13 RENVNCIAVERIT.)Valet autem

a l. gratt. §. & poſt litem. ff. de fideiuſſo.
b g. in l. duobus. §. 1. in gl. exhibuerit. ff. iureiuran.
c l. ſciẽdum. in princ. ff. quiſ ſat. cogan.
d Fulgo. in rubr. ſ. in ius vo.
e Socin. nu. 13.
f Alex. n. 5.
g l. ſi verò. §. qui pro rei. ff. qui ſat. cogan.
h Alex. n. 5.
i l. fi. ff. ð rer. diuiſio.
K Auth. habita. C. ne fil. pro patr.
l Iaſ. colũ. 1.
m l. omnẽ. ff. de iudic.
n l. cum furioſus. §. 1. ff. de iudic.
o Alexã. nu. 5. Iaſ. nu. 8. Socin. num. 14.
p ca. ſe quidẽ. 11. q. 1. c. 2. de fideiuſſ.
q Iaſ. num. 10
r c. quod quibuſdam. de fideiuſſ.
ſ c. Romana. § contrahentes. de fo. com. in 6
t Alb. & Fulg. hîc. Alex. col. 2. Iaſ. num. 9. Socin. num. 16.
v Imo. ĩ. c. ſi. co. 2. de fo. cõp.
x So. reg. 410 incip. remiſsio
Bern. in reg. 397. incip. remiſsio.
y l. 3. verſ. fi. ff. de fideiuſſ.
z Alex. n. 8. Iaſ. & Socin. num. 10.
a Iaſ. num. 11.
b Socin. nu. 9.

renunciatio, nõ ſui ipſius vi[c] ſola, ſed ratione contractus adiuncti, quibus foro alieni iudicis fideiuſſor ſupponitur, quæ cõmunis ioterpretatio[d]eſt.

II. PAVLVS. Lib. I. ad Edictum.

EX quacunq; cauſa ad prætorem, vel alios, qui iuriſdictioni prȩſunt, in ius vocatus, venire debet: vt hoc ipſum ſciatur, an iuriſdictio eius ſit. Si quis in ius vocatus non ierit, ex cauſa à competente iudice multa pro iuriſdictione iudicis damnabitur. ruſticitati enim hominis parcendum erit. Item ſi nihil interſit actoris eo tempore in ius aduerſarium veniſſe, remittit prætor pœnã: puta quia feriatus dies fuit.

1 *Citatus in dubio comparere debet.*
2 *Iudex recuſatus de cauſis ſuſpicionis non cognoſcit.*
3 *Citationi iudicis delegati ſicut & ordinarij in dubio parendum eſt.*
4 *Reſcriptum delegatorium libello citatorio iudicis delegati inſerendum eſt.*
5 *Cardinalis ſi citet, reſcripti delegatorij inſertio neceſſaria non eſt.*
6 *Præfectus prætorio cùm citat, reſcriptũ delegatoriũ libello citationis inſeri debet.*
7 *Delegat⁹ iudex cognoſcit ã ſua iuriſdictio ſit.*
8 *Iudicis temporalis vt perpetui citationi in dubio parere oportet.*
9 *Citatus non veniens, quomodo puniatur.*
10 *Citat⁹ an venire debeat, quis iudex cognoſcat*
11 *Iudicem à iuriſdictione qualibet affectio excludit.*
12 *Iuriſdictio an ſua ſit, quãdo iudex cognoſcat.*
13 *Bartolus ſibi repugnat.*
14 *Eccleſiaſticus an ſecularis iudex cõpetens ſit cũ iter eos eſt cõtẽtio, eccleſiaſticus cognoſcet.*
15 *Iudici nihil opponẽtes, prorogaſſe eius iuriſdictionem videntur.*
16 *Error quando proroget iuriſdictionem.*
17 *Sententia pronunciantis ſe iudicem, vel non iudicem, quando ab eo reuocari poſsit.*
18 *Iudex loci an cognoſcat, cùm exterus negat ſe in loco contraxiſſe, vel deliquiſſe.*
19 *Bartolus ſibi contrarius, & eius hîc opinio communiter reprobata.*
20 *Exẽptus à iuriſdictione alicuius citatus ab eo in dubio venire debet.*
21 *Clericum citatio iudicis ſecularis non arctat.*

c l. ſi. conuenerit. ff. ð iu. om. iudic.
d Iaſ. col. fin.

Illud quoq; nõ ſine ratione ſcribit, nõ ſolũ in his actiõibus pati eũ pœnã edicti, quas tũc habuit, cũ incideret in edictũ: verũ ſi quæ poſtea ei adquirentur.

1 *Actiones omnes generali verbo quando comprehendantur.*
2 *Fiſcus an habeat ius ad bona acquiſita poſt cõfiſcationem.*
3 *Conditionalia iura an publicentur.*

SI Quæ poſtea.) Intellige cũ generaliter imperauit, generali em̃ verbo oẽs
1 actiones cõprehẽduntur[a]. Quid ſi ſimpliciter? Et veriùs[b] receptiusq́;[c] eſt, vt pͣſentia
2 tantũ cõtineãtur. Sic ſi bona alicuius publicentur, ad futura fiſcus manũ nõ porriget[d]. Vñ & illud quæſitũ eſt, an cõditiona-
3 lia publicẽtur? Etſi ex teſtamento debeantur (dũmodo cõditio caſualis ſit) nõ publicabũt[e], ſecus ſi cõditio mixta, aut poteſtatiua[f] fuerit. Si verò ex cõtractu debita ſint, publicãt, quę actiua[g] ſunt, nõ quę paſsiua[h].

EX hac cauſa ſolutum repeti non poſſe, Iulianus putat: ſupereſſe enim naturalẽ cauſam, quæ inhibet repetitionẽ.

1 *Ciuilis actus naturalẽ obligationẽ non tollit.*
2 *Præſcriptio quando obligationem tollat.*
3 *Fideiuſſor an accedat obligationi præſcriptæ.*

SOLVTVM.) Vel ab impetrante, vel ab eo, qui retorſione vti vult.

1 NATVRALEM.) Nõ tollit naturalẽ obligationem actus ciuilis[i]. Quid ergo de
2 pͣſcriptione dicimus? Et illa (quod frequẽtiùs proditũ[k] eſt) ciuilẽ tollit, naturalẽ verò reddit ſine effectu, cuius rei vel maxi-
3 mum argumentum eſt, ꝙ obligationi præſcriptæ fideiuſſor minimè accedit[l], qui tamẽ teneret, ſi vel ſola naturalis ſubeſſet[m].

IIII. GAIVS lib. I. ad edictũ prouinciale.

ILlud elegãter prætor excipit: PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA EVM FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID FECISSET. Et rectè. ne ſcilicet vel magiſtratus, dũ ſtudet hoc edictũ defendere: vel litigator, dũ vult bñficio huius edicti vti, ipſe in pœnã ipſius edicti cõmittat.

a l. ſeruitus. in princ. ff. de ſer. vrb. præd.
b l. ſi ita ſcripſiſſet. ff. de lega. 2.
c Alex. Iaſ. Clau. Zaſ.
d l. ſi mãdauero. §. is cuius. ff. mãda. Iaſ. in l. ſi ſtipulatus. §. cũ ſtipulamur. nu. 6. ff. d ver. oblig.
e gl. in. l. non ad ea. ff. de cõdit. & demõſ. Bal. in. l. etiã. C. ad l. fal.
f l. in facto. §. fiſcus. ff. de cõdit. & demõſ. Rom. ſing. 168
g l. inter ſocerum. §. fi. ff. de pac. dot.
h l. quotiens. ad fi. ff. de nouat. Alex. & Soci. hic.
i §. fi. inſt. de legit. agna. tute.
k Balb. de pͣſcript. in 2. parte. §. Sexto prĩcipaliter. ad fi.
l l. ſi quis poſtquàm. ff. de fideiuſſ.
m l. 2. l. fideiuſſor. obligari. §. fideiuſſor. ff. de fideiuſſor.

1 *Ratio huius edicti, quæ ſit.*
2 *Homicidam appellanti, an ſine pœna dici poſſit eum mentiri.*
3 *Exceptiones criminoſæ teſtibus partis aduerſæ quando opponantur.*
4 *Duplicationes odioſæ in iure ſunt.*

BEneficio huius edicti.) Ratio verò, triplex 1 eſt, ne ſub clypeo legis quiſquã periclitet[n]. Ne proceſſus in infinitum ſit[o]. Ne qđ lege permittente fit, pœnã mereat[p]. Sic ei, qui te homicidã appellat, re- 2 ctè dices, mentiris[q]. Sic teſtibus partis ad- 3 uerſæ, exceptiones criminoſæ iure opponũtur[r], ꝙ periuri, ꝙ infames ſunt, dũ tñ eo argui nõ poſsit calũnia opponẽtis[s]. Sic in legis municipalis pœnã nõ incidit, qui vt deferat alios, eò accedit, quò accedere ꝓhibitũ ſit[t]. Vtq; retorſio retorſionis nõ admittit, ſic neq; recõuentio recõuẽtionis[v] corã iudice delegato, ſecundùm cõmunẽ ſententiã[x]. Sic neq; vſuræ vſurarũ[y], neq; fictio fictionis[z], neq; ceſsio ceſsiõis[a], nec duplicatio duplicationis[b], nec ſeruitus ſeruitutis[c], & ſi qua ſimilia ſunt, odioſæ enim 4 duplicationes ſemper viſæ ſunt.

SI QVIS IVS dicenti non obtẽperauerit. Tit. III.

CVm de iuriſdictiõe omniũ iudicũ dictũ ſit, & de pœna decernentis, aut impetrantis ius iniquum, cõſequens & illud fuit, vt de ijs tractaretur, qui iudicibus nõ obtemperando peccant.

VLPIANVS. Lib. I. Ad edictum.

OMNIBVS magiſtratibus, nõ tñ Duũuiris, ſecundũ ius poteſtatis ſuę cõceſſũ eſt iuriſdictionẽ ſuã defendere pœnali iudicio.

1 *Magiſtratus propriè qui ſint.*
2 *Dictiones taxatiuæ cuius naturæ ſint.*
3 *Duumuiri, qui magiſtratus dicerentur.*
4 *Communes expoſitiones contrariæ.*
5 *Delegatus an poſsit indicere mulctam.*

Arbiter

n l. meminerint. C. vñ vi.
o l. dũ teſtamento. ff. de cõdi. inde.
p l. Gracchus C. ad. l. Iul. de adul.
q l. qua oĩa. §. ſed et ſi aduerſarim. ff. de procur.
r l. qui cũ maior. §. ſi liber- tus. 1. ff. de bo. lib.
ſ l. iniuriarũ. §. ſi quis per iniuriam. ff. d iniur.
t l. nulla. C. de delato. lib. 10.
v Arg. l. iuſiurandum & ad pecunias. § ait Prætor. ff. d iur. iur.
x Soci. hic.
y l. fi. C. de vſur. l. ſi nõ ſortem. in princi. ff. de cõ. inde.
z Bart. in. l. ſi is qui pro emptore. nu. 70. ff. de vſucap.
a Bal. in. l. ſancimus. in prin. C. ad Trebel.
b Bal. in. l. fi. in princ. C. de Seruit.
c l. 1. ff. de vſu & vſuf. leg.

6 *Arbiter an poſſit mulctam indicere.*
7 *Officium iudicis quando verba legis inducãt.*
8 *Ius dicenti non obtemperãtes, quibus remedijs cogantur.*
9 *Brachium ſeculare iudex eccleſiaſticus & eccleſiaſtici ſecularis implorat.*
10 *Mulctam comminari aut imponere quomodo iudices poſſint.*
11 *Citandus quis eſt vt ſe à mulctæ impoſitione defendat.*
12 *Mulcta an poſſit remitti.*
13 *L.3 titu.22.par.3.*
14 *Appellare an liceat ab impoſitione mulctæ.*
15 *Mulcta an poſſit indici amplius quàm ter.*
16 *Pœna & mulcta quatenus differant.*

1 MAGISTratibus.) Magiſtratus hi ꝓpriè ſunt, qui maiorẽ aliquã poteſtatem exercent[a], quomodo cõmuniter hic accipiũt. NON tamẽ.) Sũt qui hic legãt, nõ tãtũ. quam lectionẽ Bartolus & alij nõ ſequuntur.
2 Ea eſt em̃ natura taxatiuarũ dictionũ, vt affirmatiuè poſitę, aliud à propoſito negẽt, niſi fortè ſimile ſit, ſimilia enim ita includunt, vt diſsimilia omnia excludãt[b], appoſitę verò negatiuè, aliud à propoſito implicant, de quo minus videretur[c]. Vñ apparet, legi in pſentia nõ poſſe, nõ tantum[d], nã nec eſſet quid implicitũ diceremus, vniuerſali illa conceptione pcedẽte omnibus magiſtratibus, nec implicit[e] is caſus eſſet, qui dubitationẽ haberet maiorem. Tenenda igitur altera illa[e] lectio eſt, quæ à regula aduerſando excipit Duumuiros.
3 DVVMVIRIS.) Duumuiros crebrior[f] Doctorũ expoſitio, magiſtratus municipales intelligit, hoc videlicet ſenſu, vt magiſtratus magni in magnis cauſis, & magnas mulctas, municipales nõ niſi in paruis, & paruas imponãt. Alij, (quorũ etiam
4 approbatur ſentẽtia[g]) Duũuiros accipiũt, nõ iudices, quibus iuriſdictio ſit, ſed qui adminiſtrationẽ tantũ ſiue gubernationẽ habeãt, hos em̃ mulctare nõ poſſe. Cui ego ĩtelligentiæ magis accedo, tũ ꝙ contextui plus quadrat, tũ etiã ꝙ Duumuiri, nõ magiſtratus municipales, ſed duo erant, qui ex ordine Decurionũ eligebanĩ, qđ doctè Al-
5 ciatus[h] oſtẽdit. Sed nũquid mulctæ indicẽdæ ius, iudici delegato eſt? Et nõ[i] eſſe receptius[k] eſt, pterq̃ exceptis quibuſdã caſib⁹, ſi ſit delegatus ad vniuerſitatẽ cauſarũ[l], ſi nuncios ſuos parũ ſibi obtẽperantes[m] mulctet, ſi hoc illi cõmiſſũ ſit[n], ſi aliter iuriſdictionẽ ſuã nequeat defendere[o], ſi delegat⁹[p] principis. Quid in arbitro? Et frequẽtiores[q] in hoceũt, vt ita demũ mulctã indicat, ſi eã illi facultatẽ litigatores cõceſſerint[r]. 6

POTESTATIS ſuæ.) Ad officiũ iudicis hæc referri, cõcors Bartoli & cæterorũ traditio[s] eſt. Nã & generaliter cũ verba legis ad iudicẽ ſpectãt, officiũ iudicis naſcitur[t]. An & actioni vel accuſationi locus hic ſit, infrà dicemus[v]. 7

CONCESSVM eſt.) An ergo neceſſe 8 nõ habẽt facere? Et cõmuniter[x] dicũ, ſi actione aut accuſatiõe aduerſus nõ obtẽperãtes agatur, neceſsitatẽ mulctãdi eſſe[y]. Si iudicis officiũ imploreĩ, neceſſe etiã eſt vt inobediẽtes puniat, eligere tñ poterit, quibus remedijs procedat, nã & capere perſonã poteſt[z], & denegare cõtumaci[a] audientiam, & mittere in poſſeſsionem[b], deniq; & mulctis afficere[c], quæ ſi nõ proficiãt ſingula, omnibus iure vtetur[d].

SVAM iuriſdictionẽ.) Sed et alienã, vt ſi 9 ſecularis iudex eccleſiaſtici, aut cõtrà, brachiũ implorẽt[e], defendere em̃ alter alteri⁹ iuriſdictionẽ ſic poteſt, vt nõ obtẽperãtib⁹ mulctas impõat, quę cõmunis[f] opinio eſt.

DEFENDERE.) Si maior iudex ſit, etia ſtatuẽdo mulctã imponet[g], ſi minor, pcipiẽdo cõminari certã mulctã poteſt, quã tñ (ſi videbiĩ) augebit aut minuet[h] neq; em̃ cõminando, legẽ mulctę dixit, à qua recedere minimè liceat. Sed & poteſt cõminari mulctã incertã, verbi gratia, arbitrio ſuo imponendã, nec id incertitudo vitiabit[i]. 10

Sed nũquid vt imponaĩ mulcta nouo proceſſu opus erit? Et ſi alij iudici obtẽperatũ nõ ſit, nouo erit opus[k], ſi eidẽ obtẽperatũ nõ ſit, nouo nõ erit opus, citãdus tñ contumax eſt, die pſtituto, intra quẽ (ſi poteſt) ſe ab impoſitione mulctę defendat[l]. Quæ ab omnibus opiniones[m] ſunt. Quod tamen de citatione diximus, quatuor caſibus Felinus diligenter reſtringit[n]. 11

POENALI iudicio.) Mulcta, quã tamẽ impoſitam, iudex ex cauſa inopiæ minuere põt[o], qđ in pœna nõ eſſe Bartolus ait[p]. Baldus cõtrà, quorũ hîc opiniões Iaſon cõcordat[q], vt illa poſt impoſitionẽ, hęc antè procedat. Sed iure noſtro[r], ex cauſa paupertatis, etiam impoſita pœna remitti poteſt. An à mulctæ impoſitione appellari 12 13 14

poſsit

a l.eũ qui.ſupra.de iu.om.iudi.l.voluit.§.quod ait.ff.de inter.act.
b l.obas.C.de pra.mino.l.cõtractus.ff.de reg.iu.
c Clem.exiui §.cum aũt.de verb.ſig.Soci.in.l.1.nu.38.ff.de vulg.& pup.
d l.& nõ tãtũ.ff.de peti.he.
e Iaſ.num.8.Clau.col.1.
f Alex.nu.5 Soci.nu.4.Iaſo.nu.14.
g Alb.hic.Soc.n.8.Clau.col.2.
h Alci.lib.3.diſp.c.5.& in.l.1.C.de hũg.in ſac.pal.mi.li.lib.12.
i l.2.§.fi.ff.de iudi.
k Alexã.hic co.penul.Soci.n.20.Clau.colũ fi.Soci.in re gu.118.delegat⁹.Val.in.imperiũ.nu.114.ſuprà.de iu.om.iu.
l l.2.C.de ſpor.
m d.l.2.
n d.l.2.§.fin.
o Innoc.in.c.paſtoralis.de offi.deleg.
p c.paſtoralis.c.ſanè.2.de offi.deleg.
q Iaſ.nu.20.
r l.non ex omnibus.ff.de arbit.c.legitima.de appell.in.6.
ſ Bar.num.9.
t g.in.l.ſi ſoror.C.de Colla.in.l.ſi reſobligata.d.leg.
v .§.fi.infrà.
x Clau.col.fi.
y l.1.de iu.om.iu.aut.vt diſ.iu.§.1.
z l.conſentaneũ.C.quo.& quan.iu.
a l.ſed et ſi ꝓpratorẽ.§.ſed & ſi dũ decreto.ff.ex quib.cau.ma.
b Rubr.quib.ex cau.in poſ.
c Rubr.C.de mo.mulct.
d l.1.§.quid ergo.1.ff.de ven.inſpic.
e l.epiſcopale C.de epiſ.au.c.1.de offi.or.
f Clau.col.fi.
g l.nenambigitur.d.legib.l.formã.C.de offi.praſ.pto.
h l.programmata.C.cõmi.vel.epiſ.
i l.3.§.pen.ff.vbi pup.educ.de.
k aut.de ſãct.epiſ.§.ſi verò crimen.
l l.2.§.1.ff.ſi quis i ius voc.non ie.
m Iaſ.nu.30.
n Feli.in.c.1.col.6.de iud.
o l.illicitas.§.ſ.ff.d offi.pſ.
p Arg.l.1.§.ſ.ff.de pa.
q Iaſ.col.ſ.
r L.3.titu.22.par.3.

a l. & in mulctis. C. de appel.
b Soci. in §. ſequen. nu. 18.
c l. eos. C. de mo. mulct.
d Spec. de contuma. §. nunc dicamus. verſi. ſed pone.
e Barto. in l. nunquam plura. in. 1. oppoſi. ff. de pri. deli.
f Salice. in l. quicunq. §. ſi verò. C. de ſer. fug.
g Plat. in l. 1. C. de iur. fiſci. lib. 10. Alcia. in l. aliunde. de verb. ſig.

poſsit, dubium non[a] eſſe omnes[b] fatentur. 15 Quod verò dici ſolet, mulctam (niſi ter) indici non poſſe[c], ſine diſtinctione verũ nõ eſt, quam Spec[d]. Bartolus[e], & Salicetus[f] tradiderunt. 16 Quæ verò inter pœnam & mulctam ſint differentiæ, alij notant[g].

IS videtur ius dicenti non obtemperaſſe, qui quod extremum in iuriſdictione eſt, non fecit. veluti ſi quis rẽ mobilẽ vindicari à ſe paſſus non eſt, ſed duci eã vel ferri paſſus eſt. cæterũ ſi & ſequẽtia recuſauit, tũc non obtẽperaſſe videtur.

1 *Communes intellectus ſex.*
2 *Extremum in iuriſdictione, quid ſit? Et de hac extremi appellatione.*
3 *Edicta an præcedere debeant, vt quis puniatur, quia non obtemperauit.*
4 *Mulctari an poſſint teſtes, & aduocati non obtemperantes.*
5 *Iuriſdictionis alienæ qui ſunt, ſi non obtẽperent, quibus remedijs compellantur.*
6 *Actio de dolo in ſubſidium competit aduerſus non obtemperantes.*
7 *Stellionatus aduerſus non obtẽperantes quãdo locum habeat.*
8 *Collega vnus impediens iuriſdictionem alterius in edictum non incidit.*

h Alex. Iaſ. Soci. & Clau.
i Alexã. & Claud. colũ. 2. Iaſ. num. 9. Soci. nu. 4.

EXTREmum.) 1 Bartolus, ſeptẽ intellectus refert, omnes cõmunes[h], præter Bulgari vnũ, quẽ cũ cæteri reprehendãt[i], Zaſius, & recentiores quidam ſuſtentant. Alij alios adijciũt, de quibus breuiter, ſed 2 è re videamus. Primus igitur extremũ accipit pro minimo ſiue viliſsimo, nam & ſi in iuriſdictiõe, vile nihil ſit, poſſunt tamẽ vilia quædã, aliorũ reſpectu dici, quæ per ſe nõ ſunt, neq; ſignificatio vſui repugnat, ſic enim extremę notæ aliquis dicitur. Et apud Horat. epiſtola vltima.

Extremi priorum, extremis vſq; priores

Et Vergil.

Illam terra parens ira irritata Deorum
Extremã (vt perhibent) Cæo, Enceladoq; ſororẽ
Progenuit.

k l. inſulam. ff. de acqu. re. do.

Ioannes extremũ intelligit, de prima & vltima parte iudicij, ita vt omnia his claudãtur, ſitq; mediũ, veluti pũctũ in medio[k] lineæ, quomodo etiã (quod exemplũ Accurſius inculcat) mediũ & extrema in ſyllogiſmis dicũtur. Alij extremũ, de principio & fine, id eſt, citatione, & executione, ſequẽtia verò ea omnia, quæ inter hęc media ſunt. Alij extremũ, id eſt, vltimum, ſed puniri etiã contumaciã in medio & fine. Alij cõtrà, extremũ, id eſt, principium, ſed puniri contumaciã, in medio & fine, quæ ſequentia vocẽtur. Nicolaus, extremũ, id eſt, infimũ, in iuriſdictione interpretatus eſt, vt ſit ſenſus, puniri cõtumaciã nõ obtẽperantis, ſiue in ijs, quæ ad iuriſdictionem infimã, ſiue in ijs, quæ ad merũ imperium ſpectãt, ſiue in ijs, quę ad ſequentia omnia quæ his videlicet cõtinentur. Intelligit & ſeptimo modo Bulgarus, & extremũ pro fine ſeu executione accipit, quo ſenſu ſola ea cõtumacia à iudice puniri poteſt, quę executioni repugnat. Quod Bartolus, & alij vrgenti (vt putãt) argumẽto reprobãt, puniri eñ etiã eius contumaciã, qui in ius vocatus nõ ierat[l]. Verũ illic non de huius edicti pœna agitur, quæ grauis eſt; ſed de mulcta. Adde tamẽ ꝙ & repugnat huic ſẽſui, cõiũcta, &. Cęterũ (inquit) ſi & ſequẽtia. &c. Baldus, quẽ Paulus, Iaſon[m], & Socinus ſequũtur, non de extremis iudicij, ſed de extremis iuriſdictionis accipi vult. Sũt aũt duo, alterũ quo litigatores venire, alterum quo dare faceréue iubentur. Bene dictus[n], alia via procedit, & eius demũ contumaciã mulctandã ait, qui in perẽptorio nõ obtẽperauit, quod cęteri communiter reprehẽdunt, punietur enim & qui in prima & ſecunda citatione, dicto obediẽs nõ ſit. Poſtremò decimus Alciati intellectus[o] eſt, qui in eo exẽplum ponit, qui dolo poſſidere deſijt, cũ à ſe vẽdicaretur res, aut ſequẽtia recuſauit, id eſt, cõdẽnationẽ quãti maximi in litem aduerſarius iuraſſet, aut quãti eius interfuiſſet. Quę certè, vt per ſe vera ſunt, ſic generalibus edicti huius verbis nõ quadrãt, de actore[p], non ſolũ de reo ſcripta ſunt. Ego cõmunes interpretationes amplector. Nec me mouet, ꝙ (vt Alciatus & Zaſius cõtendunt) ex vſu veterũ, id ſolũ dicatur extremũ, quod terminatur fine, habeo enim eius locutionis, id eſt, vt de principio & fine ſumatur, (præter iuris conſultũ quodã in loco[q]) nõ leues authores, Cicero. lib. 2. de nat. Deor. quod facit ea natura, quæ per omnẽ mũdũ, oĩa mẽte & ratione conficiens funditur, & ad medium rapit, & conuertit extrema, Plautus, Ab extremo narrare incipiam, id eſt, à principio,

l l. 2. §. 1. ff. ſi quis in ius vocat. non ie.
m Iaſ. nu. 13. Soci. nu. 14.
n Iaſ. nu. 13.
o Alci. lib. 2. parad. c. 15.
p Verſi. nõ ſolum. l. contumacia. ff. de re iudi.
q l. in traden du. §. interpoſitu. ff. comun. praed.

principio,quē locū vel doctiſsimi Grāma
ticorum ſic enarrant.Sanè punitur hîc ge-
neraliter is, qui non obtemperauit, alibi
is,qui non venit vocatus, punitur qui, aut
ſcit,aut dubitat iudicē competentem,non
qui ei nō paret,quē non eſſe competentē
conſtat[a].Nam neq; is mulctabitur,qui in-
iuſto præcepto non obtemperauit[b],ſed is,
qui vel iuſtum eſſe ſcit,vel dubitabat.
3 NON obtemperaſſe videtur.) Sed nū vt
puniri poſsit,quia non obtemperauit, tria
edicta præcedat oportet? Et crebrior[c] opi
nio eſt,vt neceſſe non ſint, punitur enim
qui qđ extremū eſt,non fecit,id qđ ſiue ad
ordinē,ſiue ad conditionē, aut cauſæ, aut
iuriſdictionis referamus,vnū tantùm actū
4 exigit. Quid ſi non litigatores, ſed teſtes,
aut aduocati,non obtēperent? Et mulctari
5 eos poſſe[d],oēs[e] fatentur. Quid ſi ij non ob
temperarint,qui alienæ iuriſdictiōis ſunt?
Et remedia ciuilia[f],criminaliaq́, prodita
ſunt,quibus iuriſdictionē ſuā Prętores tuē
tur,vtq; cętera deficiāt,actio de dolo,in ci
6 uilibus,crimē ſtellionatus in criminalibus
præſto[g] ſunt. Sed & Pōtificij,ex officio pu
7 niūt[h].Quid ſi ex duobus collegis,alter al-
terius iuriſdictionē impediat? Et non inci
dere in edictū[i],cōcors omniū opinio eſt.

a l.ſi.ſuprà.§ ior.om.iudi. b l.2.&.3.ff. ne quis eū qui. in ius voc. c Alex.nu.1. Soci.n.14.Iaſ. nu.12. d l.iuriſiuran di.l.ſi quando. C.de teſtib. e Claud.col.ſi. f Rub. ne quis eum qui ī ius. rubri.de eo per quē fac.l.1.C.de his quib.oc- cult. g l.3.ff.de cri. ſtel. h c.1.c.ſanè.2. de offi.deleg. i l. Ille à quo. §. tempeſtiuū. ff.ad treb.

SI procurator tuus,vel tutor, vel cura-
tor ius dicenti nō obtemperauit: ipſe
punitur,non dn̄s vel pupillus. Non ſo-
lum autem reum,qui non obtempera-
uit,hoc edicto teneri Labeo ait: verum
etiam petitorem.

1 *Tutoris facta vel delicta qn̄ pupillo noceant.*
2 *Procuratoris contumacia an noceat domino.*
3 *Communes duæ opiniones contrariæ.*
4 *Communes opiniones Doctorum iuris ciuilis & Canonici contrariæ.*
5 *Procuratoris factum in non obtemperando quando domino noceat.*
6 *Poſitionibus non reſpondendo quando procurator domino noceat.*
7 *Bartoli repugnantia compoſita.*
8 *Procuratoris calumnia an domino noceat.*

TVtor, vel cura-
tor.) Quæ de pcuratoris cō-
1 tumacia diximus, eadem in
tutore repetenda ſunt. An tn̄
alia eius facta delictáve pupillo noceant,
ſumma diſtinctio eſt, ſi extra negotia pu-
pilli delinquat, nō nocere[k].Si in negotijs
pupilli, colludio facto ſine dubio nō noce
re[l].Sed & neque bona fide qđ pertinet ad
tractatum vnde vi,quæ Accurſij aduerſus
Bartolum receptior opinio eſt[m]. Quòd ſi
pœna in tutorē non cadat,tutoris factū pu
pillo nocet[n],ſi in vtrunq; cadere pōt, pu-
pillus tenetur,ſed ceſsis actionibus aduer-
ſus tutorē liberabitur[o]. Quibus etiā conſe
quens eſt ſecundùm oēs[p], vt ſi litē calum-
nioſam tutor moueat,& ſuo noīe ipſe con
demnari poſsit in expenſis[q],& etiā pupil-
lus[r],ita tn̄ vt hic ceſsis actionibus liberet̄[s].
IPSE punitur.) Quotidianus hic articulus
2 eſt, An procuratoris contumacia domino
noceat? In quo Innocentius[t], nocere cre-
didit in his, quæ iudicij proceſſum reſpi-
ciunt, non in extrinſecis, qualis mulctæ
impoſitio eſt,quā opinionē Doctores ſuo
tempore tenuiſſe Bartolus hîc affirmat.
3 At hodie cōiter[v] reprehendūt,hoc vel ma
ximè,ꝙ in miſsione in poſſeſsionē ex ſecū
do decreto(quæ tn̄ ad proceſſum ſpectat)
non nocet. Bartolus longiùs diſtinguit,cō
tumacia dn̄i an procuratoris ſit,ideſt in eo
quod dn̄m facere oportuit, an in eo quod
procuratori ipſi iniunctū eſt. In priori ſpe
cie, procuratoris contumaciā, dn̄i potiùs
cenſeri[x], niſi caſu procurator impediat̄[y],
quā cōcluſionē alijs quoq; caſibus Cæpo-
la[z] diligēter reſtringit. In poſteriori rurſus
diſtinguit, cōtumacia in delictū cadat, an
non, & in ea quæ in delictū cadit, an eiuſ-
modi res ſint, quæ leue, an magis quæ gra-
ue aliqđ dānū inferūt. Quæ Bartoli cōclu
ſiones (vt Cæpola ait) oēs quidē illæ & ab
ignorātibus receptæ, ſed parū veræ ſunt.
Socinus[a],& Claudius,reprehēdi eas à Do
ctoribus affirmant. Ecce em̄ leuis mulcta,
modicū dānū affert, & tn̄ in ea procurato-
ris contumacia domino minimè obeſt.
Contrà obeſt aliquando, adeò, vt diffini-
tiua ſn̄ia aduerſus dn̄m proferri poſsit[b], id
quod graue damnum affert. Deniq; Baldi,
& Angeli tertia, & approbata ſn̄ia eſt[c],
nocere in ijs contumaciam procuratoris,
in quibus ficta domini contumacia ſuffi-
ciat, non in ijs, in quibus vera requiritur.
Igitur nocebit, quo ad miſsionem ex pri-
mo decreto[d], omnium[e] cōſenſu. Nocebit
etiā ſecūdùm omnes[f],procuratoris negli-
gentia infra decem dies non appellantis,
teſtes, aut alias probationes infra termi-

k l. Neq; inter dicto.ff. de re- gu.iur. l l. Meminerint.C. vn̄ vi. m in.l.meminerint in gl col ludio.Bart.hic. col.fina. Alexan.nu.2. Iaſ. no.24. n l.pella.C.de his quib.vt indi.Sali.in.l.cū qui res.C.de ꝓbatio. o l.fi.ff.de ad mi.tuto. p Iaſ.nu.22. q l.non eſt in gratum. r l.qui ſolidū. §.etiā.d leg.2. s d.l.fina. t Innocē.in.c.1. extra vt lit.nō conteſt. v Soci.colū.2. x Si procurator. §. ſi tutores.ff.manda. y l.vn̄ à matribus.C.qui.pet. tuto. z Capo.Caut. 57. a Soci.colū.2. Clau.col.1. b c.ſuborta.§ ſen.& re iud. c Soci.col.2. d l.cū qui res. C.de procur. e Soci.colū.3. Clau.col.2. f Zaſ.col.fi.

num

a l.ſi cū vſufructuario. ff. ſi ex nox.cau. ag.l. hoc amplius.§.ſi.cū.l.ſeq.de dā.inf.
b l.2.C.de exec.ct. & tranſlat.mili.anno.libr.12.
c Soci. colū.3.
Clau.col.2.
d Iaſ.nu.14.
e Claud. col. ſecunda.
f Iaſ.nu.4.
g Clau.col.2.

num non producentis. Non nocebit, quo
ad miſsionem ex ſecūdo decreto[a], niſi do-
minus ſciat, & in purganda cōtumacia ne-
gligens fuerit[b], quæ crebrior opinio eſt[c],
ſicut & illa approbata[d], propter procura-
toris veram cōtumaciam, dominum non
repelli ab appellando, niſi ſcientia, & ne-
gligentia ipſi imputari poſsit. Sic & illa
quoque receptior[e], ne propter procurato
ris contumaciam dominus excommuni-
cari poſsit, quanuis Iaſon[f] malè diuerſum
ſentiat. Quibus conſequens etiam eſt, vt
ſecundùm communem huius verſiculi in
telligentiam[g], procuratoris contumacia
domino non noceat, quantum ad mulctæ
impoſitionem, quālibet leuis illa ſit. Sed
quid ſi procuratorem citatus conſtituat
ad litigandum, & ille in vno iudicij articu
lo non obtemperet, an id domino noceat,
ita vt licèt mulctari nequeat, condemnari
tamen poſsit in expenſis? Et poſſe Innocē
tius[h] tenet, Bartolus contrà huius legis ar-
gumento[i], quæ mulctā, & expenſas æqui-
parat, & quia mandatum hoc videri nō de
beat[k]. Quid ergo? poterit (inquit) propter
contumaciam procuratoris non audiri do
minus, niſi reficiat expenſas, quæ etiā Ac-
curſij opinio[l] fuit, quam communiter iu-
ris ciuilis Doctores ſequuntur, ſicut illam
4 Innocentij Pontificij omnes[m], eaque ma-
gis in vſu eſt[n]. Et meritò: vt enim condem
natio in expenſis fiat, ficta cōtumacia[o] ſat
eſt. Et hæc de cōtumacia procuratoris ſat
5 ſunt. Sed quid ſi aliter nō obtemperet, an
domino noceat, vt aut exceptione exclu-
di poſsit, aut actione conueniri? Etſi pro-
curator ante ſuſceptum mandatum delin-
quat, aut poſt ſuſceptum, ſed in alijs quàm
in ijs quæ mandata ſunt, nihil eſt cur domi
no noceat[p], ſiue quoad exceptionem, ſiue
quoad actionem. Quòd ſi in negotio com
miſſo delinquat, tunc inter actionem ex-
ceptionemque multùm intereſt, procura-
tor enim ad iudicia ante litem conteſtatā
domino non nocet, poſt litem conteſtatā
nocebit[q], vt exceptione repelli dominus
poſsit. Si verò procurator ad negotia ſit, ſi
ne diſtinctiōe de dolo eius excipi poteſt,
ſi in eodem negotio delinquit[r]. Actio ve-
rò ex delicto procuratoris, aduerſus domi
num intendi non poteſt[s], niſi ſpecialiter
mandauerit, vel ratum habuerit, ſed & ne
que ex facto quod delictum non eſſe cer-

h Innoc. in c. 1. vt lit. non cōteſta.
i Verſi. finali.
k l. ſi procurator. ff. de cōdi. indebi.
l Gl. in.l. non poteſt dolo. in gl. i. ad ſi. ff. de reg. iur.
m Claud. col. finali.
n Iaſo. nu. 15.
o Docto. in. l. ſancimus. C. de iudic.
p l. ſi procurator. 2. ff. de do. excep.
q l. neq; tutores. C. de pen. l. poſt litem. ff. de procura.
r l. apud celſum. §. quæſitū. 2. ff. de do. excep.
s l. 1. §. quotiſ. §. de receſſ. ff. de vi et vi ar.

tum ſit, punibile tamen[t]. Cæterùm ſi fa-
ctum in delictū non cadit, domino nocet,
ſi procurator aut ſpeciale mandatum ha-
buerit, aut etiā generale cum[v] libera. Sed
etſi anceps factum proponas, id quod vel
delicto adſcribi poſsit, vel nō, domino no
cebit[x]. Ponitque Bartolus[y] exemplum, in 6
reſponſiōe facta poſitioni: ſi enim verum
dixit procurator, domino nocet, ſi menti-
tur, non nocet: ſicut neq; nocebit eius con
tumacia in non reſpondēdo poſitionib[z],
niſi dominus ſciens negligensque in pur-
ganda contumacia ſit. Atq; ita (vt opinor)
Bartolus[a], qui ſibi ipſi repugnat, compo- 7
nendus eſt. Sicque etiam diſtinguendum
eſt, quod apud Pontificios indiſtinctè legi
mus, propter procuratoris contumaciam
in non reſpōdendo poſitionibus, dominū
haberi pro confeſſo, etſi alij aliter in hoc
nodo ſentiant[b]. Sanè & ſuperioribus con- 8
ſonat, vt propter delictum procuratoris li
tem calumnioſam inſtituentis, ipſe magis
ſit in expenſis condemnandus, niſi domi-
nus ſciuerit, neque enim calumnia manda
ta eſt[c], neq; domini colore[d] quæſito exer
cenda, atque ita Clementem Summū Pon
tificem determinaſſe ferunt, eſtque ea opi
nio communis[e]. Neque illa minus, ſi pro-
curator per ſimoniam Sacerdotium impe
tret, non poſſe eum à domino repetere ex
penſas[f].

t l. 3. §. ſi procurator. ſuprà qd quisque iu.
v l. Procuratoris. in princ. ff. de tribut.
x l. non ſolū. in princ. ff. de procur.
y Bart. nu. 4. verſi. ad ſecūdum.
z d. l. non ſolum.
a Bar. num. 1. verſi. ſic intelligo.
b Iaſ. num. 11.
c l. ſi procurator. ff. de con. inde.
d l. Non eſt ignotum. C. de admi. tuto.
e Iaſo. nu. 16.
f Gl. in. l. qua vtiliter. ī principio. ff. de neg. geſt.

HOC iudicium nō ad id quod
intereſt, ſed quanti ea res eſt,
concluditur: & cùm meram
pœnam contineat, neq; poſt annum, ne
que in heredem datur.

1 *Intereſſe triplex eſt.*
2 *Intereſſe commune quid ſit?*
3 *Pœna & intereſſe an differant? & nu. 5.*
4 *Expenſæ quæ ratione victoriæ petuntur, an differant ab ijs, quæ ratione contumaciæ debentur.*
5 *Expenſæ deſertæ appellatiōis qua actione petantur?*
6 *Expenſæ retardati proceſſus, & temeritatis quæ damna contineant.*
7 *Contumacia quæ requiratur, vt edicto ſi quis ius dicenti non obtemperauerit, locus ſit.*
8 *Fiſco pœna applicata ex edicto, ſi quis in ius vocatus non ierit, coram quo iudice petatur.*
9 *Procurator Cæſaris, aliquando nō cognoſcit inter Fiſcum & priuatos.*

10 *Pœna ex populari actione, interdum parti.*
11 *Actio ex edicto, ſi quis ius dicenti non obtem peraverit, an poſſit proponi poſt ſententiam?*
12 *Iudex an taxet expenſas in eo conſiſtentes, quòd ei obtemperatum non eſt.*
13 *Contumacia, an ſit delictum?*
14 *Mora delictum eſt.*
15 *Dolus delictum eſt.*
16 *Bannitus propter contumaciam, an poſſit offendi propter delictum.*

HOC iudicium.)
1 Cùm ſit intereſſe triplex, con
uētum, ſingulare, commune,
ſitq; hoc cōmune nihil aliud,
2 quàm communis damni, aut lucri æſtima
tio, id eſt, quāti res eſt [a], quid eſt, quòd hîc
tanquàm diuerſa ponuntur? Rurſus, cùm
3 pœna, & id, quod intereſt, diuerſa ſint [b],
quid eſt, quòd pro eodem ponūtur? Et pri
mium varie Doctores diſſoluūt, ſed præce
teris ſenſus hic approbatur [c], nō dari actio
nem ex hoc edicto ad intereſſe totius cau-
ſæ, ſed dari in id, quod intereſt, ratione cō-
tumaciæ, verbi gratia, propter litis expen-
ſas in aduocatis, teſtibus, procuratoribus,
& ſimilibus. Sed & damna rei familiaris
venient, ſi qua fortè mihi cōtigerint, quia
aduerſarius non obtemperauit. Igitur ex-
4 penſæ, quæ ratione victoriæ petuntur, du
pliciter differunt ab his, quæ propter cōtu
maciam. Primùm illas non niſi iudicis of-
ficio mercenario cōſequimur [d], has vel iu
dicis officio, vel etiam actiōe in factū, quę
5 opinio cōis eſt [e]. Sic & expēſæ ratione de-
ſertæ appellationis per actionē recuperā-
tur [f]. Inde quinetiam eſt, vt illæ lata ſentē-
tia peti non poſſint, hæ poſſint [g]. Secundò
differunt, quia in illis, expēſæ tantūmodo
6 litis [h]: in his, etiam alia damna veniunt.
Quæ etiam crebrior opinio eſt [i]. Sic &
in ijs, quæ ratione retardari proceſſus [k],
& in ijs, quæ ratione temeritatis petūtur [l],
cætera damna cōſyderantur. Sed nunquid
alijs legib[us] puniri quis poteſt in omne id,
quod intereſt? Et poſſe, Bartolus & alij no
tāt [m]. Quod ad ſecundū pertinet, approba
ta [n] Azonis intelligētia eſt, vt principiū de
ea pœna intelligatur, quæ parti applicāda
7 eſt, verſiculus & cū merant, in ea quæ fi-
ſco. Non datur autem ex hoc edicto actio
parti, niſi propter veram aduerſarij contu
maciā, ex recepta ſententia [o]. Non igitur,

a l. inter hæc verba. ff. de verb. ſig. l. ſi. ff. de præto. ſti pul.
b l. pen. §. 1. in frà. ne quis eū qui in ius voc.
c Alex. col. 2. Soci. num. 10. Iaſ. nu. 5.
d l. terminato. C. de fruct. & lit. expen. l. properandū. §. ſiue autem al terutra. C. de iudi.
e Alex. col. fi. Soci. n. 4.
f Bald. in c. ex parte. 2. col. 3. de reſcript. Iaſ. hic. nu. 7.
g l. 4. C. de pœ.
h l. oēs. in ſi. C. de epiſ. & cler. l. ſancim[us] C. de iudi.
i Soci. num. 3. Iaſ. nu. 4.
k l. non igno rat. C. de fruc. & lit. expē.
l l. eum quem temerè. ff. de iudic.
m l. quò reſti tuere. ff. de rei vend. l. in actio nibus. ff. de in lit. iu.
n Alexā. nu. 35. Soci. col. 1. et 2. Iaſ. col. 1. & nu. 23. Claud. col. fi.
o Alexā. nu. 11. Soci. nu. 14.

ſi nō contemnens, ſed ex cauſa fortaſsis pa
rum iuſta non veniat. Non ſi ad domū tan
tùm citatus ſit [p], cui etiam cōuenit, vt neq;
ad bannū (mulcta enim eſt [q]) ex ficta cōtu-
macia procedi poſsit. Cōtrà, ad cōdemna-
tionem expēſarum, quæ exceptionis ope,
aut iudicis officio petuntur, fictā cōtuma- 8
ciā ſufficere [r] inter oēs cōuenit [s]. Quæ ve-
rò pœna fiſco applicatur, corā iudice, cui
nō obtemperatū eſt, peti poteſt, ſiue pars
ad fiſci vtilitatem accuſet, ſiue filius agat.
Singulare enim ius hoc, quanuis aliâs cau 9
ſæ inter priuatos & fiſcū, coram Procura-
tore Cæſaris tractentur [t], ſicut & illud ſin- 10
gulare erit, vt cùm popularis actio ſit, pœ
na nō parti (vt ſolet [v]) ſed fiſco applicetur. 11
POST annū.) Sed nunquid poſt ſenten-
tiā actio ex hoc edicto ꝓponi poterit? Et
poſſe, cōcors omnium opinio eſt [x], hæ enī
expenſæ iure actionis petuntur, in ijs verò
quæ iudicis [y], lata ſententia iudicis officiū
quieſcit [z]. Quid ſi permenſen, aduerſariū
non obtemperantem ipſe expectaui, ne- 12
ceſſe'ne mihi ſit expenſas probare, an ex
ſuo officio iudex taxare poterit? Et poſſe
eum indubitati iuris eſt [a].
NEQVE in hæredem.) Quia ex delicto 13
eſt, id eſt contumacia, Contumaciā enim
delictū eſſe, & hîc, & alibi [b] bene notat Ac 14
curſius. Sic & mora [c], & dolus [d]. Nūquid er 15
go ſi municipij lex ſit, vt bannitus ex deli- 16
cto poſsit offendi, in bannito cōtumace lo
cū habebit? Et nō habere locū, verior opi
nio eſt [e], neq; enim propriè, ſed in larga ſi-
gnificatione delictum dicitur, leges verò
municipales, ſtrictè declarari ſolent.

p l. ſatiſq. ff. de in ius voc.
q Glo. in l. 1. §. qd ergo. ff. de vent. inſpi.
r Auth. et q C. de bo. auth. iudi. poſſi.
s Soci. nu. 15. Alex. nu. 13.
t l. 3. C. ſi ad uer. fiſ. l. 1. l. ad fiſcum. §. vr be cau. fiſc.
v l. ſi cui. ff. d verb. ſign.
x Iaſ. nu. 7.
y l. 4. C. de pœ.
z l. terminato. C. de fruct. & lit. expen.
a l. non ignorat. C. de fruc. & lit. expē.
b Gl. in. l. ſi ſi lius. ff. d inter. act. Glo. in. l. ſi plures tutelā. ff. de admini. tuto.
c Gloſ. in. l. ſi mora. in gloſ. dolū. ff. ſolut. matr.
d l. 1. §. nunc tractemus. ff. de tut. & ratio. diſt. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndū. ff. d mino.
e Imo. in d. l. ſi mora. col. 2. Iaſ. hic. n. 39. & 41.

DE IN IVS VOcando. Tit. IIII.

PAVLVS, Lib. IIII. Ad edictum.

IN ius vocare eſt, iuris experiundi cauſa vocare.

1 *Iudicium, an incipiat à citatione.*
2 *Communes opiniones contrariæ.*
3 *Lis à conteſtatione incipit.*
4 *Libelli oblatio, an habeat vim citationis.*
5 *Citatione an ſit opus, cùm litigatores præſentes ſunt.*
6 *Communes opiniones contrariæ.*

1 Xperiundi,) Agendi.
VOCARE.) Quæri in initio
huius tractat' ſolet, an iudiciũ
à citatione iocipiat? Et incipere, Accurſius
2 hîc & alibi tenet[a], quã opinioõe cõem So-
cinus ait[b]. Contrà idem Accurſius[c] oõ ui
ſi à litis cõteſtatiõe incipere, idq; verius[d],
receptiosq; eſt[e]. Sed placet Angeli cõcor-
dia[f], vt propriè, vereq; à litis cõteſtatione
incipere dicatur. Largè etiam à citatiooe,
vnde etiam quo ad interrũpendæ præſcri-
ptionis, perpetuãdæ iuriſdictionis, vitij li-
tigioſi, effectus, à citatione incipit. Sanè li-
3 tem à cõteſtatiõe incipere oẽs cõſentiũt[g].
4 Sed nunquid libelli oblatio vim citatiõis
habet? Et dici ſolitũ eſt, ab ea, quæ parti[h],
nõ ab ea, quæ iudici fiat, proceſſum incipe
5 re. Quid ſi litigatores præſentes fuerint,
an citatiõe ſit opus? Et Bartolus, ſi præſens
litigare nolit, citatione eſſe opus ait, quæ
authore[i] Zaſio & cõmunis opinio eſt, &
in Germania ſeruatur. Cõtrà aduerſus præ
6 ſentes licèt inuitos, in diffinitiuã ſententiã
nedũ ad interlocutoriã procedi poſſe, ve-
rior[k], crebriorq; [l] ſententia eſt, niſi quòd
hanc quibuſdam caſibus Iaſon & recen-
tiores non procedere bene notant.

II. VLPIANVS, Lib. V. Ad edictũ.

N ius vocare nõ oportet, neq;
conſulẽ, neq; præfectũ, neq;
prætorẽ, neq; procõſulẽ, neq;
cæteros magiſtratus, qui im-
periũ habẽt, qui & coërcere aliquẽ poſ-
ſunt, & iubere in carcerẽ duci: nec põti-
ficẽ, dũ ſacra facit, nec eos, qui propter
loci religionẽ inde ſe mouere nõ poſsũt
ſed nec eũ, qui equo publico ĩ cauſa pu
blica trãſuehatur. Præterea in ius vocari
nõ debet, qui vxorẽ ducat: aut * eã q̃ nu-
bat, nec iudicẽ, dũ de re cognoſcat: nec
eũ dũ quis apud prætorẽ cauſam agit:
neq; funus ducentem familiare, iuſta've
mortuo facientem.

1 *Citari an poßint maiores magiſtratus?*
2 *Magiſtratus an poßint conueniri dũ in officio ſunt?*
3 *L. 11. titu. 2. par. 3.*
4 *Sacra facientes an citari poßint.*
5 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
6 *Citatio an poßit fieri in eccleſia?*
7 *Feriatis diebus an poßint fieri citationes?*
8 *Monachi & Eremitæ an citari poßint?*
9 *Prælatus monachorum an poßit citari?*
10 *Libellus cõtra monachum, monaſterium, an prælatum proponendus ſit.*
11 *Opiniones contrariæ.*
12 *L. 10. tit. 2. par. 3.*
13 *Tranſuectio equitũ quid & vnde originem habuerit.*
14 *Præcones equo vecti non citantur.*
15 *Doctores an citari poſsint, cùm ad inſignia doctorea ſuſcipienda publicè vehuntur.*
16 *Veredi an citari poßint?*
17 *Carceratus an poßit vocari in ius?*
18 *Funus familiare ducens an poßit citari?*
19 *Iuſta cur exequiæ dicantur?*

Aeteros magiſtra
tus.) Maiores magiſtratus re ci- 1
tari nequeũt. Sed & neq; verbo,
præterq̃ ſi ſic citentur, vt officio finito ad-
ſint[m], quã opinionẽ vtriuſq; iuris docto-
res ſequntur[n]. Sunt præterea nõ pauci ca- 2
ſus, quibus dũ in officijs ſunt, iure cõueniũ
tur, quos Iaſon, & Socinus[o] latiùs exequũ-
tur, & iure noſtro quidã notantur[p]. 3
PONTIFICEM.) Accurſi[q], & alij nõ ma-
lè, in epiſcopis clericisq; hodie exẽplũ po 4
nũt. Adijcit Bartolus[r], citari eos ita poſſe,
vt finitis ſacris cõpareãt. Id quod cæteri 5
meritò reprehendũt, turbarentur enim ſa
cra, & magna eſt ratio, quæ ꝓ religione fa-
cit[s]. Illud inter oẽs conuenit[t] (dũ ne ſacra
turbenẽ) clericos ſecularẽſve in eccleſia ci 6
tari poſſe[v]. Cæterũ vt nõ feriatis adſit, die
bus feriatis citari quẽ poſſe receptũ eſt[x]. 7
LOCI religionem.) Potuit Vlpiani tẽ-
pore poni exẽplũ in veſtalibus virginib[y],
in cuſtodibus templorũ[z], hodie in mona- 8
chis, & Eremitis non malè ponũt. Sed an
eorũ prælatus citabitur? Et citari eũ poſſe 9
cõſtat[y]. Quid de libello, cõtra monachũ,
monaſteriũ, an potiùs cõtra prælatũ præ- 10
ponẽdus eſt? Et Doctores iuris ciuilis va-
riãt[z], frequẽtiùs tñ in hoc inclinãt, vt con 11
tra monachũ, proponatur, Pontificij cõtra
Monaſteriũ[a]. At Hiſpaniæ lex[b] cõtra præ 12
latũ, quæ memoriæ mandãda eſt, ſed & ea
intẽtio in id tm̃ procedet, quod monaſte-
riũ ſucceſsit[c].
TRANSVEHATVR.) De tranſuectione 13
equitũ à Fabio Maximo inſtituta, quæ Idi
bus

a g. hic. & in rub. C. de in ius voc.
b Soci. ĩ rub. ĩ
c g. in. l. 1. C. de iudic.
d l. amplius. ff. rẽ ra. ha. l. 1. C. de lit. con.
e Alci. in rubr. C. de in ius vocan. & lib. 2. diſp. c. 24.
f Ang. in. l. 1. C. de iudi. Soc. ſuprà in rub.
g Alex. in. l. cauſas. C. de tranſ. Alci. li. 2. diſp. c. 24.
h c. quoniam contra. de probat. Soci. hic Alci. in rubr. C. de ĩ ius voc. col. 2.
i Zaſ. col. 2.
k l. etiam. §. fi. ff. de minor.
l Iaſ. hic, & in. l. nec quicquã. §. vbi decretum. nu. 26 ff. de offi. procon. et leg. Alci. in rub. C. de ĩ n ius. voc. col. 2.

m l. ſi tempus ff. de ba. inſti.
n g. in. c pro hibentur. 2. q. 1. Inſ. hic. nu. 1
o Soci. in reg. Zob. magiſtratus.
p l. 11. titul. 4. par. 7.
q Arg. d. l. in tempus.
r l. ſunt perſona. ff. de relig.
s Alex. nu. 4 Inſ. nu. 2. Zaſ. col. 2.
t l. ꝓſenti. C. de his qui ad eccle. confu.
v Inſ. et Zaſ. col. 1.
x l. annua. §. 1. ff. de ann. leg.
y Ant. cauſa C. de epiſ. & cleri. g. & Bar. hic.
z Specul. de ſta. mona. in princ. Pan. in. d. ant. cauſa.
a Abb. in. c. ĩ præſentia. nu. 78. de probat.
b l. 10. titu. 2. par. 3.
c §. fi. inſt. de acquiſ. per arrog. Pan. ĩ. d. ant. cauſa d. l. 10.

bus Quintilibus fieret, rectè Budæus hîc
admonuit. Ex Liuio, Suetonio, Valerio
Maximo, eſt trãſuectio, cũ equites ſoléni-
ter recenſentur. Accurſius, & Bartolus in
14 præcone ponunt, Præcones enim apud Ita
los (quod Zaſius notat) equovecti, populũ
cõuocare ſolẽt. Addit rectiſsimè hîc, neq;
Doctores in ius vocari poſſe, dum ad inſi-
15 gnia doctorea ſuſcipienda equo vehũtur.
Sunt &[a] qui locũ hũc de veredis accipiãt,
16 quos vulgus Poſtas appellat, quorũ eſt in-
terpretatio non contemnenda.
17 CAVSAM agit.) Quid ſi in carcerib[9] ſit?
& nõ poſſe hunc citari Bartolus ſentit, idẽ
alibi[b], cõtrà, quæ opinio & vera[c], & cõis
eſt[d], modò iuſtè carceratus ſit, & per pro-
curatorem reſpondere poſsit.
18 F V N V S familiare.) Hodie per nouem
dies à morte defuncti computandos fami
liares eius non conueniuntur[e].
19 I V S T A.) Exequias, ſiue ſacrificia quæ p̃
mortuis fiunt, ſic dicta, quòd iure his impẽ
dantur, qui de nobis viuentes bene merue
runt. Cice. 2. de legibus. Non ſolũ vita cru
ciati atq; dedecore, verum etiam ſepultu-
ra, & iuſtis exequiarum caruerunt. Et
rurſus, ſed videamus Platonẽ, qui iuſta fu-
nerum reijcit ad interpretes religionũ. Et
pro. L. Flacco, iuſta Catilinæ facta ſunt.

III. CALLISTRATVS, Lib. I. Cognitionũ.

VEL qui cadauer proſequũ-
tur. quod etiam videtur ex
reſcripto diuorum fratrum
comprobatum eſſe.

1 *Cadauer proſequẽtes, an in ius vocari poſſint?*
2 *Sepultura debitoris, an poſſit impediri?*

CADAVER.)
1 Accurſius, & frequẽtiores[f],
hîc familiare ſubaudiunt.
Sed fortè Odofredi, & Ful-
goſij ſenſus eſt verior, qui de omnibus ac-
cipiũt, qui cadauer quodcunq; proſequan
2 tur. Sed nunquid cadauer ipſum pro debi-
to creditores detinere poterũt? Et poſſe
Angelus[g], & non pauci[h] crediderũt. Ego
diuerſæ ſcholæ[i] magis aſſentior, ea enim
& verior[k], & ęquior eſt, vt quam potiores
ſequũtur[l], impedireturq; ſic ſepultura de-
bitoris, quæ impedienda non eſt, niſi vel
apud Anglos, mala id cõſuetudine, vel niſi
debitor manifeſtè ĩ pctõ mortali decedat.

a Coraſ. Miſcel. lib. 1. c. 13.
b Bar. in l. is qui reus. co. ſi. de pub. iu.
c l. 2. C. ex qb. cauſ. maio.
d Zaſ. nu. 20 poſt Iaſ. col. fi.
e Authẽ. vt eũm de app. §. pen.
f Soci. nu. 7.
g Ang. ĩ authẽ. vt defun. ſeu. fu. §. 2.
h Fel. in c. ſicut iudæi. & in d. Hippo. n. l. qui fine. col. pe nul. de quaſt. et in ſing. 199.
i Rod. in. l. poſt rem. amp. 5. et limi. 9. de re iudi.
k Authẽ. vt def. ſeu fu. antheu. ṽi cũ de appel. §. pen.
l Ioan. and. Auth. Abb. in. c. ex parte d ſepul. Arch. in. c. noiatiões. num. 15. 2. q. 6. Specul. de appel. §. in quib[9]. num. 10.

IIII. VLPIANVS, Lib. V. ad Edictũ.

QVIq; litigãdi cauſa neceſſe ha
bet in iure, vel certo loco ſiſti:
nec furioſos, vel infantes. Præ
tor ait: PARENTEM, PATRO-
NVM, PATRONAM, LIBEROS,
PARENTES, PATRONI, PA
TRONAE IN IVS SINE PER-
MISSV MEO, NE QVIS VO-
CET. Parentẽ hic vtriuſq; ſexus accipe.
ſed an in infinitum, quęritur: quidã pa
rentẽ vſque ad tritauũ appellari aiunt. ſũ
periores maiores dici: hoc veteres exiſti
maſſe Põponius refert. ſed Gaius Caſ-
ſius omnes in infinitum parentes dicit:
quod & honeſtius eſt, & meritò obti-
nuit. Parentes etiã eos accipi Labeo exi- 1
ſtimat, qui in ſeruitute ſuſceperunt, nec
tamẽ (vt Seuerus dicebat) ad ſolos iuſtos
liberos, ſed & ſi volgo quæſitus ſit fi-
lius, matrem in ius non vocabit.

1 *Citari an poſſint pupilli.*
2 *Maiorum appellatio quos comprehendat?*
3 *Adã ſi hodie viueret, à nemine vocari in ius ſine venia poſſet.*
4 *Verborum proprietas quando non attendẽda.*

INFANTES.)
Quid de pupillis? Et verius
hoc eſt, vt vel ipſi, vel eorũ 1
tutores citari poſsint[m].
SVPERIORES maiores.) Sed & pro ſubie
cta materia vſque ad tritauum nonnunq̃ 2
maiores dicuntur[n].
IN infinitũ.) Receptaq; Accurſij[o] opinio
in hoc eſt, exiſtimantis, ſi Adam hodie vi- 3
ueret, à nemine vocari eum in ius ſine ve-
nia poſſe.
HONESTIVS.) Recedim[9] igitur à pro
prietate (quę ſeruari ſolet[p]) ſi id ſenſus ſua 4
deat honeſtior.

V. PAVLVS, Lib. IIII. Ad edictum.

QVIA ſemper certa eſt etiam
ſi volgo conceperit, pater ve
rò is eſt, quem nuptiæ de-
monſtrant.

1 *Expoſiti filij, an habeant incertum vtrumque parentem.*
2 *Iuriſconſulti à Bartoli cõſyderatione defenſi.*

m Iaſ. col. fi.
n l. ſi coborta lis. C. d cohort. lib. 12. Old. co. 25. Iaſ. & Zaſius hîc.
o Gl. in. §. pu nales. in. §. parentẽ. inſti. de actio. Soci. hic. col. 1.
p l. 1. §. ſi is q uanem. ff. de exercit.

ri debeant. Certè Vlpiano[a] ſanctius id viſum eſt. Ciceroni ꝑ Roſcio Amer. vtilius, id eſt (vt ipſe interpretor) æquius. Vtilius (inquit) eſt autem abſolui innocétẽ, quàm nocentẽ cauſam non dicere. Sed & de hoc alio in loco diximus[b].

a L. abſentem. ff. de pœn.

b In. L. emancipatum. ff. de ſenator.

IX. PAVLVS. Lib. IIII. ad Edictum.

IS quoque, qui ex cauſa fidei cõmiſsi manumittit, non debet in ius vocari: quanuis, vt manumittat, in ius vocetur.

1 *Libertus ſiue orcinus, ſiue alius ſit, honorem patrono præſtat.*

EX cauſa fideicõmiſsi.) Non ergo orcinus tantùm libertus, verùm & ex cauſa fideicõmiſsi manumiſſus, honorem patrono habet. 1

X. VLPIANVS. Lib. V. ad Edictũ.

SED ſi hac lege emi vt manũmittam, & ex conſtitutione diui Marci venit ad libertatẽ: cùm ſim patronus, in ius vocari nõ potero. Sed ſi ſuis nummis emi, & fidẽ fregi: pro patrono non habebor. Proſtituta contra legem venditionis venditorẽ habebit patronum, ſi hac lege venierat, vt ſi proſtituta eſſet, fieret libera. At ſi vẽditor, qui manus iniectionem excepit, ipſe proſtituit: quoniam & hæc peruenit ad libertatem, ſub illo quidem, qui vendidit, libertatẽ conſequitur, ſed honorem haberi ei æquum non eſt, vt & Marcellus libro ſexto Digeſtorũ exiſtimabat. Patronum autem accipimus, etiam ſi capite minutus ſit: vel ſi libertus capite minutus, dum adrogetur per obreptionẽ. cùm enim hoc ipſo, quod adrogatur, celat conditionem: non id actũ videtur, vt fieret ingenuus. Sed ſi ius anulorũ accepit, puto eũ reuerẽtiã patrono exhibere debere, quãuis oĩa ingenuitatis munia habet. aliud, ſi natalibus ſit reſtitutus: nã princeps ingenuum facit.

1 *Ius natalium, plenius quàm aureorũ anulorũ.*

NAtalibus.) Plenius enim ius nataliũ reſtitutionis eſt, quàm aureorum anulorum. 1

QVI manumittitur à corpore aliquo, uel collegio, vel ciuitate, ſingulos in ius vocabit: nam non eſt illorum libertus, ſed reipublicæ honorem habere debet. & ſi aduerſus rempublicã, vel vniuerſitatem velit experiri, veniam edicti petere debet, quanuis actorem eorũ conſtitutum in ius ſit vocaturus.

1 *Teſtis, an poßit quis eſſe in cauſa ſuæ vniuerſitatis.*

NAM non eſt illorum libertus.) Argumẽtũ hîc locus præſtat, poſsint ne ſinguli in cauſa vniuerſitatis teſtimoniũ dicere? Et Bartoli approbata diſtinctio eſt[c], vt in his, quæ vniuerſitatis cõmodum reſpiciunt, teſtes eſſe poſsint, in ijs, quæ cõmodum ſingulorum, nõ poſsint. Quod tamẽ Iaſon, & Zaſius varijs modis declarant. 1

c Soc. in. §. patronũ. nu. 24. Iaſ. nu. 7. Zaſ. col. 1.

LIBEROS, PARENTESQVE PATRONI, PATRONAE'QVE, vtriusque ſexus accipere debemus. Sed ſi per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus ſit patronus, putat Põponius eum amiſiſſe honorẽ. ſed ſi fuerit reſtitutus, erit ei etiam huius edicti cõmodũ ſaluum. Parentes patroni etiam adoptiui excipiuntur: ſed tamdiu, quãdiu adoptio durat. Si filius meꝰ in adoptionem datus ſit, vocari à liberto meo in ius non poterit: *ſed* nec nepos in adoptiua familia ſuſceptus. ſed ſi filius meus emancipatus adoptauerit filium, hic nepos in ius vocari poterit, nam mihi alienus eſt.

1 *Deportatus an conueniri poßit?*

AD peregrinitatem.) Exiſtimat Accurſius deportatum conueniri nõ poſſe. Alij[d] hoc verum opinantur, in obligationibus, quæ ante deportationem contractæ ſunt[e], nam ex poſtea contractis conueniri eum poſſe[f]. 1

d Iaſ. num. 3. Soci. nu. 4.

e L. tutelas. ff. de capi. dimi.

f L. ſi mandauero. §. is cuius ff. man.

Liberos autem ſecundum Caſsium (vt in parentibus) & vltra trinepotẽ accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuò ſe ipſa & filius eius in ius non vocabunt. Sin autem liberi patroni capitis accuſauerũt libertum paternum, vel in ſeruitutem petierunt: nullus eis honor debetur. Prætor ait, IN IVS NISI PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. permiſſurus enim eſt, ſi famoſa actio nõ ſit, vel pudorem non ſugillat, qua patronus conuenitur, vel parentes. & totum hoc cauſa cognita debet facere. nam interdum etiam ex cauſa famoſa (vt Pedius putat) permittere debet Patronum in ius vocari à Liberto: ſi eum grauiſsima iniuria adfecit, flagellis fortè cecidit.

1 *Sugillare quid ſit?*
2 *Cauſæ cognitio adhibẽda eſt, vbicunque iudicis authoritas requiritur.*
3 *Iuriſdictionis voluntariæ & cõtentioſæ differentia.*
4 *Flagellorum pœna, an ſit grauiſſima?*
5 *Infames infamia iuris & facti ſunt, qui flagellis cæduntur.*
6 *Fuſtium ictus cuiuſmodi pœna.*
7 *Seruorum & liberorum pœna diſpar, & cur illud dictum ſit, loris liber?*

MVTVO.) Illa ne patroni filiũ, ille ne matrẽ in ius vocet.

1 SVGILLET.) Sugillare hic pudorẽ, & exiſtimationẽ lędere eſt, quaſi bonã famã exugere, qđ vulgo diffamare dicũt. Propriè verò de facie dicit, cũ confuſa facies liuidis maculis dehoneſtata eſt: vt enim vibices in corpore, ſic ſugillata in facie dicuntur.

2 CAVSA cognita.) Vbicunque igitur cõſenſu, aut authoritate iudicis aliquid fieri debet, in dubio cauſæ cognitionem exigimus, atque ita cõmuniter hinc omnes notant[a].

a Iaſ. & Socin. col. 2.

3 Verùm tunc cum Bartolo intelligẽtes, cùm actus eiuſmodi ſint, qui in alteri⁹ damnũ vergere poſsint, alioqui ſecus, vt in his, quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt.

4 FLACELLIS.) Notant Bartolus & cæteri grauiſsimam eſſe pœnã flagellis cædi, ſed tunc, vel maximè, cùm cruor effunditur[b]. Admonetq; Zaſius, & rectè, hinc fortè eſ- 5
ſe, vt qui flagellis cæduntur, infames infamia iuris & facti ſint. Sed an nõ ict⁹ fuſtiũ 6
infamiam nõ irrogat[c]? Reſpõdeo, flagellorum pœna eſt acerbior, vnde quibus ex 7
cauſis liberi fuſtibus, ex ijſdẽ ſerui flagellis[d], aut verberibus[e] cædebantur. vnde etiã illud lenonis apud comicũ, loris liber?

b l. vulneris. ff. de iniur.

c l. ictus. ff. de his qui not. infam.

d l. in ſeruorũ. ff. de pœn.

e l. ſi ſeruum infrà. ſi ex nox. cauſa ag.

SEMPER autem hunc honorem patrono habendum: & ſi quaſi tutor, vel curator, vel defenſor, vel actor interueniat patronus. ſed ſi patroni tutor, vel curator interueniat: impune poſſe eos in ius vocari, Pomponius ſcribit, & verius eſt.

1 *Tutor quãdo patronũ ſine venia in ius vocet.*

ET ſi quaſi tutor.) Contrà pupilli noĩe patronũ in ius vocabit ſine venia[f], rationẽ differẽtię aſsignat Accurſius, quem Bartolus & alij ſequuntur[g]. 1

f l. quæſitum. infrà.

g Socin. in l. quæſitum.

XI. PAVLVS, Lib. IIII. ad Edictũ.

QVamuis nõ adiciat Prętor, cauſa cognita, ſe pœnale iudiciũ daturũ: tamen Labeo ait, moderandam iuriſdictionem: veluti ſi pœniteat libertum, & actionem remittat: vel ſi patronus vocatus non venerit, aut ſi non inuitus vocatus ſit: licet edicti verba non patiantur.

1 *Lex vbi non diſtinguit, quando diſtingui poſſit?*
2 *Actionis remiſſio qua ratione exigatur?*
3 *Petitionis verbum ad litis conteſtationem refertur.*
4 *Venia non petita à liberto, an valeat proceſſus?*

TAMEN Labeo.) Vbi lex non diſtinguit, neque nos diſtinguimus[h], niſi alia lex diſtinguat, vt hic Labeo fecit, quæ communis omnium interpretatio eſt[i]. 1

h l. de pretio. ff. de Publici. l. preſpexit. ff. qui et à quib.

i Soci. et Iaſ. col. 1. Zaſ. nume. 3.

ET

ET actionẽ remittat.) Sed cũ alioqui vſq;
a ad litis conteſtationem pœnitẽtia liceat[a].
Quid eſt, quòd hîc remiſsio actionis exigitur? Et Bartolus, & cæteri[b], ſic diſſoluunt, vt differentiam conſtituant, petere
3 an in ius vocare quis prohibeatur, petitio enim litis conteſtatione demum perfecta eſt[c] vnde ſi cui denegetur petitio, litis conteſtationem denegari intelligimus[d].
4 NON veniat.) Sed nunquid valebit proceſſus, ſi de veniæ petitione in eo non appareat? Et diſtingui ſolet cõmuniter[e], vt ſi patronus comparuit, & non oppoſuit, valeat proceſſus[f], ſecus ſi non veniat, aut aduerſus inuitum, vel contumacem iudex procedat.

XII. VLPIANVS. Lib. 57. ad Edictũ.

SI libertus in ius vocauerit cõtra prætoris edictum filiũ patroni ſui, quem ipſe patronus in poteſtate habet: probandum eſt, abſente patre, ſubueniẽdum eſſe filio, qui in poteſtate eſt: & ei pœnalem in factũ actionem, id eſt, quinquaginta aureorum aduerſus libertum competere.

1 *Filiusfamilias cur agere difficiliùs poſsit, quàm conueniri?*
2 *Aureus & ſolidus idem ſunt.*

SVBueniendum eſſe.) Pauci caſus ſunt, quibus
1 hoc iure filius actor eſſe poterat[g], multi quibus reus[h]. De differẽtię ratione dixi alibi pleniùs,[i] hodie aliæ diſtinctiones traduntur[k].
2 AVREORVM.) id eſt ſolidorũ, ſic enim Iuſtinianus in propoſito interpretat᷒ eſt[l], & alibi non ſemel accepit[m].

XIII. MODESTINVS, Lib. X. Pandectarum.

GEneraliter eas perſonas, quibus reuerentia præſtanda eſt, ſine iuſſu prætoris in ius vocare non poſſumus.

1 *Clericus an poſsit vocari in ius?*
2 *Doctores, an poſsint vocari in ius?*
3 *Doctores in carcerem non detruduntur.*
4 *Doctorum vxores, aut filij in carcerem non mittuntur.*
5 *Doctores actione famoſa non conueniuntur.*
6 *Magiſtri an, & quomodo in ius vocandi?*
7 *Diſcipulus qui magiſtri bene docti authoritatem ſecutus eſt, à condẽnatione excuſatur.*
8 *Pater ſpiritualis, an poſsit vocari in ius?*
9 *Pater ſpiritualis teſtis eſſe poteſt in cauſa filij.*
10 *Vaſſallus, an poſsit vocare dominum in ius ſine venia?*
11 *Socer an poſsit in ius vocari?*
12 *Principes ſupremi, an poſsint in ius vocari?*
13 *Fiſcus ſine venia an in ius vocetur?*
14 *Filius habens præbendam, an poſsit patrem in ius vocare?*

EAS perſonas.) Nũquid ergo ſacerdotes? Et 1
parochum non poſſe, Alberici, & crebrior opinio eſt[n].
Quid de alijs ſacerdotib᷒? Et dubitaſſe videtur Iaſon[o], quia parentum loco ſunt[p].
Sed Accurſius, Bartol᷒ & plures in hoc magis inclinãt, vt vocari poſsint, dũ ne actiones aduerſus eos famoſę intẽdãtur[q]. Quid
de doctorib᷒? Et vel magiſtros vocari poſ 2
ſe, frequentiores fatentur[r], quicquid Accurſius ſentiat[s]. Sanè datum hoc generaliter doctoribus eſt omniũ[t] aſſenſu, vt cita 3
ri re non poſsint, ac proinde in carcerẽ nõ
detrudãtur[v]. Sed & neq; eorũ vxores aut 4
filij[x]. Neque debet aduerſus doctores in- 5
tẽdi actio famoſa[y]. Deniq; memores ſem 6
per diſcipuli ſint, vt parciùs aduerſus magiſtros agant, Aquilij[z], Cœlſiq;[a] bene memores, nam & à condemnatione ipſi ex-
cuſantur, ſi præceptæ authoritatis magi- 7
ſtri ſui opinionẽ in iudicãdo ſecuti ſunt[b].
Quid de patre ſpirituali, quem Pontificij, 8
cõpatrẽ vocant? Et nõ vocari in ius ſine venia[c], meritò obtinuit[d], quãuis ferre hũc
poſſe teſtimoniũ pro filio, cõmunior opi- 9
nio ſit[e]. Quid de vaſſallo? Et quãuis reue- 10
reri patronũ aliquatenus debeat[f], tamen vocabit dominũ ſine venia, omniũ cõſen-
ſu.[g] Quid de ſocero & ſocru? Et recepta[h] 11
Accurſij hîc ſentẽtia eſt, ne vocari poſsint.
Quid de Papa, & imperatore, aut Rege, q 12
alium non recognoſcit? Et nõ licere, vt hi ſine venia vocentur, concors[i] traditio eſt
poſt Accurſium[k]. Sicut & illud apud eũdẽ 13
notãdo[l] omnes[m] fatentur, fiſcũ à priuatis in ius ſine venia vocari nõ poſſe. Quid de
filio, cui ſacerdotiũ, aut præbenda ſit? Et ſi 14
occaſione præbendæ contra patrẽ egerit, venia ei nõ eſſe opus, frequentiores aiũt[n].

XIIII. PAPINIANVS. Lib. I. Reſpõſorũ.

a l. amplius. ff. rem ra. ha.
b Soci. nu. 12. Zaſ. col. pen.
c l. ampli᷒ nõ peti. ff. rẽ rat. hab. l. plurib᷒. vbi gloſ. ff. de procur.
d Bar. in l. nã & poſtea. in princ. ff. de iniuriis.
e Alexã. & Soci. nu. 4. Iaſ. col. 2.
f l. ſi. C. de exc.
g l. filiusf. ff. de ac. & obl.
h l. filiusf. 2. ff. de actio. & oblig.
i Iaſ. in l. cũ filiusfa. col. fi. ff. ſi cer. pet.
k Glo. in d. filiusf. §. 1. de iudic.
l §. vlt. inſt. de pœn. teme. litig.
m §. item is. verſ. cui ſimilis. et verſ. ob hominẽ. inſt. de oblig. quæ ex quaſi maleſ. l. ſi verò. §. Prætor ait. ff. de his qui deie. vel effud. l. 1. in prin. eo. ti tu. auth. de defen. ciui. §. & iudicare.
n Abb. & Zaſ. col. 2.
o Iaſ. in §. pœnales. n. 57. inſti. de actio.
p Quis dubitet. 96. diſtin.
q Non debet ff. de dolo.
r Zaſ. in §. pœnales. colũ. 6. Iaſ. hic. nu. 8.
s Glo. in l. liberto. ff. de obſeq.
t Soc. num. 8.
v l. medicos. C. de profeſ. et medi. lib. 10.
x Matheſ. nota. 59.
y d. l. non debet. Zaſ. hic. col. 2.
z l. aquilius. ff. de dona.
a l. dicere. ff. de arbit.
b l. quaſitũ. §. 1. vbi Oldr. ff. de fun. inſtr. Abb. in c. 1. n. 25. de poſtul. prala. Iaſ. & Zaſ. hic. col. fi.
c c. ita diligere. 30. q. 3.
d Soci. col. fi. Zaſ. col. 1. & in §. pœnales. col. 6. vbi Iaſ. num. 94.
e Zaſ. hic. col. 1. poſt Bal. & Salic. in l. parentes. C. de teſtib.
f Glo. in c. 1. de mili. vaſ. ĩ gl. reuerẽtia.
g Zaſ. hic. co. 2. & in §. pœnales. col. 6.
h Soc. nu. 9.
i Soc. hic. nu. 2. Iaſ. in §. pœnales. n. 70.
k Glo. in l. bene. in §. in ſio ne. C. de quad. praſ.
l Roma. ſing. 9.
m Socin. hic. nu. 5.
n Zaſ. in. l. quaſitum. col. pen. infra.

LIbertus à patrono reus cõſtitutus, qui ſe defendere paratus, pro tribunali pręſidem prouinciæ frequẽter interpellat: patronũ accuſatorẽ in ius vocare non videtur.

1 *Excipere poteſt, qui non poteſt agere.*
2 *Exceptio peremptoria à dilatoria differt.*
3 *Defenſio neceſſaria ſublata, difficilius videtur, quàm voluntaria.*
4 *Citatio, ſua intereſſe putantium.*
5 *L. Diffamari. C. de ingen. & manumiſ. remedium, an competat excommunicatis.*
6 *Recõuenire an poſſit, qui agere prohibitus eſt.*
7 *Peto vt de cã cognoſcas, et debito fine termĩes.*
8 *Libert⁹ petere põt, vt de calũnia prõn⁹ puniaĩ.*

1 DEfendere.) Nõ ergo ab excipiendo
is excludiĩ, q agere minimè põt,
arq; ita cõiter oẽs hinc notãt[a], &
in excõicato, bãnitoq; exẽpla ponũt. Id tñ
tunc verũ nõ eſſe intelligũt[b], cũ exceptio
vim actionis habet, & dilatoria eſt, ſecus ſi
perẽptoria ſit, vt cõpenſatiõit, hæc eñ mi
2 nimè tolliĩ[c]. Sed & ſi deſẽſio volũtaria, nõ
neceſſaria fuerit, ſublata ei videĩ, cui age-
3 re prohibitũ eſt, vt cũ ſic citatur, ſi ſua in-
tereſſe putauerit. Qua ratione & illud re-
4 ceptius eſt[d], vt excommunicatus, & ſimi-
les, qui ab agendo repelluntur, ſtatui alte-
5 ri terminũ petere minimè poſſint, intra
quem agat[e], quod quotidianum eſt. De-
nique qui agere prohibetur, ſe non defen-
6 det, in cauſa reconuentionis, niſi ex eadẽ
cauſa reconueniat, ex qua ſit conuentus[f].
FREQVENTER interpellat.) Recepta
7 igitur intentionis formula hæc, peto vt de
cauſa cognoſcas, & debito fine termines.
Qua nonunq̃ aduocati vtuntur.
8 ACCVSATOREM.) Cui cõſequẽs eſſe
oẽs dicũt[g], petere etiã hoc libertũ poſſe,
vt de calũnia patron⁹ accuſator puniatur.

a Soci. nu. 2.
b Soci. n. 12.
c Clem. paſtoralis. de re iudic. c. cum inter. de excep.
d Zaſ. hic poſt Pan. & Soci.
e l. diffamari C. de inge. & manu.
f Iaſ. hic poſt Ang.
g Zaſ. n. 6.

XV. PAVLVS, Lib. 1. Quæſtionum.

LIBERTVS aduerſus patronum dedit libellum, nõ diſſimulato ſe libertũ eſſe eius: an ſi ad deſideriũ eius reſcribatur, etiã remiſſa edicti pœna eſſe videatur? Reſpondi, non puto ad hunc caſum edictum prętoris pertinere, neq; enim qui libellum principi vel præſidi dat, in ius vocare patronum videtur.

1 *Libellus quando vim citationis habeat.*

LIbellum.) Qui quo ad pœnam hu- 1
ius edicti, vim citationis nõ habet, cæterùm haber quo ad effectum præſcriptionis interrumpendũ[h].
DESIDERIVM.) Preces.

h l. 1. C. quan. lib. princi. da.

XVI. IDEM, Lib. II. Reſponſorum.

QVæſitum eſt, an tutor pupilli nomine patronã ſuã ſine permiſſu prætoris vocare poſſit? Reſpondi eũ, de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocari patronam ſuam potuiſſe ſine permiſſu prætoris.

1 *Libertus, an alieno noĩe patronũ vocet in ius.*
2 *Procuratoris & tutoris differentia.*

PVPIlli nomine.)
Bartolus, cui alij aſſentiũt[i], gene 1
rali⁹ hìc notat, liberto licitũ eſ-
ſe, vt alieno nomine patronũ vocet in ius.
Vnde quæſitũ eſt, num procuratorio noĩe
idẽ libert⁹ poſſit? Et crebrior opinio eſt[k],
ne poſſit. Differentiæ ratio illa affertur, q 2
procuratoris officiũ voluntariũ eſt[l], tuto
ris verò neceſſariũ[m]. Igiĩ & ſi poſt ſuſceptũ
mãdatũ, litis occaſio orta eſt, ꝓcuratoris,
tutoriſq; par cõditio futura eſt.

i Zaſ. col. 2.
k Alexã. & Soci. col. 1.
l l. Filiusf. §. inuitus. ff. de procur.
m l. 1. ff. de tute.

XVII. IDEM Lib. I. Sententiarum.

EVM, pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Itẽ eũ qui apud acta exhibiturum ſe eſſe quẽ promiſit, et ſi officio nõ caueat, ad exhibẽdum tñ cogitur.

1 *Exhibitio apud acta quo iudicis officio in præſentia fiat.*
2 *Certi cõdictio et officiũ iudicis concurrunt.*

OFficium.) Ipſi promittendo.
APVD acta.) Simpliciter, quę 1
promiſsio, & officio, & aduerſario facta videtur.
COGITVR.) Certi condictione, aut offi- 2
cio iudicis.

XVIII. CAIVS, Lib. 1. Ad l. duodecim tabularũ.

PLeriq; putauerũt, nullũ de doma ſua in i⁹ vocari licere, quia domus tutiſsimũ Quiq; refugium atq; receptaculum ſit: cumq; qui

inde

inde in ius vocaret, vim inferri videri.

1 *Citari in domo aliena quis poteſt.*
2 *Citatio an poſsit fieri in porticu vel oſtio domus.*
3 *Citari an poſsit quis in domo conducta.*
4 *Domus ſua cuiq; vnde tutiſsimum refugium.*

1 DE domo ſua.) De aliena vt poſsit, frequẽtiores admittũt,[a] p̃terq̃ dño dom⁹ inuito[b]. Quid in porticu dom⁹? Et nũ eſſe ibidẽ priuilegiũ[c],
2 magna cõfeſsio eſt[d]. Quid ĩ oſtio? Et cõmuniter[e] diſtingunt, extra clauſuram, an intra
3 eſſet. Quid ſi domus cõducta ſit? Et nec in ea vocationẽ fieri poſſe omnes fatentur[f] ſicut nec,[g] ĩ ea quoq;, in q̃ gratis qs habitat.[h]
4 TVTISSIMVM cuiq; refugium.) Prouerbij vicẽ habere hæc ex notiſsima teſtudinis fabula οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος, Aleiatus[i] non incurioſè notat.

XIX. PAVLVS. Lib. I. ad Edictum.

SATIS q; pœnę ſubire cum, ſi non defendatur & latitet, certũ eſt: quod mittitur aduerſari⁹ in poſſeſsionẽ bonorũ ei⁹. Sed ſi aditũ ad ſe pręſtet, aut ex publico cõſpiciatur: rectè in ius vocari eum Iulianus ait.

1 *Latitatio ad quod decretum neceſſaria ſit.*
2 *Miſsio in poſſeſsionem quatenus fiat.*
3 *Citatio realis & verbalis in quo differant.*
4 *Mulier recitari quando poſsit.*
5 *l. 62. Tauri.*

1 SAtiſque pœnæ.) Imò non ſatis, ſiquando per iudicis contemptum nõ veniat[k].
LATITET.) Latitatio ad ſecũdum decretum neceſſaria eſt, ad primũ nõ æquẽ.[l]
2 BONORVM.) Hodie non omnium, ſed pro menſura debiti.[m]
3 SED ſi aditum.) De verbali citatione hæc debere intelligi[n] omnes fatentur, non de reali, verbalis aut voce, aut edicto fit, voce quilibet citat, edicto, Princeps, principis delegatus, iudex ordinarius, alius pręterea
4 nemo[o]. Realis ordinario permiſſa eſt, delegato nõ item[p]. Sanè mulier recitari nõ poteſt,[q] niſi vel tutelam filiorum ſuſceperit, & omni legum auxilio renũciet,[r] vel luxurioſè viuat,[s] niſi fortè nupta[t] ſit, in quo tñ Iaſõ, Socinuſq;[v] latè patẽt. Illudq; dubio p̃cul verũ eſt, meretricẽ, quæ lenoni nupta ſit, citari re, & in carcerẽ d̃trahi poſſe. Quo
5 modo & lex quoq; Regia declaranda eſt.

XX. GAIVS. Lib. I. ad L. XII. Tabul.

a Soc. num. 33.
b l. per agrũ. C. de ſeru. & aq.
c l. cætera. §. hoc. §. C. d le. 1.
d Alex. n. 4. Iaſ n. 19. Soci. num. 47.
e Alex. nu. 5.
f Inſ. num. 5.
g Soci. nu. 33.
h Ale. lib. 4. de verb. ſign.
i l. 1. ſupra ſi quis in ius dict. non obtemp.
k l. 2. ff. quib. ex cau. in poſſ. ea. l. ſi minor. de bon. auct. iudi. poſsi.
l Authẽ. ei qui. C. de bon. auct. iudi. poſ.
m Socin. n. 23.
n Auth. qui ſemel. C. quo. & quan. iud.
o Authẽ. de exhib. re. §. ſi vero etiam.
p l. 1. C. de off. diuer. iudi.
q Bar. in Authẽ. matri. C. quan. mulie. off. tut. fun. po.
r l. Quæ adulterium. C. ad l. Iul. de adul.
s Bal. in l. cõſentaneum. num. 41. C. quo. & quan. iud. Alcia. de verbo. ſignifi. libr. 1.
s l. ſi vxor. §. 1. ff. ad. l. iul. d adult.
t Soci. num. 42. Hippo. in ſing. 279. & de rapt. virg. num. 30.
v Soci. nu. 11. Inſ. num. 44.

SED etiam à binea, & balneo, & theatro nemo dubitat in ius vocari licere.

1 *Citatio an poſsit fieri in domus propria hortis.*
2 *Citatio realis aut verbalis an poſsit fieri in eccleſia.*

VInea.) Quid ab horto? Et nõ poſſe ab eo vocationẽ fieri, receptum[x] eſt, modò per domum ad hortum aditus pateat.[y] 1
THEATRO.) Quid ab eccleſia? Et ab ea vocari quem re non poſſe, inter omnes cõuenit.[z] Sed & neq; ab eccleſię porticu.[a] Verbo verò citationes in eccleſia fieri,[b] cõmunis[c] opinio eſt, dum ne officia diuina turbẽtur, id enim (quod & ſuprà retuli) aduerſus Bartolum frequentiores affirmant. 2

XXI. PAVLVS. Lib. I. ad Edictum.

SED & ſi is, qui domi eſt, interdũ vocari in i⁹ põt: tñ de domo ſua nemo extrahi debet.

1 *Edictum de in ius vocando prohibitorium eſt.*
2 *Citatio in dubio permiſſa eſt.*
3 *Criminalis cauſa ſi ſit extrahi quis de domo poterit.*

INterdum.) Quin potius per multi caſus ſunt, quos Iaſon, & cæteri notant. Adde q̃ edictũ de in ius vocando prohibitoriũ eſſe, cõmuniter[d] traditũ eſt. Citatio igitur ſiue realis, ſiue verbalis in dubio permiſſa erit. 1 2
EXTRAHI.) Niſi cauſa criminalis ſit, tũc enim poteſt, ſecũdũ receptã ſentẽtiã.[e] 3

XXII. GAIVS. Lib. I. ad L. XII. Tabul.

NEq; impuberes puellas, quę alieno iuri ſubiectæ eſſent, in ius vocare permiſſum eſt. Qui in ius vocatus eſt, duob⁹ caſibus dimittẽd⁹ eſt: ſi qs eius perſonã defendet: & ſi dum in ius venitur, de re trãſactũ fuerit.

1 *Impuberes quomodo in ius vocari poſsint.*
2 *Carceratus quando dimitti poſsit.*

IMpuberes.) De infantibus nulli venit in dubiũ, de pupillis ita traditũ, eſt vt aut ipſi, tutoreſq;, aut tutores tantùm vocentur, pupillos verò ſolos vocari plures negant.[f] 1
DIMITTENDVS.) Quod verum eſt, ſi in hoc vocatus ductus eſſet, vt ſe defẽdat ſecus ſi vt ſoluat, neq; enim niſi ſolutione facta is dimittitur,[g] quam diſtinctionẽ Bartolus aliiq; probãt.[h] Fit autem dimiſsio hęc à carcere, iudicis potiſsimũ arbitrio, neq; 2

x l. ſi. ff. d ſeru. vrb. præd.
y Iaſ. num. 16
z Soci. nu. 61.
a l. præſenti. C. d his qui ad eccleſ. confug.
b Alex. in d. 2. nu. 4. ſuprà.
c Zaſ. in l. 2. col. 2. ſuprà.
d Socin. in l. plerq. n. 31. 5.
e Soci. nu. 25.
f Alex. n. 5.
g l. ſi pecunia ff. vt i poſ. le.
h Iaſ. num. 5.

in poteſtate partis aduerſæ eſt.

XXIII. MARTIANVS. lib. III. inſtitutionũ.

COMMVNIS libert⁹ (licet plurium ſit) debet à prætore petere: vt ei liceat vel quẽdam ex patronis in ius vocare, ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

1 *Ius patronatus indiuiduum eſt.*
2 *Vaſſallus, qui contra vnum ex dñis deliquit, pro parte illius feudum amittit.*

1 LIcet plurium.) Atq; adeò indiuiduũ ius patronat⁹[a] ſicut eccleſiæ[b] eſt.

QVENDAM.) Sic vaſſallus pluriũ do-
2 minorum, qui contra vnum deliquit, pro parte tantùm illius feudum amittet[c], quæ opinio communiter approbata[d] eſt.

XXIIII. VLPIANVS. Lib. V. ad Edictũ.

IN eum, qui aduerſus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur: quod nec hæredi, nec in hęredẽ, nec vltra annũ datur.

1 *Solidi valor qui ſit.*
2 *Donatio hodie etiam vſq; ad octingentos aureos inſinuatione non indiget.*
3 *l. 9. titul. 4. part. 5.*

1 AVreorum.) Solidorũ.[e] Solid⁹ eñ in aurei locum ſucceſsit, cuius ęſtimationẽ variã fuiſſe nemo eſt qui neſciat,[f] vel Alexandro, Iaſonéque hîc notãtibus, Budęo, Agricola, Alciato, & alijs diligentiùs,[g] olim ſeptuaginta duo ſolidi, hodie nonaginta ſex libras faciunt, vnde rectè reſponſum eſt, hodie donationẽ etiam vſq; ad octingentos aureos, inſinuatione non indigere.[h] Verũ id Hiſpaniæ iure & praxi vix eſt vt obtineat, expreſsit eñ
2 lex [i] pro quingentis ſolidis, Marauedinos aureos quingentos, quia ſummã æſtimare Caſtellanis quingentis, quotidie ſolemus. Vt verear tamen ne non tam certa veriorque ratio iſta ſit, quàm communis. Sed de hoc & ſuprà & aliâs. Nam & Italiæ[k] & periti & imperiti, aliâs aliter hæc taxant, ampliant, atq; reſtringunt. Quod autem ſolidũ in aurei locũ ſucceſsiſſe diximus (ita ſcilicet vt eiuſdem ponderis valoriſq; fuerint) id ex interpretatione magis Iuſtiniani[l] & cõmunis eſt,[m] quàm vt eam opinionẽ (ſi ad viuũ referes) veriorem depræhẽdas.

a l. carmelia. ff. de in. pat.
b c. 1. d in. pa.
c c. 1. de vaſſ. qui con. conſti. loth.
d Alexã. n. 1.
e §. vlt. Inſti. de pœna teme. litig.
f l. quotiens. C. de ſuſc ep. & arcar. lib. 11.
g Bud. libr. 5. de aſſe. Georg. Agric. de põde. l. 2. Alcia. in. l. etiam aureos. in. l. hæc ennuntiatio. ff. de verb. ſign. & libr. 3. diſp. cap. 9.
h Pau. in. l. ſi. in princip. C. cõmun. de leg. Pau. in. l. quicũque. num. 8. C. de ſeru. fugit. Iaſ. in. l. 2. §. ex his. nu. 16. ff. de verb. obli.
i l. 9. titul. 4. part. 5.
k Ioan. And. in additio. ad ſpe. §. porrò. in addit. mag. ad fin. Paul. in. l. quicunq. nu. 8 C. de ſer. fugi.
l d. §. vltim.
m Bar. & doc. in. l. quotiens. C. de ſuſcep. & Arca. libr. 11. Pau. in. l. ſi. in princ. C. cõmn. delegat.

SI ſine venia edicti impetrata, libertus patronum in ius vocauerit: ex querella patroni vel ſupradictam pœnam, id eſt quinquaginta aureos dat à pręfecto vrbi, vel quaſi inofficioſus caſtigatur, ſi inopia dinoſcitur laborare.

1 *Pœna edicti de in ius vocando qui puniantur.*

PŒnam.) Quæ nõ in omnibus qui citãtur locum habet, ſed in his tãtùm, qui edicto prohibentur, alij iudicis officio puniuntur, quæ opinio communis eſt.[n] Nam & (vt diximus) prohibitoriũ eſt edictum de in ius vocando. 1

n Iaſ. nume.

SIQVIS IN ius vocatus nõ ierit, ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit. Tit. V.

VLPIANVS. Lib. I. ad Edictum.

SI quis in ius vocatus, fideiuſſorem dederit in iudicio ſiſtendi cauſa, non ſuppoſitum iuriſdictioni illius, ad quem vocatus eſt, pro dato fideiuſſor habetur, niſi ſuo priuilegio ſpecialiter renunciauerit.

1 *Fideiuſſor iudicio ſiſti duplex eſt, & quæ inter eos differentia?*
2 *Scholaſtic⁹ priuilegio fori quomodo renũciet.*
3 *Scholaſticus an poſsit eſſe fideiuſſor?*
4 *Forum ratione contractus qui ſortitur, non tamen priuilegium amittit.*
5 *Clericus an poſsit eſſe fideiuſſor?*
6 *Remiſsioni locus non eſt niſi priuilegio fori renuncietur.*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *Remiſsio in contractibus quando locũ habeat.*
9 *Fideiuſſor quando non habeatur pro dato.*
10 *Renũciatio ſpecialis, ã ſingularis neceſſaria ſit?*
11 *Generalis renunciatio fori an ſufficiat?*
12 *Communes opiniones contrariæ.*
13 *Renunciatio fori qua ratione valeat?*

IVdicio ſiſtendi.) Bartolus & doctores duos hîc fideiuſſores iudicio ſiſti diſtinguũt. Primus eſt de ſtando iuri vſq; ad ſententiam.[o] Secũdus, de eundo ad iudicium: ille iudici datur, hic iudicis nuncio, aut miniſtris: 1

o Auth. offeratur. C. de lit. conteſt. l. 1. ff. ſi ſat. cogant.

niſtris:illius obligatio expirat lata ſenten-
tia[a],huius ſtatim atq; exhibitio[b] fit:ille ne-
ceſſariò datur,ſi qs immobilia poſsideat:[c]
hic,etiã ab eo qui immobilia habet[d]:ď quo
Vlpianum loqui omnes conſentiunt[e].Da-
tur fideiuſſor hîc (vt cõmuniter traditum[f]
eſt) ſiue re,ſiue verbo miniſtri citent,acci-
piq; debet obligatio hæc fideiuſſoria,rela-
xariq; captus, alioqui officiales actione in
iuriarum teneri[g] receptum[h] eſt.
2 DEDERIT.)Dupliciter,ideſt vel,pprię,
vel pro dare voluerit[i].Pone igitur captum
ab apparitore, fideiuſſorem pro ſe dediſſe
ſcholaſticum,qui priuilegio[k] fori ſpeciali
ter (quod ſecũdũ opinionem cõmunem[l]
poteſt) minimè renũciauit,certè mulctam
3 iudex iure imponet,quaſi non obtemperã
ti,cùm talem dederit:pone rurſus captum
velle dare fideiuſſorem ſcholaſticum,offi
cialis rectiſsimè non admittet.
4 NON ſuppoſitum.)Sed an nõ ratione cõ
tractus,[m] ſiue fideiuſsionis, [n]foro iudicis il
lius ſupponitur?Et duplex nodi ſolutio eſt.
Prima,eademq́, approbata,[o] ratione cõtra
ctus cõtrahentẽ ſortiri forũ,non tamẽ pri-
uilegiũ amittere,qď habet in iudice eligẽ-
5 do.Finge (inquit Bartolus) clericum fide
iubere pro ſeculari,obligabitur quidẽ,con
ueniri tamen, niſi coram ſuo iudice nõ po
terit.Sanè (ne hoc in trãſcurſu ommittam)
abſtinere debent clerici fideiuſsionibus,[p]
ſed ſi faciant receptius[q] eſt,vt fideiuſsiones
valeant[r].Secunda ſolutio eſt,ratione con-
6 tractus ſortiri quem forum,ſcilicet ſi ibi in
ueniatur,remiſsioni locũ nõ eſſe,[s] niſi pri
uilegio fori renunciet,qui legis noſtræ ſen
ſus,& quotidian[9] valde eſt,in iudicijs,ſcho
7 liſq; receptiſsimus[t] quãuis Imola cõtrariũ
cõmuniter ſeruari affirmet.[v] Sed & ſunt ca
8 ſus permulti, in quibus remiſsio in contra
ctibus locũ habet,quos alij congerunt.[x]
9 PRO nõ dato.)At q̃,p dato haberi debuit,
licèt eſſet non idoneus.[y] Sed eſt ſolutio cô-
munis[z],legem contrariã loqui de fideiuſſo
re non idoneo, quo ad facultates, hanc de
non idoneo, quo ad cõueniendi facilitatẽ.
10 SPECIALITER.)Specialis renuncia-
tio ſufficit,ſingularis neceſſaria nõ eſt,Sed
an generalis ſufficiat? Et Accurſius negat,
cui alij frequentiores aſſentiunt,[a] quâlibet
11 Rainerio,Petro,Cynnoq́; authoribus, to-
12 tus hanc opinionem improbet mundus[b].
13 RENVNCIAVERIT.)Valet autem
renunciatio, nõ ſui ipſius vi[c] ſola,ſed ratio
ne contractus adiuncti, quibus foro alieni
iudicis fideiuſſor ſupponitur, quæ cõmu-
nis interpretatio[d] eſt.

II. PAVLVS. Lib. I. ad Edictum.

EX quacunq; cauſa ad prætorem,vel alios,qui iuriſdictioni pręſunt, in ius vocatus,venire debet:vt hoc ipſum ſciatur, an iuriſdictio eius ſit. Si quis in ius vocatus non ierit,ex cauſa à competente iudice multa pro iuriſdictione iudicis damnabitur. ruſticitati enim hominis parcendum erit. Item ſi nihil interſit actoris eo tempore in ius aduerſarium veniſſe,remittit prætor pœnã:puta quia feriatus dies fuit.

1 *Citatus in dubio comparere debet.*
2 *Iudex recuſatus de cauſis ſuſpicionis non cognoſcit.*
3 *Citationi iudicis delegati ſicut & ordinarij in dubio parendum eſt.*
4 *Reſcriptum delegatorium libello citatorio iudicis delegati inſerendum eſt.*
5 *Cardinalis ſi citet,reſcripti delegatorij inſertio neceſſaria non eſt.*
6 *Præfectus prætorio cùm citat, reſcriptũ delegatoriũ libello citationis inſeri debet.*
7 *Delegat⁹ iudex cognoſcit ã ſua iuriſdictio ſit.*
8 *Iudicis temporalis vt perpetui citationi in dubio parere oportet.*
9 *Citatus non veniens,quomodo puniatur.*
10 *Citat⁹ an venire debeat,quis iudex cognoſcat*
11 *Iudicem à iuriſdictione qualibet affectio excludit.*
12 *Iuriſdictio an ſua ſit,quãdo iudex cognoſcat.*
13 *Bartolus ſibi repugnat.*
14 *Eccleſiaſticus an ſecularis iudex cõpetens ſit cũ iter eos eſt cõtẽtio,eccleſiaſticus cognoſcet.*
15 *Iudici nihil opponẽtes, prorogaſſe eius iuriſdictionem videntur.*
16 *Error quando proroget iuriſdictionem.*
17 *Sententia pronunciantis ſe iudicem, vel non iudicem,quando ab eo reuocari poſsit.*
18 *Iudex loci an cognoſcat,cùm exterus negat ſe in loco contraxiſſe,vel deliquiſſe.*
19 *Bartolus ſibi contrarius, & eius hîc opinio communiter reprobata.*
20 *Exẽptus à iuriſdictione alicuius citatus ab eo in dubio venire debet.*
21 *Clericum citatio iudicis ſecularis non arctat.*

22 Sche-

a l. grate. §. & poſt litem. ff. de fideiuſſo. b g. in l. duobus. §. 1. in gl. exhibuerit. ff. iureiuran. c l. ſciẽdum. in princ. ff. qui ſat. cogan. d Fulgo. in rub. j. in ius vo. e Socin. nu. 13. f Alex. n. 5. g l. ſi verò. §. qui pro rei. ff. qui ſat. cogan. h Alex. n. 5. i l. ſi. ff. d rer. diuiſio. K Auth. habita. C. ne fil. pro patr. l Iaſ. colũ. 1. m l. omnẽ. ff. de iudic. n l. cum furioſus. §. 1. ff. de iudic. o Alexã. nu. 5. Iaſ. nu. 8. Socin. num. 14. p ca. ſe quidẽ. 11. q. 1. c. 1. de fideiuſſ. q Iaſ. num. 10 r c. quod quibuſdam. de fideiuſſ. ſ c. Romana. § contrahentes. de fo. com. in. 6 t Alb. & Ful hîc. Alex. col. 2. Iaſ. num. 9. Socin. num. 16. v Imo. ĩ. c. ſi. eo. 2. de fo. cõp. x So. reg. 410 incip. remiſsio Bern. in reg. 397. incip. remiſsio. y l. 3. verſ. fi. ff. de fideiuſſ. z Alex. n. 8. Iaſ. & Socin. num. 10. a Iaſ. num. 11. b Socin. nu. 9.

c l. ſi. conuenerit. ff. d iu. om. iudic. d Iaſ. col. fin.

22 *Scholaſticum citatio iudicis ſecularis in dubio coarctat.*
23 *Reſcripti falſitas cùm obycitur, quando proceſſus teneat.*
24 *Iudex procedendo, an videatur pronuntiare ſe competentem.*
25 *Mulcta vt imponi poßit, quæ requirantur.*
26 *Error non declinantis iuriſdictionem an obſtet proceſſui.*
27 *Ruſticitas, non ruſtici excuſantur.*
28 *Citatio ad diem feriatam non arctat.*
29 *Libellus an poßit offerri diebus feriatis.*
30 *Citatio facta tempore iuridico an in feriatum tempus conferri poßit, vel per contrarium.*
31 *Communes opiniones contrariæ.*
32 *Principes ſupremi dieb⁹ feriatis citare poſſũt.*
33 *Citatum nõ venientem an excuſet iudicis abſentia.*
34 *Syndicus quando excuſetur, ſi maleficium nõ denunciet.*
35 *Bãnitus intra diem præſtitutum non veniẽs, quando excuſetur.*

1 EX quacũque cau
ſa.) Ciuili, vel criminali, ſiue ad
petitionẽ partis, ſiue ex officio
iudex procedat, hæc em̃ opinio receptior[a]
eſt. Sed nunquid de cauſa ſuſpicionis, ſi vi-
2 delicet recuſetur, cognoſcet? Et non cogni
turum, Accurſius, & frequẽtiores fatẽtur.[b]
3 PRAESVNT.) De iudicib⁹ ordinarijs
ꝓpriè hęc accipiũtur.[c] Sed & in d̃legatis lè
gem procedere, crebrior opinio[d] eſt: niſi ꝙ
libello citatorio inſerẽdum reſcriptum de
4 legatoriũ Doctores[e] addunt, prætérquã ſi
Cardinalis citet,[f] cuius hoc nobilitati, &
honori Pontificij dant[g], cũ tamẽ Præfecto
5 prętorio Imperatoris nõ idem tribuãt:[h] po
6 teſt itaq; delegatus cognoſcere, an ſua iuriſ
7 dictio[i] ſit, quæ (gloſſa licèt reclamãti[k]) cõ-
munis opinio[l] eſt, quam Felin⁹[m] tribus mo
dis ampliat, & duodecim limitat diligen-
ter. Habet præterea locum hæc lex in iudi
8 ce ordinario, non tantùm perpetuo, ſed &
temporali.[n]
9 HOC ipſum ſciatur.) Accurſius & Docto
res tres caſus diſtinguũt. Primus cũ cõſtat
in ius vocantẽ eſſe iudicẽ, quo eĩ, qui non
obtemperat, mulcta imponitur.[o] Secũdus,
cũ conſtat non eſſe iudicẽ, quo impune illi
non paretur[p]. Idq; multis modis cõtingit,
quos vel ratione cauſæ, vel perſonæ, vel lo
ci, vel tẽporis, Doctores[q] ponũt: ſufficitq;
in his, vt regulã pro ſequis habeat, quãuis a
liqui caſus excipiãtur.[r] Terti⁹ in dubio eſt,
quo caſu venire debet. Sed quis de eo co-
gnoſcet? Et ſi ad eũ, qui in ius vocauit, nul-
lum emolumentũ ſpectet, dubium nõ eſt, 10
eũ eſſe cõpetentẽ[s]. Quid ſi emolumẽtum
ad eũ pertinere poſſit, verbi grãtia ſportu-
larũ? Et Accurſius, quẽ Bartolus,[t] & non 11
pauci ſequũtur, nõ futurũ iudicẽ, aiunt, ne
in propria cauſa iudicet,[v] nã & quęlibet af-
fectio iudicẽ à iuriſdictiõe excludit.[x] Quid 12
igitur? Certè ſecũdũ horũ opinionẽ, vel ar
biter eligẽ, vel ſuperior cognoſcet[y]. Ro- 13
fredus & plures,[z] futurũ iudicẽ contendũt:
neq; enim de cõmodo ſportularũ principa
liter agitur, ſed per conſequentiã. Quam
ſententiã Bartolus ſibi cõtrarius magis am
plectitur[a]. Non cognoſcit tñ iudex, an ſua
iuriſdictio ſit, ſi fortè aliquid ei opponatur
quod eius famã ſuggillet, vt ꝙ infamis, aut
excõmunicatus eſt, in quo omnes conue-
niunt.[b] Idemq; eſt, ſi defectus naturalis iu-
dici obijciatur, putà, ꝙ furioſus, aut minor
ſit, quę etiã opinio cõmunis eſt[c]. Sicut & il
lud obſtat, ꝙ ſecularis d̃ ſpirituali cauſa co
gnoſcat.[d] Nam ſi inter ſecularem & eccle- 14
ſiaſticum contentio de iuriſdictione ſit, ec
cleſiaſtici vt pote maioris notio eſt, an ſit
cõpetens, ex Innocentij[e] ſententia, cui om
nes[f] aſſentiũt. Sed qd ſi iudici nihil oppona 15
tur? Et valitura quæ fecit receptũ eſt, ſi liti
gatores ſciãt, prorogaſſe enim eius iuriſdi
ctionẽ dicuntur[g]. Secus ſi dubitẽt, ignorẽt,
aut errẽt[h]. Sed & error, dubitatio, aut igno
rãtia actis nihil officiet, ſi ſæpius pronũtia
uit iudicẽ cõpetẽtẽ, a qua tñ ſentẽtia, licere 16
appellare, Accurſij,[i] Bartoli, & oĩum[k] cõſen
ſio eſt. Sed an reuocari poſſit? Et verior tra 17
ditio eſt, vt ordinari⁹ reuocet, ſiue ſe iudi-
cẽ, ſiue nõ iudicẽ pronũciet, delegat⁹ reuo
cet, ſi affirmatiuè, nõ, ſi negatiuè, ꝓnũciet[l],
poterit autẽ fieri reuocatio, etiã ſi ſe lite cõ
teſtata iudicẽ ꝓnũciet, & actis vſq; ad litis
conteſtationẽ ſaluis manẽtibus.[m] Quid ſi
Mẽtinẽſis Salmãticę cõueniatur, ꝙ hic cõ 18
traxerit, aut d̃liquerit, ipſe neget, an iudex
Salmanticẽſis de hoc cognoſcet? Et Barto
lus[n] in præſentia negat, quaſi inſpici id tan
tũ debeat quod petitur,[o] Innocentius ſum
mariè iudicem ante litem cõteſtatã de hoc
cogniturũ ait, quã opinionem alibi Barto
lus ſecut⁹[p] eſt, & frequẽtiores[q] ꝓbãt. Quid 19
ſi exẽptus in ius vocetur? Et in dubio veni
re de

a Bar. n. 11. Iaſ. n. 24. Soc. n. 21.
b Iaſ. n. 21. Socin. nu. 26.
c l. 3. ff. de off. præſ.
d Alex. n. 2. Socin. num. 3.
e Bar. in lect. n. 6. in rep. nu. 26. Soci. nu. 4. arg. auth. qui ſemel. C. quo. & quã. iud. l. auth. litigioſa C. de litig.
f Pau. in l. vnica. C. de mã. princip.
g c. nobiliſſimus. 97. diſt.
h l. 1. C. de ſuperindict. lib. 10. vbi Bart.
i c. paſtoralis. c. ſuper literis de reſcrip.
k g. in c. accuſatus. §. ſanè. in ver. manifeſtè. de hære. i. 6
l Iaſ. n. 6. & num. 17.
m Felin. in c. ſup literis. col. 12. de reſcript.
n Bar. nu. 23.
o l. 1. ff. ſi quis ius dicen. non obtemp.
p l. vl. ff. d iu. omn. iudi.
q Bar. colũ. 1. Iaſ. n. 31. & 33.
r Inno. in ca. præterea. de dila. g. ĩ. c. romana. ĩ. g. citẽt. de appell. in 6
s l. ſi qs ex aliena. ff. de iudic.
t Bar. n. 3. Iaſ. num. 30.
v l. qui iuriſdictioni. ſuprà de iu. om. ind. l. 1. §. in propria ff. quan. appellan. ſit.
x d. l. qui iuriſdictionis. l. prætor. ff. d iu. om. iudi.
y l. vl. ff. d iudic.
z Socin. nu. 16
a Bar. ĩ. nu. 11.
b Bart. nu. 4. Iaſ. n. 20. Soci. num. 23.
c Abb. in ca. ſuper literis. nu. 10. de reſc. Soci. hic. n. 26.
d c. ſi index. d ſent. excom. in 6. Iaſ. nu. 21.
e Innoc. in c. cęterũ. d iudi.
f Iaſ. hic. n. 19 Felin. in c. paſtoralis. nu. 4. de reſcript.
g l. 2. ff. d iudi.
h l. ſi per errorem. ff de iur. om. iudi.
i gl. in Aut. habita. in g. fi. C. ne fil. ꝓ pat.
k Bart. hic in lect. nu. 10. & in repet. n. 14. Iaſ. num. 38.
l c. ſignificãtibus. de offic. deleg. Iaſ. num. 38.
m Bart. n. 14.
n Bart. nu. 7.
o l. cùm quedam. de iu. om. iudic.
p Barto. in l. præſcriptione. col. penul. C. ſi con. ius.
q Soci. hic col. fi. Iaſ. ad fin.

20 re debet, niſi notoriè conſtet exemptum,[a]
& ipſo iure exemptus[b] ſit, aliud ſi ope exce
ptionis, ſed & ſi in libello citatorio, iudex
aliquid exprimat, quo appareat citatio ex
ceptionẽ aut excuſationem cõpetere, im-
21 pune non parebit.[c] Quibus cõſequens eſſe
nemo ambigit, vt clericum citatio iudicis
22 ſecularis non arctet,[d] notoriè enim ipſo iu
re exemptus[e] eſt, aliud in ſcholaſtico dict-
mus, qui per exceptionem[f] eximitur.
23 A N iuriſdictio eius ſit.) Quid ſi reſcripti
falſitas obijciatur? & ſi literæ falſę dicãtur,
quandocunq; obijci hoc poteſt, ſi obiectio
24 aut ſurreptio, proceſſus tenet, pręſertim ſi
exceptio nõ opponatur.[g] Sed nũquid ipſo
facto, id eſt procedẽdo in cauſa iudex ſentẽ
tiæ huius vicẽ ſupplere põt? Et ſi exceptio
declinatoria obiecta nõ fuit, pronũciare ni
hil videtur, quãuis ꝓcedat,[h] ſi obiecta eſt,
pronũciare videtur ſe cõpetẽtẽ, cũ ea acta
admittit, per quæ expirat ius declinãdi[i], id
quod nunc ante litẽ conteſtatã, nunc poſt,
nunc per ſententiam contingit, pro differẽ
tia ſcilicet exceptionũ, quæ opponuntur.
25 EX cauſa.) Tria ergo requiruntur, vt mul
cta poſsit imponi, cauſa, cõpetẽtia iudicis,
& ꝙ iuriſdictionis metã minimè excedat.[k]
26 R V S T I citati.) Num & errori? Et Bartoli
approbatur diſtinctio, vt ſi exceptio in iu-
re cõmuni fundetur, proceſſui error nõ de
clinãtis obſtet,[l] ſi in priuilegio non obſtet,
niſi opponatur. prioris exẽplum in clerico
eſt, qui corã iudice ſeculari cõueniatur. po
ſterioris, in ſcholaſtico, qui corã poteſtate,
hic priuilegio, ille iure cõmuni tutus eſt.
27 Illud hîc notandum eſt, ꝙ ruſticitati dixit,
non ruſticis. neq; enim ruſtici ſagaces qui
ſunt excuſantur.[m]
28 Q V I A dies feriatus fuit.) Citatio ad diẽ
29 feriatũ nõ arctat, an nec libellus offerri die
feriata poſsit? Et approbata[n] traditio eſt, vt
ijs dieb⁹ offerri poſsit, qui feriati ad vtilita
tẽ hominũ[o] ſunt, nõ qui ad Dei honorẽ. Tũ
etiã offerri iudici poſſe nõ partibus, ne ab
30 opere ſic auocẽtur. Sed qd ſi tẽpore iuridi
co facta citatio ſit, & in tẽpus feriatũ colla
ta? Et cõmuniter[p] ſic diſtingũt, vt ſi error in
citatione exprimatur, ipſo iure nulla[q] ſit, a
lioqui valeat. An tñ aut anteriori aut põſte
riori tẽpore citatus venire tũc debeat, Bar
tol⁹ legẽdus eſt. Quid ſi tẽpore feriato cita
tio fiat, & in tẽpus iuridicum collata eſt? Et
Bartol⁹[r] cõmunẽ opinionẽ hãc eſſe ait, ne

a Innoc. in c. ex parte. de verb. ſigni. Socin. hic. n. 28.
b c. cum perſonæ. de priuile. in 6.
c c. præterea. de dilat. l. eorẽ pore. in princ. ff. de pecu. Soc. num. 6.
d g. in c. coniuenior. in glo. congrueret. 23. quæſt. 8.
e Auth. ſtatuimus. C. de epiſc. & cleri.
f d. Auth. habita.
g l. præſcriptione. l. & ſi nõ cognitio. C. ſi con. ius vel vtili. pub.
h l. 1. §. præterea. ff. de con. & vti. act.
i c. ex parte & appellat. el. ſi. Bart. n. 17. Iaſ. num. 45.
k Bar. in principio. verſ. ſeq.
l l. ſi per errorem. ff. de iur. om. iudi.
m g. in l. athletæ. §. de ruſticis. ff. de excu. tute. Alexan. hic nu. 4. Iaſ. num. 11. Socin. num. 9.
n Alex. in l. 1. num. 13. ff. de fer.
o l. miles. §. ſexaginta. ff. ad l. iul. de adult.
p Bart. in §. item ſi. num. 3.
q l. ſi. ff. d fer.
r Bar. in §. itẽ ſi num. 6.

citatio teneat, quaſi lex initio reſiſtat.[s] Ali 31
bi[t] cũ cõmunẽ etiã fateatur, addit tñ, cõſuetu
dine & ſtylo curiæ Romanę cõtrariũ ſerua
ri. Iaſõ[v] quãdoq; cõmunẽ doctorũ vtriuſq;
iuris opinionẽ affirmat, ne valeat, ꝗdoq;[x]
idẽ & Zaſi⁹ receptius hoc eſſe dicũt, vt va-
leat. Igitur, vt hæc cõponãtur, ſi cõſuetudo
fuerit, eã attẽdi debere,[y] detracta verò con
ſuetudine citationẽ fieri poſſe dieb⁹ feria-
tis, ob vtilitatẽ hominũ, nõ poſſe feriatis in 32
dei honorẽ. Sanè principes ſupremi die fe
riata citare poſſunt, feriæ enĩ iuris ciuilis
ſunt[z]. Sed qd ſi citat⁹ ideo nõ veniat, qa iu- 33
dex abfuit? Et nõ arctari citatione, Accur-
ſius notat, cui alij aſſentiũt. Sic & ſyndicus
excuſatur, q maleficiũ ideo nõ denunciat 34
qa iudex aberat ſic & bãnitus, ſi intra diẽ
præſtitutũ nõ veniat. Cautiùs tñ oẽs faciẽt
ſi iudicis abſentiam proteſtentur.[a] 35
III. *VLPIANVS. Lib. XLVII. ad Sabinũ.*

CV M quis in iudicio ſiſti pro-
miſit, neq; adiecit pœnã, ſi ſta
tus nõ eſſet: incerti cũ eo agen
dum eſſe, in id quod intereſt, veriſsimũ
eſt[1]: & ita quoq; Celſus ſcribit.

1 *Certi condictio competit ad petendum id quod intereſt.*
2 *Obligatio & actio ſuccedũt ĩ id quod intereſt poſt moram in obligationibus faciendis.*

INcerti.) Ideſt certi cõdi
ctione ad id qđ 1
intereſt, qđ prima facie incer-
tũ ſit, in proceſſu tñ & ſentẽtia
certũ reddetur. nã in id quod intereſt, certi
cõdictionẽ cõpetere ſũma oĩũ cõſẽſio eſt.[b]
AGENDVM eſſe in id qđ intereſt.) In o
bligationib⁹ faciẽdis poſt morã, nõ obliga-
tio ſolũ, ſed & actio ſuccedit ĩ id qđ ĩtereſt. 2

IN IVS VOcati vt eant, aut ſatiſdẽt.
Titul. VI.

IN Ius.) Haloander ru
bricã hãc, præ
cedẽti præpoſuit, id qđ ordi
ni ipſi iudiciorũ videt magis
congruere. Sed ego cætera
exemplaria ſecutus ſum, quæ omnia tãquã
poſteriorem agnoſcunt.

PAVLVS. Lib. 1. ad Edictum

Edicto

s l. ſi minor. ff. d fer expur.
t Bart. in tra. de citat. q. 7.
v Iaſ. in l. 2. § nunciatio. n. 8 ff. d no. op. nũ.
x Iaſ. & Zaſ. in l. 2. col. 2. ff. de in ius voc.
y l. de quibus ff. de legib.
z g. in l. digna. C. de legib. Bart. hic. n. 8.
a l. ſi. C. de his qui pe op. met. iudi. nõ appel.
b Alexã. & Iaſ. hic Iaſ. in l. certi condictio. in pric. n. 36. cũ ſeq. ff. ſi cer. pet. Chriſtoph. in prin. inſt. qui. mod. re cõtrah. obli. Bart. in l. ſtipulationes nõ di. n. 45. ff. de verbo. obligat.

EDICTO cauetur, vt fideiuſſor iudicio ſiſtēdi cauſa datus, pro rei qualitate locuples detur: exceptis neceſſarijs perſonis. ibi enim qualemcunq; accipi iubet. veluti pro parente, patrono.

1 *Fideiuſſor an in omnibus cauſis locuples eſſe debeat.*
2 *Neceſſariæ perſonæ cur à fidei iuſſione iudicio ſiſti releuentur.*
3 *Statuta quæ cōſanguineis clericorum pœnam imponunt, contra libertatē eccleſiaſticā ſunt.*
4 *Conſanguineus à conſanguineo cōuentus, qualemcunq; fideiuſſorem iudicio ſiſti accipiat.*
5 *Fideiuſſor iudicio ſiſti locuples non in ſubſidium datur.*

a Lius ſingulare. ff. de leg.
b Iaſ. num. 11. Socin. num. 5.

1 IVdicio ſiſtendi.) Quid in alijs cauſis? & ad alias hoc non extendi[a] crebrior opinio eſt[b].

2 EXCEPTIS.) Sed cur hæ excipiuntur? Et Accurſi[*] & alij rationē afferūt, quia veriſimile minimè ſit, vt nō ſiſtat cōiunctus, ne fortè coniuncti quos dedit vexentur. Quo argumento & hoc Angelus & recen-
3 tiores[c] affirmant, eſſe contra libertatem eccleſiaſticam ſtatuta, quę conſanguineis clericorū pœnā imponunt.[d] Sunt & qui intelligant,[e] vt qui aduerſus neceſſarios agit, in
4 honorē neceſsitúdinis oblatū à reo qualēcunq; fideiuſſorem accipiat, quæ declaratio ſat tolerari poteſt.

c Socin. nu. 8. Iaſ. num. 2.
d Auth. caſſa. C. de ſacroſ. eccleſ.
e Cora. miſcellа. lib. 4. c. 10.

5 QVALEMCVNQVE.) Idq; non in ſubſidium conceſſum, ſed etiam ſi locupletiorem dare neceſſarij poſſent, communiter[f] traditum eſt.

f Socin. n. 4. Iaſ. nu. 10.

II. CALLISTRATVS. Lib. I. ad Edictum monitorium.

ITEM pro patrona, liberis ue ſuis, vel vxore, nuruve. tunc enim qualiſcunq; fideiuſſor accipi iubetur: & in eum, qui nō acceperit cum ſciret eam neceſsitudinem perſonarum, quinquaginta aureorum iudicium competit.

1 *Conſanguinei quando in cauſis conſanguineorum teſtes eſſe poſsint.*

1 VXore nurúve.) Quid de ſimilib[*] perſonis neceſſarijs? Et ad eas etiam edictum extendi frequentiores[g] affirmant, dum tamen ex eorū numero neceſſariorum ſint, qui Inuiti teſtimoniū dicere nō coguntur,[h] quos ad ſeptimum gradum Accurſius perducit.[i]

g Iaſo. nu. 4 Socin. num. 2.
h l. lege. ff. de teſtib.
i g. in. l. ſi fœmina. C. ad Turpil. Iaſo. hic ad ſi. Lanf. in. c. quoniam contra. in ver. teſtium. n. 27. de proba.

III. PAVLVS. Lib. IIII. ad Edictum.

QVONIAM pro locuplete accipitur fideiuſſor in neceſſarijs perſonis.

1 *Fideiuſſoris facultates neceſsitudo ſupplet.*

PRO locuplete.) Supplet hîc neceſsitudo faculta 1 tes fideiuſſoris. Neceſſarij verò non ad quartū gradū reſtringuntur, ſed magis ad ſeptimum, dum tamen finita neceſsitas minimè ſit.[k]

k Socin. n. 2.

NE QVIS eum, qui in ius vocabitur, vi eximat. Tit. VII.

EXimat.) Supplent Bartolus & alij rubricam, ex legibus Pauli[l] & Vlpiani,[m] quę edictū interpretantur.

l l. Sed ſi eximendi. §. prætor.
m l. ſi per aliū §. in eum.

VLPIANVS. Lib. V. ad Edictum.

HOC edictum prætor propoſuit, vt metu pœnæ cōpeſceret eos, qui in i[9] vocatos vi eripiūt. Deniq; Pōponius ſcribit, ſerui quoq; nomine noxale iudicium reddendum: niſi ſciente domino id fecit. tunc enim ſine noxæ deditione iudicium ſuſcipiet. Ofilius putat locum hoc edicto nō eſſe, ſi perſona, quę in ius vocari nō potuit, exempta eſt: veluti parēs, & patronus, cęteræq; perſonæ. quæ ſententia mihi videtur verior. & ſanè ſi deliquit q vocat, nō deliquit q eximit.

1 *Poſitiones ſuſtentantur, in quarū altera ſe promiſiſſe negat reus, in altera præſcripſiſſe.*

NON deliquit.) Sed cur in lege ſequenti deliquiſſe dicitur? Et Bartolus pluréſque ita componunt, vt dicamus eū

mus eũ non delinquere, ſed poſito ꝙ delinqueret, deterioris cõditionis futurũ, quàm a ſit is qui eximet. Quo argumento, & poſitiones ſuſtentari aiunt, cum altera ſe promiſiſſe negat reus, altera præſcripſiſſe, ſenſus enim eſſe poteſt, ſe quidem nõ promiſiſſe, poſito tamen ꝙ promiſerit, præſcriptione intentionem actoris elidi poſſe. Alij aliter diſſoluunt.[a]

a Alex. n.2. Iaſ. & Soci. num. 5.

II. PAVLVS. Lib. IIII. ad Edictum

NAM cum vterq; contra edictũ faciat, & libertus, qui patronũ vocat, & is qui patronum vi eximat: deteriore tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris partes ſuſtinet. Eadem ęquitas eſt in eo, qui aliò, quàm quò debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius dicendum eſt, non videri vi eximi eum, cui ſit ius ibi non conueniri.

a *Actoris conditio in pari cauſa deterior eſt.*

2 *Sed, & ſedet quemadmodum aduerſentur.*

1 DEteriore.) In pari cauſa, deterior eſt conditio agentis, fauorabiliores enim rei potiùs quàm actores inueniuntur.[b]

b l. fauorabiliores. ff. de reg. iu.

c Iaſ. num. 11.

2 SED &.) Receptiſsima[c] Accurſij gloſſa in præſentia eſt, aduerſatiuam ſed, aduerſari in iure & facto, ſed & non in iure, ſed in facto tantùm, quæ notula ad infinitos iuris articulos pertinet.

III. VLPIANVS. Lib. V. ad Edictum.

QVOD ſi ſeruum quis exemit in ius vocatum, Pedius putat ceſſare edictum: quoniã non fuit perſona, quę in ius vocari potuit. quid ergo? ad exhibẽdum erit agendũ. Si quis ad pedaneum iudicem vocatum quem eximat, pœna eius edicti ceſſabit. Quod prętor pręcepit, VI EXIMAT: Vi, an & dolo malo? ſufficit vi, quamuis dolus malus ceſſet.

a *Citari ipſo iure, aut ope exceptionis, varijs ex cauſis quidam non poſſunt.*

2 *Pedanei iudices qui?*

1 PErſona.) Sunt igitur, qui ope exceptionis, trahi ad iudiciũ nõ poſſunt, vt parẽs, patronúſue. Sũt q ipſo iure, etiã homine nõ opponente, vt clerici ad tribunal iudicis ſecularis. Sunt qui ipſo iure, dum tñ homo opponat, quales ij, qui ius reuocandi domũ habent. Sunt qui propter defectum ſtatus, vt ſeruus.

PEDANEVM.) Pedanei iudices, qui dicãtur, pluribus alibì diximus. 2

IIII. PAVLVS. Lib. IIII. Ad Edictum.

SED eximendi verbum generale eſt, vt Pomponius ait. eripere enim eſt de manibus auferre per raptũ: eximere quoquomodo auferre. vt puta ſiquis non rapuerit quẽ, ſed morã fecerit, quominus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur: videbitur exemiſſe, quãuis corpus non exemerit. Sed & ſi eo loci retinuerit, non abduxit, his verbis tenetur.

1 *Eximere genus eſt, eripere ſpecies.*

2 *Clericum includens, an in canonem incidat.*

EXimere.) Eximere igitur velut gen⁹ eſt, eripere velut ſpecies. 1

DETINVERIT.) Argumẽtum Paulus &[d] alij hinc ſumunt, vt incidiſſe in canonẽ[e] is dicatur, qui clericũ aliquo loco includat, & ſi ipſius corpus nõ tãgat. 2

d Iaſ. in 3. no.

e c. ſi quis ſuadente. 17. q. 4.

ITEM ſi quis eũ, qui per calumniam vocabatur, exemerit: conſtat eum hoc edicto teneri.

1 *Eximere vi quis dicatur.*

2 *Calumniatoris quatenus interſit in propoſito huius tituli.*

3 *Eximens aliquẽ è carceribus quatenus teneat.*

QVI per calumniã.) Qui eũ eximit, qui vocari ipſo iure aut ope exceptionis nõ poterat, vi nõ eximit: [f] q eũ eximit qui vocari poterat, ſed nõ exigi, vi exemiſſe dicitur. Sed cũ actio ex hoc edicto detur in id quod intereſt,[g] quid calumniatoris intereſſe potuit? Et Bartol⁹ ac antiquiores,[h] intereſſe aiũt, ꝙ fortè venientẽ ex alia vera cauſa actor conuenire, ſeu (vt vocant) recommendare poſſet. Alij (quæ cõmunior[i] opinio eſt) actionem in propoſita ſpecie merè pœnalem eſſe, ac proinde eius reſpectum minimè haberi, ſed meræ vindictæ. 1 2

f l. 1. §. fi. ſupra

g l. ſi per aliũ §. in eum. ĩ.

h Iaſ. num. 9.

i Soci. colũ. 2.

CON-

3 CONSTAT.)Quemadmodum autem ij teneantur, è qui carceribus aliquem eximunt, Socinus & Iaſon legendi ſunt.[a]

a Iaſ.col.fin. Soci.in rubr.

PRętor ait: NEVE FACIAT DOLO MALO, QVO MAGIS EXIMERETVR. nam poteſt ſine dolo malo id fieri: veluti cum iuſta cauſa eſt exemptionis.

1 *Eximens aliquem, ne per inſidioſa loca ducatur, apud Deum & homines tutus eſt.*

a IVſta cauſa.) Ne fortè per inſidioſa loca duceretur: nã qui hunc eximit, apud Deum hominesq; excuſandus eſt, vt Paulus & recentiores notant.

V. VLPIANVS. Lib.V. ad Edictum.

SI per aliũ quis exemerit, hac clauſula tenetur, ſiue pręſens fuit, ſiue abſens.

1 *Mandans vt teneatur, non eſt neceſſe mandatarium eſſe preſentem.*

a HAc clauſula.) Scilicet nē ue dolo malo faciat &c.

SIVE abſens.) Vt igitur mandans teneatur, neceſſe nõ eſt, eum eſſe præſentem, quo tempore mandatarius faciat.

IN eum autem, qui vi exemit, in factũ iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate eſt: ſed quãti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua controuerſia eſt. Hoc enim additum eſt, vt appareat, etiam ſi calumniator quis ſit, tamen hanc pœnam eum perſequi.

1 *Iuramenti in litē delatio in actionibus ſtricti iuris regulariter locum non habet.*

2 *Iuramenti in litem taxatio quomodo fiat.*

a IN factum.) Ius ſingulare hoc, vt in actione ſtricti iuris delationi iuramenti in litem ſit locus,[b] rationem Accurſius ponit, quam Bartolus, & alij ſequuntur.

b L.in actioni bus.ff.d.in lit. iur.

a IN veritate eſt.) Non ergo id quod cõmuniter, aut ſingulariter intereſſe potuit, continetur, ſed quãti actor in litem iurauerit, iudicis tamen taxatione præcedenti[c], in iuramentoq; & id continebitur, quod debitor debuit.

c Soci.num.3.

QVANTI EA RES EST.) Quæ æſtimatio non per veras probationes fiet, ſed per iuramentum in litem, quæ interpretatio cõmunis eſt[d].

d Bart.ad.§. Iaſ.col.1. Soci. num.4.

DOCERE autem debet quis per hãc exemptionē factum quo minus in ius produceretur. Cęterum ſi nihilominus productus eſt, ceſſat pœna: quoniam verba cum effectu ſunt accipiēda.

1 *Citatus quemadmodum probet ſe exemptum, & impeditum, ne ad iudicium veniret.*

2 *Negatiua ſemper probãda eſt ab eo qui negat.*

3 *Verba quemadmodum accipienda ſint.*

PER hanc exceptionē.) Probabit actor primùm, mandato iudicis competentis, factam vocationē: prętereà ritè, & legitimè factã: deinde exemptum impeditum quominus produceretur: tum etiam per vim exemptum. Ad hęc ꝙ eximens dolo malo exemit. Poſtremò eiuſmodi impedimẽtum allatũ, quod obſtiterit, ne ad iudicium produceretur. Reus contrà probabit, citationem aut fieri non debuiſſe, aut nõn potuiſſe, ac proinde exemptionem licitam. 1

QVOMINVS.) Negatiua probãda eſt, ſiue actionis, ſiue exceptionis ſit fundamẽtum, quod hîc Angelus, Fulgoſius, & Iaſon declarant. 2

CVm effectu.) Sunt tamen non pauci caſus, in quibus parum, aut nihil operantur.[e] 3

e Soc.reg.5 verba.

HOC iudicium in factum eſt: & ſi plures deliquerít, in ſingulos dabitur: & nihilominus manet qui exemptus eſt, obligatus. Hęredibus autem ita dabitur, ſi eorum interſit: nec autem in hęredem, nec poſt annum dabitur.

1 *Pœna, & eius quod intereſt, vna differentia.*

2 *Hæres interdum non eiuſdem conditionis, cuius defunctus.*

ET nihilominus.) Cõtinet enim meram pœnam: aliud eſſet, ſi daretur, in id quod intereſt.[f] 1

f l.1.§.ſi plures.ff.de eo per quem fact.er.

HAEREDIBVS.) Aliud in defuncto eſt, cui cõpetit, etiam ſi nihil eius interſit[g]. 2

g l.ſed exim de.§.iſtē ſi qu ſupra.

Differen-

Differētiæ rationem ponit Accurſius, quā alij probant, regulariter enim eiuſdem cō ditionis ſunt[a], nec ſolet ex perſona hæredum qualitas obligationis mutari.[b]

a l. hæredem. ff. de reg. iur. b l. 2. §. ex his ff. de ver. obli.

VI. IDEM. Lib. XXXV ad Edictum.

IS qui debitorem vi exemit, ſi ſoluerit, reum nō liberat: quia pœnam ſuam ſoluit.

1 *Actio ex hoc edicto datur ad merā vindictā.*

1 OVia pœnam.) Datur enim hæc actio ad meram vindictam, vt ſuprà dictum eſt[c].

c Iaſ. in verſ. hoc iudicium. colum. 2.

QVI SATIS dare cogantur, vel iuratò promittant, vel ſuæ promiſſioni cōmittantur. Tit. VIII.

CAIVS. Lib. V ad Edictum prouinciale.

SATISDATIO eodem modo appellata eſt, quo ſatiſfactio. nam vt ſatiſfacere dicimur ei, cuius deſideriū implemus: ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro, qui pro eo, quod à nobis petit, ita cauit, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus, datis fideiuſſoribus.

1 *Satiſdatio & ſatiſfactio vt genus & ſpecies ſe habēt*
2 *Satiſfacere qui tenetur fideiuſſorē dādo nō liberatur.*
3 *Satiſfacere qui tenetur, an liberetur dando pignora.*
4 *Fideiuſſoris præſtatio quibus caſibus non exigitur.*
5 *Fideiuſſorem qui non dat, nudam cautionem cū hypotheca omnium bonorum præſtat.*
6 *Fideiuſſores qui dare non poteſt, iuratoriæ ſuæ cautioni committitur.*

1 SAtiſfacere.) Atqui ſatiſdatio ſatiſfactionē veluti genus ſpeciē cōpræhēdit.[d] Sed poteſt vt Bartolus & alij notant, & vt genus, & vt ſpecies accipi ſatiſdatio. Sic enim & in adoptione videm[e].
2 Sanè ꝓpriè q ex cōtractu ſatisfacere alij tenet, fideiuſſorē dādo nō liberabit.[f] Quomō igitur? Et fatent oēs[g], vera ſolutione eſſe op, ꝙ ſi nō ex cōtractu, ſed legis diſpoſitiōe ſatiſfacere obligatus ſit, datis fideiuſſorib ſatiſfaciet. Cū ergo lege municipij caueret, vt nō ſatisfaciēt pecuniariter infra mēſem, manus amputaret, rectiſsimè reſpōſum eſt, pœnā vitari, ſi infra mēſem fideiuſſores pręſtētur.

d l. item liberatur. §. 1. ff. quibus mod. pig. vel hypo. ſol. l. ſirem. §. oīs. de pigno. act. e l. 4. ff. de adopt. f Authen. ſi quando. C. de conſt. pecu. l. promiſſor. ff. de cōſtit. pecu. g Alex. col. 2. Iaſ. 10. 1. Alciat. de verbo. ſig. l. cui præci pua. §. fin.

3 DATIS fideiuſſoribus.) Sed qd ſi pignora dare velit, an poſsit? Et crebrior[h] opinio eſt, vt poſsit,[i] idq; etiā creditore inuito, ni ſi fortè lex expreſsim dixerit fideiuſſorē præſtādū.
4 Sunt tñ nō pauci caſus, in qbus fideiuſſoris ꝓſtatio minimè[k] exigit, vt in illuſtribus, ſuperilluſtribus, proximis ſacrorū ſcriniorū, clericis, iudicib, qui in ſyndicatu (vt vocāt) ſunt, & gñaliter, in euidētiſſimè locupletib[l]:
5 ij tñ oēs (vt coīter traditū[m] eſt) nuda cautione cū hypotheca oīum bonorū cauere tenētur.[n]
6 Deniq; qui fideiuſſores dare nō pōt, iuratoriæ ſuæ cautioni cōmittitur, quo iure vtimur[o], ſed multis caſibus non procedit.

II. VLPIANVS, Lib. V. Ad edictum.

FIdeiuſſor in iudicio ſiſtendi cauſa locuples videtur dari, non tantū ex facultatibus, ſed etiam ex conueniendi facilitate.

1 *Fideiuſſor iudicio ſiſti interdum admittitur, licèt locuples non ſit.*
2 *Cōueniēdi facilitas quibus modis conſiderari poſsit.*

FAcultatibus.) Bonis,
1 Admittendū tñ fideiuſſorem facultatibus tenuē; oēs fatentur,[p] ſi debitor valde diues ſit.
2 CONueniēdi facilitate.) Ratiōe loci, ne fortè in arce, turri, aut loco munitiſsimo degat, quò aditus familiæ iudicis difficulter patet, idq; ſiue locus iudici ſubdit ſit, ſiue nō, hæc eñ aduerſus Guilielmū, Bartoli, & coīor opinio eſt[q]: rōne priuilegij, facilitas cōueniēdi nō eſt, ſi fortè fideiuſſorē clericū det aut ſcholaſticū: ratione conditionis ꝑſonę vt ſi miles, magnus aduocatus, notari cauilloſut, potēs aliqs ruſtico præſtaret,[r] q exēpla ab oibus approbant.[s]

h g. hic. & in l. prætoria. ff. de prætor. ſtip. Alex. hic. n. 6 Iaſ. & Socin. num. 12. i Auth. offeratur. C. de lit. conteſta. k l. quotiens. C. de dignit. l. in ſacris. 2. C. de prox. ſacr. ſcrini. libr. 12. l. cū clericis. C. de epiſ. & cleri. l. vnica. C. vt omni iudic. l l. de creationibus. C. de epiſ. audi. l. qui cung. 2. C. de ſun. pat. li. xi. m Iaſ. nu. 20. Soci. n. 15. Alcia. in. l. ſatiſdationis. ff. de verb. ſignific. n l. filio. vt legat. ſeu fidei com. nomi. cau. o Iaſ. num. 23 p g. in. l. mulier. C. de iur. dot. Socin. hic colum. 2. q Alex. co. 2. r l. ad ſin. ff. de alie. iudic. mut. cau. fac. s Iaſ. nu. 6. Socin. num. 8.

SIquis his perſonis, quæ agere nō potuerūt, fideiuſſorē iudicio ſiſtendi cauſa dederit, fruſtra erit datio.

1 *Intellectus varii huius verſiculi, & qui tenendus.*
2 *Defectus perſonæ, an actionis ſit multum intereſt.*

1 SIQVIS his.) Variè verſiculus hic intelligitur, ſed mihi præ cæterit, ille placet ſenſus, vt de īhabilitate recipiētis fideiuſſorem accipias, & hic etiā receptior eſt[t].
2 AGERE nō potuerūt.) Ex defectu perſonę, ſecus ſi ex defectu actionis, quæ Accurſij interpretatio & communis eſt.

t Alex. n. 4. Iaſ. num. 5.

Prętor ait.) SI QVIS PARENTVM PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, AVT PARENTES PATRONI, PATRONAE, LIBEROSVE SVOS, EVMVE, QVEM IN POTESTATE HABEBIT, VEL VXOREM, VEL NVRVM IN IVDICIVM VOCABIT: QVALISCVMQVE FIDEIVSSOR IVDICIO SISTENDI CAVSA ACCIPIATVR.

1 *Verba generalia ad idoneos reſtringuntur.*
2 *Statutum vt arbitri ſententia qualiſcunque executione mandetur, qualiter intelligendũ.*
3 *Inſtrumenta publica ſiue guarentigia quando habeant executionem paratam.*
4 *l. 4. & 5. titul. 8. lib. 3. ordin.*

1 QValiſcunque.) Idoneus tamen, ſic enim traditum ſępiſſime eſt, vt generalia quamlibet
2 legis verba ad idoneos reſtringantur[a]. Si igitur lege municipij cautum ſit, vt arbitri qualiſcunq; ſententia executioni mandetur, nec exceptio admittatur, de ſententia intelligem⁹, omniũ cõſenſu[b], q̃ ab eo la
3 ta eſt, q arbiter eſſe potuit. Rurſus ſi fortè caueat, vt inſtrumẽta publica, ſiue[c] (vt Tuſci vocãt) guarẽtigia executioni mãdẽtur,
4 de his etiã intelligem⁹, q̃ valida ſunt,[d] atq; ita Bartolus & recentiores omnes[e] aiunt.

QVod ait prætor, LIBEROSVE SVOS: accipiem⁹ & ex fœmineo ſexu deſcẽdẽtes liberos. parẽtiq; dabimus hoc beneficium, non ſolùm ſi ſui iuris, ſed etiã ſi i poteſtate ſit alteri⁹. hoc enim Pomponius ſcribit. Et filius fideiuſſor pro patre fieri poteſt, etiam ſi in alieuius poteſtate ſit. NVRVM: etiam pronurũ, & deinceps accipere debemus. Quod ait prætor: QVALISCVNQVE FIDEIVSSOR ACCIPIATVR: hoc quantum ad facultates, id eſt etiam non locuples. In fideiuſſorem, qui aliquem iudicio ſiſti promiſerit, tãti quanti ea res erit, actionem dat prętor. quod vtrũ veritatẽ cõtineat an verò quãtitatẽ, videam⁹. & meli⁹ eſt vt in verã quantitatem fideiuſſor teneatur, niſi pro certa quantitate acceſsit.

a l. vt gradatim. ff. de muner. & honor. l. 1. C. de ſacroſ. eccleſ. l. 1. C. de fid. inſtrum.
b Iaſ. num. 3.
c l. 4. & 5. tit. 8. lib. 3. ord.
d l. diuus. ff. de teſta. milit. vbi Bart. l. non putauit. §. non quauis. ff. de bono. poſſ. con. tab.
e Iaſ. & Soc. hic. Iaſ. in l. ſi quando. n. 4. not. C. vnde vi. Curt. in auth. ſacramẽta. n. 31. C. ſi aduer. vendi.

1 *Fideiuſſor iudicio ſiſti, an propriè fideiuſſor ſit.*
2 *Fideiuſſor iudicio ſiſti, an habeat beneficium excuſsionis.*
3 *Fideiuſſor iudicio ſiſti, an habeat ſex mẽſium inducias.*
4 *Fideiuſſor iudicio ſiſti, an differat a fideiuſſore de exhibendo.*
5 *Agens aduerſus fideiuſſorem iudicio ſiſti, debiti veritatem probare debet.*
6 *Fideiuſſor iudicio ſiſti certam pœnam promittere cogendus non eſt.*

FIdeiuſſorem.) Sed nunquid qui iudicio ſiſti aliũ promittit, fideiuſſor ꝓpriè eſt? Et Accurſius negat. Alij aliter, mihi ſequentes Socini[f] cõcluſiones placent. Fideiuſſorem nõ eſſe, qui ſiſtere eum promittit, qui nec citatus, nec obligatus[g] eſt. Fideiuſſorẽ non eſſe, qui ſiſtere eum promiſit, qui citatus quidem eſt, ſed nõdũ cõparuit. Fideiuſſore propriè tunc eſſe, cũ ſiſtere eum promittit, qui citatus eſt, & cõparuit. Fideiuſſorem propriè eſſe, qui pro eo interceſſit, qui iam ſiſtere promiſerat. Sed nunquid 2
fideiuſſori iudicio ſiſti, beneficiũ excuſſionis conceditur? Et concedi crebrior opinio eſt[h], quicquid hîc Iaſon non exactè dixerit. Habet præterea fideiuſſor hic mi- 3
rabiles (vt Cynus vocat) ſex mẽſium inducias,[i] quæ cõmunis opinio eſt, quanq̃ ipſe ijs magis acceda[k], qui conſtitutionem illã 4
in fideiuſſore de exhibendo, nõ in fideiuſſore de iudicio ſiſti intelligunt.
VERITATEM cõtineat, an verò quãtitatem.) Id eſt contineat ne, id quod in veritate debitũ eſt, an quantitatem petitam, qui ſenſus receptior[l] eſt. Vnde etiam com 5
muniter[m] colligũt, eum qui agit aduerſus debitorem iudicio ſiſti, debiti veritatem probare debere, nec ſufficere vt ꝓbet quãtum à reo petitũ eſſet. Sanè hæc quantitas in criminalibus à iudice æſtimari poteſt.[n]
Tum illud notandũ eſt, eũ qui iudicio ſiſti 6
promittat, non cogi certã pœnã promittere,[*] quod oẽs verum fatẽtur,[o] tribus tantũ caſibus exceptis, quos Bartolus[p] ponit.

III. GAIVS. Lib. I. ad Edictũ prouinciale.

SIVE in duplum eſt actio, ſiue tripli, aut quadrupli: tanti eundem fideiuſſorem omni modo tenere dicemus, quia tãti res eſſe intelligitur.

f Socin. nu. 8.
g l. ſi barſatoram. C. de fideiuſſ.
h Rod. in l. 2. §. quantum vlteri. col. 1. lib. 2. ff.
i l. Sancimus C. de fideiuſſ.
k Iaſ. in. §. ſi quis his. col. fi. Alcia. parer. libr. 3. cap. 20.
l Iaſ. col. 1.
m Alex. n. 6.
n l. 4. ff. de cuſto. reo.
o Alex. n. 6 Socin. num. 19.
p Bart. nu. 4.

a Fide-

1 *Fideiuſſor an teneatur ad pœnam quæ creſcit per inficiationem.*
2 *Fideiuſſor an teneatur ad augmentum actionis creſcentis per iuramentum in litem.*
3 *Fideiuſſor iudicio ſiſti quandiu teneatur.*
4 *Fideiuſſor iudicio ſiſti qua actione teneatur.*
5 *Sententia lata aduerſus debitorem an habeat paratam executionem aduerſus fideiuſſorẽ.*
6 *Sententia lata aduerſus vnum ex duobus reis debendi, an habeat paratam executionem aduerſus alterum.*

SIue in duplum.)

1 Quid ſi ĩ duplũ per inficiationem creuit[a]? Et ad augmentũ
hoc fideiuſſorem non teneri, Accurſij &
aliorum concors ſententia eſt, quamlibet
teneri ſoleat, alioqui fideiuſſor cùm ex na
2 tura rei actio creſcit[b]. Quid ſi creuit actio
per iuramentum in litem? Et probata etiã
opinio[c] eſt, ne in hoc fideiuſſor teneatur.
3 TENERE.) Sed quãdiu fideiuſſor iudi-
cio ſiſti tenebitur? Et frequẽtiores[d] in hoc
conueniunt, vt vſq; ad ſententiam. Quid
ergo ſi à ſententia appelletur? Et plures[e]
etiam hoc probant fideiuſſoris obligatio
nem lata ſententia expiraſſe. Erit itaq; in
inſtantia appellationis, noua fideiuſsione
opus. Sed & ſi actor litem non proſequa-
tur, duobus menſibus elapſis fideiuſſoris
obligatio ceſſabit,[f] & alij quidã caſus ſunt
4 qui à Socino & Iaſone notantur. Sed quæ
actio aduerſus fideiuſſorem hunc compe
tit? Et certi cõdictionem dari magis obti
5 nuit. An verò ſententia lata aduerſus debi
torem, executio aduerſus fideiuſſorẽ pa-
rata ſit, in fideiuſſore iudicio ſiſti, verior
receptiorq́;[g] etiam ſentẽtia videtur diſtin
guentium, Conueniatur nè fideiuſſor, vt
ſiſtat, an vt id quod intereſt actoris ſoluat,
in priori ſpecie executionem paratam eſ-
ſe, in ſecunda non æquè, in fideiuſſore ve-
rò contractus, Bartoli opinio[h] magis rece
pta[i] eſt tenentis, nouo proceſſu eſſe opus,
6 ſicut & idem receptius, in ſententia quæ
aduerſus vnum ex duobus reis debendi
profertur.[k]

IIII. PAVLVS. Lib. IIII. ad Edictum

SI deceſſerit, qui fideiuſſorem dederit iudicio ſiſtẽdi cauſa: non debebit prætori iubere exhibere eũ. quòd ſi ignorans iuſſerit exhiberi, vel poſt decretũ eius ante diem exhibitionis deceſſerit, deneganda erit actio. ſi autem poſt diem exhibitionis deceſſerit, aut amiſerit ciuitatem: vtiliter agi poteſt.

a l. contra negantem. C. ad l. aquil.
b l. ſi quis pro eo. §. ſi nũmos. ff. de fideiuſſo.
c l. ſi. ff. de fideiuſſo.
d l. graec. §. & poſt litem. ff. de fideiuſſ. Socin. num. 10.
e g. in Auth. de his qui ingred. ad appellan. in princi. Socin. num. 10
f l. pen. C. de fideiuſſor. communis ſecundum Soci. nu. 14. Iaſ. num. 7
g Soci. & Iaſ. in. §. in fideiuſſorẽ. in. 2. not.
h Bart. in. l. 1. ff. iudic. ſol.
i Alex. in. l. ſæpe. nu. 17. de re iudic. Hip. in rub. de fideiuſſ. num. 349. Rod. in. l. poſt rẽ fo. 183. ff. de re iudicat.
k Bart. in. l. ex duobus. 2. nu. 17. Ang. nu. 4. Imo. nu. 7. Are. nu. 9. ff. de duob. re.

1 *Hæres fideiuſſoris iudicio ſiſti an cõpellatur reum ſiſtere in iudicio.*
2 *Decreta ſicut obligationes ad hæredes trãſeũt*
3 *Hæres eius qui conuenit vt capi poſſet, capi ipſe non poteſt.*
4 *Statutum vt capi quis poßit, hæredem eius cõprehendit.*
5 *Fideiuſſor iudicio ſiſti an teneatur, ſi reus ante diem exhibitionis recedat.*
6 *Pœna & vſura, non præcedente mora non debẽtur.*
7 *Pœna an debeatur perempta ſpecie quæ ad diẽ debita erat.*
8 *Affectatio quando noceat.*
9 *Fiſco quatenus teneatur fideiuſſor iudicio ſiſti, cùm debitor principalis deceßit.*

SI deceſſerit.)

Sine fideiuſſoris culpa, alioqui fideiuſſor nõ
liberaretur[l].
EXHIBERE eũ.) An nec eius heredẽ? 1
Et id verius receptiusq́;[m] eſt, cũ em̃ ſiſtere
in iudicio. perſonæ defuncti cohæreat, ad
heredem non tranſit,[n] quamuis obligatio- 2
nes regulariter[o] atq; adeò decreta traſeãt:
Quibus[p] cõſequens eſt, vt ſi reus pacto cõ 3
ueniat, vt capi ipſe poſsit, nõ idem iuris ſit
hæredem capiẽdi[q], aliud ſi ſtatuto ad hoc
obligatus eſſet.[r] lex enim afficit fortiùs, vt 4
pote quæ in viridi obſeruãtia ſemper[s] eſt.
ANTE diem.) Quid ſi ante diem exhibi
tionis reus deceſſerit, cùm tamen certum 5
iam eſſet, exhiberi eum non poſſe? Et cõ-
muniter[t] traditum eſt, ſiue pœna in ſtipu-
latione adiecta non eſſet[v], ſiue eſſet[x], fide-
iuſſorem nõ teneri. Primo caſu quia prorſus
ſtipulatio commiſſa non eſt, ſecundo
quia non vi ipſa, neq; enim pœnæ, aut vſu 6
ræ debentur mora non præcedenti[y], & ſi
qua culpa præceſsit, purgatur caſu mortis
ſuperuenientis,[z] quia ad caſum ordinata nõ
eſt.[a] Sed quid ſi Stichum ad diem promit 7
tas, & niſi dederis decem promiſeris, ac
mortuo Sticho ante morã, ad pœnam te-
nearis? Et ſi à præcedenti conditione ſti-
pulatio concepta eſt, Sticho mortuo, ſti-
pulatio committitur,[b] ſi à præcedenti
conuentione, non æquè,[c] quæ Bartoli &
Y 3 commu-

l l. ſi eum. §. homo. ff. ſi quis cautio.
m Bar. in. 2. oppo. Alex. nu. 7. Iaſ. & Soci. num. 12.
n l. 1. §. ne autem. C. de caduc. tollen.
o l. pro hæreditarijs. C. de hære. actio.
p l. eũ quaſi. in princ. ff. de fideicõ. hæred.
q communis ſecundum Iaſ. num. 13.
r l. poſtulante in princip. ff. ad trebel. vbi Alexan.
s l. Arriani. C. de hæret.
t Alex. n. 8. cum ſeq. Soci. num. 20.
v l. inſulam. ff. de verb. obl.
x l. cùm ſtipulatus ſum mihi. ff. de verb. obligat.
y l. lecta. ff. ſi certe per.
z l. ſi vehenda. §. 1. ff. ad l. Rhod. de iac.
a l. non omne ff. de ſtatu lib.
b l. in illa ſtipulatione ſi calendis. ff. de verbo. obligat.
c l. ſi hõ mortuus. ff. de verbor. obligat.

a Alex.n.9.
b l.ſi eum.§.ſi homo.ff.ſi qs caut.l.& qui data.ff.ex qb. cau.maio.
c l.vrannius ff.de fideiuſſo.
d l.1.§.an bo-na.ff.de iu.fiſ.
e Socin.in.l.ſi deceſſerit.n.19

cõmunis[a] traditio eſt, aduerſus Accurſiũ.
8 AMISERIT ciuitatẽ.) Sed quid ſi hoc
fideiuſſor affectauit, vt debitor ciuitatem
amitteret, an ei proſit commentum? Et ſi
affectauit, non prodeſſe dubiũ nõ eſt,[b] ſed
& ſi nõ affectauit, liberabitur, ſi fiſco (quĩ
debitor ſucceſsit) fideiuſſor promiſerit[c]:
9 ꝙ ſi fiſco ꝓmiſerat, qui debitori ſuccede-
re noluit[d], aut priuato ſucceſſit, non idem
dicemus ſecundùm Bartoli diſtinctionẽ,
quam cõmuniter alij ſequuntur[e].

V. GAIVS. Lib. V. ad Edictũ prouinciale.

SI verò pro condemnato fide-
iuſſerit, et condemnatus de-
ceſſerit, aut ciuitatem Romanã
amiſerit: rectè nihilominus cum fide-
iuſſore eius agetur.

1 *Fideiuſſor quantitatis, & fideiuſſor iudicio ſiſti differunt.*

SI verò pro condẽ
nato.) Alij negationem habẽt,
ſed affirmatiuã lectionẽ, vt emẽ
datiorẽ omnes codices magis agnoſcunt.
1 CVM fideiuſſore.) Certæ quantitatis ſol
uendæ, in quã debitor cõdẽnatus eſt: lex
enim proxima de fideiuſſore quantitatis
loquitur ſecundùm cõmunem[f] intelligen
tiam, hîc mortuo, vel deportato reo ſolue
re poteſt, ille mortuũ, vel deportatum ſi-
ſtere in iudicio non poteſt, quæ differen-
tiæ ratio commodiſsima affertur.

f Bar.in.l.op po.Soci.& Ia. hieco.1.&.n. 3. Socin. in.l. praced.nu.4.

QVI pro rei qualitate euidentiſsimè
locupletẽ, vel (ſi dubitetur) ad pro-
batum fideiuſſorẽ iudicio ſiſtendi cau-
ſa non accepit: iniuriarum actio aduer-
ſus eum eſſe poteſt. quia ſanè non quę
libet iniuria eſt, duci in ius eum, qui ſa-
tis idoneum fideiuſſorẽ det. Sed & ipſe
fideiuſſor, qui non ſit acceptus, tanquã
de iniuria ſibi facta queri poterit.

1 *Notoria licèt probatione non indigeant, allegãda tamẽ ſunt, & conſtare ex actis debẽt.*
2 *Notoria, & manifeſta quatenus differant.*
3 *Facti tranſeuntis, & facti permanentis quæ ſunt quatenus differant.*
4 *Diuitiæ non præſumuntur.*
5 *Paupertatem vel diuitias is probat, qui in eis ſe fundat.*
6 *Paupertas & diuitiæ quomodo probantur.*
7 *Quilibet & aliquis pro paruo & magno interdum ponuntur.*
8 *l.nihil.§.ſeruum filius.ff.de inoff.teſtamen.*

EVidentiſsimè.)
Notoria enim probatione nõ
indigent, aliud in manifeſtis[g].
Sed et notoria quanuis nõ probanda, alle 1
ganda tamen ſunt[h], quę opinio cõmunis[i],
eſt, Bernardo[k] licèt reclamante. Quinimò
& receptius[l] hoc eſt, vt notoria cõſtare ex
actis iudici, vt iudici debeãt.[m] Sed quæ in- 2
ter manifeſta & notoria differentia eſt? Et
aiunt, notoria dici, quæ vel omnibus, vel
maiori parti loci comperta ſunt: manife-
ſta, quæ multis, idq; ſi manifeſtum in ſpe-
ciali ſignificatione ſumimus, nam & ge-
neralis vox eſt, & quæ notoriũ comprehẽ
dit.[n] Bene autẽ notauit Iacobus, ꝙ ea quæ 3
facti trãſeũtis ſunt, rarò in notoriũ tranſe-
unt, vt vox præconis, ea q̃ facti permanen
tis ſunt trãſeũt, vt edictum in albo propo-
ſitum. Nec video cur Alexander & Soci-
nus,[o] cõmuniter hoc reprẹhendi affirmẽt,
quia poni exempla poſſunt facti tranſeun
tis, quæ tamen in notorium tranſeunt, vt
homicidium, quod omnibus, aut maiori
parti ciuitatis innotuit. Sed neq; negauit
id Iacobus, qui frequentiora reſpexit.
SI dubitetur.) Neq; enim diuitiæ præſu- 4
muntur & ſi cætera idoneus quilibet præ-
ſumatur.[p] Sed cui onus hoc probandi incũ
bet? Et approbata[q] valde ſententia, vt diui 5
tias, aut paupertatem is probet, qui in eis
ſe fundat, quo autem modo hæc proben- 6
tur, alibi dicẽdum eſt.[r]
NON quælibet.) Non parua, ſic eſt ali- 7
quid ideſt magnũ.[s] Vt & apud Ouid. libr.
13. Metamorph.

Eſt aliquid de tot Graiorum millibus vnum
A Diomede legi.

ET contra ad aliquid diminutionẽ ſigni- 8
ficat[t], ſicut & qualequale[v], de quibus alibi
antè dictum eſt.

g l.ciues.C.de appel.
h g.in Clem. appellãti.de appellatio.
i Iaſ.num.12.
k g.in.c.2.in gl.1.vt lite nõ conteſt.
l Alex.in.4 vol.conſ.117. col.penult.
m l.hac autẽ. in princip.ff. quib.ex cauſ. in poſſ.ea.
n c.manifeſta 2.quaſtio.1.
o Alex.n.6. Soc.num.11.
p l.cum qui-dã.2.ff.de lega.2.
q Socin.n.13.
r Auth.praterea.C.vnde vir.& vxo.
s l.nihil.§.ſi cum filius.ff.de inof.teſta.
t l.2.§.deinde Quintus ſu prà.de orig.iu.
v l.gerit.ff. de acq.hared.

VI. PAVLVS. Lib. XII. ad Edictum.

QVOTIES vitioſè cautum
vel ſatiſdatum eſt, non vide-
tur cautum.

1 *Inutile & nullum æquiparantur.*

NOn videtur cau
tum.) Paria enim hęc, non fie 1
ri, vel inutiliter[x].

x l.Paulus.de verb.ſign.l.ea lege.ãer.§.qui reprobos.ff.de pig.actio.

VII. VLPIANVS. Lib. XIIII. ad Edictũ.

Si ſi-

SI fideiuſſor nõ negetur idoneus,ſed dicatur habere fori præſcriptionem:*et* metuat petitor,ne iure fori vtatur:videndũ,quid iuris ſit.& diuus Pius, vt & Pomponius libris epiſtularũ refert, et Marcellus libro tertio digeſtorum, & Papinianus libro tertio quæſtionũ: Cornelio Proculo reſcripſit,meritò petitorem recuſare talẽ fideiuſſorem. ſed ſi aliàs caueri nõ poſſit,prędicẽdũ ei,nõ vſurũ eum priuilegio, ſi conueniatur.

1 *Fori priuilegium quis non amittit,etiam ſi ratione contractus forum ſortiatur.*
2 *Fori priuilegio qñ fideiuſſor renũtiare debeat.*
3 *Taciturnitas an noceat priuilegium non opponenti.*

PRęſcriptionem.) fortè cleric⁹,aut ſcholaſtic⁹ eſt. MERITO.)Quanquã enim
1 ratione contractus forum ſortiatur[a], at fori priuilegiũ minimè amittit. TALEM fideiuſſorẽ.) Reus fideiuſſoris
2 perſonã[b] offert,quã ſi actor nõ probat,aut ex eo,id eſt quia de facultatibus obijcit,& eas ei idoneas eſſe reus probabit, aut fori obijcit priuilegium,tũcq́; remedium hoc eſt,vt fori priuilegio fideiuſſor renũciet[c]. Sed an noceat taciturnitas priuilegiũ non
3 opponẽti?Et nocere Bartol⁹ & alij dicũt.

SI neceſſaria ſatiſdatio fuerit, & nõ facilè poſsit reus ibi eã præſtare,vbi cõuenitur:poteſt audiri,ſi in alia eius prouinciæ ciuitate ſatiſdationẽ pręſtare paratus ſit.Si autem ſatiſdatio voluntaria eſt, non in aliũ locum remittitur. neq; enim meretur, qui ipſe ſibi neceſsitatẽ ſatiſdationis impoſuit.

1 *Fideiuſſorẽ dare q̃ promiſit, qualẽ dare teneã.*
2 *Seruus & excõmunicatus quãdo ad defenſionem ſuam admittantur.*
3 *l.diffamari.C.de ingenu. & manumiſ.remedium ceruis & monachis non competit.*

SI neceſſaria.) Ad quã per legẽ adſtringitur[d].
1 NON in aliũ locũ.) Qui ſatiſdare promittit,in eodem loco, fideiuſſorem dat,aut ciuem, aut exterum qui tamẽ idoneus ſit,quæ traditio communis[e] eſt.
2 NEC enim meretur.) Sic ſeruus & excõmunicatus ad defenſionẽ ſuã neceſſaria[f], non voluntariã admittũtur,ſecundũ opinionẽ cõmunẽ[g],cui cõſequẽs eſt,vt libellũ aduerſus eos,qui ſe iactãt[h],nõ ꝓponãt[i]. 3

SI ſatiſdatũ pro re mobili nõ ſit,&perſona ſuſpecta ſit, ex qua ſatis deſideratur:apud officium deponi debebit(ſi hoc iudici ſederit) donec vel ſatiſdatio detur,vel lis finem accipiat.

1 *Suſpectum fideiuſſorem quæ faciant.*
2 *Sequeſtratio regulariter prohibita eſt & quãdo locus illi ſit.*
3 *Repertoriũ bonorũ in locũ ſequeſtrationis ſit.*
4 *Pyctatium quid ſit.*
5 *Suſpicionis vitiũ quemadmodum purgetur.*
6 *Satiſdatio pro rebus mobilibus quæ cõtineat.*

PErſona ſuſpecta ſit.)Sunt autem quatuor,quę ſuſpectũ reddãt,vt Accurſius notat,cui rectiſsimè Bartolus[k] & alij adijciũt non omnia neceſſaria ſemper eſſe, ſed vel quodlibet ex hoc ſufficere, pro cauſarum ſcilicet ſubiecta differentia. 1
OFFICIVM.) Officialem iudicis, aut iudicem ipſum.
DEPONI.)Sequeſtratio ꝓhibita regulariter,[l] non tamen paucis caſibus permiſſa eſt,quos hîc Accurſius, Bartolus,& cæteri[m] exequũtur.Sed quibus permiſſa non eſt,ſaltim deſcriptio bonorũ fiet per repertoriũ,[n] lucrabitur pręterea reus fruct⁹ rerũ in ſequeſtro poſitarũ ꝓ litis expẽſis,[o] exiſtimatq́; Bartolus,ſequeſtrationi locũ nõ eſſe,præterq̃ ſi de debito cõſtet per publicũ inſtrumẽtũ, quod tñ plures nõ probãt, ſufficere em̃ ſemiplenã probationẽ, quæ vel ad capturã perſonæ ſat eſt. Neq; Bartoli eos moratur argumentũ,lege ſiquidẽ ille monetur,quæ nõ cõmuni, ſed ſingulari iure procedit. Adde ꝙ Pyctatia pro publicis inſtrumẽtis accipere doctores[p] vix eſt vt admittãt.Sũt em̃ breuia, ſeu breues cõmẽtarioli, qui ſummã rerũ cõtineant,[q] quod vel Accurſio ſuboluit. 2 3 4
SI hoc iudici ſederit.)Nõ igitur ſuſpectã perſonã eſſe ſatis eſt, vt iudici hoc videat, fortè enim ſuſpectã rei perſonã actor aliquo modo approbauit, quę ipſius approbatio,ſuſpicionis vitium ſat purgat.[r] 5
VEL ſatiſdetur.) Quæ ſatiſdatio,Accur- 6

a l.omnem.ff de iudic.
b l.ſeruus ſi hæredi.ad fin. ff.de ſtatu lib.
c l.1.ff.ſi quis in ius vo.nõ ie.
d l.de die.§.tutor.infrà.
e Alex.n.3. Iaſ.& Socin. in 1.notab.
f l.ſeruus.ff.de accu.c.cum inter.c.cũ venerabilis.de exceptio.
g Iaſ.nu.10.
h l.diffamari.C.de ingen.& manu.
i Soci.poſt pauor.in.l.libertus.ſuprà de in ius voca.
k Iaſ.n 25.
l l.vnica.C.de probib.ſeq.
m Curti.i tractat.de ſequeſtrat.
n l.ſi.in prĩc.ff.de requi.re.l.1.§.pen.ff.de ven.inſpi.Iaſ.h.c.col.ſi.Sali.in.l.ſi quis intra.C.de bonis praſcript.d.l.fin.C.de ordi.cog.vbi Sali.& doct.
o Bar.in.l.iubemus per hãc verſ.ſuperhis C.de erog.mili.anno.libr.xij.Iaſ.hic.numer.12.
p Bud.in tit.de offic.quæſ.ſuprà.
q g.in dicto.ver.ſuper his & in.l.actuary.eod.tit.
r l.ſi creditores.ff.de priu.cred.

a Iaſ.num.17
b l.ſi ibus. vbi Bar.col.vlt. C.de agric.& cenſ.lib.xj.

ſij & omniũ conſenſu[a], duo continebit, iudicio ſiſti, & res non dilapidandas. Addũt etiam recentiores tertium, promiſsionẽ rerum ſine aliqua procraſtinatione reſtituẽdarum, ſi actor in cauſa vincat.[b]

VIII. PAVLVS. Lib. XIIII. ad Edictum.

DE die ponenda in ſtipulatione ſolet inter litigatores cõuenire, ſi non conueniat, Pedius putat, in poteſtate ſtipulatoris eſſe, moderato ſpatio de hoc à iudice ſtatuendo.

1 *Dies fideiuſsionis de iudicio ſiſti quæ ſint.*
2 *Fideiuſsionem de iudicio ſiſti an vitiet omiſſio diei.*
3 *Stipulationem neceſſariam non vitiat partium diſſenſus.*
4 *Subſtantialia & naturalia contractuum in inſtrumentis conuentionalibus omnimodo attendenda ſunt.*
5 *Interpretatio in iudicijs & in cõtractibus quã pro reo & quando pro actore facienda ſit.*
6 *Stipulatio quando committi dicatur.*
7 *Conſuetudo attẽdenda eſt magis quàm declaratio iudicis circa diem de iudicio ſiſti.*
8 *Dies varij vt quis in iudicio ſiſtat.*

c l. grate. §. & poſt litem ff. de fideiuſſ. Bar. in. l. ita ſtipulatus, in. 3. oppo. 1. part. de verb. obligat.
d l. ita ſtipulatus. in princip. ff. de ver. obli.

1 DE die.)[a] qua ſatiſdatio incipit: uã dies
vſq; ad quã certa & determinata[c] eſt, id eſt dies ſententiæ,
ſed & accipi poteſt de die vſq; ad quam,
vnius videlicet articuli, non cauſæ totius.
2 PONENDA.) Non igitur vitiat ſtipulationem iudicio ſiſti omiſsio diei, quod verum eſt, præterquam ſi per errorem apponere diem omiſerint,[d] fueritq; erratum in omiſsione, nõ in cauſa omiſsionis,[e] quę declarationes receptiſsimæ ſunt.

INSTIPVLATIONE.) Iudicio ſiſti interpoſitã vel interponẽdã. Sed ſi de ſtipulatione interponẽda accipias, planiſsimus ſenſus eſt, ſi de interpoſita valde difficilis, ſunt em̃ permulta quæ obſtent.

LITIGATORES.) Actorẽ & reũ, Accurſius, fideiuſſorẽ & actorẽ, cuius ſenſus approbatus quidẽ, ſed quadrat prior ille magis, eſtq; non minus approbatus[f].

e l. ſi finita. in princip. ff. de dam. infect.
f Iaſ. colum. 2.
g l. 1. §. ſi quis ſimpliciter. ff. de verb. oblig.
h Bart. nu. 4. Socin. num. 2.

3 NON conueniat.) Stipulationẽ voluntariã vitiat partiũ diſſenſus,[g] neceſſariã non
ęquè, ſed ad iudicẽ ſit recurſus. Sic & cùm
4 partes capitula pacis facere cogũtur.[h] q̃ ſi
ſuper eo cõtentio ſit, qualiter inſtrumẽta
conuentionalia fieri debeant, naturalia & ſubſtãtialia contractus,[i] & quæ ex conſuetudine ſolent, opponi oportet.[k]

i l. pacta. ff. de contrah. emp.
K l. q. ſi nolit §. quia aſſidua ff. de adi. edic. l. ſi. C. de fideiuſ.
l l. quicquid. ff. de ver. obli.
m Iaſ. colũ. 2.
n l. fauorabiliores. ff. de reg. iur. in. l. cũ ſint partium. de regul. iur. in 6. Azo. in ſumma de reb. du.
o Iaſ. & Soci. hic.
p l. ita ſtipulatus. verſic. q ſi ab initio.
q gl. in verſi. non poſſe. in. d. l. ita ſtipulat. Soci. hic. nu. 7.
r l. ſi finita. in princ. ff. de dãno infect.
s Soci. ad. fin.
t l. 2. ff. ſi quis cautio. l. 3. ff. de verb. ſignific.
v Auth. offeratur. C. de lit. conteſt.

IN poteſtate ſtipulatoris.) Sed cur nõ hîc 5
pro reo potiùs interpretemur?[l] Et cõmunis traditio[m] eſt, in contractibus aduerſus ſtipulatorẽ interpretationẽ faciendã, in iudicijs verò, in principijs actori, in medio vtriq;, in fine, reo potiùs faciẽdũ[n] eſſe. Sunt tñ caſus nõ pauci, in quib[9] hęc cõfũdunt.[o]
A iudice.) Diem iudex hîc moderatur. At 6
alibi[p] ſtipulatio ommitti dicitur, cũ certũ eſt ſiſti nõ poſſe. Et diſſoluit Bartolus nodũ, quia (vt exiſtimat) in lege contraria, extra iudiciũ ſtipulatio interpoſita eſt, hîc iudicio ſiſti promiſſum. Cæterũ & illic d̃ iudicialib[9] intelligi poſſe,[q] Accurſius inibi ſẽtit, quẽ cõmuniter alij ſequũtur. Cõmuniter ergo reſpõdent in lege cõtraria (& ſi in ſtipulatiõe iudicio ſiſti intelligatur) ad iudicẽ ideo non recurri, quia dies ſiſtendi
in arbitriũ promiſſoris collatus eſt. Sed & 7
ſi per cõſuetudinẽ conſtare poſsit de die, quæ apponi ſolita eſt, cõſuetudo magis q̃ declaratio iudicis obſeruabitur,[r] quæ opi
nio (quicquid Bartol[9] hîc dicat) receptior 8
eſt[s]. Sanè, & præſtituit lex[t] diẽ abſentibus ad veniẽdũ, in ſingula vigĩti milliaria, dies ſingulos, & reis ad deliberandũ cedánt ne an cõtendant, dies viginti,[v] ſed illa diſſimilia ſunt.

QVI mulierẽ adhibet ad ſatisdãdũ, non videtur cauere. Sed nec miles, nec minor vigintiquinq; annis probãdi ſunt: niſi hæ perſonę in rẽ ſuã fideiubeãt, vt pro ſuo procuratore. Quidã etiã ſi à marito fundus dotalis petatur, in rẽ ſuam fideiuſſuram mulierem.

1 *Minor reſtitutionẽ nõ petit aduerſus ſatiſdationem procuratoris à ſe legitimè conſtituti.*
2 *Dotis dñium mariti eſt, commoditas vxoris.*
3 *Sentẽtia aduerſus maritum lata vxori nocet.*
4 *Sententia contra fructuarium aut emphyteutam lata proprietario non nocet.*
5 *Eclipſis figura non infrequens iuriſcõſultis.*
6 *Satiſdatio quando exigitur, etiam ſi ſatisdãs immobilia poſſideat.*

NON videtur cauere.) Idoneè.

MINOR viginti quinq; annis.) Nec clericus, aut ſcholaſticus.

PRO ſuo procuratore.) quãuis neq; cõ 1
trahere, neq; eſſe in iudicio, minor ſine cu

rato-

ratoris authoritate poſsit:[a] ſi tamen pro procuratore à ſe ligitimè conſtituto ſatiſdet, neq; petere reſtitutionem, neque agere de nullitate[b] poteſt.

2 IN rem ſuã.) Quanuis enim dominiũ mariti ſit[c], at eſt vtilitas & commoditas vxoris. 3 Quo fit, vt ſententia aduerſus maritũ lata vxori noceat,[d] ſed ſcienti, non ignorãti, vt communiter traditum eſt[e]. Sic & Domino ſententia aduerſus procuratorem, & creditori ſcienti, quæ aduerſus debitorẽ, 4 & ea q̃ aduerſus fructuariũ aut emphyteutã (q quodãmodo procuratores ſunt) ꝓprietario ignorãti pręiudiciũ nõ affert[g].

5 QVIDAM etiam.) Alij codices, Quidã etiã aiunt, ſi verbũ demas, eclipſis eſt, qua non rarò iuriſconſulti vſi ſunt[h].

6 FIDEIVSSVRAM.) Sed cur ſatiſdatio exigitur ab eo, qui immobilia poſsidebat?[i] Et traditum eſt frequentiùs,[k] maritũ h c deſijſſe poſsidere, quia fortè vendiderat fũdũ, & pretiũ ei⁹ in dotẽ cõuerterat.

SI ſeruus inueniatur, qui antequã iudicium accipiatur, fideiuſsit iudicatũ ſolui: ſuccurrendum eſt actori, vt ex integro caueatur. Minori quoq; viginti quinque annis ſuccurrẽdũ eſt. fortaſſe & mulieri, propter imperitiam.

1 *Cautiones prætoriæ, vel iudiciales, an poſt litem conteſtatam peti poſſint?*

2 *Ruſtico & mulieri quemadmodum ſubueniatur in cautionibus prætorijs, & iudicialibus?*

3 *Exceptiones dilatorias, minor poſt litem conteſtatam, beneficio reſtitutionis opponit.*

4 *Pragm. 42. c. 22. & 18. & 19.*

5 *Recuſationis exceptio an poſsit à minore opponi beneficio reſtitutionis, aduerſus regios conſiliarios, poſt cõcluſionem cauſæ.*

1 ANtequam iudicium accipiatur) Vt cautiora ti poſt litem conteſtatam peti non poteſt,[l] ſic nec iudicio ſiſti, iudicatum ſolui, & reliquæ vel prætoriæ vel iudiciales,[m] etiam ſi ignorãter omiſſæ ſint,[n] dũmodo per iuris, nõ per facti ignorãtiã.[o]

2 FORTASSE & mulieri.) Sed & ruſtico,[p] his verò ſubuenitur poſt iudiciũ acceptũ, nõ in cautione iudicatũ ſolui ſola, verũ & in alijs omnibus prætorijs aut iudicialib⁹. 3 Sed & vt dilatorias exceptiões (quod alioqui non fit[q]) poſt litem cõteſtatam opponat, beneficio reſtitutionis admittuntur,[r] quę opinio, Spec.[s] Bartoli, Baldi, Pauli, Alexandri, Iaſonis, & plurium[t] hîc eſt. Intelligenda tamen, niſi modici momẽti dilatoria ſit,[v] quomodo Innocentij & ſequaciũ contraria ſententia procedit, quod bene Alexãder, & Crotus explicant.[x] Vnde & illud ad legem Regiam[y] quæſitũ eſt, 4 poſsit nè minor reſtitui poſt concluſionẽ cauſæ, vt Regium cõſiliarium recuſet? Et 5 poſſe verior crebriórq; etiam opinio eſt, ferè enim præcipua inter dilatorias recuſationis exceptio[z] & quammaximi præiudicij[a] eſſe, omnes conſentiunt. Atq; ita & in prætorio Granatenſi frequentiſsimè & in ſenatu Dolano, obſeruatũ, non leues auctores ſunt.[b] Quib⁹ propè eſt, vt & ipſe magis aſſentiar, niſi cũ ex recuſationis articulis, criminis, aut defectus obiectio aduerſus iudicem reſultet,[c] vnde ſaltim infamia facti notaretur.[d] Verũ obſtat (nam cæteris, quæ contra allegari ſolent, alij ſatiſfaciunt,) huic ſententię, vel maximè (vt multi opinantur,) Pragmaticæ eiuſdem aliud capitulum,[e] quo minori publicatis atteſtationibus, & quindecim diebus elapſis, nõ datur reſtitutio. Reſpondeo, ſubornationis teſtium, qui iam publicati ſunt, timor hoc facit, quod lex ipſa ſatis expreſsit. At ille in propoſita reſtitutionis aduerſus recuſationem ſpecie, ceſſat, id quod Abbatis[f] (quaſi Regiam legẽ vidiſſet) verba bene prorſus declarant. Me, plus aliquanto, hoc moueret, quod cap. 19. ſubiecit, Minori ad nouas exceptiones opponendas, reſtitutionẽ poſt concluſionem in cauſa minimè dari. Aut diſtĩguere nos oportet recuſationis exceptio hæc, noua ſit, an minus. Sed & vidi in auditorio hoc ſemel denegatam, & ſunt qui frequenter denegatã affirmẽt, vt fortè deciſione Regia op⁹ ſit.

SI fideiuſſor iudicatũ ſolui, ſtipulatori hæres extiterit, aut ſtipulator fideiuſſori ex integro cauẽdũ erit. Tutor & curator, vt rẽ ſaluã fore pupillo caueãt, mittẽdi ſunt in municipio: quia neceſſaria eſt ſatiſdatio. Itẽ de re reſtituenda dño proprietatis cuius vſuſfruct⁹ datus eſt. Itẽ legatarius, vt caueat euicta hęreditate legata reddi, & quod amplius per legem Falcidiam ceperit. Hęres quoque vt legatorum ſatiſdet, audiendus eſt, vt

a l. ſi curatorem. C. de reſt. in integr.
b Ang. Pau. & Socin.
c l. doce. C. de rei vendic.
d l. ſi pro re. §. 1. ff. de euict.
e Alexã. n. 3.
f Iaſo. num. 4.
g l. 1. ad fin. ff. vſuf. quẽad. cau. l. 1. §. ſi. & l. ſeq. ff. de no. oper. nun.
gl. hoc ampli⁹ in. ſi. ff. de dã. infect.
h l. generaliter. §. quotiens ff. de fideicom. liber. l. ſi is qui ab alio. ff. de manumiſſ. l. qui lenanda. ff. ad l. Rho. de iact.
i l. ſciendum. in princip.
k Soci. & Iaſo. num. 4.
l l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procu. vt hic. & l. vnica ad fi. C. de ſatiſdat.
m l. qui procuratorem dat. § 2. ff. de procur.
o g. approba. ind. error. C. de iur. & fac. ignor.
p l. cum de in debito. §. 1. ff. de probat.
q l. exceptionẽ C. de probatio.

r l. minor. xxv annis aduerſus. cum. gl. ff. de minor. g. in l. in ee. §. ſi. ff. de minor. & hic ſecundùm intel. Ioan.
s Spec. de reſt. in integ. §. 1. n. 35. verſi. ſed ſi minor.
t Socin. hic in 2. not.
v c. coram. de reſti. in integ. ... hic.
... in. l. 2. §. nunciatio. num. 33. ff. d. no. oper. nunciati.
Crot. num. 88.
y pragm. 42. capitu. 22.
z Spec. de exceptio. §. viſo. num. 14.
a c. ſecũdo. §. tertio. de appellatio.
b Lup. de donat. inter vir. & vxor. in c. §. 26. num. 9. Maurit. de reſtit. in integr. quaſt. 253. Conar. pract. quaſtio. q. 26. col. ...
c gl. in Clem. 2. in verſ. grauiora. de procur. Abb. in c. auditis. n. 16. de reſti. in integ.
d Spec. de reſtitu. in integ. §. 1. num. 7.
e pragm. 42. capit. 18.
f Abb. in c. auditis. num. 16. de reſtit. in integr.

in municipium mittatur.

1 *Dubitandi ratio hîc quæ ſit?*
2 *Neceſſaria ſatiſdatio quæ?*

HAEres extiterit.)

1 Dubitandi ratio, quaſi culpa ipſius fideiuſsio euaneſceret[a]. Decidendi, quia quod legitimè factũ eſt, culpam nullam meretur[b].

a l. ſtichũ. §. aditio. ff. de ſolut.
b l. gracchus. C. ad l. Iul. de adult.

IN municipio.) Sicque his caſibus Romæ ſatiſdare non compelluntur.

2 QVIA neceſſaria.) Neceſſaria ſatiſdatio illa eſt, ad quam quis ex legis diſpoſitiõe adſtringitur.

PLanè ſi miſſo iam legatario in poſſeſſionem, cùm per hæredẽ ſtaret, quominus caueret: hæres poſtulet, vti de poſſeſsione decedat, paratumq́ſe dicat in municipio cauere: impetrare non debebit. Diuerſum, ſi ſine culpa, aut dolo hæredis miſſus ſit in poſſeſsionem.

1 *Miſſio an reuocetur ſublato impedimento.*
2 *Satiſdatio admittenda eſt, à diuite facto, qui prius ſatiſdare non potuit.*

IMpetrare nõ debebit.)

1 Quanuis igitur miſsio reuocari poſſet, eo ſublato, qđ ab initio impediret[c], procedit tamen id, cùm impedimentum iure communi non cùm priuilegio nititur[d].

c l. ſi pecunia ad fi. ff. vt in poſſeſ. legat.
d l. eius militis. §. ſi militia ff. de mili. teſt.

2 SI SINE culpa.) Si quis ergo non per contumaciam, ſed quia non potuit, non ſatiſdet, & diues factus ſatiſdationem offerat, audiendus eſt[e].

e Sali. i. l. hac edictali. C. de ſecun. nupt. So cin. hic.

IVbetur iurare de calumnia, ne quis vexandi magis aduerſarij cauſa forſitan, cùm Romæ poſsit ſatiſdare, in municipium euocet. Sed quibuſdam hoc iuſiurandum de calumnia remittitur: veluti parentibus, & patronis. Sic autem iurare debet, qui in municipium remittitur, Romæ ſe ſatiſdare non poſſe, & ibi poſſe, quò poſtulat remitti: idq́ ſe non calumniæ cauſa facere. nam ſic non eſt compellendus iurare: alibi ſe, quàm eo loco, ſatiſdare non poſſe. quia ſi Romæ nõ poteſt, pluribus autem locis poſsit: cogitur peierare. Hoc autem tũc impetrabitur, cùm iuſta cauſa eſſe videbitur. quid enim, ſi cùm erat in municipio, noluit cauere? hoc caſu non debet impetrare: cũ per eum ſteterit, quominus ibi, vbi ire deſiderat, ſatiſdaret.

1 *Satiſdatio quo loco præſtanda eſt.*
2 *Ius reuocandi domum iuranti de calumnia quando detur.*
3 *Teſtes abſentes examinandi beneficiũ quando quis amittat.*
4 *Forum iudicis ſi quis declinet, pœnitere eum non poteſt.*
5 *Remiſsio ad iudicem eccleſiaſticum cũ diei præfinitione fieri poteſt.*

IVBEtur iurari de calumnia.) Satiſdationẽ 1 præſtat quis in loco in quo eſt, niſi municipiũ reuocet, ius autẽ hoc reuocandi, ei demũ conceditur, 2 qui de calũnia iurauerit, qui ſe non ad locum valde longinquũ, aut extra prouinciam remitti petat, quæ Bartoli & cõmunes declarationes ſunt[f].

f Socin. in §. tutor. num. 10.

CVM per eum ſteterit.) Argumentũ, vt 3 beneficium recipiendi & examinandi teſtes abſentes[g] amittat, is qui in loco iudicij eos examinare potuit, vt pœnitere eũ 4 non poſsit, qui iudicis forum declinauit[h], vt qui ſuper articulo ſpirituali, ad iudicẽ eccleſiaſticũ à ſeculari remiſſus eſt, nõ audiatur, ſi infra diem (poteſt autem à iudi- 5 ce ſeculari dies præſtitui) ad Epiſcopi curiam non ierit[i].

g Auth. de teſtib. §. quia verò.
h Auth. habita. C. ne fil. pro pat.
i L. præſes. C. de appel. Soci. hic col. fin.

IX. GAIVS. Lib. V. Ad edictũ prouinciale.

ARbitro ad fideiuſſores probãdos conſtituto, ſi in alterutrã partẽ iniquum arbitrium videatur, perinde ab eo, atq́ ab iudicibus, appellare licet.

1 *Appellare an liceat à ſententia arbitri.*
2 *Appellare an liceat ab interlocutoria.*
3 *Officio iudicis an retractentur quæ ab arbitris fiunt.*
4 *Calculatores, & ſimiles, quæ ſtatuunt, in rẽ iudicatam non tranſeunt.* (bet.
5 *Delegato mãdari hoc põt, vt fideiuſſores pro*
6 *Appellare qñ liceat ab interlocutoria ſnia.*
7 *Appellare ab arbitri ſententia quãdo liceat.*
8 *Pragm. 42. c. 45. & infrà nu. 11.*
9 *L. 17. titul. 23. part. 3. l. fin. tit. 4. ea. part. & pragm. Toleti. 1539. petit. 8.*
10 *Arbitrorum vel arbitratorũ ſententiæ, vt*

Hiſpa-

Hiſpaniæ paratam executionem habent, retractari tamen poſtea poſſunt.

11 *Sententiæ, quæ de Reuiſta dicuntur, quibus exẽplis executioni mandentur, & retractari poſtea poßint.*

12 *Pragm.44.&.l.25.tit.3.lib.2.ordin.*

13 *Sententiæ tres conformes, executioni mandantur, ſed retractari poſſunt.*

14 *Iuramentum executionem affert, ſed retractari poteſt.*

15 *Inſtrumenta publica, paratam executionem habent, & tamen poſtea de eorum etiam validitate tractari poteſt.*

16 *Sententiæ abitrorum in Prætorio per ſententiã confirmatæ, nullatenus poſt earum executionem reuocabuntur.*

ARbitro.) Compromiſſario, aut iudice delegato, aut officiali, cui cõmiſsio facta eſt.
1 APPELLARE.) Sed an non ab atbitri
ſentẽtia appellare nõ[a] licet? Et alij appella
ri hîc credũt, quia articulus incidens emer
gẽnſue fuit. Verùm hoc[b] frequentior o-
2 mnes reprehendunt, tũ quia & in propoſi-
ta ſpecie eadẽ ratio militat, ꝙ videlicet ex
arbitri ſententia actio non naſcitur. Tum
etiam, quia ſi à diffinitiua non appellatur,
3 multo minus, & ab interlocutoria[c]. Alij,
non per appellationis remedium, ſed offi
cio iudicis, id retractari dicunt, quod ab ar
bitro factum ſit. Qui ſenſus non magis re-
cipitur[d], quanuis enim arbitratoris ſentẽ-
tia ad arbitriũ boni viri reduci poſsit[e], nul
libi tamẽ legimus, per officium iudicis ar-
4 bitri ſententiam reſcindi[f]. Alij, in bono vi
ro aut officiali, intelligunt, cui à iudice arti
culus aliquis cõmittatur, vt eum medico
ſiue chirurgo, an ſit vulnus mortale[g], ob-
ſtetricibus, vt ventrem inſpiciãt[h], menſo-
ribus, vt metiantur[i], notarijs, vt literarum
comparationem faciant[k], Calculatoribus
(qui & ipſi arbitri quidam ſunt[l]) vt calcu-
lum, ſiue rationes ineant. Si quid enim ab
his iniquius aut referatur, aut fiat, iudicis
officio implorato, per viam ſupplicatiõis,
reſcinditur[m], nam & hæ quædam velut in
terlocutiones ſunt, quæ in rem iudicatam
non tranſeunt[n], eſtq; intellectus hic appro
5 batus[o]. Alij, in iudice delegato ponũt, qui
bus etiam frequentiores aſſentiunt[p], quã-
quàm enim cauſæ cognitionẽ res hæc de-
ſideret, tamen quia iudicis officio mercẽ-
nario magis expediũ, quàm vt iudex prin-
cipaliter in hoc adeatur, mandari poteſt[q].
6 Sed quomodo ab interlocutione hac iure
ciuili appellare licuit[r]? Et reſpondẽt, quia
grauamẽ eiuſmodi per illã infertur, quod
7 per ſententiam reparari vix poſsit[s]. Sed
nunquid hodie ab arbitri ſententia appel-
lare generaliter licitum eſt? Et Accurſius
negat, cuius opinionem crebriùs[t] noſtri
Doctores probant, Bartolus contra, quia
hodie ex ea actio naſcitur[v], huic & Ponti-
ficij[x] magis accedunt, ſecũdùm quos ſine
diſtinctione appellare licet[y]. Nos enim iu
ris ſubtilitatem in hoc, illi naturalem ęqui
8 tatem magis ſequuntur[z]. Quod etiam Hi-
ſpaniæ iure nouiſsimo, receptũ videtur,[a]
ſiue quia executionem hoc iure paratam
ſententię arbitrorum habent, ſiue quia ex
his actio oritur[b]. Veteri certè iure aliud e-
9 rat[c]. Illud conſtat, Pragmatici s ſanctioni-
bus[d] inductum, vt arbitratorum, aut arbi-
10 trorum ſententiæ, liberè executioni man-
dentur, executione tamen facta, retracta-
ri poterunt, quomodo & in ſententijs edi
11 ctum etiã eſt[e], quas de Reuiſta vocamus,
12 & in tribus ſententijs conformibus[f], & in
13 iuramento[g], & publicis inſtrumentis[h]. Vn
14 de & illud quæſitum eſt, an ſententia arbi
trorum in Prætorio Regio confirmata, de
15 cætero retractari poſſet. Et quibuſdã hoc
videbatur, pro quibus prędicta faciunt, ob
tinuit tamẽ (lite per auditoria bina remiſ-
16 ſa) contrarium, hoc vel maximè, ꝙ ita lex
ſcripta[i] eſt, (dura quãuis[k]) vt eo caſu, null[e]
ſit aut nullitati, aut alij remedio (quæ aliàs
locum habere dixerat,) reliquus recurſus.

X. PAVLVS, Lib. LXXV. ad edictum.

SI ab arbitro probati ſunt fideiuſſores, pro locupletibus habẽdi ſunt: cùm potuerit querella ad competentem iudicem deferri. Qui ex cauſa improbat ab arbitro probatos, aliàs improbatos probat: multoq́; magis ſi ſua voluntate accipit fideiuſſores, cõtentus his eſſe debet. Quòd ſi medio tempore calamitas fideiuſſoribus inſignis, vel magna inopia accidit, cauſa cognita, ex integro ſatiſdandum erit.

1 *Emergentia nouiter auxilio nouo indigent.*

a l.1.C.de arbit. l. diem. §. ſtari. ff. d. arbit.
b Iaſ.nu.6.
c l. & iuma ioribus. C. de appel. l.2. ff. de appel. recep.
d Iaſ.nu.7.
e l. ſocietatem §. arbitrorum. ff. pro ſoc.
f l.1. l. diem. §. ſtari. ff. de arbit.
g l. ſeptimo. ff. de ſta. ho.
h l.1. ff. de vẽ. inſpic.
i l.1. ff. ſi men. fal. mo. dix.
k l. compara tiones. C. de fi. inſtr.
l l. ſi reſiduũ. C. d pig. l.2. C. de in. fiſci. li. x
m l. ſi. ff. quis & à quo ap pel.
n l. quod iuſſit. ff. de re iudic.
o Soci. nu.11.
p Iaſ. num.8. Soci. col.3.
q l. nec quicquàm. §. vbi d cretum. ff. de offi. procon.
r l. ante ſententia. C. quo. appel. non recip.
s l.2. ff. de appellat. recipi.
t Iaſ. n.11. Soci. nu.14. Soci. in reg.31. appellare. verſ. octa uo fallit.
v l. cũ antea. C. de arbit.
x Doct. in. c. per tuas. de arbit.
y C. ſtatutum. 2.q.6.
z Bal. i. l.1. co.1. C. de arbit.
a Pragm.42. cap.45.
b Bar. & Bal. in. l.1. C. de arbit. Abb. in. c. cùm dilectus. nu.17. de arbit. Soc. d. reg. 31. verſ. ſeptim.
c l. ſi. tit.4. l. 17. ti.23. par.4
d d. pragm. 42. ca.45. & anno.1539. Toleti. petit.8.
e Pragm.44 & l.25. tit.3. lib.2. ordinat.
f Clemẽ.1. de ſenten. & re iudi. cum. gl.
g Cap. debitores. de iu. iur.
h Bart. in. l.1. §. & parui. ff. quod vi aut clam. Pau. & Iaſ. in. l.2. ff. d cõdi. ſine cau.
i d. pragmat. 42. capit.45.
k l. proſpexit. ff. q & à quib.

1 ¶Annotant hîc Bartolus & cæteri quæ de nouo emergant, nouo auxilio indigere, qui locus diffuſus eſt.

XI. VLPIANVS. Lib. LXXV. Ad edictum.

IVlianus ait, ſi antequàm man darem tibi, vt fundum peteres, ſatis acceperis petiturus fundum, & poſtea mandatu meo agere inſtitueris: fideiuſſores teneri.

1 *Iudicio ſiſti quando cauere debeat qui immobilia poſſidet.*
2 *Iudicatum ſolui non ſatiſdat ſuo nomine conuentus.*
3 *Mutatio ſtatus quando impediat commiſſionẽ ſatiſdationis.*
4 *Ratihabitio quando retro non trahatur.*
5 *Stipulationes prætorias vel iudiciales imperſonalis conceptio non vitiat.*
6 *Fideiuſſor iudicio ſiſti an teneatur adijcere pœnam.*
7 *Fideiuſſor iudicio ſiſti in cauſa criminali quatenus teneatur.*
8 *Fideiuſſor an poſſit ſe obligare ad pœnam mortis vel corporalem.*

1 SATIS acceperis.) Si in cautione de iudicio ſiſti intelligim[9], poſſeſſor fundi ideo ſatiſdedit, quia nihil præterea immobile poſsidebat, præter fundũ petitũ, vel quia detinebat, nõ poſsidebat, vel quia ſponte cauere voluit, cùm nõ teneretur[a], quę Bartoli[b] & aliorũ declarationes ſunt.
2 Si in cautione iudicatum ſolui, illud in primis obſtat, ꝙ ſuo nomine conuentus eam ſatiſdationem non præſtat[c]. Quid igitur? Certè dicendum eſt, aut præſtitam ſponte, aut non à reo, ſed à procuratore rei.

a l. ſciendũ 1.
b Bart. col. 1. Alex. nu. 14.
c §. ſed hodie inſt. de ſatiſdat.

3 ET poſtea mãdatu meo.) Hęc mutatio ex parte actoris non impedit ſatiſdationem committi, quia de nõ ſtatu ad ſtatum eſt. Quòd ſi ex parte rei mutatio fieret, ſatiſdatio non committeretur, quia fieret de ſtatu ad ſtatum[d], neq; enim vt defendere ſine mandato, ſic agere ſine mandato, nomine cuiuſq̃ permiſſum eſt. Quæ opiniones communes[e] ſunt.
4 Sed nunquid ratihabitio ex parte rei, ſine diſtinctiõe retro nõ trahitur? Et hoc credidit Accurſius, quem Bartolus[f] & plures reprehendunt, geſta enim per falſum procuratorẽ, ſiue ex parte actoris, ſiue ꝑte rei, ratihabitio, quo ad efficaciam proceſſus cõfirmat[g], vt ratũ habeoti aut noceat, aut proſit, niſi ꝙ caſus quidam à regula hac excipiuntur[h].

d l. ſi ante acceptum. ff. iudic. ſo.
e Alex. & Soc. nu. 7. Iaſ. nu. 4. cũ ſeq.
f Bar. num. 2. Alex. nu. 9. Iaſ. nu. 5. Soci. nu. 8.
g l. licet. ff. 8 iudic.
h Rom. ſing. 679. Soci reg. 209. geſta.

FIdeiuſſores teneri.) Teneutur autem fideiuſſores ſiue de ſe, ſiue imperſonaliter promittant, prætorias enim & iudiciales 5 ſtipulationes, imperſonalis conceptio nõ vitiat[i]. Sed an tenebitur fideiuſſor iudicio 6 ſiſti pœnã adijcere, in caſibus, quib[9] pecuniariũ intereſſe nõ vertitur, vt in ſpiritualibus criminalibúſue? Et conſtat teneri eum[k]. Quid ſi in cauſa criminali adiectione pœnæ promiſit, & deinde non ſiſtat? Et extra ordinem puniendum Bartolus & 7 alij dicunt, ſi dolo non ſiſtat, ita vt in carcerẽ mitti, & in corpus coërceri poſsit, ſi culpa, mitiùs puniatur[l]. Sed nunquid po- 8 teſt ſe obligare fideiuſſor ad pœnã mortis aut corporalem ei ſimilem, quam reus ſubire debet? Et nõ poſſe Doctores vtriuſq; iuris conſentiunt[m], nemo eſt enim dominus membrorum ſuorum[n].

i §. ſi quis aliũ. inſt. de inutil. ſtipul. l. quotiens quis. ff. de verbo oblig.
k l. procurator ad exhibẽdum. §. ſi. ff. rẽ rat. hab.
l l. 1. l. ſi quis reum. d. cuſto. reo.
m Gl. in c. cũ homo. 23. q. 5. Bar. hîc ad fi. Roma. ſing. 128. Iaſ. in. l. nõ impoſsibile. colũ. 2. ff. de pact. & in §. quadam. n. 57 inſt. de actio.
n l. liber homo. ff. ad. l. aquil.

XII. IDEM. Lib. LXXVII. Ad edictum.

INter omnes conuenit, hæredem ſub conditione pendẽte conditione poſsidentem hæreditatem ſubſtituto cauere debere de hæreditate: & ſi defecerit conditio, adeuntẽ hæreditatem ſubſtitutum & petere hæreditatem poſſe, & ſi optinuerit, committi ſtipulationẽ. Et plerunq; ipſe prætor, & ante conditionem exiſtentem, & ante diem petitionis venientem, ex cauſa iubere ſolet ſtipulationem interponi.

1 *Verba generalia præſentes tantùm aliquando comprehendunt.*
2 *Aditio hæreditatis ante conditionis euentum an fieri poſſit.*
3 *Subſtituto fideicommiſſario & vulgari cauetur, non pupillari.*
4 *Cautio in diem longiorem quæ ſit.*
5 *Cautiones ante conditionis euentum, & ante diem venientem quando præſtentur.*

INTER OMnes.) de hoc interrogatos ſiue conſultos[o]. Sic & verba nota- 1 rij, atteſtantis, omnibus Doctoribus, Decurionibus, Canonicis, aliquid in conſilio

o l. 1. C. de ſacroſan. eccle. l. vt gradatĩ. ff. de mun. & hono.

placuiſſe

placuiſſe, ad eos, qui præſentes eſſent, referri receptius[a] eſt.

2 POSSIDENTEM.) Sed quomodo ante cōditionis euētū adiit[b]? Reſpōdeo, aut bonorū poſſeſsione ſecūdùm Tabulas agnita[c], aut quia curator bonis datus eſt[d]. Aut poſsidentem accipe, eum qui anteaquam ſub conditione inſtitutus eſſet, pro poſſeſſore iam poſsidebat.

3 SVBSTITVTO.) Fideicōmiſſario dubio ꝑcal, ſed & vulgari, eò ampli⁹ & (ſi ſubſtituti non ſint) venientibus ab inteſtato, non tamen ſubſtituto pupillari, ne ſollicitus videatur qui cautionem petit, de hæreditate pupilli viuētis[e], quę declarationes Pauli & cæterorum ſunt[f].

4 CAVERE DEBERE.) Nō tamē in diē lōgiorem[g], ideſt, vt cautio committatur, ſiue conditio exiſtat, ſiue non, quæ communis interpretatio eſt. Etſi Fulgoſius & Iaſon aliter intelligant[h].

5 ET PLERVNQVE.) Pro debitis ex alia cauſa q̄ vltimę volūtatis[i]. Igiī pro relictis in diē, vel ſub conditione ex teſtamento, ſine diſtinctione cauetur, pro alijs cauſæ cognitione præcedente. Sicq; communiter legem noſtram exponi obtinuit.

a Iaſ. nu. 10. Soci. nu. 9.
b l. Sed & ſi d ſua. ff. d acq. hære.
c l. 2. §. ſi ſub conditione. ff. de bono. poſſ. ſec. tab.
d l. ſi quis inſtituatur. í princip. ff. de ha. in ſti.
e In princip. inſt. d pup. ſubſti. l. 2. §. interdum. ff. de vulg. & pup.
f Alex. & Soci. nu. 5. & nu. 8.
g l. Paulus. ff de præto. ſtipul.
h Alex. hic poſt Bar. ad fi. Iaſ. col. fi.
i l. ſi creditores. ff. d priui. credi. l. in omnibus. ff. de iudic.

XIII. PAVLVS. Lib. LXXV. Ad edictum

SED & ſi plures ſubſtituti ſint, ſingulis cauendum eſt.

1 *Subſtitutorum numerus non mutat neceſsitatem cautionis.*

1 SINGVLIS.) Neq; enim mutat ſubſtitutorū numerus neceſsitat.m cautionis interponendæ.

XIIII. IDEM, Lib. II. Reſponſorum.

FIliusfamilias defendit abſentem patrem. quæro, an iudicatum ſolui ſatiſdare debeat? PAVLVS reſpondit, eum qui abſentem defendit: etiam ſi filius, vel pater ſit: ſatiſdare petituro ex forma edicti debere.

1 *Iudicatum ſolui clauſula defenſionem comprehendit.*
2 *Leges ſub congruis titulis non ſemper ponuntur.*
3 *Satiſdatio patris qui filium defendit quando neceſſaria ſit.*

IVdicatum ſolui.) Quid ad titulum? Et Accurſius, quia ſub generali clauſula iudicatum ſolui, contineatur defenſio[k], quæ ad cautionem iudicio ſiſti quodammodo ſpectet. Bartolus & alij[l], longè hæc differre notant, defenſio enim quam generalis illa clauſula includat, ad hæredem tranſit[m], hæc altera minimè tranſit[n]. Quid igitur? Certè, verius eſt, ſic placuiſſe, quia titulus generalis eſt, nā & quod diciī, leges ſub cōgruis titulis poni, perpetuū nō eſt[o]. 1 2

PATER.) Satiſdat pater qui filiū d̄fendit, quādo non vt legitimus adminiſtrator defendit. Verbi gratia, emancipatum, aut filiumf. in caſtrenſi peculio, ſatiſdat in caſibus, quibus legitimus adminiſtrator eſt, putà aduentitijs, ſi non vt adminiſtrator, ſed vt extraneus defendit. Nō ſatiſdat in eiſdem, ſi vt legitimus adminiſtrator defendat[p], quæ Bartoli diſtinctio eſt, quam alij probant[q]. 3

k l. iudicatū. 2. ff. iudic. ſol.
l Soc. hic. co. 1.
m l. iā tamē. §. pen. ff. iudic. ſol.
n l. ſi deceſſerit ff. qui ſat. cog.
o l. vim facit. ff. de vi & vi arma.
p l. fi. §. adminiſtrationem. C. de adm. tuto. l. fi. §. vbi aute. C. de bo. qua lib.
q Iaſ. nu. 6.

XV. MACER. Lib. I. De Appellationibus.

SCiendum eſt poſſeſſores immobilium rerū ſatiſdare non compelli.

1 *Poſſeſſor immobilium cur non teneatur cauere iudicio ſiſti.*
2 *Reditus inter immobilia an inter mobilia computentur.*
3 *Poſſeſſores vt ſatiſdationem euitent quales eſſe ſufficiat.*
4 *Patris poſſeßio an filio proficiat.*
5 *Satisdatio an ſine diſtinctione interponatur.*
6 *Leges poſteriores quomodo per antiquas determinentur.*
7 *Vilis rei poſſeſsio non ſufficit ad ſatiſdationē euitandam.*
8 *Poßeſsio rei ſolius ſuper qua lis eſt, non excuſat à cautione.*
9 *Mobilium rerum poſſeſsio quando excuſet à ſatiſdatione.*
10 *Fideiuſſor idoneus non eſt, qui immobilia nō poſsidet.*
11 *Iuratoriæ cautioni quādo committantur qui immobilia poſsident.*
12 *Poſſeßores immobilium quatenus obligent.*

SCiendum.) Poſſeſſor rerū immobilium, non tenetur cauere iudicio ſiſti. Sed quæ huius ratio 1

tio

tio eſt? Et lex [a] reddidiſſe hãc videtur, quia
poſſeſsio pro ſatiſdatioue ſit, quod ex Bar
toli & plurium ſententia [b] ſic interpreta-
mur, Poſſeſsione rerum immobilium ceſ-
ſare in reo ſiniſtram fugę ſuſpicionem [c].
2 POSSESSORES). Quid ſi immobilia re[o]
nõ poſsideat, ſed reditus ãnuos ꝑcipiat? Et
concors omnium traditio eſt [d], vt ſi ſuper
re immobili debeantur, immobilium lo-
co ſint [e], ſi actione perſonali, ſit ſecus [f].
3 Poſſeſſorem autem accipimus eos, qui
vel iure directi vel vtilis dominij poſsi-
deat, aut bona fide, poſſeſsio enim malæ fi
dei in ꝓpoſito (quod ſæpe ſolet) nil iuuat.
4 Sed quid ſi non reus, ſed pater eius poſsi-
deat? Et non ſufficere eam poſſeſsionem,
Guilielmi ſententia eſt, cui cæteri aſſen-
tiunt [g], accidere enim multa poſſunt, pro-
pter quæ filio bona patris nõ deferantur [h],
& viuo patre ſpes præmatura eſt [i].
5 IMMOBILIVM.) Sed an ſine diſtinctiõe
ſatiſdatio interponitur [k]? Et communiter
aiunt [l], nouellam illam conſtitutionem, le
6 gis noſtræ argumento diſtingui, poſterio
res enim leges per antiquas determinan-
tur [m], etiam ſi nouis apponatur clauſula nõ
obſtante. Quę Accurſij [n] & crebrior [o] opi-
nio eſt, quam tamẽ Iaſon tripliciter bene
declarat [p].
7 RERVM.) Quid ſi vilis res eſt? Et cõſtat,
non proficere ad ſatiſdationem euitandã.
8 Quid ſi ſolam poſsideat eam ſuper qua lis
eſt? Et non ſufficere obtinuit [q], eius reſpe-
ctu qui litigat [r]. Quid ſi immobilia nõ poſ
ſidet, ſed res mobiles, quę facilè occultari
non poſſunt, qualia dolia defoſſa ſunt, aut
pretioſæ merces [s]? Et non compellendum
9 ſatiſdare, eum qui hæc poſsideat, magna
conſenſio [t] eſt.
SATISDARE.) Iudicio ſiſti. Vt autem
poſſeſsio immobilium liberat à neceſsita
10 te ſatiſdationis præſtandę, ſic & fideiuſſor
idoneus non eſt, qui immobilia non poſsi
deat ſecundùm Accurſij [v] ſententiam, cui
cæteri aſſentiunt [x].
NON COMPELLI.) Sed an ſaltim
iurare compellatur? Et nõ compellendos
11 frequẽtiores probãt [y], iuratoriæ ergo cau-
tioni committuntur, ſi immobilia nõ poſ-
12 ſident, ſubſtantiæ ſi bona habent [z]. Sed an
ſaltẽ bona ſua pro defenſione obligabũt?
Et obligaturos omnes [a] conſentiunt, Tuto
ris exemplo [b], nam vt nuda cautione pro-
mittere debeant, neq; dubitandum eſt.

a l. de bonis. §. qui pupillo. ff. de carb. edic.
b Iaſ. col. 1. Soci. nu. 3.
c l. properandum. §. ſin autẽ. C. de iudic.
d Bar. nu. 10. Iaſ. nu. 23.
e l. iubemus nulli. C. de ſacroſan. eccleſ. clem. exiui. §. cumq; annui. de verb. ſig.
f l. ſi. §. ſi. ff. de cõtrah. empt.
g Soci. nu. 29. Iaſ. nu. 24.
h l. naturalẽ. §. 1. ff. de acq. re. domi.
i l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bono.
k Aut. offeratur. C. de lit. cont.
l Iaſ. col. 1.
m l. nam & poſteriores. ff. de legib.
n Glo. in aut. de ha. ab inteſt. veni. in princi. in glo. vacantibus.
o Alex. nu. 4 Soci nu 27.
p Iaſ. nu. 6.
q Soci. nu. 24
r l. de die. §. quidam. ſuprà.
s l. 3. §. vinũ. ff. trit. vi. oleo. leg.
t Iaſ. nu. 2. Soci. nu. 4.
v Gl. in aut. de exhib. re. §. ſuſcepto.
x Iaſ. ad ſi.
y Iaſ. nu. 6.
z l. vlt. C. de princ. agen. in reb. lib. 12.
a Alex. nu. 6
b l. ſi. §. defenſionẽ. C. de adminiſtr. tut.

POſſeſſor autem is accipiendus
eſt, qui in agro vel ciuitate rẽ
ſoli poſsidet, aut ex aſſe, aut
pro parte.

1 *Poſſeſsio rerum immobilium in prouincia propinqua an ſufficiat.*
2 *As pro tota re.*
3 *Vendere in aſſem & ſimilia.*

AGro.) Quid ſi in territo-
rio alteri[o] ciuitatis?
Et cũ poſſeſsio cedat loco ſa- 1
tiſdationis [c], ſicut ſatiſdatio in
prouincia propinqua dari poteſt, ſic etiã
poſſeſsio rerum immobiliũ in ea ſufficiet,
ſi modò facilè reus ibi cõueniri poteſt, aut
non ſit locus multũ longinquus, quæ Bar
toli notæ, & communes ſunt [d].
EX ASSE.) In ſolidum. As enim pro to-
ta re interdum ponitur: ſic ex aſſe pro hæ- 2
rede gerere [e], in aſſem ſatisfacere [f], & fortè
in aſſem vẽditio [g] quæ in ſolidum facta eſt.
Neq; battologiæ vitium ipſe video, cùm
de venditione in aſſem, de pignore in ſoli 3
dum dixit, eſt tamẽ & Alciati [h] expoſitio,
elegans valde, vt in aſſem venditionẽ, pro
in ſolutum datione accipias.

SED & qui vectigalem, id eſt
emphyteuticum agrum poſsi
det, poſſeſſor intelligitur. Itẽ
qui ſolam proprietatem habet, poſſeſ-
ſor intelligendus eſt.

1 *Poſſeſsio quæ requiratur vt ſatiſdatio euitetur.*

EMphyteuticũ.)
Sufficit ergo poſſeſsio iure do 1
minij vtilis.
SOLAM Proprietatem.) Sufficit itaq;
poſſeſsio iure dominij directi. Sed & ſi ne
q; iure directi neq; vtilis dominij poſsi-
deat, ſed bona fide, idem eſt, aliud ſi mala
fide, Bartoli & omnium conſenſu [i].

EVm verò qui tantùm vſum
fructũ habet, poſſeſſorem
non eſſe Vlpianus ſcripſit.
Creditor, qui pignus acce-
pit, poſſeſſor non eſt: tametſi poſſeſsio-
nem habeat, aut ſibi traditam, aut pre
cariò

c l. de bonis. §. qui pupillo. ff. de carb. edic.
d Soci. nu. 12. Iaſ. nu. 2. vſq. octauo.
e l. ſi ex aſſe. ff. de acq. ha.
f l. 1. ff. de ſeparat.
g l. titius. ff. quib. mod. pig vel hypoth. ſol.
h Alciat. lib. 2. parer. c. 33.
i Soci. num. 3. & in princip. nu. 20.

cariò debitori conceſſam.

2 *Pignus creditor an debitor poſsideat.*

a l. Serui nomine.ff. de vſuca.l.cùm notiſsimi.C. de præſcrip.xxx.
b l.3 §.fi.ff. de acq.poſſ.
c l. 2.ff. ſi ex nox.cau.aga.
d l.à diuo pio. §.ſi ſuper reb⁹ ff.de r.iudi.

TAmet ſi poſſeſsio
1 nem habeat.) Poſsidet credi-
tor regulariter pignus conuen
tionale, præterquàm quo ad vſucapionē
aut eos effectus, qui dominium reſpiciũt[a],
in pignoreprętorio, debitor poſsidet[b], prę
terquàm ſi creditor in poſſeſsionem ex ſe
cundo decreto miſſus ſit[c], aut in cauſam iu
dicati pignus acceperit[d].

SI fundus in dotē datus ſit: tam vxor,
quàm maritus propter poſſeſsionem
eius fundi poſſeſſores intelleguntur. Di
uerſa cauſa eſt eius, qui fundi petitionē
perſonalem habet.

1 *Dotales res maritus an vxor poßideat.*

2 *Rem in bonis eſſe, aliud eſt, quàm eſſe poſſeſſo rem.*

3 *Poſſeſſor rei immobilis quis dicatur.*

e l. pompon⁹ §.in dotem.ff. de acq.poſſ.l. vnica.C.de vſur.
f l.rem in bonis.ff. de acq. rerdo.

TAm vxor.) Vir ſolus poſsidet[e],
2 vxor pro poſſeſſore habetur,
quo ad ſatiſdationem euitan-
dam, ceſſat enim fugæ præſumptio.
2 PERSONALEM.) Idem etiā ſi in rē.
Aliud ergo eſt rē in bonia videri, aliud eſ-
ſe poſſeſſorē[f], neq; enim poſſeſſor rei im-
3 mobilis is dicitur, qui vel perſonalem, vel
realem actionem habet.

TVtores, ſiue pupilli eorum, ſiue ipſi
poſsideant, poſſeſſorum loco habē-
tur. Sed etſi vnus ex tutoribus poſſeſſor
fuit, idem dicendum erit.

1 *Tutoris poſſeſsio an ſufficiat in cautionibus euitandis.*

2 *Iudicatum ſolui & iudicio ſiſti cautiones differunt.*

3 *Tutori nomine proprio cõuento pupilli poſſeſſio non prodeſt.*

g l. grace.§.et poſt litem.ff.de fideiuſſo.
h l.4.in pric. ff.de re iudi.
i Iaſ.nu.11.

POſſeſſorũ loco.)
1 In cautione iudicio ſiſti, ſufficit
poſſeſsio tutoris, in cautione iu
2 dicatum ſolui non ſufficiet, illa enim expi
rat lata ſententia[g], hæc durat poſt ſenten-
tiā, quo tempore executio in tutorē non[h]
fit. Sanè hæc diſtinctio poſsideat reus im-
mobilia an non (vt Bartolus & cæteri[i] no-
tant) in cautione iudicatum ſolui, locum
non habet. Sed quid ſi tutor nomine pro-
prio cõuenitur, an ei pupilli poſſeſsio pro 3
ſit? Et nõ prodeſſe, cõcors Accurſij & alio
rum traditio eſt.

VNVS.) Conuentus, neq; enim ſufficiet
alium eſſe poſſeſſorem, qui videlicet, non
conueniatur.

SI fundum, quē poſsidebam, à me pe-
tieris, deinde cùm ſecundùm te eſſet
iudicatum, appellauerim: an poſſeſſor
eiuſdē fundi ſim? Et rectè dicetur, poſ-
ſeſſorem me eſſe, quia nihilominus poſ
ſideo. nec ad rem pertinet, quòd euinci
mihi ea poſſeſsio poſsit.

1 *Appellans à ſententia in qua cõdemnatus eſt an adhuc poſſeſſoris loco habeatur.*

2 *Appellatione per lapſum fatalium deſerta, poſſeſsio nondum amiſſa eſt.*

3 *Euentus futurus quando attendatur.*

k Iaſ.col.fi.So ci.col.pen.
l l.fi.§. illud. C. de tempor. appel.
m l.meminerit.C.vnde vi.
n Soci. col.fi. poſt.arg.
o l.ſi idem.§. fi.ff.de in.om. iudi.

APpellauerim.) Quid ſi tem- 1
pora exercendæ appellationis
tranſierint? Et Accurſius poſſeſ
ſorē me adhuc eſſe ait, Bartolus & frequē-
tiores[k] contrà, ſimilem enim dicũt ei, qui
mala fide poſsideat. Dici poteſt (quæ recē
tiorum concordia eſt) Accurſij opinionē
procedere, cùm primus tantùm annus lap
ſus eſt, cæterorum, cùm biennium[l]. Accur
ſij verò ſententia valde notanda eſt, dum
ſentit appellatione per lapſum fatalium 2
deſerta, poſſeſsionem nõ eſſe amiſſam, in-
cidet enim in pœnas violenti[m] victor qui
ſua autoritate poſſeſsionem tũc ingredia
tur[n].

NEC ad rem pertinet.) In ijs quorum di-
ſpoſitio de præſenti eſt, non inſpicimus id 3
quod euenire poteſt, in alijs ſecus[o].

POſſeſſor autem quis, necne fuerit, tē-
pus cautionis ſpectandum eſt. nam
ſicut ei, qui poſt cautionem poſſeſsionē
vendidit, nihil obeſt: ita nec prodeſt ei,
qui poſt cautionem poſsidere cœpit.

1 *Fundus extet, an perierit multũ refert, quantum ad ſatiſdationem.*

p l.ſi ab arbitro.§.

NIhil obeſt.) Extat e-
nim fun 1
d⁹, quo actori cõſultũ eſt, idq;
vel ex eo potiſsimùm, ꝙ reus
priùs actori bona ſua obligauerat, aliud eſ
ſet, ſi fortè fundus, aut chaſmatē, aut inopi
nata aliqua calamitate periiſſet[p].

XVI. PAVLVS, Lib. VI. Ad edictum.

QVi iurato promiſit iudicio ſiſti non videtur peierasse, ſi ex cõceſſa cauſa hoc deſeruerit.

1 *Iuramẽtum intelligitur excepta auctoritate legis vel ſuperioris.*

2 *Scholaſticus patris iuſſu recedens à periurio excuſatur.*

3 *Arbitri ſententia ad boni viri arbitrium reducitur, etiam ſi iuratum ſit.*

COncesſa cauſa.) Authoritate legis vel ſuperio-
1 ris[a], etiam patris[b]. Qua ratione rectè reſponſum eſt, Si ſcholaſticus credi-
2 tori iurato promiſerit, Salmantica ſe non receſſurum donec ſoluat, poſſe tamẽ eum ſine metu piurij diſcedere, ſi fortè patris
3 iuſſu in patriam reuocetur[c]. Sic & qui iurat, non reducere ſententiam arbitri ad arbitrium boni viri, ex cauſa tamẽ legitima id faciet[d], quæ Bartoli, & recepta ſententia[e] eſt.

a l. vlt. C. de nõ nume. pecu. l. vlt. in prin. ff. ad municip.
b l. 2. ff. de inſ. & in.
c Feder. conſ. 191. Alex. hic col. 1.
d l. Si libert⁹ ff. de ope. lib.
e Iaſ. hic. co. 2.

SI EX NOXALI cauſa agatur, quẽadmodum caueatur. Tit. IX.

VLPIANVS, Lib. VII. Ad edictum.

SIQVIS eum, de quo noxalis actio eſt, iudicio ſiſti promiſit: prætor ait, IN EADEM CAVSA EVM EXHIBERE, IN QVA TVNC EST, DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR. In eadẽ cauſa ſiſtere quid ſit, videamus. & puto verius eum videri in eadem cauſa[*], qui ad experiẽdum non facit ius actoris deterius. Si deſinat ſeruus eſſe promiſſoris, vel actio amiſſa ſit: non videri in eadem cauſa ſtatum, Labeo ait. vel ſi qui pari loco erat in litigando, cœpit eſſe in duriore, vel loco, vel perſona mutata. Itaq; ſi qs ei, qui in foro promiſſoris conueniri non poteſt, venditus, aut potentiori datus ſit: magis eſſe putat, vt nõ videatur in eadem cauſa ſiſti. Sed & ſi noxæ deditus ſit, Ofilius non putat in eadem cauſa ſiſti: cum noxæ deditione, cæteris noxalem actionem perimi putat.

1 *Pro derelicto titulus donationis eſt.*

2 *Gabellarum ſoluẽdarum ſtatuta odioſa ſunt.*

3 *Exhibenda res an ſit, vt eam teſtes cognoſcere poßint.*

SI deſinat ſeruus eſſe promiſſoris.) Generale exemplum eſt, quod infrà per ſpecies declarat. Poteſt etiam & hoc intel- 1
ligi, de eo qui ſeruũ habuit pro derelicto, qui titulus (vt Bartolus putat) donationis[f] eſt, quocirca, non tutam eorum cautionẽ addit, qui vt gabellam euitẽt, quæ de quocunq; contractu per legem municipalem ſoluenda eſt, rem pro derelicto habent, ne donaſſe videantur. Alij crebrius in diuerſam opinionem tranſeũt, neq; enim donationem ſimpliciter eſſe hanc, ſed donationem quandam, & ſtatuta de gabellis ſoluẽ 2
dis odioſa[g] ſunt.

f Arg. l. qd ſeruus. ff. de ſtipul. ſer.
g Bart. in l. ſi pupillus. ff. ad l. falci.

VEL actio amiſſa ſit,) Per ſententiam, 3
fortè enim actor cõdẽnatus eſt quia ſeruũ cognoſcere teſtes nõ potuerũt, quẽ nõ exhibuit, de nomine aut cognomine ipſius nõ ſat notum. Vnde & alibi[h], exhibere (inquit) oẽs, vt poſsim dignoſcere, & alibi[i] recenſio ſeruorum facienda eſt, & hunc intellectum (alijs exploſis) Bartolus & plures[k] probant.

h l. cũ ſi exhibuiſſent. §. 1. ff. de public.
i l. 3. §. 2. ff. ad exhib.
k Iaſ. co. 2.

II. PAVLVS. Lib. VI. Ad edictum.

SED alio iure vtimur. Nam ex præcedentibus cauſis non liberatur noxæ deditus. Perinde enim noxa caput ſequitur, ac ſi veniſſet.

1 *Noxa quatenus caput ſequatur.*

NOxa caput ſequitur.) Etiam ſi ſtatu liber quis[l] ſit, etiam in quadrupedibus.[m] Sic ex doli in ſeruitute commiſsi ratione manumiſſus tenetur, quia & delicta & no- 1
xæ caput ſequuntur[n]. Sic & ex dolo ſerui commodati[o], ſic & in actione furti[p], ſic generaliter in actionibus quæ ex delictis oriuntur, ſiue honorariæ, ſiue ciuiles ſint.[q] Non ſequitur tamen, ſi is qui deliquit, domino

l l. prætor. ff. de noxal.
m l. 1. §. cũ etiã ff. ſi quad. pau. feci. dica.
n l. 1. §. ſi apud ſeruũ. ff. depo.
o l. vetu. §. in exercitu. ff. cõmo.
p l. ſi quis in hoſtiũ. §. 2. ff. & fur. l. quod ab alio. ff. de cõdic. fur.
q l. 1. ff. de priua. deli.
r l. 2. §. is qui. ff. de noxal.

mino obtemperauit[a], aut ſi ſeruum nocẽ-rem oactus ipſe, rurſus alij vendam[b]. Sunt & alij quidam caſus, quos nunc non proſequimur.

SI abſens ſit ſeruus, pro quo noxalis actio alicui competit: ſi quidem dominus non negat in ſua poteſtate eſſe: compellendum putat Vindius, vel iudicio eum ſiſti promittere, vel iudicium accipere: aut ſi nolit defendere, cauturum, cũ primùm potuerit, ſe exhibiturum. Sin verò falſò neget in ſua poteſtate eſſe: ſuſcepturum iudicium ſine noxæ deditione. Idq́ Iulianus ſcribit, & ſi dolo fecerit, quominus in eius eſſet poteſtate. Sed ſi ſeruus præſens eſt, & dominus abeſt, nec quiſquam ſeruum defendit: ducendus erit iuſſu prætoris. Sed cauſa cognita, domino poſtea dabitur defenſio (vt Pomponius & Vindius ſcribũt) ne ei abſentia ſua noceat. Ergo & actori actio reſtituenda eſt, perempta eo quòd ductus ſeruus in bonis eius eſſe cœpit.

1 *Pater pro filio dominus pro ſeruo ex legis diſpoſitione obligari poſſunt.*
2 *Confeßio patris, filio domini ſeruo quatenus nocere poßit.*
3 *Lex, quæ damni probationem iuramento ſaltuarij defert, probationem in cõtrario admittit.*
4 *Mendax amittit priuilegia, quæ alioqui haberet.*

ESſe. Seruum. IVDICIO eum ſiſti) vt vel teſtes cognoſcãt, vel ipſe noxiam cõfiteatur. Vnde argumentum Accur-
1 ſius[c] & alij ſumunt, Si ex delicto filij pater, aut ex delicto ſerui dominus per legem municipalem (quòd fieri poteſt[d]) te-
2 neantur, confeſsionem filij aut ſerui, patri aut domino nocere, ſed ita, vt contrarium ipſi probare poſsint, nam & ſi clex, quę dã-
3 num per ſaltuarij iuramẽtum probari permittit, probationem in contrarium admittit[e].
4 FALSO neget.) Priuilegium amittit mẽdax. Sic & ius poſſeſsionis[f], & beneficium diuiſionis[g], & falcidiæ detrahendæ[h], tum

a l.2.§.1 ſi qui. ff. de noxal.
b l.quod dici tur.ff.de furt.

c Bart. ad fi. Iaſ.nu.3.
d Glo.in rub. C.de decre de cu.lib.x. Imo. in.l.lex corne lia.nu.3.not.ff d vulg.Hipp. in.l.infamce. nu.16.ff.ad.l. corn.de fica.
e Alex in.l. qui bona.§.q damni.ff. de dãn.inf.Iaſ.i l.ſi quando.C. vnde vi.
f l.ſi.ff.de rei ven.
g l.ſi dubite tur.§.ita de mum.ff.de fi deinſ.
h l.heredita tum.§.ſi.ff.ad l.falci.

alia multa, quæ à recentioribus congerontur[i]. Illud præcipuum, q̃ mendaci (etiam cùm verũ dicit) fides nõ adhibetur[k], propter mendacium tamen (niſi in caſibus à iure expreſsis) nemo puniendus eſt[l].

DVCENDVS.) Tam ex primo, quàm ex ſecundo decreto.

CAVSA cognita.) Vt quia abfuit, ex iuſta atq; neceſſaria cauſa.

III, VLPIANVS. Lib. VII. Ad edictum.

SI cum vſufructuario noxali iudicio agetur, iſq́ ſeruum nõ defenderit: denegatur ei per prætorem vſusfructus perſecutio.

1 *Vſusfructus an fructuum commoditas in aliquem transferatur multùm intereſt.*

PErſecutio.) Nõ vt traſferatur ius 1 vſusfructus in actorem, ſed vt fructuum commoditas, quæ declaratio cõmunis[m] eſt.

IIII. GAIVS, Lib. VI. Ad edictum prouinciale.

SI cum vno ex dominis noxalis agetur: an pro parte ſocij ſatiſdare deberet? Sabin⁹ ait, nõ debere, quia quodãmodo totum ſuum hominẽ defenderet, cui in ſolidum defendendi neceſsitas eſſet: nec auditur, ſi pro parte paratus ſit defendere.

1 *Commune quod eſt meum eſt.*
2 *Damni infecti cauſa à noxali qua ratione differat?*

TOtum ſuum.) Hîc enim quod commune 1 eſt meum eſt, alibi ſecus[n].
IN ſolidum.) In cauſa dam 2 ni infecti pro parte[o], rationem differentię Bartolus[p] reddit, quem alij ſequuntur.

V. VLPIANVS. Lib. XLVII. ad Sabinum.

SI ſeruum in eadem cauſa ſiſtere quidam promiſerit, & liber factus ſiſtatur: ſi de ipſo cõtrouerſia eſt capitaliũ actionũ iniuriarumq́; nomine nõn recte ſiſtitur: quia aliter de ſeruo ſupplicium & Berberibus de iniuria ſatis fit: aliter de libero vindicta ſumitur, vel cõdemnatio pecuniaria. Quod autem ad

cæteras

i Iaſ.in.l.ſi. n.5.C.de fidei com.in.§.omnium.nu.87. Inſt. de actio. hippe.in rub. de fideinſſ.nu. 303.
k Aut.cõtra qui propriam. vbi Sali. C.de nõ nume.pecu.
l Aut. de nõ elig.§.cũ igitur.

m Alex.& Soci.

n l.ſerui electione.§.1.ff.de leg.1.l.1.C.qui teſta.face.poſ.
o l.plures.l.1 hac ſtipulatione.ff.de dam. inf.
p Bart. in.l.ſi communes.ff. de neg.geſt.

cæteras noxales cauſas pertinet, etiam in meliorem cauſam videtur perueniſſe.

1 *Liberi mitiùs, quàm ſerui puniuntur.*
2 *Pœna cùm imponitur ſententiæ, an delicti tẽpus inſpici debeat?*
3 *Pœna omnis arbitraria eſt.*

1 ALiter.) Mitiùs liberi quàm ſerui puniuntur[a].
BERBERIBVS.) Flagellis, de quo ſuprà diximus.[b]
2 DE LIBERO.) Sed cur circa pœnam imponendam ſententiæ, & non delicti tẽpus [c]inſpicitur? Et alij aliter in hoc, quorũ ſolutiones repreheoduntur, Bartoli vna hac probata [d], legem contrariam in ijs procedere, quibus pœna à lege certa determinata eſt, hanc in ijs, quę arbitrio iudicis mitigantur. Bene autem Angelus & Socinus hîc notant, omnem pœnam arbitrariam eſſe, qualitas enim perſonæ, loci, temporis, & aliorum mouere iudicem iure poteſt, vt pœnas, aut excedat, aut etiã reſtringat.[e]

a l. in ſeruorũ ff. de pœ. b l. sed ſi hac. §. liberos ff. de in ius vocan. c l. 1. ff. de pœn. d Al. xãder Soci. col. fi.

e l. hodie. ff. de pœn. Innoc. in. c. 1. de cõſtitut. Bald. Sali. Iaſ. in aut. hodie. C. de iudic.

VI. PAVLVS. Lib. XI. Ad Sabinum.

SED ſi ſtatu liberum ſiſti promiſſum ſit: in eadem cauſa ſiſti videtur; quamuis liber ſi ſtatur, quòd implicitus ei caſus libertatis fuerit.

1 *Impliciti caſus qui ſint, & eorum exempla?*
2 *Bannito implicitus eſt caſus condemnationis.*
3 *Emphyteuſi ſtatus proprietatis implicitus.*
4 *Compromiſſo compromiſſi effectus.*
5 *Excõmunicationi ſtatus conualeſcentiæ.*
6 *Delicto ſtatus cleri ſeu monachatus.*
7 *Implicitæ rationes.*

1 IMplicitus.) Impliciti caſus ij dicuntur, qui inſunt: vt autem ſtatu libero implicitus caſus libertatis
2 eſt, ſic proſcripto bãnitoue implicitus eſt
3 ſtatus condemnationis[f], ſic emphyteuſi
4 ꝓprietatis ſtatus[g], cõpromiſſo cõpromiſ-
5 ſi effectus[h], excommunicationi ſtatus per
6 abſolutionẽ cõualeſcentiæ[i], delicto ſtatus cleri ſeu monachatus[k], quæ Baldi pulchræ
7 inductiones ſunt. Alibi implicitę rationes dicuntur, quæ quid ab intricatis differant, ſuo loco admonui.

f Bal. in. l. 1. nu. 23. C. de bãre. inſti.

g Bal. in. l. vxor. C. de lega. h Bal. in. l. vnica. nu. 40. C. de his qua pœ. no. i Bal. in. l. cũ quam. nu. 46. C. de fideicom. k Bal. in. l. 1. ad fi. C. an ſer. ex ſuo fac. Iaſ. in. l. cum quadã ad. fi. ff. de in. om. iu.

DE EO. PER quem factum erit, quominus quis in iudicio ſiſtat. Titul. X.

QVid hæc Rubrica ab illa differat, Ne quis eũ qui in ius voca: eſt vi exi. Accurſius explicar, quem cæteri ſequuntur, quarta differentia excepta, quam communiter reprehendunt.

VLPIANVS, Lib. VII. Ad edictum.

AEQVISSIMVM putauit prętor, dolum eius coërcere, qui impedit aliquem iudicio ſiſti. Feciſſe autem dolo malo non tantùm is putatur, qui ſuis manibus, vel per ſuos retinuerit: verùm qui alios quoq; rogauit, vt cũ detinerent, vel abducerent, ne iudiclo ſiſtat: ſiue ſcientes, ſiue ignorantes, quid eſſet, quod comminiſceretur. Dolum autem malum ſic accipimus: vt ſi quis venienti ad iudicium aliquid pronuntiauerit triſte, propter quod is neceſſe habuerit ad iudicium non venire: teneatur edicto. quamuis quidam putent, ſibi eum imputare, qui credulus fuit.

1 *Verba in rem ſcripta perſonam egrediuntur.*
2 *Mandantis an facientis animus inſpiciendus?*
3 *Credulus quatenus quis eſſet poßit.*
4 *Reſtitutio aduerſus ea quæ quis confeſſus eſt poſitionibus reſpondendo quando detur.*
5 *Nuntianti vt aliquid aut faciam aut dem quando credere tenear.*
6 *Ignorantia vel credulitas in proprijs non excuſat.*

1 VErum qui alios quoq;.) Sunt enim edicti huius verba ſcripta in rem, quæ verò in perſonam concipiuntur, facientem tantùm comprehendunt[l].

l l. ſed eximĩdi. §. fi. ff. ne quis eum qui in ius voca. eſt vi exi.

SIVE

2 SIVE ignorantes.) In delictis enim regulariter inſpicitur animus mandantis, alia ſunt, in quibus facientis, qualis aditio hæreditatis eſt[a].
3 CREDVLVS fuit.) In præiudiciũ nuntiantis credulus eſſe poſſum, nec ille vitiũ hoc mihi obijciet, in alterius eſſe non de-
4 beo.[b] Quare & ſi poſitioni per te factę, ſuaſionibus tuis adductus iurato reſpõdeam, reſtitutio aduerſus confeſsionẽ mihi non denegabitur. Quæ Bartoli & communis
5 opinio eſt,[c] ſicut & illa approbata, nuntiãti tibi vt faciã aut dem non teneri me credere, præterquam ſi me certum reddas, te-
6 ſtibus aut inſtrumentis.[d] Sanè in proprijs, ignorantia credulitáſue vix tolerantur[e]. Scitũ enim illud eſt,

et me quoque dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.

a l. cũ quidã. §. pen. ff. de ac qui. hered.
b l. 3. §. ſed ſi ſic. ff. de in rem ver.
c Alexã. & Soci. nu. 8.
d l. ſi quis inficiatus. ff. de po.
e l. vlti. C. de here. inſtit.

SI reus dolo actoris non ſteterit, non habebit reus aduerſus eum actionẽ ex hoc edicto: cùm contentus eſſe poſſit exceptione, ſi ex ſtipulatu cõueniatur de pœna, quòd ad iudiciũ nõ venerit. aliter atq; ſi ab alio ſit ĩpeditus: nã actionem propoſitã aduerſus eum exercebit.

1 *Exceptione tutus ſi quis eſt an intereſſe videatur ipſius?*
2 *Bartoli opinio non probatur.*

1 COntentus eſſe poſsit.) An & debeat? Et Bartolus, referre ait, ad idẽ an potius ad diuerſa[f], actio exceptioq; dentur, quam ego ſententiam probare minimè poſſum, nam & in lege
2 contraria actio & exceptio ad idem, hoc eſt ad liberationem dantur. Exiſtimo ergo, vtrumq; dari, ſi alterũ ſatis non fuerit.

f l. quod mihi ff. de libe. leg.

SI plures dolo fecerit, omnes tenẽtur: ſed ſi vnus præſtiterit pœnã, cæteri liberantur, cùm nihil interſit.

1 *Pœnæ, vel eius quod intereſt ſolutio ab vno facta an alijs proſit?*
2 *Maleficij vel quaſi maleficij ratione ſoluens an repetat ab alijs?*

1 POEnam.) Id quod iterſt, nã in mera pœna ſolutio vni' alijs non prodeſt,[g] niſi actio rei perſecutoria ab initio ſit, ex poſt facto pœnalis.[h]
2 CAETERI.) Sed an ab his repetet ille qui ſoluit? Et verius eſt non repetiturum, ſi maleficij ratione ſoluit, ſecus ſi quaſi maleficij.[i]

g l. ſi quis id quod. §. ſi. ff. & eorum. om. iudi. l. pen. §. ſi. ff. ne quis eũ qui in ius voca. eſt vi exim.
h l. ſi cum exceptione. §. fin. ff. quod met. cauſ.
i l. ex maleficiis. §. is quoq; ff. de actio. & oblig. l. pereceptiõe. ff. de his qui deie. vel effu.

SErui nomine ex hac cauſa noxali iudiſcio agendum, omnes cõſentiunt. Et hæredi datur, ſed non vltra annum. aduerſus hęredem autem hactenus puto dandã actionem, vt ex dolo defuncti hæres non lucretur.

1 *Damni infecti cauſa à noxali iudicio differt.*

SErui.) Per quem factũ eſt. HACTENVS.) Ratione dãni infecti inſolidũ[k],
1 quod ius ſingulare eſt.
NON lucretur.) Quatenus ad hæredem peruenire ex hac cauſa potuit, Accurſius explicat, cui nihil addimus.

k l. §. ſi qs miſſum. §. actio. ff de dam. infe.

II. PAVLVS Lib. VI. Ad edictum.

SI actoris ſeruus domino ſciente, & (cùm poſsit) non prohibente, dolo fecerit, quo minus in iudicio ſiſtam: Ofilius dandam mihi exceptionem aduerſus dominum ait, ne ex dolo ſerui dominus lucretur. Si verò ſine voluntate domini ſeruus hoc fecerit: Sabinus noxale iudicium dandum ait, nec factum ſerui domino obeſſe debere: niſi hactenus, vt ipſo careat: quando ipſe nihil deliquit.

1 *Dominus propter factum ſerui quando noxali iudicio conuenìatur?*
2 *Voluntas & propoſitũ maleficia deſtinguũt.*

SI verò.) Tale enim factum erat, ex quo ſeru'
1 conueniri, aduerſus dominũ excipi minimè potuit, vt quia triſte aliquid reo nuntiauerat.
IPSO careat.) Noxę dedendo.
DELIQVIT.) Propter ignorantiam[l],
2 voluntas enim & propoſitũ maleficia cõſtituunt, atque diſtinguunt.[m]

l l. 2. ff. de leg.
m l. verũ. ff. de fur.

III. IVLIANVS. Lib. II. Digeſtorum.

EX hoc edicto aduerſus eum qui dolo fecit, quominus quis in iudicium vocatus ſiſtat, in factum actio competit quanti actoris interfuit eum

ſiſti. In quo iudicio deducitur, ſi quid amiſerit actor ob eam rem: veluti ſi reus tempore dominium rei interim ſibi adquirat, aut actione liberatus fuerit. Planè ſi is qui dolo fecerit, quo min⁹ in iudicio ſiſtatur, ſoluendo nõ fuerit: ęquũ erit, aduerſus ipſum reum reſtitutoriã actionem competere: ne propter dolũ alienum reus lucrum faciat, & actor damno adficiatur.

1. *Actio in factum in dubio ex edictis prætorum oritur.*
2. *Condictio ex lege, ex legis ciuilis diſpoſitione oritur.*
3. *Citatio quam præſcriptionem interrumpat.*
4. *Præſcriptio longiſsimi temporis iuriſconſultis incognita fuit.*
5. *Præſcriptiones omnes iure canonico per citationem interrumpuntur.*
6. *Iuris ciuilis & canonici differentia.*
7. *Perpetuatio actionum per ſolam conteſtationem fit.*
8. *Reſtitutoria actio quid reſtituat?*

1 IN factum.) Quæ in dubio ex
2 Prætoris edictis oritur, ſic ex lege ciuili, condictio ex[a] lege.
3 TEMPORE.) Citatio ergo pręſcriptionem non interrumpit, quod in triẽnali, & longi temporis veriſsimum eſt, illa enim non niſi per ſententiam[b], hæc per cõteſtationem interrumpitur[c], cæterum longiſsimi temporis quę eſt, per ſolam[d] citationẽ.
4 Sed illa iuriſcõſultis, aut eorum ſaltim reſponſis videtur incognita,[e] ac proinde de
5 alijs Iulianum intelligi oportet. Iure verò pontificio, omnes omnino præſcriptio-
6 nes, per citationem (quia in mala fide conſtituit[f]) interrumpuntur, vt Bartolus[g], Bal
7 dus[h] & alij[i] notãt. Perpetuatio verò actionum, ſola conteſtatione fit[k].
RESTITVTORIAM actionem.)
8 Reſtituitur vtilis ſi vſucapione actio amiſſa eſt, directa, ſi præſcriptione, quæ Bartoli & communis interpretatio[l] eſt.

SI & ſtipulator dolo Titij, & promiſſor dolo Męuij impeditus fuerit, quo minus in iudicio ſiſtatur: vterq; aduerſus eum, cuius dolo impeditus fuerit, actione in factum experietur.

a l. vnica. ff. de cõdic. ex l.
b l. ſi poſt acceptum. ff. de rei vendic.
c l. more. C. de rei vendicat.
d l. cum notiſſimi. in princ. C. de præſ. xxx.
e gl. in. l. qui occiderit. ff. ad l. aquil.
f c. ſi. de præſ.
g Bar. i. l. ſed & ſi lege. §. & eo. ff. de peti. hæredita.
h Bald. in. l. 2. col. 2. C. de ſer. & aq.
i Crem. ſing. 101. Iaſ. hic.
k l. fin. C. de præſcri. xxx.
l Alexã. & Socin. col. fin.

1 *Promiſſoris quomodo hîc intereſſet?*

VTerque.) Intereſſe potuit hîc promiſſoris, propter dãna & expenſas, quæ in aduocatis & alijs fecit, nam propter cautionem de iudicio ſiſti, intereſſe eius non potuit, vt Bartolus rectè declarat, cui alij aſſentiunt. 1

SI & ſtipulator dolo promiſſoris, & promiſſor dolo ſtipulatoris impeditus fuerit, quo minus ad iudicium veniret: neutri eorum prætor ſuccurrere debebit, ab vtraq; parte dolo compenſando.

1 *Dolus dolo compenſatur.*

DOlo cõpenſando.) Dolus dolo hîc & alibi cõpenſatur,[m] notũq; illud eſt, nihil Iudæus Iudæo, nihil Catilina Cethego[n]. 1

m l. viro atq. ff. ſolut. matr.
n l. in arenã. C. de inof. teſt.

SI à fideiuſſore quinquaginta ſtipulatus fuero, ſi in iudicium reus non venerit, petiturus à reo centũ, & dolo malo Sempronij factũ fuerit, ne in iudiciũ reus veniat: centum à Sempronio conſequar. tanti enim mea interfuiſſe videtur: quia ſi veniſſet in iudicium, actio mihi centum aduerſus reum, vel aduerſus hæredẽ eius cõpetebat: licet fideiuſſor minorem ſummã mihi promiſerit.

1 *Solutio vnius quando alteri proſit?*

A Sẽpronio.) Quia obligatio promittentis iudicio ſiſti & Sempronij impediẽtis, in idem concurrũt, vterq; cõueniri poteſt[o]. Sed ſolutio vnius alteri prodeſt, vterq; enĩ in id quod actoris intereſt tenẽtur. Sed & ſolutio debito ſi fideiuſſori prodeſt, & cõtra, ne propter recurſum, quẽ fideiuſſor aduerſus debitorẽ habet, impediens, bis idem ſoluat.

o l. generaliter. ff. de fideiuſſor. l. ſi reus ff. de duob. re.

SI QVIS cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factis, nõ obtemperauerit.

Titulus. XI.

GA-

CAIVS. Lib. I. ad Edictum prouinciale.

VICENA milia paſſuum in ſingulos dies dinumerari prętor iubet præter eum diem, quo cautũ promittitur, & in quem ſiſtere in iudicium oportet, nã ſanè talis itineris dinumeratio neutri litigatorum oneroſa eſt.

1 *Milliarij menſura quæ ſit?*
2 *Podiſmi ratio breuiter explicata.*
3 *Termini qui abſenti ad veniẽdum dantur, arbitrio iudicis relinquuntur.*
4 *Dierum dinumeratio, quandu diætæ integræ non ſunt, quemadmodum fiat.*
5 *Dierum dinumeratio, ad veniẽdum à quo luco ſumenda ſit?*
6 *Salmanticenſis ſcholarum magiſtri citationes qua iure ad quatuor diætas extendantur?*
7 *Itineris mẽſura per quem locum fieri debeat?*
8 *Dies dati termini an computetur in termino?*
9 *Dies vnus, an duplex detur in cauſa huius textus?*
10 *Abſenti vocato, qualibet hebdomada datur dies vnus ad quietem.*

1 VIcena milia paſſuum.) Viginti milliaria. milliarium enim mille paſsibus cõſtat, paſſus quinq; pedibus, pes digitis ſedecim, vncijs duodecim, pal
2 mis minoribus quatuor, palmus minor digitis quatuor, maior digitis duodecim. Sed de his & tota podiſmi ratione, ad Iuliani Eparchica dixi latiùs.

3 IN SINgulos dies.) Hic terminus abſenti ad veniendum datur, qui præſenti ad ſiſtendum, in poteſtate ſtipulatoris ponitur, ſed ita tamen, vt Iudex moderetur[a]. Quæ communis[b] opinionis omnium declaratio eſt. Sed & abſenti terminus arbitrio iudicis præfinitur, ſi milliaria limitata non ſunt[c], quæ crebrior[d] etiam traditio eſt, illa altera Accurſij exploſa, ſecundum quam inter contractus, & iudicia diſtinguit.

a l. de die. ff. qui ſat. cogãt.
b Alex. nu. 22. Iaſ. nu. 18.
c l. continuus §. cum ita. ff. de verb. obligat.
d Alex. nu. 33. Socin. nu. 5.

4 DINVMERARI.) Sed quid ſi diætæ integrę non ſint? ideſt ſingulis diebus ſingula viginti milliaria non quadrant, verbi gratia, quia aberat per milliaria. xxv? Et communiter[e] aiunt, pro exceſſu diem
5 eſſe dandum. Sed vnde dinumeratio incipiet? Et conſtat non à porta, ſed à con-
6 tinentibus ædificijs incipere[f]. Igitur priuilegio indultum hoc eſt, quod Salmanticæ videmus, vt citationes, quæ ab ſcholarum magiſtro fiunt, ad quatuor diætas extendantur, ideſt leucas quadraginta, quas non à continentibus ædificijs dinumerant, ſed à fine diœceſeos, in qua citan
dus moratur. Sanè fiet itineris mẽſura hęc 7
(vt Bartolus & cæteri notant[g]) per viam & frequẽtem, & qua ſecuriùs[h] itur. Quòd ſi non gratia eundi vel redeundi, ſed ob aliam cauſam, menſuratio facienda eſt (putà ſi quæratur qui vicini aut finitimi ſint) per directum, ſi terra poteſt, alioqui linea per aëra directa, quod Bartolus in præſentiarum declarat, cui plures aſſentiunt[i]. Sed plerique aëris dimenſionem hanc minimè probant.[k] Ego, in legali dimenſione in dubio communem opinionem ſequor, in vulgari conſuetudini magis accedam[l]. Sed & ſunt alij quidam caſus, quibus ſecurior via, (etiam eundo aut redeũdo) contemni poteſt.[m]

e Iaſ. num. 3. argum. l. 3. de verb. ſignific.
f l. mille. ff. de verb. ſign. ca. praſenti. §. loca. de praben. in. 6.
g Soci. nu. 7. Iaſ. num. 3.
h l. eos. §. ſin. cum. gl. ff. ad l. corne. de fal.
i Iaſ. num. 3.
k Alciat. in l. 3. de verbo. ſignifi.
l Soci. in reg. 403. promittens.
m g. in c. ſtatutum. §. cum autem. de reſcript. in 6.

PRAETER eum diem.) Quærit Bartolus, an dies dati termini computetur in 8
termino? Et vera approbataque[n] Iacobi diſtinctio eſt, referre iudex ſic dicat, Do tibi terminum trium dierum, an ſic, Do tibi terminum hinc ad tres dies. In priori enim ſpecie, dies dati termini nõ computatur in termino,[o] in poſteriori verò ſecus eſt, fit enim computatio à momento ad momentum.[p]

n Iaſ. num. 2.
o l. cũ qui Calendis. ff. de verb. obligat.
p l. 3. §. minorũ. ff. de mino.

E T.) pro, ideſt. Neq; enim duo hi dies, ſed 9
vnus eſt, qui abſenti datur vt veniat poſt ſtipulationẽ interpoſitam. Atque ita fre-
quentiores interpretantur.[q] Datur & qua 10
libet hebdomada dies vnus ad quietem[r], etiam ſi dictum ſit vt continuatis diebus abſens accedat.[s]

q Alex. n. 12. Iaſ. num. 19.
r conpientes §. 1. in. g. cõmodũ. de electio. in. 6.
s g. in c. quoniã. de offi. ordin. in. 6.

II. VLPIANVS. Lib. LXXIIII. ad Edictum.

NON exigimus reum iudicio ſiſti, ſi negotium, propter quod iudicio ſiſti promiſit, fuerit tranſactum. ſed hoc ita, ſi non prius id negotium tranſactum ſit quàm ſiſti oporteret. cæterum ſi

poſtea tranſactum eſt, exceptio doli opponi debet. quis enim de pœna promiſſa laborat poſt negotiũ tranſactũ? cum etiam tranſacti negotij exceptionẽ putauerit quis nocere, quaſi etiam de pœna tranſactum ſit: niſi cõtrarium ſpecialiter partibus placuerit.

1 *Facienda facilè impediuntur.*
2 *Tranſactio ſuper principali ad acceſſoria extenditur.*
3 *Proteſtatio ius reſeruat.*
4 *Proteſtatio actoris ſufficit.*

Cæterũ ſi poſtea.)

1 Faciliùs ſiquidẽ faciẽda impediũtur, quàm iã facta tollãtur.[a]

2 QVIS enim de pœna.) Tranſactio enim quæ ſuper principali cauſa fit, ad acceſsiones extenditur, cuius generis permulta ſunt, quæ Iaſon congeſsit.

3 NISI contrarium ſpecialiter.) Proteſtatio ius reſeruat.[b]

4 PARTIBVS.) Actore & reo, vel actore tantùm, cuius ſolam proteſtationem ſufficere crebrior opinio[c] eſt.

SI quis municipalis muneris cauſa, ſine ſuo dolo malo impeditus, in iudicio ſecundùm ſuam promiſsionẽ nõ ſtetit: æquiſsimũ eſt, tribui ei exceptionẽ. Simili modo, & ſi ad teſtimonium deſideratus, ad iudicium occurrere nõ potuit: erit ei ſubueniendum.

5 *Teſtimonij dictio publicum munus eſt.*

Sine dolo.)

Aliud ſi in culpa citatus fuit.[d]

AEQVISSImũ.) Parcitur ei, qui ad malus tribunal vocatus eſt[e].

5 DESIDEratus.) Eſt teſtimonij dictio, publicum munus, vnde etiam inuiti ad teſtimonium dicendum coguntur.[f]

SI quis iudicio ſe ſiſti promiſerit: & valetudine, vel tẽpeſtate, vel vi fluminis prohibit[y], ſe ſiſtere nõ poſsit: exceptione adiuuatur, nec immeritò. cũ enim in tali promiſsione pręſentia opus ſit, quẽadmodũ potuit ſe ſiſtere, qui aduerſa valetudine impeditus erat? Et ideo etiã lex duodecim tabularũ: ſi iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur: iubet diẽ iudicij eſſe diffiſum.

1 *Procuratorẽ mittere qui teneantur?*
2 *Electiones vbi fiunt, procurator mittẽdus eſt.*
3 *Procuratoris ad conuentus peragendos nominatio, quomodò facienda.*
4 *Sonticus morbus qui ſit.*
5 *Diffindere diem quid ſit?*
6 *Sententia an valeat, cùm citatus ideo non venit, quia morbo impeditus eſt.*

Vel vi fluminis.)

Fuit igitur iuſta cauſa impedimenti, alioqui procuratorem mittere[g] teneretur. 1
Cæterũ tenetur citatus mittere pcuratorẽ regulariter, ſiue priuilegio perpetuo gaudeat[h], ſiue alia eũ cauſa, dũ tñ iniuſta excuſet[i], ſiue iuſta, quæ voluntaria[k] ſit, ſiue neceſſaria actorq;[l] ſit, ſiue neceſſaria & reus, ſit tamẽ perpetuũ, aut longius impedimẽtũ,[m] aut eiuſmodi res, quæ celeritatẽ deſyderet[n]. Iuſta verò cauſa re[o] impeditus procuratorẽ non mittit, quod hîc probatur, ſed nec generaliter ij mittẽt quibus priuilegiũ temporale[o] eſt, neq; vbi cauſæ arduæ ſunt,[p] quę Bartoli opiniones ſunt, quas alij probãt[q], quibuſdã caſibus limitãtes, inter quos ille pręcipu[e], in electionũ cauſis,[r] in his em̃ procurator mittẽdus. 2
Idẽq; & in nominatione procuratoris ad conuẽtus peragẽdos (cortes vocãtur) mittẽdi, ſemel & iterũ in auditorio iudicatũ eſt. Cũ enim ſtatutũ eſſet, ne quis ad id officiũ admitteretur, qui Calẽdis Ianuarijs præſens nõ fuiſſet, abſens tũc tẽporis, qui ſe tñ morbo impeditũ probabat, quominus ad diẽ veniret, repulſus eſt, quia procuratorem, aut excuſatorem non miſit. 3

MORBO ſõtico.) Is eſt qcũq; rei nocet[s]. 4

DIFFIſum.) Budæus difuſum legẽdũ cõtẽdit, Politianus & Alcia.[t] diffiſum, tũ etiã hic nominis rationẽ explicuit. Diffindi igitur diẽ, tũc dicimus, cũ gerẽdaquę ſunt in diẽ ſequentẽ differũtur. 5 Sed quid ſi citatus ideo ad iudiciũ nõ venit, qa morbo impedit[us] eſt, an valebit ſentẽtia? Et recepti[us] eſt non valiturã, ſi mõ iudex hæc ſcierit.[z] 6

SI non propter valetudinem mulier non ſteterit iudicio, ſed quòd grauida erat, exceptionẽ ei dandã Labeo ait. Si tamen poſt partum decubuerit: probandum erit, quaſi valetudine impeditam. Idẽ eſt & ſi quis furere cœperit. nã qui

a l. patre. ff. de his qui ſui vel alie. iu. ſunt.
b l. ſi debitor §. 1. ff. qui. mo. pig. vel. hypo. ſol.
c Alberi. & Iaſ. num. 6.
d l. ſed & ſi quis. §. illud.
e l. contra pupillum. §. 1. ff. de re iudi.
f l. inuiti. ff. de teſti. rub. de teſtib. cog.

g l. Papinianus exul. ff. de minor.
h l. vlt. C. de procur.
i d. l. Papinianus.
k l. 1. ff. cum qui app. in p. def.
l l. 1. ff. de diuer. & temp. praeſ.
m l. ſi longius. ff. de iudic. l. eandem. §. 1. ff de legat.
n l. 1. & 2. de feri.
o l. 2. ff. de in ius vocand.
p ca. querelã. de procur.
q Iaſ. nu. 12.
r c. capienten. §. q ſi per viginti. iuncta. gl. procuratorem. de elect. in. 6. ſpecul. de procura. §. ratione. 2. ad. fi.
s l. morbus. ff. de ver. ſigni.
t Alex. in l. morbus.
y Iaſo nu. 9.
z l. quaeſitum ff. de re iudic.

qui furore ĩpediũ, valetudine ĩpeditur.

1 *Naturale impedimentum non imputatur.*
2 *Prægnans excuſatur, ſiue ex marito prægnãs ſit, ſiue ex amaſio.*
3 *Venter matri prodeſt in multis.*
4 *Prægnans, an cogatur teſtimonium dicere.*
5 *Grauida à prægnanti quid differat?*
6 *Prægnanti quod tribuitur, idem & decumbẽti poſt partum, dies. xl.*
7 *Prægnantis & decumbentis ratio diuerſa.*

1 GRauida.) Sed an non hæc in culpa eſt? Et non eſſe Bartolus & alij notant, parci enim naturali impedimento nec in culpa videri eam, quæ marito debitũ red-
2 dit. Sed & ſi ex amaſio grauida ſit, idem dicendum eſt, neq; enim hoc illi fuit propo
3 ſitum facere, ne in iudicio ſiſteret.[a] Sanè qui in vtero eſt, antequàm naſcatur, alijs nequaquam prodeſt.[b] Sed matri iure ſingulari in multis prodeſt, ne vltimo ſupplicio illa interim afficiatur[c], ne torqueatur,[d] vt dum venter in poſſeſsionem mittitur, matri alimenta præſtentur.[e] Tum etiam in a-
4 lijs multis, de quibus ſuprà diximus.[f] An neq; cogi grauida poſsit, vt teſtimonium dicat? Et Baldus Hippolytusq; hoc aiunt, quod & ipſe probo, ſi de via partui periculum ſit, quomodo & hîc grauidæ, quæ in iudicio non ſtetit, exceptionem damus.
5 Grauida verò, nunc pro prægnanti vtcunque accipienda eſt, & ſi propriè illa ſic dicatur, quæ iam grauetur.
6 DECVBVERIT.) Quod prægnanti, idem tribuit lex decumbenti. Sed quantũ id tẽpus erit? Et Accurſius[h], Bartolus, pluresq;. xl. dies eſſe poſt partum. Addit Ale-
7 xander eodẽ fauore. Mihi videtur diuerſus, grauida em̃ qa grauida eſt, excuſatur, decumbens, quaſi valetudine impedita.

QVod diximus, ſuccurri etiã ei, qui tẽpeſtate, aut vi fluminis prohibitus, nõ venit: tẽpeſtatẽ ſic ĩtelligere debem⁹, ſiue maritima, ſiue terreſtris ſit. tẽpeſtatẽ intelligere debemus talẽ, q̃ impedimento ſit itineri, vel nauigationi. Vis fluminis etiã ſine tẽpeſtate accipiẽda eſt. vim fluminis intelligimus: & ſi magnitudo eius impedimẽto ſit, ſiue pons ſolutus ſit, vel nauigiũ nõ ſtet. Si quis tamẽ cũ poſſet nõ incidere in tẽpeſtatẽ, vel in fluminis vim ſi ante profectus eſſet, vel tẽpore opportuno nauigaſſet, ipſe ſe artauerit: nũquid exceptio ei minimè proſit? quod quidem cauſa cognita erit ſtatuendũ. Nã neq; ſic artãdus ſit, vt poſsit ei dici cur nõ multò ante profectus eſt quàm dies promiſsionis veniret? Neq; iterũ permittendũ ei ſi quid ſit, quod ei imputetur, cauſari tẽpeſtatẽ, vel vim fluminis. Quid enim ſi quis cũ Romæ eſſet, ipſo tẽpore promiſsionis ſiſtẽdi, nulla neceſsitate vrgẽte, voluptatis cauſa in municipiũ profectus ſit? nõne indign⁹ eſt, cui hæc exceptio patrocinetur? Aut quid ſi tẽpeſtas quidẽ in mari fuit, terra autẽ iſte potuit venire, vel flumen circũire? æquè dicendũ, non ſemper ei exceptionẽ prodeſſe: niſi auguſtię nõ patiebantur terra iter metiri, vel flumẽ circũire. Cũ tamẽ vel flumẽ ſic abũdaſſet, vt ipleſſet omnẽ locũ, in quo ſiſti oportuit: vel aliqua fortuita calamitas eundẽ locũ euertit: vel pręſentiã venienti periculoſam fecit: ex bono & æquo & hic exceptio ei accommodanda eſt.

1 *Probatio tempeſtatis an ſufficiat, cùm quis ſe propter tempeſtatem excuſat?*
2 *Vis maior quæ ſit?*
3 *Theophili locus.*
4 *Calamitas propriè quæ dicatur.*
5 *Caſus quomodo probetur.*

TEmpeſtate.) Sed an probare tẽpeſtatẽ aut vim fluminis ſatis erit? Et Bartolus, quẽ alij ſequuntur,[i] nõ ſufficere ait. Quid igit? Certè ꝓbabit domo ſe ꝓfectũ, quo debuit tẽpore ad mare veniſſe, tẽpeſtatẽ fuiſſe ſubortã, quę ne iudicio ſiſteret, impedit⁹ eſt.[k] 1
FORTVITA calamitas.) Vis maior,[l] nã 2
& Theophilus interpretari ſolet ὑχυρὰν περίστασιν, & Nouella quinquageſima vim 3
maiorẽ. Et fortuitã calamitatẽ ꝓ eodẽ poſuit, alibi[m] vis calamitoſæ tẽpeſtatis dicit. Sed & põt accipi mitiùs fortuita calamitas 4
ꝓ quouis caſu fortuito: ꝓpriè tñ ad maiores referri. Noſtri (inqt ille) fũdi calamitas. Sed quomodo caſus probabitur? Et alij 5
per teſtes, alij etiam per iuramentum probari[n] poſſe contendunt, alij arbitrio iudicis

a l. verum. ff de fur. l. ſi qs nec cauſam. ff. ſi cert. pet.
b l. qui in vtero. ſuprà de ſtat. homi.
c l. ĩperator. 2. ff. d ſtat. ho.
d l. prægnantis. ff. de pœn.
e l. 1. §. 1. ff. de ven. in poſſeſ. mittend.
f in. l. qui in vtero. in. d. l. ĩperator. 2. ff. d ſtatu. hom.
g Bal. in. l. imperator. Hipp. in pract. §. nũc videndũ. n. 48
h g. i. d. l. prægnantis. Alex. hic.

i Iaſ. eum. 4.
k l. qui cõmeatus. ff. d re mili.
l l. ſi merces. §. vis maior. ff. loca. §. item ſi. inſtit. quib. mod. re. cont.
m l. ex conducto. §. ſi vis. ff. locat.
n l. ſcire. §. ſufficis. ff. de excuſ. tuto.

reſinquunt, quæ ſententia & verior[a] & approbata[b] eſt, nam & cùm boni & æqui tractatus hic ſit, vt ſubdit lex, apices, rigoréſque curandi non ſunt.[c]

a l. quoties. C. de naufr. libr. xi.
b Alexā. n. 3.
c l. ſi fideiuſſor. §. quadā. ff. manda. l. ſi ſeruū. §. ſequitur. ff. de verbo. obligat.

SImili modo exceptio datur ei, qui cū ad iudicium venire volebat, à magiſtratu retentus eſt, & retentus ſine dolo malo ipſius. nam ſi ipſe hoc affectauit, vel cauſam præſtitit, non ei proderit exceptio. ſed ipſius quidem dolus ei oberit, cæterorum non oberit, qui malo dolo fecerūt, vt retineretur. Sed ſi priuatus eum detinuerit: nullo modo ei proderit hęc exceptio.

1 *Exceptio an competat aduerſus eum, qui dolo magiſtratus detentus eſt?*
2 *Affectata non proſunt.*

1 A Magiſtratu retentus eſt.) Iure. Idemq; & ſi dolo, nā & ſi in magiſtratum etiam competit,[d] tamē quia in potētiorem pro nihilo eſt,[e] vt Bartolus, & alij declarant.

2 AFFEctauerit.) Affectata em̄ nō pſunt.[f]

d l. nec magiſtratibus. ff. de iniur.
e l. 3. ff. de alie. iudi. mut. cau. fact.
f l. ſi verò. in prin. ff. qui ſa. cogan.

III. PAVLVS. Libr. LXIX. ad Edictum.

SED actio ei datur aduerſus eum, qui detinuit in id quod eius intereſt.

1 *Carceris priuati culpā contrahit, qui alium detinet, ne ad iudicium veniat.*

1 QVI detinuit.) Quiẽtiā carceris priuati culpam contrahet.[g]

g l. capite quinto. ff. ad. l. iul. de adult.

IIII. VLPIANVS, Lib. LXXIIII. Ad edictū.

SED & ſi quis rei capitalis ante condemnatus, iudicio ſiſtere ſe non potuit, meritò huic ignoſcitur. Rei capitalis cōdemnatum accipere debemus, qui morte, exiliove coërcitus eſt. Dixerit aliquis: quo ergo hęc exceptio damnato? Sed respondebitur, fideiuſſorib' eius eſſe neceſſariā, aut ſi fortè in exiliū ſalua ciuitate abiit: vbi defenſori ei' exceptio iſta proderit.

1 *Cauſa neceſſaria excuſat.*
2 *Exceptiones reo competētes regulariter fideiuſſori non dantur.*
3 *Exilium propriè quid eſt?*

MEritò.) Excuſat ergo ab hac cautione, cauſa neceſſaria, licèt non probabilis. 1

FIDEiuſſoribus eius.) Singulari iuri hoc ꝓpter mutationē ſtatus rei, alioqui exceptiōes reo cōpetētes fideiuſſori nō dant.[h] 2

EXILIVM ſalua ciuitate.) Exiliū propriè eſt, cùm caput de ciuitate eximitur, impropriè cùm ſalua ciuitate[i]. Sanè hæc verba, ſalua ciuitate, Haloander expūxit, cæteri agnoſcunt, quibus Florentinæ pandectæ fidem faciunt. 3

h l. 1. C. de fide iuſſ. l. exceptiones. ff. de exce.
i gl. in. l. 2. de publ. iudi.

Illud ſciendum eſt: eum, qui idcirco non ſtetit, quia capitis reus factus eſt, in ea cauſa eſſe, vt exceptione vti nō poſſit: damnato enim datur. Planè ſi vinculis, vel cuſtodia militari impeditus, ideo non ſtetit: in ea erit cauſa, vt exceptione vtatur. Præterea ſi funere quis domeſtico impeditus non venit, debet ei exceptio dari. Item ſiquis in ſeruitute hoſtiū fuerit, ac per hoc in iudicium nō ſtetit, debet exceptione adiuuari.

1 *Accuſatus de delicto quādo ea exceptione ſe iuuari poſsit, quòd ideo in iudicio non ſtetit.*
2 *Militibus, rei cuſtodiēdi aliquādo tradebātur*

VTI non poſsit.) Niſi delictum commiſiſſet ante promiſsionē, vel accuſato termin' eſſet præfinit' ad iudicē veniēdi[k]. 1

VINCVLIS.) Carcere.

CVSTODIA militari.) Nōnūquā em̄ & militib' cuſtodiēdi rei tradebātur, cui' rei vel Lucian' in Toxari mentionē facit. 2

FVNERE domeſtico.) familiari. Idem ſi iuſta mortuo familiari fecit, cadauérue proſecutus eſt.[l]

k l. 2. §. fin. ff. de cuſto. reo.
l l. 2. ff. de in ius vocan.

QVęſitū eſt an poſſit cōueniri: ne vlla exceptio ī promiſsiōe deſerta, iudicio ſiſtēdi cauſa facta, obiiciatur. & ait Atilicinus cōuētionē iſtā nō valere. ſed & ego puto cōuētionē iſtā ita valere, ſi ſpecialiter cauſę exceptionum expreſſę ſint, quibus à promiſſore ſponte renūtiatum eſt.

1 *Deſerta promiſsio an exceptio hîc intelligatur, & an alia lectio ſubſtitui poſsit?*
2 *Renūtiatio gñalis an ſpecialis plus operetur.*

3 *Renun-*

3 *Renuntiatio generalis in iudicijs quando valeat?*
4 *Renũtiatio caſuũ futurorũ quo iure procedat?*
5 *Renuntiatio ſpecialis, an requiratur in contractibus.*
6 *Renuntiatio quando comprehendat caſus fortuitos?*
7 *Periculi renuntiatio quid contineat?*
8 *Renuntiatio iurata quid comprehendat?*

1 Deſerta.) Sunt qui ad pro-
miſsionem refe-
rant, & pro non obſeruata acci-
piunt. Sunt qui ad exceptionẽ,
& accipiunr pro omiſſa, qui intellectus cõ
muniter approbantur.[a] Alciatus[b] legit di-
ſerta, id eſt expreſſa, & ſpeciali, quæ le-
ctio reuera & elegãs & diſerta eſt, ſed quã
codex nullus agnoſcat.

a Alex. col. 2 Iaſ. num. 3.
b Alcia. parer. lib. 2. c. 27.

2 SI ſpecialiter.) Plus operatur renuntiatio
generalis quàm ſpecialis, in ſtipulationi-
bus Prætorijs & iudicialibus, idq; iure ſin
gulari, Prætor enim non vult ſub inuolu-
cro verborum quem decipi. In conuentio
nalibus aliud eſt[c], quia conuentionales ſe-
cundùm mentem contrahentium iudicã-
tur, qui generaliter renuntiare voluerũt[d].
3 Quæ ratio communis[e] eſt. Sed & renun-
tiatio generalis in iudicijs valet, ſi neceſſa
ria, id eſt ex diſpoſitione legis[f] ſit, & ſi quę
dam ſpecialiter exprimantur, deinde ſub-
ijciatur clauſula generalis, valebit renun-
4 tiatio in expreſsis. Sed quomodo ſpecia-
liter renuntiari poteſt, cùm vi ipſa ad im-
poſsibile is obligetur, qui caſibus futuris
renuntiat[g]? Et communiter reſpondent,
impoſsibilitate, ſi ab initio ſubſit, obliga-
tionem ipſo iure vitiari, ſi ex poſt facto, o-
5 pe exceptionis. Sed nunquid io contracti
bus etiam ſpecialis renuntiatio requiri-
tur? Et Martino, Ioannéq; inuicem repu-
gnantibus, approbata[h] Bulgari diſtinctio
eſt, ſi caſus aliqui ſpecialiter enumerẽtur
& clauſula generalis ſubiecta ſit, valere re
nuntiationem, generaliter verò factam
6 non valere. Tum etiam quod diximus va
lere ſic intelligendum eſt, quo ad ea quæ
ſimilia aut minora, nõ quę maiora expreſ
ſis ſunt.[i] Sed & neq; ad inſolita tenetur, ni
ſi expreſſè hoc actum[k] ſit. Tenetur etiam
de caſibus fortuitis is qui in ſe ſuſcipit pe-
7 riculũ caſus fortuiti[l]. Quid ſi periculum
ſimpliciter? Et Bartolus longiùs aliquan-
to diſtinguit, cui alij aſſentiunt. Quid prę 8
terea ſi renuntiatio iurata ſit? Et verius re
ceptiúſque[m] eſt, vt ad eos caſus iuramen-
tum extendatur, ad quos & renuntiatio.

c l. ſi duo. ff. de admi. tu. l. fi. C. quã. muli.
d l. cũ Aquiliana. ff. de trã-ſact. l. in conuentionalibus ff. de ver. obli.
e Iaſ. nu. 14.
f Auth. matri & auiæ. l. 1. C. quã. mulie. tut. off. Iaſ. hic num. 5.
g l. impoſsibilis. ff. de verbo. oblig at.
h Iaſ. nu. 14. & 32.
i c. ſedes. de reſcrip. demẽ. non poteſt. de procur.
k l. ſi fiſtulas §. frumẽta. ff. de contra. em.
l l. quæ fortuitos. §. fin. ff. de pign. actio. l. ſi quis firmũ. ff. loca.
m l. fi. C. & nõ numo. pecun. l. fi. ff. qui. ſat. cogant.

ITem quæritur ſi quis cum iudicio ſi ſtendi cauſa ſatiſdare non deberet, ſatiſdatò promiſerit: an fideiuſſoribus eius exceptio detur. puto intereſſe vtrũ per errorem ſatiſdatò promiſſum eſt, an ex conuentione. ſi per errorem: dandam fideiuſſoribus exceptionem. ſi ex conuentione: minimè dandam. Nam & Iulianus ſcribit: ſi iudicio ſiſtendi cauſa pluris, quàm ſtatutum eſt, per ignorantiam promiſſum fuerit: exceptionem dari debere. Si autem ex conuentione tantæ ſummæ promiſſio facta ſit: exceptionem pacti conuenti replicatione infirmandam Iulianus ait.

1 *Promiſſio pœnæ quando videatur adiecta in fraudem vſurarum.*
2 *Error an reddat ſtipulationem ipſo iure nullam?*
3 *Error in dubio præſumitur.*

EX conuentio-[n]
ne.) Certa ſcientia, valetque
quia in obligatione factum
eſt. Quòd ſi eſſet quantitas 1
etiam ex certa ſcientia, promiſsio non va-
leret, quaſi adiecta in fraudẽ vſurarum.[n]
QVAM ſtatutum.) Id eſt autẽ quod acto
ris intereſt.[o]
EXCEptionem.) Error igitur nõ reddit 2
ſtipulationem ipſo iure nullam[p], ſed ope
exceptionis, vt id ſubducatur, quod per er
rorem factum eſt.
REPLIcatiõe.) In dubio ergo error ma 3
gis præſumitur, quàm ſcientia.

n l. cùm allegas. C. de vſu.
o l. 2. §. fin. ff. qui ſatiſ. cog.
p l. ſi finita. in princ. ff. de dã. infect.

V. PAVLVS. Lib. LXVIIII. ad Edictum.

SI duo rei ſtipulandi ſunt, & vni debitor iudicio ſe ſiſti cũ pœna promiſerit, alter autẽ impedierit: ita demum exceptio aduerſus alterum danda eſt, ſi ſocij ſint: ne proſit ei dolus propter ſocietatem.

1 *Factum vnius ex duobus reis quando alteri noceat?*

1 **SI ſocij ſint.)** Factum vni° ex duob° reis credēdi ſi ſocij ſint in obligatione quęrenda plus nocet, q̃ ſi ſocij nō ſint, in quæſita minus[a].

ITem ſi duo rei promittendi ſint, & vnus ad iudicium non venerit, contē pta ſua promiſsione iudicio ſiſtendi cauſa facta: actor autem ab altero rem petat, ab altero pœnam deſertionis: petē do pœnam exceptione ſummouebitur. Aequè ſi à patre facta fuerit promiſsio, iudicio ſiſtendi gratia ex filiſ contractu, deinde de re actor egerit cum filio, exceptione ſummouebitur, ſi cum patre ex eius promiſsione agat. & contra idē erit, ſi filius promiſerit, & actor egerit cum patre de peculio.

1 *Duo rei, ſocij an minus ſint, quātum referat.*

POenam deſertionis.) Non ſiſtendi in iudicio.

1 EXCEPTIONE.) Hîc in ſocijs loquitur, ſi verò ſocij non ſint, refert res an pœna prius exigatur[b].

VI. GAIVS. Lib. I. ad. l. duodecim tabularū.

SI is qui fideiuſſorem dedit, ideo non ſteterit, quòd reipublicæ cauſa afuit: iniquū eſt, fideiuſſorem ob alium ſiſtendi neceſſitate obligatum eſſe, cùm ipſi liberum eſſet non ſiſtere.

1 *Exceptiões reo cōpetētes, an fideiuſſori detur.*

1 **INiquū eſt.)** Non tamē ſem per verum eſt vt exceptiones, quæ reo competunt, fideiuſſori quoque denrur[c].

VII. PAVLVS, Lib. LXIX. ad Edictū.

SI quis ſeruum in iudicio ſiſti promiſerit, vel alium, qui in aliena poteſtate eſt: iiſdem exceptionibus vtitur, quibus ſi pro libero, vel patrefamilias fideiuſſiſſet: prætérquā ſi reipublicæ cauſa abeſſe diceretur ſeruus. nā ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe nō poteſt. Præter hanc autē exceptionē, cęterę (quia cōmunes ſunt) tam in libero hoīe, quàm ī ſeruo locū habēt.

1 *Poteſtati alteri° ſubiecti & ſui iuris qui ſunt, in dubio eodem iure vtuntur.*

IIſdem exceptionibus.) Obſerua, in dubio eodē iure eos vti, qui alieno iuri ſubiecti, quo qui ſui iuris ſint. 1

VIII. GAIVS, Lib. XXIX. Ad edictum prouinciale.

ET ſi poſt tres aut quinq; plureſue dies, quàm iudicio ſiſti ſe re° promiſit, ſecū agēdi poteſtatē fecerit, nec actoris ius ex mora deterius factū ſit: cōſequēs eſt dici defendi eū debere per exceptionē.

1 *Dies plures pauci ne ſint, iudicis arbitrio relinquitur.*

2 *Teſtis deponens aliquem poſſediſſe decem annis & plus, an vltra decem annos probet?*

3 *Probatio dubia nihil concludit.*

4 *Fideiuſſor iudicio ſiſti intra quantum tempus moram purget?* (bile nō eſt?

5 *Intereſſe longioris vitæ actionis conſidera-*

6 *Moræ purgationem quando impediat diei & pœnæ appoſitio?*

7 *Litis deciſoria ab ordinatoriis differunt.*

8 *Actoris ius an dicatur factum deterius quia fecit expenſas?*

9 *Expenſæ quo iure petantur.*

10 *Mora quando ipſo iure, quando per exceptionem committatur.*

PLuréſue.) Paucos tamen.[d] Quot autē eſſe debeāt, iudicis arbitrio reliqui[e] cōmuniter traditū eſt.[f] Quid ergo ſi teſtes dicāt, Titiū poſſediſſe decē annis & plus, an hac adiectione vltra decem annos ꝓbēt? Et receptū[g] eſt, nihil eos vltrà decem annos probare, dubia enim probatio nil eſt quod cōcludat.[h] Sanè fideiuſſor iudicio ſiſti, infra ſex menſes moram purgat, minusq; tempus reo conceditur, quia ſeipſum ſiſtere faciliùs eſt. 1 2 3 4

AGENDI poteſtatem.) Nūquid igitur factum ius actoris deterius eſt, ꝙ per moram rei fiat, vt breuioris vitæ actio ſit? Et frequentiores, conſiderandū hoc, non eſſe aiunt, nā neq; creditorū intereſſe dicitur ꝙ pater, vt annali, & nō perpetua actione teneretur effecit, qui filij bona iure peculij occupauit.[i] 5

a l. ſi vn°. in princ. ff. ſi pat.

b l. etiam. §. pen. ff. de peti. hære.

c l. exceptiōes ff. de except.

d l. hac adiectio. ff. verb. ſignifica.

e l. ſi ita quis §. ſcia. ff. de verbo. obliga.

f Alex. nu. 5 Iaſ. num. 6.

g Iaſ. num. 7

h l. nō hoc. C. vnde legi.

i l. pater qui Caſtrenſe. ff. de caſt. pec.

DE

DETERIVS.) Sed ſi factum non eſt de
rius, nihil intereſt, ſi nihil interſit, ſtipula-
tio non committitur[a], quorſum igitur mo
6 ræ purgatio eſt? Et crebrior[b] ſolutio eſt,
diem & pœnam in præſentia appoſita, ac
proinde moræ purgatione eſſe opus, ne
pœnam ſoluat. Quod tamen in Prætorijs,
aut iudicialibus ſtipulationibus verũ eſt,
nam in conuentionalibus, ſi dies & pœna
apponatur, moræ purgatio non admitti-
tur[c], quia hæ ſecundùm conuentionem,
illa ſecundùm æquitatem prætoris iudicã
7 tur. Sed & in iudicialibus, ſi nõ ad litis ordi
nationem pertineant, ſed ad litis deciſio-
nem moræ purgatio admittenda non eſt[d].
8 Sed nũquid factum eſt ius deterius, quòd
actor fecit expenſas? Et non eſſe, conſtat,
9 expenſas enim aut officio iudicis, aut per
actionem in factum ſeruat[e]. Cæterùm in
iudicialibus ſtipulationibus moræ purga-
tio conceditur, ſi ius actoris deterius factũ
non eſt, in conuentionalibus ſi actoris nõ
intereſt[f].
10 PER exceptionem.) Idq; ideo, quia dies
in ſtipulatione poſitus eſt. Quòd ſi dies
non eſſet appoſitus, vt mora ipſo iure cõ-
mittitur per litis conteſtationem, ita ipſo
iure ante litem conteſtatam purgatur.

a l. 2. §. ſi. ff. qui ſat. cog. b Alex. nu. 9. Iaſ. nu. 20.

c l. traiectitia. §. 1. ff. de actio. & oblig. l. magnam. C. de cõtrah. & cõmit. ſtip. d l. Celſus. ff. de arb.

e l. 1. ff. Si quis ius dic. non ob temp. Alex. hic. nu. 12.

f l. ſi ita quis. §. ſeia. ff. de verb. oblig.

IX. VLPIANVS, Lib. XX. Ad edictum.

SI ſeruus ſe iudicio ſiſti promit
tat: non committitur ſtipula
tio, neq; in eum, neq; in fide-
iuſſores eius.

1 *Seruus regulariter in iudicio eſſe non poteſt.*

NEc ũ, neque in fi-
1 deiuſſores.) Niſi fortè caſus ſit,
in quo ſeruus in iudicio eſſe po
tuit[g].

g §. ſi plurium. infra.

SI plurium ſeruorum nomine iudicio
ſiſtendi cauſa, vna ſtipulatione promit-
tatur: pœnam quidem integram com-
mitti, licèt vnus ſtatus nõ ſit, Labeo ait:
quia verum ſit omnes ſtatos non eſſe.
verùm ſi pro rata vnius offeratur pœna
exceptione doli vſurum eum, qui hac
ſtipulatione conuenitur.

1 *Pluralis locutio quando in ſingularem reſol-
uitur.*
2 *Negatio ſigno vniuerſali poſtpoſita quid ope
retur?*
3 *Fideiuſſor an in duriorem cauſam obligari poſ
ſit.*
4 *l. 7. tit. 12. par. 5.*
5 *Solutio partis quatenus proficiat?*
6 *Differentia iuris ciuilis & Canonici.*

VNus.) Tantùm.
VERVM ſit.) Sed cur non 1
hîc pluralis locutio ad ſingu
los ſeruos refertur[h]? Et Bar-
tolus & alij reſpondent in lege contraria
copulari plora quo ad diuerſos effectus,
hîc quo ad vnum tantùm.
OMNES ſtatos non eſſe.) id eſt non o-
mnes ſtatos eſſe. Neq; enim (quod ferè ſo 2
let[i]) negatio hîc ſigno vniverſali poſtpo-
ſita, radicitus actum nullum reddit, quod
& Valla notat Dialectices. lib. 1. capit. 26.
Sic & illud quæſitum eſt, fideiuſſor qui in 3
duriorem cauſam obligari non poteſt[k], ea
tenus ſaltim obligetur, quatenus reus te-
nebatur? Et non teneri Accurſius[l], Barto-
lus, & cæteri[m] crebriùs affirmant. Alciat[n]
contrà, tum quod emendatiora exemplaria,
Placuit non omnino obligari, legant: tũ
etiam, quod diſtinctionem hanc, negatio præ
cedat ne, an ſequatur, veteres pleriq; auto-
res neglexerint, cui opinioni Regia quoq; 4
lex[o] fidem adſtruit.
PRO rata vnius.) An ſolutio partis profi- 5
ciat, multa Accurſius, Bartolus, & alij in
culcant. Sed tres caſus conſiderantur. Pri-
mus eorum quæ in conditione ſunt. Secũ-
dus eorum quæ in obligatione, fine diſpo
ſitione. Tertius eorum quæ in obligatio-
ne reſpectu ſui, in conditione reſpectu ac-
ceſſorij, verbi gratia pœnæ ſeu pignoris.
In prima ſpecie, de actione acquirẽda agi-
tur, & ſi quid implendum ab vno eſt, non
ſufficiet implere pro parte[p], ſi à pluribus,
ſatis erit, naſciturq; actio pro parte implẽ-
tis[q]. Idemq; eſt, cùm conditionis imple-
mentum in ſpecie certa conſiſtit[r]. Si verò
in ſpecie incerta, implementum pro par-
te nil operabitur[s], ſi in facto indiuiduo idẽ
eſt, ſi in facto diuiduo, implementum pro
parte ſufficiet[t], quo in articulo Accurſius
hîc labitur, vt plures notãt. In ſecunda ſpe
cie, de liberatione cõſequenda agitur. Et
ſi factum in obligatione eſt, implementũ
pro parte nõ ſufficit, facta enim indiuidua
ſunt[v]. Si ſit in obligatione, datio certæ quã
titatis, aut ſpeciei, ſolutio partis ipſo iure
liberat,

h l. falſa adſ. ff. de cõdit. & demõſtr.

i l. legitimos. §. an ergo. ff. de legit. tut.

k l. fideiuſſor §. 1. ff. de fideiuſſor. l Gl. in l. græce. §. illud. in gl. oĩne. ff. de fideiuſſ. vbi. Bar. m Aret. poſt gl. in §. fideiuſſores. inſt. de fideiuſſor. n Alciat. parer. lib. 5. c. 17

o l. 7. titu. 12. par. 5. p l. cui fund. in princ. ff. de condit. & demõ. q l. cui fund. in 2. reſ. l. pe. §. 1. ff. de cõdit. & demonſ. r l. ſi ſtipulatus. §. 1. ff. de ſolut. ſ l. 2. §. quadã ff. de verb. oblig. t l. ſi plures. cum. g. C. de cõdit. inſer. taſ. nu. 3. v l. ſtipulationes non di. ff. de verb. oblig.

liberat, ſed accipere creditor inuitus non cogitur[a], ſi in obligatione dandi genus eſt ſolutio partis nil agit[b], nam quod Accurſius ait, ſolutionem eſſe in pendenti, cæteri communiter reprehendunt[c], in obligatione alternatiua admittunt, quãuis enim ſolutio partis ſoluentem non liberet, in ſuſpenſo tamen eſt[d]. In tertia ſpecie, ſoluta parte ſortis, in nihilum obligatio pignoris diminuta eſt[e]. In acceſsione verò pœnæ, ſic ſolet diſtingui, vt ſi pœna adiecta ſit obligationi quantitatis, vel ſpeciei certæ, vel generis, ſolutio partis, nihil impediat
6 pœnam in ſolidum committi, iure ciuili, nam canonico[f] pœna non cnmmittitur niſi ꝓ parte implẽtis. Quod ſi facto adijciatͥ ſiquidẽ indiuiduo, ſolutio partis nil operabitur[g]. Si diuiduo, contra promiſſorem principalem inſolidum pœna committitur, etiam ſi pro parte ſoluat[h], in ſtipulationibus conuentionalibus. In prætorijs verò, vel iudicialibus, ipſo iure committitur ſed effectu exceptio obſtat, vt in pręſentia rom, quia hæ ſtipulationes æquitate nituntur[i]. Deniq; in hæredibus rei principalis, ſi vnus fecerit contrà, facta diuidua ab indiuiduis diſtinguuntur[k].

a l.tutor.§.lucius.ff.d vſur.
b l.in ſtipulationibus.ff.de verb.obl.l.ſi ſtipulatus.§.1.ff.de vſu.
c Alex.n.6. Iaſ.nu.5.
d l.rogaſti.§.fi.ff.ſi cer.pet.
e l.quandiu.C.de diſtrat.pig.
f c.ſuam.de pœnis.
g l.4.§.Cato.ad fi.ff.de verb.oblig.
h §.Cato.ad fi.
i l.1.ad fi.ff.de prat.ſtipu.
K d.§.Cato.

X. PAVLVS. Lib. I. Ad Plautium.

SIeum iudicio ſiſti promiſero, qui iam tẽpore liberatus eſſe dicebatur, quia iam actione forte nõ tenebatur: actio in me dãda eſt, vt vel exhibeam eũ, vel defendam, vt veritas inquiratur.

1 *Præſentia rei, quando requiratur?*

ACTio in me dãda eſt.) Quamuis enim actoris ratione debiti non interſit, at intereſt ratione expenſarum, quas ab eo, qui actiones mandauit, conſequi potuit.

VT VEL exhibeam.) Hęc actio in id datur quod intereſt[l], à qua tamen fideiuſſor liberabitur, ſi vel exhibeat, vel abſentem defendat.

l l.2.§.2.ff.qui ſatiſda.cog.

1 VEL defendam,) Sed an rei præſentia requiritur? Et fatendum id eſt, in ijs quæ pręſentiam deſiderãt, alioqui defenſio ſat eſt.

HOmo ſiſti promiſſus, ante diẽ dolo promiſſoris perijt: certo iure vtimur, non ante pœnã peti poſſe, quàm dies venerit. tota enim ſtipulatio in diem collata videtur.

1 *Dies & conditio vbi apponitur, ſemper expectatur diei euentus.*

INdiem.) Vbi dies[1] & conditio apponitur, licẽt conditio eueniat, expectatur tamen dies aduentus.

QVi iniuriarũ acturus eſt, ſtipulatus erat ante litem cõteſtatam, vt aduerſarius ſuus iudicio ſiſtat: cõmiſſa ſtipulatione mortuus eſt. non competere hæredi eius ex ſtipulatu actionem placuit: quia tales ſtipulationes propter rem ipſam darẽtur. iniuriarum autem actio hæredi non competit. quamuis enim hæc ſtipulatio, iudicio ſiſtendi cauſa facta, ad hæredem tranſeat, tamen in hac cauſa danda non eſt. nam & defunctus ſi vellet omiſſa iniuriarum actione, ex ſtipulatu agere non permitteretur ei. Idẽ dicẽdum eſſe & ſi is cum quo iniuriarum agere volebam, ſtipulatione tali cõmiſſa deceſſerit. nam non competit mihi aduerſus hæredẽ eius ex ſtipulatu actio. & hoc Iulianus ſcribit. ſecundùm quod & ſi fideiuſſores dati erant, minimè dabitur in eos actio, mortuo reo. Idem Põponius, ſi non poſt longum tẽpus deceſſerit. quia ſi ad iudiciũ veniſſet, litẽ cum eo cõteſtari actor potuiſſet.

1 *Actiones quãdo ad hæredes tranſeant.*
2 *Actio ſubrogata quando ſapiat naturã eius in cuius locum ſubrogatur?*
3 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
4 *Ius agendi ad ſupplementum an præſcribatur quinquẽnio?*
5 *Querela inofficioſi teſtamenti & ius agendi ad ſupplementum quatenus differant?*
6 *Dictionum exceptiuarum natura quæ ſit?*
7 *l.Titia.§ fi.ff.de manumiſsis.teſtam.*
8 *Bartolus ſibi repugnat.*
9 *Conditionalis diſpoſitio ſit an pura reſolubilis ſub cõditione quantum interſit.*

NOn competere.) Quamuis enim actiones ex cõ- 1
tractibus ad hæredes tanſeant,[m] non

m lex depoſiti.ff.de actio & oblig.

non tamen hęc quæ illi accedit, quæ tranſitoria non eſt.

2 PROPTER rem.) Actio ſubrogata ſapit eius naturam, in cuius locum ſubrogata eſt, ſi tamen acceſſoriè ſubrogetur vt hîc, nō ſi æquè principaliter,[a] quæ opinio
3 cōmunis eſt[b]. Qua ratione & Bartoli[c] ſententia cōmuniter reprehēditur, exiſtimātis iuri agēdi ad ſupplementū, ſicut & querelæ quinquēnio præſcribi, neque enim ius
4 agendi ad ſupplementum querelæ accedit, ſed æquè principale remediū eſt, illud, prorſus exhęredato compeřēs, hoc ei cui
5 minus legitima portione relinquitur, illud odioſum, hoc fauorabile eſt. Sed & actio ſubrogata eius ſapit naturam, in cuius locum ſubrogata eſt, dū tamē de primordiali intelligas non de accidentali,[d] in quo etiam omnes conſentiunt.[e]

6 SI non.) Multa hîc Bartolus & cæteri de dictionibus exceptiuis infarciunt, quæ tamen videri omnia poſsint non ſatis ſuo loco dici. Sed vt ijs mos geratur, quibus hæc in pretio ſunt, ſciendum eſt, tres eſſe coniūctiones exceptiuas, pręter, præterquàm, Niſi, quarū ea natura eſt, vt de genere aut regula vnam ſpeciem, aut vnū aliquid eximant[f], dum tamen id de regula ſiue genere[g] ſit. Duæ igitur priores, ſi rei adiungantur, quam præcedens genus compræhendit, exceptiuè ponuntur, ſed ita vt oratione negatiua præcedenti ponant, affirmatiua præcedenti negent[h]. Quòd ſi rei adiungantur, quam præcedens genus non compręhendit, implicant magis aut ampliant, non excipiunt.[i] Dictionis, Niſi, longè alia ratio eſt, aut enim, rei adijcitur, quam præcedentia contineant, neque verbo adiungitur & eiuſdem naturæ eſt, cuius & ſuperiores[k], excipit enim, atque ita, vt præcedenti affirmatione neget, nega-
7 tione præcedenti affirmet. Quocirca cùm ſcripſiſſet teſtator,[l] Oneſiphore niſi diligenter rationes reddideris, liber ne eſto, rectè cōmuniter[m] notatum eſt, conceptione liber ne eſto, (quia huic par eſt, liber eſſe non poſsis) potentiam negari, ac proinde poni eam illis niſi diligēter rationes reddideris, vt ſit ſenſus, ſi rationes reddideris liber eſſe poteris. Sic ſi promittas, vt vendere alij non poſsis, niſi mihi, potentiam ponis mihi, non alij vendendi[n], non vt actu cogi à me poſsis, vt mihi vendas. Rurſus ſi promiſeris, vt alij vendere non tenearis, niſi mihi, actum poſuiſti, cogiq; à me poteris, vt mihi vēdas.[o] Si verò ei rei adijcitur quam præcedentia non continēt aut verbum ſubiungitur, in vltimis voluntatibus, diſpoſitionem conditionalem, ſine diſtinctione reddit.[p] Idémque in cōtractibus, ſi diſpoſitio in futurum concepta[q] ſit, quòd ſi in præſens præteritúmue, erit diſpoſitio pura, ſed ſub conditione reſolubilis[r], differētiæ rationes commodiſsimæ illę redduntur, ꝙ non vt vltimæ voluntates ſic contractus ſuſpendi poſsint,[s] quódque conceptionis in futurum ea natura eſt vt conditionem faciat.[t] Nam quod hîc Bartol[v] diſtingui voluit, diſpoſitio dictionem niſi præcedat, an ſubſequatur, meritò[v] alibi ipſe non probat, vtcunque enim 8
ſe habeat ſcripturæ ordo, at ordine intellectus, dictio niſi poſterior[x] erit. Sed quid in 9
tereſt, diſpoſitio conditionalis ſit, an pura ſub cōditione reſolubilis? Et quia dixi pluribus de hoc aliàs, hîc, tres annotaſſe differentias ſat ſit. In conditionali ſuſpendi ſubſtantiam, in pura reſolubili reſolutionē.[y] In hac vſucapionem procedere, in illa vſucapioni non eſſe locum[z]. In conditionali ante conditionis euentum, non eſſe paratam executionem, in pura reſolubili paratam[a] eſſe.

XI. VLPIANVS. lib. XLVII. ad Sabinū.

SI quis quendam in judicio ſiſti promiſerit: in eadem cauſa cū debet ſiſtere. in eadē autē cauſa ſiſtere, hoc eſt, ita ſiſtere, vt actori perſecutio loco deteriori nō ſit: quamuis exactio rei poſsit eſſe difficilior. Licet enim difficilior exactio ſit, tamen dicendum eſt, videri in eadem cauſa eum ſtetiſſe. Nam & ſi nouum æs alienum contraxiſſet, vel pecuniam perdidiſſet: videtur tamen in eadem cauſa ſtetiſſe. ergo & qui alij iudicatus ſiſtitur, in eadem cauſa ſtare videtur.

s *Pauperior qui ſiſtitur in eadem cauſa ſiſti dicitur.*

PEcuniam perdidiſſet.) In eadem ergo cauſa 1
ſiſti ille dicitur, qui pauperior ſiſtitur, dum ne nouo priuilegio vti

a l. item illa §. 2. ff. de conſt. pecu.
b Iaſ. nu. 16.
c Bart. in l. ſi quis filiū. vbi Iaſ. nu. 10. C. de inoff. teſt. Iaſ. hic nu. 19. Iaſ. in l. certi condictio. in princ. n. 25. ff. ſi cer. pet. Bald. de præſcript. 4. parte. 4. partis. §. 23. quæro d l. litē veniūt §. cū prædixerimus. ff. de pe ti. hære.
e Deci. in d. l. certi cōdictio. nu. 20.
f l. actione. C. de trāſact.
g l. 1. ff. de reg. iu.
h l. nam quod liquide. §. pe. ff. de pe. leg.
i l. ſei. §. vxori. ff. de an no. leg.
k d. l. actione.
l l. titia. §. fi. ff. de manu miſſ. teſtam.
m Iaſ. hic. n. 33. Alex. in. l. 1. n. 11. ff. de off. ei. cui man. eſt iuriſd.
n l. ſi ſterilis. §. pe. ff. de actio. emp.
o Bar. hic. n. 5. & nume. 10. Iaſ. in princ. inſti. de actio. col. 1.
p l. quibus diebus. §. quidam titio. ff. de con dit. et demōſt.
q l. obligatio nū. §. cōditio vbi g. ff. de actio. & oblig.
r l. 2. ff. de in diē adiect.
s l. vl. ff. commu. prædio.
t l. ſtichum. de leg. 1.
v Bart. in ll. 1. in 3. opp. ff. de condit. & de mōſt. Imo. col. 3. Bart. in l. actione. co. ſi. C. de trāſact. Iaſ. hic col. 5.
x l. talem. ff. de hære. inſtituen.
y Bal. in l. 2. ff. de in diē adiect. Bart. in l. quibus diebus §. quidā titio. ff. de cōdit. & de monſt.
z l. 2. §. ſi ſub conditione. ff. pro empt. vbi Bart. Pau. & Imo.
a Soci. & deci. nu. 8. in. l. pecuniam. ff. ſi cer. pet.

gio vti poſsit.

IVDICATVS.) Condemnatus.

XII. PAVLVS, Lib. XI. Ad Sabinum.

QVi autem nouo priuilegio vtitur, non videtur in eadem cauſa ſiſti.

1 *Abſens cauſa reipublicæ in eadem cauſa ſiſti videtur.*

1 NOn videtur.) Aliud eſt ſi cauſa Reip. abeſſe cœperit[a].

a l. ſi is qui ſideiuſſorem. ſupra.

Illud tenendũ eſt, quòd ęſtimationem ei⁹ quod interſit agẽtis, ad illud tẽpus referendum eſt, quo ſiſti debuit: non ad id, quo agitur, quanuis deſierit eius intereſſe.

1 *Intereſſe ab initio an ſatis ſit?*

1 QVamuis deſierit eius intereſſe.) An ſufficiat ab initio intereſſe, Bartolus longius aliquanto diſtinguit, quem ſimpliciter alij ſecuti ſunt.

XIII. IVLIANVS. Lib. LV. Digeſtorum.

QVotiẽs ſeruus iudicio ſiſtẽdi cauſa, vt ipſe litigaturus vel ab alio ſtipulatur, vel ipſe promittit: neq; cõmittitur ſtipulatio, nec fideiuſſores tenẽtur: quia ſeruus conueniri, vel conuenire nõ poteſt.

1 *Seruus in iudicio regulariter eſſe non poteſt.*

1 QVia ſeruus. Hæc regula eſt. eaq; attenditur, quamuis caſus excepti quidã ſint, quibus ſeruus in iudicio eſſe poteſt.

XIIII. NERATIVS. Lib. II. Membranarum.

SI procurator ita ſtipulatus eſt, vt ſiſtat dumtaxat eum, quem ſtipularetur: non etiam pœnã, ſi ſtatus non eſſet, ſtipularetur: propemodum nullius momenti eſt ea ſtipulatio. quia procuratoris (quod ad ipſius vtilitatem pertinet) nihil intereſt ſiſti. Sed cum alienum negotium in ſtipulãdo egerit: poteſt defendi non procuratoris, ſed eius cuius negotium geſſerit, vtilitatem in ea re ſpectandam eſſe: vt quãtum domini litis interfuit ſiſti, tantum ex ea ſtipulatione, non ſtato reo, procuratori debeatur. Eadem & fortius adhuc dici poſſunt, ſi procurator ita ſtipulatus eſſet. QVANTI EA RES ERIT: vt hanc conceptionem verborum non ad ipſius, ſed ad domini vtilitatem relatam interpretemur.

1 *Procuratorio nomine an proprio facere potiùs quis videatur.*

AD domini vtilitatem.) Procuratorio nomine facere, ideo videtur procurator, quia vt procurator ſtipulatus eſt, quòd ſi actum faceret, qui non minus in ſuam, quàm in domini perſonam cadere poſſet, proprio magis nomine feciſſe dicendus eſt.[b] 1

b. l. & magis ff. de ſolut.

XV. PAPINIANVS Libro ſecundo Quæſtionum.

SI tutor iudicio ſiſti promiſerit, & ſtipulationi non obtemperauerit, & inter ea pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abſtentus ſit hæreditate: denegabitur ex ſtipulatu actio. nam & ipſius rei, quæ petebatur, ſi tutor iudicatus fuerit: & eorum quid acciderit: non eſſe dandam in eum actionem iudicati probatum eſt.

1 *Tutoris ſtipulatio euaneſcit, ſi tutor eſſe deſinat.*

NOn eſſe dandã.) Euaneſcit enim ſtipulatio, eò quia tutor eſſe deſijt. 1

DE FERIIS & dilationibus, & diuerſis temporibus.

Tit. XII.

VLPIANVS. Lib. IIII. De omnibus tribunalibus.

NE QVIS

NE QVIS meſsium vindemiarumq́ tempore aduerſarium cogat ad iudiciũ venire, oratione diui Marci exprimitur. quia occupati circa rẽ ruſticam in forum compellendi non ſunt.

1 *Feriæ ſicut propter meſſes ſic etiam propter ſeminationes dantur.*
2 *Ferijs locus eſt etiam ſi non vindemijs ruſtici occupentur, ſed vt aliunde victum quærant.*
3 *Feriatis diebus actus iuridici non exercẽtur.*

1 MEſsium.) Idemque eſt in tempore ſeminationum.[a]

2 VINDEmiarum.) Quid ſi pomis, aut glande viuant? Et ferijs locum eſſe notatum[b] eſt. Idemq́; ſi montana ſteriliáue loca incoluerint, occupari enim eos neceſſe eſt, vt victum aliunde quærant.[c]

3 ADIVDICIVM.) Regulare hoc eſt, ne diebus feriatis actus iuridici exerceantur, ſed à regula non pauci caſus excepti ſunt.[d]

a gl. in l. 1. in gl. 2. C. de agricol. & cenſit. lib. 11.
b Bal. & Iaſ. hic.
c Innoc. in c. fi. de feri.
d Soci. reg. 115 die.

SEd ſi prætor aut per ignorantiam, vel ſocordiã euocare eos perſeuerauerit, hiq́ ſponte venerint: ſiquidem ſententiam dixerit, præſentibus illis, & ſponte litigantibus: ſententia valebit, tametſi non rectè fecerit, qui eos euocauerit. Sin verò cum abeſſe perſeuerauerint ſententiam protulerit,[e] etiam abſentibus illis: conſequens erit dicere, ſententiam nullius eſſe momenti. neq́ enim prætoris factum iuri derogare oportet. Et citra appellationem igitur ſententia infirmabitur.

1 *Renuntiatio præſentia tantùm comprehẽdit.*
2 *Priuilegia in dubio alleganda ſunt.*
3 *Principis ſententia an ius faciat.*
4 *Ducum, Marchionum, Comitum & ſimiliũ ſententiæ ius non faciunt.*
5 *Officiũ iudicis imploratur, vt quæ nulla ſunt, nulla declarentur.*
6 *Sententia nulla an conſenſu partium confirmetur.*

1 SPonte.) Valétque ea renũtiatio facta extra iudicium, vt communiter traditum eſt, & renuntiatio obeſt, niſi quatenus fundos poſtea acquiſierit, ad eos enim renuntiatio minimè extenditur, quia nouo auxilio indigent,[e] ſicuti & renuntiatio ſimpliciter facta, ferias tantùm præſentes comprehendit[f].

NVLLIVS eſſe momenti.) Certum enim erat priuilegium abſentiũ, in dubio 2 verò adeſſe allegaréque eos oportuit[g]. PRAETORIS factum.) Ideſt ſententia edicto vero derogare. Prætorem, potuiſſe iuri ciuili, quis neget[h]? Rectiſsimè verò 3 Angelus & alij hìc notant, ſententiam diffinitiuam principis ius facere[i], Ducis, Mar 4 chionis, Comitis & ſimilium non facere. INFIRmabitur.) Infirma eſſe declarabitur, quæ Accurſij & approbata expoſitio eſt. Implorari enim iudicis officiũ poteſt, 5 vt quæ nulla ipſo iure ſunt, nulla declarentur. Sanè conſenſu partium cõfirmari poſ- 6 ſe ſententiam nullam,[k] concors omnium opinio eſt.

e l. de ætate. §. ex cauſa. ff. de interrog. actio.
f l. ſi ita legatum. ff. de an. & arg. leg.
g l. 2. ſupra. ſi quis in ius voc. non ie.
h l. ius ciuile. §. 1. ff. de iuſti. & iu.
i l. vlt. C. de legib.
k l. Si expreſſim. ff. de appel.

SEd excipiuntur certæ cauſæ, ex quibus cogi poterimus & per id temporis, cũ meſſes vindimiæq́ ſunt, ad prætores venire: ſcilicet ſi res tẽpore peritura ſit, hoc eſt, ſi delatio actionem ſit perēmptura. Sanè quoties res vrguet, cogẽdi quidem ſumus ad prætorem venire: verùm ad hoc tãtùm cogi æquum eſt, vt lis conteſtetur: & ita ipſis verbis orationis exprimitur. denique alterutro recuſante poſt litem conteſtatam litigare dilationem oratio conceſsit.

1 *Præſcriptiones quomodo interrumpantur?*
2 *Differentia iuris ciuilis & Canonici.*
3 *Ceſſante neceſſitatis ratione, ceſſant quæ propter neceſsitatem permittuntur.*

TEmpore.) Quo circa, vt interruptio fiat, conteſtari litem oportet, non ſemper 1 tamen conteſtatio ad interruptionem, aut ſufficit, aut neceſſaria eſt, præſcriptionem enim longiſsi- 2 mi temporis ſola citatio[l], longi, conteſtatio[m], triennalem, ſententia[n] interrumpit. Quin & iure Pontificio, citatione omnis omnino interrumpitur.[o]

A D hoc tantùm.) Ceſſante neceſsitatis ra 3 tione, ceſſant quæ propter neceſsitatem permiſſa

l l. cum notiſſimi. in princ. C. de præſ. xxx.
m l. mare. C. de rei ven.
n l. ſi poſt acceptũ. ff. de rei vendic.
o Bal. in. l. 2. col. 2. C. de ſer. & aq. Crem. ſing. 101.

permiſſa ſunt.

II. IDEM. Lib. V. Ad Edictum.

FAdē oratione Diuus Marc[9] in ſenatu recitata effecit, de aliјs ſpeciebus prętorem adiri etiam diebus feriaticis, vt puta vt tutores aut curatores dentur, vt offici Admoneantur, ceſſantes excuſationes allegentur, alimenta cōſtituantur, ætates probētur, ventris nomine in poſſeſsionem mittantur, vel rei ſeruandæ cauſa, vel legatorum fideiue commiſſorum, vel damni infecti. item de teſtamentis exhibendis: vt curator detur bonorum eius. Qui an hæres exſtaturus ſit, incertum eſt: aut de alendis liberis, parentibus, patronis: aut de adeunda ſuſpecta hæreditate: aut vt aſpectu atrox iniuria æſtimetur: vel fidei commiſſaria libertas præſtanda.

1 *Officialis remouendi aut conſtituendi cauſa celeritatem deſyderat.*

2 *Alimentorum cauſa quando diebus feriatis tractari poſsit?*

3 *Debitor ſuſpectus capi poteſt diebus feriatis.*

4 *Cicatricis iudicium quomodo determinetur?*

SPeciebus.) Caſibus. OFFICI Admoueantur.) Si qua fortè in re negligentiùs ſe gerunt. Alij codices ſcriptum habent amoueantur. of-
1 ficialis enim, aut remouendi, aut conſtituendi cauſa celeritatem deſyderat.

CESSANTIS.) Officij.

ALIMENTA.) Pia enim cauſa eſt, ac
2 proinde diebus feriatis tractari poteſt; dū modo alimenta futura ſint, & quæ iudicis officio debeantur[a].

MITTATVR.) Mulier.

3 REI ſeruandę.) Debitor ſuſpectus, etiam diebus feriatis in honorē dei capi poteſt[b], quā rem totam alibi latiùs tractauimus.[c]

AD ſpectu.) Iudiciū de cicatrice (vt hinc
4 Baldus notat) aſpectu aut iudicis, aut peritorum in arte determinabitur.

a Bar. in l. de alimentis. C. de tranſact. Iaſ. hic. nu. 7.
b glo. in l. ſi. C. de fer.
c in l. vinum ff. ſi cer. pet.

III. IDEM. Lib II. Ad edictum.

SOlet etiam meſsis vindemiarumq́ tempore ius dici de rebus, quæ tempore vel morte periturę ſunt. morte: veluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum atrocium: qui de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuiſſe dicuntur: & ſi quæ ſimiles ſunt. Item ſi res tempore perituræ ſunt, aut actionis dies exiturus eſt. Liberalia quoq; iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum, quiſquid nundinarum nomine aduerſus communem vtilitatem accepit, omni tempore ius dicitur.

1 *Morte ſi peritura res ſit, an indiſtinctè agitari poſſit cauſa die feriata.*

1 MOrte.) Quid ſi bouē à te petā, & fortè ne pereat vereor? Accurſi[9] die feriata agitari & hoc poſſe ait. Guilielmus, Bartolus & alij contrà, eſſe enim mihi conſultū per interpellationem extra iudicium[d].

EXITVRVS.) prę́ſcriptione.

NVNDINARVM.) Negotiatoribus fortè moleſtus, aliquid ab his acceperat[e], aut in venditione vtenſilium ruſticis acerbiorem ſe prę́ſtitit[f], qui nunc feriarum exceptione tueri ſe vult.

d l. quod te mihi. ff. ſi cer. pet.
e l. vnica. C. de nundi.
f l. 2. ff. de nūdi.

IIII. PAVLVS Lib. I. Ad edictum.

PRæſides prouinciarum ex cōſuetudine cuiuſq; loci, ſolent meſsis vindemiarumq́ cauſa tempus ſtatuere.

1 *Conſuetudo loci quemadmodum circa ferias attendatur.*

COnſuetudine.) Qu am cœli qualitas, aut ſoli temperies variā inducit. Igi- 1
tur Cātabrię quàm Bętiæ tardiores meſſes, tardiores vindemiæ ſunt.

V. VLPIANVS Lib. LXII. Ad edictum.

PRidie calendas Ianuarias magiſtratus neque ius dicere, ſed nec ſui poteſtatem facere conſueuerunt.

1 *Magiſtratus Romæ Calendis Ianuarijs auſpicabantur.*

2 *Accurſij erratum de Vlpiani temporibus.*

PRidie Calendas
Ianuarias.) Quo die magiſtra- 1
tus auſpicabantur[g], quòd ſi ſucceſſor

g l. publ[9]. ff. de condit. & demonſ.

ceſſor nondum veniſſet, potuit deceſſor cognoſcere etiam poſt Calendas[a], vt Accurſius inquit. Quod verò idem inculcat, 2 Chriſtum Vlpiani tempore in virginem nõdum veniſſe, erratum[b] eſt, Natus enim Seruator temporibus Auguſti, paſſus Tyberij, Vlpianus verò, Alexandri Seueri cõſiliarius fuit, quin & Chriſtiani nominis perſecutor.

VI. IDEM. Lib. LXXVII. Ad edictum.

SI feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum eſt, ne his diebus iudicium ſit niſi ex voluntate partium, & quod aliter aduerſus ea iudicatum erit, ne quis iudicatum facere, neue ſolbere debeat, neue quis ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

1 *Iudicatum facere quid ſit.*
2 *Exceptio nullitatis, quando ſententiæ executionem impediat:*
3 *Sententiam eſſe nullam, conſtare ex actis, quãtũ interſit.*
4 *Reſtitutio in integrum, an detur contra tres ſententias conformes.*

1 IVdicatum facere.) Verbum eſt legis. xij. Tabularum, quo quid ſignificetur, alibi à me dictũ eſt[c]. 2 Notari verò ſolet hinc, exceptione, quam nullitatis dicimus, executionem ſententiæ impediri. Quod Paulus tũc verum nõ eſſe ait, cùm tres ſententiæ conformes latę ſint, etiam ſi omnes nullæ dicantur[d]. Idque etiam ſi incõtinenti probationes quis offerat[e]. Sed quid ſi ex actis ipſis euidenter 3 nullas appareat? Et verius[f] receptiúſque[g] eſt, executionem tunc impediri, niſi & hoc, an nullæ ex actis euidẽter ſint, probabili exceptione in dubium reuocetur, ea enim diſcuſsio poſt executionem reſeruabitur. Quod Peruſinus[h], Ripa[i], Alciatúſque[k] diſerte tradiderunt. Sic & ſententia cõtra ius litigatoris lata, ipſo iure nulla eſt neq; in rem iudicatam tranſit, ſi euidenter iniquam conſtet[l]. Euidenter verò iniqua illa eſt, cuius ex actis apparet iniquitas,[m] de quo ſuprà diximus[n], ſed et eius generis permulta ſunt[o]. 4 Quid ſi reſtitutio aduerſus tres ſententias conformes petatur? Et Baldus[p], Alexander[q], Pariſius[r], denegant: neque enim reſtitutionis remedium ſpeciale ei dandum, cui commune, ideſt nullam dicendi ſententiam, nõ detur.[s] Quod me parum moueat, qui ſciam, reſtitutionẽ faciliùs, quàm appellationem aut etiã nullitatis recurſum, iure concedi[t]. Ripa[v] cogitandum reliquit, Caſſadorus[x] Rotæ, nunc hoc, nunc illud obſeruatum ait. Ego Saliceto[y] & pluribus[z] magis aſſentior, qui concedi debere (etiam hoc[a] caſu) reſtitutionem, ſuſpendique per eam executionem, contendunt[b], ſed tunc vel maximè, cùm calumniæ ſuſpicio nõ adſit[c]. Addo, vel cùm Principi ſupplicatũ ſit, & ille cauſam commiſerit, vt Abbas[d] notat, & ipſe etiam ex facto contendi. Ad extremũ neque illud me ab hac ſententia reuocet, quòd etiam ſuper attentatis latæ tres ſententiæ conformes,[e] executioni tradantur[f] ſi quidem & ineſt nullitas ijs, quæ attentantur[g], reſtitutionis cauſa, & fauorabilior eſt, & longè diſsimilis.

VII. IDEM Lib. I. de off. Conſulis.

ORatione quidem diui Marci, ampliùs quàm ſemel[a] non[a] eſſe dandam inſtrumentorum dilationem expreſſum eſt[b], ſed vtilitatis litigantium gratia cauſa cognita, & iterum dilatio tam ex eadem quàm ex alia prouincia, ſecũdùm moderamen locorũ impertiri ſolet: & maximè ſi aliquid inopinatũ emergat. Illud videndum, ſi defunctus acceperit aliquam dilationẽ propter inſtrumenta, an ſucceſſori quoque eius dari debeat: an verò, quia iam data eſt, ampli⁹ dari nõ poſsit: & magis eſt, vt & hic cauſa cognita dari debeat.

1 *Vtilitatis verbum ad æquitatem refertur.*

1 VTilitatis.) Vtilitatis verbũ hîc æquitatem in ſe continet, quæ priuatum bonum reſpiciat.

VIII. PAVLVS Lib. XIII. ad Sabinum

MOre Romano dies à media nocte incipit, & ſequẽtis noctis media parte finitur. itaq; quidquid in his viginti quatuor horis, ideſt duabus dimidiatis noctibus, & lucè media

a l. meminiſſe. ff. de offi. proc.
b Iaſ. in l. multũ. ff. de verb. oblig.
c l. fi. ff. ſi cer. pet.
d Clem. 1. de re indi.
e ſi is à quo. ff. vt in poſſ. leg.
f l. ſi pars. in princip. ff. de inof. teſt. c. inter cæteras. de re indi.
g Iaſ. et mod. in l. 4. §. condemnatum. ff de re indi.
h Peruſ. in c. dilecto. q. 52. ad fi. de appell.
i Ripa in §. cõdemnatum. n. 17.
k Alcia. lib. 2. de verb. ſignif. col. 23.
l Innoc. in c. fraternitatis. de frigi.
m Ang. in d. l. ſi pars.
n In. l. iuſtam tem pluribus. de inſt. & in. Hippo. in rub. de probat. nu. 157. cum ſeq.
p Bal. in l. vnicam. nu. 10. C. ne lic. ter. prouo.
q Alex. in §. condemnatum. nu. 27.
r Paul. Pariſ. colũ. 110. in 1. vol. nu. 82.
s l. eius militis. §. ſi militia ff. de teſta. mili.
t l. præfecti. ff. de minor. gl. et doc. in l. qui pro. prio. §. itẽ quæritur. ff. de procur.
v Ripa. in §. cõdemnatũ. col. fin:
x Caſſ. de reſti. in integ. deciſ. 1.
y Sali. in. d. l. vnica. col. fi.
z Deciſ. Tolo. 54. vbi Aufreri. egid. in c. ſuſcitata. nu. 12. Nicol. mileſ. in verb. executio trium ſententiarum.
a l. vnica. C. in integ. reſti. poſtul. ne quid noſi. l. defendẽte. ff. de auct. tuto.
b Octau. in pract. libr. 8. pag. 140.
c in c. ſuſcitata. de reſti. in integ.
d Abb. in c. tum ex literis. nu. 5. de reſtiũ in integ.
e c. piſanis. de reſti. ſpolia.
f Rota. deciſ. 113. in nouis.
g c. nõ ſolum. de appel. in 6.

media actum eſt, perinde eſt, quaſi quauis hora lucis actum eſſet.

1 *Dies ciuilis quis ſit.*
2 *Differentia iuris Ciuilis & Canonici.*
3 *Dierũ cõputatio canonica an ciuilis æquior?*
4 *Dies naturalis quis ſit?*
5 *Hiſpani quomodo dies computent?*
6 *Noctu & per diem quæ fieri poſſint?*
7 *Iudicia à contractibus & teſtamentis in faciendo differunt.*

MOre Romano.)
1 Dies ciuilis hic eſt (quod ex M. Varronis auctoritate Macrobius lib. 1. Saturnal. oſtendit). Hic ſecũdùm eccleſiæ Romanæ morem ab occaſu ſolis incipit, & in ſequentem occaſum finit[a], quomodo Athenienſes olim dinu-
2 merabant, atq; ita officia, indulgentiæ, & id genus alia connumerantur, vt videatur
3 tamen Archidiacono[b] æquior computa-
4 tio iuris ciuilis. Eſt & dies naturalis abortu ad occaſum ſolis, qui ſemper horarum duodecim fuit, quæ tamẽ pro lucis augmẽto diminutiõeq; maiores minoreſq; erãt. Sũt & hodie nationes quędam, quæ à meridie diem auſpicantur. Inter quas Alciatus[c], Hiſpanos, Gallos, & Germanos recẽſet. Id vbi legerit, aut audierit, incertũ eſt.
5 Conſtat enim nos, & more Romano, & ſecundùm eccleſiæ conſuetudinem computare. Certè de Vmbris id Varro & Macrobius ſcribunt, & abſurdum aiunt.
6 NOCTIBVS.) Quę facti ſunt, & noctu & interdiu fiunt[d]. Quæ verò iuris, ſi contractus, aut vltimæ voluntatis ſint, vtroq;
7 tempore,[e] ſi iudicia nõ niſi interdiu[f], à qua tamen regula non pauci caſus excepti ſunt.[g]

a c. 1. de feri.
b Archid. in c. quod à pa trib⁹. 75. diſt.
c Alcia. rub. 2. ff. de verb. ſig.
d l. 4. ff. ad l. aquil. l. capite ff. ad l. iuli. de adult.
e l. non mino rem. C. de trãſac. l. ad teſtiũ §. poſſe. ff. de teſtib.
f Auth. de in dicib. §. ſedebunt.
g Iaſ. in d. l. non minorem. Socin. in regu. 445. ſententia.

IX. VLPIANVS, lib. VII. de Offic. procõſulis.

DIuus Traianus Minicio Natali reſcripſit, ferias à forenſibus tãtùm negotijs dare vacationẽ: ea autem, quæ ad diſciplinam militarẽ pertinent, etiam feriatis diebus peragenda. inter quæ cuſtodiarum quoq; cognitionem eſſe.

1 *Criminales cauſæ an feriatis diebus tractari poſſint?*
2 *Iuriſdictionis voluntariæ & contentioſæ differentia.*
3 *Iuriſdictionis voluntariæ quæ ſunt, an exerceri poſſint diebus feriatis?*
4 *Iuriſdictionis contentioſæ quæ ſunt, quando feriatis diebus exerceantur.*
5 *Feriæ ob neceſsitatem hominum an ob honorem Dei inducantur quantum refert?*
6 *Appellatio qualibet die interponitur.*
7 *Libellus an diebus feriatis offerri poſsit?*
8 *Ferijs quid agere liceret ex Scæuolæ ſentẽtia.*
9 *Diſciplina militaris triplex.*
10 *Studere diebus feriatis an liceat?*
11 *Aduocare diebus feriatis an licitum ſit?*

FOrenſibus.) Criminalia tamẽ, ſi facinoris ſuadeat 1
atrocitas, etiam feriatis dieb⁹ expediũtur[h], ciuilia ęquè 2
ſi iuriſdictionis voluntariæ ſint[i], vt manumiſsio, emancipatio, adoptio. Sed & con- 3
tentioſæ quæ ſunt, ſi actum fauorabilem aut pium concernant,[k] qualis tutoris datio eſt, & alimentorum præbitio. Quòd ſi a- 4
ctus fauorabilis non fuerit, res tamen alioqui periret, notio diebus feriatis[l] erit, ſiue ob neceſsitatem hominum, ſiue ob honorem Dei feriæ inducantur. Quòd ſi tempore perituræ rei periculum non immineat, feriatis diebus actus non explicantur, niſi partium adſit conſenſus in ferijs hominũ, in ijs enim quæ ad honorem Dei ſtatutæ 5
ſunt, conſenſus partium nil poterit.[m] Sanè 6
appellatio qualibet die interponitur.[n] Quin & libellus, ijs ferijs iudici offerri poteſt, quæ ob hominũ neceſsitates dantur,[o] 7
ferijs in honorẽ Dei non offeretur. Sed & neque in prioribus parti offertur, ſecundùm receptam ſententiam[p]. Scęuola cer- 8
tè olim conſultus, quid ferijs agi liceret? Reſpondit, quod prætermiſſum noceret. Quapropter ſi bos in ſpecum decidiſſet, eúmque pater familias adhibitis operis liberaſſet, non videri ferias polluiſſe, cuius rei & alia quoque exempla Macrobius affert. Saturn. lib. 1.
DISCIplinam militarem.) Cœleſtem, 9
armatam, inermẽ. Quare & ſtudere Scho 10
laſticos poſſe diebus feriatis, vel veteri Doctorũ prouerbio admonemur, Qui nõ ſtudet in feſtis, parum ſcit in Codice & minus in Digeſtis. An & aduocare licitũ ſit, 11
Iaſon & alij tractant.

h l. prouinciarũ. C. de ferijs.
i l. alt⁹. C. de fer.
k l. 2. ſuprà.
l l. 2. & 3. ſuprà.
l vlt. C. de feri.
m d. l. vlt.
n l. 1. C. de feri.
o l. miles. §. ſexaginta. ff. ad l. iuli. de adul.
p Alex. in l. 2. nu. 13. ſuprà.

X. PAVLVS Lib. V. Sententiarum.

In pecuniarijs

IN pecuniariis cauſis omnis dilatio ſingulis cauſis plusſemel tribui non poteſt. in capitalibus autem reo tres dilatiões, accuſatori duæ dari poſſunt: ſed vtrumq; cauſa cognita.

1 *Dilationes an ampli⁹ quã ſemel dari poſſint?*
2 *Dilatio vna pro omnibus an dari poſſit?*
3 *Dilatio in dubio peremptoria eſt.*
4 *Dilatio cauſæ cognitionem requirit.*
5 *Capitales cauſæ quæ dicantur?*
6 *Dilationes quot in criminalibus dentur.*
7 *Dilationes quibus caſibus non dentur.*
8 *Dilationes expectatoriæ cuius naturæ ſint?*
9 *Dilationes in criminalibus cur plures detur?*
10 *Dilatio quam cauſæ cognitionem requirat?*
11 *Articuli impertinentes non admittuntur, neque datur ad eos dilatio.*
12 *Dilationum dandarum ius ex varijs cauſis reſultat.*

IN pecuniarijs.) ciui lib⁹. SINGVLIS cauſis.) Capitulis, quæ ſe non compatiuntur, quæ receptior interpretatio[a] eſt. Igi-
1 tur ad libelli oblationem, vna, ad declinatoriam exceptionem, altera, ad alias exceptiones non declinatorias, alia, vt de meritis proceſſus probatio fiat, alia dari poteſt, ſunt enim capitula hæc ſingula naturæ talis, quæ ſibi inuicem repugnant, pēdente itaq; dilatione ſuper vno ex his iu-
2 dicis officiũ ſuper alijs cõquieſcit[b]. Quòd ſi ſe compatiuntur, vna dilatio pro omnibus dari poteſt[c]. Quæ diſtinctio variè à Doctoribus & hîc & alibi reſtringi[d] ſolet.
3 PLVS ſemel.) Hinc frequentiores[e] colligũt, quamlibet dilationem ad probandũ datam in dubio eſſe peremptoriã, plures tamen dari poſſe dubiũ non eſt[f], ſed ita, vt prima cum leui cauſæ cognitione detur, cæteræ non aliter, quàm ſi ſe impeditum docuerit.
4 NON poteſt.) Erit igitur pro non data dilatio, quæ ſine cauſę cognitiõe data[g] eſt.
5 IN capitalibus.) Quorũ pœna mors, aut
6 exiliũ eſt[h]. Quid de alijs criminalibus? Et Accurſius idẽ cenſet, Bartolus cõtrà, neq; enim differre à ciuilib⁹ criminales, & Bartoli ſentẽtia approbata cõmuniter, Accur
7 ſij vſu (vt Iaſõ ait[i]) vſu recepta eſt. Sanè in cõſilio principis, aut cũ cauſa cõſilio ſapiẽtis cõmiſſa eſt, vt nouę probationes admittendæ non ſunt[k], ſic nec dilationes ad probandum dantur,[l] ſed & neq; in cauſa adulterij[m]. Quin & intra primã dilationẽ quartæ productioni locus vix ſit[n]. Et expecta- 8
toriæ dilationes, quæ abſentibus ad veniẽdum dantur, peremptoriæ non ſunt, niſi vel vnum pro omnibus vel tria edicta emanauerint.[o]
TRES.) Fauorabiliores enim rei potiùs 9
quàm actores etiã in hoc habent. Sed & in criminalibus plures ideo dantur, quod ſi quãdo, in his vel maximè, præcipitanda iudicia[p] non ſint.
CAVSA cognita.) Sed quę cognitio ver- 10
titur in prima dilatione? Et aiũt, vt ſecundũ locorum diſtantiã iudex moderetur[q], vt iudex petẽtẽ interroget, quid eſt quod probare vult: ſicut enim articuli imperti- 11
nentes nõ admittuntur[r], ſic nec dilatio ad eorũ probationẽ dãda eſt, vt dilationẽ litigatores calũnioſè nõ petant[s]. In ſecunda dilatione, cauſæ cognitio erit, vt ſe in prima iuſtè impeditũ oſtẽdat[t], dabiturq; tũc tempus in id ſolũ quo impedit[u] probetur vnde ſi vnũ teſtẽ non potuit producere, vni producẽdo dilatio dabitur[v], & ſi duobus impeditus eſt, illi tantũ reſtituẽtur[x], idq; ſtricto iure, æquitate enim (vt Bartolus notat) dilationes adeò nõ coarctãtur. Erit & illa iuſta cauſa dãdę dilationis ſecũdæ, ſi ius actoris deterius factũ non eſt. In 12
ſũma[y] cauſæ cognitio ex varijs cauſis magna ex parte in facto conſiſtit, ex quo ius dandarum dilationum reſultat.

a Iaſ.num.7
b l.ſiue part. C. de dilat.
c l. generaliter.§.nullo.C. de iur. iuran.
d Iaſ.hic col. antep. Alex. in.l.2.col.ſi.ff. de re iud. Soc. reg.127. dilatione.
e Iaſ.num.6.
f l. oratione. ſuprà.
g g.in.c.1.de reg.iur.in.6. ũn.l.gallus.in princip.ff. de lib. & poſth.
h l.2. ff. de pub. iud.l.ſed & ſi quis.§. rei capitalis.ff ſi quis cautio.
i Bar.num.11. Iaſo.num.50.
k l.ex illa.? bi Bar.C.d appellation.
l l.cum ãnobis.C.de dilat.
m l.in crimine.ff.ad.l.iul. de adult.
n Auth.quã ſemel. C. quo & quan.iud.
o l.ad peremptorium.ff. de iudic.
p l.ſciant. C. de probat.
q l.2.C. de dilatio.
r l.ſi duo patroni.§.idem. Iulianus.ff.de iur.iur.l.ſi quis libertatem.ad fin.ff.de pet. hæredit.a.
s l.2.C.ad.l. corn.de fal.
t l. oratione. ſuprà.
v l.admonendi.ff. de iuriur.
x l. diuus.ff. de reſ.i.in integ.l.interdũ ff.de minor.
y l. & ſi poſt tres.ff. ſi quis cautio.l.in incipiorum.ff.de opt. legat.

DE EDENDO
Titul. XIII.

1 *Rubrica de edendo cur ſic inſcripta ſit?*
2 *Nomina an gerundia in rubricis ponantur, parum intereſt.*

CVR de edendo ac non potiùs de editione, rubrica inſcribitur, curioſi⁹ paulò doctores tractant, ſed exploſa ab omnibus Accurſij ſententia[z], Bartoli altera probata eſt[a], de edendo inſcriptam, quoniam de actu edendi tractat. Ego his aſſentior, qui pinguiùs[b] iſta conſiderantes, nominibus an gerundijs inſcriptæ rubricę ſint, parum referre cenſent[c].

VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictum.

z arg.l.quiſquis.C.de poſtul.rub. de iuſtit.voc.iunct. rubr.vt ne.in ui.age.
a Iaſ.in rub. C.de edẽ.se.2.
b l.quam tuberonis.ff.de pecul.l.quæ enim.§.1.ff.rẽ ra.hab.
c rub.C.de ſatiſd.rub.inſt. de ſatiſdat.

QVa quiſq; actione agere volet, eam edere debet. Nam ęquiſſimum videtur, eũ qui acturus eſt edere actionem, vt proinde ſciat reus, vtrum cedere, an contendere vltra debeat: & ſi contendendum putat, veniat inſtructus ad agendum, cognita actione, qua conueniatur. Edere eſt etiam copiam deſcribẽdi facere, vel in libello cõplecti & dare, vel dictare. Eũ quoq; edere Labeo ait, qui producat aduerſarium ſuum ad album, & demonſtret, quod dictaturus ſit, vel id dicendo, quo vti velit.

1 *Officium iudicis an ſit edendum.*
2 *Editio actionis quomodo fiat?*
3 *Concluſione quando opus non ſit?*
4 *Conqueror verbum concluſionis vim habet.*
5 *Aduocati cauti cõquerẽdo libellũ auſpicãtur.*
6 *Res in libello quemadmodum deſignentur.*
7 *Iudicium triplex.*
8 *Liquidatio eius quod intereſt, executionis tẽpore fieri poteſt.*
9 *Inſtrumenta publica, quomodo executioni mandentur.*
10 *Communes opiniones contrariæ.*
11 *Actio vniuerſalis à generali in quo differat.*
12 *Reſtitutio rerum in iudicio vniuerſali quo iure petatur?*
13 *Actio ſingularis quomodo intendenda?*
14 *Damna & intereſſe, probata violentia, actoris iuramento probantur.*
15 *Fructuũ quantitas libello declaranda nõ eſt.*
16 *Reus an poſſit petere vt res oculis ſubijciatur?*
17 *Cauſa libelli cuiuſmodi eſſe debeat?*
18 *Cauſa proxima in actiõe reali exprimẽda eſt.*
19 *Cauſa remota in actione perſonali exprimi debet.*
20 *Dominium vnum & idem eſt.*
21 *Obligatio variat.*
22 *Stipulationis cauſa an ſit in libello exprimenda?*
23 *Stipulatio ſine cauſa non valet.*
24 *Qualitatis cauſæ an deſignandæ ſint?*
25 *Libellus an procedat parte non opponente, quòd cauſa expreſſa non eſt?*
26 *Cauſa proxima in actione perſonali an ſit exprimenda?*
27 *Libellum concludere præſumptiuè ſat eſt.*
28 *Libelli in cauſa ciuili an requirant locum & tempus?*
29 *Libelli in cauſis criminalibus locum & tempus requirunt.*
30 *Cauſa & actio an idem ſint?*
31 *Actionis nomen in libello an ſit exprimendum?*
32 *Actionis inceptæ expreſſio an vitiet libellum?*
33 *Actionem eligere an cogatur actor?*
34 *Libellus generalis & incertus an procedat?*
35 *Incertitudo quando libellum non vitiet.*
36 *Inſtructum ad agendum venire quid ſit?*
37 *Dilatoriæ & declinatoriæ exceptiones quomodo opponendæ.*
38 *Expenſæ deſcribendi ad quem expectent.*
39 *Album prætoris quid ſit?*
40 *Aduerſaria quæ ſint?*
41 *Libellus an ſit in ſcriptis offerendus?*
42 *Scriptura qua reus obligatus eſt, cum verbali petitione vim habet.*
43 *Querela ſimplicis proceſſus, libellum non requirit.*
44 *l. 1. titul. 11. lib. 3. ordin.*

ACtione.) Quid de iudicis officio? Et 1
dixi alio loco ſatis[a].
EDERE debet.) Fiet autem 2
editio, ſi cum actione, res atq; cauſa expri
matur, concluſione ſubiecta, in qua ma-
gna vis libelli[b] eſt, niſi quòd nõ pauci caſus ſũt,
in quibus concluſione opus non eſt, quos 3
hîc Iaſon congerit, ille vel cum primis no
tandus, ſi actor cõqueri ſe dicat, verbi gra 4
tia. conqueror de Titio, qui decem quæ
mutua illi dedi, reſtituere non vult, con-
quæror de Seio, qui me per vim de fundo
eiecit. Etenim, ſiue ciuiliter ſeu etiam crimi
naliter intendatur, verbum hoc, cõcluſio-
nis poteſtatem habet,[c] quod idcirco pręci
puum noto, vt oſtẽdam cautos valde eos 5
eſſe aduocatos, qui libellos ſuos, (ſiue ci-
uiliter ſiue criminaliter intẽdant) à verbo
hoc auſpicantur. Sed quomodo res deſi-
gnabitur? Et Accurſius optimè, iudiciũ vni 6
uerſale, generale, particulare diſtinguit.
Eſt vniuerſale, quod ſub ſe multa compre 7
hendit, ſiue vniuerſitas iuris ſit, vt hære-
ditas[d], bonorũ poſſeſſio[e], ſiue facti[f] vt pe-
culium, ſiue iuris & facti, vt oppidum, vil
la[g]. Igitur in vniuerſali actione, rẽ vniuer
ſaliter deſignari ſat eſt, cuius exemplum
hoc affert Accurſius, Peto à te hæredita-
tem, quæ Sempronij fuit. Quod cæteri re
prehendunt, petit enim hîc quod habet,
ſi hæres[h] eſt, erit itaq; receptior[i] formu-
la hæc, quæ & iuris conſulti[k] fuit, Peto me
pro-

a in. l. nec quã. §. vbi decretum. ff. de offi. procon. in l. 1. ff. de iu. om. iudi.
b l. ſi. C. de ſ. decicõ. lib. l. vt fund°. ff. com. diui. Iaſ. in §. omnium. n. 155 Inſti. de actio.
c g. in c. quia præſulatus. 1. q. 4. Bal. in. l. ſi quis ſe. C. de accuſ.
d l. hæreditas ff. de reg. iur.
e l. 3. ff. de bo. poſſe.
f l. ſi peculium. ff. de pecul. le.
g Innocen. in c. cum ad ſedem. de reſtit. ſpoliato.
h l. cum hæredes. ff. de acq. poſſeſsio.
i Iaſ. num. 29 Zaſ. num. 8.
k l. licet. ff. ſi peti. hæredit.

182

pronũtiari hęredem, & aduerſarium cogi
ad res hæreditarias, quas vel tenet vel poſ
8 ſidet, mihi reſtituẽdas. Sed quomodo hoc
examinabitur, q̃ res ſint? Et Accurſi[a] exe-
cutionis tẽpore, conſtare iſtud poſſe ait[a].
Quo argumẽto Bartolus & [b]frequẽtiores
adijciũt, ſi inſtrumẽta publica executionẽ
9 paratã ex lege municipali habeãt, ſicut diſ
finitiuæ ſentẽtiæ, petãq; inſtrumẽti, nõ li-
quidi executiõem, quo videlicet dãna, &
quod mea intereſt mihi ꝓmiſeras, execu-
tioni eſſe locũ, ſatis eñ eſſe ſi dãna execu
tiõis tẽpore examinẽtur.[c] Id quod tũc nõ
procedit ſecũdũ cõmunẽ ſententiã[d], cùm
10 eius quod intereſt, executio petitur, non
q̃a expreſsim promiſsũ eſt, ſed quia in lo-
cũ facti ſucceſsit, quo in articulo tñ, nõ de
ſunt, qui & cõtrariã cõmunẽ affirmẽt.[e] In
actione generali, rẽ exprimi generaliter
ſat eſt, vt ſi actione negotiorũ geſtorũ q̃s
agens dicat, Peto Titiũ condẽnari, vt mihi
rationẽ adminiſtratiõis reddat, & reliqua
11 reſtituat. Sed nũquid neq; in hac res in pri
ma inſtantia declarari neceſſe eſt? Et Bar-
tol[9] neceſſe opinatur, differreq; in eo vni
uerſalẽ actionẽ à generali, & differẽtiæ ra
tionẽ eſſe, quia in vniuerſali, hoc petitur,
vt actoris ius declaretur, reſtitutionẽ offi-
cio iudicis peti, in generali, petitur vt con
dẽnetur reus. Verũ, dictũ & rationem, alij
crebriùs reprehẽdũt.[f] Dictũ, q̃a inter vni-
uerſalẽ & generalẽ, differẽtia in hoc mini
12 mè eſt, ſed in vtraq;, executiõis tẽpore res
liquida fiet: rationẽ q̃a reſtitutio rerũ, iure
actionis, in vniuerſali iudicio petitur, etiã
ſi, executiõis tẽpore, iudicis officiũ adhoc
13 implorem[9]. In ſingulari actione qualis rei
vẽdicatio eſt[g], rẽ ſingulariter deſignari o-
portet, quæ principaliter petitur, non etiã
14 eas, quæ vel in cõſequẽtiã, vel tanquã ac-
ceſsiones, vt damna, vel id quod actoris in
tereſt, quæ vi probata, etiã actoris iuramẽ
15 to probantur.[h] Sicq; nec fructuũ quantita
tẽ neceſſariò deſignãdã,[i] omnes fatẽtur[k].
16 Quòd ſi reus certũ ſe nõ reddi ex libello
dicat, exhiberi ſibi res ad oculum, iure pe
17 tet.[l] Et hæc d̃ re ſatis. Cauſa verò talis eſſe
debet, ex qua cõcluſio ſequatur.[m] Repro-
batæ ergo huiuſmodi ſunt, peto centum,
quia Imperator in Italia eſt, quia Rex eſt
18 in Hiſpania, aut Francia. Et in actione rea
li proximam, ideſt dominium exprimere
ſufficit, in perſonali remotam, ideſt cõtra-

a l. defenſionis. C. d in. fiſ. libr. x.
b Iaſ. num. 31 Zaſ. num. 13.
c l. 2. C. de ſenten. quæ ſine cer. quantita. prof.
d Iaſ. in l. certi condictio. in princ. num. 21. ff. ſi cert. peta.
e Purpu. in l. certi cõdictio. num. 45.
f Iaſ. nu. 35. Zaſ. nu. 17.
g l. ſi in rem. in princ. ff. de rei vendi.
h l. ſi quãdo. C. vnde vi.
i l. ex diuerſo. §. 1. ff. de rei vendi.
k Iaſ. nu. 36. Zaſ. num. 19.
l l. cùm ſi exhibuiſſent. §. 1. ff. de publica.
m l. habebat. ff. de inſtito.

ctum neceſſe eſt, dominium enim vnum 19
idẽmq; ſemper eſt, obligatio pro differen 20
tia cõtractuum bonæ fidei aut ſtricti iuris 21
variare põt, quę opinio receptiſsima eſt,[n]
præterquam ſi actione perſonali ex ſtipu 22
latione agatur, neq; enim tunc cauſam re-
motam, ideſt ſtipulationẽ expreſsiſſe ſuf- 23
ficiat, ſed proximam, quia ſtipulatio ſine
cauſa non valet[o], in quo etiam frequentlo
res conueniunt[p]. Sed nunquid cauſæ qua- 24
litates deſignandæ ſunt? Et non eſſe hoc
neceſſe, crebrior opinio eſt, petam igitur
rectè centum ex teſtamento, etiam ſi nõ
adijciã, à teſtibus ſubſignata,[q] petã centũ
quæ monaſterio mutuaui, nec addere op[9]
hoc erit, in monaſterij vtilitatem conuer
ſa.[r] Sed num cauſa aut proxima aut remo 25
ta non expreſſa (ſi pars id non opponat) li
bellus procedet? Et procedere verius[s] eſt.
Quid in actione perſonali proxima cauſa 26
exprimẽda erit, an ſufficiet remota? Et cõ
cors antiquorum[t] recẽtiorumq;[v] etiã opi
nio eſt, remotam ſufficere, ſatis ergo erit
ſi à te petam decem, quæ tibi dedi mutuò,
etiam ſi non exprimam te ad hoc obliga-
tum, ſufficit enim, ſi libellus pręſumptiuè 27
concludat.[x] Deniq; annotatum & in his li 28
bellis eſt, qui ſuper actionibus ciuiliter in
tenduntur, locum & tempus deſignari ne
ceſſe non eſſe[y]. In criminalibus cõtrà[z], aut 29
cùm actio infamiã irrogat,[a] quales actio
de dolo[b], & actio iniuriarũ eſt,[c] quæ cõcor
di omnium aſſenſu approbantur[d]. Circa 30
actionem Accurſius quærit, an cauſa & a-
ctio idem ſint? Sed de hoc nec dubitari iã
licet, perinde enim eſt, acſi quæras, cauſa
& effectus idem ne ſint. Queritur & illud, 31
an nomen actionis in libello exprimi de-
beat? Et exprimendum non leue argumẽ
tum eſt[e], ſed obtinuit[f], crebriore[g] calculo
non eſſe expreſsione opus, quo iure vti-
mur. Quid ergo, ſi res, cauſa, concluſio, a- 32
ptè deſignantur atq; ponũtur, actio verò
inepta exprimatur, an cõdemnatio ſequi
poſsit? Et poſſe verior[h] receptiórq;[i] etiam
ſententia eſt. Nec me Iaſonis argumenta
morantur, quæ facillimè ſolui poſſunt.
Quid denique ſi plures actiones ex li- 33
bello reſultant? Et cogi debet tunc actor
vt eligat[k], ex Accurſij ſententia, quam
alij veram tunc arbitrantur, cùm actio-
nes ſpeciales ſunt, nam ſi generalis, &
ſpecialis contineatur[l], ſpecialem in-

n Alex. nu. 26. Iaſ. in §. omniũ. n. 120. in ſti. de actio.
o l. 2. §. circa. ff. de do. exce.
p Iaſ. hic. nu. 43.
q l. non putauit. §. non quanis. ff. de bon. po. con. tab.
r Alex. n. 29 Iaſ. num. 41.
s l. vlti. C. de anna except.
t Bar. nu. 16.
v Alex. nu. 28. Iaſ. in §. omnium. n. 123.
x l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in fran. credi.
y c. abbate. de re iudi. in 6.
z l. libellorũ. ff. de accuſat.
a c. tua. de procur.
b l. idem exigit. ff. de dolo.
c l. prætor. in princip. ff. de iniur.
d Alex. numer. 30.
e l. vlt. C. de interdi.
f c. dilecti. de iudic.
g Alex. n. 33. Iaſ. num. 44. Zaſ. num. 28.
h l. vnica. in princ. C. de rei vxo. act.
i Iaſ. nu. 45. Zaſ. n. 29. Alcia. in l. edita. co. 2. C. de edẽ.
k l. quod ĩ hæredẽ. §. eligere ff. de tributo.
l certi condictio. in prin. ff. ſi cer. peta.

tendere actor videtur.[a]

34 SCIAT reus.) Igitur, generalis & incertus libellus, non procedit, præterquã, parte non opponente,[b] quo caſu, & actoris & rei libellum incertitudo non vitiat[c]. Procedit etiã libellus incertus, in cauſis ſummarijs,[d] procedit cùm ſuper damnis, & eo quod intereſt[e] intenditur, procedit in legitima,[f] procedit in dote,[g] & alijs quibuſdã caſibus, quos Alexãder Iaſon & alij notãt.

36 INSTRVCTVS ad agendum.) Non ergo hoc ſufficiet, ſi dixerit, deliberaui cedere, vel contendere, ſed dilatorias 37 aut declinatorias exceptiones, infra terminum ſibi datum opponat neceſſe eſt,[h] alioqui, noua adhoc dilatio non dabitur.[i] Id eſt autem inſtructum venire.

38 VEL in libello.) Horum alterum, in electione actoris ponitur, ſed cuius expẽſis? Et ſeruanda conſuetudo eſt, quæ in hiſce variat. Apud nos, in ſentẽtiæ prolationẽ, hæc ſeruãtur, cùm videlicet, expenſarum condemnatio fit.

39 PRODVCAT aduerſarium ſuum ad album.) Legebatur antea, ad aliũ. Primus Politianus, ex pandectis Florẽtinis, ad album reſtituit, vt de albo prætoris intelligam, tabella ſcilicet dealbata, in qua prętorum edicta proponebantur, quem ſenſum qui ſecuti ſunt[k], aduerſariũ pro parte aduerſa accipiunt. Erit ergo ſenſus, edere eum quoq; qui reo, ad Prætoris albũ producto, actionem oſtendat, qua in eum intẽdet. Alciatus,[l] ex veteri codice, ſic emẽ-40 dat, qui aduerſaria ſua, ad albũ producit, vt ſint aduerſaria, notulæ ſiue quinterneti, quæ à tabulis, ſiue codicib9 eo differũt, quòd hæ diligentiùs, illa, tumultariè, negligentiusq; confici ſolent, & memoriæ magis cauſa, quàm vt in mundum redacta ſint. Idemq; repetita cura probat[m], ac aduerſarium in ſingulari, pro eadem notula accipiens, ſuum hunc intellectum, ab his qui dicerẽt cõtrà, defendit. Cui tamẽ, obſtare magis videri poſsit, quòd vt aduerſarijs hiſce productis, editio actionis, fieri diceretur, de tribunali, magis quàm de albo, mentio facienda fuit. Quare ipſe, vt veram lectionem arbitror, ad albũ, ita aduerſarium, hoc loci pro litigatore, magis quàm pro notula, accipio. Nam & vix eſt vt in ſingulari numero, pro notula, eã vocem, quiſquam obſeruet.

a Arg. l. hoc legatum. l. itẽ in legato. de legat. 3.
b l. fi. C. de an na. excep. d. c. abbate.
c Iaſ. in l. Titia textores. n. 26. ff. de lega. 1.
d Bart. in extrau. ad reprimendum. in. §. figura.
e l. cùm dilectus. de ordin. cognit.
f l. ſi quis in ſuo. in prin. C. de inof. teſta. Bal. in ca. conquerente. col. fi. de offi. ordi.
g Bar. in l. fi. C. de ſent. quæ ſine cer. quan. prof.
h Auth. offeratur. C. de lit. conteſtat.
i l. ſi quando. C. de dilat.
k Catel. Anne mor. dic. edre. Coraſ. miſcellan. lib. 4. c. 6.
l Alcia. lib. 1. diſpunct. c. vlt.
m Alciat. parer. lib. 8. c. 7.

41 VEL id dicendo.) Hodie, libellum in ſcriptis offerendum[n], omnes conſentiunt[o]. Quin & illud receptius eſt[p], ſatis nõ eſſe, ſi in iudicio, actor notario dictes, petatq; vt in acta redigat, quam ipſe actionem in-42 tendat. Non habet tamen locum, communis opinio hæc, ſi quis inſtrumentum, aut ſcripturam producat, qua reus obligatus eſt, ea enim, cum verbali petitione, libelli vim habet[q]. Non rurſus, ijs etiam caſib9 43 quibus, ad ſimplicem actoris querelam, procedi poteſt[r]. Et generaliter Hiſpaniæ 44 iure libelli, aut in ſcriptis oblati, aut viua voce prolati, dũ modo in acta; à notario redigantur, procedunt. Mirũmq; eſt, quãtum de ſcrupuloſa iuris ſolẽnitate, & duritie, lex illa remittat.[ſ]

n d. auth. offeratur.
o Alex. col. 3. Iaſ. num. 9.
p gem. l. in ſacris. in §. de poſitione. & de g miſerat. ſero. no lib. n.
q ſpec. de lib. concep. §. nunc videndũ. ver. & Iaſ. hic n. 11.
r Bald. in l. fi. ad fin. C. vti poſſid. lega.
ſ l. vnic. n. li. gerdem.

EDitiones ſine die & Conſule fieri debent, ne quid excogitetur ẽ die & conſule aut prælato die fiat. Diem autem & conſulem excepit prætor, quo inſtrumentum conſcriptum eſt, non in quem ſolutio concepta eſt: nam dies ſolutionis, ſicuti ſumma, pars eſt ſtipulationis. Rationes tamen cum die & conſule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs poſſunt apparere, niſi dies & conſul fuerit editus.

1 *Conſul & dies hodie in inſtrumentis non ponuntur.*
2 *Editionem petere poteſt quilibet cuius interſit.*
3 *Inſtrumenta quomodo & quando edantur?*
4 *Talionis pœna in vſu non eſt.*
5 *Inſtrumẽti alieni copia vt illud falſum quis redarguat facienda non eſt.*
6 *Proferre diem quid ſit?*
7 *Inſtrumentis ab vno in iudicio editis an alius aduerſus eum ijs vti poſsit?*
8 *Proteſtatio edentis quatenus pro ſe inſtrumẽta faciant an illi proſit?*
9 *Edi quæ debeant?*
10 *Pars ſubſtantialis an qualificatiua ſit, quantum referat?*
11 *Summa pars quantitatiua eſt.*
12 *Inſtrumentorum & rationum editio qua ratione differant?*
13 *Inſtrumenta actione in factum eduntur.*
14 *Rationes officio iudicis eduntur.*

SINE

1 SIne die & conſu-
le.) Hodie nomen conſulis non
apponitur, ſed Papæ aut Impera-
toris[a], dieſque anni incarnationis aut na-
2 tiuitatis domini noſtri ponuntur[b]. Cæte-
rùm editionis petitio aut actorum aut in-
ſtrumentorum eſt, acta iudicij, cum die &
conſule eduntur[c], petereque eorum edi-
tionem quilibet poteſt, cuius intereſt.[d] Si
quis igitur me petente, excommunicatus
in curia epiſcopi ſit, editio excommunica-
tionis cuicunque fieri debet, cuius eam
3 probare per acta intereſt[e]. Inſtrumenta aut
communia, aut propria, aut aliena ſunt.
Communia cum die & conſule edentur,[f]
dummodo communia quoad dominium
vtrique ſint, vt hæreditaria, ſocietatis, diui-
ſionis, ſecus ſi ad alterum iure dominij, ad
me iure vtilitatis pertineant, cuiuſmodi
inſtrumentum eſt, quo te emiſſe à me fun-
dum probatur. Id enim ſine die & conſule
editur.[g] Propria inſtrumenta cum die &
Conſule eduntur[h]. In alienis maior du-
bitatio eſt, quare & ſubſtingui ſolet, aut
enim editio in hoc petitur, vt de falſo re-
darguantur, aut vt potens deliberare poſ-
ſit, cedad ne an contendat, aut actor ſiue
reus, actionem, exceptionem, replicatio-
nem, ex inſtrumento fundent. Primo caſu
cum die & cõſule editio[i] fit, ſi modò diem
& Conſulem, is qui petit, redarguere vult,
iurètque ſe credere redargui poſſe, adjicit
Specula. & ſe ad pœnam talionis ſubſcri-
4 bat, ſed hoc alij reprehendunt, talio enim
& generaliter & in propoſito quoque in
vſu non eſt. Quid ergo? Certè qui non pro
bat falſum, extraurdinem arbitrio iudicis
punietur.[k] Sed & illud notandum eſt, in
5 quo à Bartolo nemo diſſentit, alieni inſtru
menti copiam vt de falſo redarguat, ei non
fieri, cuius non interſit, quod cum de tuto-
ris inuentario ipſe dixerit,[l] ad ſimilia quoq;
perduce poterit. Secundo caſu. Editio ſine
die & conſule fit,[m] niſi fortè deliberari ali-
ter non poſſit, quàm die & cõſule editis, vt
in Bartoli exẽplo, creditorũ inter ſe cõten
dentiũ, quod alij ſequuntur.[n] Tertio caſu
approbata[o] Ioannis opinio eſt, reũ non te-
neri edere actori ad intẽtionẽ actionis fun-
dãdã[p], teneri tñ ad adiuuãdam[q], aut ad re-
plicationem fundandam,[r] reo verò actor
edere tenetur, vt exceptiones fundet.[s]

a Authen. ut prepo. nom. imp. Zaſ. hic colum. 1.
b g. n. l. iuris gentium. §. quod fore. ff. de pac. Alexan. hic. n. 4. Alcia. lib. 9. parer. cap. 6.
c ca. quoniã contra. in g. loca & tempora de probatio.
d l. in fraudem. §. neq; inſtrumẽta. ff. de in. fiſ.
e arg. l. ex ea. cum gloſ. ff. de poſtul.
f l. procurator. C. de eden. l. ſi que. ff. famil.
g Innoc. in. c. 1. de probat.
h rub. ad exhibend.
i l. optimã. ad. fi. C. de contrah. & commit. ſtipula.
k faber. in. §. item verborũ inſti. n. de inutil. ſtipu. Iaſ. hic. n. 10. Zaſ. num. 7.
l Bart. in. l. tutor qui repertoriũ. in princ. col. fi. ff. de admi. tuto. Zaſ. h. c. num. 8.
m ut hic.
n Alex. nu. 14. Zaſ. nu. 8.

AVT prolato die fiat.) Accurſius prola- 6
tum diẽ pro mutato vel prolõgato accipit.
Ego proferre diẽ pro mutare legi nuſquã,
proferre verò diẽ pro differre aut diffinde-
re legi, quomodo arbitri, diẽ proferre dicũ
tur.[t] Exiſtimo tamẽ in præſentia, prolatum
de edito dici, vt & alibi[v] non ſemel, neque
enim prolõgatione tñ, verùm & abbreuia
tione in diebus fraudes excogitari poſſent.
Hinc Ciceroni in offi. Aquilius protulit de
dolo malo formulas, proferre tabulas, &
proferre libros, Lib. 2. de Nat. Deo. & pro
Cornel. & apud eundem lib. 6. epiſt. famil.
proferre factos, pro eo quod Pomponius,[x]
ſurreptum librum populo edere aut trade-
re. Florentinus Codex habet prælato, quaſi
oſtenſo, ſiue exhibito, quod locutionis ge-
nus de die probum ſatis non eſſet.
INSTRVmentũ.) Quæri hic ſolet, num 7
inſtrumentis à me in iudicio editis, aduer-
ſarius cõtra me vti poſſit? Et poſſe concors
Accurſij & omnium ſentẽtia eſt, etenim ſi
mul atq; edita ſunt, cõmunia fiunt,[y] appro
baſſeq; & pro ſe & contra ſe is videtur qui
ediderit.[z] Quid ergo ſi edẽs proteſtetur ſe 8
eatenus edere quatenus pro ſe faciant, &
non vltra? Et variatũ in hoc eſt,[a] ſed recep
tior opinio[b] videtur, eiuſmodi proteſtatio
ne aduerſarium non onerari, poſſeque ad-
huc inſtrumento vti, contra edentem. Sanè
iudex hoc non ſupplebit, eritq; in hoc pro
teſtatio non inutiles, quæ Zaſij noua decla
ratio eſt, quam & ipſe ſequor.
NON in quem.) Sed & locus nomina te 9
ſtiũ, & notarij edi debent, omniũ cõſenſu[c].
PARS.) Non ſubſtantialis, ſed qualifica- 10
tiua vt[d] doctores vocant, nam & ſumma, 11
pars quantitatiua eſt.
RATIONes.) Anxiè hic quærit Accur- 12
ſius, rationem differentiæ, inter rationes &
inſtrumẽta, quaſi verò iuris conſultus non
reddidiſſet.
DEBENT.) Inſtrumenta actione in fa- 13
ctum, rationes officio iudicis[e]. 14

EDẽda ſunt omnia, quæ quis apud
iudicem editurus eſt: non tamen
vt & inſtrumenta, quibus quis vſurus
non eſt, compellatur edere. Edere
nõ videtur, qui ſtipulationem totam
non edit. Eis qui ob ætatem, vel ruſti
citatẽ, vel ob ſexum lapſi, non edide-
rũt, vel ex alia iuſta cauſa, ſubuenitur.

o Alex. nu. 5. & 25. Zaſ. n. 11. & 15.
p l. qui accuſare. §. fi. C. de eden.
q l. Titius. l. creditor. ff. de act. emp. Alexan. n. 5. & 15.
r l. pen. §. fi. ff. ad. l. falci. l. plures. C. de fi. inſtru.
s l. fin. C. de edẽ. l. diſſoluta. C. de con. ſine cauſ.
t l. Labeo. l. diẽ proferre. ff. de arbitr.
u l. in fraudem. §. quoties. ff. de iu. fiſ. l. pe. §. fi. ff. ad. l. falc.
x l. 2. §. poſteacùm Appius. ff. de orig. iu.
y Bal. in. c. prætereà. col. 3. de dilatio.
z Bal. in. c. præſenti. col. 1 de teſtib.
a Iaſ. hic. col. fin.
b Zaſ. col. penul.
c Alex. n. 20
d l. ex duobus. ff. de duob. re.
e l. 2. C. de edend.

1 *Editio poſt litem cõteſtatam, an antea fieri debeat?*
2 *Edere an compelli quis poſſit?*
3 *Editio partis an fieri poſſit?*
4 *Minor, Ruſticus, Mulier æquiparantur.*
5 *Dolus præſumptus de præterito & de futuro differunt.*

EDiturus eſt.) Fiet autẽ edi-
1 tio poſt litem conteſtatam, niſi
forte in libello de inſtrumento
mentio ſit facta, tunc enim ante litis conte
ſtationem edendum eſt[a], niſi veriſimile
2 potiùs ſit, penes actorem id adſeruari.[b] Sed
quid ſi edere nolit is, à quo editio petitur?
Et Innocẽtij approbata ſententia[c] eſt, non
cogendum edere. Quid igitur? Nempe pro
nuntiabit iudex, inſtrumẽtum (ſi quo tem-
pore appareat) nullum futurum.[d]
COMPELLATVR.) Quid ſi qui ſe-
mel in iudicio edidit, & cum poſtea editio
nis pœniteat? Et Azo. exiſtimat, huic reſti-
tui debere, alij contrà[e]. Nam quia poſt edi-
tionem cõmunis vtriq; ligitatori eſſe cœ-
pit, edens quidem (ſi volet) nõ vti ſcriptura
poterit, aduerſarius verò (ſi volet) poterit.
3 TOTAM.) Vt inſtrumenti particula nõ
editur, ſic neq; ſtatuti,[f] rationes non pror
ſus eduntur,[g] ſed & legatarijs eæ demum
particulæ, ſiue clauſulæ eduntur, quæ ad
ipſos pertineat, quod Bartolus & frequen-
tiores notant.[h] Quid ſi is contra quem in-
ſtrumentum producitur, integrum ſibi edi
poſtulet, vt eius parte aliqua vtatur? Et pro-
ditum crebrius[i] hoc eſt, ne huic editio in-
tegra denegetur.
4 SEXVM.) Minorem, ruſticum, mulie-
rem hic comparari conſtat, & à dolo præ-
ſumpto de præterito excuſari, non ſic à do
5 lo de futuro, vt ſi poſt didicita teſtificata te-
ſtes producant.[k]

II. PAVLVS. *Lib. III. ad Edictum.*

SI legatum petatur, non iubet
prætor berba teſtamẽti ede
re: ideo fortaſſe quia hære-
des ſolẽt habere exẽplum teſtamẽti.

1 *Exemplum quid ſit?*
2 *Legatarius teſtamentum edere non compellitur.*
3 *Hæres an cogatur edere teſtamenti exemplum?*

PEtatur.) Ideſt ab hęrede legatari⁹ petat.
HAEREDES.) De extra-
neis, non de ſuis hoc crebrius
accipiunt,[l] de ijs quæ teſtamento, non quæ
codicillis relicta ſunt.[m]

a Innoc. in c. 1. de probat.
b l. ſi legatum. inf. d. ubi Bart.
c Ia. hic.
d C. g. perpetuus de. fi in ſtr. l. 3. C. de fin. inſtru.
e Guido deciſ. 243. Rupel. lib. 1. foren. Inſti. c. 46. ad fi.
f l. ineiuile. ff. de legib. l. pars. ff. de iudic.
g l. argentarius. §. edi.
h Bar. in l. 2. §. di. m. ff. quemad. teſta. ape. Bar. in rub. ff. de no. op. nun. num. 7. Alexan. nu. 35. Iaſ. n. 8. Dec. in c. 1. n. 72. de probat.
i g. in §. editiones. ſupra. ubi doc. Deci. in ca. 1. nume. 35. de probat. Alexã. in l. 1. colũ. 4. C. ut quæ deſ. ad ne.
k Bart. & docto. in l. 1. §. nunciatio. ff. de no. ope. nun. Iaſ. ibi. nume. 1.
l l. non eſt ſe

EXEMPLVM. Formam. Annotauit 1
enim in hunc locum Valla, quantum inter
ſe exemplum, exemplarq; differant. Sanè
duplex poteſt eſſe legis ſenſus, & vtrunq;
Doctores noſtri ſequuntur.[n] Primus lega- 2
tarium non cogi edere teſtamentum, quo
ſibi legatum ait, vero ſimilius hoc eſt, teſta
menti tabulas penes hæredem eſſe. Secun- 3
dus hæredem teſtamenti exemplum non
cogi edere, ſed exemplar. Inde ſumptum,
Paulus negat, hæredem aut exemplar aut
exemplum teſtamenti compellendum ede
re. Ego communi ſententiæ magis aſſen-
tior,[o] ſecundum quam & ea declarari opor
tet, quæ ſuprà diximus[p].

III. MAVRITIANVS. *Lib. II. de pœnis*

SEnatus cenſuit, ne quiſquam
eorum, à quibus quid fiſco
petetur, alia inſtrumenta de-
latori cogatur edere, quàm quæ ad
eam cauſam pertinerent, ex qua ſe de
ferre profeſſus eſſet.

1 *Fiſcu reus edere tenetur iure ſingulari.*
2 *Dos & fiſcus circa editionem inſtrumentorum eodem iure utuntur.*
3 *Vectigalium redemptores an eodem iure quo fiſcus utantur?*
4 *Fiſcus quibus caſibus priuilegio non gaudeat ut reus edat?*
5 *Capitales cauſæ quæ ſint?*

FISCO petetur.) Fiſcus actor eſt.
DELATORI.) Odioſum
nomen, ſed fiſco valde proficuum.
QVAE ad eã cauſam pertinerent.) Singu 1
lare ius in fiſco eſt, vt ei inſtrũmẽta à reo
edãtur, quibus actionẽ inſtruat, qui intelle-
ctus cõmunis eſt. Sic & in dote[r], idem erit 2
Nõ idẽ in redẽptoribus vectigaliũ, vt Ale-
xãder & Iaſon hic cõtra Baldũ notãt, perſo
nale eñ hoc fiſci priuilegiũ eſt, nec ad eos 3
trãſit[s], ſed & neq; in cauſis capitalib⁹ fiſcus
ipſe eo priuilegio gaudet[t], capitales autẽ 4
cãs largiſsimẽ in propoſito frequẽtiores ac
cipiunt,[v] deniq; neq; cõtra fiſcũ fiſcus[x], eo
amplius neque contra eccleſiam vtetur.[y] 5

IIII. VLPIANVS, *Lib. IIII. ad Edictum.*

PRætor ait, ARGENTA-
RIAE MENSAE EXER-
CITORES RATIO
NEM QVAE AD SE
PERTINET, EDANT, AD
IECTO DIE ET CONSVLE.

1 Argen-

vẽdus. ff. de tranſact.
m l. etiã qui in prouincia. ff ſi cer. petet.
n Alexand. & Iaſ. col. fin. Zaſ. col. 1. & col. fi.
o l. locum. §. ſolent. ff. de tab. exhib. Zaſ. col. fi.
p in l. omnes populi ad fi. de Iaſtit. & iur.
q l. 1. C. de edem. l. 2. §. diuus. ff. de iu. fiſ.
r l. 2. C. de priuile. fiſ.
s l. fin. ad fi. ff. de còtrah. em.
t l. 2. §. item diui. ff. de iu. fiſ.
u Ripa. in l. 1. n. 11. C. de eden.
x l. ſed & milites. verſ. coequalitas. ff. de excuſ. tutor.
y Feli. in c. 1. num. 9 de probat.

1 *Argentarij qui. Et quid à menſariis, menſu-
lariis, & numularijs differant?*
2 *ἀργυροπράκται*
3 *Tabelliones argentarijs ſimiles, numularij
campſoribus.*

PRætor ait.) Hactenus de editione, quæ auctoritate iuris ciuilis fit, nunc de ea quę per prætorē.
ARGENTARIAE menſæ, exerci-
1 tores.) Argentarij, qui & à menſa menſarij
dicuntur & mēſularij, & Gręcè τραπεζῖται,
hi maiorem quàm numularij negotiatio-
nem exercere ſoliti, vt quibus olim pecu-
niæ cuſtodiēdę dabātur, interdum ſub fœ-
nore, interdū gratuito, auctionibus non-
nunquā intererant,[a] Codicibus ſuis ratio-
nes ſcribebāt, quas ex prætoris edicto ede
2 re coguntur. In Græcis pandectis, ἀργυρο-
πράκται dicti horū inſtar (vt credit Budę[b])
ferè ſunt, qui vinarij venditores, pecunia-
rijq́; dicuntur, & cetarij piſcarijq́;. Sed Ia-
ſon, Zaſius, Alciatus[c], in hoc vero propio-
res, qui noſtri temporis tabellionibus nō
3 abſimiles aiūt, vt numularios cāpſorib[d].
DIE & conſule.) Eduntur ab argentarijs ſiue notarijs inſtrumenta cū die & conſule, à parte parti ſine die & Conſule.[e]

a l. filia. ff. de ſolut.
b Bud. in l. ſi hominē. §. quoties. ff. depo.
c Iaſ. & Zaſ. hic. Alcia. parer. lib. 8. c. 19. & diſpunct. libr. 4. cap. 22.
d l. quadam. §. numularios infrà.
e l. 1. §. editiones ſuprà.

HVius edicti ratio æquiſsima eſt: nam cùm ſingulorum rationes argentarij cōficiant, ęquum fuit, id quod mei cauſa confecit, meū quodammodo inſtrumentū mihi edi. Sed & filius familias continetur his verbis, vt vel ipſe cogatur edere. an & pater, quęritur. Labeo ſcribit, patrem non cogendum, niſi ſciente eo argentaria exercetur. ſed rectè Sabinus reſpondit, tunc id admittēdum, cùm patri quæſtum refert. Sed ſi ſeruus argentariā faciat (poteſt enim) ſiquidem voluntate domini fecerit, cōpellēdum dominum edere, ac perinde in eum dandum eſt iudicium, acſi ipſe feciſſet. ſed ſi inſcio dn̄o fecit, ſatis eſſe dominum iurare, eas ſe rationes non habere. Si ſeruus peculiarem faciat argentariam: dominus de peculio, vel de in rem verſo tenetur. ſed ſi dominus habet rationes, nec edit, in ſolidū tenetur.

1 *Serui argentariam exercebant.*
2 *Serui tabelliones eſſe non poſſunt.*
3 *Serui monachi eſſe non poſſunt.*

SIngulorum rationes.) Argentariorum inter cætera officium hoc fuit.
QVODAMMODO.) Non temerè nota hæc improprietatis adiecta eſt, neq; enim verè meum inſtrumentum eſt, cùm ad argentarium ipſum pertineat.[f]
SCIENTE.) & volente.
ADMITTENDVM.) Vt pater cogatur, etiam ſi ſciat tantùm & taceat, neq; expreſsim approbet.
QVAESTVM referret.) Patri, ex argētariæ negotiatiône.
POTEST enim.) Argentariam ſerui ex 1
ercere poterāt, tabelliones hodie eſſe nō 2
poſſunt,[g] ſicut nec monachi.[h]
PECVLIAREM.) Quatenus in ſuo 3
peculio eſt.

f ſuprà in principi.
g l. generaliter. C. de decu. lib. x.
h ca. ſicut. ne cleri. vel mon.

ETiam is, qui deſiſt argentariam facere, ad editionem compellitur. Sed ibi quis compellitur edere, vbi argentariā exercuit: & hoc eſt cōſtitutū. Quòd ſi inſtrumētum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia adminiſtrauerit: ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit: hoc enim primùm deliquit, quòd aliò inſtrumentum tranſtulit. quòd ſi in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur, minimè hoc facere cogitur: niſi deſcriptum velis, vbi de ea re agitur, eū tibi dari, tuis videlicet ſumptibus.

1 *Vſuras exercere qui deſiit, quæ reſtituēre cōpellatur?*
2 *Editio inſtrumentorum cuius ſumptibus facienda ſit?*

QVI deſijt.) Sic, & qui vſu- 1
ras exercere deſijt, ad reſtitutionem compellitur,[i] & vt ſcripturas inſtrumētaq́; vſurariæ profeſsionis edat.[k] Quòd ſi reſtituit ſecus eſt[l], aut ſi cautionem de reſtituēdo interpoſuit[m], vt Baldus[n] Zaſiusque notant, quibus accedo, Iaſone licèt diſſentienti.

i l. palā. §. nō ſolùm. ff. de ri. nup. l. quis ſit fugitiuus. in prin. vbi Bar. ff. de adi. edic.
k Clem. vni ca. §. 1. de vſu.
l C. cùm tu. in princ. de vſu. Bal. in rub. C. de vſur. q. 2.
m c. quanquā de vſu. in 6.
n Bal. in cap. paſtoralis. de offi. ordi. Iaſ. & Zaſ. hic.

CONSTITVTVM.) Iure ſingulari.[a] DELIQVIT.) Et veluti ratione deli&i forum in hoc ſortitus eſt.[b] DESCRIPTVM.) Inſtrumentum.

2 TVIS videlicet ſumptib⁹.) Pro regula tra ditum eſt, vt cùm ad huiuſmodi, iudex ex officio mittit, expẽſis vtriuſq; partis, cum parte petente, ipſius expenſis mittat[c].

a Alcia. parer. lib. 6. c. 26. b Auth. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi. opor.

c l. ex parte. ff. famil. l. ſi ir ruptione ff. ſi. reg. Iaſ. hic nu me. 9.

V. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

SPatiumq; ad perferendas eas tribuendum eſt.

1 *Literæ quæ receptoriæ dicuntur, tam circa inſtrumenta quam circa teſtes locum habere poſſunt.*

SPatiúmque.) Sed quid ſi periculum ex itinere immineat, aut exemplũ in archiuo publico adſeruetur? Reſpondeo, aut mittet iudex eos qui videant, & ex fide referant, aut (quod melius eſt) iudici loci ſcribet, vt exemplar deſcriptum ad ſe mittat, vt enim circa teſtes, ſic & cir-

1 ca inſtrumenta literis (quas receptorias vulgo dicimus) locus eſſe poteſt.[d] Quo iure vtimur.

d l. iudices. C. de fi. inſtru. c. accepimus. de fid. inſtru. Iaſ. nu. 8. Zaſ. numer. 4.

VI. VLPIANVS. Libr. IIII. ad Edictum.

SI quis ex argentariis (vt plerique eorũ) in villa habeat inſtrumẽtũ, vel in horreo: aut ad locum te perducet, aut deſcriptas rationes dabit.

1 *Argentariæ tabernæ quæ ſint?*
2 *Foro nummularios cedere quid ſit?*
3 *Horreorum publicorum vſus qui fuerit?*
4 *Comitis horreorũ officium quale?*
5 *Librarij horreorum.*

e l. qui tabernas. ff. de contrah. empt. f l. ſi hominẽ. §. quoties. ff. de po. g l. clauibus. ff. de contrah. empt. l. dominus horreorũ. ff. loca. rub. de condi. in publ. horre. libr. xi. h l. 3. §. effractura. ff. de offic. praf. vig. h l. vnica. C. de piſtor. i l. vlti. ff. de in. immu.

1 IN villa.) Illud frequentius fuit, vt in foro publico tabernas haberẽt quæ in iure noſtro argentariæ

2 tabernæ dicuntur,[e] vnde & alibi foro nũmularij cedunt[f].

3 HORREO.) In horreis publicis, nõ frumenta tantũ, aliáſue eiuſmodi ſpecies, ſed & res pretioſas & inſtrumẽta, præter hũc

4 locũ alij nõ pauci Iuris ciuilis oſtendũt[g], fuitq; officium comitis horreorũ[h], fuere

5 & horreorũ librarij,[i] quin & inſtituta publicè horrea ab Imperatore Alexandro, Lampridius in eius vita teſtis eſt.

COgentur & ſucceſſores argentarij edere ratiões. quòd ſi plures ſint hæredes, & vnus habeat, ſolus ad editionem cõpelletur. ſed ſi omnes habeant, & vnus ediderit, omnes ad editionem compellendi ſunt. quid enim ſi humilis & deploratus vnus edidit, vt dubitare quis meritò de fide editionis poſsit? vt igitur cõparari rationes poſsint, etiã cæteri edere debent, aut certè vnius editioni ſubſcribere. hoc idẽ erit & ſi plures fuerint argẽtarij, à quibus editio deſideratur. Nam & ſi plures tutores tutelã adminiſtrauerũt ſimul, aut omnes edere debent, aut vnius editioni ſubſcribere. Exigitur autem ab aduerſario argentarij iusiurandum non calũniæ cauſa poſtulare edi ſibi: ne fortè vel ſuperuacuas rationes, vel quas habet, edi ſibi poſtulet, vexandi argentarij cauſa.

1 *Tabellione mortuo an alteri inſtrumenta cõficienda committantur?*
2 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
3 *l. 55. titul. 18. part. 3. & pragm. 37.*
4 *Tabellio ſemel delinquens, an poſsit conficere inſtrumenta.*
5 *Deploratus qui dicatur.*
6 *Subſcriptio an habeat vim ſcripturæ?*
7 *Editionem petens iurare de calumnia debet.*
8 *Teſtes nõ integri aliorum, qui integræ opinionis ſunt, depoſitionibus ſuſtentantur.*

COgentur & ſucceſſores.) Quid ſi tabellio 1 ſit mortuus? Et Põtificij, iudicẽ vni alteri notario cõmiſſurum inſtrumenta aiunt,[k] qui ipſe cõficiat, quod Bartolus verũ eſſe credit, præ 2 terquã ſi notarius notario ſuccedat, tunc enim, ipſo iure ſucceſſori commiſsionem videri factã, hui⁹ legis argumẽto. Cæteri[l], crebrius & tũc quoq; iudicis cõmiſsionẽ expectari, quo iure vtimur, Idq; & lex Re 3 gia confirmat.[m]

HVMILIS.) Tractat hîc Bartolus, nũ ta 4 bellio, qui ſemel deliquit, cõficere deinde inſtrumẽta poſsit, quæ fidẽ faciãt? Et approbata eius diſtinctio eſt,[n] vt ſi extra officium delinquat, inſtrumenta valeant, fidẽ vtcũq; habitura, quam tamen probati alicui⁹ alterius notarij ſubſcriptio ſupplebit.

k c. cũ. p. tabellio. de fi. inſtrumen.

l Angel. & Fulg. in l. quedã. §. nihil. ff. de edend. Iaſ. num. 14. m l. 55. tit. 18. par. 3. prag. 37. n Alex. Iaſ. Zaſ.

Quòd

Quòd ſi in officio deliquit, & ob id cōdē natus eſt, inſtrumenta quidem nō valent,[a] niſi fortè alterius ea notarij ſubſcriptio cō firmet. Sed et ea inſtrumenta, quæ ab accuſato nondum tamen condemnato confecta ſunt, valebunt[b], eò ampliùs & ſi condemnatus ſit, cepta tamen perficiet[c]. Súntque huius articuli aliȩ declarationes, quas Iaſon, Felinúſque latè ponunt.[d]

a l. ſi aliquid C. de ſuſceptor. & arcar. lib. 11.
b l. ſi quis de curio. C. ad. l. corn. de fal.
c gl. in auth. de tabel. §. an tep. in. gl. documentis.
d Iaſ. in. l. barbarius. nu. 58. ff. de off. prat. Fel. in. c. fraternitatis. col. 2. de haret.

5 DEPLORatus.) Deploratum id dicitur, de quo conclamatum eſt, neque ei aliquo remedio ſuccurri poteſt, quem ipſa (ſi cupiat ſalus) ſeruare nequeat. Vnde deploratus à medicis æger, deplorata aurium vitia, deplorata tuſsis, apud Plinium, deplorata domus, Ouid. de Triſtib. lib. 3. transfertúrque ad animi vitia, & deplorati, infames, abiecti, extremæ notȩ qui ſunt, dici poſſunt.

QVIS merito.) Sic & in procœmio, de Beryto, quam & legum nutricem bene quis appellet, & alibi[e], cuius merito quis nos ſacerdotes appellet.

e l. 1. ff. de iuſti. & iu.

6 SVBSCRIBERE.) Scripturæ, ſubſcriptio par eſt, vnde reſpondere Doctores dicuntur, qui modo aliorum reſponſis ſubſcribunt.

ADVERSARIO argentarij.) Qui argentarium ad editionem compellit.

7 NON calumniæ cauſa.) Iurat de calūnia, qui rationes edi ſibi deſiderat.

8 ETIAM cȩteri.) Sic & teſtium depoſitiones, (qui fortè infames infamia facti ſunt) aliorum (qui integræ opinionis ipſi ſint) depoſitionibus ſuſtentantut, qui latus tractatus[f] eſt.

f Iaſ. hic. Fel. in. c. tertio loco. de probat. Hipp. in. l. de minore. §. tormenta. co. 3. ff. de quaeſt. deci. cōſ. 133. col. 3.

RAtionem autem eſſe Labeo ait vltro *citro* dandi, accipiendi, credendi, obligandi, ſoluendi ſui cauſa negotiationem. nec vllam rationem nuda duntaxat ſolutione debiti incipere: nec ſi pignus acceperit, aut mandatum, cōpellēdum edere. hoc enim extra rationem eſſe. Sed & quod ſolui conſtituit, argentarius edere debet: nam & hoc ex argentaria venit.

1 *Editiones eorum quæ extra rationem ſunt, quo iure fiant.*

2 *Acceſſiones argentariæ eius naturam ſequuntur.*

COmpellẽdum.) ſupple edicto hoc, quo ratio- 1
nes edere argentarij compelluntur, quæ Accurſij & communis declaratio[g] eſt, alia verò edicti parte cogentur[h].

g Iaſ. hic.
h Zaſ. co. fin.

EXTRA rationē.) Quid ergo ſi ſolutio- 2
pignus, mandatum ex argentariæ ratione deſcendant? Et rectiſsimè Bartolus ait, edicto locum futurum.

EX hoc edicto in id, quod intereſt, actio competit. vnde apparet ita demum tenere hoc edictum ſi ad eum pertineat.

1 *Editio rationum quo iure fiat?*

Actio.) Editio rationum iudi- 1
cis officio petitur, ſi non pareatur, actio in factum dabitur, in id quod īterfuit, quæ Accurſij, Bartoli & cæterorum concors traditio[i] eſt.

i Alex. hic, Alex. in. § cogentur. col. 1. Alex. in. l. 1. col. pen. C. de eden.

1 *Creditori inſtrumenta debitoris eduntur.*

2 *Creditor debitoris perſonam repreſentat.*

PErtinere autem videtur ad me ratio, ſi modò eam tractaueris me mandante. ſed ſi procurator meus abſente me mādauerit, an mihi edenda ſit, quaſi ad me pertineat? & magis eſt, vt edatur. Procuratori quoq; meo edendam rationem, quam mecum habet, non dubito, quaſi ad eū pertineat, & cauturum de rato, ſi mandatū ei non ſit.

1 *Creditori eduntur inſtrumenta, quæ ad debitorem pertineāt.*

ME mandāte.) ea quæ vtiliſsimi hi ſit.[k]

ET magis eſt.) Sic & creditori 1
inſtrumenta eduntur, quæ ad debitorem pertinent, debitoris enim ille perſonam repreſentat[l].

k l. prator. in prin. ſuprà.
l l. vlt. ff. de bo. aucto. iudi. poſſ.

SI initium tabularum habet diem, in quibus Titij ratio ſcripta eſt, poſt modum mea ſine die & conſule, etiā mihi edendus eſt dies & conſul: communis *enim* omnis rationis eſt præpoſitio diei & conſulis.

1 *Tabulæ hic cuius materiæ aut quæ intelligantur.*

tur.

2 Inſtrumenti publici materiam Bartolus hic nõ ſuo loco tractat.

3 Inſtrumentum publicum quid ſit.

4 Conſuetudo facit probationem haberi pro legitima.

5 Inſtrumentum publicum quomodo per ſe fidẽ faciat.

6 Inſtrumẽtum publicum quæ requirat pro ſubſtantia?

7 Inuocatio diuini nominis an ſit ſolẽnitas pro ſubſtantia publici inſtrumenti.

8 Solennitas leuis omitti poteſt.

9 Inuentarium an vitiet crucis in principio omiſsio?

10 Inuentarium non vitiat quod intra dies triginta cœptum non eſt.

11 Solennitatis leuis quæ dicantur?

12 Repetitio præcedentis inuocationis an ſubintelligatur?

13 Seruitutis ius, anima, inuocatio, tota in toto, tota in qualibet parte totius.

14 Subauditiones inuocationis & inſtitutionis hæredum.

15 Anni domini in inſtrumento publico quomodo ponendi?

16 Indictionis ratio vnde ſumatur?

17 Annus duplex, cõmunis, & legalis.

18 l.54.tit.18.part.3.& infrà.nu.44.&.49.&.53.&.65.

19 Aera quid, vnde dicta & de æræ computatione?

20 Anni domini per ſe vel per relationem ad aliud certi ponendi ſunt.

21 Repetitio annorum qui in principio ponuntur an in ſequentibus fieri videatur?

22 Indictio an ſit ponenda in publico inſtrumento?

23 Indictio quid ſit? quotuplex? vnde dicta? quo tempore inuenta? & de eius cõputatione?

24 διάταγμα, & ἐπιλύμνσις, Indictio eſt.

25 Indictionis erronea expreſsio an vitiet inſtrumentum?

26 Annis Domini in dubio potiùs quàm indictioni ſtandum eſt.

27 Hiſpaniæ indictiones in inſtrumensis non ponuntur.

28 Repetitio indictionum an præſumatur.

29 Dies qui ponendus eſt in publico inſtrumẽto.

30 Leges ſine die & conſule latæ, valent.

31 Dies quomodo computentur?

32 Athenienſes quemadmodum menſem diuiderent?

33 Diei certitudo per relationem an ſufficiat?

34 Dies in initio poſitus an extẽdatur ad omnia ſequentia.

35 Fama ſequens tollit effectum famæ præcedentis.

36 Iudicis arbitrio relinquitur num dies repetitus videatur?

37 Scripturæ continuatio, ex ſententia, non minus quàm figura literarum ſumitur.

38 Tabellionum teſtationes ad finem inſtrumentorum ſubiectæ quid operentur.

39 Encauſtum quid, encauſtice & encauſtes.

40 Sacrum encauſtum quid ſit?

41 Repetitio diei an fiat vi præſumptionis vel fictionis?

42 Præſumptiones legis liquidiſsimæ probationes ſunt.

43 Data libri ad præcedentia omnia refertur.

44 Protocolo an ſufficiat apponi diẽ, licèt omittatur in exemplo.

45 Pragmatica Regum Catholicorum folio.190 & infrà fol.160.

46 Menſis an ponendus in publico inſtrumẽto?

47 Papæ nomen an ſit ponendũ in inſtrumento?

48 Imperatoris nomen an ponendum in inſtrumento ſit?

49 Repetitio nominis an præſumatur.

50 Viuere centũ annis an quilibet præſumatur?

51 Locus an ſit ponendus in publico inſtrumẽto?

52 Libellus criminalis locum criminis an requirat?

53 Loci repetitio an præſumatur?

54 Teſtes an pro ſubſtantia inſtrumenti publici requirantur?

55 Subſcriptiones teſtium an neceſſariæ ſint?

56 l.111.tit.18.par.3.

57 Teſtium repetitio an præſumatur?

58 Notarius an præſumatur rogatus.

59 Solennitas extrinſeca non præſumitur.

60 Notarius publicus ſeruus eſt.

61 Tabellionis ſignum an requiratur in publico inſtrumento.

62 Cõmunes opiniones contrariæ.

63 Signo vnius tabellionis vel artificis an alter vti poteſt.

64 Communes opiniones contrariæ.

65 Pragmatica anni.1549.petit.12.

66 Signum tabellionis an in protocolis ponendum ſit.

67 Suſcriptio tabellionis an requiratur in publico inſtrumento.

68 Signum tabellionis an ſit ponendum in protocolis.

69 l.55.

69 *l. 55. tit. 18. part. 3.*
70 *l. 10. tit. 19. part. 3. pragmat. fol. 191.*
71 *Signi tabellionis repetitio an præſumatur?*
72 *Peſtis tempore exactæ adeò ſolennitates non requiruntur.*
73 *Librorum tegumenta an librorum conditionem ſequantur.*
74 *Equo uendito, equi ornamenta comprehendi.*
75 *Pronominis repetitio quid operetur.*
76 *Legis uirtus in inductione eſt.*
77 *Dies in protocolo poſitus an in exemplo uideatur repetitus?*
78 *Ordo intellectus non minus quàm ſcripturæ in repetitionibus attenditur.*
79 *Bartoli intellectus ad hunc paragraphum non probatur.*
80 *Vniuerſalis locutio pro ſubiecta materia reſtringitur.*
81 *Initij appellatio quomodo hic ſumenda?*
82 *Repetitio huius paragraphi an Bartoli ſit dubitatur?*
83 *Dimidium plus toto.*

TAbularum.)

Tabulas hic cuiuſcunq; materiæ, aut figuræ, Bartolus & omnes accipiunt.[a] Tabulas præterea multas, [b] ſianque in vnica faciliùs repetitio admittenda, denique tabulas cohærentes atque continuas, vt mutet tamen nihil, ſi quæ fortè detractæ ſin.[c] Cæterùm mate-
2 riam inſtrumenti publici Bartolus, (aut potiùs Nicolaus Alexandrinus[d]) in præſentiarum tractat. Idque non multum in loco,
3 verùm non auditorũ ſcænæ ſeruiemus. Primum igitur inſtrumentum publicum diffinit, illud, cui ſoli ſine alio adminiculo, iu-
4 re aut conſuetudine fides fit,[e] nam & conſuetudo, legitimam probationem eſſe facit eam, quæ aliàs non eſſet[f], quod Felinus
5 8 non vno modo declarat. Ex eo verò quòd per ſe fidem facit, & illud eſt, vt quanuis teſtes, in eo contenti, mortui ſint, nihilominus probet,[h] vtque) vt valeat,) publicatio eius non requiratur, quæ opiniones com-
6 munes ſunt.[i] Quæritur deinde quæ pro ſubſtantia inſtrumenti publici requirantur? Et cùm alij aliter ſenſerint, Bartolus Guilielmi Durandi opinionem exequitur, qui nouem requirit, è quibus primum eſt, inuocatio diuini nominis, quam bo-
7 nam honeſtamque verè fatetur, omiſsionem tamen eius non vitiari inſtrumentum, quæ opinio receptior eſt,[k] ſiue quia nomen diuinum tacitè ſemper ſubintelligitur, cum quicquid agitur, Deo authore aga- 8
tur, ſiue quia leuis ſolennitas hæc[l], quam
Alexander rationem probat. Sic enim & 9
illud, conſtat non vitiari inuentarium, in cuius initio ſanctiſsimæ crucis ſignum nõ apponatur, nec tunc etiam cum intra dies
triginta ceptum non[m] ſit, hæc enim om- 10
nia modicæ ſolennitatis ſunt. Sed vnde modicæ ſolennitatis eſſe colligimus? Et
Bartolus in loco[o] reſpondet, & leuis ſolẽ- 11
nitatis ea eſſe ait, quæ ſi omittantur, facti
ſubſtantiam non mutant. Quid ergo ſi in 12
principio libri notarius nomen inuocet?
Et rectiſsimè dictum eſt, repetitioni eſſe 13
locum, vt ſit inuocatio, veluti ius ſeruitutis, aut anima, tota ſcilicet in toto, & tota
in qualibet parte totius. Quid præterea 14
ſi dixerit tantum, In nomine, an ſequentia ſubaudientur? Et ſubaudienda verius eſt, ſicut & in hæredis inſtitutione vide-
mus.[p] Secundum, anni domini ponendi 15
ſunt, qui ſecundum regionis morem, vel incarnationis, vel natiuitatis ponũtur: nec referre Bartolus credit, hi an illi ſint, præterquam ad indictionem inueniendam,
quod ego non probo, incipere enim incar- 16
nationis annum à vigeſimaquinta die Martij, Natiuitatis à vigeſimaquinto die De-
cembris, omnes fatentur. Sed & annus du- 17
plex eſt, cõmunis, & legalis, ſeu emergens, vterque dierum tercentorum ſexagintaquinque[q]. Verùm illius computatio (vt diximus) ineunda eſt, huius, prout res emer-
ſerint.[r] Certè iure noſtro,[s] dies, menſis 18
Aera ponuntur. Aeramque tunc temporis, Auguſti Cæſaris æram intelligebant, à qua Hiſpani olim annos computabant, vſque ad Regis Ioannis eius nominis primi tempus, qui vt ab æra natiuitatis computatio
fieret, lege ſanxit. Eſt autem æra (quod Al- 19
ciatus & multi longo ſermone tractant) Theoni & aſtrologis principium temporis, dicta, vt quibuſdam placet, ab ære quod ſoluebatur. Alij, Heram ſcribi malũt, quaſi principatum dominationemue. Alij æram pro nata numerali annorum accipi, nam & æra in nomiſmatis idem eſt. Alij ſcribi temporibus Auguſti ſolere ſic. A. er. A. C. ideſt. Annus erat Auguſti Cæſaris, quam tamen notam librarij, aut imperitiores per abbreuiationem contraxerint. Quę omnes

a *l. 1. ff. de bo. poſſ. ſecun. tab. Iaſ. col. 2.*
b *l. ubi numerus. ff. de teſti.*
c *l. 1. §. fi. ff. de poſſ. ſecũ. tab.*
d *Alex. in l. iuriſgentium. § q. d. fere. col. 2. ff. de pact.*
e *Aut. de inſtru. cau. & fi. §. ſed ſi inſtrumenta.*
f *c. cum dilecti. de fi. inſtrument.*
g *Feli. in c. 2. col. 3. de probat.*
h *gl. in l. 2. in princ. in glo. publicãi. ff. quẽad. teſta. ape.*
i *Iaſ. in l. fi. n. 3. C. de bo. poſſ. ſec. tab. Iaſ. in l. publicati. nu. 4. C. de teſta.*
k *Alex. in l. iuriſgẽtiũ. §. quod ferè. colũna. 7. de pac. Alcia. parer. lib. 11. c. 6.*
l *l. 1. §. f. ff. de uentre in ſpi.*
m *Alex. in l. iuriſgentium. §. quod ferè. col. 2. ff. de pac.*
n *Corn. in aut. ſed cùm teſtator. col. pen. c. ad l. falci.*
o *Bart. in l. ſi plures. in. 4. q. ff. de exerci. & in l. cùm hi. § ſi prætor. ff. de tranſact.*
p *l. 1. § ſinan tẽ. ff. de hære. inſti.*
q *l. cũ bęres. §. ſtichus. ff. de ſtatu. lib. l. ita uulneratus. ff. ad. l. aquil.*
r *Bart. in l. libellorũ. n. 14. ff. de accuſ. Iaſ. in l. de diuiſione in. 4. nota. ff. ſol. mat.*
s *54. l. 3. ti. 18. par. 3.*

omnes curioſæ coniecturæ videri poſsint.
20 Sufficit autem annos domini per ſe certos
poni, vel per relationem [a], vt ſi tabellio, cō
tractum celebratū eſſe dicat, eo anno, quo
Imperator Carolus Quintus coronatus
21 eſt. Scd nunquid anni in principio poſiti,
in ſequentibus repetiti cenſentur? Et Gui-
lielmus id credidit, [b] Bartolus (quātum cor
rupta eius exemplaria ſignificant, in qui-
bus aliqua deſiderantur) dubitaſſe videtur,
ſed tandem in eandem ſententiā inclinat,
vt ad ea inſtrumenta repetitio extēdatur,
quæ eo anno confici potuiſſe veriſimile [c]
ſit. Pone igitur, in libri principio ſcriptum,
anno, 1555. die ſecunda Iannuarij duos cō-
traxiſſe, ſequi deinde inſtrumenta varia,
quæ Februario, Martio, Aprili, Maio, facta
ſequnntur, poſtea ſubijcere tabellionem,
Ianuarij die octaua aliquid factum, nū re-
petitus annus cenſebitur? Et non cenſen-
dum, meirtò Bartolus ait, repugnat enim,
vt eodem anno dno eiuſdem nominis men
ſes eſſe potuerint, & Ianuatium iam nō eſ-
ſe priorem illum, interpoſite menſes ſatis
conuincunt, quinimo neque annus huius
Ianuarij ſecundi ſupplebitur, neque enim
aut ex præcedētibus repetitio fieri poteſt,
22 aut hæc omiſſa ſuppleri [d]. Tertiū indictio
eſt, quam poni debere Bartolus [e] & omnes
concludunt. Hic tamen quatuor videnda
ſunt. Quid indictio ſit? vnde dicta? quo
tempore, & quare inuenta, & quemad-
modum eius computatio ineatur? poſtre-
mò ſit nē ex eorum numero, quæ pro ſub-
ſtantia publici inſtrumenti requirantur?
23 Eſt indictio, quindecim annorum ſpatium
per trina quinquennia ſeu luſtra diuiſum.
Sed & ſingula quinquennia, eo amplius &
ſinguli anni indictionis integræ, denique
& tributi nomen, quod per ſingula quin-
quennia pendebatur. [f] In propoſito, in ea
ſignificatione accipimus, ſecundùm quam
ſinguli anni ſignificabantur. Dicta vero, vt
quidam fabulantur, ab indicto, qui nuſquā
aut fuit, aut rerum potitus eſt, alij ab indi-
cēdo, quaſi ediceret Imperator tributi ſpe-
24 ciem, qui etymus verus eſt. Nam & Gaza
in libello de menſibus, *diátagma*, interpre
tatur, & in Inſtiniani Nouellis, *epinémēſis*,
frequenter vocatur, quæ vox in idem reci-
dit, & ad diſtributionem proximè accedit.
Inuentæ (vt Pſellus credidit) à mundi ex-
ordio, quòd tanto tempore, ideſt ſingulis

a l. certū. ff. ſi cert. pet. l. 1. § fin. ff. de do. preleg.
b huius. §. arg.
c l. conti- nuus. §. cùm ita. ff. de uerb. oblig.
d l. nam & ſi ſub condi- tione. §. poſt defectum. ff. d in inſt. rup e Bart. nu. 12.
f Rub. C. de indic. lib. 10
g Bar. hic nu. 12.
h Feli. in c.

quindecim annis, magna corporis huma-
ni mutatio fiat. Alij Auguſti temporibus
inuentas, paulò poſt natiuitatem, ita vt
primo quinquennio æs, ſecundo argen-
tum, tertio aurum penderetur, aut vice
verſa. Alij poſt tranſlatum in Greciam im
perium, adijciūntqne, primum tributum in
Aſia, ſecundum, in Africa, tertium, in Euro
pa ſolui. Requiri verò pro ſubſtantia pu-
blici inſtrumenti, vt in eo indictio appona
tur, & Bartolus [g] hic ſentir, & communiter
alij ſequuntnr. [h] Quid ergo ſi erronea indi
ctionis expreſsio ſit? Et Iacobo Fulgoſióq; 25
reclamantibus, verior [i] approbatáq; [k] ma-
gis Dyni [l] & Bartoli [m] opinio eſt, eiuſmo-
di errore non vitiari inſtrumentum, dum
tamen de tempore per annos domini con-
ſtet, ꝙ ſi indictio ab annis diſcordet, in du- 26
bio annis ſtādū receptius [n] eſt, ſicnt & illnd
verū, vt indictionis errorē anni ſuſtentent,
niſi inducti aut corroſi legantur. [o] In ſum-
ma & indictionem apponendam conſtat,
niſi conſuetudo in contrarium ſit, [p] qua-
lē Hiſpaniæ videmus, vſu enim apud nos 27
obtinuit, ne indictiones ponantur. Sed nun 28
quid in principio poſita indictio in ſequen
tibus repetita cenſebitur? Et rectè dictum
eſt, ſi conſtet eodem anno inſtrumenta
omnia facta, repetitionē indictionis indu-
ci, neq; enim minns anno ipſa durat, ſi con
ſtet annos diuerſos non induci repetitio-
nem, quia eſſet inntilis [q]. Quid ſi id medio
aut fine libri indictio ſit? Et conſtat ad præ
cedentia relationem non fieri, niſi vt fiat,
neceſſaria coniectura ſuaſerit. [r] Quartum 29
dies eſt is videlicet, quo & notarius roga-
tus, & contractus abſolutus [s] eſt, non ille
quo notarius ſcribit, aut inſtrumentum ex
tendit. Sanè leges ſine die & conſule va-
lēt [t], ſat enim fidei illis acceſsit, quòd in iu- 30
ris corpus redactæ ſunt, permagni tamen
hoc intereſt, vt quæ priores quæ poſterio-
res ſint, ſatis dignoſci queat, de quo dixi
aliàs [v]. Sed quomodo dies computabūtur? 31
Et Bartolus, communiter per conſequen-
tiam computari ait, à primo aduſque trige
ſimum, qua forma, & hodie vtimur. Adijcit
tamen à quibuſdā ſic iniri cōputationē, vt
in duas partes menſem diſtribuāt, introitū
videlicet menſis & exitū Introitus cōpute
tur ſic, prima die Maij intrantis, ſecūda die
Maij intrantis, &c. Exitus, ſic, decimaſepti-
ma die Maij exeūtis, & reliqua, qui modus
& ſi

inter dilectos. n. 11. de fi. inſtr.
i l. ſi nominatim. ff. de cō. & demōſtr. l. quotiens. §. 1. ff. & he. inſti. l. qui habebat. ff. de reb. dub. l. ſi librarius. ff. de reg. iu.
k Soci. in d. l. ſi nominatim. l. ſ. in. l. admonendi. nu. 566. ff. de iu. iur.
l Dyn. conſ. 13.
m Bar. in. l. ſi nominatim & in l. ſi librarius.
n Aud. ſicul. in rub. de fi. inſtr. nu. 73. Lanf. in. c. quoniam contra. in ver. de inſtrumētorū productione. col. 3
o Imo. in. l. 1. co. pen. ff. de his quæ in teſta. delē.
p Specul. de inſtr. edit. §. 1. col. 2.
q l. titia. §. idem reſpondit. ff. de uerb. oblig.
r l. ſi idem. § fi. ff. de in. om. iudi. l. ea lis. de leg. 1. l. 1. C. de lib. præt.
s l. contractus. C. de fi. inſtr. l. ſi qua C. de diuer. reſcrip.
t l. 1. §. fi. C. de no. C. fact.
v in. l. omnes populi. ff. de iuſt. & iu.

32 etſi nullibi (quod ſciã) in vſu ſit, cum eo tamen ſat quadrat, quo olim Athenięſes vtebãtur, trifariã menſem diuidẽtes, in ἱστάμενον, τὸ ἐπὶ δέκα, τὸ φθῖνον. cuius rationem Ga-
33 za ſat docet. Quæritur deinde, ſufficiat nè, diem eſſe certum, per relationem, vt ſi notarius dicat actum die, quo Imperator coronatus eſt? Et ſufficere dubium non eſt, ex ijs quæ de anno ſuprà diximus, iiſque etiã
34 quæ de menſe dicentur. Quæritur præterea, an in initio poſitus ad omnia ſequẽtia extendatur? Et prolixiùs ille diſſeruit, ſed ſumma ſit, Ad ſequentia extendi, legis noſtræ præſumptione, niſi eam fortè, aut vrgentiores præſumptiones aliæ[a], aut proba-
35 tiones excludant, ſic enim & fama ſequẽs tollit effectum famæ præcedentis[b]. Idque
36 in dubio iudicis arbitrio (vt ſimilia[c]) relinquitur, arbitrabitur autem ſecutus vel maximè, ſi peritos tabelliones conſulat, qui regionis conſuetudinem, notarij conditionem, literarum ductus, conſequentias, & ſcriptam materiam perpendant, de qui-
37 bus fides eis adhibebitur[d]. Neque tamen minus continuata dicentur, quæ figura literarum, quàm quæ ſententia continuantur, etiam ſi ſtructuræ, aut compaginationis ordine modóue, chartæ diſtinguendę ſint[e]. Sed & ſi notarius eadem die ſequentia facta affirmet, ei credendum[f] eſt, ſicut & teſtibus ſi ſuperuiuant[g]. Contrà continuatio præſumenda non erit, aut repetita dies, ſi vacuæ, id eſt nõ ſcriptæ chartæ mul-
38 tæ interponantur, videtur enim tabellionis imperfecta voluntas[h], & qui dies alios apponere deſtinaſſet,[i] quam tamen præſumptionem, notarij error tollit, ſi fortè (vt fieri ſolet) per feſtinationẽ multæ chartæ voluerentur, idq; ipſe teſtetur[k], quod ſerè faciunt, dum cancellata, inducta, & ſimilia, aut valitura aut nõ valitura, ad finẽ inſtrumentorum ſubijciunt[l], tollit etiam eam, ſi tabellio in non ſcriptis chartis, vacant apponat, tollit, ſi ſigno aliquo vtatur, quo ſe nihil ſcribere voluiſſe oſtendat, ponitq; Bartolus exemplum in linea, quam cum incauſto faciũt, ad modum crucis in
39 qualibet pagina nõ ſcripta. Incauſtum verò ſeu potiùs encauſtum (ſic enim legendum) propriè opus eſt à pictore factum ea ratione, quam encauſticen græcè vocant, Latinè inuſtaria dici poteſt, coloribus inuſtis, & ceris igne liquefactis[m], nã & ſunt pictoribus ſua cauteria, & Encauſtũ, id dicitur, quod ſic pingitur. Martial. lib. 1.

Encauſtus phaëton tabula tibi pictus in hac eſt.
Quid tibi vis Dipyron, qui phaëtonta facis?

Quin etiam & ſacri encauſti ſemel in iure noſtro mentio[n] eſt, quo loci literas, ſignáue nos accepimus, quę reſcriptis imperatoris ea pingendi ratione inurerentur. Sunt[o] & qui encauſtum pro atramento librario vſurpent, qua in ſignificatione vix eſt vt apud probatum aliquem authorem reperias, & in ea tamẽ fortaſsis Bartolus hîc accepit. Sed hæc in tranſcurſu, ne quem Bartoli exempla offendant. Non præſumitur etiam repetita dies, ſi tabellio in principio diem expreſsit, in ſequentibus annum tantùm, aut diem quidem generaliter, anno Domini. 1555. die. Idẽque erit & ſi mẽſis[p], locíue[q] diuerſitas repetitioni locum non faciat, aut chartarum ſeries non continua aut cohęrens, vt cùm inſtrumẽta ad filum diriguntur, quod infilzare, vulgari vocè, Bartolus vocat & alij probant[r], neque enim perpetuò ibi poſita[ſ] ſunt. Sunt & aliæ coniecturæ quę ex facto oriuntur,[t] ſed has exẽpli gratia retuliſſe ſit ſatis, qui-
bus appareat, repetitionem in propoſito 41
vi magis prę ſumptionis, quàm fictionis induci; eſſeque hãc ſimplicem præſumptionem, non iuris & de iure, alioqui, neque per veras probationes[v], neque per confeſſionem partis[x], probatio admitteretur, prę-
ſumptiones enim legis liquidiſsimę pro- 42
bationes dicuntur.[y] Sed quid ſi dies in medio poſitus ſit, deinde ſine die ſequentia? Et communiter[z] aiunt, diem in ſequentibus repeti, vt enim ſe ad medium principium, ſic habet medium ad finem. Quid ſi dies in fine ponatur? Et ad præcedẽtia, aut refertur, aut non, ſi hoc vel illud notarius affirmet[a], in dubio autem repetitio nõ fiet vt frequentiores fatentur,[b] nam & textus hic de rationibus ſequẽtibus intelligitur, & pręcedentia efficaciùs faciliúſque in ſequentia quàm per contrarium influunt[c], quod & in ratione ſuccedendi videmus[d]. Nec obſtat, quòd data (vt vocamus) libri,
ad præcedentia omnia refertur, eſt enim 43
dies ille publicationis libri, nunc de eo loquimur, quo inſtrumẽta cõfecta ſunt. Sed
quid ſi in protocolo, diem tabellio appo- 44
ſuit, quem apponere omiſit in inſtrumento? Et appoſitum in protocolo ſat eſſe, Romanus

a l.diuus.ff.de resti. in integ.
b l.2. in prin. ff.quis vrã bo. poſſ.ſer. Bart.ĩ l.ſed et ſi lege §.de eo.ff.d pe ti.ha.in.l.ſi pe tã.nu.20.ff. de acq.ha.
c l.maiorẽ.ad fi.ff.de pac.l.et. ad.fi. ff.de in. dele.
d l.cõparatio nes.C.de.fi.in ſtr.l.ſemel. C. de re mil.d.l.2.
e l.nibel.ff.de adu.leg.d.l.libro rũ.§.q d ergo. de leg.2.l.no ſi gura.ff. d act. & oblig.
f l.ſi qs decurio.C.ad.l.Corne.de fal.l.magis puta.§.ne cũ.ff.d reb.eo.
g l.iuriſgẽtiũ §.quod ferè.ff. de pact.
h l.hac cõſultiſsima.§.ex imperfecto.C. de teſtam.
i l.ſi is qui.ff. de teſtam.
k l.2.§.1.ff.quẽ ad.teſta.aper.
l diuus.§.itẽ ſenatus.ff.ad l.Corn.de fal. Iaſ.in.l.ſi vn⁹ C.de teſtam.
m l.pictoris.ff. de fun.inſtr.

n l.ſacri.C.d diuer.reſcrip.
o Cæl.lib.7.c. vlt. ſelect. in dict. cauſto. grapal. ĩ dict. cauterium.
p l.ſi eadẽ.§.fi. ff.de in. om.in di.
q l.continuus §.cùm ita.ff.d verb.oblig.
r Bart. nu.8.
ſ l.quæſitum. §.prædia.de le ga.3.
t l.ſi ex plagis.§.in diuo. ff.ad.l.aquil.
v gl.in.l.nõ eſt verisimile. ff.quod met. cau.in.l.ſine poſſidetis.C.d probat.in.l.ſi dat.tu.g.ſi.ff. de acq.ha.
x Bal.in.aut. ſed iã neceſſe. C.de dona.ante nupt.
y g.in.l.ſi tutor.C.de petit.tutẽ.Iaſ.in l.nõ hoc.nu. 15.C.vnde.legi.
z Iaſ.nu.4
a Arg.l.1.§.1. ff.quẽad.teſt. ape.l.3.§.ſil⁹. ff.de liber.& poſthu.
b Iaſ.nu.1.
c l.quiſquis.d leg.3.l.auia.v bi Bar.in pri. ff.de ven.et de monſt.
d l.ſcripto.ff. vnde lib.

manus dixit,[a] quod & alij probant, & mihi placet[b], quo ad exteros, quo ad noſtros ta
45 mē vix eſt vt procedat, pragmatica enim ſanctione[c] cautum eſt, vt in inſtrumentis, quæ ex protocolo deſcribũtur, nihil omnino ex his deficiat, quæ in protocolo eſſent
46 ſubſcriptione excepta. Quintum eſt menſis, quem ponendum[d], Accurſij[e] nota eſt, quam alij ſequuntur, etſi Guilielmus omittat.[f] Quin & iure[g] noſtro ponendus eſt, niſi quòd ſuſtineri poſſe videtur Bartoli opinio, tenentis, mēſem neceſſariò non exigi, ſi quãdo diei appoſitione, de menſe cōſtat, vt ſi factum inſtrumētum tabellio dicat, anno Domini. 1555. die natiuitatis, neque enim de alia, quàm vigeſimaquinta die Decembris accipi poteſt, reique ſatis demōſtratæ fruſtra adderetur[h]. Idem ſi factum dixerit die paſchatis, cùm omnia inſtrumenta eodem menſe facta proponantur, neque enim niſi de eo paſchate intelligemus, quod eo menſe celebratũ[i] eſt. Sed & ſi Paſchate natiuitatis factum dicat, de prima die, non de tribus ſequentibus accipimus, analogum enim hoc eſt.[k] Quid ſi Paſchate Reſurrectionis? aut die veneris ſancti? Et Bartolus non ſufficere credit, quia dies varient, quòdque alibi à die Natiuitatis, alibi à die Incarnationis anni computentur. Alij contrà, quibus aſſentior, poſito enim anno, (pro regionis cōſuetudine) & menſis quoque videtur expreſſus, quo dies ſupraſcripti fuerunt. Sunt & huius articuli minutiores quædam quæſtiones, in quibus non eſt, qui à Bartolo diſſentiat.
47 Sextum nomē Papæ vel Imperatoris[l] eſt, quod ita cōſuetudo admiſit, vt hoc, in ter
48 ris imperij, illud in territorio eccleſiæ ponatur. Sed an in principio poſitũ, in ſequē
49 tibus repetitũ dicemus? Et repeti, duplex ratio facit. Prima, quòd dies & cōſul æquiparantur. Secunda, quia quæ eadem die facta dicuntur, conſequēter & ſub Papa, aut imperatore[m], quinimò & hîc faciliùs repetitio inducetur, authore Bartolo, quòd vi-
50 uere quemlibet vſque ad annos centum præſumptio[n] eſt, quo tempore inſtrumenta omnia fieri potuerint. Ceterùm, hoc de præſumptione vitæ, vulgatum quidem eſt & receptius, de quo tamē meritò dubitet Decius[o]: nam & quæ leges[p] allegari ſolēt, hoc tantùm probant, eſſe centum annos longiſsimum vitæ hominis tempus, & alibi approbata[q] Bartoli nō vno in loco[r] ſententia eſt, poſt Accurſium[s] notantis, non præſumi idcirco hodie viuere quemquã, quòd olim probetur vixiſſe, neq; enim ex præterito in præſens præſumimus, in ijs quæ temporis curſu mutãtur[t]. Igitur bene cùm dubitaſſet Decius, nihil reſoluit. Ego non ſemel Alexandri[v], quam & nunc probo opinionē ſecutus ſum, vt referat, in vita an in morte, ſuam intētionem quis fundet. In priore ſpecie, non præſumi vitam vſque ad annos centùm, in poſteriori, præſumi, niſi fortè lege aliud expreſſum eſt.
51 Septimum eſt locus, quem apponendum, & conſuetudo, & opinio quoque communis eſt, & iure noſtro[y] approbata eò ampliùs, plerique tradunt[z], conſuetudine induci hoc non poſſe, vt in publicis inſtrumentis dies locúſue non ponantur, idq̃ue in ſcriptura publica, nam in priuata, vt neque dies aut conſul[a], ſic nec locus vt apponatur requiritur[b], ſed neque in publica, ſi fortè eiuſmodi ſcripturæ ſint, quæ ſtatum certúmque locum habeant[c]. Sic & in libel 52
lo criminali, locus cum duobus cōfinibus ponitur[d], quę tamē omitti obtinuit, ſi per
53 te locus ſatis ſit certus[e]. Sed quid de loci repetitione dicemus? Et Bartolus, prolixiùs aliquãto, verùm vtiliter in hoc, cuius ſumma eſt, locum communem repeti, niſi pars aduerſa negatiuam coarctet[f], locum particulare repeti, ſi eiuſmodi ſit, in quo actus neceſſariò fiant, vt locus iudicij, in iudiciarijs[g] non repeti eum, in quo inſtrumenta neceſſariò non fiunt, ſi aut nunquam is locus fuit[h], aut paulò poſt primum inſtrumētum (incendio verbi gratia) eſſe deſijt, quia ſi extet, & ſtationē tabellio in eo habuit, repetitio admittetur, ſi alius quàm ſtationis ſuæ locus eſt, dubitatio maior, ſed ſi eodē die, facta omnia inſtrumenta ſint, locus repetitus præſumitur[i], ſi diuerſis, aut teſtes (ſi viuũt) interrogãdi[k], aut ad cōiecturas, iudex recurret, cui' hæc arbitrio relinquētur. Cōſiderabit enim, nũ aſsiduè moratus tabellio in eodem loco, ire aut redire ſoleat[l]. Quòd ſi locus, ad totã libri cōpoſitionem refertur, ſine dubio ad omnia refertur[m]. De repetitione loci in medio aut in fine poſiti, quæ de die, & menſe diximus ſufficient, nam & illa locum hîc habent. Octauum, teſtes ſunt, quos pro ſubſtantia inſtrumenti publici, requiri[n], magna conſenſio

a Roma. ſing. 135.
b l. in teſtamēto. ff. de condi. & demonſt.
c Pragm. fol. 190.
d Aut. vt p̄ po. nom. imper.
e g. in. d. l. generali.
f Bart. nu. 6. & 24.
g d. l. 54.
h l. 1. §. ſi ff. de prælega. l. cũ ſeruo. ff. de cōtrah. ẽpt. Bar. in. l. demōſtratio. col. 5. ff. de cōdit. et demōſtr. in. l. libellorũ. num. 5. ff. de accuſ.
i l. 2. ff. de lib. & poſthu.
k l. quæritur. ff. de ſta. ho. l. cũ qui calendis. in pric. ff. d verb. oblig.
l Aut. vt pp. nom. imp. in princ.
m l. in operis. ff. loca. l lecta. ff. ſi cer. pet.
n l. 2. §. ſi dubitetur. cũ. g. ff. quēad. teſt. aper.
o Deci. in. l. fi. n. 28. C. de edic. di. Adr. tollē.
p l. fi. C. de ſacroſ. eccle. l. an vſuſf. ff. de vſuf. l. municipibus. ff. d vſu et vſuf. leg. l. ponebatur. ff. de iudic.
q Aret. in. l. ſed etſi d ſua. co. 4. ff. de acq. hære.
r Bart. in. l. ſi inter. in. l. qui duos. §. cu in bello. ff. d reb. dub. in. l. 2. nu. 7. ff. indi. ſol.
s g. in. l. ſtadiū. §. q abſoluto. ff. de extinſ. tuto.
t Bart. in. l. ſi cui. §. yſ dē. nu. 9. ff. de accuſ.
v Alex. in. l. ſed etſi de ſua. col. fi.
x Bart. nu. 26 Iaſ nu. 6.
y d. l. 54.
z Rota. Deciſ. 440. ĩ antiq. Barb. in. rub. d ſi. inſt. nu. 69.
a l. cũ tabernã. §. idē quæſit. ff. de pigno.
b Iaſ. in. l. de pupillo. §. qui nũciat. ff. d noui op. nun.
c l. 1. C. d apo. pub. lib. 10.
d l. libellorũ. ff. de accuſ.
e Iaſ. in. l. 1. n. 19. ff. de lib. & poſth.
f l. actor. C. de probat.
g l. pen. ff. de inſt. & in.
h l. nāetſi. §. poſt defectum ff. d inoff. tep. et d. l. in operis.
k g. in. l. iuriſgētiũ. §. quod ferè. ff. de pac.
l l. naturalē. §. 1. ff. de acq. re. do.
m l. 3. §. filius. ff. de liber. & poſth.
n Aut. vt p̄ po. nom. imp.

54 ſenſio iure quidem Romano[a] dno, iure
55 noſtro[b] tres. An & eorum ſubſcriptiones?
Et requiri credit Accurſius[c], quæ opinio
iure noſtro aliquando[d] approbatur, cōtrà
idem Accurſius alibi[e], ſufficere enim, vt eo
rum nomina, à tabellione ſcribantur, quā
opinionem, & Doctores vtriuſq; iuris ma
56 gis ſecuti[f] ſunt, & lex altera Regia[g] & con
ſuetudo confirmat. Certè contrahentium
ſubſcriptiones, aut aliorum pro eis (ſi ipſi
literas neſciant[h]) requiruntur[i], cùm ta-
men, ea ſolennitas apud alios omnium cō
57 ſenſu[k], non exigatur. Sed nunquid in prin
cipio poſiti, in ſequentibus repetiti vidē-
tur? Et, ſi viuunt, ipſis credendum eſt[l], ſi
mortui ſint, repetiti præſumuntur, dum
modo eodem die omnia inſtrumenta fa-
cta ſint[m], ꝙ ſi diuerſis, aut conſtat eos vixiſ
ſe, tunc, cùm cætera inſtrumenta cōficie-
bantur, aut conſtat mortuos, ſi vixiſſe con
ſtat, repetiti videntur, ſi aſsiduè ibi mora-
ri ſolebant,[n] aliàs iudex, pro arbitrio, re-
petitionem denegabit, aut etiam admit-
tet[o]: ſi mortuos iam tunc conſtiterit, non
58 erit repetitioni locus[p]. Nonum eſt, vt no-
tarius rogatus fuerit[q], neq; tamen præſu-
mitur. Hæc enim ſolennitas extrinſeca eſt
59 quam non præſumi[r], omnes affirmant[s].
In q̇; hoc meritò Accurſium[t] Bartolus re
prehendit. Præſumitur autem ſolennita-
tis huius repetitio, ſi verba, quibus ſe roga
tum tabellio teſtatur, clara[v], & ad ſequen
tia communia[x] ſint, ſi verò eum contra-
ctum reſpiciunt, in quo ponūtur, ad ſequē-
tia non referemus, etiam ſi ſequentia in-
ſtrumenta eodem die facta probentur, fie
ri enim potuit, vt eadem die, multa face-
ret, non de omnibus rogatus, niſi fortè &
eadem die & inter eoſdē, facta ſint. Illud
conſtat, vt rogatus ſit, fruſtra tunc exigi,
cùm propria inſtrumenta facit[y], teſtamen
tum puta aut mandatum. Sicut & illud, ro
gari notarium, qui tamen adhoc cogi poſ-
60 ſit[z], eſt enim publicus ſeruus[a]. Decimum
61 tabellionis ſignum eſt, quod iure[b] exigi,
62 & antiqui[c], & recentiores[d] frequentiùs
fatentur, quanuis Alexander[e] iure nō eſſe
neceſſarium hoc communem opinionem
63 affirmet. Decius[f] & quidam alij, conſue-
tudine magis quàm iure inductum neceſ-
ſeq; eſſe affirmēt, & hoc amplius è re eſſe
conuenit[g], vt proprio ſinguli tabelliones
64 vtantur. Neq; alterius, alterum ſigno vti

a Gl. app. in c. 1. de fi. inſtr.
b l. 54. l. 1. tit. 9. lib. 2. feri.
c Glo. in d. l. generali.
d d. l. 54.
e Gl. in. l. ī donationibus. C. de donat.
g in aut. de here. et fal. §. ſi verò abſunt.
f Iaſ. in. l. hac conſultiſsima. ni princ. nu. 1. C. qui teſt. fac. poſ. Deci. in. c. quoniam contra. nu. 18.
g l. 3. titul. 18. par. 3.
h Pragm. fol. 191.
i l. libellorū. ff. de accuſ.
K Abb. & dec. in. d. c. 1.
l G. in. §. quod ferè.
m d. l. ī operis
n arg. hu⁹. §.
o Supr. ī prīc.
p d. §. poſt de fectum.
q §. pertinere. ſupr.
r l. quæcunq. §. qui à pupillo ff. de publici.
ſ Bar. et doct. in. l. ſciendum ff. de verb. oblig.
t G. in. §. non autē. in aut. de tabellio. Bart. hic. nu. 29.
v l. ille aut il le. §. cū ī verbis. ff. de leg. 3
x l. 3. §. filius. ff. de liber. & poſth.
y l. penul. ff. ď arbit.
z l. penul. C. ď defenſio. ciuit.
a l. nec ei. §. eorum. ff. ď adopt.
b l. vlti. C. de aſſeſ. aut. ď inſtrum. caut. §. oportet autem

poſſe, Bartoli[h] & crebrior[i] opinio eſt, Al
ciatus[k], contrà plures ſentire. Permitten-
dum enim cuique, rei ſuæ quam velit no-
tam imponere, dū ne in fraudem alterius
faciat. Ego Baldi & Ananiæ[l] diſtinctionē
in hiſce probare ſoleo. Pragmatica certè
ſanctio Pinciæ lata, Anno. 1549. petitio- 65
ne. 13. in pannorum mercatoribus, nodū
noua deciſione diſcindit. Sed de his aliàs.
Illud cōſtat, non ſufficere, vt totum inſtru 66
mētum ſua manu tabellio ſcripſerit, ſi nō 67
& ſubſcribat, & ſignū apponat.[m] An tamē 68
in protocolo ſignum apponere debeant,
variat Baldus[n], & modò ait, modò ne-
gat[o]. Ego eos[p] magis ſequor, qui non re-
quiri dicunt, dum tamen non ſit in alijs ſo
lennitatibus vitium, & ſubſcriptio non de
ſit[q]. Nec huic opinioni lex Regia[r] refraga 69
tur, aut enim in inſtrumētis extēſè deſcri-
ptis loquitur (quod & eadem lex[s] ad finē,
& aliæ[t] quoq; declaraſſe vidētur) aut ſi in
protocolis accipias, non de ſigno, ſed de
ſubſcriptione intelligēda eſt, vt ſignū pro
ſubſcriptione intellexerit. Non dubito igi 70
tur, quin iure noſtro in inſtrumētis publi-
cis extenſè deſcriptis ſigna tabellionum
pro inſtrumenti ſubſtantia exigantur, ne-
go tamen ſigna in protocolo, aut iure Ro-
mano, aut noſtro, per legem aliquam exi-
gi. Cur enim pragmatica[v], quæ de forma
conficiendi à tabellionibus protocoli tra-
dita eſt, hoc omitteret? quę tamen de alijs
ſolennitatibus diligenter adeò expreſsit,
vt & hanc (ſi neceſſariam exiſtimaret) mi-
nimè omitteret. Neq; per hoc tamen, cō-
ſuetudini (ſicubi eſt) detrahimus, ſed de
iure loquimur. Hîc certè etiam conſuetu-
do hęc eſt, vt in protocolo tabelliones ſub
ſcriptionem, nō ſignum apponant. Sed nū 71
quid ſigni repetitio pręſumitur? Et præſu
mi, Bartolus ait, cui alij accedunt, eſt enim
hæc ſolennitas vniformis, quæ faciliùs ad
ſequentia tranſit[x]. Sed quid ſi peſtis (vt po 72
nit Bartolus) tempore, & morbo notarius
præuētus, ſchedulas tumultuariè in ciſtā
depoſitas immiſit, vno deſuper ſigno ap-
poſito, an id omnibus commune erit, & in
ſtrumenta valebunt, dum nè cętera ſolen-
nia deſint? Et valitura verior opinio eſt, ꝓ
pter eorum vtilitatem, qui apud eum con
traxerūt[y], nam & vis maior, peſtis illa eſt,
cui vix fragilitas humana reſiſtit[z]. Quæ

c Bart. hic. n. 32
d Feli. ī. c. 1. nu 13. de fi. inſtr. Boer. deciſ. 37. nu. 10.
e Alex. in rub. ff. ď nouo. per. nū. nu. 14.
f Deci. ī. d. c. 1. nu. 13. de fi. inſtr. Pet. Rebuf. in tract. de nominat. q. 10. n. 10. vſq. ad. 18
g Iaſ. in. l. ſi ita ſtipulatus. §. chryſogonus num. 43. ff. de verb. oblig.
h Bar. ī tract. ď inſign. n. 13.
i Areti. in. l. ad teſtiū. §. ſi ab ipſo. ff. ď teſtam. Feli. ī. d. c. 1. num. 13.
K Alcia. parer. lib. 5. ca. 14.
l Anan. in. c. accedēs. nu. 11. de crim. fal.
m l. 2. C. de cō uen. fiſ. debit. lib. 10. Bal. in. l. 2. col. 3. C. quā. fiſ. vel priua.
Iaſ. in. l. cū antiquitas. nu. 12 C. de teſtam.
n Bal. in. l. lutius. ff. de milit. teſtam.
o Bal. in. l. fideicommiſſa. §. 1. de leg. 3.
p Specul. de inſtru. edit. §. breuiter. Alex. volu. 6. Conſ. 14. Dec. Cōſ. 447 Pariſ. volū. 2. Cōſ. 28. Feli. in c. cūm. p. nu. 5. de fi. inſtr.
q Aut. de inſtru. cau. et fi.
r l. 54 cū ſeq. tit. 18. par.
ſ d. l. 54. ad fi.
t l. 10. t. 19. p. 3
v pragm. fo. 191.
x d. prag. fol. 191.
x l. in rē. §. itē quacūq. ff. de rei vē
y l. Barbari⁹. ff. ď offi. pt.
z l. ſi merces. §. vis maior. ff. loca.

ijs addenda ſunt, quæ de priuilegijs cõtra-
ctuum teſtamentorum iudiciorum cauſa
peſtis, Ripa proprio tractatu diligenter di
73 geſsit. Quid ſi in libri tegumento, ſolẽnia
à tabellione ponãtur, quæ in corpore omi
ſerit, an erit repetitioni locus? Et Bartolus
rectè referre ait, librum totum reſpiciant,
an aliquod inſtrumentum, hîc enim repe-
titio admittenda eſt[a], illic contra. Nam &
quod ad finem ait, librorũ tegumenta, pro
eorum ſubſtantia nõ exigi, quia adeſſe &
abeſſe illa poſſunt, nec libri eſſe deſinũt[b],
appellatione tamen librorum, ſi libri legã
tur, donẽtúrue, ea venire[c], cæteri magno
conſenſu ſecuri ſunt, cui diſsimile non eſt,
74 ꝙ, & vẽdito quoq; equo (niſi aliud expreſ
ſum fuerit) equi ornamẽta[d], & acceſsiones
veniunt, etiam quibus biduo antè ornaba-
tur[e], vt Baldus[f], Iaſon[g], & plures notant.
IN quibus) tabulis.
MEA ſine die & Conſule.) Tripliciter in
telligi hæc poſſunt, primum vt in mea ra-
tione, dies & conſul, nõ ſpecialiter expreſ
ſi ſint, verbi gratia, eadem die & Conſule,
deinde, vt dies tantùm ſit repetitus, ſic ea
dem die, poſtremò, vt nulla expreſsio fa-
cta ſit. Priores duo intellectus dubio pro-
75 cul veriſsimi ſunt, id enim pronominis re
latio conuincit[h], quæ vi ipſa, cùm de die
ſola mẽtio ſit, locum habet, quicquid Bar-
tolus cauilletur[i]. Vltimus & dubitabilior
eſt, & idem verius[k], & receptiſsimus[l].
COMMVNIS.) Dicta enim in præce-
dentibus, in ſequentibus repeti intelligũ-
76 tur, cùm autẽ legis virtus in inductione[m]
ſit, ad varias quæſtiones Doctores indu-
cunt. Pone (inquit Spec.[n]) in protocolo
diem à tabellione poſitum, ſed omiſſum
77 in exemplo inde ſumpto, repetitã & in eo
quoq; diem dicemus, quod Bartolus verũ
fatetur, non hîc tamen, ſed alibi[o], probari
meliùs, tum etiã diſsimilia hæc eſſe, quia
lex noſtra de cõtextis ſcripturis loquatur,
Guilielmus Durãdus de deſcriptis. Sed et
dilatauit Romanus[p], cuius ſuprà quoq; me
minim[q]. Mihi ea opinio aut nõ alibi, aut in
78 præſentia vel optimè ꝓbari viſa eſt, neq;
enim tam ſcripturæ quàm intellectus or-
dinem meritò ille conſiderauit, vt repeti-
tio fieret[r], iure tamen noſtro opinio hæc
communis (vt prædiximus,) nõ procedet.
Pone (inquit Iacobus,) in protocoli prio-
re parte, diem appoſitum, in ſequentibus

a l. ſi ita. ff. de condit. & de monſtr.
b l. pacta. ff. de cõtrah. empt.
c l. librorũ. §. finali. l. heres. ment. l. prædijs. §. pen. de legat. 3.
d l. cum qui. §. non ſolũ. ff. de fur.
e l. ædiles aiunt. §. vendẽ di. ff. de ædil. edict.
f Bal. in l. 2. C. de ædil. actio.
g Iaſ. in §. actionũ. nu. 59. inſt. de actio. & in l. de quibus. n. 87. ff. de legib. Sap. in l. 2. nu. 5. ff. de iuriſd. omn. iud.
h l. 2. ff. de feri.
i Iaſ. num. 13.
k l. quẽadmodũ. § fin. ff. ad l. Aquil.
l Bar. in lect. Alex. col. 1. Iaſo. nu. 13.
m l. non ſolũ. §. qui primipilũ. ff. de excuſ. tuto. Bal. in l. petens. nu. 37. C. de pact.
n Spec. de inſtru. edit. § poſtremo. n. 8.
o l. ſi finita. §. item videamus. ff. de dã. inf. l. de pupillo. §. ſi qs ipſi Prætori. ff. de no. op. nun.
p Rom. ſing. 135.
q Pragmati. fol. 196.
r l. talem. ff. de hære. inſt. l. nõ figura. ff. de actio. & oblig.

omiſsũ, & hîc quoq; repetitione vtemur.
Id cùm cęteri admittãt, Bartolus eo argu- 79
mẽto perſtringit, cui (vt opinor) nemo ſen
ſu communi pręditus, (nedum Iacobus) re
pugnet. Quid enim ait, ſi mille fortè in-
ſtrumenta in protocolo ſunt, an ea omnia
eadẽ die fieri potuiſſe fatebimur[s]? Tenea-
mus itaq;, prępoſitionem diei, communẽ
eſſe rationis omnis ſequentis, quam tamẽ
veriſimile ſit, vna die confici potuiſſe. Nã
& quod Bartolus[t], hunc paragraphum in
arctum cogit, & de duabus tãtùm rationi-
bus intelligi vult, Titij ſcilicet, & Mæuij,
vix ipſe probẽ, patet enim latiùs ratio hęc
& ad omnes omnino rationes ꝑtinet, quę
fieri eadem die potuerint. Pone rurſus (vt
Guido inquit) in protocolo, duorum con-
tineri inſtrumẽta, in priori poſitam, in po
ſteriori diem omiſſam, mortuo notario, al
teri datum protocolum, vt edat, certè ſe-
cundo dies prioris edendus eſt[v]. Deniq;
pone (inquit Guilielmus) annos domini
in principio libri à notario poſitos, per. xx
folia, deinde omiſſos, repetitionem & hîc
admittemus, quod præ cęteris exemplum
Bartolus probat. Ego (ſi quidem virtus le-
gis in inductione & adaptatione eſt[x]) prio
ra non minus ſequor.
OMNIS.) Quæ veriſimiliter eadem die 80
confici potuerunt[y], vniuerſalis enim con
ceptio pro ſubiecta materia reſtringitur[z],
ne quid abſurdũ ſequatur[a], cuius generis
permulta ſunt[b].
RATIONIS.) ſequẽtis, de initio enim
tabularũ loquitur[c] lex. Sed & largiùs acci 81
pi poteſt initiũ (vt Bartolus ait[d], ſi módò
Bartoli hæc lectio eſt, ſunt enim, vt ſuprà 82
diximus, qui Nicolao eã Alexãdrino attri
buãt[e],) & ad mediũ uſq; protẽditur, vtq; 83
dimidiũ plꝰ toto, ſic potiſsima rei cuiuſq;
pars principium eſt, ſic dimidiũ qui bene
cepit, habet[f]. Pone ergo, tripartitã tabula
rũ rationẽ, certè qui dies in ſecunda parte
poſitus eſt, in tertia quoq;, non item pri-
mæ communis erit.

EDi autem eſt vel dictare, vel tradere
libellum, vel codicem proferre. Præ-
tor ait. ARGENTARIO EI VE,
QVI ITERVM POSTVLABIT,
CAVSA COGNITA EDI IV-
BEBO. Prohibet argentario edi illa ra
tione, quòd etiam ipſe inſtructus eſſe
poteſt

s l. cùm patronus. l. modic°. ff. de oper. lib.
t Bar. colũ. 2.
v l. ſi ſeruus. §. fi. ff. de leg. 1.
x d. §. qui primipilum.
y l. ſi cum gl. C. ſine cen. vel reli. fun. ven. non poſ.
z l. 1. C. de ſacroſan. eccleſ.
a Pau. in l. inter omnes. ff. qui ſatiſ. cog.
b Iaſo. in l. 1. §. nũtiatio. nu. 5. ff. de no. ope. nun.
c l. ſi fuerit. l. qui duos. ff. de reb. dub.
d Bar. hic colũ. 3. gl. in l. 1. §. 1. ff. ſi qs in ius voc. nõ obtẽpe.
e Cattel. in dict. iuriſperiti. col. 14. Alex. in l. iuriſgẽtiũ. §. quod ferè. ff. de pact.
f l. 1. ff. de origi. iur.

poteſt inſtrumento ſuę profeſsionis: & abſurdum eſt, cùm ipſe in ea ſit cauſa, vt edere debeat, ipſum petere, vt edatur ei.

1 *Exemplari quæ fides adhibenda eſt.*
2 *Teſtes an ad notarij petitionem examinari debeãt, qui inſtrumento interfuerunt.*
3 *Magiſtri interdum diſcipulis indoctiores.*

1 INſtructus.) Exéplari creditur, ſicut exemplo, modò notarius ex fide deſcriptum teſtetur. Sed & exemplo, ſiue protocolo, magis quàm exemplari credendum, argumẽtum hinc rectè colligit Bartolus. Poſtremò, non eſſe
2 audiendum notarium, qui à iudice examinari teſtes petat, qui inſtrumento à ſe confecto interfuerint, niſi ex cauſa id iudici videatur. Quæ Bartoli opiniones à cæteris approbantur.[a]

a Iaſ. col. 1.

3 ABSVRDVM eſt.) Sic & turpe doctori eſt, ſi quando eum diſcipuli de iure doceant[b], niſi quòd euenire non rarò ſolet, vt ſint auditores multi, qui tamen magiſtris potiores ſunt[c], nam & à Græcis iactatum eſt πολλοὶ μαθηταὶ, κρείττονες διδασκάλων.

b l. 2. §. ſerui. ff. de orig. iu.
c l. potiores. C. de offi. rect. prouin.

AN nec hæredi argentarij edi ratio debeat, videndum: & ſiquidem inſtrumentum argentariæ ad eum peruenit, non debet ei edi: ſi minus, edenda eſt ex cauſa. Nam & ipſi argentario ex cauſa ratio edenda eſt: ſi naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio ſimili caſu rationes perdidiſſe ſe probet, aut in longinquo habere, veluti trans mare.

1 *Inſtrumenti amiſsio quomodo probetur.*
2 *Caſu fortuito ſi amittatur inſtrumentum, cui probatio incumbat.*
3 *Pignore amiſſo creditor caſum probat, debitor dolum aut culpam.*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *l. 20. titul. 13. partit. 5.*

1 PERdidiſſe ſe probet.) Amiſsio præſumitur, probaturque rei iuramento, cùm non ex aduerſo probatum eſt, inſtrumentum, rẽmue, cuius editio petitur, ad eũ perueniſſe.[d] Quòd ſi id probetur, amiſsio etiam iuramento ipſius probabitur, cùm officio iudicis ad exhibendum compelli poterat[e]. Si verò iure actionis, manifeſtis probationibus rẽ amiſſam probet neceſſe eſt[f]. Idémque erit cùm rem eſſe amiſſam, cauſa intentionis eſt, nam & tunc actor manifeſtis probationibus hoc probabit. Fiet autẽ probatio, ſi caſus manifeſt' ſit, manifeſtè, ſi clãdeſtinus per cõiecturas. Quę de amiſsionis probatione communes opiniones ſunt[g]. Quid igi- 2
tur poſt hæc, probabit ne reus caſum, an potiùs aduerſarius, dolum vel culpam? Et approbata[h] quoque Bartoli ſententia eſt diſtinguentis, fortuiti caſus eiuſmodi ſint, qui ſine culpa euenire non ſoleant, vt furti[i], incendij[k], fugæ ſeruorum, aut reorum[l], aut eiuſmodi, qui citra culpam eueniant, qualis vis maior eſt, hoſtium eruptio, inundationes aquarum. Primo caſu, culpa præſumitur, ac proinde reo caſus probandi onus incumbit[m]. Secundo, contrà caſus præſumitur, niſi actor dolum aut culpam probet[n]. Sed an non pugnare ſu- 3
praſcriptis videtur, quod receptius Faber affirmat[o], ſiue diſtinctione, ſi pignus per- 4
ditum ſit, creditorem probaturũ caſum, debitorem dolum aut culpam, quam opinionem, lex quoque Regia[p] confirmat? 5
Dixi, poſtremam hanc opinionẽ, ex Bartoli priore illa diſtingui debere, vt ſic componantur.

d l. prætor. §. ſed etſi ſeruus ſuprà l. cũ ita §. ſpecies. de legat. 2.
e l. ſi. C. de ſi. inſtrument.
f l. ſi creditor C. de pig. acti.
g Iaſ. num. 16. Corn. in l. publicati. C. de teſta. Felin. in ca. ſicut. de ſenten. & re iudica.
h Iaſ. nu. 29.
i l. cum duobus. §. damna. ff. pro ſoc.
k l. ſi vẽdita. ff. de peric. & com. rei ven.
l l. ſi. ff. de cuſto. reo.
m l. ſi quis fundum. §. imperator. ff. loca.
n l. cõtractus. ff. de reg. iu. l. ſi merces. §. culpa. ff. loca.
o Fab. in §. ſi. inſt. qb. mo. re. cõtrahi. oblig. poſt. q. ibi & in d. l. ſi creditor.
p l. 20. tit. 13. part. 5.

NEC iterum poſtulanti, edi prætor iubet, niſi ex cauſa.

1 *Editio inſtrumenti ampliùs quàm ſemel non petitur.*
2 *Notarius iudex eſt chartularius.*
3 *Citatio an requiratur, quo tempore editiones fiant.*

NEc iterum.) Editio inſtrumẽti ampliùs quàm ſemel peti non 1
poteſt, nam & hic iudex chartularius dicitur, & ſiue bene, ſiue malè officio ſuo functus[q] eſt. 2
CAVSA.) Iudicis ergo auctoritas interueniat neceſſe eſt[r], nã & alibi[s], ad iudicis officium hæc ſpectare dictum eſt. Citabũ 3

q l. iudex. ff. de re iudic.
r l. 3. §. ſi tanſa. ff. de bono. poſſeſ.
s l. penul. §. fin. ff. ad l. falcid.

tur prǫterea qui ex eo lędi poſſunt[a], &qnis editionem iterum petit, inrabit[b], quæ opinio communis eſt[c].

a l.nā ita diuus.ff.d ad vp. b Authē. vt mat. & ania. §.hoc inſuper. c Alex. n.2.

VII. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

VEluti ſi peregrè habere quod primum editum eſt doceat: vel minus plenè editum: vel eas rationes, quas caſu maiore, nō verò neglegentia perdiderit. nam ſi eo caſu amiſit, cui ignoſci debeat, ex integro edi iubebit.

1 *Renouatio obligationis cuiuſq; vt fiat, iure peti poteſt.*
2 *Priuilegia antiquata, vel cācellata renouātur*
3 *Priuilegia an non vtendo amittantur.*
4 *Inſinuationis inſtrumentum an ſufficiat, ſi priuilegia ipſa perdantur.*
5 *l. 20. titul. 13. part. 5.*

1 PErdiderit.) Quid ſi non perdidit, ſed antiquatum, cancellatū, aut corroſum eſt? Et renouari tunc etiam poſſe, omnes aiunt[d], ſic enim & teſtiū quoq; depoſitiones renouantur[e], quæ parem vim habent[f], ſic cautio fideiuſſoria renouatur[g]. Nunquid & priuilegia? Et ea quoq; pariter refici poſſe Accurſij[h], nō ſemel opinio
2 fuit, quam Bartolus multis confirmat, decetq; vt à principibus conceſſa priuilegia (quoad eius fieri poteſt) perpetua ſint,[i] doctores ante Bartolum cōtrà, etenim & non vtendo priuilegia amitti[k], nec perdi-
3 tis deletiſve vti potuit, & ſuperfluā renouationem futuram, quia ſi inſinuata priuilegia ſunt, inſinuationis inſtrumentū ſat[l] eſt, ſi inſinuata non ſunt, non valent[m]. Ego Accurſio & Bartolo magis aſſentior, nec me aliorum argumenta morātur, primū enim tunc demum procedit, cùm priuilegio vti quis potuit[n], amiſſo verò aut antiquato quonā modo vteretur[o]? Quin etiā non vtendo priuilegia amitti variè ſolet reſtringi[p]. Secundū verò de inſinuatione, tunc etiā verum eſt, cū priuilegio vti quis
4 vult & pōt[q]. Hoc & lex Regia[r] confirmat, dum ait, ea inſtrumenta renouanda, vnde
5 periculū nullum immineat, etiam ſi multa exemplaria eiuſdem tenoris reperian-

d g. in Aut. de hered. & fal. §. 1. in g. reparare. e g. in l. repeti. ff. de quaſt. in Authen. de teſti. §. multa. f l. in exercendis. C. de fid. inſtrument. g l. ſi fideiuſſor. §. ſi ab arbitro. ff. qui ſat. cogant. h g. in auten. de hered. & falci. §. 1. gl. in l. fi. C. d diuer. pra. vrb. li. xi. i Auth. Cū ſti. qua de dignit. §. illud. k l. 1. ff. de nūdin. l Auth. ſi qs in aliquo. C. de edend. l. in donationibus. C. de donat. m Authē. de collato. §. eos. l. 1. C. de apo. pub. lib. x. n g. in c. abbate ſancti. in gl. ibidem. de verb. ſigni. o l. & Atti licin°. ff. d ſer. vrbſti. prad. p Iaſ. in l. fi. nu. 53. ff. de cōſti. prin. Balb. de praſcrip. 4. part. 5. part. verſi. quarta quaſtio. q gl. & Bal. col. fi. in l. non ſolū. §. qalieno. ff. d procur. r d. l. 20.

tur, quod & Guilielmus Durandus[s], & Alexander notant, in teſtamento, emancipatione, priuilegio, exempla ponentes.

s Spec. de inſtru. edit. §. poſtquam. Alexan. hic.

HAec vox ITERVM duas res ſignificat: alterā, qua demōſtraretur tēp⁹ ſecundum, quod Græci δεύτερον dicūt: alteram, quę ad inſequentia quoqꝫ tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν: quod ita accipitur, quoties opus erit. nā poteſt fieri, vt bis editam ſibi rationem quis perdiderit: vt Berbū, ITERVM pro SAEPIVS accipiatur.

1 *Iterum, duas ſignificationes habet.*
2 *αὔριον, duplicis ſignificationis.*
3 *Theſaurus vnde dictus.*
4 *Animalia theſaurizantia.*

DVas res ſignificat.) Duas ſignificationes habet, ſic & αὔριον craſtinū, 2
& poſterum diē ſignificat, vnde etiā theſaurus edictus, quaſi res po- 3
ſita εἰς αὔριον, id eſt in craſtinum, ſiue futurū, & θησαυριστικά τῆς τροφῆς, animalia quæ
naturæ inſtinctu de alimentis ſibi in futu- 4
rum proſpiciunt, quales formicę vulpeſq; ſunt.

ITERVM pro ſæpius.) Iterū, rurſus, quotiens, quandoq; niſi grauamen iniungant pro ſæpius ponuntur, alioqui hoc ſermone ſecundi actus ſignificantur[t].

t l. fideicommiſſa. §. ſi quis decem. de leg. 3. l. ſicut. ff. quib. mo. vſuſ. ami.

VIII. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictum.

VBi exigitur argentarius rationes edere, tūc punitur, cùm dolo malo nec exhibet. ſed culpā non præſtabit niſi dolo proximam. Dolo malo autem nō edit & qui malitioſè edidit, & qui in totum non edit.

1 *Minori & mulieri ſuccurritur aduerſus dolū & latam culpam.*
2 *Teſtes poſt didicita teſtificata, in cauſa minoris mulieriſq; producuntur.*
3 *l. 20. tit. 4. lib. 2. ordin. & prag. 42. peti. 18.*

CVm dolo malo nō exhibet.) Minori tn̄ & mulieri 1
aduerſum latā culpam & dolū præſum

præſumptum ſuccurritur, dum tamen de præterito, non de futuro, dolo intelligas, vt enim nulla pactione remittitur[a], ſic & præſumi[b] in minore poteſt[c], niſi damnum in præſens patrãtur: quare & minor & mu-
2 lier[d], poſt dicita teſtificata, teſtes producunt, quæ opinio communis eſt[e]. Sed Hi-
3 ſpaniæ iure, in ſecunda inſtantia etiam minori hoc denegamus[f]. In prima verò infrà quindecim dies poſt teſtium publicationem concedimus[g], quibuſdam tamen obſeruatis, de quibus iura non dubia, & in vſu ſunt.

a l. ſi vnus. §. illud. infrà de pact.
b l. auxilium 2. reſponſo. ff. de minor.
c l. minor. xxv. annis. omiſſam. ff. de mino.
d l. 1. §. accuſationem. ad fi. ff. ad turpil.
e Alex. n. 4. Iaſ. col. fi. Bar. & doct. in l. 1. §. nũciatio. ff. de no. ope. nũ.
f l. 20. tit. 4. lib. 2. ordin.
g Pragm. 42 petit. 18.

IS autem, qui in hoc edictũ incidit, id præſtat, quod interfuit mea rationes edi cũ decerneretur à prętore: nõ quod hodie intereſt. & ideò licet intereſſe deſiſt, vel minoris vel pluris intereſſe cœpit, locum actio non habebit: neq; augmentum, neq; diminutionem.

1 Intereſſe cùm petitur, quod tempus inſpici oporteat.

1 NOn quod hodie.) Cùm id quod intereſt iure actionis petitur, inſpicitur quantum interſit, nũ ab initio actio commiſſa eſt[h], ſi iudicis officio aliâs litis conteſtatę, aliâs rei iudicatæ tempus inſpiciemus[i].

h l. fundum Cornelianum. ff. de nouat.
i l. 3. §. in hac ff. commo.

VIIII. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

QVædam ſunt perſonæ, quas rationes nobis edere oportet: nec tamen à prætore per hoc edictum compellũtur. veluti cum procurator res rationeſue noſtras adminiſtrauit, non cogitur à prętore per metũ in factum actionis rationes edere. ſcilicet quia id conſequi poſſumus per mãdati actionem. & cum dolo malo ſocius negotia geſsit, prętor per hanc clauſulam non interuenit: eſt enim pro ſocio actio. ſed nec tutorem cogit prætor pupillo edere rationes, ſed iudicio tutelæ ſolet cogi edere.

1 Extraordinarium remedium ceſſat, cùm ordinario locus eſt.

2 Mandatum aut gratuitum aut neceſſarium eſt.

3 Liber rationum inter ſocios probat pro ſcribẽte & contra ſcribentem.

4 Librorum ſocietatis proœmia, & initia, probant qui ſocij ſint.

5 Inſtrumentorum editio quo iure petatur.

PER hoc edictum.) Ceſſat enim extraordinarium remedium, cũ ordinario locus eſſe poteſt[k]. 1

PER mandati actionem.) At quî ſupra dixerat[l], actionem ex hoc edicto tunc mihi dari, cùm me mandante rationes cõfectæ ſint? Reſpondeo, nunc loquitur de manda- 2
to gratuito, illic de eo quod ex officij neceſsitate ſuſceptum eſt.

k l. in cauſæ 2. ff. de minor.
l l. ſi quis ex argentarijs. §. pertinere.

SOCIVS.) Socij enim codices rationũ 3
inter ſe conficiunt, quibus & contra ſcribentem, & pro ſcribẽte fides fit, modò res veriſimiles ſint[m]. Quinetiam ex librorum 4
ſocietatis proœmio[n], inſcriptione[o], & titulo[p] probari ſolet qui ſocij ſint, & inter quos negotium exerceatur.

PER metum.) Alij codices habent, pœnæ metu, ſed neutrum ſat placet, niſi q; ſuſtineri hęc, ex abundanti poſſunt.

PER hanc clauſulam.) Actionem in factũ ex hoc edicto.

SED iudicio tutelæ.) Quo iure inſtrumẽ 5
torum editio petatur, Bartolus[q] longiùs aliquanto diſtinguit, quem alij ſequuntur.

m Bal. in rub. C. de fide. inſt. n. 35. Ripa. i. l. admonendi. n. 119. ff. de iu. iur.
n l. fi. ff. de hared. inſtituen.
o l. regula. ff. de iur. & fac. igno.
p l. neſſenni. ff. de neg. geſ.
q Bar. in l. ſi patrune. C. cõ. vtri. iudi. Soci. in. 1. vol. co. 87. num. 15.

NIhil intereſt ſi ſucceſſores aut pater aut dominus argentarij eiuſdẽ fuerunt profeſsionis: quia cum in locum, & in ius ſuccedãt argẽtarij, partibus eius fungi debent. Is autem, cui argentarius rationes ſuas legauit, non videbitur contineri: quia iuris ſucceſſor his verbis ſignificatur: non magis, quàm ſi ei viuus eas donaſſet. Sed nec hæres tenebitur cum nec poſsideat, nec dolo malo fecerit. Sed ſi ei antequã eas * legatario * traderet, renuntiatum fuerit ne ante eas tradat, tenebitur quaſi dolo fecerit. Itẽ antequam eas tradat tenebitur. Quòd ſi nihil dolo fecerit, cauſa cognita legatarius cogendus eſt edere.

1 Perſonalis actio fundum non ſequitur.

2 Legatarius iuris ſucceſſor non eſt.

3 Tabellio donare & legare ſua protocola põt.

 4 Tabel-

4 *Tabellio cõmittere alij deſcriptionem ex ſuis inſtrumentis poteſt.*

5 *Pecunia q̃ pro editiõe ſoluitur an ſit ĩ fructu.*

NIhil intereſt.) Defuncti enim perſonam, in cuius locũ ſucceſſerit repreſentãt.

1 NON vt detur.) Sic neq; cæteræ perſonales actiones fundũ ſequuntur,[a] actione verò in rem ſingularis ſucceſſor, non vt ſucceſſor, ſed vt poſſeſſor tenebitur[b].

2 IVRIS ſucceſſor.) Legatarij verò iuris ſucceſſores nõ ſunt[c], quãuis & alibi[d] quodãmodo quaſi hæredes dicantur.

3 NON magis.) Donare ergo, nedum legare, tabelliões, rationes, & protocola ſua

4 poſſunt, ſed & deſcriptionem ex ſuis ipſi alijs committũt, ſi modò aut abſentia, aut morbo impediantur[e].

NEC poſsideat.) Quid ſi poſsideat, & edat, an cõmodũ editionis legatario cedat?

5 Et ceſſurũ[f], dubiũ non eſt. Sed nunquid, pecunia, quæ pro editione ſoluitur, in fructu eſt? Et nõ eſſe cõſtat, ſicut neq; lapis q non renaſcitur.[g] Quid igitur, ſi eiuſmodi chartæ ſint, vnde pro deſcribendis, commoda repetantur? Et hæc in fructu futura omnes conſentiunt.

a l.1. §. ſi hæres. ff. ad treb.
b l. de eo. §. fi. ff. ad exhib.
c §. legatariis inſt. de legat.
d l. id tẽpus. §. 1. ff. de vſuc.
e l. 1. ff. de off. ei. cui man. eſt iuriſdic. l. ſi lõgius. ff. d iud.
f l. herennius ff. de vſur.
g l. diuortio. §. ſi ver. ff. ſol. matrim.

NVmmularios quoq; non eſſe iniquum cogi rationes edere Pomponius ſcribit: quia & hi nũmularij ſicut argentarij rationes conficiunt. quia & accipiunt pecuniã, & erogant[*] per partes, quarum probatio ſcriptura codicibusq; eorũm maximè continetur: & frequentiſsimè ad fidem eorum decurritur. Cæterum omnibus poſtulãtibus, & iurantibus non calumniæ cauſa petere: rationes quæ ad ſe pertineant, edi iubet. Ad nos enim pertinet non tantũ cum ipſi contraximus, vel ſucceſsimus ei qui contraxit: ſed etiam ſi is qui in noſtra poteſtate eſt, contraxit.

1 *Campſores noſtri temporis nummularijs ſimiles ſunt.*

2 *Erogare pecuniam per partes quid.* (bẽte.

3 *Scriptura priuata quando faciat fidẽ pro ſcri*

NVmmularios.) Idẽ in campſoribus, mercatoribus, librarijs, & ſimilibus, hodie receptum eſt.[h]

5

h Soci. in. l. 1. num. 14. cum ſeq. C. de eden.

EROGANT per partes.) Obſcurius dictũ, ſed fortè de partib[*], aut ſectionibus rationum, hæc accipienda ſunt, quas vulgo partidas vocant. 2

AD fidem eorũ decurritur.) Vt cõtra eos probẽt, nõ pro eis[i], niſi quòd nõ pauci caſus[k] ſunt, in quibus priuatæ ſcripturæ pro ſcribẽte probãt, inter quæ, nõ malè Bartolus hîc cõnumerauit, ſi capitula cõnexa, ſiue ĩdiuidua ſint[l]. Si libri eorũ, qui authoritate publica, ad hoc eligãtur, quales vectigaliũ redemptores, noſtra tẽpeſtate videntur, pro alijs verò, & contra alios, huiuſmodi rationes, aut codices ſemiplenã tantùm fidem faciunt.[m] 3

i l. exemplo. C. de probat.
k Iaſ. in l. admonẽdi. in repet. nu. 90. ff. de iur. iuran.
l l. publia. §. fin. ff. depo.
m g. in l. admonendi. ff. d iur. iuran.

X. GAIVS. Lib. I. ad Edictũ prouinciale.

ARgentarius rationes edere iubetur. nec intereſt cum ipſo argentario cõtrouerſia ſit, an cum alio. Ideo autem argẽtarios tantũ, nec alios vllos abſimiles eis edere rationes cogit, quia officium eorũ atq; miniſteriũ publicã habeat cauſam: & hæc principalis eorum opera eſt, vt actus ſui rationes diligenter conficiant.

1 *Tabelliones argentarijs non abſimiles ſunt.*

2 *Tabelliones an pro editione facienda, licitè aliquid petant.*

3 *Tabelliones, qua actione pecuniam editæ ſcripturæ petant.*

4 *Argẽtarij cur publicã cauſam habere dicãtur.*

ABſimiles.) Sũt autem, non abſimiles nummularij atq; tabelliones, ſed tabelliones, niſi accepta pecunia non edunt, quam tamen ſiue pro protocolo ſiue pro exemplari, licito iure eos accipere[n], crebrior opinio[o] eſt. Agent verò, aut vtili actione ex locato[p], aut iudicis officium implorabunt[q]. 1 2 3

PVBLICAM cauſam.) Maiorẽ enim negotiationẽ exercere ſoliti ſunt, auctionibus interuenire, vnde meritò, publicam cauſam habere dicuntur[r]. 4

n l. fi. C. d prĩcip. agẽ. in reb. lib. xij.
o Alex. nu. 5. Iaſ. num. 2.
p l. excepto. C. loca.
q l. 1. §. 2. ff. d var. & extra ord. cognit.
r Bud. in l. ſi hominẽ. §. datur. ff. depo.

EDi autẽ ratio ita intelligitur, ſi capite edatur: nam ratio ni inſpiciatur intellegi non põt. ſcilicet vt nõ totũ cuiq; codicẽ rationũ, totaſq; mẽbranas inſpiciẽdi deſcribẽdiq; poteſtas fiat: ſed vt ea ſola pars rationũ, q̃ ad inſtruẽdũ aliquẽ pertineat, inſpiciatur & deſcribatur.

1 *Parti-*

1 *Particulam edere, an ſatis ſit.*

1 SCilicet vt nõ totum.) Potuit enim id videri, quaſi à capite ad calcem edenda eſſet, ſed non ita eſt, cæterùm, particulam ſolã, liceat ne edere Bartolus hîc tractat, diſtinguitq́;, quem alij ſequuntur, de quo ſuprà quoque dictum eſt.[a]

a in.l.1.§.pe. ſuprà.eod.tit. & in.l.omnes ad ſ.c.ff. de inſt. & iur.

CVM autem in id actio cõpetit, quãti agentis interſit editas ſibi rationes eſſe: eueniet vt ſiue quis condemnatus ſit, ſiue quod petierit non optinuerit, eo quòd nõ habuerit rationes, ex quibus cauſam ſuã tueri poſsit: id ipſum quod ita perdiderit hac actione conſequatur. Sed an hoc procedat videamus: nam ſi apud hunc iudicem, qui inter eum & argentarium iudicat, poteſt probare ſe illo iudicio, quo victus eſt, vincere potuiſſe: poterit & tunc probare. & ſi nõ probabit, aut probãtem iudex non curabit, de ſe ipſo aut de iudice queri debet. ſed non ita eſt. fieri enim poteſt vt nunc rationes vel ipſo edente, vel alio modo nanctus, aut alijs inſtrumentis vel teſtibus, quibus illo tempore aliqua ex cauſa vti non potuit, poſsit probare potuiſſe ſe vincere, ſic enim & de cautione ſubrepta, aut corrupta competit condictio, & damni iniuriæ actio. quia quod ante non potuimus intercepta cautione probare, & ob id amiſimus, hoc nunc alijs inſtrumẽtis aut teſtibus, quibus tunc vti non potuimus, probare poſſumus.

1 *Reſtitutio ex clauſula generali datur, propter editionem non factam.*

2 *Iudex malè iudicans, aut probationes non admittens, qua actione teneatur.*

1 EO quòd non habuerit rationes.) Quid igitũ ſi hic, qui edere noluit, ſoluẽdo non ſit. Reſpondeo, ex clauſula generali, reſtitutio dabitur, quaſi iuſtè impedito[b]. PROBANTEM iudex non curabit.) Qui malè iudicat, actione in factũ, ex qua 2 ſi maleficio tenetur[c], qui volẽtẽ probare nõ admittit, cõdictione ex lege tenebitũ[d].

b l.1. in prin. ff. ex qui. cau. maio.
c inſti. de obli. gat. q̃ ex qua. delict.
d l. ſi quando. C. de teſtib.

XI. MODESTINVS. Lib. III. Regularũ.

EXempla inſtrumentorum etiam ſine ſubſcriptione edentis edi poſſe receptum eſt.

1 *Exẽplorũ editio, quando perfectè faciẽda ſit.*

2 *Procuratoris mandatum, quomodò edendũ.*

EXempla.) Formæ tunc autem editio 1 ſic fieri poteſt, cùm hæc ad deliberandum petũtur, nam ſi ad probandum perfecta editio facienda eſt[e], igitur & mandatum procuratoris, cũ die 2 & conſule, & ſubſcriptione editur[f], Bartoli & cæterorum conſenſu.

e l. veluti. ſuprà.
f l.2.§. defendi. ff. ex quib. cau. maio.

XII. CALLISTRATVS. Lib. I. edicti monitorij.

FOEminæ remotæ videntur ab officio argentarij, cum ea opera virilis ſit.

1 *Fœminæ cur ab argentaria repellantur.*

2 *Fœminæ quomodo argentariam exercere poſſit, aut eius officij ratione conueniatur.*

FOEminæ remotæ vidẽtur.) Sed cur ita? Et ego 1 eam rationẽ ſequor, quia fœminarũ verecundiç id non cõueniat, quo modo & ad poſtulandum non admittuntur[g]. Igitur, ſi argẽtario ſuccedat, ad eden 2 dum compellitur[h], ſed per ſeruũ inſtitorẽ ue exercebit, qualẽ[i], Polam argentariam, Lucani poetæ, vxorẽ fuiſſe, veriſimile eſt.

g l.1.ff. de poſtul.
h l. quadam. §. nihil.
i l. prætor. §. ſed & ſi ſeru.

XIII. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictum.

HAEc actio neq; poſt annũ, neq; in hęredẽ niſi ex ſuo facto dabitur. hæredi autẽ dabitur.

1 *Actio ex hoc edicto cuiuſmodi ſit.*

2 *Actiones natiuæ & datiuæ.*

3 *Actiones datiuæ ad hæredes non tranſeunt.*

NEque in hæredẽ.) Hæret hîc Accurſius, & actio- 1 nem ex hoc edicto modò anomalã, ideſt ex varijs figuris cauſarũ[k] credit, modò ex cõtractu natiuã, ſed quæ contra cęterarum regulam, ad quarundam tamẽ exemplum, in hæredem nõ detur[l], modò datiuam, quod probo, ſi tamen, vera rece- 2 ptior ſentẽtia eſt, quæ actiones, in natiuas & datiuas diſtinguit, interĩ Accurſij gloſſa

k l.1. ff. de actio. & oblig.
l l. ſi eum. §. qui iniuriarũ. ff. ſi quis caut.

hæc notãda, ſimilis enim alteri[a] eſt, quam
Doctores noſtri[b], vno ore vnicam, peregri
3 nam, paucis notam, appellant, actiones da
tiuas ad hæredes non tranſire, quæ mihi
opinio ſuſpectior viſa ſemper eſt.[c]

a g. in l. cum Precario. ff. de precar. in g. tranſit. vbi Angel.
b Ioſ. in l. iuris gẽtium. in pric. in 4. not. infrà de pact. Dec. in. l. cũ mota. col. pen. C. de tranſact.
c In l. frater à fratre. ff. de con. inde.

DE PACTIS
Titul. XIIII.

VLPIANVS. lib. IIII. ad Edictum.

HVIVS edicti æquitas naturalis eſt. quid enĩ tam congruum fidei humanæ, quàm ea, quæ inter eos placuerunt ſeruare? Pactum autem à pactione dicitur, inde etiam pacis nomen appellatum eſt. Et eſt pactio duorum pluriumue in idem placitum conſenſus.

1 *Pronomen hic hæc hoc quomodo demõſtrat.*
2 *Incorporales res oculis intellectus oſtẽdũtur.*
3 *Iuriſconſulti à recentiorum cauillo defenſi.*
4 *Vlpiani ad edictum Prætoris libri octoginta.*
5 *Edicti ſignificatio multiplex.*
6 *Aequitas naturalis duplex.*
7 *Naturalis appellatio ad ius gentiũ nõnunquã (refertur.*
8 *Principes ſummi pactis ligantur.*
9 *Prĩcipes à iure gentiũ primæuo ſoluti nõ ſunt.*
10 *Abbatis Iaſoniſq; lapſus.*
11 *Hyperbole & in legibus et in contractibus.*
12 *Pactum à pactione an aliunde deriuetur.*
13 *Accurſij error.*
14 *Numiſmata antiqua quæ binas manus habent, & Mercurÿ caduceum.*
15 *Conſenſus tacitus quibus modis ſignificetur.*
16 *Pollicitatio & pactum quomodo differant.*
17 *Pacta expreſſa à tacitis differunt.*
18 *Pactum an obliget alium, quàm paciſcentẽ.*
19 *Tutor ſi pupillo paciſci velit, obligatiõis executiõiſq; verba in pupilli perſonã nõ concipiet.*
20 *Adminiſtratores quibus verbis non acquirant, ÿs quorum res adminiſtrant.*
21 *Promittens vni quod dabit alteri an obligetur, ſi paciſcentis interſit.*
22 *Promiſsionis verba imperſonalia executionis mixta ſi ſint, an obligationem inducant.*
23 *Placitum & conſenſus in diffinitione hac pacti quomodo accipi debeant.*
24 *Copula inter diuerſa quando ponatur.*
25 *Adiectiua accidentia ſunt, ac proinde à ſubiecto differunt.*
26 *Conſenſus generis vox eſt.*
27 *Placitum vox ſpeciei.*
28 *Conſenſus ſpontaneus & non ſpontaneus.*
29 *Cõſenſus & placitũ diuerſa & idẽ ſignificãt.*
30 *Accurſij & cæterorum erratum.*
31 *Endiadyo figura quæ ſit.*

d l. nemo dubitat. ff. de hære. inſtituen.
e g. in. l. quæ extrinſecus. ff. de verb. oblig. Alexan. in. l. ſi quis in fundi vocabulo. nu. 6. d leg. 2. Socin. in. l. certum. in. 5. not.

HVius.) Cùm articuli hui[9] ea natura ſit, vt rẽ
præſentem demõſtret,[d] idque
varijs exemplis pateat[e], quid
eſt, quòd de edicto quaſi præcedenti aut præ
ſenti loquitur? Et Accurſius ad inferiora
refert[f]. Paulus (quod & Bartolus ſæpiſsimè[g] ait) pronomine hoc, aut res corpora-
les præſentes oſtendi, aut incorporales, 2
quæ intellect[9] oculis in præſens ſubijciũ-
tur, quomodo actiones[h], ſeruitutes[i], par-
tes pro indiuiſo[k], & ſimilia[l] iuriſconſulti
demonſtrant, quod & hîc fecerunt, Aemi
lius, hallucinatos Digeſtorum compoſi- 3
tores contendit, ſicut & alibi[m], neq; enim
edictum eſſe vſquam, quo hęc reſpiciant,
tantùm edicti particulam. Mihi in paruu-
lis eſſe videntur, qui ſciam Vlpiani ad edi 4
ctum libros fuiſſe octingenta tres, è quib[9]
fere, fragmenta omnia ſumpta ſunt, quib[9]
in iuris ciuilis corpore, prætorum edicta
interpretãtur. Igitur interpretabatur Vl-
pianus edictum de pactis, ſicq; ille incipie
bat, Huius edicti. Et q̃d nos torquemur,
(modò rem habeamus) ſi vt hoc inſinuẽt,
ad literam compilatores tranſcribunt?
EDICTI) de pactis. Hîc verò propriè[n] 5
alibi ſtrictiùs ea edictorum pars, quæ & in
terdicta vocantur[o], alibi, quæ à iudicibus
pro valuis ſcripta proponi ſolent[p], alibi e-
dicti incertum, ideſt generale vocabulum
eſt, quo editiones legeſq; omnes omni-
no comprehendi poſſunt[q].
AEQVITAS naturalis.) Nõ illa, quę o- 6
mnibus animãtibus cõmunis eſt[r], (neque
enĩ bruta paciſcũtur) ſed æquitas iuris gẽ-
tiũ. Idq; adeò primæui nõ ſecũdarij[s]. An-
notatq; & hîc & alibi rectiſsimè Bartol[9][t]
à quo nemo diſſentit, naturalis appellatio 7
nẽ, ſi ad fidẽ rõnẽve referatur, de iure gen
tiũ intelligi,[v] quę priùs Accurſij annotatio
fuit[x]. Quibus cõſequẽs & illud eſt, vt non 8
priuati tm̃, ſed & ſummi prĩcipes eccleſia
ſtici, aut ſeculares eò amplius & eorũ ſuc
ceſſores pactis ligẽtur[y], habẽt enim pacta
originẽ ab æquitate naturali[z], ideſt, à iure
gentium primæuo, quo ſoluti principes 9
minimè ſunt. Quæ ratio (vt opinio quoq;
ipſa)

ff. ſi cert. peta. Bal. & Imo. in l. ſi Titius. ff. de libe. & poſthum.
f l. iuris gẽtiũ §. prætor.
g Bar. ĩ. l. maximũ. §. duorũ. ĩ. 3. opp. 2. par. ff. de legat. 2. Bar. in. l. 1. nu. 18. ff. de pecul. Bar. in. l. 1. col. 1. ff. de no. ope. nun. Bar. in. l. ſtipulati fuero hãc ſummã. ff. de ver. obligatio.
h l. vl. ſuprà deoden.
i l. 1. ff de ſer. ruſt. præd.
k d. §. duorũ
l l. 1. ff. de bo. lib. l. 1. ff. ſi vẽ. nomi.
m §. prætor.
n §. prætorũ. §. con lat. inſt. de iu. natu. gẽ. & ciui.
o l. 1. ff. ne vis fi. ei. l. 2. ff. quo. bono.
p Aut. vt in di. ſi. e quoque ſuffra. §. quartum.
q l. 3. C. de legib.
r l. 1. §. ius naturale. ff. de iuſti. & iur.
s Bar. in. l. ex hoc iure. col. 4. ff. d iuſ. & iu. Paul. hic.
t Bar. in. l. 1. in princ. col. 1. ff. de acqui. poſſe.
v l. cùm amplius. §. is naturæ. ff. de regul. iur. l. oẽs. ff. de inſti. & iur.
x g. in princ. inſti. de oblig. in. g. 1. ad. fi.
y ca. 1. de probat.
z vt hic. & d. l. ex hoc.

Ipſa)[a] vera & cõmunis eſt,[b] Abbas autem
Iaſonq; imprudẽtiùs labuntur, dum aliã
10 rationem afferunt, ꝙ pacta à iure naturali
ſint, ſi enim de naturali primęuo ſentiunt,
falluntur, ſi de ſecũdario, noui nil afferũt.
NIHIL.) Hyperbolẽ ſubeſſe hîc omnes
11 conſentiũt, neq; id nouum in iure noſtro[c],
vt autem in legibus, ſic in pactis ea figura
toleratur. Nam cùm venditor equum me
liorem eſſe dixit, qui ſit in Hiſpania, ad ex
ceſſum comparatio facta eſſe dicitur, non
vt præſtetur, idq; eſt receptius.[d]
FIDEI humanæ.) Et fidẽ fallere graue[e]
eſt, & nihil magis bonæ fidei congruit, q̃
id prçſtare, qđ inter cõtrahentes actũ eſt[f].
PACTVM autem à pactione.) A pactio
12 ne pactum & pax, quia rerum ordinem iu
riconſultus attẽdit, alioqui à pace pactũ
& à pacto pactio eſt, omnia à paciſcor, aut
pango, hęc à Græcis πήγνυμι, ἢ πηγνύω. Alij
à paco verbo antiqſsimo, vnde & veteres
(Feſto autore) pactionẽ pacionẽ dixerũt.
Alij à pago priſca itidẽ voce, vt in. xij. Ta-
bul. Quodcunq; pagũt, oratione pagunt,
cuius ad Herennium lib. 2. mẽtio eſt. Ac-
13 curſius certè hoc loco ineptior, qui à pal-
marum percuſsione deduxit, vt occaſio-
nem tamen non inutilem præſtet notan-
di, ex dexteræ tactu tacitum probari con-
ſenſum[g], cui' rei & in antiquis nũmis ve-
14 ſtigia extãt, binæ man' cõiunctæ, & inter
has Mercurij caduceus, qui & ipſe pacis
ſymbolũ fuit. Sic ex capitis humerorũve
15 inclinatione[h], id qđ, & ex Homero Athe
næ' notat lib. v. εἰ δ' ἄγετοι κεφαλῇ ἐπινεύσο-
μαι. ſic ex conuiuio,[i] ſymbolo, luſu, ſic ex
cõſalutione,[k] & ſiqua ſimilia ſunt.
DVORVM.) Differtq; in hoc à polli-
16 citatione pactum, ꝙ illa ſolius offerentis
promiſsio eſt.[l] Differt præterea, ꝙ ex pa-
cto naturalis obligatio oritur, ex pollicita
tione quaſi obligatio[m]. Differt ad hæc, ꝙ
pacto cuilibet, pollicitatiõe nõ niſi Reip.
ciuitati, eccleſiæ, collegio, pauperibus, &
alijs id gen' cauſis obligari poſſum[n], oblĩ
gamurq; ita demũ, ſi iuſta cauſa ſubſit, aut
opus cœptũ fuerit[n]. Poſtremò differt (vt
communiter traditum eſt[o]) ꝙ pactum aut
inter præſentes fit, aut per nũtium vel e-
piſtolam, pollicitatio non niſi inter abſen
tes, etenim ſi præſenti pollicear atq; ille
taceat, pactũ magis eſt, conſentire enim
videtur ad ſuum commodum qui tacet[p].
17 Quod tamẽ de pactis expreſsis dictũ accĩ

a §. ſed natu ralia. inſti. de iu. natu. gent. & ciui.
b Abb. in d. c. 1. in 1. not. Iaſo. hic col. 1.
c l. vlti. C. de proba. l. ǵpre catio. ff. ad. l. Rhod. de iac. l. continuus. in princip. ff. de verb. obligat.
d Alciat. de verb. ſig. li. 4
e l. 1. in prin. ff. de cõſti. pec.
f l. exempto. in princ. ff. de actio. emptio.
g g. in c. ſun damẽta. in g. dexteras. de electio. libr. 6. Bal. in l. & in epiſtola. col. 1. C. de fideicom.
h gl. in l. itẽ qa. in prin. in g. mutus. ĩfrà.
i g. in §. fi. inſti. de iur. iur. in glo. 1.
K g. in c. om nis qui. 24. q. 1. in c. cum Adrianus. 63. diſtinctio.
l l. pactum. in 1. reſpon. ff. de pollicit.
m l. pactũ. in 2. reſpon. Bar. in l. ſi vnus. §. pactus ne pete ret. n. 16. infrà
n l. 1. §. 1. & §. cœpiſſe. ff. de pollicit.
o Iaſ. in rub. ff. de ver. oblig. col. 2. Alciat. in rubri. C. de pact. colum. 3.
p l. q patitur. ff. manda. l. ta le pactum. in princip. infrà.
q l. quo ' di ctum. infrà. l. 2. C. de pact. l. 4. ff. de nego. geſt. l. qui ad certũ. ff. loca. l. ſi cum dotẽ

pi oportet, tacita enim etiam inter abſen-
tes fieri poſſe & multa exempla conuin-
cunt[q], & cõmuniter omnes cõſentiunt[r].
PLVRIVMVE.) Quid ſi duo paciſcẽ-
tes, extranei alicuius perſonã admiſceãt?
Et pro regula traditum eſt, quæcunq; geri 18
mus, niſi in perſona noſtra initium ſumãt,
inutilem actum noſtrum efficere[s]. Quid
ergo ſi ſic ego tibi dicam, Titius tibi pro-
mittit, quid ſic ſic, ego Titio promitto,
quid ſi ſic, promitto tibi Titium daturum
facturúmue? Et cõſtat tribus his caſibus ꝓ
miſsionem inefficacem eſſe. Quid ſi ſic,
promittis Titio, te daturum ei centum? Et
hæc quoq; cõuentio eſt inutilis, cùm ver-
ba obligationis executioniſq; ad alium re
ferũtur. Idq; etiam ſi ſtipulantis interſit[t],
vt cõmuniter traditum eſt,[v] adeò vt neq;
obligatio naturalis oriatur[x], vtq; etiã ſi pu
pillo tutor paciſci velit, concipi obligatio
nis, executioniſq; verba in pupilli perſo- 19
nam non poſsint[y], quod & in alijs admini
ſtratoribus, pari ratiõe receptũ eſt[z]. Quid 20
ſi ꝓmittas mihi quòd dabis Titio? Et Bar-
toli vera[a] approbataq;[b] etiam diſtinctio,
vt ſi vel ab initio, vel ex poſt facto paci-
ſcentis interſit, valeat conuentio, alioqui
minimè valeat, quo modo iuris Põtificij,
ciuiliſq; gloſæ duæ cõtrariæ cõponendæ,
dum altera non valere[c] ait conuentionem
hanc, promittis mihi te daturũ Titio, alte 21
ra[d], iure canonico valiturã. Addo & vel iu
re ciuili, ſi ſtipulãtis interſit, ſi enĩ nõ inter
ſit, neq; canonico neq; ciuili valebit. Quid 22
deniq; ſi promiſsionis verba, imperſonalia
ſint, executionis mixta, vt in hoc exẽplo,
promittis te daturũ mihi recipienti nomi
ne Titij, & in illo, promittis te daturũ mi-
hi pro Titio? Et Accurſij[e] cæterorũq; con-
cors ſententia eſt[f], vtilem atq; efficacem
hanc conuentionem eſſe.
IN idem placitum & conſenſus.) Holoã
der & Alciatus[g], cõiunctam delent. Idem
& Florentinæ pandectæ, quæ lectio expe
dita eſſet. Sed repugnat ei ꝙ alibi[h] pactum 23
diffinitur duorum conſenſus atque con-
uẽtio. Abbas,[i] & pro ideſt expoſuit, quod
& hîc Bartolus innuit.[k] Alij pro ſeu. Alij, q̃ 24
Accurſij, Bartoli & crebrior opinio, ſic,
placitus conſenſus, vnde etiam pro re-
gula tradunt, copulam inter diuerſa po-
ni[l], præterquam ſi duo eiuſmodi ſint,
quorum vnum, neceſſariò alteri inſit,
tunc enim ita reſolui, vt ſit alterum,

in princip. ff. ſolut. matri.
r Alcia. ĩ. d. l. 2. in ver. taciti.
s l. quæcũque ff. de actio. & obligatio.
t g. i. l. ſtipula tio. §. ſi ſtipu ler. in g. fieri. ff. de verb. obli. gl. in l. 3. in g. interſit. C. de inuti. ſtipula.
v Bal. in d. l. 3. Alex. ĩ. §. ſi ſtipuler. col. 1. Andr. Sicul. hic ad Bart.
x g. ĩ. d. §. ſi ſti puler. Ang. & mod. ibi.
y l. quotiens. in princ. ff. de admi. tuto.
z Iaſ. ĩ. §. ſi ſti puler. num. 9.
a l. ſtipulatio. §. ſi qs inſulã. ff. de ver. obl. l. ſtichũ. §. aliq̃ do. ff. de ſolut.
b Alex. n. 9. Iaſ. num. 18.
c g. in. §. alte ri. in. g. mag. verſ. item no ta. inſt. de inu til. ſtipul.
d g. in c. quo ties cordis. 1. q. 7. in. g. per te.
e gl. mag. ad fi. in. §. alteri. inſt. de inutil. ſtipul.
f Iaſ. ĩ. l. huiu ſmodi. ĩ prĩ. n. 17. ff. de leg. 1.
g Alcia. ĩ ru. C. de pact. & in rubr. ff. de ver. oblig.
h l. pactũ. ff. de pollicita.
i Abb. in c. 2. col. 2. de reſc.
K arg. c. 1. i. 2 l. vbi pacti. m. C. de tranſac.
l gã ru. ff. in. & fac. Ig. n. in. c. quere lam. de ſyme

veluti adiectiuū alterius[a]. Sed an non hæc repugnantia, modò placitum (inquiunt) & conſenſus idem ſunt, modò placitum
25 adiectiuum eſſe conſenſus? An non adiectiua accidentia ſunt, quæ à ſubiecto differunt? Fortunius hæret. Ipſe ſic diſſolui,
26 conſenſus generis vocem eſſe, placitū ſpe
27 ciei, (non enim malè hîc Accurſius cōſen
28 ſum in ſpontaneum & non ſpoutaneum
29 diſtinguit)[b] ac proinde & diuerſa hæc, & idem dici ſat rectè poſſe. Quod verò Ac-
30 curſius & Baldus figuram hanc Endiadis, alij, vel corruptiùs, Endialis appellant, er-
31 ratū eſt, dicitur enim Endiadyo, quę tunc locum habet, cùm vna res duabus vocibus effertur, eius & alibi quoque exemplum in iure noſtro eſt[c], quo loci vt Accurſius, rectè Vergilianum illud adducit, pateris libabat & auro, ſic hic non rectè idem Bartolusq;, alterum illud, Arma virumq; cano. Neq; enim nunc Grammatici eam figuram ſubeſſe admittant.

a Bart. in l. 2. col. 2. ff. de inſ. & iur. in extrau. ad reprimēdū. in ver. videbitur. ad fin.

b l. ſi mulier. §. ſi metu. ff. quod met. cau.

c l. Lucius. §. Caio. ff. ad trebe. Alcia. lib. 4. de verb. ſig.

CONuentionis verbum generale eſt ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi tranſigendiq; cauſa conſentiūt, qui inter ſe agunt. nā ſicuti cōuenire dicuntur, qui ex diuerſis locis in vnum locū colligūtur & veniūt: ita qui ex diuerſis animi motibus in vnū conſentiunt, ideſt in vnam ſententiam decurrunt. Adeò autem conuentionis nomen generale eſt, vt eleganter dicat Pedius nullum eſſe contractum, nullā obligationē, quæ non habeat in ſe conuentionem: ſiue re, ſiue verbis fiat. nam & ſtipulatio, quæ verbis fit, niſi habeat conſenſum, nulla eſt.

1 *Conuentionis deſcriptio & etymologia qua ratione hîc ponantur?*
2 *Conuentionis appellatio pactum an ſtipulationem comprehendat?*
3 *Communes opiniones contrariæ.*
4 *Bartoli & ſequacium opinio defenditur.*
5 *Placuit verbum, pactum nudum comprehendit.*
6 *Contenti fuerunt cùm in inſtrumento dicitur, pacti nudi conuentio ſignificatur.*
7 *Diſtractibus, vt contractibus pacta inſunt.*
8 *Contractus & diſtractus eiuſdem naturæ ſunt.*
9 *Tranſactionis verbum generale.*
10 *Tranſactio contractus innominatus.*
11 *Tranſactio differt à cæteris contractibus innominatis.*
12 *Contractus innominati reſpectiui à non reſpectiuis in quo differunt?*
13 *Diuiſio contractus innominatus.*
14 *Permutatio contractus innominatus.*
15 *Pactum nudum contractus innominatus.*
16 *Contractus propriè qui ſint?*
17 *Conuentionis uerbum generalius eſt, quàm pacti.*
18 *Dictio, adeò, cuius ſignificationis ſit?*
19 *Generis natura quæ ſit.*
20 *Fictæ ſtipulationis exempla.*
21 *Stipulatio an producat obligationem naturalem?*
22 *l. indebitam. ff. de cond. indeb. declarata.*
23 *Exceptio doli ab æquitate naturali procedit.*

COnuentionis.) Dicet aliquis, quorſum hîc 1
conuētionis deſcriptio & etymologia, nunc enim de pactis ſermo eſt? Cui ſcitè Fortunius, de conuentione, idcirco ſubijcere iuriſconſultum, quia iam hinc Prætoris edictum interpretamur, quo de pactis conuentis mentio eſt.[d]

VERBVM generale eſt.) Quid igitur ſi 2
in inſtrumento conuentionis fiat mentio ad pactùm ne, an ad ſtipulationem referemus? Et ad pactum nudum referri debere, Bartolus difficili Pauli reſponſo[e], præcipuè mouetur, quo de conuentione in ſcriptis facta mentio fit, & tamen pactum nudum fuiſſe omnes conſentiunt, à qua opinione & Paulus[f] diſcedere ſecurum nō eſſe ait, & eam Baldus[g], Angelus, Alexander, Socinus. Decius, Alciatus, Zaſius ſequuntur, Purpuratus[h] communem affirmat. Contra ſtipulationem ſolennem factam videri vrgens argumentum eſt, quòd promiſsionis verbum[i] atque adeò cautionis[k], ad ſtipulationem, non ad pactum referri magna eſt conſenſio[l]. Cur non ergo, & conuentionis? 3
Quo fit, vt hæc opinio aduerſus Bartolū à multis

d l. iuris gentium. §. prætor. infrà.

e l. lecta. vbi Bart. nu. 10. infrà. ſi cer. pet.

f Pau. in l. 2. C. de vſur.

g Bal. in c. cū ɔ iure. col. ſi. de offi. deleg. Angel. & alii in l. lecta.

h Purpu. in l. lecta. nu. 39.

i glo. in ver. durrū. ſuprà in princ. l.

k g. i. l. ſi ita quis. §. Seia cauit. in g. cauit. ff. de verb. ob. gl. in l. ſancimus. in g. ſi. C. de verb. ſign.

l Bart. in l. ſi prius. n. 23. ff. de no. op. nū. Bar. & Ang. in l. prætoria. 2. ff. de prætor. ſtip.

multis receptior dicatur[a]. Ego ei, ſequaci
4 busſq;, magis aſſentior. Quare enim nõ &
hîc, verba per prios (vt dici ſolet) accipiã[b]?
Quare cõuentionis verbũ in pacti diffini-
tiooe poſitũ[c], vbiuis reperiam io dubio ad
pactũ uon referam[d]? Nam & qoæ reſpon-
ſiooes ad Pauli legẽ[e], à Baldo, Folgoſio,
Angeloq; tradunt, planè oõ cõſiſtũt, quod
5 ipſe inibi dixi latiùs. Sed quid de verbo
placuit? Et de pacto nudo etiã in dubio ac-
cipiendũ, Romanus & Alexander volunt,
quos (Iaſoue licèt diſſentieote[f]) ſequor[g],
nam & in diffinitione placitum eſſe dici-
tur. Deniq; & illa, contenti ſoerunt, ad pa-
6 ctum magis, quàm ad ſtipulatiouem refe-
runtur[h].
7 CONTRAHENDI.) Vt hoc ad con-
tractus, ſic quod ſequitur ad diſtractus nõ
malè Accurſius & alij referũs. Vnde illud
ipſe noto (quod apud Accurſiũ[i] alibi Bal-
dus[k]) vt contractibus, ſic diſtractibus ineſ
ſe pacta, hoc euim ipſo, ꝙ à cootractu di-
ſcedũt, paciſcuntur. Nam & dici ſolet, cu-
8 ius naturæ coutractus eſt, eiuſdem eſſe &
diſtractum[l].
9 TRANSIGENDIQVE.) Tranſactio
nis ergo verbum geoerale etiam eſt[m]. Vn
de & illud Bartolus notat, eſſe cootractũ
10 innominatum. Addoot q; cæteri nõ reſpe
11 ctiuum. Sed & notat idem Bartolus, traoſ-
actionem à cæteris inuomioatis contracti
bus hoc differre, ꝙ in illis locus pœniten-
12 tiæ eſt[n]. Io tranſactione nequaquam[o]. Di-
xiſſet tamen ille veriùs, in hoc non tranſ-
actionem ſolã, ſed alios quoq; omnes nõ
reſpectiuos à reſpectiuis differre, quod Ac
13 curſius ſentit[p], & omẽs probãt. Ergo neq;
14 io diuiſione[q], ueq; io permutatione, pœnĩ
sentiæ erit locus, ſunt enim & illi contra-
15 ctus innominati nõ reſpectiui[r]. Au & pa-
ctum nudum? Et eſſe contractum innomĩ
oatum, ex Accurſij gloſſa quadam[s], Bal-
dus[t], Iaſonq;[v] ſępiſsimè colligunt, verùm
Accurſius uon inoominatum, ſed contra-
ctum ſimpliciter dixit, & oihilomious ea
opinio & vera & communis eſt[x]. Quia &
contractum appellat lex[y], & inoominatũ
eſſe hoc conuiucit, ꝙ generis nomen ha-
bet[z]. Illud dubio procul veriſsimum eſt,
ſi efficax ad ageodom ſit, eſſe cootractum
ĩoooominatũ, vt pote ex quo actio præſcri-
16 ptis verbis oriatur[a]. Quod verò coutractũ
dicimus, abuſiuè accipi oportet, neq; enim

a Aret. in l. lecta. num. 14. Zaſ. n. 25. Iaſ. in. 3. not. Iaſ. ĩ rub. ff. d vb. oblig. col. 2.
b l. qui liberis §. hac verba. ff. de vulg. & pup. l. hoc legatum. vbi Bar. de leg. 3.
c l. pactum. ff. de pollicit.
d l. 1. §. 1. ff. de dolo.
e d. l. lecta.
f Iaſ. in. l. lecta. in. 3. not.
g l. ex placito C. de re. pmut. l. quæ fortuitis C. de pig. act. diuiſionis placitũ. infra.
h Alex. in. 2. vol. cõſ. 13. n. 11
i Gl. mag. ad fi. in. l. 1. ſ. de actio. et oblig.
k Bal. in rub. C. de pact.
l G. in. l. de tutela i. g. mag. C. d reſti. in in te. Bal. in. c. audita. de reſti. ſpoli.
m l. 2. ff. de iu. iur.
n l. ſi pecuniã ff. d cõ. ob cau.
o l. quãuis. C. de tranſact.
p Gl. 1. in. l. ſi cum fundũ. ff. de pac. Imo. in l. hoc iure. §. ſi quis decedat. ff. de donat.
q l. diuiſionis vbi Bar. infrà.
r G. in rubri. C. de re. permut.
s Gl. in. l. 1. gl. mag. ad fi. ff. d act. & oblig.
t Bal. in. l. lecta. col. 4.

propriè contractus eſt, qui noo & vltro ci
troq; obligatorius[b].
SICVTI conueuire.) Generalios conuẽ 17
ſiooĩs verbum eſt, quàm pacti, hoc enim
animorum sãtùm, illud corporom auimo
rumq; eſt.
ADEO.) Non tam ampliat, quàm ratio- 18
nem reddit, cur generale ſit, quaſi diceret,
ea uatura geoeris eſt, vt ei ſpecies & indi- 19
uidua inſint. Sicut igitur animal, homini,
& Leoni vt ſpeciebus, Ioanni, Petro, Mar
tino ineſt, vt indiuiduis: ſic conuentio, cõ
sractib[9], qui re, verbis, literis, cõſeuſu ſiũt,
vt ſpeciebus, emptioni, mutuo, ſtipulatio-
ni, vt indiuiduis. Quæ Bartoli declaratio
& hîc & alibi quoq;[c] approbata eſt.
VERBIS ſit.) Aliquando fieri ſingitur, 20
ſuutq; fictæ ſtipulationis exempla oon
pauca[d].
NVLLA eſt.) Sed nuuquid ex ſtipolatio 21
ne obligatio natur..lis naſcitur? Et in vtili
vtrumq; eſſe vinculom[e], omoes conſen-
tiunt[f]. Naſcitur ergo ciuilis obligatio ex
ſtipulatione, quia ciuilis cõtractus eſt, na-
ſcitur nasuralis ex partiom cõſenſu, qui ſi
deſit, ſtipulatio nulla eſt. Nec obſtat ꝙ ali 22
quando[g], indebita iure geutium pecunia
dicitur, id enim non ex eo eſt qoia uatura-
lis obligatio non naſcatur, ſed quia oppo-
ni poteſt exceptio doli, quæ ab æquitate 23
naturali procedit[h].

SEd conuentionũ plerꝗ; in aliud no
men trãſeunt, veluti in emptionem,
in locationem, in pignus, vel in ſtipula-
tionem.

1 *Conuentiones quædam nominatæ, quædam in nominatæ.*
2 *Stipulatio propriè contractus non eſt.*
3 *Stipulatio cuiuſmodi contractus?*
4 *Stipulatio interpoſita in contractibus quid operetur?*
5 *Contractuum innominatorum materiam an faciat ceſſare ſtipulatio interpoſita?*

SEd cõuentionũ.)
Conoẽtiouum alia diuiſio eſt, 1
ꝙ quædã vel innominatæ ſunt,
vel generali pacto ſiue cooueotiooĩs oo-
mine cootentæ, quædam nominatæ, ad
priores tamẽ præcipuè titolus hic ſpectat.
STIPVLATIONEM.) Stipulatio 2
propriè contractus non eſt, neq; enim vl-

v Iaſ. in. d. l. ſi pecuniã. col. 2. Iaſ. in. l. ſi qs cũ dbitore. col. 2. ff. de iu. iur. in. l. naturalis. in princ. ff. de praſ. ver. in. l. iuriſgentium. §. ſi cũ nulla. ĩ nu. 27.
x Alciat. ĩ rub. 2. de pact. col. 2.
y l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. verſ. ſed ſi pactum. ĩ.
z Bar. in. l. iuriſgentium. §. igitur. ĩ.
a l. in bonæ. C. de pact. l. quoties. ff. d praſ. ver.
b l. labeo. 2. §. cõtractum. ff. de verb. ſig.
c Barto. in l. 1. col. 2. ff. ſi cer. pet. in. l. recõiuncti. nu. 10. ff. de leg. 3.
d Bar. et doct. in. l. 2. ĩ princ. ff. de vb. oblig
e l. 1. §. ſi quis ita. ff. de verb. oblig. l. ſi fideiuſſor. ff. de cõ. inde.
f Alex. col. ſi. Fort. col. pen.
g l. ĩdebitam ff. de cõ. inde.
h l. 1. ff. de dolo. excep.

a l. labeo. §. contractum. ff. de verb. ſign.
b §. conuentionis. ſuprà.
c l. præpoſteri. C de teſtam. l. ſi donationis. C. de his quæ vi met. ue cau. fi.
d Gl. in l. 2. in gloſ. repellere verſ. non obſtat. C. de in. emphyt.
e Iaſ. hic. col. 2. Alcia. in §. contractum. in ver. actum.
f §. de conſiſtent. i. inſtit. de actio.
g l. Quicqd. ff. de verb. obli.
h In pri. inſt. de verb. obli.
i Bald. in c. 1. de pact.
k Bar. in l. 2. ad fi. ff. de cō. ob cau. in l. in ædibus. §. 1. ff. de donat.
l Iaſ. hic. col. 2. & in rub. de verb. oblig. n. 16. vbi Alci. nu. 25. Iaſ in l. cū mota. n. 7. C. de tranſac.
m l. ſi ſtipulatus ff. de vſur. l. 1. §. belliſsime. ff. vt leg. ſeu fideicō. nomi. cau. l. cum mota. C. de trāſact.
n l. ſeruū quoque. in princi. ff. de precar.
o l. etiam. C. ſi tuto. vel cura. inter. verſ. ſed etiam.
p l. Illud. ff. ad l. Aquil.
q Soci. in rub. ff. ad Treb. co lum. 2.
r Bart. in l. fi. ff. de eo quod cer. lo. Bart. in l. ſuus quoq.

tro citroq; obligat. Qoid ergo? Certè pro
priè actus[a], ſiue cōuentio[b], impropriè ve
rò cootractus[c]. Quę Accurſij traditio eſt[d],
3 quam alij ſequuntur[e]. Eſt autem conuen-
tio ciuilis[f], ſtricti iuris[g], firmiſsima[h]. Quid
enim eo actu firmius excogitari potuit,
in quo, partium præſentia, conſenſus, ver
ba interueniunt[i]? Eſt & oominata, quod
4 hîc probatur. Quocirca (quia ferè tabel-
liooes hoc hodie in inſtrumentis adijciūt
per ſolennem ſtipnlationem promiſiſſe
5 contrahentes) credidit Bartolus[k], contra
ctuum innominatorum materiæ, tunc lo-
cū vix fieri, quod & plures ſeqnuti ſunt[l].
Sed quia vrgentia quædam[m] repugnant,
F_o Alciati probo cōcordiam, vt ſi ſuper
innominatis contractibus interponatur
ſtipulatio (qui debiles ſunt) robur illis ad-
ijciat, ſi ſuper nominatis, ſecus ſit, ꝙ hi per
ſe ipſi efficaces ſunt.

II. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

LAbeo ait, conuenire poſſe, vel
re, vel per epiſtolam, vel per
nūtiū. interū abſentes quoq́
poſſe. Sed etiam tacitè conſenſu conue
nire intelligitur. Et ideo ſi debitori meo
reddiderim cautionem, videtur inter
nos conueniſſe ne peterem: profutu-
ramq́ ei cōuentionis exceptionem pla-
cuit.

1 *Dictionum, quæ implicatiuæ dicuntur, quæ natura ſit?*
2 *Dictionis, quoq;, ſignificatio quæ ſit?*
3 *Illatio ex puris particularibus non fit.*
4 *Cautio ſi reperitur penes debitorem, an videatur debitum remiſſum?*
5 *Cautio ſi reperiatur penes alium quàm debitorem, an debitū videatur remiſſum.*
6 *Inſtrumenta plura ſi ſunt, vnū debitori reddere ſatis eſt.*
7 *Inſtrumentum obligationis ſi reddat quis, in priſtinum ſtatum obligatio reducitur.*
8 *Duo rei debendi vbi ſunt, redditio inſtrumēti vni facta quid operetur.*
9 *Obligatio fideiuſſoria an ſine principali conſiſtat?*
10 *Fideiuſſor omni obligationi & officio indicis accedit.*

INter abſētes quo
q;.) nedum præſentes, implici-
t[n] enim pręſentiæ caſos hic eſt,
in quo dubitatio minor, hæc q; earum di-
ctionum natura eſt, quæ implicatiuæ vo- 1
cantur, quales quoq;[n] etiam[o], præſertim[p]
maximè, & ſimiles, vt idem denotēt in ca-
ſu omiſſo, quod in expreſſo dicitur. Sed & 2
repetit dictio, quoq;, qualitates omoes prę
cedētes[q], & ſuot de eius ſignificatione ab
alijs notata non pauca[r].
ET IDEO ſi d bitori.) Cùm ex puris par 3
ticularibus aut ſingularibus illationes nō
fiant, (quod dialectici in tractatu ſyllogiſ-
morū primæ figuræ ſatis oſtendunt) quid
eſt ꝙ hîc Paulus ex particularibus infert?
Et Accurſius (cni ſimpliciter Bartolus ad
hæret) dum declarare pergit, articulum le
giſq; etiam contextum confundit Baldus
igitur, Fulgoſins, & Iaſon vero propiores,
qui illationem nūc fieri notāt non à pnris
particularibus, ſed ab indefinita, quæ vni-
uerſali æquipollet[s], ſic nimirum tacito cō
ſenſu conuentiones fieri poſſunt, & valēt[t],
ergo & per redditionem inſtrumenti taci
ta conuentio fieri poterit, valebitq;.
REDDIDERIM cautionem.) Quid ſi 4
noo reddidi, ſed penes eum reperitur? Et
Accurſij diſtinctione io hoc exploſa[v], Ia-
cobū Cynnūq; Bartolus & plures ſequū-
tur[x], vt pactum ex hoc non præſumatur,
ſed neq; ſolutio, ſi debitor perſona dome-
ſtica[y] ſit, præſumatur ſolutio[z], quæ tamen
leuis præſumptio eſt, ac proinde non ſatis
erit vt debitori deferatur iuramentum[a].
Mihi hoc vltimū ſuſpectius eſt, cur enim
leuis dicenda, quæ legis[b] eſt? Quid ſi pœ- 5
nes alium reperiatur? Et Bartolus[c] ſolutio
nem præſumit, Angelus & frequentiores
contrà, neq; enim in dubio talem præſum
ptiooem ſumendam[d]. Quid ſi plura inſtru 6
menta erant? Et vnum reddi ſat eſt[e]. Quid 7
ſi tu, cui tradidi, reddidiſti rurſus? Et cre-
brior opinio eſt reſtitui te in priſtinū ſta-
tum obligationis[f], ſic enim in donatario
donatoreq; eſt[g]. Qnid ſi duo rei debendi 8
erant? Et cōcores opinio eſt, cui redditur,
debitnm remitti, & adoerſus alterū videri
ceſſam actionem[h].
PROFVTVRAMq; ei.) Eò amplius
& fide iuſſori quoq; ipſius, vt Baldns no-
tat[i]. Neq, eoim (inquit) fideiuſſoria obli- 9
gatio ſine priocipali conſiſtit[k]. Ego vt di-
ctum hoc Baldi probo, ſic ratiooem pro-
bare nō poſſnm, didici ſiquidem ab initio
eam non conſiſtere, ſed vel ciuili & natu- 10
rali

ff. de hære. inſti. tng. in l. vnica. C. de ca pit. ciui. cē. nō exi. Sali. in l. 1. C. de rei vē. Iaſ. in l. 1. C. de admi. & in l. 1. C. vnde leg.
s l. ſi pluribus. ff. de leg. 2.
t l. item quia. in priu. infrà.
v Alex. co. 2.
x Iaſ. col. fin.
y l. vnica. §. ille. C. de lati. lib. tol.
z l. ſi chirographū. ff. de probat.
a Gl. in l. 3. §. 1. in gloſ. leuior. ff. de minor.
b d. l. ſi chirographū. iūc. l. ſi tutor. C. de peri. tuto.
c Bar. in l. fulle. §. 1. ff. de fur.
d l. aucellanearū. in fi. ff. de hære. inſti.
e l. vnum. ff. de teſtam.
f l. ſi vnus. §. pactus. infrà. l. ſed et ſi lege. §. conſuluit. de peti. hære.
g Gl. mag. in l. ab emptiōe. infrà. Bald. in prælud. feu. colū. 2. Alex. in l. 3. in prin. col. 2. ff. de acq. poſ.
h l. 1. C. de do nat. l. ſi is qui duos. ff. de liber. leg.
i Bal. in l. vnica. §. ille autē. col. fi. C. de lati. lib. tol.
K Gl. in l. hæres pecuniā. in gl. ipſe admittetur. ff. ad treb. Bal. in l. cū oportet. §. fin. C. de bon. quæ lib. Bal. in l. intelligere. C. de lnit. pig.

rali obligationi accedere, vel ciuili tantū, vel naturali tantùm[a], interdum officio iudicis nobili[b], interdum vel mercenario[c]. At ex poſt facto, conſiſtere eam, dubium non eſt. Vt cùm debitori ita receptum creditor fert, vt ipſi tantùm, nō etiam fideiuſſori acceptilatio proſit[d], ſecundùm quæ, ſi & in propoſito, creditor debitori inſtrumētum redderet, hoc acto, vt ipſi ſoli, tacita conuentio proficeret, non dubito, quin aduerſus fideiuſſorem, actio ſalua ſit.

a l.1.l. fideiuſſor. §. fideiuſſor ff. de fideiuſſ.
b l. cum quis. §. ſi quis pro reo. ff. ſolut.
c l. cētū Capua ff. de eo quod cer. lo. l. quaero l. ſi. ff. loca.
d O. in l. & ſi iuſiurādū. in gl. debebūtur. ff. de accep. Bar. in l. ex duob⁹. in 2. q. ff. de duo. re. Pau. in l. 1. §. ſi quis ita. ff. de verb. oblig.

III. MODESTINVS, Lib. III. Regularum.

POſtquàm pign⁹ debitori reddatur, ſi pecunia ſoluta non fuerit: debitum peti poſſe dubium non eſt: niſi ſpecialiter contrariū actum eſſe probetur.

1 *Cautionis redditione debitum remiſſum videtur.*
2 *Pignore reddito an videatur remitti debitū?*
3 *Signo rei alicuius tradito ſignata tradi vidētur.*
4 *Cautionis & pignoris redditio qua ratione differant?*
5 *Debiti remiſſio quando non inducatur cautione reddita?*
6 *Renuntiatio inſtrumēti plus operatur quàm remiſſio.*

DEbitū peti poſſe.)
1 Sic comuniter hæc intelliguntur, vt reddita cautione, debitū remiſsū videatur, reddito pignore pignus
2 non videatur remiſſum. Ego in ea opinione ſemper fui (quam & nunc Connano viro docto placuiſſe deprehēdo[e]) cautionis vel pignoris redditione, id remitti, cuius iſta ſigna ſunt. Cautione itaq; reddita, ius omne quod ea cōtinetur, remiſſum eſt, ac proinde debitum, pignore verò reddito, pignus hypothecariaq; remittuntur, non actio perſonalis, quo fit vt non otioſa hæc ſint, debitum peti poſſe. Sed & dixit Iulia
3 nus apertiùs[f], & regulariter, ſigno rei cuiuſq; tradito, ea duntaxat videntur tradita, quæ illo ſignificantur[g].
4 DVBIVM non eſt.) Sed quæ inter cautionem pignuſq; ratio differentiæ? Et recepta[h] Ioannis reſpōſio eſt, quia pignoris redditio alios effectus, cautionis, non aliū habere poſſe videtur, cui cōſequens illud
5 eſt, vt ſi poſsit habere, remiſsionem minimè inducat. Finge emptori litiganti de re, à venditore inſtrumentum emptionis redditum quo ſe tueatur, an erit tunc remiſſioni locus? Et non futurum Bartolus benè notat, quem alij ſequuntur. Non inducitur præterea remiſsio, cū procurator creditoris reddiderit inſtrumētum, ſic enim neq; aut donare poteſt[i], aut prorogare diē ſolutionis[k]. Sed & ſi creditor ipſe reddat, poſt debitum tamē exactum, remiſsio nō fit, vt Antonius notat[l], ſera ſiquidem poſt exactionē remiſsio eſt[m]. Sed quid ſi inſtru 6
mento creditor renuntiet? Et Baldus[n], ait nō videri tunc remiſsionem factam. Martinus Laudenſis & Iaſon cōtrà, quod renūtiationis quàm redditionis maior vis ſit[o]. Igitur qui renuntiat ſimpliciter, remittit debitum, qui vſui inſtrumenti renuntiat, nō remittit, niſi vſum[p]. Suntq; alij nōnulli caſus, in quibus reddito inſtrumento, debiti remiſsio non fit, quos alij congerunt[q].

e Frāc. Cōna. Cōment. lib. 5. c. 4.
f l. 1. §. Iulian⁹ ff. de lib. leg.
g l. 1. C. de dona. l. clauibus. ff. de contrah. emp. l. directis C. de teſta. manu. l. qui chirographum. ff. de leg. 3. l. cū tabernā. in princ. ff. de pig.
h Iaſ. & Fort. cola.

i l. cōtra iuris. §. ſi. infrà. l. ſi. luiſ. ff. de donat.
k l. qui Romæ §. Callimachus ff. de vb. oblig.
Bal. hic.
l Anto. in c. eccleſia. 2. vlt. te pen.
m l. remittit. ff. de iu. iur. l. decē. ff. de vb. oblig.
n Bal. arg. l. 3. C. de ſi. inſtr.
o l. poſtquam liti. C. de pact.
p d. l. 3.
q Soci. in reg. 272. inſtrumētum.

IIII. PAVLVS. Lib. III. Ad edictum

ITem quia cōuentiones etiam tacitè valent, placet in vrbanis habitationibus locandis inuecta illata pignori eſſe locatori, etiam ſi nihil nominatim conuenerit. Secundum hæc & mutus paciſci poteſt.

1 *Illatio ex indefinita non ex puris particularibus in præſentia fit.*
2 *Inuecta & illata vt obligētur an domini prædij ſcientia requiratur?*
3 *Vrbanæ poſeſsiones à ruſticis qua ratione differant?*
4 *Hypotheca tacita cur faciliùs in vrbanis prædijs quàm in ruſticis inducatur?*
5 *l. 5. tit. 3. parti. 5.*
6 *Inuecta & illata vt obligentur referat ne cōductoris an aliena ſint?*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *l. 9. tit. 13. parti. 5.*
9 *Pupilli aut minoris bona inuecta & illata an tacitè obligentur?*
10 *Communes opiniones contrariæ.*
11 *Obligatio tacita quàm expreſſa faciliùs inducitur.*
12 *Inuecta & illata in domum conductam quatenus teneantur?*
13 *Inuecta & illata ab vno ſi is rurſus alij locet quomodo obligentur?*
14 *Communes opiniones contrariæ.*
15 *l. ſolutum. §. ſolutam. ff. de pigno. acti.*

Cœnacū

16 *Cœnacularius & cœnaculariam exercere.*
17 *Alciati & Fortunij lapſus.*
18 *Obligatio tacita an habeat locum cùm colo-*
nus nummis nõ colit.
19 *Inuecta & illata an obligentur cùm habita-*
tio gratuita eſt?
20 *Mutus cur ſtipulari non poßit.*

ITem quia conuẽ-
tiones tacitè valẽt.) Manifeſtũ
hîc argumẽtum pro Baldo, Ful
1 goſio, & Iaſone eſt, non inferre iuriſcon-
ſultum in ſuperiori lege ex puris particu-
larib⁹, ſed ex indefinita, quod & hîc facit.
2 IN vrbanis habitationibus.) etiam domi
no prædij ignorante. In ruſticis non niſi
3 ſciente[a]. Sed quæ differentiæ ratio eſt? Et
communiter illa affertur, ꝙ in vrbanis, in-
tereſt ne ſecreta patrimonij noſtri pandan
tur[b]. Contrà in ruſticis, ſancta ruſticitas o-
4 mnia palàm habet. In illis igitur (ſic enim
hæc apertiùs declaro) ſufficit fictus ſiue
præſumptus domini prædij conſenſus, in
his nequaquam. Siquidem cùm cõuentio
nibus conſenſus inſit[c], ſcientia (niſi quid
obſtet) opus eſt. Faciliùs itaq; in vrbanis
quàm in ruſticis, hæc tacita hypotheca in
5 ducitur, quod & iure noſtro apprubatum
eſt[d].
6 INVECTA illata.) Ipſius conductoris,
non aliena, etiam ſi dominus inferri ſciat,
neq; diſſentiat, citra dolum tamen. Quæ
opinio cõtra Accurſium[e], communis eſt[f].
Et meritò, cur enim eius qui non habita-
turus eſt (niſi ea ipſe expreſsim obliget)
bona teneãtur, cùm præſertim videri poſ-
7 ſit tacuiſſe, vt in tuto eſſent? Nec ignoro
ab Antonio Neguſantio, contrariam dici
magis communem. Sed vereor, ne non ſa
tis ex fide extricet. Quare Alexandro, Ia-
ſoni, Gometio, magis aſſentior, neq; cõtra
8 riam opinionem lex Regia[h] (vt quidam
non bene opinantur) inuat, de re enim lo-
quitur aliena, expreſsim pignori data, do-
mino cõſentiente, quia in ſpecie dubium
non eſt[i], nunc in eo loquimur, qui inuehit
tãtùm, cui conſenſiſſe dominus videri po-
teſt, vt res ſaluę ſint, magis quàm vt obligẽ
9 tur. Sed quid ſi conductor pupillus aut mi
nor eſt? Et Accurſius eius bona non obli-
gari ait, quod & Bartolus ſequitur, & Ia-
10 ſon receptum affirmat[k]. Contrà Baldus[l],
& plures[m] receptiùs aſſeuerant, vt pupil-

a l. eo iure. ff. in quib. cau. pig. taci. contrah.
b l. 2. C. quan. & quib. quar. pars deb. li. x.
c l. 1. §. conuentionis ſuprà.
d l. 5. titul. 8. par. 5.
e G. ſi. in l. certi.
f Iaſ. in §. itẽ ſeruiana. n. 56. inſt. de actio. Gomet. nu. 24. Alex. ĩ. l. quæ dotis. nu. 27. ff ſol. mat.
g Anto. Neguſ. in tract. de pig. an. 2. part. 4. mẽ. nu. 152.
h l. 9. titul. 13. par. 5.
i l. 2. C. ſi res alie. pigno. da. ſit.
k Iaſ. in §. itẽ Seruiana. nu. 57.
l Bal. ĩ. l. ſi. C. de legi. tute.
m Alex. col. 2. Iaſ. num. 20. æmil. in ver. pignori. 60. met. in §. itẽ Seruiana. nu. 25. Iaſ. ĩ l. ſi cõſtãte. nu. 210. ff. ſol. mat. Neguſ. de pigno. ĩ. 2. par. 4 mem. nu. 154.

li quoq; bona teneantur. Quædam enim
cùm directo fieri nequeanr, per conſequẽ
tias tamen permittũtur[n], quod & in pupil-
lo aliàs videmus[o]. Nec minoris effectus, 11
decretum legis, quàm iudicis eſſe debuit,
Sed & Vlpiani reſpõſo[p], id probari poteſt,
quo pupillus, per expreſſam hypothecã
priuato non obligatur, ex tacita fiſco obli
gatur.
PIGNORI.) pro penſione domus[q], pro 12
que eius deterioratione, & eo quod loca-
toris interſit[r]. Sed & illud inter omnes cõ
uenit[s], vt pro omni alio inquilini debito
teneantur[t].
LOCATORI.) Cui uidelicet, res à cõ-
ductore inuectę illatæ, tacitè obligantur.
Sed quid, ſi conductor, rurſus mihi locet? 13
Et couſtat in eam duntaxat ſummam, in-
uecta mea & illata teneri, in quam cœna-
culum conduxi, non in vniuerſam penſio
nem[v]. Quid eſt igitur quod alibi[x] dicitur,
Si colonus locauerit fundum, res poſterio
ris conductoris domino non obligari? Et
Bartolus[y], Baldus, Salicetus, & alij, quorũ
eſt (vt video) crebrior[z] opinio, vrbana prę
dia hîc quoq; à ruſticis diſtinguuntur, qua
ſi in ſecundo conductore (quod in primo
diximus) faciliùs in vrbanis hypotheca
hæc contrahatur, qui certè ſenſus legum
verbis quadrat, vel maximè. Alij in vrba-
nis, vtrãq; legem intelligunt, ſed in vna[a],
pro rata partis conductæ tantùm, ſecun-
dum conductorem domino ad penſionẽ
teneri, in altera[b], non ad vniuerſam, quo
ſenſu Vlpianus, & Paulus cõcordant. Alij
in vrbanis item vtramq; legẽ intelligunt,
verùm apud Paulum, cõductorem domi-
no idcirco dici non obligatum, quia res
non inuexit, ſed priori conductori expreſ
ſa cõuentione eas obligauit. Quem intel-
lectum Bartolus Iaſonq; probant[c], nec de
ſunt, qui communem affirment[d]. Quid er 14
go huic inquilino, nec ſeruus erat, nec ar-
ca? Et fatẽdum id eſt, vel litem cum eo mo
tam antequàm habitaret. Sanè cùm prior
poſteriori locat, tacitæ duæ conuentiones 15
fieri dicuntur, altera, qua inter ſe conue-
niunt, ne ad vniuerſam ſummam poſte-
rior teneatur[e], altera, qua poſterior cum
domino ædium, hoc idem paciſcitur[f], vt
ſic non pactio cœnacularij, ideſt prioris
inquilini, proficiat domino, ſed ſua pro-
pria. Cœnacularius enim illic is eſt, qui cũ 16
domum

n l. ſi. ff. de leg. 3.
o l. in conditionibus. ff. de cõdit. et. demõſt.
p l. 1. §. ſi. ff. de ed.
q l. certi. C. lo-
r l. 2. ff. ĩ quib. cau. pig. taci. contrah.
s Bar. & Bal. in. l. ſolutum. §. ſolutam. ad ſi. ff. de pign. act. Ant. de Fan. de pign. 2. part. 4. mẽ. nu. 129.
t l. 1. C. etiã ob chirograph. pecu.
v l. ſolutũ. §. ſolutam. ff. de pig. act.
x l. ſi in lege. §. ſi colonus. ff. loca.
y Bar. & Sal. in. §. ſolutam Bal. & Sal. in §. ſi colonus.
z Iaſ. in. §. itẽ Seruiana. nu. 34. Zaſ. pag. 4 tom. ſing. 386. & 391. Fort. hic. col. 7.
a §. Solutam.
b §. ſi colonus hbs Pan.
c Bart. in. §. ſi colon. Iaſ. hic nu. 1.
d Gomet. in. § itẽ Seruiana. nu. 15.
e §. ſolutã. verſ. planè.
f verſ. videlic.

domnm totam conduxiſſet, alijs cœnacnla, ideſt ſuperiores domus partes ipſe[a] locat. Vnde & cœnaculariã exercere[b], nam
17 ꝙ aliquando Alciatus[c] & alij quidam, cœnacularium in ſupra ſcripta lege pro penſione accipiunt, lapſus eſt, neq; enim tunc ſenſus ſat cõſtet. Quòd verò Fortunius[d], cœnacularium pro ſecundo inquilino accipit, dubio procul errat. Sed & pignori domino ædium bona ſecundi cõductoris non ſunt, cùm ei gratuitam habitationem
18 primus conceſsit[e]. Deniq; & illud quæſitum hîc eſt, num tacita hæc conuẽtio, tũc quoq; locum habeat, cùm colonus nõ nũmis colit, ſed vel partiarius eſt, vel penſionem in ſpecie aliqua ſoluturus? Et Guilielmus Durandus[f] hoc negat. Accurſius[g] & frequentiores[h] aiunt. Nam & cùm ha-
19 beat locum, (ſaltim ꝑ deterioratione domus) cùm gratuita habitatio conceſſa[i] eſt, cur ſi merces, aut in ſpecie, aut in fructib[9] fuerit, etiam pro penſione domus nõ procedat? Sunt tamen non pauci caſus, in quibus hypotheca hæc ceſſabit, quos Socin[9][k] & recentiores cumulant.

SECVNDVM hoc.) quia conuentiones taciteę valent.

PACISCI.) Sic & teſtari[l], adire hæredi
20 tatẽ[m], bonorũ poſſeſsionem agnoſcere[n], matrimonium contrahere[o], ſtipulari certè non poteſt, quia cùm verba pro ſtipulationis ſubſtantia requirãtur, natura manifeſtnm[p] & palàm[q] eſt, mutum (cui ea deſunt) ſtipulari non poſſe.

HVius[a] rei[a] argumentum etiam ſtipulatio dotis cauſa facta eſt: nam ante nuptias malè petitur, quaſi ſi hoc expreſſum fuiſſet, & nuptijs non ſecutis, ipſo iure euaneſcit ſtipulatio.

1 *Dotis ſtipulationi tacita conditio ineſt.*
2 *l. 4. & 5. tit. 8. lib. 3. ordin.*
3 *Legato dotis an inſit conditio tacita?*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *Modalis magis quàm conditionalis diſpoſitio præſumitur.*
6 *l. 11. tit. 11. par. 4.*
7 *Malè agere & nihil agere quantum differãt.*
8 *Cõditio tacita an impediat obligationis actionisq; natiuitatem?*
9 *Conditio tacita an tranſmiſsionem impediat?*
10 *Conditionis tacitæ triplex ſpecies.*

a Bud. in l. æquiſsimum. §. item nerua. ff. de vſuf. Alcia. parer. lib. 4. c. 12. b l. ſi verò. ff. de his q deie. vel eff[u]. c Alcia. in l. inter donũ. ff. de verb. ſig. d Fort. col. 6. e l. Põponius. 2. ff. in qb. cau. pig. ta. con. f Specul. de loca. §. poſtquã. verſ. porrò. g Gl. in. §. itẽ ſeruiana. ĩ gl. 2. inſt. de act. h Are. in §. itẽ ſeruiana. nu. 7. Zaſ. fol. 2. Anto. Fan. in 2. par. ĩ 4. mem. nu. 138. Aemil. hic in ver. locatis. i l. Põponius. iunct. glo. nen eſſe. Roma. ſingu. 223. k Soci. regul. 239. iuncta. Anto. Fan. in d. memb. l l. Diſcretis. C. qui teſt. fac. poſſ. m l. Mutum. ff. de acq. hær. n l. vlt. ff. de bo. poſſ. iſ. fur. o l. mutus. ff. de iu. do. e. cum apud. de ſpõſ. p l. 1. §. fi. ff. de act. & oblig. q §. Mutũ. inſtit. de inutil. ſtipul. r l. vlt. C. de donatio. ante nup. l. 3. ff. de iur. dot. s l. ſi ego. l. ta liam princi. ff. de iur. dot. t l. 4. & 5. titul. 8. lib. 3. ordi. v Bartol. & Pau. in l. titio centũ. §. titio genero. ff. de cõd. & demõ. x Iaſo. in l. 1. col. antep. C. de inſtit. & ſubſtitu. Corne. in 4. vol. cõſ. 229. col. 2.

HVius rei.) ꝙ tacitæ conuentiones valeant.

STIPVLATIO dotis.) Ineſt ſtipulationi dotis tacita conditio, ſi nuptiæ ſequantur, dos enim, ſine matrimonio eſſe nõ poteſt[r], idq; ſiue mulier, ſiue extraneus, dotem promittat[s]. Quocirca Angelus, alijq; notant, ſi ſtatuto cautum fit, ſicuti lege apud nos cautũ eſt[t], vt pu- 2
blico inſtrumento, nulla exceptio opponatur, inſtrumẽto tamẽ dotis opponi hãc poſſe, ꝙ nuptiæ ſecutæ non ſint, hæc enim quæ tacitè ineſt exceptio, ſublata non eſt. Sed quid in legato dotis? Et Bartolus ei 3
quoq; conditionẽ ineſſe ait[v], quod ſeruari cõmuniter ſe vidiſſe Paulus affirmat, alij 4
audaciùs cõmunem opinionem hanc eſſe dicunt[x]. Contrà antiquiores omnes[y], ante Bartolum tenuerunt, non conditionẽ, ſed modum ineſſe. Quinetiam & recentiores authore Iaſone[z]. Quam ego opinionẽ probare ſoleo, tum ꝙ id legatum purũ à lege dicitur[a], ideſt modale, ſic enim meliùs interpretamnr[b], tum etiam, quia in dubio 5
diſpoſitio modalis magis quàm cõditiõalis dicenda eſt[c], omniũ cõſenſu[d]. Sanè iure 6
noſtro, lex eſt[e], quæ & ciuili iuri Romanorum, & ſibi ipſa repugnat, illi dum in initio promiſsionem pro dote purã eſſe ait, ſibi ꝙ ad finẽ adijcit, tacitã ei cõditionem ineſſe ſi nuptię ſequantur. Quare aut dicẽdũ purã dici, ad differentiam eius, quæ expreſſam conditionem habeat, aut purã cũ poſt nuptias, conditionalem cùm ante nuptias promiſſa eſt[f].

MALE petitur.) Malè agit is, cui exce- 7
ptio obſtat, nihil agit is, cui ipſo iure actio non competit[g]. Idq; aliquando[h] etiam nõ rectè agere dicitur. Quæ opinio cõmunis eſt[i]. Qua ergo ratione malè hic agat, cui ſub conditione debitũ erat, Accurſius ſatis explicuit, quẽ Bartol[o], & alij ſequũtur. Vnde illud notant, conditione tacita, non 8
minns quàm expreſſa, obligationis actionisq; natiuitatem impediri ipſo iure[k], non 9
ſic tranſmiſsionem[l], niſi vel teſtator hoc velit[m], vel cõditio tacita ſit, quæ ex ademptione conditionali reſultet[n], vel ex teſtamento proueniat[o]. Eſt enim conditionis 10

y Bar. Imo. et Pau. in §. titio genero. z Iaſo. in l. ſi titio. col. 2. de leg. 2. Purp. in l. 2. §. creditũ. nu. 18. ff. ſi cer. peta. a §. titio genero. verſ. ſed cùm ante nuptias. b l. libertas. §. hæc ſcriptura. l. mania. ff. de man. teſta. c l. Quæro. §. inter locatorẽ. ff. loca. d Deci. in l. cũ meta. n. 6. C. de tranſac. Alex. ĩ 1. vol. conſ. 102. n. 4. e l. 11. titul. 11. part. 4. f l. 2. §. creditum. ff ſi cert. pet. vbi Bart. & Doct. g l. 1. ad fi. ff. quã. di. vſuf. leg. ced. h l. grege §. ſi ſub conditione. ff. de pign. i Alciat. parer. li. 4. c. 14. k Gl. hic. & ĩ l. Lõia. ĩ princ. ĩ gl. 1. ff. de leg. 2. Iaſo. in l. cũ qd. in 2. lectu. col. 1. ff. ſi cert. peta. l l. ſi poſt diẽ. §. ſed ſi ea. l. cũ illud. §. hæres. ff. quã. di. leg. ced. m l. in conditionibus ĩ pri. & §. hæc ſcriptura. ff. de cõdi. & demõ. n l. ſi legatũ purè. ff. de adi. lega.

o l. Conditiones extrinſecus. vbi Barto. ff. de condit. & demonſtra. Socin. in l. 1. colum. penul. eod. titu.

tacitæ

tacitæ triplex ſpecies, vt Baldus notat[a], naturæ, legis, teſtatoris, priores duæ, tranſmiſsionem impediunt, poſterior non impedit. Sed & ſi à diſpoſitione legis proueniat, dum tamen à teſtatoris poteſtate pēdeat, trāſmiſsioni obſtat[b]. Deniq; & quòd dictum eſt, conditionis tacitæ eam eſſe enim vt obligationis natiuitatē impediat, communiter in ea conditione intelligūt, quæ obligationem ipſam reſpicit, non in ea, quæ effectum ſiue executionem[c].

a Bal. in rub. C. de inſtitut. & ſubſtit.
b l. miles. §. pro parte. de lega. 2.
c l. ita demū ff. ſ arbit. taſ. col. ſi.
d l. Titia. §. idē rñdit. 1. ff. de verb. oblig.

IDem Iuliano placet. Ex facto etiam cō ſultus cùm conueniſſet, vt donec vſuræ ſoluerentur, ſors nō peteretur: & ſtipulatio purè concepta fuiſſet: conditionē ineſſe ſtipulationi, atq; ſi hoc expreſſum fuiſſet.

1 *Dicta in præfationibus an in ſequentibus repetita videantur.*

1 COnueniſſet.) In præfationib[e], in ijs enim dicta, repeti in ſequentibus intelliguntur[d]. cuius generis exempla multa notantur. Cæterū non procedit regula, in ijs quæ dicta, tractātaue tantùm, à contrahentibus non etiā firmata ſunt[e]. Ea enim dictorū natura eſt, vt non continuò obligent[f], verbo tenus enim pronuntiatum eſt, & nudo ſermone finitur. Quare & ſcitum Ageſilai illud eſt, rem iniuſtam negantis, cui cùm alius obijceret, Atquin promiſiſti, per Iouē (inquit) ſi iuſtum eſt promiſi, alioqui ἔλεξα μέν, ὡμολόγησα δ' οὔ. ideſt, dixi quidem, ſed nō promiſi. Non procedit rurſus, cùm ex interuallo contractus[g] fit, quod tamen vt communiter[h] verum fatentur, ſic etiam reſtringunt, niſi aut facta ex interuallo, augmenti loco cedant[i], aut in præfationum verbis, latiùs contrahentes pateant, & ſe ad ea quæ ex interuallo fient, retulerint[k]. Non procedit ad hæc inter perſonas diuerſas[l], aut res, quæ cauſam ſeparatam habent[m]. Non procedit poſtremò cùm repetitio actum inutilem redderet[n].

e Bar. hic. Bal. in l. multū. co. 2. C. ſi quis alt. vel ſibi. i. l. cū allega. C. de vſur.
f l. Sciendum. §. dictum. ff. & dil. edict.
g l. per retētionē. C. de vſur. l. ſi tibi. ff. de act. emp.
h Iaſ. i. §. idē rñdit. col. 2.
i l. etiā. C. de iu. doti. l. inter §. cùm inter. ff de pac. dot.
k Bar. in l. pacta. nouiſsima C. de pact.
l l. in repetendis. cum. gl. de leg. 30
m d. l. per retētionem.
n d. §. idē rñdit.

V. VLPIANVS. Libro. IIII. Ad edictum.

COnuentionum autem tres ſunt ſpecies. aut enim ex publica cauſa fiunt, aut ex priuata, priuata[*] aut legitima, aut iuris gentiū. Publica conuentio eſt, quæ fit per pacem quotiēs inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.

1 *Conuentio publica cur non ſubdiuiditur?*
2 *Pacis cauſa, iniuriæ damnaq; ſubditorum remitti poſſunt.*
3 *Princeps vtilitatis publicæ cauſa dominium priuatis auferre poteſt.*
4 *Hoſti, an ſit fides ſeruanda.*
5 *Feudum à fide dicitur.*
6 *Feudum vt non amittat vaſſallus, etiam ſi fidem non ſeruet, an pacto fieri poſſit.*
7 *l. 1. tit. 26. par. 4.*
8 *Inducias dare, an duces belli poſſint?*
9 *Ducis belli authoritas maior eſt cùm habet poteſtatem locum tenentis.*
10 *Induciæ & treugæ an differant.*
11 *Treuga barbara vox eſt.*
12 *Induciæ ad quod tempus fieri poſſint.*
13 *Ducum conuentiones expreſſæ & tacitæ.*
14 *Legati omni iure ſancti habentur.*
15 *Legati ſi pulſentur, aut violentur, ad quem ſpectet cognitio.*

TRes ſunt ſpecies.) Quæ tamen à genere ſuo conuētionis non eodem gradu diſtāt, publica enim in primo gradu eſt, legitima & iuriſgētium ſunt in ſecundo. Cæterùm 1 cur non & publica ſubdiuidetur, in legitimam & iuriſgentium, vt ſic quatuor ſpecies ſint? Et Cōnano[o] viro bene docto ego aſſentior, qui publicam non diſtingui conſiderat, quia ſeparatam ea cauſam habet à iure gentium & ciuili, vtriuſque enim ita particeps eſt, vt à iure gentium nonnunquam, à ciuili recedat ſæpiſsimè. Valet igitur, non ad iurium regulas directa, ſed ad id quod vniuerſis expediat & pſit. Nam & Cicero de legib', Salus (inquit) populi, ſuprema lex eſto.

PER principem.) Sic Haloander legit, tuncq; intellige principis conuentionem, cum externis, non cum ſubdito factā, hæc enim ad priuatam ſpectat[p]. Alij ferè codices (quod & Tuſcus facit) legunt, per pacē. Vnde illud notant pacis cauſam publicam eſſe,

o Conn. lib. 1. c. 2.
p Litē venditā §. an priuatorū ff. de peti. hære. l. Caſar. ff. de publican.

a l. vnica. cũ gl. C. de in ius vocan.
b Innoc. in c. ĩn noſtra. de ĩniu.
c l. itẽ ſi verberatum. §. 1. ff. de rei ven.
d Ang. hic, & in l. vendi tor. §. ſi cõſtat. ff. com. præd.
e Hoſt. de pæ nit. & remiſ. §. quibus & qualiter. colũ. penul.
f Anch. in re gu. peccatũ. n. 18. Socin. in l. Gallus. §. & quid ſi tantũ. n. 17. ff. de lib. & poſth. Al ciat. libr. 1. de verbo. ſignifi. fo. 28.
g Alex. & Iaſ. hic. Iaſ. in §. & qd ſi tan tum. in. 1. lect. nu. 80.
h l. 1. §. non fuit. ff. de dolo.
i Bal. in c. ex reſcripto. col. 2. de iur. iur. in ca. ſuſcitatus. col. 2. de reſcr.
k l. nã & ſer uius. ff. de ne go. geſt.
l l. 1. in princ. ſuprà. l. 1. in prin. ff. de con ſti. pecu.
m l. 1 titu. 26. part. 4.
n Laud. in c. 1. col. 4. q feu. da. poſſ.
o Bald. in l. 1. q. 52. ff. de re. dini.
p Iaſ. in præ lud. feu. n. 29.
q ca. 1. ad finẽ quos fiat ineſt.
r l. mandato. ff. de procura.
s Arg. l. qui Roma. §. Calli machus. ff. de verb. oblig.

2 eſſe, cui conſequens illud eſt, vt propter bonum pacis, principes dum pacem inter ſe componũt, (quod alioqui nõ poſſent[a]) iniurias damnaq; ſubditis illata remittãt[b].
3 Ex cauſa ſiquidem vtilitatis publicæ, princeps dominium auferre poteſt[c]. Atque ita obſeruatum Angelus ait[d], cùm inter Peruſinos & eccleſiã Romanam pax facta eſt. Quod tamen ita demum procedit, ſi perfici capitula pacis aliter nequeant, vt Hoſtiẽſis[e], & alij notant[f], ſicque ea ipſe exaudio, quæ in propoſito Alexander & Iaſon dixerunt[g].
4 INTER SE.) Hoſti ergo fides ſeruanda, quæ à perſona publica datur, qualis dux eſt, ſecus ſi à priuato[h]. Sed & iure ſingulari[i], vt pretium redẽptionis pro captiuis, aut carceratis ſoluatur, hoſti priuato ſeruabitur, quod de Luſitanis Romaniſq; in iure extat[k]: deniq; & cuicunq; fidem fallere
5 graue eſt[l], etiam ſi liceat. Et quia feudum
6 à fide dicitur[m], Laudenſis reſpondit[n] non valere conuentionem, vt à feudo vaſſallus non cadat, quanuis feloniam committat, fidémue rumpat. Baldus[o] diſtinguit, remittatúrne pacto felonia, quæ in crimẽ cadat, an quæ in eo conſiſtat, vt vaſſallus dominum nõ reuereatur, quod & Iaſon[p] probat, ſed tunc vel maximè, cùm iuramento vinculum accedat. Ego ſubſiſto, quòd ſciam
7 conuentionem in propoſito valere, vt eo pacto acquiſitum ſit feudum vt ſine iuramento fidelitatis habeatur[q].
8 DVCES belli.) Dominus exercitus & pacem inire, & inducias dare poteſt, dux (niſi mandatum ſpeciale habeat[r]) pacem non init. An neque inducias dat? Et Bartolus daturum admittit, quod cæteri reprehendunt[s]. Sed tribus caſibus ſuſtinent, ſi ad breue tempus induciæ ſint, ob belli neceſsitates, vt putà vt cadauera ſepeliantur, vt vulnerati curentur[t], ſi dux, mandatum
9 generale cum libera habuerit[v], ſi non ſimpliciter dux creatus eſt, ſed cum poteſtate locum tenentis[x]. Sanè inter inducias, &
10 treugas, differentiam Accurſius cõſtituit, quæ vera non eſt, vtrumq; enim nomen
11 idem ſignificat, niſi quòd treuga barbarũ eſt, quod tamen Pontificij admiſerunt[y].
12 Fieri verò induciæ poſſunt, aut ad breue aut ad longũ tempus, ſed pacis fœderiſq; reſpectu (quæ perpetuò fiunt[z]) ad breue fieri dicuntur[a].

13 PACISCVNTVR.) Expreſſè, vt cùm pax, fœdus, induciæ, fiũt, tacitè, vt in ea cõuentione, qua legati & per legem, & ex iu
14 re ipſo gentium ſancti habentur[b], nõnunquam tamẽ ſeruatũ id minimè eſſe, Claudius bene notat[c], quod ſi ſeruatum non ſit, le-
15 gati pulſati, ius gentium ea in parte violatum, cognitio ad ſummum Pontificem inter principes chriſtianos ſpectat[d]. Quid aliàs? Supra à me dictum eſt[e].

t Fulg. Alexan. & Iaſo. arg. l. ad rem. l. ad legatum ff. de procur.
v l. procurator cui libera. ff. de procura. Bar. in §. Calli machus.
x Bart. in l. 14 §. hi quib[us]. ff. de leg a. 3. in l. 2. C. de offi. ei. qui vic. alte. ger.
y Rub. de treu. & pace.
z l. non dubito. ff. de capt.
a l. poſtliminium. §. inducia. ff. de capt.
b l. ſi. ff. de legat. l. ſanctũ. ff. de re. dini.
c Claud. de in. mil. lib. 2. c. 23.
d Fortu. colũ. vltima.
e In l. ſanctũ ff. de re. dini.

VI. PAVLVS, Lib. III. Ad edictum.

LEgitima conuentio eſt, quæ lege aliqua cõfirmatur. & ideo interdum ex pacto actio naſcitur, vel tollitur: quoties lege vel ſenatuſconſultò adiuuatur.

1 *Legitima conuentio triplex.*
2 *Contractus iuriſgentium legitimi largè appellari poſſunt.*
3 *Legitimi apellatio.*
4 *l. 4. & 5. tit. 8. lib. 3. ordin. & infrà. nu. 8.*
5 *Pactum nudum in inſtrumento publico poſitum an executioni mandetur?*
6 *Acceſſorium non veſtit id quod principale eſt.*
7 *Statuta de inſtrumentis executioni mandandis quomodo declaranda.*
8 *Exceptiones & defenſiones ſi per ſtatutum ſublatæ ſint, iuſtitia naturalis attenditur.*
9 *Legitimæ conuentionis quatuor exempla.*
10 *Conſtitutum an ſit legitima conuentio?*
11 *Lex quemadmodũ ad incognita extendatur?*
12 *Pactum nudum iure ciuili quid operetur?*
13 *Pactum nudum quomodo tollat actionẽ iam natam?*
14 *Acceptilatio ad conuẽtionem legitimam an ad iuriſgentium ſpectet.*
15 *l. 1. C. de ſuffra.*
16 *Donationis pactum nudũ an actionem producat?*
17 *Donatio cauſa mortis ex pacto nudo actionẽ producit.*
18 *Donatio an ſola pollicitatione perficiatur?*
19 *Dotis ſtipulatio aut pollicitatio ad quam conuentionem pertineat.*
20 *Pignus legitima conuentio an iuriſgentium ſit?*
21 *Pactum à lege roboratur, ſi quod lege debeas, pacto promittas.*
22 *Actio de conſtituta an ſit neceſſaria cũ quis ſe conſtituit ſoluturum id ad quod lege obligatus eſt?*

LEGI-

1 LEgitima.) Legitima conuẽtio
triplex eſt, propria, quæ à le
ge ciuili inuenta, vt emphy-
teuſis, literarum obligatio,
ſtipulatio. Impropria, quam lex non inue
nit, ſed inuentam confirmat, vt cùm ciuita
ti vſuræ pacto nudo promittũtur[a]. Impro
prijſsima, quã lex neq; aut inuenit, aut cõ-
firmat, tãtùm nõ infirmat, cuiq; cùm nõ aſ
2 ſiſtat, at nõ reſiſtit, quo modo, & cõtract[9]
à iure gentium inducti, legitimæ cõuẽtio
3 nes dici poſſunt[b]. Sic & legitima hæredi-
tas, largè quæ ex teſtamento defertur[c], de
priori legitima conuẽtione, prior pars tex
tus, de poſteriotibus poſterior intelligen-
da, ſecundùm Accurſium. Sed frequentio
res[d] cum Bartolo, de improprijſsima intel
ligi poſſe negant.
4 ALIQVA lege.) etiã municipali. Quid
ergo ſi ſtatuto aut lege cautũ ſit, vt inſtru-
menta publica (quæ guarentigia vulgo di-
cuntur) executioni mãdentur, an pactum
nudum inſtrumento publico factum exe-
cutioni mandabitur? Et Baldus hoc ſæpiſ-
ſimè cenſuit[f], quaſi legitima conuentio
5 ea dici poſſit. Idem Baldus alibi[g] contrà,
6 idque plures ſequuntur[h], nam neque ab ac
ceſſorio principale veſtitur, neque acceſ-
ſoriç clauſulç, principali ſublato ſubſiſtũt,
& quæ leges, inſtrumentis executionem
paratam concedunt (quia contra ius com-
7 mune ſunt) vt quàm minimũ illud lædant
declarantur, & ſingularia duo concurre-
rent, ſi & ex pactonudo actio daretur, & in
ſtrumentum paratam haberet executio-
8 nem. Non tamẽ habet locum opinio hæc
cõmunis, ſi ſtatuto exceptiones & deſen-
ſiones tollantur, etenim tunc iuſtitia natu
ralis ſeruabitur[i], Baldo eodem auctore[k].
Quare iure noſtro, haud dubiè prior opi-
nio obtinebit, cùm præſertim eo, pactum
nudum actionem pariat[l].
CONFIRMATVR.) Lege ſcilicet in
ueniente, formamq; conuentioni dante,
9 ſuntq; conuentionis huius legitimæ qua-
tuor ad ſummum exempla, quæ Accurſi[9]
agnoſcit[m], emphyteuſis, literarum obliga
tio, ſtipulatio, ſponſalitia largitas. Addit
10 Bartolus conſtitutam pecuniam, quod re-
centiores meritò reprehendunt, nam & ſi
prætor naturali æquitate motus ei conuẽ-
tioni faueat[n], ipſius tamen origo non à iu
re ciuili eſt. Nam quòd Accurſius textus
meminerit, qui de [c]onſtituta pecunia lo-
quitur[o], id propt[er] ſtipulationẽ fecit. Sed 11
quomodo in hi[s] conuentionibus exem-
plum ponimu[s q]uæ longo poſt hanc legẽ
interuallo inductæ ſunt? Et Bartolus alijq;
rectè reſpondent, ſtipulationem iam tunc
viguiſſe, ad cæteras verò cõuentiones ſu-
praſcriptas, ex legũ natura extenſionem
fieri potuiſſe[p].
NASCITVR.) Iure ciuili ex pacto nu- 12
do actio nõ naſcitur[q]. Sed neque nata per
pactum ipſo iure tollitur[r], tantùm ope ex
ceptionis eliditur, vt in pacto de non petẽ
do: quòd ſi pactum nudum, à lege fomen-
tum accipiat, & actionem parit[s], & natam
ipſo iure tollit[t], ſi tendit ad tollendam,
hique legitimæ conuentionis præcipui eſ
fectus ſunt.
TOLLITVR.) Actionis natæ quæ pa- 13
cto nudo tollatur, exempla hæc ſunt, cùm
actiones ex maleficijs deſcẽdentes, pacto
tollũtur[v], cùm creditor, mulieri, aut filiof.
pactum de non petendo faciat, neq; enim
tunc Velleiani Macedonianiue exceptio-
nibus opus eſt, ſed ipſo iure illi tuti ſunt.
Cùm inter hæredem fideicommiſſariũq;
conuenit, vt alter ſolus hæreditaria onera
ſubeat, quæ exempla (Bartolo non bene re
clamanti) meritò recipiũtur. Addit Accur 14
ſius & aliud de acceptilatione. Sed hoc (vt
Bartolus notat) ad conuentionem legiti-
mam propriam magis ſpectat. Et ſanè ciui
lem, ſiue legitimam eſſe conuentionem
acceptilationis, nõ vnum argumẽtũ eſt[x].
At contrà eſſe iuriſgentium, non minus
vrgens[y], & hoc (inquit) iure vtimur, vt iu-
ris gẽtium acceptilatio ſit. Quocirca no-
ſtri, vt in ſalebra hærent, Aemilius[z], noua
via tentat, neque acceptilationem, neque
ſtipulationem, neque literarum obligatio
nes, propriè conuentiones eſſe legitimas,
ſed quæ à iure gentium originem cùm ha
beant, à ciuili formam accipiunt, ac proin
de origine eſſe iuris gentium, propter for
mam legitimas. Quæ certè opinio valde
probabilis eſt. Quòd ſi eam, quæ plurium
eſt, ſequamur, diſſolui non meliùs antino
miam hanc poſſe ego arbitror, quàm vt di
cas acceptilationem eſſe conuentionem
legitimam, naſciq; ex ea ciuilem obliga-
tionem, propter eius originem. Sed & eſ-
ſe iuris gentium, quia ex eadem obligatio

naturalis

a l. etiam. ff. de vſur.
b l. iuris gentium. in princ. infrà. l. ex hoc ff. de inſti. & iure.
c l. lege obuenire. ff. de verbo. ſign.
d Bart. verſi. mihi videtur. Alex. colũ. 2.
e l. 4. & 5. titu. 8. li. 3. ordi.
f Bald. in l. 2. ad fi. C. de exec. rei iudic. Bal. in l. 1. ad fi. C. de doc. prom. Bal. in l. ex pla cito. ad fi. C. de re per. Bal. in l. 3. §. pupillus. ff. de neg. geſt.
g Bald. in l. ſi nõ ſortem. §. 1. ff. de cõ. inde.
h Iaſ. hic. nu. 6. & in l. iuris gentiũ. §. Quinimo. nu. 20 infrà. Alcia. in l. in bona. in ver. petionẽ. C. de pac.
i l. bona fides ff. dep. l. ſcire. §. ſufficit. ff. de excuſ. cuto.
k Bald. in l. ſi non ſortem.
l Dicta. l. 4.
m Gl. hic. & in l. ex hoc. ff. de inſt. & iu. & in §. ius autẽ gentiũ. inſt. de iu. natu. gent. & ciui.
n l. 1. in prin. ff. de cõſti. pec.
o §. de conſtituta. inſt. de act.
p l. leges. 2. C. de legib. l. vnica. ff. de cond. ex l.
q l. iuris gentiũ. verſ. igitur.
r l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. infrà.
s l. etiam. ff. de vſur.
t l. ſi tibi decem. §. quedã. infrà.
v d. §. quedã.
x l. pen. ff. de ſolut. l. actus. ff. de reg. iur.
y l. an inutilis. §. fin. ff. de accept.
z Aemil. numer. 9.

naturalis propter cõſeoſum naſcitur,qoæ iuris gentium eſt,quę res tota ex ijs fiet apertior,quæ ſequenti lege ſubiungã. Nũc ad Bartoli exempla reuertor. Sunt enim (vt ait) qui poſtremam legis partem, etiã in pactis veſtitis iotelligaot, quaſi legitimæ conoentiones, eo ipſo dici poſsint, q eis lex non ſemper (licèt interdum[a]) reſiſtat, quorum ipſe ſententiam non probat, cumq; propriam afferre ſe dicat, in id ferè recidit, vt de conuentione legitima propria, aut impropria intelligi admittat, neget de improprijſsima, quæ opinio (vt diximus) approbata eſt[b].

QVOTIES lege.) Exempla hîc varia afferuntur. Primum illud eſt, de eo, qui nudo
25 pacto aduocato ſalarium promittat[c], aut qoi verior eſt ſenſus[d], de eo, qui pacto ou do; ei promiſit, quo interceſſore deſyde-
26 ria ſua à Principe explicari vult. Secundũ eſt, in pacto nudo donationis[e], in quo Accorſium Bartolus & cæteri reprehendunt[f], oeq; enim ex pacto oudo dooatioois, actionẽ, præſcriptis verbis, ſed ex lege propter pactum condictionem ex lege naſci. Intereſſe multum, ex pacto confirmato[g], an ex lege propter pactum[h], actio naſcatur. Quæ certè, vt communia fateamur, non immeritò tamen, qoibuſdam plus ni-
17 mio ſcrupuloſa videntur. Illud Accurſio[i], & omoibus[k] conuenit, ex donatione cauſa mortis, nõ minus q̃ inter viuos, actionem
18 propter pactũ nudum oriri. Sed & tentari poſſet, com quibuſdam, donationem ſola ouda pollicitatione cooſiſtere, ea enim ſola perfici videtur[l]. Tertium exemplum
19 Accurſius affert, tacitæ ſtipulationis, ſecũ dũ quam dos peti aut repeti[m] poteſt. Sed id (vt alij beoè ootaut) ad conuentionem legitimam propriã magis ſpectat, eius eñ origo, a iure ciuili eſt. Quartũ, in dote itẽ eſt, quã nudo pacto, & vel ouda pollicitatione promiſſam, lex ciuilis cõfirmat[n]. Sanè dotis datio, ſiue traditio, cooueutio iuriſgentium oominata eſt[o], promiſsio ipſa dotis conuentio legitima[p], Bartoli & om-
20 nium conſenſu[q]. Quiotum in piguore ponitur[r], ſed pari diſtinctione, pignoris ſiqoidem datio, iuris gentium & nominata cõuentio eſt[s], dotis cõocotio ipſa cõuẽtio legitima, confirmatur enim iure prætorio, qđ & ipſum viua vox iuris ciuilis eſt[t]. Sextũ, in acceſsione tritici vel hordei per pactũ nudũ promiſsi[v]. Septimũ in vſuris, quę ciuitati ex nullo pacto debẽtur[x]. Suot & alia, ſed hæc noſtris inſigniora viſa.

SENATVS cõſulto.) Verbi gratia Trebelliano, vt ſi inter hæredem & fideicommiſſarium, pacto nudo conoen iat, de oneribus inter ſe eo modo diuidendis, quo. S. C. diuidit[y]. Vnde Bartolus & alij notant, ſi quid pacto promittas, quod per legẽ debe-
21 res, pactũ à lege illa roborari, actionẽq; ex eo naſci. Sed quę actio erit? Et aiũt vtilẽ[z].
22 Num igitur neceſſaria eſt? Et Bartolus in conſtituto ponens exemplum, neceſſariam non eſſe dicit. Si quis (inquit) ſoluturum ſe id conſtituat, quod per legem debitum erat, actio de conſtituta pecunia oeceſſaria non eſt, ſed tuoc cùm debeatur ex conuentione partium. Angelus in ea ſpecie actionem non naſci credidit, oedum eſſe neceſſariam, quia (vt putat) actio de conſtituta ſubſidiaria ſimpliciter ſit. Alexander igitur & alij pro Bartolo rectiùs, qui ſubſidiariam fatentur, cùm directa alia, ordinaria competat[a], cum extraordinaria verò, (qualis vtilis ſupraſcripta eſt[b]) poſſe eam cõcurrere. Sed & notat Paulus (vt Bartoli verba in hæc obſcuriora explicet) debitum ciuili & naturali iure aut Prętorio, ſi conſtituatur, actionem de conſtituta neceſſariam non eſſe, futuram, ſi debitum natura tantùm proponas. Ego id inficias non eo, verùm Bartoli ſenſum latiùs quoq; accipio, in eo, qui ſe ſoluturum conſtituat, quod per legem debet, vt ſi fideicõmiſſarius onera adquę ex. S. C. tenetur, hæredi ſe ſubiturũ promittat, neq; enim actio de cõſtituta (& ſi maximè naſcatur) ei neceſſaria, cui Trebelliani remediũ præſto eſt. Deniq; Iaſon, non neceſſariã actionem de conſtituta, rectè adiecit, ſi debitor ipſemet cõſtituat, ſecus ſi alius, etenim vt hic conueniatur, conſtitutum nõ erit fruſtra. Dixi, vt neceſſariam non eſſe aliquando fateamur, at futuram ſemper vtilem.[c]

VII. VLPIANVS. Lib. IIII. ad edictum.

IVriſgentium conuentiones quædã actiones pariunt, quædã exceptiones. quæ pariũt actiones in ſuo noĩe nõ ſtãt, ſed trãſeunt in proprium nomen contractus: vt em-

Cc ptio,

a l. pacta qua contra. C. de pact. l. iuriſgẽtiũ. §. ſi ob maleficiũ. infrà.
b Alex. co. 2.
c l. 1. C. de ſuffrag.
d Zaſ. in d. l. 2. §. iiſdem. ff. de orig. iu. Alci. in l. ſi creditori. C. de pact.
e l. ſi quis argentum. §. ſi. C. de donatio.
f Alexã. & Iaſ.
g l. etiam. ff. de vſur.
h d. l. §. fin.
i gl. in d. l. cum pater. §. mauio. in g. donabat. & in gl. reuocauerat. ff. de legat. 2. gl. mag. in l. 2. C. de cur. dot.
k Iaſ. in l. ſcimus. nu. 10. ff. de legat. 2. Iaſ. in §. in perſonam. num. 61. inſt. de actio.
l §. perficiuntur. inſt. de donat. l. 1. ff. de orig.
m l. 1. in prin. C. de rei vxor. actio.
n l. ad exactionem. C. de dot. promiſ. Alci. parerg. lib. 2. ca.
o l. iuriſgentium. in princ. infrà. l. cas. ff. de cap. domin.
p l. ex diuerſo. §. 1. ff. ſolu. matrim.
q Bar. in l. ex hoc. nu. 20. ff. de inſt. & iu. in rub. ff. ſolu. mat. vbi Alexan. colũ. fin.
r l. ſi tibi. §. 1. pignore. infrà
s l. iuriſgẽtiũ in prin. infrà.
t l. 1. §. fi. ſuprà.

t l. nã & ipſum. ff. de inſ. & iur.
v l. frumenti C. de vſur.
x l. etiam. ff. de vſur.
y l. 1. & 2. C. ad Trebel.
z l. inter ſocerum. §. conuenit. ff. de pact. dot. Roma. ſin gu. 522. Zaſ. in l. lecta. num. 12 ff. ſi cert. peta.
a §. de conſtituta. inſtit. de actio.
b d. §. cõuenit
c l. cum filius §. variis. de legat. 2. l. quod in hæredem. § eligere. ff. de tributo.

ptio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, commodatum, depoſitum; & cæteri ſimiles contractus. ſed & ſin alium contractum res non tranſeat, ſubſit tamen cauſa: eleganter Ariſto Celſo reſpondit eſſe obligationem. vt puta dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi, vt aliquid facias: hoc συνάλλαγμα eſſe, & hic naſci ciuilem obligationem.

1 *Contractus nominati ab innominatis in quo differant? Et infrà. num. 15.*
2 *Permutatio an ſit contractus innominatus.*
3 *Tranſactio contractus innominatus.*
4 *Genus quotuplex ſit?*
5 *l. ſtatuliberi. in. §. fin. ff. de ſtatutliber. nouo ſenſu declarata.*
6 *Alciati lapſus.*
7 *Permutatio generis & ſpeciei nomen eſt.*
8 *Permutatio in quo differat à do vt des.*
9 *Donatio contractus nominatus.*
10 *Donatio cur non ſemper ex pacto nudo actionem produceret?*
11 *Contractus nominati qui ſint, qui ſtatim actionem producant?*
12 *l. 4. titul. 8. lib. 3. ordina.*
13 *συνάλλαγμα quid ſit.*
14 *Cõtractus, proprij, improprij, improprijſsimi.*
15 *Contractus innominati à nominatis in quibus differant.*
16 *Contractus innominati debiliores ſunt.*
17 *Pœnitentiæ an ſit locus in permutatione?*
18 *Pœnitentiæ an ſit locus in cõtractibus innominatis non reſpectiuis?*
19 *Obligatio naturalis & ciuilis naſcitur ex cõtractibus iuris gentium & ex ciuilibus.*
20 *Acceptilatio, quo ſenſu iuris gentium eſſe dicitur?*

IN ſuo nomine.) Generali cõuentionis. In hoc ergo, inter cætera, contractus nominati, ab innominatis differunt, ꝙ illi nomen ſpeciale habẽt, hi in communi, pacti vel conuentionis ſtant. Eſt & alia præcipua inter eos differẽtia, ꝙ nominati ſpeciales & nominatas actiones, innominati actionẽ pręſcriptis verbis producũt. In eo quoq; notata eſt, ꝙ ex nominatis ſtatĩ, vt fiunt, actio naſcitur, ex innominatis, non niſi ſecuto implemẽto, vel quia illi frequẽtiores[a], vel quia fortiores ſunt[b], ſaltim ẽm nominis veſtimentum habent. 1

a l. 2. ff. pro empt. l. legaui ff. de lib. leg.
b l. certi condictio. §. quoniam. ff. ſi cert. pet.

VT emptio.) Quid de permutatione? Et crebrior opinio[c] eſt, contractũ innominatũ eſſe, nõ quia nomẽ non habeat, ſed quia nõ eſt ſpeciei. Vnde qua ratione, trãſactio contractus innominatus, non reſpectiuus dicitur[d], eadem & permutatio; largè enim & emptio, & locatio, & diuiſio, & contractus ipſi innominati reſpectiui, permutationis appellatione cõtinẽtur. Sed in propoſito contractũ nominatũ, nomẽ ſpeciei ſiue generis (vt noſtri vocãt[e]) inferioris, nõ nomẽ generis (ſic enim etiã appellamus): generaliſsimi, aut ſubalterni facit. Scire enim te obiter oportet, vt dialecticis, gen⁹ generaliſsimum, ſubſtantia eſt, ſubalternum animal, genus inferius ſeu ſpecies, homo: ſic nobis, conuentio, permutatio, emptio, triplicis huius generis exempla præſtant. Verùm quid eſt, ꝙ apud Pomponiũ[f] legimus, ſtatuliberorũ hæredi decem dare iuſſum, conditioni parere, legitimo dãtem, ſecundùm quem ſententia dicta eſt, quoniam lex. xij. Tabul. emptionis verbo omnem alienationem cõplecti videatur? Et nodus difficilis eſt, non ſolũ, ꝙ emptio hinc, non minor q̃ permutatio, innominatus contractus dici poſsit, q̃ ꝙ ratio ſic redditur, vt velut à propoſito cadat. Alij igitur aliter in hoc, quorum ego ſententias in prima huius tituli lectione, & retuli latiùs & confutabam. Sed plures in hoc conſentiunt[g], fuiſſe legẽ. xij. Tabularũ, qua caueretur, vt ſtatuliber, hæredi dare iuſſus, hæreditatis emptori, dare poſſet, emptoris appellatiõe, in ea lege, ſucceſſorẽ quoque ab inteſtato cõprehẽdi, verũ vbi eiuſmodi legis mentio, niſi ꝙ diuinant? Quid ꝙ nõ dixit Põponi⁹ emptoris, ſed emptionis. &c. Nam & emptori hæreditatis, dari poſſe, ex Vlpiano[h], non ex lege xij. Tabu. (vt cõminiſcũtur) iã erat. Alciatus[i] ergo & Viglius[k], de lege. xij. Tab. accipiũt, quæ d̃ teſtamẽto per æs & librã & emptore familiæ q loco hæredis habebatĩ fuit, vt loquatĩ Quintus Muti⁹ ſecũdũ ſua illa tẽpora, ſitq; ſenſus, aut emptiõis appellatione oẽs alienationes cõtinebãtur, quia iure. xij. Tab. omnes, aut vera aut imaginaria vẽditiõe fierẽt. In adoptiõe, emãcipatione, in iure ceſſione, donatione, & alijs, ſic in teſtamẽto, per ęs & librã, familię emptoris appellatione, legitimum hæredem comprehendi.

2
3
4
5

c Iaſ. num. 7.
d not. in. l. 4. conuentionis. ſuprà.
e Bar. & doctio. in. l. legato generaliter. de leg. 2. in. l. maximus. §. duorum. de leg. 2.
f l. ſtatuliberi. §. quintus. verſi. ſed veriſsimum. ff. de ſtatulib.
g g. in. §. quintus. Imo. in. l. in ædibus. §. ff. de dona. Alex. hoc. col. pe. Iaſ. n. 7. Fort. colum. 10.
h l. ſtatuliberа. §. ſtatuliber. ff. de ſtatu liber.
i Alcia. parer. 8. cap. 2.
k Vigl. in. §. acceſſit. col. 2. inſt. d teſta.

Scd

Sed non aduertit Alciatus, Ariſtonis, Cæl
ſique temporibus, quos item Pomponius
refert[a], familiæ emptorem, in vſu non fuiſ
ſe, aut familiæ. Dicebam itaque (quod &
nũc probo) de lege. xij. Tabu. accipi opor-
tere, cuius & apud Modeſtinum[b], & in fra
gmentis legum. xij. Tabul. hodie mentio
eſt, VENDENDI STATV LIBE
ROS POTESTAS ESTO. Erit au
tem ſenſus aptiſsimus, ſtatu liberum, (qui
dare poteſt cuicunque qui eius dominiũ
ſit nactus, ſiue cuicunque in quem aliena
tus ſit[c],) libertatem conſequi, ſi vel legiti-
mo det, ſecundùm quem ſententia dicta
eſt, quia emptionis appellatione, & hæc
alienationis ſpecies comprehendatur, po
tuit enim, in ea ſpecie, dubitatio eſſe ma-
ior, quòd ſola rei iudicatę authoritas, alie
nationis perfectæ vim habere non videre
tur, quod & à Bartolo quodam in loco
notata iuuant[d]. Quare & bene ſe habent
quæ ſequuntur, NEC INTERESSE
QVO QVISQVE GENERE DO
MINVS FIERET. Ideſt non intereſ-
ſe, qua ſpecie alienationis, ſtatu liber hæ-
redis fieret, titulo teſtamentariæ, an legi-
timæ ſucceſsiõis, bene & illa, ET IDEO
HVNC QVOQVE EA LEGE
CONTINERI SECVNDVM
QVEM SENTENTIA DICTA
EST. Id eſt verbis illius legis. xij. Tabul.
ſatis hunc comprehendi, vt ſtatu liber, ei
6 rectè ſoluat. In ſumma & admonuiſſe hîc
oportet, Alciatum[e] (viri doctiſsimi pace)
labi, dum ad ſuum intellectum, eam legẽ[f]
trahit, qua dictum eſt, veteres emptio-
num venditionumque appellationibus
promiſcuè vſos, quaſi id reſpectu omniũ
aliorum contractuum, non emptionis &
venditionis ipſius dicatur. At nõ legit (cũ
hæc meditabatur) verba legis ſequentis[g],
quibus in locatione & conductione idem
eſſe dicitur, quæ communem intelligen-
tiam apertè confirmant, & quã idem alibi
meliùs ſecutus eſt[h].
SOCIETAS.) Hinc eorum opinio con
funditur, qui crediderunt, permutationẽ
ideo eſſe contractum innominatum, quia
vno nomine vtriq; parti deſeruiat.
COMMODATVM, depoſitum.) His
exemplis, eorum etiam opinio confundi-
tur, qui permutationem, ideo innomina-
tum dixerunt, quia re, non conſenſu fiat,

a verſic. ſed veriſsimum.
b l. ſtatu liberos. 2. ff. de ſtatu lib.
c l. ſi ſtatu libera. §. ſtatu liber.
d Bar. in l. põponius. §. ſi inſ ſu. colũ. 2. com ſeq. ff. de acq. poſſeſ.
e diſt. cap. 22
f l. veteres. ff. de act. emp.
g l. idẽq; eſt. ff. de act. emp.
h Alci. pare. 5. capit. 15.

non tamen improbabilis eorum opinio
eſt, qui hoc alia ratione tentant, ſcilicet, 7
quia propria ſpecies contractus dicitur[i],
vt enim adoptio, & iuriſdictio generis &
ſpeciei nomina ſunt, ſic & permutatio eſſe
poteſt, vt qua parte, ſpeciem permutatio-
nis comprehendit, nominatus contractus
ſit. Communia tamen ſequentibus, quæ
dubio procul veriora[k] ſunt, notandum eſt,
eſſe quidem permutationem, contractum
innominatum, non reſpectiuum, in quo à
do vt des præcipuè diſtinguitur, ille enim
reſpectiuus eſt. An & in alijs? Et ſuo loco 8
differentias ipſe ſubiungam.
ET cæteri ſimiles.) Vt donatio, quam re- 9
ceptius[l] eſt, & olim & hodie contractũ no-
minatum eſſe. Cur ergo non & olim, ex 10
pacto nudo donationis actio oriebatur?
Et Bartoli approbata traditio eſt, eos de-
mũ cõtractus nominatos ſtatim actionem 11
producere, qui ab actu paciſcendi denomi
nentur, vt emptio, locatio, ſocietas, eos ve
rò qui ab executione, ita demum ſi execu
tio, ideſt rei traditio fiat, vt ij ſunt, qui re
contrahũtur, depoſitũ, cõmodatũ mutuũ,
non enim pactũ mutuandi, aut deponẽdi,
aut cõtractus nominatus eſt, aut actionẽ
ꝓducit. Sic neq; pign[9] olim, neq; dos, neq;
donatio, nam & horũ nomina ab executio
ne, non à pactione ſunt. Sed cùm iure Pon 12
tificio[m] atq; adeò noſtro[n], ex pacto nudo
actio oriatur, agi poſſe crediderim ex hu-
iuſmodi pactis, vt executio fiat, non vt ex
depoſito, aut mutuo, ſed vt ex pacto depo
nendi, aut mutuandi[o].
FACIAS) Idẽ & in alijs duob[9] eſt, facio
vt facias, facio vt des, niſi ꝙ hoc non præ-
ſcriptis verbis actio, ſed de dolo oritur.[p]
ΣΥΝΆΛΛΑΓΜΑ.) Ideſt cõtractũ ex quo vl
tro citroque obligatio naſcitur[q]. Non ma 13
lè autem Doctores noſtri, qui contractus
in proprios, improprios, improprijſsimos
diſtinguunt, vt ſint ꝓprij, qui vltro citroq; 14
obligant, quales, emptio, locatio, ſocietas,
permutatio, & innominati. Improprij, qui
alterũ tantũ, vt ſtipulatio, mutuum, dona-
tio. Improprijſsimi, qui neutrum obligãt,
niſi quatenus obligationẽ contractã diſſol
uunt, vt pactũ quod remiſsiuum dicimus,
acceptilatio, diſtractus.
ET hinc.) Vt & ex innõinatis. At differũt 15
nominati ab innominatis, in multis. Illud 16
ꝑcipuũ eſt, ꝙ hi debiliores ſunt, primũ em̃,

i §. item pretium. verſi. ſi. inſti. de empt. & vendit.
k l. 2. §. item emptio. ff. de re. permutat.
l Alexã. hic col. 2. Iaſ. co. ſi. Iaſ. in l. ſi. nu. 13. ff. de cond. ob cauſ. Iaſ. in l. 1. §. ſi quis ita n. 29. ff. de verbo. obligat.
m c. 1. de pac.
n l. 4. titu. 8. lib. 5. ordin.
o arg. no. per Anton. in c. ab excommunicato. nu. 25. de reſcrip.
p l. naturalis §. ꝙ ſi facio. ff. de præſ. ver.
q l. labeo. §. contractum. ff. de verbo. ſignif.

illis, oblatio loco impleméti eſt[a], in his ne quaquam, quod hîc Accurſius, & alij no tant[b], in illis ex nudo pacto (quia ſaltim inſtrumentũ nominis habẽt) actio naſcitur, in his minimè. Quid ergo? Iuſtæ cauſæ, aut cohærentiæ contractus (quod hîc probatur) veſtimenta exiguntur, in illis, qui ad dandum obligatus eſt, dare præciſè tenetur[c], in his liberatur, ſi id præſtat, quod aduerſarij intersit[d]. In nominatis,
17 pœnitentiæ locus non eſt[e], in innominatis erit re integra, [f]q̃d & ad permutationẽ Accurſius[g] hîc extendit. Ego ſubſiſto,
18 quòd ab altera eiuſdem Accurſij gloſſa[e] approbata didici, in contractibus innominatis non reſpectiuis, pœnitentiæ locum non eſſe. Atquin permutatio (vt ſuprà quoque diximus) contractus innominatus non reſpectiuus eſt, niſi fortè, nunc enm defendimus, quia de permutatione loquitur, quæ ſola oblatione conſtat. Sed locus deliberationi ſit.

CIVILEM obligationem.) Haloander legit actionem; Florentinus codex obligationem, quod Accurſius & cæteri agno
19 ſcunt. Quare rectè hinc & aliunde[h] quoq; non ſemel, communiter[i] colligunt, ex contractibus iuriſgentium, non ſolùm naturalem, de qua dubium non eſt[k], ſed & ciuilem obligationem naſci, ſicut & ex contractibus ciuilibus, vtramq; naſci[l], frequẽtiores[m] cõſentiunt. Naſcitur autem ex cõtractibus iuris gentium, naturalis propter eorum originem, quæ à iure gentium eſt, ciuilis propter ciuilis iuris approbationẽ, naſcitur ex contractibus ciuilibus, ciuilis propter eorum originem, quæ à iure ciuili eſt, naturalis propter contrahentium cõſenſum[n]. Vnde liquet apertiùs acceprila-
20 tionem (quod lege proxima diximus) hoc intellectu, eſſe iuriſgentium.

ET ideo puto rectè Iulianum à Mauriciano reprehenſum in hoc: dedi tibi Stichum, vt Pamphilu Manumittas: manumiſsiſti: euict⁹ eſt Stichus. Iulianus ſcribit in factum actionem à prætore dandam. ille ait ciuilem incerti actionem, id eſt pręſcriptis verbis ſufficere. eſſe enim contractum (quod Ariſto. dicit) σωάλλαγμα dicit vnde hæc naſcitur actio.

[a] l. obſignatio ne. C. de ſolu.
[b] gl. mag. ad fi. Iaſ. num. 11.
[c] l. vbi autem §. fi. ff. de ver. obligatio.
[d] l. naturalis §. 1. ff. de præſ. ver.
[e] l. ſicut. C. de actio. & obli.
[f] l. ſi pecuniã ff. de cond. ob cauſ.
[g] g. in d. l. ſi cũ fundum. §.
[h] l. naturalis §. 1. ff. de præſ. ver. l. hæres à debitore. §. q ſi hic. ff. d fide iuſ. l. ſi vnus. §. pactus. infra eod. l. Stichũ §. naturalis. de ſolut.
[i] Bar. in l. ex hoc. n. 18. ff. de iuſti. & iur. Claud. ibi. col. penult.
[k] l. cùm amplius. §. is natura. ff. de regul. iur.
[l] l. ſi fideiuſſor. ff. de cond. indeb. l. 1. §. ſi quiſita. ff. de verb. obligat.
[m] Bar. in l. 1. §. cõuentionis ſuprà. Alex. col. pen. Fort. colum. fin.
[n] l. an inuti. lis. §. fin. ff. de actio. & oblig.

1 *Euictio de natura cõtractuum innominatorum eſt.*
2 *Actio in factum generalis & ſpecialis.*
3 *Actio præſcriptis verbis in quo differat ab actione in factum?*
4 *Actiones natiuæ & datiuæ.*
5 *Actiones datiuæ an ad hæredes tranſeant?*
6 *Communes opiniones contrariæ.*
7 *Æmilij negligentia notata.*
8 *Ceſsionario datiua actio competit.*
9 *Vtiles actiones datiuæ ſunt.*
10 *Condictio ex lege datiua actio eſt.*
11 *Actiones ex pacto nudo à lege confirmato datiuæ ſunt.*
12 *Actio ex edicto. Siquis omiſſa cauſa teſtamẽti. datiua eſt.*
13 *Actio quæ ſecundo donatario acquiritur, datiua eſt.*
14 *Arrogato actio competens datiua eſt.*
15 *Actio præſcriptis verbis, cur incerta dicatur?*
16 *Contractus innominati incerti dicuntur.*
17 *Contractus innominati quibus nominatis ſimiles ſint?*
18 *Contractus in dubio cenſetur innominatus.*
19 *Contractus à forma ineundi, an à forma implendi denominentur?*
20 *Communes opiniones contrariæ.*
21 *Bartoli opinio declarata aliter quàm alij faciant.*
22 *Actio præſcriptis verbis, ab actione d: dolo quãtum in propoſito differat.*
23 *l. naturalis. §. quod ſi faciam. ff. de præſ. ver.*

ET ideò.) Quia ex do vt facias, ciuilis obligatio oritur, vnde etiam actio præſcriptis verbis naſcitur.

IN hoc.) Quod ſequitur.

EVICTVS.) Vt igitur de contractuum nominatorum natura euictio eſt, ſic & innominatorum.[o] 1

IN FACTVM ACTIONEM.) In factum actio, & genus & ſpecies eſt, 2 vt & adoptio[p], generalis enim actionem in factum ciuilem, & actionem in factum prætoriam cõprehendit. Actio in factũ ci 3 uilis, eadẽ quæ & actio præſcriptis verbis[q] eſt, actio in factum prætoria, ab actione præ-

[o] g. in l. pacta cõuenta. in g. mag. poſt pri. ff. de contrah. emptio.
[p] l. 1. ff. de ado.
[q] l. 1. cũ ſeq. ff. de pſ. verb.

præſcriptis verbis differt. Actio igitur præſcriptis verbis ab actione in factum, & tanquam ſpecies à genere, & tanquam ab ſpecie ſpecies diſtingui poteſt. Differũt & in eo, quòd præſcriptis verbis tunc agimus, cùm dubium eſt, quæ actio cõpetat, actio in factum, cùm certum eſt, aliam minimè competere. In eo quoq; inter eas differentia eſt, quòd actio præſcriptis tũc naſcitur, cùm verba ſine facto interuenerunt, & alia actio non competit[a], actio in factum, cùm factũ, ſine verbis, & ſpecialis alia actio non eſt[b]. Denique & in hoc, ꝙ actio pręſcriptis verbis natiua eſt, actio in factum datiua.

4 A PRAETORE dandam.) Nullibi (vt Bartolus notat) expreſsior in iure locus, ꝙ actionũ quædam natiuæ, quædam datiuę ſunt. Illæ materiam præexiſtentem habẽt ex qua naſcantur, ideſt cotractum obligationemq́;, hæ non habent, ac proinde non naſci, ſed dari à lege, aut Prætore dicũtur. Quæ opinio (etiam ſi quidam diſſentiant, & omnes omnino natiuas dici maluerint) receptior eſt[c]. Sic (inquiunt) homo vn⁹ datiuus, primus omnium parens, cæteri natiui rectè appellẽtur. Sic (inquit Bald[n]) creatio à generatione differt, in illa ex nihilo, aliquid, in hac ex aliquo, aliquid fit, datiuæ itaq; creari, natiuæ generari rectè dicũtur. Sed qui huius inueſtigationis vſus? Et quidam nullum exiſtimant, alij maximũ,
5 quia natiuæ, ad hæredes trãſeunt[d], datiuæ non, vt Accurſius[e] vult, cuius opinionem, Bartolus[f], Baldus[g], Salicetus, Angelus[h], Alexander[i], Iaſon[k], & Decius[l] ſequũtur. Addidi & his ſemper, alibi Accurſium[m] vt Aemilij[o] Ferreti deſiderem nũc diligentiam, qui Decium ſolum cùm citet (alium præ-
6 terea neminem) Accurſij tamẽ gloſſam illam, indiligentius aliquanto, ab omnibus
7 improbari ait. Atqui Decius non ab omnibus reprobari Accurſium, ſed eius opinionem lege non probari ſcripſit. Ego etiam ſæpiſsimè, Accurſij gloſſam quanuis receptam ſecutus non ſum. Id quod me ſequẽ-
8 tia perſuadent. Datiua enim actio illa eſt,
9 quæ ceſsionario datur[o]. Datiuæ ferè vtiles omnes actiones[p] ſunt, quæ crebrior opi-
10 nio[q] eſt. Datiuæ condictiones ex lege[r], da-
11 tiuæ actiones, quæ ex pacto nudo à lege confirmato naſcũtur[s], vt Zaſius cenſuit[t].

a l. cum mota ad fi. C. de trãſ actio.
b l. qui ſeruũ darum. ad fi. ff. de pſ. verb.
c Iaſ. hic ĩ. 1. nota. Deci. ĩ. l. cũ mota. co. antep. C. de trãſa.
d l. 1. C. de hæred. actio.
e g. in l. cum precario. 2. ĩ. g. tranſit. ff. de precar.
f Bar. ĩ. l. ſi hominem. §. datur. ff. depo.
g Bal. in l. cũ à matre. col. 2. C. de rei ven. Sali. num. 3.
h Ang. in l. cum precario.
i Alex. in l. certi cõdictio. in pri. ĩ addit veritas. infrà ſi cert. petat.
k Iaſ. hic. n. 7
l Dec. in l. cũ mota. col. pen. C. de tranſac.
m g. in l. ſi in g. po. ff. d edẽ.
n Aem. n. 50
o g. in l. 1. ĩ. g. po. Bart. col. ſi. C. de actio. & ob. Alex. hic.
p gl. ĩ. l. 1. ĩ. g. varijs. ff. de actio. & oblig. ĩ. l. ex legato ĩ g. 1. C. d lega.
q Soci. ĩ. l. certi conductio. in princ. nu. 7. ff. ſi cert. petat.
r l. vnica. ff. de condi. ex l. Bar. in l. 1. n. 11 & n. 16. ff. de actio. & obli. Bar. ĩ. l. 1. n. 4. C. de actio. & obligatio.
s l. legitima. ſuprà.
t Zaſ. in pri. inſt. d act. fo. 2.
y l. 1. in prin. ff. ſi quis om. cauſ. teſt.
x l. de libertatib⁹. §. haredẽ. ff. ſi quis om. cau. teſta. l. fin. C. eod.

Num ergo tot his caſibus trãſmiſsionem ad hæredes negabunt? Quid quòd actio ex edicto. Si quis omiſſa cauſa teſtamen- 12
ti, datiua[y] eſt, at illa ad hæredem tranſit[x]
Quid quòd actio, quæ ſecundo donatario 13
acquiritur, datiua etiam, hæredibus tamen ipſius non negatur?[y] Quid quòd arro- 14
gato actio competens datiua non minus eſt[z], ſed ea hæredibus & in hæredes competit? Quare vt non ab omnibus improbari, Accurſij gloſſam veriùs[a] profectò eſt, ita approbatam nõ eſt cur ſequamur, niſi tamen aliquis ſit, cui noſtra hæc argumenta leuia videri poſsint.

INCERTI.) Cùm ex verbis (quæ vt in 15
plurimum certa ſunt[b]) hæc actio oriatur, quid eſt quòd hîc & alibi quoque ſæpe[c], incerta dicatur? Et receptius eſt, ratio- 16
nem eſſe, quia & contractus ipſi innominati, pro quibus competit, incerti ſunt, incertum enim in quam nominatorũ ſpeciem 17
cadant, iudicantur tamen ſecundùm eorũ naturam, quibus ſimiliores ſunt[d]. Do vt des emptioni, facio vt facias mandato, do vt facias, & facio vt des locationi[e]. Qua- 18
re, & in dubio, contractum innominatum dicimus, & actionem præſcriptis verbis dandam. Nominatis enim in re certa locus.

PRAESCRIPTIS verbis.) Cũ hic cõtractus, facio vt des ſit, ideſt Pamphilum ego manumitto, vt tu Stichum mihi des, Quid eſt, quòd actio præſcriptis verbis facienti, ac non potiùs actio de dolo competit? Et hîc ille tractatus incidit, contractus 19
à forma ineundi, an à forma implendi denominẽtur. Accurſius[f] enim à forma ineũdi mauult. Si igitur dixeris, dabo tibi decem vt pro me Romã eas, do vt facias eſt, ſi verò ſic, ibo pro te Romã, vt mihi deceẽ des, erit facio vt des, q̃ opinio exploſa eſt. Vltramõtaniq; formam implẽdi magis inſpiciendã contendunt, vt ſi faciam facio vt des ſit, ſed ſi tu des ſit do vt facias, quod crebriùs Alciatus[g] teſtatur. Verùm & eſt tertia Bartoli[h] ſentẽtia, quam frequentio- 20
res ſecuti ſunt[i], eſſe in his contractibus ſingulis contractum duplicem, ita vt ex parte dantis appelletur do vt facias, ex parte facientis facio vt des. Sed in quo hæc à ſecunda differt? Et Bartolus,

titul.
y l. quotiẽs. C. de donat. quæ ſub. mo.
z Bar. ĩ. l. ſi arrogator. Bart. n. 12. ff. d adop.
a l. labeo. ff. d ſup. leg.
b l. ſi domin⁹ ff. d præſ. ver. l. rebus. C. de re. per.
c l. 1. §. ſi quis ſeruũ. ff. d po. l. cum qui. §. ſi rẽ inſpectori. ff. commo.
d Bar. in l. ſi pecuniam. col. 1. ff. de cond. ob cau. Bart. cõſ. 159. n. 3. Iaſ. in §. item ſeruiana. n. 16. inſti. de actio.
e l. naturalis. §. ꝙ ſi faciam. ff. d præſ. ver.
f g. in l. cum mota. in gl. ſi. C. de tranſac. g. in l. ex placito. in g. ſubiecta. in verſ. itẽ nota. C. de re. per. gl. in l. cũ proponas. i. g. tradidiſti. C. d dolo.
g Alcia. in l. cũ mota. ĩ ver. præſcriptis verbis. colũ. 2.
h Bar. in l. ſi intra. in ſed. in d. l. ex placito. in l. cum mota in l. cũ proponas. in l. ſi quis cum debitore. ff. de iur. iur. ĩ l. naturalis. §. ꝙ ſi facio. ff. d præſ. ver.
i Iaſ. in l. cũ mota. nu. 28. Clau. col. pen. Alexan. in l. cùm proponas col. 2. C. de dolo. Iaſo. in l. ſi quis cum debitore. nu. 6. ff. d iur. iuran. Curt. iun. in l. naturalis. §. ꝙ ſi faciam. ff. de præſ. verb.

a Bar. in. l. cũ mota. & in. §. ſed ſi facio.
b Deci. in. l. cum mota. col. fin.

aliquando[a] differre nihil exiſtimat, niſi ꝙ alijs ipſe verbis declarat, aliquando differre ſentit, quod ſic Deci[9][b] expoſuit, vt Bartoli opinio intelligatur reſpectu potentiæ à principio, ante implementum enim contractus innominatos eſſe in potẽtia, vt vel hoc vel illo modo nominari poſsint, ſe-
21 cundùm quod priùs implementum ſequetur. Mihi alia Bartoli mens videtur, quod & ipſe quodam in loco[c] præcipuè ſentit, nempe, vt non pręuentioni locus ſit, quod Vltramõtani tenuiſſe videntur, ſed vt ex implemento ſic cognoſcantur, vt te dante, ſit do vt facias, me verò poſtmodum faciente, ſit facio vt des, effectuſque ille maxim[9] eſt, quòd ex do vt facias actio præ-
22 ſcriptis verbis naſcitur, ex facio vt des actio de dolo[d], illa perpetua eſt, hæc biennio expirat, hæc famoſa eſt, illa non. Quæ cùm ita ſe verè habeant, quid eſt, quòd facienti (vt dubitare cœpimus) actio de dolo hîc non datur? Et communiter[e] reſpondent, facienti actionem de dolo competere, cùm alter non dedit, neque enim (ſic-
23 que ipſe præ cæteris declaro) συνάλλαγμα tunc eſt cùm dare ceſſat[f], competere autẽ facienti actionem præſcriptis verbis, cùm dedit alter, eſſe enim vno faciente, & altero dante contractum (quod Ariſto. dicit) συνάλλαγμα, vnde hæc actio oritur, ſed & ſi daturus, dare ceſſet, ei tamen ex facto facientis commodum aliquod adſit, actionem præſcriptis verbis (vt communiter traditum eſt[g]) faciens habebit. Nam & hîc quodammodo συνάλλαγμα conſiderari poteſt, quia ex eo quod ipſe facio (& ſi nõdum dederis) tibi tamen adeſt. Hæcque in articulo nodoſo, approbata magis ac dubio procul probabiliora ſunt, quàm quæ recentiores imaginantur.[h]

c Bart. in. d. l. cum proponas.
d d. §. ꝙ ſi faciam.
e Iaſ. in. l. cũ mota. nu. 28.
f d. §. ꝙ ſi faciam.
g Deci. in. l. cum mota. col. pen. Alciat. parad. libr. 5. capit. 7.
h Caſt. & Deci. in. l. cũ mota. Alcia. lib. 5. paradox. ca. 7. & lib. 3. ca. 13. & in. l. labeo. 2. ff. de verbo. ſignif.

SI ob maleficium ne fiat, promiſſũ ſit: nulla eſt obligatio ex hac cõuẽtione.

1 *Ratio dubitandi & decidendi quæ hîc fuerit?*
2 *Turpiter facit qui accepta pecunia facit id quod gratis tenetur.*
3 *Pace compoſita an capta in bello citra pretiũ redemptionis reſtitui debeant.*
4 *Bellum iuſtum vbi eſt licitè pretia redemptionis capiuntur.*
5 *Emancipationis pretium an iure pater accipiat?*
6 *Defendere alium gratis regulariter quis non compellitur.*
7 *Teſtis falſi reus ſit (etiam ſi verum dicat) cùm ob teſtimonium dicendum pecuniam accepit.*
8 *Iudex pecunia data, ſententiam licèt iuſtam ferens litem ſuam facit.*
9 *Teſti in cauſa iuſta pecuniam dans puniendus eſt.*
10 *l. 115. ſtili.*
11 *Teſtimonium eius qui per pecuniam illud dixit contra producentem valet.*
12 *Scholaſtici qui ſuffragia ferunt teſtes ſunt.*
13 *Obligatio nulla cur in hoc. §. non naſcatur noua conſideratio.*
14 *Pactum nudum quibus modis conſiderari poſsit?*
15 *Pactum nudum in præſentia, etiam obligationem naturalem non parit.*
16 *Stipulatio delicti an obligationem naturalẽ producat?*
17 *Promittens per ſtipulationem vt maleficium fiat an obligetur?*
18 *l. pen. ff. de condi. ob turpem cauſam.*
19 *Exceptio intentionis ſeu facti quæ ſit?*
20 *l. 3. §. quotiens. ff. de condi. ob turpem cauſam.*
21 *Turpitudinis cauſam non purgat ſpontanea ſolutio.*
22 *Communis opinio impugnatur.*
23 *Intellectus. l. pen. ff. de condi. ob turpem cauſam. præter cæterorum traditionem.*
24 *Effectus diuerſi ex eadem re, diuerſis reſpectibus producuntur.*
25 *Ipſo iure tutus exceptionibus tamen iuuare ſe poteſt.*
26 *Conuentiones turpes an à lege permitti poſſint.*
27 *Occidens hominem (lege permittente) an ſit tutus in foro conſcientiæ?*
28 *Communes opiniones contrariæ.*
29 *Vouens Deo ob rem turpem an voti reus ſit?*
30 *Poſſeſſoris cauſa in pari cauſa turpitudinis quando ſit potior.*

SI ob maleficium.) Dubitandi hæc ratio, quia & ſi 1
rei turpis, cõuentio nulla ſit[i], at ne maleficiũ fiat, honeſta potiùs cauſa videri potuit, cuiuſq; implemento, pactum nudum, ſiue cõtractus hîc innominatus veſtirẽtur[k]. Decidendi verò, quia cauſa iuſta nõ eſt, ex parte ſalti recipiẽtis[l]. Quare 2
& ge-

i l. quod ſæpe. §. veneni. ff. de contrah. emp. l. nec prætermittẽdum. ff. pro ſocio.
k ſuprà verſ. ſed & ſi in alium.
l l. vlti. ff. de cond. ob turp. cau.

& generaliter dictum eſt[a], turpiter eum fa
cere, qui accepta pecunia facit, idq́ð gratis
tenetur. Cui conſequẽtia, quotidiana quę
3 dã notãtur. Inde enim vt cõpoſita pace in-
ter principes, capta bello citra pretiũ redẽ
ptiõis reſtitui debẽt[b], ſcilicet (vt ego exau
4 dio) ſi bellum iuſtum nõ fuit, alioqui vt ca
pientium res (omnium conſenſu[c]) fiunt,
ſic pro reſtituendis, licitè accipi aliquid
5 poteſt. Inde etiam vt pro emancipando fi
lio pater pretium iure capiat[d], vt Bartolus[e]
notat, quòd videlicet, cogi vt faciat gratis,
6 non poteſt[f]. Inde præterea vt defendere a
lios regulariter non teneamur, quæ cre-
brior opinio eſt[g], quia in iure legimus, pro
7 defendendo pecuniam accipi poſſe[h]. Inde
demum vt teſtis falſi reus fiat, qui ob dicẽ
dum teſtimonium pecuniam accipit, etiã
8 ſi cauſa iuſta ſit, verumq; dicat[i]. Sic enim
& in iudice expreſſum eſt[k], eò ampli' Pau
lus notat, ſi ſtatutum eum puniat, qui fal-
9 ſos teſtes produxerit, ſtatuti pœna, & hũc
puniendum, qui teſti, in cauſa iuſta pecu-
niam det. Neq; autem hæc per legem Re-
10 giam[l] correcta ſunt, quæ pœnam arbitrio
iudicis relinquit, nã vt in vſu illa ſit, (quod
probari oportet) arbitrari iudex poterit,
pœnam falſi imponendam. Illud tamẽ æ-
quiſsimum eſt, vt valeat eius teſtimonium
11 contra producentem, quod Baldus[m] & no-
tat, & valde laudat. Mihi hæc memoria di-
gniſsima certè viſa ſunt, vt ij ſaltim admo-
neantur, qui nõ virtute meritiſue, ſed pre-
tio, & corruptis fauitorib', in noſtris ſcho
12 lis ambiũt. Nam & teſtes eſſe ſcholaſticos
dum ſuffragia ferũt, pluſquam notum eſt.
Caueat igitur quiſquis is eſt, quem gehen
næ metus non terret, & pœnæ infamiæq;
ſaltim ſupraſcriptæ metu aut à dando, aut
ab accipiendo manus abſtineat, quę in his
vel maximè puræ ſeruandæ[n] ſunt. Et hæc
13 ď cõmuni hac ratione ſatis. Sed quid ſi nul
lam obligationem hîc naſci dicamus, quia
non tam conuentionis poteſtate malefi-
ciũ nõ fit, quàm pœnæ legalis metu, vnde
συνάλλαγμα nõ eſt. Et hoc ferè eſt vt pro-
bem.

14 PROMISSVM ſit.) Pacto nudo. Vnde
notandum pactum nudum eſſe, vel cùm
cauſa nulla ſubeſt, vel ſubeſt, ſed non im-
pletur, vel impletur, ſed non iure conuen
tionis, vel iure cõuentionis impletur, ſed

a l.4. §. ſi tibi indiciũ. in glo. repeti. ff. de cond. ob turp. cau. Bal. in c. ſuper eo. de tranſactio.
b Bal. in. l. fi. C. de cond. ob turp. cauſ. Iaſo. hic.
c doct. in l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur.
d l. 2. ff. de cõdi. ob cau.
e Bar. in l. vtrũ. ff. de verbor. obligatio.
f l. filiuſfa. §. ſecundum vulgarẽ. de leg. 1.
g Bar. in l. vt vim. col. fi. ff. de iuſt. & iur. Iaſ. & Clau. col. pe. & fi. Feli. in c. quãta. ǒſentẽ. excom.
h l. metum. §. ſed licet. ff. q́ð met. cauſ.
i g. in l. 1. §. g. aduocationem & ibi Bar. ff. ad l. cor. d. fal. Iaſo. in. l. diuus. nu. 27. ff. de re iudi.
k l. 2. vbi. Paul. ff. de con di. ob tur. cau.
l l. 15. tit. 11.
m Bal. in c. fi. de teſtib. cog. Bald. in c. 1. in ver. præmio. d ... de realie. fact. ... ſib. feud.
n l. 1. ff. d var. & extraord. cog.

iniuſta eſt. Intelligi etiam hîc poteſt, pro-
miſſum per ſtipulationem. Sed in eo diffe
rentia eſt, quòd ex pacto nudo nulla obli- 15
gatio orietur, etiam naturalis, ex ſtipula-
tione orietur quidem, inefficax tamen, at-
que ideò promiſſori exceptio[o] condictio
que dabitur[p]. Sed quid ſi per ſtipulationẽ 16
promittas, vt maleficium fiat? Et ſi quis ſe 17
maleficium facturum promiſerit, nullam
obligationem naſci[q], magna cõſenſio eſt.
Si verò promiſeris Titio centum, vt male
ficium faciat, an tunc obligatio oriatur cõ
trouerſa res eſt. Vltramontani enim naſci 18
eam credunt, quòd in ea ſpecie, exceptio-
nem doli aut in factum competere ſcri-
ptum ſit[r], Accurſius Bartolus & frequen-
tiores[s] contrà, & tunc ipſo iure non naſci.
Nam & ab initio non valere dicitur[t], & ei
fideiuſſor minimè accedit[v]. Quòd verò de
exceptione doli vel in factum relatum[x]
eſt, variè diſſoluunt. Bartolus[y] referre ex-
preſſa turpitudo fuerit, an tacitè colliga-
tur, quæ diuinatio eſt. Idem de exceptio- 19
ne intentionis ſeu facti intelligẽdum, quæ
actorem ſine actione, agere de facto præ-
tendit[z]. Sed & hæc ſolutio ſatis non facit,
vt enim demus exceptionem intentionis
hanc eſſe (quod tamen viri docti negant[a],
& eſſe magis eam credunt, quę de iure, vel
ď facto agẽti, directò opponitur) nihil cer
tè eſt cur in ea intelligamus, quæ exceptio
propriè non eſt, ſed abuſiua, & (vt aiunt[b])
non exceptio, ſed allegatio. Quid quòd
expreſsim, de exceptione doli, vel in fa-
ctum, lex loquitur, non de exceptione in-
tentionis ſeu facti? Romani itaque & Iaſo
nis tertia ſolutio eſt, ſi dolo aut metu pro-
miſſum ſit, exceptione opus eſſe, quia
qui contractus, dolo metúue fiant, ipſo iu
re valent.[c] Sed an non hæc reſtrictio eſt,
eùm non de doli tantùm, verùm & de in
factum exceptione loquatur lex? An non
doloſi, hoc ſenſu, melioris conditionis
futuri ſunt, & ex dolo ſuo commodum
reportabunt, ſiquidem dolo adhibito,
ipſo iure obligatio naſcitur, quæ eo non
interueniente, ipſo iure non naſceretur?
Quare plures (licèt hæc non opponant) in
hunc modum ſoluũt. Si turpitudo ex par-
te dantis & accipientis ſit, ipſo iure obliga
tionẽ nõ naſci, ſi ex parte accipiẽtis ſolius,
exceptione tũc eſſe opus. Exempla vtriuſ
que caſus hæc ſunt, Promitto tibi centum

o l. pen. ff. de cõ. ob tur. cau.
p l. idẽ. §. quoties. eod. titul.
q l. generaliter. ff. de verb. obligat.
r d. l. penult.
s Iaſ. in. d. l. generaliter. colum. 2.
t l. ſi plagij. ff de verb. oblig.
v l. ſi à reo. §. fi. inuct. l. 1. ff. de fideiuſſo.
x d. l. pen.
y Bar. in d. l. pen. & d. l. generaliter.
z Bar. ĩ. l. qui ſe debere. ff. de cond. ob cauſ.
a Zaſ. in d. l. qui ſe debere. Alci. de quinq. ped. praſ. fo. 36
b g. in. l. in rebus. in g. exceptionem. C. de iu. dot. in. c. 1. in g. defenſionis. de lit. cõt. in 6. Bal. in l peremptorias nu. 27. C. ſent. reſcin. nõ poſ.
c l. dolo. C. de inutil. ſtipul.

ſi Titium occidas. Promitto tibi centum,
ſi librumq́ uem tibi commodaui, mihi reſtituas. Huic cõmuni intelligentiæ, quam
cæteris deteriorẽ contendit, Iaſon tanquã
difficillimum obicem, paragraphum noſtrum obiecit. Ipſe planè reſpondeo, duplicem hîc eſſe lectionem, vnam affirmatiuã,
quam Haloander agnouit, alteram negatiuam, quã cęteri ferè codices (& vel Florentinæ Pandectæ agnoſcũt) ſi affirmatiuam
teneas non obſtat, poni enim tunc poteſt
in turpitudine dantis & accipientis, ſi negatiuam, cõſiderandũ eſt, hîc pacto nudo,
illic per ſtipulationẽ promiſſum. Cæterũ
refragatur cõmuni intellectui (vt video)
20 vrgẽtiùs, quod Vlpianus[a] in eodẽ tractatu
dixerat, quotiẽs ſolius accipientis turpitudo verſetur, repeti poſſe, quomodo enim
Pomponium[b] tunc defendent, dum ſubdit
TAMEN SI SOLVERIS NON
POSSE REPETERE? Et communia tenentibus, neceſſariò dicendum eſt,
vbi turpitudo ſolius accipientis ſit, repeti
poſſe, ſi vel antea ſolutum ſit, quàm turpitudinis cauſa ceſſet, vel in ipſo actu, vel
paulò pòſt,[c] repeti verò non poſſe, ſi poſtea ſoluatur, id eſt cùm finita iam turpitudinis cauſa fuerit[d], quomodo Accurſius,[e] Bartolus, & alij intellexiſſe vidẽtur.
Mihi tamen vix eſt vt placeant, vbi enim
21 legerunt (quod Iaſon[f] in loco ſatis animaduertit) vt turpitudinis cauſam purget ſpõ-
22 tanea ſolutio? Purgat quidem metum[g], fateor, ſed ille accidit conuentioni, non cauſa eius eſt. Quid ꝙ ſolutionem hîc, poſt finitam cauſam turpitudinis fieri, illîc antè,
diuinatio eſt. Quid quòd ratio ſubiecta,
QVONIAM SVBLATA. &c. vix
23 quadrabit vnquam. Cõtendi ergo, totam
illam legem intelligendam, cùm dantis,
& accipientis cauſa turpis fuit, vt ſit ſenſus,
vſq; adeò repetitionẽ ceſſare, cùm vtriuſq;
turpitudo proponitur[h], vt ceſſet etiam ſi
is qui dedit, doli, aut in factum exceptione, eſſet tut[9], in eo enim dubitatio maior[i].
His ratio ſubiecta quadrat cùm ait, QVONIAM SVBLATA PROXIMA
CAVSA STIPVLATIONIS,
QVAE PROPTER EXCEPTIONEM INANIS ESSET, PRISTINA CAVSA ID EST TVRPITVDO SVPERESSET, acſi dixiſſet,
duas in propoſito cauſas, alteram proximam, ea eſt ſtipulatio, remotam alteram,
ea eſt turpitudo vtriuſq;, vtraque accipiẽtem iuuari potuiſſe, vt tamen priorem tolli concederemus, neq; condictionem impedire, quia propter exceptionem inanis
eſſet, at ſupereſſe priſtinam (id eſt turpitudinem vtriuſq;) cuius poteſtate, repetitio
ſoluti ceſſabit. Verùm obijciat aliquis, ꝙ
ſi turpitudo dantis & accipientis fuit, nulla ipſo iure obligatio naſcitur. Reſpondeo
cum Romano & Iaſone, dolo promiſsionem fuiſſe factam, ergo erit doloſus in meliori ſtatu? Reſpondeo, imò deterioris, nã
& ipſo iure excluditur, qua parte promiſſio vtriuſq; turpitudinẽ habuit, & doli exceptione repellitur, qua parte dolũ adhibuit, neq; nouũ enim vt diuerſis reſpectibus, diuerſi effect[9] naſcãtur[k], ſicq; à Barto-
24 lo[l] nõ in diſsimili ſpecie notatũ legimus,
eũ qui ipſo iure tut[9] eſt, alijs quoq; allegationibus, teſtiũ inſtrumẽtorũq; exceptio- 25
nib[9] vti poſſe. Dicet alius rurſus, an nõ repugnat tibi vox illa SVPERESSET.
neq; enĩ dixit SVPEREST? Reſpondeo, repugnare nihil, referendũ enim hoc
ad ſubauditũ iuriſcõſulti reſponſum, cùm
enim ait NON POSSE TE REPETERE tale eſt, acſi dixiſſet, RESPONDI NON POSSE TE REPETERE. Dicet poſtremò quiſq́, ſi totus ille cõtextus intelligendus eſt, cũ fuit turpitudo
vtriuſq;, quonã pacto defendes illa, q́ aduerſari ſuperioribus vidẽtur, PORRO
AVTEM? Reſpondeo, tantũ abeſt, vt ad
uerſentur, vt elegãter prorſus cõfirmẽt, ac
ſuperiora declarado, & inferẽdo, apertiùs
exponãt. Et hęc de nodo difficillimo ſatis,
ne & ipſe non vſq; ad animam (vt Iaſon inquit[m]) in eo laboraſſe videar.

NVLLA eſt obligatio.) Etiã quantũ ad
pœnã[n]. Sed nũquid à lege huiuſmodi con- 26
uẽtiones permitti poterũt? Et nõ poſſe cõ
ſtat[o], niſi iuſta & rationabilis cauſa permittẽdi ſit[p]. Eritne ergo tut[9] in foro cõſciẽtiæ 27
is qui lege permittẽte hominẽ occidat? Et
futurũ, cõmunẽ opinionẽ ait Alexander[q].
Cõtrà nõ eſſe tutũ gloſſa eſt iuris canoni- 28
ci[r], q́ & receptior eſt[s], verũ cõponi hæc ſic
poſsũt, vt ſi iuſta, & diuino iuri cõformis
lex ſit, tutum reddat, alioqui nequaquã[t].
Igitur tutus ille eſt, qui cùm ſe defendit,
cum moderamine inculpatæ tutelæ aggreſſorem occidit, ea enim iuri omni diut
no &

a l.4.§.quotiens.
b d.l.penul.
c d.§.quotiẽs
d d.l.penul.
e g.in.l.pen.
ĩ ver.ſolueris.
Bart. num.6.
f Iaſ.in.l.generaliter.co.3
g l.2.C.quod
met.cau.
h l.3.l.4.ver
ſic.item ſi dederit.ff.de cõdi.ob tur.cau.
i l.qui exceptionem.ff.de cond.inde.
k l.in nume rationibus.ff.de ſolut.
l Bar.in.l.cũ virum.C.de ſi deicom.
m Iaſ.i.l.generaliter.col.2.ad fin.
n g.i.§.quod turpi.inſti.de inuti.ſtipula.
o c.erit.4.diſtinct.
p Bar.& docto.in.l.2.C.quan.lic.vnicuiq; ſine iud.ſe vid. Alex.in.2.vol.cõſ.114.
q Alex.in.l.ſi plagij.col.2.ff.de verbor.obligatio.
r g.in.c.inter hæc.33.q.2
s Iaſ.in.ſi plagij.col.1.Fort.ĩ vlt.ſi.n.129
t Abb.in.c.2.col.1.de homicid.

no & humano eſt conformis[a], maritum tamen qui vxorem in adulterio deprehẽſam, ante ſententiam interſecit, non ſic tutum exiſtimabimus, de quo ſuprà quoque diximus[b]. Et ſupradicta quidẽ procedũt,
29 cùm homini mortali promittitur. Quid ſi Deo immortali, vt cùm vouet Deo ſe mille daturũ, ſi muliere potiatur, aut ſi in lite iniuſta iudex pro eo pronuntiet, aut ſi in bello iniuſto victoriã adipiſcatur? Et Iſernia[c], promittentem ex huiuſmodi voto obligari, idque theologos tenere affirmat, Iaſon[d] ſubſiſtit, ne duriùs cũ Deo agatur, quàm cũ homine[e]. Et quia turpis & incauta promiſsio ſit[f]. Ego à theologis[g] etiam didici Iſerniæ opinionem vix vno aut altero caſu poſſe defendi, fereq́; eam promiſſionem, in blaſphemiæ magis peccatum incidere, quàm in votum. Sed hæc theologi tractent.

30 EX HAC conuentione.) Sed an pignus datum repeti poſsit? Et Accurſius, cui alij accedunt, repeti poſſe dicit, per rei vendicationem. Vnde bene Alexander recẽtioresq́; notant, quod dicitur[h] in pari cauſa turpitudinis, poſſeſſoris cauſam potiorẽ eſſe, tunc non procedere, cùm dominium in poſsidentem tranſlatum non eſt.

SED cum nulla ſubeſt cauſa propter conuentionem: hic conſtat, non poſſe conſtitui obligationem.

1 *Donatio an præſumatur cauſa non ſubſiſtente*
2 *Contractus innominati cauſæ implementum requirunt.*
3 *Stipulatio ſine cauſa mero iure obligationem producit.*
4 *Donationis pactum nudum quando actionẽ producat?*
5 *Dandi obligationes firmiores quàm faciendi.*
6 *Donatio non præſumitur.*
7 *Stipulatio ſine cauſa non valet etiam in vim donationis præſumptæ.*
8 *Florentini codicis fides eleuatur.*

1 SED cũ nulla ſubeſt cauſa.) Sed cùm nulla alia ſubeſt, an non donatio intelligitur[i], ex cuius nudo pacto actio naſcitur[k]? Et variè Accurſius & alij ſoluunt, primùm conſtare hîc donationem nõ eſſe factam.
2 Quid igitur? Contractum innominatum, do vt des, diciq́; tunc nullam ſubeſſe cauſam ſcilicet impletã, paria enim in his contractibus hæc ſunt, nullam ſubeſſe, & non impletam. Secũda ſolutio eſt, promiſſum per ſtipulationem ſine cauſa, aut erroneã. Verùm hæc communiter reprehenditur, mero enim iure ſtipulatio ſine cauſa, obli- 3
gationem producit[l]. Tertia eſt, ex pacto 4
nudo, donandi rem vel quantitatem, actionem naſci, nõ ex pacto faciendi, tum quia lex noua[m], quæ de hoc loquitur, extendẽda non ſit, tum etiã, quia vt ſtipulationes[n], 5
ſic pacta nuda, dãdi quàm faciẽdi firmiora videri debeant. Sed & hęc approbata nõ[o] eſt. Quartò Alexander, & recentiores ſol- 6
uunt, falſum eſſe, donationem præſumi, præſumitur enim potiùs ſatuitas[p]. Quin- 7
imo, & ſtipulatio ſine cauſa, non valet, etiã in vim donationis præſumptæ, vt Accurſius ſepiſsimè[q] notat, cui omnes accedũt[r]. Quod verò ſcriptum[s] eſt ſeruum, cui fidei commiſſa libertas relicta eſt, ſi operas imponi ſibi patiatur, donaſſe eum videri, In eo intelligunt, qui cùm ſciret nullam eſſe cauſam promittendi promiſit, is enim donaſſe videtur[t], ſecũdùm quæ ſi nullam ſubeſſe cauſam, eum ſcire proponas, qui in propoſito ꝓmiſit, donatio certè eſſet. Sed & non pauci caſus ſunt, in quibus donationes præſumuntur[v].

PRAETER conuentionem.) Nudam. Alij legebant propter conuentionem, ſed ineptior lectio illa eſt, & ſi maximè codex eam Hetruſcus confirmet.

IGitur nuda pactio obligationem nõ parit, ſed parit exceptionem.

1 *Pactionis nudæ exempla.*
2 *Pacti nudi diffinitio.*
3 *Pacti veſtiti apellatio defenditur.*
4 *Actio ex pacto nudo quibus caſibus naſcatur?*
5 *Iuramento pacta nuda veſtiuntur.*
6 *Communes opiniones contrariæ.*
7 *Actio ex pacto geminato quando oriatur?*
8 *Conſtitutum an ex pacto nudo actionem producat?*
9 *Communes opiniones contrariæ.*
10 *Bartolus ſibi ipſi contrarius.*
11 *Pactum nudum iure canonico actionem producit.*
12 *Communes opiniones contrariæ.*
13 *Differentia inter Ius ciuile & Canonicum.*
14 *Æquitas vbi ſeruatur, (etiam iure ciuili) ex pacto nudo actio oritur.*

a l. vt vim. vbi Pau. colũ 2. Claud. in 1. lect. col. 5. & in 2. col. 11. de inſt. & in.
b In. d. l. vt. vim.
c Iſer. in c. 1. §. 1. col. 2. quib. mo. feu. amit.
d Iaſ. in l. generaliter. co. 1.
e l. ſi quis rẽ. §. voti. cũ gl. ff. de pollicit.
f ca. in malis. 22. q. 4.
g Caie. in ſecun. 2. q. 88. §. quo ad bona ſuperrogatiõis. Syluest. i vẽ. uotum. 1. §. 2. d. 3.
h l. pen. ff. de condi. ob tur. cau.
i l. campan. ff. de oper. lib.
k l. ſi quis argentum. C. de donat.
l l. 2. §. circa. ff. de dol. excep.
m d. l. ſi quis argentum.
n l. vbi autẽ. §. fin. l. ſtipulationes. verſ. celſus. ff. de verbo. obl. g.
o Alexã. & Iaſ. cõ. l. pẽ. Iaſ. in. §. in perſonã. col. antep. inſt. de actio. Fort. in c. 1. fo. 60. col. 3. verſ. 12. de pac.
p Gl. in l. generaliter. i gl. tam. C. de non nume. pecu. vbi Bal.
q Gl. in l. nũquam nuda. i gl. iuſta. ff. de acq. re. do. gl. in l. 2. §. circa. in gl. mag. ff. de doli excep. gl. i. l. 2. in gl. pen. ff. de ser. act. glo. in l. 1. in gl. pen. ff. de pollicit.
r Iaſo. in l. 1. col. 2. ff. de con. ſi. cau. Feli. in c. ſi cautio. col. 1. de fid. inſtr.
s d. l. cãpan.
t l. 2. l. ſi is qui perpetua. ff. de cond. ind. l. cuius per errorẽ. ff. de reg. iur.
v Iaſ. & Purpura. in l. cùm quid. ff. ſi cer. peta.

15 *Pacta nuda, iure gentium manu Regia exe-
cutioni tradebantur.*
16 *Principes peccant, ſi pacta nuda ſeruari non
faciant.*
17 *Pactum nudum in foro ſeculari per viam re
nuntiationis euangelicæ efficax eſt.*
18 *Forum conſcientiæ à contentioſo differt.*
19 *Pacta nuda à ſolennibus in foro conſcientiæ
quantum ad obligationem non differunt.*
20 *Contractus innominati an Iure Canonico
actionem producant?*
21 *Pacta nuda Iure Canonico quæ actionem nõ
producant*
22 *Pactum nudum à cauſa actionem non pro-
ducit?*
23 *Pactum nudum Iure Canonico, non plus ope
rabitur quàm ſtipulatio Iure Ciuili.*
24 *Fortunij & ſequacium lapſus.*
25 *Pollicitatio an Iure Canonico actionem pro-
ducat.*
26 *Pollicitatio quando obliget?*
27 *Lex. 3. tit. 8. lib. 3. ordina.*

IGitur.) Suprà de pa-
ctis nudis ſpe
cialiter dixit, nunc genera
lẽ ſubijcit regulã, id quod
nouum non eſt[a].
1 NVDA pactio.) Pactionis nudæ exem-
plum, Accurſius & plures ponunt, cùm ſti
pulatio facta eſt, ſed vt valeret in vim pacti
nudi partes voluerunt[b], quanuis enim in-
terrogatio & reſponſio, inſecta fieri non
poſsint[c], at verborũ obligatio poteſt, quæ
iuris eſt. Ponunt etiam cùm non interro-
gãti promitto, & ille cõſentiat, certè enim
conſenſu eius detracto, pollicitatio fit. Po
nunt in ſtipulatione inutili, vt cùm inter
rogatus nutu reſpondit, valet enim vt pa-
ctum nudum, niſi fortè actum hoc eſſet, vt
vtiliter ſtipulatio contraheretur, tũc enim
contracta inutiliter, non valeret etiam iu-
re nudi pacti[d], quæ crebrior opinio eſt[e].
2 Diffinit verò Bartolus pactum nudum, vt
ſit, quod in puris & ſimplicibus finibus cõ
uentionis ſtat. Huic alij aſſentiunt. Igitur
ſi vel nomen, vel cauſę implementum, vel
cohærentia contractus acceſſerit, veſtitũ
3 potiùs dicemus, quæ appellatio, & ſi Do-
ctorum magis quàm legis, apta tamen te-
nendaq; quicquid in eam recentiores te-
4 nent[f]. Cùm ſint autem nõ pauci caſus, qui
bus ex pacto nudo, iure ciuili actio naſci-
tur, de quibus alij, ille omittendus non vi
deatur, cùm pacto nudo iuramentum acce
dat. Credidit ſiquidem Bartolus[g] (corru- 5
ptior licèt circunferatur) actionem tũc ex
pacto naſci, quam opinionem Alciatus[h]
communem ait. Idem paulò antè[i], cõmu-
nem cõtrariam, quę & Accurſij[k] & magis 6
communis eſt[l]. Sed ſunt qui pro priori eni
xè, eo argumento moueantur, quod iuramen
tum, duplicis conſenſus ſeu pacti vim affe
rat[m], ex duplici pacto nudo (quæ approba 7
tiſsima opinio eſt[n]) actio oriatur[o]. Ego di
dici, ex pacto geminato tunc oriri actionẽ
non cùm in continenti[p], ſed cùm ex inter
uallo[q] fit, ſecundùm quæ & in iuramento
idem crediderim, vt pactum quidem ve-
ſtiat, ſi ex interuallo, non ſi in continenti
iuret. Quo ſenſu opiniones ſuprascriptæ
componi poſſunt. Sed nunquid in conſti- 8
tuto ex pacto nudo actio naſcitur? Et Ac-
curſius in præſentia hoc admittit. Contrà
Bartolus[r], quũ cæteri Furtunio[s] auctore
ſequuntur, pro hoc & ratio vrgens ſtat, quod
actionem ſpecialem producit[t]. At ſpecia- 9
le in conſtituto dicendum, vt in eo ex pa-
cto nudo actio naſcatur. Bartolus[v] idem 10
apertè tenuit, cui & alij omnes accedunt[x].
An non ergo non minor hæc quàm ſupra-
ſcripta communium opinionum pugna?
Et Iaſon cogitandum reliquit. Ego dicã
in textu ſequenti.
OBLIGATIONEM non parit.) effi
cacem, vnde videlicet actio oriatur. Sed 11
iure canonico[x] ſecus eſſe, crebrior opinio[z]
eſt, & quam Doctores vtriuſque iuris tam
antiqui, quàm recentiores magis ſequun-
tur, vt mirari ſatis non poſsim, quid ſit in
cauſa, cur Aemilius[a], olim ita creditum di 12
cat, hodie tamẽ communem opinionem
eſſe in contrarium, ſi numerentur, qui hãc
& illam partem ſequuti ſunt. Cæterùm re
ceptiores opinionis non vnica ratio affer
tur. Alij enim differentiam inter vtriuſq; 13
ius inde eſſe credunt, quòd Pontificiũ ius
pactis nudis formã præſtiterit[b], vt ſit hoc
nouum (vt Baldus vocat[c]) veſtimentũ Ca
nonicæ ſanctionis. Atqui hoc ipſum quæ
rimus, cur ita Canones velint, ſi modò vo
lunt. Alij rationem afferunt, quia Ius Ca-
nonicum differentiam non faciat inter iu
ramentum, & ſimplicem loquelam[d]. Sed
certè aliud eſt dicere, Deum nõ facere eã
differentiam, aliud quòd Ius Canonicum
non faciat. Alij verò propiùs, qui rationẽ
credunt,

a l. ſi ſeruus. §. inquit. ff. ad l. Aquil.
b §. quod ferè. infrà.
c l. in bello. §. facta. ff. de capti.
d l. 1. §. ſi quis ita. ff. de verb. obliga.
e Iaſ. col. fi.
f Coraſ. Miſcell. libr. 1. c. 1.
g Bart. in l. ſi quis pro eo. col. pen. verſ. ſexto dixi. ff. de fideiuſſo.
h Alcia. in c. cùm cõtingat. nu. 245. de iuran.
i nu. 242.
k Glo. in l. 1. in glo. impoſita. C. de oper. lib. & in l. vt iuris iurandi. ff. de oper. lib.
l Salic. in authen. ſacramẽta. nu. 24. C. ſi aduerſ. vend. Corn. q. 13. Alex. in l. ſi qs maior. nu. 14. Iaſ. nu. 23. C. de tranſac. Fort. in c. 1. colũ. 41. de pac.

m Gl. appro. in c. cùm contingat. in gl. mag. ante fi. de iusiur.
n Iaſ. in rub. de verb. obli. col. 4. Cret. co. 2. Iaſ. in l. ſi veritas. C. de fideicõ. Iaſo. & Deci. in l. ſi pacto quo pœnã. C. de pac. Dec. in l. legẽ quã. C. de pact. Alciat. libr. 1. de verb. ſig.
o l. fi. C. ad. l. Falci.
p l. ſi triẽnio. ff. de ſtatu lib. gl. in l. ſi cõuenerit. in gl. niſi ff. de pigno. act.
q Alci. in l. in bona. colũ. pen. C. de pac.
r Bar. hic. & in l. legitima. col. 1. & 2.
s Fort. in. l. 1. §. fi. col. pen. ſuprà.
t Suprà ĩ prĩci. l. mutũ. §. de cõſtituta. inſt. de actio.
v Bar. in l. 2. ĩ princi. ff. de cõſti. pec. & ĩ l. 2. C. de cõſti. pec.
x Iaſ. in. §. in perſonã. col. 2. & nu. 53. inſ. de actio.
y c. 1. & c. 3. de pact.
z Bal. in c. 1. col. 2. Fort. col. 2. & 3. de pac. Areti. in §. in perſonam. col. pen. inſt. de act. Iaſ. hic. col. 2.
a Aemil. hic nu. 69.
b Arg. l. legitima. ſ.
c Bal. in. c. 1. col. 2. de pact.
d c. iuramenti. 22. q. 5.

14 credunt, quia Ius Canonicum æquitate
nitatur[a], vbi æquitas ſernetur, (etiam Inre
Ciuili[b]) ex pacto nudo actio oriatur, vt in
ter mercatores[c]. Alij denique, non malè,
15 quia Ius Canonicum veſtigia iuris gentiũ
ſeqnitur[d], iure gẽtium pacta nuda per ma-
16 nũ Regiam executioni traderentur[e]. Qua
re & relatum eſt, ſummos principes pecca
re, ſi pacta nuda ſeruari non ſaciant[f]. Et re
17 ceptiùs eſt, vt pacti nudi execntio in foro
18 ſeculari per viam denuntiationis euange-
19 licæ peti poſsit[g], tum illud conſtat in foro
conſcientiæ, non differre pactum nudum,
à ſolenni[h]. Igitur Inre Canonico ex pa-
cto nudo actio non naſcitur, quia & æqui-
tas & ius gentium attẽditur eo iure[i]. Quæ
certè rationes me plus aliquanto perſua-
dent, quàm quæ capitula[k], ad hoc allegari
ſolent, facillimè ſiqnidem euitari poſſunt.
Sunt tamen caſus non pauci, in quibus Põ
20 tificij, actionem non naſci fatentur. Ille cũ
primis notandus de contractibus innomi-
natis & permutatinne, in quibus (etiam iu
re Canonico) ante implemẽtum actio nõ
21 naſcitur[l], quod Baldus[m] & plures[n] notãt,
ea enim pacta nuda, Iure Canonico, actio
nem producunt, quæ æquitatem præſta-
tionis habent, porrò autem æquitas præ-
ſtationis ante implementum in ſupraſcri-
ptis, non ſubeſt. Non naſcitur etiam ex pa
cto nudo fideiuſſoris actio eodem iure[o],
quibus reſtrictionibus argumenta Aemi-
22 lij excluduntur. Non naſcitur præterea ef
ficax (quod vel maximè notari conueniat)
cùm pactum nudum à cauſa eſt[p], neque
enim pactum nudum Iure Canonico plus
23 quàm ſtipulatio Iure Ciuili operabitur[q],
quòd ſi ꝓmiſsio ſine cauſa efficax Iure Ci
uili ſit, vt cùm pijs cauſis promittitur[r], vel
ex cauſa remunerandi[s], erit & pactum nu
dum ſine cauſa Iure Canonico. Sed an nõ
tũc, pacta veſtita potiùs dicentur, ſiquidẽ
cauſæ fomentum requirunt? An non vix
vlla tunc conſiderari poſsit inter vtrumq;
ius differentia? Reſpondeo, Iure Ciuili ſo-
la cauſæ appoſitio ſatis non eſt, Iure Cano
nico eſt ſatis, finge, promitto tibi centum
ex cauſa mutui, Iure Ciuili, ſolum me pa-
ctum hoc nõ obligat, Iure Canonico obli
24 gabit, vt caueas tamen, quòd in contracti-
bus innominatis (niſi implementum ſe-
quatnr) ſolum pactum non obligat, in quo
Fortunius[t] & quidam alij falluntur. Sunt

a c. dilecti. de iudic.
b l. Quintus. l. ſi fideiuſſor. §. quadã. vbi Bar. ff. mãda.
c Bald. in c. ſi debilitate. col. pen. de off. deleg. & i. c. 2. col. penul. de pac.
d c. cũ tibi. c. cũ eſſet. de te ſtamen.
e l. 2. in prin. ff. de orig. iur.
f Anto. in c. qua in eccleſiarum. de conſti tut. Alex. & Iaſ. hic.
g Anto. & Imo. i. d. c. qua ĩ eccleſiarum. Bart. ĩ extrau. ad reprimẽdũ in ver. per denũciationem.
Bal. in authẽ. ad hæc. col. 4. C. de vſur.
h Bal. in rub. extra. de pac. ad fi. Abb. in ca. literarũ. de voto.
i d. c. 1. & 3.
k c. iũ inter. 2. iun. gl. ex cõ ſenſu. de elec.
l Bal. in. l. ſiue apud. col. 2. C. de tranſact. & in. l. cũ qs. num. 17. de iu. & fac. igno.
m Authẽ. in §. in perſonã. col. pen. inſt. de actio.
n Bald. in c. 2. col. pen. d pac.
o Bal. ĩ. l. ſiue apud. & in. l. cum quis.
p l. 2. §. circa. ff. de doli excep.
q ca. ſunt qui opes. 17. q. 4. Abb. & Fel. in c. ſi cautio.

& alij caſus, in quib⁹ Iure Canonico actio
non naſcitur, quos recentiores congerũt[v].
Sed num & ex pollicitatione actio Iure 25
Canonico naſcitur? Et naſci Antonius[x] &
Abbas[y] credunt, quòd Canon[z] generaliter
de his loquatur, quæ promittuntur. Idem
Abbas[a] alibi contrà. Idque & Iaſon hîc
magis ſequitur[b], & receptius[c] eſt: cùm
enim ex pollicitatione, obligatio natura-
lis non naſcatur[d], à Iure Canonico ſomen
tum non accipit. Quid quòd & eo iure 26
non minus quàm ciuili, ius ſingulare eſt,
vt pollicitatiõe, Deo aut Reipu. quis obli
getur[e]? Sanè Hiſpaniæ Iure Ciuili[e], res du
bia magis videri poteſt. Cõſtat ſiquidem 27
apud nos, expreſsiùs quàm apud Pontifi-
cios, ex pacto nudo actionem produci, an
& ex pollicitatione? Et hoc verba legis tri
pliciter ſuadẽt, cùm de promiſsione, cùm
de alio quouis modo, cùm inter abſentes
item diſponit, nam & promiſsionis ver-
bum generale eſt: & illa, quouis modo, &
inter abſentes, niſi ad pollicitationem re-
ferantur, quodammodo quaſi ſuperfluũt.
Dixi tamẽ (quod & nũc probo) veriſimi-
le mihi non fieri, vt Iura Ciuilia, Romano
rum & Canonica, opinioneſque Docto-
rum vtriuſque inris, lex ſupraſcripta corre
xerit, cùm poſsint, verba eius omnia, ad
pactum nudũ referri, neq; enim ſoleo ipſe
temerè id genns correctiones admittere,
neque paſsim admittendæ ſunt.

r l. ſi verò nõ remunerandi. §. idẽ Papin. ff. mãda. Iaſ. in. l. ex hoc iure. num. 57. de iuſti. & iur.
s Fort. in c. 1. col. 56. verſ. nona & vlti ma. de pac.
t Iaſ. hic. col. 2. Fortu. in d. cap. primo.
v Anto. ĩ. c. ex parte. colũ. fin. de cenſib.
x Abb. in c. 1. & 3. de pac.
y d. c. 3. innc. l. ſciendũ. §. di ctũ. ff. de adil. edict.
z Abb. in c. cũ inter vniuerſas. col. fin. de elect.
a Inf. num. 5.
b Alciat. in rub. de verbo. oblig. num. 7. Lãcel. Galia. ibi fo. 12. col. 3.
c Bartol. & Docto. in. l. ſi vnus. §. pact⁹ ne peteret. infra.
d Gl. in. c. ſtõ mus. 22. q. 1.
e l. 3. titul. 8. lib. 3. ordin.

QVinimò interdum format ipſam actionem, vt in bonæ fidei iudicijs: ſolemus enim dicere, pacta cõuenta ineſſe bonæ fidei iudicijs. Sed hoc ſic acci piendum eſt, vt ſiquidem ex continenti pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte actoris inſint: ex interuallo non inerũt: nec valebunt, ſi agat: ne ex pacto actio naſcatur.

1 *Pactionis nudæ effectus.*
2 *Actio præſcriptis verbis ex pacto nudo.*
3 *Actio præſcriptis verbis triplex.*
4 *Informatio pacti an eius extenſio ſit?*
5 *Alciati opinio confutata.*
6 *Informatio pactorum in qua ſignificatione accipi debeat, noua conſideratio.*
7 *Informare pro inchoãre.*
8 *Informationes pactorum exempla & effectus.*

ctus.

9 Actio bonæ fidei ſtricti iuris naturam non aſſumit.

10 Informatio actionis ſubrogationem an acceſſionem ſapiat?

11 Actio præſcriptis verbis quæ ex pacto nudo oritur bonæ fidei an ſtricti iuris ſit?

12 Communes opiniones contrariæ.

13 Actio præſcriptis verbis qua ratione concurrat cum veteri, & quomodo ſubſidiaria?

14 Alciati opinio notatur.

15 Communes opiniones contrariæ.

16 Pactum etiam tacitum, veſtitur & informat.

17 Pactum nudum quando non informet?

18 Pactum aliquando duas actiones parit.

19 Bartoli opinio communiter approbata improprius aliquanto procedit.

20 Informatur pacto, non actio ſolùm, verùm & obligatio & contractus.

21 Pacta ſtricti iuris an cohærentia contractus veſtiantur?

22 Veſtiuntur pacta ſiue ad obligandum ſiue ad reſoluendum tendant.

23 Pacta an veſtiri à contractu ſoleant?

24 Pacto vetus actio non informatur, cùm pactum & contractus pro diuerſis ſiunt.

25 Rei interuentu quando pactum veſtiatur? Et infrà. nu. 29. & 31. & nu. 38.

26 Pactum nudum principale an veſtiatur cohærentia acceſſorij veſtiti?

27 Pactum principale ab acceſſorio non veſtitur.

28 Stipulatio pœnalis an veſtiat pactum?

29 Pœnæ ſolutione quomodo pactum veſtiatur?

30 Conditionalis contractus an à pacto nudo veſtiatur?

31 Conditione pendente an pactum aliquo modo veſtiri poſſit?

32 Conditionis ſpes an habeatur loco implementi?

33 Bartoli opinio communiter reprobata.

34 Contractu ſublato, an tollatur pactum eius cohærentia veſtitum?

35 Bartoli opinio nonè expenſa, quæ communiter reprehenditur.

36 Ineſſe pacta quid ſit?

37 Veſtimenta pactorum quot ſint?

38 Veſtimentum re & rei interuentu quatenus differant?

39 Veſtimentum cohærentia contractus.

40 Nomine quemadmodum pacta veſtiantur.

41 Emphyteuſis & nomen & formam à Iure ciuili habet.

42 l. 3. titu. 14. parti. 1. & l. penul. tit. 8. par. 5.

43 Communes opiniones contrariæ.

44 Emphyteuſeos contractus, non requirit vt à principio certa quantitas detur.

45 Feudum contractus nominatus.

46 Cenſus contractus nominatus.

47 Emphyteuſis & cenſus quomodo præcipuè differant?

48 Communes opiniones contrariæ.

49 l. 68. Tauri, & de eius interpretatione communi, aduerſus Ioannem Lupum.

50 Cenſus hodierni cuiuſmodi contractus ſint?

51 Aſſictus Lõgobardorum vox, & cuiuſmodi contractus ſit.

52 Contractus à conſuetudine inducti nominati an innominati ſint?

53 Conſtitutum qua ratione actionem producat?

54 Communes opiniones contrariæ.

55 Fideiuſſionis & conſtituti differentia.

56 Pacti nudi exempla quæ ſint?

57 Donatio pacti veſtiti vim habet.

58 Promiſſio ex cauſa de futuro an ſit pacti nudi exemplum?

59 Promiſſio ex cauſa præterita an ſit pacti nudi exemplum?

60 Salarij promiſſio qua ratione actionem producat?

61 Donatio præſumpta an pactum nudum ſit?

62 Facti promiſſio ex cauſa donationis pacti nudi exemplum eſt.

63 l. Si quis argentum. C. de dona. contra Bartolum communiter intellecta, & an habeat locum in donatione cauſa mortis?

64 Communes opiniones contrariæ.

65 Incontinenti quando pacta poni dicantur?

66 Communes tres opiniones contrariæ compoſitæ.

67 Momentanea ab his quæ tractum habent differre.

68 Pacta plura incontinenti appoſita omnia cohærentia contractus veſtiuntur.

QVinimo interdum.) Etſi regulariter nuda pactio actionem non pariat, interdum tamen & nouam parit, eò amplius & veterem etiam actionem informat, cùm ex continenti, id eſt ante perfectum contractum ſubſequitur. 1

ſur. Sed quæ noua hæc actio eſt? Et Gallis
licèt reſragantibus, Accurſij recepsior [a]
2 opinio eſt, actionem præſcriptis verbis na
ſci [b], dabitur igitur & vetus, ex contractu,
& ex pacto noua, ſiue in bonæ fidei [c], ſiue
in ſtricti iuris [d] iudicijs loquamur, omniũ
3 conſenſu. Quocirca & bene tres actiones
præſcriptis verbis notantur, vna quæ ex
contractibus innominatis oritur [e], altera
quæ ex pactis nudis appoſitis incontinen-
ti, tertia quæ tunc, cùm dubium eſt, quæ
actio competat [f]. Sed hæc velut genus eſt
actionum præſcriptis verbis.
INFORMAT.) Haloander legit for-
mat, quomodo & Floréntinæ pandectæ, vn
de occaſionem quidam [g] arripiunt, nouè
hunc paragraphum intelligendi, vt de ef-
fingéda noua actione ſolùm loquatur, nõ
etiam de extenſione veteris. Sed & tentát
generaliter, informare nõ idem eſſe, quod
extendere, ſed nouè effingere. Ego vt hęc
diſputari poſſe non nego, ita communia
& vulgarem lectionem defendo. Quo igi
tur ſenſu, informatio pro extenſione poni
4 tur? Et eos in hoc magis probo, qui nõ ex
vi verbi, ſed ex effectu id eſſe conſiderant,
nam quia certa forma à pacto inducitur,
5 veteris actionis extenſio reſultat. Quod
verò Alciatus [h] ad actionum antiquas for-
mulas hoc refert, vix eſt vt ſequar, pactũ
enim informare, non Prætor dicitur. Sed
quid ſi (quod aliàs eſſe admonui) informa-
6 re in ea ſignificatione accipimus, qua in-
7 choare eſt nec dum rem perficere? Et hoc
nunc quoq; mihi placet, Virgil. in. viij.

His informatum manibus, iam parte polita.
Fulmen erat. &c.

¶Pactum enim incontinenti poſitum (ſi-
ue de noua ſiue de veteri actione tracte-
mus) actionẽ tantũmodo inchoat. Quòd
autem vel illam producit, vel hanc exten-
dit, id vt perficiat, nõ pacti ſolius poteſtas
8 facit, ſed contractus cohærentia. Sed quæ
informationis huius ſiue extenſionis exẽ
pla ſunt? Et Accurſius, & alij, ex eo oſten-
dunt, quòd actio veteris contractus ad id
competit, quod pacto comprehẽſum eſt [i].
9 Oſtendit, & ex alio Accurſius, quod (vt exiſti
mat) actio informata, quæ bonæ fidei ipſa
eſt, ſtricti iuris efficitur, quia in locũ actio
nis præſcriptis verbis ſuccedat [k], quod Bar
tolus & alij communiter reprehendunt [l],

a Iaſ. colũ. 2. b l. in bona. C. de pac. c Hic. & in d. l. in bona. l. 2. C. de pact. inter empt. d l. petens. C. de pac. l. lecta. vbi Alex. n. 17. ff. ſi cer. pe. e l. naturalis. ff. de pſ. verb. f l. 1. & 2. l. ſi tibi. ff. de praſ. verb. l. 1. ff. de æſtim. act. g Coraſ. libr. 3. Miſcellan. cap. 10.

h Alci. in l. in bona. col. 1. C. de pac.

i [illegible] tenetur. §. [illegible] de actio. [illegible] l. 2. C. de pa[illegible] empt. [illegible] di. k l. [illegible] tũ. §. q inturiarũ. ff. ſi quis cautio. l Bar. hic. nu. 8. Par. Alex. Iaſ. Soci. Curt. in l. pacta quæ contra. arg. l. 2. C. de pac. inter empt. Alciat. in. l. in bona. col. 3.

hoc vel maximè, quia non vt ſtricti iuris
quæ eſt, bonæ fidei effici ſolet [m], ſic relatũ
vſquam in iure, vt actio bonæ fidei ſtricti 10
iuris naturam aſſumat. Nam Accurſij de
ſubrogatione argumẽtum leue valde eſt,
conſyderantibus cæteris, non ſubrogatio
nem hanc eſſe, ſed magis acceſsionẽ æquè
principalem, ſicut & alibi actionis de con-
ſtituta pecunia [n], & alibi certi condictio-
nis [o], remanet ergo actio ex vendito in-
formata bonæ fidei. Sed quid de actione 11
noua præſcriptis verbis? Et bonæ fidei
quoq; eſſe, communem opinionem Alcia
tus inquit [p], quod dubio procul, cùm pa-
ctum ſuper contractu ſtricti iuris interpo
nitur, falſum eſt. Quid ergo ſi ſuper cõtra-
ctu bonæ fidei? Et Accurſius hîc ſtricti iu-
ris, etiam tunc, actionem præſcriptis ver-
bis affirmat, quod Alexander [q] communi
ter reprehẽdi affirmat. Ego vereor, ne non 12
ſatis expenderit, quin potiùs communem
eſſe contrariam, alioqui quomodo Barto
lus & omnes dicerent actionem ex vendi
to bonæ fidei manere, quamuis præſcri-
ptis verbis ſtricti iuris ſit? Cæterùm obij- 13
citur communi opinioni, quod actio præſcri-
ptis verbis ſubſidiaria eſt [r], quò nam ergo
modo concurrit cum veteri? Et frequen-
tiores reſpondẽt, quia à diuerſis fontibus
oriuntur. Alciatus [s] cauillum ſubeſſe ait, 14
& enixè contendit vnam tantùm compe-
tere, ſed quæ præcipuè affert [t], non probãt.
Nã & ſi de veteri tãtùm actione dixerint,
nõ cõtinuò actionẽ præſcriptis verbis ne
gant. Quid quod nec diſsimile eſt, cùm fictio
nes ex diuerſis fontibus ortæ concurrũt [v].
In ſumma cõpetit vtraque, ideſt & noua
& vetus, ſiue ex pacto & contractu, cõtra-
ctus innominatus reſultet, ſiue non, quæ 15
opinio dubio procul eſt recepiiſsima [x]. Ii
verò [y] non ex fide ſatis, qui communem
affirmant, tunc demum actionem vtrãq;
dari, cùm contractus innominatus reſul-
tat, alioqui veterem ſolam, verùm illi (opi
nor) inter ſuos communem fortaſsis ſen-
tiãt, ea enim Doctorum vltra montes fuit
quod ſuprà dixim[us]. Illud certè receptius [z],
non nego, cùm ex pacto relato ad contra-
ctũ, contractus innominatus reſultat, duas
actiones præſcriptis verbis oriri, alteram
ſtatim ex pacto; cohærentia contractus
veſtito, alteram re poſtea interueniente,
vt ex contractu innominato. Informatur
autem,

m §. fuerat. inſtit. de actio. n l. item illa. §. 1. ff. de cõſti. pecu. o l. certi condictio. in prin. ff. ſi cer. pet.

p Alcia. parad. libr. 5. c. 1. ad fi. q Alex. n. 6.

r l. quotiens. ff. de pſ. verb. s Alci. in d. cap. 1. t l. permiſiſti. l. rogaſti. §. fi. ff. ſi cer. pet.

v Bar. in l. ſi is qui pro emptore. col. pen. Iaſ. col. fi. ff. de vſucap. x Fan. in l. lecta. col. fi. Alex. n. 17. Iaſ. nu. 18. Deci. n. 25. Iaſ. hic. col. 2. y Steph. dial. 91. z Fort. hic. colum. 8.

16 autem veteris cõtractus actio à pacto etiã
tacito[a], ſimiliter & pactum ipſum (quan-
uis tacitum) cohærentia contractus veſti-
17 tur[b]. Non informat tamen pactum, actio-
nem, quæ informabilis non eſt[c], vel quia
nulla (vt cùm cõditio contractus defecit)
quæ opinio communis eſt[d], vel quia natu
ræ ipſius actionis repugnat, vt ad id com-
petat, quod pacto contineatur. Si itaq; pe-
nes te librum deponam, & pacto promiſe-
ris, ꝙ ibis tu pro me Romam, actio depoſi
ti (omnium conſenſu[e]) ad hoc non exten-
ditur. egrederet enim ea res depoſiti no-
tiſsimos terminos[f]. Sic ſi à te decem ſtipu
ler, & pacto promittas, ꝙ mei cauſa Romã
ibis, certi cõdictio ad factum non dabitur,
facta enim incerta ſunt, certi condictionis
18 autem natura, vt ad certa detur[g]. Quid er-
go hoc caſu dicemus? Et Bartolus[h], cui fre
quentiores omnes aſſentiunt, informari
contractum ſtipulationis ait, ita vt actio
ex ſtipulatu detur. Exiſtimatq; ille duas
rũc actiones pactum parere, actionem ex
ſtipulatu ex ſtipulatione, actionem præ-
19 ſcriptis verbis ex pacto. Quod ego poſtre
mũ improprius aliquanto dictum depre-
hendi. Actionem ſiquidem ex ſtipulatu,
non pactum (ſi bene attendas) ſed ſtipula-
tio informata producit, alioqui ſi ex eodẽ
fonte, ideſt ex pacto ambæ oriantur, quo-
modo cum alia præſcriptis verbis concur
ret[i]? Sanè & ex ſupraſcripto ſubtili exem-
20 plo, ſat conſtat, pacto, non actionem tan-
tùm, ſed & obligationem, & contractum
informari poſſe, quod hîc Bartolus[k] & alij
notant, vnde & ineſſe iudicijs & ſtipula-
tioni[l], & pars pretij[m], ideſt contractus pa-
cta nuda dicuntur.

BONAE fidei iudicijs.) Ideſt contracti-
21 bus, per eos enim ad iudicia fit aditus. Sed
num & cohærentia contractuum ſtricti iu
ris pacta veſtientur? Et veſtiri vera[n] & cõ
munis[o] opinio eſt. Quod ergo hîc de bo-
næ fidei iudicijs exprimitur, exempli gra-
22 tia dictum eſt[p]. Veſtiuntur autem non ſo-
lùm pacta, quæ ad obligandum, ſed & quę
ad reſoluendum tendunt[q]. Sed quid ſi pro
miſerim per ſtipulationem, daturum me
tibi centum, tu in continenti pacto nudo,
iturum te pro me Romam, an veſtiatur pa
23 ctum? Et Accurſius negat, quia veſtiri à cõ
tractu pacta non ſoleant, cùm pro diuer-
ſis interponuntur[r]. Id quod frequẽtiores

a l. ſi oleũ. cũ gl. præſcriptis ff. de dolo.
b l. hæreditatẽ. ff. de dona. l. 2. C. de pac.
c l. ſi in venditiõe. ĩ princ. ff. de peri. & com. rei ven.
d Iaſ. in l. lecta. Fortu. hic. col. 2.
e Iaſ. colũ. 2.
f l. cũ vltra. C. de nõ nume. pec. l. rogaſti. §. ſi tibi. ff. ſi cert. pet.
g In prin. inſtit. de verbo. oblig. l. ſi quis certũ. ff. ſi cer. peta.
h Barto. Pau. Soci. Purpur. ĩ l. lecta. col. fi. Alex. co. pen. Iaſo. nu. 23. & 26. Deci. n. 36.
i l. quotiens. ff. de pſ. verb. Bar. hic. nu. 9.
k Bar. nu. 11.
l Glo. hic & in l. lecta.
m l. fundi par tẽ. ff. d cõtrah. emp. §. pretiũ. inſt. de empt. & vend. t.
n l. petens. ſe cũdum tertiã lect. C. de pac. l. lecta. ff. ſi cer tum pet.
o Iaſ. hic. nu. 22. & in l. pe tẽs. n. 13. Alci. ĩ. l. ĩ bona. co. 1.
p l. dãni infe cti ſtipulatio. ff. de dã. infe.
q l. ſi cõuenit. ff. de reſ. vẽ. l. ſed Celſus. §. 1. ff. de cõtrah. empt.
r l. ſi tibi. C. loca.
s Iaſ. colum 3. Fortun. col. 22.
t Gl. mag. ad med. ĩ. l. petẽs.

probant[s], ſicut & illud quoq; cùm pactum 24
& contractus pro diuerſis fiunt, pacto ve-
terem actionem non informari[t]. Sed num 25
in propoſita ſpecie, rei interuẽtu pactum
admittemus? Et Bartolus cum Doctorib9
Gallis admittit, quod ego verũ intelligo,
cùm (vt ipſi ponant) relatione pacti ad cõ
tractum facta, cõtractus innominatus fiat,
alioqui etiam re interueniente, pactũ non
veſtitur[v].

PACTA cõuenta.) Nuda. Sed nunquid 26
pactum nudum principale, veſtietur co-
hærẽtia acceſſorij veſtiti, verbi gratia pœ
nalis ſtipulationis? Et non veſtiri princi- 27
pale ab acceſſorio[x], cõmunis opinio[y] eſt,
cui etiam conſequens, vt nec veſtiatur pa
ctum cohærentia pœnalis ſtipulationis[z], 28
quod non minus omnes fatentur[a]. Sanè,
veſtietur tunc pactum, rei interuẽtu, ideſt 29
ſolutione pœnę, ſi quidem pactum & ſti-
pulatio pœnalis, in ſpeciem contractus in
nominati inciderint. Nam & ſolutione
eius quod intereſt, obligatio faciendi ge-
neraliter impletur[b], & ſpecialiter obliga-
tio dãdi in cõtractibus innominatis[c], pœ-
na verò ſuccedit loco eius quod intereſt[d].
Sed veſtietur tamen ſolutione pœnæ, pa-
ctum ad eius vtilitatem, qui ſoluit, non cõ
tra ipſum[e]. Quid præterea ſi cõtractus cõ 30
ditionalis ſit, an & tunc pactum nudum ve
ſtiet? Et diſtingui bene ſic ſolet. Aut enim
pactum idem in omnibus & per omnia cõ
tinet, quod contractus, vt ſi ſtipuler ſub cõ
ditione centum, & ea incontinenti, pa-
cto nudo promittam, & tunc non veſtitur
pactum, huius tamen effectus erit, quòd
conditionalem ſtipulationem; puram ef-
ficiet, quaſi hæc diuerſitas, in continenti
placuerit contrahentibus[f]. Quæ Bartoli[g]
opinio eſt, quem alij ſequũtur. Aut pacto,
aliud continetur, quàm in contractu, & pẽ
dente, ac multo magis defecta cõditione
veſtimentum nullum eſt, quòd ſi euenerit
conditio, pactũ veſtietur[h], conditio enim
tunc retrotrahitur[i], perindeq; eſt, ac ſi cõ
tractus ab initio purus eſſet, quæ etiã Bar-
toli[k], & cæterorum traditio eſt. Sed an cõ 31
ditione pendente pactum veſtiri dicemus
ſaltim rei interuentu? Et hoc Bartolus ad-
mittit[l], quaſi ſpes illa conditionis, cui ſe 32
vnus committit, loco implementi ſit. Cæ
teri crebriùs[m] in hoc contrà, rem enim in-
teruenire oportere, nec ſpem hoc caſu ſuf 33
fice-

C. de pact. Iaſ. ibi. n. 18. Iaſ. i. l. lecta. nu. 25. ff. ſi cert. peta.
v d. l. ſi tibi.
x l. quod per manus. ff. de in. codi.
y Alexã. & Iaſ. in. l. lecta. col. pen.
z l. nuda. C. d cõtrah. & cõ mit. ſtipul. l. ſi pacto quo pœ nã. C. de pact.
a Iaſo. nu. 22.
b l. ſtipulatio ne nũ dimidi tur. verſ. Celſus. ff. de ver. obliga.
c l. naturalis. §. fi. ff. d præſ. ver. cõis ſcdm Iaſ. ĩ. l. cũ mo ta. n. 7. d trãſ.
d l. prædia. ff. de actio. emp.
e l. ſi certi ſanis. C. de pac. gl. ĩ. l. ex placito. in g. l. mag. ante fi. C. d re permut.
f l. 1. §. ſi quis ſimpliciter. ff. de verb. obli.
g Bar. in. l. lecta. col. penul. Purpur. n. 80.
h l. ſi in vẽditiõe. ĩ princ. ff. de peric. & cõ mo. rei ven.
i l. potior. l. q balneũ. ff. q po tio. ĩ pig. hab.
k Bar. ĩ. l. lecta. col. pe. Iaſ. n. 25. Claud. in l. petẽs. col. an tep. C. de pac. Fortun. hic. co lum. 24.
l Bar. ĩ. d. l. lecta. arg. d. l. ſi in venditione.
m Iaſ. ĩ. l. lecta. n. 22. Deci. n. 35. Purp. nu. 81. Iaſ. in. l. pe tens. nu. 21. Deci. nu. 21.

ficere[a],quæ tamen in alijs non pauca ope-
34 ratur[b]. Quid ſi contractus tollatur, an pa-
ctum, quod eius cohærentia veſtitum eſt, tolletur? Et non tolli[c], Accurſio & cæteris conuenit, ſi pacta, ſuper ijs cõtractibus apponantur, qui non vltro citroq; obligent, qualis ſtipulatio, & mutuum ſunt. An & ſi ſuper vltro citroque obligatorijs, puta emptione, ſeu locatione? Et Bartolus, reſciſſo contractu, reſcindi tunc pactum ait, quòd pactum pars contractus videatur[d], ſublata verò parte in huiuſmodi contractibus, totum tolli ſoleat[e]. Alij frequentiùs[f] contrà, eſſe enim, pacti effectum, iam conſumma-
35 tum[g]. Ego etiam ſimpliciter Bartoli opinionem vix eſt vt probem, ei enim & Celſi[h], quod adducit exemplum repugnat, & quòd pacta in continenti appoſita non minus illorum, quàm horum pars ſunt, generaliter enim ineſſe dicuntur[i]. Crediderim ergo, pro regula tradi debere, reſciſſo contractu, nihilominus pactũ valere, niſi vel pars contractus pactum videri poſsit[k], vel pacta acceſſoria contractus fuerint[l].
36 I Neſſe.) Vt informent, atq; veſtiãtur. Sed de veſtimentis pactorum videamus. Et
37 Azo ſex eſſe cenſuit, re, verbis, literis, conſenſu, cohærentia contractus, rei interuẽtu. Alij aut adijciunt aut detrahunt, ſed Azonis opinio approbata eſt[m]. Veſtiũtur ergo re, depoſitum, commodatum, & cęteri contractus, qui re fiunt, verbis ſtipulatio, literis literarũ obligatio, etiã intra biẽniũ, conſenſu, emptio, locatio, & contractus omnes, qui conſenſu celebrantur, efficaci⁹ enim in his agit cõſenſus, quàm in alijs pactis nudis, & ſi omnibus omnino[n] ſit. Rei interuentu, contractus innominati veſtiũ-
38 tur. Differtq; hoc, ab illo re, quòd illud in contractibus nominatis locum habet, hoc in innominatis. Illud naturale, hoc accidẽtale eſt, in illo res ipſa deſignat ad quid fiat conuentio, in hoc ipſa cõuentio deſignat.
39 Denique cohærentia contractus pacta veſtiuntur, quod quemadmodum fiat, ſu-
40 prà dictum eſt. Cæterùm & veſtiuntur nomine pacta, de quo videamus. Etſi quidẽ à iure gentium id habeant, ſine dubio veſtiuntur, ſecundùm quę emptio, locatio, ſocietas, & conſenſu & nomine veſtita ſunt. Depoſitum & commodatum re & nomine veſtiuntur, & nomine à iure ciuili, ſi ab
41 eo nomen & formam habeant, vt Emphy-

a l. Iulianus. §. offerri. ff. de actio. emp.
b l. ſpem. C. de donat. l. ſpei. ff. de contrah. empt. §. ex cõditionali. inſt. de verb. obli.
c l. ſed Celſ⁹. §. 1. ff. de contrah. empt. l. ſi poſt mortẽ. §. fin. ff. de bono. poſſ. con. tab.
d l. fundi partem. ff. de contrah. empt.
e l. cùm emptor. ff. de rei vendic.
f Deci. ĩ. l. petens. col. fi. C. de pac. Claud. colum. pen.
g l. fi. ff. vnde lib. Iur. ĩ. l. 2. §. fi. ff. de donatio.
h d. l. ſed & Celſus.
i Hic. & ĩ. l. lecta.
k d. l. fundi.
l l. fi. ff. de cõſti. pecu. gl. ĩ. l. ſi patronus. §. patronũ. ĩ. gl. in fauiana. ff. ſi quid ĩ frau. patro. Soci. ĩ. l. 1. §. ſi vir. nu. 12. ff. de acqui. poſſ. Iaſ. ĩ. l. certi condictio. §. ſi nũmos. nu. 36. ff. ſi cer. pe. m Fortun. colum. 28.
n l. 1. §. cõuentionis. ſuprà.

theuſis, cui & appellatio (iuri gentium Incognita) & forma à iure ciuili tributa eſt vt ſcriptura fiat. Quæ opinio (non paucis 42
contrà ſentiẽtibus) & crebrior[o], & iure noſtro[p] approbata eſt. Emendandamq; iam olim admonui, legem alteram[q], quæ eum contractum fieri poſſe dixit, ad partiũ beneplacitũ, aut per ſcripturã, vt pro diſiuncta coniunctam ſubſtituas, quod & ſequẽtia eiuſdem legis verba ſat ſuadent. Quin etiam & illud addici, quòd cùm alij[r] cõmu- 43
nem opinionẽ affirment, vt in eo contractu certa quantitas à principio detur, alij[s] communem, vt non detur, Hiſpaniæ lex 44
eadem[t], hanc approbaſſe magis videtur, de quantitate enim danda nihil expreſsit. Ponitur etiam exemplum in feudo, cùm 45
enim à conſuetudine nomen & formam habeat iuramenti fidelitatis, & inueſtituræ, contractus nominatus eſt. Poni etiam 46
poteſt in cenſu, de quo Pontificij[v], nam & huic nomẽ & forma à lege ſeu canone eſt. Differtq; ab emphyteuſi, hoc precipuè, quòd 47
in emphyteutã dominium vtile tantùm, in cẽſuarium directum vtileq; trãſfertur, quòd que emphyteuta ſi priuati ſit, triennio, ſi eccleſiæ biennio non ſoluto canone, à ſuo iure cadat[x]. Cenſuarius etiam ſi 48
cẽtũ annis non ſoluat, non cadet, quæ receptior[y] opinio eſt, cum Bernardo[z], quanuis Baldus[a] contrariam communem eſſe dicat. Sed iure noſtro[b], generaliter Catholici Reges edixerunt, Si quis ſuper ſuo fun- 49
do cenſum conſtituat, ea conditione, vt ſi nõ ſoluerit certis quibuſdam temporib⁹, fundus in commiſſum cadat, contractum ſeruandum. Baldi igitur opinio apud nos procedet, cùm conditio commiſsi contractui appoſita expreſſè eſt, prior cùm purè cenſus conſtituatur. Sed nunquid in omni omnino cenſu lex Regia intelligitur? Et intelligendam tantummodo, cùm cenſus perpetuus, abſq; redimendi pacto in re propria conſtitutus eſt, vtriuſq; auditorij benigna interpretatio admittit, quaſi res faciliter tunc ad ſuam naturam reuertatur[c]. Non ergo in his cẽſibus intelligemus, qui hodie vel maximè in vſu ſunt[d], cùm videlicet ſuper meo fundo certam annuam pecuniam à me tibi ſoluendam conſtituo, vt tu viciſsim ſtatim, maiorem aliam mihi des? Et hoc dubio procul frequentiores conſentiunt, quo iure vtimur. Quaſi in ea
ſpecie

o Aret. in §. adeo. inſtit. de locat. Iaſ. in l. 1. nu. 61. C. de iu. emphyt.
p l. 3. titu. 14. par. 1.
q l. penul. tit. 8. part. 5.
r Alber. ĩ. l. 1. nu. 3. C. de iu. emphyt.
s Iaſ. in d. l. 1. col. 2.
t d. l. penul.
v c. conſtitutus. vbi gl. de relig. domib.
x l. fi. C. de loca. l. 2. C. de iu. emphyt.
y Deci. conſi. 138. col. 1.
z Gl. in c. conſtitutus. in gl. iuxta.
a Bal. ĩ. 3. volumi. cõſ. 177.
b l. 68. tauri.
c l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ad fi.
d Extrauag. de emptio. & vendit.

ſpecie, legis commiſſoriæ pactio quædam
odioſior contraheretur, ſi ſtricto iure, res
in cauſam commiſsi cadant. Quod & ipſe
non ſemel ſecutus ſum, vt admoneam ta-
mē prçter Lupum[a], & quoſdam alios, qui
contrà directò aiunt, & in hac etiam cen-
ſus ſpecie legem intelligunt, præter con-
ſenſum partium, qui legem contractibus
dat[b], & his ipſis dare ſolet[c], legis ipſius[d]
verba interpretationi huic vulgari obſta-
re prorſus, quæ præterquàm ꝙ ſiue diſtin
ctione ſunt[e], ſalua ratiõe recti ſermonis[f],
niſi improprius multò, ea accipimus, cen-
ſib⁹ hiſce magis, quàm perpetuis quadrũt:
neq; enim propriè ponere cenſum ſuper
ſuo fundo is dicitur, qui cenſum perpetuũ
conſtituit. Neq; illa, ſi non ſoluerit &c.
cenſui perpetuo aptari poſſunt. Neque
enim dixit lex, ſi ſolutum non fuerit, ſed
ſi non ſoluerit, neque benè ſe verba tunc
habent, & tamen à communi interpre-
tatione (recedendum non eſſe arbitror,
cùm eo iure ciuitas vſa ſit[g]. In ijs cenſibus
poteſt, qui hodie frequentius) vt prædi-
ximus) in vſu ſunt, nam & illis formam,
nomenque in ea conuentionis ſpecie, con
51 ſuetudo tribuit. Contractus igitur nomi-
nati & pacta veſtita ſunt. Sed et Affictus
(quæ vox Longobardorum eſt[h]) cuius hîc
Bartolus meminit, licèt à iure gẽtium, aut
ciuili[i], nomen non habeat, quia tamen cõ
ſuetudo illi dedit, contractum nominatũ
dicemus, quod hîc Bartolus ſentit, neque
Baldo[k] accedo, qui innominatum exiſti-
mat, nam & generaliter nimis idem no-
52 tat, contractus omnes à conſuetudine in-
ductos innominatos eſſe. Id enim iuxta
Bartoli opinionem hâc diſtinguere opor-
tet, quam communiter alij ſequuntur[l].
53 Sed quid de conſtituto dicemus? Et alij
(quod ſuprà quoq; notaui) ius in eo ſingu
lare arbitrantur[m], quam opinionem Iaſon
communem ait[n]. Alij[o] actionem ideo pro
ducere, quia contractus nominatus eſt, &
ſunt[p] qui & hanc communem affirment.
54 Sed an nõ & fideiuſsio nomẽ habet, & ta-
55 mẽ ſtipulationẽ exigit[q]? Et alij[r], differẽtiã
in eo conſtituũt, ꝙ fideiuſsio à lege ciuili
habet, conſtitutum à iure prætorio, quod
iuris gentium veſtigia ſequitur[s]. Dicere
igitur ſic oportebit ex conſtituto actionẽ
produci, quia contractus is nominatus eſt,
nomen porrò à iure pçtorio habet, ſecun

a Io. Lup. ĩ d. l. 68.
b l. cõtract⁹. ff. de reg. iur.
c l. 1. & 2. C. de iu. emphyt.
d d. l. pen. tit. 18. part. 3.
d Dict. l. 68.
e l. 1. §. & generaliter. ff. de leg. præſt.
f l. Plautius. ff. de au. & ar gu. lega.
g l. ſi de interpretatione. ff. de legib.
h ca. Piſanis. vbi Io. And. de reſt. ſpol. ia. Specu. de loca. §. ſequitur. in prin.
i l. ſi olei. C. loca.
k Bal. in c. fi. d. cau. poſſ. & propriet.
l Fortu. ĩ l. legitima. col. 15.
m Glo. ĩ §. igitur. Bar. in l. 1. ff. de cõſti. pec. & in l. 1. C. eo dem titu.
n Iaſ. in §. in perſonã. col. 2. & nu. 53. inſt. de actio.
o Bar. ĩ §. igitur. & in l. legitima. col. 2.
p Fort. in l. 1. §. fi. colũ. 2. ſuprà.
q l. blandit⁹. C. de fideiuſſ.
r Iaſ. ĩ l. 5. §. ſatis acceptio. ff. de ver. obli.
s Arg. l. 1. in prin. ff. de con ſti. pec. §. de conſtituta. inſt. de act. Bar. hic.

dùm quæ prior opinio corruit, quæ iure
ſingulari ex pacto nudo actionem produ-
ci voluit: quo enim modo pactum hoc nu
dum, cùm contractus nominatus ſit? nam
& cùm conſtitutum duplici pacto cõſtet,
cui nõ eum (etiam iure ciuili) geminatio
ipſa veſtiet[t]? Sed quæ exempla pacti nudi 56
erunt? Et difficile poni poſſe videtur, aut
enim ex cauſa vera promittitur, & conſti-
tutum eſt, aut ex falſa, & nõ eſt cur tracte-
tur de pacto cõdici, ſiquidem liberatio po
teſt, aut ex nulla et qui ſcienter, ſic promi 57
ſit, donaſſe præſumitur[v], donatio verò pa-
cti veſtiti, vim habet[x]. Quocirca Bartol[y]; 58
de exemplis laborat, ponitq; in promiſsio
ne ex cauſa de futuro, vt in cõtractibus in
nominatis, quorum pacta nuda ſine du-
bio ſunt, interim dum res non interuenit.
Ponit & in promiſtione ex cauſa præteri- 59
ta, dummodo remunerandi ſit, tunc enim
ex pacto nudo actio ſolùm oritur, cùm in 60
ſalarij nomen inciderit[y], quæ opinio com
munis eſt[z]. Ponit etiam in donatione prç 61
ſumpta, quod etiam omnes admittunt[a].
Ponit, vbi ex cauſa donationis factum ꝓ- 62
miſſum eſt, ſentitq; tunc locum non eſſe
conſtitutioni[b], quæ de pacto donationis 63
loquitur. In quo frequentiores[c] illum re-
prehendũt, quamuis Alciatus ſecutus ſit[d]:
Sed habebit ne locum eadem conſtitutio 64
in donatione cauſa mortis? Et Iaſon, vt nõ
habeat, communẽ opinionem eſſe ſentit[e],
At eſt contraria poſt Accurſium[f], magis
communis[g].

EX continenti.) Sed quando in continen 65
ti apponi dicentur? Et Accurſius[h], tunc
credidit, cùm vel ante vel poſt contractũ
perfectum, ponũtur, dum ne partes ad ex
traneos actus diuerterint, quæ opinio au-
ctore Curtio Iuniore communis eſt[i]. Alij 66
negant poſt contractum perfectum, pa-
ctionem veſtiri[k]. Idq; (vt Alciatus ait[l]) fre
quentiores ſequuntur. Alij, pacta omnia
(mille licèt ſint) incontinenti fieri conten
dunt, ſi modò ante facta fuerint, quàm
partes cõtractum pro perfecto habeant[m],
quam opinionem (Iaſone[n] teſte) Ange-
lus & recentiores probant. Ego repu-
gnantiam hanc ex ſequentibus compo-
ni poſſe credidi, ſi conſtet contractum
pro perfecto habitum, pacta non dici ap-
poſita in continenti, contrà, dicenda, ſi cõ
ſtet non habitum pro perfecto. In dubio
autem,

t l. ſi. C. ad l. Falci.
v l. cãpanus. ff. de ope. liber.
x l. ſi quis argẽtu. C. de don.
y l. vnica. C. de ſuffrag.
z Iaſ. nu. 20.
a Iaſo. nu. 21. Fortu. col. 37.
b d. l. ſi quis argentum.
c Iaſ. in §. ſed cum nulla. col. pen. ſuprà. Forton. in. 61. fol. 80. col. 3. de pac.
d Alcia. ĩ l. ſi pacto pœnã. col. 2. C. de pac.
e Iaſ. hic. numer. 20.
f In l. cũ pater. §. manio. in glo. 2. & ſi. ff. de leg. 2. gl. in l. 2. in gloſ. mag. C. de in. doto.
g Iaſ. in §. in perſonam. nu. 61. inſt. de act.
Aret. Alex. & Iaſo. in l. ſciendũ. de leg. 2. Fort. hic. col. antep.
h Gl. hic, & in. l. in bona, & in l. petẽn. C. de pac.
i Curt. in l. in bona. col. fi.
k Arg. l. perfecta. C. de do na. q̃ ſub modo. l. ſi in aquilibus. ff. de ha re. inſti.
l Alci. in l. in bona. col. 3.
m l. cõtract⁹. C. de fi. inſtru.
n Iaſ. in d. l. lecta. nu. 20.

autem, in cõtinenti cenſeri appoſita, ſi nõ
dum cõtrahẽtes ad extraneos actus diuer
terint[a]. Nã & Bartolus[b] concordari opinio
67 nes has poſſe ſentit, q̃ in ijs locũ habebũt,
qui cauſam momentaneã habuerint, nã in
ijs q̃ tractũ habẽt, qualis tutela eſt, in prin-
cipio cõtract⁹ appoſita, in cõtinẽti poni dĩ
cuntur, qđ Bartol⁹ & cæteri infrà verũ fatẽtur[c].
68 SVBSECVTA.) Quid ſi plura in conti
nenti ſequãtur? Et veſtiri omnia, Bartolus
& alij cõſentiunt[d], adduxit tamẽ Bartolus
quæ vel parum[e], vel nihil[f] faciant, cùm ta-
men legis de hoc caſus ſit[g].

a l. hæredes. §. ſi. ff. de teſtamen.
b Bar. in d. l. contractus.
c In. §. idem marcellus.
d Bar. hic & in. l. legẽ quã dixiſti. ad ſin. C. de pact. Al cia. in. l. in bona. colũ. 3. C. de pact.
e l. duos. §. ſi. ff. de duo. re. l. Titia. in prin. l. pluribus. in princip. ff. de verb. obligat.
f l. pen. verſ. paulus. ff. de qui. re. domi.
g l. ſed celſus §. ſi fundus. ff. de cõtrah. emp.

VT puta poſt diuortium cõuenit ne
tẽpore ſtatuto dilationis dos reddatur,
ſed ſtatĩ: hoc nõ valebit, ne ex pacto
actio naſcatur. idem Marcellus ſcribit.

1 *l. qui negotia. ff. mandati.*
2 *Traditionis vim permiſsio habet.*
3 *Pacta mulieri vtilia quando ſeruanda ſint?*
4 *Accurſij gloſſa obſcurior exponitur.*
5 *Directò quæ fieri non poſſunt, per conſequentias admittuntur.*

POſt diuortium.)
Non eſt conuentio facta poſt di
uortiũ, ſed hoc conuenit, vt poſt
diuortium ſtatim & nõ tempore ſtatuto[h],
dos redderetur, qui intellectus Ioannis eſt
& cõmunis[i]. Conuenit autem vel ante ma
trimonium contractum, vel eo conſtante,
ex interuallo tamẽ, ideſt poſteaquàm dos
aut promiſſa aut tradita eſt[k].

h l. vnica. §. exactio. C. de rei vxo. actio.
i Iaſ. col. pen.
k l. ex morte. ad ſi. C. de pac. con.

1 NON valebit.) Obſtare nimiũ viſa eſt Ac
curſio & alijs Africani lex[l], qua mãdatari⁹
ad vſuras exactæ pecuniæ, per pactũ ex in
teruallo appoſitũ adſtringitur. Quare illic
alij pactũ in cõtinenti, alij vſuras officio iu
dicis deberi dicũt, alij, pactũ illic nõ cohæ
rẽtia cõtractus veſtiri, ſed interuentu rei,
2 permiſsionẽ enim loco eſſe traditionis[m],
alij, pacto obligari mãdatariũ, quia id pro
miſit, ad quod lege tenebatur, vt cõuentio
legitima fuerit[n], q mihi præ cęteris intelle
ctus placet, nã priores duo aut citra dubita
tionẽ ſunt, aut legis verbis nõ quadrãt. Ter
tius (Bartoli licèt Angeliq́;) vix ꝓcedit, et-
enim ſi rei interuẽtu pactum veſtitum ꝓ-
ponimus, cõtractus innominatus fuerit ne
ceſſe eſt. Atqui in actione mãdati teneri ꝓ-
curatorem Africanus dixit, nõ actione pręſcriptis verbis.

l l. qui negotia. ff. manda.
m l. quæ ratione. §. interdũ. ff. de acq. rer. do. l. ſi ſacculũ ff. depo.
n l. idémque. §. ſi procurator ff. manda.
o l. legitima. ſupra.

3 NE ex pacto.) Sed an nõ pactum hoc vtile
mulieri erat, pacta mulieri vtilia ſeruari o
portet[o]? Et reſpondẽt omnes, ſi nuda ſint,
tunc mulieri vtilia futura, cùm non ex in-
teruallo ponuntur.
ACTIO naſcatur.) Vt actione iuuari mu 4
lier nõ poteſt, ſic replicatione poterit, idq́;
eſt quod in ænigmate Accurſius voluit, cũ
dixit, habet mulier actionẽ, quã nõ habet,
habet enim virtute replicationis replican
do, quã non habet poteſtate actionis agen
do. Ecce enim vt ꝓdeſt pactũ nudũ ope ex
ceptionis aut replicatiõis[p], ſic actio de do-
te, ſoluto matrimonio ſtatim naſcitur[q]. Fin-
ge ergo ſoluto matrimonio, mulierem ſta
tim agere, ſi de die legis hæres mariti op-
ponat, replicabit ipſa de pacto. Nec verò 5
pauca ſunt, quæ cũ directò nõ poſsint, per
conſequentias tamen obtinere ſolent[r].

o l. de die. cũ ſeq. ff. de pact. dot.
p l. ſi vnus. §. pactus. infrà.
q l. 2. in prin. ff. ſol. mat. l. 2. in princ. ff. de do. præleg.
r l. ſi. ff. de leg. 3.

ET ſi in tutelę actiõe cõuenit, vt maio
res, quàm ſtatutæ ſunt, vſuræ præſtẽ
tur, locũ non habebit, ne ex pacto naſca
tur actio. ea enim pacta inſunt, quæ le-
gẽ cõtractui dant, ideſt quę in ingreſſu
cõtractus facta ſunt. Idẽ reſpõſum ſcio
à Papiniano, & ſi poſt emptionẽ ex ĩter
uallo aliquid extra naturã cõtractus cõ
ueniat: ob hãc cauſam agi ex empto nõ
poſſe propter eãdam regulam, ne ex pa-
cto actio naſcatur. quod & in omnib⁹
bonæ fidei iudicijs erit dicẽdum. Sed ex
parte rei locum habebit pactum. quia
ſolent & ea pacta, quæ poſtea interpo-
nuntur, parere exceptiones.

1 *Actio tutelæ ideſt tutelæ quaſi contractus.*
2 *In continenti pacta poni, quando dicantur.*
3 *Momentanea ab illis differunt, quæ tractum habent.*
4 *Ingreſſus quid ſit?*
5 *Pactum concipi non debet de re, quæ contractui ipſi repugnat.*
6 *Alciati expoſitio expenditur.*
7 *Legem dare contractui quid ſit?*
8 *Initiũ ad dimidiũ vſque in dubio protenditur.*
9 *Ingreſſus ſacramenti pro initio ſacramenti.*

ET ſi in tutelæ a-
ctione.) Actionem hìc tutelæ 1
accipe, ꝓ quaſi cõtractu tutelę,
neq; enim tẽpore quo naſcitur actio (qđ voluit
Accurſi⁹) ſed in prĩcipio ipſius q̃ſi cõtract⁹
pactũ cõuẽtũ eſt. Idq́; eſt qđ ſubijcit in in-

Dd greſſu

greſſu cōtractus, vt Bartolus & alij coīter
2 notāt. Quid eſt ergo, qđ ſuprà dixim[a], pa-
cta tunc in cōtinēti poſita dici, cū vel con
tractu nondū perfecto, vel perfecto quidē,
ſed antea q̄ partes ad extraneos actus di-
3 uertāt, ponunt? Et coīter etiā reſpōdent[b],
illa in ijs cōtractib' ꝓcedere, q̄ cauſam mo
mentaneam habeant, hęc in ijs, quæ ſucceſ
ſiuam, cuiuſmodi tutela eſt.

a in §. quinī-mò.

b Iaſ. in l. le-cta. num. 20.

4 IN ingreſſu.) In initio, Bartolus & alij cō-
muniter interpretant, Alciatus[c] ingreſſum
propoſitā cōtractus materiā, neq; em̄ de-
bet cōcipi pactū de re quę cōtractui ipſi re
5 pugnet, q̄ expoſitio Bartoli[d], Baldiq́; [e] etiā
prius fuit, niſi ꝙ qua ratiōe ingreſſus ſic ap
6 pelletur, Alciatus præ cæteris explicat. Cę
terū vt ex vulgari ſentētia, iuriſcōſult' nō
ſat declarat, qđ ſit legē dare contractui, ita
de poſteriori hac ipſe dubito, neq; enim tā
de pactis, q̄ ꝓpoſito cōtractus cōueniant,
nūc agebatur, q̄ de his quæ vel ex cōtinēti
vel ex interuallo poſita ſunt. Quid ꝙ etiā
Paulus, qui cū hiſce Vlpiani prorſus cōcor
dat, quia (inquit) pacta in cōtinēti facta ſti
7 pulationi ineſſe creduntur. Sunt ergo qui
legē dare cōtractui, ideſt formā[g] dare expo
ſuerint, ingreſſum verò pro tempore, quo
cōtractus ambulat, & perfectus non eſt, ſic
em̄, & initiū cōmodati[h] dici & initiū vēdi
tionis[i]. Quorū intelligētia (quāquā initiū
ad dimidiū vſq; in dubio protendi ſoleat[k])
ꝓbabilis certè eſt, ſed cois maius momen-
8 tū. Nā & alibi Vlpianus[l] ingreſſum ſacra-
menti pro initio ſacramenti poſuit.

c Alcia. in l. in bona. col. 3. C. de pact. Alcia. parer. lib. 2. capit. 34.
d Bar. in §. quinimò. num. 10.
e Bal. in l. 1. bonæ fidei.

f Aemili. bic Conna. libr. 5. cap. 2. Stepha. dial. 89.
g g. l. in conuentionalibus ff. de verb. obl. l. legem. C. de pact. l. contractus. ff. de regul. iur.
h l. ſi vt certo §. nunc videndum. ff. cōmo.
i l. nunquam. in princ. ff. de vſucap.
k l. 1. cum. g. ff. de orig. iur. Bart. in d. l. ſi qs ex argentariis §. ſi initiū. col. 1. ff. de edend.
l l. 1. §. proinde. ff. d var. et extraor. cogn. Alcia. i. l. creditoris. C. d pa.

POSTEA.) Ex interuallo.

ADeo autem bonę fidei iudicijs exce
ptiones poſtea factę, q̄ ex eodē ſunt
cōtractu, inſunt, vt cōſtet in emptione,
cæteriſq; bonæ fidei iudicijs, re nondū
ſecuta, poſſe abiri ab emptione. Si igitur
in totū poteſt, cur nō & pars ei' pactio-
ne mutari poteſt? Et hæc ita Pōponius
libro ſexto ad edictū ſcribit: quod cum
eſt, etiā ex parte agētis pactio locū hēt,
vt & ad actionē proficiat nondū re ſe-
cuta, eadē ratione. nam ſi poteſt tota res
tolli, cur nō & reformari? vt quodāmo
do quaſi renouatus cōtractus videatur.
quod nō inſuptiliter dici poteſt. Vnde
illud æquè non reprobo, quod Pōpo
nius libris lectionū probat: poſſe in par
te recedi pacto ab emptione, quaſi repe
tita partis emptione. Sed cū duo hære-
dès emptori extiterunt, venditor cū alte
ro pactus eſt, vt ab emptione recederē-
tur: ait Iulianus valere pactionem, &
diſſolui pro parte emptionē: quoniā &
ex alio contractu paciſcēdo alter ex hæ
redibus adquirere ſibi potuit exceptio-
nē. Vtrunq; itaq; rectè placet, & quod
Iulianus, & quod Pomponius.

1 *Subſtantialia contractuum quæ ſint?*
2 *Naturalia contractuum quæ ſint?*
3 *Accidentalia contractuum quæ ſint?*
4 *Subſtātialia cōtractuū pacto tolli nō poſſunt.*
5 *Naturalia & accidentalia contractuum quā do pacto tolli poſſint?*
6 *Rem nondum ſequutam quid ſit?*
7 *Arræ datio an faciat rē deſinere eſſe integrā?*
8 *l. 7. titul. 5. partit. 5.*
9 *Argumentum de toto ad partem quibus caſibus procedat?*
10 *Reformatio & informatio quid & quatenus differant?*
11 *Reformatio nouum cōtractum an renouatio (nē prioris inducat?*
12 *Argumētū ab acquiſitione ad reformationē.*

EXceptiones.)

Alij codices, meliùs (vt puto)
pactiones, aut exceptionis ver
bū (quod nouū eſſet) ſicut actio, in præce-
dētib' pro cōtractu ipſo, pactóue poneret.
EX eodē ſunt cōtractu.) Subſtātiā contra-
ctus reſpiciūt, ſunt em̄ in cōtractib' quędā
ſubſtātialia, quędā naturalia, quędā accidē
talia. Subſtātialia, q̄ ſubſtātiā & eſſentiam
cōtractui ſic tribuūt, vt ſine his eſſe nō poſ
ſit, q̄lia in vēditione cōſenſus[m], res[n], ꝓtiū,[o] 1
in ſocietate coīo[p], in ſtipulatiōe interroga
tio & reſpōſio, actu cōtinuo[q]. Naturalia, q̄ 2
naturali quadā habitudine à cōtractu pen
dēt, ſine qb' tn̄ cōtract' cōſiſtit, vt euictio
in emptiōe, in ſocietate lucri & dāni coīca
tio. Accidētalia, q̄ circa accidētia extriſeca 3
q́; verſant, vt cū vēdo tibi domū, hoc pacto
vt eas ꝓme Romā, vel vt librū d̄ſcribas. Et 4
qdē ſubſtātialia pacto nō tollūtur, quin à
cōtractu in totū vel in parte diſcedatur re
integra[r]. Naturalia verò & accidentalia, 5
cōtractu nihilomin' manēte, tolli pacto
poſſunt[s], ſi tn̄ ſimpliciter naturalia fuerīt.
Sunt enim & naturalia quędā, quę ad natu
rā ſubſtantialiū proximè accedunt, quę pa
cto tol

m l. conſenſu ff de actio. & obligat.
n l. ex empto. in princi. ff. de actio. emptio.
o §. pretium. inſti. de empt. & vend.
p l. 1. §. ſi. cum l. ſeq. ff. pro ſo.
q l. 1. §. q pra ſens. l. continuus. ff. de verb. obligatio.
r vt hic & l. ab emptione.].
s l. pacta conuenta. ff. de cō trah. emptio.

ꝯto tolli nõ poſſunt, cõtractu manente, verbi gratia, dominij tranſlatio in emptorẽ[a], lucri dãniq́;, aut æqua aut ꝓ parte cõmunicatio[b], ita ne leonina ſocietas ſit, ne in depoſitariũ dominiũ tranſeat, egrediaturq́; ea res notiſſimos depoſiti terminos[c], quæ Coraſij[d], & ante eũ Zaſij[e] vera traditio eſt.

6 RE nondum ſecuta.) Integris omnibus[f], id eſt re nondũ tradita, aut pretio ſoluto,

7 ſic enim optimè Iuſtinian⁹ explicuit[g]. Sed num arræ datio faciet rem deſinere eſſe integram? Et non facere communiter traditũ eſt[h], niſi vt arra & pars pretij detur[i], & in pecunia numerata conſiſtat. tunc enim pretij pars dici poteſt, ſec⁹ ſi in ſpecie, quo

8 modo & lex Regia[k] declarãda eſt. Quæ & illud rectiſſimè adiecit, ſi arra poteſtate conuentionis[l], non futuræ, ſed iam perfectæ detur, deſinere rem eſſe integram, nã & hoc genus illud locutionis ſignificat, o por otorgamiento, quod nouum quibuſdã videri ſolet, & vi ipſa tũc arra, vt pars pꝛetij datã, neq́; ab emptiõe licebit diſcedere[m].

9 CVR non & pars.) Valet enim à toto ad partem argumentum[n], caſus quibuſdã exceptis, quos Iaſon alijq́ne notant.

EX parte agẽtis.) ad actionem, vt ſubijcit.

10 REFORMARI.) Reformare pacta cõtractũ dicunt, q́ ſuper ſubſtãtialibus appoſita ſunt, informare q́ ſuper naturalib⁹, aut accidẽtalib⁹. Informat pactũ cũ in cõtinẽti ponitur, reformas, ſiue in continenti ponatur, ſiue ex interuallo. Informatio fit, vetei contractu manente, reformatio eo in totũ aut pro parte ſublato. Informatio additio ſiue extenſio eſt prioris contractus; reformatio eius renouatio, remanet enim contractus, ſed ſub alia forma.

11 RENOVATVS.) Tractãs Bartolus & cęteri hîc ex reformatiõe nouus nè cõtractus, an renouatio prioris reſultet? Et Accurſij reprobata opinione[o], renouationẽ in dubio eſſe (etiã cũ ex interuallo fiat) crebrior[p] opinio eſt. Paulus[q] eñ, poſterius (inquit) pactũ, põt renouare primũ cõtractũ. Indeq́; vrgẽtius ſumitur argumentũ, q̃ aut hinc, aut aliunde[r], vbi notę improprietatis adiectæ ſunt. Eſt antẽ inueſtigationis vtilitas multiplex, propter gabellas, fideiuſſores[s], cõmiſſa, ſi res vendita emphyteutica ſit, vt hîc Bartolus, Iaſon, & alij declarant.

12 ADQVIRERE.) Ab adquiſitione ad reformationem arguit[t].

a l. cũ manu ſata. §. fi. ff. de contrah. empt.
b l. ſi non fuerint. §. fin. ff. pro ſoc.
c l. Lucius Titius Sẽpronio ff. depo.
d Coraſ. lib. 3. Miſcell. ca. 10.
e Zaſ. in ſing. intel. cap. quæ ſint ſubſtantialia.
f l. ab emptione. infrà.
g §. vlt. inſt. quib. mo. tolli. obligat.
h Iaſ. in l. ab emptione. n. 4
i g. in l. 2. ĩ. g. recuperare. C. quan. lice. ab empti. diſ.
k l. 7. titul. 5. par. 5.
l cùm emptor ff. de reſcind. vendit.
m doc. l. 2.
n l. quæ de tota. ff. de rei vẽdi.

o g. ĩ. l. pacta. verſ. pacta q́ ſunt. ff. de contrahen. empt.
p Iaſ. col. fin.
q l. ſi vnus. §. pactus. ver. q ſi non. infrà.
r d. l. pacta. l. 2. ff. de reſcin. vendi.
s l. ſi cùm heres. C. loca.
t l. prout quiſque. ff. de ſolu.
v l. & elegãter. in princip. ff. de dolo. l. 3. §. ſi. ff pro ſoc.
x g. ĩ. l. & eleganter. in gl.

ALtiꝑtor, PACTA CONVENTA QVAE NEQVE DOLO MALO NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBISCITA, SENATVS CONSVLTA, EDICTA PRINCIPVM: NEQVE QVO FRAVS cũi EORVM FIAT, FACTA ERVNT, SERVABO.

1 *Dolus dãs cãm cõtractui reddit cõtractũ nullũ.*
2 *Diſtractus eiuſdẽ naturæ eſt cuius cõtractus.*
3 *Pactum vt finito officio iudici ciuitas vltra ſalarium aliquid det, non valet.*
4 *Iudex dũ in officio eſt quaten⁹ accipere poſſit?*
5 *Lex ſeruari aliquid præcipiens actionem & exceptionem producit.*
6 *Legis verba ad partem relata actionem, ad iudicem iudicis officium inducunt.*

DOlo malo.) Si dol⁹ det 1 cauſam cõtractui bonę fidei, cõtractus nullus eſt[v], niſi is, qui dolo inductus eſt, ſtare cõtractui velit, quod hîc & alibi[x] notat Accurſius, & alij meritò[y] ſecuti[z] ſunt, 2 niſi cũ lex actui reſiſtit[a]. Cæterũ & dolus dans cauſam diſtractui, contractus bonæ fidei, diſtractũ nullum efficiet[b]. Cuius enim naturæ cõtractus, eiuſdẽ & diſtractus eſt.

ADVERSVS leges.) Vt legem Iuliam de fundo dotali.

PLEBiſcita.) Adnotãt Odofred⁹ & cæteri, 3 nõ valere pactũ, quo iudex, vt finito officio, aliquid ſibi vltra ſalarium ciuitas det paciſcitur, quatenus autem dum in officio 4 eſt, capere ei liceat, alio in loco diximus[c].

FRAVS.) Vt ſi iudici, qui per ſe nõ põt[d], per interpoſitam perſonam promittat[e].

SERVABO.) Sollicit⁹ hîc pl⁹ nimio Bartolus eſt, ne pacta nuda actionẽ iure ciuili producãt, quoniã vbi lex ſeruari aliquid ꝑ 5 cipit, ex ea lege actio exceptioq́; oriatur[f]. Sed vera receptiorq́;[g] etiã eius ſolutio eſt, in quã vi ipſa, Fulgoſius, Iaſon, Fortunius, Alciatuſq́; recidũt[h], nõ eſſe regulę locũ, cũ materia ſubiecta aliud ſuadeat, cũ enim cõſtet pactorũ quædã ad actionẽ, quædã ad exceptionẽ ꝑficere, Prætor q ſe ſeruaturũ ait, nõ ex oĩbus, ſed ex his q́ poſſunt, actionẽ pollicit⁹ eſt, ſed & ceſſare regula debuit, ne legis induceret correctio[i], quomõ Paulus & Laudẽſis, nõ malè ſoluũt. Illudq́; ad 6 dere his oportet, ſi legis verba ad partẽ actionẽ, ſi ad iudicẽ, iudicis officiũ oriri[k], niſi & hîc materia ſubiecta aliud expoſcat[l].

nullum. & in g. mag. g. in l. ea cauſa. 2. in princ. in g ne inter. ff. de minor.
y l. Iulian⁹. §. ſi quis colludẽſo. ff. de actio. emp. vbi Bar. & Bal. in l. dolum. C. de peri. & cõ. rei vẽ. Iaſ. in §. actionum. n. 42. inſtit. de actio.
a g. in l. à diuo pio. in g. actionem. ff. de rei iu. aup. Bal. in l. 1. C. plus vale. qđ agi. Iaſo. in l. inter cætera. ro. §. ff. de lib. & poſth.
b g. in l. de tutela. in g. probata. C. de reſt. in integ. Bald. in l. Laudita. col. 2. de reſt. ſpol.
c in l. plebiſcito. ff. de offi. praſ.
d l. quod contra. ff. ad l. Iul. rep.
e l. cõtra legẽ ff. de legib.
f l. ſtatuas. ff. de acq. re. domi. l. inter cohæredes. §. ſi familiæ. ff. famil. herc.
g Aemil. in l. 1. in prin. col. 2. ſuprà.
h Fulgo. Iaſ. Fortu. hic. Alcia. in rub. C. de pact. colum. 2.
i §. ſed cũ nulla. ſuprà. iũcta l. præcipimus. C. de appellat.
k g. in l. ſi res obligata. ff. de leg. 1. g. in l. ſi ſoror. C. de col.
l g. in l. ſi pacſcẽda. C. de pac. in l. ſi tibi. C. loca. vbi Cyn. & alij.

PActorũ quædã in rẽ ſunt, quædã in perſonã. in rẽ ſunt, quotiẽs generaliter paciſcor ne petã. in perſonã, quotiẽs ne à perſona petã, ideſt ne à L. Titio petã. Verũ autẽ in rẽ, an in perſonã pactũ factũ eſt, nõ minus ex verbis, quàm ex mẽte conuenientiũ æſtimandũ eſt. plerũq; enim (vt & Pedi9 ait) perſona pacto inſeritur, nõ vt perſonale pactũ fiat, ſed vt demõſtretur cum quo pactum factũ eſt.

1 Pactũ an perſonale ſit, vbi alia quàm paciſcẽtis perſona inſeritur?

2 Pacta in dubio in rem ſunt?

NE à L. Titio petã.) Vbi alia q̃ paciſcentis perſona pacto inſeritur, pactũ perſonale eſſe Bartolus[a] aliũde nõ bene colligit, alij[b] melius ex Pauli reſponſo[c], verũ erat hîc (quod omittunt) vrgentius argumentum. 1

NON min9.) Rectè Accurſius admonet, dicendũ potiùs fuiſſe, nõ minus ex mente quàm ex verbis, id enim Pedi9 ratione quã affert, cõcludit. Sed nos hæc parũ morãtur, oſtẽdit enim ex vtroq;, verbis ſcilicet & mẽte id eſſe iudicandũ. Haloãder legit nõ minus ex verbis, ad Græcorum imitationẽ οὐ μᾶλλον ἤ pro non tam.

2 SED vt demõſtretur.) Si igitur tibi pmiſero me nõ petiturũ fũdũ, neq; à te, neq; à ſucceſſore tuo petã, in dubio enim pactum in rem eſt[d], effectus ille maxim9 erit, q̃ in perſonalibus à perſona nõ receditur[e], ſicut neque in trãſactionibus[f], cuius generis Iaſon ſimilia, non multum ſimilia confarcit.

a Bart. in l. g. in futurũ. infra. arg. l. & hæredi. §. nos autem.
b Guil. hic in ver. plerunq;
c l. ſi vnus. §. ſi cum reo.
d l. ſi pactum ff. de probat. l. ſi neceſſarias. §. pen. ff. de pig. noactio.
e l. ſi vnus. §. ante omnia.
f l. imperatores. in princip. & §. fi. de tranſ actio.

DOlo malo ait prætor pactũ ſe nõ ſeruaturũ. Dolus mal9 fit calliditate & fallacia: & (vt ait Pedius) dolo malo pactũ fit, quotiẽs circũſcribẽdi alteri9 cauſa aliud agitur, & aliud agi ſimulatur. Sed ſi fraudandi cauſa pactũ factũ dicatur, nihil prætor adſcit. ſed eleganter Labeo ait hoc aut iniquum eſſe, aut ſuperuacuũ. iniquũ, ſi quod ſemel remiſit creditor debitori ſuo bona fide, iterũ hoc conetur deſtruere: ſuperuacuũ, ſi deceptus hoc fecerit. ineſt enĩ dolo & fraus. Siue autẽ ab initio dolo malo pactũ factum eſt, ſiue poſt pactũ dolo malo aliquid factũ eſt, nocebit exceptio propter hæc verba edicti, NEQVE FIAT,

1 Argumentum à contrario ſenſu ex proprietate, an tacitè potiùs ſumatur?

2 Fraudis re, exempla quæ ſint?

3 Fraudis re, & conſilio, exemplum.

4 Fraus idest damnum.

5 Superfluitas quando pactum infirmet?

6 Extenſiua verba quæ.

AIT prætor.) A cõtrario ſenſu, quod Accurſius tacitè, Bartolus ex pprietate ſumi dicit. Sed poteſt ſuſtineri vtraq; ſentẽtia, tacitè enĩ ſumitur per locũ ab incluſione vnius[g], pprie per locũ ab exceptione[h], quo in articulo ab Alciato[i] notata prorſus quadrabũt. 1

FRAVDANDI.) Aliud pactum, nam pacto in fraudem legis prætor dixit.

ADICIT.) Expreſſè, adiecit tñ tacitè.

AVT iniquum eſſe aut ſuperuacuũ.) Cõmuniter[k] ad pacta ipſa in fraudẽ facta, hæc referuntur. Paulus & Iaſon, poſt Baldũ ad Prætoris edictũ, vt ſit ſenſus, ſi fraus re tantũ fuerit, iniquũ Prætoris edictũ futurum, quo talia pacta prohiberẽtur, ſi re & conſilio, ſuperfluum, quia eiuſmodi fraus dolo ineſt, de quo iã edixerat, fraudis re tantũ exemplũ eſt, cũ debitori creditor bona fide facit pactũ de non petendo, fraudis re, & conſilio cũ facit deceptus. Alij[l] expreſſiùs & latiùs, ſed in eandẽ ferè ſententiam, fraudẽ propriè damnũ eſſe conſiderãt[m], vnde & capitalis fraus dicta[n], & differentia inter fraudẽ & pœnã[o], q̃ hæc damnum cum vindicta continet, illa etiam ſine dãno, fraudẽ igitur ex genuina ſignificatiõe fieri poſſe citra dolũ, ſed & dolo adhibito, eſſe itaq; ſenſum Vlpiani, in fraude, q̃ citra dolũ damnũ afferret, iniquũ, in fraude verò q̃ dolo fieret ſuperfluũ Prætoris edictũ fuiſſe, ineſt enĩ dolo fraus, itaq; nec ppter fraudẽ, cũ ſimpliciter damnũ eſt[p], nec propter dolũ ſimplicẽ, ideſt vnde dãnũ minimè reſultet, pacta ĩfirmari dbuerũt[q]. Quocirca, & infamia, nõ ij notantũ, q̃ fraude tñ, aut dolo tñ, ſed q̃ dolo & fraude paciſcũt.[r] 2 3 4

SVPERFLVVM.) Superfluitas, ſi inuitium cadat, pactũ infirmat, ſi in abundantiam nõ item[s]: vt enĩ neq; ſcripturas ſic pacta non vitiant, ſi quæ ſuperabundant[t]. 5

I Neſt enim.) Hæc & pximo reſpõſo, & pa-

g l. cum prætor. ff. de iudi.
h l. nã quod. §. fi. ad pa. leg.
i Alciat. de verb. ſig. lib. 2.
k Alex. co. 2.
l Conna. lib. 5. cap. 5.
m l. 1. §. ſed ſi rem. ff. ſi quid in frau. patro.
n l. cum aute. §. excipitur. ff. de adil. edict.
o l. aliud eſt fraus. §. inter mulctam. ff. de verbo. ſignif.
p l. fraudis. ff. de regul. iur.
q l. cum quis perſuaſerit. ff. de dolo.
r l. 1. ff. de his qui not. infa.
s l. non impoſſibile. infra.
t l. non ſolent ff. de reg. iur.

ragra

ragraphi pricipio iũgi poſſe, oẽs cõſẽtiũt. Si pricipio iũgas, ineſt dolo fraus, vt ſpẽs generi, aut ita vt ſynonoma ſint, q duo ſenſus coĩter ap pbãtur[a], alijs duob' exploſis, ſcdm quos, fraudẽ ineſſe dolo, vt gen' ſpeciei, qdã arbitrati ſũt, qbus rõ hæc ſubiecta repugnat. Sed vt priores illi tenẽdi nõ ſint, verſiculus ſequẽs, nimiũ q̃tũ obſtat, vixq; eſt, vt q̃dret, ſed d eius intellectu videam[a].

a Alexã. & Iaſ. hic.

6 NEQVE fiat.) Extenſiua enim ſunt, ideſt præſens & futurum tempus reſpiciũt[b]. ſic & illa, ſit, fiat[c].

b l. filij mater §. filius. ff. ad tertul. l. 1. ff. vnde legi. l. ſi quis ſtipulatus ſic. ff. de verbo. obligat.
c l. 1. §. interdictũ hoc etiã ff. ne quid in loco publi.

QVod ferè noBiſsima parte pactorum ita ſolet inſeri, ROGAVIT TITIVS, SPOPONDIT MAEVIVS: hæc verba non tantũ pactionis loco accipiũtur, ſed etiã ſtipulationis. ideoq; ex ſtipulatu naſcitur actio: niſi contrariũ ſpecialiter adprobetur, quo non animo ſtipulãtium hoc factum eſt, ſed tantùm paciſcentium.

1 *Pactum magis quàm ſtipulationem celebrari quemadmodum probetur.* (*tũ operatur.*
2 *Proteſtatio in ijs quæ ſẽſus ancipitis ſunt, mul*
3 *Probatio aduerſus inſtrumentum, per teſtes an per inſtrumenta fieri debeat.*

IN ſeri.) Inſtrumentis.

1 NISI ſpecialiter contrarium adprobetur.) Probabitur autẽ quomodo? Et ſi in ſcriptura priuata, ea verba ſint, probabitur ex interuallo[d], aut partiũ abſentia[e], idq; ſi locus & tẽpus (quod in priuatis neceſſe nõ eſt[f]) nõ apponãtur, q ſi locũ tẽpuſq; ſcriptura priuata fortè habeat vel publica ſit, in qua locus, dies, Cõſul neceſſariò ponũtur[g], probatio ſic fiet, ſi probetur, cõtrahẽtes hoc animo fuiſſe, vt quãlibet interrogatiõe præcedẽti, & reſpõſione ſubiecta, nõ ſtipulatio, ſed pactũ eſſet[h].
2 Idq; vel maximè ex eorũ proteſtatione apparebit, q̃ in ijs, quæ volubilia ſunt, & ancipitis ſẽſus, plurimũ valet[i]. Sed admittetúr
3 ne pbatio per teſtes? Et admittẽdã frequẽtiores cõſentiũt, ſit eñ nũc pbatio aduerſus ſolẽnitatẽ, aut potiùs pſumptionẽ, q̃ ex inſtrumento reſultat, q ſi probandũ eſſet, aduerſus ſubſtantiam tenorẽmve inſtrumenti, probatione per ſcripturã eſt opus[k].

d l. 1. §. q præſens. ff. de verbo. obligat.
e l. vt inter. C. de inutil. ſtipulat.
f l. cùm taberna. §. idem quæſit. ff. de pigno.
g l. ſi quis ex argentarijs. §. ſi initium. ff. de ed.
h g. & Bart. in ver. igitur.
i Innoc. in c. cũ m. de cõſtit. Ang. & docto. hic.
k l. generaliter. C. de non nume. pecun.

SI paciſcar, ne pro iudicati vel incenſarũ ędiũ agatur: hoc pactũ valet. Si paciſcar, ne operis noui nũtiationem exſequar: quidã putant, nõ valere pactionẽ, quaſi in ea re prętoris imperiũ verſetur. Labeo autẽ diſtinguit: vt ſi ex re familiari operis noui nũtiatio ſit facta, liceat paciſci: ſi de republica, nõ liceat. q̃ diſtĩctio vera eſt. Et in cæteris igitur omnib' ad edictũ prętoris pertinẽtibus, q̃ nõ ad publicã læſionẽ, ſed ad rem familiarẽ reſpiciũt, paciſci licet. nã & de furto paciſci lex permittit. Sed & ſi quis paciſcatur, ne depoſiti agat: ſcdm Põponiũ valet pactũ. Itẽ ſi quis pactus ſit, vt ex cauſa depoſiti omne periculũ præſtet: Põponius ait pactionẽ valere. nec quaſi cõtra iuris formã factã, nõ eſſe ſeruãdã. Et generaliter, quotiẽs pactũ à iure coĩ remotũ eſt, ſeruari hoc nõ oportet. nec legari, nec iuſiurandũ de hoc adactum ne quis agat, ſeruãdũ Marcellus libro ſecũdo digeſtorũ ſcribit. & ſi ſtipulatio ſit interpoſita de his, pro qbus paciſci nõ licet, ſeruãda nõ eſt: ſed omnimodo reſcindenda.

1 *Pacta contra ius publicum non valent?*
2 *Pacto an tolli poſſit ius ad priuatum principaliter ſpectans ad ius publicũ ſecundariò?*
3 *Alienatio fundi dotalis quo iure interdicta.*
4 *Iuramentum an confirmet pacta quæ contra ius publicum ſunt?*
5 *Communes opiniones contrariæ.*
6 *Iuramenti vinculum lex ciuilis remittit.*
7 *Apoſtolici vim legẽ habere quo ſenſu dictũ?*
8 *Iuramẽtũ qñ à lege, vel principe remitti poſſit?*
9 *Abſolutio à iuramẽto ad ſeculares nõ pertinet.*

IVre cõmuni.) Publico, pacta enim per quę ius publicũ tollitur, non valent[l], adeò vt cõmuni vtriuſque iuris doctorũ conſenſu[m], iuramẽtum ea nõ cõfirmet, ſed nec iuramẽtũ ipſum valeat[n], quod hîc Vlpianus diſertè oſtẽdit[o], nec iuſiurãdũ (inquit) d hoc adactũ, ne qs agat ſeruãdũ. Sũt autẽ huiuſmodi pactionũ exẽpla varia atq; quotidiana, q̃ Bartol[p] Alciatuſq; ponũt. Sed quid ſi ius pacto tollere contrahentes velint, conſequenter tamen ad publicam vtilitatẽ ſpectet? Et non valere pactionẽ oẽs fatẽtur[q], vt cũ mulier fundũ dotalẽ alienat[r], fauor eñ priuat' mulieris pcipuè eſt, ſed Reip. hoc intereſt per 1 2 3

l l. ius publicum. l. ius autẽ agnationis. Io. Imo. ĩ. 5. cũ contingat. nu. 36. Alcia. nu. 83. de iur. iur.
n g. in l. 2. C. de agricol. & cenſ. lib. xi.
o ver. nec ius iurandum.
p Bar. in l. ſi quis proco. ff. de fideiuſſor. Alcia. in l. pacta quæ cõtra. col. 2. C. de pac.
q l. nõ dubiũ C. de legib.
r Inſt. quib. alie. licet. ĩ pri.

4 cōſequentiā, vt dotes cōſeruētur[a]. Quid er
go ſi hæc pacta iurata ſint? Et cōfirmari ea
iuramēto, iuramentūq; ipſum valere, cō-
5 munē opininnē Corneus[b], & Alciat[9c] affir
māt. Contrà, idē Alciatus[d] alibi receptius
ait, cōtractū quidē nō cōfirmari, iuramētū
tn̄ ſeruādū, canones[e] em̄ hoc caſu ſimplici
ter iuramētū ſeruari iubēt. Quæ mihi opi
nio plus placet. Nec obſtāt. quæ de contra
ctibus minorū[f], & renūtiationibus hæredi
[illegible], eoſq; actus iuramēto cōfir
mari dicūt, etenim caſus illi ad hāc ſectio-
nē non pertinēt[h], ſed ad aliam, cùm vide-
licet legi vtilitatis publicæ, nullus reſpe-
ctus, nec in cōſequentiam fuit, tantùm, ob
ligantium ſe fauore pacta prohibentur.
6 SERVARI hoc non oportet.) Remittit
ergo lex ciuilis, iuramēti vinculū, habetq;
7 (vt Accurſius[i] inquit) in hoc vim Apoſtoli
cā, ideſt vi ſūmi pōtificis[k], qđ & idē Accur
ſius alibi notat nō ſemel[l], & alij ſequūtur,
neq; pauca ſunt, q̄ pbēt[m]. Verū id ſequētes
8 declarationes admittit. Primū ne abſolu-
tionis à iuramento vinculū lex remittat[n],
9 articul⁹ em̄ is eſt, q nō niſi ad Pōtificem &
Pōtificios ptineat. Deide vt iuramētū lex
ciuilis, pricépsue ſecularis, nō niſi ex iuſta
cauſa remittāt[o], q̄lis hęc fuit, ne i⁹ publicū
tolleret. Pręterea, vt remittāt p̄ſtādū iura
mētū, nō præſtitū[p]. Poſtremò, vt remittāt
non directò, ſed per cōſequētiā, q̄ Bartoli[q]
traditio eſſe dicitur, quā cæteri pbāt[r], qđ
& in præſentia fuit, pręcipua enim edictio
ne pactum valeat quo ius publicum lęde-
retur, ſecunda de iuramento.
LEGATVM.) Hæc vera lectio haud du
bie eſt, & ſi Accurſius legari agnoſcat, cui
etiam Florentiæ ſuæ codex fidem facit.

SI ante aditā hęreditatē paciſcatur quis
cū creditoribus, vt minus ſoluatur, pa
ctū Baliturū eſt. Sed ſi ſeruus ſit, qui pa-
ciſcitur priuſquā libertatē & hæreditatē
apiſcatur, quia ſub cōditiōe hæres ſcrip-
tus fuerat, nō profuturū pactū Vindius
ſcribit: Marcellus autē libro octauodec-
cimo digeſtorū, & ſuū hæredē, & ſeruū
neceſſariū purè ſcriptos, paciſcētes priuſ
quā ſe imiſceant, putat rectè paciſci. qđ
verum eſt. Idē & in extraneo hærede:
qui ſi mandatu creditorū adierit, etiam
mandati putat eū habere actionē. ſed ſi

a l.1.ff.ſolut. matrimon.
b Corn. in au then. ſacramē ta. nu.50.C.ſi aduer. ven.
c Alcia. in c. cùm cōtingat n.95. de iu.iu.
d Alcia. i. l. pacta quæ con tra. col.3.C.a. [illegible]
e c. cum cōtin gat. de iu. iur. c. licet mulie res. de iur. iur. in.6.
f Authē. ſa cramenta.
g c. quamuis pactum. de pa. in.6.
h Alci. in. l. pacta quæ con tra. verſ. quar ta ſpecies.
i gl in. l. adi gere. §. quāuis ff. de iu. pat.
k Anch. in reg. ea quæ. n. 9. d reg. iu. i.6
l g. in. l. fi. in g. nō videtur. ff. qui ſat. cog. g. i. §. ſed iſta. in g. dicit inſt. de actio.
m l. ſi quis in quilinos. §. fi. de leg. 1. l. q̄ ſub cōditione de condi. inſti. l. imperatores. ff. ad munici p. l. fi. C. de nō nu mer. pecun. l. fi. ff. qui ſat. cog.
n c. 2. de iu. iu. Abb. & doc. in c. intellecto
o l. 2. vbi Bal. C. d inde. Rom. cōſ. 437. col. fi. Fortun. de vl. fin. illat. 20.
p Domi. in c. q̄uis. col. pr. de pac. in 6. Imo. in. d. l. ſi quis īquilinos. §. fi. de leg. 1. Iaſ. in Auth. ſacra menta. nu. 82.

quis (vt ſupra retulimus) in ſeruitute pa
ctus eſt, negat Marcellus. quoniā nō ſo-
let ei proficere, ſi quid in ſeruitute egit,
poſt libertatē. quod in pacti exceptiōe
admittēdū eſt. Sed an vel doli ei proſit
exceptio, q̄ritur. Marcell⁹ in ſimilib⁹ ſpe
ciebus licet antea dubitauit, tn̄ admiſit.
vt puta fili⁹ familias hęres inſtitutus pa
ctus eſt cū creditorib⁹, & emācipat⁹ ad
ijt hęreditatem: & dicit doli eū poſſe vti
exceptiōe. Idē probat, & ſi filius viuo pa
tre cū creditorib⁹ paternis pactus ſit. nā
& hic doli exceptionē profuturā. Imò
& i ſeruo doli exceptio nō eſt reſpuēda.

1 *Actio & exceptio eiuſdem negotij ratione aliquando competunt.*
2 *Exceptio directa, pacti an vtilis ſiue doli competat quantum referat?*
3 *Doli exceptio cuius naturæ ſit.*
4 *Paciſci de hæreditate viuentis quando liceat?*
5 *Filius viuo patre an poſſit liberare debitores paternos?*

ANte aditam.) A ſe.
QVIS.) hæres.
CREDItorib[s].) hæreditarijs.
SOLVATVR.) Ideſt vt minus ipſe eis
ſuluat, quàm deberet defunctus.
SERVVS.) Liber & hæres eſſe iuſſus à
domino, ſub conditione tamen.
IMMISCEANT.) Immiſcere em̄ ſuo-
rum & neceſſariorū eſt, adire extraneorū.
EXTRANEO hęrede.) Purè inſtituto.
ETIAM mandati.) Non ergo ſolùm pa-
cti directa exceptio, ſed & mandati actio
hoc caſu cōpetet, neq; nouū eſt, vt actio & 1
exceptio eiuſdē negotij ratione cōpetāt[s].
SED ſi quis.) Hæres inſtitutus.
POST libertatē.) ſtatu videlicet mutato.
DOLI eū exceptiōe vti poſſe.) Sed qđ re 2
fert directa pacti exceptio, an potiùs vtilis
ſiue doli competat? Et Angelus recentio-
reſq; de hoc laborāt, mihi illa p̄cipua vtili
tas uidet̄, q vbi ex pacto de nō petēdo dire
cta exceptio naſcit̄, obligationē naturalē
tolli, ciuilem elidi conſtat[t], vbi doli exce-
ptio non æquè, illa enim ſubſidiaria eſt, & 3
renunciatio magis quàm exceptio[v].
VIVO patre.) Sed quomodo hîc licet pa 4
ciſci de hæreditate viuentis[x]? Et reſpōſum
eſt fauore id liberationis eſſe[y], aut (quę mi
hi

Bal. in. l. omne num. 12. de in ſtit. & iur.
q Bar. in. l. cū populi. in. 3. q. 2. quæſtionis princip.
r Alex. in. 2. volu. conſ. 59. & in. 4. vol. conſ. 59. Iaſ. in l. fi. col. pen. ff. qui ſat. cog.
s L. ampliùs nō petī. ff. rem ra tam habe.
t l. ſi vnus. §. pactus ne pete ret. infrà.
v l. & hæredi. §. Iulianus infrà.
x l. fi. C. de pa.
y l. Arrianus ff. de actio. & obligatio.

hi ratio plus placet) quia non de hæreditate patris, ſed de bonis creditorum pactiones fiunt, cùm ipſi filium liberãt. Quid ergo per contrarium ſi filius viuo patre debitores paternos? Et non valere in confeſſo eſt[a], cùm ex mera liberalitate id ſacit, ſecus ſi quid recipíat[b]. Sed & valebit liberatio, ſi filius iam tunc, viuo patre ius in re habeat, vt cum filia de dote pacta eſt[c]. Valebit ad extremum, ſi nõ ſimpliciter filius debitores liberet, ſed ſe ipſe obliget, ſubmouebitur enim exceptione[d], vt Specu.[e] Geminianus[f], & Decius[g] notant.

HOdie tamen ita demum pactio huiusmodi creditoribus obeſt, ſi cõuenerint in vnum,[i] & communi conſenſu declarauerint quota parte debiti cõtenti ſint. Si verò diſſentiant, tunc prætoris partes neceſſariæ ſunt, qui decreto ſuo ſequetur maioris partis voluntaté.

1 *Conſenſus, quando ſaparatim præſtari poſsit?*
2 *Cõia plurib⁹ vt ſingulis et plurib⁹ vt vniuerſis*
3 *Maioris partis factũ quando minori nocet.*
4 *Commiſſarij cùm nominantur, omnium conſenſus requiritur qui ad hoc conueniunt.*
5 *Gratia & neceſſitas differunt.*
6 *Confirmatio officij in aunum ſequentem, omnium conſenſum exigit.*
7 *Vocati non venientes an ſint expectandi.*
8 *Communes opiniones cõtrariæ Doctorum iuris ciuilis & Canonici.*
9 *Tabella quid ad.l.fi.C.de præd.Curial.lib.10.*
10 *Creditorũ maior pars, qñ minori præiudicet.*

1 SI conuenerint in vnũ.) Sed cur hîc (vt & aliàs fieri ſolet) ſeparatim non conſentiunt? Et crebrior ſolutio eſt, vt conueniãt hoc caſu oportuiſſe, quia paucioribus pactum obeſſe potuit.[h]

2 COMMVNI conſenſu.) Sunt quædam (vt Bartolus omneſq; notant) communia pluribus vt ſingulis, quædam vt vniuerſis. In priori ſpecie ꝓ regula traditũ, ne quod

3 maior pars facit, minori noceat, prçter quã fauore liberationis[i], & cùm plures re communi, ad vſum deſtinatum vtantur[k]. In ſecunda ſpecie, contraria regula eſt, vt quod maior pars facit, minori noceat[l], dum tamen citati recteq; congregati[m] ſint, dumq; ex tribus vniuerſitatis partibus duæ conueniant, & ex illis duabus maior pars conſentiant[n], & dum id quod maior pars vult, in delicti ſpeciẽ non cadat[o], aut fieri velit aliquid, quod ad eius officiũ nõ pertinet[p]. Idemq; eſt, cùm id agitur vt extraneus vocem habeat[q], aut cũ maior pars hoc ſtatuit, vt cauſa cõpromiſſo finiatur[r]. Sed & maior pars, in ijs nõ vincit, q̃ de genere prohibitorũ ſunt, quib⁹q; lex, cauſa, aut ratio reſiſtit[s], neq; cùm aliquid inducit contra vniuerſitatis priuilegia ſeu mores[t], aut contra ea, quæ cõcorditer ab oĩbus ſtatuta[v] ſunt, niſi neceſſariò id fieret[x], tunc etiam omniũ cõſenſus requiritur, cũ minor pars aliquid fecit, pluribus abſentib⁹, quod maior ratũ habere vult, & cũ agitur de reuocatione libertatis in ſeruituté[y], libertatis eñ fauore, tũc etiã maior pars ſeq̃nda nõ eſt[z]. Adhæc & cũ legis municipalis præſcripto omniũ cõſẽſus riquirit, oẽs cõſentiãt neceſſe[a] eſt, ꝑfictioné eñ maior pars oẽs repreſentat, quæ in ſtatutis locũ nõ habet. Illud etiam 4
notandũ eſt, ſi cæteri, in certa aliqua re aliquibus, tribus fortè vel quatuor (quos cõmiſſarios vocãt) voces ſuas mãdare velint, debere id fieri, omniũ cõſenſu[b]. Sicut & il- 5
lud, vel cũ primis, meminiſſe oportebit, in ijs quæ neceſsitatis aut iuſtitiæ ſunt, regulã ꝓcedere, nõ in ijs quæ volũtatis, aut gratiæ[c]. In ſumma & cũ agitur de Rectoris, ſi- 6
ue officialis cuiúſuis cõfirmatione in annũ ſequẽtẽ (quod refirmare vocant) maioris partis cõſenſus nõ ſufficiet, ſed omniũ[d], & ſi qua ſimilia ſunt. Sed quia dixim⁹ ex tribus vniuerſitatis partibus duas ſaltem conuenire oportere, Quid ſi vocati ſint, ſed ve 7
nire contẽpſerint? Et Bartolus[e], & Doctores iuris ciuilis, expectandum exiſtimant, dũ ex tribus duę partes cõueniãt, neq; enĩ ex tabella[f] decreta recitari oportere. Cõtrà Innocentius & Pontificij[g], ꝙ citatio nõ ve 8
niẽtes in contumacia cõſtituit, ꝙq; ij q nõ veniũt, alienos ſe faciũt[h]. Igitur præſentes, & ſi numero pauciores fuerĩt, rẽ explicare poſſe, q̃ mihi opinio plus placet. Morib⁹ tñ inductũ eſt, vt ciuitates, cõſilia, collegia, aliàs alium numerũ exigãt. Illud verò de ta 9
bella[i], Bartolus[k] de ſono tabellæ intellexit, Accurſi⁹[l] ex tabella ideſt ꝑ delegatum, alij[m] (qđ etiã Accurſi⁹[n] mẽdoſior licèt ſignificat) ex tabella, ideſt ꝑ tabellioné. Ego cũ Budæo (quod ſuprà[o] iterũ admonebã) ex tabella, ideſt, vt vocalis ſentẽtia ſit, nõ tabellaris, quod & nunc probo.

a l.filius.C.de pact.
b l.filiam fratrib⁹.ff.ad trebel.l.cũ domi nus.§.fi.de peculleg.Bar.in l.filius.ff.de ſolut.
c l.&heredi §.filiaſ.infrà.l.2.§.q ſi i patris.ff.ſolut.mat.
d l.ſi non ſortem.§.ſi filiusf.ff.d cõnd.
e Specula.de pact.§.fi.ver.quid ſi filius f.
f Geminia.in c.quauis pactum.num.8.verſ.quid ſi filiusf.
g Deci.in.l.filius.colũ.1.C.de pact.
h l.per fundũ ff.de ſeruit.ruſti.præd l.fin.ff.cõm.præd.
i vbi hic.& l.fi.C.qui bo.cede.poſſ.
k l.Sabinus.ff.com.diui.l.arborib⁹.§.nauis.ff.de vſuf.
l l.quod maior ff.ad municip.l.nulli.ff.q̃ cuiuſque vniuer.nomi.
m l.2.d.nominationum.C.de decur.lib.x.
n g.in.l.nulli.ff.quod cuiusq.vniuer.nomi.g.in.l.vbi abſunt.ff.de tuto.& cura.da.ab his.
o l.1.§.fi inter ff.d magiſt.cõue.
p d.§.ſi inter
q c.ſcriptum de elect.cap.obeuntibus.63 diſtinctio.
r Abb.in.c.conſtitutus.2.de appell.
s l.Bal.in.l.fi.C.de auctor.præſ.
t Innoc.in.c.accedentibus.de priuileg.
v Rom.in rub.de arbi.col.x.
x Bal.in.l.fi.C.de auctor.præſ.
y Bald.in.l.ſi fundum.ff.de ſeruit.ruſtic.prædio.
z l.ſi quis hæc §.quotiens.ff.qui & à quib.
a g.in.c.vbi periculũ.§.idẽ quoq.in verſi.ſingulis.de electio.lib.6.
b Archid.in c.epiſcopus.15.q.7.Iaſo.hic.num.8.
c g.in.c.cum oẽs.in.g.mag.verſ ſed nunquid.de conſti.
d §.fi.vbi ad ge.in auth.de defen.ciui.Roma.cõſ.352.nu.11.Corſe.in ſingul.vniuerſitas.
e Bar.in.l.oẽs populi.in.2.q.ff.de iu.& iu.
f l.fi.C.de pd.Dec.lib.x.
g Abb.in.c.in cauſis.nu.9.de elect.
h c.cũ nobis de electio.
i dict.l.fin.
k Bar.in.d.l.omnes.in.2.q.
l g.in.d.l.fin.
m Abb.in.d.c.in cauſis.
n gl.in.d.l.fi.
o in.l.omnes populi.nu.50.

MAIORIS partis.) Nocet minori parti maior pars creditorum, ſi ante aditam hæreditatem paciſcantur, cùm enim aliquid remittant, hæres debitoris eo pacto adductus adit, ſicq; illi à quo exigant habebũt. Secus ſi poſt aditionem pactum fiat, eo enim tempore habent iam creditores quẽ conuenire poſsint, non ergo minori parti maior tunc oberit, vt Accurſius hîc notat, quem alij, (Raineſio & Fulgoſio exceptis) ſequuntur. Sed & maiorem partem iudex non ſequetur, cùm minori ius pignoris hypothecæ ue[a] ſit, nec tunc ſequetur, cùm maior pars à toto debito liberat, ſed cùm à parte.[b] Quinetiã, licèt hæredi debitoris, pactio maioris partis proficiat, fideiuſſori ipſius non proderit[c], eo amplius, neq; debitori ipſi principali[d], vt communiter traditum eſt, habent enim & eo caſu, creditores quem conuenire poſsint. Denique ſi minor pars appellauerit, vt liberationem iniquam oſtendat, quicquid interim maior pars attentat, reuocabitur[e].

a l. reſcriptũ in. ſi. princip. & ibi Bar. infrà.
b g. ĩ. l. reſcriptum. in glo. creditorũ. Roma. ſing. 99. l. apud Celſum. in princi. ſecũdum ſecundã. lect. gloſ. ff. de dol. excep.
c l. ſi ꝓcedẽte. §. luti⁹. ff. mãdat. Matheſ. not. 105.
d l. ſi. C. q bo. cedc. poſ.
e Bar. in. l. ſi. col. ſi. ff. de appellat. recip. c. 1. d bis quaſi à maio. par. cap.

VIII. PAPINIANVS. Lib. X. reſpõſorũ.

MAiorem eſſe partem pro modo debiti, non pro numero perſonarum placuit. quòd ſi æquales ſint in cumulo debiti, tũc plurium numerus creditorum præferendus eſt. in numero autem pari creditorum, authoritatem eius ſequetur prætor, qui dignitate inter eos pręcellit. ſin autem omnia undiq; in vnam æqualitatem concurrant, humanior ſententia à prætore eligenda eſt. hoc enim ex Diui Marci reſcripto colligi poteſt.

1 *Numerus quando dignitati præfertur?*

1 IN numero autẽ pari.) Præfertur hîc numerus dignitati, quia de cõmodo pecuniario tractatur, aliud eſſet, ſi de fide & veritatis probatione quæſtio proponeretur[f], tunc enim duobus nobilibus, vel in dignitate poſitis, quàm pluribus ruſticis vel ignobilibus fides potiùs adhibenda eſt[g], niſi numerus nimium excederet[h].

f l. ob carmẽ. §. ſi. ff. de teſti.
g Bart. in. l. 3. in princ. ff. de teſtib. Bal. ĩ. l. teſtiũ. col. pen. C. de teſtib.
h g. in. c. innoſtra. de iur. iu.

IX. PAVLVS. Lib. LXII. ad Edictum.

SI plures ſint, qui eandẽ actionẽ habẽt, vnius loco habẽtur. vt puta plures ſunt rei ſtipulãdi, vel plures argẽtarij, quorũ nomina ſimul facta ſũt: vni⁹ loco numerabũtur, quia vnũ debitum eſt. Et cũ tutores pupilli creditoris plures conueniſſent, vnius loco numerantur, quia vnius pupilli nomine conuenerant. necnon & vnus tutor plurium pupillorum nomine vnum debitum prætendentium, ſi cõuenerit, placuit vnius loco eſſe. nam difficile eſt, vt vnus homo duorũ vicẽ ſuſtineat. Nã nec is, qui plures actiones habet aduerſus eũ, qui vnã actionẽ habẽt, pluriũ perſonarũ loco accipitur. Cumulum debiti & ad plures ſummas referemus: ſi vni fortè minutæ ſummæ centũ aureorũ debeantur, alij verò vna ſumma aureorũ quinquaginta. nam in hunc caſum ſpectabimus ſummas plures: quia illæ excedũt in vnã ſummã coadunatæ. Summę autem applicare debemus etiam vſuras.

1 *Nomen facere quid ſit?*
2 *Vnus quando duorum vicem ſuſtineat.*
3 *Minutæ ſummæ quæ dicãtur?*
4 *Coaceruatio ſummarum fit in fauorabilibus.*

FActa.) Bene Accurſius idest ſcripta, id enim nomen facere eſt[i], quod alio in loco plurib⁹ verbis oſtẽdimus. 1

NAM difficile eſt.) Si perſonã reſpicias difficile eſt, ſi officia, duorũ vicẽ ſuſtinere quis põt, dummodo officia eiuſmodi ſint, quæ ſibi inuicem non repugnent[k]. 2

MINVTAE ſummæ.) Naloander legit multæ ſummæ, ego veterẽ lectionem probo, quam etiam Tuſcus liber confirmat. Nam & ſic minuta alimẽta dicũtur[l], & minutę mutationes Ciceroni pro. L. Flacco. & alia id genus, quæ alibi in hunc locum ipſe notaui. 3

QVIA illę excedũt.) Fauore liberationis hîc coaceruatio fit, de quo ſuprà[m] diximus. 4

i §. vnico. inſti. de liter. obliga. l. 2. ff. de ann. legat.
k l. ſi conſul. ff. de adop.
l l. 4. §. quannis. ff. ſi cui pl⁹ quã per. l. falcid. l. cum q. §. vult igitur. infrà. de tranſa.
m in. l. ſi rdẽ cum eodem. in princi. ſuprà. de iuriſd. om. iudic.

X. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictum.

REſcriptum autem Diui Marci ſic loquitur, quaſi oẽs creditores debeãt cõuenire. quid ergo ſiquidã abſentes ſint? nũ exemplum pręſentium abſentes ſequi debeant? Sed an & priuilegiarijs abſentibus hęc

pactio

209

pactio noceat, eleganter tractatur: ſi modò valet pactio & contra abſentes. Et repcto ante formam à Diuo Marco datam, Diuum Pium reſcripſiſſe fiſcũ quoq; in ijs caſibus, in quibus hypothecas non habet, & cæteros priuilegiarios exemplum creditorum ſequi oportere. hæc enim omnia in his creditoribus, qui hypothecas non habent, conſeruãda ſunt.

1 *Fiſco maior pars quomodo noceat?*
2 *Hypotheca tacita fiſco quomodo competat, & à quo tempore?*
3 *Quaſi contractus iudiciorum quomodo obliget?*
4 *Induciæ cùm dantur debitori, maioris partis exemplum cæteri ſequentur.*
5 *Hypothecæ quàm priuilegij cur maior vis ſit?*

REſcriptum Diui Marci.) Cuius non verba, ſed ſententiam hodie habemus[a].

QVASI omnes.) De creditoribus dixiſſe reſcriptum videtur, ſed indefinita vniuerſali æquipollet.

EXEMPLVM.) Voluntatem liberantium.

FISCVM quoq;.) Vt priuilegiarijs abſentibus obeſſe exemplum præſentium
1 oſtendat, hoc de fiſco ſubdit. Sed quomodo fiſco nocere maior pars poteſt, qui tacitas hypothecas habet[c]? Et reſpondent plures poni hoc poſſe, eo caſu, quo fiſcus priuato, qui ſcilicet hypothecas non habeat, ſucceſſerit. An nec tunc, cùm ex delicto
2 bona publicantur? Et videri potuit huius nunc opinionis Accurſius, alibi[d] diuerſæ, ſed non dixit ille, ius hypothecæ, fiſco nõ competere, ſed licèt maximè habeat, non præferendum alijs creditoribus. A quo ergo tempore hæc fiſci in bonis delinquentis hypotheca incipiet? Et non incipere ante inchoatum iudicium, cõcors omniũ opinio[e] eſt, alioqui delinquens (quod poteſt[f]) nõ alienaret. Quid poſt inchoatum iudicium? Et Angelus Fulgoſius, & Paulus admittunt, à tempore litis conteſtatæ,
3 ius hoc incipere[g]. Nam & ſic in litis conteſtatione quaſi contrahitur. Bartolus & veteres non niſi poſt ſententiam, quia & tũc quoq; quaſi contrahitur[h], nec antè fiſcus ius vllum habet[i], vt autem quaſi contractus litis conteſtatæ inſtantiæ, ſic quaſi cõtractus ſententiæ, obligat executioni[k].

ET CAETEROS priuilegiarios.) Nocet maior pars priuilegiarijs circa liberationẽ, non circa priuilegium[l]. In eo enim quod exigendum erit, priuilegio vtentur.

HAEC enim omnia.) De remiſſione debiti dicta, nanq; in inducijs dandis, etiam 4
ij, qui hypothecas habent, maioris partis exemplum ſequentur[m], caſus enim ille modici præiudicij[n] eſt. Sed cur hypothecæ 5
quàm priuilegij, maior in propoſito vis? Et aiunt quia ijs qui priuilegium habent, paciſcentes hoc proſunt, vt ſit quem conueniant[o], nõ ſic hypothecam habentibus, illis enim aduerſus poſſeſſorem quemlibet hypothecæ ius ſaluum eſt.

a l. & ſuum. §. hodie. ſ.

b l. ſi pluribus. de leg. 2.

c l. aufertur. §. fiſcus. ff. de iu. fiſ. l. 1. et. 2. C. i quib. cau. pig. taci. contrah.

d Gl. in. l. 1. C. pœn. fiſ. credi. præf.

e Alex. hic.

f l. poſt cõtractum. l. ſi aliquis. ff. de donat.

g l. 2. §. fi. ff. de præt. ſtipul. aut. de exhib. re. §. illud quoque.

h l. 3. §. idem ſcribit. ff. de pecul.

i l. ex iudiciorũ. ff. de accuſ. l. eius qui delatorem. in princ. ff. de iu. fiſ.

k Bart. in. §. idẽ ſcribit. & ĩ rub. ff. iudi. ſol. & in. l. prætoria. §. ſed ſi vnꝰ. ff. de præt. ſtipul.

l l. ſi præcedẽte. §. ſi. ff. manda.

m l. vlt. vẽſ. nulla. ff. q bo. cede. poſſ.

n l. quotiens. C. de precib. imper. offe. l. ſcio. ff. de reſti. in integ.

o l. cũ quis in princ. ff. de in. iur.

SI pacto ſubiecta ſit pœnæ ſtipulatio, quæritur, vtrum pacti exceptio locũ habeat, an ex ſtipulatu actio. Sabinus putat (quod eſt verius) vtraq; via vti poſſe, prout elegerit qui ſtipulatus eſt. ſi tamen ex cauſa pacti exceptione vtatur, æquum erit acceptò cum ſtipulationẽ ferre.

1 *Stipulatio pœnalis quando inducat nouationẽ obligationis præcedentis?*
2 *Pacti de non petendo effectus.*
3 *Acceptilationis & pacti de non petendo differentia.*
4 *Clauſula rato manente pacto quid operetur.*
5 *Pœnæ perſecutio, quando excludat petitionẽ eius quod intereſt.*

SI pacto.) De nõ petẽdo.

VTRAQVE.) Vtrauis[p], qd & ſequentia indicant. Sed & propriè accipi poſſe, (ſi ad potentiam & principium non ad actum referatur) Paulus, Aluarotus, & Iaſon notant. Nam & bene ſe habent ſequentia. VTI POSSE, & ſtatim, PROVT ELEGERIT, quæ nõ actu vtraque via debitorem vſurum, ſed eligere eum poſſe, quam velit, ſignificant.

PROVT ELEGERIT.) Sed cur hîc 1

p l. ſi pater. §. ſi mulier. ff. de pac. dot.

ſtipulatio pœnalis non inducit nouationẽ obligationis præcedẽtis, quod alibi facit[a]? Et aliorum ſolutionibus omiſsis, Bartoli vera & approbata ſolutio eſt, in lege contraria præcedere conuentionem obligatoriam, in hac liberatoriam, fauore igitur liberationis nouationem minimè induci[b], nã & ſi pactum de non petendo, quodã reſpectu obligationẽ inducit, obligat enim naturaliter ad non petendum, maxima tamen ex parte tendit ad liberandum, vnde naturalem, ipſo iure tollit, ciuilem elidit
2 ope exceptionis[c]. Illud autem receptiſsimum eſt[d], Iuſtiniani legi nouæ, quæ nouationem nõ fieri ſtatuit, niſi hoc actum ſit, locum non eſſe, cùm ſecũda ſtipulatio pœnalis eſt, quo circa ſuprà ſcripta inter conuentionem obligatoriam & liberatoriam diſtinctio, hodie locum habet. Sed & cùm conuentio obligatoria præcedit, ſi ex cauſa lucratiua ſit, ſubſecuta ſtipulatio pœnalis, eius nouationem inducit[e], ne duæ cauſæ lucratiuæ concurrant[f], ſecus ſi ex oneroſa[g], quæ Bartoli & omnium traditio eſt[h].

3 AEQVVM eſſe.) Aliud eſt, cùm nõ per pactum de non petendo, ſed per acceptilationẽ debitor liberatur[i], quæ Azonis opinio & communis[k] eſt, nõ tam lege (quam ſic intelligere volunt) quàm rationibus iuſtis fulcita, odioſus enim creditor meritò videri debuit, quem plenæ adeò liberationis pœniteat, & acceptilationis quàm pacti de non petendo vis maior, illa enim ipſo iure actionem tollit[l], hoc non niſi ope exceptionis[m]. Quanquam (ſi attentiùs cõſyderemus) & hoc quoque caſu, nõ niſi altera via debitor vtitur, cui per acceptilationem ipſo iure perpetuam ſecuritatem aſſecuto pœnæ perſecutio relinquitur. Sed & cùm nõ acceptilatione, ſed pacto de nõ petendo, debitor liberatur, vtraq; via ſalua eſt, ſi clauſula, rato manente pacto, poſita fuit[n].
4 Quin etiam & pœna legalis cum rei perſecutione concurrit[o], rei enim ex conuẽtione, pœnæ ex lege perſecutio eſt, atq; ita diuerſi fõtes ſunt, quę ratio in pœna conuentionali ceſſat, vbi vtrunq; ex cõuentione debetur, alioqui mitiùs cum lege agi debuerat[p].

ACCEPTO eum ſtipulationem fer-
5 re.) Hic altera via debet eſſe contentus, niſi iuramẽtum acceſſerit[q], vel pœna appoſita vt puniatur contemptus[r], vel plus in eo quod intereſt, ſit quàm in pœnæ perſecutione[s], vel contrà[t], quibus & illa ſimilia ſunt, cùm pœna id reſpicit, quod particulariter intereſt[v], vel oppoſita exceptione creditor id conſecutus integrum non eſt, quod prætendit[x].

a l. obligationum fere. §. fi. ff. de actio. & oblig.
b l. Arrian⁹. ff. de actio. & oblig.
c l. ſi vnus. §. pactus. infrà.
d Bar. & Iaſo. hic Alex. ĩ l. ita ſtipulat⁹. nu. 4. Iaſo. col. pen. de verbo. oblig. Iaſo. ĩ. l. ſi pacto quo pœnã. col. 3. C. de pact.
e l. ita ſtipulatus. verſ. qđ ſine dubio.
f l. Maninus. §. duorum. ff. de leg. 2.
g l. ita ſtipulatus. ad fi.
h Bart. ĩ. l. ita ſtipulatus. ĩ. 11. opp. vlti. part. Iaſo. ibi. nu. 19.
i l. vbi pactũ. C. de tranſact.
k Alcia. ĩ. l. vbi pactũ. & in. l. cũ propoſitas. C. de tranſact.
l l. & vno. §. 1. ff. de accept.
m l. ſi vnus. §. pactus. infrà.
n l. qui fidẽ. ff. de tranſact. l. ita ſtipulat⁹. ad fi. ff. de verbo. oblig.
o l. ſi pro fure. §. 1. ff. de condict. fur.
p l. Celſus. ff. de vrbis.
q l. ſi quis maior. C. de tranſact.
r l. ſi quis rẽ. ff. de arbit.
s l. prædia. ĩ ff. de actio. emptio. l. ſi quis à ſocio. ff. pro ſocio.
t Bart. in l. q Romæ. §. duo fratres. q̃. 7. ff. de ver. obli.
v l. traiectitia. §. de illo. ff. de actio. & obliga.
x l. fi. C. de fideiuſſo. l. fi. in prin. ff. ſi cert. peta. Pau. & Alex. hic.

PLerũq; ſolemus dicere, doli exceptionem ſubſidium eſſe pacti exceptionis, quoſdam deniq;, qui pacti exceptione vti non poſſunt, doli exceptione vſuros: & Iulianus ſcribit, & alij pleriq; cõſentiunt. vt puta ſi procurator meus paciſcatur, exceptio doli mihi proderit, vt Trebatio videtur: qui putat, ſicuti pactũ procuratoris mihi nocet, ita & prodeſſe.

1 *Vtilis actio ſicut doli exceptio datur in ſubſidium.*
2 *Actio de dolo ſubſidiaria eſt.*
3 *Extraordinaria remedia cum ordinarijs non rarò concurrunt.*
4 *Actio vtilis quando ſine ceſsione quæratur?*
5 *Liberatoria pacta ab obligatorijs differunt.*
6 *Exceptio vtilis quando ſine ceſsione adquiritur.*
7 *Ceſsio quando neceſſaria non eſt vt iura adquirantur?*
8 *Ius retentionis ſine ceſsione quæritur.*
9 *Officij iudicis ius ſine ceſsione acquiritur.*
10 *Vtilis actio ſine ceſsione multis caſibus quæritur.*

SVbſidium.) Sicut vti- 1
lis actio
datur in ſubſidium directæ[y], ſic
doli exceptio, in ſubſidiũ pacti exceptio-
nis. Nam & actio ipſa de dolo ſubſidiaria 2
eſt[z]. Vbi ergo alia remedia fuerint, hęc ceſ
ſabunt[a], quanuis cum ordinarijs, extraor- 3
dinaria non rarò concurrant[b].

PACISCATVR.) de non petendo.

MIHI proderit.) In pactis obligato- 4
rijs nõ quæritur actio vtilis ſine ceſsione[c].
In liberatorijs exceptio ſine ceſsione ac- 5
quiritur[d]. Sic & ius retentionis[e], & ius of- 6
ficij iudicis[f], ſine ceſsione quæruntur. Sed 7
& in iudicijs vtilis actio[g], non directa[h]. Et 8
in compromiſsis, & ijs quæ guarẽtigia vo 9
cantur[i], æquiparari enim ęa iudicijs ſat cõ

y l. quãuis. §. ſi conuenerit. ff. ad Velleia. vbi Pau.
z l. 1. ff. de dolo. l. ſi menſor. ff. ſi menſ. falſ. mo. dixe.
a l. in cauſa. 1. in prin. ff. de mino.
b Abb. in c. ex parte. colũ. pen. de reſcrip.
c l. poſſeſsio. §. fi. ff. de acq. poſſ. l. ſi hæres pecuniam. ff. ad Trebel.
d Vt hic. & l. ſicut. §. 2. vbi Bar. ff. qb. mo. pig. vel hypo. ſol. Bar. in l. ſtipulatio. §. ſi ſtipuler. ad fi. ff. de verbo. oblig.
e l. in hoc iudiciũ. §. cæterum. ff. com. diui.
f l. ſi quis ex argentarijs. §. pertinere. vbi Bald. in lectu. Ant. ſuprà. & eden.
g l. in cauſa. ad fi. ff. de procura.
h l. non ſolũ. §. qui alienæ.
i Roma. cõſil. 86. col. fi.

ſtat[a]. Quin etiam extra iudicium Iuri ſingulari, procurator militis ſiue pupilli, vtilem ſine ceſsione eis acquirit[b].

a l.1.ff. de arbit. Bart. in l. cũ vnus. colũ. ſi. ff. de bono. auct. iudic. poſſi.
b l. ſi pecuniã vbi Iaſ. col. 2. ff. ſi cer. pe.

XI. PAVLVS. Lib. III. Ad edictum.

QVia & ſolui ei poteſt.

1 *Adiecto ſolui poteſt, ſed eius pactum non nocet.*
2 *Iuriſconſulti ratio iuſta non eſt.*

1 QVIA & ſolui ei poteſt.) Non eſſe bonam rationẽ hanc Accurſius Bartolusq; ex eo notant, quòd adiecto ſolui poteſt[c], cuius tamen pactum
2 non nocet[d]. Et mihi quoq; non tam ratio iuſta, quàm argumẽtum videtur, vt ſic ſaltem Paulum excuſem.

c l. cum quis. in princ. ff. de ſolut.
d l. ſed ſi ſi. leo 9.1. ff. d conſtit. pecu.

XII. VLPIANVS. Lib. IIII. Ad edictum.

NAm & nocere conſtat: ſiue ei mandaui, vt paciſceretur, ſiue omnium rerum mearum procurator fuit, vt et Puteolan⁹ libro primo adſeſſoriorum ſcribit: cum placuit eum etiam rem in iudicium deducere.

1 *Procurator cum libera quæ facere poſsit.*
2 *Adſeſſoria quæ?*

MANDAVI.) Specialiter.
PROCVRATOR fuit.) Procurator generalis cum libera.
1 IN iudicium deducere.) Procurator ergo generalis cum libera, agere, & defendere, & rem in iudicium deducere poteſt[e].
2 ADSESSOR iorum.) Loca in quibus aſſeſſores iudicibus aſsiderent, adſeſſoria & auditoria dici alio in loco notauimus.

e l. ſed ſi vni [illegible] procura[illegible] .2. ff. d [illegible] c. qui generaliter. i prin. de procur. in ſexto.

XIII. PAVLVS. Lib. III. Ad edictum.

SEd ſi tãtùm ad actionem procurator factus ſit, conuentio facta domino nõ nocet: quia nec ſolui poſsit. Sed ſi in rem ſuam dat⁹ ſit procurator, loco domini habetur. & ideo ſeruandum erit pactum conuẽtum.

1 *Procuratori ad lites an ſolui poſsit?*
2 *Procuratoris in rem ſuam peculiaria multa.*
3 *Exercitium directarum actionum cuius nomine intenditur.*

AD actionem.) ad lites.
QVIA nec ſolui poſsit.) Procuratori ad lites ſolui 1
non poteſt. Quinimo & ſi ſoluatur ei, liberatio non continget[f]. Quare & approbata Bartoli opinio eſt, vt in libello procurator petat reum ſibi condemnari, ad dandum domino[g].
LOCO domini.) In procuratore in rem 2
ſuam tria conſyderantur, Cauſa, actio, exactio. Cauſa domini eſt, actio directa domini[h], actio vtilis in procuratorem trãſit.
Sed & exercitium directarum (vt vocant) 3
cum hac tamẽ differentia, ꝙ actionem vtilem nomine proprio intẽdit, exercitium directarum nomine cedentis, exactio nẽpe procuratoris ipſius eſt, exigit enim ad vtilitatem ſuam. Indeq; eſt, ꝙ cauſam propriam agere dicitur[i], quòd de calumnia iurat[k], quòd non ſimpliciter reuocari poteſt[l], tum alia multa, de quibus alibi dixi latiùs.

f l. hoc iure. ff. de ſolut.
g l.1. C. d ſenten. & interlocut. om. iud.
h l. qi ergo. ff. de pecul.
i Bart. in l. e. §. in propria. ff. quan. appella. ſit.
k l. 2. §. ſin. aut[illegible]. iuẽt. gl. ſubeat. C. de iuiurã. prop. calum.
l l.3. C. de no uat.

XIIII. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictum.

ITem magiſtri ſocietatium pactum & prodeſſe & obeſſe conſtat.

1 *Magiſtri ſignificationes quæ ſint?*
2 *Mandatum ſpeciale & mandatum cum libera æquiparantur.*

MAgiſtri.) De ratione & ſi 1
gnificationibus huius vocis, ſuprà à me dictum eſt.
PACTVM.) De non petendo.
ET obeſſe.) Si modò ſpeciale mandatum 2
habeant, aut generale cum libera[m].

m l.3. §.1. ff. qd vi aut clã.

XV. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

TVtoris quoq;, vt ſcribit Iulianus, pactum pupillo prodeſt.

1 *Tutoris*

1 *Tutoris pactum quando pupillo noceat?*
2 *Adminiſtratoris pactum quando noceat ei cuius res adminiſtrat.*

PVPillo prodeſt.)

1 Non nocet tamen ſi fiat animo donandi, vel etiam remittendi ius liquidum pupilli[a], nam & ea donationis ſpecies[b] eſt, permiſſum verò tutoribus vt adminiſtrent, nõ vt pupillos ſpolient[c].
2 Idemq́; eſt in curatore Reipublicæ[d], Epiſcopo, & quocunq; eccleſiæ prælato, & generaliter in quocunq; adminiſtratore, gubernatore, adiutore[f]. Non pauci tamen caſus notantur, in quibus tutores & ſimiles donant[g].

a l. Luciusa. ad fi. ff. de admi. tuto. l. pactum curatoris. C. de pact.
b l. contra. §. fin. infrà.
c l. qui fundũ §. tutor. ff. pro empt.
d l. imperatores. infrà.
e ca. 1. de reſti. in integ.
f ca. 1. 7. q. 9.
g Iaſo. in. l. q Roma. §. Callimachus. in. 5. not. ff. d verb. oblig. Alcia. in. l. pactũ curatoris. C. de pact.

XVI. VLPIANVS. Lib. IIII. Ad edictum.

SI cum emptore hęreditatis pactum ſit factum, & venditor hæreditatis petat, doli exceptio nocet. nam ex quo reſcriptum eſt à Diuo Pio vtiles actiones emptori hæreditates dandas, meritò aduerſus venditorem hæreditatis exceptione doli debitor hæreditarius vti poteſt.

1 *Emptori hæreditatis quæ iura competant?*
2 *Vtiles actiones habentis pactum quando noceat habenti directas & per contrarium?*
3 *Cedentis pactum quando noceat ceſsionario?*
4 *Debitoris ſcientia quando noceat ceſsionario?*
5 *Ceſsio quando dicatur fieri ad commodum cedentis vel ceſsionarij.*
6 *Cedenti an obijci poſsit quod ceſsit?*
7 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
8 *l. 3. C. de nouatio. an habeat locum in hærede fideicommiſſario?*
9 *Directam actionem habens quando excludatur prorſus ceſsione facta.*

VTIles actiones.)

1 Emptori hæreditatis vtiles cõpetunt etiam abſq; ceſsione[h], ſimiliterq́, iudicis officium venditori cõpetens[i].
2 DOLI exceptione.) Pactum igitur eius qui vtiles habet, ei nocet qui habet directas. Quid per contrarium, verbi gratia, an
3 cedentis pactum ceſsionario noceat? Et nocere omnes fatentur, niſi ceſsionarius, litem iam conteſtatus cum debitore ſit: aut partem debiti acceperit, aut ei denuntiauerit ne debitori ſoluat[k]. Quid ergo ſi 4
debitor aliàs ſciat ceſsionem factam? Et id ſufficere vt ceſsionario pręiudicari neq̃at, Accurſius hîc & alibi tenet[l]. Alibi idem non ſufficere ſentit, niſi conteſtatione vel denuntiatione contingat[m]. Sed communiter ita diſtinguunt, vt ſi ceſsio ad commodum ceſsionarij facta ſit, ſcientia quæuis ſufficiat, ſi ad commodum cedentis, non niſi per litis conteſtationem denuntiationemue. Dicitur autem ad commodum ce 5
dentis fieri, cùm debitoris ſui nomen creditori cedit ſolutionis cauſa, eiuſmodi enĩ ceſsio & cõmodo & periculo fit cedentis, ad commodum ceſsionarij, vt cùm ſimpliciter actio ceditur alteri, vel hæreditas ei venditur, vel donatur. Sed nunquid ceden 6
ti (ſi is in iudicio agat) obijci poteſt, ꝙ ceſſit? Et Bartolus eodem modo diſtinguit, ad commodum cedẽtis, an ceſsionarij ceſſio facta ſit. Cæteti crebriùs in hoc abeo 7
diſcedunt, huius legis argumento, in qua ad ceſsionarij commodum & periculum ceſsio[n] fit, & tamen cedenti venditori opponi non poſſet, ceſsionem factam, alioqui fruſtra doceretur emptorem excludi, ꝙ feciſſet pactum de nõ petendo. Neque Bartolum lex adiuuat[o], qua mouetur, in procuratore enim loquitur, cui directæ q;dem competũt, ſed ad domini vtilitatem. Cæterùm & hîc aliud quæſitum eſt, an cõ 8
ſtitutio, quę litis conteſtationem, receptionem partis, aut denuntiationem exigit[p], in hærede & fideicommiſſario locum habeat? Et non habere Accurſij ſententia hic eſt, quam alij ſequuntur. Addit Baldus generaliter, neque in omnibus, quibus vtiles actiones ex teſtamento competant[q], idq́; eſt receptius. Repugnare tamen videtur, quod alibi[r] legimus, legatarium, cui directę competunt, ſubſtituto, cui vtiles dantur, in dubio præferri. Quocirca dicẽdum cum Paulo eſt[s], ſi is qui directas habet ex teſtamento, ſecundùm teſtatoris volũtatem ſuccedat, eum præferri[t], ſi cõtra volũtatem, præferri illum, cuius ſint vtiles[v], in dubio verò directas intendi poſſe, præterquàm in tribus caſibus exceptis[x]. Deni 9
que vno caſu qui directas habet prorſus excluditur, ſi videlicet, cedere ſe dicat omnem actionem, ſpem, & exercitiũ actio-

h l. emptor. l. pen. C. de hær. vel actio. vẽ.
i l. ſi optio. §. 1. ff. d opt. leg.
k l. 3. C. de nouat.
l Glo. hic in ver. doli. ad fi. & in l. fin. infrà. de tranſac.
m Gl. hic in. 2. par. & ĩ. l. nomẽ. C. quæ res pig. obli. poſſ.
n l. 2. C. de pac.
o l. in cauſa. §. fin. cũ. l. ſeq. ff. de procura.
p Dicta. l. 3.
q l. ſi pecunia de lega. 1. vbi Bald. & Iaſo. colum. 2.
r l. ſi quis ſeruum. §. certũ. ff. de leg. 2.
s Pau. in. l. fideicõmiſſum. ff. de leg. 1.
t d. §. certũ.
v d. l. ſi pecunia.
x Dicta. l. 3.

nis

nis Tancredus[a] notat, quod Cepola[b] & re
centiores probant[c].

SED & ſi inter dominum rei venditę
& emptorem conueniſſet, vt homo,
qui emptus erat, redderetur ei, qui pro
domino rem vẽdidit: petenti ei pretiũ,
doli exceptio nocebit.

1 *Procuratori actiones directæ ad vtilitatẽ domini competunt.*

2 *Pactum domini qua ratione procuratori noceat?*

1 EI.) Procuratori.

R E M vendidit.) Si nomine do
mini vendidit, modicam dubi-
tationem res habet, cùm enim in domi-
num vtiles actiones ſine ceſsione trãſlatę
ſint[d], pactum habentis vtiles, nocere ei po
tuit, qui directas habet, vt in principio lex
dixit, ſed hîc vel maximè, cùm procurato
ri directę ad domini vtilitatem competãt.
2 Poteſt etiam intelligi vẽditio ſimpliciter
facta, tuncq; dubitatio maior, quia vtiles
ſine ceſsione nõ tranſierint, nihilominus
tamen & tunc quoq; pactum domini cui
cedẽdæ ſunt pcuratori ea ratiõe nocet, ꝙ
cùm compelli is à domino poſsit vt debi-
torem liberet[f], multo id magis dominus
faciet[g]. Ponitur, & in procuratore, qui ſer-
uum tanquàm ſuum vendiderit, & de eui-
ctione cauerit, neq; enim fines mãdati ex-
ceſsiſſe hic videtur, & dominus de euictio
ne obligabitur[h], ſed ita tamen, vt domini
pactum ipſi obeſſe poſsit.

a Tancred. ī parte. vlti. q. vndecima.
b Cepo. Caut. 190.
c Iaſ. hic.
d l. Iulianus. §. ſi pcurator. ff. de act. emp.
e l. poſſeſſio. §. ſi. ff. de acq. poſſ.
f l. idemq́; §. ſi cui. ff. mãd.
g l. apud Celſum. §. mandati. vbi Bar. ff. de doli excep. Pau. in d. §. ſi. Alexand. & mod. hic.
h Iaſ. in l. ſi ita q. §. Seianu. 5. ff. de verb. oblig.

XVII. PAVLVS. Lib. III. Ad edictum.

SI tibi decem dem, & paciſcar
vt viginti mihi debeantur, nõ
naſcitur obligatio vltra decẽ.
Re enim non poteſt obligatio contra-
hi, niſi quatenus datum ſit.

1 *Obligationes re contractæ pactis minimè augentur.*

2 *Vſura quando cenſeatur, ſi tibi promittam plus quàm mihi mutuaſti?*

3 *Obligatio naturalis vltra rem an naſcatur in contractibus qui re celebrantur?*

4 *Mutuum ciuile & naturale quando obliget vltra rem?*

5 *Duo rei debendi ex mutuo quatenus obligentur?*

VLTRA de
cem.) Igitur in traditionib[i] 1
rerum quæcunq; pacta va-
lent[i], ita tamen, vt obliga-
tiones re contractæ pactis minimè augeã-
tur. Sed nunquid ſuperflua decem, ſaltim
donationis titulo deberi dicũtur? Et ſi me
ra donatio eorum ſit, debebuntur[k], niſi is
recipiat, qui fœnus exercere ſolitus ſit[l],
aut aliàs mutuum daturus non eſſet[m], ꝙ
ſi donatio mera nõ eſt, promiſiq; tibi pluſ 2
quàm mutuaſti, vſura cenſetur.
OBLIGATIO.) Ciuilis, An neq; natu 3
ralis? Et Alciatus[n] contrahi naturalem exi
ſtimat, vt quam conſenſus producit[o], Bal-
dus[p] & cæteri, contrà. Cùm enim in hac
ſpecie pignorum fideiuſſorũq; acceſſoriæ
obligationes vltra rem non contrahãtur[q],
argumentum non leue eſt, obligationem
naturalem non naſci[r], quod ergo dicitur,
naturalem à conſenſu produci[s], in contra
ctibus qui re celebrantur, in eo locum nõ
habet, quod vltra rem promiſſum fuerit.
NISI quatenus datum eſt.) Hoc in mu-
tuo ciuili non procedit[t], in eo enim vltra 4
rem obligamur, ſed & aliquãdo etiam in
naturali, vt cùm duo rei debendi mutuum
accipiũt, quanquàm enim inſolidum eiuſ
dem pecuniæ domini minimè fiant[v], inſo 5
lidum tamen re obligantur[x].

i l. in traditionib[9]. infrà.
k l. ſi quis argentum. C. de donat.
l c. ille vos. ē pignor.
m c. cõſuluit. de vſur.
n Alciat. in d. §. ſi tibi in ver. ſed ſi decem. pag. 2.
o l. cum amplius. §. in natura. ff. de reg. iuris.
p Bal. in l. omnes qui in prouincia. col. 7. ff. ſi cert. pet. Iaſ. in d. §. ſi ti bi. col. 2. Decius in conſ. Purpur. nu. 10.
q l. cuius q̃ in prouincia. §. quas vero.
r l. per retentionẽ. C. de vſu. l. 2. ff. de fideiuſſ.
s d. §. ſi naturali. ſi cibariũ. §. naturalis. ff. de ſolut.
t l. in contractibus. ī princ. C. de non nume. pec.
v l. ſi vt certo. §. ſi duob[9]. ff. commo.
x l. eandem. ī prin. ff. de duo. red. pen. C. de duo. re. l. ſi nõ ſinguli. C. ſi certo pet.

QVædam actiones per pactum ipſo
iure tolluntur: vt iniuriarum, item
furti.

1 *Actiones quæ ſint quæ per pactum ipſo iure tolluntur.*

2 *Famoſæ actiones.*

3 *Actiones pœnales aliquãdo ex parte actoris & rei pœnalis ſunt, aliquãdo ex parte alterius tantùm.*

4 *Pactum de non petendo quãdo actionem ipſo iure tollere poſsit?*

5 *Delinquentes quomodo tacito conſenſu obligentur?*

6 *Bartoli ratio iuſta non eſt.*

7 *Iniuriam remittens in ſacramento confeſsionis an videatur remittere actionẽ iniuriarũ?*

8 *Plena iniuriæ remiſsio quid operetur.*

QVædã actiones.)
Vt quæ ex maleficijs aut quaſi 1
maleficijs deſcendũt, pœnales
que

que aut famoſæ ſunt. Sed quid ſi famoſæ
quidem ſint, ex contractu tamen, aut qua-
ſi contractu, vt tutelæ, depoſiti, pro ſocio[a]?
Et Bartolus eas ipſo iure non tolli ait, idq́;
non ipſius argumento[b] (vix enim probat)
3 ſed vrgentiori[c], cæteri probant[d]. Quid ſi
non pœnales ex parte actoris & rei, vt eſt
actio furti, ſed ex parte rei tãtùm, vt inter-
dictum vnde vi actio fuerit? Et has etiam
ipſo iure non tolli idem addit, & crebrior
opinio eſt, neq; enim odioſæ adeò viden-
tur. Quid ſi pœnalis ex parte actoris ſit, vt
quæ aduerſus calumniatorẽ intenditur[e]?
Et dixi ipſe idem, eadẽ enim & hîc ratio
eſt.

PER pactum.) de non petendo.
4 IPSO iure.) Dubitãdi ratio, quia pactum
de non petendo, non ipſo iure actionem
tollere ſoleat, ſed ope exceptionis[f], deci-
dendi verò duplex, vna quod hæ actiones o-
dioſæ, ac proinde reſtringendæ[g], altera quod
à cõſenſu non producuntur, vnde tãquàm
debiliores, faciliùs item tolli potuerunt[h].
5 Id quod de vero conſenſu intelligi opor-
tet, tacitè enim delinquentes obligari, Ac
curſius[i] & omnes[k] conſentiunt. Vnde &
lex[l], ipſe (inquit) te huic pœnę ſubdidiſti.
& alibi[m] amatores periculi, alibi[n] ſua mẽ-
te puniri dicuntur. Conſyderariq́; etiam
ex parte offenſi conſenſus poteſt, quia li-
cèt in hoc non conſentiat, vt offendatur,
conſentit tamen vt offendens pœna legis
puniri debeat[o], nam & quòd naturali illa
æquitate obligentur, quæ maleficia puni-
ri dictat[p], nec dubium eſt[q]. Secundùm quę
6 cùm Bartolus duas hîc rationes afferi, re
vera, prior illa iuſta eſt, hæc non æquè.
7 INIVRIARVM.) Quid ergo ſi in ſa-
cramẽto confeſſionis iniuriam remittas,
an & actionem iniuriarum remiſiſſe vi-
deate? Et Accurſius quandoq;[r] hoc admi-
ſit, quod aliqui ſecuti ſunt. Pontificij[s], cõ-
trà, idq́; plures tenent, ſiue conſtet odium
tantùm remiſiſſe, ſiue in dubio ſimus, quod
ſi remiſiſſe ſe dixerit plenè, etiam in iudi-
cio admittendus non erit[t]. Effectusq́; nõ
patuus notari poteſt, nam vix tutus vide-
8 ri poſsit, qui (ſi plenè remiſit) poſtea in iu-
dicio agit, & interrogari generaliter pote
rit, an plenè remiſerit.

1 DE pignore iure honorario naſcitur
pacto actio: tollitur autem per ex-
ceptionem, quoties paciſcar, ne petam.

1 *Pignus quando ſit conuentio legitima.*
2 *Pignoris remiſſio quomodo exceptionem pro ducat?*

IVre honorario.)

prætorio.

NASCITVR pacto actio.)
Eſtq; hæc cõuentio legitima, vt Bartolus 1
& alij notant, quia à cõſenſu pignus incæ-
pit. Quòd ſi à rei traditione inciperet, præ
toris auxilio nil eſſet opus, tunc enim con
tractus nominatus pign[us] eſſet[v], & quia no
mine ipſo ſatis veſtitum eſt, actionem iu-
re ciuili produceret[x]. Conformat enim ſe
rationi nominis ipſius, quæ à pugno eſt[y].
TOLLITVR autem per exceptionẽ.)
Cùm liberatio fauorabilior ſit[z], cùm eodẽ
genere omnia diſſolui ſoleant, quo colli-
gata ſunt[a], cùm ipſo iure tolli pignus alibi 2
dicatur[b], quid eſt quod hîc exceptio requiri-
tur? Et ſi quidẽ expreſſa remiſsio ſit, ipſo
iure eam operari omnes fatentur, cui con
ſequẽs & illud eſt, vt hæc tacita fuerit. Sed
alij tacitã ex eo fuiſſe, quia creditore ſcien
te & patiente debitor pignus vendiderit[c],
qui intellectus vt in ſe verus eſt, ita poſtre
mis huius paragraphi verbis non quadrat.
Alij, tacitam ex eo, quia creditor debitum
principale remiſerit, hoc enim ipſo pign[us]
tacitè remmitti[d], nec tacito pacto ipſo iu-
re actionem tolli ſolere[e]. Quod & ipſum
verum eſt, ſed huic legi (niſi poſtrema il-
la per ſubauditionem ſuppleas) non ma-
gis applices. Alij pignus ipſo iure non tol-
li dicunt, quia ad traditionem proceſſum
eſt, quos Bartolus ideo reprehendit, quia
ad hypothecariã, de qua agimus, traditio
nil operatur[f]. Albericus & Iaſon (qui com
munem hunc intellectum fatentur) ex eo 1
defendunt, quòd ſimiliter in venditioni-
bus videamus, quæ licèt ſolo conſenſu per
ficiãtur[g], ſi tamen à traditione inceperint,
ſolo conſenſu non diſſoluantur[h]. Sed cer-
tè huic ſenſui vel maximè verba legis re- 2
pugnant, quæ aperta de eo pignore ſunt,
quod conſenſu contrahitur. Igitur Baldus
& Iaſon (vt mihi videtur) rectiùs, qui de pa
cto intelligunt, non quo pignus remitti-
tur, ſed de pignore non petendo, his enim
legis verba nihil repugnant, propiúſque
eſt, vt quẽadmodum ſuperiora, ſic & hæc
de pacto de non petendo intelligas.

Siquis

a l.1.ff. de his qui not. infa.
b l. iuris gentium. §. quinimò. verſ. idẽ Marcellus. ſuprà.
c l. agr. l. actiõe. C. de trã ſact.
d Alex. hîc.
e Iaſ. in. §. pœnales. col. 2. inſtitu. de actio. poſt gl. in. §. ſequẽs. in gl. ex conducto.
f l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. infrà.
g l. cũ quidã. ff. de libe. & poſthu.
h Auth. de conſ. & vter. frat.
i Gl. in. l. 1. §. deniq. in glo. onerari. ff. de poſtul.
k Bar. ĩ d. l. ex hoc. col. pe. ff. de iuſt. & iu. Claud. col. fin.
l l. imperatores. ff. d iu. ff.
m Auth. de nõ alie. §. quia verò lenones.
n l. ſi. C. ad. l. Iul. maieſt.
o Salicẽ. l. vnq. col. 3. C. de ſu. et ſac. ign.
p l. locatio. §. q̃d illicitè. ff. d publ. l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil.
q l. ſi à reo. §. illud. ff. d fideiuſſo. l. non ſolũ. §. iniuriarũ. vbi Barto. ff. de iniu. Bal. ĩ auth. ad hæc. colum. 4. C. de vſur.
r Glo. in. §. fi. inſt. de iniur.

ſ Glo. in. c. qui præſulatus. 1. q. 4. in gl. canonica. gl. ĩ. c. & q emẽdat. 55. diſt. ĩ gl. & glo. in. ca. 1. de maledi.
t Bal. in. c. 1. §. iniuria. col. 2. d pa. iur. fir.
v l. 1. §. fin. ff. de pact.
x l. iuris gentium. in prin.
y l. plebs. §. pignus. ff. d verbo. ſign.
z l. Arrianus. ff. de actio. & oblig.
a l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur.
b l. maior. C. de pign.
c l. 1. C. de re miſſ. pig.
d l. ſoluitur. §. ſi paciſcat. ff. quib. mod. pign. vel hyp. ſol.
e l. 2. C. d pac.
f l. 1. ff. de pigno. act.
g l. iuris gentium. in princ. ſuprà.
h l. 1. & 2. C. quan. lice. ab empt. diſ.

SI quis paciſcatur ne à ſe petatur ſed vt ab hæredepetatur, hæredi exceptio non proderit.

1 *Taxatiua dictio, an hæredem excludat.*
2 *Perſonalia iura ad hæredes non tranſeunt.*
3 *Florentina lectio non placet.*

NE à ſe petatur.)

1 Dubitandi ratio, quòd qui de ſe loquitur, (etiam per dictionem taxatiuam[a]) de hærede etiam loqui videtur. Decidendi illa, quòd pactum de non petendo à ſe per-
2 ſonale eſt, nam & ſic beneficia & priuilegia cætera perſonalia ad hæredes non trāſeuns[b]. Sequētia verò illa, ſed vt ab hærede petatur, meritò & Paulus ſuperfluere ait, & Haloander expunxit, ea enim dubio procul, ſine dubitatione textum reddebant.
3 Etſi maximè ea verba, in Florentino codice ſint.

SI pactus ſim ne à me, neue à Titio petatur, non proderit Titio, etiam ſi hæres extiterit: quia ex poſt facto id confirmari non poteſt. hoc Iulianus ſcribit in patre, qui pactus erat, ne à ſe, neue à filia peteretur: cum filia patri hæres extitiſſet.

1 *Filio cùm paciſcitur pater, quæ actio ei acquiratur?*
2 *Filius ſi quid lucretur cum pecunia patris vel profectitia, an ſit lucrum profectitium, vel aduentitium.*
3 *Communes tres opiniones contrariæ.*
4 *Augmentum eiuſdem naturæ eſt cuius & res cui accedit.*
5 *Bartoli ratio ſubtilis nouiter expenſa.*
6 *l.3.tit.15.par.6.l.7.tit.4.lib.3.fo.*
7 *Hæreditate patris repudiata, acceptare ea filius poteſt, quæ vt filio acquiruntur.*

TItio.) Extraneo prorſus, de eo verò q non prorſus extraneus ſit, ſuo loco dicam[c].

QVIA ex poſt facto.) hęc enim iuris regula eſt[d].

1 NEVE à filia.) Cùm filio quis paciſcitur, ſumma diſtinctio eſt, quòd ſi vt hæredi, directam, ſi vt filio, vtilē, ſi vt extraneo, nullam acquirit. Quid ſi ſimpliciter? Et in dubio vt hæredi pactus præſumit[e]. Sed quónam modo filio vt filio, an vt extraneo pactus fuerit intelligemus? Et id ex verbis colligi dicūt vel factis: ex verbis, quia qui nomine filij vt filio, qui nomine proprio vt extraneo paciſci viſus eſt[f]: ex factis, qa ſi filij merita præcedans, vt extraneo paciſci eum iudicabimus, quæ opinio, dubia licèt non parum, at communis eſt[g], ſi non præceſſeriut, vt filio[h], ſi modò merita probentur, neq; enim eorum aſſertioni in hoc ſtabimus[i]. Quibus conſequentia & illa quoque notantur, vt ſi quidem quæ filius meruerit, pater illi promittat, obligetur, aduētitium enim id eſt[k]: Vtq; ſi quid cum 2
pecunia patris, vel profectitia filius lucretur, non totum profectitium, ſed partim aduentitium dicamus. Qui articulus (quoniam quotidianus) paulò altiùs erit repetendus. Finge ergo filium cum pecunia paterna ſeu profectitia lucratū mille, an hæc quoq; profectitia erunt, & fratribus cōmunicabuntur, an magis aduentitia? Et profectitia cenſeri Accurſius[l] ait, eteuim ex ſubſtantia patris & lucrum hoc procedit, eāq; opinionem Bartolus & Raphaël communem affirmant[m]. Sed Bartolus veram intelligit, cùm filio operam induſtriámue nullam adhibente, pecunia, ipſa per ſe lucrū fecit, alioqui, filio propter induſtriam dimidiam lucri partem debere dari[n], idq; communi conſuetudine obſeruari, quod etiam Paulus[o] teſtatur. Sed et eam opiuionem Crottus[p] & Gometius[q] communem 3
affirmsnt. Contrà Baldus[r] reſticanam vocat, ruſtici ſiquidem, quæſtiones per medium diuidunt[s]. Quid igitur? Certè ipſe Iacobo aſſentit, vt arbitrio iudicis relinquatur, quæ profectitia, quæ aduentitla pars cenſeatur, quia poſsit filij opera eſſe aut pretioſior, aut nihili[t], ea opinio Corneo[v], Socino[x], Ripa[y], & alijs[z] autoribus receptior eſt. Et ſanè res anceps videri poſsit, primam enim opinionem non parum iuuat, quòd idem iuris de argumen- 4
topeculij ſit, quod de ipſo peculio[a], ſicut & in dote[b], legato[c] & eorum augmentis vid●mus. Ego verò, ſic repugnantiam opinionum componi poſſe crediderim, ſi nulla opera filij proponatur, omnia eſſe profectitia. Si aliqua, & conſuetudo partes determinarit, eam ſequendam, ſi conſuetudo non ſit, partes iudicis arbitrio relinqui. Cæterùm

a l. ſtipulatio iſta. ∮ prin. ff. de verb. obli. l. ſi neceſſarias ∮. de vendēdo. ff. de pig. act. Iaſ. in l. 2. ∮. itē ſi is facto. col. 1. ff. de verbo. oblig.
b l. cū patronus. ff. de leg. 2. l. quia tale. ff. ſol. mat.
c In. l. id ſin de. bas. ∮. ſin. d l. qua ab ini tio. ff. de reg. iu.
e l. ſcripto. in ∮. ff. & ibi l. nihil intereſſe ff. de lo. lib. f l. & hæredis. ∮. ſi. infrà. l. filio. ff. de cō di. & demōſ. g Iaſ. in d. l. q̄ dicitur. 2. nu. 20. ff. de ver. oblig.
h l. ſi donatione. C. de collat. i l. ſi forte. ff. de caſtr. pecu. k l. cùm oportet. in prin. C. de bo. quæ lib. l Glo. in. l. cū oportet. in gl. ex eius ſubſtātia.
m Bar. in. l. il lud. C. de collat. Bar. in. l. 2. ∮. neq; caſtrenſe. n. 5. ff. de col la. bo. Rapha. in d. l. cū oportet.
n Arg. not. ī l. 1. C. ∮ ſocio.
o Pau. in d. l. illud.
p Crot. i. l. fra ter. nu. 118. ff. de cond. inde.
q Gomet. i. ∮. actiones autē. nu. 15. inſti. de actio.
r Bal. in d. l. cū oportet. col. 3.
s Gl. in. l. neſ ſennius. ff. de neg. geſt.
t l. ſi non fuerint. l. cū duobus. ∮. ſi in coeunda. ff. pro ſocio.
v Corn. in d. l. cùm oportet. col. 2. & in authen. ex teſtamento. col. 4. C. de collat.
x Soci. conſ. 92. nu. 15.
y Ripa. in. l. 3. quartā. n. 157. ff. ad l. Falcid.
z Vital. de col lat. 4. part. q. 27.
a l. peculiū. 2. in prin. l. quaſitum. ∮. ſi qui ſemel. ff. de pecul.
b l. interſ ſ●te rum. ∮. cùm inter. ff. de pact. dot.
c l. cùm fundus. ff. de leg. 2.

Cæterùm partem patri, partem filio adiudicaudam ea ratione cenſent, quia quòd ex ſubſtantia patris proceſſerint, profectitia, quòd autem opera à filio adhibita
5 ſit, aduentitia lucra eſſe ſuadeat. Ego eo amplùs ex Bartolo [a] alio in loco ſubtiliter, quia lucra hæc iure ciuili ad patrem, iure gentium ad filium pertinere dicantur [b]. Sed & aliqui caſus ſunt, in quibus totum patri aut filio lucrum deſertur. Nam ſi ex cauſa illicita acquiſierit, ſibi tãtùm acquirere eum, Bartoli [c] & communis opinio [d] eſt. Sunt & alij, quos otioſus notãdo ſim, vt pote quos multi congeſſerint. Ille non omittendus, cùm nomine patris tanquàm
6 inſtitor filius negotiatur, quo leges Regię [e] reſpiciunt, etiam ſi ea quæ ſori eſt, vt ſimul habitent requirat, vtq; filio pater alimenta prę́ſtet. Ex factis etiam coniectura ſumitur, cùm ſuper ea re pater paciſcitur, quæ ad hæredem extraneum non tranſit, qualis emphyteuſis [f], feudum [g], precariũ [h] ſunt, hæc enim & his ſimilia vt filio acquirunt. Quare & obtinuit [i] Accurſij Bartoli
7 que ſententia, vt patris hæreditatem repudiare filius, hæc acceptare poſsit [k].

a Barto. in l. frater à fratre. n. 47. ff. de cond. inde. b l. qui vas. §. ſi. ff. de fur. c Bar. in l. quod ſeruus. ff. de acq. poſſ. d Alex. cõſ. 77. in. §. vol. ad fi. & in d. l. quod ſeruus. nu. 7. Socin. d. conſ. 92. n. 17. e l. 3. titul. 15. par. 6. l. 7. tit. 4. lib. 3. fo. f Authẽ. de non alie. §. emphyteuſim. gl. ĩ l. ſi patroni. ĩ prin. ĩ gl. 1. ff. ad Trebel. g c. 1. §. ſed diuerſum. de alie. feu. gl. ĩ l. ex facto. §. fi. ff. ad Trebel. h l. cùm precario. §. fin. ff. de prec. i Alex. cõſi. 119. col. 2. k Glo. in l. pro herede. §. ſi quid tamẽ. in gl. potuit. ff. de acq. her. Bart. hic.

PActum conuentum cum venditore factum ſi in rem conſtituatur, ſecundùm plurium ſententiam & emptori prodeſt, & hoc iure nos vti Pomponius ſcribitſ. ecũdùm Sabini autem ſententiam, etiam ſi in perſonam conceptũ eſt, & in emptorem valet. Qui hoc eſſe exiſtimat, & ſi per donationem ſucceſſio facta ſit.

1 *Perſonale pactum quando paciſcentis perſonam egrediatur?*
2 *Pacta perſonalia duorum generum ſunt.*
3 *Vſusfructus & commoditas fructuum quantum differant.*

PActum cõuẽtũ.) Vt ſuperioribus quadret, pone ſemper in pacto de non petendo.

VENDITORE.) Pactus eſt dominus rei, ſe non petiturum eam à venditore.

1 IN perſonam.) Sed quomodo, perſonale pactum perſonam egreditur [l]? Et Accurſius, Bartolus, & alij dupliciter ſoluũt. Primùm, pactum poſt venditionem fuiſſe factum, ac proinde emptori prodeſſe, ne aliàs nihil operaretur. Vnde attentè notari oportet, vt verba ſuperfluò poſita non videantur [m], pactum quod perſonale eſt, perſonam egredi. Secunda ſolutio eſt, etiam ſi ante venditionem pactum conuentum fiat, emptori prodeſſe, viuo venditore, eſſe enim pacta perſonalia duorum generũ, 2
alia, quæ in alium non tranſeunt, alia quæ (viuo ſaltim paciſcente) ad alium tranſite poſſunt, verùm illo mortuo, cum eius perſona finiuntur. Cuiuſmodi pactum hoc fuit, ſic enim & licèt ius vſusfructus extraneo cedi non poſsit, commoditas tamen eius ceditur [n], duratq; in alterius perſona, tandiu, quandiu & in perſona cedentis ius vſusfructus [o]. Sed & eſt in alio differentia, 3
quòd vſusfructus in iure cõſiſtit, commoditas corporalibus magis rebus annumerarĩ [p]. Eſt & in eo, quòd ſi mulier vſumfructum in dotem det, maritus conſtante matrimonio fructus ſuos faciet, ſi commoditatem, tantundem ſoluto matrimonio ille reſtituet [q].

l l. idẽ. §. perſonale. infrà. m l. hæc ſtipulatio. §. diuus. ff. vt leg. ſeu fideicõ. nomi. caue. n l. neceſſariò. §. fi. ff. de peri. & commo. rei ven. o Gl. in §. finitur. in gl. cedẽdo. iſti. de vſuf. gl. in l. arboribus. §. vſusfructuarius. ĩ gl. mag. ff. de vſufru. glo. & Pau. in l. interest. C. de vſuf. Bar. & Doct. in l. vſusfructu. ff. ſo. mat. p l. vacca. ff. de euic. q l. ſi conuenerit. ff. de pac. dot. Pau. in d. l. intereſt.

CVm poſſeſſor alienæ hę́reditatis pactus eſt, hæredi (ſi euicerit) neq; nocere, neq; prodeſſe, pleriq; putant.

1 *Poſſeſſoris intruſi pactum quando vero hæredi noceat?*

CV M poſſeſſor.) Iniuſtus, putatiuus, aut intruſus 1
(vt vocant,) ſecus ſi inſtus & verus poſſeſſor ſit, vt enim illius pactũ neq; prodeſt, neq; nocet hæredi, ſic per contrarium, huius & prodeſt & nocet, ſecundùm veram [r] & communem [s] opinionem.
SI euicerit.) hæres, per parẽtheſin autem hæc legenda ſunt.

r l. hæres à debitore. in prin. ff. de fideiuſſ. l. 3. §. fin. ff. de trãſac. l. ſi vrbana. ff. de cõdi. inde. s Gl. in l. ſi hæres pecuniã. ff. ad Treb. Imola ibi. Claud. & Alciat. in l. ſi actionẽ. C. de pactis.

FIlius ſeruusue ſi paciſcantur, ne à patre dominoue petatur.

1 *Filius ſeruo, quando ſimilis eſt paciſcendo?*

SI filius ſeruúsue.) Cùm paciſcuntur ne à patre vel 1
domino petatur ſimiles ſunt, cùm ne à ſe diſsimiles.

XVIII. GAIVS. Lib. I. ad Edictum prouinciale.

SIue de eo paciſcatur, quod cũ ipſis: ſiue de eo, quod cum patre dominoue contractũ eſt.

1 *Ratio eadem, idem ius conſtituit.*

SIue de eo.) Vtroq; enĩ caſu, par ratio poteſtatis militat.

XIX. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

ADquirent exceptionem. idem eſt & in his, qui bona fide ſeruiunt. Item ſi filiusfamilias pactus fuerit ne à ſe petatur, proderit ei, & patri quoque: ſi de peculio conueniatur:

1 *Seruiens bona fide, filio & ſeruo ſimilis.*

ADquirent exceptionem.) Pacti de non petendo.

1 BONA fide ſeruiunt.) Vt pactũ filij, vel ſerui, ſic pactũ bona fide ſeruientis ꝓdeſt, acquiſitioq; per eum ex re & operis fit.

ITEM ſi filiusf.) Suprà cùm paciſcitur, ne petatur à patre, nunc cùm ne à ſe.

XX. GAIVS. Lib. I. ad edictum prouinciale.

VEl de in rem verſo. vel is quaſi defenſor filij (ſi hoc maluerit) conueniatur.

DEfenſor.) Non ergo mutat ius exceptionis, ꝙ hac vel illa actione pater conueniatur.

XXI. PAVLVS. Lib. III. ad edictum.

ET hæredi patris viuo filio. Poſt mortẽ verò filij nec patri, nec hæredi eius: quia perſonale pactum eſt.

1 *Perſonalia iura quæ dicantur?*

QVia perſonale.) 1 Id eſt cũ perſona finitur, alia verò iura perſonalia adeò ſunt, vt nec viuo eo, cui competunt, ad alium tranſeant[a], vt Battolus[b] notat, cui alij aſſentiũt.

QVòd ſi ſeru⁹ ne à ſe peteretur, pact⁹ fuerit: nihil valebit pactũ. de doli exceptione videamus. Et ſi in rem paciſcatur, proderit dño, & hæredi eius pacti conuenti exceptio. quòd ſi in perſonam pactum conceptum eſt, tunc domino doli ſupereſt exceptio.

1 *Serui, & filij pacta qua ratione differant?*
2 *Petitionis verbum, ad iudicia refertur.*
3 *Doli exceptio mortuo ſeruo an ei⁹ dño cõpetat?*
4 *Doli exceptio ſubſidiaria eſt.*

NIhil valebit.) Cur in filio ſecus? Et aiunt quia in filio fundari pactũ poteſt, qui in iudicio conuenitur[c], 1 ſeruus verò in iudicio eſſe nequit[d]. Cui cõſequẽs eſt, vt pactũ hîc dicamus, ne in iudicio peteretur, nã ſi extra iudicium, tunc capax eſſet ſeruus[e]. 2 In dubio autẽ petendi vel non petendi verbum ad iudiciũ[f], & litis conteſtationem[g] refertur.

DOLI ſupereſt exceptio.) Sed nũquid 3 ſeruo mortuo, hæc exceptio domino cõpetet? Et bene communiter aiunt, non cõpetituram, ſubſidiaria enim eſt[h], 4 ac proinde, non plus durabit, quàm pactum[i].

NOs autẽ his, qui in noſtra poteſtate ſunt, paciſcendo prodeſſe nõ poſſumus: ſed nobis id profuturũ, ſi nomine eorũ conueniamur, Proculus ait. quod ita rectè dicitur, ſi in paciſcẽdo id actũ ſit. cæterùm ſi paciſcar ne à Titio petas, deinde actionem aduerſus me nomine eius inſtituas: nõ eſt danda pacti conuẽti exceptio. nam quod ipſi inutile eſt, nec defenſori cõpetit. Julian⁹ quoq; ſcribit, ſi pater pact⁹ ſit, ne à ſe, neue à filio petatur, magis eſt, vt pacti exceptio filio familias dãda nõ ſit, ſed doli proſit.

1 *Defenſio quæ principali non prodeſt, defenſori inutilis eſt.*
2 *Procurator in rem ſuam defenſionibus ex ſua perſona vti poteſt.*

NOn poſſumus.) Quãtũ ad directã exceptionẽ.

NE à Titio.) Filio paciſcẽtis, ſed quia nõ nomine filij, ſed proprio ipſi⁹ paciſcitur, nihil ei aut ſibi pater acquirit.

NEC defenſori cõpetit.) Defenſio quæ 1 principali non prodeſt, defenſori quoq; inutilis eſt[k], niſi ex neceſsitate defẽdat[l]: qua 2 ratione & procurator in rem ſuã, defenſionibus ex ſua perſona vti poteſt, quæ ei nõ competerent, à quo conſtitutus eſt[m].

a l. qui hæredi. in prin. ff. de condit. & demonſtrat.
b Bart. in l. ſi tibi decem. §. pactũ. & hic.

c l. tam ex cõtractibus. ff. de iudic.
d l. ſeruus. cũ l. ſeq. C. de iud.
e l. ſtipulatio §. hi qui. ff. de verb. obligat.
f l. amplius non peti. ff. rẽ ra. hab.
g g. in l. pluribus. ff. de procur. Bart. in l. nam poſtea. in prin. ff. de iur. iurand.
h l. reſcriptũ §. fin.
i l. 1. §. hac actio. ff. ſi quis teſta. lib. eſſe iuſſ. ſue.

k l. minor. §. ſi. ff. de procu.
l l. pcurator ad exhibẽdũ. §. 1. ff. rem ra. hab. l. idemq; §. generaliter. ff. mãda. l. ſed & ſi lege. §. item ſi rem diſtraxit. ff. de pet. hæred.
m Bart. in l. ſeruũ. §. aquũ ff. de procur.

Ee Filia

FIliafamilias paciſci poteſt ne de dote agat, cùm ſui iuris eſſe cœperit.

1 Filia familias cùm paciſcitur, ad quod tempus pactum referatur?
2 Pactum filiæ familias ne de dote agat, quando validum ſit?.

POteſt.) Iungitur verbum hoc, poſtremis illis, cùm ſui iuris &c. Iungi etiã illa poſſunt, verbo, Agat, & vter
1 que intellectus procedit, cùm verò ſimpliciter filia paciſcitur, in id tempus pactum conferre dicitur, quo ſui iuris erit[a], quæ de
2 claratio communis eſt. Cùm autem quæritur de pacto filiæfamilias ne de dote agat, recepta diſtinctio eſt. Si ante nuptias contractas paciſcatur, non valere[b], ſed neque conſtante matrimonio[c], valere tamen cùm ſoluto matrimonio ante dotem exactam fiat[d].

a l.2.§.qſi in patris.ff.ſolu. mat.l.cũ dot. ff.de pact. do.
b l. Attilicinus.ff. de pac. dot.
c l.2.l.de dic.
d vt hic. & l. licet. ff. de pact. dot.

ITem filiusfamilias de eo, quod ſub cõditione legatũ eſt, rectè paciſcitur.

1 Contractuum & legatorum differentia.
2 Conditio quando retrotrahitur?
3 Filius patri in aduentitijs quomodo per pactũ de non petendo præiudicet?
4 Alienationis ſpecies eſt, paciſci de non petẽdo
5 Aduentitia bona filius alienare, aut obligare non poteſt.
6 Delictum filij an noceat patri circa aduentitia?
7 Caſtrenſe peculium non publicatur ſi filius delinquat.
8 Profectitia bona filio dimittuntur cùm pater delinquit.
9 Proprietarij alienatio vſufructuario nõ nocet

1 LEgatum.) In ſtipulatione & contractibus ſecus eſſe Accurſius & alij notant. Conditio enim in le-
2 gatis retrotrahitur[e], in contractibus non æque[f].
RECTE paciſcitur.) Sed nũquid filius
3 patri hodie in aduentitijs per pactum de non petendo præiudicabit? Et Accurſius hìc & alibi[g] negat, quẽ cæteri ſequuntur,
4 ſpecies enim alienationis hæc eſt, paciſci de non petendo, neq; autem alienare aut
5 pignori hypothecę vè aduentitia filiũ opponere poſſe ſat conſtat[h], etiam ſi eiuſmodi ſint, quæ ſeruando ſeruari non poſſint[i], atq; etiam ſi conuentionem iurauerit, quę aduerſus Accurſium[k], concors omniũ opinio eſt. Sicutq; per contractum alienando
patri nõ nocet, ſic neq; per delictum, vt ſi 6
bona ipſius publicentur[l]. Sed & caſtrenſe
filij peculium patri relinquitur[m], ſicuti per 7
cõtrarium, publicatis bonis paternis, filio
tamen profecticij peculij ius ſaluum eſt[n]. 8
Sed cùm olim, ꝓprietarius vſufructuario 9
non noceret alienãdo[o], quid eſt, quod noui Iuſtinianus[p] induxit? Et Paulus, hoc eũ induxiſſe notat, vt neq; ſibi, nedum patri, noceret. Quod verum eſt.

e l.1.§. ſerui. ff. ad ſyllan.
f l. potior. l. qui balneum. ff. qui potio. in pig. habe.
g g. in. l. contra iuris. §. ſi. in. g. inutiles.
h l. ſi. §. filius. C. de bo. q lib.
i l. ſi filiusf. in. g. pecuniã. ff. ſi cert. pet. vbi Aret.
k g. in. d. §. ſi lius. in. g. volũtaté. vbi Corn. Iaſ. in authẽ. ſacramẽta. n. 47. C. ſi ad uer. vend.
l Bart. in. l. ſi finita. § ſi de vectigalibus. num. 12. ff. de dam. infect.
m l. 3. C. de bon. proſ.
n l. deniq. §. ſed vtrũ. ver. proinde. ff. de minor.
o l. locum. §. proprietarius. ff. de vſuf. l. a ſto. §. non mutat. ff. de vſuc.
p d. §. filius.

IN his, qui eiuſdem pecuniæ exactionem habent in ſolidum, vel qui eiuſdem pecuniæ debitores ſunt, quatenus alij quoque proſit, vel noceat pacti exceptio, quæritur. et in rem pacta omnibus proſunt, quorum obligationẽ diſſolutam eſſe eius, qui paciſcebatur, interfuit. itaq; debitoris cõuentio fideiuſſoribus proficiet.

1 Fideiuſſori quãdo proficiat pactum debitoris?
2 Exceptio debitori cõpetẽs an fideiuſſori detur?

IN ſolidum.) Duo rei credẽdi. DEBITORES.) Aut duo rei, aut reus & fideiuſſor.
FIDEIVSSORIBVS ꝓficiet.) Exceptis quibuſdam caſibus, quos Accurſius[q] hìc notat. Addit Iaſon aliũ[r], Socinus 1
plures Generaliter autem notandum eſt, vbicunq; fideiuſſori exceptio aliqua non datur, quę debitori competit, cautum hoc eſſe, vt debitori is denuntiet, cauſæ defenſionẽ ſuſcipiat, ſic enim fiet, vt fideiuſſor, 2
qui directò non poteſt, iuuetur per conſequentias[s].

q l. qui libertinus. §. ſi. ff. de ope. lib.
r Soc. reg. 173 exceptio.
s g. i. l. ſi fideiuſſor. §. quadam. in. g. procuratoriam. ff. manda. Bart. & Alex. in. l. & ſi fideiuſſor ff. de re iudic.

XXII. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictũ.

NIſi hoc actum eſt, vt dumtaxat à reo nõ petatur à fideiuſſore petatur: tunc enim fideiuſſor exceptione nõ vtetur.

1 Fideiuſſor beneficio cedendarum actionum renuntiare poteſt.
2 Renuntiatio generalis remediorũ, quæ ſub conditione competunt, ſufficiens non eſt.
3 Iuramento renuntiatio generalis non confirmatur.
4 Fideiuſſor an excipiat poſt ſolutionem factã?
5 Solutio fideiuſſoris an ſuo nomine in dubio, fieri videatur?

6 l. 1.

6 *l.11.ad fin.titul.12.part.5.*

DVmtaxat.) Id facit vt pactum merè perſonale ſit.

EXCEPTIONE non v-
1 tetur.) Qui fortè beneficio cedendarum actionũ renuntiauerat, quod poteſt, vt hîc & alibi[a] notat Accurſius, cuius opinio cõ-
2 munis eſt[b]. Erit autem renuntiatio ſpecialis,[c] neq; generalis ſufficiet, neq; enim ſufficere ſolet, vt ijs remedijs renũtiatum videatur, quæ ſub conditione competunt[d].
3 Sed & neq; iuramẽto renuntiationem generalẽ in propoſito cõfirmari verius eſt[e]. Opponiturq; ferè hęc exceptio à fideiuſſore antequã ſoluat. Quid ſi poſt ſolutionẽ?
4 Et diſtingui ſic ſolet, vt ſi conſtet proprio nomine eum ſoluiſſe, npponere poſsit[f], ſi
5 nomine debitoris, nõ poſsit[g]. In dubio verò ſi incontinenti opponat, proprio nomine eum ſoluiſſe præſumi, ſi ex interuallo, nomine debitoris, ex Accurſij ſententia[h]. Cynus tamen & frequentiores ſine diſtinctiõe, quia ſuo nomine magis ſoluere quiſque in dubio præſumitur[i]. Verùm Accur-
6 ſij diſtinctio iure noſtro approbata eſt[k].

XXIII. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

FIdeiuſſoris autem conuentio nihil proderit reo: quia nihil eius intereſt à debitore pecuniam non peti. imò nec confideiuſſoribus proderit. neq; enim quoquomodo cuiuſq; intereſt. Cum alio conuentio facta prodeſt: ſed tunc demum cum per eum, cui exceptio datur, principaliter ei, qui pactus eſt, proficiat: ſicut in reo promittẽdi, & his, qui pro eo obligati ſunt.

1 *Iuramentum ficta ſolutio eſt.*
2 *Affectionis intereſſe nõ ſufficit vt alteri quis (paciſcatur.*
3 *Remunerationis intereſſe non ſufficit vt alteri quis paciſcatur.*
4 *Amicitiæ intereſſe an ſufficiat vt alteri paci-(ſcamur.*

1 COnuentio.) At ꝓdeſt iuſiurandum, quia ficta ſolutio eſt[l].

NON proderit.) Niſi hoc actum eſt[m].

2 QVOQVOMODO.) Vt alteri quis paciſcatur nõ ſat eſt, ſi ipſius interſit ratione affectionis[n], quæ opinio cõmunis eſt[o],
3 nõ ſi ratione remunerationis[p]. Quid ſi ratione amicitię, inferius dicendum eſt[q]. An verò intereſſe affectionis ratione conſy-
4 derari debeat, Bartolus[r] alibi bene diſtinguit, à quo nemo diſſentit[s].

a In auth. hoc ita. in gl. ſi. C. de duo. re.
b Hipp. in rubri. ff. de fideiuſ. num. 29.
c Bald. in l. ſi diuerſa. C. de loc.
d l. Paulo. §. Pomponius. de legat. 3.
e Roma. conſ. 472. arg. l. fi. C. de non numer. pecun.
f l. Papin. ff. manda.
g l. cùm alter. C. de fideiuſſo.
h gl. d. l. Papi.
i l. & magis ff. de ſolut.
k l. 11. ad. fin. titu. 12. part. 5.
l l. duobus. §. 2 fideiuſſore. ff. de iur. iurand.
m l. iul. §. fi.
n l. 3. §. ſed & ſi ſeri. ff. iudi. ſol.
o Iaſ. in. l. huiuſmodi. n. 22. de legat. 1.
p gl. in. l. ſtipulatio. decem. §. ſi pactus. in glo. mag. ſupra.
q gl. i. l. ſi vnº §. 1. in. gl. videmus.

XXIIII. IDEM. Lib. III. ad Plautium.

SEd ſi fideiuſſor in rẽ ſuã ſpõdit, hoc caſu fideiuſſor pro reo accipiendus eſt: & pactũ cũ eo factũ, cũ reo factũ eſſe videtur.

1 *Procurator in rem ſuam propriè procurator non eſt.*
2 *Fideiuſſor in rem ſuam propriè non eſt fideiuſ-(ſor.*

ET fideiuſſor in rẽ ſuam.) Sicut ꝓcurator in rem ſuam, propriè procurator non 1
eſt[t], ſic neq; fideiuſſor in rẽ ſuam, propriè eſt fideiuſſor, quare & verbis ſtatuti de ꝓ- 2
curatore ſiue fideiuſſore loquẽris, neuter comprehenditur[v].

XXV. IDEM. Lib. III. ad Edictum.

IDem in duobus reis promittendi, & duobus argentarijs ſocijs. Perſonale pactum ad alium non pertinere, quemadmodum nec ad hæredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiuſſoris pactum reo non proſit: plerunq; tamen doli exceptionem reo profuturam, Iulianus ſcribit.

1 *Pactum vnius ex duobus reis quando alteri prodeſt vel nocet?*
2 *Sententia aduerſus vnum ex duobus reis debendi, vel credendi lata, an alteri noceat.*

5 *l. 19. titul. 22. part. 3.*

DVobus reis promittẽdi.) Pactum vnius ex duo- 1
bus reis debendi, alteri prodeſt, quãdo hoc paciſcentis intereſt, ſiue in ſolidum, ſiue pro parte[x], ꝓdeſt etiã cùm rei & ſocij etiã erant, ſiue omniũ bonorum, ſiue eius obligatiõis, ſuper qua pactũ eſt dè nõ petẽdo[y]. Aliquãdo & illud requirit, vt cõmunis culpa fuerit, cũ videlicet, cõueniebant doli culpęue rõne, quę ex contractus natura deberetur.[z] Quid de ſentẽtia cõde- 2
mnatoria? Et Bartolus[a], cui Imola, Aretin[a] & alij aſſentiũt, indiſtinctè verius[b] hoc ait, vt ſententia, aduerſus vnũ ex reis debendi lata, alijs nõ noceat. Idẽq; [c] per cõtrariũ ꝓbat, (quod & omnes[d] ſequuti ſunt) latã aduerſus vnũ ex reis credendi nocere alijs, cũ tamẽ Hiſpaniæ iure[e], ſicut reis cæteris cre-

r Bar. in l. vnica. n. 12. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. profe.
s Alcia. ĩ. d. l. vnica. §. hac legis.
t l. 1. in princip. cum. g. ff. de procur. not. in. l. qui ſtipendia. C. eo. titu.
v Bald. in. l. 2 quæſt. 5. C. de actio. & obli. Alb. et Iaſ. hic
x l. 1. C. de duo. re. l. 4. §. nunc de effectu. ff. de lib. leg.
y l. ſi duo. ff. ſi quis cautio. l. ſi duo. ff. de arb.
z l. eandem. § 2. ff. de duo re.
a Bar. in d. l. ex duobus. nu. 17. ff. de duob. re. Areti. ibi. n. 9. poſt Imo.
b arg. l. fi. C. de fideiuſſor.
c Bart. in. d. l. ex duobº. n. 18
d Socin. in. l. Modeſtinus. ff de excep.
e l. 19. ad. l. 20. tit. 22. par. 3

dondi, ſic reis debendi ſententia noceat, quæ aduerſus vnum tantùm profertur.

XXVI. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictũ.

Videlicet ſi hoc actum ſit, ne à reo quoq; petatur. idem & in confideiuſſoribus eſt.

1 *Debitoris extranei pactum quando extraneo proſit vel noceat.*

2 *Ratum haberi non poteſt, id quod nullum eſt.*

3 *Extraneo quando paciſci poſſumus.*

SI hoc actum eſt.) Sed quid in dubio? Et veriùs[a] eſt

1 nõ prodeſſe. Quid ſi extraneus extraneo debitori paciſcatur, an illi proſit ſi hoc agatur? Et veriùs[b] etiã receptiusq;[c]

2 eſt ne proſit. Nec obſtat, quod ratum habere poſsit, id quod geſtum eſt, ratihabitio mã dato cõparetur[d], etenim actus qui nullus

3 eſt, ratus haberi nequit[e]. Sunt tamen excepti quidam caſus, in quibus extraneo paciſcimur, quos Iaſon notat.

XXVII. PAVLVS. Lib. III. ad Edictum.

SI vnus ex argentarijs ſocijs cũ debitore pactus ſit: an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, Proculus, nec ſi in rem pactus ſit, alteri nocere. tantũ enim conſtitutũ, vt ſolidum alter petere poſsit. idem Labeo. nam nec nouare aliũ poſſe, quamuis ei rectè ſoluatur. ſic enim & his, qui in noſtra poteſtate ſũt, rectè ſolui quod crediderint, licet nouare nõ poſsint: quod eſt verum. Idemq; in duobus reis ſtipulandi dicendum eſt.

1 *Societas quotuplex ſit?*

2 *Socij pactum qua ratione alteri nõ noceat, & quando noceat?*

3 *Compromiſſum vnius ex duobus reis credendi alteri nocet.*

4 *Compromittere culpa eſt.*

5 *Duo rei quando nouari poſsint?*

6 *Communis ſolutio eleuatur.*

7 *Iuramentum vnius ex duobus reis credendi an alteri noceat?*

8 *Iuramentum conteſtationis, ſolutionis, ſententiæ vim habet.*

9 *Iuramentum perſonam aut cauſam ſuper quibus iuratur non egreditur.*

10 *Iuramento ſola naturalis obligatio tollitur.*

11 *Acceptilatione vnius ex duobus reis credendi alteri nocet.*

12 *Acceptilatio vim ſolutionis habet.*

13 *Acceptilationis & pacti de non petendo expenſa differentia.*

14 *Communis opinio non placet.*

ARgentarijs.) Argentarij qui fuerit, ſuprà ſatis à me dictum eſt, in tractatu de edendo.

SOCIIS.) Societas quædam conuẽtio- 1 nalis, quæ videlicet à conuentione procedit, eorum qui ſocietatem contrahũt, alia incidens, vt in duobus hæredibus, aut legatarijs, aut donatarijs, aut eiuſdẽ rei emptoribus[f]. Cõuẽtionalis propriè ſocietas eſt. Incidens impropriè, & magis quædã communio[g], hæc ex quaſi contractu proficiſcitur, illa ex ſocietatis contractu[h], hęc actionem cõmuni diuidũdo[i] famili. herciſcundæ, negotiorum geſtorũ[k], illa parit actionem pro ſocio[l]. In ſocietate conuentionali, ſocij tacitum mandatum inuicẽ habere dicũtur, vt Accurſius[m] notat, cui cæteri aſſentiunt, in incidenti ſecus eſt[n]. Conuentionalis autem quædam expreſſa eſt, quædam tacita. Expreſſa, cùm expreſsim ſocij cõtrahunt ſocietatẽ, tacita, vt cùm duo vel plures eãdem negotiationẽ exercent, quales argẽtarij, mercatoréſue ſunt[o], tacitè enim ſocietatem contraxiſſe videntur, vt cùm mortuo patre, fratres ſimul habitant, reditus poſſeſsionum communicant, & lucra vndecunq; proueniẽtia. Intelligitur enim & inter eos contracta ſocietas quædã vniuerſalis[p]. Secundũ quæ quæſtionis eſt, quę ſocietas hîc fuerit inter argentarios, vel reos credendi? Et Accurſius in quadã ſolutione, ſocietatem re, id eſt incidentẽ fuiſſe ſentit, Bartolus & cæteri crebriùs conuẽtionalem, vt fuerit vel expreſſa cõuentio, vel tacita, quia ſcilicet argentariæ negotiationem ſimul hi exercebant.

PACTVS ſit) De non petendo.

NEC ſi in rem.) Maior in pacto in rem, quàm in perſonali dubitatio fuit.

ALTERI nocere.) Sed cur nõ nocet? 2 Et Bartolus, à quo nemo diſſentit, quia obligatio (inquit) nõ eſt eius ꝓpria, in veritate, debet enim exactũ cõmunicare. Sed me in hac ratione ſolicitũ reddit, quod paulò

pòſt

a l. ſi deiuſſoris. ſuprà.
b l. & hæredi. ver. cæterũ l. reſcriptum. §. ſi. l. ſi tibi de cem. §. ſi pactus. ſupra.
c Iaſ. hic. co. 1.
d l. ſin. C. ad macedo.
e Bar. in l. obſeruare. in vlti. not. ff. de offic. proconſ.

f g. in. §. item ſi inter aliquos. inſti. de oblig. quæ ex quaſi cont. in l. 4. in l. vt ſit pro ſocio. ff. pro ſocio.
g in d. antepe. C. comu. diui.
g d. l. vt ſit.
h d. §. item ſi inter.
i d. l. 2. ff. com. diui.
k l. quialienã §. fin. ff. de negot. geſ.
l d. l. vt ſit.
m gl. in l. nemo ex ſocijs. ff pro ſoc.
n Iaſ. in l. ſtipulationes nõ diui. nu. 9. ff. de verbo. obliga.
o l. 1. C. pro ſoc.
p Bar. in l. Titium. §. altero. ff. de admi. tu to. in l. ſi paternus, C. com. vtri. iud. ſi frater l. duo. fra. column. 2.

pòſt Bartolus[a], illud quod alius ſocius exe
git, non teneri conſocio paciſcenti cõmu
nicare ſcribit, niſi fortè, ſuprà de exactio-
ne paciſcentis, nunc de exactione alterius
intelligitur, quod vix eſt, ſuprà enim de v
troq; loquitur. Sed quid ſi eſſet obligatio
cuiuſq; propria, & exactum communica
re nõ deberent, vt cõtingit in duobus reis
credendi non ſocijs, ex cauſa lucratiua?
Et reſpondet pactum vnius nocere alteri.
Idq;[b] & alibi ſęperepetijt[c], & frequẽtiores
3 ſequũtur[d]. Sed quid eſt ꝙ compromiſſum
vnius ex duob⁹ reis credẽdi alteri nocet[e]?
Et (alijs omiſſis) illa vera & communis ſo-
lutio eſt, in cõpromiſſo de re dubia, in pa-
cto de re certa, & fortè liquida remitten-
da agi, in culpa verò eum eſſe, qui ius cer-
4 tum remittat[f]. Sed an non & compromit-
tere culpa eſt[g]? Et reſpondent verum id eſ
ſe, præterquam in propoſito, facit enim ſo
cius in re communi, quod in propria face-
ret, idq; ſatis eſſe[h]. Sed & compromiſſum
tunc culpam continet, cùm ſuper re certa
fit, nõ ſi ſuper dubia,[i] & vt culpa ſit, aliquã
do, non erit tamen lata[k].
VT SOLIDVM alter petere poſsit.)
Non vt remittere per pactum.
5 NAM nec nouare.) At alibi nouare enim
poſſe legimus[l]? Sed approbata ſolutio eſt
6 illic de non ſocijs, hîc de ſocijs agi. Quæ ta
mẽ ineõniuentibus oculis tenẽda traditio
eſt, vt ne motamen ſit qui nõ videat, quàm
ſcrupuloſa ſit.
7 SOLVATVR.) Qua ratione & iuſiu
randum vnius ex duobus reis credendi al
teri nocet[m], ꝙ non ſolùm conteſtationis,
verùm & ſolutionis vim iuſiurandum ha
bet[n], eò amplius & ſententiæ[o], neq; id cu-
iuſlibet, ſed eius quæ profertur probatio-
nibus præcedentibus[p]. Sanè quod dicitur
vim ſolutionis habere iuramentum, de fi-
cta ſolutione intelligimus, vnde eſt, ꝙ ne-
9 que perſonam neq; cauſam ſuper quibus
iuratur egreditur[q]. Vnde etiam vt ſolutio
10 ne ciuilis & naturalis obligatio tollatur, iu
reiurando ſola naturalis[r]. Addunt & hoc
11 crebrius, ſicut iureiurando, ſic etiam & ac
ceptilatione, vnum ex duobus reis credẽ-
di, alteri nocere poſſe[s], nã & acceptilatio
12 vim ſolutionis habet[t], idq; ſiue ſocij ſiue
non ſocij ſint. Quod mirum eſt, cur enim
acceptilatione nocet, qui pacto de non pe
13 tẽdo non põt? An nõ acceptilatio rem cer
tam remittit? An non ea fortiùs excludit? 14
Vt igitur communia libenter agnoſco, ſic
amplius ſuper hoc, deliberãdũ cenſuerim.
IN NOSTRA poteſtate.) Filijs aut
ſeruis[v], atq; adeò monachis, vt hîc Barto-
lus notat, cui alij aſſentiunt.
IDEMQVE.) Vt pacto aut nouatio-
ne alteri alter non noceat, vni eorum ſol-
ui ſat poſsit.
IN DVOBVS reis.) Socijs.

SI cum reo ad certum tempus pactio
facta ſit: vltra neq; reo, neq; fideiuſſo
ri prodeſt. quòd ſi ſine perſona ſua re⁹
pepigerit, ne à fideiuſſore petatur, nihil
id prodeſſe fideiuſſori quidam putant,
quanquam id rei interſit: quia ea demũ
competere ei debeat exceptio, quæ &
reo. ego didici prodeſſe fideiuſſori ex-
ceptionem. nõ ſic enim illi per liberam
perſonam adquiri, quàm ipſi, qui pact⁹
ſit, conſuli videmur. quo iure vtimur.

1 *Limitata cauſa limitatum effectum parit.*
2 *Liber qui eſt alteri paciſcendo non quærit niſi ipſius interſit.*
3 *Amicitia intereſſe an ſufficiat vt quis alteri ſtipuletur aut paciſcatur?*
4 *Remunerationis ratione intereſſe an ſufficiat vt quis alteri ſtipuletur?*

REO.) Debitore principa
li qui fideiuſſorem
dedit.
AD CERTVM tempus.)
Limitata enim cauſa limitatum effectum 1
producit[x], aliud ſi ſimpliciter pactus ſit,
in perpetuum enim tunc, fideiuſſori pro-
deſt[y].
PACTIO.) De non petendo.
QVAM ipſi qui pactus ſit.) Per liberã
perſonam (niſi paciſcentis[z] interſit) alij nõ 2
quæritur. Quatenus igitur rei hîc intereſ-
ſe potuit? Et Accurſius propter fideiuſſo-
ris amicitiam intereſſe putat. Vnde Ange
lus & cæteri bene notãt, quanuis id quod 3
intereſt, ratione cõſanguinitatis ſatis non
ſit vt qs alteri aut paciſcat̃, aut ſtipuletur[a],
ſufficere tñ ꝙ interſit amicitię rõne. Pau-
lus intereſſe debitoris ait, ꝙ ſit ipſe fideiuſ 4
ſori obligatus ad antidorũ, quod vt verum
eſt, ita in eo Paulũ cæteri reprehẽdunt[b], ꝙ
exiſtimat, alij aliũ paciſci poſſe, quia pa-

a Bart. in ſo-lut. ꝯ oppoſi.
b L. in lege fal cidia hoc obſer uandum. ff. ad l. falcid.
c Bar. in l. qui hominem. §. 2. ff. de ſolu. in l. ſitiſtio aut ſcio ff. de legat. 2.
d Imo. & Alexan. in d. l. in lege.
e l. ſi duo. ff. de arbit.
f l. contrain-rio. §. fi. infrà.
g l. ſi dictum §. ſi compromi ſero. ff. de minor. l. ſi minor. xxv annis filiof. ff. de minor.
h l. ſocius à ſo cio. ff. p ſocio.
i Arch. in c. ſi. de emptio. et vendi. Iaſ. hic
k Bar. & do cto. in l. cũ ha reditas. ff. ad trebel.
l l. ſi rem. §. duo. ff. de accep.
m l. duob⁹. in pri. ff. de iu. iu.
n l. iuſiuran-dum. l. parua l. duob⁹. §. 1. ff. de iur. iurand.
o l. 2. l. qui iu-raſſe. ad ſi. l. tu tor. ad ſi. ff. de iur. iurand.
p g. i. d. l. ſed & ſi poſſeſſori. §. ſin. in g. proba tum. ff. de iur. iurand. Bal. in l. 1. ſolũ. 1. C. de exec. rei iudic. Iaſ. in. §. item ſi quis poſtulã te. col. 2. inſtit. de actio.
q l. factor. vbi Bar. ff. de iu. iu.
r gl. Bart. & alij. in d. l. iuſiu-randũ quod ex conuentione. § pupillus. ff. de iur. iurand.
s l. & per iuſ iurãdum. §. fi. ff. de accept.
t l. ſi ex plurib⁹. ff. de accep. l. 4. §. nunc de effectu. ff. de lib. legat.
v l. quod ſer uus. ff. de pe. l. ſi ſeruus. ff. de ſolut.
x l. 1. agris. ff. de acq. rerũ do.
y l. vlt. infrà.
z l. vlt. C. de acqui. poſſeſ.
a g. in l. fide iuſſoris. ſuped.
b g. & doct. in l. ſi tibi de-cem. §. ſi pact⁹ in g. magn. ſ.

ciſcen-

eliſcentis ratione remunerationis interſit. Iaſon igitur vero propior (vt mihi quidẽ videtur) qui ad regreſſum retulit, qui fideiuſſori aduerſus reum fuiſſet[a].

a l. indebitũ. ſ. decõdi. ind.

PActus ne peteret, poſtea conuenit, vt peteret: prius pactum per poſterius eliditur: non quidem ipſo iure, ſicut tollitur ſtipulatio per ſtipulationem, ſi hoc actũ eſt: quia in ſtipulationibus ius cõtinetur, in pactis factũ verſatur, & ideo replicatione exceptio eliditur. Eadem ratione contingit, ne fideiuſſoribus pri⁹ pactum proſit. Sed ſi pactum conuentum tale fuit, quod actionem quoque tolleret (velut iniuriarum) non poterit poſtea paciſcendo, vt agere poſſit, agere. quia & prima actio ſublata eſt, & poſterius pactum ad actionem parandam inefficax eſt. non enim ex pacto iniuriarum actio naſcitur, ſed ex contumelia. Idẽ dicemus & in bonę fidei contractibus, ſi pactum conuentum totam obligationem ſuſtulerit, veluti empti: non enim ex nouo pacto prior obligatio reſuſcitatur, ſed proficiet pactum ad nouum contractum. Quòd ſi non vt totum contractum tolleret, pactum cõuentum interceſsit, ſed vt imminueret: poſterius pactum poteſt renouare primum contractum. Quod & in ſpecie dotis actionis procedere poteſt. puta pactam mulierẽ, vt præſenti die dos redderetur, deinde paciſci, vt tempore ei legibus dato dos reddatur: incipiet dos redire ad ius. nec dicendum eſt, deteriorẽ conditionẽ dotis fieri per pactũ. quoties enim ad ius, quod lex naturæ eius tribuit, de dote actio redit, non fit cauſa dotis deterior, ſed formæ ſuæ redditur. hæc & Scæuolæ nr̃o placuerũt.

1 *Pactum de non petendo & pactum de non agendo quatenus differant?*
2 *Poſteriora prioribus ſemper derogãt.*
3 *Pactũ de non petẽdo quomodo debitorẽ iuuet?*
4 *Pactum de petendo quomodo creditori proſit?*
5 *Pactum de non petendo aliquando tollit ipſo iure primam actionem.*
6 *Obligatio naturalis quæ ex pacto de non petẽdo naſcitur, cur ipſo iure non tollatur?*
7 *Ipſo iure an per exceptionem aliquid tollatur, quantum interſit.*
8 *Obligatio naturalis ciuili iuncta, an vna ſubſtantia ſit?*
9 *Obligationis diffinitio quam obligationem cõprehendat?*
10 *Liberationem an obligationem conuentio reſpiciat, quid interſit.*
11 *Pacti de non petendo tres præcipui effectus.*
12 *Exceptiones ab æquitate producuntur.*
13 *Obligatio an ſit poſſeſsioni comparanda?*
14 *Ipſo iure quæ tolluntur quomodo tollantur?*
15 *Pacti de non petendo virtutes quæ ſint?*
16 *Pactum de non petendo quemadmodum obligationem tollat?*
17 *Rei vendicatio obligationem etiam naturalem non ſupponit.*
18 *Hypothecaria actio obligationẽ nõ ſupponit.*
19 *Petitio hæreditatis actio in rem eſt, & obligationem non ſupponit.*
20 *Pactum de non petendo obligationem ciuilem elidit.*
21 *Exceptiones quemadmodum actioni obſtẽt?*
22 *Bartoli opinio ſuſtinetur, quæ communiter reprobata eſt.*
23 *Obligatio naturalis & ciuilis ex cõtractibus iuriſgentium & ciuilibus.*
24 *Pactum de non petendo naturaliter obligat paciſcentem ad non petendum.*
25 *Pactum de non petendo cùm ad liberandum tendat, quomodo obligationem inducat?*
26 *Mulier debitorẽ ſuum delegare, & pacto de non petendo liberare poteſt.*
27 *Pacto de non petendo creditorem naturaliter obligari ad rem petendam quæ ſit vtilitas?*
28 *l. ſi quis argentum. C de donatio. in quibus donationibus locum habeat?*
29 *Bartoli opinio communiter reprehenditur.*
30 *Vxor, an liberet maritũ pacto de nõ petendo?*
31 *Mulier per legem obligari prohibita, pacto de non petendo non obligabitur.*
32 *Bartoli obſcuriora verba declarantur.*
33 *l. 54. Tauri.*
34 *Pactum de non petendo exceptionẽ producit.*
35 *Pacti de petendo virtutes quæ ſint?*
36 *Pactum de petẽdo ciuili obligationi antiquæ nouam adijcit naturalem.*
37 *Obligatio ciuilis ſola an ſit efficax ad agẽdũ?*
38 *Obligatio ciuilis ſola actionem ſemel productam conſeruat. & num. 60.*
39 *Pactum de petendo obligationem naturalem inductam*

inductam ex pacto de petendo ipſo iure tollit.

40 *Pactum de petendo exceptionẽ, quæ ex pacto de non petendo dabatur, per replicationem elidit.*

41 *Stipulatio poſterior an priorẽ ipſo iure tollat?*

42 *Acceptilatio an acceptilationem extinguat?*

43 *Acceptilationis finis quis ſit?*

44 *Stipulatio quando ſtipulationem ipſo iure tollat?*

45 *Pacto quando pactum ipſo iure tollitur?*

46 *Stipulatio quando hodie ipſo iure ſtipulationem tollat?*

47 *Delegatio an habeat locum cùm expreſsè hoc non agitur.*

48 *l. 15. titul. 14. part. 5.*

49 *Pacta cur factum, ſtipulationes verò ius reſpicere dicantur?*

50 *Pacto qui nititur, pacti factum tantummodo alleget oportet.*

51 *Stipulatione qui ſe fundat, ſolennia ſtipulationis probabit.*

52 *Pacto de non petendo an actor repellatur?*

53 *Pacti de non petendo exceptio an ſit opponẽda, & quomodu opponatur?*

54 *Stipulationem allegans, quando ſtipulationis ſolennia probabit?*

55 *Actore ſine actione intendẽte iudex ex officio ſuo reum abſoluit, & quando eo caſu iudex ſupplere poſsit?*

56 *Factum pro iure naturali poni, ius pro iure ciuili, nihili opinio eſt.*

57 *Stipulationis ſubſtantia in quo conſiſtat?*

58 *Pacti ſubſtantia in quo conſiſtat?*

59 *Conſenſus iuris an facti ſit?*

60 *Elidere quid ſit?*

61 *Exceptio pacti de non petendo peremptoria eſt.*

62 *Cõmunis opinio aduerſus recẽtiores defenſa.*

63 *Ipſo iure, & ope exceptionis, aliquid tolli, quãtum differant?*

64 *Obligationes ex maleficio ipſo iure per pactũ de non petendo tolluntur.*

65 *Epiſcopi abſolutio, hoc pacto, ne iudex abſolutus ſimilia tentet, quomodo intelligenda.*

66 *Iniuriarum actio facilè tollitur.*

67 *Iniuriam remittẽs, an damna ſibi per iniuriã illata remittere videatur?*

68 *Pacto non reſtauratur quod non eſt, aut eſt impoſsibile.*

69 *Iniuriarum actio in bonis noſtris non eſt, ne que ad rem competit.*

70 *Reformatio non nouum cõtractum, ſed prioris renouationem inducit.*

71 *Natura non pro iure naturali, ſed pro natura, quam lex ciuilis tribuit.*

72 *Res faciliter ad propriam naturam reuertitur, & num. 77.*

73 *Teſtamento minus ſolenni, in quo venientes ab inteſtato inſtituti ſunt, prius ſolenne tollitur.*

74 *Iudex partium conſenſu de cauſa ſummaria ordinariè cognoſcit, non per contrarium.*

75 *Extenſio in correctorijs quando locum habeat?*

76 *Statutũ reuocari poteſt ſine ſuperioris autoritate, cùm ad ius commune res deducitur.*

77 *Eccleſiæ priuilegium centenariæ præſcriptionis an aduerſus aliam eccleſiam locum habeat?*

PActus ne petere(t.) In quo pactum de non petendo, & pactum de non agendo differant, Innocentius & 1
Bartolus[a] tractant. Alij frequentiores ita diffiniunt. Pacto de non agendo, conuenire ne in iudicio agatur, pacto de non petẽdo ne in iudicio vel extra iudicium. Pactũ de non agendo litis conteſtationem impedit, pactum de non petendo non æquè. Pacto de non petendo obligatio naturalis ipſo iure tollitur, non ſic pacto de non agendo. Si pacto de non petendo pœna appoſita ſit, paciſcens ſolutionem recipere non poteſt, non ſic ſi pactum de non agendo fiat.

POSTERIVS.) Poſteriora regulariter prioribus derogant. Sic & in mandatis[b], iuramẽtis[c], præceptis iudicum, ſententi;s[d], teſtamentis[e], legatis[f], reſcriptis[g], atq; adeò conditione vitæ honeſta vel inhoneſta[h], & omni omnino ferè tractatu[i]. 2

ELIDETVR.) Ope replicationis, Iuuat enim debitorem pactum de non petẽ- 3
do ope exceptionis, Creditorem pactum 4
de petendo ope replicationis Aliquando 5
etiam pactũ de non petendo tollit ipſo iure primam actionẽ, vt cũ ea ex maleficio deſcendit[k], vel ex bonę fidei contractu, re enim integra & hęc per pactũ ipſo iure tollitur[l], vel cũ ei pactum eſt, de nõ petendo, q alioqui exceptiõe tutus eſſet, putà Macedoniani, ſeu Velleiani[m], vel cũ debitori q naturaliter tm̃ tenebat̃, pactũ creditor faciat, tollit̃ em̃ naturalis illa ipſo iure[n]. Eo amplius

a Bart. no. 15.
b l. ſi quis cũ procuratorio. ad ſi. ff. de procur.
c l. duobus. ad ſi. ff. de iur. iu.
d l. id quod iuſsit. ff. de re iudi. l. ſi opus. ff. de no. oper. nun. l. ſtichus de manu. teſt.
e §. poſteriore inſt. quib. mod. teſt. infir.
f l. ſi mibi & tibi. §. in legatis. de legat. 1.
g c. cùm contingat. vbi Feli. de reſcript.
h l. ſi filia. C. de inof. teſta. vbi Bald.
i l. pacta nouiſsima. vbi mod. C. de pac.
k l. ſi tibi decem. §. quadã. & ethac. l. verſ. ſed ſi pactum.
l l. iuriſgẽtiũ verſ. adeo. & l. ab emptione. § verſ. adem dicemus.
m §. mag. ad med. in. l. legitima. &.
n l. ſtichum. § naturalis. ff. d ſolut.

plius & ciuilis & naturalis, qua fideiuſſor pro eiuſmodi debitore intercedens obligatur[a], ipſo iure tollitur, & ſi qui ſimiles caſus notantur.

NON QVIDEM ipſo iure.) Cùm ex pacto de non petendo obligatio natura-
6 lis naſcatur[b], pacto naturalis obligatio ipſo iure ſollatur[c], quid eſt cur hîc ipſo iure non tollitur? Et Yruerius, non tolli ipſo iure naturalem credidit, cùm ſola ſit, ſoli verò cùm ciuili iuncta eſſet, quod communis opinio meritò reprehendit[d]. Rogerius, in lege contraria conceptionem ipſo iure, id eſt per exceptionem exponit, quod etiam alij reprobant[e], tolli enim, non elidi, aut excludi dicitur natura-
7 lis, nam & ipſo iure, vel per exceptionem aliquid tolli, magna differentia eſt, illud ſecundùm veritatem, hoc ſecundùm fictionem tollitur[f]. Alij naturalem, ipſo iure tolli, cùm ſola ſit, ope exceptionis ciuili iunctam, quaſi difficilius tollatur, quia vna ſubſtantia efficiantur, quam opinionem, non multum aptis argumenſis confirmant, de hæreditate tota, & libertate ſeruo relicta, quæ reuocari ſingula nequeunt[g]. De miſsione in poſſeſsionem in totam domum, quòd pars ſubſtantialis ruinam minetur[h]. De his, quæ vnionis, aut conſequentiæ iure, rem aliam ſequuntur[i]. Igitur Bartolus & plures ab his diſcedunt, primùm quia nullibi legimus, naturalem ipſo iure tolli non poſſe quia ciuili iuncta ſit[k], deinde quia cuius libet ſua per ſe virtus eſt. Poſtremò, quia & cùm pupillus tutore authore contrahit, ciuiliter naturaliterque obligatus eſt, & tamen ſi iurat, ipſo iure naturalis tollitur[l]. Quod verò, & hi tenuiſſe videntur, naturalem, ciuili iunctam vnam eſſe ſub-
8 ſtantiam, videamus ne verum ſit? Et vnam eſſe ſubſtantiam argumento eſt, quòd vna diffinitione[m] comprehendi videntur, de ciuili dubium non eſt, propter verba illa diffinitionis[n], iuris vinculum, & rurſus ſecundùm noſtræ ciuitatis iura, de naturali probant, quia cùm ciuilis ſola efficax adeò non ſit, vt patet in obligatione literarum infra biennium, & in conſtituto ciuilis debiti[o], argumentum non leue eſt, vtramque diffiniri. Diffinitio, nempe diffiniti ſubſtantiam comprendit. Bartolus & maior pars poſt Accurſium in præſentia contrà res eſſe diuerſas. Si enim (inquiunt) vna eſſet ſubſtantia, & tanquam partes integrales vnum totum conficerent, vna ſublata, impoſsibile eſſet, remanere effectum totius, ſicut in domo, quæ vel ſolo, vel ſuperficie ſublatis, non conſtat[p]. Atquin & ſublata naturali ciuilis, & ſublata ciuili naturalis, nonnunquam remanet[q]. Tenenda itaque ea opinio eſt, res eſſe diuerſas. Neq; obligationis diffinitio obſtat, ſola enim ciuilis diffiuita eſt, quæ 9
cum naturali actionem producit[r], non quia vna ſubſtantia fiunt, ſed quia in actione producenda ciuilis obligatio patris naturalis matris officium præſtat. Vt igitur pater generat filium cum matre, & tamen diuerſæ perſonæ ſunt, neque eadem ſubſtantia, ſic ſe obligatio ciuilis & naturalis habent. Quarta Accurſij ſolutio 10
fuit, obligationem naturalem, quę ad liberandum tendat, ipſo iure non tolli, licèt aliud ſit in ea, quæ tendit ad obligandum, quaſi & in hoc liberatio fauorabilior eſſe debeat[s]. Sed huic ſolutioni Bartolus & alij rationem legis obijciunt, quæ de pactis generalis eſt. Quintò itaque Azo, quem 11
communiter alij ſequuntur[t], conſyderat pacti de non petendo tres eſſe præcipuos effectus, tollit enim naturalem obligationem, ciuilem elidit, obligat naturaliter ad non petendum, quem poſtremum effectum pactum de petendo ipſo iure tollit[u], priores duos non tollit, niſi per replicationem[x]. Nec huic ſolutioni Iacobi & Petri argumentum obeſt, ſic enim inquiunt, ſicut actio ex obligatione oritur[y], ſic ex ęquitate exceptio[z], ſed ſi pactum ſecun 12
dum tolleret naturalem obligationem, ceſſaret æquitas, & ſic primum pactum exceptionem non produceret, nec eſſet replicare ex ſecundo, quod huic legi repugnat. Reſpondeo enim, & ſi maximè per pactum tollatur obligatio naturalis, quia creditor obligat ſe ad non petendum, replicatione tamen opus eſſe, propter priores effectus, qui (vt diximus) ipſo iure ſublati non ſunt: nam quo nam modo elidi exceptio niſi per replicationem poſſet? Cæterùm, & Guilielmi ſolutio tranſeunda, qui pacto de non petendo nullo modo tolli naturalem obligationẽ opinatus eſt, ſolùm enim ad hoc fieri

a l.1.cũ.g.ff. de fideiuſſori.
b l.1.in princ. ſuprà.
c l.Stichum.§ naturalis.ff.d ſolut.
d arg.l.ſi. ff. de iur.iurand.
e arg. d.l.fin.
f Bart.in.l.ſi is qui pro emptore. nu. 41. de vſuc.
g l.ſi ita ſcriptum.§.regula.ff.de lib.& poſth.
h l.ſi finita.§ ex hoc edicto. ff.de dam.inf.
i l.ſed interdum.ff.de aq. plu arc.
k l.illam.C. de collat.
l dict.l.fin.
m in princip. inſti.de oblig. vbi gloſ.
n l.1.§.dolum ff.de dolo.
o l.1.§.1.ff.de conſti.pec.
p l. cum qui ædes. ff. de vſuc.l.qui res.§ areã.ff.de ſol.
q vt hic & l.Iulianus.ff.de cond.ind.
r l.licet.§.ea obligatio.ff. de procur.
s l. Arrianus ff.de actio.& oblig.
t Alex.n.4. Iaſ. num.14.
u d.§.naturalis.
x vt hic.
y dict. §.ea obligatio.
z l.qui æquitate.ff.de doli except.

fieri pactum de non petendo, ne petatur[a],
aliudq; eſſe, ſi creditor liberare ſe debito-
rem dixerit[b], aliud ſi ſe nõ petiturum, hîc
enim obligationem naturalem ipſo iure
13 non tolli, illic tolli. Quę opinio meritò cõ
muniter reprehenditur[c]. Nam & illa com
mentitia ſimilitudo eſt, dum obligationẽ
poſſeſsioni comparas, & tripliciter diſtin-
guit, dumq; in ea quæ multum iuris, aut
multum iuris & facti habeat, legem finge-
14 re ais, atq; ideo ipſo iure tunc vnam tolli
per aliã, etenim (vt ſuprà quoq; diximus)
quæ ipſo iure tolluntur, ſecundùm verita
tem magis quàm ſecundùm fictionem tol
luntur[d]. Azonis itaq; ſenenda ſolutio eſt,
cuius occaſione, quæ vires virtutéſue ſins
pacti de non petendo, & pacti de peten-
15 do, tractemus. Et quidem prima pacti de
non petendo virtus eſt, quòd obligationẽ
naturalem ipſo iure tollit[e], dummodo ſu-
16 per non petenda re fiat, quæ in obligatio-
ne ſit, vt cùm ex mutuo, ſtipulatione, lega
to debitor eſſet. Quòd ſi ſuper non peten
da re, quæ in obligatione non erat, obliga
tionem quidem non tollit, quæ non[f] eſt,
ſed actionis effectum impedit. Si quis igi-
tur cui rei vendicatio competit, poſſeſſori
17 pactum de non petendo faciat, obligatio
naturalis non tollitur, neq; enim rei ven-
dicatio obligationem (etiam naturalem)
ſupponit[g]. Et ſi hypothecariam qui potuit
intendere, pactum de non petendo faciat,
obligatio naturalis non tollitur[h], nam &
18 hypothecaria actio in rẽ eſt[i]. Et ſi petitio
hæreditatis cui cõpetis, is faciat pactũ de
19 non petendo, obligatio naturalis non tol-
litur, nam & petitio hæreditatis actio in
rem eſt[k], vt communiter tradunt[l]. Deniq;
generaliter. cùm ſuper actione in rem pa-
ctum de non petendo interponitur, nõ tol
litur actio quæ non eſt, ſed eius effectus
20 impeditur. Secunda pacti de nõ petendo
virtus ea eſt, quòd obligationem ciuilem
elidit, nec mirũ, cùm exceptionẽ pariat[m].
Neq; obſtat, quòd exceptiones perimere
21 aliquando dicuntur, fatendum enim eſt,
eas aliquando elidere, aliquando differre,
aliquando perimere actionem, vnde etiã
quædam dilatoriæ, quædam peremptorię
dicuntur, hæc autem, quæ ex pacto de nõ
petendo eſt, elidit. Cæterùm antequàm
opponatur exceptio, pactum de non pe-
tendo neque elidit neq; perimit, niſi fortè
in continenti poſitum eſſet, tunc enim ſta
tim elidit, quaſi veſtiti cohęrentia contra
ctus maior ſit virtus[n], oppoſita exceptio-
ne elidit, lata ſententia abſolutoria pro de
bitore, actionem perimit[o], quæ Bartoli o- 22
pinio probabilis valde eſt, etiam ſi eam in
poſtremo hoc articulo cæteri reprehen-
dant[p]. Namq; veterum Doctorum opinio
quam refert, tenentium ex contractibus
iuris gentium, non niſi naturalem obliga-
nem naſci, exploſa eſt prorſus, naſcitur e-
nim ex contractibus iuris gentium, non ſo 23
lùm naturalis, ſed[q] & ciuilis, ex contra-
ctibus ciuilibus nõ ſolùm ciuilis, ſed & na-
turalis[r], omnium conſenſu[s]. Tertia pacti
de non petendo virtus eſt, quòd paciſcen
tem obligat naturaliter ad non petẽdum. 24
In quo omnes conſentiunt[t]. Idq; ſiue ex-
preſſum, ſiue tacitum pactum de non petẽ
do fuerit[v], vt cùm mulier, quæ debitorem
filiumf. habebat, id quod ſibi ille deberet,
patri eius doti dedit, dicitur enim illa non
obligari, ſcilicet vt ſoluat, non vt ne petat.
Sed quomodo pactum hoc cùm ad liberã 25
dum tendat, obligationẽ inducit[x]? Reſpõ
deo, quia in pſona debitoris liberationẽ,
in perſona creditoris obligationem indu-
cit[y]. Quare & mulier (nihil obſtãte Velle-
iano) debitorem ſuum (ſicut delegare[z]) ita 26
& pacto de non petendo liberare poteſt,
neq; enim pro alio intercedit, ſed ſe obli-
gat ad non petendum. Sed quæ ex hoc vti
litas, quòd pacto de non petendo creditor 27
naturaliter obligetur ad non petendum?
Es quidam quia liberatio donatio eſt[a], ex
pacto verò nudo donationis agi hodie poſ
ſit[b], ac proinde ſi creditor petat, debitor 28
in id quod ſua intereſt, agat[c]. Galli Docto
res contrà, neq; enim nouæ cõſtitutioni[d]
eſſe locum in donationibus factorum, ſed
rei vel quantitatis, quaſi correctoria[e] ſit,
quod & hîc & ſuprà[f] quoq; Bartolus ſequi 29
tur. Verior tamen & receptior[g] Accurſij[h]
videtur opinio, etiã ad donationes facto-
rum eam legem extendẽtis. Quocirca vti
litas hæc ex alio eleuatur, nẽpe quòd vbi
res tradita eſt, pactum nudum donationis
dici non poteſt, propter traditionis veſti-
mentum, pactum verò de non petẽdo, rei
traditæ vim in ſe habeat, ſecum enim exe
cutionem affert[i]. Quæ opinio communis
eſt[k]. Nullá ne ergo ex tertia hac virtute
vtilitas? Et Bartolus cum Iacobo eam con

a l. nõ omnis. in princi. ff. ſi cer. pet.
b Arg. d. l. ſi pro fundo. C. de tranſac.
c Iaſ. colũ. 4. poſt Bart. n. 6. argu. §. ſed ſi ſtipulatus. infra.
d Bar. in d. l. ſi is qui p emptore. nu. 41.
e d. §. naturalis. d. l. ſi.
f l. decem. ff. de verb. obli.
g §. ſed iſtæ. inſti. de actio.
h l. ſi tibi decẽ. §. de pignore. ſuprà.
i l. pignoris. de pigno.
k l. ſi maior. §. ſed et ſi. ff. d rei vẽ l. ſed & ſi lego. §. petitio. ff. de peti. hære.
l Aret. in §. ſed iſta. nu. 3. inſti. de actio.
m l. iuris gentium. §. quinimo. & §. prætor.
n l. lecta. ff. ſi cer. pet.
o l. Iulianus. verũ. ff. de cõdi. indeb.
p Iaſo. nu. 17.
q l. iuris gen tiũ. §. 1. ſuprà. l. naturalis. §. 1. de praſ. ver. l. hæres à debitore. §. & ſi hic ff de fideiuſſ.
r l. ſi fideiuſſor. ff. de cõdi. indeb. l. 1. §. ſi quis ita. ff. de verb. oblig.
s Claud. in l. ex hoc iure. colũ. pen. d inſti. & in. Alex. in l. 1. §. conuentionis. col. pen. Claud. colũ. ſi. ſuprà.
t Iaſo. nu. 20.
v l. ſi pater. §. qui debitorẽ. ff. de in. do.
x l. cùm te. §. 2. ff. de condi. inde. l. legata inutiliter. ff. d adi. leg.
y l. in numerationibus. ff. de ſolut.
z l. quãuis. §. interdum. ff. ad Velleia.
a l. contra iuris. §. filius. infrà.
b l. ſi quis argentum. C. de donat.
c l. ſtipulatio nes no di. verſi. Celſus. ff. d verb. obli.
d d. l. ſi quis argentum.
e l. præcipimus. C. d app.
f Bart. ĩ d. l. iuris gẽtiũ. §. ſed cũ nulla. §. quinimo. ſupra.
g Iaſo. in. §. ſed cũ nulla. col. pen. Fort. ĩ c. 1. fol. 80. col. 3. de pact.
h Gloſ. in l. ſi cũ mihi. ff. de donat. gl. in d. permiſiſti. §. ſi. in gl. ſi. ff. d praſ. ver.
i l. 2. §. ſi debitori. ff. vt in poſſ. leg. l. metum. §. ſed qd prætor. ff. qd met. cau.
k Iaſ. nu. 20.

30 ſyderat, quòd mulier quæ viro ſuo niſi in
eius vtilitatem conuertatur, obligari ne-
quit[a], nec quidem pacto de non petendo
31 illum liberabit. Qua ratione & generali-
ter ſi lege municipij ſit cautum, ne mulie-
res (niſi certa ſolennitate ſeruata) obligẽ
tur, facere illæ pactum de non petendo nõ
poterunt. Quæ communis opinio eſt[b].
Nunquid igitur debitor mulieris tũc non
liberabitur? Et Bartolus reſpondet obſcu-
rè valde. Iaſon[c] etiam & Fulgoſius dum
explicare pergunt, implicant potiùs, & te
32 nebras lectori cuiq; offundunt. Ego Barto
li eam mentem fuiſſe exiſtimo. Si mulier
pactum de non petendo debitori fecerit,
mulieri debitor pactum de petendo, nec
mulierem obligari, propter legis prohibi
tionem, nec liberari debitorem propter
replicationem quæ mulieri competit. Si
itaq; mulier ipſa ſolùm faciat pactum de
non petendo, nec ipſi de petendo fiat, ipſa
quidem non obligabitur, debitor tamẽ li-
berabitur, quia pacti huius aliæ virtutes,
hoc caſu nihil eſt cur impediantur. Sanè
33 lex Regia[d] cautè nodũ diſcindit, quæ mu-
lierem ſine viri licentia neq; contrahere,
neq; quaſi contrahere iubet, neq; debito-
rem liberare poſſe. Certè enim ſi delibera
tione non dixiſſet, pacto de non petendo,
quamuis obligari nõ poſſet, at debitorem
liberaret. Quæ attentè notãda ſunt. Quar
34 ta virtus pacti ea eſt, ꝙ exceptionem pro-
ducit[e]. Idq; omnes fatẽtur, & hæc de pacto
35 de non petendo. Pacti verò de petẽdo, vir
tus (vt Ioannes opinabatur) hæc eſt, quòd
ciuili obligationi antiquæ, nouam adijcit
36 naturalẽ, quod Azo, & alij nõ probãt, neq;
enim id eſt propoſitum pacti de petendo.
Quare & in libello nõ ex hoc pacto credi
tor agit, ſed ex veteri actione, cui ſi ex-
ceptio opponetur, replicabit de pacto de
37 petendo. Quomodo ergo ciuilis ſola effi-
cax eſt? Et idem Azo dicebat, ad ſimilitu-
dinem obligationis literarum poſt bien-
niũ, & obligationis ciuilis, quæ ex re iudi-
cata reſultat, quod Bartolus meritò repre
hendit, obligationi enim literarum poſt
biennium, accedit naturalis quædam prę-
ſumpta, tum etiam obligationi ſententiæ,
obligatio naturalis accedit, ſecũdùm quã
maiorum præceptis obtemperare neceſſe
38 eſt. Quid ergo? Certè ciuilis ſola, actio-
nem ſemel productam cõſeruat. Vt enim

a Authen. ſi qua mulier. C. ad Velleia.
b Iaſo. nu. 21.
c Bart. nu. 37. Iaſ. nu. 34.
d l. 54. Tauri.
e l. Iuris gentium. §. quinimmo. ſuprà. i princi. inſti. de replic.

abſq; patre & matre filius non generatur,
mortua tamen matre, ipſe ſupereſt & vi-
uit; ſic in actione producenda, obligatio
naturalis matri, ciuilis patri ſimiles ſunt,
ſed ſublata per pactum de non petendo na
turali, ciuilis ſola actionem cõſeruat. Quę
Bartoli traditio eſt, quam alij ſequuntur[f].
Producit itaq; pactum hoc (vt & quodli-
bet aliud) obligationem naturalem, qua
debitor obligat ſe, vt creditor ab eo pete-
re poſſit, neq; tamen ea antiquæ ciuili ad-
ijcitur, atq; hæc eſt prima eius virtus. Secũ 39
da quòd obligationem naturalem indu-
ctam ex pacto de non petendo ipſo iure
tollit. Tertia quòd exceptionem, quæ ex 40
pacto de non petẽdo dabatur, per replica-
tionem elidit. Sed an non tertia hæc vir-
tus ſuperfluò conſyderatur? nam ſi ſecun-
da virtus obligationem naturalem tollit,
æquitas quoq; exceptionis dandæ ſublata
videtur, quæ in obligatione illa naturali
fundaretur? Et Bartolus ſubtiliter reſpon-
det, neceſſariò conſyderari tertiam hanc
virtutem, quia videlicet exceptionis ęqui
tas in propoſito, non ex obligatione natu
rali eſt, ſed ex æquitate, quam in ſe pactũ
ipſũ habet, (quàmlibet itaq; ſublata obli-
gatione naturali) replicatione tamen ad
exceptionem elidendam opus fuit.
PER ſtipulationem.) At alibi, priorem à 41
poſteriori non ipſo iure tolli, dictum vide
tur[g]? Sed Accurſius & plures reſpondent,
illic actum non fuiſſe, vt vna, alteram tol-
leret. Mihi Alexandri plus placet reſpon-
ſio, nihil ibi dictum an priorem poſterior
tolleret, ſed à prima, cui exceptio obſta-
bat, quia fortè fuiſſet in diem, ſecundam
purè conceptam, non impediri. Sed num 42
acceptilatio acceptilationem extinguit?
Et nõ extinguere, Accurſij Bartoli[h] & alio
rum opinio eſt, hîc enim acceptilationis 43
finis eſt, vt tollat obligationem, non vt re
ſuſcitet[i].
SI hoc actum eſt.) Stipulatio tollit ipſo iu 44
re ſtipulationem[k], ſi hoc actum eſt, olim
expreſſè vel tacitè[l], niſi prior ſtipulatio
liberationem induxerit[m]. Sed & pacto pa 45
ctum ipſo iure non tolli, verum eſt, præ-
terquàm, ſi poſterius veſtitum ſit[n]. Hodie 46
verò ſtipulatio ipſo iure non tollitur niſi
expreſſim agatur, neq; enim aliter noua-
tio fit[o]. Sed num & in delegatione hodie 47
idem dicemus? Et Accurſius exiſtimat[p].

f Iaſo. nu. 24.
g l. ſi dari. ff. de verb. obli.
h Bar. hic. n. 24. & in l. ſi is qui pro emptore. n. 43. ff. de vſuc.
i l. nõ omnis. ĩ prin. ff. ſi cer. petatur.
k l. Aquiliana. l. infrà. de trãſac. & hic.
l l. 2. cũ gl. ff. de prat. ſtipu.
m Ang. & Alex. hic. argu. l. qui res. §. aream. ff. de ſolut.
n Gl. ſi. in. l. ſi ex pretio. C. ſi cer. pet. Bal. in l. reſcriptũ. §. ſi pacto. col. ſi. ſuprà.
o l. ſi. C. de nouat.
p Gl. in. l. 2. ĩ g. euanuit. C. de nouat.

Cæteri

Cæteri crebriùs[a] cõtrarium. Verùm prior
84 opinio iure noſtro approbata eſt[b].
49 IN ſtipulationibus ius, in pactis factum
verſatur.) Dictum hoc obſcurius Accurſiũ
& cęteros torquet. Prima igitur expoſitio
50 eſt, in pactis factum verſari, quòd qui pa-
cto vtitur, pacti factum tantummodo alle
get neceſſe eſt, nihil præterea de ſolenni-
tate iuris. Contrà qui ſtipulatione, ſolen-
51 nia ſtipulationis probabit, interrogationẽ
præceſsiſſe, reſponſionem ſecutam, par-
tium præſentiam, & in continenti, non ex
interuallo iſta facta. Cui intellectui & hęc
52 conſequentia ſunt, pacto de non petendo,
ita demum actorẽ repelli, ſi reus alleget.
Deinde non ſufficere, quòd in iudicio per
53 confeſsionem actoris de hoc pacto con-
ſtet, niſi reus exceptionem opponat, niſi
quòd opponere videtur, qui poſt litem cõ
teſtatam opponit pactum de non peten-
54 do[c]. Præterea eum qui ſtipulationem alle
gat, ſtipulationis ſolẽnia probare debere,
cùm videlicet per teſtes ſtipulationem p-
bare vult[d], nam ſi per inſtrumentum, ſolẽ-
55 nitates intrinſecæ pręſumuntur[e]. Poſtre-
mò, vbicunq; iudici conſtiterit, actorem
ſine actione experiri, poſſe eum ex officio
ſuo reum abſoluere, etiam reo nihil oppo
nente. vt cùm ex ſtipulatione agit, ſed reũ
à ſe liberatum fatetur. Qui tamen articu-
lus latiùs patet. Nam ſi actori actionem
non competere conſtet, iudex ex officio
ſuo reum abſoluere[f], atq; adeò actoris li-
bellum lacerare poteſt[g]. Idemq; cùm ope
exceptionis actio excluditur, eiuſmodi ta
men exceptio eſt, quæ actioni ſiue obliga
tioni ineſt, verbi gratia, quæ ex pacto in
cõtinenti appoſito naſcitur[h]. Idem etiam
ſi non inſit, ſed ea omiſſa, actor cum alie-
na iactura locupletatur[i], quòd ſi cum alie-
na iactura non locupletaretur, ſupplere ni
hil iudex poterit, vt in exceptione hac pa
cti de non petendo, cùm pactum fuit gra-
tuitum, nulla enim iactura rei eſt, ſibiq; is
imputare debet, qui exceptionẽ minimè
56 oppoſuit[k]. Secunda expoſitio ſic accipit,
vt in pactis verſari factũ dicatur, id eſt ius
naturale, ſiue obligatio naturalis, in ſtipu-
lationibus ius, id eſt ius ciuile, quæ Inter-
pretatio ipſa ſe ipſam oſtendit: vt enim
aliorum rationes omittam, an non factum
pro iure accipere, album pro nigro eſt[l]?
Tertia (quæ ferè primæ declaratio eſt) ad

a Iaſ. in l. ſingularia. n. 37. ff. ſi cer. pet.
b l. 15. tit. 14. part. 5.
c Bar. in l. 1. ff. de except.
d l. 1. C. de v. ſur.
e l. ſciendum. ff. de verborũ oblig.
f Gl. in l. vbi pactum. C. de tranſac.
g Gla. in l. 2. ff. de offi. aſſeſ.
h l. lecta. ff. ſi cert. peta.
i l. planè. l. ſi. ff. de pet. hær.
k Alex. in l. 2. num. 7. C. de qua def. ad hæc.
l l. cõſilio. ff. de cura. furi. l. 1. ff. de re. diui.

allegationem & formam proponendi re-
iecit. Quarta, in ſtipulationib' verſari ius,
id eſt vinculum, ſiue obligationem, in pa-
ctis factũ, quia pacti exceptio in hoc prin-
cipaliter opponitur, ne creditor agat. Sũt
& Guilielmi[m], Bartoli[n], Fabri[o], Zaſij[p], Al
ciati[q], Coraſij[r], variæ expoſitiones, ſed il- 57
la approbata magis eſt, ſubſtantiam ſtipu-
lationis in iure conſiſtere, ſiue eam dum
ſit conſyderemus (propter eius ſolennita
tes) ſiue dum facta eſt, (quia verborũ obli-
gatio eſt) ſubſtantiam verò pacti conſiſte- 58
re in facto, quia pacta ſolo conſenſu con-
ſtant, qui cùm animi ſit, facti eſſe dicitur[s].
Mihi generaliùs ſic videtur dicendum, ſti 59
pulationes ſiue earũ ſubſtantiam ſiue for-
mam allegandi reſpicias, in iure, pacta in
facto (etiam quo ad vtrunq;) conſiſtere.
ELIDETVR.) Elidere hoc loci, ſecun- 60
dùm communem ſententiam, infirmare
aut debilitare eſt, etenim exceptio pacti
de non petendo, ciuilem obligationem in
firmat tantùm, non extinguit, ſicq; etiam
exceptionem replicatio. Qua ratione (vt
Bartol' hîc docuit[t]) ciuilis obligatio, quæ
ſola actionem minimè produceret, ſola
productam conſeruat. Zaſius[v] & Coraſius
elidere extinguere eſſe potiùs, ſic enim a-
pud Ciceronem, Vergilium, & Suetoniũ
poni. Sic elidi probationes in iure Pontifi
cio[x] dictum, id eſt tolli. Sed & exceptionẽ 61
pacti de nõ petendo peremptoriam eſſe[y].
Ego communia magis ſequor, nec me ver 62
bi proprietas quicquam moratur, nam &
elidere, non extinguere tantùm, enecare,
diſsipareq; eſt, vt aiũt, verùm & (quod fre
quentiores) debilitare, infirmare, commi-
nuere. Sic Varroni. lib. 1. de Re. ruſt. her-
bas elidere, id eſt comminuere, vel tunde-
re. Sic Liuio lib. 1. belli Punici. Caput pe
cudis ſaxo elidere. Nam & dicant mihi, ſi
in actione iniuriarum[z] pacto de non petẽ
do iure ſingulari actio tollitur, an non re-
gulariter ſolùm infirmet neceſſe eſt? Et ſi
in contractibus bonæ fidei (iure item ſin-
gulari) tota obligatio ſublata eſt, nónne
aliàs ſolùm debilitatur? Dicant præterea,
ſi replicatio in propoſito exceptionem ex
tingueret, an non ipſo iure tolleret? quod
tamen lex negat, aliud enim eſt ipſo iure 63
tolli, aliud ope exceptionis, illud lex ipſa
deſtruit, hoc ita demũ ſi homo opponat[a].
Quid quòd & exceptiones infirmare di-
cuntur.

m Barto. hic. nume. 6.
n Bar. nu. 22. & in l. ſi is q pro emptore. num. 42. ff. de vſuca.
o Fab. ĩ prin. inſti. de actio. nume. 3.
p Zaſ. ĩ ſing. intellec. quali. pacti de non petẽd.
q Alci. lib. 2. parad. c. 21.
r Coraſ. libr. 2. miſcellan. capit. 16.
s l. in bona. §. 1. ff. de aq. re. domi.
t Bart. nu. 13.
v Zaſ. in intell. ſingu. Coraſ. miſcellan. lib. 2. C. 16.
x c. quoniam contra. §. ſi verò. vt lite non conteſt.
y §. appellantur. inſt. de except.
z Verſic. ſed ſi pactum.
a l. 2. cũ. glo. ff. de ſeru. l. q ſub conditiõe. §. ſi. ff. de condit. inſtitu.

cuntur[a]? Nec mutat quòd & peremptoria
hæc eſt, peremptoriæ enim ad differentiã
dilatoriarum vocantur.
NE & fideiuſſoribus.) Conſenſerũt enim
illi pacto de petendo, alioqui pacti de nõ
petendo exceptio illis profuiſſet[b].
VELVTI iniuriarum.) Exempli cauſa
64 dictum hoc eſt. Idẽ enim & in cæteris obli
gationibus quę ex maleficijs deſcendunt,
nam & illæ per pactum de non petendo
ipſo iure tolluntur[c]. Quid ergo (inquit
65 Bartolus) ſi Præfectum epiſcopus abſol-
uat, hoc pacto, ne de cætero ſimilia atten-
tet, ſi ſecus faciat, ipſo iure in primas pœ-
nas incidat, tam temporales, quàm ſpiri-
tuales, attentauit aliquid contrà, an in il-
66 las incidet? Et longa diſtinctione reſoluit,
quam alij ſequuntur, faciliter autem actio
iniuriarum tolli ſolet, vt enim hîc per pa-
ctum de non petendo, ſic alibi[d] anno, ali-
bi diſsimulatione[e] aboletur, aliquando
ex indicijs veriſimilibus ſublatam præſu-
mimus[f], vt cùm iniuria affecto, gratum
aliquod ſeruitiũ is exhibuerit, qui eum in-
iuria affecit, cùm ſe (poſt iniuriam) mutuò
ſalutant[g], cùm dextram alter alteri porri-
gunt[h], cùm iniuria affectus, iudicem rogat
ne aduerſus eum procedat à quo ipſe iniu-
ria affectus eſt[i]. Illud autẽ meminiſſe vel
cum primis oportet, cùm qui iniuriam re
67 miſerit, damna per iniuriam ſibi illata, in
dubio non videri remittere[k], nam neque
expenſas factas in vulnere curando[l].
68 SVBLATA eſt) Non ergo, quod non
eſt pacto reſtauratur. Sic neq; impoſsibi-
lia in pactum[m] aut obligationem[n] dedu-
cuntur, ſic neque impoſsibili obligatio-
ni fideiuſſor accedit[o], neq; actiones ſe-
mel extinctæ reuiuiſcunt[p]. Generaliterq;
traditum eſt, non entis (vt aiunt) qualita-
tes non eſſe[q].
SED ex contumelia.) Adiuuat & rationẽ
69 hanc, quòd iniuriarum actio in bonis no-
ſtris non eſt[r], quòdq; competere ad vin
dictam magis dicitur, quàm ad rem fami-
liarem[s].
70 RENOVARE.) Ex reformatione igi-
tur, non nouus contractus, ſed prioris re-
nouatio reſultat, quæ opinio communis
eſt[t].
71 LEX naturæ.) Natura hîc non pro iure
naturali ponitur, ſed pro ea natura, quam
lex ciuilis doti tribuit, quæ ſignificatio

a l. nihil iter eſt. ff. d reg. iu. b l. fin. infrà. c l. ſi tibi decem. §. quadã ſuprà. d l. ſi nõ cõuicij. C. de iniur. l. ſi cũ. §. iniuriarũ. ff. ſi qs cautio. e l. non ſolũ. §. 1. ff. d iniur. §. ſi. inſti. de iniur. f l. in ipſius. vbi Bal. C. familiæ erciſc. g c. cùm Adrianus. 63. d. c. oĩs. 24. q. 1. h Glo. in d. l. 1. ĩ prin. ſuprà. i l. ſed ſi vnius §. ſi ante. ff. de iniur. vbi Angelus. k l. ſi dom⁹. vbi Bal. ff. de ſeruitu. vrba. præd. l. itẽ apud labeonẽ. §. ſi qs ſeruo. ff. de iniur. Alex. in 2. volu. cõſ. 168. col. 2. l Spec. de accuſato. verſic. quid ſi vulneratus. m l. verũ. ff. de reg. iur. n l. impoſsibiliũ. ff. de reg. iur. o l. ſi ſub impoſsibili. ff. de fideiuſſ. p l. qui res. §. aream. ff. d ſolu. l. inter ſtipulantẽ. §. ſacrã. ff. de verb. oblig. q l. 1. §. cadaueri. ff. d iniu. l. ſi homo mortuus. ff. de verbo. oblig. l. 2. §. Scæuola. ff. ſi quis teſt. lib. eſſe iuſſ. fue. r l. iniuriarũ 3 ff. de iniur.

non eſt infrequens[s]. 72
FORMAE ſuæ redditur.) Faciliter rem
ad propriam naturam reuerti omnes hinc
notant. Vnde poſteriori teſtamento mi- 73
nus ſolenni, in quo inſtituti venientes ab
inteſtato ſint, prius ſolenne (quod aliàs nõ
eſſet) tollitur[x]. Et licèt partium conſenſu 74
fieri nequeat, vt de cauſa ordinaria iudex
cognoſcat ſummariè[y], contrà tamen vt de
ſũmaria ordinariè cognoſcat belliſsimè
fiet[z]. Et licèt in correctorijs extenſio re- 75
gulariter non liceat[a], habebit tamen ea lo
cum, cùm res ad antiquam & ſuam natu-
ram reuertitur. Et licèt ſtatuere populus 76
ſine ſuperioris autoritate nõ poſsit, ea ta-
men non ſpectata, reuocare ſtatuta pote-
rit, ſi ad ius commune res deducatur[b]. Cu
ius generis & pleraque alia ſimilia ſunt[c].
Quid ergo ſi et eccleſiæ priuilegium con 77
ceſſum ſit, vt centum annorum priuilegio
gaudeat, an aduerſus eccleſiã alteram eo
gaudebit? Et Accurſius fatetur, Bartolus
negat, quia hîc de iure eliſo, non de extin
cto agatur, at præſcriptio centum annorũ
extincta eſt[d], ſecundùm quæ, res de facili
ad ſuam naturam reuertitur, quæ modò
non omnino ſublata eſt[e].

ILlud nulla pactione effici poteſt, ne
dolus præſtetur: quamuis ſi quis pa-
ciſcatur, ne depoſiti agat, vi ipſa id pa-
ctus videatur, ne de dolo agat: quod pa
ctum proderit.

1 *Dolus futurus remitti non poteſt, præteritus poteſt, & quæ ſit ratio differentiæ?*
2 *Culpa futura remitti poteſt.*
3 *Depoſitarius an teneatur de lata culpa?*
4 *Culpa latior in depoſito dolum an culpam latam ſignificet?*
5 *Dictiones taxatiuæ cuius naturæ ſint?*
6 *l. 4. tit. 4. par. 5.*

NVLla pactione.)
Expreſſa vel tacita, quãuis aliàs
expreſſa noceant, quæ expreſſa
non nocent[f].
DOLVS.) Futurus, ſic enim communi-
ter hunc locum intelligunt, idque ſiue in
contractibus, ſiue in teſtamentis loqua-
mur[g], dolum enim præteritum teſtator re
miſit,

s Gl. ĩ l. 2. §. emãcipatus. in gl. magu. ff. d colla. bon. Bar. ĩ d. l. prætor edixit. §. ſi dicatur. col. 2. ff. d iniur. t Iaſ. in l. iuris gentiũ. §. adeò. col. ſi. ſuprà. v l. 1. §. ſi. ff. d actio. & obli. l. 2. §. fin. ff. de vſuf. ea. re. q̃ vſu cõſu. l. ex empto. ĩ prin. ff. d act. empt. l. vnica. §. libertatib⁹. vbi Bal. C. de cad. tollen. x l. 2. ff. de iniuſt. rup. d. l. hac conſultiſsima. §. ſi quis autẽ. C. de teſtamẽ. y Glo. in c. de cauſis. de offi. deleg. z Glo. ſi. ĩ cle. ſæpe. de verb. ſigni. a l. præcipimus. C. d app. b Iaſ. in l. omnium. n. 10. C. de teſtamẽ. c Gl. in c. ſtatutũ. in gl. numerãdum. de præb. ĩ 6. Iaſ. hoc. Iaſo. in l. Marcellus. n. 47. ff. ad treb. Socin. in l. ſi is qui. circa. §. vtrum. col. pen. ff. de reb. dub. d Authentic. quas actiones. C. de ſacr. ſan. eccleſ. e l. qui res. §. area. ff. de ſolut. f l. expreſſa. ff. de reg. iu. l. nõnũquã. ff. d cõd. & demõ. l. 1. et 3. d leg. 2. g l. Aurelio. §. Caius. ff. de liber. leg.

miſit, iſq; vſque ad hæreditatis aditionem durabit.

QVAMVIS ſi quis paciſcatur.) De dolo præterito hanc ſecundam partem accipi
1 debere magna conſenſio eſt. Sed cur futurus non æquè remittitur? Et aiunt rationē eſſe, ne quis inuitetur ad delinquendum[a]. Sed an non & qui præteritum remittit, ad delinquendum inuitat? Et fatendum eſt, niſi quòd ij, quibus futurus remittitur,
2 magis inuitari videntur. Illud certè inter omnes conuenit, culpam etiam futuram remitti poſſe[b].

3 NE de dolo agat.) Depoſitum dolum recipit, non culpam leuem aut leuiſsimam. An neq; latam? Et de ea depoſitarium nō teneri, argumento plures leges ſunt, quæ per dictiones taxatiuas loquuntur[c], cuius opinionis & Bartolus poſt Petrum eſt, dū
4 culpam latiorem, id eſt dolum præſumptum interpretantur, idemque & Paulus & Igneus probant[d], contrà Accurſius[e], qui culpam latiorem, id eſt latam, quæ ſenten
5 tia & verior[f] & magis cōmunis eſt[g]. Nec taxatiuæ dictiones obſtant, illæ enim ſimiles caſus minimè excludunt[h], & quæ lex[i] de dolo taxatiuè loquitur, ad latam culpam, dubio procul extenditur[k]. Tenebitur itaq; is, penes quem res deponitur, non doli tantùm ratione, ſed & latę culpę, quo
6 modo & Regia[l] lex declaranda eſt, quæ generaliùs aliquāto depoſitarium de culpa teneri dixit.

a l. cōuenire. ff. de pac. dot.
b l. cōtract⁹. ff. de regu. iu. glo. in d. l. 1. §. ſi conueniat. ff. depo.
c d. l. contractus. l. 1. §. is quoq́. 2. ff. de act. & oblig. §. præterea. inſti. quib. mod. re contrah. oblig.
d Bar. in l. q̄d nerua. col. 1. ff. depo. vbi Pau. Ign. in d. l. cōtractus.
e Glo. in d. l. contractus. & in l. quod nerua.
f d. §. is quoque. iūct. l. magna negligentia. ff. de ver. ſignif.
g Salic. in l. quod nerua.
h clem. exiui. §. cū autē. de verb. ſig. Soci. in. l. 1. nu. 38. ff. de vulg.
i l. 1. §. hac actio. ff. ſi men. ſal. mo. dix.
k Iaſ. in l. q̄ ſe mihi. col. 2. ff. ſi cert. pet.
l l. 4. titul. 3. parti. 5.

PActa, quæ turpē cauſam continent, non ſunt obſeruanda: veluti ſi paciſcar, ne furti agam, vel iniuriarum, ſi feceris, expedit enim timere furti, vel iniuriarum pœnam. ſed poſt admiſſa hæc paciſci poſſumus. Item ne experiar interdicto VNDE VI, quatenus publicā cauſam contingit, paciſci non poſſumus. Et in ſumma, ſi pactum conuentum à re priuata remotum ſit, non eſt ſeruandum.

1 *Turpis rei conuentiones nullius momenti ſunt.*
2 *Pacta ſuper criminibus quando licita ſint?*
3 *Pacta quibus publica vtilitas læditur, non valent.*

TVRPEM.) Sic rei turpis, inhoneſtæ, vel flagitioſę, mandatum[m], ſocietas[n], aut emptio[o], minimè contrahitur. 1

INIVRIARVM.) De criminibus priuatis, ſi ciuiliter agatur, licitum pactum eſt, ſi criminaliter, non æquè[p]. Atq; ita ſe habet cōmunis opinio. An & in publicis, alibi traditur diligenter. 2

PVBLICAM cauſam.) Non valet pactum, quo publica vtilitas lęditur[q]. Sed neque iuramento firmari, inter omnes[r] conuenit, neq; iuramentum ipſum valere, Accurſij[s], & verior[t] opinio eſt. 3

m l. ſi remunerandi. §. rei turpis. ff. mandati.
n l. nec prætermittendum. ff. pro ſocio.
o l. q̄d ſæpe. §. veteres. ff. de contrah. empt.
p l. tranſigere. vbi Alex. vel. g. C. de trāſact.
q l. ius publicum agnatorum.
r Imo. in ca. cum contingat. nu. 36. Alcia. nu. 84. d. tit. de iureiur.
s Gloſ. in d. l. ad agric. & cenſit. lib. 11.
t l. iurisgentium. §. ſi paciſcar. ſuprà.

ANte omnia enim animaduertendū eſt, ne conuentio in alia re facta, aut cum alia perſona, in aliā re, aliaue perſona noceat.

1 *Exceptiones quæ litis conteſtationem impediunt.*
2 *Exceptio, tua non intereſt, poſt conteſtationē opponi poteſt.*
3 *Subditos, qui moleſtātur, defendere ſuperior in iudicio poteſt.*
4 *l. poſthumus. §. ſi quis ex his. ff. de inofficioſo teſta.*
5 *Sententia pro vno lata quando alijs proſit?*
6 *Reſciſſoria iudicia alijs proſunt.*
7 *Pactum ſuper vna re quando ad aliam extendatur?*
8 *Pactum & aliæ conuentiones cum vna perſona ad alias non extenduntur.*
9 *Executio publici inſtrumenti an aduerſus alium quàm principalem debitorē peti poſſit?*

ANte omnia.) Exceptiōes igitur hæ, alia res petitur, de alia pactum eſt factum, & tua non intereſt, litis conteſtationem impe- 1 diunt. Nam & alibi[v] legimus, eum cuius nō intererat agere poſſe, ſententiamq; pro eo latam alijs prodeſſe, ſi nemo eum repulit. Sed & opponi illa poteſt, (tua nō intereſt) poſt conteſtationem, ſi modò cauſæ 2 ſubſtantiam reſpiciat, tunc enim perēptoria eſt[x]. Quinetiam ſuperior, cuius ſubditi 3 moleſtantur, defendere eos in iudicio poterit,

v l. poſthumus. §. ſi quis ex his. ff. de inoff. teſta.
x Bal. in d. §. ſi quis ex his.

terit, neq; ei obijcietur, quòd ipſius non
interſit, prudenter enim Oldradus[a] re-
ſpondit, dupliciter id quod intereſt, conſy
derari poſſe in hac ſpecie. Primum quod
ad ſubditos attinet, ſecũdum, quod ad do-
minum, cuius vel maximè hoc intereſt, vt
illi quieti, ſecuriq́, ſint, neq; ab aliquo mo
leſtentur. Cætera in lectionibus de eo qđ
4 intereſt, latiùs explicui. Sed quid eſt, ꝙ vi
ctoria querelam nullo iure intendentis,
quia nemo enim repulit, venientibus ab in
teſtato profuerit[b]? Et alij quia res inter
alios actæ, alijs (licèt non principaliter)
per conſequentiam tamen prodeſſe poſ-
5 ſunt. Alij quia ſentẽtia in querela lata (vt
& aliàs[c]) fidem quo ad omnes faciat[d]. Alij,
quæ & crebrior interpretatio eſt, quia vbi
quis non dari ſibi, ſed vt iudex aliquid fa-
ciat, petit, ſententia pro vno lata, omnibus
prodeſt. Qua ratione, cùm ſententiam, cõ
tractum, electionem, teſtamentum, vno
petente iudex reſcindit, res iudicata, cæte
6 ris proderit[e]. Et generaliter, reſciſſoria iu
dicia, alijs proſunt[f], cùm quis, vt id iudex
faciat, ſimpliciter egit. Sanè ſpiritu ratio-
nis, Vlpiani reſponſum[g] illud carere cum
Baldo[h], recẽtiores[i] affirmant, ſed Baldus
quàm illi, parciùs. Si enim ponas, alicui
querelam iure competere (quanuis non
intendẽti competeret) rationem habet, ſi
verò nemini, vix eſt vt habeat.
7 IN alia re.) Pactum ſuper vna re, ad aliam
minimè extenditur, ſiue expreſſum, ſiue
tacitum ſit. Vnde eleganter Paulus[k] re-
ſpondit, ſi filius patri res aliquas ex dote
matris alienanti conſentiat[l], quo ad cæte
ras, eum conſenſum ei non nocere. Cæte-
rùm, pactum ſuper vna re, ad aliam exten
ditur, ſi acceſſoria eius ſit[m], ſi præambula[n],
ſi connexa[o].
8 AVT cum alia perſona.) Sic neq; tranſ-
actio[p], neq; ſententia[q], neq; iuſiurandũ[r],
& id genus ſimilia, quæ hîc Iaſon cõgerit.
Quorum argumento, & illud vtiliter dici
9 tur, ſi lege municipij, inſtrumenta publica
executioni mandari debeant, tunc nõ pro
cedere legẽ, cùm vel aduerſus aliũ quàm
debitorẽ principalem, executio[s] petitur,
vel ab alio quàm creditore[t], prodeſt tamẽ
omnibus pactum, quod cum eo fit, qui le-
gem condere poteſt[v], prodeſt, ex paciſcẽ
tium mente præſumpta[x].

a Oldra. cõſ. 206.
b d. §. ſi quis ex his. rub. C. res inter alios act.
c l. 1. §. fi. ff. de lib. agnoſ. l. in genuũ. de ſta. homi.
d l. Papi. §. ſi ex cauſa. ff. de inof. teſt.
e Inno. in. c. cũ noſtra. de pro cur. & in ca. ſuper his. de accuſa.
f Bal. in. l. cã mãdatori. col. fi. C. de non nu me. pecu.
g d. §. ſi quis ex his.
h Bal. in. l. fi. colum. fi. C. de fideicõ. lib.
i Hippol. ĩ l. is qui cũ tela. colũ. 1. C. ad. l. Corn. d ſicca.
k Paul. cõſil. 117.
l l. ſicut. §. ſi voluntate. §. vẽditionis. ff. quib. mo. pig. vel Hypo. ſol.
m l. lecta. vbi Bar. col. 1. ff. ſi cer. pet.
n l. poſtquam liti. vbi Bar. ĩ nopp. C. đ pac.
o Gl. in. c. accuſatus. §. 1. in gl. iudicare. đ haret. in. 6.
p l. 1. C. de trã ſact. l. Impera tores. in prin. & §. fin. ff. de tranſact.
q l. ſæpe. ff. đ re iudi.
r l. 3. §. penul. ff. de iuiu.
s Imo. in. l. fi. colũ. antep. ff. quis & a quo app. Iaſ. in. d. l. Imperatores. in prin.

SI cùm decem mihi deberes, pepigero,
ne à te viginti petam: in decẽ prodeſ-
ſe tibi pacti conuenti vel doli exceptio-
nem placet. Item ſi cùm viginti debe-
res pepigerim, ne decem petam: efficere
tur per exceptionem mihi opponendã,
vt tantùm reliqua decem exigere de-
beam.

1 Summa minor an maiori inſit?
2 Pacto de non petendo affirmationis caſus im plicitus eſt.

PLACET.) Eadem res videtur, quia in ma- 1
iori ſumma minor ineſt, in veri-
tate tamen diuerſæ ſunt[y]. Quare non tan-
quàm debita, ſed tanquàm ex ſumma de-
bita peti debent[z]. Cùm verò quæritur, an
in maiori ſumma minor inſit, Bartoli ap-
probata diſtinctio eſt. Si oratio affirmati-
ua ſit, ineſſe in contractibus[a], teſtamen-
tis[b], ſententijs[c], arbitrijs[d], libellis[e]. Idemq́;
ſi negatiua ſit, cùm in iudicijs profertur[f].
Idem ſi extra iudicium, ſi per modum con
uẽtionis, vt in præſentia. Quòd ſi per mo
dum ſimplicis enuntiationis ſeu conditio
nis proferatur, aliud[g] eſt. Sed cùm vix in-
ter poſteriores hos caſus reddi poſſit dif-
ferentia, non improbabilis mihi Alciati[h]
intelligentia videtur, conſyderantis, hîc vi
ipſa, affirmatiuè maiorẽ ſummam profer-
ri, ſiquidem pacto de non petendo, affir- 2
mationis, id eſt liberationis caſus implici-
tus eſt[i].

SEd ſi ſtipulatus decẽ aut Stichum,
de decem pactus ſim, & petam Sti-
chum aut decem: exceptionem pacti
conuenti in totum obſtaturam. Nam
vt ſolutione, et petitione, & acceptilatio
ne vnius rei tota obligatio ſolueretur:
ita pacto quoq; cõuento de vna re nõ
petenda interpoſito totam obligatio-
nem ſubmoueri. Sed ſi id actum inter
nos ſit, ne decem mihi, ſed Stichus præ
ſtetur: poſſũ efficaciter de Sticho agere,
nulla exceptione opponenda. idem eſt,
& ſi de Sticho non petẽdo conuenerit.

1 Creditoris

t Bald. in. l. ſi pte. C. đ dot. promiſſ.
v l. donationes quas. vbi. Bar. C. đ dona. inter vi. & vxo.
x l. tale pactũ. §. fi. infra.
y l. lumen. cũ gloſ. ff. de ſer. vrb. præd.
z Gl. in. l. ſcire debemus. in prin. ff. de verbo. oblig.
a l. 1. §. ſi ſtipulanti. ff. de verb. oblig.
b l. 3. §. ſi quis plus. ff. đ adi. lega.
c l. inter pares. §. 1. ff. de rei vindi.
d l. diem proferre. §. ſi plures. ff. de arbi. c. 1. de arbi. libro. 6.
e Gl. fi. in. l. 1. C. ſi aduerſ. rem iudi. Iaſ. ĩ d. §. ſi ſtipulanti. nu. 8.
f l. ſi quis cũ totũ. ff. de except. rei indi.
g l. ſi is qui. ec. §. verũ. in prin. ff. đ reb. dub.
h Alciat. in §. ſi ſtipulãti. nu. 27. cũ ſeq.
i l. ſi. ff. ſi ex nox. cau. aga.

1 *Creditoris an debitoris electio ſit quantum re ferat?*
2 *Acceptilatio vnius rei quando vtriuſque reſpectu noceat?*
3 *Acceptilatio priuatio quædam eſt.*
4 *Obligatio tota quæ dicatur?*
5 *Obligatio non ſic pacto tollitur vt ſolutione.*
6 *Emptionis reſolutio qua ratione differat à cæteris?*
7 *Solutioni pactum quatenus æquiparetur?*

DEcem aut Stichum.) His verbis inhærẽs Fulgoſius, communem intellectum non ſequitur, ſed ratio ſubiecta pro communi facit, quę attendenda eſt[a].
1 PETITIONE.) Si electio creditoris
eſt, variandi facultas durat vſq; ad litis cõ-
teſtationem[b]. Si debitoris, petitio in vna
re, nocet quo ad vtramq;. Si vel animo no
uandi petitio facta eſt, vel ſententia, debi-
tor abſolutus, quæ Accurſij præcipuæ de-
clarationes ſunt, cui alij aſſentiunt.
2 ACCEPTILATIONE.) Acceptila
tio vnius rei, vtriuſq; reſpectu nocet, niſi
facta ſit conditione pẽdente[c], reſq; accep
to lata, tempore conditionis non extet,
3 impedit enim id acceptilationis effectum,
quæ velut quædam priuatio eſt[d].
4 TOTA obligatio.) Tota obligatio aliàs
ad ciuilem & naturalem refertur[e], hîc ad
5 vtramq; pacto comprenſam, alioqui quis
non videat diuerſimodè, pacto, & ſolutio
ne obligationẽ diſſolui? Solutione ciuilis
& naturalis ipſo iure tollitur[f], pacto ipſo
iure naturalis, per exceptionem ciuilis, vt
ſuprà ſatis explicuimus.
6 SOLVETVR.) Sed cur non ſic in em-
ptione eſt[g]? Et communiter[h], rationem
aiunt, quia emptionis contractus gratia v-
triuſq; fit, cumq́ue venditor pretium em-
ptor habiturus ſit rem, vtriuſq; intereſt, in
altero tantùm emptionem reſcindi.
ITA quoq; pacto conuento.) Expreſſo,
non tacito, quod ex renuntiatione litis re
7 ſultat[i]. Cæterùm, & quòd ſolutioni pactũ
æquiparatur, perpetuum non eſt[k], ſed vt
paciſcens ſibi ipſi, nõ vt alteri noceat, tũc
etenim longè alia ratio eſt.

TOTAM obligationem ſubmoueri) Communis huius paragraphi intellectus hic eſt. Si ei qui decem aut Stichum promiſerit, pactum fiat, de nõ petendis decẽ, & creditor Stichum poſtea petierit, obſtare illi exceptionem pacti conuenti, idq́ue ſiue creditoris, ſiue debitoris electio fuiſſet. Fulgoſius enixè contrà, pactum enim ſuper vna re, ad aliam minimè debuit extẽdi[l], ſoleréque vnius excluſione, alterum includi[m]. Quid igitur ipſe? Nempè, tunc creditori exceptionem obſtare, cùm decem aut Stichum petat, pro quo verba legis bene ſe habent. Sed attentiùs Iaſon conſyderauit, rationem pro cõmuni intellectu facere, quod & ipſe ſequitur. Igitur, ſiue decem aut Stichum, ſiue Stichum tãtùm creditor petat, exceptio illi obſtat.

a Bal. in l. ſi quis ſeruo. nu. 7. C. de fur.
b l. ſi quis ſit ſtipulatus ſtichum. in prin. ff. de verborũ oblig.
c l. & per iuſiurandum. §. ſi ſtichũ. ff. de accept.
d l. quotiens. ff. de nouat. l. decẽ. ff. de verbo. oblig.
e §. pactus. verſ. idẽ dicimus. ſuprà. l. ſi debitori. in prin. ff. de fide iuſſ. Bart. in l. ex hoc. nu. 12. ff. de iuſt. & iure.
f In pri. inſt. quib. mod. tol. oblig.
g l. ſi emptio. in princ. ff. de re. ven.
h Bar. hic. & Iaſ. nu. 7.
i Bart. in l. ſi quis ſtipulat⁹ ſit ſtichum. in prin. ff. de verbo. obliga.
k Hac. l. in princ.
l §. ante omnia. ſuprà.
m l. cùm prætor. ff. de iudi.

SEd ſi generaliter mihi hominem debeas, & paciſcar, ne Stichum petam: Stichum quidem petendo pacti exceptio opponetur: alium autem hominẽ ſi petam, rectè agam,

1 *Obligatio generis & alternatiua qua ratione differant?*
2 *Repudiationis & pacti de non petendo differentia.*
3 *Exceptio intentionis obligationem non ſupponit*
4 *Obligatio generis cuius naturæ ſit?*
5 *Legatum hominis in genere quaſi conditionale eſt.*

SED ſi generaliter.) Sed cur diuerſum in obliga 1
tione generis & in obligatione
alternãti eſt[n]? Et communiter aiunt, quia
in alternatiua, vtrumq; in obligatione eſt,
in obligatione generis nullum[o].
STICHVM quidem petenti.) Pactum 2
de non petendo, in ea ſpecie obſtat, at in
repudiatione ſecus eſſe[p], bene omnes con
cordant.
PACTI exceptio.) Sed quó nam modo
pacti exceptio datur, cùm Stichi petitio
non præceſſerit[q]? Et Bartolus exceptionẽ 3
intentionis hanc eſſe ait, cùm enim ſeruus
in genere promiſſus fuit, nullus in obliga
ne erat[r]. Sed verius eſt, pacti exceptionẽ
(vt verba legis ſe habent) eſſe, vel quia cre
ditoris electio erat, vt Bartolus idem de-
clarat, vel quia in obligatione generis, 4
quanuis

n §. ſed ſi ſtipulat⁹. ſuprà.
o l. illud. ff. & conſtit. pecu. l. ſi duo. ff. de verborũ oblig.
p l. homine. ff. de opti. leg.
q §. huic aũt. verſ. præterea ſi quis generaliter. inſtit. de actio.
r l. cùm incertus. ff. de leg. 1.

quanuis verè nulla ſpecies in obligatione ſit, ea tamen fuiſſe fingitur quæ ſoluta eſt, quocirca & nota improprietatis lex vtitur[a], & alibi[b], in legato hominis in genere quodammodo ſinguli ſub conditione legati videntur, neq; enim legatum conditionale eſt, ſed quaſi conditionale, quia certus nullus ſeruus relictus eſt, ſed in futurum determinandus, quod ſolutionis tẽpus cùm reſpicimus, verè dictum eſt[c], hominis legatum ſingulos continere, verè etiam, actori hîc pacti exceptionem obſtare, atq; ita Bartolus[d] & frequentiores explicant.

a d.l.cùm incertus.
b l.7.ff. qui & à quib.
c l.manius.§. duorum.verſ. hominis. de leg.2.
d Barto.in.§. duorum.nu.8. verſ.4.opp.ã l.2.§.& harũ ad fi.ff.de verbo.obliga.Iaſ. ibi.nu.41.

RECTE agam.) Verum hoc eſt in pacto de non petẽdo, in acceptilatione contrà[e], quoniam illa vim ſolutionis habet.

e l.& ꝑ iusiurãdum.§.ſi is qui hominẽ. ff.de accept.

ITem ſi pactus ne hæreditatem peterem, ſingulas res vt hæres petam: ex eo, quòd pactum erit, pacti conuenti exceptio aptanda erit. quemadmodum ſi conuenerit, ne fundum peterem, & vſumfructũ petã: aut ne nauim ædificiumue peterem: & diſſolutis iſs, ſingulas res petam. niſi ſpecialiter aliud actũ eſt.

1 *Ratio dubitandi & decidendi quæ hîc fuerit?*
2 *Pactum de non petendo fundo vſusfructus & cæterarum ſeruitutum reſpectu nocet.*
3 *Vſusfructus & aliæ ſeruitutes differunt.*
4 *Exceptio pacti de non petendo, vel rei iudicatæ, quando obſtet ei, qui ſingulas res petit.*

VT hæres non petam.) Haloander legit, vt hæres petam, ſicq; etiam Florentinæ pandectæ, quam lectionem Bartolus etiam agnoſcit, ſed vtraq; procedit, ſi mo-
1 dò petitionis cauſam diſtinguas. Fuit autẽ ratio dubitandi, quia cùm pactum ſuper vna re ad aliam minimè extendatur[f], hæreditasq; res incorporalis[g] ſit, ſingulæ res hæreditariæ ferè corporales[h], pactum ſuper illa, ad has extendi non debuit. Deciſionis verò ratio in eo eſt, quòd qui pact' eſt, ne hæreditatem peteret, conueniſſe videtur, ne vel hæreditatem, vel quicquam ex hæreditate, vt hæres peteret. Igitur vt hæres non petet, alio iure petet, quod hîc præ ceteris Paulus declarat.

f §.ante omnia.ſuprà.
g l. hæreditas.ff. de petit. hære.
h l.1.ff.de re. diui.

VSVM fructum petam.) Pactum de non 2
petendo fundo, vſusfructus quoque reſpectu nocet, & cæterarũ ſeruitutum[i], niſi ex alia cauſa petatur, nec in hac ſpecie inter vſumfructum & cæteras ſeruitutes differẽ 3
tia eſt, quę tamen aliquãdo cõſtitui ſolet[k].
SINGVLAS RES res petam.) Petenti 4
ſingulas res exceptio pacti de non petendo, vel rei iudicatæ[l], tunc demum obſtat, cùm ex eadem cauſa petitio ſit, non cùm ex diuerſa.

i l.fundũ.ff. de except.
K l. cũ filius. §. dominus. l. mauius.§.fundo.de leg.2.
l l. ſi quis cũ totum.§. ſi ancillã. ff.de except. rei iudi.

SI acceptilatio inutilis fuit: tacita pactione id actum videtur, ne peteretur.

1 *Acceptilatio inutilis cur in vim tacitæ pactionis valeat.*
2 *Sententia quæ non valet vt ſententia, pacti poteſtate procedit.*
3 *Societas in vim pacti valet, quæ non tanquã ſocietas.*
4 *Subſtitutio quæ iure ſubſtitutionis non valet, procedit tamen iure cautionis.*

TAcita pactione.) Valet igiẽ vt valere poteſt, quia 1
actus hic eſt, qui à duorum voluntate pendet, & cùm de liberatione, nõ de obligatione ageretur, in materia non in forma peccatum eſt, quomodo difficiles nodi ſoluuntur[m]. Sed hæc latiùs alibi Bartolus, cui alij aſſentiunt. Sic autem & 2
ſententia, & ſocietas quæ in vim ſentẽtię[n], aut ſocietatis[o] non valent, in pacti vim ſu- 3
ſtinentur, de quibus alio in loco à me dictum eſt[p]. Sic & ſubſtitutio iure cautionis, 4
quæ ſubſtitutionis iure non valet[q].

m l.an inutilis.in prin. ff. de accept. l.1.§. ſi quis ita. ff.de verb.obli. vbi Bart.
n Gloſ.in.l.2. C.cõmu. vtri. iudi.
o Chriſtopho.in princi. inſtit.de ſocie. col.2.
p In.l. obſeruare. ad fi. ff. de offic.procõ.
q l. cauſa cognita.ff.de vulga. & pupil. Iaſ.in.l.ſi arrog tor.num. 38.ff. de adop.

SEruus hæredi poſt adituro nominatim paciſci nõ poteſt, quia nõdum is dominus ſit. ſed ſi in rem pactum conuentum factum ſit, hæredi adquiri poteſt.

1 *Seruus domino quomodo paciſcatur?*
3 *Nomina propria an appellatiua præcedãt multũm refert.*

SED ſi in rem.) Paciſci hic ſeruuus domino mi- 1
nimè poteſt, nomine proprio, appellatiuo poteſt, aut ſi pactum in rem concipia-

concipiatur Sed quid ſi vtrumq; expreſsit & propriũ & appellatiuum? Et verius rece ptiuſq;[a] eſt, quia altero tantummodo vale re poteſt, proprium nomen inſpici.

a Pau. & Iaſ. hic poſt Bart. arg. l. quotiẽs. ff. de reb. dub.

XXVIII. GAIVS, Lib. I. ad Edictum prouinciale.

CONtra iuris ciuilis regulas pacta conuenta rata non habẽtur: veluti ſi pupillus ſine tutoris auctoritate pactus ſit, ne à debitore ſuo peteret, aut ne intra certum tempus (veluti quinquẽnium) peteret. nam nec ſolui ei ſine tutoris auctoritate poteſt. Ex diuerſo autem ſi pupillus paciſcatur ne quod debeat, à ſe peteretur: ratum habetur pactum conuentum. quia meliorem conditionem ſuam facere ei, etiam ſine tutoris auctoritate, conceſſum eſt.

1 *Conditio ſi fiat melior contrahere poſſunt qui aliàs prohibentur.*

MEliorem conditionem.) Idemq; eſt in cæteris, qui ſine certa ſolennitate obligari prohibeãtur[b], dum enim melior eorum conditio reddatur, iure contrahent[c]. An verò idem in eccleſia ſit, ſuo loco dicam[d].

b l. neque. vbi Bald. C. de contrah. & cõmi. ſtipul. & in. l. 2. ff. de accept. Iaſ. hic & in. l. potuit. col. 1. C. de in. deli. & in. l. 28. cui bonis. col. 2. ff. de verbor. ſigni.
c l. 55. Tauri.
d in. l. cùm q. §. cam. ff. de tranſact.

SI curator furioſi aut prodigi pactus ſit ne à furioſo, aut prodigo peteretur: lõge vtile eſt, curatoris recipi pactiões, ſed nõ cõtra. Si filius aut ſeru⁹ pact⁹ ſit, ne ipſe peteret, inutile eſt pactũ. Si vero in rem pacti ſunt, ideſt ne ea pecunia peteretur: ita pactio eorum rata habenda erit aduerſus patrem dominumue, ſi liberam peculij adminiſtrationem habeant: & ea res, de qua pacti ſint, peculiaris ſit. quod & ipſum non eſt expeditum: nam cum verum eſt, quod Iuliano placet, etiam ſi maximè quis adminiſtrationẽ peculij habeat conceſſam, donandi ius eum non habere: ſequitur, vt ſi donandi cauſa de non petenda pecunia pactus ſit, non debeat ratũ haberi pactum conuẽtum. Quòd ſi pro eo vt ita paciſceretur, aliquid, in quo nõ minus, vel etiam amplius eſſet, conſecutus fuerit: rata habenda eſt pactio.

1 *Tutor quando donare poſsit res pupilli?*
2 *Principum filijf. donare poſſunt.*
3 *Pactum de non petendo quando inſinuatione indigeat?*

INVtile eſt pactum.) Valet tamen, ſi ſtatum mutet[e].

DONANDI ius eum non habere.) Permiſſum enim illud eſt, vt adminiſtrẽt, nõ vt ſpolient[f]. Sed caſus quidã notantur, in quis [1] b⁹ donare poterũt, quos hîc Iaſõ colligit, ille præcipuus, & ad cuius rationem cæteri ferè rediguntur, cùm videlicet iuſta cauſa donandi eſt[g]. Ille non prętermittendus, [2] quem Pontificij[h] notant, de filijs principũ, de quo mirum non eſt, ſiquidem & Senatorum filijs idem ius eſt[i].

VEL etiã ampli⁹) Vbi pactũ đ nõ petẽdo [3] merè gratuitũ eſt, donatiõis vim habet, & inſinuatione eget, ſi nõ gratuitum fuerit, cõtrà eſſe Accurſius & plures cõſentiũt[k].

e l. & heredi §. filia. cum ſequent. ſupr. d.
f l. qui fundũ §. ſi tutor. ff. pro empt.
g l. cũ plures. in princ. ff. de admi. tuto. l. 1. §. 1. ff. de tutel. & ratio. diſtrah. l. filiusf. ff. de donatio.
h Ioã. And. & doct. in c. a grandi. de ſuppl. negl. pla.
i d. l. filiusfa. verſ. nonnũq.
k g. in. l. ſi ge obligatione. de reg. iu. Iaſ. hic.

XXIX. VLPIANVS. Lib. IIII. ad Edictum.

SIn autem dominicam pecuniam crediderit: quod credendi tempore pactus eſt, valere Celſus ait.

1 *Pacta in continenti appoſita plus operantur.*
2 *Pacta acceſsiones debiti, potiùs quàm ſortem nonnunquam reſpiciunt.*

CRedẽdi tempore.) Non ſic ſi ex poſt facto[l], [1] cũ enim tempore contractus pacta fiunt[m], cũ ſua cauſa res trãſit[n], nec dubitat quiſquã, quin pacta appoſita in continenti plus operẽtur[o]. Verũ hęc lex, nõ de pacto de nõ petendo, alióue quod obligationẽ perimat, intelligit, ſed đ [3] alijs, quæ debiti magis acceſsiones, q̃ ſortẽ reſpiciãt, qualia ſunt quę ſuper die ſolutionis, ſuper eo quod intereſt, interponũtur.

l l. qui Romæ §. callimach⁹. ff. de verb. ob.
m l. apud celſum. §. in hac. ff. đ doli excep.
n l. 1. §. ſi. cum l. ſequen. ff. de reb. cr.
o l. lecta. ff. ſi cert. peta.

XXX. GAIVS, Lib. I. ad Edictũ prouinciale.

IN perſona tamen filijfamilias videndum eſt ne aliquando & ſi pact⁹ ſit ne ageret, valeat pactio: quia aliquãdò filiusfamilias hẽt actionẽ, veluti iniuriarũ. Sed cũ propter iniuriã filio factã habeat et pater actionẽ,

quin pactio filij nocitura non ſit patri a
gere volenti, dubitare non oportet.

1 *Iniuriā filio factam, an pater pacto remittat.*
2 *Iniuria, quæ à perſona coniuncta fit, maior videtur.*
3 *Coniuncti qui ſunt, inuicem ſe honorare tenētur.*
4 *Iniuriæ actio in bonis non computatur.*

1 NOcitura non ſit
patri.) Contrà pactio patris in-
iuriam filio factam remittentis,
filio nocitura eſt, niſi pater ſit vilis[a], aut ni
2 ſi à coniuncta perſona filio iniuria illata[b]
ſit, maior enim ea videri debet, quando-
3 quidem, & cōiuncti qui ſunt, inuicem ſe vt
honorent, tenentur. Sanè poteſt & hodie
pater remittere iniuriam filio factam, nec
continuò nocere in aduentitijs dicetur, fa
4 cilis enim iniuriæ remiſsio eſt[c], neq; ca a-
ctio in bonis noſtris computari ſolet.[d]

a l. ſed ſi vnu §. filioſ. ff. de iniur.
b l. Lucius. vbi Bar. ff. ſolu. matrimon.
c l. ſi tibi. in §. quedam. ſupra. l. ſi non cā pici. C. ſimin.
d l. iniuriarū in princ. ff. de iniur.

QVi pecuniam à ſeruo ſtipulatus eſt, quam ſibi Titius debebat, ſi à Titio petat, an exceptione pacti conuenti ſubmoueri & poſsit & debeat, quia pact⁹ videatur, ne à Titio petat: quæſitū eſt. Iulianus ita ſubmouendum putat, ſi ſtipulatori in dominum iſtius ſerui de peculio actio dāda eſt: ideſt ſi iuſtam cauſam intercedendi ſeruus habuit, quia fortè tantandem pecuniā Titio debuit. quod ſi quaſi fideiuſſor interuenit ex qua cauſa in peculium actio non daretur: non eſſe inhibendum creditorem, quominus à Titio petat. Aequè nullo modo prohiberi eū debere, ſi eum ſeruum liberum eſſe crediſſet. Si ſub cō ditione ſtipulatus fuerim à te, quod Titius mihi purè deberet: an deficiente conditione, ſi à Titio petam, exceptione pacti conuenti & poſsim & debeam ſubmoueri? & magis eſt, exceptionem non eſſe opponendam.

1 *Exceptio intentionis vel facti quæ ſit?*
2 *Nouatio difficilius fit in Prætorijs ſtipulationibus.*
3 *Nouationem an inducat obligatio naturalis qua ſeruus tenetur?*
4 *Seruus neque fideiubet neque donat.*
5 *Fideiuſsio donationis inſtar habet.*
6 *Expromiſſor quid ſit.*
7 *Electio quando detur creditori conueniendi eos, qui pro reo interceſſerant?*
8 *Exceptio debitori competens quando competat ijs qui pro reo intercedunt?*

EXceptione pa-
cti conuenti.) Sed cur nō pri
ma ipſo iure ſublata eſt[e]? Et
alij exceptionem hîc dari a- 1
iunt, intentionis, aut facti, quæ conatui (vt
Angelus inquit) opponitur, actionemque
ipſo iure actori non competere ſupponit,
ſed magis eum de facto agere[f], verùm his
verba legis repugnant, quæ de exceptio-
ne pacti conuenti ſunt. Alij ſic actum in-
ter contrahentes, quorum intellectus, vt
diuinat, ita verus in ſe eſt, poſſe videlicet,
effectum ſtipulationis nouantis, ſecundū
partium voluntatem reſtringi[g]. Alij prio- 2
rem obligationem nouatione ipſo iure
tolli, cùm ſimpliciter in poſteriorem trāſ-
funditur, non ſi cum alia miſceatur, eiue
cumuletur[h], quæ intelligentia manifeſtis
argumentis[i] falſa conuincitur, niſi quòd in
prætorijs ſtipulationibus (quia à Prætoris
edicto, magis quàm à partium voluntate
pendent[k]) difficilius nouatio fit[l]. Alij (vt
Fulgoſius & Iaſon) in eo vim totam conſti
tuunt, quod hic ſeruus iure ciuili obligari non 3
poteſt[m], quo fit vt eius interuētu, nouatio,
ipſo iure non fiat[n]. Cæterùm eſt prima ſo-
lutio, Paulo auctore, receptior, quam &
ipſe ſequor, exceptionemq; pacti conuen
ti (quamlibet durius aliquanto) pro exce-
ptione intētionis ſeu facti accipimus, quæ
ex pacto conuento reſultat. Sed cur non
obligatio naturalis, qua ſeruus tenet[o], no
uationē prioris obligationis inducit[p]? Et
Bartolus alijq; reſpondent, quia ſeruus fi- 4
deiubendo, neque naturaliter obligatur[q],
lex enim obligationi huic reſiſtit[r], quia fi-
deiuſsio, donationis eſt inſtar, quæ in ſer- 5
uum non cadit[s].
SVBMOVENDVM.) Sed cur nō illi
electio hoc iure competit[t]? Et Accurſius
Bartolus & cæteri, quinq; ſpecies cōſyde
rāt, eorū qui pro nobis intercedere ſoleāt,
hæ ſunt fideiuſſor, conſtitutor, mandator,
expromiſſor[v], ideſt qui pro eo intercedit,
qui obligatus non eſt, ſed ſe obligatu- 6
rus

e l. 1. ad. ſi. ff. de nouatio.
f doc. in. l. quod ſe debere. ff. de condi. ob cau.
g l. 1. §. ſi conueniat. ff. d po.
h l. pen. ff. de præto. ſtipul.
i l. quod vſumſ. ff. de verb. obligat. l. ſi pupillus. §. qui aliū ff. de nouat.
k l. 5. ff. de verbo. obligat.
l d. l. penulti.
m l. quod attinet. ff. de regul. iur.
n §. præterea. inſt. quib mo. tolli. obligat.
o l. naturaliter. ff. de cōdi. inde.
p l. 1. ad fin. ff. de nouat.
q l. ſeruus io ſcio. ff. de fideiuſſor.
r l. ſi non ſortem. in prin. ff de condit. ind.
s l. 2. C. quæ res pig. oblig. poſſ.
t l. iure noſtro C. de fideiuſſo.
v l. & elegāter. §. ſeruus. ff de dolo. Ang. hic. Alci. parer. lib. 1. ca.

rus erat, itaq; hic, alienam obligationem ab initio in ſe ſuſcipit. Quinta eorum ſpecies eſt, qui obligationem cum alio contractam, ipſi animo nouandi, in ſe tranſferunt. In tribus prioribus, electioni olim locus fuit, in duobus poſterioribus nequaquam, ſed & in eo differunt, quod illi in dubio in ſolidum obligantur[a], hi pro virili[b]. Deniq; & in eo quod exceptio debitori competens regulariter & illis datur[c], his verò minimè.[d]

a §. ſi plures. inſt. de fideiuſ. l. non rectè. C. de fideiuſſ.
b l. ſi paternã C. ad velleia.
c l. & hæredi §. fin. ſuprà.
d l. qui libertinus. ad. fi. ff. de ope. lib.

XXXI. VLPIANVS. Lib. I. Ad edictum ædilium curalium.

PAciſci contra edictum ædiliũ omnimodo licet: ſiue in ipſo negotio venditionis gerendo conueniſſet, ſiue poſtea.

1 *Actio redhibitoria & quãto minoris quomodo differant?*
2 *Pacta contra legem, in quo differant ab his quæ contra tenorem legis contrahantur?*
3 *Pacta contra legem, vel contra tenorem legis quando non valeant?*
4 *Pactum ne venditor de morbis aut vitijs teneatur, quando valeat?*
5 *l. 65. tit. 5. part. 5.*

EDictum ædiliũ.)
1 Quo animal morboſum infrà ſex menſes redhibetur, eaque actio redhibitoria eſt, poſt ſex menſes vſq; ad annum, quanto minoris agitur[e].

e l. ſciendum. §. fi. l. cum ſex. ff. de ædili. edi.

2 OMNIMODO licet.) Pacta cõtra legem (quod hîc Angelus declarat) tunc fiunt, cũ aduerſus legis prohibitionẽ: cõtra tenorẽ legis, cũ aduerſus ea quæ lex fieri, vel nõ fieri debere diſponit.
3 Igitur quæ contra legẽ fiunt, dubio procul irrita ſunt[f]. Idem & ſi contra tenorem legis, quæ pro forma ſiue ſolẽnitate aliquid requirat[g]. Idem & ſi non pro forma, ſed tenor legis publicam vtilitatem principaliter reſpiciat[h]. Quod ſi principaliter vtilitatem priuatam, pacta tunc licent, idque eſt, quod pro regula traditum eſt[i].

f l. iuriſgẽtiũ §. prætor. 2.
g l. nemo. ff. de leg. 2. l. 2. §. ſi quis ita. ff. de verbo. obliga.
h l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar.
i hic & l. pe. C. de pact.

4 TEMPORE venditionis.) Quid ſi venditor equum morboſum eſſe ſcit, emptor ignorat, venditor ne de morbis aut vitijs ipſe teneatur, conuenerit, num huiuſmodi pactum valiturum eſt? Et hoc negat Accurſius, quem Angelus, Paulus, Iaſon &
5 alij ſequuntur, quomodo & lex quoq; Regia[k] explicanda, quę de venditoris ſcientia hac locuta eſt.

k l. 65. tit. 5. part. 5.

XXXII. PAVLVS. Lib. III. ad Plautium.

QVod dictum eſt ſi cum reo pactum ſit vt non petatur, fideiuſſori quoq; competere exceptionem: propter rei perſonã placuit, ne mandati iudicio conueniatur. Igitur ſi mandati actio nulla ſit (fortè ſi donandi animo fideiuſſerit) dicendum eſt, nõ prodeſſe exceptionem fideiuſſori.

1 *Fideiuſſor quando actionem mandati non habeat?*
2 *Ratione legis ceſſante, lex ceſſat, & quando non?*

SI donãdi animo.) Fideiuſſor animo donãdi intercedens, actionem mandati non habet, ſic neq; hæres fideiuſſoris, cùm creditori fideiuſſor, quod debebat legaſſet[l]: ſic neq; hæres, aut legatarius, qui ſecundũ teſtatoris præceptum fideiuſſerint[m], ſi modò fideiuſſionis modicum damnum ſit[n], quod arbitrio iudicis relinquetur, atq; ita Petri, Cyni, & Baldi declarationem recentiores[o] meliùs quàm Romanus[p], interpretati ſunt, quibus aſſentior. 1

l l. ſi fideiuſſor in princip. de legat. 1.
m l. trib. ver ſic. pe. de vſuf. ea. re. quæ vſu conſu.
n Bal. i. l. vnica. §. ne autem col. pe. C. de cadu. tollen.
o Iaſ. in. l. ſi fideiuſſor. col. 1. & 2. Iaſ. hic.
p Roma. ſingul. 716.

DICENDVM eſt.) Quia ceſſante ratione legis, lex ceſſat, cuius generis exempla permulta ſunt[q]. Sic & correcta legis ratione, lex vi ipſa corrigitur[r], quę vera ſunt, niſi duæ rationes legis fuerint, tunc enim vna ſublata, reliquæ poteſtate diſpoſitio procedit[s]. 2

q l. adigere. § quamuis. ff. de iur. pat. l. cùm pater. §. dulciſſimis. de leg. 2. l. illud. ad. l. aquil.
r in. l. 2. ff. de legi. tuto. in. §. prouidentia.
s l. ſi non lex alia ſentia. ff. de hære. inſtit. §. affinitatis. inſti. de nupt.

XXXIII. CELSVS, Lib. I. Digeſtorum.

AVVS neptis nomine quam ex filio habebat, dotem promiſit, & pactus eſt, ne à ſe, neue à filio dos peteretur: ſi à cohærede filij dos petatur, ipſe quidem exceptione conuentionis tuendus non erit: filius verò exceptione conuentionis rectè vtetur: quippe hæredi conſuli conceſſum eſt. nec quicquam obſtat vni tãtum ex hęredibus prouidere, ſi hæres factus ſit: cæteris autem non conſuli.

1 *Pater filio quam actionem adquirat?*

a l. & hæredi. §. non autē. l. quod dicitur. ff. de verbo. obligat.
b l. cum qui ita. §. ſe & titiū. ff. de verbo. obligat.
c l. Arrian⁹. ff. de actio. & obligatio.
d l. obligatio nū fere. §. placet. ff. de actio. & obligatio.
e l. cùm à matre. C. de rei vē. authē. de inc. iur. à mori. §ſ. in princip.
f l. iuriſgentiū. §. pactorū.
g l. continuus §. ſi. ff. de verbo. obligatio.
h l. 2. §. ex his. l. 4. §. cate. ff. de verbo. obliga.
i l. iura ſanguinis. ff. de reg. iur.
k l. tutelas. ff de capit. dimi. Bart. in d. l. 2. ff. de accuſ.
l g. in. §. quod autem. inſt. de capi. dimi. Deci. i. l. iura ſanguinis.
m Iaſ. i. l. miles. ff. de re iu. di. l. 4. & 5. ſi in 2. lib. 4. ordi. l. 79. tauri.
n l. 1. in pri. ff. de cēſib. l. 1. C. de aure. anulo.
o l. ſi quis cre diderit. infrà. vbi Paul.
p g. in. c. ſi q. teſtium. de teſtib. Roma. ſingul. 170.
q l. ad egregias. ff. de iur. iurand.
r c. 2. verſ. pe. d. tid. i. 6. Cyn. in l. nec honore. C. de epiſ. audi. Roma. ſingul. 169. Iaſ. in

2 *Pacta liberatoria ab obligatorijs differunt.*
3 *Liberatio fauorabilior eſt.*
4 *Pacta cum defuncto contracta perpetua ſunt.*
5 *Hæredi vni paciſci poſſumus.*

1 A Filio.) Vt hærede, tunc enim ei directū ius quærit, vbi vt filio vtile vbi vt extraneo nullum[a]. CONCESSVM eſt.)
2 Per pactum liberatorium, per obligatorium, vni tantùm neq; conſuli, neq; noceri poteſt[b]. Siue q̄a liberatio fauorabilior[c],
3 ſiue quia obligatio ſemel cum defuncto
4 contracta, perpetua eſſe debet[d], & ad ſingulos hæredes pro hæreditaria portione tranſit, ſiue quia hęres quilibet pro ea portione defunctum repreſentat[e], quo ad cæteras, habetur velut extraneus, pactaque liberatoria perſonalia magis eſſe poſſunt[f], quę Accurſij, Petri, Bartolique rationes
5 ſunt, & iungi ſat poſſunt. Cæterùm & vni tantùm paciſci non poſſe in obligationibus dandi verum eſt, aut facti diuidui, illæ enim ad hæredes pro portionibus hæreditarijs tranſeunt, in obligationibus facti in diuidui, ſecus eſt[g], vt pote in quibus quilibet hęredum, defunctum inſolidum repreſentat[h].

XXXIIII. MODESTINVS. Lib. V. Regularum.

IVS adgnationis non poſſe pacto repudiari, non magis, quàm vt quis dicat nolle ſuū eſſe, Iuliani ſententia eſt.

1 *Iura adgnationis vel ſanguinis quādo pacto repudiari poſſint?*
2 *Nobiliū priuilegiū an pacto repudiari poſsit?*
3 *Nobilitatis ius non iure naturali, ſed iure ciuili competit.*
4 *Renuntiare an poſsit quis priuilegio ne pro debito detrudatur in carcerem?*
5 *Nobilis pauper an renūtiare poſsit priuilegio ne de domo dicturus teſtimoniū extrahatur?*
6 *Legitima, an minui vel tolli poſsit per ſtatutū?*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *Filij vnde dicti?*
9 *Liberi vnde ſic appellati?*
10 *Liber pro filio in ſingulari numero.*
11 *Iuſtinianus latinitatis malus eſt auctor.*
12 *Florentini codicis fides expenſa.*
13 *Filium vnicū qui habet, ſine liberis non eſt.*
14 *Suitatis iura, an pacto renuntiari poſſint?*

IVS adgnationis.) aut ſanguinis[i], modò 1
id ſit, quod iure, rationéue naturali, ad aliquem pertinet[k], qualia agnatio ipſa, & in agnatos dilectio, quod verò iure ciuili pertinet, re-
pudiabile eſt[l]. Quo iure quod nobilibus 2
priuilegium eſt, ne in carcerem detrudantur pro debito pecuniario[m], pacto ab his repudiari poſſe, obtinuit: q̄uis enim nobilitatis iura, ſanguinis, & adgnatiōis iure ad
nos ſpectēt[n], iure tn̄ ciuili, priuilegiū id no 3
bilibus, nō iure naturę cōceſſum eſt. Quid
q̄ et pro debito eū in carcerem duci poſſe, 4
qui ei priuilegio renūtiauerit, expreſſum ferè eſt[o], vt ſcrupulū tn̄ inijcere ex eo poſ-
ſimus, q̄ nobiles pauperes, qui inter egre- 5
gias perſonas cōnumerantur[p], priuilegio tn̄ ne de domo dicturi extrahātur[q], minimè renūtiare poſſunt[r], de quo alibi quoq; dicturus ſum[s]. Sed & eadē ratione, contro
uerſus alter articulus cōponitur. Dubitatū 6
em̄ eſt, an legitima filiorū minui, & tolli poſsit p̄ ſtatutū? Et minui poſſe oēs cōſentiunt[t]. An & tolli prorſus? variant, Dynus[v] enim poſſe arbitratur, cuius opinionē cōmunē Imola[x], Alexāder, Decius[y], & Alcia
tus[z] aiunt, cōtrà Rotę[a] deciſum eſt, quę ſen 7
tentia Iaſoni[b] Socino[c], Decio[d], & alijs[e], communis dicitur. Igitur quidā[f] ita cōponūt, quatenus alimēta ea portio reſpicit, tolli nō poſſe, quia iure naturali debētur, quatenus alimentorū modū excedit, tolli poſſe, q̄ exceſſus ille iuris ciuilis ſit, quæ certè concordia, à vero & coi huius legis ſenſu, vel maximè cōfirmatur. Et hæc nūc ſatis, alibi em̄ & de hoc ipſe dixi multis[g]. SVVM liberū.) Filij ab amore ſic dicti q̄-
ſi φίλιοι, liberi verò ad ſeruorū differentiā, 8
q̄ ſimiliter in patriſſ. poteſtate ſunt. Quare 9
& liber pro filio in ſingulari numero inter 10
dū ponitur, quod ſe Bartolus alibi quàm in pręſentia neſcire fatet. Paulus & Iaſon
apud Iuſtinianū[h] non ſemel notāt, ſed ma- 11
lus eſt latinitatis auctor Iuſtinian⁹. Alciat⁹[i] vulgari loquēdi cōſuetudini (ſicut & alibi nō ſemel[k]) tribuiſſe hîc notat Iurecōſultū. Idem[l] tamen alibi, etiam apud Vlpianum, notat[m], qui, locupletior non eſt (inquit) qui liberū adquiſierit, quomodo & Noricus
codex habet, ſed Florentinus libertum, 12
quā lectionem Accurſius etiam agnoſcit.

Adde q̄

d. l. ad egregias. colum. 2.
t in l. pactum inter. infrà. in l. vnica. C. de cenſ.
s Imo. in l. Titie centum. §. Titio genero. n. 11. ff. de cōdi. & demonſt.
v Dyn. in regul. indulcum de regu. in. 6
x Imo. & Alex. in l. quod de bonis. §. fin. ff. ad l. falcid.
y Deci. i. l. iura ſanguinis. & conſ. 19.
z Alci. reg. 1. præſump. 8.
a Rota. in an tiq. deciſ. 476 in ue. deciſ. 18.
b Iaſ. in auth. nouiſſima. & in l. quoniam. vbi Rod. n. 11. C. de inof. teſt. Iaſ. in. l. ſi pater. n. 21. C. de inſti. & ſubſ.
c Soci. i. 1. vol. conſ. 5. & 30. & 150.
d Dec. conſ. 106. num. 4.
e Ioan. Leci. de primog. par. 2. q. 16. colum. fi.
f Deci. in. l. iura ſanguinis.
g i. l. ſi vt allegas. C. ad l. fal.
h l. ſi q̄s filiū. C. de inof. teſt. l. ſi q̄s prioris. § fi. C. de ſecū. nu. §. hac quoq. inſti. p̄ quas p̄ſo. nob. aq.
i Alci. lib. 4. de verb. ſign.
k l. 1. ff. de var. & extraor. cognit. l. publia. ff. depo.
l Alci. i. l. nū eſt ſine liberis. ff. de verb. ſig.
m l. nemo p̄do. §. locupletior. ff. de regu. in.

Adde ꝙ & in Norico & in Florentino, dictio, liberũ, hîc deſyderatur. Quintilian⁹ tñ declaratione .ij. dubio procul, in numero ſingulari effert, liberi ac parentis, nõ alius mihi videtur affectus, quàm quo rerum natura quo mundus ipſe conſtrictus eſt.

13 Cæterùm, & qui vnicum filium habet, nõ eſſe ſine liberis dicitur[a], quod & Gellius oſtendit lib. noct. Attic. 2. cap. 13. Et ſunt[b] qui æquè, filij vel liberi appellatione omnes filios contineri exiſtiment, vt qui filio prouideat, non vni, ſed omnibus prouidiſſe dicatur, atque ita illud[c] intelligendum, filij appellatione liberos omnes intelligi, ſed enim vt id verum eſt[d], ſic ad Pauli reſponſum[e] vix quadrat, neque enim dixit filios intelligimus ſed liberos. quo fit vt receptiorem intelligentiam ad illum locum magis ipſe probem, filij ſcilicet appellatione, non primi tantùm gradus filios cõtineri, ſed vlteriores. Sanè Florentinus

14 & Noricus codex, ſcriptum hîc habent, nolle ſuum eſſe, vt diximus, quæ lectio argumẽtum præſtat, ne ſuitatis iura pacto renuntiari poſsint, de quo ſtatim.

a l. non eſt ſine liberis.
b Conna. libr. 10. cõmen. iur. ciui. capit. 2.
c l. filij appellatione. ff. de verb. ſignif.
d l. ſi quis ita §. ſi quis filio. ff. de teſta. tut.
e d. l. filij.

XXXV. IDEM. Lib. II. Reſponſorum.

TRes fratres Titius, & Mæuius, & Seia communem hæreditatem interſe diuerſerunt, inſtrumentis interpoſitis, quibus diuiſiſſe maternam hæreditatem dixerunt: nihilꝗ ſibi commune remanſiſſe cauerunt. ſed poſtea duo de fratribus, ideſt Mæuius & Seia, qui abſentes erant tẽpore mortis matris ſuæ, cognouerunt pecuniam auream à fratre ſuo eſſe ſubtractam, cuius nulla mentio inſtrumento diuiſionis continebatur. quæro, an poſt pactũ diuiſionis, de ſubrepta pecunia fratrib⁹ aduerſus fratrem competit actio. MODESTINVS reſpõdit, ſi agentibus ob portionem eius, quod ſubreptum à Titio dicitur, generalis pacti conuenti exceptio his, qui fraudem à Titio commiſſam ignorantes tranſegerunt, obIciatur de dolo vtiliter replicari poſſe.

1 *Fratris appellatione an contineatur ſoror?*
2 *Accuſare ſoror an poßit fratrem ſine metu pœnæ, quæ fratri accuſanti imponitur?*
3 *Pœnalia iura an extendantur?*
4 *Correlatiui caſus faciliùs extenduntur.*
5 *Confeſsio ex cauſa liberationis pactum inducit.*
6 *Confeſsio non ſimiliter in iure perſonali vt in reali pactum inducit.*
7 *Familiæ herciſcundæ actio pro his datur, quæ cohæredes vel ſurripiunt vel dilapidant.*
8 *Filius, qui viuo patre furto res aliquas ſubtraxit, quomodo computet?*
9 *Studiorum cauſa filio data quando mortuo patre imputentur?*
10 *Hæredes an præſumantur ſcire contenta in teſtamento?*
11 *Communes opiniones contrariæ.*
12 *Codicillis contenta hæredes ignorare præſumuntur.*
13 *Diuiſio cuiuſmodi contractus ſit?*
14 *l. 30. titul. 11. part. 3.*
15 *Tranſactio ſuper alia re, vel cum alia perſona quando noceat?*
16 *Tranſactio generalis an reſtitutionem comprehendat?*
17 *Specialis proſecutio generalem ſententiam, cõpromiſſum, & tranſactionem reſtringit.*

TRes fratres.) Fratris appellatione ſororẽ contineri Accurſius & omnes hinc colligunt, quo in 1
articulo ampliando reſtringendoque Iaſon diffunditur. Nos è multis vnum illud non omittemus. Reſpondit etenim Fulgoſius, legem[f], quæ fratrem exilio punit, qui 2
fratrem, de magno crimine accuſet, in ſorore locum etiam habere, legis noſtræ argumento. Negat Iaſon[g], qui priùs ſequutus eſt. Negat autẽ eo vel præcipuo duct⁹, ꝙ pœnalia iura non extẽdantur[h]. Ego Fulgoſio magis aſſentior. Cur enim fœminæ 3
melioris in hoc conditionis ſint[i]? Cur Iaſon, ſic diuidit, vt ſoror accuſare vt frater non poſsit, puniri ſoror vt frater nequeat? nam pœnalia non extendi, verum non eſt, cùm eadẽ ratio ſubeſt[k], quinimo; & ſi ſimilis[l], ad exẽplũ enim leges (pœnales licèt) extẽdi bene Baldus notat[m], in ijs 4
pręſertim caſib⁹, qui correlatiui vocãtur[n], qualis hic fratris atq; ſororis eſt.

NIHILQVE SIBI cõe remanſiſſe.) Sed quomodo pactũ hoc eſt, cũ nihil dandum, vel faciendum contineat[o]? Et Ac

f l. ſi magnũ. C. quiaccuſ. nõ poſſ.
g Iaſ. hic colum. 2.
h l. ſanctio. ff de pœn.
i l. fœmina. ff de regul. iur.
k g. 2. vbi Bal. in l. ſi quis id quod. ſ. de iur. om. iud. Iaſ. in ſequens. n. 6. Inſt. de actio.
l l. famoſi. §. penul. ff. ad. l. iuli. maieſt.
m ea. 2. §. ſed quia natura. ꝙ fue. pri. can. be neſ. amit.
n l. ſi. ff. de acc ept. l. ſi. C. de iudi. vid. ſolli.
o l. 5. §. ſtipulatio. ff. de verbo. oblig.

contractum innominatum. Interim com-
14 munia hæc, latè ſumpto vocabulo hoc pro
cedunt.

a l. 30. titu. 11. part. 3.

DE DOLO vtiliter.) Iure Hiſpaniæ[a], ipſo iure hæc non valere videntur.

b l. ſi vnus. §. ante omnia. ff. & hic.
c l. licet. l. ſicut tibi. C. de iudi.
d l. ſub prætex tu. C. de tranſa.

15 REPLICARI poſſe.) Si petitio & tranſactio ſpeciales ſint, in alia re, alijue perſonæ non nocent, ſiue extra iudicium, ſiue in iudicio tranſactum ſit[b], niſi res, quæ nouiter petũtur, earum acceſſoriæ fuerint, quæ prius petitæ ſunt[c]. Si fuerit vtrunq; generale, in omnibus tranſactio nocebit[d], niſi aliquid ſubtractum ſit, aut niſi res eſſet, cuius quæſtio à teſtamento dependeat, neq; enim tranſactio tunc aliter obeſt, quàm ſi cognitis inſpectiſque teſtamenti verbis fiat[e].

e l. non eſt ferendus. l. de his ff. de tranſact.
f l. ſi ei cui. ff. de lib. legat.
g arg. d. l. ſub prætextu.
h d. l. ſi ei cui.

Sed & credit Bartolus, ſi quid abſque dolo tuo, cæteriſq; cum quibus tranſigas id ignorantibus, penes te remanſerit, generalem tranſactionem nihil obſtare quo minus rem illam reſtituat, quaſi à dolo & culpa tranſactio liberet, non à reſtitutio-
16 ne rei[f]. Fulgoſius, Paulus & Iaſon contrà[g], generalem enim tranſactionem, & ad rei quoque reſtitutionem extẽdi, neque Bartolum eo quo mouetur reſpõſo[h] adiuuari. Intelligi enim illud, cùm liberatio ex cauſa ſingularis actionis fiat, putà locati, depoſiti, commodati, nunc de generali aut vniuerſali loquimur. Si petitio ſpecialis fuerit, & tranſactio generalis, reſtringitur illa ad ſpeciem petitam[i], ſicut & per contrarium petitio generalis, à tranſactione ſpeciali reſtringitur[k]. Illud hîc notandum eſt, ſicut ſententiam[l] & compromiſſum[m],
17 ſic & tranſactionem, ſi generalia ſunt, ſecũdùm ſpecialem proſecutionem reſtringi. Idem eſſe & in his quæ malignè quis proſecutus nõ eſt[n], malitioſam enim omiſſionem in propoſito ſpeciali proſecutioni comparamus. Id quod Bartolus[o], Baldus[p], & Aretinus[q], ſingulare in iure noſtro fatentur.

i l. ſi de certa. C. de tranſact.
k l. age. C. de tranſact.
l l. licet. C. de iudic.
m l. de rebus. ff. de arbit.
n d. l. de reb⁹. verſicu. fin.
o Bart. in l. 2. C. de vſu.
p Bal. in l. ſi. §. ſed ſi quis. nu. 24. C. commu. delegat.
q Aret. in §. ſed iſta. nu. 9. inſt. de actio.

XXXVI. PROCVLVS. Lib. V. Epiſtolarũ.

SI cum fundum meum poſsides, conueniſſet mihi tecum vt eius poſſeſsioné Attio traderes: vindicantem eum fundum à te nõ aliter me conuentionis exceptione excludi debere, quàm ſi aut iam tradidiſſes, aut ſi tua cauſa id inter nos conueniſſet, & per te non ſtaret quominus traderes.

1 *Exempla duo huius legis, & vtrũ melius ſit?*
2 *Exceptio conuentionis pro exceptione intentionis aliquando ponitur.*
3 *Sententiæ declaratoriæ effectus quis ſit in præſentia?*
4 *Pactum de re alij tradenda vim mandati habet.*
5 *Mandatum gratia poſſeſſoris vel debitoris cuius naturæ ſit?*
6 *Conſilium non obligat actiuè, aut paſsiuè.*
7 *Leges conſilium dantes non obligant.*
8 *Mandatum gratia debitoris, vel creditoris factum quando reuocari poſsit?*
9 *Pœnitentiæ locus quando ſit re integra?*
10 *Contractus innominatus ex interuallo vitiatur.*
11 *Interuallum quos contractus vitiet?*
12 *Res integra quando faciat locum pœnitentiæ?*
13 *Contractus innominati non reſpectiui à reſpectiuis differunt.*
14 *Contractus innominati interdum vnius tantùm gratia fiunt.*
15 *Tranſactio re integra reuocari pœnitentia non poteſt.*
16 *Tranſactio, contractus innominatus non reſpectiuus.*
17 *Permutatio quando re integra faciat locum pœnitentiæ?*
18 *Permutatio contractus innominatus non reſpectiuus.*
19 *Permutatio vix diſcernitur à do vt des.*
20 *Bartoli intellectus præter cæterorũ traditionem declaratur.*
21 *Pacta incontinenti appoſita difficiliùs reuocantur, quàm quæ ex interuallo ponuntur.*

VT eius poſſeſsionem Attio traderes.) Dupli 1
citer hanc conuentionem Accurſius & alij exemplo ſubijciunt. Primũ cõueniſſe hoc, inter me & te, vt fundũ meum, quẽ ipſe poſsidebas, Attio traderes: ſecundũ, hoc conueniſſe, ne à te aliud debitũ petam, vt fundum, quẽ poſsidebas, traderes Attio, hoc ſecũdũ verbis legis nõ quadrat, primũ rurſus lex duo

bus exemplis figurat, in priori, res integra
non eſt, in poſteriori erat, eiq; fortes oppo
ſitiones obſtant.

CONVENTIONIS exceptione.)
Sed cũ traditione facta hic nec poſsideat,
nec dolo poſsidere d̃ſierit, quid eſt ꝙ ipſo
2 iure tutus non eſt? Et cõmuniter exceptio
nem conuentionis accipiunt, exceptionẽ
intentionis ſiue facti propter cõuentionẽ,
quæ expoſitio noua nõ eſt[a]. Verùm & hoc
ſenſu, in priori legis exemplo exceptio in
tentionis, in poſteriori propria cõuentio-
nis exceptio obſtabit, neq; id item in iure
noſtro nouũ[b]. Sed mihi Iaſonis placet con
ſideratio admonentis, etiam in priori exẽ
plo, de exceptione propria conuentionis
nos poſſe intelligere, ſiquidem vẽdicatio
domino datur, etiam ſi conuentus fundũ
non poſsideat, declarabiturq; actor domi-
nus, reus verò abſoluetur, effectuſq; ſentẽ
3 tiæ huius declaratoriæ hic erit, vt ſi quan
do reus poſsidere repertus ſit, abſq; nouo
proceſſu, ſententia illa aduerſus eum exe-
cutioni mandari poſsit. Quæ Accurſij[c] ſeo
tentia eſt cum primis notanda[d], quæ tamẽ
ita demum procedit, ſi reus quo tempore
cõueniebatur, in iudicio, vel extraiudiciũ
poſsidere ſe dixerat[e]. Cęterũ hęc vt primo
legis intellectui obſtant, ſic & ſecũdo, ſo-
lutiõe em̃ eius, qđ debetur, vel alterius rei
creditore nolẽte, ipſo iure obligatio tolli-
tur[f], quo ergo reo pacti cõuenti exceptio?
Igit̃ Bartol[o], cui alij aſſentiũt, tres caſus di-
ſtinguit, aut em̃ creditori ſoluitur, & tũc ſi
ue idem, ſiue aliud eo volente ſolutum ſit,
liberatio contingit: aut idem debitum, &
tunc, ſiue eidem, ſiue alij ſoluatur, ipſo iu-
re etiam debitor tutus erit[g]: aut aliud alij
creditore volente ſoluitur, & liberatio nõ
ipſo iure, ſed ope exceptionis contingit[h].
4 PER TE non ſtatet.) Cùm hoc pactũ
de re alij tradenda, vim mandati habeat[i],
quid eſt quòd reuocari vt mandatum non
5 potuit? Et Bartolus quum gratia poſſeſſo-
6 ris vel debitoris mandatum ſit, conſilium
potiùs eſſe notat[k], ac proinde neque acti-
7 uè neque paſsiuè obligare[l], ſicuti neque
leges, quæ conſilium dant, vel in foro, vel
ad peccatum obligant[m]. Cur igitur in præ
ſentia obligatur mandans ne re integra re
8 uocet, qui gratia poſſeſſoris mandauit? Et
reſpondet idem, (neque eſt qui diſſentiat)
quia de re mandantis mandatum eſt, quã
cùm poſsideret alter, videtur velut iure
quodam donationis, aut (quod mihi vi-
detur) gratuitę liberationis, poſſeſſori ius
iam quæſitum, quod meritò reuocari ne-
queat. Quòd ſi gratia creditoris mandatũ
eſſet, ſiue ex interuallo, ſiue incontinenti
pactum apponeretur, & tacitè & expreſſè
reuocari poſſet[n]. Sed & cùm hîc res inte- 9
gra eſſet, cur non pœnitentiæ locus eſt[o]?
Et Bartolus Accurſij ſenſum obſcurũ ſic
interpretatus, regulæ locum tunc eſſe ait,
cùm in continenti contractus innomina- 10
tus perficitur, nõ cùm ex interuallo, vitia
ri enim interuallo contractum innomina 11
tum, ſicut & ſtipulationem[p], qui intelle-
ctus, magno omnium aſſenſu communis
eſt[q]. Vt obijciat tamen Socinus, quòd ali- 12
bi neque aut probatur, neque aut relatus
ſit, quòdque inter contractus nominatos
(quos regulariter interuallum nõ vitiat[r])
& innominatos differentiæ ratio reddi
vix poſsit, præſertim cùm hi nominato-
rum, quibus ſimiliores ſint, naturam ſequã
tur, Baldus, pœnitentiæ locum non eſſe
in contractibus innominatis re integra, ni
ſi tendant ad liberandum[s], qui mihi intel-
lectus (& ſi à quibuſdam reprehendatur)
ſat placet. Idem Baldus regulæ locum eſſe
notat, cùm res integra eſt, verùm hîc in-
tegram non eſſe, quia fauore liberatio-
nis[t], oblatio habeatur loco implementi.
Iaſon vbique poſt Romanum & Imolam
longè aliter explicat. Nempè in contra- 13
ctibus innominatis non reſpectiuis, qui
multi ſunt[v], re integra pœnitentiæ locum
non eſſe, contractum hîc innominatum
non reſpectiuum fuiſſe. Paulus poſt quoſ-
dam antiquos pœnitentiæ locum hîc non
fuiſſe notat, quia contractus hic (licet in- 14
nominatus) non vtriuſque tamen, ſed v-
nius tantùm gratia, celebratus ſit. Cùm
itaque cardo diſputationis in eo verſetur,
quo modo in pręſentia re integra pœni-
tentiæ locus non ſit, Bartolus quia con-
tractus hic (propter interuallum) innomi-
natus non fuerit, Baldus vel quia fauore
liberationis, innominati re integra non
reuocentur, vel quia fauore liberationis
oblatio faciat, ne res integra ſit, Paulus, qa
vnius tantùm gratia contractus hic inno-
minatus fieret, Iaſon, quia innominatus
non reſpectiuus eſſet. Qui omnes ſuſtine-
ri ſat poſsũt, & ſinguli velut limitationes
regulæ

a Bar. in l. in perſonã. §. qui pecuniã. ſuprà
b l. 2. cum gl. ff. de offi. procõſ.
c gl. in l. ſi à te. §. 1. ff. d excep. rei iudi.
d Iaſ. hic col. fin. Are. in ru bri. Inſt. de exce pt. num. 38.
e l. ſi autem in princip. ff. d rei vendi. Iaſ. in §. omnium. num. 23. Inſtit. de actio.
f in princip. inſti. quib. mo. tolli oblig at.
g l. ſolutam. ff. de ſolut.
h hic, & l. fi. §. fi. ff. d verb. obligat.
i l. ſi cum cor nelius. ff. de ſolut. l. manda tum. C. mãda.
k d. l. ſi cũ cor nelius.
l Sali. in l. 1. § ſi plures. col. 2. ff. de exerci.
m Paul. in d. legis virtus. ff de legi. Alex. in 1. conſi. 27. num. 11.
n l. hoc iure. §. ſi quis dederit. ff. de dona.
o l. dedi. ĩ prĩ ci. l. ſi pecuniã. ff. de condi. ob cauſ.
p l. continuus in princip. ff. de verb. oblig.
q Iaſ. hic. & in d. l. iuris gẽ tium. in princ. col. fi. ĩ in. l. ſi pecuniam. col. 1. & 2. in. l. de di. §. idem erit ff. de condit. ob cau. in. l. 1. § g praſens. col. 3. vbi Soci. nu. 3. ff. de ver. obli.
r l. ſi ſtipuler. §. fi. ff. de ver. obligatio.
s arg. l. quamuis. C. de trãſ.
t l. Arrianus ff. de actio. & obligat.
v l. ſenatus § 1. ff. de donat. cau. mor.

regulæ ſunt[a],quales & aliæ plereq; notan
tur.Pro vltimo verò & illud notari poteſt
quod Bartolns alibi[b], differentiam inter
15 cæteros contractus innominatos, & tranſ
actionem ponit,quòd hæc re integra, re-
uocari pœnitentia non poſsit[c]. Etenim ſi
in omnibus hoc, non reſpectiuis admitti-
16 mus,& in tranſactione(quæ & ipſa non re
ſpectiuus eſt[d]) admittamus oportet. Sed
me vnum, vel maximè de hoc Iaſonis in-
tellectu ſollicitat,quòd alibi Accurſio[e] o-
17 mnes dant,in permutatione re integra lo-
cum eſſe pœnitentiæ. Atquiu(vt commu
18 niter etiam fatentur[f]) permntatio contra
ctus innominatns,non reſpectiuus eſt? Ni
ſi fortè in ea ſpeciale dicimus, quòd vix à
19 do vt des diſcernitur[g]. Sanè & Bartoli in-
tellectus ita declarandus videtur, vt con-
20 tractum in hac lege innomiuatum non re
ſpectiuum fuiſſe ſentiat, negat enim re-
ſpectiuum, non reſpectiuum non negat,
& ſi quis ab eo quæreret,ſcio reſpouſurus
ſic erat, quem enim aliū diceret, pactum
hoc,cùm ſit pactū inter non reſpectiuos[h]?
Illud difficile eſt ſecundùm hunc intelle-
ctum, quòd interuallo vitiari contractus
innominatot ſupponit, qnod (cum alibi
non probetur, neq, aut hîc niſi diuinādo)
21 certè quàm durum eſt. Nam & videmus
reuocari difficiliut pacta de ſoluendo alte
ri in continenti apppoſita, quàm quæ ex
interuallo apponuntur[i], & efficaciora vi-
demus[k]. Nec Bartoli ſolutio placet,qui no
minatos ab innominatis(nulla ratione red
dita) differre in hoc ait,

a l. ſi ego. in prin. ff. de iu. doti. Iaſo. in l. ſi pecuniam.
b Bar. in l. naturalis. §. & ſi faciam. nu. 3.
c l. quāuis. C. de tranſac.
d Bart. in l. 1. §. cōuentionis. ſuprà.
e Gl. in l. iuris gentiū. in prin. in gl. facias
f Iaſ. in. l. iuris gentiū. in prin. nu. 7.
g Gl. in rub. & in l. 1. C. de rer. permut.
h Gl. in l. 1. in gl. mag. ff. de actio. & obli.
i L. lecta. ff. & ſolut.
k l. lecta. ff. ſi cert. pet.

XXXVII. PAPIRIVS IVSTVS, Lib. II. de conſtitutionibus.

IMperatores Antonnus & Verus reſcripſerunt, debitori rei publicæ à curatore permitti pecunias nō poſſe: & cùm Philippenſibus remiſſæ eſſent, reuocandas.

1 *Reip. debita quemadmodum curatores eius remittere poſſint?*
2 *Compromittere de rebus ad Remp. pertinentibus an hi poſſint, qui res eius adminiſtrant?*
3 *Compromiſſum an fieri poßit ſuper rebus reſtitutioni ſubiectis.*
4 *Prælatus an in ſucceſſoris pr... promittat de rebus eccleſiæ.*
5 *Minor an compromittere poßit?*
6 *Maioratus ſucceſſor an in præiudicium ſequētis compromittat?*
7 *Compromiſſa quando ſucceſſoribus noceant?*

NON POSſe.) Debitū liquidū Reip. 1
curatores pacto gratuito
remittere non poſſunt, be-
ne tamen ſi per negligentiam, præſcriptio
nem currere ſinant[l]. Sed & debitum non
liquidum tranſactione remittunt[m], & de-
niq; confeſsione pecuniæ receptæ Reip.
nocere ipſi poſſunt[n]. Qnid de compromiſ 2
ſo? Et Angelus, neq; de iure neq; de facto
huiuſmodi adminiſtratores compromit-
tere poſſe ait. Quo exemplo & illud aiūt, 3
ſuper ijs bonis, quæ reſtitutioni ſubiecta
ſunt, compromiſſum fieri non poſſe. Sic 4
nec prælatus ſuper re eccleſiæ alienari pro
hibita, in ſucceſſoris præiudicium cōpro-
mittet[o]. Sic nec minor abſq; ſolennitate, 5
quæ in alienando requiritur, compromit-
tet[p]. Sic neq; ſucceſſor maioratut, quod ex 6
facto ſæpiſsimè reſponſum eſt[q]. Quinimò 7
vt in his ſuper dominio compromiſſa nō
fiunt, ſic neq; ſuper fructibus futuris, licèt
ſuper præteritis fiant[r]. Eò amplius & ſi iu
ratum compromiſſum fuerit, poſſeſſori in
vita ipſius, non ſucceſſoribus nocebit[s].

l l. aduerſus. C. de vſur.
m l. præſes. C. de tranſac.
n l. ne caſu. C. de defenſſor. lib. 10.
o Hoſt. in ca. peruenit. de arbit. & ibi Io. Andr.
p Cyn. in l. nō ſolū. C. de pdi. mino.
q Anton. & Abb. in c. cū tēpore. de arb. & Hoſt. in ſumma. tit. de arbit. §. de qua re. Abb. in c. contingit. de tranſac.
r cap. venissent. vbi Anto. de inſtitut. c. veniens. vbi Hoſt. de tranſact.

XXXVIII. PAPINIANVS, Lib. II. Quæſtionum.

IVs publicum priuatorum pactis mutari non poteſt.

1 *Vs publicum quòd ſit, quod pacto priuatorū mutari non poteſt.*
2 *Fideiuſſores dotium quare non dentur?*
3 *Fideiuſſores de dote reſtituenda an dari non poßint?*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *Renuntiari an poßit iuri ne fideiuſſores dotiū dentur.*
6 *Pacta odio alicuius prohibita pacto contrahentium non tolerantur.*
7 *Renuntiare an poßit cum iuramēto legi, quæ ex cauſa publicæ vtilitatis aliquid ſtatuat?*
8 *Salmanticenſis academiæ mos in Bartoli ſcriptis interpretandis.*

9 *Legi ex cauſa publicæ vtilitatis aliquid ſta-*
tuenti an poſsit renuntiari iuramento?

IVs publicum.)
1 Naturale[a], ciuile, quo for-
ma præſcripta ſit[b], ciuile,
quod publicam vtilitatem
directò principaliterq́; reſpiciat[c], ciuile, cu
ius non ſit cauſa præcipua, paciſcentium
vtilitas, vt ea pacta, quę quia cõtra bonos
mores eſſent, vetantur[d], & ea quæ idcirco,
2 quoniam ad delinquendũ inuitant[e]. Quo
modo, & fideiuſſores dotium dari nõ poſ-
ſunt, ne perfidiæ occaſio in matrimonio
præbeatur, ea enim ratio à Iuſtiniano red
dita eſt[f], quam pleriq; ſic interpretantur,
perfidiæ occaſionem præberi, quia confi-
dere de marito, vxorque ſe illi credidit nõ
videatur, cui fideiuſſores pro dote dãtur.
Bartolus[g] perfidiam in eo potiùs eſſe, ꝙ
hoc velut facto vxoris, maritus creditoris
fit ſeruus[h]. Alciatus[i], ad tori fidem ſiue
perfidiam retulit, facilè enim futurum, vt
mariti in vxorum pudicitia conniuerent,
dum fideiuſſoribus, quos de dote darent,
morem gerere in hoc ipſi vellent. Dari au
tem non poſſunt[k], magno omnium con-
ſenſu[l], fideiuſſores de dote conſeruanda,
3 An neq; de reſtituenda? Et hoc quoq; af-
firmat Accurſius, cui° eſt, auctore Raphaē
le[m], opinio communis. Odofredus & alij
permulti contrà de reſtituẽda dari poſſe,
quanuis de conſeruanda non dentur, eãq́;
4 opinionem Imola[n] & Crotus communẽ
affirmant. Alexander[o] opinionum repu-
gnantia notata, priori aſſentit, quam &
ipſe didici magis communem[p], adeò vt
vel ſpõte marito offerẽte, fideiuſſores do
tis aut cõſeruandæ aut reſtituẽdæ, omniũ
5 conſenſu[q], dari non poſsint. Sed nunquid
iuri huic renũtiari poteſt? Et Bartolus alij
q́; negant, quia contra bonos mores tale
pactum eſſet, quod ego de renuntiatione
ſimplici intelligo, cum iuramento verò
fieri eam poſſe, frequentiores[r] cõueniũt.
Sed & permulti alij caſus notantur, in qui
bus dotium fideiuſſores dari iure poſsũt[s].
6 Iam verò quæ pacta odio alicuius prohibi
ta ſunt. pacto cõtrahẽtiũ nõ tolerãtur, cu-
iuſmodi eſt, ne mutua pecunia detur filio
familias[t], & in pignoribus pactum legis cõ
miſſoriæ, odio creditoris reprobatũ, quia
vſuram ſapiat[v]. Poſtremò, & quæ pacta à
lege prohibentur, quæue à lege ſtatuũtur 7
ex cauſa publicæ vtilitatis, quanuis princi
paliter priuatam vtilitatem reſpiciant, pa
cto mutari nequeunt[x]. Sunt & tractatus
huius variæ declarationes à recẽtioribus[y]
traditæ, ſed noſtri inſtituti pro more aca- 8
demiæ Salmanticenſis ea perſequi eſt,
quæ ad textus declarationem cum Barto
lo pertinere potiſsimùm videantur. Qua- 9
re & quod ille ſubdit legi quæ ex cauſa pu
blicæ vtilitatis aliquid ſtatuat, etiam cum
iuramento renuntiari non poſſe, ſimplici
ter verum non eſt[z], quàmlibet regulariter
locum habeat.

a l. ius agnationis. ſuprà. b l. nemo. ff. de lega. 1. l. 1. §. ſi quis ita. ff. de ver. oblig. c l. iuris gentium. §. ſi paciſcar. ſuprà. d l. abla. §. eleganter. ff. ſol. mat. l. ſi vn°. §. pacta quæ contra. ſuprà. e l. ſi vnus. §. illud. ſuprà. l. conuenire. ff. de pact. dot. f l. 2. C. ne fideiuſſo. dot. den. g Bar. in. l. ſi cõſtãte. §. quotiés. ff. ſol. ma. h l. fideicommiſſa. §. ſi rẽ. ff. de leg. 1. l. 3. cum. gl. C. de nouat. i Alcia. lib. 4. parer. c. 26. k l. 1. C. ne fideiuſſ. dot. dẽ. l Imo. i. c. cũ contingat. nu. 88. de iur. iur. m Raph. in. l. ſi conſtante. §. quotiens. ff. ſo. mat. n Imo. in. l. ſi conſtante. in prin. colum. 3. Crot. in. 2. lect. nu. 72. o Alexã. i. §. quotiens. col. 3. p Ripa. in. l. ſi cõſtante. n. 12. q Imol. in. d. c. cũ cõtingat. nu. 88. Lup. in c. per veſtras. §. quinto cũ decis. colũ. 2. cum ſeq. de donat. inter vir. & vxo. r Imo. in. d. c. cum cõtingat. Alex. in. d. §. quotiens. col. 3. Lup. in. dict. §. quinto.

s Bald. nouel. de dote. fo. 17. col. 2. verſ. vigeſimum. t l. Tametſi. ff. ad macedo. v l. fin. C. de pac. pig. Iaſ. i l. quæ Romæ. i prin. nu. 25. et in l. ſi ita quis. §. ſeca. n. 15. ff. de verb. obli. x l. de die. ff. de pact. dot. l. quemadmodũ C. de agric. & cenſ. lib. 11. y Alcia. Parpur. Curt. in. l. pacta quæ cõtra. C. de pac. z Bar. & decio. in. l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſſ. in. l. nemo. ff. de leg. 1.

XXXIX. IDEM, Lib. V. Quæſtionum.

VEteribus placet pactionem
obſcuram vel ambiguam,
venditori, & qui locauit, no
cere: in quorum fuit poteſta
te legem apertius conſcribere.

1 *Obſcura ab ambiguis quantum differant?*
2 *Libellus alternatiuus qua ratione non proce-*
dat?
3 *Incerta ab ambiguis & obſcuris quomodo*
differant?
4 *Generalis ſermo ambiguus, obſcurus an in-*
certus ſit?
5 *Venditori an emptori obſcura pactio noceat?*
6 *L. ſi in emptione. in princi. ff. de contrahen.*
emptio.
7 *Interpretatio in contractibus & teſtamen-*
tis per iudicem fit, in beneficijs & priuilegijs
à Principe.
8 *Clauſula ambigua ab altera, quæ clarior eſt,*
declaratur.
9 *Filiorum maſculorum mentione prius facta*
deinde de filijs, non videtur repetita qualitas
maſculorum.
10 *Petitiones obſcuræ cur ſecundùm actoris in-*
tentionem declarentur?
11 *Interpretatio ferè ſemper fit aduerſus eos,*
qui obſcurè loquuntur.
12 *Perſuſoriè loqui.*
13 *Dolus latet in occulto ſermone.*

VETERibus.) Inter quos Labeo fuit.
OBSCVRAM vel ambi-
guam.)

1 guam.) Cùm diſiuncta inter res diuerſas
ponantur[a], argumentum Papinianus hîc
præſtat, vt obſcura ab ambiguit differre
opinemur. Igitur Accurſius, in eo differẽ-
tiam conſtituit, quòd ambiguitas in ora-
tione ſit, obſcuritas in dictione[b], atq; adeò
in diſpoſitione vel generali vel alternan-
2 ti[c]. Qua ratione & libellus alternatiuus
non procedere dicitur, quia obſcurum di-
ſiunctio faciat[d], niſi quòd articuli huius
reſtrictiones variæ notantur. Sed hæc in
tranſcurſu. Bartolus obſcuritatem in di-
3 ctione, ambiguitatem in oratione ponit,
incertudinem in generali ſermone ſiue di
ſiuncto, in quo Accurſium ipſe reprehen-
dit. Mihi neutrius traditio probabilis viſa
eſt. Nam (vt alia omittam) conceptio illa,
Ne luminibus officiatur, ambigua primũ,
generalis deinde à iuriſconſulto dicitur[e].
Non ergo obſcuritas tantùm (quod Accur
ſius credidit,) ſed & ambiguitas in genera
4 li ſermone eſt, neq; generalis ſermo (quod
Bartolus opinatur) incertus, ſed & ambi-
guus ſat dici poteſt. Alciatus[f] ambigua eſ-
ſe dicit, quæ in ambas partes agi poſsint,
obſcura quæ in quamplurimas, quæ non
magis conſtanter ab ea traduntur. Nam
ambigua, quæ ad vtrunq;[g] & quæ ad mul-
ta[h] referri poſsint, rectè dici, notauim[o]. Igi
tur ipſe (ſi qua tenenda eſt) Baldi[i] magis
traditionem amplector, is obſcuritas (in-
quit) eſt, quando de ſignificatu non con-
ſtat, ambiguitas quando ſignificatum mul
tiplex eſt. Et hæc quidem cùm de verbo-
ru proprietate agimus, alioqui (vt Accur-
ſius & cæteri notant) ſæpiſsime hæc con-
funduntur, vnumq; pro alio poſitum eſt.
Nam & quid mirare, qui hæc legis, ſi de
obſcuro & ambiguo inter noſtros non cõ
uenit, cùm neq; inter ſũmos Philoſophos
ſatis olim conuenerit? Chryſippus omne
verbum ambiguũ dicebat, Diodorus (cui
Crono cognomentum fuit) nullum, ſed ſi
quæ non ſatis intelligerentur, obſcura ma
gis eſſe, quàm ambigua[k], cuius rei Gellius
meminit. lib. xj. noct. Attic. cap. xij.
VENDITORI.) Imò emptori[l]. Quæ
5 difficilis antinomia eſt. Et alij legem con
6 trariam, eo caſu intelligunt, quo obſcuri-
tas non in re principali eſt, ſed in acceſsio-
ne. Sed hoc frequentiores non probant,
quandoq; enim etiam in acceſſorijs inter
pretatio contra venditorem fit[m]. Alij, il-
lic pactum ab emptore appoſitum, hîc à
venditore, quaſi contra eum pactio obſcu
ra ſemper ſit declaranda, qui obſcurè di-
xit. Neq; obeſt, quòd in venditione inſulę
pactum à venditore quandoq;[n] poſitum,
pro eo tamen declaratur, nulla enim illic
ambiguitas, ſed tacitæ hypothecæ acceſſo
riam conuentionem ſecundùm principa-
lem interpretamur[o]. Alij, pactum in lege
contraria, gratia emptoris appoſitum di-
cunt, hîc venditoris, quod Bartolus ea ra-
tione reprehendit, quia hîc non tam con-
ſyderat lex, cuius gratia pactum fuerit ap-
poſitum, quàm à quo proferatur cui hoc
imputat, quòd legem potuit dicere aper-
tius. Soluit itaq; ipſe, hîc conſtare pactum
à venditore appoſitum, in lege contraria
dubium eſſe, ſed quia ab emptore profe-
rebatur, in dubio contra eum declarari ꝑ
quo profertur, quia cùm pacto ſuam inten
tionem fundat (niſi plenè probet) ſuccum
bet[p], quam rationẽ Paulus & Iaſon expreſ
ſim probant. Iidem & cæteri ſolutionem
ſequuntur. Ego & hanc & ſecundam pro-
bo, veriſimile enim eſt, ab emptore pactũ
appoſitum, vt fundi venditioni Stichus ac
cederet. Veriſimile etiã ab emptore pro-
ferri poti[q] quàm à vẽditore, cùm illi quàm
huic ſit vtilius. Quocirca ex ſupradictis le
gis noſtræ regula duobus caſibus reſtrin-
gitur, vt pactio obſcura venditori noceat,
niſi ab emptore appoſita ſit, aut niſi ab em
ptore profertur. Sed & cùm incertitudo
ex alternatiua reſultat, venditoris electio
erit[q]. Sicut & cùm incerta res de certis eli
genda eſt, quomodo Baldus[r] difficilem il
lam ſuperiorem antinomiam[s] diſſolui ma
uult. Præterea, & cũ diſpoſitio alioqui red
deretur inutilis[t], proferenti prodeſt ma-
gis quàm nocet, quo fit vt Calẽdis promiſ
ſum, primis debeatur[v]. Quinetiam licet
in dubio interpretatio contra proferentẽ
fiat, prius tamen illud inſpicitur, quod ve-
riſimiliter actum eſt[x]. Illudq; non omittẽ 7
dum eſt, ꝙ in contractibus dubijs ſicut &
in teſtamentis[y], interpretatio per iudicem
fiet, qui propter hoc principaliter adiri
poteſt[z], in beneficijs verò, & priuilegijs
principum, interpretatio ad principem
ipſum ſpectat[a]. Declarat autem clauſulam 8
vnam ambiguam, alia quę clarior ſit[b]. Idq;
vel maximè eos qui declarant, attendere
oportet, niſi quòd interdum aliæ conie-
cturæ

a Gl. in rubr. ff. de iur. & fac. igno.
b l. ita fidei. ff. de in. fiſ.
c l. prætor. §. quod autẽ. ff. de in. iur.
d Maria. in c. ſignificanti- bus. col. 2. de lib. oblat.
e l. ſi ſeruitu. ff. d ſer. vrba. præd.
f Alcia. in l. nepos proculo. ff. d verb. ſig.
g l. in ambi- guo. ff. de reg. iuris.
h l. vbi. ff. de reb. dub.
i Bal. hic. in 2. lect.
k Soci. in l. 3. ff. de reb. dub. Alcia. in d. l. nepos.
l l. ſi in em- ptione. in pri. ff. de cõtrahẽ. empt.
m l. cum in ale ge. ff. de con- trah. empt. l. ſi arborem. §. fi. ff. de ſer. vrb. præd.
n l. inſulam. ff. qui potio. in pign. habe.
o l. 2. C. per quas perſo. nob. acqui.
p l. nõ nudis. l. non epiſtolis. C. de probat. l. non hoc. C. vn de cog.
q l. ſi ita. ff. d contrah. emp.
r Bal. hic. in 2. lect.
s d. l. ſi i em- ptione.
t l. quotiens. ff. de reb. dub.
v l. cũ qui Ca lendis. i prin. ff. de verborũ oblig.
x l. ſemper in ſtipulationib. ff. de reg. iur.
y l. volunta- tis. C. de fidei- com.
z Bar. hic. & i. l. ſtipulatio. §. in ſtipulatio nibus. ff. d ver bo. oblig.
a l. ex facto. cum gl. inter- pretari. & ibi Bar. col. 2. ff. d vulg. Iaſ. hic.
b l. qui filia- bus. in prin. l. ſi ſeruus plu- rium. §. fin. de leg. 1. l. ſi. §. cui dulcia. ff. trit. vin. oleo leg.

ſturæ fortiores ſunt. Vt in eo, qui de filijs
9 maſculis in prioribus ſubſtitutionibus mẽtionẽ fecerat, in poſteriori de filijs. Ex facto enim Anania[a] (Abbate licèt reclamante[b]) reſpondet, maſculinam qualitatem nõ repetitam[c], quod & Iaſon probat[d].
10 E I qui locauit) In iudicijs ſecundùm actoris intentionem obſcuræ petitiones declarantur[e], ne alioqui reo facilè ſit ſubterfugere.
I N quorum fuit poteſtate.) Obſcura & ambigua pactio illi nocet, qui legem potuit dicere apertiùs re integra[f], ſicq́, fit, vt
11 ferè aduerſus eos, qui obſcurè & non planè[g] & (vt aliquando raro verbo lex ait[h])
12 perfuſoriè loquuntur, conuentiones interpretemur, dolus enim latet in ſermone ob
13 ſcuro, as qui per dictionis obſcuritatem, interpretationem ſibi reſeruat, propter dolum ſuum, ipſam in alium transfert. Quæ Baldi[i] æqua ſubtilisq́; ratio eſt.

a *Ana. cõſil. 22.*
b *Abb. cõſil. 36.*
c *Arg. l. cũ prætor. ff. de iudic.*
d *Iaſ. in d. l. qui filiab[?]. & in 2. vol. cõſil. 142. col. fi.*
e *l. inter ſtipulantem. §. 1. ff. de ver. obli.*
f *l. Labeo. 1. ff. de contrahen. empt.*
g *l. 1. §. fi. ff. d act. emp.*
h *l. qui libertatis. §. fi. ff. d euict.*
i *Bal. in. l. fi. nu. 34. C. d heres. inſti.*

XL. IDEM, libro primo Reſponſorum.

TALE pactum, PROFITEOR TE NON TENERI, non in perſonam dirigitur: ſed cùm generale ſit, locum inter hæredes quoque litigantes habebit.

1 *Pactum an ſit ſine duorum conſenſu?*
2 *Profeßionis verbo confeßio ſiue aſſeueratio ſignificatur.*
3 *Pronomen hoc. tu. quando perſonale pactum inducat?*
4 *Executionis an obligationis verbo taxatiua dictio adijciatur quantum interſit.*
5 *Dictio taxatiua, pactum merè perſonale inducit.*
6 *Conuentiones naturaliter futurum tempus reſpiciunt.*
7 *Pacta omnia aut expreſſè aut tacitè in futurum concipiuntur.*
8 *Pactum generale qua ratione dicatur?*
9 *Pacta faciliùs in hæredem tranſeunt, quando in eis verba obligatoria ponuntur.*
10 *Confeßio ſine cauſa fauore liberationis valet.*
11 *Enuntiatiua verba fauore liberationis extra iudiciom diſpoſitionem inducunt.*
12 *Præſenti pactiones magis quàm abſenti proficiunt.*
13 *Abſentis nomine qui confeßionem acceptare poſsint?*
14 *Confeßio in libro rationom facta quando creditori præiudicet?*
15 *Confeßio ex cauſa obligationis abſenti facta, an proſit illi iure canonico?*
16 *Stipulari alteri alter quando poßit iure canonico?*
17 *Communes opiniones contrariæ.*
18 *l. 3. tit. 8. lib. 3. ordin.*
19 *Liberatio an proficiat præſenti quo ad iura perſonalia & realia?*
20 *Confeßio ex cauſa obligatoria quatenus proſit abſenti?*
21 *Confeßio ex cauſa obligatoria ſatis eſt vt reus ſubijci poßit tormentis, quanuis obſente parte confiteatur.*
22 *l. fin. tit. 13. parti. 3.*
23 *Indicium vnum magnum ad tormenta ſatis eſt.*
24 *Suſpicionis magnæ appellatione indicium magnum, vel ſemiplenam probationem ſignificari.*
25 *Confeſsio extra iudicium abſente parte facta quando noceat?*
26 *Confeſsio iurata fortior eſt.*
27 *Confeſsio geminata potentior eſt, quàm ſimplex.*
28 *Confeſsio ſine cauſa quando confitenti non noceat?*
29 *Confeſsio iudicialis ſine cauſa confitenti nocet.*
30 *Confeſsio iudicialis vt ſit, quæ requirantur?*
31 *Confeſsio iudicialis cur plus noceat?*
32 *Iudicij calore quæ fouentur efficaciora ſunt.*
33 *Confeſsio extraiudicialis ſine cauſa non nocet.*
34 *Confeſsio ſine cauſa indiſcreta vocatur.*
35 *Confeſsio ſine cauſa ad liberandum confitenti nocet.*
36 *Liberatio cauſæ vicem obtinet.*
37 *Iura perſonalia à realibus in materia confeſſionis differunt.*
38 *Iure proprio an iure alterius quis confiteatur multùm refert.*
39 *Confeſsio extra iudicium facta ſemiplenè nocet.*
40 *Confeſsio facta in inſtrumento guarentigio an noceat confitenti?*
41 *Guarentigia inſtrumenta iudiciorum inſtar obtinere dicuntur.*
42 *Baldi repugnantia componitur.*
43 *l. 4. tit. 8. lib. 3. ordin.*

Tale

TA Le pactum.)
1 Sed quomodo pactum hoc
eſt, cùm non ſit duorum cō-
ſenſus[a]? Et Accurſius quæ-
dam ſubaudit, quibus paciſcentis volūtas
appareat, quam ſubauditionem Bartolus
& cæteri non admittunt, tacitum enim pa-
ctum hîc fuit, quo ſe non petiturum ſigni-
ficauit, quia debitorem non teneri profeſ-
ſus eſt.
2 PROFITEOR.) Frequens hoc, vt pro-
feſsionis verbo, confeſsionem, ſiue aſſeue
rationem alicuius leges ſignificent[b]. De
quo nos alibi multis.
3 TE.) Pronomen hoc, perſonale pactum
ſuadebat, ſed quia non verbo executionis,
ſed obligationis adijcitur, perſonale non
4 fuit[c]. Sicq; Paulus & Iaſon declarant. Ad-
de cùm verbum executionis ſimpliciter
ponitur, pactum perſonale eſſe, cùm verò
5 ei taxatiua aliqua dictio adijcitur, merè
perſonale dici. Hoc neq; viuo, neq; mor-
tuo eo, qui paciſcitur perſonam eius egre-
ditur, illud (quanuis mortuo eo ad hære-
des non tranſeat) viuo egreditur[d].
6 NON teneri.) Cùm conuentiones ſuapte
natura futurum tempus reſpiciant[e], quid
eſt quòd hæc, quæ in preſens vel præteri-
tum conſertur, pactum vocatur? Et Accur-
ſius differe in hoc à pactis ſtipulatiōis ait,
quod alijs non placet, neq; enim ratio dif-
7 ferentiæ ſat reddi poteſt. Placet ergo ſolu-
tio Bartoli, qui pacta omnia, aut expreſſè[f]
aut tacitè[g], in futurum cōcipi notat, quod
frequentiores ſequuntur.
NON in perſonam dirigitur.) Non per-
ſonale eſt.
8 GENERALE.) Generale vocat, quia
ad debitoris perſonam non reſtringitur.
9 Non reſtringitur porrò, quoniam verbum
obligatorium poſitum eſt, teneri, ac proin
de in hæredem faciliùs tranſitus fit[h].
10 HABEBIT.) Sed cùm confeſsio ſine
cauſa hæc fuerit, quo iure valet[i]? Et cōmu
niter reſpondent, fauore liberationis[k] id
11 eſſe, alioqui indiſcreta eſſet. Quo modo
& illud etiam excluditur, quòd enuntiati-
ua verba extra iudicium diſponere mini-
mè ſoleant[l], quæ nunc diſponunt. Sed &
12 illud otioſum non fuit, quod debitoris ve
lus præſentis mensio in pactione fiat, neq;
13 enim abſenti proficeret[m], niſi fortè nun-

a l. 1. ſuprà.
b l. nō nudis. C. de probat. l. neq; profeſſio. C. de teſtam. l. pen. ff. de probat.
c l. iuris gentium. §. pactorum. ſuprà.
d Bar. in d. l. ni ſi. ſuprà.
e l. 5. §. ſtipulatio. ff. de ver. oblig.
f §. ſtipulatio
g Hic, & in l. quia dicit. ff. de euict.
h l. cū à matre. C. de rei vē dica.
i l. cùm de in debito. §. fi. ff. de probat.
K l. Arrianus. ff. de act. & obliga.
l l. publia. §. fi. ff. depo.
m Bar. hic. et ī. l. nō ſolū. §. ſi liberatiōis. ff. de libe. leg.
n d. l. publica. § fin.
o Bar. in l. cū qs decedēs. §. codicillis. de le ga. 3.
p l. ſi ege. ff. de neg. geſt.
q Bal. in l. rationes. colū. 2. ad fi. C. de probatio.
r l. nuda. ff. de donat.
s l. diuus. §. fi. ff. ad l. Corn. de falſ. l. qui per aliū. ff. de reg. iuris.
t Iaſo. in §. ſi minus. colū. 2. inſt. de actio.
v Bart. in d. l. nuda. colū. 3.
x Ant. in c. ſi cautio. de fi. inſtru.
y Gl. ī c. quotiens cordis. 1. queſt. 7.
z Fel. in c. ſi cautio. nu. 26.

tius, aut epiſtola interueniret[n], aut coram
notario fieret, qui abſentis nomine confeſ
ſionem reciperet[o]. Idemq; eſſet, ſi procu-
ratore, aut negotiorum geſtore acceptan-
te, modò abſens poſteà ratum habeat[p]. Idē 14
ſi coram ſacerdote in ſacramento pœnitē
tiæ[q]. Idem & ſi in libro rationum ſuarū cre
ditor confiteatur[r], idq; ſiue ſua manu, ſiue
manu alteri[s] ſcripſerit[t], quæ cōmunis opi
nio eſt[t], quāuis Bartolus ſenſiſſè dicatur, re
ferre ſua, an alterius manu, ille ſcripſerit[v]. 15
Sed nūquid iure canonico cōfeſsio ex cau
ſa obligationis abſenti facta non prodeſt?
Et prodeſſe tenuit Antonius[x], eorū maxi
mè argumēto, quæ gloſſator alibi notat[y],
alteri alterum ſtipulari poſſe, cùm ver- 16
ba promiſsionis ad ſtipulantem, executio
nis ad alterum referuntur, quam opinionē
Felinus[z] communem ait. Contrà frequen 17
tiores[a], non eſſe inter ius ciuile & canoni-
cum differentiam, quos & ipſe ſequor. Nā
& opinio illa gloſſatoris, quæ Antonium
mouit, communiter reprobata eſt[b]. Ve- 18
reor tamen ne non iure noſtro[c], Antonij
opinio procedat, ſtatuit enim lex, obligari
quem, etiam ſi inter abſentes obligari ſe
velle oſtendat. Sit tamen in hoc delibera-
tioni locus. Illud planè conſtat, præſenti li 19
beratione proficere, quoad iura perſona-
lia, non quoad realia, vt ſuprà dictum eſt[d].
Abſenti præterea confeſsio, (etiam ex cau 20
ſa obligatoria,) quanuis non profit ad pro
bationem plenam, proficiet ad ſemiple-
nam[e] omnium conſenſu[f], ſicut & illud cō 21
ſtat, ſatis ſuperq; eſſe eam confeſsionem,
vt reus ſubijci poſsit tormentis[g], quanuis
abſente parte confeſſus ſit[h]. Idque & lex
quoque Regia[i] ſignificat, quæ magnam 22
ſuſpicionem ex huiuſmodi confeſsione
aduerſus reum eſſe ait. Vnum autem ma- 23
gnum indicium quin ad tormēta ſufficiat,
dubium non eſt[k]. Sed & magna ſuſpicio il 24
lic, ad ſemiplenam probationem alludit.
Cæterùm & plenè nocet confeſsio extra 25
iudicium abſente parte, ſi iurata ſit[l], ma-
gna etenim vis eſt iuramenti[m], aut etiam 26
ſi geminata[n], arguit enim ſecunda confeſ- 27
ſio animi deliberationem quandam maio
rem[o]. Sed & quod dicitur, cōfeſsionem ſi 28
ne cauſa, confitenti minimè nocere, latiùs
ſic declarari oportet, aut enim iudicialis
confeſsio eſt, aut extra iudicium. Illa ſine 29
dubio nocet[p], vt omnes fatentur[q], Sed vt
iudicialis

de fi. inſtr.
a Gl. in d. c. ſi cautio. Iaſ. hic col. 1. Alexā. 2. vol. cōſ. 180. colum. 3.
b Iaſ. in l. ſtipulatio. §. ſi ſtipuler. n. 10. ff. de ver. oblig. gl. 2. in §. alteri. inſt. de inut. ſtipul.
c l. 3. titul. 8. lib. 3. ord.
d in l. tres fratres. vbi Bart. in. 1. opp.
e l. capite quinto. ff. ad l. Iul. de adult. c. fi. de ſucceſſ. ab inteſta.
f Iaſ. in repe. l. admonendi. nu. 158. ff. de iuiuran.
g Bern. regu. 86.
h Luc. de pe. in l. 1. C. de numer. & actu. lib. 11.
i l. fi. titu. 13. par. 3.
K Gl. ī l. ſi qs alicui. in gl. cō uictus. C. ad l. Iul. maieſt. gl. fi. in l. fi. ff. de quaſt. vbi Barte. nu. 6.
l Bal. in rub. C. res iter ali. act.
m l. cū pater. §. filius matrē. ff. de leg. 2.
n Bar. in l. cū ſcimus. C. de agric. & cenſ. lib. 11.
o l. 2. C. de plus petitio.
p Glo. pen. ad fi. ī l. 1. ff. de inter. act. gl. ī l. certū. in gl. nō puto. poſt pri. ff. de cōfeſſ. gl. 1. in c. 2. de confeſſ.
q Fel. ī d. c. ſi cautio. nu. 10.

30 iudicialis ſit, non ſatis eſt in iudicio factã, niſi coram iudice fiat, aut coram eo, cui iudex receptionem eius cõmiſerit, hoc amplius & in figura iudicij facienda eſt, vt Accurſius[a] verè[b] ſentit, cui alij aſſentiunt[c], iu-
31 dicialem porrò nocere mirum adeò non
32 eſt, ſiquidem efficaciora ferè ea eſſe ſolẽt,
33 quæ iudicij calore foventur[d]. Extraiudicialis certè non nocet[e], cumque ſine cauſa
34 emittitur, indiſcreta vocatur[f], niſi ad li-
35 berandum quis profiteatur, vt in hac lege,
36 liberatio enim ipſa cauſæ vicem habet.
37 Sed id quoad iura tantùm perſonalia,
38 non quoad realia[g], vt diximus. Præterea & cùm quis iure proprio, non cùm iure alterius cõfitetur, verbi gratia procurator[h].
39 Sed & extra iudicium confeſsionem factã ſemiplenè nocere, Accurſij[i] notanda[k] & approbata ſententia eſt[l]. Tandem & hoc
40 credidit Baldus[m], ſi confeſsio in inſtrumẽto guarẽtigio (vt vocant) fiat, nocere eam
41 confitenti, quia videlicet, id genus inſtrumenta, iudicij inſtar obtinere creduntur. At repugnat ſibi ipſi idem ſcriptor[n], & regulæ etiam hoc caſu inhæret, repugnantiam Rodericus[o] è noſtris notat, neq; diſſoluit. Ego Imolæ[p] probo concordiã, quã
42 & Iaſon[q] ſequitur, referre ſcilicet, quibus verbis lex lata eſt. Si enim eiuſmodi inſtrumentis exceptionem aliquam non poſſe opponi dixerit, neq; hæc opponi poterit, confeſsionis ſine cauſa factę. Quòd ſi dixerit, ne aduerſus ea inſtrumenta aliqua exceptio admittatur, tunc hæc opponi ſat po-
43 terit, ſecundùm quæ & lex Regia[r] declaranda eſt, quæ exceptiones contra hæc inſtrumenta, non eſſe admittẽda ſtatuit. Pone enim in inſtrumẽto publici notarij manu confecto te (ſine cauſa tamen) confiteri, eiuſq; confeſsionis executionem aduerſum te peti, an exceptionem iuuari hac poſsis, ſi non ſine cauſa extra iudicium cõfeſſus ſum? Et ego reſpondi iuuari te illa poſſe. Neq; obſtat, quòd certæ exceptiones ibi ponuntur, quæ opponi poſsint, neque enim ſimiles lex excludit[s].

a Gl. in. l. in-bemus. C. de li be. cau.
b Arg. l. po-nul. C. de fide-iuſſ.
c Bal. ĩ. l. hac conſultiſſima. §. penult. C. de teſtam. Iaſ. in l. ius iurandũ quod ex cõuẽtione. §. pupil-lus. nu. 11. ff. de iu. iur. Hippo. ĩ pract. ĩ ver. poſtquã. n. 17.
d l. pacta no-uiſſima. C. de pact.
e l. generali-ter. C. de non nume. pec. c. ſi cautio. de fide inſtru.
f d. l. cùm de indebito. §. fi.
g d. l. tres fra tres.
h l. non abſtu lit. C. ð nouat. Bal. in rub. de pac. nu. 14.
i Glo. in. l. 3. §. eiuſdẽ. ĩ gl. ſpeciẽ. ff. de te ſtib. gl. in. l. fi. in gl. vanita-te. C. de conne. fiſ. ibi. lib. 10.
K Matheſ. not. 13.
l Feli. in. d. c. ſi cautio. n. 10.
m Bal. in. l. ſi cut. C. ð repu. bare.
n Bald. in. l. ſi non ſortem. §. 1. ff. ð cõd. ind.
o Roder. in. l. poſt rẽ. f. 140. ff. de re iudi.
p Imo. in. l. fi. col. 7. verſ. 7. limitat. ff. à qb. appel. lic.
q Iaſ. hic. col. penul. & ĩ. d. l. ficus.
r l. 4. ti. 8. lib. 3. ordin.
s Dec. in. c. ex parte. de off. ð leg.

QVI prouocauit, pactus eſt intra diẽ certum pecuniã, quam tranſegerat, non ſoluta, iudicatis ſe ſatisfacturum: iudex appellationis nullo alio de principali cauſa diſcuſſo iuſtam conuentionem velut confeſsi ſequetur.

1 *Eſt & non vitam hominum verſant.*
2 *Quid & quis difficultatem intellectus huius legis mouent*
3 *Accurſij intellectus diſcuſſus.*
4 *Appellatio quomodo ſententiam extinguat?*
5 *Pactum nudum quomodo hìc proficiat ad executionem.*
6 *Appellatio ſicuti per lapſum fatalium, ita per tranſactionem videtur deſerta.*
7 *Appellatione deſerta iudex à quo exequitur.*
8 *Iudex delegans exequitur, quando cauſa delegata executioni mandanda eſt.*
9 *Appellationis deſertionẽ fieri propter lapſum fatalium, vel propter renuntiationem, vel pactum multùm refert.*
10 *Appellatione deſerta per lapſum anni vel biennij nihil coram iudice appellationis actũ eſt.*
11 *Appellatione deſerta pacto vel tranſactione conuentiones coram iudice quid operentur?*
12 *Pactum de non parendo ſententiæ habet executionem paratam ſicut ſententia.*
13 *Pactum nudum ad actionem aliquando prodeſt.*
14 *Iuſta conuentio ideſt legitima.*
15 *Conuentiones regulariter iure communi executionem paratam non habent.*
16 *Bartoli intellectus expenſus.*
17 *Executionem paratam inſtrumenta de iure ciuili multis caſibus habent.*
18 *Teſtamentum paratam executionem habet.*
19 *Depoſitum paratam habet executionem.*
20 *Stipulatio iudicatum ſolui paratam habet executionem.*
21 *Stipulationes prætoriæ paratam executionem habent.*
22 *Iuramentum habet executionem paratam.*
23 *Sententia habet executionem paratam.*
24 *Confeſsio iudicialis habet executionem paratam.*
25 *Pactum nudum executionem paratam hìc habet.*
26 *Appellatio ſuſpendat an extinguat ſententiam.*
27 *Iuſtum pactum quod dicatur?*
28 *Obligatio naturalis pacto etiam nudo tollitur.*
29 *L. Stichum. §. naturalis. ff. de ſolu.*

QVi prouocauit.) Vt vitam hominum (quod Vergilius in ludicro ait) duo mono 1 ſyllaba

ſyllaba verſant, Eſt, & non, ſic duo alia rurſus in præſenti mouent, Quid, & Quis,
2 Quid videlicet exequendum? Quis exequatur? Sunt igitur varij propter hoc intellectus, ſed duo præcipui, Bartoli vnus, Accurſij alter. Ille de executione conuentionis intelligit, hic de executione primæ ſen
3 tentiæ, de quo primùm videamus. Executioni ſecundùm eum mandabitur in propoſito prima ſententia, exequeturq; Iu
4 dex appellationis. Sed cùm primam illam ſententiam appellatio extinxerit[a], pactũ
5 verò nudum non ad obligationem efficacem, nedum ad executionem ſat ſit, quonam modo ſententiæ executio fiet? Et aiunt, vel pactum à principio quidem fuiſſe nudum, poſtea veſtitum rei interuẽtu[b]. Conueni enim, vt ſi à lite deſiſtam, des mihi centum. Condemnabitur itaq; qui pactus eſt, ex pacto. At ex ſentẽtia executio fiet, vel ſi pactum nudum ſemper proponimus, executionem ſententiæ ideo peti di
6 cunt, quia per tranſactionem ſicuti per lapſum fatalium, appellatio videtur deſerta, ac proinde ſententia reuiuiſcit, quæ antea extincta, nunc ſuſpenſa fuiſſe cẽſenda eſt. Quis ergo tũc exequetur? Et lex iudicem
7 appellationis apertiſsimè ait. Cùm autem appellatione deſerta, non iudex appellationis, ſed iudex à quo appellatum eſt, exequi ſoleat[c], quid eſt quòd hoc intellectu,
8 iudici appellationis executio tribuitur? Et reſpondent, cauſam hîc delegatam, appellatumq; (vt fieri debuit[d]) ad delegantem, eundemq́, etiam exequi. Quæ (vt alia argumenta omittam) manifeſta diuinatio eſt[f]. Et tamen fuit hic intellectus, ſaltim vſq; ad Bartoli tempora communis[g], fuit
9 & ſecundus Guilielmi, qui in iudice ordinatio intellexit, referre opinatus, appellatio propter lapſum fatalium deſerta ſit, an propter renuntiationem vel pactum. In priori enim ſpecie iudicis primi[h], in poſteriori iudicis appellationis, executionem eſſe, hîc ergo & prima ſententia executioni mandatur, & eam iudex appellationis (quamuis ordinarius) executioni mandat. Sed cùm de ratione differentiæ Iacobus et
10 Bartolus dubitent, alij hanc reddidére, quod vbi per lapſum anni vel biennij appellatio deſeritur, nihil coram iudice appellationis actum eſt, cùm verò pacto & tranſactione deſerta eſt, conuentiones coram iudice

a l. 1. §. fin. ff. ad Turpil.
b Gl. facias. § l. iuris gentiũ. in prin.
c l. 5. §. illud. C. de temp. appel. gl. 1. l. eos. in princi. C. de appellat.
d l. vnica. cũ gloſ. C. qui pro ſua iuriſd. l. 1. in prin. ff. quis & à quo appelletur.
e l. à diuo pio in princi. ff. de re iudi.
f l. ſi putator. ff. ad l. Aquil. l. ſi fideiuſſor conuentus. verſ. ignoſcendum. ff. mand.
g Bal. Ang. & Iaſ. hic.
h l. fin. §. pen. C. de temp. appel.

geſtæ, ius hoc illi tribuiſſe videri poſſunt, vt ipſe exequatur. Verùm & hæ non mino 11
res diuinationes ſunt. Quare Odofredus, nihil hîc de executione, tantùm de pronũtiatione agi contendit, & legis hunc eſſe ſenſum, iudicem appellationis, hoc declaraturum bene pronũtiatum, maleq́; appellatum fuiſſe, in quem ferè ſenſum, licèt diuerſimodè, Angelus pronuntiaturum iudicem ait, appellationem deſertam. Quæ quidem intelligentię verę ſunt, ſed & ipſę æquè diuinant, quod enim, vel minimum verbum in lege eſt, vnde ſic fuiſſe pronuntiatum colligi poſsit? Bartolus itaque non de executione ſententiæ, ſed de executio 12
ne conuentionis intelligit. Vt pactum de parendo ſententiæ, ſi tranſactioni non pareatur, habeat executionem paratam ſicut ſententia & confeſsio. Vnde duo 13
ſingularia notantur. Primum, quòd pactum nudum hîc ad actionem proderit, 14
diceturq; tunc (vt exiſtimat) conuentio iuſta, id eſt legitima, quia à lege confirmata eſt[i], quo modo & iuſta ætas, ea vocatur 15
quæ legitima eſt[k]. Secundum, quòd conuentio hæc paratam executionem habet, cùm alioqui conuentiones regulariter iure communi paratam non habeant[l]. Sic autem communiter declarant, quaſi voluerit Bartolus, conuentionem in propoſito, 16
in iudicio eſſe factam, quod ex eo colligere potuerunt, quòd ſententiæ, confeſsioni iudiciali, & ſtipulationi iudicatum ſolui, pactum iſtud æquiparauit. Cæterùm obijciunt huic intellectui Angelus, Salicetus, Fulgoſius, Romanus, ſequentia. Primum diuinationem, quòd de executione verbũ nullum hîc ſit. Sed Bartolus, non tam verbum, Sequetur, ponderauit, quàm illa, Velut confeſsi. Rurſus, diuinatorium etiam contendunt, quia non ſit, vnde colligi poſſit, conuẽtionem hanc in iudicio factã. Reſpondeo, & hoc quoq; ſatis ſignificari, eiſdem illis verbis velut confeſsi. Quanquã neque hoc ipſe mihi perſuadeo Bartolum de ſola conuentione in iudicio facta intelligere, generaliter enim loquitur, notabiliorq; eius intellectus tunc redditur, ſi de conuentione extra iudicium accipimus, nam quòd ſententiæ, confeſsioni, ſtipulationi æquiparauit, nil prorſus obſtat, quæ ſimilitudinis cauſa afferuntur[m]. Præterea & illud quoq; Bartoli intellectui opponitur,

i l. legitimæ. ſupra.
k l. quod ſeruius. ff. de cõdi. ob cau. l. cum filiuſ. ff. de legat. 3.
l l. Minor. xxv. annis cui fideicõ. in pri. ff. de minor.
m l. quod dotis. ff. de dote.

tur, quòd ſecundùm eum, magna illa diffi
cultas non tollitur, cur videlicet iudex ap
pellationis hîc exequatur[a]? Reſpondeo,
id eſſe hoc ſenſu, vel cū primis ſingulare,
quòd iudex appellationis, conuentionem
exequitur, qui ſententiam in priori inſtan
tia latam minimè exequeretur. Poſtremò
& illud opponunt, quòd iure communi cō
uentiones, aut inſtrumenta executionem
17 paratam non habent[b]. Reſpondeo verum
id eſſe, ſed multis caſibus non procedit, ha
18 bet enim teſtamentum paratam executio
nem, ſiue hæres ex teſtamento agat[c], ſiue
19 legatarij aut fideicommiſſarij aduerſus hę
20 redem[d], habet contractus depnſiti[e], ſtipu
21 latio iudicatum ſolui[f], atq; adeò ſtipulatio
22 nes cæteræ prætoriæ[g], habent iuramentū
23 vt communiter[h] traditum eſt, ſententia[i],
24 confeſsio iudicialis[k], quorum exemplo
mirum non eſt, ſi ſecundùm Bartoli intel-
lectum conuentio hęc habuerit, niſi quòd
25 hic caſus præ cæteris videtur notandus, cū
in eo cōuentio, alioqui inefficacior[l], ideſt
nuda, paratam executionem habet. His igi
tur, quæ Bartolo obijciebantur, minimè
obſtantibus, ſuus hic intellectus crebrius
receptus eſt[m]. Sanè & quod in præſentia
26 diffuſè, ſed latiùs quàm cæteri Baldus tra-
ctat, appellatio extinguat ne primam ſen-
tentiam, an potiùs ſuſpendat, frequentio-
res[n] in hunc modum diffiniunt, extingui
eam in præſens tempus, ſuſpendi inſpecto
futuro euentu, etenim ſi vel appellatio de
ſerta fuerit, vel cōfirmata prior ſententia,
reuiuiſcit illa tunc, idq; per fictionem ma-
gis quàm ſecundùm veritatem.

PACTVS eſt.) Pacto nudo, aut veſtito ſecundùm diuerſas intelligentias.

TRANSEGERAT.) Tranſactione primùm facta, pactus deinde eſt. Sed et poteſt vtrunq; de vnica conuentione intelligi.

IVDEX appellations.) Delegans ſecundùm Accurſij intellectum, aut etiam ordinarius alter, ſecundùm intellectus aliorū.

27 IVSTAM conuentionem.) Exiſtimauit
non ſemel Alciatus[o], iuſtum pactum veſti
tum eſſe, idq; eſſe quod Papinianus[p] ait,
naturalem obligationem iuſto pacto tol-
li. Coraſius[q], Iuſtum pactum, ideſt non ini
quum, non improbatum iuridicum, quo-
modo & hîc iuſta conuentio dicitur. Ego
huic quoque magis aſſentior, nam præter

a d. §. illud.
b d. l. minori. xxv. annis.
c l. fina. C. de edic. di. ad. tol len.
d Authē. de hær. & fal. §. illud. in gl. de creto. & ibi Angel.
e l. penult. C. depo.
f l. 1. ff. iudic. ſol.
g Ange. & Iaſ. colū. ſi.
h Iaſo. in l. 2. col. 1. ff. de iu. iuran.
i l. 1. C. de exe cu. rei iudi.
k l. poſt rem. ff. de re iudi. l. vnica. C. de cō feſſ.
l l. iuris gentium. verſ. igi tur nuda.
m Iaſ. hic. colū. antep. & in l. 2. nu. 18. ff. de iu. iurā.
n Pau. col. 2.
o Alciā. lib. 4. parad. c. 7. & in l. lege obue nire. ff. de ver bo. ſig. in l. pa cta nouiſsima col. 2. C. de pac.
p l. ſtichū. §. naturalis. ff. de ſolut.
q Coraſ. libr. 3. miſcellā. c. 1.

quàm quòd obligationem naturalem pa-
cto etiam nudo tolli, omnes fatentur[r], de
nudo Papinianum non minus quàm de ve
ſtito ſentire ratio ſubiecta ſat indicat, quia
(inquit) vinculum ęquitatis, quo ſolo ſuſti
nebatur, æquitate conuentionis diſſolui- 28
tur, ideſt æquitas obligationis naturalis,
æquitate alterius naturalis, quam pactum
nudum producit, nihil enim tam naturale
eſt[s]. Adde quòd & iuſtum pactum pro nō
iniquo neq; contra bonos mores, apud Pa
pinianum Bartolus primùm accepit[t]. Ad 29
de quòd & hîc iuſta conuentio, pro lectio
num differentia aut nudam aut veſtitam
comprehendit.

VELVT confeſsi.) in iudicio.

r l. ſi vnus. §. pactus ne pete ret.
s l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur.
t Bart. in l. 1. & exceptioné. §. ſi. ff. de condi. indeb.

POſt diuiſionem bonorum & æris alieni, ſinguli creditores à ſingulis hæredibus nō interpoſitis delegationibus inſolidum, vt conuenerat, vſuras acceptauerunt. actiones, quas aduerſus omnes pro partibus habent, impediendę non erunt, ſi non ſinguli pro fide rei geſtæ totum debitum ſingulis offerant.

1 *Creditoribus quando noceant pacta interpoſita inter emptorem hæreditatis & venditorem.*
2 *Solutionis receptio ab actionis intētione qua ratione differat?*
3 *Delegationum interpoſitio facit, vt creditoribus noceat pactio emptoris & venditoris hæreditatis.*
4 *Creditori tacita pactio nocet, cùm agit aduerſus eum, qui nomen eius acceperat.*
5 *Solutionis receptio creditori non nocet, quia pro hæreditarijs portionibus debitoris hæredes conuenit.*
6 *Solutionis receptio neceſſaria eſt.*
7 *Debitor inuitus non ſolùm ſolutione verùm etiam obſignatione & oblatione liberatur.*
8 *Creditori inuito fieri pro debitore ſolutio poteſt.*
9 *Acceptilatio creditorum facta in vſuris ad ſortem non extenditur.*
10 *Acceptilatio actus voluntarius eſt.*
11 *Actus voluntarij non extenduntur.*
12 *Vſurarum receptio quoad ſortem quomodo non noceat?*
13 *Vſuras ſortemq; ſimul eiuſdem temporis quis habere non poteſt.*

Impedien

IMpediẽdæ nõ
erunt.) Sed cur alibi[a] credi-
tores, qui aduerſus empto-
rem hæreditatis agunt ex-
ceptione taciti pacti, à venditore hære-
ditatis repelluntur? Et Bartolus alijq́; re-
ſpondent, quoniam qui agit, ſponte actio-
2 nes intendit, qui ſolutionem recipit, neceſ
ſariò recipit[b]. Diſtinguendi itaq; quatuor
3 caſus ſunt. Primus, cùm interpoſitæ dele-
gationes fuerint, tunc enim pactio credi-
4 toribus nocet[c]. Secundus, cùm creditor a-
git contra eum, qui nomen eius accepe-
rat, nam & hîc tacita quadam pactione, ſi
bi nocet, cùm agit[d]. Tertius, de creditore
5 eſt, qui ſolutionem recipit, ille verò ſibi
nil nocet quominus pro hæreditarijs por-
6 tionibus debitores hæredes conueniat, ne
ceſſaria enim ſolutionis receptio eſt,[e] non
ſolùm ſi vnus ex hæredibus pro cohære-
de ſoluet, verùm etiã ſi extraneus quiuis.
Proditumq́ue eſt, obſignatione atq; obli-
gatione pecuniæ debita[f], nedum ſolutio-
7 ne[g], quam extraneus faciat, debitorem in-
uitũ liberari, quomodo & paragraphi hu-
8 ius argumento, creditori inuito fieri pro
debitore ſolutio poteſt, neq; enim bonam
fidem agnoſcit creditor durus, qui non ni
ſi de manu debitoris recipere vult. Quar-
9 tus caſus, de acceptilatiõe creditorũ eſt, ea
ſiquidem ſecundũ vnum huius textus ſen
10 ſum, acceptum ferenti (quãuis actus volũ
tarius) ideò nõ obſtat, quia in vſuris facta
eſt, id eſt acceſſorijs quibuſdam, ac proin-
de ad ſortem, id eſt principale minimè ex
11 tenditur.[h] Nam & actus voluntarij, vltra
quã petatur[i], agatúrue[k] extendi non ſolẽt.
12 Cæterùm & receptionem vſurarum non
nocere quo ad ſortem hoc ſenſu procedit,
ne quo ad ſortis petitionem omnino no-
ceat, nocet tamen quantum ad dilationẽ
petendi, etenim pro eo tempore qno vſu-
ræ præſtantur, ſortis petitio non eſt, quia
eiuſdem temporis vſuras[l] ſortemq́; ſimul
13 habere quiſquam non poteſt[m]. Sed & no-
cet vſurarum receptio debitori in hoc, quod
ea ſortis promiſsionẽ præceſsiſſe arguit[n].
OFFERANT.) Hæc vera lectio eſt, ex
Florentinis pandectis, offerre itaq; nedũ
ſoluere extraneus inuito creditori pro de
bitore poteſt.

a l.2.C.de pactis.
b l. fideicommiſſa. §. ſi rẽ. de leg. 3.
c vt hic. et l. 2.C. de hæred. vel act. vend. verſ. ſi.
d l.2.C.de pactis.
e vt hic. iunc. dic. §. ſi rem.
f l. qui decem §.1.ff. de ſolut. l. cũ poſtlimi-nio.C. de Capt. ſalic. n. l. obſignatiõe. C. de ſolut.
g l. ſoluendo. C. de neg. geſ. l. ſolutionem. C. de ſolut.
h l. ſi pacto quo pœnã. l. pe tens. C. de pac. l. ex pupillari. ff. de vulg.
i Barto. in l. Titium. §. alte ro. Col. pen. ff. de admi. tut.
k l. nec oẽs. ff. ſi cert. peta.
l l. qui in fu-turum. in prin cip. infrà. l. 2. verſ. nec ma-le. ff. de doli except.
m l. lecta. ver. nec ante. ff. ſi cert. peta.
n l.2.C. de dot. promiſ.

PAter, qui dotem promiſit, pactus eſt
vt poſt mortem ſuam in matrimonio
ſine liberis defuncta filia portio dotis a
pud heredem ſuum fratrẽ remaneret.
ea conuentio liberis à ſocero poſtea ſu-
ſceptis & hæredibus teſtamẽto relictis
per exceptionem doli proderit: cum in-
ter contrahentes id actum ſit, vt hære-
dibus conſulatur: & illo tempore, quo
pater alios filios non habuit, in fratrem
ſuum iudicium ſupremum contuliſſe
videatur.

1 *Remaneo verbum commune eſt.*
2 *Legata an conſeruentur filio præterito à patre ignoranter?*
3 *Auth. ex cauſa. C. de liberis præteritis. an habeat locum in præteritione paterna.*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *Legitimatio naturalis, vel ſpurij an reuocetur ſi poſtea filios legitimos & naturales pater ſuſcipiat?*
6 *Exceptio doli quomodo hîc opponatur?*
7 *Renuntiari an poßit beneficio legis, qua donationes reuocantur?*
8 *Communes opiniones contrariæ.*
9 *Mandatum Epiſcopo an ad ſucceßorem eius tranſeat?*
10 *Heredem appellans in diſpoſitione inter viuos an videatur eum heredem facere?*
11 *Vltima voluntas an ſit dicenda nominatio vtcunq; facta ad pias cauſas, vel fauore militum, vel inter liberos.*

PROMISIT.)
Genero.
REMANERET.) Haloã-
der legit maneret, ſed priorẽ
lectionem vetuſti codices & Pandectæ
Florentinæ confirmãt. Dupliciter autem
exponi põt, dote nõ ſoluta propriè, dote
ſoluta impropriè, eſt eñ verbũ hoc ex eo
rũ numero quæ cõia dicuntur, & vel dire 1
ctò, vel per obliquum accipi poſſunt[o].
LIBERIS.) Et datiui & ablatiui caſus
hæc eſſe poſſunt.
POSTEA SVSCEPTIS.) Colli-
git Bartolus argumentnm vt filio à patre 2
præterito ignoranter, legata ex Nouella
Iuſtiniani cõſtitutione[p], non conſeruen-
tur. Quæ opinio & verior[q], & magis admiſ
ſa eſt[r], quicquid Accurſius[s] ſentiat, niſi quod
hui' opinio, nõ paucis caſibns ſuſtineri po
teſt, quos Imola, Iaſonq́; notant. Sed nun-

o l. ſi cùm ante. C. de donat. ante nupt.
p auth. ex cauſa. C. de lib. præte.
q hic. & l. ſi vnquam. C. de reuoc. donat. l. ſi cùm vel in vtero. C. de to ſta. mili. l. generaliter. §. cũ aũt. C. de inſtitu. & ſubſti. l. cum auus. ff. de condit. & demonſtrat.
r Imo. in l. ſi lio. on. 16. ff. de iniuſ. rup. Iaſ. in d. auth. ex cauſa. nu. 4.
s gloſ. ſi. in l. vxorem. ff. de manu. teſta.

quid (quod tanquam non dubium ſuppo-
3 nere Bartolus hîc videtur) verum ne eſt,
nouellam conſtitutionem in prçteritione
patris procedere? Et Accurſius negat[a].
Quid igitur? præteritionis verbum ad ma
4 trem aut aſcendentium per lineam mater
nam referri credit, quam opinionem Cy-
nus[b] cõmunem ait. Raphael (vt Corneus[c]
refert) vel ineptior, qui veram contendit,
vt De⁹ in cœlis eſt. Cæteri enim crebrius[d]
contrariam ſecuti ſunt, generaliter enim
5 de cauſa præteritionis lex loquitur. Sed
quid ſi naturalem aut ſpurium pater legiti
mari faciat, deinde legitimos & naturales
ſuſcipiat, an legitimatio reuocabitur? Et
reuocari, Gulielmus Albericuſque credi
dere, contra quos crebrior opinio eſt[e]. Si-
quidem filij poſtea ſuſcepti ſtatum natu-
ralis mutare nõ poſſunt, quamlibet diſpo
ſitiones circa bona reuocentur.
6 PER EXCEPTIONEM
doli.) Dote ſoluta, ea exceptio marito da-
bitur, ſi is à teſtatoris fratre conueniatur.
Dote verò non ſoluta, filij teſtatoris mari-
to eam exceptionem opponunt.
I D actum ſit.) Quid ſi & hoc ageretur, vt
licèt liberis ſuſceptis dos apud fratrem ma
7 neret? Et quæſtio in eo ſita eſt, an etiam be
neficio legis[f], qua donationes reuocãtur,
renuntiari poſsit. Quòd Oldradus[g] negat,
neque deſunt, qui eam opinionem com-
munem credãt[h]. At eſt cõtraria receptior[i]
8 quam & ipſe ſequor. Igitur & in propoſi-
to idem dicendum erit. Sit tamen in hoc
deliberationi locus.
V T HAEREDIBVS conſu-
9 latur.) Argumentum Accurſius hinc ſumi
dicit, vt mandatum epiſcopo, à Summo
Pontifice, ad ſucceſſorem epiſcopi tran-
ſeat, diſtinguique oportere Bartolus cre-
dit, noĩe proprio, an appellatiuo, an vtroq;
cõmiſſio fiat. Quam opinionẽ Iaſ.[k] ſimpli
citer communẽ fatetur. Ego cum alijs la-
tiùs diſtinguebam[l], ſed illa nunc repeten-
da non ſunt.
10 I V D I C I V M ſupremum.) Notat
Bartolus, ſi quis in diſpoſitione inter vi-
uos, alium hæredem ſuum appellet, vide-
ri eum hæredem facere, & iudicium ſuum
ſupremum in illum conferre. Sed id Pau-
lus & multi vix eſt vt admittant, poſſunt
enim hæc, de fratris deſtinatiõe intelligi,
aut per quandam anticipationem. Et quid

a g. in authẽ. vt cùm de appe. cog. §. aliud in g. præterire.
b Cyn. in d. l. filio præterito.
c Corn. in authen. ex cauſa num. 6.
d Bald. & Imo. in l. filio. num. 7. & 13. Iaſ. in authẽ. ex cauſa. nu. 1.
e Iaſ. hic. n. 8.
f dict. l. ſi vnquam.
g Oldr. conſ. 173.
h Soci. in d. l. cũ auus. col. 19. ff. de condit. & demonſtra.
i Soci. 1. 2. vol. conſ. 263. n. 11. Tiraq. in. l. ſi vnquã. n. 86. & nu. 169. et in verſi. libertis. num. 92.
k Iaſ. hic colum. fin.
l in. l. & 94. ff. de iur. om. iudic.

ſi (quod & vero ſimilius eſt) fratrem fratri
hæredem teſtamento reliquerat, cùm fi-
liam nuptui tradebat, vnde meritò hære-
dem appellauit? Quod ipſe probo. Sed nũ 11
quid ad pias cauſas[m], fauore militũ[n], inter
liberos[o] nominatio vtcunque facta, ad vlti
mam voluntatem refertur? Et Bartolus in
præſentia credidit, ſed res cõtrouerſa eſt,
vt Iaſon notat. Ego hoc ſecurius opinor,
vt his caſibus id ita demum procedat, cùm
non extra expreſſa in iure trahantur, alio
qui corruet ferè teſtamentorum pote-
ſtas[p].

m c. ſi. de ſucceſ. ab inteſta.
n l. licet. C. de pact.
o l. hac conſultiſsima. §. ex imperfecto. C. de teſtam. l. fi. C. famil. h.
p l. hæreditas C. de pact. conuent.

XLI. IDEM, Libro vndecimo Reſponſorum.

INTRA ILLVM DIEM DEBITI PARTEM MIHI SI SOLVERIS, ACCEPTVM TIBI RESIDVVM FERAM, ET TE LIBERABO. licet actionem non habet, pacti tamen exceptionem competere debitori conſtitit.

1 *Contractus innominati non per modum tantùm, verùm per conditionem concipi poſſe.*
2 *Communes opiniones contrariæ.*
3 *Pactum nudum fauore liberationis non ſemper actionem parit.*
4 *Pacta nuda legis auxilio non veſtiuntur ſiue ad obligandum ſiue ad liberandum ordinentur.*
5 *Pactum rei traditione veſtitum an ad actionem ſemper proficiat.*
6 *Pacta nuda rei interuentu an ſemper veſtiantur.*
7 *Accurſij opinio expenſa.*
8 *Contractus innominati à modo implendi an à modo ineundi iudicentur?*
9 *Actio de dolo non ſemper datur ex cõtractu innominato facio vt des.*
10 *Contractus innominatus facio vt des aliquã do actionem de dolo, aliquando præſcriptis verbis producit.*
11 *Actio de dolo cum quibus remedijs non concurrat.*
12 *Certi condictio generalis, & actio de dolo cõcurrunt.*

13 *Exce-*

13 *Exceptio doli cum alijs aut actionibus aut exceptionibus bene concurrit.*

1 INtra.) Notant Accurſius & Bartolus ex his verbis, contractus innominatos non per modum tantùm, verùm & per conditionem concipi poſſe. Variat idem Accurſius[a]. Doctores (Bartolo teſte) in ea opinione ſunt, vt ſi ex eo quod per cõditionem apponitur, aliquid parti adſit, per conditionem concipi poſ-
2 ſint. Sed Bartolus generaliùs (ſi conditio impleta ſit) per conditionem eos concipi poſſe, quæ ſententia videtur magis communis[b].

a g. in l. ſi quis cum debitore. ff. de iur. iur.

b Iaſ. in l. naturalis. in princip. col. 2. ff. de praeſ. ver. & in d. l. ſi quis cum debitore. colum. 2.

LICET actionem non habeat.) Et ſi pactum nudum cùm ad obligandum tendit, actionem non pariat[c], videri tamen po-
3 tuit, aliud dicendum, fauore liberationis[d]. Sed contrà eſt, vt hîc Angelus notat, quòd
4 pacta nuda legis auxilio non veſtiantur, ſiue ad obligandum, ſiue ad liberandum (vt inquit Angelus) ordinentur, idque ſiue pactum ad liberandum in præſens conceptũ ſit[e], ſiue in futurum, quomodo hîc accipitur, in quo illud meritò Bartolus notat, quòd cùm pactum de liberando in futurum ſit, producit tamen exceptionem in præſenti. Secunda dubitandi ratio inde ſu-
5 mitur, quòd pactum hîc rei traditione, id eſt ſolutione veſtitum[f], [illegible] actionem proficere debuit. Sed decidendi ratio vera illa eſt, quòd traditio hîc fieret ex neceſſitate conuentionis præcedentis. Quare & illud receptum eſt, vt ſiue in continenti, ſeu ex interuallo traditio fiat, pactum in hac lege non veſtiat. Sed & illud hinc Bartolus & alij notant, per contrarium, ſi neceſſitas tradendi non omnino ſubeſſet, (puta quia obligatio naturalis tantùm contracta eſt, vel debitor dilationem haberet) pactum eo caſu traditione veſtiri. Tertia denique ratio dubitationis inde ſumitur, quod
6 pacta nuda rei interuentu, ſiue implemento conditionis veſtiri ſoleant[g]. Sed cõmuniter, huic quoq; difficultati reſpõdent, ceſſare etiam illa veſtimenta, cũ ex neceſſitate conuentionis præcedentis interuenit,
7 vel impletur conditio. Nam quòd Accurſius ceſſare actionem hîc dicit, quia contractus fuit innominatus facio vt des, vnde actio de dolo naſcitur, quæ ceſſat, ſi alia remedia ſubſint, expendẽdum eſt. Aut enim contractus innominati, do vt facias, & facio vt des, à modo implendi & non à 8
modo ineundi iudicantur, aut quod eſt receptius in quolibet, duo contractus ſunt, ex parte dantis do vt facias, ex parte faciẽtis, facio vt des, de quibus opinionibus dixi ſuprà ſuo loco ſatis[h]. Sed ſiue hoc ſiue illo modo cognoſcatur, nil certè vetat, quin hic contractus non minus, do vt facias diceretur, quàm facio vt des. Quid quod 9
actionem de dolo dari ex facio vt des non erit perpetuum, competit enim ea vbi daturus dare ceſſat, non ſi det[i]. Competit inſuper actio præſcriptis verbis ex facio vt 10
des, cùm dare ceſſat, ſed ei ex facto facientis aliquid adeſt, quæ omnia (quoniam alibi à me latiùs tractata ſunt) nunc repetenda non erunt, tantùm illud in propoſito non omiſero, actionem de dolo (vt Bartolus ſentit) non competere, cùm alia reme- 11
dia dentur, verbi gratia actio ſpecialis[k], exceptio, officium iudicis[l], concurrere tamẽ eam cum certi condictione generali[m], ex 12
Accurſij opinione, quam omnes probãt[n]. Sicut & illud conſtat[o], doli exceptionem 13
cum alijs aut actionibus aut exceptionib[9] rectè concurrere.

c l. iuris gentium. verſic. igitur. ſuprà.
d l. arrianus. ff. de actio. & obligat.
e l. tale pactũ in princip. ĩi.
f l. legem quã l. traditionib[9] C. de pact. l. diuiſionis. l. itra diriumbas. infrà.
g l. iuris gentiũ. §. 1. ĩ. l. ex placito. l. reb[9]. C. de rer. permut.
h in l. iuris gentium. §. & ideo.
i d. verſi. & ideo.
k l. 1. §. fin. ff. de dolo.
l g. in l. de tutela. in g. probata. C. de reſtit. in integ. l. diuus. ff. de reſtit. in integr.
m g. in d. l. 1. §. 1. in gl. ciuilis. ff. de dolo.
n Iaſ. in l. certi condictio. in princ. n. 20. ff. ſi cer. petat.
o l. apud celſum. §. labeo. et ſi ex ſtipulatu ff. de do. excep. Ang. in prin. inſt. de excep. num. 20.

XLII. IDEM, Libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

INter debitorem & creditorẽ conuenerat vt creditor onus tributi prædij pignorati non adgnoſceret, ſed eius ſoluendi neceſſitas debitorem ſpectaret. talem conuentionem quantum ad fiſci rationem nõ eſſe ſeruandam reſpondi: pactis etenim priuatorum formam iuris fiſcalis conuelli non placuit.

1 *Tributarij prædij poſſeſſor ad functiones & tributa tenetur.*
2 *Fiſco non præiudicant conuentiones factæ inter creditorem & debitorem.*
3 *Immunitas à tributis vni præſtita, an cæteros oneret?*
4 *Hæres præterita tributa præſtat.*
5 *Legatarius tributa ſoluit.*
6 *Vſufructuarius in dubio ſoluit tributa.*

1 NON eſſe ſeruã-
dam.) Tributarij prædij poſ-
ſeſſor ad functiões & tributa
tenetur[a], neq; fiſco conuẽtio-
2 nes inter creditorẽ debitorẽq; factæ præiu
dicant, ipſis inter ſe præiudicãt[b]. Si itaq; fa-
bro villa immunitatem à tributis promit-
tat, villa ciuitati aut domino pro fabro ex
3 oluet[c]. Contrà ſi dominus, vni ex vicanis
aut ciuibus immunitatẽ à tributis præſtet,
qui decem contribuere ſolitus ipſe ſit, cũ
omnes ad centum tenerentur, vicani, ſiue
ciues tanto minus, id eſt nonaginta præſta
4 bunt[d]. Sanè hæres præterita vectigalia, ſa-
5 laria, & tributa præſtat[e], legatarius futura[f],
6 vſufructuarius in dubio, non proprietarius
ea ſubiturus eſt[g].

a l. in ſumma C. de pignor. l. l. ſi. C. de præd. & omnib. reb. nauic. lib. xj. l. 1. l. ſi C. ſine cẽ. vel reliq. l. imperatores. ff. de public.
b l. epiſtola. §. fin. infrà.
c §. in. l. vacuatis. i. §. 1. & decor. lib. x. Aug. hic.
d l. omnes. C. de anno. lib. x. l. actores. C. de exac. tribut. li. x. Angel. in l. ſi vnus. §. it[e] ſi pactus. ī.
e l. apud Iuliam. §. hæres. de legat. 1.
f l. quæro. ff. de vſu. & vſuf. leg. l. hactenus. §. 1. ff. de vſuf.
g l. ſi pendentes. §. ſi quid cloacary. ff. de vſu fruct.

XLIII. PAVLVS, Libro quinto Quæſtionum.

IN emptionibus ſcimus quid
præſtare debitor debeat, quid
q; ex contrario emptor. quòd
ſi in cõtrahendo aliquid exceptum fue
rit, id ſeruari debebit.

1 *Subſtantialia contractus quæ dicantur?*
2 *Naturalia contractus quæ ſint?*
3 *Accidentalia contractus quæ vocentur?*
4 *Pacta contra ſubſtantialia naturalia vel accidentalia contractus quando valeant?*
5 *Pacta ſuper ſubſtantialibus ſemper ineſſe dicuntur.*
6 *Pactum vbi fit contra ſubſtantialia, nouus cõtractus eſt.*
7 *Subſtantialia contractus arbitrio alterius nõ committuntur, naturalia vel accidentalia cõmitti poſſunt.*
8 *Pacta contra ſubſtantiam matrimonij carnalis vel ſpiritualis non valent.*
9 *Monaſterium ingreſſus pacto ſibi propria retinere non poteſt.*
10 *Monacho repugnat habere proprietatem.*

1 ID ſeruari debe-
bit.) In contractibus ſubſtantia
lia quędam ſunt, ſine quibus cõ
tractus fieri non poteſt, vt in emptione pre
2 tium[h]. Quædam naturalia, quæ etiam ſi
non exprimantur, de natura tamen con-
tractus appoſita intelliguntur, vt in vendi
3 tione præſtatio euictionis[i]. Quædam ac-
cidentalia, cuiuſmodi in venditione fun-
di, promiſsio ſeruitutum, quæ fundo de-
beantur[k]. Pacta igitur contra ſubſtantialia 4
contractus non valent[l], cõtra naturalia ſeu
accidentalia valebunt, quod hęc lex ſigni
ficat. Hinc eſt, vt quæ ſuper ſubſtãtialibus 5
fiunt, ſiue in continenti, ſeu ex interuallo
fiant, ineſſe dicantur[m], vt ſi contra ſubſtan 6
tialia pactum fiat, nouus cõtractus eſſe in-
cipiat[n], ſi eſſe poteſt, quæ Accurſij[o] & cre-
brior opinio eſt, vt ſubſtantialia, arbitrio 7
alterius ſeu extranei committi nequeant,
naturalia accidentaliaq; poſsint[p]. Vt neq;
paciſci in matrimonio carnali, contra ma- 8
trimonij ſubſtãtiã maritus & vxor queãt[q],
neq; in ſpirituali, contra religionis ſubſtã-
tiam, qui religionem ingrediuntur. Quo
circa receptum eſt, ſi quis monaſterium in 9
grediatur hoc pacto, vt ſibi proprium reti
neat, ingreſſum quidem valere, pactum vi
tiari[r], etenim proprietatem habere mona 10
cho repugnat vſq; adeo, vt qui in vita pro-
prium habuiſſe conuincantur, in ſterquili
nio ſepeliendi ſint[s].

h l. 1. l. nec emptio. l. in venditionibus. ff. de contrahen. emptio.
i l. non dubitatur. C. de euic. l. ſi in princ. ff. de euic.
k l. in vendẽdo. ff. de cõtra hen. empt. l. ponol. ff. de euic.
l l. pacta conuenta. ff. de cõ trahẽ. empt. l. cum precario. 1. ff. de prec.
m l. iuris gentium. §. adeò. ī. Paul. in. l. 1. C. quan. lic. ab empt. diſce.
n l. vbi ita donatur. ff. de do na. cauſ. mort. vbi Bart. in 2. oppo.
o §. mag. poſt princ. in. d. l. pacta. & ibi ſalic.
p l. hac venditio. l. quod ſæpe. §. 1. ff. de cõ trah. empt. Salic. in. l. ſi ſic. eo. 1. ff. de lega. 1.
q c. vls. de cõ dit. appoſ.
r §. in authẽ. de monach. §. illud. §. in authen. ingreſsi. C. de ſacroſ. ec cleſ. gl. in. l. ſi pater. in. gl. 2. ſuprà. & adep. §. in. c. ſolet. 32. q. 2. Doc. in. d. repit. fin.
s c. cũ ad monaſterium. in princ. de ſtat. mona. Imo. in l. defuncto. colum. 1. ff. de publi. iud.

XLIIII. SCAEVOLA, Libro quinto Reſponſorum.

CVM in eo eſſet pupillus, vt ab
hęreditate patris abſtineretur,
tutor cum pleriſque credito-
rib⁹ decidit vt certã portionẽ acciperẽt.
idem curatores cum alijs fecerũt. quæ
ro an & tutor idemq; creditor patris eã
dem portionem retinere debeat. Reſpõ
di eum tutorem, qui cęteros ad portio-
nem vocaret, eadem parte contentum
eſſe debere.

1 *Tutor pupilli quando poſsit eſſe qui creditor ipſius eſt?*
2 *Creditor hæreditatis iacentis curator bonis dari poteſt.*
3 *Curatorum appellatio quos hîc comprehẽdat?*
4 *Tutorum & curatorum cum creditoribus pupilli tranſigentium ſi & ipſi creditores ſint, quomodo partes conſyderentur?*
5 *Tutori ſuum officium damnoſum eſt.*

IN eo eſſet.)
Eius propoſiti.
ABSTINERETVR.)
AEris alieni metu.
TVTOR.) Tutor pupilli, qui ip- 1
ſius creditor eſſet olim ſine diſtinctione
eſſe

eſſe poterat, ideſt ſiue debitum tutela, ſeu
contrà tutela debitum fortè præcederet,
hodie[a] ſi debitum præcedat, tutor non eſt,
erit ſi poſt tutelam contractum ſit. Sed &
mater auiaq́; tutrices ſunt, etiã ſi credito
res ſint[b], & ſi debitum valde modicum[c] ſit,
poterit quis eius tutelam adminiſtrare, cu
ius creditor eſt[d]. Idemq́; Baldus ait, ſi de-
bitum finiatur[e], redibit enim creditor ad
tutelam. Poteſt & teſtamento dari tutor,
is qui pupilli creditor ſit, cùm enim eius
ſit fides à patre approbata, nil vetat credi-
torem eſſe, quæ opinio (Baldo hîc aucto-
2 re) aduerſus Accurſium[f] cõmunis eſt. De-
niq;, & poteſt creditor hæreditatis iacen-
tis, dari curator bonis[g], neq; id iure nouiſ-
ſimo immutatum[h] eſt, vt Albericus notat.
DECIDIT.) Tranſegit.
IDEM curatores cum alijs fecerunt.)
3 Accurſius de curatoribus intelligit, qui tu
toribus adiungãtur. Haloander hanc clau-
ſulam de medio ſuſtulit. Ego delendam
non cenſeo, nam & eam Florentinæ Pan-
dectæ non reſpuunt, accipio autem hîc
curatores, eoſdem qui nondum viri poten
ti tutores fuiſſent, quod Scæuola[l] idem a-
lio in loco apertiſsimè oſtendit.
4 EADEM parte.) Quid ſi exterorũ par
tes diuerſæ ſint? Et Accurſius, mediũ tenẽ
dum exiſtimat, mandantis, mandatarijq́;
ſingulari exẽplo[k]. Baldus[l] & alij, plurimũ
partem conſyderandam. Sed vtraq; opi-
nio facilè ad concordiam reduci poteſt.
5 CONTENTVM eſſe debere.) Et
hîc tutori ſuum officium damnoſum, vt de
ciſioni cum creditoribus particulatim ab
eo factę ſtare ipſe teneatur, cui alioqui cre
ditores, ſi de remittendo debito conueniſ
ſent, nocere iure communi poterant[m].

a auth. minoris. C. qui tuto. da. poſſ.
b auth. vt ſi. ne prohib. ma.
c l. ſcio. ff. de reſti. in integ.
d l. ab ætat. §. dat remiſſionem. ff. de ex cuſ. tuto.
e l. ſi impuberi. ff. de tuto. et curato. dat. ab his.
f g. in l. pater filio. in. gl. i. ff. de procur. g. in auth. vt hi q obligatas. i. gl. ad curationem
g l. debitor. vbi Alber. ff. de nego. geſt.
h d. authen. minoris.
i l. cùm hæreditas. ff. de ad mi. tuto.
k l. ſi fundũ cum. l. ſeq. ff. manda. Iaſ. in §. ſequent. nu. 36. inſt. de act.
l arg. d. l. cùm hæreditas.
m l. & ſuum ſupra.

XLV. HERMOGENIANVS
Libro ſecundo, Iuris epitomarum.

DIuiſionis placitum niſi traditione, vel ſtipulatione ſumat effectum, ad actionem, vt nudum pactum, nulli prodeſſe poterit.

1 *Diuiſio generis nomen eſt.*
2 *Diuiſio cur dicatur contractus innominatus?*
3 *Traditione facta obligatio & liberatio aliquãdo reſultat.*
4 *Effectus diuerſos aut contrarios vnus actus aliquando inducit.*

DIVISIOnis.) Diuiſio generis nomen eſt, 1
alia enim animi[n], alia fundo
rum gratia cõmodioris cul-
turæ[o], alia ędium[p], alia hęreditatis, alia rei
communis, quò fit, vt diuiſio contractus 2
innominatus dicatur, non reſpectiuus, ſi-
cut & permutatio, tranſactio, pactum, de
quibus ſupra à me dictum eſt[q].
PLACITVM.) Sic alibi placitũ per-
mutationis[r].
TRADITIONE.) Sed cùm tradi- 3
tione tradens liberetur, & eum cui tradi-
tio fit, ſibi obliget, quid eſt, q̃ vnus hîc act᷒
diuerſos aut potiùs contrarios effectus in
ducit[s]? Et dupliciter ob hoc doctores diſ-
ſoluunt, primũ, traditam hîc à ſocio rem 4
aliam non communem, ſecundum traditã
partem communis, eiusq́; reſpectu libera-
tionem naſci, alterius verò reſpectu, eum
obligar, icui traditio fit.

n l. 1. §. conuentionis. ſuprà.
o l. cains. §. fi. ff. de legat. 2.
p l. ſolutum. § ſolutam. ff. de pign. actio.
q in l. iuriſgẽtium in princ.
r l. ex placito. C. de re. perm.
s l in numerationibus. ff. de ſolut.

XLVI. TRIPHONINVS Libro ſecundo
Diſputationum.

PActum inter hæredem & legatarium factum ne ab eo ſatis accipiatur, cum in Semeſtribus relata eſt conſtitutio Diui Marci, ſeruari in hoc quoque defuncti voluntatem: validum eſſe conſtat. nec à legatario remiſſa hæredi ſatiſdatio per pactionem, ex pœnitentia reuocari debet: cum liceat ſui iuris perſecutionẽ, aut ſpẽ futuræ perceptionis deteriorẽ conſtituere.

1 *Semeſtria Diui Marci quæ ſint?*
2 *Theophili locus.*
3 *Argumentum à teſtamentis ad cõtractus & contrà.*
4 *Falcidiam teſtator olim remittere nõ poterat, hæres poterat & cur?*
5 *Falcidiam teſtator cur hodie prohibere poſsit?*
6 *Trebellianicæ quartæ retentionẽ an poſsit prohibere teſtator.*
7 *Leges correctoriæ quando extendi poſsint?*
8 *Cautionem, vel ſatiſdationem de legatis præſtandis legatarius & teſtator remittunt.*
9 *Cautionem de vtendo fruendo boni viri arbitrio legatarius & teſtator non remittunt.*
10 *Cautionis de legatis præſtandis & de vtendo fruendo differentia.*
11 *Inuitari ad delictum quis non debet.*

 12 *Vſus*

bus exemplis figurat, in priori, res integra non eſt, in poſteriori erat, eiq; fortes oppoſitiones obſtant.

CONVENTIONIS exceptione.) Sed cũ traditione facta hic nec poſsideat, nec dolo poſsidere ďſierit, quid eſt ꝙ ipſo
2 iure tutus non eſt? Et cõmuniter exceptionem conuentionis accipiunt, exceptionẽ intentionis ſiue facti propter cõuentionẽ, quæ expoſitio noua nõ eſt[a]. Verùm & hoc ſenſu, in priori legis exemplo exceptio intentionis, in poſteriori propria cõuentionis exceptio obſtabit, neq; id item in iure noſtro nouũ[b]. Sed mihi Iaſonis placet conſideratio admonentis, etiam in priori exẽplo, de exceptione propria conuentionis nos poſſe intelligere, ſiquidem vẽdicatio domino datur, etiam ſi conuentus fundũ non poſsideat, declarabiturq; actor dominus, reus verò abſoluetur, effectuſq; ſentẽ
3 tiæ huius declaratoriæ hic erit, vt ſi quando reus poſsidere repertus ſit, abſq; nouo proceſſu, ſententia illa aduerſus eum executioni mandari poſſit. Quæ Accurſij[c] ſententia eſt cum primis notanda[d], quæ tamẽ ita demum procedit, ſi reus quo tempore cõueniebatur, in iudicio, vel extraiudiciũ poſsidere ſe dixerat[e]. Cæterũ hęc vt primo legis intellectui obſtant, ſic & ſecũdo, ſolutiõe em eius, qđ debetur, vel alterius rei creditore nolẽte, ipſo iure obligatio tollitur[f], quo ergo reo pacti cõuenti exceptio? Igiť Bartol[g], cui alij aſſentiũt, tres caſus diſtinguit, aut em creditori ſoluitur, & tũc ſiue idem, ſiue aliud eo volente ſolutum ſit, liberatio contingit: aut idem debitum, & tunc, ſiue ei idem, ſiue alij ſoluatur, ipſo iure etiam debitor tutus erit[g]: aut aliud alij creditore volente ſoluitur, & liberatio nõ ipſo iure, ſed ope exceptionis contingit[h].

PER TE non ſtaret.) Cũm hoc pactũ de re alij tradenda, vim mandati habeat[i], quid eſt quòd reuocari vr mandatum non
5 potuit? Et Bartolus quum gratia poſſeſſo-
6 ris vel debitoris mandatum ſit, conſilium potiùs eſſe notat[k], ac proinde neque acti-
7 uè neque paſsiuè obligare[l], ſicuti neque leges, quæ conſilium dant, vel in foro, vel ad peccatum obligant[m]. Cur igitur in præſentia obligatur mandans ne re integra re
8 uocet, qui gratia poſſeſſoris mandauit? Et reſpondet idem, (neque eſt qui diſſentiat) quia de re mandantis mandatum eſt, quã cùm poſsideret alter, videtur velut iure quodam donationis, aut (quod mihi videtur) gratitę liberationis, poſſeſſori ius iam quæſitum, quod meritò reuocari nequeat. Quòd ſi gratia creditoris mandatũ eſſet, ſiue ex interuallo, ſiue incontinenti pactum apponeretur, & tacitè & expreſſè reuocari poſſet[n]. Sed & cùm hîc res inte- 9
gra eſſet, cur non pœnitentiæ locus eſt[o]? Et Bartolus Accurſij ſenſum obſcurũ ſic interpretatus, regulæ locum tunc eſſe ait, cùm in continenti contractus innomina- 10
tus perficitur, nõ cùm ex interuallo, vitiari enim interuallo contractum innomina- 11
rum, ſicut & ſtipulationem[p], qui intellectus, magno omnium aſſenſu communis eſt[q]. Vt obijciat tamen Socinus, quòd ali- 12
bi neque aut probatur, neque aut relatus ſit, quòdque inter contractus nominatos (quos regulariter interuallum nõ vitiat[r]) & innominatos differentiæ ratio reddi vix poſsit, præſertim cùm hi nominatorum, quibus ſimiliores ſint, naturam ſequãtur, Baldus, pœnitentiæ locum non eſſe in contractibus innominatis re integra, niſi tendant ad liberandum[s], qui mihi intellectus (& ſi à quibuſdam reprehendatur) ſat placet. Idem Baldus regulæ locum eſſe notat, cùm res integra eſt, verùm hîc integram non eſſe, quia fauore liberationis[t], oblatio habeatur loco implementi. Iaſon vbique poſt Romanum & Imolam longè aliter explicat. Nempe in contra- 13
ctibus innominatis non reſpectiuis, qui multi ſunt[v], re integra pœnitentiæ locum non eſſe, contractum hîc innominatum non reſpectiuum fuiſſe. Paulus poſt quoſdam antiquos pœnitentiæ locum hîc non fuiſſe notat, quia contractus hic (licet in- 14
nominatus) non vtriuſque tamen, ſed vnius tantùm gratia, celebratus ſit. Cùm itaque cardo diſputationis in eo verſetur, quo modo in præſentia re integra pœnitentiæ locus non ſit, Bartolus quia contractus hic (propter interuallum) innominatus non fuerit, Baldus vel quia fauore liberationis, innominati re integra non reuocentur, vel quia fauore liberationis oblatio faciat, ne res integra ſit, Paulus, quia vnius tantùm gratia contractus hic innominatus fieret, Iaſon, quia innominatus non reſpectiuus eſſet. Qui omnes ſuſtineri ſat poſsũt, & ſinguli velut limitationes regulæ

a Bar. in l. in perſonã. §. qui pecuniã. ſuprà
b l. 2. cum. gl. ff. de offi. procon ſ.
c gl. in l. ſi à te. §. 1. ff. de excep. rei iudi.
d Iaſ. hic col. fin. Are. in rubri. Inſt. de exc ept. num. 38.
e l. ſi autem in princip. ff. de rei vendi. Iaſ. in §. omnium. num. 23. Inſtit. de actio.
f in princip. inſti. quib. mo. tolli oblīgat.
g l. ſolutam. ff. de ſolut.
h hic, & l. fi. §. fi. ff. de verb. obligat.
i l. ſi cũ cornelius. ff. de ſolut. l. mandatum. C. mãda.
k d. l. ſi cũ cornelius.
l Bald. in l. 1. § ſi plures. col. 2. ff. de exerci.
m Paul. in l. legis virtus. ff de legib. Alex. in 1. conſ. 27. num. 11.
n l. hoc iure. § ſi quis dederit. ff. de dona.
o l. dedi. in prĩci. l. ſi pecuniã. ff. de condi. ob cauſ.
p l. continuus in princip. ff. de verb. oblig.
q Iaſ. hic. & in d. l. iuris gẽtium. in princ. col. fi. & in l. ſi pecuniam. col. 1. & 2. in l. dedi. §. idem erit ff. de condit. ob cau. in l. 1. § g praſens. col. 3. vbi Socin. nu. 3. ff. de ver. obli.
r l. ſi ſtipuler. §. fi. ff. de ver. obligatio.
s arg. l. quamuis. C. de trãſ.
t l. Arrianus ff. de actio. & oblıgat.
v l. ſenatus § 1. ff. de donat. cau. mor.

regulæ ſunt[a], quales & aliæ plereq; notan
tur. Pro vltimo verò & illud notari poteſt
quod Bartolus alibi[b], differentiam inter
15 cæteros contractus innominatos, & tranſ
actionem ponit, quòd hæc re integra, re-
uocari pœnitentia non poſsit[c]. Etenim ſi
in omnibus hoc, non reſpectiuis admitti-
16 mus, & in tranſactione (quæ & ipſa non re
ſpectiuus eſt[d]) admittamus oportet. Sed
me vnum, vel maximè de hoc Iaſonis in-
tellectu ſollicitat, quòd alibi Accurſio[e] o-
17 mnet dant, in permutatione re integra lo-
cum eſſe pœnitentiæ. Atquin (vt commu
18 niter etiam fatentur[f]) permutatio contra
ctus innominatus, non reſpectiuus eſt? Ni
ſi fortè in ea ſpeciale dicimus, quòd vix à
19 do vt des diſceruitur[g]. Sanè & Bartoli in-
tellectus ita declarandus videtur, vt con-
20 tractum in hac lege innominatum non re
ſpectiuum fuiſſe ſentiat, negat enim re-
ſpectiuum, non reſpectiuum non negat,
& ſi quis ab eo quæreret, ſcio reſponſurut
ſic erat, quem enim aliū diceret, pactum
hoc, cùm ſit pactū inter non reſpectiuos[h]?
Illud difficile eſt ſecundùm hunc intelle-
ctum, quòd interuallo vitiari contractus
innominatos ſupponit, quod (cum alibi
non probetur, neq, aut hîc niſi diuinādo)
21 certè quàm durum eſt. Nam & videmus
reuocari difficilius pacta de ſoluendo alte
ri in continenti apppoſita, quàm quæ ex
interuallo apponuntur[i], & efficaciora vi-
demus[k]. Nec Bartoli ſolutio placet, qui no
minatos ab innominatis (nulla ratione red
dita) differre in hoc ait,

a l. ſi ego. in prin. ff. de iu. doti. Iaſo. in l. ſi pecuniam.
b Bar. in l. naturalis. §. q ſi faciam. nu. 3.
c l. quānis. C. de tranſac.
d Bart. in l. 1. §. cōuentionis. ſuprà.
e Gl. in l. iuris gentiū. in prin. in gl. factas
f Iaſ. in l. iuris gentiū. in prin nu. 7.
g Gl. in rub. & in l. 1. C. de rer. permut.
h Gl. in l. 1. in gl. mag. ff. de actio. & obli.
i l. alumnus ff. de solut.
k l. lecta. ff. ſi cert. pet.

XXXVII. PAPIRIVS IVSTVS, Lib. II. de conſtitutionibus.

IMperatores Antonnus & Verus reſcripſerunt, debitori rei publicæ à curatore permitti pecunias nō poſſe: & cùm Philippenſibus remiſſæ eſſent, reuocandas.

1 *Reip. debita quemadmodum curatores eius remittere poſſint?*
2 *Compromittere de rebus ad Remp. pertinentibus an hi poſsint, qui res eius adminiſtrant?*
3 *Compromiſſum an fieri poſsit ſuper rebus reſtitutioni ſubiectis.*
4 *Prælatus an in ſucceſſoris pr... promittat de rebus eccleſiæ.*
5 *Minor an compromittere poſſit?*
6 *Maioratus ſucceſſor an in præiudicium ſequētis compromittat?*
7 *Compromiſſa quando ſucceſſoribus noceant?*

NON POS-
ſe.) Debitū liquidū Reip.
curatores pacto gratuito
remittere non poſſunt, be-
ne tamen ſi per negligentiam, præſcriptio
nem currere ſinant[l]. Sed & debitum non
liquidum tranſactione remittunt[m], & de-
niq; confeſsione pecuniæ receptæ Reip.
nocere ipſi poſſunt[n]. Quid de compromiſ 2
ſo? Et Angelus, neq; de iure neq; de facto
huiuſmodi adminiſtratores compromit-
tere poſſe ait. Quo exemplo & illud aiūt, 3
ſuper ijs bonit, quæ reſtitutioni ſubiecta
ſunt, compromiſſum fieri non poſſe. Sic 4
nec prælatus ſuper re eccleſiæ alienari pro
hibita, in ſucceſſoris præiudicium cōpro-
mittet[o]. Sic nec minor abſq; ſolennitate, 5
quæ in alienando requiritur, compromit-
tet[p]. Sic neq; ſucceſſor maioratus, quod ex 6
facto ſæpiſsimè reſponſum eſt[q]. Quinimò 7
vt in his ſuper dominio compromiſſa nō
fiunt, ſic neq; ſuper fructibus futuris, licèt
ſuper præteritis fiant[r]. Eò amplius & ſi iu
ratum compromiſſum fuerit, poſſeſſori in
vita ipſius, non ſucceſſoribut nocebit[s].

l l. aduerſus. C. de vſur.
m l. præſes. C. de tranſac.
n l. ne caſu. C. de defenſor. lib. 10.
o Hoſt. in ca. peruenit. de arbit. & ibi Io. Andr.
p Cyn. in l. nō ſolū. C. de ꝓdi. mino.
q Ant. in. & Abb. in. c. cū tēpore. de arb.
r Hoſti. i ſumma. tit. de arbit. §. de qua re. Abb. in. c. contingit. de tranſac.
s c. cū veniſſent. vbi Anto. de inſtitut. c. veniens. vbi Hoſt. de tranſact.

XXXVIII. PAPINIANVS, Lib. II. Quæſtionum.

IVs publicum priuatorum pactis mutari non poteſt.

1 *Vs publicum quòd ſit, quod pacto priuatorū mutari non poteſt.*
2 *Fideiuſſores dotium quare non dentur?*
3 *Fideiuſſores de dote reſtituenda an dari non poſsint?*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *Renuntiari an poſsit iuri ne fideiuſſores dotiū dentur.*
6 *Pacta odio alicuius prohibita pacto contrahentium non tolerantur.*
7 *Renuntiare an poſsit cum iuramēto legi, quæ ex cauſa publicæ vtilitatis aliquid ſtatuat?*
8 *Salmanticenſis academiæ mos in Bartoli ſcriptis interpretandis.*

9 *Legi ex cauſa publicæ vtilitatis aliquid ſta-
tuenti an poſſit renuntiari iuramento?*

IVs publicum.)
1 Naturale[a], ciuile, quo for-
ma præſcripta ſit[b], ciuile,
quod publicam vtilitatem
directò principaliterq́, reſpiciat[c], ciuile, cu
ius non ſit cauſa præcipua, paciſcentium
vtilitas, vt ea pacta, quę quia cõtra bonos
mores eſſent, vetantur[d], & ea quæ idcirco,
2 quoniam ad delinquendũ inuitant[e]. Quo
modo, & fideiuſſores dotium dari nõ poſ-
ſunt, ne perfidiæ occaſio in matrimonio
præbeatur, ea enim ratio à Iuſtiniano red
dita eſt[f], quam pleriq; ſic interpretantur,
perfidiæ occaſionem præberi, quia confi-
dere de marito, vxorquę ſe illi credidit nõ
videatur, cui fideiuſſores pro dote dãtur.
Bartolus[g] perfidiam in eo potiùs eſſe, ꝙ
hoc velut facto vxoris, maritus creditoris
fit ſeruus[h]. Alciatus[i], ad tori fidem ſiue
perfidiam retulit, facilè enim futurum, vt
mariti in vxorum pudicitia conniuerent,
dum fideiuſſoribus, quos de dote darent,
morem gerere in hoc ipſi vellent. Dari au
tem non poſſunt[k], magno omnium con-
ſenſu[l], fideiuſſores de dote conſeruanda,
3 An neq; de reſtituenda? Et hoc quoq; af-
firmat Accurſius, cui' eſt, auctore Raphaë
le[m], opinio communis. Odofredus & alij
permulti contrà de reſtituẽda dari poſſe,
quanuis de conſeruanda non dentur, eãq;
4 opinionem Imola[n] & Crotus communẽ
affirmant. Alexander[o] opinionum repu-
gnantia notata, priori aſſentit, quam &
ipſe didici magis communem[p], adeò vt
vel ſpõte marito offerẽte, fideiuſſores do
tis aut cõſeruandæ aut reſtituẽdæ, omniũ
5 conſenſu[q], dari non poſſint. Sed nunquid
iuri huic renũtiari poteſt? Et Bartolus alij
q́; negant, quia contra bonos mores tale
pactum eſſet, quod ego de renuntiatione
ſimplici intelligo, cum iuramento verò
fieri eam poſſe, frequentiores[r] cõueniũt.
Sed & permulti alij caſus notantur, in qui
bus dotium fideiuſſores dari iure poſſũt[s].
6 Iam verò quæ pacta odio alicuius prohibi
ta ſunt. pacto cõtrahẽtiũ nõ tolerãtur, cu-
iuſmodi eſt, ne mutua pecunia detur filio
familias[t], & in pignoribus pactum legis cõ
miſſoriæ, odio creditoris reprobatũ, quia
vſuram ſapiat[v]. Poſtremò, & quæ pacta à
lege prohibentur, quæue à lege ſtatuũtur 7
ex cauſa publicæ vtilitatis, quanuis princi
paliter priuatam vtilitatem reſpiciant, pa
cto mutari nequeunt[x]. Sunt & tractatus
huius variæ declarationes à recẽtioribus[y]
traditæ, ſed noſtri inſtituti pro more aca- 8
demiæ Salmanticenſis ea perſequi eſt,
quæ ad textus declarationem cum Barto
lo pertinere potiſsimùm videantur. Qua- 9
re & quod ille ſubdit legi quæ ex cauſa pu
blicæ vtilitatis aliquid ſtatuat, etiam cum
iuramento renuntiari non poſſe, ſimplici
ter verum non eſt[z], quàmlibet regulariter
locum habeat.

XXXIX. IDEM, Lib. V. Quæſtionum.

VEteribus placet pactionem
obſcuram vel ambiguam,
venditori, & qui locauit, no
cere: in quorum fuit poteſta
te legem apertius conſcribere.

1 *Obſcura ab ambiguis quantum differant?*
2 *Libellus alternatiuus qua ratione non proce-
dit?*
3 *Incerta ab ambiguis & obſcuris quomodo
differant?*
4 *Generalis ſermo ambiguus, obſcurus an in-
certus ſit?*
5 *Venditori an emptori obſcura pactio noceat?*
6 *L. ſi in emptione. in princi. ff. de contrahen.
emptio.*
7 *Interpretatio in contractibus & teſtamen-
tis per iudicem fit, in beneficijs & priuilegijs
à Principe.*
8 *Clauſula ambigua ab altera, quæ clarior eſt,
declaratur.*
9 *Filiorum maſculorum mentione prius facta
deinde de filijs, non videtur repetita qualitas
maſculorum.*
10 *Petitiones obſcuræ cur ſecundùm actoris in-
tentionem declarentur?*
11 *Interpretatio ferè ſemper fit aduerſus eos,
qui obſcurè loquuntur.*
12 *Perſuſoriè loqui.*
13 *Dolus latet in occulto ſermone.*

VETERibus.) Inter quos Labeo fuit.
OBSCVRAM vel ambi-
guam.)

a L. ius agnationis. ſuprà. b L. nemo. ff. de lega. 1. l. 1. §. ſi quis. ff. de ver. oblig. c L. ius gentium. §. ſi paciſcar. ſuprà. d l. alia. §. eleganter. ff. ſol. mat. l. ſi vnus. §. pacta quæ contra. ſuprà. e L. ſi vnus. §. illud. ſuprà. l. conuenire. ff. de pact. dot. f L. 2. C. ne fideiuſſo. dot. den. g Bar. in l. ſi cõſtãte. §. quotiés. ff. ſol. ma. h L. fideicommiſſa. §. ſi rẽ. ff. de leg. 3. l. 3. cum. gl. C. de donat. i Alcia. lib. 4. parer. c. 26. k L. 2. C. ne fideiuſſ. dot. dẽ. l Imo. i. c. cũ contingat. nu. 88. de iur. iur. m Raph. in l. ſi conſtante. §. quotiens. ff. ſo. mat. n Imo. in l. ſi conſtante. in prin. colum. 3. Crot. in 2. lect. nu. 72. o Alexã. i. §. quotiens. col. 3. p Ripa. in l. ſi cõſtante. n. 12. q Imol. in d. c. cũ cõtingat. nu. 88. Lup. in c. per veſtras. §. quinto cũ di cit. colũ. 2. cum ſeq. de donat. inter vir. & vxo. r Imo. in d. c. cum cõtingat. Alex. in d. §. quotiens. col. 3. Lup. in dict. §. quinto.

s Bald. nouel. de dote. fo. 17. col. 2. verſ. vigeſimum. t L. Tametſi. ff. ad macedo. v L. fin. C. de pac. pig. taſ. ĩ l. quæ Romæ. ĩ prin. nu. 25. et in l. ſi ita quis. §. ſcia. n. 25. ff. de verb. oblig. x l. de die. ff. de pact. dot. l. quemadmodũ C. de agric. & cenſ. lib. 11. y Alcia. Par par. Curt. in l. pacta quæ cõtra. C. de pac. z Bar. & doct. in l. ſi quis procu. ff. de fideiuſſ. in l. nemo. ff. de leg. 1.

s guam.) Cùm diſiuncta inter res diuerſas ponantur[a], argumentum Papinianus hîc præſtat, vt obſcura ab ambiguis differre opinemur. Igitur Accurſius, in eo differẽtiam conſtituit, quòd ambiguitas in oratione ſit, obſcuritas in dictione[b], atq; adeò in diſpoſitione vel generali vel alternan-
2 ti[c]. Qua ratione & libellus alternatiuus non procedere dicitur, quia obſcurum diſiunctio faciat[d], niſi quòd articuli huius reſtrictiones variæ notantur. Sed hæc in tranſcurſu. Bartolus obſcuritatem in di-
3 ctione, ambiguitatem in oratione ponit, incertudinem in generali ſermone ſiue diſiuncto, in quo Accurſium ipſe reprehendit. Mihi neutrius traditio probabilis viſa eſt. Nam (vt alia omittam) conceptio illa, Ne luminibus officiatur, ambigua primũ, generalis deinde à iuriſconſulto dicitur[e]. Non ergo obſcuritas tantùm (quod Accurſius credidit,) ſed & ambiguitas in genera-
4 li ſermone eſt, neq; generalis ſermo (quod Bartolus opinatur) incertus, ſed & ambiguus ſat dici poteſt. Alciatus[f] ambigua eſſe dicit, quæ in ambas partes agi poſſint, obſcura quæ in quamplurimas, quæ non magis conſtanter ab ea traduntur. Nam ambigua, quæ ad vtrunq;[g] & quæ ad multa[h] referri poſſint, rectè dici, notauim'. Igitur ipſe (ſi qua tenenda eſt) Baldi[i] magis traditionem amplector, is obſcuritas (inquit) eſt, quando de ſignificato non conſtat, ambiguitas quando ſignificatum multiplex eſt. Et hæc quidem cùm de verborũ proprietate agimus, alioqui (vt Accurſius & cæteri notant) ſæpiſsime hæc confunduntur, vnumq; pro alio poſitum eſt. Nam & quid mirare, qui hæc legis, ſi de obſcuro & ambiguo inter noſtros non cõuenit, cùm neq; inter ſũmos Philoſophos ſatis olim conuenerit? Chryſippus omne verbum ambiguũ dicebat, Diodorus (cui Crono cognomentum fuit) nullum, ſed ſi quæ non ſatis intelligerentur, obſcura magis eſſe, quàm ambigua[k], cuius rei Gellius meminit. lib. xj. noct. Attic. cap. xij.

VENDITORI.) Imò emptori[l]. Quæ
5 difficilis antinomia eſt. Et alij legem con-
6 trariam, eo caſu intelligunt, quo obſcuritas non in re principali eſt, ſed in acceſsione. Sed hoc frequentiores non probant, quandoq; enim etiam in acceſſorijs interpretatio contra venditorem fit[m]. Alij, illic pactum ab emptore appoſitum, hîc à venditore, quaſi contra eum pactio obſcura ſemper ſit declaranda, qui obſcurè dixit. Neq; obeſt, quòd in venditione inſulę pactum à venditore quandoq;[n] poſitum, pro eo tamen declaratur, nulla enim illic ambiguitas, ſed tacitæ hypothecæ acceſſoriam conuentionem ſecundùm principalem interpretamur[o]. Alij, pactum in lege contraria, gratia emptoris appoſitum dicunt, hîc venditoris, quod Bartolus ea ratione reprehendit, quia hîc non tam conſyderat lex, cuius gratia pactum fuerit appoſitum, quàm à quo proferatur cui hoc imputar, quòd legem potuit dicere apertius. Soluit itaq; ipſe, hîc conſtare pactum à venditore appoſitum, in lege contraria dubium eſſe, ſed quia ab emptore proferebatur, in dubio contra eum declarari ꝓ quo profertur, quia cùm pacto ſuam intentionem fundat (niſi plenè probet) ſuccumbet[p], quam rationẽ Paulus & Iaſon expreſſim probant. Iidem & cæteri ſolutionem ſequuntur. Ego & hanc & ſecundam probo, veriſimile enim eſt, ab emptore pactũ appoſitum, vt fundi venditioni Stichus accederet. Veriſimile etiã ab emptore proferri poti' quàm à vẽditore, cùm illi quàm huic ſit vtilius. Quocirca ex ſupradictis legis noſtræ regula duobus caſibus reſtringitur, vt pactio obſcura venditori noceat, niſi ab emptore appoſita ſit, aut niſi ab emptore proferatur. Sed & cùm incertitudo ex alternatiua reſultat, venditoris electio erit[q]. Sicut & cùm incerta res de certis eligenda eſt, quomodo Baldus[r] difficilem illam ſuperiorem antinomiam[s] diſſolui maluit. Præterea, & cũ diſpoſitio alioqui redderetur inutilis[t], proferenti prodeſt magis quàm nocet, quo fit vt Calẽdit promiſſum, primis debeatur[v]. Quinetiam licet in dubio interpretatio contra proferentẽ fiat, prius tamen illud inſpicitur, quod veriſimiliter actum eſt[x]. Illudq; non omittẽ- 7
dum eſt, ꝙ in contractibus dubijs ſicut & in teſtamentis[y], interpretatio per iudicem fiet, qui propter hoc principaliter adiri poteſt[z], in beneficijs verò, & priuilegijs principum, interpretatio ad principem ipſum ſpectat[a]. Declarat autem clauſulam 8
vnam ambiguam, alia quę clarior ſit[b]. Idq; vel maximè eos qui declarant, attendere oportet, niſi quòd interdum aliæ coniecturæ

a Gl. in rubr. ff. de iur. & fac. igno.
b l. ita fidei. ff. de iu. fiſ.
c l. prætor. §. quod autẽ. ff. de in. iur.
d Maria. in c. ſignificantibus. col. ũ. ſi. de lib. oblat.
e l. ſi ſeruitus. ff. de ſer. vrba. præd.
f Alcia. in l. nepos proculo. ff. de verb. ſig.
g l. in ambiguo. ff. de reg. iuris.
h l. vbi. ff. de reb. dub.
i Bal. hic. in 2. lect.
k Soci. in l. 3. ff. de reb. dub. Alcia. in d. l. nepos.
l l. ſi in emptione. in pri. ff. de cõtrahẽ. empt.
m l. cùm in lege. ff. de contrah. empt. l. ſi arborem. §. fi. ff. de ſer. vrb. præd.
n l. inſulam. ff. qui potio. in pign. habe.
o l. 2. C. per quas pſo. nob. acqui.
p l. nõ nudis. l. non epiſtolis. C. de probat. l. non hoc. C. vnde cog.
q l. ſi ita. ff. de contrah. emp.
r Bal. hic. in 1. lect.
s d. l. ſi ĩ emptione.
t l. quotiens. ff. de reb. dub.
v l. eũ qui Calendis. i prin. ff. de verborũ oblig.
x l. ſemper in ſtipulationib'. ff. de reg. iur.
y l. voluntatis. C. de fideicom.
z Bar. hic. & ĩ. l. ſtipulatio. §. in ſtipulationibus. ff. de verbo. oblig.
a l. ex facto. cum gl. interpretari. & ibi Bar. col. 2. ff. de vulg. Iaſ. hic.
b l. qui filiabus. in prin. l. ſi ſeruus plurium. §. fin. de leg. 1. l. ſi. §. cui dulcia. ff. trit. vi. oleo leg.

ſturæ fortiores ſunt. Vt in eo, qui de filijs
9 maſculis in prioribus ſubſtitutionibus mẽ
tionẽ fecerat, in poſteriori de filijs. Ex facto enim Anania[a] (Abbate licèt reclamante[b]) reſpondet, maſculinam qualitatem nõ repetitam[c], quod & Iaſon probat[d].
10 E I qui locauit) In iudicijs ſecundùm actoris intentionem obſcuræ petitiones declarantur[e], ne alioqui reo facilè ſit ſubterfugere.
I N quorum fuit poteſtate.) Obſcura & ambigua pactio illi nocet, qui legem potuit dicere apertiùs re integra[f], ſicq; fit, vt
11 ferè aduerſus eos, qui obſcurè & non planè[g] &(vt aliquando raro verbo lex ait[h])
12 perfuſoriè loquuntur, conuentiones interpretemur, dolus enim latet in ſermone ob
13 ſcuro, at qui per dictionis obſcuritatem, interpretationem ſibi reſeruat, propter dolum ſuum, ipſam in alium transfert. Quæ Baldi[i] æqua ſubtiliſq; ratio eſt.

a Ana. cõſil. 22.
b Abb. cõſil. 36.
c Arg. l. cũ pretor. ff. de iudic.
d Iaſ. in d. l. qui filiab. & in. 2. vol. cõſil. 142. col. fi.
e l. inter ſtipulantem. §. 1. ff. de ver. obli.
f l. labeo. 1. ff. de contrahen. empt.
g l. 1. §. fi. ff. d act. emp.
h l. qui libertatis. §. fi. ff. d euict.
i Bal. in. l. fi. nu. 34. C. d ba re. inſti.

XL. IDEM, libro primo Reſponſorum.

TALE pactum, PROFITEOR TE NON TENERI, non in perſonam dirigitur: ſed cùm generale ſit, locum inter hæredes quoque litigantes habebit.

1 *Pactum an ſit ſine duorum conſenſu?*
2 *Profeſſionis verbo confeſſio ſine aſſeueratio ſignificatur.*
3 *Pronomen hoc. tu. quando perſonale pactum inducat?*
4 *Executionis an obligationis verbo taxatiua dictio adijciatur quantum interſit.*
5 *Dictio taxatiua, pactum merè perſonale inducit.*
6 *Conuentiones naturaliter futurum tempus reſpiciunt.*
7 *Pacta omnia aut expreſſè aut tacitè in futurum concipiuntur.*
8 *Pactum generale qua ratione dicatur?*
9 *Pacta faciliùs in hæredem tranſeunt, quando in eis verba obligatoria ponuntur.*
10 *Confeſſio ſine cauſa fauore liberationis valet.*
11 *Enuntiatiua verba fauore liberationis extra iudicium diſpoſitionem inducunt.*
12 *Præſenti pactiones magis quàm abſenti proſiciunt.*
13 *Abſentis nomine qui confeſſionem acceptare poſsint?*
14 *Confeſſio in libro rationum facta quando creditori præiudicet?*
15 *Confeſſio ex cauſa obligationis abſenti facta, an proſit illi iure canonico?*
16 *Stipulari alteri alter quando poſſit iure canonico?*
17 *Communes opiniones contrariæ.*
18 *l. 3. tit. 8. lib. 3. ordin.*
19 *Liberatio an proficiat præſenti quo ad iura perſonalia & realia?*
20 *Confeſſio ex cauſa obligatoria quatenus proſit abſenti?*
21 *Confeſſio ex cauſa obligatoria ſatis eſt vt reus ſubijci poſſit tormentis, quamuis abſente parte confiteatur.*
22 *l. fin. tit. 13. parti. 3.*
23 *Indicium vnum magnum ad tormenta ſatis eſt.*
24 *Suſpicionis magnæ appellatione indicium magnum, vel ſemiplenam probationem ſignificari.*
25 *Confeſsio extra iudicium abſente parte facta quando noceat?*
26 *Confeſsio iurata fortior eſt.*
27 *Confeſsio geminata potentior eſt, quàm ſimplex.*
28 *Confeſsio ſine cauſa quando confitenti non noceat?*
29 *Confeſsio iudicialis ſine cauſa confitenti nocet.*
30 *Confeſsio iudicialis vt ſit, quæ requirantur?*
31 *Confeſsio iudicialis cur plus noceat?*
32 *Iudicij calore quæ fouentur efficaciora ſunt.*
33 *Confeſsio extraiudicialis ſine cauſa non nocet.*
34 *Confeſsio ſine cauſa indiſcreta vocatur.*
35 *Confeſsio ſine cauſa ad liberandum confitenti nocet.*
36 *Liberatio cauſæ vicem obtinet.*
37 *Iura perſonalia à realibus in materia confeſſionis differunt.*
38 *Iure proprio an iure alterius quis confiteatur multùm refert.*
39 *Confeſsio extra iudicium facta ſemiplenè nocet.*
40 *Confeſsio facta in inſtrumento guarentigiæ an noceat confitenti?*
41 *Guarentigia inſtrumenta iudiciorum inſtar obtinere dicuntur.*
42 *Baldi repugnantia componitur.*
43 *l. 4. tit. 8. lib. 3. ordin.*

Tale

T A Le pactum.)
1 Sed quomodo pactum hoc eſt, cùm non ſit duorum cõſenſus[a]? Et Accurſius quædam ſubaudit, quibus paciſcentis volũtas appareat, quam ſubauditionem Bartolus & cæteri non admittunt, tacitum enim pactum hîc fuit, quo ſe non petiturum ſignificauit, quia debitorem non teneri profeſſus eſt.

2 PROFITEOR.) Frequens hoc, vt profeſsionis verbo, confeſsionem, ſiue aſſeuerationem alicuius leges ſignificent[b]. De quo nos alibi multis.

3 T E.) Pronomen hoc, perſonale pactum ſuadebat, ſed quia non verbo executionis, ſed obligationis adijcitur, perſonale non
4 fuit[c]. Sicq; Paulus & Iaſon declarant. Adde cùm verbum executionis ſimpliciter ponitur, pactum perſonale eſſe, cùm verò
5 ei taxatiua aliqua dictio adijcitur, merè perſonale dici. Hoc neq; viuo, neq; mortuo eo, qui paciſcitur perſonam eius egreditur, illud (quanuis mortuo eo ad hæredes non tranſeat) viuo egreditur[d].

6 NON teneri.) Cùm conuentiones ſuapte natura futurum tempus reſpiciant[e], quid eſt quòd hæc, quæ in preſens vel præteritum confertur, pactum vocatur? Et Accurſius differe in hoc à pactis ſtipulatiõis ait, quod alijs non placet, neq; enim ratio dif-
7 ferentiæ ſat reddi poteſt. Placet ergo ſolutio Bartoli, qui pacta omnia, aut expreſſè[f] aut tacitè[g], in futurum cõcipi notat, quod frequentiores ſequuntur.

NON in perſonam dirigitur.) Non perſonale eſt.

8 GENERALE.) Generale vocat, quia ad debitoris perſonam non reſtringitur.
9 Non reſtringitur porrò, quoniam verbum obligatorium poſitum eſt, teneri, ac proinde in hæredem faciliùs tranſitus fit[h].

10 HABEBIT.) Sed cùm confeſsio ſine cauſa hæc fuerit, quo iure valet[i]? Et cõmuniter reſpondent, fauore liberationis[k] id
11 eſſe, alioqui indiſcreta eſſet. Quo modo & illud etiam excluditur, quòd enontiatiua verba extra iudicium diſponere minimè ſoleant[l], quæ nunc diſponunt. Sed &
12 illud otioſum non fuit, quod debitoris velut præſentis mentio in pactione fiat, neq;
13 enim abſenti proficeret[m], niſi fortè nuntius, aut epiſtola interueniret[n], aut coram notario fieret, qui abſentis nomine confeſſionem reciperet[o]. Idemq; eſſet, ſi procuratore, aut negotiorum geſtore acceptante, modò abſens poſteà ratum habeat[p]. Idẽ 14
ſi coram ſacerdote in ſacramento pœnitẽtiæ[q]. Idem & ſi in libro rationum ſuarũ creditor confiteatur[r], idq; ſiue ſua manu, ſiue manu alteri[s] ſcripſerit[t], quæ cõmunis opinio eſt[u], quãuis Bartolus ſenſiſsè dicatur, referre ſua, an alterius mano, ille ſcripſerit[v]. 15
Sed nũquid iure canonico cõfeſsio ex cauſa obligationis abſenti facta non prodeſt? Et prodeſſe tenuit Antonius[x], eorũ maximè argumẽto, quæ gloſſator alibi notat[y], alteri alterum ſtipulari poſſe, cùm ver- 16
ba promiſsionis ad ſtipulantem, executionis ad alterum referuntur, quam opinionẽ Felinus[z] communem ait. Contrà frequen- 17
tiores[a], non eſſe inter ius ciuile & canonicum differentiam, quos & ipſe ſequor. Nã & opiuio illa gloſſatoris, quæ Antonium mouit, communiter reprobata eſt[b]. Ve- 18
reor tamen ne non iure noſtro[c], Antonij opinio procedat, ſtatuit enim lex, obligari quem, etiam ſi inter abſentes obligari ſe velle oſtendat. Sit tamen in hoc deliberationi locus. Illud planè conſtat, præſenti li- 19
berationẽ proficere, quoad iura perſonalia, non quoad realia, vt ſuprà dictum eſt[d].
Abſenti præterea confeſsio, (etiam ex cau- 20
ſa obligatoria,) quanuis non proſit ad probationem plenam, proficiet ad ſemiplenam[e] omnium conſenſu[f], ſicut & illud cõ- 21
ſtat, ſatis ſuperq; eſſe eam confeſsionem, vt reus ſubijci poſsit tormentis[g], quanuis abſente parte confeſſus ſit[h]. Idque & lex quoque Regia[i] ſignificat, quæ magnam 22
ſuſpicionem ex huiuſmodi confeſsione aduerſus reum eſſe ait. Vnum autem ma- 23
gnum indicium quin ad turmẽta ſufficiat, dubium non eſt[k]. Sed & magna ſuſpicio il- 24
lic, ad ſemiplenam probationem alludit.
Cæterùm & plenè nocet confeſsio extra 25
iudicium abſente parte, ſi iurata ſit[l], magna etenim vis eſt iuramenti[m], aut etiam 26
ſi geminata[n], arguit enim ſecunda confeſ- 27
ſio animi deliberationem quandam maiorem[n]. Sed & quod dicitur, cõfeſsionem ſi- 28
ne cauſa, confitenti minimè nocere, latiùs ſic declarari oportet, aut enim iudicialis confeſsio eſt, aut extra iudicium. Illa ſine 29
dubio nocet[p], vt omnes fatentur[q], Sed vt iudicialis

a l. 1. ſuprà.
b l. nõ nudis. C. de probat. l. neq; profeſsio. C. de teſtam. l. pen. ff. de pbat.
c l. iuris gentium. §. pactorum. ſuprà.
d Bar. in d. l. nõ ſi. ſuprà.
e l. 5. §. ſtipulatio. ff. de ver. oblig.
f §. ſtipulatio
g Hic, & in l. quia dicit. ff. de emct.
h l. cũ à matre. C. de rei vẽdica.
i l. cùm de in debito. §. ſi. ff. de probat.
k l. Arrianus. ff. de act. & obliga.
l l. publia. §. ſi. ff. depo.
m Bar. hic. et in l. nõ ſolũ. §. ſi liberationis. ff. de libe. leg.
n d. l. publica. §. fin.
o Bar. in l. cũ qs decedẽs. §. codicillis. de lega. 3.
p l. ſi ego. ff. de neg. geſt.
q Bal. in l. rationes. colũ. 2. ad fi. C. de probatio.
r l. nuda. ff. de donat.
s l. diuus. §. ſi. ff. ad l. Corn. de falſ. l. qui per aliũ. ff. de reg. iuris.
t Iaſo. in §. ſi minus. colũ. 2. inſt. de actio.
v Bart. in d. l. nuda. colũ. 3.
x Ant. in c. ſi cautio. de fi. inſtru.
y Gl. in c. quotiens cordis. 1. quæſt. 7.
z Feli. in c. ſi cautio. nu. 26.

de fi. inſtr.
a Gl. in d. c. ſi cautio. Iaſ. hic col. 1. Alexã. in 2. vol. cõſ. 180. colum. 3.
b Iaſ. in l. ſtipulatio. §. ſi ſtipuler. n. 10. ff. de ver. oblig. gl. 2. in §. alteri. inſt. de inut. ſtipul.
c l. 3. titul. 8. lib. 3. ordi.
d In l. tres fratres. vbi Bart. in. 1. opp.
e l. captte quæſtio. ff. ad l. Iul. de adult. c. ſi. de ſucceſſ. ab inteſta.
f Iaſ. in repe. l. admonendi. nu. 158. ff. de iuiuran.
g Bern. regu. 86.
h Luc. de pe. in l. 1. C. de numer. & actu. lib. 11.
i l. ſi. titu. 13. par. 3.
k Gl. in l. ſi qs alicui. in gl. cõmiſſus. C. ad l. Iul. maieſt. gl. ſi. in l. ſi. ff. de quæſt. vbi Barto. nu. 6.
l Bal. in rub. C. res inter ali. act.
m l. cũ pater. §. filius matrẽ. ff. de leg. 2.
n Bar. in l. cũ fcimus. C. de agric. & cenſ. lib. 11.
o l. 1. C. de plus petitio.
p Glo. pen. ad fi. in l. 2. ff. de inter. act. gl. in d. certũ. in gl. nõ puto. poſt prĩ. ff. de cõfeſſ. gl. 1. in c. 1. de confeſſ.
q Feli. in d. c. ſi cautio. nu. 10.

ſyllaba verſant, Eſt, & non, ſic duo alia tur
bas in præſenti mouent, Quid, & Quis,
2 Quid videlicet exequendum? Quis exe-
quatur? Sunt igitur varij propter hoc intel
lectus, ſed duo præcipui, Bartoli vnus, Ac-
curſij alter. Ille de executione conuentio-
nis intelligit, hic de executione primæ ſen
3 tentiæ, de quo primùm videamus. Execu-
tioni ſecundùm eum mandabitur in pro-
poſito prima ſententia, exequeturq; Iu-
4 dex appellationis. Sed cùm primam illam
ſententiam appellatio extinxerit[a], pactũ
5 verò nudum non ad obligationem effica-
cem, nedum ad executionem ſat ſit, quo-
nam modo ſententiæ executio fiet? Et
aiunt, vel pactum à principio quidem fuiſ
ſe nudum, poſtea veſtitum rei interuẽtu[b].
Conueni enim, vt ſi à lite deſiſtam, des mi-
hi centum. Condemnabitur itaq; qui pa-
ctus eſt, ex pacto. At ex ſẽtẽtia executio
fiet, vel ſi pactum nudum ſemper proponi
mus, executionem ſententiæ ideo peti di-
6 cunt, quia per tranſactionem ſicuti per la-
pſum fatalium, appellatio videtur deſerta,
ac proinde ſententia reuiuiſcit, quæ antea
extincta, nunc ſuſpenſa fuiſſe cẽſenda eſt.
Quis ergo tũc exequetur? Et lex iudicem
7 appellationis apertiſsimè ait. Cùm autem
appellatione deſerta, non iudex appella-
tionis, ſed iudex à quo appellatum eſt, exe
qui ſoleat[c], quid eſt quòd hoc intellectu,
8 iudici appellationis executio tribuitur? Et
reſpondent, cauſam hic delegatam, appel-
latumq; (vt fieri debuit[d]) ad delegantem,
eundemq; etiam exequi. Quæ (vt alia ar-
gumenta omittam) manifeſta diuinatio
eſt[f]. Et tamen fuit hic intellectus, ſaltim
vſq; ad Bartoli tempora communis[g], fuit
9 & ſecundus Guilielmi, qui in iudice ordi-
nario intellexit, referre opinatus, appella-
tio propter lapſum fatalium deſerta ſit, an
propter renuntiationem vel pactum. In
priori enim ſpecie iudicis primi[h], in poſte
riori iudicis appellationis, executionem
eſſe, hic ergo & prima ſententia executio-
ni mandatur, & eam iudex appellationis
(quanuis ordinarius) executioni mandat.
Sed cùm de ratione differentiæ Iacobus et
10 Bartolus dubitent, alij hanc reddidêre, quod
vbi per lapſum anni vel biennij appellatio
deſeritur, nihil coram iudice appellatio-
nis actum eſt, cùm verò pacto & tranſactio
ne deſerta eſt, conuentiones coram iudice
geſtæ, ius hoc illi tribuiſſe videri poſſunt,
vt ipſe exequatur. Verùm & hæ non mino 11
res diuinationes ſunt. Quare Odofredus,
nihil hic de executione, tantùm de pronũ
tiatione agi contendit, & legis hunc eſſe
ſenſum, iudicem appellationis, hoc decla-
raturum bene pronũtiatum, maleq; appel
latum fuiſſe, in quem ferè ſenſum, licèt di-
uerſimodè, Angelus pronuntiaturum iudi
cem ait, appellationem deſertam. Quæ
quidem intelligentiæ veræ ſunt, ſed & ipſæ
æquè diuinant, quod enim, vel minimum
verbum in lege eſt, vnde ſic fuiſſe pronun
tiatum colligi poſsit? Bartolus itaque non
de executione ſententiæ; ſed de executio 12
ne conuentionis intelligit. Vt pactum de
parendo ſententiæ, ſi tranſactioni non
pareatur, habeat executionem paratam
ſicut ſententia & confeſsio. Vnde duo 13
ſingularia notantur. Primum, quòd pa-
ctum nudum hic ad actionem proderit, 14
diceturq; tunc (vt exiſtimat) conuentio iu-
ſta, id eſt legitima, quia à lege confirmata
eſt[i], quo modo & iuſta ætas, ea vocatur 15
quæ legitima eſt[k]. Secundum, quòd con-
uentio hæc paratam executionem habet,
cùm alioqui conuentiones regulariter iu-
re communi paratam non habeant[l]. Sic au
tem communiter declarant, quaſi volue-
rit Bartolus, conuentionem in propoſito, 16
in iudicio eſſe factam, quod ex eo collige-
re potuerunt, quòd ſententiæ, confeſsioni
iudiciali, & ſtipulationi iudicatum ſolui,
pactum iſtud æquiparauit. Cæterùm obij-
ciunt huic intellectui Angelus, Salicetus,
Fulgoſius, Romanus, ſequentia. Primum
diuinationem, quòd de executione verbũ
nullum hic ſit. Sed Bartolus, non tam ver-
bum, Sequetur, ponderauit, quàm illa, Ve
lut confeſsi. Rurſus, diuinatorium etiam
contendunt, quia non ſit, vnde colligi poſ
ſit, conuẽtionem hanc in iudicio factã. Re
ſpondeo, & hoc quoq; ſatis ſignificari, eiſ-
dem illis verbis velut confeſsi. Quanquã
neque hoc ipſe mihi perſuadeo Bartolum
de ſola conuentione in iudicio facta intel-
ligere, generaliter enim loquitur, notabi-
liorq; eius intellectus tunc redditur, ſi de
conuentione extra iudicium accipimus,
nam quòd ſententiæ, confeſsioni, ſtipula-
tioni æquiparauit, nil prorſus obſtat, quæ
ſimilitudinis cauſa afferuntur[m]. Præterea
& illud quoq; Bartoli intellectui opponi-
tur,

a l. 2. §. fin. ff. ad Turpil.

b Gl. fatias. in l. iuris gentiũ. in prin.

c l. ſi. §. illud. C. de temp. ap pel. gl. in l. eos. in princi. C. de appellat.

d l. vnica. cũ gloſ. C. qui pro ſua iuriſd. l. 2. in prin. ff. quis & à quo appelletur.

e l. à diuo pio in princi. ff. de re iudi.

f l. ſi putator. ff. ad l. Aquil. l. ſi fideiuſſor conuetus. verſ. ignoſcendum. ff. mand.

g Bal. Ang. & Iaſ. hic.

h l. ſi. §. pen. C. de temp. ap pel.

i l. legitima. ſuprà.

k l. quod ſeruius. ff. de cõdi. ob cau. l. cum filio. ff. de lega. 3.

l l. Minor. xxv. annis cui fidei cõ. in prĩ. ff. de minor.

m l. quod an na. ff. de ſo.

tur, quòd ſecundùm eum, magna illa diffi
cultas non tollitur, cur videlicet iudex ap
pellationis hîc exequatur[a]? Reſpondeo,
id eſſe hoc ſenſu, vel cū primis ſingulare,
quòd iudex appellationis, conuentionem
exequitur, qui ſententiam in priori inſtan
tia latam minimè exequeretur. Poſtremò
& illud opponunt, quòd iure communi cō
uentiones, aut inſtrumenta executionem
17 paratam non habent[b]. Reſpondeo verum
id eſſe, ſed multis caſibus non procedit, ha
18 bet enim teſtamentum paratam executio
nem, ſiue hæres ex teſtamento agat[c], ſiue
19 legatarij aut fideicommiſſarij aduerſus hę
20 redem[d], habet contractus depoſiti[e], ſtipu
21 latio iudicatum ſolui[f], atq; adeò ſtipulatio
22 nes cæteræ prætoriæ[g], habent iuramentū
23 vt communiter[h] traditum eſt, ſententia[i],
24 confeſsio iudicialis[k], quorum exemplo
mirum non eſt, ſi ſecundùm Bartoli intel-
lectum conuentio hęc habuerit, niſi quòd
25 hic caſus præ cæteris videtur notandus, cū
in eo cōuentio, alioqui inefficacior[l], ideſt
nuda, paratam executionem habet. His igi
tur, quæ Bartolo obijciebantur, minimè
obſtantibus, ſuus hic intellectus crebrius
receptus eſt[m]. Sanè & quod in præſentia
26 diffuſè, ſed latiùs quàm cæteri Baldus tra-
ctat, appellatio extinguat ne primam ſen-
tentiam, an potiùs ſuſpendat, frequentio-
res[n] in hunc modum diffiniunt, extingui
eam in præſens tempus, ſuſpendi inſpecto
futuro euentu, etenim ſi vel appellatio de
ſerta fuerit, vel cōfirmata prior ſententia,
reuiuiſcit illa tunc, idq; per fictionem ma-
gis quàm ſecundùm veritatem.

PACTVS eſt.) Pacto nudo, aut veſtito ſecundùm diuerſas intelligentias.

TRANSEGERAT.) Tranſactione primùm facta, pactus deinde eſt. Sed et poteſt vtrunq; de vnica conuentione intelligi.

IVDEX appellationis) Delegans ſecundùm Accurſij intellectum, aut etiam ordinarius alter, ſecundùm intellectus aliorū.

27 IVSTAM conuentionem.) Exiſtimauit
non ſemel Alciatus[o], iuſtum pactum veſti
tum eſſe, idque eſſe quod Papinianus[p] ait,
naturalem obligationem iuſto pacto tol-
li. Coraſius[q], Iuſtum pactum, ideſt non ini
quum, non improbatum iuridicum, quo-
modo & hîc iuſta conuentio dicitur. Ego
huic quoque magis aſſentior, nam præter

a d. §. illud.
b d. l. minori. xxv. annis.
c l. fina. C. de edic. di. ad. tol len.
d Authē. de her. & fal. §. illud. in gl. de trebe. & ibi Angel.
e l. penult. C. depo.
f l. 1. ff. iudic. sol.
g Angel. & Iaſ. col. 11. fi.
h Iaſo. in l. 2. col. 2. ff. de iu. iuran.
i l. 1. C. de exe cu. rei iudi.
K l. poſt rem. ff. de re iudi. l. vnica. C. de cō feſſ.
l l. iuris gentium. verſ. igi tur nuda.
m Iaſ. hic. co lū. antep. & in l. 2. nu. 18. ff. de iu. iurā.
n Pan. col. 2.
o Alcia. lib. 4. parad. c. 7. & in l. lege obuenire. ff. de ver bo. ſig. in l. pa cta nouiſſima col. 2. C. de pac.
p l. ſtichū. §. naturalis. ff. de ſolut.
q Coraſ. lib. 1. miſcellā. c. 1.

quàm quòd obligationem naturalem pa-
cto etiam nudo tolli, omnes fatentur[r], de
nudo Papinianum non minus quàm de ve
ſtito ſentire ratio ſubiecta ſat indicat, quia
(inquit) vinculum ęquitatis, quo ſolo ſuſti
nebatur, æquitate conuentionis diſſolui- 28
tur, ideſt æquitas obligationis naturalis,
æquitate alterius naturalis, quam pactum
nudum producit, nihil enim tam naturale
eſt[s]. Adde quòd & iuſtum pactum pro nō
iniquo neq; contra bonos mores, apud Pa
pinianum Bartolus primùm accepit[t]. Ad 29
de quòd & hîc iuſta conuentio, pro lectio
num differentia aut nudam aut veſtitam
comprehendit.

VELVT confeſsi.) in iudicio.

r l. ſi vnus. §. pactus ne pete ret.
s l. nihil tam naturale. ff. de regu. iur.
t Bart. in l. & exceptionē. §. 1. ff. de condi. indeb.

POſt diuiſionem bonorum & æris alieni, ſinguli creditores à ſingulis hæredibus nō interpoſitis delegationibus inſolidum, vt conuenerat, vſuras acceptauerunt. actiones, quas aduerſus omnes pro partibus habent, impedienđ non erunt, ſi non ſinguli pro fide rei geſtæ totum debitum ſingulis offerant.

1 *Creditoribus quando noceant pacta interpoſita inter emptorem hæreditatis & venditorem.*
2 *Solutionis receptio ab actionis intētione qua ratione differat?*
3 *Delegationum interpoſitio facit, vt creditoribus noceat pactio emptoris & venditoris hæreditatis.*
4 *Creditori tacita pactio nocet, cùm agit aduerſus eum, qui nomen eius acceperat.*
5 *Solutionis receptio creditori non nocet, quin pro hæreditarijs portionibus debitoris hæredes conueniat.*
6 *Solutionis receptio neceſſaria eſt.*
7 *Debitor inuitus non ſolùm ſolutione verùm etiam obſignatione & oblatione liberatur.*
8 *Creditori inuito fieri pro debitore ſolutio poteſt.*
9 *Acceptilatio creditorum facta in vſuris ad ſortem non extenditur.*
10 *Acceptilatio actus voluntarius eſt.*
11 *Actus voluntarij non extenduntur.*
12 *Vſurarum receptio quoad ſortem quomodo non noceat?*
13 *Vſuras ſortemq; ſimul eiuſdem temporis quia habere non poteſt.*

Impedien

IMpedíẽdæ nõ
erunt.)Sed cur alibi[a] credi-
tores, qui aduerſus empto-
rem hæreditatis agunt ex-
ceptione taciti pacti, à venditore hære-
ditatis repelluntur? Et Bartolus alijq́; re-
ſpondent, quoniam qui agit, ſponte actio-
2 nes intendit, qui ſolutionem recipit, neceſ
ſariò recipit[b]. Diſtinguendi itaq; quatuor
3 caſus ſunt. Primus, cùm interpoſitæ dele-
gationes fuerint, tunc enim pactio credi-
toribus nocet[c]. Secundus, cùm creditor a-
4 git contra eum, qui nomen eius accepe-
rat, nam & hîc tacita quadam pactione, ſi
bi nocet, cùm agit[d]. Tertius, de creditore
5 eſt, qui ſolutionem recipit, ille verò ſibi
nil nocet quominus pro hæreditarijs por-
6 tionibus debitores hæredes conueniat, ne
ceſſaria enim ſolutionis receptio eſt,[e] non
ſolùm ſi vnus ex hæredibus pro cohære-
de ſoluet, verùm etiã ſi extraneus quiuis.
Proditumq́ue eſt, obſignatione atq; obli-
gatione pecuniæ debita[f], nedum ſolutio-
7 ne[g], quam extraneus faciat, debitorem in-
uitũ liberari, quomodo & paragraphi hu-
8 ius argumento, creditori inuito fieri pro
debitore ſolutio poteſt, neq; enim bonam
fidem agnoſcit creditor durus, qui non ni
ſi de manu debitoris recipere vult. Quar-
9 tus caſus, de acceptilatiõe creditorũ eſt, ea
ſiquidem ſecundũ vnum huius textus ſen
10 ſum, acceptum ferenti (quãuis actus volũ
tarius) ideò nõ obſtat, quia in vſuris facta
eſt, id eſt acceſſorijs quibuſdam, ac proin-
de ad ſortem, id eſt principale minimè ex
11 tenditur.[h] Nam & actus voluntarij, vltra
quã petatur[i], agatúrue[k] extendi non ſolẽt.
12 Cæterùm & receptionem vſurarum non
nocere quo ad ſortem hoc ſenſu procedit,
ne quo ad ſortis petitionem omnino no-
ceat, nocet tamen quantum ad dilationẽ
petendi, etenim pro eo tempore quo vſu-
ræ præſtantur, ſortis petitio non eſt, quia
eiuſdem temporis vſuras[l] ſortemq́; ſimul
13 habere quiſquam non poteſt[m]. Sed & no-
cet vſurarum receptio debitori in hoc, ꝙ
ea ſortis promiſsionẽ præceſsiſſe arguit[n].
OFFERANT.) Hæc vera lectio eſt, ex Florentinis pandectis, offerre itaq; nedũ ſoluere extraneus inuito creditori pro debitore poteſt.

a l.2.C.de pactis.
b l.fideicommiſſa.§.ſi rẽ.de leg.3.
c vt hic.et.l.2.C.de hæred. vel act. vend. verſ.ſi.
d l.2.C.de pactis.
e vt hic.iunc.dic.§.ſi rem.
f l.qui decem §.1.ff.de ſolut. l.cũ poſtliminij.C.de Cape. Salic.n.l.obſignatiõe.C.de ſolut.
g l.ſoluendo.C.de neg.geſ. l.ſolutionem.C.de ſolut.
h l.ſi pacto quo pœnã.l.petens.C.de pac. l.ex pupillari.ff.de vulg.
i Barto.in.l.Titium.§.alter.Col.pen.ff.de admi.tut.
k l.non obs.ff.ſi cert.peta.
l l.qui in futurum.in princip.infrà.l.2.verſ.non malè.ff.de doli except.
m l.lecta.verſ.nec ante.ff.ſi cert.peta.
n l.2.C.de dot.promiſſ.

PAter, qui dotem promiſit, pactus eſt vt poſt mortem ſuam in matrimonio ſine liberis defuncta filia portio dotis apud heredem ſuum fratrẽ remaneret. ea conuentio liberis à ſocero poſtea ſuſceptis & hæredibus teſtamẽto relictis per exceptionem doli proderit: cum inter contrahentes id actum ſit, vt hæredibus conſulatur: & illo tempore, quo pater alios filios non habuit, in fratrem ſuum iudicium ſupremum contuliſſe videatur.

1 *Remaneo verbum commune eſt.*
2 *Legata an conſeruentur filio præterito à patre ignoranter?*
3 *Auth. ex cauſa. C. de liberis præteritis. an habeat locum in præteritione paterna.*
4 *Communes opiniones contraria.*
5 *Legitimatio naturalis, vel ſpurij an reuocetur ſi poſtea filios legitimos & naturales pater ſuſcipiat?*
6 *Exceptio doli quomodo hîc opponatur?*
7 *Renuntiari an poßit beneficio legis, quæ donationes reuocantur?*
8 *Communes opiniones contrariæ.*
9 *Mandatum Epiſcopo an ad ſucceßorem eius tranſeat?*
10 *Heredem appellans in diſpoſitione inter viuos an videatur eum heredem facere?*
11 *Vltima voluntas an ſit dicenda nominatio vtcunq; facta ad pias cauſas, vel fauore militum, vel inter liberos.*

PROMISIT.) Genero.
REMANERET.) Haloãder legit maneret, ſed priorẽ lectionem vetuſti codices & Pandectæ Florentinæ confirmãt. Dupliciter autem exponi põt, dote nõ ſoluta propriè, dote ſoluta impropriè, eſt eñ verbũ hoc ex eo
rũ numero quæ cõia dicuntur, & vel dire 1
ctò, vel per obliquum accipi poſſunt[o].
LIBERIS.) Et datiui & ablatiui caſus hæc eſſe poſſunt.
POSTEA SVSCEPTIS.) Colli-
git Bartolus argumentum vt filio à patre 2
præterito ignoranter, legata ex Nouella Iuſtiniani cõſtitutione[p], non conſeruentur. Quç opinio & verior[q], & magis admiſſa eſt[r], quicquid Accurſius[s] ſentiat, niſi ꝙ huius opinio, nõ paucis caſibus ſuſtineri poteſt, quos Imola, Iaſonq́; notant. Sed nun-

o l.ſi cùm ante.C.de dona.ante nupt.
p auth. ex cauſa.C.de libe.præte.
q hic.& l.ſi vnquam.C.de reuoc.donat.l.ſi cùm vel in vtero.C.de teſta.mili.l.generaliter.§.cũ aũt.C.de inſtitu.& ſubſti.l.cùm auus.ff.de condit.& demonſtrat.
r Imo.in.l.ſi filio.nu.16.ff.de iniuſ.rup.Iaſ.in.d.auth.ex cauſa.nu.4.
s gloſ.ſi.in.l.vxorem.ff.de manu.teſta.

quid (quod tanqnam non dubium ſuppo-
3 nere Bartolus hîc videtur) verum ne eſt, nouellam conſtitutionem in prçteritione patris procedere? Et Accurſius negat[a]. Quid igitur? præteritionis verbum ad ma-
4 trem aut aſcendentium per lineam maternam referri credit, quam opinionem Cynus[b] cõmunem ait. Raphael (vt Corneus[c] refert) vel ineptior, qui veram contendit, vt De[us] in cœlis eſt. Cæteri enim crebrius[d] contrariam ſecuti ſunt, generaliter enim
5 de cauſa præteritionis lex loquitur. Sed quid ſi naturalem aut ſpurium pater legitimari faciat, deinde legitimos & naturales ſuſcipiat, an legitimatio reuocabitur? Et reuocari, Guilielmus Albericusque credidere, contra quos crebrior opinio eſt[e]. Siquidem filij poſtea ſuſcepti ſtatum naturalis mutare nõ poſſunt, quamlibet diſpoſitiones circa bona reuocentur.

a g. in authẽ. vt cùm de appel. cog. §. aliud in. g. præteritere.
b Cyn. in d. l. filio præterito.
c Corn. in authen. ex cauſa num. 6.
d Bald. & Imo. in l. filio. num. 7. & 13. Iaſ. in authẽ. ex cauſa. nu. 1.
e Iaſ. hic. n. 8.

6 PER EXCEPTIONEM doli.) Dote ſoluta, ea exceptio marito dabitur, ſi is à teſtatoris fratre conueniatur. Dote verò non ſoluta, filij teſtatoris marito eam exceptionem opponunt.

I D actum ſit.) Quid ſi & hoc ageretur, vt licèt liberis ſuſceptis dos apud fratrem ma-
7 neret? Et quæſtio in eo ſita eſt, an etiam beneficio legis[f], qua donationes reuocãtur, renuntiari poſsit. Quod Oldradus[g] negat, neque deſunt, qui eam opinionem communem credãt[h]. At eſt cõtraria receptior[i]
8 quam & ipſe ſequor. Igitur & in propoſito idem dicendum erit. Sit tamen in hoc deliberationi locus.

VT HAEREDIBVS conſu-
9 latur.) Argumentum Accurſius hinc ſumi dicit, vt mandatum epiſcopo, à Summo Pontifice, ad ſucceſſorem epiſcopi tranſeat, diſtinguique oportere Bartolus credit, noīe proprio, an appellatiuo, an vtroq; cõmiſſio fiat. Quam opinionẽ Iaſ.[k] ſimpliciter communẽ fatetur. Ego cum alijs latiùs diſtinguebam[l], ſed illa nunc repetenda non ſunt.

f dict. l. ſi vnquam.
g Oldr. conſ. 73.
h Soci. in l. cũ auus. col. 19. ff. de condit. & demonſtra.
i Soci. l. 2. vol. conſ. 263. n. 11. Tiraq. in. l. ſi vnquã. n. 86. & nu. 169. et in verſi. libertis. num. 92.
k Iaſ. hic column. fin.
l in. l. & q4. ff. de iur. om. iudic.

10 I V D I C I V M ſupremum.) Notat Bartolus, ſi quis in diſpoſitione inter viuos, alium hæredem ſuum appellet, videri eum hæredem facere, & iudicium ſuum ſupremum in illum conferre. Sed id Paulus & multi vix eſt vt admittant, poſſunt enim hæc, de fratris deſtinatiõe intelligi, aut per quandam anticipationem. Et quid ſi (quod & vero ſimilius eſt) fratrem fratri hæredem teſtamento reliquerat, cùm filiam nuptui tradebat, vnde meritò hæredem appellauit? Quod ipſe probo. Sed nũ 11
quid ad pias cauſas[m], fauore militũ[n], inter liberos[o] nominatio vtcunque facta, ad vltimam voluntatem refertur? Et Bartolus in præſentia credidit, ſed res cõtrouerſa eſt, vt Iaſon notat. Ego hoc ſecurius opinor, vt his caſibus id ita demum procedat, cùm non extra expreſſa in iure trahantur, alioqui corruet ferè teſtamentorum poteſtas[p].

m c. ſi. de ſucceſ. ab inteſta.
n l. licet. C. de pact.
o l. hac conſultiſsima. §. ex imperfecto. C. de teſtam. l. fi. C. famil. her.
p l. hæreditas C. de pact. conuent.

XLI. IDEM, Libro vndecimo Reſponſorum.

INTRA ILLVM DIEM DEBITI PARTEM MIHI SI SOLVERIS, ACCEPTVM TIBI RESIDVVM FERAM, ET TE LIBERABO. licet actionem non habet, pacti tamen exceptionem competere debitori conſtitit.

1 *Contractus innominati non per modum tantùm, verùm per conditionem concipi poſſe.*
2 *Communes opiniones contrariæ.*
3 *Pactum nudum fauore liberationis non ſemper actionem parit.*
4 *Pacta nuda legis auxilio non veſtiuntur ſiue ad obligandum ſiue ad liberandum ordinentur.*
5 *Pactum rei traditione veſtitum an ad actionem ſemper proficiat.*
6 *Pacta nuda rei interuentu an ſemper veſtiantur.*
7 *Accurſij opinio expenſa.*
8 *Contractus innominati à modo implendi an à modo ineundi iudicentur?*
9 *Actio de dolo non ſemper datur ex cõtractu innominato facio vt des.*
10 *Contractus innominatus facio vt des aliquãdo actionem de dolo, aliquando præſcriptis verbis producit.*
11 *Actio de dolo cum quibus remedijs non concurrat.*
12 *Certi condictio generalis, & actio de dolo cõcurrunt.*

13 *Exce-*

13 *Exceptio doli cum alijs aut actionibus aut exceptionibus bene concurrit.*

1 INtra.) Notant Accurſius & Bartolus ex his verbis, contractus innominatos non per modum tantùm, verùm & per conditionem concipi poſſe. Variat idem Accurſius[a]. Doctores (Bartolo teſte) in ea opinione ſunt, vt ſi ex eo quod per cōditionem apponitur, aliquid parti adſit, per conditionem concipi poſ-
2 ſint. Sed Bartolus generaliùs (ſi conditio impleta ſit) per conditionem eos concipi poſſe, quæ ſententia videtur magis communis[b].
LICET actionem non habeat.) Et ſi pactum nudum cùm ad obligandum tendit, actionem non pariat[c], videri tamen po-
3 tuit, aliud dicendum, fauore liberationis[d].
Sed contrà eſt, vt hîc Angelus notat, quòd
4 pacta nuda legis auxilio non veſtiantur, ſiue ad obligandum, ſiue ad liberandum (vt inquit Angelus) ordinentur, idque ſiue pactum ad liberandum in præſens conceptū ſit[e], ſiue in futurum, quomodo hîc accipitur, in quo illud meritò Bartolus notat, quòd cùm pactum de liberando in futurum ſit, producit tamen exceptionem in præſenti. Secunda dubitandi ratio inde ſu-
5 mitur, quòd pactum hîc rei traditione, id eſt ſolutione veſtitum[f], id actionem proficere debuit. Sed decidendi ratio vera illa eſt, quòd traditio hîc fieret ex neceſſitate conuentionis præcedentis. Quare & illud receptum eſt, vt ſiue in continenti, ſeu ex interuallo traditio fiat, pactum in hac lege non veſtiat. Sed & illud hinc Bartolus & alij notant, per contrarium, ſi neceſſitas tradendi non omnino ſubeſſet, (puta quia obligatio naturalis tantùm contracta eſt, vel debitor dilationem haberet) pactum eo caſu traditione veſtiri. Tertia denique ratio dubitationis inde ſumitur, quòd
6 pacta nuda rei interuentu, ſiue implemento conditionis veſtiri ſoleant[g]. Sed communiter, huic quoq; difficultati reſpōdent, ceſſare etiam illa veſtimenta, cū ex neceſſitate conuentionis præcedentis interuenit,
7 vel impletur conditio. Nam quòd Accurſius ceſſare actionem hîc dicit, quia contractus fuit innominatus facio vt det, vnde actio de dolo naſcitur, quæ ceſſat, ſi alia remedia ſubſint, expendēdum eſt. Aut enim contractus innominati, do vt facias, & facio vt des, à modo implendi & non à 8
modo ineundi iudicantur, aut quod eſt receptius in quolibet, duo contractus ſunt, ex parte dantis do vt facias, ex parte faciē tis, facio vt des, de quibus opinionibus dixi ſuprà ſuo loco ſatis[h]. Sed ſiue hoc ſiue illo modo cognoſcatur, nil certè vetat, quin hic contractus non minus, do vt facias diceretur, quàm facio vt des. Quid quòd 9
actionem de dolo dari ex facio vt des non erit perpetuum, competit enim ea vbi daturus dare ceſſat, non ſi det[i]. Competit in ſuper actio præſcriptis verbis ex facio vt 10
des, cùm dare ceſſat, ſed ei ex facto facientis aliquid adeſt, quæ omnia (quoniam alibi à me latiùs tractata ſunt) nunc repetenda non erunt, tantùm illud in propoſito non omiſero, actionem de dolo (vt Bartolus ſentit) non competere, cùm alia reme- 11
dia dentur, verbi gratia actio ſpecialis[k], exceptio, officium iudicis[l], concurrere tamē eam cum certi condictione generali[m], ex 12
Accurſij opinione, quam omnes probāt[n].
Sicut & illud conſtat[o], doli exceptionem 13
cum alijs aut actionibus aut exceptionib. rectè concurrere.

a g. in l. ſi qs cum debitore. ff. de iur. iur.
b Iaſ. in l. naturalis. in princip. col. 2. ff. de praſ. ver. & in d. l. ſi quis cum debitore. colum. 2.
c l. iurisgentium. verſic. igitur. ſuprà.
d l. arrianus. ff. de actio. & obligat.
e l. tale pactū in princip. ē.
f l. legem quā l. traditionib. C. de pact. l. diuiſionis. l. traditionibus. infrà.
g l. iurisgentiū. §. 1. ē. l. ex placito. l. reb. C. de rer. permut.

h in l. iurisgentium. §. & ideo.
i d. verſi. & ideo.
k l. 1. §. fin. ff. de dolo.
l g. in l. de tutela. in g. probata. C. de reſtit. in integ. l. diuus. ff. de reſtit. in integr.
m g. in d. l. 1. §. 1. in. gl. ciuilis. ff. de dolo.
n Iaſ. in l. certi condictio. in princ. n. 20. ff. ſi cer. petat.
o l. apud celſum. §. labeo. et ſi ex ſtipulatu ff. de do. excep. Ang. in prin. inſt. de excep. num. 20.

XLII. IDEM, Libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

INter debitorem & creditorē conuenerat vt creditor onus tributi prædij pignorati non adgnoſceret, ſed eius ſoluendi neceſſitas debitorem ſpectaret. talem conuentionem quantum ad fiſci rationem nō eſſe ſeruandam reſpondi: pactis etenim priuatorum formam iuris fiſcalis conuelli non placuit.

1 *Tributarij prædij poſſeſſor ad functiones & tributa tenetur.*
2 *Fiſco non præiudicant conuentiones factæ inter creditorem & debitorem.*
3 *Immunitas à tributis vni præſtita, an cæteros oneret?*
4 *Hæres præterita tributa præſtat.*
5 *Legatarius tributa ſoluit.*
6 *Vſufructuarius in dubio ſoluit tributa.*

1 NON eſſe ſeruã-
dam.) Tributarij prædij poſ-
ſeſſor ad functiões & tributa
2 tenetur[a], neq; fiſco conuẽtio-
nes inter creditorẽ debitorẽq; factæ præiu
dicant, ipſis interſe præiudicãt[b]. Si itaq; fa-
bro villa immunitatem à tributis promit-
tat, villa ciuitati aut domino pro fabro ex
3 oluet[c]. Contrà ſi dominus, vni ex vicanis
aut ciuibus immunitatẽ à tributis præſtet,
qui decem contribuere ſolitus ipſe ſit, cũ
omnes ad centum tenerentur, vicani, ſiue
ciues tanto minus, id eſt nonaginta præſta
4 bunt[d]. Sanè hæres præterita vectigalia, ſa-
5 laria, & tributa præſtat[e], legatarius futura[f],
6 vſufructuarius in dubio, non proprietarius
ea ſubiturus eſt[g].

a l. in ſumma C. de pignor. l. l. ſi. C. de præd. & omnib. reb. nauic. lib. xj. l. 2. l. ſi C. ſine cẽ. vel reliq. l. imperatores. ff. de public.
b l. epiſtola. §. fin. infrà.
c g. in. l. vacuatis. i. g. 1. d detur. libr. x. Ang. hic.
d l. omnes. C. de annon. lib. x. l. actores. C. de exact. tribut. li. x. Angel. in l. ſi vnus. §. itẽ ſi pactus. 3.
e l. apud Iulianum. §. hæres. de legat. 1.
f l. quæro. ff. de vſu. & vſuf. leg. l. hactenus. §. 1. ff. de vſuf.
g l. ſi pendentes. §. ſi quid ſ loa cary. ff. de vſufruct.

XLIII. PAVLVS, Libro quinto Quæſtionum.

IN emptionibus ſcimus quid præſtare debitor debeat, quid ꝗ ex contrario emptor. quòd ſi in cõtrahendo aliquid exceptum fuerit, id ſeruari debebit.

1 *Subſtantialia contractus quæ dicantur?*
2 *Naturalia contractus quæ ſint?*
3 *Accidentalia contractus quæ vocentur?*
4 *Pacta contra ſubſtantialia naturalia vel accidentalia contractus quando valeant?*
5 *Pacta ſuper ſubſtantialibus ſemper ineſſe dicuntur.*
6 *Pactum vbi fit contra ſubſtantialia, nouus cõtractus eſt.*
7 *Subſtantialia contractus arbitrio alterius nõ committuntur, naturalia vel accidentalia cõmitti poſſunt.*
8 *Pacta contra ſubſtantiam matrimonij carnalis vel ſpiritualis non valent.*
9 *Monaſterium ingreſſus pacto ſibi propria retinere non poteſt.*
10 *Monacho repugnat habere proprietatem.*

1 ID ſeruari debe-
bit.) In contractibus ſubſtantia
lia quędam ſunt, ſine quibus cõ
tractus fieri non poteſt, vt in emptione pre
2 tium[h]. Quædam naturalia, quæ etiam ſi
non exprimantur, de natura tamen con-
tractus appoſita intelliguntur, vt in vendi
3 tione præſtatio euictionis[i]. Quædam ac-
cidentalia, cuiuſmodi in venditione fun-
di, promiſsio ſeruitutum, quæ fundo de-
beantur[k]. Pacta igitur contra ſubſtantialia 4
contractus non valent[l], cõtra naturalia ſeu
accidentalia valebunt, quod hęc lex ſigni
ficat. Hinc eſt, vt quæ ſuper ſubſtãtialibus 5
fiunt, ſiue in continenti, ſeu ex interuallo
fiant, ineſſe dicantur[m], vt ſi contra ſubſtan 6
tialia pactum fiat, nouus cõtractus eſſe in-
cipiat[n], ſi eſſe poteſt, quæ Accurſij[o] & cre-
brior opinio eſt, vt ſubſtantialia, arbitrio 7
alterius ſeu extranei committi nequeant,
naturalia accidentaliaq; poſsint[p]. Vt neq;
paciſci in matrimonio carnali, contra ma- 8
trimonij ſubſtãtiã maritus & vxor queãt[q],
neq; in ſpirituali, contra religionis ſubſtã-
tiam, qui religionem ingrediuntur. Quo
circa receptum eſt, ſi quis monaſterium in 9
grediatur hoc pacto, vt ſibi proprium reti
neat, ingreſſum quidem valere, pactum vi
tiari[r], etenim proprietatem habere mona 10
cho repugnat vſq; adeo, vt qui in vita pro-
prium habuiſſe conuincantur, in ſterquili
nio ſepeliendi ſint[s].

h l. 1. l. nec emptio. l. in venditionibus. ff. de contrahen. emptio.
i l. non dubitatur. C. de euic. l. ſi in prĩc. ff. de euic.
k l. in vendẽdo. ff. de cõtrahen. empt. l. ponul. ff. de euic.
l l. pacta conuenta. ff. de cõtrahẽ. empt. l. cum precario. 1. ff. de prec.
m l. iuris gentium. §. adeò. 3. Paul. in l. 1. C. quan. lic. ab empt. diſce.
n l. vbi ita donatur. ff. de dona. cauſ. mort. vbi Bart. in l. oppo.
o g. mag. poſt princ. in. d. l. pacta. & ibi Salic.
p l. hac venditio. l. quod ſæpe. §. 1. ff. de cõtrah. empt. Sali. in. l. ſi ſic. eo. 1. ff. de lega. 2.
q c. vls. de cõdit. appoſ.
r g. in authẽ. de monach. §. illud. g. in authen. ingreſſi. C. de ſacroſ. eccleſ. gl. in. l. ſi pater. in. gl. 2. ſuprà. ð adop. g. in. 1. ſolet. 32. q. 2. Dot. in. d. capit. fin.
s c. cũ ad monaſterium. in princ. de ſtat. mona. Imo. in l. defuncto. eo lum. 1. ff. de publican.

XLIIII. SCAEVOLA, Libro quinto Reſponſorum.

CVM in eo eſſet pupillus, vt ab hęreditate patris abſtineretur, tutor cum pleriſque creditorib⁹ decidit vt certã portionẽ acciperẽt. idem curatores cum alijs fecerũt. quæro an & tutor idemꝗ creditor patris eã dem portionem retinere debeat. Reſpõdi eum tutorem, qui cęteros ad portionem vocaret, eadem parte contentum eſſe debere.

1 *Tutor pupilli quando poſsit eſſe qui creditor ipſius eſt?*
2 *Creditor hæreditatis iacentis curator bonis dari poteſt.*
3 *Curatorum appellatio quos hîc comprehẽdat?*
4 *Tutorum & curatorum cum creditoribus pupilli tranſigentium ſi & ipſi creditores ſint, quomodo partes conſyderentur?*
5 *Tutori ſuum officium damnoſum eſt.*

IN eo eſſet.) Eius propoſiti. ABSTINERETVR.) AEris alieni metu.

TVTOR.) Tutor pupilli, qui ip- 1
ſius creditor eſſet olim ſine diſtinctione
eſſe

eſſe poterat, ideſt ſiue debitum tutela, ſeu contrà tutela debitum fortè præcederet, hodie[a] ſi debitum præcedat, tutor non eſt, etit ſi poſt tutelam contractum ſit. Sed & mater auiaq́; tutrices ſunt, etiã ſi creditores ſint[b], & ſi debitum valde modicum[c] ſit, poterit quis eius tutelam adminiſtrare, cuius creditor eſt[d]. Idemq́; Baldus ait, ſi debitum finiatur[e], redibit enim creditor ad tutelam. Poteſt & teſtamento dari tutor, is qui pupilli creditor ſit, cùm enim eius ſit fides à patre approbata, nil vetat creditorem eſſe, quæ opinio (Baldo hîc aucto-
2 re) aduerſus Accurſium[f] cõmunis eſt. Deniq;, & poteſt creditor hæreditatis iacentis, dari curator bonis[g], neq; id iure nouiſſimo immutatum[h] eſt, vt Albericus notat.

D E C I D I T.) Tranſegit.

I D E M curatores cum alijs fecerunt.)
3 Accurſius de curatoribus intelligit, qui tutoribus adiungãtur. Haloander hanc clauſulam de medio ſuſtulit. Ego delendam non cenſeo, nam & eam Florentinæ Pandectæ non reſpuunt, accipio autem hîc curatores, eoſdem qui nondum viri potenti tutores fuiſſent, quod Scæuola[i] idem alio in loco apertiſsimè oſtendit.

4 E A D E M parte.) Quid ſi cæterorũ partes diuerſæ ſint? Et Accurſius, mediũ tenẽdum exiſtimat, mandantis, mandatarijq́; ſingulari exẽplo[k]. Baldus[l] & alij, plurimũ partem conſyderandam. Sed vtraq; opinio facilè ad concordiam reduci poteſt.

5 C O N T E N T V M eſſe debere.) Et hîc tutori ſuum officium damnoſum, vt deciſioni cum creditoribus particulatim ab eo factę ſtare ipſe teneatur, cui alioqui creditores, ſi de remittendo debito conueniſſent, nocere iure communi poterant[m].

a auth. minoris. C. qui tuto. da. poſſ.
b auth. vt ſi. ne prohib. ma.
c l. ſcio. ff. de reſti. in integ.
d l. nihil etas. §. dat remiſsionem. ff. de excuſ. tuto.
e l. ſi impuberi. ff. de tuto. et curato. dat. ab his.
f g. in l. pater filio. in gl. i. ſ. de procur. g. in auth. vt hi q obligatas. i. gl. ad curationem
g l. debitor. & ibi Alber. ff. de nego. geſt.
h d. authen. minoris.
i l. cùm hæreditas. ff. de admi. tuto.
k l. ſi fundũ cum. l. ſeq. ff. manda. inſ. in §. ſequent. nu. 36. inſt. de act.
l arg. d. l. cùm hæreditas.
m l. & ſuum ſuprà.

XLV. HERMOGENIANVS Libro ſecundo, Iuris epitomarum.

DIuiſionis placitum niſi traditione, vel ſtipulatione ſumat effectum, ad actionem, vt nudum pactum, nulli prodeſſe poterit.

1 *Diuiſio generis nomen eſt.*
2 *Diuiſio curdicatur contractus innominatus?*
3 *Traditione facta obligatio & liberatio aliquã do reſultat.*
4 *Effectus diuerſos aut contrarios vnus actus aliquando inducit.*

DIVISIOnis.) Diuiſio generis nomen eſt, 1 alia enim animi[n], alia fundorum gratia cõmodioris culturæ[o], alia ędium[p], alia hęreditatis, alia rei communis, quò fit, vt diuiſio contractus 2 innominatus dicatur, non reſpectiuus, ſicut & permutatio, tranſactio, pactum, de quibus ſupra à me dictum eſt[q].

P L A C I T V M.) Sic alibi placitũ permutationis[r].

T R A D I T I O N E.) Sed cùm traditione tradens liberetur, & eum cui traditio fit, ſibi obliget, quid eſt, q vnus hîc act[9] diuerſos aut potiùs contrarios effectus inducit[s]? Et dupliciter ob hoc doctores diſſoluunt, primũ, traditam hîc à ſocio rem 4 aliam non communem, ſecundum traditã partem communis, eiusq́; reſpectu liberationem naſci, alterius verò reſpectu, eum obligat, cui traditio fit.

n l. 1. §. conuẽtionis. ſuprà.
o l. caius. §. fi. ff. de legat. 2.
p l. ſolutum. § ſolutam. ff. de pign. actio.
q in. l. iuriſgẽtium in princ.
r l. ex placito. C. de re. perm.
s l. in numerationibus. ff. de ſolut.

XLVI. TRIPHONINVS Libro ſecundo Diſputationum.

PActum inter hæredem & legatarium factum ne ab eo ſatis accipiatur, cum in Semeſtribus relata eſt conſtitutio Diui Marci, ſeruari in hoc quoque defuncti voluntatem: validum eſſe conſtat. nec à legatario remiſſa hæredi ſatiſdatio per pactionem, ex pœnitentia reuocari debet: cum liceat ſui iuris perſecutionẽ, aut ſpẽ futuræ perceptionis deteriorẽ conſtituere.

1 *Semeſtria Diui Marci quæ ſint?*
2 *Theophili locus.*
3 *Argumentum à teſtamentis ad cõtractus & contrà.*
4 *Falcidiam teſtator olim remittere nõ poterat, hæres poterat & cur?*
5 *Falcidiam teſtator cur hodie prohibere poſsit?*
6 *Trebellianicæ quartæ retentionẽ an poſsit prohibere teſtator.*
7 *Leges correctoriæ quando extendi poſsint?*
8 *Cautionem, vel ſatiſdationem de legatis præſtandis legatarius & teſtator remittunt.*
9 *Cautionem de vtendo fruendo boni viri arbitrio legatarius & teſtator non remittunt.*
10 *Cautionis de legatis præſtandis & de vtendo fruendo differentia.*
11 *Innitari ad delictum quis non debet.*

16 iudice, deinde confeſsio & renuntiatio ſequatur, fit enim tunc confeſsio irreuocabilis[a]. Adijcit[b] & hoc quoq; cautius eſſe, vt iudex antea q̃ pœnam exequatur, interlocutoriã ſententiam proferat, qua declaret, reũ, qui defenſionibus poſt renuntiationẽ vti vult, per calumniã id petere. Quæ Baldi dicta meritò poſteriores ſecuti ſunt. Iaſon & quoſdã caſus adiecit, in quibus defenſionibus renũtiare poſſumus, quos per
17 ſequi inſtituti noſtri non eſt. Non poteſt etiam pacto hoc agi, ne debitum probetur niſi per teſtes, quod Paulus hîc apud Ac-
18 curſium[c] notat, quem alij ſequũtur[d]. Egregiæ quoq; perſonæ priuilegio quod habẽt (vt ad earum domum iudex mittat) renũtiare nõ poſſunt[f], de quo ſuprà quoque dictum eſt[g].

XLVII. SCAEVOLA, Lib. I. Digeſtorum.

EMptor prædij viginti cauerat ſe ſoluturum, & ſtipulanti ſpoponderat. poſtea venditor cauit ſibi conueniſſe vt contentus eſſet tredecim: & vt ea intra præfinita tempora acciperet. debitor ad eorum ſolutionem cõuentus, pactus eſt ſi ea ſoluta intra præfinitum tempus non eſſent, vt ex prima cautione ab eo petitio eſſet. quęſitum eſt an cũ poſteriore pacto ſatisfactum non ſit, omne debitum ex prima cautione peti poteſt. Reſpondi ſecũdum ea, quæ proponerentur, poſſe.

1 *Reformatio cur hîc non fiat, cùm pactum ſit ſuper ſubſtantialibus emptionis?*

STipulanti.) Hæc ſtipulatio facit, vt primus contractus, per ſecundum pactum ſuper pretio factũ non reformetur.

POSTEA.) Secundo pacto.

PACTVS eſt.) Hoc tertium fuit pactũ.

1 POSSE.) Sed cùm ſuper ſubſtãtialibus emptionis pactum ſecundum fiat, ideſt ſuper pretio, quid eſt, ꝙ prima conuentio non reformatur[h]? Et alij, quia hoc actum fuerit, quæ ſolutio vt vera eſt[i], ita diuinat. Alij, non reformari primam conuentionẽ quia ſtipulatione vallata erat, quæ ſolutio communis eſt[k].

a gl. in l. ex litteris. in gl. ad monita. de diuor.
b Bald. in l. à præcedente. in vlt. not. C. de dilatio.
c gl. in auth. vt ſine prohi. mat. in §. ſenatus conſulto.
d Maria. in c. ſi diligenti. n. 16. de fo. comp. Iaſ. in authen. iubemus. col. 2. C. de iudic.
e l. ad egregias. ff. de iur. iuran. c. ſi qui teſtium. in §. ſ. de teſti. Roma. ſing. 170.
f Cyn. i. l. nec honore. C. de epiſ. audi. Roma. ſing. 169. arg. capi. 2. de iudic. in 6.
g l. clauſagnationis. ſuprà.

h l. iuriſgentiũ. §. adeo. ĩ.
i l. 1. §. ſi cõueniat. ff. depo.
k Paul. & Iaſ. hic.

LVcius Titius Gaius Seium menſularium, cum quo rationem implicitã habebat propter accepta & data, debitorem ſibi conſtituit: & ab eo epiſtulam accepit in hæc verba. Ex ratione menſæ, quam mecum habuiſti in hũc diẽ, ex contractibus plurimis remanſerunt apud me ad menſam meam treecenta octaginta ſex, & vſuræ, quæ competierint. ſummã aureorum, quam apud me tacitam habes, refundam tibi. ſi quod inſtrumentum à te emiſſum ideſt ſcriptum, cuiuſcunq; ſummæ ex quacunq; cauſa apud me remanſit, vanum & pro cancellato habebitur. Quæſitum eſt, cũ Lucius Titius ante hoc chirographum Seio nummulario mandauerat vti patrono eius trecenta redderet, an propter illa verba epiſtulæ, quibus omnes cautiones ex quocunq; contractu vanæ & pro cancellato vt haberentur cautum eſt, neque ipſe, neque filij eius eo nomine conueniri poſſunt. Reſpondi, ſi tantùm ratio accepti atque expenſi eſſet cõputata, ceteras obligationes manere in ſua cauſa.

1 *Menſularij ſiue menſarij qui ſint?*
2 *Trapezitæ qui?*
3 *Nummularij qui dicantur?*
4 *Implicita ratio quæ ſit?*
5 *Intricare rationes quid ſit?*
6 *Epiſtola interdũ præſenti mittitur.*
7 *Epiſtola probat ſtipulationẽ inter præſentes fa (ctã.*
8 *Epiſtolæ receptione ſibi quis nocet.*
9 *Confeſsio probatur per receptionem epiſtolæ.*
10 *Subſcribens videtur approbare quæ in ſcriptura continentur.*
11 *Executionem paratam ſicut habet cautio ſcripta manu debitoris, ita & ab eo ſubſcripta.*
12 *Statutorum verba propriè intelligenda ſunt.*
13 *Subſcriptio totius ſcripturæ inſtar obtinet, per fictionem.*
14 *Pragmatica anni 1534. cap. vltim.*
15 *Executionem an impediat promiſsio recognitionis faciendæ?*
16 *Exceptioni nõ numeratæ pecuniæ in cõtinenti renuntiari non poteſt.*
17 *l. 9. titul. 1. partit. 5.*
18 *Subſcriptio teſti non nocet.*

 19 *Subſcri-*

19 *Subſcriptio non nocet ei, qui non legit ſcripta.*
20 *Schedulæ vacuæ ſubſcriptio an noceat.*
21 *Refundere quid ſit? Et de varia eius ſignificatione.*
22 *Emiſſum inſtrumentum quod dicatur?*
23 *Emiſſa manus quæ ſit?*
24 *Chirographum qua ratione probet pro ſcribente?*
25 *Scriptura quibus caſibus pro ſcribente fidem faciat?*
26 *Cancellare verbo & non facto quando ſufficiat?*
27 *Verba generalia quando generaliter accipi debeant?*

1 MEnſulariũ.) Menſularij, ſiue mē-
2 ſarij, q & Græcè τραπεζῖται ijdē ſunt, & nummularij dicti[a]. Qua-
3 re & quidam codices hîc nummularij legunt.
4 IMPLICITAM.) Non liquidam, ſed obſcurã, intricare verò rationes[b], aliud
5 eſt, aliud implicare.
EPISTOLAM accepit.) Notat hîc
6 Bartolus mitti aliquãdo epiſtolã[c] pręſenti, quãuis frequentius id ſit vt abſenti mittatur[d], probat etiã epiſtola ſtipulationem in-
7 ter præſentes factam[e]. Sed quoniã diuinatio iſta eſt, Baldus Iaſonq; vero propiores
8 receptione ipſa epiſtolæ Lucium Titium
9 ſibi nocuiſſe notãt[f], hic eſt enim extorquẽdæ confeſsionis modus notãdus[g]. Nam & non minor diuinatio eſt, Lucium Titium q̃ epiſtolæ à mẽſulario ſcriptæ ſubſcripſerit, idcirco ſibi nocere. Verumtamen hoc
10 eſt, eum qui ſubſcribat, cenſeri approbaſſe
11 ea quæ alterius manu ſcribantur[h], ſufficereq; vnicam ſubſcriptionem, vt præcedentia mille inſtrumenta confirmari dicantur[i]. Sed & hinc Angelus[k], Imola, Alexander, Aretinus, & recentiores notant, ſi ſta tuto cautum ſit, vt cautio manu propria debitoris paratam executionem habeat, habituram & eam quoq; cautionem, quæ manu alterius ſcripta, ſed à debitore ſubſcripta ſit. Idem Angelus alibi[l] dubitat, ꝙ
12 ſtatutorum verba propriè, non per fictionem intelligi debeant[m], ſubſcriptionem
13 verò totius ſcripturæ inſtar, per fictionem obtineat[n]. Et tamen prior opinio æquior eſt[o], & dubio procul hodie tenenda, in e-
14 ius pragmaticæ[p] propoſito, quæ cautiones à debitore cognitas executioni mandari iubet. Tum quòd illa lex eſt, nõ ſtatutum, tum etiam quia ſimpliciter loquitur de cautionibus recognitis, neque exigit, vt propria debitoris manu ſcribantur. Quærere tamen in propoſito libet, quid illa iuri communi addiderit[q], quo cautiones ex interuallo agnitæ exceptionem non numeratæ pecuniæ excludunt? Et hoc in prõptu eſt, addidit enim, vt executio peti poſſit, quæ niſi exceptis quibuſdam caſibus parata non eſt[r], de quibus alibi[s] diximus. Sed & illud tractari potuit, cùm confeſſio iudicialis iure communi paratam executionem habeat[t], quid eſt quod noui pragmatica illa ſanctio attulerit, quæ hoc velut nouum aliquid ſtatuit? Et de hoc
quoque ſuo loco diximus[v]. Poſtremò & 15
illud dubitari poteſt, num promiſsio recognitionis faciendæ à principio interpoſita creditori noceat, & executioni impedimento ſit? Et hoc Baldus[x] & Salicetus cenſuerunt, Innocentiumq́ue[y] & Cynum[z] ad idem citant. Addit Andreas Siculus[a], duas in hoc articulo prolatas ſententias, & ex-
pectari tertiam. Ipſe dubito vehementer, 16
quòd eos hoc moueat, quia vt exceptioni non numeratæ pecuniæ in continenti renuntiari non poteſt, quia eadem fraus ſeu facilitas in renuntiatione quæ in con-
feſsione mutui pręſumitur, ſic & in pro- 17
miſsione recognitionis. At iure nõ[b], exceptio non numeratæ pecuniæ etiam in continenti renuntiari poteſt. Quocirca, & recognitionis promiſsio in continenti facta procedet. Sit tamen in hiſce deliberatio-
ni locus. Illud omittendum non eſt (vt il- 18
luc vnde abij reuertar) ſubſcriptionem ei non nocere, qui ſe ſubſcripſit vt teſtis[c],
non etiam ei, qui quæ ſubſcripta ſunt, mini- 19
mè legit[d]. Atq; ita Innocentius[e] & communiter[f] alij cõcludunt, pro his notantes, qui
ſchedulis vacuis (vt Principes facere ſo- 20
lent) ſubſcribunt.
TACITAM.) Secretò depoſitam.
REFVNDAM.) Soluam. Id enim re- 21
fundere eſt[g], alibi[h] reſtituere, alibi[i] legatũ refundere, ideſt à legato recedere, ſignificationes certè ſunt, quæ apud alios auctores vix inueniãtur, niſi fortè ſemel apud Liuium, bona refundere.
EMISSVM id eſt ſcriptum.) Haloander expunxit dictiones duas, ideſt ſcriptum.

Florẽ

a l. ſi veteri. §. in bonis. ff. de priuil. credit.
b l. ſumma cũ ratione. in principff. de pecu.
c l. vlt. ff. de conſti. pecu.
d l. 1. cum gl. C. de contrah. empti.
e l. ea quæ. ff. de donat. inter vir. & vxor.
f l. ſi filius f. 1. ff. ad macedo.
g Bar. in l. Titius. §. fin. ff. de cõſti. pecu. Bar. in l. cũ tabernã. §. idẽ quæſit. ff. de pign. Bart. in l. quo enim. §. 1. ff. rẽ ra. hab. Math. not. 22.
h In princip. Inſt. de empt. & ven. l. fide iuſſor. §. pater. ff. de pig. auth. de iu. iur. à mori. §. 1.
i Bal. in aut. ſed nouo. C. ſi cert. peta.
k Ang. & doct. in l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. ff. de ver. obli.
l Ange. in l. cũ antiquitas. §. cũ autem. C. de teſtament.
m l. 3. §. hæc verba. ff. de ne go. geſto.
n l. diuus. §. ſcribere. ff. ad l. Corn. de fal. l. ſi ego. §. dotis de iur. dot.
o Iaſ. hic col. penult.
p Pragm. anni. 1534. peti. vltima.

q l. cùm fidẽ C. de nõ num. pecu. l. publia. §. fin. ff. depo.
r l. minor. xxv annis cui fidei commiſſum in princip. ff. de minor.
s in. l. tale pactũ. §. qui prouocauit. 1. & in. l. vnica. C. de confeſſ.
t in. l. vnica. C. de confeſ.
v in. d. l. vnica.
x Bal & Sal. in. l. cùm fidẽ. C. de non numer. pecun.
y Innoc. in. c. grauis. de depo.
z Cyn. in. l. in cõtractibus. in princ. C. de nõ numer. pecun.
a Barb. in addit. ad Bal. in d. l. cùm fidem
b l. 9. titul. 1. part. 5.
c l. Titia. §. Lucia. ff. de leg. 2.
d l. fin. C. plus vale. q̃d agi.
e Innoc. in. c. 2 de fide. inſtru.
f Alex. in. d. §. Chryſogon. colum. 2.
g l. mania. ff. ſol. mat. l. dominus ſticho. in princ. ff. de pecul. legat.
h l. item. ff. de in diem adiec.
i l. generaliter §. proinde. ff. de fideicom. liber.

Florentinę Pãdectę, & alij codices frequẽ
22 tiùs agnoſcunt. Quod & ipſe probo. Eſt
enim inſtrumentum emiſſum inſtrumen-
tum inter debitorem & creditorem ſcri-
23 ptum. Vnde etiam quodam in loco[a] emiſ-
ſa manus vocatur cautio, quæ propria debi
toris manu ſcripta eſt.

a l. quidã. ff. de probat.

24 CHIROGRAPHVM.) Sed quánam
ratione chirographũ hoc probat pro ſcri-
bente[b]? Et vt cõtra ſcribentem probet, du
bium non eſt, vt autem pro ſcribente ſub-
audiendum eſt, id fuiſſe propter Lucij Ti-
25 tij conſenſum. Sunt præterea non pauci ca
ſus, in quibus ſcriptura fidem facit pro ſcri
bente[c].

b l. rationes. l. exempla. C. de probat.

c Iaſ. in l. ad monẽdi. n. 81. ff. de iu. iur.

VANVM & pro cancellato habebitur.)
26 Argumentum vt ſi ex capitulis pacis ban-
nitorum ſiue proſcriptorum condemna-
tiones caſſandæ, cancellandæq́; ſint, ſuffi-
ciat verbo cancellaſſe, neq; facti cancella-
tione opus ſit[d].

d l. nihil. 2. ff. de adim. leg.

27 RESPONDI.) Obſcura reſponſio eſt,
& quam alij aliter interpretãtur. Ego Bar
tolum & ſequaces probo, qui ſic intelli-
gunt, vt generalia verba paciſcentiũ (quia
id fieri poteſt ſalua ratione recti ſermo-
nis) ad ea reſtringantur, de quibus actum
eſt[e], ideſt ad rationes menſæ. Quòd ſi ge-
neralia nimis verba appoſita fuerint, aut
indefinita, ita vt ad certam cauſam referri
nequeant, generaliter intelligentur[f].

e l. ſi ex pluribus. ff. de ſolu.

f l. pluribus. ff. de acceptil.

XLVIII. GAIVS, Libro tertio ad legem duodecim tabularum.

IN traditionibus rerum quodcumque pactum ſit, id valere manifeſtiſsimum eſt.

1 *Veſtimentum re in contractibus qui re celebrantur locum habet.*
2 *Veſtimentum rei interuentu in contractibus innominatis procedit.*
3 *Veſtimentum cohærentia rei & cohærentia traditionis.*
4 *Veſtimentum cohærentia contractus*
5 *Maioratum inſtituens quo iure adijciat clauſulam vt ſi delictum ſucceſſor cõmittat præambula hora delicti bona in ſequentem tranſeant.*
6 *Verba generalia ad idonea reſtringuntur.*
7 *Exceptiones ſi prohibeantur opponi, opponi tamen poterit exceptio, quæ inhabilem reddit ad contrahendum.*
8 *L. 4. tit. 8. lib. 3. ordi.*
9 *L. 55. Tau.*
10 *Verba generalia in contractibus augent potiùs quam reſtringuntur.*
11 *Euictione promiſſa quomodocunq; res euincatur, quatenus intelligi debeat?*
12 *Pactis nudis dominia rerum non acquiri quomodo intelligendum ſit.*
13 *Pacta nõnunquam rei traditione non veſtiuntur.*
14 *Pater quia neceſſariò dotat filiam etiam emancipatam an pacto nudo ſibi prouidere poſsit?*
15 *Frater ſororem ex eodem patre natam neceſſariò dotet, & cuius hoc effectus eſſe poßit?*

IN. traditioni-
bus.) Quærit Bartolus poſt
Accurſium, quemadmodũ
hîc pactum veſtiatur? Et di
ſtincti° quàm ipſi fecerint, notari oportet,
Quoddam eſſe veſtimentum re, quod in 1
cõtractibus, qui re celebrantur, locum ha-
bet. Quoddam rei interuentu, quod habet 2
locum in cõtractibus innominatis. Quod-
dam cohærentia rei (ſic enim Bartolus no 3
tat) ſiue cohærẽtia traditionis, vt Angelus
& Paulus appellant. Quoddam cohæren- 4
tia contractus. Igitur in propoſito, ſi habi-
ta relatione traditionis ad pactom contra
ctus innominatus reſultet, veſtimentum
rei interuentu eſt, ſi contractus re celebre
tur, re ipſa veſtietur, ſi pactum aliud fuerit
traditione accedente, traditionis cohæren
tia veſtiri dicitur, ſi incontinenti ſuper cõ
tractu cohærentia contractus. Quæ veriſ-
ſima ſunt.

g l. cũ manu ſata. §. ſi. ff. de contrah. emp. l. quidã cũ filiũ. ff. de hær. inſtit. l. 4. §. ſi ab ignoto. ff. de manumiſſ.

RERVM.) Et in inſtitutione ergo maio 5
ratus, pacta illa ab inſtituente appoſita va-
lent, vt ſi delictum ſucceſſor committat,
propter quod eius bona confiſcentur, ma-
ioratus quæ ſunt, præambula hora delicti,
in ſequentẽ tranſeant, ſic enim & lex Cor
nelia fingit, & non leuia argumenta ſunt[g].
QVODCVNQVE.) Non turpe vel
impoßibile[h], generalia enim verba legis, 6
ad idoneas res vel pſonas reſtringi ſolẽt[i].
Vnde & lex, quæ quamcunque probatio-
tionem ſufficere dixerit, de idonea proba
tione intelligitur[k]. Et ſi lege[l] caueatur, vt
contra inſtrumentum publicum nulla ex-
ceptio opponatur, opponi tamen illæ ex- 7
ceptiones poterunt, quæ contrahentem
in-

h l. ſi vnus. §. pacta quæ turpem. ſuprà.

i l. vt gradatim. ff. de muner. l. fideiuſſor. §. pater. ff. qui ſatiſd. cogã. l. 2. cũ gl. 2. C. de ſacroſ. eccleſ.

k Gloſ. in l. 2. C. de fid. inſtr. gl. in l. etſi inſtrumenta. C. de fid. inſtru. lib. 10.

l l. 4. titul. 8. lib. 3. ordin.

8 inhabilem ad cõtrahendũ reddant[a]. Si igitur mulier ſine mariti licentia conſraxe-
9 rit (quod iure noſtro non poteſt[b]) & creditor executionem inſtrumenti petat, opponi ſat poterit, licentiam à marito nõ datam, inde enim eſt, ut mulier inhabilis fue-
50 rit. Sanè in contractibus verba generalia augent potiùs quàm reſtringuntur[c], vt cũ venditor, euictionem quomodocunq; res euincatur promittit, tenebitur enim de
55 euictione, etiam ſi per arbitri ſententiam, in quem emptor compromiſit, res euincatur[d], cùm tamen eo caſu aliàs non teneretur[e].

52 PACTVM.) Sed quid eſt quod alibi[f] dicitur, pactis nudis dominia rerum minimè acquiri? Et Bartolus, non dominium hîc acquiri, ſed actionem ait. Sed et dominium acquiri pacto, in pacto legis cõmiſſoriæ, & addictionis in diem. Mihi nihil obſtare videtur cõtrarium, loquitur enim
1 de pactis nudis, hoc (vt diximus) veſtitum eſt, aut rei interuentu, aut cohærentia traditionis.

53 IDvalere.) Multi tamẽ caſus excepti ſunt, qui ſingulari aliqua ratione procedunt[g]. Inter quos ille cum primis notandus eſt,
54 cùm pater dotem pro filia dat[h], qui ea ratione procedit, quoniam ex neceſsitate traditio fit[i]. Vnde Angelus hîc quoq; infert, patrem qui filiam emancipatam dotet, pacto nudo ſibi non prouidere, nam & emancipatam ei dotare, neceſſe eſt[k]. Idẽm que credit in fratre, qui ſororem ex eodẽ
55 patre natã neceſſariò dotat, vt Accurſius[l], & alij notant[m]. Fulgoſius, Paulus, Imola, Iaſon, & recentiores contrà, his duobus poſterioribus caſibus dicunt, ſufficere enim in propoſito pactum nudum ſemper, niſi cùm pater filiam in poteſtate dotet[n], vt non facilè tamen differentiæ rationẽ quiſquam aſsignet.

XLVIIII. VLPIANVS, Libro trigẽſimo ſexto ad Sabinum.

SI quis crediderit pecuniã, & pactus ſit vt quatenus facere poſsit debitor, eatenus agat: an pactum valeat? Et magis eſt hoc pactum valere. nec enim improbum & ſi quis hactenus deſideret conueniri, quatenus facultates.

a Ioã. Andr. ad Spec. de ſen ten. §. vt autẽ. in princi. l. tu tor. §. prodig. ff. de in iur.
b l. 55. Tauri.
c Bal. in l. ſi. col. 1. C. ſine cẽ. vel reliq.
d Gl. in l. cũ pœna. ff. de arbit. Iaſo. in d. §. pretor. colũ. fina.
e l. ſi dictũ. §. ſi compromiſſe ro. ff. de euict.
f l. Traditionibus. C. de pac.
g l. ſi tibi decem. in princi. ſuprà. l. q ſi lo cus. ff. d relig. l. penul. infra. vr. hic. Barto. poſt gl.
h l. quotiens. ff. ſolu. mat. l. ania. C. de iur. dot.
i l. obligamur. §. lege. ff. de actione. & oblig. l. qui liberos. ff. de ri. nupt.
k l. fin. C. de dot. promiſſ.
l Gl. in l. nõ omni. in gl. fi. C. de admi. tuto. gl. in l. cùm plures. §. cũ tu tor. in gl. alio. ff. de admi. tuto.
m Bar. in pro œmi. ff. vet. Abb. in c. per uenit. de arbi. pre. i. L. i quartã. n. 66. vſq. ad. 89. ff. ad l. Falci.
n l. vnica. §. accedit. & §. extraneũ. C. d rei vxo. actio.

1 *Pactum vt in ſolidum conueniatur, is qui nõ tenetur niſi quatenus facere poſsit, an valeat?*
2 *Maritus an poßit renuntiare priuilegio ne cõ ueniatur niſi quatenus facere poßit?*
3 *Renuntiatio iuris obſequiorum vel reuerentiæ an valeat?*
4 *Renuntiare an poßit quis priuilegio, ne pro debito mittatur in carcerem?*

HOc pactum valere.) Quid per contrarium, ſi is, 1
cui priuilegium eſt, ne conueniatur vltra quàm facere poſsit, paciſcatur vt conueniri poſsit inſolidum? Et Accurſius diſtinguit, ratione contractus hoc habeat, an priuilegio perſonæ, primo caſu valere pactum, puta inter ſocios, ſecũdo nõ, vt ſi maritus pactus ſit, vt in ſolidum con- 2
ueniatur, neq; enim pactum valebit, quia contra bonos mores eſt[o], renuntiare iuri huic, quod propter reuerentiam inductũ 3
eſt, ſicuti neq; iura obſequiorum renuntiari poſſunt[p]. Quod verum eſt, ſi renuntiatio fiat expreſsim, tacitè tamen renuntiabuntur[q]. Sumitur autem ex his argumentum, an poſsit quis in carcerem mitti pro 4
debito, ſi priuilegio illi renuntiet? Et in alteruttam partem induci ſuprà ſcripta poſſunt, ſed dixi de his ſuprà latiùs[r].

L. IDEM, Libro quadrageſimo ſecundo ad Sabinum.

NOn impoſsibile puto in contractibus depoſiti, commodati, & locati, & ceteris ſimilibus hoc pactum NE FACIAS FVREM SERVVM MEVM: hoc eſt ne ſollicites vt fur fiat, vt fugitiuus fiat: ne ita neglegas ſeruum, vt fur efficiatur. ſicut enium ſerui corrupti actio locum habet: ita poteſt etiam hæc pactio locũ habere, quæ ad non corrumpendo Seruos pertinet.

1 *Contractus qui re celebrantur, vltra rem locũ non habent.*
2 *Furem ne faciat quis ſeruum, pactum honeſtũ eſt, & non ſuperfluum.*
3 *Actio ſerui corrupti non eneruat vires pacti*

quod

o l. alia. §. ele ganter. ff. ſol. mat.
p l. fina. C. de bon. lib. l. q ex ceptionẽ. §. fi. ff. de cond. indeb.
q l. quod nomine. ff. de cõdi. ind. Iaſ. i. l. ad egregias. col. 2. ff. de iur. iuran.
r In. l. iuſta gnationis. & in. l. pactũ inter hæredem.

quod ad idem tendit.
4 *Pacta ſuperflua an valeant?*
5 *Cautela abundans quando non noceat?*
6 *Teſtamentorum formæ aut ſolennitati an teſtator aliam addere poßit?*
7 *Pactum de non offendendo valet, etiam ſi ad maiorem pœnā quàm legalem quis ſe adſtringat.*
8 *Pœnis legalibus quando debemus eſſe contenti?*
9 *Diſtractus eiuſdem naturæ ſunt cuius & contractus.*
10 *Priuatio & habitus eiuſdem naturæ ſunt.*
11 *Promiſsio de non offendendo non adiecta pœna quid operetur?*
12 *Offenſio in perſona an in bonis fiat multum intereſt.*
13 *Actio ſubrogata quādo ſapiat naturam eius, in cuius locum ſubrogatur?*
14 *Pactum ne facias furem honeſtum eſt, ſi ne furem facias pecuniam accipiat, non valet.*
15 *Teſtis pecuniam accipiens pro dicendo teſtimonio ſemper punitur.*
16 *Scholaſtici pecuniam pro ſuffragijs accipientes etiam ſi bene merito ſuffragentur, falſi & periurij rei efficiuntur.*
17 *Pacto an fieri poßit quod per legem fieri poteſt?*
18 *Publicæ vtilitatis cauſa prohibita quomodo pacto tolli poßint?*
19 *Pacta contra bonos mores non valent.*
20 *Argumentum à maiori ad minus & à minori ad maius.*
21 *Pater vt pro delicto filij teneatur, ſtatuto vel pacto an induci poßit?*
22 *Filio bona patris in eius vita neq; re neq; ſpe debentur.*
23 *Statutum vt pro delicto filij pater teneatur, in qua pœna locum habeat?*

NOn impoſsibile.)

De iuris impoſsibilitate loqui
1 tur. Magna enim dubitandi ratio fuit, quia contra naturam cōtractuum,
qui re celebrātur, hoc videatur, vt vltra rē
ex eis actio competat[a], qualia depoſitum,
2 commodatumq; ſunt. Sed nunquid turpe
pactum hoc eſt? Et (vt ſtatim dicam) eſt honeſtiſsimum. Num ſuperfluum? Et videri
hoc potuit, cōtinet enim ferè idem quod
3 ius commune, quo actio ſerui corrupti datur, pacta verò ſuperflua non valent[b]. Sed
4 Bartolus & plures, valere ideo notāt, quoniam & ſi ſuperfluum ſit, vitioſum tamen
non eſt[c], non ſolent igitur quæ ſuperabū-
dāt vitiare ſcripturas[d], neq; abundans cau 5
tela nocet[e], quæ tamen vitioſa nō eſt. Qua
ratione, & formæ aut ſolennitati vulgari
teſtamentorum addere teſtator aliam nō 6
poteſt[f].

a l. ſi tibi decem. in princi. ſuprà.

b l. iuris gentium. §. ſed ſi fraudandi. ſuprà.

c l. q mutuā. ff. manda. l. ſi pupilli. §. 2. ff. de neg. geſt.

d l. qua dubitationis. l. non ſolent. ff. de reg. iur.

e l. teſtamentorum. C. de teſtam.

f l. diui. §. licet. ff. de iu. codicilli. Bart. in l. ſi qs ī princi. col. 2. ff. d leg. 3. Iaſo. in l. nemo. nom. 15. de leg. 1.

H O C pactum.) Valet igitur pactum de 7
non offendendo, quo quis ſe ad maiorem
aliquam pœnam obligat, quàm lege imponatur, niſi in matrimonio aut contrahē
do[g], aut diſtrahendo appoſita ſit[h], illic
enim pœnis legalibus debemus eſſe con- 8
tenti. Nam & generaliter traditum eſt, cu
ius naturæ cōtractus ſunt, eiuſdem eſſe & 9
diſtractus[i], quòd ſic etiā eſſe ſoleat, in ha 10
bitu & priuatione[k]. Sed quid, ſi non adiecta pœna promittam, quòd non offendā, 11
quid ea promiſsio operabitur? Et Bartolus ita diſtinguit, vt ſi offendam in bonis, 12
actio in id quod offenſi intereſt cōmittatur, ſi in perſona, ſit etiam cautio de non
offendendo vtilis, ſi criminaliter offenſus
agat, vt propter hoc acerbiùs puniatur,
quia pacem rupit[l], ſi ciuiliter, vtilis in eo
ſit, quòd actio iniuriarum extingueretur
morte, hæc ad hæredes tranſiet, illa intendi non poſſet, ſi criminaliter reus eſſet punitus[m], hæc intendi poteſt. Nec obſtat, quòd 13
actio ſubrogata eius naturam ſapere ſoleat, in cuius locum ſubrogata eſt[n], hæc
enim non tam ſubrogatur, quàm æquè accedit, ac proinde ſuam naturam ſeruat[o].
Quæ Bartoli dicta (licèt ipſe non determinet) ab alijs tamen approbantur.

N Efacias furem.) Hoc honeſtum pactum 14
eſt, illud non valeret, ſi ne furem faceret,
pecuniam acciperet[p]. qui enim pecuniam
accipit, pro re facienda, quam gratis facere tenebatur, turpiter dicitur accipere[q].
Quare & pœna falſi teſtis puniendus eſt, 15
qui pecuniam pro dicendo teſtimonio ac
cepit, etiam ſi maximè verum dixerit[r].
Quod ego ad ſuffragia quoque iuuenum 16
ſcholaſticorum iure extendebam, vt quāuis pro eo qui mereatur ſuffragium ferāt,
ſi tamen pecunias acceperint, falſi rei efficiantur. Nam & periuri ſine dubio teſtes
iſti ſunt, cùm inter generales poſitiones
ante omnia reſpondeant, quòd pretium
pro dicendo teſtimonio minimè acceperint.

S I C V T enim ſerui corrupti actio.) Incidit

g l. fina. C. de ſponſal. c. gemma. de ſpōſali.

h l. ſi ita ſtipulatio. ff. de verb. oblig.

i l. 1. in prin. ff. de dolo. glo. mag. in l. 1. tu tela. C. de reſtit. in integ. Bal. in. c. audita. de reſt. ſpoliato.

k Bald. in l. 1. C. quan. lice. ab emp. diſce.

l l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his q not. infa.

m l. prætor. §. 1. ff. de iniur.

n l. ſi cū. §. iniuriarū. ſuprà ſi quis cautio.

o l. item illa. §. ſi. ff. de cōſti. pecu.

p l. iuris gentiū. §. ſi ob maleficium.

q l. fi. C. de cōdic. ob tur. cauſā. gl. in l. 4. ī gl. repeti. eod. tit. Bal. in c. ſuper eo. de traſact.

r Bar. in l. 1. ī princi. ff. ad l. Corne. de falſ.

27 dit hîc articulus ille, an quod per legem
poteſt, fieri poſsit etiam per pactum? Et
18 Bartolus, in his quæ ex cauſa publicæ vtili
tatis prohibita ſint, argumentum nõ pro-
cedere ait[a], niſi pactum publicũ ſit, id eſt
populi, eorúmue, qui populum repræſen-
tant, aut principis, qui poteſtatem legis
19 condendæ habeat[b]. In his verò quæ ideo
prohibeantur, quia contra bonos mores
ſint, valere argumentum credit, vt enim
leges honeſtæ erũt[c], ſic pacta futura ſunt[d].
Et hæc Paulo[e] teſte Doctores ſequuntur.
Imperfectior tamen doctrina eſt. quòd (vt
Iaſon multis oſtẽdit) permulta ſint, in qui
bus quod per legem fieri poteſt, nõ æquè
per pactum poterit. Exiſtimat ergo Iaſon,
cùm loquimur de his quæ iam in iure di-
ſpoſita ſunt, valere argumentum hoc, po-
teſt fieri per legem ergo etiam per pactũ,
nõ ſic ſi de his loquamur, quæ in futurum
diſponenda ſunt, neq; enim tunc argumẽ-
tum procedere. Quare & Bartoli ſummã,
Iaſon ap̃pbat, quia huiuſmodi eſt, Quod
fit per legem, poteſt fieri per pactum, cæte
ros rẽpbat, qui ſic dixerint, Quod poteſt
fieri per legem, poteſt fieri per pactum, ne
que videt Iaſon, quòd Bartolus ſic etiam
in quæſtione poſuit. Ego in articulo hoc,
eos magis ſequor, qui ſic diſtinguunt, ſi à
lege incipias, non procedere argumẽtum
affirmatiuè, poteſt fieri per legem ergo
20 per pactum[f], arguitur enim tunc de maio
ri ad minus, negatiuè verò procedere, per
legem fieri non poteſt, ergo neq; per pa-
ctum. Si à pacto incipias affirmatiuè vale-
re, per pactum hoc fieri poteſt, ergo & per
legem[g], arguitur enim tunc à minori ad
maius, negatiuè verò non valet, niſi in his,
quæ quia contra bonos mores ſint prohi-
bentur, vt enim pacta contra bonos mo-
res non valent[h], ſic neque lex quæ non
ſancta & honeſta ſit[i]. Tractari porrò in
21 propoſito ſolet, valeátne ſtatutum (valet
enim pactum) vt pater teneatur pro deli-
cto filij iudicatum facere? Etenim dubitã-
di ratio non parua eſt, tum quia pater pro
filio teneri non ſoleat[k], tum etiam, quia fi
22 lio, in vita patris, eius bona, neque re neq;
etiam ſpe[l] debentur. Accurſij ſententia,
crebrius[m] exploſa, qui non ſemel[n] contra-
rium opinatus eſt, obtinuit tamẽ, vt quẽ-
admodũ pacto, ſic ſtatuto hoc induci poſ-
ſit. Quæ Accurſij[o] opinio eſt, quam alij &
laudant[p], & frequentiùs[q] ſequuntur. Qui-
dam longo examine, & per multas conclu
ſiones perſecuti ſunt[r]. Illud autem inter
cętera omitti non debet, valere ſtatutum, 23
vt pater ad pœnam pecuniariã teneatur,
non valere vt ad corporalem, de quo Ia-
ſon videndus[s].

*LI. IDEM, Libro vicenſimo ſexto ad Edi-
ctum.*

SI cum te ex cauſa legati debe-
re paciſci debitori tuo exiſti-
mas, pact⁹ ſit ne ab eo peteres:
neq; iure ipſo liberatur debitor, neq; pe
tentem ſummouebit exceptione con-
uentionis, vt Celſus libro vicenſimo
ſcribit. Idem eodem loco ſcribit, ſi debi
torem tuum iuſsiſti ſoluere Titio, cui le
gatum falſò debere exiſtimas, & debi-
tor pactus ſit cum Titio ſuo debitore
conſtituto: neque tibi aduerſus tuum
debitorem, neque ipſi aduerſus ſuum
actionem peremptam.

1 *Acceptilatio actus ciuilis eſt, & efficacior, quàm pactum de non petendo.*
2 *Error quomodo conſtitutionem obligationis impediat?*
3 *Indebitæ pecuniæ ſolutio neq; tranſlationi dominij neque obligationi impedimento eſt.*
4 *Quaſi contractus indebitæ pecuniæ ſolutæ quam obligationem producat?*
5 *Quaſi contractus vt contractus re celebrari poſſunt.*
6 *Teſtamenta bonæ fidei an ſint?*
7 *Pacta occaſione teſtamentorum celebrata bonæ fidei ſunt.*
8 *Pacta nuda regulariter ſunt ſtricti iuris.*
9 *Pacta in teſtamentis fieri poſſunt.*
10 *Pacta in teſtamentis facta bonæ fidei ſunt.*
11 *Dolus dans cauſam contractui, vel diſtractui bonæ fidei, reddit illum ipſo iure nullum.*
12 *Pacta de non petendo occaſione teſtamentorum facta ipſo iure vitiantur, ſi illis dolus cauſam det.*
13 *Error cauſæ quæ pacta vitiet?*
14 *Indebitæ pecuniæ conuentio re an rei interuentu veſtiatur?*
15 *Pactum nudum cur errore cauſæ vitiatur?*
16 *Exceptio doli ab æquitate producitur.*

17 *Exceptio-*

a l. ius publicum. ſuprà. l. de rogatur. ff. de verb. ſignif.
b l. Cæſar. ff. de public.
c l. 1. & 2. ſuprà. de legib. c. erit. 4. diſtinct.
d l. iuris gentiũ. §. ſi paciſcar. ſuprà.
e Pau. hic. col. 1.
f G. in. §. cùm autẽ. in gl. iubetur. inſt. de adopt.
g l. fi. C. de fideiuſ. gl. in. l. nõ ſolũ. §. morte. in. g. hæredis. ff. de no. op. nun.
h l. pacta quæ cõtra. C. de pac.
i l. 1. & 2. ff. de legib. c. erit autem. 4. diſtinct.
k rub. C. ne filii pro pat.
l l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bono.
m Imo. in. l. lex Corneli a. ĩ. 3. not. & vulg. Fabi. ĩ aut. nouiſſima. nu. 56 C. de inof. teſt. pre. ĩ. l. i quartã. n. 66 ff. ad. l. falci.
n G. in aut. & hære. & falci. §. ſi quis autẽ nõ implens. in g. auferri. g. ĩ aut. de trien. & ſemi. in princ. in. g. de bitũ.
o Gl. ĩ rub. C. de decre. decur. lib. x.
p Bal. in. l. ferum. §. publicè. col. 2. ff. de procur.
q Imo. in. d. l. lex Cornelia in. 3. not. Iaſ. ĩ. d. aut. nouiſſima. col. 3.
r Hippol. in. l. infans. n. 16. C. ad. l. Corn. de ſicar.
s Iaſ. in. §. actiones. nutã de peculio. col. antep. inſt. de actio.

17 *Exceptionum mater æquitas eſt.*
18 *Exceptiones ſecundùm fictionem procedũt.*
19 *Fictiones in æquitate fundantur.*
20 *Error quando tranſlationem dominij impediat?*
21 *Error circa cauſam dominij eius tranſlationem non impedit.*
22 *Error circa cauſam traditionis non impedit tranſlationem dominij.*
23 *Indebitam pecuniam ſoluens, cur dominium transferat?*
24 *Indebitam pecuniam recipiens, furtum committit.*
25 *Fictus titulus cum vera traditione ſufficit ad dominij translationem.*
26 *Error cauſæ quibus caſibus dominij translationem impediat?*
27 *Error tradentis & ſcientia recipientis dominij translationem impediunt.*
28 *Traditio ad liberandum differt ab ea, quæ ad obligandum fit.*
29 *Error in cauſa proxima differt ab errore in cauſa remota.*
30 *Falſa cauſa cur pacta nuda faciliùs infirmet?*
31 *Error falſæ cauſæ quando vitiet legatum?*
32 *Cauſa falſa conditionaliter vel cauſatiuè prolata quando vitiet legatum?*
33 *Cauſa cohærens legato quæ ſit?*
34 *Error teſtatoris quibus modis probetur?*
35 *Iuſſus ſimplex ſit an delegatio interueniat multùm intereſt.*
36 *Delegatio interueniente ſtipulatione fit.*
37 *Mandatum de ſoluendo cuius naturæ ſit?*
38 *Compenſatio ipſo iure actionem tollit, ſimplex pactum non item.*

NE ab eo peteres.) Quid ſi acceptum tuliſti? Et Accurſius idem exiſtimat, Bartolus aliiq; me-
1 liùs actionem tunc ipſo iure perimi, acceptilatio enim actus verè ciuilis eſt, ac proinde efficacior[a].

a Docto. in l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ſupra.

2 EXCEPtione cõuẽtionis.) Sed cur hic error cõſtitutionẽ obligationis impedijt, cùm tamen, cùm pecunia indebitè ſoluitur, neq; dominij tranſlationi, neq; obligationi impedimento ſit? Et quidem, qui ſoluit
3 indebitum, dominium in accipiẽtem trãſfert, & hic ſoluenti re obligatur[b], ex quodam quaſi cõtractu[c], qui quoniam expreſſim non agitur, tacitam obligationem producit[d]. Nihil autem vetat vt cõtractus, ſic 4
etiam quaſi contractus re celebrari poſſe, atq; ita ipſe extricare hoc ſoleo, in quo tamẽ Accurſius & omnes hærent. Verùm vt propoſitum vrgeam, Quid eſt, quòd non ſimiliter, in caſu huius legis error obligationis conſtitutionem minimè impedijt?
Et dupliciter Doctores diſſoluunt, primũ 5
fuiſſe in cauſa, quòd huic pacto, dedit cauſam debitoris dolus. Vnde multa notãtur,
primũ, teſtamenta bonæ fidei eſſe[e], quod 6
tamen abſolutè verum non eſt[f]. Deinde
pacta, quæ occaſione teſtamenti fiant, bo- 7
næ fidei, etiam eſſe[g], quod ego multùm notandum exiſtimo, ſunt enim alioqui pa- 8
cta nuda ſtricti iuris, quod ſuprà diximus.
Ergo & quæ in teſtamento fierent, (fieri 9
autem & ſolent & poſſunt[h],) bonæ fidei di- 10
cenda ſunt. Præterea & illud huic ſolutioni conſequens eſt. vt bonæ fidei cõtractus 11
ipſo iure vitiãtur, ſiquidem eis cauſam dolus det[i], ſic & diſtractus[k]. Sic deniq; & pa- 12
cta de non petendo, quæ occaſione teſtamentorum fiant, ſic enim Bartolus in priori hac ſolutione ſentit, & nos alibi non legimus. Secunda ſolutio eſt, errore cauſæ 13
pactum nudum vitiari, veſtitum nequaquàm, veſtiri autem cùm indebita pecunia ſoluta eſt aut re aut rei interuẽtu. Quæ etiam ſummè notanda iure crediderim, cùm enim conuentio illa, quæ ex indebiti ſolutione reſultat, re veſtiri expreſsim à Iu- 14
ſtiniano dicatur[l], at Bartolus hîc verum id ſentit, cùm conuentio illa tranſit in contractũ nominatũ, nam ſi in cõtractũ innominatũ trãſierit, veſtiri eam rei interuẽtu, quod innominatorum contractuum veſtimentum eſt. Cur ergo pactum nudum errore cauſæ magis vitiatur? Et rationem 15
ait, quia ſubeſt cauſæ error, ceſſatq; æquitas, ex qua doli exceptio producitur[m]. Vt 16
enim obligatio actionis, ſic æquitas exce- 17
ptionis mater eſt[n], exceptiones enim o- 18
mnes ſecundùm fictionem procedunt[o], fi- 19
ctiones in æquitate fundantur[p]. Verùm
enimuero an error trãſlationem dominij 20
impediat, articulus latiſsimus eſt, de quo dixi alibi pleniùs[q], ſiue circa perſonam, ſiue circa rẽ, ſiue circa cauſam erretur; nunc
de errore circa cauſam dixiſſe ſat erit. Er- 21
ror itaq; circa cauſam dominij, eius tranſlationem non impedit[r], ſed & neq; error

circa

b §. is quoq. inſti. quib. mo. re cõtrah. obl.
c §. item is. inſtit. de obliga. quæ ex quaſi cont.
d l. ſi is qui. §. fi. ff. commo.
e l. 1 minorũ. cũ gl. C. in qb. cauſ. in integr. reſtit. non eſt neceſſ.
f taſ. in l. ita ſtipulatus. nu. 19. ff. de verb. oblig. in §. actionũ. colũ. 2. inſti. de actio. Iaſ. hic.
g l. cũ principalis. ff. de reg. iur. l. fin. ff. de conſtit. pecun.
h l. heredes palã. §. fi. ff. de teſtam.
i l. & elegan ter. in prin. ff. de dolo.
k Glo. in l. de tutela. C. de reſtit. in integr. Bal. in c. audita. de reſtitu. ſpolia.
l d. §. is quoq.
m l. qui æquitate. ff. de doli except.
n Bart. in l. ſi vnus. §. pacto ne peteret. col. 2. ſuprà.
o Bart. in l. ſi is qui pro emptore. n. 41. ff. de vſucap.
p l. poſtliminiũ. ff. de capt.
q In l. 1. ff. de off. procu. Caſ.
r l. ſeruũ Titij. in. 2. reſpõſo ff. manda.

22 circa cauſam traditionis[a]. Qua ratione qui
pecuniam indebitam ſoluit, eius dominiũ
23 transfert, quia in cauſa traditionis errauit,
neq; furtum qui recepit committit[b], fictus
24 enim titulus, cum vera traditione, ad do-
25 minij tranſlationem ſufficit[c]. Excipiuntur
26 tamen caſus nõnulli, quorum primus ille
eſt, cùm tradens errat, recipiens verò ſcit
27 cauſam eſſe falſam, tantum enim abeſt, vt
dominium in eum transferatur, vt tenea-
tur rei vendicatione, condictione furtiua
28 & actione furti[d]. Secundus, cùm traditio
nõ ad liberandum, ſed ad obligandum fit[e].
29 Tertius, cùm in cauſa proxima eſt[f]. Quar-
tus, cùm pactum nudum, error falſæ cauſæ
concernit, qui legis noſtræ, melior eſt ſen
30 ſus, neq; mirum autem eſt, ſi pacta nuda, vt
pote infirmiora, faciliùs adiectione falſæ
31 cauſæ vitientur. Sed num error falſæ cau-
ſæ legatum vitiabit? Et hoc Bartolus hîc
tractat oppoſitione ſecunda, dicendum ve
rò in hunc modum eſt, errore falſæ cauſæ
vitiari legatum, quando conditionaliter
32 cauſa prolata eſt[g]. Sed & ſi cauſatiuè fera-
tur, vitiabit legatum, ſi cauſa legato cohæ
33 reat[h], & error defuncti probetur. Sed et ſi
cauſatiuè proferatur, ſed legato non cohæ
reat, non vitiat, niſi aliter teſtator relictu-
rus non eſſet[i]. Cohærere verò illa dicitur,
ex qua neceſsitas infertur legandi, non co
hærere quæ eiuſmodi neceſsitate non cõ-
ſtat, illa proxima & finalis & obligatoria
eſt, hæc remota, impulſiua, non obligato-
ria, quę traditio Bartoli[k] & cęterorum eſt.
34 Sed quonam modo hoc probabitur, quòd
teſtator aliàs relicturus non erat? Et cõſtat
per teſtes, præſumptiones atq; adeò conie
cturas probari poſſe, ſed inter cæteras illa
notanda, cùm legata magni valoris ſunt[l],
de qua & alijs ſuo loco à me dictum eſt[m].
IVSSISTI.) Simpli iuſſu, nam ſi delega
35 tio interuenisset, adhiberetur etiã ſtipula
36 tio[n], ac proinde ipſo iure actio euaneſce-
37 ret, mandatum autem de ſoluendo, non in
hoc fit, vt ſtatim debitor liberetur, niſi ſo-
lutio ſequatur.
38 ET debitor pactus ſit.) Simplici pacto, nõ
compenſatione, illa enim ipſo iure actio-
nem tolleret[o].

a L. cũ in cor- pus. ff. de acq. re. do.
b Bart. in l. ſi per errorẽ. col. 1. ff. de iuriſd. om. iudi. Bart. ĩ l. quoniã. ff. de cond. fur.
c Bart. in l. ſi aliquã. n. 8. ff. de acqui. poſſ.
d l. ſi vẽdide ro. §. Titius. l. ſi iuſſu. §. ſi rẽ. ff. de fur.
e l. ſi ego. ff. ſi cert. peta. vbi Alex. col. 2.
f l. ſi is ad quẽ. vbi Bart. ff. d acq. hære.
g l. demõſtra tio. §. quodam tem. ff. de cõd. & demõ. §. lõ ge. inſti. d leg.
h l. 1. C. d fal. cau. adie. leg.
i l. cũ tale. §. falſam. 1. ff. de cõd. & demõ.
k Barto. & Docto. hic & in l. 1. C. d fal. cau. adiec. leg. & in d. §. q̃d autem.
l l. fi. ff de ha re. inſtituen.
m in d. §. q̃d vtelm.
n l. 3. C. de no uat.
o l. 1. ff. de cõ penſ.

LII. IDEM, libro primo Opinionum.

EPIſtula, qua quis coheredẽ ſibi aliquem eſſe cauit, peti-tionem nullã aduerſus poſ-ſeſſores rerum hereditariarũ dabit.

1 *Verba enuntiatiua propter aliud diſpoſitionẽ minimè inducunt.*

2 *Enuntiatiua verba conditionaliter an in mo dum cauſæ, vel demõſtrationis proferantur, quantum interſit.*

PETitionem nul-
lam.) Notatur hinc, verba enun 1
tiatiua propter aliud emiſſa, di-
ſpoſitionem minimè inducere. Idem ſi cõ 2
ditionaliter[p], aliud ſi in modum cauſæ[q],
aut demõſtrationis[r]. Sed & alij caſus ſunt,
in quibus diſponunt[s], de quibus nunc non
dicemus.

p l. ex facto. 1. ff. de hære. inſt. l. Titia cũ teſtamento. in pri. ff. d leg. 2.
q l. emptor. §. fi. ff. d rei vẽd.
r l. pamtonĩ. §. fi. ff. de acq. hæred.
s Bar. in l. ex hac ſcriptura. ff. de donatio. Iaſ. i. d. l. ex his. C. de teſta. mi-li.

SI inter debitorem & eum, qui fundũ pigneratum à creditore quaſi debitoris negotium gereret emerit, placuit vt habita compenſatione fructuum, ſolutoque qudo reliquum deberetur, fundus debitori reſtitueretur: etiam heres pacto, quod defunctus fecit, fidem præſtare debet.

1 *Pactum hîc aut nudum, aut veſtitum eſſe potuit.*

2 *Angeli intellectus aduerſus Paulum Iaſonẽq; ſuſtinetur.*

3 *Creditor aliquandò debitoris ſui, quaſi procurator eſt.*

4 *Pactum de retrouendendo, dominium ipſo iure transfert in debitorem.*

PLACVIT.)
Pacto nudo, proficietq; illud 1
ad vſurarum remiſsionem, aut
ad ſortem in vim replicationis. Poteſt etiã
intelligi in pacto veſtito cohærentia man
dati, vel ſtipulationis, idq; cùm inter debi-
torem, & eum qui pignus luebat, pactio fa
cta eſt, aut etiam de veſtito, cohærentia
emptionis, cùm inter emptorem vendito
remq; pactio fit, quo ſenſu Angeli intelle-
ctum nos ſuſtinemus, quem Paulus Iaſon

quę

que proſſus reprehendunt. Poſſe autem
etiam inter creditorem vendentem, & eũ
qui pignora redimit, ſiue luit, huiuſmodi
pacta fieri, quæ vtilitatem debitoris reſpi-
2 ciant, dubitari potuit[a], ſed verius eſt, erit-
3 q; hoc caſu creditor iure quodam ſingula
ri, velut quidã debitoris ſui procurator[b].
4 Transfertur autem in debitorem, ex vi pa
cti huius de retrouendendo, ipſo iure do-
minium, ac proinde rei vendicatio illi da-
tur[c], quod ad pacta iſta retrouendendi[d], &
generale[e], & notatu dignum eſt. Iaſon[f] ta-
men diſſentit.

a l. ſtipulatio §. alteri. ff. de verb. oblig.
b l. ſi pignori. ad fi. ff. familiæ hercisc. Ang. hic.
c l. ſi cum vẽderet. ff. de pig. act. vbi Pau.
d l. 2. C. de pac. inter empt.
e Aretin. in prin. inſtit. de excep.
f Iaſo. in. l. ab emptiõe. col. 3.

PActum, vt ſi quas ſummas propter tributiones prædij pignori nexi factas creditor ſoluiſſet, à debitore reciperet, & vt tributa eiuſdem prædij debitor penderet: iuſtum ideoque ſeruandum eſt.

1 Pacta ſuper ſolutione tributorum quatenus valeant.

TRIBVtiones.) tributa.

SERVANDVM.) Dumnè iu
1 ri publico noceat[g], aut etiam domino[h].

g l. inter debitorẽ. ſuprà.
h l. tutor. §. fin. ff. de pign. actio.

DE inofficioſo patris teſtamento acturis, vt eis certa quantitas, quoad viueret heres præſtaretur, pactus eſt: produci ad perpetuam præſtationem id pactum poſtulabatur: reſcriptum eſt neq; iure vllo, neque æquitate tale deſideriũ admitti.

1 Ius & æquitas quid hîc ſignificent.
2 Dies appoſitus cauſa multiplicandæ obligationis tranſmiſſioni obſtat.
3 Annuum, cùm præſtandum aliquid eſt finiendæ obligationis cauſa appoſitum tempus dicitur
4 Actio in locum querelæ ſuccedens eiuſdem naturæ eſt.
5 Querela non præparata ad hæredes tranſmittitur.
6 Permiſſum ad tempus poſt tempus videtur prohibitum.
7 Iudicis permiſſio ad tempus, vt elapſo tempore prohibitionem inducat, bina monitio requiritur.
8 Prohibitio temporalis à perpetua differt.
9 Prohibitio ſimplex in dubio an ſit perpetua vel temporalis?
10 Reſtitutio ipſo iure fit cùm prohibitio fuit temporalis.
11 L. 10. tit. 31. part. 7.

i l. cũ mota. C. de tranſac.
k l. ſi ſtichũ. §. ſtipulatiõ. ff. de verb. obli.
l l. eũ qui ita. §. qui ita. ff. de verb. oblig. l. obligationũ fere. §. placet. ff. de action. & oblig.
m l. ſi eũ. §. q iniuriarũ. ff. ſi quis cautio.
n l. ſi pater. l. ſi quis filium. C. de inof. teſt.

PACTVS eſt.) Paulus ne ex pacto nudo hîc actio daretur, ſubaudit, veſtium ſtipulatione, de qua nullum verbum. Bartolus itaq; Iaſon que meliùs, qui de veſtito rei interuentu intellexerunt[i].

NEQVE iure vllo, neq; æquitate.) Pau-
lus & Iaſon, Ius, ſcriptum, æquitatem ſcri 1
ptam aut nõ ſcriptam hîc accipiũt, neſcio
qua id neceſſitate coacti. Angelus deſide-
rium non iuſtum ait, quia dies hîc cauſa 2
multiplicandæ obligationis appoſitus vi-
deatur, atq; ideo ad hæredes non tranſeat,
quod Paulus & Iaſon meritò reprehẽdũt,
cùm enim annuum hîc eſſet præſtandum, 3
finiendæ obligationis cauſa appoſitum tẽ
pus; dicẽdum eſt[k]. Bartolus, nullo iure aut
æquitate tale deſiderium admitti, quoniã
exceptio obſtat, aut (quæ mihi placet ma-
gis intelligentia) actionẽ ad hæredes ideo 4
hîc (quod ſolet aliàs[l]) non tranſire, quia in
locum querelæ ſuccedit[m], quæ niſi præpa 5
rata fuerit, ad hęredes exhæredati filij nõ
tranſmittitur[n].

TALE deſiderium admitti.) Vbi aliquid
infrà tempus, contrahentes permittunt, 6
prohibitum videtur poſt tempus[o]. Idem-
q; eſt ſi teſtator permittat[p], aut lex[q], aut iu
dex[r], niſi quòd cùm iudex concedit, neceſ 7
ſe eſt, vt infrà terminum bina eius moni-
tio præcedat[s], ex Accurſij[t] Angeli & plu-
rium[v] ſententia, licèt aliquando Alexan-
der diſſentiat[x]. Sicq́, etiam per cõtrarium
ſi infrà tempus aliquid prohibeatur, tem-
pore illo elapſo permiſſum videri debet;
quo tamen in articulo Baldi[y] diſtinctio no
tanda eſt. Aut enim, (inquit) prohibitio tẽ 8
poralis eſt, & poſt tempus permiſſio ſucce
dit[z], aut perpetua, & perpetuò durabit[a],
aut ſimplex, & ſi per ſententiam diffiniti- 9
uam inducitur, in dubio perpetua eſt[b], ſi
per interlocutoriam, tanto tempore dura
bit, quanto iuriſdictio ipſa interloquen-
tis[c], quæ communis opinio eſt[d]. Cui & il-
lud addimus, cùm prohibitio temporalis
eſt,

o Vt hîc. & l. ſi vnus. §. ſi ãte rem. ſuprà. & l. age. C. de tranſac.
p l. ſtichũ. §. ſtatuliberũ. de leg. 2.
q l. facta. §. ſi quis bonorũ. ff. ad Trebel. l. ob cõmiſſa. C. ad l. Iul. de adult.
r l. mancipiorum. ff. de opt. leg. l. Titia. ff. de accuſ. l. diffamari. C. de ingen. & manumiſſ.
s Authẽ. de eccleſ. titul. §. ſinantẽ. auth. vtlice. mat. §. ſi quis in ſua authẽ. de ſanctiſſ. epiſ. §. presbyteris.
t Gl. admonitus. in auth. de hære. & falc. §. ſi quis autẽ nõ implẽt. vbi Ang. col. 2.
v Aret. in rubri. de except. num. 23. Cepo. Cau. 152. Alexan. in. 1. vol. cõſ. 108. ad fi. Iaſ. in. l. rẽ quæ nobis. col. fi. ff. de acq. poſſ.
x Alex. in. l. fin. col. 2. ff. de fer.
y Bal. in. c. ex literis. col. 2. de conſtitut.
z l. Imperator. ff. de poſtu. l. pater. §. fundum. de leg. 3.
a l. 1. cũ gl. C. de poſtul.
b l. ſeruus. C. de pen.
c l. fin. in pri. ff. de pen.
d Abb. in. c. ex literis. 10.

eſt, ipſo iure fieri reſtitutionẽ[a], quo modo & lex Regia[b] declaranda eſt, quæ de his loquitur, qui vel ad tempus, vel in perpetuũ in exilium dantur.

a G. in c. imprimis. 2. q. 1. in gl. ſex menſibus.
b L. 10. tit. 31. par. 7.

LIII. IDEM, Libro quarto Opinionum.

SVMptus quidem prorogare litiganti, honeſtum eſt: paciſci autem vt non quantitas eo nomine expenſa cum vſuris licitis reſtituatur, ſed pars dimidia eius, quod ex ea lite datum erit: non licet.

1 *Prorogare nummos quid ſit.*
2 *Pactum de quota litis non valet, & cur non valeat.*
3 *Aduocati paciſci non poſſunt, vt certa aliqua quãtitas ex ſumma, ſuper qua lis eſt, ipſis præſtetur.*
4 *Procuratoris pactum non valet, vt ipſi pars rei litigioſæ detur.*
5 *Palmaria aduocatis accipere qua ratione nõ licet.*
6 *Pragm. 54. cap. 12.*
7 *Mandatum gratuitum eſſe debet.*
8 *Procuratori non poteſt opponere conuentus, quòd mandatum non habeat.*
9 *Tutoris officium gratuitum eſt.*
10 *L. 2. tit. 7. lib. 3. fori.*

PRO ROgare.)
1 Prurogare nummos ſiue pecuniam, gratis & non ex debito diſtribuere eſt[c], quæ ſignificatio huic legi non malè quadrat, quæ de officio gratuito loquitur.

LITIGANTI.) Aduocato aut procuratori, qui alterius nomine litigat.

EXPENSA.) Expendit enim fortè de ſuo aliquid aduocatus, aut procurator.

2 PARS dimidia.) Pactum de quota litis nõ valet[d], ſiue quia mandatum gratuitum eſſe debet[e], ſiue quia eo, aduocati, procuratores q; ad delinquendum inuitarentur[f].
3 Eadem q; ratione nec valet, vt certa aliqua quãtitas ex ſũma ſuper qua lis eſt, his præ-
4 ſtetur. Id q; Accurſius[g] & frequentiores[h]
5 probant. Sicut & illud quoq; ne ob cauſæ victoriam præmia ſtrenas, & quæ, Grecè
6 νικητήρια vocant, nos Albricias, Vlpianus Palmaria, de quibus alibi diximus. Adeò 7
verò gratuitum debet eſſe mandatum, vt ſi merces interueniat, locatio, aut contractus innominatus ſit, & actio locati vel præſcriptis verbis competat[k]. Neq; tamen, cõ 8
uentus à procuratore, obijcere hoc poteſt ei, quòd mandatum legitimũ non habeat, quia mercedem accipiat, eius enim reſpectu mandatum cẽſetur, vt Bartolus[l] ſæpe declarauit, cui cæteri aſſentiunt[m]. Eſt etiã 9
tutoris officium gratuitum[n], habent enim tutores teſtamentarij, à teſtatore, legitimi à lege, datiui à iudice mandatum quoddã, ac proinde gratis officium tutelæ exercẽt, niſi ex cauſa iudici viſum hoc fuerit, vt certum illis ſalarium præſtituat[o], hodie iure noſtro[p] decimam fructuum bonorum pupilli tutores habent, quo iure vtimur.

c l. ſi tibi. C. loca. Alci. parer. lib. 1. c. 4.
d vt hic & l. ſalariũ. ff. mãda. l. iſt. C. de procur.
e §. fin. inſt. manda.
f l. cõuenire. ff. de pact. dot. l. 2. C. de indic. vidui. tollen.
g G. 2. hic. gl. in l. ſi remunerandi. §. fin. in g. certã. ff. mãda.
h Alex. in l. iſt. C. de pcur.
i l. 1. §. aduocatos. ff. de var. cogn.
k l. Naturalis §. ſed ſi facio. verſi. ſed hoc tutius. ff. de pſ. verb.
l Bar. in l. 1. §. ſi. ff. mãd. Bar. in l. 1. in princ. ff. de procur. Bar. in l. iſt. C. de procur.
m Bal. in rub. C. de procur. Pyrrhus. in l. contractus. ff. de regu. iu. in mat. mãdati.
n G. in l. 1. §. ſi. in g. niſi. ff. mand.
o Bar. in l. tutoribus. §. ſi. ff. de admin. tuto.
p l. 2. tit. 7. li. 3. fo.

LIIII. SCAEVOLA, Apud Iulianum libro vicenſimoſecundo Digeſtorum notat.

SI pactus ſim ne Stichum, qui mihi debebatur, petam: non intelligitur mora mihi fieri. mortuoque Sticho puto nõ teneri reũ, qui ante pactum moram non fecerat.

1 *Exceptione legitima, qui ſe tueri poteſt, in mora non eſt,*

MOram non fecerat.) In mora igitur ille non eſt, 1
qui legitima exceptione tueri ſe poteſt, qui tractatus, vt ab alijs, ſic à me in alium locum eſt reijciendus[q].

LV. IVLIANVS, Libro tringenſimoquinto Digeſtorum.

SI debitor ſit fructuarius, & paciſcatur ſeruus, in quo vſumfructum habet, ne ab eo petatur: paciſcendo meliorẽ conditionem eius facit. Item (ſi) creditor eſſet fructuarius, & pactus eſſet ne peteret, ſeruus autẽ fructuarius paciſceretur vt peteret: beneficio pacti, quod ſeruus interpoſuiſſet, vtiliter ad petitionẽ admittetur.

1 *Dubitandi ratio hîc quæ fuerit.*
2 *Seruus vſufructuario quomodo acquirat.*
3 *Acquiſitio ex re & operis.*

4 Opera

4 *Opera diurnum officium eſt.*
5 *Acquiſitio occaſione rei, & ex re æquiparantur.*
6 *Ex re & operis qui acquirant.*
7 *Vſuario an acquirat ſeruus ex re & operis.*
8 *l. plenum. §. idem tamen. & l. per ſeruum. in prin. ff. de vſu. & habit. nouè declarantur.*
9 *Theophili locus declaratus.*
10 *l. ſed ipſi. ff. de vſu & habit. nouè declarata.*

MEliorem conditio
1 nem eius facit.) Et hoc & ſequē-
ti caſu magna dubitādi ratio eſt,
2 quod ſeruus fructuario non niſi ex re & operis
quærat[a], pacto verò de non petēdo, aut pe
tēdo, extra has duas cauſas quæri videatur.
3 Etenim opera diurnum officium eſt[b], & cū
4 paciſcitur ſeruus, ne à debitore petatur, aut
ne creditor petat, occaſione magis rei, quàm
5 ex re fieri acquiſitio videtur, æquiparatur
6 tamen & hæc, ei quæ ex re fiat. Cæterùm,
acquirit ex re & operis, ſeruus alienus, bona fide poſſeſſus[c]. Sed & homo liber bona fide poſſeſſus[d]. Vterq; verò, ſi hoc ipſi agāt & poſſeſſor ratum habuerit, etiā extra has duas cauſas acquirent[e]. Quæ receptior opi
7 niò eſt[f]. Acquirit etiam vſufructuario ſeruus, vt diximus. An & vſuario? Et ei quoq; ex re & operis acquiri, ſupraſcripta probant[g], & Vlpianus[h] voluit. At alibi[i], non ni
8 ſi ex re vſuario acquiri, quam antinomiam cùm tripliciter Accurſius diſſoluat, cæteri communiter meritò ab eo diſcedūt. Communis[k] itaq; ſolutio eſt, ſi in re vſuarij ſeruus labnret, ex operis ſuis vſuario eum acquirere, ſi in re alterius proprietario, quæ
9 tamen diuinationes ſunt. Me Græcus inſtitutionum interpres[l] admonuit, vno tantū caſu, ex operis vſuario ſeruum acquirere, isq; eſt, cùm ſeruus ipſe, ſuas operas, alicui locauerit, cū enim acquiri, ex duabus his cauſis, prædixiſſet per ſeruū, in quo vſumfructum, vel vſum habemus, ſubdit continuò hæc, ἀλλ' ἔξωθεν δεῖ σε εἰδέναι, ὅτι τὰς ἐξ ὀ-
πέροις τοῦ οἰκέτου, ἐφ' ᾧ τὸν ὖσον ἔχομεν, οὐ προ
ποριζεταί μοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτὸς ὁ οἰκέτης ἔτυχεν
ἑαυτὸν μισθῶσας. Quo ſenſu Caij[m] quoque verba alioqui obſcuriſsima intelligenda videntur.

LVI. IDEM, Libro ſexto ad Minicium.

a §. item per liberos. inſti. per quas perſo. nob. oblig. acq. §. de his. inſtit. per quas perſ. nob. acq.
b l. 1. ff. de oper. ſeruo.
c l. 1. C. de rei vendit.
d l. liber homo. ff. de acq. rer. domin.
e § in. l. 1. in. § 1. C. de acq. poſſ. § in. l. 1. § item acquirimus. in gl. ſed & per eum. ff de acqui. poſſ.
f Alex. in d. § item acquirimus. n. 9. Alexan. in. l. Pomponius. §. ſi liber. col. 2. ff. de acqui. poſſ.
g d. §. de his. & §. item per liberos.
h l. plenum. § idem tamē. ff. de vſu. & habit.
i l. per ſeruū. in princ. ff. de vſu & habit.
k Aret. in. §. itē per liberos.
l Theoph. in. §. itē per liberos.
m l. ſed ipſi. ff de vſu. & habit.

SI CONVENERIT ne dominus à colono quid peteret, & iuſta cauſa conuentionis fuerit: nihilominus colonus à domino petere poteſt.

1 *Dubitandi ratio quæ hîc fuerit.*
2 *Locatio cuiuſmodi contractus.*
3 *Contractus & diſtractus eiuſdem naturæ.*
4 *Facta non irritantur quæ à principio non fierent.*
5 *Obligatio ciuilis aut naturalis ſola actionem non parit, ſed natam conſeruat.*
6 *Locatio & venditio aliquando claudicant.*
7 *Reſciſſo contractu ex vna parte, ex vtraque reſcinditur.*
8 *Integra res cùm non eſt, difficiliùs contractus reſcinduntur.*
9 *Penſionis remittendæ iuſtæ cauſæ.*
10 *Locatio cur aliquando ex vtraque parte non reſcindatur noua ratio.*
11 *Correlatiua etiam pœnæ reſpectu eiuſdem naturæ ſunt.*
12 *Obligatio actiua & paſsiua ex eadem cauſa contrahuntur.*
13 *Emptione reſoluta ex parte vtriuſque reſoluitur.*

SI conuenerit.)
Dubitandi ratio maxima, loca 1
tio enim contractus eſt vltro ci 2
troq; obligatorius[n], ae proinde in eo ex altera tantùm parte obligatio contrahi non poteſt, ſed ex vtraq;, nihil autē tam natura
le, quàm eodē genere, omnia diſſolui, quo 3
colligata ſunt[o], cuiuſq; naturæ cōtractus eſt, eiuſdē etiā diſtractus & liberatio[p], & præciſè locatio locationisq; reſolutio[q]. Videri ergo potuit locationem ex altera tantùm parte non poſſe reſcindi, Iuliano tamen a-
liud viſum eſt, multa enim ſunt, quæ à prin 4
cipio fieri prohibentur, facta tamen non irritā-
tur[r]. Ecce exempli gratia, vnum quod Pau
lus adducit, actionem ſola ciuilis aut na- 5
turalis obligatio non parit, natam ſola ciuilis conſeruat[s]. Et hîc ergo mirum nō eſt,
ſi ex poſt facto locatio claudicet, ſic enim 6
& venditio aliâs[t], etiam ex poſt facto, & caſu quodam ſingulari[v], etiam à principio claudicare dicitur. Mihi tamen ne diſtractus, eiuſdem naturæ cuius con-

n l. labeo. §. contractum. ff. de verb. ſignif. l. 1. & 2. ff. loca.
o l. nihil tam naturale. ff. de regul. iur.
p l. de tutela. eum. § C. de reſtito. in integ. l. ſi cùm te. vbi Bart. ſuprà.
q l. ab emptione. ſuprà.
r l. patre. ff. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt.
s l. ſi vnus. §. pactum ne peteretur. ſuprà.
t l. vlt. C. de pericul. & com. rei vend.
v l. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. ff. de act. empti.

ractus hic ſit, in cauſa, vel maximè fuiſſe
videtur, iuſta connentionis cauſa, de qua vi-
deamus.

QVID.) Penſionem.

ET iuſta cauſa conuentionis fuerit.) In cō-
7 tractibus vltro citroq; obligatorijs hæc re-
gula eſt, vt reſciſſo ex altera parte cōtractu,
reſcindat ex parte vtriuſq;[a]. Fallit ea, ſi aliud
inter partes actum ſit: vt enim contractus[b],
8 ſic diſtractus, ex conuentione legem acci-
piunt. Fallit etiam ſi actum non ſit, cùm in-
tegra res non eſt. Finge enim, venditorem
rem tradidiſſe, deinde facere pactum de
non petendo pretio, certè tunc, ex parte
emptoris ſolius, venditio reſcinditur, quia
quo tempore pactum fiebat, res non eſt in-
tegra. Fallit demum etiā ſi integra res pro-
9 ponatur, ſi modò iuſta cauſa fuerit, ex parte
alterius tantùm, reſcindendi contractum,
vt cùm propter ſterilitatem conductori
merces remittitur[c], neq; enim eadem in lo-
10 catore ratio eſt[d]. Sed & cauſa donationis, iu-
ſta cauſa eſt, vt locator penſionem remit-
tat[e], manebitque nihilominus firmus con-
tractus, vt conueniri locator poſsit. Quo-
circa dubitationem vix habet, quod hîc
Baldus ſentit, ex cauſa donationis, ob bene
merita potuiſſe locatorē colono remitte-
re. Et quid ſi dixerimus, in caſu legis no-
ſtræ ex vtraque parte, locationem non re-
ſcindi quia pactum de non petendo fiebat,
in legibus contrarijs reſcindi, quia accepti
latione reſcindebatur[f].

NIHILOMINVS.) Idq; propter ra-
tiones de qbus diximus, alioqui quæ in vno
11 correlatiuorū ſtatuta ſunt, (etiam pœnę re-
ſpectu) in altero locum habent[g], ſecūdùm
communem ſententiam[h]. Et ex qua cauſa
12 obligatio paſsiua contrahitur, ex eadem &
13 actiua contrahi ſolet[i]. Et reſciſſa emptio-
ne ex parte alterius, iure ſingulari[k], ex par-
te vtriuſque reſcinditur.

LVII. FLORENTINVS Libro octauo Inſtitutionum.

1

QVI in futurum vſuras à debi-
tore acceperat, tacitè pactus vi-
detur ne intra id tempus ſor-
tem petat.

1 *Taciti pacti vis multis exemplis oſtenditur.*

2 *Tacita pacta, etiam inter abſentes contrahuntur.*

a l. cum emptor. ff. de reſcin. vēd. l. vlti. ff. de accept.
b l. cōtractus. ff. de reg. iur. l. 1. §. ſi conueniat. ff. depo.
c l. ſi vno. in princi. ff. loca.
d l. à Titio. ff de verb. oblig.
e g. in. l. 1. ff. d reſcin. vendit.
f arg. l. ſtum te. & ibi Bar. ſuprà.
g l. cū emptor ff. de reſcind. vendit. l. 1. C. de cupreſ. lib. xj.
h Abb. in c. quia clerici co lum. 2. de iur. pat. Iaſ. col. 2. ff de in ius voc.
i l. Iulianus. § ſi procurator. ff. de actio. emptio. l. cūſte in Gallia. C. ſi certū petat.
k l. bona fides ff. depo. Bar. in l. 3. §. quod autē. ff. quod quiſque iu.

TAcitè pactus.) Non parua taciti pacti vis eſt, ne- 1
que paucis exemplis oſtenditur[l]:
præcipua autem inter expreſſa & tacita dif-
ferentia illa eſt, quod in expreſsis præſentia
paciſcētium requiritur, aut organum me-
dium, tacita etiam inter abſentes contra- 2
huntur, quæ communis[m] opinio eſt.

SI ex altera parte in rem, ex altera in per-
ſonam pactum conceptum fuerit,
veluti ne ego petam, vel ne à te petatur:
heres meus ab omnibus vobis petitio-
nem habebit: & ab herede tuo omnes
petere poterimus.

1 *In rem an in perſonam, diſpoſitiones conferātur, quantum interſit.*

2 *Iuramentum ex parte iurantis in perſonam eſt, ex parte eius cui iuratur in rem.*

3 *Claudicat contractus, interdum quo ad tranſmiſsionem, interdum quo ad obligationem.*

4 *Negatiuæ conuentiones, an ad hæredes tranſeant.*

5 *Pactum perſonale duplex.*

6 *Dictionee taxatiuæ tranſmiſsionem impediunt.*

IN REM.) Vt multùm intereſt, pacta in rē 1
an in perſonam concipiantur,
ſic etiam permultùm, verba legis in perſo-
nam, an potiùs in rem ſcribātur[n]. Quare &
hæc (quod illa non faciunt) ex communi
omnium ſententia[o] mandantem compre-
hendunt.

EX altera in perſonam.) Sicut pactum hîc 2
ſic generaliter iuramentum, ex parte iurā-
tis in perſonam, ex parte eius cui iuratur in
rem eſt[p]. Claudicat autē contractus in præ- 3
ſentia quo ad tranſmiſsionem, ſicut aliàs
quoad obligationem[q], vel à principio, vel
ex poſt facto[r].

VELVTI ne ego petam, vel ne à te pe-
tatur.) Tractat Bartolus an conuentiones 4
negatiuæ ad hæredes tranſeant? Et Petri,
Guilielmi, & Iacobi opinionibus reproba-
tis, tres ipſe caſus conſiderat. Primus, cùm
pactum, pro extraneo apponitur, verbi gra-
tia, ne à Lucio Titio petatur quod perſo-
nale eſt[s]. Secūdus, cū de ſe ipſo quis paciſca-
tur, ſed eiuſmodi perſona eſt, quæ cōſiderato e-
ius ſtatu præſenti, veriſimile eſt, vt hęredē
habere

l l. qui de red dīda. ff. d pac. dot. l. inter debitorem. ff. de fideiuſ. l. 2. l. itē quia. l. quod dictum. ſuprà. l. qui ad certū. ff. loc. l. 4. ff. de neg. geſt.
m l. 2. vbi Alcia. in verſi. taciti. C. de pac.
n l. aut qui aliter. §. fi. ff. qđ vi aut clam. l. hæc verba. ff. ad l. iul. de adult. l. ſi ſeruū §. prætor ait. verſi. nō dixit ff. de acq. hær. l. ſemper. §. negotiatores. ff. d iu. immuni.
o Iaſ. in l. ſi is qui pro empto re. num. 361. ff. de vſucap.
p Bal. hîc, poſt Innoc. in c. veritatis. de iur. iuran. c. vlt. de iur. calū. in 6.
Alex. & doc. in l. qui bona. §. ſi alienũ. ff. d dam. inf.
q l. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. ff. de act. emptio.
r l. ſi conuenerit. ſuprà. l. fi. C. de peri. & com. rei vend.
s l. & hæredi §. nos autem. l. ſi vnus. §. ſicū reo. ſuprà.

habere nõ poſsit, qualis filiusf. & ſeruus eſt, & tunc quoq; pactum perſonale eſt[a], ideſt quod ad hæredem non tranſit, non tamen perſonale adeò eſt, vt viuo paciſcente, porrigi ad alios non poſsit[b]. Tertius, cùm is paciſcitur, qui hæredẽ habere poteſt, & tunc ad hæredes tranſit, niſi taxatiua dictio appoſita ſit[c], quomodo hũc paragraphũ intelligi debere ait. Eſt autẽ Bartoli opinio hęc, quã & alibi[d] quoq; latiùs repetijt, & in iudicijs & in ſcholis recepta[e], quicquid in eam Fulgoſius, Paulus, Iaſon & recentiores tentent, quibus faciliùs certè fuit inijcere ſcrupulũ, quàm vt meliora afferrẽt. Illud negari non poteſt, dum taxatiuam hîc ſubintelligi vult, diuinatione opus eſſe.[f]

A B O M N I B V S vobis.) Te debitore & tuis hæredibus.

O M N E S.) Ego creditor, & mei hęredes.

L V III. N E R A T I V S, Libro tertio Membranarum.

AB emptione, venditione, locatiõe, cõductiõe, ceteriſque ſimilib⁹ obligationib⁹ quin integris oĩbus cõſenſu eorũ, qui inter ſe obligati ſint, recedi poſsit, dubium non eſt. Ariſtoni hoc amplius videbatur, ſi ea quę me ex empto præſtare tibi oporteret præſtitiſſem, & cũ tu mihi pretium deberes, conueniſſet mihi tecum vt rurſus pręſtitis mihi à te in re vẽdita omnibus, quę ego tibi pręſtitiſſem, pretiũ mihi nõ dares: tuq́ mihi ea præſtitiſſes: pretiũ te debere deſinere: qa bonæ fidei, ad quã omnia hæc redigũtur, interpretatio hanc quoq́ conuentionẽ admittit. nec quicquam intereſt vtrũ integris omnibus in quæ obligati eſſem⁹, conueniret vt ab eo negotio diſcederetur: an in integrũ reſtitutis his, quæ ego tibi pręſtitiſſem, conſentiremus ne quid tu mihi eo nomine præſtares. Illud planè conuentione, quæ pertinet ad reſoluendum id quod actum eſt, perfici nõ poteſt, vt tu quod iam ego tibi præſtiti cõtra pręſtare mihi cogaris: quia eo modo non tam hoc agitur vt à priſtino negotio diſcedamus, quàm vt nouæ quę dam obligationes inter nos conſtituantur.

1 *Emptionis & donationis reſolutio æquiparantur.*
2 *Obligationes vltro citroq́ue obligatoriæ quomodo reſoluantur?*
3 *Rem non eſſe integram quæ faciant?*
4 *Arrarum datio an faciat rem deſinere eſſe integram?*
5 *Conſenſus cuiuſmodi eſſe debeat in reſoluendo contractu emptionis?*
6 *Gabella an ſoluatur de reſolutione emptionis.*
7 *Cenſus ſi redimatur, an ſit ſoluenda Gabella.*
8 *Ablatiui abſoluti quomodo conditionem inducant?*
9 *Alciati opinio notatur.*
10 *Teſtamentorũ & contractuum differentia.*
11 *Arbitratu Titij cõceptio an cõditionalis ſit.*
12 *Ablatiuus abſolutus aliquando in vim ſeptimi caſus, aliquãdo abſolutè ponitur, & quid hoc referat?*
13 *Ablatiuus abſolutus quando diſpoſitionem inducat?*
14 *l. fideicommiſſa. §. cùm quis. ff. de legat. 3.*
15 *Datiui abſoluti conditionem faciunt.*
16 *Ficta traditio an reſoluat traditionem verã?*
17 *Actus poſterior priori ſimilis quomodo eſſe debet vt eam reſoluat?*
18 *Poſſeſsio quæ per procuratorem acquiritur cuiuſmodi ſit?*
19 *Negotiorum geſtor quõ poſſeſsionẽ acquirat?*
20 *Diſtractus eiuſdem naturæ ſunt cuius & contractus.*
21 *Dolus dans cauſam diſtractui bonæ fidei, reddit illum ipſo iure nullum.*
22 *Pactum nudum aliquando etiam ad exceptionem non prodeſt.*
23 *Contractus innominati per modum an per cõditionem concipiantur?*
24 *Conſtituens ſe poſſeſſorem nomine alicuius an ab ea conuentione nudo pacto recedere poſsit?*
25 *Ficta traditio idem regulariter operatur quod vera.*
26 *Venditor qui ſe emptoris nomine poſſeſſorem conſtituit, amplius ab eo conueniri nõ poteſt.*
27 *Conuentio quæ ad reſoluendum tendit, actionem non inducit.*
28 *Conuentio cuius intentio eſt actionem producere, ad exceptionem non proficiet.*
29 *Actus agentium vltra eorum intentionem non operantur.*
30 *Contrahentium voluntas facit, vt quæ ad reſoluendum fiunt, actionem producant.*

a l. & hæredi in prin. ſuprà.
b l. ſi tibi. §. pactum. ſuprà
c l. niſi. vbi idem Bart. ad fin. ſuprà.
d Bart. in l. ſi ſic. ff. de verb. obligat.
e Iaſ. in d. l. ſi ſic. n. 8. Alex. in 5. vol. conſ. 148. col. 2. Aemil. in l. ſoris gentium. §. pactorum. in verſi. plerunq́.
f l. vnica. §. ſinautẽ ad deficientis. C. de cadu. tollen.

31 *Pacto legis commiſſoriæ ipſo iure dominium transfertur.*
32 *Addictio in diem ipſo iure dominium transfert.*
33 *Addictio in diem an adiectio in diem dicẽda?*
34 *Vſucapio cur adiectio dominij dicta?*
35 *Pacto de retro vendendo an dominium ipſo iure tranſeat?*
36 *Communes opiniones contrariæ.*
37 *l. ſi cùm venderet. ff. de pignora. actio.*
38 *l. 42. titul. 5. part. 5.*

AB emptione.)

1 Hîc quæ de emptionis reſolu-
tione dicuntur, omnia ad do-
nationem quoq; extendi, Accurſius Barto
lus, & omnes conſentiunt[a].
2 SIMILIBVS obligationibus.) Vltro
citroq; obligatorijs. In his enim hoc ſingu
lare eſt, vt per pactum re integra ipſo iure
reſoluãtur, & re nõ integra, ſi actus retro ſi-
milis interueniat. Quæ declaratio cõis eſt.
3 INTEGRIS omnibus.) Sed quæ illa
ſunt, quæ in contractibus, qui cõſenſu cele
brantur, rem non integrã faciunt? Et con-
ſtat traditione vera vel ficta rei, pretij to-
tius vel partis datione[b], rem non eſſe inte-
gram. Idẽ ſi actus aliquis interueniat, quo
cõtrahentes liberati dicantur, qualis eſt rei
interitus[c], aut ſi res vel pretium in ſtipula-
4 tionem deducãtur[d]. An & arrarum datio,
faciat rem deſinere eſſe integram, dubita-
tum eſt. Sed illa vera & plurium etiam opi
nio eſt[e], quæ & Accurſij[f] fuit, arrarum datio
ne, non deſinere rem eſſe integram, niſi cũ
arræ pro parte pretij dantur, & in pecunia
numerata conſiſtunt. Nec mutat, ꝙ pretij
pars, aut ſpecies, aut aliqua alia qualitas, eſ
ſe poſsit[g], nunc enim de arra agimus, non
generaliter de pretio rei. Sed & de hoc ſu-
prà quoque diximus.[h]
5 CONSENSV.) Hîc non eiuſmodi
exigitur, vt noua venditio fieri dicatur,
ſed talis, in quo verba ad contractus reſolu
6 tionem ſufficiant[i]. Intereſt autem, reſolu-
tio per nouum contractum fiat, an minus,
ꝙ in priori ſpecie, de reſolutione gabella
7 ſoluẽda erit, in poſteriori nõ ęque[k]. Quod
in eo quoq; caſu dicere ipſe ſolitus ſum, cũ
quæritur, an quo tempore cenſus (quibus
hodie frequenter vtimur) rediuntur, ga-
bella ſit exoluenda.
8 PRAESTITIS.) Hac conuentione non
illud includitur, vt reddere tenearis, condi
tionalia enim ſunt. Vnde illud notatũ eſt,
ablatiuos abſolutos conditionẽ inducere.
Ad cuius declarationem hoc eſſe oportet,
ablatiuos propriè poſitos (niſi ratiõe adiũ
cti) cõditionẽ nõ facere, Ideõq; exiſtimauit
Alciatus[l], cũ in vim ſeptimi caſus ponũtur. 9
Quod ego ſimpliciter dictũ vix eſt, vt pro
bẽ. Nã & illa nomine[m] dotis promiſit, cau-
ſa mortis[n] donauit, in vim ſeptimi caſus po 10
ſita, cõditionẽ faciũt. & illa, arbitratu Lucij
Titij, in cõtractibus[o] (q̃uis in teſtamentis a 11
liud ſit) omniũ cõſenſu cõditionalia ſunt.
Aliquãdo ablatiuus abſolutè poſitus eſt, & 12
tunc cõditionẽ facit, etiã cũ ei dictio moda
lis adiecta eſt. Quæ concluſio, nõ vno in lo
co[p], in iure vera deprehẽditur, facit præte 13
rea cõditionẽ propriã[q] atq; adeò expreſsã[r].
At cõtrà alibi[s] probatur diſpoſitionẽ face- 14
re, qđ multi[t] ſimpliciter valde admittũt.
Quaſi verò, repugnãtia hęc duo non ſint,
conditionẽ propriã expreſsãq;, & diſpoſi-
tionẽ includere. Bartolus in præſentia, in
vltimis voluntatib[u] diſpoſitionẽ quãdoq;
facere ablatiuos abſolutos ait, quaſi nõ & q̃
doq; in cõtractib[x], cũ præſertim de his ad
vltimas volũtates valeat argumẽtũ. Bald[z]
vim in eo cõſtituit, ſuper certo an ſuper in
certo ponantur, at ego fateor, vbi caſus in-
cert' ſit, faciliùs cõditionẽ includi[y], quę ſi-
militer, incerti quid hẽt[z], nego tñ ſi certo
caſui, ablatiui adijciãtur, cõditionẽ nõ eſſe,
huic enim cõcluſioni (præterq̃ ꝙ exẽpla o
mniũ ferè legũ repugnãt, quę per ablatiuos
abſolutos loquũtur) vel ſola ipſa ratio re-
cti ſermonis repugnat[a]. Quid eñ intereſt,
Decẽ tibi legẽ aut donẽ, ſi Imperator Caro
l' ĩ Hiſpaniã venerit, an Imperatore veniẽ
te? Angelus & Paulus cõditionẽ hĩc facere
ablatiuos abſolutos ideo credidêre, quoniã
tractatus hic, pacti nudi eſt, quod diſpoſi-
tionẽ, ſuapte natura, minimè inducit. Quę
ſentẽtia vt in ꝓpoſito huius legis quadret,
generaliter tñ accepta, vix eſt vt procedat,
eſſet enim dicẽdũ, ſi in cõtractu, aut pacto
veſtito ponãtur, conditionẽ eos nõ facere,
qđ vt perabſurdũ eſt, ita falſum leges ſex-
centę probãt. Bartolus[b] itaq; & Bald[c] (ſi eo
rum ſcripta iungas) in hunc modum ſenti-
re videntur, vt ablatiui abſoluti tunc de-
mum diſpoſitionem faciant, cũ ab eo pro-
ferũtur, qui poteſt circa rem diſponere, ita
vt & ad eum, qui grauatus eſt, & ad eũ, qui
ex illa diſpoſitiõe agere vult, referãtur. Eſt
tamẽ

a Iaſ. num. 15.
b l. 1. & 2. ff. de reſcin. vẽd.
c l. cũ emptor ad fi. ff. de reſ. vend.
d l. emptor. ff. de contrahen. empt.
e Iaſo. hic. Aemil. in. l. iuris gentiũ. §. adeò ſuprà.
f g. in d. l. ſi. C. quã. lic. ab emptio. diſ.
g l. fundi. ff. de cõtrah. em. l. pretij. C. de reſ. vendi.
h in. l. iuris gẽtium. §. adeò. ſ.
i l. iuris gẽtiũ §. adeò. ſ.
k Bart. & Ia ſo. col. fin.
l Alcia. in. l. cum quærebatur. ff. de verb. ſignif.
l. ſtipulatio. ff. de in. doti.
m l. non omnis in princip. ff. ſi cer. peta.
o l. ſi mercès in princ. ff. loc. l. fin. C. de contrah. empt. l. ſi quis arbitratu ff. de verb. obligat. vbi Iaſo. num. 17.
p l. ſi ego. §. ſi res aliena. ff. de iu. dot. l. acceſſatore. ff. de condit. & demõſ. l. falſa. §. reſcript. ff. ad treb. l. epiſtola. §. ſi inter.
q Bal. in. l. nõ ſine. col. 1. C. de bo. quæ lib.
r Bar. in. l. 2. co. ſi. ff. de condi. & demonſtr.
s l. fideicõmiſſa. §. cum quis. ff. de legat. 3. l. ſi ſeruus legatus. §. qui margaritam. verſ. fin. de legat. 1.
t Pau. & Alex. in. l. in ratione. 2. §. tametſi. ff. ad. l. falci. Iaſ. in rubr. ff. ſol. mat. n. 96. Soci. in regul. 2. ad fin.
v l. qui fidem ff. de tranſact.
x Bal. in. l. 1. ſ xj. opp. ff. de legat. 2.
y l. in rem. §. item quæcunq. ff. de rei vend.
z l. 1. ff. de condit. & demõſ. l. 1. C. de pact.
a l. plautius. ff. dau. & ar. leg.
b Bar. in d. §. cũ eſſet. & in d. l. a teſtatore Bart. in. l. 2. §. videndum. ff. ad Tertul.
c Bal. in rub. C. de inſtitut. colum. penul.

tamẽ quãdo ablatiui hi abſoluti (quod Ia-
ſon hîc ben: notat) neq; cõdisionem, neq;
15 diſpoſitionẽ includũs. Deniq; & illud noſ
ſe oportebr, datinos quoq; abſolusos con
ditionẽ facere, quod in ea ſpecie prodidit
Baldus[b], cùn ex lege municipij, confitenti
furtum pari pœnæ remiſſa eſt.
16 Q V AE ego tibi præſtitiſſe.) Quid ſi ego
verè tibi tradidi, tu mihi fictè, verbi gratia
per clauſulã cõſtituti? Et Accurſius Petruſ
q;, hoc modo, venditionẽ non reſolui cre-
17 dunt, Bartolus & alij, melius reſolui, eſt em̃
actus poſterior priori ſimilis[c], aut ſaltem
æquipollẽs, idq; ſatis eſt[d]. Sed quid ſi actus
priori ſimilis, ex interuallo interueniat? Es
ſi ab initio actum eſt, ſufficiet[e], alioqui ne-
quaquã[f], niſi nouns conſenſus, nouæ tradi
18 tioni etiam accedat. Sed & tractatũ hîc il-
lud eſt, cuiuſmodi poſſeſsio illa ſit, quę per
procuratorem acquiritur? Et ſi per actum
naturalem procuratori tradatur, verã pro-
priamq; poſſeſsionem, domino acquiri du
biũ non eſt[g]. Quinimò & cũ per actus ciui
les, & fictos acquirit, idem eſſe, veriſsime[h]
19 frequẽtiores[i] conſentiũt. Idẽque poſt Dy-
num[k] aiunt, in negotiorũ geſtore, ſi modò
is ratum habuerit, cuius negotium geſtũ
eſt[l]. Certè per contrarium procurator, ni-
ſi ſpecialiter hoc illi mandatũ ſit, per actus
fictos domini poſſeſsionem in alium mini
mè transferret[m], de hoc em̃ in cõdictiune[n]
& accepsilatione[o], manifeſta exẽpla ſuns.
20 A D quam hæc omnia rediguntur.) Vt e-
nim contractus, ſic diſtractus bonæ fidei
ſunt, ſiue pacto veſtito ſeu nudo reſolutio
nes fiant[p]. Qua ratione vt dolus dans cau-
21 ſam contractui bonæ fidei, reddit illũ ipſo
iure nullũ[q], ſic ſi diſtractui[r], generaliterq;
hoc traditum eſt, cuius naturæ contractus
ſunt, eiuſdem diſtractus eſſe.
22 C O N V E N T I O N E.) Sed an ſaltim
nuda hæc cõuentio (quod cæteræ regula-
riter ſolẽt[s]) hoc operabitur, vt emptor à vẽ
ditore, qui rem tradidit, ad pretiũ conuen
tus, pacti eũ exceptione excludat? Et non
excludere, Accurſius, Bartolus, & alij con
ueniunt. Primũ, quia non ea paciſcẽtium
intẽtio eſt[t], ſed ea potiùs, vt cõtractũ diſ-
ſolnant. Vnde hoc attentè notandũ, à pa-
cto nudo exceptionẽ produci, modò non
aliud paciſcẽtes agãt. Deinde, quia abſur-
dũ videri poſsit, vt emptor & habeat rem,
& ad pretiũ non teneatur[v]. Poſtremò, adij

a l.2. §. ſed et ſi extraneum. ff. de vulg. iũc. l. adoptare. ff. de adoptio.
b Bald. in l. 2. col. penul. C. de furt.
c l. quadam. ff. de rei vend.
d l. ſi. ff. manda. l. ſi mater. C. de inſtit. & ſubſtitu. l. gal lus. §. & quid ſi tantum. ff. de lib. & poſth. l. præſes. C. de tranſact.
e l. Modeſtin[us] ff. de ſolut.
f l. quod ab initio. ff. de regul. iur.
g l. quod meo in princ. & §. procurator. ff. de acqui. poſſ.
h l. certo. §. 1. ff. de pe. l. quo rundam. ff. de acq. poſſe. c. cũ in inſtitutea. de pro. ſen. c. accedens. de præb.
i Bar. in l. ſi is qui pro empto re. n. 58. Iaſ. n. 396. Curſ. Cret. nu. 77. Iaſ. in princ. inſti. de actio. col. ſi. & in. §. itẽ ſi quis in fraudem. n. 77. & in. §. actionũ. n. 149.
k Dyn. cõſ. 15.
l l. ſi. C. ad macedon.
m Bart. in l. 1. in princ. n. 24. ff. de acq. poſſ.
n l. quamuis. §. 1. ff. de acqui rend. poſſeſ.
o l. & per iuſiurandũ. § an-ter. ff. de accep-pil.
p vt hic. & l. ſi cum te. vbi Bart. colũ. 2.
q l. & elegã ter. in princip.

eiebat Guilielmus, conuentionẽ hanc, in
nominatã fuiſſe, ac proinde in ea, cùm ex
parte tantũ vẽditoris res nõ eſſet integra,
pœnitentiæ locũ eſſe[x]. Quod vltimũ argu
mentũ Bartolus ideo reprehẽdit, quia per
ablatiuos abſolutos conuentio hæc facta
proponitur, qui (vt diximus) cõditionem
faciũt, Innominati verò cõtractus per mo 23
dũ, non per conditionẽ, concipi ſoleãt. Vt
eũq; tñ Accurſij opinio cõmunis eſt[y], neq;
hoc ſine diſtinctione, verũ eſt, ꝙ cõtractus
ĩnominati, cõditionaliter cõcipi nequeãt,
ab his enim pẽdet, quæ ſuo etiã loco, à me
dicta[z] ſunt. Sed quid, ſi cõſtitui me poſſeſſo- 24
rẽ nomine Titij, & ab ea vẽditione nudo
cõſenſu recedere velimus? Et Bartolus, dũ
Accurſiũ in hoc declarat, longior plus iu-
ſto eſt. Paucis ergo, hoc videtur verius, cõ
uẽtionẽ hanc ſolo cõſenſu nõ reſolui, hoc
vel præcipuo argumento, ꝙ ficta traditio, 25
eiuſdẽ effectus, cuius vera eſt[a], exceptis q-
buſdam caſibus, qui ab Aretino[b] notantur.
Illud etiam obiter bene[c] hîc notat Accur-
ſius, quem Bartolus & alij ſequũtur[d], vẽdi 26
torem, qui ſe emptoris nomine, poſſeſſo-
rem conſtituit, de cætero actione ex ven-
dito, conueniri non poſſe, vt tradat. Quæ
opinio Accurſij eiuſdem alio in loco eſt[e],
& ſi alibi[f] etiam diſſentiat.
P E R F I C I non poteſt.) Conuentio, 27
quę ad reſoluendũ tendit, actionẽ minimè
inducit, pariter & ea, cuius intentio, actio- 28
nem producere eſt, ad exceptionẽ nequaq̃
proficiet[g], actus enim agentium, ſic operã 29
tur[h], cui conſequẽs eſt, vt ex volũtate par
tium ea quæ ad reſolutionem fiunt, ad a- 30
ctionem proficiant[i].
C O G A R I S.) Opponit Accurſius, pa 31
cta legis cõmiſſorię, & addictionis in diẽ,
in quibus ipſo iure, dominium in vẽdito-
rẽ, ex reſolutione emptionis transfertur[k].
Speciale tamen, idem omnes fatentur, in 32
hiſce pactis, ꝙ frequẽtiora[l] ſunt, vnde etiã
ꝙ peculiares rubricas meruerint. Repre-
hendit autẽ Accurſiũ, Iaſon (ne hoc in trã-
ſcurſu omittam) ꝙ rubricã illam de in diẽ 33
adiectione efferat, non de in diẽ addictio-
ne, quomodo inſcribi eã debere Valla au-
ctor eſt, lib. v. elegantiarũ cap. xxv. cui prę
ter Iaſonẽ, Budæ[9] quoq;, Bartolinus Pius,
Philipph[9] Beroaldus, & frequẽtiores adſti
pulãtur. Alij contrà, de in diẽ adiectione le
gũt, iter quos Alciat[9] eſt[m], eſſe em̃ adiectio

ff. de dolo.
r g. mag. ĩ l. de tutela. C. de reſti. in integ.
s l. iuriſgẽtiũ §. igitur. ſuprà
t l. non omnis in princip. ff. ſi cert. pet.
v l. mænius. §. duorum. ff. de legat. 2.
x l. ſi pecuniã ff. de condi. ob cau.
y Iaſ. num. 8.
z in l. ſi in tra. ſuprà.
a l. quadã. ff. de rei vendic.
b Areti. in l. quod meo. in princ. col. 2. ff. de acq. poſſeſ.
c l. Iulianus. § ex vendito. ff. de actio. empt.
d Iaſ. hic & in. §. actionũ. nu. 148. inſtit. de actio.
e g. in auth. ſacramenta. in g. cuſtodiãtur. C. ſi aduer. vẽdit.
f i. d. §. ex vẽ dito ĩ. g. ſpecia
g l. in traditio nibus. ſuprà.
h l. non omnis in princip.
i l. exemplo. §. is qui vina. ff. de actio. em ptio. l. venditi C. de actio. em.
k l. ſi quis hac lege. ff. de rei vend. l. commiſ ſoria. C. de pac. inter empt.
l l. quod ſi no bis. §. quia aſ ſidua. ff. de adil. edict.
m Alciat. de quinque ped. præſcrip. fo. 20.

ncm

nem, tranſlationem dominij, quæ legis ma gis auctoritate fiat, quàm pactiũ conſenſu, quomodo, & adiectio honorũ[a], & adiectio nes haſtæ fiſcalis & pignorũ quoq; adie- ctiones[b] dictę, & quo etiã mõ vſucapio ad-
34 iectio dicta eſt[c], quia in eũ, qui vſu capit, au ctoritate legis, magis q̃ dñi conſenſu, do- miniũ träsfertur[d]. Catellian[e] Cotta[e] vtrãq; opinion defendẽit, obſeruari em̃ poſſe le- ges nõ paucas[f], q̃ promiſcuè, id quod prius addicere, continuò adijcere dicãt. Deniq; credit, emptoris ſecundi reſpectu, adijcere eſſe, quod ſit, vẽditoris reſpectu addicere. Vt em̃ hic licitanti & plus offerẽti, vendit, ſic ille pretio prioris empsoris addis. Ne- gat Frãciſcus[g] Cõnan[o], & quidẽ rectiſsimè. nã & ſi maximè, pretiũ adijcere, & plus ad- ijcere rectè dicai, non æquè tñ in diẽ adie- ctio. Ego etiã Cõnano ijsq; magis aſſẽtior, qui de in diẽ addictione legũt, ſic em̃ emẽ datiores omnes codices ſcriptũ habent, ſic Florẽtinæ Pandectæ. Sed & eã lectionẽ, ve riorẽ, pter Ciceronẽ, Fabiũ, & alios, qui ci tari in hoc ſolent, Martialis in Labienum epigrãmate lib. xij. ſatis conuincitur, neq; enim mendum in eo (quod in alijs dici po- teſt) quiſquam contendat.

Addixti Labiene treis agellos.

Emiſti Labiene treis Cynædos, &c.

Non patitur ratio dictionis addixtl, quæ per ſyncopem contracta eſt, vs pro adieci ſti, ac non potiùs, pro addixiſti poſitaſit. Et hæc de nomine ſatis. Cæterùm, ipſo iu- re dominiũ ex his pactis, in venditorẽ trãſ ferri, ſic Accurſius & oẽs[h] intelligunt, dum modo re integra, in cõtinentiq; & nõ ex in seruallo, ea pacta interponãtur. Quin etiã & illud receptius eſt[i], vt ita demũ dominij tranſlationẽ ipſo iure inducant, ſi verbis di rectis, nõ ſi obliqs cõcepta ſint. Sed an ex
35 pacto de retro vendẽdo, dominiũ in vendi torẽ ipſo iure trãſeat, dubitatũ eſt. Et ſi ver bis obliquis cõcipiat, ipſo iure nõ tranſfer ri, ſed traditione opus eſſe[k], oẽs cõſentiũt[l]. Si verò verbis directis, magna diſſẽſio eſt. Bartolus[m] em̃ & multi[n] neq; tũc dominiũ in venditorẽ ipſo iure trãſferri affirmãt, ſingu lare em̃ ius eſſe in pacto legis cõmiſſoriç & addictionis in diẽ[o], viderig; pro ea opinio ne vrgẽtiſsimũ duci argumentum, ex qua- dã Diocletiani Imperatoris cõſtitutione[p], quã opinionẽ Alexãder[q] cõmunẽ affirmas, at Cynus[r] & nõ pauciores[s] cõtrà, pro regu la enim traditũ eſſe, reſoluta ręditione, rẽ in priſtinã cauſam redire[t]. Ne deſunt, q & 36
hanc opinionẽ cõmunem aſſeuerauerint[v], quã ſi quis teneat, prioris argumẽta, facilè certè euitabit. Primũ ſiquiden, nil prorſus obſtat, ſi regulã admiſerimus ſecũdũ verò quo enixè quidã ducũtur, infirmius (ni fal- lor) eſt, neq; enim vẽditori rei vendicatio dnegata eſt, q emptori datur ædhibiſoria. Sunt & qui, ex pacto hoc, verbis directis cõ cepto, vtilẽ in rẽ, ipſo iure, in vẽditorẽ trãſ ferri credũt[x], quorũ opinionem, alijcõem[y], alij[z] cõſuetudine approbasã teſtãtur. Qui- bus prope eſt vt aſſentiar, ſcribit enim Vl- 37
pian[aa], debitorẽ, ad cuius vtilitatẽ, creditor pactũ hoc fecit, aut vendicare rẽ poſſe, aut in factũ actione agere, neq; autẽ (niſi cõtra furẽ[b]) rei vendicatio, & actio perſonalis, ei dẽ dãtur. Subſiſto tñ adhuc, & amplius de liberandũ exiſtimo, quia ſi vtilẽ venditori aut dbitori, cuius pactũ ſiebat, cõcedimus, res in priſtinã cauſam minimè redit. Niſi fortè dicere volumus, pacto hoc, verbis di rectis cõcepto, directũ dominiũ transferri, cũ ad vtilitatẽ venditoris ſis, vtile cũ ad vti litatẽ alterius. Sunt tamen quidã, qui lege[c] 38
quadam Regia, hoc probari arbitrentur, q huiuſpacti poteſtate, dominiũ ipſo lure, in venditorem non tranſeat. Quibus ego du- pliciter reſpõdere poſſum. Primũ, eã legẽ, de pacto loqui, quod verbis obliquis, cõce ptũ ſit, redditionis ſcilicet ſiue reſtitutio- nis, deinde, quãuis lex illa dicat, teneri em ptorẽ, modis omnibus, ad rem reddẽdam, non tamen negare, dominiũ aut directum aut vtile, ipſo iure transferri, poſſunt enim illa, de nuda facti traditione intelligi, ad quam emptor teneatur.

LVIIII. PAVLVS. Libro tertio Regularum.

PER quos adquiri nobis ſtipu- latione poteſt, per eoſdem etiã pactis conuentis meliorem cõ ditionem noſtram fieri poſſe placet.

1 *Dubitandi & decidendi ratio quæ hic fuit,*
2 *Stipulatio ſemper efficacior, quam pactum.*
3 *Potentia par, effectum æqualem arguit.*

PER quos.) Qui verò hi ſunt, Accurſius docet, quem alij ſequũ tur.

PACTIS conuentis.) Sed quæ dubitãdi ratio

a rub. C. ſi. inſtrum. lib. & rub. inſti. de eo cui liber. cauſ. b. adiectio rub. C. ne marit. quem. bo. c l. adino. §. ſi igne. aff. de eo und. c. d l. 3. ff. de v. ſuc. d §. 3. l. 1. in. e. niſi. ff. de do. b. Bald. in pra lud. feud. n. 25 e Catel. in d. additione. f l. licèt neceſ ſe. l. cum in diẽ ff. de in diem addit. g Conna. com ment. iur. ciuil. lib. 7. capit. 9. h Tiraq. de retrac. lib. 2. §. 1. g. 7. num. 4. i Tiraq. d. g. 7. num. 17. k l. 2. C. de pac. inter empt. l Cuma. in l. 1. ff. de donat. Tiraq. d. g. 7. num. 12. m Bar. in l. 1. num. 10. ff. de donatio. n Catel. in d. pactum. o l. vn. ſingu- lare. ff. de leg. p l. ſi pradon. C. de adil. act. q Alex. cõſ. 10. lib. 1. ſuprà. r Cyn. in l. 2. q. 1. C. de reb. alienan. alie. s Mr. deciſ. 81. num. 19.

t l. voluntate. §. ſi. ff. quib. mo. pig. vel hypo. tbe. ſol. v Iaſ. vol. 4. conſ. n. 8. n. 4. x Panin. d. l. ſi cum vende- ret. Tiraq. dic. gl. 7. num. 7. y Roger. à mo la. in l. tradi- tionibus. n. 54 C. de pact. z Caſſan. cõſ. 33. co. 3. Cagno. in. l. 2. num. 84. C. de pact. in- ter emp. Tira. d. retrag. retra. libr. 2. §. 3. a l. ſi cum vẽ deret. ff. de pig. actio. b l. vlt. ff. vſu fr. quẽ ad cau. c l. 42. titu. 5. part. 5.

1 ratio fuit? Et ego eã fuiſſe arbitror, ꝙ vt ſtipulatio cõtractus firmiſsimus eſt[a], ſic pacti
2 cõuẽtio ineſſicacior[b], & q̃uis veſtita ſint, ſtipulatiões tñ firmiores, dubiũ nõ eſt. Deci-
3 dẽdi vero rõ, in eo eſt, ꝙ ambo, à cõſenſu[c], & ſic à pari potentia procedũt, ac proinde meritò æqualis effectus ſunt, qđ de lege & cõſuetudie, à Bartolo[d] ſimiliter notatũ eſt.

a in pri. inſt. de verb. obli. b l. iuris gentium. verſ. igitur nuda. c l. 1. §. fin. T. l. conſenſu. ff. de actio. & obli. d Bar. in rep. l. de qb. in pri. ff. de legib.

LX. PAPIRIVS IVSTVS. Libro octauo Conſtitutionum.

IMPERATOR Antonius Auidio Caſsio reſcripſit, Si creditores parati ſint partẽ ex bonis, licet ab extraneo conſequi: rationem habendam prius neceſſariarum perſonarum ſi idoneæ ſint.

1 *Intellectus huius legis varij ſunt.*
2 *Hæredis non veri pactum an hæredi proſit.*
3 *Exceptio doli facili° tribuitur q̃ exceptio pacti.*
4 *Pactum contemplatione cauſæ magis quam perſonæ factum alij prodeſt.*
5 *Conſanguinei creditores circa remiſsionem debiti faciendam præferuntur.*
6 *Extranei appellatio quos comprehendat?*
7 *Neceſſarij qui dicantur?*
8 *Venditio bonorum debitoris ſi fiat, conſanguinei creditores præferendi.*
9 *Conſanguineo proximiori iura offerendi conceſſa vnde originem habeant?*
10 *l. 13. titu. 10. lib. 1. fori. l. 6. & 7. tit. 6. lib. 5 ordi. & l. 70. Tauri cum ſequenti.*
11 *πρoτίμησις quid.*
12 *Emphyteutica bona ſi vendũtur dominus directus an cõſanguinei vẽditoris præferãtur?*
13 *Feudi alienatio ſi reuocanda eſt, conſanguinei præferuntur.*
14 *Dñi ius in cõtractu emphyteutico præfertur.*
15 *l. 74. Tau. & l. 55. titul. 5. par. 5.*
16 *Colono fructus vendente dominus fundi cæteris emptoribus præfertur.*

IMperator.) variè hęc lex intel-
1 ligitur. Primò pactum hæredis putatiui (vt vocant) ſiue falſi, hęredi vero ꝓdeſſe, qđ (ne alia obſtẽt[e]) Ac-
2 curſius ita ſubaudit, vt nõ exceptio pacti,
3 ſed doli vero hęredi proficiat, q̃ facilius tri-
4 bui ſolet[f]. Bartolus Baldus & alij, prodeſſe ideo notãt, qa non contẽplatione perſonæ pactũ hoc fieret, ſed cauſæ ſeu hæreditatis, ideſt vt hæreditas adiretur[g]. Secũdus intellect° eſt, qui & receptior, Angelo Iaſoneq; auctorib°, ſi de remittẽdo debito, aut parte debiti agatur, ſitq; paritas, in cumulo debiti, dignitate, numeroq; creditorũ, quo caſu humanior alioqui videbaẽ ſequẽda ſenten-
5 tia[h], voces creditorũ, qui cõſanguinei ſint, pręferri debere, ſiue qa fauorabiliora horũ vota, eſſe ſolẽt[i], ſiue qa cõſanguineorũ res meliùs ipſi ſcire præſumãtur[k]. Tertiò intelligitur ſic, vt pactũ extranei, ideſt nõ neceſſarij, hęredib° neceſſarijs proſit, quales fili° & ſeru° ſunt, differtq; à primo in eo vel ma-
6 ximè ꝙ in illo, extranei appellatio lati°, in hoc pro eõ ponĩẽ qui neceſſarius nõ eſt[l]. In illo neceſſarij, ideſt conſanguinei ſiue affi-
7 nes[m]. In hoc neceſſarij, ideſt ſerui aut ſui hæredes[n]. Quart° Cynni, Baldi pluriumq;
8 intellectus, ita ſe hẽt, vt ſi bona alicuius vẽdẽda ſint, cæteris parib°, ij in licitatiõe præferãtur, qui cõſanguinei, creditoresq; fuerint. qđ etiã alibi docet lex[o], quaſi duplex hoc vinculũ, ſanguinis debitiq;, meritò pręferaẽ[p]. Sed & ab hoc intellectu, fluxiſſe cõ-
9 ſuetudines[q], & iura[r] videri poſſunt, q̃ ꝓxi-
10 miori cõſanguineo, (cũ cõſanguinei bona immobilia vendũtur) ius offerẽdi cõcedũt quo præferãtur. Vnde etiã πρoτίμησις à ꝓla-
11 tione diciẽ, cui barbara & corrupta, multa nõina, cõpoſita ſunt[s], opportunè verò Guilielmus, Baldus, & cæteri, hîc tractãt. Si em-
12 phyteutica bona vẽdãtur, dñs directus, an poti° cõſanguinei vẽditoris, pręferẽdi ſint? Et cõſanguineos ꝓferẽdos, magnũ hîc argumẽtũ eſt[t], tũ illud quoq;, ꝙ in reuocatione feudi alienati, ſine dubio[v], illi pręferanẽ.
13 Cõtrà tñ, plurib°[x] placuit qa in cõtractu em-
14 phyteutico, pręcipuũ ius dñi ſit, ſoleatq; is cæteris creditoribus anteferri[y]. Poſtremò qa ſpeciale hoc dñi ius, generali cõſanguineorũ, meritò derogare debeat[z]. Nec feudi, & hui° legis argumẽta obſtãt, q̃ diſsimilia ſunt, & in feudo reuocãdo, agnatus non minus q̃ dominus, ſpeciale priuilegiũ hẽt[a]. Vt-
15 q; hæc opinio receptior[b] eſt, ſic meritò iure nrõ[c] approbata, quo illud prætereà additũ eſt, ſuperficiarios, & partiarios præferri, vt noueris tñ, illud de dño partiario, ſiue conſorte, ab antiquiori Hiſpaniæ iure[d] trahere originẽ, & multo antea, à Nouella Cæſaris Romani, cui° principiũ, vetus eſt de prælatione lex, cui° Harmenopol° meminit epitomes iuris ciuilis lib. 3. tit. 3. περὶ πρoτιμήσεως. Quid ꝙ & colono fruct° vẽdente, dñs
16 fundi, cæteris emptoribus iure pręfertur[e].

e l. ſi tibi decẽ §. cũ impoſſeſſor ſuprà l. 3. §. de bitor. infrà de tranſact. f l. & ſuũ. §. fi. verſ. ſed an doli. g l. qui in futurum. §. fi. T. h l. maiorẽ. T. i l. libertus q ſoluendo. ff. de bon. lib. l. ſi in emptionem. ff. de minor. k l. octaui. ff. vnde cog. l. de tutela. C. de reſtit. in integr.

l l. vnica. §. extraneum. C. de rei vxo. actio. m l. diuus. ff. de offi. præſ. l. fi. ff. de ſuſ. & in. in l. 1. ff. in ius voc. vt rãt. n l. neceſſariis ff. de acq. hær. §. 1. inſt. de hære. qualit. & diffe. o l. uſ. ff. de priuil. credit. p Authẽ. de conſan. & vter. frat. in principio. q c. 1. inſtitutus de reſti. in integ. l. vnd. de cõtrah. em. r l. 13. tit. 10. libr. 3. fo. l. 6. & 7. tit. 6. libr. 5. ordin. l. 70. Tau. cum ſeq. s Tiraq. de vtroq. retract. in princip. t hic & d. l. v c. 1. §. porrò qual. olim feu. ali. pot. x l. fi. C. de emphyt. y l. ex facto. ff. de pecul. l. ſi cũ dotẽ. §. fi. ff. ſo. lu. matrim. z l. legatũ. §. qui plures. ff de legat. 2. l. vxorem. §. felicisſime. ff. de legat. 3. a Aluar. in d. §. porrò. b Bar. de iure protemiſ. n. 6. Math. de Afflict. de iure protho. §. tota lex nu. 7. Tiraq. de vtroq. retract. §. 21. g. vnica. num. 2. c l. 74. Tauri. d l. 55. titu. 5. part. 5. e l. 1. vbi Barr. C. de metallar. lib. x.

LXI POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

NEmo paciſcẽdo efficere poteſt ne ſibi locum ſuum dicare liceat: aut ne ſibi in ſuo ſepelire mortuũ liceat: aut ne vicino inuito prædium alienet.

1 *Religionis fauore nõ valet pactum ne locum ſuum dedicare liceat.*
2 *Religionis magna ratio eſſe debet.*
3 *Sepelire ne liceat mortuũ cur nõ valeat pactũ?*
4 *Pietatis fauore multa inducta ſunt.*
5 *Dominus rei cur ſe pacto obligare nequeat ne vicino inuito prædium alienet?*
6 *Dominium ne quis transferat pacto prohiberi non poteſt.*
7 *Dominij translatio, neq; ſola pactione fit, neque ſula ea impeditur.*
8 *Alienatio irreuocabilis ſi ſit, valet pactum de non alienando.*
9 *Pactum de non alienando valet cùm ei ineſt reſolutio contractus & traditionis.*
10 *Clauſula in qua teſtatores in cõſtitutione maioratus vtuntur, vnde originem habeat?*
11 *Ius in re ſi habeat qui pactus eſt de ea non alienanda, alienatio non valebit.*
12 *Bartoli & Baldi, an Bartoli & alterius contentio fuerit cùm Piſas miſſum eſt, vt ex Pandectis conſtaret quæ vera lectio eſſet?*
13 *Creditoris pacto fieri poteſt ne debitor alienet.*
14 *Vſusfructuarij pacto fieri põt ne alienet dñs.*
15 *Superficiarij pacto fieri poteſt ne alienet qui dominium directum habet.*
16 *Emphyteutæ pacto fieri poteſt ne dominus alienet.*
17 *Emptor quando teneatur ſtare colono?*
18 *Conductor ad decennium ius in re habet.*
19 *Conductor ad decennium poſſeſſor eſt.*
20 *Ipſo iure ſi dominium transfertur, valet pactum de non alienando.*
21 *Prohibitio de non alienandis rebus, quæ maioratus dicuntur, cur firmiſſima ſit?*
22 *L.45.Tau.*
23 *Venditio vt paciſcenti potiùs fiat quàm alii, pactio valet.*
24 *Alienans contra pactum ſiue prohibitionem an teneatur ad æſtimationem, vel id quod intereſt?*
25 *Emptor ne in re empta aliquam artem exerceat pactum valebit.*

LOcum ſuum de-
1 dicare.) Fauore religionis, pa-
ctum hoc non valere, Baldus
& Iaſon notant, & recte, magna enim ra- 1
tio eſt, quæ pro religione facit[a]. 2
SEPELIRE mortuum.) Fauore pieta 3
tis, vt ijdem notant. Ego ſcio, propter pie- 4
tatem, inducta multa[b], ſed hic caſus, ad re
ligionem etiam magis ſpectat[c].
VICINO inuito,) Huius illa ratio eſt,
quia pleno iuri dñij, hoc pactũ repugnat[d], 5
aut quia contra bonos mores hoc eſt, vt libera poteſtas cuiq; de re ſua diſponendi auferatur[e].
PRAEDIVM alienet,) Cũ quęritur, an
pacto poſsit induci, vt prohibeatur quis 6
ne ſuas res alienet, duo articuli ſe offerũt.
Primus, impediatur ne dominij trãslatio. 7
Secundus, eſto q transferatur, an is qui alienat, in id quod partis aduerſæ intereſt, teneatur? Et quidem, pacto prohiberi quẽquam non poſſe à dominio transferendo, pro regula traditum eſt, quæ præter ſupra dictas, illa etiam ratione nititur, q vt ſola pactione dominium non transfertur[f], ſic neque ea ſola impediri debeat[g]. Sed hæc regula, quibuſdam caſibus non procedit.
Si alienatio irreuocabilis ſit[h]. Si pacto in-
ſit reſolutio contractus & traditionis, vt 8
cùm emptor, ſe nũquam alienaturum pro
mittit, hoc pacto, vt ſi quando fecerit con- 9
trà, eo ipſo ad venditorem res reuertatur, pro quo ille ſe poſſeſſorem conſtituit[i].
Quæ Accurſij[k], & communis[l] opinio eſt.
Vnde mihi originem ſumpſiſſe videtur,
ea clauſula, qua in primogenijs conſtituẽ 10
dis, cauti teſtatores vtuntur, cùm dicunt, vt ſi delictum aliquod, ſucceſſor commiſerit, propterquod, bona amittere debeat,
ipſo facto, in ſequentem tranſeant[m]. Valet 11
& tunc quoque pactum, cùm dominiũ, in re prohibita alienari, is habet, qui ne alienetur cauit[n], aut etiam habet ius hypothecæ, qđ in Martiani[o] reſponſo, probatur vel apertiſsimè, ſi cum negatione illic legeris nullam eſſe venditionẽ, vt pactioni ſtetur. ſenſus enim eſt, venditionem quidem nullam eſſe, & pactioni ſtandũ. Fama eſt, inter Bar. Baldumq; olim ortam contentionem ſuper illius reſponſi intellectu, q ille (vt diximus) per negationem, hîc per affirmationẽ vllã eſſe vẽditionẽ legendũ cõtenderẽt, miſiſſeq; eos Piſas, vbi tũc Pãdectæ erãt (quæ poſteà Florẽtiæ, & nũc à Florentinis excuſæ ſunt) & cõpertũ (quod & hodie

a l. ſunt perſona. ff. de relig.
b l. 1. §. ſin autem. C. de commu. ſer. manumiſ. ſimiliter C. ad le. Falci.
c d. l. ſunt pſona.
d arg. l. cum precario. ff. de precar.
e l. In re mãdata. C. mãd.
f l. traditionibus. C. de pac.
g l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur.
h l. ea quidẽ. C. ſi mancip. ita fue. alie. l. ſeruus hac lege. ff. de manumiſſ. l. ille ſeruus. §. fi. ff. qui & à quib.
i l. quidam in teſtamento. l. cum fidei. ff. de fideicõ. liber.
k gl. in. l. 1. in gl. mortu. ff. de dona.
l Iaſo. in. l. ſi liuſ. §. diui. nu. 123. ff. de leg. 1.
m l. interdũ. ff. quibus mod. vſuf. amit. l. ſi cui in annos. in princip.
n l. 2. C. de iu. emphyt.
o l. ſi creditor. §. fin. ff. de diſtrac. pig.

& hodie videmus) negatiuam lectionem
veram eſſe. Quocirca, & indigna de homi
ne digniſsimo, vulgo vox circunfertur,
quaſi alicubi(neq; enim ipſe apud eum le
gi vſquam) Baldus ꝙ reſponſi illius verba
temerare auſus eſſet, ſic de ſe dicat, illa lex
me fecit epiſcopum. Sed hæ profectò ani
22 les fabulæ, nugæq; ſunt, fuiſſe enim ex fa-
cto eam controuerſiam, inter Bartolum,
& Frãciſcum Trigini, Paulus hîc, & alibi[a]
auctor eſt, Bartolus[b] inter ſe, & Franciſcũ
Accurſij, fuiſſe ait. Vt illuc vnde abij reuer
tar, ſicut pacto creditoris fieri hoc poteſt,
23 ne debitor alienare poſsit, ſic ne dominus,
14 vſuſructuarij, ſuperficiarij, emphyteutæ,
15 & ſimilium pacta idem efficient, omnes
16 enim hi, ius in re habent[c]. Addit Imola, cui
plures aſſentiunt[d], pari ratione, licèt colo
17 no ſtare emptor non teneatur[e], ſi tamen
locator, ſe non alienaturum promittat, o-
mnia ſua bona obliget, & ſpecialiter do-
mum conductam, teneri tunc emptorem,
vt colono ſtet, quoniam in ea ſpecie, ius in
18 re habet. Eadem quoq; ratione, ſi condu-
ctori ad decennium, dominus promiſerit,
non alienabit, habet enim & hic, ius in re,
ex receptiori[f], aduerſus Accurſium ſentẽ
19 tia. Sed & huiuſmodi cõductorem poſſeſ-
ſionem transferri, eiuſdem Accurſij[g] opi-
nio eſt. quem in hoc, communiter alij ſe-
quuntur. Valebit etiam pactum, ijs omni-
20 bus caſibus, quibus ex ſolo contractu, ipſo
iure abſq; traditione dominium tranfer-
tur[h], vt Baldus, Imola, Iaſonque bene no-
21 tant[i]. Quo iure & prohibitiones de non
alienandis rebus, quæ iuri vinculi, maiora
tus hæredij ve ſubijciuntur, iure noſtro fir
miſsimæ prorſus ſunt, in his enim, poſſeſ-
22 ſio ipſo iure in ſucceſſorem transfertur[k].
Poſtremò, valet generaliter pactum, vt do
23 minus, paciſcenti potiùs vẽdat, quàm[l] alij.
Pro quo, ea bene faciunt, quæ de prælatio-
nis iure, in lege proxima dicta ſunt. In po-
ſteriori articulo, vera & cõmunis illa ſen-
tentia eſt, ut ſi pactum, tempore traditio-
24 nis, & de eadem met re non alienanda fiat,
alienatione ſecuta, ad rei ipſius æſtimatio
nem, qui alienauit teneatur[m], ſi verò pa-
ctum fuerit, de alia re non alienanda, tunc
ſi alterius partis non interſit, neq; aliena-
tio teneat, neque pactum valeat[n]. Quòd ſi
interſit, in hoc quod intereſt teneat[o]. Cui
& illud proximum eſt, quod omnes pro-
bant, valere pactum, ne in re empta, em-
ptor aliquam artem exerceat, ſi modò, id
venditoris interſit.

a Pau. hic & in l. ſi merces. §. qui fundum ff. loc.
b Bart. in l. 3. C. de cond. ob cau.
c l. eorũ. ff. de dam. inf. l. 1. ff. de vſuf. l. 2. ff. ſi ag. vect. vel emphyt. pet.
d Iaſ. in §. di ui. nu. 122.
e l. emptorẽ. C. loc.
f G. in l. codi cillis. §. inſtitu to. in g. fin. v b. Pau. ff. d leg 3. Soci. in reg. 25. alienare.
g G. in l. ſi ge ante. in g. no uiſsime. vbi Soci. nu. 8. ff. d acq. poſſ.
h l. ſi ager. cũ g. ff. d rer. vẽ. l. ſi. C. de ſacro ſan. eccleſ. c. ex parte. de cõ ſuet.
i Bal. in l. pe to. §. fratre. in §. opp. ff. d leg. 2. Imo. col. pe nul. Iaſ. in §. di ui. nu 126.
k l. 45. Tauri
l l. qui Roma §. co hæredes. vbi Imo. ff. de verb. oblig. l. qui fundũ. 2. ff. de contrah. emp. Iaſ. hic. nu l ea lege. C. de condic. ob cau. l. ſi ita ge. §. ea lege. ff. de verb. oblig.
m l. quotiens. 2. ff. de ſeruit.
o l. ſi. C. d pac. inter emp. l. 1. §. ſi quis. ff. de aq. quot. & æſt. l. vẽditor. in princ. ff. cõ prad.

LXII. FVRIVS ANTHIANVS. Libro primo ad Edictum.

SI reus poſtquam pactus ſit à ſe non peti pecuniam, ideoq; cœpit id pactum fideiuſſori quoque prodeſſe, pactus ſit vt à ſe peti liceat: an vtilitas prioris pacti ſublata ſit fideiuſſori quæſitum eſt. ſed verius eſt ſemel adquiſitam fideiuſſori pacti exce ptionem vlterius inuito extorqueri nõ poſſe.

1. *Fideiuſſori quando non detur exceptio pacti de non petendo?*
2. *Argumentum à pacto ad ſententiam.*
3. *Exceptio rei iudicatæ quæſita fideiuſſori an ab eo auferatur?*

FIDEIVSSO-
ri.) Niſi hic pacto de non peten 1
do conſentiat[p], aut niſi poſtea
intercedat, quàm reus obligatus eſt[q], aut
niſi obligationis reſolutio, auctoritate le-
gis ita reſcindiũ, vt debitor, atq; fideiuſſor
reſtitutionis iure, in priſtinam obligatio-
ne reponantur[r]. Sanè & inducitur hæc lex
à Bartolo cæteriſq;, ſumpto argumento, 2
de pacto ad ſententiam, vt ſi ex prioris ſen
tentiæ vi fideiuſſori exceptio rei iudicatæ 3
quæſita ſit, non illam auferat ſecunda alte
rius cognitoris ſententia.

p l. ſi vnus. §. pactus ne pete ret. ff. de pact. l. 3. §. ſi is pro quo. ff. quod quiſq; iu.
q D. §. ſi is pro quo.
r l. illud. ff. q̃d met. cau.

DE TRANSactionibus. Tit. xv.

1. *Tranſactio pacti ſpecies eſt.*
2. *Tranſactionis diffinitio.*
3. *Tranſactio vnde dicta.*
4. *Tranſigendi ſignificatio propria quæ ſit.*
5. *Tranſactio contractus, an diſtractus ſit.*
6. *Pactum de non petendo contractus & diſtractus eſt.*
7. *Contractu prohibito, an fieri poſſunt tranſactio & pactum de non petendo.*
8. *Tranſactio an ſit contractus innominatus.*

9 *Contractus nominati certos fines habent.*
10 *Tranſactio certos fines habet.*
11 *Contractus nominati quomodo impleantur.*
12 *Tranſactionis implementum quod ſit.*
13 *Contractus nominati quidam rei implementum deſiderant.*
14 *Tranſactio contractus innominatus non reſpectiuus.*
15 *Tranſactio in quo differat à cæteris contractibus innominatis.*
16 *Contractus innominati reſpectiui à non reſpectiuis differunt.*
17 *Tranſactio ſtipulatione interpoſita cuiuſmodi contractus ſit.*

SVPRA de pactis in genere & in ſpecie dictum eſt, nunc in ſpecie. Tranſactio
1 enim pacti quædam ſpecies eſt, ſi pactum in generali ſignificatio
2 ne ſumas. Eſt autem tranſactio, de re dubia, & lite incerta, pactio nõ gratuita[a]. Adijciunt quidam[b], aliquo dato, vel retento, vel promiſſo, vel remiſſo, vel permiſſo, ſed hæc mihi ſuperflua in diffinitione videntur, cùm omnia, pactionis non gratuitæ appellatione ſatis comprehendantur.
3 Dicta tranſactio auctore Baldo[c], quaſi trãſitus actionis, vt enim agere actor dicitur,
4 qui id petit, quod ſibi debetur[d], ſic tranſigere qui actionem tranſit, ſeu ab actione recedit[e]. Et tranſactum quod omnino per actum, perfectumq́; & iudicati auctoritatẽ obtineat: vera enim & propria tranſigendi ſignificatio, in cõuentionibus hominũ eſt: nec ijs tamen omnibus reperitur, ſed quæ cœptæ controuerſiæ finem imponant, hæc que eſt etymologia receptior[f]. Cui cónſequenter ab Accurſio[g] notatum aiunt, trãſactionem propriè ex parte actoris dici, quanuis et in larga ſignificatione
5 reus quoq; tranſigat. Sed eſt ne contractus tranſactio? Et eſſe dubium non eſt[h], nam & vltro citroq́; tranſigentes obligantur[i]. Veriſsimè tamen Baldus[k] conſyderauit, & diſtractum eſſe, ſi enim inſpicies actorem reumq́; obligari, contractus eſt, ſi quod à lite diſcedunt, diſtractum ſapit. Neq; autẽ nouum, id eſſe, & generaliter probari po-
6 teſt[l], & ſpecialiter in pacto de non petendo[m], obligat enim naturaliter ad non petendum, & hac ex parte contractus eſt, tollit naturalem obligationem, qua debitor tenebatur, eiq́; etiam exceptionem parat, quo reſpectu, diſtractum eſſe, omnes conſentiunt[n]. Qua ratione ex facto conſultus 7
Baldus[o] reſpondit, ſi lege municipij, contractus fieri, ſuper aliqua re prohibeantur, valere tamen pactum de nõ petendo atq; tranſactionem, quatenus diſtractus ſunt. Qualis ergo cõtractus tranſactio, qua parte contractus eſt? Et innominatum Accur 8
ſius ſentit[p], cui Bartolus, & cæteri aſſentiunt, an quia ſic legiſlatori placuit? Sed hæc ratio imperioſa[q] eſt. An quia nomina 9
ti certos fines habent, quos non tranſgrediuntur, verbi gratia in emptione vt venditor tradat rem, emptor det pretiũ, in tranſactione hæc nõ præſcribãtur, modò enim actor, modò reus, modò vterque pretium dant[r]? Et Bartolus hanc rationem valde 10
probat. Ego & tranſactioni certos video fines dari, quo ab alijs conuentionibus diſtinguitur, quanuis non ijdem huic qui emptioni locationi ve præſcribãtur. An quia 11
nominati eo ipſo quod fiunt implentur[s], Tranſactio non niſi re interueniente[t]? Et hoc etiã Bartolo placuit. Mihi diſplicuit, 12
quia nominati quidam ſunt, qui rei implementum deſyderant, quales hi ſunt qui re contrahuntur. An quia tranſactionis no- 13
men generale valde eſt[v]? Et hoc ipſe magis probo, ſic enim pactũ nudum[x], permutatio[y], diuiſio[z], cõtractus innominati dicũtur. Vt intelligas tamen & hos, & tranſ- 14
actionem quoque ipſam, ex eorum numero non eſſe, qui innominati reſpectiui dicũt, ſed magis eorũ, qui nõ reſpectiui, quãuis ad vnam aliquam reſpectiuorum ſpeciem, tranſactio ſemper reduci poſsit[a]. Vnde ſatis apparet, non omnino rectè à Bartolo[b] dici, trãſactionẽ à cæteris innomina 15
tis in hoc differre, quòd in illis locus pœnitẽtiæ eſſe poſsit[c], in trãſactiõe nequaquã[d]. Vt enim hoc fateor, trãſigẽtibus nõ eſſe licitam pœnitentiam, ſic illud negare poſſum, ſpeciale eſſe in tranſactione. Quid igi 16
tur? Certè in hoc innominati non reſpectiui, à reſpectiuis differre notantur[e], quod ſuo ipſe loco latiùs explicui. Sanè & trãſ- 17
actio cùm ſup ea ſtipulatio interponit[f], cõtractus nominatus eſt[g], quod ego tamen ſic intelligo, vt iuxta naturam contractuũ nominatorum conuentio iudicetur, quoniam ſtipulatio interpoſita eſt[h].

a l.2. infrà l. 2. l. tranſactio C. de tranſac. l. ſuus. C. de re pu. hare.
b Caccial. de tranſact. qõ. 1.
c Bald. in l. 2. ff. de iur. iurã. col. 2. in lectu.
d §. 1. inſti. de actio.
e Alcia. ĩ rubri. C. de tranſact.
f Curt. ĩ rub. C. de tranſac.
g Gl. 1. in l. 2. C. de tranſac.
h l. cum te. C. de tranſact.
i l. labeo. §. cõtractum. ff. de verb. ſig. Bar. in l. fine apud. num. 20. C. de tranſact.
k Bal. ĩ d. l. 2. l. ĩ numeratio nibus. ff. de ſolut.
m l. ſi vnus. §. pactus. ſuprà de pact.

n Curt. ĩ rub. C. de tranſact.
o Caccial. de tranſact. q. 4.
p Gl. mag. ad fi. i. l. fine apẽ actã. C. de trãſac. vbi Bart. nu 21.
q l. quia poterat. ff. ad treb.
r l. 2. l. ſi ſup poſſeſsione. C. de tranſact.
s l. iuris gentium. in prin. ſuprà. de pac.
t d. l. fine apud. vbi Bart. nu. 22.
v l. 1. §. conuẽtionis. l. iuriſgentiũ. ĩ prin. ſuprà. de pac. l. 2. ff. de in. in. & vbiq́; Bar.
x Gloſ. in l. 2. ff. de actio. & oblig.
y Cl. in rubr. C. de re per.
z l. diuiſiõis. ſuprà. de pac.
a Alciat. in rub. C. de tranſac. col. 2. Caccial. q. de tranſact. q. 5.
b Bar. in l. naturalis. §. q ſi faciam. ff. de præſ. ver.
c l. ſi pecuniã ff. de cõdic. ob cau.
d l. quãuis. C. de tranſac.
e Gl. Sau. & Iaſo. in l. ſi cũ fundum. ff. de pact.
f l. cum propo nas. 2. C. d pact.
g Alciat. in rub. C. de tranſac. col. 2.
h Bar. in l. 2. ad fi. C. de con. ob cau.

Vlpianus

VLPIANVS, Lib. I. ad Edictum.

QVI tranſigit, quaſi de re dubia, & lite incerta neq; finita tranſigit. qui vero paciſcitur, donationis cauſa rem certam & indubitatam liberalitate remittit.

1 *Tranſactio cuiuſmodi remedium.*
2 *Tranſactio quæ vt tranſactio non valet, an valeat vt pactum ſimplex.*
3 *Enormis vel enormiſſima læſio an tranſactionem reſcindat.*
4 *Communes opiniones contrariæ.*
5 *Dictio, quaſi, aliquando veritatem exprimit.*
6 *Tranſactio ſuper incognitis quando fieri poſſit.*
7 *Tranſactio ſuper litigioſis & non litigioſis fit.*
8 *Finita quæ dicantur.*
9 *Pactum quoddã gratuitum quoddam neceſſarium eſt.*
10 *Donatio non ſemper gratuita eſt.*
11 *Litigioſa res an poſſit pacto gratuito remitti?*
12 *Litis & belli dubius euentus.*
13 *Aduocato pecunia promiſſa an debeatur ſi partes tranſegerint?*
14 *Aduocato non licet accipere palmaria.*

TRANSI-
1 git.) Eſt tranſactio ſicut & iuſiurandum finiendarum litium remedium[a], ac proinde ſuper re clara, non incerta, aut finita nõ fit. Sed quid ſi tranſactio, vt trauſactio non valeat, an valere poſsit vt pactum ſim
2 plex? Et non valituram Bartolus & alij, rectè conſentiunt, niſi fortè iuramentum acceſſerit[b], eius enim naturæ iuramentũ eſt, vt faciat rem valere omni meliori modo
3 quo poteſt[c]. Sed quid ſi ex tranſactione enormis aut etiam enormiſsima læſio reſultet? Et Bartolus quẽ multi ſequuti ſunt, non finiri tunc litem credidit, ſed ſi dubij litis euentus reſpectu læſus tranſigens ſit, tranſactionem reſcindi poſſe[d], quam
4 opinionẽ Fabianus[e], Seruerinus[f], Decius[g] communem affirmant. Contrà etiam dubij illius euentus, reſciſsioni non eſſe locum[h], nõ pauciores cum Dyno affirmant, eaq; opinio Alexandro[i], Iaſone[k], Alciato[l], & alijs auctoribus[m] receptior eſt, inuenta enim tranſactio (ut hîc videmus) vt litium finis aliquis ſit. Mihi placet concordia[n] læſionem magnam à parua diſtinguentium. Neq; dubito, quin ratione enormiſsimæ, reſciſsio deť, ſicut & illud admitto, quod & multis placuiſſe video, vt faciliùs mulieribus, minoribus, & ruſticis concedatur.
QVASI.) Poteſt ſic accipi, vt ſit nota im 5
proprietatis, poteſt & ſic quoq; vt veritatem expreſſerit.
RE dubia.) Aliquando etiam de incogni- 6
ta. Si Aquiliana ſtipulatio ſubiecta eſt[o], addit Accurſius, cui alij aſſentiũt, & hoc quoq; in tranſactione requiri, vt qui tranſigit, ſiue actor, ſiue reus iuſtam cauſam ſe fouere credat[p].
ET lite incerta.) Frequentius hoc vt tranſactio ſuper ijs fiat, de quibus lis mota eſt.
Aliquando tamen & ſuper ijs, quę extra iu 7
dicium dubia reddantur[q], litis etiam motę ſiue mouendæ[r], de facto, vel de iure, ſuper parte vel ſuper toto[s].
NEQVE.) Finita verò dicentur, quæ vel 8
per ſententiam finita ſunt, quæ in rem iudicatam tranſierint[t], vel confeſsionem, quæ reuocari nequeat[v], vel ex inſtrumento debeantur, quod paratam executionem habeat.
DONATIONIS cauſa.) Fit pactũ, vt 9
in plurimum donationis cauſa, atq; liberaliter, aliquando etiam ex neceſsitate[x], ſeu propter aliquam vtilitatem[y]. In dubio verò, donatio non eſt præſumenda[z], fieri autem poſſe pactum, non meræ donationis cauſa, quid mirum eſt? cùm & donatio ipſa 10
interdum non prorſus liberalis ſit, ſed ob cauſam, aut benemerita.
REM certam & indubitatam.) Quid ſi 11
quis rem pacto gratuito remittat, ſuper qua lis pendeat? Et pacto locum non eſſe videri potuit, quòd litis, ſicut belli, dubius euentus eſt[a]. Qua ratione, ſi clientulus ad 12
uocato, in caſum victoriæ centum promittat, & ille tranſigat, in dubio pecunia aduocato danda non eſt[b]. Nam & vacillare, du 13
bitareq; de iure ſuo præſumitur, quiſquis ille eſt, cui lis moueatur[c]. Adeò vt vel prouerbio à noſtris celebretur, dubi⁹ litis euẽtus[d]. Accurſius tamen, Bartolus, & cæteri ſubtiliter, valere pactum exiſtimant, quia litigium ipſum, quod certum eſt, remittatur.

a l.2. & 2. ff. de minor. l. fratris. C. de tranſac. l. trãſacta ff. de verb. ſig.
b l. ſi quis maior. vbi Bart. C. de tranſac.
c l. cũ pater. §. filius. ff. de leg. 2.
d l. ſi ſuperſtite. C. de dolo.
e Iaſ. i. l. ſi quis quãliter. nu. 13. ff. de verborũ oblig.
f Alci. ĩ. l. interpoſitas. C. de tranſac.
g Deci. conſ. 60.
h l. lucius. §. fi. ff. ad treb.

i Alex. cõſ. 42. vol. 1.
k Iaſ. in d. l. ſi quis cũ aliter. n. 13. & in l. fratris. C. de tranſact.
l Alcia. ĩ d. l. fratris. & ĩ l. interpoſitas.
m Math. deciſ. 220. colũ. 1. Pantal. in l. 2. n. 42. C. de reſ. ven.
n Deci. conſ. 216. col. 1.
o l. cũ Aquiliana. infrà.
p l. i. ſumma. in princi. ff. de cond. indeb.
q l. de fideicõmiſſo. C. de trãſact.
r l. cauſas. C. de tranſac.
s l. 2. C. de trãſact.
t l. ſi cauſa. C. de tranſac.
v l. vnica. C. de confeſſ. l. error. C. de iu. & fac. igno.
x l. contra iuris. §. fin. ff. de pactis.
y l. ſi conuenerit. ſuprà. de pac. l. 4. §. nũc de effectu. ff. de lib. leg.
z l. cum de indebito. ff. de probat.
a l. quod debetur. ff. de pecul. gl. in l. lucius. §. fi. ff. ad treb.
b Bal. ĩ. l. vnica. col. fin. C. de ſuffrag.
c Bal. & Angel. in l. nemo. ad fi. C. de acq. poſſ.
d Alcia. lib. 2. de verb. ſig.

34 Igitur, litis quidem euẽtus dubius, litigiũ ipſum certum eſt, ac proiude pacto remit ti poteſt. Cæterùm Palmaria hæc, (& quas vulgus Albricias appellat) aduocati alia ratioue, iure nou capiunt[a]. De quo ſuprà nõ ſemel à me dictum eſt.

a L.1.§. aduocatos. ff. de var. & extraordi. cognit.

II. IDEM, Lib. LXXIIII. ad Edictum.

TRanſactum accipere quis poteſt, nõ ſolum ſi Aquiliana ſtipulatio fuerit ſubiecta, ſed & ſi pactum conuentum fuerit factum.

1 *Aquiliana ſtipulatio quemadmodum concipiatur?*
2 *Stipulatio an mutet tranſactionis naturam?*
3 *Pupillus ſine tutoris auctoritate quando obligetur?*
4 *Stipulatio non ſemper certas res continet.*

SI Aquiliana ſtipu
1 latio.) Sed cùm ſtipulatione, res efficiatur certa, quomodo tranſ actio, ſtipulatione interueniẽte fit? Et Baldus[b], Aquilianam ſtipulationem, generaliter concipi debere ait. Quicquid te mihi dare facere oportet[c], &c. vnde non magis
2 reddatur res certa. Iaſon iu præſentia, etiã ſi ſtipulatio certum quid contineat, valere tamen trãſactionem exiſtimat, quoniã illa defunctoriè obiterq́;[d] fit. Sic enim & pupillus, qui ſine tutoris auctotitate obli-
3 gari nequit[e], ad effectum tamen cõſequẽdæ, per acceptilationem liberationis, obligari poteſt[f]. Quæ conſyderatio (quanuis id Iaſon[g] tacuerit) ante eum Caccialupi[h] eſt. Addit que hîc argumenta in eam rem non pauca[i]. Mihi, labi omnes in eo videntur, quòd certam rem fieri arbitrentur, ſtatim, atque ſtipulatio ſubiecta eſt. Didici enim duas eſſe pro ſtipulatione actiones ex ſtipulatu cùm incerta res, certi condi-
4 ctio, cùm incerta promiſſa eſt[k]. Quinetiã ſtipulari nos poſſe, res incertas, ſexcenta probãt[l]. Nihilominus tamen, Caccialupi Iaſoniſq́, probo intellectum, vt etiam ſiquis certum ſtipuletur, tranſactio tameu procedat.

b Bal. ĩ. l. vbi pactũ. ĩ. 2. opp. C. de tranſac.
c l. & vno. §. 1. ff. de accep.
d l. qui ſic. ff. de ſolut.
e l. obligari. ĩ prin. ff. de aucto. tuto.
f l. 2. cum gl. ff. de accep.
g Iaſ. in d. l. potuit. col. 1. C. de in. deli. Iaſ. in l. is cui bonis. col. 2. ff. de ver. oblig. Iaſ. ĩ. l. cõtra iuris. ĩ prĩ. col. 2. ff. de pac.
h Caccial. de tranſact. q. 6.
i l. non oĩs. in prin. ff. ſi cert. pet. l. cõtract[o]. C. de fi. inſt. l. cum Aquiliana. infra.
k In princi. inſt. de verbo. obliga.
l l. triticũ. l. interdũ. l. ita ſtipulatus. l. vbi autem. ff. de verb. oblig.

III. SCAEVOLA. Lib. I. Digeſtorum.

IMperatores Antonius & Verus ita reſcripſerunt. Priuatis pactionibus non dubium eſt, non lædi ius cæterorum. quare tranſactione, quæ inter heredem & matrem defuncti facta eſt, neq; teſtamentum reſciſſum videri poſſe, neq; manumiſsis, vel legatarijs actiones ſuæ ademptæ. quare quidquid ex teſtamento petunt, ſcriptum heredem conuenire debent: qui in tranſactione hereditatis, aut cauit ſibi pro oneribus hereditatis, aut ſi non cauit, non debet negligentiam ſuã ad alienam iniuriam referre.

1 *Pacta & tranſactiones vnius, alij non nocẽt.*
2 *Executio inſtrumenti paratam executionem habentis à creditore principali & contra debitorem principalem, nõ aduerſus extraneos petenda eſt.*
3 *Matri exheredatæ quæ remedia competant?*

NOn lædi ius cæte-
rorum.) Hæc regula & in pacto 1
& in tranſactione eſt[m]. Cuius ar
gumento, bene Iaſon poſt Baldum notat[n]; 2
ſi lege inſtruméta paratam executiouem habeant, peterè eam poſſe creditorẽ priucipalem, non alium, etiam ſi eius interſit. Sicq́; etiam per contrarium, aduerſus debitorem principalem, nõ aduerſus poſſeſſores tertios, petenda eſt[o].

AD alienam iniuriam referre.) Erat dubitandi ratio, quòd vtiliter negotium legatariorum videbatur geſtum, quorum hoc 3
iure legata caduca efficerentur[p]. Si mater in querela obtinuiſſet, competebat autem matri querela eodem iure ſiue exhæredata ſiue preterita eſſet. Quinimo & hodie quoq; niſi cùm ſine cauſa præterita eſt[q]. Decidendi ratio vel hæc, ne ſcriptus hęres negligentiam ſuam, ad legatariorum iniuriam referat, vel quia tranſactio, cùm alijs facta alijs non noceat, vel quia, ſibi hæres imputare debet, quæ Angeli, Pauli, & Iaſonis rationes ſunt.

m l. ſi tibi decem. §. pen. l. ſi vnus. §. ante omnia. ſuprà. de pac. & infra ea. l. §. fi.
n Iaſ. hic, poſt Bal. in d. l. ſi prote. C. de dot. promiſſ.
o Glo. ĩ clem. 1. in gl. cõtra. de reiud. Iaſo. in l. certi condictio. §. quoniã. nu. 11. ff. ſi cert. pe. Soci. in d. l. n. 93. ff. ſol. matri.
p l. Papinianus. §. penult. ff. de inof. teſt.
q Authẽ. de hære. & falc. §. ex heredetes.

CVM tranſactio propter fideicõmiſſum facta eſſet, et poſtea codicilli reperti ſunt: quęro

an

an quanto minus ex tranſactione conſecuta mater defuncti fuerit, quàm pro parte ſua eſt, id ex fideicommiſsi cauſa conſequi debeat. reſpondit debere.

1 *Codicillis relicta an præſumatur ignorare, is cui relicta ſunt.*

2 *Hæres an præſumatur ſcire contenta in teſtamento.*

3 *Bonorum poſſeſsio contra tabulas extra teſtamentum eſt.*

4 *Tranſmiſsio extrinſecum quid eſt, teſtamenti reſpectu.*

1 CODIcilli reperti ſunt.) Præſumitur quis ea ignorare, quæ codicillis cõtinentur, ſiue legatarius, ſeu hæres ſit[a], omnium conſenſu[b], in his quæ teſtamento conti-
2 neantur. Adhibeoda diſtinctio eſt, hæres enim extraneus ea ſcire præſumitur[c], debet enim eſſe certus, qui adit de viribus teſtamenti[d], idq; etiam omnes fatentur[e], hęres neceſſarius, contrà ignorare præſumitur, ipſo iure enim hæres[f] fit. An & ſuus hęres? Et hoc Bartolus exiſtimauit[g], quod et hic ipſo iure hæres fiat[h]. Sed recentiores Alexandro auctore[i] reprehendunt, quia ſuis beneficium abſtineodi, Prætor conceſſerit[k]. Nihilominus tamen Bartoli opinionem frequentiores ſequũtur[l], limitantes cùm ſuus ex teſtamento ſe adire dixerit, ea enim adiectio facit, vt ſcire tunc præſumatur[m].

RESPONDIT debere.) Prętérquam ſi omnis vltima voluntas producta eſſet[n], aut eſſet aliquid extra teſtamentum, id cu-
3 ius occaſione tranſactio fiat, verbi gratia, bonorum poſſeſsio contra tabulas[o], vide-
4 tur enim ea, ſicut trãſmiſsio[p], quid extrinſecum. Nam inter ſententiam, tranſactionemq́;, differentiam conſtituere, vix cæteri (certiſsimis moti[q] argumẽtis) admittũt.

a Vt hic, & l. non eſt ferẽdus. infrà l. ſi. §. ſi. ff. de leg. 2.
b Iaſ. in l. et qui in prouincia. §. quod ſi ſtipulatus. col. 3. ff. ſi cer. pet.
c Gl. in d. l. cũ hæres. ff. de lib. leg. gl. in l. quãdã ita. §. ſi qs filiũ. ff. ad Trebel.
d l. ſed et ſi de ſua. ff. de ac qui. hære.
e Deci. in d. §. quod ſi ſtipulat⁹. col. 2.
f §. 1. inſti. de hære. qual. & diffe. l. neceſſarys. ff. de acq. hære.
g Bar. in d. §. quod ſi ſtipulat⁹.
h d. §. 1.

DEbitor, cuius pignus creditor diſtraxit: eum Mæuio, qui ſe ligitimũ creditoris heredem eſſe iactabat, minimo tranſegit: poſtea teſtamento prolato Septicium heredem eſſe apparuit, quęſitũ eſt ſi agat pigneratitia debitor cum Septicio, an is vti poſsit exceptione tranſactionis factæ cum Mæuio, qui heres eo tempore nõ fuerit. poſsitq; Septicius pecuniam, quę Męuio vt heredi à debitore numerata eſt, cõdictione repetere, quaſi ſub prætextu hereditatis acceptã. reſpondit ſecundum ea, quę proponerentur, non poſſe: quia neque cum eo ipſe tranſegit, nec negotium Septicij Mæuius gerens accepit.

1 *Tranſactio facta cum creditore, quando ad hæredem porrigatur.*

2 *Putatiuus titul⁹, parui aut nullius momẽti eſt.*

3 *Petitio hæreditatis, quando detur aduerſus titulo poſsidentem.*

4 *Pro hærede an vſucapiat hæres putatiuus.*

MInimo.) modica pecunia

TRANSEGIT.) Aut ſuper ſorte, aut ſuper pignoribus.

EXCEPTIONE trãſactionis.) Quod 1
videbatur, quaſi tranſactio facta cum creditore ad verum hæredẽ porrigi debeat[r]. Sed reſpondit Scæuola contrà, lex autem contraria non de exceptione pacti, ſed doli intelligenda eſt, quę faciliùs alteri acquiritur[s]. Vel de tranſactione, quæ non perſonæ contemplatione fiat, ſed vt hæreditas adiretur, ac proinde in rem ſit[t].

POSSITQVE.) Hæc ſecunda quæſtio eſt.

CONDICTIONE repetere.) Et hoc etiam videbatur, quia condicere petitor à poſſeſſore poteſt, id quod illi ſolutũ eſt[v]. Sed & hoc caſu contrà reſpondit Scæuola. Neq; lex contraria obſtabit, etenim Accurſius, Bartolus, & frequentiores reſpondent[x], illic hæredem ratificaſſe geſta cum poſſeſſore ſtatim ac ſciuit, hic ratihabitionem non eſſe factam, quod vt verum
eſt, rationeq; nititur, ita vtriuſq; legis ver- 2
bis (niſi diuinando) non quadrat.

NON poſſe.) Ferè quæ cum eo geruntur qui titulũ habet, quem putatiuum vocamus, parui, aut nullius momenti cẽſeotur. Sic donatio marito putatiuo facta, cum effectu non valet[y]. Nec fructus dotis putatiuæ mariti efficiuntur[z]. Nec habet maritus putatiuus priuilegium, quod verus, id eſt ne

i Alex. in d. § quod ſi ſtipulat⁹. nu. 8.
k §. ſed hic permittit. Inſti. de hære. qual. & diffe.
l Iaſ. in. §. quod ſi ſtipulat⁹. co. 3. Ale. in verſ. ſed rũderi.
m Bar. in l. quod Roma. §. duo fratres. in 3. q. ff. de ver. obli.
n l. lucius. §. ſi. ff. ad Treb.
o l. 2. ff. de ex cep. rei iudi.
p l. 3. C. de in. deli.
q l. de his. l. non eſt ferendus. infrà. l. 2. in pric. ff. quẽad. teſta. aper.
r l. imperator ſuprà. de pac.
s l. & ſun. §. ſi. ff. de pac.
t qui in futurũ. §. ſi. ſuprà. de pac.
v l. ſi bona ſi dei. §. petitor. l. Senatus. cõſ. ff. de pet. hær.
x Iaſ. hic.
y l. ſi ex volũtate. C. de donat. inter vi. & vxo. l. cùm hic ſtatus. §. ſi quis ſponſam. ff. de donat. inter vi. et vxo. Bal. in l. eã. col. 6. C. de fideic.
z l. inſulã. §. 1. ff. ſol. mat.

a l.maritum. ff.ſolut.mat.
b Abba. & doct. in.c.2. de donat.iter vi. & vxo.Soci. reg.314.incip. marit[a]. Aret. i.§.ſed et quod principi.col.2. inſt. d in. nat. gen.& ciui.
c l.hæreditatis. C. de petit hære.
d G.in.l.2.in. gl.vſucaptum ff.quo bono.
e Iaſ.i.§.actionũ.n.222. inſt. de act.
f G.in.l.fi.in g.fi.ff. pro lega.
g l.pen. C.de vſuc.probare.

ne conueniatur, vltra quàm facere poſsit[a]. Atq; ita vtriuſque iuris doctores concludunt[b]. Sic etiam petitio hæreditatis (quæ 3 aduerſus titulo poſsidentem dari non ſolet[c]) aduerſus eũ rectè intẽditur, cuius titulus putatiuus ſit, Accurſij[d] recepta[e] opinione, quanuis idem alibi[f] cõtrarium ſentiat. Sic deniq; putatiuus hæres titulo pro hęrede non vſucapiet[g], quod ipſe explicui ſuo 4 loco latiùs, nunc ſatis iſta ſint.

IIII. VLPIANVS, Lib. XLVI. ad Sabinum.

AQuiliana ſtipulatio omnino omnes præcedentes obligationes nouat, & perimit: ipſaque perimitur per acceptilationem, & hoc iure vtimur: ideoq; & legata ſub cõditione relicta, in ſtipulationem Aquilianam deducuntur.

1 *Gallus Aquilius magnus formularum inuentor.*
2 *Tranſactio an poßit fieri ſuper incognitis?.*
3 *Acceptilatio quas obligationes perimat.*

h l.& vno.§. 2.ff. de accept.
i l.1.§.1.ff. de dolo.
k l.Gallus.

1 AQuiliana ſtipulatio.) à Gallo Aquilio inuenta[h], magnus enim ille formularum inuentor fuit, quare & illæ de dolo[i] & illæ, qua poſthumi alieni inſtituerentur[k], ab eo inuentæ dicuntur.

l l.2.infrà.
m l.1.ſuprà.

OMNINO omnes.) iuris gentium vel ciuiles. Excipe tamẽ eas, de quibus nõ eſt cogitatum. Niſi & hoc actum eſt[l], quan- 2 quam enim de re dubia fieri debeat tranſactio[m], dubitari autem ſuper ijs minimè poſsit, quæ incognita ſunt, poſſunt tamen occaſione tranſactionis incognita in conuentionem deduci, quod hîc Bartolus bene declarat & alij ſequuntur.

n §.eſt autem inſt. q̃b. mod. re cõtrah. obli.
o l.in vné.§.iſt quacunq.ff.de rei. ven. Pau. hic.
p Bar.in.l.an inutilis.§.fi.ff. de accept. Iaſ. hic.

3 PER acceptilatiõem.) Non perimit acceptilatio obligationes iuris gentium. Sed neq; ciuiles, quæ verbis non contrahantur, has verò perimit[n], quòd ſimilitudinem inter ſe habeãt[o]. An quia acceptilatio ad aliũ finẽ dirigitur, quàm obligatio præcedẽs? Et hoc Bartolus[p] voluiſſe videtur, qui eam differentię rationem inter acceptilationẽ, & nouationem conſtituit. Tollit tamen acceptilatio etiam eas, quæ iuris gentium ſunt, ſi priùs in ſtipulationem deducãtur.

V. VLPIANVS, Lib. I. Definitionum.

CVM Aquiliana ſtipulatio interponitur, quę ex conſenſu redditur: lites, de quibus non eſt cogitatum, in ſuo ſtatu retinentur: liberalitatem enim captioſam interpretatio prudentium fregit.

1 *Acceptilatio iuris gentium eſt.*
2 *Captioſæ tranſactiones, quæ dicantur.*
3 *Acceptilationem generalem creditor facere non compellitur.*
4 *Creditor debitorem cogere poteſt, vt faciat vel reficiat inſtrumentum.*
5 *Arbiter non cogit partes vt generalem liberationem faciant.*
6 *Arbiter quatenus ad alia quàm ſuper quibus compromiſſum eſt, manus porrigat.*

EX conſenſu redditur.) An quia & hoc iure vtimur iuris gentium ſit acceptilatio[q]. 1

LIBERALITATEM enim captioſã interpretatio prudẽtiũ fregit.) Captioſæ 2 igitur tranſactiones dicuntur, quæ generalem liberationem inducant. Vnde Bartolus[r] & cæteri aiunt, non poſſe creditorem 3 à debitore compelli, vt generalem ei acceptilationem faciat[s]. Sed hæc tantùm vt de ſolutis apocham det[t], ſicut & per contrarium debitorem creditor cogere poteſt, vt vel inſtrumentum conficiat, vel reficiat 4 amiſſum[v]. Sed & ex eadem ratione illud eſt, in quo ijdem conueniunt, non poſſe 5 eos, qui in arbitrum compromiſerint, ab eo compelli, vt generalem liberationem inuicem faciant, cùm enim captioſæ iſtæ conuentiones ſint, ad boni viri arbitrium minimè ſpectant[x]. Niſi fortè hoc ſpecialiter in compromiſſo exprimatur. Sic & cũ 6 de re certa compromiſſum ſit, arbiter ad res alias manus non porriget[y], etiam ſi plenũ pleniſsimúmue cõpromiſſum fieret[z]. Niſi & hoc ſpecialiter ei concedat, circa rem tamen, ſuper qua arbitrium ſumitur, arbitrator, ſiue arbiter maior poteſtas eſt, vt rem videlicet pro re det, & pro re pecuniam,

q l.an inutilis.§.fi.ff.de accept.l.cum amplius.§.is natura.ff. de reg.iu.
r Angel. & Pau.
s l.3.§.contrariũ.ff.de cõtra. et vti.ac.tute.
t l.plures apochis.C. de fi. inſtr.l.ſicut datam.C. de lib. cau.
v G.in.l.2.C. de diſcuſſor. lib.x.
x l.vñ ſine. infrà. pro ſocio.
y l.non diſtinguemus.§. de officio.ff.de arbit.
z l.ſi cum dies §.plenum.ff.de arbit.

niã[a], pecunia enim cæteræ res æſtimãtur[b], hæ autem Bartoli deciſiones ſunt, quas (vt ait Iaſon) aduocati adorant.

a §. eadẽ. inſt. de off. iud. l. ſi eum fundo. §. ſi fundus. ff. de iur. dot.
b l. ſi ita fideiuſſorem. ff. de fideiuſſ.

VI. CAIVS. Lib. XVII. ad Edictum prouinciale.

DE his controuerſijs, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, neq; tranſigi, neque exquiri veritas aliter poteſt, quàm inſpectis cognitiſq; BerVis teſtamenti.

1 *Ratio dubitandi & decidendi in hac lege quæ fuerit.*
2 *l. 1. tit. 2. par. 6.*
3 *Tranſactio ſuper contractu ad incognita porrigi poteſt.*
4 *Pactum ſimplex & tranſactio in propoſito æquiparantur.*
5 *Obligatio naturalis non naſcitur cùm lex reſiſtit.*
6 *Verbum, poteſt, negatione præcedente quid inducat.*
7 *Teſtamenti verba quatenus inſpici oporteat cùm tranſactio fit.*
8 *Perſecutio, id eſt fideicommiſſum.*
9 *Inſpicere quando quis dicatur.*
10 *Certiorari quomodo quis poſſit.*
11 *Cæci tranſigere poſſunt ſuper his quæ teſtamẽto relicta ſunt.*
12 *Oculis intellectus nõ minus quàm corporeis inſpicimus.*
13 *Tranſactio quomodo ſuper re dubia fiat.*

QVAE ex teſta
1 mento vel codicillis.) Dubi
tandi ratio, quod ſuper ijs
controuerſijs, quæ ex cõtra
ctu proficiſcuntur, neceſſe non ſit, verba
inſpicere, ſiue cognoſcere, de cõtractibus
autem ad teſtamenta, ſoleat valere argu-
mentum[c]. Decidendi, vel quia teſtamenta
riæ ſcripturæ maior ſit fides[d]. Vel quia o-
dioſi iſti ſint, qui teſtamenta occultãt, quę
ratio impulſiua eſt. Vel fauor publicus in
cauſa eſt, qui in eo vertitur, vt deficiẽtium
voluntates executioni mandentur[e], quę ra
tio finalis eſt, omnes autem communiter
2 approbantur. Lex certè Regia[f], vrgẽtiori
ratione dicitur, quia nondum apertis tabu
lis, ignorari veritas ſolet, ac proinde facilè
ſit, vt tranſigentes decipiantur.

c l. ſeruũ qui. §. cum q chirographũ. ff. de leg. 1.
d l. in his. ff. de cõdi. & demonſt. gl. hic.
e l. vel negare. ff. quẽad. teſta aper. l. ſi pars. ĩ prin. ff. d inoff. teſta.
f l. 1. titulo 2. par. 6.

TRANSIGI.) Hoc in cõtrouerſijs, quæ
ex teſtamento proficiſcuntur. Nam in ijs, 3
quæ ex contractu ſecus eſt[g], & vel ad inco
gnita porriguntur[h]. Sed quid in pacto ſim 4
plici? Et idẽ eſſe par ratio eſt. Quid ſi quin
decim relicta ſint, & ſuper decem tranſ-
actio fiat, an in ea ſumma trãſactio valeat?
Et verius eſt, in nihilũ eam valere, reſiſtit
enim lex, ac proinde etiam naturalis obli- 5
gatio non naſcitur[i].
POTEST.) Cùm verbum hoc, negatio 6
præcedat, argumẽtum eſt, legem hoc pro-
hibere[k], cui conſequens eſt, vt renuntiari
eius diſpoſitioni non poſſit, quæ antiquo-
rum recentiorumq; etiam aduerſus Accur
ſium concors ſententia eſt[l].
INSPECTIS.) Sufficiet autem, aliàs ſci 7
re quid teſtamento contineatur, etiam ſi
quo tempore tranſactio fit, teſtamenti ver
ba non legantur[m]. Sic enim & de perſecu- 8
tione, id eſt fideicommiſſo Aquiliana ſti-
pulatio interponitur[n], & inſpicere is dici- 9
tur qui ſcit[o], & aliunde ſat eſt de re certio 10
rari[p], quæ declaratio communis eſt[q], cui
& illud cõſequens quod Baldus voluit, vt 11
cæci ſuper controuerſijs, quæ ex teſtamen
to pendent, tranſigere poſſint, inſpicere
enim per alium poſſunt[r], & oculis intelle- 12
ctus inſpiciunt[s].
COGNITISQ;.) Sed cùm trãſactio nõ 13
niſi ſuper re dubia fiat[t], viſis, cognitiſq; te
ſtamenti verbis, quod dubium ſit? Et facti
quæſtio iſta eſt. Quid enim (vt notat Ac-
curſius) ſi denarij centum legati ſint, quos
hæres minoris legatarius maioris pretij in
telligi velint[v].

g l. ſub prætextu. C. d tranſact.
h l. cũ Aquiliana.
i l. ſi non ſortem. in pric. ff. de con. inde. l. ſi vxor. §. ſi ſponſus. ff. de dona. inter vi. & vxo. Bart. in l. 2. §. 1. n. 2. ff. de dona.
k l. nõ põt. ff. de furt. l. Gallus. in pri. vbi Bar. ff. de libe. & poſth.
l Bartol. Pan. Iaſ. nu. 9.
m l. 1. l. cũ proponas. C. d pac. l. cũ Aquiliana. ſuprà.
n l. & vno. §. 1. ff. d accep. Bar. in l. q Romæ. §. duo fratres. q. 5.
o l. ſcire. l. in ciuile. ff. de legit.
p l. hæredes. §. pen. ff. de teſtamen.
q Iaſo. nu. 15. Guil. in c. Raynuntius. ĩ ver. ſi abſq; liberis. 2. de fideicom. ſubſt. n. 131. de teſtam.
r l. 1. § fi. ff. de verb. oblig.
s l. Maius. §. duorum. ff. de leg. 2. vbi Bar. gl. in c. quorũdam. de elect. in 6.
t l. 1. ſuprà.
v l. Paulus. ff. de ſolut.

VII. VLPIANVS, Lib. VII. Diſputationum.

ET poſt rem iudicatam tranſactio valet: ſi vel appellatio interceſſerit, vel appellare potueris.

1 *Differentia inter ius ciuile & canonicum.*
2 *Sententiæ & res iudicata in quo differant.*
3 *Appellationem interpoſitam & eſſe infra tẽpora appellandi paria ſunt.*

REM iudicatam.)
Pontificij (vt hîc Paulus notat) 1
rem iudicatam tunc eſſe dicũt,
cùm

cùm ſentētia in rem iudicatam tranſijt, ſentētiam, cùm aut appellatio interpoſita eſt, aut partes infra tēpora appellandi ſint. Noſtri promiſcuè ſententiam & rem iudicatā accipiunt. Quare nobis titulus de re iudicata iuſcribitur, illis de ſenteutia & re iudicata. Sed Pontificijs hæc lex vel maximè
2 obſtat. Ego etiam iu hoc Bartolum & eos magis ſequor, qui differre ſic dicunt, quaſi decidens & deciſum. Sententiæ enim verbum ad iudicem, rei iudicatæ ad cauſam deciſam refertur. Paria igitur hęc ſunt, ap-
3 pellationem iuterpoſitam, & eſſe iufra tēpora appellandi.

SI fideiuſſor conuentus & condemnatus fuiſſet, mox reus tranſegiſſet cum eo, cui erat fideiuſſor cōdēnatus: an trāſactio valeat, quæritur. & puto valere: quaſi omni cauſa & aduerſus reū, et aduerſus fideiuſſorem diſſoluta. ſi tamen ipſe fideiuſſor condemnatus tranſegit, tranſactione nō perimit rem iudicatam. tamen eo, quod datum eſt, releuari rem iudicatam oportet. Vſque adeo autem quod datum eſt etiam ſi non proficit ad tranſactionem, extenuat tamen rem iudicatam, vt inde ſit & dictum & reſcriptum, circa alimentorum tranſactionem citra prætoris authoritatem factam, vt quod datum eſt, proficiat ad alimenta: ita vt ſi quid amplius ex cauſa alimentorum deberi poteſt, id præſtetur: quod autem datum eſt, imputetur.

1 *Fideiuſſori quādo proſit tranſactio debitoris.*
2 *Releuare quid ſit.*
3 *Solutum in vnam cauſam, in aliam proficiet.*

PVTO valere.)
1 Prodeſt fideiuſſori debitoris tranſactio etiam ea, quæ fideiuſſore iam condemnato facta eſt. Sed de hoc titulo proximo diximus[a].
2 RELEVARI.) Releuare hìc gratiam facere eſt, quo ſenſu & alibi ponitur[b], vſuſq; eſt & Cicero non ſemel & Plinius in Panegyrico. Ammianus lib. 9. rerum geſtarum, domus inuumeras, cenſuali profeſſione releuatas eſſe ait. Vtimur & vulgo Hiſpanię, iu eadem ſignificatione, ſed & Galliæ, cuius rei Tiraquellus eſt teſtis[c].
EXTENVAT.) releuat.
PROFICIAT ad alimenta.) Nouum 3
non eſt, vt quod in vnam cauſam ſolutum fuerit, in aliam proficiat[d].

a l. 1. fideiuſſoris. ſuprà de pact.
b l. ſi procuratore. infrà. de procur. l. etiā. §. 1. ff. d minor. l. nomen. §. fi. ff. de leg. 3.
c Tiraqu. de vtroq. retract. gl. 4. nu. 270.
d Bartol. & Pau. in l. 5. §. ſi. ff. de verb. oblig.

VIII. IDEM, Lib. V. De omnibus tribunalibus.

CVM hi, quibus alimenta relicta erant, facilè tranſigerent, contenti modico pręſenti: Diuus Marcus oratione in ſenatu recitata effecit, ne aliter alimentorum tranſactio rata eſſet, quàm ſi auctore pretore facta.

1 *Relinquendi verbum ad teſtamenta pertinet & inſtitutionem, an legatum ſignificet.*
2 *Legitima verbo relicti, filio relinqui poteſt.*
3 *Dotis titulus vniuerſalis eſt.*
4 *Orationibus Principes nōnunquam leges tulerunt*

RELICTA.) Teſtamēto. Notatq; Bartolus 1
hinc relinquendi verbum ad vltimas voluntates pertinere, legemque[e] ad hoc citauit, quæ nuſquam eſt, & quod magis mirari poſtis, eum allegationis errorē Paulus & Iaſon ſecuti ſunt. Sed in eo articulo ſumma concluſio eſt, ſi vniuerſitati bonurum adijciatur, inſtitutionem inducere[f], ſi certæ alicui rei, legatum ſiue fideicommiſſum[g], quæ Accurſij[h] & communis opinio[i] eſt. Paria ergo ſunt dicere, Titius hæres mihi eſto, vel, Titio bona mea relin-
quo[k]. Poteſt q; legitima dari filio ea con- 2
ceptione; filio legitimā ſuam relinquo[l],
ſed et filiæ dos[m], uam & eius titulus vni- 3
uerſalis eſt.
MODICO præſente.) Modico quod, in præſent ipſis daretur.
ORATIONE.) Orationibus aliquādo 4
Principes Romanos leges tuliſſe ad titulū de conſtitutionibus principum à me dictū eſt.

SOlet igitur prætor interuenire, & inter conſentientes arbitrari an tranſactio, vel quæ admitti debeat. Eiuſdem pretoris notio ob tranſactionem erit, ſi-

e l. verbū relinquēdi. ff. de verb. ſig. Bar. nota. i. Pau. 6, Iaſ. nu. 5.
f l. diuus. ff. d teſtam. mili.
g Authē. vt cùm de appel. §. caterùm.
h Gl. ī auth. de hær. & fal ci. §. ſi verò. in gl. relictis. gl. in. l. ſi infanti. C. de in. deli.
i Iaſ. ī auth. nouiſſima. n. 33. C. de inoffi. teſta. Iaſ. hic nu. 7.
k Gl. & Bartolo. ī. l. his verbis. ff. de hær. inſti.
l l. humanitatis. C. de ipub. & ali. Bal. ī. l. quotiens. col. 1. C. de hær. inſti. in c. Raynutius. de teſta. Iaſ. in rubr. ff. ſol. mat. nu. 8.

ue

ue habitatio, ſiue veſtiarium, ſiue de prędijs alimentum legabitur. Hæc oratio pertinet ad alimenta, quę teſtamẽto vel codicillis fuerint relicta ſiue ad teſtamẽtum factis, ſiue ab inteſtato. Idem erit dicendum & ſi mortis cauſa donata fuerint relicta: vel ab eo, cui mortis cauſa donata ſunt, relicta. Sed & ſi condicionis implendæ gratia relicta ſunt: adhuc idem dicemus. Planè de alimentis, quæ non mortis cauſa donata ſunt, licebit et ſine prætore auctore tranſigi. Siue igitur in menſes ſingulos, ſiue in dies, ſiue in annos fuerint relicta: oratio locũ hẽt. Sed & ſi nõ fuerint perpetuò relicta ſed vſq; ad annos certos, idem eſt.

1 *Donatio cauſa mortis, vltimæ voluntati an cõtractui ſimilior ſit.*
2 *Actio quæ pro donatione cauſa mortis cõpetit mixtæ natura eſt.*
3 *Falcidia detrahitur de donatione cauſa mortis.*
4 *Ius accreſcẽdi locũ hẽt in donationibus cauſa mortis.*
5 *Ius accreſcẽdi, an habeat locũ in mortis cauſa capione.*
6 *Datum cauſa conditionis implendæ quid ſit.*
7 *Mortis cauſa capio quid, & cuius naturæ.*
8 *Capax qui non eſt legati, non erit etiã dati cauſa conditionis implendæ.*
9 *Teſtamenta à contractibus qua ratione hic differant.*
10 *Legatarijs an creditoribus magis fauendum ſit.*
11 *Tranſactiones ſuper alimentis prætore inconſulto cur fieri nequeant.*
12 *Tranſactiones ſuper alimentis inconſulto prætore factæ, an iuramento confirmentur.*
13 *Bartolus ſibi repugnat.*
14 *Pœna locum non eſt, cum tranſactio non valet.*

1 ET ſi mortis cauſa.) Donationem cauſa mortis habere vltimę volũtatis inſtar aliquando notat Accurſius[a], aliquando[b] ad contractuũ magis naturã accedere. Sed receptior[c] illa traditio eſt, vt eũ ſit, æquiparetur
2 cõtractib[9], facta cũ eſt teſtamẽtis. Sicq; etiã actio pro donatione cauſa mortis cõpetẽs, mixtæ naturæ eſt, id eſt ſtricti iuris & bonę fidei[d]. Ex eo autẽ quòd facta teſta-
3 mẽto ſimilior eſt, illud euenit, vt de donatione cauſa mortis detrahatur falcidia[e], vt
4 q; in donatione cauſa mortis ſit locus iuri accreſcẽdi[f], qui in cõtractib[9] nõ eſt[g]. Quid
5 ergo in mortis cauſa capione dicemus? Et Bortolus[h] in ea quoq; locũ iuri accreſcẽdi facit. Cęteri frequẽtius[i] cõtra, nõ leui argumẽto[k]. Quo circa tñ dubitare ipſe ſoleo, quòd lex[l], ĩ vltimo elogio locũ eſſe iuri accreſcẽdi dixit. Sed & hui[9] opiniõis[m] Paul[9] hîc eſt.

SED & ſi cõditionis implẽdæ gratia relicta ſunt.) Datũ cauſa cõditionis implẽdæ,
6 neq; legatũ, neq; fideicõmiſſum[n] eſt, ijs tñ cõparatur. Vnde etiã is cui ſic aliqd relinquitur, legatarius nõ eſſe dicit[o], qđ Accurſi[9][p] & Bartolus & alij notãt. Quid ergo eſt?
7 Certè mortis cauſa capio[q], mortis verò cauſa capit, eũ ꝑpter mortẽ alicuius capiẽdi occaſio obuenit, exceptis ijs capiẽdi figuris, q̃ ꝓprio aliquo nomine appellant[r]. Vt em̃ in actionũ materia cũ vulgaria nomĩa actionũ dficiũt, actio ꝑſcriptis verbis, ſeu ĩ factũ ſuccedũt[s], ſic in hac vltimarũ volũtatũ, mortis cauſa capio ſubſidiaria eſt. Ex eo autẽ, qđ legato, fideicõmiſſoq;, datũ cauſa cõditionis implẽdæ cõparat, illud eſt, vt ſicut ex clauſulę codicillaris vi legata ĩ teſtamẽto relicta à veniẽtib[9] ab inteſtato repetit a cẽſent[t], ſic etiã quę cõditiõis implẽdę cauſa relicta ſunt. Vnde etiã & illud eſt, vt q̃ ca-
8 pacitas ad legata ſiue fideicõmiſſa, eadẽ requirat ad data cauſa cõditiõis implẽdę. Qua rõne ſpurius vel naturalis, q vltra certum modũ titulo legati nõ capiunt, neq; titulo dati gr̃a cõditionis implẽdæ ꝑcipiũt[v], q̃ Accurſij[x] nõ vno in loco & crebrior opinio[y] eſt. Deniq; & onera pariter in legato & in dato cauſa conditionis implendæ minuũtur, ſi honos minuatur[z].

9 NON mortis cauſa.) Nõ teſtamẽto, Sed cur hîc teſtamẽta à cõtractib[9] ſeparant? Et variè reſpõderi ſolet. Ego Duareni[a] rõnẽ ꝓbo, ita ius conſtitutũ, vt volũtas teſtatoris ſeruetur, quæ ratio ceſſat, cùm ex contractu alimenta debeantur.

10 LICEbit.) Hîc & ferè ſemper[b] legatarijs magis fauemus, q̃ creditoribus, in executiõe tñ teſtamẽti, magis creditorib[9][c]. Duo
11 autẽ in ea cauſa eſſe videntur, vt hæ tranſactiones, niſi prætore auctore ratę nõ ſint. Primũ eſt alimẽtorũ fauor. Secũdũ fauor vltimæ voluntatis, in quo q̃a publica vtilitas vertitur, exiſtimauit Bartolus etiã iura-
12 mẽto eas trãſactiones cõfirmari nõ poſſe, idẽ[d] alibi contra, quẽ frequẽtiores ſequun-
13 tur. Cũ enim principaliter priuati fauore fiant, neq; contra bonos mores ſint, iuramento confirmabuntur[f]. Quid tamen ſi iu-
14 ratum non ſit, ſed promiſſa pœna? Et verius[g] receptiuſq; eſt eũ tranſactio ipſa non valeat, neque pœnæ locum futurum[h].

Ii SI inte

a g. ĩ. l. ſi mortis. C. ad. l. fal.
b g. in. l. 2. in g. legatũ. ff. de dote præleg.
c Iaſ. in. l. ſi ãtiquitas. col. 2 C. de teſtamẽ. Iaſ. in. l. 2. col. 1. de lega. 1.
d g. in. l. Seia in. g. cõſtituto. ff. de dona. cau. mor. Roma. ſingu. 117. Iaſ. ĩ. § actionũ. col. 3. Inſti. de actio.
e l. in donationibus. C. ad. l. falcid.
f l. vnica. §. ſi. C. de cadu. toll.
g l. ſi mihi & Titio. ff. de ver. obligat.
h Bar. in. d. l. ſi mihi & Titio.
i Alex. in. d. l. ſi mihi & Titio. n. 9. Iaſ. in l. re coniuncti. col. pe. de leg. 3
k l. pen. ff. de condit. & demonſtra.
l d. l. vnica. § final.
m Pau. hic. n. 7.
n l. 1. §. item ſi ita. ff. ad. l. falcid. Bal. ĩ. l. eã quã. colũ. pen. C. de fideicom.
o l. ſi quis ſub conditione. ff. ſi quis om. cau. teſt.
p g. in. l. 3. ff. de condi. inſti. vbi Bar. idẽ in l. in quartam. ff. ad. l. falcid.
q l. id autem. ff. ad. l. falcid.
r l. mortis cauſa capimus. ff. de donat. cau. mort.
s l. quoties. ff. de præſ. verb. l. ſancimus. C. de ſacroſ. eccl.
t g. in. l. ex teſtamẽto. in. g. fin. C. de fideicom. g. in. l. ex ea. in. g. exbis. ff. de teſtamẽ. Bar. in. l. 1. in. g. ff. de in. codic. Iaſ. in. l. cũ filio. n. 120. de leg. 1. Soci. n. 34
v l. maxime. ff. de cond. & demonſtra.
x g. 2. in. l. qđ conditionis. ff. de donat. cau. mor. gl. in. l. in omnibus. ff. ad trebel.
y Aret. Alex. & Iaſ. in l. pro hærede. §. Papini. ff. de acq. hæred.
z l. plautius. ff de condit. & demonſtr. l. ab eo. C. de fideicõ.
a Frãc. Duar. lib. 1. diſpu. capit. 44.
b l. in teſtamẽtis. ff. de regu. iur.
c l. ſi. §. licentia. C. de in. de lib. l. 1. C. ad trebel.
d Bar. in. l. ſi quis pro eo. ad ſi. ff. de fideiuſ.
e Deci. in. l. de alimentis. n. 12. Alci. col. 2. C. de tranſa. Iaſ. hic.
f c. cum cõtingat. de iu. iur.
g l. qui ſidem onfrã.
h l. ſi. ff. de cõſtit. pecun.

SI integra quantitas alicui fuerit legata, vt ex vſuris eius ſe alat, & mortis tempore pecunias reſtituat: non ceſſabit oratio, licet non in annos ſingulos videatur id relictum. Sed & ſi ſit certa quantitas relicta Titio, vel res, ita vt inde alimenta Seio præſtentur: magis eſt vt tranſigere Titius poſsit: nec enim tranſactione Titij minuuntur alimenta Sei. Idem que eſt & ſi per fideicommiſſum alimenta ad hoc legatario fuerint relicta.

PECVnias reſtituat.) Hæc adiectio facit, vt pecunia legatario hîc tradatur, alioqui penes hæredem manere debuit[a].

a l. fundi trebatiani. ff. de vſu & vſuf. leg.

NEC enim.) à ratione legis ceſſante.

EAm tranſactionẽ oratio improbat, quæ idcirco fit vt quis repræſentatã pecuniam conſumat. Quid ergo ſi quis citra prætoris auctoritatem tranſegerit, vt quod per ſingulos annos erat ei relictum, conſequeretur per ſingulos menſes? aut quid ſi quod per ſingulos menſes ei relictum erat, cõſequeretur per ſingulos dies? quid deinde ſi quod cõſummato anno vt acciperet, initio anni conſequatur? & puto eam tranſactionem valere: quia meliorem condicionem ſuã alimentarius tali tranſactione facit. noluit enim oratio alimenta per tranſactionẽ intercipi. Nihil autem intereſt vtrũ libertini ſint quibus alimẽta relicta ſunt, an ingenui: ſatis locupletes, an minus.

1 *Præfationes quantum operentur.*
2 *Repræſentare quid ſit.*
3 *Ἐμπαρουσιασμὸς.*
4 *Eccleſia & minor an vendere poſsint ſine iuris ſolennitate, cùm venditio ipſis vtilis eſt.*
5 *Communes opiniones contrariæ.*
6 *Claudicat contractus aliquando.*
7 *Seruus an poſsit trãſigere ſuper alimẽtis cũ auctoritate iudicis abſq; domini ipſorũ cõſenſu.*
8 *Alimenta ſeruo relicta, domino ipſius relinqui videntur.*
9 *Serui pœnæ cur ſic dicantur.*
10 *Monachi ſeruis etiã quantum ad tranſactionem ſuper alimentis æquiparantur.*
11 *Trãſactio ſuper alimẽtis futuris, qua ratione nõ fiat.*
12 *Trãſactio ſup. decimis futuris nõ fit.*
13 *Decimæ miniſtrorum eccleſiæ alimẽta ſunt.*
14 *Alimenta diebus feriatis quæ conſtituãtur.*
15 *Citatio partis quando non requiratur in præſtatione alimentorum.*

ORatio.) Ex principio orationis generalem clauſulã reſtringit, qua dictũ eſt, ne aliter trãſactio alimẽrorũ rata eſſet, quàm prætore auctore, nouũ autẽ nõ eſt, vt præfationibus ſequẽtia reſtringãtur[b]. Nam & ex his cauſa finalis oſtẽdi[c], & dicta à rationib. limitari[d], atq; adeò ampliari ſolent[e]. 1

REPRAESENTATAM.) ante tẽpus eis partim datam, qui vt habeant, quid prodigere poſsint, modico præſenti contenti ſunt, id enim repræſentare pecuniã eſt. Sic & libertas repræſẽtari[f] dicitur, fideicõmiſſum[g], legatũ[h], debitũ[i], expẽſæ[k], cauſæ[l]. Sic & apud Fabium lib. 1. cap. quẽadmodũ ex tẽporalis facultas paret. repræſentata iudicia dicũtur. Si quidẽ (inquit) innumerabiles accidunt ſubitæ neceſsitates, vel apud magiſtratus, vel repræſentatis iudicijs cõtinuò agẽdi. Cicc. lib. xvj. epiſt. ad Tyronẽ. Cõſerua te mihi, dies promiſſorum adeſt, quẽ etiã repræſentabo, ſi adueneris. Et ruſſus ad eũdẽ. In primiſq; vt expedita ſit pẽſio, Calen. Ian. de attributione cõficies de repræſentatione. Seneca epiſtola. xvij. Repræſentat (inquit) opes ſapiẽtia &c. Et de beneſ. li. ij. Repræſentãda ſunt beneficia, quæ à quibuſdã accipere difficilius eſt, quàm impetrare. Theophilus[m], repræſentationẽ hãc ἐμπαρουσιασμὸν benè vertit. 2 3

QVIA meliorẽ conditionẽ.) Argumẽtũ Accurſ. hinc ſumit, vt vẽdere eccleſia minorq; poſsint, quãuis iuris ſolẽnitates minimè interueniant, ſi modò vtiles his alienationes ſint. Idem alibi contrà[n], quæ opinio communior eſt[o], & ſi non deſint etiam qui cõtrariam communem affirment. Illud certè admittẽdum eſt, claudicare hoc caſu contractum[p], etenim poterit eccleſia confirmare venditionem, ſi poſtea ſolennitates adhibeantur, poterit ſimiliter pupillus, quæ Innocentij[q] & approbata[r] traditio eſt. 4 5 6

LIBERTINI.) Nihil hîc mutat conditionis, ſtatuſue differentia. Sed quid ſi ſeruo alimenta relicta ſint? Et Accurſius poſſe eum, cum iudicis auctoritate tranſigere ait[s], domini ſcilicet conſenſu 8

b l. Litem quia §. fi. ſupra de pact. l. Titia § ſi de rũdit. ff. de verb. oblig.
c l. fi. ff. de bare. inſti. Bal. in 1. C. ſi. C. §. quibus. col. 2.
d l. enim pater §. dulciſsimis. de leg. 2. l. quod dictũ. ff. de pac.
e l. regula. §. ſed & ſi quis. ff. de iur. & fac. igno.
f l. ſi pura. l. Thais. §. Lucius ff. de fideicom. liber.
g l. publius. §. Titia codicillis. ff. de cõdit. & de. monſ.
h §. ſi quis debitorẽ. verſ. quod ſi in diẽ. inſt. de lega.
i l. ſi maior. 2. C. de tranſact.
k l. Cyrenẽſium C. de decur. li. 10. l. ſi filia. ff. ſol. mat.
l l. quæſitũ. ff. de lega. 2.
m l. Theophi. in §. ſi quis debitori. inſt. de lega.
n C. in l. ſi fũdus in pric. ff. de reb. eo.
o Pan. & Iaſ. hic. Iaſ. in l. cõtra iuris. in princ. ſupr. de pact.
p l. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. ff. de action. emp.
q Innoc. in c. 1. de his quæ fi. à prela. gl. in c. 2. ne ſede vacan.
r Iaſ. hic. Matthes. not. 156.
s Arg. l. ſeruos. ff. de alim. & ciba. lega.

a Iaſ. ad ſi.
b l. ſilio f. ff. de condit. & demonſtra.
c d. l. ſeruos.
d l. in metal. lum. ff. de bis qui p nõ ſcrip.

nou expectato. Bartolus & cæteri[a] cõtrà,
quoniam alimenta ſeruo relicta, domino
ipſius relinqui videntur[b]. Igitur ſi domi-
num nullum ſeruus habeat, quales hi ſunt,
quiad cuſtodiam templi relinquuntur[c], ſi
9 vel ſerui pœnæ ſint (id eſt nullius, neq; pri
uati, neque fiſci, neque Cæſaris, ſed pœnę
ipſius[d]) trãſigere ſola prætoris auctoritate
10 poteruut. Idemq́; in omnibus, & per om-
nia in monachis etiam concludunt, ſiqui-
dem hi quoque ſeruis in propoſito com-
parantur.
SATIS locupletes an minus.) Confun-
di ex his communis doctorum traditio vi
11 detur, qua aiunt, de præteritis alimentis in
cõſulto Prætore licere tranſigere[e], de futu
ris nõ æquè, quoniam ab his vita hominis
pẽdet. Quid enim, ſi locuples alimẽtarius
ſit, ceſſat quidem ratio hæc, at non oratio
Diui Marci. Quid præterea cùm ex cõtra-
ctu debẽtur, an tunc minus, ab illis vita ho
minis pendet? & tamen licita tranſactio
eſt. Forte igitur vt in diſpoſitionibus[f], ſic
in ratione hac ad ea quę frequentius acci-
12 dunt, leges reſpiciunt. Vt autem nõ ſuper
alimentis, ſic neq; ſuper decimis futuris,
ſed ſuper præteritis tranſactiones fiunt,
ſunt enim illæ quædam miniſtrorũ eccle-
13 ſiæ alimẽta[g]. Sed & quod dicitur diebus fe
riatis Prętorem adiri poſſe, vt alimenta cõ
ſtituantur[h], de futuris, non de præteritis,
14 id priuilegiũ Albericus & Iaſon[i] accipiũt.
Et quæ fauore alimentorum lex munici-
pij induxerit, ad præterita nõ pertinebit[k].
15 In ſumma & cùm ex facto[l] valere præcep-
tum dicitur de præſtandis alimentis, licèt
partis citatio aut vocatio nulla præcedat,
ego id de alimẽtis futuris accipio, ea enim
hos fauores iure merentur.

e l. de alimen tis. C. de tranſactio.
f l. nam ad ea ff. de legib.
g g. in c. ſi. de re . . . in c. a. poſſeſſiones de reb. eccleſ. non alie. in c. ſtatut. m. c. 1. de tranſ. actio. Iaſ. in 3. vol. conſ. 19.
h l. 2. ff. de fer.
i Alber. & Iaſ. hic.
k Aret. conſil. 96.
l Thom. faſt. inter deciſ. Rota. in cauſa. 5.

VVlt igitur oratio apud prętorem de iſtis quæri: in primis de cauſa tranſactionis, dein de modo, tertiò de perſona tranſigẽtium. In cauſa hoc erit requirendum quæ cauſa ſit tranſigendi: ſine cauſa enim neminem tranſigentem audiet prætor. Cauſę ferè huiuſmodi ſolẽt allegari, ſi alibi domicilium heres alibi alimentarius habeat: aut ſi deſtinet domicilium transferre alter eorum: aut ſi cauſa aliqua vrgueat pręſentis pecunię: aut ſi à pluribus ei alimenta relicta ſint, & minutatim ſingulos conuenire difficile ei ſit: aut ſi qua alia cauſa fuit, vt plures ſolent incidere quæ prætori ſuadeãt trãſactionem admittere. Modus quoque pecuniæ, quæ in tranſactionem venit, æſtimandus eſt: vt puta quãtitas trãſactionis. nam etiam ex modo fides trãſactionis æſtimabitur. Modus autẽ pro ętate eius, qui tranſigit, arbitrandus eſt & valetudine: nam aliàs cum puero, aliàs cum iuuene, aliàs cum ſene tranſigi palam eſt. cõſtat enim alimenta cum vita finiri. Sed & perſonarum contemplatio habẽda eſt, hoc eſt cuius vitę ſint hi, quibus alimenta relicta ſunt: verum frugi vitæ hi ſint, qui aliàs ſufficere ſibi poſsint: an ſequioris, qui de alimentis pendeant. In perſona eius, à quo alimenta relicta ſunt, hæc erunt ſpecienda: in quibus ſunt facultatibus, cuius propoſiti, cuius opinionis. tunc enim apparebit numquid circumuenire velit eum, cum quo tranſigit.

1 *Arbitrio iudicis cùm aliquid cõmittitur, quẽadmodum ille procedat.*
2 *Cauſa in tranſactione alimentorum, ad quorum exempla requiratur.*
3 *Decretum interponi qui petit, cauſam exponere debet.*
4 *Teſtis quando rationẽ dicti ſui reddere debeat.*
5 *Alimenta in cuius domicilio præſtanda ſunt.*
6 *Minutatim alimenta petere & præſtare, quid ſit.*
7 *Minutæ ſummæ quæ dicantur.*
8 *Alimenta pro ætatum differentia quemadmodum æſtimentur.*
9 *Sequioris vitæ homines, qui ſint.*

IN cauſa.) Cùm quid iudicis arbitrio 1
cõmittitur, non abruptè, ſed cau
ſa cognita ille procedet[m].
SINE cauſa.) Sicut ſine cauſa is nou ad 2
mittitur, qui tranſigere vult, ſic neque ille
etiam, qui decretum interponi petit, cau- 3
ſas enim, quibus ſtrangulatur, exponet[n].
Sic neq; teſtis dictum probabit, rationem 4
dicti ſui (ſi de ea interrogetur?) non reddẽ
tis, quæ opinio (auctore in præſentia

m vt hic & l. ſed ſi hac. §. prætor. ff. de in ius voc. l. ait prætor. in princip. l. in cauſa. §. cauſa. ff. de mi nor. l. 3. §. ſi ad diem. ff. de re mili.
n l. 1. C. de pẽd. curial. libr. 2. Bal. & Ang. hic.

 Angelo)

Angelo)in iudicijs, ſcholisque approbata eſt. Sed & non interrogatus, tunc reddet, cùm ſuper ijs deponit, quæ in iure non in facto cõſiſtũt[a], verbi gratia dominio, ſunt que caſus permulti, in quibus fides teſti adhibenda non eſt, qui rationem nõ reddat, quos hîc Iaſon ponit.

a Innoc. in c. cùm cauſam. de teſtib.

5 A L I B I domiciliũ hæres.) Quærit Bartolus alimenta in domicilio hæredis, an in domicilio alimẽtarij præſtanda ſint? Et ſecurior Angeli videri poteſt traditio, licèt Iaſon diſſentiat, ſi teſtator locum expreſſerit ibi præſtanda[b]. Si non exprimat, & in præſtandis mittendisve ſumptus neceſſarij non ſint, in domum alimẽtarij mitti debere[c]. Si neceſſarij ſint, aliud eſſe[d]. Quid enim ſi in pecunia numerata debeantur? Quid rurſus ſi in tritico, vino, oleo, & ſimilibus, quę vt exportẽtur, expẽſis eſt opus? Erit igitur & in hoc Prætoris arbitrio locus, qui omnia æſtimabit, quique in alimẽtis moderandis plurimùm poteſt[e]. Quod verò diximus, ibi præſtanda alimenta vbi partes expreſſerint, tunc non procedit, cũ per eum ſtat in cuius domo pręſtãda[f] ſunt: non rurſus cùm inter eos ſiniſtra amoris, aut odij ſuſpicio emerſerit[g], vt in nouerca & priuignis ponunt, & nos in ſocero & genero ſemel in auditorio vidimus. Deniq; pro bono pacis & familiæ, alio in loco danda Prætor iure arbitratur[h]. Quod Comenſis Paulusq; notant[i].

b l. quod legatur. ff. de indi.
c l. item illa. ff. de conſtitu. pecu.
d l. 1. §. pen. ff. de peri. & cõ. rei vendi.
e l. 3. ff. vbi pupil. educ. debe.
f l. ſi ea. vbi Bal. C. de con. infer.
g l. ſi diſceptetur. vbi Iac. ff. vbi pupil. edu. deb. Iaſ. in d. l. 1. C. de legat.
h l. aquiſsimũ ff. de vſuf.
i Paul. in l. quidam cùm filium. nu. 6. de verb. obligat.

P R A E S E N T I S pecuniæ.) Pecuniæ repræſentandæ.

6 M I N V T A T I M.) Summas minutas à ſingulis exigẽdo, nam & vt huic incommoditati conſulant, ipſi inter ſe hæredes conuenire poſſunt, vt vnus alimenta præſtet[k]. Quod autẽ hîc minutatim, ſingulos conuenire alibi lex dixit, minutatim pete-

7 re alimenta, ſed & minutæ ſummæ pari ratione dictæ, de quibus ſuprà[l].

K l. 3. ff. d ali. & ciba. lega.

8 S E N E.) Quæ ratio æſtimandi alimenta pro ętatum differẽtia ſit, alio loco Deo duce dicemus[m].

l l. ſi plures. ff. de paſt.
m l. hæreditatũ. ff. ad l. fal.

F R V G I.) Frugi homo, frugi ſemper eſt.

9 S E Q V I O R I S.) Sequioris vitæ, hi dicuntur, qui de alimentis pendeant. Vt lex ſubiungit, qui videlicet ſibi ipſi ſufficere minimè valeant, niſi alterius aut opera, aut labore, aut beneficio alantur. Sic & apud Apuleium, ſequior ſexus muliebris[n].

n Alcia. lib. 4. de verb. ſigni. ſol. pen.

Sunt & qui[o] ſegnioris legant, quibus vt nõ repugno, ſic neque prorſus aſſentior. Amplius enim deliberandum.

o Frã. Duar. lib. 2. diſput. c. 31. arg. l. ſed ſi vnius. §. quod autem. ff. de iniur.

QVI tranſigit de alimentis non videbitur neque de habitatione, neq; de veſtiario trãſegiſſe: cum Diuus Marcus ſpecialiter etiam de iſtis tranſigi voluerit. Sed & ſi quis de alimentis tranſegerit, non habebit neceſſe etiã de habitatione, vel cæteris inuitus tranſigere: poterit igitur vel de omnibus ſimul, vel de quibuſdam facere tranſactionem. De calceario quoque arbitrio prætoris tranſigendum eſt.

2 *Alimentis relictis an habitatio & veſtiariũ relicta videantur.*

NEque de habitatione.) Atqui cùm alimenta re- 5
licta ſunt, & hæc quoque relicta videntur[p]. Sed communiter[q] in hunc modum concluditur, cùm relinquũtur omnia comprehendi: quia de alimentorum fauore agitur, cùm tranſactio ſit, non omnia, quoniam de alimentorum damno tractetur. Cæterùm cùm relinquũtur habitatio, veſtiarium, calcearium relicta cenſentur[r], eo amplius lectus[s], & ſi infirmus alimentarius ſit, medicinę[t]. Quid de his, quæ ad diſciplinam pertineant? Et ſi alimenta iure ſanguinis debeantur, hæc quoque præſtare oportet[v], alioqui non præſtabuntur[x].

p l. legatis. l. ſi. ff. de alim. & ciba. lega.
q Iaſ. hic.
r dict. l. fine.
s l. in ſtratum ff. de ver. ſign.
t l. verbo victus. ff. de ver. ſig. l. ſi cũ dotẽ §. ſin autem in ſaniſsimo. ff. ſolut. matrimo.
v l. de bonis. § 1. ff. de carb. edic. l. qui filiũ. ff. vbi pupil. educ. deb.
x d. l. legatis. Ang. & Iaſ. hic. Alci. in l. cætera & i. l. verbo victus. ff. d ver. ſign.

SI vni, pluribuſue fundus ad alimenta fuerit relictus, velintq; eũ diſtrahere: neceſſe eſt prætoré de diſtractione eius & trãſactione arbitrari. Sed ſi pluribus fundus ad aliméta fuerit relictus, & ij inter ſe tranſigant: ſine pręatoris auctoritate facta tranſactio rata eſſe non debet. Idem eſt & ſi ager fuerit in alimenta obligatus: nam nec pignus ad hoc datũ, in cõſulto prætore poterit liberari. Arbitratu pręatoris vel de vniuerſis alimentis vel de parte eorum tranſigi oportere, pluſquam manifeſtum eſt.

2 *Proprie-*

2 *Proprietas relicta ei videtur, cui fundus ad alimenta relinquitur.*

2 *Fundo ad vſum, vel vſumfructum, vel habitationem, vel alimenta relicto, proprietas relinqui videtur.*

3 *Emphyteutæ an abſque domini conſenſu diuidere, aut alienare poſſint.*

4 *Alimentarij cur inter ſe diuidere aut alienare non poſſint.*

5 *Alimentis à teſtatore relictis, quæ bona pro eorum præſtatione obligentur.*

FVndus ad alimenta.) Cùm fundus ad alimenta relinquitur, proprietatem alimentario relictam
2 Bartolus & cæteri hinc notant, idemq́; eſſe ſi fundus ad vſumfructum, vel habitationem, de cauſali enim intelligemus[a]. Idem & ſi ad gaudimentum[b] (vt aiunt) quæ vox barbara eſt, id eſt, vt eo fundo legatarius gaudeat. Sed & proprietas ei cui fundus ad alimenta relicta eſt, non ad vitam eius tantùm relicta videtur: licèt alimenta cum vita finiantur[c]. Sed ita vt ad hęredes quoque alimentarij tranſeat[d], quæ Bartoli & cæterorum aduerſus Accurſium crebrior opinio eſt, limitanda tamen ex his, quæ Paulus[e] & Picus[f] notant.
3 I N T E R ſe tranſigant.) An ergo ſicut non alimētarij, ſic neque emphyteutæ abſque domini conſenſu diuidere inter ſe, aut alienare poterunt? Et poſſe eos vera[g] & cõmunis[h] ſententia eſt, ſiue diuidere, ſiue a-
4 lienare (de quo dubitari plus potuit) velint. nam quod hîc alimentarijs non idem tribuatur, longè alia ratio eſt, intereſt enim ipſorum ne tranſigant, ſiue inter ſe, ſiue cũ extraneis tranſegerint, non ſic domini, ne emphyteutę inter ſe alienens, ſiquidem omnes eum recognoſcunt[i]. Atque ita ex facto in auditorio hoc obtinuit.
5 O B L I G A T V S.) Siue alimenta ſimpliciter relicta ſint, teſtatoris bona pro alimentis obligata erunt[k]. Siue ex certo fundo relicta ſint, erit fundus ille ſpecialiter obligatus[l], omnium conſenſu[m].

SI prætor aditus citra cauſę cognitionem tranſigi permiſerit, trãſactio nullius erit momenti: prętori enim ea res quærenda commiſſa eſt, non negligenda, nec donanda. Sed & ſi non de omnibus inquiſierit, quæ oratio mãdat: hoc eſt de cauſa, de modo, de perſonis tranſigentium: dicẽdum eſt quamuis de quibuſdam quęſierit, tranſactionem eſſe irritam

a l. donationis §. ſpecies. ff. de donatio.
b Bald. in l. habitatio. §. ſed ſi. ff. de vſu & habit.
c verſ. modus ſuprà.
d l. 4. ff. de alim. & cibar. leg.
e Paul. in l. ſi. C. de legat.
f Pic. in l. Titia. §. ſi. col. 9. & col. 13. vbi dixi. ff. de leg. 2.
g l. voluntas. C. de ſideicom. capit. imperialẽ. §. præterea. de probib. feu. alie.
h Iaſ. in l. ſin. nu. 114. de in. emph. Iaſ. in l. qui Romæ. §. duo fratres. n. 75. & 77. ff. de verb. oblig.
i Bar. in l. 2. C. de impo. lucr. deſcrip. lib. x.
k l. 1. & 2. C. com. de leg.
l l. Lucius. ff. de alim. & cibar. leg.
m Iaſ. hic.

1 *Alimentarij conditio deterior non fit, etiam Prætore conſulto.*

2 *Alimentorum tranſactio cur Prætoris auctoritatem requirat.*

3 *Solennitatis omiſsio, quando reddat irritam tranſactionem.*

4 *Inuentarium an vitietur, omiſſa ſolennitate.*

5 *Cæci teſtamentum non vitiatur, in quo hæredis inſtitutio non præcedit.*

6 *Solennitas magna vel leuis quæ ſit.*

NEC donãda.) Non ergo deterior conditio alimentarij fiet, etiã prætore conſulto. Quod ſi eſt, 1
quo nobis in tota hac lege Prætoris auctoritas? Nam ſi melior conditio alimentarij per tranſactionem redditur, Prætoris arbitrium minimè exquiritur[n]. Si deterior nihil illa alimentario nocet? Et Accurſius in caſu dubio prætore opus eſſe ait. Iacobus & Bartolus etiam in caſu certo, & cùm vtilis alimentario tranſactio ſit, ſi ab alimentorum forma recederetur. 2
IRRITAM.) Reddit tranſactionem irritam omiſsio ſolennitatis: quia ea ſubſtantialis eſt. Leuis ſolennitas omitti poſſet[o]. Quo exemplo Bartolus[p] & frequẽtiores inferunt, non vitiari inuentarium, in cuius initio crucis ſanctiſsimæ ſignum non apponatur. Sic neque inuentarium, quod infra dies triginta non incipiatur, ſi modò perficiatur infrà nonaginta[q]. Sic neque publicum inſtrumentum, quod ab inuocatione diuini nominis nõ incipiat[r]. Sic neque cæci teſtamentum, in quo hæredis inſtitutio non præceſſerat[s]. Quod ſe ex facto conſultum reſpondiſſe Iaſon affirmat. Sed quæ leuis aut magna ſolennitas dicetur? Et Bartolus[t] magnam eam diffinit, qua non adhibita, contingere poſſet mutatio circa actus ſubſtantiam, leuem contrà, cuius omiſsione, ſubſtantiam immutari periculum minimè ſit. 3 4 5 6

n §. eam tranſactionem.
o l. 1. §. ſi. ff. de ven. inſpic.
p Bar. hic. Alexã. in l. iuris gentiũ. §. quod ferè. colũ. 2. ſuprà de pact.
q l. ſi. §. ſin autem. C. de iu. delibe. Auth. ſed cùm teſtator. col. pen. C. ad l. falcid.
r Bart. in l. ſi quis ex argentariis. §. ſi initium. in 1. q. ff. de eden.
s l. hac conſultiſsima. C. qui teſta. fac. poſſ.
t Bar. hic & in l. 2. §. ſi plures. in 4. q. ff. de exerc.

SED nec mandare ex hac cauſa iuris dictionem, vel preſes prouinciæ, vel prętor poterit.

1 *Mixti imperij quæ ſunt, non delegantur.*

1 SEd nec mādare.) Delegari iuriſdictionem hoc caſu nō poſſe Bartolus & alij ideo dicunt, quia cauſa hæc mixti imperij eſt. Qua verò ratiōe & quomodo ea quæ mixti imperij ſunt, non delegētur, ſuprà à me dictum eſt[a].

TRanſactiones alimentorum etiam apud procuratorem Cęſaris fieri poſſunt: ſcilicet ſi à fiſco petantur alimenta ſecundum quę & apud præfectos ærarij tranſigi poterit.

1 *Teſtes ad æternam rei memoriam quomodo examinandi?*

2 *Profeſsiones filiorum apud præfectos ærarij.*

1 PRocuratorem Cæſaris.) Argumentū Bartolus ſumit, vt cùm teſtes ad ęternam rei memoriam examinātur[b], fieri ea examinatio debeat coram iudice, coram quo cauſa vertitur, quod tamen Angelus, & recentiores verū intelligunt, præterquam ſi neceſſaria aliqua cauſa vrgeat, eos coram alio iudice examinandi[c], neceſsitas enim legi non ſubeſt[d].

2 PRAEFECTOS ærarij.) Scio ego profeſsiones filiorum natorum apud præfectos ærarij Saturni, Romæ fieri ſolitas, quod Capitolinus in Mario oſtendit, quo fortè alludit iuriſconſultus, ſi de filiorum alimentis intelligamus.

SI cum lis quidem eſſet de alimentis, tranſactum autem de lite fuiſſet: tranſactio valere inconſulto prætore nō poteſt, ne circūueniatur oratio. fingi enim lites poterunt, vt tranſactio etiam citra prętoris fiat authoritatem.

1 *Affectata quæ ſunt, non proſunt.*

1 FIngi enim lites.) Affectata ſeu ficta lis, non excuſat, quod Bartolus dupliciter inducit, cui alij aſſentiunt, regula riter verò affectata nocent[e].

SI eidem alimenta & prætereà legatū præſenti die datum ſit, & tranſactum fuerit citra prętoris au ctoritatē: id quod datum eſt, imputabitur priùs in legatū quod præſenti die datum eſt: ſuperfluū in alimentariam cauſam. Si quis de alimentis trāſegerit, ſine prætoris authoritate: id quod datū eſt, in pręterita alimēta cedet. nec intereſt tantum in quantitate ſit debita, quantum datum eſt, an minus, an plus: nam & ſi minus ſit, adhuc tamen id quod in ſolutum datum eſt, in præterita alimenta imputabitur. Sanè ſi is qui de alimentis tranſegit, locupletior fact' ſit, ea ſolutione: in quod factus ſit locupletior, æquiſsimum erit in eum dari repetitionem: nec enim debet ex alieno damno eſſe locuples.

1 *Indebitè ſolutum, ob aliud debitum retineri non poteſt.*

2 *Locupletior factus quis ſit, ex mutuo, an ex ſolutione indebiti multùm intereſt.*

1 ALimentariam cauſam.) Præteritam, alioqui ſolutum indebitè ob aliud debitum retineri non poteſt[f].

2 LOCVPLETIOR.) Imò ſine diſtinctione[g]. Sed aliud eſt, cùm mutuum repetitur, quo caſu indiſtinctè reddendū eſt, aliud cùm indebitum, tunc enim ſi maior ſit, qui accepit, tenebitur, quāuis locupletior nō duret, ſi minor, ita demū ſi duret[h].

SI in annos ſingulos certa quantitas alicui fuerit relicta homini honeſtioris loci veluti ſalarium annuū, vel vſuſfructus: tranſactio & ſine prætore fieri poterit. Cæterum ſi vſuſfructus modicus alimentorum vice ſit relictus, dico tranſactionem citra prętorē factam nullius eſſe momenti.

1 *Tranſactio ſuper ijs, quæ teſtamento relicta ſunt, quomodo facienda.*

2 *Vxori, quæ domina & vſufructuaria relicta eſt, quid relictum videatur.*

3 *Vxores, dominæ vocantur.*

Homini

---

a in l. 1. ff. de offi. ei' cui mā da. eſt iuriſdi.

b l. quoniam frequenter. vt lite non cōteſt.

c l. quotiens. C. de naufragiis. lib. xi.

d l. 1. ff. de offi. conſ.

e §. item tria. inſt. de excuſ. tuto. & l. clem. l. in ver. ſcien ter. de conſan. & affinit.

f l. ſi cùm mili ti. ff. de cōpenſ.

g l. incendiū. C. ſi cer. pet.

h l. ſed an vl tro. §. 1. ff. de ne go. geſt. l. in pu pillo. ff. de ſolu.

HOmini honeſtioris loci.) Diuiti.

FIERI poterit.) Cùm quid teſtamento relinquitur. Et neq; tacitè, ne 1 que expreſsè ad alimẽta relictum eſt. Trãſactio ſine Prætoris authoritate fieri poteſt, dummodo teſtamenti verba inſpiciãtur, & cognoſcantur[a]. Quod ſi ad alimenta expreſsim relictum ſit, ſine prætore trãſactio non fiet, ſiue diues, ſiue pauper ſit legatarius[b]. In dubio verò diſtingui debet, diuiti an pauperi annuum aliquid legetur, huic enim, ad alimẽta legatum videbitur, illi nequaquam[c], cui cõſeques, vt pauper, ſine prætoris authoritate, non tranſigat, diues tranſigat.

CAETERVM.) Quid hic verſiculus à priori differat, Accurſius, Bartoluſq; declarant. Quibus alij aſſentiunt.

VSVSFRVCTVS.) Quæ ſunt hîc 2 Iaſon, poſt Baldum, quid vxori maritus relinquit, cùm eam dominam & vſufructuariam reliquit? Et illi quidem parcè. Sederebrior opinio eſt, verbo dominæ, nõ dominiũ aut proprietatem vxori relinqui, ſed honorem reuerentiamq; ſignificari, quam vxori ab hæredibus exhiberi maritus ve-3 lit[d]. Nam & in vſu eſt, vt mariti vxores dominas vocent[e]. Verbo verò vſumfructuariam ſi hæredes extraneos inſtituit, vſumfructum reliquiſſe videtur[f], ſi filios alimẽta tantùm ex vulgari cõſuetudine[g], quam doctores magno conſenſu approbant[h].

a l. de his. T.

b verſ. nihil ſuprà.

c l. ſi cui annuum. ff. de an nu. legat.

d arg. l. 1. ff. re. amo. l. 1. §. ſi vir. ff. ad ſyl.

e l. vxorẽ. in princip. ff. de leg. 3. l. Titia. § qui vxorẽ. ff. de annu. lega.

f l. vxori vſu. ff. de vſu & vſuf. leg.

g g. in auth. hoc locum. C ſi ſec. nub. nupſ.

h Alex. in 3. vol. conſ. 57. col. 1. Crem. ſingu. 8. Pic°. poſt Bart. in l. Titia §. ſi. ff. de leg. 2

SI cui non nũmus ad alimenta, ſed frumentum atq; oleum & cetera, quæ ad victũ ſunt neceſſaria, fuerint relicta, non poterit de his trãſigere, ſiue annua ſiue mẽſtrua ei relinquantur. Si tamen ita ſine prætore tranſegerit, vt in vicem eorũ nummum quot annis vel quot menſibus acciperet, & neque diem, neque modum permutauit, ſed tantùm genus, vel ex contrario ſi pactus fuerit, vt in generibus alimenta acciperet, quę in nũmis ei relicta fuiſſent, vel vinum pro oleo, vel ſi oleum pro vino, vel quid aliud commutauit, velut ſi locum permutauit, vt quæ erant Romæ ei alimenta relicta, in municipio, vel in prouincia acciperet, vel cõtra: vel perſonã, vt quod à pluribus erat accepturus, ab vno acciperet: vel alium pro alio debitorem acciperet: hæc omnia habent diſceptationem prętoris: et pro vtilitate alimentarij accipienda ſunt. Si ad habitationem certa quantitas ſit annua relicta, & ita ſit tranſactum ſine prętore, vt habitatio pręſtetur, valet tranſactio: quia fructus habitationis præſtatur, licet ruinę, vel incendio ſubiecta tranſactio eſt. Per cõtrarium quoque ſi pro habitatione, quę erat relicta, placuit certam quantitatem præſtari: tranſactio rata eſt & citra prætorem.

1 *Genus pro ſpecie.*

2 *Permutatio & tranſactio æquiparantur.*

NVmmus.) Pecunia nũerata.

INVICEM.) Permutando.

GENVS.) Genus hîc vocat, quod alibi ſæpe ſpeciem, id eſt, res cæteras præter nummum. 1

DISCEPTATIONEM.) Inquiſitionem.

PRO vtilitate.) Sicut ergo in tranſactione, ſic in permutatione hoc attenditur, vt vtilis alimentario conuentio ſit. 2

IX. IDEM, Libr. I. Opinionum.

QVI cum tutoribus ſuis de ſola portione adminiſtratæ tutelæ ſuæ egerat, & tranſegerat, aduerſus eoſdem tutores ex perſona fratris ſui, cui heres extiterat, agens, præſcriptione factæ tranſactionis non ſubmouetur. Tranſactio quæcunque fit de his tantùm, de quibus inter conuenientes placuit, interpoſita creditur.

1 *l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de verb. obligat.*

2 *Remiſsio ad ea non extenditur, quæ neque re, neque ſpe debeantur.*

CVI HAEres extiterat.) Quoniam huic legi repugnare prorſus 1

a l. qui Romæ §. duo fratres. ff. de verbor. obligat.

videtur altera[a], quæ de tranſactione etiam duorum fratrum loquitur, alij aliter ſentiunt. Sed leuioribus omiſsis, præcipuæ duæ ſolutiones ſunt. Prima, vt vtrobique fratrem fratri iure fideicommiſsi ſuccedere intelligamus, ita tamen vt in lege cõtraria, ſententia iniuſtè prolata ſit, quem intellectum Angelus & Paulus[b] communem fatentur. Secunda vt in lege contraria per fideicommiſſum hic ab inteſtato ſucceſſio delata fuerit, cui tranſigens non renun
2 tiauerit, quia ea neque re neq; ſpe tunc deberetur[c], remiſſa enim ea videri, quę aut re aut ſpe deberentur, non quæ nullo modo[d], qui etiam intellectus communis eſt[e].

b Ange. hic. Paul. in l. tres fratres ſuprà de pact.

c l. poſt emancipationem. ff. de liber. lega. l. 2. §. ſi impuberi. ff. de collat. bono.
d l. cum pater §. hæreditatẽ. 2. de legat. 2. l. Paulo. §. pomponius herennippus. de legat. 3.
e Iaſ. hic.

QVi per fallaciam cohæredis ignorans vniuerſa, quæ in vero erant, inſtrumentum tranſactionis, ſiue Aquiliana ſtipulatione interpoſuit, non tam paciſcitur, quàm decipitur.

1 *Aquiliana ſtipulatio dolum excludit.*
2 *Dolus ceſſare creditur, cùm omnis vltima voluntas inſpecta eſt.*

IN vero.) In veritate.
1 SIVE Aquiliana.) Aliud ergo eſſet, Aquiliana ſtipulatione interueniente, de qua ſuprà diximus[f].
2 QVAM dicipitur.) Niſi omnis vltima voluntas, cognita inſpectaq; ſit[g].

f in l. aquiliana.
g l. lutius. §. fi. ff. ad trebel.

EI qui nondum certus ad ſe querellã contra patris teſtamẽtum pertinere, de alijs cauſis cum aduerſarijs pacto trãſegit: tantùm in his interpoſitum pactũ nocebit, de quibus inter eos actum eſſe probatur. His tantùm tranſactio obeſt, quamuis maior annis vigintiquinque eam interpoſuit, de quibus actum probatur. nam ea quorum actiones competere ei poſtea compertum eſt, iniquũ eſt peremi pacto. id de quo cogitatum non docetur.

1 *Tranſactio præterita & futura comprehendens.*

EI.) Minori, ne ſuperfluere ſequentia videantur.
1 TANTVM in his.) Niſi vel Aquiliana ſtipulatio interpoſita eſt[h], vel tranſactio præſentia & futura quoque comprehendat[i].

h l. & vno. § 1. ff. de accepti.
i l. cùm ſtipulamur. l. ſi a colono. ff. de verber. obligatio.

X. IDEM, Libro primo Reſponſorum.

DE re filiorum, quos in poteſtate non habuit, tranſigentem patrem minimè eis obeſſe placet.

1 *Patris pactum filiò emancipato nõ nocet, filio in poteſtate nocet.*
2 *Pater & filius eadem perſona reputantur.*

QVos in poteſtate non habuit.) Vt emancipatis nocere non poteſt, qui extraneorum locum habentur: ſic ijs, qui ſub poteſtate ſunt, contrà nocet, quia iuris fictione, eadem perſona cenſeri ſoleant[k]. 1 2

k l. vlt. C. de impub. & aliis ſubſtit.

XI. IDEM, Libro quarto ad Edictum.

POſt rem iudicatam etiam ſi prouocatio non eſt interpoſita, tamẽ ſi negetur iudicatum eſſe, vel ignorari poteſt an iudicatũ ſit: quia adhuc lis ſubeſſe poſsit, tranſactio fieri poteſt.

1 *Negatio facit rem dubiam.*
2 *Tranſactio poſt ſententiam quibus caſibus fieri poſsit.*
3 *Exceptiones quæ poſt ſententiam opponuntur.*
4 *Tranſactio non fit, vbi lis ſubeſſe non poteſt.*
5 *Compromiſſum non fit ſuper re liquida.*
6 *Liquida res quibus caſibus dicatur.*
7 *Pragmatica. anni. 1534. & l. 4. tit. 8. lib. 3. ordin.*
8 *Reſtitutio in integrum, an impediat tranſactionem fieri poſſe poſt ſententiam.*
9 *Reſtitutionis conceſsio, quàm appellationis facilior eſt.*

ETIAM SI.) Qui caſus dubitationem maiorem habet.
SI negetur.) Facit ergo negatio rem dubiam[l], etiam eam, quæ per ſententiam deciſa ſit, alioqui tranſactioni locus non eſſet[m], quæ tamen regula tũc non procedit, cùm probationes manifeſtę rés ve notoria ſit, cùm præſumptio fuerit aduerſus negantem[n], cùm non vtilitas ſed incommodum vertatur negantis[o]. 1 2

l l. 3. C. quib. ad libert. procla. lic.
m l. 1. ſuprà.
n g. in l. ſi vero. §. qui pro rei. ff. qui ſatiſd. cog.
o Bar. in l. nõ ſolum. §. qui aliene. num. 3. ff de procur.

IGNO-

IGNORARI.) Tribus caſibus fieri poſ ſe tranſactionem poſt ſententiam, hinc de prændimus, ſi appellatio interpoſita eſt, ſi negatur rem iudicatam, ſi id ignorari po-
3 teſt. Addunt Bartolus & cæteri quartum, cùm exceptio aliqua opponi poteſt, ex ea rum numero quę poſt ſententiam opponi poſſunt[a]. Sed hæ interdum ſubſtantiæ res iudicatæ interdum executioni opponuntur. Subſtantiæ, vt cùm nullitas opponitur, executioni, vt cùm ei, qui in petitione hæreditatis obtinuit, hoc opponiť, quòd res petita hæreditaria nón eſt, in priori ſpecie ſuper tota cauſa tranſigi poteſt, in poſteriori, ſuper articulo illo tantùm num res hæreditaria ſit.
4 LIS ſubeſſe.) Si igitur lis ſubeſſe non poteſt, tranſactio non fiet, ſed nec compromiſſũ ex lege municipij, quo quæſtiones
5 omnes compromittẽdæ ſunt. Idemq́; erit etſi res liquida ſit ex vi inſtrumenti publi-
6 ci ſiue guarentigij[b] (quæ Tuſca vox eſt)
7 aut ſchedulæ, quæ paratam executionem habeat[c].
8 TRANSACTIO fieri poteſt.) Diximus poſt rem iudicatam tranſactioni locũ eſſe, quatuor caſibus. Sed quid ſi minor cõ demnatus eſt, qui reſtitui in integrum poſ ſit, an fieri tranſactio poterit? Et Angelus Alexanderq́; negant, non leui argumẽto[d], nam neq; inſpicimus, quòd reſtitui minor aduerſus repudiationem poſsit. Et generaliter in ijs, quæ iure ſingulari procedunt, nõ inſpicimus quid euenire poteſt[e]. Fulgo ſius contrà, cui ferè eſt, vt Iaſon accedat. Ego pal àm aſſentior, & me alia[f] mouent, verùm id vel maximè, quòd tranſactio tũ demum poſt ſententiam fieri non poſſe dicitur, cùm indubitata eſt, & quæ nullo re-
9 medio attentari poteſt[g]. Quid quòd facilior eſt reſtitutionis in integrum quàm ap pellationis cõceſsio[h]? Quid quòd plenius remedium videtur quàm appellatio[i]? Cũ itaq́; appellatio, atq; adeò exceptiones rẽ dubiam faciant, faciet & hoc, quòd in integrum reſtitutio poſtulari poſsit.

a Not. in. l. i. C. de iur. & fac. ignor.
b l. 4. tit. 8. libr. 3. ordin.
c Pragma. anni 1534. petit. vlti. verſ. penul. Iaſ. hic.
d l. ergo. §. 1. ff. de fideicō. liber.
e Bar. in. l. inter ſtipulantẽ. §. ſacram. nu. 7. ff. de verb. oblig. in. l. 1. n. 19. ff. de vulg. & pup. in. l. 1. ff. d iuiuſt. rup.
f l. & poſt rẽ ſuprà. & hac l.
g l. elegãter. in princ. ff. de condic. indeb.
h l. prafecti. ff. de minor. l. vnica. ff. de off. praf. prato.
i Gl. in. l. fin. C. ſi aduer. rẽ iudi. gl. i l. re batius. ff. d dã. inf. Iaſ. in. l. 3. §. hoc aũt. col. 3. & in. l. i pro uincials. §. 1. colũ. fi. ff. de no. oper. nuntiat.

XII. CELSVS, Libro tertio Digeſtorum.

NON eſt ferendus qui generaliter in his, quæ teſtamento ei relicta ſunt, tranſegerat, ſi poſtea cauſetur de Eo ſolo cogitaſſe, quod prima parte teſtamenti, ac non etiam quod poſteriore legatum ſit. Si tamen poſtea codicilli proferuntur, nõ improbè mihi dicturus videtur de eo duntaxat ſe cogitaſſe, quo illarum tabularũ, quas tunc nouerat, ſcriptura contineretur.

1 *Ignorantia in facto alieno quatenus præſumatur.*

2 *Legatarius præſumitur ignorare, quæ codicillis continentur.*

COGITASſe.) Si modò eius notitiam habuerit, etiam ſi neque inſpexit, neque cognouit verba teſtamenti[k].

POSTERIORE.) Ignorantia in facto alieno præſumitur[l], quæ tamen regula & alijs permultis caſibus nõ procedit. & hoc vel maximè, cùm inueſtigaſſe eum factũ conſtat, & vnius notitiam habuiſſe, præſumitur enim hic, habuiſſe etiam rei vniuerſæ, quod huius legis argumento dixit Socinus[m]. 1

CODICILLI proferuntur.) Præſumiť legatarius & quilibet hæres ea ignorare, quæ codicillis contineantur. 2

k Bar. in. l. de his. ſuprà. Fulgo. et Iaſ. hic.
l l. verius. ff. de probat.
m Regu. 220. ignorantia circa factũ. verſ. ſexto.

XIII. AEMILIVS MACER. Libro primo ad legem vicenſimam hæreditatium.

NVlli procuratorum principis inconſulto principe tranſigere licet.

1 *Procurator Cæſaris liberam adminiſtrationẽ habet.*

2 *Adminiſtratores rerum alienarum tranſigere ſuper his non poſſunt.*

3 *Prælati tranſigere ſuper rebus eccleſiæ non poſſunt.*

4 *Alienari prohibita, & ab extraneo poſſeſſa an alienari poſſint.*

PROcuratorum principis.) In hoc maior dubitatio eſt, quia libera ei administratio conceſſa vide- 1

tur[a]. Idem tamen & in eo, & quolibet adminiſtratore receptum eſt, & in prælato, niſi fortè ita trãſigant, vt retinere ipſi poſ-
2 ſint, dummodo aliquid alteri nomine ec-
3 cleſiæ dent, ſiue faciant, nõ per contrariũ.
Sed quid ſi res alienari prohibita ab extra
4 neo poſsidebatur? Et Accurſius[b] Bartolus
q; tranſactionem aut compromiſſum, tũc fieri non poſſe ſentiunt, quos ipſe ſequor.

a l. 1. ff. de of. procur. Caſ. l. procurator cui libera. ff. de procura.
b Bartol. hic poſt glo. in d. cum hi. §. eã. ſuprà.

XIIII. SCÆVOLA. Libro ſecundo Reſpõſorum.

CONtrouerſia inter ligitimum & ſcriptum hæredẽ orta eſt, eaq; tranſactione facta, certa lege finita eſt: quæro creditores quem conuenire poſsint? Reſpondit ſi idem creditores eſſent: (qui tranſactionem feciſſent). ſi alij creditores eſſẽt: propter incertum ſucceſsionis, pro parte hęreditatis, quam vterq; in tranſactione expreſſerit, vtilibus conueniendus eſt.

1 *Debitores hæreditarios quemadmodum heres conueniat.*
2 *Requiſitio ſola an obliget creditores.*
3 *Editionem inſtrumenti tranſactionis, an creditores iure petant.*
4 *Correctoria & exorbitantia iura, ex ratione expreſſa extenduntur.*
5 *Incertitudo ſucceſsionis quid operetur.*
6 *Legatarij hæredem ſcriptum an alium conueniant.*
7 *Querelæ locus non eſt, niſi poſt aditam hæreditatem.*
8 *Aes alienum, omni detractioni præfertur.*
9 *Inſtitutus in re certa, quomodo legatarij loco habeatur.*
10 *Indignus cui bona auferuntur, hæres nomine manet.*
11 *Indignitas hæredi, à ſolo filio opponi poteſt.*
12 *In digno quod aufertur, quibus applicetur.*
13 *Poſſeſſores hæreditatis, quando à creditoribus conueniantur.*
14 *Iura & actiones quando in poſſeſſorem trãſeant.*

LEgitimum.) ſucceſſorem ab inteſtato.
1 CREDITORES). Quid in debitorib' hæreditarijs, an eos hæres ſcriptus & legitimus, pro rata portionum, quas poſsident, conuenire poterũt? Et bene Laudenſis & Iaſon quod de creditoribus hîc dictum eſt, ad debitores extendunt[c].

FECISSENT.) Poſt hoc verbum, in Tuſcis Pandectis ſequẽtia hæc deſyderãt. id obſeruandũ eſſe de ære alieno, quod inter eos conueniſſet. Quæ tamen & cęteri Codices, & Doctores omnes agnoſcũt.
Quid ergo ſi tantùm requiſiti ſint? Et Bar 2
tolus ſufficere id innuit[d], ideſt (vt ipſe interpræter) quia tacito hoc conſenſu ſibi præiudicent. Neq; Fulgoſium & Iaſonem audio, dũ Bartolum in huc repręhendunt, quia creditores inuiti renuntiare iuri ſuo non compellantur. Non enim ſenſit Bartolus (neq; potuit) ex ſola requiſitione eos obligari inuitos, ſed non contradicentes,
quod iſti etiam negare nequeant. Sed nũ- 3
quid petere creditores poterunt, vt notarius, trãſactionis inter hæredem ſcriptum & legitimum, inſtrumenta ſibi edat? Et verius[e] eſt poſſe, quod Bartolus ad finem addit, & alij ſequuntur.

c l. cũ pater. §. dulciſsimis. de lega. 2. l. 1. C. de expreſſ. lib. 11.
d Arg. c. fi. de maior. & obed.

PROPTER incertũ ſucceſsionis.) Hæc ratio, quæ generalis eſt, facit, vt non in creditoribus tantùm, verùm & in legatarijs, locus huic legi eſſe poſsit, ſi modò in his
eadem ratio vrgeat, quamlibet enim ex- 4
orbitantia atq; adeò correctoria iura, ex ratione expreſſa extẽduntur[f]. Facit & hæc
ſucceſsionis incertitudo, vt ſi legata in prę 5
ſentia à ſucceſſorib' ab inteſtato repeterẽtur, tamen eligere legatarij non teneãtur, ex teſtamento an ab inteſtato petãt, quod aliàs coguntur[g].

CONVENIENDVS eſt.) At alibi[h] legimus, hæredem ſcriptum tantùm à le-
gatarijs conueniendum eſſe. Quocirca 6
multi caſus conſyderantur. Primus cùm contentio propter hoc eſſet, quòd legitimus querelam, aut bonorum poſſeſsionẽ contra tabulas intenderet, tũc enim hære-
dem ſcriptum legatarij conuenient[i], non 7
enim querelæ locus eſt, niſi poſt aditam hæreditatem[k]. Neq; poſt aditionem ſola tranſactio, (niſi ſententia lata ſit) hęredem deſinere facit, eum qui ſemel adiit[l]. Secundus caſus eſt, cùm legitimus nullum aut irritum, aut falſum diceret teſtamentum, & ei ex cauſa tranſactionis, vna aliqua res hæreditaria,

e l. fi. ff. de his. aucto. iud. poſ. l. fi. §. licentia. C. de iur. deli.
f l. his ſolis. C. de reuo. donat. l. regula. §. ſed & ſi qs. ff. de iur. & fac. ignor.
g l. vlt. C. de codic.
h l. 3. in prin. ſuprà.
i Dict. l. 3.
k l. ſi filium. §. ſed cũ exhæredatio. ff. de bo. poſſ. cõ. tab.
l l. ſi ſuſpecta §. quãuis. ff. de inoſ. teſt. l. & ſi ſen. §. ſed quod Papinianus. ff. de mino.

a Dict. l. 3. b §. ſi quis vna. inſti. de fideicom. hære. l. ſi legatus. §. multu. ff. ad Trebel. c l. quotiẽs. ff. de hær. inſtit. d d. l. 3. ī pri. e l. 3. ff. de pigno. l. cū quā. C. de fideicō.

ditaria, verbi gratia domus, fundus adiudi
catur, oon tamen ſub nomine quotæ par-
tis, tunc etiam hæredẽ ſcriptũ legatarij cõ
ueniẽt[a], exemplo hæredis, qui vna aliqua
re ſibi præcepta, reliquũ reſtituere rogat'
ſit[b], aut eius etiã, qui dato ſibi cohęrede, in
ſtitut' ſit in re certa[c]. Tertius eſt, cũ quota
(vt vocamus) pars aliqua, legitimo hæredi
relinquit, & legata à ſucceſſorib' ab iteſta
to repetita nõ ſunt. Erit enim & hoc caſu,
à legatarijs hæres ſcriptus cõueniẽdus[d], ab
eo enim (niſi repetantur) legata debẽtur[e].
Quartus eſt, cùm legata à venientibus ab
inteſtato repesuntur, tunc legatarij, & ſcri
ptum & legitimũ, pro rata portionis, quã
poſsident, conuenire poſſunt, id enim re-
petitio operabitur, ſicque in ea ſpecie lex
hæc ooo minus in legatarijs, quàm in cre-
ditoribus procedit ex interpretasione cõ
muni. Quintus erit, cùm creditores agunt,
qui à quocunq; poſſeſſore debitum pete-
re poſsũt, & hic propriè legis eſt ſenſus, ra
tione id manifeſta, ſiquidem æs alienum
8 falcidię[f], Trebelliano[g] atq; adeò legitimę,
filiorum portioni præfertur[h]. Sextus eſt,
cùm vna res hæredi ſcripto relinquitur, re
liqua hęreditas ſucceſſori ab inteſtato. Cõ
uenient enim legatarij atque creditores
vtrumq;, ſi legata à venientibus ab inteſta
to repetita ſunt, alioqui hæredem ſcriptũ.
9 Neq; obſtat, quòd hic, cui res certa relin-
quitur, loco legatarij habendus videatur[i].
Id enim tunc locum non habet, cùm culpa
illi imputari poteſt, cùmq; non tam inſti-
tutus dici poteſt, quàm ſua ſponte conten
10 tus. Septimus eſt, cùm bona ab hærede ſcri
pto, tanquam indigno auferuntur, & in eo
Accurſij opinio communiter repræhendi
tur, exiſtimauit enim hæredem ſcriptum
à legatarijs conueniri poſſe, quia ille hæ-
res nomine maneat[k]. Bartolus & cæteri[l]
crebriùs contrà, quia is potiùs à legatarijs
ſit cõueniendus, qui hæreditatem aufert[m].
Iaſon Accurſij opinionem ſuſtentat, quòd
(vt credit) cæterorum argumenta poſt ſen
tentiam & priuationem procedunt, Accur
ſius antè loquatur, quàm ego defeoſionẽ,
vix eſt vt admittam. Quomodo enim an-
te priuationem intelligi is poteſt, qui de
eo loquitur, qui hęres nomine maneat? A-
liud tamen vrgentius Baldus obijcit huic
caſui, quia cùm de indignitate ſcripti hære
dis agatur, non poſsit poni ſpecies contro

f L. in imponẽda. C. ad l. Falcidiam. g l. 1. C. ad trebel. h l. Papinianus. §. quoniã autẽ. ff. de inoff. teſta. i l. quotiens. C. de hær. inſt.

k l. Etſi ſine. § ſed quod Papinianus. ff. de minor. l Iaſ. nu. 9. m L. cancellauerat. ff. de hære. inſtit. l. cum fiſco. ff. ad Syllan.

uerſiæ, inter eum & ſucceſſorem ab inte-
ſtato, pro regula enim traditum eſt, hære-
di à ſolo fiſco indignitatẽ opponi poſſe[n].
Sed reſpõdent cæteri benè dupliciter, pri- 11
mùm ſi fiſcus repudiet, ius indignitatis op
ponendæ, alijs ab inteſtato venientibus
competere[o]. Deinde caſus eſſe nõ paucos, 12
in quibus quod hæredi aufertur, non filio,
ſed ſucceſſoribus ab inteſtato applicetur[p],
in quibus potuit inter hæredem ſcriptum
& venientem ab inteſtato eſſe controuer-
ſia. Octauus, de cõtrouerſia eſt inter hære
dem & eum qui ſe fideicommiſſarium vni
uerſalem prætendat, quilibet enim pro ra
ta partis, quam poſsident, conuenientur[q].
Illud deniq; perpetuũ eſt, ſi ignorem quis 13
hæres defuncti ſit, poſſe me cõuenire poſ-
ſeſſores hæreditatis, ſed & interrogatio-
nes, poſitionesq; fieri poſſe, vt declaret in
terrogatus, hæres an ſaltim poſſeſſor hęre
ditatis[r] ſit. In ſumma & proclamata ſiue 14
edicta cautiùs ſic ponuntur, cùm ij citan-
tur, qui aut hęredes, aut poſſeſſores bono-
rum defuncti ſint. Quod verò differentiã
ſuprà conſtituimus, vna res, an quota pars
hæredi relicta ſit, eam interprætationem
admittit, vt tunc demum partis illius poſ-
ſeſſor teneatur, cùm ſub nomine partis hæ
reditatis, vel bonorum adiudicatur, tunc
enim iura & actiones in poſſeſſorem tranſ
eunt[s], non cùm ſub nomine rerum mobi-
liũ & immobilium, quo caſu iura & actio-
nes non comprehenduntur[t].

n Gl. in l. his conſequenter. in gl. pertinere. ff. fam. her. o Gloſ. in l. ea ſola. ff. de reg. in. Iaſ. ſ. l. vnica. n. 13. C. quã. nõ pet. par. Iaſo. in l. re coniuncti. nu. 120. ff. de leg. 3. p l. 1. C. à ſec. nup. auth. hoc amplius. C. de fideicom. q l. 1. C. ad trebel. vbi not. r l. ſi. C. de peti. hære. s l. nam quod §. 1. ff. ad treb. l. hæreditas. ff. de reg. iur.

t l. quã tuberonis. §. ſi. ff. & pecul. l. à diuo pio. §. in vẽditione. vbi Alex. ff. de re iu dic. Bartol. & Alci. in l. mo nẽtum. ff. de verb. ſig.

XV. PAVLVS Libro primo Sententiarum.

PActo conuẽto Aquiliana quidẽ ſtipulatio ſubici ſolet. ſed conſultius eſt huic pœnalem quoque ſtipulationem ſubiũgere: quia reſciſſo fortè pacto pœna ex ſtipulatu peti poteſt.

1 *Pœnam conuentionibus interponere conſultius eſt.*
2 *Intereſſe non inſpicimus in pœnis.*
3 *Scriptura quæ ad conſilium ſapientis fit, pœnalem ſtipulationem admittit.*

CONSVLtius.) Sic & hoc conſultius eſt, cùm alteri quis ſtipulari vult[v].

v §. alteri. inſtit. de inutil. ſtipul.

Sic

a l. ſi. ff. de p̄tor. ſtipul.
b l. vbi pactũ C. de tranſac.
c l. cum pœna. ff. de arbit.
d G. in. l. ex ea parte in princ. ff. de verbo. oblig.

1 Sic & in ſtipulationibns quanti ea res eſt[a], firmiores enim connentiones redduntur, 2 quæ pœnali ſtipulatione vallantur[b]. Vnde etiã illud eſt, quod dici ſolet, in pœnis nõ inſpici an interſit[c], de quo alibi diximus. Notant verò hîc Doctores, ſi partes inter 3 ſe in hoc conueniant, vt ad ſapientis conſilium ſcriptura fiat, poſſe iuriſperitum, cuius conſilio fiat, pœnalem ſtipulationem adijcere[d]. Et quid mirum ſi id quod conſultius eſt de iure conſulto liceat.

XVI. HERMOGENIANVS, Libro primo Iuris Epitomarum.

QVI FIDEM licitæ trãſactionis rupit, non exceptione tantùm ſubmouebitur, ſed et pœnam, quam ſi contra placitum fecerit rato manente pacto ſtipulanti rectè promiſerat, præſtare cogetur.

1 *Pœnæ exceſſus an peti poſſit.*
2 *Pœna an exigi poſſit amplius quàm ſemel.*
3 *Clauſula, vt toties quoties contrauenerit actor in pœnam incidat, quid operetur.*
4 *Tranſactio iurata quæ remedia producat.*
5 *Clauſula, rato manente pacto, quid operetur.*
6 *Iuramẽtum & clauſula, rato manente pacto, æquiparantur.*
7 *Pœnitentiæ locus an ſit, ſi quis contra pactum venire velit.*
8 *Moræ purgationem an impediat clauſula, rato manente pacto.*
9 *Arbitria quomodo ſoluantur.*
10 *Quæſtionem promittens ſe non moturum, quatenus teneatur.*
11 *Lis & cauſa in quo differant.*

e l. cùm proponas. C. de tranſac. l. ita ſtipulatus. verſ. q̃ ſine dubio. ff. de verb. oblig.
f l. prædia. ff. de actio. emp. l. ſi quis à ſocio ff. pro ſocio.
g Iaſ. hic ad ſi.

1 SEd et pœnam.) Hoc amplius & data ab eo repeti poſſunt[e]. Sed quid ſi cõſecutus eſt, quod ſua intereſt, ſed pœna excedit? Et verius[f] eſt, pœnæ exceſſum peti 2 poſſe. Quid ſi ſemel cõtra tranſactionem veniat, & pœnam ſoluat, deinde iterum petat, & cõtra tranſactionem faciat, an iterum pœna ab eo exigi poſsit? Et cõueniũt omnes non[g] poſſe, niſi appoſita fuerit alia clauſula, vt toties qnoties contra venerit 3 actor in pœnam incidat. Vt igitur firmiſſima tranſactio ſit, qua actor ſe non petiturum promittit, omnia hæc interuenire eſt cautius, pœnæ promiſsionem, clauſulam rato manente pacto, elanſulam, vt toties quoties &c. iuramentum, quibns ſi Aquiliana ſtipulatio adijciatur, nihil firmius excogitari poſsit.

h l. ſi quis maior. C. de tranſac.
i l. i. ff. de excep.

RATO manente pacto.) Cùm tranſactio 4 iurata eſt, actore contra eam veniente, reo tria remedia ſunt, pœnam enim petet, exceptionem tranſactionis obijciet, datum repetet[h], ſi modò tranſactio ſponte, ac nõ imperio alicuius cogente fiat. Si iurata nõ fuerit, & actio prima per tranſactionem ipſo iure ſublata ſit, pœnam petet, actoremq; agentẽ, non exceptione, (cùm iam actio non ſit[i]) ſed quia ſine actione experitur, excludet. Si actio ipſo inre ſublata non fuit, 5 appoſita tamen clauſula, rato manente pacto, pœna peti, exceptio obijci, & datum repeti poteſt[k], æquiparantur enim omniũ conſenſu[l], duo hi caſus, iuramenti, & clau 6 ſulæ rato manente pacto. Si actio ſublata non eſt, & clauſula rato manente pacto omiſſa, eligere reum oportet, pœnam perſequatur, an tranſactioni, actorem ſtare cogat[m]. Quæ Bartoli & communes opiniones ſunt.

k vt hic & l. cũ proponas. C. de tranſact.
l Alcia. in d. l. cùm ꝓponas & in l. ſi quis maior. in verbo. ſeruauerit.
m l. reſcriptũ §. ſi pacto. ff. de pact.

COGETVR.) Quid ſi contra pactum 7 venire cœpit, ſed eũ poſtea pœniteat, an locus pœnitentiæ ſit, & intra quantum tẽpus? Et ex Bartolo conciſè licèt, & confuſius loquente, quatuor opiniones colligi poſſunt. Prima eſt differentiam in eo eſſe, non petere promiſit, an non mouere quæſtionem, primo enim caſu licere, vt pœniteat, vſque ad litis conteſtationem[n], quòd non antè petitio dicatur. Secundo pœnitẽtiæ ſtatim nõ eſſe locum, latior ſiquidem quæſtionis controuerſię, cauſæ appellatio eſt[o]. Secunda, pœnitere licitum vtriq; parti, vſq; ad ſententiam[p]. Tertia, reum vſque ad ſententiam pœnitere poſſe, actorem vſq; ad conteſtationem, qnòd hic plùs delinquat[q], qui id facit, quod non debet, quàm ille qoi non dat, quod promiſit, coi obſtat, quòd & reo præcludi per conteſtationem via videtur[r]. Quarta eſt, ſi tranſactio facta ſit, antequam ad iudicium litigatores ve- 8 niant, licitam eſſe pœnitentiam, & purgationem moræ vſq; ad litis cõeſtationem, ſi poſt litẽ conteſtatam tranſactio fiat, tũc actori pœnitere licitum, & reo moræ purgationem

n l. amplius. ff rem. rat. hab.
o l. tranſac. C. de tranſact.
p l. ſi ne apud acta. C. de trãſac.
q l. reſcriptũ. ff. de his quib. vt indig.
r l. ſi inſulã. ff de verb. oblig. l. & ſi poſt tres. ff. ſi quis cautio.

gationem vſq; ad ſententiam[a]. Cæterùm cardo quæſtionis huius in eo vertitur, nũ clauſula, rato manente pacto, moræ purgationem impediat? Et quanquam controuerſa res eſt, verior[b] tamen eademq́; etiam receptior Bartoli[c] ſententia videtur, vt moræ purgatio admittatur. Tunc itaq; clauſula, rato manẽte pacto, operabitur, cùm moræ purgationi locus non fuerit, purgari verò poterit, nunc vſq; ad litem cõteſtatam, quod regulare eſt, nunc poſt litis conteſtationem vſq; ad ſententiam, ſi lite iam conteſtata tranſactio fiat, quòd hîc Bartolus docuit, vtiliterq́; idem eſſe ſubdit, in arbitramentis, quæ ſi ante litem conteſtatam fiant, litis conteſtatione ſoluentur, ſi poſt litem conteſtatam, demum lata ſententia.
9 Sicq́; illud intelligi oportet, quòd arbitria
10 ſoluuntur, cùm itur ad iudicem[d]. Sed quid ſi promiſerit actor quęſtionem ſe non moturum? Et Accurſius hîc & alibi[e], incidere actorem in pœnam exiſtimat, quomodocunq; reum moleſtet, alibi[f], non niſi cùm litem conteſtando moleſtiam intulerit. Bartolus[g], legis an hominis verba ſint, diſtinguit, in priori enim caſu, litis conteſtationem exigi, in poſteriori non æquè, cui diſtinctioni manifeſta legis[h] verba repugnant, quæ communiter, & ante & poſt litis conteſtationem intelliguntur. Simile autem & illud eſt, quòd inter litem & cauſam differre[i] hoc aiunt, quòd lis poſt conteſtationẽ, cauſa vtroq; tempore dici poſ-
11 ſit. Sed et id falſum[k] eſt. Verior itaq; illa traditio videtur, vt lis, quæſtio, cauſa, controuerſia, ſynonoma ſint, & ſingula, modò litis nondum conteſtatæ, modò iam conteſtatæ tempus reſpiciant.

a d. l. ſiue apud acta.
b l. 3. §. qui Stichũ. verſ. & generaliter. ff. de eo quod certo lo.
c Bart. in l. ſi inſulã. nu. 17. ff. de verbo. oblig.
d l. litigatores. ff. de arbit.
e G. in l. Luti[o]. §. tres hæredes ff. ad treb.
f G. in d. l. 3. & 4. C. ſin. regũ.
g Bar. in l. amplius. nu. 5. ff. rem rat. hab.
h l. ſi ſibi. C. de lib. can.
i l. cauſas. vbi Alciat. ff. de verb. ſig.
k l. litis. vbi Alciat. ff. de verb. ſig.

XVII. PAPINIANVS, Libro ſecundo Quæſtionum.

VENDITOR hereditatis emptori mandatis actionibus, cũ debitore hereditario, qui ignorabat venditam eſſe hereditatem, tranſegit: ſi emptor hereditatis hoc debitum ab eo exigere velit, exceptio tranſacti negotij debitori propter ignorantiam ſuã accõmodanda eſt. Idem reſpondendũ eſt & in eo, qui fideicommiſſam recepit hereditatem, ſi heres cum ignorante debitore tranſegit.

1 *Venditor hæreditatis hæredi comparatur.*
2 *Fideicommiſſarius comparatur emptori hæreditatis.*
3 *Vtiles actiones in fideicommiſſarium & emptorem hæreditatis tranſeunt.*
4 *Emptor hæreditatis & fideicommiſſarius in quibus differunt.*
5 *Exercitium directarum actionum in quem tranſeat.*
6 *Ius accreſcendi fideicommiſſario datur, emptori hæreditatis non datur.*
7 *Communes opiniones contrariæ.*
8 *Bartoli cauillatio notatur.*

IDem reſpondendum.) Hæredem venditori, em 1
ptorem hæreditatis fideicom- 2
miſſario comparat lex, in eo (vt Baldus[l], credidit) ſingularis. Sic in eo quoq;, quòd vt in fideicommiſſarium[m], ſic in emptorẽ
vtiles actiones tranſeunt[n]. Vtq; in ſecun- 3
dum fideicommiſſarium, vtiles actiones adeò transferuntur[o], vt nullæ penes primum remaneant[p], ſic in ſecundum empto
rem[q]. At differunt, quòd fideicommiſſa- 4
rius onera hæreditaria pro cõpetẽti portione ſubit[r], emptor creditorib[s] hæreditarijs reſpondere non cogitur[t], niſi quòd vẽditori ſoluenti, reliquus eſt aduerſus emptorẽ recurſus[u], cuius rei commodiſsima ratio illa affertur (vt omittam reliquas) quia in debitoris poteſtate eſſe non debet, vt cre
ditorem mutet[v]. Differunt & in eo, quòd 5
in fideicommiſſarium, non ſolùm actiones vtiles transſerũtur, verùm etiam exercitium directarum, in emptorẽ exercitiũ directarum, niſi mandatis actionibus minimè tranſit[x]. In eo quoque differentia eſt, quòd conſtitutio[y], quæ de ceſsis actionibus vnica eſt, in venditore & emptore hęreditatis procedit, in fideicommiſſario lo
cum non habet[z]. Deniq; in hoc, quòd fidei 6
commiſſario ius accreſcendi competit[a], idq́; ſiue ſponte, ſiue coactus hæres adierit receptius[b] eſt, quicquid Iaſon[c] ſentiat, emptori verò non datur, ſed venditori qui ſemel hæres fuit[d]. Quæ Petri à Bella perti
ca ſententia eſt, & quam communem Iaſon[e], Crottus & Ripa affirmant. Bartolus[f] 7
contrà

l Bald. in l. ij. col. fi. C. quan. prouo. non eſt neceſ.
m l. 1. in prĩc. ff. ad trebel.
n l. ſicum emptore. in prĩc. ſuprà. de pac.
o l. 1. §. de illo. ff. ad treb.
p Glo. in l. ex aſſe. ff. ad treb. Bal. in c. ex literis. colũ. 1. de probat.
q G. fi. in l. emptor. C. de hære. vel actio. vẽ.
r l. 2. C. ad treb.
s l. 2. C. de hære. vel act. vẽ.
t d. l. 2. gl. approb. in d. l. 2. C. de pact.
v l. ſi mandatis. in princ. ff. manda.
x l. emptor. C. de hære. vel actio. ven.
y l. 3. C. de nouat.
z G. in l. ſi cũ emptore. in princ. in §. doli. ff. de pact.
a l. Papinian[o]. ff. ad trebell.
b Iaſ. in l. re coniuncti. nu. 140. Ripa. nu. 92. de leg. 3.
c Iaſ. in l. 2. nu. 8. C. de pac.
d l. ei qui ſoluẽdo. ff. de hær. inſti.
e Iaſ. in l. re cõiũcti. n. 144 Ripa. nu. 91.
f Bar. in l. re cõiũcti. nu. 26.

contrà emptori tribuit, quoniam ius accre
ſcendi velut alluuio eſt, & portioni magis
quàm perſonæ accreſcit[a]. Quæ opinio De
cio[b] auctore communis eſt. Cùmq; nemo
repugnantiam opinionum notauerit, Ia-
ſon[c] Bartoli poſteriorem hanc, magno (vt
arbitratur) argumento repræhendit, quia
rationes, propter quas ius accreſcendi in
ductum eſt, venditori magis quàm empto
8 ri quadrent. Sed cauillatur, quiſquis enim
attentè conſyderauerit, reperiet non mi-
nus emptori eas, quàm venditori quadra-
re, quinimò emptori potiùs, quia is vicem
hæredis ſubit[d]. Ripæ[e] nouiſsimorum (vt
vocat) cõcordia non placet exiſtimantiũ,
venditori portionem accreſcere, teneri ta
men eum vt emptori reſtituat, quæ Decij
meditationes ſunt, quas neque ipſe pro-
bat, neq; Curtio[f] iuniori meritò placent.
Quò enim iſti circuitus[g]? Quò ſuperflui
hi actus accreſcendi[h]? Idem Ripa verba vẽ
ditionis inſpicienda credit, ſimplicia ne
fuerint, an ita, vt vẽdat cum omnibus iuri
bus in ea portione ad ſe ſpectantibus. Ego,
differentiam in eo potiùs conſtituo, ſim-
plex venditio ſit, an etiam emptori actio-
nes mandentur[i], tùnc enim emptor fidei-
commiſſario ſimilis prorſus eſt, vtq; illi[k],
ſic huic ius accreſcendi erit. Atq; ita ipſe
ſentio.

a l. ſi Titio. ff. de vſuf.
b Deci. i rub. C. quã. nõ pet. par. in 2. lect. nu. 8. & i l. ter. nu. 43.
c Iaſ. i. l. 2. n. 7. C. d pet. & i l. vnica. nu. 20 C. quã. nõ pet. par.
d l. 2. in pric. §. iterdũ. §. nõ ſolũ. §. pe. ff. d hære. vel act. ven.
e Ripa. in. l. re coniũcti. nu. 98
f Curt. i. l. vnica. nu. 16. C. quan. non pet. par.
g l. Dominus teſtamento. ff. de con. inde.
h l. non cogendum. §. Sabin. ff. de procur.
i vt hic & d. l. emptor.
k d. l. Papinianus.

Finis Cõmentariorum Ioannis Oroſcij in ſecundum librum Pandectarum.

OROSCIVS SALMAN-
ticæ in vigilia Natiuitatis glorioſiſsimæ Virginis
Mariæ anno. 1554. triennio integros Dige-
ſtorum priores duos hos libros ſine inter-
miſsione horę vnius quotidianæ ſpatio,
dictabat. Sit Ieſus Chriſtus Opt.
Max. redemptor noſter be-
nedictus in ſecula
Amen.

❧ Excudebatur Salmanticæ in officina literaria
Andreæ à Portonarijs. S. C. C. M. Typo-
graphi. Anno Domini Milleſimo quin-
genteſimo quinquageſimoſepti-
mo, die penultima menſis
Nouembris.


AD
P

❧ RERVM, AC VOCVM MEmorabilium, quæ in hoc volumine continentur, copioſiſsimus Index: cuius vſus, quod ad numeros attinet, hic eſt, vt numerus prior columnam, verſum poſterior oſtendat.

A.

AE T Ab,dictiones, ſeparationem ſignificāt.436.20.
Abbatis,Iaſoniſq; lapſus.759.1.
Ablatiuus abſolutus aliqoando iu vim ſeptimi caſus, aliquando abſolutè ponitur.Etquid hoc referat? 946.11.
Ablatiuus abſolutus quando diſpoſitionem inducat?946.15.
Ablatiui abſoloti quomodo conditionem inducant?46.1.
Abortiui Senatores.339.28.
Abſeotiæ,& præſentiæ diſtinctio,in præſcriptione, uou in couſuetudine locum habet.179.4.
Abſens an explicet per alium actus voluntariæ iuriſdictionis. 311.48.
Abſeus cauſa Reipublicæ,in eadem cauſa ſiſti videtur.705.9.
Abſentis noīe qui confeſsionem acceptare poſsint?889.49.
Abſenti vocato,qualibet hebdomada datur dies vnus ad quietem.688.37.
Abſoluere qui nō pōt, an poſsit pronūtiare abſoluēdū? 418.11.
Abſolutio à iuramento,ad ſeculares non pertinet.821.23.
Abſolutio à iuramento confirmatorio coutractus,nulla eſt,ui ſi citatiooe præcedente.430.31.
Abſolutoria ſnīa ab obſeruatioue iudicij duplex eſt.430.47.
Acceptilatio vnius rei,quando vtriuſq; reſpectu noceat?871.23.
Acceptilatio priuatio quædam eſt.871.28.
Acceptilatio inutilis,cur iu vim tacitæ pactionis valeat?874.23.
Acceptilatio vim ſolutionis habet.851.46.
Acceptilatio ad coueeotionem legitimā, an ad iuris gentium ſpectet.778.28.
Acceptilatio,quo ſenſu iuris gentium eſſe dicitur.785.25.
Acceptilatio actus voluntarius eſt.907.30.
Acceptilatio creditorum facta in vſuris, ad ſortem uon extenditur.907.28.
Acceptilatio,àctus ciuilis eſt,& efficacior, quàm pactum de uō petendo.931.40.
Acceptilatio iuris gentium eſt.966.23.
Acceptilatio,ao acceptilationem extinguat?862.35.
Acceptilatio quas obligationes perimat.965.40.
Acceptilationis,& pacti de non petendo differentia.829.25.
Acceptilationis finis quis ſit?862.41.
Acceptilationis, & pacti de oon peteudo expetiſa differentia. 851.53.
Acceptilationē generalē creditor facere non cōpellitur.966.30.
Acceptilatiōe vnus ex duobus reis credēdi, alteri nocet.851.44.
Acceſsiones ſeparabiles, & inſeparabiles.244.31.
Acceſsiones uaturales & ciuiles differunt.38.11.
Acceſsiones argeutariæ eius naturam ſequuntur.731.6.
Acceſſorium,& principale.211.4.&.35.
Acceſſorium non veſtit id,quod principale eſt.777.26.
Accidentalia cootractuum qoæ ſint?814.41.
Accidentalia contractus quæ voceotur?913.48.
Accidere,aut euenire dicuntur,etiam quæ ſemel.140.20.
Accurſij quanta auctoritas contra communem opinionē, aut ad eam conſtitueudam.381.36.
Accurſij expoſitiones quædam ineptæ.In Procem. col. 6.3.&. 332.14.&.398.47.&.439.35.
Accurſij erratum de Vlpiani temporibus.711.3.
Accurſij error.759.24.
Accurſij,& cæterorum erratum.761.10.
Accurſij gloſſa obſcurior exponitur.811.7.
Accuſare au poſsit infamis infamia facti?343.26.
Accuſare ſoror an poſsit fratrem ſiue metu pœnæ, quæ fratri accuſanti imponitur?884.32.
Accuſatio ex ſtatuto quando competat.75.7.
Accuſatio publica eſt,pro iniuria ſacerdoti facta.7.1.
Accuſatio publica eſt,pro iniuria,quæ doctori fiat.6.47.
Accuſationes quo officio expediantur.541.19.
Accuſatus de delicto, quando ea exceptione ſe iuuari poſsit, quòd ideo in iudicio non ſtetit.694.30.
Accuſati duo de eodem crimine, quis eorum priùs quæſtioni ſit ſubijciendus.In Procem.col.9.31.
Acquiſitio ex re,& operis.939.16.
Acquiſitio occaſione rei,& ex re,æquiparautur.939.18.
Acta publica,vel priuata,quæ ſint.482.11.
Actio iniuriarum ad ius priuatum pertinet.10.19.
Actio pigneratitia,& hypothecaria differūt.In pœm.col.10.39.
Actio quæ detur ei,qui ex ſtatuto agit.75.1.
Actio certa per ſtatutum ſi eſt,illa vtemur.75.11.
Actio ex iure communi intendenda eſt, quando ſtatutum legem communem interpretatur.75.12.
Actio quæ competat, quando ſtatutum nouè diſponit.75.15.
Actio de ſeruo corrupto au detur ei, cuiꝰ mores corrupti ſunt. 475.42.
Actio legis quæ?275.33.
Actio legis quid ſit?Et qui magiſtratus,apud quem legis actio eſt?275.33.&.410.12.
Actio legis,apud quos magiſtratus eſſet.491.26.
Actio furti manifeſti à Prętore inducta,ius ciuile ſupplet.44.9.
Actio,& exceptio eiuſdē negotij rōne aliquādo cōpetūt.822.35.
Actio totelæ,id eſt tutelæ quaſi contractus.812.44.
Actio vtilis quando ſiue ceſsione quæratur.830.42.
Actio præſcriptis verbis, qua ratione concurrat cum veteri, & quomodo ſubſidiaria?804.23.
Actio de dolo,ſubſidiaria eſt.830.36.
Actio in factum generalis,& ſpecialis.786.44.
Actio præſcriptis verbis,i quo differat ab actiōe in factū.787.1.

Actio ex edicto. Si qs omiſſa cauſa teſtamẽti datiua eſt. 788.2.
Actio, quæ ſecundo donatario acquiritur, datiua eſt. 788.5.
Actio præſcriptis verbis, cur incerta dicatur? 788.13.
Actio præſcriptis verbis, ab actione de dolo quantum in propoſito differat. 789.16.
Actio de conſtituta, an ſit neceſſaria, cùm quis ſe conſtituit ſoluturum id, ad quod lege eſt obligatus? 780.11.
Actio competens arrogato, datiua eſt. 788.7.
Actio ex pacto nudo, quibus caſibus naſcatur? 797.47.
Actio ex pacto geminato, quando oriatur? 799.10.
Actio præſcriptis verbis ex pacto nudo. 803.3.
Actio præſcriptis verbis triplex. 803.7.
Actio bonæ fidei, ſtricti iuris naturam non aſſumit. 804.3.
Actio præſcriptis verbis, quæ ex pacto nudo oritur, bonæ fidei, an ſtricti iuris ſit? 804.10.
Actio patri per filium facillimè acquiritur. 608.3.
Actio de dolo in ſubſidium competit aduerſus non obtemperantes. 615.22.
Actio ex edicto. Si quis ius dicenti nõ obtemperauerit. an poſſit proponi poſt ſententiam. 620.16.
Actio in factum in dubio ex edictis Prætorum oritur. 685.23.
Actio ſubrogata, quando ſapiat naturam eius, in cuius locum ſubrogatur. 703.3. & 928.27.
Actio vniuerſalis à generali in quo differat? 719.18.
Actio ſingularis quomodo intendenda. 719.34.
Actio redhibitoria, & quanto minoris, quomõ differãt. 874.30.
Actio quæ pro donatione cauſa mortis competit, mixtæ naturæ eſt. 971.34. (912.10.
Actio de dolo nõ ſemper daẽ ex cõtractu innoĩato facio vt des.
Actio de dolo cum quibus remedijs non concurrat. 912.18.
Actio ſerui corrupti non eneruat vires pacti, quod ad idẽ tendit. 927.48.
Actio in locum querelæ ſuccedens, eiuſdẽ naturæ eſt. 936.27.
Actionis nomen in libello an ſit exprimendum? 720.34.
Actionis incœptæ expreſsio, an vitiet libellum? 720.38.
Actionis remiſsio qua ratione exigatur? 631.3.
Actionem eligere an cogatur actor. 720.44.
Actiones pro annuis præſtationibus vnde oriuntur. 420.9.
Actiones non ſtrictiùs, ſed in generali quadam ſignificatione poni. 216.42.
Actiones incorporales res ſunt, licet Faber dubitet. 326.45.
Actiones legis vnde dictæ. 175.41.
Actiones ex iure ciuili ſunt. 38.32.
Actiones in locum manus Regiæ ſucceſſerunt. 107.28.
Actiões pſonales digniores, actiões in rẽ fortiores ſunt. 493.14.
Actiones plures quando cumulentur. 579.48.
Actiones omnes generali verbo qñ comprehendantur. 609.13.
Actiones quando ad hæredes tranſeant. 702.47.
Actiones natiuæ, & datiuæ. 756.48. & 787.14.
Actiones datiuæ ad hæredes non tranſeunt. 797.3.
Actiones datiuæ, an ad hæredes tranſeant? 787.13.
Actiones ex pacto nudo à lege cõfirmato datiuę ſunt. 787.48.
Actiones vtiles datiuæ ſunt. 787.43.
Actiones quæ ſint, quæ per pactum ipſo iure tolluntur. 836.47.
Actiones famoſæ. 837.1.
Actiones pœnales aliquando ex parte actoris & rei pœnales ſunt, aliquando ex parte alterius tantùm. 837.6.
Actionum origo ex iure ciuili eſt. 110.46.
Actoris conditio in pari cauſa deterior eſt. 647.23.
Actoris ius an dicatur factũ deterius, quia fecit expẽſas? 699.15.
Actore ſine actione intendente, iudex ex officio ſuo reum abſoluit. Et quando eo caſu iudex ſupplere poſsit? 865.24.
Actus quot inducant conſuetudinem. 179.23.
Actus plures eadem die, aut eodem tempore facti, an conſuetudinẽ inducant? 183.31.
Actus legitimi modum recipiunt. 318.20.
Actus ſemel celebrati nõ iterantur. 322.16.
Actus actum, potentia ſignificat potentiam. 338.26.
Actus voluntarij non extenduntur. 907.34.
Act⁹ poſterior priori ſimilis qũo eẽ debet, vt eũ reſoluat? 947.12
Actus agentium vltra eorum intentionẽ nõ operãtur. 948.30.
Adam terra natum hominem ſignificat, & ad vtrunq; ſexum refertur. 28.14. (624.36.
Adam ſi hodie viueret, à nemine vocari ſ ius ſine venia poſſet.
Ad, & In, dictiones, cohærentiam ſignificant. 436.20.
Ad agnatos, & Gentiles deducere. 470.4.
Ad aliquid, locutio peculiaris Iuriſconſultorum. 124.24.
Addictio in diem ipſo iure dominium transfert. 948.35.
Addictio in diem, an Adiectio in diem dicenda? 948.41.
Adeſpota bona quæ ſint? 326.39. & 479.9.
Adeundi ſola voluntas in foro cõſcientiæ non obligat. 488.42.
Adiectio honoris, honores antiquos non tollit. 352.16.
Adiectiua accidẽtia ſunt, ac proinde à ſubiecto differũt. 761.4.
Adiecto ſolui poteſt, ſed eius pactum non nocet. 831.14.
Aditio hæreditaris, an nuda voluntate fiat. 488.34.
Aditio hæreditaris ante cõditionis euentũ, an fieri poſsit? 671.3.
Adiudicatio ex ſecundo decreto quomodo fiat. 555.10.
Adiuncti ratione permittitur, quod aliàs nõ pmitteref. 244.29.
Adminiſtratio Conſularis, Proconſularis, Vicaria, Præſidalis. (461.21.
Adminiſtratio Correctoria. 465.20.
Adminiſtratio Proconſulis grauior, quàm Præſidis. 444.1.
Adminiſtratoris pactũ qñ noceat ei, cui⁹ res adminiſtrat. 833.11.
Adminiſtratores quibus verbis non acquirant ijs, quorum res adminiſtrant. 760.20.
Adminiſtratores rerũ alienarũ trãſigere ſup his non pñt. 989.2.
Adminiſtratoribus non licet alienare. 486.27.
Adnotationes Principum. 268.15.
Adoptare an poſsint clerici filios. 315.32.
Adoptari per reſcriptum poteſt etiam abſens. 311.36.
Adoptio naturam imitatur, non immutat. 253.7.
Adoptio dupliciter fit. 277.11.
Adoptio in locum nepotis, requirit filij voluntatem. 279.1.
Adoptio ad ſolatiũ liberorũ inuenta, quo ſenſu dicatur. 284.30.
Adoptio pro arrogatione ſæpe ponitur. 294.20.
Adoptio cur non requirat Principis auctoritatem? 295.8.
Adoptio quomodo cognationem faciat. 311.7.
Adoptio naturam imitatur. 314.3.
Adoptio, cur ſub modo fieri non poſsit? 318.20.
Adoptio quomodo naturam imitetur. 320.14.
Adoptio ex tribus moribus. 320.25.
Adoptio per æs, & libram. 323.37.
Adoptio lege curiata. 323.35.
Adoptio cùm fit, cuius auctoritas ſpectanda eſt. 277.22.
Adoptio liberti proprij, vel alieni, quando fieri poſsit. 282.31.
Adoptiõis, & arrogatiõis cõia q̃dã, q̃dã cuiuſq; ppria ſũt. 273.4.
Adoptionis, & arrogationis differentiæ. 294.21.
Adoptionis fictio, qua ratione procedat. 282.46.
Adoptione iura ſanguinis non acquiruntur. 345.17.
Adoptione, aut arrogatione iura ciuilia, & naturalia an acquirantur? 297.1.
Adoptionum circuitus veteres ſublati ſunt. 320.20.
Adoptiuus filius patris nobilitate non gaudet. 345.23.
Adoptiuus, an ſit ſuus hæres adoptantis? 278.18.
Adoptiuus ex potentia ſuitatis tranſmittit. 278.28.
Adoptiuus, an habeat iura ſuitatis? 295.17.
Adoptiuus tranſmittit ex potentia ſuitatis. 295.28.
Adoptiuus cur ex potentia ſuitatis tranſmittat, & non ex potentia ſanguinis? 311.18.
Adoptiuus ius lineæ paternæ tantùm acquirit. 311.23.
Adoptiui ſuitas propria eſt, agnatio impropria. 278.12.

Adopti-

I N D E X.

Adoptiui commoda,& onera in adoptantē tranſeūt.324.5.
Adoptiui patris,& adoptiui patroni differentia.625.34.
Adſtripitij,ſerui,an liberi ſint?119.20.
Adſeſſoria quæ?831.40.
Aduentitia bona filius alienare,aut obligare non pōt.845.46.
Aduerſaria quæ ſint?721.33.
Aduerſatiua dictio iteranonem excludit.274.26.
Adulterari rōnes,ideſt falſò deſcribi. In Procem.col.11.24.
Adulterij commiſſi cum ſacerdote mulier à iudice eccleſiaſtico punitur.244.34.
Adulterina doctrina qua rōne dicitur.In Procem.col.11.23.
Aduocare diebus feriatis,an licitum ſit?714.46.
Aduocatus,& profeſſor iuris ſimul an quis eſſe debeat? 389.32.
Aduocatus verboſus repelli poteſt à poſtulando.89.25. &.431.42.&.509.33.
Aduocati minus frequentes,qui dicantur.434.26.
Aduocati hæredes quo iure ſalarium petant.514.36.
Aduocati officio an poſsit fungi aſſeſſor.518.37.
Aduocati ſi in officio ſuo delinquant, ſuſpendi ad tempus poſſunt.575.23.
Aduocati qui verba captant.110.28.
Aduocati an præſentes eſſe debeant,cùm rei torquenē? 142.35.
Aduocati cauti conquerendo libellum anſpicantur.718.35.
Aduocati paciſci non poſſunt, vt certa aliqua quātitas ex ſumma,ſuper qua lis eſt,ipſis præſtetur.937.44.
Aduocato pecunia promiſſa an debeatur, ſi partes tranſegerint?960.42.
Aduocato non licet accipere palmaria.961.3.
Aduocatum fuiſſe in cauſa,quando non ſit iuſta cauſa ſuſpicionis.591.7.
Aduocatorum reſponſa ſuſpecta ſunt.255.32.
Aduocatis vltra ſalaria an liceat accipere?473.29.
AEdificanti in ſolo publico ſolarium imponitur.331.36.
AEdificium in mari,aut maris litore,ſolo non cedit.331.30.
AEdificium in naui ſactum,carinæ cedit.331.46.
AEdificium ſolo non cedit multis caſibus.331.48.
AEdificium in mari,an ſolo cedat?336.32.
AEdificia ad æmulationem alterius ciuitatis non poſſunt conſtrui.35.4.
AEdificia ad æmulationem priuati conſtrui non poſſunt. 35.6.
AEdificia in limitibus Imperij regulariter fieri non pñt.35.12.
AEdificia in dubio,licita ſunt.35.4.
AEdiles Curules cur facti?119.20.
AEdilitas patricia,& plebeia.119.29.
AEgypti Magiſtratus ab Octauio inſtituti.491.9.
AEmilij negligentia notata.787.34.
AEmulandi animus in ædificando non præſumitur.35.10.
AEmulationis animus,an præſumatur?35.10.
AEquitas huius edicti,quare ſumma dicitur.600.11.
AEquitas naturalis duplex.758.29.
AEquitas vbi ſeruatē (etiā iure ciuili) ex pacto nudo actio oritē. (799.2.
AEquitatis proprium,vt benigna ſit.159.1.
AEquum à bono non ſeiungi.5.40.
AEra quid,vnde dicta.Et de AEræ computatione.736.39.
Aër occupari prorſus non poteſt.327.38.
Aëre ꝓhibens alterū vti,tenetur ei actione iniuriarum.327.40.
Aes alienum omni detractioni præfertur.991.22.
Aeſar Hetruſca lingua Deus vocabatur. In Procem.20.33.
AEterni vox ab Imperatoribus vſurpata.In Procem.6.36.
Affectatio quando noceat.657.2.
Affectata non proſunt.693.24.
Affectata quæ ſunt, non proſunt.981.46.
Affectio ſanctiſsima quæ ſit?284.20.
Affectionis intereſſe nō ſufficit,vt alteri qs paciſcatur. 847.45.
Affectus tres potentiſsimi,Libido,Ira,Cupiditas.80.20.
Affictus,Lōgobardorū vox,& cuiuſmodi cōtractus ſit. 809.26.
Affirmatina,an negatiua ſint verba legis punientis, quantum interſit.143.20.
Afflicto afflictio danda non eſt.469.35.
Agens aduerſus fideiuſſorem iudicio ſiſti, debiti veritatem probare debet.654.34.
Agentes in rebus qui?475.23.
Agnationis iura,an emancipatione diſſoluantur?33.34.
Agnationum ſucceſsio,ex iure ciuili eſt.297.33.
Agricolæ cauillatio in Iuriſconſultos.9.47.&.78.27. Eiuſdem etymologia iuris expenſa.4.44.
Album quotuplex.569.47.
Album Prætoris.387.14.
Album Prætoris quid ſit.721.25.
Alexāder Magnus victoris titulo potiſsimū gauiſus. In ꝓœm. (4.15.
Alciatus notatur.In Procem.col.3.11.&.col.6.12.& de iuſt.& iur.4.39.&.129.4.&.575.46.&.771.4.&.783.30.&. 803.27.&.946.6.
Alienans contra pactum,ſiue prohibitionem, an teneatur ad æſtimationem,vel id quod intereſt?955.40.
Alienari ꝓhibita, & ab extraneo poſſeſſa,an alienari poſſunt? (989.6.
Alienatio fundi dotalis,quo iure interdicta.820.48.
Alienatio irreuocabilis ſi ſit,valet pactū de nō alienādo.954.22.
Alienationis ſpecies eſt,paciſci de non petendo.845.44.
Alienatione prohibita,non poteſt fieri locatio ſimplex cum pacto renouandi.26.38.
Alimētarij cur inter ſe diuidere,aut alienare nō poſsint. 979.33.
Alimētarij cōditio deterior nō fit, etiā Prætore cōſulto. 980.18.
Alimenta filio ingrato non debentur.15.7.
Alimenta filio non debentur,qui ſibi ipſe ſufficit.15.6.
Alimenta filijs ſpurijs in vtroq; foro debentur.15.16.
Alimenta frater fratri iure ciuili præſtat.15.35.
Alimenta filio eiſdem cauſis denegari poſſunt, propter quas exhæredari ille poteſt.16.8.
Alimenta ex iure naturali formali,& cauſali ſunt.298.3.
Alimenta filijs à parentibus & viuis & mortuis iure naturali debentur.297.48.
Alimenta diebus feriatis quæ conſtituantur.975.30.
Alimenta in cuius domicilio præſtanda ſunt.977.8.
Alimenta pro ætatum differētia queadmodū æſtimenē.977.39.
Alimenta ſeruo relicta,dño ipſius relinqui videntur. 974.46.
Alimentorum præſtatio idem operatur.262.48.
Alimentorum cauſa qñ diebus feriatis tractari poſsit.709.35.
Alimentorū tranſactio,cur Prætoris auctoritatē reqrat. 980.23.
Alimentis à teſtatore relictis, quæ bona pro eorum præſtatione obligentur.979.39.
Alimētis relictis,an habitatio,& veſtiariū relicta videanē.978.20.
Allodialia bona præſumuntur.220.32.
Alterum non lędere,ius ſuū vnicuiq; tribuere an differāt.81.41.
Aluei mutati ſuperficies,ſolo non cedit.331.42.
Aluei fluminum publici ſunt.328.10.
Aluei fluminum publici ſunt,aqua communis.329.27.
Ambitionis genus duplex.391.20.
Ambitioſa,ideſt per gratiam facta ſtatuta.54.6.
Ambulare iuris ſtudioſi qua rōne dicantur.In Procem.7.38.
Amicitiæ intereſſe an ſufficiat,vt quis alteri ſtipuletur, aut paciſcatur?852.42.
Amicitiæ intereſſe an ſufficiat,vt alteri paciſcamur.848.1.
Androgyni.230.11.
Anguſtiæ iuris.85.6.
Animaduerſio ad Imperium refertur.437.20.&.499.20.
Animæ hominum cæteris rebus præferuntur.217.23.
Animalia quo ſenſu iuris peritia cenſeri dicantur.16.19.
Animalia theſaurizantia.750.26.
Animalium virtus æſtimatiua peritiam refert.16.20.
Annus duplex,communis,& legalis.736.28.

Annus probationis, vt tranſeat, & profeſsionem monachus faciat, an tempora coniungantur. 580.29.
Anni plurimi, decem anni ſunt. 196.43.
Anni domini in inſtrumēto publico quomodo ponēdi? 736.21.
Anni domini per ſe, vel per relationem ad aliud certi ponendi ſunt. 737.2.
Annis dñi in dubio potiùs quàm indictioni ſtandū eſt. 738.17.
Annulus, cur detur inter cætera doctorum inſignia. 129.2.
Annuum qui præſtitit aliquibus annis, an cogi poſsit præſtare perpetuò. 419.35.
Annuum cùm præſtandum aliquid eſt finiēdæ obligatiōis cauſa appoſitum tempus dicitur. 936.22.
Anomala multa in iure reperiuntur, euitanda tñ ſunt. 307.5.
Antæ duce Childibio Thraciæ præfecto victi. In Prooe. col. 3.39.
Antecedelitibus cōmiſsis, an conſequentia mandentur. 536.38.
Anteceſſor. 414.34.
Anteceſſores qui, & vnde dicti? In Prooem. 7.9.
Antidora accipere. 36.14.
Apolides. 264.22.
Apoſtata, an ad Epiſcopatum promoueri poſsit. 595.10.
Apoſtatam animus facit, non fuga. 257.23.
Apoſtolici vim legem habere, quo ſenſu dictum. 821.18.
Apotheca an debeatur ei, cui domus relicta eſt. 213. 11. & 436.35.
Appellandum ad quem ſit à conſilio ciuitatis. 146.9.
Appellans à ſententia, in qua condemnatus eſt, an adhuc poſſeſſoris loco habeatur. 676.19.
Appellare licet ei, aduerſus quem ius ſingulare ſtatuitur. 131.38.
Appellare an liceat ab impoſitione mulctę. 612.49.
Appellare an liceat à ſententia arbitri. 667.20.
Appellare an liceat ab interlocutoria. 667.27.
Appellare quando liceat ab interlocutoria ſententia. 668.4.
Appellare ab arbitri ſententia quando liceat. 668.7.
Appellari poteſt à ſententia in alium lata, ne per eam conſuetudo inducatur. 184.36.
Appellari poteſt à ſententia aduerſus alterum lata, nō ſolùm cùm priuatim intereſt appellātis, ſed & cùm publicè. 184.40.
Appellatio, an ſtatuti effectum ſuſpendat. 70.40.
Appellatio à iudicibus, an poſsit tolli per ſtatutum. 110.1.
Appellatio maiorum. 156.4.
Appellatio naturalis, quando referatur ad ius gentium. 53.23.
Appellatio rerum, quæ comprehendat. 215.23.
Appellatio filiorum, an nepotes comprehendat. 108.15.
Appellatio rerum homines comprehendit. 215.34.
Appellatio mixti imperij eſt. 546.39.
Appellatio, an delegari poſsit. 546.48.
Appellatio qualibet die interponitur. 714.28.
Appellatio quomodo ſententiam extinguat? 903.12.
Appellatio ſicuti per lapſum fatalium, ita per trāſactionem videtur deſerta. 903.22.
Appellatio ſuſpendat an extinguat ſententiam? 905.26.
Appellationis deſertionem fieri propter lapſum fatalium, vel propter renuntiationem, vel pactum, multùm refert. 903.36.
Appellationi nullitas ineſt, & per cōtrariū. 547.4. (601.34.
Appellationē omittēs, an nihilominꝰ retorqueri poſſet ſniam.
Appellationē interpoſitā & cē iſra tpa appellādi paria ſūt. 969.12.
Appellatione iuris cōis, ius ciuile in dubio cōprehēdit. 42.20.
Appellatione membri, an digitus contineatur? 358.29.
Appellatione per lapſum fatalium deſerta, poſſeſsio nondum amiſſa eſt. 676.30.
Appellatione deſerta, iudex à quo exequitur. 903.27.
Appellatione deſerta per lapſum anni, vel biennij, nihil corā iudice appellationis actum eſt. 903.45.
Appellatione deſerta pacto, vel tranſactione, cōuentiones corā iudice quid operentur. 904.2.
Appellationes aſſeſſoris. 508.46.
Appius Cæcus. 121.49.
Aqua profluens, quæ ſit. 327.42. & 329.28.
Aqua profluens, cur inter communia connumeretur. 99.29.
Aqua perennis quæ ſit? 328.12.
Aquæ fluminum communes omnium hominum ſunt. 328.9.
Aquæ, & ignis interdictio. 245.5.
Aquiliana ſtipulatio quemadmodum concipiatur? 961.22.
Aquiliana ſtipulatio dolum excludit. 985.23.
Aquilius Gallus, cuius formulæ cautiſsimæ. 125.46.
Arbiter certum ſententiæ dicendæ locum non habet. 86.37.
Arbiter an poſsit eſſe fœmina. 229.13.
Arbiter citare poteſt. 535.10.
Arbiter de maioribus cognoſcere poteſt incidenter. 536.13.
Arbiter an poſsit quis eſſe in ſuis, & ſuorum cauſis. 579.10.
Arbiter an poſsit mulctam indicere. 612.4.
Arbiter nō cogit partes, vt generalē liberationē faciant. 966.37.
Arbiter quatenus ad alia, quàm ſuper quibus compromiſſum eſt, manus porrigat. 966.42.
Arbitri ſnia dominium transfert. 33.46. (eſt. 185.1.
Arbitti ſnia, cui pœnæ metu paret, differt ab ea, quę ſine pœna
Arbitri ſententia iure Regio infamiam irrogat. 185.20.
Arbitri ſnia ad boni viri arbitriū reducit, & ſi iuratū ſit. 677.18.
Arbitrorum, vel arbitratorum ſententiæ vt Hiſpaniæ paratam executionem habent, retractari tñ poſtea poſſunt. 668.20.
Arbitratu Titij conceptio, an conditionalis ſit? 946.10.
Arbitria quomodo ſoluantur. 995.18.
Arbitrio iudicis, cùm aliquid cōmittitur, quemadmodum ille procedat. 976.40.
Archiduces Auſtriæ, Præf. Prætorio dignitate pollent. 362.2.
Archiepſ inſignibus extra prouinciam non vtitur. 308.29.
Archiepiſcopus ſi præſens ſit, an Epī munus ceſſet. 440.44.
Archiepī, & epī Romā igreſsi, auctoritatē ſuā deponūt. 440.46.
Archiui publici libros deſtruens, qua pœna puniatur. 569.14.
Argentaria profeſsio. 374.47.
Argentariæ tabernæ quæ ſint. 729.39.
Argentarij in quo foro negotiarentur. 375.22. (rāt? 727.10.
Argentarij qui. Et quid à mēſarijs, mēſularijs, & nūmularijs diffe
Argentarij cur publicam cauſam habere dicantur. 754.39.
Arguere à ratione legis per legem correctæ non licet. 194.10.
Arguere à ratione legis correctæ per conſuetudinē licet. 194.11.
Argumentum à pacto ad ſtatutum. 63.16.
Argu. ab etymologia nō ſumitur in nominibus proprijs. 73.17.
Argu. à contrario ſenſu. 75.5.
Argumentum à communiter accidentibus. 140.15. & 160.17.
Argumētū à ſimili frequētiſsimū, ſed qđ facilè euitari pt. 148.36.
Argumentum ab antecedēti non valet in ijs, quæ contra iuris rationem ſunt. 151.27.
Argu. à minori ad maius efficaciꝰ eſt, quàm argu. à ſimili. 176.3.
Argu. à ſimili corruit, data vel modica diſsimilitudine. 176.5.
Argumentum à iuriſdictione ad dominium. 247.20.
Argumentum à partium enumeratione. 266.17.
Argumentum ab adoptione ad legitimationem. 323.13.
Argumentū à contrario ſenſu, plerūq; non procedit. 497.45.
Argumētū à cōtrario ſenſu, tacita quędā legis mēs eſt. 497.48.
Argumentum à verbis conditionalibus ſumi poteſt. 498.25.
Argumētū à cōtrario ſenſu à vbis negatiuis an ſumi pōt? 498.31.
Argumentum ab affecto. 2.23.
Argumētum eiuſdē naturæ eſt, cuius & res, cui accedit. 840.42.
Argumentum à contrario ſenſu ex proprietate, an tacitè potiùs ſumatur? 818.10.
Argumētū de toto ad partē, quibus caſibus procedat. 815.22.
Argumentum ab acquiſitione ad reformationem. 815.52.
Argm̄ à ꝓcuratore ad iudicē delegatū, an ſemp valeat? 552.25.
Argumentum à teſtamentis ad contractus, & contrà. 917.27.
Argumentum à maiori ad minus, & minori ad maius. 929.8.

Argumentū

INDEX.

Argumentum à pacto ad ſententiam.956.31.
Arma quando moueri poſsint, Principe inſcio.31.48.
Arræ datio, an faciat rem deſinere eſſe integram?815.10.
Arrarum datio an faciat rem deſinere eſſe integram. 945.28.
Arrogandus non poteſt ſibi reſeruare aliqua bona.280.41.
Arrogare, aut adoptare quando poſsint fœminæ.286.41.
Arrogari an poſsit impubes.322.37.
Arrogari an poſsit infans.276.40.&.322.34.
Arrogatio Principis reſcripto, aut auctoritate fit.272.10.
Arrogatio vnde dicta.272.11. (294.37.
Arrogatio, cuius Principis, aut ſuperioris auctoritatẽ requirat.
Arrogatio an pr̃is legitimi & naturalis poteſtatẽ prorſus abſor beat.299.40. (ſcit.300.9.
Arrogatiõis iure ſoluto, ſubſtitutio pupillaris ipſo iure reuiui-
Arrogator in quarta præſtanda merus executor eſt. 304.1.
Arrogatoris dominium ex iure ciuili eſt.33.36.
Arrogatus à quo interrogetur.272.26.
Arrogatus, an poſsit habere hęredẽ ex teſtamẽto ꝓprio. 293.25.
Arrogatus qñ poſsit habere hæredẽ ex teſtamẽto arrogatoris. 293.28. (& naturalis.293.35.
Arrogatus, an poſsit habere hæredẽ ex teſtamẽto pr̃is legitimi,
Arrogatus, an poſsit habere hæredem ab inteſtato.293.46.
Arrogatus quãdo, & qũo ius ſtipulationis trãſmittat.294.2.
Arrogatus, an trãſmittat ius quartæ.294.14.
Arrogatus iura ſuitatis habet.295.19.
Arrogat⁹, titulo vniuerſali, an potiùs ſingulari ſuccedat. 295.38.
Arrogatus in petitiõe quartæ quare præferaƭ filijs legitimis, & naturalibus.296.12.
Arrogatus, & legitimus, & naturalis quo ad ciuilem conſyderationem æquales ſunt.296.20.
Arrogatus, an ſuccedat ſcd̃m rõnem ciuilẽ, & naturalẽ.296.46.
Arrogatus, an ipſo iure bona recuperet, quãtũ ad dñiũ.298.28.
Arrogatus impubes ab inteſtato hæredẽ habere poteſt. 299.2.
Arrogat⁹ impubes, an ex teſtamẽto ſuo hæredẽ habere poſsit. 299.4.
Arrogat⁹ ĩpubes, an ex teſtamẽto pr̃is legitimi, & naturalis hæredem habere poſsit.299.8.
Arrogat⁹ ĩpubes, an ex teſtamẽto arrogatoris hæredẽ habere
Arrogat⁹, & furioſus differũt.299.31. (poſsit.299.5.
Arrogat⁹ rogat⁹ reſtituere, an d̃trahat duas q̃rtas.300.33.&.301.20
Arrogatus impubes duorũ filiorũ vicẽ ſuſtinet.303.13. &. 305. 13.
Arrogatus, ꝓ pte teſtat⁹, & ꝓ pte inteſtat⁹ põt decedere.305.10.
Arrogati bona q̃ten⁹ arrogatori acq̃ranƭ.280.40. (&.303.23.
Arrogati bona quo iure ipſi reſtituantur.298.13.
Arrogati puberis, & impuberis differentia.299.45.
Arrogati impuberis recens iudicium quare nõ ſpecteƭ. 300.5.
Arogati hæres, quo iure petat quartam.304.48.
Arrogato duo ſubſtituti quomodo ſuccedant.302.45.
Arrogato ſubſtitutus ab arrogatore ſi detur, quatenus ille, & quatenus venientes ab inteſtato ſuccedant.303.21.
Arrogato actio competens, damna eſt.788.7.
Arſacis nomen cõmune Regibus Parthorum. In Procem. 2.38.
Articuli imptinẽtes nõ admittũƭ, neq; daƭ ad eos dilatio.716.17.
Artifex quo artificio cenſendus, ſi plura exerceat.232.9.
Aſcendentes, an detrahant duas quartas.301.5.
As pro tota re.674.18. (ligit.603.22.
Aſſeſſor cautè facit, ſi proteſtetur, cùm iudicẽ malè facere intel
Aſſeſſor quis, & vnde dictus.508.42.
Aſſeſſor peritus eſſe debet.509.20.
Aſſeſſor, qui ſcd̃o iudici ſuas opas locat, qũo recuperet ſalariũ.
Aſſeſſor, an poſsit ſententiam dicere.510.12. (517.13.
Aſſeſſor, an debeat eſſe doctor.510.31.
Aſſeſſor, dignitatem non habet.510.35. (513.43.
Aſſeſſor, mortuo Præſide, an poſsit ſtatim petere totũ ſalariũ.
Aſſeſſor in ſua prouincia quis eſſe non poteſt.512.3.
Aſſeſſor, an teneatur alteri locare ſuas operas.517.14.
Aſſeſſor, an poſsit aduocati officio fungi. 518.37.
Aſſeſſor in ſua cauſa an poſsit conſilium præbere.518.40.
Aſſeſſor coram ſuo iudice facit ea, quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt.518.42. (519.4.
Aſſeſſor, an q̃s poſsit eſſe in cauſa, in qua aduocatus aliq̃n fuit.
Aſſeſſoris appellationes.508.46.
Aſſeſſoris ſubſtitutus non põt quis eſſe in ſua prouincia. 512.14.
Aſſeſſoris locum tenẽs an quis eſſe poſsit in ſua ꝓuincia.512.16.
Aſſeſſoris culpa quando iudici non imputetur.603.11.
Aſſeſſori an ſint ſoluendæ expenſæ à iudice ducendi, reducendique illum in patriam.521.26.
Aſſeſſori iudicis delegati litigatores ſalarium ſoluunt.250.40.
Aſſeſſori ſalarium quomodo hæredes iudicis ſoluant.513.4.
Aſſeſſori an debeatur ſalarium, Præſide remoto.517.33.
Aſſeſſores mortuo Præſide, an durent vſque in ſucceſſoris aduentum.517.10.
Aſſeſſores Principum, Quæſtores, & Paredri dicti.383.48.
Aſſeſſores, an habeant iuriſdictionem.508.37.
Aſſeſſoribus ſalaria qui præſtiterint.516.20.
Aſſeſſoribus vnde ſalarium ſoluendum ſit.520.25.
Aſſeſſorium, & Auditorium.508.47.
Aſſeueratio nuda filium non facit.262.49.
Athenienſes quemadmodũ menſem diuiderent.739.2.
Auctorem fieri, quid ſit.279.6.
Auctoritas ſuperioris in reuocandis ſtatutis, quando neceſſaria ſit.65.12.
Auctoritatem ſuam quãdo Archiep̃i, & Ep̃i deponãt.440.46.
Auditores Rotæ ſimilitudinem cum Præf. Præt. habent.362.4.
Auferenti reſiſti poteſt.21.39.
Augmentum rei emphyteuticæ, cuius lucro cedat.175.34.
Augmẽtũ eiuſdem naturæ eſt, cuius & res, cui accedit. 840.42.
Auguſta quæ dicerentur. Et vnde Imperatores Auguſti dicti. In Procem.4.21.
Auguſta gaudet priuilegio mariti.167.17.
Auguſta charta. In Procem.4.35.
Auguſtæ cubicularijs, & famulis eadem, quæ Imperatorijs priuilegia iure conceſſa ſunt.167.19.
Auguſtæ non omnia Imperatoria priuilegia dantur.167.27.
Auguſtales qui ſint. In Procem.4.35.&.441.14.
Auguſtales Præfecti, Proregibus ſimiles.407.9.
Auguſtus regiam poteſtatem nunquam vſurpauit.205.20.
Auguſtus menſis ab Auguſto. In Procem.4.34.
Auguſti cognomẽ Octauiano primùm inditũ eſt. In ꝓœ.4.28.
Auguſti vnde dicti Romani Principes. In Procem.2.13.&.4.35.
Aurei nummi, qui vulgò aurei Marauedis vocantur, qua ſumma æſtimentur.417.2.
Aureus, & Solidus idem ſunt.631.34.
Aurum viceſimarium.127.28.
Auxilia pro militibus auxiliantibus.418.6.
Axiomata quæ?9.10. (ni edictũ.89.22.
Azo primus cõmentarios edidit in ius ciuile, aduerſus Iuſtinia
Azonis, & Lotarij contentio.503.17.

B.

BACCALAVREI qui. Et vnde ſic dicti. In Procemio.10.37.
Bætica vt hodie, ſic olim ſeruis abundans.256.26.
Baldus, Petrus, Angelus fratres, & iuris vtriuſque profeſſores.124.5.
Bannitus, quem ex ſtatuto licet occidere ſe defendendo, aggreſſorem impunè minimè occidet.62.2.
Bãnitus pte petẽte, an ſine iudicis auctoritate reſtituaƭ. 490.10.
Bãnit⁹ ꝓpter cõtumaciã, an poſsit offendi ꝓpter delictũ.610.29.
Bannitus intra diẽ pręſtitutũ nõ veniens, q̃n excuſetur.644.17.
Bannitus aggreſſorem an impunè occidere poſsit.21.11.

Bāniti ſi reſtituanť, an de prę̨teritis tantùm intelligemus.74.23.
Banniti quibus comparentur.21.16.&.264.30.
Banniti res impunè offenduntur.21.19.
Banniti Imperij ſtatuta non faciunt.58.8.
Banniti vt occidi poſsint, qua tõne ſtatuto pmitti poſsit. 61. 43.
Banniti vxor impunè per adulterium cognoſci nõ poteſt.62.5.
Bannito ſi deferatur hæreditas, quis erit hæres.269.26.
Bannito implicitus eſt caſus condemnationis.681.41.
Bannitũ capiẽti an debeať pręmiũ, ſi ſtatutũ ille ignoret.67.39.
Bānitũ à familia iudicis cõprehẽſum, an liceat occidere.222.28.
Bannitorum reſtitutio ſtatuto conceſſa, an extendatur ad eos, qui poſt ſtatutum factum delinquant.157.16.
Barbari, alieni tantùm à nobis, an hoſtes, vel rebelles ſint, multùm intereſt.41.36.
Bartolus ſibijpſi contrarius.238.33.&.181.10.&.186.24.&.508.21.&.438.49.&.398.4.&.438.49.&.500.35.&.514.30.&.561.8.&.704.14.&.798.23.&.527.1.&.583.24.&.590.7.&.642.15.
Bartolus ſibijpſi repugnat, & in vtraq; opinione communiter approbatur.34.10.
Bartoli repugnantia compoſita.618.12.&.555.18.&.618.12.
Bartoli lapſus.367.28.&.55.37.&.477.26.&.479.19.
Bartoli opinio cõiter reprehẽditur. 14.11.&.23.19.&.35.46.&.54.13.&.191.40.&.192.40.&.179.33.&.216.2.&.308.20.&.398.5.&.438.27.&.622.28.&.703.7.&.834.21.&.860.42.
Bartoli opinio nouè expenſa defenditur, quæ communiter reprehenditur.807.15.&.601.9.&.807.15.&.860.5.
Bartoli, & Baldi, an Bartoli & alterius cõtẽtio fuerit, cùm Piſas miſſum eſt, vt ex Pādectis cõſtaret, q̃ vera lectio eſſet? 955.8.
Baſtardi filij qui.249.8.
Baſtardi nomen an iniurioſum ſit apud Gallos.250.20.
Beliſarius Iuſtiniani Dux Vandalos in Africa ſuperauit. In proœmio.3.45.
Bellum an ſit licitum eo ſolo, quòd à Principe indicitur, aut à populo, qui ſuperiorem non recognoſcit.31.40.&.32.10.
Bellum iuſtũ vbi eſt, licitè pretia redẽptionis capiuntur.791.7.
Bellum domini aduerſus ſubditos quando licitum ſit.31.43.
Bellum nullum licitum, niſi prouocatio præcedat.32.1.
Bella licita iure gentium introducta ſunt.31.34.
Bella illicita, an ſint ex iure gentium.31.34.
Bella licita quæ ſint.31.38.
Beneficiũ, quibus caſibus pleniſsimè interpretādũ nõ ſit.211.4.
Beneficium, à quo tempore vires habere incipiat.212.25.
Beneficiũ ne reddatur inutile, ſtricta interpretatio fit.211.38.
Beneficij vox dupliciter ſumitur.210.37.
Beneficij eccleſiaſtici interp̃tatio ſtrictiſsimè facienda eſt.211.35.
Beneficia, perpetua, an temporalia ſint?212.30.
Beneficia Principum legatis æquiparantur.213.32.
Beneficiorum interpretationis varia exempla.213.39.
Benignior interpretatio differt ab ea, quę ſine vitio fit.155.15.
Benignioris legum interpretationis exempla.154.15.
Berytus vrbs Phœnicię, incẽdio cõſumpta. In proœm.col.11.17.
Bona mea donando, an iura, & actiones donaſſe videar.216.29.
Bona aliqua quomõ nõ poſsit ſibi arrogādus reſeruare.280.41.
Bona arrogati, quatenus arrogatori acquirantur?286.40.
Bona arrogati quo iure ipſi reſtituantur?298.13.
Bona maioratus non præſumuntur.220.34.
Bonorum poſſeſsiones ius ciuile adiuuant.44.6.
Bonorum poſſeſsiones an delegari poſsint?506.14.
Bonorum poſſeſsio gratia litis cognoſcendæ, quæ?506.29.
Bonorum mobilium, & immobilium appellatione, iura, & actiones non continentur.216.33.
Bonorum poſſeſsionis decretum non delegatur.425.38.
Bonorum poſſeſsio per procuratorẽ agnoſci poteſt. 487. 44.
Bonorũ alicui⁹ publicano, iura, & actiones cõprehendit. 216.30.
Bonorum poſſeſsio cõtra tabulas, extra teſtamentũ eſt.963.38.
Bonorũ poſſeſsionẽ dare, ĩperij mixti, an iuriſdictiõis ſit?532.16.
Bonorum poſſeſsio decretalis, an locum hodie habeat.532.19.
Bonos efficere Iuriſconſulti quare cupiant, neq; dixerint innocentes.7.21.
Bonum, & æquum in vulgari ſignificatione æquitas eſt.5.38.
Bonum, & æquum ius ſcripto nullo comprehenſibile eſt.5.18.
Bonum non ſeiungi ab æquo.5.40.
Bonum, ideſt, vtile.6.4.
Brachiũ ſeculare iudex eccleſiaſticus, & eccleſiaſtici ſecularis implorat.611.22.
Buccillinus Francorum Dux à Narſete Iuſtiniani Duce ſuperatus. In Proœm.3.9.
Budæi annotatio non probatur.117.40.&.128.10.
Budæi, Zaſij, Haloandri diſpunctio notata.119.48.
Burgus quid ſit.55.35.

C.

CADAVER proſequentes, an in ius vocari poſſint?623.36.
Cæci perſona in pleriſq; legitima non eſt.277.45.
Cæci tranſigere poſſunt ſuper his, quæ teſtamento relicta ſunt.968.25.
Cæci teſtamentũ nõ vitiať, in quo hęredis inſtitutio nõ ꝓcedit. 980.40.
Cæleſtis vox ab Imperatoribus vſurpata. In Proœm.6.35.
Cæſa Maurorum lingua, elephas dicitur. In Proœm.2.27.
Cæſariana prædia quæ?490.6.
Cæſaris nomen cõmune Regibus Romanorũ. In Proœm.2.38.
Cæſaris procurator cur inſtitutus?476.33.
Cæſaris Procurator, & Procurator fiſci, an differant? 477.20.
Cæſaris legati, aliq̃n cũ poteſtate Cõſulari mittebanť. 444.32.
Cæſaris legatus, & Præſes, idem.442.40.
Cæſaris Procurator, hæreditatẽ illi delatā adire poteſt.487.27.
Cæſaris Procurator, Curator aliquando dicitur.489.26.
Cæſaris Procurator, cur deportare non poſsit?489.37.
Cæſaris Procuratore abſente, cuius ſit cognitio?477.12.
Cæſaris Procuratores, & fiſci, multi.477.46.
Cæſaris Procuratores non in vniuerſum, ſed vnius, aut alterius negotiationis.478.23.
Cæſaris Procuratori cur non liceat vendere?486.31.
Cæſaris Procuratoris quæ poteſtas?476.41.
Cæſaris Procuratoris in locum, qui hodie ſucceſſerũt.476.42.
Cæſares oẽs, qb⁹ Caij prænomẽ fuit, ferro perierũt. In ꝓœ.5.10.
Cæſares qui, & vnde dicti? In Proœm.2.13.&.24.&.240.18.
Caius Iuriſconſultus an errauerit in etymologia arrogationis. 272.20.
Caij ad leges libri quindecim.89.3.
Caij locus Inſtitut.lib.ij.149.5.&.275.26.&.lib.j.409.31.
Calamitas quid?226.8.
Calamitas propriè quæ dicatur?692.44.
Calculatores, & ſimiles, quæ ſtatuunt, in rem iudicatam non tranſeunt.667.39.
Calũniatoris quatenus interſit in ꝓpoſito hui⁹ Tituli. 648. 42.
Campionis, & partus longè diuerſa ratio eſt.245.1.
Campſores noſtri temporis, nummularijs ſimiles ſunt. 753.47.
Cancellare verbo, & non facto quando ſufficiat?923.17.
Candidati vnde dicti?356.23.&.377.31.&.383.17.
Candidati Principis duplices.383.23.
Canes ciuitatum qui à Bartolo appellarentur.68.14.
Canonici, an ſtatuere poſsint?57.11.
Canonici regulares, ſeruis, an liberis connumerentur?219.14.
Capax q nõ eſt legati, nõ erit etiā dati cauſa cõditiõis implẽdæ. 972.20.
Capitales pœnæ quatuor.236.30.&.336.33.
Capitales cauſæ quæ dicantur?715.43.&.726.40.
Capitalis cauſa quæ? 236.25.
Capitalis pœna quæ?236.27.
Capitalis pœnæ appellatione, deportatio intelligitur.236.35.
Capitalis pœna, & capitis, æquiparantur.226.38.
Capitalis fraus quæ?34.43.

Capitecenſi.16.18.
Capitis amputationis pœna, mortē naturalē cōprehēdit.236.39.
Capitis diminutione irritū teſtamētū qūo recōualeſcat.390.19.
Capitis diminutione publica iura non interuertuntur.344.15.
Capituli collatio quando Epiſcopi conſenſum requirat.57.24.
Caprarum appellatione, quando hirci contineantur.571.3.
Capſarius multa ſignificat.404.49.
Captioſæ tranſactiones quæ dicantur?966.27.
Captiuos vendendi conſuetudo vnde fluxerit?222.10.&.34.
Carceratus, an poſsit vocari in ius?623.12.
Carceratus quando dimitti poſsit.636.44.
Carcer cuſtodiæ, imperij, an iuriſdictionis ſit?544.4.
Carcer quadruplex.544.10.
Carceris perpetui pœna, cuius imperij ſit? Et eam pœnam laicis ſubditis à iudice eccleſiaſtico imponi poſſe.543.44.
Carceris priuati culpam contrahit, qui alium detinet, ne ad iudicium veniat.693.31.
Cardinalis legati à latere delegatus, an ſubdelegat?438.5.
Cardinalis ſi citet, reſcripti delegatorij inſertio, neceſſaria non eſt.641.33.
Cardinales legati, iure Pōtificio Procōſulib⁹ æqparant.443.22.
Cardinales, & Epi Præfectus Prætorio ſimiles non ſunt.361.42.
Caroli Imperatoris laus.110.31.&.209.20.
Caſa domui cōiuncta, an domus appellatiōe cōtineat.436.57.
Caſsius Longinus Iuriſconſultus quo tempore floruit?342.40.
Caſtrati adoptare non poſſunt, Spadones aliquando.273.10.
Caſtrenſe peculium non publicatur, ſi filius delinquat.846.4.
Caſtrenſia bona non publicantur, publicatis filij bonis.608.12.
Caſus rariſsimi non conſyderantur, rari conſiderantur.141.10.
Caſus quomodo probetur.692.47.
Caſu fortuito ſi amittat inſtrumētū, cui ꝓbatio incūbat?748.12.
Caſu delinquens, quomodo puniendus?134.28.
Cathedratici, qui olim anteceſſores. In Procem.7.15.
Cauſa capitalis quæ?236.25.
Cauſa iterabilis, multiplicationem faciliùs admittit.274.24.
Cauſa legibus cognita quæ?255.5.
Cauſa vbi ordinario iudici cōmittitur, delegatio nō eſt.504.20.
Cauſa, quæ ſemel in curia eſt, nunquam à curia exit.566.5.
Cauſa neceſſaria excuſat.694.1.
Cauſa libelli cuiuſmodi eſſe debeat?719.43.
Cauſa proxima in actione reali exprimenda eſt.719.47.
Cauſa remota in actione perſonali exprimi debet.719.53.
Cauſa proxima in actione perſonali an ſit exprimēda?720.18.
Cauſa falſa cōditionaliter, vel cauſatiuè ꝓlata, qñ vitiet legatū?
Cauſa cohærens legato quæ ſit?933.25. (933.23.
Cauſa in tranſactione alimentorum, ad quorum exempla requiratur.976.44.
Cauſæ ſummariæ.207.19.
Cauſæ criminales quando delegentur.427.19.
Cauſæ feudorum (niſi aliud in tractatu feudorum expreſſum ſit) iure communi determinantur.175.27.
Cauſæ cognitio in arrogatione qualis.317.34.
Cauſæ cognitio requiritur in præmio dando de publico.7.35.
Cauſæ emergentia quæ ſint.269.14. (281.44.
Cauſæ cognitio ī adoptiōe, emācipatiōe, & inſinuatiōe reqrit.
Cauſæ cognitio in adoptionibus quatenus adhibēda.284.42.
Cauſæ finalis īpedimētū magis obſtat, ꝗ cauſæ efficiētis.264.8.
Cauſæ, quæ iure actionis experiūtur, delegari poſſunt.426.20.
Cauſæ, quæ iudicis officio mercenario experiuntur, delegari poſſunt.426.21.
Cauſæ, quæ ad iudicis officium nobile ſpectant, & cauſæ cognitionem requirunt, delegari non poſſunt.426.23.
Cauſæ pecuniariæ, an delegentur?426.37.
Cauſæ meri, & mixti imperij ex cauſa abſentię, quatenus delegentur.427.28.&.495.47.
Cauſæ cognitio plena quando requiratur, quando pleniſsima, & ſemiplena.431.10. (501.24.
Cauſę cognitionē deſyderātia, mādati iuriſdictionē nō trāſeūt.
Cauſæ iuriſdictionis quando delegari non poſsint.497.32.
Cauſæ meri, & mixti imperij delegari non poſſunt, & quando poſsint.495.38.
Cauſæ meri, & mixti imperij propter iudicis occupationes delegari poſſunt.497.9.
Cauſæ meri, & mixti imperij per aſſeſſores, & conſultores expediri poſſunt.497.26.
Cauſæ mixti imperij an delegentur?508.13.
Cauſæ ſtatus, an ſint delegabiles.427.10.
Cauſæ infra tercentum aureos delegari poſſunt.550.15.
Cauſæ cognitio adhibenda eſt, vbicunq; iudicis auctoritas requiritur.629.40.
Cauſarum concinnatores qui ſint?431.43.
Cautela abundans quando non noceat.918.3.
Cautio & impuberi, & eius hæredibus præſtanda eſt, ſed & hæredibus tantùm præſtatur.298.20. (766.22.
Cautio ſi reperiē penes debitorē, an videaē debitū remiſſum?
Cautio ſi reperiatur penes alium quàm debitorem, an debitū videatur remiſſum?766.31.
Cautio in diem longiorem quæ ſit.671.17.
Cautio de vtendo fruendo ab hærede remitti poteſt.918.37.
Cautiōis redditiōe, debitū remiſſum vr.767.30. (918.14.
Cautionis de legatis præſtādis, & de vtendo fruēdo differentia.
Cautionis, & pignoris redditio, qua ratione differant?767.44.
Cautionem, vel ſatiſdationem de legatis pręſtādis legatarius, & teſtator remittunt.918.13.
Cautionem de vtendo fruendo boni viri arbitrio legatarius, & teſtator non remittunt.918.16.
Cautiones prætoriæ, vel iudiciales, an poſt litem conteſtatam peti poſsint?663.38.
Cautiones ante conditionis euentum, & ante diem venientē quando præſtentur.671.22.
Cedentis pactum, quando noceat ceſsionario?833.47.
Cedenti, an obijci poſsit quòd ceſsit?834.19.
Cenotaphium quid ſit?333.21.
Cēſeri peritia quo vero ſenſu dictum, nouè expoſitum.15.38.
Cenſores, & de eorum animaduerſionibus.114.23.
Cenſuales.285.29.
Cenſus Romæ qui primus actus.114.19.
Cenſus ſi redimatur, an ſit ſoluenda gabella?945.45.
Centenarij qui?475.25.
Centeſima poteſtas, Caſsiodoro quæ ſit?369.39.
Centeſimus lapis, terminus cognitionis Pręfecti vrbis.367.28.
Centumuiralibus cauſis Prætor præerat.387.6.
Centumuiri litibus iudicandis.119.37.
Certa iuriſdictio.150.10.
Certi condictio, & officium iudicis concurrunt.634.43.
Certi cōdictio competit ad petendū id, quod intereſt.644.59.
Certi condictio generalis, & actio de dolo concurrunt.912.26.
Certiorari quomodo quis poſsit?968.22.
Cerycia quæ ſint?335.30.
Ceſſante cauſa, quando ceſſat effectus?280.2.
Ceſſante neceſsitatis ratione, ceſſant quæ propter neceſsitatem permittuntur.708.48.
Ceſsio in iure quomodo fiebat?275.35.
Ceſsio bonorum, quando locum habeat?571.34.
Ceſsio quando neceſſaria non eſt, vt iura adquirantur?850.46.
Ceſsio qñ dicaē fieri ad cōmodū cedētis, vel ceſsionarij.834.12.
Ceſsionario datiua actio competit.787.43.
Childibius Iuſtiniani Dux. In Procem.3.39.
Chirographum, qua ratione probet pro ſcribente.923.8.
Chrianus q nō eſt, nō pōt habere adminiſtrationē publicā.1.33.

Chriſtiani tutor, quòd Iudæus non poſsit eſſe.1.36.
Chriſtiani omnes hodie ciues Romani.242.35.
Chryſippus, & pictores, Rhetoresq; antiquiores qualiter Iuſtitiæ imaginem depingebant.78.2.
Chryſippus, omnia verba ambigua dicebat.155.7.
Chryſippus philoſophus.138.25.
Cicatricis iudicium quomodo determinetur?709.42.
Ciconiariæ leges.15.23.
Citandi commiſsio ſola, an perpetuet iuriſdictionem?562.40.
Citandus quis eſt, vt ſe à mulctæ impoſitione defendat. 611.37.
Citare re & verbo, an poſsit iudex delegatus?535.5.
Citare an poſsit iudex ſubditos extra territorium?598.29.
Citari an poſsint maiores magiſtratus?622.17.
Citari an poſsint populi.624.30.
Citari in domo aliena quis poteſt.635.6.
Citari an poſsit quis in domo conducta?635.11.
Citari ipſo iure, aut ope exceptionis, varijs ex cauſis quædam non poſſunt.647.46.
Citatio neceſſaria eſt, quando aduerſarius lædi poteſt.321.10.
Citatio ad ſententiam requiritur, ad decretum nõ item.430.38.
Citatio an debeat ꝓcedere, etiã ad ſñiam interlocutoriã.430.16.
Citatio neceſſaria eſt multis caſibus ad ſententiam interlocutoriam.430.42.
Citatio ad ſententiam abſolutoriam, ab obſeruatione iudicij quando requiratur?431.7.
Citatio non remittitur, etiam ſi cauſa cognoſcenda ſit de plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicij.432.47.
Citatio quam præſcriptionem interrumpat?685.26.
Citatio an requiratur, quo tempore editiones fiant?749.1.
Citatio partis qñ nõ requirať in præſtatiõe alimentorum. 975.33.
Citatio nulla, an perpetuet iuriſdictionem delegati?504.38.
Citatio, an poſsit fieri in eccleſia?622.30.
Citatio ſua intereſſe putantium.633.25.
Citatio, an poſsit fieri in porticu, vel oſtio domus?635.9.
Citatio realis, & verbalis, in quo differant?635.36.
Citatio, an poſsit fieri in domus propriæ hortis?636.6.
Citatio realis, aut verbalis, an poſsit fieri in eccleſia?636.9.
Citatio in dubio permiſſa eſt.636.26.
Citatio ad diem feriatam non arctat.643.37.
Citatio facta tempore iuridico, an in feriatum tempus conferri poſsit, vel per contrarium?643.41.
Citationi iudicis delegati, ſicut & ordinarij in dubio parẽdũ eſt. (641.28.
Citatione an ſit opus, cùm litigatores præſentes ſunt.621.19.
Citationes corrumpens, qua pœna puniendus?569.41.
Citationes ad domum frequẽtiores, quàm in foro originis, aut contractus.594.19.
Citatus in dubio comparere debet.641.22.
Citatus non veniens quomodo puniatur?641.43.
Citatus an venire debeat, quis iudex cognoſcat?642.1.
Citatus quemadmodum probet ſe exemptum, & impeditum, ne ad iudicium veniret.650.17.
Citatum non venientem an excuſet iudicis abſentia? 644.13.
Ciuem Romanũ quẽ haberi, ſtatim atq; Romæ eſſet, abſurdũ (eſt.242.10.
Ciuiles diſſenſiones quæ? 116. 1.
Ciuilis obligatio duplex.37.38.
Ciuilis obligationis, & naturalis ſubſtantia diuerſa.37.45.
Ciuilis obligatio inter patrem, & filium, cur nõ cõſiſtat? 258.30.
Ciuilis actus, naturalem obligationem non tollit.609.33.
Ciuitas ex cauſa dominium ciui poteſt auferre.166.18.
Ciuitas metropolis quæ?414.48.
Ciuitatis pars, an poſsit facere ſtatuta?55.20.
Ciuitatis ſingulæ partes, veluti collegia ſunt.55.29.
Ciuitatis vna pars creare ſibi ſyndicum poteſt.55.42.
Ciuitatis vna pars ſi abſit, quõ ſtatuta fiãt.59.17. (112.25.
Ciuitatis vna pars, an poſsit facere ſtatuta ad deciſionẽ cauſarũ.
Ciuitate alicui conceſſa, iuriſdictio ciuitatis conceſſa eſt.368.25.
Ciuitate conceſſa, villæ, & vici concedi videntur.368.29.
Ciuitates bene munitę, Prooemijs non vtebantur.90.25.
Clariſsimatus dignitas.350.3.&.495.2.
Claſsici qui?16.18.
Claudicat contractus interdum quo ad tranſmiſsionem, interdum quo ad obligationem.942.36.
Claudicat contractus aliquando.974.40.
Clauſula Regis Enrici.353.34.
Clauſula derogatoria, proteſtationis cuiuſdam vice eſt.65.2.
Clauſula, non obſtante. &c. de præcedẽti tantùm, an de ſequẽti conſuetudine intelligenda ſit?193.30.
Clauſula, de plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicij, quæ ſolennia tollat?432.49.
Clauſula, auctoritate noſtra cognoſcat.560.20.
Clauſula, motu ꝓprio, & ex certa ſciẽtia, an per teſtes probari poſsint.604.17. (ſint.606.40.
Clauſula, nõ obſtãte, & clauſula, ex certa ſciẽtia, qñ neceſſariæ
Clauſula, qua teſtatores in conſtitutione maioratus vtũtur, vnde originem habeat?954.29.
Clauſula, rato manente pacto, quid operetur?994.18.
Clauſula ambigua ab altera, quæ clarior eſt, declaratur.896.50.
Clauſula, vt toties quoties cõtrauenerit actor in pœnã incidat, quid operetur.993.50. (22.7.
Clericus pro defenſiõe rerũ neq; occidere, neq; mutilare põt.
Clericus an poſsit eſſe Hermaphroditus?231.36.
Cleric⁹ etiã in minoribus cõſtitutus, nõ põt eſſe tabellio.10. 46.
Clericus, an poſsit eſſe fideiuſſor?639.26. (997.35.
Cleric⁹ paroch⁹, an extra territoriũ ſubditos poſsit abſoluere?
Clericus, an poſsit vocari in ius?632.11.
Clerici defendendi ſunt.22.23. (tradanť.22.29.
Clerici in flagranti crimine cõprehẽſi, iure detineri põt, vt Epo
Clerici exempti à iuriſdictione laicorum.192.27.
Clerici à ſecularibus delegari poſſunt.507.48.
Clerici; an poſsint filios adoptare?315.32.
Clericum citatio iudicis ſecularis non arctat.643.6.
Clericum includens, an in Canonem incidat?648.25.
Clericorum degradationes, ad quod imperiũ ſpectent.543.41.
Clericos iuriſdictiõi ſeculariũ an poſsit Papa ſubmittere.587.11.
Coaceruatio ſummarũ fit in fauorabilibus.826.40.
Coacta voluntas, voluntas eſt.589.19.
Codex inuerſo ordine hodie ĩ ſcholis exponiť. In ꝓœm.9.49.
Codex Iuſtiniani quo tempore compoſitus.66.31.
Codex Theodoſianus declaratur.108.40.&.109.35.&. 149.24.&.242.26.&.340.30.&.350.6. &.361.28.&. 388.16. &.402.36. &.429.16.&.465.9.&.478.2.19.&.479.2.
Codicillis contenta, hæredes ignorare præſumuntur.886.43.
Codicillis relicta an præſumať ignorare is, cui relicta ſũt?963.16.
Cœnacularij qui ſint?404.45.
Cœnacularius, & cœnaculariam exercere.770.53.
Cœnaculum quid ſit?404.46.
Coërctio modica, an poſsit delegari, Bartoli notata repugnantia.444.41.
Coërctio modica delegari poteſt.427.13.
Coërctio modica triplex eſt.500.22.
Coërctio modica, meri imperij eſt.544.33.
Coërctio modica, an tranſeat in delegatum.535.2.
Coërctio modica, ad imperiũ, an ad iuriſdictionẽ ſpectet?548.33.
Coërctio delictorum duplex. 135.10.
Coërctio magna delegari non poteſt.427.14.
Coërctio mediocris, an ſit delegabilis?427.23.
Coërctio, iuriſdictionis eſt.437.20.
Coërctio qua formula dicatur?135.23.
Coërctio verbalis, aut perſonalis.583.20.
Coërctio verbalis delegari poteſt.583.21.
Coërctio perſonalis, an delegari poſsit?583.23.

INDEX.

Coërctio perſonalis triplex. Et præter cæteros declaratũ quando ea delegari poſsit.583.28.
Cognati mulieris inhoneſtè viuentis, implorare iudicis officium poterunt, vt eam honeſtè viuere compellat.80.31.
Cognatio naturalis quæ?284.18.
Cognationem inter nos à natura inſtitutam, quo vero ſenſu dictum.23.38.
Cognatorum ſucceſsio ex iure naturali eſt.297.36.
Cognitio cauſæ.207.9.
Cognitio, & pronuntiatio de mittendo, cuius imperij ſit, & an delegabilis ſit?554.29.
Cognitio ſuſcepta dicitur per litis conteſtationem.545.16.
Cognitiones extraordinariæ.422.19.
Collectæ alienigenis ſpatio longi temporis per conſuetudinẽ inducuntur.181.4.
Collectores ſummi Pontificis, an ſimiles ſint Procuratori Cæſaris?478.43.
Collega an poſsit perficere cauſam cœptá corã collega?359.31.
Collega vnus impediens iuriſdictionem alterius, in edictum non incidit.615.25.
Collegia illicita, ædificia licita ſunt.35.3.
Collegia, an poſsint facere ſtatuta?54.37.
Collegij vnius ſtatuta, an in alio foro obſeruanda ſint?55.9.
Colono fructus vendente, dominus fundi cæteris emptoribus præfertur.952.49.
Columna Mæuia.256.43.
Columnæ, quibus ſtatuæ in foro imponebantur.256.40.
Comes rerum priuatarum qui?477.27.&.478.19.
Comitatus vnde dictus?368.13.
Comitatus quid ſit?368.6.
Comites in ſuis ditionibus ſtatuere poſſunt.56.43.&.497.21.
Comites ſimiles Præſidibus prouinciarum.56.49.
Comites qui dicuntur?368.13.
Comitis horreorum officium quale?729.47.
Commendatarij iudices delegari eſſe poſſunt.508.9.
Commendatio ſui ipſius ex cauſa licita eſt.413.4.
Commercia voluntaria, & non voluntaria.35.28.
Commercium dupliciter ſumi.35.23.
Commiſſarij cùm nominantur, omnium conſenſus requiritur, qui ad hoc conueniunt.824.18.
Committere, genus eſt.492.28.
Commodans duas res, & promittens tres, an teneatur præſtare quinque?28.21.
Commune quod eſt, meum eſt.680.34.
Communia de legatis, & ſimiles rubricæ, qua ratione ſic inſcribantur.323.28.
Cõmunia pluribus vt ſingulis, & pluribus vt vniuerſis.823.40.
Communis vſus loquendi in verborum ſignificationibus potiſsimùm attendendus.72.19.&.72.46.
Communis opinio quæ ſit.379.48.
Communis opinio ſingularibus naturali ratione præferenda eſt.380.20.
Communis opinio quando, & quomodo ſequenda.380.24.
Communis opinio an conſtituatur ex his, quæ incidenter dicuntur?380.38.
Communis opinio à numero, an ab au[illegible]orum dignitate æſtimanda ſit?380.44.
Communis opinio quibus caſibus ſequenda non eſt.381.28.
Communis opinio non probatur.140.29.&.185.21.&.459.28.
Communis opinio, niſi contra legem, aut rationem ſit, in dubio pro lege eſt.381.26.
Communis ſolutio eleuatur.851.27.
Communis opinio non placet.852.2.
Communis opinio aduerſus recentiores defenſa.864.30.
Communi opinioni locus non eſt in his, quæ lege, aut vera ratione conuincuntur.308.30.
Communes opiniones quare magis ſequendæ.380.6.
Communes animi conceptiones, ſiue Axiomata tria propriè apud nos.916.&.30.
Communes opiniones contrariæ.20.28.&.33.&.26.10.&.33.16.34 &.34.10.&.41.24.&.61.3.&.66.2.&.149.29.&.179.26.&.198.22.&.310.5.&.251.30.&.318.40.&.338.49.&.352.29.&.394.26.&.429 46.&.430.2.&.495.51.&.496.45.&.505.49.&.507.22.&.514.1.17.4.&.515.17.&.528.56.&.531.27.&.536.9.&.541.10.&.548.16.40.&.554.9.40.&.590.11.&.597.41.&.621.7.20.&.639.37.48.&.644.1.&.748.24.&.769.34.48.&.770.39.&.772.18.&.787.36 &.788.42.&.798.6.21.38.&.809.40.&.810.28.&.821.4.&.893.32.&.804.18.&.36.&.808.11.&.27.&.809.41.&.810.28.&.37.&.821.4.&.882.26.&.886.37.&.900.19.&.909.6.&.30.&.911.11.&.950.2.&.959.46.&.974.37.&.996.49.
Communes opiniones ſequendę potiùs ſunt, quàm aut ſingulorum, aut propriæ.242.20.
Communes quatuor opiniones contrariæ.563.23.
Cõmunes opiniones ſibi repugnãtes, noua cõſyderatio.566.34
Communes opiniones repugnantes.570.12.
Cōēs opiniones Canoniſtarum, & Theologorũ.587.5.
Communes rationes contrarię.605.28.
Communes expoſitiones contrariæ.611.38.
Communes intellectus ſex.613.28.
Communes duæ opiniones contrariæ.616.20.&.824.35.
Cōēs opiniões doctorũ iuris ciuilis & Canonici cõtrariæ.617.23.
Communes tres opiniones contrariæ compoſitæ.810.57.
Communes tres opiniones contrariæ.840.31.
Comparo ſimilitudinem ſignificat in ſubſtantia.232.1.
Cõpẽdioſa ſubſtitutio, qñ in directã, qñ in obliquã reſoluit.307.30.
Compendioſa ſubſtitutio verbis obliquis directis, an cõmunibus concepta ſit, quantum interſit.307.45.
Cõpenſatio ipſo iure actionẽ tollit, ſimplex pactũ, nõ item.933.4.
Compenſationis effectũ cur obligatio naturalis producat.35.5.
Compilatores iuris ciuilis.354.14.&.400.30.
Compromittere de rebus ad Remp. pertinẽtibus an ij poſsint, qui res eius adminiſtrant?892.13.
Compromittere culpa eſt.851.17.
Cõpromiſſum vnius ex duobus reis credẽdi, alteri nocet.851.11.
Cõpromiſſũ an fieri poſsit ſup reb[us] reſtitutioni ſubiectis?892.16
Compromiſſum non fit ſuper re liquida.987.19.
Compromiſſo, compromiſsi effectus.681.42.
Compromiſſa quando ſucceſſoribus noceant?892.24.
Compromiſsis vt decidantur cauſæ conſanguineorum, lege fieri poteſt.144.47.
Conatus regulariter non punitur?602.38.
Concilij generalis auctoritatẽ cõſuetudo nõ labefactat.201.14.
Concinnatores cauſarum qui ſint?433.43.
Concluſione quando opus non ſit?718.26.
Concubina amici domicilium an ſequatur?594.39.
Condemnare poteſt, qui & abſoluere.418.10.
Condere leges, an liceat alij, quàm Principi.52.28.&.146.13.
Condictio indebiti cur nõ detur ad acceſsiones naturales.38.13.
Condictio ex ſtatuto quando detur.75.17.
Condictio ex moribus, ſiue conſuetudine.183.44.
Condictio ex lege, ex legis ciuilis diſpoſitione oritur.685.25.
Condictio ex lege, datiua actio eſt.787.46.
Conditionalia iura an publicentur?609.18.
Conditionalis diſpoſitio ſit an pura reſolubilis ſub cõditione quantum interſit.704.18.
Conditionalis cõtractus, an à pacto nudo veſtiatur?806.27.
Conditio pro matrimonio.232.47.
Conditio pro illicito concubitu.233.12.
Cõditio, ſi pepererit, differt ab illa, ſi habuerit filios.240.19.
Conditio, ſi volet, appoſita in legitima, an impediat tranſmiſsionem ex potentia ſuitatis?307.10.

Conditio, ſi Titio indigno nupſerit, quo ſenſu durior ſit, quàm illa, ſi non nupſerit.7.44.
Conditio tacita, an impediat obligationis, actioniſq; natiuitatem?772.42.
Conditio tacita, an tranſmiſsionem impediat?772.45.
Conditio quando retrotrahitur.845.38. (875.23.
Conditio ſi fiat melior cõtrahere poſſunt, qui aliâs prohibẽtur.
Conditionis tacitæ triplex ſpecies.772.50.
Conditionis ſpes, an habeatur loco implementi?806.47.
Conditionem ſuam quòd quis facto ſuo, an caſu mutet, multùm intereſt.299.37.
Cõditione pẽdẽte, an pactũ aliquo modo veſtiri poſsit?806.44
Conductor ad decennium, ius in re habet.955.22.
Conductor ad decennium, poſſeſſor eſt.955.26.
Conductoris ad longum tempus vtile dominium, à iure ciuili originem trahit.33.6.
Confeſsio coram vno iudice facta, an poſsit ab alio mandari executioni.359.42.
Confeſsio patris multũ facit, vt quis filius eius videatur.263.2.
Cõfeſsio facta corã magiſtratu municipali, quid operet?584.6.
Confeſsio extra iudicium operatur, vt reus ſubijci poſsit tormentis.584.10.
Cõfeſsio patris filio, dñi ſeruo quatenus nocere poſsit.679.42.
Confeſsio ex cauſa liberationis, pactum inducit.885.4.
Confeſsio non ſimiliter in iure perſonali vt in reali pactum inducit.885.10.
Confeſsio ſine cauſa fauore liberationis valet.899.40.
Confeſsio in libro rationum facta, qñ creditori p̃iudicet?900.7.
Confeſsio ex cauſa obligationis abſenti facta, an proſit illi iure Canonico?900.12.
Confeſsio ex cauſa obligatoria, quatenus proſit abſenti?900.31
Cõfeſsio ex cauſa obligatoria ſatis eſt, vt reus ſubijci poſsit tormentis, quamuis abſente parte confiteatur.900 34.
Confeſsio extra iudiciũ abſente parte facta, qñ noceat?900.43.
Confeſsio iurata fortior eſt.900.45.
Confeſsio geminata potentior eſt, quàm ſimplex.900.46.
Confeſsio ſine cauſa, quando confitenti non noceat?900.49.
Confeſsio iudicialis ſine cauſa confitenti nocet.900.52.
Confeſsio iudicialis vt ſit, quæ requirantur?901.2.
Confeſsio iudicialis cur plus noceat?901.6.
Confeſsio extraiudicialis ſine cauſa non nocet.901 8.
Confeſsio ſine cauſa, indiſcreta vocatur.901.9.
Confeſsio ſine cauſa ad liberandum confitenti nocet.901.10.
Confeſsio facta in inſtrumento guarentigio, an noceat confitenti?901.20.
Confeſsio iudicialis habet executionem paratam.905.19.
Cõfeſsio rei, inducit renũtiationis defenſionũ validitatẽ.918.53.
Confeſsio irreuocabilis eſt, cùm poſt terminum à iudice ſtatutum quis confitetur.919.1.
Confeſsio probatur per receptionem epiſtolæ.921.30.
Confirmans quando videatur dare?320.37.
Confirmans quando det?559.37.
Confirmatio officij in annum ſequentem, omnium cõſenſum exigit.824.27.
Confirmatio duplex.559.46.
Coniuncti qui ſunt, inuicem ſe honorare tenentur.877.15.
Coniunctio etiã viri & vxoris, ſi non fiat gratia prolis ſuſcipiendæ, non eſt ſecundùm naturam.136.25.
Coniunctionis appetitus, à iure naturæ.13.2.
Conqueror verbum, concluſionis vim habet.718.28.
Conſanguineus à conſanguineo conuentus, qualemcunque fideiuſſorem iudicio ſiſti accipiat.645.28.
Conſanguinei quando in cauſis conſanguineorum teſtes eſſe poſsint?645.46.
Conſanguinei creditoris circa remiſsionem debiti faciendam præferuntur.952.5.
Conſanguineo proximiori iura offerendi conceſſa, vnde originem habeant?952.18.
Conſcientia quomodo ſumatur.450.8.
Conſcientia duplex.450.16.
Conſcientiam ſequi poteſt iudex, cùm partium probationes pares ſunt.454.7.
Conſcientiam ſequi iudex poteſt, cùm probatio variat.454.13.
Conſenſui error, an metus magis contrarius?589.14.
Conſenſus populi vt appareat, tractatus ſucceſsiuus requiritur.183.35.
Conſenſus tacitus in conſuetudine inducenda, ex quibus colligitur?183.30.
Conſenſus parentum in matrimonio an requiratur?232.41.
Conſenſus cauſa eſt efficiens matrimonij.267.6.
Conſenſus omnium omnino electorum requiritur, cùm iterũ quis eligendus eſt.59.13.
Cõſenſus in matrimonio & à iure gentiũ, & à iure naturæ.13.14.
Conſenſus quando præſtandus.57.20. (59.27.
Conſenſus circa ſtatuta facienda, an poſsit adhiberi ſeparatim
Conſenſus tacitus, quibus modis ſignificetur.759.31.
Conſenſus generis vox eſt.761.7.
Conſenſus, quando ſeparatim præſtari poſsit.823.33.
Conſenſus cuiuſmodi eſſe debeat in reſoluendo contractu emptionis?945.38.
Conſenſus iuris, an facti ſit?864.15.
Conſequentiæ quæ dicantur? Et de huius vocis varijs ſignificationibus.151.11.
Conſequentiæ curſus qui? In Procem.8.32.
Conſeruatio propriæ ſpeciei à iure naturæ eſt.12.40.
Conſeruatorum cognitio, ſingularia multa habet.504.14.
Conſiliarij Principum, Patricij ſunt.355.9.
Conſiliarij, & Decuriones ciuitatum, canes ciuitatum à Bartolô appellantur.68.14. (518.29.
Cõſiliarij pro aſſeſſoribus. Et quæ præterea hæc vox ſignificat.
Cõſiliũ ciuitatis cuiuſq;, an habeat facultatẽ legis cõdẽdę.145.43
Conſilium Romæ, & in prouincijs.359.2.
Conſilium quid ſit?502.12.
Conſilium non obligat actiuè aut paſsiuè.889.41.
Conſtans in homine nihil eſt.76.45.
Conſtans voluntas, cur dicatur Iuſtitia?77.45.
Conſtituens ſe poſſeſſorem nomine alicuius, an ab ea conuentione nudo pacto recedere poſsit?948.12.
Conſtitutio genus eſt.208.10.
Conſtitutum, an ſit legitima conuentio?777.47.
Conſtitutum qua ratione actionem producat?809.37.
Conſueta quæ dicantur?140.10.
Conſuetudo iudicibus probanda eſt.75.35.
Conſuetudo, & priuilegium ciuitatis ad villas, municipiaq; ciuitati ſubiecta extenduntur.138.20.
Conſuetudo loci, in quo caſu tractatur, inſpicienda eſt.174.15.
Conſuetudo, quæ præter legem eſt, legem imitatur.174.17.
Conſuetudo contra legem.174.23.
Conſuetudo de ſimilibus ad ſimilia cur extendatur?176.15.
Conſuetudo curiæ Imperialis, aut Regiæ, quando ſpectanda eſt.176.33.
Conſuetudo vrbis Romæ duplex eſt, ſpecialis, & generalis.176.37.
Cõſuetudo Curiæ Romanæ quatenus Hiſpanię ſeruãda.176.39
Conſuetudo quid ſit.177.21.
Conſuetudo, quòd ab inſtituto differat.43.8.
Conſuetudo, vſus, mores, in quo differant.177.26.
Conſuetudo, & forum, in quo differant?178.14.
Conſuetudo, & præſcriptio quomodo differant?178.20.
Conſuetudo vt inducatur, tria exiguntur.179.20.

Conſuetu-

INDEX.

Conſnetudo vno ictu inducta, ficta conſuetudo appellanda eſt.179. 45.

Cōſuetudo inducitur per actus extra iudiciū, non minus, q̄ per iudiciarios.180.1.

Cōſuetudo p actus frequētes inducitur in omni cōtractu.180.6.

Cōſuetudo in ijs, quę principib' reſeruanſ in ſignū excellētiæ, nō inducitur niſi tēpore, cui' initij memoria nō extet.180.43

Cōſuetudo, an tm̄modo illa dicēda, quæ præſcripta eſt. 181.14.

Conſuetudo an impediatur per actus contrarios factos infra decennium?181. 34.

Conſuetudo ficta, plus quàm vera aliquādo operatur.181. 40.

Conſuetudo præſcripta, per non præſcriptam tollitur in cauſa poſſeſsionis. 181. 43.

Conſuetudo nondum præſcripta, an impediatur per actus cō-trarios infra decennium?182.2.

Conſuetudo an impediatur, ſi pauciores actus pro conſuetudine, plures contra eam infra decennium fiant?182.7.

Conſuetudo primogenitos præferendi.182.12.39.&.187.27.

Conſuetudo in iudiciarijs, an impediatur per actus contrarios? 182. 23.

Conſuetudo an inducatur, ſi plures ſententiæ infra decenniū prolatæ ſint, neque tamē executioni traditæ fuerint? 183.38.

Conſuetudo per ſententias quomodo inducatur.184.14.

Conſuetudo an inducatur per arbitrorum ſententias? 184. 41.

Conſuetudo qualiter in iudicium deducatur. 185. 28.

Cōſuetudo aliquādo tribuit ius agendi, aliq̄do excipiēdi.185.30.

Conſuetudo qualiter probetur per ſcripturas. 186. 30.

Conſuetudo in ſcriptum ſuperioris iuſſu redacta, probatur per libri aperturam.186. 34.

Conſuetudo quomodo probetur per acta publica iudiciorū. 187.10.

Conſuetudo per ſententias quomodo probetur.187.23.

Conſuetudo primogenitos præferendi quomodo probetur per ſententias.187. 26.

Conſuetudo per acta extra iudiciū quomodo probetur. 188.5.

Conſuetudo vt inducatur per actus extra iudiciū, plures actus requiruntur.188 9.

Conſuetudo per teſtes quomodo probetur.188. 11.

Conſuetudo minores, & furioſos ligat.189.5.

Conſuetudo, an liget exteros in delictis.189. 9.

Conſuetudo in contractibus an liget exteros.189.28.

Cōſuetudo domicilij mariti attēditur circa lucra dotalia.189.37

Conſuetudo loci contractus attenditur circa lucra inter ſponſum & ſponſam. 190.2.

Conſuetudo in teſtamentis an liget exteros?190.40.

Conſuetudo, vt teſtamētum fieri poſsit coram tribus teſtibus, valida eſt. 191. 9.

Conſuetudo circa numerum teſtium in teſtamentis, an liget alienigenas?191.16.

Conſuetudo aduerſus priuatum ex iuſta cauſa induci pōt.192.2

Conſuetudo Patriarchis, & ciuitatibus priuilegia dat. 190. 48.

Conſuetudo Patriſſ. in ſua domo, quomodo attendēda.181.43.

Conſuetudo loci inſpicienda eſt, cùm tractatur quæſtio iuris, quod ex re deſcendit.192.11.

Conſuetudo ne domus niſi ad certā altitudinē eleuētur.192.14.

Conſuetudo, an liget vbique locorum?193.1.

Conſuetudo, aut ſtatutum non valet, cui lex reſiſtit.193.28.

Conſuetudo, an vincat rationem, aut legem?193.50.

Conſnetudo mortuos intra vrbem ſepeliendi.194. 21.

Conſuetudo ſcripta, & non ſcripta.195.42.

Conſuetudo inducitur per actus extra iudicium, ſicut & per iudiciarios.195.14.

Conſnetudo, eſt confirmatio taciti conſenſus per lapſum temporis.195.25.

Conſuetudo, an debeat eſſe præſcripta?196.27.

Conſuetudo in ſcriptum redacta, conſuetudiniſne naturam retineat, an iuris ſcripti?197.47.

Conſuetudo in ſcriptum redacta, conſuetudo eſt.198.11.

Conſuetudo, leges, teſtamenta, contractus, & omnes diſpoſitiones interpretatur.195.21.

Conſnetudo inducitur per actus factos in iudicio, vel extra iudicium.200.17.

Cōſuetudo cōtra ius, aut contra rationē naturalē nō valet.201.2

Conſnetudo contra rationem ciuilem, an valeat?201.6.

Conſuetudo contra rationem non extenditur.201. 14.

Conſuetudo contra ius ſcriptum an valeat?201.17.

Conſuetudo oneroſa an valeat?201.19.

Conſuetudo iniqua, à pœna legis excuſat, ab æterna, ſiue diuina non excuſat.201.20.

Conſuetudo, quæ non ratione inducta eſt, etiam ab ignorante legiſlatore ſublata videtur.201.49.

Conſuetudo poteſt auferre dominium priuatis. 256. 35.

Conſuetudo inducere poteſt, vt cauſæ meri, & mixti imperij delegentur.497.14.

Conſuetudo vt partes aſſeſſoribus ſalarium ſoluant, in foro cōſcientiæ vix tuta eſt. 521.13.

Conſuetudo vendendi captiuns, vnde fluxerit? 222.10.&.34.

Conſuetudo cuiuſmodi conſenſum exigat.184.30.

Conſuetudo in criminalibus, & ciuilibus cauſis quo iure producatur.186.14.

Conſuetudo mixta clericorum, & laicorum.193.45.

Conſuetudo facit probationem haberi pro legitima.735.36.

Conſuetudo loci quemadmodum circa ferias attēditur. 710.31.

Conſnetudo attēdenda eſt magis, quàm declaratio iudicis circa diem de iudicio ſiſti.662.20.

Conſuetudinis virtutes eædem, quæ & legis.143.35.

Conſuetudinis officium triplex.174.4.

Conſuetudinis ſecundùm legem quæ virtus.174. 19.

Conſuetudinis ſimilia quando ſpectanda.174. 26.

Conſuetudinis proxima cauſa, conſenſus eſt: remota, vſus, & mores.177. 28.

Conſuetudinis appellatione, in dubio intelligimus de præſcripta.181.32.

Conſuetudinis effectus triplex.188.45.

Conſuetudinis variæ appellationes.195.36.

Conſuetudinis officia quę ſunt.195.45.

Conſuetudinis in ſcriptum redactæ quæ vtilitas? 198.11.

Conſuetudinis cauſa duplex, proxima, & remota.196.46.

Conſuetudinis effectus interpretatio eſt.199.20.

Conſuetudinis, an legum ſimilia magis ſpectanda.199.34.

Cōſuetudinis p̄ſcriptio interrūpitur per actus contrarios.200.13

Conſuetudini cōtradicere populus quomodo dicatur? 182.29.

Conſuetudini non repugnat, q̄ in ſcriptum redacta ſit. 197.34.

Conſuetudinem quot actus inducant?179.23.

Conſuetudinem an inducant plures actus eadem die, aut eodem tempore facti?183. 33.

Conſuetudinem non impedit reſtitutio in integrum fauore minoris conceſſa.184.6.

Conſuetudinem per ſe populus inducit, qui iuriſdictionem habet à Principe conceſſam.53.46.

Conſuetudine inductum, vt ſalaria à municipijs ſine principis licentia inſtituantur, & an probanda ſit?522.13.

Conſuetudine non acquiritur laicis iuriſdictio, vt in ſpiritualibus ſtatuant.60. 29.

Conſuetudine an poſsit induci, vt primogeniti in ſucceſsione præferantur.182. 42.

Cōſuetudine an poſsit tolli prorſus legitima filiorum? 187. 43.

Conſuetudines, & ſtatuta à iure communi interpretationem recipiunt.174.20.

Conſuetudines, & iura municipalia, an ligent ignorantes? 189.24.

Conſuetudines per legem quando abrogentur?194.20.

Conſuetudines & iura municipalia, an ligent ignorantes? 189. 24.

Conſuetudi.

Conſuetudines,& ſtatuta ciuitatis, au ligent eos,qui in ſuburbijs ſunt.268.30.
Conſuetudines feudorum.197.43.&.198.11.
Couſularis dignitas à patria poteſtate an liberet?174.1.
Conſularis poteſtas cur inducta?113.39.
Conſulares qui dicerentur.117.35.&.341.30.
Conſul hoc aono,Proconſul erat ſequenti.407 23.
Conſul,et dies hodie in inſtrumentis non ponuntur.723.2.
Conſulatus Imperatorum honoratij magis, quàm in actu. In Procem.11.29.
Conſulatus vbi peteretur.356.20.
Conſules quo tempore creati.355. 40.
Conſules ſuffecti.128. 31.
Cooſules à Regibus parum differebant.355. 46.
Conſules vnde dicti?356.13.
Conſules quas pecunias ſpargebant.357. 7.
Conſules quidam ordinarij,quidam ſuffecti.128.32.& 357. 15.
Conſules,an habuerint ius contentioſæ iuriſdictionis.359. 9.
Conſules quot faſces haberent. 439. 45.
Conſules conſtituoonibus Imperarorum adſcriptos habere quantum referat. 67.15.
Cooſulũ auctoritas, & poteſtas,Principum tempore immiuuta eſt.356. 28.
Conſulum proceſſus ſeptem.357.2.
Conſulum legati.407.41.
Contenti fuerunt,cùm io inſtrumento dicitur,pacti nudi coouenóo ſignificatur.763.14.
Conteſtatio litis ad ſenteutiam requiritur, non ad decretum. 429.27.
Conteſtatio litis,an requiratur in cauſis ſummarijs. 433.9.
Conteſtatio litis,an prorogeriuriſdictionem delegati? 507.25.
Cooteſtatio litis in criminalibus quàm in ciuilibus cur magis permiſſa?471.47.
Coutinuatio tituli, libri,legis.217.29.
Continui,diſcontinuiq; differentia,in præſcriptione,noo in cõſuetudine locum haber.179.2.&. 180.36.
Cõtractu ſublaro,an tollatur pactũ ei' cohærẽtia veſtirũ.807.2.
Contractu prohibito, an fieri poſsint tranſactio,& pactum de non petendo.958.4.
Contractus Principis,pro lege.208. 19.
Contractus Principis,an liget eius ſucceſſorem?208. 20.
Cootractus ciuiles quatuor.38 46. (418.43
Cootractus inter iudicem & ſubditũ regulariter prohibiti ſunt.
Contractus innomiuati teſpectiui à non reſpectiuis io quo differunt?763.30.
Contractus propriè qui ſint?763. 52.
Coutractus iuris gentiũ legitimi largè appellati poſſunt.777.10
Contractus nominati ab innominatis in quo differant? 781.38. &.784.51. (784 20.
Contractus nominati qui ſunt,qui ſtatim actionem producãt?
Contractus proprij,improprij,improprijſsimi.784.42.
Contractus innominati à nominatis in quibus differãt?784.51.
Contractus innominati debiliores ſunr.784.52.
Cootractus innominati incerti dicuntur.788.27.
Contractus innominati,quibus nominatis ſimiles ſint.788.20.
Coutractus in dubio cenſetur innominatus.788.24.
Contractus à forma ioeundi,an à forma implendi denominentur?788. 32.
Contractus innominati,cauſæ implementum requirũt.795.52.
Coutractus innominati, an iure Canonico actionem producant 799.20. (809.34.
Cõtract' à cõſuetudine inducti, nominati, au innominati ſint?
Contractus,qui te celebrãtur,vltra rẽ locũ nou habenr.927.40
Contractus,& diſtractus eiuſdem naturæ ſunt.763.22.&.940.35
Contractus innominati per modum,au per conditionem coucipiantur?948.8.
Contractus nominati certos fines habent.958.13.
Contractus nominati quomodo impleantur.958.22.
Cootractus nominati quidã rei implemẽtũ deſyderant. 958.26.
Cõtract' innominati reſpectiui à nõ reſpectiuis differũt.958.43.
Contractus innominatus ex interuallo vitiatur.890.12.
Cõtract' innominati nõ reſpectiui,à reſpectiuis differũt.890.30.
Contractus innominati interdũ vnius tantũ gratia fiũt. 890.36.
Contractus innominati non per modum tãtùm, verùm & per conditionem concipi poſſe. 911. 5.
Coutractus inuominati à modo implendi,an à modo ineundi iudicentur?912.3.
Coutractus innominatus,facio vt des,aliquando actionem de dolo,aliquando præſcriptis verbis producit.912.13.
Coutractuum,& legatorum differentia.845. 35.
Contractuum,& teſtamentorum differenoa in propoſito, an vera ſit?537.12.
Contractuum innominatorum materiam an faciat ceſſare ſtipulatio interpoſita.765.11.
Contrahentium voluntas facit, vt quæ ad reſoluendum fiũt, actionem producant 948.31.
Contumacia quæ requiratur, vt edicto,Si quis ius dicenti oon obremperauerit.locus ſit.619. 47.
Contumacia an ſit delictum?620.26.
Contumax non eſt, qui in iudicio non ſtetit, cùm ſecundùm ſtilum curiæ citatus nou fuit.178.4.
Conueniendi facilitas,quibus modis conſiderari poſsit.652.27.
Conuentio publica cur oon ſubdiuiditur?774.32.
Conuentio,q̃ ad reſoluendũ tendit,actiooẽ nõ inducit.948.27.
Conuentio,cuius inteutio eſt actionem producere, ad exceptionem non proficiet.948. 29. (tur?762.23.
Conuentionis deſcriptio,& etymologia,qua ratione hic ponũ
Cõuẽtiõis appellatio,pactũ,an ſtipulationẽ cõprehẽdat?762.32
Conuentionis verbum generalius eſt, quàm pacti.764.3.
Conuentiones quædã nominatę,quædã innominarę.764.47.
Conuenóones turpes,an à lege permitti poſsint?794.37.
Conueutiones oaturalirer futurum rempus reſpiciunt.899.25.
Conuentiones regulariter iure communi executionem paratam non habenr.904. 26.
Conuerſatio nimia an pariat contemptum?474. 16.
Copula poſita inter duo diuerſa,quid operetur?482.6.
Copula inter diuerſa quando ponatur.760.47.
Cornicum oculos configere, quid ſit.111.19.
Corpore luit,qui non habet in bonis.571. 31.
Correctoria adminiſtratio.465. 20.
Correctoria interpretatio, an habeat locũ in ſtatutis? 70.51.
Correctoria,& exorbitãtia iura ex rõne exp̃ſſa extẽdũt.990.29.
Corrector locum tenentem, & cæteros ſuos apparirores iure puuire poteſt.338.10. (nit.571.9.
Correctoris ꝑpoſitio an valeat,cũ ꝑponẽdo corrector eſſe defi
Correctores,an differant à Præſidibus?464. 27.
Correctores diuerſarum prouinciarum.464. 33. (388.40.
Correctores hodierni ciuitatũ,an Prętorib' ſimiles ſint?388.40.
Correctores ciuitatũ quomodo ſtatuant. 600. 49.
Correctorũ apparitores,qui vulgo Alguaziles vocãtur. 405. 2.
Correctoribus ſalaria queadmodum præſtitui debeant. 52. 22.
Correlatiua etiam pœnę reſpectu eiuſdem naturæ ſunt.941.31.
Correlatiui caſus faciliùs exrenduntur.884.49.
Corruptela quæ ſit?101.9.
Corruptores ſecundùm rigorem puniendi ſunt.475.41.
Creditor debitori quando leget.304.31.
Creditor debitoris perſonam repreſentat.732.23.
Creditor debitorem cogere poteſt,vt faciat, vel reficiat inſtrumentum.966.34.
Creditor hæreditatis iacẽtis curator bonis dari poteſt. 915.13.

Creditor aliquando debitoris ſui quaſi procurator eſt.935.6.
Creditoris pacto fieri poteſt, ne debitor alienet.955.11.
Creditoris, an debitoris electio ſit quantum referat? 871.17.
Creditori tacita pactio nocet, cùm agit aduerſus eum, qui nomen eius acceperat.907.11.
Creditori inuito fieri pro debitore ſolutio poteſt.907.24.
Creditore inuito qui non habet in bonis, in corpore non luit. 571.35.
Creditorum maior pars, quando minori præiudicet. 825.1.
Creditoribus quando noceant pacta interpoſita inter emptorem hæreditatis, & venditorem 907.2.
Credulus quatenus quis eſſe poſsit. 684.5.
Crimē ciuiliter, an criminaliter intendatur, multū refert.446.15
Crimina plura quando coaceruari poſsint.580.4.
Criminum cognitio an videatur conceſſa in mandato generali?169.11.
Criminale iudicium dicitur, cùm pœna pecuniaria fiſco applicatur. 135.17.
Criminalis cauſa ſi ſit, extrahi quis de domo poterit. 636.28.
Criminales cauſæ quando delegentur.427.11.
Criminales cauſæ, an feriatis diebus tractari poſsint? 714. 11.
Cuculi homines, quorum adulteræ vxores ſunt, qua ratione dicūtur.14.43.
Culpa quæ delictum præcedat, magni intereſt.134. 24.
Culpa futura remitti poteſt.867.5. (867.20.
Culpa latior in depoſito, dolum, an culpam latam ſignificet?
Culpæ incendij præſumptionem quæ excludant. 403. 10.
Cumulentur tempora ad quos effectus.580. 25. (580.5.
Cumulatio an fieri poſsit, cùm cauſa plures ſpecies continet?
Cumulatio, & coaceruatio ſummarū quādo locū habeat.580.10
Curator pro Procuratore, & per contrarium.519.34.
Curator rebus magis, quàm perſonæ datur.277.38.
Curatoris auctoritas in adoptione cur non requiratur? 277.38.
Curatores operum qui fuerint.421.39.
Curatores Reipublicæ qui fuerint.519. 41.
Curatorum appellatio, quos hîc comprælendat?915.19.
Curiæ triginta Romæ.108.3.
Curiæ dominicales, & feuda.108.6.
Curiales.340.33.
Curiatæ, & centuriatæ leges.108. 8.
Cuſtodiæ pro hominibus cuſtoditis, & his ſimilia. 418.1.

D.

DAMNA & intereſſe, probata violentia, actoris iuramento probantur.719. 38.
Damnatus voti qui.470. 20.
Damnum irreparabile ſi immineat, iuris regulæ ceſſant.21. 28.
Dāni infecti cauſa à noxali iudicio differt. 684. 16.
Damni infecti cauſa à noxali, qua ratione differat?679.36.
Dandi obligationes firmiores, quàm faciendi.796.11.
Dare, & mandare, quatenus differant.492.32.
Dat aliquis nonnunquam quod non habet?26. 6.
Data libri, ad præcedentia omnia refertur. 740. 44.
Datio cohæredis extranei tranſmiſsionem ex vi ſuitatis non impedit.306.33.
Datio cohæredis, tacita ſubſtitutio, vi ipſa eſt. 306.35.
Datiui abſolutū conditionem faciunt.947.3.
Datum cauſa conditionis implendæ, quid ſit?972.4.
Debiti remiſsio quādo non inducatur cautione reddita?767.53
Debiti probationē niſi per teſtes fieri poſſe pacto induci non poteſt.919.10.
Debitor ſuſpectus capi poteſt diebus feriatis.709. 39.
Debitor inuitus non ſolùm ſolutione, verùm etiam obſignatione, & oblatione liberatur.907.22.
Debitorem ſuſpectum iudex delegatus capit.535.32.
Debitores hæreditarios quēadmodum hæres cōueniat.989.47.
Debitoris ſcientia quando noceat ceſsionario?834.3.
Debitoris extranei pactū, qñ extraneo ꝓſit, vel noceat.849.13.
Decedere quid ſit? 414. 16.
Decemuiri legibus.12. Tab. componendis.109.30.
Decemuiri Stl.ind.119. 47.
Decennium ad conſuetudinem inducendam, à quo tempore currere incipiat?180.40.
Deceſſor qui. 414. 19.
Decimæ, miniſtrorum eccleſiæ alimenta ſunt. 975. 27.
Deciſione opus eſt.198.25. &.348.22.
Deciſiones Rotæ in cauſis eccleſiaſticis plenæ auctoritatis apud Hiſpanos ſunt.145. 43.
Deciſiones Iuſtiniani quinquaginta.66.30.&.57.
Declaratio congrua quæ ſit.71.46.
Declaratio, quæ poteſt ſumere variationem ex tempore, non poteſt fieri ante tempus.57.30.
Declaratio, an trahatur retro.396. 35.
Declaratoria interpretatio, an habeat locum in ſtatutis.71. 36.
Decretales epiſtolæ vnde dictę.207.14.
Decretum cōtra ius partis interpoſitū, ipſo iure nullū eſt.86.24
Decretū alienationis bonorū minoris, delegari nō pōt.425.30.
Decretum ſecundum delegari non poteſt.425.33.
Decretum variè accipitur.429. 20.
Decretū in quo differat, præcipuè à diffinitiua ſentētia.429.24.
Decretum quando gratis interponendum.429. 34.
Decretum primū & ſecūdum citatio præcedere debet.430. 39.
Decretū interponi qui petit, cauſam exponere debet. 976.45.
Decreti primi interpoſitio delegari poteſt.426.18.
Decreti, & ſententiæ multæ differentiæ.429.27.
Decreta Principum vnde dicta. 207.10 (58.40.
Decreta ex tabella minimè eſſe recitāda, quē ſenſum habeat.
Decreta ſicut obligationes ad hærèdes tranſeunt.656.27.
Decuriones qui?146.2.
Decurionum decreta. ibidem.
Defectus perſonę, an actionis ſit, multùm intereſt.652.47.
Defendere alterum non cogimur regulariter iure fori. 25. 26.
Defendere qui alium tenetur in foro conſcientiæ.22.30.
Defendere alium gratis regulariter quis non cōpellitur. 791.13.
Defenſio licita omni iure humano.20.16.
Defenſio licita iure diuino.20.19.
Defenſio licita eſt, vbi offenſio illicita, & per contrariū. 20. 36.
Defenſio rerum an ſit licita?21. 32.
Defenſio pro vili re, non adeò licet.21. 43.
Defenſio alterius, an licita ſit?22.12.
Defenſio à iure gentium primæuo eſt.23.34.
Defenſio filij, parentū conſanguineorū, licita eſt.22.25.
Defenſio, quæ principali non prodeſt, defenſori inutilis eſt. 844.48. (ria.633.23
Defenſio neceſſaria ſublata, difficilius videtur, quàm volunta
Defenſionis cauſa, qualis eſſe debeat? 23. 21.
Defenſionis, an vendictæ cauſa quis in dubio faciat?23.24.
Defenſionis cauſa bellum licitum eſt. 31. 40.
Defenſionis origo, à iure naturali eſt.19. 44.
Defenſionis moderamē à iure gentium, an à iure ciuili ſit?20.4
Defenſores ciuitatum, in quo differant à magiſtratibus municipalibus.543.5.&.583. 4.
Definitio per metaphoram.26.25.
Definitio per differentiam.415.7. 40.
Definitio obligationis, vtriuſq; ſubſtantiam reſpexit.57.48.
Definitio attendenda eſt in verborum ſignificationibus. 73.2.
Definitio legis.204.28.
Definitiōes iuris periculoſæ ex factorū varietate reddūt.156.41.
Definitiones, an exempla hîc ponantur?540.32.
Definitionum variæ ſpecies.133.4.

Delegabilia quæ non ſunt, per nuntium expediri poſſunt. 533. 2.
Delegandi ius cui competat. 556. 44.
Delegante non mortuo, ſed aliter remoto, an expiret iuriſdictio delegata? 564. 34.
Delegante excommunicato, ſi ordinarius ſit, an ſuſpendatur adminiſtratio ipſius? 563. 12.
Delegare, & mandare, an differant? 492. 31.
Delegare, iuriſdictionis ſimplicis exemplum eſt tam quo ad actum, quàm quo ad potentiam. 552. 12.
Delegare qui magiſtratus poſſint. 585. 8.
Delegari nõ poſſunt, quæ cauſæ cognitionẽ deſyderãt. 425. 27.
Delegari poſſunt, quæ ſemiplenam cauſæ cognitionem deſyderant. 426. 15.
Delegari non poſſunt, quæ plenam cauſæ cognitionem deſyderant, & decretum iudicis ſpectant. 426. 32.
Delegari an poſſint cauſæ, in quibus ad ſententiã diffinitiuam perueniendum eſt? 426. 34.
Delegari quæ non poſſint, quia plenam cauſæ cognitionem deſyderant. 431. 24.
Delegari cauſæ quibus poſſint. 507. 31.
Delegari an poſſint laici à iudicibus eccleſiaſticis? 508. 2.
Delegari an poſſit legitimatio? 502. 7.
Delegari an poſſit manumiſſio, vel fieri per ꝓcuratorẽ. 501. 31.
Delegari ſacerdos poteſt in cauſa ſibi in ſacramento pœnitentiæ reuelata. 452. 40.
Delegari an poſſit vnus articulus cauſæ. 561. 6.
Delegari ea quæ meri imperij ſunt, quando poſſint. 544. 40.
Delegata cauſa, an poſſit alij cõmitti poſt reuocationẽ? 560. 20.
Delegatam iuriſdictionem qui dare poſſunt. 560. 40.
Delegati ad vniuerſitatem cauſarum qui dicantur? 438. 18.
Delegati à Principe, an ordinarij iuriſdictio firmior ſit? 493. 8.
Delegati Principis iuriſdictio quomodo finiatur? 560. 4.
Delegati, & ordinarij iudicis differentia. 578. 21.
Delegatio cauſarum, non eſt contentioſæ iuriſdictionis. 375. 35.
Delegatio prohibita generaliter & ſpecialiter in dubio prohibetur. 501. 29.
Delegatio nõ eſt, vbi ordinario iudici cauſa cõmittitur. 504. 20.
Delegatio non fit, vbi perſonæ induſtria eſt electa. 426. 26. & 496. 31.
Delegatio an habeat locũ, cùm expreſsè hoc nõ agitur? 862. 52.
Delegatio interueniente ſtipulatione fit. 933. 4.
Delegatio, & excitatio iuriſdictionis differunt. 560. 25.
Delegatio quomodo reuocari poſſit? 561. 18. (562. 5.
Delegatio facta Vicario Epiſcopi, ad eius ſucceſſorẽ nõ trãſit.
Delegatio aduerſus hæreticos, morte delegãtis cur non finiatur, noua ratio affertur. 564. 20.
Delegatio vniuerſitatis cauſarũ expirat morte dlegãtis. 564. 29
Delegatio morte delegantis ceſſet ne, an reuocetur? 565. 18.
Delegatio, & excitatio iuriſdictionis differunt. 566. 24
Delegatio vt teneat, quæ neceſſaria ſint? 585. 1.
Delegatio in ſucceſſoris tempus, an poſſit conferri? 585. 16.
Delegatio quomodo reuocari poſſit. 561. 18.
Delegatio clerici quando debeat præcedere. 595. 23.
Delegationis reuocatio, mixti imperij eſt. 552. 15.
Delegationũ interpoſitio facit, vt creditoribus noceat pactio emptoris, & venditoris hæreditatis. 907. 9.
Delegatus communi errore ius dicit. 394. 7.
Delegatus Principis, an poſſit ſubdelegare cum clauſula, ſimpliciter, & de plano? 433. 3.
Delegatus ſubdelegare non poteſt. 437. 49.
Delegatus à lege, ſubdelegat. 438. 1.
Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum, quatenus ſubdelegare poteſt. 438. 3. 14. & 507. 16.
Delegatus Cardinalis legati à latere, an ſubdeleget? 438. 5.
Delegatus Principis ſubdelegare poteſt. 438. 30.
Delegatus inferioris à Principe ſubdelegat, ſi hoc ei cõceſſum ſit. 438. 33.
Delegatus, an ſubdelegabit poſt litem coram ſe conteſtatam? 438. 39.
Delegatus, an poſſit ſubdelegare vnum articulũ cauſæ. 438. 46
Delegatus à lege, & delegatus à Principe, an æquiparentur? 493. 5.
Delegatus Principis cauſas meri, & mixti imperij ſubdelegare poteſt. 496. 42.
Delegatus iudex, quo ſenſu nihil proprium habeat? 499. 43.
Delegatus iudex nõ eſt in quaſi poſſeſſiõe iuriſdictionis. 500. 10
Delegatus in cognoſcendo, & in pronuntiando ordinarius. 504. 38.
Delegatus quando ſubdelegare poſſit? 507. 11.
Delegatus Principis quando ſubdelegare non poſſit? 463. 10.
Delegatus iudex, ſpecialis iudex vocatur. 398. 23.
Delegatus iudex quæ facere poſſit? 534. 47.
Delegatus iudex torquere teſtes non poteſt. 535. 26.
Delegat⁹ ad vniuerſitatẽ cauſarũ, ordinario iudici ſimilis. 535. 29
Delegatus cur non ſubdelegat. 552. 20.
Delegatus quo intellectu iuriſdictionem ſpecialem, & non generalem habere dici poſſit? 552. 30.
Delegatus cur non ſubdeleget, expedita ratio redditur. 552. 34.
Delegatus vſum tantùm iuriſdictionis habet. 557. 4.
Delegatus vſuario ſimilis. 557. 6.
Delegatus cur non ſubdeleget, noua ratio affertur. 557. 8.
Delegatus commodatario ceſſionario ſimilis. 557. 10.
Delegatus procuratori ſimilis, à lege dicitur, quod cæteri non animaduertunt. 557. 12.
Delegatus à Principe, an ſubdeleget? 560. 43.
Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum ſubdelegat. 560. 48.
Delegatus an ſubdeleget poſt litem conteſtatam. 561. 13.
Delegatus ſubdelegat, ſi id ei conceſſum fuerit. 561. 24.
Delegatus an ſit officialis delegantis, Purpurati argumentum reprehenditur. 563. 6.
Delegatus ſi ignorat mortem delegantis, an acta valeãt? 565. 26
Delegatus mortuo delegante, an poſſit procedere, litigatoribus conſentientibus. 565. 34.
Delegatus, & litigatores, ſi mortem delegãtis ignorẽt, an acta valeant? 565. 38.
Delegatus vniuerſaliter, aut generaliter ſubdelegare poteſt, vt tamen ſibi aliquid reſeruet. 589. 44.
Delegatus ad vnam ſpeciem, an poſſit ſubdelegare? 590. 3.
Delegatus, an poſſit vnum articulum cauſæ ſubdelegare? 590. 6
Delegatus, an poſſit indicere mulctam? 611. 46.
Delegatus iudex cognoſcit an ſua iuriſdictio ſit. 641. 56.
Delegato mortuo, an tranſeat cognitio in ſucceſſorem? 561. 32.
Delegato ordinarius iudex iubere non poteſt, vt vltima die officij ſui iudicet. 585. 22.
Delegato mandari hoc poteſt, vt fideiuſſores probet. 667. 47.
Delegato mortuo, cui Princeps commiſit, an ordinarius procedere poſſit? 556. 2.
Delegatum iudicem, an ſequantur maiora delegatis. 535. 41.
Delictum quodlibet ſiue publicum ſiue priuatum, duplicem agendi viam producit. 135. 12.
Delictum commiſſionis maius, quàm omiſſionis. 143. 8.
Delictum filij an noceat patri circa aduentitia? 846. 3.
Delicta nominata, & innominata. 175. 45.
Delicta ſtatus cleri, ſeu monachatus. 681. 45.
Delictorum indulgentia ad futura delicta minimè extenditur. 74. 21.
Delictorum coërtio duplex. 135. 10.
Delinquens obligatur naturaliter ex æquitate iuris gentium. 38. 16.
Delinquens obligatur naturaliter ex conſenſu. 38. 22.

Delinquẽs

Delinquens in officio, amplius illud exercere nõ poteſt.343.5.
Delinquens in mari, à quo ſit puniendus? 445.46.
Delinquens alibi, an poſsit accuſari in loco domicilij, ſiue originis? 446.41.
Delinquentem priuatus quilibet poteſt cõprehendere.584.4
Delinquentes quomodo tacito conſenſu obligentur? 837.23.
Delinquentium receptores quatenus puniantur. 468. 20.
Delinquentibus priuilegia non proſunt. 213. 1.
Delinquentibus pluribus in officio, pœnam exigi ab vno, ſat eſt.573.36.
Denarum librarum pœna, decẽ, nõ viginti eſt. In Proœ.n.29.
Dens membri appellatione comprehenditur.238.38.
De plano procedere. 207. 18.
De plano, quid ſignificet? 432.25.
De plano in grauioribus cauſis commiſsio facta, quid operetur? 432. 33.
De plano, ſine ſtrepitu, & figura iudicij.432.43.
De plano quis cognitionem mandare poſsit? 433. 1.
Deploratus qui dicatur? 731.10.
Deportatio pœna eſt capitalis.236.37.
Deportatio, & relegatio, cuius imperij ſint? 544. 25.
Deportatus, an conueniri poſsit? 629. 44.
Depoſitarius, an teneatur de lata culpa? 867.16.
Depoſitum paratam habet executionem.905.14.
Derogatio generalis priuilegiorum, quæ comprehẽdat? 161.11.
Derogatio expreſſa, ad præteritas, & futuras cõſuetudines extenditur, tacita ad præteritas tantùm. 191. 10.
Derogatio expreſſa efficacior, quàm tacita. 306.30.
Deſerta prouiſio, an exceptio intelligatur, & an alia lectio ſubſtitui poſsit? 695.10.
Deſiderare, & deſiderium quid ſit. 321. 6. &. 424. 42. &. 465.46.
Deſignati qui dicerentur? 356.24.
Dicta Principum & facta in cauſis allegari poſſunt.462. 43.
Dicta in præfationib⁹, an in ſequẽtib⁹ repetita videãtur? 773.22.
Dictatores.115.17.&.360. 30.
Dictatori quomõ Magiſter equitũ iungeretur.115.22. &.360.30.
Dictatura S.Conſulto in perpetuum ſublata eſt.115.37.
Dictatura quanto tempore durabat? 363.25.
Dictio, Igitur, aliquando infert, aliquando incipit.43.1.
Dictio, Quoque, cuius naturæ eſt.258.13.&.766.5.
Dictio, Item, repetit, coniungit, ampliat.257.48.
Dictio, Ex, denotat principium temporis.51.24.
Dictio, Quaſi, veritatem aliquando exprimit.53.30.&.960.10.
Dictio, Vſque, cuius naturæ ſit? 436.5.
Dictio, Iterum, duas res ſignificat.320.18.&.750.20.
Dictio, Partim, aliquando repetitur non geminata. 117. 40.
Dictio, Adeo, cuius ſignificationis ſit? 764.7.
Dictio taxatiua, pactum merè perſonale inducit. 899. 22.
Dictiones quædam ſunt, quæ genus, & ſpeciẽ ſignificãt. 271.10.
Dictiones A.& Ab. ſeparationem ſignificant. Ad. & In. cohærentiam.436.10.
Dictiones implicatiuæ.498.10. &.530.14. &.766. 2.
Dictiones taxatiuæ cuius naturæ ſint.611.51. &.867. 24.
Dictiones taxatiuæ tranſmiſsionem impediunt.943.7.
Dictionis, Intra, quæ natura ſit? 369. 1.
Dictionis, Niſi, quæ ſit natura? 498.69.
Dictionum exceptiuarum natura quæ ſit.703.20.
Dies fideiuſsionis de iudicio ſiſti quæ ſint. 661.25.
Dies varij, vt quis in iudicio ſiſtat.662.24.
Dies dati termini an computetur in termino? 688.25.
Dies vnus, an duplex detur in cauſa huius textus? 688. 34.
Dies plures pauci ne ſint, iudicis arbitrio relinquitur. 698. 32.
Dies, & conditio vbi apponitur, ſemper expectatur dici euentus. 702.5.
Dies ciuilis quis ſit? 713.12.
Dies naturalis quis ſit? 713.21.
Dies qui ponendus eſt in publico inſtrumento.738.36.
Dies quomodo computentur. 738. 44.
Dies in initio poſitus, an extẽdatur ad omnia ſequentia.739.10.
Dies in protocolo poſitus, an in exemplo videatur repetitus? 745. 36.
Dies appoſitus cauſa multiplicandæ obligationis, tranſmiſsioni obſtat.936.19.
Diei incertitudo per relationem an ſufficiat? 739.5.
Dierum computatio canonica an ciuilis æquior? 713.20.
Dierum dinumeratio, quando diætæ integræ non ſunt, quemadmodum fiat.687. 50.
Dierum dinumeratio ad veniendum à quo loco ſumenda ſit? (688. 2.
Differentia iuris ciuilis & Canonici circa delegationem cauſarum.60.4.
Differentia inter ius ciuile & Canonicum quæ ſit in materia præſcriptionum. 61.38.
Differentia inter ſe neceſſariò, & in aliquo conueniunt. 273. 7.
Differentiæ inter ius ciuile & Canonicum.15.18.&.32.20.&.61.38 &.64. 10.&. 180. 20. &.229.27.&.232. 10. &.343.30. &.426.30.&. 443.23.&.492.44.&.496.26. &. 39.&. 507.34. &.701.13.&.708. 43. &.713.18. &. 798. 42.
Diffindere diem quid ſit. 690. 40.
Diffinitiua ſententia dominium transfert, interlocutoria non item. 33.39.
Digeſta vnde dicta. In Procem. 5.38.
Digeſta, & Codex quando diſsideant. 66. 44.
Digitus an membri appellatione contineatur? 238. 29.
Digitus, an ſit membrum? 543. 31.
Digiti, aut auriculæ abſciſsio, ad quod imperium pertineat? 543. 29.
Digniora præmittenda. 217. 47.
Dignitas Conſularis, an à patria poteſtate liberet? 274.1.
Dignitas Perfectiſsimatus, & Equeſtris, poſt Clariſsimatum ſunt.350.2.
Dignitas deſcendit, & non aſcendit.342.3.
Dignitas non minuit ea, quæ dignitatem præceſſerant. 319. 7.
Dignitates quædam ſunt, quæ priuilegia ſua aſcendentibus cõmunicant. 342. 5.
Dignitatum gradus quot ſint.494. 49.
Dilatio vna pro omnibus an dari poſsit? 715. 33.
Dilatio in dubio peremptoria eſt. 715. 36.
Dilatio cauſæ cognitionem requirit.715. 42.
Dilationi ſi reus renuntiet, an actori hoc noceat? 303. 40.
Dilatio quam cauſæ cognitionem requirat? 716. 15.
Dilationes, an amplius quàm ſemel dari poſsint? 715. 25.
Dilationes quot in criminalibus dentur? 715.48.
Dilationes quibus caſibus non dentur? 715. 51.
Dilationes expectatoriæ cuius naturæ ſint? 716.5.
Dilationes in criminalibus cur plures dentur? 716.11.
Dilationum dandarum ius ex varijs cauſis reſultat.716.32.
Dilatoriæ, & declinatoriæ exceptiões quomõ opponẽdæ.721.11
Dimidium plus toto.746.37.
Diobolares. In Procem.8. 53.
Diobolares meretrices. In Procem.9. 17.
Directa ſubſtitutio, facta in re certa, trahit ad vniuerſum.304.13
Directã actionẽ habẽs qñ excludat̃ ꝓrius ceſsiõe facta.834.50.
Directò q̃ fieri nõ poſsũt, ꝑ conſequentias admittuntur.812.16.
Diſciplina militaris triplex. 714. 43.
Diſcipulos magiſtris non ingratos eſſe oportere.125. 48.
Diſcipulus, qui magiſtri bene docti auctoritatem ſecutus eſt, à condemnatione excuſatur.632.30.
Diſpenſatio ingenuum nõ facit. 324.17.
Diſpenſatio quid.221.2.
Diſpenſatio ſtrictè interpretanda eſt.221.11.

Diſpenſa-

Diſpenſatio ſuperpluralitate beneficiorum, ad reſidētiam extenditur.212. 15.
Diſpenſatio poſterior, quomodo operetur circa legitimationem filiorum? 233. 36.
Diſpenſatio ſummi Pontificis, vt monachus, aut clericus ius ciuile audiat.579. 27.
Diſpenſationi ſuæ an poſsit Princeps adijcere modum, vel cōditionem? 353. 16.
Diſtinctio quando fieri poſsit, lege non diſtinguente? 447.27.
Diſtractus eiuſdem naturæ eſt, cuius contractus.816.25.&.928. 13. &.947. 29.
Diſtractibus, vt contractibus pacta inſunt.763.20.
Diſtrictus in quo differat à comitatu? 368. 9.
Diuinarum, atq; humanarum rerum notitia, ad Iuriſconſultos, Theologos, Philoſophos quomodo ſpectet? 82. 32.
Diuini, & ſimiles appellationes in Imperatoribus Romanis, exceſſus ſunt.6.26.&.212.19.
Diuiſio prouinciarum à iure gentium, & ſi eas Princeps diuidere, & vnire poſsit.32. 29.
Diuiſio prouinciæ, & ſimilium rerum quomodo fiat? 511.10.
Diuiſio prouinciarum, ex iure gentium, an ex iure ciuili. 511.20
Diuiſio, contractus innominatus.763.35.
Diuiſio cuiuſmodi contractus ſit? 886. 49.
Diuiſio, generis nomen eſt.916.2.
Diuiſio cur dicatur contractus nominatus? 916. 6.
Diuitiæ non prēſumūtur.657.28.
Diuortium, & repudium, qua ratione Iuſtinianus permittat? 62. 39.
Diuorum appellatio ad Imperatoribus vſurpata. In procem. 6.40.
Din, quid ſignificet? 209. 6.
Diuturna conſuetudo quæ? 195.31.
Dixi, quo orationes iudiciales claudebantur.502. 16.
Doctor legēs annis viginti.319.20.&.352.20.
Doctor donare, aut mutuare an poſsit licitè ſcholaſticis? 370.20
Doctor dignitate doctorea priuatus, quomodo reſtituatur. 490. 16.
Doctor infirmus, per ſubſtitutum legere poteſt.515.25.
Doctor in diſcipulos quod imperium habeat.543. 16.
Doctoratus ad equeſtrem dignitatem pertinet.129.8.
Doctores iuriſdictionem in filios habent. In Procem.12. 2.
Doctores, an citari poſsint, cùm ad inſignia doctorea ſuſcipienda publicè vehuntur.623.8.
Doctores, an poſsint vocari in ius? 632. 20.
Doctores in carcerem non detruduntur.632. 22.
Doctores actione famoſa non conueniuntur. 632. 26.
Doctori, qui ſalarium percipit de publico, ſi fiat iniuria, accuſatio publica eſt.6.45.
Doctori ſi fiat iniuria, an ſit publica accuſatio? 6.45.&.10.30.
Doctori atteſtanti cōſuetudinem eſſe, an ſit credendū? 186.44.
Doctoris titulum, an alibi aliquis poſsit petere, quàm vbi obtinuit licentiā.344.34.
Doctoris filij, an patris immunitate fruantur? 345.32.
Doctoris titulo vt quis decoretur, tempora cumulantur.580.25
Doctorum inſignia.129.1.
Doctorum vxores, aut filij, in carcerem non mittuntur. 632. 25.
Dolus, fraus, & iniuſta excepta ſemper videntur.254 32.
Dolus dolo compenſatur.686.17.
Dolus præſumptus de præterito, & de futuro differunt.725. 33.
Dolus dās cauſam contractui, reddit cōtractum nullum.816.18.
Dolus futurus remitti non poteſt, præteritus poteſt. Et quæ ſit ratio differentiæ? 867.5.
Dolus latet in occulto ſermone.897.17.
Dolus ſtatuentis requiritur, vt hoc edictum locum habeat, dolus impetrantis non requiritur. 600. 29.
Dolus delictum eſt.620.28.
Dolus ceſſare creditur, cùm omnis vltima voluntas inſpecta eſt.985.26.
Dolus dās cauſam contractui, vel diſtractui bonæ fidei, reddit illum ipſo iure nullum.932.20.&. 947. 32.
Doli exceptio cuius naturæ ſit? 822. 49.
Doli exceptio mortuo ſeruo, an eius domino cōpetat? 844.17.
Doli exceptio ſubſidiaria eſt.844.20.
Domicilium vbi conſtituiſſe quis dicitur? 232. 10.
Domicilium originis, an mutari poſsit? 594.9.
Domicilium vnum alteri adijcitur.352.5.
Domicilij appellatio, de quo intelligenda.594.14.
Dominium directum ex iure gentium.33.3.
Dominium rerum ſuarum an transtulerit populus in Principem Romanorum? 206.27.
Dominium in actionibus non eſt.215.49.
Dominium vnum & idem eſt. 720.1.
Dominium ne quis trāsferat, pacto prohiberi non pōt.954.10.
Dominij in genere origo, ex iure gentium.33.1.
Dominij vtilis origo, à iure ciuili.33. 5.
Dominij acquirendi modi, quidam ex iure gentium ſunt, quidam ex ciuili. 33. 34.
Dominij appellatio. 232.6.
Dominij diſtinctionis origo in genere à iure gentium eſt.33.2.
Dominij tranſlationem quando impediat error? 484. 41.
Dominij ex iure gentium diſtinguendi, quæ præcipua ratio. 114. 2.
Dominij tranſlatio, neque ſola pactione fit, neque ſola ea impeditur.954.13.
Dominus quo iure defendet ſeruū ſuū in cauſa criminis? 257.11.
Dominus ciuitatis, vel loci ſi contrahat, aut delinquat, an corā ſocio, cui imperium etiam in eodem territorio eſt, conueniri poſsit? 357.47.
Dominus rei cur ſe pacto obligare nequeat, ne vicino inuito prædium alienet? 954.7.
Dominus quatenus teneatur pro damno dato à ſua familia? 574. 39.
Dominus quemadmodū teneatur, ſi familia delinquat? 576.31.
Dominus propter factum ſerui, quando noxali iudicio conueniatur? 684. 34.
Domini vox durior, quàm Imperatoris. In Procem.2.5.
Domini, & ſocij longè diuerſa ratio eſt in ædificando.42.46.
Domini ius in contractu emphyteutico præfertur 952.34.
Dominis quibus ex cauſis liceat ſæuire in ſeruos. 255. 2.
Domino mortuo, famuli cuius temporis ſalarium petere poſſint. 514. 43.
Domino vno delinquente, ad quem cognitio ſpectet.577.39.
Dominorum poteſtas quomodo reſtringitur.42.4.
Domus, cui à Principe conceditur, adiacentia quoque conceſſa videntur.213.6.
Domus appellatione, an contineatur apotheca, tugurium, caſa domui coniuncta? 436. 39.
Donatio non ſemper gratuita eſt.960.34.
Donatio cauſa mortis vltimæ voluntati, an contractui ſimilior ſit? 971.32.
Donatio rerum mearum, an actiones contineat? 215.41.
Donatio Conſtantini, an valuerit.369. 22.
Donatio remuneratoria, an poſsit fieri iudici? 418. 46.
Donatio hodie etiam vſque ad octingentos aureos inſinuatione non indiget.637.39.
Donatio cauſa mortis ex pacto nudo actionē producit.779.31.
Donatio an ſola pollicitatione perficiatur? 779.33.
Donatio contractus nominatus. 784.15.
Donatio cur non ſemper ex pacto nudo actionem produceret? 784. 17.

Donatio an præſumatur cauſa non ſubſiſtente?795.46.
Donatio non præſumitur.796.15.
Donatio pacti veſtiri vim habet.810.13.
Donatio præſumpta,an pactum nudum ſit?810.23.
Donationis remuneratoriæ effectus.36.22.
Donationis inſinuatio an poſsit fieri apud iudicem donātem? 274.28.
Donationis inſinuatio in qua ſumma requiratur?551.24.
Donationis pactum nudum,an actionem producat?779.20.
Donationis pactum nudum quando actionē producat? 796.7.
Donationes Enrici ſecundi Hiſpaniarum Regis.353.33.&.219.41.
Dormiens qui ſocium aut vulnerauit, aut occidit, qua pœna puniendus?134.21.
Dotalis rei alienatio,qua ratione firmetur iuramento.61.31.
Dotales res maritus,an vxor poſsideat?675.21.
Dos,& fiſcus circa editionem inſtrumentorū eodem iure vtuntur.726.36.
Dotis contractus naturalis,& ex bono,& æquo.84.49.
Dotis contractus ex iure gentium.85 2.
Dotis lucrum ex ſtatuto quomodo tranſmittatur ad hæredes mariti?295.48.
Dotis ſtipulationi tacita conditio ineſt.772.5.
Dotis ſtipulatio,aut pollicitatio ad quam conuentionem pertineat?779.37.
Dotis titulus vniuerſalis eſt.970.40.
Dotis dominium mariti eſt,commoditas vxoris.663.5.
Dubitare videtur de iure ſuo, cui mouetur cōtrouerſia.236.45.
Ducatus.398.45.
Ducenarij qui?475.27.
Ducenæ,Centenæ,Egregiatus,Dignitates.350.4.
Duces in ſuis ditionibus ſtatuta facere poſſunt.53.43. &.497.21.
Ducis belli auctoritas maior eſt,cùm habet poteſtatem locum tenentis.775.43.
Ducum conuentiones expreſſæ,& tacitæ.776.1.
Ducum,Marchionum,Comitū,& ſimilium ſententiæ ius non faciunt.708.14.
Duellum an ſit licitum?32.13.
Duo rei ſocij an minus ſint,quantum referat.697.23.
Duo rei debendi vbi ſunt,redditio inſtrumenti vni facta, quid operetur?766.43.
Duo rei debendi ex mutuo quatenus obligantur?836.27.
Duo rei quando nouari poſsint?852.28.
Duorum vicem vnus quando ſuſtineat?274.11.
Duplicationes legibus inimicæ.557.10.
Duplicationes in iure odioſæ ſunt.610.26.
Dupondius.In Procem.9.12.
Dupondij iuuenes vnde dicti.In Procem.9.12.
Duumuiri,qui Magiſtratus dicerentur.611.33.

E.

EBRIVS qn̄ vxorem ducere non poſsit?266. 42.
Eccleſia per procuratores adire poteſt.487.36.
Eccleſia vici cuiuſque,publici iuris eſt.10.6.
Eccleſia,& minor, an vendere poſsint ſine iuris ſolennitate,cū venditio ipſis vtilis ſit?974.34.
Eccleſiæ res parochianus quilibet vendicare poteſt.10.10.
Eccleſiæ ſine diſtinctione ſacerdos ſtipulari poteſt.10.41.
Eccleſiæ priuilegium centenariæ præſcriptionis, an aduerſus aliam eccleſiam locum habeat?866.19.
Eccleſiaſtica officia ſubire nemo cogitur.393.49.
Eccleſiaſticus an ſecularis iudex competens ſit, cùm inter eos eſt contentio,eccleſiaſticus cognoſcet.642.24.
Eclipſis figura non infrequens Iuriſconſultis.663.14.
Edere ad compelli quis poſsit?725.10.
Edicere.208.7.
Edictum ab interdicto differt.112.35.&.208.5.
Edictum perpetuum.218.21.&.387.20.
Edictum,& inſtitutum differunt.387.22.
Edictum pro Epiſtola.414.12.
Edictum de delegando prohibitorium eſt.508.1.
Edictum de in ius vocando,prohibitorium eſt.636.24.
Edicti vocabulum incertum.208.9.
Edicti Præfecti vrbis formula antiqua.373.19.
Edicti ſignificatio multiplex.758.32.
Edicta Prætorum annua.218.2.
Edicta Prætoris annalia,nonnunquam etiam perpetua.387.15.
Edicta non Prætorum tantùm, ſed & aliorum Magiſtratuum. 413.30.
Edicta Imperatorum.413.30.
Edicta iudicum.413.36.
Edicta,an præcedere debeant,vt quis puniatur, quia non obtēperauit?615.10.
Edictales.In Procem.9.50.
Edictales leges.208.10.
Edi quæ debeant.724.32.
Editio inſtrumentorum,mandato iudicis ſit.76.1.
Editio poſt litem conteſtatam,an anteà fieri debeat?725.4.
Editio partis an fieri poſsit?725.23.
Editio inſtrumentorum,cuius ſumptibus facienda ſit?729.5.
Editio rationum quo iure fiat?732.16.
Editio inſtrumenti ampliùs quàm ſemel non petitur.748.42.
Editionem petere poteſt quilibet,cuius intereſt.723.6.
Editionem petens,iurare de calumnia debet.731.30.
Editionem inſtrumenti tranſactionis, an creditores iure petant?990.20.
Editiones eorum,quæ extra rationē ſunt,quo iure fiant? 732.2.
Educandi liberos inſtinctus,à iure naturali eſt, neceſsitas à iure ciuili.15.2.
Educatio parentum à iure gentium,& ciuili.15.19.
Educationi liberorum additum à iure ciuili.41.40.
Effata quæ?9.18.
Effectus partus qui?239.2.
Effectus diuerſi ex eadem re, diuerſis reſpectibus producuntur.794.18.&.916.17.
Egregiatus dignitas.350.5.
Egregiæ perſonæ priuilegio,quod à iure habent, non renunciant.919.12.
Ei,& in eum conceſsio,cuius ſignificationis ſit.205.48.
Electio quando detur creditori conueniendi eos, qui pro reo interceſſerant.879.2.
Electiones vbi fiunt,procurator mittendus eſt.690.26.
Electores,an ſeipſos eligere poſsint?274.42.
Elementa,initia cuiuſque profeſsionis.In Procem.5.33.
Elephas Maurorum lingua Cæſa.In Procem.2.27.
Elidere quid ſit.864.19.
Eligendus cùm iterum eſt aliquis,quòd conſenſus omniū omnino electorum requiratur.59.13.
Eligere an poſsit ſeipſum is,cui pecunia à teſtatore relicta eſt, vt eam in pauperum vſus diſtribuat.275.3.
Eloquentia quatenus conducat ad iuris prudentiam.125.49.
Emancipare filium pater aliquando cogitur.316.31.
Emancipari filius an poſsit inuitus?316.33.
Emancipatio olim cur fieret per tres imaginarias venditiones? 149.2.
Emancipatio,quando liberet nepotē ab aui poteſtate? 280.14.
Emancipatio,an poſsit fieri ad vnum actum.318.34.
Emancipatio,an poſsit fieri coram iudice delegato?319.41.
Emancipatio,an poſsit fieri per iudicem delegatum?501.45.
Emancipatio,an poſsit delegari?547.35.
Emancipationis pretium,an iure pater accipiat?791.10.
Emancipatione an iura agnationis diſſoluantur?313.34.

Emancipatus propter ingratitudinem reuocatur in patris poteſtatem.270.23.
Emancipatus ab auo mortuo, an reuocetur in poteſtatem patris, propter ingratitudinem?279.28.
Emancipatus, an præcipuè, ratione naturali attenta, ſuccedat, an potius ratione ciuili, quia videlicet eſt legitimus?296.33.
Emãcipatus filius Senatoris, an quali ipſi⁹ filius habeat?346.10.
Emendare alios qui põt, ſi ſe negligẽter gerat, an peccet?257.5.
Emendatio ſerui quatenus liceat?255.11.
Emendatio filij, vxoris, monachi, quatenus permiſſa?255.13.
Emendatio ſerui monachi, ſubditorum æquiparatur.257.18.
Emendationi propinquorum, aut ſuperiorum, reſiſtendũ non eſt.20.38.
Emendationi immodicæ reſiſti poteſt.21.1.
Emere prohibitus, emere põt pro victu ſuo quotidiano.419.9.
Emergentia cauſæ quæ ſint?269.14.
Emergentia nouiter, nouo auxilio indigent.669.1.
Emiſſa manus quæ ſit?923.5.
Emiſſum inſtrumentum quod dicatur?923.2.
Emphyteuſi ſtatus proprietatis implicitus.681.42.
Emphyteuta, feudatario, an vſufructuario comparand⁹?175.39.
Emphyteutæ dominium à iure ciuili originem habet.33.5.
Emphyteutæ pacto fieri poteſt, ne dominus alienet.955.14.
Emphyteutæ, an abſque domini conſenſu diuidere, aut alienare non poſſint?979.28.
Emphyteutica bona ſi venduntur, dominus directus, an cõſanguinei venditoris præferantur?952.27.
Emptionis appellatio lata eſt.223.44.
Emptionis reſolutio, qua ratione differat à cæteris.871.36.
Emptionis, & donationis reſolutio æquiparantur.945.12.
Emptionis ſubſtantia in pretio conſiſtit.35.35.
Emptione reſoluta, ex parte vtriuſque reſoluitur.941.36.
Emptiones quomodo ex iure gentium.35.30.
Emptor ne in re empta aliquam artem exerceat, pactum valebit.956.1.
Emptor quando teneatur ſtare colono?955.17.
Emptor hæreditatis, & fideicõmiſſarius in qbus differãt?996.26.
Emptori hæreditatis quæ iura competant?833.40.
Encauſtum quid, encauſtice, & encauſtes.379.49.
Encautaria quid?569.17.
Endyadyo figura quæ ſit.761.14.
Enormis, vel enormiſsima læſio, an tranſactionem reſcindat? 959.40.
Enrici ſecundi Hiſpaniarum Regis donationes.353.33. &.219.41.
Enucleatum ius Iuſtiniani.2.25.
Enuntiatiua verba à Principe prolata, fidem faciunt.368.22.
Enuntiatiua verba fauore liberationis extra iudicium diſpoſitionem inducunt.899.48.
Enuntiatiua verba conditionaliter, an in modum cauſæ, vel demonſtrationis proferantur, quantum interſit? 934.14.
Epiſcopatus à patria poteſtate liberat.266.23.&.274.5.
Epiſcopus in ſua Diœceſi ſtatuta facit, & cui iuri illa comparẽtur?56.44.
Epiſcopus quas cauſas laicis delegare poſsit?508.6.
Epiſcopus, ſi creetur Archiepiſcopus, manebit Epiſcop⁹.352.23.
Epiſcopus, in quouis loco Diœceſeos ius dicet.86.31.
Epiſcopus, & monachus iura ſuitatis habent.266.25.
Epiſcopi munus an ceſſet, ſi Archiep̃s præſens ſit?440.44.
Epiſcopi, an poſsint iudicare ſecundum conſcientiam?453.29.
Epiſcopi conſenſum quando Capituli collatio requirat?57.24.
Epiſcopi abſolutio, hoc pacto, ne iudex abſolutus ſimilia tentet, quomodo intelligenda.865.12.
Epiſtola interdum præſenti mittitur.921.24.
Epiſtola probat ſtipulationem inter præſentes factam.921.26.
Epiſtolæ Principum.206.40.
Epiſtolæ decretales vnde dictæ?207.14.
Epiſtolæ receptione ſibi quis nocet 921.19.
Equeſtris dignitas.350.3.
Equi venditor, quo iure ſellam, & cætera equi ornamenta præſtet, & quæ præſtare teneatur.186.20.
Equo vendito, equi ornamenta comprehendi.745.26.
Eremita teſtamentum facere poteſt.266.30.
Erogare pecuniam per partes quid?754.1.
Errans an aliquando conſentiat?588.43.
Erraſſe viros ſummos, neque tamen ideo perfectos dici non poſſe.89.43.
Error expreſſus in ſententiã quando dicitur?85.21.
Error quot teſtibus probetur?228.40.
Error quando impediat dominij tranſlationem?484.41.
Error circa perſonam, quando vitiet?484.45.
Error circa rem quando vitiet?484.46.
Error in dominio rei, quando eius tranſlationem impediat? 485.57.
Error circa cauſam, quando obſtet?486.2.
Error an reddat ſtipulationem ipſo iure nullam?696.33.
Error in dubio præſumitur.696.37.
Error communis an tribuat iuriſdictionem delegato? 565.40.
Error quando prorogationem iuriſdictionis impediat? 588.20.
Error quando proroget iuriſdictionem?642.31.
Error quomodo conſtitutionem obligatiõis impediat? 931.44.
Error cauſæ quæ pacta vitiet?932.26.
Error quando tranſlationem dominij impediat?932.43.
Error circa cauſam dominij, eius tranſlationem non impedit. 932.51.
Error circa cauſam traditionis non impedit tranſlationem dominij.933.1.
Error cauſæ, quibus caſib⁹ dominij trãſlationẽ impediat? 933.7.
Error tradentis, & ſcientia recipientis, dominij tranſlationẽ impediunt.933.8.
Error in cauſa ꝓxima, differt ab errore in cauſa remota.933.14.
Error falſæ cauſæ quando vitiet legatum?933.19.
Error teſtatoris quibus modis probetur?933.35.
Eſt, & non, vitam hominum verſant.903.1.
Ethnici dicti, qui Chriſtiani non ſunt.17.12.
Etymologia quando attendenda ſit in ſignificatione verborum.73.4.
Etymologiæ, an definitioni ſtandum?73.6.
Euangelicè perfectus quis?90.17.
Euenire quod poteſt, quando inſpiciatur?582.12.
Euentus futurus quando attendatur?676.35.
Euictio de natura contractuum innominatorum eſt.786.40.
Euictione promiſſa quomodocũq; res euincatur, quatenus intelligi debeat.925.8.
Euidens vtilitas quæ?209.3.
Euocare ſacra quid ſit?336.15.
Exacti Reges qui?109.1.
Exceptio, vel excuſatio per ſtatutum competens, intra quod tempus proponenda eſt.75.21.
Exceptio repugnétne regulæ, an potiùs eam confirmet?152.3.
Exceptio de genere regulæ eſt, non de officio.152.6.
Exceptio defectus iuriſdictionis ſemper opponi poteſt.602.34.
Exceptio peremptoria à dilatoria differt.633.22.
Exceptio, an competat aduerſus eum, qui dolo magiſtratus detentus eſt?693.19.
Exceptio nullitatis, qñ ſentẽtiæ executionem impediat. 711.30.
Exceptio doli ab æquitate naturali procedit.764.30. 28.
Exceptio intentionis, ſeu facti quæ ſit?792.23.&.878.11.
Exceptio directa pacti an vtilis ſiue doli competat, quantum referat?822.39.
Exceptio vtilis, quando ſine ceſsione adquiritur.830.49.

INDEX.

Exceptio,tua nõ ītereſt,poſt cõteſtationē opponi pōt.868.49.
Exceptio iotentionis obligationem nnn ſupponit.872.43.
Exceptio pacti de non petendo,vel rei iudicatæ, quando obſtet ei,qui ſingulas res petit.874.7.
Exceptio pacti de non petendo,peremptoria eſt.864.28.
Exceptio debitori competens,an fideiuſſori detur?846.30.
Exceptio debitori competens quando competat ijs,qui ꝓ reo intercedunt?879.9.
Exceptio conuentionis pro exceptione intentionis aliquando ponitur.889.8.
Exceptio rei iudicatæ quæſita fideiuſſori, an ab eo auferatur? 956.33.
Exceptio doli cum alijs aut actionibus, aut exceptionibus bene concurrit.912.26.
Exceptio doli faciliùs tribuitur,quàm exceptio pacti.951.45.
Exceptio doli ab æquitate producitur.932.39.
Exceptioni non numeratæ pecuniæ, incontinenti renuntiari non poteſt.922.25.
Exceptiõe tutus ſi quis eſt,an intereſſe videatur ipſius? 683.30.
Exceptione legitima qui ſe tueri poteſt,in mora nõ eſt.938.30.
Exceptiones ex iure ciuili ſunt.18.43.
Exceptiones reo competentes,regulariter fideiuſſori nõ dantur.694.6.
Exceptiones reo competentes,an fideiuſſori dentur?697.33.
Exceptiones,& defenſiones,ſi per ſtatutum ſublatæ ſint, iuſtitia naturalis attenditur.777.37.
Exceptiones ab æquitate producuntur.857.35.
Exceptiones quemadmodum actioni obſtent?859.42.
Exceptiones,quæ litis conteſtationem impediunt.868.36.
Exceptiones ſi prohibeantur opponi, opponi tamen poterit exceptio,quæ inhabilem reddit ad contrahendum. 924.49.
Exceptiones dilatorias minor poſt litem conteſtatam,beneficio reſtitutionis opponit.663.48.
Exceptiones faciliùs quàm actiones acquiruntur.607.49.
Exceptiones criminoſæ teſtibus partis aduerſæ quando opponantur.610.25.
Exceptiones quæ poſt ſententiam opponuntur.987.5.
Exceptiones ſecundùm fictionem procedunt.932.40.
Exceptionum mater æquitas eſt.932.40.
Excipere poteſt,qui non poteſt agere.633.16.
Excipiendi ius quomodo ex ſtatutis competat.75.18.
Excommunicatio officium non tollit, ſed adminiſtrationem ſuſpendit.564.41.
Excommunicatio & mors quando æquiparentur?564.47.
Excommunicatio verbis præteriti temporis concepta, an ad præſens trahatur.571.21.
Excommunicationis ſententia ad mandantem porrigiť.573.16.
Excommunicationi ſtatus conualeſcentiæ.681.44.
Excommunicatione delegantis, an expiret iuriſdictio delegati?564.39.
Excommunicatus,an recipiat titulum officij,ſi cõmuni errore ad officium ſit aſſumptus.395.40.
Excommunicato iudice, nõ ſolùm ipſius, verumetiam officialium adminiſtratio ſuſpenditur.565.3.
Expromiſſor quid ſit.878.51.
Executio facti eſt,vt ſolutio,traditio,& ſimilia.193.16.
Executio pœnæ differtur, donec rationes damnatus reddat. 244.20.
Executio publici inſtrumenti an aduerſus alium, quàm principalem debitorem peti poſsit?869.42.
Executio,quando fiat per literas requiſitorias.506.39.
Executio quando petitur ex vi legis municipalis,requiſitus iudex exequi non tenetur.506.3.
Executio iudici loci dimittenda eſt.598.27.
Executio inſtrumenti paratam executionem habentis à creditore principali,& cõtra debitorem principalem, non aduerſus extraneos petenda eſt.962.27.
Executionis,an obligatiõis verbo taxatiua dictio adijciať quantum interſit.899.20.
Executionem paratam ſicut habet cautio ſcripta manu debitoris,ita & ab eo ſubſcripta.921.35.
Executionem an impediat promiſsio recognitionis faciendæ? 912.17.
Executionem paratam inſtrumenta de iure ciuili multis caſibus habent.905.9.
Exemplari quæ fides adhibenda eſt.747.9.
Exemplum quid ſit.725.52.
Exemplorum editio,quando perfectè facienda ſit.756.9.
Exemplis iudicandũ nõ eſſe,quomõ intelligi oporteat. 177.12.
Exemptus à iuriſdictione alicuius,citatus ab eo,in dubio venire debet.642.48.
Exercitium directarum actionum, cuius nomine intenditur. 832.21.
Exercitium directarum actionum in quem tranſeat.996.34.
Exercitio qua formula dicitur.135.23.
Exhæredatio indefinita,ad omnes gradus porrigitur.72.11.
Exhædræ in eccleſijs quid?195.8.
Exhibenda res an ſit,vt eam teſtes cognoſcere poſsint.678.25.
Exhibitio apud acta quo iudicis officio ī præſentia fiat.634.40.
Exilium propriè quid eſt?694.8.
Eximens aliquem è carceribus quatenus teneatur.649.1.
Eximens aliquem,ne per inſidioſa loca ducatur, apud Deum, & homines tutus eſt.649.11.
Eximere genus eſt,eripere ſpecies.648.22.
Eximere vi quis dicatur.648.37.
Expenſæ,quæ ratione victoriæ petuntur, an differant ab alijs, quæ ratione contumaciæ debentur 619.27.
Expenſæ deſertæ appellationis,qua actione petantur?619.32.
Expenſæ retardati proceſſus,& temeritatis, quæ damna contineant.619.38.
Expenſæ quo iure petantur.699.18.
Expenſæ deſcribendi ad quem ſpectent.721.18.
Expoſiti filij,an habeant incertum vtrunq; parentem?625.2.
Expreſsio eius, quod tacitè ineſt,an aliquid operetur?310.13.
Expreſsio fit aliquando cauſa facilioris doctrinæ.215.33.
Expreſsio in fauorē magis,quàm in odium operatur.310.20.
Expromiſſor quid ſit.878.48.
Ex quæſtore, ex conſule, & ſimilia.In Proœm.9.9.
Ex re & operis quid acquirant.959.20.
Extenſio in correctorijs quando locum habeat?866.10.
Extenſiua verba quæ?819.10.
Extranei appellatio quos comprehendat?952.12.
Extraneo quando paciſci poſſumus.849.19.
Extraordinaria remedia cum ordinarijs non rarò concurrunt. 850.39.
Extraordinariæ cognitiones.422.19.
Extraordinariæ poteſtates.422.20.
Extraordinariũ remediũ ceſſat,cùm ordinario locus eſt. 752.7.
Extra ordinem qui Magiſtratus ius dicerent.422.2.
Extra ordinem.422.21.
Extremum in iuriſdictione quid ſit? Et de hac extremi appellatione.613.33.

F.

FACERE an poſsit quis tanquam ipſe,quod tanquam alius non poteſt. 281.10.
Facienda faclè impediuntur.689.13.
Faciens per alium quando puniatur verbis legis, quæ punit facientem.605.9.
Factum ſuum quando quis retractare poſsit.312.24.
Factum vnius quando noceat alteri.607.13.

Factum pro iure naturali poni,ius pro iure ciuili, nihili opinio eſt.863.42.
Facti veritate ſola inſpecta qui procedere poteſt, manu Regia procedet.107.36.
Facti tranſeuntis,& facti permanentis quæ ſunt,quatenus differant.658.17.
Facti promiſsio ex cauſa donationis pacti nudi exemplum eſt. 810.25.
Facto ſuo,an caſu conditionem quis mutet , multùm intereſt. 299.37.
Facta non irritantur, quæ à principio non fierent.940.39.
Factorum varietas definitiones iuris reddit periculoſas. 156.41.
Falcidia detrahitur de donatione cauſa mortis.971.42.
Falcidiam teſtatorolim remittere non poterat,& cur? 917.30.
Falcidiam teſtator cur hodie prohibere poſsit?917.36.
Fallacia compoſitionis,ſeu diuiſionis.28.18.
Falſa cauſa cur pacta nuda faciliùs infirmet?933.17.
Falſæ cauſæ error quando vitiet legatum.933.19.
Falſi crimine tenetur,qui ſtatuta correcta allegat ad deciſionē eorum,quæ poſtea emergunt.75.37.
Fama viciniæ probat quem eſſe filium alterius.262.46.
Fama ſequens tollit effectum famæ præcedentis.739.16.
Familiæ herciſcundæ actio pro his datur , quæ cohæredes vel ſurripiunt,vel dilapidant.885.26.
Famoſæ actiones.837.1.
Famuli,domino mortuo,cuius temporis ſalarium petere poſſint.514.43.
Famulo ſalarium non debetur,ſi dominum abſque eius culpa deſerat.515.2.
Famulo infirmo,an debeatur ſalarium?515.10.
Faſces quid,& cur magiſtratibus præferebantur.439.30.
Faſces tradere Seniori.440.2.
Fauiana,& Caluiſiana filio arrogato dantur.302.25.
Fauiana,& Caluiſiana filio legitimo,& naturali,& patri an dentur?302.28.
Fauiana,& Caluiſiana dantur filijs,ad reuocanda ea,quæ pater ipſorum in ludo illicito amiſit.302.30.
Fauiana,& Caluiſiana patrono dantur.302.32.
Fauiana,& Caluiſiana cur patri non dentur.302.34.
Fauor populi,pro populi ſuffragijs.391.40.
Fauore alicuius inducta,in eius odium aliquando torquentur. 159.23.
Feneſtellæ liber de Magiſtratibus,an eius ſit?120.28.
Ferdinandus,& Eliſabeth Catholici Reges nunquam ſatis laudati.118.44.
Fenatis dieb' an procedet iudex,q de plano cognoſcit. 432.39.
Feriatis diebus an poſsint fieri citationes?622.32.
Feriatis diebus actus iuridici non exercentur.707.20.
Feriæ ſicut propter meſſes,ſic etiam propter ſeminationes dantur.707.13.
Feriæ ob neceſsitatem hominum,an ob honorem Dei inducantur,quantum refert?714.28.
Ferijs locus eſt,etiam ſi non vindemijs ruſtici occupeutur , ſed vt aliunde victum quærant.707.17.
Ferijs quid agere liceret ex Scæuolæ ſententia.714.34.
Ferre ad populum.116.23.
Feudum an amittat nepos propter filij culpam?348.30.
Feudum non habet is,qui mancus eſt, aut cui manus arida, debilitatáue ſit.174.30.
Feudum vaſallus abſque Principis ſui auctoritate non dimittit.474.44.
Feudum,à fide dicitur.775.21.
Feudum vt non amittat vaſallus,etiam ſi fidem non ſeruet, an pacto fieri poſsit?775.2.
Feudum contractus nominatus.808.17.
Feudi alienatio ſi reuocanda eſt,cõſanguinei præferunt.952.30.
Feudo à ſe dato poteſt Princeps nouum modum ſuccedendi præſcribere.353.26.
Feudorum volumen,qui in ſcriptum redegerunt.173.29.
Feudorum conſuetudines.197.43.&.47.&.198.11.
Feudorum intra quam auctoritatem habeant.198.20.
Feudorum libri legis vigorem habent.173.23.
Feudorum cauſæ(niſi aliud in tractatu Feudorum expreſſum ſit)iure communi determinantur.175.27.
Feudorum iura,ad conſequentias trahi non debent.176.10.
Feudorum conſuetudines per libri aperturam probant.186.36.
Ficta traditio an reſoluat traditionem veram?947.8.
Ficta traditio idem regulariter operatur, quod vera.948.18.
Fictæ ſtipulationis exempla.764.16.
Fictio ſuper impoſsibilibus quomodo non cadat.517.8.
Fictio requirit habilitatem extremi ad quod.415.18.
Fictio legis non procedit ſuper eo,quod in genere impoſsibile eſt.282.42.
Fictio adoptionis qua ratione procedat.282.42.
Fictiones duæ in his,qui in vtero ſunt,concurrunt.252.40.
Fictiones in æquitate fundantur.932.45.
Fictus titulus cum vera traditione ſufficit ad dominij tranſlationem.933.4.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio pubertate eius, cui facta eſt , aliquando expirat.309.33.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio aliquando etiam codicillis fieri poteſt.309.47.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio in legitima , cui videatur in dubio facta.310.2.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio facta in re certa , non trahitur ad vniuerſum.304.19.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio,nec filio arrogato, nec legitimo, & naturali legitima fit.307.16.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio patrono filio arrogato , & legitimo,& naturali,quare fieri non poſsit.308.24.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio in dote quatenus fieri non poſſit.308.30.
Fideicõmiſſaria ſubſtitutio reciproca in legitima, an fieri poſſit?308.31.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio facta in legitima , an valeat filio legitimam repudiante?308.36.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio quando onus ſit?308.39.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio facta in legitima patroni,conualeſcit,eo repudiante.308.42.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio facta in legitima,euaneſcit , ſi repudiationis pœniteat.309.16.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio poteſt fieri ſubſtituto pupillari in legitima,& venientibus ab inteſtato pupilli.309.27.
Fideicommiſſarius comparatur emptori hæreditatis.996.19.
Fideiuſsio inſtar donationis habet.878.40.
Fideiuſsionis,& conſtituti differentia.809.47.
Fideiuſsionem de iudicio ſiſti,an vitiet omiſsio diei?660.31.
Fideiuſſor,an poſsit ſe obligare pacto ad pœnã mortis?63.37.
Fideiuſſor pœna corporali quando puniri poſsit.63.45.
Fideiuſſor iudicio ſiſti, an habeat beneficiũ excuſsiõis. 654.20.
Fideiuſſor iudicio ſiſti an habeat ſex menſiũ inducias?654.26.
Fideiuſſor iudicio ſiſti, an differat à fideiuſſore de exhibendo. 654.28.
Fideiuſſor iudicio ſiſti,certam pœnam promittere cogendus non eſt.654.39.
Fideiuſſor,an teneaſ ad pœnã,quæ creſcit p inficiationē?655.11.
Fideiuſſor,an teneatur ad augmentum actionis creſcentis per iuramentum in litem?655.20.
Fideiuſſor iudicio ſiſti quandiu teneatur.655.20.
Fideiuſſor iudicio ſiſti,qua actione teneatur.655.28.

INDEX.

Fideiuſſor iudicio ſiſti an teneatur, ſi reus ante diem exhibitionis recedat?656.33.
Fideiuſſor quantitatis, fideiuſſor iudicio ſiſti, differunt.657.24.
Fideiuſſor iudicio ſiſti, an propriè fideiuſſor ſit?654.10.
Fideiuſſor iudicio ſiſti interdum admittitur, licèt locuples non ſit.652.24.
Fideiuſſor quando conueniri poterat ante principalẽ.607.16.
Fideiuſſor an accedat obligationi præſcriptæ?609.38.
Fideiuſſor iudicio ſiſti duplex eſt, & quæ inter eos differentia? 638.45.
Fideiuſſor quando non habeatur pro dato.639.39.
Fideiuſſor an in omnibus cauſis locuples eſſe debeat? 645.19.
Fideiuſſor iudicio ſiſti locuples non in ſubſidium datur.645.33.
Fideiuſſor iudicio ſiſti, an teneatur adijcere pœnam?670.9.
Fideiuſſor iudicio ſiſti in cauſa criminali quatenus teneatur. 670.14.
Fideiuſſor an poſsit ſe obligare ad pœnam mortis, vel corporalem?670.17.
Fideiuſſor idoneus non eſt, qui immobilia nõ poſsidet. 673.38.
Fideiuſſor, an in duriorem cauſam obligari poſsit?700.18.
Fideiuſſor iudicio ſiſti, intra quantũ tẽpus morã purget?698.40
Fideiuſſor omni obligationi, & officio iudicis accedit.766.53.
Fideiuſſor beneficio cedendarum actionum renũtiare poteſt. 847.5.
Fideiuſſor, an excipiat poſt ſolutionem factam?847.17.
Fideiuſſor in rem ſuam propriè non eſt fideiuſſor.848.15.
Fideiuſſor quando actionem mandati non habeat?880.18.
Fideiuſſoris facultates neceſsitudo ſupplet.646.13.
Fideiuſſoris præſtatio, quibus caſibus non exigitur.652.6.
Fideiuſſori an noceat delictum rei?607.6.
Fideiuſſori quando noceat factum debitoris.607.44.
Fideiuſſori quando proficiat pactum debitoris?846.29.
Fideiuſſori quando non detur exceptio pacti de nõ petendo? 956.21.
Fideiuſſori quando proſit tranſactio debitoris.969.39.
Fideiuſſorem dare qui promiſit, qualem dare teneatur. 659.46.
Fideiuſſorem qui non dat, nudam cautionem cum hypotheca omnium bonorum præſtat.652.10.&.659.47.
Fideiuſſores qui dare non poteſt, iuratoriæ ſuæ cautioni committitur.652.12.
Fideiuſſores dotium quare non dentur?893.11.
Fideiuſſores de dote reſtituenda an dari non poſsint?893.28.
Filiafamiliàs cùm paciſcitur, ad quod tempus pactum referatur?845.11.
Filius naturalis, de familia, aut de domo non eſt.246.32.
Filius naturalis agnationis arma non portat.246.33.
Filius adoptiuus patris nobilitate non gaudet.345.23.
Filius legitimatus nihil differt à verè legitimis.245.45.
Filius naturalis, pro legitimo, & naturali.345.16.
Filius quaſi creditor eſt in legitima.303.35.
Filius naturalis contra patris voluntatem non ſuccedit. 295.30.
Filius, an emancipari poſsit inuitus?316.33.
Filius ſcriptura patris probatur.262.34.
Filius iuſtus quis dicatur.272.38.
Filius vnicus regis, an malè faciat, monaſterium ingrediendo. 282.17.
Filius cauſa neceſsitatis patrem vendere non poteſt.151.4.
Filius cauſam ingratitudinis committens, propter quam exhæredari poſsit, ius filij omne perdit.15.9.
Filius iuſtus is dicitur, qui in domo naſcitur, quãuis matris adulterium probetur.235.43.
Filius naturalis, non legitimatus, nobilitatem patris non ſequitur.246.30.
Filius ex damnato concubitu, etiam legitimatus, patris nobilitatem non ſequitur.246.40.
Filius alterius dupliciter quis probari poteſt.262.2.
Filius natus in domo præſumitur, etiã ſi mater ſit adultera.262.20.
Filius an quis præſumatur alterius ex oris ſimilitudine ?262.13.
Filius præſumitur, qui vt talis habitus eſt.262.29.
Filius vt quis probetur alterius, duo articuli faciẽdi ſunt. 263.13.
Filius naturalis eiſdem modis probatur, quibus & legitimus, & naturalis.263.35.
Filiusfamiliàs, etiam patre conſentiente, non facit teſtamentum.269.41.
Filiusfamiliàs, an poſsit publicam accuſationem inſtituere ſine patris conſenſu?267.47.
Filius magiſtratũ gerens, quo pacto gerere ſe debeat erga patrem priuatum?268.6.
Filius naturalis quomodo videatur conſentire legitimationi ſuæ.276.32.
Filius liberatus à patris poteſtate, non emancipatione, ſed auctoritate legis, an reuocetur in poteſtatẽ per ingratitudinẽ? 279.39.
Filiusfa. ex duplici ratione ciuili ſuccedit, emancipatus ex vnica tantùm.296.37.
Filius quando præſumatur in poteſtate.312.29.
Filius ex perſona patris quando vtatur priuilegio.348.27.
Filius patris conditionem ſequitur, quo ad honores, & nobilitatem.351.6.
Filius legitimus, & naturalis quando detrahat duas quartas. 300.39.
Filius legitimus, & naturalis quãdo detrahit duas quartas, quomodo earum detractio facienda.299.44.
Filius patri ipſo iure acquirit.608.5.
Filius naturalis, an incidat in crimen parricidij, patrem occidendo?625.21.
Filiusfamiliàs cur agere difficiliùs poſsit, quàm cõueniri? 631.31.
Filius habens præbendã, an poſsit patrem in ius vocare?632.45.
Filius viuo patre an poſsit liberare debitores paternos?823.3.
Filius ſi quid lucretur cum pecunia patris, vel profectitia, an ſit lucrum profectitium, vel aduentitium?840.15.
Filius ſerui, quando ſimilis eſt paciſcendo?842.44.
Filius patri in aduentitijs quomodo per pactum de non petendo præiudicet?845.43.
Filius, qui viuo patre furto res aliquas ſubtraxit, quomodo cõputet?885.30.
Filij pro patribus faciunt, quæ alij non poſſunt.501.35.
Filij quomodo matris conditionem ſequantur, & quibus caſibus non ſequantur?224.25.
Filij, cur matris magis quàm patris conditionem quo ad libertatem ſequantur?225.31.
Filij, cur patris conditionem magis quàm matris quoad honores, & dignitates ſequantur?226.2.
Filij ex damnato, & punibili concubitu ſuſcepti, matris conditionem ſequuntur.246.43.
Filij naturales, & ſpurij in poteſtate non ſunt.258.15.
Filij naturales, an filiorũ appellatione cõprehendantur? 258.22.
Filij quibus modis in poteſtatẽ patris redigantur?259.11.
Filij probatio, matris reſpectu poſsibilis eſt.263.25.
Filij legitimi & naturales, vnde ſic dicantur?271.4.
Filij conſenſus exigitur, cùm quis nepotis loco adoptatẽ.277.10.
Filij ſpiritualis ius an contrahi poſsit per procuratorem?318.1.
Filij legitimatio, an requirat ipſius conſenſum?154.26.
Filij naturales propriè qui?249.2.
Filij temporales cur non ſint?318.30.
Filij cõmittẽtis crimẽ læſæ maieſtatis, quãdo puniantur?347.18.
Filij, vt matris cõditionẽ ſequanẽ, an ſtatuto induci poſsit?351.16.
Filij ignobilitas minor multò eſt, ſi mater ſit nobilis.351.20.
Filij in conditione poſiti, an dicantur inſtituti?498.30.
Filij Doctoris, an patris immunitate fruantur?345.32.

Filij ſacerdotum, cuius conditionem ſequantur?250.24.
Filij factum, an patri noceat?607.42.
Filij ob delictũ, pater ei non tenetur aſsignare bona.608.9.
Filij bonis publicatis, aduentitia non publicantur.608.11.
Filij ante crimen læſæ maieſtatis à patre ſuſcepti, an pœna legis reneantur?626.49.
Filij vnde dicti?882.38.
Filio quomodo eiſdem cauſis denegari poſsint alimenta, propter qnas exhæredari ille poteſt.16.8.
Filio cùm paciſcitur pater, quæ actio ei acquiratur?839.50.
Filio bona pñsin eius vita neqne re, neq; ſpe debentur.929.47.
Filium qui ſe aſſerit alterius, probare hoc debet.263.10.
Filium quem non eſſe, quibus formulis probetur?263.45.
Filium quẽ eſſe alterius, quòd ſama viciniæ probet.262.46.
Filium vnicum qui habet, ſine liberis non eſt.883.7.
Filiorum appellatio, an nepotes comprehendat?108.15.
Filiorum maſculorum mentione priùs facta, deinde de filijs, non videtur repetita qualitas maſculorum.897.2.
Filios vendere, quo iure licitum patribus?149.10.
Finem iuris ciuilis ſcientia quomodo habeat. In Procem. 11.10.
Finita quæ dicantur.960.25.
Fiſcalia prædia quæ dicta?490.6.
Fiſcalis Procurator.479.4.
Fiſcus per procuratorem adire poteſt.487.36.
Fiſcus quibus caſibus iure priuatorum non vtatur.488.7.
Fiſcus quæ pecunia.516.8.
Fiſcus, an habeat ins ad bona acqſita poſt cõfiſcationẽ. 609.16.
Fiſcus ſine venia an in ius vocetur?632.43.
Fiſcns qb⁹ caſib⁹ priuilegio nõ gaudeat, vt ei reus edat? 726.40.
Fiſci patronus qui.478.46.
Fiſci, & Cæſaris res, an diuerſæ ſint?487.6.
Fiſci Procurator, & fiſci Patronus differunt.479.16.
Fiſco pœna applicata ex edicto. Siquis in ius vocatus non ierit. cotam quo iudice petatur?620.8.
Fiſco quatenns teneaſ fideiuſſor iudicio ſiſti, cùm debitor principalis deceſsit?657.8.
Fiſco reus edere tenetur inre ſingulari.726.33.
Fiſco maior pars quomodo noceat?827.30.
Fiſco non præiudicant connentiones factæ inter creditorem, & debitorem.913.4.
Flagellorum pœna, an ſit grauiſsima?629.47.
Flauius quid lingua Gotthica ſignificet? In Procem.2.39.
Flauij cognomen Regibus Gotthorũ cõmune. In Procem.2.36.
Florentinarum Pandectarum lectio nõ placet. In Procem. col. 8.34.&.49.&.9.2.&.10.24.&.10.44.&.11.32.&.39.2.&. 108.19. & 122.3.&.122.38.&.233.18.&.363.20.&.414.32.&.461.37.&. 469.36. &.475.39.&.489.34.
Florentinæ Pandectæ landantur.214.9.
Florentini Codicis fides expenſa.882.52.
Florentinum exemplar, frequenter dictiones contrahit.375.3.
Florentinus Codex aduerſus lectioni vulgari.570.4.
Flumina quomodo & publica, & cõmnnia eſſe poſsint.329.30.
Fluminum aquæ communes omnium hominum ſunt. 328.9.
Fluminum aluei publici ſunt.328.10.
Fluminum aluei pnblici ſunt, aqua communis.329.27.
Focus de priuata cuiuſqne domo.458.15.
Fœlicis cognomen Traiano inditum. In Procem.4.10.
Fœmina, an poſsit eſſe arbiter?229.13.
Fœmina Conſularis quæ?341.28.
Fœmina quomodo argentariam exercere poſsit, aut eius officij ratione conueniatur.756.30.
Fœminæ cur ab argentaria repellantur?756.26.
Fœminæ arrogare, aut adoptare quando poſsint.286.42.
Fœminæ inter debiles, & miſerabiles connumerantur.434.27.
Fœminæ cur ſub voce maſculina contineantur, diligentiùs notatum, quàm cæteri faciunt.570.36.
Fœminarum conditio deterior in multis, in alijs melior. 229.10.
Fœminino vocabulo maſculos contineri cur ſit exemplo turpiſsimum?286.26. (286.32.
Fœminino vocabulo molles, & effœminati olim vocabantur.
Fœminino vocabulo maſculi non continentur.570.49.
Fœneratorũ factores, an ad vſnrarũ reſtitutionẽ teneanſ?605.35.
Forma pro figura, vel ſolennitate.42.20.
Forma prima, ſecunda, & tertia.213.29.
Forma rei vt non mutetur, iuris regulæ fallunt.42.44.
Formæ Præfectorum Prætorio.361.33.
Formula tuitionis.457.10.
Fortunij, & ſequacium lapſus.771.4.&.799.50.
Forum ſortitur quis ratione delicti.445.44.
Forum conſcientiæ, & contentioſum differunt.20.27.&.22.11.& 22.40.&.61.3.&.137.40.&.403.30.&.488.46.&.521.14.&.799.11.
Forum an mutetur tatione contractus?593.13.
Forum ratione contractus qui ſortitur, nõ tamen priuilegium amittit.639.20.
Forum iudicis ſi quis declinet, pœnitere eũ nõ poteſt.666.25.
Fori leges, cuius auctoritatis.178.12.
Fori diſputatio, & forus ex iure gentium ſunt.112.33.
Fori, & ſtili leges per libri aperturam non probantur. 186. 40.
Fori contentioſi & conſcientiæ differentia.571.28.&.573.14.
Fori priuilegium quis non amittit, etiam ſi ratione contractus forum ſortitur.659.21.
Fori priuilegio quando fideiuſſor renuntiare debeat.659.24.
Foro nummularios cedere quid ſit?729.42.
Franciæ Pares, Patricijs ſimiles.355.6.
Franci à Narſete Iuſtiniani dnce ſuperati. In Procem.3.2.
Francis Iuſtiniannsius patriæ poteſtatis ademit. In Proce. 3.24.
Fraternitatis ins à Catholicis Regibus inſtitutum.118.45.
Ftater tenetur alere fratrem.15.33.
Frater ſororem ex eodem patre natam neceſſariò dotat, & cuius hoc effectus eſſe poſsit?925.30.
Fratris appellatione, an contineatur ſoror?884.28.
Fratres mendicantes iudices delegati eſſe poſſunt.508.7.
Fraus legi latæ quot modis fiat.161.35.
Fraus legi ferendæ fit.162.1.
Fraus de menſura ad menſuram.162.10.
Frans, id eſt, damnum.818.40.
Frandis re, exempla quæ ſint?818.28.
Fraudis re, & conſilio, exemplum.818.30.
Fructus qui naturales, & qui induſtriales.232.14.
Fructus quomodo actione ant officio iudicis petantur. 528.32.
Fructuum quantitas libello declaraoda non eſt.719.43.
Ftumentum prohibitus extrahere, pro victu ſuo quotidiano extrahet.419.11.
Frumentum exportare ſi lege licitũ non eſt, an farina exportabitur?201.28.
Fugere an liceat ſeruis?248.8.
Fugere qui poteſt, an teneatur fugere?23.17.
Fundare ius, nouè dictum eſt.127.9.
Fundus ſi à priuato conceſſus ſir, adiecta etiam conceſſa videntur.213.9.
Fundus extet, an perierit, multùm refert, quantum ad ſatiſdationem.676.43.
Fundo ad vſum, vel vſumfructum, vel habitationem, vel alimẽta relicto, proprietas relinqui videtur.979.14.
Fundi patrimoniales qui dicerentur.490.6.
Funus familiare dncẽs, an poſsit citari?623.17.
Furcarũ erectio in iuriſdictiõis quaſi poſſeſsiõe cõſtituit.408.30
Fur ex animi propoſitione ſola.2.23.
Furem nocturnum, & diurnum an æquè occidere liceat? 21.38.
Furem ne faciat quis ſeruum, pactum honeſtum eſt, & non ſuper-

perfluum?927.46.
Furioſus,demens,mente captus,& ſimiles, vxorem ducere nõ poſſunt.266.37.
Furioſus in dilucidis interuallis vxorem ducere poteſt.267.13.
Furioſus,qui ante furorem deliquit, pœna corporis puniẽdus eſt.469.42.
Furor ſuperueniens non mutat ante geſta.247.10.
Furor ſuperueniens,an excuſet à pœna?247.15.
Furor non eſt modus patriæ poteſtatis tollendę.266.12.
Furor cur non dirimat matrimonium contractum.267.3.
Furor an ſufficiat ad tori ſeparationem?267.12.
Furtum innominatum.110.45.
Furtum lege naturali prohiberi,quo ſenſu dictum.33.7.
Furtum,qua ratione hic ab alijs delictis differat.575.40.
Furtum à familia commiſſum naturaliter,ciuilitérque conſyde rari poteſt.576.13.
Furti manifeſti actio à Prętore inducta,ius ciuile ſupplet.44.9.
Fuſtium ictus cuiuſmodi pœna.630.4.

G.

GABELLA vt ſoluatur, quomodo ſumma ineunda eſt.596.31.
Gabella an ſolnaẽ de reſolutiõe emptiõis? 945.43.
Gabellarũ ſoluendarũ ſtatuta odioſa ſunt. 678.23.
Galliæ an nora ſit baſtardum eſſe?250.20.
Gallopræſsi ſingulare nomen, Philocali non item.122.28.
Gallus Aquilius magnus formularum inuentor.965.26.
Geminatio aliquando non operatur.65.37.
Geminatio habet vim deciſionis motu proprio factæ.604.3.
Gemini ſi edãtur,quis in regno,dignitate, aut primigenio præferendus?240.40.
Generalia poſt ſpecialia poni,nouum non eſt.523.21.
Generalis ſermo,ambiguus,obſcurus,an incertus ſit?895.22.
Generalis renuntiatio fori,an ſufficiat?639.48.
Generis natura quæ ſit.764.9.
Generare quem poſſe,in dubio præſumptio eſt.263.49.
Gentes,cæteræ nationes præter Romanos dictæ.16.43.
Gentes,quæ ſecundùm rationem viuunt,ius gentium non introduxerunt.17.14.
Gentiles homines Romano Imperio non ſubditi.17.7.
Genus pro ſpecie aliquando ponitur.28.6.&.984.22.
Genus quoruplex ſit.782.14.
Germani ſuperiores, Alemanni olim vocabantur. In Procemio.2.48.
Germanici cognomen quis priùs habuerit.In Procem.3.10.
Germanici cognomẽ cur aſſumpſerint Romani Imperatores? In Procem.3.18.
Geſta,& acta,an differant?481.10.
Gladius naturalis,ciuilis,ſpiritualis.545.9.
Gladij poteſtas quid?Et cur hoc potiſsimum exemplũ de mero imperio ponatur?545.19.
Gladij & ſceptri inſignia.545.28.
Gloſſæ cirandæ non ſunt,ſi leges allegari poſſunt?466.26.
Gnæi Flauij hiſtoria,erratum commune eſt.111.31.
Gotthorum tempeſtate, an ceſſauerit magiſtratus Prætoris? 388.35.
Gotthos per Narſetem Iuſtinian' profligauit. In Procem.2.52.
Gratia,& neceſsitas differunt.824.25.
Grauamen dici non poteſt,quod iure communi, & permiſſo fit.306.43.
Grauare alium quando quis poſsit.309.30.
Grauida à prægnanti quid differat.691.32.
Guarentigia inſtrumenta iudiciorum inſtar obtinere dicuntur.901.22.
Gubernatores prouinciarum hodierni,Pręſidibus comparantur.443.30.

H.

HABITATIONIS domicilio,quando conueniri quis poſsit.594.19.
Hæres innominatus.110.45.
Hæres vltra vires hæreditarias non tenetur in foro conſcientiæ.488.
Hæres arrogati quo iure petat quartam.304.48.
Hæres ſolnens per errorem,an habeat falcidiam?589.6.
Hæres interdum nõ eiuſdem cõditiõis,cuius defunctus.650.48.
Hæres fideiuſſoris iudicio ſiſti, an compellatur reum ſiſtere in iudicio?656.25.
Hæres eius,qui cõuenit vt capi poſſet,capi ipſe non põt.656.30.
Hæres an cogatur edere teſtamenti exemplum?726.7.
Hæres præterita tributa præſtat?913.14.
Hæres,an præſumatur ſcire contenta in teſtamento?963.18.
Hæredis non veri pactum,an hæredi proſit?951.46.
Hæredi vni paciſci poſſumus.881.19.
Hæredẽ an poſsit habere arrogat' ex teſtamẽto ꝓprio? 293.25.
Hæredẽ an poſsit habere arrogatus ex teſtamẽto patris legitimi,& naturalis?293.35. (293.28.
Hæredẽ qñ poſsit habere arrogatus ex teſtamẽto arrogatoris?
Hæredem ab inteſtato an poſsit habere arrogatus?293.46.
Hæredẽ ab inteſtato an habere poſsit impubes arrogat'? 299.2.
Hæredẽ appellans in diſpoſitione inter viuos,an videatur eum hæredem facere?909.40.
Hæredes aduocati,quo iure ſalarium petant.514.36.
Hæredes,an præſumantur ſcire contenta in teſtamẽto?886.30.
Hæreditas per procuratorem adiri non poteſt.487.21.
Hæreditas quando per procuratorem adiri poſsit?487.40.
Hæreditas ſi bannito deferatur,quis erit hæres?264.26.
Hæreditatis aditio,an nuda voluntate fiat?488.34.
Hæreditate patris repudiata,acceptare ea filius põt, quæ vt filio acquiruntur.841.25. (584.18.
Hæreſeos cauſæ à iudicibus ſecularibus nullo mõ tractari põt.
Hæreticorum inſania reprehenſa.209.15.
Hæreticis fides non eſt ſeruanda.109.15.
Haloandri laus.214.5.
Haloandri lectio non placet. In Proœ. col.6.9. &.108.21. &.117.40.&.119.45. &.110.50. &.123.25. &.128.25. &.140.17.&.358.36.&.414.32.&.464.17.
Harmenopulus quo tempore ſcripſit.402.40.
Harmenopuli intelligentia notata.377.15.
Harmenopuli locus. In Procem.5.26.&.6.1.&.153.47. &. 286.45.&.321.44.&.354.16.&.383.36.&.39.&.398.39.&.402.39.
Haſta iudicium centumuirale cur diceretur.119.34.
Hermaphroditus,an hæredem inſtituat?231.2.
Hermaphroditus, an poſsit eſſe teſtis?231.5.
Hermaphroditus,an de vi teneatur?231.31.
Hermaphroditus,an clericus eſſe poſsit?231.36.
Hermaphrodit',an ſuccedat in feudo?174.45.&.231.4. &.231.20.
Hermaphroditi qui ſint?230.10.
Hermodorus Epheſiorum Princeps frugi vir.110.8.
Hermodorus Platonis auditor.110.20. (224.10.
Hiſpana claſſe Indi reperti pleriq;, ludo de libertate experiũt.
Hiſpani quomodo dies cõputent?713.29.
Hiſpania olim aliqñ ſubdita,hodie maiori terræ toti' parti dominatur.120.30.
Hiſpaniæ adiecta,nõ acceſſoriè,ſed æquè principaliter ſuis legibus gubernantur.138.31.
Hiſpaniæ quomodo olim diuiſæ.407.20.
Hiſpaniæ Reges olim Epiſtolas, & reſcripta ſubſcriptionibus, non etiam ſigillis ſignabant.207.6.
Hiſpaniæ vicariatus.475.38.
Hiſpaniarũ Rationales,Procutor priuatæ rationis.478.2.
Homero cur Reges dicti σκηπτοῦχοι?545.33.

Homicidam ignorans, an promoueat Summus Pontifex ad epiſcopatum?395.12.
Homicidam appellanti, an ſine pœna dici poſsit eum mentiri? 610.13.
Homo iure naturali, nomen omnibus commune.28.8.
Homo vox naturalis.28.8.
Homo vox communis, & cur?28.10.
Homo cur rei non accedat?217.20.
Honeſtas in matrimonijs vel maximè attendenda eſt.81.10.
Honeſtè viuendi præceptum latiùs patet, quàm vt ad pauca exempla reſtringatur.81.9.
Honorarius tumulus qui.333.24.
Honorarij appellatio aliàs aliter ſumitur.44.18.
Honorarij ludi.333.26.
Horreorum vſus apud antiquos ad oēs res cuſtodiēdas. 404.9.
Horreorum publicorum vſus qui fuerit?729.43.
Horti, an debeantur ei, cui domus conceſſa ſit?213.13.
Hoſti an ſit fides ſeruanda?775.14.
Humana iuſtitia duplex eſt.76.41.
Hyperbole Iuriſconſulti frequenter vtuntur. 359.48. & 589.16.
Hypotheca tacita cur faciliùs in vrbanis prædijs, quàm in ruſticis inducatur?769.20.
Hypotheca tacita fiſco quomodo competat, & à quo tempore?827.36.
Hypothecæ quàm priuilegij cur maior vis ſit?828.14.
Hypothecaria actio obligationem non ſupponit.859.34.
Hypotheſeis, ideſt, ſcientiæ principia.9.18.
Hypolais auis.14.41.

I.

IGNORANTIA iuris in iuris perito, dolo aſcribitur.126.40.
Ignorantia iuris, an excuſet mulierem, & ruſticū? 235.28.
Ignorantia iuris, aut facti, an excuſet à delicto?134.16.
Ignorantia quando non proſit.572.14.
Ignorantia in facto alieno quatenus præſumatur.988.18.
Ignorantis, quàm ſcientis conditio, quando ſit melior.472.16.
Illatio ex puris particularibus non ſit.766.9.
Illatio ex indefinita, non ex puris particularibus in præſentia ſit.769.11.
Illegitimi, ſiue naturales filij, an infamia facti notentur?1250.11.
Illotis manibus, aut pedibus.90.53.
Imago iuſtitiæ qualiter à Chryſippo, pictoribus, rhetoribusq; antiquioribus fuerit depicta.78.2.
Immunitas conceſſa ijs, qui venerint ad habitandum, an reuocari poſsit per ſtatutum?64.27.
Immunitas alicui, & rebus eius conceſſa, an ad vaſallos pertineat?215.38.
Immunitas à tributis vni præſtita, an cæteros oneret?913.9.
Imperandi verbum mitius, quàm iubendi.142.44.
Imperare, ideſt, parere.142.49.
Imperator niſi Chriſtianus hodie eſſe non poteſt.1.29.
Imperator cur dicatur perpetuus.2.10.
Imperator Senatui ad quæ olim adiunctus.112.46.
Imperator in clericos directò ſtatuere non poteſt.192.27.
Imperator, an poſsit exercere voluntariam iuriſdictionem in terris eccleſiæ?597.39.
Imperatoris vox, quo ad Principem tranſlata. In Procem.1.42.
Imperatoris inſigne veſtis murice intincta.201.38.
Imperatoris nomen an ponendum in inſtrumento ſit? 737.38.
Imperatori quando ipſo iure acquiratur.488.2.
Imperatores Romani cur Germanici nomen aſſumpſerint? In Procemio.3.18.
Imperatores vnde dicti? In Procem.2.3.&.142.47.
Imperatores Cōſulatū aliqñ gerebāt. In Procem.12.29.&.357.10
Imperatores aliquādo in iure errāt, & eorū error ius facit.90.3.
Imperatorum exceſſus, ſe, ſuaq; diuina, ſacra, cœleſtia appellantium. In Procem.6.25.
Imperatorum conſtitutiones, quæ quas corrigant, & quæ huius rei notitia eſſe poſsit.66.21.
Imperatorum edicta.413.30.
Imperatorum legati.407.41.
Imperatorum tempeſtate, Magiſtratuum auctoritas imminuta eſt.356.30.&.388.30.
Imperium ex iure ciuili eſt, Regna ex iure gentium. 205.44.
Imperium quatenus tranſlatum fuerit in Imperatorē.206.26.
Imperium Chriſti, & eccleſiæ.206.34.
Imperium Proconſulum, maximum in prouincia.407.30.
Imperij gradus quot?543.19.
Imperij maximi exempla.543.21.
Imperij maioris exempla.543.26.
Imperij magni exempla.544.21.
Imperij minoris exempla.544.32.
Imperij minimi exempla.544.37.
Imperij ſine adiuncto conſyderati nulla videtur vtilitas.549.1.
Imperitia quæ à dolo excuſet.572.6.
Impetraſſe tantùm, quando ſatis ſit.604.24.
Implicita ratio quæ ſit?921.22.
Impoſitiones quo tempore præſcribantur?420.26.
Impubes arrogatus ab inteſtato hæredem habere pōt.299.2.
Impubes arrogatus, an ex teſtamento ſuo hæredem habere poſsit?299.4.
Impubes arrogatus, an ex teſtamēto arrogatoris hæredem habere poſsit?299.5.
Impubes arrogatus, an & ex teſtamento patris legitimi & naturalis hæredem habere poſsit?299.8.
Impubes arrogatus, duorum filiorum vicem ſuſtinet.303.13.
Impubes an poſsit arrogari?322.37.
Impuberes legem ferre non poſſunt.132.17.
Impuberes quomodo in ius vocari poſsint.636.40.
Incendiarij, qua pœna puniantur.403.26.
Incendiū præſumi ſortū culpa leuiſsima inhabitantium. 403.9.
Incendio orto, an vicini deſtruere domum poſsint, ne ad eos ignis perueniat?404.37.
Incertitudo quando libellum non vitiet.721.5.
Incertitudo ſucceſsionis quid operetur.990.32.
Inceſtuoſus filius, an poſsit vocare patrē in ius ſine venia?625.23.
Inceſtuoſus filius, an ſit alendus, vel alere ipſe pater teneatur? 625.25.
Incidentia quæ ſint.269.10.
Incontinenti quando pacta poni dicantur?810.35.&.813.2.
Inconuenienti vno poſito, alia ſequuntur.303.14.
Incorporales res oculis intellectus oſtenduntur.758.14.
Incorporatio Salmanticæ quo iure fiat.344.46.
Inculcatio quid ſit.481.20.
Indebitæ pecuniæ ſolutio, neque tranſlationi dominij, neque obligationi impedimento eſt.932.46.
Indebitæ pecuniæ conuentio, re, an rei interuentu veſtiatur? 932.32.
Indebitam pecuniam ſoluens, cur dominium transferat?933.3.
Indebitam pecuniam recipiens, furtum committit.933.6.
Indebitè ſolutū, ob aliud debitum retineri non poteſt.982.25.
Indebiti obligatio naturalis.38.10.
Indebiti condictio qua ratione procedat.588.49.
Indefinita, an æquipolleat vniuerſali in ſtatutis?72.7.
Indefinita exhæredatio, ad omnes gradus porrigitur.72.11.
Indefinita oratio, & vniuerſalis, in quo differant.72.14.
Indicium vnum magnum ad tormenta ſatis eſt.900.4.
Indictio, an ſit ponenda in publico inſtrumento?737.28.
Indictio quid ſit? quotuplex? vnde dicta?737.36.

Indictionis

INDEX.

Indictionis ratio vnde ſumatur?736.28.
Indictionis erronea expreſsio an vitiet inſtrumentum? 738.12.
Indiæ ditioni Hiſpaniarum adiectæ, Hiſpaniæ legibus regũtur. 138.32. De his etiam.224.10.
Indignus, cui bona auferuntur, hæres nomine manet. 991.36.
Indigni ex certa ſcientia à Summo Pontifice, aut Imperatore electi, digni ſunt.395.12.
Indigno quod aufertur, quibus applicetur.992.7.
Indignitas hæredi, à ſolo fiſco opponi poteſt. 992.2.
Induciæ, & Treugæ an differant? 775.45.
Induciæ ad quod tempus fieri poſsint. 775.50.
Induciæ cùm dantur debitori, maioris partis exemplum cæteri ſequentur.828.11.
Inducias dare, an Duces belli poſsint?775.34.
Ineſſe pacta quid ſit?807.25.
Infamia duplex.342.46.
Infamis an poſsit eſſe teſtis? 343.14.
Infamis infamia facti, an poſsit accuſare?343.26.
Infames infamia iuris & facti ſunt, qui flagellis cæduntur. 630.2.
Infans quomodo arrogetur.273.1.
Infans quomodo ligitimari poſsit. 276.38.
Infans an poſsit arrogari? 276.40.&.322.34.
Infans an poſsit fieri nobilis?276.42.
Infans monachus eſſe noo poteſt.322.47.
Infans emancipari, legitimari, & oobilis fieri quomodo poſſit.546.26.
Infinita quæ ſunt, an finito modo tradantur?5.25.
Infirmitas, & abſentia quãtum ad delegationem æquiparantur.490.20.
Informare, pro inchoare.803.34.
Informatio pacti, an eius extenſio ſit?803.24.
Informatio pactorum in qua ſignificatione accipi debeat. 803.35.
Informatio actionis ſubrogationem, an acceſsionem ſapiat? 804.4.
Informationes pactorum, exempla, & effectus.803.44.
Informatur pacto, non actio ſolùm, verùm & obligatio, & contractus.805.33.
Ingenuitatis, libertatis, libertinitatiſque cauſæ an delegari poſſint?549.47.
Ingrati quomodo reſtituantur.490.18.
Ingrato filio alimenta non debentur.15.16. Et quo iure ei non debeantur.41.40.
Ingratum filium ſi occidat pater, homicidij, non parricidij reus eſt.15.10.
Ingratitudo reducit filium in poteſtatem.279.26.
Ingratitudo quæ ſufficiat, vt filius reuocetur in poteſtatem. 279.32.
Ingratitudinis vitium deterrimum eſt.270.23.
Ingratitudinis cauſam committens, filij ius omne perdit.15.9.
Ingratitudinis cauſa ſufficit, vt ſtatutũ reuocetur, quod in vim contractus tranſierat.64.39.
Ingratitudinis vitium pœnitentia purgat.15.14.
Ingratitudinis culpam furor ſuperueniens non purgat.247.14
Ingreſſus quid ſit? 813.10.
Ingreſſus ſacramenti, pro initio ſacramenti.813.34.
Inhiberi iudex ſecularis ab eccleſiaſtico oon poteſt, niſi citatio præcedat.430.26.
Iniquitas ſententiæ manifeſta, quæ ſit? 85.36.
Initium ad dimidium vſque in dubio protenditur.813.30.
Initij appellatio quomodo ſumenda? 746.32.
Initia cuiuſque profeſsionis. In Procem.5.30.
Iniuria ſi fiat ſacerdoti, publica accuſatio eſt.16.20.
Iniuria ſi fiat ſacerdoti vici, ciues omnes agere poſſunt.10.22.
Iniuria ſi Magiſtratui fiat, publica accuſatio eſt.11.2.
Iniuria ſi fiat Iuriſconſulto laureato adepto, publica accuſatio eſt, noua opinio.10.32.
Iniuria ſacerdotem afficere, ſacrilegij ſpecies.10.21.
Iniuria Præſidi facta, cuius ſit notio.471.23.
Iniuria, quæ à perſona coniuncta fit, maior videtur.877.13.
Iniuriæ actio in bonis non computatur 877.19.
Iniuriam per errorem faciens, an teneatur?589.1.
Iniuriam remittens in ſacramento confeſsionis, an videatur remittere actionem iniuriarum. 837.35.
Iniuriam remittens, an damna ſibi per iniuriam illata remittere videatur?865.30.
Iniuriam filio factam, an pater pacto remittat? 877.10.
Iniuriarum actio, ad priuatum pertinet.10.19.
Iniuriarum actio facilè tollitur.865.18.
Iniuriarum actio in bonis noſtris non eſt, neque ad rem competit.865.43.
Innocentij ſententia durior.90.14.
Innominata multa.110.43.
In pendenti nonnulla ſunt.254.30.
Inquilinus an poſsit expelli, eò quòd inhoneſtas mulieres ad domum ducat?81.4.
Inquilinus an teneatur de incendio, ſi ipſe in locatione hoc excipiat?404.33.
Inquilino remoto, ſi domum alteri locet dominus, an penſio exigi poſsit.517.46.
Inquiſitio generalis, & ſpecialis.468.2.
Inquiſitio, iudicium extraordinarium eſt.468.10.
Inquiſitio non procedit, niſi fama, aut indicijs præcedeotibus. 468.12.
Inquiſitio generalis, etiam fama non præcedente, procedit. 468.17.
In rem, an in perſonam diſpoſitiones conferantur, quantum interſit.942.27.
Inſcriptiones, ob honorem Memoriæ.D.M.33.31.
Inſcriptiones, Ad Senatum vrbis Conſtantinopolitanæ, Ad Senatus & omnes populos.340.30.
Inſignia Proconſulum.408.26.
Inſignia magiſtratus ſui minores magiſtratus coram maioribus portare non poſſunt.440.43.
Inſinuatio donationis, an poſsit fieri apud iudicem donãtem? 274.28.
Inſinuationis inſtrumentum an ſufficiat, ſi priuilegia ipſa perdantur?749.44.
Inſolita ſi conferantur à Principe, ſtricta interpretatio fiet. 211.31.
Inſpicere quando quis dicatur.968.23.
Inſtinctus ad coniunctionem, à iure naturæ eſt.13.22.
Inſtinctus educandi liberos, à iure naturæ eſt.15.2.
Inſtitoris mandatum, quomodo finiatur.566.17.
Inſtitutionis titulo legitima in re certa relinqui poteſt. 304.20.
Inſtitutiones à Græcis Iuriſconſultis, Inſtituta breuitatis gratia dicuntur. In Procem.5.25.
Inſtitutiones Iuſtiniani qua ratione elementa dicantur. In Procem.5.30.
Inſtitutiones quo tempore à Iuſtiniano compoſitæ.66.36.
Inſtitutiones veterum Iuriſconſultorum. In Procem.5.20.
Inſtitutionum nomen à Iuſtiniano inuentum non eſt. In Procem.5.20.
Inſtitutum, quid à moribus, & conſuetudine differat.43.7.
Inſtitutus in re certa, non detrahit duas quartas.301.20.
Inſtitutus in re certa, quomodo legatarij loco habeatur.991.31.
Inſtructum ad agendum venire quid ſit?721.11.

Inſtrumentum ſine die & conſule.228. 31.
Inſtrumento quòd nõ vitiet inuocatio nominis Domini omiſſa.1. 20.
Inſtrumentum publicum quid ſit.735. 34.
Inſtrumẽtum publicum quomodo per ſe fidem faciat.735.40.
Inſtrumentum publicum quæ requirat pro ſubſtanõa.735.47.
Inſtrumenti alieni copia vt illud falſum quid redarguat, facieuda non eſt.723.38.
Inſtrumenti publici materiam Bartolus non ſuo loco tractat. 735.30.
Inſtrumenti amiſsio quomodo probetur. 747. 43.
Inſtrumenta publica, ſiue guarenugia, quando habeant executiouem patatam. 653.27.
Inſtrumenta publica, paratam executionem habeut, & tamen poſtea de eorum etiam validitate tractari poteſt.668. 28.
Inſtrumeuta publica, quomodo executioni mandeutur? 719.7.
Inſtrumenta quomodo, & quando edantur.723.13.
Inſtrumenta actione in factum eduntur.724.41.
Inſtrumeuta plura ſi ſunt, vnum debitori reddere ſatis eſt. 766.38.
Inſtrumentorum editio, mandato iudicis ſit.76.1.
Inſtrumentorum, & ratiouum editio qua ratione differant? 724. 37.
Inſtrumentorum editio quo iure petatur.752. 28.
Inſtrumentis ab vno in iudicio editis, an alius aduerſus eum ijs vti poſsit?724.17.
Inſulæ ſub Principum protectione erant.460.7.
Inſularius ſeruus quis ſit?405.30.
Integra res cùm non eſt, difficiliùs contractus reſcinduntur. 941. 11.
Interdictũ, quod vi, aut clam, vnicúmne ſit, an duplex? 369. 46.
Interdicti ſtatuta non faciunt.58.8.
Interdicta ciuitate, ſuburbia, & cætera ciuitatiloca ſubiecta interdicta cenſentur.138.33.
Interdicta publica de diuinis, & ſacris rebus.10. 10.
Interdictorum etymum, vnum, ad ea ſacere iudicia, quæ interim vulgo dicuntur.117.14.
Intereſſe quomodo probetur.228.40.
Intereſſe triplex eſt.619.12.
Intereſſe commune quid ſit?619.15.
Intereſſe & pœua an differant?619.18.
Intereſſe lougioris vitæ actionis conſiderabile nou eſt.698.42
Intereſſe ab initio au ſatis ſit?705.20.
Intereſſe cùm peritur, quod tempus inſpici oporteat.751.23.
Intereſſe non inſpicimus in pœnis.993.3.
Interlocutioues de plano quæ?107.40.
Iuterpellatio, an conſtituat in mora, quando iudicis officio cogendus quis eſt.528. 10.
Interpretari legem, eius eſt, cuius & condere.148.1
Interpretatio quadruplex.70.47.&.159.11.
Interpretatio correctoria, au habeat locum in ſtatutis? 70.51.
Interpretatio reſtrictiua, an habeat locum in ſtatutis.71.6.
Interpretatio declaratoria, an habeat locum in ſtatutis? 71.36.
Interpretatio per locum à contrario ſenſu, quando locum habeat.74.3.
Interpretatio rei obſcuræ ex iure naturali eſt.110.30.
Interpretatio plena, plenior, pleniſsima.212.23.
Interpretatio, conſuetudinis effectus.199. 20.
Interpretatio fiet ſtricta, ſi à Principe conferantur inſolita. 211.31.
Interpretatio legum, à quibus petenda.109.47.
Interpretatio benignior differt ab ea, quæ ſine vitio fit. 155.15.
Interpretatio prudeutum, reſponſa prudentum, media iuris prudentia differunt.113.2.
Interpretatio in iudicijs & in contractibus quando pro reo, & quando pro actore facienda ſit. 662. 4.
Interpretatio in contractibus, & teſtamentis per iudicem ſit, in beneficijs & priuilegijs à Principe.896.41.
Interpreratio ferè ſemper ſit aduerſus eos, qui obſcurè loquuntur.897.13.
Interpretationis legum benignioris exempla.154.15.
Interpretationes friuolæ ſolùm prohibitæ cenſentur.74.40.
Interpretationes in ius ciuile qua ratione fiant.380.17.
Interpretationum in iure vnde occaſio ſumpta ſit aduerſus Iuſtiniani edicta.74.44.
Interuallum quos contractus vitiet?890.11.
Iutricare rationes quid ſit?921.21.
Inuecta, & illata vt obligentur, au domini prædij ſcientia requiratur?769.14.
Inuecta, & illata vt obligentur, referátne conductoris, an aliena ſint?769.28.
Inuecta, & illata in domum conductam, quatenus teneantur? 770. 10.
Inuecta, & illata ab vno, ſi is rurſus alij locet, quomodo obligẽtur?770. 16.
Inuecta, & illata an obligentur, cùm habitatio gratuita eſt. 771.18.
Inuentarium an vitiet crucis in principio omiſsio?736.5.
Inueutarium nou vitiat, quòd intra dies triginta cœptum non eſt.736. 8.
Inuentarium an vitietur, omiſſa ſolennitate.980.36.
Inuentarij confectionem quomodo poſsit hæredi teſtatorre-minere.271.30.&.371.28.
Inuidia, odium populi, & ſenſus communis de aliquo. 434.43.
Inuocatio uominis Domini omiſſa, uon vitiat inſtrumentum. 1.20.
Inuocatio diuini nominis an ſit ſolennitas pro ſubſtantia publici inſtrumenti?735. 50.
Inutile beueficium ne reddatur, ſtricta interpretatio ſit. 211.38.
Inutilia nullis æquiparantur. 174.37.
Ipſo iure tutus, exceptionibus tamen iuuare ſe poteſt. 794. 18.
Ipſo iure an per exceptionem aliquid tollatur, quantum inter ſit. 857.17.
Ipſo iure quæ tolluntur, quomodo tollantur?859. 10.
Ipſo iure, & ope exceptionis aliquid tolli, quantum differant? 864.50.
Ipſo iure ſi dominium transfertur, valet pactum de non aliẽnado.955.28.
Italiæ termini qui ſint.367.21.
Iterabilis cauſa multiplicationem faciliùs admittit.274.24.
Iterum, duas ſignificationes habet.750.20.
Itineris menſura, per quem locum fieri debeat? 688.10.
Iudæus nou poteſt eſſe tutor Chriſtiani.1.36.
Iudæi ad officia, & honores uon admittantur.1.30.
Iudex ſolo præcepto executiuo diffinire uon poteſt ea, quæ cauſæ cognitionem deſiderant.427.26.
Iudex quibus caſibus ab executione poſsit incipere.427.31.
Iudex officium ſuum non petitum aliquando impartitur. 434.50.
Iudex ſpecialis pro delegato.448. 8.
Iudex an debeat iudicare ſecundùm allegata, & probata, an ſecundùm conſcientiam?449.36.
Iudex quando dicitur ſcire vt iudex.450. 40.
Iudex an poſsit iudicare ſecundùm ea, quæ ſcit vt priuatus? 450.50.

Iudex cur ſecundùm conſcientiam iudicare non poſsit, noua ratio. 452.20.
Iudex an poſsit coodemnare eum, à quo certò ſcit hominem occiſuin, cùm tamen non probetur. 452.30.
Iudex in inducijs legalibus concedendis nudus miniſter eſt. 304.7.
Iudex delegatus quo ſenſo proprium oihil habeat. 499.43.
Iudex delegatus non eſt in quaſi poſſeſsione iuriſdictionis. 500.10.
Iudex delegatus, ſententiæ proferendæ locum determinatum non habet. 86.37.
Iudex & arbiter fiũt competentes ratione eorum, quæ incidunt. 269.7.
Iudex prohibere poteſt eos, qui inimicitias inter ſe gerunt, ne alter per alterius domum tranſeat. 489.43.
Iudex innominatus. 110.45.
Iudex pœoitentialis iodicat ſecundùm veritatem. 453.2.
Iudex ſupremus iudicare poteſt ſecundùm conſcieotiam ſuã. Et quæ huius ratio ſit. 453.4.
Iudex in cauſis breuioribus an poſsit iudicare ſecundùm conſcientiam? 453.23.
Iudex an poſsit moueri ad ſententiam ferendam ex confeſsione coram ſe viua voce facta, quæ io actis poſita minimè ſit? 454.23.
Iudex iudicare debet ſecundùm allegata, & probata, tam in criminalibus, quàm in ciuilibus. 454.30.
Iudex quid facere debeat, quando Princeps illi remittit cauſam, in qua veritati probationes contrariæ ſunt? 455.8.
Iudex quid facere debeat, cùm exploratisſimum habet veritatem probationibus eſſe contrariam. 454.44.
Iudex an poſsit partes compellere ad concordiam? 468.26.
Iudex an poſsit recuſari vt ſuſpectus, quando de ſuorum delictis cognoſcit? 471.37.
Iudex munus accipiens, qua pœna punitur? 472.46.
Iudex an poſsit, finito officio, ex pacto aliquid præter ſalariũ accipere? 473.22.
Iudex actiooem, aut officium non impartiens, quaodo faciat iniuriam? 528.18.
Iudex eccleſiaſticus laico, & contrà, cauſas mandare poteſt. 536 31.
Iudex an punire poſsit eos, à quibus offenditur? 577.39.
Iudex aliâs incompetens fit competens recoouentionis actione. 581.34.
Iudex ſecularis, an adhoc inquirere poſsit, ſi ei inquiſitor relapſum puniendum tradiderit? 584.11.
Iudex ordioarius, etiam pedaoeus, delegate poteſt. 584.45.
Iudex io priori inſtãtia ſuſpectus eſt, ſi iudici appellationis ſuccedat. 591.3
Iudex extra territoriom velot priuatus eſt. 597.25.
Iudex inter ſubditos de re alterius territorij an cognoſcat? 597.37.
Iodex, an poſsit excedere ſummam ſuæ iuriſdictionis? 598.44.
Iudex quatenus teoeatur propter aſſeſſoris imprudeotiam. 603.8.
Iudex recuſatus de cauſis ſuſpicionis non cognoſcit. 641.25.
Iudex loci an cognoſcat, cùm exterus negat ſe in loco contraxiſſe, vel deliquiſſe? 642.41. (643.15.
Iudex procedẽdo, an videatur pronuntiare ſe competeotem?
Iudex an taxet expenſas in eo conſiſtentes, quòd ei obtemperatum non eſt? 620.21.
Iudex malè iudicans, aut probatiooes oon admittens, qua actione teneatur. 755.47.
Iudex pecunia data, ſentẽtiam licèt iuſtam ferens, litem ſuam facit. 791.18.
Iudex dum in officio eſt, quatenus accipere poſsit? 816.30.
Iudex partium conſenſu de cauſa ſummaria ordinariè cognoſcit, non per contrarium. 866.6.
Iudex delegans exequitur, quando cauſa delegata executioni mandanda eſt. 903.29.
Iudicis officium quando implorandum in ſtatutorum materia. 75.9.
Iudicis officium in locum manus Regiæ ſucceſsit. 107.28.
Iudicis officium, ius eſt. 460.34.
Iudicis hæredes, cuius temporis ſalarium petant. 514.12.
Iudicis iuſſus excuſat. 572.45.
Iudicis officium quare latiſsimum dicatur? 530.5.
Iudicis Integritas, an faciat, vt ſuis ius dicere poſsit? 578.40.
Iudicis temporalis vt perpetui citationi in dubio parere oportet. 641.39.
Iudicis arbitrio relinquitur, num dies repetitus videatur? 739.19.
Iudicis permiſsio ad tempus, vt elapſo tempore prohibitionẽ inducat, bina monitio requiritur. 936.36.
Iudici caotio indemnitatis præſtari poteſt, vt iuſtitiam ſecurè adminiſtret. 419.2.
Iudici arbitrio ſuper certis cauſis per ſtatutum dato, ſi deinde confirmetur, an & arbitrium denuo coouceſſum videatur? 436.13.
Iudici, & eius familiæ oon debetur præmium, quod ei propoſitum eſt, qui delinquentem compreheodat. 467.42.
Iudici mortuo ante officij ingreſſum, ao debeatur ſalarium? 514.20.
Iudici nihil opponentes, prorogaſſe eius iuriſdictiooem videntur. 642.28.
Iudicem habere fauorabilem expedit. 531.7.
Iudices perpetui, & temporales differunt. 21.30.
Iudices an ſtatuta facere poſsint? 56.47.
Iudices, qui certum tribunal oon habent, quocunque loco ius dicent. 86.28.
Iudices maiores cauſarum criminalium, vbicunque ius dicere poſſunt. 86.33.
Iudices, an poſsint aliquid accipere, præter ſalarium? 418.36.
Iudices ſalarij qui dicantur. 422.30.
Iudices cauſarum criminalium tutores dare poſſunt. 533.38.
Iudices etiam ſopremi iuriſdictioni inferiorum etiam ſe ſubmittere poſſunt. 586.13.
Iudicum edicta. 413.36.
Iudicum executores litem ſuam faciunt. 394.25.
Iudicum manus puræ eſſe debent. 418.40. & 473.28.
Iudicium, an incipiat à citatione? 621.3.
Iudiciom triplex. 718.40.
Iudicij locus, ao poſsit mutari conſenſu litigatorum. 86.8.
Iudicij locum quæ non deſyderant. 86.21.
Iudicij calore quæ fouentur, efficaciora ſunt. 901.7.
Iudicio ſiſti quando cauere debeat, qui immobilia poſsidet. 669.26.
Iudicia, quibus interim dum cauſa deciditur, in poſſeſsione conſtituimor, à vindicijs originẽ trahere. 117.10. & 490.2.
Iudicia innomioata. 00.46.
Iodicia præparatoria. 117.6.
Iudicia à contractibus & teſtamentis in faciendo differunt. 713.33.
Iudicare an poſsit ſecundùm conſcientiã is, cui cauſa delegata eſt, ſola facti veritate inſpecta. 453.18.
Iudicare in ſua cauſa qoaodo quis poſsit. 471.29.
Iudicare an debeat iudex ſecundùm allegata, & probata, an ſecundùm conſcientiam? 449.36.
Iudicare an poſsit iudex ſecundùm ea, quæ ſcit vt priuatus? 450.50.

Iudicare cur non poſsit iudex ſecundùm conſcientiam, noua ratio. 452. 20.
Iudicatum ſolui non ſatiſdat ſuo nomine conuentus. 669. 34.
Iudicatum ſolui clauſula, defenſionem comprehendit. 672. 2.
Iudicatum ſolui, & iudicio ſiſti cautiones differunt. 675. 42.
Iudicatum facere quid ſit. 711. 27.
Iuramentum ſpirituale quid, in quo infirmando, lex ciuilis nihil poteſt. 62. 32.
Iuramentum, an habeat vim clauſulæ derogatoriæ? 65. 20.
Iuramentum interpoſitum ſuper confeſsione pecuniæ numeratæ, cur non habeat vim renuntiationis? 65. 28.
Iuramentum parti delatum ſuper ſtatu, fidem facit quo ad omnes. 251. 27.
Iuramentum in ſupplementum probationis non defertur, niſi citatione præcedente. 430. 23.
Iuramentum an habeat vim renuntiationis? 65. 24.
Iuramentum executionem affert, ſed retractari poteſt. 668. 26.
Iuramentum intelligitur, excepta auctoritate legis, vel ſuperioris. 677. 12.
Iuramentum, an confirmet pacta, quæ contra ius publicum ſunt? 821. 1.
Iuramentum ficta ſolutio eſt. 847. 42.
Iuramentum vnius ex duobus reis credendi, an alteri noceat? 851. 32.
Iuramentum conteſtationis ſolutionis, ſententiæ vim habet. 851. 37.
Iuramentum perſonam, aut cauſam, ſuper quibus iuratur, nõ egreditur. 851. 39.
Iuramentum habet executionem paratam. 905. 16.
Iuramentum ex parte iurantis in perſonam eſt, ex parte eius, cui iuratur, in rem. 942. 34.
Iuramentum, & clauſula, rato manente pacto, æquiparantur. 994. 21.
Iuramenti in litem delatio ceſſat in his, quæ officio iudicis expediuntur. 528. 29.
Iuramenti in litem delatio in actionibus ſtricti iuris regulariter locum non habet 649. 40.
Iuramenti in litem taxatio quomodo fiat. 649. 46.
Iuramenti vinculum lex ciuilis remittit. 821. 16.
Iuramento pacta nuda veſtiuntur. 798. 1.
Iuramento renuntiatio generalis non confirmatur. 847. 11.
Iuramento ſola naturalis obligatio tollitur. 851. 41.
Iurans ſe non reuocaturum mandatum procuratori datum, reuocare nihilominus poteſt, ſed periurus eſt. 65. 44.
Iuratæ conuentioni, vel quæ fiat iudice præſenti, ſtandum eſſe. 593. 2.
Iuratoriæ cautioni quando committantur, qui immobilia poſſident. 673. 45.
Iura agnationis, an emancipatione diſſoluantur? 313. 34.
Iura antiqui iuſſa dixerunt. 4. 48.
Iura & actiones, tertia quædam ſpecies bonorum ſunt. 216. 34.
Iura & actiones loco non circumſcribuntur. 216. 38.
Iura & actiones per tacitã hypothecã inter inuecta, & illata nõ connumerantur. 216. 40.
Iura incorporalia in dubio ſimplicia dicenda ſunt. 307. 8.
Iura publica capitis diminutione non interuertuntur. 344. 15.
Iura ſingularia in iure gentium, ſicut in ciuili, & naturali. 17. 17.
Iura adgnationis, vel ſanguinis, quando pacto repudiari poſſint? 882. 1.
Iura perſonalia à realibus in materia confeſsionis differunt. 901. 12.
Iura, & actiones quando in poſſeſſorem tranſeant. 992. 20.
Iure legis nepos adoptatus. 323. 34.
Iure proprio, an iure alterius quis confiteatur, multùm refert. 901. 14.
Iuri operam dare, multipliciter accipi. 4. 14.
Iuri gentium ius ciuile quomodo detrahat. 42. 2.
Iuris anguſtiæ. 85. 6.
Iuris ciuilis ſcientia finem docendi habet, ipſa non habet. In Procem. 11. 10.
Iuris ciuilis tradendi formula à Iuſtiniano pręſcripta, ſeruanda eſſet. In Procem. 6. 20.
Iuris ciuilis exempla, in quibus additur iuri gẽtium. 41. 20. & 36.
Iuris communis appellatione, ius ciuile in dubio comprehenditur. 42. 20.
Iuris corpus, templum Iuſtitiæ cur dicatur? 6. 34.
Iuriſconſultus Pomponius memoria lapſus. 108. 17.
Iuriſconſultus, iuris non facti ſacerdos eſt. 241. 42.
Iuriſconſultus Caius an errauerit in etymologia arrogationis? 272. 20.
Iuriſconſultus, cur ſcientiæ, & notitiæ nominibus ſit vſus nouè declaratur. 82. 42.
Iuriſconſulti bonos efficere, quare cupiant, neque dixerint innocentes? 7. 21.
Iuriſconſulti affectus, qualis eſſe debeat. 7. 39.
Iuriſconſulti teſtimonijs bonorum auctorum vſi ſunt. 136. 40.
Iuriſconſulti nomine qui digni ſint. 83. 9.
Iuriſconſulti ipſi non ſemel in iure errant. 90. 4.
Iuriſconſulti pro fori, aut vulgi conſuetudine interdũ loquuntur. 90. 25.
Iuriſconſulti Neratij lex, rationem non habet. 156. 34.
Iuriſconſulti à Bartoli conſideratione defenſi. 625. 4.
Iuriſconſulti à recentiorum cauillo defenſi. 658. 17.
Iuriſconſulti ratio iuſta non eſt. 831. 15.
Iuriſconſulto conſuetudinem eſſe affirmãti, plena fides adhibenda eſt. 187. 2.
Iuriſconſultorum memoria qualis eſſe debeat. 153. 16.
Iuriſcõſultis Vlpianus tribuit, quod Philoſophis Cicero. 83. 14.
Iuridici vnde dicti. 491. 2.
Iuridicum, quod ſecundùm ius eſt. 490. 31.
Iuridicus pro iudice. 490. 36.
Iuridicus ſpeciale nomen Magiſtratus. 490. 40.
Iuridicus Alexandriæ qui Magiſtratus. 491. 5.
Iuridicus Alexandriæ habuit ſingularia quædam. 491. 35.
Iuriſdictio voluntaria extra prouinciã exerceri poteſt. 445. 29.
Iuriſdictio voluntaria, & contentioſa vnde dictæ? 409. 20.
Iuriſdictio voluntaria, an poſsit exerceri extra territorium? 409. 40.
Iuriſdictio voluntaria quibuſdam caſibus loco circumſcripta eſt. 410. 4.
Iuriſdictio genus eſt. 493. 15.
Iuriſdictio certa. 150. 10.
Iuriſdictio in populo vniuerſo reſidet, non in ſingulis. 55. 26.
Iuriſdictio, dominium, poſſeſsio, an æquè transferantur? 147. 24.
Iuriſdictio duorum æqualis ſi ſit, vnus alteri & expreſſè, & tacitè ſe ſubmittere poteſt. 338. 3.
Iuriſdictio triplex. 421. 45.
Iuriſdictio minoris an ceſſet propter maioris præſentiam. 440. 39.
Iuriſdictio volũtaria an poſsit exerceri extra prouinciam, partium conſenſu. 445. 33.
Iuriſdictio mandata, & delegata, in quo differant. 49. 38.
Iuriſdictio maris, & protectio, Cæſaris eſt. 328. 19.
Iuriſdictio delegata, an ſpectet ad vtilitatem publicam? 397. 20.
Iuriſdictio magiſtrorum in diſcipulos. In Procem. 12. 2.
Iuriſdictio, & officium iudicis, an idem ſint? 526. 23.
Iuriſdictio, territorio, an perſonæ cohæreat? 529. 18.

Iuriſdictio

INDEX.

Iuriſdictio dominio comparatur, & quomodo id argumentum procedat.529.23.
Iuriſdictio quatenus nuntio committi poſsit.533.5.
Iuriſdictio delegata, non confirmatur litis conteſtatione. 535.28.
Iuriſdictio quomodo inſit mixto imperio.547.47.
Iuriſdictio in genere,& in ſpecie.548.10.
Iuriſdictio quid?548.12.
Iuriſdictio vnde dicta.548.14.
Iuriſdictio quomodo ineſt Imperio.548.20.
Iuriſdictio ſimplex quid ſit?549.29.
Iuriſdictio parua circa quæ verſetur.550.14.
Iuriſdictio minor in quibus cauſis conſiſtat.551.34.
Iuriſdictio an definiatur à Iuriſconſulto?552.4.&.38.
Iuriſdictio merum, & mixtum imperium comprehendit. 548.25.
Iuriſdictio minima circa quæ verſetur. 551.38.
Iuriſdictio ordinaria non finitur morte deferentis.560.10.
Iuriſdictio alterius acceſſoria quando expiret.560.16.
Iuriſdictio ordinaria an delegata conceſſa ſit, quomodo cognoſcatur.560.20.
Iuriſdictio an perpetuetur, ſi is, cui plures cauſæ cõmiſſæ ſunt, de vna cognoſcere incipiat.563.46.
Iuriſdictio per quos actus prorogetur. 592.5.
Iuriſdictio iudicis prius cognoſcentis, an impediatur, ſi reus efficiatur clericus, aut monachus?595.19.
Iuriſdictio, an ſua ſit, quando iudex cognoſcat?642.10.
Iuriſdictionis voluntariæ, & contentioſæ differentiæ.274.8. 38.&.409 13.& 444.44.&.454.2.&.517.45.
Iuriſdictionis voluntariæ, & contentioſæ differentia. 587.20.& 597.27.&. 629.43. &.714.15.
Iuriſdictionis voluntariæ quæ ſunt, extra territorium explicantur.597.30.
Iuriſdictionis voluntariæ quæ ſunt, ſecundùm iudicis conſcientiam explicari poſſunt.454.2.
Iuriſdictionis voluntariæ quæ ſunt, an exerceri poſsint diebus feriatis?714.17.
Iuriſdictionis cauſæ quando delegari non poſsint. 497.32.
Iuriſdictionis appellatione, an comprehendatur non ſolùm ordinaria, verùm & delegata iuriſdictio?523.33.
Iuriſdictionis definitio.531.13.
Iuriſdictionis ſpecies quæ.548.30.
Iuriſdictionis ſimplicis gradus quot?549.39.
Iuriſdictionis maximæ exempla.549.41.
Iuriſdictionis maioris exempla.550.4.
Iuriſdictionis magnæ exempla 550.9.
Iuriſdictionis diuiſiones variæ.551.42.
Iuriſdictionis perpetuæ appellatio, quid contineat?569.2.
Iuriſdictionis alienæ qui ſunt, ſi non obtemperent, quibus remedijs compellantur.615.19.
Iuriſdictionis contentioſæ quæ ſunt, quando feriatis diebus exerceantur.714.20.
Iuriſdictioni alterius iudicis, quàm ſui, an poſsit quis ſe per ſtipulationem ſubmittere?591.40.
Iuriſdictionem in clericos acquirere laici tempore non poſſunt.192.27.
Iuriſdictionem an habeant aſſeſſores?508.37.
Iuriſdictionem ordinariam qui dent.560.33.
Iuriſdictione conceſſa à Principe, iuriſdictio ſimplex, an merũ & mixtum imperium concedi videatur?549.7.
Iuris diuini appellationem Bartolus, & Doctores vtriuſque iuris aliter, quàm Theologi accipiunt.60.15.
Iuris ignorantia in Iuris perito, dolo adſcribitur.126.40.
Iuris ignorantia an excuſet mulierem, & ruſticum?135.28.
Iuris in actu magiſtratus, executores ſunt.4.36.
Iuris naturalis, natura, non conſtitutio magiſter eſt.12.40.
Iuris periti quidam in melius, multi in deterius iuris ciuilis ſtatum conſtituunt.13.17.
Iuris periti à Vallæ reprehenſione defenſi.28.35.
Iuris periti imperitia, dolo comparatur.572.10.
Iuris peritorum regulæ in perplexis fallunt.303.16.
Iuris poſitiui exempla varia.155.39.&.298.10.
Iuris præcepta, cur ita dicta, declaratum præter aliorum traditionem.80.3.
Iuris prudentia, virtus eſt intellectualis, Iuſtitia virtus moralis. 82.18.
Iuris prudentiæ principia quæ ſint.9.21.
Iuris prudentiæ veræ communes animi conceptiones. 9.30.
Iuris ratio,& rationis tenor, idem ſunt.151.1.
Iuris ſacerdotes, cur iuriſconſulti appellantur.6.20.
Iuris ſcientia, pro iure ſtricto. 158.45.
Iuris ſtudium, ſcientia eſt.9. 40.
Ius naturale ſingulare, ſicut & ciuile non eſt trahendum ad cõſequentiam.14.34. & 15.30.
Ius ſtipulationis quando, & quomodo arrogatus tranſmittat. 294.2.
Ius quartę, an tranſmittat arrogatus?294.14.
Ius accipiendi, quando ex ſtatutis competat.75.18.
Ius publicum priuatumq́;, ad publicam, aut priuatam vtilitatẽ quomodo ſpectent.9.44.
Ius propter adminiſtrandam iuſtitiam eſt.4.27.&.35.
Ius cogendi vim in ſe habet.4.46.
Ius neque ſuperat, neque deficit.5.1.
Ius diffinitur per differentiam.5.14.
Ius naturale immutabile in genere eſt, in parte ei derogari poteſt per ciuile.27.15.
Ius cõmerciarium Ariſtoteli quod ſit.35.28.
Ius profiteri, qui, & vbi poſsint? In Procem.11.25.
Ius in habitu, & in actu.4.31.
Ius vnde dicatur.4. 44.
Ius, ars, quo vero ſenſu eſt.5.10.
Ius, artem boni & æqui eſſe, quo ſenſu accipiendum ſit.5.21.
Ius naturale, quod natura omnia animalia docuit, primęuum eſt.11.3.
Ius gentium quare ſic appellatum, verè, & nouè.17.10.
Ius naturale, pro iure gentium primæuo. 27.10.
Ius naturale pro iure gentium quando ponitur. 27.34.
Ius gentium antiquius præceptis Decalogi.33.27.
Ius gentium ſingulare, ſicut & ciuile & naturale.17.19.
Ius gentium primæuum, & ſecundarium.37.27.
Ius gentium pro æquitate, ratione que naturali. 38. 40.
Ius gentium quandoque ius naturale dicitur.37.26.
Ius gentium ad perſonas, res, & actiones pertinet.31.32.
Ius diuinum in genere cæteris omnibus iuribus antiquius eſt. 33.29.
Ius diuinum, & naturale in materia defenſionis æquiparantur.20.22.
Ius ciuile, cur vera philoſophia?8.4.
Ius ciuile duplex, commune, & municipale.40.42.
Ius ciuile ſtrictiſsimè, ſtrictè, & largè.40.46.
Ius ciuile, à naturali nunquam prorſus recedit. 41.3.
Ius ciuile iuri gentium quid addiderit? 41.35.
Ius commune, id eſt, naturale, vel gentium, vel ciuile. 42.15.
Ius Prætorium, quomodo adiuuat, ſupplet, & corrigit ius ciuile.44.6.
Ius honorarium, alia ratione, quàm honorarij tutores, & ſimilia.44.16.
Ius ciuile duplex.53. 17.
Ius Canonicum in foro Cæſaris ſeruandum, quantum ad malæ fidei tractatum.61.44.71.

Ius actoris ſi reſcindatur ipſo iure, ſtatutum oſtendere ſat eſt. 75.18.
Ius naturale, æquum, & bonum eſt. 84.39.
Ius gentium, an ſit æquum, & bonum? 84.44.
Ius municipale quod. 85.4.
Ius profiteri qui, & vbi poſsint. In Procem. 11.25.
Ius reddere Prætor, quo ſenſu dicatur, etiam cùm iniquè decernit. 85.11.
Ius ciuile innominatum, ſicut & vltima voluntas, ſeruitus, hæres, iudex. 110.42.
Ius ſingulare quid. 152.26.
Ius Canonicum in ſeudis magis ſpectandum, quàm ius ciuile. 175.29.
Ius non ſcriptum ad ſcriptum, & contrà, quomodo trahantur. 177.5.
Ius, pro loco in quo ius redditur. 87.6.
Ius, pro iurisſcientia. 4.16.
Ius intelligere quis non poteſt, niſi ſciat à iuſtitia deriuatum. 4.25.
Ius ſingulare, & conſuetudo ex iuſta cauſa de priuatis hominibus induci poſſunt. 131.51.
Ius ciuile tribus partibus conſtat. 202.10.
Ius cōmune per beneficium Principis ſi tollatur, ſtricta interpretatio facienda eſt. 211.40.
Ius omne ad perſonas, res, actiones pertinere veriùs exponitur, quàm nouiſsimè quidam faciant. 215.2.
Ius ciuitatis Romanæ parcè olim conceſſum. 242.30.
Ius agendi ad ſupplementum quandoque neceſſarium non eſt. 304.26.
Ius accreſcendi in legitima locum habet. 305.3. & 20.
Ius accreſcendi traione quartæ arrogati, an competat? 305.7.
Ius accreſcendi ceſſat in patrimonijs diuerſis. 305.7.
Ius accreſcendi non habet locum inter ſuccedentes iure diuerſo. 305.8.
Ius accreſcendi, an habeat locum in mortis cauſa capione? 971.45.
Ius accreſcendi fideicommiſſario datur, emptori hæreditatis non datur. 996.42.
Ius dicens, & Iudex an differant, notè declaratum. 526.13.
Ius agendi ad ſupplementum ad verecundiam naturæ introductum, quo ſenſu dictum ſit. 571.36.
Ius pœnæ imponendæ conſuetudine acquiri poteſt. 54.26.
Ius priuatum, à iure naturali quid ſumat. 11.6.
Ius ciuile pauci à limine philoſophiæ moralis ſalutant. 8.8.
Ius dicere in ſua cauſa cur nemo poſsit? 577.7.
Ius accreſcendi ceſſat, acquiſita ſemel portione. 577.43.
Ius dicere, quibus perſonis iudex non poſsit. 578.7.
Ius dicenti non obtemperantes, quando remedijs cogantur. 612.12.
Ius natalium plenius quàm aureorum anulorum. 629.1.
Ius patronatus indiuiduum eſt. 637.11.
Ius reuocandi domū iuranti de calumnia quādo detur. 666.18.
Ius retentionis ſine ceſsione quæritur. 830.44.
Ius publicum quòd ſit, quod pacto priuatorum mutari non poteſt. 893.4.
Ius, & æquitas quid ſignificent. 936.16.
Iuſſus ſimplex ſit, an delegatio interueniat, multùm intereſt. 953.39.
Iuſta, cur Exequię dicantur? 623.19.
Iuſta conuentio, id eſt legitima. 994.21.
Iuſtæ cauſæ quæ, vt de priuatis hominibus leges ferantur. 132.3.
Iuſtinianus, fœlix meritò dictus. In procem. 4.2.
Iuſtinianus cur ſex & triginta libros legendos tantùm tradidit. In Procem. 7.45.
Iuſtinianus Imperator Chriſtianus. 1.25.
Iuſtinianus quo ordine ius compoſuerit. 66.27.
Iuſtinianus quare Francici titulum ſibi arrogauerit. In proce. 3.10.
Iuſtinianus qua ratione diuortium, & repudium permittat. 62.39.
Iuſtinianus Theodoræ vxoris conſilio leges aliquando tulit. 132.46.
Iuſtinianus, Cæſaris nomine potiſsimū delectabatur. In Proce. 2.15.
Iuſtinianus ſecundus in hæreſim Pelagianam collapſus. 1.27.
Iuſtinianus temporum ſuorum licentiæ condemnauit. 63.4.
Iuſtinianus latinitatis malus eſt auctor. 882.40.
Iuſtinianus immeritò de ſua cōpilatione gloriatur. In Procem. 11.17. & 2.27.
Iuſtiniani duo. In Procem. 2.41. & 1.26. & 2.6.
Iuſtiniani Codex totus eodem tempore confirmatus eſt. 66.16.
Iuſtiniani enucleatum ius. 2.25.
Iuſtiniani deciſiones quinquaginta. 69.30. & 37.
Iuſtitia à iuſto, Ius à Iuſtitia. 4.37.
Iuſtitia duplex eſt, diuina, & humana. 76.34.
Iuſtitia creatoris. 76.35.
Iuſtitia humana duplex eſt. 76.41.
Iuſtitia prout eſt extra hominem, duplex eſt. 77.1.
Iuſtitia quodam ſenſu virtutes omnes complectitur. 77.4.
Iuſtitia, an fortitudo melior ſit virtus? 77.9.
Iuſtitia, ſpecialis quædam virtus eſt. 77.27.
Iuſtitia alienum bonum eſt. 77.32.
Iuſtitia virtutum omnium optima eſt. 77.37.
Iuſtitia quo ſenſu dicatur voluntas. 78.24.
Iuſtitia, ius, iuris prudentia, quomodo differant. 82.22.
Iuſtitia, an ius poſterius. 4.34.
Iuſtitia, cur dicatur conſtans voluntas. 77.45.
Iuſtitia, cur dicatur perpetua voluntas. 78.16.
Iuſtitiæ imaginem qualiter Chryſippus, pictores, Rhetoreſque antiquiores depinxerint. 78.2.
Iuſtitiæ executio, ius eſt. 4.35.
Iuſtitiæ proprium quid ſit. 77.29. & 78.30.
Iuſtus filius quis dicatur. 272.38.
Iuſti ſignificatio latior, quàm legitimi. 226.26.
Iuſti vnde dicti? 4.37. & 6.24.
Iuſtum facit nō proba, ſed innoxia vita. 81.17.
Iuſtum pactum quod dicatur? 905.42.
Iuuenes, id eſt Scholaſtici. In Procem. 11.26.

L.

LAElius Taurelius. In Procem. 6.13. & 9.5. & 10.47.
Laicus habens rem communem cum eccleſia, vtitur priuilegio præſcriptionis eccleſiaſticæ. 244.40.
Laici directò ſuper rebus eccleſiaſticis non deponunt. 192.23.
Laici an delegari poſsint à iudicibus eccleſiaſticis? 508.2.
Laicorum conſuetudines, an ligent clericos. 192.20.
Laicis quòd conſuetudine non acquiratur iuriſdictio, vt in ſpiritualibus ſtatuant. 60.29.
Lapilli, & gemmæ, an ſola intentione noſtra efficiantur. 328.34.
Lapis centeſimus, terminus cognitionis Præfecti vrbis. 367.28.
Lapis pro milliario ponitur. 369.26.
Latitatio ad quod decretum neceſſaria ſit. 635.32.
Laxamentum legis. 159.4.
Lazarus, & miraculo reſuſcitati, an recuperent ſua. 140.41.

INDEX.

Lazici cognomen ſibi Iuſtinianus adiecit. In Procem. 4. 39.
Lytæ, vnde dicti, & qui ſunt. In Procem. 10. 30.
Legales quæſtiones quatuor. 163. 2.
Legatarius teſtamentum edere non compellitur. 726. 4.
Legatarius iuris ſucceſſor non eſt. 753. 11.
Legatarius tributa ſoluit. 913. 14.
Legatarius præſumitur ignorare, quæ codicillis continentur. 988. 28.
Legatarij hæredem ſcriptum, an alium conueniant? 990. 36.
Legatarijs, an creditoribus magis fauendum ſit? 972. 35.
Legatus Papæ inſignibus vtitur extra Prouinciam. 408. 29.
Legatus Proconſulis, delegatus à lege eſt. 438. 1.
Legatus à latere ſucceſsit in locum Proconſulis. 438. 10. & 507. 26.
Legatus Proconſulis quam iuriſdictionem habuit. 439. 16.
Legatus Cæſaris, & Præſesidem. 442. 40.
Legatus Proconſulis delegat. 495. 43.
Legatus Proconſulis cur ſubdeleget. 438. 1.
Legati ſi violentur, cuius ſit cognitio. 335. 13.
Legati ſecuri quomodo ſint. 335. 5.
Legati Proconſulum. 407. 36.
Legati Conſulum. 407. 40.
Legati Imperatorum. 407. 41.
Legati à latere, an æquiparentur Proconſulibus? 407. 44.
Legati Cardinales iure Pontificio Proconſulibus æquiparantur. 443. 22.
Legati Cæſaris aliquando cum poteſtate conſulari mittebantur. 444. 32.
Legati omni iure ſancti habentur. 776. 3.
Legati ſi pulſentur, aut violentur, ad quem ſpectet cognitio. 776. 6.
Legati Pontificis ſtatuere poſſunt. 56. 36.
Legato tritico quod quis habet in ciuitate, legatum videtur, quod habet in comitatu. 368. 46.
Legato dotis, an inſit conditio tacita? 772. 15.
Legatum vxori donec caſtè viuat. 258. 2.
Legatum Decurionibus, & deinde Titio Decurioni, an duplicetur? 274. 15.
Legatum conſanguineo, an videatur relictum contemplatione ſanguinis, vel conuerſationis? 474. 27.
Legatum hominis in genere quaſi conditionale eſt. 873. 4.
Legata ex minus ſolenni voluntate, an debeantur in foro conſcientiæ? 61. 1.
Legata an conſeruentur filio præterito à patre ignoranter? 908. 43.
Lex contrario vſu tollitur, conſuetudine nõ tollitur. In Proœ. 8. 26.
Lex naturalis interdum pro iure gentium ponitur. 33. 16.
Lex non eſt, cui non & ratio ineſt. 41. 5.
Lex, mutus Magiſtratus. 44. 47.
Lex quando ſtatutis reſiſtat. 63. 8.
Lex communis, ſtatuto quando tolli poſsit. 63. 10.
Lex tribunitia Bruti Tribuni. 109. 9.
Lex omnes ligat. 138. 19.
Lex ciuitatis, ſuburbium, & territorium comprehendit. 38. 22.
Lex quo ſenſu regula dicta. 139. 20.
Lex punit, non Iudex. 143. 25.
Lex. 12. Tabul. de mortuis intra vrbem non ſepeliendis. 194. 32.
Lex. 12. Tabul. Priuilegia ne irrogato. 144. 10.
Lex. 12. Tabul. Sacra priuata perpetua manento. 33. 7.
Lex Athenienſium de priuilegijs non ferendis. 144. 23.
Lex de virili ſexu concepta, an extendatur ad fœminas? 45. 11.
Lex, vel conſuetudo contra rationem, de ſimilibus ad ſimilia non extenditur. 150. 42.
Lex antiqua ſi duos caſus æquiparet, & nota de vno tantùm mentionem faciat, in altero diſponere etiam videtur. 51. 5.
Lex Imperij. 164. 37.
Lex, & Conſuetudo tripliciter differunt 179. 41.
Lex correctoria, an poſsit extendi? 194. 17.
Lex commune præceptum, vtilitate, vſu, auctoritate. 131. 31.
Lex municipalis vnam tantùm populi partem ligare non poteſt. 131. 33.
Lex generalis, odio tamen priuati lata, non tenet. 131. 41.
Lex municipalis de annona certo pretio vendenda. 131. 43.
Lex municipij priuatos ad compromiſſum non poteſt compellere. 131. 46.
Lex quo intellectu dicatur præceptum. 132. 15.
Lex, communis Reipublic. Sponſio, quo vero ſenſu dicitur. 135. 46.
Lex ſemper viret. 74. 30. & 78. 17.
Lex negatiuè, an affirmatiuè puniat, quantum interſit. 143. 18.
Lex poſterior, ad priorem quomodo trahitur. 160. 41.
Lex noua generaliter corrigens. 161. 9.
Lex interpretans in ijs caſibus locum habet, in quibus & lex interpretata. 161. 15.
Lex ſcripta, & conſuetudo in cauſa materiali conueniunt, in formali differunt. 197. 2.
Lex à conſuetudine differt, vt ab expreſſo tacitum. 197. 37.
Lex, & Regio. 199. 40.
Lex contra rationem, de ſimilibus ad ſimilia non extenditur. 201. 26.
Lex, ne mulieres margaritas portent, non extenditur ad fictitias. 201. 30.
Lex Regia, qua populus poteſtatem tranſtulit in Imperatorem, quæ fuerit. 205. 8.
Lex Romuli de patria poteſtate. 148. 44.
Lex Romuli, Ne quis niſi per portas vrbem ingreditor, neue egreditor. 338. 28.
Lex Iulia de ambitu, cur ceſſaſſe dicatur. 391. 36.
Lex Iulia de ambitu, quando locum habeat. 391. 8.
Lex Iulia de ambitu in his non ceſſat, qui ad latus Imperatoris ſunt. 393. 13.
Lex Hortenſia. 112. 26.
Lex Horatia. 112. 27.
Lex vt feratur de priuatis hominibus, quæ iuſtæ cauſæ ſint. 132. 3.
Lex regina diuinarum atq; humanarum rerum à Chryſippo dicitur, non notitia. 138. 47.
Lex Cretenſium, ne iuuenes, aut coram iuuenibus ſenes de legibus diſputarent. 156. 36.
Lex de ſtatuente ad impetrantem extenditur. 607. 39.
Lex vbi non diſtinguit, quando diſtingui poſsit? 630. 43.
Lex, quæ damni probationem iuramento ſaltuarij defert, probationem in contrarium admittit. 679. 44.
Lex quemadmodum ad incognita extendatur? 778. 3.
Lex ſeruari aliquid præcipiens, actionem, & exceptionem producit. 816. 36.
Legis auctoritas attendenda eſt in verborum ſignificationibus. 72. 48.
Legis, Teſtamenti, aut alterius inſtrumenti particulam producere, an ſufficiat? 75. 49.
Legis virtus quid. 142. 28.
Legis imperantis exempla. 142. 38.
Legis omnes virtutes, ad quatuor reducuntur. 143. 29.
Legis deciſio ex ratione ipſius augetur, & minuitur. 153. 20.
Legis ratio, an ſit inquirenda? 156. 30.
Legis verba offendere, an liceat? 162. 20.

Legis, an conſuetudinis ſimile ſpectari oporteat?175.4.
Legis ſimile inſpiciendum eſt, ſi materia iuris ſcripti ſit.175.37.
Legis, & reſcripti quæ differentia. 133.42.
Legis definitio.204.28.
Legis actio iure actionum formulas olim fuit. 111. 7.
Legis actio quæ. Et qui magiſtratus, apud quem legis actio eſſet.275.33.&.410.12.&. 491 26.
Legis actiones vnde dictæ.275.41.
Legis particula, an poſsit edi? 367.42.
Legis natura quæ ſit.448.23.
Legis condendæ facultatem an habeat cuiuſque ciuitatis conſilium?145.43.
Legis laxamentum.159. 4.
Legis imperio, ſi quis non pareat, qua pœna puniatur?142.41.
Legis virtus in inductione eſt.745.32.
Legis verba ad partem relata actionem, ad iudicem iudicis officium inducunt.816.47.
Legi ex cauſa publicæ vtilitatis aliquid ſtatuenti, an poſsit renunciari iuramento?894. 10.
Legem dare contractui quid ſit? 813.23.
Lege non diſtinguente, quando poſsit fieri diſtinctio.447.27.
Lege permittente an liceat homicidium committere. 20.25.
Leges promulgare quid ſit.20 28.vſque ad.37.&.114.5.
Leges edictales.208.10.
Leges, quibus liberi parentes alere iubentur, vnde originem trahant.15.27.
Leges ſtili cuius auctoritatis ſint. 178. 8.
Leges ſanctæ dicuntur. In Procem. 5.16.
Leges permittentes homicidium ex defenſionis cauſa, iuſtiſſimæ ſunt. 20.35.
Leges quomodo futuris negotijs formam præſcribant.157.8.
Leges Ciconiariæ 15.23.
Leges condere, publici iuris eſt. 132.35.
Leges condere, an liceat alijs, quàm Principi?52.28.
Leges ciuiles permittentes præſcriptionem cum mala fide, cur non valeant.61.31.
Leges, an ad ſtatuta extendantur?73 33.
Leges curiatæ, & centuriatæ.108.8.
Leges Regiæ. 108.10.
Leges.12. Tabul.eboreæ, aut æreæ. 109.32.
Leges trinundinò ferebantur. 114.3.
Leges viceſimæ, quę.127.17.
Leges omnium hominum ſunt, potentia paucorum eſt.137.23.
Leges omnibus, aut maiori parti feruntur. 144. 27.
Leges in ſingulas perſonas quando ferantur.144.40.
Leges cęteræ à regulis iuris in quo differant. 144. 50.
Leges condere an liceat alijs, præter Principem? 146.13.
Leges cur quotidiè nouæ ferantur?147.10.
Leges quemadmodum rectè fiant. 147.18.
Leges quomodo interpretandæ.150.15.
Leges fori cuius auctoritatis.178.12.
Leges Regiæ, an conſuetudine tolli poſsint?193. 43.
Leges per deſuetudinem quomodo abrogentur.194.20.
Leges populi cum conſilio, leges Principis etiam citra conſilium ferri poſſunt.133.45.
Leges Principum ex conſilio latæ, difficiliùs per reſcripta tolluntur.133. 48.
Leges quomodo à populo hodie ferantur.135.28.
Leges priores ad poſteriores tripliciter trahi.160.1.
Leges Régiæ Romanorum.205. 2.
Leges de ambitu multæ.392.30.
Leges nonnullæ reperiuntur, quæ per ſe ſolæ nihil diſponunt. 400.30.
Leges quando verè potentes ſint.113.12.
Leges ſub congruis titulis non ſemper ponuntur. 672.11.
Leges poſteriores quomodo per antiquas determinentur.673.12.
Leges ſine die & Conſule latæ, valent.738.36.
Leges conſilium dantes non obligant. 889.43.
Leges correctoriæ quando extendi poſsint?918.9.
Legum inuentiones Græci ſapientes quare tribuerint Apollini, Ioui, & Mineruę.7.4.
Legum interpretatio à quibus petenda.109.47.
Legibus, an hominũ arbitrio gubernari magis expediat?52.47
Legibus ſolui quid ſit.164. 27.
Legibus conatum ponentibus derogatum eſt.601.41.
Legiſlatoris dotes, ſcientia, potentia, clementia.7.17.
Legiſlatores vnde dicti.116. 36.
Legitima filiorum an conſuetudine prorſus tolli poſsit?187.43.
Legitima filij legitimi & naturalis, an ſit fauorabilior, quàm arrogati?302.22.
Legitima an ſit filio aſsignanda, cùm pater eum inuitus emancipat?316.38.
Legitima repudiantis adeunti fratri accreſcit. 305.22.
Legitima duplici reſpectu quota hæreditatis eſt.305.27.
Legitima quando peti poſsit, viuo patre.305.46.
Legitima, viuo patre, filijs nec re, nec ſpe debita eſt.306. 3.
Legitima titulo inſtitutionis in re certa relinqui poteſt.304.21.
Legitima conuentio triplex.777.1.
Legitima, an minui, vel tolli poſsit per ſtatutum? 882.20.
Legitima verbo relicti, filio relinqui poteſt. 970.38.
Legitimæ conuentionis quatuor exempla.777. 43.
Legitimã nemo trãſmittit, niſi patre mortuo moriatur.294.18.
Legitimam pater, ſiue arrogator, ſiue legitimus, & naturalis viuus filio aſsignare poteſt.304. 40.
Legitimam aſsignatam ſi perdat filius, an de cætero pater ei teneatur, ſaltim ad alimenta.304.44.
Legitimam acceptare filius non poteſt, repudiatis cæteris patris bonis.305. 25.
Legitimari an poſsit quis per reſcriptũ, dum abſens eſt?311.40.
Legitimari quis poteſt, non quo ad omnia.246.19.
Legitimari per ſtatutum ſpurij non poſſunt.146.35.
Legitimari quomodo poſsit infans.276 38.
Legitimatio filij, an requirat ipſius conſenſum?154. 26.
Legitimatio per ſubſequens matrimonium fit etiam in articulo mortis.154. 32.
Legitimatio nepotum per ſubſequens aui matrimonium, an procedat, mortuo iam filio.154. 36.
Legitimatio per ſubſequens matrimonium.233.20.
Legitimatio an poſsit delegari? 502.7.
Legitimatio an poſsit fieri per procuratorem?502.10.
Legitimatio naturalis, vel ſpurij, an reuocetur, ſi poſtea filios legitimos, & naturales pater ſuſcipiat?909.11.
Legitimationes quaſi nepotum.323. 12.
Legitimatus filius nihil differt à verè legitimis.245. 45.
Legitimatus patris nobilitatem ſequitur.245.48.
Legitimatus per reſcriptum Principis, nobilitate patris non gaudet, quo ad hoc tantummodo, vt tributa ſoluat, quo ad cætera verò gaudet 246. 3.
Legitimi appellatio.777.12.
Leuato velo procedere.207. 20.
Libellus nouus fit, cùm veteri additur, aut detrahitur circa ſubſtantiam.42.29.
Libellus petentis aduerſarium condemnari ſecundùm ſtatuta & conſuetudines ciuitatis.198.35.
Libellus pro iudicis præcepto.427.25.
Libellus pro præcepto executiuo, ſignificatio eſt alibi non lecta.428.7.
Libellus pro ſchedula ſupplici.428.9.
Libellus quid.428.10.
Libellus an ſit dandus, cùm lex de plano procedere iudicem iubet.

iubet.432.28.
Libellus,quo quis ſe geſsiſſe ait negotium alterius, in iudicio an procedat?481.49.
Libellus verbis improprijs conceptus,ſuſtinendus eſt. 482.1.
Libellus quando à iudice lacerari poteſt. 509.41.
Libellus in officio iudicis an ſit offereodus? 528. 14.
Libellus in officio indicis quandn requiratur.529.9.
Libellus non eſt neceſſarius in petenda miſsione in poſſeſsionē ex ſecundo decreto.555.29.
Libellus neceſſarius nō eſt,cū petitur executio ſententiæ.555.33
Libellus contra monachum, monaſterium,an prælatum proponeodus ſit? 622.42.
Libellus quando vim citationis habeat.634.3.
Libellus an poſsit offerri diebus feriatis?643.37.&.714.30.
Libellus an procedar, parte non opponente, quód cauſa expreſſa oon eſt?720.16.
Libellus generalis,& incertus,an procedat? 721.2.
Libellus,an ſit in ſcriptis offerendus?722.1.
Libellus criminalis,locum criminis an requirat? 742.24.
Libellus alternatiuus qua ratione non procedit?895.8.
Libelli multiplices.428.13.
Libelli inepti quando tolerantur. 509. 48.
Libelli nblatio remittitur,cùm iudex de plano,ſine ſtrepitu,& figura iudicij procedit.432.47.
Libelli tot cenſentur,quot actiones propoſitæ ſunt.579.45.
Libelli oblatio,an habeat vim citationis?621. 15.
Libelli in cauſa ciuili,an requirant locum,& tempus?720.25.
Libelli in cauſis criminalibus locū,& tempus requirunt.720.28
Libellum concludere præſumptiuè ſat eſt.720.24.
Libellorum magiſter, ſiue Præfectus.428.27.
Libellos proceſſus iudiciarij rumpens,aut ſubtrahēs, in quam pœnam incidat.569.28.
Libera poteſtas an videatur conceſſa his verbis,promiſit habere ratum,& gratum?482. 32.
Libera poteſtas non videtur conceſſa, niſi ſpecialiter. 482.36.
Liberatio à præſtando,an acquiratur tempore?419.13.
Liberatio,an proficiat præſenti quo ad iura perſonalia,& realia?900. 26.
Liberatio cauſæ vicem obtinet.901.11.
Liberatio fauorabilior eſt. 881. 10.
Liberationem,an obligationem conuentio reſpiciat, quid interſit.858.20.
Liberatoria pacta ab obligatorijs differunt.830.44.
Liber rationum inter ſocios probat pro ſcribente, & cōtra ſcribentem.752.15.
Liber pro filio in ſingulari numero.882. 38.
Liber qui eſt, alteri paciſcēdo nō quærit niſi ipſi⁹ intereſt.852.39
Liber mitiùs, quàm ſerui puniuntur.681.7.
Liberi vnde ſic appellati? 882.36.
Liberorum educationi additum à iure ciuili.41.40. (41.40.
Liberorum educatio quomodo à iure naturali. 15.2. &.11. 14.&
Liberorū procreatio, quandoque nō ſupponit parentes.14.31.
Liberorum procreationi magis, quàm adoptioni cur ſtudendum ſit?282.1.
Liberos educādi inſtinctus, à iure naturali eſt, neceſsitas à iure ciuili.15.2.
Libertas perſonæ præſumitur.220. 29.
Libertas rerum præſumitur.220. 30.
Libertas, poteſtas viuendi vt velis. 220.38.
Libertas ꝓbata in capite, nō videtur probata in mēbris.314.26.
Libertus, ſiue orcinus, ſiue alius ſit, honorem patrono præſtat.628.16.
Libertus petere poteſt, vt de calūnia patronus puniatur.633.37.
Libertus, an alieno nomine patronum vocet in ius?634.20.
Liberti proprij, vel alieni adoptio, quando fieri poſsit.282.31.
Libertini,& Liberti quæ differentia.28.29.
Librarij à Iuſtiniano qui dicantur. In procem.11.38.
Librarij horreorum.729.48.
Libri feudorum, legis habent vigorem.173.23.
Libri Principales qui dicantur.383.39.
Libri, muti magiſtri. In Procem.8.17.&.44.36.
Librorum tegumenta, an librorum conditionem ſequantur.745.4.
Librorum ſocietatis procemia, & initia, probant qui ſocij ſint. 752.18.
Libris mercatorum, vt fides adhibeatur, an ſummæ cumulentur?580.21.
Licentiati hodie dicūtur, qui à Iuſtiniano Prolytæ. In Proce.11.5
Limitata cauſa, limitatum effectum parit.852.33.
Liquida res quibus caſibus dicatur.987.20.
Liquidatio eius, quod intereſt, executionis tempore fieri poteſt. 719.3.
Lis à conteſtatione incipit. 621.13.
Lis,& cauſa in quo differant.995.31.
Litis ordinationem, an litis deciſionem ſtatuta reſpiciant, magna differentia eſt.69.39.
Litis euentus, dubius eſt.236. 44. (429.27
Litis conteſtatio ad ſententiam requiritur, non ad decretum.
Litis conteſtatio an requiratur in cauſis ſummarijs?433.9.
Litis conteſtatio in criminalibus quàm in ciuilibus cur magis permiſſa?471.47.
Litis conteſtatio an proroget iuriſdictionem delegati? 507.25.
Litis conteſtatio, an citatio faciat rem deſinere eſſe integram? 562. 20.
Litis ordinationem, an litis deciſionem conſuetudo reſpiciat, quantum interſit.188.17.&.189.32.
Litis deciſionem, an litis ordinationem priuilegium reſpiciat, multùm intereſt.604. 12.
Litis deciſoria ab ordinatorijs differunt.699.12.
Litis,& belli dubius euentus.960.39.
Lites viri probi execrantur.237.9.&.434. 22.
Litium redemptores qui appellantur.431.47.
Litigioſa res an poſsis pacto gratuito remitti?960.37.
Literæ, quæ receptoriæ dicuntur, tam circa inſtrumenta, quàm circa teſtes locum habere poſſunt.729.22.
Locare ſuas operas alteri an teneatur aſſeſſor? 517.24.
Locatio ſimplex cum pacto renouandi, quód non poſsit fieri, alienatione prohibita. 26.38.
Locatio,& venditio aliquando claudicant.940. 45.
Locatio cur aliquando ex vtraque parte non reſcindatur, nona ratio.941. 22.
Locatio ad longum tempus, vtile dominium transfert. 26.36.
Locationis ſimplicis origo, ex iure gentium eſt, locationis ad longum tempus, ex iure ciuili. 36.6.
Locationes ad longum tempus, ex iure ciuili ſunt. 36.5.
Locus an ſit ponendus in publico inſtrumento?742.13.
Loci ſeruatores quomodo conſtituerentur. 496.14.
Loci repetitio an præſumatur? 742. 25.
Locum tenens aſſeſſoris an quis eſſe poſsit in ſua prouincia? 512. 16.
Locupletatio cum iactura aliena, quo iure prohibita.11.9.
Locupletior factus quis ſit ex mutuo, an ex ſolutione indebiti, multùm intereſt.982. 30.
Longitudinis,& latitudinis dimenſiones in rebus corporalibus & incorporalibus. 530. 48.
Lucra acquiſita conſtante matrimonio, quomodo tranſmittuntur.296 8.
Lucri amiſsi, & damni dati aliquando diſpar ratio non eſt. 71.34.
Lucri dotalis conſuetudo quomodo attendenda.189.47.

Ludi latronum quæſtio.352.24.
Ludi honorarij.333. 26.
Lumen vnicum quid ſit. 458. 10.
Lupam prægnantem capiens, an pro lupulis præmium ex ſtatuto accipiat?227.20.
Lytæ vnde dicti,& qui ſunt. In Procem.10.32.

M.

MAGISTER equitum Dictatori quomodo iũgeretur.115.21.&.360.30.
Magiſter equitum ad vicem Tribuni militũ.363.12.
Magiſter libellorum,ſiue Præfectus 428.27.
Magiſtri vox viua, libri muti magiſtri. In Proœ.8.6
Magiſtri iuriſdictionem habent in diſcipulos. In procem.12.1.
Magiſtri iuriſdictio in diſcipulos, qualis eſt.57.45.&.504.18.
Magiſtri in Nouellis qui.122 26.
Magiſtri venerandi ſunt.129.44.
Magiſtri, an,& quando in ius vocandi? 632. 27.
Magiſtri interdum diſcipulis indoctiores.747.22.
Magiſtri ſignificationes quæ ſint?832.38.
Magiſtro caſtiganti diſcipulus non reſiſtit.20.46.
Magiſtris pro doctrina an liceat à diſcipulis mercedem accipere?130.2.
Magiſtratus eſſe qui iura reddant publicè intereſt. 11.1.
Magiſtratus dum vim facit, loco priuati habendus.21.26.
Magiſtratus,& Magiſtri, vnde dicti.2.19.
Magiſtratus alteri ſtipulari poteſt. 11. 3.
Magiſtratus veluti Princeps ciuitatis eſt. 187.15.
Magiſtratus municipalis,& arbitri, verbis ferre ſententias poſſunt, facto non exequuntur.193.17.
Magiſtratus, apud quem legis actio eſt, quis ſit.275. 20.
Magiſtratus quanto cum iudicio creari debeant.363.37.
Magiſtratus iure, qui ius dicerent.422.3.
Magiſtratus AEgypti ab Octauio inſtituti. 491.9.
Magiſtratus iure competere dicuntur ea, quæ iuriſdictionis ſunt.497.30.
Magiſtratus lex loquens eſt.44.46.&.53.3.&.113.10.
Magiſtratus quo ſenſu iuris executores dicantur.4.36.&.7.38.
Magiſtratus, qui extra ordinem ius dicerent. 422.2.
Magiſtratus Proconſulum annuus. 407.23.
Magiſtratus, an cognoſcat de delicto in ſe, vel familiam ſuam commiſſo? 575.9.
Magiſtratus municipales detinere,& in carcerem mittere delinquentes poſſunt. 584. 1.
Magiſtratus qui ſtatuere poſſunt.600.38.
Magiſtratus propriè qui ſint.611.16.
Magiſtratus, an poſsint conueniri, dum in officio ſunt?612.21.
Magiſtratus Romæ Calendis Ianuarijs auſpicabantur.710.48.
Magiſtratui ſi fiat iniuria, publica accuſatio eſt.11. 2.
Magiſtratui vim inferenti an liceat reſiſtere? 21.23.
Magiſtratui offenſio facta maior eſt quàm q̃ priuato ſit.575.10.
Magiſtratuum origo à iure gentium. 113. 6.
Magiſtratuum nõ ſolum inſignia, ſed officia,& quos illi repreſentant, revereri neceſſe eſt.575.17.
Magiſtratibus vt cedamus pareamusq́ue, obligatio naturalis eſt.575.13.
Magis dictio electiuè, & comparatiuè poni poteſt.555.38.
Maieſtatis vox. 575.2.
Maieſtatis crimen an committatur in alios, quàm in ſupremũ Principem?575.5.
Maior pars præualet in conſuetudine,& ſtatutis.182.20.
Maior aſperitas dominorum quæ ſit. 255.15.
Maior natu in ſucceſsionibus præferri poteſt ex ſtatuto, aut cõſuetudine vnius familiæ.56.6.
Maioris partis factum quando minori nocet.823.41.
Maiorum appellatio.156.4.
Maiorum appellatio quos comprehendat. 624. 32.
Maioratus ſucceſsio an conſuetudine induci poſsit?182. 42.
Maioratus ſucceſsio in Hiſpania conſuetudine non eſt confirmata.183.13.
Maioratus verba ex conſuetudine interpretationem admittunt.199 30.
Maioratus bona non præſumũtur.220.34.
Maioratus ſucceſsionis conſuetudo, per quot actus probetur. 179.37.
Maioratus ſucceſſor, an in præiudicium ſequentis compromittat?892.24.
Maioratum inſtituens quo iure adijciat clauſulam, vt ſi delictũ ſucceſſor committat, præambula hora delicti, bona in ſequẽtem tranſeant.924.36.
Malæ fidei in præſcriptionibus iure ciuili duplici reſpectu permiſſa.61. 35.
Malè agere,& nihil agere quantum differant. 772.36.
Maleficij, vel quaſi maleficij ratione ſoluens, an repetat ab alijs?684. 2.
Mancus, aut cui manus arida, debilitáue ſit, quòd non habeat feudum. 174. 30.
Mandans delictum, an puniatur vt faciens. 573.5.
Mandans vt teneatur, non eſt neceſſe mandatarium eſſe præſentem.649. 26.
Mandantis, an facientis animus inſpiciendus? 683.1.
Mandare,& delegare ſpecies ſunt. 492. 29.
Mandare,& ſuis manibus facere, vt diuerſa ponuntur.573.20.
Mandatum quid ſit. 210.49.
Mandatum ad pias cauſas, & quædam alia, mandantis morte non finiuntur. 504. 22.
Mandatum vniuerſale ad negotia, non expirat morte mandantis.504.26.
Mandatum, re integra, quando non finiatur morte mandantis. 566.10.
Mandatum vniuerſale ad negotia, & iuriſdictionis differunt. 566.14. (566.27.
Mandatũ nũtio de mittendo in poſſeſsionẽ, nõ finitur morte.
Mandatum neceſſarium morte non finitur. 566. 30.
Mandatum neceſſarium hæredes reuocare poſſunt. 566.39.
Mandatum, aut gratuitum, aut neceſſarium eſt.752.13.
Mandatum ſpeciale,& mandatum cum libera æquiparantur. 832.42.
Mãdatũ gratia poſſeſſoris, vel debitoris, cuiꝰ naturæ ſit?889.40
Mandatum gratia debitoris, vel creditoris factum quando reuocari poſsit?889.47.
Mandatum Epiſcopo, an ad ſucceſſorem eius tranſeat?909.35.
Mandatum de ſoluendo, cuius naturæ ſit?933. 40.
Mandatum gratuitum eſſe debet.938.1.
Mandati fines quando excedi poſsint. 482.19.
Mandati reuocatio quando habeat locum.483.29. (483.44.
Mandati reuocatio, an debeat innoteſcere, vt effectũ habeat.
Mandato alicuius, aut ex voluntate ipſius aliquid fieri, paria ſunt. 482.27.
Mandato generali illicita non continentur. Et quando neque licita.605, 12.
Manumiſsio ex iure gentium ſecundario eſt.25.37.
Manumiſsio, quomodo datio libertatis.25. 45.
Manumiſsio, de manu datio.26.19.
Manumiſsio an propriè de filijs dici poſsit?314.38.
Manumiſsio apud conſilium, quæ fuerit.358 40.
Manumiſſio pro emancipatione propriè.409.28.
Manumiſsio an poſsit delegari, vel fieri per procuratorem? 501.33.
Manumiſsionis definitio per metaphoram.26.24.
Manumiſsiones vnde dictæ?222.48.

INDEX.

Manumiſſor firmat libertatem, non transfert. 26.10.
Manus porrigere. 111.31. & 339.41.
Manus pro dominio. 26.29. & 222.45.
Manus Regia quid. 107.15.
Manus Regia ex iure gentium, ſicut & Regum poteſtas. 107.20
Manus Regiæ ius hodie durat in Principibus. 107.30.
Manus Regiæ reliquiæ in patria poteſtate. 107.37.
Manus Regum, & aures multæ. 487.30.
Manus ſignificationes multæ. 27.2.
Manibus ſe tetigiſſe teſtis dicere poteſt de re, quæ non niſi intellectu concipiatur. 27.5.
Marchiones in ſuis ditionibus ſtatuta facere poſſunt. 56.43.
M. Cato Vticenſis, pronepos Catonis Saloniani. 125.3.
Maris proprietas, nullius eſt. 328.18.
Maris vſus, communis eſt. 328.18.
Maris iuriſdictio & protectio, Cæſaris eſt. 328.19.
Maritus agnoſcere debet vxoris ventrem, niſi denuntiet. 263.41.
Maritus, an poſsit renuntiare priuilegio ne conueniatur niſi quatenus facere poſsit? 926.19.
Maſculinum concipit fœmininum, & non contrà. 286.24.
Maſculino vocabulo quando fœminæ cõprehendãtur. 570.42.
Mater, an poſsit filio petere tutorem maritum propriũ. 317.13.
Materfamiliàs, pro muliere ſui iuris. 312.12.
Matris conditionem ſequuntur, qui patris non poſſunt. 250.9.
Matri exhæredatæ quæ remedia competant? 962.37.
Matrimonium contrahi poteſt, quamuis ſponſalia de futuro nulla præcedant. 41.18.
Matrimonium furore contractum, in dilucidis interuallis ratũ haberi poteſt. 267.16.
Matrimoniũ exigit ſanam mentem tempore cõſenſus. 267.20.
Matrimonium quatenus verba requirat. 315.6.
Matrimonium contractum cur non dirimat furor. 267.3.
Matrimoniũ à iure diuino, naturæ, gentiũ, ciuili, canonico. 13.7
Matrimonium quo iure cenſeatur. 41.10.
Matrimonij vox, hominibus tantùm, non etiam brutis quadrat. 14.20.
Matrimonij cauſa efficiens, quòd ſit conſenſus. 267.6.
Matrimonio prohibito, an cenſeãtur prohibita ſpõſalia? 537.20
Medicus, & Chirurgus an poſsit quis eſſe, qui lauream nullã adeptus eſt? 459.13.
Medicus qualis eſſe debeat. 459.18.
Medicus propter imperitiã quibus actionib⁹ teneatur. 459.48.
Medicus dolo infirmum enecans, proditoris pœna puniẽdus eſt. 460.10.
Medicus, qui leuem morbum periculoſum ſimulat, qualiter cõueniendus. 460.17.
Medici qui eſſe poſsint. 459.10.
Medici cura hæc prima eſſe debet, vt infirmi peccata confiteãtur. 459.21.
Medici malè curantes, qua pœna puniantur. 460.6.
Medici, an vitium irregularitatis contrahant? Et quid de Chirurgis? 460.13.
Medico qua actione debeatur ſalariũ, & quo tempore. 459.23.
Medico curanti inuitum an debeatur ſalarium? 459.30.
Medico an debeatur merces, ſi infirmitas iterũ redeat? 459.32.
Medico an debeatur ſalarium pro his diebus, quibus in itinere eſt? 514.34.
Membrum, & membri officium quomodo differant. 238.26.
Membri appellatione, an digitus contineatur? 238.29.
Membri mutilatio, & vltimũ ſupplicium æquiparantur. 242.46
Membri abſciſsio, ad maius imperium pertinet. 543.28.
Memoria Iuriſconſultorum qualis eſſe debeat. 153.16.
Mendax amittit priuilegia, quæ alioqui haberet. 679.48.
Menſis an ponendus in publico inſtrumento? 741.7.
Menſularij, ſiue menſarij qui ſint? 921.15.
Mercatores, qui malè in officio ſuo verſantur, quo modo puniri poſsint. 375.15.
Mercatorum ſtatuta, & ſimilium, an deſiderent Principis confirmationem? 55.3.
Meretrix de vicinia expelli poteſt. 80.36.
Meretrix propriè quæ ſit. 80.45.
Meretrices diobolares. In Procem. 9.17.
Meretrices qua ratione tolerantur. 63.2.
Meretrices cogi poſſunt, vt ſignum, aut veſtes portẽt, quibus à matronis diſcernantur. 80.39.
Merum, & mixtum Imperium ex edicto Prætoris deſcendens, delegabile eſt. 497.18.
Merum, & mixtum imperium minoris, & minimi gradus, delegabilia ſunt. 497.21.
Merum imperium, an ſit apud ſolum Principem? 503.20.
Merum imperium vnde dictum. 540.37.
Merum imperium quam neceſsitatem in ſe habeat. 540.45.
Merum imperium, & mixtum in quo præcipuè differant. 541.25
Merum imperium qui habeant. 541.28.
Merum Imperium an præſcribi poſsit ſine territorio? 542.1.
Meri, & mixti Imperij cauſæ delegari poſſunt. Et quando poſſint. 495.38.
Meri, & mixti Imperij cauſæ ex cauſa abſentiæ delegantur. 495.47.
Meri, & mixti Imperij cauſæ propter iudicis occupationes delegari poſſunt. 497.9.
Meri, & mixti Imperij cauſæ per aſſeſſores, & conſultores expediri poſſunt. 497.26.
Meri, & mixti Imperij cauſæ in ꝓpoſito huius legis an delegãtur? 590.44.
Meri Imperij exempla ciuilia, & criminalia ſunt. 530.21.
Meri Imperij cauſæ ad publicam vtilitatem, mixti, & iuriſdictionis ad priuatam pertinent. 530.30.
Meri Imperij definitio. 540.46.
Meri Imperij gradus quot. 543.20.
Merita præcedentia faciunt præſumi motum proprium, & donationem. 604.7.
Metrocomia. 415.4.
Metropolis ciuitas quæ. 414.48.
Metus reuerẽtiæ in filio erga patrem, vxore erga maritũ. 18.11.
Metus reuerentiæ præſumptio vnde ſumatur. 18.19.
Metus reuerentiæ an præſumatur in fratre erga fratrem ſeniorem? 18.23.
Metus quando eſt conſenſui contrarius. 589.21.
Meus, tuus, ſuus dominium denotant. 115.44.
Miles duos hæredes habere poteſt. 303.14.
Militibus, rei cuſtodiendi aliquando tradebantur. 694.33.
Milliarij menſura quæ ſit? 687.29.
Minantem an liceat occidere? 23.10.
Minima quæ ſunt non curari. 21.46.
Miniſteria pro miniſtris. 418.3. & 421.42.
Minor vendens ſe ad pretium participandum. 223.39.
Minor reſtitutionem non petit aduerſus ſatiſdationem procuratoris à ſe legitimè conſtituti. 663.1.
Minor, Ruſticus, Mulier æquiparantur. 715.30.
Minor, an compromittere poſsit? 892.22.
Minori reſtitutio non datur, qui iure communi conſuetudinario, aut municipali vſus eſt. 63.34.
Minori, & mulieri ſuccurritur aduerſus dolum, & latam culpam. 750.47.
Minorum prædia, an ob cauſam vtilẽ alienari poſsint? 902.28.
Minoribus carens, non debet frui maioribus. 344.32.
Minutæ ſummæ quæ dicantur? 826.34. & 977.38.
Minutatim alimenta petere, & præſtare quid ſit. 977.32.
Miſerabilibus perſonis iudex, notarius, aduocat⁹ gratis officiũ præſtant.

præſtant. 429.35.
Miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto an ſit delegabilis? 506.10.
Miſsio in poſſeſsionem imperij, an iuriſdictionis ſit?532.30.
Miſsio re ipſa maioris iuriſdictionis, quàm pronũtiatio de mittendo.532.35.
Miſsio in poſſeſsionem ex ſecundo decreto diffinitiuæ vim habet.532.42.
Miſsio realis, an poſsit delegari? 532.45.
Miſsio in poſſeſsionem nuntio committi poteſt.532.48.
Miſsio in poſſeſsionem, & reuocatio miſsionis mixti imperij ſunt.552.18.
Miſsio in poſſeſsionem ex primo, vel ſecundo decreto, mixti imperij eſt.554.24.
Miſsio in poſſeſsionem ex cauſa damni infecti, ad mixtum imperium pertinet.554.45.
Miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto quo officio expediatur.555.50.
Miſsio in poſſeſsionem quatenus fiat.655.34.
Miſsio an reuocetur ſublato impedimento? 665.25.
Miſsionis reuocatio mixti imperij eſt.554.29.
Mittere in poſſeſsionem an poſsit iudex delegatus?535. 36.
Mittere in poſſeſsionẽ magiſtratus municipalis non põt.536.22.
Mittere in poſſeſsionem, mixti Imperij eſt.536.23.
Mixtum attribuitur digniori. 232. 4.
Mixtum Imperium vnde ſic dictum.545. 42.
Mixtum imperium quid cum mero, & iuriſdictione commune habeat. 545.47.
Mixtum imperium quid ſit.546.10.
Mixtum Imperium quibus competat.546.18.
Mixti imperij cauſæ an delegentur? 508.19.
Mixti Imperij cauſæ officio iudicis nobili ad priuatam vtilitatem expediuntur.533.10.
Mixti imperij cauſæ iuriſdictionẽ habenti an delegari poſsint? (533.20.
Mixti Imperij gradus, & exempla.546.19.
Mixti imperij maioris exempla.546.35.
Mixti Imperij magni exempla.547.7.
Mixti Imperij parui exempla.547.16.
Mixti imperij minoris exempla.547.27.
Mixti imperij minimi exempla.547.30.
Mixti Imperij quæ ſunt, non delegantur.981.6.
Mobilium rerum poſſeſsio quando excuſet à ſatiſdatione. 673.35.
Modalis magis q̃ conditionalis diſpoſitio præſumitur. 772.25.
Moderamen inculpatæ tutelæ qđ ſit, & ex quibus cõſtet.22.45.
Modica coerctio, & modica caſtigatio, an idem ſint? 583.15.
Modus in defendendo qualis eſſe debeat.22.47.
Momentanea à ſucceſsiuis priuilegijs differre.272. 44.
Momentanea ab ijs, quæ tractũ habent differre. 811.5.& 813.6.
Monachus abbati emendãti non debet reſiſtere.20.47.
Monachus regulariter teſtamentum non facit.266.29.
Monachus ad tempus fieri non poteſt.318.12.
Monachus à patria poteſtate liberatur.266.25.
Monachus non poteſt eſſe infans.312. 47.
Monachi quando teſtes eſſe poſsint.219.16.
Monachi Franciſcani officio iudicis legata aſſequuntur.434.33
Monachi Franciſcani iudicis officium implorant. 528.26.
Monachi liberi, ſui iuris fiunt.266.28.
Monachi commoda, & onera, in monaſterium tranſeũt.324.4.
Monachi in cauſa monaſterij an poſsint eſſe teſtes? 332.32.
Monachi ſeruis, an liberis connumerentur ?219.14.
Monachi, & Eremitæ an citari poſsint?622.36.
Monachi ſeruis etiam quantum ad tranſactionem ſuper alimẽtis æquiparantur 975.9.
Monacho repugnat habere proprietatem.914.22.
Monarchia melior gubernandi ſpecies. 111. 42.
Monaſterium ingreſſus pacto ſibi propria retinere nõ poteſt. 914.18.
Monaſterio dominium acquiſitum ex iure ciuili eſt.33.36.
Monſtra, prodigia, oſtenta, quãdo filiorũ loco habeãtur 238.5.
Monſtroſæ quæſtiones de monſtro.231.45.
Monumenta cur ſic appellentur. 333. 22.
Mora neceſſaria, non otioſa, iudicibus permiſſa eſt.416.21.
Mora quando ipſo iure, quando per exceptionem committatur. 699. 22.
Mora, delictum eſt.620.28.
Moræ purgationẽ qñ impediat diei, & pœnæ appoſitio?699.4.
Moræ purgationẽ an ĩpediat clauſula, rato manẽte pacto?995.2
Mos antiquorum ſeruandus.556.38.
More maiorum ius dicere, quid ſit.86. 39.
More maiorum quid fieri dicatur. 556.29.
More maiorum. 174.14.
Morum varia ſignificatio eſt.174.7.
Morum, & integritatis vitæ articuli, ad iuris prudentes magis, quàm ad Theologos ſpectant.587.10.
Mors ciuilis, & naturalis æquiparantur.243.42.
Mortis cauſa capio quid, & cuius naturæ.972.9.
Morte ſi peritura res ſit, an indiſtinctè agitari poſsit die feriata?710.14.
Mortalitas quæ ſignificet.459.38.
Motus ad pecandum à iure naturali non eſt.14.8.
Mot⁹ primi in hominib⁹ ſunt, & in hoĩum manu nõ ſunt. 14.18
Motus proprius in dubio non pręſumitur. 603.47.
Motu proprio, an ad poſtulationem partis reſcribat Princeps, permagni intereſt.208.25.& 211. 20.
Mox, quod tempus comprehendat.295.11.
Mulcta, & pœna quantum differant.461.15.
Mulcta leuis Imperij minimi eſt.544.37.
Mulcta leuis an poſsit delegari? Et Bartoli repugnantia notata.544 45.
Mulcta remittitur ob paupertatem. 571.41.
Mulcta an poſsit remitti? 612.42.
Mulcta an poſsit indici amplius quàm ter?613.2.
Mulcta, vt imponi poſsit, quæ requirantur. 643.24.
Mulctá cõminari, aut imponere, quomõ iudices poſſint.612.27.
Mulctari an poſsint teſtes, & aduocati non obtẽperãtes.615.17.
Mulier, an poſsit eſſe teſtis in teſtamento?229. 22.
Mulier, an poſsit eſſe teſtis in codicillis?229.24.
Mulier, an poſsit eſſe teſtis tam in ciuilibus, quàm in criminalibus?229.26.
Mulier, an ſit teſtis in cauſa matrimonij?229.30.
Mulier, quæ commiſit adulterium cum ſacerdote, an à iudice eccleſiaſtico puniatur?244. 34.
Mulier, quæ ſine conſanguineorum licentia contrahere non poteſt, an poſsit quaſi contrahere?398.4.
Mulier recitari quando poſsit.635. 41.
Mulier debitorem ſuum delegare, & pacto de non petendo liberare poteſt.860.27.
Mulier per legem obligari prohibita, pacto de non petendo non obligabitur. 861. 4.
Mulieres regulariter leges non condunt.132. 32.
Mulieres, an inducant conſuetudinem?133.29.
Multitudinis locutio duorum numero contenta.223. 36.
Mundi tenentes apud Tertullianum. In Proœm.2.10.
Mundi potentes apud Hilarium.2. 12.
Murum tranſcendẽs eos, vt bãnitũ occidat, qua pœna puniatur. (357.22.
Muri vrbis ſancti. Et cur?325. 38.
Muri, & portæ ciuitatũ an inter res ſacras adnumerentur?p.64.
Muri cur ſancti rationes quinq; redditæ. 326.9.
Muros ciuitatis cuiuſque violans, qua pœna puniatur. 357. 22.

Mutuo

Mutatio ſtatus inducit reuocationem mandati.566.17.
Mutatio ſtatus quando impediat cõmiſsionem ſatiſdationis.669.39.
Mutilatio membri,& vltimum ſuppliciũ,æquiperãtur.243.46.
Mutuæ actiones,& mutuæ petitiones, cõuentiones ſunt.581.2.
Mutuæ petitiones locum habent, cùm quis ſe iuriſdictioni alterius ſubmittit.587.28.
Mutuæ petitiones coram arbitro non procedunt.587.29.
Mutuum non eſt omne id, quod de meo tuum fit.73.17.
Mutuum ciuile,& naturale quando obliget vltra rem? 836.24.
Mutus,cur ſtipulari non poſsit?771.27.

N.

NARSES Iuſtiniani dux,quo tempore Gotthos profligauerit.In Procem.col.2. In fine.
Narſes Iuſtinianæi exercitus dux ſuperauit Francos. In Procem. 3.10.
Natalium reſtitutio ingenuum facit.324.20
Natalibus non officere manumiſsionem.248.1.
Nati ex ancilla,quibus caſibus liberi naſcantur.248.26.
Natura inductum, ne quis cum iactura alterius locupletetur, quomodo intelligi debeat.11.9.
Natura,id eſt,naturæ inſtinctus.11.35.
Natura naturata quid.12.37.
Natura naturans,& natura naturata.12.33.
Natura nihil intentatum reliquit.15.28.
Natura,id eſt,ratio naturalis.24.40.
Natura, non pro iure naturali, ſed pro natura, quã lex ciuilis tribuit.865.46.
Naturale ius pro iure gentium quando ponitur.327.34.
Naturale impedimentum non imputatur.691.11.
Naturalis cognatio quæ.284.18.
Naturalis obligatio,qua Princeps tenetur,efficax eſt. 166.10.
Naturalis appellatio quando referatur ad ius gentium.53.23.
Naturalis filius, de familia, aut de domo non eſt.246.32.& 258.28.
Naturalis filius agnationis arma non portat. 246.33.
Naturalis filius,pro legitimo,& naturali.345.16.
Naturalis filius contra patris voluntatem non ſuccedit.295.30.
Naturalis obligatio,duplex.36 9.
Naturalis obligatio ad liberandum,quotuplex 37.16.
Naturalis obligatio,à ratione naturali procedens,quotuplex. 36.40.
Naturalis obligatio,id eſt,ex iure gentium, cur ſic dicta? 37.23.
Naturalis obligatio ex iure gentium primæuo, altera ex iure gentium ſecundario.37.27.
Naturalis obligationis effectus.36. 44.
Naturalis appellatio, ad ius gentium nonnunquam refertur. 758.40.
Naturales filij qui propriè.249.2.
Naturales verè pauci vocari poſſunt.249.6.
Naturalia contractuum quæ ſint?814.18.
Naturalia,& accidentalia contractuum quãdo pacto tolli poſſint?814.46.&.913.45.
Nebriſſæ annotatio diſcuſſa.122.40.Idem de ſignificatione Capſarij.405.9.
Neceſſaria ſatiſdatio quæ?665.11.
Neceſſariæ perſonæ cur à fideiuſsione iudicio ſiſti releuentur? 645.22.
Neceſſarij qui dicantur.87.20.&.952.14.
Neceſsitas facit,vt alibi,quàm in loco maiorum dici ius poſsit. 86.17.
Neceſsitas pro iure affinitatis.87.23.
Neceſsitas cauſæ præcedentis multùm operatur.310.21.
Neceſsitas quatenus lege careat.359.29. &. 471.43.
Neceſsitas rerum magiſtra eſt.471.45.
Neceſsitas præciſa,cauſatiua honeſtatis.540.42.
Nefas videri,in foro cauſas agentibus Procemio non vti, quo ſenſu dictum ſit.90.24.
Nefas quid.90. 36.
Negatio ſigno vniuerſali poſtpoſita,quid operetur?700.14.
Negatio facit rem dubiam.986. 41.
Negatiua ſemper probanda eſt ab eo, qui negat.650.29.
Negatiuæ conuentiones,an ad hæredes tranſeant?942.40.
Negotia finita,vel deciſa,quæ dicantur. 68.11.
Negotiorum geſtor quam poſſeſsionem acquirat?947.22.
Nepos ex perſona aui quando vtitur priuilegio.348.24.
Nepos an propter filij culpam amittat feudum?348.30.
Nepotes quomodo recidãt in poteſtatem, auo mortuo.259.4.
Nepotum legitimatio per ſubſequens matrimonium, an procedat mortuo iam filio?154.36.
Nepotibus in filij poteſtatẽ recaſuris ſubſtitutio pupillaris fieri non poteſt.260.9.
Nerua Iuriſconſultus inedia vitam finiuit.128. 43.
Niſi,dictionis natura quæ ſit.498.19.
N.L.antiqua ferendæ ſententiæ formula.455.20.
Nobilis an poſsit fieri infans?276.42.
Nobilis quis eſſe poteſt quoad quædam,qui in vniuerſum nobilis non ſit.246. 20.
Nobilis per legem popularis factus nobilitatis ius non amittit. 319.15.
Nobilis pauper, an renuntiare poſsit priuilegio, ne de domo dicturus teſtimonium extrahatur?881. 16.
Nobiles crimen læſæ maieſtatis committentes,altiori furca ſuſpendendi ſunt. 461. 29.
Nobiles à plebeijs quantum ad pœnas diſtinguuntur. 571.37.
Nobilium priuilegium an pacto repudiari poſsit? 882.7.
Nobilitas diuidi poteſt,tam loci,quàm aliarum qualitatum reſpectu.246.23.
Nobilitas augeri,mutari,& diminui poteſt.246.29.
Nobilitatis ratione immunitas probari vix poteſt in locis à tributo exemptis.27.17.
Nobilitatis ius non iure naturali,ſed iure ciuili competit.881.11.
Nobilitatem patris legitimatus ſequitur.245.48.
Nocturnus Prætor.400.16.
Noctu,& per diem quæ fieri poſsint?713.32.
Nomen Dei,etiam ab Imperatore inuocandum eſt. 1.22.
Nomen bonum habere intereſt.In Procem.9.21.
Nomen rei qui non intelligit,neque rem eum intelligere,quo ſenſu accipi debeat.2.21.
Nomen proprium, an appellatiuum præcedat in delegatione,multùm intereſt.562.10.
Nomen facere quid ſit? 826.28.
Nominis deterioris reus,quæſtioni priùs ſubijci poteſt. In Procemio.9.31.
Nominis mutatio quando licita.In Procem 9.26.
Nominis ſimilitudo filium quem eſſe arguit.262. 38.
Nomine quemadmodum pacta veſtiantur.807.42.
Nomina appellatiua immutabilia ſunt.In Procem.9.36.
Nomina ſi venderentur,pulchra eſſent emenda filijs. In Procemio.9. 31.
Nomina edere quid ſit.359. 23.
Nomina pro nominatis.418. 6.
Nomina an gerundia in rubricis ponantur, parum intereſt. 716. 45.
Nomina propria,an appellatiua præcedant,multùm intereſt. 875.1.
Non velle,medium eſt intervelle,& nolle.276.28.
Notarius,an præſumatur rogatus? 743.25.
Notarius,publicus ſeruus.743.40.
Notarius iudex eſt chartularius.748.43.

Nothi filij qui ſint.249.8.
Notoria an poſsint iudicari ſecundùm conſcientiam?454.40.
Notoria alleganda ſunt.454.40.
Notoria iudici vt iudici conſtare debent.454.41.
Notoria licèt probatione nõ indigeant, alleganda tamẽ ſunt, & conſtare ex actis debent.658. 4.
Notoria, & manifeſta quatenus differant.658.10.
Nouę res fit, vbi veteri additum, detractúmue ſit.42.27.
Nuua resquæ dicantur. 208. 47.
Nouatio difficilius fit in Prętorijs ſtipulationibus.878.26.
Nouationem an inducat obligatio naturalis, qua ſeruus tenetur? 878.30.
Nouellarum conſtitutionum Procemia longiora Iuſtinianus excuſare debuiſſet.91.14.
Nouitates fugiendæ.109.13.
Nouus libellus fit, cùm veteri additur, aut detrahitur circa ſubſtantiam.42.29.
Noxa quatenus caput ſequatur. 678.40.
Nullitatis cauſa, an ſit mixti imperij?547.2.
Nullius quæ dicantur.326. 33.
Numa terminorum inuentor non fuit.34.16.
Numerus quando dignitati præfertur? 825.38.
Numinis vocem de ſe Imperatores vſurpant.6.40.
Numiſmata antiqua, quæ binas manus habent, & Mercurij caduceum 759.28.
Numiſmata antiqua. In Procem. col. vlti. ad fi. &.357.15.
Nũmularij qui dicantur? 921.17.
Nuntianti vt aliquid aut faciam, aut dem, quando credere tenear.683.11.
Nuntius viua vox domini abſentis.45.1.
Nuntius non ſic poteſt ſubſtituere, vt procurator.483.20.
Nuntij relationi an ſit fides adhibenda?374.5.
Nuntij relationi ſe citaſſe affirmantis, an ſit credendũ?429.40.
Nuntij officium viliſsimus quiſq; exercet.430.10.
Nuntij iuriſdictio nulla eſt.533. 4.
Nuntio, an parti potiùs adhibenda fides de citatione facta? 429. 42.

O.

OBLIGATIO naturalis, duplex.36.9.
Obligatio remuneratoria, duplex.36.14.
Obligatio remuneratoria, quo ſenſu reſidere dicatur in mentibus laicorum?36.18.
Obligatio remuneratoria, an impediat ſoluti repetitionem?36.25.
Obligatio naturalis ad liberandum quotuplex?37.16.
Obligatio naturalis, à ratione naturali procedens, quotuplex? 36.40.
Obligatio naturalis, id eſt, ex iure gentium, cur ſic dicta?37.23.
Obligatio naturalis ex iure gentium primæuo, altera ex iure gentium ſecundario. 37.27.
Obligatio ciuilis duplex.37. 38.
Obligatio ex quaſi delicto, duplex. 38.31.
Obligatio tota, id eſt, ciuilis, & naturalis.37.47 &.871.29.
Obligatio quaſi contractus indebiti ex iure gentium.38.10.
Obligatio non ſolùm ciuilis, ſed & naturalis ex contractibus ciuilibus. 39. 9.
Obligatio non ſolùm naturalis, ſed & ciuilis ex contractibus iuris gentium.39.10.&.785.24.&. 860.10.
Obligatio effectus iuris vincientis.221.26.
Obligatio ciuilis inter patrem, & filium, cur non conſiſtat?258. 30.&. 107.37.
Obligatio naturalis, qua Princeps tenetur, efficax eſt.160.10.
Obligatio tacita extra id, quod agitur, ſæpe contrahitur.313.16.
Obligatio naturalis quæ ſit, quæ effectum compenſationis habet.37.2.
Obligatio naturalis quæcunque eſt, ciuilis etiam appellari poteſt, propter approbationem.37.41.&.39.30.
Obligatio, qua delinquens tenetur, cuiuſmodi ſit.38.17.22.
Obligatio, & actio ſuccedunt in id quod intereſt poſt moram in obligationibus faciendis.644.34.
Obligatio variat. 720.2.
Obligatio fideiuſſoria, an ſine principali conſiſtat?766.46.
Obligatio tacita quàm expreſſa facilius inducitur.770.4.
Obligatio tacita an habeat locum, cùm colonus nummis non colit?771.11.
Obligatio naturalis vltra rem, an naſcatur in contractibus, qui re celebrantur? 836.14.
Obligatio naturalis, quæ ex pacto de non petẽdo naſcitur, cur ipſo iure non tollatur?857.5.
Obligatio naturalis ciuili iuncta, an vna ſubſtantia ſit?857.39.
Obligatio, an ſit poſſeſsioni comparanda?859.6.
Obligatio ciuilis ſola, an ſit efficax ad agendum?861.40.
Obligatio ciuilis ſola actionem ſemel productam conſeruat. 861.49.&.864.23.
Obligatio non ſic pacto tollitur, vt ſolutione. 871. 31.
Obligatio generis, & alternatiua, qua ratione differant? 872.31.
Obligatio generis, cuius naturæ ſit?872. 48.
Obligatio naturalis pacto etiam nudo tollitur. 906.7.
Obligatio ciuilis, aut naturalis ſola actionem non parit, ſed natam conſeruat.940.42.
Obligatio actiua, & paſsiua ex eadem cauſa contrahuntur. 941.34.
Obligatio naturalis non naſcitur, cùm lex reſiſtit.968.10.
Obligationis remuneratoriæ multi effectus ſunt. 36.23.
Obligationis vtriuſque ſubſtantia diffinita eſt.37. 48.
Obligationis naturalis effectus.36. 44.
Obligationis ciuilis, & naturalis ſubſtantia diuerſa.37.45.
Obligationis diffinitio, quam obligationem comprehendat? 858.10.
Obligatione naturali quando teneatur ſeruus.37.34.
Obligationes ex quaſi contractu, à iure ciuili ſunt.37.48.
Obligationes ex maleficio à iure gentium ſunt. 38.13.
Obligationes ex quaſi delicto, à iure ciuili ſunt. 38.28. &.39.26.
Obligationes, ſicut & contractus, regulariter ex iure gentium, 39.17.
Obligationes quædã ſunt ciuiles origine, cæteræ ciuiles: quia cõtractus iuris gentiũ à iure ciuili approbantur, nouè, & veriſsimè declaratum aliter, quàm alij.39. 22.
Obligationes ciuiles, & actiones in locum manus Regiæ ſucceſſerunt.107.23.
Obligationes ex quaſi delicto, quandoque ſunt ex iure gentium 38. 30.
Obligationes re contractæ, pactis minimè augentur. 836 4.
Obligationes ex maleficio, ipſo iure per pactum de non petẽdo tolluntur.865.8.
Obligationes vltro, citroq; obligatoriæ, quomodo reſoluantur?945.16.
Obreptionis, & ſubreptionis verbis promiſcuè vtimur.395.37.
Obſcura ab ambiguis quantùm differant?895.1.
Occidens, lege permittente, an ſit tutus in foro conſcientiæ? 20.25.&.60.38.&.794. 40.
Occidens hominem pro defenſione rerum, in foro conſcientiæ tutus non eſt.22.10.
Occidens alium, quàm deſtinaſſet, an puniendus ſit vt homicida, an extra ordinem? 134. 31.
Occidere an liceat minantem? 23.10.
Occultare ſe circa columnas, quid ſit?256.46.
Octimeſtris partus, vitalis non eſt.234.30.

INDEX.

October à Domitiano Domitianus tranſnominatus eſt. In Procem.3.28.
Oculis intellectus, ſcientes inſpiciunt.158.27.
Oculis intellectus non minùs, q̃ corporeis inſpicimus. 968.29.
Offendens, & is, qui offenditur, in hoc tacitè cõſentiunt, vt puniatur delinquens.38.26.
Offenſio in perſona, an in bonis fiat, multùm intereſt. 928.19.
Officialis quilibet in officio ſuo delinquens, amplius illud nõ exercet.594.39.
Officialis remouendi, aut conſtituendi cauſa celeritatem deſyderat.709.31.
Officiales præſidis ſi iniuriam faciant, ad quem cognitio pertineat.471.30.
Officium iudicis quando implorandum in ſtatutorum materia.75.9.
Officium iudicis in locum manus Regiæ ſucceſsit. 107.28.
Officium conſequutus, id affectando, & procurando, immunitatibus eius officij non gaudet.393.31.
Officium idem eſt, quanuis iudices ſæpe mutentur.436.10.
Officium an gerere quis poſsit in patria?512.28.
Officium Comitis horreorum quale?720.46.
Officium iudicis, & actio an idem ſint?527.16.
Officiũ iudicis ius, an factũ, Bartoli verba expenduntur.527.20.
Officiũ iudicis filius aduerſus patrẽ quomodo imploret?527.43
Officium iudicis quanto tempore tollatur? 527.47.
Officium iudicis quaſi obligationem ſupponit.528.2.
Officium iudicis extraordinarium auxilium.528.23.
Officium iudicis quotuplex.528.35.
Officium mercenariũ officio nobili aliquando deſeruit.541.14
Officium, quod in inquiſitionibus verſatur, purius eſt.541.19.
Officium iudicis quando verba legis inducant.612.7.
Officium iudicis imploratur, vt quæ nulla ſunt, nulla declarentur.708.17.
Officium iudicis an ſit edendum?718.20.
Officij publici adminiſtrationem an recuſare liceat?393.34.
Officij vox, quid ſignificet.292.21.
Officij iudicis conſiderationes. 526.25.
Officij iudicis & actionis ſimilitudines, & differentiæ.527.39.
Officij nobilis, & mercenarij differentia.528 43.
Officij iudicis ius ſine ceſsione acquiritur.830. 47.
Officio iudicis conuentus reconuenire poteſt.527. 48.
Officio iudicis fideiuſſor accedit? 528.6.
Officio iudicis an retractentur, quæ ab arbitris fiunt?667.28.
Officia, an ſint inter nobiles, populareſque diuidenda? Ex quo iure hodie diuidantur.118.20.&.388.31.
Officia publica, & Magiſtratus, an petere liceat?392. 1.
Officia ſpiritualia an liceat petere? 393.18.
Officia eccleſiaſtica ſubire nemo cogitur.393.49.
Omnium appellatione, nullus excipitur.52.14.
Onerare licèt non poſsim quem honoro, prouidere tamen ei poſſum.305.35.
Opera diurnum officium eſt. 939.17.
Operum curatores qui fuerint. 421.39.
Opinio ſingularis ſuſtinens teſtamentum, aut matrimonium, an ſit tenenda contra opinionem communem?382.34.
Opiniones aduerſus communem quando tenendæ. 157.37.
Optimi cognomen Imperatorum. In Procem.4.6.
Opus in ſolo meo, & à me poſſeſſo factum, propria auctoritate demoliri poſſum.21.36.
Oracula Principum. In Procem.6.7.&.208.15.
Oratio indefinita, & vniuerſalis, in quo differant?72.14.
Orationes Principum.208.13.
Orationibus Principes nonnunquam leges tulerunt. 970. 42.
Orbis Romanus qui. Et qui ea appellatione non continentur. 242.14.
Ordinarius iudex radicem iuriſdictionis habet.557.1.
Ordinario iudici, an conceſſa videantur maiora, ſine quibus explicari iuriſdictio non poteſt?535.47.
Ordinator.479.4.
Ordo intellectus non minùs quàm ſcripturæ in repetitionibus attenditur.745.43.
Origo Regum, & Magiſtratuum à iure gentium aliter, quàm Bartolus.113.8.
Origo dominij in genere ex iure gentium.33.1.
Origo dominij vtilis à iure ciuili. 33.5.
Origo Regum in genere à iure gentium, quomodo? 32.36.
Originis iuris cognitio non vtilis tantùm, verùm & neceſſaria. 107.2.

P.

PACIS cauſa, iniuriæ, damnaque ſubditorum remitti poſſunt.775.1.
Pace compoſita, an capta in bello citra pretium redemptionis reſtitui debeant?791.4.
Paciſci de hæreditate viuentis quãdo liceat?822.48.
Pactionis nudæ exempla.797.26.
Pactum ne res exeat de manu tua, non impedit locationem, aut pignus.26.31.
Pactũ, vt poſsit debitor vbique cõueniri, quid operetur. 592.17.
Pactum rei quomodo fideiuſſori noceat.607.2.
Pactum à pactione, an aliunde deriuetur?759.15.
Pactum, an obliget alium, quàm paciſcentem?760. 6.
Pactum nudum contractus innominatus.763. 37.
Pactum nudum in inſtrumento publico poſitum, an executioni mandetur?777.21.
Pactum nudum iure ciuili quid operetur?778.10.
Pactum nudum quomodo tollat actionem iam natam?778.19
Pactum à lege roboratur, ſi quod lege debeas, pacto promittas.780. 8.
Pactum nudum quibus modis conſiderari poſsit?791.44.
Pactum nudũ quando etiã obligationẽ naturalẽ nõ parit.792.1
Pactum nudum iure canonico actionem producit. 798. 30.
Pactum nudum in foro ſeculari per viam renuntiationis euangelicæ efficax eſt.799.10.
Pactum nudum à cauſa actionem non producit.799.30.
Pactum nudum Iure Canonico non plus operabitur, quàm ſtipulatio Iure ciuili.799. 33.
Pactum nudum quando non informet?805.4.
Pactum nudum principale an veſtiatur cohærentia acceſſorij veſtiti? 806.10.
Pactum etiam tacitum veſtitur, & informat.805. 2.
Pactum aliquando duas actiones parit. 805.20.
Pactum principale ab acceſſorio non veſtitur. 806.13.
Pactũ concipi nõ debet de re, q̃ contractui ipſi repugnat.813.11
Pactum, vt finito officio iudici ciuitas vltra ſalariũ aliquid det, non valet.816. 28.
Pactum an perſonale ſit, vbi alia, quàm paciſcentis perſona in (ſeritur?817.14
Pactum magis quàm ſtipulationem celebrari quemadmodũ probetur.819. 28.
Pactum dominj qua ratione procuratori noceat? 835.24.
Pactum de non petendo quando actionem ipſo iure tollere poſsit? 837. 16.
Pactum filiæfamiliàs ne de dote agat, quãdo validũ ſit? 845.14.
Pactum vnius ex duobus reis, quando alteri prodeſt, vel nocet?848.33.
Pactum de non petendo, & pactum de non agendo quatenus differant. 856.18.
Pactũ de non petendo quomodo debitorem iuuet?856.38.
Pactum de petendo quomodo creditori proſit?856.40.
Pactum de non petendo aliquando tollit ipſo iure primam actionem.856.41.

Pactum de non petendo quemadmodum obligationem tollat?859.20.
Pactum de non petendo obligationem ciuilem elidit. 859. 39.
Pactum de non petendo naturaliter obligat paciſcentem ad non petendum.860.15.
Pactum de non petendo,cùm ad liberandum tendat, quomodo obligationem inducat?860.23.
Pactum de non petendo exceptionem producit.861.30.
Pactum de petendo ciuili obligationi antiquæ nouam adijcit naturalem.861.33.
Pactum de petendo obligationem naturalem inductam ex pacto de petendo ipſo iure tollit.862.51.
Pactum de petendo exceptionem , quæ ex pacto de non petendo dabatur,per replicationem elidit.862.14.
Pactum ſuper vna re,quando ad aliam extendatur?869. 29.
Pactum , & aliæ conuentiones cum vna perſona, ad alias non extenduntur.869.38.
Pactum de non petendo fundo, vſusfructus,& cæterarum ſeruitutum reſpectu nocet. 874.1.
Pactū de non petendo quando inſinuatione indigeat? 876.19.
Pactum ne venditor de morbis,aut vitijs teneatur,quando valeat?879.44.
Pactum de re alij tradenda,vim mandati habet.889.37.
Pactum an ſit ſine duorum conſenſu? 899.2.
Pactum generale qua ratione dicatur? 899.36.
Pactum nudum quomodo proficiat ad executionem.903.11.
Pactum de non petendo ſententiæ habet executionem paratam ſicut ſententia.904. 16.
Pactum nudum ad actionem aliquando prodeſt.904.20.
Pactum nudum quādoque executionem paratā habet.905.20.
Pactū nudū fauore liberationis non ſemper actionē parit.911.18
Pactum rei traditione veſtitum,an ad actionem ſemper proficiat?911.28.
Pactum vbi fit contra ſubſtantialia,nouus cōtractus eſt.914.8.
Pactum,vt in ſolidum conueniatur is,qui non tenetur niſi quatenus facere poſsit,an valeat?926.11.
Pactum de non offendendo valet,etiam ſi ad maiorem pœnā quàm legalem quis ſe adſtringat. 928.8.
Pactum ne facias furem , honeſtū eſt:ſi ne furem faciat pecuniam accipiat,non valet.928.33.
Pactum nudum cur errore cauſæ vitiatur? 932. 37.
Pactum de retrouendendo,dominium ipſo iure transfert in debitorem. 935. 8.
Pactum de quota litis non valet. Et cur non valeat. 937. 40.
Pactum perſonale duplex.942.43.
Pactum nudum aliquando etiam ad exceptionē non prodeſt. (947.37
Pactum contemplatione cauſæ magis,quàm perſonæ factum, alij prodeſt.951.46.
Pactum de non alienando valet,cùm ei ineſt reſolutio contractus,& traditionis.954.23.
Pactum de non petendo, contractus, & diſtractus eſt.957.48.
Pactum quoddam gratuitum,quoddam neceſſariū eſt.960.28.
Pactum ſimplex,& tranſactio æquiparantur.968.5.
Pacti nudi definitio.797.40.
Pacti veſtiti appellatio defenditur.797.45.
Pacti nudi exempla quæ ſint?810.7.
Pacti de non petendo effectus.829 11.
Pacti de non petendo tres præcipui effectus.858. 25.
Pacti de non petendo virtutes quæ ſint? 859.17.
Pacti de petendo virtutes quæ ſint?861. 32.
Pacti de non petendo exceptio an ſit opponenda? Et quomodo opponatur? 863.16.
Pacti ſubſtantia in quo conſiſtat?864.11.
Pacto an adſtringi poſsint litigatores, vt litigent coram iudice competenti,cuius iuriſdictio declinari poſſet? 591.50.
Pacto vetus actio non informatur,cùm pactum,& contractus pro diuerſis fiunt.806.1.
Pacto an tolli poſsit ius ad priuatum principaliter ſpectans,ad ius publicum ſecundariò?820.45.
Pacto de nō petendo creditorem naturaliter obligari ad rem petendum quæ ſit vtilitas?860.30.
Pacto quando pactum ipſo iure tollitur? 862.44.
Pacto qui nititur,pacti factum tantummodo alleget oportet. 863.6.
Pacto de non petendo an actor repellatur?863.24.
Pacto non reſtauratur quod nō eſt,aut eſt impoſsibile. 865.30.
Pacto de nō petendo affirmationis caſus implicitus eſt. 870.32.
Pacto an fieri poſsit,quod per legem fieri poteſt?929.1.
Pacto de retrouendendo,an dominiū ipſo iure trāſeat?949.37.
Pacto legis commiſſoriæ ipſo iure dominium transfertur. 948.34.
Pacta expreſſa à tacitis differunt. 759. 50.
Pacta nuda, iure gentium manu Regia executioni tradebantur.799. 6.
Pacta nuda à ſolennibus in foro conſcientiæ quantum ad obligationem differunt.799. 11.
Pacta nuda Iure Canonico quæ actionē non producāt.799.25.
Pacta ſtricti iuris,an cohærentia contractus veſtiantur?805.38.
Pacta an veſtiri à contractu ſoleant? 805.48.
Pacta plura in continenti appoſita, omnia cohærentia contractus veſtiuntur.811.9.
Pacta mulieri vtilia,quando ſeruanda ſint?811.49.
Pacta in dubio in rem ſunt.817.29.
Pacta contra ius publicum non valent. 820.36.
Pacta perſonalia duorum generum ſunt.842.9.
Pacta ſuper criminibus quando licita ſint?868.6.
Pacta,quibus publica vtilitas læditur,non valent. 868.12.
Pacta in continenti appoſita,plùs operantur. 876.31.
Pacta acceſsiones debiti , potiùs quàm ſortem nonnunquam reſpiciunt.876. 37.
Pacta contra legem , in quo differant ab his, quæ contra tenorem legis contrahantur?879.31.
Pacta contra legem,vel contra tenorem legis quando non valeant?879.35.
Pacta liberatoria ab obligatorijs differunt. 881 10.
Pacta cum defuncto contracta,perpetua ſunt.881.11.
Pacta in continenti appoſita difficiliùs reuocantur,quàm quæ ex interuallo ponuntur.891.28.
Pacta odio alicuius prohibita,pacto contrahentium non tolerantur.893.45.
Pacta oia aut ex expreſſè,aut tacitè in futurū cōcipiunē.899 30
Pacta faciliùs in hæredem tranſeunt,quando in eis verba obligatoria ponuntur.899.38.
Pacta nuda legis auxilio non veſtiuntur,ſiue ad obligandum, ſiue ad liberandum ordinentur.911.19.
Pacta nuda rei interuentu an ſemper veſtiantur?911.40.
Pacta contra ſubſtantialia , naturalia, vel accidentalia contractus quando valeant?914.3.
Pacta ſuper ſubſtantialibus ſemper ineſſe dicuntur.914.6.
Pacta contra ſubſtantiam matrimonij carnalis vel ſpiritualis non valent.914.11.
Pacta nonnunquam rei traditione non veſtiuntur.915.24.
Pacta ſuperflua an valeant?917.49.
Pacta contra bonos mores non valent.929.8.
Pacta occaſione teſtamentorum celebrata , bonæ fidei ſunt. 832. 54.
Pacta nuda regulariter ſunt ſtricti iuris.932.16.
Pacta in teſtamentis fieri poſſunt.932.18.
Pacta in teſtamentis facta,bonæ fidei ſunt.932.19.
Pacta de non petendo occaſione teſtamentorū facta,ipſo iure vitiantur,

INDEX.

vitiantur,ſi illis dolus cauſam det.932.20.
Pacta ſuper ſolutione tributorũ quatenus valeant.935.25.
Pacta & tranſactiones vnius,alij non nocent.962.24.
Pactis nudis dominia rerum non acquiri,quomodo intelligendum ſit.625.15.
Palmaria aduocatis accipere,qua ratione non licet.937.47.
Pandectæ,vnde appellatæ.In Procem.5.45.
Pandectarum titulus elatus.In Procem.5.38.
Papa quomodo,& quatenus diſpenſet cum monacho,vt vxorem ducat.282.29.
Papa,& Imperator fontes ſunt cæterarum dignitatum.495.
Papa ſi erret,cuius de ea re cognitio ſit.89.46.
Papa,vacante Imperio,Imperatoris loco ſuccedit.294.44.
Papa ſi legatos violet,cuius erit cognitio.335.16.
Papa,an poſsit ſe ſubmittere iuriſdictioni alterius?586.20.
Papa de hæreſi accuſari poteſt.586.35.
Papa ſua ſponte ſe Concilio ſubijcere poteſt.586.42.
Papa ſacerdoti in ſacramẽto pœnitentiæ ſubiectus eſt. 586.47.
Papa in notorio crimine incorrigibilis, in hæreſeos ſuſpicionẽ incidet.587.1.
Papæ auctoritas in arrogationibus in terris eccleſiæ requiritur.296.40.
Papæ cognitio eſt,cùm inter Principes Chriſtianos legati violantur.335.16.
Papæ legatus inſignibus vtitur extra prouinciam.408.29.
Papæ reſeruata,delegari non poſſunt.496.26.
Papæ nomen an ſit ponendum in inſtrumento?741.33.
Papinianiſtæ diſcipuli.In Procem.10.28.
Parcæ,Parca,Nona,Decima.Et cur ſic dictæ.234.38.
Parentes liberorum nobilitate cohoneſtantur.342.15.
Parentum educatio,à iure gentium,& ciuili.15.19.
Parentum obedientia,quæ ipſis iure naturali debetur, metus reuerentiæ præſumptionem inducit.18.20.
Parentum vtriuſque ſexus emendationi non immodicæ non licet reſiſtere.20.39.
Parentum conſenſus an requiratur in matrimonio?232.41.
Parentũ ſucceſsio deterioris cõditionis, quàm liberorũ. 302.36.
Parentum appellatione,an adoptiui contineantur?626.27.
Parentibus,& Reipub.nati ſumus.18.10.
Parentibus,an patriæ potiùs parendum ſit?18.12.
Pares Franciæ Patricijs ſimiles.355.6.
Parietibus clauſi,teſtamentum non faciunt.266.32.
Par ius.601.47.
Parochianus cuius eccleſiæ quis dicendus.232.13.
Parochianus quilibet res eccleſiæ vendicare poteſt.10.10.
Parricidæ olim qui dicerentur.116.19.
Pars ſubſtantialis an qualificatiua ſit, quantum referat?724.31.
Partes,id eſt,factiones,vel rerum mutationes.112.39.
Partium ſignificatio multiplex.463.36.
Partiũ ratihabitio,an cõfirmet geſta à iudice incõpetẽti?425.26.
Particulam edere,an ſatis ſit?755.3.
Partim,dictio an non geminata reperiatur.117.40.
Partus effectus qui.239.2.
Partus,execto matris vtero,naturalis non eſt.240.5.
Partus veri termini,nonus,& decimus menſis.234.35.
Partus termini plures,quàm ius ciuile admittat.235.1.
Partus editus ne intereat,etiam poſt editum mulier ſeruanda eſt.244.13.
Partus octimeſtris,vitalis non eſt.234.30.
Partuum terminus an leges reſtringant.235.9.
Pater quando non debeat filio alimenta.15.6.
Pater occidẽs filiũ ingratũ,homicidij,nõ parricidij reus fit.15.10.
Pater,an poſsit obligare,aut pignori tradere filium?149.27.
Pater ſemper incertus.225.36.
Pater an quis alterius ſit,corporeo ſenſu percipi nõ põt.261.43.
Pater in filiorum conceptione,cauſa eſt potior, & nobilior. 351.11.
Pater non præſumitur offerre filium ad ſupplicium.433.17.
Pater aliquando cogitur emancipare filium.316.31
Pater ſiue arrogator,ſiue legitimus,& naturalis viuus filio legitimam aſsignare poteſt.304.40.
Pater ſi legitimam aſsignatam filius perdat, an de cætero ei teneatur,ſaltem ad alimenta?304.44.
Pater filium,vel filium patrem an poſsit habere iudicẽ?578.16.
Pater ſpiritualis an poſsit vocari in ius?632.32.
Pater ſpiritualis teſtis eſſe poteſt in cauſa filij.632.34.
Pater pro filio,dominus pro ſeruo ex legis diſpoſitione obligari poſſunt.679.39.
Pater filio quam actionem acquirat?881.5.
Pater quia neceſſariò dotat filiam etiam emancipatam,an pacto nudo ſibi prouidere poſsit?925.17.
Pater vt pro delicto filij teneatur, ſtatuto, vel pacto an induci poſsit?929.40.
Pater,& filius eadem perſona reputantur.986.14.
Patris nobilitatem legitimatus ſequitur.245.48.
Patris,& matris poteſtas inæqualis eſt,pietas æqualis.20.42.
Patris reſpectu impoſsibile eſt, vt quis ſe filium probet.261.39.
Patris confeſsio multùm facit, vt quis filius eius videatur. 263.2.
Patris ſucceſsio cur præcipuè ſecundùm ius ciuile,matris præcipuè iure naturali procedant, noua ratio redditur.297.40.
Patris voluntas in adoptando filio,exploranda eſt.315.4.
Patris iura,quando cum filio,qui in magiſtratu eſt, interquieſcant.575.19.
Patris poſſeſsio an filio proficiat?673.14.
Patris pactum filio emancipato non nocet, filio in poteſtate nocet.986.10.
Patri filium ſuum eſſe neganti,an ſit credendum?263.30.
Patrem aliquem eſſe,vno caſu præciſè probari poteſt.261.45.
Patre viuo,quando peti poſsit legitima.305.46.
Patre viuo,legitima filijs nec re,nec ſpe debita eſt.306.3.
Patres conſcripti.339.21.
Patres an ſtatuere poſsint?57.42.
Patribus quo iure licitum filios vendere.149.10.
Patriæ poteſtatis ius,Francis à Iuſtiniano ademptum. In proœmio.3.14.
Patriæ in dubio parendum eſt.18.12.
Patriciatus,Epiſcopatus,monachatus, à patris poteſtate liberant.274.5.
Patriciatus duplex.354.30.
Patricij tantùm ab initio Quæſturam gerebant.384.24.
Patricij qui.127.40.&.339.14.&.354.13.
Patronus fiſci qui.478.46.
Paulus Recep.ſen.declaratur.239.10. quid illi ſit partũ efficere.
Pauperior qui ſiſtitur in eadem cauſa ſiſti dicitur.704.46.
Paupertas quando proſit.461.18.
Paupertas & diuitiæ quomodo probantur.658.30.
Paupertatem,vel diuitias is probat,qui in eis ſe fundat. 658.30.
Peccata vnde procedant.24.8.
Peculium duplex ſeruus habere fingitur.305.19.
Pecunia ex iure gentium.35.44.
Pecunia ſine Principis auctoritate ne cudatur,tum etiam pecuniæ forma à iure ciuili eſt.36.2.
Pecunia maioris,mediæ,minoris ſignaturæ.357.8.
Pecunia,quæ pro editione ſoluitur, an ſit in fructu?753.20.
Pecuniam ſine principis licentia cudi non poſſe, à iure ciuili eſt.36.3.
Pedarij ſenatores.339.36.
Penſionis remittendæ iuſtæ cauſæ.941.16.
Perfectio Reipu.totius conſtat perfectione partium.10.8.

Perfectiſsimatus dignitas, & Equeſtris poſt Clariſsimatũ ſunt. 350.2.&.495.2.
Perfectus, aut excellens quis dici poſsit? 89.32.
Perfectus quis in iure ciuili num eſſe poſsit? 89.37.
Perfectus euangelicè quis? 90.17.
Perfecti appellatio quomodo accipienda. 90.7.
Peregrini in Senatum allecti. 339.29.
Peregrini quõ voluerint, & potuerint, teſtamentũ faciũt. 191.32.
Perfuſoriè loqui. 897.16.
Periculi renuntiatio quid contineat? 695.48.
Periſſologia frequens in iure noſtro. 481.30.
Peritum qui ſe profitetur, non excuſatur, quòd alterius ſe dicat conſilium adhibuiſſe. 235.33.
Periti plures an conſulendi? 235.10.
Peritis in arte ſua credendum eſt. 235.13.
Periuri ſunt, qui ſtatuta iurata reuocant. 65.11.
Permiſſum ad tempus, poſt tẽpus videtur prohibitum. 936.32.
Permiſſa iure naturæ omnia regulariter, ſed quædam non niſi per legem. 143.10.
Permittere quomodo legis ſit virtus. 220.20.
Permutatio contractus innominatus. 763.36.
Permutatio, an ſit contractus innominatus? 782.2.
Permutatio generis & ſpeciei nomen eſt. 784.2.
Permutatio in quo differat à do vt des. 784.10.
Permutatio quando re integra faciat locũ pœnitentiæ? 891.12.
Permutatio contractus innominatus, non reſpectiuus. 891.14.
Permutatio vix diſcernitur à do vt des. 891.16.
Permutatio, & tranſactio æquiparantur. 984.28.
Perpetua voluntas, cur dicatur iuſtitia? 78.16.
Perpetuatio actionum per ſolam conteſtationem fit. 685.38.
Perpetui titulus qua ratione Imperatori inditus, quadrupliciter expoſitum. 2.10.
Perſecutio, ideſt, fideicommiſſum. 968.20.
Perſona vna quando duarum vicem ſuſtinere poſsit. 389.26.
Perſona loquentis quando videatur excepta. 342.12.
Perſonæ induſtria vbi electa eſt, delegatio nõ fit. 426.26.&.496.31
Perſonæ libertas præſumitur. 220.29.
Perſonale priuilegium, an ad alios tranſeat? 208.28.
Perſonale pactũ quãdo paciſcentis perſonã egrediat? 841.47.
Perſonalia iura ad hæredes non tranſeunt. 839.13.
Perſonalia iura quæ dicantur? 843.42.
Perſonalis actio fundum non ſequitur. 753.7.
Per Satyram colligere, quid? In Prooem. 8.40.
Per conſequentiam accipere, aut legere, quid ſit? 151.33.
Per alium conſequimur, quod per nos non poſſumus. 244.22.
Peſtis tẽpore exactæ adeò ſolẽnitates nõ requiruntur. 744.40.
Petere an liceat officia publica, & Magiſtratus? 392.1.
Petere an liceat officia ſpiritualia? 393.18.
Petitio hæreditatis actio in rem eſt, & obligationem non ſupponit. 859.35.
Petitio hæreditatis, qñ detur aduerſus titulo poſsidentẽ. 965.3.
Petitionis formula magis inſpicitur, quàm debiti quãtitas, parte non opponente. 596.20.
Petitionis ſumma quando inſpicienda eſt. 596.28.
Petitionis verbum, ad litis conteſtationem refertur. 632.6.
Petitionis verbum, ad iudicia refertur. 844.15.
Petitionis, ideſt, ſcientiæ cuiuſque principia. 9.16.
Petitiones obſcuræ cur ſecundum actoris intentionem declarentur? 897.7.
Peto vt de cauſa cognoſcas, & debito fine termines. 633.34.
Pharaonis nomẽ cõe Regibus AEgyptiorum. In Prooem. 2.38.
Philippus Imperatorum primus, veræ fidei cultum amplexatus eſt. 1.32.
Philippi laus. 120.31.
Philoſophia moralis, legum mater, & ianua. 8.7.
Piamenta qui homines dicerentur. 447.19.
Pietatis fauore multa inducta ſunt. 954.4.
Pigneratitia actio, & Hypothecaria differunt. In Prooem. 10.19.
Pigneratitia directa quãdo cõpetat creditori. In Prooem. 10.22.
Pignus creditor, an debitor poſsideat? 675.4.
Pignus legitima conuentio an iuris gentium ſit? 779.43.
Pignus quando ſit conuentio legitima. 838.8.
Pignoris remiſsio quomodo exceptionem producat? 838.20.
Pignori opponere quando non liceat, ſi dictum ſit, ne res de manu exeat. 26.42.
Pignore amiſſo, creditor caſum probat, debitor dolum, aut culpam. 748.24.
Pignore reddito, an videatur remitti debitum? 767.32.
Pij cognomen ab Antonino Pio. In Prooem. 3.47.
Pileus in antiqua venditione ſeruorum. 222.20.
Piſcandi ius, an ſemper omnibus commune ſit? 330.2.
Piſcari, an ſemper licitum ſit? 329.14.
Placitum, & conſenſus in definitione pacti quomodo accipi debeant. 760.42.
Placitum vox ſpeciei. 761.7.
Placuit, verbum, pactum nudum comprehendit. 763.9.
Plebiſcita vnde dicantur. 114.12.
Plena pubertas quæ? 321.41.
Plena iniuriæ remiſsio quid operetur. 857.44.
Plenæ poteſtatis conceſsio quid comprehendat. 482.40.
Pleni verbo perfectio quædam ſignificatur. 321.36.
Pluralis locutio quando in ſingularem reſoluitur. 700.7.
Podiſmi ratio breuiter explicata. 687.32.
Pœna amputationis capitis, mortem naturalem comprehendit. 236.39.
Pœna capitalis quæ. 236.27.
Pœna ſubſtituti in duello, an ſit differenda? 244.45.
Pœna pro exceſſu, iudicis arbitrio relinquitur. 257.15.
Pœna non parentis legis imperio quæ ſit. 142.42.
Pœna quæ ſit eius, qui facit contra legem vetantem. 143.5.
Pœna pro delicto vbi imponenda eſt, inſpiciatúrne tempus delicti, an potiùs ſententiæ? 70.22.
Pœna, & præmio Reſpu. continetur. 7.25.
Pœna capitalis, & capitis æquiparantur. 226.38.
Pœna nubentis infra annum luctus. 537.23.
Pœna minor in dubio imponenda eſt. 570.7.
Pœna à lege impoſita cui applicanda ſit. 570.14.
Pœna parti, vel fiſco applicata, facit iudicium videri ciuile, vel criminale. 570.24.
Pœna ſi fiſco, partiq; applicetur, cauſa mixta eſt. 570.28.
Pœna quando ipſo iure imponitur, actus perfectio requiritur. 571.20.
Pœna corporalis an excuſet à pœna bonorũ, ſi perueniat ad pinguiorem fortunam, qui in corpore luit. 571.43.
Pœna pecuniaria pro homicidio imponi poteſt. 601.20.
Pœna Talionis. 602.1.
Pœna, & intereſſe an differant? 619.18.33.
Pœna ex populari actione, interdum parti, interdum fiſco applicatur. 620.13.
Pœna edicti de in ius vocando qui puniantur. 638.10.
Pœna, & vſura, non præcedente mora, non debentur. 656.39.
Pœna an debeat perẽpta ſpecie, quæ ad diẽ debita erat. 656.43.
Pœna cùm imponitur ſententię, an delicti tempus inſpici debeat? 681.12.
Pœna omnis arbitraria eſt. 681.19.
Pœna an exigi poſsit amplius quàm ſemel? 993.43.
Pœnæ imponendæ ius conſuetudine acquiri poteſt. 54.26.
Pœnæ capitales quatuor. 236.30.
Pœnæ capitales tres. 236.33.
Pœnæ capitalis appellatione, deportatio intelligitur. 236.35.
Pœnæ executio differt, donec rationes dãnatus reddat. 244.20.

Pœnæ

INDEX.

Pœnæ mitiores nobilibus, an tenuioribus imponantur? 461.26.
Pœnæ quatenus ad hæredes non tranſeant. 608.45.
Pœnæ, & eius, quod intereſt, vna differentia. 650.44.
Pœnæ, vel eius, quod intereſt ſolutio ab vno facta, an alijs proſit? 683.45.
Pœnæ ſolutione quomodo pactum veſtiatur? 806.18.
Pœnæ perſecutio, quando excludat petitionem eius, quod intereſt. 829.48.
Pœnæ locus non eſt, cùm tranſactio non valet. 972.47.
Pœnæ exceſſus an peti poſsit? 993.40.
Pœnam ſtatuere non poteſt violantibus ſtatuta populus iuriſdictionem non habens. 54.21.
Pœnam bonorum aliquando non euitat, qui corporali nō punitur. 247.18.
Pœnam corporalem ſtatuto inducere minimè poſſunt magiſtratus, qui temporalem iuriſdictionem habent. 57.10.
Pœnam conuentionibus interponere conſultiùs eſt. 992.47.
Pœnas pro delictis arbitrariè imponendas an poſsit declarare iudex in principio ſui regiminis? 57.26.
Pœnis legalibus quando debemus eſſe contenti? 928.12.
Pœnalia iura an extendantur? 884.37.
Pœnitentiæ an ſit locus in permutatione? 785.10.
Pœnitentiæ an ſit locus in contractibus innominatis non reſpectiuis? 785.13.
Pœnitentiæ locus quando ſit re integra? 890.8.
Pœnitētiæ locus an ſit, ſi qs cōtra pactū venire velit? 994.28.
Poëtarum carmina in cauſis allegari poſſunt. 334.1.
Pollicitatio, & pactum quomodo differant. 759.36.
Pollicitatio an iure Canonico actionem producat? 800.1.
Pollicitatio quando obliget? 800.10.
Pomponius Iuriſconſultus memoria labitur. 108.17.
Pomponij Læti erratum. 121.30. & 402.7.
Pontifex vnde dictus. 2.17.
Pontifices à Numa Pompilio inſtituti. 111.13.
Popularis actio competit aduerſus eos, qui iudicis præceptum ſpernunt. 570.30.
Populares qui dicuntur. 373.41.
Populus quilibet an poſsit ſtatuere ſine ſuperioris auctoritate? 53.38.
Populus iuriſdictionem habens à Principe conceſſam, ſine ſuperioris auctoritate ſtatuit. 53.44.
Populus limitatā habēs iuriſdictionē, limitatè ſtatuit. 53.47.
Populus nullam iuriſdictionem habens, ſine ſuperioris auctoritate ſtatuit circa rerum adminiſtrationem. 54.3.
Populus nullam iuriſdictionem habens, cum ſuperioris auctoritate ſtatuit circa deciſionem cauſarum. 54.6.
Populus nullam iuriſdictionem habens, ſine ſuperioris auctoritate an ſtatuat circa deciſionem cauſarum? 54.9.
Populus qua forma ſtatuta faciat. 58.22.
Populus à ſe prorſus non abdicauit poteſtatem. 206.30.
Populus nullā habens iuriſdictionem, quòd Principe præſente non poſsit ſine eius cōfirmatione ſtatuta facere. 54.17.
Populus quomodo dicatur conſuetudini cōtradicere. 182.29.
Populus, an dominium rerum ſuarum tranſtulerit in Principē Romanorum? 206.27.
Populus iuriſdictionem non habens, non poteſt pœnam ſtatuta violantibus ſtatuere. 54.21.
Populi voluntas quomodo exploranda. 59.38.
Populi poteſtas quanta fuerit in legibus rogandis, & abrogandis. 206.17.
Populi leges cum conſilio, leges Principis etiam citra conſiliū ferri poſſunt. 133.45.
Populi auctoritas quādo requiratur in arrogationibus. 272.27.
Porrigere manus. 339.41.
Portæ ciuitatum an ſanctæ ſint? 325.44.
Portæ ciuitatum olim cur ſanctæ non dicerentur. 326.4.
Portoria, & ſimilia, non niſi tempore, cuius initij memoria nō extet, per conſuetudinem inducentur. 180.47.
Poſitiones iuris quæ? variè expoſitum. 9.1.
Poſitiones iuris duas eſſe verè, & nouiter declaratum. 8.48.
Poſitiones, id eſt, communia principia. 9.5.
Poſitiones ſuſtentantur, in quarum altera ſe promiſiſſe negat reus, in altera præſcripſiſſe. 647.3.
Poſitionibus non rñdendo qñ procurator dño noceat. 618.7.
Poſſeſsio bonorum gratia litis agnoſcendæ quæ. 506.29.
Poſſeſsio bonorum, per procuratorē agnoſci poteſt. 487.44.
Poſſeſsio particularis in nobilitate. 246.25.
Poſſeſsio precaria tranſit in adoptantem. 280.36.
Poſſeſsio bonorū arrogati qūo reuertat in arrogatum. 298.33.
Poſſeſsio per vim apprehenſa, auctoritate reſcripti non cōfirmatur. 204.37.
Poſſeſsio rei ſolius ſuper qua lis eſt, nō excuſat à cautiōe. 673.30
Poſſeſsio rerum immobilium in prouincia propinqua an ſufficiat? 674.12.
Poſſeſsio quæ requiratur vt ſatiſdatio euitetur. 674.35.
Poſſeſsin, quæ per ꝓcuratorem acquirit, cuiuſmodi ſit? 947.16.
Poſſeſsionis bonorum decretum non delegatur. 425.38.
Poſſeſsiones bonorum an delegari poſsint? 506.14.
Poſſeſſor immobilū cur nō teneat cauere iudicio ſiſti. 672.47
Poſſeſſor rei immobilis quis dicatur. 675.28.
Poſſeſſoris cauſa i pari cauſa turpitudinis qñ ſit potior. 795.24.
Poſſeſſoris intruſi pactum, quando vero hęredi noceat? 842.32.
Poſſeſſores vt ſatiſdationem euitēt, quales eſſe ſufficiat. 673.10.
Poſſeſſores immobilium quatenus obligent. 673.47.
Poſſeſſores hęreditatis quādo à creditoribus cōueniant. 992.16.
Poſteriora prioribus derogant. 214.12. & 856.33.
Poſtulare an poſsit quilibet, an is tantùm, qui læſus eſt? 606.12.
Poſtulata quæ. 9.11.
Poſtulationibus vacare, quid ſit. 434.16.
Potentia par, effectum æqualem arguit. 951.6.
Poteſtas Principis duplex. 166.35.
Poteſtas dominorum quomodo reſtringitur. 42.4.
Poteſtas pro iuriſdictione contentioſa. 408.36.
Poteſtas Centeſima Caſsiodoro quæ ſit. 369.39.
Poteſtas Conſularis cur inducta. 114.39.
Poteſtas libera an videatur conceſſa his verbis, promiſit habere ratum, & gratum. 482.32.
Poteſtas libera non videtur conceſſa niſi ſpecialiter. 482.36.
Poteſtas iuriſdictionis qualis. 532.2.
Poteſtatis verbo multa ſignificari. 153.30.
Poteſtati alterius ſubiecti, & ſui iuris qui ſunt, in dubio eodem iure vtuntur. 698.5.
Poteſtates extraordinariæ. 422.20.
Poteſt, pro debet. 532.26.
Præceptum executiuum, quam vim habeat. 427.27.
Præceptum an finiatur morte præcipientis, aut eius, cui præcipitur. 566.20.
Præcepti, an mandati verba ſint, quibus cognitio committitur multùm intereſt. 463.3.
Præcepta iuris cur ita dicta, declaratū præter aliorū traditionē. (80.3.
Præceptores, an poſsint facere ſtatuta? 57.39.
Præcipere quid. 8.5.
Præcipitatio nouerca iuſtitiæ eſt. 133.38.
Prædia Cæſariana quæ. 490.6.
Prædia Fiſcalia quæ dicta. 490.8.
Prædia minorum, an ob cauſam vtilem alienari poſsint? 502.18.
Præfationes quæ reſecandæ. 91.9.
Præfationes quantum operentur. 974.10.
Præfectorius, id eſt, præfectura functus. In Procem. 10.29.
Præfecturam vrbis Probus recuſauit. 367.32.

Præfectus Latinarum feriarum cur creatus.121.2.
Præfectus annonæ cur inſtitutus.121.12.
Præfectus vigilum, officium, an magiſtratus fuerit?398.35.
Præfectus noctiũ in locum Præfecti vigilum ſucceſsit.398.40.
Præfectus vigilum, & Senatores, an magiſtratus fueriot?402.15.
Præfectus vigilum, noctium Præfectus dictus.402.19.
Præfectus vigilum Rauennatis apud Caſsiodorum.402.41.
Præfectus vrbi amicus Cæſaris 405.35.
Præfectus vigilum cur nõ cognoſceret de capitalibus. 405. 40.
Præfectus Auguſtalis vicem Regis obtinet.441.25.
Præfectus Auguſtalis ab Octauio inſtitutus. In Proœm. 4.36. &.441.18.&.44.
Præfectus Prætorio cùm citat, reſcriptum delegatorium libello citationis inſeri debet.641.34.
Præfecti Prætorio ab Imperatoribus introducti.115.49.
Præfecti Prætorio Imperatoribus iungebantur.360.30.
Præfecti Prætorio pleniorlicentia, q̃ magiſtri equitum. 360.45.
Præfecti Prætorio vnde dicti.361.3.
Præfecti Prætorio dignitas aucta.361.17.
Præfecti Prætorio prouinciarum.361.24.
Præfecti Prætorio iuriſdictio.361.31.
Præfecti Prætorio quibus hodie comparentur.361.40.
Præfecti vigilum in locum hodie nullus ſpecialis magiſtratus ſucceſsit.402.46.
Præfecti vigilum inſtituendi cauſa.121.25.
Præfecti vrbis ditio ad Prætorem tranſlata.120.42.&.364.28.
Præfecti vrbi origo quæ ſit.364.10.
Præfecti vrbi creandi quæ fuerit cauſa.364.13.
Præfecti vrbi dignitas quanta.364.17.
Præfecti Auguſtales Proregibus ſimiles.407.9.
Prægnans ſiue libera, ſiue ſerua, non eſt punienda.243.32.
Prægnans, etiã ex modico tempore, punienda non eſt.243.37.
Prægnans deportari, & in metallum dari ao poſsit?243.39.
Prægnans an punienda membri mutilatione?243.44.
Prægnans an proſcribi, aut banniri poſsit?244.1.
Prægnans an poſsit torqueri?244.4.
Prægnans ſeruatur, ſiue legitimum, ſiue adulterinum filiũ paritura ſit.244.12.
Prægnans excuſatur. ſiue ex marito prægnans ſit, ſiue ex amaſio.691.16.
Prægnans, an cogatur teſtimonium dicere?691.24.
Prægnantis, & decumbentis ratio diuerſa.691.35.
Prægnanti quod tribuitur, idem & decumbenti poſt partum dies.xl.691.31.
Prægnantẽ in adulterio deprehẽſam an liceat occidere?244.7.
Prægnantes iurare oon coguntur.244.25.
Præiudicium quid ſit, & in quo à iudicio differat.269.38.
Prælatus ad tempus fieri non poteſt.318.12.
Pręlat⁹ renũtiãs in manibus nõ ſui ſuperioris, qd pdat?474.46.
Prælatus monachorum an poſsit citari?622.38.
Prælatus, an in ſucceſſoris præiudicium compromittat de reb⁹ eccleſiæ?892.20.
Pręlati tranſigere ſuper rebus eccleſiæ non poſſuot.989.5.
Præmium de publico an poſsit proponi ei, qui bannitũ, graſſatorem, ſerámue ceperit?7.30.
Prærogatiua quid ſit.414.40.
Pręſcriptio cõſuetudinis per actus contrarios interrũpit.200.13.
Pręſcriptio an currat ei, qui agere impeditus eſt?471.14.
Præſcriptio quando obligationem tollat.609.35.
Pręſcriptio lõgiſsimi tẽporis Iuriſcõſultis incognita fuit. 685.32.
Pręſcriptionis effectus duplex.181.25.
Pręſcriptione merum imperium acquiri poteſt.541.38.
Pręſcriptiões oẽs iure Canonico p citationẽ ĩterrũpunt.685.34.
Pręſcriptiones quomodo interrumpantur?708.44.
Præſcriptionum in materia, quæ ſit inter ius ciuile & Canonicum differentia.61.38.
Pręſcriptum tantum dicitur, quantum poſſeſſum.176.22.
Pręſentia rei quando requiratur?701.44.
Pręſenti pactiones magis quàm abſenti proficiunt.899.47.
Pręſes deponit imperium ſtatim, atque ſucceſſor in prouinciã venit.442.4.
Pręſes, an Proconſul maius imperium habeat?444.41.
Pręſidis appellatio generalis eſt.422.44.
Pręſidis nomen generale, Proconſulis ſpeciale eſt.435.28.
Pręſidis, & Proconſulis differentia.444.3.
Præſidis nomen generale, & ſpeciale.442.31.&.443.50.
Pręſidis officiales ſi iniuriam faciant, ad quem cognitio pertineat?471.30.
Pręſidi ſi fiat iniuria, cuius ſit notio.10.32.
Pręſides in quacũque parte prouinciæ ius dicunt.86.32.
Pręſides.407.40.
Pręſides qui.442.35.
Pręſides prouinciarum multi.442.45.
Pręſides cur in metallum damnare poſſent, deportare non ęquè.460.38.
Pręſidum in locum qui hodie ſucceſſerint.443.1.
Pręſidales prouinciæ vnde dictæ?444.31.
Pręſideus ſupremo Regis conſilio, Hiſpanię Pręf. Prętorio dignitate pollet.362.10.
Pręſtari, non peti licentiam de iure publicè reſpondendi, quo ſenſu dictum.129.16.
Pręſtatio quantum tẽpus requirat, vt perpetuò obliget. 415. 4.
Pręſumptio motus proprij quando habet locum.604.10.
Pręſumptiones legis liquidiſsimæ probationes ſunt.740.30.
Prętéritorum indulgentia, prohibitio futurorum eſt.157.5.
Prętor vnde dictus.386.37.
Prętor olim omnis magiſtratus, cui pareret exercitus.385.45.
Prętor qui olim diceretur.361.8.
Prętor magiſtratus.386.25.
Prętor Vrbanus, idem & maior.119.30.
Prętor Vrbanus.386.40.
Prętor peregrinus, idem & minor.119.31.
Prętor peregrinus.386.42.
Prętor tutelaris.388.9.
Prętor nocturnus.400.16.
Prętor plebis, idem & Pręfectus vigilum.402.21.
Prętor centumuiralibus cauſis pręerat.387.6.
Prętoris nomen veteribus Romanis nimiùm placuit.386.21.
Prętoris poteſtas quanta fuerit.486.47.
Prętoris album.387.14.
Prętoris edicta annalia, nonnunquam etiam perpetua,387.15.
Prętoris imperium annale.387.16.
Prętoris inſignia quę.387.28.
Prętoris ſecundus poſt Conſules & leges locus.387.40.
Prętoris dignitas, & auctoritas Imperatorum temporibus non ęquè viguit.388.29. (402.34.
Prętoris plebis mẽtio ĩ Codice Theodoſiano ante Iuſtinianũ.
Prętoris magiſtratus an ceſſauerit Gotthorũ tempore.388.32.
Prętoris appellatio dupliciter accipi poteſt.503.11.
Prętoris ſtipulationes quę intelligantur.553.40.
Prętores fideicõmiſſarij vſq; ad certã ſummãm ius dicebãt.110.35.
Prętores olim noo niſi ex Patricijs eligebantur.386.31.
Prętorẽs temporibus Imperatorum non ceſſaſſe.388.17.
Prętorum edicta annua.218.2.
Prętorum origo quę fuerit.386.26.
Prętorum numerus varius.387.44.
Prętorũ in locũ qui hodie ſucceſſerint, cõſtitui non põt. 388.38.
Prętoria Cohors.361.5.&.386.3.
Prętoria porta.361.10.&.386.2.
Prętorię vię, id eſt, publicę.386.28.

INDEX.

Prætotiæ pœnæ in dubio parti applicantur.570.21.
Prætorium.361.10.
Prætorium, tabernaculum Prætoris.386.1.
Prætorium ius.387.13.
Prætorius legatus.386.5.
Prætoriana caſtra.386.4.
Prætoriani milites.586.4.
Pretij mentio emptionem in dubio arguit, & inde tractatū. An emptionis & pecuniæ origo verè ſit à iure gentium?35.40.
Pragmaticæ ſanctiones.208.14.
Praxis antiqua non temerè deſerenda eſt.466.20.
Primicerius nō ſua, ſed Archidiaconi dignitate æſtimaſ.507.37.
Primicerio an poſsit fieri delegatio?507.37.
Primogeniti vt in ſucceſsione præferantur, an conſuetudine poſsit induci?182.42.
Primogenituræ ius non conſuetudine tantùm, ſed & iure Pontificio, & diuino fulcitur.183.7.
Princeps quo iure vniat, & diuidat prouincias?32.33.
Princeps Romanus, vbiq; gētiū in imperio ius dicit.86.30.
Princeps quo iure legibus ſolutus eſt.164.33.
Princeps qua ratione legibus ſolutus ſit.164.38.
Princeps iure diuino, aut naturali ſolutus non eſt.165.3.
Princeps iure gentium ſolutus non eſt.165.11.
Princeps iure ciuili ſolutus, & quomodo.165.15.
Princeps nō eſt ſolutus legibus, qñ cōtrahit cū priuato.165.46.
Princeps lege legis ſolutus eſt, non lege conuentionis.166.5.
Princeps ex contractu facto cum priuatis naturaliter tenetur, non ciuiliter.166.8.
Princeps ſine cauſa nō aufert priuatis dñium rerū ſuarū.166.14.
Princeps ex cauſa moderari, & tollere poteſt ius priuato quæſitum ex contractu celebrato cum Principe.166.22.
Princeps cùm aufert alteri ius ſuum, debet compēſare.166.24.
Princeps plenitudine poteſtatis multis caſibus vti pōt.166.39.
Princeps meliùs facit, ſi cū poteſt, legibus nō ſoluitur.166.40.
Princeps ſolus per ſe legem facere poteſt.204.25.
Princeps cum conſilio prudentum leges ferat.204.25.
Princeps cum vnius incōmodo alteri bñficium nō cōfert.211.6.
Princeps ex cauſa idem poteſt.256.36.
Princeps donationibus à ſe factis, & perfectis, poteſt certas leges imponere.353.30.
Princeps quando conſulendus.455.5.
Princeps delegare poteſt cauſas meri imperij.496.40.
Princeps extra prouincias ſibi ſubiectas, milites, rectores, & tabelliones creat.597.33. (re?353.16.
Princeps an poſsit diſpēſationi ſuæ modū, vel cōditionē adijce-
Princeps vtilitatis publicæ cauſa dominiū priuatis auferre poteſt.775.5.
Principis contractus, an liget eius ſucceſſorem?208.20.
Principis poteſtas duplex.166.35.
Principis delegatus in cauſa ſibi commiſſa maior eſt ordinario quolibet.507.15.
Principis placita legis vim habent, cùm animo legem conſtituendi fiunt.204.30.
Principis contractus pro lege eſt.208.19.
Principis verba enunciatiua diſpoſitionem inducunt.462.45.
Principis delegatus quando ſubdelegare non poſsit.463.10.
Principis delegatus habet ſpecialia multa.535.15.
Principis delegato miſsio actualis permiſſa videtur.554.45.
Principis ſententia an ius faciat?708.11.
Principis ignorantia an obſtet conſuetudini inducendæ?191.2.
Principi cui primùm cōceſſum eſt, vt legib⁹ ſolut⁹ eſſet.164.43.
Principē vti plenitudine poteſtatis, non eſt præſumēdū.166.37.
Principe præſente ſine eius confirmatione non poteſt facere ſtatuta populus, qui nullam iuriſdictionem habet.54.17.
Principes pacem inter ſe componentes remittere poſſunt inuicem damna, & iniurias ſubditorum.166.20. (207.30.
Principes ſupremi, ſola facti veritate inſpecta, procedere pñt.
Principes de via interdum ius reddebant.207.47.
Principes ſummi quando in ſua cauſa ius dicant.577.17.
Principes ſupremi, an poſsint in ius vocari?652.40.
Principes ſupremi diebus feriatis citare poſſunt.644.11.
Principes ſummi pactis ligantur.758.43.
Principes à iure gentium primæuo ſoluti non ſunt.758.47.
Principes peccant, ſi pacta nuda ſeruari nō faciant.799.7.
Principum epiſtolæ.206.40.
Principum reſcripta, leges ſunt.206.43.
Principum decreta vnde dicta.207.10.
Principum Orationes.208.13.
Principum placita, legéſne, an pro legibus fuerint.204.40.
Principum dicta, & facta in cauſis allegari poſſunt.461.43.
Principum Oracula.208.15.
Principum mandata quomodo probentur.212.10.
Principum reſcripta contra ius, an valeant?208.21.
Principum filijſ. donare poſſunt.876.15. (œmio.5.45.
Principib⁹ titulor̃ ī multitudinē populi aſſentatio tribuit. In pr-
Principib⁹ debit. ī ſignū excellētiæ, ſtatuto tolli non pōt.63.18.
Principibus quædam reſeruanſ in ſignum excellentiæ.146.28.
Principibus barbaris omnia licēt, Chriſtianis non niſi iuſta.167.1.
Principibus reſeruata in ſignum excellentiæ, quanto tempore per conſuetudinem immutentur.180.46.
Principalis prouidentia quæ.310.11.& 305.30.
Principalis appellatio.363.20.
Principales viri, & libri.108.31.
Principium rei qui non intelligit, neque rem ipſam.4.19.
Principium ex quo, & propter quod.4.20.
Principium, dimidium totius.90.20.
Principia communia ſcientiæ cuiuſque.9.12.
Principia iuris prudentiæ quæ.7.21.
Principia naturalia ad Iuriſcōſultos velut obiter, moralia principaliter ſpectant.4.27. (ceſſor.130.7.
Priſcus Nerati⁹ Iuriſcōſultus deſtinatus à Traiano Imperij ſuc-
Priuatio, & habitus eiuſdem naturæ ſunt.928.15.
Priuatum ius, à iure naturali quid ſumat.11.6.
Priuato vim inferenti quando liceat reſiſtere.21.4.
Priuata Sacra quæ.333.8.
Priuilegium quid olim, quidq́ue hodie ſit.144.18.
Priuilegium, ideſt, prærogatiua.167.30.
Priuilegium perſonale, an ad alios tranſeat?208.28.
Priuilegium quid ſit.220.48.
Priuilegiū impetrāti cōceſſum, quō ad hæredes trāſeat.608.40.
Priuilegij noui adiectione, vetera non adimuntur.351.13.
Priuilegia delinquentibus non proſunt.213.1.
Priuilegia in quorundam gratiam conceſſa, ad alios non trahuntur.144.48.
Priuilegia Imperatori in ſignum ſupremæ poteſtatis conceſſa, an & Auguſtæ tribuantur?167.33. (297.17.
Priuilegia iuris corpori inſerta, gñrali derogatiōe nō tolluntſ.
Priuilegia, quomodo interpretanda.211.44.
Priuilegia, quomodo amittantur per non vſum.212.35.
Priuilegia, quomodo amittantur per vſum contrarium.211.42.
Priuilegia ſibi, & deſcendentibus quæſita, an filiæ nuptæ debeantur?594.30.
Priuilegia in dubio alleganda ſunt.708.8.
Priuilegia antiquata, vel cancellata renouantur.749.29.
Priuilegia an non vtendo amittantur?749.34.
Priuilegiorum derogatio generalis quæ comprehendat.161.11.
Priuilegijs ciuitatis in dubio villæ, vici, municipia ciuitati ſubiecta gaudent.138.30.
Probata libertas in capite, non vř probata in membris.914.26.
Probatio probabilis filiationis quæ ſit.261.3.

Probatio filiatiõis præſumptiua, ex qb⁹ cõiecturis ſumit.262.17.
Probatio tempeſtaõis an ſufficiat, cùm quis ſe propter tempe-
ſtatem excuſat?692.32.
Probatio dubia nihil concludit.698.37.
Probatio aduerſus inſtrumentum, per teſtes, an per inſtrumẽ-
ta fieri debeat?819.40.
Proconſul vnde dictus.406.39.
Procõſul, an Præſes maius imperiũ habeat ĩ prouincia?422.42.
Proconſul quam iuriſdictionem haberet.440.34.
Pro ve conſul.406.42.
Proconſulis inſignia quæ.406.45.
Proconſulis iuriſdictio ordinaria, an delegata?406.47.
Proconſulis nomen ſpeciale, Præſidis generale.435.28.
Proconſulis légatus cur ſubdeleget.438.1.&.495.43.
Proconſulis legatus, delegatus à lege eſt.438.2.
Proconſulis legatus, quam iuriſdictionem habuit.439.7.
Proconſulis adminiſtratio grauior quàm Præſidum.444.13.
Proconſulum magiſtratus annuus.407.23.
Proconſulum auctoritas.407.26.
Proconſulum adminiſtratio grauior, quàm Præſidum.407.28.
Proconſulum Imperium maximum in prouincia.407.30.
Proconſulum legati.407.36.
Proconſulum in locum qui hodie ſucceſſerint.407.44.
Proconſulum inſignia.408.26.
Proconſulibus an legaõ à latere æquiparentur?407.44.
Procreatio liberorum quandoq; non ſupponit parentes.14.31.
Procreaõni liberorũ cur magis, q̃ adoptiõi, ſtudendũ ſit?282.1.
Procurationes prælatis quibus caſibus debeantur.412.39.
Procuratorio noĩe, an ꝓprio facere potiùs qs videatur?706.15.
Procurator Cæſaris cur inſtitutus.476.33.
Procurator Cæſaris, & Procurator fiſci an differant?477.20.
Procurator Cæſaris hæreditatẽ illi delatam adire põt.487.27.
Procurator Cæſaris, curator aliquando dicitur.489.26.
Procurator Cæſaris cur deportare non poſsit?489.37.
Procurator Cæſaris aliquando non cognoſcit inter fiſcum, &
priuatos.620.11.
Procurator Cæſaris liberam adminiſtrationem habet.988.45.
Procurator patrimonij qui.477.30.
Procurator rerum priuatarum, rationalis rei priuatæ.478.11.
Procurator fiſcalis.479.4.
Procurator fiſci, & fiſci patronus differunt.479.16.
Procurator ſiue ad negotia, ſiue ad iudicia, quando ſubſtitue-
re poſsit.483.10.
Procurator cum libera ſubſtituere poteſt.483.15.
Procurator cum libera quæ facere poſsit.831.57.
Procurator ciuitatis in conuentibus eſſe non poteſt, qui debi-
tor ciuitatis eſt.487.17.
Procurator priuatæ rationis.478.8.
Procurator aduerſus dominum, an eodem iure vtatur?605.20.
Procurator in rẽ ſuã defenſionib⁹ ex ſua pſona vti põt.844.47.
Procurator in rem ſuam, propriè procurator non eſt.848.12.
Procuratoris Cæſaris quæ poteſtas.476.41.
Procuratoris Cæſaris in locũ, qui hodie ſucceſſerunt.476.41.
Procuratoris cõſtitutio debet eſſe indiuidua, & ſimplex.483.1.
Procuratoris in rem ſuam, & ſimplicis differentia.483.33.
Procuratoris contumacia an noceat domino?616.15.
Procuratoris factũ in nõ obtẽperãdo quãdo dño noceat.617.31.
Procuratoris calumnia an domino noceat?618.18.
Procuratoris, & tutoris differentia.634.25.
Procuratoris ad cõuẽt⁹ peragẽdos noĩario, q̃uo faciẽda.690.17.
Procuratoris in rem ſuam peculiaria multa.832.18.
Procuratoris pactũ nõ valet, vt ipſi pars rei litigioſæ det.937.44
Procuratori Cæſaris cur non liceat vendere.486.31.
Procuratori ad lites an ſolui poſsit?832.12. (938.5.
Procuratori nõ põt opponere cõuentus, ꝙ mãdatũ nõ habeat.
Procuratori actiones directæ ad vtilitatem dñi cõpetũt.835.14.
Procuratorem mittere qui teneantur?690.12.
Procuratore Cæſaris abſente, cuius ſit cognitio.477.12.
Procuratores Cæſaris, & fiſci, multò.477.46.
Procuratores Cæſaris non in vniuerſum, ſed vnius, aut alterius
negotiationis.478.23.
Procuratrix an poſsit eſſe mulier?229.18.
Pro derelicto habita qd differãt ab his, q̃ adeſpota dicunt.326.35.
Pro derelicto titulus donationis eſt.678.13.
Proditorum imagines impunè abradi poſſunt.599.12.
Profectitia bona filio dimittuntur, cùm pater delinquit.846.6.
Proferre diem quid ſit?723.49.
Profeſsio argentaria.374.47.
Profeſsio quid ſit.374.39.
Profeſsio filiorum natorum.228.20.
Profeſsio patris, filium non facit.263.1.
Profeſsionis verbo confeſsio, ſiue aſſeueratio ſignificat.899.11.
Profeſsiones filiorum apud Præfectos ærarij.981.32.
Progenies vna an poſsit facere ſtatuta?56.2.
Pro hærede an vſucapiat hæres putatiuus?965.8.
Prohibitio expreſſa alienationis fortior, quàm tacita.306.29.
Prohibitio temporalis à perpetua differt.936.42.
Prohibitio ſimplex in dubio an ſit perpetua, vel tpalis?936.45.
Prohibiõ de non alienandis rebus, quæ maioratus dicuntur,
cur firmiſsima ſit?955.32. (tia?557.20.
Prohibito aliquo, an videatꝰ ꝓhibita antecedẽtia, & cõſequen
Proletarij vnde dicti.16.18.
Prologi in legibus, an tolerentur, Senecæ locus.90.10.
Proloquia quæ.9.17.
Prolytæ qui. Et vnde dicantur? In Procem.10.43.
Promiſsio pœnæ q̃n videatꝰ adiecta in fraudem vſurarũ.696.29.
Promiſsio ex cauſa de futuro, an ſit pacti nudi exemplũ?810.13.
Promiſsio ex cauſa præterita, an ſit pacti nudi exemplũ?810.18.
Promiſsio de nõ offendẽdo, nõ adiecta pœna qd operetꝰ.928.16.
Promiſsionis verba impersonalia executionis mixta ſi ſint, an
obligationem inducant?760.31.
Promittẽs ſe ſoluturũ quocũq; loco, quatenus obligetꝰ.592.24.
Promittens vni quod dabit alteri, an obligetur, ſi paciſcẽtis in-
tereſſit?760.29.
Promittẽs per ſtipulationẽ vt maleficiũ fiat, an obligetꝰ?792.8.
Promulgare leges quid ſit.114.5.
Pronomen, hic hæc hoc, quomodo demonſtrat.758.6.
Pronomen hoc tu quando perſonale pactum inducat?899.15.
Pronominis repetitio quid operetur.745.27.
Pronomina poſſeſsiua, an dominium denotẽt?215.48.&.216.10.
Pronuntiata quæ.9.17.
Procemijs bene inſtitutæ ciuitates non vtebantur.90.25.
Proprietarij alienatio vſufructuario non nocet.846.8.
Proprietas maris, nullius eſt.328.18.
Proprietas relicta ei videtur, cui fundus ad alimenta relinqui-
tur.979.13.
Proprium cuiuſque quid ſit.273.19.
Prorectores qua ſignificatione hodie dicantur.406.41.
Proreges, ſeu Vicereges, in quorũ locum ſucceſſerint.443.7.
Proreges, ſucceſſore veniente, quãdo imperiũ amittãt.442.14.
Prorogare nummos quid ſit.937.31. (500.8.
Prorogaõ iudices, medij inter ordinarios, & delegatos ſunt.
Prorogationem impedit pœnitentia.588.24.
Prorogationem quando non impediat error.588.28.
Proteſtatio ius reſeruat.689.19.
Proteſtatio edentis quatenus pro ſe inſtrumenta faciat, an illi
proſit?724.21.
Proteſtatio in ijs, quæ ſenſus ancipitis ſunt, multùm operatur.
810.39. (740.48.
Protocolo an ſufficiat apponi diẽ, licèt omittatur in exemplo.

Prouerbia ad cauſarum deciſionem allegari poſſunt.418.19.
Prouerbia, Per Satyram. In Procem. col. 8.37. Glauci & Diome diſpermutatio. In Procem. 12.6. Vna hirundo ver nou facit. 14.37. Illotis manibus. 91.1. Verba Hermodorus importat. 110. 25. Cornicum oculos configere. 111.20. Pedibus ire in ſeutentiam. 112.30. Summum ius ſumma iniuria. 159.17. Lex & Regio. 199.40. Mali corui malũ eſt ouum. 227.33. Saturnini. 342. 44. Neque omnia, neque paſsim, neque ab omnibus. 418.22. Ad agnatos Gentileſq; deducere. 470.4.
Prouinciæ Procõſulares, Prętoriæ, Pręſidales. 407.6. & 442.37.
Prouinciæ, & ſimilium rerum diuiſio quomodo fiat. 511.10.
Prouinciarum diuiſio à iure gentium, & ſi eas Princeps diuidere, & vnire poſsit. 32.29.
Prouinciarum diuiſio ex iure gentium, an ex iure ciuili? 511.20.
Prouinciales qui. 413.45.
Prouinciales omnes, orbis Romani erant. 242.29.
Prouocatio ad bellum quando neceſſaria ſit. 32.3.
Prouocatio ad populum olim fuit. 110.1.
Proxeneta tenetur ad vſuras reſtituendas. 605.41.
Prudentum interpretatio, reſponſa prudentum, media iuriſprudentia differunt. 113.2.
Puberis, & unpuberis arrogati differentia. 299.45.
Pubertas plena quæ. 321.41.
Publica officia, & Magiſtratus, an petere liceat? 392.1.
Publica vtilitas ad officiũ iudicis magis q̃ priuata ſpectat. 530.28.
Publicæ vtilitatis cauſa prohibita quõ pacto tolli poſsint? 929.3.
Publicatio bonorũ alicui⁹, iura, & actiones cõprehendit. 216.30.
Publicè intereſt, vt Magiſtratus ſint. 11.2.
Publicum id tantùm, quod ad pupu. Romanum pertinuit. 18.5.
Publicum nihil eſt, quod non & ciuile ſit. 10.2.
Publicum ius in ſacris conſiſtere, quõ intelligi oporteat. 17.40.
Publicum priuatúmue ius, ad publicam, aut priuatam vtilitatẽ quomodo ſpectent. 9.44.
Publicum ius cur nõ diuidaſ, in naturale, gentiũ & ciuile. 9.46.
Publicus ſeruus, id eſt, Tabellio. 254.46. & 285.12.
Publicus ſeruus nõ dño tantùm, ſed & ſingulis acquirit. 254.48.
P. Mutius Scæuola Iuriſconſultus nou eloquens. 115.15.
P. Scipio Naſica, optimus à Senatu iudicatus. 122.34.
Punctum, & linea Geometriæ principia ſunt. 9.20.
Puniat lex negatiuè, an affirmatiuè, permultùm intereſt. 143.26
Punire quod iure poſsit Corrector Locũtenentem, & cæteros ſuos apparitores. 338.10.
Pupillaris ſubſtitutio, an conualeſcat p legitimationem? 298.18.
Pupillaris ſubſtitutio quomodo per capitis diminutionem expiret. 284.26.
Pupillaris ſubſtitutio facta à patre legitimo, & naturali, reconualeſcit arrogatoris morte. 299.18.
Pupillaris ſubſtitutio, prouiſio, & non onus. 306.9.
Pupillaris ſubſtitutio vt legitimo, & naturali, ſic arrogato filio fieri poteſt. 306.7.
Pupillus licèt pacto nõ obligetur, ſtatuto obligatur. 63.10.
Pupillus ſine tutoris auctoritate quando obligetur? 961.31.
Pupilliter debiles, & miſerabiles pſonas cõnumeranſ. 414.28.
Pupilli, aut minoris bona inuecta, & illata, an tacitè obligentur? 769.46.
Pupillorum fauore mixti imperij cauſæ an delegentur? 533.25.
Puræ manus iudicum eſſe debent. 418.40. & 473.28.
Purgamenta. 447.9.
Putatiuus titulus, parui, aut nullius momenti eſt. 964.45.
Pyctatium quid ſit. 660.4.

Q.

QVADRIMESTRE tempus, quod daſ iudicatis, legale, an iudiciale potiùs ſit? 303.47.
Quæſitores. 376.37. & 379.28.
Quæſtio facti ad Iuriſcõſultum nõ ſpectat. 241.39.
Quæſtionẽ promittẽs ſe nõ moturũ, quatenus teneatur. 995.18.
Quæſtiones de puncto. 241.35.
Quæſtiones legales quatuor. 163.2.
Quæſtiones monſtroſæ de monſtro. 231.45.
Quæſtor vrbis Conſtantinopolitanæ. 377.6.
Quæſtor exercitus. 377.17.
Quæſtor ſacri Palatij. 377.18.
Quæſtor ſacrarum literarum. 377.20.
Quæſtores vnde dicti. 383.1.
Quęſtores Parricidij, ſiue latrũculatores qui. Et quomodo vbique ius dicere poſsint. 86.33.
Quæſtores Parricidij qui olim. 116.17. & 120.13. & 376.37.
Quæſtores militares. 376.15.
Quæſtores vrbani. 376.27.
Quæſtores ærarij. 376.28.
Quæſtores candidati. 377.1. & 383.29.
Quæſtores in ſingulis ciuitatibus. 377.21. & 383.9.
Quæſtores, & aſſeſſores Principum. 383.47.
Quæſtorum varia genera. 376.12.
Quæſtorum in locum qui hodie ſucceſſerint. 377.28.
Quæſtorum origo antiquiſsima. 379.20.
Quæſtorum creandorum cauſa quæ fuerit. 383.3.
Quæſtorum ſortitio. 383.11.
Quæſtorium. 376.23.
Quæſtorij, & Conſulares qui dicerentur. 127.33.
Quæſtura Romæ, Magiſtratus, & honor. 379.31.
Quæſtura in alijs ciuitatibus munus perſonale erat. 379.32.
Quæſtura ingreſſus erat ad cæteras dignitates. 384.39.
Quęſturã principio Patricij tãtùm, deinde etiã plebeij gerebãt. (384.12.
Qualitatis cauſæ an deſignandæ ſint? 720.10.
Quarta arrogati quota pars ſit. 301.38.
Quarta filij arrogati hodie aucta non eſt. 302.15.
Quarta filij arrogati, an ſit in aliquo fauorabilior, quàm legitimi, & naturalis? 302.19.
Quarta arrogato ex teſtamẽto, & ab ĩteſtato debita eſt. 304.39.
Quarta arrogato qũo deferaſ pricipali ꝓuidẽtia. 305.30. & 310.12
Quarta arrogato in vita patris debita non eſt. 305.40.
Quartæ ius an tranſmittat arrogatus? 294.14.
Quartæ in petitione, quare præferatur arrogatus filijs legitimis, & naturalibus? 296.12.
Quartam quo iure petat arrogatus? 304.29.
Quaſi contractus iudiciorum quomodo obliget? 817.49.
Quaſi contractus indebitæ pecuniæ ſolutæ quã obligationem producat? 931.2. (263.7.
Quaſi poſſeſsio iuris filij, trãsfert onus probandi in aduerſariũ.
Quaſi contractus vt contractus re celebrari poſſunt. 931.9.
Quaſi ſeruitutes res incorporales ſũt, & quę illarũ exẽpla. 327.5.
Quaſi poſſeſsio iuriſdictiõis an ſit ſatis, vt geſta à iudice inhabi
Quaſi, veritatẽ exprimit aliqñ. 53.30. (ſi valeât? 396.44.
Quatuoruiri, qui curam viarum agebant. 110.8.
Querela ſimplicis proceſſus, libellum non requirit. 722.10.
Querela non præparata ad hæredes tranſmittitur. 936.28.
Quærelæ locus non eſt, niſi poſt aditam hæreditatem. 990.42.
Quilibet, & aliqs ꝓ paruo, & magno interdũ ponuntur. 658.33.
Quinquaginta deciſiones Iuſtiniani. 66.50. & 57.
Q. Fabius, an Q. Mutius fuerit, qui ad Carthaginenſes legatus miſſus eſt? 122.38.
Quoque, dictio, cuius naturæ eſt. 258.13.

R.

RARISSIMI caſus non conſiderantur, rati conſiderantur. 142.20.
Raro accidentium exempla. 141.20.
Ratihabitio quando retro trahatur. 415.10.
Ratihabitio an cõfirmet geſta per eum, qui verè delegatus nõ erat. 415.18.

Ratihabitio partiũ an cõfirmet geſta à iudice icõpetẽti. 415.26.
Ratihabitio quando retro non trahatur.669.46.
Ratio legis an ſit inquirenda?156.30.
Ratio iuris,& rationis tenor,idem ſunt.151.1.
Ratio,& vindicta quid ſignificent.413.22.
Ratio differre debet à dicto.489 29.
Ratio eadem,idem ius conſtituit.843 7.
Ratione legis ceſſante,lex ceſſat,& quando non?880.30.
Rationes duæ quomodo vincant vnam.296.19.
Rationes,vt quis reddat,pœnæ eius executio differtur. 244.20.
Ratiões duæ cũ ſunt,vna ceſſante,an diſpoſitio ceſſet?574.47.
Rationes officio iudicis eduntur.724.39.
Rationalis an ſit idem,qui & Procurator Cæſaris?477.28.
Rationalis vnde dictus.477.35.
Rationalis rei priuatæ.478.20.
Ratum ſe habiturum dicens acſi eſſet præſens, an dicatur liberam concedere?482.41.
Ratum haberi non poteſt id,quod nullum eſt.849.16.
Rata ſe habiturum promittens,quæ legitimè, aut quæ prò ipſius vtilitate geſta fuerint, non vĩ concedere liberã.482.44.
Receptores delinquentium quatenus puniantur.468.10.
Reconuenire an poſsit,qui agere prohibitus eſt?633.29.
Reconuentio duplex.581.16.
Reconuentionis cauſa incidens eſt.581.15.
Reconuentionum materia,an cognita ante Iuſtinianũ? 581.27.
Rectè,atque ordine.414.9.
Rector Scholarum punire doctores poteſt,qui, pecunia data, auditoria venantur.370.20.
Recuſare an liceat officij publici adminiſtrationem?393.34.
Recuſari non poteſt ille,à quo appellatio non eſt.471.37.
Recuſationis exceptio an poſsit à minore opponi beneficio reſtitutionis aduerſus Regios conſiliarios poſt concluſionẽ cauſæ?664.10.
(ſat.564.43.
Recuſatione iudicis non eius officium, ſed adminiſtratio ceſ-
Recuſatione delegãtis non finitur iuriſdictio delegati. 564. 45.
Redemptores litium qui appellentur.431.47.
Redhibitoria actione agitur propter equi ornamenta.186.15.
Reditus inter immobilia,an inter mobilia computentur?673.6.
Reformatio,& informatio quid,& quatenus differant?815.26.
Reformatio non nouũ contractũ, ſed prioris renouationẽ inducit.865.42.
(815.36.
Reformatio nouũ cõtractum,an renouationẽ prioris inducat?
Reformatio cur non fiat,cùm pactum ſit ſuper ſubſtantialibus emptionis.919.42.
Refundere quid ſit?Et de varia eius ſignificatione.922.42.
Regis filius vnic⁹ an malè faciat monaſteriũ ingrediẽdo?282.17.
Regis vox,quàm Imperatoris aſperior eſt.In Procem.2.5.
Rege mortuo,ſubditi ei,qui in vtero eſt, fidelitatem iurare tenentur.252.45.
Rege exacto,leges illius non ſtatim ceſſant.109.10.
Reges Romanorum,Cæſares. In Procem.2.10.
Reges Prætoribus,Senatorib⁹,Præfect.Prętorio ſimiles.56.47.
Reges exacti qui.109.1.
Regum in genere origo à iure gentium quomodo.32.36.
Regum manus & aures multæ.487.30.
Regum, & Magiſtratuum à iure gentium origo aliter, quàm Bartolus.113.8.
(cti.In Procem.7.11.
Regentes qui hodie in Scholis dicuntur,olim Anteceſſores di-
Regia manus quid.107.10.
Regia manus ex iure gentium,ſicut & regum poteſtas. 107.10.
Regia lex,qua populus poteſtatem tranſtulit in Imperatorẽ, quæ fuerit.205.11.
Regiæ leges Romanorum.205.2.
Regiæ leges,an conſuetudine tolli poſsint?193.42.
Regiæ vrbes,Roma,& Conſtantinopolis.In Procem.11.14.
Regiæ manus in locum,quomodo obligatiões ciuiles,& actiones ſucceſſerint.107.23.
Regiæ manus in locum,officium iudicis ſucceſsit.107.29.
Regiæ manus reliquiæ in patria poteſtate.107.47.
Regiæ manus vſus hodie durat in principibus.107.30.
Regiæ leges.108.10.
Regimentum vox rara.363.23.
Regimina bona innouanda non ſunt.209.10.
Regiones omnes Romæ quatuordecim.402.11.
Regna omnia ex conſuetudine generali per ſucceſsionẽ deferuntũ.183.29.
(ferantũ.183.22.
Regnorum,& aliarum dignitatum ſucceſsiones quomodo de-
Regnorum ſucceſsio procedit ſine graduum taxatione. 183.29.
Regnorum origo quo ad electionem,nomen,& ſucceſsionem à iure gentium eſt.32.46.
Regulæ iuris à cæteris legibus in quo differant.145.1.
Regulæ iuris peritorum in perplexis fallunt.303.16.
Reipublicæ Curatores qui fuerint.519.41.
Reipublicæ gubernandæ ſpecies tres, Monarchia, Ariſtocratia,Democratia.107.40.
Reipub.debita quemadmodum curatores eius remittere poſſint?892.6.
(859.27.
Rei vendicatio obligationem etiam naturalem non ſupponit.
Relatio quando fiat ad proximiora.582.20.
Relatiuum quis vel qui,auget,reſtringit,declarat.52.33.
Relatiua pro reciprocis interdum ponuntur.206.13.
Releuare quid ſit.969.45.
Religio erga Deum,publici,an priuati iuris,an vtriuſq;?17.37.
Religionis ingreſſus,an procreatio liberorũ pręferenda?282.15.
Religionis fauore non valet pactum ne locum ſuum dedicare liceat.953.45.
Religionis magna ratio eſſe debet.954.1.
Religioſum locum an faciat ſepultura?33.13.
Relinquendi verbum ad teſtamenta pertinet, & inſtitutionẽ, an legatum ſignificet?970.25.
Remaneo verbum commune eſt.908.37.
Remiſsio in delictis cur fiat?445.47.
Remiſsio in delictis,an neceſſariò facienda ſit?446.9.
Remiſsio in delictis,quibus caſibus non fiat.446.17.
Remiſsio,an ſit facienda poſt ſententiam dictam. 446.36.
Remiſsio in contractibus quando locum habeat.639.38.
Remiſsio ad iudicem eccleſiaſticum cum diei præfinitione fieri poteſt.666.30.
Remiſsio ad ea non extenditur, quæ neque re, neque ſpe debeantur.985.10.
Remiſsioni locus non eſt,niſi priuilegio fori renũcietur. 639.31.
Remunerationis intereſſe non ſufficit,vt alteri quis paciſcatur. 847.49.
Remunerationis ratione intereſſe an ſufficiat, vt quis alteri ſtipuletur?852.46.
Renouatio obligationis cuiuſq; vt fiat,iure peti poteſt.749.20.
Renuntiare an poſsit quis priuilegio, ne pro debito detrudatur in carcerem?882.12.&.926.17.
Renuntiare defenſionibus ſuis in cauſa ſtatus, vel criminali nemo poteſt.918.41.
Renuntiari an poſsit iuri, ne fideiuſſores dotium dẽtur? 893.38.
Renuntiari an poſsit cum iuramento legi, quæ ex cauſa publicæ vtilitatis aliquid ſtatuit?894.10.
Renuntiari an poſsit beneficio legis,qua donationes reuocantur?909.26.
Renuntiatio.l.ſi conuenerit.an valeat?593.8.
Renuntiatio ſpecialis,an ſingularis neceſſaria ſit?639.44.
Renuntiatio fori qua ratione valeat?639.50.
Renuntiatio generalis an ſpecialis plùs operetur?695.19.
Renuntiatio generalis in iudicijs quando valeat?695.26.

Renuntiatio caſuum futurorum quo iure procedat? 695.30.
Renuntiatio ſpecialis, an requiratur io contractibus? 695.36.
Renuntiatio quando comprehendat caſus fortuitos? 695.46.
Renuntiatio periculi quid contineat? 695.48.
Renuntiatio iurara quid comprehendat? 696.1.
Renuntiatio præſentia tantùm comprehendit. 708.47.
Renuntiatio inſtrumenti plùs operatur, quàm remiſsio. 768.11
Renuntiatio generalis remediorum, quæ ſub conditione competunt, ſufficiens non eſt. 847.8.
Renuntiatio iuris obſequiorũ, vel reuerentię, an valeat? 926.20
Repertorium bonorum in locum ſequeſtrationis fit. 660.30.
Repetitio præcedentis inuocationis an ſubintelligatur? 736.13.
Repetitio annorum, qui in priocipio ponuntur, an in ſequeotibus fieri videatur? 737.6.
Repetitio indictionum an præſumatur? 738.23.
Repetitio diei an fiat vi præſumptionis, vel fictionis? 734.27.
Repetitio nominis an præſumatur? 741.37.
Repreſentare quid ſit? 974.14.
Repudiationis legitimæ quomodo filiũ pœnitere poſsit. 309.20
Repudiatioois, & pacti de ooo peteodo differentia. 872.36.
Requiſitio ſola an obliget creditores? 990.10.
Requiſitus iudex maior licèt ſit, habetur tanquã minor. 595.45
Res inter alios acta, quando alijs noceat. 187.18.
Res per quæ deſinat eſſe integra. 562.43.
Res in libello quemadmodum deſignentur. 718. 37.
Res faciliter ad propriã uaturã reuertiẽ. 866.2. & 22. & 247. 43.
Res integra quando faciat locum pœnitentiæ? 890.22.
Rei interuentu qñ pactũ veſtiatur? 806.3. & 17. & 44. & 807.36.
Rem nondum ſequutam quid ſit? 815.8.
Rem iudicatam pro veritate accipi, minus eſt, quàm ius facere. (252.5.
Rem in bonis eſſe, aliud eſt, quàm eſſe poſſeſſorem. 675.26.
Res eccleſiæ parochianus quilibet vendicare poteſt. 10.10.
Res oouæ quæ dicantur. 508. 47.
Rerum defenſio, an ſit licita? 21.32.
Rerum appellatio quæ comprehendat. 215.23.
Rerum appellatio, homines comprehendit. 215.34.
Rerum libertas præſumitur. 220.30.
Reſciſſo contractu ex vna parte, ex vtraq; reſcinditur. 941.5.
Reſciſſoria iudicia alijs proſunt. 869.22.
Reſcribere ad libellos. 428.25.
Reſcriptio, pro reſcripto. 462. 47.
Reſcriptum delegatorium libello citatorio iudicis delegati inſerendum eſt. 641.31.
Reſcripti Imperatorij interpretatio, iuri diuino, & humano cõformanda eſt. 204.33.
Reſcripti falſitas cùm obijcitur, quãdo proceſſus teneat. 643.11.
Reſcripta Principum, leges ſunt. 206.43.
Reſcripta Principum contra ius, an valeant? 208.21.
Reſcripta Principum aduerſus legem, quando de ea mentionem facere debeant. 134.4.
Reſcripta quomodo interpretanda. 512. 7.
Reſiſtere an liceat Magiſtratui vim infereoti? 51.23.
Reſiſtere priuato vim inferenti quando liceat. 21.4.
Reſolntio actus, einſdem naturæ eſt, cuius & ipſe actus. 552.15.
Reſponſa Iuriſcõſultorum olim, & hodie ſubſignãtur, aut ſubſcribuntur. 128.48.
Reſpõſa prudentũ quo iure olim iuris auctoritatẽ haberẽt. 381.2
Reſpublica, & fiſcus differunt. 487.10 & 519.40.
Reſpublica, & minor æquiparantur. 488.30.
Reſtitutio in integrum fauore minoris conceſſa, quòd non impediat conſuetudinem. 184.6.
Reſtitutio minori non datur, qui iure communi conſuetudinario, aut municipali vſus eſt. 63.34. & 189.7.
Reſtitutio ex geoerali clauſula ei danda eſt, qui per ſtatutum enormiter læſus fuerit. 67.41.
Reſtitutio in integrum aduerſus ſententiam. 85.43.
Reſtitutio Principis quantum poſsit. 343.10.
Reſtitutio in integrum delegari poteſt. 497.16.
Reſtitutio in integrum mioori competens, delegatur. 425.45.
Reſtitutio in integrum maiori competẽs, delegatur. 426.2.
Reſtitutio in inregrum an poſsit delegari? 547.12.
Reſtitutio aduerſus ea, quæ quis confeſſus eſt, poſitiooibus reſpondendo, quando detur. 683.8.
Reſtitutio in integrũ, an detur cõtra tres ſententias cõformes? (711.49.
Reſtitutio rerum in iudicio vniuerſali quo iure petatur? 719.31.
Reſtitutio ex clauſula gñali daẽ ꝓpẽ editionẽ nõ factã. 755.42.
Reſtitutio ipſo iure fit, cùm ꝓhibitio fuit tẽporalis. 936.50.
Reſtitutio in integrũ, ao impediat trãſactionẽ fieri poſſe poſt ſententiam? 987.24.
Reſtitutionis in integrũ, quàm appellationis facilior cõceſsio eſt. 184.4. & 987.37.
Reſtitutoria actio quid reſtituat? 685.40.
Reſtrictio legis multipliciter fieri poteſt. 71.6.
Reſtrictiua interpretatio, an habeat locum in ſtatutis? 71.6.
Retorſioni locꝰ oõ eſt, qñ priuilegiũ aliquid nõ operaẽ. 608.38.
Retractare factum ſuum quando quis poſsit. 312.24.
Reuerẽtiæ metꝰ, an præſumaẽ in fratre erga fratrẽ ſeniorẽ? 118.23.
Reuocatio actus faciliùs fit, quando reducitur ad ius cõe. 65.19.
Reuocatio actus, quando requirat ſuperioris auctoritatẽ. 65.15.
Reuocatio mandati quando habeat locum. 483.29.
Reuocatio mandati, au debeat innoteſcere, vt effectũ habeat? (483.44.
Reuocatio, & ceſſatio, differunt. 565.22.
Reus, an poſsit petere, vt res oculis ſubijciatur? 719.41.
Ripæ vſus publicus, proprietas priuata. 330.10.
Rogatio quid? 114.10. & 135.31.
Roglerius Grecas Digeſtorum voces expoſuit. 137.25. & 132. 28. Idẽ rudis & ignarꝰ Græci ſermonis. 138.48. & 139.17. & 138.35.
Roma vrbs æteroa. In Procem. 6.36.
Romæ conſuetudo in quibus cauſis ſeruanda. 276.31.
Romanus Orbis qui, & qui ea appellatiõe nõ cõtinenẽ. 292.14.
Romuli lex. 147.44. & 338.28.
Roſtra quid? 109.40.
Rupti, & corrupti appellatio latè patet. 573.2.
Ruſticitas, non ruſtici excuſantur. 643.34.
Ruſticus an puniatur extra ordinẽ, quãdo errat in iure? 572.26.
Ruſticus qui fuit in culpa, an puniatur extra ordinem? 572.33.
Ruſticus qui cõſulere peritiores potuit, qñ excuſetur. 572. 40.
Ruſtici quando excuſentur. 572.18.
Ruſtico, & mulieri quẽadmodũ ſubueniaẽ in cautionibꝰ prætorijs, & iudicialibꝰ. 663.44.

S.

SACERDOS, an alteri ſtipuletur? 10.57.
Sacerdos, an poſsit eſſe Tabellio? 10.43.
Sacerdos ſi ſit vnus ex delinquentibus, alij ad iudicem eccleſiaſticum remittuntur. 244.37.
Sacerdos delegari põt ĩ cã ſibi reuelataĩ ſacramẽto pœnitẽtię. (452.40.
Sacerdoti ſi fiat iniuria, publica accuſatio eſt. 10.20.
Sacerdoti vîci ſi fiat iniuria, ciues omnes agere poſſunt. 10.24.
Sacerdotem iniuria afficere, ſacrilegij ſpecies. 10.21.
Sacerdotes iuris, cur Iuriſconſulti appellantur. 6 20.
Sacerdotes, an à patrię poteſtatis nexu eximanẽ? 266.33. & 274. (6.
Sacerdotum filij, cuius conditionẽ ſequantur. 250.24.
Sacerdotium ſpirituale, & temporale. 6.19.
Sacrum Encauſtum quid ſit? 740.5.
Sacri appellatio ab Imperatoribus vſurpata. In Procem. 5.30.
Sacra Pop. Romani ad eum tantùm pertinuiſſe. 18.3.
Sacra vici cuiuſque ad publicum ius ſpectant. 89.30.
Sacra, ideſt, ceremoniæ ad religionis cultum pertinentes. 10.15.
Sacrilegij accuſatio, cur publica ſit pro rebus eccleſiæ. 10.13.
Sacrilegij ſpecies, ſacerdotem iniuria afficere. 10.21.
Salariũ pro ſñia ferẽda accipi nõ põt, pro decreto põt. 429.36.

Salarium vnde ſit aſſeſſoribus ſoluendum.520. 25.
Salariū qñ iudicis delegati aſſeſſori litigatores ſoluant. 520.40.
Salarium publicum quibus dari poſsit.522.4.
Salarium quomodo hæredes iudicis ſoluant aſſeſſori?513.4.
Salarium an debeatur aſſeſſori, Præſide remoto.517.33. (513.4.
Salariū totū an ſtatim aſſeſſor, Præſide mortuo, petere poſsit?
Salarium quommodo recuperet aſſeſſor, qui ſecundo iudici ſuas operas locat. 517.13.
Salarium qua actione, & quo tēpore medico debeatur. 459.23.
Salarium an debeatur medico curanti inuitum?459.30.
Salariū, an debeaẗ medico ꝑ his dieb᷒, qb᷒ in itinere eſt?414.34.
Salariū cuius tēporis petere poſsint famuli, mortuo dño.262.43
Salarium quód non debeatur famulo, ſi dominum abſq; eius culpa deſerat. 515.2.
Salarium, an famulo infirmo debeatur?515. 10.
Salarij promiſsio qua ratione actionem producat?810.20.
Salaria quemadmodum conſtitui debeant.522.24.
Salaria qui præſtiterint aſſeſſoribus.516.20.
Salmaoncæ tardior proceſſus. In Procem.10. 40. &.11.5.
Salmanticæ incorporationes, quo iure fiant.344.46.
Salmāticenſis ſcholarum magiſtri citationes, quo iure ad quatuor diætas extendantur.688.4. (894.7.
Salmanticenſis academię mos in Bartoli ſcriptis interpretādis.
Saltuarij iuramento damna data probantur: probari tamē poteſt contrarium. 374.25.
Saluius Iulianus Iuriſconſultus. 218.11.
Sancti alicuius auctoritas confirmata auctoritate ſacræ ſcripturæ, cuicunque deciſioni præfertur 382.28.
Sancta quæ dicantur, & quæ ſanctiones In Procem.5.14.
Sanguinolenti filij qui? 149.20.
Sapiens à popu. Romano qui primùm dictus.124.12.
Sarta tecta quæ dicantur.421. 30.
Satis, ſuperlatiuo iungitur, etſi Budæus, & Haloander aliter ſentiant.128.24.
Satiſdatio, & ſatiſfactio vt genus & ſpecies ſe habent.651.38.
Satiſdatio pro rebus mobilibus quæ contineat. 660.50.
Satiſdatio qñ exigitur, etiā ſi ſatiſdās īmobilia poſsideat?663.17.
Satiſdatio admittenda eſt à diuite facto, qui priùs ſatiſdare non potuit.665. 30.
Satiſdatio quo loco præſtanda eſt.666.15.
Satiſdatio patri, qui filiū defendit, quando neceſſaria ſit.672.13.
Satisfacere qui tenetur, fideiuſſorē dando non liberatur.551.41
Satisfacere qui tenetur, an liberetur dando pignora?652.2.
Saturnini in iure qui dicantur.341.41.
Scalis admotis qui alienas domos tranſcendunt, qua pœna puniantur.38.31.
Schedula Caroli anni.1542.246.1.
Schedulæ Regiæ aduerſus legem, quando non valeant. 134.4.
Schedulæ vacuæ ſubſcriptio an noceat?922. 59.
Schiſmatis tempore Papa iudicem habet.586. 49.
Scholaſticus, an poſsit conueniri coram poteſtate?589.38.
Scholaſticus priuilegio fori quomodo renuntiet.639.12.
Scholaſticus, an poſsit eſſe fideiuſſor?639.17.
Scholaſticus patris iuſſu recedens, à periurio excuſatur.677.13.
Scholaſtici viatores ſunt. In Procem.7.40.
Scholaſtici quo iure ſecuritatem præſtare cōpellātur. 457.47.
Scholaſtici, qui ſuffragia ferunt, teſtes ſunt.791.33.
Scholaſtici pecuniam pro ſuffragijs accipientes, & ſi benemerito ſuffragentur, falſi, & periurij rei efficiuntur.928. 40.
Scholaſticum citatio iudicis ſecularis in dubio coarctat.643.7.
Scientia eminēs iuſta cauſa eſt, propter quam lex in fauorem priuati fiat.132.11.
Scientia, & patientia Principis in præſcriptione centum annorum neceſſaria non eſt.542.37.
Sciētia, & patiētia pars quaſi poſſeſsionis incorporaliū.542.43.
Scientiæ cuiuſque communia principia.9.11.
Scientiæ, & notitiæ nominibus cur ſit vſus Iuriſconſultus, nouè declaratur.82.42.
Scientiæ eminentis quis? 90.15.
Scriptura patris filius probatur.262.34.
Scriptura, qua reus obligatus eſt cum verbali petitione vim habet.722.6.
Scriptura priuata quando faciat fidem pro ſcribente. 754.6.
Scriptura quibus caſibus pro ſcribente fidem faciat?923.13.
Scriptura, quę ad conſilium ſapientis fit, pœnalem ſtipulationem admittit.993.7.
Scripturæ continuatio, ex ſententia non minus quàm figura literarum ſumitur. 739.24.
Succeſsiones plebis à Patribus duæ.112.20.&.116.35.
Succeſsionis prioris q̄ cauſa, & q̄ ciuiles diſſenſiones fint.116.3.
Securitas à iudice ei danda eſt, qui timet, ne ab alio offendatur. 456.43.
Securitas quadruplex.457.2.
Securitas à lege conceſſa. 457.16.
Securitas vbi danda eſt, an nuda cautio ſufficiat?457. 19.
Securitas data à iudice, quanto tempore duret.457.21.
Securitas cui cōcediẗ, pōt etiā petere ſocios ſuo ſumptu.457.27
Securitatem à Principe datam, aut à Magiſtratu qui frāgit, in quam pœnam incidat.457.12.
Securitatē ſibi petens, poteſt etiam petere pro amicis. 457.30.
Securitatē promittens, an promittere debeat ꝑ amicis?457.33.
Securitatem præſtans Salmanticæ, an frangat, aduerſarium Romæ offendendo.457.34. (457.40
Securitatem an iure petat, qui inimicitijs occaſionē præſtitit?
Securitatē pſtare exteri, & alienigenæ, an cōpelli poſsit?457.43
Sed, &, ſed &, quemadmodum aduerſentur.647.26.
Sedilia in eccleſijs, quo iure ſibi quidam vendicent.333.4.
Semeſtria Diui Marci quæ.208.17.&.917.24.
Senaculum mulierum.133. 4.
Senatorem eſſe, officiū non fuit, ſed ordo, aut dignitas.340.46.
Senatores Magiſtratus non erāt.402.16.
Senatores, qui, & à quo inſtituti.339.11.
Senatores vnde dicti. 339.13.
Senatores abortiui.339.28.
Senatores Pedarij.339.36.
Senatores quomodo cogerentur.340.17.
Senatores Principū, an iudicare poſsint ſecūdū cōſciētiā?453.31.
Senatoribus abeſſe liberum non eſſe. 340.25.
Senatoris filia iure ciuili nō ſemp potuit nubere liberto.350.26
Senatoria dignitas media inter Patricios, & Conſules.354.20.
Senatorum numerus.339.18.
Senatu motus quam capitis diminutionem patiatur. 344.20.
Senatus quid.339.9.
Senatus quomodo dimitteretur.340.20.
Senatus duplex.340. 13.
Senatus in prouincijs.340.17.
Senatus minor.340.31.
Senatuſconſultum duplex. 339.38.
Senatuſconſultum tacitum quod.339. 46.
S.C. olim dupliciter fieri ſolitum.112. 29.
S.C. Macedoniani extenſio.160. 20.
Senatuſconſultum vltimæ neceſsitatis. 340. 14.
Senatuſconſulta Semiamirica.133.11.
Senatuſconſulta vt facerent ius, quomodo inductum.145.40.
Sententia arbitri, cui pœnæ mutu paretur, differt ab illa, quæ ſine pœna eſt.185. 1.
Sententia arbitri iure Regio infamiam irrogat.185.20.
Sentētia diffinitiua dñium transfert, interlocutoria nō itē.33.39
Sententia arbitri dominium transfert.33. 46.
Sententia iniqua, an valeat ipſo iure?85.15.

Sententia

INDEX.

Sententia lata contra ius legis, quando valeat.85.19.
Sententia lata contra ius litigatoris,quando valeat.85.29.
Senteotia pretio , precibus,aut per gratiam lata.85.38.
Sententia an valeat,cùm dolo litigatoris,aut falſis allegationibus iudex perſuaſus eſt.85.40.
Sententia ipſo iure nulla, quando aduerſus eum lata eſt, qui ex probabili cauſa abſit.85.44.
Sententia lata per iudicis imperitiam,an valeat?85.47.
Sententia non eſt nulla , ſi lata ſit aduerſus legem, cuius varij ſint intellectus.148.6.
Sententia diffinitiua Principis aliquando non facit ius.207.14.
Sentētia ioterlocutoria Principis,an habeat vim legis?207.30.
Sententia lata in cauſa ſtatus, facit fidem contra omnes.251.11.
Sentētia aduerſus abſentē lata, non facit ius quo ad oēs.351.17.
Sententia Principis aduerſus abſentē non inducit ius coē.251.19
Sententia lata ſuper cauſa libertinitatis, non differt ab ea,quæ pro libertate lata eſt.251.30.
Sententia ſuper maioratu aduerſus poſſeſſorem lata , an noceat ei,qui ad maioratum vocatus eſt.251.40.
Sententia multis caſibus in rem iudicatam non tranſit.252.1.
Sententia altera natura eſt.252.3.
Sententia quibuſdaio caſibos ius inter partes non facit.252.4.
Senteotia in cauſa filij facit ius quoad omnes.263.24.
Sentētia ſuper alimētis,cur nō præiudicet q̄ſtioni ſtatus.268.43
Sententia lata ſuper principali,qnomodo præiudicet in cauſa incidenti.269.1.
Sētētia ſup principali articulo regulariter diffinitiua eſt.269.20
Sententia aliqoando valet in vim pacti, quæ non valet in vim ſenteotiæ.415.31.
Sentētia abſolutoria ab obſeruatiōe iudicij duplex eſt.430.47.
Sententia innominata.110.45.
Sententia transfert dominium,quod ex iure ciuili eſt.33.37.
Sententia prouuutiationis de mittendo in poſſeſsionem diffinitiua,an interlocutoria ſit?532.39.
Sentētia iniuſta,an poſsit retorqueri adoerſus proferētē?601.30
Sentētia pronūtiantis ſe iudicem,vel non iudicem,quando ab eo reuocari poſsit.642.35.
Senteotia lata aduerſus debitorem,an habeat paratam executionem aduerſus fideiuſſorem? 655.31.
Sentētia lata aduerſus vnū ex duobus reis debendi,an habeat paratam executionem aduerſus alterum?655.40.
Sententia aduerſus maritum lata,vxori nocet.663.7.
Sententia cōtra fructuarium,aut emphyteutam lata, proprietario non nocet.663.11.
Senteotia ao valeat , cùm citatus ideo non venit,quia morbo impeditus eſt. 690.40.
Sententia nulla,an couſenſu partium confirmetur?708. 19.
Sententia aduerſus vnum ex duobus reis debendi,vel credendi lata,an alteri noceat? 848.42.
Sententia pro vno lata quaudo alijs proſit?869.15.
Sentētia,q̄ nō valet vt ſentētia,pacti poteſtate ꝓcedit.874. 30.
Sententia habet executionem paratam.905.17.
Senteutiæ dicendæ locū certū quòd non habeat arbiter.86.37.
Sententiæ ſuper incidentibus,& emergentibus interlocutoriæ ſunt.269.21.
Seotētiæ ioterlocutoriæ nudo verbo pronūtiari poſſunt.269.28
Sententiæ iniquitas maiufeſta,quæ ſit?85.36.
Sētētiæ diffinitiuæ appellatiōe, an cōtineri poſsit interlocutoria?532. 40.
Sententiæ,quæ de re iuſta dicuntur,quibus ex ēplis executioni maudentur, & retractari poſtea poſsint.668.24.
Sentētiæ tres cōformes,executioni mādātur,ſed retractari poſſunt. 668. 26.
Sententiæ arbitrorum in Prætorio per ſententiā confirmatæ, nullatenus poſt earum executionem reuocabuntur.668.32.
Sententiæ declaratoriæ effectus qui ſit.889.19.
Sententiæ,& res iudicata in quo differāt.969.8.
Sentētiā ſup incidētib⁹ nudo verbo iudex ꝓnūtiare pōt.269.23.
Sententiam an poſsit dicere aſſeſſor? 510.12.
Sententiā eſſe uullam conſtare ex actis,quantū interſit.711.37.
Sepelire nè liceat mortuum cur non valeat pactum? 954.3.
September à Domitiaoo Germanicus transnominatus eſt. In Procem. 3.2.
Septimo meuſe incipiente,perfectus partus naſcitur.234.24.
Sepulchri violator an ſit dicēdus,q Cenotaphiū effodit?334.30.
Sepultura an faciat locum religioſum?333.13.
Sepultura debitoris an poſsit impediri?623.41. (illi ſit.660.28.
Sequeſtratio regulariter prohibita eſt. 472.4. Et quādo locus
Sequioris vitæ homines,qui ſiot?977.44.
Seruiens bona fide, filio, & ſeruo ſimilis.843.21.
Seruire per ſubſtitutum quando quis poſsit.501.37.
Seruire duobus dn̄is neq; verè,neq; per fictionē quis pōt.517.7
Seruitium quæ ſiguificet.418.7.
Seruitus multiplex, & à quo iure proceſſerit. 27.24.
Seruitus ab ebrietate qno ſenſu proceſsiſſe dicta eſt.27.37.
Seruitus,quo ſenſu conſtitutio iuris gentium.221.25.
Seruitus ſeipſum vendentis,licita eſt.224.10.
Seruitus innominata.110. 44.
Seruitus ſecundùm naturam quædam eſt.221.30.
Seruitutis ius,anima, inuocatio, tota in toto , tota in qualibet parte totius.736. 15.
Seruitutes agrorum,à iure gentium.27.48.
Seruitutes prædiorum quoiooodo diſtinguuntur.221.36.
Seruitutes prædiorū,& perſonales,iocorporales res ſunt.317.1.
Seruius Sulpitius,iuris antiſtes dictus.6.28 Eiuſdem laus.126.24
Seruus obligatioue naturali quando teneatur.37.34.
Seruus vt quis efficiatur alterius,etiam mille anni non ſufficerent.420.26.
Seruus quo iure obligatur.37.32.
Seruus qno iure pro nihilo ſit, aduerſus Zaſium.42.10.
Seruus de crimine quaudo accuſari poſsit.237.16.
Seru⁹ qn̄ accuſari poſsit, ſi pœna pecuniaria iponēda eſt.237.18
Seruus iuſtè tantùm domino acquirit.254.31.
Seruus interdum alij quàm domino acquirit.254.34.
Seruus quę facti ſuut, ſibi acquirit, & domino.254.37.
Seruus aliquādo neq; domino,neq; poſſeſſori acquirit.254.42
Seruus publicus,id eſt, tabellio.254.46.&.285.12.
Seruus publicus uon dn̄o tm̄,ſed & ſingulis acquirit.254.48.
Seruus duplex peculium habere fingitur.303.19.
Seruus ex certa ſcientia Principis ad Magiſtratum electus,verus Magiſtratus eſt.397. 42.
Seruus inſularius quis.405.31.
Seruus,& excoīcatus qn̄ ad defenſionē ſuam admittātur.660.3
Seruus regulariter in iudicio eſſe non poteſt.699.33. &.705.34.
Seruus neque fideiubet,neque donat.878.38.
Seruus domino quando paciſcatur? 874.47.
Seruus vſufructuario quomodo acquirat.939.14.
Seruus an poſsit tranſigere ſuper alimentis cum auctoritate iudicis abſque domini ipſorum conſenſu.974.46.
Serui acquiſitio nonnunqoam in pendenti eſt.254.40.
Serui,& filij pacta qua ratione differant.844.10.
Seruum cum vxore deprehenſum vt occidere licet,an & eodē modo cum filia deprehenſum.255.3.
Seruū proprium,aut aliū occidens,qua actione teneatur.255.7
Serui an hodie ſerui naſcantur?27.11.
Serui publici.413. 5.
Serui argentariam exercebant.728. 16.
Serui tabelliones eſſe non poſſunt.728.17.
Serui monachi eſſe non poſſunt.728.18.
Serui pœnæ cur ſic dicantur?975.6.

Seruorum officia varia.223.27.
Seruorum & liberorũ pœna diſpar,& cur illud dictum ſit,loris liberi? 630.6.
Seruos ad ſtatuas confugientes,Proconſul,& Præfectus Vrbis tuebantur.367.37.
Seruis an liceat fugere?248.8.
Seueritatis ſignificatio duplex.159.16.
Sigla vox inſolens. In procem.11.32.
Signum Tabellionis an in protocolis ponendum ſit?744.11.
Signi Tabellionis repetitio an præſumatur?744.36.
Signo vnius Tabellionis,vel artificis an alter vti poſsit?743.46
Signo rei alicuius tradito, ſignata tradi videtur.767.41.
Signa,id eſt,notæ ſcribendi. In Procem.11.31.
Similitudo facti tantùm.575.32.
Simonia eſt,ſcholaſticos,pecunia data,inuenire.370.10.
Simonia cui ambitioni ſimilis.392.35.
Singulare ius naturale,ſicut & ciuile non eſt trahendum ad cõſequentiã.14.37.&.15.30.
Singularia iura in iure gentium,ſicut in ciuili,& naturali.17.17.
Singularia,id eſt,vnica,proba vox.152.32.
Sitta Iuſtiniani Dux. In Procem.4.41.
Socer an poſsit in ius vocari?632.39.
Societas aliquando valet in vim pacti,quæ non iure ſocietatis. 415.33.&.874.30.
Societas quotuplex ſit? 850.11. (42.34.
Socius,ſocio inuito,an ex lignea lapideã domũ facere poſsit?
Socius,inuito ſocio,vtilia facit,niſi forma rei mutetur.42.39.
Socius, inuito ſocio, meretrices ad domum non ducet.80.49.
Socius,ſocio diſſentiente, ſocium inhoneſtum nõ recipit.81.2.
Socius non reficiens,cùm admonitus ſit,quando dominium amittat.462.2.
Socij pactũ qua ratione alteri nõ noceat, & quã noceat.850.46.
Solarium quid ſit.331.37. (ſponit. 165.29.
Solennia non remittũtur, vbi priuatus in Principis gratiã di-
Solennitas leuis omitti poteſt.272.47.&.284.44.&.736.4.
Solennitas extrinſeca non præſumitur.743.26.
Solennitas magna,vel leuis quæ ſit.980.43.
Solennitatis omiſsio quando reddat irritã tranſactionẽ.980.30.
Solennitatis leuis quæ dicantur. 736.11.
Solennitates remittũtur,quãdo corã Principe actus fiũt.165.22.
Solidi valor qui ſit. 637.28.
Solita fieri an dicantur,quæ ſemel fiant?140.26.
Solui legibus quid ſit?164.27.
Solutio vnius quãdo liberat alios,quantum ad pœnam,vel id, quod intereſt.573.34.
Solutio partis quatenus proficiat.700.28.
Solutionis receptio ab actionis intẽtione q̃ rõne differat.907.8
Solutionis receptio creditori non nocet,qui a pro hæreditarijs portionibus debitoris hæredes conueniat. 907.11.
Solutionis receptio neceſſaria eſt.907.17.
Solutioni pactum quatenus æquiparetur?871.43.
Solutum in vnam cauſam, in aliam proficiet.970.5.
Sonticus morbus qui ſit.690.35.
Sophi qui primùm appellati. 122.21.
Sortitio quæſtorum. 383.11.
Spadonum appellatio generis,& ſpecies eſt.273.10.
Specialis,an generalis clauſula in legato præcedat,multùm intereſt.274.11.
Specialis proſecutio generalem ſententiam, cõpromiſſum, & tranſactionem reſtringit.887.31.
Specialiter tribui quæ dicantur.495.22.
Spes ſucceſsionis, viuo patre, probabilis non eſt.284.40.
Spirituali patri emendãti non licet reſiſtere.20.43.
Spiritualia delegantur.426.28.
Spiritualia officia an liceat petere?393.18.
Spũalia iudex ſecularis quãdo tractare poſsit incidenter.536.25.
Sponſa de pręſenti,ſponſi domiciliũ,& forum ſequitur.594.35.
Sponſa de futuro ſponſi forũ non ſequitur. 595.5.
Sponſalia vt præcedant,non eſſe matrimonij formam.42.13.
Sponſio,quæ ſignificet.135.35.
Sponſus,an ſponſa priùs interrogari debeat.272.43.
Sponte,an voluntatiè quid fiat,differentia eſt.134.7.
SP.nota,quid olim ſignificaret.249.18.
Spurij ad honores interdum admittuntur.246.12.
Spurij ad dignitates regulariter admittuntur.246.14.
Spurij vnde dicti.249.15.
Spurij duplices.249.34.
Spurij quomodo ſuccedant.249.37.
Spurij,an à patre ſacerdote inſtitui poſsint? 315.39.
Spurij per ſubſequens matrimonium non legitimãtur.233.28.
Spurij per ſtatutum legitimari non poſſunt.146.35.
Spurij filij hodie in vtroque foro educandi.15.15.
Stadium vnde dictum.332.1.
Stadium cuius menſuræ.332.7.
Stater Dupondius eſt. In Procem.9.12.
Stationarij milites qui fuerint.373.47.
Stationarij,id eſt,Tabelliones.373.49.
Statores,id eſt, Tabellarij.412.47.
Statuas, & imagines tollens, an incidat in edictum. Si quis id quod.569.5.
Statu liberi,ſerui,an liberi dicendi ſint?219.7.
Statu liberi cur ſic dicti?219.10.
Status rerum omnium triplex eſt.202.28.
Status quorundam in pendenti eſt.254.30.
Status cauſæ an ſint delegabiles?427.10.
Statuentes in caſu id ſtatuiſſe præſumuntur, quod dicturos veriſimile eſt, ſi de eo interrogarentur.397.45.
Statuere an poſsint Canonici?57.11.
Statuere an poſsint patres?57.42.
Statutum,vt mercatoris libro fides adhibeatur.55.18.
Statutum an valeat, vt qui debitum nõ petierit elapſis decem annis,cadat à iure ſuo?62.9.
Statutum ne minoris contractus iurati valeant,ſine conſanguineorum conſenſu.62.29.
Statutum an ſit reuocabile, in quo & clauſula derogatoria ſit, & iuramentum?65.34.
Statutum ſimplex ad quæ trahatur.68.37.
Statutum declarans,an trahatur ad præterita?68.43.
Statutum confirmans,an trahatur ad præterita?69.1.
Statutũ,quo aliquid irritũ redditur,an trahat ad p̃terita?68.46.
Statutum nouiter aliquid inducens circa litis ordinationem, an trahatur ad præterita?69.3.
Statutum nouiter aliquid inducens circa litis deciſionem in delictis,an trahatur ad præterita?69.5.
Statutum, formam, & ſolennitatem inducens,an trahatur ad præterita?69.15.
Statutum,exceptionem,aut defenſionem parans,an trahatur ad præterita? 69.22. (terita? 69.29.
Statutũ, quo exceptio,aut defẽſio tollitur,an trahatur ad præ
Statutum,vt exceptio inſtrumento opponi non poſsit,an extendatur ad inſtrumenta anteà facta?69.33.
Statutum ſi fuerit,vt poſsidens bona fide quinq; annis præſcribat,an poſſeſsio pręterita ad eã præſcriptionẽ ſufficiat?69.50
Statutum,vt vxore mortua in matrimonio ſine filijs,vir lucretur tertiam partem dotis.70.5.
Statutum puniens eum,qui in palatio ſanguinem faciat,an cõprehendat Chirurgum?71.20.
Statutum,quo munus aliquod perſonale inducitur declarandum per leges,quæ de his muneribus loquuntur. 73.43.
Statutum in caſu vero,an trahatur ad fictum?74.10.

Statutum

Statutum in vna perſona, an ad alias porrigatur? 74.14.
Statutum de vno tẽpore, an trahatur ad aliud tempus? 74.17.
Statutum, ne ſtatuta interpretationem recipiant, quam vim habeat. 74.36. (90.39.
Statutũ, ne Doctores Aregis vtãtur, quomodo intelligẽdũ ſit.
Statutũ integrum edendũ eſt, & integræ ſtatuti editiões. 58.14
Statutum puniens eũ, qui alterũ in domo aggreditur, an cõprehendat eum, qui in porticu, vel oſtio aggreditur? 436.22.
Statutum puniens eum, qui ad domũ inſultat, an comprehendat eum, qui ad apothecam? 436.33. (601.14.
Statutũ iniquũ, an poſsit retorqueri aduerſus ciues ſingulos?
Statutum in caſu vero trahitur ad fictum. 626.31.
Statutum vt arbitri ſententia qualiſcunque executione mandetur, qualiter intelligendum? 653.25.
Statutum vt capi quis poſsit, hæredem eius cõprehẽdit. 656.30.
Statutum reuocari poteſt ſine ſuperioris auctoritate, cùm ad ius commune res deducitur. 866.12. (habeat? 930.4.
Statutum vt pro delicto filij pater teneatur, in qua pœna locũ
Statuti effectum, an ſuſpendat appellatio? 70.40.
Statuti particulam producere, an ſufficiat? 75.42.
Statuto an ad pœnam mortis obligari poſsit fideiuſſor? 63.37.
Statuto ſi cõfirmetur teſtamentum, quod iure cõi nõ valebat, in eo teſtamento leges teſtamẽtariæ locũ habebunt? 73.46.
Statuta non faciunt interdicti. 58.8.
Statuta correcta qui ad deciſionem eorum, quæ poſtea emergunt, allegat, quòd falſi crimine teneatur. 75.37.
Statuta an poſsint iudices facere? 56.47.
Statuta facere, ſit ne iuriſdictionis, an permiſsionis? 54.10.
Statuta mercatorum, & ſimilium, an deſiderent Principis confirmationem? 55.3. (niãtur. 58.10.
Statuta qui faciunt, quibus ius ſtatuendi nõ eſt, qua pœna pu-
Statuta qualiter fiant. 58.14. (nũ. 58.17.
Statuta cũ cõſilio Principũ facere, humanius eſt, non neceſſa-
Statuta, ſuper quibus fieri poſsint. 60.7.
Statuta ſuper ijs, quæ iuris diuini ſunt, an valeant? 60.14.
Statuta, & leges qua ratione procedũt, quæ alium occidere impunè permittunt. 60.33.
Statuta aduerſus ius commune an valeant? 63.4.
Statuta contra bonos mores, nullius momenti ſunt. 63.15.
Statuta an valeãt ſuper ijs, quæ per alia ſtatuta iam deciſa erãt? 64.13.
Statuta ſimplicia per alia reuocantur. 64.21
Statuta, quæ in vim contractus tranſierint, per alia ſtatuta reuocari nequeunt. 64.25.
Statuta habentia clauſulam derogatoriam, an per alia ſtatuta tolli poſsint? 64.40.
Statuta an poſsit progenies vna facere? 56.2.
Statuta iurata, an per alia ſtatuta tolli poſsint? 75 6.
Statuta iurata reuocari poſſunt, ſed reuocantes in periurium incidunt. 65.11. & 42. (gent. 66.9
Statuta contraria in eodem libro, quomodo ſibiinuicem dero
Statuta, quæ per diſtinctionem ad cõcordiam reduci poſſunt, ſeruanda ſunt. 66.19.
Statuta quos ligent. 67.20.
Statuta à quo tempore vigorem habere incipiant. 67.25.
Statuta, an ad præterita, & futura trahantur? 67.47.
Statuta de his, quæ per appellationem ſuſpenſa ſunt, quomodo valeant. 68.25.
Statuta in contractibus, & alijs diſpoſitionibus circa litis deciſionem. 69.24.
Statuta, vſque ad quod tempus ligent. 70.39.
Statuta, an recipiant interpretationem? 70.45.
Statuta, an recipiant interpretationem extenſiuam? 73.30.
Statuta, an extendãtur ad caſus non expreſſos? 73.32.
Statuta per verba præſentis, aut præteriti temporis in alijs diſpoſitionibus, q̃ delictorum, an futura comprehẽdãt? 74.23.
Statuta qualiter in iudicium deducantur. 74.48. (75.27.
Statuta, an in iudicium producenda ſint, ſicut alia inſtrumẽta?
Statuta alterius ciuitatis producenda in iudicium ſunt. 75.29.
Statuta eiuſdẽ ciuitatis publicè nota, pducenda nõ ſunt. 75.30.
Statuta correcta, an poſsunt allegari. 75? 37.
Statuta de certis perſonis, an ad alias extendantur? 145.9.
Statuta an poſsit ciuitatis pars facere? 55.20.
Statuta quomodo fiãt, ſi ciuitatis vna pars abſit. 59.17.
Statuta an poſsit vna pars ciuitatis ad deciſionem cauſarum facere? 111.21.
Statuta an poſsint facere Collegia? 54.37.
Statuta vnius Collegij, an in alio foro obſeruanda ſint? 55.9.
Statuta facere, iuriſdictionis, an permiſsionis ſit? 532.19.
Statuta, quę conſanguineis clericorum pœnam imponunt, cõtra libertatem eccleſiaſticam ſunt. 645.26.
Statuta de inſtrumentis executioni mandandis, quomodo declaranda. 777.28.
Statutorum confectio, an alijs committi poſsit? 59.49.
Statutorum compoſitio, an confirmatio attendenda ſit? 66.12.
Statutorũ in materia, quando iudicis officiũ implorandũ. 75.9.
Statutorum diſpoſitio, an admittat argumentum à cõtrario ſenſu? 498.19.
Statutorum verba propriè intelligenda ſunt. 911. 45.
Stellionatus aduerſus non obtẽperantes qñ locũ habeat. 615.23
Stilus, & conſuetudo, in quo differant. 177.30.
Stilus, an arctet, vt conſuetudo? 177.43.
Stilus in ijs, quæ ordinem iudiciorũ reſpiciũt, ſeruandus. 178.3.
Stili leges, cuius auctoritatis ſint. 178.8.
Stipulari alter alteri quando poſsit iure canonico? 900.15.
Stipulatio aliquando fingitur, vbi non eſt. 286.5.
Stipulatio quando committi dicatur. 661.10.
Stipulatio ſine cauſa non valet. 720. 8.
Stipulatio, an producat obligationem naturalem? 764.19.
Stipulatio propriè contractus non eſt. 764.47.
Stipulatio cuiuſmodi contractus? 765.4.
Stipulatio interpoſita in contractibus quid operetur? 765.9.
Stipulatio delicti, an obligationem naturalẽ producat? 791.7.
Stipulatio ſine cauſa mero iure obligationẽ producit. 796.6.
Stipulatio ſine cauſa nõ valet etiã in vim donationis præſum-
Stipulatio pœnalis an veſtiat pactũ? 806.15. (ptæ. 796.16.
Stipulatio pœnalis quãdo inducat nouationem obligationis præcedentis? 818.50.
Stipulatio poſterior an priorem ipſo iure tollat? 861.29.
Stipulatio quando ſtipulationem ipſo iure tollat? 861.40.
Stipulatio quando hodie ipſo iure ſtipulationẽ tollat. 861. 46.
Stipulatio iudicatum ſolui paratam habet executionẽ. 905. 14.
Stipulatio ſemper efficacior, quàm pactum. 951.1.
Stipulatio an mutet tranſactionis naturam? 961.29.
Stipulatio non ſemper certas res continet. 961.41.
Stipulationis ius, quando, & quomodo tranſmittat arrogatus?
Stipulationis cauſa an ſit in libello exprimẽda? 720.5. (294.2.
Stipulationis ſubſtantia in quo conſiſtat? 864.7.
Stipulationẽ neceſſariam non vitiat partium diſſenſus. 661.46.
Stipulationẽ allegans, quãdo ſtipulationis ſolennia probabit. 863.20.
Stipulationes iudiciales iuriſdictionis, an imperij ſint? 554.7.
Stipulationes iudiciales officio iudicis mercenario expediuntur. 554.11.
Stipulationes Prætorias, vel iudiciales imperſonalis cõceptio non vitiat. 670.7.
Stipulationes Prætoriæ paratam executionem habent. 905.15.
Stratores qui ſint. 412.42.
Strenas, & ob cauſæ victoriam præmia aduocatis non licet accipere. 473.37.

Stricti iuris appellationes.159.15.
Studere diebus feriatis an liceat?714.43.
Studium,id eſt,ius ſtudio adquirendum.8.46.&.9.38.
Studiorũ cauſa filio data quã mortuo patre imputetur?885.32.
Subauditiones inuocationis,& inſtitutionis hæredum.736.28.
Subdelegare quando poſsit delegatus.507.11.
Subdelegare poteſt Principis legatus.438.30.
Subdelegare quòd poſsit delegatus inferioris à Principe, ſi ei hoc conceſſum ſit.438.33. (tam?438.39.
Subdelegare an poſsit delegatus poſt litem coram ſe conteſtā
Subdelegare an poſsit delegatus vnum articulũ cauſæ?438.46
Subdelegare quòd poſsit delegatus Principis cauſas meri, & mixti imperij.496.42.
Subdelegatus delegati à Principe delegare non poteſt.497.6.
Subditus propriè quis dicatur.594.16.
Subditi ſuperiores defendere tenentur.22.31.
Subditi Principem in bello ſecurè ſequuntur.92.10.
Subditos qui moleſtantur, defendere ſuperiorio iudicio poteſt.868. 49.
Submiſsio aut expreſſa,aut tacita.586.17.
Subrogatio iudicis an fieri poſsit, ſi ille infirmitate ſit impeditus?359.19.
Subſcribens videtur approbare,q̃ in ſcriptura cõtinetur.921.34
Subſcriptio.205.51.
Subſcriptio in Iuriſconſultorum reſponſis.118.48.
Subſcriptio,an habeat vim ſcripturæ?731.22. (to?744.10.
Subſcriptio Tabellionis an requiratur in publico inſtrumen-
Subſcriptio totius ſcripturæ inſtar obtinet perfectionẽ.921.46.
Subſcriptio teſti non nocet.922.34.
Subſcriptio non nocet ei,qui non legit ſcripta.922.37.
Subſcriptiones teſtium,an neceſſariæ ſint?741.4.
Subſtantialia iudiciorũ,pacto,& ſtatuto an tolli poſsint? 63.29.
Subſtantialia,& naturalia contractuum in inſtrumentis conuentionalibus omnimodo attendẽda ſunt.662.1.
Subſtantialia contractuum quæ ſunt? 814.34. &.915.42.
Subſtantialia contractuum pacto tolli non poſſunt.814.43.
Subſtantialia contractus arbitrio alterius non committuntur, naturalia,vel accidentalia committi poſſunt.914.10.
Subſtitutio pupillaris,an conualeſcat per legitimationẽ?158.18
Subſtitutio pupillaris quomodo per capitis diminutionem expiret.284.26.
Subſtitutio pupillaris facta à patre legitimo,& naturali,reconualeſcit arrogatoris morte.299.18.
Subſtitutio pupillaris vt legitimo,& naturali,ſic arrogato filio fieri poteſt.306.7.
Subſtitutio pupillaris cur dicatur moribus inducta.174.11.
Subſtitutio pupillaris,prouiſio,& non onus.306.9.
Subſtitutio filio pupillo legitimo,& naturali facta,ad bona illius extenditur. 304.9.
Subſtitutio filio arrogato in bonis aduētitijs fieri nõ põt.305.38.
Subſtitutio arrogato facta,ad quartam reſtringitur.304.8.
Subſtitutio directa facta in re certa,trahit ad vniuerſum.304.15
Subſtitutio fideicommiſſaria facta in re certa, non trahitur ad vniuerſum.304.19.
Subſtitutio fideicommiſſaria,nec filio arrogato,nec legitimo, & naturali in legitima fit.307.16.
Subſtitutio fideicommiſſaria patrono,filio arrogato,& legitimo,& naturali,quare fieri non poſsit.308.24.
Subſtitutio fideicõmiſſaria in dote q̃tenus fieri nõ poſsit.308.30
Subſtitutio fideicommiſſaria reciproca in legitima, an fieri poſsit?308.31.
Subſtitutio fideicommiſſaria facta in legitima, an valeat filio legitimam repudiante?308.36.
Subſtitutio fideicommiſſaria quando onus ſit.308.39.
Subſtitutio fideicommiſſaria facta in legitima patroni conualeſcit eo repudiante.308. 42.
Subſtitutio fideicommiſſaria facta in legitima,euaneſcit, ſi eũ repudiationis pœniteat.309.16.
Subſtitutio fideicõmiſſaria põt fieri ſubſtituto pupilli.309.27.
Subſtitutio fideicommiſſaria pubertate eius, cui facta eſt, aliquando expirat.309.33.
Subſtitutio fideicõmiſſaria, etiam Codicillis fieri põt.309.47.
Subſtitutio fideicommiſſaria in legitima, cui videatur in dubio facta. 310.2.
Subſtitutio cõpendioſa, quando in directam,quando in obliquam reſoluitur.307.30.
Subſtitutio compẽdioſa verbis obliquis directis,an communibus concepta ſit,quantum interſit.307.44.
Subſtitutio vulgaris in legitima fieri poteſt.306.10.
Subſtitutio vulgaris prouiſio nõ eſt, ſed & neque onus.306. 11.
Subſtitutio vulgaris tacita,non tollit ſuitatem.306.18.
Subſtitutio vulgaris expreſſa,tollit ſuitatem.306.16.
Subſtitutio vulgaris expreſſa, tollit effectum trãſmiſsionis ex potentia ſuitatis.306.19.
Subſtitutio vulgaris expreſſa non impedit trãſmiſsionem ex virtute deliberandi.306.22.
Subſtitutio vulgaris expreſſa non impedit trãſmiſsionem ex potẽtia ſanguinis.306.23.
Subſtitutio vulgaris tacita tranſmiſsionem ex potentia ſuitatis non impedit.306.24. (æquè.306.28.
Subſtitutio vulgaris expreſſa, matrem excludit, tacita non
Subſtitutio vulgaris in legitima, an ſit grauamen, quatenus tranſmiſsionem ſuitatis impedit?306.35.
Subſtitutio, quæ iure ſubſtitutionis non valet, procedit tamẽ iure cautionis.874.34.
Subſtitutionis titulo legitima in re certa relinqui põt.304.21.
Subſtitutionis fideicommiſſariæ factę in legitima mirabilis natura eſt.309.39.
Subſtitutiones omnes directæ,expreſſæ,vel tacitæ in legitimã fieri poſſunt.306.11.
Subſtitutus arrogati,quo iure aget.300.25.
Subſtitutus arrogato ab arrogatore ſi detur, quatenus ille, & quatenus venientes ab inteſtato ſuccedãt.305.21.
Subſtitutus aſſeſſoris nõ põt quis eſſe in ſua prouincia. 511.14.
Subſtituto fideicõmiſſario,& vulgari cauet,nõ pupillari.671.10
Subſtituti duo quomodo arrogato ſuccedant.302. 45.
Subſtitutorũ numerus non mutat neceſsitatẽ cautionis.671.15.
Succeſsio regnorum,ſine graduum taxatione procedit.183.29.
Succeſsio innominata. 110.46. (183.13.
Succeſsio maioratus in Hiſpania cõſuetudine non eſt firmata.
Succeſsio parentum (quod attinet ad alimenta) filijs iure naturali magis,quàm ciuili defertur.297. 48.
Succeſsio omnis regulariter ligitima eſt. 298.6.
Succeſsio quædam iuſta,id eſt, ex ciuili, & naturali iure.298.9.
Succeſsio parentũ deterioris cõditionis,quàm liberorũ.302.36.
Succeſsio patris cur præcipuè ſecundũ ius ciuile, matris præcipuè iure naturali procedant,noua ratio redditur.297.40.
Succeſsionis ſpes,viuo patre, probabilis non eſt.284.40.
Succeſsiones ex iure poſitiuo ſunt.296.44.
Succeſsiones extraneorum ex iure ciuili ſunt.297.30.
Succeſsiões agnatorũ,& cognatorũ ex iure naturali ſunt.297.32
Succeſsiones parentum, ex iure ciuili, an ex iure naturali deferantur? 297.37. (183.22
Succeſsiones regnorũ,& aliarũ dignitatũ quomodo deferantũ.
Succeſsionum formulæ omnes ex iure poſitiuo ſunt.298.10.
Suffecti Conſules.119.31.
Suffragia tabellaria,vel vocalia.58.40.
Suffragia à potiore Conſilij numerantur.59.44.
Suffragiorum ius pop.Rom.olim fuit.193.21.
Sugillare quid ſit? 629.33.

Suitas,

Suitas,& patria poteſtas,non ſemper concurrunt.295.31.
Suitas ſcindi nou debet.307.3.
Suitatis iura,an pacto renuntiari poſsint?883.10.
Summa,pars quantitatiua eſt.724.32.
Summa minor an maiori inſit? 870.15.
Summaria,an plenaria cognitio ſit,quantum intereſt.268.48.
Summariæ cauſæ.207.29.
Summus Pontifex contra diſpoſitionem diuinam nihil diſpo
nit,ſed neque contra eccleſiæ vniuerſalis ſtatum.165.5.
Summus Pontifex,an ſimoniam cõmittere poſsit,Bartoli opi
nio diſcuſſa,& licèt communiter exploſa ſit, aliquo tamen
ſenſu defenſa.392.39.
Superficiarij vtile dominium à iure ciuili originem trahit.33.5.
Superficiarij pacto fieri poteſt,ne alienet,qui dominium dire-
ctum habet.955.14.
Superfluitas quando pactum infirmet? 818.45.
Supplicatio à ſententia Præfecti Prætorio.363.27.
Supplicationis cognitio ad quod imperium ſpectet.546.36.
Supplicij appellatio quid contineat.583.10.
Suppoſitiones quæ.9.8.&.16.
Suſpectum fideiuſſorem quæ faciant.660.20.
Suſpicionis cauſa,quæ deleganti oberat, an obſit iudici dele-
gato?590.40.
Suſpicionis cauſæ inſtæ quæ ſint.591.1.
Suſpicionis vitium quemadmodum purgetur.660.46.
Suſpicionis magnæ appellatione indicium magnum,vel ſemi
plenam probationem ſignificari.900.38.
Syndicus à ciuitate creari non põt,qui priuatos obliget.131.49.
Syndicus quãdo excuſetur,ſi maleficium nou denũtiet.644.13
Syndicum quòd ciuitatis vna pars creare ſibi poſsit.55.42.

T.

TAbella qd ad.l.fi.C.de præd.Curial.lib.10.824.42.
Tabellaria ſuffragia,vel vocalia.58.40.
Tabellaris ſententia.413.6.
Tabellio factus ſacerdos, Tabellio eſſe non deſi-
nit.352.18.
Tabellio,an poſsit corrigere errorem ſuum? 228.25. (32.
Tabellio ſup negotio ,pprio an poſsit facere inſtrumẽtũ? 274.
Tabellio,& teſtis æquiparantur.274.35.
Tabellio communi errore qui eſſe creditur,an poſsit cõficere
inſtrumenta? 394.12.
Tabellio litem ſuam facit.394.21. (cet.394.36.
Tabellio de falſo condẽnatus,de cætero id officium non exer
Tabellio officio priuatus,an publicabit,vel perficiet inſtrumẽ
ta à ſe facta?394.40.
Tabellio falſi reus,an interim faciet inſtrumenta? 394.46.
Tabellio,an poſsit facere iſtrumẽta extra ſuũ territoriũ?409.43
Tabellio an poſsit eſſe ſacerdos?10.43.
Tabellio alteri committere poteſt,vt ex protocolo inſtrumẽ-
tum deſcribat.359.38.&.753.16.
Tabellio ſeruus publicus.285.14.
Tabellio,qui illicito contractui intereſt,eadem pœna punitur
qua contrahentes.605.42.
Tabellio ſemel deliquẽs,an poſsit cõficere inſtrumẽta?730.44.
Tabellio donare,& legare ſua protocola poteſt.753.14.
Tabellionis officium quis exerceat.394.17.
Tabellionis officium in vrbe conceſſum,an extendatur ad ter
ritorium vrbis?213.24.
Tabellionis officium in vniuerſo territorio exerceat Tabellio,
non extra territorium.368.33.
Tabellionis ſignũ an requiratur in publico iſtrumẽto?743.41.
Tabellione mortuo,an alteri inſtrumenta conficienda com-
mittantur? 730.33. (reum ſcribant.134.10.
Tabelliones admonendi,vt voluntariè, non ſponte cõfeſſum
Tabelliones,& Tabularij differunt.285.29
Tabelliones ſtationarij dicuntur.374.1.
Tabelliones in officio delinquẽtes ſubmoueri ad tempus,aut
in perpetuum poſſunt. 375.23. (22.&.754.31.
Tabelliones argentarijs ſimiles, numularij campſoribus.7‑‑.
Tabelliones an ,p editione facienda licitè aliquid petãt.754.35.
Tabelliones,qua actione pecuniã editę ſcripturæ petãt.754.37
Tabellionum officium antiquum non eſt.285.23.
Tabellionum teſtationes ad finem inſtrumentorum ſubiectę,
quid operentur?739.32.
Tacitum minus operatur,quàm expreſſum.306.26.
Taciti pacti vis multis exemplis oſtenditur.942.2.
Tacita pacta etiam inter abſentes contrahuntur.942.7.
Taciturnitas,mediũ eſt inter cõtradictionẽ,& cõſenſum.76.22.
Taciturnitas an noceat priuilegium nou opponenti?659.29.
Talionis pœna in vſu non eſt.723.32.
Tardi,& hebetes, an matrimoniũ contrahere poſsint?266.43.
Tarquini' Superb' Demarati Corinthij nepos,nõ filius.108.14
Taxatiua dictio,an hæredem excludat?839.10.
Tempus ad cõſuetudinem inducendã quantũ requirat.186.11.
Tempus defenſionis quomodo attendendum ſit.23.4.
Tempus an ſit modus ſeruitutis inducendæ? 420.25.
Tenor rationis qui,& tenoris vocem nouam nou eſſe.152.42.
Termini Ioui ſacri.34.24.
Termini Italiæ qui ſint.267.21.
Termini,qui abſenti ad veniendum dantur,arbitrio iudicis re-
linquuntur. 687.36.
Terminorum inuentor,Numa non fuit.34.16.
Terminorum motores ſacrilegi.34.26.
Terminorũ motores maledicti.34.37.
Terminorum motoribus immunitatẽ eccleſiæ non eſſe.34.43
Terminorum,aut finium remedia quatuor.34.44.
Terminos mouentium factum potiſsimum cur dicatur.34.30.
Terminos Ioui ſacros Numa voluit.34.26.
Teſſera belli ſignum eſt.123.34.
Teſtamentum exteri ſecundùm conſuetudinem loci factum,
ad omnia illius bona extenditur.192.4.
Teſtamentũ capitis diminutione irritum,quomodo reconua-
leſcat.300.19. (rat.41.24.&.191.37.
Teſtamentũ apud barbaros factum,quam ſolẽnitatem requi-
Teſtamentum iuratum reuocari poteſt.65.48.
Teſtamentum iuratum reuocans,an ſit periurus?66.2.
Teſtamentum eius qui ſe arrogandum præbuit.300.14.
Teſtamentum,non eſt omnis teſtatio mentis.73.7.
Teſtamentum ab initio non validum,aliquando ex poſt facto
valet.300.12.
Teſtamentum paratam executionem habet.905.11.
Teſtamenti particulam an ſufficiat edere?158.17.
Teſtamenti,& matrimonij cauſa quod priuilegium habeat, ſi
opiniones contrariæ ſint.382.42.
Teſtamẽti verba q̃tenus inſpici oporteat,cũ trãſactio fit.968.17
Teſtamento minus ſolenni,in quo veniẽtes ab inteſtato inſtitu
ti ſunt,prius ſolenne tollitur.866.3.
Teſtamenta bonæ fidei an ſint?932.12.
Teſtamenta à contractibus qua ratione differunt.972.28.
Teſtamentorum origo,ex iure gentium,an ex ciuili?34.1.
Teſtamentorum formæ, aut ſolennitati an teſtator aliam ad-
dere poſsit?928.5.
Teſtamentorum,& contractuum differentia.946.9.
Teſtator quomõ inuẽtarij cõfectionem remittere poſsit.371.15.
Teſtator quomodo inuentarij cõfectionẽ poſsit hæredi remit
tere.371.28.
Teſtatus,& inteſtatus idem aliq̃n decedit.303.25.&.305.10.
Teſtimonium de auditu,quando valeat.462.37.
Teſtimonium eius, qui per pecuniam illud dixit, contra pro-
ducentem valet.791.27.

Teſtimonij dictio, publicum munus eſt.689.36.
Teſtis dictum an valeat, ſi dixerit, ni fallor.8 1.
Teſtis conſuetudinem eſſe dicens, an hoc ſolo (etiam ſi non io rrogetur, quid conſuetudo ſit) fidem faciat?188.21.
Teſtis, an poſsit interrogari, quid ſit conſuetudo, nec adhiben da ſit diſtinctio peritiæ, vel imperitiæ teſtis?188 10.
Teſtis, an poſsit corrigere dictum ſuum? 228.29.
Teſtis de his dicit, quæ ſenſu percipit. 261. 41. (263.18.
Teſtis, an admittẽdus, qui dicit ſe credere, Titiũ eſſe filiũ Seij?
Teſtis an admittendus, qui dicit ſe ſcire pro certo Titium eſſe filium Seij.263 20. (17.
Teſtis in cauſa ſuæ vniuerſitatis an qs eſſe poſsit? 332.16.&.629.
Teſtis in cauſa criminali quando eſſe poſsit, qui ex vniuerſitate eſt.332.37.
Teſtis an poſsit interrogari, num ſit infamis?.509.29.
Teſtis an poſsit eſſe Hermaphroditus?231.5.
Teſtis an poſsit eſſe, qui eſt infamis?343.14.
Teſtis qui eſſe nequit, accuſare non poteſt.343.43.
Teſtis dicens manibus ſe tetigiſſe rem, quæ non niſi intellectu percipitur, an probet?27.7.
Teſtis deponens aliquem poſſediſſe decem annis, & plùs, an vltra decem annos probet?698.33.
Teſtis falſi reus ſit (etiam ſi verum dicat) cùm ob teſtimonium dicendum pecuniam accipit.791.15. (tur.928.38.
Teſtis pecuniã accipiẽs pro dicendo teſtimonio ſemper puni
Teſtis quando rationem dicti ſui reddere debeat. 976.48.
Teſti pauperi, quàm diuiti minor fides adhibenda eſt.461.32.
Teſti in cauſa iuſta pecuniam dans, punieodus eſt.791.20.
Teſtes periti ab imperitis diſtinguuntur. 42.24. &.188.25.32.
Teſtes in probãda cõſuetudine, quid dicere oporteat.188.181.
Teſtes de diuerſis actib' dicẽtes, an probẽt cõſuetudinẽ?188.34.
Teſtes plures, quàm duo, vel tres, qua ratione aliquando requirantur.60. 43.
Teſtes qoomodo examinandi.157.46.
Teſtes abſentes examinãdi beneficium qñ quis amittat.666.23
Teſtes non integri aliorum, qui integræ opinionis ſunt, depoſitionibus ſuſtentantur.731.30.
Teſtes, an pro ſubſtantia inſtrumẽti publici requirantũ?742.49
Teſtes, an ad notarij petitionem examinari debeãt, qui inſtrumento interfueruot?747.16.
Teſtes poſt didicita teſtificata in cauſa minoris, mulieriſque producuntur.752.5.
Teſtes ad æternam rei memoriã quomodo examinãdi?981.23.
Teſtium numerus in teſtamentis, & codicillis, à iure ciuili.41.22
Teſtium ſolennitas an attendatur in loco teſtamenti facti, an in eo, in quo hæreditas petitur?303.30.
Teſtium repetitio an præſumatur? 743.12.
Theodorus Iuſtiniani dux. In Procem.4.41.
Theophili lapſus.14.20.
Theophili locus. In Procem. col.5.26. Et de inſt. & iu. 9.3. &.16. 24.&.17.16.&.34.13.&.39.1.&.77.46.&.78.19.&.81.40.&.82.40 &.149.5.&.153.47.&.204.49.&.206.7.&.220.47.&.222.40.& 249.17.&.255.6.&.256.20.&.259.47.&.278.27.&.284.34.&.285 28.&.310.28.&.321.45.&.325.48.&.326.18.&.327.48.&.358.47. &.369.28.&.371.45.&.917.17.&.939.35.
Theſaurus an ſola inuentione acquiratur?318.37.
Theſaurus vnde dictus.750.24.
Theſeis.9.5.
Theudebertus Francorum Rex. In Procem.3.2.
T. Coruncani, & veterum iuriſconſultorum ſapientia 111.32.
Titulorum multitudinem Principibus Romanis populi aſſentatio tribuit. In Procem.4.46.
Tormentis an poſsint eſſe præſentes aduocati?142.32.
Tormentis prius ſubijciendus eſt is, cuius ſit nomen deterius. In Procem.9.32.
Torqueri an poſsit prægnans?244.4.
Totila Gothorum Rex. In Procε.3.2.
Tractatus parentum quomodo probandi.262.14.
Traditio ad liberandum differt ab ea, q̃ ad obligandũ fit.933.11.
Traditionis vim permiſsio habet.811.38.
Traditione facta, obligatio, & liberatio aliqñ reſultat.916.11.
Traianus fœlix, & optimus. In Procem.4.5.
Tranſactio ſuper principali, ad acceſſoria exteoditur.689.15.
Tranſactio contractus innominatus.763.26.
Tranſactio differt à cæteris contractibus innominatis. 763. 28.
Tranſactio ſuper alia re, vel cũ alia perſona, qñ noceat?887. 6.
Tranſactio generalis, an reſtitutiooem comprehendat?887.33.
Tranſactio re integra reuocari pœnitentia non poteſt. 891. 4.
Trãſactio, cõtractus innominatus, nõ reſpectu' .891.8.&.958.31.
Tranſactio pacti ſpecies eſt.957.18.
Tranſactio vnde dicta?957.28.
Tranſactio contractus, an diſtractus ſit?957.40.
Tranſactio an ſit contractus innominatus?958.10.
Tranſactio certos fines habet.958.19. (958.39.
Tranſactio in quo differat à cæteris cõtractibus innominatis?
Trãſactio ſtipulatiõe interpoſita cuiuſmodi cõtract' ſit.958.45.
Tranſactio cuiuſmodi remedium. 959.31.
Tranſactio, quæ vt tranſactio ooo valet, àn valeat vt pactum ſimplex?959.35.
Tranſactio ſuper incognitis quando fieri poſsit.960.13.
Tranſactio ſuper litigioſis, & non litigioſis fit.960.20.
Tranſactio facta cũ creditore, qñ ad hæredem porrigat.964.23.
Tranſactio an poſsit fieri ſuper incognitis? 965.35.
Tranſactio ſuper contractu ad incognita porrigi poteſt.968.3.
Tranſactio quomodo ſuper re dubia fiat. 968.29.
Tranſactio ſuper alimentis futuris, qua ratione nõ fiat.975.15.
Tranſactio ſuper decimis futuris nõ fit.975.25. (da.983.5.
Tranſactio ſuper iis, quæ teſtamento relicta ſunt, quomõ faciẽ
Tranſactio præterita, & futura comprehendens 985. 47.
Tranſactio poſt ſentẽtiam quibus caſibus fieri poſsit.986. 44.
Tranſactio non fit, vbi lis ſubeſſe oon poteſt.987.17.
Tranſactio iurata quæ remedia producat.994.8.
Tranſactionis verbum generale. 763.25.
Tranſactionis diffinitio.957. 22.
Tranſactionis implementum quod ſit. 958.25. (40.
Tranſactionẽ an enormis, vel enormiſsima læſio reſcindat?959
Tranſactiones ſuper alimentis, Prætore inconſulto, cur fieri ne queant.972.37.
Tranſactiones ſuper alimentis, inconſulto Prætore factę, an iuramento confirmentur? 972.41.
Tranſigendi ſignificatio propria quæ ſit.957.30.
Transfugas occidi poſſe, ius ſingulare eſt.21.20.
Tranſmiſsio quartæ arrogati quomodo fiat.295.17.
Trãſmiſsio faciliùs ſit ex titulo ſingulari, q̃ ex vniuerſali.295.40
Tranſmiſsio ex hominis diſpoſitione difficiliùs fit, quàm ex vi iuris.295. 41.
Tranſmiſsio hæreditatis, & legati differunt quantũ ad ceſsionẽ diei.295.43.
Tranſmiſsio portionis delatæ ei, q ſe detulit, quomõ fiat.296.6
Tranſmiſsio extrinſecum quid eſt, teſtamenti reſpectu.963.39.
Tranſmiſsionem ex vi ſuitatis, quod datio cohæredis extraneitionimpediat.306.33.
Tranſmiſsionem ex potentia ſuitatis an impediat conditio, ſi volet, appoſita in legitima?307.10.
Tranſuectio equitũ quid, & vnde originem habuerit.622.48.
Tranſuerſo foro ambulare.123.45.
Trapezitæ qui?921.16.
Trebatij opiniones non paſsim approbatę.127.36.
Trebellianica in legitima computãda eſt, ſi pater hoc iubeat. 301.27.

Trab

Trebellianicæ quartæ retentionem an poſsit prohibere teſtator? 918.4.
Tres viri capitales.399.49.
Tres viri monetales. 400. 3.
Tres viri coloniæ deducendæ.400.4.
Tres viri Reipub.conſtituendæ.400.5.
Tres viri epulones.400.7.
Treuga, barbara vox eſt.775.45.
Tribuni celerum, primum poſt Reges locũ obtinebant.360.36
Tribuni cur ſic dicti. 116. 16.
Tribuni militum conſulari poteſtate cur creati ſint.118. 17.
Tribuni varij fuerunt.119. 1.
Tribuni militum.20.pro Zaſio aduerſus Budæum.119.11.
Tribus tres.108.3.&.116.13.
Tributarij prædij poſſeſſor, ad functiones, & tributa tenet.913.2
Triumuiri monetales. 129.10.
Triumuiri capitales.120.12.
Triumuiri nocturni ante Præfectum Vigilum fuerũt.399.47.
Tumulus honorarius qui.733.24.
Tumultus popularis ſedendi cauſa leges ſingulares fiunt.132.6
Turbanti, aut inquietanti reſiſti poteſt. 21.35.
Turpis rei conuentiones, nullius momenti ſunt.868.2.
Turpiter facit, qui accepta pecunia facit id, quod gratis tenetur. 791.1.
Turpitudinis cauſam non purgat ſpontanea ſolutio.793.29.
Tutela, ius & poteſtas, nouiter definitio Tutelę declarat.153.44
Tutela capitis diminutione minima finitur.284.24.
Tutelæ à iure ciuili ſunt.41.20.
Tutelæ datio quando delegari poſsit.426. 6.
Tutor Chriſtiani quòd Iudæus eſſe non poſsit 1.36.
Tutor naturali filio quomodo dari poſsit.258. 20.
Tutor quatenus conueniatur ratione inuentarij. 570. 45.
Tutor quomodo perſonæ detur.2. 1.
Tutor an poſsit per procuratorem petere, vt iudex decretum interponat in alienatione rerum minoris.501.35.
Tutor cur à procuratore differat.605. 26.
Tutor quando patronum ſine venia in ius vocet.630. 20.
Tutot quando donare poſsit res pupilli?876.31.
Tutor pupilli quãdo poſsit eſſe, qui creditor ipſius eſt?914.47.
Tutor ſi pupillo paciſci velit, obligationis, executionisque verba in pupilli perſonam non concipiet.760.28.
Tutoris datio delegari poteſt.497.23.
Tutoris datio quando delegari poteſt.497.34.
Tutoris ſuſpecti cognitio, & remotio, an mandari poſsit?505.32.
Tutoris datio, mixti imperij eſt.533.9.
Tutoris, aut curatoris datio, quando delegari poſsit.533.14.
Tutoris iuſſus morte ipſius an expiret?566.42.
Tutoris facta, vel delicta quando pupillo noceant.615.45.
Tutoris poſſeſsio an ſufficiat in cautionibus euitandis?675.41.
Tutoris ſtipulatio euaneſcit, ſi tutor eſſe deſinat. 706.39.
Tutoris officium gratuitum eſt.938.10.
Tutori, vel curatori quando ſit permiſſa arrogatio pupilli ſui, ſiue minoris.283.14.
Tutori nomine proprio conuento pupilli poſſeſsio non pro- (deſt.675.50.
Tutori ſuum officium damnoſum eſt. 915.32.
Tutores dandi ius, an delegari poſsit?440.11.
Tutores cõſtitui poſſunt à iudice, etiam nemine petente. 533.33.
Tutores cur interdum domini appellantur?605.34.
Tutorum, & curatorum cum creditoribus pupilli tranſigentiũ ſi & ipſi creditores ſint, quomodo partes cõſiderẽtur. 915.26.
Tyberij modeſtia quanta In Procem.7. 1.
Tyranni quemadmodum eijci poſsint.109.6.
Tyranni leges, ipſo eiecto, antiquantur.109.11.
Tyrannis, & ſimilibus fides ſeruanda non eſt.109.13.
Tzanos Iuſtinianus bis ſuperauit. In Procem.4.40.

V.

VACARE poſtulationibus quid ſit.434. 16.
Vacua notio quæ? In Procem.8 49.
Vallæ obſeruatio aduerſus Iuris peritos, perpetua non eſt.28.36.
Vandali, & Alani ex Africa Beliſario Iuſtinianæi exercitus Duce fortiſsimo pulſi, & ſuperati. In p.3.40.&.44
Vaſallus, an poſsit vocare dominum in ius ſine venia? 632.36.
Vaſallus, qui contra vnum ex dominis deliquit, pro parte illius feudum amittit.637. 14.
Vaſalli publicati cenſentur, rebus publicatis.215. 36.
Vaſalli, ſerui, an liberi cenſeantur?219.23.
Vaſalli inuiti an alienentur?219 27.
Vaſalli cum vniuerſitate territorij alienantur.219. 41.
Vaſalli, an dominum mutare poſsint?219.44.
Vaſalli ius an acquirat is, cui alter vt vaſallus longo tẽpore paruit? 420.20.
Vectigalium redemptores, an eodem iure, quo fiſcus, vtantur? 726. 36.
Vendentium ſeipſos varia apud gentes exempla.224.1.
Vendere res ſuas quibus caſibus cogi quis poſsit.257. 11.
Vendere in aſſem, & ſimilia.674.23.
Venditio bonorum debitoris ſi fiat, conſanguinei creditores præferendi.952. 16.
Venditio vt paciſcẽti potiùs fiat quàm alij, pactio valet.955.37.
Venditor, qui ſe emptoris nomine poſſeſſorem conſtituit, amplius ab eo conueniri non poteſt.948.20.
Venditor hæreditatis hæredi comparatur.996.17.
Venditori, an emptori obſcura pactio noceat? 895.44.
Venia ætatis an poſsit impetrari coram Senatoribus?146.25.
Venia ætatis per ſtatutum concedi non poteſt.146.29.
Venia non petita à liberto, an valeat proceſſus?631.10.
Veniæ ætatis conceſsio, principale beneficium eſt.146.31.
Venire ſub coronam.222. 19.
Venter ſtatuto obligatur.63.33.
Venter non habetur pro nato, quoties de incommodis eius agitur.227.6.
Venter in poteſtate non eſt.227.13.
Venter matri quomodo proſit.227. 15.
Venter pro nato an habeatur, fictionis, vel potiùs prærogatiuæ cuiuſdam iure?252.34.
Venter matri prodeſt in multis.691. 17.
Ventri fidelitatem ſubditi iurant.252.48.
Ventri non confert emancipatus.227.12.
Ventrem vxoris agnoſcere maritus debet, niſi denũtiet.263.41
Vera philoſophia, id eſt moralis.7.46.&.8.4.
Verboſitas in libellis, & aduocatis toleranda non eſt.89. 23.
Verbum idem, propriè, & impropriè ponitur.409.23.
Verbum habens plures ſignificationes, quomodo in ſtatutis intelligendum eſt.72.19.
Verbum, Poteſt, negatione præcedente, quid inducat? 968.11.
Verba maioratus, ex conſuetudine interpretationem admittunt.199.30.
Verba enũtiatiua à Principe prolata, fidem faciunt.368. 22.
Verba Principis enuntiatiua diſpoſitionem inducũt.462.45.
Verba voluntatem ſignificantia, an ad factum referri poſsunt? 338.24.
Verba omnia ambigua ſunt ex Chryſippi ſententia.155.7.
Verba præteriti præſens & futurum non cõprehendũt. 572.6.
Verba cum effectu accipienda. 602.30.
Verba quemadmodum accipienda ſint.650.32.
Verba generalia ad idoneos reſtringuntur.653. 18.
Verba generalia præſentes tantùm aliquando comprehendunt.670. 46.
Verba in rem ſcripta perſonam egrediuntur.682. 44.

Verba generalia quando generaliter accipi debeant.923.23.
Verba generalia ad idoneos reſtringuntur. 924. 43.
Verba generalia in contractibus augēt potius, quam reſtrin-
guntur.925.7. (cunt.934.13.
Verba enuntiatiua propter aliud diſpoſitionē minimè indu-
Verba enūtiatiua conditionaliter, an in modum cauſæ, vel de-
monſtrationis proferantur, quantum interſit.934.15.
Verborum ſignificatio propria vnde ſumitur.72.46.
Verborum proprietas quando non attendenda.624.39.
Verecundia, pro reuerentia.371.33.&.579.7.
Veredi an citari poſsint?623.10.
Veritas naturalis, & moralis.7.46.
Veritatis definitio quæ. 451.11.
Veritati locus ſemper eſt in ijs, quæ à naturali veritate pen-
dent.263.16.
Verius eſt.7.42.
Verſus quid. In Procem. 8.7.
Verſuum numero, veluti nota certiore, priſci librorū magni-
tudinem ſignificabant. In procem. 8.13.
Veſpaſianus lege Regia omnibus legibus ſolutus eſt. 205.30.
Veſtimentum re, & rei interuentu quatenus differant?807.36.
Veſtimentum cohærentia contractus. 807.40.
Veſtimētum re in cōtractibus q re celebrātur locū hēt.924.20.
Veſtimētū rei interuētu in cōtractib⁹ inominatis ꝓcedit.924.22
Veſtimentum cohærentia rei, & cohærētia traditionis. 924.23.
Veſtimentum cohærentia contractus. 924.26.
Veſtimenta à famulis diuerſa, filij ius arguunt.262.30.
Veſtimenta pactorum quot ſint? 807.26.
Veſtiuntur pacta, ſiue ad obligandum, ſiue ad reſoluendum
te odant.805.42.
Viaticum, & viaticulum quid? In Procem.7. 42.
Vicarius quæ facere poſsit. 416. 12.
Vicarij conſenſus circa ſtatuta facienda, an ſufficiat?57.22.
Vicariū quando iudex poſsit conſtituere.416.2.
Vicem gerens, & delegatus, in quo differant.492.34.
Vicem gerens ordinarius, an delegatus ſit?495. 44.
Vicem alterius gerens quatenus ſit honorandus. 590.15.
Vicerector ordinariā, an delegatā iuriſdictionē habeat?492.39.
Viceregeshodierni Proconſulibus ſimiles.408.9.&.443.10.
Viceſima portorij.127.28.
Viceſimarium aurum.127.27.
Vicinorū ſciētia io filij iure probādo, magni momēti eſt.263.51.
Victoris titulus. In Procem.4.14.
Vidua quando mariti priuilegijs gaudeat.594.36.
Vigiles qui.399.8.
Vilis rei poſſeſsio non ſufficit ad ſatiſdationē euitandā.673.28.
Vim vi repellere, omni iure licitum eſt. 20.14.
Vindiciæ quid, vnde dictæ, & cuiuſmodi iudicium?116.42.
Vindiciæ ſecundùm ſeruitutem, & ſecundùm libertatē.117.24.
Vinum exportare ſi lege non licet, an vuas exportare licitum
erit?201. 27.
Violatio turpis quæ ſit?256.20.
Violator ſepulchri an ſit dicendus, qui Cenotaphium effodit?
334.30.
Virgilius à Iuriſconſulto an reprobetur de Cenotaphij religio
ne?334.12.
Virorum appellatio, an impuberes comprehendat?132.22.
Virorum cōditio in multis melior, quàm fœminarum. 341.40.
Virtus nulla eſt (præter Iuſtitiā) q̄ mera volūtate feratur.78.29
Virtutis cuiuſque quid proprium ſit? 78.41.
Vis turbatiua, inquietatiua, ablatiua repelli poteſt, occidendo
aggreſſorem pro defenſione rerum.21 36.
Vis illata clerico, qualiter ab eo propulſari poſsit.22.4.
Vis vbicunque licita eſt, erit defenſio illicita, & per contrariū.
20.38.&.21.5.
Vis à Magiſtratu illata, quando poſsit repelli.21.25.
Vis, & poteſtas.153.28.
Vis, pro iure gentium. 220. 44.
Vis maior quæ ſit?692. 40.
Viua vox quæ?44.35.
Viuere centum annis an quilibet præſumatur?741.42.
Vlpianus in Rhetoricis doctus.162.47.
Vlpianus à Criticis defenſus.4.38.&.9. 46.
Vlpiani libellus declaratur.312.14.&.315.27.&.399.10.
Vlpiani ad edictum Prætoris libri octoginta.758. 20.
Vltima voluntas nominata.110.43.
Vltima voluntas an ſit dicenda nominatio vtcunque facta ad
pias cauſas, vel fauore militum, vel inter liberos?910 4.
Vndecimi menſis partus, an legitimus?234.40.
Vniuerſalis locutio pro ſubiecta materia reſtringitur. 746.29.
Vniuerſitates ſcholaſticorum, an habeāt merū Imperiū?543.11
Vnus quando duorum vicem ſuſtineat. 826.30.
Vocati non venientes an ſint expectandi?824.32.
Voluit, id eſt, voluntariè fecit.338.17.
Voluntaria iuriſdictio extra prouinciā exerceri poteſt.445.29
Voluntaria iuriſdictio, & contentioſa vnde dictæ.409.20.
Voluntaria iuriſdictio an poſsit exerceri extra territorium?
409.40. (eſt.410.4.
Voluntaria iuriſdictio quibuſdam caſibus loco circunſcripta
Voluntaria iuriſdictio an poſsit exerceri extra prouinciam,
partium conſenſu?445.33.
Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt, ſecundùm iudicis conſci-
tiam explicari poſſunt.454.2.
Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt, pater apud filium expedi-
re poteſt: nō ſic ea, quæ cōtentioſæ iuriſdictionis ſunt.389.10.
Voluntariæ iuriſdictionis q̄ ſunt, quonis loco expediunt.86.25
Voluntariæ iuriſdictionis q̄ ſunt, loco nō circūſcribuntur.319.38.
Voluntariæ iuriſdictionis quæ ſunt, extra territorium explica
ri poſſunt.319. 48.
Voluntas rebus, aut verbis declaratur.193.8.
Voluntas facti eſt.193.11.
Voluntas ſola non punitur.338.15.
Voluntas patris in adoptando filio exploranda eſt.315.4.
Voluntas, & propoſitum maleficia diſtinguunt.684.41.
Voluntatis declaratio, quando per verba facienda eſt.193.13.
Voti reus qui diceretur.470.17.
Voti damnatus qui.470.20.
Voto ſolutus quis.470.21.
Vouens Deo ob rem turpem, an voti reus ſit?795. 6.
Vrbis appellatio quid comprehendat.367. 47.
Vſitata non dicūtur, niſi quæ bis, vt minimū, facta ſint.140.20.
Vſque, dictio cuius naturæ ſit.436.5.
Vſuario an acquirat ſeruus ex re, & operis?939.26.
Vſucapio, æquitate magis, quàm rigore nititur.5. 44.
Vſucapio non detrahit iuri naturali, ſed iuri gentium ſecun-
dario.41.41.
Vſucapio magis eſt ſecūdū æquitatē naturalē, q̄ contra. 41.49.
Vſucapio cur introducta?155.33.
Vſucapio, cur adiectio dominij dicta? 949.5.
Vſura quādo cenſeatur, ſi tibi promittam plus quàm mihi mu
tuaſti?836.12.
Vſura furtum implicitum eſt.605.46.
Vſuræ qua ratione permiſſæ à Iuſtiniano ſint.62.42.
Vſurarū receptio quoad ſortem quomodo nō noceat?907.36.
Vſuras exercere qui deſijt, quæ reſtituere cōpellatur? 728.40.
Vſuras, ſortemque ſimul eiuſdem temporis quis habere non
poteſt.907.40.
Vſurpatio quid? 122.9.
Vſufructuari⁹ cur ædificiū inchoatū perficere nō poſsit?536.45
Vſufructuarij pacto fieri poteſt ne alienet dominus. 955.14.

Vſusfructus rerum, quæ vſu conſumuntur, à proprietate non ſecernitur.298.43.
Vſusfructus an habeat maiorem durationem, quàm emptio, aduerſus cæterorum traditionem animaduerſum.537.10.
Vſusfructus, an fructuum commoditas in aliquem transferatur, multùm intereſt.680.16.
Vſusfructus, & cōmoditas fructuū quantùm differant. 842.18.
Vſusfructus, & aliæ ſeruitutes differunt.874.5.
Vſusfructus per cautionem de vtendo, & fruendo in quibus rebus fornetur.918.25.
Vſus in ſacris, religioſisq; rebus haberi poteſt.332.50.
Vſus maris, communis eſt.128.18.
Vtilis actio, quæ arrogato datur, cuius naturæ ſit.298.26.
Vtilis actio ſicut doli exceptio datur in ſubſidium.830.33.
Vtilis actio ſine ceſsione multis caſibus quæritur.831.1.
Vtiles actiones vnde ſic dictæ.396.8.
Vtiles actiones æquitate conſtant.475.49.
Vtiles actiones habentis pactum quando noceat habenti directas, & per contrarium?833.45.
Vtiles actiones in fideicommiſſarium. & emptorem hæreditaris tranſeunt.996.20.
Vtilitas Reip. priuatæ præferenda eſt, etiam in conceſsionibus Principum.211.16.
Vtilitatis appellatio, publicam, priuatámue vtilitatē cōprehēdit, æquitate ſuadenti.150.6.&.153.1.&.159.8.&.396.6.
Vtilitatis verbum, ad æquitatem refertur.712.40.
Vulgaris ſubſtitutio in legitima fieri poteſt.306.10.
Vulgaris ſubſtitutio, prouiſio nō eſt, ſed & neq; onus. 306.11.
Vulgaris ſubſtitutio expreſſa, tollit ſuitatem.306.16.
Vulgaris ſubſtitutio expreſſa, tollit effectum trāſmiſsionis ex potentia ſuitatis.306.19.
Vulgaris ſubſtitutio expreſſa, non impedit tranſmiſsionē ex vi iuris deliberandi.306.22.
Vulgaris ſubſtitutio expreſſa, non impedit tranſmiſsionē ex potentia ſanguinis.306.23.
Vulgaris ſubſtitutio expreſſa, matrem excludit, tacita non æquè.306.28.
Vulgaris ſubſtitutio tacita, non tollit ſuitatem.306.18.
Vulgaris ſubſtitutio tacita, tranſmiſsionem ex potentia ſuitatis non impedit.306.24.
Vulgaris ſubſtitutio in legitima, an ſit grauamē, quatenus trāſmiſsionem ſuitatis impedit?306.35.
Vulgo concepti qui propriè dicuntur.249.15.
Vxor marito, non immodicè emendanti, non reſiſtet.20.24.
Vxor maritū cogere poteſt, vt ſuſpectā mulierē dimittat. 80.31.
Vxor ſequitur conditionem mariti.349.11.&.351.13.&.593.24.
Vxor naturalis, an efficiatur legitima & naturalis, ſi nupſerit viro legitimo, & naturali?349.18.
Vxor mariti domicilium ſequitur.352.8.
Vxor vulgaris ſi ſit, non præſumitur natus in domo filius mariti.262.28.
Vxor quatenus mariti forum ſequatur.595.7.
Vxoris veotrē agnoſcere maritus debet, niſi denuntiet.263.41.
Vxori, quæ domina, & vſufructuaria relicta eſt, quid relictum videatur.983.19.
Vxorem quando non poſsit ebrius ducere.266.42.
Vxorem ducere qui non poſsint.266.37.
Vxorem quando ducere poſsit furioſus.267.13.
Vxores, dominæ vocantur.983.26.

X.

XENIA propriè quæ.419.28.
Xenia ad munerum qualitatem non producēda, quo ſenſu dictum ſit.419.15.

Z.

ZASII lapſus.364.35.
Zaſij, Budæi, Haloandri diſpunctio notata.119.44.
Zaſij, & Alciati ratio confutatur, & noua redditur.576.4.

INDICIS HVIVS FINIS.

GRAECARVM VOCVM, quæ in hoc opere explicantur, Index.

A.

Ἀγών. 87.10.
ἀδιάπτωτα.326.37.
ἀέναον ὕδωρ.327.47.
ἄθλησις. 138.12.
ἀνάσπαστα. 454.20.
ἀνδράποδον.222.34.
αἰσχροτάτη πρᾶξις.256.20.&.371.45.
ἄνθρωπος.28.12.
ἀντίδωρον.36.12.
ἀντιπελαργεῖν.15.25.
ἀντιπεπονθός.603.49.
ἀπάτορες.249.18.
ἀπενιαυτισμός.238.14.
ἀργυροπρᾶται.727.17.
ἀρχαί.9.14.
ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι.167.14.
ἀρχιδικαστής.491.15.
ἄυριον.750.42.
αὐτοκράτωρ. In Procem.2.6.

B.

βασιλεύς. In Procem.2.7.
βασκανία.435.19.

Γ.

γραμματοφόροι.453.6.

Δ.

Διαλάμποντες.381.38.

Διαθέσις χρυσῆ.284.23.
Διάταγμα.737.45.
Διατάγματα.413.40.
Διηνεκής.78.19.
Δικαιοδότης.491.11.
Δίκαιον.226.35.
Δίχαιον.5.4.
Δόγμα.133.36.&.137.34.
Δύναμις.153.43.
E.
Εἴρενες. In Proœm.11.8.
Εἰσηγεῖσθαι νεωτέροις. In Proœm.7.27.
Ἑκατοστὸν μίλιον.369.29.
Ἐμπαρουσιασμός.974.32.
Ἐξηγέτης. In Proœm.7.30.&.491.14.
Ἑξαμηνιαῖαι διατάξεις.917.18.
Ἐπανόρθωμα.135.24.
Ἐπιεικές.5.21.
Ἐπινέμησις.737.46.
Ἑτερομορφία.338.11.
Ἐφηβότης παντελής, καὶ Ἐφηβότης τελεία.321.44.
Z.
Ζώση φωνή.44.48.
H.
Ἡγεμονική.465.20.
Ἡγεμόνες.465.29.
Ἡγουμένοι.414.11.
Θ.
Θέσις.9.3.
I.
Ἴδιος λόγος.478.8.&.491.12.
Ἱερὰ βοτάνη.335.27.
K.
Καθάρματα.447.8.
Καθηγεῖσθαι νεωτέροις.7.27.
Κανών.139.9.
Κατὰ μικρόν.118.6.
Κηρυκεία.335.30.
Κοιναὶ ἀρχαί.9.14.
Κόκκυξ.14.39.
Κοσμοκράτορες. In Proœm.1.7.
Λ.
Λόγος.457.9.
Λύται. In Proœm.10.13.
M.
Μέγιστον ἀξίωμα.127.48.&.354.35.
Μελλέρενες. In Proœ.11.9.
Μόνιμος.77.47.
Μνῆμα κενόν.333.40.
N.
Νικητήρια.473.38.&.937.49.
Νικηταί. In Proœm.4.17.
Νόμος, καὶ χώρα.199.40.
Νυκτέπαρχος.400.15 &.402.19.
Νυκτερινὸς στρατηγός.491.16.
Ξ.
Ξένια.419.24.
O.
Οἰκία περιάμφοδος.403.43.
Οἰκέται δημόσιοι.413.5.
Π.
Παρακαταβολή.135.39.
πάρεδρος.383.48.&.508.46.
περίστασις τυχηρά.692.40.
περιψήματα.447.8.
πήγνυμι, ἢ πηγνύω.759.19.
προηγεῖσθαι In Proœm.7.21.&.26.7.
προκατάγνωσις.269.43.
προκατεγνωσμένη δίκη.269.45.
πρόληψις.80.4.&.15.
προλύται. In Proœm.10.43.
προτίμησις.952.14.
πταῖσμα.226.18.
Σ.
Σκηπτοῦχοι 545.33.
Σταθερός.77.47.
Συνάλλαγμα.216.45.&.784.37.&.789.33.&.791.43.
Συνθήκη.138.16.
T.
τετράδραχμον. In Proœm.9.14.
τίμημα.16.15.
τραπεζῖται.727.10.&.921.16.
τριόρχης.238.26.
Υ.
Ὑπομνηματογράφος.491.15.
Φ.
Φυσικοί.249.8.
Φιλάγαθον, καὶ φιλάγαθος λογισμός.396.10.
X.
χρήσιμον.396.10.
Ψ.
ψήφισμα.114.12.

Τέλος.

QVAE LEGES, RESPONſa, capitula, in his libris, aut nouo veroque ſenſu illuſtrantur, aut præter cæterorum traditionem intelliguntur.

Ex Digeſtis.

Digeſtorum titulus ipſe expenſus.2.30.
Ex Proœmio.
§.Et antea quidem. In Proœm.8.33.&.151.21.
§.His igitur. In Proœm.8.50.&.11.10.&.29.
De Iuſtitia & iure.
l.1.verſicu. Eſt autem.5.7.
Verſic. Nam vt eleganter.5.27.

Verſic.

Verſic.Cuius merito.6.11.&.34.vſq; ad.45.&.10.34.&.241.42.
Verſic.Verãm(niſi fallor)philoſophiam.7.47.
§.Huius ſtudij.9.5.
§.Ius naturale.In princip.12.33.
Verſic.Hinc deſcendit.14.26.
Verſic.Videmus etenim.15.47.
§.Ius gentium.16.43.&.17.10.
l.Vt vim.24.41.
l.Manumiſsiones. Verſi.Sed poſtea quam.27.24.vſque ad.43.
Verſic.vltimus.28.34.&.29.1.
l.Ex hoc iure.32.45.&.33.20.&.39.26.&.113.8.&.205.43.
l.Ius ciuile.41.3.&.42.15.
l.Nam & ipſum.44.35.
l.Iuſtitia.76.34.vſque in finem legis.
§.Iuris præcepta.9.31.&.80.3.&.81.8.&.30.
§.Iuris prudentia.82.2.
l.Ius pluribus.
Verſic.Prætor quoque.85.19.
Verſic.Quem locum.86.38.

De origine iuris.

l.1.in princip.90.7.
Verſic.Deinde.90.24.vſque ad.35.&.90.43.&.91.10.
l.2.in princ.107.2.&.10.vſque ad.40.
§.Poſtea aucta.108.24.&.34.
§.His legibus latis.110.30.&.34.vſque ad.40.&.43.
§.Deinde ex his.111.1.
§.Poſt originem.4.36.
§.Nouiſsimè.112.40.
§.Initium.117.10.&.46.
§.Deinde cùm poſt.118.30.cum ſequen.
§.Et hæc omnia.398.46.
§.Deinde Sextus.124.19.&.24.
§.Is eſt Quintus.128.24.
§.Et ideo optimus.129.30.

De legibus.

l.1.135.46.
l.2.138.17.&.46.
l.Princeps.144.20.
l.Nam vt ait.150.5.
l.Quod verò.151.21.
l.Ius ſingulare.14.37.&.15.30.&.17.19.
l.Scire.153.14.
l.Et ideo.156.32.
l.Nulla.159.19.
l.De quibus.176.25.&.46.
l.Diuturna.195.40.
l.Cùm de conſuetudine.196.23.
l.Ergo.202.10.

De conſtitut.Princip.

l.1.204.43.&.206.10.&.207.40.&.587.38.
l.Beneficium.211.26.

De ſtatu hominum.

l.1.211.32.&.215.2.
l.Libertas.220.46.
§.Seruitus.221.25.vſque ad.36.
§.Serui.222.10.&.40.
l.Imperator.1.228.3.&.24.
l.Paulus.232.40.&.47.
l.Septimo.234.26.&.40.&.46.
l.Seruus.236.44.&.237.1.
l.Non ſunt liberi.238.42.&.239.11.
l.Idem erit.241.39.
l.In orbe.406.4.&.413.49.
l.Vulgo.2.49.20.&.36.

De his qui ſui vel alie.iur.ſunt.

l.2.256.20.

De Adopt.

l.Non aliter.285.12.
l.Qui in adopoonem.311.18.
l.Et qui vxores.315.26.

De rerum diuiſ.

l.1.325.45.
l.2.323.43.

De Senator.

l.vlt.127.4.&.355.2.

De offic.Præfect.Vrb.

l.1.§.Quod autem.371.34.
§.Cura carnis.374.40.

De offic.Quæſtor.

l.1.in princip.118.36.
§.Sanè.384.1.

De offic.Præfect.Vigil.

l.vltim.405.46.

De offic.Proconſ.

l.Nec adoptare.410.27.
l.Obſeruare.§.Quædam.414.43.
l.Solent.ad fin.419.26.
l.Nec quicquam.§.Obſeruare.334.40.

De offic.Præf.

l.3.447.5.
l.Illicitas.§.Veritas.451.5.
§.Ne potentiores.458.10.
§.Sicuti.459.19.

De off.ei.cui mand. eſt iuriſd.

l.Etſi Prætor.503.13.

De offic.aſſeſſ.

l.vltim.520.14.

De iuriſdict.

l.1.526.18.
l.2.549.1.
l.More.556.33.&.557.7.
l.Si quis id quod.570.40.
l.Si familia.576.20.

De edendo.

l.1.§.Editiones.727.4.

De pactis.

l.1.758.20.&.761.7.
l.Iuris gentium.§.Si ob maleficium.790.40.
§.Quinimo.803.30.
§.Etſi in tutelæ.813.30.
l.Si vnus.§.Pactus ne peteret.864.15.
l.Ius adgnationis.882.38.&.883.20.
l.Cùm in eo.915.20.
l.Pactum.208.17.&.917.24.
l.Lucius.923.2.
l.In traditionibus.925.20.
l.Si cùm te.932.4.

De tranſact.

l.Cùm hi.§.Eam.974.15.
l.Controuerſia.998.12.

De poſtulan.

l.1.86.2.

De dolo.

l.Arbitrio.§.De eo.162.10.

De cap.dimi.

l.Eas.

l.Eas.85.1.
De minoribus.
l.Præſes.424.33.
De iudici.
l.1.86.46.
l.Obſeruandum.579.7.
l.In priuatis.578.30.
De inoff.teſtamen.
l.Poſthumus.§.Si quis ex his.869.25.
l.Nihil.§.Si cùm filius.658.34.
De vſufruct.
l.Vetus.217.30.
l.Si cuius.§.Si inter.6.4.
De vſu & habit.
l.Plenum.§.Idem tamen.& l.Per ſeruum.in princ.939.28.
l.Sed ipſi.939.45.
De cond.indeb.
l.Indebiti.38.10.
l.Indebitam.764.26.
De cond.ob tur.cau.
l.penultim.792.20.& 793.6.
l.4.§.Quotiens.793.15.
De pignor.actio.
l.Solutum.§.Solutum.740.45.
l.Si cùm venderet.950.14.
Ad l.Rhod.de iac.
l.Deprecatio.328.20.
De in rem ver.
l.3.§.Necnon.6.4.
Mandati.
l.Si mandaſſem.484.20.
De contrah.empt.
l.In vendendo.557.8.
l.Imperatores.162.10.
De ſer.expor.
l.vltima.208.17.
De Præſ.ver.
l.Naturalis.§.Quòd ſi faciam.789.24.
De diſtract.pig.
l.Si creditor.§.fin.954.39.
Quib.mod.pig.vel hypoth.ſol.
l.Titius.674.21.
De probationibus.
l.Quidàm.923.5.
De ritu nupt.
l.Semper.81.12.
De ven.inſpic.
l.1.in princip.435.1.
De tutelis.
l.1.153.33.& 44.
De milit.teſtam.
l.vltima.191.47.
De lega.iij.
l.fideicommiſſa.§.Cùm quis.946.18.
§.Quod tamen Caſsius.180.10.& 187.4.
De ſeruit.leg.
l.1.537.9.
De penu.leg.
l.Nam quod liquidè.§.fin.152.4.
De condit.& demonſt.
l.Cùm ita legatum.7.43.vſque ad.48.
l.Titio centum.§.Titio genero.Verſi.Sed cùm ante.772.25.
Ad legem Falcid.
l.1.§.Item ſi ita.972.5.
l.Id autem.972.8.
Ad Trebellia.
l.Ita tamen.§.Si patronus.309.8.
l.Papinianus.996.45.& 998.13.
De bonor.poſſ.contr.tab.
l.3.§.Si quis ex liberis.6.4.
l.Qui ex liberis.§.Teſtamento.299.23.
De publican.
l.Cæſar.166.12.
De manum.vind.
l.Si pater.484.20.
De manumiſſ.teſtam.
l.Titia.§.fin.498.36.& 703.4.
De fideicom.libert.
l.Ergo.§.1.987.28.
De ſtatu lib.
l.Statu liberi.§.Quintus.782.18.
De acquiren.poſſeſſ.
l.Fundi.§.Item ſi amicus.566.4.
De vſucapionibus.
l.3.181.30.
De re iudicata.
l.Paulus.151.20.
Ne quid in loco pub.
l.1.§.Sunt qui putant.124.27.
De fluminib.
l.1.§.Flumina.128.12.
De aq.quot.& æſtiu.
l.1.§.Loquitur.328.12.
De action.& oblig.
l.1.§.fina.771.30.
De fideiuſſor.
l.Si debitori.37.48.
l.Sſà reo §.Illud quod vulgo.38.19.
De ſolut.
l.Stichum.§.Naturalis.996.4.& 857.8.
De acceptil.
l.An inutilis.778.35.& 785.38.
De furt.
l.1.33.10.vſque ad.20.& 38.20.
De iniur.
l.1.§.Item.151.15.
De ſepul.viol.
l.3.§.Diuus.194.24.
De ter.mo.
l.Diuus.34.30.
De pub.iudic.
l.Is quis reus.343.34.
Ad l.Iuli.maieſt.
l.2.414.37.
Ad l.Iul.de ambitu.
l.1.391.8.& 40.
De appellation.

l.Si ſen-

l.à ſententia.184.38.

Quan.appellan.ſit.

l.1.§.Dies.124.29.

De muner.& honor.

l.1.§.Præſes.118.40.
l.Vt gradatim.§.Quoties.124.30.
l.vltim.§.1.379.35.

De var.& extraor.cognit.

Rubric.422.10.
l.1.§.Aduocatos.957.50.&.961.5.

De verbor.ſignifi.

l.Hominis.28.9.
l.Anniculus.2.187.3.

De regulis iuris.

l.Nemo poteſt gladij.583.43.
l.Nemo.§.Locupletior.882.45.

Ex Codice.

De vet.iu.enucle.

l.2.§.Cumque hæc.&.l.2.§.Ne autem.6.35.

De legibus.

l.3.208.8.
l.vltim.146.13.

De diuer.reſcript.

l.Sacri.740.4.

De offic.Præf.Vigil.

l.1.405.40.

Vt omnes iudic.tam ciuil.

l.Vnica.§.Adminiſtrationem.414.23.

De anno.& capit.

l.Vnica.517.15.

De offic.iuri.Alex.

l.Vnica.490.44.

De aduoc.Fiſc.

l.vltim.478.20.

De iudic.

l.Certi.452.10.

De relig.& ſumpt.fun.

l.Militis.435.4.

De cond.indeb.

l.Si quis ſeruum.381.23.

De hære.vel actio.ven.

l.Emptor.996.38.

De patrib.qui fili.diſtrax.

l.1.&.2.149.10.vſque in finem legis.

De ædilit.actio.

l.Prædium.949.49.

De ſer.fugit.

l.1.248.12.

De libe.& eo.lib.

l.2.225.47.

De teſtament.

l.Ex imperfecto.164.37.
l.vltim.191.9.

De caduc.tollend.

l.Vnica.in princip.435.3.

De manum.vind.

Rubric.358.33.

De ſenten.

l.Nemo.177.17.

Quæ ſit lon.conſuet.

l.2.194.11.

De cond.in pub.hor.

Rubric.404.10.

De veſtib.holob.

l.Velleia.201.34.

De agric.& cenſ.

l.Immunitates.569.18.

De Caſtrenſ.& Miniſter.

l.2.213.57.

Ex Inſtitutionibus.

Quib.mod.ius pat.pot.ſol.

§.Præterea.149.5.

De excuſ.tuto.

§.Item Diuus.208.17.

De inoff.teſtament.

§. Sed hæc.371.38.

De legit.agnat.ſucceſſ.

§.Cæterum.113.4.

Quib.mod.re contrah.oblig.

§.Is quoque.931.46.&.932.30.

Ex feudis.

Rubric.173.20.&.175.23.

Per quos fiat inueſt.

C.1. ad finem.775.30.

Ex Authenticis.

De hæredib.& Falcid.

In princip.In Procem.4.19.

Vt iud.ſine quo.ſuffrag.

§.Hæc autem omnia.465.20.

De manda.Princip.

§.Feſtinabis.516.8.

Vt liber. de cæte.

§.fina.242.15.

Ex Iuſtiniani, & aliorum Imperatorum Nouellis.

Nouella. VIII. De Preſidum numero aucto.442.49.Et in eadem de Correctoria adminiſtratione.465.20.
XIII. De Prætoris nomine. 386.25.&.387. 40. Et in eadem, de Præfect.Vigil.quòd magiſtratus ſit.399.5.&.41.
XVII. Quos vocet ἡγεμόνες.465.29.
XXX. De Cæſaris nomine. In Procem.2.16.
XXXVIII.Cur Patriciat⁹ maxima dignitas.127.48.&.354.35.
XLIII.Cur Iuſtinianus Lazicus dictus.In Procemio.4.37.
L. Vis maior & fortuita Calamitas.692.42.
LXXVIII. De Pij cognomine.In Procem.4.1.
LXXX. De Quæſtore Conſtantinopolitano. & Quæſturam magiſtratum fuiſſe.377.15.&.379.28.
LXXXI. Patriciatus codicilli.354.38.
LXXXV. De iuridico.491.41.
LXXXVIII. Viua vox.44.43.
XCV. Quæ [illegible].413.39.& qui in eadem [illegible].414.21.
CV. De dignitate Conſulari, quòd honoris tantùm gratia gereretur.356.38.
CXXVIII. De Præfect.Præt.formis.361.36.
CXLVI. Qui illic Magiſtri.122.26.
NOVELLA Cæſaris Romani. De Prælatione.951.48.

Ex Decre-

Ex Decretorum volumine.

Cap.Habeo librum.xvj.distinct.1.26.
Cap.Sexto.xxxv.distinct.27.38.
Cap.Deus omnipotens.§.Quando autem.ij.q.j.451.5.
Cap.Iudicet.iij.q.vij.451.33.
Cap.Præcipiendum.xiij.q.ij.195.6.

Ex Decretalibus.

De pactis.
Cap.j.&.iij.799.18.
De offic.deleg.
Cap.Gratum.& cap.Relatum.562.29.
Cap.Pastoralis.§.Quia verò.451.19.
De offic.leg.
Cap.vltim.563.17.
De arbitr.
Cap.Cùm dilectus.587.36.
De hæret.in.6.
Cap.Ne aliqui.564.20.

INDEX LOCORVM quæ hîc apud bonos Authores diligentiùs, quàm alij faciant, explicantur.

APVLEIVS. Libro de Philoſophia ex Platone, quid ſapientia, quid prudentia ſit. 82.44. Et Apologia.1. Quid illud celeri ſtudio. 16.2. In eadem & libro de Philoſophia, quid ſit, ad aliquid. Et de Deo Socratis, quæ vocet deſideria.414.45. Et Floridorum libr.2. De tribunali Procõſulis.433.15. Et Floridorum lib.4. Et de Aſino aureo, quos vocet Principales. Et in eodem, nouum non eſſe illud, familiam fundare.127.10.

Ariſtoteles. Quę huic & Gręcis authoribus ἀρχαὶ & ἀρχαὶ vocentur.9.13. Idem lib.5. Et hic cùm iuſtitiam ſolam inter virtutes, mera voluntate ferri dixit, Iuſtitiæ diffinitioni conuenit.78.30. Politic.lib.1. declaratus, de duplici ſeruitute, naturali & legali. 221.33. In Rhetoricis ad Theodectē, dum iudicem Canoni comparat.139 26. Idem de legiſlatoris iudicio.144.36.

Athenæus. Cur Maſurius νόμων ἐξηγητὴς, ideſt legum anteceſſor, ab eo dictus. In Procem.7.28. Idem libro.11. De iuſtitiæ nomine in diuos relato.6.39.

Ariſtophanes. In Nubibus, Cur ei nubes ... dictæ. 327.49.

Auſonius. In Biſſula, Capta manu, ſed miſſa manu. &c. 223.2.

Aulus Gellius. De imagine Iuſtitiæ.6.42.&.78.2. Idem lib.5.ca.19. De adoptione. 272.10. & 322.38.& lib.14.c.2. De iudice pacificatore.467.27.& lib.14.c.21. An iudex ſecundùm ſcientiam ius dicere debeat, vel potiùs, ſecundùm ea quæ agũtur.449.40.& lib.11.cap.12. De obſcuro & ambiguo.895.40.

Caſsiodorus. Libr.2. Variarũ. Minor Senatus qui. 340.33.& lib.3. De gentium appellatione. 17.2.& in eodem de Correctore Lucaniæ.464.34. Idem lib.6. de Patriciatu.354.44. Et in eodẽ, quæ ſit centeſima poteſtas.369. 39. Et in eodem, cur Quæſtura dicatur genitrix omnium dignitatum.384.16.&.48.& lib.7. An Præfectus Vigilum, fuerit Magiſtratus.398.44.&.402.44.&.405.41. Et in eodem de xeniorum & munerum differentia.419.30. Et in eodem, de Formula tuitionis.457.10.

Cato. In Carmine huic, Quid inuidia ſit?435.10.

Cicero. In Topicis, de definitione æquitatis.84.20 ꝓ Roſ. Amer. vtilius, ideſt æquius.628.3. In Orat. pro domo ſua, quę ſint extraordinarię poteſtates.422.26. Et ꝓ L. Flacco. Quæ minor... mutationes.820.38. Et de Oratore lib.1. de Digeſtorum compoſitione & nomine. In Procem.5.40.&.5.50. In eodem Philoſophis tribuit, quod Vlpianus Iuriſconſultis.83.15.& lib.2. De inuent. quod vocet, par ius.601.47. Et ad Herenniũ lib.2. Quodcunq; pagunt, Oratione pagunt. 759.23. De ſeneƈt. de diuturni appellatiõe.145.40.&.1. Officior. quam vocet aquã profluentem.328.16.& libr.1. De finib. An partus ancillæ ſit in fructu habendus.217.30. Et de Natu. Deo. lib.2. Cur muros ſanctos Pontifices dicant.325.40.&.326.10.& lib.3. Epiſt.& ad Q. fratrem. Quæſitor quis ſit.376.43.& libr.16. Epiſt. Quid ſit repræſentatio.974.28.

Demoſthenes. In Orat. κατὰ Μειδίου. Cur dixerit leges omnium hominum eſſe.131.20. Idem cõtra Ariſtocratem, de lege aduerſus vnum non ferenda. 144.25.

Dion. In Adriano. Quid illud quòd à ſe peti non patiebatur.119.33.

Diogenes Laërtius. Cur libros, verſuũ numero notet. In Procem.8.14.

Feneſtella De Præfect. Præto.363.30. Et de Prætoris etymologia.386.36. Et de Præf. Vigil. An ſit magiſtratus.398.38. Et de milite calceato.404.20. Et de Proconſule.428.40.

Herodianus. De Germanici cognomine. In Procemio. col.3.2.

Iſocrates. Ad Demonicum. Quid ... id eſt, antecedere.7.27.

Iulius Capitolinus. In Gordiano iuniore, de Cæſaris Augusti nominibus. In Procemio.2.10. Quæ in eodem Senatus authoritas præcepta. 80.13. In M. Antonino Philoſopho; Quæ leges de Viceſima hæreditatum.127.23. Et in eodem & in Gordianis.& in Mario, de profeſsiõe filiorum apud Præfectos ærarij.228.7. & 981.35. Et in M. Antonino. Quid illud, quòd Fauſtina conditiones nauticas & gladiatorias elegit.233.16. Et in eodem. de Prætore tutelari. 388.10. Et ĩ Maximinis & Gordianis, & in Clodio Albino. Cur Procuratorem fiſci, Cæſaris, Rationalem confundat.477.31.

Lactantius. Libro.5. Diuin. Inſtit. quo ſenſu intelligẽdus, cũ iuſtitiam ſummam eſſe virtutẽ ait. 77.24.

Lampridius. In Heliogabalo, de viceſima hęreditatum. 127.20. In Alexandro, de Cenotaphio & ſepulchro.333.37. Et in eodem, de horreis publicis.404.10. Et de milite calceato.404.20.

Lucanus In.1. fauorẽ populi, pro ſuffragijs poſuit. 391.40. Et in.3. Cur Prætoris poteſtatem proximã Conſulari dicat.387.36.

Macrobius. In Saturnalib. Quid cenſeri diebus vel poteſtate.16.7. Et in eodem de Demaratho Corinthij filio.108.25. Et in eodem, Quid ferijs agi liceret.714.16.

Mamertinus. In panegyrico ad Iulianum in Conſulatu honorem ſine labore ſuſcipi.556.37.

Martialis. In.1. Encauſtus Phaëton.740.3.& libr.5. Edictũ domini Deiq; noſtri. In Procem.6.43.& libr.12. Addixti Labiene treis agellos.949.25.

Pauſanias. In Atticis. De Cenotaphio Archelai. 333. 40. ...

Perſius. Quid ei Maſſuri rubrica. 221. 10.

Plato. In Eutyphrone, δίκαιον latioris cuiuſdam ſignificationis eſſe.226.36. In Critone. An patriæ magis quàm parentibus obtemperandum.28.16.

Plautus,

Plautus. In Perſa libertinos habito ad patronum reſpectu poſuit, pro Iuriſconſultis aduerſus Vallam.28.35. In Amphit.Aſin.& Aulul.Qui tres viri qui in carcerem.120.19.&.399.48.In Aulul.Et in Tracul.Quid ei cōditio.233.2. Et ĩ Amphit.Qui fauitores.391.46.

Plinius. In Panegyrico de Germanici cognomine.In Procemio.3.30.Et de fœlicitis cognomine.In Procem.4.5.Idem lib.5.Epiſto.De aduocatorum xeniis.473.30.Et ad Traianum, Quæ vocet deſyderia.414.45.

Plutarchus. In Galba, Quos vocet ... , id eſt, ſeruos publicos.423.5.

Proclus. In Euclidem, quæ Theſeis & Hypotheſeis ſint.9.8.

Pythagoras. In aureo carmine, Qua ſignificatione poſuerit ....435.25.

Quintilianus. Lib.2.Repræſentata indicia.974.20.De Prætore, qui fideicommiſsis ius diceret.120.38.Et in eodem, Quæ authorum inſtituta.43.10.& libro.4.De Procemio apud bonos iudices minimè neceſſario.90.28.Et declamatione.ij.Quo exemplo liberum pro filio poſuit.883.3.

Seneca. Epiſt.45.De legum prologis, an rectè ille irrideat.91.10.In Hercule furenti.Quid inuidia.435.18.Et de Imperatorum titulis lib.2.De clementia.In Procem.4.45.

Sextus Aurelius Victor. De Auguſti nomine. In Procem.4.25.Idem in Aureliano, de Correctore Lucaniæ.465.1.

Spartianus. In Cenſorino, extra ordinem legatione fungi.422.26. In Tetrico Seniore de Correctore Italiæ.464.38. In Seuero de Procuratore rerum priuatarum.478.13.In Adriano, de Patrono fiſci.478.49.In Peſcennio, de Salario addito aſſeſſoribus.516.13.

Suetonius. In Iulio, & in Auguſto, Quid illa conceptio ſignificet extra ordinem.422.27.In Iulio, & in Auguſto, Conditionem pro matrimonio poni, interdum pro cōcubitu illicito.233.7.Et in Auguſto.Quæ Conſilia Semeſtria.917.20.Et in eodem, de Auguſti nomine. In Procem.4.30. & in eodem libertinos poſuit aduerſus Vallæ in Iuriſconſultos calumniam.28.45.Et in eodem, Quæ vocet adeuntium deſyderia.414.45.Et in eodem, Quid libellus ſit.428.21.Et in eodem, & in Claudio.Honorarius tumulus, & Honorarij ludi.333.27.Et in Tyberio & Domitiano de inſolētia & modeſtia titulorum.6.47.&.7.2.Et in Domitiano.Quo iure probroſis fœminis lecticarum vſus ademptus eſt.80.40.Et in Domitiano, & Vitellio.de Conſulatu Imperatorum.In Procem.12.30.Et in eiſdem de appellatione Germanici.In Procem.3.24.

Theognidis Megarenſis. De iuſtitia carmen expoſitum.77.16.

Vegetius. Qui apud hunc Stratores.422.45.

Vergilius. In.6.Quæſitor Minos &c.376.40.& in.8.His informatum manibus &c.803.34.

Vopiſcus. In Aureliano. de.S.C. manus porrigendo.339.40.Et in eodē, de Correctore Lucaniæ.464.36.

LEGES REGIAE, QVAE volumine in hoc, diligentius, vtiliùsve quàm hactenus declarantur.

Ex Legum Partitarum volumine.

L.16.tit.1.par.1. 143.34.
l.4.tit.2.par.1. 177.25.&.197.47.
l.5.tit.2.par.1. 179.38.&.531.40.
l.25.tit.6.par.1. 238.38.&.543.38.
l.26.tit.7.par.1. 192.19.
l.4.tit.13.par.1. 333.16.
l.3.tit.24.par.1. 808.5.
l.7.tit.18.par.1. 551.3.
l.11.tit.18.par.1. 512.30.
¶L.1.tit.1.par.2. 166.29.&.205.42.
l.10.tit.9.par.2. 459.20.&.460.9.&.460.2.&.11.
l.2.tit.15.par.2. 183.33.
l.9.tit.18.par.2. 337.29.
l.6.tit.27.par.2. 348.1.
¶L.11.tit.1.par.3. 612.24.
l.10.tit.2.par.3. 622.44.
l.penul.tit.2.par.3. 178.15.
l.18.tit.4.par.3. 426.46.&.496.5.&.503.38.&.540.40.&.550.19.
l.19.tit.4.par.3. 438.46.&.507.28.&.561.18.
l.20.tit.4.par.3. 507.46.
l.21.tit.4.par.3. 561.23.
l.fin.tit.4.par.3. 628.19.
l.1.tit.7.par.3. 430.13.
l.30.tit.11.par.3. 887.4.
l.22.&.23.tit.13.par.3. 251.30.
l.fina.tit.13.par.3. 900.35.
l.1.tit.15.par.3. 252.30.
l.17.tit.16.par.3. 231.7.
l.15.tit.18.par.3. 547.42.
l.54.tit.18.par.3. 336.34.
l.55.tit.18.par.3. 730.42.&.744.17.
l.90.tit.18.par.3. 26.11.
l.93.tit.18.par.3. 26.11.&.319.47.
l.111.tit.18.par.3. 743.8.
l.114.tit.18.par.3. 207.2.
l.10.tit.19.par.3. 744.23.
l.3.tit.21.par.3. 521.5.
l.2.tit.22.par.3. 269.30.
l.3.tit.22.par.3. 612.47.
l.19.tit.22.par.3. 848.50.
l.17.tit.23.par.3. 668.19.
l.10.tit.28.par.3. 327.47.
l.14.tit.28.par.3. 321.50.&.337.27.
l.fin.tit.fin.par.3. 462.9.
¶L.6.tit.2.par.4. 267.17.
l.3.tit.3.par.4. 233.47.
l.7.tit.3.par.4. 233.47.
l.7.tit.7.par.4. 272.26.&.295.4.
l.11.tit.11.par.4. 772.27.
l.3.tit.15.par.4. 246.37.
l.4.tit.15.par.4. 245.48.
l.fin.tit.15.par.4. 245.48.
l.2.tit.16.par.4. 286.40.
l.4.tit.16.par.4. 276.41.&.322.37.
l.5.tit.16.par.4. 282.34.
l.8.tit.17.par.4. 149.36.
Procem.tit.18.par.4.202.34.
l.12.tit.2.par.4. 286.40.
l.4.tit.18.par.4. 264.39.
l.7.tit.18.par.4. 355.7.
l.8.tit.18.part.4. 362.10.&.363.27.&.408.41.
l.9.tit.18.par.4. 364.37.&.367.30.
l.10.tit.18.par.4. 377.28.
l.12.tit.18.par.4. 479.6.
l.15.tit.18.par.4. 502.4.
l.16.tit.18.par.4. 276.40.
l.penul.tit.18.par.4. 276.40.
l.vlt.tit.18.par.4. 270.26.&.279.33.
l.4.tit.23.par.4. 235.1.
l.1.tit.26.par.4. 775.28.

l.vlti.tit.33.par.4. 238.13.
¶L.9.tit.1.par.5. 922.30.
l.5.tit.3.par.5. 769.26.
l.4.tit.4.par.5. 867.29.
l.9.tit.4.par.5. 551.27.&.637.39.
l.7.tit.5.par.5. 815.16.
l.42.tit.5.par.5. 950.24.
l.55.tit.5.par.5. 952.43.
l.65.tit.5.par.5. 879.50.
l.9.tit.8.par.5. 514.20.
l.pen.tit.8.par.5. 808.6.
l.7.tit.11.par.5. 285.18.
l.19.tit.11.par.5. 255.4.
l.7.tit.12.par.5. 700.26.
l.11.tit.12.par.5. 847.24.
l.9.tit.13.par.5. 769.26.
l.20.tit.13.par.5. 747.29.&.749.47.
l.15.tit.15.par.5. 863.2.
¶L.10.tit.1.par.6. 231.9.
l.30.tit.1.par.6. 191.37.
l.2.tit.2.par.6. 967.47.
l.12.tit.9.par.6. 307.45.
l.1.tit.11.par.6. 301.27.
l.3.tit.15.par.6. 842.16.
l.2.tit.18.par.6. 506.2.
¶L.2.tit.1.par.7. 343.48.&.347.49.
l.16.tit.1.par.7. 63.44.
l.17.tit.1.par.7. 266.32.
l.2.tit.8.par.7. 20.19.
l.5.tit.8.par.7. 834.24.
l.2.tit.12.par.7. 80.38.
l.1.tit.11.par.7. 246.36.
l.vlt.tit.14.par.7. 34.42.
l.1.tit.29.par.7. 446.16.
l.10.tit.29.par.7. 63.44.
l.10.tit.31.par.7. 937.2.
l.12.tit.33.par.7. 240.11.&.241.20.

Ex Ordinat. Regijs.

¶L.6.tit.2.lib.1. 34.42.
l.22.tit.3.lib.1. 316.1.
l.25.tit.3.lib.2. 668.25.
l.20.tit.4.lib.2. 751.8.
l.7.tit.11.lib.2. 521.20.
l.1.tit.12.lib.2. 479.4.
l.7.tit.15.lib.2. 422.28.&.473.47.
l.4.tit.18.lib.2. 368.40.
l.8.tit.18.lib.2. 368.40.
l.11.tit.2.lib.3. 482.3.&.512.4.
l.3.tit.8.lib.3. 591.47.&.860.14.&.900.22.
l.4.&.5.tit.8.lib.3. 296.34.&.653.26.&.772.10.&.777.19.&.784.29.&.901.33.&.924.47.&.987.21.
l.2.tit.11.lib.3. 722.10.
l.vlt.tit.13.lib.3. 542.71.
l.3.tit.9.lib.4. 348.1.
l.2.tit.3.lib.5. 319.2.
l.1.&.2.tit.4.lib.5. 296.10.
l.6.&.7.tit.6.lib.5. 952.21.
l.1.tit.12.lib.6. 326.41.
l.4.tit.9.lib.8. 550.29.
l.2.tit.9.lib.8. 551.30.
l.4.tit.13.lib.8. 20.19.

Ex legibus Tauri.

¶L.1. 186.45.
l.5. 74.3.&.267.47.
l.9. 249.40.
l.12. 245.48.
l.42. 183.23.&.542.31.
l.45. 955.36.
l.47. 279.37.
l.52. 190.8.&.182.6.
l.54. 398.8.&.861.24.
l.55. 231.17.&.925.3.
l.62. 635.48.
l.63. 62.18.&.190.21.
l.70. 952.21.
l.74. 951.40.

Ex Pragmaticis.

¶Pragm.37. 730.42.
Pragm.40. 473.37.
Pragm.42.Cap.xviij.xix.&.xxij. 664.8.
Pragm.42.Cap.xviij. 751.8.
Pragm.42.Cap.xlv. 668.15.
Pragm.44. 668.25.
Pragm.45. 185.20.
Pragm.54.Cap.xij. 937.49.
Pragm.57.Cap.xix. 54.33.
Pragm.71. 331.41.
Pragm. fol.176. Cordubæ lata. 27.29.&.246.27.
Pragm. fol.191. Complutiꝰ lata de Protocolis. 743.3.&.744.29.
Pragm. Caroli Bonnis lata. 348.10.

Ex capitulis Curiarum.

¶Anno.1521.Cap.22. 392.38.
Anno.1528.Cap.10. 420.34.
Anno.1528.Cap.157. 62.10.
Anno.1534.Cap.vlt. 987.22.
Anno.1539.Cap.8. 668.19.
Anno.1542.Cap.Schedulę Caroli. 246.2.
Anno.1544.Cap.9. 246.43.

Ex legibus de Alcau.

¶L.2. 596.44.

Ex legib. de Herm.

¶L.1. 118.48.

Ex fori Regij compilatione.

¶Rubr. 186.40.
l.8.tit.5.lib.1. 34.42.
l.13.tit.10.lib.1. 952.22.
l.7.tit.4.lib.3. 841.16.
l.2.tit.7.lib.3. 938.16.
l.6.tit.4.lib.4. 34.42.
l.7.tit.4.lib.4. 374.36.
l.8.tit.4.lib.4. 516.8.
l.1.tit.17.lib.4. 20.19.
l.2.tit.20.lib.4. 347.48.
l.vlti.tit.22.lib.4. 245.48.&.246.43.

Ex Stilo.

¶Rubr. 186.40.
l.2. 430.17.
l.86. 246.24.
l.114. 427.2.&.550.26.
l.115. 791.24.
l.177. 565.18.

F I N I S.

Errata, ſic emendanda ſunt.

IN Proœmio.col.6.46.formalem,lege formalem.col.7.27.Socratem,lege Iſocratem.col.penul.32. Tuſcus, lege Tuſcum. De iuſti.& iu.col.10.3.Pertinet.lege vtilitatem.col.34.37.Deuterominem.lege Deuterom.68.16.appellat de (conſiliarijs.lege appellas (de conſiliarijs. 123.33. Plutarchus libr.5.in vita Numæ. lege Plutarchus in vita Numæ. 135.43.vita.l.n ita. 135.46. Vlpiano.l.Papiniano. 137.37.Vlpianus.l.Papinianus.137.38.Chryſippi.l.Demoſthenis. 158.10.editiones.l. additiones. 158.16.editiones. l. additiones. 176.45. Petri.l.Chriſti. 194.20. Cõſuetudine.l.Cõſuetudines.195.23.à quoq;.l.à quo.197.6.lex tñ expreſſo.l.lex exp̃ſſo.218.22. Hermogenes.l.Hermogenianus.236.46.(quãuis re vera non dubitetta)vacillare men iuris.l.(quanuis re vera nũ dubitet)vacillare tñ iuris.241.39.prudentiſsimis.l.prudentiſsimos.244.16.ſolenne.l.ſolent ne.298.19.ſola.l.ſublata.302.2.melior.l.peior.333.2.vſorarijs.l.vſuarijs.351.47. ludus latronum.l.ludi latronum. 371.43.querelam.l.querela.379.37.honor.l.honorum.382.32.Pontificis.Adde poſt hanc dictionem,Nedum communi opinioni & hæc ipſa, dele inferius poſt verbũ.ſunt,etenim hinc inde,immutata ſunt.392.19.licet.l.licere.392.38.notatus.l.nota.415.28 cõpetentia.l.incõpetẽtis.452.28.qui.l.quia.457.28.hæc.l.hæ.477.39.ludo.l.lucio.502.28.An ſit.l.An & ſic.508.9.Paulus.l.Siculus.522.5.In.dele.540.43. habet.l. non habet. 545.27. Atq;.l.Atqui.552.27. dure enim.l.etenim.560.40.vt dare.l.dare.578.21.atq;.l.itaq;.585.2.vt delegato.l.vt delegatio.614.38.de actore.l.quæ de actore.619.1.interdum parti.l. nõ parti,ſed fiſcu applicantur.619.35.inde quinetiam eſt.l.vnde etiam.620.19. quæ iudicis.l. quæ officio iudicis. 622.45.quod.l.in quod.625.3.incertum.l. incertos.635.8.ibidem.l.idem.635.9.confeſsio.l.confenſio.637.35.liberas.l.liberam.637.39.l.quia.l.quam.637.49.communis.l.communi.637.5.referes.l. reſeces. 643.4.citatio.l.citato.643.23.obiectio.l.obreptio.657.7.debitor.l.debitori.658.28. ſed cur.l.ſed cui.660. 24.ex hoc.l.ex his. 660.40.Doctores.l. Doctores.673.10.poſſeſſorem.l.poſſeſſores.686.38.debito ſi.l.debitoris.692.4. ἰσχυρὸν.l.ἐγχυρὸν.718.16. vim habet.l.libelli vim habet. 726.5.vero ſimilius hoc eſt.l.vero ſimilius enim hoc eſt.727.28.pecuniarij.l.pecuarij.729.45.& inſtrumẽta præter.l.& inſtrumenta adſeruari ſolere præter.740.4.Diphyrõ.l.Dipyr.õ773.8 enim.l.vim.780.2.nullo.l.nudo.780. 26. in hæc.l.in huc.782.28.ſtatu liberorũ.l.ſtatu liberũ. 782.24. minor.l.minus. 782. 44. aut.l.vt. 783.4.aut familiæ.dele hæc.784.35.q hoc.l.quòd ex hoc.787.6.actio.l.actiõe.797.48.tenẽt.l.tentent.798.39.inter vtriuſq; ius.l.inter vtrũq; ius.803.29. eſſe.l.ipſe.808.22.addici.l.adiici. 810.6.cui.l.cur.822.5.nam.l.non.815.24. caſus.l.caſibus. 820.47.velint conſequenter.l. velint quod principaliter ad priuatam conſequenter.824.16.tum etiam.l.tunc etiam.838.2.iuri.l.iure.851.27.quæ tamen inconuenientibus.l.quæ conniuentibus.883.3.declaratione. l.declamatione.997.20.obligatione pecuniæ debita.l.oblatione pecuniæ debitæ.915.28.plurimum. l.plurium.915.32. Et.l.Eſt.921.46. ſubſcriptionem.l. ſubſcriptio.945.22.hic.l.hæc.946.3.hoc eſſe.l.poſſe hoc.952.27.compoſita.l.impoſita.955.27.huiuſmodi.l.in huiuſmodi.958.20. quo.l.quibus.960.27. transferint. l.transferũt.966.33.ſed hæc.l.ſed hoc.966.46.concedat.l.concedatur.966.49.arbitrator ſiue arbiter.l.arbitratoris ſiue arbitri.967.49.dicitur.l. ducitur.983.18.quæ ſunt.l.quæſijt.

Excudebatur Salmanticæ in officina literaria Andreæ à Portonarijs. S. C. C. M. Typographi. Anno Domini Milleſimo quingenteſimo quinquageſimoſeptimo, die penultima menſis Nouembris.

29 nov

FINE


AD
P

E. SALVAREZZA
RESTAURO
1972